De Gids. Jaargang 2

bron
De Gids. Nieuwe Vaderlandsche Letteroefeningen. G.J.A. Beijerinck, Amsterdam 1838.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_gid001183801_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. DE GIDS

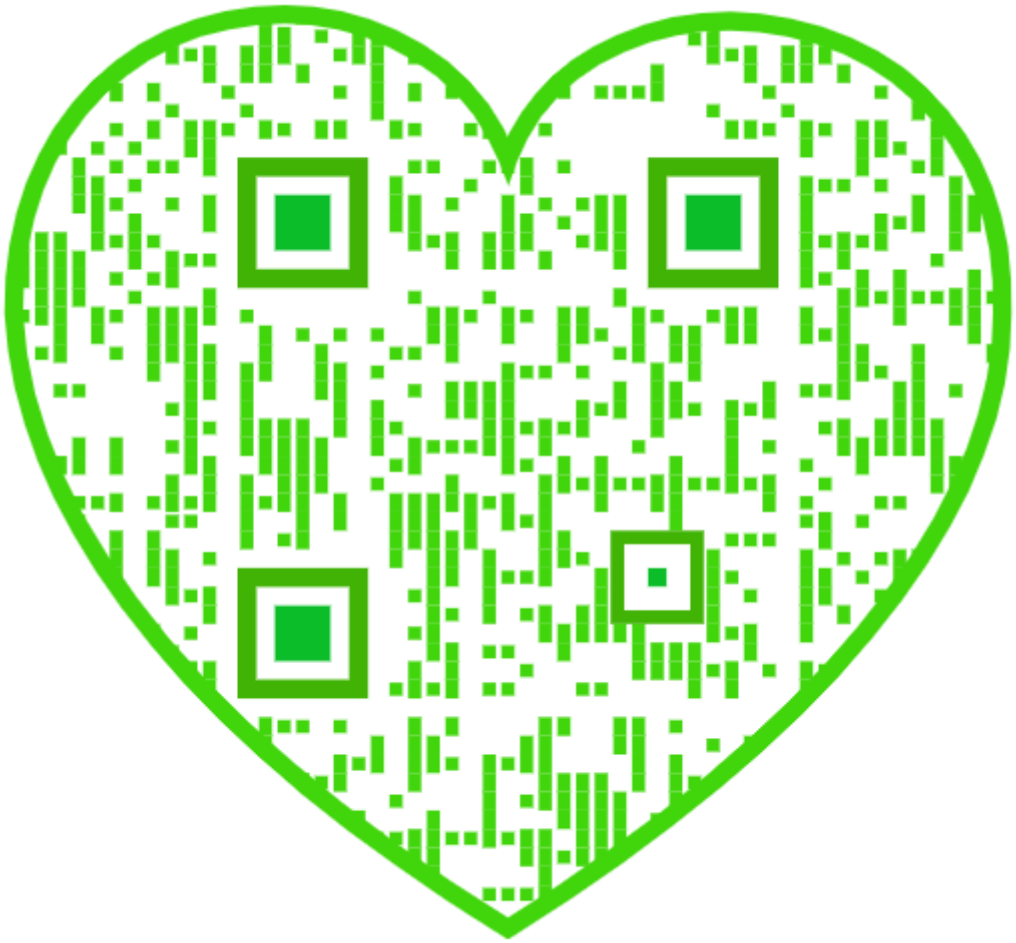

Boekbeoordeelingen.

Eddaleer of Handboek voor de Noordsche Mythologie, door *D. Buddingh*.

Utrecht, bij L.E. Bosch, 1837.

Dit Boeksken bevat eene verhandeling over de Noordsche Godenleer, welke in de vergadering der Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen, Afd. *'s Gravenhage*, den 6^{den} April 1837, is voorgelezen geworden. De Schrijver, zoo als hij in zijne Voorrede zegt, wil dit liefst als een vervolg op zijne *Noordsche Mythologie, Utrecht* 1836 bij denzelfden boekhandelaar uitgegeven, aangemerkt zien.

Hoe dit ook opgenomen worde of niet: het moet ieder' beminnaar der Noordsche en Vaderlandsche Oudheidkunde dubbel welkom zijn, daar wij hier, in een kort bestek, een zeer goed overzigt over die Mythologie aantreffen. De stof zelve is met zulke korte, doch fiksche, trekken geschilderd, dat het niet wel mogelijk zoude zijn een uittreksel hiervan te geven, zonder als het ware het geheel over te nemen. Wij kunnen dierhalve niets anders doen, dan de beminnaren dezer Mythologie dit Boeksken in ruime mate aan te bevelen, omdat het een juist overzigt over dat vak bevat.

De Schrijver belooft ons, bl. 11, een uitvoeriger Werk over dit Mythenstelsel met natuurkundige verklaringen en geschiedkundige aanteekeningen, en voegt hierbij: dat het hem spijt, nu geen gebruik te kunnen maken van de door den Heer WESTENDORP beloofde Inleiding.

Wat het eerste aanbetreft, kan het niet anders, of een man, die zulk eenen goeden grondslag gelegd heeft, zal ook in dit gedeelte niet zonder vrucht gearbeid hebben, en allen kunnen dit Werk, ten minste ik voor mij doe zulks, reikhalzend te gemoet zien.

Ten aanzien van het tweede, zoo zal de lezer van dit stukje en der Verhandeling over de Noordsche Godenleer, van den Heer W., zich wel willen getroosten, van, uit de hand van den Heer BUDDINGH, deze Inleiding te ontvangen, daar deze zonder twijfel die beloofde wel op zijde zal kunnen staan.

Ten gevolge van het op diezelfde bladzijde geuite, zal ik de vrijheid nemen, hier twee op- en eenige aanmerkingen te maken; of zij eenige waarde hebben, zullen diegenen beoordeelen kunnen, welke zich op dit vak eenigzins hebben toegelegd.

Wat de opmerkingen betreft, deze zijn: dat ik wel gewenscht had, dat het op één en hetzelfde papier ware gedrukt geworden; en dat het niet hetzelfde papier is, beschouw ik eene verkeerde zuinigheid van den drukker, die al zijne restanten bij een verzameld heeft, en ons hierdoor een bont Boekje bezorgt, dat, wat het uiterlijke betreft, verdiend had in een beter kleed gestoken te worden.

Bij de correctie had er door de laatste hand meerder zorg aan besteed moeten worden, dan had man de volgende drukfeilen niet ontmoet, die gewoonlijk op rekening van den Schrijver gezet worden en waaraan hij meesttijds geene schuld heeft; zoo als: bl. VIII *zetfs* voor *zelfs; Celische* voor *Celtische;* bl. 41 GLEIPNER voor SLEIPNER; bl. 54 ERYA voor FREYA; bl. 120 *slag- op strijdgodinnen* voor *slag- of strijdgodinnen;* verders eenige *cc* voor *ee* en uitlating van eenige letters, welke in den vorm ingezakt zijn.

Mijne aanmerkingen zijn de volgende:

Titelplaat. Ik had wel gewenscht, dat de Heer LAST zijnen smaak er hadde afgelaten; want daar ik nu BARTHOLINI niet bezit, weet ik niet, of hij het verbeterd of verminderd heeft; en ik zoude mij met de getrouwe kopij zeer wel vergenoegd hebben. Het is hier niet om het smaakvolle, maar om het juiste te doen. Het plaatje heeft dus geene waarde en mist zijn doel.

Bl. XVI had ik het IJslandsch liever aldus gehad, zoo men geene IJslandsche *dh* hadde.

> *Erat Sytandi daudhí*.
> *Lífs eru lidhnar stundir*.
> *Laejandi skal ek deyja!!!*

De eerste regel is de laatste regel van vers 28, en de andere de twee laatste regels van vers 29 of het einde. Zie *Krakumal eller Kvad om Kong Ragnar Lodbroks Krigsbedrifter og Heltedöd. Udgivet af* RAFN. *Kiöbenhavn*, 1826.

Bl. 9. Lees ik: *aur* (mede) en bl. 119 *aulr* (olie). Bij VOLLMER, in zijn *Mythologisch Woordenboek*, vind ik *aul*, de zoetste, kostelijkste drank, de zoetste en kostelijkste meede. Zoude dit niet *aul* moeten zijn? In het Deensch beteekent *öl*, bier.

Bl. 10. *Freske*. Ik geloof, dat dit *Freke* zal moeten zijn; ons *vrek* is hiermede verwant. Ook bij VOLLMER vind ik FREKE.

Bl. 11. *Misschien dochters van het morgenrood*. GJALP en GREIP vind ik als dochters van den reus GEJRROD, ELGIA van het morgenrood; de andere zijn reuzendochters en worden ook alle negen *zusters* genoemd. Misschien wel omdat zij alle negen moeders van den éénen HEIMDAL waren.

Bl. 12. Lees ik: *Odrävir*, maar bl. 76 *Odrarir* en *Odreyrir*. Is dit eerste ook eene drukfout?

Bl. 17. Lees ik: *In Saksers stelde men hem voor*. Is dit eene plaats, of is het: *in Saksen*, of is het iets anders?

Bl. 21. Tegen den vader van het gezang. Ik had hier wel bij willen gevoegd hebben den bijnaam van ODIN *Liodasmidr*, liederensmid.

Bl. 23. *De loot van éénen boom, de Mistelstein*. Bij VOLLMER is de *Mistel* eene plant, welke op verschillende boomen, zoo als de wilg, beuk en berk groeit. Zoo zij zich op eenen eik vertoonde, werd zij meer bijzonder vereerd. Het was de heiligste plant, bij de Druïden; LOKE, de booze, deed haar spoedig opgroeijen.

Bl. 24. Vind ik: HRINGHORNI, ik lees: HRINGHORNE. Tweemaal HYRROKIN, waar ik HYROKIAN lezen wilde. Op den laatsten regel vind ik LITUR. Deze wordt én LITUR én LIFUR genoemd. Ik geloof, dat de eerste lezing de beste is.

Bl. 26. Vind ik: dat SKADE niet de moeder van FREYR en FREYA zoude geweest zijn; maar dat NIORD deze bij zijne eigene zuster in een vroeger huwelijk had. Bl. 69 worden zij evenwel als kinderen van SKADE en NIORD opgegeven; waarom? Dit laatste houd ik juister.

Bl. 30. Lees ik BAGUR en BAGI; moet dit niet BRAGUR, BRAGI zijn?

Bl. 33. Vind ik: BIFORST. Dit zal, zoo als het later ook gevonden wordt, BIFROST moeten zijn. Men vindt ook BIFRAUST.

Bl. 38. Is hier ook eene verwarring met FOSETE? want deze werd op *Helgoland* en ook op *Ameland* vereerd. Of zijn deze één persoon?

Bl. 58. Ik vind, dat GEFION aan SKJOLD, zoon van ODIN, gehuwd was, en dat zij de stammoeder der Deensche Koningen was. Is deze maagd dan eene andere?

Bl. 59. SYNIA. Ik vind: SYGN als dezelfde met deze; zij houdt de wacht aan het paleis *Vingalf*.

Bl. 65. *Spaanders*. VOLLMER zegt: dat de valk met de zwaluw (*Loke* en *Iduna*) door een' hoop dorre takken, welke ligt in elkander lagen, gevlogen waren, welke takken voor den burg liggende, door de goden in brand gestoken werden, toen de arend er door zoude vliegen.

Bl. 68. Lees ik: BILA; zal BELI moeten zijn. Zie BELIADOLGE, bl. 28.

Bl. 71. Vind ik: *houten zokken*. Ik las liever: *glijdschoenen* of *schaatsen*.

Bl. 73. GIALLARHOORN. Deze had HEIMDAL, en hierop zal hij bij de wereldschemering blazen. De drinkhoorn van MIMIR heette GJALDARHOORN. In het IJslandsch bij BIORN HALDERSON, in zijn *Dictionarium*, vind ik GIALD-VOD, *pannus promercalis*, uitzettingskleed, hetwelk met dit *Gialdur* wel verwant zal zijn; en met het eerste, GIALL *scoria ferri*.

Bl. 80. FORNJOTR. Ik vind den vader van LOKE, FARBAUTE, genoemd. LOKE, meen ik, behoorde als natuurgod, *Loge*, tot het geslacht der *Fornjoters*.

Bl. 100. Vind ik: *De tweede verwekte haar* ANAR of ONAR en IÖRD. Ik vind dit: *bij haar tweede man*, ANAR of ONAR, *verwekte zij* JÖRD (de aarde).

Bl. 108. Lees ik: *dat het zwaard er als een stalen tong uitstak*. VOLLMER zegt: dat zij het zwaard in zijnen muil staken, zoodat het heft in het bovenste, maar de kling in het onderste kakebeen stak, en hij daardoor onschadelijk werd.

Bl. 111. MENEGARM schijnt dezelfde met HATE te zijn; want HATE vervolgt de maan.

Bl. 113. Lees ik: *stoot hem zijn zwaard in den strot*. Ik vind, dat hij hem met de hand den strot uitrukte.

Bl. 114. HLODMIMERS. Ik zoude hier HOMIMERS willen lezen.

HETTEMA.

Disquisitio de Dei erga hominem Amore, principe Religionis Christianae loco - quam - examini submittit *J.H. Scholten*, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct.

Trajecti ad Rhenum, apud R. Natan, MDCCCXXXVI. XIV et 201 pag. (*Tweede Verslag*.)

Wij zijn de orde, door den Heer SCHOLTEN gevolgd, een weinig vooruitgeloopen en vatten thans den draad van het verslag zijner *Dissertatie* weder op. Na aangewezen te hebben, dat de Heilige Schrift CHRISTUS en zijn' dood voorstelt als het hoogste bewijs (blijk, symbool, onderpand?) der Goddelijke liefde, onderzoekt de Schrijver, wat het doel dezer openbaring was. Te dien einde haalt hij eene menigte, meest alle gelukkig gekozen plaatsen aan, om te bewijzen, dat God, door Zijne openbaring, den mensch tot oefening van deugd en heiligheid zoekt te brengen; dat alzoo aan de voorwaarde voldaan kon worden, waardoor alleen de zaligheid mogelijk werd. Hij doet hierbij opmerken, dat de plaatsen der Heilige Schrift, welke van vergeving der zonden, regtvaardiging, verzoening spreken, deze alleen toepassen op diegenen, welke, door eene waarachtige bekeering, voor de ontvangst dier weldaden geschikt zijn, en dringt deze stelling inzonderheid door de nadere beschouwing van Titus III. 5, 7; Rom. V:9, en de woorden des Avondmaals, Matth. XXVI:28, verg. Jo. VI, aan.

Maar op welk eene wijze kan die bekeering, welke de Schrijver als een getrouw en aanhoudend streven naar heiligheid voorstelt, bereikt worden? Als middel om daartoe te geraken, geeft de Heilige Schrift het geloof op. Het geloof wordt beschreven als de vaste overtuiging van de liefde Gods, p. 123, verg. 126-128. CHRISTUS eischte, als voorwaarde der zaligheid, zoodanig geloof. En dat dit

geloof bestond in het streven om aan Hem te gehoorzamen en de zucht ten goede steeds te versterken, is uit de tegenoverstelling, Joh. III:36, blijkbaar. Dat *πίςις* in de Apostolische schriften niet, gelijk BOSVELD wil, op de meeste plaatsen in een' objectiven zin, van de leer des Christendoms zij op te vatten, wordt uitvoerig en goed betoogd; van de verwarring der begrippen van *μετανοία* en *πίςις* hebben wij reeds vroeger melding gemaakt: doch ten volle beamen wij de meening des Schrijvers, dat ook PAULUS geen werkeloos geloof, maar een geloof, hetwelk zich krachtig betoonde tot overwinning van het kwade, dat niet alleen het verstand overtuigde, maar het geheele gemoed vervulde, bedoeld heeft. Ter loops wordt het oogenschijnlijk verschil tusschen PAULUS en JACOBUS behandeld. De Schrijver meent, dat JACOBUS, de goede werken aanprijzende, dezelve als de *voorwaarde* des heils aanmerkt; PAULUS, wanneer hij dezelve bestrijdt, ontkent hunne waarde, als *grond* van zaligheid. De verklaring des Heeren S., waaromtrent wij ons oordeel opschorten, is een nieuw bewijs, dat op geenerlei exegetisch vraagstuk de bijzondere meeningen der uitleggers meerderen invloed hebben gehad. De polemische toon van het slot des tweeden hoofdstuks van JACOBUS kan, onzes inziens, niet miskend worden, en alle verklaring is welligt eerst van de hoogere kritiek, met betrekking tot den brief van JACOBUS en aan de Hebreën, te verwachten.

Met de juiste aanmerking, dat de liefde, gelijk zij zelve zaak des gevoels is, zoo ook veeleer door gevoel en gemoed, dan door het verstand wordt waargenomen, bereidt de Schrijver zich den weg tot het Tweede Hoofdstuk, waarin hij den invloed van het geloof, d.i. de innerlijke gemoedelijke overtuiging van Gods weldaden, als bewijzen zijner liefde, op de verbetering en het geluk der menschen beschouwt. De eerste werking, die de blijken der Goddelijke liefde moeten hebben, is, dat zij, gelijk alle liefde, wederliefde opwekken. Ondankbaarheid kan dán alleen bestaan, wanneer de overtuiging omtrent de liefde des weldoeners niet diep genoeg in de ziel des beweldadigden is doorgedrongen. CHRISTUS zelf (Luc. VII:35-36) heeft aangewezen, dat het in de menschelijke natuur lag, dat liefde wederliefde opwekte, en wanneer PAULUS de bekeering *καταλλαγή* noemde, gaf hij daarmede te kennen, dat het Evangelie den mensch tot liefde jegens God brengen moest. Vergelijk ook Jo. IV:10. Dus is het eigenlijke karakter der liefde tot God, dat zij wederliefde, dankbaarheid voor genotene weldaden is. De zuivere liefde, die God alleen om zijne volmaaktheid bemint, is, wat ook daaromtrent door FENELON gezegd is, voor den mensch onbereikbaar, en zelfs de Christelijke leer heeft ons zoodanig eene liefde niet geboden. Tevens laat de Schrijver, p. 153, vermoeden, dat bij voortduring de Christelijke liefde volmaakter en be-

langeloozer kan worden, en zeker, indien de Christen tot de naauwste vereeniging met CHRISTUS, tot het volgen van zijn voorbeeld, tot het overnemen zijner gezindheid geroepen wordt, dan moet wel, als het hoogste toppunt van de liefde jegens God, die liefde gedacht worden, welke JEZUS voor den oneindig Volmaakte bezielde.

Intusschen, hoe gaarne wij aan al het door den Heer S. gezegde ons zegel hechten, hoezeer wij zijne onderscheiding van *eerbied* en *liefde* jegens God ten volle billijken, hoezeer wij hulde doen aan de kiesche wijze, waarop hij den eerbiedwaardigen FENELON wederlegt, wenschten wij echter, dat hij het verschilpunt dieper hadde onderzocht en scherper voorgesteld. De vraag komt hierop neder: Zijn er buiten en onafhankelijk van het Christendom bewegingen van liefde jegens God mogelijk en aanwezig? Zoo ja, is dan aan deze niet een' hoogeren rang dan aan de wederliefde res Christens toe te kennen? Wij gelooven, dat de Heer S. het eerste niet zal ontkennen, ten minste voor zoo verre wij door die liefde geene duurzame gesteldheid des gemoeds verstaan, en de vraag zou dus worden, of deze voorbijgaande aandoeningen van liefde tot God niet insgelijks op wederliefde gegrond zijn? In vele opzigten zal ook dit moeten toegestemd worden, want waarom zouden wij daartoe niet de dankbaarheid mogen brengen, die ook de Heiden voor de weldaden zijner Goden betoonde: terwijl aan de andere zijde welligt geen mensch eigenlijke liefde zal gekoesterd hebben voor een Opperwezen, dat hij als onheilig en onregtvaardig beschouwde. Het zijn toch alleen de zedelijke, niet de zoogenaamde metaphysische of physieke eigenschappen der Godheid, op welke onze liefde gegrond is. Het zijn deze zedelijke eigenschappen, waardoor zich de mensch oorspronkelijk met het Goddelijke Wezen verwant gevoelt: en het is uit deze verwantschap, dat oorspronkelijk de liefde des menschen uitgaat. Deze oorspronkelijke liefde tot God en het goede is geenszins geheel uitgeroeid: maar de zonde, de dwalingen des verstands omtrent den aard der Godheid, hebben de enkele oogenblikken van betere gewaarwordingen, onder doorgaande vrees voor en afkeer van God, verstikt. Ter andere zijde kan niet ontkend worden, dat, hoezeer ook de Christelijke liefde het heerschend kenmerk van wederliefde draagt, zoo zij wezenlijk Christelijk heeten mag, het beginsel van zuivere liefde, al is het in geringere mate, er bij aanwezig zij. Want het moment, van waar de Christelijke deugd uitgaat, de bekeering, sluit, nevens het getroffen zijn door Gods voorkomende liefde, den afkeer en afschuw van het kwaad als zoodanig, de liefde en zucht tot heiligheid, welke zich in CHRISTUS als het volkomenst ideaal openbaart, in zich.

Dat het karakter der Christelijke liefde duurzaam dat van *weder-*

liefde, dankbaarheid zij, is door den geleerden Schrijver teregt beweerd en betoogd. Maar daar hij in zijn eerste gedeelte juist op het onverdiende der Goddelijke genade en den zondigen toestand des menschen gewezen heeft, verwondert het ons, dat hij hier niet dieper tot den grond van het verschijnsel is doorgedrongen. Het kwam dus hier vooral te pas, de echt Protestantsche leer omtrent de *historische* (niet ideale) onmogelijkheid van volkomene deugd, de overblijvende zonde, en eindelijk de zamenleving met eene wereld, waarin de zonde woont, op den voorgrond te zetten, ten einde aan te toonen, hoe alle gemoedsbewegingen des Christens, door het denkbeeld der Goddelijke genade, der verlossing door CHRISTUS aangebragt, moeten gewijzigd worden.

Van bladzijde 156 begint de Schrijver het voortreffelijk betoog, welke werking de door hem beschrevene liefde tot God op de gezindheid des menschen heeft. Hij wijst ons hieromtrent op de uitspraken van CHRISTUS en de Apostelen, inzonderheid van JOHANNES: vervolgens leidt hij de heilrijke vruchten der liefde uit haren aard zelven af. Dit onderzoek bepaalt zich tot drie opmerkingen. Ten eerste wekt de liefde tot God de begeerte naar gelijkvormigheid met Hem; ten tweede, door de gedurige voorstelling van het Goddelijke Wezen, maakt zij de vervulling der wet mogelijk; ten derde, overwint zij de hinderpalen, die der deugd in den weg staan. Treffend wordt hier het voorbeeld van PETRUS, PAULUS en CHRISTUS zelven bijgebragt. Eindelijk besluit de Schrijver met aan te wijzen, hoe de liefde door het langzamerhand wegnemen van den inwendigen strijd des menschen, door het overwinnen van den ongelukkigen toestand, waarin de zonde de wereld gebragt heeft, de gelukzaligheid des menschen reeds hier bevordert en hem op eene nog volmaakter doet hopen.

Wij zien dus, dat in dit voortreffelijk betoog niet geheel de opmerking verzuimd is, hoeveel invloed de liefde tot God op de innerlijke vrijheid der menschelijke handelingen heeft. Maar boven hetgeen p. 181, 182 gezegd en uit HEMSTERHUIS aangehaald is, hadden wij gaarne hiervan eene nadere ontwikkeling aangetroffen. SCHWARZ heeft in zijne voortreffelijke *Ethik*, vooral van § 23-30, dit punt inzonderheid in het licht gesteld. Intusschen ligt hetzelfde denkbeeld bij de IIe en IIIe *Observatio* des Heeren SCHOLTEN ten grondslag.

En hiermede gaat de Schrijver tot de slotsom zijner *Dissertatie* over: 1° de leer omtrent de liefde Gods bevat de hoofdzaken der Christelijke leer. De leer omtrent Gods deugden, 's menschen afval, de openbaring van CHRISTUS, het beginsel der Christelijke deugd enz., ontvangt eerst daaruit zijn licht. 2°. Door deze leer wordt het Christendom eerst voor den mensch regt belangrijk. Zonder

haar is het Evangelie ongeschikt voor onze behoeften, en krachteloos tot onze verbetering. 3°. In deze karakteristieke leer des Christendoms is zijne voortreffelijkheid boven andere Godsdienstige leerstelsels gelegen. Eene gelukkige ontwikkeling van het in de Inleiding gestelde.

Wij kunnen bij het eindigen van ons verslag niet nalaten hulde te brengen aan eene zoo uitstekende poging, om den ganschen inhoud des Christendoms tot één beginsel terug te brengen. Onze aanmerkingen betreffen meer den vorm en de wijze van uitdrukking dan het denkbeeld zelf, dat wij als een der hoofdpunten der Christelijke leer gaarne aannemen. De onbestemdheid en onduidelijkheid, die wij hier en daar meenden te moeten gispen, vloeit welligt uit de opgave van het argument voort. Dit geldt b.v. omtrent het woord *Amor*, waarvoor het gevestigd spraakgebruik der Kerk gemeenlijk het woord *Caritas* gebruikte, waardoor men tot eene meer gemakkelijke verklaring van het begrip zelf geleid werd. Even zoo ware welligt eenige verwarring voorkomen, door in stede van hetzelve de *princeps religionis Christianae locus*, liever *princeps doctrinae Christianae locus* te noemen. Ten minste de schijn ware hierdoor vermeden, dat het feitelijke des Christendoms opgelost kon worden in een abstract leerstellig begrip.

Wij zouden hier kunnen besluiten; doch gelijk iedere Dogmatische ontwikkeling vergezeld moet gaan met en gegrond moet zijn op goede en gezonde uitlegging der Schrift, zou onze taak slechts ten halve zijn afgedaan, indien wij niet op de Exegese des geleerden Schrijvers een' blik wierpen. Dat hij die ervarenheid in de Grieksche taal tot zijne taak medebragt, welke in een' uitlegger des N.T. onmisbaar is, zou, indien zulks niet uit vroegeren arbeid gebleken was, reeds dadelijk door de Inleiding bewezen worden. Dat de Schrijver het N.T. ijverig bestudeerd heeft, is door de geheele *Dissertatie* zigtbaar, zoowel in den rijkdom van aanhalingen, als vooral door de gelukkige wijze, waarop hij de onderscheidene plaatsen weet te verbinden en te vergelijken. Dat het eindelijk den Heer SCHOLTEN niet mangelt aan geluk, takt, doorzigt, of hoe zal men dat raden van den waren zin des Auteurs noemen, dat niet alleen van groote geleerdheid afhangt, maar evenwel den echten Exegeet kenmerkt? kan niet beter gestaafd worden, dan door de uitstekende Interpretatie van 1 Jo. II:12, p. 18-21. Niet minder gelukkig rekenen wij de plaatsen: Matth. V:48, p. 34, 35; Col. II:14, p. 67; Rom. VIII:3, p. 107, 108 en 1 Jo. V:1-3; IV:16, om van anderen niet te gewagen, behandeld.

Dat Recensent met iedere uitlegging des geleerden Schrijvers zou instemmen, zou het onmogelijke gevergd zijn, en veel liever schrijft hij zijne verschillende meening aan eigene dwaling, dan aan de

fout van SCHOLTEN toe. Intusschen hadden wij gaarne gewenscht, dat, van de kritische zijde, enkele door hem gebruikte bewijsplaatsen beter gedocumenteerd waren. Zoo wordt b.v. herhaaldelijk de bekende plaats Luc. II:14 gebezigd, zonder dat er van de belangrijke variant *ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας* eenige melding gemaakt wordt, welke lezing echter door LACHMAN, en nog onlangs door NEANDER, in zijn *Leben* JESU aangenomen is. Even zoo heeft de Schrijver bij de verklaring van de woorden des Avondmaals uitsluitend Matth. XXVI:28 gevolgd, p. 65 sq., 117 sqq., zonder naauwkeurig acht te geven op de vergelijking van PAULUS 1 Cor. XI:25, wiens verhaal toch het best gedocumenteerd kan geacht worden, en op Luc. XXII:20. De bezwaren door DE WETTE tegen de woorden *εἰς ἄφεσιν ἁμαρτίων*, door SCHULTHESS tegen *τό τῆς καινῆς διαθήκης* ingebragt, zijn dan ook hier niet eens ter loops genoemd. Even zoo hangt de beteekenis der *ματαία ἀναζροφή πατροπαράδοτος*, 1 Petri I:18, van de eigenlijke lezers van den brief af, waaromtrent wij niet gelooven dat alle bedenking opgeheven is(1). Eene andere aanmerking betreft den invloed, welken des Schrijvers Theologische meening nu en dan op zijne Exegese gehad heeft; doch dit is een zwak, waar boven geen enkel Godgeleerde welligt geheel verheven is. Om echter ons gezegde te staven, beroepen wij ons op de door SCHOLTEN aangenomene verwisseling van *μετανοία* en *πίζις*. Dezelfde aanmerking geldt ook de kunstige, bijna zouden wij zeggen, gekunstelde uitlegging, Matth. XXVI:28, p. 117 *sqq.* Wat toch wil het zeggen: *Loquitur enim de novo foedere, non tanquam de re efficienda sed existente, confirmanda vero atque sancienda suo sanguine?* Wat toch is een *foedus non confirmatum, neque sancitum?* Veeleer spreekt CHRISTUS hier bij anticipatie, en wij hebben even weinig regt aan het woord *καινή διαθήκη* eenen praesenten zin toe te kennen, als wij zulks aan de woorden *ἐκχυνόμενον* en *κλώμενον* kunnen doen. Dat de woorden van Joh. VI:51 hiermede *plane respondeant, ut sponte patet*, zal niet door ieder toegegeven worden. Immers, om van de gewaagde gevolgtrekking niet te spreken, waarbij uit de zegswijze der overige Evangelisten (niet van PAULUS) tot den zin van JOHANNES besloten wordt, ligt al het toepasselijke op den dood van JEZUS, in het *futurum* van *δώσω*, dat juist dáár, waar het allermeest beduidend zou zijn, kritisch hoogst onzeker is; en in verband met het voorgaande beschouwd, kan uit de bedoelde woorden niet meer afgeleid worden, dan dat JEZUS aardsche verschijning *geheel* aan de zijnen gewijd was en gewijd zou worden, dat hij voor hen leven en *sterven* zou. Zie de voortreffelijke uitleg-

(1) MAIJERHOFF, *hist. kr. Einleitung in die Petrinischen Schriften* en CREDNEB, *Einleitung ins Neue Testament*, houden de lezers voor oorspronkelijke Heidenen.

ging van SCHULZ, *Die Lehre vom Abendmahl*, p. 167, 168. Te regt kon zich derhalve LÜCKE op de amphibolische wijze van uitdrukking bij JOHANNES beroepen, ten betooge dat, omdat in vs. 51 eene toespeling op JEZUS dood gevonden wordt, de overigen daarom niet op hetzelfde toepasselijk zijn. Bij den eigendommelijken stijl des Apostels is het even gewaagd, Joh. IV:34, dat bij eene andere aanleiding gesproken werd, te vergelijken, ten bewijze, dat door de *βρώσις* het volbrengen van den wil Gods beteekend wordt. Door het *eten van het vleesch* en het *drinken van* CHRISTUS *bloed*, kunnen wij niet anders verstaan, dan het aannemen van JEZUS als *het woord, dat in het vleesch geopenbaard was;* en wel verre dat de Joden, vs. 27, onder de *βρῶσις ἡ μένουσα εἰς ζωήν αἰώνιον*, hetzelfde als onder de *ἔργα τοῦ θεου*, vs. 28, zouden verstaan, meenen wij, dat zij met het laatste slechts het middel om het eerste te verkrijgen bedoeld hebben.

Even onvoorzigtig (wij zouden bijna zeggen, even *sophistisch*, indien wij niet vreesden, dat de Heer S. dit woord in denzelfden kwaden zin zou opvatten, waarin de Socratische school het van hare *bêtes noires* bezigt) even onvoorzigtig bepaalt de Schrijver de beteekenis van het woord *καταλλάσσειν*, p. 111. 112. Immers de vertaling van 2 Cor. V:19. *Deus per Christum id egit, ut omnes homines cum ipso reconciliarentur* moest zijn: *D.p.C.i.e. ut omnes homines sibi reconciliaret*. Want dat *καταλλάσσειν* hier hoofdzakelijk eene objectieve beteekenis heeft, is vooral uit het verband van vs. 18 duidelijk (*Τά δέ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ* en *διακονία τῆς καταλλαγῆς ὡς ὅτι θεός ἦν κ.τ.λ. Καταλλαγέσθαι* en *καταλλαγέντες* moet dus ook Rom. V:10 in een' passiven zin opgevat worden). Ook hier staat CHRISTUS, vs 6, en God, vs. 8, als van wien de handeling der verzoening uitgaat, op den voorgrond; vs. 11 heet hetzelfde *τήν καταλλαγήν λαμβανειν* en FRITZSCHE heeft, ad Rom. V:10, deze beteekenis met plaatsen van ongewijde schrijvers klaarblijkelijk gestaafd. Te regt zegt dus de Schrijver: *καταλλαγήν vero si loquitur Apostolus mutatam hominis intelligit Deo inimici* (liever *Deo invisi*, want *ἔχθρος*, vs. 10, heeft insgelijks passive beteekenis) *conditionem in amicitiam cum Deo;* te onregt voegt hij er bij: *adeoque spectat moralem quandam hominis conditionem qua Deo lubenter obtemperare studeat*.

Even zoo hadden wij de uitlegging des Schrijvers op Titus III:5, 7 aangeteekend, waar de Schrijver, onzes inziens, te zeer op het woord *παλιγγενεσία*, te weinig op het hoofdwoord *λούτρον* drukte. Wij kunnen den Schrijver de onbepaalde opvatting van het woord *εὐδοκία* als *goeden wil*, vooral Eph. I:5, niet toegeven. Matth. XXVIII:18, door S., p. 84, aangehaald, schijnt ons vooral op den dusgenaamden *status exaltationis* betrekkelijk, en derhalve dáár

ter plaatse kwalijk gebezigd; doch onze aanmerkingen zijn reeds breedvoerig genoeg geworden, en wij zouden niet gaarne willen, dat men dezelve als iets anders dan als de vrucht onzer belangstelling in het werk van den Heer S. beschouwde. Naarmate de door hem gekozene stof rijker en meer omvattend was, is het bezwaarlijker aan allen in alles te voldoen; doch wij wenschen niets liever, dan dat de geleerde Schrijver uit het door ons bijgebragte aanleiding neme tot eene uitvoeriger ontwikkeling van het hier te kort en te onbepaald behandelde.

De stijl der *Dissertatie* is vloeijend en zuiver, onderhoudender dan wij in dergelijke geschriften gewend zijn, dikwijls zelfs niet zonder rhetorische verheffing. Eene meerdere toenadering tot het gewone dogmatische spraakgebruik zou ons aangenamer wezen. Het moet ook eene vrucht van de studie der Oude Letteren en Wijsbegeerte zijn, zich gemakkelijk te kunnen verplaatsen in-, en aansluiten ann de vormen van gedachte en uitdrukking bij anderen.

Wij besluiten, met opregte dankzegging voor het genoegen en de leering, die ons het geschrevene door den Heer SCHOLTEN verschaft heeft. Wij wenschen hem eenen werkkring zijner talenten waardig, en voortdurenden lust, om zich aan den bloei der Kerk en den opbouw der Wetenschap met onverflaauwden ijver toe te wijden!

De Geschiedenis der Maccabeërs, in hare veelzijdige belangrijkheid voorgesteld, door *A. van Bemmelen*, Predikant te Oosterhout.

Dordr. Lagerwey, 1837.

MATTATHIAS, JUDAS en SIMON *de Maccabeërs*, welke helden voor eene Tragoedie! MATTATHIAS en zijne zonen, de *Maccabeesche* broeders, de verlossing der Joden door *de Maccabeërs*, welke onderwerpen voor eene Epos! En wij zouden meenen juist Helden en onderwerpen voor eenen Nederlandschen Zanger van de classieke school! O dat een Dichter van den echten geest onder ons zich aangordde en ze in mannelijke, heilige poëzij bezong! Waarlijk, in de gewijde geschiedenis ligt veel meer poëzij dan men daarin nog gezocht heeft, en veel meer ware, edele, hooge poëzij, dan in de gebeurtenissen van den dag, de gruweltooneelen van latere geschiedenis, of de verdichtingen eener romantieke verbeelding.

Intusschen heeft de Eerw. VAN BEMMELEN het Nederlandsch publiek aan zich verpligt, door op zijne wijze dat roemruchtig tijdperk der Joodsche geschiedenis, voor ongeleerden, opzettelijk te behandelen. Het was zijn bepaald doel, de veelzijdige belangrijkheid van het Maccabeesche tijdvak (niet zoo zeer van de enkele Maccabeërs, waaraan de titel ligt zou doen denken,) te doen opmer-

ken. En hij heeft hiertoe een Werk geleverd, dat naar een uitmuntend plan is bearbeid. Zie hier deszelfs voorname deelen, wier opgave een duidelijk denkbeeld van den inhoud en den aard van het geheel geven kan. Na eene *Inleiding*, bl. 1-9, die het onderwerp aan de belangstelling der lezers aanbeveelt, wordt in eene 1e *Afdeeling*, bl. 9-75: *de Geschiedenis der Maccabeërs* (van het Macc. tijdvak) verhaald, om *hare belangrijkheid als geschiedenis op zich zelve* te doen uitkomen. Zij gaat tot op den dood van ARISTOBULUS III en HYRCANUS II, in wie HERODES de mannelijke linie van het Macc. huis uitroeide. De 2e *Afdeeling*, bl. 75-91, beschouwt *de belangrijkheid van het tijdvak der Macc. in betrekking tot den burgerlijken toestand der Joden*. De 3e *Afdeeling*, bl. 91-133: *deszelfs belangrijkheid voor beschaving en letterkunde*. De 4e *Afdeeling*, bl. 133-178: *deszelfs belangrijkheid voor de godsdienstige en zedelijke gesteldheid der Joden*. De 5e *Afdeeling*, bl. 178-246: *deszelfs belangrijkheid in de geschiedenis der Goddelijke Openbaring aan Israël en aan het menschdom;* en dit laatste bevat meer dan de rubriek eigenlijk aanduidt, daar de Schrijver hier ten slotte, van bl. 213 af, het behandelde tijdvak ons als een' spiegel der Voorzienigheid voor oogen houdt *tot versterking in het geloof aan het Godsbestuur, zoowel over het lot van volken en vorsten als over de daden en lotgevallen van elk mensch in het bijzonder;* welke opmerkingen misschien eene eigene afdeeling hadden moeten uitmaken.

Het geschiedverhaal is duidelijk en onderhoudend, schoon hier en daar, tot verhooging van den indruk, in de voorstelling meer partij ware te trekken geweest van de gebeurtenissen, ja van derzelver mededeeling in de bronnen zelve. In de tweede afdeeling komen belangrijke opmerkingen voor. Maar hoe gaarne hadden wij hier den Schrijver bij eene diepere, meer omvattende en uitvoerige beschouwing gevolgd! En hij zelf had ons reeds in de Inleiding (bl. 7) veel doen verwachten. Belangrijk is het overzigt van de geschriften, die wij uit dat tijdvak nog bezitten, hetwelk de derde afdeeling na eene algemeene beschouwing van den staat der volksbeschaving en letterkunde geeft. Ook uit den Psalmbundel worden die liederen vermeld, welke naar veler oordeel (gedeeltelijk ook naar dat van onzen VAN DER PALM) tot den Macc. tijd behooren. Men verwachte hier echter geene critiek op de hoogte van onzen tijd; hoofdzakelijk is het alleen mededeeling van den inhoud der geschriften, die natuurlijk slechts voor den ongeleerde waarde heeft. Doch met gelijke en steeds toenemende voldoening zullen geleerden en ongeleerden, beiden, den Schrijver bij zijne verdere bschouwing in de twee laatste afdeelingen volgen, en hem menige belangrijke wenk, aanwijzing, herinnering dank weten. Dit gedeelte is buiten twijfel het meest volkomene van zijnen arbeid.

Wij zouden nog onze aanmerkingen kunnen mededeelen op hetgeen ons hier minder juist, dáár minder bewezen, elders minder wèl gezegd voorkwam; maar liever bepalen wij ons bij ééne algemeene bedenking, die wij niet mogen terughouden. Wij betreuren het immer, als wij in Werken, die eenig onderwerp van geschiedenis voor het beschaafd publiek behandelen, dat diep en volledig wetenschappelijk onderzoek missen, waardoor zij alleen de beschaving dier hoogere volksklassen waarlijk bevorderen en tevens voor den geleerde belangrijk wezen kunnen. Want men zegge toch niet, dat, wie van zulk een onderzoek uitgaat, zich boven de bevatting zijner lezers stelt. Van den Eerw. Schrijver is deze tegenbedenking niet eens mogelijk; hij weet daartoe te goed wat wetenschappelijk onderzoek is. Of zoude de *Gregorius van Nazianze*, en de *Johannes Wessel* van ULLMANN, zouden *de Engelsche Kerk, de Kerk en de Staat* van onzen BROES niet evenzeer voor het beschaafd publiek als voor den geleerde, uitnemende Werken zijn? Waarlijk, het is meer dan tijd, dat wij onze zoogenaamde beschaafde medechristenen allengs tot wat hooger beschaving opleiden. En voor het hier behandelde tijdvak der Israëlietische geschiedenis, voor de kritiek van de geschriften, die ons uit hetzelve over zijn, is nog zoo veel te doen. Wat zou het Werk belangrijk wezen, zoo hetzelve in dit opzigt leverde, wat wij behoeven! En wij mogen, wat de Schrijver schertsend gezegd heeft: ‘dat hij in het Overjordaansche te zeer verwijderd is van het eigenlijke Kanaän der geleerdheid, om zich met alle deszelfs schatten te kunnen verrijken,’ in ons kleine, van wegen, rivieren, en vaarten doorsneden Vaderland, niet ernstig opvatten. Ook zou de Eerw. Schrijver zelf tegen ons getuigen. Want van belezenheid en goed gebruik van velerlei voorlichting geeft het Werk overvloedige blijken. Wij missen maar dat diep, veelzijdig en volledig onderzoek, hetwelk *en* de geschiedenis *en* de schriften van dit tijdvak ten volle in het licht zou geplaatst hebben, dat over dezelve reeds is opgegaan, en daaraan nieuw licht zou hebben toegevoegd.

Overigens munt het Werk ook door eene zeer ordelijke behandeling, duidelijke voorstelling en zuiveren fikschen stijl uit; terwijl de uitvoering door druk en papier het lezen veraangenaamt en dus den Drukker en Uitgever eere doet.

Wij aarzelen dus ten slotte niet, ook bij de gebrekkige zijde, die wij aan het Werk meenden te ontdekken, hetzelve onze Lezers dringend aan te bevelen. Het zal hun voor verstand en hart een nuttig en aangenaam onderhoud verschaffen.

De Woorden des Eeuwigen Levens, aangewend tot stichting van Christenen uit den beschaafden stand. Naar het Hoogduitsch, door *P. Boelos*, Predikant te Noorddijk.

Te Zwolle, bij J. Zeehuizen, J^{r}., 1837.

Lezer! zie hier een goed Boek, waarin gij zelfs het een en ander vinden zult, dat *zeer* goed is. Het bevat twintig *vertoogen*. Dit duidt voor u, als Nederlandsch Lezer, duidelijk genoeg het karakter dezer opstellen aan. In dezelve worden onderwerpen behandeld, waarin gij zeker hoog belang stelt, ja, voor welke gij, zou ik bijna durven zeggen, zekere voorliefde hebt, als daar zijn: de liefde, het huisselijk leven, het lijden, de dood. In sommige wordt het onderwerp op eene gewone, in enkele op eene weinig beduidende, in andere (en deze maken wel de grootste helft uit) op eene belangrijke, onderhoudende, treffende wijze behandeld. En alles is van eenen Christelijken geest, ofschoon ook niet het *geheele* Evangelie daarin uitkomt. Gij, wien de hooge prijs van zulke boeken(1) den aankoop niet belet, koop ook dit; en wilt gij de vaste spijze, die de *Overdenkingen* van Vader HINLOOPEN, of de *Nadenkende Christen* van Vader EGELING u bieden, soms met een gezond, maar wat ligter voedsel, vervangen, neem dan deze gave uit *Duitschland* in handen, die, onder hare talrijke landgenooten van deze soort, zich gunstig onderscheidt, ook daardoor, dat de opstellen kort zijn en de bewerking niet te uitvoerig is. Bevallen de drie, vier eerste vertoogen u minder, (van het eerste zou ik bijna zeggen: 'Gij kunt dit wel overslaan!') de volgende zullen u des te beter voldoen; inzonderheid en boven allen de 5^{e}: *de liefde in het huisgezin*, naar I Cor. XIII; en de 17^{e}: *het graf van deszelfs heldere zijde beschouwd*.

Dit zij u genoeg, Lezer! Het enkele woord, dat ik hier nog bijvoeg, is tot den Vertaler gerigt. Gij houdt dus bescheidenlijk oog en oor daarvan afgewend. - Zouden de *'ρήματα ζωῆς αἰωνίου*, naar getuigenis van het Evangelie, niet veel, als hoofdzaak, bevatten, waarvan in dit Boek zelfs geene sprake is? Zou Hij, die *ρ. ζ. α ἔχει*, door het gansche Boek heen, wel genoeg uitkomen als degeen *ἐν ᾧ ζωή, καί αὐτός ἐστιν ἡ ζωή*? Zou het niet beter zijn, zulke Boeken zelf te schrijven dan te vertalen? Ware het eerste vertoog niet beter weg gebleven, omdat zulk een onderwerp zich voor onze Hollandsche *sana ratio*, zoo niet met *loci communes* en *ideae claro-*

(1) Men betaalt dit Boek van 290 bl., met 2.90 centen. En deze prijs is naar den gewonen cours gesteld. De Schrijvers en het Publiek zullen de Uitgevers moeten dwingen. *Recensent*.

obscurae in losse beelden en gedachten laat afdoen; ja, misschien zulk eene behandeling bij minder verlichten (en deze worden toch onder de Christenen van den beschaafden stand nog maar al te veel gevonden!) aanleiding geven kan tot velerlei dwaalbegrippen? Zou het wel in den geest van onze taal zijn, haar te verrijken met woorden als de volgende: *veelligt, vaker* (comp. van vaak) *omvormen, alvader, oprokkening, hartelooze* menschen? Zouden vignetten, zoo als dat, hetwelk vóór dit Boek staat, wel tot iets dienen, dan alleen om door prijsverhooging den aankoop van het Werk voor velen nog meer te bezwaren? Het zijn slechts vragen, die wij met alle bescheidenheid aan het oordeel van den Eerw. Vertaler onderwerpen. En de laatste vraag betreft misschien alleen den Uitgever, die anders voor eenen goeden druk op *redelijk* papier gezorgd heeft.

Handboek voor Vaderlandsche Landhuishoudkunde, door *J.A. Uilkens*, Hoogleeraar in de Faculteit der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen, aan de Universiteit te Groningen.

Nieuwe onveranderde Uitgave. Te Zwolle, bij J. Zeehuizen, J^{r}., 1836. LII, 363 bl., 8°.

Toen bij de organisatie onzer Hoogescholen een leerstoel ook voor de Landhuishoudkunde was opgerigt, en de Heer UILKENS het onderwijs in deze wetenschap aan de Academie te *Groningen* had op zich genomen, werd door gemelden Hoogleeraar dit *Handboek* geschreven, ten einde hetzelve tot eenen grondslag voor de te geven lessen zoude verstrekken.

De Hoogleeraar heeft hiermede aan de beoefenaars van den Landbouw in ons Vaderland eene wezenlijke dienst bewezen, alzoo in onze taal voor de Landhuishoudkunde geen volledig handboek bekend was. Het *Landbouwkundig Schoolboek* van PONSE, ofschoon als schoolboek niet zonder verdiensten, kon voor de behoefte aan een wetenschappelijk Werk niet als voldoende beschouwd worden.

De eerste uitgave thans uitverkocht zijnde, is eene *nieuwe onveranderde uitgave* te *Zwolle* uitgekomen. Of het voor een Handboek, dat vóór twintig jaren in het licht verscheen, vooral in onze dagen, eene aanbeveling moge geacht worden, wanneer men op het titelblad leest: *nieuwe, onveranderde uitgave*, zullen wij niet onderzoeken. Dit alleen mogen wij ter eere van de nagedachtenis van den Hoogleeraar UILKENS zeggen, dat wij gelooven, dat, indien hij na twintig jaren eene nieuwe uitgave had mogen beleven, dezelve niet *onveranderd* het licht zou hebben gezien, al ware het alleen uit hoofde der vorderingen, welke in dien tijd in alle

vakken van wetenschap, en dus ook in de Landhuishoudkunde, gemaakt zijn. Wij willen echter daarmede niet te kennen geven, dat wij deze onveranderde uitgave afkeuren; integendeel, wij gelooven, dat, indien men van een Werk van eenen overledenen Schrijver eene nieuwe uitgave wil leveren, men het werk moet geven, gelijk de Schrijver hetzelve bij zijn overlijden heeft achtergelaten. Verkeerden wij niet in dit gevoelen, dan zouden wij in bedenking geven, of niet de eerste 80 bladzijden, handelende over de Voorbereidende Wetenschappen, aanmerkelijk hadden kunnen verkort, of zelfs geheel weggelaten zijn geworden? Niet dat wij die wetenschappen als van geen belang in de Landhuishoudkunde beschouwen: integendeel, wij houden dezelve voor onmisbaar; maar omdat men bij de beoefenaars der Landhuishoudkunde eene algemeene voorbereidende kennis dier wetenschappen mag en moet vooronderstellen, te meer, alzoo in die vakken aan de Hoogescholen afzonderlijk onderwijs wordt gegeven en er buitendien geschikte Handboeken gevonden worden.

De waarde van dit Werk volkomen erkennende, zal men eenige weinige aanmerkingen wel willen gedoogen.

§ 311. Lang bleef de Landhuishouding een handwerk, eene kunst, en klom tot geene wetenschappelijke hoogte; doch wanneer de Schrijver zegt: ‘Fabrijken onderdrukten dezelve, en de rijkere winsten, die de koophandel hier en elders gaf, hielden de landhuishouding in eenen lagen en miskenden staat,’ dan kunnen wij dit niet onbepaald toegeven. Overal, waar de Fabrijken en Koophandel bloeiden, dáár vindt men ook in den Landbouw de meeste vorderingen; men denke aan *Engeland, België* en ons eigen Vaderland.

§ 316. ‘WILLEM de Eerste, Koning der *Nederlanden*, verordende bij de nieuwe inrigting der Hoogescholen in dit Rijk het onderwijs in de Landhuishoudkunde, hetwelk de Studenten in de Godgeleerdheid gehouden zijn twee jaren bij te wonen.’ Zoo was de verordening toen de Heer UILKENS schreef. Bij de nieuwe uitgave had in eene noot verdiend te worden gemeld, dat, reeds spoedig na de nieuwe inrigting der Hoogescholen, de gezegde verordening in zóó verre werd gewijzigd, dat de bepaling van twee jaren in één jaar werd veranderd, en dat het later aan Zijne Majesteit behaagd heeft die verpligting geheel op te heffen.

Na over de verschillende gronden en de onderlinge vermenging der aardsoorten gehandeld te hebben, gaat de Schrijver over tot de meststoffen en zegt te regt, hoe vreemd dit ook voor eenen nietlandbouwkundige moge klinken: ‘De mesthoop is de goudmijn voor de landhuishouding, en dus kan er niet te veel zorg aan besteed worden.’ Doch wanneer de Schrijver, na van den rundermest

gesproken te hebben, zegt: ‘Het schaap voedt zich met drooger, scherper en harder gewassen, geeft ook alzoo hardere, scherpere, meer stik- en koolstof bevattende drekstoffen’ (§ 407), komt ons dit niet juist voor. Het verschil dier twee mestsoorten kan in het verschil van voedsel niet alleen gezocht worden. Vele schapen gebruiken hetzelfde voedsel, dat aan het rundvee gegeven wordt, en echter is het verschil in de beiderlei meststoffen zeer groot. Zoo kunnen wij ook niet toegeven, dat de schapenmest voor zandgronden te heet zou zijn (§ 408), alzoo dit met de dagelijksche ondervinding niet overeenkomt.

In het hoofdstuk handelende over het braken en de afwisseling der gewassen, neemt de S., volgens vele proeven en ondervindingen, aan, dat de korensoorten ten aanzien van de aan den grond voedsel ontnemende eigenschappen, in eene naauwe betrekking staan met de voedzaamheid der korrels, zoodat, wanneer dezelve

bij de Rogge =	10 zijn, die
van de Tarwe =	13,
van de Garst =	7 en
van de Haver =	5 zijn (§ 487).

Wat deze verhouding betreft, nemen ook wij gaarne aan, dat een mud Rogge nog eenmaal zoo veel voedende deelen zal bevatten als een mud Haver, en dat dus een mud Haver slechts half zoo veel vaag uit den grond zal genomen hebben als een mud Rogge. Hieruit echter volgt niet, dat een bunder met Haver bezet slechts de helft van de vaag zou verliezen, van hetgeen een bunder met Rogge zou behoeven. De S. heeft dit waarschijnlijk ook niet bedoeld; doch ter voorkoming van misverstand had dit kunnen worden aangestipt.

Ten einde steeds voordeelige gewassen te bekomen, is ongetwijfeld eene behoorlijke afwisseling van gewassen noodzakelijk, en wij stemmen gaarne toe, dat eene der redenen dáárin moet gezocht worden, dat niet alle planten hetzelfde voedsel zonder onderscheid gebruiken, en dat dus het eene gewas voedsel voor het andere overlaat; doch dat deze afwisseling van vruchten en eene goede keus mede noodzakelijk zou wezen, omdat de uitwerpselen van sommige planten voor haar zelve en voor bijzondere andere soorten nadeelig zouden zijn, wordt niet meer algemeen aangenomen, en steunt althans op geene genoegzame ondervinding (§ 224, 489.)

De kenteekenen van het vruchtwisselend stelsel zijn § 519 zeer goed opgegeven; wij zien echter niet, waarom men, behoudens hetzelve, geen bepaald bouw- en groenland zou kunnen hebben, en voor zoo verre dan is niet het drieveldsstelsel, doch wel het gescheiden bouw- en graslandstelsel daarmede vereenigbaar. Eene bestendige afwisseling van granen, peulvruchten, wortelgewassen

en voederkruiden maakt het ware kenteeken van het vruchtwisselend stelsel uit.

Bij deze afwisseling van gewassen, en voornamelijk door het bouwen van eene aanzienlijke hoeveelheid van voederkruiden, blijft het land in den besten toestand. De eigenlijk gezegde graansoorten ontnemen aan den grond veel meer voedsel, dan zij door het stroo, dat in de mestvaalt wordt opgenomen, aan denzelven terug geven, terwijl wikken, erwten, klaver, spurrie, als voedergewassen, den grond veel meer plantenvoedsel of vruchtbaarheid bijzetten, dan zij denzelven ontnomen hebben. Of onder de voederkruiden ook grassoorten verdienen te worden opgenomen, wordt verschillend begrepen. Die zich tegen het zaaijen van grassoorten verklaren, geven als reden, dat het land door dezelve ligtelijk vuil wordt.

Boekweit wordt, in zeer vele streken van ons Vaderland, niet op het land afgedorscht, maar, even als ander koren, in bergen of schuren gereden, gelijk ook het raapstroo in sommige streken nooit verbrand, maar tot strooijing aangewend wordt (§ 558). Dat van de vele dorschwerktuigen geene zou voldoen dan het dorschblok, hetwelk in *Groningen* en *Friesland* gebruikt wordt (§ 560), is te veel gezegd. Men kent op vele plaatsen, in verschillende landstreken van *Europa*, Engelsche dorschwerktuigen, welke zeer goed schijnen te voldoen, en bij lange na niet zoo veel kosten als dat, van hetwelk in het Werk van LAUDON, door den S. aangehaald, wordt gewag gemaakt. Het Groninger dorschblok, intusschen, verdient alle aanprijzing en is ook buiten *Friesland* en *Groningen* bekend en in gebruik.

Ten aanzien van de Aardappelenteelt, is het eene algemeene opmerking, dat zeer vet land wel voor de hoeveelheid van aardappelen, maar geenszins voor derzelver hoedanigheid verkieslijk is; doch wij kunnen niet toestemmen, dat erwten en aardappelen tegen elkander overstaan, zoodat, waar de een het best staat, de andere het slechtst zal staan, alzoo wij zeer vele gronden kennen, waar beide zeer goed slagen (§ 570).

Bij de cultuur van het Vlas (§ 587) wordt melding gemaakt van het werktuig van den Heer CHRISTIAN, waardoor het vlas zonder roting zou kunnen worden bewerkt. Dit werktuig, in *Frankrijk* uitgevonden en waarvan men zich veel goeds beloofde, is ook hier te Lande beproefd, doch niet voldoende bevonden.

Toen de Schrijver dit Werk uitgaf, beloofde men zich in alle landen van het Fiorijngras (*Agrostis stolonifera*) nog wonderen; thans echter wordt aan hetzelve onder al de grassoorten de eerste rang niet meer toegekend.

De eetbare Kastanje (*castanea vesca*) kan in ons Vaderland bezwaarlijk ‘de stoute kastanjeboom, die als een eik opgroeit,’ ge-

noemd worden (§ 743). De Walnotenboomen kunnen, wanneer dit met omzigtigheid geschiedt, zeer goed verplant worden (§ 744). Dat de kastanje- en walnotenboomen eene schadelijke uitwaseming zouden hebben, en daarom noch in warmoezerijen, noch tusschen andere ooftboomen zouden moeten geplaatst worden, is veelmalen gezegd, doch niet bewezen Integendeel, men kent verscheidene zeer vruchtbare appel- en perenboomen naast groote notenboomen staande.

Dat in *Noord-Holland* het kalvermesten een voornaam gedeelte van het bestaan eens veehouders zou uitmaken (§ 834), kan niet algemeen worden aangenomen, gelijk ook niet kan worden toegestemd, dat de donkerkleurige paarden de vruchtbaarste zouden zijn (§ 879), alzoo dit door de ondervinding niet bevestigd wordt.

Wij wenschen aan deze nieuwe uitgave eenen aanzienlijken aftrek, en dat dezelve vooral moge komen in handen van vele eigenlijk gezegde Landbouwers.

Aanteekeningen en Waarnemingen van Ricord, Hoogleeraar en Heelkundige van het Hospitaal der Venerischen te Parijs; uit het Fransch door *J.A. Mulder*, Chir. et Obst. Lid v.d. Prov. en Plaats. Geneesk. Comm. te Utrecht.

Te Utrecht bij C. van der Post, J^{r}. 1836.

Er is welligt niemand, die, in later' tijd, meer heeft bijgedragen, dan RICORD, tot eene grondige en positieve kennis van die noodlottige ziekte, welke zoo eigenaardig gezegd wordt: aan den bloesem van het menschelijk geslacht te knagen. Met eene belangrijke dienst belast in het *Hôpital des Capucins*, te *Parijs* voor deze ziekte ingerigt, heeft hij de ruimste gelegenheid tot derzelver naauwkeurige waarneming. Vol talent en ijver heeft hij gretig deze gelegenheid aangewend, ten einde tot eenige vaste resultaten te geraken, omtrent zoo vele betwiste punten van de leer der Syphilis. Het dwaalspoor van vooronderstellingen en twisten verlatende, nam R. eerst den moederspiegel, daarna het inëntinglancet ter hand, en bewees met daadzaken de gronden, waarom nu eens primaire verschijnselen het geheele organisme doordrongen, dan weder een zuiver plaatselijk lijden verbleven. Hij toonde het aanvangspunt aan dier vreesselijke ziekte, welke den mensch zoo diep vernedert, en leerde hierdoor het kwaad in deszelfs oorsprong te stuiten. Daarenboven bewees hij, in overeenstemming met andere geneeskundigen, nadrukkelijk het misbruik dier metaalmiddelen, dikwijls erger dan de kwaal zelve; terwijl hij, van de andere zijde, derzelver onwaardeerbare voordeelen, bij eene rationeele aanwending, op waren prijs leerde stellen.

Zóó vele en zóó groot zijn RICORD'S verdiensten in dit gedeelte

der geneeskunde. Jammer is het derhalve, dat, tot nog toe, slechts kleinere opgaven, rapporten en soortgelijke stukken door hem uitgegeven zijn, gedeeltelijk aan de Fransche Koninklijke Akademie der Geneeskunde voorgedragen, gedeeltelijk in de geneeskundige dagbladen geplaatst. In 1834 gaf de Schrijver voor het eerst eene verzameling derzelve uit, ouder den titel: *Mémoires et Observations*. Het is deze, waarvan eene overzetting ter onzer beoordeeling ligt, vervaardigd door een' der kundigste Utrechtsche Heelkundigen, den Heer J.A. MULDER. Vraagt men, of er in ons Land behoefte zij aan zoodanige lectuur, dan wel, of de behandeling van syphilitische ziekten bij ons reeds dien trap van eenvoudigheid en doelmatigheid bereikt hebbe, dat het niet noodig is, nader op dit punt terug te komen? zoo gelooven wij, hoe ongaarne ook, de laatste vraag ontkennend te moeten beantwoorden. Indien een blind empirisme nog zoo menigwerf de uitoefening der geneeskunde bij ons bezoedelt, nergens voorzeker heeft hetzelve vrijer spel dan in de behandeling dezer ziekte, van welke echter de hoop eens toekomstigen geslachts afhangt. Daarom danken wij den Heer MULDER, die zijne wetenschappelijke opleiding zich waardig toont, door aan zijne kunstbroeders een Werkje in handen te geven, hetwelk eenige eenvoudige waarheden omtrent dit onderwerp bevat. Gaan wij, na deze lange voorafspraak, tot de beschouwing van deszelfs inhoud over.

Deze verzameling bevat negen stukken. Het eerste is de memorie aan de Akademie der Geneeskunde aangeboden, omtrent de resultaten door de algemeene aanwending van den moederspiegel gevonden. Deze resultaten waren zoo belangrijk, en, door derzelver nieuwheid en eenvoudigheid, zoo treffend, dat de Akademie, tegen hare gewoonte, onmiddellijk tot derzelver uitgave besloot. Eene tweede verhandeling beschouwt opzettelijk en uitvoerig de blennorrhagie bij de vrouw, derzelver complicatiën en kuur. De derde verklaart de zamenstelling van het gewigtig werktuig, dat RICORD tot zoo belangrijke ontdekkingen leidde. De volgende stukken zijn van minderen omvang en van gemengden inhoud. Zij loopen over het gebruik van blaartrekkende pleisters bij bubonen, van iodiumtinctuur bij waterbreuk, over de phimosis en hare operatie. Tusschen deze verhandelingen in, vindt men het verslag van twee kunstbewerkingen: de eene, de wegneming van den hals der baarmoeder; de andere, die van een' voorgevallen' endeldarm. Eindelijk besluit R. deze verzameling met een woord tegen HUFELAND gerigt, die hier voorzeker het onderspit moet delven voor eene partij, zoo geheel op zijn terrein geplaatst. RICORD zoekt hem het verschil tusschen *gonorrhee* en *syphilis* te bewijzen.

Ofschoon niet al deze verhandelingen ons even gewigtig voorkomen, zoo bevat toch elk derzelve iets nieuws en belangrijks,

en wij kunnen niet nalaten het geneeskundig publiek geluk te wenschen met de kennismaking aan dezelve. Het is hier minder de plaats, om elke verhandeling kritisch te onderzoeken. Maar het zij ons vergund den wensch te uiten, dat de Heer MULDER zich de moeite mogt geven, hetgeen van genoemden Auteur na het jaar 1834 in verschillende Fransche journalen is verschenen, te verzamelen en, als eene bijdrage, aan onze landgenooten aan te bieden. Dit is des te gewigtiger, omdat de wetenschappelijke loopbaan van R. na dien tijd eene belangrijke verandering heeft ondergaan. Vroeger in eene gemengde dienst aangesteld, heeft hij sedert, door de verplaatsing der vrouwen naar de *Ourcine*, dezelve met eene talrijke mannendienst verwisseld. Toen heeft hij de hoogstgewigtige inëntingsproeven genomen, welke zijne vroegere waarnemingen op eene voortreffelijke wijze bevestigen en daarenboven tot gewigtige resultaten leiden omtrent het verschil van *primaire* en *secundaire syphilitische* verschijnselen. Een uitvoerig Werk staat op het punt, door den Auteur, over deze proeven in het bijzonder, uitgegeven te worden. Maar reeds nu zijn de hoofdresultaten bekend. Wij vergenoegen ons eene volkomene verhandeling: *Considérations practiques sur le Chancre*, aan te halen, welke het vorige jaar verschenen is.

RICORD geeft des zomers publieke lessen over venerische ziekten en bevlijtigt zich, om ook in zijn hospitaal een klinisch onderwijs daar te stellen, hoedanig een men welligt nergens aantreft. Hier naar toe stroomen Franschen, Duitschers, Engelschen en ook Hollanders, om aan het ziekbed de resultaten der rijke ervaring van RICORD te vernemen en bevestigd te zien. Niemand is er, die niet met zijne geestige, heldere voordragt ingenomen, door den rijkdom van nieuwe daadzaken en vernuftige beschouwingen geboeid, het hospitaal verlaat. Vele nu dezer lessen zijn door verschillende toehoorders aangeteekend, opgemaakt en in onderscheidene geneeskundige papieren geplaatst. Dit alles is het, wat wij, in onze taal bewerkt en in eene doelmatige orde gerangschikt, van den Heer MULDER afvragen.

Eindelijk, ten einde nog eens op het nu reeds geleverde terug te komen, de druk en de uitvoering zijn uitnemend; de overzetting is over het geheel zeer goed; maar wij hadden wel gewenscht, dat eenige zinstorende fouten óf vermeden, óf achteraan waren opgegeven. De noten, waarmede de Heer M. het Werkje verrijkt heeft, kunnen niet anders, dan den lezer hoogst welkom zijn. Alleen vergunnen wij ons eene aanmerking tegen die, geplaatst op bladz. 2, alwaar de Vertaler de *dispensaires* bepaalt te zijn: ‘inrigtingen van weldadigheid, in welke genees- en heelkundige hulp en ook geneesmiddelen, om niet, aan behoeftigen uitgereikt wor-

den.’ De inrigtingen, dus beschreven, behooren tot eene onderneming, waartoe reeds sedert 1780 bijzondere personen zich onder den naam van *Sociètè philanthropique* vereenigd hebben en welke onder de onmiddellijke bescherming van den Koning staat. De *dispensaires* daarentegen, waarvan RICORD spreekt, maken eenen politiemaatregel uit, ten einde de verbreiding der venerische ziekte bij de publieke vrouwen tegen te gaan. Hiertoe zijn er zalen ingerigt, waar deze verpligt zijn, zich tot het onderzoek te vertoonen, en waar zij óf verpleegd worden, óf kosteloos geneeskundige hulp erlangen. PARENT-DU-CHATELET heeft uitvoerig en geschiedkundig deze inrigting voorgesteld in het tweede Deel van zijn klassiek Werk: *Sur la prostitution dans la ville de Paris*, p 45 en volg., waarnaar wij te dezen opzigte verwijzen.

Verdediging van Mej. H.J.C. Leurs, door M^{r}. *J. van de Poll*, met bijgevoegde Aanteekeningen uit de Pleitrede van M^{r}. *C.J. Vaillant*.

Amsterdam, bij D. Groebe en A. Zweesaardt, 1837.

Eene gedrukte Pleitrede! Voorwaar een zeldzaam verschijnsel. Men is er reeds zoo aan gewoon, dat de arbeid der Advocaten, te weten: hunne pleitmemoriën, ongedrukt, ja, niet zelden onaangehoord, in de bestovene lokketkasten begraven worden, dat de plotselinge verschijning van een zoodanig stuk in staat zou zijn, de geheele rolverdeeling der recenserende gezelschappen in de war te sturen. Daarom mag intusschen dit verschijnsel niet onopgemerkt blijven. Integendeel: was niet reeds de zeldzaamheid eene aanbeveling, waarheidsliefde zou het onderzoek bevelen, gelijk onpartijdigheid eene billijke schatting gebiedt.

De aanleiding tot de uitgave dezer Pleitrede vindt men in eene even korte als kernachtige voorafspraak vermeld. Niet de gedienstige raad van goede vrienden (meestal de onhandige accoucheurs van onvoldragene lettervruchten), maar edeler drangredenen bewogen den Schrijver. Hij treedt op als kampioen voor onverminkte publiciteit. De aanklagt tegen zijne cliënt was openbaar gemaakt; de dagbladen hadden, welligt ter liefde van den nieuwshonger der menigte, meer den spoed dan de naauwkeurigheid betracht; de aan hem toevertrouwde belangen konden er onder lijden; - de verdediging mogt niet achterwege blijven: ziedaar de redenen, waarom zij het licht ziet! Wie deze redenen niet eerbiedigt, en er den Schrijver niet om hoogacht, vergaste zich aan de Acte van Beschuldiging, en wrake in stilte de regterlijke vrijspraak.

Bij de vermelding van dit geschrift behoeft het geen betoog,

dat het regtsgeding zelf, en het wegen der gronden voor schuld of onschuld, geheel buiten onze bevoegdheid liggen: de Regter heeft geoordeeld. Maar de Pleitrede is een verschijnsel geworden in de letterkundige wereld. Onder dien titel is het van ons gebied niet uitgesloten. En als zoodanig mag men vragen, of het de eischen bevredigt, die men met regt aan zulke voortbrengselen doet? Men mag dus vragen: of orde in de ontwikkeling, helderheid in de voorstelling heerschen; of bondigheid en klem van redenen het betoog kenmerken; of het geheel zich door sierlijkheid van stijl, gepaard met den ernst, die aan het onderwerp past, gunstig onderscheidt? Recensent aarzelt, om op deze vragen te antwoorden; - hij aarzelt, - omdat hij de verdenking vreest van overdrevene lofspraak. En echter hebben wezenlijke verdiensten een onbetwistbaar regt op erkenning. De lezer zij billijk!

Met eene krachtige greep plaatst ons de bekwame Verdediger al dadelijk op het standpunt, van waar, naar zijne meening, deze hoogst belangrijke zaak beschouwd moest worden. ‘Niet van de naakte daadzaken, niet van dat dor en levenloos geraamte, maar van de persoon der beschuldigde vange het onderzoek aan.’ De keuze van dat standpunt was meer dan gelukkig; zij was oordeelkundig, zij moest beslissend zijn. Had de aanklagt al het stoffelijke in haar voordeel, de hulpmiddelen der verdediging behoorden uitsluitend op het gebied der zedelijkheid, en konden alleen uit de persoon der beschuldigde zelve ontleend worden. Eenige fiksche trekken teekenen ons tot dat einde het beeld eener vrouw, die.... Ik bid u, Lezer! beschouw zelf die keurige schets; toets haar aan de regelen der welsprekendheid, maar nog liever aan uw eigen hart, en zoo gij door al de akeligheden van de *Gazette des Tribunaux* niet te zeer overprikkeld zijt, zult gij bevinden, hoe men ook in het Hollandsch roerend kan zijn, zonder flaauwhartig te wezen, treffend, zonder bombast, en gemoedelijk ernstig, zonder valschen *pathos*.

Tusschen het aldus geschetste voorwerp en de misdaad lag eene groote klove. De beschuldiging had getracht die aan te vullen: waarmede? Dat onderzoekt thans de Verdediger in de eerste twee hoofddeelen zijner rede. De directe en indirecte bewijzen door den aanklager aangevoerd, worden achtervolgens ontleed en aan eene strenge critiek onderworpen: de Verdediger volgt daarbij de aanklagt voet voor voet; betwist haar elken duimbreed gronds, en laat niets onbeproefd, om het *zonneklaar* der Acte van Beschuldiging tot het schijnsel van een nachtpitje terug te brengen. - Het spreekt van zelf, dat wij niet mogen beslissen, in hoe verre hij hierin geslaagd zij: wij mogen alleen hulde doen aan de scherpzinnigheid en dialectische kracht, welke in dit gedeelte vereischt,

maar ook niet gemist werden. Er was echter nog iets, dat bij deze gelegenheid bijzonder onze aandacht trok. Het was, namelijk, de kieschheid en hoogst beschaafde toon, waarop de verklaringen der Getuigen wederlegd of hunne dwalingen teregt gewezen werden; het was over het algemeen die tint van echte humaniteit, welke over het geheele betoog, als een geurig waas, lag heengespreid. Verwonder u niet. Lezer! dat juist dit, hetwelk gij welligt als een verpligt iets beschouwt, door ons als eene bijzonderheid werd opgemerkt: woon eenige teregtzittingen van Crimineele zaken bij, en gij zult u niet meer verwonderen, waarom wij dit deden. In het derde deel zijner Rede keert de Verdediger tot het punt van aanvang terug. Het overblijfsel van vermoedens *tegen* de Beschuldigde moest onzijdig gemaakt worden, door hetgene *voor* haar getuigde. Hiertoe dienen in de eerste plaats een zeker aantal bijzondere omstandigheden, waarin de Verdediger bewijzen voor onschuld beweert te vinden, en waarvan hij inderdaad een meesterlijk gebruik maakt. Het slot der Rede bevat eene uiteenzetting van de Antecendenten en het gedrag der Beschuldigde nà de ontdekking. Van dit laatste zeggen wij niets. Waarom? Omdat men eene schilderij beschouwen, maar niet betasten moet; - omdat de schoonheid van het geheel onder het ontleedmes verloren gaat.

En hiermede zouden wij onze taak, die meer eene vermelding dan beoordeeling ten doel had, voor afgedaan kunnen houden. Maar, vraagt men, valt er dan niets aan te merken? Heeft de Recensent, die scherpschutter van letterkundige onvolmaaktheden, op dit veld dan niets kunnen vinden? O ja! stel u gerust, christelijke vrager! Er is wel eenig wild; maar ge moogt het zelf zoeken. Zoek het b.v. in taalkundige onnaauwkeurigheden, doch vooral in het gebruik der zoogenaamde *stadhuis-woorden*. Hebt gij ze gevonden, dan zullen wij het met u bejammeren, dat onze balie-welsprekendheid zich nog maar niet van dat barbaarsche juk kan losrukken. En indien gij u dan al verder met sommige uitdrukkingen niet al te best vereenigen kunt; indien gij b.v. vindt, dat de tegenstelling op bl. 27: ‘*hetzij hier* (in *Amsterdam*) hetzij *in de* PROVINCIËN, wat al te oud-Amsterdamsch riekt, en doet denken aan *Paris et les Provinces*, de laatsten als onbeduidend aanhangsel der eerste, dan zullen wij al weder met u instemmen; maar het er toch voor houden, dat de Schrijver het zoo niet gemeend heeft. Voor het overige zoeke en vinde een ieder, zoo veel het hem lust, gebreken en onvolmaaktheden, maar liefst met het christelijke doel, om ze naderhand in eigen' arbeid te vermijden.

De Egoïst. Een Verhaal uit de tegenwoordige Eeuw, door *C. Spindler*.

Uit het Hoogduitsch. In Twee Deelen. Te Amsterdam, bij C.L. Schleijer, 1837. 259 en 252 bladz.

MENZEL heeft van SPINDLER gezegd, dat de voorname letterkundige Aristocratie dezen nooit de ruwheid zal vergeven, door welke hij in den vorm zondigt, daar zij het krachtige en zelfs wilde penseel alleen in de schilderkunst weet te waarderen, maar dichterlijke voortbrengselen daarentegen zoo afgewerkt, zoo flaauw - juist verlangt als de tafereelen van onzen *Ridder* VAN DER WERFF (zeggen de Catalogussen). Een beoordeelaar ten onzent, dien ik hooger schat dan den Redacteur der *Litteratur-Zeitung*, heeft het onlangs, in dit Tijdschrift, tot de verdiensten van een' Roman gerekend, wanneer de Schrijver, in zulk een Werk, een afgetrokken begrip of eene wijsgeerige gedachte met vleesch en been bekleedt, of wilt gij liever, aanschouwelijk voorstelt: en SPINDLER te dien opzigte loffelijk onderscheiden.

Wij herinnerden ons onwillekeurig beide oordeelvellingen onder het lezen van dit nieuwe bewijs der talenten en gebreken van den verdienstelijken Auteur van *der Jude, der Jezuït* u.s.w., en zullen het aan beide ih omgekeerde orde toetsen. Is er eene begeleidende, bezielende gedachte in dezen Roman, en indien er eene in is, welke dan? Wij gelooven ja, maar vonden haar noch in de woorden, waarmede SPINDLER het eerste Deel opent, noch in die, welke hij tot motto van het tweede koos. De eerste luidt: '"Pronk niet met uw geluk," - zeiden de Ouden; - "maar verberg het achter slot en grendel, opdat de afgunstige Goden het niet storen, opdat de Eumenide niet haren tol eische."' De tweede: 'Het menschelijk hart is een reddeloos schip op de stormachtige zee, als zijn roer gebroken en zijn plechtanker verloren gegaan is.' De spreuk voor het Eerste Deel is naauwelijks eene gepaste Inleiding te noemen; want schoon HECKDEY (de Egoïst), door het zien van een familiestuk op eene tentoonstelling, zich de geliefde zijner jeugd herinnert, en dit de aanleiding wordt tot haren ondergang en dien van haar gezin; men zal toch wel niet willen beweren, dat zich en de zijnen te laten uitschilderen, en dit tafereel, op verzoek des kunstenaars, op eene openbare tentoonstelling te doen bezigtigen, pronken is met zijn geluk! Hoe vele afbeeldsels van allerliefste vrouwen zouden wij nimmer hebben aanschouwd, indien dit waarheid was! De spreuk voor het Tweede Deel is door den Vertaler banaal verklaard: 'Wat in den storm der hartstogten het menschelijk hart tot roer en plechtanker verstrekken moet, en alleen verstrekken kan, zal bij allen, die godsdienst en deugd

vereeren, en het gevaarlijke beseffen, van op eigene sterkte ligtzinnig te vertrouwen, wel geene uiteenzetting behoeven.' Waar, zeer waar, maar zoo onbetwistbaar waar, dat alleen Miss HANNAH MOORE c.s. meer een' Roman ten betooge dier waarheid schrijven zal.

Boa Constructor heet de Roman in het oorspronkelijk; *de Egoïst*, koos de Vertaler: zonder in de geheimen der natuurlijke historie der slangen te zijn ingewijd, zonder den tweeden titel uit het een of ander zedekundig vertoog te hebben verklaard, geloof ik, dat elk mijner Lezers eenig verband tusschen beide namen zal zien. Of denkt hij niet onwillekeurig aan een dier venijnige schepselen, die zich om hunne offers kronkelen tot deze stikken? (welke gruwzame verbeelding dacht toch voor onze Schoonen zulk een halssieraad uit?) Of heeft de zelfzucht niets van het kruipend gedierte, dat door zijnen beet de onschuldigen doodt, en zich met het bloed der argeloozen voedt?

HECKDEY, een Duitscher, ouder in leven, dan in jaren, komt uit de *West-Indiën* terug, - zij, die het lot er onbarmhartig heenzweept, keeren zelden anders dan onbarmhartig weder; - hem vergezelt een neger en eene Creoolsche - slaven en boelinnen, de vloek der Westersche wereld; - hij ziet de beeldtenis van EUGENIA, het meisje, dat hem eene onberadene gelofte deed, de vrouw, die nu de gelukkige echtgenoot van een' ander is, de moeder van twee engelachtige kinderen. En wat doet de West-Indiër? vermijdt hij het huis, waarin zijn voet die des ongeluks moet zijn; weêrstaat hij den honger der nieuwsgierigheid, den dorst naar vergelding, wraak, zegepraal? Neen, hij overschrijdt den drempel: wee, EUGENIA! wee, LEOPOLD! wee, CECILIA! wee, RUDOLF! de leden van het gelukkig gezin! en wanneer men, na zulke slagtoffers, nog van minderen spreken mag, wee, DIANA, de Creoolsche! wee, ELIZE! wee wien niet al, want het egoïsmus telt zijne slagtoffers niet, het denkt slechts aan zich zelf!

L'intolérable métier de lire des épreuves et le métier plus intolérable encore d'analyser des Romans, zegt NODIER, van Fransche Romans sprekende: wat zoude hij gezegd hebben, indien hij een' Duitschen had moeten ontleden; indien hij het er een' van SPINDLER had moeten doen? Want in weelderigheid van verbeelding, rijkdom van toestanden, afwisseling en verscheidenheid staan de kunstenaars onzer Oostelijke naburen zóó verre boven die onzer Zuidelijke, als de laatste de eerste gewoonlijk in geest en smaak achter zich plegen te laten. Een ander Recensent heeft van dit Werk gezegd, dat SPINDLER ditmaal DE BALZAC, EUGÈNE SUE, VICTOR HUGO enz. (want ik weet niet, wie eenige menschen al niet in éénen adem noemen) had geplunderd of nageschreven! SPINDLER en DE BALZAC, een reus en een dwerg, Mijne Heeren! ziet toch wie gij vergelijkt! SPINDLER en

EUGÈNE SUE, - wilt gij het onderscheid kennen, hoe een Duitscher en een Franschman het egoïsmus schilderen, leest na den *Egoïst la Vigie de Koät-ven*, SPINDLER'S HECKDEY boezemt u afgrijzen in, hoeveel moeite heeft SUE verspild, om zijn' *Comte* HENRY DE VAUDREY te doen bevallen. SPINDLER en VICTOR HUGO! maar gij schertst, goede lieden! of als gij van VICTOR HUGO spreekt, bedoelt gij slechts zijne Drames, die niemand fraai vindt; bewijst gij, dat gij hem als Lierdichter niet kent, het éénige vak, waarin hij genade vond in de oogen van NISARD, het éénige ook, waarin hij onsterfelijk zal zijn, waarin wij, die geene Parijzenaars zijn, hem kennen moesten! Doch wij dwalen af, die andere Recensent, wilde ik zeggen, heeft een geraamte van den Roman gegeven, ik heb er geen' moed toe!

Want niets is onregtvaardiger, dan een verslag der onheilen, die het egoïsmus van HECKDEY in dit Boek aanrigt, niets akeliger dan eene reeks der gruwelen, die hij bedrijft, zonder de omstandigheden te vermelden, welke tot deze leiden, zonder de scherp uitstekende beenderen met het weefsel van vleesch te bekleeden, dat de afzigtelijkheid minder stuitend maakt. En wanneer ik dit juist en goed zoude willen doen, ik zoude een' Roman moeten schrijven en geene beoordeeling; en wat zoude het mij nog baten? Aan het einde van denzelven zou ik moeten bekennen, zoo als ik nu van SPINDLER'S *Egoïst* getuig, dat de ellenden, die eigenbaat en zelfzucht aanrigten, alleen *niet* genoeg zijn, om de begeleidende en bezielende gedachte van een' Roman in twee Deelen te zijn. Het is eene troostelooze, het hart nederdrukkende, het hoofd somber makende gedachte, eene dier waarheden, op welke men zwijgt,

> Lasciati ogni speranza voi ch'entrate.

Of SPINDLER de wetten der kunst niet schond, door tot op de vóórlaatste bladzijde naast den tot ontrouw en diefstal verleiden echtgenoot, de door liefde tot wanhoop gebragte dochter, den tot vestingstraf veroordeelden zoon, de in hare kinderen van alle levensheil beroofde moeder, geen enkel vrolijk beeld te schilderen; - of hij het hart niet pijnigt, door slechts aan het einde voor moeder en zoon de hand der hemelsche Voorzienigheid uit de wolken des aardschen levens te doen zien: wie zal het ontkennen? Doch aan den anderen kant, wie zal den kunstenaar veroordeelen, die een donker tafereel wilde schilderen uit eene eeuw, waarin het egoïsmus onder allerlei vormen wordt gepredikt en aangebeden, een tafereel, waarop hij den moed heeft, aan het einde het licht te doen vallen:

'HECKDEY velde over zich zelven het strengste vonnis: HIJ VEROORDEELDE ZICH ZELVEN TE LEVEN.'

Ziedaar ons oordeel over de kunstwaarde en de zedelijke ver-

dienste van dezen Roman; doch er is nog iets. Het is een verhaal uit onzen tijd; maar geen der personen zijn Christenen in den echten zin des woords. Wij zouden hierin de bitterste satyre zien, nog op onzen tijd geschreven, indien de Auteur zelf niet als een Heiden sprak. Wij weten niet, tot welke kerk SPINDLER behoort; maar dit weten wij, dat ons Hollandsch publiek, de Hemel zij geloofd! nog verre is van de origineelen zulker naam-Christenen als hij schilderde, aan te bieden, en hen ten minste door den Auteur wil hooren afkeuren; - het heeft gelijk!

De letter is goed, het papier ongelijk. De vertaling had beter, het vignet bevalliger kunnen zijn. Wanneer DIANA niet schooner was, dan het beeldje op den titel, zoude LEOPOLD niet op haar verliefd zijn, neen, HECKDEY haar niet mede hebben gebragt uit de *West Indiën;* en *onbevangen, liefde die men zich op zijne wijze aanpast, bruidvoerders*, in plaats van speeljonkers, *een bruid en zijn held met kransen van roem aan elkander gehecht, loerend, voor kortelings, veelzeggende wenk, een huivering die haar overliep, zoo moet gij mij niet aankomen, Mevrouw!* enz., enz.; zijn vlekken, onzer schoone moedertaal een gruwel!

Dichterlijk Mengelwerk. Uitgegeven door *W. Hecker*.

Te Groningen, bij P. van Zweeden, 1836.

De Heer W. HECKER, Verzamelaar van het boven aangekondigd bundeltje, berigt ons in de Voorrede, dat hij eerst geschroomd had zijne Gedichten uit te geven, voornamelijk uit vrees, ‘dat zijne poëzij om den eigenaardigen trant, bijzonderen vorm en de vreemdkleurige tint, die dezelve als op het voorhoofd met zich draagt, de algemeene stem van goedkeuring minder zoude wegdragen.’ Doch dit bezwaar bleek ten slotte de grootste hinderpaal tegen de uitgave niet te zijn, daar hij besloot, die toch altijd eenigzins laffe, kinderachtige beschroomdheid en vrees voor de toejuiching der wisselzieke menigte af te werpen.

Wij beklagen den Heer HECKER om die overmaat van moed. Want wij behooren tot hen, die het er niet voor houden, dat het laf en kinderachtig is, voor de algemeene stem der menigte ontzag te koesteren. Het is met het publiek als met het volk, waarvan NAPOLEON zeide: ‘als het gemeen de meerderheid krijgt, wordt het gemeen volk.’ Het oordeel van enkelen uit den groeten hoop moge, zonder geldigheid van bewijs, ten voor- of nadeele zijn: wanneer de gansche menigte zich omtrent eene zaak, welke onder het bereik van haar begrip valt, duidelijk en sterk voor een bepaald gevoelen verklaart, dan verkrijgt dat gevoelen kracht van

wet; en in dien zin is het waar: *vox populi, vox Dei*. Althans de groote GÖTHE zelf bleek er dus over te oordeelen, daar hij van UHLAND, wiens Werken hem-zelven mishaagden, sprekende, zegt: ‘waar ik eene groote werking zie, onderstel ik eene groote oorzaak: dus moet er om de algemeene populariteit, welke UHLAND geniet, wel iets voortreffelijks in zijnen arbeid wezen.’ In dien geest had, onzes inziens, de Heer HECKER wèl gedaan, zich zelven af te vragen: ‘Waar ik eene groote werking verwacht, onderstel ik eene groote oorzaak: dus moet er om de algemeene afkeuring, die ik voor mijne poëzij te gemoet zie, wel iets gebrekkigs in mijnen arbeid wezen.’ En, ernstig gesproken, eilieve! waartoe dient het, een publiek, dat, al ware het ten onregte, in uwe voortbrengselen geen' smaak vindt daarmede te vervolgen? Poëzij toch, in het algemeen gesproken, is een voorwerp van weelde. Wil eene natie er niet van gediend zijn, het is onverstandig iemand een geschenk op te dringen. Ja, als ik BILDERDIJK in zijne *Brieven* bij herhaling hoor verklaren, dat hij geen' Drukker voor zijne taalkundige geschriften vinden kon, omdat deze wederom daarvoor geen publiek vond: maar dat hij desniettegenstaande volhardt, zelfs met afstand van het hem zoo broodnoodig honorarium, naar een' Uitgever te zoeken; dan rijst mijne achting voor den man, die den edelen moed heeft, een volk, ondanks zich zelf, wèl te doen, en mij denken doet aan de zon, in het beroemde slotcouplet van LE FRANC DE POMPIGNAN'S *Ode* op den dood van JEAN BAPTISTE ROUSSEAU, die niet ophoudt haar levenwekkend en vruchtbaarmakend licht op hare ondankbare beschimpers uit te gieten. Maar hier is ook de rede van taalkundige schriften, aan wier bezit de wetenschap hoogelijk gelegen was. Geheel anders is het met lektuur van smaak. Omtrent deze vrage zich de Auteur af, niet - o niet! of enkele vrienden hem hunnen bijval geven zullen; maar hij onderzoeke met onpartijdige opregtheid, of zijn Werk waarde en aantrekkelijkheid genoeg bezit, om door den grooten hoop der beschaafde lezers wèl te worden ontvangen. En indien dit onderzoek ongelukkiglijk ten nadeele uitvalt, dan vergenoege hij zich, met een oog op den lessenaar, waarin zijne onbenijde schatten rusten, het publiek te beklagen, dat niet waardig is ze te bezitten.

De Heer HECKER heeft een' anderen weg gevolgd. Alles zou misschien nog goed zijn uitgeloopen; maar hij had vrienden, *achtingwaardige vrienden, op wier billijkende achting hij hoogen prijs stelde;* deze hielpen zijne zedige schuchterheid over de brug - men raadt het overige.

Maar nu is het bundeltje in de wereld, met de aanbeveling des Verzamelaars aan het hoofd: *dat het* met *toegevende welwil-*

lendheid opgenomen, ten minste niet *met genâlooze onvriendelijkheid worde verstooten*.

Genâlooze onvriendelijkheid? neen, dat zou leelijk zijn. Dit voegt ons, gebrekkigen menschen, jegens elkander niet. Maar nu juist *toegevende* welwillendheid? Inderdaad, wat wordt de kritiek, wat zal de kunst worden, als toegeeflijkheid de plaats van waarheid en billijkheid vervangt? Moet dan de Beoordeelaar, na de overgroote zachtmoedigheid, die de Auteur met zich zelven gebruikt heeft, nog zachtmoedig op den koop toe zijn? Dit kan immers niet. Ware Schrijver dezes een van des Auteurs vrienden geweest, hij zou, onder de roos, misschien zijne afkeuring met vergoelijkende woorden hebben verzacht; maar nu bij eens q.q. geroepen is, zijn oordeel te zeggen, mag hij het krediet van het Tijdschrift, waarvan hij de eer heeft medewerker te zijn, in de waagschaal stellen, door grove streken ongeroskamd te laten doorglippen? Hij kan het niet van zich verkrijgen, om zijns zelfs wil evenmin, als om des Heeren HECKERS wil; die het toch eenmaal hooren moet, dat hij beter gedaan had, zijne produkten onder zich te houden, opdat hij zich niet weder in den strik zijner eigenliefde late vangen; eindelijk, hij is aan de kunst verpligt, rond voor zijn gevoelen uit te komen, opdat de goede smaak gewroken, en de invloed van slechte voorbeelden tegengegaan worde. De bescheidenheid nogtans, waarop elk Schrijver regt heeft, zal hem in het geven van zijn gevoelen besturen.

Bij eene oppervlakkige inzage, (of, zoo als de Heer HECKER het noemt, *eene oogenblikkelijke beschouwing*) van het voor ons liggend Boeksken, blijkt het, dat het, buiten de stukken van den Verzamelaar, gedichten bevat van nog drie andere Schrijvers, met name van de Heeren BENNINK JANSSONIUS, LESTURGEON en STERINGA KUYPER, die tot het afstaan van deze bijdragen door hem zijn uitgenoodigd geworden. Wij willen den Heer HECKER de eere van den voorrang geven, die hem, zoowel wegens de bezorging der uitgave, als wegens de talrijkheid en uitgebreidheid zijner voortbrengselen, toekomt.

Zijne bijdragen zijn deels navolgingen, deels oorspronkelijk.

Wij beginnen met de navolgingen.

Daartoe behooren: *Vier Oden van* HORATIUS. *Aan Delia, naar* BROEKHUYZEN. *De Treurzang op Tibullus, uit* OVIDII, *Amorum III:* 9 *Aan Haar, naar het Grieksch van* RUFINUS, en *drie stukjes naar* MIMNERMUS.

Reeds het vlugtig overzigt van deze toonde ons, dat de Auteur te regt verwacht had, dat zijn eigenaardige trant den lezer bevreemden moest; want vruchteloos zochten wij naar de reden, waarom de Consul LUCIUS SEXTIUS hier SESTUS moet heeten.

Weinig beter beviel het ons, dadelijk op rijmelooze verzen te stuiten, te meer, toen een blik, op het vervolg geworpen, ons overtuigde, dat ons nog vele zulke verrassingen wachtten. Want waarom het verbloemd? Wij zijn een geslagen vijand van rijmelooze poëzij. Nu ja, dat een KINKER, een LULOFS en huns gelijken, bij wijze van proefneming, onze wederspannige taal voor een oogenblik van het klemmend gebit des rijms ontslaan, wij hebben er vrede mede: maar voor de overigen dient de uitspraak en het voorbeeld van BILDERDIJK verbindende te zijn. En is het geene dwaasheid, dat zij, die de taal niet eens genoeg in hunne magt hebben, om goede berijmde verzen te schrijven, zich aan de veel grooter moeijelijkheden van onberijmde poëzij wagen? Het is alsof een onhandig koetsier, door de teugels der paarden belemmerd, ze los voor den wagen zette. Want wie weet niet, dat het gebruik van blanke regels ten minste eene dubbele zorg voor de rondheid en welluidendheid der uitdrukking vereischt? Ziet het aan BELLAMY, een' meester in dit vak, maar die toch, ter bevordering der zoetvloeijendheid, zijnen stijl met tallooze waterloten overlaadt, welke het gebruik van het rijm zou hebben doen wegvallen. Maar inderdaad, zoo lang men regels schrijft als:

> Zoo slechts 's noodlots genâ spare de ziel der maagd,

en dergelijken, gebruike geen metra, zoo kitteloorig als die der Ouden.

Maar de vertaling zelve? is hoogst gebrekkig. De zin is doorgaans goed gevat, maar met angstige getrouwheid, en daardoor slecht overgebragt. Wil men zien, welke gebreken daaruit voortvloeijen, men sla de laatste regels van de *Ode aan* SESTUS op; dáár vindt men onnaauwkeurigheid in de uitdrukking: *Plutonisch verblijf*, (domus Plutonia) duisterheid in den zin: *geeft niet het lot 't bestier des wijns u weder*, dat onverstaanbaar is voor hem, die niet van elders den *arbiter bibendi* kent: onwelvoegelijkheid in de denkbeelden door het behouden onderscheid tusschen *juventus* en *virgines*. Doch wat het voornaamste is, van daar eene onverdragelijke stroefheid in de vertolking. Dat men de Ouden vertale, ik mag het lijden en geloof met BILDERDIJK, dat niets den aankomenden Dichter meer oefent. Maar dat men een Latijnsch of Grieksch Dichter, en bovenal een' Lyrisch Dichter, in het Hollandsch uitgeeft, ik raad het bijna onvoorwaardelijk af. Het vereischt, om wèl te slagen, eene hooge mate van kunstoefening. Om wèl te vertalen is het niet genoeg zijn' Auteur te verstaan en het wèl met hem te meenen: men moet van zijnen geest doortrokken wezen en zich de kleur van zijn' stijl hebben eigen gemaakt; men moet zijne denkbeelden in zich zelven opnemen en op nieuw verwerken; men moet jaloersch zijn op zijne eere en liever willen bekennen,

ik kan hem u niet doen verstaan, dan hem, als een schooljongen, eerst in het Latijn te villen, om hem in het Hollandsch weder op te zetten. BILDERDIJK noemde, niet zonder reden, eene goede vertaling de quadratuur van den cirkel.

Om tot den Heer HECKER terug te keeren, wij hebben in zijnen HORATIUS den onzen niet herkend: wij zijn een weinig moeijelijk op hem, dat hij zich aan onze eerste liefde zoo linksch vergrepen heeft. Maar ook BROEKHUYZEN heeft regt, zich over hem te beklagen. Maar ook RUFINUS, wiens krachtig en kernachtig distichon hier tot op acht ontspierde regels wordt van een gerukt, komt er slecht af; maar ook de *Treurzang van* OVIDIUS *op* TIBULLUS zou een' treurzang verdienen; maar ook MIMNERMUS zucht onder de handen van zijn' bewonderaar. Helaas! niet alle wenschen worden vervuld: (bl. 14.)

> Zwijgend gebeente, ik smeek 't, rust zacht in de veilige lijkbus.

En wat zullen wij van de oorspronkelijke bijdragen zeggen? Waarlijk, wij zijn er verlegen mede. Het is alles zoo duister, zoo vreemd, zoo bijzonder, dat men het aan de gewone regelen der kritiek naauwelijks toetsen kan. Wij hebben voor ons eene reeks van onderhaalde plaatsen, waarop wij onze aanmerkingen hebben. Maar wij laten ze allen rusten, om ons tot de uiteenzetting van een enkel stuk te bepalen, dat, van bl. 71 tot bl. 89 doorloopende, ook wegens den omvang in de eerste plaats in aanmerking komt.

De jongeling op zijn' achttienden geboortedag. Deze persoon wordt (in rijmelooze verzen) sprekende ingevoerd.

> Zoo draaiden me achttien zonnen over 't hoofd, enz.

Wij vinden hem, gedurende een' stillen nacht, buiten wandelende. Bij den aanblik van het hem omringend natuurtooneel valt het hem in, dat dit voor achttien jaren denzelfden aanblik opleverde. Geheel anders is het met hem; hij is

> de knaap niet meer
> Die schuldeloos huppelde over 't jeugdige veld.

De beschrijving wordt voortgezet en de dagen zijner kinderlijke onschuld geteekend. Maar welhaast nemen zijne gewaarwordingen een' anderen loop, en hij beschuldigt zich over de verandering, die er met hem heeft plaats gegrepen. En welke is de aard dezer verandering?

> Ik heb - maar tong, weerhoud de gruweltaal,
> Eer gij de diepgevloekte klanken braakt,
> Waarvoor 't heelal in schrikbare ijzing huivert.
> - - - - -
> Besta ik 't uit te spreken? God *gevloekt*.

En welken geest deze Godslastering ademde, blijke uit het volgende:

Moge al 't bestaande zonder zeekre wet
't Heelal doorstuiven: laat het grillig lot
Het pleit beslechten - God besta niet meer!
Waarom mij niet, ei, toon uw Almagt thans,
Den kop verpletterd, mij de stem gedoofd,
Die diep u lastert, ach! wat toeft uw magt? -
Er kan, er mag, er zal geen God bestaan.
Gevloekt is hij, die de albezielende aâm
Der duizend werelden zich waant te zijn.
- - - -
Zoo sprak - zoo mijmerde ik - 't weerspannig woord
Ontwrong ik aan de tong - ik vloekte God! -
En hadde ik de aard, den hemel, 't gansch heelal
Met eeuwig onverzoenbren vloek gevloekt,
Ik zou getroost zijn - maar ik vloekte God!

In gelijksoortigen stijl wordt de wanhoop geteekend, die deze Godslastering opvolgde. En welke is nu de stemming des waanzinnigen? Eene zeer wonderlijke; eene stemming, die hem tot dergelijke denkbeelden brengt:

Zoo lang de mensch niet weet wat Godsvrucht is,
Zoo lang slechts mag de mensch Godvruchtig zijn.
Hij kent zijn God niet, daarom knielt hij neêr,
En dankt en smeekt in kinderlijk gevoel.
- - - -
Genade smeeken? waartoe waart gij boos?
En moet gij niet uw boozen aard getrouw,
Van alle deugd vervreemd, met heldenkracht
Van wat men heilig rekent, u ontscheuren?
Die boos is, toone boos te durven zijn;
Wees boos of wees den naam van booze onwaard! -

Maar er rijzen betere gedachten in hem op. Hij vergelijkt zijne verwijdering van God, met de scheiding van twee ééns verbonden vrienden. Hij slaat de oogen vrijmoedig omhoog. Zou God hem wederkeerig vloeken? integendeel!

hij blaakte nooit in toorn,
Noch hief de geesselroe der wraakzucht ooit,
Waarmeê de vrees, de laffe vrees hem wapent.
Gij min uw kind, eer 't, God! u minnen kan.
Gij hadt vergeven, eer 't genade smeekte;
En toen mijn vloekstem 't vuigste u lasterde,
Omzweefde uw aâm me op 't zachtste windgeruisch.

De slotsom is in dezen laatsten regel:

Gij schiept mij schuldloos, schuldloos keere ik weêr.

Neen, het ware hier den Dichter te veel eer bewezen, om met DA COSTA uit te roepen:

Hoort gij 't, Heemlen? Aarde! hoort gij 't? Hoort gij 't, duizlend wereld al?
Hoort gij d'opstand - wraak- en vloekkreet van Gods beeldtnis in zijn val?
En gij stort niet uit elkander in verwarring en in schrik?

Maar nogtans moeten wij bekennen, dat dit zonderling stuk ons geërgerd en beleedigd heeft. Het is zeker wel de vreemdst mogelijke toepassing, die zich denken laat, van dat verheven denkbeeld:

Licht en duister, vrede en oorlog, hel en hemel, liefde en haat
Maken één muzijk voor God uit, onderworpen aan één maat;
En de Duivel is een wanklank, die zich oplost in 't akkoord,
Die het laatste Laatst der Dagen in zijn volle ontwikkling hoort!

Wij beklagen niet alleen den man, wiens verbeelding er genoegen in vindt, zich in zulk een' somberen en stinkenden dampkring te verlustigen, maar achten ons ook verpligt met den vinger het wangeloof aan te wijzen, dat hier gepredikt wordt. Heilige JOHANNES! zoodanig was uwe bedoeling niet, toen gij der wereld dat woord der liefde toeriept: ‘God is liefde!’ anderzins zoudt gij ons niet hebben verkondigd: ‘dat God een licht is en gansch geene duisternis in Hem is. Indien wij zeggen, dat wij gemeenschap met Hem hebben, en wij in de duisternis wandelen, zoo liegen wij.’ Wel is het verre van ons, perken te willen zetten aan eene genade, die geene perken heeft; maar men geve ons daarvoor gezonde, Evangelische denkbeelden, zonder inmengsel van menschelijke willekeur of buitensporigheid. Eindelijk, wanneer ons daarenboven zulk een uitval, wiens stoutheid geene mindere krachten dan van eenen BYRON en andere Helden des ongeloofs vordert, in een' veelal gebrekkigen stijl wordt voorgedragen, treden wij ook in den naam der kunst tegen zulke waaghalzerij op, en verwijzen den schoenmaker naar zijne plaats - aan den voet!

Vóór wij van den Heer HECKER afstappen, moeten wij nog met een woord over eene andere zonderlingheid spreken, van zijn' inval namelijk, om de schoone Elegie van TOLLENS: *Aan een gevallen Meisje* - in het Latijn te vertalen. De Elegie *aan een gevallen Meisje* in het Latijn! waarlijk, eene vreemde keuze! Een stukje, zoo naïf, zoo eenvoudig en welks eerste verdienste in zijne ongekunsteldheid bestaat, tot een Latijnsch Elegiacum te *verkunstelen!* een stukje daarenboven, om de daarin geteekende landszeden, zoo hemelsbreed verschillende van de gewoonten, die ons het deftig Latijn pleegt te beschrijven. En met dat al, dit stukje is ongetwijfeld het beste, wat de Heer HECKER geleverd heeft; het volgt het oorspronkelijke op den voet en is in een' lossen en gemakkelijken stijl vertaald. Wil men een voorbeeld? (wij zullen niemand de onbeleefdheid aandoen, van het Hollandsch er naast te schrijven):

Ora tegat rubor et rumpat tibi rivus ocellis,
Cum deserta, uno te comitante probro,
Hic illicque vides juvenum circumdare turbam,
Quae jurata fidem nunc mala verba vomit,
Cumque alium adspectum procul evitare proculque,
Luminaque hunc in te fixa tenere vides,
Atque alius monstrans tacita cum voce susurrat,
Cumque alius tacitos excipit aure sonos,
Cumque alius rursum risus subridet acerbos....
Luge, nec lacrimis parce, puella, tuis.

Wij zijn genaderd tot den Heer BENNINK JANSSONIUS. Met dezen en de beide overige medewerkers des Heeren HECKER zullen wij echter korter moeten - en kunnen zijn.

Van genoemden Heer BENNINK JANSSONIUS hebben wij hier, buiten twee oorspronkelijke stukjes, de volgende vertalingen: *Zij*, naar een' regel van TIBULLUS; *de Lente*, naar MELEAGER; *aan de Nachtegaal*, naar ARISTOPHANES; *het Land*, naar MOSCHUS; *Danaës Klaagtoonen*, naar SIMONIDES; Vier stukjes naar HÖLTY; *Enone aan Paris*, uit OVIDIUS *Heroïdes; Herdenken* uit de *Tristia* van denzelfden Dichter.

Over deze vertolkingen zijn wij over het algemeen niet ontevreden. Het is waar, dat ook zij nog verre blijven beneden hetgeen wij vroeger zeiden in een' Vertaler te verlangen. Doch er is ten minste gang, gemakkelijkheid en welluidendheid in. Tot eene proeve hebben wij *Herdenken* met de derde Elegie van het eerste boek der *Tristia* vergeleken. Waarom toch de gespierde elegische verzen tot den slependen ezelsstap van de trochaeische voetmaat uitgerekt? Veel beter ware het nog, in den geest van deze dichtsoort, de vijfvoetige jamben te gebruiken, zoo als VAN LENNEP in zijne vertaling van *La mort de* JULIE zeer goed begrepen heeft. Overigens is de zin met voldoende getrouwheid, ofschoon zonder oorspronkelijkheid, teruggegeven. Foei! dat een Dichter, om een voorbeeld te noemen, zich zelven vergunnen kan, om die heerlijke regels:

Te jubet patria discedere Caesaris ira
Me pietas. Pietas haec mihi Caesar erit.

zoo behulpelijk weêr te geven:

Caesars toorn gebiedt u 't vlugten: huwilijksmin gebiedt het mij.
Dat de huwlijksmin mij *'t zelfde, wat voor u de Vorst is, zij.*

In den volgenden regel heeft de Vertaler het oorspronkelijke niet gevat:

Telkens had zij om de huisgoôn, thans aan haar ontrukt, getreurd,
Se modo, desertos modo complorasse Penates.

Maar genoeg van de vertalingen. De oorspronkelijke stukjes aan

HÖLTY en BILDERDIJK zijn niet zonder verdienste; alleen deed deze trek ons lagchen:

> 'k Zal daar een vale grafbloem plukken.
> (Zoo die op uw terp te plukken is.)

Zeer voorzigtig inderdaad! Wij dachten er bij aan eene uitdrukking van den Heer HECKER:

> Maar daar, graven, ge er eens bestaat,
> Neemt ten minsten op eens beiden in uw duistren schoot.

Qui bene distinguit bene docet. Zie hier het versje: *Bij* BILDERDIJKS *Graf*:

> Verheven Zanger! voer naar gij het wilt ons henen;
> Wij volgen - uw gezang sleept ons, ons ondanks, meê.
> Slechts hier (vergeeft het ons) op dees gewijde steê,
> Weêrstaat ons hart met kracht uw wil - wij moeten weenen.

Wij gaan over tot den Heer LESTURGEON. Van dezen zijn ontegenzeggelijk de beste bijdragen in dezen bundel. Hij is de éénige, in wien men vonken van echt dichterlijken aanleg ontdekt. Zijn *Engelenwacht* is een lief, godsdienstig stukje, dat wij alleen wat korter gewenscht hadden. Ook gelooven wij, dat de Dichter wèl gedaan had, zich de houding des Wachtengels aan de zijde van zijn' beschermeling meer duidelijk en levendig voor te stellen, dan zou hij hem niet telkens tot zoo verschillende standen en werkzaamheden hebben verpligt. Men vergeet te veel, dat de Dichter ook schilder behoort te zijn. Het vers op BILDERDIJK, met het krachtig motto: *Son Cercueil est fermé - silence!* is dien Dichter waardig. Het moge de beschuldiging van zekere hoogdravende onbestemdheid niet kunnen ontgaan, maar het is met warmte, met kracht, met verheffing geschreven. Men herkent er eene vaste, geoefende hand en een' stouten geest in. Het Sonnet *Laura*, naar PETRARCHA is geen Sonnet. Zie daarover den *Gids* 1ste Jrg., bl. 160. *Jeugd*, naar CRESCIMBENE, hoe onbelangrijk in het oorspronkelijke, is tamelijk overgebragt, schoon wij onverzoend blijven met dat morgenrood, dat '*het bladlooftooisel komt dorren en verzorren*.'

De Heer STERINGA KUYPER heeft een enkel blad uit zijne portefeuille in den schoot des Verzamelaars laten vallen; een oud, taankleurig, perkamenten blad: een fragment uit een' zang van den Bataafschen Bard BAROLD.

Ach, klagende harp der Barden! MACPHERSON) haalde u voor den dag: wie zal zoo goed zijn u weder in stilte en nacht te verbergen?

Het vóór ons liggend fragment is een vreemdsoortig mengsel van poëtisch proza en rijmelooze poëzij. Wij kunnen ons de moeite sparen, om den gang des verhaals te vermelden; de valleijen van *Morven* hebben reeds van honderd dergelijke weêrgalmd. Zie hier een staaltje uit de ontknooping:

Feryda doorstak den vreemdeling. Hij viel in zijn bloed.
‘Zie, hoe een vrouw een heldin kan zijn,’ riep zij uit.

‘Ach, Feryda!’ zeide do stervende vreemdeling: ‘het schild heeft mij Brenno entnomen in den ongelijken strijd. Feryda! ik sterf. Feryda! koud, koud is de dolk in mijnen boezem. Trek den dolk uit mijnen boezem. Feryda! wees mij genadig! koud, koud is de dolk in mijn hart!’

Zij trok den dolk uit de bloedende wonde.
De vreemde greep den dolk aan en doorstak haar.
Zij viel naast hem in haar bloed.

punctum.

De aanteekeningen zijn veelal van opheldérenden aard. Op eene enkele plaats schijnt de Aanteekenaar zelf opheldering noodig te hebben. Bij de door hem gebruikte vergelijking der moederliefde met de moeder Gods, teekent de Heer HECKER aan:

Wie sich ihres Kindes ein Weib erbàrmt, so erbarmst du
Unser dich, El Schaddai! und ob sich ihres Kindes
Auch das Weib nicht erbarmt, so wirst doch du dich erbarmen!

KLOPSTOCK.

Neen, vrome KLOPSTOCK! op de dichting dezer regels maaktet gij geene aanspraak. Uwe naauwkeurigheid, in het teruggeven derzelve, toont genoegzaam, welk een' heiligen eerbied u voor die uitdrukking der Goddelijke liefde bezielde, die ook alleen maar uit den mond der Goddelijke liefde zelve ons zoo zuiver en zoo zeker kon tegenklinken. En zoo gij naliet haar, als zoodanig, van uwe eigene woorden te onderscheiden, het was zekerlijk, omdat gij niet verwachttet, dat iemand met Jesaja, Hoofdst. XLIX v. 15, onbekend kon zijn.

Wij hebben onze beoordeeling ten einde gebragt, met het bewustzijn, naar ons beste weten te hebben geoordeeld. De Lezer oordeele tusschen de Auteurs en ons!

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws enz.

Redevoering over Humphrey Davy, *den gelukkigen toepasser zijner wetenschap, op de belangens der Maatschappij, en eenige aanteekeningen door* A.H. van der Boon Mesch, *Doctor in de Natuurlijke Wijsbegeerte en Hoogleeraar te Leyden. Te Leiden, bij* C.C. van der Hoek. 8°. 75 bl.

Het aantal van brochures, feestredenen en gelegenheidsschriften begint onder ons zich met iederen dag te vermeerderen, zoodat een aankondigend en beoordeelend Tijdschrift bijna in de onmogelijkheid verkeert, op allen acht te geven. Wij twijfelen, of de wetenschap over het algemeen daarbij goede vorderingen make.

Vóór nu acht jaren sprak de te vroeg overleden Hoogleeraar H.C. VAN DER BOON MESCH, toen Voorzitter van de Eerste Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, eene voortreffelijke lofrede op DAVY uit, welke, in het verslag dier vergadering gedrukt, een duurzaam bewijs is van 's redenaars grondige kennis zijner wetenschap en van den adeldom zijner ziel; waardoor, ook bij de nakomelingen, zijne achting verzekerd is.

Nu wordt ons dezelfde H. DAVY door den broeder des overleden' Amsterdamschen Hoogleeraars, als Technisch Scheikundige, voorgehouden, Voorzeker was het geen ongepast onderwerp, om, de tot eene feestviering vergaderde Leden eener Maatschappij tot Nijverheid, op te vergasten; maar wanneer die redevoering óók gedrukt wordt, moet men billijkerwijze vragen: ‘heeft dan H.C. VAN DER BOON MESCH zóó onvolledig DAVY beschouwd, dat hij de technische zijde geheel vergeten hebbe?’ en inderdaad lezen wij in de tegenwoordige rede: ‘doch het oogpunt, waaruit wij DAVY u willen leeren kennen, is niet alleen geschikt voor deze plaats, maar het vereenigt ook het aantrekkelijke van nieuwheid in zich, en kan tot eene oorspronkelijke behandeling aanleiding geven....’ *Sed magis amica veritas*. Nieuwe opmerkingen vinden wij in het Boeksken niet, en beschouwen het als een uittreksel van het technische uit de redevoering van H.C. VAN DER BOON MESCH.

Wil men ons oordeel hard en onregtvaardig noemen, dan willen wij slechts één voorbeeld aanhalen; het betreft DAVY'S onderzoek der verwstoffen van de oude schilderstukken te *Rome*.

H.C.V.D.B.M., bl. 74:

'....was hij te *Rome*, de verwstoffen die de Ouden op steen, hout en doek gebragt hadden, waren het voorwerp van zijn onderzoek. - Met CANOVA, waarmede hij vriendschap had aangekweekt, bezag hij de werken betrekkelijk de oude kunsten te *Rome*, waarover de zorg aan dien beroemden kunstenaar was aanbetrouwd, en kreeg van hem de keuze, om van alle de kleuren op vazen en stukken muur, in de Baden van TITUS, LIVIA, de ruïnen van paleizen van oud-*Rome*, de ruïnen van *Pompeji* gevonden, iets ter beproeving af te nemen, en NELLI, de bezitter van de Aldobrandinische Bruiloft, wilde hem wel beleefdelijk vergunnen, de kleurstoffen van het bekende schilderij insgelijks na te sporen.'

A.H.V.D.B.M., bl. 33:

'Den winter (1814) te *Rome* doorbrengende, schenkt hij zijne opmerkzaamheid aan de aldaar bewaarde meesterstukken van schilderkunst, van de groote meesters van het oude *Griekenland* en *Rome*. En worden daarin schoonheid, waarheid en verhevenheid aangetroffen en het Grieksche genie wedergevonden, geene mindere opmerking verdient de duurzaamheid der verwen, te *Athene* en *Rome* gebezigd, die gedurende zoo vele eeuwen de verwoestingen des tijds hadden doorgestaan. De geaardheid dezer uitstekende verwen, die de verbeelding, gedachten en geschiedenis der Ouden, tot de nakomelingschap hadden overgebragt, kende men niet; en dit is voor DAVY genoeg, om dit onderzoek aan te vangen. De verwen gevonden in de Baden van TITUS, die van LIVIA, in de ruïnen der paleizen van oud-*Rome*, in de overblijfselen van *Pompeji*, die op *stucco e intomaco* aangebragt, en de kleuren der vermaarde Aldobrandinische Bruiloft worden door hem onderzocht.'

Van hoe vele zijden zoude men DAVY nog kunnen beschouwen, die, door de edelste gaven van verstand en hart, zich de achting van allen verwierf, en zich door zijne grondige onderzoekingen en gewigtigste ontdekkingen eene duurzame eerzuil onder de Scheikundigen gesticht heeft.

Eene andere opmerking zal de Schrijver ons ten goede houden, dat het ons namelijk zonderling voorkomt, dat, wanneer men eene lofrede schrijft op een groot man, slechte eigenschappen opgesomd worden, welke hij niet bezat. Het komt ons voor, beleedigend voor den grooten man te zijn; zijn dan de goede eigenschappen van DAVY niet voldoende? Moet men dan zeggen (zoo als bl. 13), dat hij niet verwaand, hoogmoedig, ijverzuchtig was; dat hij de lauweren niet van den schedel van anderen rukte enz., enz.; van DAVY, over wiens ware verdiensten om de wetenschap maar ééne stem is en zijn zal? De ware verdiensten van eenen

geleerde worden ook door zijne vijanden gewaardeerd; maar wie geene verdienste bezit, verkrijgt de achting zijner tijdgenooten niet, welke pogingen hij daartoe ook immer in het werk stelt; en de regtvaardige geschiedenis spreekt het oordeel zonder aanzien des persoons. DAVY had vijanden; maar zij raakten zijne groote ziel niet.

Stijl, druk en papier dezer redevoering bevelen haar zeer aan.

I. *La Esmeralda. Een Verhaal.* (Victor Hugo *nageschetst.*) *Dordr.* J. van Houtrijve, J^r^. 1837.
II. *Wandelingen door Brussel en een gedeelte van België, in* 1836. *Reistafereelen, Historische Herinneringen en Volksoverleveringen, d.* M^r^. A.W. Engelen. *Met Pl. Groningen*, W. van Boekeren, 1837.
III. *Stillevens. Verhalen door* L. Rellstab, *Schrijver van* 1812, *bij* W. van Boekeren, *te Groningen*, 1837.
IV. *Sternes Sentimenteele Reis, door Frankrijk en Italië. Op nieuw uit het Engelsch vertaald door - Uitgegeven door* Nayler en Comp., *Boekverkoopers te Amsterdam*, 1837.
V. *Jozef. Naar het Fransch van* Bitaube. *Te 's Gravenhage, bij* A. Kloots, 1837.
VI. *De stem Gods in de Bloemen. Amsterdam*, J.D. Sybrandi, 1837.

I.

Wij hebben lang geaarzeld, of wij de *Esmeralda* van V.D. HOOP uitvoerig zouden beoordeelen, dan wel ons met eene aankondiging van dezelve vergenoegen. Tot het laatste besluitende, meenen wij verpligt te zijn de gronden voor ons gevoelen aan te wijzen.

Het is moeijelijk te beslissen, wie zonderlinger vergissing begaan heeft, de Heer ZEEMAN, toen hij, VICTOR HUGO'S Treurspelen tot Romans omwerkende, den post van Decoratieschilder en Magazijnmeester op zich nam, of de Heer V.D. HOOP, toen hij een' Roman - of liever eene episode uit denzelven - van den Franschen *Helschen* BREUGHEL in meer Dramatischen vorm goot. Wat toch is een treurspel van V.H. - vooral de latere door Z. bewerkt - zonder Decoratiën en Costuum; wat is omgekeerd *Notre Dame* zonder de meesterlijke beschrijving van plaatsen, personen en toestanden?

Er was een tijd - en hij klimt tot aan de Mysteriën op - toen allerlei afgetrokkene denkbeelden verpersoonlijkt, en als zoodanig dichterlijk voorgesteld werden. Het moet een vervelende tijd geweest zijn! VICTOR HUGO, intusschen, heeft bij zijne middeleeuwsche stemming iets van die rigting in zich opgenomen. Zijne personen schijnen menschen; maar het zijn in waarheid denkbeelden, verligchamelijkte denkbeelden. Lyrisch dichter hij uitnemendheid, aanbidder en schepper van nieuwe vormen, beheerscher en hervormer van zijne taal, heeft hij aan de Poëzij, als kunst, al hare geheimen afgezien. Maar weggesleept door de verleidelijke zucht,

om de kinderen zijner verbeelding zelf leven te geven, in plaats van het - een andere PYGMALION - van de Goden af te bidden, vervoerd door zijne theorie, om het afzigtelijke en booze als tegenhangers van het schoone en edele te doen dienen, zonk hij, met elken stap voorwaarts, dieper in het moeras, waardoor hij de schoonheid van zijn landschap wilde doen uitkomen. De rigting van zijnen tijd, dien hij in het door hem gebaande spoor trachtte te sturen, heeft hem, als een hollend ros, in woeste vaart medegesleept, en hij is geëindigd met elken weg bijster te raken.

Doch wij wilden kort zijn.

Uit hetgeen wij hier boven aanvoerden blijkt, dat wij, bij eene uitvoerige beoordeeling der *Esmeralda*, met VICTOR HUGO moesten aanvangen. Aan den eenen kant echter, achten wij V.H. in zijn geheel onvertaalbaar; aan den anderen kant heeft V.D. HOOP ons niets anders dan een geraamte der *Notre Dame* gegeven, en gij behoeft het den Geölogen slechts te vragen, hoe veel moeite het hun kost, uit een hagedissen-kakebeen der vóórwereld een' Leviathan of Behemoth zamen te stellen.

Doch de Heer V.D. HOOP biedt het als stijlproeve aan.

Wij meenden, dat V.D.H. den tijd der stijlproeven te boven was en nog te veel eerbied voor het publiek had, om het met zijne *brouillons* lastig te vallen. Wij meenden.... maar neen, niet op dien toon! - Wij hebben den man bewonderd, toen hij als Dichter optrad; wij hebben zijne voetstappen gevolgd en toegejuicht, zonder dat hij ons het *Plaudite* behoefde toe te roepen. Toen hebben wij het niet aan goeden raad en heusche teregtwijzing doen ontbreken, waar hij het pad van goeden smaak en degelijkheid verliet; maar hij heeft onzen raad en dien van zoo velen in den wind geslagen. Thans treuren wij bij *his decline and fall* en zullen de puinhoopen niet beschimpen, wier vroegere grootheid wij met verrukking gezien hebben.

Zoo lang V.D. HOOP niet eenige stappen op zijn' weg terug doet, niet minder veel, niet meer geregeld en toch bezield schrijft, voelen wij ons ongeschikt zijnen arbeid te beoordeelen. Hij is thans op een standpunt, waar hij geen nut van de kritiek trekken kan, en wij durven, met de hand op het hart, verzekeren, dat wij met de onze nimmer iets anders bedoeld hebben.

Wij wenschen intusschen, dat VICTOR HUGO geen present-exemplaar moge ontvangen hebben: de lijst van het schilderij past er om als een sierlijk vergulde om de Nachtwacht van REMBRANDT, of een gladhouten om een landschap van SALVATOR ROSA.

De Heer V.D. HOOP bedreigt ons met een' Historischen Roman; wij hopen denzelven niet alleen aan te kondigen, maar te kunnen beoordeelen, zoo als wij wenschen het Werk van hem te

doen, onder wiens vereerders wij ons eenmaal geteld hebben en ons nog gaarne zouden rekenen.

II.

Gij zult gunstig voor ENGELENS *Wandelingen* ingenomen worden. Lezer! wanneer wij u verzekeren, dat de Recensenten-grimlach, die om onze lippen speelde, bij de naïve bekentenis des Schrijvers, dat het hem op zijne eenzame togten nooit aan goed en onderhoudend gezelschap ontbrak, zich bij het doorlezen van zijn reisverhaal meer en meer in een' grimlach van welbehagen veranderde. Onderhoudenden kout met geestige beschrijvingen afwisselende, voert hij ons door *Noord-Braband*, naar *Antwerpen, Brussel, Mechelen, Leuven* en al de daarom liggende plaatsen, welke voor een' reiziger, ten minste een' Hollandsch reiziger, belangrijk te achten zijn. Gij ziet den man wandelen: iets studentachtigs, iets soldatesks, iets pedants, iets patriotisch vindt gij in hem. En toch vormt dit mengelmoes een beminnelijk geheel.

Wie is er niet vrijwillig of onvrijwillig uitgetrokken in dat gedenkwaardige jaar 1830; wie heeft er niet voor haardsteden - ha, nu is Recensent op zijn *hobby-horse*, denkt de Lezer - haardsteden zegge ik en altaren het zwaard gevoerd of de buks gespannen? wie zal dus niet met genoegen die plekken in zijne verbeelding terugzien, welke hem belangrijke herinneringen opleveren? De Heer ENGELEN doorwandelt en beschrijft ze - met groot talent voor wandelen en schrijven beide - naauwkeurig en dichterlijk. Komt er ook dikwijls nog wat al te veel van den Anti-Belgischen zuurdeesem in, gij zult het hem moeten vergeven, Lezer! wanneer gij aan uwe

> *Bemoedigingen*
> Uw *Op te wapen's! Krijgsgeschreeuw*,
> *Lierzangen* op Oud-Hollands Leeuw,
> Den Koning, Neêrland, Bato's Telgen,
> Den Prins Van Speyk, Hobeyn, Chassé,
> Uw *Toasten* op geheel de armee,
> Uw *Zegt waarheen's, ontzinde Belgen?*
> En wat dies meer zij!

denkt en dankbaar erkent, dat wij ze u vergeven hebben.

Maar niet alleen wat natuur en kunst voor oog en hart opleveren, ook wat geschiedenis en volksoverlevering voor het verstand merkwaardigs hebben, wordt ons ongezocht en bevallig door den Schrijver medegedeeld. Hetzij dat *Père* JACQUES een *Spiritus Familiaris* van M^{r}. A.W. ENGELEN, hetzij een bestaand persoon is, de man bevalt ons en wij mogten elk reiziger - elk voetreiziger zelf - raden eene kelderflesch vol brandewijn met zich te voeren, zoo hij zeker ware er zulk een' aardigen praatvaâr door te winnen en zijn reisverhaal daardoor zoo veel locale kleur te geven,

als dat van den Heer ENGELEN door den Brusselschen Antiquarius gekregen heeft.

Gij vergt eene proeve, Lezer! - Maar neen, gij zijt te beleefd, om mij tot dat schrikkelijk afschrijven te noodzaken en mij de keuze tusschen veel wat goed is moeijelijk te doen zijn. Want om iets onbeduidends, zoo als b.v. de opdragt - wij kennen betere verzen van den Vertaler van VIRGILIUS - van mij te verlangen, vreest gij te zeer mijn goed hart een smartelijk gevoel te veroorzaken. Gij wilt het Boek liever koopen, niet waar?

III.

Zoudt gij van een' man houden, die al de getuigschriften van goed gedrag, in der tijd op school verworven, in keurige lijstjes aan den wand van zijne huiskamer had opgehangen? - Even zoo hinderen mij die Schrijvers van.... en van.... welke bij elke nieuwe pennevrucht - een schoon woord - de beste oude nog eens opwarmen en als eene *sauce piquante* over het kunststuk heengieten. Zoo lang de Auteur anonym geschreven heeft, moge het verschoonlijk, zelfs goed zijn; anders echter mistrouw ik den man, die zich zelven schijnt te mistrouwen; en vóór ik nog gelezen heb, acht ik het tweede Werk minder dan het eerste.

Gij vindt mij onbillijk? - Maar waarom zoude een Recensent ook niet eens onbillijk zijn? het is zulk eene zeldzaamheid!

Toch mag ik u het Boek niet afraden, vooral wanneer gij in een leesgezelschap zijt; - want wat is er niet goed voor een leesgezelschap ten onzent! - Het is onderhoudend genoeg. Vooral raad ik u het laatste Russische verhaal aan (de Verzamelaar gaf meer dan hij beloofde), hetwelk weinig of niets onwaarschijnlijks in zich bevat. Mijne nicht CECILIA echter had meer behagen in de *Gemsemjagers*, en ik zag bij de lezing een paar groote tranen aan hare lange wimpers hangen, die ik gaarne, volgens recept van Vader FOKKE SIMONS, gewarmd, aan RELLSTAB tot een bewijs tegen ons koud phlegma had willen toezenden. De *Gebroeders* waren het meest aan mijn' tienjarigen knaap bevallen, ofschoon hij den Schrijver van Plagiaat uit V. SCHMIDS kinderboekje beschuldigde.

Ik wil daarom niet zeggen, dat het Boek slechter dan de meeste bij ons vertaald wordende Romans is; *mais cela n'est pas jurer gros*.

IV.

Ik ben een hartstogtelijk bewonderaar van JEAN PAUL geweest en heb den man nog lief, ofschoon ik hem niet altijd meer bewonder; ook CLAUDIUS acht ik hoog, ofschoon hij thans niet meer - in navolging van een' onzer groote mannen - dagelijks op mijne schrijftafel ligt; maar STERNE, mijne laatste humoristische vriendschap, was en is de duurzaamste. Het mag vreemd geacht worden, dat STERNE nimmer navolgers gevonden heeft, zelfs ten onzent niet:

dat wij, die, om alleen van de Engelschen te spreken, een' WALTER SCOTT, een' BYRON, een' MOORE, en wat niet al, hebben, nog geen' man konden vinden, dien wij den naam van ‘de Hollandsche STERNE’ naar het hoofd durfden werpen. De Hollandsche STERNE! Het klinkt ook al te vreemd, niet waar?

Zoude het zijn, omdat zijne vormen onafscheidelijk van zijnen geest waren, omdat men niet alleen de magt over die vormen, niet alleen zijn genie, maar ook al zijne deugden en gebreken moest bezitten, omdat men, STERNE willende navolgen, YORICK moest zijn? - Gij kunt er eens over nadenken! -

Hoe het zij, de Vertaling der *Sentimental Journey* deed mij genoegen, vooral daar ze aan zulk eene goede hand toevertrouwd is. Wij missen er niet in dan den naam van den Vertaler, met wien het ons aangenaam zoude geweest zijn kennis te maken.

Doch zoo wij niets missen, mogen wij niet voorbijzien, dat wij iets gewonnen hebben, eene alleraardigste voorrede, wier geest waarlijk aan STERNES humor ontstoken is.

De paar aanmerkingen echter hadden wij liever achterwege gezien, vooral de laatste bij de historie van de *Fille de Chambre*. Want zoo ons iets in STERNE hindert - *et nous ne sommes pas des saints* - is het zijne weelderigheid, en wij berispen het ten sterkste in den Vertaler, dat hij den sluijer der kieschheid nog ruwer dan STERNE zelf heeft opgeligt.

De Heeren NAYLER EN COMP. verdienen voor de bezorging van deze uitgave, waarvan wij hun een ruim vertier toewenschen, den dank van het publiek. Zij hebben er bij Recensent den ongunstigen indruk eenigzins door uitgewischt, welke hunne aanmatigende en onbescheidene beoordeeling van BILDERDIJKS *Mensch*, naar POPE (bij de uitgave van de V. WINTERSCHE vertaling) bij hem had opgewekt[1].

V.

Anathema over hem, die het Poëtisch-Proza uitgevonden heeft! Dat wanstaltig middenschepsel tusschen en de taal der Goden en der menschen. Dat Proza

> Verdroncken in een beemt, enz.

die Poëzij op holsblokken! Anathema!

(1) Reeds was deze aankondiging voleind, toen het letterkundig schandaal tusschen Prof. GEEL en den boekverkooper VAN DER HEY plaats greep. Er is dus aan het verlangen van Recensent voldaan, hij heeft den Vertaler leeren kennen, maar het was hem in zijne *sancta simplicitas*, bij goedhartigen lof en berisping, moeijelijk te vermoeden, wat een ridderlijk en strijdademend gelaat er van achter het opgeheven vizier te voorschijn zoude komen. Doch wat er geschreven sta, dat sta geschreven. Recensent vreest intusschen zeer, dat Prof. GEEL van nu af de Hollandsche STERNE zal genoemd worden, en zou, zoo dan toch iemand het zijn moet, er niets tegen hebben, indien hij zich niet herinnerde, dat wij nog geen' Hollandschen SWIFT bezitten.

Wij hopen voor den goeden smaak onzer landgenooten, dat zij ons gevoelen zullen deelen; wij zijn echter edelmoedig genoeg voor den Heer KLOOTS het tegendeel te wenschen, mits hij ons voor het vervolg van dergelijke voortbrengselen vrijware.
Poëtisch-Proza

> Gij weet het, Lezer! 't zijn twee ongerijmde dingen.
> HUYGENS.

VI.

Een vriendelijk Boeksken, waaruit wij u eene proeve willen mededeelen: eenvoudig, ongekunsteld, is het meer de uitdrukking van een vroom gemoed, dan van een' letterkundigen geest, en moge als zoodanig, aan wie met den zamensteller eenstemmig denken, welkom zijn. Zie hier eene der Gedachten:

‘Vele bloemen hebben in het begin het hoofd neêrgebogen: naarmate de groei en door denzelven de ontwikkeling voortgaat, heft de knop zich omhoog, en wordt daardoor des te meer aan het vrolijke, zacht koesterend zonlicht blootgesteld. Tot den Christelijken Godsdienstigen wasdom behoort het toenemen in geestelijk zedelijke kracht - het *Geloof, dat de wereld* overwint, neemt er door in sterkte toe - en het vaak door zorgen en moeite nedergebogen hoofd heft zich blijmoedig en dankbaar op tot den God van ons heil.

Geestelijk Godsdienstige ontwikkeling schenkt vermeerderde vatbaarheid voor den invloed van het *ware licht* - Gods licht.’

H.

> Billyk moet men prysen,
> Die hier wyst en sich laet wysen.
>
> VONDEL.

De Graaf van Foix of de aangenomen Zoon. Een geschiedkundige Roman uit de Veertiende Eeuw, door Mrs A.E. Bray, *Schrijfster van den Protestant, Ines de Castro enz. Uit het Engelsch. Drie Deelen. Amsterdam, bij* J.F. Schleyer, 1837.

‘Een Roman is, of liever, moet evenzeer een kunstwerk zijn, als elk ander voortbrengsel van het scheppend vernuft des Dichters, en als zoodanig moet het evenzeer aanspraak kunnen maken op kunstschoon, als het verhevenste heldendicht, ofschoon vorm en stof in deze beiden hemelsbreed verschillen. Ongelukkig echter is de roman die soort van kunstvorm, in welke, uit deszelfs aard, veelal de grootste afwijking van het kunstschoon plaats heeft, omdat de stof meer onder het bereik van iedereen, en de vorm zelf zoo wijd is, dat alle andere vormen daarin worden opgenomen. Van daar, dat men zoo ligt verleid wordt tot de gedachte, dat het niet

veel moeite inheeft, om eenen roman te schrijven, zoodra men de nieuwsgierigheid der lezers, door opeenstapeling van avon-

turen, afwisseling van schrikbarende tooneelen, vreemde uitkomsten en zoete kozerijen weet gaande te houden en te spannen; van daar, dat het aantal Romanschrijvers en Schrijfsters ontelbaar is; en eindelijk van daar, - dat er geene soort van letterkunde, van smaak bestaat, die zoo ellendig gehandhaafd wordt, als juist deze.

Om eenen roman te schrijven, behoort men genie, gevoel voor zedelijk- en kunstschoon, gepaard met verkregene kennis van het menschelijk hart en der verschillende karakters, te bezitten; waarom het dan ook de zaak van zeer weinigen is, om iets goeds te leveren, ofschoon honderden er zich mede ophouden: iets goeds, dat is, eenen roman, dien men kan lezen en herlezen, en dien men, na verloop van eenigen tijd, met dezelfde belangstelling kan ter hand nemen, alsof men zich de eerste reize in het genot van denzelven verlustigde.

Dit is het proefhouden van het Werk, volgens den graad van schoonheid op den schoonheidsmeter der kunst.'

Onder dat ontelbaar aantal van Romanschrijvers en schrijfsters behoort ook Mrs BRAY. Bovenstaande titel maakt dit ontwijfelbaar. Maar moet haar naam ook geplaatst worden op de lijst van die weinigen, die iets goeds leveren, een' roman, dien men lezen en herlezen kan, zonder verflaauwde belangstelling?

Neen! althans bovengemelde roman bleef, bij onze proefneming, vele graden onder peil op dezen schoonheidsmeter der kunst.

Verlangt men eene opeenstapeling van avonturen, afwisseling van schrikbarende tooneelen, vreemde uitkomsten en zoete kozerijen, die de nieuwsgierigheid van den lezer gaande houden: - zij ontbreken hier niet. Gebeurtenissen binnen weinige dagen ten einde geloopen, hebben hier de stof geleverd tot het vullen van bijna even zoo vele boekdeelen.

Wij bekennen het gaarne, wij houden er niet van, wanneer ons zoo, op ééne bladzijde, een acht- of tiental personen achtereenvolgende wordt voorgesteld, eene gewoonte, in vele romantische schriften van den tegenwoordigen tijd niet vreemd: wij zijn dan reeds in twijfel omtrent de namen der eersten, wanneer men ons die der laatsten noemt. Maar evenmin zijn wij er op gesteld, dat men ons meer dan twintig bladzijden dwingt te lezen, om met één' persoon - en er komen hier zoo vele voor - kennis te maken; en dat dan nog wel onder belofte, dat het ons in een paar woorden zal worden medegedeeld. (Deel I, bl. 119-141).

Welligt echter was de Schrijfster deze belofte vergeten; want dat het geheugen haar niet altijd even getrouw heeft gediend, is ons meermalen gebleken. Denzelfden persoon, dien zij ons afbeeldt: 'hevig getroffen, met over elkander geslagen armen, naar de ri-

vier gekeerd, leunende op een' tronk van een' afgeknotten boom, en beschouwende den effen waterspiegel;' - stelt zij ons straks weder voor als: 'leunende op zijne wapens, met zijn hoofd stijf tusschen zijne handen gedrukt, van kommer snikkende, en de effene watervlakte, (hij was er roerloos en peinzend op blijven staren) die voor eene poos zijn gemoed tot bedaren had gebragt, zag hij thans niet meer. Hij sloot de oogen....' (Deel I, bl. 197 en 199.)

De overgroote veelheid van omstandigheden en voorvallen, welke ons in dezen roman worden voorgesteld, schijnt de Schrijfster zelve in verlegenheid te hebben gebragt, en haar te hebben overtuigd van de noodzakelijkheid, om telkens, in een nieuw Hoofdstuk, vooral in het laatste Deel, de woorden te plaatsen: 'de Lezer zal zich nog wel herinneren...'

De beschrijving van die omstandigheden en voorvallen, ofschoon alle op verre na niet belangrijk en ongezocht, heeft ons nogtans ongelijk veel beter bevallen, dan de schildering van eenige, hier voorkomende, personen.

'Het schijnt uw *ridderlijk* geheugen ontgaan te zijn, dat wij dezen dag zeven *goede* mijlen gereden hebben, sedert wij onze keel met een' dronk in den stijgbeugel bevochtigden, of ons met eenige vaste spijs versterkten. Wat mij betreft, schoon ik er niet de waarde van een' verroesten dolk om geef, een' nacht in de open lucht door te brengen, terwijl de bliksem als een dwaallichtje op mijne stalen muts flikkert, wenschte ik echter wel iets te hebben, dat mij het ligchaam versterkte: maar misschien denkt gij niet aan deze zaken; maar welligt aan den nieuwen overrok; en de prachtige schabrak, met welke gij pronkt.' (Deel I, bl. 4-5.)

Deze taal noemde de ridder te regt 'ijdel gesnap.' En wie voerde haar? Een man, die ons vervolgens wordt voorgesteld: 'als niet tot de zachtzinnigsten behoorende;' (bl. 11) 'die ook het vrije en lustige leven eens krijgsmans had geleid; (bl. 17) "die slechts één trap lager stond dan de ridder zelf: dewijl hij den post van schildknaap bekleedde" (bl. 30.)

Diezelfde schildknaap komt ons ook voor (bl. 75-77), veel meer dan pas geeft het woord te voeren tegen achtenswaardige personen, die tot zijnen ridder spreken, om hem belangrijke berigten mede te deelen. Of moet men deze onbescheidenheid toegeven, "omdat hij door den wijn vermetel geworden was?" (bl. 70.)

Een ander voorbeeld dan uit de karakterschets van den Heer EVAN VAN FOIX. "Zijne dierbaarste hoop is de gunst en het bezit van Jonkvrouw JOHANNA VAN BOULOGNE" (Deel I: bl. 105.) En wie was dan deze Jonkvrouw in zijne oogen? Hoort hoe hij haar ons zelf afmaalt' (Deel I, bl. 106.) 'o Vrouw, vrouw! ware alle bedrog in een' vorm gegoten, het zou in den uwen zijn. Uw hart is zoo

veranderlijk als de windwijzer op het huis, die door elk nieuw windje gedraaid wordt; uwe luimen zijn boosaardiger dan die van den grilligen aap, die niets dan kwaad kan uitdenken; en uw gemoed, even als het water, zal helder schijnen en effen voortvloeijen, tot het snel met het getij keert, en in zijnen dwarlstroom alles verzwelgt.' En op eene andere plaats (Deel II, bl. 85.) 'De lippen van JOHANNA VAN BOULOGNE, mijne verloofde, o, deze lippen zijn zoo valsch als het hart, uit welks bloed zij haar gloeijend rood ontleenen.'

Of wil men de beschrijving van EUSTATIUS *l'Adopté:* hij is de held van dezen Roman en reeds tot den ridderstand verheven: ja heeft den prijs van moed en dapperheid weggedragen uit het ridderlijke tournooi: - zie hier een proefje (Deel III, bl. 44-45): 'Terwijl EUSTATIUS een' soberen maaltijd nuttigde, deed de goede vrouw haar best, hem met hare gesprekken den tijd te korten, en hare twee *kinderen* speelden om hem heen, daar zij met hunnen ouden *speelmakker* zeer bevriend waren.... Zij staren hem met *kinderlijke* verbazing aan, want EUSTATIUS was voorheen nimmer aldus in de volle wapenrusting van een' ridder in de hut geweest, en alleen door zijne stalen muts af te nemen, had hij het jongste *kind* kunnen overtuigen, dat hij EUSTATIUS was,' enz.

De Lezer denke echter niet, dat hij te voren deze hut bezocht, om met deze knaapjes te *spelen*, neen! maar om er, afgezonderd van het grafelijk gezin, met zijne beminde ISABELLA, ongehinderd de onschuldige genoegens te smaken der eerste liefde. Wie ziet dus niet, dat de ridder EUSTATIUS hier even kinderachtig is voorgesteld als op het vignet voor dit Werk?

'Eene vrouw is uit tegenstrijdigheden zamengesteld.' (Deel I, bl. 109.) Harde uitspraak, voorzeker! doch wie zou het moeite kosten hier de toepassing te maken? -

Dat eene vrouw groot opheeft met versierselen en kleinooden, vooral wanneer zij niet, gelijk de moeder der Gracchi, zeggen kan: *Haec sunt ornamenta mea;* wraken wij niet; doch bij elke gelegenheid haar hiervan in het breede te hooren opgeven, behaagt ons nogtans geenszins. Ook de Schrijfster beviel ons hierin niet. In onze verbeelding deed de schitterende glans van zoo veel zilver, goud, purper, juweelen, paarlen en edelgesteenten, onze oogen pijnlijk aan (Deel I, bl. 90-91 en elders); terwijl het ons voorkwam, dat de prachtige kleederen en versierselen veel moeten hebben geleden door den walm 'van twaalf groote brandende fakkels, bij de overige verlichting in de zaal, nabij de tafel geplaatst. (Deel II, bl. 66.) Het zou er ons ook te benaauwd gevallen zijn, tenzij wij ons laten misleiden door de gedachte aan onze hedendaagsche *flambeaux diaphanes*, en welligt konden die ridderlijke familiën er beter tegen.

Doch al noemden wij nog meer van hetgeen ons niet bevallen is, nogtans zal deze Roman, *onder het groote lezend publiek*, wel aftrek vinden. De vertaler kan zich hiervan verzekerd houden, schoon de Hollandsche taal op vele plaatsen verminkt, de stijl stroef en stootend is, en de namen der sprekende of handelende personen met elkander zijn verward, zoodat men meermalen *Equitan* leest, waar *Espaign* moest staan. Ook de uitgever behoeft hieraan niet te twijfelen, al is het papier wat gering, en al kan men eene bladzijde vol hinderlijke misstellingen aanwijzen.

Zedekundig Leesboek voor Vrouwen of voorbeelden van vrouwelijke deugden. Grootendeels naar het Hoogduitsch. Te Deventer, bij A.J. van den Sigtenhorst, 1837.

Met moeite hebben wij de lezing van dit Boek ten einde toe volgehouden. En nu ons oordeel: - het is een boek, Lezer! hetwelk zich evenmin door *den inhoud* als door *den vorm* aan Neêrlands vrouwen aanbeveelt.

'Wees niet onregtvaardig, Mijnheer de *Recensent!*'

'Vertaler en Uitgever beiden houden zich ten volle overtuigd van het nut van dit Werk; en de Uitgever heeft immers gezorgd voor eene eenigzins grootere letter, ten einde ook *bejaarde vrouwen* dit Boek zouden kunnen gebruiken.' (Voorberigt.)

Opzettelijk onthouden wij er ons van, aangaande dit zoogenaamd *Zedekundig Leesboek* in nadere bijzonderheden te treden. Het zou ons niet moeijelijk zijn zeer bittere aanmerkingen te maken, waartoe hetzelve meer dan overvloedig stof bevat.

Wij doen liever een vriendelijk verzoek aan Vertaler en Uitgever, voortaan beide *en* onze Vaderlandsche Vrouwen *en* zich zelve te sparen, door uit hunnen verzamelden voorraad van voorbeelden toch vooral geen tweede Leesboek te laten volgen!

Christelijke Opleiding op de lagere Scholen in ons Vaderland. Te Rotterdam, bij M. Wyt en Zonen, 1837.

Iedere maand, ja iedere week, brengt sedert eenige jaren ook onder ons zulk een legio van brochures in de wereld, zulk eene menigte van echte *vlug*-schriften, vooral over dat ééne noodige, waarover men het minst *vlug* moest schrijven, dat menig een misschien reeds tot het besluit gekomen is, om van die stukjes van den dag nimmermeer iets in handen te nemen. Daarom mogen onze Tijd- en Maandschriften het wel als hunne roeping beschouwen, de enkele parels onder deze schelpen aan te wijzen, om dus te verhoeden, dat zij niet met den overigen hoop ter zijde geworpen, vergeten worden en zóó vruchteloos verloren gaan.

Wij vestigen daarom de aandacht van onze Lezers op het hier-

boven vermelde Stukje; want wij gelooven, dat de onbekende Schrijver, met de openbaarmaking van dezen brief aan zijnen Vriend, eene weldaad aan zijne landgenooten bewezen heeft. Wie dan belang stelt in iets van zoo hoog belang als de opleiding der jeugd op de lagere scholen; wien het niet onverschillig is, of de verordeningen, die dezelve regelen, eene Christelijke strekking hebben of niet; wie er om zijn geweten eenige waarde aan hecht, over zoo iets billijk en met kennis van zaken te oordeelen, liever dan af te gaan op het geschrijf van enkelen, wier onverstandige Godsdienstijver hen gedurig verleidt, om, zonder genoegzaam onderzoek, ligtvaardig te veroordeelen - hun bevelen wij dit wèl geschrevene Stukje ten dringendste aan. Het zal hen uit berigten van tijdgenooten, die men noemen mag, doen opmerken, hoe het vóór de wet van 1806 (bij besluit van Z.M. in 1814 hernieuwd) met het lagere schoolwezen was gesteld, hoe gebrekkig de verstandsontwikkeling, hoe gebrekkig de Godsdienstige opleiding onder de heerschappij van het Kerkelijk Leerstelsel te noemen was. Het zal hen uit de reglementen en verordeningen, waaronder hetzelve sedert staat, doen zien, hoe veel er in beide opzigten verbeterd is, en dat, schoon er nog veel te wenschen overig zij, de klagt over gemis van *Christelijk* onderwijs ongegrond, ondankbaar is. Het zal dezulken, die nog naar meer *leerstellig* onderrigt in de Godsdienst op de scholen wenschen mogten, daartegen even bescheidene als overtuigende bedenkingen vóórleggen. En wie in gemoede twijfelt, of de tegenwoordige verordeningen toch den *Bijbel* zelven wel genoeg in eere houden op de scholen, hem zal de aanwijzing van den Schrijver ook in dezen eene voldoende teregtwijzing kunnen zijn. Terwijl eindelijk de meening, dat de vruchten van het onderwijs op de scholen, die wij in het maatschappelijk leven zien, toch weinig tot deszelfs *Christelijkheid* kunnen doen besluiten, wederlegd wordt door de opmerking, (hier uitvoerig en treffend voor alle nadenkenden ontwikkeld,) dat de bron van het kwaad niet in de *scholen*, maar in de *huizen* te zoeken is; dat de huisselijke opvoeding, de Godsdienstige en Christelijke inzonderheid, thans grootelijks en meer dan vroeger wordt verwaarloosd; en de school onmogelijk kan goed maken, wat in het huis wordt slecht gemaakt.

Mogt onze aankondiging iets toebrengen, om de aandacht van velen op dit grondig en belangrijk Stukje te vestigen, en mogt de voorlichting van den Schrijver velen overtuigen, - opdat dankbare ingenomenheid met de Christelijke opleiding op de lagere scholen in ons Vaderland onder ons hare voortgaande verbetering bevordere, en voor het terug keeren tot oude, maar bij sommigen juist daarom geliefkoosde, dwalingen in dezen behoede!

R.
T.

***Teregtwijzingen voor den Heer* T.H. Halbertsma, *Leeraar de Doopsgezinde Gemeente te Deventer, als Auteur der Weefschool te Goor, door* M^r^. J.H. Warnaars, *Advokaat te Almelo. Gedrukt bij* J.J. Tyl, *te Zwolle*, 1837, 70 bl.**

De titel dezer bladen zou kunnen doen vermoeden, dat hier over de *Weefschool te Goor*, over haar nut of nadeel, haar doel, hare uitwerkselen en vermoedelijke gevolgen, over het weefsysteem en over manufacturen wordt gehandeld. Maar niets hiervan. D^o^. HALBERTSMA plaatste in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* voor 1837 een uitvoerig stukje, getiteld: *Weefschool te Goor*, waarin Zijn WelEerwaarde het nut en de voordeelen dier inrigting en van het hierdoor ingevoerd nieuw Weefsysteem, voor de welvaart en de beschaving van het distrikt *Twenthe*, in het breede aantoont. Om het licht in zijne schilderij te beter te doen uitkomen, heeft hij den voormaligen moreelen, physieken en politieken toestand van dat oord, zijne bevolking, zijne regering enz., met tamelijk donkere kleuren afgemaald, en het is niet te ontkennen, dat dit bruin het licht van de hoofdpartij bevallig doet uitkomen. De Heer M^r^. J.H. WARNAARS, die in deze bladen herhaalde malen verzekert, dat hij meer dan *dertig jaren*, als Advocaat, gepractiseerd heeft, en (bl. 23) betuigt: *voor gewone gaten nog al een' spijker te hebben kunnen vinden*, kan niet dulden, dat een Vreemdeling, een *Fries*, zoo laag durft vallen op de onvruchtbaarheid van den grond, op de zeden, de geaardheid en leefwijze der bevolking, op de voormalige Drosten, op de heerendiensten, hofhoorige regten, enz., van zijn geliefd *Twenthe*, hetwelk de Heer HALBERTSMA, onvoorzigtig genoeg, den *achterhoek* heeft genoemd, *waar niemand kwam dan voordeelshalve*. Tegen die beschuldigingen nu trekt de *WelEdelGestrenge Heer*, (want deze titel kwam, volgens den Schrijver, eenen *Twentschen Advocaat* toe, vermits zij en niet de Drosten de van misdaad beschuldigden vonnisten, en wij willen den man geven wat hem toekomt) - - tegen die beschuldigingen trekt de *WelEdelGestrenge Heer* te velde, toegerust met allerlei wapenen van luim, van bitsheid, van regt, maar veelal van bloote exclamatie! Toen wij het stukje ten einde hadden, legden wij het naast ons neder, met de woorden, *l'excès partout est un défaut*. Want D^o^. HALBERTSMA is, in zijnen ijver voor het *Weefsysteem*, wat heel ver gegaan in zijne beoordeeling van den voormaligen physieken, zedelijken en politieken toestand van dit Gewest; doch de Advocaat WARNAARS is, in zijne verdediging van dien toestand, ook niet binnen de behoorlijke palen gebleven en heeft meer gesteld dan hij zou kunnen bewijzen. Uit zijn geschrijf zelf toch kan men opmaken, dat het er in zijn Gewest bevorens al vreemd toeging. Wat moet men denken van eene bevolking,

‘die’ (het zijn 's mans eigene woorden) ‘bestond uit edelen, vrijen, *vasallen* en SLAVEN?’ welke laatste, *Hofhoorige luiden* genoemd, hij zegt, dat veel overeenkomst hadden met die soort van slaven, welke bij de Romeinen *glebae adscripti*, dat is: menschen aan de kluit van de bouwhoeve verbonden, genoemd werden? Wáár, volgens hem, (bl. 4) *de regering was in handen van Edelen en* (NB) *in navolging der Romeinen* (bl. 54) *van zoogenaamde Patriciërs of oude burgerlijke geslachten*. Wij gunnen den Heer WARNAARS van harte zoodanige bevolking en regering. - Wij hebben echter met genoegen deze bladen gelezen, en zij hebben van tijd tot tijd onze lachspieren aan den gang gebragt. Want waarlijk, 's mans stijl en betoogtrant zijn éénig en karakteristiek. Zie hier een paar proeven: D^{o}. HALBERTSMA had zich (bl. 84 van den *Almanak*) laten ontvallen: ‘Met TACITUS, over de zeden der Germanen, in de handen, die ordeloos in hunne dorpen, als nedergeregende huizen, die betrekking tusschen gelijken, tusschen meerderen en minderen, die vormen van bestuur, die taal, die gebruiken gadeslaande: wie staat niet verbaasd, *overal de duidelijkste sporen eener orde van zaken, die vóór* 18 *eeuwen* door den fijnen en pittigen opmerker geboekt werd, aan te treffen?’ Hoe beantwoordt nu onze teregtwijzende Advocaat dezen aanval? - ‘Ofschoon’ (zegt hij) ‘de Auteur der Weefschool een zoo fijne, pittige opmerker schijnt te zijn, dat hij, met zijnen TACITUS in de hand, de *oäzen* van *Twenthe* doorslenterende, in de als het ware nedergeregende gehuchten, de sporen van den alouden staat des landschaps, van vóór *achttien eeuwen*, vermeent te kunnen ontdekken, zouden wij evenwel zeer betwijfelen, of TACITUS, indien wij beiden in groot costuum onzer onderscheidene betrekkingen, de een met een' gekleeden zwarten rok met duchtige knoopen, de ander in zijn zwart pak, met den degen aan de heup ter audientie gaande, aan hun, (lees *hem*) eens voorgesteld werden, in den eersten wel een' afkomeling der Vriezen, ten tijde van Koning RADBOUD, - - - en in den laatsten wel een' nazaat der toenmalige *Tubanten*, met ossenhuiden, wier duchtige, boven hun hoofd uitstekende, horens een verschrikkelijk en wreed aanzien gaven, omhangen, zoude erkend hebben? Vermits zelfs de vrome MENNO, ofschoon eeuwen later dagteekenende, bij zoodanige voorstelling, in beide Auteurs geene afstammelingen zijner discipelen zoude hebben ontdekt,’ enz. Want de Advocaat behoort, even als de Dominé, tot de Doopsgezinde gemeente. Bl. 58 zegt de Schrijver: ‘Mogten er - in dit Arrondissement, hier en daar nog enkele vouwtjes liggen: de Regtbank van Correctie heeft met haren presidialen hamer, geholpen door den breeden sleutel van den Cipier, er almagtig goed slag van, om die rimpeltjes en plooitjes van lieverlede zoo glad

te kloppen alzof ze gemangeld waren.' - Dat de Advocaat den Predikant in provinciale minachting niets toegeeft, blijkt uit de volgende regels (bl. 19): '- de Vriezen, (landgenooten van den Auteur der *Weefschool*) in hunne eenzelvige, zonnige en van alle schaduwe verstokene vette kleilanden, waren als het ware van de beschaafde wereld geheel en al afgesneden, en moesten, gedurende den winter, in hunne eenzame *Hiemen*, alwaar de uitgangborden: *wacht u voor den hond, - wacht u voor den boozen hond*, bij den boerenstand, óf vrees voor dieven en bedelaars óf ongastvrijheid verraden, in den kring hunner huisgezinnen, tot aan de ooren in de klei gezeten, verblijven, en konden, met uitzondering der steden en dorpen, welke van een bepuind trekpad voorzien waren, niet eens bij elkander komen, tenzij de invallende en doorgaande vorst hunne gevangenissen en verkeer opende.'

Zoo als wij zeiden; *l'excès partout est un défaut*.

V.H.

Almanak ter bevordering van Kennis en Goeden Smaak, voor het jaar 1838. *Elfde Jaargang. Uitgegeven door het Departement* Leens, *der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen. Te Groningen, bij* J. Oomkens.

Naast den voortreffelijken Dichter en scherpzinnigen Oordeelkundige, die den zevenënzeventigjarigen roem der *Vaderlandsche Letteroefeningen* handhaaft, en den *zich noemenden* Magnetiseur JODOCUS MEIJER, heeft zich, als derde onzer openbare tegenstanders, de Redactie van den *Almanak* van het Departement *Leens*, der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* geschaard.

> Doorluchtig driemanschap van 't afgeteisterd Romen!

De laatste, getrouw aan de oude spreuk, dat het verstand met de jaren komt, verzekert, dat wanneer onze *Gids* den elfjarigen ouderdom van zijn' *Almanak* zal bereikt hebben, hij in zijne beoordeelingen gemanierder zal wezen. Wij willen beleefdelijk onderstellen, dat haar *Almanak* in zijn elfde jaar eene aanmerkelijke schrede voorwaarts gedaan heeft, en gelooven ons oordeel omtrent den tienden jaargang niet beter te kunnen staven, dan door de aanwijzing van de schoonheden van dezen elfden.

Na de opgave der Tijdperken voor het jaar 1838, [waarin zelfs het jaar der uitvinding van het Saksisch porselein niet onvermeld gelaten is,] na die der Zons- en Maansverduisteringen enz., enz., volgt de Calender, waarin de merkwaardige dagen met overtollige naauwkeurigheid zijn aangeteekend. Van welk belang toch zijn de geboortedagen der geleerden, die in eene bepaalde wetenschap hebben uitgemunt, voor het publiek van *Leens*? zoo als die van D. HARDUIN, L. KAPPELUS, lees: L. CAPELLUS, JOHAN EEK, lees: JOHAN

ECK, J. BORINUS, lees: BOSIUS, en ERASMUS SMIDIUS, lees: SCHMIDIUS; en wie uwer, mijne Heeren! weet wie S. CASTALIA was, † 29 December 1563? Wij willen slechts drukfeilen zien waar wij *Geallileerden* voor *Gealliëerden* vonden, en wijten het onzer botheid, wanneer wij niet begrijpen wat het zeggen wil: 16 *Feb.* 1568, *Nederl. v. Ketterij beschuldigd*, of 12 *Julij* 1790 *Cont. der Geestel. in Fr.*, en ons volstrekt niet kunnen herinneren, wat de *Graaf van Artois* (*paix à son âme!*) 12 April 1824 te *Parijs* merkwaardigs heeft uitgevoerd; maar gelooven in gemoede te kunnen getuigen, dat deze *Almanak* éénig is in het radbraken der namen van wijsgeeren, b.v.: EPICURIUS in plaats van EPICURUS en FRANKLIJN, lees: FRANKLIN - of van staatsmannen, b.v.: UGLIUS VAN ZUCHEM, lees: VIGLIUS, of HERONIM. V. BEVERM., lees: HIERONIMUS VAN BEVERNINCK, - of dichters: ANSLA voor ANSLO, en SCHARRON voor SCARRON, - of een man uit de 8ste en een man uit de 16de eeuw, b.v.: B. VENERABILUS, lees: BEDA VENERABILIS, en BONAVENTURA VULCANUS, lees: BONAVENTURA VULCANUS, - of schilders: ALBERT DUREE, lees: ALBERT DURER, en PHILIP RUBBENS, lees: PETRUS PAULUS RUBBENS, - of abten, b.v.: Abt DE L'EPEC, lees: Abt DE L'EPÉE, en Abt REINAL, lees: Abt RAYNAL, - en slagvelden, want wij zouden vervelend worden zoo wij ons nog langer met personen bezig hielden, lieve Hemel! slagvelden bij *Barsur Aube*, voor bij *Bar* sur *Aube, Pultowa* voor *Pultawa*, bij *Senif* voor bij *Senef, Spandaw* gekapituleerd, niet den Dichter, maar *Spandau*, enz., enz. Eer wij echter van deze fraaije bijdrage ter bevordering van kennis en smaak in *Leens* scheiden, moeten wij u mededeelen, welk eene hoogst opmerkelijke bijzonderheid hier van den Dichter TASSO geboekt wordt. Gij vermoedt eenig scandaal met de beruchte en nog altijd onbekende ELEONORA? Mis, Vriend! TARQUINUS TORQUATO TASSO is, volgens dezen *Almanak*, 11 Maart 1544 geboren en TARQ. TASSO 27 Maart 1595 overleden, en overlijdt nog eens op 25 April 1595; zie, dát noem ik *o*verlijden! want een Dichter heeft gezegd, dat *eenmaal* sterven boete genoeg was!

Op dezen Calender volgt eene Alphabetische Naamlijst, die ik niet gelezen heb, wijl ik kramer noch beestenkooper ben; eene Beschrijving van den Sterrenhemel en eene Order van het Afvaren der Trekschuiten enz.; - zeker vrij vreemdsoortige onderwerpen, tot wij eindelijk, na nog eenige *Olla-podrida*, op een vervolg van het vorige jaar stooten, waarmede het Mengelwerk begint.

Kort Overzigt van ons Zonnestelsel en den Sterrenhemel, een gesprek tusschen den Lezer en den Schrijver; daar wij *het vorige jaar niet met aandacht hebben toegeluisterd bij het aanhooren zijner* (des Schrijvers) *vorige onderrigtingen*, achten wij ons onbevoegd ter beoordeeling.

Oudheidkundige Verhandeling van (over) *het Dominikaner Mon-*

nikenklooster te Winsum enz., een stuk, dat eene betere plaats verdiende.

En dan een opstel *Geduld*, naar het Engelsch; och ja! geduld met het verdere: *De Schoonste Dood* (een vers uit de portefeuille van een' overleden' V.....s te *V;*) *Het Onweder in de bosschen van Noord-Amerika*, beschreven door een' Indiaan (Naar het Fransch); *De Zonderlinge*, (oorspronkelijk); *Grijsaards Lentelied*, (gedeeltelijk naar SCHUBERT, waarschijnlijk SCHUBART); *Schoone Gezegden*, waaruit wij der Redactie ter behartiging het tweede aanbevelen:

'Degenen, die bij het redetwisten boos worden, bewijzen bijna altijd, dat zij ongelijk hebben.'

Bij een' Bouwval, Korte Gezegden, (iets anders dan schoone.) *Raadgevingen*, waarvan de tweede, hoe gebrekkig uitgedrukt, alweder behartiging verdient:

> Die leeren wil, hij schaam' zich niet; het is met eeren:
> *'t Is lof'lijk die wat kan*, maar schand' die niet wil leeren.

Op NERO, *op* ZOUTMAN, *Mengelstukjes*, beginnende met:

> Een dwaallicht ging door 't veld, zoo als het veeltijds deed;

Anekdoten, vol deelwoorden en onnaauwkeurigheden, liever afwijkingen van de gewone spelling en den goeden stijl; b.v.:

'In het jaar 1213 zond de Paus INNOCENSIUS de 5de (INNOCENTIUS III, Paus geworden in 1198; gestorven 1215,) aan den Koning van *Engeland* JOHAN SUNDERLAND (tot nog toe overal, behalve in *Leens*, JOHN *Lackland*, JEAN *Sans Terre* of JAN *Zonder Land*, geheeten), welke zich voor zijnen Vassaal verklaard had, vier met kostelijke steenen bezette ringen.'

of:

'Een jongeling, ziende, dat zijn vader in het spel verbazend veel verloor, begon te weenen. De vader vroeg de reden van zijn schreijen, waarop de knaap antwoordde: 'De zoon van ALEXANDER *den Grooten* weende over de vele overwinningen zijns vaders, vreezende, dat hem niets te winnen overig zoude blijven; maar ik ween, lieve vader! wijl ik zie, dat gij niets zult overlaten, om te verliezen.'

Wij vragen u, of, in plaats van dit een *Mooije Zet* te heeten, de knaap niet twee oorvegen verdiend had, de eerste voor zijne pedanterie en de tweede voor de vergissing van den zoon van ALEXANDER met dien van PHILIPPUS?

Er volgt nog *Tuinliefhebberij*, het geschiktste stukje, naar ons gevoelen, voor het publiek van *Leens*, eenvoudig geschreven, bruikbare kennis, de éénig-nuttige; maar wij hebben geene liefhebberij meer in den *Almanak*.

Wij zullen der Redactie dankbaar zijn, zoo zij ons in het ver-

volg met geen verzoek om beoordeeling meer lastig valt, maar haar het puik aller Redacties heeten, wanneer zij den moed heeft, de *Anecdoten* van haren Twaalfden Jaargang te openen met een' overdruk van deze beoordeeling, onder het opschrift:

Die was raak!

Miniatuur-Almanak vaor het jaar 1838. 2de *Jaargang. Utrecht*. L.E. Bosch en Zoon, XII *Calender en* 112 *bl*.

Een Miniatuur-Almanak, eene Miniatuur-Beoordeling! De Uitvoering is allerliefst; de plaatjes, - vier in getal - en twee muzijkstukjes, - van W. BROEDELET en D. SOETERIK - verhoogen de waarde van het keurige Boeksken.

De Redactie had meer eerbied moeten hebben voor twee beroemde namen, in haar *Woord aan den Lezer;* de bijdragen van den Heer TEN KATE onderscheiden zich door zangerigheid; - de Heer CLAVAREAU heeft een oorspronkelijk en een vertaald stukje geschonken; het eerste couplet van het laatste, (VAN LENNEP'S *Is 't u bekend*) wint het ver van de overige; - R.D.V. is een gelukkig en gevaarlijk mededinger van OOSTERWIJK BRUYN; - en, om eene proeve te geven van ons oordeel, er is veel verdienste van vinding en veel gebrekkigs in uitdrukking in het, om den naderenden feestdag dubbel aardig, stukje:

Op den 19den *Januarij*.

Toen Hollands grootheid blonk in top van duizend masten,
En aller zeeën rug zich boog,
Bezwaard door de overmaat van zulker schepen lasten
Als de oude handelgeest bewoog;

Toen nam een Vorst, wiens naam nog grooter is en schooner
Dan zijn onmeet'lijk rijksgebied,
De scheepsbijl hier ter hand, als schaam'le hutbewoner,
Die voor de kunst den troon verliet.

Het Vaderland des Czaars, 't geen dankbaar op hem staarde,
Erkende in onzen tijd zijn schuld,
't Gaf ons een parel weêr van eene onschatbre waarde,
Die 't hart van Vorst en Volk vervult.

Zij schonk d'Oranjestam, waarop alle eeuwen bogen,
Bij nieuwe vruchten nieuwen glans;
Terwijl haar deugd en geest den luister nog verhoogen
Van haren Willems lauwerkrans.

Wij wenschen den Uitgever geluk met de smaakvolle uitvoering en bevelen het ten Nieuwjaarsgeschenk onzen Lezers aan.

Boekbeoordeelingen.

Verhandelingen der Tweede Klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten; VI^{de} Deel, 1ste Stuk, bevattende: Verhandeling van *Dirk Groebe*, te Amsterdam, ter beantwoording van de vraag: *Graaf* Floris V *uit echte bronnen voorgesteld*, aan welke verhandeling in de gewone zitting van bovengemelde Klasse, op den 1sten Augustus 1830, de uitgeloofde Gouden Eereprijs is toegewezen.

Amsterdam, bij Ipenbuur en van Seldam, drukkers van het Instituut, 1836, 135 bl. in 4°.

> ‘Ziedaar dan 't Graaflijk goud verkeerd in ijzren schalmen.’
> BILDERDIJK, *Floris* V.

De Tweede Klasse van het *Koninklijk-Nederlandsche Instituut van* (of *voor?*) *Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten*, schreef in den jare 1828 andermaal als prijsvraag uit: *eene geschiedenis van Graaf* FLORIS den Vijfden, *en zijne regering, uit echte bronnen voorgesteld*, doch mogt op die vraag geen, of ten minste geen voldoenend, antwoord ontvangen, zoodat zij haar in den jare 1830 herhaalde, met bijvoeging, dat zij *het leven en bedrijf van dien Graaf beschouwd wenschte te zien uit een wijsgeerig oogpunt, naar aanleiding van echte historische bronnen*. De Klasse scheen alzoo aan te nemen, dat de geschiedenis van FLORIS en van zijnen tijd reeds genoegzaam door andere Schrijvers was uit één gezet, zoodat men als nu tot eene meer wijsgeerige beschouwing van dien Vorst, van zijne regering, lotgevallen en daden kon overgaan; want zoo als BÖHMER onlangs (*Gött. gel. Anz.* 4 *Nov.* 1837,) te regt zeide: ‘Erst wenn die Geschichte ihre Pflicht gethan hat, kann auch die Philosophie die ihrige thun.’

Er werd door de Klasse alzoo eene wijsgeerige geschiedenis van het leven en de regering van FLORIS V verlangd! - Voorwaar eene belangrijke, aangename, doch niet zeer gemakkelijke taak; eene wijsgeerige geschiedenis van het leven en de regering van dien edelen Konings-zoon: van dien ridderlijken Vorst, die door de Ge-

schiedschrijvers en Dichters zoo verschillend is beoordeeld; dien men nu eens voorstelde als een' *Vader van zijn Volk*, aan wien

> De steden danken en heur opkomst, bloei en rust:
> De Landman, zeekre schuts, genot en arbeidslust.

dan weder als een' heerschzuchtig dwingeland, als:

> de vuilgevalle Graaf van Hollandt, - -

die alles aan zijne lusten en neigingen opofferde, en met al wat heilig is speelde; - de geschiedenis van eenen Vorst, onder en door wien het Graafschap *Holland* tot eenen hoogen trap van welvaart en aanzien is geklommen; onder en door wien de steden allengs het hoofd meer ophieven, en zich hier, even als elders, een derde stand in de maatschappij, welke weldra den toen nog bloeijenden adel zou verdringen, hoe langer hoe meer ontwikkelde; van eenen Vorst, wiens jeugd onder de voogdij van meer dan éénen zuchtte; van eenen Vorst, die zich het eerst Graaf van *Zeeland* zag noemen, *Utrecht* naar zijne wenken deed vliegen, en de altijd weerspannige Friezen dwong hem als heer te erkennen; van eenen Vorst, die als de laatste van dat edele stamhuis,

> Dat den grond heeft gelegd tot ons bloeijen,

kan worden beschouwd, daar de kortstondige regering van zijnen zwakken, niets beduidenden zoon JAN naauwelijks als eene eigene Hollandsche regering in aanmerking kan komen; van eenen Vorst eindelijk, aan wiens daden Dichters van vroegeren en lateren tijd hunne zangen hebben gewijd, en die door het verraad van door hem met aanzien en weldaden overladene Edelen, en door eenen lagen moord, het leven eindigde.

De geschiedenis van zulk eenen Vorst, van zijnen tijd, van zijne daden, van zijne tijdgenooten, kortom, van zijne geheele regering, en dat wel *pragmatisch*, zou eene welkome gift aan onze letterkunde zijn; en de Tweede Klasse van het Koninklijke Instituut schreef met regt die geschiedenis als eene prijsvraag uit, om bij eene voldoende beantwoording met goud te bekroonen.

De Heer GROEBE, bekend als een kundig en ervaren Munt-kenner, dong naar den prijs, en behaalde de overwinning. De bekrooning geschiedde in 1830: eerst in 1836 werd het stuk door den druk bekend gemaakt. - Zien wij, hoe de Schrijver zijne taak ten uitvoer bragt!

Eene korte voorafspraak opent het Stuk; uit eene der aanteekeningen aldaar vernemen wij, dat de Heer GROEBE gemeend heeft: ‘de orde van zijn verhaal te moeten regelen naar die, welke WAGENAAR gevolgd is;’ en wij moeten erkennen, dat hij die belofte getrouw, wij zouden bijna zeggen slaafs, is nagekomen. Doch wij hadden wel gewenscht, dat hij WAGENAAR ook in een ander punt gevolgd ware, en, even als deze, zijne verhandeling in *paragraphen*

hadde afgedeeld, en haren inhoud door op- of kantschriften aangeduid: want nu loopt de geheele geschiedenis, van bl. 5-127, zonder eenige rustplaats voort. Het zou voor den Heer GROEBE echter niet moeijelijk zijn geweest hierin te voorzien; want hij had niet anders behoeven te doen, dan den Inhoud van het IX^{de} Boek van WAGENAAR'S *Vaderlandsche Historie* woordelijk van § 1-21 af te schrijven en boven, of op zijde van, de door hem in zijne Verhandeling behandelde punten te plaatsen; men beproeve zulks, en men zal zien, dat het volmaakt uitkomt.

In zeer breede aanteekeningen, op bl. 6-10, handelt de Schrijver over het geboortejaar van FLORIS en het sterfjaar van diens vader, Koning WILLEM, en stelt, op goede gronden, het eerste in 1254, het laatste een jaar later. Hierop spreekt hij, bl. 11-33, over FLORIS *den Voogd;* over diens verbond met MARGARETHA *van Vlaanderen*, (door hem MARGARETHA *van Constantinopolen* genoemd) en haren zoon QUY (WYT) bl. 12-29); over de Zeeuwsche keure, enz. Al hetwelk (bijna een zesde der Verhandeling) wel achterwege had kunnen blijven, of slechts met breede, fiksche trekken kortelijk vermeld kunnen worden, daar dit alles opzettelijk, en duidelijker dan hier, door den Heer M^{r}. J.C. DE JONGE, in zijne *Levensschets van* FLORIS, *Voogd van Holland*, (opgenomen in het 3de Deel der Verhandelingen van de Maatschappij van Letterkunde te *Leiden*), is behandeld, en waartoe men den lezer gevoegelijk had kunnen verwijzen. Vervolgens wordt (bl. 33-53) gesproken over de opgevolgde voogdijen en den leeftijd, waarop FLORIS geacht moet worden zijne, tot de regering bevoegde, meerderjarigheid te hebben bereikt. ALEIDE, de tante van FLORIS, die zich gedurende eenen geruimen tijd de voogdij aanmatigde, wordt hier zeer geprezen; de Schrijver roemt hare liefde, moederlijke teederheid en hartelijkheid voor den jongen Vorst, (bl. 29) haren zachten en goedertieren' aard (bl. 39). Wij gunnen hem dit oordeel, maar vragen alleen: hoe die liefde is overeen te brengen met de verklaring (bl. 42): ‘dat deze Vorstin en de haren zich te veel gezags aangematigd en hunnen invloed misbruikt hebben;’ zoodat zij, ‘op den duur aldus voortgaande, voor Grave FLORIS gevaarlijke vijanden konden worden, waartegen hij niet genoeg op zijne hoede mogt zijn:’? waarlijk, wij zijn geneigd, om FLORIS de woorden van GYSBRECHT in den mond te leggen:

> *Zy* mint my, als het blyckt, en keer het bovenste onder:
> *Zy* mint my averechts. *Haer* liefde staet ons dier.

Eerst op bl. 53 treedt FLORIS als zelf handelende ten tooneele; er schieten dus nog slechts even 70 bladzijden voor hem over: al het vorige is als eene inleiding tot zijne regering te beschouwen. Zijne lotgevallen en daden worden nu, (het spoor van WAGENAAR

getrouwelijk volgende) tot bl. 127, verhaald; en de zeven overige bladzijden besteed aan eene vermelding van 's Graven bekwaamheden en eene vlugtige beschouwing van den toestand des Lands gedurende zijne regering.

Vraagt men nu ons oordeel over deze Verhandeling, dan zijn wij verpligt te verklaren, dat wij er niet veel meer in vinden, dan men bij WAGENAAR, en bij de door dezen aangehaalde Schrijvers aantreft; en dat wij, na het lezen van dit Stuk, niet veel meer wisten, dan ons bevorens van elders bekend was. Wij ontzeggen echter aan deze Verhandeling geene verdiensten: wij prijzen den ijver, dien de Schrijver bij hare behandeling heeft aan den dag gelegd; wij roemen de pogingen, welke hij heeft aangewend, om de wanorde, die in de *chronologie* van FLORIS leven veelal plaats vindt, zoo mogelijk te doen ophouden. Maar hetgeen men hier zou kunnen en moeten verwachten, hebben wij niet altijd gevonden. Wij missen hier een critisch onderzoek naar de echtheid of meerdere of mindere geloofwaardigheid der *historische bronnen*, waaruit WAGENAAR, en na hem onze Schrijver, heeft geput. Men vindt hier geene echte, zuivere, wijsgeerige beschouwing der oorzaken en gevolgen van de plaats gehad hebbende gebeurtenissen, of der aangegane verbindtenissen en verbonden. Men zal hier te vergeefs zoeken naar eene duidelijke ontwikkeling van den toestand des Volks; van de betrekking van den Vorst tot dat Volk, tot de Edelen van zijn Land, en tot de naburige Vorsten en Dynastiën; van de betrekking van *Holland* tot het Duitsche Rijk; men vindt hier geene juiste uiteenzetting der redenen, waarom de Graaf nu eens de bondgenoot van *Engeland*, dan weder van *Frankrijk* was; men zoekt hier te vergeefs naar eene fiksche karakterschets van den Graaf zelven, van zijne regering, van zijne tijdgenooten en vrienden; - slechts ter loops wordt van het gewaand of echt huwelijk van den Vorst met

> Agneta, de edelste uit den huize
> Van d'eed'len van der Sluyze,

(door den Heer GROEBE CATHARINA genoemd) gewaagd. De beschuldigingen wegens 's Graven gedrag tegen het Huis VAN AMSTEL, VAN HEUSDEN, VAN VELZEN, en

> De adelycke spruit van 't hooghe huis te Woerden,

worden hier niet vermeld, veel min wederlegd.

Wij vinden alzoo in deze Verhandeling niet datgene, wat wij in een antwoord op de vraag der Klasse zouden vermeenen te moeten vinden. Wij beschouwen die Verhandeling als eene handleiding voor hem, die nog eens zou willen beproeven die vraag te beantwoorden. Wij zouden (indien wij onder de beoordeelaren waren geweest) van haar eene loffelijke melding hebben gemaakt; maar den gouden eerepenning hadden wij haar niet toegewezen.

Toen de Heer GROEBE deze zijne Verhandeling schreef, zag het II^{de} Deel van BILDERDIJK'S *zoogenaamde* geschiedenis des Vaderlands nog het licht niet; en hij kon alzoo het, van het algemeen gevoelen nog al afwijkend, oordeel van dien Schrijver over FLORIS, diens regering en verrigtingen noch bezigen, noch, hiertoe grond vindende, wederleggen. Maar tusschen de uitgave van gezegd deel en die van deze Verhandeling zijn drie jaren verloopen; en men zou dus, naar ons inzien, wèl hebben gedaan, om de Verhandeling van den Heer GROEBE, óf ongedrukt te laten, óf door den Schrijver te doen omwerken, óf met een bijvoegsel, waarin het oordeel van BILDERDIJK werd getoetst, te vermeerderen. Nu heeft de Klasse een stuk uitgegeven, dat den lezer, die ook het Werk van BILDERDIJK kent, onvoldaan zal laten.

De stijl van het aangekondigd Stuk is redelijk, doch heeft niets uitstekends; van tijd tot tijd hebben wij op zonderlinge uitdrukkingen gestooten: zoo vindt men, bl. 21, *verduisemd* van den schrik; bl. 22, *aan te staan*, in de beteekenis van *aandringen;* bl. 32, *benevens*, in die van *tijdens;* bl. 34, De Edelen, *welken het te na ging*, van door eene vrouw geregeerd te worden; bl. 40, aanleiding *te over*, voor *genoegzame* aanleiding; bl. 43, *bevoorwaardt*, in de beteekenis van *bedongen;* bl. 47, *inwerpsel*, in die van *betwist punt;* bl. 51, Graaf OTTO, die eerst veel tijd *moest laten doorglippen;* bl. 78, *overdroegen*, in de beteekenis van *bij verdrag bedingen;* bl. 86, het land afgeloopen en *gefoold;* enz., enz. Over het woord *daadzakelijk* (bl. 33), en het gedurig gebruik van *deszelfs, derzelve*, zullen wij niet vallen: dit is eene kwaal in onze taal, waartegen geene *remedie* schijnt te zijn.

Dreigden de woeste hoop, op bl. 49, voor *dreigde; geleken*, bl. 53 in de noot, voor *vergeleken; - de edelen duldde*, voor *duldden*, bl. 134 enz., willen wij onder het getal der veelvuldige (niet vermelde) *drukfouten* plaatsen. Maar dit alles moest men niet vinden in een Werk, uitgegeven door eene Klasse van het *voornaamste wetenschappelijk ligchaam in ons Vaderland*, (zoo als de Heer GROEBE het Instituut, bl. 4, noemt), welke ook de *Nederlandsche taal* onder de vakken van haren werkkring telt.

Op bl. 47 wordt gezegd, dat de *Graven eertijds te Albrechtsberge plegtig ontvangen en ingehuldigd werden*, en wordt ter staving hiervan aangehaald: KLUIT, *Histor. Crit. T.* II, *p.* 771, *in not*. Doch KLUIT zegt dit ter aangeh. pl. niet; maar wel dat *Aalbrechtsberge* eene plaats was in *Kennemerland*, wáár (dat is in *Kennemerland*) de Graven gehuldigd werden: *qui locus est in Kenemaria ubi Comites sollemniter recepi et inaugurari solebant*. - Niet ver van *Nootdorp* wordt het *huldtooneel* nog aangewezen.

De correctie van dit Stuk (waaraan men zes jaren heeft kunnen

besteden) is zeer slecht; de druk en de uitvoering zijn verre van lofwaardig. Men zou kunnen zeggen, dat de tweede Klasse van het *Koninklijke Nederlandsche Instituut*, ten minste in dit opzigt, *stilstaat*.

‘Zie daar dan 't Graaflijk goud verkeerd in ijzren schalmen.’

Handboek der Analytische Scheikunde van *H. Rose*, naar de derde Uitgave vertaald, door *J.E. de Vrij*, Apotheker te Rotterdam, met eene Voorrede van *G.J. Mulder*, en Bijvoegselen des Schrijvers.

Te Rotterdam, bij P.H. van den Heuvell, 1835-1837. 2 Deelen, 8°. (1^{e} Deel 739 bl. 2^{e} Deel 899 bl.)

‘Niet zoo zeer in het vergrooten van het aantal natuurproducten, aan de Scheikunde aangeboden, maar in het naauwkeurig onderzoeken van hetgeen men thans kent, is de bevordering der wetenschap van onze eeuw gelegen. Bekwame hoofden en handen verleenen er zich in menigte toe, om in dien zin thans voort te streven, en stuwen de kennis aan de stoffelijke wereld thans met eene vaart vooruit, die achting afdwingt voor kennis en ijver, voor genie en geduld, voor juistheid van oordeel en keurigheid van uitvoering. Er is eene beschaafdheid in de wetenschap gekomen, indien ik dit zoo noemen mag, welke haar aanbeveelt aan allen, die haar zelfs maar oppervlakkig hebben leeren kennen; de ruwe vormen en de grove onjuistheden hebben plaats gemaakt voor edelen schijn en edel wezen, voor eenvoudige, maar voor ware kennis der verhevene natuur.’

Het is zoo, zoowel de Scheikunde in het bijzonder als de natuurkundige wetenschappen in het algemeen, gaan thans, gaan in onze eeuw dien roemrijken en vasten weg. Zij werpen omverre wat van met de natuur strijdende dwaasheden nog in de overleveringen der tijden was overgebleven, en steeds voortgaande met dezen roemrijken arbeid, staan zij pal op den éénmaal ingenomen' grond. Zij zullen van dáár door geenen banvloek der huijchelende domheid of door geene listen der heerschzuchtige schelmen worden verdreven.

Er is geen vak, dat zijne eigene misslagen zoo onophoudelijk leert kennen, aan den dag brengt en verbetert als dit, en daarom is er geen vak, dat zoo veel voortgaat op den weg der waarheid, dan dit.

Mogen hieraan Godgeleerdheid, Regtsgeleerdheid en Geneeskunde een voorbeeld nemen!

Dáárom, omdat de natuurkundige wetenschappen in het algemeen, en de Scheikunde in het bijzonder, de analytische of werk

dadige Scheikunde vooral, zoo leeren, hoe men onderzoekt en hoe men de Natuur naspeurt, zoo leeren, hoe men gedwaald heeft, dwalen kan en hoe men die dwalingen verbeterd heeft en nog verbetert; dáárom achten wij het van zoo veel belang, dat ieder zich daarmede bekend maakt; dáárom wenschen wij met den geachten, werkzamen en nuttigen Schrijver dezer Voorrede, dat men bij ons moge ophouden zich te vergenoegen met aan te staren wat elders geschiedt.

Ja wij gaan verder. Juist om de vermelde eigenschappen der natuurkundige studiën, en wel niet slechts der theoretische, maar zeer bijzonder der practische beoefening derzelve, waarvan hier sprake is, juist dáárom achten wij dezelve onmisbaar voor den grondigen aanvang en voortgang van iedere wetenschappelijke opleiding, en wij zijn sedert lang in de vaste meening, dat eenmaal de tijd zal aanbreken, waarin men zal achten deze studiën in het algemeen te zijn een onmisbaar integrerend deel van eene goede opvoeding.

Eene opvoeding, waarin de grondige natuurstudie als hoofdzaak wordt beschouwd, zal ons voorwaar eerder tot ware beschaving brengen, dan onze vormcultuur, die slechts op wellevendheid doelt, en eene hoofdzaak is van al de nadeelen en afwijkingen, welke wij in *onze* beschaving zagen ontstaan en met den dag zien toenemen.

Is het voor den mensch in het algemeen noodig en nuttig, dat hij de werken der Schepping kenne, niet alleen naar den uitwendigen vorm, naar inwendig weefsel, neen, ook naar het innig zamenstel en de scheikundige verbinding; dat hij, zóó doende, de laatste banden losmake, de verborgenste bestanddeelen afzondere en voor den dag brenge; dat hij alzoo den weg leere, volgens welken men de Natuur onderzoekt: inzonderheid den geneeskundigen is de leiding langs dezen weg onmisbaar, maar dan ook grondige opleiding; waartoe juist de analytische Scheikunde behoort. Of zou men veelligt wanen, dat alleen om bestanddeelen der geneesmiddelen te kennen, alleen om een goed recept te schrijven, de aanstaande Geneeskundige zich met de Scheikunde moet bekend maken? Wie geen hooger standpunt kiest, zal de waarde der Scheikunde voor den Geneeskundige te laag schatten. Hij zal gelijk staan in zijne meening met het *vulgus* der Studenten en Geneesheeren, die aan de Scholen deze studie als bijzaak behandelden, en als Geneesheeren dezelve geheel vergeten waren.

De Geneesheer, ja, en ook de plattelands Heelmeester, is *naturae minister et interpres*. Hij wane niet, dat het hem zal gelukken de Natuur te verstaan, wanneer hij heeft verzuimd hier in de Scheikunde te leeren, *hoe* men de Natuur onderzoekt; als hij niet

bij het zigtbare ter schole ging, om het in des menschen ligchaam verborgene onzigtbare te leeren uitvinden. Of leeren wij niet hier, in de Scheikunde, observatie, en wijst ons het experiment niet aan, de gebreken van onze observatie? In de Scheikunde wijzen onze uitkomsten en werktuigen ons de misslagen aan; zij spreken tot onze handen, onze zintuigen, ons verstand, en wij staan dáár, in de eenzame werkplaats, soms beschaamd over onze onhandigheid, over onze blindheid, over onze domheid: dáár kan het gebrek worden hersteld, dáár is dus oefenschool, dáár wijst het gebrek zich zelf aan en logenstraft onze waanwijsheid; doch *hier*, in de Geneeskunde, geeft de doodkist maar alléén antwoord op onze misslagen, en dat antwoord is nog zeer dubbelzinnig; wij weten dat beschamend antwoord van ons af te wenden en het der Natuur op den hals te schuiven.

O laat ons, door tijdige en grondige observatie met experiment te vereenigen, door tijdig en grondig de Natuur te bewerken, met haar bekend worden en haar leeren verstaan; laat de Geneeskunde, welke zulk een groot goed voor het menschdom kan zijn, welke haren beoefenaar den Goden gelijk kan maken, laat zij geen groot kwaad voor het menschdom wezen. Laat de Geneeskunde meer zijn dan het uithangbord, waaronder domheid met onbeschaamdheid tot menschelijk verderf zamenwerken!

Wat de Schrijver dezer Voorrede klaagt, en wat, volgens hem, KASTELEYN in 1786 klaagde, geeft stof tot onlust. Het ontbreekt aan subsidiën - zuinigheid.... misschien kleingeestigheid. Intusschen overdaad voor vormzaken, voor gunstelingen, enz., enz. Wetenschappen zijn wel eens meer als stiefkinderen behandeld; de glans is weinig en de opbrengst valt den kleingeestige niet zoo dadelijk in het oog. De wezenlijke waarde van een wetenschappelijk punt wordt zoo zelden geschat boven de schijnwaarde van vormen. Maar het wezen houdt stand en de vormen verdwijnen.

Ook op den geest van den werkzamen man laat zich dit toepassen; laten hulpmiddelen hem ontbreken, laat zijn tijdgenoot hem alléén laten staan, buiten gelegenheid om voort te werken; laat bij *wetenschappelijk* oogmerk alle geleerden hem verlaten; laat bij een *weldadig menschlievend* doel alle Christenen zeggen: Wij kunnen niets doen - de mannelijke geest gaat voort tot zijn oogmerk: het leven moge hem zuur en bitter worden, en der menschen wet moge hem ieder genot bederven, hij gaat voort, en komt, na oneindige moeijelijkheden, toch zijn doel nader.

Want het wezen blijft, de vorm verdwijnt.

Dat zelfde laat zich toepassen op hetgeen de Schrijver aan de jonge lieden zegt, die voorgeven geen' tijd tot eene grondige beoefening der Natuur- en Scheikunde te hebben. Schoon en juist

zegt de Schrijver: ‘Arbeidzaamheid ontwikkelt zich door arbeid en daardoor maakt men tijd; luiheid en vadzigheid ontwikkelt zich in ledige uren, en daardoor verliest men het doel van zijn leven. Die het meest omhanden heeft, heeft het meest tijd overig voor hetgeen hij wil. Men verdeelt eenvoudig zijn leven, niet in jaren, maar in oogenblikken. Elke seconde is tijd, waarin hij, die wetenschappen beoefent, iets schoons, iets nuttigs zien kan. Die dit in zijne jeugd zich voorhoudt, weet voor zijn gansche leven.’

Intusschen, wie waren lust heeft, wien de ware geest bezielt, behoeft dit naauwelijks gezegd. Wie het wezen der zaak, den geest voor wetenschap, de zucht naar kennis heeft, die ontvangt kennis en wetenschap. En zijne werkeloosheid, zijne klagten zijn bewijzen (gelijk de Schrijver zegt) ‘dat men nog geen' lust naar onderzoek heeft, dat men nog niet dorstig is naar kennis en wetenschap, dat men niet brandt van verlangen, om zijne vermogens te ontwikkelen.’

Wij brengen onze hulde aan den Heer G.J. MULDER, als bevorderaar der Scheikunde in het algemeen in ons Land; aan den Heer DE VRIJ in het bijzonder, als kundig Vertaler van een goed Werk.

Wij wenschen, dat de Werken en de Wenken, welke de Heer G.J. MULDER schreef en gaf, invloed hebben, om den Geneeskundigen meer de Scheikunde te doen beoefenen dan thans nog geschiedt!

Maar zoo de Scheikunde in ons Land achterlijk mogt blijven, zoo hare waarde, als algemeen opleidingsmiddel voor den mensch, als bijzonder voorbereidingsmiddel voor den Geneeskundige, in onzen tijd mogt miskend blijven, het zal niet zijn omdat het ons aan mannen ontbreekt, die ons vóórgaan, opwekken en de hulpmiddelen aanwijzen.

De kracht, welke deze mannen hadden, om tot die hoogte te klimmen, zij zal hun niet verlaten. *Wij* wenschen hun die bij voortduring; want zoowel in deze als in andere zaken heeft men zielskracht, misschien *veel* zielskracht noodig, om te volharden in het goede.

DR. SCHELTEMA.

Pleitrede, Uitgesproken bij het Hof van Assises der Prov. Noord-Holland en Utrecht, voor Elias Koster, naar gemeld Hof wegens Vadermoord verwezen, door M^{r}. *C.H. Perk*.

Amsterdam, M. Westerman en Zoon. 1837. IV en 40 bl.

Geen gedeelte der welsprekendheid werd ooit bij ons in het algemeen minder beoefend, of, om juister uitdrukking te bezigen, en de gave van wèl te zeggen niet als eene armhartige kunst te

splitsen en te verdeelen, in geenen vorm toonde zich de individualiteit van den Hollandschen redenaar minder schitterend dan voor de balie. Wat is de reden van dit verschijnsel? Is het welligt, dat men juist de welsprekendheid te veel als kunst beschouwde[1], en wel als eene kunst, min overeenkomstig met de behoeften en omstandigheden van den Hollander, min passend met zijn karakter, min geschikt voor zijne taal? Wij wagen het niet hier in een opzettelijk onderzoek naar dit verschijnsel te treden; doch kunnen tevens niet ontkennen, dat er in den geheelen aanleg van onzen landaard iets ligt, dat de ontwikkeling dier heerlijke gave tegenwerkt. De hooggeprezene huisselijkheid, dat stille, bedaarde, ik zou bijna zeggen, slaperige karakter des Hollanders, moge geschikt zijn voor de indrukken eener statige leer- of lofrede, het is in duidelijke tegenspraak met het woelige leven der regtszalen, het gevoelt zich dáár niet te huis. Wat de vurige Romein, wien de Regtsgeleerdheid in het bloed zat, wat de levendige Franschman zoo ná ter harte gaat, laat den bedaarden Hollander koel.

Maar behalve dezer voor de geregtelijke welsprekendheid min gunstige volksaanleg, is er eene niet minder in het oog loopende reden, die den vooruitgang in dit opzigt lang heeft tegengewerkt. Men beschouwde de baliewelsprekendheid niet slechts als eene kunst, die men even als een handwerk kon aanleeren; maar, wat erger was, men meende, dat de verdiensten van den redenaar bestonden in het eindeloos gebruik van zoogenaamde stadhuiswoorden, die eenmaal in de dingtalen der partijen ingevoerd en dáár als technique uitdrukkingen te dulden, niettemin een' wanklank vormden in de vrije voordragt van den Redenaar. En hoe menig jeugdig Regtsgeleerde, wien het noch aan aanleg, noch aan opleiding ontbrak, verkeerde in den dwazen waan, dat hij zich het gezag en gewigt van een' ouderen ambtgenoot geven kon, door te spreken over het *rescontreeren van argumenten*, over *pertinente* en *relevante feiten*, over *gratuite allegatiën*, die men even *gratis negeert*, en al die dwaasheden meer! Niet dat wij beweren, dat de regtsgeleerde het gebruik dier woorden altijd angstvallig schuwen moet. Neen! *Zoowel de pedanterij om met regtsgeleerde kunstwoorden te pronken, als eene stijve onthouding van dezelve waar zij noodig en gepast zijn, moet worden vermeden*[2]. Neen! wij wra-

(1) Men zie de onlangs uitgegevene meesterlijke en door oorspronkelijkheid van gedachten uitmuntende Redevoering van Prof. BAKE, ten *betooge, dat de welsprekendheid ten onregte onder de kunsten gerangschikt wordt.*

(2) Deze aanmerking wordt onder anderen gemaakt door BLAIR, *Lessen over de Redekunst*, II. Cap. 24.

ken slechts dien ongelukkigen, alle welsprekendheid moordenden waan, die, in plaats van eigen vuur, kracht en leven te kweeken, den roem van regtsgeleerde of redenaar in armzalige naäping zoekt.

De laatstverloopene jaren hebben evenwel reeds eenige verbetering in dit opzigt aangebragt, en veel is er nog te verwachten. De nationale wetgeving, welker invoering wordt te gemoet gezien, kan niet nalaten aan de baliewelsprekendheid een veranderd en gewijzigd karakter mede te deelen. De publiciteit der regtsbedeeling, en, in het algemeen, de tot vernieuwing en vooruitgang gestemde geest onzer eeuw geven hoop voor de toekomst.

Dat er in dit opzigt werkelijk in den laatsten tijd vooruitgang plaats had, is uit menig voortbrengsel van onze dagen gebleken. De in druk uitgegevene pleidooijen van onderscheidene geachte Regtsgeleerden, over de regtsmagt der Heemraadschappen en de vrijheid der openbare Godsdienstoefeningen, ontleenen wel veel van hun belang uit de onderwerpen zelve, die daarin worden behandeld, doch zijn tevens als voortbrengselen van Vaderlandsche welsprekendheid alle aandacht waardig; en de, hoewel niet afzonderlijk uitgegevene, evenwel gedrukte verdediging der drukpersvrijheid, door den éénigen LIPMAN, doet Neêrlands eersten Historieschrijver ook als boven onzen lof verheven' Redenaar kennen.

De verschijning der aan het hoofd vermelde Pleitrede was een in vele opzigten merkwaardig verschijnsel, ook uit een letterkundig oogpunt beschouwd. Zoo lang evenwel het meer bepaalde doel der uitgave nog bereikt kon worden, liet de welvoegelijkheid, onzes inziens, geene openlijke beoordeeling toe. Thans evenwel, nu de ongelukkige, tot wiens verdediging deze Pleitrede strekte, zijn lot heeft ondergaan, wordt zij het geschikte voorwerp voor eene critische beschouwing; en deze beschouwing is van te meer belang, naarmate de veelzijds uitstekende aanleg des redenaars door groote gebreken wordt ontluisterd. Bij eene levendige voordragt, bij onwedersprekelijke blijken van genie, bij lofwaardige ingenomenheid met de zaak, missen wij helderheid van denkbeelden, duidelijkheid van voorstelling, beschaafdheid van stijl, en, in één woord, die classische vorming, welke nog steeds ons het hoofdmiddel toeschijnt, om wèl te leeren spreken. Niet die dwaze navolging van CICERO, niet het gebruiken van uitdrukkingen aan hem ontleend, niet het bezigen van figuren, waarvan hij zich bediende, en die, hoe schoon en gepast in den tijd, waarin hij leefde, voor onze balie ligt belagchelijk zouden zijn; maar die wijze, die *tact* om zaken te behandelen, die manier van voorstellen, waarin hij zóódanig meester was, dat het voor ons dikwijls moeijelijk is te onderkennen, of hij waarheid spreekt al dan niet,

in één woord, die *humaniteit*, welke het gevolg is eener aandachtige beschouwing van de modellen der Oudheid[1].

De onderhavige redevoering ontleent een nieuw belang uit het onderwerp zelf. De verdediging tegen eene beschuldiging van capitale misdaad, - van Vadermoord, - is van dien aard, dat zij ook den minst welsprekende in vuur zetten kan; en hoe ruimer het veld voor den redenaar is, hoe meer gelegenheid de zaak zelve tot ware welsprekendheid oplevert, hoe schooner de aanleg van den spreker, des te meer mogen wij ook van hem verwachten, des te meer is eene gestrenge, doch onpartijdige, critiek van belang. Wij gaan dan thans hiertoe over, en zullen eerst de behandeling der zaak zelve, daarna de uitvoering van naderbij beschouwen.

De Redenaar begint met eene Inleiding, die wel de verdienste heeft van uit de behandelde zaak zelve genomen te zijn, doch evenwel niet vrij is te pleiten van zekere flaauwheid en alledaagschheid, (om dit woord eens te bezigen), als bevattende weinig meer dan den aanhef der meeste geregtelijke redevoeringen, namelijk het belang der regterlijke bediening, zoowel in het algemeen, als bijzonder in het geval, tot welks behandeling zij (de Regters) nu als *scheidslieden tusschen leven en dood* gehouden zijn. Na hen in die betrekking, dat is als *regters over*, niet, zoo als de verdediger het zeer onjuist uitdrukt, als *scheidslieden tusschen* leven en dood, te hebben aangesproken, en het duistere der zaak, in algemeene trekken, als eene reden te hebben opgegeven, die hem de verdediging deed aanvaarden, stelt de Spreker de verdeeling zijner verdere verdediging voor[2].

Veel is er te allen tijde over het maken eener geschikte *verdeeling*, of, zoo als de Engelschen taalkundig juister het uitdrukken: *distinctness* gesproken, onzes inziens min noodzakelijk. Immers, zoo ergens, geldt het hier:

Sribendi recte sapere est et principium et fons.

Voor hem, die zijn onderwerp meester is, met andere woorden, hetzelve helder inziet en begrijpt, is de verdeeling geen punt van studie of nadenken. Zij ontstaat van zelve. Zij is de vorm, waarin zich een denkbeeld aan zijnen geest voorstelt, en waarin hij het aan anderen mededeelt. Gezochte indeelingen toonen óf verwardheid van denkbeelden, óf onduidelijkheid van voorstelling. De steller der onderhavige rede stelt zich drie punten voor: 1°. Er is hier hoogstens *homicide simple*. 2°. De daad is niet *toerekenbaar*.

(1) Treffende aanmerkingen over het bestuderen van CICERO voor den Regtsredenaar, geeft BLAIR t.a.p. II. C. 24.

(2) Vreemd is het gebruik van het woord *verdeelingen* voor *deelen* te dezer plaatse.

3°. Zij is *materiëel* onbewezen. Deze eenigermate omgekeerde orde, waarin men eerst eene daad beschouwt, welker bestaan niet erkend, ja tegengesproken wordt, kan in pleitredenen dikwijls met vrucht worden gevolgd, wanneer namelijk het laatste gedeelte (het niet bewezene der daad) zóódanig is ingerigt, dat het den regter de volkomenste overtuiging geven, en het vroeger gezegde, als ware het, nutteloos maken kan. Beschouwt men dus deze indeeling, zoo als de redenaar die opgeeft, dan vinden wij hier eerst eene beschouwing omtrent den waren aard van het geïmputeerde misdrijf, daarna de vraag der toerekenbaarheid, eindelijk het bewijs: en deze verdeeling is prijzenswaardig. Bij de beschouwing evenwel der Pleitrede zelve, vindt men in het eerste en tweede gedeelte eene onbeschrijfelijke verwarring en duisterheid, die het verschil tusschen deze beide punten van betoog, ook voor den aandachtigsten lezer, tot een raadsel maken.

'Er is hier,' zegt de Heer PERK, 'hoogstens *homicide simple?*' Billijkerwijze mag men van den Redenaar, en bovenal van den Pleiter, vorderen, dat hij duidelijk de stelling opgeve, tot welker betoog hij overgaat. Dit is geheel verzuimd. Wat is *homicide simple*, waarvan de Pleiter *zegt* te spreken? In een' regtskundigen zin staat *simple* tegenover *qualifié. Homicide simple* is dus *meurtre*, (*doodslag*) onderscheiden van *assassinat*, (*moord*) en andere gequalificeerde soorten van doodslag. Wil nu de Spreker bewijzen, dat hier geene *premeditatie* b.v. bestond? Waartoe dit? KOSTER werd hiervan niet beschuldigd, en ook *homicide simple* jegens eenen Vader gepleegd, is *vadermoord*. Het éénige, hetwelk de Schrijver dus tot staving zijner stelling had kunnen betoogen, was dit: dat de vermoorde niet was geweest de wettige vader van den moordenaar. Dit betoog is nergens te vinden, en lag ook niet in het plan der verdediging. Maar genoeg om te doen opmerken, dat de verdediger hier iets anders zegt, dan hij bedoelt. Die bedoeling immers blijkt later te zijn: het gebrek aan vrijen wil bij de daad te bewijzen.

Het betoog zal dus moeten strekken om aan te toonen, dat hier niet *moedwillig* misdreven is. Maar ook hier is het moeijelijk de juiste bedoeling des Verdedigers te gissen. Neemt men *volontairement* en *involontairement* in den onjuisten zin, waarin de Wetgever het gebruikt, als *dolose* en *culpose*, dan zou hier het bewijs moeten zijn geleverd, dat de doodslag *culpose* was geschied; maar dit zegt de Spreker, bl. 18, niet te willen beweren. De redenering strekt dus alleen om te bewijzen, dat de wil des daders niet vrij was, dat het feit hem alzoo niet kan worden toegerekend. Het punt van betoog is derhalve niet alleen geheel anders dan het bij de verdeeling was opgegeven, maar daarenboven geheel het-

zelfde met het tweede gedeelte. De niet-toerekenbaarheid is noodwendig bij beide gedeelten de *thesis*, die alleen op twee verschillende wijzen moet worden betoogd, *eerst* uit de hier aangenomene dronkenschap, en *daarna* uit de omstandigheden zelve.

En hoe begint men nu dit betoog? Met de vraag: ‘of een in dronkenschap gepleegd feit met den dood strafbaar zij?’ Dit is louter onzin. De vraag kan alleen zijn: of bij een in dronkenschap gepleegd feit die wilsvrijheid bestaan kan, welke noodzakelijk tot het daarzijn van misdaad vereischt wordt? Beantwoordt men deze vraag met neen! dan is er geene misdaad, en bij gevolg ook geene straf. Is het antwoord daarentegen bevestigend, zoo *moet* de bij de wet bepaalde straf, hetzij de doodstraf, hetzij eene andere, worden uitgesproken.

Hierna gaat de verdediger over tot eene korte beschouwing van den wil en deszelfs werking, en komt dan hoofdzakelijk (bl. 9) tot deze conclusie: ‘De wil ontvangt hare indrukken van het verstand[1], en is daarvan een uitvloeisel: is dit verstand nu kwalijk geregeld, zoo is eene daad door haar (*de wil* namelijk) bedreven, niet toerekenbaar. En dus is het met dronkenschap gelegen; daar hier het hoofdwerktuig (vrijheid) ontbreekt, en het ligchaam alleen geene misdaad kan plegen.’ Hierop wordt de waarheid dier stelling, als reeds in de oudheid erkend, en door latere psychische kennis bevestigd, kortelijk aangedrongen. ‘Kan nu,’ vraagt de Pleiter zich af, ‘een in dronkenschap gepleegd feit, gezegd worden *volontairement* te zijn geschied?’ Hieromtrent is geen vaste regel te bepalen. Dit is juist. Maar geheel verkeerd uitgedrukt, hetgeen volgt. Immers het verband tusschen ziel en ligchaam moge *verstoord*, het kan niet, als de Heer P. wil, er door *verbroken* worden. Hoe kan de verdediger beweren, dat de mensch dán handelt *zonder* wil, na zelf beweerd te hebben, dat *alle* menschelijke daden voortspruiten uit den, hetzij *vrijen*, hetzij *verstoorden wil?* Wat verstaat de Redenaar eindelijk door een *physiek wezen?* Is niet ieder menschelijk wezen *physiek?* en is dit herhaaldelijk gebruikte woord geschikt om uit te drukken, wat de Schrijver bedoelt: een onvrij wezen, of, om sterker te spreken, eene onbezielde machine?

Reeds onze beroemde VAN DER LINDEN merkte in zijnen *Waren Pleiter*, bl. 11, op, hoe gevaarlijk het is, zich tegenwerpingen te vormen. Van dien aard is eenigermate de geopperde en wederlegde bedenking, dat geene misdaad *excusabel* is, dan in de bij de

(1) De opmerking, dat *verstand* als gelijkluidend met *ziel* gebruikt wordt, laten wij voor rekening des Schrijvers, die zich in psychologische redeneringen niet op zijne plaats schijnt te bevinden.

wet voorziene gevallen, en de daarvan gegeven oplossing, dat dit de *Jury* niet bindt. Hier toch is geene *quaestie* over *excuses*, maar over het bestaan van misdaad, al dan niet. Deze bedenking plaatst ons op een verkeerd terrein, en veroorzaakt verwarring.

Na opgemerkt te hebben, dat de Fransche Wetgever gewoon is *oordeel des onderscheids* bij het plegen van misdaden te vorderen[1], stelt de Pleiter de vraag: ‘of geene daad in dronkenschap met *vrijen* of *toerekenbaren* wil geschieden kan?’ De Heer PERK gebruikt hier *vrij* en *toerekenbaar* als synonym, en beantwoordt de vraag bevestigend. In de ontwikkeling evenwel van dit denkbeeld heerscht groote duisterheid. ‘Even als (wij geven hier de eigene woorden der Pleitrede, bl. 12) ‘Even als in hevige driften, dikwijl van de zijde des verslagenen opgewekt, het werktuig in de hand wordt gegrepen, en eenen manslag te weeg brengt, de wil toch niet onder eene geheel onderdrukte rede werkte, ofschoon wil en daad elkander onmiddellijk opvolgden; zoo ook met de dronkenschap.’ Deze staat dus eenigermate, volgens den Schrijver, met *provocatie* gelijk. De aldus ontvangen indrukken zijn sterker; evenwel blijft de wil vrij; de rede is door den drank slechts eenigermate *getemperd*. Wij zullen aan deze zonderlinge uitdrukking, *getemperd*, niet hechten, maar alleen vragen: hoe de Spreker den wil *vrij* noemen kan, wanneer de rede beneveld is, na vroeger betoogd te hebben, dat de vrije wil een uitvloeisel is van het vrij werkend verstand? De Pleiter eindigt dit gedeelte met op te merken, dat geene misdaad directelijk uit dronkenschap ontstaat, maar dat dezelve, wanneer ze van allen natuurlijken gang afwijkt, aan verstandsverbijstering kan worden toegeschreven.

Wij hebben gezien, dat het doel des verdedigers geen ander *kon* zijn, dan te doen zien, dat hier aan geen' *homicide volontaire* te denken viel. Wij hebben opgemerkt, dat de beteekenis van dit woord geene andere dan die van *toerekenbaar* kan zijn. Wij hebben eindelijk reeds aangestipt, dat de Schrijver zelf de woorden, *vrij* en *toerekenbaar*, als synonym beschouwt. Maar wat zullen wij nu zeggen van den Pleiter, die, bl. 13, de slotsom zijner redenering in deze woorden zamentrekt: ‘Ik heb hier alleen willen betoogen, dat ik mij *in casu* nog eene *toerekenbare*, doch geen' *homicide volontaire* denken kan?’ Wij herhalen het: wat

(1) De Heer P. haalt onder anderen aan art. 321, en vergelijkt *dronkenschap* met *provocatie*. De vergelijking kan juist zijn; doch het blijft altijd de vraag: of het beginsel, waarom een geprovoceerd misdrijf verschoond wordt, gelegen zij in eene praesumtie van verstoorde verstandswerking, dan wel beruste op het regt van verdediging, hoewel in eene mindere mate noodzakelijk, dan in die gevallen, waar die verdediging geheele straffeloosheid oplevert.

is dan *homicide volontaire*? Wat heeft de Spreker dan eigenlijk betoogd? Wat willen betoogen? Dit alles wordt bij herhaalde en aandachtige lezing des te duisterder.

Wij hebben het eerste, verre weg het minste, doch uit een critisch oogpunt beschouwd, belangrijkste gedeelte der Pleitrede uitvoerig beschouwd, en de daarin heerschende verwarring doen opmerken. In het tweede gedeelte wordt de vraag der *toerekenbaarheid* behandeld, en aangenomen, dat de beschuldigde *niet* door den drank bevangen was:

'Zonder wil eene strafbare daad te begaan, is er geene *culpabiliteit*,' zegt de Heer P., en te regt; doch vreemd is het, wanneer wij hem nu weder zelf hooren erkennen, dat hij *dezelfde* stelling in een' ruimeren zin betoogen zal, die hij vroeger in een' engeren zin heeft behandeld.

Na dit op den voorgrond gesteld te hebben, merkt de Redenaar op, dat voorbijgaande verstandsverbijstering mogelijk is, dat de Wetgever met de woorden, *au moment de l'action*, niet bedoeld heeft, dat de krankzinnige in heldere oogenblikken eene misdaad zou kunnen plegen. Zonder omtrent de waarheid van dit gevoelen ons uit te laten, mogen wij evenwel opmerken, dat de Pleiter hier scherpzinnig en geestig opmerkt, dat de beschuldigde nooit kan bewijzen niet in *dilucido intervallo* te zijn geweest, dat uiterlijke kalmte dikwijls inwendige afdwaling bedekt, en dat juist het plegen eener wandaad het bewijs van verstandsstoornis in zich bevat.

Kort, doch goed, wordt verder betoogd, dat niet alleen de volslagene *dementes et furiosi* onstrafbaar zijn; dat er evenzeer overgang in de verstandsverbijstering bestaat, als er opklimming is van de bevatting van een kind tot het diepdenkende brein van den Wijsgeer; en dat gelukkig de tijden voorbij zijn, toen, uit gebrek aan psychologische kennis, zoo vele onschuldigen zijn ter dood gebragt. Hierop volgt nu weder de opmerking, door het gezag van beroemde geleerden gestaafd, dat dronkenschap eene dergelijke zielsverstoring kan te weeg brengen; welke opmerking, hoezeer waar, hier weder verkeerd geplaatst is, daar de Pleiter vroeger, bl. 7 sq., gezegd heeft, hier te zullen redeneren uit de vooronderstelling, dat KOSTER *niet* door den drank bevangen was.

Vóór en aleer de Redenaar er nu toe overgaat de feiten te beschouwen, en uit dezelve de zielsverstoring te betoogen, stelt hij zich de wederlegging voor van twee tegenwerpingen: *non culpa vini sed culpa bibentis*, en: *qui causam vult, vult effectum*. Het geldt hier, zegt de Heer P., geen onderzoek tusschen *dolus* en *culpa*. Men is dan alleen voor de gevolgen eener handeling verantwoordelijk, wanneer dezelve er *noodwendig* uit moeten voortspruiten.

Wij zijn tot het feitelijk gedeelte der rede genaderd, waaraan wij evenzeer allen lof kunnen toezwaaijen, als wij het wijsgeerig en juridiek gedeelte aan eene strenge critiek hebben moeten onderwerpen. Hetzelve is natuurlijk voor geene ontleding of inhoudsopgave vatbaar. Een krachtige stijl, korte zinnen, het veelvuldig, doch niet ongepast, gebruik van interjectiën, eene levendige voorstelling, waarbij de bezwaren eenigermate ironisch, doch niet beneden de waardigheid van het onderwerp, worden voorgesteld en beantwoord, maken dit gedeelte tot het beste der Pleitrede, waarbij wij ten slotte, bij het beschouwen van den stijl, nog eenige oogenblikken zullen moeten stilstaan. De Redenaar eindigt met eene schoone plaats uit CICERO'S Redevoering *pro Roscio Amerino* dit betoog, hetwelk voornamelijk strekt om aan te toonen, dat de omstandigheden hier aan zielsverstoring doen denken, en dat deze te meer moet worden gepraesumeerd, daar er geene drijfveer tot de daad bij den beschuldigde bestond.

De derde Afdeeling der Pleitrede bevat de stelling: ‘al bestond er toerekenbaarheid, de misdaad is *materiëel* onbewezen.’ Deze uitdrukking is onjuist. Immers de toerekenbaarheid is niet beschouwd, en kon ook niet beschouwd worden, in het afgetrokkene. Zij is onderzocht in verband met den persoon des misdadigers en de misdaad zelve. Zij is een gevolg van de voor een oogenblik als waarheid aangenomene onderstelling, dat de misdaad door den beschuldigde zij bedreven. Men kan het bestaan eener misdaad aannemen, en *dan* de toerekenbaarheid onderzoeken, en b.v. de *thesis* stellen: ‘al bestond er misdaad, er bestaat geene toerekenbaarheid;’ maar men kan niet *à priori* het gevolg vaststellen, en dan de daad zelve, die het gevolg oplevert, onderzoeken; met andere woorden: zich geene imputatie voorstellen zonder misdaad; en de *thesis* van den Pleiter had deze behooren te zijn: ‘doch al het gepleite over de toerekenbaarheid is overbodig, *omdat* de misdaad zelve *materiëel* onbewezen is.’

Na eenige opmerkingen omtrent de verklaringen der getuigen te hebben gemaakt, vooral betreffende het duistere der zaak, gaat de verdediger over tot de beantwoording der vraag: ‘wat is de oorzaak van den dood geweest?’ Handdadig geweld is niet te praesumeren. De ligging van het lijk strijdt hiertegen. Een val, of eene hersenschudding door gemoedsaandoening veroorzaakt *kunnen* de oorzaak van den dood zijn geweest. Dit alles wordt in nog geene drie bladzijden, wij zouden zeggen *al te kort* voor het belang der zake, betoogd. Ook missen wij hier in de beschrijving der localiteit de noodige duidelijkheid, die vereischt wordt, om aan den regter en anderen, die met de plaatselijke gelegenheid niet bekend zijn, een rigtig en juist denkbeeld hieromtrent te geven;

terwijl wij tevens vruchteloos de krachtige voorstelling van het tweede gedeelte der Pleitrede zoeken, welke hier aan het slot der rede en bij de door den Spreker gevolgde orde, dubbel voegde.

Goed en geleidelijk is de overgang tot het slot, waar den Regter het gevaarlijke wordt voorgehouden, om de oorzaak des doods te bepalen dáár, waar die voor deskundigen zelve in het duister ligt, en alleen de inwendige overtuiging als rigtsnoer wordt voorgesteld, eene *overtuiging*, waaromtrent krachtig en juist wordt aangemerkt: ‘Zoo u het tegendeel (van onschuld) ondenkbaar is, dan veroordeelt, anders spreekt vrij.’ De Pleitrede eindigt met eenen hernieuwden en herhaalden aandrang tot vrijspraak, aan het Hof, als *Gezworenen*, gerigt.

Wij hebben het beloop der verdediging doen kennen, en onze aanmerkingen hier en daar in het midden gebragt. Wij mogen evenwel hiervan niet afstappen, zonder nog de aandacht op twee punten te hebben gevestigd, die ons voorkomen door den Pleiter niet genoegzaam in het licht te zijn gesteld. Hiertoe brengen wij *vooreerst* de daad des beklaagden in verhouding tot de oorzaak des doods. Immers al neemt men aan, dat deze in een' val of in eene beroerte gelegen zij, zoo blijft evenwel de waarschijnlijkheid, dat KOSTER zijnen vader hebbe aangegrepen en mishandeld. Zonder ons in het al of niet ware dier beschouwing in te laten, was het evenwel de pligt der verdediging geweest, de mogelijkheid ook hiervan te betoogen, en aan te toonen: dat er hier geen wil bestond om manslag te bedrijven; dat de dood een toevallig en door bijomstandigheden, zoo als b.v. de duisternis, veroorzaakt accident was; en dat de beschuldigde dán alleen strafbaar is voor hetgeen door hem bedoeld en verrigt is, zoo als het toebrengen van slagen aan zijnen wettigen vader, niet voor hetgeen buiten zijne schuld, alhoewel middelijk door zijne aanleiding, geschied is. Het ware of gewaande verband tusschen zijnen aanval en den dood des vaders, en de verschillende beschouwingen, waartoe dit aanleiding geven kan, zijn in het algemeen niet genoeg in het oog gehouden.

Het *tweede* punt, hetwelk meer had behooren ontwikkeld te worden, is de aard der zoogenaamde *mania sine delirio*. Geneeskundige beschouwingen mogen over het algemeen voor den Regter min geschikt zijn, eene wijsgeerige, met voorbeelden opgehelderde en door autoriteiten gestaafde ontwikkeling van dezen vreemden zielstoestand, was vooral in deze zaak van veel belang geweest. Hetgeen nu in eene noot op bl. 25 aan den Lezer wordt medegedeeld, had een hoofdpunt der Pleitrede behooren uit te maken.

Ons blijft nog over, met een enkel woord de uitvoering, dat is taal en stijl, te beschouwen. Ook hier vinden wij een vernieuwd bewijs, dat het *sapere* de echte bron is van welsprekendheid.

Waar de Spreker feiten behandelt, is hij krachtig en overredend; waar hij zijn onderwerp niet helder inziet, is ook de stijl gewrongen en duister.

De goede zijde van des Sprekers stijl bestaat voornamelijk in *kracht van uitdrukking* en in het gepast gebruik der *ironie*. Wij hebben reeds vroeger hierop de aandacht gevestigd, en bedoelen door *ironie* hier niet die geestige invallen, welke eenen lach verwekken, zeker nergens minder voegzaam, dan bij eene verdediging van zulk een belang. Neen! wij bedoelen die wijze van voorstelling, waarbij de bezwaren niet met eene kunstige bedaardheid worden voorgesteld en opgelost, maar zóódanig worden opgegeven, dat zij, als van allen grond ontbloot, den schijn van bespottelijkheid met zich voeren, en door eene enkele korte, doch juist aangebragte opmerking of uitroep, als ware het, geheel verdwijnen. Dit is den Pleiter op onderscheidene plaatsen bijzonder gelukt, en is het ook dáár, dat hij de meeste kracht van zeggen en het meeste vuur ontwikkelt. Wij verwijzen te dien einde den lezer naar bl. 21 *in f.*, bl. 22, bl. 23 *init.* bl. 24 *sq.*, bl. 27, bl. 31 *sq.* en andere plaatsen. Een paar voorbeelden zullen ons gezegde te dien aanzien bevestigen.

Zoo, om te bewijzen, dat geen bepaald persoon het voorwerp zijner woede uitmaakte, betoogt de Pleiter niet in het breede, dat hij ook andere personen met den dood (schoon ongewapend) bedreigd had, maar vergenoegt zich met den uitroep, die krachtiger werkt dan alle betoog: ‘Ja! bij zijnen eigenen broeder, met wien hij toch in de beste verstandhouding leefde, dreigde hij (zekerlijk met de blikken tabaksdoos, die bij hem is gevonden) hen allen levend den hals te zullen afsnijden.’ (bl. 21.) Treffend is, bl. 22, na gezegd te hebben, dat bij eene toerekenbare daad steeds zucht tot zelfbehoud wordt aangetroffen, de opmerking: ‘De eerste moordenaar vlood reeds en trachtte zich te verbergen voor het Alziende oog van God.’ Van de vreemde gedragingen des Beschuldigden in den noodlottigen avond sprekende, vraagt de Pleiter: ‘Was dit aanroepen van den Duivel welligt Comediespel, waarmede hij zich op eene beschuldiging van Vadermoord voor zijne Regters dacht te zullen redden?’ en verder, bl. 25: ‘Met zijne vreemde gedragingen had hij welligt gedacht zijne Regters te verschalken, en gewaand, in de leer der Geneeskunde bedreven, dat men zulks reeds als kenmerken van congestie naar het hoofd zou beschouwen.’ Maar vooral vestigen wij ten slotte nog de aandacht op de schoone plaats, bl. 31 *sq.*, waar de Verdediger, na uitgeroepen te hebben: ‘Hoe dan, zijn er geene genoegzame bezwaren u ten laste? rampzalige!’ van rol verandert, den beschuldigde aanspreekt, de tegen hem bestaande verdenkingen met al de kracht eener waardige ironie voorstelt, en aldus besluit: ‘Daar-

om hielpt gij hem den vorigen dag nog het dak zijner woning met riet bedekken, niet om uwen kinderlijken pligt en uwe liefde aan den dag te leggen, niet om den oude van dagen te verpoozen; neen! maar opdat gij de stulp ingetreden, niet door het zien van den hemel zoudt worden teruggehouden en afgeschrikt, de misdaad, die gij overpeinsdet, te volvoeren!'

Wij zijn, en de onpartijdigheid vorderde dit, niet karig geweest met onzen lof. Diezelfde onpartijdigheid eischt, dat wij thans ook stilstaan bij de gebreken. Ook deze zijn niet gering; zij betreffen zoowel de *taal* als den *stijl*.

Als meer bijzonder de *taal* betreffende, rekenen wij het noodeloos gebruik van bastaardwoorden. Waartoe bl. 8 *in f.* van *liberum arbitrium* en vooral van een *onontbeerlijk requisitum* gesproken? Waartoe bl. 10 *in f.*, het half Hollandsche, half Fransche *directelijk* gebezigd? Waartoe in het schoonste gedeelte der Pleitrede, bl. 28, de woorden *depravatie* en *agonie* gebruikt? En bedient men zich van vreemde woorden, men kenne ten minste derzelver spelling, en schrijve niet, als hier meermalen is geschied, *sunonym*, de Grieksche *v* nu eens door eene *u*, dan door eene *ei*(!) vervangende.

Behalve bastaardwoorden, vindt men ook uitdrukkingen, die het Hollandsch niet kent. Zoo is het geen Hollandsch, *de graden der dronkenschap neder te zetten en daar te stellen*. Voor *indrukselen*, bl. 12, zegt men *indrukken. Aangeborenheid* behoort hier evenmin te huis, zie bl. 29. Voor *oplichten* zegt de Hollander *ophelderen*. Ook de woorden *nederlaag* en *verstorvene* zijn Germanismen.

Het groote gebrek van den *stijl* is duisterheid en verwardheid. Wij hebben boven reeds eenige voorbeelden hiervan medegedeeld. Nog enkele, welker aantal gemakkelijk kan worden vermeerderd, zullen het gezegde te dezen opzigte bevestigen. Reeds in het begin, bl. 5, spreekt de Heer PERK van *den evenaar, welke door zijn standpunt waggelt, zonder den weg der zekerheid aan te wijzen*, en verwart aldus twee beelden, dat van eene *weegschaal* en dat van een' *wegwijzer*, door elkander. Bl. 7 lezen wij: *Zij strekken ons tot bemoediging, wanneer het denkbeeld aan de moeijelijkheid van het onderwerp op ons terugkaatst, en ons ontmoedigt, dat gij de leemten der verdediging zult aanvullen*. Waarop slaat dit *dat?* op *denkbeeld?* op *ontmoedigt?* op *bemoediging?* waarschijnlijk op het laatste; maar is dan de constructie *bemoediging dat gij* enz. goed? wat eindelijk is *een terugkaatsend denkbeeld*? Is het geen onzin, als de Heer P., bl. 9, vordert, dat *ziel en ligchaam vrij hebben kunnen werken, - en deze door gene, gene door deze het zamenhangend werktuig niet hebbe verbroken?* Hoe kan de ziel het verband tusschen ziel en ligchaam verbreken *door* het ligchaam, en omgekeerd? En

dit toch is het, wat de Schrijver zegt, die hier zich zelven niet schijnt te begrijpen. Wat beteekent het zeggen, bl. 13, dat *dronkenschap geen vrijbrief is voor de overvalling van verstandsverbijsteringen?* Wat, bl. 35, dat *de oorzaak van den dood eene vrijspraak op zich zelve vordert?* Eindelijk, hoe vreemd worden de verschillendste beelden door één verward? ja! is het geene loutere wartaal, wanneer de Verdediger ten slotte de Regters dus aanspreekt: *Uw klein getal enz. jaagt ons geene vrees in het hart. De hechtheid der grondstof, niet de uitgebreidheid der materialen bevestigt de zelfstandigheid van ons staatsgebouw. - Gelijk gij naar dat beeld de fundamenten uwer levensloop legdet, zult gij het voltooijen?*

En hiermede stappen wij van de beoordeeling af. Derzelver uitgebreidheid strekke ten bewijze van het belang, dat wij in de Pleitrede stellen. De schoonheden toonen een' gunstigen aanleg; de gebreken kunnen door studie en vlijt worden overwonnen. Wij wenschen hiertoe den Schrijver kracht en lust.

A.

Onze Reis naar Sagelterland, benevens deszelfs Geschiedenis, eene beschrijving van den aard, de zeden, de gewoonten enz. van deszelfs bewoners, en eene korte schets en woordenlijst van hunne taal, door Jh^{r}. M^{r}. *M. Hettema* en *R.R. Posthumus*, Leden van het Koninkl. Genootsch. van Noordsche Oudh. te Kopenhagen, van de Maatschappij der Nederl. Letterk. te Leiden en van het Provinciaal Friesch Genootschap ter beoef. der Fr. Gesch., Oudheid- en Taalkunde enz., enz. Met eene Kaart en Platen.

Franeker, bij G. IJpma, 1836. VI en 415 bl. 8°.

Gelijk men aan het einde der vorige eeuw zich beijverd heeft, datgene, wat elke Provincie, ten opzigte van taal, zeden en gebruiken, van de overige onderscheidt, meer en meer te doen verdwijnen, en in stede van Friezen, Gelderschen, Hollanders, Zeeuwen, alleen Nederlanders te vormen, zoo tracht men thans die massa weder wetenschappelijk te ontleden, door de eigenaardigheden van elke bijzondere provincie, stad, district en volksstam van het geheel te scheiden, op te zamelen en historisch te verklaren. Eene onderneming, die niet alleen, zoo zij met oordeel en naauwkeurigheid uitgevoerd wordt, belangrijk voor de wetenschappen worden kan, maar die, bovendien, door het volk met de daden, zeden, spraak en denkbeelden zijner voorouders bekend te maken, eenen zeer weldadigen invloed op zijne

vaderlandsliefde en zijn nationaal gevoel uitoefenen moet. Wij juichen derhalve die pogingen van ganscher harte toe en wenschen alleen, dat mannen, die door kunde en ervaring daartoe geregtigd zijn, deze taak ondernemen, opdat de vroegere tijden naar waarheid opgehelderd mogen worden en men geene dwaallichten voor fakkels aanzie.

Van al onze Gewesten heeft *Friesland* het meest zijne eigenaardigheid bewaard. Dat volk, sedert meer dan twee duizend jaren steeds denzelfden grond bezittende, is nog aan zijne oude taal en voorvaderlijke zeden niet geheel ontrouw geworden, en hij, die deze overblijfselen wil verzamelen, mag eenen rijken oogst verwachten. Ook buiten de grenzen van *Nederland* ontmoet men dezelve; schier overal, waar Friezen zich nedergezet hebben, zijn duidelijke sporen van die eigenaardigheid op te merken, en vooral dáár, waar de geest der beschaving nog minder is doorgedrongen en de inwoners meer afgescheiden leefden dan elders. Intusschen zijn daaromtrent nog maar weinige nasporingen gedaan en de berigten, die wij van de buitenlandsche Friezen bezitten, karig en weinig voldoende.

Twee Friesche geleerden, de HH. HETTEMA en POSTHUMUS, door onderscheiden geschriften, als vlijtige opbouwers der Friesche taal-, letter- en oudheidkunde, met roem bekend, vonden zich sinds lang genoopt deze nasporingen, omtrent hunne uitheemsche stamverwanten, te ondernemen. Zij verkozen daartoe eene der minst bezochte streken, het zoogenoemde *Sagelterland*, ook wel bij verkorting *Saterland* genoemd, in het Oldenburgsche gelegen, en door uitgestrekte moerassen en veenen van de overige wereld afgescheiden. Hier wonen in weinige dorpen, sedert vele eeuwen, Friesche volkplanters, die zich door taal, zeden en vrijheden van hunne naburen aanmerkelijk onderscheiden, en door hunne afzondering de oud-Friesche karaktertrekken langer dan anderen bewaard hebben. In den zomer van het jaar 1832 is dit landje door genoemde Geleerden *bezocht* en *onderzocht* geworden. ‘Zij hebben gemeend hunne waarnemingen omtrent dit land en de vrucht hunner onderzoekingen naar de geschiedenis, taal en zeden der Friezen, hoe die dan ook zijn mogen, aan het lezend en letterlievend algemeen, en vooral aan hunne mede-Friezen, te mogen en te moeten aanbieden;’ en het resultaat dezer navorschingen wordt door hen in deze bladeren nedergelegd, waarvan wij hier een beoordeelend verslag mededeelen.

Na in eene korte Inleiding de belangrijkheid van het onderwerp aangeroerd te hebben, bieden ons de Schrijvers eerst eene beschrijving hunner reis aan (bl. 7-41), laten daarop de beschrijving van het *Sagelterland* met zijne geschiedenis volgen (bl. 41-179), gaan

vervolgens tot het taalkundige gedeelte van het Werk over (bl. 179-205), leveren ons daarbij eene schets en woordenlijst der taal (bl. 205-256), en besluiten hunnen arbeid met als bijlagen eenen *codex diplomaticus* van het *Sagelterland* op te nemen (bl. 256-415).

De Schrijvers vingen den 17^{den} Julij 1832 van *Leeuwarden* hunne reis aan over *Groningen, Winschoten*, het *Oldambt* en de *Nieuwe Schans*. In de laatste plaats ontmoette hun een jong matroos uit *Papenburg*, slechts 4 uren van het *Sagelterland* gelegen, die hen, toen zij toevallig onder elkander Friesch begonnen te spreken, voor Sagelterlanders hield, die, na hunne fortuin gemaakt te hebben, naar hun Vaderland terugkeerden. Zij zagen hierin een bewijs, dat zij in hunne verwachting, omtrent het bestaan der Friesche taal in dat Landje, niet bedrogen zouden worden, daar een geheel onpartijdig vreemdeling in hunne spraak, die zijner naburen, met wie hij van jongs af omgegaan had, dadelijk herkende. Van de *Nieuwe Schans* vervolgden zij hunne reis en bevonden zich nu al spoedig aan hare Oostzijde, op Oost-Frieschen bodem, in het zoogenoemde *Reiderland*, door de rivier de *Eems* van het overige *Oost-Friesland* gescheiden, dat, volgens de Schrijvers, thans in eenen zeer ongelukkigen toestand verkeert, en door de Hanoversche ambtenaren overstroomd en uitgezogen wordt. Hier, zeggen zij, werd, toen het Land nog vrij was, de Friesche taal gesproken, doch thans doet het Bestuur alles, om deze geheel uit te roeijen en daarvoor het Hoogduitsch, dat bij velen geheel onbekend is, zelfs in de kerkdienst in te voeren. Scherp, misschien te scherp zijn de te dezer plaatse voorkomende verwijten; maar men hoort hier eenen vrijen Fries spreken, die met verontwaardiging den ondergang zijner aloude taal en vrijheden gadeslaat, en misschien hoopt daardoor den nationalen geest zijner Oost-Friesche broeders weder op te wekken en tot handhaving hunner eigenaardigheid tegen het ineensmeltingsstelsel, waarvan wij in het begin gewaagden, te stijven: daarom eerbiedigen wij zelfs dien scherpen toon.

Van het *Reiderland*, waarvan in het voorbijgaan, even als van de volgende plaatsen, eene vrij oppervlakkige naamsverklaring gegeven wordt, kwamen de beide reizigers, over *Bonda* en *Weener*, in de nabijheid van het *Sagelterland* aan. Van hier vervolgden zij hunne reis te voet en bereikten eindelijk het Sagelterdorp *Ramsloh*, alwaar zij zich vervolgens vestigden en eene week vertoefden. Den 25sten Julij vertrokken zij naar *Frysoythe* en *Oldenburg*, waar zij het Archief en de Groot-Hertoglijke bibliotheek bezigtigden, waarvan het een en ander ter loops medegedeeld wordt, dat bijzonder hunne aandacht getroffen had, zoo als een fraai HS. van CICERO'S *Orationes*, eene misschien nog onuitgegeven *Kronijk*

van het Klooster *Rastede*, enz. Van *Oldenburg* vertrokken zij naar *Leer* en keerden over den *Dollart, Delfzijl* en *Groningen*, naar huis terug. Nu en dan vloeijen den Schrijver dezer bladz., wiens toon wij uit vroegere schriften herkennen, weder eenige bitse aanmerkingen uit de pen, die trouwens ook in het vervolg ingelascht worden, en waarop wij nader nog gelegenheid zullen hebben terug te komen.

Op deze reisschets volgt de beschrijving van het *Sagelterland* met zijne geschiedenis. Dezelve wordt aangevangen met eene beschouwing over den oorsprong der maatschappijen in het algemeen, en van de Germaansche in het bijzonder, die, onzes inziens, zonder nadeel achterwege had kunnen blijven. Zoo komen de Schrijvers aan den Cauchischen en Frieschen tak der Germanen, waarvan de eerste waarschijnlijk het *Sagelterland* en het Noorden van het tegenwoordige Oldenburgsche en Munstersche zal beslagen hebben; ook BENINGA en EMMIUS, twee achtbare geschiedschrijvers, rekenen het *Sagelterland* mede onder de zeven Friesche *Zeelanden*, welke, trouwens volgens de schrijvers der middeleeuwen, zich van de *Wezer* tot het *Sinefal* uitstrekten. Bij deze gelegenheid wordt de oorsprong dier benaming, *Sagelterland*, onderzocht en in de eerste plaats van het dorp *Sögel* ontleend, welke naam weder van ons *sygen*, IJsl. *at syga* wordt afgeleid, omdat de Friezen, die uit het Zuiden van *Germanië* kwamen, naar deze lage streken afdaalden (bl. 49): eene verklaring, welke ons van weinig gewigt voorkomt. Daarop onderzoeken zij de voormalige uitgestrektheid van dit Landje, en halen met een de volksoverlevering aan, die onder de Sagelters bestaat, dat hunne voorouders uit de *Bourtange* zouden zijn overgekomen. Zouden zij dan ook tot de Kolonisten behoord hebben, welke voornamelijk in de 12de eeuw de moerassen of veenen (*paludes*) dier streken bezet hebben, en veelal uit *Hollandenses*, d.i. Nederlanders, bestonden? Verg. WERSEBE, *über die Niederl. Coloniën im nördlichen Deutschland* en de *Privil. Archieccles. Hammab.*, bij LINDENBROG, *Rer. Germ. Sept. Scriptt.*, waar men ook vindt, dat Keizer OTTO III, ten jare 1001, het Klooster *Ramesloh* aan de kerk van *Bremen* schonk, en dat hetzelve in de tiende eeuw gesticht is. Welligt leveren FALKE'S *traditiones Corbeienses* mede nog menige opheldering: al hetgeen door de Schr. niet geraadpleegd schijnt te wezen, of althans niet genoemd wordt.

Wij ontvangen daarop eene schets van de geschiedenis der streken, tot welke de Sagelter-Friezen behoorden, meestal uit MOSE'S *Osnabrückische Geschichte* opgezameld, en door oorkonden, welke aan het einde als Bijlagen gedrukt zijn, gestaafd, meestendeels uit de verzamelingen van KINDLINGER en NIESERT. Het is te beklagen, dat men daarbij alleen de Munstersche Oorkonden nageslagen, en

die van *Hamburg, Bremen* en *Corvey* voorbijgezien heeft, daar, gelijk wij gezien hebben, *Ramsloh* reeds in het begin der 11de eeuw aan de Bremensche Kerk was afgestaan. Op de betrekking van het *Sagelterland* tot *Munster*, vestigen de Schr. nu de zonderlinge stelling, dat hetzelve nimmer tot de Friesche *Zeelanden* behoord heeft, ofschoon het tractaat van de zeven *Zeel.*, bij SCHOTANUS, het uitdrukkelijk *een deel fen disse* noemt, en het ten W. van de *Wezer*, de grensrivier der Oost-Friezen, gelegen is. Na deze historische schets, die tot op onzen tijd voortloopt, volgt de beschrijving van het Land zelf, zoo als het was ten tijde van EMMIUS en zoo als het zich thans bevindt; waarbij de bevolking en het aantal haardsteden of huizen opgegeven wordt. Daarop wordt over de bronnen van bestaan en het werkzame leven der Sagelter-Friezen gehandeld, waarbij veel uit HOCHES reis is ontleend, die daarvan eenige belangrijke statistische bijzonderheden mededeelt, waarbij de Schr. hunne eigene opmerkingen gevoegd hebben. 'Het karakter, huisselijk leven, de zeden en gewoonten, benevens de staat van de godsdienst,' worden ons hierop mede voorgesteld, waaronder wij veel wetenswaardigs aantreffen, inzonderheid omtrent de huwelijks- en begrafenisplegtigheden, waartoe vaste formulieren ter uitnoodiging van vrienden en magen in gebruik zijn, die hier in de landtaal medegedeeld worden. Het burgerlijke leven, de voormalige wetten, de regeringsvorm en de tegenwoordige maatschappelijke toestand der Sagelterlanders, maken den inhoud van eene volgende beschouwing uit. Wij zien er in, hoe deze Friezen zich steeds aan hunne aloude vrijheden en voorregten hielden, en die tegen de aanmatigingen der geestelijke en wereldlijke regeringen, waaronder zij geraakten, trachtten te handhaven, en hoe zij, ten blijke van hunne echt Friesche afkomst, zich, even als hunne overige stamgenooten, daartoe zelfs op den verdichten vrijheidsbrief van KAREL *den Groote* beriepen: een stuk, dat reeds in het laatst der 13de eeuw door MELIS STOKE voor onecht verklaard is en thans algemeen verworpen wordt, maar evenwel wegens de aloude overlevering daarvan, onder de Friezen berustende, wel eens afzonderlijk verdiende nagespoord te worden. HAMCONIUS heeft het in zijn Werk, *Frisia* getiteld, opgenomen, gelijk er ook nog oude HSS. van bestaan, en de overlevering vindt men zoo in de *Oude Friesche Wetten*, door WIERSMA en BRANTSMA uitgegeven, als in het *Hunsingoer Landregt*.

Wij hadden wel gewenscht, dat de Schrijvers bij deze historische beschouwing tevens aangetoond hadden, of en in hoe verre de Sagelter Friezen zich vroeger van Friesche wetten bediend hebben. Wij gelooven, dat dit niet onmogelijk ware, om na te vorschen, indien men wist, wanneer zij in deze streken gekomen

zijn en op wiens aanzoek; want de Kolonisten waren, zoo als WERSEBE met bewijzen heeft aangetoond, gewoon, vooraf zekere vrijheden te bedingen, en vooral omtrent de regering en het regtswezen. Van de latere tijden ontvangen wij hier voldoende berigten, die ons met hunnen maatschappelijken toestand genoegzaam bekend maken, en waaruit wij leeren, hoe de overblijfselen der Friesche vrijheid hier zeer lang in stand gebleven zijn, in weerwil van de wisseling der tijden, en zelfs nu nog niet geheel opgehouden hebben te bestaan. ‘De Sagelterlanders (zoo drukken zich de Schr., bl. 155, te regt uit) ‘de Sagelterlanders deden met mond en pen, bij elk gevaar van hunne vrijheid, daar zij geene andere wapenen gebruiken konden, wegens hunne geringe krachten, hetzelfde op eene uitnemende en menschkundige wijze, tegen hunne zoo veel sterkere naburen, die hunne vrijdommen met nijdige oogen aanschouwden. Deze hunne verdediging is hunnen naam overwaardig, en zal hun altijd tot de hoogste eere strekken bij elk, die, even als zij, vrijheid kent en vrijheid mint. Hunne Archiven, die, ongelukkig! niet dan tot de laatste jaren der zestiende eeuw, 1587, opklimmen, of althans van vroegeren tijd niet bekend zijn, geven van deze hunne Friesche gezindheid en vrijheidsmin de luidste en krachtigste getuigenissen en de voldoendste bewijzen. De geheele inhoud dier stukken komt op de bescherming van hunne vrijheden neder; deze maakt hunne grootste waarde uit.’

Ziedaar, Lezer! een oppervlakkig verslag van dit gedeelte van het Werk. Recensent erkent gaarne, dat hij er veel in aangetroffen heeft, dat hem onbekend was; maar aan den anderen kant is zijne nieuwsgierigheid weder op vele punten óf geheel niet, óf slechts ten halve bevredigd geworden. Daarenboven komen hem de gedane navorschingen meestal vrij oppervlakkig voor en rusten niet zelden op getuigenissen van weinig gezag, zoo als van LUKKE HAYES, eene Sagelter boerin, aan wie men de opgave nopens de producten en het aantal vee in het land en derg. verschuldigd is. Rec. had gewenscht, dat deze berigten van eenig regeringspersoon verkregen waren, die door zijn ambt in de gelegenheid was, daarvan naauwkeurig onderrigt te worden; althans hadden de Schrijvers wèl gedaan, zich nopens deze punten mede bij anderen te informeren. Eindelijk zijn de opgegevene berigten begraven in eenen vloed van redeneringen en bespiegelingen, die gerustelijk weggelaten hadden kunnen worden, zonder het Werk in het minst te benadeelen; het had daardoor aan kernachtigheid gewonnen, wat het aan omvang verloor; en in het algemeen mag men velen onzer schrijvers den wensch toevoegen, dat zij woordarmer, zaakrijker in hunne schriften zijn.

Wij gaan nu tot het grammatische gedeelte over, dat niet het minst belangrijke is, omdat het handelt over eenen tongval, tot nog toe schier geheel onbekend, ongeschreven en in geene vormen van grammatica gedwongen, een kind der Natuur, vrij en eigenaardig, maar ook verwaarloosd en met vreemde lappen bekleed en bezoedeld. Moeijelijk is het voorzeker, eene spraakkunst van zoodanigen tongval te schrijven, en de Schrijvers hebben daarom regt op onze dankbaarheid, zelfs al is hun arbeid van leemten niet vrij te pleiten. Zien wij wat zij ons aanbieden.

In eene inleiding, bl. 179 en volgende, worden wij eerst opmerkzaam gemaakt op het verschil van tongvallen in *Friesland*, hetgeen door onderscheidene voorbeelden duidelijk gemaakt wordt. De Schrijvers gaan daarbij van het denkbeeld uit (bl. 181), dat de Friesche volksstam waarschijnlijk reeds van den beginne af, dat hij zich in *Europa* nederzette, onderscheidene familiën uitmaakte, meer of min in tongval van elkander verschillende, waarbij nog kwam, dat de vele inhammen of zeeboezems, door de *Noordzee* gemaakt, de inwoners, althans der kusten, van elkander afzonderden, waardoor dit onderscheid meer en meer toenam. ‘Vele van deze kleine en minder in het oog loopende verscheidenheden moeten wij gewis op rekening van tijden en omstandigheden zetten, welke zoo menigvuldige aanrakingen en vermengingen tusschen familiën bewerkt hebben, en daardoor langzamerhand haren invloed op de taal deden gelden. Deze namen zeker op vele plaatsen meer of minder van dat oude eigenaardige dialektverschil weg, en bragten op andere integendeel nieuwe wijzigingen voort, schiepen dus hier gelijkheid, dáár ongelijkheid, waar deze voorheen in de kleur der taal niet bespeurd werden. Maar zonder onderscheidene familiën, welke zich de eene vroeger, de andere later, op verschillende tijden dus en op verschillende plaatsen alhier in *Friesland* nedergezet hebben, aan te nemen, kunnen wij dit verschijnsel nimmer goed ophelderen, vooral wanneer wij op de grootere afdeelingen van deze landstreek het oog vestigen.’ Uit dit beginsel, dat ons, mits men het niet te streng toepasse, wel aannemelijk voorkomt, verklaren de Schr. ons het geringe dialektverschil in de drie Sagelter kerkdorpen, door aan te nemen, dat zich aldaar drie familiën nedergezet hebben; wanneer wij daarbij in aanmerking nemen, dat er in elk van dezen eene aanzienlijke of liever van ouds meer gegoede familie bestaat, dan schijnt ons dit gevoelen niet ongegrond toe; welligt waren de stamvaders dezer huisgezinnen de aanvoerders der kolonisten, toen zij zich in die dorpen nederzetteden.

Na deze *voorherinneringen*, gelijk de Duitschers spreken, levert men ons, ter bevestiging der verwantschap tusschen ons en het

Sagelter Friesch, vooreerst eene kleine lijst van mannen- en vrouwennamen in dit Landje gangbaar, waarvan echter verscheidene niet opgenomen hadden moeten worden, omdat zij van Romeinschen, Griekschen of Hebreeuwschen oorsprong zijn, b.v. Anton, Steffen, Antje, Gesina, Gritje, Lisbeth, Marejce. Hierop ontvangen wij eene opgaaf van deze en gene spreekwijzen, *die bijna geheel Friesch zijn* (bladz. 190). Wij hebben dit niet kunnen zien. Waarom is het Sagelter *wér is dèt?* nader aan het Fr. *wier is dat?* dan aan het Holl. *waar is dat?* Maar het Friesch als eene lang verwaarloosde taal volgt in de spelling meer de uitspraak dan het Hollandsch, dat sedert het einde der 16de eeuw integendeel de uitspraak naar de aangenomene spelling zoekt te regelen. Indien men dit in het oog houdt en het Hollandsch schrijft, gelijk het gesproken wordt, zullen vele verscheidenheden ophouden. Even als men in *Sagelterland* vraagt: *hètte cloc al slôjen?* en in *Friesland: hette klok al slein?* hoort men vooral de lagere klassen in *Holland* ook zeggen: *hette klok al gesloagen?* is dus hier het Hollandsch niet nader aan het Sagelterlandsch dan het Friesch? en wanneer men nu eens den tongval van *Overijssel* en het plat-Duitsch vergelijkt, is het dan niet genoegzaam hetzelfde? Doch wij moeten voortgaan. Hetgeen ons verder aangeboden wordt, bestaat in een verhaal of eene zamenspraak, door eenen Sagelter zelven opgesteld, maar door de Schrijvers naar hunne spelregelen, waarvan nader, opgeteekend, eene korte anekdote en het Onze Vader, alles met eene zoo naauwkeurig mogelijke vertaling in het Friesch en Hollandsch, waarbij wij betreuren, dat men geene plat-Duitsche, Drenthsche of Overijsselsche gevoegd heeft. Ten slotte leeren wij, dat ook de Sagelter-Friezen even als de Wester-Lauwersche hunne *schibboleths* bezitten en aan vreemdelingen ter toetsing der uitspraak opgeven, en dat één dezer, te weten: *njûgen ân njûgentig*, door beide reizigers naar eisch werd uitgesproken, waartoe de Duitsche naburen der Sagelterlanders buiten staat waren. Hiermede gaan de Schrijvers tot de behandeling der Sagelter-taal over, waarbij zij ons eerst eene schets der grammatica geven en daarna eene vrij uitvoerige woordenlijst laten volgen; wij willen vooral de eerste aan eene naauwkeurige beschouwing onderwerpen, om te doen zien, wat de lezer hier te verwachten hebbe en hoe men deze taak volbragt heeft. Eerst wordt over de letters en de aangenomene spelregelen gehandeld. Wat de klinkers aangaat, de Schrijvers onderscheiden vierderlei *a*, drieërlei *e*, tweederlei *i*, drieërlei *o* en vierderlei *u*. Wij hadden liever voor de zoogenoemde holle *a*, die door hen *â* geschreven wordt, de Zweedsche spelling *å* gebezigd gezien, ten einde de overgang tot de *o* den lezer duidelijker in het oog mogt vallen. De kracht der lange *e* is ons niet geheel duidelijk; in *re-*

cenia, rekenen, schijnt zij onze zacht lange *e* te zijn; maar is er dan geene hard lange in gebruik; b.v. in *déla*, deelen? Het verschil tusschen de holle *a* (*â*) en de diepe, naar *a* overhellende *ô* wordt mede niet opgegeven; geeft niet de eene eenen dofferen klank dan de andere? en is de toon der lange *ó* geheel zuiver, of wordt die uitgesproken even als te *Gouda?* Bij de *u* worden twee verschillende klanken, namelijk de korte *u* in lucht, *rjuchta, wurgia* en de korte *o* in *tunge, munte* door ééne letter uitgedrukt; hoezeer beiden verwant zijn, is dit niet aan te bevelen en geeft verwarring, tenzij men regelen uitvinde voor de verschillende uitspraak.

Bij de medeklinkers valt ons de spelling met de *c* voor *k* in het oog: het schijnt, dat men die verkozen heeft in navolging van het Angel-Saksisch; doch wij zien er geen' grond voor, om dit ook in ons alfabet in te voeren. Het gebruik der *j*, waar in andere talen de zachte *g* gevonden wordt, komt ons voor onduidelijk uitgedrukt te zijn; want welke talen bedoelt men: de zachte *g* der Franschen, of onze Hollandsche voor *e* en *i*, en in welke gevallen wordt de letter door de *h* geadspireerd? Men geeft ons hiervoor geene regelen op; intusschen blijkt uit de woordenlijst, dat ons *geel* in het Sagelter-Friesch *jél;* geld, *jéld;* ginder, *junder*, geschreven wordt, maar even zoo jaar, *jír;* gij, jou; *jû;* juk, *juc;* moet men nu in al die voorbeelden de *j* eveneens uitspreken? en wordt er onderscheid gehoord tusschen *jû* gij en *hjû* zij? GISB. JAPIX spelt doorgaans *jae*, zoo ook POSTHUMUS, en de Schrijver van den *Sceerwinkel fen Joute baes* leert ons, dat men de *hj* in *hjar*, naar believen als *h* of *j*, maar in *hja*, zij, niet anders dan als *j* uitspreekt. Hoe wordt nu het Sagelter *hjû* uitgesproken?

Dit is alles, wat omtrent de letters gezegd wordt, en voor eene schets als deze is het genoeg; later zal men daaruit grammatische regels kunnen opmaken. De Schrijvers gaan hierop over tot de naamwoorden, en het verwondert ons, dat zij niet, even als bij de werkwoorden, de rangschikking van RASK hebben aangenomen, die in zijne Friesche spraakleer, door den Heer HETTEMA vertaald, twee klassen van verbuiging aanneemt, opene en geslotene, de eerste oorspronkelijk op eenen vokaal, de laatste op eenen konsonant uitgaande; wij voor ons zouden aan GRIMMS verdeeling de voorkeur geven, die hier ook beoogd schijnt te zijn; maar wij missen eene opgaaf van sommige onregelmatige woorden, als *mân*, die waarschijnlijk zoo hier als in andere Friesche tongvallen van de gewone decl. zullen afwijken. Op de terugwijzende en vragende voornaamwoorden moeten wij aanmerken, dat *hwèls* de genit. niet is van *hwèt*, maar regelmatig van *hwèl*, waarvoor men in de woordenlijst *wel* geschreven vindt, benevens *wâ* en *wèt*, dat in de

schets niet voorkomt. Bij de bep. voorn. vindt men den accus. m. en f. *dâ* opgegeven: moet dit niet voor het m. *den*, voor het f. *de* zijn, of declineert dit woord als bep. lidw. anders? maar in dat geval is de acc. m. *da gòde* verkeerd opgegeven. Ook komt het ons onwaarschijnlijk voor, dat het bep. voorn. in nom. foem. *de* hebbe: moet het ook *dé* zijn? Bij de telwoorden merken wij nog op, dat als het onz. van *én* opgegeven wordt *éne;* waarschijnlijk is dit een misslag, men zal daarvoor *én* moeten lezen. Na deze korte opmerkingen willen wij ons tot de werkwoorden vervoegen, en zien, hoe deze behandeld zijn.

Hierbij volgen de Schrijvers het stelsel van den Hoogleeraar RASK, die de verba in negen klassen verdeelt, waarvan drie opene (bij ons gemeenlijk gelijkvloeijende geheeten) en zes geslotene (ongelijkvl.). Allen gaan in den infinitivus uit op *a*, even als in het oud Friesch, en wanneer er *to* voorkomt op *en* (*an?*)*;* men had wèl gedaan, hier de opmerking van RASK in te voegen, dat dit een verbogen vorm van den infinit. is, door de praepositie *to* geregeerd en dus in den 3^{den} naamv. staande, en dat dit even zoo oudtijds in de meeste Duitsche talen en ook in ons Nederduitsch plaats greep, maar tegenwoordig tot nadeel der taal verbannen is en alleen nog in sommige Brabandsche tongvallen gehoord wordt, en dat er mede een genitivus op *s* bestaat, die even als nog heden bij ons, zoo waarschijnlijk ook wel in het Sagelter-Friesch, gebruikt wordt, b.v. *lezens waard*. Omtrent de deelwoorden had men opmerkzaam kunnen maken op het gebruik des voorzetsels *to* voor de partic. praet., waarvan wij op bladz. 201 een voorbeeld aantreffen *hi lág so mit sín torítene fèl op dà grêd;* hetzelfde had bij onze oude Nederd. Schrijvers plaats. Na eenige korte onderrigtingen nopens den aard der Sageltersche verba, wordt ons nu van elke klasse een paradigma aangeboden, die ons geen groot verschil toonen met de vervoeging der verba in het gewone Friesch, behalve eenige archaismen, als de onverbogen infinitl. op *a*, de plur. indic. praes. op *ath* bij de geslotene hoofdsoort, en de invoeging van eene *i* achter den wortelsluitenden medeklinker bij sommige werkwoorden. Het verwondert ons intusschen, hier voor het meervoud van het pronomen des 3^{den} pers. overal *hjâ* te lezen en voor dat des 2^{den} *í: í mâciath, hjâ mâciath*, daar ons bij de behandeling dezer pronomina geleerd is (bladz. 211), dat dezen *jû, hjû* luidden, welk laatste mede in de woordenlijst opgegeven is: dachten de Schrijvers hier ook soms aan het gewone Friesch? in de fabel op bladz. 201 lezen wij weder *jû* en op bladz. 194 voor het pron. pl. des 2^{den} pers. even zoo *jû*. Op de regelmatige werkwoorden volgen de hulpwerkwoorden *hèbba, wésa, wûrda* en *scéla*, waarin wij weder een paar tegenstrijdigheden aantreffen; het meerv. des

tegenw. tijds in de aant. wijs wordt *sind* gesteld; maar daarentegen lezen wij, bl. 194, *jû sunt*, zoo ook in het paradigma het verl. deelw. *wésen* en bl. 194 *wesed:* is beide dan even goed? Ten slotte wordt nog gehandeld: ‘over de vervoeging der werkwoorden door omschrijving,’ of liever over de vervoeging met de hulpwerkwoorden, waarbij ons niets bijzonders is voorgekomen.

Hiermede rekenen de Schrijvers hunne taak geëindigd, zonder zich om de overige rededeelen verder te bekommeren, en laten dus dadelijk de woordenlijst volgen, waarachter de *Codex diplomaticus*, van bl. 256-415 ingesloten, eene verzameling van stukken van meerder of minder belang, in eenen half Hoog-, half Neder- of Platduitschen tongval opgesteld, die dus in dit Landje reeds in de 16de eeuw de Kanselarijtaal was.

Alvorens nu ons verslag te eindigen, moeten wij nog een' blik slaan op de taal, welke ons hier voorgesteld wordt. De geschiedenis leert ons, dat wij in de Sagelterlanders eenen Frieschen stam vóór ons hebben: overlevering, volksgebruiken, vrijheden bevestigen dit; maar de taal komt ons, schoon van Frieschen oorsprong, uitermate verbasterd voor en meer naar het Platduitsch, dan naar het oude, zuivere Friesch overhellend. Wij willen gelooven, dat de Schrijvers getrouwelijk de uitspraak hebben opgeteekend, en dat hunne schets der taal en woordenlijst geheel zuiver is; maar wanneer men in de hier aangenomene spelling de Platduitsche woorden inkleedt, zullen zij er bijna eveneens uitzien: wij kunnen dus geenszins dat gewigt aan den Sagelter tongval hechten, wat daaraan door de Schrijvers wordt toegekend, en houden het Noord-Friesch, waarvan ons de Heer HALBERTSMA onlangs eene proeve medegedeeld heeft, voor veel eigenaardiger. Nogtans erkennen wij gaarne, dat er ook vele Friesche bestanddeelen in het Sageltersch overgebleven zijn, die het van het Duitsch verwijderen, zoo als de infinit. op *a*, daar alle Duitsche talen er eene *n* achter voegen, de plur. praes. indic. op *ath*, de invoeging eener *i* bij eenige verba, de verbuiging der pers. en bezittelijke voornaamw., het gebruik der *th*, de inslokking van sommige medeklinkers enz., en eindelijk een aantal zuiver Friesche woorden, al hetgeen critisch nagespoord had kunnen worden, indien men zich die moeite had willen geven.

Wij kunnen dus ten slotte dit Werk niet zonder voorbehoud aanbevelen; men zal er, wel is waar, veel in aantreffen, dat nog weinig of niet bekend is, en dit heeft men bij de behandeling van een soortgelijk onderwerp voor; maar van mannen als de Heeren HETTEMA en POSTHUMUS hadden wij meer verwacht. Daarenboven zijn taal en stijl verwaarloosd, de verhaaltrant alles behalve onderhoudend, en lezers, wien het niet alleen om de nadere ken-

nis aan het beschrevene Landje te doen is, zullen dit Werk waarschijnlijk niet met die belangstelling doorgaan, welke zij aan andere Schriften dikwijls besteden. Nogtans weten wij de kunde der Schrijvers, ook in dit Werk meermalen bewezen, en uit vroegere Geschriften, zelfs buitenslands vereerd, genoegzaam te schatten, om naar nieuwe vruchten hunner studiën ter opheldering der Friesche Oudheid, Taal- en Letterkunde te verlangen, terwijl wij hun dank zeggen voor de gedane navorschingen, en het Werk, welks uiterlijk daarenboven veel lof verdient, in handen wenschen van allen, die in hetgeen echt Friesch is belang stellen.

Vathek, eene Arabische Vertelling, naar *William Beckford* Esq.

Te Amsterdam, bij J.H. en G. van Heteren, 1837. 158 bladz.

Zonderling, zoo als het leven des Schrijvers, was de geschiedenis van zijn Boek. Vroeg ouderloos en erfgenaam van onmetelijke schatten, zag WILLIAM BECKFORD aan zijne opvoeding al die zorg besteed, welke het toezigt van een' man als CHATHAM deden verwachten. De moeite, door een' zoo voortreffelijken opvoeder aangewend, bleef niet onbeloond. Eene vroegtijdige ontwikkeling en geleerdheid, eenen meer gevorderden leeftijd waardig, kenmerkte den jeugdigen BECKFORD. Zijne reizen door onderscheiden Landen van *Europa*, het bezoek van *Frankrijk*, tijdens de geduchte omwenteling; het verkeer aan hoven, en de studie op den klassieken grond van *Italië* zelve, schenen den gelukkigen sterveling tot eene der schitterendste rollen op het tooneel der wereld bestemd te hebben. Dech de Engelsche grilligheid bedierf alles. Met al de vrijheidszucht van een' *sans culotte* in het hoofd, met al de menschenhaat en menschenverachting van een' Aristokraat in het hart, keerde BECKFORD in zijn Vaderland terug, om aan zijne luimen bot te vieren, om - zich op te sluiten. Want, behalve zijne weinig beduidende bemoeijingen in het Parlement, hield BECKFORD zich zelven buiten alle maatschappelijk verkeer. Hij bouwde een' hoogen toren en verkocht dien weder, wanneer het *spleen* zijne eigene schepping voor hem onverdragelijk maakte. Hij bouwde een' nieuwen toren, legde een park aan, verzamelde in zijne nieuwe woning al wat natuur, kunst en geleerdheid merkwaardigs opleverden, maar verbood, door een' muur van twaalf voet hoog, aan bijna ieder menschelijk wezen, den toegang tot zijn Paradijs. Zoo werd de zonderling door den geestigen PUCKLER-MUSKAU, bij zijne reis door *Engeland*, aangetroffen; - maar neen, ook deze vernam van dat w1onderlijk wezen, van zijnen tuin, van zijne schatten, niets dan

hetgeen het algemeen gerucht en de verbaasde naburen van den zonderlingen grijsaard wisten te verhalen.

Onder den titel van: *les Caprices et Malheurs du Calife* WATHEK, *traduit de l'Arabe par* BEAUFORT, zag 's mans eersteling in het jaar 1786 te *Parijs* het licht. Schoon het bedrog spoedig ontdekt werd, bewonderden echter allen om strijd de getrouwe navolging der Oostersche manier, en schitterend was de getuigenis, die het Werk omtrent de geleerdheid des Schrijvers aflegde. Ook aan gene zijde van het Kanaal vond het Boek, na in het Engelsch te zijn overgezet, eene vereerende ontvangst. BYRON en CUNNINGHAM prezen het om strijd. SCOTT schreef er van: '*Vathek* zou een heerlijk onderwerp zijn voor een dichterlijk verhaal; het einde is waarlijk verheven!' PUCKLER-MUSKAU noemde den Schrijver een' Lord BYRON in Proza en zijn' Roman zonderling, maar vol van geest. Bij ons heeft het Boek de eer eener slechte aankondiging in de *Vaderl. Letteroefeningen* genoten. Waarom? de straks genoemde ALLAN CUNNINGHAM zal het u zeggen:

'BECKFORD'S *Vathek*, zegt hij, (*History of the British Literat.*) is weinig bekend en is nooit populair geworden; maar het Boek heeft zijne bewonderaars onder vernuftige en bereisde mannen, die er de verdiensten van kunnen waardeeren, en de aanspraak beoordeelen, die het op oorspronkelijkheid maakt.'

Recensent is er verre van, zich *op dien grond* onder de bewonderaars van *Vathek* te rangschikken: maar, waar de lofspraak van kundige mannen de zijne vooruitloopt, kent hij geene aangenamer, geene nuttiger taak, dan in het Boek de gronden te zoeken, waarop hun oordeel gevestigd is: en gaarne plaatsen wij den *Vathek* in die klasse van Boeken, welke als werken van genie tot geenen tijd behooren, in geenen tijd *algemeen* bevallen, maar in alle tijden een uitgelezen getal van vrienden zullen hebben: boeken, zoo als CERVANTES *Don Quichot*, SWIFT'S *Gulliver*, STERNE'S *Tristram*, GOETHE'S *Faust;* boeken, wier voortreffelijkheid het publiek op het gezag van kundige meesters behoort te gelooven, maar waaromtrent de stem van duizenden en tienduizenden van lezers niets beslist.

De Vertaler heeft *Vathek* eene Oostersche *Faustiade* genoemd, en te regt. Het bevat de geschiedenis eens ongelukkigen, wien de zucht naar verboden wijsheid in de magt der zonde, des Boozen en der hel brengt. Maar *Faust* - GOETHE'S *Faust*, heeft tot schrijver een' Duitscher, een' Dichter, een' Wijsgeer; *Vathek* een' Engelschman, een' reiziger, een' oeconoom; - GOETHE'S *Faust* heeft tot held een' denker, die de grenzen van het menschelijk denken overschrijden wil; *Vathek* een' magtigen Vorst, die bovenmenschelijke krachten aan zich dienstbaar wil maken; - *Faust* heeft tot tijdvak de duistere middeleeuwen, op het oogenblik dat de eerste schemering

van licht den mensch uit zijnen doodslaap opwekt; *Vathek* het bloeijendste en weelderigste tijdvak der Abbassiden, op het oogenblik dat de schepping van HAROUN-AL-RASCHID ten val begint te neigen. GOETHE heeft alle wetenschap, alle kunst, alle fantasie, alle wereldbeschouwing in zijnen *Faust* zoeken zaam te dringen. BECKFORD neemt hoofdzakelijk de praktische zijde des levens in zijnen *Vathek* op: gemoed en gevoel staan achter verstand en *common sense*. GOETHE'S *Faust* is eene stoute poging tot vereeniging van vorm en stof in de Poëzij. BECKFORD'S *Vathek* maakt geene hoogere aanspraken, dan op den lof van een fraai, gelijkmatig, treffend verhaal.

Het mist zelfs die kunstige zamenvlechting van gebeurtenissen en verrassende uitkomsten, welke wij te onzen tijde in Romans plegen te eischen. Van het begin af spoedt het verhaal naar het einde, en het einde is uit den aanvang gemakkelijk op te maken. Geene pogingen vindt gij, om uwe gedachten van de hoofdzaak af te leiden, de ontknooping uit te stellen, of uwe verwachting te bedriegen. *Le but en est éminemment moral*, zegt een Fransch Schrijver van *Vathek*, en zeker, de vrij gewone zedeleer, dat de trek naar het verbodene de prikkel der zonde is en ten verderve voert, wordt er in gepredikt. Maar het is niet, zoo als in GOETHE'S *Faust*, uwe geschiedenis en de mijne, die er in verhaald wordt; neen, de toestand van VATHEK is u en mij vreemd; wij kennen de genietingen, waarvan hij omgeven was, niet; wij huiveren voor den afgrond van boosheid, waarin hij nederzinkt. Daarenboven, het Engelsche humor heeft zich nergens verloochend, en scherts, spot en koele naïviteit vindt gij dáár, waar gij een' gevoeligen toon, of de indrukwekkende taal des gemoeds zoudt verwacht hebben.

Van dien kant zouden wij bijna geneigd zijn, op den oorspronkelijken titel der Fransche uitgave afgaande, *Vathek* eene letterkundige *caprice* te noemen, die van de verbeelding, de geleerdheid en het genie des Schrijvers de onmiskenbare sporen draagt, maar die tevens het merk zijner individualiteit ten sterkste vertoont. De toren van VATHEK, waaraan de geniën des nachts bouwen, herinnert te zeer den toren, dien BECKFORD zelf des nachts door zijne werklieden deed voltooijen. De gedachte, welke VATHEK'S geest schokt, toen hij op zijnen hoogen toren de sterren nog even eindeloos hoog boven zich zag (bl. 5, 6), die gedachte, welke hem de prooi des noodlots doet worden, heeft eene oorspronkelijkheid, welke slechts uit de volheid van den boezem kan voortkomen. De beschrijving der onderscheidene paleizen en der weelde van den Kalif, hoezeer ook overeenstemmende met het Aziatisch en Oostersch karakter des verhaals, laat echter gemakkelijk gevolgtrekkingen toe tot het Epicurisme des Schrijvers. Eindelijk, trekken als de volgende teekenen den geest des Auteurs.

Bl. 4. ‘VATHEK legde eene bepaalde voorliefde voor Godgeleerde geschillen aan den dag; maar hij koos gewoonlijk de zijde der regtzinnigen niet. Door dit gedrag wekte hij de ijveraars tot wederstand op, en vervolgde hen dan op zijne beurt; want hij besloot tot iederen prijs gelijk te hebben.’

Bl. 12. De woorden van VATHEK bij gelegenheid, dat hij zijne geleerden had opgeroepen de vreemde karakters der sabels te ontcijferen en het antwoord zijner moeder CARATHIS.

‘“Ondertusschen,” zeide de Kalif, “zal ik verschrikkelijk gekweld worden door een' hoop babbelaars, die zich ten onderzoek spoeden zullen, evenzeer om het genoegen te hebben hun gesnap uit te kramen, als uit hoop de belooning te verdienen. Om dit kwaad te voorkomen, zal het beste zijn er bij te voegen, dat ik ieder, naar den prijs dingende, die geene voldoende verklaring weet te geven, zal doen ter dood brengen. Want, de Hemel zij gedankt! ik ben kundig genoeg, om te beoordeelen, of iemand vertaalt of verdicht!”

‘“Daaraan twijfel ik niet,” hervatte CARATHIS; “maar den onwetende met den dood te straffen is eenigzins hard en kon gevaarlijke gevolgen hebben. Vergenoeg u te bevelen, dat hun de baard zal worden afgebrand; baarden zijn voor den Staat geen zoo wezenlijk vereischte als mannen.”’

Bl. 26. ‘Het is slechts billijk, dat de menschen, die zich zoo dikwijls de verdiensten aanmatigen van het goede, waartoe zij slechts werktuigen waren, ook aan zich zelve de ongerijmdheden wijten, welke zij konden voorkomen noch verhinderen.’

Of de bezwering der visschen door CARATHIS, een tooneel vol van Engelsche boert.

‘De visschen staken hunne koppen uit het water, dat door het gespartel hunner vinnen rimpelde en kabbelde. Eindelijk gevoelden zij zich door de kracht der tooverij overheerd, openden hunne deerniswaardige bekken en zeiden: ‘Van kop tot staart zijn wij u gewijd; wat verlangt gij te weten? - ‘Visschen!’ antwoordde zij, ‘ik bezweer u, bij uwe glinsterende schubben, zegt mij, waar GULCHENROUZ thans is?’ - ‘Achter de rots,’ hervatte de menigte in volkomen chorus. ‘Is dit u genoeg? Want het is niet vermakelijk voor ons den bek open te houden.’ - ‘Het is mij genoeg,’ hervatte de Prinses, ‘ik behoef niet van u te leeren, dat gij niet gewoon zijt lange gesprekken te voeren; ik zal u daarom rust laten, ofschoon ik u andere vragen te doen had.’

Doch wij gewaagden van de stoute verbeelding en het genie des Schrijvers, en wij zijn verpligt, den *Vathek*, als roman, als kunstwerk, als verdichting te beschouwen, en schoon het dichterlijk scheppend vernuft op iedere bladzijde zich schitterend vertoont,

doorkruisen echter twee hoofdvormen of *genres* het geheel. Het eerste gedeelte vooral mag in het bijzonder *fantastisch* heeten. Al de weelde en gloed eener Oostersche beschrijving is aan de schildering van VATHEK'S paleizen besteed: al het *barocque* der zwarte kunst is ten koste gelegd aan het eerste optreden van den Booze, en de vervloekte offers der snoode CARATHIS. De *Giaour*, die VATHEK komt verraden, is ‘zoo afzigtelijk leelijk, dat de wachters zelve, die hem aanhielden, verpligt waren hunne oogen te sluiten;’ en toen eindelijk de gehate vreemdeling de ongenade des Kalifs zich op den hals gehaald, en van hem het eerst een' voetschop ontvangen heeft, en het gansche hof en de gansche stad, in navolging van den vorst, aan het schoppen deel neemt, terwijl de heksenmeester zich in een' ronden bal verandert, en onophoudelijk voortrollende eindelijk in eene onpeilbare klove verdwijnt, is dit alles zoo levendig voorgesteld, zoo echt *ridicuul* tooverachtig, dat het tooneel, hoe zonderling ook, de aandacht onwederstaanbaar boeit. De offeranden van CARATHIS hebben iets overdrevens; maar hoogst smakeloos moest de Recensent zijn, die hier eene vergelijking met de *horreurs* van SUE of BALZAC waagde. De laatsten pogen u in eene stemming te brengen, waarin gij met een' zonderlingen wellust hunne akeligheden geniet; bij BECKFORD zijn zij slechts de noodzakelijke stoffagie van het toover- en heksentooneel. Hij blijft er verre van, om de gruwelen te ontleden, en ziet zelf er met een' spottenden weerzin op neder. CARATHIS zwarte-kunstenarijen zijn in den volsten zin (om dien schilderachtigen Bijbelterm te gebruiken) verfoeiselen. Doch gaarne erkennen wij, dat wij er mede overladen worden en liever BECKFORD volgen, waar zijne fantaisie eene verhevener vlugt neemt. Van dien aard is het visioen van NOUROUNIHAR; maar bovenal de meesterlijke hal van EBLIS. De zwart marmeren trap, waar langs de ongelukkigen afdalen; de toortsen, aan weerskanten van iedere trede geplaatst; ‘de vaart, die zich gedurig versnelt, zoodat zij niet meer schenen te gaan, maar in een' afgrond neder te storten; de reeksen van zuilen en bogen, die langzamerhand inkrompen, totdat zij in een schitterend punt eindigden, oogverblindend door zijnen glans als de zon, wanneer zij hare laatste stralen over den oceaan schiet;’ de bewoners dier ongelukkige verblijven; EBLIS zelve; de Preadamitische koningen op hunne legers van onverderfelijk cederhout; de eindelooze waterval, waarnaar de gefolterde SOLIMAN BEN DAOUD (SALOMO) luistert; eindelijk het brandende hart, waarop de veroordeelde in eeuwigheid de regterhand legt: dit alles is rijk aan eene sombere verhevenheid, die den grootsten dichter waardig is.

Het midden gedeelte des Romans bevat de reis van VATHEK naar *Istakhar*, en wij aarzelen niet, dit gedeelte eene der heerlijkste *pastoralen* te noemen, die wij kennen. Eerst eene prachtige be-

schrijving van den optogt des Kalifs, toen de markt ‘een onmetelijk bloemperk geleek, geschakeerd met de statelijkste tulpen van het Oosten;’ dan de togt zelf met de kantelende draagstoelen der Sultanes, uit welke de gesnedenen de verscholen minnaars ontnestelen: vervolgens de storm, de aanval der wilde dieren, de brand der wouden, waarmede de karavane te kampen heeft, en dan het onthaal bij den Emir FAKREDDIN met zijne aartsvaderlijke gastvrijheid; de schoonen, die zich in het bad van donkerkleurig porphyr verkwikken, ‘en hare armen zachtkens uitbreidden, als hadden zij het welriekend water willen omvangen,’ en de schalksche trek, die de dartele prinsessen haren oppasser BABABALOUK spelen, en het schoone landschap met die heerlijke menigte gebrekkigen zoo meesterlijk beschreven (bl. 80): al deze schoonheden zwichten voor het uitstekende verhaal van de liefde van GULCHENROUZ en NOURONIHAR. Schoon is de beschrijving van den dichterlijken, weekelijken, onschuldigen, vrouwelijken knaap, die het hoofd in het gewaad zijner schoone nicht verbergt, ‘en voor de smakelijke geregten zijne kleine vermiljoene lippen pruilend optrekt, omdat hij ze slechts uit hare hand wil aannemen.’ Niet minder fraai is NOURONIHAR geschetst, het dartele meisje, dat langs de afgronden huppelt ‘en met boeijend ongeduld haren sluijer aan de twijgen der heesters betwist.’ Maar even fraai als stout is de greep van BECKFORD, waar hij de beide kinderen in den waan laat brengen, dat zij gestorven zijn en in een ander hun vreemd oord doet ontwaken. ‘Waar het zonderlinge meir; de vlammen door deszelfs glazen oppervlakte weerkaatst; en de bleeke kleuren van den omliggenden oever; de romantische hutjes; de biezen, welke het gebogen hoofd droefgeestiglijk bewogen; de eibers, wier zwaarmoedig geklag zich aan de schelle stemmen der dwergen paarde, alles zamenliep, om hun de overtuiging te geven, dat de engel des doods voor hen den voorhof eener andere wereld had ontsloten.’ Voeg bij dit alles den rijkdom van de Oostersche minnezangen, waaruit de Schrijver zijne weelderigste voorstellingen geput heeft, de voortreffelijke teekening van GULCHENROUZ' eenzaamheid, na het verlies van NOURONIHAR, en gij zult gevoelen, waarom wij vooral met dit gedeelte zoo hoog loopen.

Van de karakters trekt NOURONIHAR het meest onze deelneming tot zich. Hare dartele onschuld, hare eerzucht, die zich door het visioen laat verblinden, hare langzamerhand toenemende ondeugd, en te gelijk de stoutheid, die tot de laatste oogenblikken haar bijblijft, zijn even natuurlijk als treffend geteekend. CARATHIS voldoet het meest aan het slot, waar de snoode vrouw nog de weinige dagen, die haar in de hal van EBLIS resten, aan hare heerschzucht toewijdt en zelfs een' der SOLIMANS wil onttroonen, met het

doel, om zijnen zetel te overweldigen. Ook het tooneel op het kerkhof te midden der *Gouls* (p. 121, 122), is eene van hare schitterendste oogenblikken. In VATHEK is het karakteristiek, dat de vorst, die de Talismans der SOLIMANS en de sleutels van den berg *Kaf* zoekt te bemagtigen, middelerwijl de slaaf der laagste drift, de zucht voor den buik, is en blijft. Hij wekt echter ons medelijden, waar hij, in de hal van EBLIS, geplaatst tusschen de minder schuldige NOURONIHAR en de snoode CARATHIS, aan de lafhartigste droefheid ter prooi en tot nog hopeloozer wroeging veroordeeld is. Inderdaad, de groep is voortreffelijk en getuigt van het dramatisch talent des Schrijvers. Zij overtreft nog het tooneel, waar een der weldoende geniën, door MAHOMET afgezonden, de karavane door de sombere toonen zijner fluit tot zich lokt, en voor het laatst den verharden booswicht waarschuwt.

Nog een woord over de juistheid van het kostuum zij tevens tot den Vertaler gerigt.

Wij kennen hem niet; maar door zijne keuze heeft hij ons hart gewonnen. De man, wiens smaak op VATHEK viel, behoort voorzeker niet in de rij dier gewone opperlieden, die op den laatsten roman van MARRYAT, SPINDLER, of BALZAC azen, of zich de oogen door het klatergoud van BULWER, den *petitmaître* der fraaije letteren, laten verblinden[1]. Er laat zich dus met hem als met een' man van verstand spreken, en hij zal ons van het *cui bono* der vertaling rekenschap kunnen geven. Het publiek, dat VATHEK'S verdiensten waarderen kan, heeft meestal tot het oorspronkelijke den toegang. Of bedoelde hij aan onze landgenooten den smaak van een Oostersch verhaal mede te deelen? Helaas! het minderdeel des publieks zal het eigenlijk Oostersche van VATHEK weten op prijs te stellen. Bovendien een gewigtig hulpmiddel om te slagen, heeft de Vertaler, onzes inziens, verzuimd. BECKFORD verrijkte zijn boek met talrijke geleerde noten, aanhalingen van Arabische dichters, uittreksels uit HERBELOT, vergelijkingen der Duizend en één Nacht, berigten van reizigers, enz. behelzende. Doch kortheidshalve is het meerendeel in de vertaling achtergelaten. Daardoor zal de symbolische zin van NOURONIHARS visioen (p. 93) voor de meesten onopgemerkt blijven, OURANBAD en de vestingen van ARGENK, (p. 146, 147) verloren gaan; sommigen zich ergeren aan den groenen bril van den oude (p. 14); en had de Vertaler de geleerde noot van BECKFORD over het lamsvleesch, *à la crême*, over den wolf op den rooster enz. medegedeeld, zekere blinde leidsman der blinden zou voor het woord *fricassée* den neus niet hebben opgetrokken, maar

(1) Wie over deze uitdrukking ontevreden is, vergelijke Prof. GEELS Voorrede, vóór de uitstekende Vertaling der *Sentimental Journey*.

het geregt, in den geloove, met of zonder smaak genuttigd hebben. Thans mag die vernuftige beoordeelaar zich bezig houden met den Arabischen naam voor die spijs op te zoeken, en op zijne vingers de mogelijkheid narekenen, of BYRON en BECKFORD tijdgenooten waren. Zijne geographische kundigheden verdienen anders aanmoediging.

Of heeft de Vertaler ten doel gehad, onze taal door zijne overzetting te verrijken, en getracht den fraaijen stijl van BECKFORD in het Hollandsch terug te geven? Onderscheiden door ons medegedeelde proeven leveren de blijken op, hoe zeer hij hiertoe geschikt was. In dat geval echter hadden wij nog meer vlijt en naauwkeurigheid gewenscht. Wij hebben enkele minder gelukkige uitdrukkingen opgeteekend, b.v. *bewonderdste dichters* voor *meest bewonderde* bl. 2; *overheeren* voor *beheerschen* bl. 9; *in het midden van welke* voor *in wier midden* bl. 17; *poorters* voor *lastdragers* bl. 20, *zich van iets beklagen* voor *over iets* bl. 65. Ook het herhaald gebruik van *dezelve* moest den overigen goeden stijl niet ontsierd hebben. (Zie *Gids* I Deel. Boekbeoord. bl. 234.)

Intusschen, wij hopen, dat de vertaling strekken moge, om den smaak des Publieks te veredelen en te zuiveren. BECKFORD verdient eerbied om zijn genie; de Vertaler hoogen lof, om de onafhankelijkheid zijner keuze; de Uitgevers aanmoediging om hunne zorg voor de uitvoering.

Mathilda en Struensee, Treurspel, door M^r^. *A. van Halmael, J^r^*.

Leeuwarden, bij G.T.N. Suringar, 1837. 81 bl. gr. 8vo.

De Heer VAN HALMAEL deelt ons in het *Voorbericht*, dat zijn Treurspel voorafgaat, mede, dat hij zijn stuk voor een groot gedeelte had afgewerkt, toen hij het blijspel van SCRIBE: *Bertrand et Raton*, in handen kreeg. Verder verklaart hij ‘van den Franschen Roman, die, zoo als men hem gezegd heeft, de lotgevallen van de koningin MATHILDA en haren gunsteling STRUENSEE schetst, niet eens recht den titel te kennen’ (eene veronachtzaming, die een zoo uitmuntend geschreven boek, als *La Reine et Le Favori*, niet verdiende). Voorts verzekert hij van een Hoogduitsch en een ander Deensch tooneelstuk, tot dit onderwerp betrekkelijk, even weinig te weten. Hij vleit zich, dat men dit gelooven zal.

Wij voor ons gelooven het gaarne, en zijn er dus verre af, den Heer VAN HALMAEL den roem van oorspronkelijkheid te willen betwisten, waarop hij door deze verklaring aanspraak schijnt te maken. Maar niettegenstaande alles, wat hij er verder bijvoegt,

om te verdedigen, dat hij een zoo dikwijls behandeld onderwerp koos, blijven wij het er voor houden, dat deze omstandigheid in de schatting des publieks aan zijn Werk een beslissend nadeel toebrengt; over het algemeen blijkt het uit niets meer, dat onze leeftijd SCHRIJVERS te veel, en *Dichters* ((Π*οιητάς*) te weinig heeft, dan uit de graagte, waarmede meerderen te gelijk op hetzelfde onderwerp vallen. Naauwelijks heeft een Auteur van talent de geschiktheid van eenige gebeurtenis of persoon voor eene poëtische behandeling bewezen, of dadelijk zijn er anderen, die met deze ontdekking hun voordeel doen en uit de nieuwgevonden stof een tooneelstukje of romannetje op hunne eigen hand fatsoeneren. O wat is, om een voorbeeld te noemen, voor eenigen tijd, die arme man met het ijzeren masker in zijn graf ontrust geworden! Hoe onbeleefd hebben velen achter zijne geheimzinnige mom gekeken; hoe onbarmhartig heeft men zijne droevige figuur over de planken gesleept: hoe oneerbiedig heeft men met de nagedachtenis van zijn martelaarschap gesold! En welk eene zamenzwering van Auteurs is er nu weder opgestaan, om het slagtoffer der Koppenhaagsche zamenzwering, in effigie, weder te onthoofden! Maar heeft dan een Autheur geen regt, aan een meer behandeld onderwerp zijne krachten te beproeven? regt voorzeker! maar wij achten het alleen ongeraden.

Niet wanneer de Auteur in zich de kracht voelt, om het eenvoudig verslag der geschiedenis door zijne oorspronkelijke behandeling tot de hoogte eener dichterlijke schepping op te heffen, om de bekende personaadjes met een nieuw van hem uitgaand leven te bezielen, waardoor hij op haar zijn' eigen' onvervreemdbaren stempel drukt, om, uit den gang der gebeurtenissen, situatiën van zijne vinding uit te lokken; om grooter en warer tevens, dan de Geschiedenis te zijn. Ik denk hier aan de historiestukken van SHAKESPEARE. Hoe arm, hoe triviaal was dikwijls het onderwerp, dat zijn genie tergde! Maar hij had er zijn' magischen staf slechts over te zwaaijen, en de dorheid was in bloei en vruchtbaarheid verkeerd. Hij blies in de schaduwachtige gestalten, die de geschiedenis hem aanwees, den adem van een jong, krachtig leven; hij verhief de onbeduidendste karakters op het schoeisel van de kothurn; hij doorvlocht den historischen loop der intrigue met tooneelen van zijne fantasie, die haar verhelderden en verwarmden: ja, hoe vele Werken zijn er, die men alleen om zijne episoden kent en lief heeft! Zie, voor zulk eenen doet het er weinig toe, of een ander vóór hem op eenig persoon der geschiedenis de hand gelegd heeft. Voor hem is de schoonheid in het ideale; hij staat op zich zelven, even als de schilder, die er niet naar pleegt te vragen, hoe vele madonnabeelden er reeds vóór hem geschilderd zijn.

Maar wanneer men zich voorstelt een gebeurd feit in de natuur-

lijke orde te behandelen, zonder in eenig aanmerkelijk opzigt aan de geschiedenis te ontnemen of te geven, met het eenvoudig doel, om haar verslag in welluidende taal te kleeden, dan, dunkt ons, is het niet zonder gewigt te vragen, of niet reeds vroeger eene bekwame hand ons is vóór geweest, en of het gebeurde tot in bijzonderheden aan het publiek niet te bekend is, om groote belangstelling op te wekken.

En vooral is de gemaakte opmerking van toepassing op het vóór ons liggende stuk. Naauwelijks is er eenige gebeurtenis, waarin de facta den Dichter zoo veel werks uit de handen nemen, als in de Omwenteling van 1772 in *Koppenhagen*. Het geheele voorval ligt voor eene dramatische verwikkeling als gesneden. Het ontbreekt niet aan het noodig gewoel van drokke en belangrijke gebeurtenissen, die elkander spoedig opvolgen. Men vindt nagenoeg het vereischt getal personen en deze juist in de gewone tragische gelederen geschaard; de liefde tusschen MATHILDA en STRUENSEE spaart de moeite, om voor den held een liefje te zoeken; beide zijn juist schuldig en onschuldig genoeg, om ons tusschen het gevoel van afkeer en mededoogen hangende te houden. MARIA JULIANA is geschapen, om de *bête noire* van een Treurspel te zijn. RANTZAU is een karakter, waarvoor de geschiedenis alles gedaan heeft, wat de verdichting zou kunnen doen, om hem tot een geschikt hoofd eener zamenzwering te maken, gelijk KÖLLER zich van zelven als een uitmuntend werktuig daartoe aanbiedt. En even zoo is het met de tijdsgelegenheid gesteld. Geene zwarigheid, om een lang tijdsverloop met kunst en vliegwerk tot een etmaal in te smelten. Het stuk begint en moest beginnen op het oogenblik der uitbarsting, en deze geschiedde even spoedig als zij wordt voorgesteld.

Zoo ziet men, hoe weinige moeijelijkheden de Auteur te overwinnen had. Had dit zijne eerzucht niet moeten prikkelen, om iets meer dan het gewone te leveren? Wij kunnen zekerlijk niet met vingerwijzing bepalen, wat wij daarom hier verwacht of verlangd hadden, maar willen nogtans onze bedoeling door een voorbeeld verduidelijken. Toen wij het stuk doorzagen, kwam ons telkens, onzes ondanks, het beeld van den zwakken, uitgeputten, kindschen CHRISTIAAN VII voor den geest. Wij dachten daarbij, hoe jammer het was, dat wij deze medelijdenswaardige figuur geheel van het tooneel geweerd zagen. Welk een treffende indruk toch had tusschen de schuldige vorstin en den eerzuchtigen staatsman die ongelukkige vorst gemaakt, die, als een andere LEAR, door zijne natuurlijke vrienden verlaten en mishandeld wordt! Wij konden niet nalaten ons te verbeelden, welk gebruik SHAKESPEARE (voor wien de Heer VAN HALMAEL onze bewondering schijnt te deelen) van zulk eene tragische situatie zou hebben gemaakt. Het is waar,

dán ware de taak des Dichters ongelijk moeijelijker geworden; dán had de psychologie moeten uitvinden, wat het geschreven blad niet berigtte; dán had de taal der natuur en des gevoels de plaats van politieke beschouwingen ingenomen; maar dán had de Heer VAN HALMAEL ook meer dan een nieuw stuk over een versleten onderwerp geschreven; men had vergeten, dat men MATHILDA en STRUENSEE reeds van elders kende; de lauwer ware begeerlijker, de triomf schooner geweest!

Maar wij souden bijna vergeten, dat de taak des Beoordeelaars zich niet zóó ver uitstrekt, als wij ons lieten wegslepen. Want niet dát, wat men had *kunnen* geven, alleen dát, wat gegeven *is*, behoort tot het domein onzer beschouwing. Wij spoeden ons dus tot eene korte kritische ontwikkeling van het treurspel zelf, zoo als het vóór ons ligt.

Het stuk speelt te *Koppenhagen* op den 17 en 18 Januarij 1772. De Dichter leidt ons eerst binnen het vertrek der koningin op het koninklijk slot *Christiaansburg*. Dáár hooren wij al aanstonds MATHILDA, die wij in een gesprek met hare Vertrouwde aantreffen, op eene aandoenlijke wijze haren afkeer van *Denemarken*, en haar heimwee naar haar Vaderland (zij was eene Prinses van *Wallis*) ontboezemen. Gelukkig is de greep des Dichters, om in de uitdrukking van dat verlangen uit SHAKESPEARE de aanroeping van *Engeland* te ontleenen:

> O Troon der koningen, o gij, gescepterd eiland,
> Gij, Aard van Majesteit, gij, Mavors eigen Rijk,
> Gij, ander Eden, half aan 't Paradijs gelijk;
> Gij, sterkte, die Natuur zich eenmaal zelve stichtte,
> Opdat ze, in haar, voor pest, noch hand des oorlogs, zwichtte;
> Gij, blijde Mannenteelt, gij, Waereld in het kleen,
> In 't zilver van de zee, gekast als edel steen,
> En door die golven, die ten wal u moeten strekken,
> Of tot een gracht, om 't huis te hoeden en te dekken,
> (Gezegend plekje gronds!) beveiligd voor den nijd
> Van andre Landen, min gelukkig dan gij zijt,
> Mijn Engeland!

Deze klagt baant haar den weg, om haren toestand in *Denemarken* uitvoerig te schilderen. Aldus komt zij op hare liefde voor STRUENSEE, die zij thans voor het eerst aan hare vriendin ontdekt. Het verdient onderscheidenden lof, dat deze expositie niet zoo gedwongen is aangebragt, als veelal het geval pleegt te zijn. Men kan niet nalaten medelijden met de ongelukkige vorstin te gevoelen, die wel haar hart niet voor den zwakken CHRISTIAAN heeft weten te bewaren, doch nogtans hare eer van alle smet zuiver heeft gehouden. Zij openbaart haar voornemen, om alle betrekking met STRUENSEE af te breken, het hoog gezag aan hare vijandin,

de Koninginne-moeder JULIANA, af te staan en zich alleen aan de opvoeding van haar kroost toe te wijden; om zich daarin te versterken, laat zij zich hare kinderen brengen. Hoe natuurlijk dat bevel.

> Ga, leid het hier, mijn lief, mijn zoo aanvallig kroost.
> - - - - - - - - - -
> Ga, voer het hier, opdat in hunne wezenstrekken,
> Ik die van mijn' gemaal, en die slechts moge ontdekken,
> Opdat ik hem alleen gestadig voor mij zie,
> En ieder ander beeld uit mijn gedachten vlie'!

maar daarentegen, welk een ongelukkige inval, om den jeugdigen kroonprins met eene omschrijving als deze te ontvangen?

> Gij, (STRUENSEE namelijk) die geen oogenblik van zijne sponde weekt,
> Toen 't pestvuur, dat de kunst in 't jeugdig bloed ontsteekt,
> Opdat het later niet ons onverwacht bespringe,
> En spaart het ons het licht, de schoonheid ons *ontwringe*,
> Hem innerlijk verteerde en niet *naar buiten sloeg*,
> Of, uitslaande, inkromp en zich zelf weêr binnen joeg.

Te midden van deze toespraak komt STRUENSEE binnen en wordt door haar van haar besluit onderrigt. De indruk, dien dit op hem maakt, blijkt ons uit het begin van het II Bedrijf, waar wij hem in zijn kabinet op het Slot te zamen met BRANDT ontmoeten. Hier is eene gelijke expositie als in het eerste bedrijf. STRUENSEE verhaalt eerst zijne lotgevallen, schildert daarna de betrekking, waarin hij tot het Deensche volk staat, en eindigt met het voornemen der koningin mede te deelen, om hem niet meer bij zich te ontvangen. Dat hij BRANDT in zijne wanhoop om raad vraagt, geeft aanleiding tot een' verrassenden trek. Deze moedigt hem aan:

> Door al, wat edel denkt, bereids ten Vorst gekozen,
> Werdt gij Pepyn gelijk; onttroon uw' zinneloozen,
> Uw' Childerik, als hij; hef, als der Franken held,
> U zelv' ten zetel op en in het rijks*geweld;*
> Dan, breek een' echt, die van uw' wensch u blijft versteken.

Doch STRUENSEE valt hem driftig in de rede:

> Houd op! Mijn' koning, die mijn' vriend zich heeft beleden,
> Onttroonen! neen! daartoe zal niemand me overreden.
> Hem, en met hem zijn zoon, dien 'k als mijn' zoon beschouw,
> Al ware hij geen kind der aangebeden vrouw!
> Neen! geef me een' andren raad.

Waarop BRANDT hem bekent, dat hij hem enkel heeft willen beproeven, en in regels, waaraan men VAN HALMAEL herkent, toeroept:

> Weg, weg van hier! - -
> Wat gij in 't aanzijn riept, zal daarom niet vergaan,
> Mathilda houdt het vast; en ging het al te gronde,
> Nog beter dan dat gij een dienstknecht wordt der zonde,

Wat ook, zoo ge ons verlaat, verloren ga of schijn',
Het is uw eerste plicht der deugd getrouw te zijn
En 't ovrige aan 't bestel des Hemels op te dragen.

Een tooneel tusschen STRUENSEE en KÖLLER volgt, waarin de laatste, door de weigering van eene gevraagde gunst vertoornd, de Minister met zijne wraakneming bedreigt. Hij maakt plaats voor RANTZAU, in wien men hier den sluwen BERTRAND van SCRIBE wedervindt. Doch juist de uitwerking, die zijne verschijning maakt, toont, dat het gevaarlijk is, een onderwerp te kiezen, waarvan ons de personen van elders in een ander licht bekend zijn geworden. Het kan niet anders, of bij de vertooning moet telkens den aanschouwer de geestige rol uit SCRIBE'S Blijspel voor den geest komen en alzoo de tragische uitwerking worden gestoord. Met dat al erkennen wij, dat de Dichter dit karakter gelijkend geteekend heeft. Geheel in RANTZAUS geest is de stap, dien hij hier doet, om STRUENSEE van zijne dwaling terug te brengen. En wie zou iets kunnen afdingen op de gelukkige regels, waarmede hij zich over des gunstelings hardnekkigheid troost en voorneemt zich nu aan de zijde van JULIANA te scharen?

Dat ben ik mijn belang, mijn gade en kroost verplicht;
't Geweten mompelt wel, maar dat het zwijg' en zwicht:
Want hooploos is zijn zaak; hij kan niet triomfeeren....
En doet hij 't? nu, welaan, dan zal ik wederkeeren:
'k Was nooit zijn vijand, maar - die aller vijand is,
Beklaag' zich niet van mij, wen hij mijn' bijstand miss'.

Het derde bedrijf speelt in het kabinet der koninginne-moeden. Wij leeren dáár, in den Secretaris van JULIANAAS zoon, GULDBERG, een' van STRUENSEE'S hatelijkste vijanden, kennen. In het gesprek, dat hij met de Vorstin en den Prins over de noodzakelijkheid eener zamenzwering voert, mishaagde ons het karakter des Prinsen, wiens lafhartigheid ons voorkomt door geheel het stuk met flaauwer en trivialer trekken geschilderd te zijn, dan in een Treurspel mag geduld worden. Men weet, wat BYRON van het bezwaar, om een' lafaard in te voeren, gezegd heeft. Ook zijn er in GULDBERG'S redenering, om hem te bemoedigen, zwakke plaatsen, b.v. waar hij den Prins aanspoort STRUENSEE zijn zwaard in het hart te stooten, zoodat het

uwer en Gods wraak ten onverkenbaar teeken,
In 't onbegraven rif voor altijd blijve steken,
met zijn gebeent' verga, opdat men 't niet ontwij',
Het zwaard, geheiligd door het bloed der tirannij!

Wij hebben zulke plaatsen slechts op te geven, om er het gebrekkige en *leelijke* van te doen gevoelen. Daarentegen is het karakter van JULIANA uitnemend geteekend. Haar kort onderhoud met

KÖLLER, die haar zijne dienst tegen den gunsteling aanbiedt, is uitmuntend uitgevallen. Minder gelukkig is de overgang van haar gesprek met dezen tot het tooneel met MATHILDA:

> Koom, *Grootmeestres der hoven*,
> Beziel mij; door uw kunst *zeile ik dees klip te boven;*
> Maak gij, o veinzerij, mijn woorden honigzoet,
> Mijn blikken vriendschap, schoon de boosheid, geil en roet,
> Mij naar de keel perst, en de vijandschap mijne oogen
> Krampachtig zamenwringt, -

Doch hoe gebrekkig de Vorstin haar voornemen om te veinzen ook moge uitdrukken, de handeling zelve gaat haar wèl van de hand, en wij moeten haar in haar onderhoud met MATHILDA onvoorwaardelijk toejuichen. Het gelukkig gevolg daarvan is, dat ook de verblinde Vorstin, die zoo argeloos in den strik loopt, meer en meer belangstelling en medelijden opwekt. Wij kunnen evenwel niet nalaten, hier eene in het oogloopende tegenstrijdigheid aan te stippen: MATHILDA heeft vroeger aan hare Vriendin, ten aanzien van hare betrekking op STRUENSEE, bekend:

> 'k Gevoel mij schuldig, laas! en in mijn bittre smart
> Noemt, overspelig naar Gods woord, mij vaak mijn hart.

Hoe kan zij dan bij JULIANA, die den Minister haren minnaar noemt, uitvallen:

> God ziet en hoort ons; ja, ik acht hem hoog, maar zweer:
> Voor mij was hij een Vriend - en Arts - alleen, niet meer!
> Wat mijn' gemaal behoort, bleef heilig, ongeschonden!
> Hij straff' mij, Die ze kent, *de heimelijkste zonden*,
> Zoo ik onwaarheid spreek, terstond, voor uw gezicht!

Wij moeten aannemen, dat hier eene feil van onachtzaamheid is ingeslopen.

Het Vierde Bedrijf, speelt in eene voorzaal op het Koninklijke slot, gedurende een bal, door MATHILDA gegeven, in den nacht, die door de eedgenooten bestemd is, om haar en STRUENSEE ten val te brengen. Men vindt er deze beide in gesprek. STRUENSEE tracht van MATHILDA te verkrijgen, dat zij het bewind met hem blijve deelen. Zij volhardt in haar voornemen, om afstand te doen. STRUENSEE dreigt in dat geval het Land te verlaten:

> Waar ik niet oogsten mag, wil 'k mij 't verdriet besparen,
> Eens anders zicht te zien in mijne korenaren.

Deze dreiging verteedert MATHILDA? Integendeel. Zij brengt haar tot een' uitval, zoo afgrijsselijk, dat wij niet begrijpen, hoe de Heer VAN HALMAEL dien heeft kunnen nederschrijven, of het moest zijn, om een tegenstukje van de grotesque wanhoop van Don CARLOS bij KLIJN te leveren[*]:

* **Errata:** (Mathilda en Struensee, door Mr. A. van Halmael.) tweede regel van onder *staat:* 'Om een tegenstukje van de grotesque wanhoop van *Don* CARLOS bij KLIJN te leveren.'
De Redactie doet gaarne den verongelijkten Dichter regt, door het verlangen te vervullen van haren geachten Recensent, en uit ZEd. brief, de volgende zinsnede mede te deelen:
'Het was mij leed te zien, dat in mijne Recensie van Van Halmaels Treurspel gesproken is van de grotesque wanhoop van Don Carlos van Klijn. Ik heb misschien geschreven: Don Carlos van Feith; maar bedoeld Don Pedra van Feith; (uit Ines de Castro.)'

Gij wilt vertrekken? goed - -
Ik grijp 't gezag, dat gij laat slippen - om te woeden,
Te woeden tegen elk, die weêrstand mij wil biên;
Men zal in stroomen bloeds mij voortaan plassen zien:
- - - - -
'k Gevoel me in staat om hel en Hemel te braveren!
- - - - -
Ik zal 't (*het Rijk* namelijk) zoo lang ik kan, maar als een Nero, hoeden,
En, altijd even wreed op allen, altijd woeden,
Als gij, o Attila! Semiramis! als gij!
Als zij zal 'k heerschen, om - eens te eindigen als zij.
Om, door eens slaven dolk, of die mijns zoons te sneven,
Of uit te braken, met een zee van bloed, het leven,
Na 't nachtrinkinken, dat geen' regel kende of perk.

Waarlijk, wij hadden den Dichter deze regels gaarne geschonken. Zij werpen een hoogst nadeelig licht op het karakter van MATHILDA, dat zich tot nog toe vrij gunstig voordeed. Of moet dit de uitdrukking van een' hevigen hartstogt heeten? Arme Natuur! die hier dan zoo jammerlijk misteekend wordt! Neen, een uitval, als deze, behoort tot die fraaiheden, waarvan eene elders bloeijende school overvloeit en tegen wier schadelijken invloed het ons verheugt, dat juist de Heer VAN HALMAEL zich door den klassieken smaak zijner Werken krachtiglijk verzet. Hoe gunstig staat tegen deze mislukte plaats de zoo natuurlijke en aandoenlijke taal van MATHILDA over, als STRUENSEE haar aanzoekt:

Mathilda moet geheel haar Struensee behooren.

Zij schijnt uit eene andere pen gevloeid. Het laatste gedeelte van dit bedrijf verloopt in toebereidselen tot den val des gunstelings.

Bij het begin van het Vijfde is de groote slag geslagen en aan CHRISTIAAN het bevel van gevangenneming van MATHILDA en STRUENSEE afgedwongen. Men verneemt dit uit een gesprek van KÖLLER met GULDBERG. Meesterlijk is de levendigheid, welke in het verhaal van dien aanslag heerscht. JULIANA verschijnt en STRUENSEE wordt voor haar gebragt. Zijne aanspraak aan haar, waarin hij zich zelven en zijn bestuur verdedigt, is welsprekend en schoon. Ook tegen over MATHILDA, die daarna wordt binnengeleid, is zijne houding grootsch en edel. Nogtans gaat dit bedrijf aan het gewone gebrek mank, van namelijk omslagtig en arm aan handeling te wezen. Gelukkig komt den Dichter eindelijk voor de Koningin eene flaauwte te stade, terwijl STRUENSEE gevankelijk wordt weggevoerd.

Ziedaar den loop van dit Treurspel kortelijk opgegeven. Men ziet er uit, dat de Dichter zich vrij naauwkeurig aan de historie gehouden heeft. Wel is het zoo, dat men in STRUENSEE, zoo als hij hier na zijn' val voorkomt, edelmoediglijk belijdende, dat MATHILDA onschuldig is, den man niet herkent, die zwak genoeg was, de

Koningin in zijne zaak te wikkelen en op haren goeden naam eene vlek te werpen. Ook komt de moedige houding, die hem de Dichter geeft, weinig overeen met het gebrek aan onverschrokkenheid, dat hij bij zijne gevangenneming en dood aan den dag legde. Doch het is duidelijk, dat hier de historische waarheid aan de eischen der kunst moest worden opgeofferd. Daarentegen vinden wij dikwijls in kleinigheden van geschiedkundige bijzonderheden gebruik gemaakt.

Thans nog een woord over den stijl, waarin het stuk geschreven is. Men kent VAN HALMAELS trant van versificatie. Men vindt hier dezelfde deugden en dezelfde gebreken weder. Kracht, gespierdheid en kernachtigheid maken de goede zijde zijner verzen uit. Daarentegen schiet hij veel te kort in rondheid, gemakkelijkheid en welluidendheid. Waarlijk, hij is nog verre van de kunst, die RACINE van BOILEAU geleerd had, *à faire difficilement des vers faciles*. Ook schijnt hij het gevoelen van VOLTAIRE niet te deelen, die wil, dat zich vooral een Treurspel door een' netten en gemakkelijken vorm onderscheide, om het sententieuze van den tragischen stijl te beter te doen uitkomen en in het geheugen te prenten.

Somtijds zondigt de Schrijver ten opzigte van de waardigheid van uitdrukking, bl. 4:

> Zijn hart is 't oude nog.

Bl. 5:

> Nog bleef ik vrij. (Van liefde namelijk.)

Bl. 14:

> wat gaan mij *de overige menschen*,
> Wat heel de waereld aan!

dan weder schrijft hij onjuist, bl. 13:

> wier *booze kinderliefde*.

eene enkele maal valt de klemtoon verkeerd, bl. 20:

> Van een' ontelbren zwerm van mindere Ambtenaren.

Elders is het rijm onwelluidend en gezocht, bl. 25:

> Neen, zulk een wreed besluit, herroepen worden moet het!
> Uw vriendschap missen! God! hier binnen woelt en woedt het.

in den volgenden regel is de caesuur veronachtzaamd, bl. 40:

> Mathilda zinken, Juliana triumfeeren?

Eindelijk blinkt de tirannij van het rijm in eenige lamheden van uitdrukking door, b.v. bl. 42:

> En dat één man als Gij mij meerder waardig is
> Dan duizenden, *wie 'k gaarn voor éénen Köller* mis.

Dergelijke vlekjes zijn echter zeldzamer, dan men uit bovenstaande naauwziftende opgave vermoeden zou.

Papier, druk en correctie laten weinig te wenschen over.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Euthymia. - *Bijdragen uit het gebied der Zede- en Letterkunde, verzameld door* J.A. Bakker, J. van Harderwyk, Rzn. *en* G. van Reyn. *Eerste Stuk. Rotterdam*, H.W. van Harderwijk *en* S. van Reyn Snoeck. 1837. x en 120 bl.

‘Immers kan een uitgestrekt en vruchtbaar veld, mits met een goed doel, en door niet ten eenemale ongeoefende handen, niet te veel bearbeid en bezaaid worden? Geene poging om mede te werken tot veredeling der harten en verrijking van het verstand onzer medemenschen kan immers als geheel overtollig worden aangemerkt?’

Beide deze perioden zijn in het Voorberigt te regt met een Vraagteeken gedrukt, ofschoon het duidelijk is, dat de Verzamelaars van de beleefdheid der Lezers *neen* ten antwoord verwachten. En toch zou op de eerste vraag dit antwoord eene zonde tegen alle natuurkennis zijn, en op de tweede veeleer de wedervraag passen: waar men dan met de vergeefsche, mislukte, verkeerde en ijdele pogingen blijven moest? Uit beleefdheid echter, om den Verzamelaars hun spel niet te bederven, plaatsen wij bescheidenlijk achter hunne Vraagteekens nog een Vraagteeken, en gaan verder.

Euthymia bevat bijdragen uit het gebied der Zede- en Letterkunde, die *ter bevordering* moeten strekken *van blijmoedigheid, effenbaarheid en gerustheid van geest, kalmen zielevrede, zuivere levensvreugde*. Deze strekking is wel het minst duidelijk in het sombere stuk van NODIER, *Over het aanstaande einde van het Menschelijk Geslacht*, met de meer verstandige, maar niet minder droefgeestige, *Aanmerkingen* van den Heer J.A. BAKKER, en in de bijdrage des Heeren J.W. SLUITER, de *Geschiedenis van* KAREL VAN ANJOU en de *Siciliaansche Vesper* behelzende.

Dienstiger ter bereiking van het voorgestelde doel, zou het stuk, van den Heer HARDERWIJK, *Levensvreugde* getiteld, zijn, indien het, in plaats van schitterende, maar niet altoos doordachte zinsneden, eene heldere voorstelling van de zaak zelve mogt bevatten. De Schrijver beijvert zich, om de stelling van PESTALOZZI te staven: ‘dat de aarde voor ons een hemel is, als wij vrede zoeken, regt doen en weinig begeeren;’ maar, met allen eerbied voor

dien beroemden man, zou het betoog des Heeren VAN HARDERWIJK veel in ordelijkheid hebben gewonnen, indien deze de zaken omgekeerd, en matiging der begeerten, en regtvaardigheid voor vredelievendheid had doen gaan. Uit de beide eerste deugden vloeit de laatste met hare noodzakelijke wijzigingen voort. Stijl en gedachten van den Heer VAN HARDERWIJK hebben iets zwevends. Van tijd tot tijd springt hij als het ware op de schouders van beroemde mannen, en laat zich daarop als op stelten ronddragen. Het gezag van voortreffelijke denkers geeft, wel is waar, aan ieder betoog klem; maar eigen denken van den Schrijver of Spreker moet voorafgaan, en hunne uitspraken moeten zijne gevolgtrekkingen als het ware te gemoet komen. Verhandelaars, die zulke aanhalingen al te drok bezigen, maken voor den hardnekkigen en niet overtuigden toehoorder eene vertooning, alsof zij hem met steenen naar het hoofd dreigen te werpen, die zij, *οἷοι νῦν βροτοί εἰσίν*, niet in staat zijn te hanteeren.

Aan dezelfde gebreken lijdt de andere bijdrage van denzelfden Schrijver, *Eenige gedachten over den aard, de waarde en de strekking der Beschrijvende Dichtkunst* behelzende. Haar ontbreekt eene naauwkeurige onderscheiding van verhalende en beschrijvende Poëzij; of liever, zij vermengt beide soorten ondereen, en de grens tusschen *beschrijvende poëzij* en *poëtische beschrijving* is nog veel minder scherp getrokken. Voor de herhaalde uitvallen tegen dusgenaamde *leuningstoelpoëzij*, zal het goed en nuttig zijn *Het gesprek op een' Leidschen Buitensingel over Poëzij en Arbeid*, in het *Onderzoek en Phantasie* van Prof. GEEL, te lezen en te behartigen.

Doch den Dichterlijken Schrijver kunnen wij eenige onbestemdheid in uitdrukking, eenige sprongen in de redenering vergeven: bij den Wijsgeerigen Schrijver moet ieder woord en iedere zinsnede juist en gepast, een noodzakelijk cijfer in de reeks wezen. En echter J.A. BAKKER heeft in zijn vertoog: *Liefde en Vriendschap*, sierlijkheid boven juistheid van uitdrukking verkozen. Eilieve, wat beduiden definitiën als deze: ‘De liefde in hare hoogste kracht is eene betoovering;’ en kort daarop: ‘in haren hoogsten graad is zij eene *ware* betoovering.’ Bl. 17: ‘De jeugdige mensch begint met den eersten trap der liefde,’ dat is (bl. 16) die trap der liefde, die het meest onder den invloed der aardsche Venus staat. Maar daarvan heeft SCHILLER zeker niet gezongen:

> O dass sie ewig grünen bliebe,
> Die schöne Zeit der jungen Liebe.

Onzinnig en onwijsgeerig is voorts de uitval tegen de *galanterie*. Haar misbruik alleen is af te keuren: zij is de schijn eener deugd, en even als beleefdheid slechts dán te laken, wanneer zij het masker eener tegenovergestelde zielsgesteldheid is. Zij is prijsselijk,

omdat zij voortkomt uit achting voor de Vrouw als zoodanig, uit de erkentenis, dat, tot het ideaal van den zedelijken mensch, de individualiteit der vrouw, zoowel als die des mans behoort. Buitendien heerscht in dit vertoog eene subjectiviteit, die den Wijsgeer onwaardig is. Wij spreken niet van de ijdelheid, waarmede de Heer B. belooft over Vriendschap opmerkingen te zullen mededeelen, *die aan* ARISTOTELES, CICERO, MONTAIGNE *en zoo vele anderen ontsnapt zijn;* maar de verdediging der niet of ongelukkig gehuwden, van diegenen, *welke nimmer schijnen bemind te hebben*, of *nimmer een' vriend bezaten*: vooral het bl. 15 geschrevene, zijn zoo vele bewijzen van de naïve opregtheid of van de ijdelheid des Schrijvers.

Het reeds boven genoemde stuk van NODIER is vol van Fransche oppervlakkigheid en declamatie. De Heer BAKKER heeft in zijne aanmerkingen vele valsche redeneringen van den Schrijver wederlegd. Voor het overige vindt gij eene vinnige philippica tegen het radicalisme onzer dagen, zoo als gij er velen kent en nog dagelijks leest, en zoo als gij er nog duizend zult lezen. De Schrijver ziet de toekomst donker in: maar weet dan een wijsgeerige beschouwer der geschiedenis niet, dat ieder tijdvak van veranderingen zwanger gaat? dat de strijd van het nieuwe tegen het oude, van het opgroeijende tegen het verwelkende, van het toekomstige tegen het bestaande eeuwig is? dat al die veranderingen zich in het verschiet in eenen schrikbarenden chaos vertoonen, en, met enkele uitzonderingen, wanneer zij tegenwoordig zijn, zich geleidelijk en als van zelve ontwikkelen? Wat de Schrijver voorts, bl. 53, 54, met de voorbeelden van jong of oud gestorven groote mannen bedoelt, is ons niet helder geworden.

Van de drie Verzamelaars heeft ons de Heer G. VAN REYN verreweg het beste voldaan. Hij is verstandig, logisch, en schoon zijn stijl van bloemrijkheid niet vrij te pleiten is, men vindt er geenen klinkenden onzin, noch valsch vernuft in. Zijne beschouwing van *den man in den middelbaren leeftijd* heeft enkele inderdaad voortreffelijke trekken. In de keuze der vertalingen is hij gelukkiger dan zijne medewerkers geweest. In de beide stukken van M.G. SAPHIR, *Moederloos* en *Gedachten van eene Ster*, door den Heer HARDERWIJK vertaald, vindt men, bij veel omzwaai van woorden, weinig geest en gezond verstand. De *Gedachten over Gedachten*, insgelijks van denzelfden Schrijver en Vertaler, zijn snediger, ofschoon al te lokaal Duitsch. Maar het beste der vier stukken van SAPHIR is het door den Heer VAN REYN vertaalde: *Het ongeluk een Man van Geest te zijn*. Met dat al blijven wij gaarne van SAPHIRS geest, die de dichterlijke vlugt van JÉAN PAUL, de naïviteit van CLAUDIUS, en het piquante van HEINE mist, gaarne voor het vervolg verschoond.

Onder de vertaalde *Kernspreuken* en oorspronkelijke *Invallen* van den Heer VAN REYN, treffen wij er verscheidene aan, die kernachtig of geestig zijn. Ten bewijze strekke de oorspronkelijke van den Heer VAN REYN:

'De belofte van sommige kanselredenaars, ons *sommige* bijbelteksten te zullen ophelderen, heeft veel overeenkomst met de belofte van eenen Wisselaar: ons vijf honderd vijf en twintig centen voor eenen ouden geranden ducaat te willen geven. Wij ontvangen grooter omvang, maar verliezen in gehalte, glans en waarde tevens.'

De bloemlezing uit BORGER van den Heer VAN HARDERWIJK is verdienstelijk. Wij hopen echter, dat de Leerredenen des grooten mans nog in aller handen zijn. Is echter deze hoop ongegrond, dan moge het hier medegedeelde ter aanprijzing strekken. De bijdrage van den Heer J.W. SLUITER, KAREL VAN ANJOU *in Italië* is wèl gesteld: doch, onzes inziens, niet fraai, belangrijk of nieuw genoeg, om gedrukt te worden.

Over het geheel is ons oordeel over dit eerste stuk van *Euthymia* ongunstig. Waartoe dient de vermeerdering van het getal van mengelwerken, terwijl het mengelwerk onzer bestaande tijdschriften meestal de sporen van verval en behoefte vertoont? Ook het Mengelwerk, dat wij thans aankondigden, bevat weinig meer dan de helft oorspronkelijke stukken, en onder deze eene reeds vroeger gedrukte verhandeling. Het geheel is, met weinige uitzonderingen, onbeduidend en heeft iets van hetgeen de Duitschers *philisterhaft* plegen te noemen. Zal echter dit eerste Stuk door andere gevolgd worden, dan wenschen wij, dat het gezond verstand van den Heer VAN REYN de overhand behoude op de poëzij van den Heer VAN HARDERWIJK en de filosofie van den Heer BAKKER.

Taalkundig Magazijn of gemengde Bijdragen tot de kennis der Nederduitsche Taal. Bijeenverzameld door A. de Jager. II^{de} *Deel*, 4de *Stuk. Te Rotterdam, bij* T.J. Wynhoven Hendriksen. 1837. 8vo. Bl. 359-526.

Met dit 4de Stuk is het II^{de} Deel van deze belangrijke en hoogstnuttige Bijdragen voltallig. In het 3de N^{o}. van dit Tijdschrift van het vorige jaar gaven wij van het 1ste Deel en van de twee eerste N^{os} van het Tweede Deel een breedvoerig verslag, en kondigden in N°. 12 het 3de Stuk van dit Tweede Deel aan. Wij vermeenen, dat wij thans kunnen volstaan, onzen lezer met den inhoud van dit Stuk bekend te maken.

De Hoogleeraar J. CLARISSE geeft hier (bl. 361-378) het vervolg van zijn *Iets over de Gothische Vertaling van Philem. vs.* 11-23, door ULPHILAS, waarvan het eerste gedeelte in het Eerste Stukje van dit Deel voorkomt. Hier worden vs. 17 tot 23 behandeld. Het verhandelde heeft bij ons 'de overtuiging bevorderd van het

naauw verband der Gothische en onzer Nederduitsche taal.' - Duidelijkheid en beknoptheid gaan hier vereenigd. - Van den Heer M^{r}. L. PH. C. VAN DEN BERGH vindt men hier (bl. 380-394) het vervolg *over de Verbuiging der naamwoorden, in het oud-Nederduitsch*, en wel 1°. der *byvoegelijke naamwoorden;* 2°. der *persoonlijke* en *bezittelijke voornaamwoorden;* 3°. der *lidwoorden en aanwijzende voornaamwoorden;* 4°. der *vragende* en *betrekkelijke voornaamwoorden* en 5°. van het *onbepalend lidwoord*. De Schrijver belooft ons ten slotte, dat hij in het vervolg over de verdere voornaamwoorden, over de bijvoegelijke naamwoorden en voornaamwoorden, als zelfstandige naamwoorden gebruikt, zal handelen. Wij zien dit met genoegen te gemoet.

Belangrijk zijn (bl. 296-426) de *Opmerkingen omtrent den Gelderschen Tongval*, van eenen ongenoemde. Hier wordt, met veel kennis van zaken, en zonder eenigen noodeloozen omhaal of vertooning van geleerdheid, gehandeld:

1°. Over de klankverwisselingen, die in den Gelderschen tongval plaats hebben;

2°. Over de fouten, die men volgens den tegenwoordigen staat van onze moedertaal in dien tongval meent op te merken; met aanduiding, dat vele der eigendommelijkheden, welke men nu als fouten kan aanmerken, de overeenkomst toonen met de taal onzer voorouders voor eenige eeuwen, en met de taal onzer Duitsche grensnaburen;

3°. Over eenige woorden en spreekwijzen, die de bijzondere eigendom van den Gelderschen tongval schijnen te zijn; en

4°. Over eenige benamingen van zaken, die alleen in *Gelderland* of het kwartier *Zutphen* te huis behooren.

De achtingswaardige M^{r}. J.H. HOEUFFT geeft (bl. 428-445) *Ophelderingen van* 36 *verouderde en min gemeene woorden in den Staten-Bijbel voorkomende*. De Heer VER HUELL (bl. 446-449) eene *Opgave* van *eenige Woorden*, die hij vermeent, dat uit de *Maleische taal afkomstig zijn*, en brengt hiertoe *oorlam, baar*, (nieuweling), *amok* of *hamok, snoeshaan, amper* (naauwelijks), *bakkelijen, brani, topje* (voor *hoed*) en *talies* (scheepsteun voor sommig touwwerk.)

De voorm. M^{r}. L. PH. C. VAN DEN BERGH (bl. 450-454) *Eene bijdrage tot de Friesche Taal en Letterkennis*.

In het III$^{d\,e}$ Stuk van dit Deel dezer Bijdragen vindt men *Eenige opmerkingen, bedenkingen en vragen, betreffende de Nederduitsche taal;* in dit 4$^{d\,e}$ Stuk worden (bl. 456-505) *antwoorden* van verschillende personen (ond. and. van den Hoogleeraar SIEGENBEEK en van den Verzamelaar) op dezelve gevonden.

De Heer A. DE JAGER geeft (bl. 506) eene *opheldering van het woord caudsydsteenen*, en toont duidelijk aan, dat het *kei-steenen* beteekent.

Dezelfde levert (bl. 507-512) *Eenige Aanteekeningen en Nalezing op dit tweede deel*, en besluit alles met eenen zeer nuttigen en welkomen bladwijzer der woorden, welke in dit deel behandeld worden.

Men ziet uit dit verslag, dat dit Stuk voor de vroegere in belangrijkheid niet behoeft onder te doen. Wij blijven alzoo dit Magazijn elken beoefenaar en beminnaar der Nederduitsche taal in gemoede aanbevelen en zullen ons hartelijk verheugen, indien het door krachtdadige medewerking onzer taalgeleerden ondersteund blijve en de Verzamelaar alzoo zich in staat gesteld vinde, om dit nuttig werk te vervolgen.

Candore et Ardore.

A.

De Herovering van Ofen, Geschiedkundige Roman, door Carolina Pichler. *Naar het Hoogduitsch. In Twee Deelen. Te Deventer, bij* A. ter Gunne, 1837. 1e Deel, 232 bl. 2e Deel, 238 bl.

Gaarne bevelen wij hun, die, uit vroegere schriften van hare hand, het talent van CAROLINA PICHLER leerden hoogschatten, ook dezen Roman der verdienstelijke vrouw aan. Indien hij korter ware, zoude hij fraaijer zijn: ziedaar de aanmerking, welke menige gerekte beschrijving ons ontlokte, (IIe Deel, bl. 36-51 b.v.) ja, wij wenschten naast den Vertaler te hebben gestaan, om hem bij het vervelend uitweiden over zielstoestanden toe te kunnen roepen: ‘Streep door, streep door!’ [Ie Deel, bl. 40-68 b.v.] En echter bewonderden wij vele schoonheden in den eenigzins verouderden vorm. De intrigue, hoe eenvoudig, is meesterlijk. De tegenstelling van de vriendschap van BATTHIANY en SZAPARY met die van WATTENWYL en COIGNY mag inderdaad fraai heeten. De herkenning van ABDURRAHMAN - wij willen geen' korten inhoud van den Roman geven, om den lezers het bekoorlijke der nieuwheid te laten - is eene verrassing van den eersten rang. De heldendood van den ongeloovigen Pacha van *Ofen* is krachtig geschetst. SZAPARY'S edelmoedigheid jegens zijn' gevallen' vijand, den Pacha van *Erd*, zoude misschien nog dieper indruk maken, indien deze zich niet flaauwelijk bekeerde. MARIA, eindelijk, is een meisje naar het leven geteekend; boeijend in haren ligtzinnigen misstap, belangrijk in haar zielkundig waar berouw, beminnelijk in hare verzoening met haren minnaar.

Den Vertaler komt de lof toe, de ellen lange volzinnen der Schrijfster, welke weder verscheiden andere tusschenzinnen, ‘als de *nesten doosjes*, zoo als onze VAN EFFEN zegt, in zich sluiten,’ te hebben verkort tot echt-Hollandsche, die ‘ongeteld, ongemeten, niet langer duren dan een' adem het harden mag.’ Wij wenschten ook te kunnen getuigen, dat zijn over het geheel goede stijl, door geene slordigheden, germanismen en onnaauwkeurigheden ontsierd werd. Wij willen hem over geene kleinig-

heden hard vallen, als het gebruik van *ze* in plaats van *haar, zoo* voor *naar*, of *hoe langs zoo meer* in plaats van *hoe langer hoe meer* enz.; maar wat is hare *oorspronkelijke* Godsdienst, I. Deel, bl. 87, en *Christelijk* leger, II. Deel, bl. 146? Het is niet uit vitlust, dat wij op juistheid van uitdrukking aandringen; want wie lacht niet, wanneer hij I. Deel, bl. 4 leest: ‘dat de zielen der meisjes, die als verloofden sterven en op eenzame plaatsen komen dansen, eene ontzettende begeerte hebben naar *levendige* (in plaats van *levende*) mannen?’ Wie begrijpt, zoo hij geen Hoogduitsch verstaat, wat het beteekent: ‘*Pesth* was veel meer *teruggelegen*?’ II. Deel, bl. 107. *verspitst*, - eene gedachte *vervolgen*, - ten *bodem* zien, - een dreigende *toestand* der staatkundige *gebeurtenissen, - versluijerd*, - iets tot een *waarteeken* brengen; - nadat hij zich met moeite scheen *gevat* te hebben, - enz.; want wij mogen geene meerdere ruimte vergen.

De Vertaler heeft ons de eer gedaan, in zijn Voorberigt een gedeelte onzer beoordeeling van *het Beleg van Weenen* derzelfde Schrijfster over te nemen; doch hij *castreerde* het, door van de gerektheid, waarover wij ons in dat Werk beklaagden, te zwijgen; en dat is onheusch. Wij deden dit nu andermaal en sterker, in de hoop, dat zoo hij weder een' Roman van Mevr. PICHLER mogt vertalen en ons andermaal aanhalen, hij het dan *geheel* zal doen. Wij stellen er prijs op van onzen tijd te zijn, en zoo wij gaarne de schoonheden huldigen in een Werk van een vorig letterkundig tijdperk, willen wij echter niet, dat men ons doe voorkomen, als waren wij blind voor zijne gebreken.

De Uitgever, die door de keuze dezer Werken weinig lust tot vooruitgang toont, heeft echter ditmaal voor keurig papier zorg gedragen. De Druk doet der pers van M. BALLOT te *Deventer* eer aan. Het vignet is meesterlijk in vergelijking met dat van *het Beleg van Weenen;* maar de hoofdpersonen herinneren de dagen, toen er reuzen op aarde waren: waarschijnlijk is de teekening ter Steendrukkerij van den Heer H.J. BACKER zoo veel verbeterd als mogelijk was.

***Gedichten van* F.H. Greb. *Te 's Gravenhage, bij* S. de Visser en Zoon, 1837, 101 bladz.**

> Aus jungen Augen sich die Welt stets neu entfaltet;
> Glaubs deinen Alten nicht, sie sei mit dir gealtet.
> Ein alter Vogel lernt nicht mehr; komt her, ihr Jungen,
> Und singen lernt von uns, doch nicht wie wir gesungen,
> Nein, immer besser zu! denn Alles muss auf Erden
> Doch immer besser, auch der Sang der Vögel werden.

De Heer F.H. GREB schenkt ons in dezen bundel poëtische gedachten, in vloeijende verzen gebragt, over onderwerpen, als: *Jeugd, Ouderenpligt, het Geloof, Vroeg ontslapen, De Tempel*,

Licht en Duister, bij den Uitgang des Jaars, Smart, Paschen, enz., enz. Hunne strekking is doorgaans onberispelijk, veelal lofwaardig; over het geheel ligt eene tint van vroomheid: ziedaar de goede zijde van het Boeksken. Er is weinig verheffing en nog minder oorspronkelijkheid in zijne poëzij; eenige stukken zijn slechts paraphrasen van overbekende denkbeelden, b.v. *Het Geloof, Bij den Uitgang des Jaars, Troost* en *Onze Hoop;* andere schijnen mislukte navolgingen van sommige verzen der uitmuntendste onzer jonge Dichters, als: *Aan* MINA, *Aan* BETZY, *Aan* CLARA, *Aan* MARIA: dit is de kwade zijde van het Boeksken.

En nu heeft de Lezer reeds geraden, naar welke zijde, die van goed- of afkeuring, volgens ons gevoelen de schaal overslaat. Inderdaad, de Heer GREB noeme ons oordeel hard noch straf, er ligt een diepe zin in de regelen, welke wij tot motto kozen, en schoon ons publiek zijn vonnis niet in dezelfde woorden uitdrukt, het bewijst zijn' afkeer van alledaagsche verzen, door de onverschilligheid, die het jegens de poëzij onzes tijds *en masse* aan den dag legt. Kunst is weelde, en ons volk een verstandig volk: van daar zijne keurigheid op alles, wat niet tot de volstrekte behoeften behoort. Er is nog iets: men moet ten onzent zeer geniaal zijn, om langer op de versleten *hobbyhorses* der poëten te mogen rijden; om een luisterend oor te vinden voor de klagten over de ellenden der wereld; voor de verkondiging van het besef hoe hoog de Dichter boven deze verheven is; voor de ontboezeming der smart over verloren, gestorven of verflaauwde idealen, want ik weet waarlijk niet, of men de laatste eensklaps mist als een zakboek of horologie in een' volksoploop, of allengs ziet wegkwijnen aan eene tering, waarvan de lieve schepseltjes niet te genezen zijn, of langzaam laat uitgaan als eene nachtkaars....

Vrees niet, dat wij afdwalen; ook dit bundeltje getuigt van sombere, ik, prozaïst, zou zeggen, verkeerde levensbeschouwing; ook in deze verzen wordt gesproken van vroeg en veel, gij weet wie gaarne schrijven zoude, gewaand en vergroot lijden. Ook hier ontvangen wij eenige exemplaren der Lazareth-poëzij onzer dagen. Dichters! doet ons toch eindelijk de keerzijde van den penning zien, liever weest menschen, burgers in den edelsten zin des woords, wier hoofd en hart in deze en niet in eene denkbeeldige wereld te huis is, en uwe zangen zullen sympathie vinden! Heeft SCOTT dan vergeefs voor u uitgeroepen:

> I'd rather be a kitten and cry: Mew![1]

dan de schoonste poëzij ter wereld schrijven, onder voorwaarde in het gewone leven, in zaken vooral, een volslagen gebrek aan gezond verstand te toonen. De eerste schrede tot die dwaasheid is, het hoog gevoelen van uwe roeping, en wat dies meer zij.

(1) Ik zou liever een katje wezen en maauwen: Miauw!
De Redactie der *Vaderl. Letteroefeningen* zal met hare gewone en verpligtende heuschheid wel in een Engelsch-Hollandsch Woordenboek willen nazien, of *Kitten* ook eene jonge boerin kan beteekenen, dan kan zij die aan den domsten harer *domme kinkels* uithuwelijken.

Nadat wij van twee vertalingen in dezen bundel, *de Bouwval* en *het Minnelied*, loffelijke melding hebben gemaakt, - de *horreur Dolorida* hadden wij ALFRED DE VIGNY gaarne laten behouden, - willen wij, tot proeven van het beste, uit *de Laatste Dagen* deze beschrijving van een Onweder overnemen:

> Het uur des oogstes naakt. - Aan de onbewolkte transen
> Verheft zich 't wolkenfloers en rooft de zon heur glansen;
> De dag wordt nacht - een nacht, zoo als nooit menschlijk oog
> Aanschouwde, alleen verlicht door 't bliksemvuur. Omhoog
> Paart zich het loeijen van den wind aan 't hevig klaatren
> Des donders, en omlaag het woest gerucht der waatren
> Aan 't dof gerommel der vulkanen en 't geschok
> Der aarde, trillende op haar assen. De oude wrok
> Der elementen doet ze razen, schuimen, koken,
> En wil gelenigd zijn. Zijn bedding uitgebroken,
> Jaagt de opgeruide vloed, met onbetoomd geweld,
> Zijn breede golven langs het weeldrig korenveld,
> Ontwortelt d' eikenstam, die reeds van eeuwen heugde,
> En vaak getuige was van de onschuldvolle vreugde
> Des landvolks, saamvergaard in 't lommer dat hij bood.

en uit *de Tempel* dit couplet:

> ô 't Is zoo zoet den storm te ontvlieden
> In 't stil en ned'rig Bedenhuis,
> En troost te vinden bij het Kruis,
> Als niets u troost meer aan kan bieden!
> 't Is zielverheffend, plegtig, grootsch,
> Als orgelklank en loflied rijzen,
> Om op de woningen des Doods,
> Hem, die den Dood verwon, te prijzen;
> Of met een ziel, van rouw vervuld,
> Geknield te weenen om uw schuld!

Waarlijk, indien de Heer GREB had kunnen besluiten met de uitgave zijner Gedichten te wachten tot de individualiteit van zijn vernuft en talent zich meer zou hebben ontwikkeld en ZEd. dan uit deze stukken, waarvan een paar zeer onlangs door den *Nederlandschen Muzen-Almanak* algemeen bekend zijn geworden, slechts de beste bij de nog betere, die hij schrijven zal, had gevoegd, wij zouden het genoegen hebben gesmaakt, een geheel ander oordeel over zijnen eersteling te kunnen vellen.

T.

Boekbeoordeelingen.

De Wandel met God in de Gemeenschap met onzen Heer Jezus Christus, door *J. Corstius*, Predikant te Amsterdam.

Te Amsterdam, bij G.J.A. Beijerinck, 1835 en 1836. Twee Deelen.

De Eerw. CORSTIUS behandelt in dit geschrift een hoogst belangrijk onderwerp, van zeer ernstigen en stichtelijken aard. Het is: de vreeze Gods, als die ons hart en gedrag altijd besturen moet, en wel door naauwe en teedere geloofsverbindtenis met onzen Heer JEZUS CHRISTUS, in liefde tot - eenswillendheid met - en gehoorzaamheid aan - God: - of wel korter en misschien volledig genoeg uitgedrukt: ‘de echt Christelijke Godsvrucht.’ Wij vertrouwen, dat de Eerw. Schrijver zich met deze onze omschrijving van den titel, door hem aan dit zijn Boek gegeven, zal kunnen vereenigen; en wij meenen door dezelve aan onze lezers duidelijker gemaakt te hebben, welke de hoofdinhoud dezer beide Deelen zij, en wat zij dus hier mogen verwachten te vinden, dan de min eigenlijke benaming van *Wandel met God* IN DE *gemeenschap met onzen Heer Jezus Christus* dit kan.

Wij willen ons getroosten, de opgave van den inhoud der verschillende hoofdstukken, gelijk wij die hier voor elk Deel aantreffen, af te schrijven, ten einde onzen lezers nader te doen zien, wat zij in dit Boek vinden zullen. Elk Deel bevat twaalf Hoofdstukken. De opschriften van het *Eerste Deel* zijn de volgende: I^{e} Hoofdstuk: *De mensch in zijne verwijdering met God*. IIe Hoofdstuk: *Treurige gevolgen der verwijdering met God*. IIIe Hoofdstuk: *De gevallen mensch, een voorwerp van Gods liefde en zorg*. IVe Hoofdstuk: *Hoe de oude heiligen met God wandelden*. Ve Hoofdstuk: *Abraham, de Vriend Gods en zijn geslacht*. VIe Hoofdstuk: *Mozes en David*. VIIe Hoofdstuk: *Iets over de Psalmen, als uit en tot het hart sprekende*. VIIIe Hoofdstuk: *Proeve eener beschouwing des hemelsgezinden wandels van onzen Heer Jezus Christus*. IXe Hoofdstuk: *Heiligen des Nieuwen Verbonds, die met God wandelden in navolging van Christus*. Xe Hoofdstuk: *De gemeenschap*

met Christus. XIe Hoofdstuk: *Kenmerken en vruchten uit de gemeenschap met Christus voortvloeijende*. XIIe Hoofdstuk: *Weldaden der gemeenschap met God en Christus*.

De inhoud van de twaalf Hoofdstukten van het *Tweede Deel* wordt aldus opgegeven: I^e^ Hoofdstuk: *De uitnemendheid der kennis onzes Heeren Jezus Christus*. IIe Hoofdstuk: *Verdere overweging van Jezus dierbaarheid*. IIIe Hoofdstuk: *Iets over de zedenleer des Ouden Verbonds*. IVe Hoofdstuk: *De zedenleer des Nieuwen Verbonds*. Ve Hoofdstuk: *De verheerlijking van God, het groote doel van den wandel met Hem*. VIe Hoofdstuk: *De invloed des gebeds op de beoefening van ware Godzaligheid*. VIIe Hoofdstuk: *De Heilige Geest, als de groote Leermeester der gebeden*. VIIIe Hoofdstuk: *Het geloof, dat de wereld overwint*. IXe Hoofdstuk: *De hope der heerlijkheid*. Xe Hoofdstuk: *De Liefde is de beste Gave*. XIe Hoofdstuk: *De broederlijke liefde in de gemeenschap der Heiligen, en Christelijke verdraagzaamheid*. XIIe Hoofdstuk: *De ware Godsvrucht niet strijdig met de zorg voor ons tijdelijk leven*.

Wij behoeven slechts te verwijzen op den dáár medegedeelden inhoud van dit geschrift, om onze lezers te doen toestemmen wat wij reeds zeiden, dat dit Boek van eenen hoogst ernstigen en stichtelijken aard is. De Eerw. Amsterdamsche Predikant levert hier veel en velerlei lezenswaardigs. Velen vinden hier omtrent het een en ander uit het Oud en Nieuw Verbond aanmerkingen, wenken en leeringen, welke hun hoogst belangrijk en nuttig kunnen zijn. Voor vele lezers is in deze beide Deelen heilzaam voedsel voor verstand en hart te bekomen; ja, wij kunnen ons zeer wel een aantal echt godsdienstige, waarlijk brave en gemoedelijk naauwgezette menschen, van onbesproken, goeden en eenvoudigen zin des harten denken, welke met den inhoud van dit geschrift van den Eerw. CORSTIUS hoogst ingenomen zijn. Wij willen gaarne nog verder gaan, door dit Boek ruimschoots, als eene stichtelijke lectuur, in vele Christen-huisgezinnen aan te bevelen. Wij hebben toch in hetzelve niets aangetroffen, hetwelk stellige aanleiding geven zou, om zich eene valsche Godsdienst en, in den groven zin des woords, een verbasterd Christendom te droomen. De Schrijver is zelfs geheel afkeerig van al wat de echte praktijk des Christendoms zou benadeelen; hij ijvert hier en daar zeer nadrukkelijk tegen hetgeen men een lijdelijk Christendom noemt: ja, hij is er bij alle gelegenheden op uit, om zijne lezers te doen opmerken, dat alle gezond denkbeeld, aangaande hetgeen hij wandel met God in de gemeenschap met onzen Heer JEZUS CHRISTUS noemt, geenerlei wanbegrip en vooroordeel toelaat, welke regtstreekschen of zijdelingschen schadelijken invloed hebben zouden op deze ongeveinsde en standvastige beoefening van het Christendom met hart en wandel.

Hoe gaarne gingen wij in dien toon van welgevallen over dit Boek met ons beoordeelend verslag voort! Het jammert ons inderdaad, om het vele goede in hetzelve voorhanden, en om der stichting wil van vele braven en eenvoudigen, reeds uit hetzelve opgedaan, dat wij dat kunnen noch mogen. Het is toch niet dan na een zeer onpartijdig onderzoek, dat wij, als in weerwil van ons zelve, betuigen moeten: wanneer wij ons op het standpunt van meer deskundige beoordeelaars van dit Geschrift van den braven man stellen, en wanneer wij hetzelve toetsen aan de regelen van een juist en bondig oordeel, van waarlijk goeden smaak en stijl, van gezonde uitlegkunde en heldere voordragt der waarheid, dat hetzelve veel te wenschen overlaat. Hoezeer dus ook de Schrijver zich, in het Voorberigt vóór het Tweede Deel, op den ons onbekenden beoordeelaar van dit zijn Boek in de *Godgeleerde Bijdragen* van 1836; Xe Deel, 2^{e} Stuk, bl. 268 tot 286, gebelgd toont; wij moeten het dáár gevelde en met bewijzen gestaafde min gunstige oordeel over dit geschrift van den Amsterdammer Leeraar, in zijn geheel, onderschrijven: en, hoe welmeenend de man ook zijn moge, en hoe stichtelijk in zekeren zin zijn Boek voor sommige lezers kan geacht worden, wij zien ons genoodzaakt, hem en het publiek aan te wijzen, wat *noodeloozen omslag*, wat *duistere voordragt*, wat *ondoelmatig gebruik van Bijbelteksten*, en alzoo *niet te bewijzen stelling*, wij hier te midden van het geroemde goede aantreffen. Wij achten ons wel verpligt, deze min aangename uitspraak met voorbeelden te bevestigen, maar rekenen ons niet gehouden in ons Tijdschrift dat met die breedvoerigheid te doen, als zulks in het straks genoemde, uitsluitend gewijd aan de beoordeeling van geschriften tot de Godgeleerde wetenschappen behoorende, geschied is.

Behoeven wij, na de opgave van den hoofdzakelijken inhoud in de verschillende Heofdstukken hier voorkomende, onzen lezers wel bijkans meerdere bewijzen op te geven, dat in dit geschrift *eene noodelooze omslagtigheid* heerschende is? Of kunnen de onderwerpen in de eerste zeven Hoofdstukken van het Eerste Deel voorkomende, te zamen meer dan de helft van dat Deel uitmakende, waarlijk gezegd worden tot het groote onderwerp, volgens den titel te behandelen, in zoo volstrekt verband te staan, dat zij hier niet zeer wel zonder eenige schade konden gemist worden? Wij willen toestaan, dat zij te zamen als eene inleiding voor dit Werk, in een kort bestek voorgesteld, doelmatig kunnen geacht worden. Maar wanneer ik den wandel met God, *niet vooral, maar uitsluitend*, in gemeenschap met onzen Heer JEZUS CHRISTUS wil leeren kennen en aanbevelen: wat naam kan het dan anders dragen, dan dien van wijdloopigheid, welke geheel noodeloos is, wanneer

ik een vierde gedeelte van het geheele Werk besteed aan eene aanwijzing, waarin de verwijdering van God bestaat en welke hare treurige gevolgen zijn; hoe de gevallen mensch een voorwerp van Gods zorg en liefde zij; hoe de oude heiligen met God wandelden; welk een vriend Gods ABRAHAM was; hoe zich zijne nakomelingen gedroegen; wie MOZES en DAVID geweest zijn, en hoe de Psalmen uit - en tot - het hart spraken. Als in het voorbijgaan zij hier gevraagd, of ABRAHAM, IZAÄK, JACOB, JOZEF, MOZES en DAVID ook niet tot de *oude heiligen*, van welke in het IVe Hoofdstuk was gesproken, behoorden. Wij herhalen nog eens, dat wij wel in dit een en ander veel schoons en goeds aantroffen; maar met dien wijden omslag behoorde dit alles, dunkt ons, bij het hier te behandelen onderwerp, geheel en al niet. Hetzelfde merken wij aan van hetgeen wij in het Tweede Deel van de zedeleer des Ouden en Nieuwen Verbonds, in twee afzonderlijke Hoofdstukken, vermeld vinden. Maar wij zouden te breedvoerig worden in onze beoorgdeeling, wanneer wij met meer andere voorbeelden deze breedvoerigheid, welke aan het onderwerp, hetwelk hier behandeld wordt, eer afbreuk dan voordeel doet, wilden staven. Men sla het Boek open, waar men verkiest, en men zal zoowel in de zaken, welke men hier aantreft, als in den stijl, in welken die hier behandeld worden, de billijkheid van onze klagte over doel- en noodelooze wijdloopigheid ontwijfelbaar opmerken. Ja, wanneer wij al hetgeen hier voorkomt in deszelfs verschillende deelen overzien, komen wij op het vermoeden, dat al deze vier en twintig Hoofdstukken onderwerpen ontwikkelen, elk van welke misschien vroeger voor eene afzonderlijke predikatie des Eerw. Schrijvers gediend hebben, en nu alzoo tot één geheel zijn zamengebragt, hetwelk deze Boekdeelen vullen moest.

Er heerscht in dit geschrift verder *eene duistere voordragt*. Wij betuigen den Eerw. CORSTIUS, dat wij hem dikwerf niet begrepen. Wij lazen en herlazen, en konden telkens den zin niet vatten. Wij meenen die duisterheid vooral bespeurd te hebben in die Hoofdstukken van het Eerste Deel, welke gewijd zijn aan de voorstelling van hetgeen de gemeenschap met CHRISTUS zij en in zich sluite; van de kenmerken en vruchten derzelve; en dan weder van de weldaden der gemeenschap met God en Christus. Het schijnt ons toe, dat de veelheid der woorden, het opstapelen van denkbeelden en Bijbelteksten, de min logische voordragt, het gebrek aan juiste beschrijving en behoorlijke bepaling van hetgeen wij door die gemeenschap met God en Christus te verstaan hebben, en wat wij meer konden noemen, die duisterheid en onbestemdheid veroorzaken. Zoo bleef het ons, na herhaalde lezing, geheel onduidelijk wat onderscheid er tusschen *de vruchten* en *de weldaden* der ge-

meenschap met God en Christus besta. Ja, veel, hetwelk tot de laatstgenoemde gebragt wordt, scheen ons toe, tot den aard der gemeenschap met Christus zelve te behooren. Wij zouden geheele bladzijden moeten afschrijven, om het een en ander op te helderen: daarom verzoeken wij onzen lezers liever eene en andere op te slaan, b.v. bl. 182 en 183, 204 en 205; en wij houden ons verzekerd, dat nadenkende lezers hier een aantal uitdrukkingen, verklaringen en aanhalingen uit den Bijbel vinden, welke ieder op zich zelve nadere verklaring behoeven, hoe dezelve hier te pas komen, en wat zij tot de daargestelde zaak afdoen.

Ook in het Tweede Deel troffen wij telken reize diezelfde duisternis aan. Het tweede Hoofdstuk valt voor ons open. Het bevat de verdere overweging van JEZUS dierbaarheid. Wij willen een enkel voorbeeld aanhalen. Om op te helderen, dat JEZUS onze *voorspraak* genoemd wordt en dat *Hij voor ons bidt*, lees ik hier bl. 30. Na acht regelen gebezigd te hebben, om te zeggen, dat wij aan geene eigenlijk gezegde *voorbede* moeten denken: 'De meening van PAULUS is alleen, dat JEZUS in den hemel de belangen zijner Gemeente behartigt, gelijk de Hoogepriester die van Israël in den heiligen Tempel. (?) Het is *eene tusschenkomst* zijner liefde en almagtige zorg voor de geloovigen, gegrond op en de vrucht zijnde van zijn verzoenend lijden en sterven, als een offer voor onze zonden. Door deze tusschenkomst, waaraan het denkbeeld eener eigenlijk gezegde *voorbidding* niet noodzakelijk verbonden is, en van welke de wijze en aard ons in de H.S. niet nader bepaald wordt, zorgt JEZUS, dat het heil, door Hem verworven, door allen, die in Hem gelooven, met de daad en in al deszelfs omvang genoten wordt enz. enz.' En verder: 'op dat *altaar der verzoening* moeten onze gebeden liggen, zullen ze een aangenaam reukwerk zijn voor God.' (Openb. VIII:3) enz. enz. Wij vragen niet alleen: waar lezen wij het meeste van het hier ter nedergestelde toch ergens in den Bijbel? Maar wij durven het aan ieders oordeel, indien gezond en onbevangen, overlaten, of deze ontwikkeling heldere voorstelling der hier voorkomende zaak mag heeten. En zóó ging het ons telken reize. Wij lazen slechts weinige bladzijden, in vergelijking van de ontelbare, op welke wij ons moesten vragen: welken bepaalden zin wij aan deze en gene ontwikkeling, verklaring en uitdrukking moesten hechten?

Eindelijk tot eene proeve van *ondoelmatig gebruik van Bijbelteksten en daardoor niet te bewijzen stelling*, kiezen wij het achtste Hoofdstuk, ten opschrift hebbende: *de Heilige Geest, als de groote Leermeester der gebeden*. Wij meenen dit opschrift reeds zonderling te mogen noemen, en tot velerlei misbruik en verkeerde voorstelling geeft het aanleiding. Wij kennen ook niet één gezegde uit

den Bijbel, hetwelk ons grond geeft de hier bedoelde waarheid aldus uit te drukken. Wel is waar, wij behoeven tot het wèl bidden ook den verlichtenden en heiligenden invloed van den Geest van God en van Christus, den Geest der waarheid, des geloofs en der heiligmaking, den Heiligen Geest: wij zijn er verre af om dit te ontkennen. Maar wanneer wij nu dien invloed van Gods en Christus Geest ook tot wèl bidden door middel van de prediking des woords, de regte kennis en beoefening van het Evangelie moeten ontvangen, hetwelk de Eerw. CORSTIUS in dit Hoofdstuk zelf erkent; dan meenen wij voor ons het beter te zijn, zich te onthouden van alle uitdrukkingen en voorstellingen, die het misbruik dezer leer, welke ons ééniglijk tot ootmoed en dankbaarheid stemmen moet, zouden kunnen in de hand werken.

Beroept de Schrijver zich hier op Rom. VIII:26[b], gelijk hij schijnt te doen, wij zouden wel willen weten, wat ander redelijk denkbeeld aan deze woorden van PAULUS te hechten zij, dan dit: ‘Bevindt de ware Christen zich in zoodanige duistere omstandigheden, dat hij niet weet wat te bidden, zoo als het behoort; kan hij dat onder geene woorden brengen; - dat leert hem zijne echt Christelijke gezindheid, geene stellige wenschen uiten, maar alleen het bezwaard gemoed in Gode welbehagelijke zuchten ontlasten.’ Men zie BOSVELD, VAN DER PALM en anderen. Lezen wij hier verder, dat JEZUS zelf menschen, die boos zijn, vermaant, den Hemelschen Vader, *om* zijne goede gaven, *om* den Heiligen Geest te bidden, en meent de Amsterdammer Leeraar, dat *dit* bidden door JEZUS, Matth. VII:11, verg. vs. 7 en Luc. XI:13, bevolen wordt: dan verzoeken wij hem hier den Griekschen tekst na te lezen, en hij zal overtuigd worden, dat dit hier niet geboden wordt. Men grondt die stelling op de verkeerde vertaling, die *ze* of *er* Hem *om* bidden; terwijl in het oorspronkelijke slechts staat: *die Hem bidden*. Wij meenen hier dan door onzen Heer alleen toegezegd te zien: ‘dat de Hemelsche Vader veel meer dan aardsche Vaders genegen is, het gebed te verhooren; en, wat Hij ook geven of onthouden moge, *op het welgestemd gebed*, aan hetwelk vooral de onderwerping van eigen' wil aan Gods wil nooit ontbreekt, *den Heiligen Geest* (bij Mattheus genoemd) *goede gaven* bij uitnemendheid, *altijd geeft*.’ Wij gaan stilzwijgend voorbij de aanhaling van Zach. XII:10[a], daar de Schrijver zelf door de verklaring der woorden: *Jehova zal over hen uitstorten den geest der genade en der gebeden*, dat is: ZULK *een' geest, die hen tot God deed wederkeeren, en hen om genade en schuldvergijffenis zou doen bidden*, genoeg aantoont, dat ook deze tekst hier geenszins doeltreffend is. Zullen wij alzoo voortgaan? nog een en ander althans. Na de teksten te hebben aangehaald, Rom. XV:13 en Efes. III:16, zegt de Schrijver: ‘Mogen wij op hetgeen de Heilige

Schrift in deze getuigenissen spreekt, volkomen staat maken, dan blijkt het van zelf, dat de Heilige Geest onze Leermeester is tot een vrijmoedig en geloovig gebed.' Wij begrijpen volstrekt niet, hoe de Schrijver wederom uit deze Apostolische gezegden deze zijne stelling afleiden kan; tenzij *per millesimam consequentiam*, en dan nog niet in den zin, welken hij doorgaande aan deze zijne uitdrukking schijnt te hechten. Wij lezen eindelijk hier: 'De discipelen vroegen den Heer: *leer ons bidden!* dit moet ook onze vraag zijn, en JEZUS zal het ons leeren door zijnen Geest, die zich daartoe bedient van zijn Woord, hetwelk eene kracht Gods is tol zaligheid een iegelijk die gelooft.' En nu worden wij verder bepaald 'bij het gebed des Heeren, hetwelk ons, door de zorg des Heiligen Geestes, in geschrift is nagelaten;' zegt de Schrijver. Dit laatste worde door ons aangenomen, in welken zin de Eerw. CORSTIUS zulks ook moge verkiezen; het geeft ons altijd regt om te vragen: of hij dit Hoofdstuk niet met meerdere naauwkeurigheid had kunnen betitelen: *onze Heer Jezus Christus, de groote Leermeester des gebeds*. En alzoo zal alles, wat wij in dit Hoofdstuk aantreffen, in redelijken Bijbelschen zin opgevat, met weinige woorden hierop nederkomen: wij moeten leeren bidden in den geest van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, die ons daartoe het beste voorschrift heeft gegeven. In dat gebed is zijn Geest, de Heilige Geest, heerschende; en wie zóó leert bidden, wordt door dienzelfden Heiligen Geest geleid en bestuurd in zijn bidden. Dit hebben wij noodig, zal ons gebed Gode kunnen behagen, het regte bidden zijn; en wij alzoo groote stof tot ootmoedige dankerkentenis, dat onze Heer alzoo ons in - en door - zijnen Heiligen Geest leert bidden.

Maar genoeg; wij herhalen ons leedwezen, dat wij, in weerwil van het stichtelijke van dit Boek, deze aanmerkingen op hetzelve niet hebben kunnen terug houden, en wenschen hartelijk, dat ook dit Geschrift van den Eerw. CORSTIUS zoo veel nut stichte als hetzelve vermag.

Blikken in de Wereldgeschiedenis en hare Leiding, door *A. Bräm*, V.D.M.; uit het Hoogduitsch vertaald door *W. Laatsman*, Predikant te Rheede.

Te Amsterdam, bij W. Messchert, 1836. 8°. x en 186 bl.

Een vreemd en zonderling geschreden Boek, waarin bij veel waars en bruikbaars, bij vele vernuftige en schrandere opmerkingen, vele gewaagde vooronderstellingen, onvoorziene uitspraken, veel gezwollenheid van stijl en gemoedelijke onzin gevonden wordt. Een Boek, dat zekerlijk aanleiding geeft tot nadenken, maar waaruit voor de

beschouwing der Wereldgeschiedenis misschien *zoo veel* niet te leeren valt, als de Schrijver en ook de Vertaler, blijkens Voorrede en Inleiding, schijnen te vooronderstellen. Daar zijn in onzen tijd op zoo velerlei wetenschappen, zoowel diepe en heldere, als oppervlakkige en onbeduidende blikken geworpen, en ook de Geschiedenis bleef daarvan niet uitgezonderd. Mannen als HEEREN, JOH. V. MÜLLER, V. ROTTECK, V. RAUMER, e.a., hebben veel licht doen opgaan. Of de *blikken* van den Duitschen Godgeleerde, die bijzonder behagen schijnt te vinden in eene *poëtisch-mystische* wijze van voorstelling, welke ons soms aan JEAN PAUL, soms weder aan COCCEJUS herinnerde, tot de *eerste* of *laatste* soort behoore, beslisse de lezer. Wij, voor ons, gelooven, dat, indien een Schrijver het er op toelegt, om heldere en degelijke denkbeelden te ontwikkelen en ware kennis, van welken aard ook, te verbreiden, hij daartoe eenen anderen toon moet aanslaan.

De Inleiding plaatst ons op het standpunt, om de blikken van den Schr. te kunnen volgen. God openbaart zich in de Natuur, in de Geschiedenis en in zijn Woord. De verhouding, (lees: betrekking) welke zij tot elkander hebben, wordt aldus aangewezen, bl. 3: ‘De Natuur, de menschenwereld en het Woord Gods, zijn drie in één middelpunt getrokkene, dus in elkander liggende kringen, of, zoo gij wilt: het Voorhof, het Heilige en het Heilige der Heiligen in den tempel der openbaring Gods op aarde.’ - ‘De Geschiedenis is eene onderwijzing Gods in levendige trekken; een groot drama, niet in leugenachtige vermomming en nabootsing voorgesteld, maar in den heiligen ernst der werkelijkheid, en met de kracht en regten der waarheid uitgerust, bl. 17. ‘Zij is eene openbaring Gods, eene *Theologie* in het leven en door het leven. (Zij leert ons, (is de bedoeling) de eigenschappen, de weldaden, het bestuur van God over de wereld en zijne handelingen met de volkeren kennen). “Zij is ook eene openbaring van den mensch, eene *Anthropologie* in het leven, en door het leven,” bl. 18. Zij bevat den ontwikkelingsgang van het raadsbesluit Gods over de menschen, en leert ons Gods heerlijkheid in zijne regering en werken kennen; zij is eene verklaring van het woord Gods.’ bl. 20.

Op bl. 2 was ‘Gods Woord de sleutel tot het begrip van alle andere dingen,’ en op bl. 20 is de Geschiedenis weder de sleutel van den sleutel. O, zucht tot beelden en gelijkenissen! Er volgen: Omtrekken der Wereldgeschiedenis. I. Een overzigt van het geheel. ‘CHRISTUS en zijn Koningrijk is het ware heiligdom der Geschiedenis;’ bl. 23. ‘insgelijks het middelpunt.’ bl. 24. ‘De hoofdtijd. vakken der Geschiedenis zijn vier: *a*. de Voortijd. (tot den Zondvloed). *b*. De tijd van voorbereiding voor de komst des aanstaanden Verlossers, *de oude tijd. c*. De tijd van ontwikkeling, *de nieuwe*

tijd. d. De tijd van overwinning, eindigende met het jongste gerigt (lees: laatste oordeel.) Tweede Omtrek. De twee voor ons zigtbare tijdvakken der Geschiedenis in hunne betrekking tot den gang van het Koningrijk van CHRISTUS, bl. 27. God openbaart zich aan ABRAHAM; zorgt voor eene eigenaardige volksopvoeding enz. der Israëlieten, - de andere volken gingen hunne eigene wegen; geheel de oude wereld moest eene groote algemeene ondervinding opdoen, die haren hoogmoed vernederen en haar voor de groote verlossing kon vatbaar maken; - dat de verwijdering van God de kiem des doods in zich draagt, moest zij leeren erkennen enz. Hier wordt veel goeds en voortreffelijks gezegd over den toestand der oude wereld buiten CHRISTUS. *De nieuwe Geschiedenis*. Eigenlijk de geschiedenis der Christelijke wereld, of de uitbreiding van het Koningrijk Gods op aarde.

Derde Omtrek. De heerlijkheid des menschen, die zich ontwikkelt, het innerlijk karakter van den tijd bestuurt, (lees: bepaalt) maar toch niet helpen kan.

Vierde Omtrek. Wie bezit het rijk op aarde, en wie bestuurt de hoofdmassa's (massa's) en hoofdverschijnselen, die zich na elkander op aarde bewegen en vertoonen? Aan het slot van dezen laatsten Omtrek lezen wij onder anderen: ‘Israël (het geestelijk?) zal vrij worden en de oude gevangenschap verlaten. Maar dat is ook de tijd van den laatsten strijd, van den zigtbaren en persoonlijken Antichrist; van de laatste beproevingen - dit alles ligt voor ons en niet meer verre van ons verwijderd.’ - Is dus, gelijk andere onderzoekers der Geschiedenis wel eens hebben opgemerkt, de aanvang aller geschiedenis Poëzij, het einde schijnt Profetie te zijn. *Tantum!* Nog wordt in dit Werkje gevonden: Schets eener Geschiedenis van den Voortijd, met bijlagen. Wij lazen liever, en met meer nut, ja! wat al niet daarover? Welnu, VAN DER PALM's *Bijbel voor de Jeugd*, en nevens den Bijbeltekst zijne *Aanteekeningen op de Staten-Overzetting*. NOACH na den Zondvloed. De toren van *Babel*. Een brief, als Aanhangsel, (uit een tijdelijk en plaatselijk oogpunt te beschouwen, zoo als vele Bijbelplaatsen, door den Schrijver aan. gehaald). Opmerkingen en gedachten bij de vervallen sloten en kasteelen, in den omtrek van *Bazel*, met eenen *blik!* tevens op de jongste *revolutionnaire* woelingen aldaar.

Verheven, ja, dichterlijk soms is des Schrijvers gedachtenloop! doch, men houde het ons ten goede, wij willen liever, in plaats van met hem het oordeel te spreken over de zonden van voorvaderen of tijdgenooten, lezen en herlezen en zoeken te beoefenen, wat JEZUS zegt bij Lucas XIII:2-5.

De Lezer zal bemerken, dat wij met dit Boekje niet hoogelijk zijn ingenomen, en, zoo wij vertrouwen, ons oordeel billijken.

Wat de vertaling aangaat, die is over het algemeen voortreffelijk; en daar de Eerw. Vertaler verschooning vraagt voor de Duitsche kleur, die hier en daar over taal en stijl zal gespreid liggen, zou het onheusch zijn, om enkele kleine vlekjes te willen aanwijzen. Overigens willen wij niet gaarne met iemand over *woorden* twisten, maar geven in bedenking, of de woorden des Vertalers, bl. VII, 'iedere door Gods genade levend gemaakte ziel,' zijne bedoeling duidelijker dan andere woorden uitdrukken; terwijl wij *voorts* verre van overtuigd zijn, dat het er in ons Vaderland ten opzigte van Godsdienstleer en Wijsbegeerte in derzelver onderlinge betrekking zoo donker uitziet, als de Eerw. LAATSMAN in zijn woord aan den Lezer, bl. VII, *vooronderstelt*, maar niet *bewijst*, dat misschien nog al moeijelijkheden in zich hebben zou, - durven wij hun *eindelijk* verzekeren, dat het lot, hetwelk hij, bl. IX, profetisch aan het Boekje des Heeren BRÄM voorspelt, althans bij ons niet is verwezenlijkt geworden; - dat wij het, noch *gemelijk*, noch *boosaardig* ter zijde gelegd hebben, maar het met aandacht gelezen, en hoewel wat *laat*, toch *onpartijdig* aangekondigd hebben, gelijk geschied is bij dezen.

22 Januarij 1838.

Geschiedenis der Watervloeden aan de Kusten der Noordzee, sedert den Cymbrischen vloed tot en met 1830. Uit het Hoogduitsch van *Fridrich Arends*.

Groningen, bij W. van Boekeren, 1837, 408 bl.

D^{r}. R. WESTERHOFF, te *Warfum*, begon ten jare 1835 de vertaling der *Physische Geschichte der Nordsee-Küste und deren Veränderungen durch Sturmfluthen seit der Cymbrischen Fluth bis jetzt*, door FRID. ARENDS, in 1833 in het licht gezonden. Hij leverde echter slechts de beide eerste afdeelingen van dit Werk, benevens uitvoerige aanteekeningen op de eerste zestig bladzijden; belovende het vervolg van deze laatsten, alsmede eene vertolking der derde afdeeling, ook als afzonderlijke *Geschiedenis der Watervloeden*, ingeval aan die beide eerste afdeelingen een gunstig onthaal mogt te beurt vallen. Met het Werk, hetwelk wij hier aankondigen, voldoet de Uitgever aan deze laatste toezegging. Waarom niet de aanteekeningen, met het drukken van welke, blijkens het Voorberigt voor het tweede Deel, in 1835 werd voortgegaan, vooruit zijn gezonden? Wij weten het niet. Dit derde Deel van de Geschiedenis der Noordzeekusten heeft eenen anderen Vertaler gevonden, die zich J.B.W. teekent, zonder dat daarvan reden wordt gegeven. Of het Werk van ARENDS hier alleen vertaald, dan ook vermeerderd is? Wij weten het evenmin, omdat het oorspronkelijke ons onbekend is en de Vertaler er over zwijgt;

doch wij vermoeden, dat de overzetter, misschien wel onder de leiding van Dr W., hier en daar iets zal hebben ingevuld, opdat de derde afdeeling tevens te beter een op zich zelf staand geheel mogt kunnen uitmaken. Het bereiken van zoodanig dubbel doel is nogtans een hoogstmoeijelijk werk, en steller dezes twijfelt zeer, of de bezitters van de beide eerste Deelen der *Natuurkundige geschiedenis van de Kusten der Noordzee, en van de veranderingen, welke zij sedert den Cymbrischen vloed tot op heden door watervloeden ondergaan hebben*, met *dit* derde Deel derzelve wel vollen vrede zullen hebben. Bij hem was dit ten minste niet het geval, en, uitgenoodigd om van dit boekwerk eenig verslag te geven, wil hij zijne redenen openleggen.

De Gids heeft de beide eerste Deelen niet kunnen aankondigen bij de uitgave. Wij moeten dus den lezer vooraf kortelijk derzelver inhoud mededeelen.

Deel 1, zonder de voorberigten 252 bladz. sterk, bevat de eerste afdeeling: *over den oorspronkelijken toestand en gedaanteverandering der Noordzeekusten*. Men vindt hier: 1. *de Noordzee*, bl. 1-22; 2. *oorspronkelijke bodem, zandgrond* (geest) bl. 23-46; 3. *de duinen*, bl. 47-60 (tot hiertoe loopen de aant. D. II, bl. 291-464, van D^{r}. R. WESTERHOFF, welke allezins blijken dragen van kunde en belezenheid); 4. *het ontstaan der veenen*, bl. 61-128; 5. *het ontstaan van den aangeslijkten grond*, bl. 129-250 (de hiertoe behoorende aanteekeningen worden nog gewacht).

Deel II, zonder het Voorberigt en de Aant., 290 bladz. sterk, behelst de 2^{e} afdeeling, of de *Geschiedenis der natuurlijke veranderingen van de kusten der Noordzee*, bepaaldelijk: 1. *voor de Christelijke tijdrekening*, bl. 1-8; 2. *de Noordzeekusten, in het begin der Christelijke tijdrekening*, bl. 9-50; 3. *overzigt van de veranderingen, met de kusten der Noordzee* GEDURENDE *en* SEDERT *de middeleeuwen voorgevallen*, bl. 53-290. Volgt nu hierop eene *derde afdeeling*, of

Deel III, als *Geschiedenis der Watervloeden*, dan zal men, in verband met den titel, *niet* eene opgave van alle vloeden verwachten, *maar*, zoo als Afd. 2, Hoofdst. 3, de kusten volgende, een goed overzigt gaf van de veranderingen, welke derzelver bijzondere deelen ondergaan hadden - een soortgelijk overzigt van de uitwerkselen van *die* watervloeden, welke wezenlijke *veranderingen*, in de kusten veroorzaakt, hebben voorafgegaan, gelijk het Werkje door den Heer J. DE KANTER, PHZ., over den watervloed van 1808 uitgegeven, van eene *natuurkundige beschouwing van de Oorzaken der Watervloeden*. - Zeer veel van hetgeen thans in dit Boekdeel wordt aangetroffen, zou op die wijze hebben moeten wegvallen; want, veel komt er in voor, hetgeen men reeds uit het 2^{e} Deel weet; veel, hetgeen in het geheel niet tot het onderwerp behoort;

b.v. bl. 51, dat de Heer DETLEV, Burgemeester te *Tönningen*, die zich, bij den vloed van 1436, in eene *badkuip* op weg begaf om zijne vrouw te redden, doch daarmede een *zeereisje* deed, bl. 82; dat 43 varkens aan den Egmonder dijk aankwamen op een' mesthoop, welke heel uit het land van *Putten* was weggespoeld, en meer soortgelijks, bl. 86, 182, 240 en t.a. pl., hetwelk *geene* merkwaardige *veranderingen* in de *Noordzeekusten* te weeg bragt, die hier toch hoofdzaak waren. Dáárom alleen kunnen wij vrede hebben met het berigt, bl. 83, dat in 1570 Friesche Veenlanden, met huizen en al wat deze bevatteden, rond dreven, eenige stukken zelfs heel naar de Provincie *Utrecht*, alwaar zij zich als heuvels te *Maarseveen* en elders weder vastzetteden. ‘De eigenaars van de weggedrevene gronden verlangden daarna hun land terug; men maande hen aan, hetzelve binnen 24 uren weder weg te halen, dewijl de bezitters van de daardoor overdekte velden hunnen grond moesten gebruiken; daar zulks echter onmogelijk was, bleef het land liggen, waar de vloed het heêngespoeld had.’ bl. 88, dat een stuk lands, met een huis omringd door berken, daarop, uit *Groningerland* kwam aandrijven, en in *Reiderland*, digt bij eene kerk, weder vast raakte, waarover een geschil ontstond, hetwelk de regter besliste, door te bepalen, dat de eigenaar van het land aan den bezitter van het huis zoo veel door koop zou afstaan, als deze tot het bouwen van een nieuw huis en tot deszelfs leem noodig had,’ en m.d.; want, terwijl zoodanige, behoorlijk met regtsacten gestaafde, gedaanteveranderingen, den geschied- en oudheidkundige bedachtzaam moeten maken, en wenken behelzen, om *wel* te onderzoeken, of de heuvelen in zijn land niet van elders kunnen aangedreven zijn, bezitten zij nog de bijkomende verdienste, dat zij leering behelzen voor advokaten en regters; iets, dat te dezen dage niet overtollig zal worden gerekend, wanneer men in het oog houdt, dat na de vaststelling der geprojecteerde regterlijke organisatie, de bedeeling des regts wederom bij voorkeur aan patriciërs of aristocratische familiën zal worden toevertrouwd, en dat het dus van belang is, het volk van dezer meerdere wijsheid te overtuigen door proeven, welke Regters op zigt tevens wel *ad notam* mogen nemen.

Wij ontkennen in geenen deele, dat in het Werk zeer veel belangrijks wordt aangetroffen; maar wij bejammeren het, dat bij deze *Geschiedenis der Watervloeden* geen vast plan is gevolgd, geen bepaald doel in het oog gehouden. De Vertaler noemt haar een welgeordend overzigt van de veelvuldige, soms ontzettende, watervloeden, *welke de zee*, ook vooral aan ons Vaderland, als zoo vele rampslagen heeft toegebragt.’ Dit is wel in overeenstemming met den titel, maar evenwel niet juist; want wij vinden hier

ook berigten van *stormwinden* en *onweders*, bl. 52, 65, 75, 100, 107 enz. en van *aardbevingen*, bl. 101, 289 enz., ZONDER *watervloeden;* en van overstroomingen, NIET door de *zee* veroorzaakt, zoo als de *rivieroverstroomingen*, bl. 56, 57, 103, 161, 166, 364 enz., de *ijsvloeden*, bl. 77, 159, de *sneeuw* en *regenvloeden*, bl. 77 enz., de *waterhoos*, bl. 75. De uitdrukking: *kusten der Noordzee* op den titel, moet mede niet te sterk gedrukt worden, daar *kusten* in den zin van *kustlanden* nog niet ruim genoeg is, wanneer men gebeurtenissen ziet opgenomen uit *Saxen*, bl. 39, *Thuringen*, bl. 50, *Italië*, bl. 147 enz. En *welgeordend* is het overzigt alleen in zóó ver, als er streng de *tijd*orde bij in het oog is gehouden. Het geheel is eigenlijk niet veel meer dan eene zorgvuldige, dikwerf *te* zorgvuldige, aaneensnoering der berigten aangaande waterrampen, welke sedert meer dan 20 eeuwen de kustlanden der *Noordzee* getroffen hebben, voor zoo veel de Schrijver die berigten kende.

Sedert meer dan 20 eeuwen zeiden wij, in plaats van het: *sedert den Cymbrischen vloed*, op den titel, welke tijdsbepaling waarlijk zeer vreemd is aan het hoofd van een Werk, hetwelk begint met de verklaring, ‘dat wij van den Cymbrischen vloed eigenlijk niets weten, en dat het verwondering moet baren, dat deszelfs bestaan zóó algemeen en zóó zeker geloofd wordt,’ bl. 3. Sedert de *Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, ten jare 1814, onder hare *Verhandelingen*, D. II, St. 1, bl. 185, CORN. NOZEMANS *bedenkingen over den zoogenaamden Cymbrischen vloed* uitgaf, zal dit laatste ook in *Nederland* wel het geval niet meer zijn geweest.

Dat voorts de Schrijver opnam, hetgeen hij aantrof, blijkt, *deels* uit de ongelijkheid der berigten aangaande de vloeden, *deels* uit het opnemen van bijzonderheden, welke, onzes inziens, den toets des gezonden verstands niet kunnen doorstaan. Of is het geene ongelijkheid, dat aan den, gewis ontzettenden, vloed van 1717, niet minder dan 62 bl. (196-256) worden toegewijd, terwijl in de daarop volgende 107 bladz. ten minste 40 vloeden worden afgehandeld, welke in de volgende 100 jaren plaats hadden, waaronder er (b.v. 1775, 1776, 1808) toch ook waren van vreesselijke uitwerking? Is het oordeelkundig, wanneer men schrijft, zoo als bl. 77: ‘De winter van 1564 leverde zulk eene verbazende hoeveelheid *sneeuw* op, dat bij de opdooi alles onder water liep, zoodat de menschen op zolders moesten vlugten, hoewel er *desniettegenstaande* nog velen, benevens eene menigte vee verdronken, terwijl ook *de dijken* veel leden; het geheele land geleek, gedurende 5 of 6 weken, *eene zee*. De “*Chron. Agathense*,” welke dit berigt mededeelt, noemt (NB.) *geene plaats*. Waarschijnlijk trof *Noord-Holland* die ramp, *daar er* (NB.) in de beschrijving van *Enkhuizen* ook gewaagd wordt van *eene harde vorst en sterke*

opdooi, met vermelding, dat *het ijs* zich door den Zuiderdijk schoof en twee Zoutkeeten vernielde.'? Zal men geloof vinden, wanneer men verhaalt, zoo als bl. 82: "Verscheidene huizen in *Noord-Holland*, op veengrond staande, geraakten vlot. Bij *Schagen* dreef een derzelve *door de sluis* naar den dijk, *alwaar* deszelfs bewoners *eerst*, door het toeroepen van de op den dijk staande aanschouwers, *hunne zeldzame scheepvaart* vernamen.' Bl. 83: 'In den omtrek van *Vollenhove* dreef een huis met schuur en oven, *door boomen* omringd, eene halve mijl weg, *zonder dat de bewoners het minste bespeurden*, die bij het aanbreken van den morgen zeer verwonderd waren, dat zij zich op eene hun geheel vreemde plaats bevonden;' ald. 'Bij *Makkum zeilde* (NB. bij vliegenden storm) een schip van 70 lasten, met de lading, *over den dijk heen*, verre landwaarts in.' Bl. 241: 'Eene vrouw, die met haren man *op een stuk hout* van den *Neszmer-groden* naar *Butforde*, in het ambt *Witmund, dreef*, werd onderweg moeder; de man stak het kind onder zijne kleêren, en kwam met hetzelve en de moeder behouden aan;' enz., enz. Door dit een en ander is het Boekdeel zwaarder, en daardoor duurder, geworden dan behoefde; maar tevens ook minder belangrijk voor eigenlijke beoefenaren van Geschiedenis, Natuur- en Oudheidkunde. Misschien was het evenwel niet zoo zeer bestemd voor *dezen*, als wel voor een ander publiek. Trouwens, in het Voorb. voor Dl. II, bl. v, deelt D^{r}. WESTERHOFF eene les mede, door eenen Recensent in de *Leipziger Literaturzeitung* vroeger aan Schrijvers gegeven, welke ons, bij het lezen van Dl. III, nu en dan onwillekeurig in gedachte kwam, en die verdient door *den Gids* herinnerd te worden: '*Ein Schriftsteller, der nicht für die Flachköpfe der müssingen Lesewelt schreibt, sondern wissenschaftliche Gegenstände behandelt, muss auf die Geduld, die Zeit und den Beutel seiner Leser schonende Rücksicht nehmen*.' Die les is hier *niet* in acht genomen; men heeft het Boek eenen eigenen titel gegeven, - en zeker is er in ons Vaderland een publiek, hetwelk het met graagte zal ontvangen, en met belangstelling doorlezen, zonder vele aanmerkingen te maken. Voor *dat* publiek zijn echter de beide eerste Deelen, vooral de aanteekeningen des Vertalers, te hoog, en wil het onzen raad volgen, dan zal het zich met deze *Geschiedenis der Watervloeden* alleen vergenoegen. Onze meer ongunstige beoordeeling is een gevolg van de verwachtingen, welke het door D^{r}. WESTERHOFF vertaalde bij ons had opgewekt, en dus van meerdere bekendheid met de beide eerste Deelen.

Misstellingen zouden wij verscheidene kunnen aanwijzen, zoo als bl. 31 en 36, waar gesproken wordt van *binnendijken*, ofschoon de landen werden *buitengedijkt;* bl. 40 en 44, waar van de *Vier*

Ambachten wordt gezegd, dat zij te zamen tegenwoordig *Zeeuwsch Vlaanderen* uitmaken. Alleen de Oostelijke helft van *Zeeuwsch Vlaanderen* bestaat toch uit 2 der 4 Ambachten; de beide andere Ambachten behooren nog tot *Vlaanderen* enz. Wij hebben tot zoodanige aanwijzing evenwel noch tijd, noch lust. Slechts één punt willen wij ten slotte aanroeren. Bl. 349 wordt in den tekst gezegd, dat men, ten jare 1808, in *Vlaanderen* de geledene schade berekende op ƒ6,118,000; in de aanteekening lezen wij: 'vermoedelijk eene 0 te veel.' De Vertaler kende zeker het Werkje van den Heer J. DE KANTER PZ., te *Middelburg*, over den vloed van 1808, niet; want anders had hij *die* aanteekening gewis terug gehouden. Deze berekende, bl. 67, 68, de schade, op grond van een afschrift van het algemeen verslag door den Heer FAIPOULT, Prefect van het Departement der *Schelde*, aan het Fransch Gouvernement opgezonden, op 'niet minder dan *zes millioenen, honderd en achttien duizend* guldens' aldus *met woorden* uitgedrukt.

TRANSISALANUS.

Monographies de Mammalogie, ou Description de quelques Genres de Mammifères etc., par *C.J. Temminck*, Directeur du Musée des Pays-Bas, etc.

Tom. 2. Livrais. 1 et 2. Leide, chez C.C. van der Hoek, 1835-1837.

Het eerste Deel van dit Werk, dat bij DUFOUR en D'OCAGNE, te *Parijs*, werd uitgegeven, is reeds sedert het jaar 1827 voltooid, en bevindt zich gewisselijk in handen van iederen beoefenaar der Natuurlijke geschiedenis. Minder, en zelfs zeer weinig bekend zijn daarentegen de twee eerste stukken van het tweede Deel, welke in ons Land zelf het licht zien, alwaar ook de teekeningen en platen vervaardigd zijn. Wij gelooven derhalve, den Lezer eene dienst te bewijzen, met in dit Tijdschrift eene korte *Analyse* van deze belangrijke bijdragen tot de Natuurlijke Historie mede te deelen.

Wat het genoemde eerste Deel van dit Werk betreft: over hetzelve is in het algemeen gehandeld in eene beoordeeling, voorkomende in de *Bijdragen tot de Natuurkundige Wetenschappen*(1), tot welke beoordeeling wij den Lezer te dien opzigte verwijzen, terwijl wij ons hier alleen zullen bepalen tot den bijzonderen inhoud van de twee laatst verschenen stukken, welke vijf *Monographiën* van Zoogdiergeslachten bevatten.

(1) Zie *Bijdragen tot de Natuurkundige Wetenschappen*, verzameld door H.C. VAN HALL, W. VROLIK en G.J. MULDER, *Boekbeschouwing*, bl. 30-36, 1e Deel, 2e Stuk, 1826.

De eerste van deze *Monographiën* (zijnde de achtste van het geheele Werk) handelt over het geslacht *Rhinolophus*. Men weet, dat deze vledermuizen zich voornamelijk kenschetsen door de zeer te zamengestelde huidaanhangsels, welke bij deze dieren de plaats van den neus innemen, en dat deze aanhangsels zich dikwerf vertoonen in den vorm van een blad. Op dit onderscheid heeft de Heer TEMMINCK zijne twee afdeelingen van dit geslacht gegrond, hetwelk hij met onderscheidene nieuwe soorten vermeerdert, terwijl hij de reeds vroeger bekende aan eene herziening en *kritiek* onderwerpt, die vele van dezelve niet kunnen doorstaan. De menigte van naauwgezette onderzoekingen, door den Schrijver in het werk gesteld, leveren eenige zeer belangrijke resultaten op. Vooral meenen wij de opmerkzaamheid te moeten vestigen op zijne mededeelingen aangaande de tanden van deze dieren, daar dezelve den natuuronderzoeker voortaan als *Garde-fou* zullen kunnen dienen, ten einde hij niet in dezelfde fouten kome te vervallen van zijne voorgangers. Bij deze dieren zijn namelijk de twee stukjes, uit welke het tusschenkaakbeen bestaat, en welke de twee snijtanden dragen, slechts met banden vastgehecht en dus geheel beweegbaar. Deze tanden vallen uit dien hoofde zeer ligt uit, waardoor bij de onderscheidene *Individus* een verschil in dezelve ontstaat, hetwelk ook in de kiezen dezer dieren wordt opgemerkt. De Schr. deelt vervolgens zijne waarnemingen mede, omtrent de *functie* van het onderste, bij het schaambeen zittende paar tepels, en staaft de vroegere mededeelingen van KUHL, die vond, dat deze organen slechts dienen ter afscheiding van een smerig, stinkend vocht, de hoofdoorzaak van de onaangename lucht, die deze dieren om zich verspreiden. Op eene volgende bladzijde bestrijdt hij de meening van zijne voorgangers, die stelden, dat de *Tragus* aan het oor dezer dieren ontbreekt, hetgene alleen waar is ten opzigte van die soorten, welke, volgens hem, door haar eenvoudig, dwars en weinig zamengesteld neusaanhangsel, eene *sectie* op zich zelve uitmaken. Deze dieren, welke tot heden in de nieuwe wereld niet gevonden zijn, leven meestal in gezelschappen, en houden zich, als vele vledermuizen, bij voorkeur in holten, vervallene gebouwen of in oude boomstammen op. Onmiddellijk na de paring scheiden zich de wijfjes van de mannetjes af, en huisvesten met elkander in holten, waar zij hare jongen ter wereld brengen en opvoeden, na welk tijdvak eerst, zij zich weder op nieuw met de mannetjes vereenigen. De Schrijver gelooft, dat deze zonderlinge gewoonte aan de meeste vledermuizen eigen is, en verklaart uit deze omstandigheid het buitengewone verschijnsel, dat de, door de natuuronderzoekende Reizigers, op eene zekere plaats gemaakte verzamelingen, schier altijd slechts *individus* van

een zelfde geslacht (hetzij mannetjes, hetzij wijfjes) of van eenen zelfden leeftijd bevatten.

Van deze allerbelangrijkste waarnemingen, welke toonen, met hoe vele moeijelijkheden het vormen van volledige collectiën en ook de studie dezer dieren vergezeld zijn, gaat de Schrijver over tot het geven van een beknopt overzigt en van eene kritiek der Werken zijner voorgangers. Hij beklaagt zich, en, naar ons inzien, te regt, over de thans heerschende ongelukkige zucht, om de uitgebreide naamrol der geschapene wezens op eene ligtvaardige wijze met eene menigte namen te vermeerderen, welke minder voor den wezenlijken rijkdom der Natuur, dan wel voor de bewijzen der onbedrevenheid en eigenliefde der Schrijvers schijnen gehouden te moeten worden. De verdiensten van wezenlijke geleerden zijn met waardigheid aangevoerd.

Na deze algemeenheden volgt de optelling en beschrijving van alle bekende soorten van het geslacht *Rhinolophus*, in hetwelk men er ongeveer negen telt, die tot nog toe onbekend waren, en welker ontdekking men meestal aan onze Nederlandsche natuuronderzoekers in *Oost-Indië* te danken heeft. De aanteekeningen over de leefwijze dezer dieren zijn, hoezeer kort, toch ten hoogste belangrijk, daar men nog zoo weinig met hunne huishouding bekend is.

Deze *Monographie* is voorts verzeld van eenige zeer naauwkeurige afbeeldingen van de minst bekende en meest in het oog vallende soorten; terwijl van de overigen slechts enkele deelen, zoo als de kop of het *cranium*, zijn afgebeeld.

De negende *Monographie* van het Werk bevat het nieuwe geslacht *Nyctocleptes*, van hetwelk slechts ééne soort, de *Nyctocleptes Dekan*, bekend is. Dit merkwaardige dier van het Muizengeslacht, of liever van de Muizenfamilie, welke op *Malacca*, op *Sumatra* en waarschijnlijk ook in sommige gedeelten van *Sina* gevonden wordt, draagt bij de inboorlingen op het eerstgenoemde schiereiland den naam van *Dekan*, terwijl het van de aldaar wonende Engelschen *Bamboo*-rat genaamd wordt, welke naam van de leefwijs van het dier is afgeleid, daar hetzelve zich steeds in de bamboes-plantaadjes ophoudt, alwaar het zich, onder de wortelen van deze plant, holen graaft, gedurende den dag in dezelve verborgen blijft, en slechts des nachts te voorschijn komt, om de jonge spruiten van de bamboes af te knagen. Dit hoogst zeldzame dier wordt in grootte vergeleken met een klein konijn, ofschoon de vormen van hetzelve op den eersten blik volmaakt die zijn van eene buitengewoon groote muis, met eenen, iets korteren staart.

De bij deze *Monographie* gevoegde afbeelding geeft ons een

goed denkbeeld van de gedaante van dit dier, en ook van al de *détails*, die het zamenstel van den schedel oplevert, doch niet van de grootte dezer muis, daar de hoofdfiguur op twee derde is gebragt; minder nog van deszelfs fraaije kleuren en hare eigenaardige verdeeling. Het zijdeachtige haar namelijk van dit dier is grijs of witachtig, en ieder haartje, op zich zelf, bruin en geel geringd. Op den nek wordt deze kleur afgebroken door eene driehoekige, donkere vlek, welke eene andere, witte vlek in zich bevat. De wangen zijn wit.

De eerste aflevering wordt besloten door de *Monographie* van het geslacht *Nyctophilus*, waarvan slechts ééne soort, de *Nyctophilus Geoffroyi*, bekend is, en van welke kleine vledermuis men op de 34e Tafel eene afbeelding vindt. Dit dier, welks vaderland op een der *Zuidzee-eilanden* te zoeken is, staat, als ware het, tusschen de *Rhinolophi* en de *Nycteris*, en biedt derhalve een' van die overgangsvormen aan, welken de Natuuronderzoekers gedwongen zijn, in hun systeem eene afzonderlijke plaats aan te wijzen, ten einde voor het minste den schijn te behouden eener *consequentie*, die door de werken der Natuur misschien maar al te dikwerf wordt gelogenstraft.

Wij gaan thans over tot de *analyse* der tweede aflevering, welke de eerste in omvang verre overtreft.

Zij bevat, in de eerste plaats, de *Monographie* van de vruchtenetende vledermuizen, en, daar reeds in het eerste Deel van dit Werk de volledige *Monographie* van het grootste geslacht van deze familie, dat van *Pteropus*, gegeven is, zoo volgt hier slechts eene herziening van hetzelve, met talrijke bijlagen vermeerderd, en verder de *Monographiën* der geslachten *Pachysoma, Macroglossus, Harpyia* en *Cephalotes*.

Deze arbeid bevat insgelijks eene menigte van hoogstbelangrijke waarnemingen aangaande deze zoo weinig bekende dieren, en strekt, even als de overige Werken van den beroemden Schrijver, ten bewijze, hoe menigvuldig de middelen zijn, over welke hij te beschikken heeft, en welk een nuttig gebruik hij van die middelen weet te maken.

In eene algemeene inleiding over de familie der vruchten-etende vledermuizen spreekt de Schrijver over verscheidene kenmerken van dezelve, en voegt daar eenige aanmerkingen bij, tot verschillende, tot heden onopgeloste vraagpunten betrekking hebbende. Men weet, dat de dieren van deze familie zich van de overige vledermuizen onderscheiden, doordien de tweede vinger der hand van een' nagel is voorzien, lijdende dit kenmerk eene uitzondering bij het geslacht *Cephalotes*. De duim van de vleugels is bij deze familie zeer ontwikkeld en met eenen sterken nagel gewapend,

welke haar in staat stelt, zich gemakkelijk aan de takken der boomen vast te hechten. Daarentegen vindt men bij haar slechts een *rudiment* van het staartvlies. Zoo lang de jongen niet kunnen vliegen, klampen zij zich aan de ouden vast, en worden aldus, zelfs in de vlugt, door dezelve rondgedragen. Het overcomplete vóórarmbeen, door den Heer ISIDORE GEOFFROY bij vele vledermuizen ontdekt, werd door den Schrijver bij alle dieren van deze orde, ofschoon met veelvuldige wijzigingen, aangetroffen, met die uitzondering, dat hetzelve bij het geslacht *Vespertilio* alleen als *rudiment* aanwezig is. Deze bewerktuiging der vleugels, het bezit van den sterk ontwikkelden duim, enz., dragen voornamelijk tot de menigvuldige verrigtingen van de voorste ledematen der vleêrmuizen bij, en stellen haar in staat, dezelve evenzeer te gebruiken om te vliegen, als om te kruipen, of wel als eene hand om te vatten; terwijl de vleugels der vogelen slechts tot één hoofddoel dienen.

Door de ijverige onderzoekingen van den Schrijver schijnt bewezen te zijn, dat de vruchten-etende vledermuizen slechts één jong te gelijk ter wereld brengen, welke daadzaak slechts op eenige insekten-etende vledermuizen van toepassing is.

De Schrijver behandelt voorts op nieuw de belangrijke waarneming, dat, schoon in gezelschap levende, de vledermuizen zich naar hare sekse afzonderen, waaraan het is toe te schrijven, dat van vele soorten alleen het eene geslacht bekend is: deze waarneming is te merkwaardiger, daar bij het trekken der vogels een dergelijk verschijnsel wordt waargenomen; echter met dit onderscheid, dat het bij dezen meestal de jongen zijn, welke, van de ouden afgescheiden, hunne reizen ondernemen.

Het is even moeijelijk, om rekenschap te geven van dit, als van eenige andere verschijnsels, welke door den Schrijver zijn opgemerkt. Daartoe behoort ook voornamelijk, dat van verscheidene soorten de individuën, welke in het tijdvak der voortplanting gevangen worden, meestal kenmerken dragen van niet volwassen te zijn; wijders, dat individuën van dezelfde soort, maar van verschillende oorden, dikwerf een aanmerkelijk verschil toonen in de lengte van den snuit; en eindelijk ook, dat er tusschen de beide geslachten en individuën van sommige soorten eene verscheidenheid bestaat in de kleurverdeeling, welke tot de vooronderstelling aanleiding geeft, dat de vleêrmuizen, even als de vogelen, tweemaal des jaars ruijen, en dus in de verschillende leeftijden verschillende kleuren hebben.

Het tweede dezer verschijnsels verdient voorzeker de meeste oplettendheid, daar, indien men het verschil van evenredigheid in den wasdom van het beengestel als toevallig aanneemt, den natuuron-

derzoeker op nieuw een steunpunt wordt ontnomen, waarop hij met eenige zekerheid zijne soortskenmerken gronden kan.

Indien wij de menigvuldige bijvoegsels doorloopen, welke de Heer TEMMINCK, in deze elfde *Monographie*, tot het geslacht *Pteropus* geleverd heeft, en den uitslag vergelijken met zijnen arbeid over ditzelfde geslacht, nu omtrent tien jaren geleden, in het eerste Deel van dit Werk medegedeeld, dan moeten wij ons inderdaad verwonderen over de reuzenschreden, waarmede de Natuurlijke Historie in onze dagen voorwaarts gaat. De bouwstoffen, welke het Rijks-Museum te *Leiden* den Schrijver aanbiedt, zijn, gelijk uit zijn opstel blijkt, zóó menigvuldig, dat, vooral in dit gedeelte der wetenschap, geen Museum van *Europa* met deze schoone Inrigting onzes Vaderlands zal kunnen wedijveren.

De bekende soorten van het geslacht *Pteropus* leven in de heete streken der oude wereld, en zijn vooral op de eilanden van *Oost-Indië* zeer talrijk. Het zijn de grootste onder alle bekende vleêrmuizen en ook aan een iegelijk, die onze bezittingen aldaar bezocht heeft, niet vreemd, dewijl zij zeer gemeen zijn, en dikwijls in menigte, aan de boomen hangende, gevonden worden. Schier ieder van de genoemde eilanden levert verschillende soorten op van dit geslacht, welke gemeenlijk bijzonder op elkander gelijken, waardoor de studie dezer dieren niet minder moeijelijk wordt gemaakt, dan door de zoogenoemde plaatselijke variëteiten, die door dezelfde soort dikwerf gevormd worden, wanneer zij twee of meer landstreken gelijktijdig bewoont. Dit heeft, bij voorbeeld, plaats met de *Pteropus funereus*, eene nieuwe soort, door de Nederlandsche Reizigers ontdekt op *Timor, Borneo, Amboina* en op *Sumatra;* met *Pteropus edulis*, de gemeene soort op *Java*, die ook op het eiland *Banda* voorkomt, enz. Onder de nieuwe soorten, welke door den Auteur wijders beschreven worden, behooren *Pteropus chrysoproctus* van *Amboina, Pt. griseus* en *Macklotii* van *Timor, Pt. alecto* van *Celebes*, en eindelijk eene zeer merkwaardige soort van *Abyssinië, Pt. labiatus*, vooral gekenschetst door eene haarvlok ter weêrszijde van den hals en door eene verlenging der huid, die de bovenlip bekleedt, welke kenmerken echter alleenlijk op het mannetje toepasselijk zijn. De Schrijver, welke zegt, een zijner individuën van *Londen* te hebben ontvangen, kon, toen hij zijn Werk schreef, nog niet weten, dat het dezelfde, of wel eene zeer overeenkomstige soort was met die, welke intusschen, onder eenen anderen naam, in de *Transactions of the Zoölogical Society*, door OGYLBY beschreven werd. Er volgen wijders nog eenige opmerkingen over de tweede afdeeling van het geslacht *Pteropus*, welke de soorten bevat, die van eenen staart voorzien zijn.

Het geslacht *Pachysoma*, over hetwelk de Schrijver voorts han-

delt, staat zeer digt bij *Pteropus* en onthoudt slechts twee soorten, van welke eene *Pach. ecaudatum*, van *Sumatra*, nieuw is en, in vele opzigten, van de andere afwijkt, ja zelfs zulk een aanmerkelijk verschil in de tanden der onderkaak oplevert, dat dezelve misschien, met evenveel regt, als menig ander dier, in den rang der geslachten verdient opgenomen te worden.

De bijdragen tot het geslacht *Macroglossus* bepalen zich meestal tot het zonderbare verschijnsel van eenen meer of minder sterk ontwikkelden snuit bij individuën van dezelfde grootte en leeftijd, maar van onderscheidene woonoorden: een verschijnsel, hetwelk, zoo als wij reeds vroeger gezegd hebben, aanleiding tot menigerlei bedenking kan geven.

Het geslacht *Harpyia*, sedert PALLAS weinig onderzocht, bevat nog slechts eene soort, welke hier voor de eerste maal naar het leven is afgebeeld en waarbij de buitengewone physionomie van dit dier, met zijne buisvormig verlengde neusgaten, vooral in het oog valt.

Met de *Cephalotes Peronii* eindelijk, als de éénige soort van dit geslacht, zoo merk waardig, doordien het vleugelvlies niet, gelijk bij de andere vleêrmuizen, ter zijde van het ligchaam, maar aan den rug is vastgehecht, wordt de elfde *Monographie* besloten, die tevens met eene menigte afbeeldingen is verrijkt, onder welke zich vooral de profilen van vele naar het leven geteekende soorten onderscheiden.

Wij zijn nu tot de twaalfde en laatste *Monographie* genaderd, over het geslacht *Simia*, in den zin der nieuwere Schrijvers, handelende. Men moet dit stuk echter slechts als eene *Monographie* beschouwen van den onder den naam van *Orang-Oetan* algemeen bekenden aap, daar de andere soort van dit geslacht, de *Chimpansé*, blootelijk is aangevoerd, om eene vergelijking tusschen beide dieren gemakkelijk te maken. Mist de beoefenaar der Nat. Hist., aan de eene zijde, ongaarne in dit stuk eenige nieuwe bijdragen tot de geschiedenis van een zoo merkwaardig dier als de *Chimpansé*, dit gemis wordt, aan den anderen kant, overvloedig vergoed door de menigvuldige allerbelangrijkste mededeelingen omtrent den *Orang-Oetan*, welke, ook als een bewoner zijnde van onze Oostersche bezittingen, in eenen hoogen graad onze opmerkzaamheid verdient. Buitendien levert de, schier gelijktijdig met dit stuk in de *Zoölogical Transactions* verschenen Anatomie van den *Chimpansé*, door den kundigen OWEN bewerkt, eene menigte waarnemingen op, over het maaksel van dit dier, en mag men van de Fransche Geleerden, welke op dit oogenblik, te *Parys*, een jong individu levende bezitten, belangrijke mededeelingen omtrent deszelfs gewoonten en leefwijze te gemoet zien. Het is

inderdaad te bejammeren, dat men aangaande de leefwijs van dieren, die in de reeks van alle, onzen aardbol bewonende wezens, den eersten rang na den mensch innemen, nog zoo weinig weet, en het heeft ons dan ook wezenlijk leed gedaan, in het onderhavige Werk, volstrekt geene nadere toelichtingen dienaangaande gevonden te hebben. Wij troosten ons intusschen met het vooruitzigt, dat de Werken, welke men van de onlangs uit *Oost-Indië* teruggekeerde Natuuronderzoekers, de Heeren MULLER en KORTHALS, verwachten mogen, waarschijnlijk nadere ophelderingen omtrent deze gewigtige aangelegenheid zullen aan den dag brengen!

Een van de moeijelijkste vraagpunten in de Natuurlijke Geschiedenis van den *Orang-Oetan*, een vraagpunt, dat de Geleerden gedurende de laatste twintig jaren heeft bezig gehouden, was, of het dier, bekend onder den naam van *Pongo Wurmbii*, hetzelfde als de *Orang-Oetan*, of eigenlijk, of hetzelve een oude *Orang-Oetan* ware? Om dit te bewijzen, werd de gelegenheid vereischt, om eene geheele rij van individuën in al de leeftijden te kunnen onderzoeken; de Schrijver vond die in de schatten van het aan zijn beheer toevertrouwde Museum, en de questie is dien ten gevolge op eene wijze door hem opgelost, dat er geen de minste twijfel omtrent de identiteit van den *Pongo* met den *Orang* meer kan overblijven. Om zich daarvan te overtuigen, is het voldoende, eenen blik te werpen op de beide platen, op welke de koppen en schedels van dit dier in verschillende leeftijden zijn afgebeeld. Men ziet dan dadelijk, hoe groot de hersenpan is bij de jongen, en hoe weinig nog de snuit vooruitspringt; naar mate echter het dier in leeftijd toeneemt, des te meer wordt het dierlijk gedeelte van den kop, of de kaauworganen, ontwikkeld, terwijl de hersenpan zelve veel minder in omvang toeneemt; en, hoe hieruit volgt, dat de gezigtshoek bij de jongen stomp, bij de ouden daarentegen zeer spits is. Hierdoor laat het zich dan ook begrijpen, dat de overeenkomst, welke men meent te vinden tusschen den *Orang-Oetan* en den mensch, slechts dán eenigermate kan in het oog vallen, wanneer men eenen zeer jongen *Orang-Oetan* als den grondslag der vergelijking neemt; vermits de ouden, door hunne ineengedrukte en achterovervallende hersenpan, en door hunnen ver vooruitspringenden snuit, alle kenmerken van dierlijkheid dragen. Zoodanige vergelijking is nog het allerminst bij het zeer oude mannetje te bewerkstelligen, daar dit, door zijne ruwe vormen en door de zonderlinge, vleezige uitsteeksels zijner wangen, zich nog meer van den mensch verwijdert, dan de individuën van het andere geslacht of van eenen anderen leeftijd. Het is ons in het algemeen toegeschenen, dat de nadere bekendschap met den *Orang-Oetan* en de *Chimpansé*, welke den mensch het meest zouden nabij

komen, doch wier naauwkeuriger kennis wij thans aan de Heeren TEMMINCK en OWEN te danken hebben, in plaats van de meening te bevestigen van die Natuuronderzoekers, welke eenen overgang trachten te bewijzen van den mensch op het dier, integendeel zeer veel bijdraagt, om de grenslijn tusschen den mensch en het dier naauwkeuriger te bepalen, en de groote gaping aan te toonen, die er tusschen deze beiden bestaat. Stellen wij de verstandelijke vermogens voor een oogenblik ter zijde; laat ons niet in aanmerking nemen, dat de driften der dieren meestal door instinct bestuurd worden, terwijl de hartstogten der menschen, hoe hevig ook, altijd aan den verstandelijken en zedelijken wil onderworpen zijn; doch bepalen wij ons alleenlijk tot eene beschouwing des ligchaams, welk een onderscheid vindt men dan niet tusschen den mensch en dit zijn zoogenaamd evenbeeld! Men neme slechts als een punt van vergelijking den vorm van den mond, dat orgaan, in welks trekken zich veelal de staat der ziel het eerste kenteekent, en welks minder of meerder edele vorming zelfs den graad van beschaving der menschen onderling aantoont. Vergelijk nu den mond van het redelijk schepsel, dien zelfs van den afzigtelijksten Neger, met den mond van den *Orang-Oetan* of den *Chimpansé:* welk een treffend onderscheid! Wat beteekent bij deze dieren die dwarse vormlooze spleet, door geenen rand begrensd, maar plomp ineenvloeijende, met die ongevormde, vooruitspringende, dik gezwollene lippen? wat anders dan een werktuig, uitsluitend bestemd, om aan dierlijke behoeften te voldoen? Hoe wordt het gezigt van deze dieren niet ontsierd door den kleinen, platten, ingedrukten neus! Neemt men daarenboven aan, dat deze wezens zich in hunnen natuurstaat slechts door ruwe kracht en ontembare wildheid doen kennen, en, zoo als vooral uit de bewerktuiging hunner achtervoeten blijkt, bestemd zijn, om de boomen en niet de aarde tot hunne woonplaats te kiezen, dan zal men de waarheid van ons boven uitgedrukt gevoelen niet wel kunnen logenstraffen.

Het is niet mogelijk, in dit kort verslag een overzigt te geven van al de resultaten, welke de Heer TEMMINCK uit zijne, op 14 verschillende individuën gegronde waarnemingen heeft kunnen afleiden. Wij willen hier dus slechts één van de meest in het oog vallende aanvoeren, dat namelijk, hetwelk het vraagpunt betreft, of de *Orang-Oetan* al of niet nagels aan den duim der voeten heeft. Het is bekend, dat sommige natuuronderzoekers de aanwezigheid van dezelve bevestigen, terwijl anderen die ontkennen. De ondervinding heeft getoond, dat beide partijen gelijk hebben, ofschoon dan ook de oorzaak van dit zonderlinge verschijnsel niet is kunnen verklaard worden. Een nieuw Engelsch reiziger heeft getracht dit te doen, door de aan- of afwezigheid dezer nagels aan

het onderscheid van sekse toe te schrijven; tegen welke onderstelling de waarnemingen van den Heer TEMMINCK strijdig zijn, daar deze bevonden heeft, dat alle, in wilden staat levende *Orang-Oetans*, geen' nagel aan den duim des voets hebben; waaruit ZEd. besluit, dat het ontstaan of groeijen van dit orgaan als een gevolg der gevangenschap moet aangemerkt worden, daar al door hem onderzochte, in zulken staat geleefd hebbende individuën den nagel in questie vertoonden.

Ik moet hier nog aanvoeren, dat de Heer TEMMINCK de vraag over het al of niet bestaan der *callositeiten* aan den *anus*, door de eenvoudige observatie oplost, dat de dijen dezer dieren met een min of meer dik eelt zijn bedekt, en dat dezelve derhalve, ofschoon afwijkende van de apen van *Amerika*, echter geene *callositeiten* hebben, zoo als alle andere apen van de oude wereld.

De afbeeldingen, welke deze *Monographie* vergezellen, zijn met oordeel gekozen en met getrouwheid bewerkt. Jammer echter, dat dezelve niet gekleurd zijn. Eene ongekleurde afbeelding verliest te veel, wanneer men dezelve met de voorwerpen vergelijkt: wie de prachtige reeks van *Orang-Oetans* in het Museum van *Leiden* zelve gezien heeft, zal dit met mij eens zijn. Ook is het de afbeeldingen der beide oude individuën aan te zien, dat zij naar opgezette voorwerpen vervaardigd zijn. Dit gebrek wordt echter eenigermate vergoed, door de op Tabel 44 medegedeelde afteekeningen van jonge individuën, welke aan de Portefeuille van den Hoogleeraar REINWARDT zijn ontleend.

De Beschrijvingen, door den Auteur van de voorwerpen in verschillenden leeftijd gegeven, zijn naauwkeurig en uitvoerig, en voorzien van de afmetingen der enkele deelen, zoo als de belangrijkheid van het onderwerp zulks vereischt; ook is ZEd. bij de beschrijving van het beengestel in grootere uitvoerigheid getreden dan gewoonlijk, hetwelk hem door het geleerde publiek zal worden dank geweten.

Deze *Monographie* en de geheele tweede Aflevering worden besloten door eenige aanteekeningen over het bestaan eener tweede soort van *Orang-Oetan*. De gronden echter, op welke dit vermoeden steunt, zijn, naar ons inzien, bij den tegenwoordigen staat der wetenschap niet toereikende, om met genoegzame zekerheid daaromtrent te beslissen.

Wij eindigen ons verslag met den wensch, dat de verdienstelijke S. moge voortgaan, met zijne hoogst belangrijke onderzoekingen aan de geleerde wereld mede te deelen, en dat ook dit Werk moge bijdragen, om de onregtvaardigheid te bewijzen der beschuldigingen, zoo dikwerf omtrent onzen teruggang in de wetenschappen door buitenlanders tegen ons ingebragt. Maar, zal dit Werk, ofschoon

in eene vreemde taal geschreven, zijnen weg door de wereld vinden? Wij herinneren ons niet, tot nog toe iets aangaande het in *Holland* verschenen 2e Deel in eenig buitenlandsch Tijdschrift gelezen te hebben: ligt de schuld van deze onbekendheid aan ons of aan den uitlander? - Ik weet het niet. Doch dit schijnt waar te zijn, dat, indien wij in sommige opzigten van ons zelve *te veel* spreken, wij het in andere *te weinig* doen. De navolgende mij bekend geworden bijzonderheid van eenen *Orang-Oetan* zelven moge daarvan ten bewijze verstrekken. Acht jaren lang zijn in onze Academiestad *Orang-Oetans* te zien geweest, zonder dat daarvan misschien ooit een woord gesproken, zeker nimmer eene letter van op het papier is gebragt. Nu eenige jaren geleden, daarentegen, werd een klein, en zeker het minst fraaije individu van dezelve, naar *Parijs* gezonden, en maakte aldaar zoodanig *époque*, dat alle journalen in het lange en in het breede over denzelven uitweidden, en hetzelfde voorwerp, dat in *Holland* jaren lang onopgemerkt in eene kas had gestaan, werd nu een' tijdlang het doelwit der bezoeken van de *élégante* wereld en het onderwerp der levendigste gesprekken in de hoofdstad van *Frankrijk* en der Mode.

20 Januarij 1838.
A.

Geschied- en Letterkundige Bijdragen, door *Isak van Harderwijk*, Lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden en Predikant te Katwijk aan Zee.

Rotterdam, bij H.W. van Harderwijk, 1837. 8. 11 en 48 bladz.

De Heer I. VAN HARDERWIJK levert ons, in dit Stukje, de volgende tot de Geschiedenis en Letterkunde betrekkelijke Bijdragen:

1. *Bijdrage ter beoordeeling van de waarheid des verhaals aangaande de regtspleging van* KAREL *den Stouten* (bl. 1-8) d.i. *aangaande de regtspleging door* KAREL *den Stouten, in* 1469 *aan een' zijner officieren voltrokken, volgens de uitvoerige beschrijving van* P. HEUTERUS, *Rer. Burg.* v. 5.

De Heer SCHELTEMA had in zijn Geschied- en Letterkundig Mengelwerk, D. II, St. 2, bl. 1-34, deze regtspleging aan KAREL *den Stouten* ontzegd. Zij wordt hem daarentegen door den Heer v.H. toegekend; voornamelijk op grond van het berigt in de *Edele Cronyke van Vlaenderen, Antwerpen*, 1531, fol.; en dit wordt nader geslaafd in een *Bijvoegsel* (bl. 8-14), waartoe aan den Schr. was aanleiding gegeven door den Heer W.C. ACKERSDIJCK, te *Rotterdam*. Het eerste berigt was reeds in 1833 in de *Vaderl. Let-*

teroefeningen medegedeeld. Beide opstellen zijn van dien aard, dat men deze zaak als afgedaan kan beschouwen.

2. *Iets over het sterfjaar van* GODEBOLD XXIV, *Bisschop van Utrecht* (bl. 14-20).

WILHELMUS PROCURATOR had het sterfjaar van dezen Bisschop op 1126 aangegeven (*Chronic. Egmond.*, in de *Anal. V.A.* van MATTHAEUS, T. II, p. 448); andere oude Kronijkschrijvers (als: de *Fascic. Temp.* bl. 257, edit. VELDENAER) hadden daartoe het jaar 1128 vastgesteld; en dit laatste werd ook vermeld door BEKA (*Chron.* fol. 46) en HEDA (*Hist.* fol. 149). BUCHELIUS echter had in stukken, onder hem berustende, en tot de *stichting* van *kerken, kloosters*, enz., in het Bisdom *Utrecht*, betrekking hebbende, het jaar 1127 als het sterfjaar van dien Bisschop aangetroffen (*adnot. ad* BEKAE *Chron.* fol. 47); en hetzelfde was ook opgeteekend door den gelijktijdigen Schrijver DODECHINUS (adnot. ad HEDAM, fol. 154.) Nu meende de Heer v.H. *allen twijfel* omtrent deze zaak *weg te kunnen nemen*, door eene aanteekening, door hem gevonden op eene perkementen strook, welke gebonden was geweest tusschen den band en een schutblad van een kerkboek uit de XVIe eeuw, afkomstig uit de buurkerk te *Utrecht;* welke strook kennelijke blijken *van hooge oudheid* droeg. Daarop namelijk bevond zich de aanwijzing van dat sterfjaar op 1127.

Wij danken den Schrijver voor deze mededeeling, maar verzoeken hem tevens, bij zoodanige punten in het vervolg *beknopter* te zijn; te meer, daar er, na de berigten van BUCHELIUS, geene gegronde *twijfelingen* meer bestonden, en althans niet zoodanige, die door de necrologische aanteekening op de door ZEd. ontdekte strook perkement zoude zijn weggenomen.

3. *Opgave van een tweede voorval als bij de regtspleging van* N. DU MAULDE *heeft plaats gehad* (bl. 20-24).

Dat men ‘ten tijde van Hertoch *van Alba* sommighe boosdaders het leven gegheven heeft, op 't verbidden van eenighe ghemeyne vrouwen,’ was bekend uit BOR, *Oorspr., begin en vervolg* enz., D. III, St. II, bl. 69 vso; dat nog in 1587 eene edele jonkvrouw te *Leiden*, WTENBROEK genaamd, zich bij de gecommitteerden van de Staten van *Holland* en de Regering der stad vervoegde, om het leven van den veroordeelden DU MAULDE af te bidden, met aanbieding van hem te zullen trouwen en hij openlijke verklaring daarvan op de geregtsplaats, had ons dezelfde Schrijver opgeteekend; zie het verhaal t.a.p. Maar aan meer voorbeelden van zoodanige gewoonte schenen onze vaderlandsche geschiedkundigen geene kennis te dragen; zóó zelfs, dat de Heer D'ESCURY had betuigd, buiten het laatstgenoemde geen ander te kennen (*Hollands Roem*, D. II, Aant. en Bijdr., bl. 179 en 180)! De Heer v.H. had er

evenwel nog één gevonden, en hij deelt dat mede, uit het aanhangsel *der Edele Chronycke van Vlaenderen*, bl. 7, op het jaar 1518, en uit het *Antwerpsch Chronyckje*, bl. 11 en 12.

4. *Aanwijzing wat* (*van hetgeen*) *men door de maand Madius, bij Middeleeuwsche Schrijver, te verstaan hebbe* (bl. 25-26).

Madius is *Mei*, en is vermoedelijk af te leiden van *madere, nat, vochtig zijn*. Wij worden verwezen, voornamelijk op den bekenden DU CANGE. Nieuwe bewijzen worden niet opgegeven. Het argument, dat de maand *Mei* bij de Italianen *Maggio* genoemd wordt, ontvangt kracht, door de uitspraak, *Madschio*.

5. *Onuitgegeven Puntdicht van* DANIËL HEINSIUS (bl. 27-28).

Dit kort gedichtje, waarbij aan den Leidschen Hoogleeraar en Ontleedkundige P. PAUW († 1617) hulde wordt gedaan, bij gelegenheid van zijne ontleding van het cadaver van eenen vrek, die gezegd wordt, eerst door die ontleding, en dus na zijnen dood, nuttig te zijn, herinnerde ons onwillekeurig een grafschrift, naar wij meenen door KÄSTNER vervaardigd - wel minder hevig, doch in zijne soort niet minder puntig, dan dat van onzen HEINSIUS. Het luidt:

> Hier liegt ein Schuft,
> Der in der Gruft
> Erst Nutzen bringt -
> Er düngt. -

6. ARTUR JONSTON *'s Lofdicht op* KASPAR VAN BAERLE (bl. 29-35).

Een herdruk van het zeldzaam voorkomende: *de Caspare Barlaeo, poetarum nostri Seculi dictatore. Authore Art. Jonstono, Med. Reg. Edinburgi excudebat Joannes Wreittonn*, 1634, 4°. In de aanteekening op bl. 32 wordt nog een lofdicht van C.V. BAERLE op JONSTON medegedeeld, hetwelk ontleend is uit het Werk: *Poetarum Scotorum musae Sacrae, cet. Edinburgi, apud Thom. et Wal. Rudimannos*, 1739.

Of een herdruk dezer gedichten noodig was, willen wij evenmin beslissen, als wij den graad der dichterlijke waarde van dezelve beoordeelen. Dat echter het eerste ons in den lof van C. BARLAEUS overdreven voorkomt, kunnen wij niet verzwijgen.

7. *Lijkdicht op* JOHANNES KUCHLINUS, *door* KASPAR VAN BAERLE (bl. 36-46).

Dit schoone gedicht is een herdruk van het zeldzaam geworden *Carmen funebre in obitum Reverendi Clarissimique viri D. Johannis Kuchlini, cet. Lugd. Bat. ex offic. Thomae Basson*, 1606, 4°. Noch in den bundel van de Gedichten van BARLAEUS wordt het gevonden, noch is het vermeld door CATTENBURG, FOPPENS en SCHUL. Wij hebben het met genot herlezen. Er is bijgevoegd een, waarschijnlijk nog onuitgegeven, Academisch Getuig-

schrift van P. BERTIUS op C. BARLAEUS, dat tot groote eer verstrekt van dezen onzen Nederlandschen Dichter.

Het geheel wordt besloten met eene *bladvulling* (bl. 47-48), waarbij wij vernemen, dat er van G. VAN DER GRAAFF'S zeer zeldzame *Oratio Hebraeo-Latina, de Encomio linguae sanctae, nec non utilitate lectionis Rabbinorum, cet.; Ultraj. ad Rhenum ex officina G. van de Water*, 1700, 4°., een exemplaar in bezit is van den Schrijver.

Niet weinige, en goede geschied- en letterkundige aanteekeningen vergezellen deze mededeelingen en getuigen van des Schrijvers loffelijk streven naar grondigheid en naauwkeurigheid. Wij hebben met veel genoegen deze *stromata* gelezen, en moedigen den Schrijver ten zeerste aan, dezelve voort te zetten. Hij zij echter, als Nederlandsch Letterkundige, in het vervolg vooral oplettend op taal en stijl. Onjuistheden van uitdrukking, als er, Voorberigt bl. 1 en Bijdr. bl. 20 en 47, voorkomen, mogen wij niet dulden, evenmin overtolligheden, gelijk deze: *maar* en *echter* in éénen zin (bl. 22); *dan - toch - echter* (bl. 25), en: *elk en een iegelijk* (bl. 31). Het uitwendige van het Stukje is ook zeer prijzenswaardig.

De Nederlandsche Volksromans. Eene bijdrage tot de Geschiedenis onzer Letterkunde, door M^r^. *L. Ph. C. van den Bergh*.

Amsterdam, bij M.H. Schonekat, 1837. XVI en 200 bl. 8°.

De geleerde Schrijver verhaalt ons in zijne Inleiding, of liever Verhandeling over deze Volksromans, dat er velen zijn, die met minachting op die Werken neder zien, en dat het te wenschen ware, dat deze Schriften, welke grootendeels verloren zijn gegaan, zoo veel mogelijk met meer zorg uitgegeven wierden. Ook beschouwt hij dit als een merkwaardig gedeelte onzer Letterkunde, dat men moedwillig prijs geeft, omdat men het te weinig kent.

Om nu evenwel den leeslust hiertoe op te wekken, heeft hij een verslag gegeven van vele bij hem bekende en in zijn oog belangrijke Volksromans, ten einde hierdoor overtuigend te bewijzen, dat deze waardig zijn, om der vergetelheid ontrukt te worden.

Wij zullen hier eene korte opgave doen van de door hem aangehaalde Romans, om er later weder op terug te komen.

De Inleiding bl. III-XVI bevat hetgeen ik reeds gezegd heb.

De verdere verdeeling is in vijf Hoofddeelen. Het eerste, Ridderromans uit de tijden van KAREL *den Groote*, bevat: 1) *de Historie van Floris en Blanchefleur*, bl. 1. 2) *Valentijn en Ourson*, bl. 6.

1) *De geduldige Helena van Constantinopolen*, bl. 10. 4) *De vier Heemskinderen*, bl 12. 5) *Malaghys*, bl. 21. 6) *Buoro van Antona*, bl. 22. - Het tweede, Romans uit latere tijden: 1) *Den Ridder met de Zwaan*, bl. 23. 2) *Margaretha van Limburg*, bl. 30. 3) *Olivier van Castille*, bl. 43. 4) *Jan van Parijs*, bl. 45. 5) *De goede vrouw Griseldis*, bl. 48. 6) *Florentina de getrouwe*, bl. 52. 7) *Genoveva*, bl. 55. - Het derde, Ridderromans uit de oude gewijde en ongewijde geschiedenis: 1) *Den vromen Ridder Jason*, bl. 59. 2) *De verwoesting van Troijen*, bl. 61. 3) *Alexander*, bl. 63. 4) *De destructie van Jerusalem*, bl. 65. - Het vierde, Amadis-romans: 1) *Amadis van Gaule*, bl. 70. 2) *Palmerijn van Olijve*, bl. 71. 3) *Den Ridder van Avonture*, bl. 71. - Het vijfde, Romans en Novellen van gemengden inhoud: 1) *De zeven Wijzen van Rome*, bl. 72. 2) *Virgilius*, bl. 84. 3) *Den Joodschen Wandelaar*, bl. 90. 4) *Reinaart de Vos*, bl. 94. 5) *Fortunatus Borse*, bl. 128. 6) *Jan Mandevijl*, bl. 133. 7) *Doctor Faustus*, bl. 148. 8) *Thijl Uilenspiegel*, bl. 155. Daarop volgt een Toevoegsel, bl. 158-160, alwaar van nog acht verschillende stukken alleen de titels opgegeven worden. Bl. 161 tot het einde een overzigt over de romantische Literatuur in de *Nederlanden*.

Het is mij voorgekomen, dat vele dezer stukken, hoewel dan in den tijd zeer geschikt om den volksgeest op te wekken, thans geheel hebben opgehouden voor het volk van eenig nut te zijn; tenzij men het wederom in de duisternis wilde terug voeren. Wie de legenden der Heiligen gelezen heeft, zal zich kunnen overtuigen, dat deze grootendeels tot modellen voor die stukken gediend hebben, en dat, bij naamsverandering, vele niets anders dan legenden der Heiligen zijn. De *Acta Sanctorum Belgii Selecta* van JOSEPHUS GHESQUIER, *Brussel*, bij MATTHAEUS LEMAIRE, 5 Tom., het *Breviarum Romanum* en vele andere geestelijke Werken, welke de levens der Heiligen bevatten, geven ons hiervan de overtuigendste blijken. Wel dichting, doch weinig of geene mythe heb ik hierin gevonden. Alles, hoewel dikwijls ellendig verknoeid, grondt zich op het moraal van het Christendom en de denkwijze van die tijden.

Er zijn evenwel eenige, welke verdienen bewaard te blijven, en deze zijn het ook gebleven, omdat zij voor de Geschiedenis, Taal en Letterkunde belangrijk zijn; zoodanige, voor zoo verre nog in het duister, der vergetelheid te ontrukken, beschouw ik van het uiterste belang: niet om die den volke, maar om ze den geleerden in handen te geven; omdat aan het eerste de taal, de stijl en inhoud vreemd zijn en het hierbij niet zal winnen. Onder de hier opgegevene behoort, als uiterst belangrijk, de *Reinaart de Vos*, welke uit een regts-

geschiedkundig oogpunt door JO. CARL. HENR. DREYER, in zijne *Abhandlung von dem Nutzen des treflichen Gedichts Reinke de Vos*, te vinden in zijne *Nebenstunde*, Butzow en Wismar 1768, meesterlijk behandeld is.

Ik beschouw dus dit Boek als niets anders, dan iets, waardoor de Heer V.D.B. den geleerden heeft trachten kennelijk te maken, dat hij eene groote belezenheid heeft en hem niets te veel is, om de oude Nederlandsche taal in hare waarde te helpen herstellen. Ook heeft hij dit op meer plaatsen en inzonderheid in het *Taalkundig Magazijn* van DE JAGER getoond, waarin van hem zeer belangrijke stukken gevonden worden. Anderen aan te moedigen om het plan van ZEd. te volgen, kan ik evenwel niet, omdat ik zulks, zoo als het daar ligt, van geene genoegzame waarde reken, daar het volk daaruit, bij eenen herdruk, hoe naauwkeurig die ook zijn moge, en hoe naauwkeuriger, des te minder voor hetzelve verstaanbaar, volstrekt geen nut kan trekken. Ik zal niet ontkennen, dat het dichterlijke waas in onze tegenwoordige Romans wel iets meer mogte uitkomen; doch ieder tijdvak heeft zijne modes, en men zal misschien na honderden van jaren (omdat het oud is) even gunstig over het tegenwoordige denken, als de Heer V.D.B. nu over het verledene en hier behandelde gedacht heeft. Aan de eigenlijke taalstudie, en het opdelven van het oorspronkelijke onzer Nederlandsche taal, waartoe hij zeer veel geschiktheid bezit, bestede hij liever zijnen tijd. Dit is én nuttig voor de geleerden én in de gevolgen voordeelig voor het volk.

HETTEMA.

Tesselschade. Jaarboekje voor 1838; bijeenverzameld door *E.J. Potgieter*, met Vignet en zes Platen.

Te Amsterdam, bij Hendrik Frijlink.

Toen wij in het vorige jaar bij de aankondiging van den *Nederlandschen Volks-Almanak* voor 1837, uitgegeven bij H. FRIJLINK (in N°. III van dit Tijdschrift, bl. 214), onzen wensch te kennen gaven, dat wij eens in het bezit mogten geraken van een jaarboek je, dat zich niet zou behoeven te schamen, naast die onzer naburen in het werkmandje onzer Dames te liggen, konden wij niet vermoeden, dat die wensch zoo spoedig zou vervuld worden, en dat de Uitgever van den toen aangekondigden Almanak de man zou wezen, die onze vraag, - of de schuld aan het gebrek van zoodanig Jaarboekje soms ook bij de Uitgevers lag? - zoo voldoende zou beantwoorden.

Waarlijk, de *Tesselschade* is, zoo uiterlijk als innerlijk, al wat men van eene proeve zou kunnen, zou mogen verwachten. Staat

het Boeksken nog niet gelijk met de beste en prachtigste onzer Naburen, wij zijn ten minste op weg, en eenmaal den goeden weg ingeslagen hebbende en met moed en volharding voortgaande, moet men, het kan niet anders, tot het doel geraken. De namen van den Verzamelaar en Uitgever doen ons alles goeds verwachten; aan moed en volharding zal het hun niet ontbreken.

Het was een gelukkige inval, om dit Jaarboekje, dat, volgens het wèlgesteld *Voorberigt* van den Verzamelaar, aan het schoone geslacht is gewijd, den naam van TESSELSCHADE te doen draden: den naam van haar, die door schoonheid en talenten boven de schoonen en talentvollen uitblonk, die het voorwerp was van de zangen van bijna al de Dichters van hare eeuw, en welk eene dichterlijke eeuw! - den naam van haar, van wie de beschaafde, de begaafde HOOFT zong:

> Vat zij diamant, een kras
> Spreken doet het stomme glas,
> Ziet dien duim, met goude draaden,
> Maalen kostele gewaaden:
> Vingers voeren pen, penseel:
> Knokkels kittelen de veel.
>
> Zie dan gaat dat mondjen weêr,
> Met de nooten, op en neer:
> 't Oogh zich aan de letters lijmen,
> De gedachten aan het rijmen:
> Tong zich krommen in de klank
> Van den Roomer en den Frank.

Het was dan ook geen minder gelukkige inval, om haar op het Vignet, in gezelschap van haren dichterlijken vader en van hare begaafde zuster, en omringd door hare geleerde vrienden, op het Slot te *Muiden*, in de

> Geluckige Sale, daer 't weeutje in spoockt,

en bij de

> Geluckige schouw, daer 't zelden in roockt,

voor te stellen:: bezig om de citer te bespelen en hare stem met de klanken van dit speeltuig te paren, terwijl HOOFT, de galante HOOFT, het muzijkblad voor haar houdt. Deze groep is meesterlijk door den Heer N. PIENEMAN geteekend, en even krachtig als keurig door den Heer H.W. COUWENBERG op staal gegraveerd. De ordonnantie is juist en regt bevallig.

Gaan wij nu den inhoud van het Boeksken na. Op het voorbeeld van vele Duitsche en andere vreemde Jaarboekjes, mist men hier eenen Calender.

Het eerste stukje, dat wij hier aantreffen, is een vers van den Heer N. BEETS, getiteld: *Minone;* het is waardig aan het hoofd dezer bladen te staan; Poëzij den zanger van *Machteld* waardig.

Het schenkt ons de even schitterende als diep doordachte tegenstelling van de krachtige jaloezij eens echtgenoots, wien jaren en ondervinding van de genietingen der wereld afkeerig gemaakt hebben, met den vrolijken, onbekommerden levenslust zijner schoone, jonge gade. Wij benijden den Dichter de gelukkige keus van het tooneel, waarop hij die beide hartstogten verplaatst heeft, voor welks opsiering de gloed zijner dichterlijke fantasie ten volle berekend bleek. Men aanschouwe MINONE te midden van het bal.

MINONE was de dans verkwikking, rijkdom, weelde;
Een zaligheid, waarin geheel haar harte deelde,
Als zy den teedren voet deed hupplen in de rij;
In halfbedwelming zweefde en omzwierde in die zalen,
Tot alles voor haar oog tot kleuren smolt en stralen,
En voor haar oor tot melody.

Eerst was 't haar of een droom haar zwakke zinnen blaakte;
Droom, als nooit Odaliske in 't pronkziek Oosten smaakte,
Wen ze, ingesluimerd in de weelde van 't serail,
Op 't kussen van sameet, van rozengeur omgeven,
Zich dartle Houri waant, die 't Eden door mag zweven,
Dat zich geen vrouw ontsluiten zal.

Maar als de klanken op een wilder feestzin duidden,
Dan was 't haar, of aan 't hoofd der zwevende Geluiden
De geest der Tonen haar vervolgde tot haar straf;
Tot dat ze, beurtelings gekweld, verlokt, betooverd,
In 't eind zich, afgemat, vermeesterd en veroverd,
Den schoonen woestling overgaf.

't Was heerlijk haar te zien! Geen Maraboutsche veder
Boog daar op zwart fluweel zich lichter heen en weder,
Door elk bewegen van een blanken hals beroerd,
Geen dunne sluier, wien een tochtjen toe mocht waaijen,
Dan zy de tengre leest op heup en knie deed draaien,
Dan zy de zaal werd rondgevoerd;

Doch de waarheid der karakters gaat onder de pracht der voorstelling geenszins te loor. Met even veel studie, als die, waarmede hij den glans der groote wereld schildert, is de duistere achtergrond, waarop hij den jaloerschen echtgenoot plaatst, zóó geschaduwd, dat gij dien nimmer uit het oog verliest, en al de descriptieve schoonheid van I en II slechts strekt, om uwe verwachting op eene treurige ontknooping te spannen. Wij willen de aanmerking, dat deze ontknooping kwalijk met onze zeden strookt, slechts ten deele toegeven: of zou de Dichter het regt niet hebben die te kiezen, welke met den aanleg van het geheel, dat niemand, die de heerlijke poëzij gelezen heeft, flaauwer of zwakker zou wenschen, overeenstemt?

Hierop volgt een verhaal: *Het Togtje naar ter Ledestein*, door den Heer E.J. POTGIETER, smaakvol, bevallig en regt onderhoudend.

Het is een tafereeltje uit den hoogeren, beschaafden stand, wiens gezelschapstoon hier goed en juist is aangeslagen. De karakters zijn regt natuurlijk geschetst en de situatiën oorspronkelijk en met veel kunst gegroepeerd. De stoutheid een' beschroomde tot een' minnaar te verheffen, is door den uitslag geregtvaardigd; ook beviel ons de leugenachtige Zeeofficier bijzonder. De Heer POTGIETER bezit den juisten toon van vertellen: het éénige, dat wij hem te verwijten hebben, is, dat zijn stijl te *coquet* is! en dat hij te beleefd is jegens zijne lezers of hoorders, en hierdoor wel eens *onbeleefd* wordt. Dit laatste klinkt *paradox*, maar is desniettemin waar. De Heer POTGIETER toch vooronderstelt in zijne lezers *te veel kennis, te veel belezenheid:* dit is nu wel zeer beleefd; maar daar niet ieder evenveel kennis en belezenheid bezit, gebeurt het dikwijls, dat men zijne zinspelingen niet verstaat, en hierdoor wordt zijn stijl onduidelijk, en onduidelijk tot iemand te spreken is onbeleefd. Het is alsof een kling van vrienden, ten gevalle van eenen gast, niet afziet van over zaken en personen te spreken, of op voorvallen te zinspelen, die aan de leden van den kring bekend, doch aan den gast onbekend zijn, waardoor hun gesprek voor hem Hebreeuwsch, of, wilt gij, *hybridisch* wordt.

Elvires Geboortedag, door den H^{r}. B. TER HAAR, is een zangerig en zoetvloeijend Dichtstuk, dat, blijkens het jaartal, reeds in 1830 vervaardigd werd. Het is het beste, dat wij immer van dien Dichter, nà het vers *het Muzijkale in de Natuur* getiteld, lazen; de stukjes, die hij van tijd tot tijd in andere Almanakken plaatste, voldeden ons niet half zoo goed. Wij hopen niet, dat hij achteruit is gegaan en deze bijdrage een overblijfsel van vroegere grootheid is. Hij bewijze ons in een volgend jaar, dat de hooge verwachting, die hij ons vroeger inboezemde, gegrond was; maar vereenige niet dan met de uiterste voorzigtigheid, in één zelfde vers, eene echt gevoelige en allegorische voorstelling van hetzelfde onderwerp. Althans noch *de Engel*, noch *de Lelie* voldeed ons. Wij huldigen echter gaarne een uitstekend talent in regels als de volgende:

Aan d'oever van 't beekjen, in schaaûw der abeelen,
Rees nedrig de Lelie en sliep in den knop;
De Zefir kwam 's avonds haar wiegen en streelen,
En kuste des morgens de dauwdruppels op;
Ras zag men haar 't hoofd aan de zwachtels ontscheuren,
En toen nu het zonlicht haar aanloeg *een poos*,
Ontsloot zij haar' kelk en ontbond zij haar geuren,
En de uchtendgloed maalde in een mengling van kleuren
Op 't zilver der Lelie het purper der Roos!

De Taktiek des Levens (proza), door den H^{r}. B.T. LUBLINK WEDDIK, scheen ons minder op zijne plaats in dit Jaarboekje voor het schoone

geslacht. Het is anders een der beste stukjes in de bekende manier des Auteurs. Zie hier eene proeve; wij geven die te liever, daar zij vrij is van jagt naar geestigheid, de gevaarlijkste van alle jagten.

‘Ik was eens, bij de komst van eenen koning, in een geweldig gedrang. Ik werd schier platgedrukt; ik dacht te stikken; ik kon het geen vijf minuten langer uithouden; ik moest offensief ageren.

Ik deed dit. Ik stiet met mijne puntige, magere ellebogentegen de ribben en in den rug der dringers; ik trapte hen op de teenen; ik drukte met beide handen op een paar breede schouders, dat mij als een reuzenslot voor den hijgenden mond stond en hing.

Ik was zeer offensief.

En wat deed men regts en links? Men stootte, duwde, trapte terug, en vloekte nog bovendien.

Ik werd eenige oogenblikken passief.

Ik liet mij drukken, en wachtte. “Wilt gij wel zoo vriendelijk zijn, goede vrienden, mij even door te laten; het is hier zoo benaauwd, - met uw verlof! - zoo! het gaat wel.” Alzoo sprak ik; men trapte en stootte en vloekte niet meer, maar maakte spoedig ruimte, en ik was uit den nood.

‘Nu heb ik u bewezen, wat te bewijzen was, namelijk, dat men op eene zeer bedaarde, zachtmoedige wijze moet aanvallen, als men zelf niet wenscht aangevallen en dapper geblaauwd en gebronsd te worden.’

Fortuin zoeken, door E.J. POTGIETER, is geheel in den trant van dien talentvollen Dichter, en heeft de hem eigene deugden en gebreken. Geen onzer jeugdige Dichters toont zoo veel vatbaarheid, om de nieuwste toestanden der wereld en der maatschappij van hare dichterlijke zijde op te vatten en voor te stellen, en dit Gedicht levert daarvan eene nieuwe proeve. Het is rijk aan gedachten, lyrisch in zijne overgangen, en boeijend door den gevoeligen toon; maar de vorm laat een en ander te wenschen over. De Heer P. jaagt naar eene kernachtige uitdrukking, wel eens ten koste van zoetvloeiendheid, bevalligheid en duidelijkheid. Tot proeve van beiden mogen de volgende regels strekken: het geldt *Oost-Indië*.

De armzalige eeuw! - sinds 't zwaard gekeerd is in de scheede,
De scherpe legerbijl een glimpend kouter werd,
En een ontelbre jeugd hier de oogst schijnt van den vrede,
Sleept schip bij schip haar offers mede:
Dáár is de weg nog niet versperd.
De kronkelweg naar goud, den meesten hier gesloten,
Door tergend onbescheid, door brandende ijverzucht;
Door dwazen, trotsch op 't bloed, waaruit zij zijn gesproten,
Bloed in een' eedler strijd vergoten
En dat geen mindren heeft geducht;

De kronkelweg naar goud, aan 't einde van wiens paden
De Mammon d'adelsbrief van onzen tijd daar geeft,
En te eer zijn' slaaf vergunt zich in zijn' stroom te baden,
Hoe eer hij pligt en regt verraden,
De rust der ziel verloren heeft!

Gelukkiger de Araab, die op zijns meesters keemlen
Des middags 't moede lijf een schamel bed bereidt,
En onder 't blinkend dak der onbegrensde heemlen,
Waar langs een vuurgloed schijnt te weemlen,
Geen schaaûw heeft, dan die 't lastdier spreidt;

Dan zulk een erfgenaam van al de pracht van 't Oosten,
Een Eden om hem heen en in zijn borst een hel!
Vrees, vriend! die wroeging meer dan 't blaakrend schedelroosten;
Ik zal uw droeve moeder troosten;
De Heer zij met u! - gij, vaarwel!

Het Christen leger, - volgens het Voorberigt naar eene naauwelijks aangelegde schets van den verdienstvollen, te vroeg ontslapenen A. DROST, door den Verzamelaar voltooid - deed ons den godsdienstig gestemden Schrijver van de *Hermingard van de Eikenterpen* en den bevalligen vervaardiger der *Schetsen en Verhalen* gedenken! Het is eene even dichterlijke als schilderachtige voorstelling van den marteldood van BONIFACIUS. Wij danken den Heer POTGIETER, voor deze nieuwe hulde aan zijnen, *hem* zoo waardigen, vriend.

JACOB WILLEMSZ. Een tooneel uit een onzer zeedorpen, door s., is een goed Gedicht, schoon de situatie weinig aantrekkelijks heeft.

Maar *de Haarlemsche Courant*, door JONATHAN[1]. Waarom heeft hij onder eenen verbloemden naam geschreven? De bewondering, welke zijn talent ons inboezemt, lost zich in liefde op; hij behoort tot de zeldzaamheden in de letterkundige wereld. Het is moeijelijk uit dit stukje eene proeve te geven, dewijl - en dit is geene pligtpleging - de stijl overal even keurig is als de gang der gedachten oorspronkelijk mag heeten. Doch het is winter, de armen lijden veel. Wij gelooven in den geest van JONATHAN te kiezen, door u het volgende af te schrijven.

'De armoede bedroeft niet alleen, maar verlaagt; zij schokt niet, maar knaagt; zij wekt geen beklag, maar verachting; zij is geene wonde, maar een kanker; zij sloopt niet, maar vermagert; zij laat het niet, even als ieder andere smart, bij enkele alsemteugen, maar verbittert voor altijd den smaak; zij is te ondragelijker, naar mate zij zorgvuldiger moet ontveinsd worden; zij

(1) De Schrijver is echter vermoedelijk niet zoo oud als hij opgeeft; of heeft in zijnen vroegeren leeftijd met de *Haarlemsche Courant* zoo veel niet opgebad als thans, want hij zou zich dan herinneren, dat vóór den jare 1795 geene geboorte-, trouw- en doodaankondigingen in de dagbladen opgenomen werden.
Recensent.

maakt den vader- en moederzegen tot vader- en moedersmart; zij rust als een vloek op de woning, waarin gastvrijheid en mededeelzaamheid balling zijn; zij verkort de genoegens der vriendschap, en vergalt het genot der liefde; zij onttooit voor haar slagtoffer de schoone aarde, waarop voor hem geen lente of zomer aanbreekt, als die voor hem geene bloemen of vruchten voortbrengt, maar waarop in zijn oog altijd winter, dorheid en onvruchtbaarheid heerschen; ja zij verengt voor hem het aardrijk, en doet het inkrimpen tot het enkele plekje, waar binnen hem de behoefte bant; zij boeit hem aan zijne woning, zonder hem er het verblijf te veraangenamen; zij brandt in de hitte des zomers, huilt in het loeijen van den storm, en snerpt in de koude des winters; zij doorweekt zijn brood met tranen, en schudt zijn leger hard; zij leert hem iedere bede veronachtzamen, om die eene: “Geef ons heden ons dagelijksch brood!” Zij maakt hem wars van de aarde, zonder hem van het aardsche af te trekken; zij maakt iederen dag den anderen gelijk, en lost alle wenschen en hartstogten in de enkele zucht der begeerlijkheid op; zij is de algeheele vervulling van den vloek des Heeren: “In het sweet uwes aenschijns sult ghij uw brood eten.”

Rust zacht, arme broeders en zusters! gestorven zonder een plaatsje op het doodenregister te erlangen! Ziet, dit is de laatste vernedering, u aangedaan. Drie voeten onder de aarde bestaat er geen verschil tusschen fatsoenlijk en onfatsoenlijk meer, en al ligt uwe kist ongedrukt door een' steen, zoo als die, welke ginds, op den lijkheuvel van den hooggeborene, naam en blazoen ten toon draagt, de Engel der opstanding is geen heraldicus. In zeker opzigt wordt ieder adellijke met zijne wapenen begraven; onder de doodsadvertentiën van elk edelman zou men, even als in de stamboeken bij het uitsterven des geslachts, een uurglas en zeissen kunnen teekenen. De dood casseert allen; hij verbreekt den degen boven het graf des krijgsmans, den scepter boven het mausoleum des vorsten, het wapenbord boven het cenotaphe van den baron, en boven uw' zandhoop den bedelstaf. Rust dan zacht, arme broeders en zusters, gestorven zonder een plaatsje in de Haarlemsche Courant te erlangen!’

Hebt deernis en doet wèl waar gij kunt, zoo gij prijs stelt op de vriendschap van JONATHAN.

Mathilde, door den H^{r}. J.P. HEYE, is een *juweeltje.* Het was een verrassende, gelukkige greep van den Dichter, zich tot den HARRISON zijner schoone te verheffen. De toestand van beide, de jeugdige geneesheer en de kwijnende lieve, wekt er een gelijk belang door op. Hoor den aanhef:

'k Heb dikwerf 't jagen van den snellen pols bespied,
Den zachten stervenszucht in 't vlieden opgevangen,
En 't hel en koortsig rood zien zwijmen op de wangen,
Van hem, wiens vlotte ziel 't gesloopte lijf verliet:
Maar nimmer heb ik zóó gesidderd bij 't aanschouwen,
Als toen uit uwe borst de vlam des levens week,
Mathilde! en langzaam zich het dof en doodlijk bleek,
Gelijk een sluijer, op uw aanzigt scheen te ontvouwen.

En toch, ik had dat uur voorzien; ik had gemeend
Den blos te kennen, die op uwe wangen dwaalde,
En soms uw blank gelaat met zulk een' gloed bestraalde,
Als 't schemerend albast van 't flikkrend waslicht leent.
O! 't kostte mij zoo veel, mijn tranen te weêrhouën,
Wanneer die gloed der koorts gezondheid werd geacht,
En ik er 't avondrood, de voorboô van den nacht,
Die u omhullen zou, Mathilde! in moest aanschouwen.

Hoe haatte ik toen de onvruchtbre kennis, die mijn ziel
't Gevaar ontdekte, dat uw jeugdig hoofd belaagde,
En toch voor 't schrikbaar wee, dat aan uw leven knaagde,
Met afgeknotte wiek onmagtig nederviel!
Hoe vloekte ik toen de zucht naar waarheid, die voordezen
Mij 't spoor der wetenschap met geestdrift volgen deed!
En thans mij 't vreeslijk merk van 't nog verborgen leed
Met onmiskenbren trek in 't schittrend oog deed lezen!

Soms echter hoopte ik nog! - wanneer 't bedwelmde hoofd
Een wijl de droeve gaaf der kennis had verloren,
Scheen voor 't beneveld oog een flaauwe straal te gloren,
Wiens zwakke scheemring al te gaarne werd geloofd.
Dan dacht ik, dat de dood de teedre maagd moest sparen,
Wier ziel nog zoo veel schoons aan de aard' te ontdekken had,
Wat nog verborgen lag, - gelijk in 't bloesemblad
De geur, - gelijk 't akkoord, dat sluimert in de snaren.

Gispten wij in het *Togtje naar ter Ledestein*, van den Verzamelaar, het al te zeer doorschijnen der kunst; in *Tehuiskomst*, een Tafereel uit den winter van 1813, van denzelfden Auteur, vinden wij die kunst te weinig. Het schijnt, dat bij den aanvang het plan voor den Schr. niet geheel duidelijk was, of dat het onder de uitwerking merkelijke wijzigingen heeft ondergaan. Van daar, dat hij zich in het eerste gedeelte als het ware verliest in de uitvoerige schildering van een allerliefst huisselijk tooneel, terwijl in het laatste gedeelte feiten op een gehoopt, en daarenboven nog vermeerderd worden door het rijke verhaal van den Kapitein DE MOSSY[1]. Intusschen zijn in beide voortreffelijke gedeelten. Het verhaal, dat

(1) Dat de oude Duitsche kolonel *honderd veldslagen* heeft bijgewoond, is eene Fransche grootspraak; zij herinnerde ons aan BERANGÉR'S

Un temps fameux par cent batailles,
Mit des galons sur bien des tailles.

wij noemden, is allerkarakteristiekst en een meesterstuk van fijnen tact. Het descriptief van het huisselijk tooneel bij HERTLOO is regt gevoelig voorgesteld. Doch hoe aangenaam het onzer subjectiviteit ook ware, toch bevreemdde het ons, dat Mevrouw HERTLOO - VONDEL boven CAMPHUYZEN verkoos. Ook de aanhef is onwederstaanbaar boeijend. Jammer slechts, dat het geheel zoo ongelukkig gegroepeerd en descriptief en feiten, zoo bij elkander gehoopt, op zich zelve staan! Als proeve van den verhaaltrant deelen wij de fraaije beschrijving van *Het IJsvermaak* mede:

'Op den morgen van den volgenden dag wemelde het op den breeden stroom van lustige schaatsenrijders; met gewiekten voet, zou een dichter gezegd hebben, dartelden scherts en liefde over de spiegelgladde baan. En waarlijk, het was niet enkel de oostewind, die de wangen dezer boerendeerne zoo rood had gekust; niet enkel verlangen naar het genot der vlugge beweging, wat dien blooden knaap zoo stout deed aandringen om de banden aan den voet zijner liefste te mogen vaststrikken; gehadt er de schalksche hoffelijkheid en trouwhartige gemeenzaamheid opgemerkt, welke in andere landen den oogsttijd of de wijnlezing tot een feest maken. En welligt was u, als mij, in dat volksvermaak een trek van ons volkskarakter in het oog gevallen, die stof geeft tot twee lezingen, uit welke ik u wil laten kiezen: wij worden eerst vrolijk, wanneer de natuur ernstig is, als deden wij het uit liefde tot tegenstelling; of zoo lang de arbeid ons roept, hebben wij geen oor voor de stem der vreugde; wij zijn te vlijtig om dartel te zijn.

'Er ontbrak ditmaal [1813] niets aan het eigenaardige dier uitspanning ten onzent: op kramen en tenten, waarin ververschringen geveild werden, wapperde weder de Hollandsche vlag. Met een daverend hoezee werd zij door elken voorbijzwierenden rei begroet; wanneer de drom een oogenblik bij die luchtige woningen verwijlde, hoorde men de flinkste jongens elkander gelukwenschen, dat zij ook op het ijs van de Franschen waren ontslagen; de galanterie dier sinjeurs had hen meer verdroten dan hunne kluchtige figuren hen hadden vermaakt. Deze trok met de punt zijner schaats "Oranje boven!" op het marmer gelijkende vlak; gene verhaalde een' heuschen trek van den Erfprins met de vrijwilligers te velde; de hartelijkste geestdrift schitterde uit aller oogen, bij het drinken der gezondheid van het Vorstelijk Huis, en jubelend ging het verder, den hen nastarenden ouderdom uit het oog, den wind op zijde.'

Twee Zedeprinten, in den trant van HUYGENS, wisselen hier het Proza van het voorgaand en volgend stukje af; de eerste is getiteld: *Een Diaken*, door den Predikant B.T. LUBLINK WEDDIK; de

tweede: *Een Predikant*, door den Diaken M^{r}. J.H. BURLAGE. Het is een *overgaande bal*. De eerste print is de geestigste; doch daar de tweede een weerklank moest zijn van deze, mag men haar om het hier en daar gezochte niet hard vallen. Schoon wij geene onbepaalde bewonderaars zijn van dergelijke *tours d'adresse*, passen zij echter beter dan ergens elders in een Jaarboekje, dat, bij zoo groote zucht naar oorspronkelijkheid, zoo groote liefde voor de uitstekendste Vernuften der Zeventiende Eeuw, aan den dag legt.

Culemborg, 1428, door een' Ongenoemde, volgt op deze Poëzij. De Heer POTGIETER schijnt de gave te bezitten verborgene talenten op te sporen. Wij kennen geen' humorist in ons Vaderland, die met JONATHAN kan wedijveren; de Auteur van *Culemborg* beschaamt het heir onzer vertellers. Het stukje verraadt, bij den rijkdom eener jeugdige verbeelding, de studie van een' rijperen leeftijd. Of hebt gij niet als wij opgemerkt, dat al het woelige, volle en afwisselende der toestanden niet alleen den indruk van het geheel niet benadeelt, maar aan het tafereel de schoonheid des overvloeds bijzet, dewijl er eene wijze evenredigheid tusschen alle deelen heerscht? Gelukkige soberheid! slechts hem aan te bevelen, die, als de Schrijver van dit stukje, met enkele trekken CLARENBURG en CANTAERT schilderen kon, dat zij leven. Welk eene partij is er getrokken van de Heil. EMERENTIANA! Aan RENESSE VAN RENOUWEN en ZWEDER VAN CULEMBORG is meer moeite besteed; boeit u de vrome edelman niet in zijne biecht, zoudt gij den aardigen Bisschop een grein minder levenswijsheid toewenschen? Maar JAN VAN BUREN en ALEIDE VAN GUTTERSWYCK, het misbruikte genie en de ijdele schoonheid! waarlijk, door de teekening dezer karakters, even fijn gevoeld als diep doordacht, overtreft dit verhaal alle andere in dit bundeltje. Wij zouden een der geestige gesprekken, waaraan het stukje rijk is, voor u afschrijven, indien onze ruimte het gedoogde; wij bepalen ons tot de schets van JAN VAN BUREN, er is iets mannelijks in den stijl, dat gij als wij huldigt:

‘Welke onheilige gedachten zijne ziel vervulden, welke smetten er ook op zijn geweten kleefden, toch vertoonde JAN VAN BUREN den puinhoop van een groot en edel karakter, geteisterd door de stormen des levens, uitgeblaakt door den gloed der hartstogten. Die oogen, wier vonkelend licht eenen onheilspellenden glans over zijne kaken wierp, hadden weleer helder en vrolijk Gelderlands blaauwen hemel teruggekaatst; die zamengeperste lippen hadden zich weleer tot scherts en lagchen ontplooid, of zich ontsloten voor de mijmerijen van liefde en poëzij; die raafzwarte lokken hadden zich eenmaal om zijne jeugdige slapen in dartele bogten gekronkeld, wanneer hij, van jagt of rid vermoeid, zijn voorhoofd koelde aan den oever van de moederlijke

Linge. Helaas! hoe zeer waren de tijden veranderd, sinds Heer GIJSBERT VAN BUREN de voorspelling versmaad had, dat zijne bloeijende knapen, WILLEM en JAN, de laatste Heeren van zijn magtig leen zouden zijn! Onder de talrijke telgen der Geldersche huizen was er geen schooner dan JAN VAN BUREN, geen afgerigter op de jagt, geen stouter in het paardrijden, geen beminnelijker in den omgang, geen welsprekender, om zoowel zijne gelijken als onderhoorigen voor zijnen wil te doen zwichten.

'En echter, toen JAN VAN BUREN zag, hoe hij het voorwerp der algemeene bewondering was, sloop de eerzucht zijnen boezem binnen. O, had toen eene vrouwelijke hand door den band der liefde zijne schromelijke driften beteugeld en bestierd, - had toen een vrouwelijke glimlach den nevel verjaagd, die zich op zijn voorhoofd verbreidde, en zijne wenkbraauwen zamentrok! Welligt ware het reeds te laat geweest. Waar zij binnendringt, bespoedigt de eerzucht eene ontijdige grijsheid. De gedachten van het kind houden zich bezig met de plannen van den mannelijken leeftijd; het genot van het heden verliest zijnen smaak bij den droom eener schitterende toekomst. Toen hij voor het eerst de schoone dochter des Graven VAN BENTHEM zag, gevoelde hij, dat hij oud en verouderd was, in vergelijking van haar. Haar ligte tred, hare blonde lokken, haar helder voorhoofd, hare rustelooze oogen, haar onafgebroken glimlach, hare buigzame gestalte, bragten het beeld van jeugd en levensgenot voor zijnen somberen geest, en met al de kracht zijner ziel beminde en aanbad hij haar. En zij, zij bewonderde en achtte hem; ook zij was eerzuchtig; maar hare gedachten bepaalden zich bij den glans van het tegenwoordige, bij de zucht, om in ieder gegeven oogenblik de schoonste, de vrolijkste en de beminnelijkste te zijn. Zij, de aangebeden Gravendochter, wier voet als over rozen heendartelde, zonder dezelve te kreuken, zou zij ooit gelukkig hebben kunnen zijn met den man, die overal de onuitwischbare sporen zijner voetstappen wenschte te drukken, al waren dezelve ook met bloed bevlekt, - met den eerzuchtige, die nacht en dag groote plannen broeide, en als een roofdier loerde op de gelegenheid om ze te verwezenlijken, - met den welsprekenden minnaar, wiens taal nu en dan verried, dat, zoo de liefde voor ALEIDE in zijne borst de overhand behield, zij aan heerschzucht eene magtige mededingster had? Toen JAN VAN BUREN haar om hare wederliefde smeekte, drukte zij hem de hand, weende aan zijne borst, maar weigerde hem het afgebeden jawoord.'

Doch hebben wij dan geene aanmerking op dit verhaal? Eene enkele zweeft ons op de lippen, maar wij aarzelen haar mede te deelen, dewijl geen der talrijke lezers, die in ons bijzijn 'van zijnen lof

gewaagden' dezelve wilde toestemmen. Wij moeten openhartig bekennen, dat zij eerst bij de tweede lezing bij ons opkwam: zij geldt de sprongen in het derde gedeelte van het verhaal; het 'luid hoorngeschal' vooral dat op bl. 174 allerongelegenst de belangrijke situatie tusschen ALEIDE en VAN BUREN afbreekt. Het hart van den laatste is gebroken, zijn geweten ontwaakt - en wat doet de Schrijver? Het middel is nieuw en piquant, hij brengt ons in het gewoel van het gevecht, en doet ons eerst later de hoofdpersonen wedervinden. Het is een kunstgreep, maar een kunstgreep, den Auteur van *Culemborg* onwaardig. Wij ontkennen niet, dat zijn onderwerp hem hier groote zwarigheden aanbood: de Lezer moet weten wat er in de stad voorvalt en hoe de strijd afloopt, terwijl hij slechts VAN BUREN en ALEIDE vóór zich ziet; maar wij verbeelden ons, dat hij over die zwarigheid zou hebben gezegevierd, indien hij beider situatie nog dieper doordacht, zich nog levendiger voorgesteld had. Het was eene zwarigheid, die zijne eerzucht had moeten prikkelen, hij, die in de schets van ALEIDE'S karakter zoo groote eerzucht toonde. Of ziet ge haar niet in dien stouten greep een karakter scheppen, dat louter ijdelheid, *essence de vanité,* is, en dat echter den palm in den storm der hartstogten wegdraagt, en den genialen VAN BUREN overtreft? Hoe ligt zoude het hem geweest zijn, om haar eene schuldige, eene boetelinge te maken? en toch versmaadde hij die alledaagsche middelen, om belang voor haar in te boezemen. Wij weten niet, waar wij haar meer bewonderen: op haren togt op het paard van *Culemborgs* Heer, of in haar gesprek met haren half wereldschen, half geestelijken zwager; maar zij wordt beminnelijk door haar zwijgen, als de Heer VAN GAESBEECK in JAN VAN BUREN verkeert; wij achten haar als zij den Bisschop redt; wij hebben haar lief als zij het leven van JAN VAN BUREN aan zijne vijanden en vervolgers betwist! Dat een Schrijver, die zulk een karakter schiep, zijn tafereel de juiste kleuren van tijd en plaats wist te geven, behoeven wij u wel niet te verzekeren.

Waarom bederft de Auteur door zijne scherts, aan het einde van het verhaal, de stemming, waarin hij zijne lezers bragt? Wij weten het niet; maar wij waagden twee gissingen. De eerste doet ons dit aan die ontevredenheid met zijn werk toeschrijven, welke den echten kunstenaar, na het voltooijen van zijnen arbeid, kenschetst. Zoo wij de tweede gehoor geven, dan bewijst zij, dat de Schrijver door hooger eerzucht bezield wordt, dan de lauwer der Roman-poëzij kan bevredigen. De Ongenoemde beslisse.

De twaalf Dichtregelen van den Heer M^{r}. J. VAN LENNEP aan den Heer N. BEETS hadden wij liever voor het nageslacht in het Album

van laatstgenoemden laten rusten, daar wij hopen, dat zij niet zullen worden bewaarheid. Het deed ons echter genoegen *iets* van Mr. J. VAN LENNEP hier aan te treffen; het bewijst ons, dat hij zich in den kring zijner jeugdiger kunstbroeders te huis gevoelt. Moge eene volgende *Tesselschade* ons hiervan nog meer overtuigen!

Een Misstap (in den trant van CATS) van den Heer J. BRESTER, AZ^{n}., is een alleraardigst *Catsiaantje*, en ons, als eene tweede nuance van de zeventiende eeuw, welkom. De beschrijving munt uit door natuurlijkheid en de *pointe morale* is geestig aangebragt.

Wij huldigen gaarne in *de Luit* van P.C. HOOFT eene andere wijze van studie der Ouden. Indien wij niet te veel ruimte hadden gevergd, schreven wij het versje af.

Van den Heer H. POL ontvangen wij hier een verhaal in zijnen bekenden trant, maar dat ons op een' geheel anderen bodem en onder een geheel ander volk verplaatst, dan Hellas en de Grieken; *de Vervolgden*, is eene schets uit *Twenthe*, 1596. Het stukje heeft de verdiensten, die dezen Schrijver onderscheiden; het descriptief is waar, keurig en juist; GEESJE'S togt door het Twentsche bosch boeit ons, ondanks de uitvoerigheid; in het geheel huldigen wij een' verstandelijk vromen zin. Het was een gelukkig denkbeeld van den Heer POL, tegenover een' Twentsch Edelman van de zestiende eeuw, even onbeschaafd als ongeletterd, een' Spaansch Jonker van dienzelfden tijd, die om Mars de Muzen niet veronachtzaamde, voor te stellen. De gedachte werd echter niet gelukkig uitgevoerd, de karakters missen eigenaardigheid, de hartstogten hebben geene diepte. Wij kunnen de studie der laatste den Schr. niet genoeg aanbevelen; zij is evenzeer een vereischte voor dergerlijken arbeid als die der letteren van den tijd, waarover men schrijft: de laatste bezit hij in hooge mate. De stijl is fraai. - Wij hopen hem weder op dit veld te ontmoeten.

De Heer N. BEETS schonk aan dit Boeksken een tweede stukje, *Aan* YOLANDE, dat wel voor MINONE moet onderdoen, maar echter voortreffelijke regels heeft. Helaas, dat er zoo vele YOLANDE'S zijn!

De Zusters, door G., is waarschijnlijk om het daarbij gevoegde keurige plaatje geschreven. Als zoodanig willen wij het niet hard vallen, doch louter aanmerken, dat dit eene oude gewoonte is, welke geene navolging verdient.

De Redding, door M^{r}. A. BOGAERS, besluit het Boeksken; waarom mogen wij niet zeggen, kroont waardiglijk den inhoud? Van den Zanger van JOCHÉBED hadden wij iets schooners verwacht. Hoe treffend de vinding in het 9e couplet zij, blijft het geheel middelmatig. De trant verraadt navolging. De Heer BOGAERS bezit te veel genie, dan dat wij dit vaak gebezigd, maar allergevaarlijkst middel om te slagen, niet beneden hem zouden achten.

Wij hebben uitvoerig over de schoonheden en gebreken van dit Boeksken gesproken - geen onpartijdige zal ons om het vermelden der eerste van overdrijving beschuldigen; het belang der jonge Letterkunde scheen ons het laatste te eischen. Wij houden de *Tesselschade* voor eene welsprekende proeve van hetgeen zij leveren kan; bedriegen wij ons zoo wij gelooven, dat zij er bij verstandigen hare eischen door regtvaardigde? Wij twijfelen er aan, dat iemand dit in goeden ernst zal beweren; maar wij zijn zeker, dat de jonge Letterkunde ons rondborstig oordeel in dank zal aannemen. Zoo wij haar wèl kennen, is zij, in haar oordeel over vroegeren tijd, slechts scherp uit liefde tot de kunst, is zij voor niemand scherper dan voor zich zelve. Verre van te gelooven, dat zij het doel, de volkomenheid, bereikt heeft, verre welligt van zich met de hoop te vleijen dit ooit te zullen doen, waardeert zij het uitmuntende in het verledene te hoog, om alles uitmuntend te vinden; schat zij haren eigenen arbeid niet hooger dan proeven. Zoo arbeide men voort, het Vaderland zal er bij winnen!

KAYSER, CRAEYVANGER, KLEYN, PIENEMAN, hebben in dit bundeltje uitmuntende bewijzen hunner kunst geleverd; SLUYTER, KAYSER en LANGE toonden zich goede Graveurs, al doen zij voor COUWENBERG onder. Wij wenschen in een' volgenden Jaargang, dien de belangstelling van het schoone publiek ons met zekerheid doet te gemoet zien, meerder getrouwheid tusschen tekst en teekening, dan in het plaatje bij *het Togtje naar ter Ledestein* heerscht; de Officieren-kleeding van FRITS, het sluike haar van den knecht, de epauletten van den Adelborst zijn on juist of leelijk. Ook verzocken wij den Verzamelaar, ons niet weder eene navolging eener Engelsche plaat te geven, zoo als in *de Zusters* geschiedde. Het tweede Boeksken zij nog beter dan het eerste - wij roepen het allen welmeenend toe.

De druk doet der pers van de Heeren ELIX en C^{o}. eer aan. De Uitgever verdient hoogen lof, dat hij in den smaak van het publiek vertrouwen genoeg stelde, eene zoo kostbare onderneming te durven wagen; wij twijfelen er niet aan, dat hij er voor beloond werd.

W.

Calliope.

Te Rotterdam, bij A. Wijnands. (Met het Jaartal 1838 op den omslag.) II, III en 192 bl.

De *Histoire Secrète* eener Redactie is van te kieschen aard, dan dat wij kunnen vergen, dat de sluijer, die haar bedekt, voor het publiek afgelegd worde. Wij willen haar daarom niet hard vallen over de verontschuldiging, dat dit Jaarboekje, in stede van de beloofde *koperen* (gegraveerde) plaatjes, slechts drie lithographiën levert. Doch deze steendrukjes zelve verdienen onze aanprijzing

niet. *Het hoofd van Ulva's streken* en *Ullijns schoone telg* zijn flaauw en onzuiver van omtrek. *Het laatst Bezoek* is eene der minst gelukkige teekeningen, welke wij nog van den verdienstelijken VAN SCHENDEL zagen. Anders past het volkomen bij het vers, waarvan men het tooneel naar welgevallen in elke eeuw en elk Land der Christenheid plaatsen kan. *Lenore*, het derde of laatste, is ook het beste, hoezeer wij bij het plaatje liever een minder sentimenteel-alledaagsch versje van den Heer GREB hadden ontvangen.

Doch onze aankondiging heeft iets van de wijze, waarop ons publiek, in navolging van het Engelsche, Jaarboekjes waardeert: de plaatjes hoofdzaak, de inhoud bijwerk. Vergeeft het ons, de lamzalige onbeduidendheid van vele bijdragen in de Almanakken onzes tijds, de droomerige onverschilligheid der kritiek, die allerlei rijmen goed genoeg houdt voor een Jaarboekje, zijn de oorzaken dier verkeerde wijze van oordeelvellingen. Duldt, dat wij het nog eens herhalen, dat wij het voor waar houden, dat Poëzij kunst is; dat wie slechte verzen maakt, zijn' tijd verkwist, en den smaak van anderen bederft; dat wij niet kunnen gelooven, dat zedelijkheid, deugd en godsdienst er bij winnen, wanneer zij in flaauwe regels worden aangeprezen, en laat ons nu tot het belangrijker gedeelte van het Boekje overgaan.

Welke zijn de kleur en de strekking dezer dichterlijke verzameling? De Redactie noemt haar Jaarboekje een offer aan het *waar gevoel* en *den zuiveren smaak*. Doch hoezeer wij dit ook op haar woord willen aannemen, is deze uitdrukking echter te onbestemd en te subjectief, om een helder denkbeeld van den geest der *Calliope* te geven. Terwijl de namen van bijna al de veteranen onzer Poëzij in de rij der medewerkers ontbreken, schijnen ook onze beste jeugdige Dichters hunne bijdragen aan *Calliope* te hebben onthouden.

Wij treffen hier in rijm en onrijm verzen aan van: Mejufvrouw P. MOENS, en van de Heeren A. VAN DER HOOP, J^{r}., J.J.A. GOEVERNEUR, B. TER HAAR, L. VAN DEN BROEK, M^{r}. C.P.E. ROBIDÉ VAN DER AA, M^{r}. J.H. BURLAGE, A.N. VAN PELLEKOM, H. MARONIER, B.T. LUBLINK WEDDIK, M^{r}. J. BERMAN, J.B. CHRISTEMEIJER, T. RAVEN; en van de Heeren:

J.J.L. TEN KATE, F.H. GREB, J.H. GEBHARD, S.J. VAN DEN BERGH, LEONHARD STERK, Q.J. GODDARD, K.S. ADAMA VAN SCHELTEMA enz. en van de Heeren:

B. PH. DE KANTER, A.J. LESTURGEON, J.W. MULLER, R. BENNINK JANSSONIUS, A. NIERMEIJER, J. DE WAL.

Wie geen vreemdeling in de geschiedenis onzer hedendaagsche Dichtkunst is, vermoedt uit de drieërlei recks van namen, dat

het in dit bundeltje niet aan verscheidenheid ontbreekt. Althans zal deze het minst in de eerste reeks gemist worden. Die Dichters zijn sedert jaren door meer of min goede bijdragen in onze Almanakken bekend, maar verschillen evenzeer in vorm als in geest. Met voordacht echter zwijgen wij over *zekeren naam* en *zekere verzen* stil, ten einde den *Recensent der Recensenten* niet in het vermoeden te versterken, dat wij eene prooi voor onze geestigheden zoeken.

Mej. P. MOENS schonk een fraai bewijs, dat haar talent door de jaren niet verzwakt is, in het vers *Nederland*, waarmede het bundeltje aanvangt. Het is het beste, dat wij in de eerste reeks vinden. De stukjes van TER HAAR en GOEVERNEUR evenaren het vroeger door hen geleverde niet. ROBIDÉ VAN DER AA'S bijdrage, *Mijn Vaderland*, is eene proeve van bekrompene Vaderlandsliefde, die veracht hetgeen zij niet kent, een stokpaardje van ons publiek. LUBLINK WEDDIK'S *Herfstlied* is flaauw en zondigt tegen goede constructie. *De Roos en het Graf* bewijzen, hoe veel gemakkelijker het is VICTOR HUGO als Dramaschrijver aan te vallen, dan als Lierdichter op zijde te streven. *Une traduction n'est point une lutte, e'est un hommage. De rookende Piet* van BURLAGE heeft wel iets burlesks: het eerste couplet is het beste: wij vreezen echter, dat dit *genre* zich kwalijk met den goeden smaak verdraagt. Ook de overige verzen verheffen zich niet boven het middelmatige. De *Lierzang* van VAN DER HOOP, *de achttiende Junij* 1837, lijdt aan gezwollenheid en slordigheid van uitdrukking, aan onjuiste keuze van beelden en fouten tegen de versificatie. Rijmen als de volgende:

> Zoo wil hij 't: maar geen jota *werd er*
> Vervuld van 't vonnis: hooger staf
> Schreef 't woord: ‘tot hiertoe en niet *verder*.’

en

> Knielt voor Hem neêr, die 't kind van 't *Noodlot*
> -----
> Die met Zijn macht, hoe eindloos *groot, spot*

herinneren ons de verzen van JOACHIM VAN OUDEWATER:

> - o Zon, die op een mistvat,
> Zoo lang uw' glans en gloed gekwist had.

Meer gelijkheid van toon en strekking vonden wij bij de Zangers uit de tweede en derde reeks. Vooral bij de eersten staat het talent van *versificatie* op den voorgrond: met groote gemakkelijkheid nemen zij ideeën en vormen over en leveren inderdaad bevallige, schoon minder oorspronkelijke zangen. De Heer J.J.L. TEN KATE verdient om zijn in waarheid schitterend talent aan het hoofd van de rij te staan. Gedeeltelijk door BILDERDIJK'S Poëzij gevormd, heeft hij de manier van BEETS in zijn vers, *de Zucht*, overgenomen. Beter nog is de *Eenzaamheid* gelukt: maar zijne gedachten zijn

niet vrij en oorspronkelijk: zij zijn, mag ik zeggen, *locaal-Hemmensch*. En evenwel hebben de gedachten gewonnen bij het fraaije gewaad, waarin zij door TEN KATE gekleed worden; b.v.:

> Tot dakgewelf strekt de ongemeten trans,
> Van waar de zonne, in koesterenden glans,
> De stralen, in heur *vlammende* urn vergaderd,
> In 't heiligdom doet vloeien langs 't gebladert'.
> Des nachts ontrolt omhoog zich een tapeet,
> Met stofgoud rijk besprenkeld, neen, bekleed
> Met heel een rei van dichtgezaaide starren,
> Die nooit in orde, in rang of plaals verwarren,
> Maar flonkerend zich vormen tot een schrift,
> Waarin de lof van d'Eeuwige is gegrift.

Grondige *Studie* in al haren omvang kan den jeugdigen Zanger tot zelfstandigheid van gedachten en daarmede tot een' rang onder onze eerste Dichters opvoeren. Naast hem, echter nog altoos op tamelijken afstand, staat de Heer GREB. Navolging van de manier van BEETS straalt in zijn vers, *aan* ELIZE, door, en echter is dit verdienstelijker dan zijne andere bijdrage, *aan* LENORE, dat duidelijkheid van situatie mist. BURGER'S *Lenore* is door GEBHARD vrij vloeijend vertaald. Ongelukkig slaagde daarentegen VAN DEN BERGH in zijne *Romance* naar CAMPBELL, en Q.J. GODDARD blijft in zijne vertaalde *Sage, het Heilige Beeld*, beneden het middelmatige. Het *Sonnet* naar VITTORELLO, of liever BYRON, werd door BEETS in 1831 gelukkiger dan door den Heer ADAMA VAN SCHELTEMA vertaald. Het derde Sonnet is het beste der drie en veel beter dan het gemoedelijke stukje *Verzoening*.

Hoezeer de Zangers der tweede en derde reeks elkander naauw verwant zijn, staat echter bij de laatsten doorgaans de *gedachte* nog meer op den voorgrond. Zij zijn onafhankelijker in hunne vormen, maar meestal minder keurig of bevallig van uitdrukking. De Duitsche fantasie, de Oostersche gloed en de Grieksche verhevenheid lijden onder hunne pogingen. Van het eerste levert ons de Heer BENNINK JANSSONIUS eene proeve in *de Profeet*. Indien de Dichter zich zelven bezong, zal de maatschappij onzer dagen hem vreesselijk te leur stellen. Van het tweede en derde geeft ons de Heer NIERMEIJER het bewijs. De Oostersche weelderigheid van het *Hooglied* eischt eene fijnere inkleeding, om aan den Westerschen smaak te voldoen, en *Polyxenas Dood* mist den fraaijen trek van EURIPIDES, dien OVIDIUS niet over het hoofd zag, het *decente* nederzijgen der geofferde maagd. De Heer LESTURGEON verdient om zijn' bevalligen trant lof, ofschoon ook zijne manier navolging verraadt. Als het oorspronkelijkst dichterlijke uit den Bundel, kiezen wij *het Zeebad* van den Heer B. PH. DE KANTER: de verdiensten van dit fragment behoeven niet met den vinger te worden aangewezen.

Heil u, onmeetbare zee! - u groet ik, ô schuimende golven,
Schoon, als 't azuur van den trans; rein, als de boezem der maagd!
Luchtig door 't windje gestuwd, begroet ge den jeugdigen morgen;
Kantelend over elkaâr vloeit ge naar 't bogtige strand.
Welkom! het lust mij op nieuw in uw dartlende *plassen* te treden;
'k Dompel wellustig me op nieuw in uw' verkoelenden schoot.
Ja, 't is verrukkend en zoet, op de golvende deining te wieglen,
Mild overspat met het schuim, waar ge de branding meê kuift!
'k Zie haar weêr naadren, de baar - ze bereikt me - op mijn borst zal ze breken!....
Hooger nog, rollende golf! blanker nog, sidderend schuim! -
Komt, o gij allen, ja komt, in wier boezem het vonkje des levens
Flaauwer en flaauwer steeds glimt; ziet! uw Bethesda is hier!
Leven, gezondheid en sterkte, zij drijven den stokkenden bloedstroom
Sneller door de aadren; en 't hart klopt weêr verruimd en verjongd.
Krachtvol gevoelt ge u, geneigd, als ten spel, om de ruimte te klieven,
Die ons van 't vlottende rijk, 't nevelig Albion, scheidt! -

Het geheel beantwoordt aan dien uitmuntenden aanhef.

De Redactie zij een volgend jaar keuriger in het opnemen van bijdragen, wanneer zij met regt op de welwillendheid van het publiek aanspraak wil blijven maken. Zij moge er eenige kitteloorige medearbeiders door verliezen, zij zal er ondersteuning door winnen bij uitstekende talenten. Haar Jaarboekje verkeert niet in de ongelukkige verpligting van den *Ned. Muzen-Almanak*, om eene *revue* onzer Dichters te moeten houden, hoe het er ook mede geschapen sta - al zijn er ook nog zoo vele scheeven, kreupelen en lammen onder, dat men er waarlijk niets anders van weet te zeggen, dan hetgeen Lord STEWART tot de Hamburger Burgerwacht zeide. Hij moest het contingent inspecteren, dat aan de troepen der Gealliëerden zou geleverd worden, en de Hamburgsche krijgslieden zagen er zoo uit, als men het van de Burgerwacht eener Vrijstad verwachten kon. De Lord was echter verpligt beleefd te zijn, en daarom eindigde hij zijne inspectie met de woorden:

Gentlemen, I never saw any thing like it[1].

X.

(1) 'Mijne Heeren! ik heb nooit iets dergelijks gezien!'

Provinciale volks-almanakken[1]

1°. *Geldersche Volks-Almanak, voor het jaar* 1838 (Vierde Jaargang). *Arnhem*, C.A. Thieme, 1838; *behalve den Kalender*, 235 bl. 16°.

Deze Almanak levert dit jaar een hoogst belangrijk stukje over den *stand der bevolking* van de Provincie *Gelderland*, over de jaren 1832, 33, 34 en 35 (bl. 1-50). Wij vinden hier eenen staat van de geboorten, huwelijken, sterfgevallen en bevolking gedurende die jaren, zoo uitvoerig en duidelijk als men maar kan wenschen, voorzien van belangrijke opheldering en.

De overige inhoud van dit Boeksken bestaat, even als bevorens, uit Proza en Poëzij.

Vijf der Prozastukjes zijn naamloos, en waarschijnlijk van den verdienstelijken Redacteur, den WelEerw. Heer O.G. HELDRING; zij zijn 1°. *Geldersche Oudheden*, behelzende gedachten bij of bespiegeling over *een Kerkhof der Batavieren onder Setten* (bl. 68-74), niet verre van de standplaats van den Redacteur, die ons in het Voorberigt verzekert, dat de ontdekking van dit Kerkhof geene verdichting is. Aldaar toch is een gansch veld met urnen gevonden. - 2°. *Iets over de zucht naar oudheden in onze dagen en wat eigenlijk de ware oudheid is*. De Schrijver zegt, dat de eigenlijke, éénige, ware oudheid de goede zeden en gewoonten onzer voorouderen zijn. Wij zouden meenen, dat goede zeden en gewoonten nimmer oudheden behoorden te worden, maar steeds in de *Mode* te zijn. - 3°. *Geldersche Geschiedenis*, of *de Eikenboom bij het slot Doornenburg in de Overbetuwe* (bl. 137-144). Niet verre van de grenzen, niet verre van de plaats, waar de *Rijn*, in ons Land vallende, zich in twee armen verdeelt, vindt men bij het oude slot *Doornenburg, een' Eikenboom*, wiens ouderdom het Volksverhaal tot de tijden der Batavieren brengt; op het Slot zelf vindt men het geslachtsregister van het huis *Amstel*, de afbeelding van GYSBRECHT in gips aan den zolder, en een schilderstuk, zijne vlugt uit *Amsterdam* afbeeldende. Het volksverhaal luidt: dat GYSBRECHT herwaarts gevlugt is. - 4°. *Des landmans* MELCHIOR'S *gedachten over levenswijsheid* (bl. 192-203) en 5°. *Iets over* CONST. HUYGHENS *Boerenhuisingh tot Beeckbergen* (bl. 204-209). Dit *Beeckbergen* ligt niet verre van *Appeldoorn*, HUYGHENS vertoefde er meermalen: in het Xe Boek zijner Sneldichten vindt men eenige dichtregelen op

(1) Even als in het vorige jaar zullen wij de bij ons ingekomene *Volks- Almanakken*, naar den rang, dien de Provinciën volgens onze Grondwet hebben, behandelen.

die Boeren-huizing, hier medegedeeld; de Dichter schijnt aldaar den Engelschen Koning KAREL II en Prins WILLEM III ontvangen en op een vrolijk landfeest onthaald te hebben. Een keurig plaatje schetst dit feest. - De Heer J. VAN DER VEUR leverde (bl. 97-105) eene *Geldersche Legende*, gegrond op een Volksverhaal wegens het oude huis *Nevelhorst* onder *Didam*, welke ons aan de terugkomst van ULYSSES deed denken, met dit onderscheid, dat PENELOPE getrouwer dan de edele burgvrouw van de *Nevelhorst* was. Nu, ULYSSES kwam dan ook met vleesch en been terug, doch DIDERIK alleen met het laatste. - Een der beste Prozastukjes is dat van den Heer L.A.J.W. SLOET, getiteld: *Ridder* WOESSING, *een tooneel uit de regtsvormen der* XIVe *eeuw* (bl. 145-157); het getuigt van des Schrijvers kennis van de vroegere zeden, regtsvormen, taal en spreekwijzen van *Gelderland* en *Zutphen*. Ridder WOESSING was een aanhanger van REINALD van *Gelder* en *Zutphen;* hij stelde zich met andere Edelen borg voor de terugbetaling van gelden, aan dien Vorst, door zekeren burger van *Zutphen*, opgeschoten; de som bleef onvoldaan; de schuldeischer zendt hem, juist op het oogenblik dat hij naar het leger wil gaan, hetwelk Graaf ALBRECHT van *Holland* ten behoeve van REINALD verzamelde, een' *maanbrief;* hij kan de som niet voldoen en is alzoo voor zijne eer verpligt, in *Zutphen*, in *leisting* (gijzeling) te gaan; hij werd echter spoedig ontslagen: doch getergd door een' hoop volks, die een smaadlied op zijne partij aanheft, trekt hij zijn zwaard en klieft een' uit den hoop het hoofd! terstond ontstaat er een *wapengeroep;* de Ridder wordt bij verstek veroordeeld, en moet als *woestballing* buiten 's Lands rondzwerven. Eindelijk wordt er een *moet-zoen* getroffen, en de magen van den verslagene verzoend. De Heer SLOET vergaste ons meermalen op zoodanige verhalen, die zoo goed de zeden der voorvaderen doen kennen! *Het huis Wildenborch*, (bl. 158-172), reeds bekend in de XIVe eeuw en welligt vroeger, leert ons de lotgevallen van dit goed, hetwelk ons als de eigendom en de woonplaats van eenen onzer beste Dichters, wiens Muze wij zoo noode in dezen *Gelderschen* Almanak derven, belangrijk is. Aan den Heer P. VAN WILLIGEN danken wij een *Iets* over onzen Vriend D. BAX (bl. 210-214). Wij hadden in dit *Iets*, ook gaarne de verdiensten van den ontslapene, als Christen-leeraar, als Geleerde, als Dichter geschetst gezien: doch de Heer VAN WILLIGEN zegt, dat zijn plan alléén was, BAX als *mensch*, vooral in den gezelligen omgang, te schetsen. Schrijver dezes, die den waardigen BAX bijna *twintig* jaren kende, en zich beroemde tot zijne vrienden te behooren, moet den Heer VAN WILLIGEN de getuigenis geven, dat hij zich van zijne taak behoorlijk heeft gekweten. Ja, zóó was BAX! zóó zagen wij hem nog kort vóór de noodlottige

ramp, die een einde aan zijn nuttig en werkzaam leven maakte. Tot de Prozastukjes behooren nog, één in den *Lymerschen tongval*, (bl. 173-178), één in het *Zutphensche dialekt* (bl. 179-188), en één in *het plat Geldersche* (bl. 189-191), en eindelijk onder den titel: *Geldersche Hutspot*, eenige gedachten.

Men ziet alzoo, dat deze Jaargang in belangrijkheid der Prozastukjes voor den vroegeren niet behoeft onder te doen.

Wij vinden hier verder Dichtstukjes van de Heeren E.W. VAN DAM VAN ISSELT, wijlen A. DROST, B. TER HAAR, C. TEN HOEK, Jz^{n}., R.H. GRAADT JONKERS, J.J.L. TEN KATE, A.W. SMALT, WSZ., A.C. VAN ELDIK THIEME, alsmede van M.A.H. - H.C.A.T. en van twee ongenoemden. Dat van den Heer VAN DAM (bl. 126-136) is niet onverdienstelijk. Zoo ook dat van wijlen A. DROST, *Gelderland* (bl. 59-68), bevorens geplaatst in *den Vriend des Vaderlands*. Wij lezen echter liever Proza van dien, voor onze letterkunde te vroeg, ontslapene. De overige stukjes verheffen zich niet boven het middelmatige: ja, eenigen blijven er beneden. Wij hopen, dat de *Geldersche Muze* in het vervolg aan den Almanak dier Provincie betere voortbrengselen zal opleveren.

Drie wèl uitgevoerde plaatjes, waarvan het eerste den *Boom bij Doorenburg*, het 2de *het Huis Wildenborch* in de XVIIe eeuw, en het 3e *het feest op Beeckbergen* voorstelt, versieren dit Boeksken.

2°. *Zuid-Hollandsche Volks-Almanak, voor het jaar* 1838. *Te 's Gravenhage, bij de* Erven Doorman en J.D. Stuerwald 32°., *behalve den Kalender* 184 *bl. met pl.*

Eene nieuwe vrucht, die er uiterlijk zeer goed uitziet. De uitvoering doet den Uitgevers eer aan.

Dichtstukjes leverden tot dit Bundeltje de Heeren J.H. CARPENTIER ALTING, M^{r}. A. BOGAERS, L. VAN DEN BROEK, J. KISSELIUS, H. KUYPER, GSZ., J.H. PEETSOLD, VAN DE PAVORS SMITS, A.W. SMALT, WSZ., TOLLENS en zeven of acht ongenoemden. Indien wij de stukjes van de Heeren TOLLENS, *Oene van Sneek*, eene *Vertaling* naar *Jack o' Hazeldean* van W. SCOTT, en Mr. A. BOGAERS, *Otto Clant*, uitzonderen, dan vinden wij de rest over het geheel zeer flaauw en middelmatig. Proeven kunnen wij niet geven; maar indien wij J.A.K. in een stukje van acht bladzijden, getiteld: *het Hollandsch hart*, hooren zingen,

> Dat Hart bezing ik naar zijn' aard,
> Eenvoudig zonder zwier.
> O was mijn zang het voorwerp waard!....
> Het past een beter lier.

of den Heer L. VAN DEN BROEK, in *Zomer-schoon:*

> Komt, die met goed genoegen kocht
> En 't enkel vond bij vreemden,

Die nimmer schat en schoonheid zocht
Op Vaderlandsche beemden:
Al ziet men hier de hoogten niet,
Die schier de wolken raken,
Al bloeijen hier de wingerts niet,
Hier zijn óók schoone zaken.

dan roepen wij: *claudite jam rivos!* - De vertaling der Puntdichten naar OWENUS, door S.J., is niet ongelukkig:

Geef mij een kusjen of drie, mijn Phyllis! zoo drie u te veel is,
Geef er mij dan toch zooveel, als uwer lippen getal!
Hoe! - gij geeft er en neemt er slechts één? - gij weigert er meerdre? -
Neem dan maar de uwe terug, of geef de mijne mij weêr!

De 18 *November* 1837, van A.W. SMALT, WSZ., heeft hier en daar goede regels:

Verhoogde Vrouw! wanneer die dag verrijst
Begroet geen gade u meer; - geen kinderschaar,
Die 's hemels liefde voor uw leven prijst -
Gij ligt in 't graf. - Verlaten ligt gij daar!
Alle aardsche wenschen zijn voor u te niet:
't Is diepe rouw slechts, wat gij achter liet.

Als op dien dag het zonlicht vrolijk straalt,
En blikt *verwachtingvol* op Neêrland neêr,
Dan ziet het vlag noch wimpel opgehaald -
Dan ziet het al die legerpracht niet meer -
Noch de armoê, neêrgeknield om uw behoud:
't Is *stil*, - want gij ook slaapt nu - stil en koud!

Het eerste der Prozastukjes is *eene proeve eener aardrijks- en geschiedkundige schets van Zuid-Holland*, door A.W.S. WSZ., (bl. 1-22), welke zich wel niet door stijl noch nieuwheid van behandeling onderscheidt, maar hier echter op hare plaats is. Doch een sieraad van dit Jaarboekje is de *levensschets van* PHILIP VAN ALMONDE, *L. Admir. van Holland en West-Vriesland, door* M^{r}. J.C. DE JONGE (bl. 34-70), waarvoor wij den Schrijver onzen dank betuigen. Zij is eene belangrijke bijdrage tot de kennis der daden onzer zeehelden, en het keurigste stukje uit dezen Almanak. - De geschiedenis en beschrijving van het *Binnenhof* te *'s Hage*, door den Heer D. BUDDINGH (bl. 84-96), bevat niet veel meer dan de beschrijving van *de Loterijzaal*, voorkomende in het *Hollandsch Penning-Magazijn voor de Jeugd*, 1e Jaargang, bl. 217. De lotgevallen van JAN VAN ARKEL, eene bekende historie, door H.N.V.T. *Sint Nicolaas*, door A.W.S. WSZ. (bl. 127-147) en DESIDERIUS ERASMUS, *over de bedriegerij der Paardenhandelaars*, door R. (bl. 168-175) laten zich wèl lezen.

Het *Proza* staat in onze schatting, in dit Jaarboekje, verre boven de *Poëzij*.

Behalve een goed Vignet, vindt men hier drie Steendrukjes, waarvan het eerste, eene afbeelding van het praalgraf van VAN ALMONDE, regt fraai en keurig is uitgevoerd.

Indien de Uitgever van dezen Almanak den goeden weg, dien hij is ingeslagen, blijft bewandelen en onze *goede* Dichters hem met *goede* Dichtstukjes willen gerijven, dan kan dit Jaarboekje een aangenaam geschenk voor onze letterkunde zijn.

3°. *Zeeuwsche Volks-Almanak, voor het jaar* 1838. *Te Zierikzee, bij* J. van de Velde Olivier; *behalve den Kalender* 170 *bl. gr.* 12°. *met pl.* (Derde Jaargang).

De Dichtstukjes in dezen Almanak zijn van de Heeren J.W. ERMERINS, J.P. KLEYN, A.J. VAN MANSFELT, S.G. NAUTA, H.M.C. VAN OOSTERZEE, S.F.J. RAU, J.W. SCHUURMANS, M^{r}. A.F. SIFFLÉ, J.L. VAN DER VLIET, J. WAS en C. ZWIGTMAN; als ook van eenige ongenoemden en van Mej. P. MOENS. Die van KLEYN, MANSFELT en RAU zijn alle van de vorige eeuw, en voor BELLAMI vervaardigd: zij zijn ons welkom. Het stukje van den Heer SIFFLÉ, *aan Zeeland*, voldeed ons wèl; ook dat van J.W. SCHUURMANS, *aan God*, zoo het onderwerp naar vereischte bezongen kon worden. Wij waanden, dat onze leeftijd geene versjes als die: *het Roosje en Cloë* van J. WAS en *Middernacht* van S. meer in druk zou ontvangen.

In Proza leverde de Heer J. AB UTRECHT DRESSELHUIS een zeer lezenswaardig stukje, getiteld: *het jaar* 838 of *de Deenen in Zeeland* (bl. 10-32), zoo als de geleerde Schrijver zegt, geschreven in de manier van den Abt VERTOT, *moitié d'après le peu qu'il en savait, moitié d'après son imagination*. De Heer H.M.C. VAN OOSTERZEE geeft (bl. 33-75) een verhaal, getiteld: MARIA VAN HAEMSTEDE *of het Gevecht bij Brouwershaven*, wat lang en lang gerekt. Meer voldeed ons het geschrijf van den Heer M^{r}. DE WIND (bl. 93-101), ter wederlegging van het verwijt door onzen BILDERDIJK (*Gesch. des Vaderlands*, I Deel, bl. 24) aan onze voorouders gegeven, als of zij door het leggen van dijken *ons Vaderland op eene allervernuftigste wijze bedorven zouden hebben*. De Heer S. geeft eenige bedenkingen over den waarschijnlijken oorsprong van het *scheepje* dat tot 29 Nov. 1836 op het torentje der Havenpoort van *Goes* was geplaatst: de Heer E.B. SWALUE (bl. 126-134), een lief stukje over het slot *Oostende te Goes en de Moerbeziënboom van* JACOB VAN BEIJEREN aldaar: en de Heer M^{r}. A. MOENS VAN BLOIS (bl. 135-160) een niet onaardig, gedeeltelijk Romantisch, verhaal van *het Beleg der stad Zierikzee door de Spanjaarden in* 1575-1576.

Deze Almanak houdt alzoo zijnen roem staande.

(*Het vervolg in het volgend Nommer*.)

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

***Een werkdadig en weldadig leven, in verband met den dood. Leerrede over* Hand. IX:36$_b$ en 37^a, *gehouden na het overlijden van de Koningin der Nederlanden, in de Akademiebeurt te Groningen*, 22 *October* 1837, *door* J.F. van Oordt, J.W. Zoon, *Professoren Akademieprediker aldaar. Te Groningen, bij* J. Oomkens, *Boek- en Steendrukker*, 1837.**

De Hoogleeraar VAN OORDT had eerst niet gemeend deze Leerrede te laten drukken, maar gaf toe aan den drang van velen daartoe. Hij deed dit vooral ook, uit hoofde der medegedeelde gedachte, dat er maar zelden Vaderlandsche redenen worden uitgegeven, bijzonder voor Vrouwen, en draagt daarom deze aan de Nederlandsche Vrouwen op. Hij hoopt tevens, dat ook deze zijne rede iets mogt toebrengen aan de vertroosting van onzen geëerbiedigden Koning. Wij wenschen hartelijk, dat deze streelende voldoening van de uitgave dezer Leerrede den geachten Schrijver ten deele valle, en wijfelen daaraan ook niet. Wij verblijden ons over de uitgave dezer uitmuntende Leerrede en deelen in de gevoelens des harten, door den Hoogleeraar over het afsterven onzer waarlijk edele Koningin uitgestort. Ook hij teekent hier, dunkt ons, *eerst* schoon en naar waarheid, in de gezindheid en het gedrag van TABITHA, eene waardige discipelin des Heeren, het beeld der algemeen hoog geschatte en beminde Koningin; en *dan* maakt hij van de ontwikkeling der hooge waarde van zulk eene gezindheid en gedrag, vooral ook bij het sterven, zeer doelmatig gebruik ter vertroosting en leering bij het verlies van zoodanig eene Vorstin en de haar vereerende en zegenende nagedachtenis. Wij lazen het een en ander met groot welgevallen en bevelen het lezen en behartigen dezer belangrijke bijdrage ter ongeveinsde vereering en nagedachtenis onzer geliefde Koningin, aan allen, bijzonder ook aan onze waardige Nederlandsche Vrouwen en Moeders, aan.

De Hoogleeraar liet bij de Leerrede de gezangen, de voorafspraak en den inhoud der gebeden mede afdrukken. Wij maken daarvan vooral melding, uit hoofde van het in ons oog verdienstelijk, waardig en navolgenswaardig gebruik van den Hoogleeraar, om zijne gebeden niet te schrijven, en nogtans zóó te voren schetswijze te overdenken, dat hij dezelve daarna wedergeven kan. Gelijk het eerste eene stijve en gekunstelde voordragt in het openbaar gebed voorkomt, eischt de eerbied, aan hetzelve verschuldigd, en het ge-

wigt daarvan, dunkt ons, zoo veel mogelijk toch het laatste van elken Godsdienstleeraar, als Voorbidder der Gemeente.

***Kortbondig Onderzoek en Berigt, strekkende tot een regtskundig bewijs, dat de hedendaagsche Zamenkomsten en Oefeningen van de zoogenaamde Fijnen ongeoorloft zijn: en diensvolgens door de tijdelijke Overigheid geweerd en de halsterrige over hare ongehoorzaamheid naar bevinding gestraft en tot haren pligt gebragt behoren te werden. Door* M^r^. JOHAN SCHRASSERT. *Vierde Druk. Te Groningen, bij* J. Römelingh, 1836.**

Daar is niets nieuws onder de zon. Dezelfde woelgeesten en oproerigen in het Kerkelijke, als in de laatste jaren eenen hoogen toon aannamen; dezelfde onbillijke klagten over het diep verval der Kerk; dezelfde minachting en verachting van de openbare eeredienst; dezelfde overdreven geestelijke ijver, om bestaande kerkelijke verordeningen te hervormen; dezelfde verkettering van openlijk geordende Godsdienstleeraren en schampere hoon van andersdenkenden; dezelfde minachting voor de Overheid en weerspannigheid tegen hare wetten, van welk alles wij in onze dagen hooren, waren ook in vroegere jaren en in de vorige eeuw niet vreemd. Dit bewoog den Uitgever van dit geschrift eene nieuwe uitgave van bovengemeld Werkje, in 1742 uitgegeven en hem bij toeval thans in handen gekomen, aan het lezend publiek aan te bieden, zonder verandering van stijl en spelling.

Het Werkje is van eenen, zoo wij meenen, Gelderschen Regtsgeleerde van grooten naam in dien tijd. De strekking van hetzelve wordt op den wijdloopigen titel genoegzaam aangewezen. Hetzelve is gerigt tegen Kerkelijke Oefeningen buiten toestemming van de Burgerlijke en Kerkelijke magt. De Schrijver ontkent het geoorloofde derzelve en betoogt, dat deze zijne uitspraak gegrond is: 1°. *Op de Forme van de Gemeente;* hij bedoelt daarmede, dat zij strijden tegen de éénigheid des geloofs. 2°. *Op de Ordre van de Kerk*. 3°. *Op het gevaar van den Godsdienst*. 4°. *Op het nadeel van het Burgerlijke* en 5°. *Op de Wetten en de openbare ordonnantiën van den Lande*. Dit alles is zeer lezenswaardig; was voor den tijd, waarin het geschreven werd, overtuigend; is, helaas! in vele opzigten nóg toepasselijk.

Dat dit Werkje intusschen geschreven is geworden in eenen tijd, toen er in ons Vaderland *eene heerschende Kerk* bestond, maakte natuurlijk op deszelfs inhoud en toon belangrijken invloed: en in zóó verre zal dan ook niet al het hier gezegde kunnen toegepast worden op hetgeen in onzen leeftijd plaats heeft, nu wij van geene heerschende Kerk meer weten. Voor den welmeenenden opregten voorstander der Hervormde Kerk in *Nederland*, ook in onze

dagen, komt hier nogtans veel voor, hetwelk voldingend gezag blijft behouden en den waarheidlievenden Godsvereerder en Hoogachter van het reine Christendom overtuigen moet. Wij wenschen het alzoo in de handen van velen der zoodanigen, ten einde er bij voorkomende gelegenheden nut mede te doen. De benaming, ook op den titel voorkomende, van *Fijnen*, mishaagt ons. Zij werd destijds en wordt nog wel door ongodsdienstigen en ligtzinnigen gegeven aan waarlijk gemoedelijke en naauwgezette Christenen, met het doel, om die te smaden. Men zie toe, geen koorn met het kaf te verwerpen!

Aanleiding tot Godsdienstige Overdenkingen op iederen dag des jaars, door T. van Spall *enz.* Julij-December. *Te 's Gravenhage bij* A. Kloots.

Het hier vermelde Godsdienstig Dagboek voor den jare 1837 is met denzelfden lof voltooid, als het was begonnen en voortgezet. Bij de laatste aflevering, voor de maand *December*, is voor het gansche Werk een algemeen titelblad gevoegd, prijkende met een allerliefst Vignet. Dat dit geschrift een verlangd nut zal hebben gesticht, vertrouwen wij; dat het ook nog in de gevolgen heilzaam moge werken, hopen wij biddende, terwijl wij, tot de verdere voortzetting van dezen gewigtigen arbeid, den waardigen Schrijver den noodigen lust en de volijverige medewerking van welmeenende Godsdienstvrienden opregtelijk toewenschen. Alleen herhalen wij hier ons verlangen, vroeger geöpenbaard (N° 7 van *den Gids* 1837) dat bij elke dezer overdenkingen tevens een of ander Hoofdstuk van den Bijbel ter lezing worde aanbevolen met dat oogmerk en op zulk eene wijze, als toen kortelijk is opgegeven.

Menschenbestemming en Levensgenot, in eene Redevoering en bijdrage ontwikkeld, door C. Meijer, *Pred. te Visvliet. Groningen, bij* J. Römelingh, 1837.

Onder dezen verheven' titel, oogenschijnlijk van het Werk van den beroemden EWALD ontleend, ontvangt het lezend publiek - een allerzonderlingst stuk. Het is eene redevoering, welke te *Grijpskerk* in het gebouw, aan de uitoefening der Godsdienst gewijd, door den Voorzitter van de aldaar gevestigde Afdeeling der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen, den Heere C. MEIJER, is uitgesproken *bij eene plegtige gelegenheid*. Aan welke gelegenheid hier echter te denken zij, dit blijft een raadsel, en laat zich zelfs niet in de verte gissen; want nergens vindt men deswege het minste spoor. De bijdrage is insgelijks door den redenaar zelven, naar het ons voorkomt, terzelfde plaatse kort na de redevoering uitgesproken; ten minste zijn Eerwaarde vangt die met deze woor-

den aan: ‘Ik moest straks eindigen, deels omdat de tijd reeds te ver verloopen was, deels enz.’ De redevoering werd begonnen en afgewisseld, en even zoo de bijdrage besloten door het aanheffen van verzen uit de *Psalmen*, de *Evangelische Gezangen*, en de *Liederen* van HAZEU en TH. VAN GESSELER (medelid der bovengenoemde Afdeeling). Dit, wat den *vorm* van het stuk aangaat. Doch wat zullen wij nu verder van deszelfs inhoud, plan, verdeeling en uitwerking zeggen? Wij willen den opsteller, uit aanmerking van zijn' eerwaardigen stand, zoo veel mogelijk sparen, en herhalen dus eenvoudig, wat wij zoo even aanvoerden: ‘het één zoowel als het ander is *zonderling - allerzonderlingst!*’ Recensent loopt zeer hoog met de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, maar laat het gaarne aan ieders oordeel over, of niet de ingenomenheid van den Heer MEIJER, met deze weldadige inrigting, al te buitensporig is, wanneer hij zijne bijdrage dus eindigt:

‘Welaan! zoo mogen nog ten slotte uwe vreugdetoonen - mijne stamelende woorden vervangen; terwijl uwe monden en uwe harten, al juichende, HIER REEDS DE DANKBARE HULDE TOEBRENGEN AAN DE MAATSCHAPPIJ T.N.V. 'T A., OM EENS, OP VOLMAAKTERE WIJZE, IN DEN KRING DER ZALIGEN, DIT LIED TE HERHALEN.

‘Welaan! met vrolijk hart en mond
Klink' luid het vreugdelied in 't rond
Voor 't heil der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen!
Voor 't heil van Vorst en Vaderland!
Voor 't heil van hoog' en lagen stand!
Voor 't heil van ieder een!’ enz.

Moet dan alles gedrukt worden?!

Iets over het Levend-begraven en de Lijkenhuizen als middel ter voorkoming van hetzelve, door eene Geneeskundige vereeniging te Haarlem. Te Haarlem, bij J.B. van Loghem, 1837.

Wij wenschen dit Werkje eene ruime en algemeene verspreiding toe! De geachte Schrijvers toonen het gevaar van levend begraven te worden door vele voorbeelden aan, en bewijzen, dat ontbinding het éénig zekere teeken des doods is. Zij stellen daarom voor, het oprigten van doelmatige lijkenhuizen, waarin, bij naauwkeurige bewaking, dat oogenblik van ontbinding kan afgewacht, het geringste verschijnsel der terugkeerende levenskracht waargenomen en door gepaste middelen die levenskracht opgewekt en aangewakkerd worden.

Zij deelen het plan van een zoodanig lijkenhuis, en deszelfs inrigting door eenige omtrekken verzinnelijkt, mede.

Wij bevelen het Boeksken ter behartiging aan ieder, die bij een weinig Egoïsmus eene groote mate van menschenliefde voegt.

D^{r}. H.

Boekbeoordeelingen.

Nieuwe Verhandelingen van het Genootschap tot Verdediging van de Christelijke Godsdienst, tegen derzelver hedendaagsche bestrijders. Voor het jaar 1835.

In 's Gravenhage, bij de Erve J. Thierry en C. Mensing en Zoon, 1837.

De in dit Boekdeel vervatte Verhandeling van H.E. VINKE, Theol. Doct. en Predikant (thans Hoogleeraar in de Godgeleerdheid) te *Utrecht*, strekt ter beantwoording der vraag, vorderende: eene verzameling en verklaring der gezegden van JEZUS, betreffende Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid: met nasporing der redenen, waarom Hij niet meermalen en uitvoeriger daarvan gesproken heeft; benevens een betoog, dat de Apostelen, aan welke Hij dit ter ontwikkeling had overgelaten, in diervoege aan deszelfs oogmerk beantwoord hebben, dat in de overeenstemming van het onderwijs van JEZUS en de Apostelen een allezins voldoende grond gelegen is tot onze overtuiging en vertroosting. Deze vraag was, zoo als wij uit de Inleiding vernemen, reeds twee malen te vergeefs uitgeschreven. Er waren vroeger wel antwoorden op ingekomen; maar geen derzelve was voldoende bevonden. Ditmaal was, blijkens het Programma, het getal der antwoorden twee, van welke het onderhavige geoordeeld is zoo veel goeds te bevatten, dat het met den gouden eerprijs bekroond is geworden, terwijl het andere (om welke redenen, wordt ons niet gemeld,) niet in aanmerking heeft kunnen genomen worden.

De HoogEerw. VINKE, na in eene voorafgaande Inleiding over den omvang en de moeijelijkheid zoowel als over de belangrijkheid van het onderwerp gesproken, en zijne wijze van behandeling opgegeven te hebben, verdeelt zijne Verhandeling, overeenkomstig den inhoud der vraag, in *drie* hoofddeelen. Het *eerste* bevat eene verzameling en verklaring der gezegden van JEZUS, betreffende Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid. In het *tweede* tracht hij de redenen na te sporen, waarom JEZUS niet meermalen en uitvoeriger daarvan gesproken heeft. Eindelijk onderzoekt

hij in het *derde*, of de Apostelen, aan welke JEZUS dit ter ontwikkeling had overgelaten, in dier voege aan deszelfs oogmerk beantwoord hebben, dat in de overeenstemming van JEZUS en de Apostelen een allezins voldoende grond gelegen is tot onze overtuiging en vertroosting. Wij willen van elk dezer hoofddeelen eerst eenig algemeen verslag geven, met bijvoeging van doorloopende aanmerkingen aan den voet der bladzijden, en daarna kortelijk ons bijzonder oordeel over de geheele Verhandeling mededeelen.

In het eerste hoofddeel, behelzende eene verzameling en verklaring der gezegden van JEZUS, betreffende Zijn lijden on sterven tot vergeving der zonden en zaligheid, gaat de Schrijver *eerst* de gezegden van JEZUS, betreffende Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid, verzamelen en verklaren. ‘Maar,’ schrijft hij, ‘dewijl sommigen beweerd hebben, dat deze gezegden door de Apostelen en Evangelisten verzonnen, of althans naar hunne eigene denkbeelden gewijzigd en vervormd zijn, zoo moeten wij *ook* de echtheid en ongeschondenheid van dezelve handhaven. En omdat dit ons de vergelijking tusschen het onderwijs van JEZUS en dat der Apostelen gemakkelijker zal maken, daarom zal ik *ten laatste* de leer van JEZUS, aangaande Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid, uit Zijne verklaarde en gehandhaafde gezegden afgeleid, trachten op te geven.’

De verzameling en verklaring van 's Heilands gezegden geschiedt door onzen Schrijver op die wijze, dat hij zich bepaalt *eerst* bij hetgeen JEZUS aan NIKODEMUS, *dan* bij hetgene Hij aan de Farizeën en het volk, *eindelijk* bij hetgene Hij aan Zijne Leerlingen van Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid gezegd heeft.

Het onderwijs van JEZUS aan NIKODEMUS wordt *en* van wege den tijd *en* van wege deszelfs belangrijkheid afzonderlijk en wel het eerst overwogen, naar Joh. III: 14-16[(1)]. Als gezegden van JEZUS tot de Farizeën en het volk, worden vijf plaatsen bijgebragt en toegelicht, en wel alle in het Evangelie van JOHANNES; te weten: H. VI:51[b], 53-57; VIII:28; X:11, 15[b], 17, 18; XII:24 en vs. 31, 32; terwijl als gezegden van JEZUS tot Zijne Leerlingen aangewezen en opgehelderd worden Matth. XX:28, verg. Mark. X, 45; Matth. XXVI:26-28, verg. Mark.XIV:22-24; Luk. XXII:

(1) Wij vernemen hierbij, dat VINKE, in onderscheiding van degenen, die het gesprek van JEZUS met NIKODEMUS met vs. 15 voor geëindigd houden, meent, dat hetzelve tot vs. 21 doorloopt. Voor het tegendeel zijn anders niet onaannemelijke gronden. Zie ook Prof. HOFSTEDE DE GROOT in het Tijdschrift, *Waarheid in Liefde*, I, bl. 87 en de aldaar aangehaalde Dissertatie van J.H. HOTWERDA, *de Colloquio Jesu cum Nicodemo*, Hagae Com. 1830, p. 59-61.

19, 20 en 1 Kor. XI:23-25; Joh. XIV:30, 31; XV:13, XVII:19 en Luk. XXIV:26, 46, 47[(2)].

'Zoo hebben wij dan,' schrijft VINKE hierna, 'de gezegden van JEZUS betreffende Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid verzameld en verklaard. Maar zijn die gezegden wel waarlijk van Hem afkomstig? Zouden zij niet door Zijne levensbeschrijvers, indien al niet geheel verzonnen, dan toch aanmerkelijk veranderd, en naar hunne denkbeelden gewijzigd zijn? Deze vragen zijn van het hoogste gewigt, en moeten, eer wij verder kunnen gaan, door ons beantwoord worden. Zijn wij toch hieromtrent onzeker, dan kunnen wij ook niet vaststellen, wat JEZUS zelf aangaande Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid geleerd heeft; en kunnen wij dit niet, wat baat ons dan eene vergelijking van het onderwijs der Apostelen met het Zijne, en welke grond kan er dan in de overeenstemming van hunne uitspraken met de Zijne tot onze overtuiging en vertroosting gelegen zijn? Ik acht het daarom noodig de echtheid en ongeschondenheid van 's Heilands gezegden opzettelijk te handhaven.'

Deze echtheid en ongeschondenheid van 's Heilands gezegden aangaande Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid nu, wordt gehandhaafd *eerst* in het algemeen, waartoe gelet wordt *en* op degenen, die de gezegden van JEZUS mededeelen, *en* op de naauwkeurige getrouwheid, met welke zij gewoon zijn Zijne woorden op te teekenen, *en* op het kleine aantal dier gezegden, *en* op derzelver aard, *en* op de wijsheid, die wij in dezelve ontdekken, *en* op de belofte, welke JEZUS aan Zijne Apostelen gaf vóór zijn sterven, en *dan* in het bijzonder van Joh. III:14-16; VI:51 very., en Matth. XXVI:26-28[(3)].

(2) Het zou ons al te uitvoerig doen worden, indien wij de wijze, waarop de Schrijver ook slechts sommige dier plaatsen opvat en uitlegt, aan onze Lezers wilden doen kennen; wij moeten derhalve diegenen, welke daaromtrent meer verlangen te vernemen, dan hun uit dit verslag blijken kan, naar de Verhandeling zelve verwijzen. Uit het terughouden onzer aanmerkingen op des HoogEerw. Schrijvers verklaring van de beschouwde Bijbelplaatsen intusschen willen wij niet hebben opgemaakt, dat wij in alles met die verklaring instemmen.

(3) Gaarne stellen wij met den Hoog-Eerw. Schrijver, aan het einde der handhaving van de echtheid en ongeschondenheid der gezegden van JEZUS in het algemeen (bl. 100), vast, dat de Apostelen de verklaringen van JEZUS, over welke gehandeld wordt, niet verzonnen, noch zoo gewijzigd zullen hebben, of wij kunnen er Zijn onderrigt aangaande Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid met zekerheid uit afleiden; maar verder moeten wij dan ook in dezen, naar ons oordeel, niet gaan, of wij benadeelen het gezag der Evangelie-schrijvers meer, dan dat wij hetzelve bevoordeelen. Van daar, dat wij voor ons ongaarne zouden beweren, gelijk onze Schrijver elders doet, 'dat 's Heilands vermelde verklaringen waarlijk *zóó* door Hem gesproken zijn, *als* wij dezelve in de Evangeliën opgeteekend vinden' (bl. 84) enz. Immers beweert men zulks van JEZUS gezegden betreffende Zijn lijden on sterven, dan moet men het ook met opzigt tot alle andere, niet minder gewigtige uitspraken en reden des Heeren, aannemen; en in welke onoplosbare bezwaren wikkelt men zich, dit doende, niet! De belofte des Heeren aangaande de werking van den H. Geest kan niet alle bezwaren in dit opzigt wegruimen, tenzij men eene *woordelijke* ingeving aanneme, tegen welke onze Schrijver zelf, en met regt, zich verklaart. Hetgeen VINKE ter handhaving van de echtheid en ongeschondenheid van eene en andere plaats afzonderlijk gewaagt, mag vrij oppervlakkig genoemd worden, en had, zonder schade, kunnen achterblijven.

En nu voortgaande om de leer van JEZUS aangaande Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid, uit Zijne verklaarde en gehandhaafde gezegden afgeleid, op te geven, houden onzen Schrijver *drie* hoofdzaken bezig. *Vooreerst* zal hij namelijk aanwijzen, dat de vergeving der zonden en zaligheid, naar 's Heilands onderwijs, doel was van Zijn lijden en sterven, om, *ten tweede*, te onderzoeken, in welk verband dat lijden en sterven, naar Zijn onderwijs, staat tot de vergeving der zonden en zaligheid, en, *ten laatste*, aan te toonen, hoe wij, naar datzelfde onderwijs, die vergeving en zaligheid deelachtig worden. - Bij het eerste (de vergeving der zonden en zaligheid, naar 's Heilands onderwijs, doel van Zijn lijden en sterven), stelt VINKE zich *vier* vragen voor ter beantwoording; te weten: *vooreerst*, aan welk lijden hebben wij te denken? *ten tweede*, op wie heeft het lijden en sterven van JEZUS betrekking? *ten derde*, welke zonden heeft Hij op het oog? en, *ten vierde*, welke straffen en zaligheid worden door Hem bedoeld?(4) - ten aanzien van het tweede (het verband tusschen het lijden en sterven van JEZUS en de vergeving der zonden en zaligheid) ontwikkelt de Schrijver, na een paar voorloopige opmerkingen, de onderscheidene oogpunten, uit welke JEZUS Zijn lijden en sterven voorstelt. Hij leerde ons hetzelve *vooreerst* kennen als een bewijs van de groote liefde Gods jegens de menschen; *ten tweede*, als bewijs van Zijne liefde tot en gehoorzaamheid aan Zijnen Vader; *ten derde*, als bewijs van Zijne liefde tot ons; *ten vierde*, als in het naauwste verband staande met Zijne opstanding

(4) Het is ons hier en elders voorgekomen, dat VINKE de vergeving der zonden en zaligheid te veel als van elkander afgezonderde zaken beschouwt; terwijl zij, naar ons inzien, alleen in vorm van elkander verschillen, en beiden volkmaakt hetzelfde denkbeeld uitdrukken, namelijk: opheffing of bevrijding van de ramp. zalige gevolgen der zonde, in dit zoowel als in het toekomende leven. Ook hadden wij gaarne den dood van onzen Heer met Zijn geheel verlossingswerk, van hetwelk Zijn lijden en sterven slechtsjeen gedeelte, ofschoon hoogst gewigtig gedeelte, uitmaakte, meer in verband gebragt gezien.

en verheerlijking; *ten vijfde*, als ten doel hebbende ons te ontrukken aan de heerschappij des Duivels en Gode toe te wijden, en *ten zesde*, als ondergaan in onze plaats[5]. - Het laatste (hoe wij, naar 's Heilands onderwijs, de vergeving der zonden en zaligheid deelachtig worden) wordt door VINKE aan het slot van het eerste hoofddeel zijner Verhandeling aangewezen[6].

In het tweede hoofddeel, in hetwelk de Hoog-Eerw. Schrijver tracht de redenen na te sporen, waarom JEZUS niet meermalen en uitvoeriger van Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid gesproken heeft, beantwoordt hij *eerst* de vraag: waarom JEZUS niet meermalen en uitvoeriger daarvan gesproken heeft vóór Zijnen dood, en *dan* de vraag: waarom Hij dit niet gedaan heeft nà Zijne opstanding[7]?

(5) Wij laten alles, wat onze Schrijver omtrent het verband tusschen het lijden en sterven an JEZUS en de vergeving der zonden en zaligheid zegt, gelden, wat het gelden kan; maar het hinderde ons ook hier weder eene onderscheiding aan te treffen, welke aan de H. Schrift te eenenmale vreemd is, en die tot vele valsche en ongerijmde denkbeelden niet alleen, maar zelfs tot openbare tweespalt onder de Christenen aanleiding gegeven heeft en nog geeft, de onderscheiding van een *middellijk* en een *onmiddellijk* verband tusschen JEZUS dood en onze zaligheid. Met het laatste bedoelt de Schrijver *het plaatsbekleedende* van JEZUS dood, hetwelk hij vooral uit Matth. XX:28 en XXVI:28 afleidt; maar, naar het ons voorkomt, zal niet ieder dat plaatsbekleedende, althans in dien zin, waarin onze Schr. het wil, ook in de aangehaalde gezegden van JEZUS, vinden.

(6) De hoofdstelling, dat wij door het geloof in of aan JEZUS de vergeving der zonden en het eeuwige leven verkrijgen, wordt hier breeder ontwikkeld; maar wat het zeggen moet: ‘er bestaat derhalve niet slechts een middellijk, maar ook een onmiddellijk verband tusschen het geloof en de zaligheid,’ (bl. 151) betuigen wij niet te begrijpen. De Schrijver blijft ons ook de verdere ontwikkeling hiervan schuldig.

(7) De Schrijver vangt dit tweede hoofddeel zijner Verhandeling aan met de gegronde aanmerking, dat men niet zonder reden de vooronderstelling, van welke de Prijsstoffe uitgaat, kan in twijfel trekken, dat JEZUS niet meermalen en uitvoeriger van Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid zal hebben gesproken. ‘Maar, al ware dit zoo,’ zegt hij te regt, ‘zoo spreekt het echter van zelf, dat dit ons bij eene vergelijking tusschen het onderwijs der Apostelen en dat van hunnen Meester niet kan baten, dewijl wij het uitvoeriger onderrigt, hetwelk Hij zal gegeven hebben, niet bezitten.’ ‘Doch,’ voegt hij er bij, ‘om ons betoog zoo krachtig en volledig mogelijk te maken, willen wij dat gevoelen niet omhelzen, maar ten gevalle van hen, die beweren, dat de Apostelen in hun onderwijs van den Heer zijn afgeweken, (waarom juist ten gevalle van hen?) ‘aannemen, dat Hij van Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid, niet meer en niet uitvoeriger gesproken heeft, dan wij geboekt vinden. Wij willen dit te liever, omdat ook voor deze hunne gedachten kan gepleit worden, op gronden, ontleend uit het stilzwijgen der Geschiedschrijvers, hetwelk zich niet wel laat verklaren, indien de Heer meermalen en uitvoeriger over deze gewigtige zaak gesproken had; en omdat wij meenen voldoende redenen te kunnen bijbrengen, om welke Hij zoo spaarzaam en kort van dezelve gewaagde.’

De eerste vraag wederom in twee andere vragen splitsende, onderzoekt de Schrijver in de *eerste* plaats, waarom JEZUS niet meermalen en uitvoeriger van Zijn lijden en sterven gesproken heeft, en gaat *dan* na, waarom Hij niet meermalen en uitvoeriger van de vergeving der zonden en zaligheid door hetzelve gewaagd heeft.

'Wat het eerste betreft,' zegt VINKE, 'hier springen ons de redenen van 's Heilands handelwijze terstond in de oogen, *en* met opzigt tot het volk en deszelfs Oversten, *en* met opzigt tot zijne Leerlingen.'

De redenen, waarom JEZUS niet meermalen en uitvoeriger van Zijn lijden en sterven in het algemeen tot het volk en deszelfs Oversten gesproken heeft, zijn, volgens den Schrijver, gelegen, *vooreerst*, in het hoofddoel, welks bereiking hij zich moest voorstellen; *ten tweede*, in derzelver denkbeelden aangaande den Messias; en *ten derde* dáárin, dat zij zelve de bewerkers van Zijnen dood zijn zouden. De beide eerstgemelde worden ook opgegeven als redenen, waarom JEZUS niet meermalen en uitvoeriger daarvan tot zijne Leerlingen gesproken heeft, en als *derde* reden hiervoor genoemd, dat de aankondiging van 's Heilands lijden en sterven hun diepe droefheid veroorzaakte. Eindelijk wordt nog ten aanzien van het volk en deszelfs Oversten zoowel als van 's Heilands Leerlingen gewezen op de gevoelige ziel van JEZUS zelven.

De redenen, waarom JEZUS niet meermalen en uitvoeriger van het doel en de vruchten Zijns lijdens en stervens gesproken heeft, vindt onze Schrijver *vooreerst* hierin, dat de Heer geene aanleiding kreeg om er meer van te spreken; *ten tweede* dáárin, dat 's Heilands hoorders voor een meer uitvoerig onderrigt desaangaande nog niet vatbaar waren, (tot staving waarvan gewezen wordt, *eerst* op de gesteldheid huns harten, zoowel van de Oversten en het Volk, als van de Discipelen, en *dan* op den zamenhang tusschen de leer der vergeving van zonden en zaligheid door 's Heeren lijden en sterven en andere waarheden, welke voor hen nog veel te hoog waren,) en *ten derde* hierin, dat er zich *en* voor de Discipelen *en* voor het volk eene nadere, en wel eene betere gelegenheid zou opdoen, om ze hen te doen hooren.

Ter beantwoording der tweede vraag: waarom heeft JEZUS niet meermalen en uitvoeriger van Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid gesproken na Zijne opstanding? let VINKE op de *vier* volgende bijzonderheden: *vooreerst*, het tijdvak tusschen 's Heilands opstanding en hemelvaart was voor een uitvoeriger on-

derwijs aangaande Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid door Hem niet bestemd; *ten tweede*, Zijne Leerlingen waren er ook toen nog niet vatbaar voor; *ten derde*, Hij had, naar Zijne wijsheid, met hetzelve andere bedoelingen; (namelijk: om hen van Zijne herleving ten volle te overtuigen; om hun geloof aan Hem, als den Messias, onwrikbaar te vestigen; om hunne liefde tot en hun vertrouwen op Hem te vermeerderen, en om hen voor Zijne digt op handen zijnde hemelvaart voor te bereiden;) eindelijk, *ten vierde*, het was ook toen niet volstrekt noodig, dat Hij hun een uitvoeriger onderrigt aangaande de zaak, over welke wij handelen, mededeelde[(8)].

In het derde hoofddeel, bevattende het betoog, dat de Apostelen, aan welke JEZUS de ontwikkeling van de leer aangaande Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid had overgelaten, in dier voege aan deszelfs oogmerk beantwoord hebben, dat, in de overeenkomst van hun onderwijs met het Zijne, een allezins voldoende grond gelegen is tot onze overtuiging en vertroosting, wil de Hoog-Eerw. Schrijver, na eene inleiding tot dit betoog, aanwijzen, *vooreerst:* dat het onderwijs der Apostelen aangaande het lijden en sterven van JEZUS tot vergeving der zonden en zaligheid met het Zijne overeenstemt, en *ten tweede:* dat in deze overeenstemming een allezins voldoende grond gelegen is tot onze overtuiging en vertroosting.

Om de overeenstemming van het onderwijs der Apostelen met dat van JEZUS in het licht te stellen, worden *eerst* de voornaamste gezegden der Apostelen aangaande het lijden en sterven van JEZUS tot vergeving der zonden en zaligheid verklaard, en wordt *dan* de overeenstemming van de Apostelen met JEZUS aangewezen.

Bij de verklaring van de voornaamste gezegden der Apostelen aangaande het lijden en sterven van JEZUS tot vergeving der zonden en zaligheid, vestigt onze Schrijver het *eerst* de aandacht op PETRUS, als die het eerst is opgetreden, om in den naam van JEZUS het Evangelie te verkondigen, en verklaart deszelfs gezegden 1 Petr. I:2. vs. 18 en 19; II:24; III:18 en IV:1,2; *dan* spreekt hij van JOHANNES, als die terstond aan JEZUS zijde was, en beschouwt des-

(8) Dat de door VINKE bijgebragte redenen, waarom JEZUS niet meermalen en uitvoeriger van Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid gesproken heeft, niet alle even krachtig en geldend zijn, al onzen Lezers reeds uit de bloote opgave derzelve gebleken zijn. Ook smelten onderscheidene dier redenen als te zamen, welke daarom gevoegelijker verbonden zouden geweest zijn, en alsdan misschien meer kracht van overtuiging zouden gehad hebben. Daarbij had het, dunkt ons, wel verdiend aangemerkt te worden, dat, hoe weinig JEZUS van de onderhavige zaak gesproken hebbe, het gesprokene evenwel als genoegzaam voor onze geruststelling beschouwd kan worden.

zelfs onderwijs, Joh. XI:51, 52; 1 Joh. I:7[b]; II:1[a], 2; III:5 en vs. 16; IV:9-11; Openb. I:5[b], 6; V:9, 10; *eindelijk* gewaagt hij van PAULUS, als die het laatst tot het Apostelambt geroepen is, en bepaalt zich, na eerst al deszelfs gezegden aangaande het lijden en sterven van JEZUS tot vergeving der zonden en zaligheid bijeengebragt te hebben[(9)]; daarna, bij de opheldering, tot Rom. III:24-26; V:1-11 en vs. 18, 19; VI:2-7; 2 Kor. V:14, 15 en 19-21; Gal. III:13; Ephez. V:2. Wat den Schrijver des Briefs aan de *Hebreën* betreft, deszelfs gezegden worden niet ieder, op zich zelf door VINKE behandeld, maar deszelfs denkbeelden over den dood des Heeren slechts in het algemeen door hem medegedeeld[(10)].

In de aanwijzing der overeenstemming van het onderwijs der Apostelen met dat van JEZUS, volgt onze Schrijver denzelfden weg, als vroeger in de opgave der leer van JEZUS. Hij wijst dus *vooreerst* aan, dat de vergeving der zonden en zaligheid, naar het onderwijs der Apostelen, doel was van 's Heilands lijden en sterven; waarbij nagegaan wordt, even als bij de voorstelling van de leer van JEZUS, aan welk lijden wij, volgens hen, te denken hebben; op wie het lijden en sterven van JEZUS, volgens hen, betrekking

(9) Dit bijeenbrengen van al de gezegden van PAULUS aangaande 's Heilands lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid (bl. 293-315) ware onnoodig geweest, omdat naderhand, bij de opheldering, toch de voornaamste derzelve terug keeren, aan welke wij, ter beoordeeling van de overeenkomst tusschen zijn onderwijs en dat des Heeren, genoeg hadden.

(10) Veel teekenden wij voor ons zelve aan, waarin wij, wat de opvatting van de verklaarde gezegden der Apostelen betreft, van den Hoog-Eerw. Schrijver verschillen; doch wij zullen dit aangeteekende maar liefst voor ons zelve behouden, zoowel uit vrees voor al te groote uitvoerigheid, als omdat het bedoelde verschil voornamelijk dáárin bestaat, dat de Schrijver onderscheidene uitdrukkingen als eigenlijk gesproken of geschreven opvat, die wij uit de denkwijze en behoefte van den tijd, in welken, en van de menschen, tot wie de Apostelen spraken of schreven, meenen te moeten verklaren, en dat hij, bij de uitdrukkingen: *reinigen van de zonde, de zonden wegnemen, wasschen van de zonde* en dergelijke, aan geen verlossen van de zonde in den zin van *zedelijke verbetering* wil gedacht hebben, bij welke deze laatste, naar het ons voorkomt, wel degelijk mede bedoeld wordt, althans geheel niet uitgesloten is. De Apostelen JAKOBUS en JUDAS worden met stilzwijgen voorbij gegaan 'omdat,' zoo als wij bl. 237 lezen, 'in hunne brieven niets voorkomt, waaruit wij hunne leer aangaande het lijden en sterven van JEZUS tot vergeving der zonden en zaligheid kunnen opmaken'. Intusschen hadden wij wel gawenscht, dat de Schrijver er zich niet enkel met de woorden van wijlen Prof. VAN VOORST afgemaakt had, om ons het onbetwistbaar vreemde daarvan op te lossen, dat JAKOBUS in zijnen anders niet zoo korten brief van de leer der verzoening door 's Heilands dood in het geheel geene melding maakt, ja, daarvan zelfs eenigzins schijnt af te wijken. Zie H. II: 13; V: 15, 19, 20.

heeft, welke zonden zij op het oog hebben, en welke straffen en zaligheid door hen bedoeld worden. In de *tweede* plaats onderzoekt hij, in welk verband het lijden en sterven van JEZUS tot de vergeving der zonden en zaligheid, naar het onderwijs der Apostelen, staat, en bepaalt zich hier terstond bij de *zesde* of laatste bijzonderheid, van welke hij in de opgave der leer van JEZUS melding maakte, (JEZUS stelt Zijn lijden en sterven voor als ondergaan in onze plaats,) aantoonende, dat er, volgens de Apostelen, een *onmiddellijk* verband tusschen het lijden en sterven van JEZUS en de vergeving der zonden en zaligheid is, en dit niet alleen in eenen *onderwerpelijken* (*subjectiven*), maar ook in eenen *voorwerpelijken* (*objectiven*) zin(11).

(11) Onder het *onmiddellijk* verband tusschen den dood van CHRISTUS en de vergeving der zonden in eenen *onderwerpelijken* zin verstaat de Schrijver dat verband, volgens hetwelk wij ons het lijden en sterven van JEZUS 'moeten voorstellen als eene gebeurtenis, aan welke God de vergeving der zonden verbonden heeft, om eene gewigtige zedelijke behoefte der menschen, hunne behoefte namelijk aan eene volkomene verzekering van de vergeving der zonden, te bevredigen' (bl. 417), of den dood van CHRISTUS, 'zoo als dezelve ons de uitdelging van onze schuld voor oogen stelt en van dezelve volkomen verzekert' (bl. 424); en datzelfde verband in eenen *voorwerpelijken* zin nemende, wil hij zeggen, dat dit verband niet alleen op den mensch, maar ook op God betrekking heeft' (bl. 422). Onwillekeurig vraagden wij, bij de lezing van dit een en ander, ons zelven: zouden de Apostelen wel aan zulke onderscheidingen, als wij hier vinden, gedacht hebben? en het antwoord was even onwillekeurig: wij voor ons gelooven het niet; maar gelooven integendeel, dat zij zich de zaak, waarvan gesproken wordt, veel eenvoudiger voorstelden, en dezelve ook in hunne reden en schriften aan anderen voordroegen op zulk eene wijze, als voor dezen de duidelijkste en bevattelijkste was. Voor hen namelijk, die aan zoenoffers gewoon waren, en zich naauwelijks vergeving konden denken, zonder derzelver tusschenkomst (Hebr. IX: 22), kon het geene duistere rede zijn, wanneer CHRISTUS, in Zijn lijden en sterven, hun afgemaald werd als 'eene offerande, een slagtoffer, een lam, dat voor ons geslagt is, en onze zonden gedragen heeft op het hout; door welks bloed wij besprengd, gelost, gereinigd, van onze zonden gewasschen, Gode gekocht, geregtvaardigd en met God verzoend zijn' (bl. 406). Als verband tusschen het lijden en sterven van JEZUS en de vergeving der zonden, waaromtrent men echter geheel geene stellige uitspraken in de Schriften des N.V. vindt, dachten zij zich waarschijnlijk wel geen ander, dan hetwelk er, naar hun oordeel, was tusschen den dood van het zoenoffer en de vergiffenis, welke den offeraar te beurt viel, door of voor wien hetzelve gebragt werd (bl. 410). Maar dat de offeraar door den dood van het zoenoffer werkelijk ontzondigd werd (bl. 411 en elders); dat zijne zonden daardoor met de daad opgeheven en uitgedelgd werden (in welk geval hetgeen geschied was wederom ongeschied gemaakt zoude hebben moeten worden); dit was niet in allen deele het geloof van de verstandigen en nadenkenden onder Israël. Ten minste PHILO zegt ergens, geheel anders en beter, omtrent de zoenoffers: *οὐ λύσιν ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ὑπόμνησιν ἐργάζονται*. Wat ons betreft, wij kunnen, wanneer wij de uitdrukkingen der Apostelen, met opzigt tot dit punt, op eene Gode waardige wijze, willen opvatten, (gelijk onze Schrijver zelf verlangt, bl. 421) geen verband tusschen den dood van CHRISTUS en de vergeving der zonden aannemen; buiten het zedelijk verband, hetwelk er natuurlijk bestaat tusschen JEZUS dood en onze verbetering of heiliging en alzoo vatbaarmaking voor de zaligheid. Doch wij mogen dit thans niet verder uitbreiden, om de perken van eene boekbeoordeeling, in een niet enkel Godgeleerd Tijdschrift, niet al te zeer te overschrijden. Alleen willen wij nog te dezer gelegenheid op eene allerlezingwaardige Verhandeling van Prof. W. VAN OORDT, J.W.Z., over het verband tusschen vergeving van zonden en de heiliging des menschen in het Tijdschrift: *Waarheid in Liefde*, 1837, II, bl.239-293, opmerkzaam maken.

‘Maar er is,’ schrijft VINKE vervolgens, ‘naar hun (der Apostelen) onderwijs, ook een *middellijk* verband tusschen den dood van JEZUS en onze zaligheid. Ook hierop moeten wij letten, om na te gaan, hoe zij de leer huns Meesters ontwikkeld hebben en met Hem overeenstemmen. Dit middellijke verband dan is, dunkt mij, gelegen *en* in 's Heilands opstanding en verheerlijking, *en* in de uitnemende strekking van den dood van CHRISTUS, om ons te heiligen, en zoo voor het genot der vergeving van zonden en zaligheid vatbaar te maken.’ Want (en deze bijzonderheden zien wij achtereenvolgens door den Hoog-Eerw. Schrijver ontwikkeld) de Apostelen stellen den dood van CHRISTUS gedurig voor als onze heiliging bedoelende; het is ééne gebeurtenis, en wel de treffendste, welke er kon plaats hebben; de dood van JEZUS is, ook volgens hen, het treffendste bewijs van Gods liefde jegens ons; van Gods heiligheid en regtvaardigheid; van de liefde van CHRISTUS jegens ons, en van Zijne volmaaktheid(12).

Ten laatste toont de Schrijver, dat het geloof in JEZUS, even als door Hem zelven, zoo ook door zijne Apostelen wordt voorgedragen, als het middel, om de vergeving der zonden en zaligheid deelachtig te worden.

Eindelijk besluit VINKE zijne Verhandeling met aan te wijzen, dat in de overeenstemming van JEZUS en de Apostelen een allezins voldoende grond gelegen is tot onze overtuiging en vertroosting; waarbij de mogelijke gevallen in aanmerking genomen worden, *of* dat JEZUS alleen en weinig van Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid gezegd had, en de Apostelen er

(12) Wordt het met regt van ons, als Christenen, gevorderd, dat wij alle zinnelijke, harde, lage en onwaardige denkbeelden en begrippen van God zoeken af te leggen en te verwijderen, dan moest men zich ook liefst van dergelijke uitdrukkingen, als wij bl. 443 uit het Avondmaalsformulier aangehaald vinden, onthouden. Ja, wie in ernst beweert, dat ‘de toorn Gods tegen de zonde zoo groot is, dat Hij die (eer Hij ze ongestraft liet blijven) aan zijnen lieven Zoon JEZUS CHRISTUS met den bitteren en smadelijken dood des kruises gestraft heeft,’ die zie toe, hoe hij desniettemin Gods vlekkelooze heiligheid en onkreukbare regtvaardigheid in dezen redde.

daarna van gezwegen hadden, *of* dat JEZUS zelf er geheel van gezwegen had, en de Apostelen alleen en dikwijls en uitvoerig van gesproken hadden, *of* dat beide JEZUS en de Apostelen even spaarzaam en weinig van Zijn verzoenend lijden en sterven gesproken hadden(13).

Ziet hier den hoofdinhoud en het beloop der Verhandeling. Vraagt men nu ons bijzonder oordeel over het geheel derzelve, wij verwonderen ons niet, dat Heeren Beoordeelaars bij het Haagsch Genootschap haar, om het vele goede, dat zij bevat, den Gouden Eerprijs waardig gekeurd hebben. Zij is blijkbaar met vlijt en ijver bewerkt, en geeft menige proeve van groote kunde en geleerdheid des ook van elders gunstig bekenden Schrijvers. Daarbij heerscht in dezelve eene duidelijkheid en bevattelijkheid van taal en stijl, welke inderdaad benijdenswaardig is, en die men anders in Werken van wetenschappelijken aard, als hoedanig wij de Prijsverhandelingen van het Genootschap *tot Verdediging van de Christelijke Godsdienst* beschouwen, juist niet altijd aantreft.

Doch hoezeer wij de hooge waarde der bekroonde Verhandeling erkennen, is er toch in de inrigting van dezelve nog al iets, dat ons niet beviel. In de eerste plaats kunnen wij de al te groote uitvoerigheid in vele stukken onmogelijk goedkeuren. Zoo zou de verzameling en verklaring der gezegden van JEZUS in het eerste hoofddeel der Verhandeling reeds veel korter hebben kunnen wezen, indien VINKE zich alleen tot de bijzonder merkwaardige en belangrijke dier gezegden (zie hem zelven, bl. 92) bepaald hadde. Zoo zou ook het onderzoek, hoe wij, naar 's Heilands onderwijs, de vergeving der zonden en zaligheid deelachtig worden, zeer geschikt hebben kunnen achterblijven (zie bl. 145 volg.), of beter met de opgave van het verband tusschen het lijden en sterven van JEZUS en de vergeving der zonden en zaligheid vereenigd hebben kunnen worden. Zoo zouden in het tweede en derde hoofddeel nog veel meer bekortingen hebben kunnen plaats hebben, indien de Schr. een ander eenvoudiger, en daarom niet minder goed, plan ter beantwoording der Prijsvraag gevolgd ware(14). Ten tweede stieten wij hier en daar op tegenstrijdigheden, immers schijnbare tegenstrijdigheden, van den Schr. met zich zelven. Of is er geene tegenstrijdigheid tusschen hetgeen wij, bl. 122, van onzen Heer le-

(13) De aanwijzing, dat in de overeenstemming van JEZUS en de Apostelen een allezins voldoende grond gelegen is tot onze overtuiging en vertroosting, wordt door VINKE op *zeven* bladzijden (bl. 463-469 afgedaan. Dat dit punt, als de slotsom van alles, eene breedvoeriger behandeling verdient en ook vereischt had, zal een ieder ons gereedelijk toestemmen.

(14) Dat sommige punten daarentegen zeer kort, ja, al te kort, behandeld zijn, hebben wij in den loop van ons verslag aangewezen.

zen, dat Hij de vergeving der zonden en zaligheid *voornamelijk* aan Zijn lijden en sterven verbindt, en dat wij, bl. 123, van denzelfden Heer gezegd vinden, dat Hij de vergeving der zonden *alleen* aan Zijn lijden en sterven vasthecht[(15)]? Is met hetgeen VINKE, bl. 156 volg., zegt omtrent de gelegenheden, waarbij JEZUS van Zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid meer zoude hebben kunnen gewagen, wel volkomen te rijmen wat wij, bl. 191 volgg., lezen, dat de Heer geene aanleiding kreeg, om er meer van te spreken? Komt het wel met elkander overeen hetgeen de Schrijver eerst stelt (bl. 411), dat er tusschen den dood van het offer en de vergeving der zonden een *onmiddellijk* verband was, en wat hij vervolgens schrijft (bl. 413), dat de wegneming of reinigmaking der zonden door de oude offeranden slechts werd afgebeeld, maar niet in waarheid geschiedde? Eindelijk (want wij willen, door meer aanmerkingen te maken, de verdenking van vitzucht niet op ons laden) kunnen wij niet ontkennen, dat het ons, ondanks de meermalen herhaalde verzekeringen des Schrijvers, dat hij geen *systeem* aan den Bijbel wilde opdringen (bl. 14), dat hij alle *systemata* en alle gezag van menschen ter zijde zetten zoude (bl. 15 en 122), wel eens was, alsof de geheele Verhandeling strekte en strekken moest, om het zoogenoemd kerkelijk leerbegrip van de verzoening door 's Heilands dood, hetwelk bij velen sedert lang aanmerkelijke wijzigingen ondergaan had, op nieuw ter bane te brengen en te verdedigen. Dit neemt intusschen niet weg, dat wij des Hoog-Eerw. Schrijvers overtuiging in dezen gaarne en volkomen eerbiedigen, indien men slechts wederkeerig ons het regt en de vrijheid laat, om de uitspraken van JEZUS en de Apostelen daaromtrent, op eene andere, in ons oog met den Christelijken geest meer overeenkomstige wijze te verklaren en op te vatten, zonder ons daarom van kwade bedoelingen ten opzigte van de Christelijke Godsdienst, die wij van ganscher harte toegedaan zijn, te beschuldigen.

Wij besluiten onze beoordeeling met den wensch, dat men hoe langer hoe meer leere, dat, wat alleen tijdelijk en plaatselijk is, of enkel tot den vorm en de inkleeding behoort, van het eigenlijke wezen des Christendoms, hetwelk altijd blijvende waarde heeft, te onderscheiden; terwijl wij, den Hoog-Eerw. VINKE, ook over zijne tegenwoordige betrekking aan *Utrecht's* Hoogeschool,

(15) Het laatste is bovendien volstrekt onwaar. Zie Matth. V:7; VI:12 volgg.; Mark. IV:12; XI:25, 26; Luk. VII:37 volgg.; XV:7, 10 volgg.; XVIII:14. Vergelijk met deze gezegden van JEZUS die der Apostelen: Hand. II:38; III:19; V:31; Hom. IV:25; VIII:34; 1 Kor. XV:17; Jak. II:13, V:15, 19, 20.

Gods besten zegen toebiddende, eindigen met de herinnering der woorden van CRYSOSTOMUS, *Homil.* III, *in Epist. ad Romanos*, t. III, pag. 19: *ποικίλον καί πολυειδές καί συγκεχυμένον ἡ πλάνη, ἡ δέ ἀλήθεια μία*.

Opwekkingen en Raadgevingen in den omgang met lijdenden, vooral bij ondervinding van eigen lijden, door *A. Radijs*, Predikant te Doesborgh.

Te Amsterdam, bij W. Brave, Junior. 1837.

Onder de ascetische Schriften, die van tijd tot tijd het licht zien, en bepaaldelijk ten doel hebben, om lijders en bedroefden te troosten, bekleedt dit Werkje eene voorname plaats.

Overal toont de Schrijver diepe blikken geslagen te hebben in het menschelijke hart. Wij vinden hier dus ook nergens die oppervlakkigheid, welke Werken van dezen aard maar al te dikwijls kenmerken. In N°. 2 vooral vinden wij de treffendste blijken van grondige menschenkennis.

Het Werkje (uit 14 Hoofdstukken of Afdeelingen bestaande, welker opschriften de onderwerpen aanduiden, waarover gehandeld wordt) is vol van de allerbelangrijkste wenken en raadgevingen voor menschenvrienden, wie het veelvuldig lijden hunner natuurgenooten treft, en die gaarne op eene doelmatige wijze troost en bemoediging willen aanbrengen.

Maar hij, die hier als raadgever en wegwijzer optreedt, toont zelf dien weg goed te kennen. Wij vinden hier toch de beste gronden van troost op de meest geschikte wijze aangevoerd, voor ongelukkigen, die onder allerlei soort van lijden gebukt gaan. Vooral wordt hier ook niet vergeten het lijden *naar den geest*, hetwelk vaak het smartelijkste is, maar waarop meestal niet genoegzaam acht geslagen wordt.

Wij hebben er veel in gevonden, dat den lof van nieuwheid en oorspronkelijkheid ten volle verdient; maar ook, gelijk dit in een Werk van dezen aard niet anders kan, komt er veel in voor, dat men ook elders aantreft. Evenwel, ook dit bekende verkrijgt door *de wijze*, waarop het hier wordt voorgedragen, eene nieuwe gedaante. Dit hebben wij (om slechts een paar voorbeelden te noemen) opgemerkt in de handhaving der Goddelijke Voorzienigheid tegen de wijzen dezer eeuw, die het schijnbaar *onbeduidende* van de Goddelijke regering uitsluiten, bl. 152, als ook in de bijbelsche voorbeelden door den Schrijver aangevoerd, en de oogpunten, waaruit hij dezelve beschouwt. Men zie b.v. de meest bekende voorbeelden van JOZEF en DAVID, bl. 155, 156. Het laatst-

genoemde vinde hier gedeeltelijk eene plaats, en diene tevens tot proeve van den schrijfstijl.

‘Het geloof aan Gods albestuur roept ons krachtig op tot naauwlettende opmerkzaamheid, terwijl de ondervinding ons niet minder daartoe dringt. Door de treffendste voorbeelden leert zij ons dat een enkel, schijnbaar niets beteekenend voorval, ons leven als ingeschoven, dikwijls aan hetzelve zulk eene wending geeft, die onophoudelijk voortgaat, aan alles eene geheel andere gedaante verleent, en aldus eene volle verandering daarstelt. Hoe is onze bijbel rijk in zulke voorbeelden! Herinneren wij ons JOZEF. Van zijnen vader was hem opgedragen, om naar den welstand zijner broeders te vernemen, en hij verliet de herderlijke tent met geene andere gedachte dan spoedig terug te keeren, en den wachtenden grijsaard berigt van zijne zonen te brengen. Was dit iets bijzonders? voorzeker neen! En toch die enkele trede uit de verblijven zijner jeugd; - welke onberekenbare gevolgen had dezelve! Zij voerde hem op het groote tooneel der wereld, stortte hem dáár in de diepste ellende; maar verhief hem ook weder tot het hoogste aanzien; zij was met wijsheid voor zijn eigen geluk berekend, en niet alleen voor het zijne, maar ook voor dat van millioenen en had den beslissendsten invloed op het lot van zijn volk. - - - -

‘En als wij het boek van ons eigen leven opslaan; o! hoe zullen wij dan zien, hoe juist in datgene, hetwelk ons onvoorziens en als bij toeval overkwam, niet zelden een bijzondere wenk, eene vingerwijzing Gods lag, om ons te brengen, waar wij uit ons zelven nimmer zouden gegaan zijn, en waar wij evenwel wezen moesten. O gij allen! wier lust het is de wegen des Heeren op te merken en zijne leidingen na te gaan, blikt terug op de verloopene dagen; en gaarne zult gij mij toestemmen, dat alles, zelfs het geringste, wat u bejegende, een verder verwijderd doel had, en dikwijls eene verblijdende, verrassende, ja beslissende wending in den gang uws levens bragt. Zulke herinneringen - zij zijn zoo kostelijk, vooral in de uren van smart; zij zijn heldere punten op ons levenspad, zoo juist geschikt om den blik opwaarts te verheffen, en in ons binnenste die troostvolle waarheid uit te storten: dat eene hoogere hand ons leidt; - zij zijn ernstige roepstemmen, om nu voortaan niets onbeduidend te achten, maar op de kleinste omstandigheden, en op het meest toevallige te letten, of hierin ook misschien een weldadige wenk van onzen God zij.’

Vooral beveelt zich dit Werk aan door den echt *Christelijken toon,* die overal heerscht, en nergens, ook bij diep wijsgeerige voorstellingen, verzaakt wordt. Hiertoe behoort ook vooral dit,

dat de Schrijver geene enkele gelegenheid ongebruikt heeft gelaten, om ons te wijzen op het volmaakte voorbeeld van dien Eenige, in wien wij onzen Verlosser eerbiedigen, zoo als met name bl. 29, 35, 42, 46, 62, 82, 89, 105, 119, 120, 214, als ook de geheele *elfde* Afdeeling.

De stijl, waarvan reeds eene proeve werd bijgebragt, is over het algemeen vloeijend, aangenaam, gemakkelijk, levendig, en klimt hier en daar tot het verhevene, zonder evenwel hoogdravende onzin te zijn. Nu en dan echter is dezelve wat gezwollen, zoo als vooral in het gesprek tusschen die twee Vrienden, N°. VIII, hetgeen daar den *natuurlijken* toon wegneemt, die in zulke gesprekken noodzakelijk dient te heerschen. - Hier en daar hebben wij ook gestooten op te lange volzinnen, zoo als bl. 63, waar één volzin bijna eene geheele bladzijde beslaat.

Wat de *verdeeling* aangaat; het komt ons voor, dat deze geschikter zou zijn geweest, indien N°. XII vóór N°. IX ware gesteld. Immers, ofschoon elke Afdeeling op zich zelve staat, zoo is er toch tuschen alle een onafscheidelijk verband. Had de Schrijver nu eerst betoogd, hoe *alle* lijden *in het algemeen* tot de hoogste en reinste vreugde voert, en dán aangetoond, dat dit vooral ook plaats vindt bij het *huisselijk* leven *in het bijzonder*, dan bestond er een geregelde gang, die nu tamelijk wordt afgebroken; - dan had de Schrijver ook herhalingen kunnen vermijden, welke nu in deze twee Afdeelingen, vooral in het begin, worden aangetroffen, en het voorbeeld van den grootsten Lijder (N°. XI), daar achter gevoegd, zou dan inzonderheid eene waardige plaats gevonden hebben.

Zoo hebben wij ook hier en daar eenige onnaauwkeurigheden aangetroffen, zoo als bl. 67 r. 6 v.o. *breidden* voor *breiden;* bl. 76 r. 6 v.o. '*veel, zeer veel kan ons de onveranderlijke inrigting der natuur, en nog veel meer de onstuimige storm onzer hartstogten;*' aan welken zin iets schijnt te ontbreken; bl. 102 r. 6, *ruime* v. *ruim;* bl. 112 r. 4 *beroofd*(t); bl. 119 r. 13 *licht* v. *lichts;* bl. 124 r. 13 v.o. *bepaalt*(d); bl. 224 r. 13 v.o. *randsoen* v. *rantsoen* ib. r. 11 v.o. *zoo telkens* in plaats van *zoo dikwijls*, enz.

Deze kleine aanmerkingen benemen evenwel niets aan de hooge waarde van het Werk, dat wij onbepaald aanbevelen, en gaarne in aller handen zouden zien. - De Heer RADIJS erkent in de voorrede: *ook van den arbeid van anderen gebruik te hebben gemaakt, vooral van* POLSTORFF *Trost-und Starkungs-Büchlein en* SCHMALTZ *Predigten*. Hoe veel of weinig hij echter daaruit heeft ontleend, kunnen wij niet beslissen, daar wij de genoemde Schriften, niet bij de hand hebben. Wij aarzelen intusschen niet te verklaren, dat zulk

een gepast gebruik maken van anderen arbeid oneindig hooger is te schatten, dan de volledige vertaling van menig vreemd Werk, waarbij men zich veroordeeld ziet, om met het goede ook het nietswaardige of min bruikbare te verduwen; terwijl wij bij deze aanmerking gedachtig zijn aan het nuttige werk der nijvere bij, die hetgeen zij uit den kelk van onderscheidene bloemen opzamelde, verwerkt en gezuiverd, als edelen honig wedergeeft.

Wij wenschen, dat de bekwame Schrijver door den algemeenen bijval, dien dit Werkje moge vinden, aangemoedigd zal worden, om nu spoedig ook datgene te leveren, waartoe volgens zijne verklaring reeds de bouwstoffen gereed zijn.

Aanteekeningen over de Scarlatina, door D^{r}. *J.A. Wendt*, getoetst aan eigene ervaring door *F. van der Breggen*, Med. Doct. en Hoogleeraer te Amsterdam.

Te Amsterdam, bij J.F. Schleijer, 1836, 8°. 185 bl.

> Curiosa nuturae observatio, imitatio, ut primam arti originem, ita incrementa dein dedit, dabitque porro.
> GAUBIUS.

Hoezeer de Geneeskunde, van dien tijd af dat zij als wetenschap beoefend geworden is, steeds door het gezag der grootste mannen tot de ondervinding, als den bodem, waarop zij alleen krachtig groeijen en zich ontwikkelen kan, terug gebragt werd, zoo zijn er toch verscheidene tijdperken in hare geschiedenis, waar hare beoefenaars hunne beste krachten verspilden in het zamenweven van fijne redeneringen en kunstmatige stelsels: ijdele pogingen, om de natuur *a priori* te construëren! *Opinionum commenta delet dies: naturae judicia confirmat*.

Iedere overhaaste schrede, die wij op het gebied dezer wetenschap doen, leidt noodwendig tot dwalingen. Ten onregte beklagen wij ons over de geringe vorderingen, die onze kennis van den mensch in den gezonden en zieken toestand gemaakt heeft, wanneer wij nu reeds wenschen dit onmetelijk gebied met éénen blik te kunnen overzien. Ook in de andere natuurkundige wetenschappen is het groote streven dáárheen gerigt, de bijzondere verschijnselen naauwkeurig te onderzoeken, en uit zorgvuldig ontlede daadzaken algemeene beginselen en wetten af te leiden. Dit standpunt is het, waarop zich de Physiologie in de nieuwere tijden zoo heerlijk vertoont: men leze slechts de Werken van de uitmuntende Physiologen van onzen tijd, om zich te overtuigen, dat zij uitsluitend als wetenschap, die op ervaring gegrond is, bearbeid en gehuldigd wordt; dat zij aan zorgvuldige ontleding, aan fijnere anatomie, microscopische waarnemingen en metingen,

aan naauwkeurige chemische analyses, aan vivisectiën enz., al die menigvuldige daadzaken verschuldigd is, waarop zij hare redeneringen grondvest: zoodat juist die gedeelten, waar vroeger het ruimste veld voor onderstellingen en spitsvondigheden openstond, nu het rijkste zijn aan fijne en hoogst belangrijke waarnemingen en proeven: de physiologie van het zenuwstelsel is hiervan het duidelijkste bewijs. Dezelfde weg, die ons tot de kennis der verrigtingen van het menschelijk ligchaam in den gezonden toestand geleidt, moeten wij ook volgen, wanneer wij de ziekten willen leeren kennen, en de wetten, die de Natuur hier volgt, uitvorschen. Men denke slechts aan de vorderingen, die men in nieuwere tijden in het waarnemen der ziekteverschijnselen gemaakt heeft, aan het belangrijke der resultaten, die bij voorbeeld *auscultatie* en *percussie* opgeleverd hebben, aan de naauwkeurige regelen van het zieken-examen, en de zekere methode, waarmede men van de kennis der bijzondere verschijnselen tot algemeene besluiten geraakt, zoo als dit door LOUIS in de *Mémoires de la Société d'Observation* beschreven wordt. - Het was zeker het besef der hooge waarde van dit alles, dat den Hoogleeraar SURINGAR, bij het aanvaarden van zijnen post te *Amsterdam*, bezielde, toen hij tot onderwerp zijner *Oratio Inauguralis* dit argument verkoos: *de praeclaro quod in sensibus integris et exercitatis est, praesidio ad medicinam discendam, faciendam et perficiendam*. Wij zouden hier de geschiedenis der vorderingen in onze wetenschap slechts behoeven te ontvouwen: het belangrijke hoofdstuk der ontstekingen te ontleden, om het krachtdadig streven van onzen tijd naar waarheden, uit ondervinding afgeleid, aan te duiden. Wij aarzelen niet, om dezen weg als den éénig waren en zekeren te erkennen. Te vergeefs beproeft de een of andere geleerde de natuur in een kunstmatig stelsel te wringen; de ondervinding is dáár, om hunne redeneringen en theoriën te vernietigen. Zelfs de eenzijdige ontwikkeling van een der bijzondere deelen wordt aldus spoedig opgemerkt: de pathologische anatomie, welke een nieuw licht over onze wetenschap verbreidde, moge met de meest naauwkeurige trekken het plaatselijk lijden schilderen, zij toont ons alleen het stoffelijk eindresultaat van den ziektevoortgang: en wij houden ons overtuigd, wanneer wij de natuur, gedurende het leven, voet voor voet volgden, dat men te voorbarig slechts plaatselijke ziekten aangenomen heeft; iedere ziekelijke aandoening van eenig weefsel of werktuig van ons ligchaam heeft hare oorzaken, die óf eene algemeene aandoening onderstellen, óf ten minste te weeg brengen; hoezeer het *localiseren* der ziekten dikwijls voor onzen vorm van denken noodwendig is, vergete men niet, dat wij daarmede niet alles gezegd heb-

ben. '*El si quid horum*,' zegt HIPPOCRATES, '*in aliquam corporis partem incubuerit, plerumque inde morbus nominatur et appellationem habet*.' Het duidelijkste bewijs van het gezegde vinden wij reeds dadelijk in die classis van ziekten, waarvan eene der soorten het onderwerp van het vóór, ons liggend geschrift uitmaakt. De huidziekten vormen geenszins eene natuurlijke classis; het plaatselijk lijden in het huidorgaan moge een bestendig verschijnsel zijn, waardoor wij ze onderkennen; het vooronderstelt eene algemeene aandoening, tot welker kennis wij door het waarnemen van alle verschijnselen, die zich gedurende het beloop der ziekte vertoonen, moeten geraken. Doch hier verliest men zich zoo gemakkelijk in dwaalwegen: men wage zich hier niet, vóór men de Natuur met de uiterste naauwgezetheid ondervraagd heeft; het is niet genoeg, de ziekteverschijnselen te ontleden en te vergelijken, hun natuurlijk verband in de bijzondere gevallen op te sporen, de wezenlijke van de toevallige te schiften, met onvermoeiden ijver de lijken te onderzoeken, de ziekten onderling te vergelijken. Wij moeten ook onze kennis van de verbreiding der ziekte, der epidemiën, der oorzaken enz. trachten te volmaken. Het is een woord, den genialen Schrijver van het Boek *de augmentis scientiarum* waardig: '*frustra fuerit speculum expolire, si desint imagines et plane materia idonea praeparanda est intellectui, non solum praesidia fida comparanda*.' Wij willen gaarne eenige algemeene ideeën in de ziekteleer toelaten, doch vorderen, dat deze slechts uit de ondervinding afgeleid worden; wij laken vooral de zucht van die geleerden, welke in hunne stelsels bepaalde vormen aan de ziekten toedichten, en, door redeneringen op redeneringen te stapelen, ons aan deze schepselen hunner phantasie, als aan objectief erkende vormen willen doen gelooven. Wat er tot eene goede ondervinding vereischt wordt; hoe men door ontleding der verschijnselen, die door het talent van waarneming erkend zijn, het wezen en de grondeigenschappen der ziekten leert kennen; uit de werkingen tot de oorzaken opklimt; hieruit tot de aanwijzingen van het geneesplan, tot de methode en de middelen, en bij het gebruik der middelen wederom uit de kennis der oorzaken tot de verborgene omstandigheden hunner werking besluit: dit alles heeft ZIMMERMANN met meesterlijke trekken geschilderd.

Wij hebben gemeend, deze geloofsbelijdenis vóóraan te moeten stellen, ten einde het standpunt aan te duiden, waaruit wij de aanteekeningen over de *Scarlatina* van WENDT, met de daarbij gevoegde aanmerkingen van Prof. VAN DER BREGGEN, wilden beoordeelen. Wij gaan nu tot de ontleding van den inhoud van het Boek over.

Het stuk van WENDT maakt een deel uit van zijn Werk: *die Kinderkrankheiten systematisch dargestellt von* D^{r}. JOHANN WENDT, waarvan de derde uitgave, met de waarnemingen van den laatsten tijd vermeerderd, in 1835 het licht zag. Tot de ziekten der tweede periode van het kinderlijke leven brengt hij onder andere: de *exanthemata acuta* en de *Phlegmasiae cutis;* onder het laatste hoofd behandelt hij de *Scarlatina, Rubeola* en *Essera* (*Porzellanfriesel*).

De Schrijver begint met de *definitio morbi*, waarin hij de *Scarlatina* als eene ontsteking der huid en derzelver voortzettingen bepaalt. Met een enkel woord spreekt hij over de geschiedenis der ziekte. Hierna beschrijft hij het beloop der verschijnselen volgens de drie *stadia* (*opportunitatis, efflorescentiae, desquamationis*)*;* de afwijking van den gewonen regel in den loop en in de verschijnselen; de vormen van *Sc.*, die men pleegt aan te nemen, te weten: de ontstekingaardige (*Sc. vera*), de zenuwachtige (*Sc. typhodes*), de rotachtige, de gierstaardige, de *Sc.* zonder uitslag (*Sc. decolor sive sine exanthemate*). Hij behoudt zich evenwel voor, nader op het ongegronde dezer rangschikking en het weifelende der begrippen over de *Sc.* terug te komen. Hij stelt dadelijk de ontstekingaardige *Sc.* als den éénigen vorm, die werkelijk in de natuur aanwezig is, en in de ondervinding aangewezen kan worden. De mogelijkheid van eene tweede besmetting van *Sc.* bij denzelfden persoon, wordt door W. aangenomen. De oorzaken worden onder drie hoofden behandeld, namelijk: de bevorderende, de gelegenheidgevende (waar het *miasma* en het *contagium* beide erkend worden) en de voorwaardelijke: bij deze laatste, weidt hij weder uit over de ware ontstekingaardige natuur dezer ziekte. De rigting van de *Sc.* naar de hersenen ligt in haren aard, en is van de meer hevige vormen onafscheidbaar; deze gevaarlijke aandoening van het *sensorium* ontstaat niet alléén uit de hevigheid der ontstekingaardige *diathesis*. De *prognose*, gegrond op eene juiste kennis der ziekte, wordt afgeleid: uit de hevigheid der koorts, uit de *typheuse* rigting derzelve, uit het *putride* karakter; uit den toestand der keel, en den staat van deze ontsteking; uit den aard en de uitbreiding, het verdwijnen en wankleurig worden van de huidontsteking. De *Sc. miliaris* geeft eenen hoogen graad van ontsteking te kennen. Nu volgen nog nadere omstandigheden, die men bij de voorzegging in aanmerking moet nemen, en die deels tot den zieken en den ziektevorm zelve, deels tot omstandigheden buiten dezelve behooren. De uitgangen der ziekte zijn: verdeeling, zuchtige zwelling der huid, en eene volkomene ontwikkeling van *anasarca*. Slechts zelden ontstaan etterverzamelingen onder de huid: doch des te veelvuldiger zijn *abscessen*, althans in de hersenvliezen. Uit verwaarloosde ontsteking ontstaan metastatische

parotitides en andere klieraanzwellingen. De *angina membranacea post Scarlatinam*, (altijd als een ontstekingaardige met een overwigt der plasticiteit verbonden congestieve toestand te beschouwen) ontstaat meer uit de werking van nieuwe schadelijke invloeden. De overgang in eenen *status nervosus* is op zich zelven niets dan het treurige uiteinde van den hoogsten ontstekingaardigen toestand. De éénige hoop is hier in de antiphlogistische behandeling; hoewel deze toestand dikwijls uit eene verkeerde geneeswijze voortspruit, is het evenwel niet te ontkennen, dat het door eene eigendommelijke boosaardigheid en het onbedwingbaar snel toenemende dezer *diathesis*, zelfs bij eene doelmatige behandeling der ziekte, tot dit uiteinde komen kan. Hierna volgen nog eenige bijzondere punten der *prognosis*, waarvan wij alleen de volgende vermelden: de *Scarlatina*, die zonder duidelijke sporen van besmetting uitbreekt, geeft eene ongunstiger voorzegging dan die, welke, voornamelijk bij kinderen, van den een' op den anderen overgaat. De besmetting van kinderen op volwassenen overgedragen, is ongunstiger dan het omgekeerde. De voortdurende *angina*, bij vermindering der huidontsteking, is eene ongunstige omstandigheid; sterke ontsteking der *membrana Schneideriana* laat eene dreigende hersenaandoening vreezen. De verschijnselen van exsudaat in de *ventriculi cerebri* zijn als doodelijk te beschouwen. Eindelijk vermeldt hij nog, wat men in ieder tijdperk der ziekte het meest te vreezen heeft.

De Schrijver gaat nu over tot de therapie, waar hij eerst uitvoerig de nadeelen aanwijst der zweetdrijvende middelen, die het *orgasmus* der vochten en de aandrang van het bloed naar het hoofd vermeerderen; der braakmiddelen, die lijnregt aandruischen tegen de *éénige* aanwijzing, door welke alleen men in staat is den zieke in het leven te behouden; deze heet: het hoofd van den zieke vrij te houden. Dat de braakmiddelen in goedaardige gevallen schadeloos geweest zijn, geeft geen regt tot derzelver aanwending. De warme baden passen over het algemeen niet voor de *Scarlatina*. De koude begietingen en fomentatiën met ijs op het hoofd zijn dringend aangewezen, wanneer de hersenvliezen reeds mede aangedaan zijn: hij raadt de begietingen te doen in een laauw warm bad van 26°-28° REAUMUR. Deze baden kunnen in het *stad. desquamationis*, wanneer, zonder andere ongunstige omstandigheden, de huid droog en ruw blijft, met de noodige voorzigtigheid aangewend, nuttig zijn.

De ontstekingwerende behandeling beantwoordt aan de natuur der *Sc.;* zij is in haren geheelen omvang in deze ziekte aanwendbaar. De bloedontlastingen zijn de voornaamste middelen; hier geeft hij de aanwijzing tot dezelve aan, drukt bijzonder op het heilzame van vroegtijdig in het werk gestelde aderlatingen; bij jonge kinderen, waar de aderlatingen eenigzins uitvoerbaar zijn, wil hij

dezelve in hevige gevallen niet door bloedzuigers zien vervangen, en raadt, bij sterk ontwikkelde ontstekingaardige *diathesis*, eene ruime hoeveelheid bloed uit eene wijde opening in de ader te ontlasten. Als bij matige koorts de keel bijzonder lijdt, of bij den vermelden koortstoestand aanmerkelijke ontsteking (!) met eene lastige congestie naar de hersenen of de borstorganen plaats vindt, welke toestanden zich bijzonder door pijnlijke gewaarwordingen openbaren, kan men de aderlatingen door bloedzuigers in de nabijheid der lijdende deelen vervangen.

Bloedige of drooge koppen komen in *Sc.* niet in aanmerking. De aanwending van koude bepaalt de Schrijver tot die gevallen, waar, door de hevigheid en eene ongelukkige rigting der *diathesis*, het zenuwstelsel, bijzonder de hersenen, *door den ontstekingaardigen vorm is aangedaan;* de toestand der huid komt hier niet in aanmerking; door begietingen met koud water, blazen met ijs of koude omslagen op het hoofd, trachte men de hevigheid der ontsteking te breken en den aandrang van bloed terug te dringen.

Wij zullen ons bij datgene, wat de Schrijver over de aanwending van antiphlogistische middenzouten zegt, niet behoeven op te houden; de aanwijzingen, die ons bij de bijzondere keus der verschillende zouten leiden moeten, zijn zeer juist en rationeel ontwikkeld. Wij vermelden hier alleen, dat de *sulphas magnesiae*, door WICHMANN en STIEGLITZ bij voorkeur geprezen, volgens onzen Schrijver, meer voor volwassenen, dan voor kinderen past. De *Calomel* moet in toereikend groote giften toegediend worden: 2 grein *pro dosi*, als gemiddelde gift, met een gepast *constituens* in den vorm van poeder. De aanwending geschiedde, onmiddellijk na de bloedontlastingen, in herhaalde giften. Wanneer de koorts hevig is, de keelontsteking eenen beduidenden graad bereikt heeft, en er een sterke toevloed van bloed naar de hersenen plaats heeft, en vooral wanneer er zich teekenen van hevige aandoening van dit orgaan opdoen, is dit middel dringend aangewezen. Men behoort evenwel niet te lang daarmede vol te houden: zelden mag men het langer dan een en een' halven tot twee dagen laten gebruiken.

De volgende bladzijden bevatten de voorschriften voor de speciale behandeling dezer ziekte. In den ligteren vorm bepaalt zich dit tot de regeling der diaetetische middelen en eenige zachte geneeskundige bereidingen. Wordt de ziekte ernstiger, vertoont zich hevige koorts, met eene brandend drooge huid, zeer ontstokene keel, groote aandrang naar de hersenen, dan plaatse men bloedzuigers aan den hals, van 4-12, naar mate van den leeftijd; zelfs bij het teederste kind moeten er 4 geplaatst worden. Bij volwassenen kan men ook hier eene aderlating doen. Het afgelatene bloed toont

duidelijke teekenen van ontsteking. Hier is onder alle middelen de *Calomel* het eerst aangewezen. Bij langzame ontwikkeling der huidontsteking zijn *rubefacientia* nuttig. Tegen de *angina* in ligten graad geve men verzachtende *gargarismata;* bij diepergaande hevige roodheid slijmige afkooksels met *nitrum*, alle uur in de keel te spuiten; bij *ulceratiën* wordt het *nitrum* vervangen door zuiverende middelen, *borax, mel rosarum, spir. minder*.

Hetgeen nu omtrent de behandeling van het hersenlijden volgt, is eene verdere ontwikkeling van hetgeen vroeger reeds daarvan aangegeven is. Ten hoogste belangrijk zijn de voorschriften voor de aanwending der blazen met ijs op het hoofd, die, bij den hoogsten graad der ziekte, het éénige middel zijn, dat nog redden kan. Gedurende het *stadium desquamationis*, als al de voorschriften behoorlijk gevolgd zijn, is het genoegzaam, den zieke voor schadelijke invloeden vrij te waren. Bij zeer geringe uitwaseming kan men een zacht *diaphoreticum* geven: doch is dit in geen geval vóór den 12^{den} dag aangewezen. Het voorname is hier weder de regeling der diëet, de lucht, die den zieke omringt, enz.

Nu gaat de Schrijver over tot de geneeswijze dier gevallen, waar, door de verwaarloosde *antiphlogistische* behandeling, die verbasterde vormen ontstaan, welke gewoonlijk met gangreneuse keelontsteking gepaard gaan: de zenuwachtige en rotachtige *Scarlatina*. Wanneer het reeds zóó ver gekomen is, dat geen spoor van werkelijke ontsteking meer voorhanden is, bestaat alleen de mogelijkheid der redding in de krachten der natuur en de opwekking derzelve. De bijzondere aanwijzing tot het gebruik der *Serpentaria*, waarin hij hier nog het meeste vertrouwen stelt, der *Campher, Moschus, Vesicantia, Kinabast* met vlugtig prikkelende middelen verbonden, der *Phosphorus* worden verder aangegeven: het *Opium* kan hier in hevige *diarrhoea*, bij zieken boven de twee jaar, zeer veel nut doen. Aromatische baden van 28° REAUMUR mogen in deze vormen niet ontbreken. Tegen de gangreneuse keelontsteking wendde men tevens krachtig opwekkende gorgeldranken, zuiverenden *linctus* en specerijachtige pappen aan; om de *ichor*, die later uit deze zweren vloeit, te verbeteren, zijn de chloorkalk en *Aqua empyreumatica*, in den vorm van *linctus*, zeer nuttig; men pare met deze middelen eene krachtig opwekkende diëet.

Het tijdperk der herstelling, zoo als men dit na een zuiver ontstekingaardig beloop der *Sc.* opmerkt, wordt nu uitmuntend geschilderd. De Schrijver maakt hier den Geneesheer opmerkzaam op de mogelijkheid van *metastases*, en waarschuwt voor die gevallen, waar de verschijnselen van het geschetste beeld afwijken. Na de *Scarlatina*, die onder eenen anderen vorm verloopen is, verschijnt natuurlijk de herstelling meer als een toestand van diep gezonkene

organische kracht; hier ontwikkelen zich ligt naziekten. Nu volgen de voorschriften voor de behandeling in dit tijdperk, die meerendeels diaetetisch zijn.

Van de naziekten der *Scarlatina* handelt de Schrijver bijzonder over de *hydrops*, en de aanzwellingen der *parotides* en andere klieren, die als werkelijke naziekten uit de *Sc.* ontstaan en dikwijls met het innigste wezen derzelve versmolten zijn.

De waterzucht onderscheidt hij in heete en slepende (*calidus* en *frigidus*.) De heete waterzucht vertoont zich slechts zelden als bloote huidwaterzucht. Gewoonlijk bevindt zich de uitstorting in eene der drie edele holten des ligchaams, het hoofd, de borst of den buik. Dezelve ontstaat door de miskende ontstekingaardige natuur der *Sc.*, uit het misbruik der *diaphoretica* en de verhittende behandeling; ook de warme baden, die men ter bevordering der afschilfering zoo dikwijls aanwendt, geven hiertoe aanleiding. Deze waterzucht moet, volgens haar innigste wezen, als een ontstekingaardige vorm beschouwd worden, hetgeen door de algemeene verschijnselen en het lijkbevind bevestigd wordt. Zij is met groot gevaar vergezeld. De *prognose* hangt hier af van de deelen, die door dezelve aangedaan worden: van den duur van dezen toestand, en de hevigheid, waarmede zich de ontstekingachtige *diathesis* vertoont. Hij geeft nu de verschijnselen aan, welke dezen uitgang in den loop der ziekte aanduiden; men kan dezelve dan nog voorkomen, door eene tijdig aangewende krachtige antiphlogistische behandeling. De uitslag der behandeling van eenmaal gevormde *hydrops* is altijd twijfelachtig; een der edele ingewanden wordt hier zoo ligt mede aangetast. De behandeling bestaat in bloedontlastingen, waarmede men het gebruik van *Calomel* en *Digitalis* paart; de middelen, die hier verder vermeld worden, gaan wij, als algemeen bekend, stilzwijgend voorbij. *Vesicatoria* zijn bijzonder aangewezen, wanneer in eene der holten eene beduidende uitstorting plaats gehad heeft, en de ziekte tot een gelukkig einde gekomen is.

De *hydrops frigidus* is gewoonlijk algemeene waterzucht (*anasarca*), waarbij zich in zware gevallen *ascites* voegt. Het veelvuldigste vindt men deze na eene zeer rijkelijke afschilfering, bij blonde, weeke, zeer teedere en ziekelijke kinderen. De Schrijver vermeldt de teekenen, die het ontstaan van dezen vorm doen vreezen; de verschijnselen, waardoor men ze erkent. De koorts, die er zich later bijvoegt, duidt op het lijden van een gewigtig orgaan. De oorzaak ligt in verkoeling van den zieke, die door het broeijen zoo hoogst gevoelig hiervoor geworden is. Een enkele togtwind, zegt hij, is dikwijls genoegzaam, om deze ziekte te weeg te brengen. De naaste oorzaak is in de meeste gevallen eene atonie van het geheele organisme, en van het orgaan der huid in het bij-

zonder. Slechts zelden sluipt eene ontsteking van een der gewigtigste ingewanden, of eene andere diepe storing daaronder. Dikwijls voegt zich nog eene borstwaterzucht er bij. De *prognose* is hier gunstiger dan in den vorigen vorm. Het spoedig ontstaand extravasaat in eene der edele holten vermeerdert het gevaar. De aanwijzingen der genezing zijn: 1°. vermeerdering der *secretiones*, door *diuretica aromatica, aethereo-oleosa* en *acria*. Hier vindt de goudkalk, door PLENCIZ aanbevolen, zijne plaats; W. zoude de *murias auri* verkiezen. 2°. Vermeerdering der kracht en *tonus* in het geheele organisme. Onder deze hoofden worden de verschillende middelen behandeld, die tegen dezen vorm van *hydrops* aanbevolen zijn; ook de aromatische baden en aetherische dampbaden worden hier als zeer nuttig geprezen. De leefregel zij met het geheele geneesplan overeenstemmend.

De *parotitis metastatica* wordt nu gedefiniëerd; de spoedige ontwikkeling derzelve vermeld, waarom den Geneesheer eene meer bepaalde oplettendheid op dit punt aanbevolen wordt. De *dispositie* ligt in eene *scrofuleuse* gesteldheid. De gelegenheid gevende oorzaak is eene ziekelijke rigting der ontstekingaardige werkzaamheid in het verloop der *Scarlatina*, door verhittende behandeling ontstaan. De *causa efficiens* is niets anders dan ontsteking, die de oorklieren aandoet, welker zuiver ontstekingachtige aard uit de geneigdheid tot verettering blijkt. Bij tijdig aangewende hulp, is men van eenen gunstigen afloop verzekerd: de uitgang in *resolutio* is zeldzaam, meer gewoon die in ettering: bij dezen uitgang, die op zich zelven, in gevallen van matige uitbreiding, goedaardig karakter en snel verloop gevaarloos is, kunnen de zieken, wanneer zich de ettering in eene groote uitgebreidheid over den hals en de borst uitstrekt, aan de hevigheid der koorts, die dan gewoonlijk een zeer boosaardig karakter aanneemt, bezwijken, of later hectisch sterven: ook kan de dood, door verstikking en *apoplexie*, ten gevolge van den voortgang der ontstekingachtige zwelling, door koudvuur een einde aan het lijden maken. De behandeling is antiphlogistisch; aderlatingen, bloedzuigers, die langen tijd nabloeden, zelfs dán nog aan te wenden, als de ettering begonnen is; inwendig afvoerende middenzouten, *Calomel* met zwavel: later *Acetas ammon. liq.*, en *Mur. ammon.;* uitwendig verzachtende pappen: in het laatste tijdperk, als de verdeeling langzaam voortgaat, of zich om de etterende plaats harde randen laten gevoelen, kan men voorzigtige inwrijvingen van eene zachte verdeelende zalf, op eenigen afstand van de ontstokene plaats, langs het beloop der *vasa lymphatica*, doen.

De *belladonna*, als voorbehoedmiddel gegeven, vermeerdert de werkzaamheid van het irritabele leven, en verstompt dus door de algemeen bekende tegenstelling de vatbaarheid van het organisme,

waardoor de opneming der smelstof verhinderd wordt. WENDT zag het meermalen aanwenden: het scheen aanvankelijk in eenige waarnemingen zich te bevestigen; uit verdere proefnemingen zal evenwel moeten blijken, of het nut van dit middel zich in alle epidemiën bevestigt. De stem der meeste hedendaagsche Artsen is tegen hetzelve.

Het teerwater, door SCHULZER aanbevolen, is zeer ondoelmatig. De resultaten van kleine giften *Calomel* zijn ongunstig: zoo ook die der inënting. Salpeter of zoutzure berookingen zijn ter beperking van den voortgang der ziekte aan te bevelen.

(*Het vervolg en slot in een volgend Nummer.*)

Maria van Bourgondië of het Oproer van Gend. Uit het Engelsch van *George Paine Ramsford James*, Esq., door *Steenbergen van Goor*.

Te Amsterdam, bij G. Portielje, 1837. Twee Deelen, met Vignet. I^e^ Dl. XII en 366 bl. IIe Dl. 400 bl.

De verdienstelijke Vertaler van dezen Historischen Roman laat op de korte Voorrede des Schrijvers, - waarin deze de bronnen opgeeft, van welke hij gebruik maakte, - een *Iets* volgen, dat wij grooten lust hebben een' aanbevelingsbrief voor JAMES te noemen. Het is even aardig als bescheiden gesteld, en geeft een kort overzigt der mode- of romanlectuur sedert dertig jaren. Eerst Roovers-geschiedenissen van allerlei Duitschers, daarna Familiegeschiedenissen van LAFONTAINE, toen langwijlige, lang vergetene Engelsche Romans, eindelijk WALTER SCOTT, en sedert WASHINGTON-IRVING, SPINDLER, BULWER enz., enz.; ziedaar de vreemdelingen, aan welke wij cijnsbaar waren. Het speet ons COOPER geheel vergeten te zien; maar de Heer STEENBERGEN VAN GOOR sprak slechts van wie geheerscht hebben, en noch *the Spy*, noch *the Pilote*, zijn ten onzent zóó zeer bevallen als zij verdienden. Daarentegen schijnt WASHINGTON-IRVING, hoe vervelend hij sedert zijn uitmuntend *Sketchbook*, zijn fraai *Bracebridge-Hall*, zijne boeijende *Tales of a Traveller* en zijn meesterlijk beschreven *Alhambra* geworden zij, nog genade te vinden in de oogen van ons publiek. Het verwondert ons minder, dan het ons om den wil der kunst leed doet; wij Hollanders hebben lang eerbied voor eene ter goeder faam staande firma, en dragen dat vertrouwen op den naam eens Auteurs over, dikwijls niet bedenkende, dat talent en genie nog wisselzieker zijn dan geluk en vermogen.

G.P.R. JAMES wordt door dit Werk voor de eerste maal aan het Nederlandsche publiek voorgesteld; wat getuigen de Engelsche kunstregters van hem? welken indruk heeft zijne *Maria van Bourgondië* op ons gemaakt? Ziedaar een paar vragen, met welker beantwoording wij gelooven ons van onze taak te zullen kwijten.

Hij behoort, volgens het getuigenis der *Critici* onder zijne landgenooten, tot die Vernuften, welke waarschijnlijk nimmer Romans zouden hebben geschreven, indien er geen WALTER SCOTT was geweest. Een stuk van den mantel des grooten Meesters, die niemaud vond, aan wien deze geheel te vermaken ware, en hem daarom zijnen volgelingen ter onderlinge verdeeling of verscheuring overliet, is ook hem ten deel gevallen. Hij is eer een man van groot talent, dan een man van uitstekend genie en bezit eenige der voortreffelijkste eigenschappen van SCOTT; maar valt ook van geene der vervelende van dezen vrij te pleiten. JAMES heeft, als de Bekende Onbekende, het verledene en den riddertijd lief; ja, bouwt als deze gaarne vervallen kasteelen weder op, maar doet het niet enkel de groote zaal of den donkeren kerker, neen, ook den trap en den toren, en ieder gewelf en iedere zuil, ja zelfs het staketsel, dat weg zal worden genomen als het gebouw voltooid is, spaart hij u niet. Doch deze zelfde uitvoerige waarheid, die u verdriet, waar zij voorwerpen geldt, welker puinhoopen u slechts belang inboezemen, om de menschen, die er het eeuwige treurspel van het menschelijk hart in overspeelden, verrukt u, waar hij een uitgebreid landschap voor uwen blik ontrolt, u de Natuur beschrijft, de Natuur, die den vorigen maatschappelijken toestand overleefde, en welker schoonheid gij geniet en bewondert, zoo als tallooze geslachten het vóór u deden. Wanneer gij met hem een' berg bestijgt en hij u den indruk schetst, dien het veelkleurig groen en het donkere bosch, het breede blaauwe bed van den stroom en de bleeke zilveren aderen der beek, de peinzende aarde en de lagchende hemel op zijne personen maken, dan blijft de verveling verre van u; want uw medegevoel verstaat en begrijpt uwe natuurgenooten.

De knoop zijner verhalen is doorgaans zwak gelegd. De onderscheidene feiten, welke hij schildert, zijn niet allen onmisbare schakels in de groote keten. Gij zoudt u vruchteloos pijnigen, zoo gij naar de reden zocht, waarom dit incident werd ingelascht en deze episode niet verzwegen. Maar ondanks dat zijne draden slechts los in één zijn geweven, boeit zijn arbeid u. Gij zijt met hem op reis, zonder u in het dorp te vervelen, zonder ongeduldig of nieuwsgierig naar de torens der groote stad, die gij bereiken moet, uit te zien. Hij maakt u den togt zoo aangenaam, dat gij zelden aan het doel denkt. Er is eene groote verscheidenheid en afwisseling - geene zijner minste verdiensten - in de tooneelen, die hij u beurtelings aanschouwen doet. Hij is aan het hof en in het veld, in den slag en aan den haard, in het kabinet als in het boudoir te huis.

JAMES vreest niet zijne karakters - het wordt tijd er van te spreken - uit de meest onderscheidene standen der wereld te kiezen. Hij teekent die gewoonlijk naauwkeurig, maar meestal zonder

diepte. Het best gelukken hem die, waarvan de Geschiedenis hem de omtrekken leverde. Ge kunt zeker zijn, bij hem den Man, dien gij uit de historie kent, te zullen aantreffen, zoo als hij voor uwe verbeelding staat. Waar hij zich echter aan dichterlijke scheppingen waagt, of, wilt gij het anders uitgedrukt, waar hij kinderen zijner verbeelding doet optreden, beklaagt gij u te regt over gemis aan leven, kracht, waarheid. Het blijven omtrekken naar de ziel, hoe uitvoerig ook hun gewaad geschilderd zij. JAMES heeft studie en talent; maar het ontbreekt hem aan echt-poëtisch genie: het is in dit opzigt, dat hij het verst van zijnen grooten Meester staat. De billijkheid eischt, dat wij er bijvoegen, dat hij deze zwakheid door geene overdrijving tracht te bewimpelen. Hij ergert u nergens door de afgrijselijke schildering dier monsters, welke zelfs in *Frankrijk* uit de mode raken, en waartegen eene kruisvaart te prediken, dus op zijn minst een te late arbeid is. Er is gezond verstand en zuiver gevoel in al zijne Werken. Wij gelooven u te mogen verzekeren, dat JAMES *une bonne connaissance à faire* is, schoon wij niet wenschen, dat men ons met al zijne Romans overstroome.

Onder deze geven de Engelsche *Critici* de voorkeur aan *Richelieu, Darnley* en *Philip Augustus*, en keuren het scherpst een zijner jongste Verdichtsels: *Attila*, af. De Heer STEENBERGEN VAN GOOR koos *Mary of Burgundy;* alleen het nationale van het onderwerp wettigt zijne keuze.

Ik wil mijnen Lezers de onbeleefdheid niet aandoen te onderstellen, dat de geschiedenis der dochter van KAREL *den Stoute* hun onbekend zij, en wie mijner Lezeressen las of zag het Treurspel niet van onze Dichteres VAN MERKEN, dat den naam der heldin van dezen Roman draagt? Het onderwerp van JAMES is geen ander dan het hare; MARIA, de twintigjarige MARIA, - de éénige telg van den Man, die het Rijk van den Leeuw wilde stichten en met een' deerniswaardigen dood zijne koene veroveringszucht boette, - MARIA *van Bourgondië*, ter prooi aan hoog en laag gemeen: LODEWIJK XI en ADOLF *van Gelder*, en het oproerige volk van het om zijne oproeren befaamde *Gend*. De behandeling verschilt echter hemelsbreedte; wij hebben ons alleen met den Roman bezig te houden.

De eerste vijf Hoofdstukken zijn een vóórspel van den eigenlijken Roman, die twintig jaren later aanvangt. Het middel aldus den Lezer op de hoogte van het onderwerp te brengen, moge in het algemeen geene aanbeveling verdienen, hier vinden wij den greep even gepast als gelukkig. Er zou zich later geene gelegenheid aanbieden, het Bourgondische Hof in al zijn' luister te doen zien, dan door een lang verhaal. De wijze, waarop LODEWIJK XI MARIA voor de gastvrijheid

beloonde, welke KAREL *de Stoute* den Dauphin van *Frankrijk* bewees, zoude evenzeer tot een lang verhaal verpligt hebben. De betrekking tusschen KAREL en *Gend* en de stemming waarin, en de toon waarop hij dier stad vergiffenis schonk, had een derde vereischt. Het vroeger lot der minder aanzienlijke hoofdpersonen zoude een vierde, een vijfde, een zesde en een zevende noodzakelijk hebben gemaakt. JAMES overwon al deze zwarigheden door zijn vóórspel: de doop van MARIA *van Bourgondië*. Wij maken op dezen trek opmerkzaam in het belang onzer jeugdige Romanschrijvers en geven nu ons oordeel over het geheel.

MARIA *van Bourgondië*, de erfdochter van zoo vele Landen, de rampzaligste weeze ter wereld, en ALBERT MAURICE, de burger van *Gend*, wien het gelukt zich tot hoofd van het stedelijk Bestuur en bevelhebber der Vlaamsche krijgsmagt te doen verheffen: ziedaar de hoofdpersonen van dezen Roman. Hunne wederzijdsche betrekking maakt de intrigue uit: de geheime liefde van ALBERT voor MARIA. Deze inlichting geeft u den maatstaf van het talent van JAMES. Waarlijk, er werd geen minder dan het zijne toe vereischt, om iets zoo onwaarschijnlijks waarschijnlijk te maken; om iets zoo digt op de grenzen van het belagchelijke, inderdaad een' zweem van verhevenheid te geven. Onze vleijendste lof, onze gewigtigste aanmerking rust op dezen knoop. Het ergert ons subjectief gevoel, dat een burger zoo dwaas kon verlieven. Verre van er de ontwikkeling der flaauw wijsgeerige gedachte in te zien, dat zulk eene grenzenlooze eerzucht den held tot gruwelen en zelfmoord voert, zouden wij den Schrijver hebben toegejuicht, wanneer hij ons in dien burger de waarachtige vrijheidszucht van den derden stand van het laatst der vijftiende eeuw had doen eerbiedigen. WALTER SCOTT, de meester van JAMES, had ook de in het purper geborenen lief; zijne Vorsten zijn de beminnelijkste, de waardigste, de edelstmenschelijke, die wij kennen; maar hij mishandelde, uit gehechtheid aan weidschen luister en bevalliger vormen, dien stand niet, welke de zenuw der nieuwere Staten uitmaakt. Hij zoude, wanneer hij in *Gend* slechts oproerlingen gezien had, het tijdstip, waarop MARIA *van Bourgondië*, binnen de muren van haar paleis, aldaar de wet van het graauw ontving, den dag, die het rouwgewaad der doorluchtige Erfgename van den stoutsten onzer Vorsten met het bloed harer getrouwste dienaren bevlekken zag, niet tot het onderwerp van eenen Roman hebben gekozen. - JAMES waagde het - wij verbazen er ons over, dat het hem niet geheel mislukte. Wij deden meer: wij bewonderden de kunst, waarmede voor den held des Romans MARIA'S betrekking tot MAXIMILIAAN *van Oostenrijk* verborgen wordt, - waarmede de Aartshertog, die ons uit de Geschiedenis voor den geest staat, allengs op den

achtergrond treedt, - wij zijn *dupe* van JAMES, zoo wij het hem slechts bij eene tweede lezing vergeven konden, dat hij het ons maakte! Beproef het zelf, en zie, of ALBERT MAURICE dan niet hoe langer hoe meer eene flaauwe schets, een vlugtige omtrek wordt! *l'homme devient une idée d'homme:* voorwaar, de Engelsche *Critici* hadden regt, toen zij de kinderen zijner verbeelding *little beyond the outward show of things* noemden.

In het schetsen van MARIA is hij oneindig beter geslaagd; hare goedhartigheid, hare waardigheid, hare beminnelijkheid komen gunstig uit. Zij betoovert ons zoo als zij het ALBERT MAURICE doet, waar deze zich op haar beroepen heeft en zij hem voorspreekt, I Deel, bl. 234. Hare weigering, in het boek van den Ouden Burgheer van *Hannut* de voorspelling van haar lot te lezen, I Deel, bl. 294 - een trek zoo verrassend door zijne nieuwheid, - heeft iets vorstelijks en vrouwelijks tevens. Zij komt heerlijk uit tegen het woedend gepeupel van *Gend*, II Deel, bl. 211, als zij tot aan den voet van het schavot haren Raden getrouw blijft; - in het ophelderingstooneel tusschen haar en ALBERT, II Deel, bl. 373, legt zij eene mengeling van waardigheid, teederheid en kieschheid aan den dag, die menigen Lezer het onwaarschijnlijke der situatie zelve zal doen vergeven. Hare Raden, IMBERCOURT vooral, zijn voortreffelijk geteekend; ADOLF VAN GELDER is het hatelijke wezen, dat wij uit de Geldersche Geschiedenis kennen; MAILLOTIN DU BAC en THIBALT VAN NEUFCHATEL zijn elk in zijne soort goed uitgevallen. De Drogist GANAY is een overdreven booswicht; MARTIJN FRUSE, een Gendtenaar zoo als er duizende geweest zijn: waarom niet een' enkel kloek burger tegenover die beide, honderd en éénmaal beschreven, *types* gesteld? ALICE IMBERCOURT en de groene Ruiter van *Hannut* vertegenwoordigen jeugd en liefde, die poëzij des levens; JAMES heeft beide schraal bedeeld, welligt om MARIA en ALBERT niet te benadeelen. Wij wenschten, dat hij ons door de wonderbaarlijke uitreddingen, waartoe die groene Ruiter het werktuig is, niet aan eene lievelingsschepping van zijnen meester herinnerd had. Onbegrijpelijk is het en onwaarschijnlijk tevens, hoe deze jonkman, neen, hoe de oude Burgheer van *Hannut*, die MARIA'S lot in de starren lezen kon, in den waan blijft, den zoon eens vreemden op te voeden; terwijl - maar het is de taak eens beoordeelaars niet, den Lezers alle verrassingen te bederven.

Van onverdragelijke langwijligheid in het beschrijven, - wij geven het den Heer STEENBERGEN VAN GOOR gaarne toe - valt JAMES in dezen Roman niet te beschuldigen. Eene wijze er zich af te maken, als die, welke hij, I^{e} Deel, bl. 161, bezigt: ‘Een tafereel van het vertrek en van het kostuum der personen, die op de banken langs den muur zaten, op te hangen, zou eer den oudheid-

kenner dan den verhaler passen,' is echter ovenzeer te laken als vervelende uitvoerigheid. Niet minder vlugtig is de schets van GANAY'S woning, I^{e} Deel, bl. 299; - verdiende een Vlaamsch binnenhuis de studie niet, welke de Auteur in andere Werken, waar het burgen en sloten geldt, zoo gaarne doet uitkomen? Het geheele tafereel krijgt, door het verzuim dier Vlaamsche eigenaardigheden, iets oppervlakkigs, dat sommige anders uitmuntende *détails* schaadt, b.v. de oudersmart van GANAY, de lichte zijde van zijn karakter. Doch onze aanmerkingen hebben geen einde, laat ons die met het vermelden van twee schoonheden afwisselen, laat ons er mede besluiten. Het is het verhaal van den slag hij *Nancy*, door den ouden THIBALT VAN NEUFCHATEL, en dat eener Valkenjagt van MARIA door een onweder gestoord. De beschrijving van het laatste vooral is een meesterstuk, het gansche Zestiende Hoofdstuk van het I^{e} Deel verdient dien lof. Wij zouden het afschrijven, indien wij over zoo groote ruimte mogten beschikken.

Doch wij zijn uitvoerig geweest, te uitvoerig misschien? Wij vertrouwen van neen. De Heer STEENBERGEN VAN GOOR maakt eene vereerende uitzondering op het heir onzer vertalers, hij geeft zich reden van zijne keuze, zijne uitdrukkingen getuigen van smaak, oordeel en vernuft, hij begrijpt zijnen tijd, hij wil voorwaarts. Wij onthouden ons daarom van op kleine gebreken van stijl te vitten; wij wijzen geene, bij hem zeldzame, onnaauwkeurigheden met den vinger aan; wij kennen hem gaarne den lof toe, zich over het algemeen uitmuntend van zijne taak te hebben gekweten. Eene kritiek als deze schijnt ons evenzeer in den geest van *den Gids*, als het uitvoerig oordeel over JAMES. Mogten wij niet te vergeefs tegen het overbrengen aller Romans van dien Schrijver hebben gewaarschuwd, die welligt in minder bekwame handen zouden vallen, dan die van den Heer S.V.G., en den waarborg eener goede ontvangst zouden missen, welken MARIA *van Bourgondië* in het geheugen van ons volk heeft.

De uitvoering doet den Heer PORTIELJE eer aan; de druk van A. ZWEESAARDT is duidelijk en naauwkeurig; het Vignet van den Heer P. VELDHUYZEN schijnt ons met beeldjes overladen. Er wordt genie toe vereischt, zulk een onderwerp voortreffelijk uit te voeren; wij erkennen gaarne, dat deze teekening van het talent getuigt, den Lezer al de hoofdpersonen te doen zien, die de Romanschrijver om en op 'het treurtooneel' vereenigde.

Gedichten van *A.C.W. Staring*.

Ter Tweede Uitgave bijeengezameld en verbeterd. Derde Stuk: *Mengeldicht* en *Brieven*. Vierde Stuk: *Kerkgezangen, Zangstukken, Kleine Liederen, Jamben* en *Puntdichten*. Te Arnhem, bij Is. An. Nijhoff. 1837. 160 en 174 bladz.

Krijn las, en zei', zoo tusschen waken
En dutten in: ‘dat - kon - wel - klaarder zijn!’
Voor die half slapen, lieve Krijn,
Kan 't een, die droomt, slechts duidlijk maken.

STARING.

Sedert wij in het V^{de}, VI^{de} en VII^{de} Nommer van dit Tijdschrift, voor 1837, de *Verhalen in Dicht* van den Heer van *den Wildenborch* uitvoerig beoordeelden, verschenen de beide bundeltjes, welke thans vóór ons liggen, in het licht. Zij doen ons geen enkel grein terug nemen van den wierook, dien wij toen den Heer STARING toezwaaiden; reeds de inhoudsopgave dezer deeltjes getuigt gunstig van zijne veelzijdigheid. Voor een paar gelegenheidsstukjes is ZEd. beleefd genoeg onze welwillendheid in te roepen; waarlijk, waren er nooit minder fraaije dan deze gedrukt, proeven uit dit *genre* zouden ook elders dan bij

Een kopjen slemp, een stukjen taart
Ter eer van
Pa / Ma / Oom / Nicht / hem / haar
die weêr verjaart,

welkom zijn.

Wij gelooven, dat onze Lezers in onzen afkeer van herhalingen deelen, en in plaats van eene verklaring wat wij in Gedichten eischen, willen wij hen aanwijzen, wat wij in die van den Heer STARING schoon vinden. Hoe zouden wij het zoetvloeijende stukje: *Herdenking*, kunnen voorbij gaan? ‘Zonderling,’ zegt misschien een onzer Lezers, ‘heeft een beoordeelaar in *den Gids* met zoetvloeijendheid op?’ Voorzeker, Vrienden! het is eene verdienste in alle verzen, mits men haar niet ten koste van sopperigheid verwerve; het is een vereischte in Erotische Poëzij. Wie echter in eene Ode de kracht van zijnen wijn doet te loor gaan, door dien met water, water, water aan te langen: hem beklagen wij; - maar wij beloofden geene theorie te geven, zie hier *Herdenking:*

Wij schuilden onder dropplend loover,
Gedoken aan den plas;
De zwaluw glipte 't weivlak over,
En speelde om 't zilvren gras;
Een koeltjen blies, met geur belaân,
Het leven door de wilgenblaân.

't Werd stiller; 't groen liet af van droppen;
Geen vogel zwierf meer om;
De daauw trok langs de heuveltoppen,
Waarachter 't westen glom;
Daar zong de Mei zijn avendlied!
Wij hoorden 't, en wij spraken niet.

Ik zag haar aan, en, dien bewogen,
Smolt ziel met ziel ineen.
O tooverblik dier minlijke oogen,
Wier flonkring op mij scheen!
O zoet gelispel van dien mond,
Wiens adem de eerste kus verslond!

Ons dekte vreedzaam wilgenloover;
De scheemring was voorbij;
Het duister toog de velden over;
En dralend rezen wij.
Leef lang in blij herdenken voort,
Gewijde stond! geheiligd oord!

Hoe wedijvert fraaiheid van uitdrukking in dit keurig stukje met juistheid van natuurbeschrijving, terwijl het door innige verliefdheid onwederstaanbaar aantrekt. Het is den Man waardig, die van den Minnegod zong:

De kruiper,
De sluiper,
Houdt ijverig wacht;
Hij ligt op zijn luimen,
Bij dage, bij nacht!
Al sluiten
Hem buiten,
Met grendel en boom,
Benagelde poorten;
Al dreigt hem een stroom.
Twee achjes,
Twee lachjes,
Hij 's binnen, de Guit!
En duizend sermoenen....
Hij is er niet uit!

Men wane niet, dat dit *Mengeldicht* enkel der Liefde gewijd zij; het Vaderland, de Wetenschap, *Gelderland*, de Natuur, de Noordsche Poëzij, de Drukkunst, alles, wat den veelwetenden en fijngevoeligen STARING belang inboezemt, zijn onderwerpen voor zijne lier. Nog eenige proeven mogen onze lofspraak staven.

Is het u niet, of gij een' der vernuftigste Rederijkers van de zeventiende Eeuw hoort in deze regelen: *Ten Geleide van een' Haas, aan eenen Vriend gezonden, op zijn' Verjaardag*.

Neemt dees Ghifte, als gheen versmaedere;
't Is een Haesken, ghejaegt met honden snel;
Twee daghen gheleden; verstaedy wel?

Hadt gij, als ik, eenigen tijd in onze Vlaamsche (niet langer onze!) gewesten verwijld, gij zoudt het natuurlijke van den laatsten trek bewonderen.

Doe de bosschen, ontreet van groen ghebladere,
Ruyschten van winden en reghen fel.

Een paer syner maeghschap wert mee ghegrepen,
Springoelen en sluperkens, byster wreet,
En het brackengheslachte, scherp van beet,
Terden hun proye, en janckten en pepen,
Als des jaeghers correctie hun swichten deet.

Ook moeste daer struycklen in sijn bloede,
Reijnart, die gluypere, getroffen saen.
At hy de hoenderkens onghebraen,
Ons Gaerdenier, met grimmigen moede,
Wees sijner schalckheyt het danckloon aen.

De wending tot den regter, voor wien het geschenk bestemd was, munt nog boven dit fragment uit; wij bevelen u de lezing aan. Wij wenschten, dat onze jonge Dichters, zoo als STARING deed, de Poëten der Zeventiende Eeuw bestudeerden; hunne Werken getuigen van eene verstandige, opgeruimde, kloeke levensbeschouwing, die wij ongaarne in de Schriften onzes tijds missen. Onlangs lazen wij ergens, dat vier mannen in Holland in de 17e eeuw meer voedsel behoefden, dan in de laatste helft der achttiende eeuw genoeg was om er vijf te voeden, en zagen dit toegepast op de vermindering der ligchaamskracht; - hoe vele Dichters der Achttiende Eeuw schat gij, dat er op één' uit het gulden tijdperk onzer Letterkunde gaan?

Zoo ik ooit iemand de dichterlijke gave benijdde, ik deed het hem, die door zijn talent eene der herinnering dierbare plek, in ons klein Land, tot heiligen grond maakte; wilt gij er een paar voorbeelden van, lees STARING'S *Ada van Holland*, als gevangene op *Texel*, in 1203. Zoo vaak ik er het gedruisch des winds over het woelig ruim der zee hoorde, waande ik, dat de harp der beklagenswaardige ADA mij poozen deed, en ik zag *'s Gravenhage* vóór mij zoodra zij aandoenlijk jammerde:

Groent voor andren, Eikenkruinen;
Hagen, bij dat Graaflijk Slot,
Waar, in 't luw der witte duinen,
't Roosje met den winter spot.

Lustoord van mijn kindsche dagen!
Heuvel, aan den Vijverkant;
Zwanen, op den plas gedragen,
En gespijzigd uit mijn hand;

Duifjes, die mij plagt te omzweven,
Daar ik in mijn' Bloemhof zat,
Of, in schaâuw der hooge dreven,
Zingend langs den oever trad;

Uurtjes, als de maan kwam lonken,
Op de stille Maagdencel:
Viertijd aan de Vlijt geschonken,
Bij gejok en snarenspel;

Andren moog' de vreugd verzaden,
Die gij eens mijn jonkheid bood!
Andren zij, op 's levens paden,
Zoete Hoop ten togtgenoot!

Vreugde, Hoop is mij ontvaren,
Uitgespeeld de droeve rol.
Maak, o Dood, mijne achttien jaren
Met het uur der slaking vol!

Meesterlijk schenen ons nog, in hunne onderscheiden genres, *de Grondlegging van Ruslands Zeemagt; Aan mijne Dennen; De Winter; L.J. Koster; Bij eene Bruiloft*.

ODIN'S *Hela-Vaart* is fraai, maar te vrij vertaald; het mist de kunstelooze eenvoudigheid van VEGTAMS *Quida* uit SAEMUND, den Vises, *Edda;* - doch liever dan ons te vermeten STARING te willen verbeteren, door het mededeelen van proeven, bevelen wij u de geestige *Brieven* aan *eenen Vriend in het Munstersche* aan. Welk een stijl voor 1787 in *Gelderland!*

En toch kunnen wij niet van dit Derde Stuk scheiden, zonder nog een vers over te schrijven; het ademt verdraagzaamheid, maar niet de medelijdend-hoovaardige onzer dagen: indien ik een zoon JACOBS was, ik liet het op perkament schrijven en hing de rol aan den ingang mijner *Looverhut*.

Wie smadend tot Uw Hutje kwam -
Niet ik, gij Kind van Abraham!
Ik schenk, uit een opregt gemoed,
Den drempel mijnen vredegroet!

Gij viert uw Feest, en zit getroost,
Te midden van uw talrijk kroost,
In schaduw van uw loovertent,
Als Mozes u heeft ingeprent.
Judea's wijnstok groent hier niet;
Olijf, noch vijg teelt ons gebied;
Gij gaardet hier, in ruwer lucht,
Min weeldrig blad, min zoete vrucht;
En toch, gij zit, uw lot getroost,
Te midden van uw talrijk kroost;
Uw feesthut staat bij ons geplant,
Als eens in 't Palestijnsche Land.

Drie duizendmalen kwam de zon
Terug, waar zij uw jaar begon,
En nog bouwt gij uw loovertent
Als Mozes u heeft ingeprent.

Jeruzalem ligt diep verneêrd;
Des Tempels grondslag omgekeerd;
Verduisterd blijft die gloriedag,
Toen Isrel beider grootheid zag;
Maar eeuwig jong herrijst uw TENT,
Bij aller volken tal gekend;
Zoo vaak de schaal, aan 's hemels boog,
Der dagen maal weêr effen woog.

Hoe fraai en nieuw is deze laatste uitdrukking!

WIJ - tasten rond, in 't ongewiss';
Op ONZE wieg ligt duisternis;
De stond, dat ons Gods wil hier bragt,
Bleef ongevierd; werd niet gedacht!

Maar U heugt, dertig eeuwen door,
Dat u Jehova uitverkoor;
Dat, als 't geweld u vlugten deed,
Een reddend spoor het diep doorsneed;
Dat, zonder huisdak, levenslang,
Uw schaar zwierf op haar kronkelgang;
Waar Vuur- en Rook-zuil vóór haar toog,
En 't Man haar spijsde van omhoog.
GIJ viert het, tot op dezen tijd,
Dat zoo Gods arm u heeft bevrijd.

Dies breng ik, met opregt gemoed,
Uw Hutje mijnen vredegroet.
Wie smadend tot den drempel kwam;
Niet ik, gij Kind van Abraham!

Het Vierde Stuk wordt geopend door *Kerkgezangen;* er heerscht in dezelve een diep Godsdienstig gevoel; terwijl zij zich door vloeijendheid van uitdrukking onderscheiden. Op deze volgen Zangstukken, onder welke wij aan dat, getiteld *Ariadne*, gaarne hoogen lof toekennen; wilt gij eene proeve?

O zoet bedrog! gekust van 's Minnaars lippen,
  Ontwaakt ze, en groet een' God als Bruidegom.
Haar treft geen vrees, al rankt, aan de oeverklippen,
  Op ééns de milde wijngaard om.

Door haar gelokt, verschijnt, van tusschen 't loover,
  Het tijgerspan. Zij stijgt ten wagen in,
(Lyaeus Bruid!) en draaft de stranden over;
  Daar 't woelt van naadrend hofgezin.

  't Iö klinkt! Bachanten springen,
  Onder 't zingen,
  Voor den gouden wagen uit.

Iö roept, met wild geschater,
Faun en Sater;
Roept Sileen, die d'optogt sluit.

Triton huwt zijn kronkelhoren
Aan hun koren.
Pan, op 't galmend duin, blaast meê,

't Iö klinkt! Bachanten zingen,
Onder 't springen:
Iö Evan, Evoë!

Nu rinklen de bommen,
In 't vreugdegeschal.
Nu dreunen de trommen,
Nu davert het dal,
Waar de spruit van Dione
De Minnenden beidt,
En het leger der Schoone
Met rozen bespreidt.

Onder de *Kleine Liederen* schuilt menig meesterstukje. Wij, die gelooven, dat een gedeelte van het groote publiek STARING nog niet genoeg waardeert, omdat het zijne schriften nog niet genoeg kent, willen er nog een paar uit afschrijven. De poëzij van den Heer van *den Wildenborch*, die in zijne jeugd zoo ver boven zijne tijdgenooten stond, kan op den smaak onzer jongelingschap den weldadigsten invloed uitoefenen, en hiertoe bij te dragen, achten wij een' verdienstelijker arbeid, dan dorens te zoeken aan de roos, of, wilt gij het juister uitgedrukt, hier een woord en dáár een rijm op te sporen, hetwelk misschien door een gelukkiger had kunnen worden vervangen.

Hoe keurig van uitdrukking is: *de Winterroos*.

Versliept gij 't zoet der Lentedagen,
Traag Roosje! dat gij nu nog waakt?
Uw zusters toefde, in hof en hagen,
Een rust, die gij alleen niet smaakt!

Moge u de storm ten Zefir wezen,
Arm Bloemtje, spreek, wat wint ge er bij?
't Genot der vreugd, hoe uitgelezen,
Is, ongedeeld, van geen waardij.

Hoe natuurlijk en hoe Hollandsch: *de Zang bij den Haard:*

Welkom, Winter! kraakt uw ijs?
Vult uw sneeuw de dalen?
'k Heb hier dooiweêr aan den haard,
En geen' brand te halen.
Blaast gij storm, door 't vliegend zwerk?
Muur en dak kan 't lijden.

Giet gij vocht in stroomen neêr?
't Valt mijn glas bezijden.

Krimpt de dag? te minder nood,
Om bij licht te gapen.
Rekt de nacht? het komt hem wel,
Die gepaard mag slapen.
Laat de hof geen sappig ooft
Op mijn tafel blinken?
Drooge spijs teert even goed,
Bij wat ruimer drinken.

Plas dan, Winter! met uw nat;
Storm en vries daar buiten;
Jaag uw ligte vlokken rond,
Voor mijn digte ruiten;
Geef ons half rantsoen van dag,
En een' schotel minder;
Welgemoed, bij zang en wijn,
Klaag ik van geen' hinder.

De *Jamben*, welke op deze volgen, leggen een vereerend getuigenis af van STARING'S jongelingschap. Gelukkig vereischen onze tegenwoordige zeden de waarschuwing niet!

En nu tot het laatste gedeelte dezer Poëzij, de *Puntdichten*, een vak, waarin gij vermoedt dat de Heer van *den Wildenborch* een meester moet zijn, zoo ik niet vergeefs voor u schreef. Alles wat de middelmatigheid, - wij plaatsten opzettelijk het aardig puntdicht, *Duisterheid*, aan het hoofd dezer recensie - alles, wat zij in STARING laakt, is te groote kernachtigheid van uitdrukking, te veel gedachten in te weinig woorden, te veelzijdige studie van kunsten en wetenschappen; het zijn verdiensten in een vak, dat geene sopperigheid duldt, in verzen, die zich moeten aanbevelen door geest, vernuft of luim. Of heeft de Heer van *den Wildenborch* niet aan die uitgebreide kennis, aan de schijnbaar in een' Dichter zoo vreemde belangstelling in alle nieuwe ontdekkingen, hetzij deze natuur of kunst betreffen, die nieuwheid van uitdrukking dank te weten, waardoor hij bijna nooit woorden en wendingen bezigt, door anderen vóór hem honderd, neen, duizendmalen gebruikt? Wij dachten dikwijls bij zijne verzen - en dit niet alleen waar het Vaderlandsche Historie gold - aan de lofspraak van KÄSTNER:

Mehr, als ein Dichter lesen soll,
Las HOLTY; *und sein Lied war von Gelesnem voll*,
Ein Bischen Wiz liest VERSMANN, *und nicht mehr;*
Darum ist auch sein Lied so leer.

Beslis zelf, of wij te veel zeiden.

Aardig scheen ons:

Hein.

Wat onze Hein van goeden smaak zal vinden,
Behoeft de voorproef van zijn vrinden.
‘Als Hein trouwt,’ zei' een spreeuw,
‘Zoo trouwt hij vast een weeûw.’

Wijsgeerig:

Voorzigtigheid.

Kies geen Partij,
Of maak vooraf Bedingen.
Schaars houdt Verdedigd Regt zich gansch van Onregt vrij!
Nooit werd er Leer verbreid, of bij haar Volgelingen
Schoot soms de drift haar doel voorbij.

Er ademt een beminnelijke geest in:

Verboden Triomf.

Eischt harde pligt, dat gij den Vriend bevecht,
Verwin! - maar geen trofee blijv' tergend opgeregt.

Hoe dikwijls ging het u en mij als A en Z.

De Langdradige Preek.

Ik ging bij A. ter preek; Z., onder 's Mans gehoor
Meêluisterend, begint mij aan te stooten,
En mompelt: ‘Goede kost, maar met lang nat begoten!
Men dient ze best op een vergiettest voor!’

Neem tot proeve van de zoo even geroemde kennis:

De Vuurbergen.
‘Wenn der Wassertropfen Voller Lebenskräfte ist, müssen auch die Sonnen u.s. W. Lebend seyn.’

Volgt goeden raad, stokblinde Geologen!
Strijkt WAGENERS Probate zalf aan de oogen,
En geeft dan acht, als de Etna zijn getier
Weêr hooren laat. Die pot aan 't overkoken,
Is middagklaar een steenpuist, doorgebroken
Op 't ligchaam van 't GROOT WAERELDDIER.

Wij zouden u gaarne opmerkzaam maken, hoe geheel in den geest van P.C. HOOFT *Verdraagzaamheid*, bl. 115, is; hoe voortreffelijk CONST. HUYGENS, in een ander, bl. 104, gevolgd werd; hoe wij een' R. VISSCHER der negentiende eeuw hooren, in vier stukjes, van welke wij het kleinste afschrijven:

Met haasten en reppen is Keesjen een Vent!
Eer IK half weg ben, vliegt HIJ aan 't end.
Maar, door spoedig alleen wint de kok geen gunst:
Spoedig en Lekker eischt de kunst.

Doch gij kent STARING reeds als een' warm bewonderaar onzer

Ouden; - wij eerbiedigen in hem ook den Man van echte vrijheidsliefde: wilt gij er een bewijs van? Welk een bittere spot is er in:

Het Geredde Spanje, in 1823.

Laat waaijen de vlaggen van toren en plecht!
Het duister in Spanje begint al te klaren:
't Geloof zal er heerschen! Wat pligt zij, of regt -
Wat waarheid of leugen - Toledo beslecht!
De galg te Madrid zal den wrok doen bedaren;
De Heilige Kas weêr den Spaarpot bewaren;
En, wordt aan 't Officie de Brandpaal ontzegd,
Dan blijft toch een Christelijk Bullengevecht
Steeds Nut met Verlustiging paren.

Doch wij mogen niet meer uitschrijven.

Er schuilt eene *Ars Poetica* in deze epigrammen, jonge Dichters! bestudeert die, opdat wij eens van uwe verzen mogen kunnen zeggen, zoo als wij nu van die van STARING doen:

Wordt Eikenschors bij 't Pond gewogen,
Men weegt Kaneel bij 't Lood.

Slechts vier Deeltjes Gedichten wilde de Heer STARING, der grijsheid genaderd, laten herdrukken; slechts vier Deeltjes, - het ware onbillijk meer te wenschen. Er zijn vernuften, die twintig, vijftig, honderd Boekdeelen geschreven hebben, en minder door de nakomelingschap zullen worden gekend, minder heilrijken invloed op de Letterkunde van hun Land zullen uitoefenen, dan hij. Wij brengen er hem onze hulde voor toe; - maar neen, hoor, hoe de zedige Man zelf over zijn werk oordeelt, - wij zijn nog geene nakomelingschap:

Is 't weinig Dichterloofs, wat ik te saam mogt gaâren,
Gij, Velden om mij heen, (bedwongen Woestenij!)
Vlecht pijngroen in den krans, en Ceres gouden aren;
Dat hij mijn Vaderland een waardig offer zij.

Die krans heeft hem getroost toen zijne tijdgenooten hem miskenden; die kroon blijft hare waarde houden, nu de jeugd er gaarne lauweren in vlocht: zij siere hem nog lang! - de avond van het leven derzulken is schoon, want de zon der liefde gaat voor hen niet onder!

Provinciale volks-almanakken.
Vervolg van bl. 160-164, *Nommer* III.

4°. *Utrechtsche Volks-Almanak, voor het jaar* 1838, *met Platen*. (Tweede Jaargang.) *Utrecht, bij* J.G. Andriessen, 1837, *met den Kalender* XIII *en* 215 *bl.* 12°.

Het Voorberigt leert ons, dat deze Almanak van Redactie en grootendeels ook van mede-arbeiders is veranderd.

Na den Kalender en hetgeen hiertoe gewoonlijk behoort, vindt men hier, van bl. 50-61, een statistisch overzigt der steden en dorpen in de Provincie *Utrecht*, hetgeen zeer nuttig en bruikbaar zou zijn, indien het met meer naauwkeurigheid was opgemaakt; doch bij het eenvoudig inzien vonden wij vele misstellingen: zoo vinden wij te *Leersum* als Predikant vermeld D^{s}. MISPELBLOM BEYER, die reeds meer dan een jaar overleden is, en reeds in het voorgaand najaar door D^{s}, V.F.J. BOONACKER is vervangen; te *Lopik* is reeds lang niet meer, D^{s}. BARENDS, maar sedert October jl. D^{s}. E. RUITENSCHILD Predikant. Sedert November jl. is D^{s}. ZUBLI geen Predikant te *Renswou* meer. D^{s}. CALKOEN te *Schalkwijk* is niet H.A., maar H.P. Te *Maartensdijk* is reeds sedert het vorige jaar Predikant J.W. MIDDELBURG, en te *Vuursche* D^{s}. W. MOLL; enz. enz., want het lust ons niet meêr aan te wijzen. Wat helpen zoodanige opgaven, als zij niet zoo naauwkeurig mogelijk zijn? M^{r}. J. SCHELLUS, bl. 72, voor M^{r}. J. SCHELTUS, is welligt eene drukfout; maar in naamlijsten van Authoriteiten moet men nog meer dan in iets anders zich voor drukfouten wachten.

Het Voorwerk beslaat 76 bl., zoodat er niet wel 140 bl. voor het Mengelwerk overig blijven. Dit Mengelwerk bestaat in Proza en Poëzij. Van het laatste zouden wij liefst zwijgen, indien zich onder hetzelve niet voordeelig onderscheidde een gedichtje van J.J.L. TEN KATE, aan *Maria*, hoezeer het te veel navolging verraadt. Dat van denzelfden Dichter, *aan eene jeugdige Dichteresse*, beviel ons minder! Van den Heer J.B. CHRISTEMEIJER lezen wij liever Proza.

Het Proza tot dit Jaarboekje is, met uitzondering van een zeer flaauw stukje over *het tweehonderdjarig bestaan der Maliebaan*, door R.H. GRAADT JONCKERS en eene niet veel beteekenende mededeeling wegens *de Maatschappij voor de Zijdeteelt te Utrecht*, door VAN D...., geheel van den Hoogleeraar L.G. VISSCHER, en bestaat uit de volgende stukies: 1°. *over plaatselijke benamingen*, (bl. 79-113); zeer *spe-*

culatief en, zoo als alle *woordafleidingen*, aan bedenkingen onderhevig, doch niet onbelangrijk. 2°. *de Vuursche* (bl. 145-152), een niet onaardig *iets* over dit aangenaam dorpje en zijne oudheden. 3°. *Onze Lieve Vrouwe Toren te Amersfoort*, eene Legende, 1446. (bl. 167-183); en 4°. *Briefwisseling tusschen* RUDOLF VAN DIEPHOLT *en den Hertog van Gelre*, vóór het uitbreken *van den oorlog in* 1427 (bl. 188-207), getrokken uit het Provinciaal Archief, belangrijk en lezenswaardig. Men ziet dus, dat meer dan de helft van het mengelwerk van dien arbeidzamen Geleerde is.

De vier Steendrukplaatjes zijn geene vermelding waardig; het papier van dit Boeksken is niet best, en de geheele uitvoering slordig; - in één woord, deze Volks-Almanak, hoezeer in eenige opzigten beter dan die van het vorige jaar, is verre weg de minste der broederen. Indien de Uitgever zóó wil voortgaan, voorspellen wij een spoedig en niet zeer eervol einde aan deze onderneming. De Heer VISSCHER plaatse alsdan zijne stukjes (*mutatis mutandis*) in het *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*.

5°. *Friesche Volks-Almanak*.

Is bij de Redactie nog niet ingekomen.

6°. *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1838. (Derde Jaargang) *behalve den Kalender enz.* 329 *bl. in gr.* 12°. *Deventer bij* J. de Lange, 1837.

Keurige druk, goed papier, nette uitvoering: ziet daar wat dezen Almanak reeds uiterlijk tot aanbeveling strekken. De inhoud beantwoordt aan dat uiterlijk; men vindt hier weinig Poëzij: het bepaalt zich 1°. tot een niet onaardig en los stukje van M^r^. B.W.A.E. SLOET *tot Oldhuis* aan J. HIDDES HALBERTSMA, beginnende:

‘Wat zit ge, met de hand aan 't hoofd,
Nog starend op de *Runen*,
En wijlt, - ja, waar? - wie zegt dat mij?
Bij *Moesogoth* of *Hunen!*’

en eindigende:

‘Bij GIJSBERTS lied en vriendschapskout
Vergeet het hart zijn wenschen,
En lacht men, dat de lever schudt,
Om 't oordeel van de menschen.’

2°. *Op de graven mijner dierbare Ontslapenen*, door J. VAN VELSEN COSTER; 3°. *Een Lied*, van G. TEN BRUGGENCATE HSZ.; 4°. *Op de late aankomst der Lente*, en 5°. *Het Schaakspel*, beide van M^r^. P. BOSSCHA, en eindelijk *De Wonderdocter*, door W. VAN DER LINDE HZ., in den Overijsselschen tongval: geen van allen onverdienstelijk.

Maar het Proza is belangrijk, en bevat eenen waren schat voor den minnaar van Vaderlandsche Taal, Oudheid en Geschiedenis. De Heer J. WEELING levert (bl. 1-28) een geleerd *onderzoek over den oorsprong van het woord Goedbloed*, hetzelfde als het Overijsselsche *Goodblood; Gods-blood;* volgens den Schrijver afkomstig van *Godans bloodert*, hem, die als slagtoffer zijn bloed moest storten ten ter eere van *Godan* of *Wodan*, het hoofd van het krijgszuchtig *Walhalla-stelsel* der Noordsche volksstammen. De Heer P.C. MOLHUYSEN geeft (bl. 29-36) belangrijke *bijzonderheden omtrent den vroegeren toestand der landstreken aan den IJssel*. De Heer (M^{r}.?) W.H.C.(OST?) J.(ORDENS?) (bl. 77-100) een stukje over *het beleg van Deventer door Filips van Bourgondië*, in het jaar 1456, verrijkt met eene keurig uitgevoerde kaart; het doet ons hartelijk wenschen, dat hij zijne belofte, om, bij latere gelegenheid, ook de belegeringen dier stad van 1578, 1591 en 1672 te behandelen, spoedig zal vervullen. Op bl. 87 zegt de Schrijver, dat het geslacht SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE van dat van RENESSE zou afstammen, en haalt ter bevestiging het gezag van TE WATER aan. Wij verzoeken hem, TE WATER t.a. pl. nog eens oplettend na te lezen, en hij zal zien, dat die Geleerde dit *niet* zegt, gelijk hij trouwens ook niet zeggen kon. Beide geslachten stammen door dochters uit *van Wilp*. Het huis *Wilp* behoorde in het begin der 18^{e} eeuw nog aan het geslacht RENESSE; doch kwam toen (*hoe* kunnen wij nu niet nazien) aan WILT VAN BROEKHUIZEN, Heer van den *Latmer*, oom van WILLEM HENDRIK, die het sloopte. - Van den Heer E. MOULIN ontvangen wij hier een goed bewerkt stukje (bl. 101-127) over HERBERN VAN PUTTEN of *de Belegering van Puttenstein*, met eene wèluitgevoerde afbeelding van den *Romeinschen Stormram*, in het wapenhuis der stad *Kampen* tot 1646 aanwezig. - De Baron M^{r}. B.W.A.E. SLOET *tot Oldhuis* geeft (bl. 128-186) een doorwrocht stuk over het *oude regt en huishoudelijk bestuur der Marke Wolde in Twente*, hetwelk van 's mans grondige kennis van het Regt, Geschiedenis en Oudheid der Provincie *Overijssel* getuigt. Het verheugde ons, zoo in dit gewest als in *Gelderland*, een lid van dit edel en oud geslacht aan te treffen, dat op zulk eene gelukkige wijze de letteren beoefent. - De Heer M^{r}. J. VAN DOORNINCK handelt (bl. 109-209) over *de belangrijkheid der Overijsselsche Archieven, uit een mercantiëel en wetenschappelijk oogpunt beschouwd;* wij leeren hier *Kampen* als eene aanzienlijke handelstad en zeehaven in de 13^{e} en 14^{e} eeuw kennen. Op bl. 210-213 vinden wij eene tollijst van *Campen* uit het midden der 14^{e} eeuw. - De Heer J. HELDERMAN gaf nog iets over den *Hunnenborg in Volthe* (bl. 218-227.) Van voorn. Heer VAN DOORNINCK hebben wij hier nog (bl. 228-242) eene schets van het gedrag van den Kampen-

schen Burgemeester AREND TOE BOECOP, *op het Blokhuis te Genemuiden*, in den jare 1572, met eene afbeelding van dat Blokhuis, en (bl. 243-245) eene beschrijving der noodmunten van *Kampen* in 1678. De Heer M^{r}. T.W. VAN MARLE wisselt, (bl. 246-256) met hetgeen hij wat *Snorrepiiperijjen* noemt, den ernst der vorige stukken af; zij getuigen van 's mans taalkennis en groote belezenheid, niet minder dan van zijne geestigheid. De Hoogleeraar M^{r}. H. BEIJERMAN deelt (bl. 262-273) hier mede *Angerona*, van den geleerden AEGIDIUS ALBERTINUS, in 1560 te *Deventer* geboren. De Heer J.H. HALBERTSMA handelt (bl. 274-321) over *de oudste vertaling der Psalmen in het Nederlandsch*, vol geleerde, doch niet altijd oordeelkundige aanteekeningen en woordafleidingen, en gedeeltelijk eene nalezing op *de proeve van Taalkunde, uit een in het Oud-Nederduitsch geschreven Werk van den Karolingischen tijd*, door den Hoogleeraar A. YPEY, geplaatst in het I^{e} Deel van het *Taalkundig Magazijn* van A. DE JAGER; terwijl eindelijk het Werk besloten wordt door een bijvoegsel tot het stuk over den *ouden toestand der IJsselstreken*, en nog eenige *Snorrepiiperijjen* van den Heer T.W.V.M.

Het doet om leed, dat plaatsgebrek ons verbiedt al de vermelde stukken breedvoerig te behandelen, waartoe wij grooten lust gevoelen. Doch dit moeten wij er nog bijvoegen, dat dit Jaarboekje Uitgever, Redacteur en Medearbeiders tot eere verstrekt; dat wij wenschen, dat elke Provincie in het bezit van een soortgelijk ware; en dat het in de Boekverzameling van eenen beoefenaar van Vaderlandsche Taal-, Oudheid- en Geschiedkunde niet gemist mag worden. Het is geen *Volks-Almanak*, men bedenke dit wèl!

Doch behalve dezen Almanak bezit de Provincie *Overijssel* nog een ander Jaarboekje, dat ons mede ter aankondiging is toegezonden: waartoe wij als nu overgaan.

7. *Jaarboekje voor de Provincie Overijssel, voor het jaar* 1838. *Gedrukt bij* J.J. Tijl, *te Zwolle. Behalve den Kalender* 129 *en* 119 *bl., in* 8°.

Men vindt hier de namen, zoo der hooge Staats-Ambtenaren van het Algemeen-Bestuur, als van de Leden van het Gewestelijk Bestuur van *Overijssel*, in alle mogelijke betrekkingen; verschillende statistieke opgaven en lijsten van wetenswaardige zaken. Onder den titel van *Eenige bijzondere Aanteekeningen* (bl. 1-119) treft men hier opgaven wegens den *Burgerlijken staat, de bevolking, het onderwijs en de staat van den oogst. Een overzigt van eenige, voor het algemeen belangrijke zaken, gedurende* 1837 *in Overijssel voorgevallen*, door den ijverigen Redacteur D. VAN SCHREVEN. Een *Levensberigt van wijlen* M^{r}. M. VAN

DOORNINCK. *Statistieke opgaven betreffende de Veenderijen in Overijssel, over het jaar* 1836, door M^{r}. J.A.S. Eene *vlugtige*(*?*) *beschouwing van den Handel in Overijssel*, 1836, door M^{r}. B.W.A.E. S(LOET). Eene *Korte Kronijk van de Oude Vaderlandsche Geschiedenis en bijzonder van het gewest Overijssel*, door G.L. *Het oude Raadhuis te Kampen*, door E. M(OULIN) en de *Fransche Munten in het puin van het Bergklooster*, door G.H.V.S.

Men ziet uit deze opgave, dat hier veel wordt behandeld, dat ook van algemeen belang is en niet binnen de grenzen der Provincie is beperkt.

Druk, papier en uitvoering zijn keurig en de Naamlijsten met eene voorbeeldige naauwkeurigheid opgemaakt. Drie Plaatjes, waaronder een steendruk van H.J. BAKKER, voorstellende het *oude Raadhuis te Kampen*, geteekend door J.J. FELS, regt goed kan genoemd worden, verfraaijen dit nuttige Werkje.

Wij wenschen de beide aangekondigde Overijsselsche Jaarboekjes een lang leven toe. Zij kunnen gemakkelijk te zamen blijven bestaan; want daar het eene zich bij de *Oudheden* en *Letteren*, het andere bij de *Statistiek* en *verwante Wetenschappen* bepaalt, zijn zij elkander niet hinderlijk.

Mogt het *Neder-Sticht* een voorbeeld aan het *Over-Sticht* nemen!

8°. *Groninger Volks-Almanak voor* 1838. (Tweede Jaargang.) *Te Groningen, bij* J. Oomkens. *Behalve den Kalender* 36 *en* 196 *bl. in* 16°.

Wèlgedaan en met smaak komt deze Tweede Jaargang te voorschijn. Na een voor de inwoners der Provincie nuttig Vóórwerk, treft men hier verschillende stukjes in Proza en Poëzij aan, die elkander afwisselen. De Dichtstukjes zijn van de Heeren J. BIERMAN J^{r}., W.R. VAN HOËVELL, R.J. BENNINK JANSSONIUS, J. OOMKENS JSZ., S.R. OOMKENS, T. RAVEN HSZ., M^{r}. S. REYNDERS, D^{s}. K. SYBRANDI, M^{r}. T.P. TRESLING, van een' ongenoemde en twee van wijlen D^{s}. J.A. KARSTEN. De meeste lazen wij met genoegen, vooral die van de Heeren REYNDERS en TRESLING, (waarvan er een gedeeltelijk in den Groningerlandschen tongval); ook dat van den ongenoemde is regt geestig.

Vier der Prozastukjes zijn van den werkzamen M^{r}. T.P. TRESLING, als: 1°. *Barthold Entens* (bl. 1-28), eene belangrijke bijdrage tot het leven van dien dapperen Groninger der 16^{e} eeuw. 2°. *Groningsche Studenten* in 1672 (bl. 109-117); men leert hier o.a. de namen van hen kennen, die zich aanboden, om de wapenen ter verdediging van *Groningen* te voeren, en met zoo veel roem gevoerd hebben; grootendeels getrokken uit de *acta Senatûs Academici*. 3°. *De Kyck-in-'t Jat-Straat* (bl. 134-146), een historisch

onderzoek naar den oorsprong van dien zonderlingen naam; en 4°. *De Broederschap der Kalender te Groningen* (bl. 154-158).

D^r^. G. ACKER STRATINGH geeft (bl. 40-74) eene uitvoerige geschiedenis en beschrijving van *het Huis of Hof Groningen, thans het Militaire Lands-Ziekenhuis*. D^r^. W. GLEUNS J^r^., *Eenige Gedachten* (bl. 99-102). Prof. H.C. VAN HALL, eene korte beschrijving van de *Verzameling van Werktuigen voor den Landbouw te Groningen*, en Prof. TH. VAN SWINDEREN eene van *het Museum van Natuurlijke Historie der Hoogeschool aldaar*. Prof. J. BAART DE LA FAILLE leert ons *eenen zeldzamen Gedenkpenning op het Eeuwfeest der bevrijding van Groningen* kennen. De Heer M^r^. H.O. FEITH schonk twee wèl gestelde stukjes (bl. 171-191), het eene *over den Heereweg van Groningen naar de Punt*, en het andere over den Geschiedschrijver HENRICUS PAULINUS; terwijl eindelijk, ter bladvulling, hier en daar in dit Boeksken *historische* kleinigheden gevonden worden.

Het portret van ENTENS, een Vignet, twee Plaatjes en een Muzijkstukje zijn bij dit Werkje gevoegd, al hetwelk der Boek- en Steendrukkerij van den Heer OOMKENS tot eere verstrekt.

Indien men bedenkt, dat er te *Groningen* nog jaarlijks een *Studenten*- en een *Regerings-Almanak* uitkomen, dan kan men dit Gewest van geene traagheid beschuldigen.

9°. *Drentsche Volks-Almanak voor* 1838 (Tweede Jaar.) *Te Koeverden, bij* D.H. van der Scheer. *Behalve den Kalender* 237 *bl., in* 16°., *met pl.*

Een nuttig en bruikbaar Vóórwerk opent dit Boeksken. Uit den slaat der bevolking zien wij, dat die Provincie op 1 Januarij 1796 slechts 39472 inwoners telde en er op 1 Januarij 1837 69319 had.

De Dichtstukjes zijn in dit Jaarboekje niet zoo als in de overige, tusschen het Proza, maar achter aan (213-236) bij elkander geplaatst. Zij zijn negen in getal, waarvan er vier van ongenoemden, de overige van de Heeren G.D. STERINGA KUYPER, A.L. LESTURGEON, J.A. STEENMEIJER en J. VAN DER VEEN ASZ. Het Proza is in vijf rubrieken verdeeld, en wel 1°. *Drentsche Geschiedenis* (bl. 3-52), waartoe vijf stukjes behooren, als: *a*) *Jacobus de Rhoer's beschrijving van Drenthe*, waaruit wij vernemen, dat die beschrijving, welke men vernietigd waande, nog aanwezig is. *b*) *Onuitgegeven fragment over de vroegste Geschiedenis van Drenthe*, afkomstig van gemelden Hoogleeraar DE RHOER. Wij hopen, dat uit de voorn. beschrijving van tijd tot tijd meerdere stukken in dit Jaarboekje zullen worden medegedeeld; wanl voor eene geheele uitgave schijnt het Werk, als niet voltooid, niet vatbaar. *c*) *Nog iets betrekkelijk den slag bij Ane*, 1227, eene nalezing op het

stukje: *Rudolf Burggraaf van Koeverden*, door H. BOOM, geplaatst in den Eersten Jaargang. Schrijver van dit *iets* schijnt niet gekend te hebben het stukje, getiteld: *Slag bij Koeverden in het jaar* 1227, door N.(AHUIS?), voorkomende in het Tijdschrift voor *Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, 1e Jaargang, 1835 (bl. 547-569). Hij zou dan niet, in navolging van G. DUMBAR, de drie Latijnsche regels *Annis bis denis*, caet. op OTTO VAN DER LIPPE, maar op BERNARD VAN HORSTMAR, die in dezen slag sneuvelde en op wiens graf zij geplaatst waren, hebben toegepast. *d*) *Giftbrief van Keizer Hendrik* III, overgenomen uit de *Analect.* van DUMBAR. *e*) *De Jaarmarkt te Zuidlaren*, 1232, en *f*) *Verkondiging des Christendoms in Drenthe door Willehadus*, beide lezenswaardig.

De tweede rubriek (bl. 53-104) bevat twee *Drentsche Volksverhalen*, die geene onaangename lectuur opleveren; doch de stijl en verhaaltrant van het eerste, getiteld: *Wemeltie*, door A.V.H., beviel ons beter dan die van het tweede, *Het Klooster of de Abdij te Assen*, door A.S.

De derde rubriek (bl. 105-138) handelt over *Drentsche Oudheden* en wel 1o. *over de Hunebedden*, door O.D.; een stukje, dat ook, na al hetgeen er over geschreven is, hier wèl geplaatst is. 2o. *Over het Wapen van Drenthe, waarin het bestaat en wat daarvan de beteekenis is;* en 3o. over een *Steentje*, hetwelk voor eenige jaren in de Gemeente *Rolde* is gevonden, en tot die soort van steenen behoort, welke door de Heeren E.M. ENGELBERTS en VAN LIER zijn beschreven.

De vierde rubriek (bl. 139-142) heeft tot opschrift: *Drentsche beroemde Mannen*. Men vindt hier eene korte Levensschets van JOHANNES ALBERTI, te *Assen* geboren, en eenige dichtregels van dat sieraad der Leidsche Hoogeschool in de 18e eeuw. Het Naberigt van den Almanak leert ons, dat wij in den volgenden Jaargang twee Levensschetsen van beroemde Drenthenaars te wachten hebben.

De vijfde rubriek geeft ons *Drentsche Zeden en Grewoonten* (bl. 145-172), en wel 1o. eene *Bruiloftsviering te D.*, door den Uitgever; 2o. *Oud-Drentsche Kinderbieren, Kindelbieren* of *Kraambieren*, en 3o. *Groller Knollen;* alle belangrijke bijdragen tot de kennis der zeden van dit Gewest, hetwelk onder de minst afgesletene en alzoo minst-karakterlooze van ons Rijk behoort: *propterea quod - minime ad eos mercatores saepe commeant, atque ea, quae ad effeminandos animos pertinent, important*.

De zesde en laatste rubriek behelst: *Gemengde Onderwerpen* (bl. 175-210) en bevat: 1o. een wèl gesteld stukje over den oorsprong van het spreekwoord: '*Ik wil* SLATIUS *niet slachten en mijn bier verloopen*,' door Mr. L.O. G.(RATAMA?). 2o. Iets zeer

behartigenswaardig, *over het weren van vreemde arbeiders*. 3°. *Iets ter verbetering van den Akkerbouw op de esschen in Drenthe*, door den Landbouwer J.S. 4°. Eene *Anekdote*, die ons weder met *Drentsche* zeden bekend maakt, en eindelijk 5°. dat eigenlijk hier 1°. is; doch hetwelk wij opzettelijk tot het laatste hebben gespaard: een stukje van ruim 8 bladzijden, geheel tegen ons gerigt, ten opschrift voerende: *nos, poma, natamus*. De Schrijver is op ons ontevreden, omdat wij onze aankondiging van dezen Almanak voor 1837 met die spreuk (echter zonder *comma's*) hebben aangevangen: hij schijnt de *amende*, welke wij in diezelfde aankondiging, over het uitspreken van dat *nos poma*, deden, niet genoegzaam te achten. Het is niet genoeg, dat wij *Drenthe* eene belangrijke Provincie noemden en onzen wensch oor hare verdere ontwikkeling, vruchtbaarmaking en bebouwing te kennen gaven. Dat *nos poma* heeft den man zóó getroffen, dat hij onze bedoeling ten eenenmale verkeerd uitlegt, onze meening niet heeft begrepen, en ons eene zucht tot het oude *foederalismus* toekent, waarvan wij ligt even afkeerig zijn, als de Schrijver zelf. Had hij onze inleiding tot de *Provinciale Almanakken* voor 1837, bl. 251, gelezen, en onze betuiging: ‘dat wij zoo gaarne slechts één Nederlandsch volk zouden kennen, één in naam, één in belang, één in grootheid, één in geluk, één in zucht voor orde en *ware* vrijheid: en dat “wij zoo gaarne al wat naar *provincialismus* zweeft, verbannen zouden zien,” dan twijfelen wij, of hij ons wel zou hebben toegeroepen (bl. 182): “waarlijk, het is verkeerd, mijn goede Heer! zoo ik wel zie.” En toch verheugen wij ons, dat hij ons miskend heeft; want aan die miskenning zijn wij een goed, geestig stukje schuldig, dat wij ons niet aantrekken, maar waaronder wij gaarne, wat het hoofddenkbeeld betreft, onzen naam zouden zetten. Het is als uit ons hart geschreven; wij houden voor vast, dat, indien de Schrijver zijn *masker* afligtte, wij elkander de vriendschapshand zouden toereiken: het onze valt bij den eersten stoot.

Een keurig steendrukje, *Wemeltie* voorstellende, eene goede afbeelding van het groote *Hunebed* te *Borger*, en een Plaatje, voorstellende SLATIUS in eene herberg te *Rolde*, strekken dit waarlijk goede Jaarboekje tot sieraad.

v.H.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Het Leven en de Verrigtingen van Menno Simons, *voorafgegaan door eene inleidende Verhandeling over den oorsprong en de opkomst der Doopsgezinden, voornamelijk in de Nederlanden. Door* A.M. Cramer, *Leeraar bij de Doopsgezinden te Middelburg en Vlissingen. Amsterdam, bij* Joannes Müller. 1837.

Het op den 6^{den} December 1835 onder de Nederlandsche Doopsgezinden gevierde feest, ter gedachtenis van het honderdjarig bestaan hunner Kweekschool te *Amsterdam*, en tevens van den uitgang van MENNO SIMONS uit het Pausdom, 300 jaren te voren, nagenoeg ter zelfder tijd voorgevallen, had den Schrijver aanleiding gegeven, om de geschiedenis van dezen Man, aan welke hij gedurende zijn verblijf aan voornoemde Kweekschool reeds eenige weken met lust besteedde, op nieuw ter hand te nemen. Hij biedt in deze bladen de vrucht zijner onderzoekingen omtrent hem aan zijne Godsdienstige Landgenooten, inzonderheid aan zijne Doopsgezinde Medebroeders, aan.

Vooraf gaat eene verhandeling *over den oorsprong en de opkomst der Doopsgezinden, voornamelijk in de Nederlanden*, oorspronkelijk met een eenigzins ander doel opgesteld, doch hier, als eene niet ongeschikte inleiding, door den Schrijver medegedeeld. Zij strekt voornamelijk ten betooge, dat de Doopsgezinden niet van de oproerige Munstersche Wederdoopers afkomstig, maar met de aloude Waldenzen verwant zijn en van dezen afstammen. Het eerste valt gemakkelijker aan te toonen dan het laatste; want de oudste Geschiedenis der Doopsgezinden is even als die der Waldenzen in een' duisteren nevel gehuld.

Na deze inleiding treedt de Schrijver tot zijn eigenlijk onderwerp: *de Levensgeschiedenis van* MENNO SIMONS, een' Man, die zich bij het kerkgenootschap der Doopsgezinden hoogst verdienstelijk heeft gemaakt, en van wien toch velen naauwelijks iets meer gehoord hebben, dan ‘het sprookje van den wagen.’ Want CRAMER houdt het voor een sprookje, gelijk wij straks met zijne eigene woorden zullen aantoonen. Niet gemakkelijk was de taak, welke de Eerw. Schrijver op zich nam. Weinig was er toch door vroegere Schrijvers aan het leven van MENNO gedaan, en hij moest alles geheel van den grond af ophalen. Vraagt men, hoe hij zich daarvan heeft gekweten: Recensent schroomt geenszins daarop te antwoor-

den: met groote naauwkeurigheid en hoogst loffelijke onpartijdigheid. Van het eerste strekt het geheele Boeksken ten bewijze. Van het laatste vindt men overtuigende blijken op bladz. 55-57, 87, 104, 107 en volg., 112 en volg., 148 en volg., 156-158. Één staal willen wij aanvoeren. Wij kiezen daartoe hetgeen op de laatst aangehaalde bladzijden voorkomt. Het strekke tevens tot eene proeve van den stijl. ‘Voorts houdt men hem (MENNO) wel eens van onopregtheid en loosheid verdacht. Hoezeer het ook mij niet voorkomt, dat hij juist openhartig en rondborstig was, zoo heb ik van die ondeugden toch ook geen spoor kunnen vinden, behalve in het verhaal van het gesprek met MICRON, door dezen uitgegeven, hetgeen echter deze in kleinere bijzonderheden zelf voor niet naauwkeurig verklaart. Bekend is het volgende verhaal. Hij reisde eens nevens anderen op eenen wagen, om aan zijne vijanden te ontkomen. De hem vervolgende geregtsdienaars, bij den wagen komende en hem niet kennende, vraagden: “Is MENNO SIMONS op den wagen?” Hij zou daarop (sommigen voegen er bij, staande op den trap van het portier, anderen bij den voerman op den bok gezeten) aan zijn reisgezelschap gevraagd hebben: “Daar wordt gevraagd, of MENNO SIMONS in den wagen is?” en toen zij het ontkenden, tot de dienaars hebben gezegd: “de Vrienden zeggen van neen.” Indien dit Verhaal genoegzame zekerheid had, dan zou men wel meest moeten beklagen de hardheid dier vervolging, waardoor een anders braaf en achtingwaardig man zich genoodzaakt vond, om op eenen slinkschen weg zich van den marteldood te bevrijden, en zich nog wel kunnen verheugen over eenen gelukkigen inval, waardoor eene gruweldaad voorgekomen werd.’ (De Schrijver merkt hierbij aan in eene noot: *Dan ik heb het nergens als eene ware geschiedenis geboekt gevonden, en houde het voor een vertelseltje, gelijk er ook van de andere Hervormers in omloop zijn*.) ‘Voor het overige worden aan de Doopsgezinden van dien tijd door hunne tegenstrijders zoo dikwijls dubbelhartigheid en looze vonden verweten, dat men welhaast vreezen moet, of daar niet iets waars aan zij, en of niet sommigen meer de letter van het verbod des eedzwerens, dan deszelfs geest bewaard hebben. Doch bij MENNO meen ik met regt te mogen twijfelen, of zulks wel het geval zij; hoezeer het waar is, hetgeen echter niemand hem als eene misdaad zal aanrekenen, dat hij meer voor vervolgingen week, dan dat hij aan dezelve het hoofd bood. - In het geheel schijnt hij mij toe, meer een man geweest te zijn van een' bekrompen' en kleinen, dan van een' grooten en vrijen geest, namelijk in vergelijking met andere Hervormers; want buiten twijfel muntte hij boven het gros zijner tijdgenooten verre uit. In geringe zaken oordeelde hij helder; grooter belangen vermogt hij niet altoos te bevatten. In een'

kleinen kring was hij nuttig werkzaam; aan het hoofd van zijne Broederschap gesteld, stootte hij op onoverkomelijke zwarigheden. - Ook komt het mij niet voor, dat hij òf door aanleg en eigen oefening, òf door wetenschap en verkeering eene bijzondere beschaving verkregen had. Daar hij in eenen hoek van *Friesland* geboren en opgevoed was, zoo strekte zijne vroegere opleiding daarheen wel niet, en evenmin de loop zijner verdere lotgevallen, vermits in druk en moeite wel het gevoel voor waarheid en regt, maar niet dat voor schoonheid ontwikkeld kon worden. Doch hartelijke zucht voor de waarheid en de eer van God, opregt geloof in JEZUS CHRISTUS, nederigheid en standvastigheid in alle omstandigheden, en een vurige ijver voor de zaak zijns Meesters en het heil zijner medemenschen, bewezen in onbevreesde prediking en onvermoeide werkzaamheid - dat waren deugden, die niemand hem ontzeggen zal, en die hem onze hoogachting waardig maken.' Wij aarzelen dan ook geenszins de schoone woorden te onderschrijven, met welke CRAMER de levensgeschiedenis van MENNO SIMONS besluit: 'MENNO is overleden op Vrijdag den 13^{den} Jan. 1561, en in zijn' eigen' tuin, op het *Woesteveld* bij *Oldesloo*, begraven. - Rust dáár, moede zwerver! tot op den blijden dag der opstanding! Gij hebt veel gearbeid, en veel moeite gedragen. Wegens den arbeid uwer liefde zullen vele Broeders u danken, voor wie gij onder vervolging, dwaling en beproeving, een trouwe vriend en welmeenende wegwijzer waart. Uwen dank hebt gij misschien door eigene menschelijke beperktheid en dwaling verzwaard; maar gij hebt dan ook zwaar daarvoor geboet. Doch meest hebt gij geleden om den naam van Christus, en dat zal u niet onbeloond blijven. Immers *dengenen, die met volharding in goeddoen, heerlijkheid en eere, en onverderfelijkheid gezocht zal hebben, zal vergolden worden het eeuwige leven*.'

Op bladz. 50 lezen wij: 'Wat - nog door velen geloofd wordt, dat hij althans de Stichter van het Genootschap der Nederlandsche Doopsgezinden zij, ook dat kan, gelijk wij nog nader zien zullen, niet onbepaald gezegd worden.' En op bladz. 166: 'Niet te onregte noemen wij hem dan het Hoofd der Nederlandsche Doopsgezinden, ja den Stichter van derzelver Kerkgenootschap.' Hier spreekt de Eerw. Schrijver zich zelven regtstreeks tegen. Wij vatten zijne bedoeling wel, en weten zeer goed, wat hij zou aanvoeren, om die schijnstrijdigheid weg te nemen; maar het komt ons voor, dat hij zich anders had moeten uitdrukken.

Het wèl geschreven en net uitgevoerd Werkje prijkt met een fraai portret van MENNO, naar eene afbeelding, in het begin der vorige eeuw te *Altona* uitgegeven, naauwkeurig geteekend, en door LANGE uitmuntend gegraveerd.

Almanak voor het Schoone en Goede. Voor* 1838. *Te Amsterdam, bij* G.J.A. Beijerinck. *Behalve den Calender*, 182 *bladz.

Even wèl uitgevoerd, even goed gedrukt als zijn zeventien voorgangers, hield deze Almanak dit jaar door vier fraaije Plaatjes, - onder welke wij *Het Arenlezen*, door J.B. TETAR VAN ELVEN op staal gegraveerd, vooral onderscheiden, - zijn' vroeg verworven' roem staande. De inhoud, naar gewoonte rijk aan verscheidenheid, boezemt gunstige verwachtingen in, door eene reeks van min of meer beroemde namen. Wij geven gaarne verslag, in hoe verre de stukjes aan deze beantwoorden.

TOLLENS gaf een fraai *Albumversje;* BEETS een zangerig *Lied van Bloemen;* VINKELES eene keurige vertaling van SCHILLER'S *Ridder Toggenburg*, en eene oorspronkelijke Ballade: *Toggenburgs Non*, SCHILLER waardig; BURLAGE een, hoe lang ook, toch geestig *Tweegevecht;* HEIJE een juweeltje, *Engelen* getiteld, dat wij aan het slot van onze aankondiging mededeelen. M^{r}. C.M. SIMON VAN DER AA, S.J. VAN DEN BERGH, F.H. GREB en de anonyme Zanger van het *Arenlezen*, zijn niet zonder verdienste; terwijl die van de Heeren M^{r}. C.P.E. ROBIDÉ VAN DER AA, H. VAN ESSEN, B. TER HAAR, B. BENNINK JANSSONIUS, en A. NIEMEIJER, schoon niet uitstekend, zich echter wèl laten lezen.

Wij wenschten een even gunstig verslag te kunnen geven van de Proza-stukjes in dezen Almanak, als van de bijdragen in Poëzij. De eerste zijn drie in getal. Dat van den Heer J.J. IN DE BETUW, getiteld: KAREL VAN MANSFELD *en* LANCELOT VAN BREDERODE, is eene reeks van feiten, zonder boeijende intrigue. Wij kunnen het eenen anderen Recensent niet toegeven, dat er geene éénheid van doel in is; maar het is de éénheid van doel, van onderscheidene veelkleurige, lijnregt gespannen draden, die op één punt uitloopen, zonder dat zij met smaak door elkander zijn geweven, zonder dat zij het oog door verrassende wendingen, of bevallige rustpunten streelen. Wij zouden er nog op kunnen aanmerken: dat de echtgenoote van LANCELOT VAN BREDERODE niet ANNA, maar ADRIANA VAN BLOIS VAN TRESLONG is geweest; dat zij niet was eene zuster van den Admiraal WILLEM, en dat hare moeder niet was CATHARINA VAN WIJNGAARDEN, maar dat zij is geweest eene dochter van AELBRECHT BLOIS VAN TRESLONG, Heer van *Veenhuizen*, en van CATHARINA VAN BERKENRODE. (Men zie TE WATER, *Verb. en Smeekschr. der Edelen*, III Deel, bl. 494, en de door hem aangehaalde Schrijvers.) Doch het is mogelijk, dat HOOGSTRATEN den Schrijver door zijn *Woordenboek* heeft doen dwalen, en eene feil van dien aard valt ligter te vergeven en is gemakkelijker te verbeteren, dan het gemis aan karakterstudie en de weinige kennis der hartstogten, - twee wenken, welke wij den Heer IN DE BETUW niet wilden onthouden.

Het tweede stukje, *de Papierbundel, in de Duinen gevonden*, werd door Dr. J.P. HEIJE medegedeeld. Wij zouden onbillijk zijn zoo wij niet erkenden, dat er hier en daar geest in steekt, bittere, fijne, spottende geest; maar jammer genoeg gaat deze in een' vloed van woorden te loor. Het zijn speldeprikken; maar het is of de hand, die ze toebragt, zich door deernis of vreeze liet weêrhouden, zoodra zij de huid aanraakte.

Het derde Proza-stukje is eene schets *uit de Hedendaagsche Geschiedenis van Frankrijk*, door E. VAN RANDERODE, PZ.; hij betitelde haar *de Chouans in Bretagne;* zij eindigt zoo akelig en afzigtig, dat wij wenschten, dat zij hier niet opgenomen ware. Wij weten niet, welke booze genius ons influistert, dat de naam eene mystificatie is; maar mogt de Heer VAN RANDERODE inderdaad bestaan, dan raden wij ZEd., zijnen tamelijk goeden stijl niet weder aan een, - door geene schoonheden, van welken aard ook, vergoelijkt, - *horreurtje* te verkwisten.

En nu deelen wij gaarne het beloofde zangerige, bevallige, zoetvloeijende Dichtstukje van den Heer J.P. HEIJE mede. Hoe veel welkomer dan het wèl uitgevoerde portret van wijlen den Graaf G.K. VAN HOGENDORP, zoude ons de beeldtenis van CLORINDE voor dit Jaarboekje geweest zijn.

Engelen.

Waart gij zoo goed als gij schoon zijt, Clorinde!
o Ik had nimmer mijn liefde u geüit,
Dartele dochter van 't weeldrige Zuid! -
Wie in een' droom soms een' Engel beminde,
Strekte vergeefs er zijne armen naar uit.
'k Vrees, dat ik nooit u omhelsd had als bruid,
Waart gij zoo goed als gij schoon zijt, Clorinde!

Waart gij zoo goed als gij schoon zijt, Clorinde!
Nooit, als de genrige bloesem ontspruit,
Sierde ik uw lokken met loover en kruid:
Dwaas wie een Engel de slapen omwinde.
Vonklende starren, den hemel ontbuit,
Sierden den band, die uw voorhoofd omsluit,
Waart gij zoo goed als gij schoon zijt, Clorinde!

Waart gij zoo goed als gij schoon zijt, Clorinde!
Nooit had de trilling der speelzieke luit
Vleijend of plagend uw' naam gevrijbuit:
Wie, die een' Engel ooit vleide of verblindde?
Hemelsche harpen en orgelgefluit
Streelden uw oor met verrukkend geluid,
Waart gij zoo goed als gij schoon zijt, Clorinde!

Waart gij zoo goed als gij schoon zijt, Clorinde!
'k Had u zoo lief niet, o dochter van 't Zuid!
Goedheid ziet vreeslijk eentoonig er uit,
Zelfs bij een Engel, mijn schalksche beminde!
Gij, of ge plaagt, of ge liefkoost of muit,
Steeds zijt gij schoon en lieftallig, mijn bruid!
Steeds zijt gij schoon en beminlijk, Clorinde!

I. *Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen, voor het jaar* 1838, *Met* (*drie*) *Platen. Achtste Jaar. Te Hoorn, bij* Gebr. Vermande. *Calender*. 108 *bl. Proza, en* 88 *bl. Poëzij*.

II. *Nieuwe Almanak voor Blijgeestigen*. 1838. *Met* (*drie*) *Plaatjes. Amsterdam*, Gebr. Diederichs. XII *Calender*. 80 *bl. Proza-Mengelwerk*. 130 *bl. Poëzij*.

Het bevordert het debiet van een Jaarboekje, er eene vlugtige, maar gunstige aankondiging van te schrijven, zoodra het in het licht is verschenen; doch is zulk eene, dikwijls overijlde, vermelding het doel, waarmede de Redactie van eenen Almanak haren arbeid aan een kritisch Maandschrift inzendt? Wij twijfelen er aan. Het gezond verstand spreekt het tegen. Zij verlangt een oordeel; - kan dit oordeel niet gunstig zijn, - dan hoet later hoe liever. Van daar, dat wij er ons niet over verontschuldigen, eerst nu deze beide kinderen der Blijgeestigheid te beoordeelen. De Boekskens zijn door het Publiek gekocht, gelezen, misschien vergeten; doch de Redacteurs wenschen te weten, wat er goeds in stak, wie hunner Inzenders zij voor een volgend jaar hebben uit te noodigen, - wij willen hun in die keuze gaarne zoo veel mogelijk behulpzaam zijn.

Zoo de Redacteurs der beide Blijgeestigen onzen raad gehoor gaven, zouden zij in het volgend Jaar het publiek op meer Proza en minder Poëzij onthalen, dat is zulke Poëzij, als ten onzent blijgeestig heet, die, doorgaans middelmatig, van flaauwheden overvloeit, en op welke men in het algemeen mag toepassen: '*Ce qui ne vaut pas la peine de le dire on le chante*.' Mogt een van beiden de proef willen nemen, in hoe ver dit ons oordeel gegrond is; hij kieze drie van de vier der hem vereerde bijdragen in rijm, shrijve den inhoud van deze in *de la vile prose*, zoo als VOLTAIRE zeide, op, en zie dan, of er een aasje geest steekt in hetgeen de Dichters in tien, of twintig, of honderd rijmen, zoo lamzalig mogelijk, voordroegen. Er zijn gelukkige uitzonderingen op dit vonnis in beide deze bundeltjes: in N^{o}. I b.v., het dichterlijk stukje: *de Jeugd*, dat wij straks mededeelen, eenige plaatsen uit het *Verbond van Amor met St. Nicolaas*, van M^{r}. A. TELTING; in N°. II, *De Kusjens; Altijd Meester boven Meester*, dat wij gaarne afschrijven, schoon de klemtoon op BRACHTHUIZEN verkeerd valt; de vertaling van *het Lied*

van de Koffij; - doch het zijn uitzonderingen en deze bevestigen den regel. Wij weten het, de schuld ligt niet aan de Redacties, dat wij zoo weinig blijgeestige Dichters hebben; maar het verraadt gebrek aan tact bij haar, indien zij knollen voor citroenen venten. Laten zij de proefnemen der overschenking, welke wij boven aanrieden, en ook zonder dat wij hen, die in plaats van wijn louter water schonken, met den vinger aanwijzen, zullen zij zich overtuigen, dat de meesten zoowel aan volslagen gemis van heerschappij over den vorm, als aan volslagen gemis aan waarlijk blijgeestige stof lijden.

Ons oordeel over het Proza - en dit verblijdt ons - kan in het algemeen gunstiger zijn. Wij beginnen met den Heer J. KRABBENDAM RZ., die in beide Almanakken de verdienstelijkste bijdragen leverde.

N^{o}. I, *Geluk en Ongeluk*, is in den regten volkstoon, gezond verstand en geen flaauw gevoel; wij wenschten slechts, dat het geen fragment gebleven ware, opdat het doel des Schrijvers algemeener begrepen mogt worden. Er is hier en daar tegen het costuum van den tijd gezondigd, enkele uitdrukkingen zijn fraai noch juist; doch wij willen hem om het een noch het ander hard vallen: het zoude ons aangenaam zijn, dat hij meer dergelijke tooneelen uit het dagelijksche leven schetste. Hij mag voor zulke stukjes op een groot publiek rekenen, en wij zouden hem gaarne onze zoogenaamde gemoedelijke volksschrijvers zien vervangen. De praktikale moraal in het ligtzinnig, belangziek, ongelukkig huwelijk met *Donna* FELICIA is een der gelukkigste trekken; de Schrijver make zich dien wenk ten nutte, en legge zijne zedelessen in feiten, dan zullen het gulden appelen in zilveren schalen zijn. Zijne bijdrage in

N°. II, ADRIAAN BROUWER, *of het Avontuur van den Schilder*, (Schets uit de Zeventiende Eeuw) met een verdienstelijk Plaatje van den vooruitgaanden Graveur J.W. KAISER versierd, is minder gelukkig. De intrigue is nietig, onwaarschijnlijk en gezocht tevens; de schilders zijn geene flinke, aardige losbollen, zij moesten tintelen van vuur en geest; de Schrijver waagde zich aan iets, dat zijne krachten te boven ging. Er zijn echter hier en daar goede trekken, en boven alles, er is diezelfde vlugheid van behandeling en fikschheid van omtrekken in, die den Heer KRABBENDAM populair kunnen maken. Wij kennen hem niet, maar stellen belang in hem; hij streve naar niets hoogers, dan hetgeen zijne studie hem vergunt, waar en juist te schetsen; wij zullen hem gaarne in de alledaagsche wereld volgen. Hij leze MARRYAT, niet om onze MARRYAT te worden, maar om aan dezen de kunst af te zien, den mensch, zoo als hij is, te teekenen; hij heeft er natuurlijken aanleg toe.

Indien wij zoo voortvoeren, zouden wij de grenzen, ons aangewezen, overschrijden; toch vertrouwen wij meer in den geest van *den Gids* te arbeiden, door een waar talent den weg te wijzen, dan door de ijdelheid van vele brekebeenen te streelen, met het overdrukken hunner namen in eene uitvoerige Inhoudsopgave. Het Proza telt er slechts weinige; wij bedoelen geen' van die weinige namen.

In N^{o}. I vinden wij nog eene verdienstelijke bijdrage: *Over de Lectuur van ons lezend Publiek;* de Schrijver slaat doorgaans raak; alleen waar hij de hoogere kringen gispt, schermt hij in het wilde. Verder, *de Testateur*, eene vertaling uit het Fransch; - men had beter gedaan, die achterwege te laten. Wij kunnen niet gelooven, dat eenige geestelijke Broederschap zich zóó zoude hebben, laten verschalken, hoe veel minder die der Jezuïten!

'Die?'

Lady MARY WORTLEY MONTAGUE antwoordde eens op eene dergelijke vraag: '*I will not so much as answer Your ensnaring question concerning the Jesuits, which is meddling at once with Church and State*.'

Wij begrijpen niet, waarin de aardigheid van *het Alibi* van den Heer G.H. NAGEL schuilt.

De Regtbank te Allamatukukeli, van SAPHIR, door den Heer N. BARENDS, vrij uit het Hoogduitsch vertaald, moge een der beste stukjes van dien zoogenoemden Humorist zijn, de Hemel beware ons voor *Saffieren* in Poëzij en SAPHIRS in Proza. Er zou onzer Letterkunde, die vele jaren te laat met CLAUDIUSSEN werd gezegend, niets ongelukkigers kunnen overkomen, dan altijd te vroeg met een' SAPHIR te worden gekweld! In

N°. II heeft men voor *humor* betere keuze gedaan in zijn modèl en zich tot STERNE gewend. Jammer echter, dat zoo weinig stukjes aan dit bewijs van smaak beantwoorden! dat vooral de zoogenaamd grappig-kritische doorgaans laf zijn, zie de: *Programma, Almanak der Almanakken* enz. *Geen Geld* van N.B. daarentegen is aardig. *De Ooijevaar* van MAY VAN VOLLENHOVEN, eene veel passender bijdrage voor dezen Almanak, dan de *Fresco Variatiën;* het verwondert ons, hoe eene Redactie, die, blijkens het opnemen van *Een Voorloopig Berigt* enz., zoo goed toont te weten, dat zij voor het volk schrijft, die *bévues* beging. *Allerlei* en *Advertentiën* zijn Almanaks-aardigheden - al zoudt gij beweren, dat de *Steekbrief* mij boos heeft gemaakt.

En nu de Dichtstukjes. Eerst uit N^{o}. I *de Jeugd* van den zangerigen Dichter J.J.L. TEN KATE.

Jeugd.

De blonde May zat zwijgend by den vloed,
En spiegelde zijn goudgelijke lokken,
Van ambrozijn en hemelgeur doortrokken,
In 't blaauw kristal der golfjens aan zijn' voet;
Een zoete lach omzweeft zijn rozenlippen,
En 't lentgebloemt', dat hem het hoofd omkranst,
Doet uit heur' kelk den dauwdrup nederglippen,
Die, waar hy spat, als vloeibaar zilver glanst.
Daar stortte op ééns, met uitgesponnen vlerk,
De wilde orkaan zich uit zijn' kerker neder,
Ontwortelde eik- en berkenstam en ceder
En sloeg zijn floers om 't rommlend hemelzwerk;
De jammerklacht der weduwlijke tortel
Smolt stervend weg in 't loeijend windenheir;
't Gebergte dreunde en waggelde op zijn' wortel,
En 't bliksemvuur snorde uit de wolken neêr. -
Intusschen sliep de May aan 's beekjens boord
Al mijmrende in, door de avondzon beschenen;
De donder kraakte en ratelde om hem henen -
Hy look het oog en droomde zachtkens voort:
Eerst toen geen storm de rotsen meer deed daveren,
Slechts 't koeltjen waarde om d'effen heuveltop,
En Hesperus de transen ging beklaveren,
Rees hy verfrischt van uit zijn sluimring op.
Ziedaar het beeld der onbezorgde JEUGD. -
Bewusteloos van 's levens woeste stormen,
Weet zij zich steeds een blijd verschiet te vormen,
Gerozeverfd door 't zoet penseel der vreugd;
De luchte wiek, waarop ze in 't ronde dartelt,
Wordt door geen smart meêdoogloos afgeknot,
En vreemd aan 't leed, dat andre boezems martelt,
Is weelde en rust het haar beschoren lot.

En dan uit N°. II de grap, *tous les genres sont bons, hors le genre ennuyeux*.

Altijd Meester boven Meester.

‘Hebt ge ooit BRACHTHUIZEN op het orgel wel gehoord;
Hoe hij, tot ieders diep en trillend zenuwroeren,
“De slag van Waterloo” met kunst wist uit te voeren;
Hoe hij den donder van het daavrend trompaccoord
Met nimmer na te volgen grepen
Als waarlijk schutgeknal liet DONDREN door 't gewelf?’

‘Neen... Maar *onze* Orgelist weet ook wat van de knepen
En kunstjes op 't klavier... Doch hoor, en oordeel zelf.
Hij speelde op nieuwe jaar, *gevarieerd*, zoo wonder,
Een zomer-onweêrsbui met vreeslijk zwaren donder:
Bij d' eersten DONDERgreep, vol kracht en gansch natuur,
Werd in 't geheele dorp, ook zonder bliksemvuur,
Een ieders zoete melk en bier op éénmaal ZUUR.’

V.D.

De druk van beide Boetskens verdient lof.

Boekbeoordeelingen.

Eenige Bijbelophelderingen, uit berigten van Reizigers in het Oosten; bijeenverzameld door *M. Hacke*.

Uit het Engelsch. Amst. J.F. Schleijer, 1837. (104 bl. 8°).

Geen land ter wereld is door zoo vele wetenschappelijke Reizigers bezocht en beschreven, als *Palestina* en de naast aan hetzelve grenzende streken. Vooral ook in den laatsten tijd heeft het aan Reisverhalen omtrent dat gedeelte van het Oosten niet ontbroken; en onder deze zijn er, die het van al de vroegere oneindig in belangrijkheid en naauwkeurigheid winnen, en welker inhoud eene rijke bron van kennis, zoowel voor de gesteldheid dier landen zelve, als voor de zeden en gebruiken der bewoners, aanbiedt(1). Zoo het dan ook vroeger reeds niet moeijelijk was, om uit de menigte van Werken, waarin *Palestina, Syrie, Mesopotamie, Arabie* en *Egypte* beschreven, en eene teekening van de aldaar heerschende gewoonten ontworpen was, zoodanige berigten op te zamelen en in geregelde orde bij elkander te plaatsen, als tot verklaring van den *Bijbel* dienen konden: nu althans is die taak al vrij gemakkelijk gemaakt, en is er meer dan genoegzame bouwstof voorhanden, die met oordeel gebruikt, gelukkig tot dat einde kan aangewend worden. Van tijd tot tijd ziet men dan ook tot de oudere Werken van dien aard nieuwe bijdragen toevoegen, die van elkander evenzeer in uitgebreidheid als in waarde verschillen, en welker meerdere of mindere verdienste geheel evenredig is aan de maat van naauwkeurigheid, fijnheid en onbekrompenheid, die aan de Schrijvers eigen zij(2). Nu bijna

(1) In een volgend Nommer van dit Tijdschrift zullen wij, bij het vermelden van een aardrijkskundig Werkje over *Palestina*, dat onlangs in ons Vaderland verschenen is, gelegenheid hebben om de nieuwste en beste dier Reisverhalen kortelijk aan te stippen. Belangrijke artikels over sommige derzelve vindt men in de Wiener *Jahrbücher der Literatur*, Band 49 S. 1-72, B. 50 S. 1-88, en B. 81 S. 1 *ff.*

(2) Geschriften van dezen aard zijn de volgende:
FR. MATTH. LUFT, *Biblische Erläuterungen aus den morgenländischen und andern Reisebeschreibungen*. Nürnberg, 1735. 8°.
WALTH. LUDW. ESKUCHE, *Erläuterungen der heil. Schrift aus morgenländ. Reisebeschreibungen*. II Bände. Lemgo, 1745-1755. 8°.
H. CH. PAULSEN, *Zuverlässige Nachrichten vom Ackerbau der Morgenländer, zur Erläuterung einiger Schriftstellen aus morgenländ. Reisebeschreibungen gesammelt*. Helmstadt, 1748. 4°. (In het Nederlandsch vertaald door. J.F.F. Leyden, 1762. 8°.)
H. CH. PAULSEN, *Die Regierung der Morgenländer, nach Anleitung morgenländischer Reisebeschreibungen, zur Erläuterung einiger Schriftstellen entworfen*. 1r Theil. Altona und Flensburg, 1755. 4°. (Eveneens in onze taal overgezet, en uitgegeven te Leyden in 1767 en 1776, II Deelen 8°.)
(THOMAS HARMER) *Observations on divers passages of Scripture, placing many of them in a light altogether new - by means of circumstances incidentally mentioned in books of Voyages and Travels in the East*. London, 1764. I Vol. 8°. - Eene tweede (veel vermeerderde) Uitgaaf van dit Werk verscheen te *Londen*, in het jaar 1776, in *twee* Deelen, aan welke in het jaar 1787 nog een *derde* en *vierde* Deel werd toegevoegd. Naar de eerste Uitgaaf werd hetzelve in het Duitsch vertaald door J.E. FABER, en in twee Deelen 8°. te *Hamburg*, in 1772 en 1775, uitgegeven, onder den titel van: *Beobachtungen über den Orient aus Reisebeschreibungen, zur Aufklärung der heil. Schrift*. De bijvoegsels in de tweede Uitgaaf werden later door een anderen Duitscher (WOLFG. PANZER) vertaald, en in een derde Deel afzonderlijk uitgegeven (*Hamburg*, 1779); doch aan de beide laatste Deelen van het oorspronkelijk is deze

tien jaren geleden, zag eene nieuwe Proeve van die soort te *Londen* het licht, onder het opschrift: *Oriental Fragments, by* MARIA HACK, 1828 (140 bl. 12°); en het is dit Werkje, dat in den loop des vorigen jaars aan onze Landgenooten, met den boven uitgeschreven titel, vertaald werd aangeboden. Vraagt men, wat den

onderscheiding niet te beurt gevallen. De Nederlander bezit insgelijks van dit Werk eene Vertaling, die uit de Duitsche gevloeid is, en even als deze uit drie Deelen bestaat, welke in zes stukken te *Utrecht*, van het jaar 1774-1781, zijn uitgekomen.
SAM. BURDER, *Oriental Customs: or an illustration of the Sacred Scriptures by an explanatory application of the customs and manners of the eastern nations, and especially the Jews, therein alluded to. Collected from the most celebrated travellers and the most eminent Critics*. London, 1802. 8°. - Eene *vijfde* (sterk vermeerderde) Uitgaaf kwam te *Londen* in het jaar 1816 uit, in *twee* Deelen 8°, en later nog weder eene, in 1822. *Verkort* bestaat dit Werk in eene Londensche Uitgaaf van het jaar 1831 (vernieuwd in 1837), in één deeltje 12°.; en een *Vervolg* op hetzelve heeft de Schrijver geleverd onder den titel: *Oriental Literature*, waarvan ons eene Uitgaaf, te Londen in 1822 in 2 Deelen 8°., bekend is.
E.F.K. ROSENMÜLLER, *Das alte und neue Morgenland; oder Erläuterungen der heil. Schrift aus der natürlichen Beschaffenheit, den Sagen, Sitten und Gebräuchen des Morgenlandes. Mit eingeschalteter Uebersetsung von* SAMUEL BURDER'S *Morgenländischen Gebräuchen, und* WILLIAM WARD'S *Erläuterungen der heil. Schrift aus den Sitten und Gebräuchen der Hindus*, Leipzig, 1818-1820. VI Bände, 8°. - Het is dit, in vele opzigten hoogst aanbevelenswaardige, Werk, dat aan onze Landgenooten vertaald, en met eenige Bijvoegsels vermeerderd, werd aangeboden door den Heer CRAMER VON RAUMGARTEN, onder den titel: *De Oosterlingen van vroegen en lateren tijd* enz. Gron., 1819 en volg., VI Deelen 8°.
Het Boek des Doopsgezinden Zendelings WARD, waarop in den titel van ROSENMÜLLER'S Werk gedoeld wordt, draagt in het oorspronkelijk dit opschrift: *A view of the history, literature and religion of the Hindoos; including a minute description of their manners and customs, and translations from their principal works*. Slechts een *gedeelte* van hetzelve is in het licht gegeven, waarvan de laatste druk, zoo ver ons bekend is, te *Londen* in het jaar 1822, in 3 Deelen 8°., verschenen is.
Jewish, Oriental, and Classical Antiquities, containing Illustrations of the Scriptures and Classical Records from Oriental Sources. London, 1824. 8°.
Illustrations of the Holy Scriptures, from the Geography and Natural History of the East, and from the Customs and Manners of ancient and modern Nations. By PAXTON. London, 1825. III Vols 8°.
47 *Stellen der heiligen Schrift, aus den Sitten und Gebräuchen des Morgenlandes erläutert, und in schönen Holzschnitten bildlich dargestellt*. Bern, 1836. 12°.

Vertaler bewogen hebbe - niet, om het minder duidelijke *Oriental Fragments* door een opschrift, dat den inhoud helder uitdrukt, te vervangen; dit toch zal wel ieder gereedelijk goedkeuren - maar, om den geslachtsnaam HACK in HACKE te veranderen, en daarbij den voornaam *Maria* zoodanig af te korten, dat niemand er den *vrouwennaam* meer in herkennen zal: wij betuigen, de reden dezer willekeurige handelwijs niet geheel te doorzien, en willen, wat het laatste punt betreft, ook geene gissing mededeelen, die, mogt zij al waar zijn, toch uit beleefdheid voor een aanzienlijk deel van het Publiek, hier liever moet verzwegen worden. Hoe dit zij, het Engelsche Werkje is door eene *Vrouw*(1) geschreven, en mag als zoodanig op een minder streng oordeel en zachtere toetsing aanspraak maken. Het is er dan ook ver van af, dat het geene gunstige zijde zou hebben, en niet in meer dan één opzigt zich ter lezing zou aanbevelen: wij hebben er ons zelfs hier en daar met groot genoegen mede bekend gemaakt, en onder de 24 afdeelingen, waaruit het bestaat, er niet weinige aange-

(1) Hoewel het niet *geheel en al* zonder voorbeeld schijnt te zijn, dat ook in *Engeland* de naam MARIA als *mannennaam* gebezigd wordt, zoo zijn wij toch van goeder hand onderrigt, dat zoodanig gebruik van denzelven dáár onder de grootste zeldzaamheden behoort, en aan het gros der Engelsche Natie te eenenmale onbekend is. Wij twijfelen dus geenszins, of het door ons gezegde heeft een genoegzamen grond van waarheid, en merken hier alleen nog aan, dat er onder de andere Werkjes, die achter de Engelsche Uitgaaf als van dezelfde hand afkomstig vermeld worden, geen is, welks titel de gegrondheid onzer meening zou in verdenking kunnen brengen. Het zijn: *English Stories; Grecian Stories; Harry Beaufoy, or the Pupil of Nature; Familiar Illustrations of the principal Evidences and Design of Christianity; Winter Evenings, or Tales of Travellers; Stories of Animals; A Geographical Panorama; The Child's Atlas;* en dus allen, zoo het schijnt, Geschriften van zeer eenvoudigen inhoud, die althans niet gerekend kunnen worden buiten den kring eener beschaafde Vrouw gelegen te zijn.

troffen, die zeer juiste opmerkingen bevatten tot verklaring der aan het hoofd gestelde Bijbelplaatsen, en nuttige wenken inhouden tot beter begrip omtrent het verschil der Oostersche en Westersche zeden. Doch door *nieuwheid* onderscheidt zich dit Werkje hoogst zelden: wat er goeds in is, is op zeer weinige uitzonderingen na, in andere Schriften van dien aard reeds vroeger opgemerkt, en meestal ook in ROSENMÜLLER'S *Oosterlingen* te vinden. Daarbij is de stijl, die doorgaans als eenvoudig en duidelijk mag geprezen worden, op vele plaatsen van matheid niet vrij te pleiten, en hier en daar zelfs stoot men op zulke flaauwe en vervelende uitweidingen, dat men zonder iets te verliezen, gerustelijk eene geheele bladzijde kan overslaan. Dit laatste is vooral het gevolg van de bekrompen Godsdienstige begrippen, die over het algemeen nog aan de Engelsche Natie, en gelijk het blijkt, ook aan deze Schrijfster eigen zijn: de Godgeleerdheid toch is dáár te lande zeer ver beneden het peil gebleven, waartoe zij in ons Vaderland en in het naburige *Duitschland* zich verheven heeft; en wie dus, niet hooger dan gewoonlijk een Engelschman staande, bij het opstellen van zoodanig een Werkje, als hetwelk MARIA HACK geleverd heeft, nog wel voornamelijk aan hetzelve eene *practicale* strekking wenscht te geven (straks zullen wij zien, dat dit het hoofddoel der Schrijfster was), hij zal noodzakelijk in de gebreken, die ook zij niet ontgaan is, vervallen moeten, en groot gevaar loopen, van even als zij, met menige uitweiding den Hollander of Duitscher te vervelen.

Had men ons dus gevraagd, of dit Engelsche Werkje verdiende in onze taal te worden overgebragt, wij hadden stellig *neen* gezegd: vooral niet, negen jaren na deszelfs verschijning: want in dien tusschentijd zijn er alweder zoo belangrijke Schriften over *Palestina* en den geheelen Zuidwesthoek van *Azië* in het licht verschenen, dat men uit deze alleen een veel grooter aantal nuttige wenken, dan hier is medegedeeld, tot opheldering van den Bijbel verzamelen kon. Wilde men derhalve een Engelsch Werk op onzen Vaderlandschen bodem overplanten, waarom niet veel liever BURCKHARDT'S *Travels in Syria and the holy Land*, die reeds in 1822 verschenen zijn, of de onschatbare *Notes on the Bedouins and Wahábys* van denzelfden naauwkeurigen Reiziger, die in 1830 zijn uitgegeven, vertaald?

Doch aan het Boekje van MARIA HACK is eens die eer te beurt gevallen - zien wij dus, in hoe ver de Vertaler zich van de taak, die hij op zich nam, naar eisch gekweten heeft.

Tot het overzetten uit de eene taal in de andere (een werk, dat door zeer weinige menschen op deszelfs regte waarde geschat wordt, omdat zij er evenmin de moeijelijkheid, als het veelzijdige nut, van doorzien) behoort eene volkomene bekendheid met beider

woorden- en formenschat, en een door langdurige oefening verfijnd gehoor op beider gebruik: daarmede toegerust kan het alleen iemand mogelijk zijn, een Schrijver juist zóó in eene andere taal te laten spreken, als deze *zelf* zijn denkbeeld in *die* taal zou hebben uitgedrukt. De Onbekende, van wiens hand wij deze overzetting van het Engelsche Werkje ontvangen hebben, zal wel niet verlangen, dat wij zijnen arbeid aan het ideaal van eene volmaakte vertaling toetsen: dezelve is niet meer dan dagelijksch - dat is, zóó als men gewoonlijk meent met eene vertaling *volstaan* te kunnen. Hoe schadelijk en verderfelijk voor onze heerlijke Moederspraak die doorgaande meening zij, zullen wij hier niet ontvouwen: mogt het groote heir onzer Vertalers slechts *iets* daarvan gevoelen, en mogten onze Mannen van smaak en grondige taalkennis meer zich verdienstelijk maken, door hun in snipperuren goede modellen te leveren! In het Werkje dat voor ons ligt, hebben wij eenige in het oog vallende fouten opgemerkt, die wij hier zullen mededeelen: zij zijn gedeeltelijk aan overhaasting, gedeeltelijk aan andere oorzaken toe te schrijven. Op bl. 37 leest men: *waar de bron was, uit welke wij op nieuw onze waterzakken vullen, en daardoor de vrees verbannen zouden van van honger* (lees *van dorst*) *in de woestijn te sterven*. In den Engelschen tekst staat goed, op bl. 49, *bij thirst*. - Op bl. 78: *deszelfs* (Palestina's) *rivieren, meren en onafzienbare vlakte* (lees *vlakten*), *deszelfs heuvels en vlakten* (lees *en valleijen*). In het Engelsch staat, op bl. 104: *its rivers, lakes, and matchless plains, its hills and vales*. - Op bl. 84: *Vele toebereidselen zijn er noodig alvorens de moeijelijkheden van zulk eene reis met omzigtigheid kunnen afgewacht worden* (lees *eer men zonder onvoorzigtigheid de moeijelijkheden van zulk eene reis te gemoet kan treden*). In het Engelsch staat, op bl. 113: *before the difficulties of such a journey can be encountered with prudence*. - Op bl. 2: *ten ware men wilde aannemen, dat de uitdrukking* drank offeren (*vs.* 37) *dit bedoelde* (lees *aanduidde*); en zoo ook op bl. 20: *Het woord - wordt door* HARMER *ondersteld dien tijd te bedoelen* (lees *aan te duiden*). - Op bl. 64: *Al hetwelk daaraan toe te schrijven schijnt, dat zij bestierd worden door het ware beginsel der wijsheid* (lees *dat zij geleid worden door de ware beginsels van handelen*). In het Engelsch leest men, op bl. 85: *All which appears to be owing to their being guided by the true principles of action*. - Op bl. 83: *Sommige makers van aanteekeningen* (lees *Sommige Schriftverklaarders*, of *Bijbeluitleggers*). In het oorspronkelijk staat: *some commentators*. - Op bl. 58: *De vrouwen zijn zedig en kiesch; hare kleederen, hoezeer van ruwe stoffen, worden welvoegelijk door eene sierlijke zorgeloosheid van de plooijen* (lees *krijgen iets bevalligs door eene sierlijke los-*

heid der plooijen). Het Engelsch luidt aldus: *The women are modest and delicate: their garments, however coarse the material, are rendered becoming by an elegant carelessness of the folds*. - In het Voorberigt, bl. v: *maar naar gelang onze kennis en onze lust in het onderzoek van dit onderwerp toenemen, - zullen wij verlangen eene andere soort van getuigenis te onderzoeken* (lees *op te sporen*), *die ontspruit uit eene eindelooze verscheidenheid van overeenstemmende* (lees *bijkomende*) *omstandigheden*. In het Engelsch staat, bl. III: *but, in proportion as the understanding and affections are engaged in the examination of the subject, - we shall probably feel desirous of investigating another kind of testimony, resulting from an infinite variety of concomitant circumstances*.

Stootend zijn ook de volgende plaatsen, hetzij om de stijfheid der uitdrukking, hetzij om berispelijke fouten tegen het *Nederlandsch* taaleigen. Bladz. v van het Voorberigt: *Men moet echter in het oog houden, dat het niet de beuzelachtige aard dezer offeranden, maar het nalaten van gewigtiger pligten was, hetwelk* (lees *aan hetwelk*, of *waaraan*) *de afkeuring van onzen Heer te beurt viel*. - Bl. VI: *Terwijl wij dezelve ten vollen* (lees *ten volle*) *beamen*. - Bl. 18: *terwijl de kruisvaarders beraadslaagden of zij te dier tijd* (liever *op dat oogenblik*) *eene poging jegens* (lees *tegen*) Jeruzalem *zouden doen* -. - Bl. 44: *Aan den anderen kant moeten wij daartegen waken, dat het hooge denkbeeld - geenszins ons besef vermindert* (lees *vermindere*). - Bl. 60: *hij werd door de voornaamste sekten aldaar als den grooten* (lees *de groote*) *hervormer van hunne Godsdienst beschouwd*. - Bl. 80: *Iedereen haastte zich vooruit, in de hoop van de eerste te zijn, die zijne gezellen de blijde tijding bragt* (lees *die zijnen gezellen de blijde tijding brengen kon*), *dat zij de Heilige stad in het gezigt kregen*. - Verder verdient het nog opmerking, dat de Vertaler, niet denkende aan het verschil van uitspraak, dat bij sommige letters tusschen den Engelschman en Nederlander bestaat, hier en daar de eigennamen van plaatse en gewesten verkeerdelijk zóó in zijne overzetting behouden heeft, als hij ze in het oorspronkelijk Engelsch gevonden had. Op bl. 58 leest men den naam van het Indische Koningrijk GUZURATTE, *Gujerat* geschreven; op bl. 69, 75, 77 en 79, staat voor NAPLUSE, *Napolose;* op bl. 72, 74, 75 en 77, voor SICHEM, *Shechem;* en op bl. 98 voor BEDJA (de landstreek van *Afrika*, tusschen *Abyssinie* en *Nubie* gelegen), *Beja*[1].

(1) Vreemd was het ons ook, toen wij op bl. 19 den bekenden WILLERMUS TYRIUS, op voetspoor van het Engelsche *William of Tyre, Willem van Tyrus* zagen noemen; en op bl. 102, van *den Baron* VAN TOTT zagen melding maken, terwijl wij gewoonlijk dien Franschen Schrijver, zonder zijnen naam te veranderen *den Baron* DE TOTT heeten, even als wij nooit b.v. VAN SACY, of VAN LAMARTINE zeggen, maar in beide namen het Fransche voorzetsel behouden. In het Engelsch staat ter aangehaalde plaatse, op bl. 136, dan ook niet *Baron of Tott*, maar *Baron du Tott*, zoodat de Schrijfster zich eenvoudig in dien Franschen klank zal vergrepen hebben. - Bij de boven aangevoerde bewijzen, dat de Vertaler niet zelden in vreemde namen de Engelsche schrijfwijze te slaafsch gevolgd is, had ook het Ethiopische woord *tsaltsalja*, dat op bl. 97 en 99 voorkomt, vermeld kunnen worden, vermits het dáár, geheel naar de Engelsche manier, maar niet naar ons taaleigen, *tsaltsalya* geschreven is.

Ten slotte nog een enkel woord over de veranderingen, de uitlatingen en bijvoegsels, die wij bij het vergelijken van den Engelschen tekst in de Vertaling hebben opgemerkt.

De Overzetter heeft, behalve een paar getallen in aangehaalde Bijbelverzen, ook nog twee plaatsen verbeterd, waar in het oorspronkelijk de zin ongetwijfeld bedorven is, en juist het tegenover-gestelde van hetgeen de zamenhang vordert, staat uitgedrukt. De eerste treft men aan op bl. 53, waar voor het woord *besnedenen*, in het Engelsch geheel verkeerd *uncircumcised* gelezen wordt. De andere op bl. 89, waar voor het Engelsche *even during the day*, te regt *zelfs gedurende den nacht* is in de plaats gesteld. Het verwondert ons evenwel, dat de Vertaler met geen enkel woord van deze door hem gemaakte veranderingen den Lezer verwittigd heeft.

Van de *uitlatingen*, die wij (almede nergens aangegeven) opmerkten, moeten wij verreweg de meeste, als niet zonder oordeel geschied, billijken: enkele echter kunnen onze goedkeuring niet wegdragen. Tot de eerste soort behooren zulke plaatsen, die óf gerekend konden worden, uitsluitend voor den Engelschen Lezer geschikt te zijn, óf die, als poëzij bevattende, niet dan met moeite in onze taal hadden kunnen overgebragt worden. Zoo mist men hier, niet zonder reden, bl. 20 en 21 van het oorspronkelijk, waar een verschijnsel, aan de Engelsche kust waargenomen, tot opheldering van iets dergelijks aan het Syrische zeestrand wordt bijgebragt: zoo zijn ook de aanhalingen van *onvertaalde* Engelsche Werken hier meestal[1] weggelaten, en eindelijk ook de poëtische regels, die op bl. 58 en 105 van den Engelschen tekst, zijn ingevlochten, benevens het vers van COWPER, waarmede de Schrijfster op bl. 139 en 140 besluit. Wat wij *niet* kunnen goedkeuren, is, dat de Vertaler nog al eenige Bijbelplaatsen, die in de Engelsche Uitgaaf aan den voet der bladzijde staan aangeteekend, heeft overgeslagen, en dat hij ook hier en daar verzuimd heeft, zoodanige aanhalingen van Schrijvers over te nemen, die de Nederlandsche Lezer niet minder gemakkelijk dan de Engelsche zou kunnen naslaan, om zich vat de waarheid of juistheid van eenig gezegde te overtuigen: wij doelen b.v. op JOSEPHUS, HARMER en BRUCE, van welke

(1) Dat toch de Vertaler zich hieromtrent niet gelijk gebleven is, zal men, bl. 59, 60 en 102 opslaande, zien kunnen.

wij het niet begrijpen, waarom de vermelding hier ooit is achterwege gelaten. Maar inzonderheid moeten wij het afkeuren, dat van de *Voorrede* der Schrijfster slechts een zoo klein gedeelte, als hetwelk men hier op bl. v terugvindt, is vertaald geworden, terwijl men althans zeker ook het slot derzelve had moeten mededeelen, opdat de Lezer met het ware doel van dit Boekje en deszelfs voorname strekking niet onbekend mogt zijn. *While examining*, zoo leest men dáár, *the store of facts accumulated by writers of diligence and ability, I have attempted to select a few which seemed likely to be interesting; not only as confirming the accuracy of the sacred historians, or placing certain passages in a clearer light, but as susceptible of important practical application; and*, for this use of the labours of Harmer and others, I am responsible. *Though conscious of many defects in the execution of my design, I could not regard this as a sufficient reason for suppressing observations which spontaneously arose from the subject, and might, possibly, lead to useful reflection*. Wie eens deze woorden gelezen heeft - hij moge met het doel der Schrijfster niet zeer zijn ingenomen, en weinig lust gevoelen om verder te gaan; maar - beklagen kan hij het zich naderhand niet, wanneer hij weinig of geen nieuws, maar menige vervelende bladzijde, heeft aangetroffen.

Wat eindelijk de *bijvoegsels* van den Vertaler aanbelangt, deze bestaan vooreerst daarin, dat op twee plaatsen, waar de Schrijfster (hare bronnen volgende) een Hebreeuwsch woord genoemd, maar met gewone letters geschreven had, door hem in de overzetting dat woord met deszelfs eigendommelijke karakters is uitgedrukt. Jammer echter, dat op *beide* die plaatsen eene fout, en in de eerste zelfs eene dubbele fout, is ingeslopen: er staat (op bl. 20) הַסְתוֹ, terwijl het הִסְתוֹ moet zijn, en (op bl. 41) רוּתַ voor רוּחַ. Ten andere hebben wij hem twee aanteekeningen te danken, waarvan de eerste aan den voet van bl. 42 en 43, de andere van bl. 78 en 79, te vinden is. Over de waarde derzelve ons oordeel niet uitende, geven wij hem alleen in bedenking, of het, zoo men eens aanmerkingen, al is het dan ook nog zoo weinig, bij dit Boekje gemaakt ziet, niet vreemd moet voorkomen, dezelve dáár te missen, waar zij, om dwaze denkbeelden voor te komen, ten gevalle van den min kundigen Lezer volstrekt noodzakelijk waren. Of zou de Vertaler gelooven kunnen, hetgeen b.v. op bl. 60, omtrent den oorsprong van het Indische woord *Brahmien* gelezen wordt? *De naam van* ABRAHAM, zoo staat er, *werd in het Oosten, gelijk wij weten, in groote en algemeene achting gehouden, en hij werd door de voornaamste sekten*

aldaar als de groote hervormer van hunne Godsdienst beschouwd. Men meent, dat van hem de Bramins hunnen naam en afkomst ontleenen: Abrahamans of zonen van ABRAHAM. Weet hij, gelijk wij gaarne veronderstellen willen, dat deze afleiding geheel onwaar en bespottelijk is, dan had hij wijs gedaan met in eene korte aanteekening den Lezer tegen het aannemen derzelve te waarschuwen.

Wij eindigen dit verslag met den wensch, dat onze onbekende Landgenoot, zoo hij van plan is meer voortbrengselen van vreemde Letterkunde op den Nederlandschen bodem over te brengen, eensdeels zich in de keuze derzelve door bevoegde Raadgevers zal laten voorlichten, en anderdeels met meer *conscientie* nog, dan wij thans bij hem bespeurden, dien nuttigen en hoogstbelangrijken arbeid verrigten zal.

H.E. WEIJERS.

Nieuwe Werken van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, I^{ste} Deel, 1ste Stuk, bevattende: De Provincie Zeeland in hare aloude gesteldheid en geregelde vorming beschouwd, door *J. ab Utrecht Dresselhuis*, Predikant te Wolfaartsdijk, enz., enz.

Te Middelburg, bij de Gebroeders Abrahams, 1836. IV en 151 bl. 8°.

Tijdens de Fransche overheersching werd het ontwerp gevormd, om de *Oosterschelde* af te dammen, door eenen dijk over het zoogenoemde land bij het *Fort Bath*, welke *Zuid-Beveland* met *Noord-Braband* verbinden zou. Na de herstelling van ons volksbestaan, kwam men van tijd tot tijd met hetzelfde plan te voorschijn, waarbij het ontwerp werd gevoegd, om een kanaal te graven, hetwelk *Zuid-Beveland* zou doorsnijden. In 1827 verzekerde men, dat die ontwerpen bij onze Regering in overweging waren genomen. De Heer J. AB UTRECHT DRESSELHUIS oordeelde zoodanige afdamming voor het welzijn en het behoud van *Zeeland* bedenkelijk, en nam, bij de vervulling eener leesbeurt, in de vergadering van het Zeeuwsch Genootschap (op den 5^{den} Dec. 1827) de gelegenheid waar, om over deze zaak te zeggen, *wat hem op het hart lag*. De Spreker werd uitgenoodigd, om het gelezene ter beschikking van het Genootschap te stellen; hij voldeed hieraan, wijzigde, veranderde en vermeerderde sedert het door hem gestelde met de aan hem van tijd tot tijd medegedeelde op- en aanmerkingen, en met datgene, wat in later uitgekomene Werken hem bruikbaar toescheen, en hieraan zijn wij deze belangrijke Verhandeling en niet min belangrijke aanteekeningen verschuldigd.

Wij zullen de eerste kortelijk doorloopen, ten einde onze lezers met den inhoud en de wijze van behandeling bekend te maken.

Na eene korte verdediging van de beoefening der *Oudheidkunde*, tegen hen, die haar als een geheel nutteloos werk beschouwen, en na te hebben beweerd, dat *zij* het is, die het door de Geschiedenis medegedeelde toetst, en ons geloof aan die Geschiedenis bevestigt of vernietigt, en die de gapingen aanvult, welke in het een en ander opzigt bestaan, en alzoo, in ruime mate, het hare bijbrengt, om al ons weten te verhoogen en te bevestigen, zegt de Schrijver, dat hij in deze Verhandeling het nut zal staven, dat voor *Zeeland* uit eene gezette beoefening der Oudheidkunde is op te zamelen.

Velen zijn er, die op grond van onze volksverhalen en overleveringen, op gezag van oude kaarten en op voorgang van VAERNEWYCK, van REYGERSBERCH, van BOXHORN en anderen, vermeenen, dat *Zeeland* bevorens met *Vlaanderen* eenen vasten wal uitmaakte; dat *Wolfaartsdijk* weleer met zijn Westelijk punt aan *Arnemuiden* paalde; dat *Vere* zich uitstrekte tot tegen *Schouwen* en *Noord-Beveland*, en deze beide eilanden slechts door eene geringe sloot van elkander gescheiden waren; ja dat in den tijd van vijf eeuwen meer dan een derde gedeelte van *Zeeland* in zee en slikken herschapen zou zijn. De Heer AB UTRECHT DRESSELHUIS noemt dit alles een sprookje en zegt (bl. 5), dat wij door eene gezette en planmatige beoefening der Vaderlandsche geschiedenis en oudheden de overtuiging krijgen: ‘dat dit gewest *nimmer* meer waarlijk bewoonbaar land heeft bezeten dan thans, en tevens *nimmer* beter bevestigd, en dus aan minder gevaar blootgesteld is geweest, dan tegenwoordig!’

De geleerde Schrijver spreekt hierop I°: van de algemeene berigten omtrent *Zeeland* in de XI eerste eeuwen. In hoe verre de Kimbrische vloed medegewerkt heeft tot de *vorming* dezer eilanden, is eene vraag, welke wel steeds onbeantwoord zal moeten blijven. Doch *a*) gedurende het *Romeinsche tijdvak* vindt men melding van die eilanden bij CAESAR en bij PLINIUS; er was hier een hoofdveer op *Engeland; b*) over *het Frankische tijdvak* heeft men ook weinige belangrijke berigten; in de IV^{de} eeuw woonde hier een deel der Franken, naar dezen oord *Saliers* genoemd; eerst in het midden der VII^{de} eeuw komen de Zeeuwsche eilanden voor onder de benamingen, welke zij nog dragen; en meent onze Schrijver, dat de ontzettende watervloeden van 513 en 533 het hunne zullen hebben toegebragt, om die groote veranderingen daar te stellen, waarvan *Zeelands* bodem blijken draagt; enz. *c*) *Onder de eerste Graven van Holland* behoorde geheel *Oud-Zeeland*, met uitzondering van *Walcheren* en *Borselen*, onder hun bewind; de beide laatstgenoemde eilanden (ten minste zeker *Walcheren*) werden in 1007

door HENDRIK II aan Graaf BOUDEWIJN van *Vlaanderen* opgedragen. *Zeeland bewesten Schelde* was eeuwen lang een twistappel tusschen *Holland* en *Vlaanderen*. In 1014 werd *Zeeland* weder door eenen ontzettenden vloed zóó geteisterd, dat bijna alles, wat zich in de vlakte bevond, omkwam.

In de II^{de} plaats spreekt de Schrijver over de *Slotsommen der berigten van de* XII^{de} *eeuw tot op dezen tijd*. Eerst uit de octrooijen van bedijking, door de Landvorsten uitgegeven, verkrijgen wij meer stellige berigten aangaande de aardrijkskundige gesteldheid van dit gewest. Eene veeljarige en bedaarde vergelijking van die oorkonden brengt den Schrijver: A. tot eene *schets van* den staat des Lands in de XII^{de} eeuw (bl. 14). Ten jare 1100 vinden wij, geleid door bestaande Charters, in *Zeeland*, geen vast aaneengeschakeld land, maar eene groote menigte van kleinere eilanden; toen waren bekend: 1°. *Zeeuwsch-Vlaanderen: Heedenessen* lag tusschen twee takken van de *Schelde*, en maakte eeuwen lang de Zuidelijke grens van *Zeeland, bewesten Schelde*, uit. 2°. *Zeeland bewesten Schelde*, hetwelk uit een aantal eilanden bestond, gevormd door onderscheidene stroomen, takken van de *Schelde;* en 3° *Zeeland beoosten Schelde*, hetwelk te dien tijde den minst-belangrijken aanblik leverde. Een groot, zoo niet het grootste gedeelte, bestond toen uit enkel slik en moer. *Tholen* behoorde, met *Schakerloo*, tot het Brabandsche Hertogdom. Het eigenlijke *Schouwen* bestond uit zes brokken. - Zoodat in de XII^{de} eeuw *Zeeland* uit eene menigte kleine eilandjes was zamengesteld. Doch de Schrijver toont, B. *den invloed, dien de veranderingen, door de volgende eeuwen veroorzaakt, hebben uitgeoefend* 1° *op de hoofdstroomen, en wel* a. *op de Westerschelde*. In de oudste tijden was de *Westerschelde* wel een breede, doch echter tevens met banken opgevulde riviertak, slechts bevaarbaar voor kleine inlandsche vaartuigen; door de verbazende bedijkingen en afdammingen der XIII^{de} eeuw, werd deze tak een stroom, langs welken in de XV^{de} eeuw reeds Engelsche en Fransche zeeschepen naar *Antwerpen* voeren; door latere afdammingen nam deze hoofdstroom in diepte toe, en b. op de *Oosterschelde*. Deze rivier was mede vroeger niet wat zij thans is; doch naauwelijks was in *Noord-Beveland*, in 1358, de *Waal* afgedamd en in 1386 het overschot van den *Wytvliet* gesloten, of de stroom werd dieper, en deed zijn geweld aan de kusten gevoelen, en na latere bedijkingen en afdammingen kreeg de stroom de gedaante en strekking, welke hij nóg heeft; doch die veranderingen oefenden ook invloed: 2°. op de *Watervloeden*. Naar gelang de wateren in mindere kanalen werden zamengedrongen, moest men ook verwachten in deze meerdere uitwerking van de stormvloeden te zullen waarne-

men. De uitkomst heeft deze verwachting geenszins gelogenstraft. Met elken bij uitstek gewigtigen vloed heeft men eenen hoogeren stand van water gevonden; ja, die hoogere stand is sedert drie eeuwen aanmerkelijk en schrikverwekkend.

Vervolgens wijst ons de Schrijver C. *de geregelde voortgang der verlanding van het Zuiden naar het Noorden*. De steeds Noordwaarts opwerkende stroom knaagt de Zuidelijke kusten der eilanden onophoudelijk af en doet ze zinken, terwijl de vruchtbare slikken, tegen de Noordelijke oevers opgeworpen, aldaar weder heerlijke landouwen deden verrijzen. Hij toont dit aan uit de geregelde verlanding 1°. *der massa's*, en 2°. der *bijzondere eilanden*, en wel *a.*) door *de winsten aan de Noordzijde:* al de eilanden hebben ten Noorden aanwinsten; *Philipsland* levert hiervan de meeste overtuigende bewijzen; en *b.*) door de *verliezen op de Zuidelijke kusten*. Die verliezen zijn op sommige eilanden verbazend; terwijl op andere de niet bezwijkende kust alleen door verbazende opofferingen behouden kan worden. Alleen de *Zuidhoek van Poortambacht* op *Zierikzee* heeft aan zinkwerken, inlagen en dergelijke kosten, in een tijdvak van slechts 36 jaren, meer dan 8 tonnen gouds gekost; en spreekt de Schrijver *c.* (bl. 30) over de *schijnbare uitzonderingen en bezwaren* - en besluit zijne verhandeling met de *gevolgen*, die uit het door hem opgegevene voortvloeijen.

De Heer DRESSELHUIS zegt, dat hij vermeent bewezen te hebben, dat de *natuur, in het opwerpen, vergrooten en aaneenhechten der Zeeuwsche gronden en eilanden, eenen geregelden gang heeft gehouden*, en dat hieruit als gevolgen van zelve in het oog springen.

'1°. Heeft er steeds zekere evenredigheid plaats tusschen het verdiepen der hoofdstroomen en het afdammen van mindere wateren, dan behoort men, bij het vergunnen van nieuwe afsluitingen, vooraf te onderzoeken, in hoe verre deze afsluitingen van invloed zijn op de diepe waterkolken, welke thans de Zeeuwsche Eilanden van een scheiden. Er is in alles een *non plus ultra*. Zoodra onze stroomen eenmaal zijn wat zij kunnen worden, zonder schade voor het reeds bestaande, moet elke verdere winst, op het ééne punt behaald, door verlies op een ander gevolgd worden. De veiligste weg is de natuur in haren gang te volgen, en slechts dáár te bedijken, waar de stroom kenbaar zijnen loop heeft veranderd; want

2°. werden verwoestingen, zoo als zijn opgegeven, veroorzaakt door het beperken van eenen stroom, die reeds *zulk* een' tak als de *Honte* had uitgeschoten, wat zou niet het gevolg moeten wezen, wanneer b.v. de wateren van beide krachtvolle armen der *Schelde* in *dezelfde* kil werden zamengedrongen? Zouden de kusten van *Zuid-Beveland* en *Walcheren*, nu reeds zoo sterk aan-

gevochten en op vele punten bezwijkende, alsdan nog sterk genoeg zijn om dien vermeerderden drang te verduren? En indien zij eens niet sterk genoeg waren?' De Schrijver laat het aan de beslissing zijner lezeren over, welk een lange sleep van jammeren, in dat geval, het voorbij zien van den stillen gang der natuur zou opvolgen!

Hierop volgt eene reeks van Aanteekeningen (van bl. 33-151, dus bijna meer dan vier vijfde van het Boek) vol van wetenswaardige en belangrijke zaken voor de geschiedenis, oudheid, aardrijkskunde, statistiek enz., bepaaldelijk van de *Provincie Zeeland;* welke aanteekeningen getuigen van des Schrijvers diepe kennis in al die vakken, van zijne belezenheid en zijn schrander oordeel.

Wij hebben deze Verhandeling en Aanteekeningen met zeer veel genoegen gelezen en danken den Heer DRESSELHUIS voor dit nieuw geschenk van zijne pen.

De stelling nogtans 'dat *Zeeland nimmer* beter bevestigd en dus aan minder gevaar blootgesteld is geweest, dan tegenwoordig,' is ons uit de verhandeling nog zoo bewezen niet voorgekomen.

Alles is echter hier in eenen duidelijken en verstaanbaren stijl geschreven: in eene geregelde orde en zonder eenige, tot het onderwerp niet behoorende, afwijkingen. Eene wèluitgevoerde Kaart van *Zeeland*, in de XIIe Eeuw, maakt het gebruik van dit Werkje gemakkelijker.

v.H.
A. Dec. 1837.

Onderzoek naar den Tijd der Regering van Wolfaard den Tweeden en Derden, Heeren van Veere, uit den Huize van Borselen. Aan het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen ingezonden door nu wijlen M^{r}. *Henrik van Wijn*.

Te Middelburg, bij de Gebroeders Abrahams, IV en 16 bl.

- - - en zette helm en pluimen
Van Borsselen op 't hooft. - -

VONDEL.

De geschiedenis van de opvolging der Heeren van afzonderlijke Heerlijkheden, vooral tot aan het begin der XVe eeuw, is veelal duister. Dit is ook het geval met die van de Heeren van *Veere*, uit het geslacht VAN BORSELEN, een geslacht, dat zulk eene aanzienlijke rol in de Grafelijke tijden heeft gespeeld. Wijlen de geleerde VAN WIJN heeft in deze bladen de opvolging der Heeren, die na den beroemden WOLFAARD den I^{e}, welke op den 1^{en} Aug. 1299 te *Delft* werd omgebragt, het gebied over *Veere* hebben gevoerd, uit echte stukken ontwikkeld. Hij zond dit Stukje reeds in den jare 1794 aan het *Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen;* het

kwam naderhand van dáár weder in handen van den Schrijver, en werd na zijn overlijden door de uitvoerders van 's mans uitersten wil aan het Genootschap, voor hetwelk het oorspronkelijk bestemd was, terug gezonden.

Uit deze Verhandeling, versterkt door het wèlgeschreven Voorberigt, blijkt, dat er tusschen bovengenoemden Heer WOLFAARD en hem, die gewoonlijk voor den derden Heer van *Veere* van dien naam gehouden wordt en MARGRIETE *van Arnemuide* tot vrouw had, nog twee Heeren van dien naam zijn geweest, te weten:

WOLFAARD de II, zoon van den I^{en}: hij stierf vóór den jare 1317, had tot vrouw ALYT, bastaarddochter van Graaf JAN den II^{en}, en werd opgevolgd door

WOLFAARD den III^{en}, die tusschen 1350 en 1351 overleden is en getrouwd was met HADWICH BOTH VAN DER EEM, bij wie hij bovengenoemden

WOLFAARD, man van MARGRIET *van Arnemuiden*, verwekte, die alzoo niet de IIIe, maar de IVe Heer van *Veere*, uit het huis van *Borselen*, met den naam van WOLFAARD was.

Wij ontvingen dit Stukje met belangstelling, als een ons welkom geschenk van eenen man, die veel, oneindig veel, voor de geschiedenis van ons Land heeft gedaan en geschreven; en aan wien wij zoo vele ophelderingen van duistere punten in die geschiedenis verschuldigd zijn.

Deze Verhandeling zal, met nog eene andere, het Tweede Stuk van het eerste Deel der Nieuwe Werken van het *Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen* uitmaken.

v.H.

Aanteekeningen over de Scarlatina, door D^{r}. *J.A. Wendt*, getoetst aan eigene ervaring, door *F.v.d. Breggen, Cz.* Med. Doct. en Hoogleeraar te Amsterdam.

Te Amsterdam, bij J.F. Schleijer, 1836, 8°. 185 bl.

(*Vervolg van* N°. IV, bl. 184-193.)

Na den inhoud van het Stuk van WENDT, dat Prof. VAN DER BREGGEN tot grondslag voor zijne aanteekeningen genomen heeft, te hebben leeren kennen, zullen wij ons nu voornamelijk bepalen tot hetgeen ons door den laatsten medegedeeld wordt.

In het Voorberigt, door Prof. V.D. BREGGEN gesteld, vernemen wij, dat Zijn Ed. den Uitgever bijzonder aanspoorde tot de afzonderlijke Uitgave van dit hoofdstuk uit het Werk van WENDT; zoowel wegens den belangrijken inhoud, als ook ‘omdat hij in zijne eigene dertigjarige praktische loopbaan in de gelegenheid geweest is, de Epidemiën dezer ziekte waar te nemen, vele belangrijke gevallen behandeld heeft, en, vooral in lateren tijd, meer en meer

overtuigd geworden is van de juistheid der in deze aanteekeningen vervatte grondstellingen en inzigten nopens den aard en de behandeling der *Scarlatina*.' Hetgeen verder volgt moet men beschouwen als eene verantwoording van hetgeen door hem, als Schrijver, in de wetenschap geleverd is. Wij eerbiedigen gaarne de bijzondere inzigten van Prof. V.D.B., die hem noopten zich gedurende de d e r t i g jaren van zijne praktische loopbaan 'steeds te onthouden van eigene behandeling van praktische onderwerpen, en zich vaak bezig te houden met het leveren van o v e r z e t t i n g e n van zulke geschriften, die van eenen regtstreekschen invloed op de geneeskundige praktijk zijn.' Wij willen ons niet met hen vereerigen, die den Hoogleeraar hierover gispten; doch wanneer wij dezen weg als het ware als rigtsnoer voor anderen hier aangeduid zien, wanneer den man van j a r e n en o n d e r v i n d i n g zoo uitsluitend het regt toegekend wordt, om over bijzondere praktische onderwerpen zijn oordeel op te geven, herinneren wij ons onwillekeurig de woorden van den uitmuntenden Schrijver van het Werk: *Ueber die Erfahrung in der Arzneykunst: Man darf gar nicht alt seyn, um in einer Kunst gross zu seyn, die mehr Genie als Zeit fordert. Wer in seinem dreyssigsten Jahre kein guter Minister, kein guter General, kein guter Arzt is, wird es nie. Die Jugend und das mittlere Alter haben in Absicht auf das Genie unläugbare Vorzüge. Noch ist der Geist von der Last der Vorurtheile frey etc.*

Het volgende is de hoofdzakelijke inhoud van hetgeen in de 64 bladzijden van het bijvoegsel vervat is. Na eene korte inleiding geeft de Hoogleeraar eene beschrijving van het beloop der *Sc.*, in gewone regelmatige gevallen: hierna volgt eene bepaling der *stadia;* de definitie der ziekte. Over de onregelmatigheden in dezelve: de oorzaken, die daartoe aanleiding geven. Over de oorzaken der ziekte: de bevorderende (beter ware het deze *voorbeschikkende* te noemen) en de gelegenheid gevende: de voorwaardelijke oorzaak, en de werking van het *contagium:* nadere ontwikkeling van de vorming der afwijkingen in het beloop der *Sc.* Over de rigting van den ziektevorm naar de hersenen. Over de voorzegging uit de roodheid der huid en uit de keelontsteking. De behandeling: de nadeelen der zweetdrijvende middelen; de braakmiddelen; de verkoelende behandeling en de *methodus antiphlogistica*, de aanwending der koude, het gebruik der *Calomel*. Over de behandeling der afwijkingen namelijk: 'dier gevallen, waar de *Sc.* onder den vorm van het *gastricismus* optreedt,' en bij den overgang van dezen toestand in den *status putridus*.' Over de herstelling na de *Sc.* Over de naziekten: de hydrops, de metastatische oorklierontsteking en verettering. Over de voorbehoeding.

Prof. V.D.B. begint het bijvoegsel met de woorden: ‘hoezeer deze aanteekeningen eigenlijk geene verdere toelichting of ontwikkeling behoeven, zal ik evenwel eenige algemeene resultaten mededeelen, die het gevolg waren mijner eigene ervaring, bij deze zoo belangrijke uitslagziekte.’ Het is dus uit dit oogpunt, dat wij het Geschrift van den Hoogleeraar zullen beoordeelen, hierbij herinnerende, dat het stuk van WENDT als *Systematische Darstellung* beschouwd moet worden.

Omtrent het geschiedkundige verwijst ons WENDT op het Werk van MOST: bij Prof. V.D.B. vinden wij hierover niets aangeteekend; alleen uit Zijn Ed. den wensch, dat één of meerdere Vaderlandsche Geneeskundigen eene beschrijving der epidemiën in ons Land, en der daarbij gevolgde geneeswijzen mogten leveren: niet geheel ondoelmatig zoude het zijn, zegt hij, indien eene onzer *verdienstelijke* maatschappijen eene opzettelijke prijsvraag over dit onderwerp uitschreef; deze Prijsvraag wenschte hij in verband gebragt te zien met de bekende prijsvraag van het Zeeuwsche Genootschap, die onbekroond gebleven is: het is deze vraag, die met regt door STIEGLITZ zoo scherp gegispt wordt; zij behoefde dus waarlijk hier niet herdrukt te worden. Wij vereenigen ons overigens gaarne met den wensch van den Hoogleeraar; doch moeten tevens doen opmerken, dat ons, bijv. van de laatste beduidende *Scarlatina-epidemie*, te *Amsterdam*, de noodige beschrijving ontbreekt: wat wij hier ontvangen kan men niet als zoodanig aanmerken. Hoe zal men zonder bouwstoffen het gebouw daarstellen? Het is dus de beschrijving der Epidemiën, welke in de laatste jaren bij ons geheerscht hebben, die wij, meer nog dan derzelver Geschiedenis, aan de aandacht van onze Geneeskundigen aanbevelen. Onze armoede steekt hier droevig af bij den overvloed van onze naburen!

Wij hebben in het begin dezer recensie het standpunt aangeduid, waarop wij ons bij onze beoordeeling wenschten te plaatsen. Gaarne zouden wij uit den rijken schat van ondervinding van Prof. V.D.B. eenige naauwkeurige en belangrijke ziektegeschiedenissen ontvangen hebben; doch in plaats daarvan geeft ZijnEd. ons eene ruwe schets van de gewone regelmatige gevallen, zoo als deze meermalen door hem waargenomen zijn; ons voor uitvoeriger narigten tot de handboeken verwijzende. Onwillekeurig drong zich bij ons de vraag op, of deze geheele schets ook niet gevoegelijk achterwege had kunnen blijven? De afzonderlijke vermelding en bepaling der *Stadia* is zeker geheel overtollig in een boek voor *jeugdige kunstgenooten* bestemd: de herhalingen, die hierdoor ontstaan, waren dus gemakkelijk te vermijden geweest.

Beschouwen wij evenwel deze beschrijving wat van naderbij.

De verschijnselen, waardoor de Scarlatina zich aankondigt. Hier wordt, met geen enkel woord, gewag gemaakt van den eigenaardigen reuk vóór het uitbreken der *Sc.*, die, volgens WENDT, nooit ontbreekt. De aandoening der keel wordt onder de eerste verschijnselen door WENDT opgegeven. Prof. V.D.B. spreekt hiervan volstrekt niet: 'de koorts eene zekere hoogte bereikt hebbende,' zegt hij, 'vertoont zich het *exanthema* gepaard met de keelontsteking.' De keelontsteking bekleedt, naar ons oordeel, eene gewigtige plaats onder de *Symptomata prodromorum*, het ontbreken daarvan behoort tot de uitzonderingen(1). De beschrijving van dit tijdperk is dus onvolledigen dan die van WENDT, waarin ten minste de meest bestendige eigenaardige verschijnselen aangeduid worden. Wij hadden gewenscht, dat door den Schrijver het ontbrekende bij WENDT aangevuld wierd; het beeld, dat ons door V.D.B. geschetst wordt, heeft niets eigenaardigs, en wanneer den Geneesheer geene andere verschijnselen ten dienste staan, dan die hier opgegeven worden, zal het hem zeker nooit gelukken de ophanden zijnde *Sc.* van eene catarrhale koorts, zelfs bij gissing, te onderscheiden; het ware hier de plaats geweest, over den aard van den pols, welke zich door de jagende snelheid en trilling, door de afwijking in *rythmus* dikwijls kenschetst, over de hitte en droogheid van den mond en de keel, en bijzonder over de zigtbare plaatselijke verschijnselen in de keel (waarop HEIM de Geneesheeren opmerkzaam gemaakt heeft), over de aandoening der slijmvliezen, over de Strangurie, die V. AMMON nog onlangs (in de Epidemie van 1831-1832 te *Dresden*), althans bij kinderen, dikwijls opmerkte, over de pijn in den rug en de aandoeningen van het zenuwstelsel te spreken. Wij vinden overigens, zoowel hier als in het vervolg, de verschijnselen slechts achter elkander geplaatst; noch derzelver verhouding onderling, noch de wijzigingen na den leeftijd, noch hunne betrekking tot de hevigheid der ziekte vermeld; het laatste was vooral dáárom noodig,

(1) De volgende plaats scheen ons belangrijk genoeg, om ze hier mede te deelen: *I have been in the habit, for some time past, of regularly examining the state of the throat, in all the other children of a family where one had already become affected: and I have been not a little surprised to find, that when the fever is about to be severe, the tonsils are invariably affected at least twenty-four hours before the eruption appears, and sometimes two, three, or more days previousy. The day before the eruption appears, the tonsils, which may have been previously somewhat tumid or swollen, generally become considerably more so, at the same time that their colour changes from a pale to a vivid red. By watching these changes, I have commonly been able to tell withen a few hours when the eruption would appear.* D^{r}. HAMILTON, *on the Treatment of Scarl. anginosa. Edinb. Med. et Surg. Journ.* N°. 130.

omdat de Schrijver zich bij het behandelen der voorzegging alleen tot eenige afzonderlijke verschijnselen bepaalt.

De beschrijving der ziekte in het tijdperk der uitbotting. Wij zullen hier de aanmerkingen, die wij bij de beschrijving van het eerste tijdperk gemaakt hebben, niet herhalen; dezelfde fouten, welke ons dáár ten aanstoot waren, komen hier natuurlijk weder terug: wanneer men in algemeene trekken schildert, wat zich in de natuur met zulk eenen rijkdom van verschijnselen aan ons oog aanbiedt, mist het beeld zoo ligt leven en waarheid; van daar uitdrukkingen, zoo onbepaald en ongenoegzaam als de volgende: ‘de koorts eene zekere hoogte bereikt hebbende, vertoont zich het *exantheem* gepaard met de keelontsteking.’ - ‘De pols is menigvuldig gespannen en hard; welke eigenaardigheden gedurende het geheele beloop, naar gelang van de hevigheid der ziekte, bijblijven.’ Omtrent het *uitslag* zelf vinden wij: ‘het vertoont zich dikwijls eerst op het aangezigt, dat gezwollen is; bij velen intusschen nam ik hetzelve het eerst waar op de dijën en armen, vooral ook tegen den wortel des nagels, ook wel aan den hals en dan altijd eerst als kleine roode stippen, langzamerhand als vlekken in een loopende, en aan de huid een geheel helder rood voorkomen mededeelende.’ Het is onze taak niet, de wording en vorming van het uitslag op de oppervlakte van het ligchaam te schilderen: wij verwijzen den Lezer, op onze beurt, naar de Handboeken, doch vooral naar de uitmuntende beschrijving van JAHN, die met de uiterste naauwkeurigheid de ontwikkeling van het *exantheem* heeft gadegeslagen. Hier toch vinden wij met geen enkel woord melding gemaakt van de blaasjes, die, volgens JAHN, nooit ontbreken; hetgeen wij elders vinden heeft alleen betrekking tot de kleur van het *exantheem*. De eigenaardige vorm van hetzelve in de *Sc. miliaris* (waaruit MOST het vocht ter inënting genomen heeft) en de *Sc. pustulosa*, die in *Engeland* zoo menigvuldig voorkomt, en zeer naauw verbonden schijnt met de *angina gangraenosa*, wordt hier volstrekt niet vermeld. Dat dit alles door WENDT met stilzwijgen voorbij gegaan wordt, moet men dááruit verklaren, dat het hem genoegzaam was den ziektevoortgang op de huid als ontsteking te kenschetsen; daarbij houde men in het oog, dat hij zich slechts tot taak gesteld had, deze ziekte systematisch te ontwikkelen.

Het is hier de plaats eene leemte aan te duiden, die men tegenwoordig naauwelijks in een Werk, als het vóór ons liggende, zoude verwachten. Noch door WENDT, noch door Prof. V.D.B. vinden wij iets aangeteekend betreffende de resultaten, die de Pathologische Anatomie in deze ziekte opgeleverd heeft. Het is waar, op die plaatsen, waar over de rigting der ziekte naar de

hersenen, en over de *hydrops post Scarlatinam* gesproken wordt, lezen wij daarvan een enkel woord; doch, zonderling genoeg, is datgene, wat bij het eerste punt door WENDT aangevoerd wordt, regtstreeks strijdig met hetgeen wij bij Prof. V.D.B. vinden. Wat door WENDT bij de *hydrops* gezegd wordt, is alleen in het voorbijgaan aangestipt; wanneer men deze wetenschap zoo oppervlakkig ondervraagt, zal zij ons naauwelijks tot eene juistere kennis der ziekte leiden; als voorbeeld van eene prijzenswaardige naauwgezetheid, stellen wij hier b.v. tegenover het hoogst belangrijke microscopische onderzoek der huid van die *Scarlatina*-zieken, waar 24 uren na den dood het exantheem nog zigtbaar was, door V. AMMON, in het Tijdschrift van CLARUS en RADIUS beschreven: het is waar, de ontstekingaardige natuur van het ziekteproces in de huid wordt hierdoor zeer twijfelachtig!

Niet minder gewigtige besluiten laten zich afleiden uit het onderzoek van denzelfden Geneesheer, omtrent den toestand der hersenen, der longen, en vooral van het hart en het aderstelsel; met dit laatste gedeelte vormen de resultaten, die JAHN van zijne onderzoekingen der lijken mededeelt, een belangrijk geheel.

Wij zullen nu onzen Schrijver volgen, in de ontwikkeling zijner denkbeelden omtrent het wezen der *Sc.*, en de afwijkingen in hare vormen. Vooraf zal het evenwel noodig zijn, de inzigten van WENDT, betreffende deze punten, te doen kennen. ‘De voorwaardelijke oorzaak van de *Sc.*,’ zegt hij, bladz. 14, ‘is en heet o n t s t e k i n g , niet van een' roosachtigen, maar van een' eigenaardigen aard. Als ziekelijk verhoogde werkzaamheid vertoont zij zich in het stelsel der haarvaatjes der huid, en verschijnt dáár als eene hevige opwekking van het slagaderlijke leven; van dáár uitgaande, vertoont zij zich in het algemeene leven der organisatie, waar zij zich door aanmerkelijke storing, en door groote neiging tot gevaarlijke vormveranderingen, als eene o n t s t e k i n g v a n h o o g e r e n a a r d kenschetst.’ Dit grondbeginsel aannemende, plaatst hij dan ook de *Sc.* in zijn systeem onder de ontstekingen. Wij moeten evenwel verder in zijne denkbeelden trachten door te dringen. ‘Elke heete, door aanhoudende koorts vergezelde, plotseling ontstane, ziekelijke toestand, draagt de sporen van ontsteking onmiskenbaar bij zich.’ Het is deze stelling, die als het ware den grondslag van het geheele gebouw uitmaakt, en die wij niet gereedelijk kunnen toegeven; doch wanneer men dit aanneemt, volgen zeker zijne denkbeelden geleidelijk hieruit. ‘Wie eene enkele maal een' zwaar aan *Sc.* ziek liggenden lijder gezien heeft, moet innig overtuigd zijn, dat de algemeene opwekking in het ligchaam..... eenen toestand aanwijst, welke alleen door eene hevig opgewekte werkzaamheid voortgebragt is, en zich in eene ware ontsteking openbaart.’

‘De ontstekingaardige *Sc.* is de éénige vorm, die werkelijk in de Natuur aanwezig is, en in de ondervinding kan aangewezen worden: eene andere, als eene ontstekingaardige *Sc.* komt niet in aanmerking.’ Dat bij eene, als besmettelijk erkende ziekte, eene scheikundige, qualitatieve verandering in de vochten plaats heeft, is wel niet te ontkennen; doch dit is te zeer buiten den kring van onzen invloed. Bij de bepaling der *Causa efficiens* in koortsachtige ziekten is de vaststelling der *diathesis* de hoofdzaak. ‘Dat de *Sc.* ook als ontstekingsziekte door eene smetstof voortgeplant kan worden, dit heeft zij met verschillende ontstekingsvormen gemeen, bijzonder met die, welke uit het reproductieve leven geboren worden, en in membraneuse weefsels te voorschijn komen; de huid als een orgaan, dat bijzonder voor de voeding bestemd is, is de zetel der *Sc.*; hier kan dus gemakkelijk eene smetstof voortgebragt worden.’ Men ziet, hoe dit alles met de bewuste grondstelling staat of valt. - Verder past hij dit op de vormen aldus toe. De *Sc.* heeft eene bijzondere neiging om het *sensorium* aan te doen; het is niet zoo zeer de h e v i g h e i d der diathesis, die de hersenen met gevaar bedreigt, het is eene bijzondere n e i g i n g tot deze rigting, in het wezen der *Sc.* als ingeweven. Slechts dán, wanneer de arts bij zoodanige rigting der *Sc.* ontsteking erkent, zal hij zijn inzigt hieromtrent uit de natuur ontleend hebben, een inzigt, dat eeuwig blijven zal, als de natuur zelve (pag. 16). Aldus ontstaat de *typheuse* of zenuwachtige vorm: eene andere soort van dezen vorm ontwikkelt zich, wanneer de koortsen als *Continuae Continentes*, of *Continuae remittentes* verloopen, en met colliquatieve verschijnselen gepaard gaan. De rotachtige *Sc.* is alleen een heviger vorm van de ontstekingaardige, en evenmin eene bijzondere soort, als het koudvuur eene soort verschillend van de ontsteking is (bl. 8 en 9) De gastrische toevallen bij *Sc.* kan men door de daadzaak verklaren, dat alle hevige en gevaarlijke onstekingsziekten, vooral wanneer zij door een *Contagium* te weeg gebragt zijn, met de duidelijkste verschijnselen van aandoening der spijsverteringsorganen optreden; het meerdere of mindere in de verschijnselen, die eene ziekte vergezellen, is geen grond om eene hoofdverdeeling in de behandeling derzelve te maken. (bl. 9 en 10). De *Sc. miliaris* is niets anders dan eene door de hevigheid der *diathesis* veranderde gedaante van den uiterlijken vorm (bl. 10 en 21). - Men begrijpt de toepassing, die van dit beginsel op de behandeling gemaakt wordt: van de tijdig erkende ontstekingaardige natuur der *Sc.* hangt het welzijn van den lijder af; hij is zoo veel te zekerder gered, naar mate de Geneesheer juister en duidelijker dit beginsel begrijpt (15); het gevaar klimt met de hevigheid der ontsteking in de huid (20); wij zullen den Schrijver

niet behoeven te volgen in zijne redeneringen over de behandeling, over de nadeelen, die uit de miskenning van dit beginsel voortvloeijen. De *Sc. maligna* met gangreneuse keelontsteking, de heete waterzucht, de metastatische oorklier en andere ontstekingen, worden gemakkelijk uit dit beginsel ontwikkeld. Wij erkennen de verdiensten en het talent van den Breslauer Hoogleeraar; zijne teekening van de ziekte is krachtig en waar: doch in zijne algemeene beginselen is hij naar ons oordeel te uitsluitend: het is zijne grondstelling, waarvan Prof. V.D.B. in het Voorberigt verklaart, dat hij van hare juistheid overtuigd is, die wij betwijfelen; reeds van vele kanten is het gevoelen van WENDT genoegzaam bestreden, misschien komt hij nog ter eeniger tijd van het uitsluitende van zijn beginsel terug, zoo als MOST nog onlangs zijne dwaling rondborstig erkend heeft[1].

Beschouwen wij nu de beginselen en denkbeelden, die ons door Prof. V.D.B. over den aard der *Sc.* medegedeeld worden.

In de bepaling der ziekte vinden wij: dat altijd bij dezelve eene sterke opwekking van het bloedvaatgestel wordt voortgebragt, en dat zij steeds hiermede gepaard gaat: dat de wezenlijke verschijnselen zich bepalen tot eene met een bijzonder beloop gepaard gaande koorts, (dus komt het hier niet op den aard, doch alleen op het verloop der koorts aan! *Rec.*) tot het exantheem, de ontsteking van de amandelen en het verhemelte, de desquamatie, en neiging tot zuchtige zwelling. De *Sc.* is in hare ontwikkeling, volgens des Schrijvers eigene woorden, altijd als eene ontstekingziekte te beschouwen. Het zal dus niet onbelangrijk zijn, zijne beschrijving hierbij te raadplegen. De verschijnselen, die door hem aan het eerste tijdperk eener ontstekingskoorts toegeschreven worden, zijn: koorts, sterke hitte, een snelle, volle, niet zeer harde of gespannen pols, meer donkerkleurig aderlijk bloed, schier zonder plasticiteit; meer snelle dan krachtige bewegingen; eene drooge, gespannen en roode, niet bepaald ontstokene maar door bloed opgeloopen huid: erethismus van het zenuwstelsel. Inderdaad, een vreemd beeld van ontstekingskoorts, lijnregt indruischende tegen hetgeen wij bij WENDT over de verschijnselen bij de sterk

(1) ‘Dit bragt mij,’ zegt MOST, ‘op de gedachte, dat er slechts eene Scharlakenkoorts, de zuiver ontstekingachtige, en slechts eene geneeswijze van dezelve, de ontstekingwerende, bestaan kan. Door latere ervaring (in de Epidemie te Rostock van 1829-1831) ben ik tot beter inzigt gekomen. Er bestaan voorzeker tijden en Epidemiën, waarin het karakter van alle haastige ziekten, aldus ook de *Scarl.*, niet zuiver ontstekingachtig, maar galachtig, zenuwachtig, ja rotachtig kan zijn. Dit tot aanvulling van mijn eenzijdig gevoelen omtrent de steeds zuiver ontstekingaardige natuur der *Scarl.*, in mijn vroeger Werk.’ MOST, *Art. Scarlatina* in zijne *Encyclopädie*.

ontwikkelde *diathesis inflammatoria* vinden. Evenzeer bevreemden ons de volgende trekken, waarmede het zeer ontstekingachtig karakter der *Sc.* bepaald wordt: een zeer onregelmatige bloedsomloop, sterke beweging en onregelmatige verdeeling in de massader vochten: met erethismus der vaten een sterk vermeerderd slagaderlijk werkvermogen, sterke zwelling van den bloedstroom met eene gelijktijdig verminderde zamentrekking der wanden van de vaten, bloedophoopingen, enz. Misschien ligt het aan ons, dat wij den zin dezer woorden niet begrijpen; doch, hoe dit zij, wij zouden eerder gissen, dat hier van eene typheuse, dan van eene ontstekingaardige *Sc.* gesproken wordt. Het zal ons spoedig blijken, dat wij van deze ontstekingskoorts te denken hebben. 'De *Sc.* lezen wij, bl. 138, 'heeft een eigenaardig karakter, uit eene bepaalde eigenaardige oorzaak ontspruitende, als de weerkaatsing van eene dieper gelegene werking, dan zich de huid of hare *vasa capillaria* bepaalt.' Ook dit is ons niet helder; doch gelooven wij Prof. V.D.B. regtstreeks in strijd te zien met het beginsel ven WENDT; hetgeen nog waarschijnlijker wordt, als hij later de terugkaatsing der ziekte van de huid op het organisme, als secundaire werking, en dit nog slechts problematisch, aanneemt. 'Zoude niet in vele gevallen,' vraagt hij, bl. 138, 'de in het beloop der *Sc.* zich ontwikkelende treurige verschijnselen, waarbij enkele werktuigen aangetast en verplaatsingen geboren worden, aan eenen werkeloozen toestand der huid toe te schrijven zijn, waardoor zij het vermogen verloren heeft, hare verrigtingen te volbrengen en de opgehoopte hitte in ruime mate te doen uitstroomen?' Wij zien ons gedrongen deze vraag met vragen te beantwoorden. Is hier deze invloed van een werkelooze toestand der huid waarschijnlijk, waar altijd eene sterke opwekking van het bloetvaatgestel aanwezig is, waar wij met eenen ontstekingstoestand te doen hebben? is er geene ruime uitstrooming van warmte, waar een thermometer, aan de huid aangebragt, in sommige gevallen tot 112° F. klimt?

(*Vervolg en Slot in een volgend Nommer*.)

Pandora. Lektuur voor den Beschaafden Stand. Verzameld en uitgegeven door *B.T. Lublink Weddik*.

II Deelen VI Stukjes. Te Amsterdam, bij G.J.A. Beijerinck, 1833-1837. I Dl. 307 II Dl. 314 bl.

Wij willen ditmaal den afgesleten' twist over *luim* en *humor* niet hernieuwen. Gaarne erkennen wij, dat in de bepaling dier woorden de vóórliefde voor eenen enkelen humoristischen Schrijver de beperkingen zoo eng en de vereischten zoo vele gemaakt

heeft, dat er naast dengenen, dien men voor *type* uitkoos, geene plaats voor anderen overbleef. Liever, dan door overdrevene strengheid onbillijk te worden, gunnen wij voorshands aan ieder den rang, dien hem het publiek, of hij zich zelven, toegekend heeft, terwijl wij ter andere zijde niemand boven de wetten van de kunst, boven de voorschriften van het verlichte verstand verheven rekenen, al meende hij in zijn *humor* een schild te vinden, dat hem voor de pijlen der kritiek moest vrijwaren.

En echter meer dan met eenigen anderen Schrijver is de kritiek met den humorist verlegen. Hare eischen worden vaak met een' medelijdenden grimlach bespot: koelbloedigheid, schoolschheid, prozaïsme, en wat niet al meer, wordt haar verweten. Als naar eene onschendbare vrijplaats vlugt de Schrijver naar die talrijke *beschaafde* vriendelijke menigte, wier gevoel hij gestreeld, wier ijdelheid hij gevleid, wier uren hij gekort heeft; en waarlijk, ook wij zouden den man niet achten, die hem gaarne aan zijne onverbiddelijke vervolgers prijs gaf. Erger nog vindt zich de Criticus bedrogen, wanneer hem verweten wordt, dat hij zijnen Schrijver niet begrepen heeft; of dat hij zich met den mantel vermaakte, waaruit de Profeet ontvloden is; dat hij zich aan enkele phrasen vergreep, zonder de strekking des geheels te waarderen; dat hij tegen den vorm getwist heeft, terwijl het op den geest aankwam.

Van daar die schroomvalligheid onzer beoordeelaars omtrent een vak, dat, om de waarheid te zeggen, óf nog nimmer bij ons bloeide, óf reeds uitgebloeid heeft. De stem, die hier en daar en dikwijls, wij erkennen het, ten onregte, tegen het Duitsch-humoristisch *genre*, waarmede wij overladen werden, mompelde, heeft nog nooit haren wensch luide uitgesproken. De kritiek scheen zich zelve te wantrouwen; zij keuvelde met den humorist in den door hem aangeslagen' toon voort, en deed er zich te goed op, dat zij zijnen trant wist na te bootsen, zonder, volgens haar aangeërfd regt, den Schrijver tot verantwoording te roepen, waarom hij dien toon aansloeg. Haar praten lokte andere praters uit, en het werd een onafgebroken onderhoud, dat steeds over dezelfde schijven liep, totdat het ongeduldig publiek begon te verzoeken: ‘Nu, zoo gij wilt over iets anders.’

Men miskenne onze bedoeling niet. Het is geenszins onze meening, eenen Schrijver van wezenlijke verdiensten, die bij zijn eerste optreden algemeen gehuldigd werd, thans aan te randen: wij herhalen het, wij wenschen billijk, maar tevens openhartig en rondborstig jegens hem te zijn. Het door hem gekozen *genre* dwingt hem, meer dan eenig ander Schrijver, met den heerschenden smaak in overeenstemming te zijn. Wij stellen het ons ter taak hem te zeggen, wat deze verlangt,

of hem te verzoeken, ons door zijn genie te dwingen, om hem te volgen. Wij herinneren ons den uitbundigen lof, dien de *Gedachten en Beelden* aanvankelijk inoogstten. De koelheid, waarmede zijne latere Werkjes ontvangen worden, deert ons om zijnen wille. Is de Schrijver achteruit- of de smaak des publieks vóóruitgegaan?

Op het laatste voegt welligt *ja*, op het eerste zeker *neen!* ten antwoord. Wij namen vóór de beoordeeling dezer *Pandora* nogmaals de *Gedachten en Beelden* in handen, en wij vonden in beide geen merkbaar onderscheid. Maar de eerste waren voorbereid, doordien de smaak onzes volks opgewekt was, eerst door de keurige bloemlezing van JEAN PAUL, door den ingang, dien het gezag van voortreffelijke mannen aan de Werken van CLAUDIUS verschaft had, door de gelukkige en ongelukkige navolgingen van den *Wandsbecker Bode* ten onzent, door de *Euphonia* en wat niet al. Toen verscheen het meergemelde Werkje; men vereerde in den bloesemknop de vrucht, die men verwachtte: maar niet spoedig genoeg kwam zij tot rijpheid; in dien tusschentijd vergastte men zich elders, en, zoo het heette, beter. In de *Pandora* miskende niemand de vóórliefde voor de Duitsche School. Jongere vernuften zochten en vonden hunne voorbeelden in *Engeland* of bij de Romantische School van *Frankrijk*. Hunne proeven waren schitterender, sprekender, sterker gekleurd. Zij wonnen enkele stemmen voor zich en droegen daar roem op, als op heirlegers.

Nog ware er iets op het publiek te winnen geweest, indien de schrijvers der andere partij aan het *qu'on recule pour mieux sauter* gedacht hadden. Maar men werd met CLAUDIUS vervolgd, alles van hem werd vertaald, en het minste zoo goed als door TOLLENS, men moest *Claudiaansch* worden om liefdadig te zijn. LUBLINK WEDDIK en TEKNANDER (een ongenoemde, die uitmuntende bijdragen in den geest des eersten leverde) stonden alras niet meer alleen. Van alle kanten daagden gedachtendenkers, brievenschrijvers, proevenmakers op: een *bijwagen* moest aangelegd voor den overvloed; de mensch, de natuur, het leven, de maatschappij werden zoo van vele kanten beschouwd en beschreven, dat het onbegrijpelijk is, hoe men sedert dien tijd zich zelven en anderen nog zoo vaak bedrogen heeft.

Hebben wij regt de zonden van onhandige navolgers op LUBLINK WEDDIK over te dragen? Slechts in zóó verre als de schuld daarvan in het door hem gekozen *genre* ligt. Of voor zoo verre hij het zijne niet genoeg gekarakteriseerd heeft, om aan hetzelve een bepaald standpunt in onze Letterkunde te verschaffen? Beschouwen wij daartoe de zaak van naderbij. De vóór ons liggende *Pandora* geeft daartoe genoegzame aanleiding.

Vestigen wij het oog op de strekking van het vóór ons liggend Mengelwerk, dan verdient de Verzamelaar voorzeker onzen hoog-

sten lof. Reeds de opschriften der onderscheidene bijdragen verwijderen den argwaan, dien de titel, door een' der medewerkers zelven gegispt, (zie 3e Stuk, bl. 246) mogt opgewekt hebben. De heiligste belangen der menschheid maken doorgaans het onderwerp uit. Verlichting van het verstand, zuivering van smaak, veredeling van het hart, doen zich herhaaldelijk als het hoofddoel des Schrijvers kennen. Gaarne haalden wij, als bewijs voor het eerste, de Gedachten *over de verdere volmaking des Menschelijken Geslachts*, 2e Stuk bl. 133 en verv., of *de Tijd zal meer leeren*, 3e Stuk, bl. 201, vooral de regt fiksche *Antwoorden op Zes Vragen, door* C.M. WIELAND, aan. Doch wij bepalen ons slechts tot enkele denkbeelden, die ons bijzonder behaagden en krachtig voor den vooruitstrevenden geest des Schrijvers getuigen.

Ie Stuk, bl. 90: ‘De Romeinen waren gewoon, geene lamp of fakkel uit te blusschen, maar *dezelve* van *zelve* te laten *uitdooven*. Waarschijnlijk, zegt PLUTARCHUS, om ons daardoor te leeren, dat wij noch het vuur, noch het water, noch eenig onontbeerlijk ding zullen bederven, wanneer wij het gebruikt hebben, maar het gebruik daarvan ook aan anderen overlaten. Dat is eene menschlievende verklaring: wij zouden deze gewoonte echter ook tot een zinnebeeld kunnen maken voor onzen tijd. Wanneer hier of daar in de geleerde wereld een licht wordt ontstoken, dat te fel of te flaauw brandt, of de daarbij geplaatste voorwerpen in een te hel licht stelt, dan is het *eenigzins* onberaden, om dit *licht* terstond met geweld te willen uitdooven; wij moeten eerst toezien, of hetzelve lang en goed brandt; vervolgens van nabij de brandstof, de olie en de pit beschouwen, en de vraag trachten te beantwoorden, waarom het ontstoken licht juist aldaar en juist alzoo brandt. Dikwijls gebeurt het nu, dat te midden dezer onderzoekingen de lamp van zelve uitgaat; dit bespaart ons de moeite van het uitdooven en de walgelijke stank voor ons en anderen’.

IIe Stuk, bl. 138: ‘Veel valt er niet tegen het Commandowoord van den Tijdgeest in te brengen, want hij blijft, even als NAPOLEON, altijd voortdrijven, al gaat de togt naar *Egypte*, naar *Moskou*, of naar *Waterloo*. Ik vertrouw echter, dat deze bevelhebber zijne orders van een hooger bestuur ontvangt, zonder dit te mogen of te kunnen zeggen, zelfs niet aan den voornaamsten Staf-Officier; en ik ben er verzekerd van, dat deze Tijdgeest, welk eenen uniform hij drage, zeer goed weet: waarheen? en zijnen hoogen last stiptelijk ten uitvoer brengt; derhalve vind ik de hekel- en spotschriften op den Tijdgeest, hoe fijn gerigt en kunstig gerijmd, minder waar en juist, zoo lang ik in het geloof sta en blijf, dat de hoogste en heiligste magt, door *dezen*

het hoogste en heiligste doel bereiken zal te zijner tijd en te zijner plaats.'

IIIe Stuk, bl. 217: 'Men spreekt er met veel ophef van: om voor de toekomst te leven, te werken, te planten, te zaaijen! dat is slechts in zoo verre *waar*, als men reeds g e n o e g voor het tegenwoordige gedaan heeft; want wij allen behooren toch eigenlijk slechts aan onzen leeftijd, en deze leeftijd eischt, onvoorwaardelijk, de inspanning onzer krachten, de werkzaamheid van onzen geest, de zamenstemming onzer pogingen, om iets groots en goeds te stichten. Uit dien hoofde schijnt het mij veel gewigtiger toe, dat men zich vooreerst tot het tegenwoordige tijdvak bepale, dan dat men zich in bespiegelingen over het duizendjarig Rijk verdiepe, hetwelk, hoe uitnoodigend ook, nog tamelijk verre *achter* (vóór) ons ligt.'

Veredeling van hart is niet minder het verheven doel des Verzamelaars. De leer der liefde wordt overal openlijk of in beelden voorgesteld. Bepaaldelijk is dit de strekking van het *Dagboek van eenen Menschenvriend* (waaruit de *pleitrede voor de barmhartigheid* ons bovenal behaagde). 4^{e} Stukje, bl. 51, van het *Dagboek van eenen Arts;* van de *Gedachten van* TEKNANDER, 3^{e} Stukje, bl. 198 en verv., van onderscheidene *Gedachten en Opmerkingen*, van enkele *Parabelen*, b.v. 2^{e} Stukje, bl. 108, 109. De liefderijke menschlievende zin straalt ook in den geheelen toon meermalen door; tot voorbeelden mogen strekken (2^{e} Stukje, bl. 194).

'Ga nu heen met al uw verstand en wijsheid, en zoek de gebreken en vlekken in menschen en boeken: een moeijelijk en droevig werk; misschien is het echter uwe bestemming. O! indien gij daarvan overtuigd zijt, zoo zoek dezelve te bereiken; het is dan uw pligt en wij zullen er u voor danken: maar - een woord! vergeet ook het goede niet, al zijt gij zelf zoo goed en wijs, dat alles bij *uw* licht verdonkerd wordt. Na de eerste schepping was alles goed, zegt de Schrift: wat zullen wij van u zeggen, als er naar uw menschelijk oordeel bijna niets goed en alles kwaad is.'

IIIe Stukje, bl. 232: 'Eene moeder heeft meermalen troost in tranen; - maar niemand der sterfelijken wage het ooit, om het gevoel van haar te beschrijven, die het wezen beweent, dat zij eens onder het hart droeg. Dit is even onmogelijk voor den Schilder, als voor den Dichter; dat gevoel is nimmer in de woorden eener taal gekleed - en heil ons! het leed der aarde wordt door geene al te getrouwe herhaling ooit verdubbeld bij hem of bij haar, die hetzelve in oorspronkelijke en onnavolgbare kracht leerden kennen.'

Indien de medegedeelde voorbeelden niet genoegzaam mogten

zijn, om het doel der *Pandora*, verlichting en veredeling, te doen kennen, kunnen wij ons op de uitspraak van den Verzamelaar zelven en van een' zijner medewerkers beroepen: ‘de toon en geest (der *Pandora*),’ zoo heet het in het Voorberigt, ‘zal overeenkomstig den smaak van den beschaafden stand zijn: korte stukjes, zedekundige bespiegelingen, aan- en opmerkingen over verschillende zaken, ernst en scherts. - Heeft men den goeden middentoon tusschen *wijsgeerige behandeling en enkel dichterlijke voorstelling* kunnen treffen; heeft men geene onbelangrijke onderwerpen gekozen en dezelve nuttig en onderhoudend, al is het soms wat vreemd, ontwikkeld en voorgedragen - alsdan waren tijd en moeite niet te vergeefs besteed.’

Krachtiger nog en stouter laat TEKNANDER zijne leus hooren, bl. 198: ‘*Omne simile claudicat*, d.i.: alle vergelijking gaat mank. Wilde men dezen regel ten strengste laten gelden, dan kon men gerustelijk afstand doen van alle nasporing, van iedere uitdrukking omtrent het bovenzinnelijke. Maar wie komt niet liever, zij het dan ook hinkend en kruipend, ook slechts een weinig verder, dan dat hij eeuwig aan dezelfde plaats geboeid en gebannen bleef? En zoo dan, leve onze kreupele Metaphysik op krukken! al valle zij nog zoo dikwijls jammerlijk op den neus. Zoo verschoone men beeld, leenspreuk en vergelijking, daar het onzinnig zou wezen, eene onzinnelijke taal te wenschen: onze kennis, ons verstand hinke alzoo immer voort!’

Wij hebben nog eene derde bedoeling den Verzamelaar toegeschreven, het is de zuivering van den smaak. Wij zien dit onmiskenbaar in de *Proeve over de Romantische Werken van* W. SCOTT, en den brief van BIBLIOPOLUS (?) 3^{e} Stukje, bl. 303; in de *Verhandeling over de Taalzuivering*, in de hier en daar verspreide uitvallen tegen historische Romans en de Fransche School doorstralen. (b.v. 4^{e} Stukje, bl. 165 en 185. Zie voorts ook 5^{e} Stukje, bl. 160. *Beeld*, 2^{e} Stukje, bl. 176; 3^{e} Stukje, bl. 288, 289 enz.) Hier en daar zelfs getuigen enkele trekken van een' diepen blik in het wezen der kunst. Tot bewijs strekke het begin der eerste Parabel, bl. 103, 104; - doch wij onthouden ons van verdere aanhalingen.

Van zelf spreekt het derhalve, dat het grondgebied, waarop zich de Verzamelaars bewegen, het allernaast aan drie vakken van menschelijke wetenschap grenst: aan Wijsbegeerte, Poëzij en Kritiek. Hier echter wacht ons eene zonderlinge ondervinding. Juist deze zijn de drie vakken, die het scherpst door den Schrijver worden aangevallen. Zoo wordt hier en daar van eene valsche Wijsbegeerte gesproken (4e Stukje, bl. 11. Wij weten zeer goed, welke de Schr. onder de éénig ware verstaat.) In de Verhandeling over het zeggen: *de Tijd zal meer leeren*, bl. 211 en verv., worden de Wijs-

geeren in het algemeen der spotzucht prijs gegeven. In het 5e Stukje, bl. 140, wordt ter loops FICHTE (zie 1e St., bl. 63) gehekeld enz. - De Dichters lijden vooral niet minder onder de pen der Schrijvers. Men vergelijke 3e St., bl. 263; 5e St. bl. 156, 160; 4e St. bl. 11, 14; 6e St. bl. 233, 234 enz. Maar boven alles zou het schijnen, dat de Critiek zich aan onze Schrijvers hoogelijk bezondigd had, indien wij niet van elders hare inschikkelijkheid jegens hem kenden. Wij vinden dergelijke uitvallen tegen de Recensenten bijna ontelbare reizen, b.v. 4e St., bl. 2, 7, 13, 93-96; 5e St., bl. 186; 6e St., bl. 231 enz. enz.

Wij gelooven gaarne, dat het hier en elders geschrevene waarheid behelst: maar het onbestemde der slagen, welke de Schrijvers toebrengen, geven den schijn, alsof zij ook op anderen gemunt waren, die zulk een' aanval niet verdienen. Wat meer is, zij maken het standpunt, waarop de Schrijvers staan, moeijelijk te bepalen: want wij gelooven hun onregt te doen, wanneer wij hen onverdraagzaam achten jegens iedere andere Wijsbegeerte dan de Socratische der 19e Eeuw, jegens iedere andere Poëzij dan die der verloopene Eeuw in *Duitschland*, jegens iedere anonyme Kritiek, alsof het meer op den naam des Beoordeelaars, dan op de billijkheid van het vonnis aankwam. Geven zij niet zelve den schijn, alsof zij, onder het voorwendsel van vooruitgang, teruggang prediken, wanneer onze jeugdige Dichters gesmaad worden, de Critiek, die het verouderde af wil breken, verjaagd, en de wijsgeerige woeling en beweging onzer Eeuw met een medelijdend schouderophalen wordt bejegend? Boezemt het geen wantrouwen in, wanneer voor het gebouw, dat zij wenschen op te rigten, de Wijsbegeerte niet de balken mag leggen, de Poëzij niet de versierselen, de gezonde Aesthetiek niet de rangschikking maken?

Doch wij moeten dieper tot den grond van dit verschijnsel dóórdringen en daartoe nogmaals hun *genre* onder de oogen nemen *Luim* en *humor* zijn uit hunnen aard hoogst subjectief. En bij ieder wezenlijk luimig Schrijver springt die eigenschap in de oogen. Wij bedoelen hiermede niet, dat de humorist zich voor zijn publiek naakt behoeft uit te kleeden: neen, hij mag zich, zoo veel hij wil, maskeren, kleeden, schilderen, knevelen, mits hij ons slechts een bepaald beeld in zijne schriften voorstelle, en daarop zijne ideeën en vormen betrekkelijk make. Neem CLAUDIUS b.v. en zie hoe naauwkeurig zijn *Andres* ons tot in kleinigheden voor oogen gesteld wordt: hij denkt alles, wat een vroom burgerman in dien tijd, den tijd van LESSING en KLOPSTOCK, van NIKOLAÏ en LAVATER denken moet; zijne vormen zijn geheel in overeenstemming met zijnen geest; zijne subscribenten zoowel als zijne likdoornpleisters: en wat niet in het karakter van den man rijmde, is door een ver-

nuftig hulpmiddel op zijnen geleerden neef, den *Homme de Lettres à Wansbeck*, overgedragen. Neem CHARLES LAMB, hij is geheel de oude Kantoorklerk, die weinig buiten zijne stad gezien heeft, en al de steedsche begrippen en vooroordeelen heeft van een' burgerman uit *Londen*. Neem, om van een Hollandsch voorbeeld te spreken, Meester MAARTEN VROEG van VOSMAER, hoe naauwkeurig is in hem de welmeenende Dorpschirurgijn en in zijne vaardige TOONTJE eene bedrijvige huismoeder geteekend. Zelfs onze jeugdiger humoristen hebben die subjectiviteit niet verwaarloosd: van daar hunne *paradoxiën*, die, hoewel nu en dan aanstootelijk en onwaar, echter de karakteristiekste trekken uitmaken van den persoon, dien zij wenschen voor te stellen.

Maar kan dan de humorist zich boven deze zelf gekozen bekrompenheid en eenzijdigheid heenzetten? het objectief ware en schoone doen kennen en prediken? Wij gelooven ja! indien echter het subjectieve in zijne wijze van voorstelling bewaard blijve. Doch wij willen niemand vooruitloopen in het oordeel over een' man, die, hoezeer hij met wijsgeerige verhevenheid de letterkundige verschijnselen onzes tijds beschouwde en waardeerde, echter in den vorm, dien hij koos, zijne individualiteit sterk en krachtig geteekend heeft.

Ook LUBLINK WEDDIK heeft eenmaal de behoefte aan zoodanig eene individualiteit gevoeld, en daarom den persoon van Oud-Oom JACOB geschapen. Hetgeen hij in deze verdichte persoonlijkheid schreef, behoort zeker tot het beste, dat wij van hem bezitten. Maar met dat al had Oud-Oom JACOB niet genoeg scherpe trekken, niet genoeg luim, dan dat hij zich vrij kon waren van het gezelschap van parasite Neven en Pachters, die zich naar zijn voorbeeld vormden, en voor wie hij wederkeerig wat inschikte. Doch Oud-Oom JACOB valt niet onder onze beoordeeling. In de *Pandora* vinden wij niets van hem. Intusschen ook ditmaal schijnt L.W. zijne individualiteit te hebben willen bewaren. Daaruit verklaren wij het verzoek in de Voorrede, dat niet ieder, die het goedvond, hem met bijdragen mogt vereeren. En toch heeft hij nog zijn bestek te ruim gemaakt, en zijne liefdearmen te wijd uitgespreid. Of is het niet, alsof hij allen roept in zijn *genre* te denken en te schrijven, wanneer hij CLAUDIUS hoofdverdienste bepaalt tot het voorstellen van een zuiver *rein menschelijk gevoel*; zie 1^{e} Stukje, bl. 57, wanneer wij elders, bl. 175, eene zonderlinge verdediging van het veelschrijven aantreffen? 2^{e} St., bl. 175.

‘Men is verwonderd, wanneer men in eene groote ruimte niet eens veel letters en in het geheel geene gedachten vindt, b.v. in zekere Boekwerken, Romans en Tijdschriften. Men ziet dus, dat de mensch verbazend veel en tevens verbazend weinig voort-

brengt, maar het is, veel of weinig, toch zoo beter, beter, dan dat hij geheel stil zat en niets deed; want dan doet hij kwaad, of poogt het te doen.'

LUBLINK WEDDIK is verder gegaan. Hij wenschte, dat de toon zijner Pandora *overeenkomstig den smaak van den beschaafden stand ware*. Van daar dat hij den stijl en de vormen nabootste van hetgeen hij in hoogere kringen heerschende toon meende te zijn. Er is hier eene poging om tot objectiviteit te geraken. Van zelve toch werd men er toe gebragt, om uit het oogpunt van dien stand over onderwerpen, die haar ter harte gingen, als het ware *ex concessis* te redeneren; maar die objectiviteit moest nu en dan met de persoonlijke overtuiging des Auteurs in strijd geraken. Terwijl wij, b.v. 4e St., bl. 63, eene bittere satire op het gebruik van uitheemsche woorden lezen, houdt de Schrijver zelf zich niet geheel en al van dat zwak vrij. Ons viel, b.v. 5e St., bl. 150, in het oog: '*Afzetten* is rijk aan beteekenis -- dieven en roovers met een *la bourse ou la vie*' - ofschoon geen Hollandsche afzetter in het Fransch zijn handwerk uitoefent; in hetzelfde Woordenboek vinden wij *ici bas* en *cela suffit*, waar het Hollandsch even goed was. Elders, b.v. 4e St. bl. 101, wordt de mode gehekeld, ofschoon deze kracht en kleur aan dien zoogenaamden beschaafden stand geeft. Ja zelfs de *Synonymiek* en de *Proeve van een Menschkundig Woordenboek* bevatten dikwijls *persifflages* van hetgeen uit zijnen boezem ontleend is. Men leze b.v. 2e St., bl. 146 en in het 6e de Hoofdstukken over *de Audientie* en *de Titels*, bl. 246 vg., 255 vgg. Zoodat wij moeten besluiten, dat de Schrijver slechts meermalen den toon aanslaat en niet altoos uit het oogpunt van dit bevoorregt en zeker veelal meest verlicht gedeelte des menschdoms redeneert; terwijl hij zich vaak op het terrein houdt, hetwelk men zoo gaarne dat van het *gezond verstand* zou noemen.

Maar wat bevat dat gezond verstand? - Al hetgeen twee brave, ongeleerde, d.i. ongestudeerde lieden, bij nuchtere zinnen en helder weder, kalm van allen hartstogt, en in de zoete overtuiging, dat zij, en honderd andere eerlijke lieden zoo als zij, hetzelfde gevoelen deelen, bespreken - denken had ik haast geschreven; maar denken onderstelt meer vrije werkzaamheid van den geest, dan waartoe zich het gezond verstand verledigt; en het meerendeel der regels, die het waagt te uiten, zijn de eigendom van denkers en schrijvers, die zulks voor u deden. Onder die resultaten ligt *rijp en groen*, b.v. sedert 1830, dat vrijheid een ijdele klank is, om de menigte te begoochelen; dat het vele licht der verlichting wel eens brand kon stichten; dat de wereld beter zou zijn, als de menschen beter waren gezind; dat het niet te berekenen is, hoe ver het menschelijk vernuft het in deze eeuw van ontdekkin-

gen nog brengen zal; dat de duivelsopera's voor de zeden gevaarlijk zijn; dat de Jezuïten met CLEMENS XIV niet uitgeroeid zijn; dat een burgerman gelukkiger is dan een Koning, het *aetas parentum* van HORATIUS; doch ik wil mijne Lezers met het opnoemen dier dikwijls gehoorde waarheden niet lastig vallen, maar alleen aanwijzen, dat de Schrijvers der *Pandora* te dikwijls dergelijke ideeën op den voorgrond geplaatst hebben, daardoor menigwerf zaken herhaald, die reeds anderen meermalen zeiden, en op de krukken hunner metaphysik, om TEKNANDERS uitdrukking te gebruiken, geen' stap voortgekropen zijn. Een klein voorbeeld kan onze meening duidelijk maken; 2e St., bl. 198, lezen wij: 'De dagen van *Vendémiaire, Nivose, Germinal, Messidor* en *Fructidor* zijn voorbij; de tiendaagsche Week, de Guillotine, de Bergmannen, en de onvermoeide redenaars, de gedrogtelijke Republiek, deze verslindende *Boa-Constrictor* der vorige eeuw - alles ligt als een droom op den achtergrond; maar die vreesselijke droom houdt velen wakend, nog bezig, en werkt terug even als de lijder, die, na eene hevige, felle koorts, pijn in alle leden gevoelt. *Europa* moest die heldenkuur doorstaan; (?) maar in hoe ver de gemartelde lijderes er werkelijk beter door geworden is, zal niet gemakkelijk te bepalen zijn.'(!)

Voor het *aetas parentum* diene V^{e} St., bl. 158: '*Bataaf*. - Als een hedendaagsch redenaar, met eene fijne stem, eenen bril op den neus, en hoogopgaande stropdas, op den redenaars-troon staat, en zijne nieuwmodische, gepoederde, tengere, snuivende, in het zwart gekleede toehoordertjes, vruchten der 19^{e} Eeuw, alzoo aanspreekt: "O Bataven!" - dan wenschte ik wel een' van die gebronsde, reusachtige, degelijke Batavieren uit de 2^{e} of 3^{e} Eeuw onzer jaartelling te zien binnentreden, met het wolfsvel om de bruine harige leden, de speer in de hand, den teenen korf op het hoofd: zoude hij langen tijd in de spreekzaal blijven?'

Wij vorderen met die beide beelden geen' enkelen voet buiten den kring, waarin de dagelijksche meeningen ronddraaijen; doch genoeg, wij keeren terug tot het punt, waarvan wij uitgingen, en besluiten, dat uit den kring dierzelfde meeningen die stelregels ontleend, en te zijnen gevalle voorgedragen zijn, waartegen wij vroeger opkwamen, dat Wijsbegeerte hersenbreken is, en dat de eene Wijsgeer den ander uit het zadel ligt; dat de Poëzij droomen voor waarheid vent, en de jeugd opgeblazen maakt; dat de Kritiek de vrucht is van nijd en wraakzucht; dat de Geleerden wijsneuzen en dieven zijn. Neemt b.v. het anders regt geestige artikel *Aanhalen*, 4^{e} St., bl. 13.

'b.w. Eigenlijk een woord voor Geleerden en Kommiezen - want beiden zullen zonder aanhalingen niet ver komen.' (Is het hunne schuld of die van hun beroep?) 'De aanhalingen der ge-

leerden zijn schitterende daauwdroppen, die zij, des morgens vroeg' (ten gevalle van het beeld, want er zijn ook *Lucubrationes*) 'als niemand nog wakker is, van de verschillende bloembedden' (weder ten gevalle van het beeld) 'der geleerde wereld afligten en op hunne Schriften doen kleven,' (een nat tijdverdrijf bij hunne drooge bezigheid) 'opdat menigeen dezelve voor perels houde' (omdat zij zelve het er voor houden en aan hunne perels wenschen aan te snoeren), - 'maar het bedrog komt vroeg of laat aan den dag' (wanneer zij namelijk hunne Auteurs niet aan den voet der bladzijden citeren); 'of zoo gij wilt, gouden bakerspelden, waarmede het papieren kind, dat de Geleerden met moeite baarden' (die dan toch iets anders doen dan enkel stelen en aanhalen), 'in het doopkleed wordt vastgehecht en alzoo aan het publiek voorgedragen; meermalen bladvullingen, waar de Schrijver liever zijne boekerij dan zich zelven laat spreken.'

Erger wordt nog de spotternij, wanneer de Hooggeleerden en Zeergeleerden zelve worden aangevallen, zoo als b.v. 6e Stukje, bl. 260, wanneer *Minerva's heiligdommen*, de Academiën en hare inrigtingen onbillijk beoordeeld worden, 5e St., bl. 135. Gebreken daarentegen, die binnen den kring liggen, dien wij bedoelen, vonden wij niet genoeg en naar verdienste gegispt, als daar zijn: de inschikkelijkheid voor het oordeel der meerderheid, het wantrouwen tegen al wat nieuw is, het genootschappelijke ledigzitten, de aanmatiging op uitwendige zedelijkheid, de nationale ijdelheid, en wat dies meer zij. Wij schrijven dit alles dááraan toe, dat de Schrijver bewust of onbewust de denkbeelden eener ambtelooze, brave, burgerlijke menigte tot maatstaf gekozen hebbe, en zich daardoor de gelegenheid benam, om hetgeen werkelijk tot de uitspraken van het gezond verstand behoorde, aan den toets eener strenge Wijsbegeerte te onderwerpen.

Wij ontkennen niet, dat er in die meeningen veel goeds aan te treffen zij, dat het onbevooroordeeld gemoed dikwijls even waar als krachtig spreekt. Een voorbeeld putten wij uit het 2e Stukje der *Pandora*, bl. 119.

'Een gelukkig huisvader vierde zijnen geboortedag te midden van een talrijk gezin. De vreugde, die zijn hart vervulde, sprak uit zijn oog, en hij beschouwde met een *zeldzaam* genot zijne bloeijende kinderen. Geschenken van allerlei aard en waarde lagen voor den huisvader op de tafel uitgespreid, en hij nam *deze* telkens in de hand, beschouwde en bewonderde *dezelve*, en zag met een regt vriendelijk oog op zijne kinderen. Na een oogenblik van stilzwijgen wendde de huisvader zich tot de zijnen, en vroeg hun op eenen minzamen toon: 'Kinderen! wat hebt gij eigenlijk "heden met al deze geschenken bedoeld?" - "Wij wilde,"

was het antwoord, “u een blijk onzer liefde en trouw geven.”

“Maar,” hernam de vader, “ik bezit genoegzame bewijzen daarvoor, buiten deze geschenken.”

“Lieve Vader!” zeide toen zijne oudste dochter, eene bloeijende maagd; “gij miskent ons bijna: wanneer de dankbaarheid het hart ontgloeit, kan *dezelve* niet rusten, voordat zij zich ontboezemd heeft; wanneer wij heden den Allerhoogste vurig danken voor het bezit van onzen waardigen vader, dan smart het ons, dat wij aan God geen heilig offer kunnen brengen, geen ander, dan onzen dank; daarom handelen wij alzoo jegens u, als wij jegens den Eeuwige zouden handelen, indien wij Hem een waardig geschenk als dankoffer konden aanbieden.”’

‘Er stond een traan in het oog des vaders, toen hij deze woorden hoorde. “Hoe schoon,” zeide hij met aandoening, “werkt de echte godsvrucht op de kinderlijke liefde! Zoo vereenigen zich reeds hier beneden Hemel en Aarde!”’

Terwijl wij gaarne bij zulke trekken vertoeven, bejammeren wij het te meer, dat wij zoo vele oude bekenden slechts in een nieuw kleed aantroffen, omdat het oordeel der *goede lieden* vaak bij hunnen tijd ten achter is; des te meer betreuren wij uitspraken te vinden, die, onontwikkeld, slechts ten halve waar, nu en dan geheel onjuist zijn. Omtrent die aangenomen stelregels geldt vooral hetgeen LUBLINK WEDDIK omtrent heerschende woorden en begrippen te regt gezegd heeft: ‘de meeste zijn Montgolfieren en Augustijns, die onzeker omhoog en omlaag dwalen.’

(*Het slot in een volgend Nommer*).

De Neven. Blijspel, in Vier Bedrijven.

's Gravenhage. W.P. van Stockum, 1837. VIII en 173 bladz.

> Ik acht een schoonen naam, die waardig wordt gedragen.
> III *Bedrijf*, III *Tooneel*.

Indien men den *Gids* van onverschilligheid jegens het Hollandsche Tooneel verdenkt, omdat hij dit Blijspel niet eer beoordeelde, vergist men zich. Ondanks het vele alledaagsche, zoo vertaald als oorspronkelijk, dat, helaas! op onze schouwburgen gegeven wordt, zou hij er niet eens eene hulde aan zijnen smaak in zien. Wanneer men eenigen invloed op zijnen tijd wil uitoefenen, moet men den geest van dezen tot in zijne afdwalingen bestuderen. Doch mijn toon is aanmatigend, en ik beoordeel het werk van een' man

van geest, ik loop gevaar door hem ten tooneele te worden gevoerd als - laat hij het invullen als hij mijne Recensie gelezen heeft.

Mag het echter billijk of nuttig heeten, een Tooneelstuk te beoordeelen vóórdat het gegeven werd? Voorzeker, wanneer het ware verdienste bezit, en echter luttel kans heeft te worden gespeeld. Iets dat ten onzent nog al gebeurt, zeggen spotters, als een stuk niet regtzinnig - klassiek is. En weet gij, wat zij daardoor verstaan? Geen meesterstuk van onzen WISELIUS, dat bevalt, ten minste om zijne schoonheden geëerbiedigd wordt, ondanks dat het de leden van een geslacht ten tooneele voert, waaraan het publiek zich niet langer verwant gevoelt, ons slagtoffers van een noodlot schildert, waarvoor wij geene sympathie meer koesteren, te zuiver Grieksch, te weinig Hollandsch is. Neen; zij verstaan er eene soort van Treurspelen onder, in de laatste tijden door de middelmatigheid geleverd, waarin de eenheden geëerbiedigd zijn, maar waarvan de intrigue niets boeijends heeft, die vertrouwden tot vervelenden maken en verraders doen optreden, die niemand verraden dan den Schrijver. Ik zou er u zamenspraken in kunne aanwijzen, die voorbeelden zijn, hoe men *niet* spreken moet, uitbarstingen van hartstogten - maar bij eene andere gelegenheid het volgende over die pogingen eene doode op te wekken, door kwakzalvers, die zoo weinig amusants hebben. Ik gewaagde er hier slechts van, om te verzekeren, dat het mij, juist om dit puritanismus eeniger Censors, gestreeld heeft, den vertaalden *Sardanapalus*(1) en de oorspronkelijke *Mathilda en Struensee*(2), in dit Tijdschrift spoedig te zien getoetst en geprezen. Maar eene beoordeeling van een Blijspel, Tooneelstuk of Treurspel, waarover het publiek in staat zal worden gesteld zelf het vonnis te wijzen, heeft voor mijn gevoel iets voorbarigs en vermetels tevens. Voorbarigs, dewijl men door het geven van een verslag de verrassingen bederft; vermetels, dewijl een stuk, dat bij de lezing slechts middelmatig voldoet, bij de vertooning, zoo de Auteur kennis van het tooneel bezit, kan bevallen en boeijen.

Genoeg ter verontschuldiging, indien deze vereischt werd. Mijn aanhef legt mij nu de taak op, te ontwikkelen wat de kunst van een' beoordeelaar verwacht, nadat een stuk vertoond werd. Het gemakkelijkste eerst. Hij zwijge als het volkomen gevallen is. Het fluitje is de scherpste aller Recensenten. Wanneer het laauw werd ontvangen, zich naauwelijks staande hield, en stil ter ruste ging,

(1) *Sardanapalus*. Naar het Engelsch van Lord BYRON, door H. VINKELES. *De Gids*, I^{e} Jaarg. 1837, N°. 5, bl. 261-262.

(2) *Mathilde en Struensee*, door M^{r}. A. VAN HALMAEL. *De Gids*, IIe Jaarg. 1838, N°. 2, bl. 95-103.

trachte hij na te sporen waaraan dit zij toe te schrijven. Het is geen genoegelijke arbeid, want het publiek heeft doorgaans gezond verstand en de Auteur doorgaans niet minder eigenliefde. Maar zoo het met daverend handgeklap van het tooneel scheidde, om later tallooze malen even zegevierend die baan te doorloopen; dan verklare hij de oorzaken der bewondering, wijzige en regele haar. Vindt gij niet, dat de laatste de moeijelijkste der drie opgaven is? De lastbrief van den beoordeelaar werd wel door de kunst geteekend; maar het publiek eischt slechts genoegen, vermaak, uitspanning. En welken eerbied hij voor de eischen der eerste koestere, hij mag nooit vergeten - of hij moest lust hebben lid der bent van eenige onzer Censors te worden - dat het tooneel bestaat om de aanschouwers, dat de aanschouwers er niet zijn om het tooneel. Waarlijk, ik aarzel - ik beken, ik verzoek - hoe de Auteur der *Neven* grimlacht, nu mijn toestand iets van den zijnen krijgt, in de Voorrede van zijn Stuk[1], wanneer hij getoond heeft te weten, wat er al tot een Blijspel vereischt wordt, en vergeving vraagt voor zijne eigenliefde, indien deze hem tot eene dwaasheid verleidde. Hij schenke ons *la tirade modeste*, ja, doe met ons zoo als wij met hem deden, dat is, schrijve onzen arbeid, onzen lof en onze blaam aan liefde voor de kunst toe! Wij huldigden die reeds in hem eer wij het Boeksken half ten einde hadden gelezen. De benijdenswaardige! Hij heeft met allen, die beoordeeld worden, niet alleen het regt gemeen, zich op zijne Lezers te mogen beroepen; hij kan ons naar zijne lagchende aanschouwers verwijzen. De Auteur zoude ons echter zeer tegenvallen, indien hij om hunne toejuichingen geene aanmerkingen meer dulden kon; zoo hij een weinig citroen in den honig niet piquant vond. Laat hij van onze wenken, voor zoo ver hij die juist vindt, voor een tweede Blijspel gebruik maken. Wij eischen niet, dat hij het gegronde onzer aanmerkingen in het publiek toestemme; SCOTT had gelijk, toen hij schreef: ‘Een Auteur moet zich vergenoegen in het vervolg zulke misslagen te vermijden, zonder te beproeven die te verbeteren, welke hij reeds beging. Een onheilspellend oud spreekwoord zegt: “Beken en word gehangen” en, inderdaad, ik weet niet, wie partij voor een' Schrijver zal kiezen wanneer hij zelf zijne eigen feilen erkent. Zoo hij zich daarentegen wacht dit te doen, zal hij altijd een' drom van onoordeelkundige bewonderaars vinden, die zelfs zijne gebreken zullen prijzen. Naar mijn gevoelen moet dus de kritiek, na de uitgave van een Boek, slechts voor het vervolg, *voor de toekomst* vruchten dragen.’

(1) Bl. VII.

En wij hopen uit belangstelling in het Hollandsch Tooneel, uit liefde voor den roem des Auteurs, dat hij ons nog menig Blijspel schenken zal.

Een woord over de Voorrede, zijne theorie, eer wij tot de *Neven*, zijne praktijk, overgaan. Hij spreekt in deze niet van de Comedie bij de Ouden, en wij zijn er hem dankbaar voor. Allerwaarschijnlijkst echter heeft ook hij, om de schilderachtige uitdrukking des Hoogleeraars te bezigen, het opstel van Prof. GEEL, *Over het Blijspel bij de Grieken*, toen het in de armen van den *Vriend des Vaderlands geklemd* zat, *voorbijgegaan*. Immers de arbeid van een' geest, als die van den schrijver van *Onderzoek en Phantasie*, had hem tot nadenken moeten opwekken; het gold hier zijn lievelingsvak, en het genoemd Stukje is even rijk aan heldere denkbeelden als aan oorspronkelijk vernuft. Het bekende: *Que diable allait-il faire dans cette galère?* is geene verontschuldiging voor den Auteur der *Neven*. Wilt gij weten, wat wij gelooven dat hij gedaan zou hebben, indien hij het gelezen had? Hij ware opgewekt geworden eene historische theorie te beproeven onzer Klucht- en Blijspelen. Zoo wij ons niet in hem bedriegen, zou hij dan betreurd hebben, dat BREDERODE en zelfs HOOFT de intrigues der Ouden op onzen grond overbragten; maar hij had tevens het talent gehuldigd, waarmede zij schetsen van Hollandsche zeden in die vreemde vormen wisten te lijsten. Nooit werd ons volksleven juister geteekend, aanschouwelijker voorgesteld, meer op de daad betrapt, dan door hen. Hij zoude de waarheid, den geest, de naïviteit hebben geprezen, waarom die stukken nu nog verdienen te worden bewonderd. Een paar voorbeelden uit honderd, die ik zou kunnen aanhalen, de overigen kunt gij zelf vinden, zoo gij niet te kiesch zijt oud-Hollandsch te lezen. Welk een aardig tafereel van eene rijkeluidochter hangt RIJKERT in het Ve Tooneel van het IIe Bedrijf van den *Warenar op;* wie onzer durft met het *scabreuse* verhaal van RITSERT in het IIIe Tooneel van het IVe Bedrijf van hetzelfde stuk, in natuurlijkheid van uitdrukking en keurigheid van beschrijving, om den prijs dingen? BREDERO'S spelen vloeijen over van schoonheden van dien aard; *de Amsterdamsche Hal der Zeventiende Eeuw*, b.v., door KACKERLACK, in het *Moortje*, IIe Deel, Eerste Uitkomen, geschilderd, is levendig zonder voorbeeld. Doch ik mag niet verder afdwalen; indien de Auteur, zeide ik, in dezen geest had voortgearbeid, hij zoude dan niet zulk eene scherpe scheidingslijn tusschen Kluchten en Blijspelen hebben getrokken, en in LANGENDIJK eer gebrek aan oorspronkelijkheid, dan gebrek aan verhevenheid hebben gelaakt. Het laatste was de schuld van zijn publiek; de eerste, indien hij die al bezat, ging te loor door den invloed van het Fransch tooneel op het onze. Wat was

er het gevolg van? Zijne stukken zijn vergeten, terwijl er van HOLBERG, zeker geen kiescher Dichter dan LANGENDIJK, nog in het geheugen van elken Deen leven, nog in *Koppenhagen* ten toonele worden gevoerd. Welke? Niet *den Stundeslöse*, die overdrijving van een karakter; niet MELANMPE, eene Tragicomedie, waarin men SGANAREL aantreft; niet ULYSES *von Itacia*, eene parodie van Duitsche blijspelen: neen, *den politiske Kandestöber, Barselstuen*, JACOB VON TYBOE *eller den stortalende Soldat* enz., schetsen van Deensche zeden, Deensche dwaasheden, Deensche deugden. Aan voorbeelden, hoe gevaarlijk het is ten onzent MOLIÈRE te willen navolgen, zouden latere Blijspeldichters het onzen Auteur niet hebben laten ontbreken. Van *de Driftige* tot *de Hekelaar* was het vergrootglas, waardoor men eene belagchelijke zijde van een karakter zag en liet zien, de oorzaak eener scheeve voorstelling. Ik koos, om niet partijdig te zijn, liever de beste dan de middelmatige, welke ik mij herinner. Zoo, aan het einde van dat overzigt, de vraag bij den Auteur was opgerezen: welke soort van Blijspel is voor het Publiek onzer dagen geschikt? wij zouden ons verblijd hebben, zoo hij had durven antwoorden: een Blijspel, dat ons lagchen en denken doet; eene fijne gisping niet van karakters slechts door hunne *idiosyncrasien* merkwaardig, maar van de gebreken der onderscheiden standen in ons vaderland, eer *une Comédie de Moeurs* dan *une Comédie de Caractère*, bovenal een *Tableau de genre* en geene *Charge*.

Het is opgemerkt - en ik huldig het fijn vernuft en het juist oordeel van hen, die dit deden - dat sommige beoordeelingen in den *Gids* meer voor den Schrijver van het Werk, dat gerecenseerd werd, dan voor het Publiek, dat het boek lezen zoude, gesteld schenen. Verre van te willen beslissen, of de toestand onzer Letterkunde deze rigting der kritiek wettigt, wensch ik mij zelven geluk, dat ik heden geene aankondiging heb te schrijven, dewijl het Blijspel reeds overbekend is; dat ik mij lang met de kunstideeën des Schrijvers mag bezig houden, daar elk onzer aan deze reeds een' genoegelijken avond verschuldigd is.

Laat ons zien, welken weg hij in zijne Voorrede insloeg en tot welke uitkomst deze hem leidde.

Hij stelt MOLIÈRE op den voorgrond, en te regt; het is een van die weinige geniën, welke men evenzeer bewondert als lief heeft. Wanneer de dwaasheid der menschen ons ergert, lezen ook wij den *Misanthrope;* - wij slaan den *Bourgeois Gentilhomme* op, eer wij een bezoek zullen afleggen bij een' nieuwelings rijke, en vermaken ons dubbel, wanneer wij later familietrekken opmerken. Wij gevoelen soms behoefte, ter eigen waarschuwing *Le Malade Imaginaire* te lezen. Wij zijn noch oud noch deun genoeg, om

den *Avare* met huivering te zien, wij verzuimen geene voorstelling van den *Tartuffe*. Mogen wij dus beweren, dat wij tot de vrienden en voorstanders van MOLIÈRE behooren? Wij hopen ja, en echter, wanneer de Schrijver voortgaat, de eeuw en den landaard van MOLIÈRE de geschiktste voor het blijspel te noemen, wanneer hij hem zelfs zijne caricaturen benijdt, dan twijfelen wij aan de juistheid zijner redenering, dan verdenken wij hem van te ver gedrevene bewondering. Eilieve! wat boeit ons dan eigenlijk *nog* aan deze stukken? Het kluchtige, dat de Schrijver straks zoo scherp veroordeelde? De knechts, die huwelijken koppelen, door met de vaders den gek te scheren; de *Sganarelles*, die zoo onbeschaamd dartel zijn, als zij eene aardige min ontmoeten; de echt-Fransche GEORGE DANDIN, het voorbeeld, hoe men op de schaamtelooste wijze ter wereld overspel predikt? Voorzeker niet. ‘De zotskappen’ dan, ‘die hij slechts had aan te wijzen; de maskers, waarnaar hij den wijsvinger slechts had uit te strekken;’ de *Précieuses ridicules*, die ons publiek niet meer begrijpt; de verwaande geneesheeren, die hunne verwaandheid niet langer in dien dos uitkramen? Neen, andermaal neen, - dat alles was uitmuntend voor zijnen tijd; maar het is nu het algemeen menschelijke, de driften van het hart, de dwaasheden van het hoofd, welker schildering wij er in bewonderen. Zoo MOLIÈRE thans onder ons leefde, gelooft gij niet, dat hij meer stukken in den geest van *Tartuffe*, minder kluchten in den smaak van de *Fourberies de* SCAPIN zoude schrijven? Ik wil niet beweren, dat hij dan geen' anderen LODEWIJK XIV zoude behoeven, om hem de hand boven het hoofd te houden!

Er was een tijd, dat men in *Spanje* de Menuët slechts gegrijnsd danste, bij onzen waltz valt zelfs het masker der decentie af; het eischt meer talent, den laatste dan de eerste te schilderen; er is hartstogt in - maar er zijn lieden, die u niet vergeven, dat gij dien ziet en schetst! Ziedaar, naar ons gevoelen, den grootsten hinderpaal voor een' hedendaagsch blijspel-dichter ten onzent, de overdreven-kluchtigen zou niemand herkennen - de waarlijk bespottelijken worden door hunnen buurman op het eerste gezigt genoemd. Maar hoeveel grooter is de zegepraal, en wie onzer denkt niet, eer hij er een' Dichter hard over valt, aan het ‘heden mijn, morgen dyn?’

Zoo SCRIBE, om zijne veelschrijverij wel wat veel in de schaduw gesteld, zoo SCRIBE ten onzent geboren ware, ik geloof niet, ‘dat hij een schrander advocaat, handig baardschrapper, of ijverig ambtenaar zou zijn geworden;’ indien het niet onbescheiden ware, ik zou grooten lust hebben te vragen, wat anders dan zijn genie den Auteur der *Neven* bewogen hebbe, op te treden? Het klinkt fraai in GRAY'S *Elegy, written in a Country Church-Yard:*

Some village Hampden, that with dauntless breast
The little tyrant of his fields withstood
Some mute inglorious Milton here may rest
Some Cromwell guiltless of his country 's blood.

Ik wenschte, dat ik zoo zeker ware, dat de Auteur der *Neven* MOLIÈRE slechts bewonderde in die opzigten, waarin hij het verdient, als dat elk waarachtig genie, in den toestand onzer Maatschappij, aan het licht komt. De koude van ons bloed, de vochtigheid van onzen hemel, de ernst onzer zeden, - amphibiën zijn zelden dartel, - moge ons minder tot de gunstelingen van scherts, vernuft en geest maken; wanneer wij liever willen grimlagchen dan schateren, is er in Nederland stof genoeg om blijspelen te schrijven, mits men het genie van den Auteur der *Neven* bezitte. Hij gaat echter ver in zijne liefde voor MOLIÈRE, zelfs zóó ver van te beweren, dat, in vergelijking met dezen, de arbeid der latere Fransche Schrijvers - hoor hem zelven. 'En evenwel,' zegt hij, 'Classieke waarde bezitten slechts weinige dier stukken.' Wij wenschten, dat men ons eindelijk eens eene goede definitie van dat woord Classieke gave - het heeft veel van een flikkerend wapen, waarmede men zoo driftig schermt, dat wij nog niet weten, of het uit ijzer, staal of zilver gesmeed is. Is Classiek, Classieker en Classiekst, na, nader en naast aan het ideaal der Kunst? Zoo ja, is het ideaal der kunst in de zeventiende en negentiende eeuw hetzelfde? Of was er eene eeuw, die dat ideaal beter dan alle overige begreep, en welke? Moet men van alle Classieke stukken het minder Classieke, dat is, de huldiging van den geest des tijds, aftrekken? Zien wij, b.v. juist, als wij de *Ecole des Vieillards* van de 19^{e} eeuw Classieker houden dan den *Avare* van de zeventiende; even Classiek als de *Tartuffe?* Ja, is de stijl van het eerste stuk niet nog waardiger; zijn de karakters van het laatste *en masse* niet minder sprekend; is het *Parijs* van DE LA VIGNE niet aanschouwelijker dan dat van MOLIÈRE? Wij wenschen niet, al stemt men dit laatste toe, dat men DE LA VIGNE navolge - helaas! wij hebben er de proef van gezien. Wij wenschen een Hollandsch Blijspel, ernstiger des noods dan het Fransche, mits die ernst het gevolg van onzen volks aard zij. '*A Literature*,' het werd nog onlangs in *America* gepredikt '*a literature to have real freshness and power must be moulded by the influences of the society, where it had its origin*.'

Doch wij mogen niet langer uitweiden. *De Neven* zullen ons een begrip geven van het Blijspel, dat onze zeden toelaten. Wij erkennen, dat het een van de beste soort is.

Welke is de *Intrigue* in *de Neven?* Het publiek zal u antwoorden: de opheffing der zwarigheden, welke het huwelijk van FRANS

VERSPAL en AUGUST VAN LOON - twee studenten, die denzelfden Oom hebben - in den weg staan. De echt van den eersten wordt gedwarsboomd door de afhankelijkheid des jongelings van dien oom, welke eene adellijke nicht verlangt, - door de hebzucht van zijnen aanstaanden schoonvader, die zijn kind niet aan iemand, die niets .. dat is geen geld heeft, wil uithuwelijken. De liefde van den tweeden is eene echt romantische: hij heeft eene schoone gezien, haar het leven gered, zij is verdwenen en ondanks zijne verliefdheid blijkt het hem onmogelijk gewaar te worden, wie, waar en wat zij is. Vergeef mij, zij is een engel in zijne oogen, hij is nog geen twintig jaar. En die zwarigheden worden in vier bedrijven op eene wel niet altijd zeer waarschijnlijke, maar meestal overgeestige wijze uit den weg geruimd, door AUGUST, den waren held van het stuk, een' allerbeminnelijksten jongen, een ideaal van een' student. Zóó verre het oordeel des publieks.

Begrijpt ge nu, waarom er op den titel staat:

> ‘Ik acht een' schoonen naam, die waardig wordt gedragen!’

Begrijpt gij, welke gedachte de Auteur, die ons niet enkel wil doen lagchen, neen, ons ook wil doen denken, in zijn stuk aanschouwelijk heeft willen maken? Ik vrees neen, het is velen beoordeelaars dus gegaan, een' enkelen uitgezonderd. Wien vraagt gij? Den geestigen verslaggever in den *Avondbode*, die al te hoffelijk was, toen hij beweerde, dat er in de *Neven* stof genoeg was voor tien Blijspelen, die gelukkig voor zijnen roem, in zijne eigen werken nooit zoo karig van geest is. Hij heeft de gedachte, die er in de *Neven* schuilt, niet aangewezen, maar begrepen; zijn oordeel, zijn vernuft, zijn genie is er ons borg voor. En welke is zij?

Laat mij haar in eene vraag mogen in het midden brengen - het is de bescheidenste wijze; wij zullen bij de beoordeeling der intrigue zien, hoe de Dichter die beantwoordde:

Welke figuur maakt de adel van geboorte ten onzent in de dagen, die wij beleven, en in welke verhouding staat hij tot den rijkdom, die adel des koopmans, die adel van een handeldrijvend volk?

De Baron van ZEVENVAN is uit een oud geslacht gesproten, - hij werd op het veld van eer verminkt - hij gaat gebukt onder het drukkend wigt der armoede - maar draagt dien last waardiglijk, - want *he is the very soul of honour*. Hij heeft de kieschte, meest juiste, helderste begrippen van eer; hij leert zijn' zoon *que le bon vieux tems est passé*, dat men in onzen tijd iets meer moet zijn dan baron, mensch en burger in den edelsten zin van het woord; ik zoude veel met hem op hebben, zoo hij dien jongeling beter gevormd had. Deze, een traditioneele dwaas, wil een arend wezen, en beweert, dat men ten onzent en in onzen tijd de vrije vlugt slechts aan ganzen vergunt, omdat de ganzen de meerder-

heid hebben. Is deze schets juist, billijk, waar? Ik zal mij niet vermeten het te beslissen, ik ben niet van adel, ééne aanmerking slechts. Het getal onzer latere jonkheeren is groot, het getal der Baronnen ten onzent, vooral van hen, wier voorzaten, van denzelfden naam, aan het hoofd van Hollands Edelen, naast den Graaf gestreden hebben, zeer klein, en dat, zoo iemand in 1838 binnen *Leyden* verpligt zoude zijn van een' bankier ƒ1000 te leenen, hem voor die schuld eene maand uitstel te vragen en om die af te doen het laatste op te offeren, schijnt ons overdreven. Wie zijn geslacht mogt kunnen bewijzen tot in de dagen der BREDERODES, EGMONDS, ARKELS en WASSENAARS, zoude zelfs bij hen, die er roem op dragen

D'être vilain et très vilain,

eerbied inboezemen en zich zeker niet vergeefs tot onzen Koning wenden.

Is deze Baron, - wiens zoon niets uitvoert dan op een rijk huwelijk peinzen, - eene soort van *anomalie* in ons Vaderland, wat zullen wij van den rentenier, den bankier en den jongeheer zeggen, die allen in meerdere of mindere mate verteerd worden door de zucht van adel te zijn, niets vurigers wenschen, dan hunnen neef, hunnen zoon of zich zelven met de Freule in den echt te verbinden? Als burgers ontkennen wij de waarheid van dezen karaktertrek. Ging VINCENT VERSPAL alléén aan dat euvel mank, *passe*, schoon de zucht Wel-Edel Geboren te worden, in *Holland*, al-gemeener is dan die van zich Hoog-Wel-Geboren te hooren noemen, schoon het natuurlijker geweest was, dat de zoon van den smid op het raadsheerlijk kussen had willen zitten dan een diploma uit *Saksen* te laten komen.

Ziedaar de aanmerking, die wij op de gedachte hebben. Indien wij haar voor een oogenblik waar houden, en dus ook toegeven, dat een Oom VERSPAL onzes tijds nog over de hand van zijnen neef mits ten gunste eener Freule beschikt, en dat onze Jongelingschap, als AUGUST, er genoegen in vindt, den adel te beschimpen, dan bekennen wij gaarne, dat de Auteur haar meesterlijk heeft uitgewerkt. Wij zullen hem daarvoor, bij de beschouwing der karakters, naar waarde prijzen. Zoo wij nog eene bedenking tegen de intrigue hebben, het is de noodelooze vertraging van den voortgang van het stuk, in het Vierde Bedrijf, waarin PETER en HANNA uit de lucht komen vallen, omdat - ja omdat de Auteur de situatie niet genoeg doordacht heeft, om het stuk in Drie Bedrijven te laten afloopen. Maar zijn wij niet onbillijk? Het *hors d'oeuvre* speelt zoo levendig, bevalt zoo zeer op het tooneel, en een minder talent had er Vijf Bedrijven van gemaakt!

En nu de *Karakters. Mes respects aux Dames*, allerliefste meisjes, als zusters te veel op elkander gelijkende, doordat SOPHIA even

hoog boven KAREL staat, als JULIA boven EDUARD, aardig gecontrasteerd in hare liefde, daar de neiging der eene reeds bekend is als wij kennis maken, die der andere zich onder het oog van het publiek ontwikkelt. En waarlijk, hoe weinig woorden zij spreken wanneer JULIA door eene bevallige Actrice wordt vertegenwoordigd, wie het aan geen talent ontbreken mag, dan doet het natuurlijk

'Ik ken u niet genoeg.'

en het reiken harer hand aan den gelukkigen en betooverden AUGUST eene treffende uitwerking.

Ik vraag er den ouden Heeren vergeving voor; maar ik kan van AUGUST niet het laatst spreken. Zijne expositie, Iste Bedrijf, Iste Tooneel, moge wat lang zijn, hoe neemt hij ons dadelijk in door zijne welwillende en werkzame vriendschap, hoe vloeit zijne rede over van scherts en geest, zoodra Oom VERSPAL optreedt! Wij bewonderden in den Acteur, die deze rol vervulde - den Heer PETERS, - hoe meesterlijk hij partij wist te trekken van de proeve van declamatie, die hij bl. 27 geven moet. Wel was het eer kerkgalm, dan baliedreun; maar de uitslag mogt schitterend heeten. Dat Declamateurs en Acteurs er door leerden inzien, hoe zij zich en de taal, die zij spreken, door overdrijving bespottelijk maken. Hoe verder zich deze rol ontwikkelt, hoe schooner zij wordt. Voorwaar, in zulk een karakter kon het opkomen, zich voor zijnen neef uit te geven, (bl. 32) een greep, waaraan de Dichter een der schoonste Tooneelen van zijn Blijspel verschuldigd is. Vreemd kwam ons bij de lezing, als bij de vertooning, de tirade in koddigen ernst voor, (bl. 53), ja, wij zouden deze en zijn' uitroep aan het einde van het I^{e} Bedrijf gaarne weggelaten zien; maar hoe echt verliefd is daarentegen, ondanks de leelijke *schoone boomen*, zijn verhaal (bl. 58-60). Éénig schoon mag zijne onbeschroomde zonderlingheid in het 4e Tooneel van het IIIe Bedrijf heeten: al had de Auteur slechts deze en het daarop volgend berouw in het 5e bedacht, wij zouden hem den dichterlijken lauwer waardig keuren. In het IVe Bedrijf redt hij den Jonker van ZEVENVAN; vreesde de Auteur, dat wij, zonder de beminnelijke zedigheid en aardige spotternij, welke hij op dat oogenblik in zich vereenigt, niet genoeg van hem zouden houden? De arme FRANS, die geheel aan hem wordt opgeofferd, tot in het achtste, tot in het laatste Tooneel van het IVe Bedrijf toe, waarin hij nog altijd de bloodaard is en blijft! Waarom niet door een enkel bewijs zijner studie dit karakter een weinig op den voorgrond gebragt? AUGUST had het kunnen lijden.

De Jonker VAN ZEVENVAN en KAREL TER LAAN zijn al wat zij zijn moeten, als *accessoires.* De eerste vergoelijkt door niets zijne onbeduidendheid - laat de adel voor hem optreden; de andere is

niais à faire crêver de rire, en toch een meester in het biljartspel, men hoore: FRANS VERSPAL weigert *revanche*, erkennende, dat hij een prul is. KAREL gevoelt zijne meerderheid.

Dat kon wel moog'lijk wezen,
Want, in de *Paauw* vooral, zou 'k Maingaud zelf niet vreezen.
Laatst speelde ik met August; dat hadt ge moeten zien!
Het ging in honderd uit, ik had pas zeventien,
Hij twee en negentig, je zult me naauw gelooven;
Ik maak hem in den hoek, breng mijnen bal naar boven,
Placeer mij op het kruis en rol op mijn gemak,
Tot vijf en twintig maal, den rooden in den zak.
Maar 'k had den laatsten bal wat al te vol genomen,
En was van 't kruis geraakt. Om weêr er op te komen,
Moest ik *doubleren*, 'k mis, August maakt een *bloqué*
Per arabier... Vervloekt! De satan speelde meê!
Hij was, op vijf na, uit; ik mogt dus niets *risqueren*,
Had vrij goed afgespeeld... Daar gaat hij mij *tripleren!*
En tracht den rooden toen te snijden; 't was gedaan
Zoo die gezeten had; gelukkig bleef hij staan.
Een *contre* deed mij, in den middelzak, verloopen;
Hij gaf een' *coup de bas;* wat bleef mij nog te hopen!
Een misstoot... en 't was uit! Ik kreeg *fameus* het land,
Maar 'k raak, *caramboleer*, en schoon ik lag aan band,
Jaag ik een' *coup de cinq* roijaal hem voor de kiezen;
Dit deed hem zijn partij, zijn *queue* er bij verliezen,
Die hij baldadig, vloekend, razend brak aan stuk.
Een ieder wenschte mij, met dien triomf, geluk
En gaf me...

FRANS.
Dit verhaal buigt al mijn' moed ter neder.

KAREL.
Parbleu!

FRANS.
Ik ben een kruk.

Bravo, bravissimo!

Ik vraag den ouden Heeren vergeving, hen zelfs naar deze jonge lui te hebben laten wachten. VERSPAL wordt, naar ons inzien, op den Amsterdamschen Schouwburg te *bourru* gemaakt, vooral sedert dat men eene *broek* in een *buis* heeft veranderd, en nog eene andere weinig kiesche, - maar natuurlijk-ware vraag weglaat. O die *indecente decentie!* Zijn karakter doorziet ge zoodra hij voor het eerst optreedt. AUGUST roept uit, dat de schuld door FRANS gemaakt:

't Zal grootpapa den smid nog in zijn graf doen blozen!

VERSPAL (*opvliegend*).
Zwijg, onbeschaamde, zwijg! Hij, hij een smid geweest?
Een ijzerhandelaar. Als gij 't geslachtboek leest,

Dan ziet ge er in hoe hij zijn waren heeft verzonden,
Met schepen vol, naar Luik, naar Stokholm en naar Londen.
Een smid!... Dat niemand ooit zoo 'n schendtaal van u hoor'.
Een smid!... Wat komt mij, op mijn' ouden dag, al voor!
Een smid!

Een klein vlekje mag niet voorbij gezien worden; de zoon van een' ijzerhandelaar weet, dat ijzer van *Luik, Stokholm* en *Londen* komt, maar er niet heen wordt gezonden. Als aardigheid is het te sterk, de man is te opregt om zoo aardig te zijn.

AUGUST verontschuldigt zich, dat hij niet beter wist.

VERSPAL (*hevig*).
Wist niet beter? Kwade jongen!
Wie heeft u, satan, die godd'loosheid voorgezongen!
Een smid!

AUGUST.
Maar 't was...

VERSPAL.
Een smid! Mijn vader! Hij, een man!...

AUGUST.
Vergeef mijn scherts.

VERSPAL (*tevreden gesteld*).
Maar scherts?... Zijt gij er zeker van,
Dat gij maar schertste?

AUGUST.
Zou 'k in ernst zóó kunnen spreken?
Kom, oom! gij moest u 't hoofd niet langer daarmeê breken.

VERSPAL.
Gij schertste maar? Gij weet?...

AUGUST.
Ik weet wat waarheid is.

VERSPAL.
Dat grootpapa Verspal een man was...

AUGUST.
Wel gewis,
Een man en zelfs een man... een man, die daarenboven...

VERSPAL (*hem de hand reikende*).
Geen woord meer van dien smid, men mogt het eens gelooven!
De wereld is zoo...

Zijn opdringen van de Freule is vrij natuurlijk, zijn tooneel met TERLAAN meesterlijk, IVe Bedrijf, VIe Tooneel; de omarming misschien een weinig Fransch, een weinig *vaudeville*-achtig; hunne klagt over den slechten tijd boven onzen lof. Ik zag tranen in de oogen der aanschouwers, als AUGUST zich in de armen van den Baron werpt, zijn Oom om zijn' geld niet ontziet, en deze bewogen uitroept:

Niet zoo driftig, jongeheer,

Ik ben er ook nog.

Zijne laatste woorden:

August, gij zijt een kind.

zijn Fransch van het hoofd tot de voeten.

TERLAAN is *une ame vendue* aan den afgod onzer eeuw, het goud, wat praatziek voor een' bankier, hier te rijk en te snoeverig, IIe Bedrijf, I^{e} Tooneel, en dáár te winziek en te lomp, IVe Bedrijf, VIe en VIIe Tooneel; maar hij moest toch uitkomen: zoo hij niet een' oogenblik zwak genoeg was van adel te willen zijn, zouden wij vrede met hem hebben. Wij hopen echter, dat de Auteur ons weldra een bewijs zal leveren, dat hij den handel niet altoos zoo eenzijdig - wij hadden bijna gezegd, op zijn BILDERDIJK'S beschouwt: ons Land staat of valt er mede.

Ik sprak u reeds van den Baron VAN ZEVENVAN; wij hebben op dit karakter geene andere aanmerking, dan die wij u reeds mededeelden. Wij willen hem u regt doen kennen, door een der uitmuntendste, zoo niet het uitmuntendste, tooneel uit het Blijspel. Het is zijne teregtwijzing van AUGUST, die hem voorbeeldeloos beleedigd, allerbaldadigst beschimpt heeft.

DE BARON (*met Kalmte en ironie*).
Nu tusschen ons, mijnheer! 'k bewonder u voorwaar;
Zoo schrander oordeelt ge over menschen, over zaken,
Een niets weet gij tot iets, een iets tot niets te maken.
Wat diepe kennis ligt bij u, in ieder woord;
Het is of men Rousseau, Montaigne zelven hoort.
Ik min dien eed'len zwier, dien toon, zoo kiesch als aardig,
Dat dichterlijk vernuft, Voltaire en Gilbert waardig;
Uw vergelijking van den beker en den wijn,
Bij adel en bij geld, ze kan niet juister zijn.
Zij stelt het menschdom, als slechts drinkend, mij voor de oogen...
Vernuftig uitgedacht, wijsgeerig overwogen!
'k Geloof dat gij, gij zelf, den man benijden zoudt,
Die, wat hij drinken moog', zijn glas in waarde houdt.
Aan overdaad dient schande en ongeluk geweten;
Bij 't misbruik van den drank, wordt 't glas aan stuk gesmeten,
Door 't misbruik van het geld wordt naam en stand onteerd.
Ook heeft mij uw vernuft, mijnheer! nog dit geleerd,
Dat, schoon men in zijn glas slechts water heeft te schenken,
Men dan nog waarlijk zich wel ernstig mag bedenken,
Eer dat men argeloos met menig ander klinkt,
Die uit een grover glas zelfs fijne wijnen drinkt,
En 't groote dwaasheid is, die elk zich zal beklagen,
Aan 't ongeslepen glas zijn fijner glas te wagen.
'k Bedoel hier niet zoo zeer een' mind'ren stand; 'k bedoel

(plotseling nadrukkelijk en streng). -

Den ongeslepen' mensch, die, zonder eergevoel,
Laaghartig zich vermeet, den man van eer te honen;
Dien 't medelijden, slechts verachtend, kan verschoonen,
En die, tot welken stand...

AUGUST (*op wien de toon des barons indruk maakt*).
Baron! wat de oorzaak zij...

DE BARON.
Een oogenblik, mijnheer, de beurt is nu aan mij,
En zonder beelden, wil ik verder tot u spreken.
Het doel van uw bezoek is me al te klaar gebleken;
Gij wildet enkel mij beleedigen...

AUGUST.
Gedoog...

DE BARON (*met waardigheid*).
Voor uw beleediging, mijnheer! sta ik te hoog.
Met al uw' overmoed kondt gij me niet verneêren,
Gij kent mij niet...

AUGUST.
Ik was...

DE BARON.
Gij moet mij kennen leeren.

En de Auteur redt op eene gelukkige wijze den ouden Edelman van de blaam, die het veilbieden der hand zijner dochter op zijn karakter zou kunnen werpen.

Welk vader zou de hand tot zulk een onheil leenen!
Ik bleef dus weigeren...

AUGUST (*meer en meer ontroerd*).
Baron! een enkel woord...

BARON.
Intusschen had 'k, mijnheer! veel goeds van u gehoord.
Ja, zonder dat de glans van 't goud mij kon verblinden,
Wenschte ik, voor mijn Julie, in u den man te vinden
Die harer waardig, haar verwierf en eenmaal haar
't Verlies eens vaders zou vergoeden; o, zoo zwaar
Drukt mij die zorg... genoeg; die wensch deed mij vergnnnen,
Dat ge ons bezocht, mijnheer! hadde ik vermoeden kunnen
Hetgeen 'k eerst nu bespeur, dat 't voorstel van uw' oom
Veel minder 't roosje gold, dan wel den ouden boom,
En hij mij, zonderling, de omstandigheid verheelde,
Dat gij, met hart en ziel, niet in zijn wenschen deelde...
We hadden zulk een uur, als dit, niet doorgebragt;
Gij hadt mij niet miskend, en ik u niet...

AUGUST (*ten uiterste getroffen*).
Veracht!

De verzoening is uitmuntend bewerkt.

Indien PIETER en HANNA op hunne plaats waren, ik zoude de wijze waarop zij geteekend werden slechts kunnen prijzen.

En nu *de Stijl*. Indien ik in het belang onzer tooneelspelers den Dichter der *Neven* een' raad mogt geven, het zoude deze zijn: boven alles zijne gelukkige gave, zich natuurlijk, juist en onverbloemd uit te drukken, verder te ontwikkelen. Ook ik ben

niet vrij van den zuurdeesem der Fransche school, die voor de Blijspelmuze, zoowel als voor die van het Treurspel, zekere waar-

digheid van woordschikking eischt, welke zij niet onaardig verdedigt, door het onderscheid aan te wijzen tusschen natuur en kunst. Maar men wordt waarlijk bang hiertoe aan te raden, wanneer men hoort, hoe gezwollen onze Acteurs het arme Hollandsch maken, wanneer zij gelooven, dat er iets in de verzen zit. De Heer PETERS, wij bekennen het gaarne, heeft ons betooverd, wanneer hij vergat, dat hij in rijm sprak; wij behoeven hem de plaatsen niet aan te wijzen; hij heeft zelf ongetwijfeld opgemerkt, waar en hoe hij het publiek electriseerde. Wilt gij nu mijn meer algemeen oordeel over den stijl der *Neven* weten? Ik had gehoopt, dat gij het reeds uit de proeven zoudt hebben opgemaakt. Het is eene vloeijende, levendige dictie; waar verheffing vereischt wordt of scheen te worden vereischt, eenigzins gedwongen en overdreven, misschien eene *reminiscentie* der lectuur van vele onzer tooneelstukken. Deze hinderde ons vooral in de redenering van EDUARD, (bl. 86, 91,) en de predikatie van VERSPAL (bl. 21). Zoo onnatuurlijk predikt geen Leeraar meer, die in 1836 een' AUGUST VAN LOON onder zijn gehoor heeft. Meesterlijk daarentegen is de beschrijving van het ziekbed van den Jonker, (bl. 121-122,) en AUGUST'S verklaring, waarom hij niet duelleert (bl. 129).

Vraagt gij nu nog of wij het werk van den Auteur der *Neven*, hebben toegejuicht bij de opvoering, of wij hem en ons Tooneel hartelijk met deze proeve geluk wenschen? Acht gij het eene vleijende lofspraak, wanneer wij u verzekeren, dat wij zoo hoog met den Dichter loopen, dat wij in zijn' lateren arbeid eene meer ware intrigue durven voorspellen? Wij geven die gaarne Het zoude ons grieven, zoo onze aanmerkingen er u of hem een' oogenblik aan hadden doen twijfelen. Doch wij zijn niet van hen, die een' Schrijver bij zijn' eersteling den wierook in het gezigt zwaaijen, om hem bij zijn tweede stuk hard te vallen, om bij zijn derde te verklaren, dat zijne bloesems nooit vruchten zullen worden. Wij huldigen in *de Neven* een waarachtig talent, en zouden wenschen, deze Recensie niet te hebben geschreven, indien zij op u een' anderen indruk maakte. De Heer VAN DEN BERG - maar het menschelijk hart is zijne studie, en wij vreezen niet, dat hij het onze onderzoeke; hij zal er die vriendschap in vinden, welke wij voor hen koesteren, van wie de Hollandsche Letterkunde veel eischen, veel hopen mag, dewijl zij begonnen met veel te geven.

Papier en druk zijn het Blijspel waardig.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Eenvoudig Onderwijs in de Leer der Zaligheid. Bijzonderlijk tot eene Handleiding bij den kleinen Catechismus over den weg der zaligheid; door J.J. Swiers, *Predikant te Vries. Te Groningen, bij* M. Smit, 1836.

De Eerw. SWIERS levert hier, vooral aan zijne Katechisanten, eene geschikte handleiding tot voorbereiding en herhaling van zijne Katechisatiën. Het schijnt eene uitbreiding van het door hem uitgegeven onderwijsboekje: *De Kleine Katechismus*, zoo het schijnt, genoemd. Recensent kent hetzelve niet. Maar daarom kan hij evenwel verklaren, deze handleiding met genoegen te hebben gelezen. Hij kan dan ook dezelve allezins aanprijzen, als een nuttig Boekje voor alle Katechisanten, maar ook voor degenen, die hunne belijdenis reeds hebben afgelegd; al volgden zij dan ook daarbij niet den leiddraad van het kleinere Geschrift van den Schrijver. Ook uit dit Boekje is voor pas aankomende, maar ook meergevorderde leerlingen en leden der Hervormde Christelijke Gemeente veel goeds en nuttigs te leeren.

Na de Inleiding, in welke de Eerw. Schrijver handelt over hetgeen tot zaligheid leidt, verdeelt hij het geheel in drie voorname afdeelingen: over *de kennis van God, de kennis van den mensch*, en *'s menschen verlossing door Jezus Christus*. Wat onder elk derzelve behoort, wordt geleidelijk en duidelijk onder dezelve behandeld. Het kan wel niet noodig zijn dit breeder op te geven.

Hoewel wij geene bijzondere aanmerkingen op dit geschrift hebben te maken, kan het echter niemand bevreemden, dat wij niet in elke bijzonderheid het met den Schrijver eens zijn. Daar ons doel alleen is, deze uitbreiding van het Godsdienstig onderwijs van dezen Godsdienst-Leeraar aan te kondigen en aan te bevelen, achten wij het min gepast in bijzonderheden te treden, ten aanzien van welke wij van hem zouden verschillen. Ééne aanmerking meenen wij echter niet te moeten terug houden. Het geldt de ontwikkeling van hetgeen het lijden en sterven van JEZUS voor zondaren is. Zie bl. 97-99. Het bevreemdde ons daarbij niet te hebben vermeld gezien, dat het hoofddoel van hetzelve is de zedelijke verbetering van zondaren. Wij lezen dat toch duidelijk op vele plaatsen der H.S. Zie Rom. V en VI doorgaande. II Cor. V:15. Tit. II:13 en 14. I Petr. II:24 en meer anderen.

De Eerw. SWIERS is, blijkens zijne denkwijze, in dit Boekje doortralende, daarvan toch ontwijfelbaar met ons overtuigd. Waarom komt dit dan ook hier niet uit? Het denkbeeld, in den Bijbel heerschende, dat wij ons door CHRISTUS en zijn bloed, zijn gehoorzaam lijden en sterven, met God moeten laten verzoenen, sluit dat mede in, gelijk de Schrijver dit zelf, bl. 104 en 105, wel schijnt te doen opmerken, maar niet genoeg, noch dáár ter plaatse, noch vroeger, met ronde woorden zegt. Wij meenen, dat dit nogtans dringend noodzakelijk zij. De geachte Schrijver dezer Handleiding denke hierover na, en zijn geschrift stichte vooral voor zijne leerlingen velerlei goeds!

M^{r}. A. de Pinto, *Handleiding tot het Burgerlijk Wetboek*. (*Eerste Gedeelte. Inleiding. Handleiding.*) *'s Gravenh.* 1837. XX en 297 bl.

De hulpmiddelen tot eene wetenschappelijke beoefening des regts zijn velerlei. Zij verschillen naar mate van de meerdere of mindere ontwikkeling en uitbreiding der nationale Wetgeving bij verschillende volken. Werken van praktische toepassing en veelzijdige beschouwing, zoo als dat van TOULLIER, kunnen eerst ontstaan, nadat de wet jaren lang ontwikkeld, uitgebreid en op het dagelijksch leven toegepast is. Zij zouden eene ongerijmdheid zijn bij eene óf nog in te voeren óf eerst kortelings ingevoerde Wetgeving. Dán komt eene historische beschouwing omtrent den oorsprong der bepalingen, dán eene ontleding der beginselen en bronnen, dán eene vergelijking met vroegere en andere Wetgevingen te pas. Dán tevens is het de geschikte tijd, om den jeugdigen regtsbeoefenaar te gemoet te komen, en het kortspreukige der wet in het meer systematisch gewaad der wetenschap te kleeden.

De nog jeugdige, doch reeds gunstig bekende Schrijver dezer *Handleiding* geeft ons hier van het laatste eene proeve. Er is veel over het nut van dergelijke hulpmiddelen gesproken; de Schrijver laat er zich zelf in zijn Voorberigt over uit. Wij voor ons zijn van het nuttige van dergelijke Handboeken ten volle overtuigd, mits derzelver beoefening niet het doel van den leerling zij, maar middel om tot een doel te geraken, en tevens gepaard ga met andere en grondige studie. Zoo zou het, onzes inziens, voor hen, die zich op de regtswetenschap toeleggen, van het grootste belang zijn, om nevens deze systematische Handleiding een werk te bezitten, waarin de gronden en de bepalingen des regts kort werden uiteen gezet en met voorbeelden opgehelderd, zoo als dit b.v. door HEINECCIUS, in zijne *Recitationes*, voor het Romeinsche Regt is geschied.

Het Werk van den Heer DE PINTO is het eerste van dien aard, dat over het aanstaande Burgerlijk Wetboek het licht ziet. De

groote verdienste van dergelijke leerboeken is het vermijden van een veelvuldig en gevaarlijk gebrek, hetwelk dáárin bestaat, dat men de wet in een systema wil wringen, in plaats van het systema uit de wet zelve op te delven. Het is juist dit laatste, wat den wetenschappelijken regtsgeleerde kenmerkt, en zijn domein van dat des wetgevers onderscheidt; en het is tevens dit gebrek, waaraan de meeste handboeken lijden, en hetwelk bij velen eenen onverdienden afkeer tegen het geheele *genus* heeft doen ontstaan. Zoo is, in het bekende leerboek van WESTENBERG over de *Instituten*, het Romeinsche regt te veel naar latere begrippen verwrongen, terwijl aan den anderen kant SMALLENBURG, in zijne *Primae Lineae*, het Hedendaagsche Regt te zeer op de leest van het *Jus Romanum* geschoeid heeft.

Werken als dat, hetwelk thans door ons aangekondigd wordt, kunnen eerst door langdurig gebruik beproefd worden. Voor zoo veel eene oppervlakkige beschouwing te dien aanzien beslissen kan, komt het ons voor, dat de Schrijver niet alleen de bovenvermelde klip gelukkig vermeden, maar daarenboven geleverd heeft, wat men in dergelijke leerboeken mag vorderen. Vooraf gaat eene *Inleiding*, waarin met een kort woord de geschiedenis der wetgeving in ons Vaderland vermeld, de wetgevende magt omschreven, en het ontstaan van het nieuwe Wetboek geschetst wordt. Daarop volgt de *Handleiding* zelve, in 1156 §§ verdeeld; waarin bij ieder Boek eene korte opgave van het daarin vervatte gegeven, en verder ieder Titel afzonderlijk behandeld wordt. Dit alles geschiedt met orde, duidelijkheid en volledigheid. De wijze van bewerking, naar het in de Voorrede opgegeven plan, verdient allen lof.

Eene korte aanbeveling moge derhalve volstaan. De *Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving* zijn dáár, om geschriften als het onderhavige, aan eene critische beschouwing te onderwerpen. Wij willen dan ook geen jagt maken op aanmerkingen. Anders zouden wij den Schrijver vragen, of het wel juist is, dit eerste Deel, in *onderscheiding* van hetgeen nog komen moet, eene *Handleiding* te noemen, daar dit de titel van het geheele Werk is? Wij zouden hem herinneren, dat OVIDIUS gezongen heeft: *medio tutissimus ibis*, welke plaats de Heer DE P. in de Voorrede, bl. VII, op het oog heeft, doch verkeerd aanhaalt: *in medio tutissime ibis*. Wij zouden er de vragen bij kunnen voegen, of het wel waar zij, dat de *toestand der Regtswetenschap* in ons Vaderland, vóór de Revolutie, zoo *droevig was, dat zij geheel dreigde weg te kwijnen*, en of het niet wat sterk is te zeggen, dat de *Code Pénal den Wetgever schande aandoet?* Liever dan dit alles, danken wij voor het geleverde, en moedigen wij den Schrijver aan, niet slechts om spoedig ons het vervolg te schenken, maar ook om de

overige Wetboeken op dezelfde wijze te bewerken. De bewustheid van nuttig te zijn, zij hem daartoe ten spoorslag!

C.

***Over het wondervol ontstaan van den Mensch uit een eitje, ter grootte van een mosterdzaadje, en over de voortteling van schoone kinderen, uit bewijsgronden* (*dat is zeker uit* gronden, die nog bewezen moeten worden. *Rec.*) *afgeleid, en Godsdienstig voorgedragen door* Dr. A.H.C. Gelpken, *Schoolraad van het Hertogdom* Brunswijk, *Hoogleeraar in de Wis- en Sterrekunde aan het Hertoglijke Carolische Collegie, en Leeraar in de Hooge Wis- en Natuurkunde bij het Opper-Gymnasium, enz. Honorair lid van het groot Hertoglijke Mineralogische genootschap te* Jena. *Met* 2 *gekleurde platen; uit het Hoogduitsch. Amsterdam, Gebroeders* Diederichs, 1837.**

*Hoog*leeraar in de *Hooge* Wis- en Natuurkunde bij het *opper*-Gymnasium! die man heeft het *ver* gebragt, of liever *hoog*, zeer *hoog;* maar hij is toch *laag*, zeer *laag*, dat hij de schoone natuurkennis, de vorming en ontwikkeling van den mensch, misbruikt tot eene lage speculatie op de zotheid van het groote publiek.

Die speculatie is het éénig goed berekende van het geheele boeksken, de veel belovende titel, *wondervol, ei, mosterdzaad, schoone kinderen*, en dan de titels van den Schrijver, dit alles moet effect doen. Maar dat is ook het éénige, wat effect doet; want het geheele boeksken is een oppervlakkig, zelfs een belagchelijk zamenweefsel van half ware denkbeelden, ontleend uit de Ontleed- en Natuurkunde van den mensch, en veel beter, veel juister, veel geregelder te lezen in ieder handboek over de Natuurkunde van den mensch. Wat de man beuzelt over de aetherische stof, die het levensbeginsel, den geest, de ziel zou uitmaken, die ook de schoone kinderen zou moeten voortbrengen, is zeer ongerijmd. B.v. ten tijde der zwangerschap, is de toestand van het ligchaam der vrouw over het algemeen meer opgewekt dan op andere tijden, ‘weshalve levendige indrukken op de verbeeldingskracht of op de aetherische stoffe aldaar langer in dezelve verblijven, zoo als meerdere voorbeelden van deze of gene bepaalde ideeën, welke vrouwen, gedurende de geheele zwangerschap, gehad, en na dezelve eerst verloren hebben, aantoonen. Daar nu de beeldtenissen in de aetherische stof, wanneer zij dezelve bijzonder prikkelen, langer in dezelve vertoeven, zoo moet ook de teedere vrucht, na het den geest vooruit zwevende beeld, door de aetherische stoffe, die overal ons ligchaam en derhalve ook die deelen, waarin de vrucht gevormd wordt, verlevendigt, gevormd worden.’ Eilieve! de lezer verbeelde zich nu eens eene beeldtenis in de aetherische stoffe, die dezelve prikkelt, en een beeld, dat den geest vooruitzweeft.

De voorbeelden van die twee moeders, van welke er eene, na het zien van eene onthoofding, een kind zonder hoofd, en de andere, na eene radbraking gezien te hebben, een geradbraakt kind ter wereld bragt, zijn maar kleinigheden.

Het gaat hier als met het magnetisme: onbevoegde lieden, kwakzalvers, speculanten woelen met ongewijde handen in het gebied der wetenschap, rukken hier en daar een stuk uit zijn verband, vertoonen het ongepast, en van eene verkeerde zijde, aan de gapende menigte, en doen daarmede hun voordeel. De menigte ruilt voor haar geld dwaling en vooroordeel. Het is goed er om te treuren, maar het is beter er om te lagchen.

Dr. SCHELTEMA.

Nederlandsche Tuinkunst. Handboek voor de Beoefenaars der Plantenkunde, Bezitters van Tuinen en Buitenverblijven, Boom- en Bloemkweekers, Hoveniers en Warmoezeniers. Door den Schrijver der Flora*. 1-2. *Deel. Amsterdam*, Gebroeders Diederichs, 1837. gr. 12°. 463, LXVIII, 540, XII *bladz.

Wanneer wij het met de stelling van een' aanzienlijk Geleerde eens waren, dat de Tuinkunst tot maatstaf bij de beoordeeling van de ontwikkeling eens volks kan gebruikt worden, dan raden wij u deze thans niet te meten, maar liever een nieuw stel programma's onzer geleerde maatschappijen in te zien. Jammer, dat daaronder ook geene is ter bevordering der Tuinkunst. *Nederland* was ook in dit vak weleer groot, en men kwam van verre Landen, niet enkel om zich aan de schoonheid van Flora's kinderen te verlustigen, maar om de kunstenaars in hunne bedrijvigheid zelve te bespieden. Sinds zijn wij in die kunst niet vooruitgegaan, en dat stilstaan met snelle schreden achteruitgaan is, zien wij ook hierin, wanneer wij ons oog op al onze naburen werpen, die vooruitgaan met eene snelheid, die ons beschamen moet. ‘Maar nu die Nederlandsche Tuinkunst van 1837?’ De anonyme Schrijver gelooft zelf, dat zij in de tegenwoordige behoefte bij ons zal voorzien. De man onderscheidt zich van vele voorredenschrijvers: hij veinst geene verkeerde nederigheid. Hij geeft ons de uitkomsten eener veeljarige ondervinding, en hij verdient daarvoor allen lof, te meer, daar zijne ondervinding eene goede, op kennis der zaak steunende ervaring is, niet die valsche dekmantel, waarachter onkundige bejaarden, b.v. oude artsen, hunne onwetendheid verbergen, het publiek misleiden, en zich somtijds zelfs bedriegen. Onze S. heeft zijn werk in eene wetenschappelijke orde gesteld, maar tevens allereenvoudigst en verstaanbaar geschreven. Over het algemeen zijn de zaken kort behandeld, maar er is geene hoofdzaak vergeten. Alleen de beschouwing der gronden, vooral in betrekking tot *Nederland*, is veel te kort en weinig beteekenend. Ook

eene meer grondige studie der plantenphysiologie mogen wij den S. aanraden: want hiertegen heeft hij nu en dan gezondigd, b.v. dat de beweging der sappen in de planten bijna gelijkvormig is aan die van het bloed der dieren. De planten-physiologie is eene onuitputtelijke bron van nuttige toepassingen voor de Tuinkunst. DE CANDOLLE heeft in zijne voortreffelijke *Physiologie végétale* daartoe den weg aangewezen.

Overigens wenschen wij den S. geluk met zijn Werk, en bevelen het allen Tuinkunstenaars als een nuttig Werk aan; ook de kundige beoefenaars van professie zullen er nog nuttige leering uit trekken; vooral echter zullen de liefhebbers en de bezitters van prachtige buitenverblijven, die zoo dikwijls den wensch uitdrukken, iets van de hun omgevende zaken te weten, uit dit Werk bij eenige studie, zoo deze hun niet te zeer vermoeit, veel kunnen leeren. Indien onze S. zijn Werk ook voor den *Sexus Sequior* bestemd had, zoude hij, bij de behandeling der organen tot behoud der soort, andere uitdrukkingen, behoudens de duidelijkheid en waarheid, hebben kunnen bezigen. De Typographie is lofwaardig.

Flora. Zesde Jaargang. Jaarboekje voor Bloemliefhebbers en Bloemkweekers. Amsterdam. Gebroed. Diederichs, 1838. 12°. *bladz.* 240, IV *met Calender*.

Dat van een periodiek Werk een 6de jaargang verschijnt, bewijst deszelfs deugdelijkheid en voortreffelijkheid niet; want dan zouden vele grijzen onder het papieren volk reeds op eenen eerestoel zitten, die hun echter door niemand, dan door hen zelve, wordt aangeboden. Moesten wij onze *Flora* beoordeelen naar haar portret op de titelprent, dan vreezen wij, dat zij niet vele liefhebbers vinden zal. Wij raden echter op het gezigt dier *Flora* het Boekje niet uit de hand te leggen, want de liefhebber zal er voor de kweeking van velerlei bloemen nuttige aanwijzing in vinden. Wij zien daaruit, dat de S. met den voortgang der flori-cultuur mede gaat, want ook van de nieuwste bloemen worden er sommige vermeld. Hij konde echter, behalve over de kweeking van bepaalde bloemen, ook over andere voor den liefhebber nuttige zaken spreken, en daardoor wat meer verscheidenheid in zijn Werkje brengen.

PHILALETHES.

Antigone, *Treurspel. Naar* Sophocles *vrij gevolgd, door* Mr. A.F. Sifflé. *Te Amsterdam, bij* M. Westerman en Zoon, en C. van Hulst. 1830. II en 88 bl.

'Naar SOPHOCLES vrij gevolgd.' Deze onbepaalde uitdrukking, die echter door het algemeen gebruik gewettigd schijnt, is weinig geschikt, om ons een juist denkbeeld van de verhouding te geven,

waarin het oorspronkelijke stuk en de navolging tot elkander staan. Van eene bijna woordelijke vertaling af tot eene geheele omwerking toe, waarin men ter naauwernood eene navolging vermoeden zou, indien het niet op den titel vermeld was, wordt elke behandeling van onderwerpen, reeds door vroegere Schrijvers gekozen, met dien veelomvattenden naam bestempeld. Men vindt zich inderdaad genoodzaakt, om steeds het oorspronkelijke te vergelijken, indien men tot eenige zekerheid wenscht te geraken. En zoo men nu om verschillende redenen een dergelijk onderzoek niet kan bewerkstelligen? O, dat men de titels der Boeken altijd gelooven mogt! De Lezer zoude van vele twijfelingen en onaangenaamheden bevrijd zijn, en de Schrijver behoefde niemand van onbeleefdheid of nog ergere vergrijpen te beschuldigen!

'Ik heb,' zegt de Heer SIFFLÉ in zijne Voorrede, 'slechts die wijzigingen gemaakt, welke de aard van ons tegenvoordig tooneel mij toescheen te vorderen.' Hier hebben wij niets tegen, schoon wij gedacht hadden, dat ons tooneel gematigder in zijne vorderingen zoude wezen. Het koor is weggelaten, *of course;* de veete tusschen den rei der Grieksche Treurspelen en ons hedendaagsch tooneel is te diep ingeworteld, om op eenige verzoening te doen hopen. De woorden van den Rei heeft de Heer SIFFLÉ aan eenen Raad in den mond gelegd, al weder met weglating, bijvoeging en verandering, zoodat er van den ouden Rei bijna zóó veel overgebleven is, als de verwoestende tijd van de aloude tempels en gestichten gespaard heeft, namelijk een misvormde puinhoop. De verdeeling van dezen Raad in twee partijen, waarvan de eene de behoudende voorstelt, terwijl de andere vrij revolutionair is, maakt in een aloud Grieksch Treurspel eene vreemde vertooning. Wij kunnen dit denkbeeld van den Heer SIFFLÉ geenszins toejuichen; de Koning vooral, tusschen deze beide partijen in geplaatst, heeft wel iets van den Turk, die door twee geleigeesten verzeld wordt, welke hem ten goede en ten kwade zoeken te brengen. Het kwade zegepraalt natuurlijk.

Voorts ontmoeten wij hier eene lijfwacht en eenen hoofdman der lijfwacht. Wij herinneren ons niet, ooit gehoord te hebben, dat Grieksche Vorsten uit den tijd, waarin deze gebeurtenis valt, lijftrawanten of, om het woord des Heeren SIFFLÉ te gebruiken, *soudenieren*, gehad hebben. Of vordert misschien ons tegenwoordig tooneel, dat een Koning niet mag optreden, zonder door lijfstaffieren omringd te zijn? Aan dezelfde inschikkelijkheid is het volstrekte gemis van alle Grieksche kleur in de gesprekken en uitdrukkingen waarschijnlijk ook toe te schrijven, zoo als: '*dat Koning Creon leve*,' en '*Hoogachtbre Vaders*,' en dergelijken, wier aantal eindeloos groot is. Men wissche de Grieksche namen uit,

en men zal noch in woorden, noch in gevoelens de minste afwijking van onzen hedendaagschen omgangstoon bespeuren.

Om de overige veranderingen, door den Heer SIFFLÉ gemaakt, te beoordeelen, zoude het noodig zijn, eerst het plan van het Grieksche stuk te ontwikkelen, de karakters te ontleden, de overeenstemming van elk gedeelte met het geheel, om de éénheid, die bij al de verscheidenheid zoo voortreffelijk bewaard is, aan te toonen, om vervolgens deze navolging daarmede te vergelijken. Doch het eerste is door Prof. VAN LIMBURG BROUWER in de *Proeve over de zedelijke schoonheid der Poëzij van* SOPHOCLES zóó voortreffelijk in het licht gesteld, dat wij den Heer SIFFLÉ slechts tot deze juiste en smaakvolle beschouwing behoeven te verwijzen, indien hij aan den wensch, door hem zelven in de Voorrede geuit, wenscht voldaan te zien; wij kunnen ons niet voorstellen, dat hij dit vertoog gelezen heeft, dewijl het ons onbegrijpelijk zoude voorkomen, om dan nog zoo deerlijk in alles mis te tasten, als de Heer SIFFLÉ - wij moeten het, tot onze spijt, ronduit verklaren - hier in elk opzigt gedaan heeft. Hij zal dan zonder onze aanwijzing gemakkelijk inzien, hoe hij, door de invoering van LYSIPPUS, ANTIGONÉ'S ondergang van alle waarheid beroofd en haar karakter door het gesprek met HEMON (eene zonde tegen alle menschelijk gevoel) vernietigd heeft. Zij wordt zelfs belagchelijk, wanneer de Heer SIFFLÉ haar laat zeggen, dat zij, alleen om haren gesneuvelden broeder honderd jaren eer in het rijk der dooden te laten komen, zich zelve vrijwillig opoffert en hare liefde jegens HEMON, en alles, wat haar lief en dierbaar is, versmaadt. Is dan de Heer SIFFLÉ zoo weinig bekend met de denkbeelden der Grieken in de heldeneeuwen, dat hij schier op elke bladzijde de verkeerdste voorstellingen van alles durft geven? De laffe HEMON, de wijsneuzige (wij weten op dit oogenblik geene juister uitdrukking) ISMENE, TIRESIAS, CREON zelf, zijn nog te slecht uitgevoerd, om zelfs parodiën genoemd te kunnen worden.

En waren nu al deze ongerijmdheden nog in goede verzen, in krachtige bewoordingen, in een aan het Treurspel voegend gewaad, voorgedragen, men zoude het stuk nog kunnen verdragen, indien het, '*naar* SOPHOCLES *vrij gevolgd*,' op den titel werd uitgewischt. Doch de Hollandsche Zanggodin mag zich even zeer over mishandeling beklagen, als het meesterstuk van SOPHOCLES. Is dit versbouw te noemen?

> Het zij zoo! smaad en vloek den vijand van zijn land,
> Maar eer en hulde hem, die hoofd en hart en hand
> Aan *Thebe* wijdde! Wraak aan al wie tegenstreven!
> Besliss' het noodlot van die dood zijn en die leven,
> Gij zijt er Koning voor! -

'k Zal voor u bidden; dit vermag ISMENE alleen.
Vaar wel ANTIGONE! Vaar eeuwig wel, ISMEEN!

Erken en eer uw' pligt! schenk *Thebe* na mijn sterven
Geheel uw liefde! 't Moet in u een' Koning erven,
Wiens wraak niet reiken wil aan de andre zij van 't graf!

en dan inzonderheid het laatste Tooneel, waar CREON flaauw valt bij het zien van heel het schimmenrijk en der dooden verbolgen blik en furiën, die hem vervolgen wegens den moord aan ANTIGONÉ gepleegd. Inderdaad, het geheele stuk, van het begin tot het einde, is een bewijs, hoe zeer men, op eene smakelooze, ja onbeschaamde wijze, de Oudheid kan miskennen en belasteren. Wij willen niet meer afschrijven, dewijl aan dergelijke verzen geen einde is.

En wat is er geworden van de heerlijke poëzij in de koren, welke den Heer SIFFLÉ eenen onuitputtelijken rijkdom aanbood? Slechts weinige plaatsen zijn gebruikt, en hoe? De schrale regels, door MNEMON in het Tweede Tooneel, Eerste Bedrijf, gesproken, geven een zeer zwak denkbeeld van het krachtig schoone zegelied, door den rei gezongen. Van de jammerklagten der ongelukkige ANTIGONÉ, bij hare wegvoering naar de plaats, waar zij sterven zoude, is bijna geene partij getrokken. In plaats van het schoone overal voor hem uitgespreid, verkoos de Heer SIFFLÉ liever eigene, somtijds zeer ondichterlijke en altijd geheel ongrieksche denkbeelden in te lasschen. Men vergelijke inzonderheid het Eerste Tooneel van het Vijfde Bedrijf, waar de vergelijking met de maan vrij sentimenteel is uitgevallen.

Van de platheden in woorden en woordvoeging, op elke bladzijde bijna voorkomende, willen wij liefst zwijgen, daar al deze kleine gebreken, hoe zeer ook te misprijzen, bij de grove fouten in plan en uitvoering van het geheele stuk, in geene aanmerking komen.

Wij eindigen onze beoordeeling, met den Heer SIFFLÉ, wien wij anders geenen dichterlijken aanleg ontzeggen, welmeenend de woorden toe te roepen, welke TIRESIAS tot CREON rigt bij SOPHOCLES *Antig.*, vs. 1023.

ἀνθρώποισι γάρ
τοῖς πᾶσι κοινόν ἐστι τοὐξαμαρτάνειν,
ἐπήν δ' ἁμάρτῃ, κεῖνος οὐκ ἔτ ἔστ' ἀνήρ
ἄβουλος οὐδ' ἄνολβος, ὅστις ἐς κακόν
πεσών ἀκεῖται, μήδ' 'ἀκίνητος πέλει,
αὐθαδία τοι σκαιότητ' οφλισκάνει,
εὖ σοι φρονήσας εὖ λέγω τό μανθάνειν
ἥδιστον εὖ λέγοντος, εἰ κέρδος φέρει.

Hoe men een zoodanig stuk ter vertooning op den Schouwburg heeft durven aanbieden, is ons niet onverklaarbaar; doch dat het aangenomen is, bevreemdt ons ten sterkste. Of hebben de schoone voortbrengsels des Heeren WISELIUS zoo weinig indruk achtergelaten?

Boekbeoordeelingen.

Vervolg op de Beginselen der Hoogere Meetkunst, bevattende de Theorie der gebodene oppervlakken en kromme lijnen van dubbele kromming, benevens Formules voor de Hoogere Meetkunst, door *J. Jonkhert*, Math. et Phil. Nat. Cand.

Breda, Broese en Comp. 1836.

> 'There is nothing in this world so hard to get at as truth, and there is nothing in this world but truth that I care for.'
> WASHINGTON IRVING.

Op den titel af zoude men dit Werk voor het Vervolg houden op eenen vroegeren arbeid van denzelfden Schrijver: *Beginselen der Hoogere Meetkunst;* verkeerdelijk evenwel, blijkens de *Voorrede*, waarin het heet: 'In onze taal bezitten wij verscheidene uitmuntende Werken, die de Wiskunde, tot en met de Theorie der vlakke kromme lijnen, zoo volledig behandelen, dat wij althans te dien opzigte onze*n* toevlugt niet tot buitenlandsche Werken behoeven te nemen. Het is om deze rede(n), dat de Schrijver niet dit gedeelte der Wiskunde behandeld heeft, maar een Vervolg levert op de Beginselen der Hoogere Meetkunst en de Differentiaal-Rekening van onzen te vroeg gestorvenen landgenoot J.R. SCHMIDT.' Het onderhavige Boekdeel behandelt dus de gebogen oppervlakken en kromme lijnen van dubbele kromming, en moet ten vervolge strekken op genoemde Werken van SCHMIDT. Er bestond behoefte aan eene volledige en oorspronkelijke handleiding ter beoefening dier moeijelijke deelen der Wiskunst: de Heer JONKHERT heeft in die behoefte trachten te voorzien, en zich daarbij vooral op *beknoptheid* toegelegd; 'menschen toch,' zegt hij, 'die geene eerstbeginnenden meer zijn, vinden liever iets, waarbij zij hun oordeel kunnen gebruiken, dan langwijlige redeneringen.' *Volledigheid* derhalve, *oorspronkelijheid* en *beknoptheid* heeft men hier te verwachten; *juistheid* en *naauwkeurigheid* mogen in geen mathematisch Werk gemist worden, en deze zijn dus de hoofdvereischten, waaraan wij het vóór ons liggend Geschrift te toetsen hebben.

In de Inleiding toont de Schrijver aan, hoe men van het eene Coördinatenstelsel in de ruimte tot het andere kan overgaan, en deelt vervolgens zijn Werk in vier Hoofdstukken in.

Het eerste bevat eene *beschouwing van de oppervlakken des tweeden graads, afgeleid uit derzelver algemeene vergelijking*. Uit dezelve worden de waarden voor de Coördinaten des middelpunts opgemaakt, welke dadelijk een' grond aangeven ter onderscheiding van de bewuste oppervlakken, naardat ze *al* of *geen* middelpunt hebben. De vergelijking wordt voorts tot eenvoudiger vormen teruggebragt. De doorsneden met platte vlakken zijn van geene hoogere afmeting dan de tweede; loopen die vlakken evenwijdig, dan zijn de doorsneden gelijksoortig. Nu volgt een onderzoek naar de meetkunstige plaats van de middelpunten dier doorsneden, en wordt eene bepaling gegeven van de assen, waarop de Schrijver overgaat ter geleidelijke beschouwing van de onderscheidene soorten van oppervlakken des tweeden graads met een middelpunt, als: de Ellipsoïde, de Hyperboloïde met één en twee bladen; en zonder middelpunt, als: de Elliptische en Hyperbolische Paraboloïde; terwijl hij behoorlijk acht geeft op derzelver verscheidenheden, anomaliën en asymptotenvlakken, bijaldien er zijn. Vervolgens vindt men beweerd, dat een plat vlak elk der meergenoemde oppervlakken volgens cirkels kan doorsnijden, en wordt de lijn der middelpunten van evenwijdige cirkeldoorsneden bepaald. Daarop toont de Schr. aan, hetwelk later meer te zijner plaatse ware, hoe eene omwentelingshyperboloïde wordt voortgebragt door de omwenteling eener regte lijn. Dan volgt een vraagstuk, om de meetkunstige plaats te bepalen der brandpunten van evenwijdige vlakke doorsneden van eenig oppervlak des tweeden graads. De raakvlakken en normalen worden thans behandeld. De algemeene differentiaal-vergelijking voor het raakvlak van eenig geboden oppervlak wordt eerst opgemaakt, en daarna bijzonder toegepast op en gewijzigd naar dat van den tweeden graad, waarvoor het vervolgens ook onmiddellijk bepaald wordt. Denzelfden gang houdt het onderzoek naar de normaal. Het beschrijven van een rakend vlak aan eenig oppervlak van den tweeden graad door een willekeurig punt, voert als van zelf het betoog met zich, dat zulk een oppervlak door een' kegel volgens het beloop eener kegelsnede omvat wordt; zijn er nu meer omvattende kegels, en hebben de vlakken van gemelde aanrakingskrommen een punt met elkander gemeen, dan liggen de toppunten van al die kegels in één en hetzelfde platte vlak, enz. Een viertal vraagstukken leert ons de meelkunstige plaats kennen van het hoekpunt eens vlakkigen regten hoeks, waarvan óf de zijvlakken óf de ribben een oppervlak des tweeden graads, met of zonder middelpunt, aan-

raken. De Schr. besluit eindelijk het Hoofdstuk met de beschouwing der onderling toegevoegde middellijnen en derzelver hoofdeigenschappen.

Het tweede Hoofdstuk aan *de oppervlakken* gewijd, *die ontstaan door de beweging van eene regte lijn en een' cirkel*, bevat achtereenvolgens dezulke, die beschreven worden door eene regte lijn, welke door een bepaald punt gaat en óf langs eene andere regte lijn glijdt, óf langs een' cirkel, óf eene gegeven Ellipsoïde aanraakt. Wijders wordt de voortbrengende regte lijn aangenomen te glijden langs twee andere gegeven regte lijnen, in dier voege, dat óf het tusschen beide begrepen stuk eene gegevene lengte heeft, óf dat hare rigting altijd evenwijdig blijft aan een gegeven vlak. Vervolgens zijn de rigtende lijnen drie in aantal en loopen niet en al evenwijdig aan één zelfde vlak. Nog wordt de voortbrengende regte lijn, die gedurig eene Ellipsoïde moet aanraken, hetzij evenwijdig aan zich zelve bewogen of altijd loodregt op de rigting van eene as der Ellipsoïde. De Schr. behandelt nu nog eens afzonderlijk de kegel- en cylinderoppervlakken; geeft derzelver differentiaalvergelijking op, die alle bijzondere soorten in zich sluit, en gaat voorts over tot eene algemeene beschouwing van ontvouwbare en scheeve oppervlakken. Ook voor de omwentelingsoppervlakken wordt eene algemeene differentiaalvergelijking opgemaakt, en daaraan de algemeene vergelijking voor oppervlakken van den tweeden graad getoetst, waardoor dan de voorwaarden kenbaar worden, wier vervulling noodig is, zullen dit tevens omwentelingsoppervlakken zijn. Na nog de ringvormige oppervlakken, en meer bijzonder den ellipsvormigen ring, beschouwd te hebben, komt de Schr. nog eens op ontvouwbare en scheeve oppervlakken terug, terwijl hij de eerste aanmerkt als ontstaan door de beweging van een plat vlak op eene bepaalde wijze. Het Hoofdstuk eindigt met een onderzoek naar de aanraking van twee oppervlakken onderling, grootste en kleinste kromtestralen en krommingslijnen.

Het derde Hoofdstuk heeft tot opschrift: *over de kromme lijnen van dubbele kromming*. Na voorafgaande bepaling wordt aangetoond, hoe de lijnen van dubbele kromming hieraan kunnen worden erkend, dat derzelver raaklijnen geen plat vlak, maar een ontvouwbaar gebogen oppervlak vormen; hoe men de vergelijking van het krommings- en normaalvlak voor eenig punt der kromme lijn vinden kan; hoe de achtereenvolgende doorsneden der normaalvlakken een ontvouwbaar oppervlak vormen; hoe alle kromme lijnen, zoowel vlakke als van dubbele kromming, eene menigte ontwondenen hebben. De lengte van den kortsten of volstrekten kromtestraal wordt nu bepaald, en de vergelijking opgemaakt van

de lijn der middelpunten van kromming. Na den zin der benaming, *lijnen van dubbele kromming*, te hebben leeren inzien, wordt men opmerkzaam gemaakt op het ontvouwbaar oppervlak, dat ontstaat door de achtereenvolgende doorsneden der krommingsvlakken. Vervolgens wordt het verband nagegaan tusschen eene kromme lijn, welke op een cylinder-, kegel- of ander ontvouwbaar oppervlak beschreven is, en die, waarin ze overgaat, wanneer dat oppervlak ontrold wordt; daarna worden de voorwaarden onderzocht, wanneer eene kromme lijn geheel op eenig oppervlak ligt, alsmede wanneer ze vlak is, en eindelijk eene Theorie gegeven van de Spiralen van dubbele kromming.

Het vierde en laatste Hoofdstuk, *over de transversalen en harmonische snijdingen, benevens derzelver toepassing op de gebogene oppervlakken*, bevat, behalve eenige daartoe betrekkelijke bepalingen, stellingen over de transversalen, de toegevoegde middellijnen en de middelpunten van gemiddelde afstanden.

Eindelijk vindt men als toegift een aantal *Formules voor de Hoogere Meetkunst*, gelijk het heet, bijeengebragt, die niet enkel betrekking hebben op den inhoud des Boeks, maar grootendeels meer elementaire kundigheden betreffen, door den Schr. blijkens de Voorrede voorondersteld; dezulke zoude men daarom hier minder hebben verwacht.

Uit deze korte inhoudsopgave kan genoegzaam blijken, dat het Werk rijk is aan behandelde zaken; maar ook is het rijk aan zinstorende drukfouten, getuigen van eene allerslordigste correctie, die de lezing bijzonder lastig maken. In de algemeene vergelijking der oppervlakken des tweeden graads bijv., bl 3, r. 5 v.o., moeten *E* en *F* worden verwisseld, ofschoon dan de gewoonlijk in acht genomen alphabetische orde wegvalt; in den laatsten regel dierzelfde bl. staat ½ *A* in plaats van 1/2*A*; bl. 4, r. 14 v.o., staat *F z* voor *F x;* bl. 7, r. 7 v.o. is in form. (8) binnen de vierkante haken de coefficiënt 2 van *F*(*B*-*A*) uitgevallen; Bl. 15, r. 8 staat *xy*, moet zijn *xz;* bl. 21, r. 7 staat *a*, lees *d;* bl. 24, r. 15 staat Lz^2, moet zijn Nz^2; bl. 29, r. 11 staat *xz*, in plaats van *xy*, en r. 16 *xy* voor *xz*, r. 1 en 3 v.o. mist men den coefficiënt ½ in het tweede lid der vergelijking; bl. 30, r. 1 en 2 staat *N*'/*M*'', moet zijn *N*'/2*M*'', en r. 1 en 3 *N*'/*M*''', in stede van *N*'/2*M*'''; r. 4 v.o. staat M'CO, lees M'CR; bl. 50, r. 15 staat *hyperboloïde*, lees *hyperbolische;* bl. 54, r. 15 staat 3/2 *L*, lees 3/2*L*. Dan wij mogen onzen gedienstigen *Gids* niet met meer ballast van dien aard bezwaren, te meer, daar toch deze onvolkomenheid elk wiskunstig

Werk schier onvermijdelijk schijnt aan te kleven; maar de Schr. heeft zich op *beknoptheid* en *kortheid van uitdrukking* toegelegd, en had dienvolgens bijzonder toe te zien op *juistheid* en *naauwkeurigheid van taal*. Zonder nu nog te vallen op ontsieringen als: een*e* der regthoeken, aangeduid*t*, namen*t*lijk, zij de*n* hoek, de lengte der bogen *zijn*, enz. treffen wij meermalen lamme herhalingen aan, b.v.: ‘als men aan eenige kromme lijn een raaklijn trekt, en door het raakpunt een vlak loodregt op de raaklijn trekt,’ woorden, dáár, waar ze voorkomen, zonder eenige de minste beteekenis; wat toch beduidt op bl. 1: ‘als de assen van het tweede Coördinatenstelsel evenwijdig aan die van het eerste *blijven* loopen,’ daar in het geheel niet is aangenomen, dat ze reeds daaraan evenwijdig liepen? of geheel en al misplaatst, zoodat men lang en soms te vergeefs naar den zin raadt. Zoo leest men, bl. 34, r. 10: ‘als men dan in de vergelijking der doorsnede $x=x'$ en omdat z gelijk aan den halven parameter is verkrijgt men,’ hetwelk zal moeten heeten: ‘als men dan in de vergelijking der doorsnede $x=x'$ neemt, verkrijgt men, omdat in dat geval z gelijk aan den halven parameter is;’ op bl. 60: ‘uit de vergelijkingen (7) blijkt dadelijk, *dat wanneer men uit den top van eene der toegevoegde middellijnen loodlijnen op eene der vlakken van de hoofddoorsneden des oppervlaks trekt, dan is de som van de vierkanten dezer loodlijnen gelijk aan het vierkant van de halve as waarmede zij evenwijdig loopen*.’ De meening is deze: *dat, wanneer men uit een' der toppen van elke der toegevoegde middellijnen eene loodlijn op een der vlakken van de hoofddoorsneden des oppervlaks laat vallen, dan de som van de vierkanten dezer loodlijnen gelijk is aan het vierkant van de halve as, waaraan zij evenwijdig loopen*. Op het volgende, dat voorkomt op bl. 91, leed onze uitlegkunde schipbreuk: ‘De krommingsrib is de lijn, waarin de snijpunten der opeenvolgende karakteristieke lijnen gelegen zijn, en die deze laatste regthoekig snijdt. Bij de kegelvlakken snijden de karakteristieke lijnen elkander in den top, derhalve is bij deze de krommingsrib door een vlak regthoekig door de karakteristieken te laten gaan, alsdan wordt zij door de gemeene doorsnede aangeduid, zoo is bij den cirkelvormigen cilinder de krommingsrib een cirkel.’ Dit alles evenwel laat zich nog aan overhaaste redactie toeschrijven; doch hoe zal men verschooning vinden voor onjuiste bepalingen, terwijl het in de Wiskunst vooral dáárop aankomt? en dat ook hieraan de Heer J. zich schuldig maakt, valt niet te loochenen. Aan het einde van § 4, bl. 4, worden de twee symmetrieke stukken, waarin eenig diametraal vlak een oppervlak van den tweeden graad verdeelt, de *bladen* van dat oppervlak genoemd; maar hiermede is ten

eenenmale onbestaanbaar de onderscheiding der Hyperboloïden in die met één en twee bladen, door den Schrijver zelven, zie § 15 en 19, aangenomen, onderscheiding baarblijkelijk gegrond op eene naar den aard des oppervlaks, en geenszins naar willekeur, niet of al bestaande *solutio continui*. Een *raakvlak* heet een vlak, dat slechts één punt met eenig oppervlak gemeen heeft; maar is dit zoo, dan is er volstrekt geen raakvlak denkbaar aan een cylinderoppervlak; aan een kegeloppervlak bestaat er geen dan enkel door het toppunt, en door geen punt op eenig oppervlak, welks voorname kromtestralen van teeken verschillen, b.v. een der toppunten van de Hyperboloïde met één blad, of een binnenwaarts gelegen punt eens ringvormigen oppervlaks, is een raakvlak mogelijk! Waarom juist *twee* woorden, *buigingsrib* en *krommingsrib* voor *arête de rebroussement, buigingsvlak* en *krommingsvlak* voor *plan osculateur*, zijn aangenomen, betuigen wij niet in te zien; welligt zal het de duidelijkheid moeten bevorderen?

Het wordt thans tijd, het Boek eens geregeld door te loopen en deze en gene redenering van wat nader bij te bezien. De aanmerking, die § 5 besluit, bevat eene valsche gevolgtrekking. Daarin wordt gezegd, dat, bijaldien de gemeenschappelijke noemer der drie gebroken waarden van *x', y', z'* (de coördinaten des middelpunts) = o is, deze drie waarden alsdan oneindig groot worden. Dit is geen noodzakelijk gevolg; want één of twee der tellers kunnen mede = o zijn, waardoor dan ééne of twee dier waarden onbepaald worden: en ziedaar eene derde soort van oppervlakken mede in de vergelijking begrepen, voor welke het aantal middelpunten oneindig groot is; men vindt voor de meetkunstige plaats van die middelpunten eene regte lijn, of een plat vlak.

De op bl. 10 aangegeven verplaatsing van den oorsprong van het coördinatenstelsel in het *xy* vlak is te onbepaald; waarom niet volgens de *x* of *y* as?

§ 25 is gewijd aan een onderzoek, of en wanneer een plat vlak een gebogen oppervlak des tweeden graads volgens een' cirkel doorsnijden kan, en het resultaat van dat onderzoek is, dat zulk eene snijding algemeen kan geschieden. Het ontging den Heer JONKHERT, dat de Hyperbolische Paraboloïde hier eene uitzondering maakt. Immers wil men voor deze de algemeene vergelijking van bl. 27 wijzigen, dan is het niet genoeg $M' = N'' = N''' = o$ te stellen, maar men heeft bovendien, zie bl. 23, een der beide coëfficiënten M' of M''' negatief te nemen, waardoor de twee eerste vooronderstellingen van bl. 27, te weten: *sin.* $p = o$ en *tang.*^{2} $q = M''' - M''/M' - M'''$, *sin.* $q = o$ en *tang.*^{2} $p = M'' - M'''/M' - M''$, al terstond vervallen; de derde en laatste, *cos.* $q = o$

en $tang.^2\ p = M' - M'''/M'' - M'$, schijnt zeker te kunnen bestaan; maar wanneer men $cos.\ q$ werkelijk substitueert, dan vindt men de gelijke coëfficiënten van y^2 en z^2, = o te zijn, zoodat er van den cirkel niets wordt.

Bij de oplossing van het vraagstuk in § 28, is voor het vierkant op de Excentriciteit der Ellips aangenomen de som, in plaats van het verschil van de vierkanten op de halve assen; deze fout heeft invloed op al de dáár ter plaatse verkregen vergelijkingen.

De twee paren vergelijkingen op bl. 40, boven aan, voldoen niet aan de vereischte voorwaarde van onderling loodregten stand van twee regte lijnen (zie bl. 191); de Schrijver schijnt in den waan te verkeeren, dat de projectiën van twee regte lijnen in dien stand mede loodregt op elkander staan, iets dat zoo niet is. Maar waartoe dit alles? De zaak komt eenvoudig hierop neder. De vergelijkingen eener regte lijn, die door een punt (x, y, z) gaat, zijn in het algemeen:

$x' - x = a\ (z' - z)$, en $y' - y = b\ (z' - z)$;

deze lijn nu moet loodregt staan op het raakvlak, dus hare projectiën loodregt op deszelfs doorsneden met de coördinatenvlakken; bijgevolg is:

$a = 2\ M' x + N'/2\ M''' z + N'''$, en $b = 2\ M'' y + N''/2\ M''' z + N'''$,

welke waarden gesubstituëerd, de verlangde vergelijking der normaal geven.

De vergelijking op bl. 57 moet, in plaats van zoo als dáár staat, wezen:

$y^2 + z^2 - (p + p')\ (x + pp'/4\ (p + p')) = o$,

en dienovereenkomstig de omschrijving, welke volgt, gewijzigd worden, waarin bovendien abusievelijk van de parameters der omwentelingsparaboloïde gesproken wordt.

Duidelijkheidshalve hadden bij de opgave van het vraagstuk in § 43, zoowel om het geval van een plat vlak uit te sluiten, als om het vraagstuk altijd mogelijk te doen zijn, de gegeven regte lijnen in diervoege nader bepaald moeten worden, dat ze niet in één zelfde vlak mogten liggen, en geene van beide evenwijdig loopen aan het gegeven vlak. Voorts is de vereenvoudiging der verkregen uitkomst, ten einde toe, niet behoorlijk volvoerd. De vergelijking (A) is nog goed; maar de Schr. heeft niet gemerkt, dat, wanneer hij het coördinatenstelsel om de y as laat omdraaijen, zoodat de nieuwe x en z assen met de eerste hoeken β maken, de nieuwe vergelijking, waarin (A) dan overgaat, wel degelijk x in de eerste magt bevat, en er dus in de vergelijking

op de volgende bladzijde, r. 7, waarin men bovendien y^2 in z^2 moet veranderen, nog een term, 2 *Lx* b.v., in te voegen is. Om nu tot de eindvergelijking (waarin mede *y* en *z* verwisseld zijn) te geraken, is het nog noodig den oorsprong van het coördinatenstelsel in het vlak *xz*, en daarna, wegens den op nieuw ontstanen bekenden term, op de *y* as te verleggen; het blijkt dan tevens, dat het aanvankelijk verplaatsen daarvan in het *yz* vlak, op bl. 68, een nuttelooze arbeid was. In het vraagstuk, dat volgt, had ten aanzien van de drie rigtlijnen insgelijks eene nadere bepaling moeten gemaakt zijn, namelijk: dat er geene twee in één zelfde vlak mogten liggen. Dit toch is hoogst noodzakelijk, zal de snijding, waarvan al dadelijk gewag wordt gemaakt, algemeen plaats kunnen grijpen.

Tot § 55 toe, troffen wij niets bijzonders aan, dat wij niet reeds bij Fransche Schrijvers duidelijker en vollediger ontwikkeld gelezen hadden, behalve de oplossingen der vier vraagstukken van § 35-§ 38, die zeer fraai en beknopt zijn. Van hier af tot § 86 toe, heeft men eene bijna woordelijke vertaling van LACROIX, *Traité du calcul différentiel et intégral*, T. I, van § 313-§ 328, en verv. van § 344-§ 363. De Heer J. heeft het onnoodig geoordeeld hiervan melding te maken; was dit misschien uit vreeze zijne Lezers te zullen beleedigen, met onkunde bij hen te vooronderstellen omtrent dat voortreffelijke Werk? Hij laat anders geregtigheid wedervaren aan HORN, den schranderen Schrijver van het opstel over de Spiralen van dubbele kromming, niet minder getrouw door hem overgenomen, waardoor het hem waarschijnlijk ontgaan is, dat de vrij omslagtige formule, op bl. 152 en 153, alvorens van een paar drukfouten gezuiverd, voor groote vereenvoudiging vatbaar is, vermits de noemer van de eerste breuk binnen de haken stelkunstig deelbaar is in den teller, welke deeling voor de waarde dier breuk geeft:

$$2\,\pi s.\,\sin.\alpha\,\sqrt{(4\,\pi^2 s.^2\,\sin.^2\alpha + (a - e)^2)}.$$

Zonderling is de overeenkomst tusschen de eerste bladzijden van het IVe of laatste Hoofdstuk en de XII eerste stellingen van Prof. DE GELDER'S *Beginselen der Meetkunst*, IIe Deel, XIVe Boek. Dengenen, wien het teekenen van de figuur bij § 106 eenigzins bezwaarlijk mogt vallen, diene tot narigt, dat hij dezelve vinden kan op Plaat N^o. V van voornoemd Boekdeel. Op de gelithographiëerde Plaat van onzen Schrijver valt juist niet zeer te roemen, zie fig. 10, 18, 21 en andere. Papier en druk zijn niet meer dan redelijk; maar lof verdienen de Uitgevers om hunne huishoudelijkheid, want zelfs de keerzijde van de laatste bladzijde des Werks hebben zij zich tot het doen van nieuwe aankondigingen ten nutte gemaakt.

S.

Intree-Rede te Groningen en Inwijdings-Rede te Uithoorn, met Aanteekeningen en Bijlagen, door *H.T. Roskes*, Predikant te Groningen.

Te Groningen, bij J. Oomkens, 1837.

Wij ontvangen hier twee Leerredenen van den bovengenoemden Groningschen Leeraar; achter iedere van welke eene en andere meer en min belangrijke Aanteekening te lezen is; terwijl de Bundel besloten wordt met vier Bijlagen van den volgenden inhoud: 1e. *Aanspraak bij het leggen van den eersten steen der Uithoornsche Kerk*. 2e. *Toespraak aan Ouders, bij den Doop van hunne Kinderen*. ROSKES verhaalt in eene aanteekening, achter de laatste Leerrede, dat hij deze toespraak dikwijls plagt te gebruiken te *Uithoorn*, ter afwisseling van het gewone formulier; gelijk mede (en deze is de 3e Bijlage) de *Toespraak ter Huwelijksinzegening:* hij berigt ons die thans niet langer voor zich zelven te behoeven, daar hij te *Groningen*, op het voetspoor zijner Ambtgenooten, het oude formulier, met wijziging en verkorting, volgt bij den Doop; en bij het huwelijk het inderdaad voortreffelijk formulier van kerkelijke inzegening, door den Kerkeraad van *Groningen* gearresteerd. Als 4e Bijlage volgen nu nog *eenige Dichtregelen* van JAN BIERMAN, Junior, *bij gelegenheid der inwijding van de nieuwgebouwde kerk der Hervormde Gemeente te Thamen aan den Uithoorn*.

Na opgave des Voor- en eersten Tusschenzangs, en der Voorafspraak, zien wij, dat de tekst der Intreê-rede te *Groningen* was, 2 Thess. III: 5. *Eerst* heldert de Leeraar dezen Apostolischen zegenwensch, voor zoo ver het noodig is, zegt hij, op, en ontvouwt deszelfs rijke beteekenis. *Vervolgens* herinneit hij de hooge waarde van dezen wensch, ook bij de tegenwoordige gelegenheid, aan zijne hoorders, en toont het belang aan, dat wij allen bij deszelfs vervulling hebben. Dit wordt aldus ontwikkeld. De zegenbede van PAULUS *is ontleend van onze behoefte; - heeft onze hoogste gelukzaligheid ten doel; - is op de kennis van den Heer gegrond;* - en *levert een' krachtigen prikkel op tot Christelijken arbeid*. In het laatste deel der Leerrede wordt met dezelfde heilbede besloten en de intrede zegenend gedaan. Ook de tweede Tusschen- en Nazang wordt opgegeven.

Wij hebben deze Leerrede met genoegen gelezen. Zij is in welsprekenden stijl gesteld en bevat belangrijke waarheden en wenken. Of hare vinding en bewerking intusschen geheel vrij te pleiten is van hetgeen den naam van gekunsteld dragen mag, dááraan zouden wij twijfelen. Wij kunnen althans den Schrijver niet toestem-

men, hetgeen wij in de Inleiding aantroffen, dat zijne Leerrede van ongekunstelde eenvoudigheid hare aanbeveling ontvangt. Maar wij willen het oordeel daarover aan den daartoe bevoegden Lezer zelven overlaten. Hetgeen toch ons gezocht toescheen (en wij meenden dat in het tweede deel op te merken) verhinderde niet, dat wij met welgevallen, op de ontwikkelde zaken lettende, voortlazen. Meer hinderde ons eene stelling, welke wij den Groningschen Leeraar moeten weêrspreken. Hij is de éénige niet, van wien wij haar hoorden: en nogtans zal het opslaan van den Griekschen tekst, Luc. XI:13, elk overtuigen, dat het, bl. 25, ten onregte *eene stellige uitspraak* des Heeren genoemd wordt, dat de Hemelsche Vader gereed is, om den Heiligen Geest te geven dengenen, *die* ER *Hem* OM *bidden; τοῖς αιτοῦσιν αὐτόν* is toch *die Hem bidden*. Wij weten zeer wel, dat de Staten-overzetters hier ook vertalen: *die* ZE *van Hem bidden*. Maar de Eerwaardige HINLOPEN heeft in zijne *Overdenkingen* op deze verkeerde vertaling reeds opmerkzaam gemaakt. Wie dezes mans overdenking (het is de eerste uit den eersten Bundel) verkiest na te lezen, zal hij ernstig nadenken overtuigd worden, dat deze schijnbaar kleine aanmerking van meer belang is, dan sommigen moge voorkomen. Zij toch legt den grond, om, naar JEZUS stellige uitspraak, zich meer redelijke voorstelling te maken van het geven en ontvangen van *den Heiligen Geest*, dan dikwerf geschiedt. Men zie tevens, dat onze Heer, Matth. VII:11, de uitdrukking verwisselt met *goede* (*gaven*), of wel *het goede*.

Wij gaan verslag geven van *de Inwijdingsrede te Uithoorn*. Wij betuigen gaarne in deze veel schoons en doelmatigs gevonden te hebben. Ziet hier haar kort beloop. Hagg. II:10^{b} is de tekst. Deze Goddelijke toezegging beschouwt de Redenaar 1°. als *eene werkelijk bestaande, geschiedkundig voor den tempel van Jeruzalem*, en *door gevolgtrekking ook voor dit Kerkgebouw;* 2°. als *eene bij uitnemendheid rijke*, die namelijk uitzigt geeft op *verheffing, boven het zinnelijke godsdienstig onderwijs, geruststelling voor ons geweten en tegen alles opwegende vertroosting;* 3°. als *eene voorwaardelijke*, dit komt neder op *het trouw bezoeken van het bedehuis* en dat wel *met de regte gemoedsstemming;* eindelijk 4°. als *eene onwankelbare belofte, een woord van den Heer der heirscharen* en *tevens proefondervindelijk bevestigd*. Uit deze opgave kan ieder bemerken, dat hier zeer vele bijzondere, op zich zelve belangrijke zaken voorkomen, ieder van welke eerder met wijdloopigheid dan met te groote beknoptheid ontwikkeld wordt. Aan het slot volgen de gebruikelijke aanspraken bij zoodanige gelegenheid, als de inwijding eener kerk is; de bediening des Heiligen Doops - met het berigt, dat de jonge lieden, die het

zilveren doopbekken ten geschenke gegeven hadden, verlangd hadden, *dat het eerste water uit hetzelve door* D^{s}. ROSKES *zou genomen worden, om het, als water des Nieuwen Verbonds, aan Christelijke kinderen mede te deelen en tot zinnebeeld eener heilige wijding aan te wenden*. Daarop volgen nog de Dankzegging en Nazang. Nog een woord vóór den zegen en eindelijk de Hoogepriesterlijke en Apostolische zegenbede. Maar wij verzuimden nog te melden, dat er nog twintig bladzijden aan de Leerrede zelve voorafgaan, gevuld met het *votum*, vier dubbele voorafspraak, het gedeelte des Bijbels, hetwelk voorgelezen werd, het Vóórgebed, de aanbeveling van Kerk en Armen, en de Vóór- en Tusschenzangen uit de Psalmen en Gezangen.

Wij nemen de vrijheid dit verslag met eene en andere aanmerking te besluiten. Wij willen gaarne erkennen, dat dit uitgebreid stuk, met de onderscheidene Aanteekeningen en Bijlagen 118 bladzijden groot, voor de Uithoornsche Gemeente een belangrijk en genoegelijk aandenken aan de plegtigheid der Kerkinwijding is en blijven zal: wij hebben ook reeds verklaard, dat wij in deze Leerrede veel goeds en schoons aantroffen. Desniettemin kunnen wij niet ontveinzen, dat de verbazende uitvoerigheid ons mishaagd heeft. Wij woonden eens eene inwijding van eene kerk bij, bij welke gelegenheid de Godsdienstoefening volle drie uren duurde. Dat moet, dunkt ons, te *Uithoorn* niet minder het geval geweest zijn. En dan meenen wij tegen zoo lang rekken eener Godsdienstoefening, al was het ook nog iets korter, te moeten waarschuwen. Het is afmattend, vermoeijend, weinig stichtelijk. De Eerw. ROSKES berigt ons wel in het Voorberigt, dat hij niet zoo veel op den kansel gesproken heeft, als hij hier in druk aanbiedt. Maar ook dán nog achten wij deze aanmerking hier noodzakelijk, ter waarschuwing, om deze Leerrede, als inwijding eener kerk, zich niet ten modèl te stellen; maar liever die plegtigheid naar een min uitgebreid plan in te rigten. De Schrijver zelf, in het Voorberigt meldende, dat *deze Leerrede, met slechts weinige verandering, altijd, maar vooral bij het begin des jaars, overal kan te pas komen*, schijnt daardoor te moeten toestemmen, dat hier menige algemeene waarheden voorkomen, welke niet noodwendig bij de bijzondere gelegenheid eener Kerkinwijding uitsluitend behooren.

Wij meenen hier nog te moeten bijvoegen, dat wij liever zouden gewenscht hebben, dat bij deze Inwijdingsrede, te *Uithoorn*, niet die der Intrede te *Groningen* gevoegd ware, daar zij van geheel verschillende strekking zijn, en de kosten van den druk voor de leden der Uithoornsche Gemeente er door bezwaard worden. Als blijvend aandenken aan de inwijding der nieuwe kerk, te

Uithoorn, is dit Werkje voor de leden dier Gemeente ontwijfelbaar belangrijk. Het is natuurlijk, dat men aldaar gaarne iets meer of min voor hetzelve bestede. Maar om voor eene Intrede van eenen Leeraar in eene Gemeente, en eene Inwijding van eene kerk, éénen gulden en tachtig centen (den prijs van dit Boek) te betalen: dit rekenen wij voor vele gezinnen, die dit Geschrift zouden wenschen te bezitten, omdat zij in de inwijding van hunne kerk belang stelden, te veel, en voor het publiek twee Leerredenen, van dien aard, te duur betaald.

Om eene enkele proeve te leveren, wat wij zouden gewenscht hebben, dat de Leeraar in dit Stuk vermeden had, kiezen wij hetgeen bl. 98 en 99 te lezen staat, als inleiding op de ontwikkeling der Goddelijke toezegging als *voorwaardelijke belofte*. Wij verklaren ten volle, dat wij hier twee bladzijden aanhalen, welke uitnemend wèl gesteld zijn, gelijk wij dit van de geheele Leerrede willen erkennen. Wij voegen er bij, dat wij het hier voorkomende schoon gezegd vonden, ja belangrijk achtten; maar noodig hier ter plaatse, ter opheldering van eene zoo eenvoudige zaak, als die is, dat men trouw het Kerkgebouw bezoeken en wèl toezien moet, hoe men hoort, om er nut van te trekken, konden wij het niet houden: zonder eenig verlies, kon deze op zich zelve schoone episode hier gemist worden. En van hoe veel, dat hier voorkomt, ook der Aanteekeningen, waarvan zoo vele weinig beteekenend zijn, kon dat gezegd worden!

Nog eene aanmerking meenen wij niet te moeten terughouden. Zij is wel slechts tegen een enkel woord gerigt; maar wij achten haar daarom niet onbelangrijk. In het Vóórgebed, bladz. 67, komt zij voor; wij bedoelen, dat wij daar duidelijk gedoeld zien op hetgeen JEZUS, Joh. XVII:3, zegt; maar Hem genoemd vinden: niet eenvoudig, zoo als Hij zelf zegt: *Jezus Christus, dien Gij gezonden hebt;* maar *den verhevensten gezant Uwer Vaderlijke liefde*. Waartoe toch dit? Wij gelooven gaarne, dat de Leeraar hieraan geenerlei min Bijbelsche gedachte verbindt: en toch kunnen wij deze uitdrukking nooit goedkeuren, als daartoe aanleiding gevende, en meenen wij die aan jonge Leeraren te moeten ontraden. Het moet, dunkt ons, steeds en in alles uitkomen, dat wij JEZUS voor den van God gezondene, bij uitnemendheid, houden, met niemand vóór of na Hem in het allerminste te vergelijken. Daartoe geven zijne eigene bewoordingen ons steeds aanleiding, als die zich zelven voorstelde als *den uit den hemel nedergedaalde* en *den Zoon des Vaders*.

Wij wenschen, dat het nieuw Kerkgebouw te *Thamen* aan *den Uithoorn*, voor die Gemeente, tegen alle onheilen jaren lang behoed blijve, en voor haar en haar nageslacht eene doelmatige

plaats zij van waardige Godsvereering en echt Christelijke opbouwing; - en dat de Eerw. ROSKES jaren lang een waardig Evangeliedienaar voor de Groningsche Gemeente zij, in ieder opzigt het voetspoor volgende van zijnen voortreffelijken Voorganger in die Gemeente, den algemeen geachten en onvergetelijken RUTGERS.

Aanteekeningen over de Scarlatina, door D^{r}. *J.A. Wendt*, getoetst aan eigene ervaring, door *F.v.d. Breggen, Cz.* Med. Doct. en Hoogleeraar te Amsterdam.

Te Amsterdam, bij J.F. Schleijer, 1836, 8°. 185 bl.
(*Slot van* N^{o}. V, bl. 238-246.)

Het denkbeeld, dat de storingen in het geheele ligchaam en wel bepaald het lijden van de hersenen en het hart, zich ten gevolge van de huidontsteking vormen, vindt men onder anderen bij LÖWENHARDT, in zijne *diagnost. pract. Abhandlungen*, zeer scherpzinnig ontwikkeld. Te regt maakt hij ons opmerkzaam op het orgaan, waarin deze ontsteking haren zetel heeft; op de verbinding van de huid met andere stelsels; op de functiën, waartoe zij bestemd is; als ook, dat zij de peripherische pool van het zenuw- en vaatstelsel uitmaakt. Door de voortplanting of terugkaatsing van de prikkeling der zenuwen en de verbreiding van de ontsteking der slijmvliezen naar het middelpunt van het zenuwstelsel ontstaat het hersenlijden in de *Sc.;* terwijl de ontsteking der bloedvaten zich voortplant naar het hart: uit de onderdrukking van transpiratie en absorbtie volgt onvolkomene verkoeling en zuivering van het bloed, daar de longen van de medewerking van dit gewigtige orgaan verstoken zijn. Deze inzigten, hoe schrander ontwikkeld, worden evenwel niet volkomen door de ondervinding gestaafd: het gevaar klimt niet altijd met de uitgebreidheid en meerdere roodheid van het uitslag (verg. bl. 298); ook de vergelijking met de verbranding der huid zoude ons verscheidene bewijzen tegen dezen Schrijver opleveren; doch wij kunnen dit punt verder laten rusten, daar het alleen ons doel was aan te toonen, dat het geen w e r k e l o o z e toestand der huid is, dien men hier beschuldigen moet.

Over den aard der Sc.; ten einde de voorstelling van Prof. VAN DER BREGGEN nader te leeren kennen, zullen wij hem in de ontwikkeling der *Pathogenie* volgen. De contagieuse wording der *Sc.* staat bij hem vast: hierop grondt zich zijne geheele redenering; vergiftiging van het organisme door de smetstof, streven van hetzelve om dit vreemde uit te scheiden, ziedaar het standpunt,

van waar hij de ziekte beschouwt. Daar het *contagium* ‘van dien aard is, dat zulks niet langs den weg eener gewone afscheiding volbragt kan worden, wordt er tot uitscheiding een nieuwe plaatselijke ziektevoortgang gevorderd, welke zich in de huid en de keel vestigt, en als afleidingsmiddel beschouwd kan worden, waardoor het gif bepaald en eindelijk, na volkomen gevormd te zijn, de wegvoering van hetzelve bewerkt wordt.’ bl. 141. Dus komt hier, behalve de werking van het *contagium* en de terugwerking van het organisme, nog de vorming van smetstof in het organisme zelf, eene zelfstandige ontwikkeling daarvan in aanmerking: ‘het *contagium* der *Sc.* kan, zoo als de ervaring (!) dit leert, op eene schier onverklaarbare wijze zóódanig onzuiver worden, dat het, even als de smetstof van den *Typhus*, eenen spoedig venietigenden invloed op het levensbeginsel uitoefent, zóódanig, dat het, hoezeer zich onmiddellijk door eenen opgewekten staat kenmerkende, tevens zeer spoedig zulk een overgang doet geboren worden, waardoor het wezen der *Scarlatina*, ten gevolge dier vernietiging van het levensvermogen, als uitgewischt wordt.’ De tegenstrijdigheden van dit alles met het vroeger ontwikkelde, valt evenzeer als het louter hypothetische dadelijk in het oog.

Nu doet zich verder de vraag op: door welken weg komt het *contagium* in het gestel? Wij lezen bl. 139: ‘de smetstof, hetzij door middel der ademhaling in het bloed gekomen, hetzij door eene dynamische werking, door de leiding der zenuwen daargesteld, zich aan de oppervlakte des ligchaams medegedeeld hebbende, werkt als dierlijke vergiftiging op de levenskracht van het bloed en de dynamica van ons gansche ligchaam.’ Men ziet, dat de Schrijver hier, tusschen twee gevoelens weifelende, de beslissing daarvan in het midden gelaten heeft: ook wij zullen er ons niet in verdiepen, daar het meer tot de algemeene ziekteleer behoort, en tot geene praktische besluiten leidt; met welk regt evenwel Prof. V.D.B. de absorbtie alleen door den weg der ademhaling laat plaats hebben, verklaren wij niet te begrijpen. Daar de levenskracht van het bloed hare ongeschondenheid tracht terug te verkrijgen, ontstaat er eene algemeene terugwerking: deze noemt men koorts; de koorts is met eene bijzondere opgewektheid van het geheele bloedvaatgestel en eene overvloedige stofverwisseling verbonden; zij bezit de bijzondere geneigdheid om plaatselijke ontstekingen voort te brengen, (vroeger worden deze, aan de ontsteking in meerderen of minderen graad gelijkvormige ziektevoortgangen genoemd); deze vormen eene plaats van afzetting van het dierlijke gif: de uitscheiding daarvan is het natuurlijk einde der ziekte. Men ziet, dat opneming der smetstof, terugwerking van het organisme en uitschei-

ding van hetzelve, in deze voorstelling het wezen der ziekte uitmaken[1].

De afwijkingen in het beloop der Scarlatina. De smetstof kan volgens Prof. VAN DER BREGGEN met meerdere of mindere hevigheid op het organisme werken; hieruit zal eene wijziging der ziekte ontstaan; doch het is niet alleen de q u a n t i t a t i e v e vermeerdering van het werkvermogen in het bloedvaatgestel, die onze aandacht verdient, ook de q u a l i t a t i e v e aantasting van het bloedleven en daarmede ook van de eerste grondvoorwaarden van alle leven, komt in het beloop der ziekte in aanmerking; door dit laatste kan het wezen der ziekte eene belangrijke verandering ondergaan (bl. 141). Met regt zullen zich onze Lezers verwonderen, dat hier niet meer van de dynamica van ons geheele ligchaam, noch van de zenuwen gesproken wordt (verg. hierboven bl. 294). Tot deze verandering kunnen bijzondere omstandigheden bijdragen, zoo als: de *constitutio stationaria* en *epidemica*, waardoor de ontstekingskoorts een asthenisch karakter kan aannemen; de individueele aanleg der zieken, uitwendige invloeden, die relatief en absoluut het levensvermogen kunnen beperken of verzwakken; de plaatselijke ziekten, die, als u i t s p r u i t s e l s (!) van de *Sc.* te beschouwen, de evenredigheid van den levensvoortgang storen, en door derzelver uitgangen vernietigend op het levensvermogen werken.

Zoo wij ons niet bedriegen, is dit ongeveer de voorstelling van Prof. V.D.B. Nu lezen wij, bl. 125: ‘het uiterlijk voorkomen, de vorm waaronder de *Sc.* te voorschijn treedt, is zeer veelvuldig: men heeft het w e z e n der ziekte dikwijls met haren v o r m verwisseld, en niet genoeg in het oog gehouden, dat een en hetzelfde wezen zich onder verschillende gedaanten vertoonen, zich onder velerlei vormen ontwikkelen kan, terwijl het wezen evenwel hetzelfde blijft, zoodat de meest van elkander verschillende toevallen uit eenen eenigen grondslag afgeleid moeten worden. En nu schijnt het mij toe, dat, behoudens dat wezen der ziekten, de rigting van den ziektevorm naar de hersenen.... tot de hevigheid en kwaadaardigheid aanleiding gegeven heeft, in die gevallen van kwaadaardigen vorm die wij in de laatste Epidemie veelvuldig gezien hebben.’ Deze rigting naar de hersenen, het lag niet in het plan van WENDT zoo diep in den aard der ziekte dóór te dringen, deze rigting

(1) Als beoordeeling hiervan zullen wij alleen de woorden van STIEGLITZ hier afschrijven: ‘*Die Ansicht, das bei diesen Ausschlagkrankheiten immer wahrzunehmende Fieber, für eine Reihe von Bewegungen zu halten, deren einzige Richtung sey den Ausschlag von innen nach aussen zu werfen, seinen Stoff aus dem Blute, in dem er sein Daseyn erhalten habe, und das es verunreinige, abzusondern und auf die Haut abzusetzen, ist rohe und irrig.*’

nam hij eenvoudig als daadzaak aan. Doch in de wijze van beschouwing van Prof. V.D.B. behoorde ten minste het verband van dit verschijnsel met den aard der *Sc.* aangeduid te worden. Of zoude misschien de ontwikkeling hiervan het fraaije gebouw hebben kunnen ondermijnen? Wij vreezen, dat het reeds buitendien niet zeer vast staat! Wat is volgens Prof. V.D.B. het wezen der *Sc.?* Dit wordt ons niet uitdrukkelijk geleerd, en te vergeefs vermoeijen wij ons, om in alles, wat door den Hoogleeraar beredeneerd wordt, éénheid en overeenstemming te vinden. Bij WENDT is dit punt klaar, en wij hebben gezien, hoe consequent alles bij hem uit een beginsel afgeleid wordt. Nu wordt, wel is waar, door Prof. V.D.B. op meerdere plaatsen de waarheid der grondstellingen van WENDT gehuldigd; doch nergens zien wij, dat hij in zijnen geest dóórgedrongen is, ja zelfs staat op meerdere plaatsen zijn gevoelen lijnregt tegen dat van WENDT over, zonder dat wij daarvoor genoegzame gronden ontwikkeld vinden. Wij hebben gezien, dat Prof. VAN DER BREGGEN, terwijl hij zich uitsluitend voor de contagieuse wording verklaart, in den strijd tusschen de natuur en de smetstof het grondbeginsel der ziekte, het wezen gezocht heeft. Wanneer dit de meening van den Schrijver was, zien wij niet in, dat men zich aldus een duidelijker begrip van de *Sc.* zal vormen. Wat zal in dezen zin de bedoeling zijn van het gezegde: dat door ontaarding van het *contagium* het wezen der *Sc.* als uitgewischt wordt! bepaalt men zich hier bij het afgetrokken denkbeeld van strijd, dan wordt het een ijdele klank; neemt men den aard van den algemeenen toestand in dezen strijd in aanmerking, dan zien wij niet in, hoe men vorm en wezen zal onderscheiden. Dit kan men ook niet in overeenstemming brengen met de stelling: dat, hoe verschillende vormen zich ook ontwikkelen, het wezen hetzelfde blijft. En dit wezen zoude uitgewischt kunnen worden! Dat het wezen buiten het contagium zelf ligt, blijkt uit deze stellingen. Men zal ons gaarne toestemmen, dat het wezen der ontstekingsziekte moet afgeleid worden uit de verschijnselen der plaatselijke ontsteking en der algemeene reactie; men krijgt dus weder een geheel ander standpunt, wanneer men aanneemt, dat de *Sc.* werkelijk onder de ontstekingsziekten moet gerangschikt worden. Wat is dan de vorm? vragen wij verder. Wij nemen eens aan, dat de verschijnselen van algemeene reactie dezen daarstellen; nu zegt hij: ‘de onregelmatigheden, zoo als ze door WENDT beschreven zijn, bestaan, dit lijdt bij mij geen twijfel; doch ik heb ze nooit als wezenlijke ziektetoestanden uit het w e z e n der *Sc.* voortvloeijende, doch als complicatiën beschouwd. Zij kunnen nooit de onmiddellijke aanwijzingen zijn, om van het bepaalde begrip der *Sc.* als o n t s t e k i n g s v o r m af te gaan.’ Wan-

neer men nu hiermede vergelijkt wat wij vroeger omtrent de *pathogenie* volgens Prof. V.D.B. uiteengezet hebben, zal men zien, dat hij met zich zelven in tegenspraak is: ten duidelijkste blijkt dit uit de volgende plaats: ‘de *Sc.*, hoezeer in hare ontwikkeling altijd als eene ontstekingsziekte te beschouwen, kan echter, wat haar karakter aangaat, veranderingen ondergaan, zoodat de zoogenaamde zenuwachtige en rotachtige *Sc.* optreedt; nemen de kenteekenen van den rotachtigen toestand toe, dan wordt er eene andere behandeling vereischt, daar nu zelfs niet slechts de v o r m , maar het w e z e n der ziekte veranderd is,’ bl. 131 en 178. Het zal verder geen betoog behoeven, dat wij dus door deze beschouwing van wezen en vorm geen juister begrip der *Sc.* zullen krijgen, zoo als Prof. V.D.B. meent: te regt zegt STIEGLITZ, dat er zoo veel is, wat ons den weg tot de erkentenis der ware oorzaak duister en moeijelijk maakt, dat er bijna niets overblijft, dan dat wij trachten in de natuur van iederen ziekelijken toestand, zoo ver als mogelijk is, door te dringen, het eigendommelijke daarvan door het zorgvuldig waarnemen der verschijnselen, van het beloop, van den uitslag der behandeling, door lijkopeningen en vergelijkingen uit te vorschen.

Men ziet uit hetgeen wij tot hiertoe ontwikkeld hebben, dat de Hoogleeraar zich veelal in theoretische bespiegelingen verdiept, en dat de belofte, om de ervaringen van WENDT aan eigene ervaring te toetsen, niet altijd door hem in het oog gehouden is: de redeneringen van Prof. V.D.B. leiden dik wijls tot *resultaten*, welke tegen die van WENDT lijnregt tegenover staan. De gevoelens van anderen zijn niet altijd even duidelijk uit een gezet; soms vinden wij er zoodanige vereenigd, die met elkander niet overeenstemmen, zoodat ook daardoor de eene plaats met de andere strijdig wordt. Vele punten, waar ons de ondervinding van eenen zoo ervaren' Geneesheer belangrijke ophelderingen konde geven, zijn stilzwijgend voorbijgegaan.

Beschrijving der afwijkingen in het beloop der Sc. Het zijn alleen eenige afzonderlijke ziektetoestanden, waarvan hier melding gemaakt wordt. 1°. *De rigting der Sc. naar de hersenen*. Deze beschrijving ontvangen wij dankbaar als eene belangrijke bijdrage tot de verschijnselen, die door WENDT opgegeven worden: het beeld is juist en levendig geschetst. Wij twijfelen evenwel, of de hersenaandoening, als zij zich in het eerste tijdperk der *Sc.* vertoont, alleen als een congestieve toestand te beschouwen zij; later, zegt Prof. V.D.B., ontwikkelt zij zich in eenen staat van *phrenitis;* het komt ons althans hoogst onwaarschijnlijk voor, dat men dezen congestieven toestand zoo gemakkelijk zoude kunnen onderscheiden van eenen bepaalden ontstekingstoestand. Wij gelooven, dat de

bewijzen, die hiervoor door Prof. V.D.B. aangevoerd worden, door datgene, wat wij b.v. bij ABERCROMBIE over de verschijnselen van hersenontsteking vinden, zeer verzwakt worden.

2°. *De roodheid der huid* is, op zich zelve beschouwd, van geenen wezenlijken invloed op de koorts, haar verloop en haren uitgang. Evenwel moet men het plotseling verdwijnen of verbleeken daarvan als de werking van de verslimmering der ziekte beschouwen: door hevigheid der koorts of eene gevaarlijke rigting, of door belangrijke aandoening van aangetaste ingewanden, zinkt hier het werkvermogen der huid. Bij de gevaarlijke aandoening der hersenen zag onze Schrijver wel eens eene eigenaardige donker roode kleur, als van maghoniehout, dat lang in gebruik geweest is, over het geheele ligchaam verspreid. Dan is de toestand spoedig doodelijk. *Scarlatina* zonder uitslag heeft hij niet waargenomen, tenzij men hiertoe een twijfelachtig geval wilde brengen.

3°. *De Keelontsteking* zag hij nooit ontbreken. Na met eenige trekken de *angina maligna ulcerosa* geteekend te hebben, stelt hij ze voor als ‘eene ontaarding der ziekte zelve, zich als het ware in die ontsteking der keel uitputtende. Zij is het die de verwisseling met de *Sc.* in vroegeren tijd heeft doen geboren worden.’ Er zijn hiervan twee gevallen, door den Schrijver waargenomen, waarbij het *exantheem* geheel ontbrak.

De *Naziekten*. Hier ontwikkelt de Schrijver alleen eenige denkbeelden over de *hydrops*, welke wij nu zullen toetsen. ‘Er blijft na den afloop der *Sc.* nog een indruk overig, dien de ziekte op het gestel voortgebragt heeft, en deze kenmerkt zich door eene verhoogde prikkelbaarheid van het bloedvaatgestel, door eene geklomene gevoeligheid vooral aan de oppervlakte des ligchaams, welke eene geneigdheid doet ontstaan tot onbestendigheid en veranderlijkheid in de opwekking van hetzelve. (bl. 142). ‘Te regt neemt WENDT in vele practici een *hydrops calidus* en *frigidus* aan. Onwillekeurig komt mij hierbij de *thesis* uit de B r o w n i a a n s c h e school voor den geest: omnis *hydrops asthenicus. Nego*, zeide ik toen, en herhaal zulks heden. Er schijnt door den voorafgeganen ontstekingstoestand van de vliezen en der haarbuisjes (?) eene onbestendigheid en eene gebrekkige vastheid in de opwekbaarheid dezer deelen overig gebleven te zijn, waaruit eene voorbeschiktheid voor nieuwe ontstekingachtige aandoeningen in de weivliezen en de haarbuisjes, even als voor ziekelijke afscheidingen ontsproten is. Van daar dat die waterzucht vooral in den beginne als ontstekingsvorm te beschouwen is’ (bl. 180). Men zal gemakkelijk zien, dat ons hier niets anders dan eene omschrijving van den aard der *hydrops* gegeven wordt. Dat er hier nog over B r o w n i a a n s c h e stellingen gesproken wordt, is, dunkt ons, eene miskeuning

van de verdiensten der latere natuuronderzoekers. Wij zijn, dank zij de bemoeijingen van de Physiologen en Pathologen, die sedert het stelsel van BROWN geleefd hebben! dit standpunt reeds vergeten, en hebben zelfs, zoo wij ons niet bedriegen, meer bepaalde inzigten in dezen ziektetoestand gekregen, dan die, welke uit de opwekbaarheid der deelen ontleend worden. Daar wij geene verhandeling over de *Sc.* schrijven, moeten wij ons bepalen tot het aanwijzen der belangrijkste punten. Vooreerst herinneren wij aan de pathologische verschijnselen, welke men bij lijkopeningen van zoodanige zieken gevonden heeft. (Verg. VON AMMON, t.a.p.) Wij gelooven, dat men hierdoor eene schrede nader tot de kennis van het wezen dezer waterzucht komen kan; ten minste dunkt ons, dat hieruit voor het plotseling ontstaan der *hydrops*, binnen weinige uren, eene gemakkelijke en uit de natuur ontleende verklaring af te leiden is. Verder komt de toestand der nieren, en de hoedanigheid der urin, bij de gevallen van *hydrops post Sc.* vooral in aanmerking; menigvuldige daadzaken schijnen de gelijksoortigheid van deze waterzucht met de ziekte van BRIGHT te bewijzen[(1)]. Wij laten het aan onze Lezers over te beslissen, of uit deze daadzaken geene betere inzigten kunnen ontwikkeld worden, dan uit de beginselen, door Prof. V.D.B. aan de hand gegeven. Overigens betuigt hij, niet zoo

(1) UEBERLACHER, in zijne *Unters. u.d. Scarl. Fieber* 1789, schrijft deze *hydrops* aan eene ontaarding der nieren toe. REIL beschrijft in zijne *Kur. d. Fieber* den toestand der nieren in zoodanige lijken, *in einen schlaffen, ausgedehnten, schwammigten, saftreichen und mit Blut überfüllten Zustand*. BLACKALL en PESCHIER hebben de albumineuse hoedanigheid der urin hier dikwijls aangetroffen. RAYER zegt: '*pendant la vie il y a une identité si parfaite dans l'expression des phénomènes de la maladie de B r i g h t et l'anasarque consécutive à la Scarlatine, que l'autopsie des cadavres démontrera très-probablement qu'elles sont de même nature*.' CRAIGIE erkende deze zelfde eigenschap der urin (1835). STARK, te *Edinburgh*, zegt, dat hij ze altijd door hitte stolbaar gevonden heeft; in vele gevallen was zij, wanneer eene hevige waterzucht volgde, reeds vooraf zeer sterk stolbaar: in twee gevallen volkomene onderdrukking van urinlozing: hierop grondt hij eene zeer juiste ontwikkeling dezer naziekte. Ook SIDEY zag deze verhouding. CRISTISON merkte dit zelfde bestendig op. WOOD zag, in een der hospitalen van *Edinburgh*, bij geenen enkelen zieke *hydrops post Sc.*, en vond de urin ook steeds vrij van eiwit. In een ander hospitaal zag hij drie gevallen van *hydrops*, waarvan bij een' zeer sterk albumineuse urin, bij een' ander alleen zwelling om de oogen, waarbij de urin eene geringe hoeveelheid eiwit bevatte: terwijl bij een' derde, waar de waterzucht slechts drie dagen duurde, de urin geheel vrij was. MATKER deelt ons twee gevallen van stolbare urin na *Sc.* mede: in een dezer gevallen werd bij de lijkopening de eigenaardige ontaarding der nieren gevonden. Ook HAMILTON beschrijft ons deze ontaarding na *Sc.* uit de lijkopeningen, die hij in de gelegenheid geweest is te doen. Men zie wat hiervan medegedeeld is in de *Edinb. Med. and Surg. Journ.* N°. 128 en volg.

regtstreeks van het gevoelen van WENDT te zijn, dat eene verkeerde of verwaarloosde antiphlogistische behandeling derzelver oorzaak zoude wezen. Wat ons door Prof. V.D.B. over de metastatische oorklierontsteking medegedeeld wordt, is geheel van belang ontbloot. De ontsteking van het oor wordt ter loops door hem aangestipt: er wordt hier alleen melding gemaakt van die gevallen, waar eene comateuse hersenaandoening voorafgegaan is. Wij meenen, dat het der moeite waardig zoude geweest zijn, van de verbreiding der keelontsteking langs de *tuba Eustachii*, en de gevolgen, die hieruit ontstaan kunnen, te spreken. Eindelijk missen wij hier nog de vermelding van de rheumatische aandoeningen, welke door verscheidene Geneesheeren, zoowel in *Duitschland* als in *Engeland*, als naziekten van *Sc.*, in eenen hoogen graad, opgemerkt zijn.

Na al hetgeen tot hiertoe door ons uiteengezet is, zullen wij ons niet lang bij de therapeutische inzigten van Prof. V.D.B. behoeven op te houden. De behandeling van goedaardige gevallen zal, op het tegenwoordige standpunt der wetenschap, geene aanleiding tot beduidend verschil geven. Doch wanneer men met heviger gevallen te doen heeft, zal men ze dan altijd, met WENDT uitsluitend van het begrip van ontsteking uitgaande, behandelen? Hoezeer onze Schrijver beweert, dat de aanteekeningen van WENDT geene verdere toelichting behoeven, zijn wij nog niet overtuigd, dat wij de *Sc.* altijd als eene ontsteking van hoogeren aard zullen erkennen en behandelen: wij hebben zelfs gezien, dat, wanneer men naauwkeurig de beschrijving van Prof. V.D.B. ontleedt, men hierin bewijzen tegen deze stelling kan vinden. Hij bepaalt zich tot de algemeene aanbeveling van eene koele behandeling en antiphlogistische methode. De aderlatingen doet hij zoowel in het begin der ziekte als in haar verder beloop, wanneer zij het karakter der Synocha heeft en zich teekenen van congestie en ontsteking in belangrijke organen duidelijk (!) openbaren, en de rigting naar de hersenen en naar de keel zich vertoont. ‘De stelling dat men liever te veel, dan te weinig bloed moet ontlasten, kan, dunkt mij, eeniglijk toegepast worden op die plaatselijke ontstekingen, waarvan het wezen zuiver op ontsteking gegrond is: ik althans zoude in de *Sc.* niet zulke ruime en herhaalde aderlatingen in het werk durven stellen, als ik b.v. in de *peripneumonie* of *pleuritis* deed,’ bl. 160. ‘De Epidemiën maken eene uitzondering op de behandeling: ja, in dezelfde Epidemie kunnen bij een algemeen ontstekingachtig karakter, zulke gevallen en zieken voorkomen, die de uitgebreide antiphlogistische behandeling, en bijzonder de aderlatingen, niet verdragen,’ bl. 156. Men ziet hieruit, dat hij de behandeling der *Scarlatina* als ontstekingsziekte

slechts zeer gewijzigd aanneemt. Bij jonge kinderen heeft hij de aderlatingen steeds door bloedzuigers laten vervangen. Wij moeten eindelijk doen opmerken, dat het bijna uitsluitend over den soporeusen toestand is, dat hij bij de behandeling der afwijkingen spreekt.

Over de aanwending van koude. Het dunkt, ons dat de werking van begietingen en die van het wasschen der geheele oppervlakte van het ligchaam met koud water, hier ten onregte gelijk gesteld worden. De hevige werking en daarop volgende terugwerking van het eerste, moet toch beduidend verschillen van de zachte wijziging, die door het laatste te weeg gebragt wordt. Het verschil tusschen *primaire* en *secundaire* werking der koude, waarover hij spreekt, wordt in het geheel niet in toepassing gebragt. En wat moet men van de aanbeveling van dit middel zeggen, wanneer wij lezen: ‘de *primitieve* en *secundaire* werkingen in derzelver geheel beschouwende, zal de koude te regt als versterkend en opwekkend te beschouwen zijn, in al die gevallen waar de kracht zoowel als het werkvermogen van het organische leven door *atonie* verminderd zijn.... De koude komt dan vooral in de *Sc.* in aanmerking, wanneer haar karakter zeer ontstekingachtig is.’ Dat de woorden van ALBERS ter aanbeveling van koude stortbaden aangevoerd worden, is ons wel; doch verdiende hier zeker eenige melding gemaakt te worden van CURRIE, wiens methode nog veel verschilt van die van ALBERS, daar hij dezelve alle twee uren herhaalde, terwijl de laatste zich tot twee aanwendingen gedurende den dag bepaalde; daarenboven is de beschrijving van ALBERS zeer gebrekkig, terwijl die van CURRIE met de meest mogelijke naauwkeurigheid uiteengezet is. Het zoude overigens niet moeijelijk zijn, deels uit de woorden van Prof. V.D.B. te betoogen, dat juist de indicatie tot de stortbaden en de gunstige werking derzelve, wel degelijk bewijzen, dat de *Scarlatina* niet altijd als ontstekingsziekte moet beschouwd en behandeld worden.

Dat de gastrische *Sc.* door Prof. V.D.B. als een eigenaardige vorm erkend wordt, hebben wij vroeger reeds gezien: hier verschilt hij dan ook van WENDT in de behandeling, en vreest vooral den overgang in eenen *status putridus. Emetica, citr. potassae, mur. ammon, c. tart. emetico refr. dosi, purgantia salina*, met *decoct.tamarind;* bij dreigenden overgang in eenen rotachtigen staat de *flor.* en *radix arnicae*. De verdere behandeling is dezelfde als bij WENDT in kwaadaardige putride gevallen.

Bij de behandeling der keelontsteking, waar de Schrijver zich bepaalt om zich op WENDT te beroepen, had de aanwending der *nitr. argenti*, waarvan de Engelschen zoo veel nut gezien hebben, niet geheel met stilzwijgen moeten voorbijgegaan zijn.

Hetgeen van de waterzucht gezegd is, bepaalt zich tot redeneringen, waarvan wij vroeger reeds gesproken hebben.

Ter voorbehoeding heeft de Schrijver de *belladonna* aangewend. Wij gelooven met hem, dat het nut van dit middel zeer ligt te betwijfelen, en het vermijden van de gelegenheid ter besmetting het beste voorbehoedmiddel is.

Wij hebben rondborstig onze aanmerkingen over het Werkje van Prof. V.D.B. medegedeeld, en het getoetst aan de eischen, die wij meenden geregtigd te zijn, aan eenen man te doen, dien wij gaarne als Gids voor zijne kunstgenooten zouden erkennen. *Hoc opusculum*, zegt hij met BAGLIVIUS, *in publicum edidi, ut multis meorum aequalium hinc inde errantibus viam monstrarem, et aliquantulum munirem*.

Ten slotte nog een woord aan den Vertaler: ‘hij heeft zich, mijns inziens, wel van zijne taak gekweten,’ zegt de Hoogleeraar in het Voorberigt. Wij voor ons kunnen met dit getuigenis niet instemmen: de Vertaler was voor dit werk ten eenemale ongeschikt, daar het duidelijk blijkt, dat hij noch het onderwerp verstaat, waarover het Boek handelt, noch de Duitsche, noch de Hollandsche taal magtig is, en eindelijk niet zoo veel geoefendheid in het schrijven heeft, als noodig is, om eenen oorspronkelijken zin zamen te stellen. Er is geene bladzijde, waar men geene grove fouten aantreft: wij zouden ze hier bij honderden kunnen optellen, doch onze Lezers zullen zich waarschijnlijk wel met eenige staaltjes van wezenlijke *curiosa* vergenoegen. Wij vinden b.v. *P pillen der Zunge* vertaald met: vezelen der tong. *Zähe Schweisse:* taai zweet. *Halsbeschwerden, Brand im Halse:* ongemakken aan, koudvuur in den hals. *Friesel:* rillingen. *Ursächliche Momente:* oorsprong der tijdperken. *Häutigen Gebilden:* huidachtige weefsels. *Die Vegetation im Gehirn:* de groei in de hersenen. *Sensible Sphäre:* gevoeligste deelen. *Eiterung an der Haut:* verettering aan de huid. *Orgasmus:* aandrang. *Phlegmasie der Haut:* de vochtigheid der huid. *Brandige Bräune:* vleezige keelontsteking. *Dichtigkeit in de Faser:* geslotenheid der vaten. Men ziet hieruit duidelijk, dat hem de Geneeskunde geheel vreemd is; terwijl zijne onkunde van het Duitsch evenzeer daarin doorstraalt: hiervan mogen overigens de volgende proeven tot bewijs strekken. *Kleien:* klei. *Ein merkliches unverkennbares Gesunkenseyn:* een aanmerkelijk onmerkbaar zinken. Noodwendig moeten uit deze onkunde verdraaijingen van den zin ontstaan, zoo als: *wodurch die starren Theile in ihre Cohäsion aufgelockert:* waardoor de vaste deelen in hunne verhouding opgewekt. *Als Mittelgabe mit einem schicklichen Constituens in Pulverform:* als middelbare gift bij eene redelijke constitutie in poeijers. *Wird der allgemeinen Heilmethode ohne besondere specielle Rücksichten wei-*

chen: zal voor de algemeene geneeswijze, bijzondere gevallen uitgenomen, wijken. *Faulige:* vuile. *Stimmungen:* geneigdheden. Dat het Hollandsch in zijne pen niet zeer zuiver is, blijkt uit het volgende: Er verschijnen *Scarlatinae*. Af- en ontscheidingen. De aanwijzing grijpt plaats. Lage staat van temperatuur. Verhouding van zoute tot *Sc.* Uiterlijke verschijning en inwendigste wezen. Oorzakelijke verbindingen. Moeijelijke ziekte: (voor hevige ziekte). Uit de angstige naauwgezetheid, waarmede hij den tekst woordelijk vertaalt, blijkt genoegzaam, dat hij naauwelijks eenen oorspronkelijken zin weet zamen te stellen. Zoo vinden wij: Op de den zieke omringende. En zonder op den hier den overhand hebbende de ontsteking weerende geneeswijze volstrekt vereischende. Hoewel.... enz., schijnt toch het gebruik dezer zouten bij zuiver prikkelbare vormen bij uitnemendheid geschikt te zijn, en daarna de reproductieve ontstekingsvormen te mogen volgen (*so scheinen doch rein irritable ganz besonders, und denen zunächst reproductive Entzündungsformen für den Gebrauch dieser Salze geeignet*). Geen wonder, dat dus onzin ontstaat, zoo als: Tot de lastigste moeijelijkheden, welke als eenigerhande naziekte ergens kunnen voorkomen. Hij zal ook de daarbij heerschende ziektekundige verhouding (*therapeutisches Verhältniss*) kunnen bevatten. Dit gaat soms zóó ver, dat hij WENDT gezegden toedicht, die hem geheel vreemd zijn; zoo zegt hij in de vertaling, dat de naam van BROWN nimmermeer vergeten zoude worden, als hij niets anders aan het licht gebragt had, als hetgeen hij over de werking der koude geleerd heeft. (*Und hätte* BROWN *etc.*)

Doch reeds genoeg. Mogt de Uitgever eenmaal op zijn voornemen terug komen, om ons eene Vertaling van het Werk van WENDT te bezorgen, (zie het Voorb.) dan hopen wij, dat hij zich deze aanmerkingen ten nutte zal maken.

Liberalismus, door M^r^. *T.M. Roest van Limburg*, Leiden, P.H. van den Heuvell.

1837, 30 bl.

De beoefening der met Staatsregt en Staatkunde in verband staande wetenschappen was over het algemeen, in de laatste jaren, vóór de Belgische Omwenteling, in ons Vaderland van weinig belang. De reden hiervan is niet verre te zoeken. Immers het ligt in den aard van ons volkskarakter, zich weinig in te laten met afgetrokkene bespiegelingen, die in geen dadelijk verband staan met de behoeften van het oogenblik. Maar van dáár dan ook dat, van het tijdstip af, waarop de twisten met de Zuidelijke Provinciën ontstonden, de anders bij ons vergetene staatkundige beschouwingen op nieuw belang begonnen in te boezemen, en tot

meer gezet onderzoek aanleiding gaven. Diezelfde politieke omstandigheden bepaalden en wijzigden tevens de heerschende denkwijze onzer natie. Die denkwijze werd, hetgeen men, te regt of te onregt, gewoon is *antiliberaal* te noemen. Zij werd dit niet uit onderzoek of beginsel, maar alleen uit belang, omdat de gebeurtenissen van den dag en de volkshaat tegen de *Belgen* ons in eene vijandige stelling tegenover de *Revolutie* gesteld hadden. Dat alleen de omstandigheden ons *revolutionnair* zouden maken, bijaldien wij tegen andere beginselen overstonden, daaraan valt niet te twijfelen. Het laatst der 18^{e} eeuw heeft het te zeer bevestigd. Het moge eene harde waarheid zijn, onze hooggeroemde deugd voor toeval en eigenbelang te hooren uitmaken: die waarheid is door de ondervinding bevestigd.

Ik vraag vergeving voor den omweg, dien ik maakte, Lezer! of wilt gij liever, voor de voorafspraak, welke ik hield, en die toch in eenig verband staat met de hoofdzaak, welke ons bezig houdt: het Geschrift van den Heer ROEST VAN LIMBURG, *Liberalismus* getiteld. De Schrijver behoort tot die menschen, die niet met de gewone sleur medegaan, of het voor eene doodzonde rekenen, eene nieuwe of vreemde stelling te verdedigen. Wij achten hem daarom niet minder, al zijn wij op een ander standpunt geplaatst, en die stellingen wel eens *paradoxen* in onze oogen. Zoo heeft de Heer R.V.L., door vertalingen van den beroemden MACHIAVELLI reeds gunstig bekend, onder anderen zich opgeworpen tot verdediger, zoo niet van het *duel*, dan toch van het onstrafbare dier handeling, in eene brochure, die tot veel getwist en geschrijf aanleiding gegeven heeft, en zeker eene betere wederlegging, dan het onbeduidende tegenschrift van den Heer en M^{r}. DE GEER, had verdiend(1). Het thans door ons aangekondigde Geschrift heeft mede iets van dat vreemde en wonderspreukige, zoo wat den inhoud, als wat den stijl betreft, hoezeer de laatste in vele opzigten alle aanbeveling verdient, en zich loffelijk onderscheidt van dat bastaard-Hollandsch, of dien Courantenstijl, waarin wel eens historisch-politische Werken, ook van meer belang, bij ons zijn verschenen.

Uit den titel is het moeijelijk op te maken, of de Schrijver *over, voor* of *tegen* het *Liberalismus* de pen voert. Het is onze pligt den Lezer, zoo kort mogelijk, een overzigt van het in deze

(1) Eene uitvoerige beoordeeling hiervan is in der tijd medegedeeld in het Tijdschrift: *het Athenaeum*. Wij protesteren van ganscher harte tegen den doorgaanden geest van dit voormalige Tijdschrift; doch kunnen evenwel niet ontkennen, dat genoemde Recensie, waartegen de Heer R.V.L. hevig is te velde getrokken, alle blijken draagt van met kennis van zaken en niet geringe bekwaamheid gesteld te zijn, en zich verre te verheffen boven het zoogenaamde tegenschrift van den Heer DE GEER.

brochure voorgedragene, mede te deelen. Wij maken hiermede eenen aanvang.

‘Onmogelijk is het eene juiste omschrijving van *liberalismus* te geven. Het is meer eene leus dan een beginsel, een vaandel, waaronder de voorstanders van velschillende meeningen en vorderingen zich schaarden, om eene magtige partij te bekampen. Die vorderingen ontsproten uit behoefte, welke bevrediging eischte. Die behoefte moet onderzocht, opdat het verstand beoordeele, wáár toegegeven, wáár tegengegaan moet worden.

‘Er ligt dus eene behoefte in het *liberalismus*. Het zijn de regten der menschheid. Het *liberalismus*, ook als beginsel beschouwd, is het dan niet eene dolende zucht naar regt? - Naar regt? want onregt is de willekeurige heerschappij van menschen over menschen. - Maar eene dolende zucht? Ja, want ook noodige magt wordt wel eens bekampt; zedelijke voorschriften worden wel eens miskend, verkregene regten wel eens geschonden!

‘“En van waar,”’ (dus spreekt men) ‘“dan plotseling die zucht?”’ Plotseling; is het zoo jong het *liberalismus?* Of bestond het vóór het een' naam had ontvangen? Men rekent zijnen oorsprong menigmaal van kort vóór de omwenteling in *Frankrijk*. Dat was eene geweldige losbarsting, ja! maar van eenen volkaan, ontstaan met de menschheid.

‘De mensch blijft niet altijd kind. Het kind behoeft leiding en dwang; de volwassene niet. Het is even zoo met de menschheid. Nood of onkunde der volken maakten de hulp en het bestuur van een' sterkeren of wijzeren noodzakelijk; maar de bestuurders werden inmiddels wijzer en magtiger. De noodzakelijkheid van hulp en leiding hield op. ‘“Doch”’ zal men zeggen, ‘“de vorstelijke magt rust niet, als het vaderlijk gezag, op bloote nooddruft; ze is dikwerf op verovering, dikwerf op vrijwillige toestemming gegrond.”’ Op verovering? Zoo gij verlaten en zwakke kinderen opsluit en voedt en verdedigt, hebt gij daarom regt op den wil der volwassenen? En vrijwillige toestemming? Kan het kind, kan de mensch de volstrekte regten des menschen afstaan? Zoo neen! dan is hunne toestemming nietig. Zoo ja! spreek dan nimmer van onregt. Hebben zij geene regten, zij hebben dan ook geene verpligtingen meer. Tegen de menschelijke regten geldt verovering noch verbindtenis. De geest moet zijn eigen wetgever zijn. Hij moet het goede doen, vrijwillig, niet uit dwang. Uit dit gevoel ontsproot de zucht naar regt. De bestuurders wilden hunne voogdij niet beperken. De zucht naar regt werd tevens zucht naar wraak.

‘Beschouwt *Europa*, toen de Barbarenstorm zich gelegd had. Geene vrijheid, geene orde, omdat er wetten ontbraken! Geene

deugd omdat er geene kennis, geene kennis omdat er geene veiligheid gevonden werd. KAREL *de Groote* deed magtige stappen tot herstel. Maar de nevelen waren te dik, om door éénen man te worden verdreven; en toen KAREL door geen' tweeden KAREL werd opgevolgd, keerde de vorige wanorde terug. Ook *Engeland* was niet gelukkiger na ALFRED *den Grooten*.

'Zóó droevig was *Europa's* toestand van de 7e tot de 11e Eeuw. Toen begon zich bij de Spaansche en Italiaansche steden meer levensgeest te ontwikkelen. En hoezeer in de overige Landen de steden geene onafhankelijke Staten vormden, verwierven zij zich toch groote voorregten en aandeel in het Bestuur. Heilzaam waren hiervan de gevolgen op beschaving en welvaart; even als reeds vroeger, door de kruistogten en het verkeer met de beschaafdere Arabieren, de Edelen van Roovers tot Ridders gevormd waren.

'De menschheid herleefde dus weder. Gelijkheid voor de wet, orde, het algemeen heil, het herstel van grieven, waren de denkbeelden van den dag. Was dit niet het herleven van den geest der Oudheid? het herleven van den Vrijheidsgeest?'

'In het begin der 14^{e} Eeuw waren de steden dan ook overal bij de oppermagt vertegenwoordigd. Aan dit nieuwe beginsel was men schier alle pogingen ten behoeve der algemeene vrijheid verschuldigd. Zoo werd de beschaving bevorderd, de mensch hersteld. Waar de vrijheid tot zwijgen gebragt is, zult gij woestheid of zedeloosheid ontdekken. De schijnbare rust is slechts de afmatting der ziekte.

'De monarchische magt in *Europa* is niet zoo oud, als men waant. Sinds den val van het Westersche Rijk was *Europa* constitutioneel. Zonder toestemming van Adel, Geestelijkheid en Vrijen kon de Vorst niets van aanbelang. Maar door het invoeren van staande legers, en vaste belastingen tot derzelver onderhoud, werd de magt der Vorsten vermeerderd. Met behulp der steden werd het gezag des Adels geknakt. In ééne eeuw was de toestand van *Europa* veranderd. De alleenheersching was gevestigd. Wel was alleen de Adel gekrenkt, en had het volk bij die verandering slechts gewonnen; maar de kinderen waren te zeer aangewassen, om blindelings te gehoorzamen De zucht naar regt tot eigen onderzoek vertoonde zich in het Godsdienstige. In de tweede helft der 16^{e} eeuw was het geestelijk despotismus in de meeste landen verbroken.

'Dat was geene zucht tot omverwerping van orde, maar van tirannij. Doch de vaders wilden de volwassen zonen niet van de voogdij ontslaan. De Vorsten, die eene eeuw te voren nog eerste ambtenaren der Volkeren waren, verbeeldden zich nu plaatsbekleeders der Godheid te zijn. Toen begon de opstand ook in het

burgerlijke en *Nederland* besliste de groote vraag, of *Europa* slaven zou dragen of menschen. Indien die stroom zijne oevers overschreed, was dit niet het gevolg der ondoelmatige dammen, die men hem vóórwierp? In het midden der 17^{e} eeuw volgde er weder eene losbarsting in *Engeland*. Het *liberalismus* overwon. Maar beschouw nu de Landen, waar het onderdrukt werd! Wat is er van *Italië*? wat is er van *Spanje* geworden?

'Doch men maakt eene gewigtige tegenwerping: '"De Noordsche Rijken; *Frankrijk* onder LODEWIJK XI, FRANS I, LODEWIJK XIV, en NAPOLEON; *Engeland* onder de krachtigste regeringen, waren geene landen van zwakheid."' Dit is waarheid. Maar dáár was de monarchische magt behoefte. Zij was de uitvoerder der wenschen van de natie. Zij drukte den geest niet neder, maar gaf gelegenheid tot ontwikkeling. In tijden van wanorde is eene krachtige alleenheersching eene weldaad. Is de orde hersteld, dan is hare roeping voleindigd. De geschiedenis der monarchische magt in *Frankrijk*, ook *Engeland* in *Spanje*, bevestigen deze waarheid.

'Die billijke zucht naar vrijheid van denken en handelen werd hier misbruikt, ginds miskend en onderdrukt. Zij geraakte aldus op den doolweg en werd *liberalismus*. Was het vreemd, dat menigeen het als zucht naar slooping van orde, als zucht naar losbandigheid beschouwde? En evenwel, dit is het niet, dit kan het niet zijn. Het tegendeel wordt door rede en ondervinding bewezen.

'Wel was de geest der Fransche revolutie een geest van slooping. Maar die geest was ook geen bedaarde, vrij werkende geest. En toch was zijne werking heilzaam voor geheel *Europa*. Wat zou dan het *liberalismus* niet kunnen worden, zoo men het inlichtte en verstond? Doch indien men den mensch zijne regten weigert, uit vreeze van misbruik, wat klaagt men dan over toomeloosheid en geweld?

'"De Koningen gaan henen!"' hoorde men eene stem. Ja! zij gaan henen, indien zij meer begeeren dan hun toekomt. De Volkeren verlangen in hunne Vorsten Hoofden, Bestuurders; geene Heeren noch Voogden. Maar de Koningen gaan niet henen, indien zij hunne roeping begrijpen, en het genot der menschelijke regten niet weigeren. '"Maar weigeren dit dan de Vorsten?"' Zelden uitdrukkelijk. Doch zij weigeren hier en daar regtmatige vorderingen, vaste bepalingen, waarborgen van regt. Kan de mensch van menschen eischen, dat zij hem voor onfeilbaar houden? Neen! Vorsten, die dit vorderen, zullen henengaan; want de opstand tegen de onbeperkte magt in het geestelijke heeft de onbeperkte magt in het wereldsche verbroken. '"Wel,"' zegt men, '"is die opstand in het geestelijke niet overal gelukt."' Maar ook

wel niet beproefd. Doch is dit mislukken of niet beproeven benijdenswaardig? Niet alle kinderen worden mannen. Het gaan wordt niet te duur gekocht met eenige keeren te vallen; maar wie steeds blijft kruipen zal vergaan in het slijk.

'Schoone rol! die der Vorsten, welke het *liberalismus* begrijpen, welke niet al zijne pogingen onderdrukken, maar het doen worden, wat het worden wil. *Constitutionalismus*. CONSTITUTIONALISMUS, zucht naar de regering der menschelijke rede, der menschelijke regten, der wet gehandhaafd door eenen Vorst; want indien zij die handhavers willen wezen, waarom zou men dan de Vorsten dwingen henen te gaan? Immers de vrijheid van allen, en wil men, de regering van allen, is slechts te vinden onder de regering der wet. En een erfelijk hoofd van den Staat levert hiervoor de beste waarborgen. Dit weet het *liberalismus;* en daarom zal het, zoodra de Vorsten zijne regtmatige vorderingen inruimen, van zijne dwalingen terug komen, en *constitutionalismus* worden, streven naar eenen vasten en veiligen toestand van alle regten, die in eene onbeperkte democratie, evenmin als in eene onbeperkte monarchie is te vinden.'

Zie hier den inhoud hoofdzakelijk, meermalen met des Schrijvers eigene, veelal welsprekende woorden medegedeeld. En nu de beoordeeling? Wij willen ons met den Schrijver in geenen strijd van meeningen en beginselen inlaten, en de taak des eenvoudigen beoordeelaars met dien des tegenschrijvers verwisselen. Wij zullen ons zoo veel mogelijk op het standpunt des Heeren R.V.L. verplaatsen, en van dat standpunt eenige aanmerkingen aan beter oordeel onderwerpen.

Eene eerste aanmerking betreft het onbepaalde van des Schrijvers onderwerp zelf. Gelijk, bij al het wegslepende en behagelijke der redenering, eene zekere oppervlakkigheid niet te miskennen is, zoo treft dit in het bijzonder bij de vraag, wat volgens den Heer R.V.L. *liberalismus* is? Wij stipten reeds aan, dat de titel zelf eenigermate onbestemd is. Maar wanneer wij nu den Schr. in den aanvang hooren beweren, dat de woorden *liberaal, liberale* instellingen, enz. in zeer verschillende beteekenissen worden opgevat, dan kunnen wij hem wel toestemmen, dat het onmogelijk is eene juiste omschrijving van *liberalismus* te geven, die aan *allen* voldoet en *aller* denkbeelden bevat; doch vergen tevens, dat hij, juist om de verschillende opvattingen, waaraan het woord *liberalismus* bloot staat, naauwkeurig bepale, wat dat woord volgens *zijne* individuëele opvatting beteekene en in zich bevatte. Er komen dan ook hier en daar uitdrukkingen voor, die het *liberalismus* eenigermate bepalen; doch juist het verwarde en tegenstrijdige derzelve toont, van hoe veel belang eene juiste omschrijving in den aanvang geweest ware.

Het liberalismus is veel meer eene leus dan een beginsel, een vaandel, waaronder men wel eens streed, zonder regt te weten waarom. Of de Schrijver met deze uitdrukkingen het *liberalismus* eene dienst bewijst, laten wij dáár. Doch wat is eene leus zonder beginsel? Eene leus onderstelt een doel, waartoe allen zamenwerken, waarin allen overeenkomen, hoezeer zij in bijoogmerken verschillen. Eene leus is juist de uitdrukking van een beginsel, al is dit beginsel enkel negatief, b.v. bekamping van onwettige magt door verschillende partijen. Doch lezen wij verder: *er ligt behoefte in het* liberalismus? Toegegeven. Maar behoefte in eene leus? Wat is dit? De Schr. schijnt dit zelf te gevoelen en begint, bl. 7, te omschrijven, wat *liberalismus* is, wanneer men het als beginsel beschouwt. Hoe men een beginsel kan bepalen, dat eigenlijk geen beginsel is, blijft mij duister.

Maar wat is dan *liberalismus* als *beginsel* beschouwd? *Eene dolende zucht naar regt*. Ik heb vrede met die bepaling, hoe onbestemd zij zijn moge, doch kan naauwelijks een' glimlach onderdrukken, wanneer de Schr., bl. 23, het *liberalismus* voor *eene zucht op den doolweg* verklaart.

De Heer R.V.L. zegt dus wel niet uitdrukkelijk, wat hij door *liberalismus* verstaat, doch zijne meening is evenwel duidelijk: vordering van de regten der menschheid en des Staatsburgers; en bekamping van de magt, die deze vorderingen tegenwerkt. Bij de ontwikkeling van dit denkbeeld komt het mij voor, dat de Schrijver niet genoegzaam onderscheid maakt tusschen *burgerlijke* en *staatkundige* vrijheid. Ik heb eerbied voor het *liberalismus*, wanneer het de vrijheid des burgers in den Staat verdedigt, vrijheid van Godsdienst, vrijheid om zijne gedachten mede te deelen, veiligheid tegen onwettige aanranding. Doch die eerbied houdt op, wanneer die zucht zich uitstrekt tot eene begeerte om deel te hebben aan het Staatsbestuur. Juist hierin ligt het onderscheid tusschen de vrijheid der oudere en der nieuwere Staten. Bij de Ouden was de Staatsburger, dat is de mensch als een gedeelte van den Staat, alles. Van burgerlijke vrijheid had men geene of beperkte begrippen. De Schrijver gevoelt en kent dit onderscheid welligt beter dan wij. Ook beweren wij niet, dat hij dit verschil geheel miskend of voorbijgezien hebbe. Alleen wenschten wij, dat de grenzen scherper waren afgebakend, om duidelijker te doen zien, in welken zin *liberalismus* moet worden opgevat. En van daar dan ook, dat wij niet gaarne den Schrijver geheel zouden toestemmen, als hij vraagt, of het herleven van *Europa*, na de middeleeuwen, *niet het herleven was van den Geest, die Griekenland en Rome onvergetelijk maakte? het herleven van den Vrijheidsgeest?*

Eene tweede aanmerking betreft eenige bijzondere redeneringen

des Schrijvers, die, naar ons oordeel, niet altijd door de vereischte juistheid worden gekenmerkt. Hiertoe brengen wij eenigermate de doorgaande vergelijking van volkeren met menschen, en de daarop gebouwde stellingen. Gaat die vergelijking zoo onbepaald door? Kinderen worden volwassen en besturen dan zich zelve. Maar wanneer is die zoogenaamde volwassenheid der Volken daar? Het Volk is eene vereeniging van individuën; maar hoe kan men zeggen, dat het Volk zich zelf regeert? Wanneer allen gelijkelijk regeren? Doch dan regeert inderdaad niemand. Wanneer één of meerdere personen regeren met toestemming des Volks, ook in eene onbepaalde monarchie? Maar volwassenen hebben geen bestuur van noode. De vergelijking is niet nieuw: ze komt mij voor, ook niet juist te zijn. *Frankrijk* onder LODEWIJK XIV en NAPOLEON was toch wel eene volwassene natie, en echter, het had de alleenheersching noodig. Maar op die vergelijking worden nog andere valsche stellingen gebouwd. Is de grenslijn tusschen regeerders en geregeerden niet veel te scherp getrokken? Zijn zij niet te veel als elkander vijandige, partijdige partijen voorgesteld? Is het naauwkeurig, onder Volkeren bij uitsluiting de geregeerden te verstaan? Is een Volk niet daarentegen juist eene vereeniging van menschen, zoodanig als die door de onderlinge betrekking van regeerders en geregeerden, om dit woord eens te bezigen, is geconstitueerd? Is de historische ontwikkeling der Volkeren genoegzaam in het oog gehouden? Is de grond van het oppergezag in den Staat juist genoeg bepaald? en is daarbij de onvolmaaktheid en bedorvenheid zoo van den mensch in het bijzonder, als van het menschdom in het algemeen, niet te veel voorbijgezien? Had eindelijk de Schrijver, wanneer hij van *onvervreemdbare regten* der menschheid spreekt, niet behooren op te geven, waarin die regten bestaan?

Doch wij zouden hier van lieverlede, tegen ons plan, op het veld van meeningen en beginsels verdolen. Wij gaan tot eene derde aanmerking over, die minder gevaar in dit opzigt aanbiedt. Zij betreft de historische opmerkingen des Schrijvers.

Hier komt ons minder naauwkeurig voor, hetgeen de Heer R.V.L. zegt, omtrent het tijdvak van KAREL *den Grooten*. De toestand van *Europa*, nadat (als bl. 12 gezegd wordt) *de barbarenstorm zich gelegd had*, wordt voorgesteld als een *chaos van domme woestheid*, zonder vrijheid, orde of deugd, waarin KAREL stappen deed tot herstel der orde, hoezeer na zijnen dood de vorige wanorde terug keerde. De Schr. ziet hier dus een' tijd van verwoesting, achteruitgang, wanorde, welke hersteld worden moest. Wij vermeenen veeleer een tijdvak van jeugdige kracht en ontwikkeling te ontdekken, dat gewijzigd, bestuurd, geholpen moest worden. Wij

zien, in dat zoogenaamde tijdperk van woestheid, den morgen eener nieuwe beschaving, het aanbreken van eenen dag, in welks licht wij ons nog verheugen.

Deze wijze van beschouwing oefent ook verder eenen nadeelingen invloed uit. Het *leenstelsel* wordt voorgesteld als vernietiger van *gelijkheid voor de wet* en *onafhankelijkheid van willekeur;* met andere woorden, als een rampzalig verschijnsel van den droevigen toestand, dien de Schr. zich voorspiegelt; de steden daarentegen als handhavers van vrijheid en wet. Deze voorstelling is niet nieuw. Zij was eenigermate van de begrippen des Schrijvers te wachten. Maar men vergeet bij die voorstelling, dat het leenstelsel de vorm is, waarin zich de nieuwere beschaving ontwikkelde, dat het van zelf ontstond *uit*, en voortging *met* de Germaansche volksbegrippen en instellingen, en dat de steden aanvankelijk, wel verre van *tegen* het leenstelsel, als zoodanig, gerigt te zijn, integendeel hare regten verwierven en hare onafhankelijkheid verkregen, in de vormen *van* en in verband *met* het leenstelsel zelf.

Bij hetgeen omtrent de steden gezegd wordt, schijnt de Schr. ons toe te veel te generaliseeren. Wie eenigermate met dit gedeelte der Geschiedenis bekend is, weet, dat in *Spanje*, door den invloed der Mooren, zich een geheel andere Staatkundige toestand ontwikkelde, dan in *Italië* en *Duitschland;* weet, dat het daarom verkeerd is, die Landen, vooral wanneer over den bloei en invloed der steden gehandeld wordt, in éénen adem te noemen; weet eindelijk, dat het onwaar is, dat, in het midden der 12e Eeuw, de steden in *Frankrijk, Engeland, Duitschland*, een groot aanzien genoten, daar op dat tijdstip de stederegten zich (en nog wel als bij wijze van uitzondering) *begonnen* te vestigen; terwijl het groote aanzien, ten minste eene eeuw later, bij de vestiging en uitbreiding van het gildewezen plaats vond.

Min naauwkeurig komt ons voor, wat de Schrijver van ons Vaderland zegt (bl. 18): *Toen begon de opstand in het burgerlijke; en Nederland besliste de groote vraag, of Europa slaven zou dragen of menschen?* Was die strijd tegen *Spanje* juist een strijd voor den burgerlijken vrijheidsgeest? Wordt aldus onzer natie wel regt gedaan? Was het beginsel van dien strijd, ten minste in den aanvang, niet godsdienstig? En is het niet te veel gezegd, hier aan *Nederland* alleen en uitsluitend die lofspraak toe te kennen? Was de Schrijver, om andere voorvallen voorbij te gaan, *Zwitserland* vergeten?

Maar bijzonder vestigen wij de aandacht op hetgeen de Schr., bl. 16, zegt: *Sinds den val van het Westersche Rijk tot aan de bevestiging der alleenheersching, was Europa constitutioneel. Zonder toestemming van Adel, Geestelijkheid en Vrijen kon de Vorst niets*

van aanbelang. En dan worden in eene noot, ter verklaring van het woord *vrijen*, eene menigte namen opgenoemd, als daar zijn: *Arimanni, Freoman, Boni homines, Goede Mannen, Ricos hombres* enz., met al hunne verschillende wijzigingen, verbasteringen en uitgangen. De zin der redenering is derhalve deze: van de 5^{e} tot de 15^{e} Eeuw hadden Adel, Geestelijkheid en Vrijen (onder de verschillende opgenoemde benamingen) aandeel aan het Staatsbestuur. Hoe algemeen en onwaar deze stelling is, valt in het oog, wanneer men slechts denken wil aan eene *Geestelijkheid*, en wel eene op den Staat werkende geestelijkheid in de vroegste tijden. Maar verder, wat was in de oudste tijden de *Adel?* bestond er toen *Adel* in onderscheiding van *Vrijen*, of was de *Adel* in lateren tijd niet slechts eene uitbreiding en voortzetting der oudste en oorspronkelijk vrije grondbezitters? Eindelijk, wie zijn de *Vrijen*, die als zoodanig deel hadden aan het Staatsgezag gedurende dat tijdperk? Zij hadden met Adel en Geestelijkheid in lateren tijd invloed: dit is waarheid! maar niet volgens onze begrijpen, als vrije burgers van den Staat. Zij erlangden dien invloed eerst trapsgewijze en middellijk, toen zich de derde stand begon te ontwikkelen, en zij oefenden dien invloed uit, alleen voor zoo verre zij burgers waren der verschillende steden, of leden van in die steden erkende en gezaghebbende gilden. De opnoeming in de Noot is dan ook niets afdoende. De dáár genoemde *Vrijen* hadden óf invloed in overoude tijden, *voor* zich de standen gevormd hadden, óf zij oefenden dien invloed uit op de bereids beschrevene wijze. Doch bij die opnoeming zelve wordt, voor zoo verre de beteekenis dier namen ons bekend is, tijd, plaats, betrekking verward. *Germani, Arimanni* zijn namen behoorende tot het tijdvak, toen het volk zich eerst begon te organiseren; *prud' hommes* en *goede mannen* kenmerken den tijd, toen de consulaire jurisdictie der kooplieden en de stedelijke regeringen reeds gevormd waren. *Freoman* behooren in *Engeland, Ricos hombres* in *Spanje, Racemburgi* in *Duitschland* te huis. De betrekking, waarin die namen voorkomen, staat gedeeltelijk met den krijg, gedeeltelijk met het grondbezit, gedeeltelijk met regering of regtsbedeeling in verband.

Wij zouden deze aanmerking niet gemaakt hebben, bijaldien de Schrijver hier geene zucht verraadde, om met geleerdheid en aanhalingen te pronken. Wij bejammeren dit, zoowel omdat hij dezen tooi niet behoeft, als omdat juist uit zijne citaten, hoe geleerd en uit alle talen en volken bijeengehaald, zij voor den oppervlakkigen lezer schijnen mogen, meer dan voldoende blijkt, dat de Schrijver in het stuk der middeleeuwsche geschiedenis, instellingen en gewoonten niet geheel op de hoogte staat van onzen tijd,

noch genoegzaam bekend schijnt met de tot dit onderwerp betrekkelijke literatuur. Aanhalingen der classieke Werken van HÜLLMAN, GAUPP, EICHHORN, MÖSER, VON SAVIGNY, VON RAUMER, SARTORIUS, WILDA, LEO, HEEREN, RAEPSAET en zoo vele anderen, worden vergeefs gezocht, en echter (om bij onze aanmerking te blijven) hadden deze den Heer R.V.L. kunnen leeren, hoe de ware beteekenis der in de noot op bl. 16 opgenoemde namen voor velen nog duister is, en een punt van verschil onder de Geleerden oplevert. De Schrijver neme het *ne sutor ultra crepidam* in acht.

Wij eindigen met eene korte aanmerking, betreffende enkele onnaauwkeurigheden en strijdigheden, in stijl en redenering. Wij hebben den stijl reeds vroeger geprezen, en, wel verre van iets hierop af te dingen, noemen wij denzelven over het algemeen uitmuntend. Maar juist dáárom mogen wij enkele uitdrukkingen niet voorbijgaan, die minder juist gekozen schijnen. Is die *barbarenstorm, die zich gelegd heeft*, en die *dolende zucht* niet al te poëtisch, en hoort de laatste uitdrukking niet meer te huis in eenen sentimenteelen Roman, dan in eene politieke beschouwing? En evenwel, wij zouden dit poëtisch proza kunnen vergeven, indien men ons niet gekweld had met eene zamenkoppeling als die, welke op het slot (bl. 29) te vinden is: *volksvertegenwoordigende grondwettig-vorstelijke regering!* Waarlijk, de Schrijver deed ons lagchen, toen hij juist op deze plaats (hoewel in eenen anderen zin en met eene andere bedoeling) eene plaats uit GROTIUS citeerde, aldus beginnende: *ne quis hanc vocem perhorrescat*.

Maar die strijdigheden, die onnaauwkeurigheden in de redenering? want tot nog toe gold het alleen den stijl. Ook deze zijn niet moeijelijk te vinden. In den loop der beoordeeling is reeds het een en ander voorgekomen. Ik zal dit niet herhalen. Ik zal evenmin den Heer R.V.L. vragen, of hij niet menigmaal (b.v. bl. 16 en vooral bl. 20) *monarchie* en *despotisme* verwart. Een tweetal plaatsen zal voldoende zijn, om ons gezegde te bevestigen. Is de Schrijver niet met zich zelven in strijd, wanneer hij (bl. 13) van de *deugden van* ONBESCHAAFDE *volken* spreekt, na een oogenblik te voren beweerd te hebben (bl. 12), dat er *geene deugd zonder kennis* bestaat? Maar vooral is die strijdigheid zigtbaar in hetgeen de Schrijver omtrent *constitutionalismus* zegt. *Constitutionalismus* is het ideaal zijner beschouwingen (bl. 29 *sq.*) *Europa* was van de 5^{e} tot de 15^{e} eeuw Constitutioneel (bl. 16). En evenwel verkeerde het tot de 11^{e} eeuw toe in een' staat van domme woestheid, wanorde en duisternis (bl. 12 *sq.*)*?*

Ten slotte: wij bevelen de lezing dezer brochure allen aan, die met oordeel des onderscheids weten te lezen, en uit alles, wat zij onderzoeken, alleen het goede behouden.

Reize om de Wereld, gedaan in de jaren 1823 1824, met Z.M. Korvet *Lynx*, onder bevel van *J.P.M. Willinck*, in leven Kapitein ter Zee, Ridder der Milit. Willems-Orde. Met Platen en Tabellen.

Breda, Broese en C^{o}. 1836. 8°.

Het verhaal van deze Reize zal steeds voor de geschiedenis van onze Zeevaart belangrijk zijn. De *Lynx* was het eerste Nederlandsche schip, dat sedert den togt van ROGGEVEEN, in 1721 en 1722, eenen togt om de wereld maakte. Hiermede opent zich een nieuw tijdperk, hetwelk wij vurig wenschen mogen, dat voor onze landgenooten rijk zij aan groote en nuttige ondernemingen. Het zoude niet gepast zijn onze Voorvaderen, die zoo veel goeds verrigt hebben, te berispen; doch wij mogen ons wel met dankbaarheid herinneren, dat de schoonste ontdekkingsreizen, die van LEMAIRE en SCHOUTEN, 1615-1617, en op nieuw die, welke wij zoo even noemden, door den naijver der Oost-Indische Compagnie, als ongeoorloofd, gestraft, en de vruchten daarvan grootendeels vernietigd werden; terwijl nu volkomene vrijheid bestaat, en de Regering in het algemeen belang zulke reizen laat ten uitvoer brengen. Het zoude dus een groot verwijt tegen de natie opleveren, indien zij zoo achterlijk bleef als in de vorige eeuw.

Om over de reis van Kapitein WILLINCK billijk te oordoelen, moet men niet uit het oog verliezen, dat zij eigenlijk geene ontdekkingsreis was; daartoe had hij geen' last en geene voldoende middelen[1]. Hij werd uitgezonden voor de handelsbelangen, met name om de nieuwe Staten van *Zuid-Amerika* te bezoeken, en zich te verzekeren, of daarmede, ook eer hunne onafhankelijkheid erkend was, betrekkingen konden worden aangeknoopt. Ontdekt werd ook slechts een eilandje in den *Grooten Oceaan*, en daaraan de naam van *Princes Marianne* gegeven; omtrent een tweede, *Frederiksoord* genoemd, bestaat twijfel, of het niet reeds onder den naam van *Flind* bekend was. Van deze ontdekking is in der tijd, en lang vóór het verschijnen van dit Reisverhaal, in wetenschappelijke geschriften kennis gegeven[2]. Voor de wetenschap zijn buiten twijfel gewigtig de naauwkeurige tafels van waarnemingen omtrent de luchtsgesteldheid, de magneet enz.; en voor de zeevaart bijzonder de aanteekeningen omtrent de stroomen, de

(1) Zie onder anderen, bl. 55.

(2) Almanak ten dienste der Zeelieden voor 1827. - Berigt van den Hoogl. MOLL in de *Bijdr. tot de Natuurk. Wetensch.*, verzameld door VAN HALL, VROLIK en MULDER, I D., N°. 1, bl. 84. BENNET en VAN WYK, *Verhandel. over de Nederl. Ontdekkingen*, bl. 153.

aanduiding van vele onnaauwkeurigheden op de zeekaarten, en de platen van de kusten, zoo als die door den Heer W. zelven geteekend zijn. Wanneer latere zeevaarders door zulke opgaven voor gevaren behoed worden, zullen zij zich dankbaar aan dezen eersten togt der Hollanders om de wereld in de 19e eeuw herinneren.

Doch ook voor andere lezers bevat deze reis belangrijke bijzonderheden, waarop wij trachten willen opmerkzaam te maken. De *Lynx* bezocht *Buenos-Ayros*, de hoofdplaats van de republiek *de la Plata*, en met belangstelling ziet men, hoe de toestand dáár aan het einde van 1823 was. Wij vinden hier bevestigd, hetgeen in de warme en zeer vruchtbare landen veelal plaats heeft, dat te gelijk de levensmiddelen zeer goedkoop en de dagloonen zeer duur waren. Een gering arbeidsman vroeg 3½ piaster of ƒ8.75 daggeld; terwijl men 25 pond rundvleesch voor ¼ piaster koopen konde (bl. 21). Deze schijnbare strijdigheid wordt door vele Schrijvers over Volkshuishoudkunde voorbij gezien; zij hangt met het klimaat en waarschijnlijk tevens met het aanwezig zijn van slaven zamen. Hoe dit zij, men kan haar als den grooten hinderpaal voor de beschaving der nieuwe Amerikaansche Staten beschouwen. Om Kaap *Hoorn* wordt de Reis voortgezet naar *Valparaiso* in *Chili*. Van deze nieuwe Republiek vinden wij hier ook berigt. Zij is sedert door zoo vele andere reizigers, bijzonder ook door onzen verdienstelijken Kapitein BOELEN, beschreven; doch voor de vergelijking behoudt het medegedeelde van den Heer WILLINCK steeds eenige waarde. Hij vond nog aan het hoofd van de jonge Republiek den President FREYRE, die sedert reeds door zoo velen is opgevolgd; het eiland *Chiloë* was nog niet veroverd. In *Peru*, werwaarts de *Lynx* vervolgens stevende, vonden zij de twee partijen nog in strijd, en de bekende Generaal RODIL bevond zich aan het hoofd der koninklijke krijgsmagt. De Heer W., die hem in *Callao* bezocht, spreekt van hem op deze wijze: ‘Bij den eersten aanblik dacht ik, dat de groote PIZZARO weder verrezen was, daar de meer dan een voet lange zwarte baard van dezen man mij een' Spanjaard van de 15e Eeuw deed aanschouwen; ik werd echter door Z. Ed. met beleefdheid en vriendschapsbetuigingen ontvangen, (bl. 58). Het verschrikkelijke der afwisseling van de heerschende partijen viel den reiziger treffend in het oog. Onder de anders levendige bewoners van *Lima* heerschte groote treurigheid; de overwinnende Spanjaarden straften, zonder nader onderzoek, allen, die verdacht werden de partij der onafhankelijkheid toegedaan te zijn, met den dood; dagelijks werden er een twintigtal ingezetenen doodgeschoten, (bl. 64). Terwijl hij in de Republieken de kloosters afgeschaft gevonden had, waren zij hier nog in wezen.

Men berekende in *Lima* het getal der mannen, die het kloosterleven leidden, op 8,000, en dat der vrouwen op 4,000, en alzoo op een vijfde deel der bevolking. ‘Met weinig loffelijke uitzonderingen,’ voegt hij er bij, ‘zijn de kloosters, van beiderlei kunne, de verblijfplaatsen van wulpsche dartelheid, vrijgeesterij en ongebondenheid; vele Monniken beroemen zich op hunne veroveringen en talrijk kroost,’ enz.

Met het bezoeken van deze Staten was eigenlijk het doel dezer reize bereikt. Het berigt, in der tijd aan het Ministerie ingezonden, en op onze handelsbelangen betrekkelijk, wordt als Bijlage medegedeeld. *Noord-Amerika* alleen had de nieuwe Staten als onafhankelijk erkend; *Engeland* zonder erkenning handelsbetrekkingen met hen aangeknoopt, en *Frankrijk* begon eenigen handel met hen te drijven. De Heer W. had onder de talrijke Europesche fortuinzoekers in deze landen niet één' Nederlander aangetroffen, en hij verheugde zich hierover, als een bewijs, dat men het in het Vaderland goed had. Het komt ons toch voor, dat men dit te huis blijven niet in allen opzigte als een goed teeken kan beschouwen: indien zich, zoodra de gelegenheid daarvoor geopend was, eenige Hollandsche huizen in de havens van *Zuid-Amerika* gevestigd hadden, en met de hun eigene voorzigtigheid ondernomen hadden handelstakken voor het Vaderland te vestigen; indien de Nederlandsche vlag vroeger of althans niet later dan de Amerikaansche of Engelsche dáár verschenen was, inderdaad, er zoude meer grond bestaan hebben om tevreden te zijn. De Heer W. trof uit het Moederland niet anders dan één vaartuig aan, dat wapenen van *Antwerpen* had aangevoerd, en dat men terstond te *Buenos-Ayros* verkocht had. Het nut van gewapende schepen, om den handel te beschermen, bleek toch zelfs bij dit éénige voorbeeld; dewijl het nog onbetaalde schip door de onafhankelijken van *Peru* was in beslag genomen, en de Heer W. door zijne tusschenspraak bij den Admiraal te weeg bragt, dat het aan den Kapitein HEITMAN werd terug gegeven, (bl. 71, 72).

De vaart door den *Oceaan* tot op de reede van *Batavia* was met vele tegenspoeden gepaard. Doch juist kunnen de ongelukken, welke het schip de *Lynx* ontmoette of die het als bij toeval ontkwam, voor anderen zeer nuttig zijn; zoo als de ontmoeting van eene groep eilanden: *Populous-group*, welke schoon reeds in 1806 ontdekt, op de beste zeekaarten niet stond aangeteekend. De moesson maakte het onmogelijk, om van de Noordkust van *Nieuw-Guinea* door de straat van *Dampierre* of van *Gilolo* zuidwaarts te stevenen, en hierdoor werden zij naar de zeldzaam bezochte Oostkust van *Luçon* gevoerd; zij deden de *Davican-baai* aan, die van *Polillo* op het eilandje *Polo*, die van *Mauban*, van *Sorsogon*

en van *Cavite* en *Manilla*. Behalve in de laatste vond hij hier bijna uitsluitend Tangalesche Indianen, welke met de Chinezen verwant, ook als deze gekleed, doch alle Christenen zijn; en merkwaardig is het groot gezag, dat onder hen de Priesters uitoefenen. De reizigers hadden zich hierover zeer te beroemen; voorkomend beleefd behandelde hen de geestelijke van het dorp *Polillo;* en toen de Alcalde van *Mauban* weigerde om hun levensmiddelen te verschaffen, werd hij door den Pater-prior ‘duchtig doorgehaald,’ en gelast om aan de vreemdelingen al het gevraagde te bezorgen. Deze toestand herinnert aan dien der Amerikanen onder de Jezuïten en Franciscaners, welke als zendelingen zulk een' heilzamen invloed uitoefenden. Men kan zich van de wijze van zijn dezer geestelijken onder de Indianen een denkbeeld maken uit hetgeen er van verhaald wordt: ‘Des zondags ontving ik in den achtermiddag een bezoek van den vriendelijken Pater-prior, dien wij met de eerbewijzingen, welke aan zijn' stand en rang verschuldigd zijn, ontvingen. Zijn Eerwaarde was vergezeld van twee zeer schoone Tangalesche meisjes, eenige bedienden en een talrijk gezelschap muzikanten, die luchtig op Europesche instrumenten speelden en eene algemeene vrolijkheid verbreidden. De gulhartige Pater vond veel genoegen in onze scheepshuishouding en bleef ons tot middernacht met zijne tegenwoordigheid vereeren,’ (bl. 124). *Mauban* is eene stad van 25,000 inwoners, alle Tangalezen. Als iets nieuws wordt opgegeven, dat men in *Manilla* tegenwoordig ook Chinezen duldt, zonder dat zij de Christelijke Godsdienst omhelzen.

Merkwaardig is de beschrijving van een' schrikkelijken storm, *Tyfoon*, welken zij den 30^{en} October 1824 in de haven van *Cavite* ondervonden, (bl. 148).

Westelijk van *Borneo* voeren zij naar *Batavia*. Hier werd het schip voor verschillende bestemmingen in de nabijheid gebruikt. Onder de berigten hiervan is merkwaardig hetgeen de Heer W. mededeelt betrekkelijk *Palembang*, waarvoor hij elf maanden vertoefd heeft; het is eene bijdrage tot de geschiedenis van onze O.I. Koloniën in den laatsten tijd. Men vindt hier de omstandigheden verhaald, welke aanleiding gaven tot de gevangenneming van den Sultan ACHMET NAJAM EL-DIN, die in 1822 door de Nederlandsche regering, in plaats van zijnen broeder MACHMOED BADREL-DIN, op den troon was geplaatst.

De *Lynx* werd vervolgens afgekeurd en de Officieren keerden met een koopvaardijschip naar het Vaderland terug; onder weg bezochten zij het graf van NAPOLEON op *St. Helena*.

Eene treurige omstandigheid is geweest, dat de Kapitein WILLINCK blijkbaar zeer ongaarne deze reis ondernomen heeft; hij was kort geleden in het huwelijk getreden, hoopte spoedig vader te wor-

den, en droeg blijkbaar het heimwee met zich. Jammer, dat juist hem deze benoeming te beurt viel; terwijl gewis vele anderen opgetogen zouden geweest zijn, den grooten togt te mogen ondernemen. Vele tegenspoeden kwamen hierbij; het lang verblijf in *Oost-Indië*, waar vele manschappen aan de Cholera stierven; eindelijk het weinig genoegelijk wederkeeren naar het Vaderland, toen zijn schip niet meer de reis konde maken. Het schijnt, dat dit alles zijne gezondheid onherstelbaar ondermijnd had; hij is nog eer dit verhaal afgedrukt was gestorven.

Zijn broeder, de Heer Kapitein-Luitenant G. WILLINCK, heeft er de laatste hand aan gelegd, en er van zich zelven bijgevoegd eenige aantekeningen van de reis, welke hij, een jaar later, gedaan heeft met de korvet de *Pollux*, welk schip, benevens de *Maria Reigersbergen*, grootendeels denzelfden togt heeft gemaakt. Zoo het schijnt, had ook deze onderneming geene andere bedoeling dan handelsbelangen; en wat daarvan de uitslag geweest is, kan de Heer W. ons niet berigten, dewijl hij niet aan het hoofd geweest is en van den ontvangen' last geene mededeeling bekomen heeft. Toen deze schepen *Peru* bereikten, was *Callao* door de republikeinen ingesloten, die van het overige land meester waren. Onze landgenooten bleven daarom in de opene baai van *Cheiello*, op kleinen afstand van *Callao*. Eenig berigt geeft ons deze reiziger van het eiland *Nooaheevah*, een der *Marguesas*, waar zij aanlegden; en hij waarschuwt zeer tegen de gedienstige, maar niet te vertrouwen inwoners. De Amerikanen, meent de Heer W., hebben uitzigten op de *Marguesas*, en hij merkt op, dat, wanneer eens de doorvaart van *Panama* tot stand kwam, deze eilanden zeer gewigtig voor hunne bezitters zouden worden.

Het is reeds algemeen bekend, dat deze scheden in den *Grooten Oceaan* een eilandje ontdekt en *Nederlandsch-eiland* genoemd hebben. Zij waren gelukkiger dan de *Lynx*, en slaagden in de vaart door de *Gilolostraat* naar *Amboïna*.

Van deze reis bestaat een verhaal, uitgegeven door den Heer P. TROOST, Luitenant bij het corps Mariniers[1].

Wij bezitten, zoo als den Lezers bekend zal zijn, nog een belangrijk verhaal van de reize rondom de wereld, welke de Kapitein BOELEN, in 1826 tot 1829, met een Koopvaardijschip volbragt heeft[2]. Het is ons niet bekend, dat, sedert de herstelling van onze zeevaart, andere reizen om de wereld door Nederlanders gedaan, of althans berigten daarvan bekend gemaakt zijn. Moge weldra zulk

(1) *Rotterdam*, bij de Wed. ALLART, 1829.

(2) In 1835 en 1836 uitgegeven bij TEN BRINK en DE VRIES te *Amsterdam*, en beoordeeld in *de Gids*, 1sten Jaargang 1837, N°. 1, bl. 18-20.

eene reis op ruime schaal en in het belang der wetenschappen ondernemen worden, en *Noord-Nederland* aan de wereld toonen, dat het niet afziet van den rang, dien het onder de zeevarende volken sedert meer dan twee Eeuwen bekleed heeft!

J. ACKERSDIJCK.

Pandora. Lektuur voor den Beschaafden Stand. Verzameld en uitgegeven door *B.T. Lublink Weddik*.

II Deelen, VI Stukjes. Te Amsterdam, bij G.J.A. Beijerinck, 1833-1837. I Dl. 307, II Dl. 314 bl.
(*Vervolg en slot van bl.* 257.)

Hebben wij in het vorig Nommer getracht het standpunt te beschrijven, waarvan de humoristische beschouwingen van de Schrijvers der *Pandora* uitgaan, het voegt ons te erkennen, dat de vroegere *Spectators* zich niet dan zeer zelden hooger hebben geplaatst. Wij willen hieruit niet afleiden, dat de gelijkheid van het gekozen standpunt LUBLINK WEDDIK en zijne medearbeiders tot gelijkheid van resultaten moest voeren. Integendeel, wij bejammeren het, dat in de *Pandora* op onderscheidene plaatsen gispingen voorkomen, die louter herhalingen zijn van hetgeen door vroegere volksschrijvers ter regter tijde bespot is, en toestanden betreffen, die thans als afgeleefd en verleden mogen beschouwd worden. Wij brengen hiertoe, b.v. de spotternij met den kanselstijl, die in onze dagen van schroomvallige zoetelijkheid, II St., bl. 174, 175, en van weelderige bloemrijkheid, bl. 288, 289, beschuldigd wordt, ofschoon de voorbeelden onzer groote redenaars evenzeer de sentimenteele natuurpreken, als den beleefden vertoogstijl van den kansel verdrongen hebben. In het artikel *Bekeeren*, 5^{e} St., bl. 164, wordt de kettermakerij bespot: juist niet de ondeugd der hedendaagsche maatschappij; en in het reeds aangehaalde artikel *Bataven*, wordt het gebruik eener benaming gehekeld, die thans, in vergelijking van de dagen van 1795, niet kan geacht worden in zwang te zijn. Andere dergelijke fouten gaan wij voorbij, welke zeker vermeden zouden zijn, indien LUBLINK WEDDIK den ouden Spectators, en vooral FOKKE SIMONSZ., de kunst had afgezien, om geheel en al dóór te dringen in de volksbegrippen, die hij tracht te vertegenwoordigen. Immers de volksgeest is sedert dien tijd vooruitgegaan; de behoeften zijn veranderd; de nadeelige invloeden, waartegen te waken en te strijden is, bij lange na niet dezelfde. De juiste kennis van dezen geest, van deze behoeften, van deze gevaren, gaf aan de spectatoriale en satyrische Schriften van vroegeren tijd dien praktischen zin, waardoor zij op hunne tijdgenooten eenen zoo krachtigen invloed oefenden.

Eene zaak vooral strookte evenzeer met de Hollandsche geaardheid, als met de bedoeling van dergelijke Schriften: het was het afdalen van het algemeene tot het bijzondere, het noemen van alles bij den regten naam, het gispen van juist datgeen, wat gegispt moest worden, zonder naar alles in het blinde te hakken. Wij zijn er verre van den koopmansgeest te willen honen: wij weten, dat het een onzer natie als het ware ingeroeste karaktertrek is, om geene theorie verder te volgen, dan zij haar praktisch nut doorziet; om van alles de toepasselijke zijde te zoeken en te vragen, wat wezenlijk en zeker voordeel oplevert. Gaarne ontvangt zij goeden raad, mits deze niet in algemeene bewoordingen voorgedragen, maar op de zaken zelve toegepast en als in cijfers gebragt zij. Maar juist dit afdalen tot bijzonderheden, dat bijna onbescheiden indringen in het dagelijksch leven, dat onze oude Spectators, dat onzen OCKERSE zoo zeer onderscheidde, missen, onzes inziens, de Schrijvers der *Pandora*. Er zijn zeker sommige stukken, welke de lezers niet zonder raad achterlaten: de *Wittebroodsweken*, b.v. VIe St., bl. 264 en volg., hebben enkele van die praktikale trekken; daarentegen in het *Gesprek tusschen den Armen en Rijken*, I^{e} St., bl. 80 en vervolg, in de anders prijzenswaardige verhandeling, *Over de verdere volmaking des menschelijken geslachts*, IIe St., bl. 133, vooral in de *Glosse* op het artikel *Geleerde Vrouwen*, IIe St., bl. 152, over vrouwelijke, beschaving, tast de Schrijver niet genoeg door. Het raadgeven, dat toch blijkens de Correspondentie het doel is, komt daardoor dikwijls op niets neder, of op een algemeen *medio tutissimus ibis*. Dit laatste is zeker de bedoeling der slagen, die regts en links worden uitgedeeld; maar niets is noodzakelijker, dan de aanwijzing *dat* zoo moeijelijk te vinden *midden*, en de teleurgestelde lezer der *Pandora* ziet zich al te vaak verpligt om uit te roepen: ‘dit deugt niet! en dat deugt niet! wat deugt dan?’

Een ander vereischte om regt praktisch te werken, is de grondige en juiste kennis en met deze overeenkomstig ware voorstelling van volksleven en volksdenkwijze. Wij aarzelen niet FOKKE SIMONSZ. hierin een' onnavolgharen meester te noemen. Welke gebreken men hem ook wijten moge, het waren de gebreken van die klasse, wier denktrant hij in zich had opgenomen en allergetrouwst teruggaf. De onderneming om vreemde toestanden in burgerlijk Hollandsche vormen te herscheppen, moge berispelijk heeten, de uitslag was allergelukkigst. Wij kunnen geene vergelijking maken tusschen hem en de Schrijvers der *Pandora*, dan voor zoo verre wij de laatsten moeten beschuldigen, eene omgekeerde rigting te zijn gevolgd en de Hollandsche toestanden geïdealiseerd misschien, maar tevens aan onzen grond en bodem vervreemd en wel

eens verduitscht te hebben. De Correspondentie slechts maakt doorgaans eene voordeelige uitzondering. Men zie bij voorbeeld IVe St., bl. 97 verv. 101 verv. V^e St., bl. 197 verv.; de brief van *Probus* daarentegen, IIIe St., bl. 287, misschien zelfs die van *Palemon*, bl. 291, gaan aan het door ons afgekeurde euvel mank. Doch vooral geldt dit de verhalen, welke nu en dan medegedeeld worden. Over de *Twee Blinden*, V^e St., bl. 105, wagen wij niet te oordeelen: wij vermoeden bijna, dat het vertaald is, en bovendien, het tooneel der handeling is in het Zuiden van *Frankrijk* verplaatst. Maar vooral geldt dit *de Ontmoeting op Reis*, IIIe St., bl. 221 en verv.; *de droom van den Menschenvriend* is volstrekt Duitsch, bl. 228; het antwoord van den vader naast het lijk van zijn' zoon, bl. 230: ‘stil, mijn goede Heer! stil, want mijn zoon, mijn KAREL, slaapt daar ginds, wek hem niet op. Hij heeft het nu zoo goed, zoo regt goed;’ mist den eenvoudigen ernst, die onze natie kenmerkt. *De Dorpsschoolmeester*, bl. 236, hoe goed hij ook gekleed zij (bl. 237), is eene Duitsche figuur. Even Duitsch is *Albano's Droom*, IVe St., bl. 41. Duitsch van kleur zijn eindelijk de meeste *Parabelen*, en zelfs die, welke wij hier boven aanhaalden, omdat ons de gedachte, welke er in opgesloten lag, behaagde, geeft geene echt Hollandsche, maar eene Duitsch geïdealiseerde voorstelling van de verhouding tusschen vader en dochter. Welligt is hier iets aan het *genre* te wijten, dat van Duitsche afkomst is, maar zich in Oostersch Aziatische weelde tracht te mantelen.

Wij verwachten hier eene tegenwerping. De oude Spectators, OCKERSE en andere Schrijvers, waren doorgaans ernstig, hoogstens nu en dan satyrisch. De stijl van FOKKE SIMONSZ. was boertig; die der *Pandora* ligt tusschen beiden in, en wel het verst van het laatste *genre* verwijderd, ofschoon dan ook de Synonymiek en de proeven van een menschkundig Woordenboek aan des laatsten *Ironisch-Comisch Woordenboek* herinneren. Wij zijn gereed deze aanmerking toe te stemmen, zoo wij slechts eene nadere bepaling ontvangen omtrent den eigenlijken stijl der *Pandora*. In de *Brieven aan Claudius*, 1^e St., bl. 63, heet het, na eenen eenigzins scherpen uitval: ‘dat was daar niet in uwen geest gesproken: zoo zoudet gij niet geschreven hebben; gij ziet het, helaas! de hekelzucht van mijnen tijd ging ook op mij over, en drijft de gal naar boven: dit was uwer onwaardig. Voer mij, zoo gij het kunt, naar uw *Wandsbeck*(*?*); verleen mij uwen geest, uwe menschelijkheid, uw hart.’ Elders geeft de Schrijver te kennen, dat zijn Boekje tot nuttige lectuur, ter ontspanning in verloren oogenblikken, moet strekken. Immers dit is uit de *tirade*, 2^e St., bl. 141, duidelijk, waar hij zijne Schriften naar Leesmuseum, theetafel of trekschuit verwijst. Maar rijmt nu met de aangehaalde plaatsen

hetgeen wij, IIe Stukje, bl. 177, lezen, of velt de Schrijver over zich zelven een streng vonnis?

‘Ik bedroef mij op dit oogenblik, deze gedachten nederschrijvende, en daarbij denkende, dat er weinig vrouwen zullen zijn, die er behagen in scheppen - zij worden ook, en teregt, boos, wanneer men te hoog, te diep, te zonderling schrijft; het kan wel zijn, dat zij boos worden, dewijl zij niet alles verstaan. Ik beken het, de hand op het hart: ik ben nog te onbeschaafd, te ongevoelig, te hard, te scherp, om enkel voor haar te schrijven, die eene betere, schoonere wereld in het hart dragen, enz.’

Neen, zegt men, het is hoofdzakelijk het gevoel, waarop hij wenscht te werken: dit alleen ontsluit die schoone, betere wereld, die het vrouwelijk geslacht in het hart draagt. Daarop wijst reeds aanstonds het eerste Stuk, *Het Godsdienstig gevoel* getiteld; daar voor is het *Dagboek van den Menschenvriend* en *den Arts* vooral bestemd. Maar hooren wij ook weder onzen Schrijver, 1^{e} St., bl. 79. ‘Hoe gevoeliger de menschen gemaakt worden, des te prikkelbaarder en hoogeestemder, zoodat eindelijk alles zal vervloeijen in zachte, teedere, liefelijke aandoeningen, en ons menschelijk geslacht in massa zal lijden aan een voortdurend zenuwtoeval.’

Recensent, die, ten gevalle van dergelijke verklaringen, noch ernstigen, noch boertigen, noch satyrischen, noch gevoeligen stijl, aan den Schr. durft toekennen, zou, als laatste toevlugt, zich gedrongen zien, als het kennelijke van den stijl der *Pandora* op te geven, dat deze zich naar het onderwerp en de gedachte schikte. Hij vreest echter ook zoo geene juiste bepaling te geven. Immers verklaarde de Verzamelaar in de Voorrede, zijne zaken wel eens *wat zonderling* te hebben ontwikkeld. Wanneer zoodanig eene *zonderlinge* ontwikkeling die is, welke aan het onderwerp geëvenredigd zal zijn, dan zou men moeten besluiten, dat het onderwerp zelf zonderling was, of de gewone wijze van het voor te dragen, niet voor de zaak paste. Wij laten het dáár, dat in beide gevallen alleen een diep wijsgeerig vernuft beslissen mag; maar, daar wij vroeger trachtten aan te wijzen, dat de onderwerpen aan het gemeene leven en de gemoedelijke overtuiging van het algemeen ontleend zijn - wij schrijven niet verder; want het zou den schijn hebben, alsof wij den Schrijvers der *Pandora* nu de beschuldiging naar het hoofd wierpen, dat vorm en stof, stijl en inhoud, gedachten en uitdrukking in eenen duurzamen strijd waren.

Veeler is het hier de plaats voor eene overtuiging uit te komen, die ons op het hart ligt. De stijl is geen kleed, dat willekeurig om iederen vorm, iedere gedachte kan geworpen worden. Er moet integendeel innige overeenstemming tusschen beide zijn. Er zijn

er, ja, wier gedachten meer onafhankelijk zijn van den gewonen overgeleverden vorm, waarin anderen redeneren en gevolgtrekkingen maken. Wij noemen zulke Schrijvers oorspronkelijk, wanneer zij de werking en den gang van hunnen geest in woorden weten voor te stellen. Wij roemen hen hoog, wanneer zij, zonder hunne oorspronkelijkheid te verliezen, zich echter zóó kunstig aan de gewone vormen weten te hechten, dat hunne Schriften ingang vinden in het hoofd en in het hart der Lezers. Er is waarheid in het zeggen van TEKNANDER, dat wij hierboven aanhaalden. Het schijnt vaak, dat men met de gewone abstracte woorden en syllogismen niet vordert. Een gelukkig aangebragt beeld, eene wèlgekozen leenspreuk, brengt den geest, die langs het afgetreden pad sloft, vooruit: de analogie der zinnelijke wereld helpt, verlevendigt, vertegenwoordigt de gedachten. Maar wanneer werkelijk oorspronkelijkheid aan de gedachten ontbreekt, wanneer zij op de gewone wijze gevormd, of uit het midden des gemeenen levens zijn overgenomen: dan is het een valsch masker, wanneer de stijl met studie gezocht en daardoor zonderling zij. Wanneer ter andere zijde het beeld de redenering geen' stap verder brengt; wanneer de zinnelijke voorstelling duisterder of vreemder is dan de abstracte redenering, dan is het beter gezwegen en stilgestaan, waar wij stonden. ‘Menige goede gedachte, edele gewaarwording en beter gevoel,’ zegt TEKNANDER, IIe St., bl. 195, ‘doet, bij den overgang in het hoorbaar woord, een *Salto mortale*, en breekt den nek of wordt kreupel.’ Hetgeen hij zegt is waar, en daarom is het zoo raadzaam, dat men het woord zoo digt mogelijk bij de gedachte plaatse, opdat het overstappen gemakkelijk zij. Het is eene gewaagde onderneming, het is rhetorische koorddanserij, met overleg den afstand tusschen beide zoo groot mogelijk te maken, om te kunnen zeggen: ‘kijk, hoe netjes ik mijn' sprong neem!’

Wij herhalen het, de stijl moet geen willekeurig gekozen kleed worden, dat enkel tot sieraad en opschik dient. Als zoodanig vervalt de stijl al te ras onder het gebied der grillige mode en veroudert met haar. Nieuwe denkbeelden, het is waar, vorderen nieuwe uitdrukkingen; eene nieuwe rigting van den nationalen geest wenscht zich in nieuwe vormen te kleeden: maar het is allergewaagdst, die vormen aan vreemden, aan andere tijden en toestanden te ontleenen. Het moge zijn, dat gemoed en gevoel in den tegenwoordigen tijd bij onze natie levendiger en sterker dan vroeger zijn. Maar het is een troosteloos denkbeeld, dat wij zoo weinig oorspronkelijkheid bezitten; dat wij zoo achterlijk zijn, dat voor onze tegenwoordige hoogte de vormen van HERDER en CLAUDIUS voegen; dat er even vele jaren verloopen zullen, eer phan-

tasie en zin voor het leven der natuur ons voor het genieten van HOFFMANN en GOETHE zullen vatbaar gemaakt, en wij ons dan, op onze beurt, in hunne vormen, in hunnen stijl zullen moeten kleeden. Waarlijk, op deze wijze zal onze literatuur laffe navolging en aan ons innerlijk wezen, aan onze nationaliteit, aan onze geschiedenis vreemd blijven.

Terwijl ter eene zijde de kreet tegen de navolging der Engelsche en Fransche school zich luider en luider verheft, terwijl men ons zelfs de vrijheid ontzegt, om het schitterende, levendige, treffende harer Romantiek te bewonderen, mogen wij niet toelaten, dat men ons met vertalingen van HERDER en CLAUDIUS en hunne tijdgenooten overstelpe? - neen, dat men aan onzen toestand ons volksleven, onzen volksschriften hunnen stijl opdringe. Wij erkennen het, die Schrijvers hebben niet der laagste driften, der schandelijkste ondeugden hunne wierookoffers toegebragt: hunne Schriften zijn vromer, zedelijker, nuttiger. Maar voor de regtbank der kunst blijft navolging, navolging; en ongepaste navolging schadelijk, om de verkeerde terugwerkende kracht, die zij op het letterkundig streven eener natie uitoefent.

Wij gelooven, dat de Schrijvers der *Pandora* niet zullen ontkennen, dat de stijl van HERDER, CLAUDIUS en JEAN PAUL doorgaans op den hunnen den meesten invloed geoefend hebbe. Ook wij vereeren die Schrijvers, zoo lang hun stijl in overeenstemming blijft met de onderwerpen, die zij behandelen, met de stemming, die zij voorstellen. Wij misprijzen het, waar de stijl slechts manier, waar hij ijdele rhetoriek wordt, en wie hen wil navolgen, loopt daarvan het meeste gevaar.

Indien wij ten slotte tot bijzonderheden afdaalden, ten einde de algemeene stellingen op de onderhavige *Pandora* toe te passen, dan zouden, naar onze meening, de bijdragen van O.G. HELDRING, *de twee boomen in den Hof Gods*, 3^{e} St., bl. 267, en *Hebben wij reeds eenmaal geleefd?* 6^{e} St., bl. 275, het meest zijn af te keuren. Aan beide ligt eene soort van philosophie ten grondslag, wier standpunt wij reeds lang overschreden hebben. De gekozen vorm maakt eene diepere opvatting van het vraagstuk onmogelijk, en beide volgen den *gemüthlichen* toon der Duitsche Schrijvers eener vorige eeuw, zonder even rijk of nieuw van gedachten te zijn. Met de *Bladen uit het dagboek van een' Arts*, door *Simplex*, loopen wij insgelijks niet hoog. Intusschen ligt meer waarheid en ondervinding aan die bijdragen ten grondslag. Maar de stijl is gerekt en de Inleiding, 3^{e} St., bl. 246 verv. bijkans overtollig. Vooral heerscht die gerektheid in de beschrijving der drie prenten, bl. 33. Geheel Duitsch is het, den dood *Vriend Hein* te noemen, zoo als IVe St., bl. 37 geschiedt. Onder *Hein* of *Heintjeman* verstonden de oude Hollanders eene gansch andere persoonaadje. Onaangenaam trof

het ons den Dichter JEREMIAS DE DECKER, JERONIMO DE DECKER te zien noemen, t.a.p. bl. 35. Op andere onzuiverheden van taal en uitdrukking, het stroeve van onderscheidene volzinnen, willen wij niet vitten. Het beste beviel ons V^e^ St. bl. 141 verv.

Aangenaam daarentegen is het ons, aan twee der medearbeiders hoogeren lof te kunnen toezwaaijen. Wij bedoelen den Schrijver van *het Fragment*, I^e^ St., bl. 6 verv., en TEKNANDER. De eerste heeft eene uitmuntende proeve geleverd in den ouderwetschen scherp-ernstigen toon der satyre. Zijn vertoog over het ongeluk verstand te bezitten, is eene juiste ontwikkeling der uitspraken van het gemeene leven, eene schrandere aanwijzing der *popular fallacies*, te dien opzigte. TEKNANDER hebben wij reeds aangehaald, omdat het ons toescheen, dat hij de helderste bewustheid had van de literarische rigting, die hij volgde. Daarbij is zijn vernuft levendig, zijn stijl zuiver, zijne beelden wèlgekozen en nieuw: ‘Proza, en vriendschap moeten geheel den toets van het verstand kunnen doorstaan en er op gebouwd zijn,’ zegt hij, en met dezen regel in het hoofd, zouden wij hem gaarne de taak overlaten, de Duitsche vormen naar de eischen van onzen landaard te wijzigen, en zoo een *genre* te scheppen, waartoe hij oorspronkelijkheid genoeg bezit. Aardig en nieuw is onder anderen zijne paraphrase van *complimenten:* die hij ‘uitgestrekte armen in het leven’ noemt, ‘waarmede men onbekende menschen naar zich toetrekt en sommige bekenden van het lijf houdt. Zakken met kurk gevuld, om het aanzeilen en botsen te beletten, waardoor men elkander zachtkens voorbijzeilt.’ Wij bejammeren, dat, zoowel de Schrijver van het Fragment als TEKNANDER, niet ijveriger voor *Pandora* hebben bijgedragen.

Van den Verzamelaar zelven zouden wij het liefst die stukken missen, waarin hij alleen uit en tot het gevoel tracht te spreken. Over het geheel is dáár de inhoud te onbestemd. Het *vague* van het onderwerp maakt de beelden zelve minder oorspronkelijk en treffend, dan wij dit zouden wenschen. Van dien aard zijn bij voorbeeld *Het Godsdienstig Gevoel*, I^e^ St., bl. 1 verv.; de *Brieven aan* MATTHIAS CLAUDIUS, t.a.p., bl. 54 verv; *de Inwijdingsrede bij de Geboorte van een Kind*, IIe St., bl. 129; enkele gedeelten uit het *Dagboek van een' Menschenvriend*. De *Pleitrede voor de barmhartigheid*, daarentegen, IVe St., bl. 51, voldeed ons zeer. Indien hij stouter in zijn onderwerp durfde indringen en zijne overtuiging rondborstiger uitspreken, zouden wij voor stukken als: *de tijd zal meer leeren*, 3^e^ St., bl. 201, of *Gedachten over de verdere volmaking des Menschelijken Geslachts*, zijn talent het geschiktst rekenen. In de ernstiger satyre slaagt hij slechts nu en dan gelukkig. Het beste is de *Verhandeling over de*

Taalzuivering, 4e St., bl. 162; *de Man naar de Wereld*, 5e St., bl. 125, zondigt daarentegen door overdrijving, die niet geestig genoeg is om karikatuur te kunnen heeten. En wat zullen wij van de *Synonymiek* (waarom schrijft L.W. steeds Synonimen?) en de *Proeve van een Menschkundig Woordenboek* zeggen? Er is onbetwistbaar veel vernuft ten koste gelegd: nieuw en verrassend zijn menigwerf de oogpunten des Schrijvers; maar tevens is er eene uitbundige jagt naar geestigheid en sieraad van stijl, en de grond waarom de Schrijver eene en andere uitdrukking bezigt, is niet genoeg te doorzien. Het artikel *Aanhalen* bragten wij reeds boven ter toetse. Het woord *Aanhangsel*, dat daarop volgt, is van zijne ware beteekenis verschoven, om der luim des Schrijvers te dienen, b.v. ‘de Vorst heet een aanhangsel in een constitutioneel rijk;’ (onzes inziens is hij daarvan een noodzakelijk bestanddeel.) - ‘Dat het aanhangsel,’ vervolgt de Schrijver, ‘het aangehangene’ (n.b. hetgeen waaraan het aangehecht is!) ‘somtijds nederdrukt’ (beter nedertrekt) ‘of belemmert, is natuurkundig waar; ook zedelijk, b.v. in menig huwelijk, alwaar de beide hoofden, als op de eindpunten eener wipplank gezeten, zich op en neder bewegen, en de man daalt waar de vrouw rijst, en omgekeerd.’ (Deze vergelijking kwam bij het woord *evenwigt* te pas: want man en vrouw zijn hier niet elkanders aanhangsel, maar elkanders tegenwigt, of, zoo gij wilt, zijn beide aanhangsels van de wipplank.) - ‘Bij menigeen,’ gaat de Schr. voort, ‘is zijne kunde of geleerdheid een aanhangsel, dat lastig genoeg ons steeds in de oogen slaat, zoo als het paard doet, wanneer de vliegen hetzelve plagen.’ (Met het eerste gedeelte der periode hebben wij vrede. Het andere zal wel moeten heeten: ‘waarmede hij ons in de oogen slaat, zoo als het paard doet met zijnen staart.’ Maar waartoe deze laatste vergelijking, die veeleer strekt om het groote nut van zulk een aanhangsel te bewijzen?) ‘Buiten twijfel,’ heet het verder, ‘dat dit kortstondig leven slechts een aanhangsel of bijlage is op het volgende,’ (maar aanhangsels staan *achter* ieder Boek; een aanhangsel hoort altoos bij het vodtgaande, zoo als eene voorrede bij het volgende.) - ‘Voorts is de Liefde het *eenigste* aanhangsel der Waarheid’ (dus is hier *aanhangsel* noodzakelijke voorwaarde, niet, zoo als in het begin, overtollig en belemmerend toevoegsel; maar waarom is de liefde het e e n i g s t e aanhangsel der waarheid?) ‘en beiden behooren in een Boekdeel te zamen’ (de Schrijver meent: ‘behooren tot een Werk’) ‘en niet afgescheiden te worden uitgegeven, bij de verschillende *uitgaven*,’ (waarvan?) ‘die er in omloop zijn, sedert onze Christelijke jaartelling;’ (waarom eerst sedert dien tijd?)

Indien de Schrijver even scherp iedere paraphrase getoetst hadde ook bij andere woorden zouden ongetwijfeld vele beelden en leenspreu-

ken vervallen, maar de inhoud gewigtiger en piquanter geworden zijn. Enkele leelijke uitdrukkingen waren dan vermeden, b.v. '*een collecten*zakje in den tempel der menschheid,' IVe St., bl. 3: 'de groote markt der menschenliefde,' bl. 9 enz. Woorden, die zelfs niet eens regt Hollandsch, ten minste niet in dagelijksch gebruik zijn, waren niet gebezigd geworden, b.v. *aanminnelijk* voor aanminnig, bl. 18, *aanblik*, bl. 7. Tevens echter moeten wij, om billijk te zijn, aan artikels als *Aanbeeld, Aanspraak, Aangenaam, Amen, Ballast* en anderen, onze lofspraak niet onthouden.

Naarmate, in Schriften als *Pandora*, de stijl van zelf meer op den voorgrond staat, is het noodig op duidelijkheid en juistheid van uitdrukking aandachtig te zijn; woorden als '*artselijk*' 3^{e} St., bl. 251, 'veelbesproken,' V^{e} St., bl. 157, zijn onzer moedertaal vreemd; grof en leelijk zijn uitdrukkingen als deze, 2^{e} St., bl. 188, 'dat de ziel werkt en poogt achter het vleeschmasker.' Zinnen als deze zondigen tegen goede constructie en worden daardoor onverstaanbaar, 2^{e} St., bl. 173: 'maar, heerscht de ziektestof in het ligchaam, zoo is het te verwachten, dat dezelve zich eenmaal, naar buiten, ontwikkelt, dan kan men zich voor besmetting wachten.' Uitdrukkingen als, '*juist aan den ingang* van het beslissend tijdvak der jongelingen - verloor hij *binnen zeer weinige jaren*,' enz. 4^{e} St., bl. 43, zijn onjuist. Of is hier, bij wijze eener drukfout, *jaren* voor dagen ingeslopen?

Onze welligt al te scherpe kritiek heeft geenszins het doel de verdienstelijke Schrijvers der *Pandora* te ontmoedigen: veel min het lezen dezer verzameling aan het Publiek te ontraden. Integendeel veel goeds en nuttigs, veel dat vernuft en gedachten scherpt, strekt voor haar ter voldoende aanbeveling. Maar wij wenschten te waarschuwen tegen het binnendringen van Duitschen toon en trant in onze literatuur. Wij wenschten de Schrijvers opmerkzaam te maken, hoe noodzakelijk het is, dat zij zich zelven bewust worden van de strekking, die zij in het oog hebben; dat wij van hen oorspronkelijkheid in gedachten en vormen, naauwkeurige studie van stijl en taal verlangen; dat zij, verre van ginds en her tusschen verschillende *genres* te wankelen, dátgene kiezen, waarvoor zij verzekerd zijn talent en aanleg te bezitten. Zoo zullen zij de roeping vervullen, om de Vaderlandsche vormen te buigen en te voegen tot waardige uitdrukking, van hetgeen in het gevoel en gemoed leeft: zoo zullen zij onze taal verrijken en over het ruw prozaïsche, dat onzen maatschappelijken toestand schijnt aan te kleven, den hevalligen sluijer der poëzij spreiden.

De uitvoering is allerloffelijkst. Druk, papier en omslag doen evenzeer den goeden smaak onzes Uitgevers eer aan.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Hermanni Christiani van Hall *Oratio de Neerlandia, Historiae naturali excolendae atque amplificandae, reliquis Europae partibus non minus idonea, publice habita Groningae, die* XII *Octobris anni* CI□I□CCCXXXVII, *quum Magistratum Academicum deponeret. Groningae, apud* J. Oomkens. *Acad. Typographum.* 4°. *pag.* 16.

Het is ons doel niet, de wijze te beschouwen, waarop de redenaar eene bevoorregte zijde van *Nederland* heeft doen kennen. Ons gevoelen is, dat ieder Land eenige, daaraan eigene, bijzonderheden bezit, die stof voor de natuurkundigen opleveren, indien zij deze maar willen onderzoeken. Landen, die koloniën, schepen en handel bezitten, hebben daarbij nog het voorregt, dat zij ook gemakkelijk de natuurproducten van vreemde Landen kunnen verkrijgen, en in dezen is *Nederland* nooit achterlijk gebleven. Zelfs het Gouvernement heeft het belangrijk genoeg geacht, daartoe vele bekwame reizigers uit te zenden, en het is vooral de glans hunner ontdekkingen, welke onzen alouden roem in Natuurkundige wetenschappen nog opluistert. Deze bescherming van wetenschappen heeft aan de Regering ongeloofelijke schatten gekost, maar de uitkomsten voor de wetenschap zelve waren over het algemeen geting; want vele dier ijverige reizigers boetten hunne weetgierigheid met het leven; anderen kwamen terug, om te rusten, en de wereld zag nimmer iets van al die ontdekkingen, op 's Lands kosten gedaan. Het is inderdaad zeer prijzenswaardig van de Regering, dat zij, hierdoor niet afgeschrikt, de natuurkundige wetenschappen onder hare bescherming houdt. Dubbel groot is daarom de verdienste dier lofwaardige mannen, welke hunne ontdekkingen bewerken en tot bevordering der wetenschap uitgeven; zij doen de wetenschap vooruitgaan en bemoedigen de Regering. Het komt ons zeer belangrijk voor, dat men op het ons thans ontbrekende zijne aandacht vestige. In plaats van steeds den roem der vaderen te herdenken, daarop te teren en zich in eene aangename, maar verderfelijke zelftevredenheid te brengen, spore men liever de oorzaken op, waarom bij ons thans geene BURMANNES en COMMELIJNEN meer gevonden worden en onze roem bij het Buitenland zeer twijfelachtig is.

VAN HALL, die zelf niet werkeloos is blijven zitten, wiens verdiensten bekend zijn, schijnt ons, in zijne rede, onze tegenwoordige plaats in de natuurlijke wetenschappen te hoog gesteld te hebben. Wij stemmen hem gaaf toe in alles, wat hij over de geschiktheid van ons Land tot deze studie zegt; maar het resultaat zijner beschouwing had moeten wezen, dat de daad niet beantwoordt aan deze geschiktheid: deze is, zoo als hij zelf zegt, niet veranderd; maar de wetenschap zelve is achterlijk gebleven. En achterlijk blijven, in de 19^{e} Eeuw, is hollende achteruit gaan. Daarom beamen wij met den redenaar zoo veel te meer: '*Nostrum erit, aliis populis facto probare, Batavos neque ingenio neque assiduitate ullis inferiores esse; illudque his inprimis diebus, cum durante plurium annorum pace, tanta rerum naturalium copia in Museo nostro sit collecta, quantam majores nostri, in Academiis saltem, nunquam simul collectam viderunt*.'

I. *Reagentiën-Tafel voor de belangrijkste Zuren die in de Geneeskunde voorkomen*
II. *Reagentiën-Tafel voor de belangrijkste Oxyden die in de Geneeskunde voorkomen*.

Te Amsterdam, bij J.D. SYBRANDI. 1836.

Dat deze Tafels niet voor zulken zijn opgemaakt, welke de Scheikunde beoefenen, of voor zulke Geneeskundigen, die een deel van hunnen Academietijd aan grondige studie der Scheikunde hebben gewijd, valt aanstonds in het oog. Dat dezelve niet kunnen voldoen voor zulken, die zich met een of ander onderzoek hebben belast of een verdacht praeparaat willen ontleden, daaraan twijfelen wij niet. Echter meenen wij, dat voor die onkundigen in de Chemie iedere proef nog onzekerheid zal overlaten. Er zijn toch zoo vele nevenzaken in acht te nemen, bij het doen van scheikundige proeven, dat ieder, die door Tafels als deze moet worden teregt geholpen, nog altijd veel gevaar loopt van zich zelven te misleiden. Wij kunnen noch voor de Geneeskunde, noch voor de Geneeskundigen, noch voor de lijdende menschheid den wensch uiten, dat deze Tafels veel zullen worden aangewend; want, waar wij dezelve zullen ontmoeten, zullen wij voorzeker geene Scheikundige Bibliotheek vinden. Het is daarmede als met de receptboeken van VAN ELDIK en dergelijke. Het is droevig gesteld met de geleerdheid van den man, die uit zulke bronnen het heil voor zijne zieken putten moet. Dat neemt niet weg, dat die Receptboeken veel aftrek hebben, en dat waarschijnlijk deze Tafels nog al zullen verkocht worden. Dat neemt niet weg, dat *en* die Receptboeken *en* deze Tafels nuttig zijn voor hen, die ze noodig hebben; maar dat alles neemt ook niet weg, dat het groote vertier van Re-

ceptboeken en Reagentiën-Tafels ongunstige teekenen zijn ten opzigte der grondige studie van de Geneeskunde en aangrenzende vakken.

DR. SCHELTEMA.

***Serena, of het Meisje bij hare intrede in de Wereld. Door* D^r^. Gerh. Friedrich. *Uit het Hoogduitsch. Derde druk. Te Amsterdam, bij* J.C. van Kesteren. 1837.**
***Pierre en zijn huisgezin; een Familie-tafereel, uit de geschiedenis der Waldenzen, door* M^a^. Grierson. *Naar den Vierden druk, uit het Engelsch. Tweede Uitgave. Te Rotterdam, bij* A. Wijnands. 1838.**

Wij voegen deze beide Werkjes bij elkander, omdat zij, in denzelfden geest geschreven, beide aan het hoofd dezelfde aanbeveling dragen, die van op nieuw te zijn uitgegeven. Wij meenen ons dus de moeite van eene beoordeeling te kunnen besparen. Onze Heer en Meester, - wiens onderdanige dienaar en voorproever wij alleen de eer hebben te zijn, - het groot Publiek, heeft zelf geoordeeld. Zegt iemand nu, dat evenwel geen der beide boekskens van dien aard is, om een' *onbepaalden lof* te verdienen: wij kunnen hun niet hard vallen, nadat zij zich zoo velen onzer landgenooten tot vrienden hebben weten te maken. Inderdaad! het moge soms den man van smaak grieven, den vriend zijns Vaderlands moet het aangenaam aandoen, dat een middelmatig Auteur in den stichtelijken inhoud van zijn werk eene genoegzame aanbeveling bezit, om op een goed onthaal te kunnen rekenen. Het is ten minste eene achtingwaardige partijdigheid. Wij ontzien ons alzoo, om van het, over deze boekjes door het algemeen geslagen, vonnis, bij het hoog geregtshof, regt doende in zaken van kritiek en aesthetiek, te appelleren. Liever nemen wij de woorden van een' Fransch beoordeelaar over: *Ce n'est pas ainsi qu'on s'ouvre les portes de l'Académie, mais l'Auteur s'en est ouvert tant d'autres*.

***Gedenkschriften van eenen Kobold. Fragment zonder begin en zonder einde van een, bij gelegenheid van het afbreken eens schoorsteens in eene muuropening gevonden, handschrift. In het oorspronkelijk Russisch uitgegeven door den* Baron Brambeus. *Groningen, bij* R.J. Schierbeek Junior. 1837.**

Een zonderlinge titel vóór een nog zonderlinger boeksken. En toch, al zou men wegens dit oordeel ons voor de derde zonderlingheid houden, een boeksken, waarmede wij veel op hebben. Niet dat wij anders voorstanders van zulke '*Diableries*' zijn. Wij verheugen ons, dat de Asmodeüssen, die men vroeger overal ontmoette, wat meer huiszittende zijn geworden. Zij hadden voor onzen smaak bijna altijd te veel menschelijks, te weinig van den

duivel aan zich! hunne huid was ons nooit zwart, hunne bokspooten niet leelijk, hun staart niet lang genoeg. Zij hadden niet genoeg nieuws te vertellen. Zij waren vervelend, en daarvoor converseert men niet met duivels. Maar die Baron BRAMBEUS is een gelukkig geestenziener; hij heeft een Satannetje opgeloopen, zoo geleerd, zoo geestig, zoo vlug en schalkachtig, dat men blijde is kennis met hem te maken. Zijn idee over de liefde is zoo nieuw en toch zoo aannemelijk, dat men er door wordt weggesleept. Hij is een ware Cupido der onderwereld. En in welk een belangrijk gezelschap komt hij voor! welk een achtenswaardige huisgeest is die Kobold, aan wien wij het handschrift verpligt zijn! En bovenal, hoe wordt men geboeid door IWAN IWANOWITSCH, die zoo treffend van zijn sterven weet te verhalen. Zijne beschrijving van zijne langzame uitdooving en zijn' eindelijken dood is meesterlijk Hij draagt zijn geraamte met eere: men hoort aan hem, dat hij uit ondervinding spreekt. Kortom, men kan zich uit dien toovercirkel bijna niet losscheuren.

Wij betuigen onzen dank aan den Baron BRAMBEUS, voor de gedane mededeeling niet minder dan aan den behendigen Hollander, die hem ons gepresenteerd heeft. Er zijn lessenaars, die zulk eene muuropening niet opwegen. Wij houden ons, bij verdere afbraak, voor nieuwe berigten uit de andere wereld aanbevolen.

I. *Landelijk Schoon, in het Sticht van Utrecht, en in deszelfs omstreken; door* J.B. Christemeijer; *met eene afbeelding. Te Utrecht, bij* J.G. van Terveen en Zoon, 1836. VI *en* 147 *bl* 12°.
II. *Het Lustoord tusschen Amstel en Grebbe, en elders in het Sticht van Utrecht; door* J.B. Christemeijer; 2 *Deelen, ieder met eene afbeelding. Te Schoonhoven, bij* S.E. van Nooten, 1837. 141 *en* 202 *bl.* 12°.

De winter is verdwenen, de lente is dáár, en de stedeling, zoo hij niet te zeer aan *Omber* of *Whist* verslaafd is, juicht de op nieuw geborene Natuur toe en reikhalst naar den oogenblik, waarin hij de stad zal kunnen verlaten, om die Natuur op het land volop te kunnen genieten.

Rijst, en keert terug in 't leven,
Dor geboomt' en slapend kruid!
Schiet uw wortels, voedt uw aderen,
Dekt uw naakten stam met bladeren,
Groeit, en groent, en bot nu uit!
Heft, o lage veldviolen,
Onder 't jeugdig gras verscholen,
't Lachend aanschijn vrolijk op!
In zijn zwachteltjens verholen,
Gloeit, met lonkjens, half verstolen,
't Lieve Roosjen door zijn knop.

Wat al plannen zullen er reeds gevormd zijn, om gedurende het aanstaande schoone saizoen te volvoeren! Mijn vriend Q. gaat naar *Zwitserland*. W. wil naar *Baden-Baden*. X. zal niet verder dan *Cleef* kunnen komen. Z. heeft zich tot *Gelderland* bepaald. Maar er zijn er, die zoo gelukkig niet zijn, om gedurende eenigen tijd de stad te kunnen verlaten, of eenen geheelen zomer op het land door te brengen, en echter zoo gaarn de schoonheden der Natuur zouden gadeslaan; dezen raden wij, indien zij het niet reeds deden, om eenige uitstapjes in de Provincie *Utrecht* te doen, en zoo zij het bevorens reeds deden, om zulks te herhalen. *Utrecht* is zeker eene der bevalligste Provinciën van *Noord-Nederland;* zij is rijk aan verscheidenheid, en voldoet den vriend van bosch- of veldgezigten, even als den minnaar van meer verhevene gronden of van vale heidevelden. - Wilt gij *Utrecht* en hare bevalligheden leeren kennen? neemt dan de beide door ons aangekondigde Werkjes in handen.

De Heer CHRISTENMEIJER, wiens stijl aan onze Landgenooten genoeg bekend, en voor beschrijvingen van Natuurtooneelen zeer geschikt is, voert zijne Lezers in het Eerste Werkje, *Landelijk Schoon*, naar de kanten van *Soestdijk, Baarn* en het *Gooische*. Hij doet dit in twee brieven aan eenen vriend. In de eerste vergezelt hij u van *Utrecht* naar *Hilversum, Soestdijk, Baarn, Blaricum, Naarden* tot *Muiderberg*, om over *Laren* en de *Eemnessen* weder naar *Utrecht* terug te keeren. In den 2^{en} brief toert hij met u naar *Maartensdijk, de Vuursche, 's Graveland*, om over *Vreeland, Loenen, Nieuwersluis* en *Breukelen* te *Utrecht* terug te komen; leert u al de bijzonderheden van die streken kennen en doet u de schoonheden van die oorden opmerken.

In het tweede door ons aangekondigd Werkje, voert de Schrijver zijne Lezers van *Amsterdam* tot aan de *Grebbe*, de grens tusschen de Provinciën *Gelderland* en *Utrecht;* hij doet dit in zes brieven. In den eersten brengt hij u tot *Vreeland*, en leert u de omstreken van dat aangenaam dorp kennen. In den tweeden geleidt hij u tot *Utrecht*, om u in den derden door die oude, thans als verjongde stad, zeker eene der aangenaamste van ons Land, rond te voeren, en het belangrijkste te doen gadeslaan en opmerken, en u in den 4^{en} de omstreken te leeren kennen. In den 5^{en} gaat hij met u eenige der nabijgelegene dorpen bezoeken, en in den 6^{en} brengt hij u over den gemakkelijken straatweg, langs dat snoer van bevallige en welvarende dorpen, waar hij van tijd tot tijd met u vertoeft, om u ook de meer binnenwaarts gelegene te leeren kennen, naar het doel uwer reize, *de Grebbe:* hij beklimt met u *den Heymenberg*, om bij de Konings-tafel u het verrukkend vergezigt te doen genieten, dat de *Betuwe* u aanbiedt. Van dáár

gezelt hij u over *Veenendaal, Renswoude, Scherpenzeel* en *Woudenberg* naar *Amersfoort*, u de keus latende, van dáár naar *Amsterdam* of naar *Utrecht* terug te keeren, na u met beide wegen te hebben bekend gemaakt. De Schrijver heeft al het merkwaardige aangeteekend, en wij kunnen zijne naauwkeurigheid niet genoeg roemen. Wat wij echter het meest in hem roemen, is, dat hij, bij al die naauwkeurigheid, niet vervelend is, maar ons op eene aangename wijze bezig houdt.

Weinige of geene misstellingen troffen wij aan: want dat hij in N°. 1, Mevr. de Wed^{e}. BROMS, BRONS; in N°. 2, Jonkh^{r}. G.J. BEELDSNIJDER, J^{r}. M^{r}. J.G. BEELDSNIJDER; den Heer M^{r}. P.J. VAN NAAMEN VAN SCHERPENZEEL, Jonkh^{r}. J.S. VAN NAAMEN VAN SCHERPENZEEL; J^{r}. J.W. GULCHER, J^{r}. J.W. GULCHEN; den Heer A. WALRAVEN FISLER, A. WALRAVEN FEILER enz. enz. noemt, durven wij bijna niet aanstippen. Wij doen het alleen, om den naauwkeurigen Schrijver, bij eenen mogelijken en wèlverdienden herdruk, hierop opmerkzaam te doen zijn.

Amst., 17 April 1838.
v.H.

Weemoedstonen, ter Verjaring van H.K.H. Mevrouwe Princesse Albert van Pruissen, *den* 9^{en} *Mei* 1838, *door* G.A.C.W. *Marquis* de Thouars. *Hoorn*, Gebr. Vermande, 1838, 31 *bl.*

De Koninklijke Dochter mag
Niet juublen by haar feestverjaren;
Want onder die haar dierbaarst waren,
- - - -
Mist zy haar lieve Moeder -

Ziedaar de gedachte, welke den Marquis DE THOUARS, bij het naderen van den Feestdag onzer geliefde Prinses MARIANNE, trof; die hem aanspoorde der voortreffelijke Dochter onzer verscheidene Koningin de boven aangekondigde dichtregelen toe te wijden. Wij zouden ons zeer bedriegen, indien dit offer H.K.H. niet welgevallig geweest ware, niettegenstaande het haar misschien op tranen stond: er is echte poëzij in!

Wanneer de criticus bekennen durft, dat hij ontwapend is, zoodra zijn schrijver hem heeft doen lagchen; wie zal van ons een streng oordeel over dit gelegenheidsgedicht eischen, zoo wij den Dichter den lof moeten toekennen, dat hij ons dikwijls heeft verteederd en bewogen? Wij zijn niet van het geslacht van hen, die iemands taalkennis beoordeelen naar den stijl, waarin hij een berigt van overlijden stelt; maar schatten een talent, dat zich onder veelvuldig leed ontwikkelt, dubbel hoog. Voor heden zij het dus genoeg, aan den H^{r}. DE THOUARS den goeden raad te geven, zijnen smaak nog meer te beschaven, om onzen Lezers het stukje, wegens de geniale trekken, welke wij er in bewonderden, verder onbe-

paald aan te bevelen. Mogten zij, als wij, minder somber gestemd dan ZEd. deze maand zijn ingetreden, zij zullen het godsdienstig en kinderlijk gevoel eerbiedigen, dat wij op de eerste 12 bladz. huldigden en den waren Dichter herkennen in het woord tot de Vorstin, bl. 14 en 15, en het gebruik van de koude Mei des verledenen jaars gemaakt, bl. 18. Het huisselijk leven onzer bescheiden Koningin is zelden gelukkiger geteekend dan bl. 19; zie hier de Vorstelijke Moeder:

Wanneer ZE op 't heerlijk buitenslot,
Op 't lieflijk LOO, zich ging verpoozen,
En, b y den wierookwalm der rozen,
Haar wierookoffers bracht aan God;

o Als ZY dáár op malsche weiden
Voor u de boterbloemtjens las,
Of ander needrig bloemgewas,
Hoe zalig was dan de aard voor beiden!
o Als ZY op de onnoozle vragen
Van 't lieve Wichtjen andwoord had,
Dat vlinders najoeg op het pad,
Of rijpe oranjes weg mocht dragen;
Hoe gloeide *dan* HAAR rein gemoed
Van vreugde, die slechts Moeders smaken,
Maar die geen moederhart doet blaken,
Dat één onheilig zuchtjen voedt!

Of speelt die tijd u niet voor oogen,
Die tijd, die nooit weêr keeren zal,
Waarin ge aan beekjens van kristal,
Door 't schomlend treurwilgloof bewogen,
Vorstin! een' zaalgen hemel vondt,
Door voedsel voor uw oog en mond,
Op geurge struikjens neêrgebogen,
Te ontwoekren aan den vruchtbren grond?
Die tijd, die zooveel blijdschap wrocht,
Waarin Gy 't bloemrijk voetspoor drukken,
De oranjes in uw schortjen plukken,
En u in 't groen vermeiên mocht?
Die tijd, zoo rijk aan zonneschijn,
Waarin een ruiker hyacinten,
Met Sarons frissche rozentinten, -
Waarin de arabische jasmijn,
't Citroenloof en de oranjebloesem,
Dooreengevlochten op uw boezem,
Uw aardsche zaligheid mocht zijn?

Hoe kan men, de eenvoudigste situatiën zoo voortreffelijk idealiserende, soms valsch vernuft najagen en zich niet altijd vrijwaren van bombast, in plaats van poëzij te schrijven? Doch alweder treedt de criticus aan het licht: *chassez la nature, elle revient au galop*.

En toch, wie zoude niet altijd gaarne verzen te prijzen hebben, als deze:

De roos zal uit haar knopjen schieten,
  De lelie weêr haar' zilverglans
  Doen vonklen in een' bloemenkrans;
De landjeugd zal op nieuw genieten
Aan beekjens, die langs boorden schieten,
  Meer bloemrijk en omgroend dan thands:
De abeel zal zich in 't stroomnat spieglen;
  De kromgehalsde en fiere zwaan
  Zal statig op de waterbaan
Haar zilverblanke pluimen wieglen;
  En o, uw stille lievlingspaân
In 't Haagsche bosch, dat westersch Eden,
  Op nieuw jonkvrouwlijk aangedaan,
Na 't lofliedstemmend feest van heden,
  Weêr menig hart verjongd doen slaan;
  't VOORHOUT, de VIJVERBERG, Vorstin!
De morgenlandsche wandeldreven,
o Alles, alles zal herleven
  En juublen om den throon der min,
  En aêmen reine wellust in;

Ook GY, Gy zult het Hof verlaten
  En keeren tot uw bakermat,
  (Die zooveel schats voor u omvat!)
Om 't schuldloos lam te hooren blaten,
  En 't rund te aanschouwen in de wei,
  Dáár, waar de aartsvaderlijke hei
Het oog op applen van granaten,
  Naast vlas- en korenbloem, verrast,
En waar naar zoete honigraten
  Gy eens zoo gretig hebt getast;
Gy zult in Gelderlands landouwen,
  Als Koninklijke Herderin,
  Op nieuw het vreedzaam boersch gezin,
Uw schaapjens en uw hoeve aanschouwen;
  Gy zult weêr wandlen als voorheen
Langs beuken- en oranjelanen;
Maar - niets genieten zonder tranen,
  En niets bewondren dan *alleen!*

  Want, o Vorstin! daar was er EEN,
Die met u lachte en met u weende,
Aan wier gemoed Ge uw vreugde ontleende,
  Die nooit weêr aan uw zij zal treên;
Daar was er Een, die met u treurde,
  Wanneer Gy schreiend aan HAAR hart
  Veraâming zocht van boezemsmart,
Maar die de Dood u wreed ontscheurde;
  Daar was er EEN, die voor u bad,

Zoo vurig als slechts Englen bidden;
Die u zoo teêr heeft lief gehad....
Maar nooit weêr zetelt in uw midden,
En nooit weêr wandelt op uw pad!

Zal men ons van overdrijving beschuldigen, zoo wij beweren, dat niemand tot heden de teedere betrekking tusschen de beide Koninklijke Vrouwen dichterlijker schilderde? Wij vreezen het zoo min, als dat eenig Nederlander zal weigeren met den Dichter Prinses MARIANNE te verzekeren:

Wy bidden, voor uw heil ontgloeid:
Gods gunst voorzie de Oranjeknoppen
Met vruchtbre hemelbalsemdroppen,
Met licht, dat van ZIJN' zetel vloeit!

Gedichten van H. van Berkum. *Te Sneek, bij* F. Holtkamp, 1837.

Behoudt het goede.
PAULUS.

'Maar zingen kan ik niet.'

Zie bl. 36, reg. 8.
Het vonnis in bovenstaande aanhaling, over den Auteur uitgesproken, moge hard zijn, het is regtvaardig. Het lust ons niet, dit met vele gronden te motiveren. Wie coupletten schrijft als dit:

Moet dan altijd de vreugd mij wrange vruchten baren?
Ach, dat dan ook de dood mij dra aan de aarde ontrukk',
Want voor een lange reeks van smartevolle jaren,
Is het rampzalig loon, één oogenblik geluk.

of dit:

'k Zag u weenen. Lize! uw norschheid
Had mijn hart gegriefd;
'k Zag u weenen; durf 'k nu hopen
Op uw wederliefd'?

of dit:

't Avond nog grijpt hij al vrolijk de toomen,
Vliegt als een pijl, schijnt geen Spanje te schromen;
Snel als de bliksem rijdt hij er op los,
Rust slechts ter ruste van 't moedige ros.

Van hem kan men met regt zeggen, dat *hij niet zingen kan*. De Heer VAN BERKUM vergeve ons de strengheid dezer uitspraak, en *behoude* van onze beoordeeling *dit goede*, dat hij zich niet meer ten gevalle zijner vrienden late verleiden tot de uitgave van Poëzij, waarvan hij zelf gedwongen is te getuigen: 'Verre is van mij het doel den lauwer te behalen, dien het alleen den waren Dichter gegeven is te plukken.'

Boekbeoordeelingen.

Histoire de la Civilisation morale et religieuse des Grecs, par *P. van Limburg Brouwer*, Prof. d'Histoire etc.

Première Partie, contenant les siècles héroïques. A Groningue, chez W. van Boekeren. 1833, 1834. Tom. I, 367 bl. Tom. II, 588 bl. 8.

Wie zijn oog laat gaan over de reeks van geschriften, waarin gehandeld wordt van de beschaving der Grieken, zal ligt vermoeden, dat de Schrijver van dit uitgebreide Werk óf slechts te herhalen had, wat vóór hem gezegd was, óf de verspreide meeningen van latere Geleerden te beoordeelen, ze kunstig zamen te stellen en onder één overzigt te plaatsen. Evenwel zou hiermede geene dienst aan de wetenschap bewezen zijn. Er werd meer gevraagd, en het is een bewijs van het diepe inzigt van Prof. VAN LIMBURG BROUWER, dat hij eenige jaren arbeids noodig rekende, om het dikwijls behandelde vraagstuk te beantwoorden op eene wijs, welke in den tegenwoordigen toestand der historische en philologische studiën bevredigend is.

Het was, zoo wij wèl zien, een nadeel voor dit stuk van onderzoek, dat het meestal eene theologische, of politieke, of philosophische rigting had. De theologische behandeling heeft zich lang bezig gehouden met de vraag, of de *virtutes et praecepta moralia* der Heidenen iets meer dan *splendida peccata* waren: de polemiek heeft dit stekelige distelveld vrij goed opgeruimd; maar de uitkomst blijft theologie, of op zijn hoogst eene onpartijdige schatting en vergelijking van de *pars moralis* der Grieksche philosophie met de gronddenkbeelden van het Christendom. De politieke behandeling heeft veel licht verspreid; doch haar gezigtspunt was eenzijdig; zij beschouwde de Godsdienst en de Zeden der Grieken slechts als elementen van Staatkunde en Volkenregt. De philosophische behandeling greep meermalen het geheele vraagstuk aan; maar onder hare beschouwing loste het zich min of meer op in den voortgang en de ontwikkeling der afgetrokken wijsgeerige denkbeelden. Zoo er eenige wetenschap is, bij wier beoefening empirie en speculatie elkander de hand geven en nooit gescheiden moeten worden, is

het zeker die der hooge Oudheid en der denkbeelden, welke daaruit afgetrokken worden, omdat deze stoffe eene gestadige nasporing en proefneming vereischt. Maar de wijsbegeerte heeft ze bewerkt en er soms zulk eene hooge vlugt mede genomen, dat zij verdampte in den aether der bespiegelingen, die in de éénheid van het absolute de gansche menigvuldigheid van het empirisch bestaande aanschouwden en verstonden. Zulk eene toepassing der philosophie liep gevaar van langzamerhand de feiten in onbruik te doen geraken en zich eindelijk eene nieuwe Oudheid uit een eigen beginsel op te bouwen. Buiten deze drie rigtingen van studie, heeft zich tevens een symbolisch onderzoek opgedaan. Het is eerbiedwaardig door eene ontzaggelijke geleerdheid, die de getuigenissen der Schrijvers, en de gedenkstukken van alle eeuwen, oude en jongere, echte en twijfelachtige, beproefde en onbeproefde, in één geestig verband schakeert, in alle mythologische voorstellingen eene beteekende zaak vindt, en de symbolen en allegoriën zóódanig door elkander laat schieten en zich kruisen, dat het geheel eene hooge bewondering van het vernuft der onderzoekenden, maar geen vertrouwen op de uitkomst van het onderzoek verwekt. Daarom blijft het symbolische systema wankelen: het heeft geene genoegzame vruchten, geene juiste noch vaste kennis van de godsdienstige en zedelijke begrippen der oude Grieken opgeleverd.

Het werd in dezen stand van zaken eene wezenlijke behoefte, van het hooge timmerwerk der bespiegeling eens weder op den grond neder te dalen, en de Ouden zelve, naar tijdsorde, met aandacht en kalm oordeel te lezen. Er werd een koel en (als men het in een' goeden zin zoo noemen mag) een nuchter hoofd vereischt: iemand, die óf onbekend was met alle vroegere stellingen, vooronderstellingen en gevolgtrekkingen, óf ze kende, maar kracht genoeg had, om er zich van te ontdoen, en met een onbevooroordeeld gemoed en heldere bevatting zich tegenover de bijna onafzienbare stoffe te zetten, ze te schiften en te ordenen, den oorsprong, den gang, de ontwikkeling der begrippen te volgen, en eindelijk als uitkomst te leveren, wat wezenlijk, uitkomst is, met aanwijzing dier bijzonderheden, waaromtrent de beschouwing aan zich zelve overgelaten moet worden. Wij meenen, dat de studie der Oudheid zulk eenen man gevonden heeft in den Schrijver van het Werk, van welks *Eerste Afdeeling* dit verslag het karakter poogt te schetsen, en de plaats aan te wijzen, die het in de wetenschap innemen moet. Deze Afdeeling bevat in twee deelen het *Heroïsche Tijdvak*. Zij maakt een geheel op zich zelf. Van de *Tweede Afdeeling*, waarin het onderzoek op historischen bodem overgaat, en waarvan nu reeds twee deelen het licht zien, hopen wij in het vervolg te spreken.

De inhoudsopgave van het Eerste Deel zal genoegzaam zijn, om den gang van het onderzoek aan te toonen: zij zal tevens gelegenheid geven tot een paar aanmerkingen of bedenkingen.

Hoofdst. I. Geographische ligging van *Griekenland*. II. Over de oude bevolking en over de vestiging van coloniën uit vreemden lande. Bl. 15, vergeleken met 44 en 45, heeft iets onbestemds over de vraag, welken invloed het klimaat op het volkskarakter heeft. Is het wel zoo onbetwistbaar, dat eene heete luchtstreek de verbeelding ontvlamt? Bl. 38. *Corcyra* wordt voor het eiland der Homerische Phaeaciërs gehouden: eene stelling, die tegengesproken, misschien geheel wederlegd kan wolden. III. De zedelijke beschaving der Grieken, in het oudste tijdvak hunner geschiedenis: eene uitmuntende beschouwing der mythen, als rustende op een' historischen grondslag. Hoewel de Schrijver hier, en op meer plaatsen, tegen de allegorie ijvert, heeft hij zelf nu en dan, niet zonder schade, de groote moeijelijkheid ondervonden eener juiste schifting van het historische, dat ongetwijfeld met physieke elementen doormengd geweest is. Eene heldere en bescheiden voorgedragen meening over de menigmaal behandelde Pelasgen. Bl. 91. De Schrijver neemt, vreezen wij, onnoodige moeite, om te weten, waarom DIODORUS SIC. T.I. p. 304, van twee MINOSSEN spreekt, terwijl hij, p. 394, slechts éénen MINOS, den beroemden wetgever, noemt. De Heer B. meent, dat DIODORUS in de eerst aangehaalde plaats een' tweeden MINOS aangenomen heeft, om den eersten niet zoo wreed en onmenschelijk te laten handelen jegens de Atheniënsers. Indien deze redenering doorgaat, dan wordt DIODORUS geheel onbruikbaar: want hij maakt eene genealogie, en de tweede MINOS wordt bij hem een kleinzoon van den eersten. Wij zouden de eer van DIODORUS liever willen redden met de vooronderstelling, dat hij eene traditie volgt, onkritisch, zoo als meest. Bl. 96. Van den Thebaanschen oorlog en deszelfs gevolgen zegt de Schrijver: ‘Les guerres qui s'en suivirent - ne sont probablement pas aussi connues que l'expédition contre les Troyens seulement parce que les ouvrages des poètes qui en ont voulu perpétuer le souvenir, n'ont pas eu le même bonheur que ceux de l'immortel Homère.’ Dit is vreemd uitgedrukt. Waarom zegt de S. *probablement?* Indien die dichters de bronnen geweest zijn der geschiedenis van dien oorlog, dan is het *ongetwijfeld* aan het verloren gaan hunner Gedichten toe te schrijven, dat men minder naauwkeurig met de bijzonderheden bekend is. Maar PAUSANIAS heeft de *Thebaïs* nog gelezen: zie IX, 9, 5, waar hij op een' onbekenden Cyclischen Dichter doelt, en niet op ANTIMACHUS. Verder hebben de Tragici en anderen er uit geput, en daardoor vele bijzonderheden aan latere tijden overgeleverd. Of nu die oudere Dich-

ters met HOMERUS hebben kunnen wedijveren, gelijk de S. op gezag van PAUSANIAS aanneemt (die evenwel anderen aanhaalt, en zelf de genoemde Dichters beneden HOMERUS stelt), is bezwaarlijk uit te maken. Het voornaamste fragment, bij ATHENAEUS, p. 465 f. heeft wel in de woorden, maar niet in de zaken, eene Homerische kleur. Bl. 114 en volgg. Eene geleerde en bevallige schildering van de eenvoudigheid der zeden van het Heroïsche Tijdvak. De kritiek moet echter het aangevoerde voorbeeld van TELEMACHUS afwijzen, die, na den moord der vrijers, den vloer veegde. Dit was een buitengewoon geval, en er bestonden redenen voor die uitzondering. Men zou te veel wagen, indien men er uit besloot, dat de Vorsten en hunne zonen gemeenzaam met dweil en bezem omgingen. Bl. 130, in verband met 132, 139, 143, 147. Van de rooverijen en de wederregtelijke feiten sprekende, zegt de S.: ‘nous rendons ces traditions aussi exactement que nous les trouvons, sans nous inquiéter des explications des philosophes et des philologues.’ Wij ontmoeten hier eene zekere weifeling omtrent den ouderdom en het gezag der getuigenissen. Wij verwijten aan den scherp toezienden S. geenszins gebrek aan kritiek, maar wij meenen soms eene neiging bij hem te bespeuren, om aan latere getuigenissen al te veel gezag toe te kennen, op grond der vooronderstelling, dat zij uit oudere bronnen geput zijn. Indien APOLLODORUS of TZETZES, of dergelijken hunne verhalen ontleend hebben uit eene poëzij, die tot beschaafder tijden behoorde, dan kunnen de voorbeelden van ruwere zeden, welke zij aanvoeren, zeer wel verdichtsels zijn, die de weelderige verbeelding dier Dichters niet verkleind heeft. Wat bewijst, bij voorbeeld, de stuitende wreedheid van ELECTRA in den *Orestes* van EURIPIDES, dan dat de Dichter overdreven heeft, en dat men *toen* reeds het pathetische in het ijsselijke begon te zoeken? In verband met deze zwarigheid verwondert ons de vraag van den Schrijver: ‘mais si une pareille conduite nous étonne déjà dans le siècle de Thésée, que dirons-nous de ses descendans, dans les tems les plus civilisés de la Grèce, qui n'hésitaient pas d'éterniser la mémoire de ses brigandages par des monumens et des statues?’ Wij weten geen beter antwoord, dan dat de kunst in die beschaafdere tijden zich gelukkig rekenen mogt, dat zij op zulke krachtige voorwerpen zich oefende. Het afzigtelijke schijnt zij vermeden te hebben; maar de stoffe uit eenen tijd van vrij werkende en ongetemde hartstogten moest welkom zijn aan hare kalme en veredelende opvatting. Is in onze dagen de schilderij van eenen veldslag, met al zijne verschrikkingen, een bewijs, dat de schilder en zijne tijdgenooten liefhebbers van vechten en wreedheden zijn? IV. De toestand der vrouwen in de maatschappij, de huwelijken enz. Een doorwerkt hoofdstuk, geleerd en rijk in kennis der tra-

dítiën. Het blijft eene vraag, die nog niet volkomen beantwoord is, of de gruwelen, door fabel en traditie tot ons overgebragt, en die meestal in eene hooge klasse der maatschappij te huis behoorden, of deze juist de volkszeden schilderen? De verfijnde en aandoenlijke genegenheid van HECTOR en ANDROMACHE is van groot gewigt: wij zouden ze liever niet met den S. voor eene uitzondering houden. Welligt is het nog niet diep genoeg onderzocht, of de Poëet aan de Trojanen Grieksche zeden toegedicht heeft, dan of hij hen heeft willen onderscheiden. Doch onder het behandelen dier gruwelen had de Heer BROUWER een regt, om (bl. 147) het bekende verhaal omtrent TEREUS, PROCNE en PHILOMELE aan te voeren; maar van die akeligheden zegt hij: ‘aussi Pausanias ne manquet-il pas d'observer, en racontant ce fait, que Térée n'agit pas conformément au caractère des Grecs.’ Wij kunnen niet wel gelooven, dat PAUSANIAS (I. 5. 4.) zulk eene onnoozele aanmerking zou gemaakt hebben. Hoe verdedigt de geleerde Schr. het, dat hij *νόμος* door, *caractère* vertaalt? De woorden *οἱ κατά νόμον δράσας τῶν Ελλήνων* schijnen verschoven te zijn. Wanneer zij iets vroeger geplaatst worden, achter *δυνάμεως εἵνεκα πρός τόν Θρᾷκα καί τό κῆδος ἐποιήσατο*, dan wordt de geheele plaats duidelijk en zij behelst waarheid. Bl. 155. Aan den *voorrang*, dien de oude Grieken aan het mannelijke geslacht gaven, schrijft de Heer B. de wreedheid van LAMPRUS toe (ANTON. LIB. c. 17), die zijne zwangere vrouw dreigde, dat, zoo zij eene dochter ter wereld bragt, hij het kind ombrengen zou. Hier schijnt de S. over het hoofd gezien te hebben, wat ANTONINUS zelf zegt, dat LAMPRUS van een edel geslacht was, maar zonder middelen (*βίου δέ ἐνδεεῖ*). De man wilde liever een' kostwinner tot kind hebben, dan eene dochter. Zulk een wensch is zelfs in onze tijden niet vreemd, ofschoon wij de dochters niet meer ombrengen: ook zal dit bij de Ouden wel eene *uitzondering* op den regel geweest zijn. V. Eenvoudigheid der oude Grieken: zucht naar het wonderbare enz. Wat het wonderbare betreft, moet men in het algemeen met den S. instemmen: hij heeft deze bijzonderheid en het geheele Hoofdstuk met orde en duidelijkheid behandeld. Doch het zijn hier al weder latere Dichters en Verzamelaars, die de meeste bijdragen moeten opleveren. Het is opmerkelijk, dat de S. zelf, bl. 200, aantoont, hoe HOMERUS soms een wonderbaar geval eenvoudig verhaald had, en hoe de latere Schrijvers het vergroot en opgesierd hebben. Het was dus bij deze lateren geen ‘amour du merveilleux,’ voortspruitende uit eenvoudigheid van zeden en uit den kinderlijken toestand der maatschappij. Wij zouden lust hebben te beweren, dat de oudste Grieken veel minder overdreven hebben dan de latere. HOMERUS, met jongere Dichters vergeleken, zou stoffe genoeg opleveren. Bl. 208. Men mag

wel met den S. aannemen, dat de oude Grieken geneigd waren tot leugens en bedrog; maar wij mogen niet toegeven, dat HESIODUS, *Op. et Dies.* vs. 786, in zijn zonderling *Calendarium* den dag aanwijst, waarop het *geoorloofd* is, te liegen en te bedriegen: *φιλέει δέ τε κέρτομα βάζειν* behoeft niet meer te beteekenen, dan dat ieder mensch op dien dag (misschien liever, wie op dien dag geboren is) lust gevoelt tot bedrog en kuiperij. De S. heeft, vreezen wij, den braven HESIODUS onregt aangedaan. VI. De eerste beschavers van oud *Griekenland*. Een geleerd en rijk Hoofdstuk: misschien is het onbescheiden, wanneer wij ons verwonderen, dat de S. gemeend heeft over het vroegste gebruik van het schrift in *Griekenland* niet te moeten handelen. Bl. 252. Volgens BROUWER, zegt DIODORUS SIC. T.I. p. 374, dat de Telchinen ‘n'aimaient pas à communiquer leurs connaissances à d'autres.’ Hierop hebben wij eene kleinigheid aan te merken, die daardoor van meer gewigt wordt, dat de S., bl. 260, in die *benijding en achterhoudendheid* eene overeenkomst met den geest der Oostersche Casten meent te ontdekken, schoon hij geen' moed heeft om een verband met het Oosten te vooronderstellen. DIODORUS zegt van de Telchinen, *εἶναι φθονερούς ἐν τῇ διδασκαλία τῶν τεχνῶν*. Wij verstaan dit aldus: ‘De Telchinen waren in de beoefening en in het onderwijs der kunsten trotsch en aanmatigend, en de verdiensten van anderen wilden zij niet erkennen.’ De plaats van NICOLAUS DAMASC., door B. zelven aangehaald, ondersteunt deze uitlegging: *βάσκανοί τε σφόδρα ἦσαν καί φθονεροί*: in denzelfden zin spreekt THEMISTIUS, door WESSELING ad DIOD. aangehaald. Dat de Schrijver iets verder de Cureten en Telchinen voor Priesters houdt, hoe gaat dit zamen met hun bedrijf in mechanische kunsten? Bl. 266. Prof. BROUWER ijvert met reden tegen sommige Geleerden, die als bewezen stellen, dat de oude Grieken in Casten verdeeld waren. Er is echter iets onjuists in hetgeen hij van THESEUS zegt, volgens de bekende plaats van PLUTARCHUS over de verdeeling der Atheensche burgerij in *εὐπατρίδαι, γεώμοροι*, en *δημιουργοί*, waarvan sommigen misbruik maken. De S. vraagt: ‘Où est l'état, dont les citoyens soient tous de la même condition, et ne different pas les uns des autres, tant par leurs moyens de subsistance, que par leurs occupations?’ Deze vraag wil te veel bewijzen: want eene verdeeling in *dien* zin behoefde geen Regent te maken. Zij spruit uit de behoefte en uit het leven voort. Ongetwijfeld bestonden drie zulke afdeelingen reeds vóór THESEUS. PLUTARCHUS geeft zelf eene betere verklaring aan de hand, waar hij zegt, dat THESEUS deze verdeeling aldus inrigtte, omdat de inwoners van *Athene* zoo dooreengemengd waren, dat zij eene verwarde democratie vormden (*ἄτακτσν καί μεμιγμένην*). Hieruit volgt, dunkt ons, dat THESEUS aan

die drie hoofd-afdeelingen verschillende regten toestond en belastingen oplegde. Voorts gist BROUWER zeer juist, dat de verdeeling naar de namen der vier zonen van ION (HEROD. V. 66) niets meer was, dan eene verdeeling in vier *tribus*, maar later voor eene soort van Casten-verdeeling (naar beroep) aangezien werd, ten gevolge eener etymologie van die vier namen. VII. Over de onderwijzers van het Grieksche volk, Priesters, Profeten, Dichters enz. In dit Hoofdstuk is, onder anderen, de beschouwing van den tegenstand der maatschappij tegen den invloed van Priesters en Profeten diep gezien en fiksch bewerkt. Welligt had de S. zich minder van bewijsplaatsen uit de *Tragici* moeten bedienen (bl. 320 en volgg.) Men waagt alweder te veel, wanneer men beweert, dat zij den geest der heroïsche tijden uitdrukken. Waarom behelpt de S. zich met het *μάντι κακῶν* van AGAMEMNON, die boos was, en met de spotternijen der vrijers van PENELOPE, die als brooddronkenen door den Dichter voorgesteld worden, en buiten den regel vallen? Zou de merkwaardige plaats in ILIADIS M. niet nog meer afdoen, waar HECTOR, in die, heerlijke uitboezeming van zijnen heldenmoed en vaderlandsliefde, zijne minachting van de wigchelarij en priesterkunsten aan den dag legt? De Tragici, zegt de S., zouden hunnen personen geene schampere woorden tegen den Priesterstand in den mond gelegd hebben, indien zij voor de toehoorders stuitend hadden kunnen zijn. Zeer goed; maar de S. handelde nu over de heroïsche tijden: het is geen wonder, dat die minachting toegenomen is, toen de beschaving veld gewonnen had, en de wijsbegeerte had leeren redeneren. In het voorbijgaan moeten wij de eer van PAUSANIAS redden (II. 31. 3), dien de S. van gebrek aan kritiek beschuldigt (bl. 298), omdat hij zegt, een rhetorisch boek van PITTHEUS gelezen te hebben en het voor echt te houden. BROUWER heeft in de woorden *Πιτθέως δή σύγγραμμα* de ironische partikel *δή* over het hoofd gezien: voorts zegt PAUSANIAS zelf, dat het Boekje door eenen Epidauriër in het licht gegeven was. Echter willen wij het kritische gevoel van PAUSANIAS niet geheel in onze bescherming nemen. VIII. Over de oudste wijzen en philosophische dichters enz.

Er is in de geheele Eerste Afdeeling van dit geleerde Werk een heilzame tegenstand tegen de allegorische en symbolische uitlegging, als waardoor de wetenschap weinig meer dan eene zwevende schemering wint, en die in zich zelve afgesloten moet blijven, als oefening en speling van het vernuft.

Een weinig te hard is BROUWER jegens HERMANN (bl. 366). In zijne bekende briefwisseling met CREUZER, heeft HERMANN de houding van iemand, die eene spotternij begonnen heeft, en hoe meer zijn slagtoffer dupe is, des te moeijelijker terugtreden kan. Hiermede

zouden HERMANNS geestige Verhandelingen over de *Theogonie* en over de eigennamen in de oudste geschiedenis in verband kunnen staan. Zelfs zijn *monitum* bij den herdruk dier Verhandelingen in zijne *Opuscula* zou nog ironie kunnen wezen, indien zijne *Praefatio* voor de uitgaaf der *Odyssea*, bij TAUCHNITZ, niet bestond. Zoo Prof. BROUWER zich deze herinnerd had, zou hij zijne noot, D. II. bl. 108, niet geschreven hebben. Zoo lang de psychologie die afdwaling in den geest van een' groot man niet uitleggen kan, doet men best, met het verstandiger gedeelte der Duitsche Geleerden - er van te zwijgen. Wie *dien* man eene dwaasheid *verwijft*, moet zelf regt veel pijn gevoelen, of zijne waarde niet juist weten te schatten. De allegorische spelingen van HERMANN zijn lijnregt in tegenspraak met de uitnemende strengheid zijner methode in de behandeling der oude studiën. Nog onlangs heeft hij hiervan meesterlijk rekenschap gegeven in zijne Voorrede voor het Eerste Deel der *Acta Societatis Graecae*.

Wij spreken laat van dit Werk, evenwel niet te laat: er zijn nog velen, die het niet kennen, en het is te weinig in handen onzer studerenden[(1)]. Wie van deze zich met de kritiek eener bijzonderheid uit de Grieksche Oudheden bezig houdt, zal de *Civilisation* misschien te vergeefs raadplegen. Eene onredelijke klagt over dit zoogenaamd gebrek is ons reeds ter ooren gekomen. Maar geen schrijver is verpligt meer te leveren, dan hij beloofd heeft, of meer te zien en aan te toonen, dan onder het bereik van zijn standpunt is. De taak van BROUWER is reeds zwaar genoeg: zijne buitengewone werkzaamheid is noodig, om ze te voltooijen. Een helder overzigt van het geheel; eene verstandige uitlegging van maatschappelijke verschijnselen; een betoog, dat gelijken tred houdt met de ontwikkeling van het volksleven; eene grondig gestaafde wederlegging van verkeerde stelsels en begrippen, geleerde noten, waarin soms veel scherpzinnigheid is: - dit alles, en nog veel meer goeds, is niet alledaagsch, en zal het uithouden tegen de schijngeleerdheid der compilerende Boekenmakerij, die over deze soort van onderwerpen dikwijls behagelijk medespreekt.

Prof. BROUWER schrijft Fransch: wij durven zijne redenen niet wegen: welligt zijn zij zwaar genoeg. Ons dunkt, dat hij het Fransch zeer gemakkelijk schrijft, en dat een Fransch Geleerde, wien het om de zaken te doen is, hem lezen zal: er zijn reeds blijken voor-

(1) Men onderscheide tusschen *Verslag* of aankondiging, en *Beoordeeling*. Terwijl eene beoordeeling uit haren aard altijd iets aanmatigends heeft, wordt zij onverdragelijk, wanneer zij bijna geen' tijd meent noodig te hebben, om over een boek van uitgebreide geleerdheid, of diepe redenering, een vonnis uit te spreken. Waar is de man, die terstond te huis is op het terrein, dat een Schrijver doorwerkt heeft?

handen, dat het doel getroffen is. Echter moeten wij ons leed betuigen, dat de geleerde Schrijver de geleerde taal niet gekozen heeft. Het onderwerp, zoo als *hij* het behandelt, was er geschikt toe. Of zoo eene hedendaagsche taal hem toelachte, waarom niet de Hollandsche? De *Civilisation* zal een blijvend gedenkstuk zijn van Hollandsche soliditeit en gezond verstand: hoe gelukkig had hierbij niet een heldere, krachtige stijl gepast, waardoor onze taal, smijdig genoeg, maar nog niet genoeg op zulk een aanbeeld bewerkt, eene aanwinst gedaan, en het Werk zelf eene klassieke kleur gewonnen had! Nu is de stijl in geene harmonie met de gehalte van het onderwerp: hij heeft geen karakter en verdwijnt geheel onder het gewigt der behandelde stoffe.

J.G.

Geschiedkundige Beschouwing van het Geloof aan een Leven na dit Leven. Eene voorlezing van *R. Damsté*, Predikant bij de Hervormden te Nuis en Niebert.

Te Groningen, bij J. Oomkens, 1837.

Blijkens het Voorberigt is deze Voorlezing tweemaal gehouden in eene openlijke Departements-vergadering der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, te *Groningen*, den 12^{en} Maart 1834, en te *Leeuwarden* in December daaraanvolgende. En nu doet de Eerw. DAMSTÉ haar het licht zien. Waarom? Deze vraag wordt in het Voorberigt aldus beantwoord: ‘Indien ik dwaas genoeg ware, te wanen, dat dezelve zulks verdiende, dan zou ik ze gewis reeds eerder aan de drukpers hebben overgegeven. Doch mij vrijkennende van dien waan, kan ik verzekeren, eeniglijk, en mijns ondanks tot dien stap gebragt te zijn door eene geheel bijzondere aanleiding; welker vermelding echter voor velen mijner Vrienden, als er mede bekend, overbodig - voor het Publiek van geen belang - en, in mijn oog, immers voor als nog, min voegzaam is. De bescheiden lezer hebbe de goedheid, zich met deze verzenkering te vergenoegen!’

Wij huldigen de bescheidenheid van den Eerw. Schrijver, en vergenoegen ons des te gereeder met deze verzekering, hoe minder redenen wij zien, waarom deze Voorlezing *niet* zou verdienen het licht te zien, niet even goed althans als menige andere. Trouwens, dat wij in het geheel met gedrukte Voorlezingen, bij zoodanige gelegenheden gehouden, niet hoog loopen, willen wij geenszins ontveinzen. Wij weten niet, waarvoor wij die halfslachtige geestes-vruchten moeten aanzien. Voor wetenschappelijke voortbrengselen zijn zij meestal te weinig wetenschappelijk ingerigt,

en moeten dit ook zijn, als Voorlezingen voor een gemengd publiek; en haar als voortbrengselen uit het gebied der kunst nevens Redevoeringen te beschouwen, verbiedt ons evenzeer derzelver aard en bedoeling. Zij worden opgesteld, niet om *uitgesproken*, maar om *voorgelezen* te worden, niet voor een *wetenschappelijk*, maar voor een *gemengd* Publiek, dat nu eenmaal bijéén is, en verlangt aangenaam en nuttig bezig gehouden te worden. Voldoen zij aan dit oogmerk, dan hebben zij uitgediend. Om uitgegeven en in afzondering gelezen te worden, daar toe zijn zij niet geschreven. Ook bevallen zij dan meestal minder. Wie vermeerdering van kennis zoekt, leest liever iets meer degelijks, en wie zich door zijn' smaak laat leiden in de keus zijner lectuur, neemt liever iets uit het gebied der kunst. Dit in het algemeen over gedrukte Voorlezingen, en nu tot die van den Heer DAMSTÉ.

Zijn Eerw. behandelt in deze Voorlezing een allergewigtigst onderwerp, belangrijk voor den Wijsgeer, belangrijk voor den Godgeleerde, belangrijk - voor elk nadenkend mensch, *het geloof aan een leven na dit leven*. Hij geeft van dit geloof eene *geschiedkundige beschouwing*, geene *eigenlijk gezegde geschiedenis*, gelijk hij in de Inleiding te regt aanmerkt, omdat, naar zijn gevoelen, daartoe eene *volledigheid in bewerking* en *juistheid in rangschikking* zou vereischt worden, welke men billijk in eene Voorlezing niet vorderen kan. Evenwel geeft de Eerw. Schrijver meer, dan men na deze aanmerking zou verwachten.

Niet alleen toch is de lijst der volkeren, wier begrippen omtrent het leven na dit leven hij opgeeft, zoo volledig, als men zulks in eene eigenlijk gezegde geschiedenis zou kunnen wenschen. Niet alleen volgt hij in die opgave eene juiste pragmatische orde, beginnende van de minst ontwikkelde volkeren en zoo voortgaande tot de meest beschaafde onder de Heidenen, terwijl hij in het laatste gedeelte der Voorlezing het geloof van Hebreeën en Christenen, als de in dit opzigt het verst gevorderden (naar zijn gevoelen althans), voorstelt. Maar daarenboven doet hij zijne beschouwing voorafgaan door een beknopt onderzoek omtrent den *aard* en den *oorsprong* van het geloof aan een toekomstig leven.

Het is inderdaad jammer, dat dit eerste meer wijsgeerige deel zoo weinig wijsgeerig is behandeld. Wij missen daarin vooral, wat in de geheele Voorlezing misschien te veel ontbreekt: juistheid van denkbeelden en bondigheid van redenering. De hoofdfout schijnt ons vooral dáárin gelegen te zijn, dat de Eerw. Schr. niet genoeg onderscheiden heeft, hetgeen toch wel behoort onderscheiden te worden, het geloof aan een leven na dit leven, zoo als hetzelve in den aanleg des menschen ligt, en bij eenig na-

denken zich van zelf ontwikkelt, en de verschillende vormen, welke dit geloof bij zijne ontwikkeling aanneemt, de verschillende begrippen, waaronder het wordt voorgesteld, naar de verschillende trappen van verstandelijke, zedelijke en godsdienstige beschaving, waarop de volkeren staan. Uit deze verwarring is het waarschijnlijk te verklaren, dat de Schrijver, bl. 8, sprekende van den aard van dat *geloof*, hetzelve noemt: ‘eene zekere eenstemmigheid van *denkwijze* bij het gansche menschdom, dáárin blijkbaar, dat overal en altijd eenige sporen worden gevonden van zekere *dramatische* voorstelling, uitloopende op verwachtingen, die zich ann het eindperk des tegenwoordigen levens aansluiten;’ woorden, waarin wij moeten belijden, naauwelijks eenen gezonden zin te kunnen vinden. Misschien vloeide ook uit diezelfde bron de duistere redenering voort over de algemeenheid van dat geloof, bl. 9 en. 10, en de blijkbare verwondering over die algemeenheid, welke bij den Schrijver de vraag doet oprijzen: *welke is de oorsprong van dit geloof?* Maar vooral in het beantwoorden dier vraag valt die verwarring in het oog. Ware den Eerw. Schrijver bovengemeld onderscheid duidelijk geweest, hij zou, in het gevoelen van VOLNEY en anderen, het ware van het valsche hebben weten te scheiden. Hij zou hem daarin hebben toegestemd, dat de verschillende voorstellingen, waarin zich het geloof aan onsterfelijkheid onder de menschen voordoet, uit de zinnenwereld ontleend zijn, en dat dus zeer waarschijnlijk het denkbeeld der Elyseesche velden ontstaan is uit de verhalen der Phenicische zeelieden, aangaande de eilanden in den Atlantischen Oceaan. Doch aan de andere zijde zou hij dit te regt in VOLNEY hebben berispt, dat deze hierdoor den oorsprong van het geloof zelven nu ook meende verklaard te hebben. Echter zou de Schrijver dan naar den oorsprong van het geloof zelven ook niet hier en elders meer hebben behoeven te zoeken. Hij zou denzelven gevonden hebben in den aanleg des menschen. Dáárin ligt dat geloof gelijk eene kiem in vruchtbare aarde, en behoeft slechts met de zinnenwereld als eenen verwarmenden dampkring in aanraking te komen, om zich tot eene meer of min duidelijke voorstelling te ontwikkelen. Of mogt de Schr. zich de zaak al eenigzins anders hebben voorgesteld, hij zou althans zijne toevlugt niet genomen hebben tot de ten eenemale ongegronde stelling (die, ondanks des Eerw. protest tegen stelselzucht, levendig herinnert aan een reeds lang verouderd stelsel van Godgeleerdheid,) dat de oorsprong van het geloof aan onsterfelijkheid te zoeken is *in eene oude aan het menschdom gedane mededeeling der Godheid, in dat meer regtstreeksch onderwijs des Scheppers, waaronder de stamvaders des menschdoms, blijken de grijze oorkonden der Mozaïsche geschiedenis, leefden*.

Laat ons zien, op welke gronden de Heer DAMSTÉ deze stelling bouwt. Hij stelt op den voorgrond, *dat het geloof aan een toekomend levend uit iets anders, dan uit de gewaarwordingen der zinnen ontstaan kan en moet;* iets dat wij gaarne toestemmen, wanneer *geloof* en *voorstelling* onderscheiden worden, maar waaruit nog geenszins volgt, dat het dus uit eene Goddelijke mededeeling moet ontstaan zijn. Immers eveneens zou men dan kunnen besluiten, dat het geloof aan *God, deugd, waarheid, geluk* en nog veel meer, wat niet uit de zinnelijke gewaarwording kan ontstaan wezen, uit een bijzonder onderwijs des Scheppers afkomstig is; iets dat de Schr. toch wel niet zal toestemmen. Verder beroept hij zich op de daadzaak, dat het geloof aan een toekomstig leven *zich in de oudste tijden helderder en waardiger vertoond heeft, dan wel in lateren tijd:* eene daadzaak, welke wij moeten ontkennen, op grond van diezelfde Mozaïsche oorkonden, waarop de Schr. het oog heeft, en verder op grond van hetgeen hij zelf aanmerkt, bl. 14, aangaande het *eenvoudige* en *oppervlakkige van het voorvaderlijk geloof* in *vergelijking met de wijsgeerige begrippen, die later gevormd zijn*. Eindelijk tracht hij zijn gevoelen nog te staven, door te wijzen op andere overleveringen, b.v. van den Zondvloed, van HENOCH, welke men bij latere volkeren heeft gemeend weder te vinden. Maar al bleek hieruit ook de mogelijkheid, dat het geloof aan een toekomstig leven uit diezelfde aloude bron kon afgeleid worden, de waarschijnlijkheid daarvan zou eerst dán betoogd zijn, wanneer de Schrijver eenige overeenkomst kon aantoonen tusschen den vorm, waarin dat geloof aan de stamvaders des menschdoms zou zijn medegedeeld, en dien, welken hetzelve had bij de latere volkeren. Ook bij dit geheele betoog zien wij bovengenoemde verwarring te gronde liggen.

Wij gaan over tot de *geschiedkundige beschouwing* zelve. Hier schijnt de Eerw. Schrijver meer in zijn element te zijn. Trouwens, aan belezenheid en veelzijdige kennis ontbreekt het hem niet. Hij geeft daarvan vele proeven in de voorstelling van de uiteenloopende begrippen omtrent het toekomstige leven bij de verschillende volkeren. Geen volk van eenig belang wordt voorbijgegaan. Eerst spreekt hij van de ruwere volkeren, die nog het onderscheid niet kennen tusschen ligchaam en ziel: Tartaren, Germanen, Thraciërs, Galliërs, Floridianen, Noormannen en anderen, waarbij hij, om zijne beschouwing te verlevendigen, een zeer gepast gebruik maakt van de begrafenisplegtigheden bij de volkeren in gebruik. Daarop wordt er melding gemaakt van de eenigzins minder zinnelijke voorstellingen der Samojeden, bewoners van *Congo* en *Indostan*, Maleijers, Siamezen, enz. Vervolgens komen, als meer beschaafd, de Egyptenaren aan de beurt, met de Chinezen en de

vereerders van Brama; en eindelijk, als de meest beschaafde onder de Heidenen, de oude Perzen, de Grieken en Romeinen, waarbij de S. verscheidene luisterrijke gezegden aanhaalt van SOCRATES, XENOPHON, CICERO en SENECA. Echter besluit hij deze beschouwing der Heidensche volkeren met de opmerking, dat, hoe schoone gedachten van de toekomst die Wijzen ook mogen gehad hebben, men daaraan naauwelijks eenen hoogeren naam geven kan, dan *voortreffelijke gissingen*.

Deze opmerking moge in den grond waar zijn, en zeer geschikt als een belangwekkende overgang tot de verdere beschouwing van het meer zekere en vaste geloof der Christenen; maar de uitdrukking komt ons toch wat te sterk voor, en de gezegden dier wijzen, welke de Schr. tot staving van zijne opmerking aanvoert, schijnen ons toe niet die kracht van bewijs te hebben, welke hij daarin meent te vinden. De reden toch, waarom SOCRATES en SENECA op enkele plaatsen zoo schijnbaar weifelend spreken over de hoop der onsterfelijkheid, lag niet in de onzekerheid hunner overtuiging. Dit blijkt uit vele andere gezegden duidelijk genoeg. Zij lag deels in den aard der zaak, anderdeels in het ongeloof van diegenen, tot wie zij spraken. *Geloof*, hoe zeker ook, blijft toch altijd *geloof*. Het is geene mathematische zekerheid, geen *weten*. Dit onderscheid nu moge van geen belang zijn voor den geloovige zelven, hij zal, zoo hij bescheiden is, er toch altijd op letten, wanneer hij tot iemand spreekt, die niet met hem gelooft, en dit zal eenigen invloed hebben op zijne woorden. Ons komt zulk een geval zelden voor, omdat wij onder Christenen leven, die allen met ons in hetzelfde geloof deelen, of zulks althans voorgeven. Wij zijn daarom gewoon op denzelfden toon van zekerheid te spreken over het voorwerp van ons geloof, als over onbetwistbare waarheden. Maar kon SOCRATES op dien toon spreken tot zijne regters, of SENECA tot zijne ongeloovige tijdgenooten? En wanneer zij op eenen minder stelligen toon spraken, dan wij zulks gewoon zijn, daarom aanstonds aan de zekerheid hunner overtuiging te twijfelen, dezelve eene *gissing* te noemen: de Lezer zal ons moeten toestemmen, dat dit wat te gewaagd is. Eene *gissing* is een mindere graad van zekerheid, in zaken, waar eene hoogere zekerheid is te erlangen. Zij oefent daarom naauwelijks eenigen invloed op hart en wandel uit. *Geloof* daarentegen is eene inwendige hartelijke overtuiging omtrent zaken, die de mensch niet *weten* kan, waaromtrent geene hoogere zekerheid is te erlangen, en hetzelve oefent dus den sterksten invloed op spreken en handelen uit. Wie dit bedenkt, en dan SOCRATES beschouwt, hoe hij in al zijn spreken en handelen door het *geloof* aan een volgend leven geleid werd; hij zal dat *geloof* voorzeker geene *gissing* noemen.

In het derde en laatste gedeelte der Voorlezing wordt gespro-

ken van het geloof aan een leven na dit leven, zoo als het bij *Hebreeën* en *Christenen* wordt gevonden. (Waarom niet liever *Joden* en *Christenen?* Men zegt toch *Joodsche* godsdienst en niet *Hebreeuwsche;* men spreekt van *Hebreeën*, als eene natie, van *Joden* als belijders eener bijzondere godsdienst).

Wat de Hebreeën dan betreft, deelt de Heer DAMSTÉ niet in het gevoelen van een groot deel (durven wij zeggen het grootste deel?) der hedendaagsche Godgeleerden, dat er in het Oude Testament geene sporen van een eenigzins zeker en ontwikkeld geloof aan een toekomstig leven gevonden worden. Met de wederlegging van dit gevoelen laat hij zich echter niet in, maar vergenoegt zich, met zijn gevoelen op eene duidelijke en allezins bescheidene wijze voor te dragen. Hetzelve komt hierop neder. Door het meer regtstreeksch onderwijs van God, ontving het menschdom in de oudste tijden het geloof aan een toekomend leven, maar ingerigt naar deszelfs vatbaarheid en behoefte. Bij de oude Hebreeën, die van de *ziel* niet anders wisten te spreken dan door ze *adem* te noemen, ontstond uit hunne wijze van begraven het denkbeeld van eene onderwereld (*Scheöl*), werwaarts de zielen (?) der afgestorvenen nederdaalden, eene plaats, waar geene vreugde gekend, geen gevoel zelfs bespeurd wordt. Echter werd dit benevelde uitzigt in de toekomst reeds vroeg opgehelderd. Aan de eene zijde ging het sombere denkbeeld van den *Scheöl* over in de hoop der vromen, op eene rust van alle aardsche moeite in een beter vaderland. Maar aan de andere zijde ontstond de verwachting, dat de vrienden Gods uit den *Scheöl* zouden worden verlost, en opgenomen in den hemel. En hieruit besluit de Schr., dat de Hebreeën, over het geheel, altijd duidelijker en betere denkbeelden omtrent den staat der dooden gehad hebben, dan andere natiën.

Wij willen niet ontveinzen, op dit punt van een geheel ander gevoelen te zijn dan de Heer DAMSTÉ. Wij kunnen, hoe scherp en onpartijdig wij ook toezien, bij de Hebreeën geenerlei hoop of verwachting bespeuren, die zich boven het sombere denkbeeld van den levenloozen *Scheöl* verheft. Daar het echter eene exegetische quaestie is, welke zich binnen de grenzen eener Beoordeeling evenmin laat afhandelen, als binnen die eener Voorlezing, zoo willen ook wij ons met geene wederlegging inlaten. Alleen zij het ons vergund een paar vragen te rigten aan den Eerw. Schrijver en allen, die op dit punt met hem van hetzelfde gevoelen zijn. *Vooreerst:* hoe hangt het benevelde inzigt in de toekomst, het troostelooze denkbeeld van den *Scheöl* zonder vreugde en gevoel, boven en behalve hetwelk de oudste Hebreeën niets bezaten, zamen met dat regtstreeksche onderwijs van den Schepper zelven, waaruit alle geloof aan een toekomstig leven is geput? Was dan dat God-

delijk onderwijs zoo troosteloos, of waren ook de Hebreeën reeds achteruitgegaan? *Ten tweede*, is het inderdaad als mogelijk te denken, dat bij hetzelfde volk het oude denkbeeld van het schimmenrijk op twee zoo geheel tegenstrijdige wijzen zou zijn ontwikkeld, tot de verwachting van eenen zaligen toestand der vromen in dat schimmenrijk, en tevens van eene verlossing uit hetzelve? Eindelijk, hoe moet men toch de woorden van DAVID verklaren, wanneer bij, b.v. Ps. XXXIX:14, aldus bidt in zijnen druk: *Heer! wend U van my af, dat ik wij verkwikke, eer dat ik heenga en niet meer ben* (vergel. Ps. LXXXIX:47)? En kan men van den man, die, uit gebrek aan alle blijde hoop der toekomst, zóó aan het tegenwoordige leven verkleefd was, met eenigen grond beweren, gelijk de Heer DAMSTÉ doet, dat men bij hem *een vast en rein geloof aan de onsterfelijkheid* vindt, *hoedanig men bij eenen* SENECA, *die ruim duizend jaren later leefde*, en dus ook bij SOCRATES, te vergeefs zoekt? Wij denken hier onwillekeurig aan het schoone gezegde van dezen laatsten tot zijne regters: *het past ook u vol blijde hoop den dood te gemoet te zien, en dit ééne als stellig zeker te bedenken, dat een' braaf mensch niets kwaads wedervaart in leven noch sterven, en dat zijn lot niet door de Goden wordt veronachtzaamd. Ook wat mij nu overkomt, gebeurt niet bij toeval; maar ik ben er zeker van, dat het voor mij het best is, nu reeds te sterven en uit mijnen werkkring weggerukt te worden*.

Vóórdat de Eerw. Schrijver van de *Hebreeën* overgaat tot het geloof der *Christenen* omtrent de toekomst, maakt hij nog ter loops melding van de begrippen der *Mohammedanen*, met het oogmerk, om door de tegenstelling de voortreffelijkheid van de Christelijke verwachtingen des te beter te doen uitkomen. En waarlijk, deze rangschikking doet den Schrijver eer aan en kenmerkt den geoefenden Redenaar. Evenzeer bewonderen wij de oratorische wijze, waarop hij de heerlijke hoop der Christenen slechts in weinige, maar krachtige trekken schetst, en zich verder beroept op de overtuiging zijner Hoorders, in wier verstand en hart die hoop gevestigd is; terwijl hij ten slotte eenige toepasselijke dichtregelen van FEITH aanvoert, en zijne Voorlezing eindigt met de treffende opmerking, dat zóó alleen een Christen zingen kon.

Wat de taal en den stijl dezer Voorlezing betreft, hierop zouden nog al eenige aanmerkingen te maken zijn. De taal is niet altijd zuiver, de stijl niet altijd even duidelijk en vloeijend. Maar wij willen (om de vergelijking van den Schr. in het luimige Voorberigt te bezigen,) deze kleine linkschheden van den anders vrij wel gemanierden jongen over het hoofd zien, even als ook den zweem van *pedanterie*, welke hem aankleeft. Hij heeft inderdaad een goed

hart en legt zoo vele bewijzen van eene zorgvuldige opvoeding aan den dag, dat zijn vader zich over hem niet behoeft te schamen. Daarenboven is hij vol hooge ingenomenheid met het Christendom, en moge hem dit al soms tot eenzijdige beschouwingen en scheeve oordeelvellingen, vervoeren, wij wraken dit slechts in naam der wetenschap; maar als Christenen hebben wij hem daarom lief. Met dit loffelijk getuigenis laten wij hem thans van ons heengaan, en wenschen hem van harte toe, dat hij veelzins nuttig moge zijn in den kring, waarvoor hij bestemd is, en zijnen vader veel stof tot vreugde moge opleveren.

Leerredenen van *S.K. Sybrandi*, Leeraar bij de Doopsgezinden te Haarlem.

Te Amsterdam, bij J.D. Sybrandi, 1836.

Het Nederlandsch Godsdienstig Publiek ziet den schat van voortreffelijke Leerredenen van onderscheidene Hoogleeraren en Leeraren met dezen belangrijken bundel van twaalf uitmuntende Leerredenen van den algemeen hooggeachten Doopsgezinden Leeraar van *Haarlem* verrijkt. Wij kunnen ons niet onthouden, bij herhaling onze blijdschap te betuigen over het in het licht verschijnen van zoodanige hoogst leerzame en stichtelijke lectuur. Zijn de Leerredenen, welke het licht zien, van zoodanigen aard als de vóór ons liggende, dan zijn wij er verre af te smalen op het groot aantal Leerredenen, welke aan het publiek worden aangeboden; wij vinden daarin veel meer eene stof van blijdschap en vertroosting, bij de veel grootere menigte van prulschriften, welke dagelijks verschijnen: het is toch een bewijs, dat het in ons Vaderland ook nog niet ontbreekt aan lezers van een' beteren smaak, gezonder oordeel en echt Godsdienstigen zin. Onze Lezers bemerken reeds, dat wij met deze Leerredenen van den Eerw. SYBRANDI hoogst ingenomen zijn. Wij beamen niet alleen ten volle de gunstig beoordeelende verslagen, welke wij van dezelve reeds in andere Tijdschriften aantroffen; maar wij schamen ons de stelling niet: Wie in zoodanige Leerredenen, als deze zijn, geenen smaak zoude vinden, diens verstand en hart achten wij op een laag standpunt te staan, en wij beklagen hem, zij het van wege dom vooroordeel, vermetelen waanzin of geestelijken hoogmoed, zij het van wege laakbare onverschilligheid jegens en schandelijke afkeerigheid van zoo ernstige en heilaanbrengende onderwerpen, zij het van wege bedorvenen smaak en volslagene ongevoeligheid voor het schoone en goede.

Eene korte opgave van den gewigtigen inhoud dezer twaalf

Leerredenen zal onze gunstige aankondiging derzelve ontwijfelbaar voor elken bevoegden beoordeelaar wettigen.

De *eerste* Leerrede heeft Spreuken IV:23 ten tekst, en behandelt naar denzelven het hoogst belangrijk onderwerp, *de bewaring van het hart*. Na korte en doelmatige tekstverklaring en ontwikkeling van het hoofddenkbeeld, toont de Leeraar hier *eerst het noodige* van de bewaring des harten boven alles aan: hij doet daartoe opmerken: 1) *dat van de gesteldheid van het hart onze meerdere of mindere wezenlijke waarde afhangt;* maar ook 2) *onze vatbaarheid voor hooger en edeler geluk, dan dat rijst of daalt met de wisselingen en wentelingen van het leven*. In het *andere* deel der Leerrede wijst hij aan, *hoe* wij in de bewaring van het hart best zullen slagen, en ons van dien pligt kunnen kwijten. 1) *Men zondere zich somwijlen, ja dikwerf af, en keere in tot zich zelven* (denke na, beproeve zich zelven.) 2) *Men trachte zijne verstandelijke vermogens te ontwikkelen en van dwaling en vooroordeel te zuiveren*. 3) *Men zorge zijne goede gezindheden gedurig te verlevendigen en te versterken*. 4 *Men lette op zijne hartstogten*. 5) *Men wake over zijne gedachten* en 6) *zij godsdienstig gestemd*.

Teekent dit kort overzigt ons des stellers diepe menschenkennis, dat der *tweede* Leerrede maakt ons met zijne heldere Evangelie-kennis en echt Christelijken zin bekend; zij ontwikkelt *de zaligheid van het sterven in Christus*, naar Openb. XIV:13. Over *hetgeen van ons vereischt wordt*, om in den Heer te sterven, wordt hier *eerst* gewaagd; *dan* over *de redenen, waarom men* de gestorvenen in den Heer *zalig mag noemen:* terwijl de rede besloten wordt met een kort woord, zoowel van waarschuwing en vermaning, als van vertroosting en bemoediging. In deze Leerrede behaagde ons vooral ook, dat de Leeraar zich aan geene bespiegelingen waagde ten aanzien van de zaligheid des toekomenden levens, waarvan zoo weinig geopenbaard is; alleen met juiste naauwkeurigheid, overeenkomstig de wenken in den tekst, ontwikkelende, wat het in hebbe *te rusten van zijnen arbeid*, en *dat zijne werken* zoodanige in den Heer gestorvenen *volgen*. In de *derde* Leerrede, over Lucas IV:16-30, vinden wij *in de verwerping van Jezus door de Nazareners eene proeve van de miskenning, waaraan ernstige en gemoedelijke ijver voor Godsdienst en deugd bloot staat*. Met waardigen ernst worden hier vier gewigtige oorzaken der verwerping van onzen Heer door de Nazareners aangewezen; en naar de behoeften van onzen tijd duidelijk en overtuigend betoogd, dat dezelfde oorzaken nog dikwerf waarheid, Godsvrucht en deugd, en den heiligen ijver voor deze tot 's menschen eigen onheil doen miskennen. Wij kunnen de meest ernstige behartiging dezer Leerrede

niet genoeg aanbevelen. De *vierde* Leerrede is een gepast woord na de gedachtenisviering van den dood onzes Heeren. Wij zeggen dit den Eerw. Schr. te gereeder na, daar wij zelve ons bij zoodanige gelegenheid met derzelver lezing stichtten. Hij handelt hier *over de liefde en blijdschap des Christelijken geloofs, ter verkrijging der zaligheid*, naar 1 Petr. I:8, 9. Belangrijk onderwerp, zóó ontwikkeld, dat men met den Leeraar gevoelt, dat JEZUS het waardig voorwerp onzer liefde en blijdschap is, in Wien alzoo te gelooven, hoewel wij Hem niet zien, ons de verkrijging der zaligheid onzer zielen waarborgt. In den grijzen BARZILLAÏ stelt ons SYBRANDI in de *vijfde* Leerrede, over 2 Sam. XIX:32-37, *het beeld des edelen grijsaards* zoo bevallig voor, dat wij met hetzelve hoog ingenomen worden. Gepaste aanwijzingen en opwekingen komen hier voor, hoe zich zelven eenen achtbaren en genoegelijken ouderdom te bereiden, allezins waardig, om door jonge lieden en middelbaren van leeftijd te worden opgemerkt en beoefend.

Over *het onbegrijpelijke, maar wijze on goede van het Godsbestuur over de menschen*, wordt in de *zesde* Leerrede, naar aanleiding van Job XXXVII:23, 24, gesproken. Naar de vertaling door SCHULTENS van dezen tekst gegeven: *De Almagtige, dien kunnen wij niet vinden. Hoog van vermogen, en oneindig in regt en geregtigheid, verdrukt Hij niet. Daarom eerbiedig Hem, o mensch! Hij ziet geene wijzen van harten aan;* wordt naar het eerste en tweede lid 1) het onbegrijpelijke; *dan* het wijze en goede van het Godsbestuur ontwikkeld; terwijl, *ten slotte* uit het laatste lid aanleiding genomen wordt, om *de verpligtingen*, welke uit deze beschouwing voortvloeijen, voor te dragen. *Het verhevene en beminnelijke gedrag van Jezus in Gethsémané* is, naar Matth. XXVI:36-44, het hoogst belangrijk onderwerp der *zevende* Leerrede. Wij hebben deze Leerrede met buitengewoon genoegen gelezen, en, zonder er juist wat nieuws in gevonden te hebben, haar bewonderd en toegejuicht. In *Jezus zielesmart zelve;* in *de wijze waarop Hij troost en hulpe zocht;* en in *de eindelijke zegepraal van zijn strijdend en worstelend gebed* wordt het *verhevene en beminnelijke* van zijn gedrag daaronder schoon en overtuigend aangewezen. Doelmatige opwekkingen, vooral tot het volgen van JEZUS voorbeeld in dagen van smart, maken het slot dezer Leerrede uit. Naar aanleiding van Hand. XXVIII:4, 5, wordt in *de achtste* Leerrede gehandeld over *het ongeoorloofde van het opmerken van Gods straffende hand in het ongeluk van anderen*. Hetgeen met PAULUS op het eiland *Melito* gebeurde, ligt ten grondslag deze overweging. Er wordt voorts hier aangetoond, dat het bovenge noemde 1) zoowel *onverstand* als *vermetelheid verraadt;* 2) *strij-*

dig is met de welbegrepene leer van Gods openbaringen; zoowel als 3) *met die der geschiedenis en der ondervinding*. In de *negende* Leerrede wordt, naar Joh. XVI:8-11, *de voorspelling van Jezus aangaande de gevolgen van de uitstorting des Heiligen Geestes en hare vervulling* overwogen. De *drieledige* voorstelling in den tekst geeft den Schrijver aanleiding, om het bovengenoemde in de drie aangewezene bijzonderheden te ontwikkelen en uit de geschiedenis te staven: terwijl hij daarna in een *tweede* deel dezer Leerrede aantoont, hoe eigenaardig deze waarheid *ons Christelijk geloof moet versterken, ons vertroosten en bemoedigen*, en *tot dankbare blijdschap dringen*. Wij vonden in deze Leerrede helder en overtuigend voorgesteld, wat men te verstaan hebbe door den Trooster, welken JEZUS belooft in zijne plaats te zullen zenden, en achten het van uitnemend belang, der Christelijke Gemeente zoo juiste en zuivere begrippen aangaande zoodanige onderwerpen mede te deelen.

Uit Rom. VIII:28[a] wordt ten onderwerp in de *tiende* Leerrede afgeleid *da weldadige invloed van alle ondervindingen des levens op der vromen hart*. De Schrijver beantwoordt daartoe in deze Leerrede de drie volgende vragen: *waarin bestaat het goede, hetwelk Paulus in den tekst bedoelt? waarom moeten wij gelooven, dat alle dingen tot dit goede medewerken?* en *waarom heeft die medewerking alleen plaats ten aanzien dergenen, die God liefhebben?* De *elfde* Leerrede is over Matth. XVIII:2 en heeft alzoo geheel overeenkomstig dien tekst tot onderwerp: *kinderen, der volwassenen voorbeeld*. Zij moeten namelijk dat voor ons zijn: 1) in *eenvoudigheid en opregtheid;* in *nederigheid en bescheidenheid;* en in *goedhartigheid en dankbaarheid*. De *twaalfde* of laatste Leerrede eindelijk heeft ten opschrift: *der Doopsgezinden roeping, voorbeelden en gevaren*. De tekst, welke ter ontwikkeling van dit een en ander in deszelfs verschillende deelen gevolgd wordt, is Hebr. XII:1. Hij bepaalt namelijk, naar het *laatste* lid van dezen tekst, zijne Doopsgezinde mede-Christenen bij hunne roeping als zoodanige: naar het *eerste* bij hunne voorbeelden; en naar het *middelste* bij hunne gevaren. Deze Leerrede werd uitgesproken op den avond van den 6[en] December 1835, na de gedachtenisviering van het Honderdjarig bestaan der Doopsgezinde Kweekschool; en mag een woord op zijn pas, naar den geest des tijds en de bijzondere behoefte van 's mans Kerkgenootschap, genoemd worden.

Wij vertrouwen, door deze opgave van den hoofdzakelijken inhoud dezer Leerredenen, onze gunstige aankondiging derzelve ten aanzien van derzelver hooge waarde voor deskundigen gewettigd te hebben. Maar de Leerredenen zelve moeten gelezen worden, om die naar verdienste te beoordeelen. En dan vertrouwen

wij, dat men deze predikmanier allezins toejuichen en de daarvan geleverde proeven naast die der eerste meesters in de predikkunde rangschikken zal. Wij weten naauwelijks, wat meest in dezelve te bewonderen, de ongezochte gemakkelijkheid ten aanzien der wijze van voordragt en den ongekunstelden echt klassieken stijl, dan wel de belangrijkheid der onderwerpen zelve en het geleidelijk onderhoud voor verstand en hart; de in dezelve overal dóórstralende heldere Bijbelkennis, dan wel de zorgvuldige vermijding van immer te dringen in het voor het eindig menschenverstand onverklaarbare en daarom niet geopenbaarde; de meest juiste bijbelverklaring, dan wel het meest doelmatige gebruik van de gepredikte waarheid ter besturing van hart en wandel, ter waarschuwing en vermaning zoowel als ter bemoediging en vernieuwing des harten. Met één woord, wij bevelen deze voortreffelijke Leerredenen van den Eerwaardigen SYBRANDI allen jongen Protestantschen Leeraren als waardige modellen van echte kanselwelsprekendheid en predikkunde aan, en wenschen, dat er alom in de Protestantsche Kerk in dien geest moge gepredikt worden. Wij bevelen dezen bundel van leerzame en stichtelijke godsdienstige leesoefening niet minder allen godsdienstigen Christelijken gezinnen ter meest ernstige overweging en trouwe beoefening aan, en hopen, dat dezelve, onder den Goddelijken zegen, veel en velerlei nut stichten zal. Wij betuigen den Eerw. Schrijver onzen dank, dat hij niet langer zich uit te groote mate van nederigheid en bescheidenheid weêrhouden liet van het uitgeven van Leeredenen, en vertrouwen, dat derzelver beoordeeling en aftrek hem aanmoedigen zal, het Godsdienstig publiek nog dikwerf met zijnen uitnemenden kanselarbeid te onderhouden en op te bouwen.

Ten slotte moeten wij nog verklaren, dat, indien wij de door ons aangeteekende kleine aanmerkingen ten aanzien van een en ander, waaromtrent wij van den Schrijver meenen te moeten verschillen, wij ons zelve niet zouden kunnen vrijpleiten van den schijn van vit- of bedilzucht. Wij moeten ons dus daarvan onthouden. En wij doen dit te eerder, omdat wij het niet volstrekt achten te behooren tot den pligt en de taak van beoordeelaars van uitgegeven Werken, steeds eenige aanmerkingen van meerderen of minderen gispenden aard op te zoeken; evenmin als wij het voor roeping of behoefte houden, zoodanige bedenkingen mede te deelen, welke onverschillige zaken betreffen of ook verschil van meening tusschen den Schrijver en den Beoordeelaar raken, ten aanzien waarvan, wat de vraag aangaat, aan wiens zijde de waarheid, is, het *non liquet* geldt. Wij besluiten alzoo dit ons beoordeelend verslag met de herhaling van onzen wensch

dat deze Leerredenen van den waardigen Doopsgezinden Haarlemmer Christen-Leeraar uitgebreid nut mogen stichten.

Proeve van Bredaasch Taaleigen, of Lijst van eenige in de stad en den lande van Breda gebruikelijke en in sommige oorden van ons Vaderland min gewone woorden en spreekwijzen, verzameld en toegelicht door M^{r}. *J.H. Hoeufft*.

Breda, F.P. Sterk, 1836, IV en 728 bladz. 8°.

Bij de vele sinds de laatste jaren genomene proeven, om de verschillende volksdialecten meer bekend te maken en daarvan woordenlijsten en taalkundige opmerkingen te leveren, wordt het noodzakelijk de vraag te opperen, welk doel men zich daarbij voorstelt of voorstellen moet en welke de geschiktste middelen zijn om hetzelve te bereiken. Dit doel wordt door de Schrijvers zelve erkend: het is om den rijkdom der taal volledig te doen kennen, om den trap van beschaving en den gang der geestontwikkeling in elk gewest aan te wijzen en tevens oude zeden en gebruiken, uitdrukkingen en invloed van vreemden op onze taal na te gaan: met één woord, om de volksontwikkeling uit de taal op te sporen. Eene beschrijving van een' of anderen tongval, welke aan deze vereischten voldoen zoude, moest dus vooreerst eene schets der grammatica bevatten, die het bijzondere karakter des tongvals aanwees; eene lijst van woorden, volgens die grammaticale regels anders dan in de algemeene schrijftaal luidende; vervolgens eene opgaaf van woorden en zegswijzen, in gene nog gebruikelijk, elders verouderd of geheel onbekend, met ophelderingen nopens de oorspronkelijke en aangenomene beteekenis, en nopens de zeden en denkbeelden, daartoe betrekkelijk, en eindelijk eene aanwijzing van hetgeen overgenomen, verbasterd, of ook wel uit bijzondere van elders ontleende instellingen en gebruiken gesproten was. Een zoodanig werk ware uiterst moeijelijk, maar hoogst nuttig.

De Schrijver van het Werk, dat wij beschouwen, heeft aan al deze vereischten, ten aanzien van het Bredasche taaleigen, getracht te voldoen, maar, zonder zijne bouwstoffen op de voorgeslagene wijze te schiften, alles in eene beredeneerde woordenlijst opgenomen. Hij noemt dit Werk zediglijk eene Proeve; zegt in het Voorberigt, dat zijn oogmerk geenszins geweest is, een etymologisch, grammatisch of kritisch overzigt van den Noord-Brabandschen tongval te geven, maar alleen eenen Nomenclator, ten nutte van hen,

die zich opgewekt mogten gevoelen, om eene verhandeling over de verschillende tongvallen onzes Vaderlands te schrijven. Intusschen levert de geleerde Schrijver ons veel meer dan hij belooft; voor elk der bovengenoemde rubrieken bevat bet Werk verscheidene bijdragen, waarvan wij er eenige, volgens den voorgestelden leiddraad, zullen nagaan.

Tot het grammatische, het karakteristieke van den Bredaschen tongval, behooren onder meer anderen de artikelen: *arg, badden, bedrueven, berd, berueren, besmit, bespraaijen, bessem, beus, bezeid, bezueken, bezwit, bieteken, bin, binnen* of *bingen, blouw, botter, braijen, bringen, bruer, buek, buet, da, dagge, dakken, de, deur, dienaarsse, dinken, dint, doeget, dorf, douw, dregen, dreijen, dreug, drumpel, duen, effen, es, flambeeuw, flouw, gaget, geef, gegouwen, gekokt, geleuven, gellen, geneven, genichten, genog, genuegen, geruim, gespan* enz., *gezeed, gild, grueten, gued, hai, hannen, hed, heet, heget, heit, het, hiel, houdersse, ielk, ingoed, inheet, inkoud, int, itten, kapruin, kapuin, ken, ker, kinnen, knicht, kreijen, kuel, kwa, kynd* enz. Indien deze en dergelijke woorden in eene grammaticale schets zamengevoegd waren geworden, had men er uit kunnen leeren, (hetgeen nu bijna niet aangeroerd wordt,) dat het N. Brabandsche *ue* aan het Hollandsche *oe* beantwoordt, *i* aan *e, ou*, aan *aauw, aai* aan *ei, eu* aan *oo, ei* aan *aai;* dat ons verkleinwoord *je* in het Bredaasch *ken* luidt, onze vr. uitgang *ares, aarsse, ersse*, dat de *d* aan het eind van éénsylbige woorden en achter de *n* in vele gevallen weggelaten wordt en meer dergelijke, hetgeen de Schr. nu voor volgende navorschers heeft overgelaten, zich vergenoegende met de in tongval verschillende woorden op te teekenen. Onder deze zijn er, die dan te gelijk, uitvoerig opgehelderd worden; eenige echter komen ons niet geheel juist voor. *Genoeg* b.v. wordt verklaard door *zeer wel*, ook *gemakkelijk* en *zeer veel*. Recensent meent, dat het altijd *genog* uitgesproken wordt, althans heeft hij het te *Breda* en in de omstreken altijd zoo gehoord, en de beteekenis is nog ruimer dan de Schr. hier opgeeft. Het beteekent ook eenvoudig *ja;* b.v. *hedde dat gedoan? genog; zulde nog en tas thee? genog; 't is 'nen schoonen dag weers; genog;* somtijds zelfs bij bevestiging met vóórzetting van ja: *ja genog*. Hier en daar heeft Recensent woorden gemist, die tot de kennis van het dialectverschil kunnen bijdragen, als *zoer* voor *zuur, tas, teske* (kopje), waarvoor de Schrijver *tasken* heeft, dat wij althans nimmer gehoord hebben. Bij *forket* had aangeteekend kunnen worden, dat de toon op de laatste lettergreep valt; onder de verkorte eigennamen, aan dezen tongval eigen, hadden nog opgegeven kunnen worden *Sjo*, niet volgens de spelling van den Heer

HOEUFFT, *Jo* voor JOHANNA en *Jis Amarante*, een uitroep voor JEZUS MARIA. Als eene proeve, hoe de Heer HOEUFFT de eigenaardigheden van den Bredaschen tongval behandelt, nemen wij de volgende belangrijke aanteekening over:

'*H.* Dat de *h* meer eene aanblazing, dan eene letter is, weet een ieder. Hiervan, dat dezelve op sommige plaatsen gebruikt wordt in woorden, in welke anderen dezelve uitlaten, en omgekeerd. Hierin onderscheiden zich de Zeeuwen van onzen overigen landaard. Zij zetten die vóór verscheidene, zelfs de meeste lettergrepen, die met eenen klinker beginnen, en spreken ze niet uit in lettergrepen, in welke dezelve aan den aanvang geschreven wordt. De Bredanaars volgen hierin de Zeeuwen weinig minder, dan de tusschen beide liggende Bergen-op-Zoomnaars zoo in het weglaten, als in het bijvoegen der *h*, b.v. *alf, eel, out*, voor *half, heel, hout;* en daarentegen *heten* voor *eten, haap* voor *aap, heer* voor *eer*, en diergelijke. Zoo hoort men hier: *han d'aven*, voor *aan de haven*. De bijvoeging is hier wel eenigzins minder gemeen, doch heeft in oneindige gevallen plaats, welke evenwel meest van de gewoonte der sprekers afhangen. Zoo ziet men hier door den goeden Burgerstand de A en H, op de wijze der Zeeuwen, verward. Meermalen heb ik *hhlf* voor *half, khlf* voor *kalf, kwhrtier* voor *kwartier* geschreven gevonden, en zelfs in plaats der bijgevoegde H de A; b.v. *ael* in stede van *hel*, voor *el* (*ulna*). REITZ, *Belga Graeciss. pag*. 129, zegt deze bijzonderheid omtrent de H den Brabanderen bijzonder eigen te zijn, en dat zij daarin door hunne taalverwanten, de Zeeuwen en de Goudenaars, gevolgd worden. Dat bij de Ouden in sommige woorden ook de H reeds werd bijgedaan of afgelaten; zie bij den Heer CLIGNETT, op VAN MAERLANT, I D. bl. 15 en 121; en zulks is mij zelven gebleken uit de *Vlaamsche overzetting van* BOETHIUS, *geprendt te Ghend bij* AREND DE KEYSERE, 1485. Men vindt ook bij M. STOKE *als* voor *hals, ad* voor *had* enz. Vergel. HUYDECOPER, op denzelven, II D. bl. 166. Ofschoon D. HEINSIUS een Vlaming was, welke landaard even als de Zeeuwen veel de H voor een woord, met eenen klinker beginnende, zet, geloof ik echter, dat hij slechts, om eenen *hiatus* te vermijden, in zijne *Nederd. Poëmata*, bl. 20, geschreven heeft:

> Die eenmaal derven moet zijns allerliefste schoot,
> Stelt onder zijn geluek de huyre van de doot.

De Romeinen zelfs voegden dikwijls de H vóór aan een woord, ter versterking van den toon. Zoo vindt men b.v. *hac* voor *ac; helegans* voor *elegans; Hillyricum* voor *Illyricum*, enz. Ten tijde van CATULLUS werd het echter als iets bespottelijks beschouwd. Zie deszelfs *Carmen* 84. Eene meerdere bijzonderheid heeft hier plaats, te weten, dat men dikwijls eene syllabe in het midden van een

woord, met eenen klinker beginnende, hoort aanblazen b.v. *ongehacht* voor *ongeacht*.'

Behalve de woorden, die het kenmerkende van den tongval aanwijzen, vindt men hier eene groote verzameling van zoodanigen, die in *Noord-Braband* nog algemeen of althans onder het volk gangbaar, in andere streken verouderd zijn, of wier beteekenis in het land van *Breda* van de gewone verschilt. Als de merkwaardigste noemen wij *aallijk, aks, bedied, bedyen, behoorte, bekoring, betyen, dal, diefte, dwaal, gast, geluw, goor, groese, hard, hem* (zich), *kil, krocht, kwezel, langen, laten, listig, metser, morgengave, mulder, mutsaard, noen, onguur, onnoozel, oorlof, over, polster, reen of ree, regtzinnig, reken, ridden, roekelijk, schaper* of *scheper, schier, schouthet, smal, snaar, taalman, vand, ven, verbaalmonden, vorster vroente, vroom, weeg, zeper, zocht, zomp, zucht, zij*. Daarnevens worden nog vele anderen als Bredaasch opgegeven, die gerustelijk weggelaten hadden kunnen worden, vermits zij ook in de meeste der overige provinciën algemeen bekend en in de schrijftaal aangenomen zijn, waardoor het Werk gewis een derde kleiner zoude geworden zijn, zonder daarom armer te wezen, zoo als *deel, derven, deur, doen* voor *kosten, goed, grut, hekel* (een *hekel* aan' iets hebben) *kamp, kieken, rammeyen, rapen, roes, ronken* enz. Bij vele woorden is daarenboven de Schrijver te wijdloopig en haalt veel aan, dat zonder schade gemist kon worden, ofschoon wij daarbij niet zelden zijne geleerdheid moeten bewonderen en er meestal iets uit leeren kunnen.

Onder de bastaardwoorden, welke hier opgenomen zijn, treft men er velen aan, die ons de tijden der Rethorijkers te binnen brengen; anderen, die ons doen zien, dat het Catholicisme in *N. Braband* altijd heerschend gebleven is: van de eerste soort zijn b.v. *durabel, gusting, kateil, labeur, lauweit, planteit, referein, rouwagie, vilein;* van de laatste *caritaat, cincsen, mediteren, pater noster, professie, sermoen* en dergelijke. Behalve deze vreemde woorden heeft de Roomsche eerdienst hier nog verscheidene woorden uit vroegere tijden doen voortleven, die elders verouderd of tot eene andere beteekenis overgegaan zijn: zoo vinden wij *bekoring* nog in de beteekenis van *tentatio*, waarvoor de overige Nederlanders thans *verzoeking* zeggen; evenwel meent Recensent het zelfs in *Holland* in Roomsch-Catholijke kerken nog in diezelfde beteekenis gehoord te hebben, vooral in het Vader Ons: *leid ons niet in bekoring*.

Doch wij gaan over tot andere woorden en uitdrukkingen, die een aantal bijdragen tot oudheid en regtskennis van dit gewest opleveren, waaronder zeer belangrijke opgenomen zijn, als:

Flora Maandag, Palm, Roode kleed, Roode roede, schut, slavoen, stok; St. Thomas, Thoorsche markt, tien raden, vest, vroente enz. Op *Slavoen* zegt de Schr. 'SLAVOEN voor *slaaf*. Ook figuurlijk, *iemand voor een slavoen houden*, d.i. allerhande slaafsch werk doen verrigten. En het is in dezen zin, dat het hier meest gebruikt wordt voor iemand, die met zoodanig werk den kost verdient; of ook wel voor iemand, die zich met werken afslaaft: *het is een regt slavoentje*. Men vindt het woord ook bij KILIAAN en bij MEIJER, onder de verouderde woorden. Dat het geen laag woord geweest is, blijkt onder anderen uit de Liesveldsche Bijbels, 2 Machab. VIII, Lett. *b*: 'om deze Jooden te vercoopen tot *slavoenen*.' Deze opheldering staaft het gevoelen van eenen Duitschen geleerde, in de *Wiener Jahrb. der Liter.* voor 1825, B. 31. Anz. 47, die het woord *slaaf* van den Slavischen of Slavoonschen volksstam afleidt en ter bevestiging uit Karolingische charters de uitdrukkingen aanhaalt: *servi vel Sclavi; de Slavis sive mancipiis*. Nog een paar voorbeelden nemen wij uit het Werk van den Heer HOEUFFT over, die ons opmerkelijk zijn voorgekomen: 'ONNOOZELE KINDEREN. Op den dag der onnoozele kinderen, ook wel eenvoudig *Kinderen-dag* geheeten, invallende op den 28^{en} December, heeft hier onder de Roomschen de gewoonte plaats, dat de kinderen zich met het gewaad hunner ouders kleeden niet alleen, maar ook hun voor dien dag de wetten stellen. In sommige Protestantsche landen van *Duitschland* heet *Kinderdag* de Woensdag, welke onmiddellijk op de drie hooge feesten volgt en op welken de kinderen nog verlof hebben, om uit de school te blijven. Zie het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* en het *Holsteinsche Idioticon* op *Kinderdag*.' 'S^{t}. THOMAS. Op dezen dag heeft onder de Roomschen hier de gewoonte plaats, dat de dienstboden hunne meesters en meesteressen buiten de deur sluiten en niet weder in huis laten, zonder de belofte van eene gift of eenig onthaal. Zij veinzen dezelve niet te kennen, even als de Apostel THOMAS zijnen Goddelijken Meester niet herkende; dan de uitlegging van anderen komt mij wel zoo aannemelijk voor, dat THOMAS, uit blijdschap, niet heeft kunnen gelooven, dat het inderdaad de Heer was.' 'THOORSCHE of THORNSCHE MARKT. Daar onder de tienden, chijnsen en renten, welke in de Baronie van *Breda* aan het kapittel der Abdij van THORN of THOOR toebehoorden, zich veelal rogrenten bevonden, die niet *in natura* behoefden geleverd te worden, is van ouds de marktprijs, op welken dezelve moesten geschat worden, door Drossaard, Burgemeesteren en Schepenen van *Breda* jaarlijks bepaald geworden, om te gelijk te kunnen dienen tot eene zetting voor al de overige rogrenten der Baronie, welke op gelijke wijze in geld konden of moesten voldaan worden. Deze

zoogenaamde *Thoorsche markt* wordt nog jaarlijks gerigt naar den middelprijs der drie marktdagen voor S^{e}. LUCIE in December, en den volke door het stedelijk Bestuur bij openbare afkondiging bekend gemaakt.'

Hiermede meenen wij genoegzaam den aard en de strekking van dit Woordenboek aangewezen te hebben, om het publiek in te lichten nopens hetgeen daarin geleverd wordt. Eenige aanmerkingen voegen wij er bij, die ons bij het lezen voorgekomen zijn en die wij met bescheidenheid aan de overweging des Schr. aanbevelen. Vooreerst hebben wij eenige woorden gemist, welke ons meermalen in *Breda* of ook in de omstreken zijn voorgekomen en te zeer van het gewone taaleigen afwijken, om geene melding te verdienen. Van dien aard zijn *Marmiet*, een groote kookkete, het Fransche *marmite. Moor*, de groote ijzeren of koperen ketel, die gewoonlijk in de keuken over het vuur hangt. *Snevel*, jenever *Babbelaar*, suikerballetje. De bijvoeging van *ons*, wanneer men van een' der huisgenooten spreekt: *ons bruer, ons Peter, ons sjoke, ons matante;* de titel *maseur* aan de kwezels gegeven; *Heer broer* door den eenen broeder aan den anderen gegeven, wanneer deze laatste een geestelijke is. *Juust* (met de Fransche J) zeker zonder twijfel, b.v. 't is schoon weer; antwoord: 't is juust schoonweer. *Klokkebeyen*, blaauwe beziën, waarvoor de Heer HOEUFFT *krakebeyen* heeft: *Mortuintje, primula veris*. Eene andere aanmerking betreft de gewoonte van den Schrijver, om vele woorden wanneer derzelver oorsprong niet geheel klaar is, terstond uit een der Celtische talen af te leiden, even alsof deze de grondtale, der Europesche volkeren waren, en niet meer dan de Duitsch verbasterd; zoo wordt b.v., op gezag van WACHTER, het Hoogd *dinte*, inkt, van het Wallische *duedd, nigredo*, afgeleid ofschoon het even als ons *tint* en het Fransche *teint*, veel natuurlijker tot *tingere*, verwen, kan gebragt worden.

Bij sommige woorden ware de oorsprong ligter na te gaan, indien de Schrijver zich de moeite had willen getroosten van op te sporen, hoe zij door onze oudste Schrijvers of anders in het oudere Duitsch gespeld worden. Het verwondert ons mede, bij voorkeur Dichters der 16^{e} en 17^{e} eeuw, benevens oude Bijbelvertalingen geraadpleegd te vinden, in plaats van de schriften der 13^{e} en 14^{e} eeuw. Een Geleerde, als de Heer HOEUFFT, heeft toch zonder twijfel de lettervruchten dier dagen gelezen, de *Reinaert de Vos, Floris en Blancefleur, Karel en Elegast, Theophilus, het leven van Jezus*, onlangs door Prof. MEIJER uitgegeven, en dergelijken, weet, dat daarin de taal zuiverder is, dan in de latere stukken der 16^{e}, eeuw: waarom ons dan meestal de uitspraken dezer stemregtigde Schrijvers onthouden?

Dit zijn de voornaamste bedenkingen welke wij bij het lezen van dit Woordenboek opgeteekend hebben; andere beoordeelaars hebben over enkele woorden hunne gedachten medegedeeld, die wij niet meenen te herhalen. Wij hebben doorgaans het Werk met nut en genoegen gelezen, en twijfelen niet, of menigeen, vooral zij, die in andere provinciën woonachtig zijn, zullen er veel wetenswaardigs en minder bekends in aantreffen, terwijl de uiterlijke vorm aan het inwendige beantwoordt, schoon de prijs voor zoodanig Werk misschien velen zal afschrikken. Ten slotte wenschen wij, dat de Schr. lust en krachten moge gevoelen, om ons, als een vervolg op dit Werk, eene grammaticale schets van den Bredaschen tongval te leveren, een arbeid, waartoe gewis niemand beter bevoegd is, dan de geleerde Schrijver van dit Woordenboek.

Het Klaverblad. Oorspronkelijke Verhalen aan de Geschiedenis des Vaderlands ontleend, door *A. van der Hoop, Jr.*

Te Rotterdam, bij H. Nijgh, 1837, 289 bladz.

Vroeger had de Heer VAN DER HOOP aan zijne Romantische Poëzij een' wèlverdienden roem te danken. Thans heeft hij der Muzen wel niet geheel en al vaarwel gezegd, maar op een ander gebied, het gebied van den Roman, nieuwe lauweren gezocht. Al had het voorbeeld van onzen voortreffelijken VAN LENNEP de naauwe verwantschap van Poëzij en Roman niet gestaafd, toch zouden wij den Dichter welkom heeten, die het meesterschap, door hem over de taal verworven, op het Proza overbragt; die aan de geschiedenis of aan het maatschappelijke leven de kleuren zijner fantasie wist mede te deelen; die zijner oorspronkelijkheid en vrijheid, dat kenmerk des echten Dichters, in het verdicht verhaal den teugel vierde. De eerste proeve van onzen Schrijver miste die oorspronkelijkheid en voldeed alzoo weinig aan de hooge eischen, welke wij aan een' Dichter doen mogen. Des te aangenamer waren ons de aangekondigde *oorspronkelijke* Verhalen; des te hooger steeg onze verwachting, toen wij zagen, dat de Heer VAN DER HOOP aan deze een bepaald plan en strekking trachtte te geven, en een voor hem door onze Schrijvers onbetreden spoor had ingeslagen.

Vier vrienden vormen het plan, om den tijd hunner bijeenkomsten met verhalen te korten - neen, nuttig te besteden. Want het voorbeeld van HOFFMAN'S *Serapions-Brüder* had hen aangemoedigd, even als die geniale Duitscher, aan hunne verhalen eene ze-

kere kleur en strekking mede te deelen, die door VAN DER HOOP vrij onbepaald wordt omschreven in de woorden, bl. 8, ‘laat ons streven naar echte *humor, vis comica, fantastiek* en *poëzij*. Laat ons - - ons verwarmen aan de straalglansen der verbeelding, en de koesterende vlammen des gevoels. Laat ons - - elkander verkwikken door herinnering aan de daden onzer voorvaderen, en ons verplaatsen in de eeuw, waarin zij leefden.’

Zoo gij HOFFMANN gelezen hebt, bemerkt gij, hoe veel ruimer *cadre* door den Heer VAN DER HOOP is genomen. Zelf zegt hij, bl. 8, laat ons HOFFMANN ten leidsman, niet ten voorbeeld kiezen;’ doch hierdoor heeft zijn plan in duidelijkheid niet gewonnen. Gij bejammert met mij, dat de woorden *humor, vis comica, fantastiek*, die eene nadere verklaring gebiedend eischen, echter zonder eenige uitlegging zijn nedergeschreven, en dat gij gedwongen wordt de bedoeling dier woorden op te maken uit de verhalen zelve en de kritiek der vrienden. Want even als HOFFMANN, onderwerpt de Heer VAN DER HOOP ieder verhaal en iedere bijdrage aan den toets van zijn klaverblad. Intusschen zijn de stemmen der vrienden niet zoo verdeeld, de oogpunten hunner beschouwing niet zoo verschillend als in de Serapionsklub van HOFFMANN: dáár strijkt THEODOR b.v. over al wat muzijk betreft, CYPRIAN over het *fantastisch gemüthliche*, VINCENZ over het *komische* een beslissend vonnis. LOTHARS oordeel is doorgaans meer *paradox*; maar in het ware en schoone der compositie zelve dringt hij van allen het diepste door. Bij VAN DER HOOP, daarentegen, overweegt FREDERIKS oordeel dat van al de overigen. Reeds vóór zijne verschijning in hun midden, zijn de vrienden onuitputtelijk in den lof van ‘het miskende genie: wien, schoon nimmer Akademieburger, de taal van HOMERUS evenmin vreemd is als die van VIRGILIUS; die, schoon hij nimmer vreemde landen bezocht, zich echter in de Engelsche, Fransche, Hoogduitsche, Italiaansche en Deensche talen uitdrukt, als of hij er in geboren ware.’ Van hem hangt het zijn of niet zijn van het klaverblad af, bl. 216. Zelf geheel van zijne meerderheid overtuigd, ziet hij in de toegeeflijkheid zijner vrienden eene hem verschuldigde hulde: niemand waagt het ongestraft FREDRIKS invloed te belemmeren, of liever, allen stemmen er in overeen, hem tot hunnen grooten APOLLO te verheffen. Moeten wij uit dit alles besluiten, dat VAN DER HOOP ons in FREDRIKS denkwijze zijne eigene heeft medegedeeld? Liever deden wij zulks niet, omdat wij ons genoodzaakt vinden, van FREDERIK vooral in meening te verschillen, en het door hem in den vriendenkring geleverde ons het allerminste beviel.

De oordeelvellingen van HOFFMANN'S *Serapions-Brüder* geven dik wijls tot belangrijke onderzoekingen en gedachten aanleiding. Men

herinnere zich de gesprekken over Opera-teksten en Kerkgezang, of LOTHARS meeningen omtrent den ouden Duitschen Duivel enz. De gesprekken van het Klaverblad echter onderscheiden zich niet door eene dergelijke strekking. Het medegedeelde over het karakter van Keizer MAXIMILIAAN, bl. 60 en 61, maakt slechts eene voordeelige uitzondering.

De eerste bijdrage van FREDERIK is een echt romantisch Dichtstuk. Wie, vraagt de Dichter, is de sombere man, die steeds het gelaat onder den hoed verbergt?

> Waarom toch wuift langs 't voorhoofd heen
> Die pluimbosch, zwart gelijk de nacht?
> Waartoe golft om zijn ranke leên
> Een kleed, geboord met berenvacht?

In het warme *Italië* valt het laatste zeker dubbel in het oog, en de Dichter geeft ons dan ook van dit waarom geene reden. Het eerste wordt dus verklaard:

In *Napels* was een beul, een beul, die *of course* menschlievend van aard was, en, zoo als alle latere beulen, eene dochter had, een engel van schoonheid en onschuld. Terwijl hij over haar lot nadenkt, brengt hem een bode van het Geregt den last, op den volgenden dag eenige doodvonnissen te voltrekken. Hij begeeft zich derhalve in zijn foltertuigen magazijn, dat uitvoerig beschreven, wordt. Het hatelijke van zijn ambt beklemt te sterker zijne borst: hij wil zich bij en met zijne dochter troosten. LAURETTE is niet op hare kamer: hij zoekt haar aan de kust bij het Madonnabeeld en vindt haar in de armen eens wellustigen Graafs. Den laatsten sleept hij naar zijne woning; zijne dochter volgt: te huis gekomen doodt hij LAURETTE, en brandmerkt haren verleider op het voorhoofd.

De vrienden maken op het verhaal eenige onbeduidende aanmerkingen. Het onderwerp is, volgens hen, onzedelijk en *triviaal*. EDUARD echter maakt op de verschillende schoonheden opmerkzaam. Wij willen onze *epicrisis* geven.

De Schrijver zelf herinnert ons eene Ballade van CHAMISSO, die hetzelfde onderwerp heeft. In fraaije regels vestigt de Duitsche Dichter het eerst de aandacht op de dochter en hare ongelukkige maatschappelijke verhouding: VAN DER HOOP daarentegen begint met den Graaf, die ons nimmer belangstelling zal inboezemen. De beul van CHAMISSO is niet menschlievend: neen, zijne redenering strookt juist met zijn karakter. ‘Mijne slagtoffers,’ dus spreekt hij, ‘zijn welligt onschuldig, ofschoon de wetten hunnen dood eischen; maar wat zijn wetten anders, dan de wil en het belang onzer magtige meesters, waaronder ik evenzeer als de veroordeelden gebukt ga?’

‘Möchte noch der Tag mir scheinen
Wo Vergeltung Losung sei.’

en hiermede is de dichterlijke noodzakelijkheid aangegeven, die CHAMISSO dwong, eenen verleider uit den hoogeren stand voor de dochter des beuls uit te denken. Bij CHAMISSO wordt de beul niet zoo als bij V.D. HOOP beangstigd door de gedachte, dat hij zijn handwerk drijft, om in het onderhoud zijner dochter te voorzien (eene *horrible* gedachte, die de romantiek meestal verwijderd heeft, door de onderstelling, dat de geboorte enkele ongelukkigen tot het beulsambt verpligtte); neen, onder het bezorgen van zijn gereedschap waren de schimmen der vermoorden om hem heen: het spookt in zijn brein; de angst jaagt hem uit zijne kamer. Hier ware misschien dragelijk geweest eene uitgewerkte optelling der foltertuigen: bij V.D. HOOP, waar het niet spookt in het vertrek van den beul, is deze akelige beschrijving een *hors d'oeuvre*. Bij CHAMISSO vindt de beul zijne dochter op hare kamer en naast haar de Graaf. Bij V.D. HOOP is de beul, de zoo veel menschlievender beul, verpligt, den verleider, ondanks zijn' vermoedelijken wederstand, een' grooten afstand ver bij de haren naar huis te slepen, en de dochter volgt den trein, hoe? weet men niet. Zag FREDERIK niet, dat hierdoor zijn verhaal onnatuurlijk werd; gevoelde hij niet, dat de *pathetische* annspraak aan den *Vesuvius* die ongerijmdheid niet bemantelen kon? Bij CHAMISSO vermoordt de beul zijne dochter niet, maar hij vergenoegt zich met het brandmerken van den Graaf. Bij V.D. HOOP daarentegen, wiens beul veel edelmoediger is, en die veel meer tijd van beraad heeft, wordt LAURETTE het eerste offer, dat onder de bijl des vaders valt. *Horrible, most horrible!* Moeijelijk zouden zulke gebreken van plan door de beste dichtregels vergoed kunnen worden.

Laat ons billijk zijn: één voordeel heeft MATTEO bij V.D. HOOP boven den vader bij CHAMISSO. Het is het oogenblik, waar hij den Graaf tot een huwelijk met zijne dochter vergt, en deze met een trotsch stilzwijgen antwoordt. Het is eene gelukkige greep, waarvoor CHAMISSO'S beul, die droomt van vergelding voor het ongelijk hem door aanzienlijken aangedaan, niet vatbaar kon zijn. Het Gedicht is overigens vloeijend, behoudens de aanmerkingen door HENDRIK gemaakt, en die wij ten volle billijken. Maar waarom moest de Heer V.D. HOOP zich met een zeker genoegen verdiepen in de

brandmerkijzers, in de vlam
En 't VLEESCH beproefd

en al dat overige beulsgereedschap? Waarom kwetste hij den goeden smaak door een beeld van den *Vesuvius*, wiens top zich verheft

- gelijk een drakenkop
Zich tooiend met een vederhoed?

En waarom gaf hij in de volgende verzen ons eerst een beeld, dat volstrekt niets zegt en vervolgens eene onverstaanbare constructie:

> Maar, God, wat doet het lokkig hair
> Op eens hem stopp'len IN DEN HOED?
> Wat doet de tanden, op elkaêr
> Geklemd, als de ever tuk op bloed,
> Hem 't blaauw gebergt een kreet herhalen,
> Die 't lied verstomt der nachtegalen?

Een tweede verhaal, insgelijks van FREDERIK, is geheel Proza en heeft tot titel: *de Schenker*. De mislukte aanslag van Jonker FRANS VAN BREDERODE op *Schiedam*, de poetsenmaker, die hem derwaarts lokt, de dood zijns broeders, JORIS VAN BREDERODE, en andere Hoeksche edelen, maken daarvan den historischen grondslag uit. Het plan is dit: op een feest te *Rotterdam* beroemt zich JORIS VAN BREDERODE op de gunst van AGNETA VAN BRONKHORST: een page hoort dit en zijgt van schrik ter neder. Die page is de verloofde van AGNETA, EGBERT VAN EGMOND. Onder eene andere vermomming zoekt hij zich nader van de ontrouw zijner geliefde te vergewissen: de schijn is tegen haar. Ondertusschen verschijnt de poetsenmaker, en doet den aanslag op *Schiedam* aan de hand; JORIS VAN BREDERODE trekt met hem derwaarts, maar ras blijkt het, dat hij het verraad in den muil geloopen, en de poetsenmaker zijn medeminnaar is. JORIS VAN BREDERODE sterft op aandrang van zijn' vijand op een schavot: dáár bedreigt hij dezen met de wraak des hemels; EGMOND verneemt op hetzelfde oogenblik den dood zijner geliefde en ontvangt de stelligste verzekering van hare getrouwheid. IJlings begeeft hij zich naar *Rotterdam:* maar een bliksemstraal doodt hem vóór hij zijne bestemming bereikt heeft.

Het slot is het beste van het verhaal; want hoe forsch en onstuimig de ontknooping ook zij, is zij echter de éénig mogelijke. De wraak des hemels; zigtbaar in de straf van EGMOND, heeft iets *tragisch*, dat ons V.D.H. in zijn verhaal regt goed heeft doen gevoelen. Maar zijne karakters zijn weder *gemanqueerd*. Hij schildert, en te regt, EGBERT als een' stout krijgsman en onverzoenlijken vijand: dat hij hem tot den poetsenmaker maakt, laten wij daar, misschien kan hij zóó ver zijn karakter verloochenen; maar hier staan wij toch op de grens van het mogelijke. Dat hij als dienstknecht vermomd naar *Rotterdam* gaat, om zijne verloofde te zien, is ons ook wel, ofschoon dit wat heel verliefd is voor het harde karakter van EGBERT: maar dat hij voorts de rol van spion op een gastmaal speelt en zijne houding op de grootspraak van JORIS ten eenemale verliest, is, dunkt ons, geheel met de natuur in strijd. JORIS VAN BREDERODE, van zijne zijde, zondigt hoogelijk tegen de wetten van eer en kieschheid, wanneer hij den naam eener deftige jonkvrouw ten

onregte in verdenking brengt: en beide karakters zinken, de een door zijne lage verspiederskunsten, de andere door zijne vermetele praalzucht, in het dagelijksche terug, en iedere poging om ze te verheffen, is vergeefsch.

Wij willen nog eenige zonden tegen de geschiedenis in dit verhaal aanstippen. Eene der ergste is wel, dat JORIS, bastaard van BREDERODE, door zijne vijanden doorgaans als Graaf VAN BREDERODE betiteld wordt, bl. 38, 52, en tevens voor broeder van Jonker FRANS doorgaat: ofschoon de eerste een bastaard van GYSBRECHT, de ander een zoon van REINOUT VAN BREDERODE was. Elders spreekt Jonker FRANS over ERASMUS, als door zijne schriften beroemd, ofschoon de voortreffelijkheid van dezen toen nog jeugdigen knaap slechts aan enkele schoolgeleerden bekend was. Eindelijk het gezegde: *wie meent te staan, zie toe dat hij niet valle*, is geene spreuk van SALOMO, zoo als, tot viermaal toe, met bijzondere uitdrukking herhaald wordt, maar van PAULUS I Cor. X:12. Op eene andere plaats zegt de Schrijver, dat ‘de klassische letterkunde overvloeit van beschrijvingen van schoone vrouwen, b.v. van HOMERUS *Helena*.’ Hoe kon hij vergeten, dat de vorst der Dichters, in het derde boek der *Ilias*, zoo uiterst spaarzaam in haren lof was?

Het derde verhaal, door EDUARD fix voorgedragen, *de Vrijwilliger van Nieuwpoort*, is verre weg het beste van den bundel. Eenvoudig is het plan. Ten gevolge eener hoogloopende vechtpartij op een promotiemaal, krijgt een wakker, bekwaam student, MAURITS VAN ARKESTEYN, zijn *consilium* (niet *consilio*, zoo als er bl. 86 staat) *abeundi*. Na een aandoenlijk afscheid van zijne geliefde, neemt hij dienst en woont onder MAURITS den veldtogt in *Vlaanderen* bij. Hier onderscheidt hij zich door zijne dapperheid, en door eene wond voor de verdere dienst ongeschikt geworden, ontvangt hij van den Stadhouder eene standplaats als Predikant in *Overijssel*. Vijf jaren later, bij het beleg van *Grol*, hervindt hem de Prins; de Predikant komt bij die gelegenheid een' aanslag der vijanden op het spoor en wordt door zijne kloekmoedige dapperheid de redder zijns weldoeners.

Wij moeten hulde doen aan de levendigheid en fikschheid, waarmede de ruwe promotiepartij is geteekend: het afscheid van MAURITS van zijne geliefde is niet zonder gevoel geschetst, en de krijgshaftige Dominé heeft hier en daar trekken, die STARINGS eenvoudige luim waardig zouden zijn. Intusschen kan V.D. HOOP niet genoeg dien Gelderschen Dichter en Schrijver bestuderen, om hem de kunst af te zien, hoe men dergelijke *scènes* eenvoudig moet vertellen. Het karakter van MAURITS VAN ARKESTEYN is goed voorgesteld. Het invlechten van het verhaal van den slag van *Nieuwpoort* schijnt den Heer V.D.H. bijzonder te behagen. In het vol-

gend verhaal wordt met goedkeuring der vrienden even zoo de slag van *Chatham* geteekend. Wij hebben er niets tegen, mits men de kunst versta, het geschiedkundige feit naauw aan den hoofdpersoon des verhaals te verbinden: zoo als V.D. HOOP in het volgende verhaal niet ongelukkig zijnen held tot een' der ongehoorzame matrozen van VAN BRAKELS schip heeft gemaakt. Hier echter hangt de slag van *Nieuwpoort* minder naauw met den hoofdpersoon zamen, en op MAURITS en de overige omstandigheden van het gevecht wordt de aandacht al te veel afgeleid. De Heer V.D. HOOP schijnt dergelijke episodes te gebruiken tot verklaring zijner politieke overtuiging. Immers wij geven toe, dat, in het volgende verhaal, de Terschellingsche zeerob met zekere minachting van CORNELIS DE WITT spreekt: dit lag in den geest van dergelijke lieden. Maar waarom de verhouding tusschen MAURITS en OLDENBARNEVELD, tijdens en na den slag van *Nieuwpoort*, zoo zeer ten nadeele van den laatste voorgedragen? Eene dergelijke beschouwing is aan de zaak vreemd en ligt geheel buiten de inzigten van den warm republikeinschen VAN ARKESTEYN.

Jammer, dat dit anders zoo prijzenswaardige verhaal door zeer vele fouten tegen costuum, door zeer vele onachtzaamheden ontsierd wordt. Een student, die op eene promotiepartij den Doctor op het hoofd zet, vergrijpt zich zoo tegen alle studentenbegrippen, dat hij de algemeene verontwaardiging verdient. Geene flesch *poenitet*, zoo als bij V.D.H., spoelt die heiligschennis af. Er is niets over, dan den misdadige uit de zaal te werpen. Althans zou zoodanig een vergrijp niet met een eenvoudig vuistgevecht zijn afgeloopen, in een' tijd, waarin de studenten degens droegen. Dat de verjaagde ARKESTEYN aan zelfmoord denkt, bl. 94, is niet minder verkeerd. Algemeen werd in die tijden eene dergelijke handeling verafschuwd, en zij kon in het brein van een' Theologant, als onze held, niet opkomen. FREDRIK HENDRIK wordt door MAURITS, bl. 106, ‘zijn broeder FRITS’ genoemd. Dit is verkeerd. In die dagen heette FREDRIK HENDRIK doorgaans Graaf HENDRIK. De eerste naam of de vereeniging dier beide namen kwam eerst veel later in gebruik. SIMON EPISCOPIUS heet de hofkapellaan van MAURITS: hem wordt de feestrede na de overwinning bij *Nieuwpoort* toegeschreven; maar EPISCOPIUS werd te dien tijde eerst ter studie naar *Leiden* gezonden: zoo als bekend is, was UYTENBOGAARD hofprediker. Elders spreekt ARKESTEYN van den honig van den *Hymettus* door *Hyblaas* bijen vergaderd. De beminnaar van de Erotische poëzij der Ouden had zich den regel

Hybla totos funde flores, quantus Ennae campus est.

in het hoofd moeten prenten, en aan zijne bijën ware de zeereis bespaard geworden.

Nog eenvoudiger is het verhaal van NIKOLAAS, *de Verminkte Zee-*

man. De held vertelt zelf zijne geschiedenis: hij is op *Terschelling* geboren, maar de wreedheid der Engelschen heeft hem zijn eiland doen verlaten en dienst nemen op de vloot der Staten. Hij is bij *Chatham* verminkt en toen in het huisgezin en door de dochter eens braven visschers zorgvuldig verpleegd. Sinds heeft hij ongelukkig op Engelsche bodems ter walvischvangst gevaren en bij die gelegenheid het eene been verloren. Arm en behoeftig weigert hij echter het aanzoek van des visschers dochter: Vaderland, moeder en zijne eerste geliefde, BETJE, trekken hem naar *Holland* terug. Doch hier vindt hij de laatste als de jonggehuwde vrouw van een' ander terug. Kommerlijke armoede wacht hem: met zijne moeder leeft hij van de weldaden van vreemden, en overlijdt eindelijk vroom en met de beste uitzigten voor het lot zijner behoeftige moeder.

Wij behoeven niet te zeggen, dat dit verhaal, indien het niet met alle kunst opgekleed wordt, weinig belangstelling kan wekken. Er ware iets van geworden, indien de Heer VAN DER HOOP den Engelschen Schijvers, althans zijn' geliefkoosden MARRYAT, de kunst had afgezien, om PIETER regt de taal van een' zeeman te doen voeren[1]: doch dit is niet het geval. Of is het zeemanstaal: ‘om eene andere taal aan te leeren, moet men slechts eene vrouw tot leermeesteresse verkiezen. Haar alleen is het geheim der talen bekend. Zij bezit daartoe de echte pinkstergave;’ of: ‘op de eeuwige sneeuwvelden der IJszee bloeide voor mij de roos des geluks niet.’?? Voorts ware er gebruik te maken geweest van 's mans togt naar *Groenland*, om ons eene fiksche beschrijving van eene walvischvangst en van zijn eigen levensgevaar te geven. Doch hier heeft V.D. HOOP zich met eenige regels tevreden gesteld en daarentegen den slag van *Chatham* in eene uitvoerige beschrijving, die niet kwaad is, maar ook niets ongewoons, niets boven het middelmatige, medegedeeld.

De karakters zijn evenmin gelukkig. Bij den Hollandschen zeeman, die, uit wraak voor zijne verbrande have, tegen de Engelschen gediend heeft, blijft het, ondanks al de pogingen van den verhaler, onwaarschijnlijk, dat hij voor Engelsche rekening ter koopvaardij gaat; blijft het onwaarschijnlijk, dat, tijdens den oorlog, een Hollandsche zeeman op de Engelsche monsterrol kan sluipen. BETJE, PIETERS vorige geliefde, verbeurt al onze belangstelling, door haar *mariage de raison*, en hare schandelijke onbeschaamdheid bij het wederzien van haren verloofde. Naar mate zij slech-

(1) Onlangs lazen wij, in den *Recensent ook der Recensenten*, eene vertaling van een Zeemansverhaal uit het Engelsch, dat eenigzins met dat van PIETER overeenkomt. De Heer VAN DER HOOP bestudere dat verhaal, hetwelk, ondanks het triviale, dat den vorm noodwendig aankleeft, hem leeren kan, hoe men *karakteristiek* schrijven moet.

ter hart blijkt te bezitten, vermindert de deernis met het lot van PIETER, die haar missen moet. VAN DER HOOP mist doorgaans de gaaf om zijne karakters en situatiën te verheffen: door al te kras te willen schilderen, beleedigt hij het gevoel, en verbrokkelt den indruk, dien zij anders maken zouden. Ook PIETER denkt even onjuist als vroeger ARKESTEIN op zelfmoord. In dit weinig beteekenend verhaal is het sterven van den zeeman het best en het aandoenlijkst geschilderd.

Kort zullen wij zijn over de bijdrage van HENDRIK: *het bronzen Beeld*. Zij behoort niet op Vaderlandschen bodem te huis: een Pruissisch Officier van geringe afkomst, maar uitstekende talenten, wordt onverwachts vermist: men meent, dat hij het slagtoffer eens roofzuchtigen moordenaars geworden is, doch jaren naderhand wordt zijn lijk in een moeras gevonden: het vleesch is tot eene andere zelfstandigheid overgegaan. Het lijk is in een bronzen beeld veranderd. Door het zonderlinge daarvan getroffen, maakt zich de eigenlijke moordenaar bekend. Geen lage roover, maar een zijner medeofficieren had, door gekwetste eigenliefde gedreven, het zwaard tegen zijn' mededinger getrokken en den ongelukkige gedood.

Het verhaal is, zoo wij vernemen, niet geheel oorspronkelijk; maar het is zeker het meest fantastische, dat wij in den bundel vinden. Of men echter niet te ver gaat, door een zoodanig wonder, als het verbronzen van het lijk, aan te nemen; of HALLER'S bekende regel: *Ins Inn're der Natur* niet te onpas door den Schr. te zijner verdediging is aangehaald, daarover moge het individueel gevoel beslissen. NIKOLAAS heeft zeer juist het verschil tusschen Zweedsche mijnverhalen en *het bronzen beeld* van HENDRIK aangewezen: leelijk en afzigtelijk blijft de dood van EWALD in een moeras, en daarom hebben wij geen regt behagen in het verhaal. Overigens is het niet kwaad verteld: de knoop is goed gelegd, en de belangstelling kunstig opgewekt.

Uitvoeriger moeten wij spreken van de dichterlijke bijdrage van FREDERIK, *de Vuurtoren* getiteld, omdat de Schrijver zoo veel gewigt aan dit stuk heeft toegekend. Immers de vrienden, wien uit de vorige Ballade, *het Brandmerk*, zulks nog niet gebleken was, beginnen om deze Legende te gelooven, dat FREDERIK Dichter geweest is. Een enkel gedeelte wordt bij eene schilderij van REMBRANDT vergeleken, de dictie herinnert aan SHAKESPEARE: en FREDERIK heeft, volgens de overtuiging van het Klaverblad, ‘blikken’ (diepe blikken?) ‘in het menschelijk hart geworpen.’ Laat ons zien, wat er van het zoo hoog opgevijzelde stuk zij!

WOUTER, een vreemdeling, die zich hier te Lande heeft nedergezet, verlaat door tegenspoed *Holland*, en begeeft zich als fortuinzoeker naar *Zuid-Amerika*. Hier vergadert hij zich aanvankelijk

schatten: maar de koelheid en hardheid zijns gemoeds vervreemdt hem het hart zijner echtgenoote. Door een' valschen vriend verleid, ontvlugt zij haren gade en rooft zijne schatten. Arm keert WOUTER naar *Holland* terug; maar op de Zeeuwsche kust vergaat zijn schip: eenige strandbewoners redden en verplegen den schipbreukeling, die verder in doffen waanzin zijne dagen op den vuurtoren slijt. Intusschen verongelukt des nachts een schip in de nabijheid; de strandbewoners bieden te vergeefs pogingen tot redding aan: door een' boozen geest gedreven, had de krankzinnige WOUTER de lampen in den vuurtoren gebluscht. De zee spoelt de lijken naar het strand; daaronder bevindt zich het lijk van WOUTERS ontrouwe echtgenoote: men vindt bij haar eenen brief, waarin zij den beleedigden echtgenoot om vergeving bidt; deze jammert bij haar lijk; zijne rede keert terug en hij stort zich bij zijne vrouw in de diepte.

De eenvoudige mededeeling van het verhaal is voldoende, om de groote gebreken, waaraan het lijdt, te doen kennen. Vooreerst vinden wij weder de gewone fout van V.D. HOOP: zijne karakters zijn gemeen. De vrouw heeft alle aanspraak op belangstelling verbeurd, niet door haren rampzaligen val, maar door den schandelijken diefstal, welken zij bovendien aan haren echtgenoot pleegt. Zulk eene slechtheid laat zich niet verontschuldigen door de kunsten van hem,

> die op haar triomfeerde
> In een zwakken avondstond.

En WOUTER - is een gelukzoeker, die op vreemden bodem geld en goed zoekt, en zijne vrouw verwaarloost;

> Want hij - - weet het
> Dat zij snood verwaarloosd werd,
> Weet het, hoe hij duizendwerven
> 't Lieflijk kusschen van haar mond
> In het ijsmeir deed versterven,
> Dat in hem *zijn zetel vond*.

Dat in een dergelijk karakter eene krankzinnigheid plaats kan vinden, wier symptomes haar eene dichterlijke voorstelling waardig maken, is moeijelijk te onderstellen, en weinig past in zijnen mond een lied als dat, dat wij in N°. VI vinden. Maar het wordt erger als zijne rede wederkeert, en het eerste gevolg van die terugkomst der rede een zelfmoord is en vóór dien zelfmoord eene aanspraak voorafgaat als deze:

> De Heere is vol liefde: Hy gaf en Hy nam;
> Hy, Bron van al 't levende Leven;
> Hy, Wareldziel, Alzijn: Hy, Koning van 't stof.
> - - - - -
> - - - - -

Hy zal 't my vergeven, my rampvollen dwaas,
Dat ik in mijn wanhoop de nietige vaas
  Vergruize en er 't vocht in ontboeie,
Opdat het, van knellende banden bevrijd,
En los van de teugels van d'eindigen tijd,
  In 't lichtmeir van d'eeuwigheid vloeie!
  - - - - -
  - - - - -
Vaartwel, blaauwe hemel en wolken, en aard;
Ik reis naar het land, waar men raadslen verklaart, enz.

De laatste regt ongelukkige regel brengt ons op het idee van V.D. HOOP, dat in dit verhaal ‘het vreeslijk *fatum* der Ouden onoverwinnelijk te voorschijn treedt, zonder de *moraal* van het Christendom onder zijne ijzeren voetstappen te verpletteren.’ Wij weten niet, wat er bedoeld wordt met dien moorddadigen strijd tusschen beide: maar het geheele plan is zoo vlak, dat wij nergens een *dignus vindice nodus* vinden. Of is er iets buitengewoons in, dat eene verwaarloosde vrouw haren echtgenoot bedriegt, of dat een geruïneerd gelukzoeker in een vreemd Land krankzinnig wordt? Naarmate meer toevallige krankzinnigheid in het uitblusschen der lampen en het verongelukken der vrouw plaats grijpt, naar die mate spreekt ook juist het *fatum* of de *Voorzienigheid* minder sterk in de ontknooping dezer gebeurtenis. Het éénige raadsel, dat overblijft en dat V.D. HOOP niet verklaard heeft, omdat hij het niet verklaren kon, is, waarom met en nevens de schuldige vrouw al de overige schipbreukelingen in de golven den dood vinden.

Wat de dichterlijke waarde van het stuk betreft, doorgaans is de versificatie vloeijend, en V.D. HOOP heeft te regt gezien, dat de scène van het uitblusschen der lampen hem het best gelukt was. Maar niet genoeg kunnen wij hem aanbevelen, al hetgeen hij nederschrijft, aan gezond oordeel en goeden smaak te toetsen. Wij weten, wat de Franschen *enfans du régiment* noemen; maar wat zijn *zoonen van het schip*, in de regels bl. 186:

't Schip, dat hen uit koopren keelen,
  Redding voor zijn zoonen smeekt.

en hoe jammerlijk is de indruk van DERKS bedreiging door het laatste rijmwoord bedorven, bl. 193:

Wee u, moorder, vlucht mijne oogen,
  Vlucht, eer ik me aan u misgrijp,
En ik *zonder zelfsvermogen*
  Bijl en hakmes voor u *slijp*.

Doch reeds meer dan genoeg ten bewijze, dat FREDRIKS Legende de uitbundige lofspraak van het klaverblad niet verdiende.

Het allerlaatste verhaal heet *de Windhandelaar*, het is proza, en eene navolging van HOFFMANN'S *Spieler-Glück*. Een rijke Zeeuw,

AELBRECHT VAN MUYDEN, laat zich medeslepen in den beruchten actiehandel van het jaar 1720. Hij wint er geld en eene vrouw mede; doch zijn schoonvader, wien het huwelijk der dochter door lage middelen afgedwongen is, brengt zich op den dag der bruiloft om het leven. Tien jaren later hervinden wij AELBRECHT aan de Farobank te *Milaan:* met hulp der zwarte kunst hoopt hij onnoemelijke schatten op één; doch een der aanbidders van zijne schoone vrouw, die, even als hij, zijne ziel aan booze kunsten verkocht had, wint hem ten slotte al zijn geld en ook zijne vrouw af. Thans blijkt, dat deze met een' tegenspeler reeds eene schandelijke betrekking had aangeknoopt. Woedende doodt hij dezen op het oogenblik der ontdekking. Zijne vrouw ontvlugt en vervloekt hem, en een zelfmoord is het einde van AELBRECHT VAN MUYDEN[1].

De vergelijking met HOFFMANN maakt ons ditmaal de kritiek gemakkelijk. De wijze, waarop *Chevalier* MENARS bij HOFFMANN zich tot het spel laat verleiden: de Heer V.D. HOOP verdient lof om dien trek. Maar AELBRECHT'S karakter wordt weder laag, wanneer hij door wreede afpersing den ouden L'AMIRAL dwingt, zijne schoone dochter, die hij eigenlijk *niet* bemint, aan hem af te staan. Twee hartstogten zoo sterk als *liefde* en *winzucht* komen daardoor niet in een' belangwekkenden en eenigzins aarzelenden strijd, zoo als bij HOFFMANN: ondanks al het edele van zijn optreden, wordt AELBRECHT, van het begin tot het einde, door een' der laagste hartstogten beheerscht. V.D. HOOP heeft in dit verhaal vooral fantastisch willen zijn; maar zijn heksentooneel is mislukt. Eéns slechts is hij regt fantastisch in den zin van HOFFMANN. Zonder den geheimvollen ring wil AELBRECHT de spelershandgrepen van vroegeren tijd uitvoeren, en ‘Gij coupeert valsch!’ dondert men hem te gemoet. Wij keuren dezen trek goed, omdat de ladder, waarlangs wij in het fantastische rijk opstijgen, hier behoorlijk hare sporten op den grond heeft staan[2]. Maar even als AELBRECHT'S karakter verongelukt, door dat hij zelfs niet de minste liefde voor CELESTINE heeft, evenzeer wordt CELESTINE weder gemeen, door hare betrekking met YGLANO D'ESTE. De inzet van AELBRECHT verliest in het oog der lezers hare waarde, omdat zij het oneerlijk gedrag der vrouw kennen. HOFFMANN'S ANGELA daarentegen is tot het laatste toe deugdzaam. HOFFMANN heeft de éénig mogelijke ontknooping aangegeven. Zijne vrouw zal aan geen' der spelers behooren: wanneer zij bij haar komen vinden zij haar dood.

(1) Dacht de Heer VAN DER HOOP vervolgen te leveren op SPIESS *Geschiedenissen van Zelfmoordenaars?*

(2) Tot nader verstand onzer bedoeling, leze men wat HOFFMANN over de Arabische Nachtvertellingen in zijne *Serapions-Brüder* zegt.

FREDERIK ‘die Fransch en Italiaansch spreekt, alsof hij er in geboren ware,’ heeft de personen, die hij opvoert, tegen de eenvoudigste regels dier talen doen zondigen: ja, het schijnt, dat zij er niets van verstaan. Tot eene proeve van het Fransch strekke het volgende, bl. 234, *Qui êtes-vous, qui* SE MÊLE *de mes affaires - Quelqu'un, qui n'a pas l'honneur d'être connu* PAR *vous*. - Voor het Italiaansch diene, bl. 256, *Homo* (sic) en vervolgens ‘*Bene* (sic) sprak de vrouw, hier mijn *Carissime*’ (sic) en de ander antwoordt: ‘*Inferno et damnatio*’ (sic).

Wij misduiden noch den Heer V.D. HOOP, noch zijnen sprekers het gemis eener geleerde opvoeding; maar wij laken de ijdelheid ten hoogste van vertooning te willen maken met iets, dat men niet bezit. Door zijne verkeerd gebezigde beelden, ongepaste Latijnsche phrasen en grove taalfouten, maakt hij zich voor deskundigen te belagchelijker, naar mate zijn toon aanmatigender is. Het is die aanmatiging, welke ons de taak der kritiek moeijelijk maakte: want wij liepen meermalen gevaar ons *sang-froid* en onze onpartijdigheid te verliezen. Wanneer wij den niemand beleedigenden MOULIN scherp en bitter hooren verguizen (bl. 5); wanneer gedurig de klagten opgezongen worden over miskenning van genie en dergelijke; wanneer de uitvallen tegen het dagelijksche geen einde hebben, dan raden wij den Heer V.D. HOOP aan, in zijnen HOFFMANN CYPRIAN'S verhaal, *der Kampf der Sänger* aandachtig te lezen en vooral in de Voorrede dezer *novelle* de volgende plaats niet te vergeten: *Es scheint als wenn unsere neuesten Dichter recht geflissentlich über jene Anspruchslosigkeit hinwegstürmten, die doch eben das Eigenthümlichste der wahren Dichter-Natur seyn möchte, und selbst die bessergesinnten sollen sich hüten, nicht, indem sie nur ihr Recht behaupten wollen, das Schwerdt zu zücken, welches jene gar nicht aus der Hand legen*.

Er volgen nog eenige gesprekken over den hartstogt van het spel en eene herinnering aan SCHULL. In beide stukken is veel goeds; maar de stijl is al te proestrig. Overigens is de taak onzer beoordeeling afgeweven. Wij hebben ieder verhaal afzonderlijk overwogen en het goede, dat wij aantroffen, geroemd. Wij zouden zoo uitvoerig niet geweest zijn, wanneer het niet ongepast ware, een' man als V.D. HOOP zonder aanvoering onzer gronden te veroordeelen. De vrees van hem te kwetsen, deed ons vele aanmerkingen terug houden; anders zouden wij hem gaarne uitgelegd hebben, dat hij een verkeerd begrip van het *triviale* op onderscheidene plaatsen aan den dag legt.

Nemen wij onze aanmerkingen te zamen, dan blijkt ons, dat V.D. HOOP eene levendige verbeelding, die feiten op feiten hoopen kan, bezit; maar zijn gevoel en oordeel zijn aan die verbeelding

niet geëvenredigd. Het valt niet moeijelijk, in het nevelig gebied der verbeelding allerhande schimmen op te roepen; maar om ze te bezielen, om met eene zekere takt en gave van *divinatie* te weten wat zij doen, wat zij denken, wat zij gevoelen moeten: levendige bewustheid te krijgen van de schepselen onzer verbeelding, daartoe zijn een fijn gevoel en een helder oordeel onmisbare vereischten. Zoo lang V.D. HOOP'S karakters niet te ver buiten het dagelijksche loopen, zoo lang het meer op handelen dan op spreken en doen aankomt, slaagt hij niet ongelukkig. Ten bewijze strekke *de Vrijwilliger van Nieuwpoort;* maar waar hij verder gaat, houdt zijn gevoel niet gelijken tred met zijne verbeelding. Hartstogten te schilderen is het allerminst zijne zaak: zijne karakters lijden er meestal onder, en ontleenen er eene kwade kreuk van, die alle aantrekkelijkheid aan zijne personen ontneemt. Eindelijk, slordigheid is een hoofdgebrek. Zonder regt in den geest en vorm der tijden in te dringen, schrijft V.D. HOOP zijne historische verhalen. Van daar de zonden tegen het costuum. Het is geen muggeziften deze op te sporen; want aan dergelijke kleinigheden erkent men, of de Schr. in den aard van tijd en personen zich heeft ingestudeerd. En wij durven ons op de uitspraak van alle goede Romanschrijvers beroepen, of zoodanig eene studie niet, wel verre van de wieken hunner verbeelding te verlammen, deze met eene heldere voorstelling der gebeurtenissen, met eene menigte van nieuwe feiten en aardige *intrigues* gestoffeerd heeft.

Wij wenschen, dat V.D. HOOP onze aanmerkingen beschouwe als blijken van onze liefde voor de Vaderlandsche Letterkunde. Om zijn' eigen' wil raden wij hem, geen' tweeden bundel in het licht te geven, vóór hij de gebreken van den eersten geheel meester geworden is. Hij houde zich met zijn' dichterroem tevreden en geve ons weder Poëzij, zoo als wij ons uit zijn' *Willem Tell* herinneren. Sedert de verschijning van dit Dichtstuk, heeft de onvermoeide pen des Schrijvers ons veel nieuws, maar weinig beters geleverd. Het schrijven van verhalen late hij aan kunstbroeders over, die beter hunne geschiktheid voor dit vak hebben gestaafd: aan STARING en aan VAN LENNEP.

Papier en druk zijn fraai. De Correctie had beter kunnen zijn[1]

P.L.N.

(1) Tot bewijs strekke, dat de persoon, die anders HENDRIK heet, een geheel vel druks door, WILLEM geheeten wordt.

Oden van Anakreon, door *J.J.L. ten Kate* en *S.J. van den Bergh*.

Te Groningen, bij W. van Boekeren, 1837.

De Poëzij van ANAKREON heeft te allen tijde hare hooge bewonderaars gehad en zij verdient zulks ten volle; want zij is waarlijk schoon en éénig in hare soort. Geen wonder dus, dat Dichters van allerlei natiën hebben gewedijverd, om die Poëzij in vaderlandsche akkoorden over te brengen, of door eene navolging weder te geven; en toch - er zijn weinig Dichters, die zoo moeijelijk te vertolken zijn. Het hoofdvereischte van ANAKREON is eene verwonderlijke naïviteit en het naïve is te naauw met de taal verwant, om met goed gevolg te kunnen worden overgebragt.

De Heeren TEN KATE en VAN DEN BERGH hebben het nogtans gewaagd, en wel dubbel gewaagd, daar de Heeren DORNSEIFFEN, HOEUFFT en VAN HOËVELL, om van anderen niet te spreken, reeds soortgelijke proeven van overbrenging der gedichten van ANAKREON geleverd hadden.

Wij moeten dus in de eerste plaats vragen, of die Heeren de proeven van hunne voorgangers overtroffen hebben; want, indien hunne navolging niet beter zij, dan komt ons deze wedstrijd met Dichters uit onze dagen eenigzins bedenkelijk voor. Wij zullen vooraf den Lezer uit een paar stukjes laten oordeelen.

Aan de Vrouwen.

Natuur gaf aan de stieren hoornen
En hoeven aan het paard,
De hazen snelheid en de leeuwen
Een muil naar hunnen aard;
Het vliegen aan den vogel, 't zwemmen
Den visch, den man 't verstand.
Maar wat ontvingen wel de vrouwen
Van hare milde hand?
De schoonheid, sterker dan de schilden
En spietsen van metaal,
Bevalligheên, die 't vuur verwinnen
En 't bliksemen van 't staal.

W.R. VAN HOËVELL.

De Vrouw.

Natuur gaf hoornen van metaal
Aan d'ongetemden stier,
En wapende met muil en klaauw
Het woedend pantherdier; -

Geleerde hoeven schonk zy 't ros,
Den vluggen hiel 't konijn,
En 't grimmig bliksemend gebit
Aan 't borstlig everzwijn; -

Zy deelde in onbekrompen gunst
De burgerschap der zee
Den vin, en 't jublend pluimgediert
De wiek, tot roeispaan meê;

Zy schonk een oorlogshaftig hart.
Dat schrik en dood belacht,
En forsch gespierden ligchaamsbouw
Aan 't mannelijk geslacht.

Wat schonk zy dan der teedre Vrouw?
Vergat zy haar geheel?
o Neen: ook die deelde in heur gift:
De schoonheid is haar deel. -

Deze overmeestert zwaard en speer,
Pantsier en beukelaar;
Ja, alles, waar ons oog zich wendt,
Knielt minnend neêr voor haar.

TEN KATE.

N°. 3.

In den stillen middernachttijd,
Als de Beer al reeds ter kimme,
Aan Boötes hand zich omwendt,
Als geheel 't vermoeide menschdom
Door den slaap ligt overweldigd,
Komt eens onverwacht Kupido
Aan mijn huisdeur aan en ratelt.
Wie hij, roep ik, die zoo rammelt,
Om mij in mijn droom te stooren?
Open, open, antwoordt Amor,
'k Ben een kind; heb niets te vreezen;
'k Ben doorregend, ben aan 't dwalen
En geen maan of ster geeft schijnsel.
Op dit klaagen vol meêdogen
Vat ik naar mijn lampje, ontsteek het,
Laat hem in, zie, ja een knaapjen,
Maar dat op zijn rug twee vleugels,
Dat en boog en pijlen voerde.
'k Zet hem aan den haard te droogen,
Warm zijn vingers in mijn handen,
En uit zijn doorweekte lokken
Pers ik 't druipend regenwater.
Van de koude wat bekomen,
Zegt hij: kom ik wil beproeven,
Of er letsel, door den regen,
Aan mijn boogpees zij gekomen.
IJlings spant hij, schiet, doorboort me,
Juist het hart, als met een' angel,
Huppelt, glimlacht en zegt schalkig:
Vriend, geluk moet gij mij wenschen,
Pees en boog zijn onbeschadigd...
Maar uw hart zal deerlijk zwoegen.

HOEUFFT.

Herbergzaamheid.

Eens in 't uur van middernacht,
Toen de gouden tintelvonken
Aan de azuren transen blonken,
En het menschelijk geslacht
In de sluimring lag verzonken,
Wekte op eens een luid geklop
Me uit mijn zoete droomen op.

'Wie toch (liet ik me ijlings hooren)
Komt my door zijn rammlen storen
In den balsemvollen slaap?'
't Antwoord was: '"ik ben een knaap;
Wil niet vreezen, maar doe me open
Van den regenvlaag bedropen,
Ben ik op dit pad verdwaald,
Daar de bleeke Nachtgodesse
Van heur zilvren luchtkalesse,

My slechts flaauwtjens tegenstraalt.”’

Door het innigst mededoogen
Op dit smeekgebed bewogen,
Stak ik snel mijn lampjen aan: -
'k Opende en by 't flikkrend lichtjen
Zag ik ook een teeder wichtjen,
Met de tranen op 't gezichtjen,
Toevend aan mijn huisdeur staan; -

Echter, aan zijn donzen vlerken,
Aan zijn pijlen en zijn boog,
Kon ik al te ras bemerken,
Dat het jongsken my bedroog,
En dat Cytherea's spruitjen,
't Albeheerschend minneguitjen,
Dat de harten blaakt en wondt,
Zelf hier voor mijne oogen stond.

Doch ik liet hem binnentreden,
En tot koestring van zijn leden,
Zette ik hem by 't haardvuur neêr,
'k Perste 't water uit zijn lokken,
En zijn kaak, hoe bleek betrokken,
Kreeg allengskens 't blosjen weêr.

Dan - zijn kou was naauw geweken,
Of hy ving dus aan met spreken:
‘'k Wil beproeven, of het vocht
Van den kletterenden regen,
Op mijn boog ter neêr gezegen,
't Peesjen ook verslappen mogt.’

Hierop trok de minnestoker,
Wien een schalksche dartelheid
Om de lipjens lag verspreid,
Een der flitsen uit zijn koker,
Spande - en... eer ik 't wanen dorst,
Trof zijn pijltjen my de borst.

Toen hy dus zijn wrok verzadigd
En zijn list gelukken zag,
Riep hy onder luid gelach:
‘Ja, mijn boog bleef onbeschadigd,
Lieve gastheer, en de smart
Woelt niet *my* maar *u* door 't hart.’

TEN KATE.

Slechts een Dichter, JAN DE REGT *Secundus* (Prof. TEN BRINK?) heeft ons het Grieksche:

σύ δέ καρδίαν πονήσεις.

met eene eigenaardige uitdrukking in onze taal wedergegeven:

‘Met spant hij den boog, en raakt
Midden mij in 't hart, en maakt
Sprongen, onder lagchend tieren.
“Gastheer! wees met mij verheugd,”
Spreekt hij, “daar mijn boog nog deugt:
Maar gij hebt het voor de nieren.”’

De Droom.

Met een hyacint sloeg me Amor
En beval
Toornig, dat ik hem moest volgen
Overal.
'k Liep door breede diepe, stroomen,
Zee en meer,
Over bergen; 't zweet droop mijn
Lokken neêr.
Maar mijn hart... ach! 't liep naar boven,
Naar mijn hoofd.
Zoodat ik van al mijn zinnen
Werd beroofd.
Daar wreef Amor zacht mijn voorhoofd
Tot mijn vreugd.
En hij sprak: ‘'ik zie dat tot minnen
Gij niet deugt.’

VAN HOËVELL.

De Liefde.

't Gebeurde eens dat de God der liefde
Mijn lendnen met zijn roede griefde,
En my, in weerwil van mijn hart,
Door fellen slag op slag mocht nopen,
Met hem langs berg en dal te loopen,
My-zelv' ten onbeschrijfbre smart; -
Hy joeg my voort door snelle beken
Moerassen, slooten, poelen, kreken,
Door bosch en dalen, dicht begroeid.
Daar stak my plotselings een adder,
En voelde ik my met giftig zwadder
De beide handen oversproeid. -
De kreet der smart stierf op mijn lippen:
My dacht, ik voelde d' adem glippen,
Maar Eros sloeg my in 't gelaat,
Met zijne aan sneeuw gelijke vlerken,
En zei: ‘dit mocht mijn macht bewerken:
Zóó loon ik wien de liefde haat.’

VAN DEN BERGH.

Het Duifje.

Van waar, gij lief duifje
Van waar zoo ter vlugt?
De geur van uw wiekjes
Bewierookt de lucht.
Wie schonk u dien balsem,
Wie zijt ge? Waarheen? -
Anakreon zendt mij
Naar zijne Climeen,
Die thans alle harten
Beheerscht door haar schoon;
Anakreon heeft mij
Gekocht van Dioon';
Hij gaf haar een liedje
En kreeg mij tot loon.
Nu dien ik mijn' meester,
Ik heb hem zoo lief,
Gij ziet, ik bezorg nu
Voor hem dezen brief.
Dan laat ik, dus sprak hij,
Wel spoedig u vrij;
Doch schoon hij mij los liet,
Toch bleef ik hem bij.
Waarom zou ik zwerven
Door 't veld en in 't woud?
En eten in 't wilde,
En schuilen in 't hout?
Neen, liever bewoon ik
Anakreons schoot,
En pik uit zijn vingers
De kruimeltjes brood,
En lep uit zijn' beker
Verkwikkenden drank,
Dan spring ik en klapwiek
Uit vrolijken dank,
En sprei om zijn' schedel
Mijn vleugeltjes uit,
En, wil ik gaan slapen,
Ik rust op zijn luit.
Nu weet gij het alles.
't Is tijd, om te gaan;
Geen raaf zou meer klappen,
Dan ik heb gedaan.

Het Duifjen.

‘Minlijk duifjen, liefdebode!
Spreek, van waar uw rassche vlucht?
Waarom sneeuwt gy zooveel geuren
Door het dundoek van de lucht?
Hoe toch komt gy aan den balsem,
Die terwijl gy herwaarts snelt,
Van uw blanke vlerkjens druppelt
En ter neêrspat op het veld?
Zeg my waar ge u henen spoedt,
Wie gy zijt en wat gy doet!’

't Is de zoete Teoszanger,
Dien ik thans tot meester heb,
En voor wien ik vrolijk fladdrend,
In dit uur de wiekjens rep,
Want hy zendt my naar Idore
Die een ieder aan zich boeit,
In wier lieflijk blaauwende oogjens
't Tintlend vuur der liefde gloeit,
En die ook ANAKREON
Door heur schoon ontvlammen kon.
Voor een kleen doch zangrig liedtjen,
Toegeheiligd aan de Min,
Kocht hy my, niet lang geleden,
Van de Idalische Godin;
Nu bewijs ik hem mijn diensten,
En bezorg, gelijk gy ziet,
Weêr dit briefjen aan de schoone,
Want ik min mijn meester teêr,
En mijn meester mint mij weêr! -

Wel is waar, hy heeft goedgunstig
My de vrijheid toegezegd,
Maar in plaats van heen te vluchten,
Blijf ik trouw aan hem gehecht: -
Want, wat vreugde zou het schenken
Zoo ik al op lichte pluim,
Zonder doel in 't ronde zweefde
Door het ledig hemelruim;
En slechts veldgewassen at,
Van den killen daauw bespat?

Nu toch smaak ik steeds een weelde,
Die de minste smart verbant:
'k Pik gedurig zoete spijzen
Uit mijns meesters eigen hand;
Als ik, moede en mat gedarteld,
Somtijds dorst gevoelen mocht,
Lep ik uit zijn berkemeier
't Vrolijk bruischend druivenvocht:
'k Vier dan zonder vrees of schroom
Kirrende aan mijn vreugd den toom; -

'k Rust, wanneer ik ben verzadigd,

Op zijn elpenbeenen luit,
Of ik spreid mijn donzenvlerkjen
Fladdrend op zijn schouders uit. -
Dit, ô wandlaar! is het alles,
Dus mijn goede vriend, vaarwel;
't Wordt ook tijd dat ik het briefjen
Van Anakreon bestel;
En, hoezeer ook de ekster snapt,
'k Heb reeds meer dan hy geklapt! -

TEN KATE.

De Lezer heeft geoordeeld. Laat eens zien, of wij overeenstemmen.

Wanneer men het oorspronkelijke met al deze vertalingen of navolgingen vergelijkt, zien wij, dat onze beide Dichters zich daarvan vrij wat verwijderd hebben. Zij zijn breedvoeriger, voegen er zeer veel van het hunne bij en verliezen daardoor de kortheid van ANAKREON uit het oog. Door deze uitvoerige bewerking hebben zij vele omslagtige uitdrukkingen, stoplappen enz. in hunne verzen opgenomen en worden hier en daar te hoogdravend. De naïviteit en natuurlijkheid van ANAKREON is daarbij veelal verloren gegaan.

De andere Dichters daarentegen zijn met meer getrouwheid aan het oorspronkelijke gebleven en hebben daardoor, ondanks het stroeve van sommiger vertaling, veel van het schoone behouden, zonder met invoegselen van hunne vinding een on-

voordeelig contrast daar te stellen. Men ziet dit onder anderen uit *den adder* en het *giftig zwadder*, hetwelk de beide handen oversproeit. Van dit alles staat niets bij ANAKREON, en de geest van het oorspronkelijke is daardoor en door andere feilen aanmerkelijk verloren gegaan. Wij hebben opzettelijk de eerste en bekendste stukjes tot voorbeelden gekozen, en men zal, bij vergelijking van andere, tot hetzelfde resultaat komen. ‘Maar,’ - zegt veelligt iemand - ‘dat *duifjen* van NIEUWLAND bragt TEN KATE toch wat voorbedachtelijk in een' zwaren wedstrijd.’ Van harte toegestemd! Een onzer grootste literatoren zeide mij eens: ‘NIEUWLAND heeft door dat versje ANAKREON zelven overtroffen;’ en ik reken dezen lof niet overdreven. Van juweeltjes gesproken, dan is dit voorzeker een van het allerhelderste water, en daarom konde ik mij niet bedwingen het hier nogmaals in te lasschen. Het is buiten twijfel, dat al onze Dichters niet in staat zouden zijn, al werd er een gouden penning uitgeloofd, om de *ἐρασμίη πελέια* zoo gelukkig over te brengen, als NIEUWLAND gedaan heeft. TEN KATE had dus, mijns bedunkens, beter gedaan, zich evenmin hieraan te wagen als VAN HOËVELL zulks ondernomen heeft. Wij zijn van oordeel, dat inzonderheid VAN HOËVELL den geest van ANAKREON beter gevat, of althans wedergegeven heeft, dan onze beide Dichters, doch willen daardoor niets te kort doen aan de menigvuldige schoonheden, die ook in hunne vertolkingen worden aangetroffen.

De *Gids* moet vreemd zijn van alle eenzijdigheid: hij moet niet veroordeelen, om enkele gebreken; hij moet niet vergoden, om enkele schoonheden; hij moet in alles rondborstig zijn, zoo als het den Nederlander eigen is; hij moet zoo veel mogelijk inlichten en te regt wijzen, opdat de Dichtkunst onzer dagen er voordeel uit trekke. Met pruldichten kan hij zich niet ophouden, en het is genoeg, de lezers door een *apage* te waarschuwen, dat hij ze niet moet koopen; maar voortbrengselen van veelbelovende jonge Dichters moet hij aan eene onpartijdige kritiek onderwerpen. Zoowel bij eene omwerking, als bij het behandelen van nieuwe stoffen, zullen die Dichters, als anderen, daarmede hun voordeel kunnen doen. Uit dit oogpunt moeten de beide Dichters even als onze lezers de volgende aanmerkingen beschouwen.

De voorzang is zeer lief en zoetvloeijend, zij doet TEN KATE eer aan. Wij durven er niets uit afschrijven. Een vlekje kleeft er nogtans op.

> ‘'t Moe geschemerd oog ontschoten,
> En uw zacht gestemde noten
> Daauwen vreugde neêr in 't hart.’

De *noten* van een' dichter voor *toonen* mag er om het rijm nog

meê door; maar het onpersoonlijke werkwoord *daauwen* te verbuigen als een persoonlijk werkwoord, mag evenmin als bl. 17:

> Waarom *sneeuwt* gij zoo veel geuren.

Bovendien deugt de figuur niet. Noten of toonen bevochtigen nooit. Dat kan de dichtader wel doen. Zij mogen slechts vloeijen, streelen enz., anders wordt de figuur geheel tegennatuurlijk, door zamenvoeging van heterogene zaken en werkwoorden. Deze geringe verandering:

> En uw zacht gestemde toonen
> Doen de gulle vreugde wonen
> In het teergevoelig hart.

en wij zouden geene aanmerking op dezen voorzang weten te maken.

Bl. 4 hoornen *van metaal*. ANAKREON zegt eenvoudig *κέρατα ταύροις* en spreekt van geene metalen hoornen van den *ongetemden* stier, noch van een' muil en klaauw van een woedend *pantherdier*. *Λέουσι χάσμ' ὀδόντων* brengt HOEUFFT beter over:

> Aan leeuwenschrik van tanden.'

Τοῖς ανδράσιν φρόνημα brengt de dichter over:

> Zy schonk een oorlogshaftig hart,
> Dat schrik en dood belacht,
> En forsch gespierden ligchaamsbouw
> Aan 't mannelijk geslacht.'

Een vloed van woorden en toch niet datgene, hetwelk de dichter bedoelde en wat het voornaamste geschenk uitmaakt: *verstand*.

In dit geheele stukje is de geest van ANAKREON volstrekt verloren gegaan.

Op bl. 7 moet wel om het rijm de bleeke Nachtgodesse in heur *zilvren luchtkalesse* zitten; maar wij vinden het niet fraai.

Bl. 12 *luchtgewiekte*. Onze dichters hebben hierin anderen ten voorbeelde; het woord heeft vrij wat klank, doch klinkt valsch.

> *Ὑακινθίνη με 'ράβδῳ* cet.

De vertaling van den Heer VAN DEN BERGH toont ons duidelijk, dat hij ANAKREON niet begrepen heeft. De inhoud komt hierop neêr: Amor dwong mij allerlei gevaren en moeiten te tarten. Ik stond op het punt van te bezwijken en toen zeide het jongsken:

> *σύ γάρ οὐ δύνη φιλῆσαι.*

niet zoo als V.D.B.

> En zei: dit mocht mijn macht bewerken,
> Zoo loon ik wien (wie?) de liefde haat.

maar zoo als VAN HOËVELL:

> ''k Zie dat tot minnen
> Gij niet deugt.'

(want ik zie, dat gij de zorgen en moeijelijkheden aan de liefde verbonden niet kunt torschen).

Amor was niet zoo kwaadaardig om ANAKREON in het gelaat te slaan, zoo als V.D.B. zingt, maar hij streek hem meêwarig over het gelaat; of zoo als HOEUFFT zingt:

> ‘Mij de slaapen zachtjes koelend,
> Sprak: -
> p. 16 *πάλιν ἤθελον καθεύδειν*.

HOEUFFT vertaalt eenvoudig en juist:

> ‘Zoek op nieuw dus in te droomen.’

V.D.B. geeft in de volgende regels nog niet eens weder, waar het eigenlijk op aankomt, de poging om den gestoorden droom te vernieuwen.

> 'k Zocht dus, door dien droom bedrogen,’

(Neen, hij was er niet door bedrogen, maar hij was te kort geweest).

> ‘Gantsch alleen, ter prooie' aan smart,
> Weder rust in Morpheus armen,
> Voor mijn leden en mijn hart.’

Wij moeten hierbij opmerken, dat het slot der verzen van ANAKREON dikwerf, om mij zoo eens uit te drukken, den slag op den vuurpijl geeft en het dus vooral er op aankomt, dit slot regt te vatten.

Bl. 17. Minn'lijk duifjen, *liefdebode*.

Ja, dat was het duifje wel; maar dat wist de vrager niet: anders behoeft hij niet te zeggen *πόθεν; τίς εἶ; τι σοι μέλει*.

Bl. 18 *'t Tintlend* vuur. De *t* apostrophe voor een woord met *t* beginnende is een groote hinderpaal voor de zoetvloeijendheid.

Bl. 19. *Wel is waar*, hij heeft goedgunstig’.

Dat klinkt zeer goed in eene redevoering, niet in een lief versje.

> ‘Lep ik uit zijn *berkemeier*’

Waarom niet?

> ‘Lep ik vrolijk uit zijn beker.’

Antwoord: omdat beker te eenvoudig is. En toch houd ik vol, dat *berkemeier* beter in een heldendicht op Graaf WILLEM van Holland past, da in een liedje van ANAKREON.

Bl. 21. ‘'t Hoofd der sluwe Minnegoden.’

Er is maar ééne godin der liefde en één minnegod bij de Ouden. Amor heeft geene ministers. Hij zelf doet alle zaken van zijn bestuur af. Minnegoodjes kan slechts van beeldjes gebruikt worden.

Bl. 22. ‘Amor, *alvermoogbre* guit!’

Alvermoogbaar is geen woord; maar al was het dit ook, dan zoude het hier niet deugen. De dichten wil zeggen: alvermogende; waarom niet: onweerstaanbre?

Bl. 23. Maar of nog *één* (*?*) enkel hair
Op mijn kruin mag zweven,
Dan of 't gene ik laatst bezat
My reeds heeft begeven,
'k Weet dit evenmin als 't uur,
Dat in 't rijk der schimmen
De onbetembre Cerberus
My zal tegengrimmen; -

Hoe langwijlig in plaats van het korte.

ἐγώ δε τάς κόμας μέν
εἴτ εἰσίν, εἴτ' ἀπῆλθον
οὐκ οἶδα.

Beter vertaalt V. HOËVELL, hoe plat ook:

Maar wat toch *raakt het mij* of 't hoofd reeds kaal is?

οὐκ οἶδα beteekent wel woordelijk: ik weet niet; maar het wil zeggen: ik begeer er niets van te weten, het gaat mij niet aan, het raakt mij niet.

Bl. 29 *'t begeestrend nat*. Men zoude zeggen, dat de dichter uit het Duitsch vertaald had; want in het Grieksch staat: *λάλον ὕδωρ*. Die germanismus had vermeden kunnen worden door: spraakwekkend, bezielend, betoovrend, bedwelmend, vervoerend, verbijstrend of iets dergelijks.

Bl. 30 *aldoordringbre* voor al doordringende.

'Maar ik, ik wensch alleen, dat Liber enz.
My in dees blijde stond krankzinnig worden doet!'

De dichter maakt het veel erger dan ANAKREON. Deze bekent, dat hij aan eene monomanie lijdt en beklaagt zich niet, dat het hem bij het genot van liefde en wijn somwijlen schemert.

Bl. 32. My in het *weder*barstig hart

onpoëtisch. Bovendien zijn de lange woorden niet bevorderlijk voor de Anakreontische zoetvloeijendheid. Evenmin passen hier:

'Borstpantsier of javelijn
Strijdrondas noch oorlogswapen.'

Omgevelen is een nieuw woord en hier ongelukkig, gekozen; want een gewelf, zoo als het luchtgewelf, heeft geen' gevel van dampen en nevelen. Over het geheel neemt dit drinklied, juist omdat het een liedje behoort te zijn, te hooge vlugt. Het *zeven*-regelig gedichtje van ANAKREON heeft er niet bij gewonnen, nu het in een *zeven-en-twintig*regelig gedicht is overgegoten.

Bl. 41. ô Ik zag mij gaarn *verwandeld*.

Daar is weêr zoo'n Duitsch luchtje aan, waarvoor de dichter zich moest wachten. Wij moeten onze taal ongeschonden bewaren. Zij heeft rijkdom en schoonheid genoeg in zich zelve.

‘Opdat als ge uw poesle leden
Wascht in 't *zilverspattend* vocht.’ -

Opdat is onpoëtisch; *spatten* is een onzijdig werkwoord,

In de *paarlen*, die er *dartlen*,
Stoeien langs uw elpenhals.

ANAKREON zingt:

καί μάργαρον τραχήλῳ.
‘*Maar het liefste*, dierbre schoone!
Als mijn hart zijn' wensch bezat,
In uw schoentje, opdat gedurig
My uw kleine voet vertrad.’

HOEUFFT vertaalt beter in den geest van ANAKREON:

‘Of *enkel maar* het schoeisel
Dat me uwe voetjes drukken.’

Ik voor mij was ook veel liever het halssnoer van mijne geliefde, dan haar schoentje. Dit laatste zoude ik niet ANAKREON alleen bij gebrek aan beter begeeren.

Bl. 43. ------- vrouwen;
Maar de ondoofbre liefdegloed,
Die my tintelt in 't gemoed,
Waarmeê zal ik dien *beschaâuwen?*

Vrouwen en *beschaâuwen* rijmt niet. Die *licentia* gaat te ver. Bovendien moet die gloed *verkoeld* of *uitgebluscht* worden.

Bl. 50. Wanneer hy my naar d'Orcus voert
Op *vale vleermuis vleugelen?*

Die vlugt op vleermuisvleugelen voegt hier in het geheel niet.

Bl. 51 muscadellen *bloed*. Ik heb niet tegen de figuur *bloed* van druiven; maar onze beide dichters zijn wat mild met het gebruik daarvan.

Bl. 57 *albast beschamend, wenkbraauwboogenpaar* en *zieldoortindlend* zijn te lang, en bederven dit zoetvloeijend versje:

Bl. 58. ‘Rond haar' zachtbewogen boezem’

Men zegt niet *rond*, maar *rondom* haar' boezem, of eenvoudig *om*.

Bl. 63. ‘Zoo gy de blaadren noemen kunt
Van *honderd duizend* boomen,
Of al de blanke baren telt,
Die *hupplen* op de stroomen,
Dan zal ik u van iedre maagd,
Voor wie ik eens mogt blaken,
Van al de meisjens die ik min
Tot *rekenmeester* maken.’

Behalve de gerektheid van dit couplet hindert ons die *rekenmeester*. Beter en korter zingt VAN HOËVELL:

‘Tel na, tel na, in 't woud de blaêren,
Bereken in de zee de baren,
En zoek dan, zoo gij dit kunt stellen,
Mijn minnarijen op te tellen.’

Bl. 64. ‘Dan somt ge er wis tweeduizend op,
Die ik eens daar *aan* mogt *kleven:*
Wat dunkt u? - tel maar immer voort.’

Aankleven, ongelukkig gekozen woord in menigerlei opzigt, vooral bij het vermelden van zoo menige vlugtige liefde. In alle gevalle is het een onzijdig werkwoord. *τί φῄς* wil niet zeggen: *wat dunkt u?* maar: verwondert gij u reeds? o schrijf maar verder, ik zal u nog veel meer opnoemen.

Bl. 68. ‘Dekken 's levens *wintervlokken*
Reeds mijn *grijsbesneeuwde* lokken.’

De vlokken dekken den kalen, niet den besneeuwden grond.

‘Het zwalpend meir is *gladgekust*
Door Zephyrs *ademzuchtjen*.’

Men kan den wind wel verpersoonlijken; maar ook die windpersoon moet met de lippen kussen, anders moet men hem niet laten kussen. Geen denkbaar wezen kan met zuchten kussen. Ergo ook de Zephyr niet. De dichter mag zijne verbeelding zoo veel botvieren als hij wil; maar de dichterlijke uitdrukking moet vol waarheid zijn.

- Het *vlindrend* lenteluchtjen

Als men zóó de taal zal verrijken, dan spreken wij weldra niet meer van de Belgen, die op de vlugt gingen toen het Nederlandsche leger hun maar even de bajonetten liet zien, maar van de Belgen, die *haasden* toen het Neêrlandsche leger maar even *stekelvarkende*. De kapel vlindert niet, maar fladdert.

De *stroom*zwaan doet de golfjens schuimen,
En speelt en dobbert in het nat,
Dat hem den blanken hals met paarlen overspat,
En *net* de zilvren pluimen.

Dobbert is goed; maar *duikelt* was hier fraaijer.
Bl. 71 *beeltenis*, lees: beeldtenis.

En klieft door 't *lillend* schuim *omdolven*,

omdolven is iets anders, dan omgeven, zoo het al een woord zij.

Bl. 81. Den *alvrijmachtbren* Liefdeguit.

Men zegt *almagtig* en *vrijmagtig*, maar niet *alvrijmagtig*, veel min *alvrijmachtbaar*.

Bl. 87. Waar de weelde hoogtijd viert,
Knaap en maagd in 't ronde zwiert,
Die de dartle Eros *ketelt*.

Eilieve, Lezer! zeg mij eens, wat dit woord beteekene. Het zal niet te verwonderen zijn, zoo de interprêtes er over honderd jaren eenige bladzijden over vullen, en op goede gronden beweren, dat, gelijk *kerkeren* komt van *kerker, ketelen* komt van *ketel*, en niets anders wil zeggen, dan dat Eros knaap en maagd in een' ketel stopt.

Niettegenstaande deze en andere aanmerkingen, die er op de Oden van ten K. en v.d.B. te maken zijn, willen wij gaarne erkennen, dat zij ook hare schoonheden bezitten.

Tot eene proeve willen wij hier nog het liedje *aan eene zwaluw* laten volgen. Het is eene gelukkige bewerking van het tienregelig versje van Anacreon. De meerdere uitvoerigheid heeft hier geen nadeel gedaan.

Slechts de regel: *mijn vlammen gebluscht* hinderde ons.

o Zangster der lente,
Gy donzige zwaluw!
Hoe zal ik u straffen
Voor 't geen gy misdreeft?
Spreek, wil ik wreedaartig
De wiekjens besnoeien,
Waarmeê ge eens zoo vrolijk
De lucht hebt doorzweefd?

Of - zal ik als TEREUS
Met grimmige vingeren
De tong u ontrooven,
In wraakzucht ontgloeid?
De tong, die zoo dikwerf
Door lieflijke klanken,
Door ruischende zangen,
My 't hart heeft geboeid? -

Wat waart ge onvoorzichtig,
Gy kleene gewiekte!
Ik droomde zoo zalig,
Zoo weeldrig en zoet.
Ik kleefde op de lipjens,
De purperen lipjens
Der minlijkste schoone,
Met kusjens vol gloed; -

Ik lepte den nektar
Van mond en van boezem,
En aâmde in heure armen
De teederste lust.
Reeds rukte ik den gordel
Haar stout van de heupen,
En waande reeds zeker
Mijn vlammen gebluscht. -

Dan, hemel! daar galmden
Op eenmaal uw toontjens,
Uw tjilpende toontjens

My luide in het oor. -
Mijn slaap was vervlogen,
Mijn droom was verdwenen:
Gy steldet voor immer
Mijn wenschen te loor!

Doch klep niet zoo siddrend
De donzige vlerkjens,
En zie my, o zwaluw!
Zoo angstig niet aan; -
De zanger van Teos
Was nimmer een wreedaard; -
Hy schenkt u vergeving,
Al hebt gy misdaan: -

Ja, vier aan uw vreugde
Vrijmoedig den teugel,
Verkondig den morgen
En schater uw lied.
Maar zoo in de sluimring
Die droom ooit mijn sponde
Op nieuw kwam omzweven,
ô Wek my dan niet!

TEN KATE.

De Roos.

Laat ons thands de purpren roos,
Die de Min zich uitverkoos,
  Met Lyaeus mengelen;
Laten wy door 't blonde hair
't Puikjen van den rozelaar,
  Eer het wegkwijnt, strengelen!
Vult den schoon gedreven nap
Met het paarlend druivensap,
  Laat ons lachen, stoeien. -
't Roosjen, 't sieraad van 't gebloemt,
Waar de gulle Lente op roemt,
  Dat de Goôn mag boeien,
Siert, gevlochten tot een kroon,
't Hoofd van Cythereas zoon,
  Als hy (de eer der reien)
Menig dart'len Nymphenstoet,
Met een lucht gewiekten voet,
  Tot den dans gaat leien. -
BACCHUS! tooi my dus de kruin
Met den pronk van FLORAS tuin;
  'k Zal mijn lier dan snaren,
En by 't klinken van mijn luit,
Galm ik u een loflied uit
  By uw feestaltaren. -
'k Zal een' krans van rozenblaân
Om mijn blonde lokken slaan,
  My ten dans begeven,
En dan met een lieve maagd,
Die my door heur schoon behaagt,
  In het ronde zweven. -

  VAN DEN BERGH.

De uitvoering van dit Boeksken is allerkeurigst. Een sneeuwwitte omslag prijkt met purperkleurige letteren door eenen fraaijen groenen rand omgeven. Een lief vignet en nette druk beantwoorden aan het uitwendige. Het Boeksken is verguld op sneê, en in een kokertje wèl bewaard. VAN BOEKEREN heeft er eer van.

Indien men een' *Anakreon* aan onze Schoonen durft aanbieden, dan is dit Boeksken het volkomen waardig. Hare sneeuwwitte vingertjes zullen het teedere omhulsel niet bezoedelen; de taal- en dichtkundige vlekjes, die wij hebben aangewezen, zullen zij gemakkelijk over het hoofd zien.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Zeeplanten of Voorlezingen uit het Noorden. Te Sneek, bij F. Holtkamp, 1837.

Dat op de dorre zeekusten niet alle vegetatie ophoudt, maar hier en daar nog enkele scheuten en sprieten wassen, wie zou daarvoor de vriendelijke Natuur niet willen danken? wie de schrale uitspruitsels van een' barren grond met een oog van onvoorwaardelijke afkeuring aanzien? wie ze meêdoogenloos met den voet vertreden?

Maar als nu een uwer vrienden, op een eiland wonende, eene handvol helm en wier voor u plukte en u dat onder het bezwaar van een drukkend port, alsof het zeldzame planten waren, als een geschenk toezond, wat zoudt gij er mede aanvangen?

Zoudt gij ze in uw' tuin overplanten? of er uw' schoorsteenmantel mede versieren? Gij zoudt ze in een' hoek laten verwelken. Maar uw vriend, die ze u uit overgroote vooringenomenheid met zijn eiland had toegezonden, hoe zoudt ge u omtrent hem gedragen? Gij zoudt hem voor zijn' goeden wil dank zeggen; maar hem tevens verzoeken, dat hij u verder van zulke geschenken verschoone, zoo lang uw milder grond leliën en rozen draagt.

Val mij niet over het leelijke en onverdragelijke van dezen stijl aan. Deze voor u onverstaanbare taal is het niet voor hem, aan wien zij gerigt is. Hoe beter dan zóó te spreken met den Schrijver der Voorlezingen in de vergaderingen der Maatschappij: *tot Nut van 't Algemeen*, op *West-Terschelling*, die zich noemt INSULANUS, Aankweeker der ZEEPLANTEN *uit het* NOORDEN? *Ex ungue leonem*.

Schilderijën zonder lijsten. Schetsen en beelden van J.J. Engel, J. Mözer, Körner, Miltitz *enz., verzameld door* H. van der Sprong *Te Amsterdam, bij* J.M.E. Meijer, 1837.

Goede schilderijen behoeven geene sierlijke lijsten, zegt de vertolker, en dit is even waar, als dat er schilderijen bestaan, die geenerlei soort van lijsten waardig zijn. Ongelukkig voor den Uitgever behooren die, welke de Heer VAN DER SPRONG ons hier levert, tot de laatste klasse. Het zijn toch bijna alle onvoltooide

schetsen en losse omtrekken, zoo als menig Schilder er in zijn *Schetsboek* heeft, die bestemd en geschikt zijn, om later, meer uitgewerkt, tot stoffaadje van grooter tafereelen te worden gebezigd, maar welke geen waar kunstenaar ooit voor het publiek zoude willen ten toon stellen, al waren zij tien malen genialer dan deze - spaar ons het woord. Wij hebben ons den verdrietigen arbeid getroost, wat de Heer VAN DER SPRONG *Schilderijen zonder lijsten* gelieft te noemen, stuk voor stuk te bezigtigen; het had iets van eene kunstbeschouwing, door liefhebbers zonder kennis opgedrongen. Zie hier wat wij zagen:

A. *Ligtzinnigheid*. Een stuk, dat het eerste vereischte in alle kunstwerken mist: waarheid.

B. *De Spinkamer*. Eene situatie, die ge honderd malen gezien hebt, maar die hier slecht gekleurd is, en geest noch leven verraadt.

C. *Toni*. Onvoltooide omtrekken zonder schaduw.

D. *Het Krankzinnigenhuis*, een *hors d'oeuvre*.

E. TOBIAS WIT. Een schetsje voor een Kinderboekje geschikt.

F. *De Man van Ross*. Een weinig beteekenend portret.

G. *De Droom van* GALILEI, *Troon en Schepter, Zedelijke voordeelen van rampen en tegenspoed*. Deze kunnen niet eens voor ruwe schetsen van *Stil-levens* doorgaan.

H. *De koperen Schat*. Eene niet onaardige groep uit het dagelijksch leven, die echter bij fikscher en juister omtrekken veel konde winnen.

I. *Geld*. Onzamenhangende penseelstreken, die veel van uitroepingsteekens hebben.

K. *De Indiaansche Moeder*. Een tafereeltje van Spaansche wreedheid in *Zuid-Amerika*, door anderen uitvoeriger en beter geschetst.

L. *De Vader, liefdebode*. Zonder doel aangelegd en met beelden, die buiten hun karakter schijnen, gestoffeerd.

M. *De worp om het leven*. Voorstelling van eene duëlgeschiedenis, die niet meer met den geest des tijds strookt.

N. *De Christen en de Turk*. Een printje uit eene bekeeringsgeschiedenis.

O. *Drie jaren of het geheim*. Een beproevingstafereel in den smaak van de minste van LAFONTAINE.

P. *Engelberta of Adeltrots*. Eene schets, die in 1795 misschien de oogen van het publiek zou kunnen hebben tot zich trekken; doch die men, Gode zij dank! thans voor eene afdwaling van het vernuft des Schilders houden moet.

R. *Een theologisch Fragment*. Ja, wel een fragment!

De man, die zich met het inlijsten dezer stukken belast heeft, toont, behalve door de keuze zelve, door de wijze der vertaling, - want hier zou de leenspreuk tot onzin leiden, - dat hij voor eene taak van dezen aard niet berekend is: want *dichterlijksche-waarde*

(bl. 70), *respice linem* (bl. 116), *Korsaren* voor *Zeeroovers* (bl. 169), *doctrinaal* voor *doctoraal-geweten* (bl. 244), *Contraversiën* voor *Controversiën* (bl. 261) enz., enz., enz., zijn uitdrukkingen, welke iets van de penseelstreken hebben van kladschilders en broddelaars.

***Zee- en Landreizen van Kapitein* Basil Hall, *voor Nederlandsche lezers vertolkt, door* J. Olivier, Jz. *Twee Deelen. Amsterdam*. Gebroeders Diederichs, 1837.**

Den Vertaler is de eer te beurt gevallen, deze vertolking der Zee- en Landreizen van den verdienstelijken Britschen Kapitein BASIL HALL te mogen opdragen aan Zijne Koninklijke Hoogheid WILLEM FREDERIK HENDRIK, Prins der *Nederlanden*, Adelborst der Eerste Klasse bij de Nederlandsche Marine enz., enz., enz.

Zoowel deze vergunning als de naam van den Schrijver boezemden ons gunstige verwachtingen van dit Werk in; wij smaken het zeldzaam genoegen te mogen getuigen, dat deze ditmaal bij de lezing niet slechts niet te leur gesteld, maar zelfs overtroffen werden.

Schoon bovenstaande titel aanleiding geeft tot het denkbeeld, dat de Lezer hier eene geregelde beschrijving vinden zal der reizen door den Schrijver ter zee en te land afgelegd, is dit echter het geval niet. Hetgeen hier medegedeeld wordt, zijn nagenoeg op zich zelve staande reisontmoetingen en opmerkingen, - teregtwijzingen en raadgevingen, - hoofdzakelijk ten dienste van jonge zeelieden.

Betreffende de reisontmoetingen betuigt de oorspronkelijke Schr. ons, dat zij op loutere waarheid steunen. Wij erkennen gaarne, dat de opmerkingen gegrond, - de teregtwijzingen belangrijk - de raadgevingen behartigenswaardig zijn.

De *Gids* wijst elken jeugdigen Zee-Officier tot deze Zee- en Landreizen, wèl verzekerd, dat hij er een aangenaam en nuttig Leesen Leerboek in vinden kan, tot verdere vorming voor zijne belangrijke betrekking. Met uitzondering van een enkel Hoofdstuk, (b.v. in Deel I, *Over de Passaatwinden.* enz.) leveren zij ook eene geschikte lectuur op voor elk ander, om hem goeden koers te doen bepalen en houden op zijne levensreis, en hier en daar wat zeemanschap te gebruiken.

De Vertaler heeft zich moeite gegeven ‘aan het oorspronkelijke Werk eene Nederlandsche gedaante te geven.’ Het geheel is daardoor, naar het ons voorkomt, Engelsch-Hollandsch geworden, of liever, Kapitein BASIL HALL vaart daardoor nu eens onder Engelsche, dan weder onder Nederlandsche vlag.

Over het geheel is er in de vertaling gezorgd voor eenen goeden stijl. Door de hinderlijke woorden: *nooit ofte nimmer* en *ooit of immer*, schoon zij herhaalde malen gebezigd zijn, halen wij toegeeflijk de pen, en, om kort te zijn, houden wij ons niet bezig

met aan te wijzen, wat nog op de lijst der *Errata* voor het 1e Deel, en op die der *Drukfeilen* voor het IIe Deel behoort geplaatst te worden.

Een fraai titelvignet, vóór dit Werk geplaatst, pleit voor de talenten van OOSTERHUIS en van SENUS.

Trekken uit het leven van Doorluchtige Vrouwen. Vrij naar het Hoogduitsch. Te 's Gravenhage bij A. Kloots 1838.

Een viertal verhalen, ANNA MUSEN, CONSTANTIA DE CEZELLI, WISIGARDA, *Koningin van Austrazië* en Donna ULRIKA, *Koningin van Spanje* betreffende, vullen dit Boekdeel van nog geen vijftien bladen druks. Indien het vloeijender in onze taal was overgebragt, zoude het op den naam van een nuttig leesboek aanspraak mogen maken. Als eene bijdrage tot de Geschiedenis der genoemde personen, beveelt het zich door belangrijke levensbijzonderheden, welke alle kenmerken van echtheid dragen, aan. Inzonderheid geldt dit omtrent ANNA MUSEN, de edele dochter van eenen door magtige vijanden vervolgden ambtenaar van PETER *de Groote*, welker zeldzame moed niet alleen haren vader in zijne betrekkingen deed herstellen, maar zóó verre ging, dat zij met levensgevaar de hand des Keizers versmaadde, en zich door eene geheime en stoute vlugt aan de eere onttrok van Czarinne van *Rusland* te worden. Het is een uittreksel uit een Dagboek, door haren broeder nagelaten. Helaas! waarom vertrouwde de Uitgever dit Boek, dat menigen Roman verdiende te verdringen, niet aan eene bekwamer hand toe?

De Boertige Zangster. Nieuwe verzameling van Dichtstukjes, door J. van Oosterwijk Bruyn. *Met platen. Te Amsterdam, bij* G.J.A. Beijerinck.

Wij schatten ons zoo gelukkig, eindelijk eens weder een' bescheiden' Schrijver, een' bescheiden' Dichter te ontmoeten, dat wij den man niet genoeg te prijzen weten. Bovendien twijfelen wij, of het nette Boeksken lof noodig hebbe; het is, zoo wij ons niet bedriegen, in aller handen. De uitvoering is allerkeurigst, en zoo de Heer V. OOSTERWIJK BRUIJN nederig genoeg is om te erkennen, dat er niet altijd *luim* in zijne aardige versjes gevonden wordt, zal hij dankbaar genoeg zijn, om aan de teekenaars zijner plaatjes, den HH. COUTTEAU en KAISER, de verdienste toe te kennen, dat zij hier en dáár echte luim in hunne plaatjes hebben aan den dag gelegd. Zoo wij ruimte hadden schreven wij gaarne het vers: *bij het sloopen van de Haarlemmerpoort*, uit, dat wij niet aarzelen in dit *genre* voortreffelijk te noemen.

H.

> Billyck moet men prijzen
> Die hier wijst en zich laet wijzen
>
> VONDEL.

Boekbeoordeelingen.

Specimen Theologicum de Cyrilli Hierosolymitani Catechesibus, quod - praeside *A. des Amorie van der Hoeven* - ad publicam disceptationem proponit *Janus Jacobus van Vollenhoven*, in Sem. Rem. S.S. Theol. Stud.

Amst. C.A. Spin, 1837. 8° maj. 149 pagg.

Er is een tijd geweest, dat men de Hollandsche geleerdheid en wetenschappelijkheid geheel verloren waande, zoodat, wanneer men eenig punt van wetenschap grondig wilde bestuderen, men zich bij andere volken, voornamelijk bij de Duitschers, vervoegde. Die tijd is er gelukkig *geweest;* en wij mogen ons daarover verheugen, niet slechts om des Vaderlands, maar meer nog om der Wetenschappen wille. Want het Hollandsch karakter is voorzigtig en langzaam; en blijft het daarom wel eens achter, waar het voortgaan moest, het vervalt toch ook niet zoo gemakkelijk in het tegenovergestelde kwaad van roekeloos zich op onbekende banen te wagen. Hoe veel voordeel deze Hollandsche grondigheid reeds aan de wetenschappen heeft aangebragt, is algemeen bekend, en het is niet te berekenen, hoe veel zij, zóó voortgaande, nog aanbrengen zal.

Men vergeve mij deze duizendmaal herhaalde gedachte! Zij kwam mij onwillekeurig voor den geest bij het lezen van bovenstaande verhandeling. Inderdaad, zij mag weder een bewijs heeten van Hollandsche vlijt en naauwkeurigheid; wij moeten den jeugdigen Schrijver voor deze zijne eerstelingen onze opregte gelukwensching toebrengen. Wij vinden hier alles uit het gegevene ontleend, geene gissingen naar het mogelijke diepzinnig aangeprezen, en in betwiste Godgeleerde punten eene voorzigtige onpartijdigheid aan den dag gelegd, die, door den behoorlijken ijver verlevendigd, noodzakelijk tot waarheid leiden moet.

De Heer VAN VOLLENHOVEN, Student aan het Remonstrantsch Seminarium te *Amsterdam*, was verpligt, bij het einde van zijnen voorbereidenden studietijd, een Latijnsch opstel aan HH. Curatoren van dat Seminarium in te leveren. Hij koos tot onderwerp een stuk uit de Patristiek, de *Catecheses van* CYRILLUS *van Jerusa-*

lem. Zijne verhandeling beviel den Curatoren zóó wèl, dat zij hem tot het laten drukken en, als bij eene Academische promotie, tot het met bijgevoegde *theses* openlijk verdedigen dier verhandeling aanspoorden. Zijn waardige Leermeester, de Hoogleeraar VAN DER HOEVEN, moedigde hem daartoe niet minder aan; en ziedaar de aanleidende oorzaak van het in druk verschijnen des vóór ons liggenden Werks.

De *Catecheses* van CYRILLUS zijn een voortbrengsel uit de vierde eeuw des Christendoms, ontstaan gedurende den geduchten strijd over woorden om onbekende zaken uit te drukken, gedurende de *Ariaansche* en *Semi-Ariaansche* twisten. Het zijn eene soort van Katechismus-preken, met een' tekst uit den Bijbel als motto boven aan, en behandelen achtereenvolgende de leerstukken, vervat in het *Symbolum Hierosolymitanum*, welks volgorde met die van het *Symbolum Apostolicum* en het *Nicaenum* overeenkomt. Men vindt hier dus eene soort van zamenhangend stelsel van Godgeleerdheid, meest in eenen didaktischen stijl met praktikale aanmerkingen, zelden in hoogen oratorischen toon voorgedragen. De denkwijze, die er in heerscht, komt het naast aan de *Semi-Ariaansche*, schoon CYRILLUS naderhand tot de *Catholische* partij overging, en daaraan waarschijnlijk zijne verheffing tot Heilige der Kerk te danken had. CYRILLUS, als Bisschop van *Jeruzalem*, sprak ze, voor het grootste gedeelte *ex tempore*, ten dienste zijner leerlingen uit en deelde ze naderhand aan het publiek mede. Want in dien tijd was het gebruikelijk, dat de leerlingen, vóór zij om Paschen door den doop tot de mysteriën der H. Kerk werden ingewijd, de laatste voorbereiding daartoe in het mondelijk onderwijs van een' Bisschop of Opziener der gemeente gedurende de *quadragesima* ontvingen. En ook na den doop werd het onderwijs voortgezet, opdat de jonge Christenen (*οί νεοφωτίστοι*) de instellingen der H. Kerk en derzelver zin volkomen leerden kennen.

Men ziet, waarom eene naauwkeurige beschouwing van dit overblijfsel uit de oude Kerk, als monographie voor de Kerkgeschiedenis, altijd van veel belang is, om 1°) de gebruiken, plegtigheden en geheel den uiterlijken toestand der Kerk; 2°) de predikwijze, de uitlegging der H. Schrift en de behandeling der *dogmata*, en 3°) den Christelijken zin en de beginselen van het Christelijk leven van dien tijd nader te leeren kennen. In dit driedubbel belang der wetenschap heeft de Heer VAN VOLLENHOVEN gewigtige nasporingen gedaan en ons deze, verrijkt met eenige zijner eigene opmerkingen, in zijn *Specimen* medegedeeld. Wij zullen kortelijk een verslag van het geleerde stuk mededeelen en daarbij onze aanmerkingen, die zich hoofdzakelijk tot den wetenschappelijken vorm van het Werk bepalen, voegen.

In de 32 pagina's groote *Introductio* behandelt de Schr. eerst den toestand der Christelijke Kerk ten tijde van CYRILLUS en voorts het leven, de lotgevallen, het karakter en de schriften des Kerkvaders. De schets van den toestand der Kerk vermeldt zeer kort de uitbreiding van het Christendom, het ingeslopen onderscheid tusschen *Clerici* en *Laïci* en de *Ariaansche* en *Semi-Ariaansche* twisten. Wij missen hier echter dien wijsgeerigen blik in de geschiedenis, welke algemeen bekende of weinig belangrijke dingen ter loops opmerkt, maar ijverig den geest der tijden naspoort en den lezer reeds dadelijk doet vermoeden, wat hij van een geschrift uit zoodanigen tijd verwachten moet. Sommige grove buitensporigheden van CYRILLUS in de allegorische interpretatie en zijne bijgeloovige denkbeelden omtrent de kerkelijke instellingen zouden ons dan niet onaangenaam verrassen, maar als eigenaardige voortbrengselen eener uitgeputte classische beschaving voorkomen, in wier uitgemergelden bodem toch nog het zaad des eeuwigen Evangelies wortel vatte. De kritische behandeling van het leven van CYRILLUS is naauwkeurig, schijnt wel juist en steekt glansrijk af bij de magere § 4, *de* CYRILLI *indole et meritis*. Inderdaad, schoon wij het den S. toestemmen, dat eene karakterschets des Kerkvaders, om de schaarschheid der levensberigten, uiterst moeijelijk is, zoo zouden wij toch liever gezwegen, dan zoo flaauw over een' door de Kerk erkenden Heilige en een' gewaardeerden Kerkvader gesproken hebben. Wij begrijpen niet, hoe de Schrijver, wiens oordeel over CYRILLUS gunstiger is, dan het onze, hier niet de tot dit onderwerp behoorende uitdrukkingen en plaatsen, welke nu door de geheele verhandeling verspreid zijn, verzameld heeft. Zoo zouden b.v. in Pars I, de fraaije § 26, van Cap. III zijnde, eene algemeene conclusie uit de beschouwing van de *Catecheses*, benevens het geheele Cap. IV, *de* CYRILLI *dicendi genere* en Cap. V, *de* CYRILLO *S. Scripturae interprete;* in Pars II, Cap. I, *de religionis doctrinae fundamento ac fonte secundum* CYRILLUM en de *Conclusio* aan het slot der verhandeling voor een groot deel hier behoord hebben. Het is toch geene karakterschets, eenige *enkele* deugden of gebreken in iemand aan te wijzen, maar zijn geheel inwendig leven, zijn aanleg en de doorgaande strekking des gemoeds (die, hoe grooter een karakter is, zich zoo veel te meer gelijk blijft) in al zijne onderscheidene uitwendige betrekkingen na te gaan en aan anderen te ontdekken. En tot eene zoodanige karakterschets van CYRILLUS zoude het niet aan stof ontbroken hebben. Gaarne zouden wij b.v. ook nog iets *de* CYRILLI *ratiocinandi genere* gehad hebben, terwijl de hoogstwaarschijnlijke verbetering der zeden te *Jeruzalem*, na de terugkomst van den verbannen' Bisschop, (zie CYRILLI Opp. ed. TOUTTÉE, Par. 1720. *Diss.* I, Cap. 14, § 77) eene

fraaije bijdrage tot den Christelijken ijver des Kerkvaders zoude geweest zijn. Eene soortgelijke, zoo veel mogelijk volledige, karakterschets, vóóraan geplaatst, zoude ons met den Kerkvader zóó bekend gemaakt hebben, dat wij bij de lezing der *Catecheses* zelve, of van des Schrijvers uittrekselen daaruit, ons reeds op het regte standpunt bevonden, van waar wij het Werk het beste konden inzien. De Schr. noemt na zijne karakterschets van CYRILLUS ook de verschillende uitgaven zijner Werken op. Hierbij is echter de Venetiaansche druk der uitgave van TOUTTÉE in 1760 vergeten.

Pars I handelt in vijf hoofdstukken over de *Catecheses* in het algemeen. Cap. I wordt het *aantal* en de *verdeeling* der *Catecheses* opgegeven en de *echtheid* en *volledigheid* van het Werk tegen vele aanvallen van oudere Protestanten met den geleerden en ijverigen TOUTTÉE onpartijdig verdedigd. Cap. II over het *doel*, waartoe, den *tijd*, wanneer en de *plaats*, waar[1] CYRILLUS zijne *Catecheses* heeft uitgesproken, is meest een uittreksel uit het IVe en Ve Cap. van de IIe inleidende *Dissert.* van TOUTTÉE, en bewijst onder anderen met dezen, dat de *βαπτιζόμενοι* en *φωτιζόμενσι* (twee uitdrukkingen voor dezelfde personen) *volwassene* leerlingen beteekenen, die om Paschen door den doop tot de gemeenschap der Heiligen werden toegelaten. Voorts wordt gezegd, dat de *strekking* (*finis*) van het Werk half didactisch, half polemisch is, enz. Cap. III geeft ons *den inhoud* op en den *vorm* van alle *Catecheses*, één voor één, hier en daar met des Schrijvers aanmerkingen er tusschen. Wij vinden hier vele schoone plaatsen uit CYRILLUS, maar ook vele dwaasheden medegedeeld, en bij het lezen derzelve kwam onwillekeurig de gedachte bij ons op, of niet een jong geleerde met meer vrucht voor zich zelven zijne krachten in edeler worstelperk beproeven zoude. Wij ontkennen niet, dat eene monographie van dezen aard, vooral wanneer zij grondig en naauwkeurig wordt uitgewerkt, ook voor den Schrijver zelven nuttig is; maar toch komt het ons voor, dat meesttijds de studie der Kerkvaders, enkelen uitgezonderd, indien men enkel het religieus belang in het oog houdt, de moeite, die men waarlijk in niet geringe mate op hunne Werken besteden moet, te karig beloont. Wel is waar, men kan in CYRILLUS geen' ijver voor de zaak van wat hij Christendom oordeelde, en soms geene heldere begrippen, geen vuur van welsprekendheid, geene edele gevoelens miskennen; maar vindt men die niet overal door de geheele Christenkerk heen? En bij CYRILLUS, hoe dikwijls stoot niet ons gezond oordeel zich aan de allegorische verklaringen, de phantastische inkleedingen, de grillig

(1) In de Kerk der *H. Opstanding*, op de plaats van J E Z U S graf en in de onmiddellijke nabijheid van den kruisberg *Golgotha!* CYRILLUS maakt van deze indrukmakende gelegenheid dikwijls een gepast gebruik. V. VOLL. *p.* 51, 52.

gezochte beelden, die soms al het goede, dat een echt Christelijk denkbeeld bevat, verduisteren? Hoe dikwijls ergeren wij ons aan zijne harde uitdrukkingen jegens andersdenkenden[1]? Maar - dit hangt van elks persoonlijken smaak af, en het is wel te prijzen, dat men die Ouden, die in onzen tijd ligt gevaar loopen van in hunne folio-graven te verrotten, eens uit de kast haalt. Echter benijden wij den Heer VAN VOLLENHOVEN het genot niet, dat hij bij het lezen en excerperen van zijnen CYRILLUS gesmaakt heeft. Cap. III, *de* CYRILLI *dicendi genere* is zeer aardig, de voorbeelden zijn goed gekozen en de behandeling toont de school, waarin de Schr. is gevormd. Wij hadden echter gaarne ook eene proeve van het ernstige en Christelijke karakter van des Kerkvaders welsprekendheid gehad, daar de algemeene proeven van *taal, stijl, keus van beelden*, enz. ons bij de beschouwing eens *Christelijken* predikers niet voldoende zijn. Eene oratorische passage over een rein Christelijk onderwerp, b.v. over de bekeering (Cat. 2 *init.*), het geloof (Cat. 5, N°. 2, 3), de toekomst van CHRISTUS (Cat. 15, N°. 3), enz. zoude hier wel te pas gekomen zijn, en ons een' blik hebben doen slaan in het gemoed des redenaars, de bron aller welsprekendheid. Men begrijpt nu wel, waarom wij bij dit Cap. de karakterschets van CYRILLUS wilden gehad hebben. Hetzelfde geldt van Cap. V, *de* CYRILLO *S. Scripturae interprete* (waar men buitendien eene korte schets van den toenmaligen toestand der uitlegkunde in de Alexandrijnsche en Antiocheensche scholen ongaarne mist.) Ik beken, de § *de* CYRILLI *indole et meritis* zoude vrij wat meer plaats ingenomen hebben; maar het is toch ook in het belang des Schrijvers, om daar *veel* van te zeggen.

Omtrent *Pars* II, *de Religionis Christianae doctrina, qualem in Catechesibus* CYRILLUS *tradiderit*, dat in zeven hoofdstukken, naar de volgorde der dogmata in onze hedendaagsche Dogmatieken, (Cap. I, *de religionis doctrinae fundamento ac fonte secundum* CYRILLUM [*Prolegomena*]. II, *Theologia*. III, *Angelologia et Daemonologia*. IV, *Anthropologia*. V, *Christologia*. VI, *Soteriologia*. VII, *Eschatologia*), wordt afgehandeld, veroorlove ons de geleerde S. geheel in meening van hem te verschillen[2].

(1) V. VOLI. p. 88: 'Infideles et haereticos acerrime saepe aggreditur; sed polemica inde magis quam pia ejus fit oratio; amor Christianus interdum desiderari nobis videtur.'

(2) V. VOLL. Pars II, *Praemonenda*, p. 100: 'Non autem eundem, quem CYRILLUS secutus est, i.e. ad normam Symboli Hierosolymitani, ordinem servandum judicavi; praesertim quum alia dogmata plurimis diversarum Catechesium locis explicet illustretque, alia non singulis Catechesibus, sed veluti obiter referat.' Alsof de behandeling van het meest uitkomende dogma in eene *Catechesis* eene vergelijking met andere *Catecheses* buiten sloot.

De *religionis Christianae doctrina* van CYRILLUS leert men toch niet kennen uit eene stilzwijgende vergelijking van zijne gezegden met onze hedendaagsche dogmatiek, maar uit het opsporen, ontwikkelen en weder verbinden zijner voornaamste Christelijke denkbeelden, die, naar *zijne eigene meening*, ook de voornaamste zijn, en daarom het uitvoerigste, duidelijkste, krachtigste enz. behandeld worden. Aan dit beginsel van uitlegkunde getrouw, zouden wij de volgorde der dogmata in de dogmatiek van CYRILLUS naar zijne eigene volgorde (die van het *Symb. Hieros*) rangschikken, zoo als hij die zelf eenigermate in de 4e Cat. opgeeft(1), en te meer, omdat hij ze met gronden aanprijst(2). Des gevorderd, zou men wel in noten of bijlagen kunnen aanwijzen, hoe zich de Dogmatiek van CYRILLUS bij de onze aansloot; maar eene zoodanige vergelijking behoort toch niet tot het essentiëele der Verhandeling. Het gevolg zoude worden, dat men inzag, dat de gansche Pars II reeds in Pars I, Cap. III, *de singularum Catechesium argumento et forma* opgesloten was en men zoude niets meer behoeven te doen, dan de Schr. reeds aldaar gedaan heeft, behalve alleen het zuiver dogmatische element der *Catecheses* wat sterker te doen uitkomen. Had de S. dit bedacht, dan zou hij waarschijnlijk de *doctrina de Ecclesia* niet met een enkel woord (p. 138) hebben vermeld, welk dogma, schoon CYRILLUS zelf bekent er weinig, ja, te weinig van te zeggen(3), echter bij hem van het grootste aanbelang is, vooral wanneer men hiertoe brengt, wat men er toe brengen moet, de leer van de instellingen der Kerk en van de *fides Catholica* in tegenstelling van de *Haeretici*.

Voor het overige willen wij niet ontkennen, dat de Schr. uit zijn standpunt ziende, vlijtig en naauwkeurig ons over de Christelijke denkwijze van CYRILLUS inlicht en wij nu vrij wel weten, hoe eenige punten onzer Dogmatiek reeds door CYRILLUS behandeld zijn. Echter gelooven wij, dat de S., had hij consequent willen zijn, niet alleen eene Dogmatiek, maar ook eene Moraal of althans eene Asketiek uit CYRILLUS had moeten putten(4).

(1) CYR. Cat. 4, *de X dogmatibus* p. 51-70, V. VOLL. p. 62. I. *De Deo.* II. *De Christo.* III. *De generatione ex virgine.* IV. *De cruce et sepultura.* V. *De resurrectione et adscensione.* VI. *De futuro judicio.* VII. *De Spiritu Sancto.* VIII. *De animo.* IX. *De corpore.* X. *De resurrectione corporis.*

(2) CYR. *Procat.* p. 8, 9, V. VOLL. p. 37, not. 1.

(3) CYR. Cat. 18, N°. 22, p. 296.

(4) V. VOLL. p. 145: 'Egregie porro plerumque dogmatibus expositis argumentisque probatis, adhortationes injecit aut subjecit, quibus quamnam in nostram agendi rationem vim habeant illa placita, ostenderet; Theologiam dogmaticam ita cum Morali conjungens, ut utriusque necessitas atque nexus auditoribus constaret; licet nonnumquam animadversiones illae practicae aegre desiderentur.'

Vraagt men ons nu, wat ons oordeel over het stuk is, zoo kan het niet anders, dan zeer gunstig zijn, daar elke oorspronkelijke bijdrage tot bevordering der wetenschap, met vlijt en grondigheid afgewerkt, ons ten hoogste aangenaam zijn moet. Het is eene monographie, zoo als ze in ons Vaderland meer geleverd worden, wier nut voor de Kerkgeschiedenis ook buitenlanders erkennen[1], en hoedanige wij hopen, dat bijzonder de school van Prof. VAN DER HOEVEN ons nog meer verschaffen zal. Alleen meenen wij, dat, daar de S. genoeg blijken geeft van oorspronkelijkheid en zelfstandigheid, het vaak al te zeer navolgen van TOUTTÉE, dat wet eens woordelijk afschrijven wordt, bij den haastig oordeelende ligt de achting voor zijne studie benemen kan. Wij verlangen eens weder eenige vruchten zijner werkzaamheid in dit vak te zien, doch wenschen dan, dat hij een' dieperen, meer wijsgeerigen, meer Christelijken blik in de Geschiedenis en de karakters werpe. De geschiktheid daartoe ontbreekt hem voorzeker niet, zoo als blijkt uit verscheidene passages zijner Verhandeling; maar toch heeft al te zeer eene koude historische kritiek, eene dorre philologie en dogmatiek bij hem den boventoon.

G. April 1838.
K.

I. Blikken in het gebied der Geesten en Geestenzieners, door *Walter Scott*. Uit het Engelsch. Eerste Deel, met Platen. 243 bl. Amsterd. G.J.A. Beijerinck, 1836.

II. Verhandeling over de zonderlinge Uitwerkselen der Menschelijke Verbeeldingskracht, in acht Zamenspraken van de Familie Groenhoff, door *H. Timmer*, Predikant te Garnwerd. Te Groningen, bij J. Oomkens, 1837. 138 bladz., met nog 16 bladz. Aanmerkingen, kl. 8°.

1. Heldere blikken in een duister onderwerp door den beroemden Sir WALTER SCOTT geworpen, moeten den Nederlandschen Lezer welkom zijn, en daar onder ons het lezen der Engelsche taal niet zoo algemeen is, verdient de kundige Vertaler den dank van onze weetgierige landgenooten.

Met Platen. Deze Platen vinden wij in de Engelsche uitgave, althans in de tweede editie, *London* 1831, die wij bezitten, niet. Zij verraden eene bekwame hand en geest, zij zijn zeer goed uitgevoerd en dragen niet weinig bij tot veraangenaming der lectuur.

(1) Zie onder anderen K. HASE in zijne *Kirchengeschichte, für acad. Vorles.*, die onze Monographiën zeer wel kent en ze meest als *fontes secundarii* tot een bepaald punt aanbeveelt.

Het boek is niet geschreven voor geleerden, maar voor den beschaafden stand; het is eene verstaanbare en belangwekkende lectuur voor ieder. Men zal er duidelijke en natuurlijke verklaringen van wonderbaarlijke gebeurtenissen in vinden, getrouwe geschiedkundige vermelding van de dwaze bijgeloovigheden, met al de belagchelijke phantasiesprongen.

Dat de geestelijkheid in deze zaak niet altoos eene zeer eerwaardige rol speelt, begrijpt ieder, die met de zaak eenigzins bekend is en die weet, hoe veel bedrogs te allen tijde onder dien eerwaarden hoed verscholen was, hoe veel hatelijkheid onder dien mantel der liefde slecht werd verborgen[(1)]

Ieder, die dit Werk met aandacht leest, zal zich moeten verwonderen over de delicate wijze, waarop de Schrijver de teedere theologische punten weet te behandelen en een ieders gevoelen te eerbiedigen.

Alleen op het einde van dit Deel, bl. 217 en 218, komt eene kleine satyre voor, waaruit men, behalve de bekende kwaal der monniken, ook nog leeren kan, hoe het eene kwaad in de plaats van het andere kwam, de zaak dus slechts in vorm wisselde en men (toen althans) het eene bijgeloof uitroeide, om een ander, bijna even dwaas, bijgeloof in de plaats te brengen.

Toen in den ouden tijd, en aan de Britsche stranden,
Een Artur koning was, beroemd door alle landen,
  Toen werd men overal gestadiglijk ontmoet
  Van de Elfenkoningin en heuren fraaijen stoet.
Zij dansten lustig rond, in menig groene weide;
(Zoo dacht het volkje toen, gelijk ik onlangs zeide,)
  Doch 't was voor honderd jaar, dat alles is geschied.
  Nu zijn de Nimfjes weg, tot ieders groot verdriet!
Dit is het werk der gunst en krachtige gebeden,
Waaraan de bedelbroêrs nu hunnen tijd besteden,
  Als zij het gansche land en elken ruimen hof
  Doorkruisen, in getal veel grooter dan het stof,
Dat in een' straal der zon zoo dikwijls rond komt zweven
En in dien hellen glans al dwarlend schijnt te leven.
  Als zij met vroom gelaat, en deftig kerkgebaar,
  Bezweren elke schuur, tas, schaapskooi en melk-kaar
Of kamer, keuken, put, en hooggewelfde zalen,
Of stad en burg, kasteel, en torens, bergen, dalen.
  Dáár, waar men eertijds zag een' wandelenden Elf,
  Daar wandelt nu gerust de bedelmonnik zelf;
Zoowel in 't nachtlijk uur als morgenschemeringen,
Hoort men hem zacht een' psalm of wel de metten zingen;

(1) De uitvallen tegen de Godgeleerdheid en den Eerwaarden stand in deze beoordeeling voorkomende, laten wij voor rekening van den Recensent. In onzen tijd is het *esprit fort* spelen noch billijk, noch humaan.
De Redactie.

In bosch of kreupelhout, of waar men hem ook vindt,
Altijd is hij tot hulp en zegenen gezind;
Bij zijne bedelreis is hem staâg alles heilig,
Het eenzaam vrouwtje zelf is dan nog bij hem veilig;
Te voren was geen vrouw van den nachtdrukker vrij:
Thans, o! wat wonderwerk! die '*incubus*' is *Hij!* enz., enz.

Naar ons inzien kan deze satyre niet zoo zeer strekken, om de arme monniken te berispen, dat zij moeite hadden, om onnatuurlijke pligten op te volgen; veeleer meenen wij, dat het berispelijke en belagchelijke geheel moet komen op den maker en insteller van die onnatuurlijke pligten. Zij toch, die in hunnen onverstandigen heiligen ijver wetten maken, strijdig met de natuur, zijn strafbaar; maar niet de arme zondaar, wien deze onnatuurlijke wetten als godsdienstpligt zijn voorgeschreven.

Als het waar is, dat, gelijk WALTER SCOTT zeer te regt opmerkt, het gebrek aan natuurkennis en ware wijsbegeerte de lieden tot die ongerijmde heksen en tooverijen heeft gebragt, de oorzaak was van met de natuur strijdende menschenwetten van onzinnige vonnissen, en van belastering van braven en helderdenkenden, dat deze onkunde de hand leende aan vrome en aan onvrome bedriegers, dan verheugen wij ons nog meer over den voortgang, welke sedert in de natuurkennis is gemaakt.

Zonder twijfel zijn wij aan haar alléén veel verschuldigd.

WIER was Geneesheer en had als Geneesheer de Natuur leeren kennen, de menschen niet leeren verachten; sterk door de kennis der ware Goddelijke wetten, die in het boek der Natuur geschreven staan en die wel voor ieder openliggen, maar niet door ieder verstaan worden, wist WIER het hoofd te bieden aan de lasterzucht des hoogen en lagen gemeens, en de Goddelijke waarheden te doen zegepralen over de verzinsels der menschen.

De taak, die door WIER is begonnen, is nog niet afgewerkt. Het boek der natuur ligt nog altijd open; maar het handschrift van den wijzen Schepper wordt door het algemeen nog niet verstaan. Het is zonderling, dat men nog altijd verzuimt tot de bron zelve te gaan en den Schepper niet genoeg uit zijne werken leert kennen. Thans nog zou onzen moralisten een cursus van *physica, botanie, physiologie* enz., enz., buitengemeen dienstig zijn. En toch zullen verscheiden het mij buitengemeen kwalijk nemen, dat ik het zeg; maar, *opinionum commenta delet dies, naturae judicia confirmat*. Daarom, voorwaarts! De waarheid is een sterk schild.

WALTER SCOTT spreekt eerst over den oorsprong van het geloof aan geesten en beschouwt dan zeer juist de physieke bronnen in onderscheidene gevallen. Verder gaat hij historisch de ontwikkeling dezer denkbeelden bij verschillende volken in verschillende

landen bij Heidenen en Christenen na en verhaalt in het voorbijgaan menige belangwekkende gebeurtenis, menig belangwekkend verdichtsel.

Wij vinden in dit Deel zes hoofdstukken afgehandeld; de vier overige (er zijn er tien in het geheel) mogen wij in een volgend Deel verwachten.

De aanmerkingen van den Vertaler komen ons voor juist te zijn. Is de Vertaling op bl. 104 onderaan juist? zie bl. 80 boven aan van het oorspronkelijke: '*having formerly been an eyewitness of his ability;*' 'ten einde alzoo voor de eerstemaal ooggetuige te zijn van zijne bekwaamheid.'?

Wij verheugen ons, dat een Boek, hetwelk in *Nederland* nog zeer veel nut kan doen, voor onze gewone Lezers verstaanbaar gemaakt is. Moge het niet al te zeer door de zoutelooze geschriften van den dag worden verdrongen! De smaak van het ongeletterd publiek laat in dezen nog iets te wenschen over.

II. Van geheel anderen aard dan het Werk van Sir WALTER SCOTT *over Geesten en Geestenzieners*, is het Werkje van den Wel Eerw. Heer TIMMER. Dat van WALTER SCOTT is meer historisch en uitwendige verschijnselen betreffende; dat van den Wel-Eerw. Heer TIMMER is meer theoretisch, meer met bepaald doel geschreven, om de inwendige werking, welke bij alle verrigtingen der verbeelding plaats heeft, te ontleden en aan te toonen. In het Werk van WALTER SCOTT leeren de extravagante zotheden onzer in andere dingen meer respectabele voorouderen ons wijsheid. In het Boek van den Heer TIMMER zien wij den grond der dwalingen, zoowel van hen als van ons zelve, en deze wijze van behandeling kan ons nog meer nut aanbrengen. Want om dwalinge, voor te komen, is niets dienstiger, dan de grondoorzaak en aanleiding tot dezelve bloot te leggen.

Zamenspraken vinden wij moeijelijk te schrijven en lastig om te lezen. Daarenboven vinden wij de Familie GROENHOFF wat groen, d.i. wat stijf, gemaakt, onnatuurlijk, pedantachtig. Wij hadden hun wat meer van dien naïf eenvoudigen toon der dorpelingen toegewenscht, een' toon, die zoo dikwijls met het helderste verstand gepaard gaat. Als wij Wel-Eerw. Heeren over punten hooren spreken of zien schrijven, welke met de natuur der organische wezens in een naauw verband staan, dan is hun gebrek aan physiologische kennis ons altijd zeer in het oog vallend. De menschkunde van den Heer TIMMER, een Werk, dat overigens veel verdienste heeft, laboreert ook aan die kwaal. Zoo lang de Theologie meent te staan boven de Natuur, moet zij zich vergenoegen met *in 's blaue hinein* te speculeren; - maar als zij de Natuur gaat expliceren, moet zij eerst bij de Natuur ter schole gaan. En dan

breekt het hun op, als zij metaphysik eerder dan physik geleerd hebben. Wij hebben alle respect voor de *oeconomia ruralis*, waarin de theologanten collegie plagten te houden, maar zouden ons van physica en physiologie meer nuts voor hen beloven. Vooral indien zij, gelijk de Schrijver van dit Werkje, tot de denkende en werkende Godgeleerden behooren, voor welke de doctorhoed geene slaapmuts is geworden. Want het is toch buiten allen twijfel, dat iedere doctorhoed, en vooral de driekantige, geweldig narcotische eigenschappen moet hebben, *voir*, al de ingeslapene doctores, bij welke de digestie de éénig werkzame functie is gebleven. De geneeskundige stand lijdt ook geweldig aan die dommeligbeid, die echter met activiteit van armen en beenen zeer wel gepaard gaat, ja soms in de regte rede tot dezelve staat. Doch wij dwalen af.

De Familie GROENHOFF bestaat uit een' vader en drie volwassene kinderen, HEIN, ADOLF en WILHELMINA. De vader, GROENHOFF, heeft met zeer veel vrucht gelezen de door de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* bekroonde Verhandeling over de Verbeeldingskracht, en het kwam ons voor, dat hij, zoo in verdeeling van zijn onderwerp als in vermelding van voorbeelden, dezelve zeer doelmatig heeft gebruikt.

Intusschen laboreert vader GROENHOFF zeer aan beeldspraak, en dat is in deze onderwerpen niet geschikt, om de duidelijkheid en het helder inzigt in de zaak te bevorderen. Want men weet genoeg, hoe de gewone Lezer, die zoo moeijelijk abstracte denkbeelden volgen kan, zich bij iedere gelegenheid aan het beeld hecht, d.i. aan den vorm, waaronder de zaak is ingekleed, en zóó doende de zaak zelve geheel voorbij ziet.

Om van andere uitdrukkingen niet te gewagen; wat moet de Lezer wel denken, als hij het volgende leest: (zie bl. 16)

'GROENHOFF. Men noemt eene donkere voorstelling der uitwendige dingen een *beeld*, omdat hetzelve in de *schaduw van ons verstand* blijft staan. Maar zoo de indruk der aanschouwing dieper in onze zelfbewustheid daalt, en *door den vollen glans van ons verstand beschenen wordt*, dan klimt dit beeld tot een denkbeeld, waarvan wij eene gedurige bewustheid hebben, dat wij hetzelve bezitten. Het denkbeeld nu verkeert door middel van ons geheugen, in het *gebied* van onzen *wil*, waardoor wij hetzelve naar willekeur tot onze bewustheid terug roepen; maar het beeld ligt, doordien het verstand hetzelve niet heeft opgenomen, buiten het *gebied* van *onzen wil* en kan daarom niet willekeurig terug geroepen worden.' ADOLF begrijpt het; maar als ADOLF niet de zoon van vader GROENHOFF was, dan zou hij het zeker niet begrepen hebben.

Voor het overige kunnen wij niet anders, dan ons verheugen,

dat er Godgeleerden in ons Land zijn, die zich met zulke onderwerpen willen bezig houden, en die zeggen (zie bl. 50): ‘zoo is kennis en ervaring het middel onder de menschen geworden om hunne dwalingen in te zien, en hoe meer zij de natuur leeren kennen, en haren gang nagaan, des te meer zullen de misleiding en het bedrog verdwijnen.’

De eerste zamenspraak handelt over het onderscheid der uit- en inwendige gewaarwordingen van de menschelijke ziel. Hier zouden *wij* liever van het *ligchaam* spreken, want zoo als het hier staat, zou men aan de ziel een uit- en een inwendig deel toeschrijven, terwijl *wij* nimmer een' buiten- en binnenkant aan de ziel gevonden hebben.

Als in de tweede Zamenspraak, over de scheppende verbeeldingskracht en hare manier van werking, het voorbeeld van NEWTON, op bl. 29, juist gekozen is en als dáár geene verwarring van denkbeelden plaats heeft, dan is Rec. zeer in de war. Dat men door de schepping der verbeeldingskracht geene schepping van stoffelijke en met leven bezielde wezens verstaat, is bijna te onnoozel om te zeggen. En het spreekt toch wel van zelf, dat de ontdekking der zwaartekracht door NEWTON geen werk der scheppende verbeelding was, maar veeleer het gevolg eener lange reeks van overdenkingen, proeven en berekeningen, waartoe de vermaarde vallende appel eene toevallige *aanleiding* was. Even onjuist wordt hier van COLUMBUS gewag gemaakt: tot zijne ontdekking toch was veel meer berekening en waarneming noodig, dan wel verbeeldingskracht. En dat hij het land niet schiep, zal toch aan den domsten domoor niet behoeven gezegd te worden (zie bl. 30).

Doch als wij wilden voortgaan met in deze bijzonderheden te treden, zou er nog meer te zeggen vallen.

De derde Zamenspraak handelt over het onderscheid tusschen zinbedrog en misleiding van het verstand, het had moeten zijn ‘misleiding *door* het verstand.’ Want zinbedrog en misleiding van het verstand gaan zamen. Er had duidelijkheidshalve moeten staan: *over het onderscheid tusschen bedrog door de zintuigen en bedrog door het verstand*. In een Werk, als dit, komt alles op duidelijkheid en kortheid aan, zonder eenige beeldspraak, en daaraan moet de vorm geheel worden opgeofferd. Wat doet hier op bl. 46 toch het voorbeeld van de zwaluw, die, door de kerk vliegende, de aandacht afleidde en vervulde met de voorstelling, dat die zwaluw wel op het hoofd van den Predikant kon gaan zitten? Was dat hier bedrog of verstandsbedrog? immers geen van beiden; dus behoort dat voorbeeld hier niet. En behalve dat, Rec. zou hem eerder op het hoofd van een' slapenden toehoorder, dan op dat van den galmenden en gesticulerenden Predikant gewacht hebben.

Vierde Zamenspraak: *over de gewone uitwerkselen der verbeeldingskracht op ons hart en verstand*. Vader GROENHOFF zegt hier, op bl. 51, ‘daar elke begeerte door gewaarwordingen moet ontstaan en de verbeeldingskracht zoowel als onze zinnen gewaarwordingen wekt, zoo moet volgen, dat de neigingen en hartstogten, die door gedurig teruggekeerde begeerten worden gewekt, ook uit de verbeeldingskracht haren oorsprong ontvangen.’ Wij daarentegen zeggen: ‘onze gewaarwordingen ontstaan door uit- of inwendige indrukken; die gewaarwordingen worden door onze verbeeldingskracht in beelden voorgesteld, en deze voorstelling is indifferent, attractif of repulsif; matig zijnde, neiging; sterk zijnde, begeerte, hartstogt.’

Het voorbeeld op bl. 52 zou men kunnen omkeeren en over het geheel is het meer waarschijnlijk, dat de droom van IBN AMROU uit zijne heerschzucht, dan dat zijne heerschzucht uit zijn' droom zou voortgekomen zijn. Intusschen is de opmerking waar, dat 's mans heerschzucht, die waarschijnlijk oorzaak van zijn' droom was, ook weder versterkt werd, door dat die man, zoo het schijnt bijgeloovig, een voorspellend gewigt aan droomen in het algemeen toekende.

Vijfde Zamenspraak: *over de buitengewone uitwerkselen eener onwillekeurige verbeeldingskracht*. Op bl. 77 neemt de Schrijver met FICHTE aan, dat onze verbeeldingskracht de grond van alle godsdienst is. Het verwondert ons, door een' Godgeleerde deze stelling te zien goedkeuren. *Grond* zal hier toch wel eerst *oorzaak, beginsel* beteekenen moeten, en dan noemt Rec. de *grond* van alle godsdienst het aesthetisch gevoel, het gevoel voor het goede, ware en schoone, en dan noemt Rec. de verbeeldingskracht het *middel, waardoor* wij ons verheffen of zoeken te verheffen tot het oneindige, boven het aardsche. De Pietisten nu, van welke hier sprake is, hebben den grond der godsdienst en het middel, waardoor zij die beoefenen. Maar zij hebben den teugel niet, zij zijn als een vaartuig zonder roer, zij missen het verstand, dat voor afwegen en zotte ongerijmdheden behoedt.

Zesde Zamenspraak: *over eenige zonderlinge uitwerksels der verbeeldingskracht, vereenigd met de hartstogten van hoop, vrees, medelijden*, enz.

Zevende Zamenspraak: *Zonderlinge verschijnselen, door de kracht der verbeelding ontstaan, niet alleen bij menschen in den zieken-, maar ook thans in den gezonden staat*. Het onderscheid, dat de Schrijver tusschen verschijnselen en uitwerkselen maakt, komt ons voor niet bij te dragen tot de duidelijkheid en niet gegrond te zijn in den aard en het wezen der zaak. Wat aangaat de *verschijningen*, waarvan in het laatst van dit hoofdstuk gewag ge-

maakt wordt (wij stellen verschijnselen, symptomen, effecten niet gelijk met verschijningen, visioenen, *spectra*), het is moeijelijk daaromtrent zich zoo gedecideerd te verklaren als de Schrijver doet. Men vergelijke hierover een interessant Werkje: *Belangrijke verschijnselen van het Zieleleven*, Deventer, DE LANGE, 1836, dat tot motto voert: *Der Aberglauben ist ein Schatten den Warheit auf das Leben warf!* Laat ons, na ons met den inhoud van dit Werkje en andere te hebben bekend gemaakt, over dit motto eens eenige uren nadenken. Het is moeijelijk op dit punt de grens tusschen waarheid en dwaling te vinden. Wij beproeven dat een andermaal.

Nu volgt de achtste Zamenspraak, welke bevat: *voorbeelden van misleiding en bedrog door de verbeelding van geleerde en schrandere mannen*, einde. Zal ooit bijgeloof, vooroordeel, verbeeldingswerk, namelijk buitensporig en ongerijmd verbeeldingswerk van de aarde onder de menschen worden verdreven? Wij gelooven het niet. Phantasie is het spel van den geest, het zijn de ongeregelde luchtsprongen van den geest, welke zich te gelijk met de ongeregelde luchtsprongen van het ligchaam in de kindschheid ontwikkelen. Beide worden door den averegtschen opvoeder tegengegaan en afgekeurd; beide leiden tot halsbrekerijen voor ziel en ligchaam, maar beide zijn het *sine qua non* van ligchaam en zielsontwikkeling. Even dwaas als de koude berekenaar, die geene phantasie heeft, voor wijzer gehouden wordt, even dwaas houdt men in onze schijnwereld de kreupele, jichtige en lamme voor zedelijk beter. Bij beiden is onmagt de grond hunner geregeldheid.

Phantasie van het individu verandert van onderwerp in de verschillende tijdperken van het leven, omdat zij den verschillenden trap van kennis tot instrument van hare werkzaamheid maakt.

Phantasie der volken verandert van onderwerp in den opvolgenden loop der eeuwen, naar mate van den trap van verlichting en kennis, waarop een volk staat. De verschillende standen in de maatschappij representeren, en zullen hoogstwaarschijnlijk altijd blijven representeren, de verschillende cultuurtrappen van den mensch, en de dwalingen behouden, welke aan ieder van die cultuurtrappen eigen zijn. Het gemeen de middeleeuwsche bijgeloovigheden. De middelstand de soms te koude *saine raison*. De hoogere stand het verfijnde zenuwleven, met al deszelfs voor- en nadeelen. *Wir irren allesamt, nur jeder irret anders* (HALLER). Met dat al moeten wij blijven werken. *Daar wij leven zoo laat ons* LEVEN; d.i. nuttig werkzaam trachten te zijn. Het zoeken naar waarheid is ons aangeboren, daarom achten wij het te zijn onze bestemming, daarom voldoen wij er aan, al weten wij niet *cui bonum*. Het gaat met al onze andere functiën ook zoo.

Arnhem, 11 Mei 1838.

D^{r}. S.P. SCHELTEMA.

Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, bijeengebragt door *A.J. van der Aa*, onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden.

Eerste Deel, eerste Aflevering. Te Gorinchem bij Jacobus Noorduyn, 1838. 8°. XVI en 144 bl.

‘Sedert lang,’ zegt de Schrijver en wij niet hem, ‘gevoelde men de behoefte aan een *Aardrijkskundig Woordenboek* van ons Vaderland, waarin alle plaatsen, die, hetzij om derzelver uitgebreidheid, hetzij om de aldaar plaats gehad hebbende gebeurtenissen, hetzij om de aldaar gevestigde fabrijken, of wel om eenige andere reden, vermelding verdienden, opgenomen waren, en hetwelk alzoo, wanneer men van een of ander oord iets naders wenscht te weten, slechts behoeft nageslagen te worden, om dadelijk het wetenswaardigste daaromtrent bijeen te vinden’ enz. Wij gelooven echter, dat, bij het gevoel van deze behoefte, men tevens niet minder overtuigd was van de menigvuldige zwarigheden, die zulk een arbeid met zich moest brengen; immers niet alleen dat hierbij, gelijk bij de meeste Woordenboeken, bij uitgebreide kennis, een taai geduld tot het napluizen van oude en nieuwe berigten en eene groote naauwkeurigheid werd vereischt; maar geen arbeid is meer dan deze aan algemeene, dikwerf partijdige en ongegronde beoordeeling blootgesteld; want geen Land is in het vak der aardrijkskunde moeijelijker te beschrijven dan zijn Vaderland. Immers, begaat men feilen in het beschrijven van andere deelen der aarde, dan kan men zich verantwoorden met de Schrijvers, die men heeft gevolgd, en de schuld op hunne rekening overbrengen; maar in de beschrijving van ons Vaderland wil men, dat men zelf zie, hoe onregtvaardig die eisch ook zijn moge, en de geheele schuld komt op den Schrijver neder. De geringste boer meent hierin regter te kunnen zijn, en uit eene enkele feil, die deze of gene in de weinige, hem (soms nog onvolledig) bekende plaatsen mogt vinden, vindt hij zich geregtigd het geheele Werk te veroordeelen. Voegt hierbij de groote moeijelijkheid, om van alle plaatsen juiste berigten in te winnen, terwijl deze op de plaats zelve, soms óf uit onkunde óf uit gebrek aan zucht voor de wetenschap, worden geweigerd, soms, om van het aanzoek af te zijn, slechts vlugtig daar worden heengeworpen.

Ondanks deze en vele andere hem wel bekende zwarigheden, had echter de Heer A.J. VAN DER AA, behalve door anderen arbeid, reeds door een soortgelijk Werk, over de Provincie zijner inwoning, zeer voordelig bekend, den moed, zulk eene belangrijke taak op zich te nemen, en wij vinden ons verpligt, volmondig

te erkennen, dat de proeve, welke wij in deze eerste aflevering vóór ons hebben, onze vrij hoog gespannen verwachting verre heeft overtroffen; want niet alleen vinden wij hier eene Aardrijkskundige, maar ook eene breedvoerige Geschiedkundige beschrijving der plaatsen, die van des Schrijvers uitgebreide studie en lust tot onderzoek de schitterendste blijken draagt en voorzeker aan het Werk eene dubbele waarde bijzet, terwijl wij, behalve eene naauwkeurige beschrijving der plaatsen, eene niet minder juiste opgave der meiren, rivieren, zelfs tot de kleinste watertjes toe, vinden, die men moeijelijk elders, met zoo veel naauwkeurigheid, zal geboekt vinden. Zoo ook treft men hier de onderscheidene polders, derzelver grootte, bestuur en lotgevallen aan, alsmede eene opgave van de kasteelen, adellijke huizen, kloosters, waterloopen, sluizen en hetgene met de eersten is voorgevallen, zoowel van die nog bestaan, als die bestaan hebben; omtrent welke laatsten de Schrijver te regt aanmerkt, dat dit zoowel voor de beoefening onzer Geschiedenis als tot verzekering van derzelver al of niet bestaan noodig was, daar soms van dergelijke gebouwen gesproken wordt, als nog bestaande, die reeds jaren lang gesloopt zijn. Verder vindt men niet alleen eene naauwkeurige opgave en behandeling der onderscheidene districten, arrondissementen en kantons, maar ook der klassis, ringen en kerkelijke combinatiën in de onderscheidene provinciën, van welke laatsten wij dus hierom mede eene volledige beschrijving te wachten hebben.

Dan vooral is de beschrijving der steden, dorpen en gehuchten met eene bijzondere zorg bewerkt. Na een naauwkeurig overzigt van de geschiedenis der plaatsen, in zoo verre die konde worden nagegaan, (waarvan wij reeds spraken) worden van dezelve de voorname gebouwen, kerkelijke, wetenschappelijke en liefdadige inrigtingen, fabrijken, handel en allerlei middelen van bestaan, het getal der inwoners (waarbij de Schrijver te regt voor de plaatsen beneden 1000 slechts de tientallen en voor die daar boven de honderdtallen heeft geplaatst), de voorname personen aldaar geboren enz., naauwkeurig opgegeven, zoodat wij, met volle overtuiging, den Schr. kunnen nazeggen: ‘de handelaar vindt hier, wáár fabrijken van deze of gene stof gevestigd zijn, of wáár de handelsartikelen, die ons Vaderland oplevert, welligt voorkomen; de krijgsman, welke plaatsen van eenig krijgskundig belang zijn, en welke middelen ter veredeling van kennis en aanleg deze of die plaats zijner bestemming hem aanbiedt. Hij die, hetzij beroepswege of vermaakshalve, *Nederland* doorreist, weet daaruit dadelijk, welke bezienswaardige bijzonderheden de onderscheidene, door hem bezocht wordende, plaatsen bevatten. Maar

vooral voor den onderwijzer is dit Werk van onschatbare waarde, daar hij zich hierdoor in staat gesteld ziet om den weetlust zijner leerlingen, zelfs omtrent min bekende plaatsen, te voldoen, en hen met al het merkwaardige van hunnen geboortegrond, tot in de minste bijzonderheid, bekend te maken.'

Onze overzeesche bezittingen worden daarenboven met de meeste naauwkeurigheid en tot in de kleinste bijzonderheden beschreven, hetwelk voorzeker, zoo voor onze krijgslieden, als voor andere personen, welke die oorden gaan bezoeken, van het hoogste belang moet gerekend worden.

Dan, wat waarborgt ons nu in dezen voor de naauwkeurigheid van dit Werk? zoo zal waarschijnlijk menig een vragen, en wij antwoorden: de Heer V.D. AA heeft hiertoe alles aangewend, wat men op eene redelijke wijze van Z. Ed. konde verwachten en zelfs meerder. Want niet alleen heeft Zijn Ed., in de onderscheidene provinciën des Lands, der zake kundige en met lof bekende mannen weten over te halen, om zijne berigten na te zien en naar bevinding volledíger en naauwkeuriger te maken, niet alleen heeft hij tot hetzelfde einde twee onzer voornaamste schrijvers over de O. Indische, een voor de W. Indische en Afrikaansche bezittingen aan dezen weten toe te voegen, om ook dat gedeelte van zijnen arbeid naauwkeuriger te doen worden; maar, daar het van de eerstgenoemden niet te vergen was, dat zij, op eenen eenigzins verwijderden afstand van hunne woonplaats, alles zelve onderzochten, zoo worden daarenboven de proefbladen aan elken Burgemeester eener gemeente gezonden, tot welke eene daarop gevonden wordende plaats behoort. Een middel, dat zeker den besten waarborg oplevert, om de berigten zoo naauwkeurig mogelijk te hebben, terwijl wij met genoegen lazen, dat de Schr. met dankbetuiging erkent, hierin vrij algemeen wèl geslaagd te zijn. Jammer dat hij hierop voor dit eerste stuk reeds ééne uitzondering moet maken; wij hopen en vertrouwen, dat de HH. Burgemeesters in het algemeen den Schrijver deze hulp niet zullen weigeren, te meer, daar zij op deze wijze het aan zich zelve te wijten zouden hebben, indien er eene min naauwkeurige opgave omtrent eene plaats hunner gemeente in dit Werk gevonden werd, en het publiek alsdan met regt de schuld daarvan op hen, en niet op den Schrijver, zoude moeten werpen.

Men ziet hieruit, dat er geene moeite noch kosten ontzien worden, om dit Werk zoo veel mogelijk volledig te doen worden; daarenboven verdient de uitvoering allen lof. Slechts hier en daar stieten wij op eene enkele drukfout, die ons deden wenschen, dat de anders zoo naauwkeurige Schrijver zich digter bij de pers mogt bevinden; om eene enkele te noemen, vonden wij bl. 22 reg. 14,

1778 voor 1578; op bl. 32 reg. 17 van ond. *Kij-* of *Rijtbroeken* voor Rij- of Rijtbroeken; bl. 69 reg. 5 van ond. *Adom* voor *Adon;* doch dit zijn kleine vlekken in een zoo schoon geheel, welke de S. zeker na de voltooijing van het Werk wel in eene *errata* zal opgeven. Hartelijk wenschen wij hem lust, kracht en vooral veel aanmoediging toe, om zijne belangrijke taak te voltooijen; aan den aftrek durven wij niet twijfelen, want zulk een Werk kan noch mag in eene Nederlandsche boekerij gemist worden.

Gaarne gaven wij eene proeve van de wijze van bewerking en hadden hiertoe het artikel *Ameland*, dat zich zoo aangenaam laat lezen, bestemd; dan ons verslag is reeds zoo uitgebreid, dat wij een kleiner moeten verkiezen en nemen hiertoe het artikel:

AMBACHTEN. (DE VIER) in het Lat. *Quatuor Officia*, in het Fransch *les quatres Métiers*, aloude benaming van de gronden, tusschen het Land van Waas, en de Honte of Wester-Schelde gelegen, en dus genoemd naar de vier hoofdplaatsen (Assenede, Axel, Boschoute en Hulst) aan welke het omgelegen land onderworpen was.

Zij behoorden tot het Duitsche Rijk, en de ingezetenen stonden in het kerkelijke onder den Utrechtschen Bisschop. Toen Keizer OTTO I op de grenzen van het Rijk, omstreeks het jaar 940, het nieuwe kasteel te Gent bouwde, onderwierp hij daaraan het *Land van Waas* en de VIER AMBACHTEN. Deze nabuurschap viel nogtans den Vlamingen lastig en hun Vorst poogde daarom deze gronden van het Rijk *als leen* te ontvangen. Ten jare 1037 schonk dan ook Keizer HENDRIK IV, als leenheer, aan BOUDEWIJN I, Graaf van *Vlaanderen*, de VIER AMBACHTEN; BOUDEWIJN stond deze daarna af aan ROBBERT *de Fries* en deze wederom aan zijnen zoon ROBBERT II, bijgenaamd van *Jeruzalem* Steeds terugkeerende tot de Graven van Vlaanderen, poogden deze zich van lieverlede van de leenroerigheid te ontslaan; doch dan legden er de Keizers de hand op. Zoo gaf Keizer FREDERIK in 1218 ook de VIER AMBACHTEN aan den Hollandschen Graaf WILLEM I, omdat de Vlaamsche Gravin JOHANNA de verheffing had verzuimd; doch zijn zoon HENDRIK herriep deze gifte in 1221 en gaf ze aan JOHANNA terug. MARGARETHA volgde het voorbeeld harer zuster, doch JAN en BOUDEWIJN VAN AVENNES, hare zonen uit haar eerste huwelijk, in het bezit van Henegouwen gesteld, vorderden in 1247 ook de Rijksleenen terug. Den 11^{en} Junij 1232 verklaarde ook WILLEM II, Graaf van *Holland* en Roomsch Koning, wiens zuster ADELHEID met JAN VAN AVENNES gehuwd was, gezegde Ambachten aan het Rijk vervallen, dewijl MARGREET in gebreke gebleven was, om ze van hem te verheffen; waarop hij die weder ter leen uitgaf aan gezegden JAN VAN AVENNES. RICHARD VAN CORNWALLIS, die door eenige Keurvorsten tot Keizer verkoren was, vernietigde in 1238 en 1260 wel WILLEMS

uitspraak, doch MARGAREETS zoon GUY, zijne moeder opgevolgd zijnde en al wederom de leenen veronachtzamende, verklaarde Keizer RUDOLF I in 1320 de *Vier Ambachten* ook wederom voor verbeurd en droeg ze op aan JAN VAN AVENNES *de Jonge*, die zijnen vader inmiddels was opgevolgd. Sedert bleven de *Vier Ambachten* aan de Graven van Holland en Henegouwen, tot op het jaar 1323, toen WILLEM III, bij verdrag, zijn regt daarop afstond aan ROBBERT, Graaf van *Vlaanderen*, wiens opvolgers, van toen af, in het gerust bezit daarvan gebleven zijn, mits altijd den Keizer als hunnen leenheer erkennende. KAREL V heeft nogtans ook hier aan die leenroerigheid een einde gemaakt. Nadat bij den Munsterschen vrede Axel en Hulst aan het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden toegekend zijn geworden, is de benaming in onbruik geraakt.

Herinneringen van eene Reis naar Oost-Indiën, door *Q.M.R. Ver Huell*, Kolonel en Kapitein ter Zee enz.

Haarlem, V. Loosjes, 1835, 1836. II Deelen, met Platen en Vignetten, 278 en 247 bl. 8°.

Een reisverhaal, dat ons meer bekend maakt met onze Oost-Indische Koloniën, kan niet met onverschilligheid worden opgenomen. Nog altijd weten wij veel te weinig van dat heerlijke Land en van zijne talrijke bewoners. In alle opzigten wordt in de laatste jaren het groot gewigt van die afgelegene bezittingen voor het Moederland meer en meer duidelijk. Wij moeten dus den Heer VER HUELL dank weten, dat hij de herinneringen van eene reis, die hij voor twintig jaren gemaakt heeft, aan het publiek mededeelde.

Hij had het ongeluk, om op de terugreis zijn dagboek, tegelijk met de verzamelde voorwerpen uit de drie rijken der natuur, te verliezen; doch het is hem gelukt, om spoedig na zijne wederkomst in het Vaderland uit zijn geheugen, en uit medegedeelde stukken, een omstandig verslag van de geheele reis zamen te stellen, en dit is het, waarop wij thans de Lezers van dit Tijdschrift opmerkzaam willen maken.

Men verwachte dus geene tafels en aanteekeningen van waarnemingen voor de natuurkunde of voor de zeevaart; die komen hier slechts zeldzaam voor; maar levendige beschrijvingen van de Landen, welke de reiziger gezien en verhalen van gebeurtenissen, welke hij bijgewoond heeft. Voor beide is dit Werk uitstekend belangrijk.

Aan het einde van 1815 verliet hij het Vaderland; ongeduldig

om eene bijzondere benoeming af te wachten, had hij gevraagd, om als vrijwilliger in dienst gesteld te worden. Op de heenreis doet hij *S^t^. Jago* aan, een der weinig bezochte Kaap Verdische eilanden, en wij vernemen, hoe schoon dáár land en klimaat zijn, en hoe afgezonderd en achterlijk de Portugesche bewoners leven. Aan de *Kaap de Goede Hoop* wordt ongeveer eene maand vertoefd, en zonder tegenspoeden verder de reis tot *Batavia* volbragt. Een verzuim is het, naar ons toeschijnt, dat wij den juisten tijd niet vinden opgegeven, noch van vertrek, noch van aankomst op de verschillende plaatsen, en alleen in het voorbijgaan gezegd vinden, dat de reis zeven maanden geduurd heeft, bl. 26.

Zijn verblijf op *Java* was kort; hij werd geplaatst op het schip *de Admiraal* EVERTSEN, en daarmede stevende hij naar *Celebes* en de *Molukken*, bij gelegenheid dat deze bezittingen door de Nederlanders van de Engelschen werden overgenomen. Voortaan vindt men dagteekeningen: 14 Augustus 1816 verliet hij de kusten van *Java*, en voer naar *Macassar* of *Vlaardingen* op het eiland *Celebes*. Zijn verblijf alhier gaf hem gelegenheid om de omstreken te zien, bezoeken bij den Koning van het land (het Rijk van *Goa*) af te leggen en van dien vorst te ontvangen. De beschrijving van dit alles levert eene zeer onderhoudende en leerzame lektuur op.

Naar *Java* teruggekeerd zijnde, werd *de Evertsen* naar *Amboina* en *Banda* gezonden. Den 11^en^ Febr. 1817 vertrok het schip met de Commissarissen ter overneming van die eilanden aan boord. De Schrijver werd gedurende dezen togt Kommandant van *de Evertsen*, ten gevolge van het overlijden van den Kapitein DIETS. Hij zelf wordt ook daardoor eerste Commissaris, welke, nadat de Ambonsche eilanden overgenomen zijn, die van *Banda* overneemt. Op deze laatste eilanden bestijgt hij den bekenden vuurberg *Goening Apie*, en van de beide groepen van *Amboina* en *Banda* geeft hij ons zeer schoone beschrijvingen.

Doch nu volgt een verhaal van den opstand der inboorlingen op de Ambonsche eilanden, welke den 14^en^ Mei 1817 begon met het vermoorden van den Resident van het eiland *Honimoa* of *Saparona*, diens familie en andere Hollanders, en welke spoedig zich over de andere eilanden verspreidde en zeer ernstig werd. De Schrijver heeft aan het herstellen van het gezag der Regering een werkzaam deel genomen, en hij deelt, behalve hetgeen hij verrigt en bijgewoond heeft, ook hetgeen hem door anderen verhaald of schriftelijk berigt is, omstandig mede. Dit verhaal beslaat de grootste helft van het eerste Deel.

Met het einde van 1817 verliet hij *Amboina*, begaf zich of *de Evertsen* naar *Ternate* en *Tidor*, om aan de Sultans dier eilanden, welke, als trouwe bondgenooten der Hollanders, hulpbenden van

Alfaeren gezonden hadden, plegtig kennis te geven van het dempen van den opstand. De beschrijving der hofhouding van deze vorsten en van hunne beleefdheid jegens de Hollanders, is zeer onderhoudend. Hij beklimt den vulkaan van *Ternate*.

Door de straat van *Macassar* vaart hij naar *Sourabaya*, waar hij van 5 Mei tot 27 October 1818 verwijlt, gedurende welken tijd het schip *de Admiraal* EVERTSEN hersteld wordt, zoodat het voor eene nieuwe reis geschikt werd geoordeeld. Dit verblijf gaf den Schrijver gelegenheid, om zeer schoone uitstappen te maken naar *Madura*, waar hij door den Sultan van dat eiland op de voorkomenste wijze ontvangen werd. Wij vinden het hof van dezen vorst, als de plaats van fijne Oostersche beschaving en weelde, beschreven. Een vorst van minderen rang op dat eiland, de Panumbahan van *Sumanap*, leeft op nog grooteren voet, en ontving den Heer V.H. even vriendelijk. In het Oostelijk gedeelte van *Java* bezoekt hij de landschappen *Passaroeang, Probolingo* en *Bezoeki*. Vervolgens op de reede van *Batavia* gekomen, bezoekt hij *Buitenzorg* en eenige andere westelijke streken van het eiland. Hier, zoowel als in het Oosten, komt hem het Land boven alle andere schoon en verheven voor. Hij is te meer bevoegd hierover te oordeelen, daar hij ook het met regt zeer geroemde *Brazilië* gezien had. Eene episode uit zijn verblijf aldaar als krijgsgevangen, in 1808, strekt hier eenigzins tot vergelijking. Zij is op zich zelve zeer merkwaardig.

Bij het verlaten van *Java*, om naar het Moederland terug te keeren, hield tegenwind het schip zeer lang op; in Maart 1819 (de juiste tijd wordt niet opgegeven) verliet men straat *Sunda;* doch spoedig bleek het, dat het vaartuig zich in een' gevaarlijk zwakken staat bevond; het water drong van vele zijden naar binnen; en met alle aangewende pogingen konde men het naauwelijks genoegzaam uitpompen, om naar het naaste eiland te stevenen. Dit was *Diego Garcia*. Na elf dagen op de pompen gedreven te hebben, bij steeds toenemend gevaar, zoodat de lijfnaden van het schip opensprongen, bekwam men, 8 April, dit eilandje in het gezigt. Een Amerikaansch vaartuig kwam *de Evertsen* te hulp, waarop 340 menschen zich in den grootsten nood bevonden. De tegenspoed vervolgde onze landgenooten; op een' kleinen afstand van het land belette tegenwind het bereiken der haven, en de Schout-bij-nacht BUYSKES, welke zich met den Heer ELAUT aan boord bevond, gaf bevel om het schip te verlaten en zich op de Amerikaansche brik te redden. De Schrijver beschouwde dezen wanhopenden stap als nog niet volstrekt noodzakelijk; hij voedde nog hoop, om den schat, welke zich aan boord bevond, te redden. Men kan zich voorstellen, met welk leedwezen hij in die overtuiging

gehoorzaamde. Alles wat hij verzameld had, de voorwerpen, waarop hij zoo veel prijs stelde, zag hij nu verzinken, te gelijk met het schip, waarover hij bevel had gevoerd, en waarmede hij zich voorgesteld had gelukkig in het Vaderland terug te komen.

Ruim zes weken vertoefde de Schr. met het scheepsvolk op *Diego Garcia*, en hij geeft eene zeer volledige en belangrijke beschrijving van dit koraaleilandje, sedert 1791 eene Fransche bezitting, welke *Engeland* in 1814, benevens *Bourbon*, wel aan *Frankrijk* heeft willen laten behouden.

In zeven dagen voeren zij van hier naar *Isle de France*, hetwelk ons verwondert hier niet *Mauritius* genoemd te vinden, terwijl de Engelschen dezen Nederlandschen naam hersteld hebben. De Heer V.H. vertoefde lang genoeg op dit eiland, om er ons ook eene beschrijving van te geven, waarin hij het schoone verhaal van PAUL *et* VIRGINIE niet vergeet.

Den 29^{en} Julij 1819 verliet hij *Mauritius*, voer om de Kaap en deed nog *Sint Helena* aan, waar toen de gewezen Keizer gebannen was. Het is merkwaardig, de beschrijving der omzigtigheid van de Engelschen omtrent aankomende schepen, en eenige bijzonderheden omtrent den bekenden Gouverneur HUDSON LOWE, in dit verhaal te vinden. Den 25^{en} November liet men het anker ter reede van *Helvoetsluis* vallen.

Deze korte opgaaf zal reeds doen zien, wat men in dit Reisverhaal te zoeken heeft. Grootendeels handelt het over Nederlandsche Koloniën; de Heer V.H. heeft ze bezocht met gevoel voor de schoone natuur en zijne opgetogenheid drukt hij in den stijl zijner beschrijvingen uit. Hij is veel te bescheiden, wanneer hij op zich zelven toepast het zeggen van LA BROSSE: '*les marins écrivent mal, mais avec assez de candeur*.' Integendeel zijn dikwijls zijne beschrijvingen zeer goed, en de verdienste daarvan is des te grooter, dewijl die soort van stijl in onze taal weinig voorkomt. CHATEAUBRIAND, HUMBOLT, LAMARTINE en anderen, zijn er in geslaagd, om de natuurtafereelen door woorden volkomen aanschouwelijk te schilderen, en dit behoort eenigzins tot de uitstekendheid van de nieuwere literatuur. Doch, zoo ver ons bekend is, hebben onze landgenooten nog weinig voortgebragt, dat met die beschrijvingen kan vergeleken worden; evenwel leveren onze Koloniën daarvoor rijke stof. Zie hier enkele proeven der beschrijvingen van den Heer VER HUELL.

Te *Macasser* zijnde, maakten zij een' uitstap om te visschen. 'Een uur vóór zonnenopgang gingen wij scheep.... Een lustig, koel landwindje dreef ons langs de vrolijke kust, waarop de verfrisschende dauwwolken hingen. Hier en daar zag men een vischvaartuig met matten zeilen langs de kust heen pagaaijen.

De zon rees vol pracht boven de bergen, toen wij de rivier van *Goa* instuurden, wier liefelijke oevers een bekoorlijk tafereel opleverden. De zware boomen hingen met de takken in het water, en onder die digte lommer lagen de hutten der Indianen. Geheele bosschen van bamboes neigden sierlijk hunne hoogopgeschoten stammen. Overal verhief zich de kokos met zijne rijkgebladerde, vruchtbare kruin. Dit heerlijk landschap werd door de hemelhooge gebergten van *Bouthain* beperkt, waarvan de blaauwe toppen zich boven de wolken verhieven. Wij voeren deze rivier verder op, en verlustigden ons met steeds nieuwe gezigten van eene rijke en weelderige natuur.' I Dl., bl. 58.

Zij beklommen den vulkaan van *Ternate*. 'De lucht werd hoe langer hoe koeler, en het azuur van den helderen hemel donkerder. Het was een schoone zomersche dag als in ons Vaderland. Het rietachtig gras werd korter; hier en daar kwijnde een schraal boompje; en verscheiden heidegewassen van dezelfde soorten, als ik in ons Vaderland zag, bedekten den grond.

Allen waren opgetogen over het heerlijk tafereel, dat zich voor ons uitbreidde. Wij konden ons niet verzadigen van bewondering; de gezigteinder was grenzenloos; de eilanden dreven, als het ware, in de wolken, onder ons. Aan onze linkerhand lag de groote baai van *Dodingo*, met alle droogten, riffen en eilandjes en de kust van *Almaheri* op het eiland *Gilolo*, waarop hier en daar een piek boven de wolken boorde. Ver boven allen uit verhief zich de piek van *Tidor*. Aan onze voeten lagen de schepen, de stad en het kasteel *Oranje*. Achter ons was de berg op eene ijzingwekkende wijze van een gescheurd; het was een schrikverwekkende afgrond tusschen loodregte rotswanden, waar zich het gezigt met duizeling in nederstortte. In deze diepte zweefden de wolken.' II Dl., bl. 30.

Op een' uitstap van *Grissée:* 'Aan de oevers van de rivier van *Solo* gekomen, was ik opgetogen over het heerlijk landschap, dat mij omringde. Kalm stroomde de breede rivier tusschen hare lagchende boorden, rijstvelden en bosschen, waar de palmen hunne sierlijke kruinen boven verhieven, en woningen van bamboes elkander schilderachtig afwisselden. Vaartuigen met driehoekige zeilen van matwerk, voeren de rivier op en af;' II Dl., bl. 87.

Aan de oevers van den snelvlietenden. *Tjilibong*, niet ver van *Batavia*. 'Aan mijne voeten stroomde de heldere rivier, en kwam, slingerende in eene bogt, om een' heuvel, met digt geboomte en palmen overdekt, heenschieten. Hierop lag de buitenplaats *Tanjong Oost;* daar tegen over, op den hoogen oever der rivier, het fraaije gebouw van *Tanjong West*, omringd van een woud van kokosboomen, welker ontelbare menigte van regt opgaande

stammen, als eene kolonnade zich uitbreidde, bekroond met de sierlijke bladkruinen dezer palmen. Aan den voet van deze hoogten lag eene liefelijk groene weide, bedekt met talrijke grazende kudden rundvee, hier en daar eene groep zware Tamerindeboomen, - op den voorgrond de rijkste Natuur, die men zich verbeelden kan. Tusschen de heerlijkste planten en bloemen verhief zich, wiegende vol bevalligheid in het ligte briesje, de hooge bamboes in digte groepen. De lage sallak en schoone varens strekten hunne bladeren uit, daarnevens de broodboom met groote, getande bladeren; de zuurzak met zijne groote, gedoornde, uit den stam voortkomende, vruchten; de kapak met horizontaal uitgestrekte takken; de pompelmoes met zijne goudgele appels; de voedzame pisang met zijne reusachtige, glimmend groene bladeren, paarsche bloem(en) en rijke vruchttrossen; de trotsche Areng-Palm, waaraan de vruchten, als groote bundels te zamen gebonden parelsnoeren, hangen; de papaja met zijne sierlijke bladkroon, en om den regtopgaanden stam hoog gele en groene vruchten; - alles, in eene verhevene eenvoudigheid door de hand der Natuur geplant, verlicht door den schitterend reinen hemel: terwijl *overdrijvende* wolken hier en daar treffende schaduw-partijen wierpen, en aan dit heerlijk landschap een grootsch karakter gaven.' II Dl., bl. 118.

Nu en dan echter vervalt de Schrijver bijna in declamatie; voorstellingen, zoo als die van den dood van Mevr. VAN DEN BERG, naar de verbeelding van den Schrijver geschilderd, komen ons ook in een verhaal niet zeer gepast voor. Somtijds ontbreekt de genoegzame duidelijkheid, zoo als b.v.: 'Boom, plant, berg en hemel stout als het landschap zelve, door de keerkringszon met een gloed van stralen verlicht, welk eene tegenstelling!' Dl. II, bl. 149. Voor den Schrijver zullen met deze woorden wel duidelijke denkbeelden verbonden zijn; doch bij ons was het moeijelijk, die er uit op te maken. Op vele plaatsen is de stijl eenigzins verwaarloosd, en ook wel eens al te weelderig. Op bl. 48 beneden en 60 boven, van het IIe Deel, zijn onnaauwkeurigheden in de uitdrukking.

Het is geheel niet om als berisper op te treden, dat wij deze aanmerkingen maken; doch alleen om te toonen, dat wij de gebreken van den stijl niet hebben over het hoofd gezien, wanneer wij overigens vinden, dat dit Reisverhaal juist bijzonder goed geschreven is.

Behalve de beschrijvingen, is ook zeer belangrijk het verhaal van den opstand op de Ambonsche eilanden. Het kwam ons eenigzins jammer voor, dat de Schr. van hetgeen hij daarvan gezien en vernomen heeft, niet een meer aaneengeschakeld verhaal

heeft opgemaakt en sommige omstandigheden, zoo dit mogelijk was, nog naauwkeuriger opgespoord. Het is somtijds moeijelijk, om de overgangen te volgen van hetgeen hij, als op andere eilanden gebeurd, mededeelt, tot het verhaal van hetgeen hij zelf bijwoonde (zoo als Dl. I, bl. 191, 196). Het ware ook verkieslijk geweest, de beschrijving van het schoone eiland *Amboina* vóór of na, maar niet midden in het verhaal van den bloedigen opstand te plaatsen.

De gebeurtenis is zeer merkwaardig en de bijzonderheden, door den Heer V.H. medegedeeld, zijn ten hoogste belangwekkend. Wij vernemen daaruit onder anderen de wapenfeiten van vele dappere landgenooten, welke verdienen in het Moederland in aandenken te blijven. Voor hen, die zich als ambtenaren op deze eilanden (trouwens ook in onze andere bezittingen) geplaatst zullen vinden, zijn de bijzonderheden van dezen opstand zeer leerzaam. De bewoners zijn gewoonlijk goedaardige menschen, doch hooghartig en bij beleedigingen ten uiterste opvliegend en wraakzuchtig. De ongelukkige Resident VAN DEN BERG en de andere Hollanders zijn, zoo het schijnt, slagtoffers geworden van smadelijke behandelingen, die hij zich onvoorzigtig had veroorloofd (I, bl. 125, 244). Het komt uit de omstandigheden ook voor, dat het bestuur der Compagnie geene gunstige herinneringen had nagelaten, en dat, bij het overnemen dezer Kolonies door de Hollanders, de vrees algemeen bestond, om de in vergelijking zachtere regering der Engelschen door groote verdrukking te zien afwisselen; eene vrees, waarin de Engelschen welligt de inwoners versterkt hebben, en die de aanvang van het bestuur van VAN DEN BERG scheen te verwezenlijken. Het laat zich anders moeijelijk verklaren, hoe in eenige weken, nadat die eilanden weder Hollandsch geworden waren, zulk eene woede tegen onze landgenooten konde zijn opgekomen bij lieden, die anders voor zachtzinnig bekend staan, en waarvan wij, zelfs in dit verhaal, trekken vinden, die onze belangstelling wekken: zoo als het redden van een overgebleven kind van den Resident door eene Indiaansche vrouw (I, 239), het uitstekend, menschlievend en moedig gedrag van een' inlandsch Luitenant, PIETERSEN, in onze dienst (I; bl. 207, 241, 242). Het verdient ook opmerking, dat deze inboorlingen Christenen waren, en juist de meer beschaafde, ook de inlandsche schoolmeesters, die tevens geestelijken waren, aan het hoofd stonden van den opstand. Toen men hun afvroeg, wat zij verlangden, vorderden zij bevrijd te zijn van knevelarijen en papier geld, en voorzien te worden van een' Predikant en een' Schoolmeester voor de opvoeding hunner kinderen! (I, bl. 175).

Men kan met eenigen grond verwachten, dat deze lieden, wan-

neer zij met beleid en regtvaardigheid geregeerd worden, en men hun die soort van beschaving tracht mede te deelen, welke voor hen past, trouwe en gelukkige onderdanen van de Hollanders zullen worden. Dit vooruitzigt koestert ook de Heer V.H. (I Dl., bl. 128, 238). Onder de bijzonderheden van dezen oorlog is niet de minst belangwekkende geschiedenis van CHRISTINA MARTHA, een jong meisje, éénig kind van een der opperhoofden van den opstand op *Noessa Laut*. Zij vergezelde haren vader in den strijd; spoorde hare stamgenooten door den eigenaardigen krijgsdans (*Tjakileli*) aan tot heldenmoed voor de vrijheid van haar volk; - toen haar vader gevangen was, deed zij alle pogingen om zijn leven te redden, viel de Hollandsche krijgslieden te voet; - doch eenmaal zijn lot beslist zijnde, (hij onderging de doodstraf) stortte zij geene tranen meer, sprak niet meer, wilde zich niet laten troosten; maar liet zich zelfs door hartzeer sterven. Zulk een waarlijk groot karakter verdiende in de Geschiedenis bewaard te blijven.

Uit het aangevoerde zal men ligtelijk besluiten, dat de Schrijver niet éénigliijk als zeeman gereisd heeft; wij moeten er nog bijvoegen, dat hij ook als natuurvorscher en teekenaar reisde. Van zijne teekeningen bevat het Werk eenige proeven in vrij goede steendrukken. De druk is beter dan gewoonlijk.

J. ACKERSDIJCK.

Kleine Verhalen van *A.C.W. Staring*.

Te Arnhem, bij ls. An. Nijhoff, 1837. 189 bladz.

Zeven kleine verhalen vullen dit bundeltje. Zij zijn van onderscheiden' inhoud en kleur. *Het Sint Nicolaas-Geschenk* is uit den kring des dagelijkschen burgerlijken levens genomen. *Uther* is eene Noordsche geschiedenis uit de tijden vóór de vestiging des Christendoms in *Noorwegen. De witte Wijvenkuil* is een Geldersch verhaal op een oud Volkssprookje gegrond. Het *Wilhelmus te Eede* is eene geschiedkundige anekdote van het jaar 1624. *Steven en zijn Pleegzoon* is eene schets uit het tijdvak tusschen 1650 en 1680. *Wolfert Swaertvegher* valt in de tijden van den Hertog van *Alva. Nikolaas de Notaris*, eindelijk, is eene vertelling uit den tijd der middeleeuwen.

Het gevoel, dat de beschouwing dezer lieve tafereeltjes opwekt, is kalm en aangenaam. Ze zijn met een eenvoudig penseel geteekend, zonder de forsche, zwarte schaduwing, of de wilde, bonte kleuring der heerschende romantische school. Zij doen de

uitwerking, (om den Heer van den *Wildenborch* een oogenblik met HERODOTUS te vergelijken, waarmede hij meer dan één punt van overeenkomst oplevert,) als kwamen zij uit den mond eens achtbaren Grootvaders, die zijne kleinkinderen rondom zijnen zetel vergadert, om hen met sprookjes uit den ouden tijd te leeren en te vermaken. De stijl is natuurlijk en los, maar zuiver en net; hier en daar, evenwel slechts op enkele plaatsen, steekt de Dichter door; meermalen verraadt zich de pen van den oudheidkenner: overal komt de regtschapen, edeldenkende man uit.

Liever dan ons in verdere bijzonderheden in te laten, geven wij in het volgende een proefje, dat, naar ons dunkt, den lust naar het overige moet opwekken:

'*De Heilige Maagd* GUDULA.

Menig honderd jaar voor onzen tijd leefde de Heilige Maagd GUDULA. Haar vader, WITGERUS, was een vermogend Graaf in *Vlaanderland*, en haar moeder AMELBERGA de zustersdochter van den wijdvermaarden PIPINUS VAN HERSTAL.

De mirakelen, door hare gebeden, ter gunst van hulpelooze kranken, buiten het oog des volks uitgewerkt, als zij nog onder de menschen verkeerde, zijn menigvuldig geweest; doch het treffendst Wonder geschiedde tot hare verheerlijking, voor het oog van eene talrijke menigte, toen zij in den maagdelijken staat vroeg gestorven was.

Zij zelve had wat toen gebeurde in hare kindsheid door Gods leiding voorbereid, en heilige Engelen hadden de plaats betreden.

De ledigheid schuwende, en inzonderheid tot de werkzaamheden van het vreedzaam land geneigd, hield GUDULA zich gaarne bezig met eenen kleinen Bloemhof, op den boord der *Heule* gelegen, tegen den grooten weg, die van haars vaders slot naar de kapel van *Morsele* geleidde.

De bloemen, door haar aangekweekt, strekten haar, om dag op dag een frisschen krans te vlechten, voor het altaar der Kapel: ook daalde blijkbaar zegen van hare handen af, op alles wat zij plantte; reeds toen zij, als achtjarig kind, haar kleine tuingereedschap eerst gebruiken leerde. Alleenlijk faalden de bewijzen van dien weldadigen invloed bij eenen Appelboom, dien zij ter belemmering van een hutjen, aan den ingang des bloemhofs tegen den weg geplant had. Nogtans was deze Boom haar lieveling, en als zij hare bloemen na een heeten zomerdag, met het water der *Heule* drenken zoude, gedacht zij denzelven steeds voor al het andere. Ook pronkte zijne kroon ieder jaar met een weelderig lot, en breidde zich meer en meerder uit. Maar van de

tallooze bloesems, waarmede hem iedere Mei versierde, gaf nimmer een enkele vrucht.

Elfmaal had nu de Boom de hoop van zijne Plantster bedrogen, en deze was ten jonkvrouw opgewassen, als, in den lentetijd van het twaalfde jaar, de winter, plotseling bij nacht wederkeerende, en den bloei van het ooftgeboomte door gansch *Vlaanderland* en het naburig *Braband* vernielend, tot elks verbazing den Boom van GUDULA, den eenigen uit zoovele duizenden, spaarde.

Het herfstgetij' bragt evenwel niet meer dan drie appels op den stam tot rijpte; doch het ooft was van zoo uitnemende schoonheid, dat ieder, op den landweg voorbijgaande, stilstond en van hetzelve roemde. Geen begeerige hand nogtans werd daarnaar uitgestrekt; reeds was de Godzalige wandel der Maagd en de kracht van haar gebed wijd en zijd bekend, en 't geen haar dierbaar was allen heilig.

Eindelijk verscheen de dag, dat GUDULA haren kleinen oogst stond in te zamelen. De middagzon, door geen wolk of herfstelijken nevel gebroken, straalde brandend op haar hoofd, terwijl zij van een bezoek op grooten afstand terugkwam. Het korfjen in haar hand had gestrekt, om een schamel huisgezin met eene milde gaaf te verblijden, en zou nu de kostbare appels ontvangen.

Met innige vreugd zag GUDULA dezelve reeds van verre blinken, want haar dorst was groot, en zij verlangde zich met een der vruchten te laven.

Doch als zij nu vermoeid in de schaduw van haren Boom ging nederzitten, en het korfjen op haren schoot nam, dat het ooft bevatte; na tien jaar nog zoo weinig! maar niet te min door hare genoegzaamheid (?) dankbaar geplukt; vertoonden zich daar drie kinderen, gelijk het scheen zusters, van armoedig en noodlijdend voorkomen.

Aan den ingang van den hof staande vestigden zij het gretig oog op het korfjen van GUDULA; als hoopten zij, dat in hetzelve iets tot verzadiging van haren honger konde schuilen.

De Maagd bedacht zich niet; zij trad toe en gaf den grootsten van hare Appels aan die zij voor de oudste van het Drietal hield; met een minzaam woord haar vermanend tot billijke deeling. Het Meisje kuste de hand der Schenkster, en ging met hare zusters eerbiedig langzaam heen.

Maar GUDULA bleef peinzend staan; zij dacht aan de geringheid van hare gaaf: een enkele appel, door drie hongerenden te deelen! Zij riep de Kleinen terug, en verschonk eenen tweeden.

Zoo gaf zij ook, zich zelve gansch vergetend, den derden weg, en staarde eene korte wijl voor zich neder, op eene wonderbare wijs in haar gemoed bewogen; doch toen haar blik, weêr opge-

heven, naar de kinderen zocht, waren alle voor haar oog verdwenen; ook was in het zand van den weg buiten den Bloemhof geen spoor van hunne voeten te ontdekken.

Eene huivering voer door het binnenste der Maagd, want ook vermoeidheid en dorst waren van haar geweken; en niet twijfelend of zij was door Engelen uit den hoogen bezocht en beproefd, deed zij de gelofte: dat nimmer vrucht van dezen boom door HAAR zou genoten worden, maar al wat hij voortbragt God ter eer weggeschonken aan behoeftigen.

Ieder jaar droeg sedert de stam meer ooft dan eenige andere in den ganschen omtrek, en GUDULA bleef zich met trouwen ijver van hare gelofte kwijten, tot een zalig einde het hemelsch paradijs voor haar ontsloten had.

En als nu haar Lijk ter grafstede werd gedragen, door de ontelhare schaar gevolgd, die der Maagd leven, gezondheid, troost, wijzen raad en het voorbeeld van eenen heiligen wandel dankte; als nu edel en onedel, vrouw en man, jeugd en ouderdom in tranen achter de lijkbaar ging, langs den weg naar *Morsele*, den Bloemhof voorbij, welke thans, in den wintertijd, van allen tooi ontbloot, over zijne Pleegmoeder scheen te treuren; als het grafgezang der priesters ophield, want de heiligheid der plaats kwam heden met ontzetting over hen! als ieder voortgaande voet geboeid werd, en de stille der eenzaamheid te midden van honderden heerschte, zoo zweefde een windjen uit het zuiden aan, zwoeler en geuriger dan lentewind; en het ruischte in den top van den Appelboom; maar de takken trilden, doch wankten niet: en van den adem Gods bewogen, dreven zij bloemen uit en bragten bladeren voort, dat die daar stonden het zagen en den Heer loofden, die der zalige Maagd dit getuigenis gaf.

En toen het ligchaam in de Dorpskapel ten grave gebragt was en de andere morgen aangelicht, ziet, zoo stond de Boom uit den Bloemhof door Gods kracht overgeplant voor de deur der kapel, en hij bloeide en groende voort den winter door.

Zoo weldadig was GUDULA, en zoo heerlijk was haar uitvaart! En darom vertoont haar ook het altaarschilderij als eenen bloeijenden boomtak dragend, in de kerk van het Dorp *Lochem*, binnen de palen van het Land van *Zutphen*.'

De beeldtenis van S^{t}. GUDULA met den bloeijenden appeltak in den arm, versiert het lieve Boeksken.

I. Zes Kleine Naspelen, bij het uitgaan der Kerk, getrokken uit de Praeludiums voor het Orgel, door *W.G. Hauff*, Organist van de Groote Kerk te Groningen. Te Groningen, bij J. Oomkens, 1837.

II. Nederlandsche Zangbundel, IVe Stukje. Te Utrecht, bij *J.G. Andriessen*, 1837.

III. Zangoefeningen voor Scholen en Schoolonderwijzers-Gezelschappen, met eene Handleiding nopens derzelver gebruik, door *B. Brugsma*, Onderwijzer te Groningen. Te Groningen, bij J. Oomkens, 1837.

Liever hadden wij de taak der vermelding van bovenstaande Stukjes door een opzettelijk aan zulke onderwerpen gewijd Tijdschrift vervuld gezien. Het deed ons daarom te meer leed, dat het Muzikaal Tijdschrift, welks stoffelijk bestaan door de ondersteuning van de Maatschappij: *Tot Bevordering der Toonkunst*, eenige duurzaamheid beloofde, zoo eensklaps, en zonder beleefd afscheid nemen, verdwenen was. In geen' tijd werd welligt, als in den tegenwoordigen, de behoefte zoo dringend gevoeld, aan eene onpartijdige, maar tevens ernstige Kritiek der Kunst. Op haar gebied openbaart zich thans overal leven en werking. De zucht voor de Toonkunst neemt toe, alsof ze miasmatisch ware: hare beoefening is bestanddeel der opvoeding geworden; en *dansen* en *Fransch spreken* hebben niet meer het uitsluitend regt, om de hoofdvereischten eener fatsoenlijke educatie uit te maken. Bij dit alles is er geen gebrek aan hulpmiddelen. Eene maatschappij, die zich hoofdzakelijk dit ten doel heeft gesteld, bevordert en moedigt de *Compositie* aan: eene Koninklijke Muzijkschool zorgt voor de opleiding van kunstenaars en onderwijzers: terwijl eindelijk de Muzijkfeesten, Opera's en Concerten, welke laatsten in geene plaats van eenige beteekenis meer gemist worden, als ware het, de Toehoorders vormen.

Op die wijze zou men alzoo voor de *toekomst* welligt iets mogen hopen; want, dat wij ook in dit, als in andere vakken, een' geruimen tijd op den arbeid der vaderen geteerd hebben, dat wij inderdaad zoetelijk waren ingesluimerd, en bij ons ontwaken met verwondering bemerkten, dat zij, die wij vroeger den weg wezen, ons thans mijlen ver waren vooruitgesneld; dit zal, met een weinig nederigheid en waarheidsliefde, gereedelijk erkend worden. Er ontbreken intusschen, bij het tegenwoordig streven en arbeiden, twee belangrijke voorwaarden tot vordering, t.w. eene bepaalde rigting, opdat men niet slechts op goed geluk voortdrijve, en de overtuiging, dat *pogen* nog geen *bereiken* is. De muzikale smaak

van het publiek, in ons Land, dobbert tusschen de Duitsche en Fransche school; (want *school* is toch het geliefdkoosd woord) en hinkt als op twee gedachten. Terwijl de Hollandsche ernst, die van de Muzijk iets meer verlangt, dan enkel oorenkitteling, onwillekeurig de Duitsche Muze huldigt, strijdt de Mode met wanhopige inspanning voor onze Fransche naburen. Dit oefent invloed, en geen' geringen invloed, op de voortbrengselen van onzen tijd. Is het in de Duitsche of Fransche manier? vraagt men het allereerst, wanneer de Hollandsche Componist met zijnen arbeid te voorschijn treedt, of de Virtuoos zich hooren laat.

Wij behooren noch tot de geringschatters, noch tot de overdrevene aanbidders van deze of gene school: wij eerbiedigen het schoone, waar wij het ontmoeten, en vragen naar de doopceel niet. Even vreemd zijn wij van die *par force* jagt op Nationaliteit, die misschien in geen opzigt zoo bespottelijk is, als ten aanzien der Muzijk. Maar het ligt nogtans in den aard der zaak, dat slaafsche navolging aan eene vrije en gezonde ontwikkeling in den weg staat, terwijl de ondervinding het tevens leert, dat het overbrengen van planten op vreemden bodem slechts zelden met gelukkig gevolg bekroond wordt. Om die reden alleen zou het reeds wenschelijk zijn, een' eigen' vrijen weg te kiezen. Doch hiertoe behoort meer dan verwerping van vreemde boeijen. Zelfstandigheid vooronderstelt eigen kracht, en deze wordt alleen door oefening verkregen. De Toonkunst is, zoo min als eenig andere, louter aanblazing. Om op haar gebied iets degelijks voort te brengen, daartoe is de onbelemmerde beheersching der vormen eene onmisbare voorwaarde, en deze eerst de vrucht van gezette studie. In die beteekenis bedoelen wij, dat *pogen* nog geen *bereiken* is. Bevoegde buitenlandsche kunstregters ontkennen geenszins, dat er in ons Land kunstenaars en liefhebbers, ja, zelfs velen, van uitstekenden aanleg gevonden worden; doch de algemeene klagt is: over het gebrek aan grondige studie. Dat gebrek wordt door het ijdel handgeklap der menigte niet verholpen, maar wel gevoed. En men houdt niet in het oog, dat, behalve het nadeel voor de kunst zelve, daardoor tevens de hoop op eene Nationale Kunst des te langer onvervuld blijft; want het gebrekkige gaat meestal met de zucht tot navolging hand aan hand De kritiek blijve daarom wakker, tegen dat de middelmatigheid het hoofd opsteekt.

Men houde ons deze uitweiding ten goede; zij bevat een artikel uit onze muzikale geloofsbelijdenis, en is niet zonder toepassing op de thans te vermelden stukjes.

I. In het eerste derzelve biedt ons de Organist bij het Groninger Orgel, dat door den geleerden AGRICOLA aangelegd, door HESS als

een van de fraaiste geroemd wordt, een zestal *Kleine Naspelen, getrokken uit* (Voorspelen) *Praeludiums*.

Wij ontveinzen het niet, dat deze herkomst ons al dadelijk eenigermate wonderlijk toescheen. Een aftreksel van *Praeludiums* tot Naspel toebereid, doet aan eene filtreer-machine denken; en een Componist is toch geen Apotheker. Hoe dit intusschen zij, de H^{r}. HAUFF had vrijheid de stof voor zijnen arbeid te zoeken, waar het hem lustte, en zijne kinderen te doopen, zoo als hem goeddacht. Het zijn daarenboven eenvoudige, natuurlijke kinderen, van geene kwade inborst, maar ook vrij alledaagsche en gewone kinderen, die er eenigzins haveloos gekleed uitzien. Met andere woorden: deze Naspelen zijn, zoo als men ze elken zondag, hij het uitgaan der Kerk, hooren kan. Zij onderscheiden zich door niets treffends, niets edels of verhevens, maar blijven in den beperkten kring van gewone Naspelen, zoodat men er eigenlijk weinig goeds en weinig kwaads van zeggen kan. Dit betreft echter alleen den inhoud; want de vorm is ver van onberispelijk te zijn. Dáárgelaten of de stijl wel overal die zij, welke aan zulke onderwerpen voegt, treft men bijna op iedere bladzijde allerhande groote en kleine vergrijpen, zelfs tegen de eerste regelen der Compositie, aan, als daar zijn: verdubbelde *Terzen, Quinten* en *Octaven*, in geene geringe hoeveelheid; verkeerd opgeloste *Septimen* (b.v. bl. 5, 7^{e} en 8^{e} maat: bl. 7, 5^{e} en 6^{e} maat); te menigvuldige herhalingen door middel der transpositie (b.v. bl. 9: maat 3, 4 en 5, bl. 10, maat 16, 17, 18, 19 e.a.); verkeerde verspreiding der accoorden enz., enz. Andere kleinigheden, zoo als b.v. de *b.* in de *Bas* op bl. 9 maat 10, hebben wij liefst tot de drukfouten gerekend, ten einde ze niet onder de wanklanken te rangschikken, waartoe, naar ons inzien, de daaraanvolgende maten, en verscheidene andere, behooren. Zijn deze en dergelijke gebreken zelden verschoonbaar, zij zijn dit het allerminste in eene soort van compositie, die uit haren aard op de meest mogelijke volkomenheid in al hare deelen aanspraak maakt. De kerkstijl is die, welke het den Componist, als het ware, tot een' heiligen pligt stelt, om in de eerste plaats rein en correct te schrijven. Wij kunnen derhalve den vervaardiger dezer Naspelen niet genoeg op het hart drukken, zich in het vervolg voor zulke dwalingen te hoeden. Bij gezette studie en oplettendheid zal hem dit niet moeijelijk vallen, terwijl wij hopen, dat de voortreffelijke voorbeelden van KITTEL, UMBREIT, HESSE, RINK en anderen, om van de coryphaeën, HÄNDEL en BACH niet te spreken, hem geenszins onbekend zullen zijn.

Vóórdat wij van dit onderwerp afstappen, zij het ons vergund eene opmerking hier nog bij te voegen. Er bestaat zeker geen Land, waar men, als bij ons, binnen een' zoo kleinen omtrek, zoo

vele en zulke aanzienlijke Kerk-orgels aantreft. Even zoo zal men elders vruchteloos het voorbeeld zoeken van eene zoo groote menigte Huis-orgels, als weleer hier te Lande gevonden werden. Getuigt dit een, zoowel als het andere, van de welvaart der voorouderen, en kan men er eenigermate uit opmaken, op welke hoogte het orgelspel bij hen stond, althans welke algemeene belangstelling het inboezemde; niet minder wordt op nieuws daardoor bevestigd, hoe zeer ons vroeger muzijk-wezen zich door een godsdienstig element kenmerkte, en het eigenaardige, het nationale van hare strekking zich in kerkelijke vormen openbaarde. Op die wijze ging niet alleen bij de openbare eeredienst, maar ook in het huisselijk leven, de kunst met de Godsdienst hand aan hand, en was er als het ware mede vereenzelvigd; terwijl de aan het hoofd van alle muzikale vorming staande priester der kunst, de Organist, tevens dienaar der Kerk was. Deze omstandigheden zijn alle aanmerkelijk veranderd. De deftige Huis-orgels zijn door élegante Piano's, de eerbiedwekkende Koralen door Fransche Romances, Galops en Walzen verjaagd, en van de beroemde Organisten van weleer, aan wie misschien de vermaarde Hamburgsche Orgelschool haren oorsprong te danken heeft, is schijn noch schaduw meer te vinden. Wie het met de Vaderlandsche kunst goed meent, betreurt voorzeker dezen toestand, en beschouwt met belangstelling de stuiptrekkingen van het allengs wegstervende ligchaam. Zal er echter nog iets tot herstel beproefd worden, dan is thans welligt het gunstig oogenblik geboren, nu de kunst als tot een nieuw leven ontwaakt. De Maatschappij: *Tot bevordering der Toonkunst*, vervulle daarbij hare belofte, en legge in de toegezegde School voor Organisten den grondslag voor het gebouw, waarin de voorvaderlijke overleveringen kunnen bewaard blijven!

II. Wij gunnen den Uitgever van den *Nederlandschen Zangbundel* van harte gaarne den lof, dien hij in het voorberigt van het onderhavige IVe Stukje, beweert, aan de vorige ten deel gevallen te zijn. Maar hij gunne ook ons de vrijheid, om met die lofzangers, zoo ze hem ten aanzien van dit Stukje andermaal even gunstig zijn, geen chorus te maken; want er zouden zeker afgrijsselijke wanklanken uit ontstaan.

N°. 1. In Van dezen bundel, die 12 zulke Stukjes bevat, voert ten titel: *Hulde aan de Zangkunst*. Volgens den inhoud van het gedicht is het eigenlijk eene Hulde aan het Opperwezen. Hoe men voor zulk een ernstig onderwerp het vrolijke, regt lieve wijsje van CALL heeft kunnen kiezen, begrijpen wij niet. Met hetzelfde regt zal men eerlang de wijs van het Drinklied uit de *Vampir*

voor een kerkgezang bezigen. Aan het dichterlijk genie van den Heer N.N. laten wij echter alle regt wedervaren; vooral wanneer hij zegt:

> Wie hier geloovig dankbaar,

(NB. dat God ons zijnen Zoon geschonken heeft.)

> Dat heil waardeert,
> Is in de schoone zangkunst
> Nooit uitgeleerd.

Ei! Ei! zou dat waar zijn?

N°. 2. *Aan de naderende Lente*. Een *Trio*, met niet minder dan 9 coupletten. Begint men hiermede op een winter-concert, dan zal er de lente wel wezen, vóórdat ze afgezongen zijn. Het Stukje is niet misdeeld van Compositie-foutjes; en heeft al het voorkomen van een vooraf gemaakt Melodijtje, waar men naderhand een paar partijen bijgeflanst heeft. En de Dichter?

> Ieder wekt gij (*de lente*) op tot zingen,
> Dichters! zingt een smeltend lied!
> Laat uw toon het al doordringen,
> Ook de voog'len zwijgen niet!

Indien de vogelen zwijgen, zullen dan sommige Dichters dit goede voorbeeld volgen? In dat geval doen wij een' voetval voor den nachtegaal en het gansche kwinkeleerend muzenkoor.

N°. 3. *Winteravonduurtje:*

> Hoe genoeglijk is het uurtje,
> Als m'aan 't hoekje van den haard,
> Bij een vrolijk knappend vuurtje,
> Met zijn makkers zit geschaard.

Is dit een onderschrift voor eene teekening van OSTADE? Neen, Lezer! het is een *Trio* van tien maten, waarvan vijf niet onberispelijk wat de Compositie betreft. *Octaven* en verdubbelde *terzen* geen gebrek. Den Heer ROSSIJN DE VOS, een' Dichter, dien wij onder aan den berg zangberg nog niet bespeurd hadden, raden wij aan, om, wanneer hij weder eens eenige dozijnen coupletten voor muzijk fabriceert, met zijnen medearbeider, den Componist, te raadplegen, of alle coupletten op dezelfde melodij wel zingbaar zijn.

N°. 4. *Tevredenheid:* Het bevallige Kwartetje van CALL, dat geene aanprijzing behoeft, noch afkeurende aanmerking verdient. Waren alle Stukjes zoodanig, wij zouden niets liever wenschen, dan dat de Uitgever door het ruim debiet schatrijk wierde.

N°. 5. *Bruiloftslied*. Woorden van den Heer J.B. CHRISTEMEIJER, die ten minste geen' onzin dicht, en een' Componist heeft ontmoet, die althans iets levert, dat gezongen kan worden. Maar

N°. 7. (want N°. 6, op eene bekende Fransche wijs, gaan wij met stilzwijgen voorbij) een Adagio voor twee stemmen, waarin hoofdzakelijk over den *Donder* gehandeld wordt. Nadat vooraf is gezegd,

hoe de booswicht voor den donder heeft, verneemt men in eenige bravourpassages:

> Maar hij, wiens blank opregte ziel
> God en de deugd steeds dient,
> Blijft, hoe de Donder brull', gerust;
> Die dondert is zijn vriend.

Men verbeelde zich, dat deze *Duo* door twee Sopraanstemmen, zonder begeleiding, gezongen wordt, en dat men dan driemaal achter elkander uit den mond van een lief meisje hoort:

> Die dondert is zijn vriend.

Welk een meesterlijk effect moet dit maken!

Mogten wij omtrent den oorsprong van dit wansmakig voortbrengsel eene gissing wagen, het zou deze zijn. Deze of gene, in het bezit geraakt zijnde van eenige Manuscripten van RAUSSCHER, heeft een fragment gevonden (door den Componist vermoedelijk voor iets geheel anders bestemd) en gedacht: ‘Kom aan, dat ziet er nog al zwart en bar uit, ik zal er eens een donderliedje op maken.’ - Is onze gissing onjuist, dan beklagen wij den Componist, die voor zulk een' tekst zulke muzijk vervaardigen kon.

Ons in de verdere ontleding van dezen bundel te volgen, zou van het geduld des lezers te veel gevergd zijn. Men besluite veilig van het genoemde tot het ongenoemde, dat het geheel hoogst middelmatig is.

III. Het derde door ons te vermelden Stukje, zijn de *Zang-oefeningen voor Scholen en Schoolonderwijzers-Gezelschappen* enz., door B. BRUGSMA.

Men heeft het onderwijs in den Zang, volgens beginselen van PESTALOZZI, op velerlei wijzen beproefd. Er zijn verschillende Methodes uit voortgesproten, waarbij ieder van zijne individualiteit iets inmengde en in de toepassing een eigen voetspoor koos: maar niet altijd tot voordeel van de zaak. Alleen de onovertreffelijke kunstfilosoof, H.G. NÄGELI, in *Zwitserland*, kan geacht worden op de grondslagen van PESTALOZZI een gebouw te hebben opgerigt, dat zoowel door deugdzaamheid van bestanddeelen, als kunstmatige zamenstelling en doelmatigheid van inrigting, de beuzelachtige pogingen van anderen in de schaduw stelt.

Ook in ons Land heeft men de verbreiding dier leerwijze met verschillend gevolg bewerkstelligd. De bekwame VAN DAPPEREN droeg hiertoe het zijne bij, en de Heer BRUGSMA levert ons thans op nieuws eene proeve. Met voorbijgang van de vraag, of, na den arbeid van den Heer VAN DAPPEREN, deze *Oefeningen* en *Handleiding* van dringende behoefte waren, en zonder ook het Werk van NÄGELI als maatstaf van beoordeeling te nemen, bieden wij den Schrijver

gaarne den lof, die hem, naar onze schatting, billijker wijze toekomt. Hij heeft zich op een bepaald standpunt geplaatst, en eenen beperkten kring gekozen. Hoofdzakelijk voor Schoolonderwijzers schrijvende, wilde hij hun eene zekere kennis van de Zangkunst bijbrengen, ten einde die naderhand weder aan hunne scholieren mede te deelen. De weg, dien hij hiertoe kiest, is zeer geleidelijk; de voorstelling meestal duidelijk en naar eene trapswijze ontwikkeling ingerigt; de hulpmiddelen zeer bruikbaar. Het spreekt van zelf, dat, waar het een zeker stelsel van onderwijs geldt, men het niet altijd eens is, en als zoodanig zouden wij in sommige opzigten van den S. verschillen. Wij willen echter in dit geschil niet treden, maar wij veroorloven ons eene andere aanmerking; zij is deze. De S. heeft, naar onze meening, zijnen kring wat al te beperkt genomen. Dit betreft inzonderheid het theoretisch gedeelte in de handleiding vervat. Wat dáár voorkomt is niet voldoende, om den Onderwijzer, bij het gemis van andere hulpmiddelen, zijne scholieren altijd ver genoeg vooruit te doen blijven. Een leerling van slechts eenige bevattelijkheid zal spoedig met zijnen meester op gelijke hoogte staan, immers wat het *weten* aangaat, al mist hij dan ook nog de technische vaardigheid bij de uitvoering. Behalve dit wil de S. den nadenkenden Onderwijzer zelven nieuwe oefeningen laten zamenstellen (bl. 3). Deze taak is zoo gemakkelijk niet, en ten aanzien der meerstemmige oefeningen zeker onmogelijk, zonder eenige kennis der Compositie; hiervan wordt echter niets gevonden. De Schr. heeft op bl. 20 eenigermate gevoeld hetgene wij hier bedoelen, en wij geven hem daarom in bedenking, of een klein vervolg en meerdere uitbreiding van het reeds geleverde, bij wijze van een tweede Stukje, waarin tevens eenige opmerkingen omtrent de verschillende *tempo's*, die thans gemist worden, eene geschikte plaats zouden vinden, niet nuttig en doelmatig zoude zijn. Wij hebben hierbij voornamelijk op het oog zijne medeonderwijzers, die op afgelegen plaatsjes, om verschillende redenen, zich met dit of een dergelijk Werkje moeten behelpen.

De S. beoordeele dit echter zelf. Wij wenschen de Oefeningen door velen gebruikt, met het gelukkig gevolg, dat hij en ook wij er van hopen.

Schriften voor ouders en voor de jeugd.

Liefde en Waarheid, de beide Leidstarren der Opvoeding; aan alle Ouders en Opvoeders enz. Naar het Hoogduitsch van W. Möller, *Predikant te Gröbitz en Hoofdbestuurder van het Opvoedings-Gesticht aldaar; door* L.A. te Winkel, *gr.* 8°., 398 *bladz. Te Dordrecht, bij* Lagerweij, 1837.

De stof, in bovengemeld Werk behandeld, is, gelijk alles wat Opvoeding en Onderwijs betreft, hoogst gewigtig voor het grootste deel des publieks; en moet, zoo het een nieuw en beter pad baant, of op den betreden' weg een helderder licht ontsteekt, allen Ouders en Onderwijzers welkom zijn.

Eenen goeden indruk geeft het reeds, bij het lezen van titel en Voorberigt, dat dit geschrift is gevloeid uit de pen van een' Geleerde, die, na een tienjarig toezigt, de uitkomsten zijner opmerkingen en zijne denkbeelden mededeelt. Het is waar, de omstandigheid, dat de *Schrijver* slechts *Hoofdbestuurder*, en geen eigenlijk onderwijzer, is, verzwakt dien goeden dunk. De Vertaler meldt niet, of zijne ondervinding de denkbeelden des Schr. bevestigt, en er, als het ware, den stempel der waarheid op drukt; maar zegt, dat hij, tot de overzetting in onze taal, vooral heeft besloten om den hoogen ernst en den echt godsdienstigen geest, welke in het Werk heerschen, en die allezins geschikt zijn, om Ouders en Onderwijzers het gewigt van hunne taak, op het levendigst, te doen gevoelen.

Dit is dan ook zoo. Zien wij, hoe de Schrijver zijn onderwerp heeft behandeld. Het Boek dient om Ouders en Opvoeders te leeren: dat de Kinderen *door liefde moeten worden opgeleid tot beelden Gods*. De *Schrijver* houdt daarin de volgende orde. - Na eene Inleiding, ten betooge dat het nuttig is, na langen arbeid, terug te zien op het verrigte, en, gebruik makende van de verkregene ervaring, ook anderen te helpen voorlichten, betoogt de *Schrijver*, dat: Opvoeding is opleiding tot het evenbeeld van God, en dat daartoe de kiem tot het edele moet worden ontwikkeld en de zaden des onkruids uitgeroeid; dat de ontluikende geest, door wetenschap, behoort te worden gevoed en daartoe de begeerte tot kennis moet worden opgewekt; en dat tot beide deze groote werkstukken (doeleinden, oogmerken) meer het innerlijke moet worden ontwikkeld, dan van buiten aangebragt. Met reden vraagt de *Schrijver:* of er onfeilbare middelen bestaan, welke, te dien einde, bij ieder kind kunnen worden aangewend? en of er dus *eene opvoedingskunst* zij? Gelijk van zelf spreekt, is zijn antwoord

bevestigende; en vindt hij het in het voorbeeld des Zaligmakers; (Markus X:13), dat den Opvoeder de *leidstarren* toont, die hij heeft te volgen, t.w. *Christelijke liefde* en *Godsdienstige waarheid*.

Hierop volgt eene beschrijving (bl. 14) van de Christelijke, ouderlijke liefde en derzelver heilrijke uitwerkselen. Dit gedeelte is met warmte gesteld, inderdaad treffende, en de lezing en herlezing overwaardig; want, zoo men er al geene nieuwe denkbeelden in aantreft, ja, alles wat er in gezegd wordt in het hart en hoofd van alle goede Ouders en Onderwijzers aanwezig is, is de toon, waarin men zich dit hier herinnerd vindt, roerende, overtuigende en de voorstelling van de heilrijke gevolgen eener hartelijke liefde; ook in het toedeelen van straffen, bemoedigend. Niet minder schoon is (bl. 32-48) het vertoog over *de liefde als eene bron van deugd*, waarin, te regt, wordt aangemerkt, dat redeneren en zedepreken geene waarlijk deugdzame kinderen vormen; omdat deze meer het verstand dan het gevoel bezig houden; terwijl het laatste meer dan het eerste, bij kinderen, is ontwikkeld (van daar voegt R. er bij, dat vertoogen tot aanprijzing van deugd den kinderen zoo ras vervelen) en het voorbeeld alles afdoet. Fraai en treffend is zulks ontwikkeld in: het vormen tot weldadigheid, tot het vieren van den Zondag en tot eerbied voor GOD.

Van bl. 48-80 wordt de invloed der liefde op de ligchamelijke opvoeding behandeld. Eene afdeeling, vooral aan Moeders, tot naauwlettende nalezing en navolging aan te bevelen.

Vreemd schijnt, in den eersten opslag, het gezegde in de afdeeling, getiteld: *liefde de leidstar des kinds ook buiten 's huis*, (bl. 81-91) waarin de stelling wordt ontwikkeld, dat jongens, reeds in jeugdigen leeftijd, buiten 's huis behooren te worden opgevoed. Eene stelling, die R. niet zoo gaaf kan beamen, daar hier alles afhangt van de omstandigheden. Dragen deze toch, in het ouderlijke gezin, bij tot eene *goede* opvoeding, waar zal het kind dan meerder onbaatzuchtige liefde vinden? Maar ontbreekt er bij de ouders óf de lust, óf de geschiktheid, óf de mogelijkheid tot opvoeding, buiten de schooluren, dan gewis is de kostschool, ook boven de opvoeding door een' gouverneur, te verkiezen; wanneer, namelijk, de Instituteur niet slechts een liefdetoonende, maar ook in degelijkheid, een liefhebbende, opvoeder is; eene echtgenoot bezit, met gelijke gevoelens en genoegzaam verstand voorzien, om mede - niet tegen - te werken en dus, in de kostschool, ook het vreemde kind *huisselijke omgang* wachte. Maar als het kind, in de vrije uren, uit het bijzijn des opvoeders verwijderd en aan secondanten overgelaten wordt, terwijl voor eigen kinderen de deur van het gewoon verblijf des onderwijzers openstaat; hoe zal het dan de bewijzen der genegenheid van het hoofd des Instituuts

kunnen ontvangen, hoe in zijne zorgende leiding deelen, en de kiem der liefde behouden en ontwikkelen (iets dat hier, zoo te regt, ernstig aanbevolen wordt) daar het zich inderdaad afgestooten moet gevoelen?

R. had gewenscht dat de Schrijver de velerlei nadeelige gevolgen daarvan, in dit zijn geschrift, waarin zulk eene schildering zoo geheel behoort, breeder hadde geschetst; en ook, door een donker tafereel, hadde getoond, dat: *die opvoedingsinstituten het best zijn*, die (bij overige vereischten) *het meest naderen tot het ideaal van het godsdienstig huisselijke leven;* want in dat geval zegt de Schrijver veel waarheid over het voordeel van opvoeding, door vreemden, in den knapenleeftijd.

Veel minder beviel aan R. de tweede afdeeling, getiteld: *de Waarheid;* waarin, althans in den aanvang, de redenering minder natuurlijk, minder duidelijk en omslagtiger en dus, voor het algemeen, minder nuttig is. De *Schrijver* stelt: er is tweeërlei waarheid, eene *objectieve* en eene *subjectieve*. Tot de eerste behooren alle uitwendige voorwerpen, *die elk op zich zelf eene onwedersprekelijke waarheid bevatten;* en - *dat wat de geest hiervan - - - tot een duidelijk en volkomen bewustzijn gebragt heeft en bezigt* - - behoort tot de tweede; is *subjectieve waarheid*, waaruit wordt afgeleid, dat beide voor elkander onontbeerlijk zijn en slechts vereenigd *eene leidstar* op den levensweg kunnen worden. Daarom moet het waarheidsgevoel ontwikkeld worden en daartoe behoort men (zegt de Schr.) 1°. door alles op de subjectieve waarheid te werken; 2°. het onderwijs zóó te berekenen en in te rigten, dat objectieve en subjectieve waarheid er evenzeer door bevorderd worden; 3°. de kinderen op te leiden tot de hoogste waarheid door 's Heilands verschijning, en 4°. dan zal te waarheid de jeugd vrij maken en eene bron van heil worden. - Uit deze opgave blijkt het gebrek aan duidelijkheid vooral in het 3° en 4° punt. De bedoeling schijnt te wezen, om te doen opmerken, dat een kind kennis verkrijgt en door de voorwerpen buiten hetzelve; dat die kennis geen nut heeft, tenzij ze duidelijk en juist zij, en dus de eigendom van zijn verstand en gevoel, d.i. subjectief worde, en dat daardoor, niet alleen voor het onderrigt, maar voor de deugd des kinds, veel zal gewonnen worden. Veel betoogs had dit niet noodig, althans geene ingewikkelde redenering van 10 bladzijden.

Daarna waarschuwt de Schr. tegen *dwaling, begoocheling* en *leugen*. De eerste, een gevolg der onvolkomenheid van de subjectieve waarheid en van bedriegelijken schijn, behoort te worden weggenomen door eene naauwkeurige aanschouwing. De tweede (*begoocheling*) vloeit voort uit onwillekeurig bedriegelijken schijn en om

deze te vóórkomen, moeten de omringende voorwerpen naauwkeurig worden gade geslagen, door die bij herhaling onder het oog te brengen en te doen onderzoeken. - R. ziet niet, welk verschil er in deze twee bepalingen is; - de derde (*de leugen*) wordt naar waarheid, doch grootendeels met een' te ingewikkelden stijl, beschreven; bij eenvoudiger wijze van zeggen zou de teekening meer warmte bezitten en voor ouders en opvoeders treffender wezen; vooral dáár, waar de afschuwelijkheid der leugen wordt voorgesteld, als eene inwendige tweespalt, als eene vernietiging van *het vermogen om te zien*, en, als eene *verzwakking der ziel*. - Bij den godsdienstigen toon van dit Werk had R. geheel andere, klemmender, meer voor een ieder bevattelijke, godsdienstiger redenen tegen de leugen verwacht; doch het schijnt, dat het geheel zoo is gesteld, om de woorden *objectieve* en *subjectieve waarheid* te kunnen bezigen. - Menschkundig en duidelijk zijn daarentegen de middelen aangewezen, om de gewoonte van liegen tegen te gaan, en het gevoel voor waarheidsliefde op te wekken en aan te kweeken. Op bladz. 114 komt de Schr. terug op de vorming tot *subjectieve waarheid*, door naauwkeurige *objectieve* kennis, en behandelt daarbij de middelen en wijze, om den geest des kinds met voorstellingen te verrijken en daaronder het gebruik van prentenboeken en speelgoed, alsmede de *kindergeschiedenisjes;* waartoe hij ook de *fabel*, het *sprookje* en de *legende* rekent. Over het verhalen wordt hier veel goeds en der behartiging waardig gezegd; doch waartoe veel natuurlijke aanleg en oefening, en dus bekwaamheid, in de ouders of opvoeders, voorondersteld en vereischt wordt: waarom R. in dit boek, dat voor *allen* geschreven en vertaald is, verlangd had hier eenigen raad te vinden voor hen, die de gaaf van aangenaam te verhalen missen. Veel waarheid zegt de Schr. ook over de vorming der verbeeldingskracht, ‘welke, indien zij niet wordt geleid, ontaardt; zich bezig houdt met onreine en verderfelijke beelden; of eene prooi wordt van bijgeloof; of zich in de armen van Godsdienst-dweeperij en bloedig fanatismus werpt; doch die, ten goede geleid, het hart opent voor de verhevene zangen der Dichters, en al het lage en onedele versmadende, met vreugde in het rijk der reine en edele verdichting leeft.’ Met de legende is de Schr. niet zeer ingenomen. R. zou die, behalve in dichterlijke tafereelen, geheel afkeuren, als aanleiding gevende tot bijgeloof, wanneer zij het leven der zoogenaamde heiligen behandelt; of tot valsche voorstellingen, als zij geschiedkundige onderwerpen bevat. Dat de spookgeschiedenissen geheel worden afgekeurd, spreekt van zelf.

Het artikel over h*e*t eigenlijke onderwijs (bl. 134) moge goed zijn voor ouders; een behoorlijk onderwijzer zal er niet veel goed

nieuws in vinden; terwijl er hier en daar wel iets voorkomt, dat R. niet juist schijnt. Zoo stond b.v., bl. 139, het lezen onder de zuiver *werktuigelijke* bekwaamheden gerangschikt, niettegenstaande er tot *wèl* lezen eene vrij vlugge bevatting en een zuiver gevoel noodig zijn, zoo als de *Schr.* later *ook* opmerkt. De uitvinding der klankmethode, hier te regt geprezen, wordt aan STEPHANI toegeschreven; terwijl de Heer BERTHAUD, Onderwijzer te *Parijs*, die haar reeds in 1744 bekend maakte, er de uitvinder van schijnt geweest te zijn. (Zie het voorberigt voor de *Quadrille des Enfants*, op nieuw uitgegeven door den Heer DE GRAAFF, A^{o} 1820). Voor onze taal is deze methode het eerst bewerkt door den Heer SCHNEITER, Onderwijzer te *Leiden*, en een ieder weet, hoe zeer ze later door den Heer PRINSEN is bearbeid geworden. Bij de beschouwingen der hulpmiddelen tot het leeren lezen, zou nog al iets aan te merken zijn, dat de perken dezer aankondiging zou overschrijden. Den Onderwijzer zal het wel in het oog vallen, dat hier veel gezegd is, om, aan den titel getrouw blijvende, telkens te huis te komen op: het voorlichten door *de Leidstar der Waarheid*. Gaarne zou R. eene proef van het gelijktijdig *Voorlezen* b.v. van het versje:

> Ach! mijn Zusje is gestorven,

hooren, om overtuigd te worden: *dat het vermogen der waarheid, die de kinderlijke harten beheerscht*, eene geheele klasse *den* aandoenlijken *toon*, waarin dat moet worden voorgedragen, *zal doen treffen*. Wat anders is deze wijze van gelijktijdig spreken, met opzigt tot het *declineren* en *conjugeren;* waarbij zij gewis voordeelen bezit, omdat dan, bij deze drooge en op zich zelve vervelende oefeningen, de oplettendheid van al de leerlingen wordt bezig gehouden, iets dat bij het lezen van wèlgekozen boeken meer van zelf door den inhoud geschiedt. Over het schrijven wordt (bl. 143-149) veel gesteld, dat een ieder weet, en vrij wat korter zou kunnen gezegd worden. Het geheel van deze tweede afdeeling schijnt meer voor ouders dan voor onderwijzers geschreven, doch zal om den gekunstelden stijl, vreest R., weinigen ouders bevallen; men leze slechts bl. 157: ‘Juist bij deze wetenschap (de Wiskunde) blijkt het ten duidelijkste, hoe heilzaam het is, wanneer de subjectieve waarheid vroegtijdig in den mensch is aangekweekt en beschaafd; want de wiskunde berust geheel en al op *axioma's*, dat is, op erkende grondstellingen, welke niet behoeven bewezen te worden. Maar deze grondwaarheden komen alleen bij zulke geesten, welke vroeg met de waarheid gemeenzaam zijn geworden, in al derzelver klaarheid en helderheid voor en dringen dan als van zelve tot het aannemen der daarop steunende stellingen --- Van zoo veel belang is de opwekking en bevor-

dering der subjectieve waarheid; zoo geheel hangt het aannemen der objectieve van dezelve af. Er bestaan dus geene gevaarlijker vijanden voor de verstandelijke beschaving dan de leugen, de onwaarheid en het onvolkomene enz.' Al hetwelk in goed Hollandsch toch niet anders zal beteekenen dan: 'als men het kind heeft leeren begrijpen wat het doet en het dus aan nadenken heeft gewend, zal het de wiskunde beter en gemakkelijker leeren, dan wanneer het, aan nadenken ongewoon, over alles losjes henen loopt en zich dus dikwerf onjuiste, of geheel valsche, begrippen vormt, of wel niets begrijpt, omdat de ontwikkeling van zijn verstand verzuimd is.' - Dikwerf wordt ook het woord *waarheid* gebezigd waar de gewone stijl zou vorderen: *duidelijkheid, orde, naauwkeurigheid* en dergelijke, en daardoor is, voor iemand, die aan de bij ons gewone beteekenis van het woord waarheid blijft hechten, hier het *ware* dikwerf *onwaar*, althans *onklaar*.

Hetgeen er bl. 158 en vv. over de *denkoefeningen* (lees het onderwijs in het algemeen) wordt gezegd, bevat veel goeds en waars, en het ware te wenschen, dat alle ouders doordrongen mogten worden van het gewigt der spreuk: *spoed u langzaam*, hier zoo juist aangeprezen. In dat geval zouden zij de scholen niet beoordeelen naar de schitterende vorderingjes in de minste, maar naar de uitkomsten in de hoogste klasse. Duidelijk en geregeld zijn des Schr. denkbeelden over het onderwijs in de natuurlijke geschiedenis, natuur- en aardrijkskunde; in welke laatste hij zich voor de *Cursen*, en tegen het onderwijs bij *afdeelingen* verklaart; en daarbij wil uitgaan van het vertrek, waarin de leerling zich bevindt; en, den kring al verwijdende, langzaam vorderen tot geheel de aarde is afgehandeld. R. houdt deze methode, ook zoo als die hier is aangewezen, voor goed, bij het huisselijk onderwijs, maar minder geschikt voor de scholen; want, als men rekent, gelijk ook de Schrijver blijkt te doen, dat er tot dezelve een tijd van 6 of 7 jaren noodig is, dan volgt, dat, bij de jaarlijksche gedeeltelijke verwisseling van leerlingen op de scholen en verplaatsingen naar hoogere klassen, geen al de drie *cursussen* zou hooren. Ook zouden, volgens den Schr., de gewone landkaarten niet kunnen gebruikt worden; waarom R. (hoe veel goeds hier ook gezegd zij), *voor de scholen*, aan de bestaande leerboeken en kaarten de voorkeur geeft.

Maar ten opzigte van de Geschiedenis vergt de Schr. het volstrekt onmogelijke, als hij (bl. 182, reg. 5 v.o.) vordert, dat men het onderwijs daarin zal aanvangen met tafereelen uit het *huisselijke leven* der meest verschillende volken. In den Aartsvaderlijken tijd kan dit in de Bijbelsche Geschiedenis wel eenigzins ge-

schieden; doch wie zal ons iets melden omtrent het *huisselijke leven* der meeste beroemde mannen, niet slechts uit de oudheid, maar zelfs van lateren, ja, van onzen tijd? Meent de Schr. echter, gelijk schijnt, de voorstelling der leefwijze in het algemeen, dan voegt dit bij de volksbeschrijving en dus volgens zijn eigen plan tot de Aardrijkskunde. Hoe dit zij, hij wil, dat zulks den 1^{en} *cursus* zal vullen, en dat de 2^{e} zal bestaan uit levensbeschrijvingen van die personen, welke den grootsten invloed hebben gehad op het bestaan (lees: lotgevallen) der volken; ten einde aan te toonen, niet zoo zeer *wat de man heeft gedaan*, als wel *wat* (hoe) *hij is geweest*. Wat de Schr. hieromtrent verzekeren en redeneren moge, R. blijft overtuigd, dat het tot eene schromelijke wijdloopigheid zal leiden en men met geene mogelijkheid in dien tweeden *cursus* eenigen zamenhang zal kunnen brengen, tenzij men den derden *cursus* (de gebeurtenissen bevattende) vooruitloope. Op den zamenhang is de *Schr.* dan ook minder gesteld, ook niet in den 3^{en} *cursus*, en meent zelfs, dat die nog in geene aanmerking kan komen. Een vreemd denkbeeld, als men er naar pogen wil om de geschiedenis verstandelijk te behandelen, in welk geval men toch wel de oorzaken der gebeurtenissen, en dus den zamenhang, dient aan te wijzen. Vreemder nog is de vraag: waar de geschiedenis behoort te worden aangevangen? en het antwoord (bl. 188), dat men, daar de gebeurtenissen van het eigen Vaderland en *die het digtst aan den leeftijd des kinds grenzen*, voor hetzelve het belangrijkst zijn, met *deze* moet beginnen. R. houdt dit denkbeeld voor niet zoo gegrond als het in den eersten opslag kan schijnen; want, hetgeen den leeftijd des kinds is vooruitgegaan, al grenst het er ook nog zoo ná aan, is voor hetzelve even verleden als hetgeen reeds jaren of eeuwen vroeger is geschied. De gezigtskring van een kind is zeer beperkt en de herinneringen, die het uit zich zelf, van de gebeurtenissen in zijnen tijd voorgevallen, heeft, zijn te onbeduidend, om daaraan het vroegere vast te knoopen. Doch, al ware dit zoo niet, hoe onnatuurlijk zou het dan nog wezen, om b.v. de Vaderlandsche Geschiedenis op de volgende wijze (met de noodige uitbreiding) te verhalen.

'Wij Nederlanders hebben in de laatste jaren, waarin gij, lieve Kinderen! mede geleefd hebt, veel roem door onze dapperheid verkregen; als o.a.: door de verdediging van het kasteel van *Antwerpen*, waartoe aanleiding gaf de belegering door de Fransche krijgsmagt, welke aanrukte, om genoemd kasteel aan de Belgen in handen te leveren; want wij waren met LEOPOLD, die tot Koning van *België* was gekozen, na der Belgen opstand tegen den Koning der *Nederlanden*, onder wiens schepter zij in 1815 waren geplaatst, nadat *België*, gelijk ook ons Vaderland, was

bevrijd geworden van de tirannij der Franschen, die beiden, eenige jaren vroeger, hadden ingelijfd, nadat, wat ons Vaderland betreft, NAPOLEON, (die Keizer der Franschen was) zijnen broeder LODEWIJK van den troon had verdreven, waarop hij hem in 1805 had gesteld, in plaats van den Raadpensionaris SCHIMMELPENNINCK, die in 1804 de meer republikeinsche regering verving, welke reeds sedert 1795, onder *Frankrijks* dwang, het Land hadden bestuurd, en het aanzijn hadden gekregen ten gevolge van' enz. En zoo klimme men dan op tot de Batavieren. Over den smaak valt niet te oordeelen; wie het gemakkelijker en duidelijker vinde, doe het. De onderwijzer heeft daartoe de bestaande geschiedboeken maar om te keeren. Evenwel spreekt de Schr. op bl. 189 toch ook van vroeger te verhalen hetgeen vroeger is geschied, dus de gewone chronologische orde te volgen. Het is dus R. niet regt duidelijk, hoe men dit onderwijs wil hebben ingerigt; maar onduidelijkheid mag in een Werk als het onderhavige voor een groot gebrek worden gerekend.

Over het onderwijs in de talen kunnen wij den Schrijver niet op den voet volgen, daar deze beoordeeling dan veel te uitgebreid zou worden. Er is veel goeds in (bl. 191 en vv.), vooral over het doen maken van schriftelijke opstellen.

R. stapt te eerder van deze afdeeling af, daar de ouders die hoogstwaarschijnlijk niet met vrucht of lust zullen lezen, voor onderwijzers er veel bekends in voorkomt en het bovendien niet aan goede leerwijzen in de talen ontbreekt. Hij kan echter niet verzwijgen, dat de hier voorgeslagene handelwijze, schoon uitvoerlijk, hem zeer omslagtig toeschijnt. De ervaring zou daarover moeten beslissen; want, zelfs bij den S. schijnt de bedoelde methode meer de voorstelling van een plan (bl. 217 en 224) dan de vrucht der ondervinding; iets dat verwondering moet baren, daar het hem, in zijnen genoemden rang, niet aan de gelegenheid tot vóórproeven ontbreken kan. Het geheel draagt intusschen het kenmerk van de goede grondstelling: dat al het te leerene *door het verstand* de eigendom der kinderen moet worden. De Schr. zwijgt geheel over de oefening van het geheugen, ofschoon dit ook kan geoefend worden, zonder tot werktuigelijk van buiten leeren, van, voor den leerling, onbegrijpelijke zaken, af te dalen? en hoe zal men in vreemde talen den noodigen woordenschat bekomen, zonder gebruik te maken van deze den mensch ook door de Voorzienigheid geschonkene bekwaamheid?

In de volgende afdeeling, van bl. 224-271, over de godsdienstige waarheid *objectief* en *subjectief de hoogste waarheid*, is de Schr. geheel te huis. Deze afdeeling kan dan ook niet te veel ter nalezing en overdenking worden aanbevolen; alles is hier geleidelijk,

duidelijk, met blijken van innige belangstelling, ja, wegslepende geschreven. Men vindt er den hartelijken Christenleeraar in, die geheel van Godsdienstzin vervuld is.

Het laatste gedeelte, het BESLUIT, handelt over de *traagheid*, de *oppervlakkigheid* en de *eenzijdigheid*, van welke de nadeelen worden aangewezen en waarvan *de waarheid de jeugd behoort vrij te maken*. Dat hier de godsdienstige waarheid, of liever, *de godsdienst*, bedoeld wordt, zal de Lezer reeds begrijpen; alsmede dat hier veel waarlijk schoons, ook over de beoefening der wetenschappen, in dien zin, gesteld is. Schoon het gedurig bezigen van de woorden: *objectieve* en *subjectieve waarheid* al weder der duidelijkheid schaadt en het gestelde te gekunsteld en te gewrongen doet wezen.

Het geheele Werk nu in één overzigt zamenvattende, meent R., dat dáár, waar de godsdienstige Kindervriend en Leeraar spreekt, het zoowel de vertaling als de uitgave overwaardig is; maar dat er over het onderwijs duidelijker, even korte en toch meer bevattende Werken, in onze taal, b.v. NIEMEIJER, uitgegeven door den Heer PRINSEN, bestaan. De onderwijzer, die tot praktijk wil raadplegen, neme het laatste en - als hij door de zwarigheden, aan het onderwijs in de opvoeding verknocht, of door teleurstellingen, zich ontmoedigd gevoelt, - dit Werk in handen, om, door het gevoel van het verhevene zijner taak en dus van het edele zijns werkkrings, weder opgewekt te worden tot het ijverig betrachten dier pligten, welke meer zelfverloochening vorderen, dan veelal wordt gevoeld.

De Vertaler heeft zich voor zijne taak berekend getoond; jammer, dat hij zich hier en daar niet de verbetering van eene onjuistheid of duistere uitdrukking heeft vergund. Tot de eerste rekent R. bl. 12: ‘Wie vermoedt wel aan het heldere gelaat en de vrolijke bilkken der moeder, welke na een' doorwaakten nacht, haren zuigeling op hare armen wiegt, dat geen zoete slaap hare oogleden heeft toegedrukt! - *De liefde handelt niet ongeschiktelijk*.’ en bl. 21, onder den titel: *De genezende kracht der vroome liefde*. ‘Hare eerste zegepraal is de zelfstandige beweging van het teedere ligchaam, het ontwaken van den kinderlijken geest’ enz. Dat in plaats van *genezende* had moeten zijn: *vormende of ontwikkelende liefde*. - Papier en druk zijn fraai.

I. *Nieuwe Kinderlijke Dichtstukjes, vooral ten dienste van Burgerscholen en Huisgezinnen; door den Schrijver der Kinderlijke Gebeden. Te Rotterdam, bij* T.J. Wijnhoven Hendriksen, 1837. IV *en* 32 *bl.*

> Laat de kinderen tot mij komen, want derzulken is het Koningrijk Gods.
> Markus X:14.

II. *Gedichtjes voor de Beschaafde Jeugd, door* P.J.V. Dusseau. *Te Winschoten, bij* Joh. Huisingh, *Boekdrukker en Boekverkooper*, 1837, VI *en* 159 *bl.*

III. *Fabelen en Gedichtjes voor Kinderen. Met* 24 *Platen. Tweede Druk. Te Groningen, bij* W. van Boekeren, III *en* 71 *bl.*

JEAN PAUL zegt ergens: 'Afschuwelijk is het, dat onze kinderen reeds lezen en zitten, en het stuitbeen tot grondslag hunner opvoeding moeten maken. Het onderwijzende Boek vergoedt hun geenszins den onderwijzer, evenmin als het vermakende Boek hun het meer gezonde spelen vergoedt. De Dichtkunst is voor den baardeloozen leeftijd nog te onverstaanbaar en te ongezond. De leermeester, die voorleest, moet erbarmelijk zijn, wanneer hij niet veel nadrukkelijker spreekt. Kort en goed, geene Kinderboeken.'

En beamen wij die magtspreuk?

Ten deele, ja, en wie aarzelt het met ons te doen? De voortreffelijkheid van ons lager onderwijs verpligt ons niet het algemeen verzuim van ligchamelijke ontwikkeling voorbij te zien. Gij hebt zeker weinig met kinderen omgegaan, zoo gij u nooit aan zevenjarige nufjes en negenjarige pedantjes ergerdet. Waart ge soms niet geneigd met WALTER SCOTT alle nieuwerwetsche Kinderboekjes te verfoeijen, in welke men het jeugdig verstand naauwkeurige begrippen tracht te geven van wetenschappelijke minutiae? Ik wil niet beweren, dat ge, als hij, boven deze de voorkeur gaaft aan die van vroegeren tijd, welke zich voornamelijk tot de verbeelding wendden en die, naar hij geloofde, het beste middel aanboden, ook onze ernstiger vermogens op te scherpen. Gij waart Nederlander en hij was Schot; - uwe sprookjes waren voor drievierde spookgeschiedenissen, de vertellingen van zijn Land voor zevenachtste legenden en balladen, - uit deze viel het verledene, uit gene viel niets te leeren. Maar ik zoude mij zeer bedriegen, zoo gij niet dikwijls voor onze hedendaagsche Kinderdichters den éénigen VAN ALPHEN terugwenschtet, zoo uwe herinneringen uit zijne versjes JEAN PAULS uitspraak over de dichtkunst voor Kinderen niet hadden gelogenstraft! Zie, zoo is het ware en het valsche dooreengemengd in de schriften van dien humorist; ik ben altijd met hem op mijne hoede.

En toch gebruik ik hem gaarne ten leiddraad bij de gedachten, welker ontwikkeling ik noodzakelijk vind, vóór ik mijn gevoelen

over bovenstaande Boekskens mededeele, ten einde men mij noch van vooringenomenheid, noch van partijdigheid beschuldige. ‘De Dichtkunst,’ beweert JEAN PAUL, ‘is voor den baardeloozen leeftijd nog te onverstaanbaar en te ongezond.’ Mag ik mij voor het verstaanbare van VAN ALPHEN'S Poëzij op uwe kleinen beroepen? Wat het ongezonde betreft, uwe eigene ondervinding getuigt, hoop ik, van het tegendeel! ‘Wie zou het wagen,’ zegt de waardige CLARISSE, ‘de som te berekenen van al het zedelijk goede, nu reeds meer dan zestig jaren lang, door deze Kindergedichtjens te weeg gebragt!’ Doch gij kent zijne keurige lofrede op den grooten man, gij kent die van DE KRUYFF, DONKER CURTIUS en anderen, en onwillekeurig rijzen de vragen bij u op, of de jeugd dan niet genoeg aan zijne Gedichtjes heeft, of deze misschien reeds verouderd zijn, of anderen een nieuw bloemenperk voor de kleinen ontdekt hebben? wanneer gij dagelijks nieuwe Werkjes van dezen aard in onze Nieuwsbladen ziet aankondigen.

Zoo gij, als ik, der Poëzij van dien Dichter eene meer opzettelijke studie wijddet, voelt gij u geneigd de beide eerste vragen met neen te beantwoorden en hebt gij geen' moed u te vleijen, dat gij het de laatste met ja zult mogen doen. Want schoon ik niemand wijke in eerbied voor het voortreffelijke gemoed van H.V. ALPHEN, schrijf ik zijn wèlslagen bij onze jeugd niet meer aan dit vereischte, dan aan het even onmisbare een groot kunst-theorist te zijn, toe. Welligt hadden weinige onzer Dichters, in zulk eene mate als hij, een helder bewustzijn van de harmonie, welke er tusschen middel en doel zijn moet; zijne nooit platte bevattelijkheid, liever zijne verhevene eenvoudigheid, kan ik mij moeijelijk anders verklaren, dan dewijl ook hij *Poëzij* voor *Arbeid* hield.

Laat ons zien, waarop deze Boekskens aanspraak maken, en in hoe verre zij ons toeschijnen hunne belofte te vervullen.

I. In het Voorberigt, geteekend uit *Rotterdam*, Dec. 1837, treffen wij, na eene hulde aan VAN ALPHEN, de opheldering aan, dat deze stukjes voor een' minderen stand geschreven zijn, dan die, waarvoor hij de zijne bestemde. ‘Hij,’ (V.A.) zegt de Schrijver, ‘hij behoorde tot den deftigen, bemiddelden stand, en zijne Dichtstukjes waren bij gevolg voor het opkomend geslacht van dien stand geschikt: buitenplaatsen, perziken, pruimboomen, tuinlieden, zachte bedden enz., behooren uitsluitend tot denzelven. Doch er bestaat een andere, die veel uitgebreider en althans niet minder belangrijk is, welke dat alles ontberen moet.’ Wij willen hier niet tegen inbrengen, dat eenige versjes van VAN ALPHEN, b.v. zijn onovertroffen: *de Vergenoegde Man* en zijn Christelijk: *Ware Rijkdom*, misschien drievierde der Poëzij bevatten,

voor zulke kringen geschikt; wij willen aannemen dat deze kinderlijke Dichtstukjes voor dien stand geschreven zijn.

B.v. het 1e Stukje:

***de Dankbare Klaas*.**

Schoon ik voor 't oog behoeftig *schijn*,
Al ben ik maar een arme jongen,
Zoude ik daarom niet vrolijk zijn?
'k Heb *strak* van vreugd nog opgesprongen,
Terwijl ik bij mij zelv' bedacht,
Wat heil mij dezen dag nog wacht.
Eerst geeft mij moeder 't daaglijksch brood;
En wordt het soms niet dik gesneden,
Hoe menig kind lijdt zwaarder nood?
Dus ben ik dankbaar en tevreden.
Wanneer men op zijn mind'ren ziet,
Gevoelt men zijne ontbering niet. (?)

Men ziet het, de strekking is onberispelijk; het doel: de Poëzij ook in de hutten der armoede, of wil men het juister uitgedrukt, ook op kamertjes en vlieringen te brengen, edel: ware de uitdrukking slechts natuurlijker! Welke arme jongen b.v., die een' cent van zijn' meester heeft gekregen en dien voor eene aalmoes aan eene oude vrouw besteedt, zal zich uitdrukken als bl. 7:

JAN had een medelijdend hart,
Dat gaarne deelde in ieders smart.
'Zoude ik me aan *kort genot vergapen?*'
Dus sprak hij: 'Neen, weldadigheid
Heeft hooger vreugd voor mij bereid,
Dan 't lekkerst ooft *mij kan doen rapen*.'

En dit is niet het éénig bewijs, dat wij zouden kunnen bijbrengen; de 19 Stukjes, waaruit het Bundeltje bestaat, vloeijen er van over. Als WILLEM, in *de Dwaze Wensch*, gaarne een vogel zou zijn om te kunnen vliegen, antwoordt BETJE:

Kom, Willem! laat u door geen' schijn
Van ingebeeld geluk bedriegen.

Het is mogelijk, dat er kinderen zijn, die zich zoo wigtig uitdrukken: de Hemel beware er ons echter voor, dat zij modellen zouden worden! Wij loopen er gevaar van; vergelijk PIETJE *bij het Lijk van zijn' Vader* met *het Lijk* van VAN ALPHEN. In het laatste, - wie kent het niet van buiten? - spreekt de Kindervriend; *hij* weet, dat wij bang zijn voor doode menschen; *hij* verzekert ons, dat de gestorvene niet ophoudt te leven; *hij*, die meer weet dan wij, wil ons doen gelooven, dat de goede God den doode zal doen verrijzen; *hij* raadt onze gedachten in het

Ach, lieve kinders! zegt dan niet:
Wat is dat sterven een verdriet!

Mogt ik maar altoos leven!
Wanneer ge God bemint en dient,
Dan voert de dood u, als een vriend,
In 't eeuwig zalig leven.

En komt dan eens de jongste dag,
Dan zal het ligchaam, dat daar lag,
Zich levend weêr vertoonen.
Dan voeren de Englen van benêen
U zingend naar den Hemel heen,
Om eeuwig dáár te wonen.

En PIETJE! PIETJE houdt zelf eene redevoering bij het lijk van zijn' vader; PIETJE spreekt hem zalig, dewijl hij in den Bijbel gelezen heeft, dat hij, die steeds *aan de leer van* JEZUS *voldoet*, in den hemel het hoogste goed zal smaken; PIETJE ziet de armoede genaken, dewijl met vader de hoop in het graf is gedaald, en PIETJE zegt: ‘foei, PIETJE! foei, dat voegt u niet,’ en vertrouwt op God en belooft *dubbel zijn werk te zullen betrachten* enz.

De Schrijver wijte ons dank, dat wij niet ter vergelijking VAN ALPHEN'S *Gebroken Glas* en zijn *Berouw* kozen; hij streve naar meer waarheid en eenvoud van uitdrukking, en verpligte ons door zijn tweede Stukje *niet* uitvoerig aan te toonen, waarom een edel doel geen vrijbrief is voor gebrekkige kunst.

H. VAN ALPHEN personifiëerde zijn publiek in twee lieve kleine jongens, welke gij vóór u ziet, als gij hem hoort zingen:

Ziet daar, lieve wichtjes!
Een bundel Gedichtjes,
Vermaakt er u meê!
En springt naar uw woning;
Maar... eerst ter belooning
Een kusje of twee.

De Heer P.J.V. DUSSEAU schreef voor het zijne eene Voorrede van drie bladzijden, die mij aan het stuitbeen denken doet, waarvan JEAN PAUL spreekt. Het is echter slechts billijk te vermelden, dat hij zijne Stukjes in het bijzonder voor de Beschaafde Jeugd bestemde, die reeds andere voortreffelijke Boekjes gelezen heeft. Ze zijn Vijftig in getal en de onderwerpen zeer verscheiden. Men treft er b.v. vierderlei soort van verjaarverzen en eene *Herinnering aan* ADOLF VAN NASSAU, allerlei tooneelen uit de Kinderwereld en *de Ware Vriendschap* DAVID en JONATHAN onder aan. De stand, welken de Heer DUSSEAU bekleedt, waarborgt ons, dat godsvrucht en menschenmin zijne veder zullen hebben bestierd; wij erkennen gaarne, dat deze Stukjes een voortreffelijk getuigenis van zijn karakter afleggen. Mogten wij met diezelfde ruimte kunnen verklaren, dat hij in heerschappij over den vorm VAN ALPHEN op zijde streeft; dat hij nieuwe oogpunten wist te vinden, waarop deze

vergat zich te plaatsen; dat zijn Boekje eene wezenlijke aanwinst voor de Kinderwereld is.

Vergelijk zijn *Geitje* met VAN ALPHEN'S *Hondje*, het KLAARTJE, *bij de Schilderij van hare overleden Moeder* van dezen, met zijn stukje: *bij den Dood eener brave Moeder;* DUSSEAU'S *de Winter* met VAN ALPHEN'S *Winterzang*, en verklaar u, zoo gij kunt, waarom onderwerpen, zóó uitmuntend behandeld, nog eens en minder uitmuntend moesten worden bezongen? Zeg niet, dat ik streng ben; kent gij het *Vogelnestje* van VAN ALPHEN nog? Ik hoop ja; mij ten minste staat zij voor den geest dat vlugge MIETJE, dat in eene dorenhaag een nestje had gevonden en uitriep:

> o Hoe zal ik mij vermaken
> Met die lieve kleine diertjes!
> Aanstonds ga ik t'huis wat halen,
> Om dit nestje in te bergen.

En hoe de moeder haar bestraft, neen, haar doet gevoelen, hoe de oude vogels om dat storen zouden treuren, en dadelijk de toepassing maakt:

> Zoudt gij, MIETJElief! niet schreijen,
> Als men u, met PIET en JETJE,
> Tegen wil en dank vervoerde;

en met de algemeen nuttige les eindigt:

> Zoek toch nimmer uw genoegen
> In de droefheid van een' ander.

MIETJE herneemt, sophistisch als kinderen soms zijn:

> Neen, dat niet! maar hoor ze eens schreeuwen,
> Ach! zij hebben zulk een' honger!

Doch ik zoude u beleedigen, zoo ik het nu nog noodig achtte af te schrijven, met welk een' meesterlijken greep VAN ALPHEN der moeder het kind doet opmerken, hoeveel meer genoegen het smaken zal, als het den ouden hunne jongen laat en hen deze ziet voeden, en hoe eenige fraaije trekken uit de natuurlijke historie, zoo ongezocht aangebragt, uitmuntend besloten worden met de erkenning van Gods wijsheid in den raad:

> - Gij moet niet wijzer wezen,
> Dan de goede en wijze Schepper.

Zie hier nu het *Vogelnestje* van den Heer DUSSEAU, ik laat het maken van aanmerkingen aan u zelven over:

(*Een gesprek.*)

MOEDER.
Hoe kunt gij zoo de vogels storen,
En nemen wreed hun nestje weg?

HENDRIK.
Ik mag zoo gaarne zingen hooren.
Ik vond het in de doornenheg.

MOEDER.
Zij zullen niet van vreugde zingen,
Maar klagen om hun ouderpaar.

HENDRIK.
Ik geef hun brood en lekkre dingen,
Verzorg, behoed hen voor gevaar.

MOEDER.
Zij wenschen liever vrij te leven,
Dan in uw kooi met overvloed.

HENDRIK.
Ik zie ze dikwijls angstig zweven.
Zij vinden moeilijk wat hen voedt.

MOEDER.
Laat daarvoor 's Hemels goedheid zorgen,
Die al wat leeft zoo mild verkwikt.

HENDRIK.
De havik kan hen wreed verworgen,
Zij raken soms in 't net verstrikt.

MOEDER.
't Is beter, dat zij spoedig sterven,
Dan langzaam kwijnen van verdriet.

HENDRIK.
Dan laat ik hen in vrijheid zwerven,
Ik wensch hunn' angst en smarte niet.

MOEDER.
Zoo doet gij braaf, mijn beste jongen!
En spaart u een verdiend verwijt.

HENDRIK.
Kom, spoedig naar de heg gesprongen,
Dan raak ik de arme beestjes kwijt.

Indien de Heer DUSSEAU niet bij de eerste lezing gevoelt, hoe ver hij beneden zijn modèl bleef, zouden wij het ZEd. vergeefs met den vinger aanwijzen; indien het ZEd. helder werd, zal zijn verdere arbeid van dezen aard blijken dragen van fijner gevoel voor en juister keuze van toestanden en uitdrukkingen. Hij heeft er aanleg toe; ten bewijze schrijven wij het volgend Stukje af: voor de laatste zes regels hadden wij gaarne andere ontvangen.

Het vliegje.

Hoe vlug is het vliegje,
Hoe fladdert het rond!
Het zet zich op stoelen,
Op tafel en grond.
Het zweeft naar den zolder,
En loopt tegen glas
En spiegel, alsof het

Een laddertje was.
Het reinigt zijn vlerkjes
Van stofjes en smet,
En kapt zich het hoofdje
En de oogjes zoo net,
Gelijk wij met handen
En water dit doen;
Het rept zich zoo vaardig
Al moest het zich spoên.
Dus strekt mij dit diertje
Tot voorbeeld en les,
En 't past mij te volgen
Dees leermeesteres.
Tot reinheid en orde,
Vermaant mij een dier;
En zweeft het zoo vrolijk,
Nu ginder dan hier,
Het leert mij te werken
Met lust en met vreugd,
En wijst mij, al zwevend,
Hoe arbeid verheugt.

III. Is een tweede druk van vertalingen uit het Duitsch, maar van Vertalingen van J.J.A. GOEVERNEUR, wiens veelzijdig talent zich ook op dit gebied niet verloochend heeft. Voor kinderen van vier tot zeven jaren bestemd, zijn de voorwerpen, welke het eerst de aandacht van een kind trekken, de huisdieren, de vogels, het lam, het rund, de ezel, het eekhoorntje enz., zeer gepast tot onderwerpen gekozen. Zoo de uitdrukking niet te gewaagd is, waait ons uit het Boekje eene landlucht toe, die bij onze steedsche opvoeding der jeugd welkom moet zijn; zij heeft slechts te weinig omgang met de Natuur. Wij ontveinzen niet, dat wij wel eenige meerdere poëzij in de toestanden hadden gewenscht; doch het is een erfelijk gebrek van fabelen, dat zij dieren vermenschelijken, en dit is slechts een eerste gedeelte van het Werk. Wij kiezen tot proeve der uitmuntende versificatie:

De Musch en het Paard.

M.
Paardje, uw krib is boordevol,
En mijn buik is leeg en hol;
Mag ik ook een hapje of twee?
P.
He, ja wel, muschje, eet maar meê.
Pik maar toe, zooveel gij kunt:
't Is u allerbest gegund.

Musch was wonder in haar' schik,
At zich 't kleine buikje dik,
En bedankte, voor 't onthaal,
't Vriend'lijk paard wel duizendmaal.
Maar vertel me eens, vroeg ze toen,
Kan ik ook voor u iets doen?
Want ik zie, gij hebt verdriet,
En het eten smaakt u niet.

Ach, zei 't paard, daar zitten wel
Honderd vliegen op mijn vel,
't Is haast niet om uit te staan,
Zooveel pijn doen zij mij aan.

O, sprak musch, is 't anders niet!
'k Weet wel raad voor dat verdriet.
Met vloog ze over 's paardjes kop
En hapte al de vliegen op.

Op de vier en twintig Fabelen, waarbij even zoo vele Plaatjes gevoegd zijn, die juist geene hooge verwachting doen koesteren van de steendrukkerij van den Heer B.B. BLIJDENSTEIN te *Enschedé*, en welke de Heer VAN BOEKEREN niet, door den matigen prijs, kan doen goedkeuren, daar het verkieslijk was geweest, half zoo vele, mits betere te geven, volgen veertien gedichtjes van gemoedelijken inhoud. Het is hier de plaats niet, te onderzoeken, of het wijs is, kinderen zoo vroeg van het onbegrijpelijke te spreken, of wij Christenen moeten worden eer wij nog Menschen mogen heeten: waar het zoo eenvoudig geschiedt als in deze Versjes, berusten wij er gaarne in.

Den Heer GOEVERNEUR, die zelf verzekert: ‘Wat deze Hollandsche bewerking betreft, zij heeft den Vertaler meer moeite en tijd gekost, dan hij zich aanvankelijk van dezelve had voorgesteld, betuigen wij onzen dank voor de zorg aan haar

besteed. Wij hebben den moed niet hem over het rijmen van *ei* op *ij* hard te vallen, waar wij Duitsche overdrijving en Duitsche gewrongenheid zoo gelukkig vermeden zien.

Wij hebben prijzende kunnen eindigen, want wij zijn op een

ander gebied gekomen, dan dat, waarin VAN ALPHEN heerschte. Mogt onze stem niet die eens roependen in de woestijn zijn; mogten onze Uitgevers leeren begrijpen, dat er vele gaven vereischt worden, om na hem in zijnen trant iets dragelijks te leveren! En waartoe dit? Om een voortreffelijk kind te vormen, om de zaden van al wat goed is in het jeugdig gemoed welig te doen opschieten, om der jeugd lief en vroom te maken, zijn 's mans Gedichtjes genoegzaam, onverbeterlijk, éénig. Doch *Kindergoed* - zoo is de term - blijkt de meest winstgevende tak van onzen kwijnenden Boekhandel te zijn, en wie zal het laken, dat elk zijn geluk beproeft? Wij zullen niet in het midden brengen, dat het onzedelijk is, het alledaagsch-nieuwe de plaats te willen doen bekleeden van het uitmuntend vroegere; wij willen niet eens beweren, dat men meer eerbied moest hebben voor het in die soort éénig genie, waarop de Hollandsche Muze zich verhoovaardigen mag, dan pogingen aan te wenden zijne meesterstukken door de middelmatigheid te doen vervangen, het zoude den doove gepredikt zijn! Verwonderen zoude het ons echter niet, dat ook in dit opzigt eene verlichte winzucht zekerder tot het doel zoude voeren, dan eene onbetamelijke mededinging. Heeft VAN ALPHEN dan alles uitgeput? Boezemt de gansche Natuur der jeugd geen belang in? Ligt het veld onzer geschiedenis in dat opzigt niet nog braak? De groote Kinderdichter heeft het allernoodzakelijkste eerst gedaan, hij heeft christelijke kinderen trachten te vormen, het menschelijke, het Nederlandsche liet hij zijnen volgelingen over. Ontsluijert, voor zoo ver de jeugd dien aanblik duldt, ontsluijert voor haar de wonderen van woud en zee, hemel en aarde, door aanschouwelijke voorstellingen en schilderende taal; schenkt ons vertellingen, in voor haar bevattelijken stijl, van wat er groots en goeds door onze Voorouderen verrigt werd, en gij zult lezers vinden, zoo als VAN ALPHEN er vond. Doch er wordt, zegt gij, talent, vernuft, genie vereischt, om dit alles en kinderlijk, en belangwekkend, en eenvoudig te behandelen; maar, mijne Heeren Uitgevers! gelooft gij niet, dat uw fonds er bij winnen zoude, zoo er in de Werken, die van uwe pers komen, wat meer vernuft, talent, genie stak?

Of houdt gij het er welligt met sommige Schrijvers voor, dat VAN ALPHEN'S opgang slechts een gelukkig toeval was; dat zijne populariteit bij de jeugd louter gave was, waarvan hij zich zelven geene reden wist te geven?

Het staat aan u over deze vragen al of niet na te denken; maar voor ons, wij moeten, tot men ons iets beters levere, CLARISSE nazeggen: ‘Ouders! gij hebt zoo vele Kinderboekjes, al te vele! vergeet, ai! vergeet toch VAN ALPHEN'S Gedichtjens niet!’

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Waarom heb ik den Priesterlijken Stand verlaten en mij in het huwelijk begeven? door J. Th. Spaan, *voorheen Roomsch Catholijk Priester en Kapellaan in de Kerk op het Begijn-hof te Haarlem. Amsterdam, bij* J. Th. Spaan 1838, 52 bl.

Van ganscher harte zijn wij Protestanten: verre zijn wij er af, ons onder de Heiligen te willen rangschikken; en echter, omtrent het opgegeven Werkje kunnen wij in het gunstig oordeel des Publieks niet deelen.

Wij leven in eene eeuw, onder een volk, dat zich den titel van verdraagzaam, ten koste zelfs der onverdraagzamen, toeëigent; en toch is reeds de vierde druk van het Werkje van den Heer SPAAN aangekondigd. Is afkeer tegen den priesterlijken stand, is ijdele nieuwsgierigheid, of is belangstelling in den Schrijver de oorzaak van zoo veel deelneming?

Wij zouden het eerste gelooven, indien het onzedelijke, onchristelijke enz. van het coelibaat krachtig ware aangetoond. Maar nu - dat de natuur daartegen spreekt, dat zij dikwijls sterker dan Pauselijke verordeningen en kerkelijke voorschriften is, dit wisten wij sedert lang. Te meer eer voor zoo velen, die de meest aanmatigende gewaarwordingen aan hetgeen zij hoogere belangen rekenden, hebben opgeofferd. Indien de Heer SPAAN historisch het oncatholische van een' dergelijken dwang, indien hij de verhouding tusschen het leerstuk der Sacramenten, en het coelibaat der Geestelijkheid uit zijn standpunt had aangetoond, wij zouden hem dank verschuldigd zijn. Thans redeneert hij uit hoogst *subjectieve* gronden, en wanneer zinnelijkheid of gevoel het rigtsnoer moet wezen ter beslechting van het pleit tusschen Catholicisme en Protestantisme, dan winnen wij weinig aan zijne *invective* tegen het *eoelibaat* der Geestelijken. Het schitterende van hare eeredienst, hare Moedermaagd, hare Santinnen, zal de Catholijke Kerk ons even triomfantelijk (althans in het oordeel van leeken) tegenstellen.

Maar de Heer SPAAN heeft niet bedoeld het pleit voor de Protestanten te voeren, hij is *bon-Catholique* gebleven. Juist dáárom zou het ons aangenaam geweest zijn, indien hij *vóór* den gedanen stap, indien hij *vóór* de ten gevolge daarvan ondervonden onaan-

genaamheden, het onregtmatige eener dergelijke instelling ingezien en bestreden had. Thans hinkt zijn betoog *a posteriori*. De *menées* van sommige geestelijken, die hem eerst tot eene ontkenning der daad genoopt, vervolgens, ondanks die schijnbare satisfactie, als misdadige behandeld hebben, verdienen openlijk ten toon gesteld te worden; maar is daarmede de zwakheid des Schrijvers verdedigd? Of is het billijk, dat uit de handelwijze van enkelen die van allen, die eener Kerk, beoordeeld worde? Zoo de belangstelling onzer Protestanten bloote nieuwsgierigheid of *Schadenfreude* in het leed der Moederkerk is, wat moeten wij dan van hare verdraagzaamheid denken?

Maar de handeling des Schrijvers ligt voor eene hoogere regtbank dan de onze ter beoordeeling: over het Boek slechts mogen wij spreken. Nogmaals herhalen wij, dat wij niet tot de Heiligen behooren: maar op onheiligheid te speculeren vinden wij ondragelijk. In de Conventie verdedigde eens MIRABEAU zijne leelijkheid: ‘het was,’ zeide hij, ‘eene aanbeveling in een Land, waar de vormen niets meer golden.’ Zijn tegenstander MAURY antwoordde: MIRABEAU *a raison. Être laid, être excessivement laid, peut être quelquefois un grand avantage. Mais on a tort de s'en vanter, comme a fait* MIRABEAU. Met hetgeen de Schrijver *zijn' val* noemt is het even zoo.

Maar de stijl is fraai, sierlijk, levendig, beeldrijk? Juist dit is onze zwaarste bedenking. Wij zouden hier iets eenvoudigs, nederigs, neêrgebogens verwacht hebben: omstandigheden, onderwerp, alles vereischte dit. Wij vinden integendeel rhetorische gezwollenheid, Aziatische weelde, eene gladde, zuivere taal, eene levendig gekleurde descriptie. Daarom dachten wij aan de woorden van. PERSIUS:

> Fur es, ait Pedio. Pedius quid? Crimina rasis
> Librat in antithetis, doctus posuisse figuras.
> Laudatur, Bellum hoc! hoc bellum! An, Romule, ceves?
> Men' moveat quippe, et, cantet si naufragus, assem
> Protulerim? Cantas, quum fractus te in trabe pictum
> Ex humero portes? Verum, nec nocte paratum
> Plorabit, qui me volet incurvasse querela.

Kan overigens de uitgave van dit Boek de, zoo het schijnt, kommerlijke omstandigheden des Schrijvers verbeteren, dan hopen wij, dat de liefdadigheid van ons volk door onze beoordeeling niet moge afgeschrikt worden, maar ook den moed hebbe, *gratis* den Schrijver, die niet van talent misdeeld is, aan te moedigen, opdat hij aan wezenlijker en nuttiger onderwerpen zijne krachten bestede.

***Friesche Volks-Almanak, voor het jaar* 1838. (*Derde jaargang*). *Te Leeuwarden, bij* L. Schierbeek. *Behalve den Kalender* 144 *bl. in gr.* 12° *met Platen*.**

Deze Almanak is dit jaar te laat ingekomen, om hem, te gelijk met de overige Provinciale Almanakken, te kunnen aankondigen. Hoezeer de laatste, is hij niet de minste en ziet er uit- en inwendig zeer goed uit.

Dat op de lijst der tijdperken ook vermeld wordt: dat, *ná de uitvinding der luchtbollen*, dáármeê hebben wij vrede: maar dat het tijdperk ná den slag van *Doggersbank* op 56 jaren wordt gesteld, is minder juist: want dan moest men ook dat *ná den afval van België* niet 8, maar 7 hebben genoemd; want de *slag van Doggersbank* viel in Aug. 1781 voor; *en de afval van België* in Aug. 1830. Dat de *Vereenigde Nederlanden* in 1795 zouden *veroverd zijn*, is ook niet juist. De Franschen toch kwamen (zoo het heette) als bondgenooten, niet als vijanden, en *quasi* tot onze hulp.

Het *Mengelwerk* van dit Jaarboekje bestaat uit Proza en Poëzij. Tot het eerste behooren *het vervolg en slot* van ALIJD JARLA, *een verhaal uit de Geschiedenis des Vaderlands*, door M^{r}. A. VAN HALMAEL. (bladz. 3-23); *De togt naar Oudega*, door M^{r}. H.B. VAN SMINIA, (bl. 24-33) met een gelithographiëerd plaatje; *De verarmde Weduwe van Sexbierum*, eene Legende, (bl. 34-46) door W. DE JONG, JACOBSZ.; WIGLE VAN AYTTA *van Zwichum*, (bl. 52-76) door M^{r}. A. TELTING, met een keurig uitgevoerd portret; *Het geslacht* HILLAMA, (bl. 77-79.) met eene afbeelding van het Slot van dien naam; *Iets over Dragten*, (bl. 80-85.) door I.G. VAN BLOM; *Friesche Spreekwoorden*, (bl. 95-101) door A. WASSENBERGH; *Eenige aanwijzingen voor hen, die Gaasterland bezoeken willen*, (bl. 116-127.) door W. EEKHOFF, *en Beschrijving van de Stins genaamd* GROVESTINS *te Gaastmaburen*, (bl. 128-138) door D.H. VAN DER MEER, met eene afbeelding van die *Stins*, welke stukjes zich met genoegen laten lezen; vooral voldeed ons dat over VAN AYTTA, dien beroemden Fries, het sieraad zijner Eeuw.

De dichtstukjes zijn van de Heeren S.J. VAN DEN BERGH, I.G. VAN BLOM, (in den Frieschen tongval,) M.H. DE GRAAFF, ARNS DE JONG, W. DE JONG, JACOBSZ, V.L., W. SCHEPERS, M^{r}. A. TELTING en A. WASSENBERGH: veelal vertalingen of navolgingen; wij vonden er veel middelmatigs, weinig uitstekends. Hoe de laatst genoemde Heer er toe is gekomen, om hier nog eens eene vertaling van *den stervenden vader* van GELLERT te leveren, begrijpen wij niet. Dat HANS door zijne domheid voortkomt, is immers genoeg bekend?

Indien dit Jaarboekje ons in het vervolg vroeger gewordt, zullen wij het uitvoeriger aankondigen. Voor deze reis genoeg.

v.H.

Boekbeoordeelingen.

Geschiedenis der Hervorming in de XVIe Eeuw, door *J.H. Merle d'Aubigné*.

Uit het Fransch. Met Aanteekeningen van *J.J. le Roy*, I^e^ Deel, 2e, 3e en 4e Aflevering. Te Rotterdam, bij Van der Meer en Verbruggen, 1837.

Het is het lot van alle uitstekende mannen, wier voetspoor diep is ingedrukt in de geschiedenis der menschelijke maatschappij, dat zij altijd eene wijde ruimte laten tusschen hunnen leeftijd en dien, welke vergunnen zal een verlicht oordeel over hun karakter te vellen. Hoe grooter hunne beroemdheid, hoe sterker hun invloed was, des te meer verwijdt zich gewoonlijk de tusschenruimte, die hen gescheiden houdt van het beslissend gevoelen, hetwelk hunne plaats in de meening der menschen bepalen zal. CROMWEL is nog niet geoordeeld. CALVIN en LUTHER zijn nog niet geoordeeld. Naauwelijks begint GREGORIUS VII het te wezen.

Al die mannen, welke, hetzij in Godsdienst, hetzij in Staatkunde, Hervormers zijn, bevinden zich in den meest ongunstigen toestand voor eene gegronde en onpartijdige schatting. Geplaatst tusschen de oude belangen, die zij krenken, en de nieuwe, die zij verheffen, worden ons hunne ware trekken bemaskerd, door hartstogtelijke ingenomenheid of hatelijk vooroordeel, dat hen omgeeft, deze vormen als het ware eenen nevel, achter welken hunne groote gedaante ons verward voor de oogen komt, schoon of afzigtelijk, naar mate van onze eigene verbeelding; en de nevel trekt niet dan langzaam op.

Voorts is het hun werk zelf, dat hen lang aan ons onthoudt. Zij verdwijnen in de beweging, die zij hebben opgewekt. Zoo lang er nog warme strijd is over de belangen, die zij verheven hebben, wordt alles door deze ingenomen; men houdt zich weinig met den man zelven bezig; slechts zijn naam blijft overig, aan welken men het tijdvak en de wisselingen der voltooide omwenteling vastknoopt.

Zóó is het met LUTHER geweest. Weinige namen hebben meer geestdrift en haat verwekt. Weinige namen zijn meer genoemd, en weinig groote mannen zijn minder tot hiertoe gekend geworden. Ter-

wijl hij het werktuig was van eene der meest opmerkelijke en belangrijke maatschappelijke krisen, welke de eeuwen ons hebben overgeleverd, heeft de aandacht zich geheel vereenigd op het werk en deszelfs gevolgen. De *Hervorming* van LUTHER is het onderwerp geworden van eene geleerde en diepe studie, in alle betrekkingen, die haar aan de nieuwere beschaving verbinden; Godsdienst, Staatkunde, Wijsbegeerte, Letteren, Schoone Kunsten, men heeft niets voorbijgezien. Het belangrijk, schoon onvolledig Werk, van VILLERS is sedert lang bekend; anderen zijn hem gevolgd. Maar te midden van deze nasporingen verdwijnt LUTHER zelf, of komt ten minste naauwelijks te voren.

Is dan nu het tijdstip gekomen, om dezen naam te ontdoen van de opgehoopte vooroordeelen, die hem zoo lang hebben verduisterd? Wij meenen het; en wat ons in deze meening eenig vertrouwen geeft, is, dat anderen het met ons meenen; wij noemen als bewijs twee nieuwe Werken, van welke LUTHER het voorname onderwerp is, de: *Mémoires de* LUTHER *écrits par lui-même de* M. MICHELET, en het eerste Deel van: *l'Histoire de la Réformation au* 16e *Siècle, par* M. MERLE D'AUBIGNÉ. Wanneer men geschriften ziet verschijnen, die eenen langen en naauwgezetten arbeid doen vooronderstellen, en welker doel is voor de oogen der menschheid een groot karakter in het licht te stellen, dat regt heeft op hare aandacht, kan men daaruit besluiten, dat eene geheime aandrift de Schrijvers hiertoe gebragt heeft, en zulk eene aandrift bedriegt zelden.

Zoo lazen wij onlangs in de *Bibliothèque Universelle de Genève*[1]; en het deed ons het laatstgenoemde Werk weder in handen nemen, van welks Nederduitsche vertaling, sedert wij op hare eerste aflevering de aandacht vestigden[2], *drie* volgende verschenen zijn, die met haar het *eerste Deel* volmaken. Niet onbelangrijk zijn de opmerkingen van den Rec. in de *Bibliothèque*, en kunnen tot inleiding dienen op ons tegenwoordig verslag. Want LUTHER, zijn persoon alleen, is in dit gedeelte van het Werk het onderwerp der geschiedenis. Uitvoerig, met vermelding van vele kleine bijzonderheden, wordt zijn leven tot op zijnen terugkeer uit *Augsburg*, na de vruchtelooze onderhandelingen van den Roomschen Legaat (December 1518), verhaald. Waarom de Schrijver zijne geschiedenis van de Hervorming aldus behandeld, en van LUTHERS vroegste kindschheid af heeft aangevangen, mogen zijne eigene woorden verklaren: ‘De eerste leeftijd van den mensch, waarin hij onder Gods hand gevormd wordt en zich ontwikkelt, is altijd

(1) N^{o}. V - Mai 1836, in een verslag van de *Mémoires de* LUTHER van MICHELET.

(2) N°. 9 en 10 van 1837.

gewigtig. Vooral is zulks (*is dit zoo*) in den levensloop van LUTHER. Dáár staat de Hervorming reeds in haar geheel. De verschillende verschijnselen van dit werk volgden elkander op in de ziel van hem, die er het werktuig van was, vóórdat het in de wereld tot stand werd gebragt. De kennis van de hervorming, welke in het hart van LUTHER gewrocht werd, geeft alleen den sleutel tot de Hervorming (*die van de Hervorming*) der Kerk. Het is alleen door het bestuderen (*aandachtig beschouwen*) van het *bijzondere* werk, dat men over het *algemeene* werk kan oordeelen. Zij, die het eerste verwaarloozen, zullen van het tweede niets dan vormen en omtrekken kennen. Zij zullen zekere gebeurtenissen en zekere uitkomsten kunnen weten, maar zullen de innerlijke natuur dier vernieuwing niet kennen, omdat hun het levensbeginsel, dat er de ziel van was, verborgen zal blijven. Laat ons dan in LUTHER da Hervorming leeren kennen, vóórdat wij haar bestudeeren (*beschouwen*) in de gebeurtenissen, die de Christenheid van gedaante veranderden.'

Wij behoeven de juistheid van deze opmerking en daarmede de gepastheid van deze behandeling van het onderwerp niet nog eerst in het licht te stellen. Wat werk van den geest is, kan niet gekend worden dan uit den geest zelven; en elk, die weet, hoe, in zekeren zin, de Hervorming eerst den Hervormer heeft hervormd, en daarna door hem de wereld, zal gereedelijk instemmen met den Schrijver. Of mogt iemand nog in meening verschillen, dien verwijzen wij met vol vertrouwen naar het Werk zelf, dat, beter dan wij het vermogen, elk zal doen erkennen: zóó, zóó alleen komt het ware wezen der Hervorming ons in hare geschiedenis voor oogen.

Maar tevens maakt ieder hieruit van zelf op, dat wij in ons verslag den Schr. onmogelijk op den voet kunnen volgen. Wilden wij den geheelen rijken inhoud van zijn verhaal mededeelen, wij zouden óf een groot gedeelte van het Werk, óf de korte opgave van hetgeen ieder der drie boeken bevat, zoo als die door den Schrijver gegeven is, moeten overschrijven. Van het eerste verschoont ons de Lezer; van het laatste verschoonen wij hem. Ons doel zij alleen de slotsom van het onderzoek te doen kennen, zoo veel mogelijk met de eigene woorden des Schrijvers aan te wijzen, wat omtrent den oorsprong en het wezen der Hervorming uit de Geschiedenis van den Hervormer blijke.

'Reeds in het huis van zijnen eenvoudigen, maar voor dien tijd beschaafden, vader JOHAN, deed de omgang met Kerkelijken en Schoolmeesters in LUTHER de eerste zucht naar geleerdheid ontstaan. Maar het kind schijnt er niet tot God te zijn geleid. Het éénige Godsdienstige gevoel, dat men toen in hem bespeurde, was dat der vreeze. Hij verbleekte van schrik als hij den naam van

CHRISTUS hoorde. Deze slaafsche vreeze bereidde hem mogelijk voor de blijde boodschap des Evangelies en voor die vreugde, welke hij later gevoelde, toen hij CHRISTUS leerde kennen als zachtmoedig en nederig van harte. Door eene gestrenge opvoeding werd hij aan harde bejegening gewend; en vooral op de scholen van *Maagdenburg* en *Eisenach*, werwaarts hij achtereenvolgens gezonden werd, leerde hij groote ontberingen verduren - hij moest er, als de honger hem pijnigde, met zijne schoolmakkers om eene bete broods aan de huizen zingen - maar tevens hoorde hij in de eerstgenoemde plaats ANDREAS PROLES met veel warmte de noodzakelijkheid verkondigen, om de Godsdienst en de Kerk te hervormen; en te *Eisenach* werd hem, op een oogenblik toen hij niet meer wist wat te beginnen, het hart en de deur van een Christelijk huisgezin, dat van COTTA, geopend, hetgeen in zijne ziel de eerste kiemen leide van dat vertrouwen op God, hetwelk in het vervolg de zwaarste stormen niet konden doen wankelen.'

'Hij kwam op de Hoogeschool te *Erfurt* (1501, nu 18 jaar oud) en bij de zucht naar wetenschap, leefde in hem het gevoel van zijne afhankelijkheid van God. "Goed gebeden - plagt hij te zeggen - is meer dan halfvolbragte studie." Van hier dat, toen hij op de Bibliotheek, bij het openslaan van vele boeken, voor het eerst eenen Bijbel in handen kreeg, zijne belangstelling levendig werd opgewekt. Hij staat verwonderd, in denzelven iets anders te vinden dan die brokstukken van Evangeliën en brieven, welke de Kerk uitgekozen heeft, om ze op iederen Zondag in de tempels voor het volk te doen lezen. Zijn hart klopt, terwijl hij die geheele Schrift in handen houdt. Hij doorloopt ze met gretige blikken en onuitsprekelijke gewaarwordingen. "Och, of mij God eenmaal," zoo dacht hij, "zulk een Boek in eigendom wilde geven!" Gedurig kwam hij in de boekerij terug, om er zijnen schat weder te vinden. De eerste stralen eener nieuwe waarheid braken toen bij hem door. Zoo dan heeft God hem zijn woord doen vinden, en de Hervorming was in dezen Bijbel verborgen.'

'Zijn vader had hem voor de studie der regten bestemd, maar zijn eigen hart hield niet op hem toe te roepen, dat de Godzaligheid het ééne noodige was, en de plotselinge dood van eenen zijner Academievrienden en een dreigend levensgevaar door een vreeselijk onweder, dat hem zelven nabij *Erfurt* trof, bevestigen zijn besluit. Hij heeft nu begeerte naar heiligheid, gelijk hij begeerte naar kennis had. Maar waar dezelve gevonden? Naar welke heiligheids-school zal hij zijne treden rigten? Hij zal zich in een Klooster begeven. Hoe menigmalen heeft hij het Monniken-leven hooren roemen, als in staat om het hart te veranderen, om eenen zondaar te heiligen, om een' mensch te volmaken! Hij zal in eene Monniken-orde treden. Hij

zal er heilig worden. Hij zal zich alzoo het eeuwige leven verzekeren. Hier is de vinger Gods zigtbaar. Het was zijne magtige hand, welke den jongen Meester der Vrije Kunsten, den aanstaanden Pleiter voor de Geregtsbalie, als eenen anderen SAULUS op den grooten weg nederwierp, om aan zijn leven eene geheel nieuwe rigting te geven. Met VIRGILIUS en PLAUTUS (een' Bijbel bezat hij nog niet) begeeft hij zich, geheel alleen, in de duisternis naar het Heremieten-Klooster van den H. AUGUSTINUS. Hij verzoekt daarin opgenomen te worden. De deur opent zich en wordt weder gesloten. Ziedaar hem voor altijd van zijne Ouders, van zijne mede-Studenten en van de wereld gescheiden. Het was den 17^{en} Aug. 1505.'

'Zoo weinig was er toen nog in LUTHER wat eens van hem de Kerk hervormer maken moest. Hij zocht zijn heil in zich zelven, in menschelijke instellingen en gebruiken, en bragt in zijn' eigen' persoon nog een' nieuwen steen toe aan het gebouw des bijgeloofs. Maar toch was het in het Klooster te *Erfurt*, dat die groote verandering gewrocht werd, welke in zijn hart God en Zijne wijsheid in de plaats stelde van de wereld en hare overleveringen, en de groote omwenteling voorbereidde.'

'De volharding, waarmede hij zich aan de ruwe bejegening en den slavenarbeid onderwierp, die in den eersten tijd zijn deel waren in het Klooster, ontwikkelde die onbuigbare vastheid, waarmede hij ten allen tijde zijne besluiten volvoerde. Zijne ijverige studie maakte hem allengs meer met de Schriften der Kerkvaders, der latere Godgeleerden en vooral met den Bijbel bekend, dien bij nu in de oorspronkelijke talen begon te lezen. Zijne volkomene overgave aan al de gestrengheid van het Klooster-leven - nooit kweekte de Roomsche Kerk vromer Monnik - deed hem het vruchtelooze van dergelijke middelen tot heiligheid ondervinden. Door folterende zielangsten bestreden, opent hij, bij een Kloosterbezoek van den Vicaris-Generaal STAUPITZ, aan dezen, die hem met onderscheiding en toegenegenheid bejegende, zijn hart en hij leert van hem, dat de zondaar in CHRISTUS zijn heil te zoeken heeft, dat alle bekeering alleen van Gods liefde, die ons eerst heeft lief gehad, kan aanvangen, en hij ontvangt van den Vicaris eenen Bijbel ten geschenke. En toen STAUPITZ *Erfurt* verliet, was er door dit alles een nieuwe dageraad voor LUTHER aangebroken. Eene doodelijke krankte, in welke een oud Kloosterbroeder onder zijne doodsangsten zijn oog vestigde op de vergeving der zonden, als de éénige en voldoende hoop der zondaars, deed het licht voor hem nog meer doorbreken; en toen juist bragt de Voorzienigheid hem in den werkkring over, in welken hij dat licht eens voor het oog der wereld kon doen schijnen. Op aanbeveling van STAUPITZ

werd LUTHER door FREDERIK van *Saksen*, in 1508, tot Hoogleeraar aan de Universiteit te *Wittenberg* benoemd.'

'Geroepen om daar de Natuurkunde en Redeneerkunde te onderwijzen, werd hem dit van groot nut, om naderhand de dwalingen der Scholastieken te bestrijden. Maar zijn nieuwe leven ving eerst aan, toen hij na eenige maanden den graad van Baccalaureus in de Godgeleerdheid bekwam, met de bijzondere roeping, om zich aan de Bijbelsche Godgeleerdheid te wijden. Het was vooral door den brief aan de Romeinen, voor deze lessen te overdenken, dat het licht der waarheid zijn hart bestraalde. Dat ééne woord van den Profeet HABAKUK: "*de regtvaardige zal door het geloof leven*," dáár (I:17) gelezen, ontdekte hem het geheim van het Christelijk leven en vermeerderde dat in hem zelven. Nu werd hij ook weldra, schoon met groote moeite, door STAUPITZ bewogen, om te *Wittenberg* te prediken; dáár, in eene houten kapel op de markt, ving dan de prediking der Hervorming aan: en zij maakte eenen onbeschrijfelijken indruk. Maar ziet, LUTHER wordt naar *Rome* gezonden: waarschijnlijk om er eenige moeijelijkheden, zijne orde rakende, te vereffenen. Hij komt er, wel reeds veranderd van harte, maar nog verduisterd van geest. Hij geloofde al de bedriegerijen, welke men er aan den man hielp, en kweet zich met vromen ijver van de oefeningen van heiligheid, welke er gevorderd werden. En toch was het binnen de Pausselijke stad, dat hij eene reuzenschrede vorderde in de kennis der dwaling en der waarheid. Ondanks zijn' eerbied voor het heilige *Rome*, ontdekte hij achter den heiligen schijn zoo veel ongeloof, zoo veel ligtzinnigheid, zoo veel ongeregtigheid, kwam hem daar telkens dat woord: *de regtvaardige zal uit het geloof leven*, zoo zeer als strijdig met al wat hij zag en hoorde in den geest, dat hij te *Wittenberg* terugkeerde met een hart vervuld van droefheid en verontwaardiging. Met afkeer zijne blikken van de Pausselijke stad afwendende, vestigde hij dezelve vol verwachting op de H. Schriften. Dit woord groeide aan in zijn hart, naarmate de Kerk de plaats in hetzelve verloor. Het ontdeed zich van het eene, om zich naar het andere te wenden. De geheele Hervorming lag in deze beweging besloten. Zij bragt God waar de Priester was.'

'Hoogst belangrijk voor hetgeen de Heer met hem vóórhad, was ook zijne bevordering tot Doctor in de Godgeleerdheid of Bijbelsch Doctor in 1512. Daarbij moest hij met eenen plegtigen eed beloven, de H. Schrift getrouw te verkondigen, zuiver te leeren, gedurende zijn geheele leven te beoefenen en tegen valsche leeraren te verdedigen. Die eed was voor LUTHER zijne roeping tot Hervormer. Door de Hoogeschool, door zijnen Vorst, in naam

van Zijne Keizerlijke Majesteit en van den Roomschen Stoel zelven geroepen, door den heiligsten eed verbonden, werd hij van toen af de kloekmoedigste verkondiger van het Woord des Levens. Ook kan deze aan de H. Schrift afgelegde eed als ééne der oozaken van de vernieuwing der Kerk beschouwd worden. Alleen het onfeilbare gezag van Gods woord was het eerste en het grondbeginsel van de Reformatie. De geheele Hervorming, stukswijze naderhand in de leer, in de zeden, in het bestuur der Kerk en in de eeredienst daargesteld, was alleen een gevolg van dit eerste beginsel.'

'Van het oogenblik af, dat LUTHER zijnen eed had afgelegd, zocht hij niet meer de waarheid alleen voor zich zelven, hij zocht haar om de Kerk. Nog geheel met berinneringen van *Rome* vervuld, zag hij duisterlijk eene loopbaan voor zich, waarin hij beloofde met alle inspanning van geest te zullen wandelen. Het geestelijk leven, dat zich tot hiertoe in zijn binnenste had geopenbaard, breidde zich naar buiten uit. Dit was het derde tijdvak van zijne ontwikkeling. De komst in het Klooster had zijne gedachten naar God gewend; de kennis van de vergeving der zonden en van de regtvaardigheid des geloofs, had zijne ziel vrij gemaakt; de eed als Doctor afgelegd gaf hem dien vuurdoop, waardoor hij Hervormer der Kerk werd.'

'LUTHER deed nu van den Professoralen katheder en van den predikstoel het licht, dat in hem was opgegaan, met ijver schijnen voor de wereld. Dat licht was nu nog door vele dwalingen verduisterd, maar bragt toch reeds de waarheden aan den dag, die, voor de Kerk in het algemeen verloren gegaan, haar moesten hervormen, bovenal deze ééne, dat de mensch geregtvaardigd wordt door het geloof, niet uit de werken der wet. Zijn onderwijs had groote uitwerking, die zich niet tot *Wittenberg* alleen bepaalde, en vooral in het jaar 1516 zich op eene belangrijke wijze in veel wijderen kring uitbreidde, toen LUTHER gedurende de reis van STAUPITZ naar de *Nederlanden*, door hem met het generaal Vicariaat belast, veertig Kloosters van *Meissen* en *Thuringen* moest bezoeken. De zes weken, welke hij hieraan besteedde, deden hem de kerk en de wereld beter kennen, gaven hem meer zekerheid in zijne betrekkingen met de menschen, en boden hem veelvuldige gelegenheden aan, om die grondwaarheid in te voeren, dat de H. Schrift alleen ons den weg aanwijst naar den Hemel. Een overvloedig zaad werd gedurende deze bezoekreis in de verschillende Augustijner-Kloosters uitgestrooid en vele slapende gemoederen deed hij door zijne woorden ontwaken. Daarom heeft men dit jaar 'de Morgenster van den Evangelischen dag' genoemd. Ook begon hij dit jaar, gelijk hij zelf zich uitdrukt, zijn' eersten aanval

tegen het rijk der Sophisten en tegen het Pausdom, toen hij door FELDKIRCHEN, onder zijne voorzitting, eenige stellingen liet verdedigen, waarin zijne beginselen werden opengelegd. Zij maakten groot gerucht; zoo ook die *over de vrijheid*, welke hij eenigen tijd daarna openbaar maakte en naar *Erfurt* en andere streken van *Duitschland* zond, om overal tegen het rationalismus der Scholastiek te verkondigen, ‘dat 's menschen natuur, oorspronkelijk goed, is afgeweken van het goede dat God is, en geneigd tot het kwade; zóó echter, dat haar heerlijke oorsprong blijft en zij door de kracht Gods bekwaam is dien oorsprong weder te krijgen, terwijl het de taak is van het Christendom haar denzelven terug te geven.’

‘Maar schoon deze stellingen misschien over belangrijker leerstukken liepen dan die, welke twee maanden later de Kerk geheel in vuur en vlam zetteden, las men ze hoogstens in den boezem der school en zij maakten geen opzien daar buiten. Het was niet op dit veld, dat de strijd moest aanvangen. Zoo lang LUTHER zich tevreden hield met in vergetelheid geraakte leerstukken weder in het licht te stellen, zweeg men. Zoodra hij misbruiken, die de geheele wereld ergerden, ten toon stelde, luisterde ieder toe. Hij echter dacht er in beide gevallen niet aan Hervormer te worden. Maar eene magtige hand, eene omstandigheid van LUTHERS wil onafhankelijk - de aflaathandel door TETZEL gedreven - bragt hem op het strijdtooneel, en de oorlog begon.’

Ziet daar den korten inhoud van het TWEEDE BOEK (van de Vertaling de *tweede aflevering*), voor zoo verre den oorsprong der Hervorming betreft. Wij hebben denzelven nog vrij uitvoerig medegedeeld, om den geest der beschouwing en de wijze der behandeling van het geheele Werk op ééns uit eene ruime proeve te doen kennen. Moge die proeve niet te gebrekkig gegeven zijn, om voor den arbeid des Schrijvers, gelijk dezelve verdient, hooge belangstelling op te wekken!

Want inderdaad, op eene uitmuntende wijze en in den regten geest is de oorsprong der Hervorming hier verhaald. Wij zien haar worden als het werk van Gods Woord, in LUTHER, eer hij het zelf wist, gewrocht, en dus wordt hier zelfs de bedenking opgeheven, die wij op het vorige Boek maken moesten, dat dáár ons oog niet genoeg boven alles op het Evangelie werd gevestigd, om de Hervorming geheel in het ware licht te beschouwen. LUTHER leeren wij uit zijne eigene lotgevallen, daden en woorden geheel kennen; wij zien hem allengs door de kennelijke leiding des Allerhoogsten zóó toegerust, zóó geplaatst worden in de wereld, en alles rondom hem zóó bereid en geordend, in dien toestand en die houding gebragt, dat het tot stand komen der Hervorming in de Kerk zich reeds uit zich zelf verklaart. Want ook met hen, die wel-

dra of later, elk van zijn standpunt, voor of tegen, een belangrijk aandeel hadden aan den grooten strijd, ook met hen worden wij reeds in den loop van het verhaal bekend gemaakt, voor zoo verre LUTHER thans met hen in eenige aanraking kwam; en meest maken zij zich zelve bekend, daar wij hunne verrigtingen zien of hunne eigene woorden hooren. Enkele trekken uit de geschiedenis, kleine bijzonderheden, soms op zich zelve onbelangrijk, geven ons telkens een juist en sprekend beeld van den tijd, van den staat van het onderwijs, de wetenschappen, het maatschappelijk, het huisselijk, het hofleven dier dagen, vooral in *Duitschland*. Men mete de verdiensten van het werk in dit opzigt geenszins af naar onze korte schets van dit eene Boek. Wij hebben daaruit alleen vermeld, wat regtstreeks den oorsprong der Hervorming betrof. En wij zijn dan ook slechts tot het eigenlijke begin dier gebeurtenis zelve genaderd. Hoe gaarne zouden wij hierom eveneens van het *derde* en *vierde* Boek den inhoud kortelijk mededeelen! De Godlasterende aflaathandel, en de schaamtelooze wijze, op welke TETZEL dien dreef, worden uit zijne eigene verrigtingen en woorden uitvoerig ontwikkeld en in het helderst licht gesteld - in ons oog heeft zelfs dit Stuk bijzondere waarde - wij zien dien onverlaat zelf de Hervorming voorbereiden, door schreeuwende misbruiken den weg banen voor eene reinere leer; en bij eene edele jongelingschap vooral eene verontwaardiging verwekken, die eenmaal met kracht moest uitbarsten. LUTHER treedt met zijne *thesen* op, zij worden on medegedeeld, doch slechts voor de helft; (zou de andere helft niet bij eenen herdruk der Vertaling, aan den voet der bladzijden, kunnen opgenomen worden?) ook de edele gevoelens en gewaarwordingen van den Hervormer, bij dezen beslissenden aanvang van den strijd, leeren wij uit zijne eigene, meest vertrouwelijke, betuigingen kennen. De uitwerking dier *thesen* komt ons in daadzaken voor oogen (*derde* Boek). Wij volgen hem naar *Augsburg;* zien hem dáár driemaal voor den Pausselijken legaat CAJETANUS verschijnen; en zijn getuigen van de onderhandelingen tot op het oogenblik, dat de gezant het onvoorzigtige woord uitspreekt: 'HERROEP *of keer niet weder!*' dat aan LUTHER geene keuze laat. Hij verlaat CAJETANUS; vlugt uit *Augsburg;* denkt aan vertrek uit *Wittenberg* naar *Frankrijk;* blijft echter; maakt de onderhandelingen te *Augsburg* openbaar, en beroept zich op eene Kerkvergadering (*vierde* Boek). Dit alles kunnen wij nu slechts vermelden. Onze Lezers zullen, naar wij hopen, zich daarvoor meer dan schadeloos stellen door den aankoop van het Werk zelf.

Wij deelen niet in de meening, dat de openbare kritiek bestaat in het mededeelen van alle aanmerkingen en bedenkingen, die het subjectief gevoelen van den Recensent hem bij het lezen deed

maken. Daarenboven is *Genève* wat te verre af, om te denken, dat de jeugdige *Gids* reeds dáár zijne goede dienst gaat aanbieden; en voor onze Lezers is het bij dit gedeelte van het Werk niet, als bij de *inleiding* op het geheel noodig, tegenover de meeningen van den Schrijver andere te stellen, om hun gelegenheid te geven tot eigen onderzoek en onpartijdig oordeel.

Wat de Vertaling betreft, deze blijft den lof regtvaardigen, dien wij haar reeds in ons eerste verslag konden geven, en zij zal dan ook wel alle kleine afwijkingen van eenen goeden Hollandschen stijl telkens meer vermijden. Wij hopen, zij zal ook niet zonder dringende redenen vertragen in den loffelijken spoed, met welken zij in het verleden jaar is voortgezet. De aanteekeningen zijn in deze drie afleveringen zeer dikwijls van eenen dogmatisch-polemischen aard. Ofschoon daardoor niet onbelangrijk, en menige opmerking behelzende, die allezins behartiging verdient, behoeft toch het Werk, naar ons oordeel, alleen hier en daar eene enkele opheldering van feiten, die niet voor allen genoeg mogen ontwikkeld zijn.

Ons laatste woord zij nog eens aanbeveling van dit hoogst belangrijk, uitmuntend geschreven, en in zijne soort tot hiertoe éénige Werk!

R.
T.

Beschouwing der Vroegere Wetgevingen omtrent den Handel in Nederland, vooral in betrekking tot het daarbij verhandelde ten aanzien der In- en Uitgaande Regten, door M^{r}. *J.J. van Hees van Berkel*.

Utrecht bij N. van der Monde, 1838, 42 bl.

Menig een, die het aangekondigde Werkje in handen neemt, zal welligt, op den titel afgaande, in den waan zijn, hier eene bijdrage tot de Vaderlandsche Handelsgeschiedenis te vinden. Bij het gemis van een volledig Werk over dit onderwerp, moet iedere afzonderlijke beschouwing belang inboezemen en de aandacht opwekken, zoo als nog in de laatste jaren met de levensbeschrijving van LODEWIJK DE GEER en vooral met de classieke Prijsverhandeling van onzen reeds overledenen landgenoot BERG VAN MIDDELBURGH, *de Nederlanden en het Hanzeverbond*, het geval geweest is. In eene beschouwing der vroegere Wetgevingen hieromtrent verwachtten wij, dat de Schrijver den handel in zijne eerste beginselen zou hebben nagevorscht, dat hij de aanraking *met*, betrekking *tot* en invloed *op* den Staat, bij verdere ontwikkeling zou hebben geschetst, en vooral, dat hij de werking van den handel op de wetgeving,

en van de wetgeving op den handel historisch zou hebben onderzocht, getoetst en beoordeeld, daarbij altijd zijn hoofddoel, *de In- en Uitgaande regten*, voor oogen houdende.

Doch niets hiervan. Het Boekje van den Heer VAN HEES is onbeduidend, hetzij men hier eene bijdrage tot de handelsgeschiedenis, of tot die der belastingen, hetzij men een staatshuishoudkundig onderzoek, hetzij men eindelijk eene *brochure* van den dag bij gelegenheid der toen voorgedragene wijzigingen in het *tarief* meent te lezen. Het geheel is onvolledig, oppervlakkig, onduidelijk.

De Schrijver begint met op te merken, dat in de 15^{e} en 16^{e} eeuw zich in de rigting der staatkundige begrippen *geen enkel groot denkbeeld ontwikkelde;* maar schijnt het der moeite niet waardig te keuren een oogenblik stil te staan bij het onderzoek, waardoor de handel in die tijden dan toch wel zoo bijzonder mag hebben gebloeid. *De vorsten* (dus vervolgt hij) *besteden weinig of geen arbeid aan haar;* (aan wie? de Schrijver vergeet dit te zegeen). Ook de wetenschap des Kardinaals AMBROISE bepaalde zich, om op de gemakkelijkste wijze geld te krijgen. (Ik zou gelooven, dat de staatshuishoudkundige kennis van menig Minister ook thans nog in niet veel anders bestaat). Belastingen van verschillenden aard *waren alleen de middelen om de meer en meer strijdende behoeften te bestrijden;* (waarmede *strijdende?* de Heer V.H. verzuimt dit er bij te voegen).

Op deze wijze voortgaande, worden (want wij moeten ons bekorten) circa 4 eeuwen in circa 4 bladzijden afgehandeld. De Schr. komt dus tot eene beschouwing der drie stelsels, het *mercantiele, physiocratische* en *industriëele*, waarin niets voorkomt, dat niet in bijna ieder Handboek over Staatshuishoudkunde, beter ontwikkeld, en vooral duidelijker voorgesteld wordt.

Van bl. 13 af wordt een vrij onbepaald overzigt van den bloei des Vaderlands als handelsstaat gegeven, en worden eenige oorzaken, die hiertoe medewerkten, opgenoemd. Eerst op bl. 17 begint de Schrijver over de wetgeving op Handel en Zeevaart te spreken. De geest van het handelsstelsel der Republiek wordt hierop geschetst, als zich oplossende in *verbodswetten* of *hooge regten*. Deze geest vertoonde zich in eene menigte Tractaten van dien tijd, en zelfs in het *Tarief* van 1725. Hoe gewigtig de gevolgen waren bleek uit de beide oorlogen met *Engeland*, onder CROMWEL en KAREL II, uit dien met LODEWIJK XIV en uit den Engelschen oorlog van 1781.

Na dit alles als ter loops en zonder eenig grondig onderzoek te hebben aangevoerd, komt de Heer V.H., bl. 20, eensklaps weder op den bloei des handels in de 17e eeuw, op het verval beginnende met 1720, en op de *Propositie van Zijne Doorluchtige*

Hoogheid WILLEM IV, *tot redres van den Koophandel* van 27 Aug. 1751. Dit stuk is het éénige, dat van naderbij beschouwd wordt. Het voorgevallene na den dood des Stadhouders wordt hierop kortelijk aangestipt, waarna de Schr. wat breedvoeriger spreekt over het begin der 19e eeuw, en wel bijzonder over het *Tarief* van 1816, en de belasting op den invoer van granen van 1824. De vermindering in de scheepvaart hier te Lande wordt daarop vergeleken met de gunstige resultaten van het stelsel van HUSKISSON in *Engeland*. Maar des Schrijvers *Statistiek* bepaalt zich enkel tot getallen, zonder eenig onderzoek naar andere omstandigheden, die op handel en scheepvaart invloed hebben gehad of konden hebben. Eene wijze van beschouwing, die naauwelijks den naam van *Statistiek* verdient. Het Boekje eindigt met gunstige vooruitzigten in de toekomst, waarbij onder anderen de opmerking gemaakt wordt, ‘dat 's Lands bestuur, door het aanbieden van een nieuw ontwerp van tarief, zijne voortdurende bezorgdheid in en behartiging van de belangen des handels aan den dag gelegd heeft.’ Wij vooronderstellen, dat de Schrijver wel weten zal, dat de Hooge Regering er niet aan gedacht heeft een nieuw *Tarief* aan te bieden, maar slechts enkele weinige wijzigingen heeft voorgesteld, die zoo zeer voor de belangen des handels geschikt waren, dat de Tweede Kamer der Staten-Generaal ze later met eene vrij groote meerderheid heeft verworpen. Wij staan in verzoeking, of wij hier eene schromelijke onnaauwkeurigheid, dan wel eene ironische berisping van het Gouvernement moeten vinden.

Genoeg over den inhoud. En nu de betoogtrant, de redenering, de stijl? Hebt gij, Lezer! Prof. GEELS *Onderzoek en Phantasie* gelezen? Ik wil het van uw' goeden smaak verwachten. Het zal u dan ligt even als mij gegaan zijn. Ge zult den man lief hebben, die zóó schrijft. Ge zult u getroffen en medegesleept voelen, door zijne nieuwe inzigten en oorspronkelijke ideeën. En evenwel, bij de lezing van het Boekje van den Heer V.H. wenschte ik wel het Boekje van Prof. GEEL niet te hebben gelezen. *De mensch en zijn stijl zijn één*, zegt de Hoogleeraar. Dus (redeneerde ik) is de Heer VAN HEES één met zijn' stijl en zijn stijl is.... Ik laat het aan u over, hoe ge dien noemen wilt; maar ik wil ten opzigte van den Schr. gaarne gelooven, wat de Professor van HILDEBRAND gelooft, dat hij en zijn stijl NIET één zijn.

Vergeef mijn' uitstap en beschouw dien als een' langen tusschemin. De Heer V.H. houdt veel van tusschenzinnen. Bezie dan nu, om weder ter zake te komen, de Voorrede maar eens. Ge behoeft geen vergrootglas te gebruiken, om te zien, dat ik niet te veel zou gezegd hebben, indien ik den stijl armzalig genoemd had. Ik weet niet regt waar het hapert; maar ik verbeeld mij, als de Schrijver eens

het fraaije *dezelve, hetzelve*, afzwoer, indien hij eens geene tusschenzinnen meer schreef, indien hij zich eens van het oneindig gebruik der *participia* losmaken kon, dat het dan ten minste dragelijk zijn zou. Reeds in de eerste zinsnede der Voorrede komt tweemaal *denzelven* voor. Wat verder lezen wij: 'de buitengewone omstandigheden in welke Europa zich *heeft* bevonden, *heeft* (!) de beginselen dezer wetenschap op de zwaarste proef gesteld.' De uitdrukking *gemeene belangen* moge al taalkundig niet onjuist zijn, ze is duister door de drievoudige beteekenis van het woord *gemeen* (*communis, universalis, vilis*). Ook wist ik, dat een weg wel eens bij wijlen *terug* en dus van het doel afvoeren kan; maar een VOORTGANG *die aan* TERUGGAANDE *beweging onderworpen is?* Voor dit nieuwe denkbeeld zijn wij den Schrijver dank verschuldigd.

Meent niet, dat de Voorrede alleen mijn gezegde bewijst. Het Werkje zelf is nog erger. Een enkel staaltje hiervan zal u doen zien, dat mijne aanmerkingen niet ongegrond zijn. Het is het begin eener beschrijving van het *mercantiele* stelsel (bl. 7 *sq.*)

- 'Het geld de zenuw des oorlogs zijnde waarvan men meermalen had ondervonden, dat deszelfs gunstige of ongunstige uitslag afhing; hetzelve tot bereiking aller doeleinden des bestuurs noodig zijnde - elken menschenarbeid en deszelfs vruchten door hetzelve kunnende verkregen worden, - in een woord het geld als werktuig en maatstaf verstrekkende bij meest alle handelingen, hetzij ruiling, hetzij schatting enz., zoo oordeelde men rijkdom en geld woorden van dezelfde beteekenis, en dacht alzoo de vermeerdering van hetzelve in een land het hoofddoel der Staatshuishoudkunde te zijn.

'Het wezen van den nationalen rijkdom aldus bepaald hebbende, meende men naar deszelfs bronnen zoekende, dezelve in fabrijken en buitenlandschen handel te vinden, daar de volken welke deze bezaten, de rijkste werden' enz.

Druk en papier zijn slecht.

A.

Onderzoek en Phantasie van *J. Geel*.

Leiden, bij C.C. van der Hoek, 1838. XVIII, 335 bl.

> Un bouvier, un masson, un passant, il fault tout mettre en besongne, et emprunter chascun selon sa marchandise, car tout sert en mesnage.
> DE MONTAIGNE.

Wij hebben tot dus verre geaarzeld over dit belangrijk verschijnsel in onze Letterkunde te spreken: niet zoo zeer om den naam en het gezag des mans, die als bondgenoot niet minder gewenscht, dan als vijand geducht mag worden; maar omdat wij thans regt gevoelen, hoe verre de gewigtige roeping der kri-

tiek boven onze krachten is. Of is het niet hare taak, iederend voortgang na te gaan en aan te wijzen, en tevens, zoo mogelijk, terug te houden op het punt, waar eene scheeve rigting zou aanvangen? Is het niet haar regt, tot maatstaf in hare beoordeeling aan te nemen, wat reeds bereikt en verwezenlijkt is, en alles ten minste als overtollig aan te merken, wat achterna hinkt, zonder het zóó verre te brengen? Is het eindelijk niet voor haar een noodzakelijk vereischte, dat zij al den rijkdom der letterkunde kenne, waaronder zij optreedt: dat zij wete, op welk terrein zij sta, en ten minste eenigzins voorgevoele, welke toekomst zich geopend hebbe.

De lezer bemerkt, dat de ideeën van vooruitgang, zoo als de Heer GEEL ze in zijn Werkje ontwikkeld heeft, ons in het hoofd gisten, dat zij ons in eene soort van barensnood gebragt hebben, waarbij het onzeker is, of de vrucht het levenslicht zal verdienen. Met andere woorden: wij gevoelen, dat Prof. G. ons een aanmerkelijk eind heeft vooruitgebragt; maar het punt, waar wij heen moeten, heeft hij ons slechts uit de verte aangewezen, zonder het terrein naauwkeurig te omschrijven: hij heeft zich vergenoegd met de beletselen te slechten, die ons bij het voorwaarts streven hinderlijk moesten zijn, en het overige onzer eigene bespiegeling overgelaten.

Het is welligt deze meer negatieve dan positieve strekking, die zoo lang de oogen van het Publiek gesloten heeft gehouden voor de hooge belangrijkheid van het aangekondigd Werkje, die de éénheid van gedachten, welke zich in de verschillendste vormen openbaart, heeft verdonkerd: ja, de verzekering van den Heer G., dat zijne scherts een' diepen grond had, dat zijne Voorrede tot de volgende Verhandelingen stond als de Ouverture tot de Opera, heeft doen in twijfel trekken. Doch aan deze onvatbaarheid des Publieks heeft de Schrijver geene schuld. Onbekrompene vrijheid, voortgaande ontwikkeling, afwerpen van kluisters van verouderd gezag en verouderde vormen, onafhankelijkheid jegens iedere meening, die niet op helder bewustzijn rustte, predikte zijn Boekje op iedere bladzijde: zou het niet *hybridisch* geworden zijn, wanneer hij *Onderzoek* en *Phantasie* onder *zijne* wetten had willen dwingen?

Behalve deze reden gissen wij nog eene andere: wanneer zijne eigene gedachten, zegt de Schrijver, niet opschieten willen, moet hij zich vastklemmen aan iets, waarin gang is, en hoe hij dit doet bewijst de Voorrede. Dezelfde oorzaak, waaruit stof en vorm der Voorrede ontstaan zijn, heeft het bestaan ook aan de andere opstellen gegeven. Des Schrijvers gedachten schieten op, aan en om de verschijnselen, die hem op het gebied der Letterkunde voorkomen, en zoo weinig mogelijk abstraheert hij die gedachten van

den bodem, waarop zij ontsproten. Of kunnen wij anders oordeelen b.v. *over de Pligten van den Toehoorder*, over het *Iets opgewondens over het Eenvoudige*, en anderen? Het behoort tot zijn begrip van een literarisch karakter, dat hij van zijn literarisch werken en lijden niet wil afscheiden: het behoort tot zijn begrip van de regten, die de individualiteit bezit, om zich in wetenschap en kunst, in vorm en stijl te vertoonen.

Behoeven wij onzen lezers te herinneren, dat de Heer G. een man van grondige geleerdheid en uitgebreide studie is; dat hij den gang der letterkunde met warme belangstelling gevolgd heeft; dat hij zich jaren lang met de theorie der fraaije letteren heeft bezig gehouden; dat de vorming van een' eigen' schoenen Prozastijl zijne aanhoudende bezigheid is; dat hij zelf enkele reizen zijne krachten in de Poëzij beproefd heeft; dat hij eindelijk, even als andere groote mannen, zijne stokpaardjes berijdt, en dat verrijken van de taal, BUFFON'S *le stile c'est l'homme*, en GOETHE'S denkbeelden over dramatische kunst, misschien daartoe behooren? Ziedaar eene individualiteit, die onder onze letterkundigen éénig is: ziedaar een standpunt, ver verheven boven dat van ons publiek; een' horizon, dien het weinigen gegeven is te ontdekken; eene eenzijdigheid, die hare regtvaardiging van den tijd en de ontwikkeling onzer natie moet verwachten, maar die niet eischen kan, dat iedere rigting zich oogenblikkelijk met haar vereenige.

Wij zouden den Schrijver onregt doen, wanneer wij, met miskenning van het standpunt, waarop hij zich geplaatst heeft, wilden klagen over de duisterheid, die het door hem geschrevene voor velen heeft en hebben zal, over het gebrek aan de deugd van onze dagen, de *populariteit*. Om dien uitgeteerden stam, gelooven wij, zouden de gedachten van den Schrijver even welig en welligt even vernietigend opschieten. Maar zoo wij hier iets misprijzen, tet is dit: op de hoogte, waarop de Schrijver staat, ziet hij meer dan eenig ander, hoeveel er nog te bereiken is, ligt er, om ééne zijner uitdrukkingen te bezigen, nog veel schemering tegenover den helderen spiegel. Welligt heeft de bewustheid daarvan hem teruggehouden, om positief te zijn en tot zijn kritisch scepticisme gedwongen. Maar nu, herhaalde reizen kwam het ons voor, dat de Schrijver met een' kinderachtigen trots zijnen lezers toeriep: gij denkt dat ge het weet, ik zal u toonen dat ge mis hebt; en dat hij over zijne dialektische overwinning meer vreugde toonde, dan de wetten van wellevendheid, dan de erkentenis, dat ons weten stukwerk is, toelaten. Hoezeer wij ook toegeven, dat het voor het doel des Schrijvers noodzakelijk was, de verkeerde meeningen, die verspreid en opgenomen werden, in de borst te grijpen, hadden wij gaarne alle personaliteit vermeden

gezien. Voor de philosophische hoogte, waarop zich de Hoogleeraar geplaatst heeft, weet hij, om met PLATO te spreken, wat al te veel, wie er fatsoenlijk of onfatsoenlijk in de stad is, en welke voorouderlijke schuld van mans of vrouws kant op ieder kleeft.

Het boek is, gelooven wij, niet ontstaan zoo als de meesten. Toen de onderscheidene stukken gesteld werden, lag het doel van ieder afzonderlijk den Schrijver het naast voor oogen; de gedachte aan een geheel of aan een algemeen onderwerp was hem nog vreemd of schemerend. Maar omdat hij op ieder' letterkundigen arbeid den stempel zijner individualiteit gedrukt had, leefde er in de onderscheidene stukken éénheid van geest en van strekking. Hij noemde zijne verzameling *Onderzoek en Phantasie*, niet omdat de eene in dit, de ander in een ander stuk gehuldigd werd: neen, omdat beiden aan allen ten grondslag lagen; omdat de verhouding van wetenschap tot kunst, Onderzoek tot Phantasie, het voorwerp zijner bespiegelingen was; omdat hij de leer wilde prediken, dat er Harmonie tusschen beiden zijn moest, zoo als hij die in zich zelven gevoelde. Maar het laatste stuk over het Delphisch orakel zegt gij? Indien de Hoogleeraar hier bedoeld heeft een woord te spreken ten voordeele der historische kritiek, en de onafhankelijkheid van het onderzoek door een voorbeeld te staven, tegenover de geleerde gemakkelijkheid, die zoo gereed is het wurmen en zwoegen van de opvolgers van RUHNKENIUS, WOLF en NIEBUHR voor Neologie uit te krijten, zeggen wij hem dank voor de plaatsing; maar de draad, waarmede het aan de overige stukken gehecht is, schijnt ons wat al te dun. Terwijl wij het op eene andere plaats dankbaar zouden ontvangen hebben, hadden wij hier in dit boekje liever vroegere opstellen van Prof. GEEL vereenigd gevonden, zoo als de verhandeling *Over den Smaak* in V. KAMPENS magazijn, de Redevoering bij het Instituut *over de Grenzen van het Historisch Onderzoek*, het fraaije *Gesprek op den Drachenfels*.

De Schrijver heeft ons, bl. 258, verteld, wat een *zamenloop* is, en hoeveel er zamen moet loopen, opdat een deugdelijk Boek, waarbij de wetenschap winnen zal, in de wereld kome. Eene van de drie hoofdzaken, die daartoe zamenloopen, geven wij voorshands toe: wij ontmoeten hier een' schrijver, die geleerd heeft; dat er een belangstellend publiek zij, gelooven wij, om den naam des Schrijvers; dat het op de hoogte zij, om het Boek te begrijpen, hopen wij. Maar wat het onderwerp betreft, dit rekenen wij in onze dagen zoo belangrijk, dat wij wenschen, dat niemand het met dit Boek of de beoordeelingen daarvan voor afgehandeld houde. Wij gelooven, dat de drang van den tijd den Hoogleeraar tot de uitgave heeft aangespoord; want inderdaad, onze letterkunde verkeert sedert eenige jaren in eene gewigtige crisis: de

strijd, die van weêrszijde met zoo veel onregt en onverstand gevoerd wordt, tusschen hetgeen men Klassische en Romantische school noemt, is slechts de verkeerde uitdrukking voor eene behoefte, welke in onzen boezem woelt en luider dan ooit om verzadiging schreeuwt.

Wij zeggen, dat hij met onverstand gevoerd wordt: want slechts uit de oplossing der tegenstelling waarin beide staan, is voortgang te wachten. Hoe zeer toch wordt er aan de zijde der Klassiek gedwaald! Vraagt haren voorstanders wat klassieker is: de Grieksche of de Romeinsche voorbeelden? of het geheele letterkundig leven dezer volken klassiek is, of slechts eene enkele periode? of in die periode alle schrijvers en dichters, of slechts enkele klassiek zijn? of er in hunnen tijd tegen die allen geene oudere of jongere partij over stond, die verschillende vormen en eene verschillende rigting wenschte, en of die partij klassieker of romantieker was? - ik geloof, dat al die vragen zullen bewijzen, hoe weinig wij nog in het begrip gevorderd zijn van eene zaak, die reeds sinds eeuwen tot rijpheid gekomen is. Nog erger wordt de verwarring, omdat voor de klassiek dikwijls mannen het opnemen, die eigenlijk in de werken der Oudheid onbedreven zijn; die u als kenmerken van het klassicisme: zedelijke nuttigheid, verwijdering van gruwelen en misdaden, beteugeling van alle overdreven fantasie opgeven. Vertelt hun, hoe wulpsch zelfs de Goddelijke PLATO kan zijn, hoe afgrijsselijk de marteling van PROMETHEUS en hoe wreed CLYTAEMNESTRA is, en hoe ARISTOPHANES in zijne *Kikvorschen* of in zijnen *Vrede* zijner fantasie den teugel viert, het zal veel zijn, zoo zij u gelooven. Hunne voorbeelden reiken weinig verder dan de vertaalde *Heldendichten*, dan VOLTAIRE of RACINE: hunne kunsttheoriën rusten op de *ars poetica* van HORATIUS, op BATTEUX en BLAIR of enkele Duitsche *Aesthetici*. - Gaat nu aan de toepassing hunner klassiek. - Wat is GÖTHE, klassiek of romantiek? Romantiek schreeuwt de menigte; want hij schreef *Faust*, en de *Walpurgisnacht*, en *Werther*, het groote voorbeeld van alle zelfmoordende romans. Maar zijne *Iphigenia* en zijn *Tasso*, zijne poging om alle kunst tot plastiek te verheffen; zijne studie, om nimmer lager dan tot ironie af te dalen? Prof. GEEL heeft voor eenige jaren ergens GÖTHE klassiek genoemd: zeker voor een gedeelte om dien schijn, maar welligt slechts bij wijze van scherts, om zijnen tegenstander in dialektische moeijelijkheden te wikkelen. Want wij gelooven, dat Prof. GEEL evenzeer als wij overtuigd is, dat de groote Duitscher dien strijd te boven was en opgelost had, maar dat hij van de klassiek overgenomen had, wat den roem der klassiek uitmaakt, niet hare zedelijkheid (want voor de kunst bestaat zij niet), maar de voorstelling van het idee van orde en harmonie: orde en harmonie, die krachtig

uit de meesterstukken der Oudheid tot ons spreken, omdat zij zelve het gevoel daarvoor het levendigst in den boezem droeg.

Vergeving, mijne Heeren! met dit toe te stemmen, treden wij geenszins op de zijde *de la perruque;* want wij beweren, dat geene Romantiek die eischen buitensluit. Haar voorwerp is evenzeer de voorstelling van het idee der schoonheid in zigtbare vormen: maar gij bewijst haar het onregt, de *horreurs* van enkele schrijvers voor hare stof, en VICTOR HUGO voor haren eersten priester te houden. En toch, die *horreurs* hebben getroffen en geboeid. Omdat de smaak des publieks bedorven was? maar wie bedierf hen, die de klassieke voorbeelden voor oogen hadden? Omdat de smakelooze menigte de stem der wijzen overschreeuwt? maar hare bewonderaars behooren tot de *élégants* uwer dagen, en oefenen op het gezellig verkeer eenen invloed, dien gij uwes ondanks volgen moet. Omdat de zeden bedorven zijn? Zegt mij, zijn zij bedorvener dan de klassieke zeden in de klassieke revolutie; bedorvener, dan die der Grieken en Romeinen in het roemrijkst tijdperk hunner letterkunde? En van waar de liefde voor SHAKESPEARE, dien gij en uwe Vaders naauwelijks kenden? Gelooft mij, er is een zamenloop noodig, om dezen of dien kunstvorm te verheffen. Naarmate de voortgang in beschaving grooter geworden is, is het duidelijker geworden, dat niet alle gewaarwordingen, welke met den schoonheidszin in verband stonden, in klassieke vormen voorgesteld waren; dat niet alles, wat het gemoed der Grieken en Romeinen trof, ons evenzeer kan roeren: wij hebben ons gewiegd in de inbeelding, dat wij langzamerhand als volk en als individu tot grootere zelfstandigheid en ontwikkeling kwamen, en wij hebben hetgeen in onzen boezem leefde, met hetzelfde regt in onze kunst willen voorstellen, als de Grieken en Romeinen dit deden: gij hebt ons geleerd te redeneren over de kunst, en redenerende zijn wij tot het resultaat gekomen, dat uwe regels *a posteriori* waren en afgeleid uit hetgeen gij bezat, en wij hebben gewaagd te vragen: wat zou het geweest zijn, indien, hetgeen gij bezat, anders geweest ware? Wij hebben onze dwalingen en onze fouten; maar ons streven is edel en natuurlijk: en waarom zouden wij met minder regt onze gouden eeuw verwachten, dan *Griekenland* de zijne gehad heeft?

Ik geloof, dat wij in jeugdigen ijver veel verder gedraafd zijn, dan de Heer GEEL wil; dat komt dat hij ons op eene zekere hoogte losgelaten en aan onze eigene kracht heeft overgegeven. En toch zijn deze gedachten opgeschoten langs het opstel, dat de klassieke kunst ten hemel verheft, maar waarin onze klassieke school onregt zou hebben, eene verdediging voor hare meeningen te zoeken. Wij bedoelen het opstel over het *Blijspel bij de Grieken*.

De Schrijver betoogt de stelling, dat de wensch naar het genot van het schoone zich niet ontwikkelen, noch bevredigd worden kan, zonder bijkomende gunstige omstandigheden van tijd of plaats, *historisch* of *lokaal;* dit was het geval bij de Grieken van den Ionischen stam. Goden, die aan de eischen van het gevoel voor plastische schoonheid beantwoordden, en een heldentijdvak, zoo als geene andere natie had, gaf aan hunnen *epos* den oorsprong: gehechtheid aan oude heilige overleveringen omtrent den eerbied den Goden, de gehoorzaamheid den Ouders en der Wetten verschuldigd, te midden van de omkeering van al het oude in het beweegbaar gemoed der Atheners, voerde hunne Tragedie tot den hoogsten bloei. Maar hare kracht is voor ons verloren: want onze denkbeelden van gelijkheid en vrijheid werken vernietigend op de voorwerpen, die de Tragedie kiest; ons redeneren en ziften bederft het tragisch genot; de Grieksche heldentijd wekt geene nationale sympathie meer op, en de Hoogleeraar stemt het aan BULWER toe, dat de Tragedie in den ouden zin voor onzen tijd minder geschikt is. Eene comedie, zoo als de oude bij de Grieken, (de Hoogleeraar merkte op, dat de drie Blijspelen chronologisch niet zoo scherp gescheiden waren, als de schoolsche indeeling zou doen vermoeden) was insgelijks het natuurlijk gevolg van den toestand der Grieksche Gemeenebesten. ‘Zullen wij haar navolgen? - ‘Gelukkig! wij zien zulke Gemeenebesten niet meer, en waar zij mogten ontstaan, daar zouden misschien dergelijke vruchten de éénige goede zijn.’ Bij de Grieken liepen tot de vorming hunner comedie onderscheidene omstandigheden zamen: het ligte, bewegelijke en voor het schoone gevoelige volkskarakter, het leven, dat in het openbaar geleid werd, en de wijze van mededeeling, die bij het gebrek van lektuur tot mondeling verkeer meer dan bij ons zich bepaalde. De aard van het volk zelf en hunne Geschiedenis; de contrasten, waartoe uit haren aard hunne godsdienstige voorstellingen vervielen, leverden de onderwerpen: de taal van de Grieken overtrof ieder andere in geschiktheid voor het Blijspel, en de Dichters, de besten onder hen, ‘bezaten al wat er in het scheppend genie vereischt werd, om zulke grondstoffen tot een' geschikten vorm te vereenigen.’ Zoo toont de Hoogleeraar, dat de comedie, zoo als zij door de Grieken gevormd en volmaakt werd, een noodzakelijk historisch verschijnsel is geweest.

Het slot van het opstel draagt de duidelijke kenmerken van voor mondelinge voordragt geschikt te zijn. Bij het gemis daarvan, weten wij niet, hoe veel ernst of scherts er gemengd is in de verzuchtingen der Romantiek, ‘wanneer wij die oude kluisters geheel zullen afwerpen, een eigen vaart nemen en gedaanten eener nog onbekende schoonheid scheppen.’ - Maar Prof. GEEL zou

niet zoo besloten hebben, indien hij niet gevoelde, hoe noodzakelijk zulk een uitroep door den gang zijner redenering werd opgewekt. Hij heeft overtuigend aangewezen, hoeveel invloed de historie op de kunstvormen hebben moet, en hoe eenzijdig de aesthetische beschouwing is, die daarvan afgetrokken een' kunstvorm wil scheppen en volmaken. Bijna heeft hij bij ons de paradoxe wensch doen ontstaan naar eene Geschiedenis van den goeden smaak. Er zijn vragen bij ons opgewekt als deze: bestaat er geen ideaal van kunstvorm (*epos, tragedie, comedie*) buiten het historische gegevene? of is het ideaal in de Grieksche kunst ten volle verwezenlijkt? meer nog: bestaat er geen volstrekte maatstaf tot vergelijking der kunstvormen onderling, of van hunne verschillende soorten? of hebben alle gelijke waarde, naar de verschillende verhouding der omstandigheden? zoo ja, dan vervalt de klassieke regel, dat het blijspel geene personaliteit of profaniteit gedoogt, dat men de Poëzij eener natie naar haren *epos* beoordeelt en wat dies meer zij: doch waartoe zullen wij langer uitweiden over de vruchtbaarmakende kracht van zijn opstel? Liever danken wij hem voor de aanwijzing van den oorsprong der behoefte, die zich in de zucht voor de Romantiek openbaart: het ongeschikte van vele klassieke vormen voor onze Geschiedenis, onze beschaving, onze maatschappelijke verhouding. De Romantiek is een' zijsprong ingeslagen. Toen zij gevoelde, dat de Grieksche heldentijd niet meer onze belangstelling boeide, heeft zij een' eigen' nationalen heldentijd gezocht. Somtijds vond zij dien en somtijds niet; maar of zij dien vond of niet, die heldentijd had eene mythologie noodig (misschien begreep zij hier juist den eisch der kunst, misschien kleefde haar onwillekeurig classisch-aesthetische zuurdeesem aan): de Noordsch-mythologische overleveringen vereischten diep onderzoek, en hadden dan nog minder plastische lenigheid dan de Grieksche Olympus. Zij ging tot de middeleeuwen, tot de eerste historische bronnen der natiën terug. Zij vond hier helden; waarom zouden wij het schitterende van den Riddertijd ontkennen? maar Godsdienst, zeden en kunst zijn in die tijden onzuiver: het valt moeijelijk, de vreemde inmengsels te schiften van het oorspronkelijke: de klassiek, dat wil zeggen, hare laatste flaauwe vonken, schitteren in het Catholicisme, in de Mysteriën, in de Romans, en dit vreemde mengelmoes van Noord en Zuid, van nieuwe ontwikkeling en afgeleefde beschaving, maakte de klove, die de tegenwoordige natie van onzen heldentijd scheidt, grooter, dan de afstand is tusschen de wetenschappelijk beschaafde en de eeuw van PERICLES. Men wilde derhalve, dat de oude waggelende beenen de kinderschoenen weêr aantrokken: dat de Protestant Catholijk werd, ten einde kunst te genieten. De weten-

schappelijke vooruitgang, het bewustzijn van vordering kwam in vinnigen strijd met de eischen der kunst, en de ultra-revolutionaire partij, HEINE bij voorbeeld, nam van den ultra-klassischen voss den strijd over tegen de Romantische school, die den nacht der middeleeuwen opriep, om in die duisternis te - tooveren.

Engeland was in dat opzigt gelukkiger dan *Frankrijk, Duitschland* of wij. Het bezat een' riddertijd, middeleeuwen, waarin het niet zoo duister was als in de onze, en eindelijk in SHAKESPEARE een' oorspronkelijken dichter, die de herinneringen daarvan bij de natie had levendig gehouden. Er is buitendien iets stationairs in de uitwendige vormen van dit volk. Maar *Duitschland* vooral vond niet veel meer dan akelige legenden en zwarte geheimzinnigheden. Het is zeker, dat HEINE en zijne ligtzinnige medestanders, door hunne roekeloosheid, eene zware schuld op hun hoofd geladen hebben; maar de onmogelijkheid om de kunstvormen, die een gedeelte der Romantische school wilde vestigen, anders dan tot ironie te bezigen, werd door hen te regt ingezien; want onze vóórtijd staat zoo ver beneden ons, als die der Grieken boven hen; of zonk niet die vóórtijd, zoo spoedig zij begrepen, dat de dichtkunst daarover een' valschen luister verspreid had, tot een voorwerp van bespotting en ongeloof terug?

Wij zijn op HEINE gekomen door Prof. GEEL, omdat hij in zijne voorrede niet zoo afkeurend, als men gewoonlijk verwacht, over zijne *Romantische Schule* spreekt. En toch zal hem de rhetorische schittering meermalen tegen de borst geweest zijn. Maar hij vervolgde het idee, waarvan HEINE uitging: op dien gevaarlijken grond ontdekte hij een heilzaam tegengif tegen dat mysticisme, waarmede de Romantiek zich zelve het onregt deed van zich te omhullen. Een stukje in ons Tijdschrift gaf den Hoogleeraar daartoe aanleiding. Deels betroffen de aanmerkingen des Hoogleeraars den stijl. Hij wilde *exemplis vitiorum quaeque notando* ons verzekeren, dat zijne scherts geen spel was, maar ernst en waarheid tot grondslag had. Maar bovendien trachtte hij aan te wijzen, dat de rhetorische schittering van dit opstel te weeg gebragt werd door het bijeenvoegen van twee verschillende en onrijmbare standpunten, wetenschappelijke kennis en onbewust instinctmatig gevoel, van hetgeen de zenuwen schokt en roert. Hij beweert, dat beide in een gezond hoofd en hart slechts één moeten uitmaken, en verdedigt met kracht van redenen de stelling, dat voortgang in kunst niet ten koste van teruggang in wetenschap kan en moet plaats hebben. Ziet hij misschien in deze gewraakte combinatie de karakteristieke verschijning der Romantiek in onzen tijd? Het is mogelijk; doch zijn Hooggeleerde zal daaronder haar wezen niet begrijpen. Aangenaam treft ons hetgeen

hij bl. xv zegt: ‘zoo heeft God zijne natuur geschapen, dat het gezonde menschenverstand in kracht winnen moet, naarmate het die natuur beter leert begrijpen: en wanneer de mensch dan leert dat hij zoo’ - en zoo - ‘geschapen is, dan zal hij begrijpen, dat dit *wijsheid* is enz.’ De weerzin tegen het aangevallen stuk zal wel voornamelijk zijnen oorsprong dááraan te danken hebben, dat van de verdediging der fantastische spookgeschiedenissen de Steller een' sprong deed tot het aanvallen der historisch-kritische wetenschap en ons dus tot het besluit moest leiden, onze vorderingen aan het belang der kunst op te offeren.

Wij zeggen den Hoogleeraar dank voor de eer ons Tijdschrift bewezen, door het voor een *Archiv des Zeitalters* te houden, en het bewuste stuk als eene proeve van de *Unarten* dier periode aan te merken. Hij had er regt toe; maar het zal hier de plaats zijn, een' uitval te doen op de laffe napraterij, die, sedert de verklaring van den Heer GEEL, zich niet ontzien heeft, in bewoordingen aan hem ontleend, een talent te honen, dat zij ten koste van hun verstand (zoo er ten minste aan dat klein gedeelte van hun wezen iets verloren ware) een' tijdlang hadden bewonderd. Voor velen geldt bovendien het *mutato nomine de te Fabula narratur*. Of werkt en woelt niet onder ons de partij van BILDERDIJK, die, met den profetischen mantel om de leden, ons voor Baalsdienaren scheldt en met vuur van den hemel dreigt, wanneer wij aan hare kwalijk gemaskerde heerschzucht ons niet onderwerpen? Het genie diens mans is het gelukt, sommige zijner ideeën tot kunsttypen voor zijne navolgers te verheffen, en gelijk de Schlegesche partij in *Duitschland* in het Catholicisme, zoo zoekt zij haren steun voor de regtbank der kunst bij een orthodoxisme, waarvan onze wetenschappelijke vordering terug gruwt, of in monarchale begrippen, waartegen onze nationale herinneringen aandruischen. ‘*Nos connaissanees sont aux dépens de nos jouissances*’ zegt de Heer GEEL bl. 252, ‘doch het komt er op aan, te weten, wat men *jouissance* noemt.’ Maar hetgeen in de rigting, welke wij volgen, onze hand vindt om te doen, na te laten, ten einde die hand te slaan aan iets, dat ver achter ons ligt: dit kan niet geschieden dan ten koste van een pijnlijk gevoel voor die aandrift in onze natuur, welke ons aanspoort, om voort te gaan en naar volmaking te streven.

Wij gelooven niet, dat Prof. GEEL beweert: dat het genot der kunst langzamerhand geheel zal ophouden en in het aangename gevoel, dat het weten en kennen begeleidt, zal opgelost worden. De sterke aandoening, die verschijningen van buiten op ons maken, moge met de jaren in physiek geweld verminderen; niemand heeft beweerd, dat de kunstzin of de zin voor het schoone

ophoudt met de vermeerdering onzer kennis: in tegendeel breidt zich de mogelijkheid van hare toepassing uit naarmate er meer voorwerpen gekend worden. Van daar dat wij zelfs in twijfel trekken, of de Schrijver wel zoo zeer de legenden van *Moeder de Gans*, als andere wanbegrippen, die op ontzagwekkender namen gepredikt worden, in het oog heeft. Wij willen ten minste een woord te haren voordeele zeggen, niet om den Hoogleeraar te wederleggen, maar om eene nadere verklaring uit te lokken.

Het opwarmen van dergelijke sprookjes komt ons voor, alleen een teruggang te zijn, voor zoo verre onze kunst die vormen tot vaste typen voor zich zelve wil verheffen. Ik kan mij de mogelijkheid niet denken, dat men die vertelsels ooit met dezelfde overtuiging aankleefde als het historisch gegevene, of vonden wij zelfs niet als kinderen het bewustzijn in ons, dat die wereld als de denkbeeldige overstond, tegen hetgeen wij om ons zagen? In hare verbinding met de onze ligt de kracht, die zij op onzen geest uitoefent. En schoon met de jaren de vormen veranderen, kunnen wij zeggen, dat eene dergelijke verbinding van het fantastisch leven, met het werkelijke, immer geheel ophoudt? hoe veel te minder in het leven der volken, dat op ieder oogenblik jongelingschap en grijsheid, kinderen en mannen in zijnen schoot draagt! De vraag zou dus worden: is het mogelijk, voor onze rijpere fantasie die vormen te vinden, welke tot onzen mannelijken leeftijd en mannelijke beschaving in dezelfde verhouding staan als de sprookjes tot de kindschheid der volken, tot de kindschheid van iederen mensch? Niet alleen HOFFMAN, NOVALIS en TIECK, GÖTHE zelf staat ons hier voor den geest.

Prof. GEEL heeft ons hier weder losgelaten, ja, zoo wij mijmeren, eenigzins aan het mijmeren gebragt, vooral door het slot van zijn *Iets Opgewondens over het Eenvoudige*. Wij herinneren aan HERODOTUS, die volgens bl. 136 wel eens, tegen beter weten aan, grootvaderlijk weg een sprookje vertelt. Wij herinneren aan de wandeling door de galerij, en het stilstaan bij het kunststuk, ‘dat zoo vreemd was, waarbij wij gevoelden, wat wij niet konden uitdrukken: den schemer eener teleurstelling, een genot onbeschrijfbaar, een' wensch zonder voorwerp;’ maar zoo wij iets in de fraai geteekende schemering van het Elysium ontdekken, dan vinden wij in BILDERDIJK en SCHILLER de verhouding van wetenschap en fantasie, van heldere voorstelling tot donker voorgevoel, de verhouding, of wilt gij liever, den strijd van de twee hoofdelementen onzer tegenwoordige kunst in beelden uitgedrukt. Tegen beiden staat HESIODUS over, als de ruwe kunst tegenover de meer volmaakte, als het materiëele bewustzijn tegenover het gevoel voor eene hoogere orde van zaken. Want indien wij den Hoogleeraar wel ver-

staan, hebben beiden weinig met den eerlijken Ascraeër op. Hij vertegenwoordigt het eenvoudige zoo als het in de naaste, nog ongeoefende uitdrukking der gewaarwording en gedachte zich vertoont; en het is regt karakteristiek te zien, hoe beide, BILDERDIJK en SCHILLER, van tijd tot tijd in hun gesprek het eenvoudige huldigen, en wederzijds het gebrek daaraan elkander verwijten. Beslist de Heer GEEL ten voordeele der eene of andere rigting? Misschien doet hem zijne individualiteit overhellen tot ‘de heldere denkbeelden, binnen zuivere omtrekken, met schoone, maar vaste lijnen,’ die het genie van BILDERDIJK kenschetsen. Maar hij is er verre van, aan SCHILLER den diepen indruk te betwisten, dien de natuur, of het voorgevoel eener wereld, die voor zijn verstand in schemering gehuld was, op hem maakte. Hij erkent, dat de zelfstandige kracht, waarmede BILDERDIJK de natuur en het leven binnen de scherp geteekende grenzen van zijn ideaal besloot, wel eens in aanmatiging ontaardde en den zuiveren indruk van het goede en schoone voor den Dichter bedierf; hij erkent, dat de fantasie zich onderscheidt van de verbeelding, waaronder BILDERDIJK haar wilde besluiten, en dat SCHILLER'S Poëzij, waarin het denkbeeldige van het stoffelijke zich niet scherp onderscheidt, maar tot een beeld zamensmelt, dat de zinnelijke voorstelling niet geheel omvatten kan, hare waarheid, hare noodzakelijkheid heeft. Maar beide staan in hunne verschillende kunstrigtingen tegen die eenvoudigheid over, welke de denkbeelden van platte vlakken en regte lijnen te onpas in de kunst brengt. Zijn de voorbeelden eenvoudig? vraagt de Hoogleeraar, en bewijst, dat van HOMERUS tot op SOPHOCLES, van HERODOTUS tot op GÖTHE, de kunst waarheid en verdichting door één werkt: altoos zoekt zij eene gedachte, een idee voor te stellen, dat misschien uit het begrip des geheels afgeleid is, maar niet uit de materiëele gewaarwording van het gedeelte ontstaan kan; altoos verheft zij het zinnelijke tot het beeld van iets hoogers. Een voudig is BILDERDIJK, want hij drukte den vorm der hoogere schoonheid, die zich voor zijn genie onthulde, uit: in zijnen geest leefde het denkbeeld van wet en regelmaat, en hij paste het toe op de voorwerpen der kunst. Maar zijn vaste blik had de diepten der wetenschap gepeild, en die wetenschap had het zijne bijgedragen, om BILDERDIJK'S ideeën als het ware te formuleeren en daaraan eene mathematische vastheid te geven. Bij SCHILLER daarentegen staat het onmiddellijk gevoel meer op den voorgrond dan het verstand; hij klemt zich aan het bovenzinnelijke vast en zwicht wel eens onder de poging om het voor te stellen: zijne vormen zijn symbolisch, zijne voorstelling half beeld, half nevel. Maar zijn gevoel is waar, en zijne uitdrukking de naaste aan de gedachte, die in hem werkt, en hij is eenvoudig voor zoo verre hij niet moedwil-

lig zijne verbeelding prikkelt of zijne fantasie in den draf brengt. En echter is BILDERDIJK niet eenvoudig voor SCHILLER, noch SCHILLER waar voor BILDERDIJK. Leefde GÖTHE nog ten tijde dat dit fraaije gesprek door Prof. GEEL werd opgesteld? In allen gevalle stonden SCHILLER en BILDERDIJK, als verschillend in gedachten en vorm, regt scherp tegen elkander over. Wie herinnert zich niet de aanvallen van onzen Dichter op den Duitscher? Slechts aan de wijsgeerige scherpzinnigheid des Schrijvers had het kunnen gelukken, aan te wijzen, hoe de verschillende kunstrigtingen, welke in de beide Dichters gepersonifiëerd zijn, zich laten vereenigen.

Dat in dit boven onzen lof verre verheven opstel de eenvoudigheid, zoo vlak en flaauw als haar de oudere met klassieke voorbeelden onbezonnen dweepende school begreep, uit de rij der voorschriften voor onze tegenwoordige letterkunde uitgewischt is, zullen wij na dit alles niet behoeven te verzekeren; dat de Schrijver ons tot peinzen opwekt over de verschillende letterkundige rigtingen onzes tijds, zijn wij verpligt aan de diep wijsgeerige wijze, waarop de hoofdzakelijke vraagstukken hier behandeld worden; dat hij ons geene beschrijving geeft van de hoogere éénheid, waarin beide strijdige kunstrigtingen zich moeten oplossen, is een gevolg van den vorm, dien hij getrouw aankleeft: maar dat zich uit de voortgaande ontwikkeling van beide een hooger standpunt voor de kunst laat verwachten, dit leert hij ons wenschen. Wat zal daartoe leiden? Geene bekrompenheid, geen dwang van regels op een willekeurig bepaald standpunt voorgeschreven, maar vordering in wetenschappelijke kennis ter eene, vrijheid in vorm en uitdrukking ter andere zijde. Hoe de Hoogleeraar deze twee denkbeelden ontwikkelt, staaft en verbindt, zal het onderwerp van ons volgend verslag uitmaken.

Reizen door Italië.

Vrij vertaald uit het Fransch. Te Utrecht, bij H.H. van Romondt, 1837, 8°. 275 bl.

Het schoone Land, hetwelk door de *Apennijnen* doorsneden, door de zee en de *Alpen* omgeven wordt, trekt sedert eeuwen de aandacht der andere volken tot zich. Dáár vindt de Geöloog een' rijken bodem voor zijn onderzoek; de Landbouwkundige wint dáár belangrijke resultaten in; dáár gaat de geleerde Oudheidkundige een' schat van handschriften raadplegen, of de geschiedenis der bouw-, beeldhouw- en schilderkunst uit hetgeen van de Oudheid tot ons gekomen is, ophelderen; dáár vormt de kunstenaar zijnen smaak naar de edelste modellen, of brengt de levendige kleuren van de zee en den hemel van *Napels* op het doek over: - met één woord, *Italië* is in alle opzigten zoo belangrijk, dat men het als

een voorregt kan gelden, aldaar eenigen tijd door te brengen. De toevloed van reizigers, aan gene zijde der *Alpen*, is dan ook in den laatsten tijd aanmerkelijk toegenomen, en met dezelve de voorraad van reisbeschrijvingen. Over enkele streken, en ten opzigte van sommige vakken van kunst, zijn boeken geschreven, die weinig te wenschen overlaten; maar tot nog toe ontbreekt het onzen landgenooten aan eene volledige beschrijving van *Italië*, welke de plaats van VOLKMANN'S handboek zou kunnen vervangen. En waarlijk, het is geene ligte onderneming in die behoefte te voorzien: meer dan oppervlakkige kundigheden in verschillende vakken van kunst en wetenschap, smaak voor het ware schoon, een juist en onbevangen oordeel, bekendheid met de beste werken over de onderscheidene Staten van het Schiereiland, naauwkeurige kennis van de landtaal, zorgvuldigheid in het opsporen van ware berigten, waartoe een verblijf niet van weken of maanden, maar van jaren vereischt wordt: - ziedaar zoo vele vereischten in hem, die het waagt ons *Italië* te doen kennen. Wien het aan de bekwaamheid of aan den lust ontbreekt, om eene beschrijving op deze voorwaarden te leveren, hij schrijve niet, of bepale zich tot het ophelderen van enkele punten. Wij vertrouwen, dat het beschaafd publiek evenmin smaak vindt in beschrijvingen, die op de leest van DUPATIJ'S *Lettres sur l'Italie* geschoeid zijn, in welke het gebrek aan onderzoek door uitroepingen en punten verbloemd wordt, als het afkeerig is van dorre naamlijsten van kunststukken of van tot walgens toe herhaalde beschrijvingen van kerken en paleizen. Zoude het ondoenlijk zijn, iemand op te sporen, wien het niet aan bekwaamheid en vlijt ontbrak, om b.v. het zaakrijke en wèl geschreven werk van AUDOT, ten dienste zijner landgenooten, te bewerken? of hun een handboek in den smaak van de *Voyages historiques et litéraires* van VALERY aan te bieden? Het antwoord op deze vragen moeten wij schuldig blijven, zoo lang ons beschrijvingen worden aangeboden, als diegene is, waarover wij verslag zullen doen.

Het bevreemdt ons nergens gemeld te vinden, wanneer de ongenoemde Fransche Schrijver *Italië* bezocht heeft; uit eenige plaatsen, b.v. uit het bl. 151 gezegde over het Museum te *Portici*, maken wij op, dat zulks reeds eenige jaren geleden is en dat zijn verblijf in dat Land bijzonder kort is geweest. Ons voornemen is niet hem na te reizen; maar daar hij, bl. 2, belooft, *zijne lezers langer te Rome te zullen ophouden*, en meent in staat gesteld te zijn, *door nieuwe en echte bescheiden de nieuwsgierigheid van onpartijdige lezers te kunnen bevredigen*, zoo zal het voldoende zijn, het tweede Hoofdstuk, bl. 33-103, op te slaan, om te zien: '*quid dignum tanto feret hic promissor hiatu*,' d.i. ten gevalle

van Uitgever en Vertaler, zoo hun misschien deze beoordeeling in handen komt, vertaald: ‘Wat die snoever voor den dag brengt!’ Zijn die berigten onbeduidend en onnaauwkeurig, bevatten zij niets, dat niet honderdmaal beter gezegd is, dan laten wij het aan anderen over, om naar dezen maatstaf een vonnis over het geheele Werk te vellen; dat vonnis zal ongunstig, maar niet onbillijk zijn.

Reeds uit den aanhef van het tweede Hoofdstuk leiden wij af, dat onze gids tot de klasse der *idle travellers* behoort, die jaarlijks tegen Paschen naar *Rome* stroomen, om de plegtigheden der heilige week, de verlichting der Pieterskerk en het vuurwerk van den Engelsburg bij te wonen, en vervolgens zich naar *Napels* spoeden, om de schoone Natuur te genieten. Intusschen, daar hij reeds *eenige dagen* (bl. 33) te *Rome* geweest was, toen die verlichting plaats had, verwondert het ons, hier geen woord te vinden over de plegtigheden, zoowel van de Pieterskerk, als van de Sixtijnsche Kapel. Is de man misschien door de Zwitsers aan den ingang afgewezen, om dat hij niet behoorlijk gekleed was? Dit durven wij niet vooronderstellen bij iemand, wien het vergund is van de (let wèl) geleerde aanmerkingen des Barons DE MENGON FONDRAGON (*sic*) gebruik te maken, zie bl. 2, tenzij men aanneme, dat hij tot het gevolg van dien adellijken geleerde behoord hebbe. Misschien behoort het nogtans tot de *juiste keus* zijner onderwerpen (zie bl. 2 van het Voorberigt), om hiervan niet te reppen, zoo als hij ons ook niet lastig valt met een enkel woord over het laatste oordeel van MICHAEL ANGELO, over de *stanzen* en *loggie* van RAPHAËL, en over de onschatbare verzamelingen van handschriften, boeken, schilderijen en beeldwerken van het Vatikaan, te zeggen. Maar het is ons voornemen niet aan te wijzen, wat hier *niet* beschreven wordt: *sat multa, si sat bene*. Op bl. 36 kondigt de Schr. aan, dat hij overgaat tot de beschrijving van *Rome's* kerken. Schrik niet, Lezer! De Romeinsche kerken zullen hier niet getoetst worden aan de regelen der bouwkunst; gij zult niet bekend gemaakt worden met de gewrochten van beitel of penseel, waarmede zij getooid zijn: niets van dit alles! maar in plaats daarvan 3 bladzijden opgevuld met zeer alledaagsche gedachten over het een en ander betrekkelijk dit onderwerp. *Rome's* kerken, zonder onderscheid van de tijden, waarin zij gebouwd zijn, worden hier alle op dezelfde schaal gewogen, en hetgeen van eene enkele waar is, ten onregte in het algemeen voorgedragen. Intusschen, indien gij het nog niet wist, kunt gij hier leeren, ‘*dat de eigenlijke bouworde* (is er dan ook eene oneigenlijke? of moet het *eigenaardige* zijn?) *dezer Kerken minder nieuw is, dan men waant;*’ en dat: ‘*daar de Grieksche overleveringen* (?) *aan voorbarige* (?)

bouwmeester een weinig hinderlijk waren, hieruit een zonderling meesterstuk van bouworde werd geboren, waarbij het werk der negentiende eeuw slechts klatergoud is.' Arme negentiende eeuw! waartoe zoo vele schatten besteed om kerken te bouwen, als de *Madelaine* te *Parijs* en de *S. Francesco di Paola* te *Napels*? Bij de zonderlinge meesterstukken van *Rome*, die op hunne beurt wederom ver beneden de Grieksche gebouwen staan, zijn uwe tempels slechts klatergoud. Gelukkig komen wij met een paar dergelijke aanmerkingen over de bouwkunst vrij en naderen tot de inwendige versierselen, welke ook behooren *tot de uitdrukking van het nationale genie*. Maar hier schemerde het den Schr. bij het beschouwen der *gekleurde steenen*, en hij zou misschien wel op den grond gevallen zijn, als hij niet bij geluk eenige *wonderen van* RAPHAEL in het oog had gekregen. O tooverkracht der schilderkunst! De man was zeker nog in eene soort van bedwelming, toen hij den raad gaf, om bij voorkeur *al dat schoon bij gelegenheid van een of ander feest* te gaan beschouwen. De ondervinding heeft ons geleerd, dat juist dán de beste stukken bedekt zijn, die men elken anderen dag ongestoord kan bewonderen. De beelden van DOMENICHINO in *S. Andrea della Valla*, verdienden eerder als proeve van wèl aangebragt dekschilderwerk genoemd te worden, dan de voorstellingen van den Jezuït POZZI (niet POZZO). Maar in dergelijke gevallen hangt veel van ieders smaak af, en wij bekennen gaarne, dat het effect der laatsten kunstig berekend is.

Hetgeen, op bl. 40, over de koortsen, welke des zomers te *Rome* heerschen, gezegd wordt, is weder veel te algemeen uitgedrukt. De invloed der ongezonde lucht (*mal aria*) laat zich slechts in sommige streken der stad voelen, vooral bij het Vatikaan en in de buurt van de *monte Pincio*. '*Niets bevreemdde mij meer dan het vuile en geele water des Tibers;*' bl. 41. Niets behoefde den Schr. minder te bevreemden, als hij zich slechts de *flavum Tiberim* uit HORATIUS herinnerde; want, ofschoon men het anders met reden zoude betwijfelen, de man schijnt zijn Latijn te verstaan: immers hij verkiest, bl. 144, het lezen van de *Eneïden* (hoeveel *Eneïden* zijn den Vertaler bekend? ons slechts ééne *Aeneis*) van VIRGILIUS, boven het zien van 's Dichters graf.

Nu komen wij aan de brug *S. Angelo*. In de beelden van engelen op dezelve vindt de Schr.: '*al de bevalligheid en vlugheid uitgedrukt, welke de gezanten der Godheid moet onderscheiden*.' Wij mogen het wel lijden, maar bekennen gul, nooit in die beelden iets schoons ontdekt te hebben, en stemmen gaaf in met FALERY, als hij zegt: '*Il est difficile d'imaginer rien de plus ridicule que l'effet du vent dans les vêtemens des Anges, ainsi que la conformation des ailes de ceux-ci. L'ange portant la croix*

est de la propre main du Bernin, et passe pour un de ses ouvrages les plus manièrés.'

Bij de beschrijving van het grafmaal van HADRIANUS, staan wij niet stil, daar dezelve grootendeels met de woorden van NIBBI is gegeven. Vervolgens worden de paleizen met de zich daarin bevindende kunstverzamelingen in anderhalf bladzijde afgehandeld, en daarbij de zeer onjuiste aanmerking gevoegd, dat de eigenaars, ten minste vele van hen, hunne paleizen niet bewonen. Het is waar, vele aanzienlijke geslachten, welke het geluk niet hadden, vroeger een' Paus tot bloedverwant te hebben, zijn aan het achteruitgaan; maar van de minsten kan men zeggen, dat zij zich moeten behelpen met *eenige der bovenste vertrekken*. Bl. 47 wordt de fontein van *Trevi* verkeerdelijk in den *Corso* geplaatst, en te onregt bejammerd, dat *derzelver* (l. deszelfs) water niet drinkbaar is. Hetzelve is uitmuntend en het behoort tot de wenschen der Romeinen, *aria di Campo Marzo, pane del palazzo*, en *acqua di Trevi* te hebben. Aan den lof, toegezwaaid aan sommige Pausen, die de verschillende wijken der stad met drinkbaar water voorzagen, willen wij niets ontnemen, maar zouden bij eenen goeden Schrijver opmerkzaam maken op het ongepaste *opofferingen:* hier moet men dergelijke onnaauwkeurigheden zoo naauw niet nemen. Zoo laten wij het ook voor rekening van den Schr., als hij, bl. 50, het bronzen standbeeld van MARCUS AURELIUS *het schoonste, dat van de Ouden tot ons gekomen is*, noemt. Het portret van MARCUS, bl. 51, weten wij niet te huis te brengen, dat van MICHEL ANGELO is waarschijnlijk niet van zijne hand; en het is, op zijn best genomen, zeer willekeurig, om van de uitmuntende verzameling van schilderijen slechts deze twee te noemen, en alleen eene buste van FAUSTINA, als vertegenwoordiger van den aanzienlijken voorraad van antieken op te geven.

Wij zullen den Schrijver niet op het *Forum* volgen, noch met hem het *Pantheon* en de *Pieterskerk* binnentreden. Neen, ons geduld loopt ten einde. Ter goeder trouw verzekeren wij onze Lezers, dat het met het geheele Werk overal even slecht gesteld is, en dat de Schr. niet gelukkiger is in het beschrijven van het land dan der steden, en het zoude ons niet moeijelijk vallen, op schier elke bladzijde onwaarheden, onnaauwkeurigheden, platheden en ondragelijke taalfouten aan te wijzen. Meende de Uitgever in ernst, dat in dit Werk *onpartijdigheid, gevoegd bij eene juiste keus van belangrijke zaken*, doorstraalt, zoo als hij ons op bl. 2 van het Voorberigt meldt, en vertrouwde hij, dat het zoude bijdragen, *om het gevoel voor het schoone der natuur en der kunsten te verhoogen* (zie ald.), dan zijn wij hem, na deze mislukte poging, eenen dubbelen raad schuldig. Vooreerst raadplege hij

eenen bevoegden beoordeelaar, over het al of niet doelmatige, om eenig uitheemsch geschrift op Nederlandschen bodem over te brengen; ten tweede vertrouwe hij de vertaling toe aan iemand, die beter met vreemde talen en met zijne moedertaal bekend is, dan de Vertaler van het aangekondigde Werk. Wij weten niet, of wij de verregaande verwarring in de eigennamen aan den Schr. of aan den Vertaler moeten wijten: de laatste is er in alle gevallen aansprakelijk voor. Bl. 41 tweemaal OELIUS voor AELIUS, PROCOPUS (Fr. PROCOPE) voor PROCOPIUS herhaaldelijk; bl. 52, SEPTIMUS (SEPTIME) voor SEPTIMIUS; bl. 60, OEDIPUS te *Colonna* voor OEDIPUS te *Colonus;* bl. 69 en volg., BRAMANTUS voor BRAMANTE; bl. 70, KAREL MADEMO voor CARLO MADERNA; bl. 71, *broeder van* JOCONDUS voor *Pater* JOCONDUS *van de orde der Dominikanen;* bl. 72, BERNIN voor BERNINI; bl. 78 en volg., *de Fransteveryners* voor *Trasteverini;* bl. 89, SALUSTRIUS voor SALUSTIUS; bl. 90, FA voor FEA, en ten minste nog vijftig zulke feilen: dat is toch wat erg. Mogen enkele van deze ook al aan eene nalatige correctie te wijten zijn, waar blijft men met uitdrukkingen als deze op bl. 42: '*op elke* (lees *iederen*) *schoorpilaar - zijn standbeelden geplaatst*, even *als op* EENE *brug te Parijs*, LODEWIJK XVI. In het Fransch zal *comme à Paris sur le pont* LOUIS XVI staan; dat is te zeggen, dat op de brug, welke naar LODEWIJK XVI genoemd is, standbeelden geplaatst zijn, niet LOD. XVI op eene brug. Wat is, op bl. 45, *de omtrek van* ADRIANUS? Maar dit zij voldoende. De slotsom onzer beoordeeling is dus, dat inhoud, vertaling en correctie zeer slecht; stijl, papier en druk zeer middelmatig zijn.

Verhalen van *A.L.G. Toussaint*, M^r^. *C.P.E. Robidé van der Aa* en *J.J. in de Betuw*.

Te Amsterdam, bij G.J.A. Beijerinck, 1837, II en 286 bl.

De Heer ROBIDÉ VAN DER AA merkt, namens de Redactie van het *Nederlandsch Magazijn van Romans en Verhalen*, in de Voorrede van dit Boek, aan, dat zij, om het Vijfde Deel afzonderlijk verkrijgbaar te stellen, den titel *Romans en Verhalen* in den bovenstaanden heeft veranderd; eene wijziging, welke den geachten Recensent van het Vierde Deel, in *de Gids*, N°. 5, Jaargang 1837, overtuigen zal, 'hoe gaarne zij aan gegronde aanmerkingen gehoor geeft.' Wij wenschen, dat het loffelijk voorbeeld navolging vinde, en Redactie en Schrijvers, - ook thans, nu de beoordeeling dezer Verhalen eener andere hand werd toevertrouwd, - de kritiek uit hetzelfde oogpunt zullen beschouwen: belangstelling in hunnen arbeid.

Wij ontvangen hier met eenige *Fragmenten uit de brieven eens Reizigers*, door M^{r}. C.P.E. ROBIDÉ VAN DER AA medegedeeld, twee eerstelingen van ontluikende talenten: Mejufvrouw A.L.G. TOUSSAINT en den Heer J.J. IN DE BETUW.

I. *Almagro*. Een oorspronkelijk Verhaal van A.L.G. TOUSSAINT.

Het viel van de hoffelijkheid der Redactie te verwachten, dat zij aan de bijdrage eener jeugdige Schrijfster de plaats der eere zoude inruimen; maar, *galanterie à part!* de verdiensten van dit stuk geven het regt op die onderscheiding, het schijnt ons het beste van de drie.

Een brief van *Lady* MARIA JEVERLESS aan de Hertogin vart C. opent het verhaal en verplaatst ons in *Engeland*, op *Chummore-Castle*. Weinige bladzijden expositie zijn genoeg, om er ons te huis te doen zijn, en in de schoone *Lady* EDITHA en in den fat den Markies XAVÈRE DESMÉRANGES, den held en de heldin der vertelling te vermoeden. Het gesprek aan de theetafel loopt over ALMAGRO, den beruchten zeeroover... men grimlagche niet, noch zegge, dat nu het volgende ligt te raden valt. Allen, die het doen, en welke veellezer blijft in gebreke? verwijs ik met vertrouwen naar het verhaal, zij zullen zien, hoe zij zich bedrogen. Ten bewijze zou ik hier een verslag der intrigue kunnen geven; maar ik wil liever eenigzins den aard van het talent der Schrijfster doen kennen: mogt het publiek en zij er bij winnen!

U, Mijne Heeren! die alles en dus ook den *Corsair* en den *Pirate* en den *Red-Rover* gelezen hebt, u toeft hier geene flaauwe kopij van een' dier drie *Aballino's* onzer dagen. Waarschijnlijk las Jufvrouw TOUSSAINT die als wij; doorzag, vlugger misschien dan gij of ik, hoeveel partij er van deze situatie op een ander tooneel te trekken viel; gevoelde zeker juist en diep, in hoe menig opzigt het voor haar even vruchteloos als vermetel zou geweest zijn, met deze drie modellen te willen wedijveren. Laat mij gissen. Ik verbeeld mij, dat het gemoed van CONRAD haar een raadsel bleef, en ik wil gelooven, dat ge met mij wenscht, dat het dit elk onzer schoone Schrijfsters blijven moge. Zij zal u, naar ik mij voorstel, gul bekennen, dat zij noch in veelzijdige menschenkennis, noch in poëtische plaatsbeschrijving ver genoeg gevorderd is, om één onzer eilanden aan de *Noordzee* zoo belangrijk te kunnen maken als het thans die zijn, welke wij met CLEVELAND en MINNA leerden kennen. Wie met den Auteur van den *Rooden Zeeroover* naar den palm wil dingen, moet op den Oceaan hebben rondgezworven, en wij zijn het eens, Mijne Heeren! dat onze Schoonen slechts op de kust met de zee plegen te dweepen. Zie, dáárom doet de Schrijfster ons geen' schilderachtigen heuveltop beklimmen, boven welks lommer de toren eener MEDORA uitsteekt;

dáárom verplaatst zij ons niet in de armelijke hut eener schrik-inboezemende NORNA; dáárom wacht zij zich, ons met eene andere Mevrouw WILLYS eene scheepskajuit binnen te leiden, welke naar een tooverpaleis zweemt. Zij schijnt de kracht der wieken, die haar ondersteunen moeten, te kennen, kiest de Engelsche groote wereld tot tooneel van het feit en levert ons eene fraaije navolging, ja, maar die door menig oorspronkelijken trek wordt opgeluisterd. Waarlijk, Mijne Heeren, die alles leest! gij moet kennis maken met eene verbeelding, die zoo *à son aise* is, in een' geheel vreemden toestand, die ons soms doet vergeten, dat wij het werk eener Hollandsche Schrijfster voor ons hebben!

Mejufvrouw TOUSSAINT zie in dit woord eene hulde, zij is Hollandsche in het zedelijke, wij haasten ons er dit bij te voegen: zij is slechts niet Hollandsch in.... foei! wij zouden haar grieven in de afkeuring harer zusteren.

Wij hebben een paar fraaije trekken en een paar zwakke plaatsen in ons exemplaar aangehaald: mogen zij de Schrijfster en het Publiek den maatstaf geven voor de waarde van ons oordeel! De stoutheid ALMAGRO in een' fat te herscheppen, verdient om de gelukkige uitvoering lof; het wisselzieke in XAVÈRES gedrag door Engelsche grooten aan zijne Fransche afkomst te doen toeschrijven, getuigt van een' scherpen blik, die opmerkte, hoe volksvooroordeelen de schaduwzijde van nationaliteit zijn. Wij wenschten; dat de Schrijfster het minnend paar niet in *Jocelyn* had laten lezen, noch van kapsels *à la Chinoise* en van *Cols Oudinot* gewaagd; wij kunnen nu het jaar bepalen, waarin de zeeroover de schrik der Fransche en Engelsche koopvaarders was; de historie wordt er onwaarschijnlijk door. En schoon een geestig Schrijver gezegd heeft, dat hij er niet van hield te worden nagerekend, wij houden zoo min als ZHG. van *jouissances aux dépens de nos connaissances*. Wij prijzen het korte verhaal der halve bekeering; wij hadden bijna met de woorden van JACOBUS gezegd: de erkenning Gods als die der duivelen met siddering (bl. 87); de fraaije (misschien aan *Eugenius Aram* ontleende) in een feit gelegde waarschuwing de Voorzienigheid niet vooruit te loopen (bl. 91); de liefde van EDITHA, de echt vrouwelijke, neen, de hemelsche, welke zich zelve niet zoekt en in onzen tijd niet te veel kan worden gepredikt (bl. 99). Om het verhaal te doen voortspoeden, heeft de verloving en het huwelijk van DESMÉRANGES wat al te spoedig plaats, en toch, het weinig stuitende dier overhaasting bewijst het talent der Schrijfster. *Squire* (*?*) CHARLES, St. REALLY en *Lord* STEPHAN zijn tamelijk onbeduidend, eene eer, die drie-vierde van ons Heeren wedervaart, wanneer Dames ons schetsen; maar ook de intrigue van *Lady* JEVERLESS is een weinig te grof: wij bevelen der Schrijf-

ster de studie van intrigueerende Vrouwen en niet beminnende Mannen aan; zij moge weinig troostrijks opleveren voor het hart, zij leert de wereld, zoo als zij is, kennen: een Roman moet niet louter verdichtsel zijn.

De stijl onderscheidt zich voordeelig boven dien onzer gewone Romanschrijvers; een weinig meer natuurlijkheid van uitdrukking zal het gevolg van veelzijdiger studie zijn.

Wij eischen veel van de jeugdige Schrijfster, want reeds heeft zij ons bewezen, dat zij meer dan het alledaagsche leveren kan; zij is, ondanks de drukfouten (?) PARMY (bl. 79) en *Dam you* (bl. 103), [welke de Corrector had kunnen voorkomen,] met de Litteratuur onzer naburen bekend; zij heeft veel verbeelding, en wanneer zij lang genoeg zal hebben geleefd, om in haar eigen levensboek andere dan witte blaadjes te kunnen opslaan, zullen wij in haren arbeid ook die schoonheden mogen huldigen, welke wij er nu ongaarne in missen: opmerkingen, klagten, bekentenissen van een vrouwelijk gemoed; liefelijke, zoete, weemoedige toonen, ontlokt aan de streelendste aller harpen - het vrouwelijk hart.

II. ADÈLE. (*Fragmenten uit de Brieven eens Reizigers.*) *Medegedeeld door* M^{r}. C.P.E. ROBIDÉ VAN DER AA.

Zes brieven, die slechts vijftig bladzijden beslaan, geven, als een te klein terrein voor intrigue, geen regt tot grootsche verwachtingen, tenzij men zich vleijen mag, dat de Schrijver dien vorm heeft gekozen, om toon en stijl piquant af te wisselen. Een oogenblik kwam het vermoeden bij ons op, dat de Heer V.D. AA dezen de voorkeur had geschonken, om het eigenaardige van WILLEM en ADÈLE te beter te doen uitkomen, en dus het kleine stukje door eene hoogere verdienste dan die eener gelukkige vinding waarde te geven. De namen der plaatsen, van waar de brieven gedagteekend zijn: *Constanz, Domo d'Ossola, Valenz, Enneda*, beloven afwisseling van tooneel; wij hadden spoedig gezien, dat de intrigue een Fransch meisje (*honneur aux Dames!*) en een' Hollandsch jongeling gold, en rekenden op eigenaardige verscheidenheid van zien en gevoelen - wij zagen ons teleur gesteld.

Niet dat het ons verwonderde, dat WILLEM in 1816 de staatkundige gebeurtenissen beschouwde, alsof hij die van 1830-1837 had kunnen voorzien; - schoon men een BYRON moest zijn om te durven vragen:

> Shall, we who struck the Lion down, shall we
> Pay the Wolf homage? -!

wij stieten op de vijfde bladzijde der fragmenten op iets, dat ons een fragment uit een' *Guide des Voyageurs* scheen.

'Is het niet,' zeide hij onder anderen, terwijl hij mij de schilderachtige vertooning deed opmerken, welke *Constanz* met hare

velerlei torens op eenigen afstand maakt, ‘is het niet alsof zij op het water drijft, die grijze, door hare aardrijkskundige ligging tot het Land der vrijheid, door de beschikkingen der staatkunde tot het Groothertogdom *Baden* behoorende stad? - Door de Natuur als voor handel en scheepvaart geschapen, was zij eens rijk en magtig; doch die bronnen van welvaart en verlichting vloeijen voor haar niet meer, en zij, die zich in de verte zoo bekoorlijk voordoet, valt, gelijk zoo vele wereldsche zaken, van nabij beschouwd, jammerlijk af. Niet dan schroomvallig wandelt de vreemdeling langs de schier instortende wallen en de alle kenteekenen der vergankelijkheid vertoonende vervallene huizen, tusschen welke de fraaije gebouwen, die zij nog bezit, gelijk nieuwe lappen op een oud kleed afsteken. Tusschen beide verbeeld ik mij, dat de asch van den edelen HUSS, die de bergwind van zijnen uitgedoofden brandstapel over de stad heenstrooide, den vloek des hemels op hare bevolking deed nederdalen. Welk een onderscheid bestaat er niet tusschen het *toen* en het *thans*, tusschen *Constanz* in de vijftiende en *Constanz* in de negentiende eeuw! Toen het beruchte Concilie binnen gindsche muren te zamen kwam, telde dezelve niet minder dan 40,000 inwoners; thans zijn hare burgers tot op 5000 versmolten. In 1414 stroomden meer dan 100,000 vreemdelingen, en onder dezelve een heirleger van vorsten, kardinalen, prelaten en priesters, derwaarts; thans lokken de natuurtooneelen, welke haar omgeven, slechts de enkele doortrekkende reizigers tot haar, die in het schoone jaargetijde *Zwitserland* komen bezoeken.’

En die stijl duurt eenige bladzijden voort, en het is ADÈLE, die spreekt, terwijl zij, als man verkleed, met den geliefde harer jeugd, WILLEM, over het *Bodmer*- of *Ueberlinger-meer* vaart! Wij verwonderen ons niet, dat onze Landgenoot de lieve *Bordelaise*, welke hij in vroegere jaren beminde, niet herkende; wij verwonderen ons, hoe ADÈLE hem later verwijten konde, dat hij het niet deed; wij verwonderen ons, hoe de Heer V.D. AA, die bewijzen van fijner tact heeft gegeven, iets zoo onnatuurlijks stellen konde. Het is eene algemeene, wij hadden bijna gezegd, eene alledaagsche verdienste, een' vloeijenden stijl te schrijven; alleen het karakteristieke heeft waarde in de kunst.

Mogen wij van deze zijde der vertelling geen' lof toekennen, wij wenschten gunstiger te kunnen oordeelen over de fabel zelve, eene variatie op het oude thema:

> The course of true love did never run smooth.

Het zijn Priesters, die het huwelijk van den Hervormden vreemdeling met de jeugdige Catholijke dwarsboomen; het is de loosheid der Priesters, die den eerste verwijderen; het is de hebzucht der Priesters, die de laatste arm maken; gij kunt raden, wie de

brieven van WILLEM aan ADÈLE onderscheppen en haar beletten hem van hare trouw te verzekeren. Wij willen niet aanmerken, dat het onedelmoedig is, altijd *bêtes noires* te zien in de geestelijkheid eener Kerk, tot welke drie-vierde van ons lezend publiek niet behoort; wij wenschten, dat ADÈLE zich na haren overgang tot de Protestantsche eeredienst, op de scheiding gevolgd, verstandiger gedragen had. Een *mariage de raison* en een besluit het kleed harer kunne af te leggen, zoodra haar echtgenoot ten grave is gedaald, zijn geene bewijzen van die onderwerping, zelfs in onverdiend lijden, van dat deemoedig buigen en bidden, hoe zwaar de last en hoe wrang de kelk zij, aan Christelijke Vrouwen van alle gezindheden, door de Moeder des Heeren geleerd! ADÈLE wordt er eene gewone romanheldin door, tegen welke wij, als type uit die wereld, niets hebben, dan dat zij overbekend is; maar die voor ons gevoel ondragelijk wordt, zoodra vroomheid van uitdrukking, bij wereldschheid van harte, het verhaal eene zedelijke strekking moet geven!

WILLEM... doch genoeg aanmerkingen op het kleine stukje; het zouden er reeds te veel zijn, indien helderheid van begrippen in gemoedszaken niet wenschenswaardig ware in de dagen, welke wij beleven! indien de Heer V.D. AA bij minder overhaasting niet iets beters leveren konde!

III. *Nyburg. Een Romantisch Verhaal uit den tachtigjarigen Oorlog*, door J.J. IN DE BETUW.

'Is het waar, wat de Legende van het vervallen slot *Nyburg*, bij *Heeteren*, verhaalt, dat in den Spaanschen tijd aldaar een edelman zich zelven tot het uiterste verdedigde, en zich ten laatste, gelijk een andere VAN SPEYK, met zijne vijanden in de lucht deed vliegen?' Ziedaar eene vraag in den *Gelderschen Volks-Almanak* voor 1837 geopperd; dit Verhaal moet er het dichterlijk antwoord op zijn.

Het verraad door REINOUT VAN NYEWEERDT, in den nacht van den 13^{en} Julij 1567, in de bouwvallen van den burg van *Homoet* gepleegd, jegens eenige Geldersche Edellieden, die de goede zaak, en welke was die anders dan de zaak des Vaderlands? waren toegedaan; - de gevangenneming van JOAN VAN BILANT, door denzelfden huichelaar, zijn aanhouden om de hand der schoone dochter van den eerste, wier minnaar, JACOB VAN DER CAPELLEN, in zijnen kerker zucht, en de bevrijding van beide die verschalkte jonkheeren, door hunnen vriend OSWALD VAN GRUNSFORT; - de strikken door REINOUT VAN NYEWEERDT zijnen vorigen vrienden gespannen, door middel van zijn' invloed op den Nymeegschen Burgemeester HOECKELOM, en zijn arglistig gedrag bij KAREL VAN BRIMEU, Graaf van *Megen*, Stadhouder van *Gelre* en *Zutphen;* - de bedrogen liefde van CUNIGONDA,

de hopelooze liefde van VERONICA, de gedwarsboomde liefde van ADA, - de schaking der laatste door REINOUT, hare redding door CAPELLEN, zijn afstand van haar aan GRUNSFORT; - de hoofdgebeurtenissen van het jaar 1568, en nog eenige incidenten, met welke ik u niet vermoeijen durf, maar die besloten worden door den dood van REINOUT en CUNIGONDA, het huwelijk van CAPELLEN *van den Rooden Toren* met de erfdochter van BILANT en het de lucht springen van het Slot *Nyburg* met OSWALD VAN GRUNSFORT en zijne aanvallers: ziedaar de hoofdtrekken van dit verhaal.

Mogt er eenige verwarring in dit verslag heerschen, de Heer IN DE BETUW zij te beleefd die aan ons te wijten! Zoo wij ons oordeel over zijn romantisch verhaal in weinige woorden moesten geven, zouden wij er van getuigen: te veel feiten, te weinig poëzij; maar wij zijn niet gewoon orakels te spreken, en de Heer IN DE BETUW heeft regt op een gemotiveerd oordeel.

Wij willen onzen eisch niet te hoog stemmen, door te vragen: welke is de wijsgeerige gedachte in het verhaal opgesloten? wij bepalen ons tot het onderzoek: welk is het doel der vertelling? Het stuk heet *Nyburg*, en doet de Schrijver het oude Slot weder voor onze verbeelding oprijzen; zien wij de hooge torens het landschap beheerschen, doet hij ons in de hal aanzitten, dolen wij in de gewelven om en overvalt ook ons eene huivering, wanneer de kool in het vuur wordt geworpen, staren wij de puinhoopen dan met deernis en weemoed aan? Hoe zouden wij het doen? de burg is nergens beschreven! Dus schuilt de hoofdpersoon in den Heer van den *Nyburg?* Wij gelooven ja, - maar REINOUT trekt meer dan OSWALD de aandacht tot zich; de laatste heeft het ongeluk, het meisje, dat hem bemint, geene liefde toe te dragen, en de zijne door haar, welke hij verkoos, niet te zien beantwoord.

De Heer IN DE BETUW heeft in dit opzigt zijnen held trachten te redden, door hem ADA edelmoedig aan CAPELLEN te doen afstaan en zijne zelfverloochening met zijne zelfopoffering te bekroonen. Ware hier, in meer dan gewone romannentaal, met warmte geschilderd, hoe de liefde voor het vaderland alle andere overtreft, voor alle andere schadeloos stelt, in zulk een' tijd en zulk een hart geene andere naast zich duldt: waarlijk, de jeugdige Schrijver zoude zich schooner krans verworven hebben, dan wij hem nu mogen toereiken.

Het is niet genoeg voor een' historischen Roman, een' verrader vele gruwelen te doen plegen, een' held twee of drie der aanslagen van dezen te laten verijdelen, en in zijnen roemrijken dood eene tegenstelling van het smadelijk einde van den eerste te geven, er wordt waarheid, gloed, diepte in de teekening der hartstogten vereischt, opdat zij, die de heeren of de slaven van deze

zijn, ons belang, bewondering en afgrijzen mogen inboezemen; er behoort studie van tijden en zeden toe, opdat de personen niet als schimmen door de lucht zweven. Zoo iets cameleons zijn, de menschelijke driften mogen het heeten: in iedere eeuw dragen zij eene andere kleur; en CAÏN was de eerste en de laatste aller misdadigers, op wiens voorhoofd te lezen viel wat er in zijn hart was omgegaan. Den Heer IN DE BETUW, wien het niet aan lust tot navorschen in onze Geschiedenis ontbreekt, mogen wij zoo min eene grondige studie van het menschelijk hart, als een diep indringen in den geest des tijds toekennen; vóór hij ons oordeel van onregtvaardigheid verdenke, neme hij eene der hoofdpersonaadjes zijner schilderij uit de lijst en plaatse haar in eene andere van lateren of vroegeren tijd, het zal hem tevens de waarde van zijnen stijl doen kennen. Uit het weinig linksche hunner houding in eene andere groep, uit het dragelijke hunner taal ook in eenen anderen toestand zal hij kunnen opmaken, hoe luttel karakteristieks zij in deze hadden, hoe verre zij zijn van tot de Zestiende en tot geene andere dan de Zestiende Eeuw ten onzent te behooren. Wil hij onzen raad volgen, dan evert hij ons vooreerst niet weder zulk eene opeenstapeling van gebeurtenissen, maar kleine stukjes, welke niet aan de afwisselende feiten, maar aan zijne wijze die voor te dragen, belang zullen ontleenen. Wij achten er hem in staat toe; zijne billijkheid jegens den Graaf van *Megen* verdient lof, en niet minder de kiesche liefdesverklaring van VERONICA aan OSWALD, welke wij ter proeve en ter bevestiging van ons oordeel over den stijl afschrijven.

‘Onder deze gepeinzen was GRUNSFORT niet verre van den *Nyburg* verwijderd, toen een onbekend meisje hem ontmoette. Onverschillig ging hij haar voorbij, totdat hij, haar zijnen naam hoorende noemen, stil stond en, het meisje naauwkeurig opnemende, de trekken van Jonkvrouwe VERONICA VAN HOECKELOM herkende. Sinds zijne redding had hij ijverig, doch vergeefs, de plaats, waar zij zich ophield, trachten te ontdekken, hoezeer de neiging, welke VERONICA voor kem sedert langen tijd heimelijk gekoesterd had, hem geheel en al onbekend was gebleven: haar vader alleen kende de liefde, die haar verteerde, *verteerde* zeg ik, en niet ten onregte. Reeds nu was het zachte waas harer wangen in eene doodelijke loodkleur veranderd; ingevallen waren de kaken, voorover gebogen het hoofd, eene langzame tering ondermijnde hare gezondheid. En evenwel, nóg konde VERONICA VAN HOECKELOM schoon genoemd worden.

“Zoo kan ik u eindelijk mijnen dank betuigen!” riep de Nyburger: “wél u, dat gij mij opzoekt! Doch waarom draagt de redster mijns levens dit armoedig gewaad?”

“Ridder!” zeide VERONICA met bevende stem. “Toen het verraad REINOUT VAN NYEWEERDT mijnen vader en mij uit *Nymegen* wegdreef, hebben wij in de hut van een' uwer onderhoorigen, GHERYT VAN NIFTRIK, eene veilige schuilplaats gevonden. Alleen om elke ontdekking te vermijden, draag ik dit landelijk gewaad.”

“En waartoe u aan mij verborgen?” vroeg de Nyburger eenigzins misnoegd. “Waartoe ook mij aldus miskend?”

“Edel Heer! geene miskenning, maar bijzondere redenen hebben ons daartoe genoopt,” antwoordde VERONICA eenigzins stamerend. “Doch” vervolgde zij, terwijl zij zich terstond herstelde, “ik heb u eene gewigtige tijding mede te deelen, Heer Ridder! Binnen weinige dagen trekt de Graaf VAN OVERSTEIN in de *Betuw*, met oogmerk, om den *Nyburg* en *Rooden Toren* aan te vallen. Uwe Edelheid is zoowel als de Heer VAN DER CAPELLEN en mijn vader vogelvrij verklaard, wegens het verbond, dat door NYEWEERDTS verraad is bekend geworden. Doch reeds overmorgen ontvlugten mijn vader en ik naar *Duitschland*, met een schip, dat juist op dien dag derwaarts zeilt: hierop zoude ook uwe Edelheid, dit oorbaar rekenende, zich kunnen inschepen.”

Met verkropte spijt had GRUNSFORT dit berigt aangehoord. “Waar hebt gij dit alles vernomen, Jonkvrouw?” vroeg hij haastig.

“Een vertrouwd vriend heeft ons gewaarschuwd,” zeide het meisje, terwijl zij de oogen nedersloeg.

“Zoo worden dan al mijne ontwerpen vernietigd,” mompelde OSWALD. “Maar neen,” hernam hij op moedigen toon, “nóg is niet alles verloren. Jonkvrouw! hartelijk dank ik u ook voor deze tweede aanwijzing: zij stelt mij in staat, mijne vrienden te beveiligen; doch zelf verlaat ik mijn kasteel niet.”

“Zult gij zelf het gevaar niet ontvlieden?” vroeg VERONICA verschrikt.

“Mijn pligt houdt mij aan den *Nyburg* geketend,” was het antwoord.

“Hoe kunt gij alléén weêrstand bieden aan de overmagt van *Spanje?* Bedenk, Ridder! dat uw behoud afhangt van eene spoedige vlugt, en dat dit behoud velen ná aan het harte ligt.”

“Jonkvrouw!” hernam de ridder met edele geestdrift, “al ware ook alles zóódanig, als gij mij de eer doet van te vooronderstellen, ik mag niet van deze plaats wijken. De veldheer, die in den slag bij *Heiligerlee* zegepraalde, kan ook mijnen burg ontzetten.”

“Vergeet niet, Edel Heer! dat een geoefend veldheer ook hem tegentrekt, Graaf KAREL VAN MEGEN begeeft zich reeds morgen derwaarts.”

“Dan word ik nog sterker genoopt om hier te blijven. Zijne afwezigheid maakt mijn voornemen des te uitvoerlijker.”

“Zoo de Hemel dan ook dit offer begeert,” zuchtte VERONICA, moet ik er in berusten; vaarwel, Ridder! vaarwel voor altoos; wij zien elkander hier beneden niet weder.’

‘En gij wilt vertrekken, zonder het minste bewijs mijner dankbaarheid te ontvangen?’ sprak GRUNSFORT. ‘Spreek slechts, edele Jonkvrouw! Alles, wat gij, behoudens eer en geweten, van mij vorderen kunt, alles zij het uwe!’

‘Wat ik vorderen zoude, kunt gij mij niet schenken!’ antwoordde het meisje in hevige aandoening; en haastig vlood zij henen.

‘Wat was dat?’ sprak de ridder met verbazing tot zich zelven, en peinzend keerde hij terug naar het Slot.’

Het Vignet is beneden het talent van den Heer BING; de uitvoering niet overfraai, maar onberispelijk.

Wij zien met verlangen in het Zesde Deel de twee gunstig aangekondigde bijdragen te gemoet.

Grootheid en Val der Heeren van Arkel, een oorspronkelijk Geschiedkundig-Romantisch Tafereel uit het begin der XVe Eeuw.

Te Gorinchem, bij Jacobus Noorduyn, 1837, 179 bl.

Wie den ongenoemden Schrijver *de vita et rebus gestis Dominorum de Arkel* (Matth. *Anal.* V:234) slechts nu of dan heeft ingezien wie *de Jaarbeschrijving van de stad Gorinchem van* ABRAHAM KEMP gelezen heeft, of SLICHTENHORST *Korte Beschrijving des Lands en der Heeren van Arkel* kent, zal gaarne toestemmen, dat de Heeren VAN ARKEL waardig zijn eene hoofdrol in een dichterlijk of romantisch tafereel te spelen. Heeft PAFFENRODE in zijn Treurspel: *de Ondergang van* J^{r}. WILLEM VAN ARKEL, weinig blijken van zijn talent gegeven; M^{r}. J. VAN LENNEP heeft ons in zijne *Jacoba en Bertha* een treffend tafereel uit de laatste levensdagen van WILLEM VAN ARKEL opgehangen, en al is de Dichter ook wat vrij in het wijzigen van feiten, wij vergeven het gaarne aan de Muze, die ons zoo aangenaam weet te boeijen, dat zij wat willekeurig met de Geschiedenis omspringt.

Wij wenschten, dat het vóór ons liggend stuk een' waardigen tegenhanger in Proza van de bevallige Poëzij des genoemden Dichters mogt opgeleverd hebben; maar wij moeten het tot ons leedwezen bekennen, dat alle verdienste van den Schrijver zich tot eene gelukkige keuze van het onderwerp bepaalt.

De Schrijver begint met kortelijk de aanleidende oorzaak van het beleg van *Gorinchem* in 1402 op te geven en hangt daarna

een tafereel van het beleg op. RODERIK, dien wij later als een' bastaard van JAN VAN ARKEL leeren kennen, en die in den beginne de belangstelling nog al eenigzins opwekt, speelt bij de menigvuldige uitvallen de hoofdrol en doet wonderen van dapperheid. Nadat het verdrag de vijandelijkheden had doen ophouden, verdwijnt RODERIK heimelijk uit *Gorinchem*, vertrekt naar *Duitschland* en komt op het Slot *Everstein* (niet te verwarren met *Everstein*, in de nabijheid van *Gorinchem* gelegen) bij zijne moeder, die hem het geheim mededeelt, dat hij een onechte zoon van JAN VAN ARKEL is; en nu ontmoeten wij dezen held, van wien wij nog zoo veel verwacht hadden, niet weêr, vóór in het laatste gedeelte het Boek.

Wij moeten den hoofdpersoon van het verhaal (indien er een hoofdpersoon in zij) dus veeleer zoeken in zekeren FREDERIK, die vroeger, in een steekspel te *'s Hage*, kennis gemaakt had met AGNES DE BLOOTE, ter harer bescherming naar de wallen van *Gorcum* gesneld was en levendig deel in de verdediging neemt. Na het eindigen des oorlogs had hij zich weder naar zijn' vader begeven, die hem tot straf van zijne onderneming, om tegen Graaf WILLEM het zwaard te voeren, in een' toren opsloot, waar hij twee jaren doorbragt en door hulp van een' vriend ontsnapt. Op zijne vlugt ontmoet hij juist van pas een rijtuig, waarin zich eene vrouw bevond, die om hulp riep. Na een bloedig gevecht wordt hij haar redder en ontdekt, dat het zijne AGNES was, die hij uit handen van roovers, door BREDERODE afgezonden, om haar te schaken, verlost had. De Schepen DE BLOOTE verlaat hierop, uit vrees voor BREDERODE, *Gorcum* en zoekt in *Gelderland* eene schuilplaats bij den Ridder STAECHEN VAN BRAKEL. Dit kasteel wordt door eene bende Hollanders aangevallen. FREDERIK snelt met eenige ruiters uit *Bommel* te hulp en ontzet hetzelve. De vaderlijke vloek, die op FREDERIK rustte, belet nu nog alleen de verbindtenis met zijne AGNES. Hij had juist besloten, om zich in de Duitsche oorlogen eene afleiding der huwelijksgedachte te verschaffen, toen hij tijding van het overlijden zijns vaders ontving. Nu volgt weldra het huwelijk van FREDERIK en AGNES en het overlijden haars vaders. Het kasteel wordt op nieuw belegerd en door STAECHEN, FREDERIK en AGNES, daar zij tegen de overmagt der vijanden niet langer bestand waren, verlaten.

FREDERIK begeeft zich met zijne echtgenoote naar *Duitschland* en vat het voornemen op, om zich dáár een landgoed aan te koopen, waar hij in rust en vrede het echtgeluk smaken kan. Hij ontmoet den Heer JAN VAN ARKEL. Zij worden door roovers overvallen en gekneveld; doch RODERIK toevallig met een gevolg aankomende, verlost hen en brengt hen op het kasteel *Everstein*

bij zijne moeder. JAN VAN ARKEL verneemt zoodra niet, dat hij op het Slot der geliefde zijner jeugd is, of hij werpt zich te paard, en vertrekt voorts naar *Vlaanderen*. Later gevangen genomen en naar *Holland* gevoerd, smacht hij in de gevangenis te *Zevenbergen*. RODERIK neemt het besluit zijnen natuurlijken vader te redden. Dit gelukt hem; maar hij wordt het slagtoffer van het zwaard des vervolgenden vijands. De Heer VAN ARKEL wordt in zijne heerlijkheden *Lederdam* en *Schoonrewoerd* hersteld en - sterft.

En nu ons oordeel. Het beste, dat wij in het stuk vinden, is de voorstelling der geschiedkundige feiten, die, met weinige uitzonderingen, der waarheid getrouw worden voorgesteld; maar de romantische inkleeding is eigenlijk - wij moeten het bekennen - beneden alle kritiek.

Wij willen er toch iets van zeggen; men mogt ons anders ligt van eene apodictische veroordeeling beschuldigen.

Vooreerst missen wij een' hoofdpersoon in dit tafereel. Noch RODERIK, noch FREDERIK, veel minder JAN of WILLEM VAN ARKEL kunnen daarop aanspraak maken. Ten anderen bestaat er zoo min verband tusschen de geschiedkundige feiten, welke ons worden medegedeeld en het romantische tafereel, als tusschen de tooneelen, aan het scheppend vernuft van den Schrijver ontleend, onderling. Het zijn fragmenten der Geschiedenis, achteloos daarheen geworpen, tusschen fragmenten der verdichting, en welke verdichting? de ontvlugting uit een' toren, de ontvoering van een meisje (zonder dat men verneemt, of BREDERODE dit uit liefde voor haar of uit eenige andere oorzaak zoude gedaan hebben), voorts belegering van een kasteel, een aanval van roovers, nogmaals eene ontvlugting en nog eenige alleronbeduidendste tooneelen. De S. schijnt op goed geluk ter neêrgeschreven te hebben, wat hem voor den geest kwam, en op de laatste bladzijde nog niet datgene gehad te hebben, waarmede men dient te beginnen - een plan. Bovendien is niet één tooneel behoorlijk uitgewerkt of kan ons een oogenblik boeijen. De stijl is beneden het middelmatige en dikwerf duister. Het Boek krielt van drukfouten, hoezeer de S. er slechts ééne opgeeft, en de uitvoering is tamelijk wèl.

Ziedaar ons oordeel over een Boek van 179 bladzijden, hetwelk wij *ex officio* gelezen hebben, hoezeer het ons moeite kostte. Zoo het beschaafd publiek er den moed toe heeft, het worde door onpartijdige lezers, zoo als wij, gelezen, en ik zoude mij schamen, zoo er één bevoegd regter optrad, die niet met mij verklaarde, dat de Schrijver aan zijne Romantische Muze maar voor altijd naar afscheid moet geven.

I. Parisina en andere Gedichten van Lord Byron. Uit het Engelsch, door *Nicolaas Beets*.

Haarlem, Erven F. Bohn, VI en 134 bl.
II. Parisina; een Verhaal. Vrij naar Lord *Byron* gevolgd, door *J.J.L. ten Kate*. 's Gravenhage, W.P. van Stockum, 1838, VIII en 33 bl.

Het behoort tot de taak van hem, die zich in staat zal ach ten een historisch overzigt der Hollandsche Poëzij in het eerste derde der negentiende Eeuw te geven, den invloed te verklaren, door Lord BYRON ook ten onzent uitgeoefend. De volgorde der vertalingen, welke wij van zijne dichtstukken bezitten, zal dien Geschiedschrijver - wij wenschten hem reeds te kennen - onwillekeurig treffen. Zoo wij ons juist herinneren, was DA COSTA door zijnen *Caïn* de eerste, welke ons eene der scheppingen van dat genie ontsloot; maar een rei van Engelen vergezelde den geloovigen Zoon van het Oosten in die wereld, door den Geest des Kwaads verduisterd. Het was een strijd en geene hulde. Daarop schonk VAN LENNEP ons *de Abydeensche Verloofde* en *het Beleg van Corinthe;* hij had, als zijn lievelingsschrijver, waar en juist gevoeld, dat BYRON driften, tooneelen en zeden wist te schilderen, van welke de Westerlingen zoo weinig weten, dat zij door al het belangrijke der nieuwheid aantrekken, en die hun echter, uit de lezing van Oostersche Vertellingen in hunne vroege jeugd, zoo dierbaar zijn geworden, dat het stuitende eener volslagene onbekendheid met het onderwerp geheel is weggenomen. *De Gevangene van Chillon* en *Mazeppa* volgden, en was *the Siege of Corinth* getrouwer overgebragt dan *the Bride of Abydos*, BEETS leverde in de eerstgenoemde stukken nog sprekender bewijzen van de smijdigheid onzer taal. Wie verwondert er zich over, dat hij, wiens dichterlijke ontwikkeling in die jaren viel, welke de Muze van Lord BYRON het tijdperk harer alleenheersching op het vaste land zou mogen noemen, in sommige zijner eigene stukken den geest des meesters deed doorblinken? Wij kennen geen' Dichter, wiens eerste voortbrengselen niet den indruk verraden, dien het modèl, dat hij zich koos, op zijn gemoed, naliet; wij kennen er weinigen, die zich zoo vroeg als BEETS de verdiensten van hun voorbeeld wisten eigen te maken. Het had de kritiek van dien tijd betaamd te waarschuwen voor eene sombere, onware levensbeschouwing, die eensklaps onder onze jeugdige Dichters mode werd; maar waarlijk, wij zijn op het punt den Geschiedschrijver onzer Poëzij vooruit te loopen; wij, die slechts *Parisina* hebben aan te kondigen. Zal hij in hare verschijning, in die der geestige vertaling

van den *Beppo*, welke wij aan VAN LENNEP verpligt zijn, het bewijs zien, dat onze jeugdige Dichters geene bekrompene begrippen van zedelijkheid koesteren, dat zij de kunst in min enge grenzen beperken, dan diegenen onzer tijdgenooten, welke voor jaren, welke nog heden hunne kunsttheorie met een hoofdstuk over de nuttigheid openen? Het is eene belangrijke vraag, die wij gaarne door een' man, voor zulk een onderwerp ten volle berekend, hoorden beantwoorden: - mogt hij opstaan, dan verklare hij ons tevens, waarom *Childe*-HAROLD tot heden onvertaald bleef!

Zoo men intusschen ons oordeel wil vernemen over de zedelijke waarde van dit Dichtstuk, wij achten niet, dat het iets gevaarlijks heeft, dan voor een bedorven gemoed; men kent het woord over *de Bloem, de Bij* en *de Slang*, en wij wenschten, dat wij in dit opzigt onzen Voorvaderen meer geleken. Zij schenen niets wat menschelijk is onkiesch te houden, en als eene grap hen lagchen of een gruwel hen huiveren deed, plagten zij geen gewigtig of bedenkelijk gezigt te zetten, welken indruk dit tooneel mogelijkerwijze op de verbeelding hunner zonen of dochteren maken kon; daar hun gezond verstand hen voor sophistische uitleggingen behoedde. Sedert hunne dagen was er een tijd, waarin men het zóó ver in het verbloemde en het overkiesche had gebragt, dat de liefde op het papier niets physieks zou hebben behouden, indien men niet gevoeld had, dat men voor menschen schreef. En wij beroepen ons met vertrouwen op de ervaring onzer tijdgenooten, welk meisje in gevaarlijker toestand verkeert, het sentimenteele, welks hart overprikkeld is door zoete mijmeringen, of het levenslustige, dat zonder blos aan een huwelijk denken kan?

GIBBON doet in de volgende woorden, volgens de vertaling van den Heer BEETS, verslag van het feit:

‘Onder de regering van NICOLAAS III was *Ferrara* het tooneel van een huisselijk Treurspel. Door aanbrenging van een' bediende en eigen onderzoek, ontdekte de Markgraaf van *Este* den ongeoorloofden minnehandel van zijne vrouw PARISINA, en HUGO zijn bastert-zoon, een schoon en dapper jongeling.’

En Lord BYRON beroept zich, ter regtvaardiging dat hij zulk eene stoffe behandelde, op de Grieksche Tooneeldichteren, eenige der beste oude Engelsche Schrijvers en ALFIERI en SCHILLER. De billijkheid gebiedt van de laatsten te getuigen, dat zij in hunne Treurspelen het hartstogtelijke eener misdadige liefde niet zoo digt op de grenzen van het feitelijke bragten, als hij; eene onderscheiding, welke *Lord* BYRON misschien, op het voorbeeld van STERNE, aan de bedorven verbeelding zijner lezers zoude toeschrijven.

Wij mogen eene lofrede op de dichterlijke schoonheden van het verhaal, in hetwelk, volgens JEFFREY'S fraaije karakteristiek, onstui-

migheid noch drukte heerscht, maar alles droefheid en deernis en schrik is, overbodig achten; wij hebben slechts van de verdiensten der navolging te spreken. Doch wij ontvangen er twee ter beoordeeling, schoon de eene reeds in 1837 het licht zag, en de andere eerst in dit jaar werd uitgegeven. De Heer BEETS wijte ons dit verzuim niet; indien de Recensent, aan wien het verslag zijner vertaling vertrouwd was, zijne belofte had gehouden, hem ware eer regt gedaan en ons eene vergelijking van den arbeid van twee jeugdige kunstgenooten, welke zoo ligt aanleiding geeft den armen beoordeelaar van partijdigheid te beschuldigen, bespaard. Gelukkig loopen wij er ditmaal weinig gevaar van; er valt niet scherp te gispen; wij willen er het publiek van overtuigen.

Billijkheid gebiedt ons, eer wij daartoe overgaan, het vonnis mede te deelen, door den Heer TEN KATE zelven over zijn' arbeid gewezen.

‘Deze vertaling,’ lezen wij op de keerzijde van den titel, ‘was reeds lang voltooid, toen de reeds met zoo veel roem bekroonde dichter BEETS de zijne uitgaf; - ik gevoelde, hoezeer die boven de mijne uitschitterde, en was daarom van oordeel, dat het eene vermetelheid zou zijn, haar publiek uit te geven. Ik liet haar dan alléén voor mijne vrienden drukken.

Men heeft my echter van vele kanten verzocht, de *weinige exemplaren*, die ik nog overig had, ook voor 't algemeen verkrijgbaar te stellen, en aan dit vereerend verlangen, heb ik gemeend, wel te mogen voldoen.

T.K.’

Men oordeele uit een drietal proeven. Wij kiezen voor die van natuurbeschrijving den aanhef:

I.

't Is 't uur waarin de nachtegaal
Het oor verrukt door 't smeltend lied,
Waarin der liefde fluistertaal
Voor 't hart van zoetheid overvliet;
Waarin het koelheidaâmend zuizen
Van 't windtj' aan balsemgeuren rijk
Zich met der golfjens murmlend bruizen
Vereenigt tot een zoet muzijk.
Op iedre bloem is daauw gezegen;
De starren blinken aan den trans,
  Met zachten glans,
  Elkander tegen;
Het water heeft een donkrer blaauw,
Het loof een bruiner tint gekregen,
De lucht een wazig schemergraauw.
Het is dat zoet, dat lieflijk donker,
Die effen duisterheid omhoog,
Die 't scheemren volgt aan 's hemels boog,
En voorgaat aan het maangeflonker.

B.

I.

't Is 't uur, waarin door 't hoog geboomt'
De melody ons tegenstroomt,
De tedre nachtegaal ontschoten;

Waarin het hart van weelde droomt,
In d' arm der eerste min genoten,
En 't zoet muzyk van wind en vloed
Welluidend zich vernemen doet.
De daauwdrop net gebloemte en kruid,
't Gestarnte treedt ter nachttente uit;
Een bruiner tint neemt elk der blaân
Een dieper blaauw het golfjen aan,
En boven heerscht aan de effen transen
Die heldre-zuivre duisternis,
Die oprijst als voor Febe's glansen
De schemering versmolten is.

T.K.

Het edele van den stijl adelt het onedele van het onderwerp in dit fragment uit HUGO'S verontschuldiging van:

Bladz. 21:

't Is waar, ik heb u smaad gedaan;
Maar smaad voor smaad en leed voor leed!
Toen gy dees bruid in de armen klemde
Tot andere enveldaad gereed,
Toen was zy lang reeds mijn bestemde:
Dit weet ge, zy was my verloofd,
Gy hebt uw zoon een vrouw geroofd:
Gy zaagt haar en begeerdet haar,
En met uw eigen misdaad, mijn
Geboorte, drongt ge my van daar,
Als kon ik nooit haar waardig zijn,
Als iemand, die haar hoog geslacht
Onedel in verneedring bracht,
Omdat mijn voet geen aanspraak had
Op 't hoog gestoelte waarge op zat,
Of om *uw* naam slechts wettig te erven;
Maar moest ik dezen dag niet sterven,
En bleef my nog een luttel tijd,
Mijn naam zon schittren verre en wijd,
Met schooner glans dan die 'k moest derven,
En die 'k my-zelven zo u verwerven;
Ik had een zwaard en heb een hart gereed,
Om hooger helmkap weg te dragen
Dan op de hoofden van uw magen,
Hoe vorstlijk ook, zich ooit aanschouwen
deed:
Niet altijd draagt de hoogstgeboren'
De schitterendste riddersporen!
De mijne tergden 's kleppers zij
Vaak vorsten in 't bevel voorby,
Als 'k aanrukte op 't ontvlammend woord,
'Voor Estê en de zege - voort!'
'k Bepleit de zaak der misdaad niet,
Noch smeek u, om een weinig dagen
Van uw genâ terug te vragen
Voor hem, die toch weldra zijn laatsten
(rijzen ziet.
Rampzalig, als op 't laast mijn uren
Geweest zijn, konden zy niet duren; -
Maar was mijn naam en afkomst laag,
En kan uw adel zelfs mijn smaad
Niet dekken - nogthans Azo! draag
Ik menig trek van uw gelaat,
En van uw geest bezit ik ze allen:
Van u dien onbetembren moed,
Die wat hem weêrstand biedt doet vallen;
Van u - wat dat u siddren doet? -
Van u ontfing mijn vuist zijn sterkte,
Van u mijn ziel zijn vuurgen gloed;
Gy gaaft my 't leven niet alleen,
Maar alles waar men u uit merkte
En ik te meer uw zoon door scheen:

Zie wat uw wulpsche min bewerkte!
Zy strafte, uw trouwloosheid ten loon,
U met een u-gelijken zoon:
Ik ben geen bastert van uw aart,
Ik duld als gy geen wederstreven,
En ik ben trotsch als ge altijd waart,
En dit mijn nietig, vluchtig leven
Dat gy my gaaft en reeds zoo vroeg
Terug eischt - 'k had het lang genoeg,
En 'k achtte 't nimmer meer dan gy,
Als gy den helm op 't voorhoofd drukte,
En ik vol geestdrift aan uw zij
Door bloed en dood ten kamspstrijd rukte:
En nu 't verleden is voorby;
De sombre toekomst kan nadezen
Niet slechter dan 't verleden wezen. -
Maar 'k wenschte dat ik toen veeleer
Gesneuveld ware in 't krijgsgeweer:
Want scboon door dartle drift geblaakt,
Gy wreed mijn moeders harte braakt,
Mijn bruid tot de uwe hebt gemaakt -
Gy zijt mijn vader - 'k voel 't, nog nu,
En schoon 't gevoel uw vonnis wraakt,
't Is niet onbillijk, ook in u.
My gaf vergrijp en misdrijf 't leven,
Ik zal in smaad en oneer sneven,
Zoo was 't begin, zoo zij ook 't slot;
De Zoon vergreep zich als de Vader,
En gy, gy straft ze bei te gader
In één', en stuit den loop van 't lot.
Mijn misdaad schijnt het zwartst in deoogen
Der menschen - ook dit zij!
De Hemel heeft ons beider schuld gewogen,
En richt eens tusschen u en my.'

B.

't Is waar, 'k vergreep me als mensch en zoon
En schandvlekte u - maar hoon voor hoon!
Gy scheurde een gâ my de armen uit,
Vertradt mijn heil, mijn boezemvrede,
En gaaft my aan de ellend ten buit:
Want deze uwe echtgenoot, (de tweede
Die zich uw trots ten offer koos!)
Dit wist ge, was geruim een poos
Voor my bestemd tot bruid! -
Gy zaagt en gloeidet voor heur schoon,
En om *uw* misdaad, *mijn* geboort,
Begingt ge aan mijn geluk een moord,
En achtte d' armen bastertzoon
Onwaard, op 's levens droeve tocht
In haar, zijn lust, zijn welbehagen,
Het heil te vinden dat hy zocht,
Wijl hy *uw* naam niet wettig dragen,
Noch ESTÉES zetel drukken mocht!
En echter - konden nog na dezen
Twee lentes slechts de mijnen wezen,
Op duizend lippen zweefde alom
Een roem dien *ik* my mocht behalen,
Een glorie, heel *mijn* eigendom,
Die ESTÉES luister dof zou stralen!
Ik had een zwaard en heb een hart,
Dat heel een nietige aard getart,
En hooger pluimen had bevochten,
Dan ooit uw aadlijk voorgeslacht
Het blank vizier omwappren mochten
In schitterende koningspracht.
Niet altijd draagt de Hooggeboren
Het schoonst de gouden riddersporen -
De mijnen hebben 't strijdros vaak
Zelfs vorstenzoons voorby doen snuiven,
Als my de kreet: '*voor Estées wraak!*'
Op 's vijands rangen in deed stuiven. -
'k Bepleit de zaak der misdaad niet,
Noch smeek dat luttel oogenblikken
My 't lieve zonlicht moog verkwikken,
Dat toch op de eindpaal van 't verdriet -
Mijn grafplaats - weldra nederziet!
Nooit konden zulke droevige uren
Gelijk mijn jongsten langer duren!
Doch - zij ik ook een spel des lots,
Vercier' geen diadeem mijn schedel,
Zijn mijn geboorte en naam onedel,
En wilde uw honende adeltrots
Zoo nietig een' als ik niet dekken,
Aan wien u plicht, geen liefde! bindt,
Toch, AZO! draagt uw bastertkind
Van uw gelaat de meeste trekken -
En alle van uw' geest!
Van u - die moed, die kwijnt noch vreest -
Die duivlenheir en dood veracht!
Van u - wat siddert ge op mijn taal?! -
Van u in al hun wilde kracht

Die ziel van vuur - die vuist van staal! -
Niet slechts den enklen adem tocht,
Niet slechts het aanzijn gaaft ge my,
Maar al waar meer uit blijken mocht,
Wie my ten vader zij.
Zie wat uw snoode min volwrocht!
Zy heeft u met een zoon betaald,
Waar al te zeer *uw* hart in straalt. -
Ja, schoon ze in euvlen nederviel,
Ik ben geen bastert naar mijn ziel:
Als de uwe kon zy nimmer bukken,
Laat zy zich krenken noch verdrukken
En is de wraak haar ingegrift. -
En 't leven, die zoo korte gift,
Die ge ongevraagd my deed ontfangen,
En thands reeds wilt terug erlangen -
Ik achtte 't evenmin als gy,
Wanneer u 't blikkrend krijgshelmet
Op 't gloeiend voorhoofd had gezet
En we aan elkanders zij'
Den vijand wrongen in de lenden
En over heuvels lijken renden:
't Verleden is voorbygegaan -
Zijn smart geleden en vergeten,
En grimt my ook de toekomst aan,
Eens zal ook zy 't verleden heeten...
En toch - ik wenschte dat ik toen,
In strijd en bloed en krijgsgevaar,
By 't schaatren der triumphklaroen
Den heldendood gestorven waar': -
Want schoon gy door uw wreed bedrog
Mijn arme moeder weg deed treuren,
En my een bruid van 't hart kondt scheuren,
Ik voel 't - gy blijft mijn vader toch!...
En hoe gestreng uw vonnis zij -
Rechtvaardig is 't al treft het my! -
In misdaad en in tegenspoed,
In smaad en zonde ontfing ik 't leven,
Ik zal in allen 't wedergeven:
't Begon gelijk het einden moet -
De korte zwijmelvreugd is heen:
De vader en de zoon misdreven,

En gy, gy straft hen beide in één'.
Mijn misdaad schijnt in 't menschlijk oog
Het diepst - maar weet, dat God omhoog
Eens de uchtendstond der wraak doet lichten
En tusschen u en my zal richten!' -

T.K.

Laat ons nog ruimte vergen voor het Klokgebom, door BYRON aldus beschreven en in welks navolging geen der beide Dichters onder het modèl bleef:

The convent-bells are ringing
But mournfully and slow.
In the gray square turret swinging
With a deep sound, to and fro.
Heavily to the heart they go!
Hark! the hymn is singing -
The song for the dead below
Or the living who shortly shall be so!
For a departing being's soul,
The death - hymn peals and the hollow bells knoll.

XV.

Hoor 't gebom der kloosterklokken,
Klagend klinkt heur traag geluid
Ten bemoschten toren uit,
Waar de streng in wordt getrokken;
Zuchtend is hun klank en dof,
Als een toon van rouw en smarte,
En zy valt tem zwaar op 't harte
Wien zy de ooren trof.
Hoor, het koor wordt aangeheven,
Voor wiens fakkel is gebluscht,
Of voor hem, die nog in leven
Is, maar dra deze aard begeven
Moet en by de dooden rust;
Voor de ziel die 't lijf verlaat
En haar oordeel tegengaat
Is het dat de zielmis opstijgt en de heilge klepel slaat;
B.

XV.

't Klokgebengel doet zich hooren:
Dof en somber als het graf
Rolt die toon het leidak af
Van den grijzen kloostertoren -
Droevig klinkt ze en vol van smart,
En wien zy ook dringt in de ooren,
ô Zy valt hem zwaar op 't hart!
Hoor! de hymne is opgerezen
Voor een offer van den dood,
Of voor hem die kort na dezen
Afdaalt in der graven schoot.
Voor een ziel die de aard begeeft

Klinkt, by 't murmlen van de psalmen,
't Dof gedreun der orgelgalmen,
Dat geheiligd opwaart zweeft.

T.K.

En is men het nu niet met ons eens, dat de vertaling van TEN KATE uitmuntend zoude mogen heeten, indien BEETS niet eene nog betere had geleverd? Wij ten minste, die in den arbeid van den laatste meer natuurlijkheid van uitdrukking en grooter afwisseling van versbouw dan in dien van den eerste huldigen, wenschen den Heer T.K. niet minder geluk met deze fraaije proeve, dat hij ook in anderen trant dan den Bilderdijkschen slagen kan.

De Heer BEETS schenkt ons in zijn bundeltje nog eene Vertaling der *Hebrew Melodies*, een en twintig dichtstukjes, waarin welligt meer subjectiviteit is dan in eenige andere verzen van *Lord* BYRON. De Hebreeuwsche zangwijzen, waarvoor zij geschreven werden, zijn waarschijnlijk ten onzent te weinig bekend, dan dat wij regt zouden hebben over de afwijking van de maat der oorspronkelijke

te klagen. Zullen wij de uitbreiding gispen, waartoe iemand van het talent van BEETS zich verpligt zag bij enkele dezer melodijen zijne toevlugt te nemen? Wij aarzelen, - want wie weet niet, hoe dikwijls het Engelsch het van het Hollandsch in kortheid van uitdrukking wint; hoe moeijelijk het is de grenzen te bepalen, waar eene navolging in de maat van het oorspronkelijke ophoudt als zangerig dichtstuk genoegen te doen en slechts als *tour de force* een: 'het is magtig kunstig!' verdient? Waarlijk schoon vonden wij, ondanks de uitbreiding van sommige: *de Wilde Geit, Aan d'Oever des Jordaans, O Weggerukte in schoonheidsbloei, Alles is ijdelheid, zegt de Prediker; Belzazars Visioen* enz.; gaarne deelen wij, ter proeve *hoe* de Heer B., in niet meer regels dan het oorspronkelijke, dezelfde gedachte meesterlijk weet terug te geven, het lieve stukje mede (bl. 65):

Ik zag u weenen.

1.
Ik zag u weenen - schoon en klaar
Blonk 't helder vocht in lichtblaauwe oogen,
Als werd een veldviolenpaar
Met frissche morgendaauw betogen.
Ik zag uw glimlach; de edelsteen
Hield op met schitterglans te pralen,
Bij 't levend licht van zachte stralen,
Dat in uw heldre blikken scheen.

2.
Als 't zonlicht, dat de wolkjens kleurt,
Met rozengloed en goudgeflonker,
Dat, schoon de nacht haar staf reeds beurt,
Eerst langzaam weêr versmelt tot donker:
Zoo deelen aan 't bedroefdst gemoed
Uw heldre lachjens blijdschap mede;
Hun zonschijn geeft het harte vrede,
En warmt het met een zachten gloed.

De Droom en eenige *Losse Stukken* besluiten het Boeksken. Het eerste - door den Heer B. in fraaije blanke verzen vertaald, daar ook *Lord* BYRON voor die sombere klagt den tooi van het rijm versmaadde - is de geschiedenis zijner eerste liefde. Geen wonder, dat dit Gedicht het lievelingsstuk der vrouwen is; het draagt minder blijken van eenen grooten geest dan van een gevoelig hart: de beste helft van het menschelijke geslacht is den grooter Dichter in dat opzigt verwant. Ons mannen vergunt het een' diepen blik in zijn gemoed; wie verwondert zich nog over de bijna vrouwelijke ijdelheid van BYRON, bij dit blijk van meer dan vrouwelijke aandoenlijkheid? hoe vergeeflijk maakt eene krenking van dien aard vele zijner dwalingen!

O gevoelde ik nog als vroeger, ware ik nog, die 'k was voorheen;
Weende ik nog als 'k eertijds weende, waar my hoop of vreugd verdween!
Zoet is 't bronnat - zoet, hoe brak ook, in een dorre zandwoestijn;
Zoet ook zouden my die tranen in mijn levensdorheid zijn.

lezen wij op bl. 123 in de *Verzen voor Muzijk;* men vergunne ons er een' oogenblik bij stil te staan. Het is meer dan een zoet versje; het klonk ons dikwijls als de slotsom der gansche Byroniaansche Poëzij toe! Levensmoêheid in de jaren, waarin men Levensbloei verwachten mogt, eene negative rigting, die eindigt met ook over zich zelven onvoldaan te zijn..... valt in 1838 de studie van dien Dichter nog aan te bevelen? Laat men ons veroorloven er zedig aan te twijfelen; misduide men het niet, wanneer wij er onze jeugdige Dichters voor waarschuwen!

BYRON'S voortreffelijkste stukken, vele plaatsen uit den *Childe* HAROLD, den ganschen *Sardanapalus*, sommige brokken uit den *Don Juan* b.v. zullen in alle tijden hunne kunstwaarde behouden; maar wat zijn tijd meest in hem huldigde, zijn onafhankelijk oordeel, zijne blakende vrijheidszucht, is, voor zoo ver deze dien naam verdienden, reeds in den geest van het algemeen overgegaan; wat met dezen niet strookte, de twijfelzucht, het ongeloof, de spotternij, zal als individueel slechts in zijne Werken voortleven. Onze dagen, laat ons bij deze gelegenheid er oor uitkomen, eischen een' Dichter van anderen stempel, die niet, als BYRON, strijd voere tegen godsdienst en beschaving; die eerbied hebbe voor ORDE!

Een man, wiens genie wij bewonderen, wiens karakter ons achting inboezemt, heeft onlangs in eene Vergadering onzer aanzienlijkste Geleerden gesproken over den Waren Dichter: den vertegenwoordiger van zijn volk en zijnen leeftijd. Het is hier de plaats niet bescheiden aan te merken, hoe wij van hem in gevoelen verschillen over de verklaring van Waren Dichter, door den dichter van een *epos;* maar hij noeme het niet onbescheiden, wanneer wij zijne welsprekende beschuldiging der Hollandsche Poëzij onzes tijds (die na BILDERDIJK) overnemen.

'En nu, na BILDERDIJK,' zegt hij, en de trek schetst den meester, 'en nu, na BILDERDIJK. Een Oostersche lichtstraal; voorts geest, schittering, talent, navolging van BYRON, SCOTT, HUGO!'

DA COSTA! - VAN LENNEP! - BEETS! en waarom ook niet TEN KATE! logenstraft dat woord, en ook hij, wiens genie wij bewonderen, wiens karakter ons achting inboezemt, zal er u, wij houden er ons zeker van, dankbaar voor zijn!

Het papier van beide Boekskens is goed, de druk van den Heer BOHN wint het van dien der Heeren GUINTA D'ALBANI; de uitvoering, zoowel van het een als van het ander, konde smaakvoller zijn.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Brieven in antwoord op de brieven van den Hoogleeraar Ph. W. van Heusde, *over het beoefenen der Wijsbegeerte inzonderheid in ons Vaderland en in onze tijden; met bijvoeging van aanmerkingen op deszelfs taalnavorschingen, door* F.C. de Greuve, *Hoogleeraar te Groningen. Groningen*, P. van Zweeden, 1838, 331 *bladz.*

Wat niet al te onbedreven *critici* reeds gegist hadden, of ook wel voor genoegzaam zeker hielden, dat Professor DE GREUVE de Schrijver was van die uit *Groningen* verschenen *Wederlegging van* VAN HEUSDE'S *eerste Proeve van Wijsgeerige Navorschingen in de Talen*, dat wordt in de Voorrede van dit nieuwe Werk door den Hoogleeraar zelven bekend. Ook dit Boek is een strijdschrift tegen een' man, die algemeen bekend is als de vreedzaamste en minst strijdzuchtige ter wereld, maar die in zijne Socratische school, en vooral in zijne *Brieven over het Beoefenen der Wijsgeerte, inzonderheid in ons Vaderland en in onze Tijden*, hoe vredelievend ook en wars van allen *persoonlijken* strijd, tegen de Wijsbegeerte, als wetenschap beoefend, en tegen onze Natie, als - niet juist onbekwaam of te dom, maar - ongeschikt en zonder aanleg voor het beoefenen der Wijsbegeerte als wetenschap, op zulk eene wijze gepolemiseerd had, dat hij wel eene wederlegging verdiende. Voor de helft, - voor 160 bladzijden, - is dit Boek van Professor DE GREUVE niets anders, dan een vervolg zijner wederlegging van Professor VAN HEUSDE'S wijsgeerige navorschingen in de talen, en als zoodanig, om het ronduit te zeggen, niet zeer belangrijk: want, wat in die taalnavorschingen van Professor VAN HEUSDE met regt en reden te berispen is, en zeker meer de wijze, waarop Prof. V.H. zich heeft uitgedrukt, dan zijne eigenlijke meening en bedoeling betreft, dat had die *Wederlegging der eerste Proeve* allen, die zulk eene aanwijzing behoefden, reeds zoo breedvoerig aangewezen, dat het niet noodig was, in eene dergelijke, altijd op hetzelfde aanbeeld kloppende, doorloopende wederlegging der tweede en derde proeve, datzelfde zoo dikwijls tot vervelens toe te herhalen. De Schrijver gevoelt en bekent dan ook eindelijk op bl. 303 zelf, dat het op den duur lastig wordt, als men gestadig op het meermalen gezegde terug moet komen, en verheugt er zich over, dat hij ten einde spoedt: maar had hij daaruit niet moeten

opmaken, hoe veel lastiger, hoe razend vervelend, zulke gestadige herhalingen den lezer moeten vallen? De andere helft, de brieven in antwoord op de brieven van den Hoogleeraar V.H., is veel belangrijker, en laat zich ook veel beter lezen. Het is eene fiksche verdediging van de Wijsbegeerte als wetenschap en van onze Natie, wat haar' bijzonderen aanleg tot het beoefenen der Wijsbegeerte betreft. De Schrijver bestrijdt de aantijgingen van Prof. V.H. allergelukkigst, meestal met zijne eigene wapenen, en wij durven de lezing van deze brieven aan allen, die Prof. V.H. brieven gelezen hebben, gerustelijk aanraden, Wij bevelen die vooral zulken studenten en anderen jongen beoefenaars van wetenschappen aan, die tot hiertoe de studie der philosophie als wetenschap verwaarloosd hebben, en zich nu, na het lezen der Brieven, of ook der Socratische school, van Prof. V.H. geruststellen, en zich vleijen met de gedachte, dat het dan ook nutteloos bestede moeite zou zijn, zich het hoofd te breken met speculative Philosophie en Metaphysica, of zich in te laten met eene andere wijze van philosopheren, dan die, welke volgens Prof. V.H. éénig en alléén met den aard en aanleg onzer Natie strookt, en die zoo *gemakkelijk* is. Die *gemakkelijkheid* zou onzer Natie duur te staan kunnen komen: want welhaast komt de tijd, dat wij Nederlanders, indien wij in de studie der Philosophie met onze Hoogduitsche naburen en stamgenooten niet gelijken tred houden, ook in de andere wetenschappen zullen moeten achterblijven. De beoefening en behandeling der meeste wetenschappen wordt hoe langer hoe meer wijsgeerig, en de vorderingen in deze wetenschappen zullen door hen, die *speculative philosophie* als *ijdele bespiegeling* versmaden, weldra niet meer verstaan worden. Maar, geen nood! dit wordt in ons Vaderland ook reeds hoe langer hoe algemeener erkend en ingezien. Hoe langer hoe meer zal het ook worden ingezien, dat het *philosophische kennis* is, waarnaar onze eeuw in de beoefening der wetenschappen streeft, en waarvan ook alleen Kerk en Staat heil en *vrede* te wachten hebben. - Wat den vorm van het Werk betreft, zoo is de vorm van brieven tot beantwoording en wederlegging van brieven zeker de meest gepaste te noemen. Maar nu is Prof. DE GREUVE op den inval gekomen, om de brieven van Prof. VAN HEUSDE zóó te beantwoorden, als waren het brieven van één' zijner bijzondere vrienden, aan hem gerigt. Daardoor is nu de toon der brieven in antwoord zeker zeer vriendelijk geworden, en konden, zoo als op bl. 57, met een *neem het mij niet kwalijk*, ook de hardste waarheden gezegd worden; maar, als de lezer nu toch nooit een' onbekenden vriend van Prof. DE GREUVE, maar altijd Prof. VAN HEUSDE voor den geest heeft, en wel weet, dat er zulk eene bijzondere vriendschapsbetrekking tusschen beide

Professoren niet bestaat, dan klinkt die toon vrij vreemd en wonderlijk. Geheel zonder reden laat Prof. D.G. het zóó voorkomen, als waren de acht brieven van hem en van Prof. V.H. aan eene aaneengeschakelde briefwisseling hun ontstaan verschuldigd, en b.v., zoo als bl. 60 ondersteld wordt, de derde brief van VAN HEUSDE een antwoord op den tweeden van DE GREUVE. In die onderstelling toch laten zich de brieven van Prof. V.H. niet lezen.

Bl. 137 schrijft Prof. DE GREUVE, dat hij voornemens is, om binnen kort HEINRICH SCHMID'S *Vorlesungen über das Wesen der Philosophie* in een *Nederlandsch gewaad*, misschien met eenige aanmerkingen, in het licht te zenden, en deelt dan eenige proeven van de vertaling mede. Achter op den omslag van het Boek kondigt de Uitgever aan, dat die vertaling ter perse is. Het schijnt, dat Prof. DE GREUVE over die proeven van vertaling wel het oordeel van anderen zou willen vernemen; maar er valt niet aan te twijfelen, dat de meesten met Recensent van oordeel zullen zijn, dat het *Nederlandsch gewaad*, waarin het Hoogduitsche Werk, naar die proeven te oordeelen, verschijnen zal, niet bijzonder naar den *Nederlandschen smaak* is.

FR. B.

O... 13 Junij.

Handleiding ter bevordering van het Kunstmatig Lezen. Met eenige Leesoefeningen in Proza en Dichtmaat, uit Nederlandsche Schrijvers en Dichters ontleend. Door C.A.P. Weissman de Villez, Onderw. in de Nederd. taal, aan de Koninklijke Muzijk- en Zangschool te Amsterdam. *Te Amsterdam, bij* Frederik Kaal, 1838.

Door dit wèl geschreven Werkje wordt in eene sedert lang bestaande en door velen diep gevoelde behoefte voorzien. BILDERDIJK, WISELIUS en andere bevoegde Kunstregters hebben meermalen geklaagd over de jammerlijke uitspraak onzer schoone en welluidende Moedertaal, waardoor zij in waarheid een walg wordt voor het Hollandsch oor. Hoort men niet dikwerf op Kansels en Spreekgestoelten van: *e*N-G*el*EN, *beraadsla-gi*NGEN, *bil*LIJ*ke verwachti*N-GEN *der mens*-SGEN enz.? Ware wangeluiden inderdaad! Met genoegen hebben wij daarom dit Boekje gelezen, waarin deze en soortgelijke gebreken naauwkeurig worden aangewezen en gegispt.

De Heer WEISSMAN DE VILLEZ heeft een verdienstelijk werk verrigt. Wij wenschen zijn Geschrift in handen van alle School-onderwijzers, Predikanten, Advokaten, Redenaars, Dichters, met één woord, van allen, die geroepen zijn of eenmaal zullen worden, om in het openbaar te spreken. Voor sommigen, en onder deze anders hoogst bekwame en verdienstelijke Mannen, valt daaruit nog veel te leeren. Voor de uiterlijke Welsprekendheid, door de Ouden op zoo hoogen prijs gesteld, wordt in ons Vaderland weinig of niets gedaan. Zelfs zegt men - maar wij kunnen

het naauwelijks gelooven - dat aan de eerste Hoogeschool des Lands de gelegenheid voor de studerende jongelingschap ten eenenmale ontbreekt, om zich in dit vak onder de onmisbare leiding eens bekwamen Leermeesters te oefenen. De poging der *Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen*, die eene prijsvraag over dit onderwerp heeft uitgeschreven, is tot dus ver niet gelukt. Maar eer men ook aan de beoefening van hoogere regelen voor de uiterlijke Welsprekendheid kan denken, is het noodig, dat men vooraf zijne Moedertaal zuiver, goed en welluidend leere uitspreken. De meesten hebben het zóó ver nog niet gebragt. En voor deze is dit Boekje eene gepaste en nuttige handleiding.

Bij eenen tweeden druk, die spoedig volgen moge, zal de verdienstelijke Schrijver enkele onnaauwkeurigheden en *Germanismen*, als b.v. het thans zoo algemeen in zwang gekomen: *opvallend* (bl. 57) ook zonder nadere aanwijzing gewis verbeteren. De *Derde Afdeeling*, die over de *leesteekens* handelt, is misschien ook hier en daar voor herziening en uitbreiding vatbaar. Zoo zou het, om iets te noemen, niet ongepast noch noodeloos zijn geweest, tegen de la te groote vermenigvuldiging van *comma's* te waarschuwen, een gebrek, dat in vele Werken wordt aangetroffen en de lezing hinderlijk en stootend maakt. Over de groote waarde en de voornaamste regelen eener juiste *interpunctie* mogt mede wel eens opzettelijk en naauwkeurig in een afzonderlijk Werk gehandeld worden. De Heer BROES heeft daarover een Vertoog voorgedragen in de Tweede Klasse van het Koninklijk-Nederlandsch Instituut, (gelijk wij vermeld vinden in het *Verslag der Openbare Vergadering in November* 1837, *gedrukt en te bekomen bij* IPENBUUR en VAN SELDAM, te *Amst.* bl. 50) en heeft daarbij zijn verlangen betuigd, dat daarover door eenig Letterkundig Ligchaam, in de eerste plaats door de Klasse zelve, eene Prijsvraag mogt worden uitgeschreven. Wij deelen hartelijk in dat verlangen. Is het ook onbescheiden, daaraan onzen wensch toe te voegen, dat de scherpzinnige Man inmiddels zijne denkbeelden aan de geletterde wereld niet onthoude, en zijn in een' besloten' kring voorgedragen Vertoog door den druk gemeen make?

***Jerusalem Verwoest, of de Geschiedenis van het beleg dier stad door* Titus, *verkort naar* Flavius Josephus, *door de Schrijfster van* Pierre en zijn Huisgezin. *Uit het Engelsch vertaald door* C.A. van Schagen, *Predik. te Cappelle op d'IJssel. Te Rotterdam, bij* A. Wynands, 1838.**

Miss GRIEBSON geeft in dit Geschrift meer, dan de titel belooft. Behalve de geschiedenis van het beleg van *Jeruzalem*, welke in twaalf Hoofdstukken wordt ten einde gebragt, bevat helzelve

nog twee naar evenredigheid veel grootere Hoofdstukken, (bladzijde 118-186) waarin gevonden worden: ‘eenige geschiedkundige daadzaken, (feiten) aan het lot van het verbannen en vervolgde volk van *Israël* verbonden, sedert het verlies van deszelfs beminde en heilige stad, welke ieder Godvruchtig lezer zal aansporen om te bidden, dat de bestemde tijd om *Sion* genadig te zijn, spoedig moge aanbreken, dat ook in *Juda* de Heer JEZUS regt gekend moge worden en dat Zijn naam groot moge wezen als de heerlijkheid van *Israël*.’

Uit deze woorden, welke de Eerw. Vertaler in zijne Voorrede uit de Voorrede van de Schrijfster schijnt overgenomen te hebben, en waarmede Zijn Eerw. betuigt zich te vereenigen, leert onze Lezer niet alleen den inhoud en de bedoeling van dat Aanhangsel, maar ook den geest en den heerschenden toon van het geheele Boeksken kennen. Het is in eenen even bekrompen' Godsdienstigen geest geschreven, als de meeste Engelsche Werkjes van soortgelijken aard, zonder dat dit eenigzins vergoed wordt door die degelijkheid, welke men daarin vaak aantreft. Wat hier goeds gevonden wordt, dat zijn de uittreksels uit den Joodschen Geschiedschrijver, en ook in de twee laatste Hoofdstukken, onder veel minder belangrijks, enkele merkwaardige berigten van bekende Schrijvers, aangaande den tegenwoordigen toestand der Joden in hun voormalig Vaderland. Maar wat de Schrijfster er bijvoegt uit den schat van haar eigen onderzoek en nadenken, hetzij om ter versterking van het geloof te doen opmerken, hoe de voorspellingen van den Zaligmaker niet alleen, maar ook vele voorspellingen der Profeten (!!) in de belegering en verwoesting van *Jeruzalem* en de volgende lotgevallen der Joden klaarblijkelijk en tot in bijzonderheden toe zijn vervuld geworden en nog verder zullen worden vervuld, (wij beklagen den Christen, die nog zulke middelen ter versterking van zijn geloof behoeft!) hetzij om in het laatste gedeelte aan die verschillende berigten eenigen zamenhang te geven en onder hare Lezers leden te werven voor het *Genootschap ter bekeering van Israëlieten*, (want daarop schijnt het wel te zijn aangelegd) is, zoowel wat den inhoud als den vorm betreft, beneden onze kritiek.

Was het dan niet beter geweest, dat dit Geschrift niet ware vertaald of althans omgewerkt? Op deze vraag, Lezer! moge de Eerw. Vertaler u antwoorden, die u misschien zal wijzen op zoo velen in ons Vaderland, die nog met zulken kost gediend zijn, en op den goeden aftrek, dien het Boeksken vindt, ondanks onze afkeurende Beoordeeling. - Op het werk des Vertalers hebben wij geene aanmerking, dan alleen, dat hij op bl. 135, in de noot, eene aanhaling uit de *Encyclop. Brit.* Vol. IX, art. *Jews*, zonder teregt-

wijzing heeft overgenomen, waarin *Frankrijk* gezegd wordt den Joden het burgerregt te hebben toegestaan, terwijl zij in *Engeland*, HOLLAND (!) en *Pruissen* slechts geduld en beschermd worden.

FR.

Drietal Verhalen uit het Zeemansleven. Vertaald. Te Medemblik, bij L.C. Vermande, 1837.

Deze Verhalen, waarschijnlijk voor een groot gedeelte aan het werkelijke leven ontleend, zijn belangrijk en onderhoudend tevens. Zij kwetsen de zedelijkheid niet door wulpsche tooneelen, noch beleedigen het gezond verstand door ongeloofelijke avonturen.

De eerste Togt van FLEXIBLÈ GRUMMET opent dit drietal. Vrolijke en treffende voorvallen wisselen elkander hier ongezocht af; de karakters zijn kort, maar fiksch geteekend, en er ontbreken geene fraaije en krachtig geschilderde tafereelen, zoo als dat van den storm (bl. 16) en van eene schipbreuk (bl. 29). Jammer, dat dit laatste verhaal voedsel geeft aan het dwaze, doch bij de zeelieden ingeworteld bijgeloof, dat, wanneer de rotten een schip verlaten, dit het voorteeken is, dat dien bodem spoedig een ongeluk treffen, of hij zelfs wel vergaan zal.

Het tweede verhaal: *Lotgevallen van eenen Officier bij de Braziliaansche Zeemagt*, door J.F.C., verplaatst ons in *Zuid-Amerika*, en schetst het leven, de zeden en gewoonten van de Indianen dezer Gewesten. Liefhebbers van avontuurlijke lotgevallen kunnen zich ook hier vergasten, en met te meer zelfvoldoening, daar men blijkbaar deze lotgevallen niet aan de verbeeldingskracht des Schrijvers alleen verschuldigd is.

Hetzelfde kan insgelijks gezegd worden van het derde of laatste verhaal: *de* Noëmia *te Biafra*, waarin de wakkerheid, moed en onversaagdheid van den Kapitein eens Slavenhaalders (de Brik Noëmia) tegen een Engelsch Fregat, dat hem vervolgt, in eenen levendigen stijl beschreven worden.

Wij kunnen dit Boek, als eene aangename lektuur, met volle ruimte aanbevelen. De vertaling is in zeer goede handen gevallen. Zij is los en vloeijend, en toont door het juiste overbrengen van zee- en scheepsterme, met welke de gewone arbeiders in onze vertaalfabrijken niet zoo vertrouwd zijn, dat een man van het vak haar bewerkt heeft. Op kleine feilen willen wij niet hechten, zoo als b.v. op bl. 204, waar *dagt* voor *dacht* gespeld wordt; of bl. 16, waar *hare rigtende glans* in plaats van *hunnen rigtenden glans* (!) geschreven is; of op bl. 218, waar wij in plaats van: *waren zij zoo geheel verwonnen en verzwakt*, liever *afgemat en verzwakt* gelezen hadden. Minder verschoonbaar is, dat ons (bl. 9) verhaald wordt van eene vrouw, die *levenloos* nedervalt, en dat vervolgens de echtgenoot deze zijne *onbezielde* (ontzielde) gade in de armen neemt,

terwijl wij, het blaadje omslaande, deze *levenlooze* en *onbezielde* vrouw, tot onze verbazing en vreugde, weder springlevend ontmoeten.

De titel prijkt met een vignet, de schipbreuk voorstellende, geteekend door onzen verdienstelijken schilder P.J. SCHOTEL, en gegraveerd door J.P. LANGE. Druk en papier zijn goed; wij hadden beide echter wel wat bevalliger gewenscht.

A.

I. *Gedichten van* L.V. Ledeboer, Az. *Zaandijk, bij* J. Heynis, Tsz. 1836. XXIV *en* 190 *bl.*

II. *Gedichten van* M^r^. W.W. Noodt, J.U. D^r^. *Te Leeuwarden, bij* L. Schierbeek, 1838. XII *en* 101 *bl.*

Beide Auteurs hebben genade gevonden in de oogen der vriendschap; de lijst der Inteekenaren vóór ieder dezer Bundels getuigt het: waarom mag de critiek voor de middelmatigheid niet even beleefd zijn!

I. ‘Mijne Eerstelingen! gaat ter wereld in, en zijt onder de reijen van schitterende bloemen een nederig veldbloempje,’ zegt de Heer LEDEBOER in zijn Voorberigt; het spijt ons, dat iemand, die zijnen arbeid zoo juist beoordeelde, die niet, als het veldbloempjes betaamt, onopgemerkt liet uitbloeijen en verdorren. Inderdaad, wij willen gelooven, dat deze verzen in een' familiekring, onder goede vrienden, in eene Afdeeling der Maatschappij: *tot Nut van 't Algemeen*, bewonderd, geprezen, toegejuicht werden; ze zijn meest alle zoo begrijpelijk als stichtelijk, en al verraden zij nergens een groot kunstenaar, zij teekenen bijna op iedere bladzijde een goed mensch. Maar was het, bij den overvloed van gedichten van dien aard, een vereischte, dat zij gedrukt werden? - En zoude de Heer LEDEBOER geene gegronder aanspraak op dichterlijke vermaardheid hebben mogen maken, indien hij geduld had bezeten, niet eer iets uit te geven, vóór de zangen zijner Muze meer in harmonie waren geweest met de eischen der kunst onzes tijds, minder in strijd met de rigting der critiek onzer dagen? Wij mogen geen' duurzamen roem voorspellen aan eenen Auteur, die niet van zijnen tijd is in zijne eerstelingen!

II. ‘Wie die immer de Lier hanteerde, wil zijne verzen altijd in zijne portefeuille begraven houden? Zulks zal bij zeer weinigen, die een dichtstuk vervaardigden, het geval zijn; en ziedaar, Landgenooten! de eenvoudige rede van de uitgave dezes Bundels.’ Met deze gulle bekentenis opent M^r^. W.W. NOODT zijne Voorrede; wij achten deze verzen naar eisch te hebben aangekondigd, zoo wij u verzekeren, dat wij geene andere reden voor de uitgave zien, dan de bovengenoemde; dat ook de strekking van deze Dichtstukken niet te laken valt.

De druk van beide bundels onderscheidt zich door bevalligheid noch naauwkeurigheid.

Boekbeoordeelingen.

Tweede Viertal Leerredenen, door *D.T. Huët*, Predikant bij de Walsche Gemeente te Rotterdam.

Rotterdam, bij Mensing en van Westreenen, 1836. IX en 163 bl.

Niet de gewoonte van recenseren, maar de behoefte, om tot de Lezers van dit Tijdschrift te spreken over hetgeen mijn gevoel voor Waarheid, Schoonheid en Godsdienst een zoo wezenlijk genot verschafte, heeft mij tot het aankondigen dezer Leerredenen gedrongen. Vraagt gij echter, Lezer! of ik ze als een model voor onze Kanselredenaars denk aan te prijzen; of ik wensch, dat er altijd op die wijze gepredikt werd? ik antwoord stellig: neen. Daartoe zijn de behandelde onderwerpen, vooral de beide eersten, te hoog, te wetenschappelijk, en is de behandeling, bij die onderwerpen passende, te diep. Het gehoor in onze kerken, ook in de steden, en daaronder de grootste niet uitgezonderd, is een zeer gemengd gehoor; de groote kunst is, voor allen te spreken, niet te laag, en daardoor onbelangrijk voor den beschaafden hoorder, niet te hoog, en daardoor onbevattelijk voor de groote menigte, wier gezigtskring zich minder ver uitstrekt. Misschien is *hij* daartoe op den besten weg, die zich als zijn doel voorstelt, verstandige harte-taal te spreken. In deze leerredenen is die kunst minder beoefend; in de beide eerste, inzonderheid, wordt, als ik mij zoo eens zal uitdrukken, hartelijke verstandstaal gesproken, en daardoor wordt er eene zekere mate van godsdienstige kennis, van wijsgeerige beschouwing der openbaring, en daaruit ontstaande verstandelijk-godsdienstige behoefte in voorondersteld, welke bij een niet gering gedeelte der gewone kerkgangers ten eenenmale wordt gemist. Voor deze zouden die leerredenen ongetwijfeld verloren zijn; menig geoefend hoorder zelfs zou moeite hebben, om den redenaar onafgebroken te volgen, uitgelokt, gelijk hij zich telkens vinden zou, om over deze en gene voorstelling en uitdrukking eens na te denken, om dezelve regt te vatten, of voor zich zelven te ontwikkelen, als wanneer hem ontsnappen zou, wat intusschen de redenaar voortging te

spreken. En ofschoon ook hij, die zóó predikte, een klein, maar uitgelezen gehoor rondom zich zou verzamelen, dat aan zijne lippen hing, ik zou vreezen, of hij wel van de hem toevertrouwde talenten behoorlijke rekenschap zou weten af te leggen. Of moet dat groot aantal van minder geoefende, minder met kennis toegeruste hoorders voorbij gezien worden? hebben deze geene aanspraak op des predikers zorg? is hij niet geroepen, om ook hen te vermanen, te leeren, te troosten, hun de hand te bieden op den weg ten hemel? En wanneer zij dan de kerk verlaten met een ledig hoofd, een verstrooid gemoed, een ontevreden hart, omdat zij zijne voordragt niet konden hegrijpen of volgen, wat dunkt u, zou hij zich dan in de vrucht van zijnen arbeid mogen verheugen? zou hij God kunnen danken voor den zegen, door zijne Evangelieprediking te weeg gebragt?

Men zegge niet, dat er altijd voor dat minder geoefend gehoor predikers genoeg overblijven; dat het gevaar van honger te lijden voor hen, die slechts een ligt kostje verdragen kunnen, juist niet bijzonder groot is: ik laat dat gaan, ik laat dat oordeel voor rekening van hen, die het vellen; maar gesteld, dat het waar was; gesteld, dat er over het algemeen meer zou te klagen vallen over het te oppervlakkige, dan over het te diep prediken, wij nemen daarom niets van het gezegde terug. Door oppervlakkig prediken, wordt de behoefte van den ongeoefende niet vervuld; het kerkgaan moge hem daardoor gemakkelijk vallen; zonder dat hij noodig heeft, aan hetgeen gesproken wordt eene eenigzins gezette aandacht te wijden, moge daarbij, door een woord, eene uitdrukking, die hem ter loops treft, zijn gevoel in beweging worden gebragt en een milde tranenvloed zijn gelaat bevochtigen, gij zult moeten toestemmen, dat dit eene schrale vrucht is der Evangelieprediking. De opwelling des gevoels is voorbij, de tranenvloed is opgedroogd, wanneer hij den drempel van het godshuis weder heeft betreden, om hetzelve te verlaten, en, in zijne woning terug gekeerd, zal niemand aan zijn gedrag, zal hij zelf niet aan de stemming van zijn hart ontwaren, dat hij ter kerke geweest, en het woord der Goddelijke waarheid hem gepredikt is. Naarmate de hoorder minder geoefend is, heeft hij het te meer noodig, God in Zijne majesteit, in Zijnen wil, in Zijne bedoelingen, zich zelven in zijne behoeften, in zijne bestemming en zijne uitzigten, en den weg, om tot die bestemming te geraken, in zijnen waren aard te leeren kennen, en eenvoudige, maar bepaalde en juiste begrippen te erlangen aangaande het Christendom, hetwelk aan redelijke menschen wordt gepredikt, en daarom op het hart geenen invloed uitoefenen en den wil niet buigen kan, indien het

verstand er buiten blijft, indien het niet begrepen wordt. Geene woorden derhalve, maar zaken, bevattelijk en onderhoudend voorgedragen, worden er vereischt in eene leerrede, die onder de groote menigte een werkzaam en levendig Christendom zal bevorderen; en wie is daartoe beter in staat dan hij, die zelf het Christendom goed begrijpt, die de Openbaring en het menschelijk hart grondig heeft bestudeerd en het geheel met juisten en scherpen blik omvat? Deze, indien hij niet slechts in den professoralen leerstoel de wetenschap weet te ontvouwen, maar ook de waarde dier wetenschap voor den zondaar aan zijn eigen hart heeft leeren kennen, deze is het best berekend, om de behoeften zijner hoorderen te beoordeelen en te onderscheiden, uit den rijkdom, die hem hoofd en hart vervult, op den christelijken kansel mede te deelen, wat voor hen geschikt en noodig is, en in zijne voordragt die duidelijkheid en helderheid te betrachten, welke het kenmerk is van eigen duidelijk en helder inzien in de zaken, die door hem voorgedragen worden.

Wij hebben derhalve juist aan mannen van heldere kennis en veel omvattenden geest groote behoefte ter christelijke vorming van het talrijkste gedeelte onzer gemeenten; maar wij bidden hen ook ernstig, zich dat talrijke gedeelte aan te trekken met gemoedelijke trouw, daarvoor hunne ontvangen talenten op woeker te zetten, en bij de keuze der onderwerpen, welke zij behandelen, en de wijze, waarop zij die ontvouwen, te bedenken, wat het zijn zou, indien eens duizenden dezer kleinen hen aanklaagden, dat zij hun hen het brood des levens hadden onthouden.

Ik heb te minder geschroomd, bij deze uitweiding, aan mijne gedachten den vrijen loop te laten, omdat wel de Leerredenen van den Heer HUËT mij daartoe aanleiding gaven, maar zij er echter geenszins op toepasselijk zijn, noch eenige strekking hebben, om hare waarde te verminderen, en zulks om de eenvoudige reden, dat deze Leerredenen zijn uitgegeven om *gelezen* te worden, en men ze derhalve niet moet beoordeelen naar de regelen, welke bij mondelinge voordragt in acht behooren te worden genomen. De schrijver zegt daarvan zelf, *Voorber. bl.* v *en* VI: ‘Reeds de uitvoerigheid *derzelven* zal doen vermoeden, dat zij in dezen vorm voor de mondelinge voordragt niet hebben gediend. Doch wie Leerredenen uitgeeft, behoort ook te bedenken, dat, gelijk elke met genoegen gehoorde preek daarom nog niet behoeft gemeen gemaakt te worden, het even min aan lezers ontbreekt, die in eene *gedrukte* leerrede iets meer zoeken, dan een woord van opwekking en vermaning, en gaarne den schrijver volgen in de behandeling van een belangrijk onderwerp, al wordt hiertoe eenige inspanning vereischt, en al mist

men daarbij den populairen toon, welke voor een gemengd gehoor gevorderd wordt.' Zouden alzoo deze Leerredenen minder voor den kansel geschikt zijn, zij maken ook op dien titel geene aanspraak; de schrijver wil gelezen worden, en wel door zulke lezers, als hij zelf aanduidt, welke hij vertrouwt, dat onder ons godsdienstig publiek niet ontbreken zullen. Wij vertrouwen het met hem, en wij weten het, want wij hebben ze gesproken, die aan het door hem gegeven kenmerk beantwoorden, en het zou ons hartelijk verblijden, indien deze aankondiging mogt dienen, om zijn Werk meer zoodanigen lezers in handen te doen komen.

En wat zullen zij dan hier vinden? Vier opstellen, die tot één en hetzelfde onderwerp betrekking hebben, en dat onderwerp is CHRISTUS, die uit verschillende, even belangrijke oogpunten ter beschouwing wordt voorgesteld. De eerste Leerrede, welke, naar aanleiding van Joh. XVIII:37^{b}, JEZUS kennen, doet als *den Getuige der waarheid*, stelt in het helderst licht, welke ten aanzien der godsdienstige waarheid des menschen dringende behoefte zij; dat hij, aan zich zelven overgelaten, die behoefte nimmer vervuld kan vinden; dat dezelve door CHRISTUS volledig voldaan is, en de wijze, waarop dit geschied zij, de onmiskenbare kenmerken Zijner goddelijke zending voor een ieder ten toon spreidt; eindelijk hoedanig, uit aanmerking daarvan, het beginsel en de heerschende gezindheid Zijner echte leerlingen behoort te wezen. De tweede behandelt Joh. XIV:8, 9, en draagt ten opschrift: *Christus, Gods hoogste openbaring*. Zij gaat uit in eene treffende inleiding van het even waarachtig, als heerlijk en vruchtbaar denkbeeld, dat, terwijl de gansche Natuur God predikt, Hij echter uit den mensch, als naar Zijn beeld geschapen, het best te kennen is; dat evenwel die openbaring Gods, helaas! maar al te onvolledig is, uit hoofde van het gebrekkige, zwakke, onreine, waardoor de menschelijke natuur is ontluisterd, en *die* kennisse Gods alleen aan onze vatbaarheid en onze behoefte zou beantwoorden, welke ons geschonken werd door de aanschouwing eener reine, schoone, volmaakte menschelijke natuur, gelijk zij wezen zou, indien al hare vermogens ontwikkeld waren, en al hare krachten, in bestendig evenwigt, gelijkmatig werkten. Zulk eene openbaring van God zoeken wij niet te vergeefs; want wij hebben ze in JEZUS CHRISTUS, die ons het beeld vertoont van Goddelijke heiligheid, wijsheid, magt en goedheid: deze openbaring van God is ons genoeg, om Hem te leeren kennen, om te weten, hoe wij Hem behooren te vereeren, om met volkomen vertrouwen in Hem te berusten, en de gemeenschap met Hem als het hoogste en begeerlijkste goed te beschouwen; maar daartoe is dan ook eene grondige kennis aan CHRISTUS onontbeerlijk, welke

wij uit Zijne geschiedenis moeten ontleenen, en wier juistheid en volledigheid moet getoetst worden aan de uitwerkselen, welke zij ten aanzien onzer gezindheden, begeerten en uitzigten te weeg brengt.

In de derde, welke tot tekst heeft Joh. XVIII:11^{b}, beschouwt de Schrijver met zijne Lezers: *Christus, den godvruchtigen Lijder*. De Heer HUËT is ons, ook in de omstandigheden zijns levens, ten eenenmale onbekend; maar mij dunkt, *hij* moet met lijden bekend en gemeenzaam zijn, die zóó onzen Heiland onder het lijden, dat Hij droeg, weet te bespieden. In het voorbeeld van CHRISTUS wordt ons hier de aard van een godvruchtig lijden, dat is: *van een lijden, door de gedachte aan God bestuurd*, ontvouwd, en daartoe aangewezen, hoe die gedachte bij den Heer zich altijd dadelijk en onwillekeurig voordeed, krachtvol en levendig werkte, en, hoogst redelijk, met een uitvloeisel van overdreven gevoel of opgewondene verbeelding niets gemeens had; voorts, dat zij Hem dat lijden deed beschouwen als eene Goddelijke beschikking, in welke Hij altijd de verordening eens Vaders bleef eerbiedigen, en die tot de bereiking Zijner bestemming in de naauwste betrekking stond; eindelijk, dat die gedachte aan God den heilrijksten invloed uitoefende op Zijne gezindheden en handelingen, Hem stemmende tot vrijwillige onderwerping, kalmte, moed en onwankelbaar vertrouwen. Deze gansche leerrede is beoefenend, is toepassing, indien men het zoo noemen wil; want telkens wijst de Schrijver op ons zelve terug, om te onderzoeken, in hoe verre wij gewoon zijn, dat voorbeeld van onzen Heer na te volgen; terwijl deze schoone leerrede, bij wijze van epilogus, besloten wordt met eene opwekking, om den Heer, die zóó de godsvrucht beoefende, met geheel ons hart te eerbiedigen, en Zijne voetstappen te drukken.

De vierde, eindelijk, bepaalt den lezer bij Rom. XIV:7-9, waaruit de schrijver aanleiding neemt, om in CHRISTUS *den Heer van levenden en dooden* aan te wijzen. Als zoodanig is Hij met eene geestelijke hemelsche heerschappij bekleed, welke zich over levenden en dooden, over tijd en eeuwigheid uitbreidt, en bestaat in den krachtdadigen invloed, welken Hij op het geheele aanzijn Zijner onderdanen uitoefent; Hij is tot dien rang verheven, omdat Hij deelgenoot geweest is van het menschelijk leven en sterven, en, na Zijnen dood het leven weder aannemende, den dood heeft overwonnen; en uit aanmerking dezer betrekking van den Heer tot levenden en dooden, kan de dood ons aan Zijne heerschappij niet onttrekken, en blijven levenden en dooden onderling door eenen vasten band vereenigd, zoodat de tegenstelling, welke wij plegen te maken tusschen leven en dood, als ware zij lijnregt tegen elkander overgesteld, eene loutere hersenschim is.

Gave God, dat wij daarvan altijd zoo levendig en innig overtuigd waren, als het hier duidelijk en krachtig wordt voorgedragen! En staat CHRISTUS tot ons in die betrekking, dan kan ook niemand over zijn levens- of stervenslot willekeurig beschikken, en mag niemand zich zelven als het doel van zijn aanwezen beschouwen, om met eigen' wil en begeerte alléén te rade te gaan; dan moeten we veeleer ons leven als een geschenk des Heeren waarderen, en het gebruiken in Zijne dienst, overeenkomstig met het doel, waartoe Hij het ons schonk, opdat het ons eene voorbereiding zij, om door ons sterven, wanneer ook het uur onzer aftreding slaat, Hem te verheerlijken. Deze betrekking, waarin wij tot CHRISTUS staan, moet ons eindelijk vervullen met vertrouwen in het leven, blijmoedig ons de ontwikkeling van ons lot in de toekomst doen afwachten, maar ook tot waakzame volharding in heiligmaking aansporen.

Ziet daar, Lezers! u met het beloop dezer Leerredenen bekend gemaakt. Zouden wij tusschen haar eene keuze doen, wijzouden aan de laatste niet den voorrang toekennen; want bij het vele schoone, hetwelk deze bevat, mist zij voor ons althans hier en daar dat duidelijke, juiste, scherp afgeteekende, hetwelk anders het werk van den Heer HUËT kenmerkt, en kwam ook het verband tusschen CHRISTUS sterven en herleven en Zijne heerschappij over levenden en dooden ons minder volledig, minder rijk behandeld voor, dan het onderwerp, onzes inziens, daartoe geschikt is en uitlokt. Of is CHRISTUS ook niet dáárom vooral een Heer van levenden en dooden, omdat zij aan Hem, die voor hen leefde, stierf en de kluisters des doods verbrak, in vollen nadruk alles zijn verschuldigd?

Is het mij geoorloofd, hier nog eene aanmerking bij te voegen, zij zou (want kleinigheden gaan wij met stilzwijgen voorbij, en daaronder ook deze, dat de opgave van het plan niet altijd even duidelijk aanwijst, wat men te wachten heeft, hetwelk echter bij mondelinge voordragt meer zou hinderen) zij zou het in de vier opstellen behandelde hoofdonderwerp zelf betreffen. Wij vinden hier namelijk aangewezen, wat CHRISTUS voor ons is, als die de godsdienstige waarheid met volle zekerheid heeft aan het licht gebragt; God aan de menschen heeft geopenbaard, als door aanschouwelijke voorstelling; door Zijn voorbeeld de godsvrucht heeft voorgesteld in haren aard, hare kracht en hare waarde; eindelijk het leven deszelfs ware bestemming geeft, en den dood van zijnen prikkel berooft. Waarom ontbreekt hier: *Christus, de waarborg der Goddelijke genade?* Indien ik althans mijn hart raadpleeg, dan heb ik ook dááraan, en dááraan vooral, dringende behoefte, en dank ik mijnen God, dat ik die behoefte in het Evangelium Zijns Zoons voldaan vind. Dat behoort wel tot de

waarheid, door den Heiland, naar de eerste leerrede, met goddelijk gezag verkondigd en gestaafd; maar in een geschrift, kennelijk dienende, om CHRISTUS verdiensten jegens het menschelijk geslacht te schetsen, had ik ook deze gaarne opzettelijk op den voorgrond geplaatst gezien.

Intusschen, dit betreft wat er niet is, en ik wil den Heer HUËT geene rekenschap vragen, waarom het er niet is. Maar hetgeen hij gegeven heeft, waarom ben ik daarmede zoo ingenomen? Lezers! welke hooggewigtige onderwerpen zijn hier behandeld, onderwerpen, waarbij wij allen het allerhoogste belang hebben, wier kennis, innige, gemeenzame, het harte rakende kennis wij niet missen kunnen, om getroost, welgemoed en tot Gods eere te leven, en eem met blijdschap en goede hope te sterven. En konden wij er u nu een denkbeeld van geven, hoe dit alles hier behandeld is! Maar dan werd deze aankondiging onbescheiden lang, en wat zou ook onze keuze bepalen? Mogten wij ons vleijen, dat gij ons op ons woord zoudt gelooven, wanneer wij u verzekeren, dat wij hier groote gemeenzaamheid met de wetenschap, een diep wijsgeerig inzigt in de Godsdienst, juiste waardering der menschelijke behoeften, gegrond op kennis aan de geschiedenis van het godsdienstige leven door alle eeuwen, en eenen diepen blik in het menschelijk hart, met deszelfs roerselen en gewaarwordingen, zoo als fijne opmerking en eigen ondervinding dien alleen geven kunnen, hebben aangetroffen. Mogt gij door die verzekering u opgewekt vinden, om zelf deze Leerredenen te lezen, gij zoudt het met ons ondervinden, hoe gij er door gebragt werdt tot de bewustheid van behoeften, die gij gevoeldet, zonder er eenen naam aan te kunnen geven, terwijl hare vervulling u tevens werd aangeboden; gij zoudt, ofschoon ook niets nieuws en onbekends vernemende, u verblijden in de ontmoeting, zal ik het zoo noemen? van uwe eigene gewaarwordingen en denkbeelden, welke hier eene gestalte hebben gekregen, en met juiste en scherpe trekken zijn afgeteetend, terwijl zij vroeger vormloos, en daarom duister en onbepaald, aan het oog uwer ziel zich vertoonden.

En zal ik hier nog bijvoegen, hoe zich de Schrijver van dit Werk aan zijne Lezers kennen doet, door zijnen onbepaalden eerbied voor Gods Openbaring en het gezag der Heilige Schrift, vaste overtuiging van JEZUS Goddelijken oorsprong, diep besef van menschelijk bederf en menschelijke behoeften, en levendige waardering van het Christendom, als het éénige middel tot verlichting, verbetering en zaliging, de bestanddeelen zijner godsdienstige denkwijs? - Zelf komt hij daarvoor uit in het Voorberigt, en wij zouden een aantal bladzijden kunnen opgeven, al lezende aangeteekend, welke daarvan de overtuigende bewijzen opleveren.

Wij wenschen ook daarom vooral dit boek in handen van de zoodanigen, die, door eene zonderlinge verwarring van begrippen, blinde gehechtheid aan kerkelijke formulieren, en opregte godsdienstige denkwijs en gezindheid voor één en hetzelfde houden, of althans niet gelooven kunnen, dat deze zonder gene mogelijk zijn zou. De Schrijver zweert niet bij de formulieren, hij zegt het in zijn Voorberigt, en zijne Voorrede vóór MESSCHAERTS *Wezen des Christendoms* moge ten bewijze verstrekken, of hij zich zijne godsdienstige vrijheid ligtelijk zou laten betwisten; en toch - och of allen, die hunne regtzinnigheid aan menschelijke geloofsbelijdenissen toetsen, door dien geest wierden geleid, welke hier spreekt!

Ten slotte zij herinnerd, dat ik geen recensent *ex professo* ben, geene recensie schreef, en mij dus aan geene recensenten-regelen gebonden rekende. Ik heb geschreven, wat ik bij de lezing dezer Leerredenen dacht, en dat grootendeels tot mijn eigen genoegen. Mogt het, nu het eenmaal geschreven is, verstrekken, om voor het zaad, door den Eerwaardigen HUËT uitgestrooid, hier of daar eenen akker te bereiden!

Lessen over de redekunst en fraaije letteren, of voorschriften over taal, stijl, welsprekendheid en dichtkunst, naar het Engelsch van *Hugo Blair*, in leven Hoogleeraar te Edinburg, enz.

In drie deelen vertaald door wijlen den Hoogleeraar Mr. *Herman Bosscha*, en thans op nieuw uitgegeven door Mr. *B.H. Lulofs*, Hoogleeraar in de Nederlandsche Letterkunde en Welsprekendheid te Groningen, Lid van het Koninklijk-Nederlandsch Instituut, enz. enz. (die bij dezen derden druk een groot aantal van eigene Aanteekeningen gevoegd heeft). Te Groningen, bij *J. Oomkens*, Akademiedrukker. Eerste deel, 1832. Tweede deel, 1835. Derde deel, 1837.

Eene derde Nederlandsche uitgave van BLAIR'S lessen over de *Redekunst* schijnt aan te duiden, dat onder ons de lust voor goede en degelijke Werken niet verflaauwd is; dat men zijn' smaak tracht aan te kweeken, zijn gevoel voor het schoone zoekt te ontwikkelen en te veredelen, en zijne oordeelskracht poogt op te scherpen, om alzoo op eene waardige en nuttige wijze den tempel der fraaije letteren te betreden. Voorzeker heeft geen Werk in zijn' tijd meer bijgedragen tot vorming van den goeden smaak, dan

BLAIR'S *Lectures*, die derhalve ook in bijna alle beschaafde talen van *Europa* zijn overgebragt[1].

Het is echter de vraag, of zij *in allen deele* aan de *tegenwoordige* behoeften en eischen voldoen? Wij meenen dit ontkennend te moeten beantwoorden; welke vorderingen toch heeft men, sinds deze Lessen uitgegeven werden, in het gebied der zuivere oordeelkunde gemaakt! Hoe vele onderwerpen zijn uit geheel nieuwe oogpunten beschouwd geworden! Hoe vele voortbrengselen in het rijk der letteren, welke in vorm, geest en inhoud geheel verschillen van die uit vorige eeuwen, zijn sedert in het licht verschenen! Eene overrijke Letterkunde, die der Duitschers, van welke BLAIR weinig wist noch weten konde, is ontstaan en hare Werken zijn overal bekend en verspreid geworden. De Fransche Letteren hebben in het laatste twintigtal jaren in geest en strekking eene aanmerkelijke verandering ondergaan, en eene nieuwe school, de Romantische, heeft zich gevormd. De lettervruchten van het oude Noorden en Oosten, die der Minnezangers en Troubadours, zijn eigenlijk eerst in onzen leeftijd aan het licht gebragt en kritisch behandeld geworden. Daarenboven heeft BLAIR over verscheidene onderwerpen slechts oppervlakkig gesproken, andere met geen enkel woord aangeroerd. Zoo spreekt hij, in zijne Lessen, weinig over den Roman en de Heroïde; en niets over het Burlesque, het Puntdicht, de Fabel, de poëtische Vertelling, het Zangspel, de Cantate, Romance, Ballade, en de kleinere vormen van de Lyrische Poëzij, zoo als het Sonnet, Rondeau, Madrigal, enz. Hij schrijft niet voor, wat men bij het opstellen van Verhandelingen, van Aanteekeningen op een Werk, van Kritieken, Journalen en dergelijke, wat men bij Lof- en Lijkredenen in het oog te houden hebbe, noch geeft regelen op voor het schrijven van de Geschiedenis der Letterkunde, of voor die der Gewijde en Kerkelijke gebeurtenissen. Dit alles maakt, dat, hoeveel verdienstelijks het Werk van BLAIR bezit, en hoe onveranderlijk de wetten van het ware, het schoone en goede, daarin gegeven, zijn mogen, het echter veel te wenschen overig laat, en niet op die hoogte geplaatst is, welke de Letteren en de Wetenschappen thans bereikt hebben. De Heer LULOFS heeft dit insgelijks gevoeld en getracht het ontbrekende in BLAIR door eene groote menigte Aanteekeningen te vergoeden. Naar ons inzien is dit niet genoeg, en het spijt ons met den Heer LULOFS, dat Z.H.G. ‘geen geheel nieuw boek geschreven heeft, in stede van aan een Engelsch gebouw

(1) Onder anderen verscheen te Parijs in 1821 in het licht: *Leçons de Rhéthorique et de Belles Lettres, trad. de l'Anglais de* H. BLAIR, *par* J.P. QUENOT, *suivies des opinions de* VOLTAIRE, BUFFON, MARMONTEL, LA HARPE, etc. 3 vol. 8°.

te lappen, hetwelk, hoe bewoonbaar ook nog in vele vertrekken, voor onze eeuw toch wat te klein is geworden, en waaraan wel een paar dozijn nieuwe kamers dienen te worden aangebouwd.'[1] Bij hetgeen BLAIR gezegd en behandeld heeft, behoeft, over het geheel, weinig of niets gevoegd te worden; hij is eenvoudig, duidelijk en juist in het ontwikkelen zijner denkbeelden en regelen; maar hetgeen waarover hij niet spreekt, of niet spreken konde, verdiende opzettelijk in eene nieuwe uitgave zijner Lessen behandeld te worden. In plaats nu van behoorlijk en naauwgezet aan te vullen, wat in BLAIR ontbreekt, heeft de Heer LULOFS, gelijk wij reeds opmerkten, slechts een overgroot getal meer of minder uitgebreide Aanteekeningen geleverd, die dikwerf het ontbrekende in den tekst niet aanvullen, noch ophelderen, wat zij trachten op te helderen, noch dáár aanmerking maken, waar zulks gevorderd werd, maar die meestal nutteloos zijn, of te onpas aangebragt worden, en niet altijd van onjuistheid en oppervlakkigheid zijn vrij te pleiten. Zij mogen de belezenheid des Heeren LULOFS bewijzen, maar kunnen overigens slechts strekken, om het hoofd van den jeugdigen Letteroefenaar, voor wien zij hoofdzakelijk bestemd zijn, met wat ijdele Letterkennis op te vullen; en daar zij weinig nieuws, althans van eenig belang, aanbieden, hebben zij voor den meer geoefende volstrekt geene waarde, terwijl zij daarenboven den prijs van het Werk verbazend verzwaren, zonder, naar evenredigheid, de innerlijke waarde er van te verhoogen. Hierdoor wordt natuurlijk de meerdere verspreiding van het boek verhinderd, en hetzelve belet dat algemeene nut testichten, waarvoor het anders zoo zeer berekend is. Immers, daar deze Aanteekeningen meer plaats beslaan, dan het Werk zelf inneemt, is dit niet zonder invloed op den prijs gebleven, die daardoor verdubbeld is geworden. Of dit nu, behalve eenige goede en doeltreffende aanmerkingen, een groot aantal niets afdoende Aanteekeningen, eene reeks nuttelooze vragen, eenige ongepaste aardigheden of grapjes, en een aantal lange uitweidingen waard zijn, laten wij gerust den bescheiden' Lezer ter beslissing over. Wij gelooven ondertusschen, ons aan geene overdrijving schuldig te maken, wanneer wij beweren, dat ruim *negen en twintig dertigste* gedeelte van deze Aanteekeningen geheel overbodig is, en gerust had kunnen, ja moeten gemist worden. Immers, wat zij *wezenlijk* ter opheldering of ter wederlegging van BLAIR aanbieden, zoude zeer goed in 25 of 30 blz. druks kunnen gevat worden, waartoe nu ongeveer DUIZEND blz. gebezigd zijn. Te regt dus mogt LULOFS uitroepen: 'de arme BLAIR zwoegt tot bezwijkens toe onder den last mijner Aanteekeningen.'[2] De stijl, in welken zij zijn op-

(1) Zie II. Deel, Aant. blz. 72.
(2) II Deel, Aant. blz. 204.

gesteld, draagt dikwerf sporen van overijling, en van dáár die ellenlange volzinnen en tusschenzinnen; van daar die onjuistheid in de uitdrukking, en die gebreken in stijl en taal, welke hier niet zelden gevonden worden.

Hetgeen wij gezegd hebben, zullen wij door bewijzen staven, om onze Lezers te overtuigen, dat onze beoordeeling niet uit de lucht gegrepen is, maar op gronden rust.

Wij beweerden dan, dat:

1°. *Deze Aanteekeningen dikwerf het ontbrekende in den tekst niet aanvullen*.

Over den Roman, zulk een rijk onderwerp, heeft BLAIR genoegzaam niets gezegd. Wat ware nu juister en gepaster geweest, dan dat de Heer LULOFS dit ontbrekende aangevuld, het wezen, den aard en het karakter des Romans uiteengezet, en, al ware het slechts ter loops, de hoofdregelen opgegeven had, welke bij het Romanschrijven moeten in het oog gehouden worden? En echter vindt men van dit alles niets in eene lange Aanteekening, betrekkelijk deze letterkundige voortbrengselen(1); eene Aanteekening, die tot niets leidt en niets te beteekenen heeft. Wat baten toch eenige vragen over dit onderwerp, wanneer men te vergeefs naar de antwoorden zoekt? Wat nut steekt er in, om van eenige beroemde Romanschrijvers de namen en eenige hunner Werken op te sommen, die men in elk *Bücher-Lexicon*, beter en naauwkeuriger opgeteekend, vinden kan?

Hoe uitvoerig en schoon BLAIR het Heldendicht behandeld heeft, is dit onderwerp echter nog voor eene uitgebreider en naauwkeuriger bewerking vatbaar. De Heer LULOFS erkent dit met ons, doch klaagt, dat het hem daartoe geheel aan de noodige ruimte ontbreekt. Intusschen vult Z.H.G. vijftig blz. in gr. 8°. zeer compres gedrukt, dus een aardig boekdeeltje, met Aanteekeningen over dit onderwerp(2), die echter geen enkel nieuw gezigtspunt over deze stof aanbieden. Zoo als bij den Roman, werpt hij hier eene menigte vragen over het Heldendicht op, die natuurlijk den Lezer even wijs laten, en dus tot niets dienen. Vervolgens wordt los en oppervlakkig gesproken over eenige Schrijvers van Heldendichten, en daarop wordt, vrij uitvoerig, over HOMERUS, VIRGILIUS, TASSO, CAMOENS enz. gehandeld, doch vooral niet beter, dan honderdmalen vroeger over die Dichters is gesproken geworden. Had de Heer LULOFS dit algemeen bekende maar achterwege gelaten, dan zoude hij waarlijk geen gebrek aan ruimte gehad hebben, waarover hij thans klaagt, om de latere en minder bekende en beoordeelde Heldendichten eenigzins breedvoerig te ontwikkelen en te beoordeelen.

(1) III Deel, Aant. blz. 104-115.
(2) III Deel, Aant. blz. 273-323.

De Romancen, Balladen, Legenden, en dergelijke dichtsoorten, heeft BLAIR laten rusten; deze eischten dus wel degelijk eene opzettelijke behandeling. En wat doet nu de Heer LULOFS? Na eenige vlugtige opmerkingen, verwijst hij ons, ter nadere inlichting, naar een aantal aesthetische schrijvers, ofschoon hij vooronderstellen moet, dat de minste zijner Lezers deze kunnen raadplegen. Aan dergelijke onnutte verwijzingen maakt zich LULOFS elk oogenblik schuldig.

Niet minder *nonchalant* wordt het onderscheid, en het vooren nadeel der oudere en nieuwere Tragedie behandeld, waarover BLAIR een paar woorden gezegd heeft. LULOFS, als aanteekenaar, had dit nader moeten uit een zetten. In plaats dáárvan zegt hij, ‘dat men over dit punt een *dik* boek zou kunnen schrijven;’ en vraagt, ‘of er niet al *dikke* boeken genoeg in de wereld zijn?’[1] Voorzeker; doch de Heer LULOFS moest geweten hebben, dat men te dezer plaatse geen *dik* boek, maar eene *wèlbewerkte* aanmerking of verhandeling over dit onderwerp van hem vorderde; en één van beide had Z.H.G. *moeten* geven, zoo hij zijne taak waardiglijk en naar behooren had willen vervullen.

2°. *Deze Aanteekeningen helderen niet altijd op, wat zij trachten op te helderen, noch maken dáár aanmerking, waar zulks gevorderd werd*.

Men zoekt althans te vergeefs eenige opheldering in de noot van LULOFS op hetgeen door BLAIR over den hoogeren ouderdom der Poëzij boven het Proza gezegd is[2], even zeer als in de Aanteekening over het Herdersdicht[3]; en is de definitie, welke LULOFS van het wezen der Dichtkunst geeft, zoo veel duidelijker dan die van BLAIR? Deze kunstregter zegt: ‘Poëzij is de taal der drift, of der gaande gemaakte verbeelding, welke gemeenlijk in eene geregelde maat wordt voortgebragt.’[4] Deze bepaling, wier juistheid wij echter in het midden laten, is eenvoudig en voor elk verstaanbaar. LULOFS daarentegen zegt: ‘Bij de bepaling van BLAIR zou ik vooreerst nog het woord gevoel voegen, en ten tweede de inlassching, dat de Poëzij, wat de gedachten betreft, op eene vrije, idéale wijze werkzaam is. Kortom, ik zoude de definitie in haar geheel aldus uitdrukken: Poëzij is de taal (of in den engeren zin liever, de woordentaal) des opgewekten gevoels, der verbeelding en der hartstogten, eene taal, wat de gedachten betreft, die haren inhoud uitmaken, op eene vrije en idéale wijze werkzaam, en, wat haar' vorm aangaat, op eene zekere Rhythmische en Metrische wijze voortgebragt.’[5].

Dikwerf wordt in deze Aanteekeningen in het geheel niets aangemerkt, waar zulks gevorderd werd. Of was op MILTON'S oorspron-

(1) III D., Aant. blz. 350.
(2) III D., Aant. blz. 127.
(3) III D., Aant. blz. 144.
(4) III D., blz. 73.
(5) III D., Aant. blz. 123.

kelijkheid, door BLAIR zoo hoog geprezen[1], niet veel af te dingen? Zijn niet vele der schoonste *passages* in *Paradise Lost* uit oude en nieuwe Dichters ontleend of nagevolgd? Men geve aan HOMERUS, HESIODUS, LUCRETIUS, VIRGILIUS, OVIDIUS, vooral AVITUS, ARIOSTO en TASSO terug, wat MILTON hun ontnomen heeft, en zie eens, welk eene droevige figuur het geprezene Engelsche Heldendicht maken zal. Ware voorts ook niet vrij wat aan te merken op hetgeen BLAIR over de verdienste der oude en nieuwe Klassieken zegt; een punt, dat in het laatst der zeventiende eeuw de pennen van zoo vele Geleerden in *Frankrijk* en *Engeland* in beweging bragt? De Heer LULOFS zegt echter hierover weinig anders, dan door BLAIR zelven is voorgedragen[2].

3°. *Deze Aanteekeningen zijn meestal nutteloos, of worden te onpas aangebragt*.

Een schat van voorbeelden zou dit kunnen bewijzen; wij zullen ons slechts met eenige vergenoegen, dewijl wij anders van bijna drie vierde gedeelte dezer aanteekeningen moesten spreken. Wie gevoelt dit nuttelooze en ongepaste niet, wanneer hij, in eene aanteekening over de poëzij der Hebreeuwen, eene geheele plaats van den geestigen en schitterenden, doch zedeloozen H. HEYNE in het oorspronkelijke vindt afgeschreven, eene beoordeeling over F. SCHLEGEL behelzende? En alsof dit nog niet genoeg ware, maakt LULOFS op deze doellooze aanteekening nog eene andere, waarvan men evenmin het nut bevroeden kan, en waarin het gevoelen van denzelfden spotschrijver HEYNE over VOSS, A.W.V. SCHLEGEL, GÖTHE enz. zeer breedvoerig wordt afgeschreven; alle zaken, die hier volstrekt niet te huis behooren[3].

Niet minder nutteloos is de Aanteekening over de Tooneelpoëzij[4] en die over het Treurspel[5]. En daar BLAIR niet beweerd heeft, dat bevordering van deugd het *eerste en regtstreeksche doel der Tragedie* is, zoo moet hetgeen de Heer LULOFS tegen dit gevoelen aanvoert, *hier* ten minste, als onnoodig beschouwd worden[6].

Beter en gepaster zouden de Aanteekeningen zijn over de *Hyperbolen*[7], de *Persoonsverbeelding*[8], de *Apostrophe*[9], de *Vergelijking*[10], indien zij iets nieuws bevatteden, en niet slechts met eene overgroote hoeveelheid van voorbeelden bevestigden, wat reeds door BLAIR was bepaald geworden.

(1) III D., blz. 10.
(2) Zie III D., Aant. blz. 1, 2, vergeleken met den tekst, blz. 4, 5.
(3) III D., Aant. bl. 270-275.
(4) III D., Aant. bl. 333.
(5) III D., Aant. bl. 335.
(6) III D., Aant. bl. 335.
(7) II D., Aant. bl. 1-15.
(8) II D., Aant. bl. 15-31.
(9) II D., Aant. bl. 31-39.
(10) II D., Aant. bl. 39-74.

Een *hors d'oeuvre* is hetgeen er over HELMERS gezegd wordt, een' Dichter, wiens Werken zoo algemeen bekend zijn[1]. Hiertoe behoort mede eene geheele Aanteekening, in welke eene plaats over de inrigting van den Schouwburg bij de Grieken, uit SCHLEGEL'S Werk: *Ueber dramatische Kunst und Literatur* vertaald, wordt overgenomen; een Werk, dat elk, die er belang in stelt, zich ligt kan aanschaffen[2]. Zóó moet men geene Aanteekeningen schrijven, en het is belagchelijk, wanneer men den Heer LULOFS vaak over gebrek aan ruimte hoort klagen, dewijl hij deze zoo dikwerf verkwist met zaken, welke aan zijn onderwerp geheel vreemd zijn.

Het *non plus ultra* van alle ongepaste dingen in deze aanteekeningen voorkomende is de plaats, waar de Heer LULOFS zijn gevoelen opgeeft over de eeuwigheid der Helsche straffen en over de *Praedestinatie*[3]. Zegt ons, lieve Lezers! zoudt gij ooit deze onderwerpen in een zuiver Letterkundig en Aesthetisch Werk, zoo als dat is, waarover wij spreken, vermoed hebben?

4°. *Deze aanteekeningen zijn niet altijd van onjuistheid en oppervlakkigheid vrij te pleiten*.

Hieronder rekenen wij die, waarin over den oorsprong der Ridderromans gesproken wordt. Het komt ons voor, dat wij de bron van den zoogenaamden Riddergeest en van het Riddergedicht der middeneeuwen in het Noorden van *Europa* moeten zoeken. Het is waar, zoo verre ons bewust is, bezit de IJslandsche of Oud-Skandinavische dichtkunst geene eigenlijke zangen van dien aard; niet zelden echter heerscht in vele harer voortbrengselen een echt-ridderlijke geest. Men herinnere zich slechts den *Doodzang* van RAGNAR LOTHBROKR. Maar het Angel-Saksisch bezit het ridderlijk gedicht *Beowulf;* en het brokstuk *Hildebrand* en *Hadubrand*, in het Oud-Germaansch, is zeer waarschijnlijk een overblijfsel van een dier ridderlijke Heldendichten, welke in de zevende en achtste eeuwen niet zeldzaam in *Duitschland* geweest zijn, en waaruit naderhand het *Heldenbuch* en de *Nibelungen* zijn voortgevloeid. De avontuurlijke togten der Noormannen, de onderlinge gevechten der kleine Caledonische en Iersche Koningen, die steeds eene bende jonge en uitgezochte krijgers omringde en volgde; de langdurige strijd tusschen de Britten en Angel-Saksen; de oorlogen van deze laatsten met de Denen, dit alles gaf overvloedig gelegenheid tot het uitoefenen van ridderlijke daden, die ongetwijfeld bezongen werden; want ‘elke Held schept eene Muze.’ Onder de Angel-Saksen bestond werkelijk eene ridderschap, en steekspelen waren hun niet onbekend. De Britsche Koning ARTHUR en de Ridders van de *Ronde Tafel* heb-

(1) I D., Aant. bl. 12-14.
(2) I D., Aant. bl. 50.
(3) II D., Aant. bl. 262.

ben den lateren Dichteren niet minder stof om te bezingen verschaft, dan DIEDERIK VAN BERN en zijne Helden, of KAREL DE GROOTE en zijne Paladins. Men beweert, dat de verhalen van de half ware, half fabelachtige daden dezer twaalf Ridders reeds vóór de achtste eeuw bestonden. Zeker is het, dat wegens de naauwe verbindtenis tusschen de bewoners van *Cornwal* en *Wales* met die van *Armorica*, het tegenwoordig Fransch *Bretagne*, de Britsche Ridderverhalen, lang vóór het tijdvak van WILLEM *den Veroveraar*, naar *Frankrijk* overgingen, alwaar zij vervolgens het karakter der *galanterie* of der vrouwendienst aannamen. Het tooneel van de *eersten* dier Romans, van welke de Spaansche, Italiaansche en Fransche Letterkunde zulk eenen overvloed bezit, is in *Engeland, Schotland, Ierland* en in die gewesten van *Frankrijk*, welke den Engelschen toebehoorden of hun bekend waren; de Helden zijn alle Britten van oorsprong, meestal uit het tijdvak van Koning ARTHUR; en velen der meest begunstigde verdichtselen in de vroege Fransche Ridderdichten worden letterlijk gevonden in de vertellingen en kronijken der oudere Welsche Barden. JOHN MACPHERSON, dien men niet met den bekenden vertaler van OSSIAN verwisselen moet, verzekert daarenboven, dat onder de oude Caledonië'rs zelfs eene soort van *dolende Ridders* bestond, die op avonturen uitgingen en de bewoners van gehuchten of dorpen uitdaagden, om met hen te vechten, of hun onmiddellijk eenige schatting te betalen. Uit dit alles blijkt, dat in het Noorden van *Europa*, reeds eeuwen lang, een Riddergeest heerschte en Ridderromans bestonden, vóórdat deze in *Zuid-Europa* bekend waren.

Indien de Heer LULOFS den *Reuzenstrijd* van FOCKENBROCH, zoo als het schijnt, voor een oorspronkelijk Werk houdt[1], vergist hij zich. Het is slechts eene zeer vrije navolging van SCARRON'S: *Typhon ou la Gigantomachie*. Trouwens, FOCKENBROCH geeft dit zelf te kennen in het Eerste Deel zijner *Werken*, bl. 61.

Onjuist, althans zeer overdreven, is des Heeren LULOFS gevoelen over het Engelsch. Die taal heeft even goed als elke andere hare liefelijkheid en zoetvloeijendheid, en niemand zal dit ontkennen, die ooit verzen van WALLER, ADDISON, PARNELL, PRIOR, POPE, GOLDSMITH, GRAY, COWPER, MOORE, SCOTT, WORDSWORTH en WILSON gelezen heeft. Hoe verheven, majestueus en schrikverwekkend vertoont zij zich niet in SHAKESPEARE, MILTON, YOUNG en BYRON! Met welk eene duidelijkheid en bevalligheid spreekt zij in de Werken van LOCKE, ROBERTSON, HUME, SCOTT, de Schrijvers van den *Spectator Tatler, Guardian* en eene menigte anderen! En hoe zeer zij voor

(1) III D., Aant., bl. 284.

het luimige en den humour berekend is, getuigen de Werken van SWIFT, STERNE en CHARLES LAMB. Eene taal nu, in welke zoo vele meesterstukken van stijl en voordragt zijn opgesteld; eene taal, die nog dagelijks uitgebreid en verrijkt wordt, kan men wel niet *eene afgestompte taal, een vormloos mengelmoes* noemen; en in plaats van haar den naam te geven van 'een hutspot, eene lappedeken, een allerlei, eene rommelzoo, een farrago, eene olla podrida, een pot-pourri, een misch-masch, een hotchpotch van eene spraak[1],' zouden wij liever met den Heer VAN KAMPEN haar eene taal noemen, 'wier geheel uiteenloopende bestanddeelen, door groote Schrijvers, in een harmonisch geheel zijn zamengesmolten.' Later zegt de Heer LULOFS meer waar: Het Engelsch is eene taal, waarvan men zeer schielijk iets, zeer langzaam veel, en schier nimmer alles kan leeren.'[2]

Over het gebruik van *Ihr*, in het Hoogduitsch[3], zij den Heer LULOFS berigt, dat tegenwoordig dit woord evenmin als *Er*, voor het enkelvoudig *gij*, meer gebezigd wordt. Om den tweeden persoon enkelvoud uit te drukken bezigt men *Du* en *Sie; Du* in de taal der vertrouwelijkheid, in de dichtkunst, in den toon des gezags of der verachting; en *Sie, Ihrer, Ihnen* in alle overige gevallen. Zie HEYSE, *Deutsche Grammatik*, 1827, p. 300, en BECKER, *Deuts. Gramm.* 1829. p. 204. Even zoo wete Z.H.G., dat het gebruik in de Hoogd. taal, om bij verkleiningswoorden het taalkundige, en niet het natuurlijke geslacht te bezigen[4], door de latere Duitsche taalgeleerden teregt geheel verworpen wordt. Men zegt niet meer: *das Mädchen hat* SEIN *Bein gebrochen*, wanneer men het been van het meisje bedoelt, maar *ihr Bein*. Zie HEYSE, p. 323.

De wijze, waarop de Heer LULOFS toestaat, dat men zich in het Tooneeldicht *niet* behoeft te houden aan éénheid van tijd en plaats[5], zet de deur open voor de ongerijmdste misbruiken. Immers kunnen, volgens de hier gepredikte leer, de stukken van eenen LOPEZ DE VEGA zeer goed verdedigd worden, wiens personen men somtijds in het vijfde bedrijf als grijsaards ontmoet, die ons in het eerste bedrijf nog als kinderen werden voorgesteld. Ja, het blijspel *San Amaro* verliest dan al het belagchelijke en zonderlinge, ofschoon de held des stuks eene reis doet naar het Paradijs, na een *tweehonderdjarig* verblijf op aarde terugkeert, en nu daar geheel andere plaatsen en menschen aantreft.

'Bij onze Statenbijbelvertalers,' zegt de Heer LULOFS, 'moet er, luidens het zeggen van WACHTER, in zijn *Glossarium Germanicum*

(1) I D., Aant. bl. 134.
(2) I D., Aant. bl. 151.
(3) I D., Aant. bl. 143.
(4) I. D., Aant. bl. 86.
(5) III D., Aant. bl. 343.

nog over geraadpleegd zijn, of zij aan het vriendelijke *Du* en deszelfs overige familie nog een gastvrij plaatsje zouden gunnen; maar de kleine, arme verschoveling, lang reeds zonder dak en huisvesting omzwervend, is toen geheel verstooten[1]. LULOFS had zich van de waarheid hiervan geheel kunnen overtuigen uit BRAND'S, *Historie der Reformatie*, III. D., blz. 50, waar verhaald wordt, dat op de Dordsche Synode eene geheele zitting gehouden, en daarin, tot aangename verpoozing der aanhoorders, uitvoerig gehandeld werd, of men in de genoemde Bijbelvertaling het woordje *Du* al dan niet behouden zou.

(*Het Vervolg in een volgend Nommer*).

Onderzoek en phantasie, van *J. Geel*.

Leiden, bij *C.C. van der Hoek*, 1838.[2]

> Un bouvier, un masson, un passant, il fault tout mettre en besongne, et emprunter chascun selon sa marchandise, car tout sert en mesnage.
> DE MONTAIGNE.

Een enkel woord over het onderscheid van wetenschap en kunst, treffen wij in het begin van het *Iets Opgewondens over het Eenvoudige* aan. Zekerheid is bij de wetenschap hoofddoel en hoofdvereischte: alles gaat dáár een' geleidelijken gang; uit het heden geleerd laat zich besluiten, wat morgen geleerd moet worden. De echte wetenschappelijkheid bestaat in het kennen en volgen der vorderingen, het begrijpen van den weg, dien het onderzoek neemt en nemen moet, bl. 274. De wetenschap is eene kostbare mijn, die opgedolven moet worden, totdat zij geheel uitgeput is. Maar hoeveel er te vinden is, welke waarde het gevondene heeft, ligt vaak buiten de kennis der noeste arbeiders. Er is een dogmatisme, dat gedurig zegt: nu moet gij dien weg gaan, en dan zult gij dáár komen, en dan is de reis uit. Evenwel, men komt er niet; er zijn beletselen te slechten; men voelt zich nu en dan op eenen verkeerden weg, en het einde - waar zal het te vinden zijn? Tegen dit dogmatismus staat eene andere meening over, die aan de wetenschap gelooft, maar haar niet bepaalt, die haar niet tegen den mensch als iets onafhankelijks overstelt, maar die haren grond zoekt in de menschelijke behoefte, die hare vorderingen niet voorschrijft, maar jegens ieder onderzoeker het *laissez faire* in acht neemt, en hem althans nimmer in den weg treedt: die te midden van de bezigheid der geleerden den invloed van een' hoogeren geest waant te bemerken,

(1) I D., Aant. bl. 156.
(2) Zie N°. 9, bl. 461.

van wien, even als van den wind, wij het geluid vernemen, zonder te weten, van waar hij komt, en waar hij henen gaat. Zoo is er, niet zoo zeer in de resultaten, niet zoo zeer in de wijze van werking, als wel in beider oorsprong uit den menschelijken geest, innige verwantschap tusschen wetenschap en kunst, onderzoek en fantasie.

Op het laatste standpunt schijnt zich de Schrijver van *Onderzoek en Phantasie* vooral te hebben geplaatst. Bij het dogmatisme, waarvan wij spreken, heerscht, om zoo te spreken, de wetenschap over den mensch: in weêrwil van zijn aanleg, schrijft zij hem de taak voor, die hij af te werken heeft, de wijze, waarop hij die afwerken moet. ‘Vulling des geheugens wordt dan het hooge doel der wetenschappelijke kennis,’ (bl. 93) en het geheugen treedt buiten de verhouding, waarin het tot de andere eigenschappen van den menschelijken geest staat, en de harmonie van onderzoek en phantasie ontaardt in bittere vijandschap. Men meene vooral niet, dat die vastheid van vorm kracht aan den menschelijken geest geeft. Er komt eene Chinesche wijsheid voor den dag, die sedert eeuwen geene vordering meer maakt, maar de ziel van haar levensbeginsel, van kracht en ontwikkeling berooft.

Het *honos alit artes* is misschien de grond geweest der wetenschappelijke maatschappijen; zij hebben, zoo als de Heer GEEL zegt, ‘klimmen geleerd’, en kunnen het nog leeren; voor het overige zijn het ‘uitgebrande kraters, waarin JAN en alleman, jong en oud, zonder gevaar en op hun gemak zitten. Als onderwijzende ligchamen hebben zij uitgediend.’ Van ééne zijde betoogt de Schrijver die stelling in zijn *Tafelgesprek over Zaken van Groot Gewigt*. Van ééne zijde, want de zaak is nog van eene andere zijde te beschouwen; en de geestige Schrijver heeft, door de getrouwe voorstelling eener zoodanige maatschappij, met voordacht misschien ons geleerd: hoe weinig éénheid er in het onderwijs moest wezen, omdat de band der maatschappij niet eens in staat is, den onderwijzers éénheid van zin, éénheid van meening, éénheid van talent te verschaffen. Thans geldt het de prijsvragen. Ook hier heeft het *honos alit artes* het eerst de menschen op het denkbeeld gebragt. Goed waren zij misschien in een' tijd, waarin wetenschap en kunst kwijnden, of door eene baatzuchtige natie met minachting werden bejegend; goed misschien voor een' geleerden onderzoeker, die geen' drukker voor zijnen arbeid kon vinden in een Land, waar geene Maecenaten waren; goed voor beginnende Schrijvers, die aan de waarde van hun eigen Werk twijfelen; maar niet voor de heroën der wetenschap, die hunne eigene waarde gevoelen, en op de nakomelingschap

rekenen. Maar wie waant, dat de wetenschap zelve daardoor veel in omvang of zekerheid gewonnen heeft, of nog winnen zal, loopt gevaar van zich te bedriegen. Hetgeen men weet, staat reeds geschreven of gedrukt; zoo niet, het is een zedelijke pligt, ook dat mede te deelen, wanneer het van belang is. Vragen derhalve naar hetgeen men weet, en een antwoord daarop, vermeerdert de som der wetenschap met niets, of men moest, zoo als veel het geval is, een' anderen vorm willen; maar niets is moeijelijker voor te schrijven, dan vorm, want over niets kan de menschelijke geest vrijer heerschen. Derhalve ‘vraagt men, hetgeen men begeert te weten: dus, hetgeen men niet weet: en er is tusschen vragen in het algemeen en het doen eener prijsvraag dit onderscheid alleen, dat men, in het laatste geval, zegt: “Ik weet het niet; weet gij het? Zoo gij het weet, en het zegt, krijgt gij een' prijs.”’ Maar wie zal beoordeelen, of hetgeen men niet weet, nu althans, kan beantwoord worden? Wie zal beslissen, of het antwoord goed is, op hetgeen men niet weet? En echter, door het bekroonen van prijsvragen, geeft men over eene vraag niet slechts een individueel oordeel, maar dat eener geleerde maatschappij. Het werk van een bijzonder persoon krijgt daardoor een gezag, dat wel eens schadelijk voor verder onderzoek kan worden. - Het gevaar is niet groot, zeg gij: steeds streeft de menschelijke geest vóórwaarts; de stroom der nieuwe ontdekkingen vermeerdert; de kluisters van gezag slijten meer en meer met de verbreiding van beschaving en wetenschap. - Wat is dat anders te zeggen, dan dat de tijd de groote beantwoorder van alle prijsvragen is; dat hij het is, die gedurig bij den mensch het gevoel van behoefte opwekt, waaruit het vragen, volgens den gang der natuur, voortspruit; dat met het gevoel der behoefte meestal het uur geslagen is, waarop zij kan en moet bevredigd worden? Of zoo de prijsvragen haren oorsprong ontleenen uit invallende gedachten, subjectieve droomerijen had ik haast gezegd: welnu, die een gelukkig idée heeft, beproeve het; hij is er zedelijk toe verpligt, en door zijne proefneming zal der wetenschap grooter dienst bewezen worden, dan van het bekroonen eener prijsverhandelihg te verwachten ware.

Zoodanig eene vraag van wijden omvang, maar minder uit behoefte dan uit een' inval des vragers ontstaan, wordt door den Schrijver in het geestige opstel ontleed. De vraag zelve is welligt evenzeer carricatuur als de sprekende personen ‘geïdealiseerd’ zijn; doch de Hoogleeraar heeft daarvan gebruik gemaakt, om dergelijke gedachten, als wij hierboven opgaven, mede te deelen. Vooral heeft hij den vorm der prijsvragen aan eene scherpe kritiek onderworpen en aangewezen, hoe kwalijk zich dikwijls de on-

wetendheid des vragers ouder de wijze van voorstelling bedekt. Het kan de bedoeling van den hooggeleerden Schrijver niet zijn, de waarde van onderscheidene prijsverhandelingen te willen verkleinen; maar genoegzaam is door hem aangetoond, hoeveel meer men te dien opzigte aan de bekwaamheid der Schrijvers zelve, en aan de hoogte, waarop de wetenschap buitendien stond, verpligt is, dan aan de pogingen van het opgevend, beoordeelend en bekroonend genootschap. Wij komen tot het lastig dilemma: de vragen, welker beantwoording mogelijk en in den gedurigen voortgang der wetenschap noodzakelijk is, geraken ook zonder de pogingen van een geleerd genootschap tot hare oplossing; en die, welke dieper liggen, vereischen eene wetenschappelijke hoogte, waarop wij nog niet staan, en waaromtrent dus geene beslissing kan plaats hebben. Ter regte waardering van het nut, door prijsverhandelingen aangebragt, zou men den mogelijken gang der wetenschap zonder deze moeten kennen; zou men naauwkeurig het nadeel moeten berekenen, dat de beperking der stoffe, het niet oorspronkelijke van het onderwerp, en de voorzigtigheid, die de Schrijvers omtrent hunne beoordeelaars hadden in acht te nemen, op de behandeling der vragen hebben uitgeoefend.

In hoe verre, in andere opzigten, de maatschappijen als *onderwijzende* ligchamen *uitgediend* hebben, kunnen wij,

> Qui ne sommes rien,
> Pas-même Académiciens,

niet beoordeelen. Wij moeten den Heer GEEL op zijn woord gelooven, en ons hieruit de rede verklaren, waarom zoo vaak invalides in haren schoot worden opgenomen.

Eenige wenken over een ander middel, ter uitbreiding van beschaving en wetenschap aangeprezen, *het Reizen*, vinden wij in het eerste stuk van den bundel. Intusschen hebben wij hier minder plan, minder diepte van gedachte kunnen ontdekken. Het is een los, geestig verhaal van den togt des Hoogleeraars door *Zwitserland*, of liever aanteekeningen, op die reis gemaakt, in eenen bevalligen vorm gekleed, en voor de voordragt in eene maandelijksche bijeenkomst der Leydsche maatschappij bestemd. Tegenover de schelklinkende magtspreuken, dat het reizen de menschenkennis in het groot, de kennis van natiën en volken, de taalkennis, de geleerdheid, de wetenschap, de vrijheid van vooroordeelen bevordert, stelt de Hoogleeraar de natuurlijke naïve stelling: dat de grond van het reizen verveling te huis is; dat de ingebeelde voordeelen bij de ondervinding bedriegen, indien men reist, zoo als er gewoonlijk gereisd wordt, en zoo als het reizen het liefste en het uitlokkendste is.

Een derde geleerde.... doch wij breken die vervelende optelling te liever af, omdat wij geen deftig woord weten te plaatsen voor hetgeen men in het dagelijksch leven een' *wassen neus* zou willen noemen. Genoeg: wij willen zeggen, dat de Hoogleeraar in zijne Verhandeling *over de Pligten van den Toehoorder* een middel van beschaving, een' kunstvorm aantast, waaronder wij en onze vaders lang gezucht hebben, waartegen hoe langer hoe meer begint gemompeld te worden, maar waarin echter eene zonderlinge vastheid schijnt te liggen: de redevoeringen en verhandelingen in daartoe bestemde maatschappijen. De slag echter, dien haar hier wordt toegebragt, treft in het hart, en het is zeker niet des Hoogleeraars schuld, indien de *Vampyr* van den doode is opgestaan. Prof. GEEL heeft zich op zijn oud standpunt geplaatst. Wat eischt de natuur, wat eischt de tijd, wat eischt onze toestand? en het resultaat is: dat de verhouding tusschen toehoorder en spreker eene louter conventioneele schikking is, die ophoudt, zoodra men van weêrszijde de zaak regt meent. Wat bij de Ouden ernst was, is bij ons spel geworden. De oude redenaar had eene menigte tegen zich over, waarmede hij te kampen had, en die hij beheerschen moest; eene zaak, waarover hij alleen onder allen zóó kon spreken; zijne rede was een middel, om een groot doel te bereiken, en de heiligste van alle pligten dwong hem, om zijne stem in de gegevene gevallen te verheffen. Maar onze verhandelaar ziet welwillende toehoorders vóór zich, die niets van hem verwachten, dat hen aan de sleur hunner bezigheden ontrukken, of hunne plannen van morgen kruisen zal; er bestaat geen gemeen belang, dat hun tot hooren en hem tot spreken verpligt. Hij heeft eigenlijk geen onderwerp, dat allen op *dien* tijd raakt; er bestaat geene noodzakelijkheid, waarom hij, juist hij, over *die* stoffe spreekt. En toch doet de redenaar, alsof hij, het oude voorschrift getrouw, geroepen was, om te onderwijzen, te vermaken en te bewegen. Maar wie wenscht onderwijs, die het niet behoeft, of die slechts vermaakshalve in de gehoorzaal verschijnt? Wie durft verwachten, dat een geheel gehoor slechts vermaak wenscht, dat zich, volgens den voorouderlijken karaktertrek, steeds wiegt in het denkbeeld, van regt nuttig bijeen te zijn? Wie zal het wagen, een gehoor te bewegen, wanneer de volkomenste bereiking van het doel de grootstmogelijke spelbrekerij in onze maatschappij zou zijn? En daarom moet wederkeerig de toehoorder voor den spreker wat inschikken. Hij moet doen, alsof hij onderwezen, onderhouden en in zekere mate bewogen wordt; echter mag hij ook van zijnen kant het spel niet bederven, en door het vertoon van te veel leerlust, te veel genot, te veel gevoel, den rede-

naar van den weg helpen, en tot eene hoogere vlugt verleiden, dan de perken der gehoorzaal gedoogen. In dit wederzijds geven en nemen, in de noodeloosheid eener dergelijke vertooning, in dit maatschappelijk poppenspel, ligt het verkeerde eener liefhebberij, die onzen grooten mannen zoo veel tijd heeft gekost, ons publiek met zoo veel fragmentarische kennis verrijkt, op onze letterkunde een zoo zwaar juk van den vorm gelegd, en de maatschappij met pedanterie en phrasiologie overstelpt heeft.

Geleerde maatschappijen, verhandelingen tot onderling nut en genoegen, zij mogen vooral de gewrochten eener vorige eeuw heeten. Langzamerhand zinkt hun aanzien, en het jongere geslacht is er over het geheel kwalijk jegens gezind. Want veelal zijn die inrigtingen de scholen van een letterkundig *conservatismus*, dat de vrijheid in gedachten en vorm, welke het jongere geslacht gereed is zich aan te matigen, met wantrouwende blikken volgt. De jaren hebben haar een' zweem van soliditeit gegeven, die, gelijk de Heer GEEL bewijst, tegen een scherper onderzoek niet bestand is. Het echte onderzoek, de ware wetenschap, ligt, tusschen twee uitersten, in het midden. Evenzeer als haar de schoolvosserij, die slechts het oude en overgeleverde billijkt, en nieuwe gedachten en nieuwe methodes met schouder ophalen bejegent, vijandig is, heeft zij te kampen met eene meening, die verbeelding en gevoel ten koste van studie en arbeid verheft. Het enthusiasmus, zoo het al de wetenschap laat bestaan, miskent hare regten in de Poëzij; even begeerig naar onbepaald gezag en invloed, als de partij, waartegen het overslaat, weigert het zich aan den strengen toets der rede te onderwerpen. De tirannie van het eerste, het fanatisme van het andere, zijn even schadelijk. Want het onderzoek, gegrond op de kennis van des menschen natuur, gebonden aan de wetten zijner ontwikkeling, met het oog gerigt op de volkomenheid, waarvoor hij vatbaar is, voorziet, in den triomf van verouderd gezag, een' stilstand der beschaving, eene verzwakking van den geest, een' langzamen dood det wetenschap. Eene kunst, daarentegen, die zich van de wetenschap onafhankelijk maakt; eene verbeelding, die niet van de kennis van haar voorwerp uitgaat, ondermijnt en vernietigt zich zelve. En toch, het *est Deus in nobis* is het schild, waarachter de Poëzij pleegt te schuilen. Van ouds her heeft zich de meening voortgeplant, dat zij niet het werk van studie, maar van eene hoogere ingeving was, en boven de wetten verheven, waaraan zich iedere andere werkzaamheid van den geest moest onderwerpen. Het is zoo: wij kunnen niet peilen, wat aan iederen

geest zijne rigting en zijne buitengewone kracht geeft: voor ieder ander vak wordt gaaf en talent vereischt, en, evenzeer als van den Dichter, kan men van den Staatsman, den Natuur-onderzoeker, den Schilder, den Wijsgeer zeggen, dat zij niet gevormd, maar geboren worden. Het komt er slechts op aan, of de gunstige stemming van den geest, die in hare doorgaande werkzaamheid talent en genie, in hare gedeelde verschijning vlugheid heet, in haren oorsprong, of door het voorwerp, waarop zij wordt toegepast, van het enthusiasmus des Dichters verschilt. Want verschillen die beide niet in haren aard en oorsprong, dan zal ook omtrent het poëtisch vermogen de wet gelden, dat het zonder arbeid krachteloos en nietig is; dat voorbereiding en werkzaamheid, geregelde redematige leiding en beheersching van den geest onder den arbeid, voor de goede Poëzij even noodzakelijk is, als voor ieder andere letterkundige bezigheid. Of kan de Poëzij hare stof, in den volstrekten zin des woords, scheppen? Neen, de Didaktische Poëzij moet van de kennis der zaak, waarvoor zij regelen geeft; de Verhalende van de studie der toestanden, die zij beschrijft; de Dramatische van de karakterkennis der personen, die zij opvoert, uitgaan; de herinnering van het gevondene moet het werk des Dichters begeleiden. - Maar de Lyriek, zal men zeggen, ‘de Poëzij bij uitnemendheid, de Poëzij, die zich afsluit in haar zelve, en van de voorwerpen tot de eeuwige denkbeelden opklimt, zoodat de verbeeldingskracht in het gevoel wordt opgelost.’ - Toch heeft de Ode een begin en een einde; en dat begin en einde is het onderwerp, de stof der Ode, en dat begin en einde moet door eene reeks van gedachten verbonden worden, opdat er éénheid in den zang zij. En het zamenschakelen dier gedachten, opdat alles langs eenen kreits van schoone beelden terugkeere tot het punt, waarvan de Zanger uitging, vordert studie, en te dieper studie, naarmate de omtrek wijder genomen en de vlugt des Dichter hooger is. Want die gedachte moet in beelden voorgesteld, en die vlugt heeft het voertuig van woorden noodig, en de taal moet door oefening worden beheerscht, opdat de uitdrukking schoon en vloeijend en juist zij. Het is eene dwaze meening, dat het groote voorbeeld der Lyriek, PINDARUS, zijne verhevenheid dááraan te danken had, dat zijne verbeelding alle breideling van het verstand afschudde. Dank zij het onderzoek der geleerdheid, dank zij der studiën van BOECKH en DISSEN; men heeft ontdekt, dat de groote Thebaansche Zanger zelf zich aan wetten en regelen bond, dat eene leidende gedachte door ieder zijner gezangen wandelde. - En HORATIUS, zijn navolger - fijner en juister hulde kon er moeijelijk aan de vernuftige onderzoekingen van

PEERLKAMP toegebragt worden, dan die, waarmede de Heer GEEL het *Gesprek over Poëzij en Arbeid* besluit.

Roemden wij vroeger de billijkheid, waarmede de Hoogleeraar de letterkundige verschijnselen van latere dagen beoordeelt, wij vinden dergelijke trekken in het genoemde Gesprek weder. De Roman heeft, volgens hem, in onze eeuw een' hoogeren trap dan ooit te voren bereikt. Hij neemt dezen ten voorbeeld, hoe het doel der kunst niet zonder studie en wetenschap bereikt kan worden; hoe noodzakelijk tevens de heerschappij der laatste over de eerste is. Niet van vlugtige opwellingen, niet van hartstogt en opgewondenheid, is vooruitgang voor de Poëzij te wachten; maar van ernstige studie en bedaard overleg: ‘want in de kunst heerscht éénheid; zonder haar is zij geene kunst.’ Éénheid is het sieraad, de zenuw der hooggeprezene klassische voortbrengselen. Éénheid moet het streven ook der latere Poëzij zijn, zoo zij dien naam waardig zal dragen.

Het door den Hoogleeraar geschonkene heeft het verlangen naar meer bij ons opgewekt. Wij kunnen ons niet weêrhouden, te vragen, wat, volgens hem, voorwerp der kunst is. ‘De fantasie,’ zegt SCHILLER, bl. 154, ‘moet vrij werken; zij heeft geene grenzen dan het lage en afzigtelijke;’ en bl. 175 doet MELISSUS de uitspraak: ‘ieder onderwerp, mits het niet onedel en laag zij, is dichterlijk voor den waren Dichter.’ Wij staan hier op het punt, waar wij gaarne eene opheldering ontvingen, wat laag en afzigtelijk in de kunst zij. Ligt het lage en afzigtelijke in de stof zelve, of slechts in de wijze van beschouwing? Is hetgeen in zeker verband onedel is, niet elders gepast en noodzakelijk? Hangt het van het individueel gevoel af, of kunnen vaste regelen bepalen, welke voorwerpen geheel buiten het bereik der kunst liggen? De mesthoop, wij herinneren hier aan een' geestigen trek uit den vroegeren arbeid van den Hoogleeraar, de mesthoop misstaat voorzeker in het tooneel van den *Ilissus;* dáár breekt zij de éénheid der beschouwing en voorstelling; maar zij past geheel in de bekende fabel van *de Haan en de Parel*, en in BILDERDIJK'S *Koekeloer*. De zweer onder de tong bederft het genot van het gastmaal; maar is zij daarom eene onwaardige stoffaadje der satire? Ziedaar vragen, waarop wij te liever een antwoord ontvangen zouden, naarmate zij in naauwer zamenhang met de levensquestie onzer Literatuur staan. Wij wagen het niet te gissen, hoe de Heer GEEL beslissen zoude; maar zijn *motto* uit MONTAIGNE: *Un bouvier, ‘nun masson, un passant, il fault tout mettre en besogne, et emprunter chascun selon sa marchandise, car tout sert en mesnage*,’ doet ons vermoeden, dat, zoo de woorden van SCHILLER en MELISSUS zijne eigene meening uitdrukken, hij aan het lage en on-

edele in de kunst ten minste eene diepere beteekenis, dan de de oppervlakkige, zal hechten.

Heeft de Schrijver in het vóór ons liggend stuk MELISSUS trachten te bewijzen, dat uit het krachtige gezegde van iemand op te maken zij, wat zijn karakter is, uitvoeriger wordt deze stelling betoogd in het opstel *over eene nieuwe Karakter-verdeeling van den Stijl*. Bij de Ouden was de stijl een hulpmiddel voor het geheugen, eene oefening voor het spreken. Bij ons is het denkbeeld gangbaar geworden, dat slechts in de geschreven rede stijl te vinden zij, omdat de oorsprong zelf van het woord aan schrijven en schrijftuig doet denken. Dáárin vooral weken wij van het begrip der Ouden omtrent den stijl af, dat ons de stijl doel, geen middel werd. Het spreken, dat de naaste natuurlijke wijze van mededeeling is, trad op den achtergrond, en daarmede de mensch, zoo als hij was. Dat dit geschiedde, blijkt uit de verdeeling van den stijl; men zonderde de stijlsoorten af naar den verschillenden aard van het onderwerp des Schrijvers. Zoo ontstond er een historische stijl, een betoogstijl, wier hoofdvereischte *duidelijkheid* was (een begrip, dat zelf onduidelijk is en naauwkeurige omschrijving vereischt), een redekunstige stijl, een briefstijl, enz. Eene andere verdeeling zag op de eigenschappen van den stijl; maar evenzeer grondden zich die onderscheidingen op iets uiterlijks, dat aan kleeding, houding of gelaat deed denken, en tot den grond der uitwendige verschijning ging men niet terug. Want de uiterlijke vertooning bedroog dikwijls. Toen men eenmaal den stijl van de gedachte, die zij omkleedde, had afgescheiden, was het gemakkelijk voorschriften te geven, hoe dat kleed wezen moest; maar hoe veel gevaar bestond er niet, dat de mensch onder al die stijlregels zou lijden: want de stijl was geen willekeurig omkleedsel, maar een noodwendig voertuig, een hulpmiddel der gedachte, die zonder vorm *geene* is. ‘Terwijl men dus den stijlvorm naar vaste regelen dwingt, verknoeit men den mensch, die in den stijl verborgen ligt; want de stijl is de gedachte, de gedachte is de mensch: dus is de stijl de mensch.’

Van daar de noodzakelijkheid eener verdeeling van den stijl, afgeleid uit het karakter van den mensch; de Schrijver geeft ons allergeestigste proeven van een' onopregten, een' goedhartigen, een' knorrigen en ijdelen stijl. Wij herkennen in de drie laatste de eigenschappen van drie bij ons heerschende stijlsoorten: de eerste alleen is wat al te zeer *gechargeerd*, om haar voor die van iemand onzer schrijvers te houden.

Het kan niemand duister zijn, waartoe de scherpzinnige Redenaar zijne lezers brengen wil; weder is hij in strijd gewikkeld

tegen het slaafsche, vormelijke, nabootsende: van oorspronkelijkheid en vrijheid verwacht hij vooruitgang. Maar de leus: *le stile, c'est l'homme* heeft, wij spreken uit eigene ondervinding, iets dat verbijstert en duizelig maakt: en toch, hoe meer wij het aphorisme wikken en wegen, des te nader komt ons het denkbeeld, dat daarin opgesloten ligt; het is alsof het tegen andere aphorismen, die even gereedelijk zich laten nederschrijven, botsen en schaven moet, vóór het zijnen zuiveren omtrek en volle ronding hebbe. Of valt het niet even ligt te zeggen: de stijl is de eeuw, de stijl is de natie, de stijl is de mensch, zoo als hij wezen wil? Laat de regel van BUFFON, zoo als hij dáár nedergeschreven is, het niet in het onzekere, of hij als resultaat van ondervinding en onderzoek, dan wel als voorschrift gelden moet? Ik wil b.v. gelooven, dat wezenlijk groote mannen, van wier naam een tijdvak in de geschiedenis van wetenschap of letteren aanving, ook kennelijk in hunnen stijl, hij moge ons fraai of leelijk voorkomen, het inwendig leven van hunnen geest hebben voorgesteld. De namen van PLATO, van ARISTOTELES, van ERASMUS, van LUTHER, van LOCKE, van VOLTAIRE, van ROUSSEAU, van HERDER, van KANT, van FICHTE laten zich met vele andere vermeerderen. Maar zelfs bij deze groote mannen en voortreffelijke schrijvers laat zich vragen, wat hun zelven als eigendom toebehoort en wat van de natie, waaronder zij optraden, wat van hunne eeuw en hunnen leeftijd ontleend was. Zij hebben op tijdgenoot en nakomelingschap eenen krachtigen invloed geoefend; zij hebben een' stijl geschapen, dien duizenden van minder talent hebben nagebootst, omdat die vormen bij hunnen tijd het gereedste ingang vonden. Maar die invloed zelf der uitstekende schrijvers, is hij niet dááraan toe te schrijven, dat zij hun onderwerp juist zóó begrepen, als in die tijden noodzakelijk was; dat zij wisten, door welke redenen en uit welke oorzaak die en die menschen in die omstandigheden overtuigd en bewogen werden? Wilden zij van hunnen tijd zijn, dan moest zich ook de geest van dien tijd en de wijze, waarop die zich vertoonde, in hunne Werken afspiegelen, en allermoeijelijkst zal men in hunne schriften kunnen bepalen, waar hunne individualiteit zich schikte en boog onder den geest hunner eeuw, en waar zij met kracht op de tijdgenooten werkte en nieuwe vormen oorspronkelijk in het leven riep. - De tessera van NAPOLEON, voor den slag der Pyramiden, is, zoo als de Heer GEEL allergeestigst ontwikkelt, volstrekte onzin. En echter, de lofspraken der Franschen bevestigen, hoe zeer die bombast naar hunnen smaak was. Zoo was hier de stijl veeleer de natie, dan het individu. NELSON'S: *England expects that every man will to his duty* en CORNELIS TROMP'S: *Mannen! het zal waarachtig wel gaan*, bewijzen, onzes inziens, meer, dat die

helden de mannen kenden, die zij aanvoerden, of wilt gij liever, dat hun geest met dien hunner krijgsmakkers, hunner landgenooten sympathiseerde. Het is waar, de wijze, waarop wij onderwezen en opgevoed zijn, de menschen, onder welke wij verkeeren, de betrekking, waarin wij geplaatst zijn, dragen tot de ontwikkeling van ieders bijzonder karakter bij, en behoudens het karakteristieke van den mensch kan en mag het karakteristieke van de natie in den stijl zigtbaar blijven. Behoudens het karakteristieke van den mensch; want ieder heeft zijn' lievelingsschrijver, ofschoon deze in een' anderen tijd en onder een ander volk leefde: ieder groot Schrijver heeft zijn voorbeeld, waaraan hij veel verpligt is; en deze overeenkomst, die onafhankelijk is van eeuw en natie, voert ons weder terug tot iets innerlijks in den mensch, tot de bron zijner gedachten en gewaarwordingen, en laat zich niet verklaren dan uit de onderstelling, dat ook het karakter van den mensch in den stijl des Schrijvers bemind en vereerd wordt. Verg. *Ond. en Phant.* bl. 225.

Valt het zoo moeijelijk, ja bijna onmogelijk, den Schrijver en zijn' stijl af te scheiden van de omstandigheden van tijd en plaats, ten einde het eigenlijk individuëele van zijn karakter in den stijl te doorzien, niet minder moeijelijk is de bepaling van het karakter zelf, de bepaling, wat eigenlijk de mensch is. Vertoont zich het karakter van den mensch, wanneer de ziel door drift beroerd, of door lijden verweekt, of door verontwaardiging ontgloeid is: wanneer de geest overprikkeld of door magnetische handgrepen opgewekt wordt? Neen, die uitstortingen des gemoeds mogen zich naar het verschillend karakter verschillend wijzen, het zijn overdrijvingen, enkele vlugtige tusschenpoozen vergeleken met het duurzaam bestaan des menschen. De eigenlijke mensch ligt dieper dan die uitwendige vertooning. De Schrijver, die slechts in die oogenblikken de pen opvat of zich zoodanig opwindt of opschroeft, geeft zich zelven niet weder, hij doet zich zelven onregt. - ‘Niemand,’ zegt de Hoogleeraar, ‘niemand zal in het wilde schrijven, die gedacht heeft, en wiens gedachten ontsproten zijn uit een geoefend brein, en de vrucht en slotsom zijn van zijne verstands- en zielsbeschaving en den man zelven voorstellen.’ - Bereken nu, hoeveel studie er toe behoort, opdat de Schrijver zijn eigen geest en gemoed in hunne schuilhoeken volge; bereken, hoe ligt het mogelijk is, dat de Schrijver, in de studie van zich zelven, zich vleije, of bij vergelijking met anderen zijn besluit make, dat hij zich in zijn' stijl beter vertoone dan hij is, of zich schikke naar het voorbeeld, dat een ander geeft; overweeg nog eens, hoe veelomvattend dat oude eeuwige voorschrift: *ken u zelven* is, en beslis dan ten eerste: hoe moeijelijk het is, dat een

schrijver, die denkt aan hetgeen hij schrijft, zich zelven in zijn' stijl voorstelle; ten tweede: hoe gevaarlijk het is voor anderen, te beslissen, of hij zich naar waarheid getoond, of onder een' valschen schijn verborgen hebbe.

Is het natuurlijk, dat de stijl de mensch zij? De zuster van het schrift is de spraak, en de mensch, die spreekt zoo als hij niet is, wat doet hij anders, dan alle mededeeling bederven en vernietigen: de mensch, die anders spreekt dan zijn karakter is, hij doet u vermoeden, dat hij valsch is en booze oogmerken heeft; of hij bootst een' ander uit spotternij of uit bewondering na. Is het wenschelijk, dat de stijl de mensch zij? Er is niets, dat aan het dagelijksch verkeer meer bevalligheid bijzet, dan het verschil van karakter, dat zich in de wijze van spreken openbaart; er is niets vervelender te denken, dan de eentoonigheid eener gelijke wijze van spreken in verschillende personen. Zeegen wij meer: de stijl, de spraak helpt de gedachten. ‘Eene gedachte zonder woorden is *niets:* met woorden hebt gij leeren denken van uwe wieg af en met woorden denkt gij en volmaakt gij u voortdurend.’ Eene gedachte vervult uwen geest: maar nóg is zij u niet helder, nóg heeft zij niet al hare rijpheid. Gij bespreekt haar met uwen vriend. Indien deze uwen gedachtengang, uwe woorden, uwe vormen overnam: gij zoudt niets vorderen. Maar hij heeft zijne wijze van uw denkbeeld op te vatten, hij bespreekt het met zich zelven (want wat is denken anders?) in *zijne* vormen, hij geeft het u weder in *zijne* taal. Is er krachtiger middel tot ontwikkeling denkbaar? Is het geen gouden droom voor de wetenschap, dat de zelfstandigheid van het spreken ook op het schrijven overging? Nogmaals herhalen wij zonder aarzeling te stellen: de werken, welke wezenlijk de wetenschap hebben vooruitgebragt, vertoonden ook in hunnen stijl de eigenaardige trekten van het karakter en het genie des schrijvers.

Wij danken den Hoogleeraar voor den schoonen droom en hij vergunne ons het genot van op onze wijze voort te droomen. De stijl zal de mensch zijn; dat is, de geheele mensch. Bij dezen staat het verstand, bij genen het gevoel, bij een' derde het hart op den voorgrond. Maar nergens staat eene enkele kracht der ziel op zich zelve: zij vereenigt of tracht zich althans met hare andere vermogens tot een harmonisch geheel te vereenigen. Zoo zal in den stijl des eenen schrijvers het verstand, van den ander het gemoed, van den derden het gevoel spreken, maar niet buiten hun verband met de andere krachten zijner ziel; want in zijn schrijven moet hij geheel zijn wezen teruggeven, en daarom zal hij niet in opgewondene oogenblikken, maar in kalmte, wanneer de bewustheid van zijn geheel bestaan voor hem het levendigst

is, de pen opvatten. Maar velen zullen zich schamen, zich zelve voor te stellen: veler leven is nimmer regt harmonisch; veler gemoed is in strijd met het masker, dat zij vóórhangen. Het oude *oratorem bonum esse virum oportet* zal ook op den Schrijver van toepassing worden en zijn stijl zal niet beter wezen dan hij zelf is. Het doel van het schrijven zal mededeeling der gedachten worden, en daartoe zal de schrijver al den rijkdom zijner taal, den aard en de behoeften van zijn volk kennen; het leven der natie zal hij in zich opnemen, opdat hij te zekerder op zijne tijdgenooten werke. Maar de taal van het dagelijksch leven is achterlijk, is te bekrompen voor de gedachten des schrijvers: daarom zal ook het dagelijksch verkeer zich tot een' hoogeren trap van beschaving moeten ontwikkelen. Het zal geene les van wellevendheid meer moeten zijn, niet al te diep in een onderwerp in te dringen, of anderen als te hoog uit het gesprek buiten te sluiten. De beschaafde wereld zal opgevoerd moeten worden tot belangstelling in de zaak der wetenschap en kunst, en zal hare taal en uitdrukking in het gezellig verkeer onophoudelijk trachten te verrijken en te zuiveren.

Zijn het vrome wenschen, die wij ontboezemen? Wij gelooven, ja! toch rekenen wij het van belang, dat ons het ideaal voorgesteld wordt, waarnaar het algemeene streven moet gerigt zijn. Dáaruit eerst blijkt het, hoe verkeerd het zij, den stijl alleen als vorm te beschouwen en daarvoor regelen te schrijven, als voor eene kunst, die geheel buiten den mensch geplaatst is. Neen, de mensch moet gevormd, d.i., hij moet tot hoogere geestelijke ontwikkeling opgeleid worden; en het valt niet te twijfelen, of in zijne taal, in zijn spreken en in zijn schrijven, zal zich eene oorspronkelijkheid, eene waarheid, eene juistheid vertoonen, die vergeefs door schoolsche regelen wordt nagejaagd.

De Schrijver van *Onderzoek en Phantasie* heeft meer gedaan dan enkel onderwijzen. Hij heeft tevens het voorbeeld gegeven van die vrijheid in vorm en uitdrukking, die hij anderen aanprijst. Wel vertoonen zijne opstellen de uitwendige gedaante van verhandelingen, en misschien heeft de uitstekende Schrijver zich hier en daar door dien vorm belemmerd gevoeld in de uitvoeriger ontwikkeling van zijne denkbeelden; misschien heeft hij iets opgeofferd aan het gehoor, waarvoor hij sprak, zoo als de *captatio benevolentiae* aan het slot van het eerste, de aardigheid over het *bewegen* in het derde, *de valsche parel* in het vierde opstel. Maar echter in al die opstellen heeft hij zich verwijderd van dien *redekunstigen stijl*, ‘die hij niet weet, wat het is,’ en die echter in de gehoorzalen zoo gewoon is. Meestal kiest hij den dialoog, en eene heerlijke proeve daarvan is althans het gesprek op den Leydschen

Buitencingel. Hij had het daardoor in zijne magt, om zijne taal nader te brengen aan die van het dagelijksch leven: doch waartoe zouden wij ons uitputten in den lof van het schoone proza des Heeren GEEL? Twee deugden echter hebben ons vooral getroffen. De eene behoort tot het nationale karakter en de nationale taal. Het is de gemakkelijkheid, waarmede de Schrijver zich bij al de scherpzinnigheid en diepte van zijne onderzoekingen vrij houdt van duistere en afgetrokkene taal, eene deugd, die wij hem bij de ontwikkeling zijner stellingen al te dikwijls hebben moeten benijden. De andere.... maar elk heeft opgemerkt, hoe de Heer GEEL de indrukken, van buiten op hem gemaakt, door zijne plastische taal als het ware op nieuw bezielt en in sprekende beelden terug geeft. Hebben wij aan eene gelukkige stemming van den geest, aan levendige gewaarwording of aan studie van uitdrukking, zinnen als deze dank te wijten?

'Onder hoort gij den stroom bruisen, en ver tegen u over, aan de andere zijde der valeijen, staat berg achter berg, zacht glooijend, of afgebroken steil, met sneeuw op hun hoogste toppen bedekt, of met zwarte spitsen uit een lager sneeuwveld oprijzende, dat smelt, en in schuimende stroomen, wit als melk, langs allerlei rigtingen de helling doorgroeft, en geleidelijk neêrgolft, of geen grond meer vindende, een waterval wordt, en honderden voeten nedervalt, en dáár weder tegengehouden, verder woelt, totdat het zich bij een tweeden rand overstort, en soms weder een derde en meermalen, en eindelijk in de laagte van het dal zich met den hoofdstroom vereenigt, onder een mengeling van dof dommelend gebons en scheller geruisch. Overal is leven en kracht: want de zwaarste dennen rijzen op uit de spleten van den rotswand, of hemelhoog ontdekt gij een weide, met herdershutten en rundvee, dat gij met moeite onderscheidt, en dat rustig graast aan den hellenden rand eener afgrijslijke diepte.'

Wat bewondert ge meer, de fraaiheid of de juistheid in uitdrukkingen, als b.v. bl. 210: 'of men stijl vindt in ieder eenlettergrepig woord, b.v. *ja* of *neen*, naar gelang dat het met geduld of met vuur uitgesproken wordt, zich in verteedering fluisterend uitrekt, of een vraag met een scherpen snaauw onderschept.'

Wij hebben getracht den indruk door den arbeid des Hoogleeraars op ons gemaakt, te doen kennen; sedert de verschijning van dit Tijdschrift kondigden wij nog geen Boek aan, waarvoor wij meer sympathie gevoelden.

De Heer GEEL zegevierde over vele dwalingen, ook door ons wel eens met vurigen ijver, maar minder talent, vervolgd en bestreden. Wij vleijen ons, dat hij ons de rondheid ten goede zal houden,

waarmede wij ons beklaagden, dat hij ons staan liet, waar hij ons vooruit had kunnen brengen. Wij danken er hem niet minder voor, dat hij ons eene groote schrede vóórwaarts gebragt heeft; doch wat zegt onze dank bij dien van al wat oordeel, smaak en vernuft heeft? het Boek is uitverkocht.

Mogen onze Verhandelzalen - want er zal toch wel weêr verhandeld worden - mogen onze Bellettristen - talrijker en werkzamer dan ooit - mogen ons Proza en onze Poëzij u en mij weldra overtuigen, dat *Onderzoek en Phantasie* niet alleen gekocht en gelezen, maar ook onderzocht en bephantasiëerd werd! De roem van den Heer GEEL en de bloei der wetenschap zal er gelijkelijk bij winnen. De tweede is iemand als ZHG. dierbaarder dan de eerste!

I. Episoden uit het Eerste Regeringsjaar van Graaf Willem den Eerste. Een Oorspronkelijk Verhaal uit den Ouden Tijd.

Te Rotterdam, bij A. Wijnands, 1838, IV en 293 bl.

> ‘Dus wan Grave WILLEM 't land.’
> MELIS STOKE.

II. Maria van Egmond. Een Verhaal uit den Ouden Tijd.

Te Amsterdam, bij J.C. van Kesteren, 1838, X en 286 bl.

> ‘Die nooit wil kwalyk doen, die slaape nacht en dag.’
> HUYDEKOPER.

> Siet, als de snelle bie gaat in de groene dalen,
> Gaet uyt het woeste bosch haer edel voedsel halen,
> Sy set haer op den tym en suygt het bitter kruyt,
> En treckt er heylsaem was en soeten honingh uyt.

‘Zoo ook Gij, mijn Lezer!’ zegt de Schrijver dezer beide Werken; hij had er onzentwege mogen bijvoegen: ‘zoo ook Gij, mijn Recensent!’ want ons doel is geen ander, dan het publiek en hem nuttig te zijn.

I. Het fragmentarische, dat Episodes uit haren aard eigen is, ontslaat ons van de vervelende taak, een' algemeenen inhoud te leveren. Wij kennen den Schrijver gaarne den lof toe, dat hij gaf wat hij beloofde: schetsen met den rooden draad, hoe Grave WILLEM het Land won, zaamgebonden. Of het niet vermetel is voor een' eersteling zoo vele Episodes van een enkel feit te geven; of het publiek niet met regt vergen mag, dat wie zoo veel van een onderwerp weet, uit al die losse bladen een geheel levere, willen wij niet onderzoeken. De Voorrede des Schrijvers is zoo bescheiden, dat wij dit gebrek, tot de verschijning van zijn tweede

boek, aan een zedig wantrouwen zijner krachten toeschreven. Na de uitgave dier vertelling, - maar wij mogen nog MARIA VAN EGMOND niet beoordeelen. Onze pligt eischt eerst een verslag van de wijze, waarop de Schrijver zich van het behandelen zijner Episoden kweet.

Er zijn bladzijden in dit Werk, welke ons van den Onbekende veel goeds deden verwachten. De teekening van Grave WILLEM en zijn gevolg, b.v. bl. 11-16, getuigt zoowel van studie als van talent; wij bewonderden de beschrijving van het sterfbed van Grave DIEDERIJK, bl. 30-32. Straalt in deze kennis van de zeden des tijds door; er is menschenkennis in de ongezochte tegenstelling van feestvierende Edelen, die VAN LOON'S partij kozen, bl. 194-200, met de ten oorlog geruste Ridderen, welke WILLEM op het duin omringen, bl. 237. Wij zouden dus over het algemeen met het historische van deze episoden vrede hebben - de Schrijver bekent in de Voorrede, dat hij grootendeels BILDERDIJK volgde; hij heeft toch niet van dezen geleerd ‘Voorwoord’ te schrijven? - indien er meer partij van ADA en ADELHEID getrokken ware. De laatste treedt slechts op als de dupe van een' priester (bl. 44) en nog iets ergers van RUTGER VAN MURHEIM, (bl. 31,) om bl. 259 in het ongeluk alle karakter te verliezen. De eerste brengen wij in gezelschap van GALAMA vrij bar naar *Texel*, bl. 150-152, om haar later even vlug naar *Engeland* te voeren, bl. 292. Wij eischen niet van den Schrijver, dat hij ADA ons dáár geschilderd had; STARING heeft haar op den Burg vereeuwigd; maar wij gelooven, dat hare belangwekkende figuur een uitmuntend contrast kon hebben opgeleverd met hare heerschzuchtige moeder. Waar de geschiedenis den Romanschrijver zoo gelukkige voorwerpen aanbiedt, speelt hij een gevaarlijk spel, zijnen kinderen der verdichting de voorkeur te geven.

Viel het dááraan toe te schrijven, dat, om tot deze over te gaan, BERTHA noch ALEID ons bevallen wilden? Geen van beide schijnen ons natuurlijk: de laatste valt, bl. 98, zoo als alledaagsche meisjes vallen, wordt op bl. 134 inderdaad gemeen en zit echtsentimenteel op bl. 382. Het beeld is historisch-onwaar, want de *paramour* eens ridders te zijn, had voor eene visschersdochter niets schandelijks. BERTHA is, ondanks het gevaar, waarin zij, bl. 179, verkeert, onbeduidend; na REBECCA en den Tempelier is de Kommandeur der Duitsche Orde slechts *naschetsing*. In de ondergeschikte personaadjes is de Schrijver beter geslaagd. Het valt moeijelijk, de grenzen aan te wijzen, waar het fiksche eindigt en het grove begint; maar wij zijn geene puristen en hebben in de schildering der krijgsknechten, voor ijzervreters uit die eeuw, niets aanstootelijks gevonden. Wel wenschten wij, dat men eindelijk, al ware het louter om der afwisseling wille, de Priesters niet langer geneigd hield, van nature hunnen naaste te haten; maar dit zijn *pia vota*.

Wij aarzelen, welk fragment wij tot proeve zullen geven van den over het algemeen loffelijken stijl. Eene der groepen, welke er het minst bij verliezen zal, uit de lijst te worden genomen, is het gevecht tusschen EGMOND en PERSYN.

‘‘*Egmonders!*’ roept hij, terwijl hij zijn paard wendt, ‘van alle kanten rukt de vijand aan. Zweert mij, met den dood voor oogen, uwe banier niet te zullen verlaten, maar met uw leven te verdedigen! Zweert mij, als echte Hollanders en Vriezen mannelijk te zullen strijden!’

Hij zweeg, en zevenhonderd strijders hieven juichend hunne speeren en zwaarden en bogen omhoog; en dof, als een langzaam rollende donder, weergalmde de eenparige kreet van Ridders en knapen: ‘Wij zweren het!’ Toen drukte de broeder den broeder, de makker den makker aan de borst; toen wenschte de eene vriend den anderen eenen goeden nacht en een zalig wederzien! Toen staarde menig bruin gelaat vol geestdrift op de groote banier van EGMOND, die reeds zoo menigmalen ter overwinning had geleid. Een heilige vrede vervulde de aan den dood gewijde schaar.

‘‘Sluit u digt aan elkander, jongens, en velt de lansen! moedig op den vijand af! Beter een eervolle dood dan een schandelijk leven!’ riep hun dappere aanvoerder hun toe, terwijl hij zich in den stijgbeugel oprigtte en zijn lans in de rust lag.

VAN TEYLINGEN!’ voer hij voort, terwijl hij zijnen wapenbroeder de linkerhand reikte; ‘ik zelf zal uwe lansdragers in den voortogt aanvoeren, dek gij met eenige ruiters zoo goed mogelijk de achterhoede! Misschien slaan wij ons dan nog gelukkig door de vijanden heen!’

‘Wij willen het onmogelijke beproeven,’ hernam de ander somber.

‘Val ik, dat God geve! dan zorgt gij voor mijn trouw volk, VAN TEYLINGEN! Zij alleen liggen mij na aan het hart! Ik heb hen reeds te veel gewaagd!’

De ander antwoordde niet, maar drukte den ongelukkigen Burgtheer de hand. Toen reed hij langzaam naar de hem aangewezene plaats.

Nu zwenkten de Kennemers links om, en trokken vervolgens ernstig en bedaard voort. Zoo stapt de vorst des wouds, in *Lybie's* dorre zandwoestijnen, door jagers omringd, en met den doodelijken pijl in de borst, langzaam naar het nabijgelegen woud. Majestueus rollen zijne oogen onder de met haren digt bezette wenkbraauwen heen en weder, en gebieden ontzag.

> Hoe dat men hem besluit, hoe dat men hem bespiet
> En treft van alle kant, zijn hert en gevet niet.

‘Trompetters, blaast den aanval!’ riep, nadat de schaar eenen geruimen tijd in doodelijke stilte was voortgetrokken, de Egmonder;

‘Ziet, daar naderen zij! jongens, houdt u thans no goed! Gesloten de gelederen!’

En hij had gelijk. Naauwelijks hadden zij de heuvelachtige streek gronds bereikt, waarover zich de breede zandweg tusschen wilgen en kreupel-gewas kronkelde, of eensklaps stieten zij op de legerbenden van VAN LOON, VAN RIJSWIJK en PERSIJN; die in versnelden marsch kwamen aanrukken, en hen met eene hagelbui van pijlen ontvingen. ‘Zij schijnen wel bang,’ barstte een grijze knevelbaard glimlagchend uit, terwijl hij zijnen handboog spande, en op eenen der aanvoerders mikte, ‘zij schieten eer zij raken kunnen!’ en snorrend vloog bij deze laatste woorden zijn eikenhouten pijl door de lucht: terwijl de boogpees nog trilde, tuimelde een der adelijke aanvoerders achterover van zijn paard. Het moedig dier rende hinnekend weg, en sleepte den ruiter, die met den regter voet in den gouden stijgbeugel was blijven steken, over den grond, door struiken en struweelen met zich voort. ‘Die was raak, DIEDERIK!’ mompelde zijn buurman met eenen goedkeurenden glimlach; ‘ik wil zien, of ik het ook zoo kan:’ te gelijk spande hij zijn kornoeljehoutenboog; zijn pijl vloog weg, maar miste het doel; de oude stramme hand, die hem afschoot, was eenklaps verlamd. De onverbiddelijke dood had hem eenen scherpgepunten pijl in het harte gezonden! Hij waggelde en zonk neder. Men trok rustig voort.

Nog eenmaal werden de trompetten gestoken, en de beide partijen raakten aan elkander. ‘JEZUS MARIA!’ was de kreet der *van Loonschen*. ‘EGMOND!’ was het krijgsgeschrei, waarmede de Kennemers hen met gevelde lansen tegentrokken.

Toen ontstond er een kamp, bloediger dan ergens in de Vaderlandsche Geschiedenis van die dagen voorkomt. En dit kon niet anders, want haat en verbittering en wraakzucht verrigten zoowel hunne wonderen, als liefde en vriendschap; ach, waarom moeten die der laatste aandoening alleen zoo zeldzaam zijn op dit benedenrond!

Heviger en heviger wordt de strijd; terwijl de boogpezen onophoudelijk trillen, en het pijlen regent, klettert het doodelijk staal en schijnt naar slagtoffers te dorsten. Helmen splijten van een op de kruinen, en het bloed spat rookend in de rondte, en druipt langs zwaarden en schilden op den grond neder. Een Noordsche Bard had dezen heldhaftigen kamp voorzeker *een feestmaal der zwaarden* genoemd. EGMOND verrigt wonderen van dapperheid; hij schijnt den dood te vergeefs te zoeken. VAN LOON ontwijkt hem, en houdt zich bij de achterhoede. ‘Houdt u digt aan el-

kander, jongens!' roept VAN EGMOND, terwijl hij links en regts slagen uitdeelt, en menig dappere in het zand doet bijten; zijne witte helmvederen zijn weggemaaid, maar zijn slagzwaard straalt boven zijn hoofd, en bloedig wijst het zijnen knapen het spoor, dat zij te volgen hebben. Zoo straalt slechts de verpletterende bliksem in het onmetelijk ruim der hemelen!

'Houdt uwe gelederen gesloten, en volgt mij!' roept VAN EGMOND nogmaals, terwijl de magt der vijanden van alle kanten aangroeit; en men doet gelijk hij zegt. Weinig bekommerd om de dooden en gekwetsten, die door de pijlen der vijanden werden ternedergeworpen; onbekommerd omtrent de aanvallen der *Rijswijker*-ruiters, die op de scherpe spitsen hunner speren afstootten, volgen zij rustig hunnen dapperen aanvoerder, op het spoor dat hij hen met het bloed der vijanden voorteekent, en toonen den vijand het onvertsaagde, heldere oog. Digter en digter sluiten zij zich aan elkander; kleiner en kleiner wordt hun getal, want de dood maait met zijn vreesselijke zeissen ook in hunne gelederen.

De slagorde der vijanden is doorgebroken; en het stille, vreedzame duin in het verschiet, belooft den afgematten helden een geschikter punt ter verdediging, en een veilig toevlugtsoord. Maar even weinig aan hunne veiligheid denkende, als hun onverschrokken aanvoerder, die ridderlijk de grootste gevaren tart, en VAN LOON zoekt te midden van het krijgsgewoel, blijven zij nog altijd eenen ongelijken kamp kampen; en zien den dood onverschrokken onder de oogen.

'Halt!' roepen eensklaps twintig stemmen, en twee drie stevige vuisten hebben den teugel van Heer WOUTER VAN EGMOND'S ros gevat, en bevelen hem zich over te geven. Terwijl hij zijn appelgraauw ros met stem en sporen aanzet, steigert het edele dier en slaat met de voorpooten om zich henen, even als droeg het kennis van het nijpend gevaar, waarin de meester thans verkeerde. Zijn goed slagzwaard werpt zijne aanvallers met gekloofden schedel ter aarde, maar toch ware het met hem gedaan geweest, hadden hem de kreeten zijner manschap, die in zijne nabijheid kampte, niet in tijds gewaarschuwd. Een Ridder kwam van de linkerzijde op hem aanrennen, en hield de scherpe spies zijner gevelde lans op Heer WOUTER'S helm gerigt; een punt, dat wel moeijelijk te treffen was, maar waarop de schok onwederstaanbaar zoude geweest zijn. Maar de Egmonder, eensklaps zijn afgemat ros achteruithalende, waardoor zijne tegenpartij deszelfs doel missen moest, sloeg, toen deze hem voorbij rende, met bliksemsnelheid, de punt van deszelfs lans af. Onverstaanbare woorden brommende, toomt de ruiter, na dezen mislukten aanval, zijn vurig ros nog tijdig in, terwijl hij het nutteloos overschot der spies verachtelijk wegwerpt,

en zijn breed slagzwaard trekt. ‘Hebt Gij gebiecht, hond?’ schreeuwt hij, terwijl hij op EGMOND aanvalt; en het gekletter hunner vonkenspuwende zwaarden vermengt zich met het geschal der trompetten, het gekerm der vallenden, het geschreeuw der knapen, die aan hunne zijden streden, op eene verschrikkelijke wijze. Lang kampten de beide edele strijders met gelijk voordeel, de woeste moed van den eenen vond in de meer bedaarde stemming des anderen een genoegzaam evenwigt; en de hevige verbittering van beiden wrocht schier bovennatuurlijke daden. De kunst bedriegt de kunst, de schijn wil den schijn misleiden, men gaat beurtelings voor- en achteruit, en slaat regts en links om zich henen. Eindelijk helde de overwinning naar den Egmonder over. Het paard van zijne tegenpartij wordt door een lanssteek in de borst gewond, en waggelt en tuimelt met deszelfs berijder op den grond.

‘Geef u over, verrader,’ schreeuwt WOUTER, terwijl hij van zijn afgemat ros springt, en op den vijand toeschiet, die reeds weder op de voeten is. ‘Nooit, vervloekte hond!’ antwoordt de ander tandenknarsend, en dekt zich met zijn schild, en ploft vloekend naast zijn stervend ros ter aarde. Het zwaard van zijne tegenpartij kloofde hem helm en schedel, en terwijl het zwarte bloed bij stroomen uit de gapende wonde vloot, en het gelaat van JAN PERZIJN schier geheel onkenbaar werd, staarde de overwinnaar het krampachtig trillend ligchaam gedurende eenige oogenblikken verbitterd aan. ‘Sterf gelijk gij geleefd hebt!’ zeide hij bij zich-zelven op bedaarden toon, terwijl hij zijn ros weder besteeg; ‘met het zwaard in de vuist, en Godslastering in den mond!’’

Hoe gaarne zouden wij hier met eene waarschuwing, een' raad en eene dankbetuiging aan den Schrijver eindigen. Eene waarschuwing, zich niet toe te geven in het schrijven van opmerkingen, welke niets met zijn onderwerp gemeen hebben, en die men reeds als *hors d'oeuvres* zou moeten laken, zoo zij niet als napraterij van CLAUDIUS vervelend waren. Een' goeden raad, zijn' smaak meer te beschaven, het zekerst geneesmiddel voor dweepachtige ontboezemingen. Eene dankbetuiging voor de hoop, welke hij bij ons verlevendigde, dat onze Romanpoëzij weldra een' waardig offeraar meer haren tempel zal zien betreden. Helaas!

II. Het is ons een raadsel, hoe de schrijver der *Episoden* dit Boek heeft kunnen ter pers zenden, het vloeit over van gebreken, wij zochten er vergeefs schoonheden in; om dit hard gevoelen eenigzins te motiveren, zullen wij den lezer den inhoud van eenige hoofdstukken mededeelen.

De Vertelling *Maria van Egmond* - Verhaal is te weidsch een

titel - bestaat, na eene Inleiding, uit XXV Hoofdstukken. In het I^{e} treffen wij in den nazomer van 1219 een' zwijnenhoeder in de omstreken der Abdij van *Egmond* aan, die zijn' jongen bestraft, dewijl deze een' vreemd heer den weg verder heeft gewezen dan hij hem beval; de man herinnert, ten nadeele van den Schrijver, aan GURTH, uit SCOTT'S *Ivanhoe*. In het IIe hoofdstuk vernemen wij het aanstaande huwelijk der heldin van het Boek MARIA VAN EGMOND met den Ridder VAN MEREM, bij welke gelegenheid de vreemde Heer, uit het I^{e}, den zwijnenhoeder deze zonderlinge boodschap geeft:

'Zeg aan den Ridder VAN MEREM, dat hij over drie of vier dagen bezoek krijgt. Neen! over drie dagen! - over vier, ha! ha! - neen! - dan spreiden wij elkander een bed op de heide! - Over drie dagen, hoor! - Verstaat gij het, kerel? - Je kijkt zoo slaperig als een zot!' -

Ziet er dit vrij melodrama-achtig uit, in het IIIe hoofdstuk treffen wij des zwijnenhoeders éénige dochter GEERTRUID aan, van welke gij den kommer vermoedt, als ik u met de woorden des Schrijvers zeg: 'dat de rampen die het gevoelig menschelijk harttreffen, hier beneden ontelbaar zijn, maar dat de toestand boven alles knellend is, waarin het gevallen meisje verkeert.' Ik ben echter zeker, dat gij niet vermoedt wat er nu volgt? Fragmenten over Vriendschap en Liefde uit de *Oeuvres philosophiques* van FRANS HEMSTERHUIS!! In het IVe en V^{e} stelt de Schrijver ons twee gemeene Heeren voor, WILLEM VAN EGMOND, den Oom van MARIA, en den Ridder VAN MEREM, die hare hand vroeg. In het VIe leeren wij haar zelve kennen, in een gesprek met een' ouden knecht, HENDRIK, die drie nachten achtereen den ouden Burgheer en eindelijk twee doodkisten heeft gezien, in eene van welke een nog jeugdig Ridder lag, 'in den bloei zijner jaren,' wien de oude voor GEERARD VAN BREDERODE houdt, den minnaar van MARIA, die naar het Heilig Land trok en wiens dood men haar berigt heeft. Ik hoor u zeggen, dat gij nu de terugkomst van den Ridder en den afloop der historie voorziet; vergun mij er aan te twijfelen. Of zoudt gij, - want ik ben het met u eens, dat ik geene ruimte eischen mag voor een' omtrek aller hoofdstukken, - of zoudt gij een gemeen tooneel verwacht hebben als het VIIe hoofdstuk, waarin de Ridder VAN MEREM en zijn schildknaap een' aanslag beramen op GEERTRUID, de Ridder VAN MEREM, die in het VIIIe zijne bruid behandelt als een schoft? In het IXe leeren wij, zoo als gij misschien voorzaagt, BREDERODE kennen als een' Ridder van de droevige figuur; in het X^{e} en XIe een' Heremiet, die niet lakenswaard zou zijn, zoo hij niet grofzinnelijk was; maar in het XIIe is GEERTRUID gereed zich te verdrinken: voorzaagt gij ook dit? BREDERODE redt haar en

brengt de ongelukkige bij JOHAN, die een brave borst is, schoon hij haar verleidde - zoo gij er iets tegen hebt, lees nog eens over Vriendschap en Liefde. Maar wat gij stellig niet voorzien hebt is minder, dat MARIA een eunjer wijf uit de Duinen naar haar volgend lot laat gissen, dan dat der bekoorlijke Jonkvrouw door haren adellijken Oom, een' EGMOND! in den rooden kelder van het kasteel, de duimschroef wordt aangelegd, omdat zij liever in een klooster wil gaan dan VAN MEREM huwen: *horrible, horrible, most horrible!*

'En hiermede kunnen wij dan ook dit hoofdstuk eindigen,' zegt de Schrijver, 'Goddank, dat het is afgeschreven!' maar wij vragen hem in den naam der kunst: waartoe moest het geschreven worden?

Om kleur te geven aan een onbeduidend feit, waarschijnlijk! Want ware GEERARD VAN BREDERODE op den Burg van EGMOND teruggekeerd, toen hij den zwijnenhoeder de mysterieuse boodschap gaf, ons ware de noodelooze huwelijksinzegening en GEERARDS verschijning aan het feestmaal, een echt spooktooneel, ons ware de gansche vertelling bespaard. Wij, het publiek, de Schrijver zelf had er bij gewonnen!

Over het plagiaat, dat de Schrijver hier en daar aan zich zelven pleegde, zwijgen wij; waren de herhalingen slechts zoo goed geweest als in *Willem den Eerste!*

De stijl is slordiger dan die der *Episoden;* maar kon het anders, bij zulk een onderwerp?

Ons de regels herinnerende, welke wij aan het hoofd dezer beoordeeling plaatsten en die wij ook in het Voorberigt van dit Boek wedervonden, erkennen wij, dat ons de gesprekken tusschen JOHAN en GEERTRUID de beste plaatsen in dit mislukte Werk schijnen. Zij verlevendigen de hoop weder bij ons, die zoo sterk was, nà de lezing van zijn eerste Werk, die zoo flaauw is na het eindigen van het tweede, dat wij hem niet voor altijd zullen moeten toeroepen:

> Ik acht met uw geschrijf mijn tyt verquist te wesen,
> En quist des nooit mijn tyt met uw geschrift te lezen;
> Ook hou ik uw verstant niet wel te zijn besteet:
> Geef dus uw sinnen werck, daer gy yet beters weet.

De uitvoering van het eerste Boek overtreft die van het tweede; de Heer J.C. VAN KESTEREN schaffe toch eindelijk die ergerlijke letter af! Het Vignet der *Episoden* is smaakvol, dat van *Maria van Egmond* bewijst, dat bij den Heer OOSTERHUYS durven en kunnen geene synonymen zijn.

Schriften voor onderwijzers en voor de jeugd.

I. *Inleiding tot de Taal- en Redeneerkunde, ten dienste van aankomende Schoolonderwijzers; door* G. van Zeel. *Te Rotterdam, bij* A. Wynands, 1837, *kl.* 8°. 142 *bl.*

Dit is een nuttig Boekje, dat wij niet alleen elken aankomenden Onderwijzer, maar ieder aanbevelen, die zuiver wil leeren denken, en zijne gedachten duidelijk wil leeren uitdrukken. Het geheel is in drie Hoofdafdeelingen gesplitst, van welke de eerste de woordgronding of *Etymologie* (bl. 1-37) bevat, en waarin gehandeld wordt over de woorden in het algemeen en over die, welke een voorwerp uitdrukken, de zelfstandige naamwoorden, zoowel de zamenvattende (*concrete*) als de afgetrokkene (*abstracte*), en de voornaamwoorden. Hierop gaat de Schrijver over tot de woorden, die een kenmerk aanduiden, en spreekt over de verklaring en verdeeling der kenmerken, over de woorden zelve, die een kenmerk aanduiden; de zelfstandige - de bijvoegelijke - en de werkwoorden. Met eene beschouwing van het bijwoord, de voorzetsels, de voegwoorden en tusschenwerpsels, wordt deze Afdeeling besloten. De woordvoeging of *Syntaxis* maakt den inhoud der tweede Hoofdafdeeling uit (bl. 38-112), in welke gesproken wordt over den volzin in het algemeen, het zelfstandig naamwoord, het bijvoegelijk naamwoord en het werkwoord als gezegde of *praedicaat*, en vervolgens over den aanwijzer der betrekking of het voorzetsel, en over het bijwoord. Hierop wordt over de verbinding der woorden tot volzinnen gehandeld en de onderscheidene soorten van volzinnen, benevens de verkorting der nevenzinnen, die der adjective, substantive en adverbiale volzinnen beschouwd. De ellipsen, het koppelen, de zamentrekking en de onderschikking der volzinnen worden daarop behandeld; waarna de Schrijver overgaat tot de periode, de woordschikking of *constructie* in het algemeen, de opvolging der woorden, zoowel de natuurlijke al de omgekeerde, de opeenvolging der volzinnen, de plaatsing van de gekoppelde en die der ondergeschikte volzinnen, het gebruik der tijdvormen in het algemeen, en die der niet betrekkelijke en der betrekkelijke in het bijzonder, het gebruik der wijzen, zoowel der aantoonende, bijvoegende als gebiedende wijze, en eindelijk de leesteekens. De derde Hoofdafdeeling omvat de redeneerkunde of *Logica* (bl. 112-138) en handelt over de begrippen, hunne hoedanigheid en vergelijking ten opzigte van hunnen omvang of uitgebreidheid, hunne bepaling, onderscheiding en verdeeling; over de oordeelen, de sluitredenen, zoowel de stellige en voorwaarde-

lijke als scheidende, en ten slotte over de algemeene en bijzondere kenteekens van de valschheid der sluitredenen.

Gelijk uit deze inhoudsopgave blijkt, wordt hier alles beknopt, doch tevens duidelijk, voorgedragen. De regels worden door gepaste voorbeelden opgehelderd, en wij willen niet ontveinzen, dat wij, benevens vele juiste, ook eenige scherpzinnige opmerkingen hebben aangetroffen.

Het spreekt van *zelfs* bl. 34, moet zijn: het spreekt van *zelf*.

II *Nieuwe Hoogduitsche Spraakleer, voornamelijk naar de spraakkunstige Werken van* J.C.A. Heyse *bewerkt, ten gebruike voor Nederlanders, door* J.H. Behrns, Lector in de Nieuwere Talen aan 's Rijks Athenaeum te Franeker. *Te 's Gravenhage, bij* K. Fuhri, 1837, 8°. 354 *bl.*

Men late zich niet door het jaartal 1837, op den tilel aangegeven, misleiden en in den waan brengen, dat men hier een nieuw Werk ontvangt. Het is hetzelfde Boek met al zijne deugden en gebreken, dat in 1832 te *Franeker* bij G. YPMA is uitgegeven en nu de eigendom van den Heer FUHRI te *'s Gravenhage* geworden is, die er een nieuw titelblad vóór geplaatst heeft. Het zoude overtollig zijn deze geheel *onveranderde* spraakleer, na een tijdverloop van zes jaren, op nieuw te beoordeelen; vooreerst dewijl dit destijds in eenige onzer tijdschriften is geschied, en ten tweede, dewijl de Heer BEHRNS zelf ondertusschen met de leemten in zijn Werk genoegzaam zal bekend geworden zijn. Mogt eene tweede uitgave dezer Spraakleer noodzakelijk worden, dan geven wij den Schrijver in bedenking, of het 1° niet beter ware het geheele hoofdstuk over de herleiding en ortographie der Hoogduitsche woorden (bl. 18-66), om redenen, door den Heer B - zelven, bl. 66, § 137, opgegeven, achterwege te laten; 2° of de verbuigingsleer der zelfstandige naamwoorden niet op eene meer duidelijke wijze konde behandeld en voorgedragen worden; en 3° of de opstellen ter oefening, hoezeer *op zichzelve* nuttiger en onderhoudender, dan in de meeste Grammatica's het geval is, niet doeltreffender konden gekozen worden en meer overeenkomstig de taalregels, bij welke zij gevoegd zijn. Immers gebeurt het nu niet zelden, dat een opstel van hoegenaamd geene, of althans van zeer weinig toepassing is op den regel, voor welken het bestemd is. En eindelijk raden wij den Schrijver, om bij eene vernieuwde uitgave voor eene goede correctie te zorgen.

III. *Beknopte Engelsche Spraakkunst, door* D. Bomhoff, Hzn. *Naar de beginselen van* H.E. Lloyd, *of inleiding tot de nieuwe Engelsche Spraakk. van laatstgen. Nijmegen*, J.F. Thieme, 1838. kl. 8°. 203 bl.

Het was een goede inval van den Heer BOMHOFF, om de uitge-

breidere Engelsche Spraakkunst van LLOYD, vroeger door hem voor Nederlanders bewerkt en uitgegeven, in eenen beknopteren vorm, die meer voor kinderen geschikt was, te vervaardigen. De taalregels worden kort en duidelijk voorgedragen; de opstellen zijn talrijk genoeg en voor elken regel zeer gepast gekozen, en wij beschouwen het geheele Werkje als eene aanwinst voor de jeugdige beoefenaars der zeer belangrijke Engelsche Taal.

IV. H.F. Rehm's *Regelen van voorzigtigheid voor Ouders en Leermeesters, die hunne Kinderen of Kweekelingen eenig onderrigt omtrent de voortteeling willen mededeelen, en hen waarschuwen voor wellusten en onkuischheid. Naar de eerste Hollandsche uitgave vrij bewerkt door* R. van Wijk, Jacobuszoon, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct., Rector aan het Gymnasium te Kampen. *Te Nijmegen, bij* J.F. Thieme, 1837, 8°. 142 *bl.*

Het kiesche en hoogstgewigtige onderwerp van dit Werkje wordt door den Schrijver op eene eenvoudige, geleidelijke en treffende wijze behandeld. U, Ouders en Opvoeders, wien het waarachtig geluk uwer Kinderen en Kweekelingen aan het harte ligt, u prijzen wij de behartigingswaardige lessen en wenken, hier gegeven, dringend ter overdenking en uitoefening aan. Het is een man van ondervinding, die tot u spreekt; het is een vader, die u zijne opmerkingen mededeelt, en wien gij gaarne met ons eene eervolle plaats zult aanwijzen naast eenen TISSOT, SALZMANN, OEST, VOGEL, FAUST en andere mannen, die zich, door hunne Geschriften ten behoeve van het opkomend geslacht, hoogst verdienstelijk gemaakt hebben.

Bewerking en uitvoering laten niets te wenschen over.

A.

De reizen en lotgevallen van Kapitein John Ross, *op zijne ontdekkingstogten naar de Noordpoolgewesten. Voor jonge lieden. Met zes Platen en eene Kaart. Uit het Hoogduitsch vertaald. Te Amsterdam, bij* Ten Brink en De Vries, 1837.

Na zoo vele bij herhaling aangewende pogingen, om eene noordelijke doorvaart naar de *Stille Zee* te ontdekken, moest zeker de reis door Kapitein ROSS, te dien einde in 1829 ondernomen, en waartoe een vermogend Engelschman, FELIX BOOTH, ƒ200,000 voorschoot, algemeene belangstelling verwekken, eene belangstelling, welke zijne terugkomst, na een meer dan vierjarig afwezen, op een tijdstip, dat geheel *Engeland* van zijn dood meende verzekerd te zijn, niet weinig moest vermeerderen. Want, hoezeer hij die gewenschte doorvaart niet ontdekte, zijne onderzoekingen geven de *stellige* verzekering, dat zij niet bestaat, en maken daardoor een einde aan de zoo kostbare ondernemingen, door

onderscheidene volken vroeger en later uitgerust, met het doel die op te sporen.

De oorspronkelijke beschrijving, die Kapitein ROSS van dezen togt naar zoo onherbergzame oorden gegeven heeft, is, hoe belangrijk zij voor de wetenschappen te achten zij, uit haren aard te omslagtig en te dor, om als leesboek der jeugd te worden in handen gegeven, en wij kunnen het dus niet dan goedkeuren, dat een Hoogduitsch Schrijver de *Lotgevallen van Kapitein* ROSS *voor jonge Lieden* heeft bearbeid, en dat men de bearbeiding in onze taal heeft overgebragt; vooral dewijl het vóór ons liggende Boekje getuigt, hoe zeer Schrijver en Vertolker voor die taak berekend geweest zijn.

In 32 Afdeelingen of Hoofdstukken gesplitst, worden de tien eerste gebezigd, om een overzigt te geven omtrent de vroegere naar die barre gewesten ondernomene reizen, ten einde den jeugdigen lezer op het regte standpunt te plaatsen, om het belangrijke van des Heeren ROSS omzwervingen en ontdekkingen te kunnen beoordeelen.

Wij vinden hier alzoo kortelijk melding gemaakt van de togten en lotgevallen van MANSON, CABOT, BOBERT THORNE, HOVE, WILLOUGHBY, BARROW, FROBISHER, WILLEM BARENDS, LINSCHOTEN, JACOB VAN HEEMSKERK, JAN CORNELISSE RIJP, HUDSON, BUTTON, BAFFIN, FOX, JAMES en PHIPPS, alsmede van de reizen door ROSS en BUCHAN in 1818 en van PARREY in 1819, 1821 en 1824 ondernomen. En zoo geleidt de Schr. zijne lezers, als ware het ongemerkt, tot den 23sten Mei 1829, het tijdstip, dat de *Victoria Londen* verliet, om, als stoom- en zeilschip uitgerust, onder het bevel van ROSS den ontdekkingstogt aan te vangen, die wel de laatste zijn zal, met een gelijk doel ondernomen.

In de volgende afdeelingen levert de Schrijver een beknopt uittreksel uit het Dagboek van Kapitein ROSS, vergeleken en vermeerderd met hetgeen door WILLIAM LIGHT, Proviandmeester aan boord der *Victoria*, over deze reize is in het licht gegeven, terwijl de daartoe gekozen vorm, van Gesprekken van eenen vader met zijne kinderen, hem geschikte aanleiding geven, om dat alles nader te verklaren en op te helderen, wat zulks voor zoo jeugdige lezers noodwendig behoefde, om goed te worden begrepen.

Wij moeten erkennen, dat wij het Boekje, hetwelk 247 zeer compres, doch duidelijk gedrukte bladzijden beslaat, met genoegen hebben gelezen, en dat wij het, als eene onderhoudende en leerzame lektuur voor jonge lieden, met volle ruimte kunnen aanprijzen; terwijl de gesteendrukte Platen en Kaart zeer geschikt zijn om den lezer in staat te stellen, zich van een en ander eene meer duidelijke voorstelling te maken.

Hier en daar wordt het verhaal, dat reeds op zich zelf door de beschrijving der onderscheidene ontmoetingen met de *Esquimo's*, de weetgierige jeugd boeijen moet, niet onaangenaam afgewisseld

door de mededeeling van een en ander, dat de aandacht van jonge lieden zeker zal verlevendigen, zoo als b.v. dat de naam GROG aan een' rok van den Engelschen Admiraal VERNON ontleend is; - dat het klokkenluiden op den middag (ook nog in ons Land op sommige plaatsen in zwang) afkomstig is van een Pauselijk bevelschrift in de 16e eeuw, gegeven bij de instelling van openlijke gebeden, tot afwending van de rampen, die men van den toenmaals aan den Hemel schitterende komeet, welke later naar HALLEY genoemd werd, vreesde, en diergelijken.

Fernando. ***De Geschiedenis van eenen jongen Spaanschen Graaf. Naar het Hoogduitsch van*** **C. Schmid.** ***Te Amsterdam, bij*** **Ten brink en de Vries, 1836.**

Dit verhaal, tot hetwelk eene ware gebeurtenis den grondslag moet gelegd hebben, is geheel in den lieven, voor de jeugd, zoo geschikten trant van SCHMID behandeld, en de groote waarheid, *er bestaat geene ware gelukzaligheid op aarde zonder deugd, en er bestaat geene ware deugd zonder Godsdienst*, op eene aanschouwelijke wijze doeltreffend voorgesteld, zoodat niet slechts jonge lieden, maar ook volwassenen dit Werkje met genoegen zullen lezen.

Manuel moral ou receuil de **67** ***maximes etc. Utrecht, chez*** **Robert Natan, 141** ***bl., kl.*** **8o.**

Een Werkje in de Fransche taal van den Dichter der bekende *Morale de l'Enfance*, thans herdrukt, met het blijkbaar oogmerk, om het tot een Lees- en Vertaalboekje voor de meer in jaren gevorderde jeugd te doen strekken. De omslag, het papier en de druk zijn zeer net. De inhoud? is gedeeltelijk niet kwaad, doch voor *Maximes morales* komt er wat al te weinig *moraal* in; namelijk niet meer dan de 1e, 39 en 67 *maximes*. De titel had dus behooren te zijn: *Maximes de conduite*, of iets van dien aard. Gaarne hadden wij Nos 56, 57, 58, 59, 64 en 65 weggelaten gezien, wijl deze, No. 56 b.v., inhouden:

> Soyez pour vos enfants un véritable père.

Welke aanbeveling en dergelijke, in de andere aangehaalden, voor jonge lieden, die nog een woordenlijstje behoeven, om dit waarlijk niet moeijelijke Fransch te verstaan, prematuur schijnt.

En nu dat Woordenlijstje in vier talen, hetwelk bijna evenveel plaats beslaat als de tekst: waartoe dient dat? Bij gebrek van een' Dictionnaire? Maar jonge lieden, die Fransch, Duitsch en Engelsch leeren, mogen voorondersteld worden de noodige hulpmiddelen te bezitten. Deze Woordenlijstjes geven wel eenig gemak, doch verhoogen gewoonlijk den prijs der Schoolleesboeken, te veel, om ze niet af te raden.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Bulletin des Sciences physiques et naturelles en Neerlande, *rédigé par* F.A.W. Miquel, G.J. Mulder *et* W. Wenckebach. *Année* 1838. *Leide, chez* P.H. van den Heuvell, *Libraire-Editeur*.

Onder de redenen van den tragen vooruitgang der Natuurkundige Wetenschappen onder ons, vooral in de laatste vijf en twintig jaren, neemt de onbekendheid der Hollandsche taal in *Europa* eene eerste plaats in. De proefnemingen en ontdekkingen in verschillende deelen dier Wetenschappen, door onze Landgenooten in dat tijdsverloop gedaan, zijn slechts voor een klein gedeelte naar buiten bekend geworden, zoodat somtijds vreemdelingen onderzoekingen publiek maakten, die reeds voorlang in ons Land bekend waren. Daardoor wordt én de vooruitgang der Wetenschap onmiddellijk nadeel toegevoegd, én bij de beoefenaars die gepaste eerzucht verminderd, welke vooral in ons Land, waar het beoefenen der Wetenschappen met zoo vele zwarigheden gepaard gaat, inderdaad als noodzakelijk en heilzaam kan geacht worden. Behalve deze bestaat er nog eene hoogstgewigtige oorzaak. De ontwikkeling toch in eene wetenschap mag niet gerekend worden als uitsluitend een nationaal eigendom te zijn. Zij behoort integendeel aan de gansche beschaafde wereld, en te regt zeide hieromtrent HUMPHRY DAVY: '*Science like that nature to which it belongs, is neither limited by time nor space, it belongs to the world and is of no country and of no age*.'

De Heeren F.A.W. MIQUEL, G.J. MULDER en W. WENCKEBACH hebben inderdaad door de uitgave van het *Bulletin des Sciences physiques et naturelles* in deze behoefte, om ons met het buitenland in een nader verband te stellen, voorzien, en voorzeker is in den laatsten tijd geen Tijdschrift uitgegeven, welks bestaan zoo algemeen verlangd werd.

In het genoemde Tijdschrift dan heeft men zich om die redenen te regt van de Fransche taal bediend; vooreerst, omdat deze tegenwoordig de algemeene taal der beschaafde wereld is, en ten tweede, omdat er welligt geene natie in *Europa* wordt aangetroffen, die mindere bekendheid aan den dag legt met vreemde talen, dan de Fransche.

Wij willen kortelings den inhoud mededeelen der tien eerste

afgedrukte vellen, en zullen ons hierbij alleen tot eene aankondiging der voornaamste stukken bepalen, dewijl eene beoordeeling van onderzoekingen in Natuurkundige Wetenschappen hoegenaamd van geene waarde kan geacht worden, indien men het onderzoek zelf niet herhaalde, of het in eene breedvoerige kritiek met de proeven van anderen vergelijkt; te meer achten wij dit voor overbodig, daar vele dier Verhandelingen uittreksels uit reeds gedrukte stukken zijn.

I.	Action de l'acide sulphurique étendu sur du zinc distillé, placé dans des vaisseaux isolants en non isolants, par A.F. VAN DER VLIET.
II.	Notice sur une espèce peu connue d'Encephalartos, décrite par W.H. DE VRIESE.
III.	Notice additionnelle sur une autre espèce du même genre, par F.A.W. MIQUEL.
IV.	Sur la composition de l'acide pectique et de la pectine, par G.J. MULDER.
V.	Notice sur le sargasse de l'océan, par F.A.W. MIQUEL.
VI.	Variations de l'aiguille de déclinaison pendant l'apparition de l'aurore boréale du 18 Février 1837, observées à *Breda*, par W. WENCKEBACH.
VII.	Sur la variation diurne dans la pression de l'atmosphère, déduite d'observations barométriques faites à *la Haye*, par W. WENCKEBACH.
VIII.	Observations sur les yeux simples des animaux articulés Cuv., par M. le D^{r}. A. BRANTS.
IX.	Observations sur le canal médullaire et les diaphragmes du tronc de Cecropia palmata L., suivie de considérations générales sur les diaphragmes médullaires, par F.A.W. MIQUEL, première partie.
X.	Sur la Théine et la Caféine, par G.J. MULDER.
XI.	Composition du Mucilage végétal, par G.J. MULDER.
XII.	Sur l'inuline et l'amidon du lichen d'Islande, par G.J. MULDER.
XIII.	Remarques sur quelques espèces de Loranthus, par M.P.W. KORTHALS.

XIV.	Plantarum cactearum, in flora fluminensi delineatarum, revisio, auctore F.A. GUIL. MIQUEL.
XV.	Analyse de l'Upas antiar, par G.J. MULDER.
XVI.	Revue de Palmiers de l'Archipel des Indes orientales, par M. le Prof. C.L. BLUME.
XVII.	Sur les observations des Marées aux côtes Neerlandaises, faites par ordre de Sa Majesté, du 9 au 28 Juin 1835, par des officiers de la Marine Neerlandaise, sous la direction de G. MOLL.
XVIII.	Sur les Marées aux côtes de la Neerlande, par R. VAN REES.
XIX.	Sur une huile C^1 H^1 séparée de l'huile de Cannelle, par G.J. MULDER.
XX.	Sur un moyen de protéger des chaudières à vapeur contre l'incrustation des précipités, par M. W.A. BAKE.
XXI.	Sur la Chondrine, par G.J. MULDER.
XXII.	Sur la manière de déterminer le Nitrogène dans les analyses organiques, par G.J. MULDER.

Wij zien uit dezen belangrijken inhoud, betrekking hebbende tot de Natuurkundige Wetenschappen in haren geheelen omvang, dat dit Tijdschrift met de beste buitenlandsche Journalen zal kunnen wedijveren, en wij twijfelen niet, of de beoefening dier voortreffelijke Wetenschappen zal hierdoor in ons Vaderland opgewekt worden, om aan onze naburen te toonen, dat ook hier, al is het

door een klein aantal, met oordeel aan den opbouw der Wetenschappen gewerkt wordt.

Wat de correctie aangaat, deze is, uitgezonderd eenige weinige taalfouten, zeer naauwkeurig; voor het overige laten druk en papier niets te wenschen over; ook heeft de Uitgever gezorgd, dat de scheikundige formules leesbaar zijn gedrukt, hetgeen van het hoogste belang mag gerekend worden, maar ons des te meer verwonderde, daar bij denzelfden Uitgever die zelfde teekens in het laatste uitgekomen stuk van de vertaling van BERZELIUS zoo jammerlijk onleesbaar zijn ter neder gezet.

Augustus 1838.

De Koninklijke Wurtembergsche School van Landhuishoudkunde te Hohenheim, beschouwd met betrekking tot den Landbouw in ons Vaderland, door* J.G.J. van den Bosch. *Te Middelburg, bij* De Gebr. Abrahams, 1838. 69 *bl.

Dit boekje is voor hen, die belang stellen in den bloei van onzen Landbouw, zeer aan te bevelen. De Schrijver is zelf Landbouwer, en bevindt zich aan het hoofd van een zeer groot bedrijf; doch tevens beoefent hij de Wetenschap, en tracht zich bekend te maken met datgene, wat in andere Landen geschiedt. Hierdoor wordt hij in staat gesteld, om vergelijkingen te maken tusschen de vorderingen, welke de Landbouw in zijn Vaderland en elders gemaakt heeft, en de slotsom dier vergelijkingen spreekt hij in dit stuk onbewimpeld uit. Zij is niet gunstig voor *Noord-Nederland:* wij zijn vreemd gebleven, zegt hij, aan de krachtige ontwikkeling, welke buiten 's lands in dezen gewigtigen tak van volksbestaan wordt opgemerkt. Terwijl hij dit gebrek aanwijst, duidt hij een middel ter verbetering aan. Hij beschrijft, namelijk, eene der uitstekendste inrigtingen ter bevordering van den Landbouw in het naburige *Duitschland*, en prijst de navolging daarvan in ons land aan.

Op dezelfde wijze heeft de Heer NUMAN onlangs, in zijn Werk over de Schapen, onverbloemd gezegd: ‘Gelijk in deze (de wolverbetering) elders voortgang is, zoo bestaat bij ons niet alleen stilstand, maar ware teruggang.’ Zie bl. 59.

Deze soort van belangstelling in ons Vaderland verdient opmerking en goedkeuring; zij komt zoo zeldzaam voor. Men houdt bij ons nog algemeen voor de ware vaderlandsliefde eene onbegrensde lofspraak op ons zelve en verachting van al het vreemde, en niet zelden wordt de zucht voor verbetering en de naijver, om niet bij andere volken achter te blijven, miskend, en door de bekrompene ijdelheid en onwetendheid als gebrek aan vaderlandsliefde en jagt op het vreemde uitgekreten.

Het landgoed *Hohenheim*, in de nabijheid van *Stuttgard* gelegen, is bestemd tot bevordering en verbetering der Landhuishoudkunde in haren geheelen omvang, het Woudbeheer mede gerekend, door onderwijs, voorbeeld en opwekking, bl. 6. Daarvoor is er een Instituut voor den beschaafden stand, eene lagere of Akkerbouwschool, en eene landhuishoudelijke Inrigting. Van elk geeft de Heer V.D.B. eene naauwkeurige beschrijving, benevens een verhaal van zijn bezoek aldaar in 1835.

In het oog vallend is de praktisch nuttige rigting, welke men aan het onderwijs en bedrijf gegeven heeft. Het onderwijs is grondig en volledig; al de daartoe vereischte hulpmiddelen, zelfs eene volledige bibliotheek, scheikundig laboratorium, enz. zijn daarvoor aanwezig. Met dat onderwijs staat het bedrijf onmiddellijk in verband, zoodat de jonge lieden, welke het uitzigt hebben, om als eigenaars of bestuurders aan het hoofd te staan, zoowel als die, welke alleen ondergeschikt werkzaam zullen zijn, niet alleen onderwezen, maar ook volkomen geoefend, hunne loopbaan kunnen intreden. *Hohenheim* is geene modelhoeve, hoedanig er trouwens nog bijna geene bestaan. Men wil niet in praktijk brengen, wat onderling reeds als het beste is bevonden, ten einde tot navolging op te wekken. Maar men wil nog onderzoeken en proeven nemen, om uit te maken, wat onder alle omstandigheden het beste zij. De Wetenschap en hare plaatselijke toepassingen worden op die wijze bevorderd. Voor de bijzonderheden verwijzen wij natuurlijk naar het boekje zelf. Waarom de verzameling van werktuigen van Landbouw, hoewel minder uitgebreid dan die te *Utrecht*, toch, naar het oordeel van den Schrijver, meer nut doet, wijst hij aan op bl. 37.

Nadat de Schrijver het Instituut van *Hohenheim* naauwkeurig heeft beschreven, en opgave gedaan, waarom hij het zoo hoog meent te kunnen roemen, deelt hij zijne overwegingen mede, betrekkelijk den vaderlandschen Landbouw. De wetenschappelijke beoefening ontbreekt; de opgerigte leerstoelen aan de hoogescholen zijn zeer nuttig voor toekomstige staatsdienaren, regtsgeleerden, godgeleerden (en gewis maken deze van dit onderwijs geen genoegzaam gebruik); doch voor toekomstige landbouwers zijn zij ontoereikend. Voor den beschaafden jongeling, die zich op den Landbouw wil toeleggen, bestaat in ons Land geene gelegenheid, om zich bekwaam te maken. Er zijn dan ook bijna geene wetenschappelijke landbouwers, en van hen, welke alleen de kunst verstaan, om op den gewonen weg voort te gaan, kan men geene verbeteringen verwachten, zelfs niet vergen; want zij behooren geene proeven te nemen, waarvan zij den goeden uitslag niet berekenen kunnen, en waarmede zij hun bestaan in de

weegschaal stellen. Om diezelfde redenen kunnen de Commissiën van Landbouw, hoe goed ook gezind, bijna geene verbeteringen aanbrengen, bl. 50, 51.

Dat de lektuur niet voldoende is, om den wetenschappelijken landbouwer te vormen, en dat daarom ook eenige goede geschriften, door maatschappijen bekroond, weinig gevolg hebben, toont de Schrijver eveneens voldoende aan. Het komt niet alleen op den uitslag van zekere verbeteringen aan, maar op de verhouding, waarin de uitkomsten tot de middelen staan. De proeven alleen, zoo als die te *Hohenheim* genomen worden, kunnen met zekerheid doen kennen, wat men met voordeel voor den landbouwer kan invoeren. Wij kunnen er nog bijvoegen, dat juist hieraan moeten worden toegeschreven de mislukte, dikwijls voor het vermogen zoo verwoestende, ondernemingen, welke van tijd tot tijd, door uitsluitend theoretisch wetenschappelijke landbouwers, gedaan zijn, en die door de vrienden van den slender dikwijls worden aangevoerd, om te bewijzen, dat de Wetenschap (waaraan zij vreemd blijven) aan den Landbouw slechts nadeel zoude toebrengen.

Eene inrigting, zoo als die van *Hohenheim*, zoude, volgens den Schrijver, in deze behoefte voor ons Land voldoen, en, volgens de ondervinding, geene groote opoffering vorderen, dewijl zij grootendeels hare eigene kosten zoude kunnen goedmaken. Men stelle zich toch niet voor, dat de Schrijver miskent hetgeen in ons Land reeds eenigzins met dezelfde strekking bestaat. Bijzonder wordt door hem het nut geroemd van de Veeartsenij-school te *Utrecht;* de School van *Wateren*, de Schapenfokkerij, te *Utrecht* aangelegd, worden gunstig door hem vermeld; doch hij beschouwt de behoefte aan grondig wetenschappelijk, en tevens praktisch, onderwijs in den Landbouw als nog onvervuld in ons Vaderland.

J. ACKERSDYCK.

I. *Verhandeling over de kennis van den Ouderdom des Paards; door* N.F. Gerard *en* J. Gerard, *Hoogleeraar aan de Vee-Artsenijschool te Alfort, naar de derde Uitgave uit het Fransch vertaald door* F.C. Hekmeijer, *Veearts der Eerste Klasse enz., met eene Voorrede van* D^r^. A. Numan, *Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Directeur en Hoogleeraar aan 's Rijks Vee-artsenijschool enz. te Utrecht, met uitslaande Platen en Tabellen. Te Utrecht, bij* N. van der Monde, 1837.

II. *Verhandeling over de kennis van den Ouderdom des Runds, van het Schaap, den Hond en het Varken, door dezelfden bij denzelfden*.

Er bestaan zeker, in onzen tijd, omtrent geen vak meer voorordeelen, dan omtrent de *Vee-Artsenijkunde*. De meeste landlieden

toch hechten meer geloof aan de voorschriften van eenen ouden smid, die zijne kunde in den hoef-stal opdeed, dan aan de beste kweekelingen van Professor NUMAN. Waaraan dit zij toe te schrijven, staat ons hier niet te onderzoeken; maar behoorde zeker den Kweekelingen der Utrechsche Vee-Artsenijschool tot een' spoorslag te verstrekken, om zich te beijveren, om, na het verlaten van dat Gesticht, zich meer toe te leggen op het vermeerderen hunner praktische kennis: waaraan het velen hunner, even als den jongen Geneesheeren, grootelijks hapert. Die Vee-artsen, welke zich beijveren hunne theoretische en praktische kennis gelijktijdig te vermeerderen, zullen het best beantwoorden aan de heilzame oogmerken, welke het Gouvernement zich met de daarstelling van dit etablissement voorstelde. Tot deze behoort ontegenzeggelijk de Adjunct-Paarden-Arts bij het korps Rijdende Artillerie F.C. HEKMEIJER, aan wien wij de vertaling der bovenstaande Werkjes (oorspronlijk slechts één) te danken hebben. Deze verhandelingen toch verspreiden een helder licht over de zoo noodzakelijke kennis van den ouderdom der vijf opgenoemde diersoorten. Zij vereenigen beknoptheid, naauwkeurigheid en duidelijkheid; waartoe de vier gesteendrukte Platen, door het aanwijzen der merkteekenen, die de tanden vertoonen, niet weinig toebrengen. Voegt men hier nu bij, dat gelijktijdig de onderscheidene gevoelens van andere schrijvers omtrent dit punt worden getoetst en bestreden, dan moet het ieder duidelijk worden, dat de vertaling van het Werk van de Heeren GERARD op zich zelve reeds eene nuttige onderneming mogt genoemd worden. De wijze, waarop de vertaler zich van zijne taak heeft gekweten, verhoogt de bruikbaarheid van het hier medegedeelde. Wij durven dus met volle ruimte deze beide Stukjes niet slechts den Paarden-Arts aanprijzen; maar ook ieder, die er belang bij heeft, om door stellige kenteekenen zich van den ouderdom van Paarden, Runderen, Schapen, Varkens, of Honden, te vergewissen. Wie toch het hier opgegevene zich goed eigen maakt, zal gewapend zijn tegen het velerlei bedrog, dat in den Veehandel eene zoo schaamtelooze rol speelt, en zich daardoor kunnen beveiligen tegen belangrijke schade.

***Het Gebruik en de Waarde der Evangelische Gezangen verdedigd: of - het geschrift van* H. de Cock, *hetwelk getiteld was: - 'de zoogenaamde Evangelische Gezangen, de oogappel der vervoerde en verleide menigte in de Synodaal Hervormde kerk;' - Getoetst, gewogen en vergeleken met Gods H. Woord en met de zuivere waarheid, maar onwaar, te ligt en een bloot lasterschrift bevonden. Leeuwarden bij* J.W. Brouwer 1836.**

Welk een verbazend breedvoerige titel! Mij dunkt, wij hadden

ons bevlijtigd, dien, behoudens de duidelijkheid onzer bedoeling met ons tegenschrift, te bekorten. Maar nu weet dan ook de lezer dadelijk met volledige juistheid, wat hij in deze bladeren vinden zal, en wij kunnen het publiek verzekeren, dat het vóór ons liggend Geschrift aan den titel zeer getrouw beantwoordt. De ongenoemde Schrijver volgt het hatelijk of, misschien beter gezegd, waanzinnig geschrift van den geestdrijver DE COCK op den voet, en wijst voor elken onbevooroordeelden onpartijdige, met onwederlegbare overtuigingskracht, diens menschen dwaasheden, onwaarheden en lasteringen aan. Wij durven ons op ieders gezond oordeel beroepen, dat DE COCK hier in al zijne naaktheid, zijnen onzin en zijne lastertaal door dezen welmeenenden en zaakkundigen verdediger der Evangelische Gezangen naar verdiensten wordt ten toon gesteld. Wie het geschrift van DE COCK met dit zeer wèl geschreven Werkje met een waarheidlievend gemoed onderzoekt, die zal zich niet ligtelijk door dezen dollen ijveraar tegen de Evangelische Gezangen laten wegslepen. Wie reeds door DE COCK verleid en weggesleept is, toetst diens schrijven niet meer aan waarheid en gezond verstand. Den zoodanigen zal ook deze Schrijver dus niet meer van dien waanzin kunnen genezen. Mogt het vóór ons liggend geschrift in veler zoodanigen handen komen, die door eenvoud en waarheidsliefde voor rede en overtuiging nog vatbaar zijn, en het alras aan deszelfs doel, de bewaring of herstelling van betamelijke ingenomenheid met en wezenlijke stichting door de Evangelische Gezangen in vele verontruste, maar opregte zwakke gemoederen, kunnen beantwoorden! Wij wenschen dit hartelijk.

Alles wat wij intusschen van den gewezen' *Ulrumer* Godsdienstleeraar, H. DE COCK, hoorden of lazen, ook zijn geschrift tegen de Evangelische Gezangen, noopt ons hoe langer hoe meer, om den armen man als eenen krankzinnigen dweeper voor te stellen. En wij doen dit liever, zoo voor de rust van ons eigen hart, als voor den zoo grovelijk dwalenden broeder zelven, dan dat wij hem als eenen regt boosaardigen lasteraar zouden moeten beschouwen. Moet er als zoodanigen intusschen tegen geschreven worden, het is in dit Boekje naar behooren gedaan, in hetwelk de waarheid tegen de leugen en den laster mannelijk wordt verdedigd en gehandhaafd, - genoeg ter aankondiging van dit geschrift! Ieder doe er in zijnen kring dat nut mede, hetwelk hij zal meenen te vermogen.

Adriaan *en* Margaretha *of de heldendood van* Sebastiaan de Lange. *Oorspronkelijk Historisch Romantisch tafereel uit de* 16de *Eeuw. Te Amsterdam, bij* G. Portielje 1836.

Een eersteling! Zucht niet, lieve Lezer! WALTER SCOTT, VAN DE

VELDE, SPINDLER, en op wie deze Nederlandsche Romanschrijver zich verder beroept, hadden ook hunne *Eerstelingen;* van den te vroeg gestorven' DROST hebben wij nimmer meer dan *Eerstelingen* mogen ontvangen.... Doch gij wanhoopt er slechts aan, dat alle eerstelingen die der genoemden gelijken, en spranken van waarachtig genie verraden, en gij hebt gelijk! de ADRIAAN en MARGARETHA is een eersteling, die niets van dien aard vermoeden doet; eentoonig en weinig zamenhangend is dit weefsel van Episodes, uit een helden-leven, waaraan ONNO ZWIER VAN HAREN, in zijne *Geuzen*, zoo menig roerend couplet ontleende. Wij ontzeggen den vervaardiger niet onbepaald allen aanleg, om, bij het ijverig bestuderen van de beste voorbeelden in dit vak, welligt in het vervolg iets beters te leveren; doch daartoe zal hij eenen geheel anderen weg moeten bewandelen; zich de ware karakters der personen, die hij handelende wil voorstellen, beter eigen moeten maken; zich weten te verplaatsen in den tijd, waarin de gebeurtenissen zijn voorgevallen; en zich moeten toeleggen, om zijnen stijl dat onderhoudende en verrassende te schenken, hetwelk men thans teregt in Romantische tafereelen verlangt. Hij zal dan ook begrijpen, dat namen, als KOEIJENVLEESCH, PAUWENHOEF en soortgelijke gebrek aan goeden smaak verraden; dat tooneelen zoo ruw geschetst, als dat op bl. 18, en opmerkingen, gelijk op bladz. 81, ‘over het nachtelijk bezoek van het dienstmeisje, ‘de kieschheid kwetsen; en dat hoogdravende dichterlijke vergelijkingen, gelijk op bladz. 130, 131, en elders voorkomen, wèlgesteld proza ontsieren.

Doch reeds meer dan genoeg, om den vervaardiger van dezen *Eersteling* te doen begrijpen, dat het er nog verre af is, dat hij reeds met de noodige bekwaamheden zoude zijn toegerust, om als Romanschrijver op te treden; hij zal zich ijverig moeten oefenen, eer hij andermaal zijn werk onder de oogen van het publiek brengt, zoo hij het getal der broddelaars niet wil vergrooten.

I. *Bloemlezing uit de Werken van Pater* Abraham van St. Clara, *benevens eene Verhandeling over zijn Leven, Karakter en Schriften*, *door* J.P. Arend. *Te Deventer, bij* A. ter Gunne, 1837. *kl.* 8°. 246 *bl.*

Het was eene gelukkige gedachte van den Heer AREND, ons deze *Bloemlezing* mede te deelen uit de Werken van eenen man, die, thans bijna vergeten, eenmaal eene belangrijke plaats in de geleerde en volkswereld bekleedde, en tevens een sterk en levendig gekleurd beeld is van den tijd, waarin hij leefde. Grondige menschenkennis bezigde hij met scherpe satyre tot verbetering zijner tijdgenooten, en de roem, dien hij deelachtig werd, getuigt van den invloed, dien hij uitoefende. De oudere Hollandsche vertalingen, welke er van verscheidene zijner Werken bestaan, zijn

intusschen in taal en vorm ongeschikt, om thans nog belangstelling te verwekken - wij hadden gewenscht, dat de Heer AREND ze als letterkundige curiositeiten had opgegeven - en wij gelooven daarom, dat de hier medegedeelde *Bloemlezing* velen welkom, sommigen zelfs nuttig zal zijn. Als proeve deelen wij het volgende mede:

Over het Leven.

Het leven is een snelle en magtige stroom, die van tijd tot tijd in de zee der eeuwigheid vloeit en niet terugkeert. Op dezen onafzienbaren stroom heeft elk het scheepje zijner bestemming, dat met de riemen van vlijtigen arbeid voortgeroeid wordt. Wij moesten in dit levenshulkje den rug naar de toekomst wenden, onwrikbaar vertrouwende op God, die aan het roer staat, en het scheepje krachtig dáárhenen stuurt, waar het voor ons heilzaam en zalig is: derhalve slechts ijverig gewerkt, en het overige aan God overgelaten! Wij zouden mogen lagchen, wanneer wij zagen, dat de roeijers op dezen onafzienbaren stroom steeds omkeken, voorgevende, dat zij niet blindelings varen konden, dat zij ook moesten zien, waarheen zij voeren. Is het geene dwaasheid, als wij de toekomst met onze zorgen en gedachten bereiken willen? Laat ons roeijen en werken en bidden - God mag sturen.'

Eene inleiding tot levensbeschrijving - grootendeels uit WOLFF'S *Encyclopädie* ontleend - eene opgave der Werken van Pater ABRAHAM VAN SANCTA CLARA, en een aanhangsel uit de Werken van FRANS CALLENBACH en ANTON VON BUCHER zijn door den Heer AREND aan deze *Bloemlezing* toegevoegd. Wij wenschen den Uitgever een ruim vertier.

II. *Stillevens, Verhalen van* L. Rellstab, *Schrijver van* 1812. *Tweede Deel. Te Groningen, bij* W. van Boekeren, 1838. 8°. 285 *bl.*

Evenzeer als sommige menschen eene betrekkelijke waarde ontvangen van den tijd, waarin zij leven, zoo ontleenen sommige Auteurs die waarde van den tijd, waarover zij schrijven. Groote gebeurtenissen kunnen den mensch en den schrijver voor eene wijle op een schitterend standpunt plaatsen; maar zoo er zelfstandigheid en inwendige kracht ontbreekt, zullen zij spoediger en dieper dalen, dan zij snel en hoog gestegen zijn. Dit alles schijnt ons toe met RELLSTAB plaats te hebben; en wanneer wij bij de aankondiging van het eerste deel dezer *Stillevens* reeds aanmerkten, dat het ons hinderde den man, wiens naam ons werd medegedeeld, op zijnen vroegeren roem van *Schrijver van* 1812 te zien teren, gelooven wij, met dubbel regt, zulks bij het tweede deel te kunnen herhalen. Reeds in *Parijs en Algiers* werd het duidelijk, dat de *intrigue* langdradig en onwaarschijn-

lijk, de karakters flaauw en duitsch - geen synonyma - de stijl overladen en gezwollen was. Men had het in 1812 niet opgemerkt; - dat schokkende derde bedrijf van het Napoleontische Werelddrama, waaraan zich voor ieder zoo vele gewigtige herinneringen verbonden, moest belangstelling verwekken, ofschoon het op een marionetten-theater vertoond werd. Die belangstelling echter sproot uit de gebeurtenis zelve, niet uit de voorstelling. 1830 daarentegen vond minder weêrklank; de nimbus van des Schrijvers vorig Werk gaf aan dit nog een weinig glans; maar sinds daalde hij, naar het ons voorkomt, al dieper en dieper. Dit tweede deel is weder veel onbeduidender dan het eerste.

Doch, wat ijveren wij!.... Voor den Auteur zijn onze aanmerkingen verloren, en bovendien - gelijk men ten onzent gewoon is te zeggen - de titel is zoo bescheiden: *Stillevens*, gij kent ze, die zedige schilderijtjes: een snuiter, een glas, een ruiker, een horologie en een doode kanarievogel:

> Mein Liebchen, was willst du mehr!

Het tweede verhaal: *de Goudsmid van Augsburg*, is zeker het gelukkigste van het klaverblad; hoe verre echter staat het beneden HOFMANN'S *Meister Martin und seine Gesellen*, hetwelk RELLSTAB blijkbaar ten voorbeeld heeft gestrekt! Over het eerste, *Jaromir*, en het derde, *Elsbet*, wenschen wij liever geen oordeel uit te brengen.

Wij zijn van den Heer VAN BOEKEREN eene gelukkiger keuze bij het uitgeven van boekwerken gewoon, om hem niet op deze mislukte opmerkzaam te maken. Over het geheel is dat *exploiteren* - ik geloof, dat zóó de kunstterm is - van een' Schrijver, die eenmaal, regtens of niet, eene zekere beroemdheid verkregen heeft, eene gevaarlijke gewoonte; want zelfs het Genie valt, even als eene jonge Dame, van tijd tot tijd in onmagt, en het is, dunkt ons, wat veel van het Publiek gevergd, bij al die flaauwten het reukfleschje te moeten vasthouden.

III. La Tisba, *of de schoone Venetiaansche Tooneelspeelster*, *door* H. Zeeman. *Te Amsterdam, bij* Gebroeders Diederichs, 1836.

Wij wenschten in de eerste plaats, dat de Heer ZEEMAN dit boek niet geschreven had - het is de onbeduidendste arbeid van VICTOR HUGO - in de tweede wenschten wij, dat de Voorrede er afgelaten ware, die een voorbeeld van pedanterie en lompheid is.

Het boek is eene geheele overtollige vertaling van de *Angelo* van VICTOR, met eene beschrijving van de decoratiën, in den vorm van landschapstafereelen, binnenhuizen, enz. Het weinige goede, dat er nog in is, behoort aan den oorspronkelijken Schrijver.

De Voorrede is eene soort van zelfbeoordeeling en beoordeeling

der Tijdschriften. De Heer ZEEMAN bewondert eerst eenige oogenblikken zich zelven; daarna worden zij, die hem prijzen, gelijk billijk is, geprezen; wie echter de stoutheid hebben den Schrijver teregt te wijzen, of aanmerkingen te maken, worden uitgescholden - vergeef mij, Lezer! ik weet waarlijk geen fatsoenlijker woord voor ZEEMAN'S schrijftrant in deze Voorrede - en *met de roede eens duchtig gekastijd*. Helaas! zoo BILDERDIJK ooit voor zijne booze luim gestraft is, dan is hij het thans, door de aanhaling, welke de Heer ZEEMAN te dezer plaatse van hem gelieft te doen.

Wij zijn niet gewoon, Schrijvers gelijk den Heer ZEEMAN hard te vallen, zoo lang zij binnen de palen der betamelijkheid blijven. Hun arbeid is het noodzakelijke voedsel onzer leesbibliotheken en behaagt zeker aan het grootere deel van ons lezend publiek - aan kameniers, modewerksters, enz. - uitstekend. Zelden komt het uit dien kring, en oefent dus, als letterkundig voortbrengsel, hoegenaamd geenen invloed uit. Wij raden daarom den Heer ZEEMAN, zich binnen de grenzen te houden, die hem door zijne prijzenswaardige zucht voor de beoefening der letteren en door den aard van zijnen letterkundigen arbeid zijn aangewezen. Hij zal alsdan eene klasse van lezers vinden, aan wie zijn werk behaagt, en hij zal er voor zich genoegen van hebben; maar hij geloove daarom niet, dat hij, als eigenlijke Letterkundige, eenige verdienste bezitte, noch matige zich die aan. Vooral neme hij nimmer weder die tuchtroede ter hand, waarvan hij in de Voorrede spreekt. Zij is een onedel en inhumaan wapen, en slaat meestal terug op wie haar bezigt.

Hij zij overtuigd, dat hij bij het opvolgen van onzen wèlgemeenden raad niet anders dan winnen kan; en wij verzekeren hem, dat, hoe zediger hij zelf is, hoe toegevender de kritiek zal zijn.

H.

> Billijk moet men prijzen,
> Die hier wijst en zich laat wijzen.
> VONDEL.

De Verovering van Jeruzalem. Een geschiedkundig Verhaal, naar het Hoogduitsch van W.R. Heller. *Groningen, bij* R.J. Schierbeek, J^{r}. 1837.

Belangrijk is die gebeurtenis; zij leverde meermalen de stof tot eene grootsche behandeling aan Dichters en Redenaars. Bovengenoemde Schrijver verkoos haar romantisch in te kleeden, en hiervan is ons eene vertaling geschonken. Dit historisch verhaal verdient aanbeveling. Eenige gedeelten van hetzelve zijn meesterlijk behandeld; in de laatste daarentegen is zekere lamheid merkbaar. Van de historische berigten heeft de Schrijver een goed gebruik gemaakt.

De vertaling schijnt ons toe vrij juist te zijn, eene enkele geradbraakte plaats uitgezonderd, b.v. op bl. 172.

In welk Nederduitsch Woordenboek de Vertaler *trotsig*, en *meelijdig*, en *onschoon* gevonden heeft, weten wij niet.

'Iemand luiden bijval toejuichen.' (bl. 237). 'Eene maat tot *overvloeijens* toe *op*vullen.' (bl. 236). 'Godshuis' voor *tempel* (Godshuizen zijn immers gestichten voor armen en hulpbehoevenden, gestichten van weldadigheid) zijn zegswijzen, die in een' zuiver Nederduitschen stijl niet te huis behooren.

De Vertaler had ook de Romeinsche krijgslieden niet moeten laten spreken van hun *geschut* (bl.78 en elders), ofschoon dat geschut (bl. 172) nader omschreven wordt. *Geschut*, in het algemeen als oorlogstuig genoemd, doet ons bepaald aan het *kanon* denken. De *aanteekeningen* hadden, tot gemak van den Lezer, beter aan den voet der bladzijden dan achter het Werk gepast; en het, voor het overige net en duidelijk *Plan van Jeruzalem* had men geheel buiten het Boek moeten kunnen slaan. Nu heeft men den Lezer eene dienst willen doen, doch daartoe een' halven maatregel gebezigd.

De Uitgever heeft gezorgd voor eene duidelijke letter en goed papier.

De Van Loevesteyn's *en de* Bertrand's *of de Triomf der Deugd; vrij naar het Fransch van* Gerard; *door* J.S. Spoelstra, 2 *Deelen. Te Leeuwarden, bij* J.W. Brouwer, 1837.

Wanneer eene goede, zedelijke strekking het éénige vereischte van een' roman ware, dan zoude dit Werk voortreffelijk zijn. Maar zoo lang er meer dan dit toe vereischt wordt, om tegenwoordig aanprijzing te verdienen, kan dit Boek zonder smaak en bevalligheid, vol leemten en onwaarschijnlijkheden, daarop geene aanspraak maken. Het geheel bewijst bovendien, hoe weinig de Vertaler voor zijne taak berekend is geweest: zijn stijl is mat, de bouw zijner zinsneden toont, hoe weinig hij zijne taal meester is; met één woord, het met de letter der oude Geldersche Keukenmeid gedrukte Boek verdient geene plaats onder die voortbrengsels onzer dagen, welke zich door innerlijke en uiterlijke waarde voordeelig onderscheiden.

Dichtwerken van M^{r}. Hieronymus van Alphen, *volledig verzameld en met een Levensberigt van den Dichter verrijkt, door* M^{r}. J.L.D. Nepveu. *Eerste Deel. Te Utrecht, bij* J.G. van Terveen en Zoon, 1838.

Onder de Dichters, die in de laatste helft der 18^{e} eeuw gebloeid hebben, bekleedt zeker de in zoo menige betrekking

ijverige VAN ALPHEN eene eerste plaats. 's Mans onnavolgbare *Kinder-Gedichtjes* zijn in aller handen, en de talrijke herdrukken, die zijne onderscheidene Dichtbundels mogten beleven, bewijzen, hoe zeer zijne Liederen in den smaak der Nederlandsche Natie vielen. De door den Utrechtschen Advokaat M^{r}. J.L.D. NEPVEU bezorgde verzameling van alle 's Mans Dichtwerken vond dan ook meer dan gewonen bijval. Meer dan 900 personen toch teekenden op dien Bundel in. - Na al hetgeen over VAN ALPHEN'S Poëzij reeds gedrukt is, thans nog eene kritische beoordeeling zijner Gedichten te schrijven, zoude voor een Tijdschrift als dit gewis doelloos zijn. Wij bepalen ons dus tot de bloote aankondiging van het Eerste Deel dezer nieuwe Uitgave, die netheid aan volledigheid paart, en den verzamelaren van Nederlandsche Dichtwerken de gelegenheid aanbiedt, zich VAN ALPHEN'S Werken (die in zoo onderscheiden formaten vroeger in het licht verschenen) in drie octavo-boekdeelen aan te schaffen.

Het vóór ons liggend Deel bevat 's Mans *Stichtelijke Mengelpoëzij*, in vele Christelijke gezinnen in *Nederland* reeds lang tot een Huisboek bij godsdienstige voorlezingen verheven, waartoe het, bij eene verstandige keuze, dan ook, om den populairen, ligt bevattelijken toon, zoo geheel van alle platheid verwijderd, meer dan eenig ander geschikt is. In meer dan één Gezangboek, bij de onderscheidene Christelijke Gemeenten in ons Vaderland in gebruik, zijn ook Liederen van VAN ALPHEN tot kerkgebruik overgenomen, en ongetwijfeld hebben wij de beste vertalingen, die wij van GELLERT'S schoone Liederen in het Nederduitsch bezitten, aan VAN ALPHEN te danken.

Er is echter ééne klip, tegen welke wij, bij de verschijning van dit Deel, vooral onze jeugdige Dichters meenen te moeten waarschuwen; het is tegen het overbrengen van Bijbelsche spreekwijzen in geestelijke Liederen. Aan dit euvel toch hinken zelfs de beste van VAN ALPHEN. Hij heeft, als zoo vele zijner tijdgenooten, niet ingezien, dat de overdragtelijke uitdrukkingen der Oosterlingen aan onze Westersche taal misstonden, ja dat deze te vaak den spotlust opwekten, om niet zorgvuldig te worden vermeden.

De *varianten*, welke achter dit Deel gevonden worden, zouden, indien men het niet van elders wist, getuigen kunnen, welk eene scherpe kritiek VAN ALPHEN over zijne eigen verzen uitoefende, die dan ook, met regt, wegens zuiverheid van taal en zoetvloeijendheid van versificatie, als modellen kunnen worden aangeprezen.

Boekbeoordeelingen.

Volks-Natuurkunde van den Mensch; zijnde eene gemeenzame uitlegging der belangrijkste daadzaken betreffende het maaksel en de verrigtingen der Dieren, en bijzonder van den Mensch, voor alle klassen van lezers; door *Perceval B. Lord*, M.D., Lid van het Koninklijk Genootschap te Cambridge, van de Geneeskundige inrigting te Bombay enz.

Met eene Voorrede van den Hooggeleerden Heer *W. Vrolik, Gz.*, M.D., Hoogleeraar, enz. te Amsterdam. Uit het Engelsch, door *H.B. van Horstok*, M. et Art. Obst. Dr., voorheen aan de Kaap de Goede Hoop, thans Practizerend Geneesheer en Vroedmeester te Berlicum in Noord-Braband. Met een aantal Houtsneêplaten. Eerste Deel. Amsterdam, Gebr. Diederichs, 1837, 309 bl.

Niet alle Voorredes vallen even goed uit; althans deze van den Hoogleeraar W. VROLIK, welke tot aanbeveling dienen moet, heeft weinig meer professoraals dan de hooge toon en de naamteekening. Meende de Heer W. VROLIK dan, dat het genoeg was, den ondernemingsgeest der Heeren DIEDERICHS te hebben toegejuicht en de vlijt van den Heer VAN HORSTOK te hebben geprezen?

Meent de Heer W. VROLIK dan waarlijk, dat het geen betoog behoeft, dat de stellingen, welke in het Boek voorkomen, noch voor rekening van den Vertaler, noch voor die van den Schrijver dezer Voorrede komen? Wat beduidt dan deze Voorrede? ‘De misslagen, druk- en taalfouten vergeve en verbetere men;’ onderdanige dienaar! Dat er nog al enkele in gevonden worden, bewijst eene lijst van 40 drukfouten in dit Eerste Deel. Het ware te wenschen geweest, dat de Hoogleeraar het niet beneden zich geacht had, zelf eens naar die misslagen, druk- en taalfouten om te zien. Want als wij het toch doen moeten, hadden wij het ook wel zonder advies van den Hoogleeraar gedaan.

Naar ons denkbeeld, wordt én Hoogleeraar én ieder ander, die eene Voorrede tot aanprijzing van een Werk schrijft, gecenseerd goed te keuren wat in dat Werk vermeld staat, en wanneer er stellingen in zijn mogten, die hij niet goedkeurt, dan wijst hij die aan en zegt er zijne meening over. En als hij zegt, dat hem dit niet aangaat, dan vragen wij: waartoe dan zijne Voorrede dient?

Wie zich op die wijze van de zaak afmaakt, komt ons voor bedacht te zijn op achterdeuren, waardoor hij iederen aanval kan ontduiken. De Schrijver had er niet op gerekend, dat wij nu ook juist aan de achterdeur zouden komen. Wij sluiten haar, zetten er eene schildwacht bij, en gaan nu met den Schrijver naar de vóórdeur, om met hem over Populariteit te spreken.

'Wij leven in de eeuw der Populariteit, zoowel in Politieken als Wetenschappelijken zin,' zegt de Hoogleeraar in den aanvang zijner Voorrede. Vroeger was dat anders, de Geleerden werden toen als halve goden, ook wel als toovenaars, beschouwd. De hooge, groote Heeren, Regenten enz., waren heele goden. *Ils sont passés ces jours de fête*. Het zijn nu altemaal menschen. 'Men is van het eene uiterste in het andere vervallen,' zegt de Hoogl. verder; tegenwoordig is het studeervertrek niet het tooneel, tot hetwelk de geleerde zijne werkzaamheden mag bepalen; hij moet hetzelve voor de groote wereld verlaten, en dáár wel zorg dragen, dat hij niets medebrenge, hetwelk hem als stroeve geleerde zoude doen kennen. Zoo men hem toestaat zich enkele malen over zijn vak te uiten, moet het op eene oppervlakkige, bevallige, op eene populaire wijze zijn. Uit deze omwenteling is de noodwendigheid voortgevloeid, de wetenschappen zoo toegankelijk mogelijk te maken. Penning-magazijnen, Handboeken, Woordenboeken van Zamenleving wedijveren om het zeerst, om haar aan elk, zonder dat het eenige inspanning kost, aan te bieden, ja, bijna op te dringen. De tijd zal leeren, of het de ware, de goede weg is.' Alweder eene achterdeur! Behoudens deze achterdeur, schijnt toch de Steller geen vriend van populariteit te zijn. Ons komt het voor, dat men hier behoort te onderscheiden. Kwakzalverij wil zich als populariteit in onzen tijd doen gelden: die kwakzalvers zijn er in alle vakken, en, zoo wij gelooven, altijd geweest; die kwakzalvers roepen onophoudelijk, dat zij de wetenschappen gebragt hebben *à la portée de toutes les intelligences!* schreeuwen van wonderen, van geheimen; beloven veel, geven weinig. Zij leven van hunnen eigen' wind, en van de domooren, die zich door hen laten bedriegen. Maar dat alles is toch eigenlijk geene populariteit. Wat zou de Steller wel zeggen, als ik beweerde, dat de ware geleerde populair is? De ware geleerde is eenvoudig, zonder omslag en stijve schoolvor-

men gaat hij tot de zaak zelve; de ware geleerde is duidelijk: want iemand, die de zaken helder inziet, deelt ze duidelijk mede. De ware geleerde is beknopt en zakelijk: want hij haat woordenpraal, in zoo verre die slechts ijdele klank is. Hij behoeft daarom nog niet stroef en lomp te zijn. Omdat de ware geleerde een helder verstand, bij omvang van kennis en doeltreffenden vorm, bezit, zal niemand beter regt populair kunnen zijn, dan de ware geleerde. De geleerde, die zijne geleerdheid regt populair kan uitdrukken, d i. algemeen verstaanbaar, heeft het tot de grootste hoogte gebragt. Dat zoo velen meenen, dat al het populaire oppervlakkig zijn moet, is eene dwaling, die ontstaat, omdat de meeste Schrijvers trachten door oppervlakkigheid populair te worden; dat is een gebrek van de Schrijvers, maar niet van de populariteit. Of was SOCRATES oppervlakkig, en was hij niet populair? Als wij onder populariteit geene kwakzalverij verstaan, maar daaraan de definitie geven, die wij daarvan zoo even gegeven hebben, welke, naar ons inzien, een zoodanige zin is, als aan het woord populariteit gehecht moet worden; dan is populariteit geen nadeel, maar een voordeel, en dan is hoogste populariteit gelijk met duidelijkste ontwikkeling.

Nog iets. Waartoe dient kennis en wetenschap? Om nut te stichten, om algemeen nut te stichten; want onbruikbare kennis is niets waard. Dus bruikbare kennis, algemeen bruikbare kennis, hoe zal zij algemeen bruikbaar zijn, als zij niet algemeen verstaan wordt? Dus alweder populariteit.

Als onze tijd zich door echte populariteit in het wetenschappelijke kenmerkt, dan wenschen wij ons zelven en den Schrijver daarmede geluk. En als er nog kwakzalvers zijn, die zich als populair voordoen, en die den smaak van het publiek bederven, door verkeerd toebereide geregten, dan willen wij die kwakzalvers bevechten, en ze verdrijven van het veld der wetenschap, waar zij niet te huis behooren; wij willen hen zenden naar de modekraam, en naar de markt, om de boeren te bedriegen, en de dames te complimenteeren; want er is meer overeenkomst tusschen die beide ceremoniën, dan men wel zou denken.

Wat de bewering aangaat, dat tegenwoordig het studeervertrek niet het *tooneel* is (geen tooneel), tot hetwelk de geleerde zijne werkzaamheden mag bepalen (dat mag hij nooit); dat hij hetzelve voor de groote wereld moet verlaten, dit ontkennen wij ten eenenmale. Neen, Goddank! zóó ver is het met den geleerde in onzen tijd nog niet gekomen; hij staat nog niet op voor de groote wereld, d.i. voor de grooten, anders gezegd, de voorname lieden. Hij bukt nog niet voor eene koets, een' livereiknecht, noch voor eenen hoogen toon. Hij kan overal op zijne plaats zijn, mits hij overal

zijn karakter beware, en hij bedelt niet om den bijval van de groote wereld. Over zijn vak uit hij zich niet, als hij weet, dat men hem niet verstaan zal, of hij uit zich duidelijk en verstaanbaar, zoo als hij altijd doen moet. Bij verkiezing zwijgt hij over zijn vak; als hij niet bekrompen is, spreekt hij met de groote wereld liever over andere dingen, dan wel over zijn vak.

Hebben wij gezegd, dat populariteit in het algemeen wenschelijk is; wij aarzelen niet die hoognoodzakelijk en zeer onmisbaar te noemen, ten opzigte van de kennis des menschelijken ligchaams en van al deszelfs verrigtingen. Waar zouden wij beginnen, waar zouden wij eindigen, als wij de nadeelen wilden opsommen, welke voor onze beschaafde maatschappij voortvloeit uit de onkunde van den bouw en de verrigtingen des menschelijken ligchaams! De physieke nadeelen, ja, maar ook de moreele nadeelen. Ja, Lezer! maak hier vrij groote oogen; ik zeg, dat de physieke en de moreele nadeelen van de onkunde der beschaafde menschen ten opzigte van hun eigen ligchaam en deszelfs verrigtingen onberekenbaar groot zijn. Want ik wil niet slechts, dat gij weten zult, hoe uwe spijsvertering, uwe ademhaling enz. gaat; neen, ik wil, dat gij hierbij niet zult blijven staan; ik wil, dat gij leeren zult uwe ziel door middel van uw ligchaam te cultiveren. Dat is de weg van de natuur. Er zijn physieke functiën, welke grooten invloed op de moraliteit onzer handelingen uitoefenen, en daarom is het van belang, dat men die functiën en dien invloed leere kennen. Er zijn physieke functiën, waaraan men eene moreele beduidenis heeft gegeven; het is toch van belang, dat men de al of niet gegrondheid daarvan leere inzien en beoordeelen. Kortom, van de somatische of ligchamelijke zijde valt nog zeer veel voor de ziel te doen. Men komt van langzamerhand terug van het middeleeuwsche denkbeeld, dat ook aan velen der Ouden niet vreemd was, dat het ligchaam zoo maar eene bijzaak, en, als ware het, de doos is, waarin de ziel is gehuisvest. En eene Volks-Natuurkunde van den Mensch is zeer geschikt, om ook bij het algemeen dat ingewortelde en ongegronde denkbeeld te vernietigen, althans te verzwakken. Zou men niet veel juister het ligchaam vergelijken bij den grond, waarop de ziel groeit? hoewel ook weder de zielsgesteldheid op ligchaamsvormen invloed heeft, en tot ligchaams-energie veel afdoet.

O! er bestaat nog zoo veel ellende, omdat men aan ligchaamsbehoeften niet natuurlijk weet te voldoen. O! er bestaat nog zoo veel onbillijk oordeel, omdat men ligchaamsbehoefte niet weet te waarderen en deszelfs kracht en onbedwingbaar geweld niet kent. Men zoekt nog volmaaktheden, waar zij niet te vinden zijn; men vindt nog gebreken, waar men deugden moest erkennen.

Men wil den mensch nog anders maken, dan hij zijn kan. Er zijn nog voorschriften, die den mensch slechts schijn van deugd geven, die hem ongelukkiger en slechter maken: dat zijn voorschriften, vreemd aan de natuur van den mensch, strijdig met het doel van den Schepper; want de Schepper vereenigt overal nut en genoegen. Deze wenk van den Schepper worde door den mensch gevolgd, en den weg daartoe moge hij vinden in het bestuderen en het leeren kennen van de wetten, die door den wijzen Schepper zijn verordend. Zulk eenen weg geeft iedere goede Volks-Natuurkunde voor het algemeen aan de hand.

Daarvan trekt de opvoeding onberekenbaar nut. Het kind leeft vrijer, gelukkiger en beter.

Daarvan trekt de volwassen leeftijd veel voordeel: men leeft vrijer, krachtvoller, men ontwikkelt ziel en ligchaam volkomener, en de volwassen leeftijd sluipt niet met bleeke kaken in de stijve vormen rond, maar treedt op den levensweg voort, met vrijheid en genot, met ligchaamskracht en rijkere geestesgaven bedeeld.

Daarvan plukt nog de grijsaard levensvreugde en zelfvoldoening, die niet dan na een krachtvol en wèlbesteed leven volgen kan.

Op de Voorrede van den Hoogleeraar W. VROLIK volgt de Voorrede van den Schrijver; zij riekt een weinig naar *Charlatanerie*, naar die *pseudo*-populariteit, die, even als *pseudo*-beschaving, in *Europa* en in *Nederland* nog al wordt aangebeden. Het is b.v. wat sterk in den aanhef, als de Schrijver zegt: ‘De Natuurkunde van den Mensch is te veel beoefend als eene wetenschap van meeningen, en te weinig als eene wetenschap van daadzaken. Men heeft lang genoeg redeneringen gevestigd op bekrompene waarnemingen, en eindelooze, langgerekte bewijsgronden geput uit gebrekkig gekende daadzaken.’ Dat is dan toch al vrij lang geleden, dat men in de Physiologie zoo te werk is gegaan. Noch BLUMENBACH, noch LENHOSSEK, noch RICHERAND, noch BURDACH, noch TREVIRANUS en zoo vele anderen. Het is waarlijk, alsof de Schrijver ons nu voor het eerst eens op kernachtigen kost, uit louter wèlbewezene daadzaken zamengesteld, zou onthalen. Dat er bijzonder in eene Volksphysiologie niet veel geredeneerd dient te worden, spreekt daarenboven van zelf. In wetenschappelijke Werken kan dat wikken en wegen, dat vergelijken van verschillende opiniën nog al eens meer te pas komen, dan in eene Volks-Natuurkunde.

De Schrijver zegt, dat hij alle beschouwing der verrigtingen, waardoor de instandhouding der soort wordt bepaald, met opzet heeft weggelaten. Het schijnt, dat hij zich dit als eene bijzondere

kieschheid aanrekent. Waartoe dat, Heer Auteur? Is die voorteling meer dierlijk dan eten, drinken en slapen? Is die juiste kennis van de verrigtingen des menschelijken ligchaams dienaangaande van minder belang? Of is het niet juist de onkunde, waarin de jeugd van beide geslachten te dezen opzigte gehouden wordt, welke hen tot misbruiken van allerhanden aard brengt; welke hen doet grijpen naar boeken, die onderrigt beloven, maar misleiding en dwaling geven; of hun het oor doet leenen aan raadgevingen van onwetende vrienden en vriendinnen? Of zouden wij het niet weten, hoe zeer te dezen opzigte door jeugdigen en door volwassenen, zelfs door huisvaders en huismoeders uit onkunde wordt gezondigd? Zondigen noem ik hier zich zelven en zijn geslacht benadeelen, handelen tegen de wetten van de natuur en dus tegen het welzijn van het individu en van het volgend geslacht.

Men schrijft eene Volks-Natuurkunde tot welzijn en tot behoud van het menschelijk geslacht; wel nu, dat men dan ook alles daarin vermelde, wat, bij dit onderwerp behoorende, tot dat welzijn, tot dat behoud, tot vervolkomening van het menschelijk geslacht kan medewerken. Moge al eene valsche schaamte in onze visitenwereld heerschen, zij moest ten minste de Auteurs niet tot regel strekken, waar het om degelijkheid en nuttige kennis te doen is. Of waant misschien onze Schrijver, dat onze jongelingen en jonge meisjes onverschillig zijn op dit punt? Neen, zij mogen het veinzen te zijn, zij laten geene gelegenheid voorbijgaan, om met arendsoogen op te merken al wat daartoe betrekking heeft, hetzij juist of onjuist, waar of valsch, zedig of zedeloos. Of is het beter, dat zulke zotte Boekskens, als dat van GELPKE, het licht zien en druk verkocht worden, gelijk geschied is? En meent men dan niet, dat al de bonnes, gouvernantes, catechiseermeesters en geestelijke voogden, door de op dit punt zeer leerzame jeugd, worden gedupeerd?

Zonder deze *friponnerie* nu onvoorwaardelijk goed te keuren, zouden dergelijke consideratiën dan toch kunnen leiden tot het besluit, dat men beter deed, in eene Volks-Natuurkunde dergelijke zaken op eenen behoorlijken toon met verstand uiteen te zetten, dan den geheimzinnige en kiesche te spelen.

Al verder zegt de Schrijver: ‘Eene erkentenis van al de bij het opmaken van het tegenwoordige Boekdeel geraadpleegde Werken van gezag, zoude de bladzijden met kantteekeningen van verwijzing hebben overladen, en verreweg meer verwaand dan nuttig bevonden zijn.’ (Tamelijk stijf vertaald, zoo als het geheele Werk.) Wij hebben het grootst mogelijke idée van *al* de Werken van gezag, welke door den Schrijver geraadpleegd zijn. Maar een

Werk, dat uit feiten is zamengesteld, zou toch hier en daar eenige citaten hebben gevorderd, inzonderheid voor den leek, die toch ook niet alles op goed geloof behoeft aan te nemen, en die overigens de citaten niet *behoeft* te lezen, wien zij dus in geen geval hinderen kunnen.

Hoofdst. I. *Geschiedkundige Inleiding*. HIPPOCRATES. Hoe en waar HIPPOCRATES de gronden tot HARVEY'S ontdekking van den bloedsomloop reeds zou aangegeven hebben, is ons onbekend. CURT SPRENGEL zegt, dat HIPPOCRATES het onderscheid tusschen aderen en slagaderen niet gekend heeft. Voorts is het ook wat te veel gezegd, dat de nakomelingschap bij zijne diagnostik weinig zou gevoegd hebben; en bespottelijk is het, hier in eene noot de Stethoscoop van LAËNNEC als de éénige uitzondering aan te halen.

De Schrijver mogt ook wel met wat meer eerbied van PLATO spreken, dan zijne stellingen losse bespiegelingen van wijsgeerige droomerij te noemen. Omtrent de ademhaling legt hij aan PLATO eene ongerijmde en onverstaanbare zinsnede in den mond, die door CURT SPRENGEL anders wordt medegedeeld, verstaanbaar en verstandig.

Ook ARISTOTELES wordt met te weinig achting vermeld. Als staaltje van den stijl des Vertalers, des Heeren VAN HORSTOK, geven wij de volgende hier voorkomende zinsnede: ‘Men mag zich verwonderen, dat het in *Egypte* heerschende gebruik om ligchamen te balsemen, niet de kennis *met* derzelver maaksel *zoude bevorderd hebben;* maar het volk, dat dit werk onder den invloed van het blinde bijgeloof verrigtte, vreesde *met verbaasdheid*, om de wonderen, die voor hunne oogen waren, te aanschouwen; en wanneer er mannen gevonden werden, die begeerig waren in de geheimen der natuur in te dringen, werden zij *voor* heiligschenners en goddeloozen aangevallen, en werden zij gezegd *derzelver navorschingen tot de onmenschelijke handeling, van misdadigers die nog leefden open te snijden, gebragt te hebben*, met even zoo veel waarheid als de oude fabel *Medea* afbeeldt, *van* menschen in een' kokenden ketel geworpen te hebben’ enz.

Over BOERHAVE, heet het op bl. 17: Zijn *karakter?* onderscheidde zich meer door zijne geneeskundige bekwaamheid, dan door hetgeen hij in de Natuurkunde uitrigtte. Hij had meer geleerdheid dan *kennis?* Moet dat hier niet zijn *vernuft?* of wat beduidt dat woord kennis hier? practische kennis had BOERHAVE toch in allen opzigte, en theoretische kennis verschilt niet van geleerdheid. Of is dat zoo maar heen geschreven, zonder nadenken, gelijk het geheele oordeel over BOERHAVE, en gelijk er van HOFFMANN en STAHL ook op bl. 18 gezegd wordt, dat zij, na stelsels opgemaakt te hebben, genoegzame ervarenheid toonden in het verdraaijen van

feiten, tot ondersteuning derzelve? Aan HALLER valt meer eer te beurt, en met hem wordt de geschiedkundige inleiding gesloten.

Naar het oordeel van Rec. zoude men niet veel verloren hebben, al was die geheele inleiding achterwege gebleven. Het is beter, aan leeken geheel niets, dan veel onbeduidends op een' gezwollen' toon voor te prediken.

Hoofdst. II. *Leven en bewerktuiging*. De uitdrukking op bl. 26: ‘dat de bladen der planten thans door de plantennatuurkundigen op eene gemeenzame wijze als ademhalingswerktuigen begroet worden,’ is potsierlijk, en is niet zoo geheel waar, want de zaak is niet zoo geheel boven allen twijfel verheven; b.v. het wordt tegengesproken, dat de bladen zuurstoflucht zouden afscheiden.

Verder: ‘Leven wederstaat de uitwerkingen van werktuigelijke krachten,’ wij zouden gezegd hebben: leven wederstaat de uitwerkingen van de *algemeene* natuurkrachten. Vooreerst is eene werktuigelijke kracht bijna eene contradictie, en dan onderscheidt de Schrijver niet genoeg de *algemeene* natuurkrachten van de *anorganische* wereld: van de *bijzondere* natuurkrachten voor de *organische* wereld.

Datzelfde geldt van het zeggen op bl. 27: ‘leven belet scheikundige werking,’ zoo als het dáár staat is het eene leugen; maar er is eene andere scheikundige werking in de anorganische, eene andere in de organische wereld; leven *belet de algemeene scheikundige wetten hare werking te doen gelden;* leven onderwerpt die algemeene scheikundige wetten aan deszelfs invloed, om dezelve op eene bijzondere wijze in werking te brengen.

Op bl. 33: ‘Het is den Heelkundige wel bekend, welk eene schoone *voorziening er gedaan wordt* met het wegnemen van een ziekelijk en het in de plaats stellen van een gezond leven.’ Het bewijs op bl. 34, dat ADAM de vader van het geheele menschelijke geslacht is, is curieus.

Het lust ons niet op deze wijze voort te gaan; op bl. 204 viel ons oog nog op eene uitdrukking, die ons deed lagchen: ‘De kikvorschen bieden ons wederom eene blaas aan, en bij gevolg wordt derzelver urin wederom vloeibaar;’ de uitdrukking is belagchelijk, en het bewijs zou men kunnen omkeeren: het is namelijk waarschijnlijker, dat zij, uit hoofde van vloeibare urin, met eene blaas voorzien zijn, dan wel, dat de urin vloeibaar is, ten gevolge van het bestaan der blaas. Over het geheel laat het werk zich aangenaam lezen, is met menig verhaal, dat belangwekkend is, voorzien, en de nog al menigvuldige houtsneêplatendragen zeer tot de duidelijkheid bij.

Het derde Hoofdstuk handelt over de *Mondholte*, de *Tanden* en den *Slokdarm*. Het *kaauwen* en *slikken*.

Het Vierde Hoofdstuk handelt over *de Maag*, over den *Honger, Dorst* en het *Voedsel*.

Het Vijfde Hoofdstuk over het *Darmkanaal*, over de *Lever*, het *Alvleesch*, de *Milt* en de *Nieren*.

Het Zesde Hoofdstuk over de *Opslorping*.

Het Zevende Hoofdstuk over het *Bloed*.

Het Achtste Hoofdstuk over den *Omloop van het Bloed*.

Bij een en ander zijn de nieuwere ontdekkingen vermeld.

Dat de geschiktheid des Vertalers en de belangstelling van den Hoogl. W. VROLIK bij het Tweede Deel meer blijken moge, meenen wij met grond te mogen verlangen.

Waarom moeten wij, Nederlanders, toch zulke Volksboeken vertalen? Zijn wij dan zoo vreemd in dat deel der Natuurkunde, dat wij geene oorspronkelijke Werken van dezen aard schrijven kunnen? Immers bij de vele belangrijke Werken van vroegeren en lateren tijd, in alle talen geschreven, wordt er zulk eene groote moeite of zulk een uitstekend vernuft niet gevorderd tot een dergelijk oorspronkelijk Handboek.

Hoezeer het hier besprokene Boek nog veel nut kan doen en eene vrij onderhoudende lectuur verschaft, zou toch een Nederlander misschien beter voor Nederlanders geschreven hebben. Wat meer waarheid, wat meer eenvoudigheid, wat minder oppervlakkigheid, wat minder gezwollen toon, zou, hoogstwaarschijnlijk, dat Nederlandsche Werk hebben onderscheiden van het onderhavige. Of zou het daarom stijf, droog en lastig om te lezen, moeijelijk om te verstaan geweest zijn? Zou het meer op een Leerboek dan op een Leesboek geleken hebben? Zouden wij niet populair zijn kunnen zonder in het *Charlatanisme* te vallen? Waarom zouden wij dingen verwarren, die zoo hemelsbreed verschillen? *Charlatanisme*, d.i. overspanning uit magteloosheid ontstaan. Opgeblazenheid kan zonder holte en wind geen plaats hebben. Populariteit is natuur, eenvoudig uitvloeisel van waarheid en kracht, welke, door verstand en kennis, alle wetenschap welke het algemeen behoeft, voor hetzelve toegankelijk maken kan. Het is waar, de smaak van een deel des publieks is door *Charlatanisme* bedorven; maar natuur en waarheid hebben onveranderlijke regten op den mensch, en deze handhaven zich op den duur: want daartoe strekt de aanleg des menschen, waaruit de wil en het doel van zijn' Schepper kan gekend worden. Al wie te werk gaat volgens de grondregels van de menschelijke natuur, zal toch waarschijnlijk duurzamer en nuttiger werken dan hij, die deze miskent en veracht.

D^{r}. SCHELTEMA.

Arnhem, 6 September 1838.

Geologie. Populaire schets van den Voortgang, de Hoofdtrekken en laatste Ontdekkingen in deze wetenschap.

In het Engelsch opgesteld door *John Laurance*, met Bijvoegsels en Afbeeldingen. Te Deventer, bij J. de Lange, 1838, 143 bl.

Het is nog niet lang, dat de Geologie eene plaats in de rij der Natuurkundige wetenschappen heeft ingenomen. Nog in de voorgaande eeuw was zij niet anders, dan een chaos van onderstellingen, de eene al gewaagder en vernuftiger dan de andere. De Neptunisten en Vulcanisten wedijverden met elkander in het verdedigen van sierlijke verzinsels, om de wording en vorming van onzen bol te verklaren en de weg van onderzoek, door BACO aangewezen, die, in alle deelen der Natuurkunde, tot zulke belangrijke uitkomsten gevoerd had, was door geenen Geoloog nog betreden. CUVIER vooral was het, die aan dezen tak der Natuurkunde eene wetenschappelijke rigting wist te geven en den lust tot naauwkeurige onderzoekingen opwekte, toen hij uit een' hoop beenderen, die in het bekken van *Parijs* waren opgedolven, onbekende dieren zamenstelde en, als door eene soort van opstanding, geslachten in het aanzijn terugriep, die, sedert duizenden van jaren, van de aarde verdwenen waren. Toen was de doodslag aan die *opinionum commenta* gegeven; men zag in, hoe weinig er nog gedaan was en hoeveel men van waarneming en voortgezet onderzoek kon verwachten. Eene algemeene geestdrift openbaarde zich in alle Landen van *Europa;* zelfs reizen werden ondernomen tot het ophelderen van Geologische verschijnselen. Ook de nieuwste ontdekkingen in het gebied der Electriciteit hebben een beter licht over vele daadzaken verspreid, en door de vereenigde pogingen der uitmuntendste mannen, eenen VON HUMBOLDT, VON BUCH, BUCKLAND, BRONGNIART, DE BEAUMONT en anderen, heeft de Geologie, in weinige jaren, tot den rang eener wetenschap zich verheven, die in belangrijke uitkomsten en nuttige toepassingen voor geene andere behoeft onder te doen.

Het ligt in den geest onzer eeuw, dat eene wetenschap, zoodra zij tot zekere of ook slechts tot waarschijnlijke resultaten gekomen is, van hare schoolsche vormen ontdaan worde, om in een ligt en bevallig gewaad aan het publiek zich te vertoonen. De geleerden van onze dagen schrijven niet alleen voor elkander of voor diegenen, welke na hen den titel van geleerden zullen voeren; maar zij zijn gehouden, om althans de vruchten hunner onderzoekingen aan de beschaafde wereld mede te deelen. Het is, als het

ware, eene rekenschap, die zij van het gebruik van hunnen tijd aan de maatschappij moeten afleggen. PYTHAGORAS zeide, dat de Wijsgeeren in dit leven slechts komen, om rond te kijken, even als gasten op eene kermis, die niet koopen noch verkoopen. Juist dat, zeide hij, is er het fatsoenlijke (*liberalissimum*) van. (CICERO, *Tusc. Qst.* V, c. 3) Zulk eene vergelijking mag op de geleerden van onzen tijd niet toepasselijk worden. Wanneer deze, als zoodanig, eenige aanspraak op de bescherming en ondersteuning van de maatschappij willen maken, dan moeten zij iets anders doen dan rondkijken en met elkander zich verlustigen. Zij moeten aantoonen, dat hun niet ten onregte de tijd tot wetenschappelijke onderzoekingen gegund wordt; dat hun bedrijf niet ijdel en nutteloos is, als dat der hommels, in den bijenkorf, maar vruchten draagt, hetzij dan zedelijke of stoffelijke, voor het welzijn van allen. Elk wetenschappelijk Boek, dat in een' duidelijken, populairen stijl wordt geschreven, is zulk eene verantwoording, die door de wetenschap aan de maatschappij wordt afgelegd.

Men zal mij deze gerekte voorafspraak ten goede houden, bij de aankondiging van het eerste *populaire* Werk, dat over Geologie in onze taal het licht ziet. Het is eene vertaling uit het Engelsch van JOHN LAURANCE, die voor een beschaafd publiek eenige voorlezingen over deze wetenschap hield en ze later door den druk algemeen maakte. Wij kunnen verzekeren, schoon het op den titel niet te lezen staat, dat de vertaling door eene kundige hand en onder het opzigt geschied is van een' onzer uitmuntendste natuurkundigen, die er een paar korte, doch belangrijke aanteekeningen heeft bijgevoegd over de diluviaalblokken, welke op onze heiden voorkomen, en over de ontdekking der fossiele infusoriën van EHRENBERG. Het Werk is in eenen levendigen, soms bloemrijken, stijl geschreven en zal ongetwijfeld welkom zijn aan allen, die onderhoudende, nuttige lectuur beminnen en niet vreemd willen blijven aan de belangrijke resultaten eener wetenschap, die voor hen geen opzettelijk onderwerp van beoefening uitmaakt.

Na eene korte Geschiedenis der Geologie en eenige opmerkingen over hare waarde en practische bruikbaarheid, gaat de Schrijver over, om de oorzaken te beschouwen, die, nog in onzen tijd, de oppervlakte der aarde veranderen, de uitwerkselen van stroomen, vulcanen, aardbevingen, de vorming van turfbeddingen en koraalriffen enz. Het is bekend, dat LYELL alle veranderingen, die onze bol, in vroegere perioden, ondervond, aan de *langzame*, steeds voortgezette werking van soortgelijke oorzaken toeschrijft. Die wijze van zien wordt door den S., wij gelooven te regt, niet gevolgd. Hij neemt aan, met de meeste Geologen, dat er werkelijk, in een verwijderd tijdvak, hevige en *plotselinge* verande-

ringen op de oppervlakte der aarde hebben plaats gehad, waardoor bergen in de hoogte geheven, het land in den Oceaan verzwolgen en elders de bodem der zee tot vast land is geworden. Als bewijzen van zulke hevige werkingen worden de rolsteenen aangevoerd, die door een' geweldigen vloed, het *diluvium*, van de bergen van *Scandinavië* losgescheurd en over de geheele vlakte van Noordelijk *Duitschland* verspreid zijn. De belangrijke verhandeling van HAUSMAN over dit onderwerp is den S. waarschijnlijk onbekend gebleven. Deze vloed wordt gebragt tot eene periode, waarin de mensch reeds bewoner der aarde was. Het *diluvium* is, volgens den S., identisch met den Mozaïschen vloed, terwijl hij de afwezigheid van menschelijke overblijfselen in de diluviaalgronden dááruit verklaart, dat *Europa* in dien tijd nog alleen door wilde dieren bewoond werd, en het menschelijk geslacht zijn verblijf tot een gedeelte van *Azië* bepaalde, hetgeen geologisch nog niet onderzocht is. Intusschen verwondert het ons, dat deze afwezigheid van mcnschelijke overblijfselen hier, als eene ontwijfelbare daadzaak, wordt opgegeven. Men zal wel niet ligtelijk meer afdrukselen van een menschelijk geraamte in de krijtbeddingen gaan zoeken, sedert SCHEUCHZER het ongeluk had een' Water-Salamander voor eenen zijner voorvaders uit te geven; maar dat men, ook in het diluviaalterrein, geene menschelijke overblijfselen zou vinden, schijnt ten minste nog aan twijfel onderworpen. Omdat NÖGGERATH heeft aangetoond, dat de menschenbeenderen in de holen van *Hohlerstein*, in *Westphalen*, van een later tijdstip zijn, daarom toch zijn de waarnemingen van BOUÉ, VON STERNBERG, TOURNAL, MARCEL DE SERRES en anderen, niet verklaard, die allen, op verschillende plaatsen, menschelijke overblijfselen met die van dieren vermengd, hebben aangetroffen. Wij hadden wel gewenscht, dat Schrijver of Vertaler iets gezegd had van de gewigtige ontdekkingen, door onzen landgenoot SCHMERLING in *Luik* en *Luxemburg* gedaan. Ik noem SCHMERLING een' landgenoot, omdat hij te *Delft* geboren werd, zijne jeugd als Officier van Gezondheid in dienst van *Holland* doorbragt en later te *Luik* woonde, waar hij den 7^{den} November 1836 in den ouderdom van 45 jaren overleed. Deze onvermoeide natuuronderzoeker vond in de holen van *Engis* en *Engihoul* de overblijfselen van ten minste zes verschillende menschen, wier gemiddelde lengte hij op 5½ voet bepaalde en wier schedel de meeste overeenkomst met dien van het Ethiopische ras scheen te vertoonen. SCHMERLING had voor zich de overtuiging, dat zij, niet in eene latere periode, maar gelijktijdig met de beenderen der overige dieren dáár ter plaatse gekomen waren. Hij vond in hetzelfde terrein beenderen en horens, die tot onderscheidene werktuigen waren verwerkt, en volgens hem overblijfselen

moesten zijn der industrie van de tijdgenooten en voorvaderen van NOACH. Wat men ook van dit gevoelen moge denken, zeker is het ten minste, dat de zaak nog geenszins is uitgemaakt, en men de hoop niet behoeft op te geven, om nog eenmaal geraamten van onze vaderen vóór den zondvloed en misschien wel *Musea* van hunne werktuigen en huisraad te bezitten.

De onderzoekingen van SCHMERLING zijn nog daarenboven merkwaardig door de groote menigte van diersoorten, die hij in de holen van *Luik* en *Luxemburg* ontdekte. Dit getal bedroeg meer dan zestig; terwijl het hol van *Kirkdalen*, door BUCKLAND onderzocht, slechts één en twintig, en het zuiden van *Frankrijk* niet meer dan twee en dertig soorten had opgeleverd. Dit belangrijk resultaat was vooral te danken aan de groote zorg, waarmede ook de kleinste beenderen onderzocht werden, zoodat men overblijfselen van vledermuizen, mollen en ratten vond, die vlogen en liepen eer nog de sluizen des hemels geopend werden en de wateren onze aarde bedekten[1].

Na het *diluvium* worden de rotssoorten beschouwd, die in lagen voorkomen en wel van de oppervlakte beginnende, de klei-, gypsmergellagen, enz. of de zoogenaamde *tertiaire* formatiën, met aanwijzing van de dierlijke en plantaardige overblijfselen, die daarin voorkomen en hier, door geschikte afbeeldingen, opgehelderd worden. Daarop gaat de S. tot de *secundaire* formatiën over en behandelt vooral de kolenbeddingen met groote uitvoerigheid. Eene korte aanwijzing van hetgeen men door *overgangsgebergten* verstaat, besluit deze afdeeling (bladz. 63-110). In het laatste gedeelte worden de zoogenaamde *primitieve* rotssoorten of, gelijk de Schrijver ze noemt, *rotssoorten zonder fossiliën*, beschouwd (bl. 110-119). Hier vindt men geene sporen meer van organische werkzaamheid; zij vertoonen overal de werking van het vuur, gelijk men in de daarboven liggende formatiën de meer regelmatige werkingen van het water erkent. Eenige belangrijke opmerkingen worden hier medegedeeld over de rigting der metaalvoerende aderen, een onderwerp, dat door de jongste ontdekkingen in de leer der Electriciteit welligt meer licht zal ontvangen. Het geheel wordt met eenige *gevolgtrekkingen* (bl. 119-135) besloten, alwaar over de temperatuur bij verschillende diepten, over de afnemende excentriciteit der aardbaan, over eene verplaatsing van de as der arrde gehandeld wordt, om daarin de oorzaken der temperatuurverandering te zoeken, die onze bol ondergaan heeft. Hier komen eenige uitdrukkingen voor, die minder duidelijk zijn, b.v. bl. 121,

(1) Wie iets meer over de verdiensten van SCHMERLING wil weten, kan een levensberigt van Prof. MORREN in het *Annuaire de l'acad. de Bruxelles* 1838 raadplegen.

waar gesproken wordt van: '*eene verandering in de plaatsing der aarde op hare as, niet langzamerhand voortgebragt, gelijk in de bij de Astronomen bekende beweging, bij het voortgaan der aequinoctiën, maar plotseling en hevig, door eenen van buiten gekomen invloed*.' De verplaatsing, hier bedoeld, heeft niets met de verschijnselen der *precessie* gemeen, waardoor de as wel eene andere rigting in de ruimte aanneemt, maar altijd op het vlak der aardbaan om dezelfde hoeveelheid hellende blijft. Het is niet eene verandering in de plaatsing der aarde op hare as, maar eene verandering in de plaatsing van de as der aarde op hare loopbaan, waaruit men de bedoelde temperatuur-verandering heeft gepoogd te verklaren. De aarde kan om dezelfde as blijven rondwentelen; maar als de helling op het vlak van hare loopbaan verandert, dan moet ook de temperatuur, in zoo verre die van de zonnestralen afhangt, voor ieder punt veranderlijk zijn. Staat de as loodregt op het vlak der loopbaan, dan hebben wij overal het verschijnsel eener eeuwige lente verwezenlijkt. Dát nu zou, naar de hypothese van sommigen, vóór het *diluvium* het geval zijn geweest; eene komeet zou de as der aarde verplaatst en den grooten zondvloed veroorzaakt hebben. Sommigen voegen er bij, dat die komeet sedert onze Maan is geworden, en zij verklaren daaruit de *Sage* van eenige oude volken, die verzekerden ouder te zijn dan de Maan. Men kan die onderstelling op eene bevallige wijze ontwikkeld vinden in de Dialoog van onzen FRANS HEMSTERHUIS, *Alexis ou de l'âge d'or*.

Dat '*de Kaspische zee drie honderd en twintig voeten onder de vlakte der Zwarte Zee ligt*,' (bl. 130) is een zeer betwist punt. PARROT vond dit resultaat in 1812; maar eene nieuwe waterpassing, in 1829 verrigt, gaf hem de overtuiging, dat er geen merkbaar verschil van *niveau* tusschen de beide zeeën bestaat. De Russische Regering heeft in 1836 eene nieuwe waterpassing bevolen, die waarschijnlijk reeds ten einde gebragt is, doch waarvan de resultaten den Rec. nog onbekend zijn gebleven.

Wij kunnen den S. niet bijvallen, als hij de hypothese van LAPLACE, om de wording, niet slechts van de aarde, gelijk hij zegt, bl. 133, maar van ons geheel planetenstelsel uit de successieve condensatie van eene nevelachtige massa te verklaren, *eene stoute inbreuk op de voorregten der Almagt* noemt. Zulk eene uitdrukking strookt weinig met de denkwijze, die hij elders ontwikkelt. Doch dit zijn aanmerkingen, welke slechts tot enkele punten betrekking hebben en in geenen deele het gunstig oordeel wijzigen, dat wij meenen over het geheel van dit Werk te mogen uitspreken. Er was behoefte aan iets van dien aard, en schoon wij liever een' oorspronkelijken arbeid hadden aangekondigd, erkennen wij gaar-

ne, dat deze vertaling in die behoefte voorziet. Misschien vindt later de een of ander onzer landgenooten zich opgewekt, om deze wetenschap, met bijzondere toepassing op ons Vaderland, te behandelen, waartoe de putboringen, in verschillende streken ondernomen, nieuwe en belangrijke bouwstoffen opleveren. Het beschaafd publiek in ons Vaderland is geenszins zoo onverschillig omtrent de resultaten van wetenschappelijk onderzoek, als men het soms wil doen voorkomen. Hij, die de gave bezit, om wetenschappelijke onderwerpen in eenen echt *populairen* toon te behandelen, zal zich niet over het gemis van lezers beklagen. Althans wij gelooven het, en wenschen den Uitgever, dat hij, door een ruim debiet van dit Werkje, dezelfde overtuiging verkrijgen moge.

De vertaling verdient allen lof; alleen klinkt de uitdrukking: *Geographie der Maan* ons wat zonderling: waarom niet *Topographie der Maan*, als men den kunstterm *selenotopographie* wat lang vindt? Ook de correctie is zeer naauwkeurig; behalve op bl. 131, waar *senologisch* voor *selenologisch* staat, hebben wij geene zinstorende fouten opgemerkt.

Proeve van een Geregtelijk Geneeskundig Onderzoek, betreffende de Vraag: 'In hoe verre Dronkenschap, aanleiding gevende tot de misdaad van moord, in de toerekening van straf in aanmerking komt, inzonderheid, wanneer dezelve tot Monomanie overslaat, of daarmede in verband staat?' mitsgaders: 'In hoe verre deze laatste zielsgesteldheid, of beide te zamen, als punten van defensie, tot vrijspraak al of niet, in judicio criminali kunnen dienen?' Briefswijze voorgesteld en behandeld door M^{r}. *J.H. van der Schaaff*.

Amsterdam, M. Schooneveld en Zoon, 1838, 176 bladz.

Het kan niet ontkend worden, dat ons vaderland, in vergelijking met andere volken, weinig oplevert van wetenschappelijken inhoud. Is dit met eenige uitzonderingen eene algemeene waarheid, het verdient bijzonder van de Regtsgeleerdheid te worden gezegd. Met de in later tijd meer ontwikkelde behandeling van het stellige regt, die thans vooral bij de plaats gehad hebbende verandering gunstige uitzigten oplevert, hield het wijsgeerig onderzoek geen' gelijken tred, en wekte, behalve in eenige veeltijds uitmuntende Akademische proefschriften, weinig lust tot bearbeiding op. En

evenwel is het de pligt van ieder Regtsgeleerde, dien eernaam waardig, om niet slechts bekend te zijn met de dagelijksche bezigheden van zijn beroep, maar om tevens eenigermate den ganschen omvang zijner wetenschap te kunnen overzien, en te weten, wat er bij onze in dit opzigt meer wetenschappelijke tijdgenooten voorvalt. Die kennis is van uitgebreider nut en grooter invloed, dan menigeen waant. Vestigen wij slechts het oog op de leer van de toerekening der misdaden, eene leer geheel afhankelijk van wijsgeerige en zielkundige kennis, eene leer niettemin, van welker regt verstand en duidelijke bevatting het leven van den mensch afhangen kan. En hoe weinig staan wij daarin op de hoogte van onzen tijd? Hoe jammerlijk zijn wij bij onze naburen ten achteren? Hoe vreemd is ons dit geheele vak van wetenschap?

Er is in de rigting onzer letterkunde iets, dat het kwaad nog verergert. Wij leven nog eenigzins van den roem onzer voorouderen, teren nog op hunne verdiensten, en verbeelden ons, dat wij ook in de wetenschappen nog dezelfde plaats, als twee eeuwen vroeger, bekleeden. Zoo sluiten wij moedwillig de oogen en houden de avondschemering, waarin wij leven, voor het volle licht van den middag. Onze nationale trots wil niet erkennen, dat wij zijn blijven staan, zoo niet achteruitgegaan, waar anderen met snelle schreden klommen. Zoo komt er geen wetenschappelijk Werk in het licht, of men stelt er zich al spoedig iets uitmuntends van voor. De poging moet aangemoedigd. De gebreken worden over het hoofd gezien. De kritiek zwijgt ten koste eener ingebeelde nationaliteit. Wij herhalen het: eene verkeerde rigting! Waar weinig geleverd wordt, zij de beoordeeling het scherpst. In grootere landen zal het onbeduidende van zelf te niet gaan. In kleineren omtrek is dikwijls te weinig goeds, om het kwade te verdringen. De kritiek moet vooral dáár de verkeerde werking tegengaan. Zij is dáár vooral noodig, om te zorgen, dat men niet van het pad der ware kennis op bijwegen of in moerassen verdwale.

Het aangekondigde Werk handelt over een uiterst gewigtig en moeijelijk onderwerp. Eene naauwkeurige beschouwing is daarom van belang, doch van den anderen kant tevens onaangenaam en teeder, als men het oog houdt op de betrekking door den Schrijver in de maatschappij bekleed, waaraan deze *Proeve* haar bestaan is verschuldigd. De Heer VAN DER SCHAAFF is hoog ingenomen met de regterlijke waardigheid. En te regt! Hij kan bijna niet nalaten ieder oogenblik hierop terug te komen, en schijnt zelf het moeijelijke te gevoelen, om als geleerde eene quaestie te behandelen, door hem vroeger als regter beslist. Maar juist daardoor is de roeping der kritiek niet minder moeijelijk, wanneer zij aantoonen zal, dat de geleerde niet op de hoogte staat van

zijn' tijd, dat hij zijn onderwerp niet duidelijk inziet, begrijpt of ontwikkelt; dat hij, in plaats van eene heldere voorstelling zijner denkbeelden, wel eens onzin of wartaal schrijft. Maar genoeg: wij zonderen den Regter van den Regtsgeleerde af. Wij beoordeelen alleen den laatste. De Heer V.D.S. wil dan ook de *Proeve* als een *Casus pro amico*, tot wisseling van denkbeelden, beschouwd hebben. Hoe vreemd dit schijnen moge bij eene verhandeling, bijna geheel op eene werkelijke gebeurtenis (de zaak van E. KOSTER,) gegrond en toegepast; hoezeer het te wenschen ware, dat de Auteur zich zijne belofte, in de *Voorrede* gegeven, herinnerd hadde, en niet als napleiter, (en vrij onhandig napleiter) van den Heer PERK ware opgetreden, zoo zullen wij evenwel bij de beoordeeling alleen op den *wetenschappelijken* inhoud van het geleverde zien.

Wat heeft men nu in het aangekondigde Werkje te verwachten? De titel belooft een *geregtelijk* geneeskundig onderzoek. Dit geeft ons grond, om te denken, dat de behandeling niet slechts voor den regtsgeleerde, maar ook voor den beoefenaar der genees-, of wil men der zielkunde, zal zijn ingerigt. Bij de lezing zal evenwel blijken, dat niets minder dan dit het geval is. De titel geeft vervolgens het onderwerp op, waartoe zich de *Proeve* bepaalt. Die opgave echter is ingewikkeld en duister. De hoofdzaak schijnt dáár de vraag te zijn: in hoe verre dronkenschap in het algemeen de toerekening vermindert of opheft? en meer bijzonder dán, wanneer die dronkenschap in *Monomanie* overgaat? en verder, in hoe verre deze laatste zielsgesteldheid, of wel beide te zamen, al of niet tot vrijspraak kunnen dienen? Reeds deze titelopgave levert de duidelijkste bewijzen van de schromelijke verwarring en onjuistheid in des Schrijvers begrippen. Waartoe toch de omschrijving van *dronkenschap aanleiding gevende tot de misdaad van moord?* daar het onderzoek loopen moet en dan ook loopt over de toerekening in het algemeen; dáárgelaten, of het gepleegde feit moord, verwonding, brandstichting of iets anders zij. Is het naauwkeurig, als de Heer V.D.S. hier als stelling aanneemt, dat dronkenschap tot verstandsverbijstering kan overgaan, hetwelk hij in het Werkje zelf eer schijnt te ontkennen? Verder schijnt de Schrijver het woord *Monomanie* niet te verstaan. Het is toch de vraag niet, of dronkenschap kan overgaan in *Monomanie*, dat is in dien zielstoestand, waarin, bij overigens ongekrenkte vermogens, een enkel valsch denkbeeld den lijder beheerscht; maar in het algemeen, of dronkenschap eene zoodanige stoornis der zielsvermogens kan te weeg brengen, dat de vrijheid van den wil daardoor belemmerd wordt? Eindelijk, wat is die *laatste* zielsgesteldheid? *Monomanie* in het algemeen, of die, welke uit dron-

kenschap ontstaat? En hoe men het opvatte, waarin is dan dit gedeelte van het onderzoek van het eerste onderscheiden?

Genoeg omtrent het onbepaalde van den titel. Wat wij te verwachten hebben, blijkt naauwkeuriger uit de vóóraan geplaatste inhoudsopgave, en uit de verdeeling door den Schrijver bij den aanvang opgegeven. Hij zal *eerst* handelen over dronkenschap; *dan* over de verschillende zielsgebreken; *vervolgens* over de misdaad van ELIAS KOSTER; *eindelijk* over eenige bedenkingen hiermede in verband staande. Laat ons thans tot eene nadere beschouwing van de *Proeve* overgaan.

Na dan in de Inleiding, bl. 1-3, de verdeeling van het onderwerp te hebben opgegeven, en over het behandelen van regtsquaestiën door leden der Regterlijke magt iets te hebben gezegd, begint de Schrijver op bl. 4 de eerste Afdeeling met de opmerking, dat eene bepaling van dronkenschap onnoodig is: waarop echter dadelijk twee definitiën volgen, beide even onjuist als onbepaald. De *eerste* komt hierop neder: Dronkenschap is de ondeugd of wanhebbelijke gesteldheid des gemoeds, waarin men door misbruik van sterken drank gebragt wordt, zoodat de zielsvermogens beneveld zijn, enz. Het zij genoeg, op te merken, dat hier eene *ondeugd* en een *toestand* verward worden. Dronkenschap (*ebrietas*) is een toestand, welke het gevolg zijn *kan* van eene ondeugd (*ebrositas*); maar de *ondeugd* zelve kan nooit eene gesteldheid zijn, waarin men door den drank gebragt wordt. Vervolgens vinden wij nu eene andere definitie, of, wil men, eene zamentrekking van de vorige omschrijving, waar de Heer V.D.S. leert, dat *zij*, (de dronkenschap) *is eene door misbruik van wijn of sterken drank veroorzaakte volslagene belemmering van den geest, waardoor wil en handelingen niet meer vrij zijn*. Hier vinden wij dus geene bepaling van dronkenschap in het algemeen, maar van eene bepaalde soort, namelijk van de zoogenaamde *smoordronkenschap*. Opmerkelijk is deze bepaling, die zoo weinig schijnt overeen te komen met de verder hier voorkomende begrippen, eene bepaling, waarop wij dan ook later nog wel eens zullen moeten terugkomen.

Hierop volgen opmerkingen over het schandelijke der dronkenschap; over het misbruik van drank, vroeger vooral in ons Vaderland plaats vindende; en over de distinctie der oude Criminalisten tusschen *ebrii* en *ebriosi*. Nu meer bepaald over de toerekening handelende, komt de Schrijver in de eerste plaats op MATTHEUS, en spreekt breedvoerig over de door hem aangehaalde voorbeelden van NOACH, en CHREMES uit den *Eunuchus* van TERENTIUS[1]. De

(1) Niet EUNUCHO, zoo als in de Noot op bl. 8 wordt aangehaald. Doch dit is waarschijnlijk eene drukfout. Bij het voorbeeld van CHREMES zal niemand wel willen betwijfelen, of deze Terentiaansche persoon wordt voorgesteld als dronken buiten zijne schuld. Maar of dit nu juist bewezen wordt door de woorden:

Verbum Hercle hoe verum est, sine Cerere et Libero friget Venus.

valt te betwijfelen. Hoe dit zij, menig litterator zal den Schrijver betwisten, dat *Ceres* en *Liber* hier allerlei voedsel in het algemeen beteekent, en onder het *friget Venus* meer verstaan dan de prozaïsche vertaling in de Noot op bl. 9 voorhanden.

slotsom van het onderzoek bij dien Regtsgeleerde is, dat de toevallige dronkenschap verschooning verdient, maar niet die, welke uit gewoonte ontstaan, of opzettelijk verwekt is, met het doel, om met minder schroom eenig schelmstuk te bedrijven. Van MATTHEUS gaat de Auteur over op VAN LEEUWEN, en den steller eener regtsgeleerde Memorie bij ZURK, in den *Codex Batavus*, te vinden, welke misdaden, in dronkenschap gepleegd, voor *even*, ja zelfs voor *zwaarder* strafbaar houden. Wij hadden deze beide autoriteiten gaarne gemist. Immers het gezag van iemand, die tot grondslag van zijn onderzoek den regel aanneemt: *hetgeen men dronken doet moet men nuchteren betalen*, zal in dezen tijd wel weinig waarde hebben. En daarenboven, beide schrijvers redeneren grootendeels uit het stellige regt, vervat in de Plakkaten van den 7^{den} Oct. 1531, 30sten Jan. 1545, en elders; zoodat wij hier, in plaats van een geregtelijk geneeskundig onderzoek te vinden, al spoedig op het veld eener dorre wetsverklaring uit de 16de eeuw zouden verdwalen.

Wat dan gedaan, vraagt de Schrijver, bl. 12, om hier de waarheid te ontdekken? *Zal men zich door allerlei Philosophische en Psychische* (*?* lees *Psychologische*) *argumenten, meestal bij redekaveling en uit de geschriften der latere geneesheeren ontleend, te vreden laten stellen, met het voorgeven of van onvrijheid door dronkenschap veroorzaakt, of van zoogenaamde drinkzucht?* Het antwoord op bl. 14 is *neen! doch dat hierover de opiniën al zeer verschillen*. Wij mogen deze plaats niet onaangeroerd voorbij gaan. Is de vraag enkel, of men zich met het *voorgeven* moet tevreden houden, dan voorzeker is hierover geen verschil van opinie, zoo als wij hier lezen. Maar is de bedoeling deze: of dit middel van verdediging ingang bij den Regter vinden mag, dan is de ontkenning veel te onbepaald. Er is meer. Welk voorgeven bedoelt men? De dronkenschap zelve, of wel de onvrijheid van wil daardoor veroorzaakt? Zeker het laatste. Maar vergelijken wij dit nu met de definitie van dronkenschap op bl. 4. voorhanden, zoo is dit geen voorgeven, maar integendeel juist, hetgeen de Schrijver dáár als eene wezenlijke zaak opgeeft. En is nu deze stelling,

dat bij dronkenschap de wil niet meer vrij is, waarheid, zoo vragen wij tevens, hoe de regter eene veroordeeling zal kunnen uitspreken, daar toch wil en daad wel zullen moeten zamenwerken, om eene strafbare handeling te vormen[1]? Eindelijk: wat heeft de Heer V.D.S. toch tegen Philosophische of Phychische argumenten? Is het dan zoo ongerijmd, om bij redekaveling of redenering een argument te maken, en geeft de Schrijver aan onberedeneerdheid de voorkeur? Zijn die latere geneesheeren zoo min te achten, dat men zich van hunne schriften niet mag bedienen, en beter doet zich met den Auteur te houden aan MATTHEUS en consorten, in eene wetenschap ten tijde dier overigens verdienstelijke schrijvers naauwelijks bij name bekend[2].

De Schrijver geeft nu bl. 15 *sqq.* op, waarop, volgens VAN LEEUWEN, de regter behoort te letten, en wanneer er verschooning te pas komt, namelijk: als de dader toevallig in dronkenschap geraakt is; - overigens ter goeder naam staat; - na de daad berouw gevoelt; - vroeger geenen haat gekoesterd hebbe; en eindelijk zich niet op het misdrijf beroeme. Dit wordt nu nader door het gezag van VOET bevestigd.

Omtrent het hedendaagsche regt wordt opgemerkt, dat men de ondeugd van dronkenschap nergens onder de gevallen gerangschikt vindt, die ontoerekenbaar zouden zijn, of verschooning te weeg brengen. Hier is de uitdrukking weder onjuist. Immers de vraag is niet, of de dronkenschap zelve, en veel min, zoo als hier staat, *de ondeugd van dronkenschap* al dan niet moet worden toegerekend; maar of die toestand de toerekening van een daarin gepleegd feit opheft? In hetgeen nu volgt, moet men een naauwkeurig onderscheid in het oog houden. Dronkenschap brengt geene verschooning te weeg, zegt de Schr., op grond van art. 65 *C.P.*, en laat eenige regels later er op volgen: *dat het Wetboek den Regteren eenige speling vergunt en gevallen en omstandigheden aanwijst, waarin die wet het feit verschoonbaar verklaart;* zoo als art. 463 *C.P.*, en art. 12 van het *Besluit* van 11 December 1813, en

(1) Wij kunnen, zonder hier in nadere ontwikkeling te treden, den lezer verwijzen naar de nitmuntende Dissertatie van M^{r}. C.W.E. VAILLANT, *de libera voluntate ad delictum contrahendum necessariâ*. Amst. 1837.

(2) Bij dit verschil van opiniën, spreekt de Schrijver over de *Jury* hier te Lande, in 1811, 1812 en 1813, niet zeer gunstig. Welligt te regt; maar ééne uitdrukking mogen wij niet voorbijgaan, deze namelijk: dat de *Jury* wel eens onvoorzigtig het onschuldig of *non liquet* uitsprak. Wat is dit *non liquet?* Bij volledige inwendige overtuiging (*convictie*) van schuld wordt er veroordeeld; ontbreekt deze, zoo wordt het *niet schuldig* uitgesproken. Een *non liquet* is in de hedendaagsche regtspleging onbekend. Welligt heeft de Heer V.D.S. zich de stembriefjes der Romeinsche *judicia* herinnerd, en daardoorde zaken verward.

begrijpt hieronder ook de dronkenschap. Dit schijnt, zoo als het hier is uitgedrukt, te strijden. De zaak is deze: dat de dronkenschap nergens als een vaste grond tot verschooning voorkomt, en dat op geen misdrijf eene mindere klasse van straf mag worden toegepast, dan bij de wet is bepaald. Doch dit neemt niet weg, dat in de toepassing der bepaalde straf eenige ruimte aan den regter gelaten is. Het al of niet verschoonende (immers in zekere mate,) is dus niet aangenomen, noch verworpen, maar geheel overgelaten aan het regterlijk oordeel. Terwijl de vraag: in hoe verre in bepaalde gevallen de bepaling van art. 64 toepasselijk moge zijn, te regt niet is uitgemaakt. Uit het tot hiertoe behandelde trekt dan de Heer V.D.S., om deze Afdeeling te besluiten, het resultaat: *dat het alleen is de onwillekeurige en door toeval veroorzaakte dronkenschap, die verzachting in de toepassing der straf kan en mag te weeg brengen.*

Wij mogen van dit gedeelte niet afstappen, zonder nog eenige algemeene aanmerkingen, omtrent de wijze van behandeling, te hebben gemaakt. En dan treft het ons reeds dadelijk, dat de Heer V.D.S., die daarenboven weinig van zijne eigene denkbeelden mededeelt, zich alleen bezig houdt met het gevoelen van enkele verouderde schrijvers, zonder met een enkel woord over de nieuwere te spreken, of hunne gevoelens op te geven. In eene verhandeling over het vermelde vraagstuk, had men, om nu van werken van meer algemeenen inhoud niet te gewagen, ten minste billijk mogen verwachten, dat van die schrijvers gebruik zou gemaakt zijn, welke de dronkenschap meer opzettelijk hebben behandeld, waaronder wij, om van eene menigte anderen niet te spreken, hier alleen de uitmuntende *Monographieën* van HENKE, MITTERMAIER en FRIEDREICH zullen noemen[(1)]. De kennis toch van die Geschriften zou niet blootelijk gestrekt hebben tot vertooning van geleerdheid; zij zou aan de *Proeve* eene wetenschappelijke kleur hebben gegeven, die haar nu ontbreekt.

Van hier dan ook (om dit in eenige bijzonderheden aan te toonen) dat de dronkenschap altijd in het algemeen wordt beschouwd, zonder dat de Schrijver eenig acht slaat op hare verschillende graden. De éénige vordeeling, hier te vinden, is die van toevallige, hebbelijke, opzettelijke dronkenschap; eene verdeeling dus van de

(1) HENKE, *Ueber gerichtsärzliche Beurtheilung der Trunkenheit und Trunksucht in Strafrechtlichen Fällen*, in zijne *Abhandlungen aus dem Gebiete der gerichtl. Med.* Bd. IV, bl. 233 *sqq.* Vooral voor de *drinkzucht* belangrijk. MITTERMAIER, *Ueber den Einfluss der Trunkenheit auf die Zurechnung*, in het *Neues Archiv des Criminalrechts*, 1830, Bd. XII, bl. 1 *sqq.* FRIEDREICH, *Ueber die Zurechnung der im Zustande der Trunkenheit und Trunkfälligkeit begangenen Handlungen*, in het *Archiv für Psychologie*, 1834, Bd. I, bl. 74 *sqq.*

oorzaak, niet van den *toestand* zelven. Wij zouden hiervan niet gewagen, ware het niet, dat van den meerderen of minderen graad de vrijheid van den wil afhankelijk is. Het geldt hier dus juist den grondslag, waarop het onderzoek naar de toerekenbaarheid berusten moet(1).

Eene andere verkeerde wijze van beschouwen levert de vraag omtrent de toerekenbaarheid zelve op. In plaats van een geregtelijk geneeskundig onderzoek nopens de werking der zielsvermogens in dien toestand te leveren, spreekt de Heer V.D.S. alleen over de meerdere of mindere schuld des daders aan de dronkenschap zelve. Deze redenering steunt grootendeels op den regel: *qui causam vult, vult effectum*. Maar van dat beginsel uitgaande, had men ten minste billijk mogen verwachten, dat de Schrijver zoo al niet dien regel verdedigd, dan toch zou hebben doen zien, dat het behandelde vraagstuk bepaaldelijk, en alleen uit dit oogpunt, behoorde te worden beschouwd(2).

(1) De meest algemeene onderscheiding is die van HEINROTH in zijn *Lehrb. der Seelenstörungen*, II. bl. 272. Hij onderscheidt de dronkenschap in roes, (*Rausch*), bedronkenheid, (*Betrunkenheit*), en smoordronkenschap, (*Besoffenheit*). Deze verdeeling wordt door de meeste Psychologen, en ook door onzen landgenoot MOLL, in zijn *Leerb. der Ger. Geneesk.*, I, § 286 *sqq.*, gevolgd. Meerdere verdeelingen, zoo als die van WEBER, (*Handb. der Ps. Anthrop.*, § 219) die nog eene ligtere bedwelming aanneemt, waarin de lijder *weinwarm* wordt, schijnen weinig geschikt, om de zaak te verduidelijken. Omtrent die laagste trappen van dronkenschap wordt door HENKE, in zijne aangehaalde verhandeling, vernuftig opgemerkt: *die Menschen sind in diesem Zustande* ANGETRUNKEN, *aber noch nicht* BETRUNKEN (l.l. bl. 243). En daarom wordt dan ook door MITTERMAIER en anderen de toerekenbaarheid in dien toestand erkend.

(2) Eene uitvoerige behandeling van deze hoogst gewigtige vraag zou de palen eener beoordeeling te buiten gaan. Wij rekenen het echter niet onbelangrijk, hier kort het gevoelen van twee Schrijvers mede te deelen, waaruit tevens blijken kan, hoeveel meer er over dit belangrijke stuk te onderzoeken en te zeggen valt, dan door den Heer V.D.S. is geschied.

MITTERMAIER (t.a.p. pag. 25 *sqq.*) let op de volgende zaken: I°. Den graad der dronkenschap; waarbij hij, zoo als wij opmerkten, aanneemt, dat de ligtere graden de toerekenbaarheid niet opheffen. II°. De wijze, waarop de dronkenschap ontstaan is. Hier vinden wij de in den aard der zaak gegronde en ook in de *Proeve* vermelde verdeeling, in 1°. onschuldige dronkenschap, waarbij geene toerekening te pas komt; 2°. dronkenschap, die vermeden had kunnen worden, waarin de Schr. schuld (*culpa*) aanneemt; en 3°. opzettelijke dronkenschap met het doel om misdaad te plegen. Hier is boos opzet (*dolus*). III°. De aard van het misdrijf. Men onderscheide tusschen 1°. daden, die voorbereiding vorderen; 2°. misdrijven, met den mond gepleegd, (*Verbrechen, die in gewissen Aeusserungen bestehen*); 3°. gewelddadige handelingen. IV°. De individualiteit van den dader. Hier komt in aanmerking: 1°. het doorgaand gedrag; 2°. de overhelling tot dronkenschap; 3°. de bewijzen van bewustzijn gedurende de dronkenschap; 4°. de waarschuwingen, die aanvankelijk kunnen gedaan zijn, in verband met de mogelijkheid om het kwade zijner handelingen in te zien.

Op een geheel ander standpunt staat FRIEDREICH, die, de zaak zuiver Psychologisch behandelende, meestal van MITTERMAIER verschilt. Zijn gevoelen komt hierop neder: I°. Als men de vraag regtskundig beschouwt, komt men tot andere resultaten dan de Psycholoog. Dit is verkeerd. De regtsgeleerde mag geene toerekenbaarheid aannemen, waar de Psychologie die ontkent. II°. *Alle* dronkenschap maakt het feit ontoerekenbaar volgens den vroeger (bl. 90) vastgestelden regel: *Jeder betrunkene ist mehr oder minder psychisch gestört, doch immer so, dass er sich in einem gebundenen, in einem psychisch unfreien Zustande befindet, folglich für seine begangene Handlungen nicht zurechnungsfähig ist.* III°. Het is onverschillig, hoe de dronkenschap veroorzaakt is. Met gelijk regt zou men de daden van den krankzinnige straffen, zoo die krankzinnigheid b.v. het gevolg van losbandigheid is. Eindelijk IV°. om het uit deze leer ontstaande gevaar te vermijden, scheide men de vraag over de toerekenbaarheid, en die over het strafbare der dronkenschap, scherp van elkander, en late alleen de laatste aan den Wetgever over.

Eindelijk: de Schrijver belooft een onderzoek omtrent dronkenschap in waanzin overgaande. Van dit alles vinden wij hier geen enkel woord. Eene meer grondige kennis der Psychologie zou hem het naauwe verband tusschen verschillende zielstoestanden hebben doen opmerken. Dit had dan meer bijzonder op dronkenschap en zinsverbijstering moeten worden toegepast. En hierbij had dan tevens de stelling van FRIEDREICH kunnen worden onderzocht, getoetst, en, des noodig, wederlegd, als hij beweert: *Es können auch andere Affecte durch die Trunkenheit hervorgerufen worden, und einen psychischen Zustand erzeugen, der jede Zurechnung aufhebt*[1].

Maar hebben wij dit op den titel beloofde onderzoek welligt in de volgende Afdeeling te wachten? Laat ons zien, wat hiervan zij.

Het is (dus begint op bl. 25. de *tweede* Afdeeling) met waanzin even als met dronkenschap. Een laatste middel, waar andere verdediging ontbreekt. Getuigen zijn ligt te verkrijgen; *en de Heeren van de kunst, vooral in Frankrijk en Duitschland, zijn, meer dan gevorderd wordt, inschikkelijk genoeg, om het hunne daartoe bij te dragen*. Staan wij een oogenblik bij deze niet zeer kiesche beschuldiging stil. Dat menigeen, vooral in correctioneele zaken van minder belang, niet al te naauwgezet met zijn getuigenis te werk gaat, is waar. Maar dit uitsluitend te zeggen van diegenen, welke tot ontschuldiging zijn opgeroepen, is partijdig, en wat het bewijzen van krankzinnigheid betreft, ook onjuist. Doch dit dáárgelaten. Waartoe die hatelijke uitval tegen de Heeren

(1) t.a.p. bl. 94. Zie ook HOFFBAUER, *Naturl. der Seele*, bl. 457, mede aldaar aangehaald, bl. 86.

van de kunst? Vordert de Schr. eerbied voor de regterlijke overtuiging, hij wete tevens het oordeel van den arts te eerbiedigen in zaken tot zijn vak betrekkelijk; en dat hiertoe de zielsziekten behooren, zal thans wel door weinigen worden betwijfeld. Maar vooral! men wachte zich eene gemoedelijke en meestal met eede bekrachtigde oordeelvelling voor eene ongevorderde inschikkelijkheid uit te maken. Men zorge, dat de Heeren van de kunst niet met even veel regt den regtsgeleerde toeroepen: Gij zijt dom genoeg, om zonder onze voorlichting uw oordeel te vellen over zaken, buiten den kring uwer studie gelegen[(1)].

De Schrijver erkent echter, dat er gevallen zijn, waarin de grootste voorzigtigheid noodig is, mits dan de waanzin door waarnemingen zoo als *inspectie* en *betastingen* bewezen zij. Hij bedoelt hier niet de onnoozelen, ijlhoofdigen en dollen, maar hen, die óf ten gevolge van ziekte, óf uit gekrenkte eerzucht, óf door te groote inspaning, aan het mijmeren geraken, en eindelijk de lijders aan *melancholia religiosa*, welke hen tot *onwillige* en echter *misdadige* handelingen aanzet. Hunne zinneloosheid is slechts tijdelijk en bepaald, en openbaart zich alleen op zekere punten. Staan wij hier een oogenblik stil.

Is het juist, ten bewijze eener bestaande krankzinnigheid, *betastingen* te vorderen? Is hiervan iets te verwachten, tenzij men uit het gevoelen van GALL redenere? Is het billijk hieraan waarde te hechten, wanneer men, gelijk de Schrijver, overigens niet veel aan het oordeel der geneeskundigen hecht? Is de opnoeming van hen, die als gedeeltelijk zinneloos zijn aan te merken, niet veel te beperkt? Is de beschrijving dier zinneloosheid juist? en bepaalt zich die niet alleen tot de eigenlijke *Monomanie?* Eindelijk, is het wetenschappelijk goed te keuren, dat eene *onwillige* handeling echter *misdadig* genoemd wordt?

Op bl. 31 *sqq.* worden eenige voorbeelden van *Monomanie* opgenoemd, en verder vier gevallen uit de vorige eeuw, waaronder dat van HARMEN ALFKENS meer uitvoerig verhaald. *Maar*

(1) De Heer V.D.S. beroept zich op VOORDA. Maar VOORDA'S beweren rust vooral op het onderscheid, dat tusschen de verklaring der geneeskundigen en het regterlijk vonnis bestaat, in geval van verwonding; daar, volgens dien Schrijver, alle verwonding, die aanleiding geeft tot den dood, ook als *doodelijk* moet gestraft worden. Maar hieruit volgt niet, dat de Geneesheer kwalijk handelt, wanneer hij zulk eene wonde, in het afgetrokkene beschouwd, voor *niet doodelijk* verklaart. Dat Prof. DEN TEX ook het misbruik gispt, dat wel eens van *Monomanie* gemaakt wordt, is waar. Doch men wachte zich van te wanen, dat deze verlichte, kundige en wetenschappelijke Regtsgeleerde op één standpunt staat met den Heer V.D.S. Ten bewijze strekken de verhandelingen in de *Bijdr. tot Regtsg. en Wetg.* V, bl. 495 *sqq.* en vooral VI, bl. 33 *sqq.*

geldt (dus gaat de-Schrijver op bl. 40 voort) *die regel* (welke? die der niet-toerekenbaarheid?) *voor* ALLEN *die in geval van nood slechts* GOED VINDEN *dergelijke zielsgebreken* VOOR TE WENDEN? Het is inderdaad verwonderlijk, hoe de Heer V.D.S. zulk eene dwaze en onnoozele vraag voorstellen kan, die niet veel anders beteekent dan dit: of men elken leugenaar gelooven moet? En echter, dezelfde wijze van voorstelling troffen wij herhaaldelijk aan(1). Tot beantwoording hiervan zal nu worden onderzocht, welk gevoelen vroegere Schrijvers omhelsden; - wat de latere regtsdoctoren er van dachten; - en tot welk eenen graad de wijsgeerige regtsgeleerdheid, op geneeskundig onderzoek gegrond, de leer der toerekening in dergelijke gevallen gebragt hebbe? Wij zouden kunnen opmerken, dat de leer der toerekening weinig te maken heeft met *dergelijke* gevallen (van voorgewende waanzin), als waarvan de Schrijver spreekt. Maar wij gelooven, dat zijne bedoeling verder reikt en het onderzoek naar *twijfelachtige* zielstoestanden zal omvatten. Zien wij dan, in hoe verre dit onderzoek aan de belofte beantwoordt.

Onder de ouderen komt MATTHEUS vooreerst in aanmerking. Hij onderscheidt tusschen *furiosi* en *mente capti*, en leert, dat ieder gepraesumeerd wordt zoodanig te zijn, als hij van nature moet wezen. Het blijkt verder uit het Romeinsche regt, dat alleen de aanhoudende waanzin in den regel de toerekening wegneemt; terwijl CARPZOVIUS, BOEHMER en anderen van oordeel zijn, dat ook de krankzinnige, in heldere oogenblikken misdrijvende, moet worden gestraft.

Nu komen de nieuweren ter sprake. Kort na de helft der vorige eeuw stonden er mannen op, die de leer der toerekening en het straffen der misdaden aanmerkelijk verzachtten. BECCARIA gaf het eerste sein. De afschaffing der Pijnbank werd door onderscheidene vaderlandsche Regtsgeleerden voorgestaan. Er werden prijsvragen uitgeschreven. De verhandeling van CALKOEN was hier een gevolg van. Ook LUZAC'S aanteekeningen op WOLFF en het bekende Werkje over ALFKENS worden kortelijk herdacht. Was de *Proeve* in 1798 geschreven, het zou er even door kunnen, schoon men ook toen reeds zou hebben kunnen vragen, of, BECCARIA uitgezonderd, de vreemde literatuur in dit opzigt niets vermeldingwaardigs had opgeleverd? Maar in onzen tijd is de kleur wat al te antiek.

En dit is dan die leer, roept de Schrijver bl. 49 uit, die later zoo veel veld heeft gewonnen en tot juistere begrippen gebragt is. Maar welke leer? In al het voorgaande is wel over pijnbank, en doodstraf, en Mozaïsch regt, en toerekening, en wat

(1) Zoo als bl. 20 omtrent dronkenschap en bl. 62 omtrent *Monomanie*.

niet al gesproken; doch een leerstelsel is nergens voorgesteld, of ontwikkeld. Uit het volgende echter kan men opmaken, dat hier de leer der toerekening bedoeld wordt. Immers, na eene waarschuwing over het misbruik dier leer volgt nu, bl. 50-55, een uittreksel uit de verhandeling van wijlen Prof. THIJSSEN tot dit onderwerp betrekkelijk(1).

Nu volgen er eenige aanmerkingen van den Schrijver. 1°. De meeste voorbeelden van Prof. THIJSSEN zijn van buitenlanders ontleend. Wij weten wel, dat de Heer V.D.S. zich met den staat der wetenschap buiten 's Lands niet ophoudt. Maar geeft dit hem regt, om te roemen, dat *onder de Nederlandsche Vrouwen en Vrijsters* (*!*) *zulke ontmenschte en wreedaardige wezens niet zijn*, als de voorbeelden door den Hoogleeraar bijgebragt? En dit zijn voorbeelden - van krankzinnigen. 2°. Klimaat, opvoeding, zeden, dragen tot beteugeling dier wandaden, als gevolgen van een oploopend gemoed, veel bij. De aanmerking is juist, doch zou hier meer klem hebben, indien niet de waanzin veelal uit oorzaken ontstond, geheel onafhankelijk van den lijder. Eindelijk 3°: Ieder volk of landaard helt van nature meer dan anderen tot deze of gene misdaad over. De ontwikkeling dezer laatste aanmerking verdient eene nadere beschouwing. Zij komt hierop neder. De misdaden kunnen tot vierderlei soort gebragt worden: 1° die uit armoede, gebrek, ledigheid, enz. ontstaan; 2° die voortkomen uit ongenoegzame kennis onzer pligten; 3°. die haren oorsprong ontleenen uit verzuim, kwade gewoonten, enz. waaronder men ook de ondeugd van dronkenschap mag tellen(2); 4°. die uit gebrek aan bestuur over onze hartstogten voortspruiten. De meeste misdaden en vooral die van de 4de soort ontmoet men in *Londen, Parijs*, en het Zuiden. *En wat volgt dan verder hieruit? Dit: dat mijns oordeels bij zoo vele vorderingen in verlichting en wetenschap, vooral in de leer der ziel- en bovennatuurkunde, de geest van het menschdom vruchtbaarder geworden is in het uitvinden van allerlei middelen tot verdediging van ondeugden, aangaande of van welke men te voren nimmer hoorde*. Wij hebben deze plaats geheel afgeschreven, omdat men, zonder dat, niet zou kunnen gelooven, dat er zulke ongerijmde redeneringen in dit Boek te vinden

(1) Wij zullen den inhoud dezer Verhandeling niet mededeelen, om niet al te wijdloopig te worden. Schoon door een' Geneeskundige geschreven, is zij echter ook voor den Regtsgeleerde veel belangrijker, dan de aangekondigde *Proeve* van onzen Schrijver.

(2) De woorden van den Schrijver geven te kennen, dat de ondeugd van dronkenschap tot de misdaden behoort, die uit kwade gewoonten voortkomen. De bedoeling is zeker, dat dronkenschap de bron is, *waaruit* misdaden ontstaan.

zijn. Reeds die onderscheiding der misdaden is enkel verwarring. Immers een diefstal, uit hebzucht gepleegd, geschiedt tevens uit gemis van de kennis van onzen pligt, die leert, dat men eens anderen eigendom eerbiedigen moet, en te gelijker tijd uit gebrek aan bestuur onzer daden en hartstogten, door dat wij die hebzucht niet bedwingen. En waar blijft dus het door den Schrijver gestelde onderscheid? Maar nemen wij dit niet te naauw. Wat wilde men betoogen? Waarschijnlijk, dat misdaden uit hartstogten ontstaande hier niet menigvuldig zijn, en de overhelling tot *Monomanie* zeldzaam is. Dit ten minste zou ik gissen bedoeld te zijn, daar de Heer V.D.S. het eene aanmerking noemt in het behandelde geval *van veel gewigt*. En wat is nu de inhoud der redenering? Ik kan geene andere vinden dan deze. Er zijn vier soorten van misdrijven. Vooral de laatste soort is grooter in andere Landen dan bij ons. *Ergo:* zijn de menschen bij meerdere verlichting slimmer geworden in het uitvinden van verdedigingsmiddelen!

(*Vervolg en slot in het volgend Nommer.*)

Lessen over de redekunst en fraaije letteren, of voorschriften over taal, stijl, welsprekendheid en dichtkunst, naar het Engelsch van *Hugo Blair*, in leven Hoogleeraar te Edinburg, enz.

In drie deelen vertaald door wijlen den Hoogleeraar Mr. *Herman Bosscha*, en thans op nieuw uitgegeven door Mr. *B.H. Lulofs*, Hoogleeraar in de Nederlandsche Letterkunde en Welsprekendheid te Groningen, Lid van het Koninklijk-Nederlandsch Instituut, enz. enz. (die bij dezen derden druk een groot aantal van eigene Aanteekeningen gevoegd heeft). Te Groningen, bij *J. Oomkens*, Akademiedrukker. Eerste deel, 1832. Tweede deel, 1835. Derde deel, 1837.

(*Vervolg en slot van het vorige N^{o}., bl.* 521.)

5. *Vele aanteekeningen doen niets af, en konden dus gemist worden*.

Legio is dit getal. Bij hetgeen wij reeds over de nuttelooze aanteekeningen gezegd hebben, willen wij hier niets meer voegen, hoe gemakkelijk dit zijn zoude. Immers zouden wij kunnen vragen, of de lange Aanteekeningen (I D., blz. 66 en elders) iets afdoen, die, hoe aardig zij op zich zelve zijn mogen, niets ophelderen, niets toelichten, niets verduidelijken? Wij zouden

vragen, waartoe dienen die vele biographische schetsen, zoo als II D., bladz. 121 en op andere plaatsen, van alom bekende mannen, daar men die zoo gemakkelijk in elk Biographisch Woordenboek vinden kan? Wij zouden kunnen vragen: waartoe dat gedurig opnoemen van- en verwijzen naar dezelfde schrijvers en boeken; even als dat afschrijven van honderde verzen uit oude en latere dichters, benevens die lange aanhalingen uit het *Edinb. Review*, de *Revue de Paris* en dergelijke schriften, al hetwelk hier *te* dikwijls voorkomt. Op deze wijze had de Heer LULOFS nog wel drie boekdeelen kunnen vullen.

6° *Deze aanteekeningen bevatten eene reeks nuttelooze vragen*.

Men gelieve slechts op te slaan III D., *Aant.* blz. 275, waar *twaalf* bladz. groot octavo, zeer *compres* gedrukt, alleen gevuld worden met enkel vragen over den aard en vorm van het Heldendicht. Dit is wezenlijk tijd en papier verkwisten; want hoeveel geest en kennis deze vragen aanduiden, zijn zij, zonder de beantwoording, als te vergeefs te beschouwen; ook elders is de Heer LULOFS niet karig met vragen, zoo als III D., *Aant.* bl. 104 en II. D. *Aant.* bl. 282.

7° *Deze aanteekeningen bevatten eenige ongepaste aardigheden of grapjes*.

Wij zijn vrienden van boert en luim, en zien geheel niet in, dat men de kunsten en wetenschappen op eene dorre en onaangename wijze moet onderrigten; maar: *est modus in rebus*. Men moet niet gedurig met zijne grapjes en aardigheden voor den dag komen, daar deze dan niet zelden meer de aandacht tot zich lokken, dan de zaak zelve, om wier wille zij gezegd werden. Het zijn banketjes, die men den gasten niet te veel moet aanbieden noch opdringen, zoo men hen niet wil doen walgen. Wij moeten de wetenschappen op eene behagelijke en bevallige wijze, maar niet op die eens grappenvertellers voordragen. De Leeraar, die zich daaraan schuldig maakt, moet noodwendig dat gezag en dien invloed bij zijne leerlingen verliezen, welke voor elken onderwijzer van het uiterste belang zijn. Of is eene zoogenaamde aardigheid, als de volgende, berekend, om achting voor zich in te boezemen? Over de Chinesche taal en het Chinesche schrift sprekende, zegt de Heer LULOFS: ‘Beide, even als geheel het Chinesche volk met al deszelfs grillige begrippen, zeden en gebruiken, schijnen eer op de maan, dan op onze planeet, de aarde, te huis te hooren, *en misschien zijn zij ook wel, bij de eene of andere gelegenheid, werkelijk uit de maan hier in dit tranendal nedergeplompt*’[(1)].

(1) I D., Aant. bl. 70.

Een man, als de Heer LULOFS, was aan zijn' rang in de Maatschappij meer eerbied, en aan zijne lezers meer achting verschuldigd, dan zich tot zulke nietige en kinderachtige aardigheden te vernederen, als de volgende. ‘Dat zou waarachtig een aardig gekeuvel tusschen ADAM en EVA (die men zich van den anderen kant als zoo volmaakt voorstelt) geweest zijn, indien zij, *geheel uit zich zelve*, daartoe eerst zich eene taal, van de grondklanken aan, van *a, e, i, o, u*, af, hadden moeten vormen! En hoe verstonden die goede luidjes de Godheid dan, als deze tot hen sprak; of sprak deze tot hen bloot door teekenen, gelijk tot Doof-stommen? Maar hoe verstonden zij dan nog weêr dadelijk die teekenen, *zij die nooit les op een Doofstommen-Instituut gekregen hadden?*’[1] Ook deze aardigheid is van hetzelfde allooi: ‘*John Bull*’ (waarmede, met uw verlof! de Heer LULOFS de Engelsche natie bedoelt) ‘was altijd beroemder als bokser en beefstuketer dan als muzikant of schilder[2].’ Is dit nu de toon, vragen wij u, dien men moet kiezen, wanneer men aanwijzen wil, dat Grieken en Romeinen meer in toon- en schilderkunst hebben uitgemunt dan de Engelschen? Recensent wil gaarne zijne diepe onwetendheid erkennen, wanneer hij betuigt, dat hem geen beroemd schilder of toonkunstenaar onder de oude Romeinen bij name bekend is, en de Heer LULOFS zal hem zeer verpligten, door hem op dit punt nader in te lichten. Daarentegen weet hij, dat, onder de Engelschen, om van den alom beroemden HOGARTH niet te spreken, WEST en REYNOLDS als Historieschilders, even als LAWRENCE in het portretschilderen, hebben uitgemunt; dat CASTLAKE en SEVERN verdienstelijke *genre*-schilders zijn, die door den voortreffelijken WILKIE echter overschaduwd worden, en dat DESSOULARIE een uitmuntend landschapschilder is.

Verraadt het voorts eenen goeden smaak, zulke grapjes tusschen ernstige zaken in te lasschen, als de volgende, die daarenboven nog geheel doelloos zijn, dewijl men thans voor dergelijke kanselzotheden, ten minste in ons Vaderland, niet behoeft te vreezen? De lezer oordeele zelf, wanneer hij den Heer LULOFS hoort vertellen van een' predikant, die in een gebed uitriep: ‘Ja, Heer! groot zijn onze schulden, *Gij kent ze nog niet half!*’ Of van een' ander Leeraar, die van: ‘*steenen der ongeregtigheid* sprak, waarmede wij de *glazen van Gods barmhartigheid inwerpen*.’ Of weder van een' anderen, die van het onderwijs gewaagde, ‘dat DAVID in de *Hemelsche Akademie des Heiligen Geestes genoten had*.’ ‘Of van eenen vierden, die den Dood met den naam van een'

(1) I D., Aant. bl. 122.
(2) I D., Aant. bl. 177.

infamen Rakker bestempelde, en een in de kist liggend lijk bij een geslagt zwijn vergeleek, dat in den trog met kokend water wordt afgebroeid'[1]. Deze aardigheden mogen voegen in de *Theologische Curieusiteiten* en dergelijke anekdoten-boekskens, maar niet in Aanteekeningen op BLAIR'S *Redekunstige Lessen;* hetgeen trouwens LULOFS zelf erkent, wanneer hij, na het verhalen daarvan, zegt: 'Maar dit is te zeer beneden alle kritiek, om er tegen te waarschuwen.'

De noodlottige zucht van den Aanteekenaar, om, *coûte qui coûte*, nu en dan eens grappig te willen zijn, bederft dikwijls het goede, dat hij zegt: Niemand b.v. zal de volgende aanmerking ongeestig of onjuist vinden: 'De Geschiedenis is eene zee, welker wateren zich tot in de oneindigheid uitbreiden; zij groeijen aan op het eigen oogenblik, dat gij ze bevaart.' De indruk van deze fraaije, en wij zouden bijna zeggen verhevene opmerking, wordt echter geheel bedorven, dewijl de Schrijver er op laat volgen: 'Tegen het einde der wereld vrees ik, dat alle Hoogleeraren der Geschiedenis, bestelpt onder den bajert der Gebeurtenissen, die geen menschelijk geheugen meer zal kunnen bevatten, krankzinnig zullen worden'[2].

9°. *Deze aanteekeningen bevatten een aantal lange uitweidingen*.

Wij willen uit vele plaatsen slechts ééne kiezen, die tevens bewijst, hoe zeer de Heer LULOFS van den *hak op den tak springt*, zoo als men zegt. Over de *Metaphora's* sprekende, maakt hij middelerwijl eene verbazende uitweiding over de armoede der Fransche taal, en komt eindelijk op het punt terug, van waar hij niet moest zijn afgegaan[3].

Wij merkten voorts op, dat ten

10de. *De stijl dezer aanteekeningen dikwerf de sporen draagt van overijling, en dat men daaraan die lange volzinnen en tusschenzinnen, die onjuistheid in uitdrukking, en die gebreken in stijl en taal, welke hier niet zelden gevonden worden, moet toeschrijven*.

Dat het waarlijk deze aanteekeningen niet aan lange volzinnen ontbreekt, getuigt er een, die *vier en twintig* regels telt[4], en die even moeijelijk in éénen adem is af te lezen, als een andere, in hetzelfde boekdeel voorkomende[5]. De volgende zin stelt mede de longen op de proef. 'Meer of min in dien trant spreken bevoegde regters over de welsprekendheid van CURRAN, en hij, die zich den onrustigen toestand en de moord- en bloedtooneelen

(1) II D., Aant. blz. 233.
(2) III D., Aant. blz. 7.
(3) I D., Aant. bl. 194.
(4) III D., Aant. bl. 237, 238.
(5) III Dl., bl. 357, 358.

herinnert, van welke het ongelukkige, sinds eeuwen schandelijk vertrapte en daardoor in zijne geringere volksklassen thans verdierlijkte, ja *vertijgerde Ierland*, gedurende de laatste vijf en twintig jaren getuige is geweest, zal het oogpunt, waaruit zij CURRAN beschouwen, niet wraken'[1].

Niet minder onaangenaam en hinderlijk zijn lange tusschenzinnen, die door goede Schrijvers, zoo veel mogelijk, vermeden, en slechts bij de hoogste noodzakelijkheid gebezigd worden. De Heer LULOFS is echter ook op dit punt niet bijzonder keurig, gelijk uit de volgende plaats overtuigend blijkt: 'wij hebben hierboven over SCHILLER (als Dichter in de eerste plaats onsterfelijk, en misschien wel den grootsten, zeker ten minste den edelsten, diep gemoedelijksten, op wien *Duitschland* onder zijne duizenden en tienduizenden van APOLLO-zonen bogen mag) reeds het eene en andere aangestipt'[2]. Men zoude bijna zeggen, dat hier de volzin om den tusschenzin, en niet, omgekeerd, de tusschenzin om den volzin bestond. Eene dergelijke stuitende *Parenthesis*, om van geene andere te spreken, vindt men nog in hetzelfde Deel, bl. 96, 97.

Dikwijls maakt zich de Heer LULOFS aan onjuistheid in uitdrukking schuldig. Zoo spreekt hij van *zielverduisterend papier*[3]. Grijs of bijna zwart papier, zoo als onze Duitsche buurtjes voor hunne *Taschen-ausgaben* bezigen, moge, onder het lezen, de oogen verduisteren; maar de ziel?

Menigmalen wordt door den Heer LULOFS tegen stijl en taal gezondigd. Immers als zoodanig beschouwen wij het veelvuldig en herhaald gebruik van het woordje *deszelfs*, dat men meest altijd vermijden kan, en altijd zoeken moest te vermijden. Het geeft aan den stijl zekere stroefheid, die het oor beleedigt, en de volgende plaats levert hiervan een bewijs op: 'Wie heeft SCHILLER in DESZELFS *Don Carlos*, DESZELFS *Maria Stuart*, DESZELFS *Jungfrau von Orleans*, DESZELFS *Wallenstein*, DESZELFS *Braut von Messina*, DESZELFS *Wilhelm Tell* niet vaak bewonderd?'[4]

Eene zekere achteloosheid en onzuiverheid in het gebruik van woorden zijn ons mede vaak in deze Aanteekeningen voorgekomen. B.v. *Enddoel* (Duitsch: *Endzweck*); het enkele woordje *doel* is voldoende[5]. *Rigtige gedachte*, beter *juiste* gedachte[6]. Het Engelsche woord *Pedantry* is, naar ons inzien, het Hollandsche woord *kwakzalverij* eigenlijk niet, ofschoon het er wel wat van heeft[7]. *Pedanterie* of schoolvosserij is pralen met de geleerdheid, die men

(1) II D., Aant. bl. 208.
(2) III D., Aant. bl. 55.
(3) III D., Aant. blz. 56, 57.
(4) III D., Aant. blz. 366.
(5) III D., Aant. bl. 125.
(6) III D., Aant. bl. 127.
(7) III D., Aant. blz. 190.

bezit, doch, ongelukkig, overal, hetzij te pas of te onpas, wil aanbrengen. Dit was een gebrek der geleerde mannen uit de 17de eeuw. Letterkundige *kwakzalverij*, daarentegen, is pralen met geleerdheid, die men *niet* bezit: een hoofdgebrek in de Encyclopedisten of Alweters onzer eeuw. Ons dunkt, dat er even zoo eenig onderscheid is tusschen *zwijgen* en *stilzwijgen*, woorden, die door LULOFS als éénbeteekenend beschouwd worden(1). Zoo het woordje *stilzwijgen* niet veel meer een gepast zwijgen, een zwijgen uit ziele grootheid, uit gevoel van eigenwaarde te kennen geeft, beteekent het toch, volgens WEILAND, een zwijgen in eenen *sterkeren* zin, een *volstrekt*, een *geheel* zwijgen. De *nederzetting* van ENEAS in *Italië* zou beter door het woord *vestiging* kunnen vervangen worden(2). Anderen schrijven nog onhollandscher: *nederlating* (*Niederlassung*). *Zonder welken deze lessen weinig aandacht zouden te wachten hebben*(3), is eene vreemde wijze van uitdrukking. Even vreemd klinkt: *zijne zinnen zijn zekerlijk somtijds te lang*, voor *zijne volzinnen*, enz.(4). Het woordje *opschik*(5) komt bij ons altijd in eene meer of min ongunstige beteekenis voor. Het door BLAIR gebezigde woordje *dress*, is de *inkleeding* of *voordragt. De harp of lier roerden*(6) is onjuist. Men roert de trom, maar tokkelt of bespeelt de harp of de lier. *Welsprekendheid is de kunst om doelmatig te spreken*(7). Hoe gangbaar dit woordje *doelmatig* (*zweckmässig*) ook in onze taal geworden is, moest het echter nooit ons schooner *doeltreffend* vervangen. Wij zeggen immers *een doel treffen*, en niet: *een doel meten*. Is deze uitdrukking wel taalkundig goed: *Er is er die beweren*(8)? ware niet beter: *Er zijn die beweren?*

Op kieschheid van uitdrukking kan de Heer LULOFS zich niet altijd beroemen. Althans in zekere aanteekening op eene aanteekening, een stuk uit HOOFT afschrijvende, zegt Z.H.G.! ‘zulke tafereelen zijn voor het hedendaagsche groote publiek maar al te dikwerf paarlen voor de zwijnen, daar dit publiek het Hollandsch van HOOFT niet meer verstaat(9).’ Behalve dat deze uitdrukking in het geheel niet keurig is, zouden wij daarenboven hare juistheid betwijfelen, en vragen: heeft ooit het *groote* publiek het vertacitiaanscht Hollandsch van HOOFT verstaan? Deze schrijver heeft zich ten minste nooit, zoo als CATS, WAGENAAR en anderen, tot den rang van volksschrijver kunnen verheffen. Voorzeker heeft geen

(1) I D., Aant. bl. 159.
(2) III Dl., Aant. bl. 197.
(3) III D., bl. 2.
(4) III D., bl. 43.
(5) III D., bl. 49.
(6) III D., bl. 85.
(7) II D., Aant. bl. 108.
(8) III D., bl. 92.
(9) III D., Aant. bl. 28.

zijner tijdgenooten, evenmin als iemand uit de volgende geslachten, zulk een stijf, gemaakt en vreemdsoortig Hollandsch gesproken, als HOOFT geschreven heeft; en hij zelf zoude in de verkeering onverdragelijk geweest zijn, indien hij zich van zijne schrijftaal in het gewone gesprek bediend had. Waarom dus juist op het hedendaagsch publiek toegepast, wat altijd van toepassing geweest is, en ongetwijfeld van toepassing blijven zal, zoo lang er Hollandsch gesproken wordt? Voorts is de medegedeelde proeve van den Heer LULOFS, om HOOFT in een' wat nieuwerwetscher vorm te voorschijn te doen treden, ongelukkig uitgevallen. In deze omwerking is, door de gedurige herhaling van het woordje *hij*, de historische stijl van HOOFT een meer *oratorische* of *declamatorische* stijl geworden(1).

Wij hebben onbeschroomd, en volgens onzen pligt als beoordeelaars, de gebreken opgegeven, welke wij in den arbeid des Heeren LULOFS meenden te moeten aanwijzen en gispen. Vrijelijk moge Z.H.G. ons onder de domme en verwaande ZOÏLUSSEN rangschikken, ‘die zonder eenige roeping zich in den kritischen regterstoel zetten, de grootste vernuften van een land voor zich doen verschijnen, en met onbeschaamde hand de hekelzweep hunner kritiek hun om de ooren doen snorren, terwijl zij hierbij vooral wel zorg dragen, om, als Oostersche Godheden, (gelijk de Heer VAN DER PALM het uitdrukt) hun aangezigt vermomd te houden, en zich van de door hen belasterden eerder de grootste smaadredenen wegens lafheid getroosten, dan, als ieder Man van eenig eergevoel en moed doen zoude, het masker, daartoe uitgedaagd zijnde, af te leggen(2).’ Ja, al mogt hij ons ‘onkunde, kleingeestigheid, partijdigheid(3),’ en duizende andere kwade hoedanigheden te last leggen, wij zullen ons dit niet aantrekken, tenzij wij door *bewijzen* van deze feiten overtuigd worden, daar wij, volgens ons beste weten, en *sine ira et studio*, zijn Werk beoordeeld hebben. Wij willen slechts vragen, wat het er toch, om 's Hemels wil, toeof afdoet, dat men zijnen Beoordeelaar bij name en in persoon kent of niet? Heeft hij ons ten onregte gegispt, men stelle hem in al zijne zwakheid ten toon, en wreke zich met de pen, door welke men is beleedigd geworden. Het moet ons onverschillig zijn, of onze beoordeelaar een Hooggeleerd, een Zeer Geleerd, of wel een ongetiteld persoon is, of hij PIET of KLAAS heet, of hij beroemd is of niet, indien zijne aanmerkingen slechts juist zijn en op bewijzen berusten. Doet rang of stand hier iets af? Of houdt de dwaasheid, die uit den mond eens Professors komt, dáárom op

(1) III D., Aant. bl. 28.
(2) III D., Aant. bl. 121.
(3) III D., Aant. bl. 362.

eene dwaasheid te zijn, dewijl iemand met den titel van *Hooggeleerde* haar gezegd heeft? En is de waarheid, die een eerzame schoolmeester van den derden rang voordraagt, geene waarheid meer, omdat zij niet uit het hoofd van een' Hooggeleerd persoon is voortgevloeid? Wij willen er niet om twisten; maar het komt ons voor, dat er meer degelijke gronden *voor* dan *tegen* het naamloos recenseren kunnen aangevoerd worden, bijzonder in ons beperkt Vaderland.

Wij erkennen overigens gaarne: het mangelt den Heer LULOFS noch aan geest, noch aan uitgebreide belezenheid, noch aan lofwaardigen ijver voor het goede en schoone; maar het ontbreekt hem, naar ons inzien, aan *gekuischten smaak*, of liever aan *gevoel voor het welvoegende*, het *welpassende*. Dit getuigt onder andere de *neder drukkende last* van aanteekeningen, waarmede hij den goeden BLAIR belast en beladen heeft, doch onder welken wij echter eenige goede en zeer doeltreffende, ja zelfs fraaije opmerkingen hebben aangetroffen. Onder deze rekenen wij die over het verhevene[1], over de wortelklanken[2], over de vorming der Romanische talen[3], over het overgaan van Latijnsche woorden in het Engelsch en Hollandsch[4], over den stijl[5], en die over het eenvoudige en naïve[6]. Fraai is hetgeen over HOOFT gezegd wordt[7]. De aanmerkingen over de welsprekendheid bevatten veel lezenswaardigs[8]; en gaarne vereenigen wij ons met het gevoelen van LULOFS tegen BLAIR, over den *Telemachus* van FENELON[9], en met dat over het treurspel[10]. Wat over KLOPSTOCK gezegd wordt, vonden wij bijzonder schoon[11]; en juist is het oordeel over den *Friso* van VAN HAREN[12]. Fiksch en geheel als uit ons hart geschreven, zijn de verdiensten van JAN WAGENAAR, den door BILDERDIJK zoo schandelijk verguisden geschiedschrijver, aldus geschetst: ‘Onder de historieschrijvers onzes Vaderlands, zal elk billijkdenkende, en die niet door den duistergekleurden bril van een' BILDERDIJK ziet, gaarne eenen luisterrijken eerekrans aan onzen JAN WAGENAAR schenken; zoo hij ten minste prijs stelt op onpartijdigheid, bezadigdheid, hooge naauwkeurigheid, eene ruime mate van gezond verstand, uitgebreide wetenschap en buitengewone netheid en zuiverheid van stijl. Houdt toch WAGENAAR zich ook al weinig op met wijsgeerige, staat- en zedekundige bespiegelingen, mist hij het krachtige, dichterlijke, beeldrijke, ver-

(1) I D., Aant. bl. 7, 9, 10.
(2) I D., Aant. bl. 48.
(3) I D., Aant. bl. 88-109.
(4) I D., Aant. bl. 131.
(5) I D., Aant. bl. 153. en II D., Aant. bl. 86 en 104.
(6) II D., Aant. bl. 97.
(7) III D., Aant. bl. 18.
(8) II D., Aant. bl. 141, 146, 148.
(9) III D., Aant. bl. 317.
(10) III D., Aant. bl. 337.
(11) III D., Aant. bl. 215.
(12) III D., Aant. bl. 323.

hevene van een' HOOFT, bezit hij weinig vuur en verbeelding, bezielen *metaphora's* en andere figuren zelden zijne voordragt, is hij soms zelfs wat heel kil en koud, en merkt men, dat hij zelden in eene poëtische gemoedsstemming verkeert, en de wereld meestal met een' zeer nuchter-prozaïschen, alles behalve romanesken blik beschouwt, hij bezit daartegen eene zich steeds gelijkblijvende kalmte van oordeel, eene als met den passer afgemetene juistheid en keurigheid van schrijftrant. Zijne uitdrukkingen zijn altijd met de meeste omzigtigheid gekozen. Zij zeggen noch te veel, noch te weinig, en kunnen als echt goud den toets des nadenkens veilig doorstaan. Dikwerf zal men bij het schrijven over onderwerpen, door WAGENAAR behandeld, als men van hem in de keuze zijner woorden is afgeweken, zich genoodzaakt vinden tot die woorden terug te keeren, wijl men hunne meerdere gepastheid boven zijne eigene op den duur inziet. Voor het overige is WAGENAAR, schoon dan ook een weinig droog en kleurloos van stijl, zulks echter overal niet evenzeer. Hier en daar vertoont zich eene warmere tint; de pen maakt voor het penseel plaats, en kleine tafereelen ontstaan, die wel niet de stoutheid van ordonnantie en het gloeijende koloriet eens HOOFT'S of SCHILLER'S hebben, maar die echter met welgevallen beschouwd worden en tot eene aangename afwisseling van voorgaande of volgende meer dorre schetsen strekken kunnen[(1)].'

De vertaling dezer *Lessen*, voor jaren door den Heer BOSSCHA bewerkt, is reeds lang als uitmuntend bekend, en hare voortreffelijkheid is ons, bij eene vergelijking met het oorspronkelijke, bijzonder van het derde deel, op nieuw gebleken. Wij gelooven dus gaarne, wanneer de Heer LULOFS getuigt, 'dat het hem over het algemeen zelden veroorloofd was den arbeid van dien verdienstelijken geleerde te verbeteren[(2)].' Slechts eenige misstellingen zijn gebleven, van welke wij er eene zullen aanstippen. Verkeerd wordt de titel van ROWE'S Treurspel: *the fair penitent*, door: *de schoone boetdoener* vertaald[(3)]. Dit moet zijn *boetvaardige* of *boetelinge*, zoo als het ook later overgebragt is.

Het is ons voorts raadselachtig, waarom, in de Nederlandsche vertaling, de schoone plaats uit MILTON'S *Penseroso*, en de oordeelkundige aanmerkingen van BLAIR daarover zijn weggelaten[(4)]. De fraaije *passage* uit den *Lycidas* van denzelfden Dichter[(5)], en de aanhaling uit HOMERUS[(6)] zijn mede weggebleven. Ook heeft de Heer LULOFS niet, gelijk BLAIR altijd doet, steeds de

(1) III D., Aant. bl. 60.
(2) I D., Aant. bl. 154.
(3) III D., Aant. bl. 274.
(4) BLAIR'S *Lectures*, V. III, p. 154, 155.
(5) V. III, p. 162.
(6) V. III, p. 115.

plaatsen uit de oude klassieken in eene vertaling terug gegeven, ten behoeve dergenen, welke met het Grieksch en Latijn onbekend zijn.

Zoo een vierde druk van deze *Lessen*, in vervolg van tijd, noodzakelijk mogt geacht worden, zorge men, dat het ontbrekende in BLAIR niet met *losse* aanteekeningen, maar door verhandelingen, met *zorg* bewerkt, aangevuld worde, en die ons op het standpunt plaatsen, waaruit tegenwoordig de wetenschappen en letteren moeten beschouwd worden. Ook geven wij het alsdan in bedenking, of de verhandeling over de Engelsche Taal[1] niet meer eigenaardig, in de Nederlandsche bewerking, door eene over onze Taal konde vervangen worden!

VERITAS ODIUM PARIT.

Proeve eener Geschiedenis van het Bankwezen in Nederland, gedurende den tijd der Republiek; door *W.C. Mees*, Jur. Utr. Cand.

Te Rotterdam, bij W. Messchert, 1838.

Indien er iets is, waarover men zich hier te Lande verwonderen en bedroeven moet, dan is het voorzeker eene achterlijkheid in de beoefening der Staatshuishoudkunde, die zoo veel te onvergeeflijker is, naar mate onze materiëele welvaart inniger verbonden is met den stand, welken die wetenschap bij ons bereikt. Het is niet genoeg, dat enkele mannen zich loffelijk in die bespiegelingen verdiepen, zoo lang hunne betere begrippen door de kracht van een overal ingeworteld vooroordeel en door de *inertie* van den slenter worden teruggestooten, ja zelfs niet verstaan schijnen te worden: en men zal eerst beterschap kunnen verwachten, wanneer, door een goed Academisch onderwijs, de vaderlandsche jeugd oplettend gemaakt en ingewijd is in de onomstootelijke beginselen eener wetenschap, die niets meer behoeft dan eene naauwkeurige beschouwing van hetgeen werkelijk gebeurt, en een onbevangen oordeel, om daaruit gevolgen te trekken. Het moet dan dubbel welkom zijn, zoo dikwerf ons de vruchten van zoodanig onderwijs worden aangeboden; en het publiek slaat er naauwlettende blikken op, ten einde zich te overtuigen, of het geleverde inderdaad bruikbaar is. Wij hebben om deze reden gaarne op ons genomen, van het aangekondigde Werk van den Heer MEES verslag te doen; en wij zullen ons daarvan kwijten met die vrijmoedigheid, welke de éénige voorwaarde is eener der zake nuttige beoordeeling.

(1) I Dl. bl. 196-211.

Om ons het afschrijven van de lange Inhouds-lijst te besparen, willen wij slechts met korte woorden vermelden, dat de Schrijver, bij het beschouwen van de *Amsterdamsche, Rotterdamsche* en *Middelburgsche Wisselbanken*, zijne voorgangers verre in volledigheid overtreft; dat hij vooral, en te regt, de meeste zorg besteedt aan de eerstgenoemde dier drie banken, welker oorsprong, allereerste inrigting en allengsche wijziging worden voorgesteld in verband met den toestand des geldomloops, en met het door bijzondere personen, tegenover die publieke inrigting, vastgehouden Wisselaars- en vooral Kassiers-bedrijf. Maar bijzonder merkwaardig is de ontleding van het beleeningstelsel, door die Wisselbank sedert het laatst der 17de eeuw aangenomen: een stelsel, waardoor zij ophield Bank van Wissel te zijn, en nu zuivere Deposito-bank werd voor gemunt en ongemunt metaal op recepis, tegen eene daarvoor als boek-crediet uit te trekken cijfermunt in courante specie, doch op den voet van zwaar geld. Al wat tot opheldering dier gewoonte (want een bepaald Reglement of een aangekondigd stelsel van de Amsterdamsche Wisselbank vinden wij nergens) strekken kan, alsmede de gewigtige voordeelen, die zij aan den handel, bijzonderlijk aan den specie- en metaalhandel bewees, wordt uitvoerig door den Heer MEES ontwikkeld: en, wanneer hij de aanleidingen opgeeft, welke den val dier Wisselbank veroorzaakt hebben, stelt hij zijne lezers volkomen in staat, om te besluiten, dat zij niet te zoeken waren in het stelsel zelf, maar in de kwade trouw, waarmede de Bank beheerd was geworden, door het op crediet ten leen verstrekken van een goed deel harer schatten aan de O.I. Compagnie, aan de Stads-Beleenkamer, enz. Beknopter worden, natuurlijk, de *Rotterdamsche* en *Middelburgsche Banken* behandeld; doch niet minder naauwkeurig, en, als bij toegift, wordt ten laatste nog gesproken van twee inrigtingen, door de tijdsomstandigheden na 1795 uitgelokt, te weten de *Generale Bank van Beleening* en de *Nationale Beleenbank*. Wegens de behandeling van al deze punten moeten wij den Schrijver den wèlverdienden lof geven van grondig onderzoek, vlijtige studie der bronnen, en van eene heldere voordragt.

Met dat al moeten wij iederen lezer waarschuwen, dat het gansche Werk niets meer is, dan een vernieuwde aanval op het sedert korte jaren veel besproken en bekend geworden plan der Handelsbank. Reeds in de Voorrede, bl. VI, doelt de Schrijver daarop, en geeft zeer duidelijk te kennen, dat de keuze van zijn onderwerp daardoor bepaald is geworden; zoo als het dan ook blijkt, dat hij er niet onkundig van was, uit de aanhaling van het stukje van den Heer VAN HALL, op bl. 204. Hoe hij daarover denkt, blijkt onder anderen uit hetgeen bl. 122 gezegd wordt, ‘dat

ook bij ons, nog op dezen oogenblik, *de zonderlingste denkbeelden, omtrent de vaste waarde van eene onopvraagbare cijfermunt, tegenover de specie, welke zij heet te vertegenwoordigen*, niet vreemd zijn.' En daar nu, behalve het zuiver historiëele, bijkans iedere bladzijde getuigt van zijn opzettelijk voornemen en pogen om die denkbeelden te wederleggen, klinkt het zeer vreemd, dat hij daarop onmiddellijk laat volgen, *de aanwijzing van tegenwoordige dwalingen* liever aan anderen te willen overlaten. Wij zijn dus in de noodzakelijkheid gebragt geworden, om de denkbeelden van den Heer MEES te vergelijken met de stellingen, waarop het plan der handelsbank berust, in zoo verre die ons bekend werden uit de daarover uitgegeven geschriften; en wij zullen de slotsom van dit onderzoek kortelijk mededeelen.

Behalve eenige hier en daar verspreide wenken en gezegden, verkondigt de Schrijver zijne theorie over Banken, Bankgeld en Crediet, meer bepaald in het Vierde Hoofdstuk zijner *Proeve*. Het heeft ons niet mogen gelukken dáár een enkel helder en zuiver beginsel te ontdekken; integendeel, triomfeert de Schrijver, als het ware, met de zonderlingste aller stellingen, dat Deposito-banken tevens op zich zelve Circulatiebanken kunnen wezen, dat bankgeld en bankpapier hetzelfde zijn, en dat het eerste even zeer in de courante specie oplosbaar behoort te wezen, om vaste waarde te hebben, als het laatste. Dit zijn nu altemaal dwalingen, die geen ander gevolg konden hebben, dan de meest verwarde en verduisterende voorstelling van zaken, welke, voor den eenigzins nadenkende, zoo helder als de dag zijn, vooral voor hem, die de natuur der Amsterdamsche Wisselbank opzettelijk had bestudeerd. Wanneer men eenmaal erkend heeft, (zoo als de Schrijver doet) dat eene deposito-bank niet meer is 'dan een groot dépôt, in hetwelk elk eigenaar van bankgeld geacht wordt, zijn metaal of specie gedeponeerd te hebben,' waaruit volgt, dat het gedeponeerde gezamenlijk de eigendom is van den eigenaar van bankgeld, en dat dus de bank niets meer, en *niets anders*, aan dien eigenaar schuldig is dan het gedeponeerde zelf; dan moet men zich verwonderen, hoe de Schrijver, bijkans op iedere bladzijde, te kennen geeft, dat wanneer die Bank geene courante specie voor haar bankgeld terug geeft, het bankgeld daarom vooreerst onoplosbaar en onopvraagbaar is, en ten tweede geene vaste waarde en bruikbaarheid bezit. Wij zouden dan toch wel gaarne van den Schrijver willen vernemen, hoe zoodanige bank, wanneer er niets anders dan handelsmunten en ongemunt metaal in gedeponeerd was, aan die courante specie komen zou? want, dat het dépôt, waarvoor recepis is uitgegeven, onaangeroerd moet blijven liggen (en dus niet vermunt kan worden), wordt door hem zelven

erkend. En evenwel gaat hij zóó verre, dat hij de Amsterdamsche Wisselbank, om die quasi-onopvraagbaarheid van haar bankgeld (d.i. omdat zij daarvoor geene courante specie afleverde), geene deposito-bank meer wil noemen, en in ernst vol houdt, dat zij op die wijze haar bankgeld had behooren te betalen. De Schrijver houde het ons ten goede; maar wij hebben in zijne geheele theorie eene jammerlijke onbekooktheid van begrippen gevonden, en een gescherm met woorden, die hij toont niet te verstaan. Hij schijnt nog volstrekt niet te begrijpen, wat het onderscheid is tusschen eene eigenlijk gezegde *Wisselbank* en eene *Deposito-bank:* en evenwel had hij de eerstgenoemde zeer wel beschreven op bl. 42; maar hij had er bij moeten opmerken, dat de rekeninghouder bij zulk eene bank dadelijk geacht moest worden, het door hem ingebragte *gewisseld* te hebben, en daarom onmiddellijk aanspraak te hebben op de in de boeken daarvoor uitgetrokken munt; dat dienvolgens dat bankgeld (wanneer men het zóó noemen wil) opvraagbaar was, en dat de bank, zoo lang het slechts in de boeken circuleerde, in zóó verre niet meer dan gewoon kassierswerk deed. Daarentegen is *deposito-bank* eene zoodanige, waarin men brengt hetgeen men niet wil *wisselen*, maar waarop men zijn regt behouden wil, omdat het iets anders is dan de courante specie; met dien verstande, dat er, (zoo als de Schrijver zelf zich ergens zeer juist uitdrukt) door er de waarde in courante specie van uit te drukken in een boek-crediet, die vorm middelerwijl aan gegeven wordt, die het tot ruil- en betaalmiddel geschikt kan maken. Deze vorm nu is het *bankgeld*, dat de Schrijver overal gelijk wil gesteld hebben met *bankpapier*, nergens zich herinnerende, dat dit laatste niets anders is dan eene schuldbekentenis van courante specie, rustende en circulerende op het persoonlijk crediet van den onderteekenaar, hetzij deze een bijzonder persoon is, hetzij hij eene associatie vertegenwoordigt.

Het is, na dit weinige uit de menigvuldige kronkelvormige redeneringen van den Schrijver opgemerkt te hebben, vrij duidelijk, op welke gronden de Handelsbank wordt aangevallen, waarvan het stelsel schijnt te zijn, om, in navolging van dat der Amsterdamsche Wisselbank, voor ingebragte handelsartikelen, na solide taxatie, een boek-crediet (bankgeld) in specie uit te trekken. Het groote argument is, dat dit bankgeld niet opvraagbaar zou zijn, en geene vaste waarde zou hebben, en daarom onbruikbaar zou wezen. De Amsterdamsche Wisselbank, zegt de Schrijver bl. 167 ond., had allen daaraan hare veiligheid te danken, (waaronder hij zeker mede verstaat de veiligheid van haar bankgeld), dat zij uitsluitend haar stelsel op muntspeciën en metaal toepaste: *daarom* zou eene verdere toepassing op andere soorten van kapitalen

gewaagd en af te raden zijn. Wij kunnen ons met die conclusie niet vereenigen. Te gelooven, dat eene bepaalde hoeveelheid zilver van bepaald allooi, in welken vorm dan ook, de vaste waarde (ofschoon, om dit in het voorbijgaan te zeggen, die *vaste waarde* ook al door den Schrijver hardnekkig ontkend wordt) van het daarvoor uitgetrokken bankgeld volkomen waarborgt, is onvermijdelijk; maar daarbij vol te houden, dat er geene andere handels-artikelen en kapitalen zijn, die, na solide taxatie, datzelfde bankgeld voor den tijd van drie maanden even veilig zouden kunnen waarborgen, is, (het zij met verlof gezegd!) de kinderachtige uitspraak van iemand, die geen ander kapitaal dan de metalen kent, en die daarenboven zijne geheele studie van Prijscouranten tot den engen kring van één jaar beperkt heeft, zonder zelfs te vermoeden, dat er eene historie van prijzen te leeren is, waaruit men ziet wat reactie doet, wat de saizoenen veroorzaken, hoe gering inderdaad, over een lang tijdbestek genomen, de fluctuatie dier prijzen is, en hoe uiterst langzaam daarop eene vooronderstelde meerdere of mindere productie der mijnen werkt. Dit alles onderzoekende, zou de Schrijver gevonden hebben, dat er van al die bedoelde kapitalen tweederlei prijzen zijn, de ééne van den dag en veranderlijk, de andere daar beneden blijvende, en wel zóó verre, dat zij voor onveranderlijk gehouden, en dus als vaste waarde beschouwd kan worden; waaruit volgt, dat die waarde, in courante specie als bankgeld uitgetrokken, volkomen zou gewaarborgd zijn. Bij zoodanige *deposito-bank kan* het bankgeld vooreerst nooit opvraagbaar zijn in dien zin, welken de Schrijver bedoelt; maar de vaste waarde kan er te allen tijde van gerealiseerd worden, door zich meester te maken van het recepis, (dat altijd zoo veel zal kosten als het onderscheid is tusschen den vasten prijs en den prijs van den dag) en alzoo het oorspronkelijk gedeponeerd kapitaal terug te vorderen.

Na zóó veel bemoeijing met het opsporen der geschiedenis van de Amsterdamsche Wisselbank, is het voor den opmerkzamen lezer eene wezenlijke teleurstelling, dat het bijzonder merkwaardige nut, hetwelk dat stelsel aanbragt, zoo geheel door den Schrijver is voorbijgezien. Men erlangt die overtuiging op bl. 251; en met deze opmerking zullen wij onze beoordeeling besluiten. Nadat hij over de besparing van het *verzenden of verplaatsen* (het laatste woord ware genoegzaam geweest) *van metaal* het reeds overbekende vermeld had, zal hij nu gaan spreken over *de besparing van het kostbare metaal zelf, hetwelk in het metalen geld onvruchtbaar omloopt:* en dan wordt er gezegd, dat de middelen, welke hiertoe worden aangewend, zich tot het *crediet* bepalen, namelijk: ‘óf door uitstel van betaling, óf door rentegevend crediet-papier, óf

door dadelijk opvraagbaar crediet-papier in omloop te brengen.' Er is, vooreerst, in deze verdeeling weinig logica; want, zoo als voor een ieder duidelijk is, de twee laatstgenoemde middelen zijn niet anders dan uitstel van betaling, en dus reeds begrepen onder het eerstgenoemde. Vervolgens kan crediet niet gezegd worden eene betaling in specie te *vervangen*, want het moet zelf nog vroeg of laat met specie verevend worden: en de Schrijver zal toch niet willen volhouden, dat het uitstellen van eene daad zoo goed is als de daad zelve. Maar de werkelijke besparing van de omloopende specie als onvruchtbaar kapitaal, had de Heer MEES kunnen ontdekken (ware hij én een weinig minder bevooroordeeld, én iets meer ingewijd geweest in de eerste beginselen van de wetenschap), in het stelsel van de Amsterdamsche Wisselbank, zoo als dit begrepen werd sedert het einde der 17e eeuw. De speciën en metalen, die men dáár inbragt, waren geen courant geld, maar koopwaar, die waarde had, en het stelsel der Wisselbank bewerkte, dat men, in bankgeld betalende, werkelijk betaalde, d.i. eene vaste waarde overdroeg, zonder tusschenkomst van de courante specie; het bankgeld was voor die vaste waarde de eigendom in het gedeponeerde: en aldus had er ruil en circulatie van kapitalen plaats, zonder de dienst van het intermediair ruilmiddel (het geld) te behoeven. Zoodanig is dan ook, zoo wij het wèl begrepen hebben, het doel der Handelsbank. De Heer MEES schijnt daarvan volkomen onbewust te zijn. Zijn tegenschrift is er krachteloos door geworden, en het heeft getoond, dat men vele buitenlandsche Schrijvers doorgelezen, en daarenboven nog Academische lessen kan gehoord hebben, zonder daardoor nog in staat te zijn, om, met eigen oordeel, zelf tot op den bodem der zaak door te dringen. Intusschen is zijne *Proeve*, voor zoo verre zij zich tot de geschiedenis bepaalt, eene zeer belangrijke bijdrage voor de wetenschap; maar wij moeten hem welmeenend aansporen, om van dergelijke kennis in het vervolg beter partij te trekken.

Diophanes, door *P. van Limburg Brouwer*, 1 Deel, XIV, en 290 bladz.

Groningen, bij J. Oomkens, 2 Deel, 268 bladz. Groningen, bij W. van Boekeren, 1838.

Geen vak der hedendaagsche letterkunde zal misschien aan de beoefenaars harer geschiedenis in latere tijden meer stof tot onderzoek opleveren, tot meer bespiegelingen aanleiding geven, en meer gevolgtrekkingen doen maken, dan de roman, die eigenlijke eigendom onzer eeuw, de éénige tak der fraaije letteren, die bloesems en vruchten heeft geschonken en nog voortbrengt, zoo als geene

der verloopen eeuwen, hoe rijk haar oogst in andere opzigten wezen moge, schijnt te kunnen aanwijzen. Het uitgebreide gebied, waarover de roman beschikken kan, om, met behulp van bijna alle wetenschappen, der menschheid in hare fijnste nuances voor te stellen, is sedert de laatste jaren zoo veel en zoo gelukkig bewerkt, dat men bijna zoude vragen: zijn er dan nog nieuwe toestanden op te sporen, nieuwe vormen te vinden, waarin de verbeelding ons het dikwerf aanschouwde beeld van eenen anderen kant weet voor te stellen, en het door versche kleuren en uit nog niet gebezigde gezigtspunten, als geheel nieuw, onzen verrasten oogen aan kan bieden? De dagelijksche ondervinding geeft hierop een bevestigend antwoord; en schoon het er verre af moge zijn, dat de zuivere smaak en het gezonde oordeel de telkens inkomende antwoorden goedkeuren kan en mag, is het niettemin ontegenzeggelijk, dat er schoons en heerlijks genoeg door elk land in dit vak geleverd wordt, om den voorrang onzer eeuw in hetzelve boven alle anderen te staven.

Wij wachten nog te vergeefs naar den kunstregter, die de onoverzienbare stof, door zoo vele tijden opéén gestapeld, naar behooren scheiden en rangschikken zal, om ons daaruit het eigenlijke wezen van den roman te ontwikkelen, den aard en de eigenschappen, die dit voortbrengsel van den geest moeten kenmerken, te bepalen, en dan de vaste regelen voor te schrijven, welke men in het bewerken dient op te volgen. Misschien wachten wij op iets onmogelijks; ook willen wij geenszins beslissen, in hoe verre zulks wenschelijk zoude zijn: maar dit is zeker, dat er tot zóó lang eene groote vrijheid bestaat voor den schrijver, om de stof naar eigen goedvinden te behandelen, terwijl den lezer of beoordeelaar geene mindere vrijheid gelaten wordt, naar willekeur in het doen der uitspraak te werk te gaan. Dat oordeel kan dus in vele opzigten niet anders dan subjectief zijn, en daarom op de weegschaal der kritiek niet altijd een belangrijk gewigt hebben.

Wij zullen wel niet behoeven aan te wijzen, dat wij hier geenszins op de algemeene voorschriften van het ware en schoone, die op alle wetenschap en kunst van gelijke toepassing zijn, het oog hebben, maar alleen op de regels, die bij den roman als zoodanig, in onderscheiding van een dichtstuk, of geschied-verhaal, of dergelijken kunstvorm, behoorden in acht genomen te worden.

De beroemde schrijver van het aangekondigde Werk heeft het niet beneden zich geacht, de schatten zijner uitgebreide geleerdheid ook voor minder geletterden open te sluiten, en heeft door de smaakvolle beschouwingen van de meesterstukken der Grieksche dichtkunst zoowel, als door de uitgave van werken tot het romantische vak behoorende, het beschaafd publiek in hooge mate aan zich

verpligt. Niet slechts de wetenschap zegt hem dank voor de menigvuldige onderzoekingen en navorschingen in haar uitgebreid gebied; maar ook het rijk der verdichting is hem de ontginning van een vruchtbaar veld verschuldigd. Wie toch zoude niet instemmen met hetgeen de hooggeleerde schrijver in zijne voorrede aanmerkt omtrent het niet minder belangrijke en aangename der schildering van Grieksche of Romeinsche zeden, dan die van eenig Europeesch volk in de twaalfde of dertiende eeuw, van de volkplanters in *Noord-Amerika* of van de zeeroovers op de Schotsche eilanden? Geestig en juist wederlegt hij vervolgens het denkbeeld van geleerdheid, dat Romans uit die tijden drooger en onbegrijpelijker zoude maken, dan de kennis, welke vereischt wordt, om ons een tafereel uit de middeleeuwen te geven; terwijl hij tevens op eene luimige wijze de bevoegdheid verklaart, welke mannen, wier tijd aan meer ernstige bezigheden gewijd is, blijven behouden, om, zoowel voor eigen uitspanning, als ten nutte der lezers, nu en dan de gewigtige studiën met ligter arbeid af te wisselen.

Zoude echter de mindere belangstelling, door tooneelen uit de Grieksche wereld bij het gros der lezers opgewekt, niet voor een groot gedeelte verklaard kunnen worden uit de meerdere verwantschap, die onze tijden met de eeuwen, welke het laatst verloopen zijn, ontegenzeggelijk hebben? Of zijn niet de Staten van het tegenwoordig *Europa*, de instellingen, de godsdienst, de talen zelve, hoe ook veranderd en gewijzigd door de latere beschaving, in het algemeen dezelfde gebleven? Hoe vele geslachten bestaan er thans nog, wier voorvaderen als kruisridders, of nog vroegere helden, schitterden? Hoe vele herinneringen levert nog elke stad, elk dorp bijna, uit dien tijd op? Is niet het grootste gedeelte der bevolking van *Europa* evenzeer uit dezelfde Germanen zamengesteld, die voor zoo vele eeuwen de Romeinsche heerschappij vernietigden, en eene nieuwe orde van zaken deden ontstaan, welke nog heden blijft voortduren?

De Grieksche en Romeinsche tijd daarentegen kan niet anders dan vreemd blijven; de wereld, waartoe hij behoort, is voorbij gegaan; geen band verbindt den hedendaagschen Europeër met den bewoner van *Rome* vóór de volksverhuizing. En hoe veel moeite kost niet zelfs den beoefenaar der oude letteren, zich eene juiste voorstelling van die dagen te vormen; waarom zoude de niet ingewijde zich dan zoo veel inspanning laten welgevallen, wanneer hij slechts voor uitspanning leest? Doch wij zouden te verre uitweiden. De hooge belangrijkheid blijft daarom toch dezelfde; slechts kost het meer moeite, het publiek daarvan te overtuigen. Modern Europeesch, vreezen wij, zal altoos meer behagen; wij wenschten ook te kunnen zeggen: vaderlandsch!

Verplaatste het vroeger uitgegeven verhaal van Prof. VAN L.B. ons op een eiland, slechts half tot *Hellas* behoorende, om ons in de lotgevallen van eenige weinige personen met de zeden en gewoonten, toenmaals gebruikelijk, bekend te maken, DIOPHANES houdt ons op een veel uitgebreider tooneel, met veel meer afgewisselde voorvallen en schilderingen onledig, en is ongetwijfeld met het voorname doel geschreven, om ons een aanschouwelijk beeld van het dagelijksch leven der Grieken voor te stellen. Inzonderheid bepaalt zich de schrijver bij *Sparta* en *Athene*, welks inwendige toestand, ten opzigte der zeden en gebruiken bij den gewonen burgerstand, ons met levendige kleuren worden geschetst, terwijl de voorafgaande tooneelen op *Creta*, benevens het gebeurde te *Thebe*, als ter aanvulling en verbinding der hoofdpartijen medegedeeld worden. Kennelijk heeft dit oogmerk invloed gehad op de inkleeding van het geheele verhaal; de karakters zijn ontleend aan de plaatsen, waar zich DIOPHANES bevindt, en de lotgevallen, hem wedervaren, hebben geene andere strekking, dan om ons *Sparta* en *Athene* te doen kennen, in den tijd, waarin beide Staten hunne rol ten einde gespeeld hadden, om voor *Thebe's* opkomende magt te wijken. DIOPHANES treedt dus genoegzaam meer op als reiziger, die verhaalt wat hij gezien en ondervonden heeft, dan als held van eenen roman. Waarschijnlijk was het echter ook geenszins des schrijvers plan, een zoodanig kunstwerk te leveren, waarin de mensch zelf, niet de uitwendige omstandigheden, in welke hij geplaatst is, op den voorgrond gesteld wordt. Hebben wij ons in het opgeven van des schrijvers doel niet bedrogen, dan was ook eene eigenlijke intrigue overbodig; de karakters behoefden niet verder ontwikkeld te worden, dan dit oogmerk vereischte; eene aaneengeschakelde vermelding der lotgevallen, geene kunstige verwikkeling en ontknooping, kan voldoende geacht worden. En zoo vinden wij dit ook hier. De persoon van DIOPHANES boezemt geen belang in; hij handelt niet, noch heeft eenig doel van werken, doch verhaalt eenvoudig wat hem is wedervaren in de omstandigheden, waarin het toeval hem bragt en in welke zijne onbedrevenheid en gebrek aan karakter hem ten speelbal van bedrog en list maken, welke te *Athene* en *Sparta* niet minder dan nog heden ten dage in onze groote hoofdsteden den onervaren' jongeling in het verderf storten. Zijne redding heeft hij ook alleen aan een meisje te danken, dat hij, nog op *Creta* zijnde, bemind, doch naderhand in den stroom der vermaken vemeten had, schoon zij hem geenszins ontrouw werd, en eindelijk te *Athene* van eenen wissen ondergang bevrijdde. Van deze *situatie* echter is geene verdere partij getrokken; de schrijver week van het doel niet af, dat hij zich voorstelde, en heeft dit ook in vele opzigten volkomen bereikt.

Diepe kennis der oudheid, fijne smaak, levendige schildering en luim verrassen den lezer op bijna elke bladzijde; verwonderingwaardig is de gave des schrijvers, om ons die tijden en zeden zoo naar waarheid af te malen, dat wij ons geheel in dezelve verplaatst zien, en als met eigen oogen het Land, de steden aanschouwen, en met de inwoners spreken, alsof zij onze landgenooten waren. Los en bevallig maakt DIOPHANES zelf ons met zijn geboorteland, *Creta*, en de voorvallen zijner jeugd bekend.

Zijn vader STRATOCLES schijnt zich nog al gehaast te hebben met zijne tehuiskomst uit den terugtogt der tienduizend Grieken; waarom zouden wij de eerzame moeder van DIOPHANES verdenken?

Wij zouden niet gaarne bladz. 7 willen aanhalen, tot bewijs van des schrijvers bewering in de voorrede, dat het boek *niet geleerd* is.

Alleronderhoudendst is de guitenstreek verteld, waarmede DIOPHANES het eerst zijn verschil van denkwijze met zijnen streng Spartaansgezinden vader aan den dag legt. Het landelijk feest, bij ARISTION, is op eene echt Grieksch bevallige wijze beschreven; het denkbeeld: de vrijheid, als het goed, naar welks bezit elk mensch het meeste streeft, zonder het te kunnen erlangen, wordt hier schoon gebruikt, gelijk in het vervolg des verhaals de verschillende voorstellingen, die zich ieder in het bijzonder van de vrijheid maakt, zeer ter snede aangewend worden. De ontmoeting in den Labyrinth en de tusschenkomst van ARTEMIS-CHELIDONIS is zeer belangwekkend. De vrijgeest THRASYCLES echter wekt eenige bevreemding, zoowel als het gezonde verstand van DIOPHANES, die toch anders geenszins eene zoo verlichte opvoeding had ontvangen, en waarlijk niet in de gelegenheid was geweest, zich zóó te ontwikkelen; ook toont hij in het vervolg geenszins, dat dit verstand altijd zijne daden en gezegden bestuurde. Eene maagd, die, bloot uit zucht naar vrijheid, alleen in het gebergte gaat wonen, en alle verkeer met menschen ontvliedt, is voorzeker in dit tijdvak eene zeldzame verschijning in *Griekenland*, en roept ons de ATALANTES der heldeneeuw in het geheugen terug. In het schilderen van het ontstaan der liefde tusschen DIOPHANES en ARTEMIS, toont de schrijver een meester te kunnen zijn, indien hij zulks had verkozen. Maar DIOPHANES vertrekt, op bevel zijns vaders, naar *Sparta*, om dáár, in het vaderland der vrijheid, dit groote goed deelachtig te worden, en zijne opvoeding te voltooijen.

Met dit vertrek van DIOPHANES verandert het tooneel geheel en al; de personen treden af, en nieuwe komen te voorschijn, om even spoedig te verdwijnen, als zij aan het oogmerk des schrijvers voldaan hebben. DIOPHANES zelf wordt nu reiziger, en kan natuurlijk de Cretensische eigenaardigheden, welke hem eerst mogten gekenmerkt hebben, niet behouden. Hierdoor wordt hij wel een weinig te

algemeen Griek voor die tijden, zonder bepaald tot eenige der zoo scherp gescheiden volkstammen te behooren; doch daardoor wint zijn oordeel in onpartijdigheid, dewijl hij noch Cretenser, noch Spartaan, noch Thebaan, noch Athener wordt, maar van allen het kwade genoeg ondervindt, om het goede van elk naderhand op prijs te kunnen stellen, schoon dit laatste wel een weinig achterwege gelaten is.

Zeer belangrijk zijn de berigten, welke ons in deze eerste hoofdstukken, omtrent *Creta*, medegedeeld worden, schoon zij uit den aard der zaak minder volledig moesten wezen. Zonderling, dat dit groote en schoone eiland, (zie de heerlijke beschrijvingen in het tweede en derde hoofdstuk), in de Oudheid zoo beroemd, later tot eene staatkundige nietigheid verzonk, hoewel het eene eerste rol had kunnen spelen.

DIOPHANES komt te *Sparta*. In dat vaderland der vrijheid, zoo als zijn vader hem onophoudelijk gezegd had, vond hij echter zeer veel, dat alles behalve in overeenstemming was met het vooraf gevormde denkbeeld. Juist en krachtig schildert ons nu de schrijver het diepe verval der voorheen zoo geroemde wetgeving van LYCURGUS; de Spartanen zijn geheel ontaard van de helden, welke zij vroeger waren geweest. LYCURGUS noch SOLON schijnen bij hunne wetgevingen op de veranderingen gelet te hebben, die andere tijden, andere betrekkingen eenmaal op hunne inrigtingen moesten te weeg brengen; *Athene* begreep zulks en week van SOLONS voorgeschreven perken af: jammer, dat men er te ver in ging. Doch *Sparta* bleef den ouden vorm hardnekkig aankleven; het kon niet anders, of die banden werden knellend, men zocht er zich van te ontslaan. Toen dit in het openbaar onraadzaam geacht werd, wist ieder zich te huis wel schadeloos te stellen voor hetgene het openbare leven hem ontnam. Uitwendig scheen het oude bewaard; inwendig was de kanker diep doorgedrongen. Het geringe aantal Spartanen, in dezen tijd nog uit zoo vele oorlogen overig, zonk zoo diep, als de schrijver ons in deze hoofdstukken voor oogen stelt! Slechts omtrent GORGO zij ons deze aanmerking vergund: ligt er niet eene meer Jonische, dan Spartaansche kleur over deze, anders juist geteekende vrouw? Hare ondeugden mogen Spartaansch zijn; de vorm, welken zij aan dezelve geeft, is Jonisch. Het onderscheid tusschen GORGO en LAGISCA, de Jonische hetere, is, dunkt ons, niet scherp genoeg opgegeven.

Om *Sparta's* uitwendige betrekking tot de andere Staten voor te stellen, en het schandelijk gedrag van de zonen der vrijheid openbaar te maken, is de togt naar *Thebe* gelukkig gekozen, schoon dit gedeelte, naar ons oordeel, geenszins de belangrijkste of meest geslaagde partij in het werk mag genoemd worden. De reden

daarvan is waarschijnlijk niet verre te zoeken, en wij zullen straks daarop terug komen. Het deed ons leed, DIOPHANES door *Corinthe* te zien trekken, zonder dat hem de tijd vergund was, deze merkwaardige stad ons even zoo te doen kennen, als *Sparta*. De Grieksche beschaving, die zich in deze beroemde plaats weêr geheel anders ontwikkelde, dan te *Athene*, zoude een belangrijk tafereel ter beschouwing opgeleverd hebben. De heerlijke beschrijving harer ligging, de vermelding van pracht en rijkdom op de smaakvolste wijze aangewend, en wat verder eene oude, rijke, kunstvolle koopstad wetenswaardigs kan schenken, had op ons die uitwerking, dat wij half onwillig DIOPHANES naar *Thebe* volgden, welks armoede dan ook niet weinig afsteekt bij den overvloed van het weelderig *Corinthe*. Niet ongaarne zouden misschien velen met ons dáár gebleven zijn.

Het tweede Deel brengt ons te *Athene*. Hier ondervindt DIOPHANES wat duizenden van jongelingen, hem in onbedachtheid en rijkdom gelijk, in elke der Europesche hoofdsteden sedert eeuwen wedervaren is en nog dagelijks wedervaart. Hij geraakt in de handen van bedriegers, sycophanten, geldhandelaars, wordt in regtsgedingen gewikkeld, die door zijne eigene schuld ongunstig afloopen, en verwart zich in de strikken der bevallige LAGISCA, de wellustige Jonische hetere van die soort, welke reeds de ouden zelve als de meest gevaarlijke klip voor vreemdelingen beschouwden. Kon het anders, of de arme DIOPHANES moest door al deze vijanden tot den bedelstaf gebragt worden? Hij weet echter zijne eigene dwaasheden zoo naïf te vertellen, is zoo opregt in het belijden zijner fouten, en blijft, bij al wat hem wedervaart, zoo opgeruimd en luchthartig, dat wij niet kunnen nalaten, den jongen losbol te beminnen, en ons regt te verheugen, dat het hervinden zijner oude geliefde CHELIDONIS juist op het regte tijdstip hem behouden doet blijven, en het duidelijkste bewijs oplevert, dat slechts de jeugd, en wel de jeugd van eenen Griek, geenszins bedorvenheid van karakter, de reden zijner misstappen en ongevallen is.

Nooit voorzeker vertoonde zich de diepste, meest omvattende geleerdheid in een luchtiger en smaakvoller gewaad, dan waarin zij, vooral in dit tweede deel, overal optreedt. Zij heeft haren ernst en hare stroefheid geheel afgelegd, zonder daarom haar wezen te verliezen. Het openbare leven te *Athene*, hunne bezigheden, hun omgang, regtspleging, handel, staatsbestuur, worden ons met trekken en kleuren geschilderd, wier levendigheid en juistheid in schilderingen onzer hoofdsteden zeer dikwerf vergeefs gezocht wordt. Niet alles voorzeker kon de schrijver hier omvatten; de godsdienstige feesten, de schouwburg, de wedstrijden, worden ter naauwernood vermeld; doch voor het gemis dezer meer bekende bijzonderheden worden

wij ruimschoots schadeloos gesteld, door de mededeeling van berigten omtrent andere instellingen en gebruiken, die veel minder algemeen bekend zijn, en toch tot voltooijing van het beeld eener stad als *Athene* onmisbaar vereischt worden. Het bijvoegen der ontbrekende trekken heeft de schrijver met regt aan elk der lezers overgelaten, van welke er zeker weinigen gevonden worden, die niet omtrent genoemde zaken min of meer onderrigt zijn.

Het lag misschien niet in des schrijvers plan, ons ook omtrent het huiselijk, inwendig leven der Atheners in te lichten; dit aangaande, vinden wij althans niets. Immers het avond-gezelschap bij MYRRHINA is slechts eene zwakke bijdrage daartoe en kan zeker bezwaarlijk tot maatstaf dienen, naar welken men den gezelligen toon van verkeer te *Athene* behoort te beoordeelen. Had de schrijver goed gevonden, ons een' blik te doen werpen in het huisgezin van MELANIPPUS, den oom der bevallige CHELIDONIS, misschien zouden wij ons dan een ander denkbeeld aangaande het gezellig verkeer in *Griekenlands Hellas* moeten vormen.

Ook is het zamenwonen van DIOPHANES met LAGISCA niet voldoende, ons eene Atheensche huishouding te doen kennen.

De lieve MELISSA en de schoone CHELIDONIS hebben inderdaad eenige reden, om boos op den schrijver te worden, dat hij haar geene meerdere oplettendheid heeft betoond, terwijl GORGO en LAGISCA dubbel tevreden mogen wezen. Vooral CHELIDONIS moet het onaangenaam vinden, eerst als zonderlingen belangwekkend voorgesteld te worden, om naderhand onbeduidend en nietig te zijn.

Schoon DIOPHANES *Hellas* bezoekt in een tijdstip, dat aan staatkundige gebeurtenissen van het hoogste gewigt zeer rijk is, wordt er door den schrijver nergens een historisch persoon ingevoerd, noch zelfs eenige toespeling op een' der toenmaals beroemde mannen gemaakt. Wij gelooven, dat de schrijver hierin zeer juist heeft gezien. Niets toch zoude de vrijheid van schildering meer gehinderd hebben, dan de opvoering van historische personen. Deze zijn ook te bekend, en de oordeelvellingen over elk hunner door de geschiedenis uitgesproken, te bepaald, om de vereischte ruimte voor eene behandeling van dezen aard over te laten. De toestand echter van de gewone menschen, zoo als zij ons in DIOPHANES voorgesteld wordt, was eene meer opzettelijke ontwikkeling overwaardig, en wij zijn den schrijver dank verschuldigd, dat hij zich alleen dáárbij bepaald heeft. Slechts de Spartaansche karakters, welke de Geschiedenis ons in dit tijdvak bewaard heeft, zouden ons eenig regt geven, het oordeel over *Sparta*, uit het verslag van DIOPHANES afgeleid, een weinig te wijzigen.

Thebe inzonderheid is in niet geringe mate benadeeld, door het stilzwijgen over de beroemde mannen, die toen dezen Staat tot

Griekenlands gebieder verhieven. Het is waar, deze helden begonnen toen eerst hunnen werkkring, en de gevolgen openbaarden zich later dan het verblijf van DIOPHANES te *Thebe*. Maar onze held vertoefde lang genoeg te *Athene*, om den indruk, door zijne beschrijving van *Thebe* op ons gemaakt, eenigzins meer overeenkomstig *Thebe's* verdiensten te moeten maken. *Sparta* was afgehandeld; *Athene* veranderde ook niet; dát tafereel behoefde dus geene nadere uitwerking: *Thebe* alleen is hierbij te kort geschoten.

Wij wenschten wel, dat de schrijver ten opzigte der wijsgeeren hetzelfde stilzwijgen in acht genomen had, hetwelk bij de historische personen bewaard is.

De redenen, welke hem bewogen hebben hierin anders te handelen, betuigen wij niet te bevroeden. Er bestaat op deze wijze eene zekere ongelijkheid in het verhaal, welke eenen onaangenamen indruk te weeg brengt. Des Hoogleeraars denkwijze over PLATO is bekend, en wij zullen ons niet vermeten, dezelve te veroordeelen. Of het evenwel onpartijdig gehandeld is, DIOPHANES, bij het gaan naar de Akademie, dát stuk uit des grooten Wijsgeers werken te doen hooren, is, naar ons inzien, eene vraag, die met regt gedaan mag worden. Waarom moest onze vriend het zoo ongelukkig treffen? De voorstelling van PLATO'S leer- en denkwijze moest zoowel DIOPHANES, als nu nog elken lezer, die PLATO niet nader heeft leeren kennen, misleiden, en zoo al niet geheel verkeerde, althans zeer eenzijdige en oppervlakkige denkbeelden omtrent den edelen wijsgeer inboezemen. De flaauwe lofspraken van ATHENAGORAS op PLATO vergoeden deze onregtvaardige spotternij geenszins, vooral daar de aanmerkingen van ARISTIPPUS de uitwerking van die betuigingen zeer verzwakken.

En de Schrijver had immers ten doel, ons *waarheid* in zijne schildering van *Griekenlands* toestand voor te stellen? Het optreden van ARISTIPPUS heeft bijna overal iets *ironisch*, dat ons niet in alle opzigten billijk of noodzakelijk toeschijnt te wezen. Het opvoeren van verdichte personen zoude, naar ons inzien, ook bij het spreken van *Griekenlands* wijsgeeren, meer aan het doel des schrijvers beantwoord hebben.

Meesterlijk is voor het overige het denkbeeld opgevat en door het gansche Werk volgehouden, om het nietige en weinig beteekenende der zoo hoog geroemde vrijheid, waarop *Sparta* en *Athene* zoowel als de overige Grieken zoo trotsch waren, aan te toonen, en met de duchtigste bewijzen te staven. Er is misschien geen woord, waarvan het ook moeijelijker is, den waren zin op te geven. Het blijkt, dat de Grieken daarin niet minder misgetast hebben dan de overige volken uit vroegeren en lateren tijd. Bezit

de hoog beschaafde en wijsgeerige negentiende eeuw reeds den sleutel tot verklaring van deze hieroglyph?

De losse, boeijende stijl des Schrijvers is bekend; deze verloochent zich ook hier niet, schoon het ons nu en dan toescheen, dat de *grata negligentia* wel eens wat verre gedreven werd, vooral in het kiezen der woorden en in het zamenstellen der volzinnen. Niet altijd wordt het: '*Davusne loquatur an heros*,' naar behooren in acht genomen, en de geheele toon der gesprekken verraadt meer den wel eens ruwen stijl van ARISTOPHANES, dan de meer beschaafde manier der blijspeldichters uit de latere dagen en die in PLATO'S gesprekken. Inzonderheid valt dit in het oog, waar beschaafde lieden, als ARISTIPPUS en de vergaderden bij MYRRHINA, het woord voeren. Eene loffelijke zucht tot duidelijkheid heeft misschien hier den Schrijver te verre gevoerd. Men zoude mogen zeggen, dat de stijl het éénige in dit voortreffelijk Werk is, hetwelk niet zuiver Grieksch kan genoemd worden.

Moge onze letterkunde, zoowel als de geleerde wereld, nog dikwerf met Werken verrijkt worden, haar door eenen zoo scherpzinnigen en smaakvollen kenner der Oudheid geschonken!

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

***De volmaaktheden van den Schepper in zijne schepselen beschouwd tot verheerlijking van God en tot bevordering van nuttige Natuurkennis; in Redevoeringen, ten vervolge op de Redevoeringen van* J.A. Uilkens, *in leven Hoogleeraar te Groningen; door* H.C. van Hall, IVe *Deel*, 2^e^ *Stuk.* Ook onder den titel: *Redevoeringen over het Plantenrijk, in zijne natuurlijke afdeelingen en in verband met het dierenrijk beschouwd, door .... Te Groningen, bij* J. Oomkens, Boek- en Steendrukker, 1837, 8°., XVI *en* 299 *bl.*.**

Onder de weinige populaire Boeken over Natuurkennis, bekleeden de *Redevoeringen* van UILKENS nog steeds eene eerste plaats; niet omdat die thans nog in allen deele bruikbaar, maar omdat zij nog niet door een ander Werk geheel vervangen zijn, door een Werk namelijk, waarin de zaken naar den tegenwoordigen stand onzer kennis zijn voorgedragen.

Wij gelooven niet onregtvaardig te oordeelen, wanneer wij het Werk van UILKENS als reeds eenigzins verouderd beschouwen; en zoo men die beschouwing tot standpunt voor eenen beoordeelaar neemt, zal men het niet geheel goedkeuren, dat de Hoogleeraar VAN HALL gehoor gaf aan den wensch van den Heer OOMKENS, om dit nog niet geheel voltooide Werk thans nog te vervolgen.

Van den anderen kant echter kan men zeggen, dat in deze Redevoeringen een op zich zelf staand onderwerp behandeld is, en zij in dit opzigt als een afzonderlijk Werk kunnen worden beschouwd.

Ligtelijk zouden wij de grenzen van ons Tijdschrift te buiten gaan, indien wij een Boek als het onderhavige, in alle bijzonderheden, wilden beoordeelen en in eene nadere beschouwing wilden treden van al de feiten, die hier, wij zouden zeggen al te overvloedig, bij een gebragt zijn. De Lezer vindt hier het gansche Plantenrijk in tien Redevoeringen behandeld. De *eerste* handelt over de *verspreiding der planten over den aardbodem;* de *tweede* over de *rangschikking* of *stelselmatige indeeling der gewassen;* de *derde* geeft een overzigt *der bodembloemigen* (*Thalamiflorae*)*;* de *vierde* en *vijfde der kelkstandigen* (*Calyciflorae*)*;* de *zesde* der *bloemkroonigen* (*Corolliflorae*)*;* de *zevende*, der *enkelbedekten* (*Mono-*

chlamydeae)*;* de *achtste*, der *zigtbaarbloeijende* (*Monocatyledonen*)*;* de *negende*, der *bedektbloeijende* (*Cryptogamen*) en de *tiende*, eindelijk, zet het *verband tusschen het Dieren- en Plantenrijk* uit een.

Wanneer men den omvang van het Boek met de uitgebreidheid des onderwerps vergelijkt, kan men ligtelijk begrijpen, dat vele zaken met stilzwijgen voorbijgegaan zijn, terwijl anderen maar ter loops aangeroerd worden. Dit kan men echter niet laken, maar dient te beoordeelen, of de Schrijver zijn doel, om Gods volmaaktheid uit het Plantenrijk te leeren kennen, getroffen heeft. Wij gelooven, dat hij hierin dikwijls wèl geslaagd is; doch willen ook niet ontveinzen, dat de veelvuldige aanhalingen over het nuttig gebruik van planten en hare producten ons hierbij minder doeltreffend, ja, zelfs schadelijk voorkomen; b.v. hetgeen over den invoer van suiker, enz. in de Europesche havens gezegd wordt, behoorde veeleer in eene technische Plantkunde.

Verder komt het ons voor, dat de Schrijver zijn Boek met te veel aanhalingen heeft opgevuld, die meer in een wetenschappelijk Boek of in een *Compendium* te huis behooren, dan in een geschrift, dat voor lezers bestemd is, die toch wel niet de aangehaalde plaatsen zullen naslaan uit de *Mémoires de l'Académie de France*, of de *Linnaea*, KAEMPFER *Amoen, exoticae, Annales des Sciences Naturelles*, de *Flora Atlantica* enz.

Doch deze opmerkingen kunnen het goede, dat wij in het Werk van den Heer VAN HALL vinden, niet wegnemen. Maar wij meenden die echter niet te mogen verzwijgen, te meer, daar men nog een ander vervolg op het Werk van UILKENS, door den Heer VAN HALL, te wachten heeft, hetwelk over de *Mineralen* handelen zal.

De vorm van redevoeringen is voorzeker niet ongeschikt voor zoodanig Werk, te meer, wanneer zij in eenen goeden, doeltreffenden en afwisselenden stijl geschreven zijn. Daardoor wordt de lezing op zich zelve reeds veraangenaamd. Hier en daar echter zal de te groote opeenstapeling van zaken, die in geen nader verband staan, de lezers vermoeijen en misschien afschrikken. Doch wij raden hun, het Boek daarom niet uit de hand te leggen, en vertrouwen, dat zij door vele schoone plaatsen rijkelijk zullen vergoed worden.

De naauwkeurigheid en netheid van druk verdienen allen lof.

Noordsche Bloemen. Uitgelezene Verhalen van **M. Sagoskin, A. Bjelkin, Th. Bulgarin *en* Nareschni. *Te Groningen, bij* R.J. Schierbeek, J^{r}. 1838, 310 *bl.***

Er zijn Dagbladschrijvers en Lierpoëten - laat niemand zich aan de combinatie ergeren, beide wenschen grooten invloed uit te oefenen - er zijn Lierpoëten en Dagbladschrijvers, die, dewijl zij ruwheid met kracht en onwetendheid met deugd verwarren,

ons het Noorden als het Land van Belofte afschilderen. Wij raden hen de lectuur van dit Boek aan; zoo zij ter goeder trouw zijn, zal het hen van eene manie genezen, die vervelend wordt, voor wie weet, wat er van die hooggeroemde halfbeschaving te wachten valt.

Gelukkig voor Uitgever en Vertaler zijn deze Verhalen nog uit een ander oogpunt dan dit nuttige aan te prijzen; wij bevelen die der opmerkzaamheid van het groote publiek, ter vermakelijke afwisseling der historische romans, vol moed en minne. Er moge in ontwerp en uitvoering der in dezen bundel vereenigde stukken minder kunst schuilen dan in de voortbrengselen onzer naburen, de tooneelen, die zij ons aanschouwelijk maken, zijn meest alle zoo vreemd en vele zoo verrassende, dat wij dit naauwelijks opmerken.

I. *De Roover. Eene ware gebeurtenis uit de voorgaande eeuw, door* M. SAGOSKIN, beviel ons het minst, schoon menige trek de zeden der Russen uit dien tijd voortreffelijk schildert. In de eerste afdeeling scheen ons SARUBKIN naar het leven geteekend; in de tweede is de beschrijving van den *Zwarten Dood* in *Moskou* uitmuntend. De verlaten toestand van den rijk geworden roover is fraai gedacht; indien het Gods-gerigt niet historisch waar is, getuigt de wijze, SIBIRAKOFF aldus tot eene bekentenis te brengen, van de menschenkennis des Schrijvers.

II. *De Turksche Heidin*, door A. BJELKIN, is eigenlijk geene Noordsche Bloem, maar een liefdeavontuur van eenen Rus op de puinhoopen van *Sardes* aangeknoopt, in *Konstantinopel* voortgezet en op de reede van *Odessa*, te tragisch voor zulke een weelderig-zinnelijke en toch nergens onkiesch-zedelooze vertelling, afgebroken. Ziedaar ons grootste bezwaar tegen het meesterlijk geschreven stukje, en echter, er is iets poëtisch in de wijze, waarop MEÏMENÉ sterft: aan de pest uit het Oosten medegebragt, den geesel haars Vaderlands, die haar wegrukt, eer zij de wereld der vreemden intreedt. De Schrijver zal er ten onzent de aanmerking der Zedelijke Nuttigheidsbent door ontgaan, dat men niet verlieven moet, neen, dat men geen huwelijk mag sluiten; ‘omdat men, bij maneschijn, in den *Pactolus*, twee blanke voetjes in het vlietende water heeft zien staan.’ Wij kennen hem gaarne geest, vernuft en luim toe, en hebben met den Vertaler op, die zijn talent van beschrijving zoo *con amore* regt wist te doen.

III. *Mijn levensloop in Rusland*, door THADDÉUS BULGARIN, is eene honderd en éénde navolging van den bekenden *Gilblas*, maar de *détails* zijn zoo nieuw, dat wij het gebrek aan oorspronkelijkheid in het *fonds* gaarne over het hoofd zien. De lotwisselingen van JACQUIN vergunnen ons een' diepen blik in het hoog geprezen *Rusland* voor en van 1812; wij zijn niet onbillijk genoeg, over het hoofd te zien, dat er *veel* van het volk te wachten valt,

dat zijnen lievelingsschrijvers zulke schetsen zijner hoofdgebreken in dank afneemt. Dat Heeren Dagbladschrijvers en Lierpoëten er uit leerden, ons onze eigene gebreken aan te wijzen, in plaats van ons in onze naburen halve duivels en in de kinderen van het Noorden halve goden te schilderen.

IV. *De Haidamack. Een Klein-Russisch Verhaal van* NARESCHNI. Schoon in dit stukje aardig gebruik is gemaakt van een onder de Klein-Russen heerschend bijgeloof, en het al de verdiensten heeft van een uitvoerig geschilderd *tableau de genre*, hadden wij ten slotte iets belangrijkers gewacht. Wij zouden het eene goede bijdrage in een' Almanak voor het groote publiek hebben geschat; de kunstwaarde van het IIe en de zedenschildering in het IIIe verhaal, doen ons nu naauwelijks genoegen nemen met de grap. De gewone lezer zal echter waarschijnlijk niet van ons oordeel zijn en hartelijk om STATZKO lagchen: waarom zouden wij dan niet prijzende eindigen?

De onbekende Vertaler verdient hoogen lof om den voortreffelijken, steeds naar het onderwerp en den spreker gewijzigden stijl.

Wij hebben het Boek met te veel genoegen gelezen, dan dat wij de drukfeilen knorrig op een lijstje zouden hebben aangeteekend; ook stieten wij op slechts weinige. De uitvoering is eenvoudig, maar zonder aanmatiging; een ruim debiet moedige den ijverigen Uitgever aan!

***Prins Robert van Artois, of Wraakzucht en Heldendeugd. Historisch Romantisch Tafereel uit den kruistogt van Lodewijk den Vrome*; *door* H.C. Dresselhuis. *Te Amsterdam, bij* J.C. van Kesteren, 1837.**

‘Ik wil hier voor mijne Lezers mijn eigen Recensent zijn, en kom er openlijk voor uit, geheel in tegenstelling van andere Schrijvers, die in Critische Tijdschriften hun eigen Werk recenseeren, maar het zorgvuldig bedekken. De Roman, Lezer! dien ik u aanbied, is geen meesterstuk; maar hij zal u in ledige oogenblikken geene onaangename lectuur verschaffen. Het historische is met het romantische vermengd, zonder de geschiedenis te verdraaijen. De karakters heb ik getracht goed vol te houden: het verhaal is niet onbelangrijk en zal, hoop ik, op den onmeetbaren oceaan der romanwereld wel eene plaats vinden om mede te varen, zonder dat het tot nadeel van den Boekhandelaar schipbreuk lijdt’ enz.

Dus luidt het oordeel van den Schrijver over zijn' boven aangekondigden Roman. (Voorberigt, bl. XI.)

Om der zonderlingheidwille, dat een Auteur ons het Werk uit de handen neemt, willen wij er niets bijvoegen. Maar neen, niet om der zonderlingheidwille alleen. Sedert de uitgave van

dezen Roman is de Schrijver voor eene hoogere dan onze regtbank verschenen. Deze zelfbeoordeeling is dus als een artikel uit zijn literarisch testament. Uit dien hoofde ontslaan wij er ons liever van, om er ratures of renvooijen in te maken. Wij houden het er voor, dat de dood deze recensie geregistreerd heeft.

De tamelijk goede uitvoering en het fraai titelvignet van OOSTERHUIS verdienen lof.

De Schaapherder. Een verhaal uit den Utrechtschen Oorlog, 1481-1483, *door* J. van den Hage, *schrijver van* '*het Slot Loevestein in* 1570.' *Twee Deelen. Te Amsterdam, bij* J.M.E. Meyer, 1838.

Deze aankondiging heeft geenszins ten doel een' Roman te beoordeelen, waarvan eerst de helft in het licht verschenen is, en waarvan dus zamenhang en ontknooping nog ten eenenmale in het duister schuilt. Wij wenschten slechts van nu af de aandacht van het publiek te vestigen op een Werk, dat zich onder de dagelijks uitkomende oorspronkelijke verhalen voordeelig onderscheidt, ja, waaraan wij, indien het slot aan het begin beantwoordt, niet aarzelen, boven alle in de laatste jaren hier te Lande verschenen Romans den lauwer toe te kennen. Even als de Schrijver, in het *Slot Loevestein*, een onzer roemruchtigste heldenfeiten heeft getracht te vereeuwigen, heeft hij thans den dood van SCHAFFELAAR tot zijn onderwerp gekozen. Wij moeten opmerken, dat dit misschien de weg is, om ons van de slaafsche verkleefdheid aan ridderlijke tooneelen te ontheffen en den historischen Roman op onzen bodem te nationaliseeren. SCHAFFELAAR zelf toch behoort niet tot den hoogsten Adel, en de situatiën, die het uitvoerigst en vlijtigst geschilderd zijn, blijven binnen den kring van den Burgerstand. De luisterrijkste namen uit den Stichtschen oorlog, MONTFOORT, NYVELDT, Bisschop DAVID VAN BOURGONDIË, staan (de laatste misschien zelfs wat te veel) op den achtergrond. Wat er van FRANK worden zal, durven wij nog niet gissen. Maar *con amore* zijn SCHAFFELAAR zelf, de Amersfoordsche Wapensmid en zijn huisgezin voorgesteld. De tijd (de laatste stuiptrekkingen der Kabeljaauwsche twisten en het begin der heerschappij van het Oostenrijksche huis) de plaats (het *Sticht*, waar zich, onder de schuts der Kerke, de burgerlijke vrijheid het weligst verhief) waren onzen Schrijver gunstig, om de eigenaardige trekken van het Nederlandsch volkskarakter te schilderen. Het bendehoofd PERROL is, zoo wij meenen, geheel verdicht. De Schrijver kon een dergelijk karakter niet in *Holland* vinden, hij voerde daarom een' buitenlander in. Maar waartoe zulk een karakter? Riekt hier niet iets van den ouden zuurdeesem door, om de vreemde types in het schilderen van zedelijke mon-

sters te volgen? Doch deze aanmerking neemt niets weg van den lof der teekening, waardoor wij PERROL als het ware voor ons zien leven en handelen. WALTER SCOTT heeft den Schrijver ten voorbeeld gestrekt en onderscheidene tooneelen herinneren dien meester. Maar met vrijheid en oorspronkelijkheid heeft de Schrijver van zijn voorbeeld partij getrokken: hij heeft getracht hem de kunst af te zien, om evenzeer naar waarheid vaderlandsche tijdperken te schetsen, als gene de Engelsche geschiedenis in zijne Romans ons vertegenvoordigd heeft. Door naauwkeurige studie der geschiedenis, door vlijtig onderzoek naar plaatselijken toestand, zeden, leefwijze en gebruiken onzer voorvaderen, is de Schrijver er in geslaagd, aan zijn verhaal de levendigste kleur van den tijd mede te deelen.

Hoeveel verdienste er ook in het *Slot Loevenstein* moge gelegen zijn, zeker is het, dat de Schrijver sinds eene aanmerkelijke schrede voorwaarts deed. Althans zijn stijl heeft veel gewonnen, en munt op vele plaatsen door levendigheid en gemakkelijkheid uit. In zuiverheid en netheid laat hij echter nog iets te wenschen over. Nu de Roman eenmaal op deze wijze begonnen is, behoort het vervolg en slot daarmede in harmonie te blijven. Wij willen dus den Schr. niet al te scherp waarschuwen tegen eenige *longueurs*, die wij in de eerste deelen aangetroffen hebben. Ook zijn die *longueurs* van eene bijzondere soort. Zij zijn niet gevolgen van afmatting, of onjuiste voorstelling van het geheele plan. Neen, zij ontstaan veeleer dááruit, dat de Schrijver aan ieder zijner *scènes* eene bijzondere levendigheid en afwisseling wil geven. Hij schudt daarom al den rijkdom zijner fantasie, al de schatten van zijne historische kennis uit, om ieder moment zijner geschiedenis regt sterkt in het oog te doen vallen. Daardoor wordt wel eens de hoofdhandeling vertraagd, en de geest moet zich zijner kracht wel bewust zijn, die op deze wijze toch altoos klimmende kan blijven.

Bij veel schoons, weten wij naauwelijks, welke tooneelen wij boven de anderen verkiezen zouden. FRANK bij den Schaapherder, SCHAFFELAAR bij PERROL, de Utrechtsche Jonkvrouw bij de Lakenkoopers, MARIA door PERROL vervolgd, verdienen bijzondere onderscheiding. Doch niets heeft in ons oog de krachtige teekening van den maaltijd der Hoeksche Edelen te *Utrecht*, de misleiding en dood van COENE VAN BAERBERCH overtroffen.

Wij hopen, na de verschijning der beide volgendel Deelen, een uitvoeriger verslag en beoordeeling van het Werk te geven. Moge deze aankondiging strekken, om den Schrijver aanvankelijk van de zijde des publieks die aanmoediging en toejuiching te verwerven, welke geen onzer Romanschrijvers meer verdient dan hij.

Boekbeoordeelingen.

Handleiding tot het geven van Huisselijk Onderrigt in de Godsdienst, door *F. Busch*. Naar het Hoogduitsch.

Amsterdam, Sybrandi, 1838. 8°. 290 bl.

Wij stellen ons voor, dat menig huisvader met belangstelling bovenstaanden titel leest, en begeerig is door ons verslag nader bekend gemaakt te worden met een Werk, waarin hij de vervulling hoopt te vinden van eene behoefte, die hij diep gevoelt. Wij gelooven toch zoo gaarne en weten het ook, dat er, ondanks de algemeene verwaarloozing van de Godsdienstige opleiding der kinderen in het huisgezin, vele ouders zijn, van wie niet alleen een regt Christelijke geest in het huiselijk leven uitgaat; maar die het ook hunnen hoogsten ouderpligt achten, de kinderen, door God aan hen toebetrouwd en door den Doop in de Gemeente van CHRISTUS opgenomen, van der jeugd af op te voeden in de leering en vermaning des Heeren. Doch wij gelooven en weten ook, dat er zelfs van zulke ouders vele zijn, die het bepaalde *onderwijs* in de Godsdienst alleen aan de School en de Catechisatie overlaten, omdat zij - tot hunne schande - beseffen, zelve die heldere en volledige kennis van het Christendom te missen, welke het eerste noodige is, om aan die gewigtige taak met goed gevolg de hand te slaan.

En toch heeft juist dit weder ten gevolge, dat men ook te vergeefs van de school en zelfs van de catechisatie verwacht, wat men onberaden en onbillijk van deze verlangt. Bij het kind in een Godsdienstig huisgezin, maar zonder Godsdienstig onderwijs, opgevoed, is het Godsdienstig gevoel in werking gebragt. Maar het is een onbestemd gevoelen gebleven, en het kind heeft óf uit zich zelf daaraan begrippen, denkbeelden verbonden, die, hoogst gebrekkig en verkeerd, het later onderwijs hinderlijk in den weg staan, óf het heeft zich tevreden gehouden met dat onbepaalde, in zich zelf krachtelooze, en is daardoor slechts te meer onvatbaar geworden voor de uitwerking van het Godsdienstig geloof op de denkwijze, het gemoed en den handel. Het kind, tot

zijn 11e, 12e jaar met zorg onderwezen in hetgeen tot de wetenschap, kunst der beschaving, behoort, en nu eerst voor eene enkele ure in de week onder het Godsdienstig onderwijs gebragt, moet dit laatste noodwendig als eene bijzaak beschouwen, die op verre na niet zoo belangrijk wezen kan, als het overige onderrigt. Door zijne ouders, die toch voor het kind, in zijnen eersten leeftijd, de maatstaf van alles zijn, daarbij nimmer opzettelijk bepaald, kan het ook om deze reden niet die achting, die belangstelling in het Godsdienstig onderwijs gevoelen, welke voor de goede uitwerking daarvan zoo onmisbaar zijn. Intusschen is ook het kinderlijk gemoed reeds met allerlei indrukken vervuld, die de heerschende stemming van hetzelve bepalen, en niet meer zoo gemakkelijk toelaten, dat het Godsdienstig geloof de grondtoon in de stemming zijner ziel worde. Bovendien is het niet de eerste kinderlijke leeftijd, van welken het in het bijzonder geldt: *zalig zijn de reinen*, de opregten *van harte, zij zullen God zien;* is het niet juist die leeftijd, in welken de kennis des Heeren het ligtst zóó wordt opgenomen, dat zij vreeze des Heeren wordt?

En wat ware hier nog meer te herinneren! Maar het behoort niet tot onze taak, het hoog belang van het huiselijk onderwijs in de Godsdienst hier in het licht te stellen. Het enkel woord daarover neêrgeschreven, vloeide ons als van zelf uit de pen, en te minder hielden wij dat terug, omdat noch de Schrijver, noch de Vertaler van het Werk, dat wij aankondigen, opzettelijk dat belang der zaak heeft aangetoond. De Schrijver behoefde het niet te doen, want hij schreef zijn Werk bepaaldelijk voor eene Moeder, die hem om voorlichting en aanwijzing aangezocht en dus reeds getoond had het hoog gewigt der zaak te gevoelen. Maar de Vertaler zou naar onze meening geenen noodeloozen arbeid verrigt hebben, zoo hij óf in zijn Voorberigt, óf - dewijl hij toch hier en daar het oorspronkelijke meer omgewerkt dan vertaald heeft - in de Inleiding van den Schrijver, dit helder en met warmte had ontwikkeld.

Evenwel, deze aanmerking zij slechts als in het voorbijgaan gemaakt, en wij haasten ons, die Ouders, welke, als de Duitsche moeder, alleen voorlichting en aanwijzing verlangen, om het huiselijk onderwijs in de Godsdienst voor hunne kinderen aan te vangen, of, zoo als wij gaarne voor dat onderwijs den raad en de teregtwijzing van een' ervaren' Christen inwinnen, te doen weten, wat hun in deze Handleiding gegeven wordt.

Eene korte *Inleiding* stelt ons in staat, den geest van dit Werk in het algemeen te leeren kennen, uit hetgeen de Schrijver dáár over den aard en het doel van het huiselijk onderwijs in de Godsdienst gezegd heeft. Hij gaat uit van de stelling: ‘wie Godsdienst aan anderen

wil mededeelen moet zelf Godsdienstig zijn.' En wij halen deze zijne woorden aan, omdat zij de bedoeling van den Schr. met deze zijne Handleiding juist uitdrukken. Hij tracht toch hoofdzakelijk de ouders zelve op te leiden in de kennis en het geloof des Evangelies, en de wenken, die hij voor het onderwijs der kinderen geeft, hebben alle ten doel, dat door hetzelve Godsdienst zal worden medegedeeld. Wij behoeven dus ook naauwelijks te verzekeren, dat hij het onderwijs niet afscheidt van het leven der ouders - hoc zou er dan *mededeeling* van Godsdienst mogelijk zijn; noch ook dat hij alleen tot het verstand of alleen tot het gevoel der kinderen wil gesproken hebben: - hij, die iets aan anderen wil mededeelen, zóó, dat dit hun eigendom wordt, moet tot den geheelen mensch spreken. En vraagt gij, welk eene Godsdienst hij door het ouderlijk onderwijs den kinderen wil doen mededeelen? daarop moge hij zelf antwoorden: 'Wij vragen naar geene bevoorregte geloofsbelijdenis, naar geen leerstellig systeem of Catechismus. Liefst zouden wij van alle partijschappen in het Christendom niets weten. Wij stellen ons voor, dat de waarheid boven alle partijen verheven is, en waar wij wederzijdsche verwerping en vijandelijke afscheiding aantreffen, daar is, naar ons begrip, de Godsdienstigheid, dat teedere hemelsche wezen, reeds weggevloden. Het verstand verdeelt: de Godsdienst vereenigt.' Dit alzoo niet; maar wat dan? 'Wij wenschen den levenden God in het hart der kinderen te doen wonen. Wij wenschen, dat het donker gevoel van het bestaan des Eeuwigen tot een levendig en hartelijk geloof ontwake; dat zij, van Zijn bestaan even overtuigd als van het hunne, Hem mogen wedervinden in al Zijne werken, boven in den Hemel, en beneden op aarde; dat zij alle gebeurtenissen en lotgevallen mogen leeren erkennen, als beschikkingen der eeuwige liefde, zich aan Zijn geleide niet met slaafsche vrees, maar met vrijwillige, kinderlijke liefde mogen overgeven, en, tot een inwendig leven gewekt, de stemme des gewetens als Gods stemme mogen beschouwen, Zijn waarachtig woord uit liefde tot Hem met onverbrekelijke trouw volgen, bezield van Zijnen geest, alle menschen hartelijk lief hebben gelijk zich zelve, en reeds hier Zijnen vrede genietende, met vrolijk vertrouwen de eeuwigheid te gemoet mogen gaan.'

Gij vindt hier uwen Heer en Heiland niet genoemd, en dit bevreemdt u. Het bevreemdt ook ons, Lezers! ofschoon alleen zijn naam ontbreekt. Vreest dan ook niet. Het ligt geenszins in den geest des Schrijvers, CHRISTUS aan het Christendom te ontnemen, of Zijnen geest, maar zonder Zijn' persoon, op te nemen in de Godsdienst, die hij wil mededeelen. Hij wilde met het bovenstaande alleen het einddoel van het Godsdienstig onderrigt aanwijzen, en sprak

daarom evenmin van *zonde* en *genade* als van CHRISTUS zelven, maar noemde alleen die Godsdienstigheid, welke de schoone vrucht is van de verzoening met God, de verlossing van de zonde en de gemeenschap des H. Geestes, die het geloof in CHRISTUS te weeg brengt.

Eene eerste inzage van de inhoudsopgave doet aanstonds bemerken, dat het hoog belang van JEZUS verschijning hier in het geheel niet is voorbijgezien. Van de *twee Afdeelingen*, waarin het Werk is verdeeld, draagt de eerste ten opschrift: 'God;' de tweede: 'CHRISTUS.' Wij willen onze Lezers zoo veel mogelijk met den inhond van beide nader bekend maken.

In de *eerste Afdeeling*, bl. 9-67, worden de ouders opgeleid, om het donker gevoel van Gods bestaan, dat in hunne kinderen ligt, zóó tot een helder bewustzijn te brengen, dat het Godsdienstige leven bij hen opgewekt worde door het geloof aan God. Hiertoe wordt hun eerst het boek der *Natuur* geopend, en daaruit over GOD en zijne eigenschappen gesproken. Evenwel geene strenge afzondering van eene systematische leerwijze heeft hierbij plaats. Wat de Natuur doet opmerken, wordt ook gedurig uit der menschen *levenslot* bevestigd, en spoedig ook de *Bijbel* ter hand genomen: vooreerst echter nog slechts het *Oude Verbond*. Enkele Psalmen worden het kind voorgelezen, enkele geschiedenissen uit den Bijbel hem verhaald, die hetgeen uit de beschouwing der Natuur geleerd is, nader aanwijzen en in het licht kunnen stellen, en, bij het spreken over Gods heiligheid, de 10 Geboden hem bekend gemaakt en naar derzelver letterlijken zin verklaard. Weldra volgt het *Scheppingsverhaal*, om daarna over Gods *Voorzienigheid* te spreken, en het kind tot *bidden* op te leiden. Hoort, als eene proeve, wat de Schr. hierover zegt: 'Hoe dieper het voorgaande in de ziel van het kind is gedrongen, des te meer zal het van nu aan in eene naauwe betrekking tot God, zijnen Vader, treden. Het zal dikwijls aan Hem denken, Hem overal wedervinden, op Zijne werken en heschikkingen acht geven, Gods stem in zijn binnenste hooren, Hem met bewustzijn gehoorzamen, alles wat er gebeurt als onder Zijne leiding geschied aanmerken, en - wat van hoog belang is - nu ook beginnen zich zelven voor Gods aangezigt over zijne gedragingen te onderzoeken, en aan Hem de gedachten en wenschen van zijn hart te openbaren. Dat is het *gebed*. Gebed is omgang met God, een spreken der ziel met Hem, een openleggen van het hart voor den Heer. Een godsdienstig mensch kan het gebed niet nalaten. Hem het bidden te willen verbieden, ware hetzelfde als de longen het ademhalen, den in doodsgevaar verkeerende het roepen om hulp, den vriend het gevoel van vriendschap te verbieden.'

‘Het gebed,’ zegt SPENER, ‘is de adem van het geestelijke leven.’ CHRISTUS leerde zijne volwassene jongeren, wij het onmondige kind bidden. Wij bidden het uit den grond van ons hart voor; wij geven aan zijne gewaarwordingen en gedachten woorden. Door ons moet het leeren bidden.’ Wij voegen er ook de opmerking bij, die de Schr. hieraan nog heeft toegevoegd: ‘De Godsdienst oorspronkelijk en naar haren aard een gevoel, eene zaak des harten, maar die toch noodzakelijk naar heldere begrippen en waarheden zoekt, wekt ook de inspraak van het geweten op. Een godsdienstig mensch gevoelt de behoefte, om godvruchtig te leven. Een godvruchtig leven is dat, waar de gedachte aan God alles bezielt, waarin alles tot God wordt teruggebragt, en God het middenpunt is, waarom alles zich beweegt. De ouders moeten de godsvrucht van het kind gedurig op nieuw opwekken, bezielen, onderhouden; zij zijn van Gods wege de wachters van het heilige vuur. Dat kunnen zij niet enkel door woorden doen; wij zien hier de noodzakelijkheid van een godvruchtig familieleven. Alleen staande, loopt onze godsdienstigheid onophoudelijk gevaar; gemeenschappelijk moeten wij leven en werken. De gemeenschap der vromen op aarde wordt uitwendig daargesteld door de kerk. Daarvoor is het kind nog niet rijp. Zijne kerk is het huis, het huisgezin. Daarom is het vooral ook de pligt der ouders, om zelve hoe langer hoe meer in de innigste betrekking tot hunnen Hemelschen Vader te treden, niet slechts schijnbaar en wegens opvoedingsplannen, maar opregt en uit behoefte van hun eigen hart. Kunnen wij hopen, onze kinderen verder te zullen brengen en godvruchtiger te maken dan wij zelve zijn? Alle kunstenarijen baten hier niets. Maar wanneer wij het leven en den wandel des kinds met liefderijke opmerkzaamheid gadeslaan en leiden, en tot zijn binnenste indringen, zullen wij het levendige bewustzijn van God, van waar alles bij den mensch moet uitgaan, van tijd tot tijd sterker opwekken, daarop heenwijzen, de gedachten aan God terugroepen, wanneer zij gevloden zijn, waarbij wij vooral ook moeten zorgen, dat het kind den naam van God nooit gedachteloos, veel minder nog ligtzinnig gebruikt (*ke*).’

Door een overzigt van de *Geschiedenis des O. Verbonds*, tracht de Schrijver verder de ouders in staat te stellen, om het kind dieper in de Schriften van het O.T. in te leiden; terwijl hij deze afdeeling besluit, met zijne gedachten mede te deelen over de *wijze* en den *vorm* van het tot dus verre te geven onderrigt. Daarna gaat hij over tot de *tweede Afdeeling*, bl. 67-265. Het punt van aansluiting vindt hij in de profetische verwachtingen en voorspellingen van een toekomstig heil en van eenen Hemel-

schen Verlosser. En, gelijk hij met het voorgaande onderrigt wenschte *voor te bereiden* tot het Christendom, zoo wil hij nu in hetzelve *inleiden*.

Hij vangt daartoe aan met over de zonde te spreken - wat zij is; hare algemeenheid; de oorzaak daarvan; de straf der zonde; dit houdt hem achtereenvolgende bezig. Hieruit toont hij *de behoefte aan verlossing* aan; ziet terug op de *Messiaansche voorspellingen*, en gaat dan over tot de *Geschiedenis van Jezus*. - 'Met het vurige verlangen,' zoo begint hij dit gedeelte van zijn Werk, bl. 102, 'om den Heiland der wereld, die ook zijn Heiland is, te leeren kennen, moge nu het kind tot de geschiedenis van zijn leven, werken en lijden naderen. De natuurlijkste weg tot die kennis, welke vooreerst zich meer tot het uitwendige zal moeten bepalen, is het Evangelie. Wij lezen met hetzelve de drie eerste Evangeliën, *Mattheus, Marcus, Lucas*. Het doel is, CHRISTUS te leeren kennen. Deze berigten stellen ons Zijn leven op aarde voor oogen. Wij beginnen met Mattheus. Het kind heeft eenvoudig den Bijbel. Gij zult van uwe zijde wel eenen leidsman noodig hebben. Gebruik daartoe, zoo gij kunt, den *Bijbel van* VAN DER PALM en diens aanteekeningen, waarbij gij tevens met vrucht zijnen *Bijbel voor de Jeugd* zult kunnen raadplegen. Bij de lezing van Mattheus is ons doel, om eenen algemeenen indruk te weeg te brengen; het kind moet door het gebied, waar CHRISTUS leeft en wandelt, worden rondgeleid, zonder zich nog op enkele plaatsen lange op te houden, of zich in de aanschouwing van bijzonderheden te verdiepen. Het zal in het algemeene slechts zien, wat er gebeurd is. Tot dit oogmerk wordt de tekst gelezen, en slechts het noodzakelijkste, wat tot algemeen begrip van woorden en zaken wordt gevorderd, kortelijk verklaard. Het is eene vreemde wereld, een vreemd, afgelegen land, eene ongewone manier van spreken: het zijn nog onbekende betrekkingen, welke het kind hier aanschouwt, die wel op zich zelve de hoofdzaak niet zijn, maar in en onder welke toch datgene is, wat wij zoeken. Het zal dus onze taak zijn, om den eenvoudigen zin der woorden te verklaren en de onmisbare inlichtingen te geven, ten aanzien van het plaatselijke, het geschiedkundige en eigendommelijke.'

Onze Lezers mogen uit deze plaats opmerken, op welk eene wijze de Schrijver, terwijl hij voornamelijk de ouders zelve in de kennis en het geloof des Evangelies wil opleiden, daaraan wenken verbindt voor het onderwijs der kinderen, en hoe de Vertaler getracht heeft het Werk voor Nederlandsche ouders regt bruikbaar te maken. Gedurig wordt door hem naar Werken in onze taal verwezen, waar de Schrijver óf Duitsche Werken noemde, óf geene bepaalde aanwijzing deed. Vooral ook moge uit deze aanhaling

blijken, dat de Bijbel niet slechts de grondslag is van het Godsdienstig onderwijs, waartoe hier wordt opgeleid; maar de Bijbel zelf als het ware de onderwijzer is, aan welken het kind vrijelijk slechts met het noodige toezigt en de onmisbare leiding wordt overgegeven.

Na de lezing der drie eerste Evangeliën volgt een doorloopend verhaal van *het leven des Verlossers*, beknopt naar deszelfs hoofd-inhoud medegedeeld. Daarna zal de lezing van het *Evangelie van Johannes* den weg banen tot eene naauwkeuriger voorstelling van den *persoon* en het *karakter* van JEZUS CHRISTUS. Hier vooral tracht de Schr. door eene uitvoerige karakterteekening van JEZUS voor te lichten. Zij stelt Zijn geestelijk leven, in hoofdtrekken ontwikkeld, voor en doet inzonderheid de verhevenheid van Zijnen geest en persoon boven het menschelijke uitkomen. Te regt achtte hij dit hoogst belangrijk. Want ‘waar het beeld van JEZUS in den geest als is opgenomen, en kleur, gestalte en leven heeft ontvangen, dáár wordt het beeld Gods als vernieuwd. CHRISTUS in ons te doen wonen, is het groote doel der verlossing. CHRISTUS lief te hebben is evenzeer Christendom, als God lief te hebben, Godsdienst is. Daarom schatten de Apostelen de kennis van CHRISTUS zoo hoog, omdat daarop alle waarachtige liefde en geestdrift voor Hem moet gegrondvest zijn. Mogt Hij slechts voor ons en onze kinderen het dierbaarste op de wereld worden! *Mijn leven is* CHRISTUS, verzekert een PAULUS, en zoo moet het ons worden.’ Wij gelooven, dat de karakterteekening eene uitmuntende proeve genoemd mag worden, en regt dienstig wezen kan, om den ouders het beeld van den Heer helder voor oogen te brengen, opdat zij daarna, gelijk ook de bedoeling des Schr. was, met oordeel, naar den leeftijd en de vatbaarheid der kinderen, eerst enkele trekken, later het geheele beeld, hun weder voorschilderen.

Met een woord wordt hierna van zoogenoemde heilige poëzij, schilder- en teekenkunst en muzijk gewag gemaakt, als hulpmiddelen, om het gevoel van eerbied voor den Heer in het jeugdige gemoed te verhoogen. Belangrijk zijn de opmerkingen van den Schrijver. Zoo wenscht hij vooral - en wie moet het niet met hem wenschen? - dat het koraal gezang meer in het muzikale onderwijs mogt worden opgenomen. En over het algemeen moeten zijne opmerkingen doen blozen over de *onheilige* poëzij, teekenkunst en muzijk, aan wier verderfelijken invloed zoo vele ouders onbedachtzaam hunne kinderen wagen.

Na het leven, het karakter en den persoon van onzen Heer, wordt verder *Zijne werkzaamheid* tot verlossing der wereld voorgesteld. Zij wordt uit Zijne geheele verschijning, meer bijzonder uit Zijne leer, Zijnen dood en de stichting van een rijk Gods op

aarde ontwikkeld. In verband met dit laatste wordt de aandacht op de *Apostelen* gevestigd, en het tweede boek van Lucas: *de Handelingen der Apostelen*, met het kind opgeslagen, om hem daaruit te doen opmerken, hoe het leven, hetwelk eerst in CHRISTUS op aarde is verschenen, tot de wereld begon door te dringen en wijd en zijd de harten te bewegen; maar ook van alle zijden tegenstand en strijd opwekte, doch tevens in deszelfs waarheid eene kracht ontwikkelt, die de wereld kan verwinnen. Hierna volgt de lezing van de *brieven der Apostelen*, tot wier regt verstand enkele aanmerkingen worden medegedeeld, ook deze: 'tot regt verstand dier brieven, zal het voor u van belang kunnen zijn, dat gij een algemeen overzigt van de Christelijke leer bezit en u daarmede gemeenzaam maakt.' Daarom wordt zulk een *overzigt van de hoofdwaarheden des Christendoms* hier door den S. gegeven, bl. 202-263, om daarvan, naar gegevene wenken, vóór en bij en na het lezen der brieven gebruik te maken. Er volgt nog een enkel woord over de *Openbaring van Johannes* en dan een *Besluit*, hetwelk nog eene en andere aanwijzing bevat, om het onderwijs dáártoe te doen strekken, dat het kind niet slechts *wete*, wat het leest en leert uit den Bijbel, maar zelf waarlijk deel erlange aan de verlossing door CHRISTUS en in het Goddelijke leven inga, en hiermede het ware doel van het Godsdienstig onderwijs bereikt worde.

Het Werk beveelt zich evenzeer door den toon, den geest, als den inhoud aan. Het boeit de aandacht, en gaarne neemt men het onderrigt en de voorlichting van den Schr. aan; want men gevoelt het, dat hij, vol van zijne heilige zaak, uit warme belangstelling en beradene overtuiging spreekt. De geest is die van het Evangelie; alles heeft de strekking, om, door een verlicht geloof aan de verschijning van Gods zaligmakende genade in CHRISTUS, op te leiden tot een matig, regtvaardig en Godzalig leven, met verzaking van alle goddeloosheid en wereldsche begeerlijkheid. De inhoud is rijk aan wèl ontwikkeld onderwijs en belangrijke wenken, die den verstandige tot nadenken opleiden.

Maar wij moeten aan deze algemeene aanbeveling nog het een en ander toevoegen. Het is een Werk, alleen geschikt voor beschaafde ouders: voorts zoeke men daarin niet zulk eene handleiding, welke men telkens kan naslaan als men over eenig bepaald punt van het Godsdienstig onderwijs bepaalde raadgeving en teregtwijzing verlangt. Kennelijk was de bedoeling van den Schr. alleen, de ouders zelve in te leiden in het Christendom en omtrent den gang van het onderwijs der kinderen, in het algemeen, aanwijzing te geven. Wel bevat het vele en uitnemende wenken voor de wijze, den toon en de geheele inrigting van het onderwijs, want

zij zijn het Boek dóór verspreid, en schoon zij voor den verstandige genoegzaam wezen mogen, gelooven wij, dat zij tot algemeen gebruik te karig zijn medegedeeld, vooral in de tweede afdeeling, en die het grootste deel van het Werk uitmaakt. Het Boek zelf geeft het beste voorbeeld van den ordelijken, geregelden gang, dien men in het onderwijs te houden heeft, en die evenzeer vrij moet zijn van allen systematischen dwang, als de zamenhang en opvolging, die in de zaken zelve ligt, niet mag veronachtzaamd worden. Het is niet bestemd, om het Catechetisch onderwijs der kerk te vervangen, maar tot hetzelve voor te bereiden; en de S. heeft zich daarom ook voorgesteld, dat het onderwijs, waartoe hij wil opleiden, met het kind op zijn zevende jaar of daaromtrent worde aangevangen.

Daar de Schrijver zich overal aan de H.S. houdt, dezelve als de heilige oorkonden eener bijzondere Goddelijke openbaring eerbiedigt, evenzeer met een verlicht verstand, als met gemoedelijke opregtheid verklaart en geheel in den geest des Evangelies spreekt, kan het niet in ons opkomen, hier zelfs maar met een enkel woord te vermelden, waar wij in meer of minder belangrijke zaken, tegen zijne verklaring, voorstelling, ontwikkeling, bedenkingen zouden te maken hebben. Ééne bedenking echter mogen wij dien ouders niet onthouden, welke zich van deze Handleiding zullen bedienen. Zij herinneren zich, dat de S. voor het onderwijs dezen gang aanbeveelt: eerst zal men uit de beschouwing der Natuur en de Schriften des O.V. tot geloof aan God opleiden, en dán de Schriften des N.V. opslaan, om tot CHRISTUS te brengen, en de verlossing, die in Hem is, te doen kennen. Maar wij kunnen niet gelooven, dat deze leerwijze aan haar doel zal beantwoorden. Voor eene Godsdienstige Natuurbeschouwing, die de hooge wijsheid van den Schepper in Zijne schepselen zal doen opmerken, is zeker het kind van 7 of 8 jaren nog volstrekt onvatbaar. En blijft ook de kennis van God niet altijd hoogst gebrekkig, zoo lang Hij niet gekend worde in het aangezigt van J. CHR.? Verre boven het kinderlijk begrip is dan ook het meeste van datgene, wat de Schr., ter vóórlichting, in de Natuur doet opmerken; bij hetgeen hij uit het O.V. omtrent God, Zijne eigenschappen en werken leert, straalt het licht des Evangelies telkens door; en aan den anderen kant wordt toch aan het kind zóó veel onthouden, wat hij tot de regte kennis van den Hemelschen Vader niet missen kan, en ook reeds gedeeltelijk heeft leeren vermoeden, maar hem verzwegen blijft, omdat hij nog niet wordt toegelaten tot Gods volle openbaring in CHRISTUS. Wel heeft de Schr., bij den aanvang der tweede afdeeling, zijne methode verdedigd; doch ook deze verdediging heeft ons slechts te meer de voorkeur doen geven

aan eenen anderen gang van het onderwijs. Hij is deze. Men ga slechts in zóó verre van Natuurbeschouwing uit, als dezelve dienen kan, om de gedachten van het kind tot God te verheffen, en hem de voorstelling van een altijd werkzaam, zorgend, goedertieren Opperheer eigen te doen worden. Dan ga men over tot de Bijbelsche Geschiedenis, om die, als de geschiedenis van Gods zorge voor het menschdom, geheel met het kind te doorloopen; voor geschiedenis toch en voor haar alleen heeft het kind oor en hart; de Bijbelsche geschiedenis is het uitnemendst middel tot de ontwikkeling van zijn verstand en de heiliging van zijn gemoed. Uit haar laat zich al wat beginsel van reine Godsdienst heeten mag, als van zelve ontwikkelen en door haar inbrengen in den kinderlijken geest. Eerst daarna, als het kind zoo is voorbereid, en nu ook misschien reeds het Catechetisch onderwijs geniet, begeve men zich tot de meer afgetrokkene ontwikkeling der Evangelieleer, en spreke, altijd uitgaande van CHRISTUS, en steeds met verwijzing op de Natuur, de Bijbelsche Geschiedenis en eigen levenslot, over God, den mensch, de verlossing door CHRISTUS, Zijne kerk en het eeuwige leven.

Wij geven deze bedenking voor hetgeen zij is, de vrucht van dat nadenken, van die opmerkzaamheid op de kinderlijke ontwikkeling en van de ondervinding tevens, welke eenen Vader en Evangeliedienaar vrijmoedigheid geven mogen, om, in zaken van dezen aard, zijn oordeel tegenover dat van anderen te uiten. Maar het spreekt wel van zelf, dat ook dit verschil van meening niets ontneemt aan ons gunstig oordeel over het Werk. Het is niet geschreven, om slaafs gevolgd te worden, en het blijft voor alle ouders, ja, voor alle catecheten, ook bij gewijzigde toepassing, een Boek vol van belangrijk onderrigt.

De Vertaler - de Wel-Eerw. K. SYBRANDI, *Litt. Doct.* en *Predikant* bij de Doopsgezinde Gemeente te *Groningen* - heeft zijn werk op zijne wijze volbragt. Wij kenden zijne taalgave uit zijne poëtische overbrenging van *the Loves of the Angels* van TH. MOORE, en wat wij hier en dáár in ons verslag uit het Werk overnamen, kan tot proeve dienen van zijne bekwaamheid; ons kwam zelfs geen enkel Germanisme voor, of het moest zijn het gebruik van het woord *daarstellen*, waaraan wij echter reeds gaarne het burgerregt in onze taal geschonken hebben. Doch wij moeten tevens bekennen, wij hebben naar geene feilen gezocht; daarvoor boeide ons de inhoud van het Werk te zeer, en deed de losheid en ongedwongenheid der Vertaling ons te veel vergeten, dat wij eene Vertaling lazen. Hij ontvange den dank van het Publiek voor het goed gebruik van deze zijne goede gave en make zich verder voor het huiselijk onderrigt in de Godsdienst verdienstelijk, door

ons eene Vertaling te leveren van HEBEL'S *Biblische Geschichte für die Jugend*, om onze Nederlandsche ouders, die reeds SCHMID'S *Bijbel voor Kinderen* en VAN DER PALM'S *Bijbel voor de Jeugd* bezitten, in dat Werkje eene uitnemende handleiding te geven bij het onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis aan kinderen van nog jeugdiger leeftijd, dan voor wie SCHMID en V.D. PALM geschreven hebben.

R.
T.

Dissertatio Chymica Inauguralis de Analysi Chymica, qua partes plantarum et animalium remotae cognoscontur, auctore *J.E. de Vry*, Rotterodamensi.

Lugd. Bat. 1838. Oct°. forma.

Proefschriften, door de wet aan jonge lieden opgelegd, liggen veelal buiten den kring der kritiek. Zij worden uitgegeven om eenen graad te erlangen, en moeten dus niet zoo zeer als openbaar gemaakte geschriften, maar als jongelingsvoortbrengselen beschouwd worden, die zij niet konden achterhouden, wanneer zij aan de wet voldoen wilden. Zoo zijn er dan maar weinigen, die eenige vermelding of beoordeeling verdienen. De meesten prijken met de woorden '*ut legi satisfiat*,' d.i. ik zoude het anders niet gedaan hebben.

De Schr. dezer Dissertatie heeft, naar de Voorrede te oordeelen, reeds eenen stand in de maatschappij bekleed, en bekleedt dien nóg, en hij heeft redenen gevonden, om naar den graad van *Matheseos Magister Philosophiae Naturalis Doctor* op de Leidsche Hoogeschool te staan. Die graad is hem geworden. Hij zoude daarna niet getracht hebben '*nisi jam tempora quibus ducor, mihi nolenti fere officium imposuissent lauream petere doctoralem*.' Welke die tijden of omstandigheden zijn, is duister. Begeert de S. hooge eer, en meent hij dát met *de tijdsomstandigheden, die hij beleeft*, zoo moeten wij hem onder het oog brengen, dat men maar enkele dingen met eenen doctoralen graad erlangen kan, en dat men dán nog niet zeker is dat doel te zullen bereiken, omdat men niet de éénige Doctor is. Beteekenen genoemde woorden wat anders, dat men uit de Voorrede niet gissen kan, zoo veroorlove de Schr. ons de opmerking, dat zij dan wel hadden kunnen achterwege blijven. Onduidelijke uitdrukking kan hier toch niet uit duister bewustzijn der eigene gedachte voortspruiten; want over het plan, om Doctor te worden, moet men, wat de oorzaken betreft, toch wel tot helder zelfbewustzijn gekomen wezen.

De gunstige aankondiging, welke van dit geschrift in den *Algemeenen Konst- en Letterbode* geschied is, heeft ons genoopt,

hetzelve eens aandachtiger gade te slaan. Het doet ons echter leed, dat wij, na aandachtige lezing, terwijl wij het goede in deze *Diss.* op prijs stellen, met dien berigtsteller niet zoo gunstig over dit stuk denken, en ook niet gunstig over dien berigtsteller denken kunnen, die, onkundig aan de zaak, in algemeene bewoordingen eene aankondiging in den *Letterbode* schreef, om, naar het schijnt, den Schrijver *temporibus quibus ducitur* te helpen ondersteunen. Ten gevolge van die aandachtige lezing, meenen wij het volgende aan het Publiek niet te mogen onthouden.

De titel der *Diss.* zegt, dat daarin de ontleding der ligchamen in hunne verwijderde bestanddeelen behandeld wordt. Onder deze verstonden de oudere Scheikundigen dezulken, welke bij eene tweede of derde ontleding te voorschijn traden, of wel, de bestanddeelen der bestanddeelen, terwijl die de naaste bestanddeelen der ligchamen genoemd werden, welke door eenvoudige kunstbewerkingen uit dezelve te trekken waren. Edoch is deze wijze van *principia* in te deelen, geheel vervallen, sedert men weet, dat zij geene de minste waarde meer bezit en zelfs aanleiding zou geven tot de grootste verwarring, indien men haar in de wetenschap behouden wilde. De S. verwart hier bovendien, zeer ten onregte, pyrochemische met organische analyse en vervalt alzoo in dezelfde fout, als deszelfs *Promotor*, de Heer A.H. VAN DER BOON MESCH, verviel in het XVIe Deel, 2^{e} Stuk van de *Verhand. der Holl. Maatsch.* te *Haarlem*, bladz. 35, die het echter nog erger maakt, zeggende: ‘indien dit onoplosbare gedeelte van den *humus* door middel van het vuur onderzocht wordt, waartoe men, *indien men alleen op de voortgebrachte gassen let*(?), het koperoxyde of chlorure potasch, volgens de bekende (?) wijze van ontleding van bewerktuigde stoffen gebruiken kan, verkrijgt men azijnzuur (?), vermengd met eene stinkende olie (?), water, koolzuurgas, kooloxydgas (?) en koolwaterstofgas (?) en soms sporen van Ammonia’ (?)

Men zal het dus aan den jeugdigen S. der *Diss.* niet zoo euvel kunnen duiden, dat hij twee zeer onderscheidene soorten van ontledingen, de *pyrochemische* en de *organische*, zoo als men ze thans noemt, onder éénen titel behandelt en voor dezelfde houdt, wanneer deszelfs Promotor *maar eens sporen van Ammonia waargenomen heeft* (t.a.p. bl. 35), op eene wijze, waarop het onmogelijk, volslagen onmogelijk is, sporen van *ammonia* waar te nemen. Wanneer de S. in zijne Voorrede zegt, het voorregt genoten te hebben, in het onderwijs van den Heer G.J. MULDER gedeeld te hebben, dan rijst onze verbazing nog hooger, daar hij dan wel slecht van het onderwijs moet geprofiteerd hebben van eenen Scheikundige, die geheel in de organische analyse leeft en de wetenschap

met groote ontdekkingen verrijkende, als een der eerste Scheikundigen van onzen tijd, algemeen erkend en door de goedkeuring van zijnen arbeid, door BERZELIUS, LIEBIG en anderen, geëikt is.

Het geheele eerste gedeelte dan der *Diss.* handelt dus over iets anders dan op den titel staat; want *principia remota* zijn, indien men dezen naam nog wil behouden, 6, en misschien 7 in getal, koolstof, waterstof, zuurstof, stikstof, zwavel, phosphor en misschien ijzer (Zie BERZELIUS, *Lehrbuch*, V Bd.) Het doet der Leidsche Hoogeschool geene eere aan, dat men niet zorgt, dat zulke wanstaltige zaken toch niet aan het licht gebragt worden. Wat toch moet wel een vreemdeling van de beoefening der Chemie bij ons denken, als hij haar nog in zulke onnoozele verwarring ziet!

De organische ontledingen maken in onzen tijd het voornaamste bedrijf der Scheikundigen uit. Terwijl namelijk de onbewerktuigde Scheikunde op hechte grondslagen gebouwd is, zijn er thans in de organische Chemie eene menigte zuivere stoffen ontdekt; maar er ontbrak nog aan, dat men hare zamenstelling kende, dat men de hoeveelheid der zes of zeven scheibare elementen leerde kennen, waaruit alle eigene stoffen der levende schepping gemaakt zijn. Daartoe dient de dusgenoemde organische ontleding. Zeer vele Scheikundigen hebben daaraan reeds gearbeid en arbeiden er nog aan, waarbij natuurlijk de bepaling der hoeveelheden dier stoffen de hoofdzaak is.

Ook dit is door den Schr. voorbijgezien. Hij zegt, te zullen handelen over de scheikundige ontleding, waardoor de meer verwijderde bestanddeelen van planten en dieren bekend worden, terwijl hij had behooren te zeggen, waardoor de hoeveelheden der grondstoffen van bewerktuigde ligchamen opgespoord worden; b.v. bij de analyse van alle plantenzuren verkrijgt men koolstofzuur en water en niets anders. Het onderzoek naar de hoeveelheid daarvan, is het onderzoek naar de zamenstelling van azijnzuur, citroenzuur, enz. Bij de ontleding van alle plantenloogen verkrijgt men koolstofzuur, water en stikstof, en uit de hoeveelheid van deze spoort men b.v. de zamenstelling van Morphine, Chinine enz. op.

Van de onderscheidene wijzen, van de min goede en goede, die men, om dit doel te bereiken, gevolgd is, wordt in de *Diss.* een kort verslag gegeven. De beschrijving echter der onderscheidene methoden is moeijelijk te verstaan; er ontbreken namelijk ophelderende figuren aan, welke zeer eenvoudig hadden kunnen wezen. Nu verstaat alleen diegene de beschrijving, die de zaak geheel en al kent, terwijl zij voor elk ander onverstaanbaar is.

Ook ontbreekt er veel aan de beschrijving en aan de naauwkeurigheid. Zoo b.v. leest men op bl. 18, dat de organische stoffen

salpeterig zuur geven, indien zij stikstof bevatten, terwijl dit stikstof-oxyde is. Bl. 16 wordt gezegd, dat koper-oxyde de vorming van dit salpeterig zuur belet, terwijl GAY-LUSSAC, die koper-oxyde gebruikte, bovendien nog koper aanbeveelt, om het door de zuurstof van het koper-oxyde gevormde stikstof-oxyde te ontleden in stikstofgas en zuurstof, waarvan het eerste alleen uitgedreven wordt. Wordt het salpeterig zuur (bl. 18) door dit koper opgelost; zoo zoude BÉRARD altijd te weinig stikstof bekomen hebben en de ontleding altijd onjuist zijn geweest. De verschillende uitkomsten der ontledingen door HENRY en PLISSON, en door LIEBIG van *Amygdaline* ondernomen (bl. 42), kunnen noch voor de eene, noch voor de andere methode bewijs opleveren; want wie weet, of niet de stoffe, waarmede de eerste gewerkt hebben, eene verbinding was met anderen, en ten andere, of HENRY en PLISSON niet zoo ongeschikt waren tot dit werk, dat zij met den toestel van LIEBIG niet veel betere uitkomsten zouden verkregen hebben?

Bl. 50 leest men, dat LIEBIG Hydraat van Potasch achter in de verbrandingsbuis brengt, om door daaruit gevormden waterdamp de gassen uit de buis te drijven. Daar dit eenige regels later herhaald wordt, kan het geene schrijffout zijn. LIEBIG gebruikt hiervoor kalk-hydraat: en kon onmogelijk daarvoor potasch-hydraat aanwenden, daar het zijn water bij verhitting niet verliest.

Aan het einde der Verhandeling komt de vreemde uitdrukking voor, dat aan de beroemdste Scheikundigen in dit gedeelte her wetenschap, aan LIEBIG, door GAY-LUSSAC en THÉNARD, door BERZELIUS, DOEBEREINER en anderen, de weg gebaand is, en dat de Scheikundigen, in onzen tijd, in dit gedeelte niet zulke vorderingen zouden gemaakt hebben, indien anderen den weg niet hadden aangewezen. Dat klinkt zonderling. Wel is waar, heeft BERZELIUS eenige ontledingen met groote juistheid gedaan, en hebben GAY-LUSSAC en THÉNARD het eerst aangevangen dezen weg in te slaan; maar noch DOEBEREINER, noch iemand anders mag hierbij verder genoemd worden. LIEBIG heeft zich nimmer toegeëigend de zaak *ab ovo* behandeld te hebben. Dat overigens velen zich tegenwoordig met de organische analyse niet zouden afgeven, indien zij niet door groote mannen op den weg waren geholpen, is even waar, als het waar is, dat organische analyse, naar de uitspraak van BERZELIUS en LIEBIG, eene gewone chemische operatie is geworden. Zoo veel te erger dan, dat men er onder ons zoo weinig aan ziet deelnemen, en op geene onzer Academiën nog eene enkele analyse gedaan is, die in de wetenschap is opgenomen.

De Schr. had zich zulke zaken te zeggen niet moeten veroorloven, en de Wis- en Natuurkundige Faculteit van 's Rijks Hoogeschool had moeten zorgen, dat zulke betoogen, die een' jong

mensch niet passen, niet voor het publiek waren gebragt, hetwelk haar tot zoo veel minder eer verstrekt, als de *Dissertatiën* van andere Faculteiten, b.v. de Letterkundige en Geneeskundige, niet zelden Proefschriften zijn van grondige geleerdheid en bescheidenheid. Indien gezond verstand den Schr. van zulke redeneringen niet terug heeft gehouden, dan had de Logica, waarin hij (zoo men der wet op het hooge onderwijs is getrouw gebleven) een examen, d.i. bewijzen van kennis heeft moeten afleggen, hem eenen meer verstandigen redeneertrant kunnen aanwijzen.

Eindelijk heeft de Schr. geene beschrijving gegeven van de eigenlijke wijze van ontleding, omdat zij door BERZELIUS, GMELIN, FECHNER, MITSCHERLICH en LIEBIG beschreven is, en elk Scheikundige zijne wijzigingen in het een of ander deel der ontledingen aanbrengt. Deze verontschuldiging is vreemd. Had de Schr. zijne tegenwoordige *Diss.* geheel weggelaten, maar eens naauwkeurig beschreven, hoe men eene ontleding doen moet, zoo zoude hij een regt nuttig werk verrigt hebben. Dit had men billijk mogen verwachten van den Vertaler van ROSE; dit toch heeft geleerd, dat er juist hier te Lande behoefte aan zulk eene ontvouwing is. Thans schijnt het, als had hij maar zoo in het algemeen over al die Methoden oppervlakkig geschreven, omdat daarover nog niets door BERZELIUS, GMELIN, FECHNER, MITSCHERLICH en LIEBIG gezegd is.

Wij Wachten betere zaken van den Heer DE VRIJ, dan zulk eene *Dissertatie*, welke hem niet tot sieraad verstrekt. *Temporibus quibus ducimur*, moeten wij eene goede *Diss.* schrijven, willen wij om onzen graad als Doctor geacht worden. Doctoren zijn er genoeg..... *Augustus* 1838.

Proeve van een Geregtelijk Geneeskundig Onderzoek, betreffende de Vraag: 'In hoe verre Dronkenschap, aanleiding gevende tot de misdaad van moord, in de toerekening van straf in aanmerking komt, inzonderheid, wanneer dezelve tot Monomanie overslaat, of daarmede in verband staat?' mitsgaders: 'In hoe verre deze laatste zielsgesteldheid, of beide te zamen, als punten van defensie, tot vrijspraak al of niet, in judicio criminali kunnen dienen?' Briefswijze voorgesteld en behandeld door M^r^. *J.H. van der Schaaff*.

Amsterdam, M. Schooneveld en Zoon, 1838, 176 bladz.
(*Vervolg en slot van bl.* 587 *van het vorige Nommer*.)

Nu volgt eene opgave uit CALKOEN overgenomen, waaruit blijkt, dat er binnen eene eeuw wel 60000 menschen door den Scherpregter

van *Parijs* zouden zijn ter dood gebragt; terwijl dit getal te Amsterdam slechts 2 à 3 in het jaar bedroeg. Wij weten niet, in hoe verre deze opgave van een dagblad geloof verdient; terwijl zij daarenboven met de vraag der toerekenbaarheid in geen verband staat. Evenwel moeten dergelijke getallen met omzigtigheid, en niet zonder nadere kennis der omstandigheden, worden gebruikt; omdat er veel van politieke betrekkingen, burgerkrijg enz., en veel tevens van de meerdere of mindere gestrengheid der wetgeving afhangt: zoodat men met evenveel grond thans de zedelijkheid van *Frankrijk*, uit het betrekkelijk gering getal der daar ten uitvoer gelegde doodvonnissen, zou kunnen betoogen.

De Heer V.D.S. merkt nu op, dat in zijn' tijd, of ook vroeger, behalve enkele nog te vermelden voorbeelden, geen gebruik van *Monomanie* als middel van defensie gemaakt is. Deze aanmerking bewijst óf te veel, óf te weinig; *te veel:* daar het bestaan der zielsziekte niet wordt ontkend; *te weinig:* daar men de zaak aannemende, had moeten onderzoeken, waardoor die gesteldheid thans menigvuldiger voorkomt, dan vroeger.

'Onze oude Regtsgeleerden,' dus lezen wij, bl. 60, 'mogen al die fijne onderscheidingen van de Geregtelijke Geneeskunde niet gekend hebben, het mangelde hun aan regts- en menschenkennis niet[1]. Misdreef iemand in zinneloosheid, het krankzinnigenhuis was de straf, waartoe hij verwezen werd. Ik heb te veel eerbied voor de regtskennis onzer vaderen, om hier den Schrijver te gelooven, dat waanzin gestraft werd.' Een gevoelen, meer overeenkomende met de verwarde denkbeelden van menschen, die waanzin voor misdaad houden, dan met de gezonde begrippen onzer Ouden. De Heer V.D.S. zegt dan ook juist het tegendeel, bl. 105 *sq.* De voorbeelden waren echter zeldzaam, omdat men met weinig moeite den lijder in verzekerde bewaring stellen kon; en de regtsgeleerdheid leverde genoegzame waarborgen op tegen mogelijk be-

(1) Niets is gemakkelijker, doch niets tevens kinderachtiger, dan te spotten met zaken, die men niet begrijpt. Zoo gaat het den Schrijver, als hij over de verdeeling van den waanzin spreekt, die hij *scherpzinnig* en *onbestemd* noemt. Hoe dit te zamen gaat, is mij duister. *Wie heeft er ooit van hooren spreken?* Fraaije redenering in het gebied der wetenschap! Hadden onze voorouders die gevolgd, wij zouden nog heksen en beesten vervolgen en straffen. De nog niet genoeg beproefde *Terminologie* toont slechts, dat de wetenschap nog vatbaar is voor ontwikkeling. En die onderscheidingen van den waanzin zijn niet alle uit de lucht gegrepen. Zij berusten op eenen wetenschappelijken grondslag. Men vergelijke hierover HOFFBAUER, *Die Psychol. in ihren Hauptanwendungen auf die Rechtspflege*, en HENKE, *Ueber die gerechtsärzl. Beurth. des psychol. Krankheits-Zust.* in zijne *Abhandl. aus dem Gebiete der Ger. Med.* II, p. 165, waar tevens de meeste verdeelingen, door anderen voorgeslagen, worden uiteengezet en beoordeeld. Verg. ook MOLL, t.a. pl. I. § 225 *sgq.*

drog. Dit alles is waar; maar geen uitsluitend kenmerk van den ouden tijd. De opsluiting van krankzinnigen was, toen de Proeve geschreven werd, even gemakkelijk, zoo niet gemakkelijker dan voorheen[1]; en de waarborgen tegen misleiding zijn nog dezelfde.

Er mogen nu door dit verdedigingsmiddel enkele onschuldigen gered, ja, schuldigen wel eens vrijgesproken zijn, het zou, (dus vervolgt de Schr.) gevaarlijk zijn dien vrijbrief aan ieder te verleenen; want aldus zouden monsters, als LEGER, FELDMAN, LECOUFFE en PAPAVOINE in *Frankrijk*, op nieuw in de maatschappij rondzwerven, terwijl bij ons, zonder diezelfde voorzorg, een DE HESS, LORIÉ en KOSTER vrijgesproken zouden zijn geweest[2].

Niemand zal wel de stelling van den Auteur op zich zelve willen tegenspreken. En evenwel valt er op zijn betoog veel te zeggen. Het is reeds uiterst vreemd, dat men geen enkel voorbeeld van Duitschen oorsprong vindt aangehaald. Hoe vele gegronde aanmerkingen er tegen het langwijlige en gerekte der regtspleging in de Duitsche Staten te maken zij, in één opzigt verdient ze de voorkeur. Het is in het bedaarde en angstvallige onderzoek naar den toestand der ziel. Veel meer dan elders wordt dan ook in *Duitschland* aan het gevoelen der Geneeskundigen gehecht. Hun *Gutachten* wordt zelfs door velen als verbindend beschouwd. En het somtijds tot in drie Instantiën toegestane Appèl van hunne bevinding kan niet anders, dan aanleiding geven tot een uiterst nauwkeurig en veelzijdig onderzoek. Er is meer. Wij bezitten van daar eene menigte uitgewerkte Regtsgedingen, die ter beoordeeling veel geschikter zijn, dan de meestal oppervlakkige verslagen der Franschen. Het bekende Werk van den beroemden FEUERBACH, *Actenmässige Darstellung merkwürdiger Verbrechen*, en het uitmuntende vroeger door HITZIG uitgegeven, thans door anderen vervolgd wordende *Zeitschrift für die Criminal-Rechtspflege*, leveren een' schat van voorbeelden op, om van eene menigte andere geschriften niet te spreken. Ook wat *Frankrijk* betreft, is het te sterk, de opgenoemde daders *monsters* te noemen, zonder daarbij op te ge-

(1) Behoeven wij den Schrijver het bekende *Besluit* van 12 Februarij 1814 te herinneren?

(2) Op bl. 62 lezen wij, dat, *ook in Frankrijk, de geregtigheid onder* VOORZITTING *van kundige en doorzigtige mannen, als* GEZWORENEN, hiertegen heeft gewaakt. Wat beteekent dit? Verstaat men onder de *voorzitting van gezworenen* de regtsmagt der *Jury*, dan is de uitdrukking onjuist en onbegrijpelijk; terwijl die hooge lof van kunde en doorzigt moeijelijk op de *Jury* kan worden toegepast. Verstaat men onder *voorzitting* het praesidium bij de debatten, dan verwondert het ons, dat de Schrijver niet weet, dat in *Frankrijk* de Presidenten der Assises regtsgeleerden, geene gezworenen zijn, ja, niet eens stem hebben in de beraadslagingen der *Jury*.

ven, hoe hunne schuld door de kundigste mannen wordt betwijfeld, door GEORGET (bijna den éénigen nieuweren Schrijver aan den Heer V.D.S. bekend,) stellig wordt ontkend[1]. En nu ons Vaderland? Wij wenschten, dat de Schrijver de treurige geschiedenis van DE HESS *niet* of *volledig* hadde aangevoerd. Ten minste onze herinneringen van die merkwaardige zaak leiden tot eene geheel andere gevolgtrekking. Het is waar! noch de verdediging door een' onzer uitstekendste Regtsgeleerden voorgedragen, noch het eenparig gevoelen der beide Geneeskundigen, kon den ongelukkige redden. Hij werd veroordeeld. Maar *na* zijne veroordeeling herhaalden zich de teekenen eener ontwijfelbare verstandsverbijstering; en den laatsten tijd zijns levens bragt hij als *monomaniacus* in den kerker door. Droevige bevestiging van het gevoelen der faculteit, en sprekend bewijs, hoe ook de regterlijke overtuiging, bij het naauwkeurigst onderzoek, falen kan[2].

De Schr. treedt nu, bl. 68-79, in een meer breedvoerig onderzoek naar de bovenvermelde gevallen. Wij kunnen hem in deze ontwikkeling niet volgen. Slechts ééne aanmerking! De Heer V.D.S. vermeldt, bl. 77, ook het geval van DE LIEFDE. Maar waarom deze zaak niet, even als de andere, naauwkeurig onderzocht[3]? Durfde de Schr. hier niet aan? Zag hij in, dat het Arrest in duidelijke tegenspraak was met zijne leer? Maar was het dan niet voorzigtiger geweest er geheel van te zwijgen? Toont de houding nu geene partijdigheid aan[4]? Met de opmerking, dat de *Monomanie*, als middel van verdediging, even als het lancet en de boekdrukkunst kan worden misbruikt, en de

(1) *Examen Méd. des Procès Cr. de* LÉGER, *etc.* Par. 1825. Ook Prof. THIJSSEN houdt (*Bijdr. tot Regtsg. en Wetg.* V, bl. 475) LÉGER, LECOUFFE, en waarschijnlijk ook PAPAVOINE voor waanzinnig. Verg. over de Duitsche vertaling van dit Werk ook de *Bijdr. tot Regtsg. en Wetg.* III, bl. 770 *sq.*

(2) Het was in den eersten tijd na zijne veroordeeling, dat DE HESS zijne *Verhandeling over den Kindermoord* schreef. Zie ook de *Voorrede* van dit Werk, waar hij kort gewag maakt van deze zaak. Het ware te wenschen, dat dergelijke hoogst belangrijke gevallen, ook bij ons, meer wetenschappelijk behandeld en bekend gemaakt wierden.

(3) Vroeger, bl. 66, in de Noot, laat de Schrijver zich eenigermate uit. De zaak was niet te vergelijken met de anderen, omdat geen der Getuigen verklaren kon, dat er eenige aanleiding bij DE LIEFDE bestond. Maar dit beteekent volgens het gevoelen des Auteurs immers niets. Hoe het zij, de vermelde zaak is zeker eene der merkwaardigste, die de Crimineele Regtspleging in ons Vaderland heeft opgeleverd. Zie *het Regt in Ned.*, bl. 164 *sq.*

(4) Op bl. 75 wordt opgemerkt, dat de opsluiting van krankzinnigen alleen op request van de naastbestaanden geschieden kan. Weet de Heer V.D.S. niet, dat bij art. 491 *C.C.* in sommige gevallen, en bij art. 1 van het *Besluit* van 12 Febr. 1814 (*Staatsbl.* N°. 25) meer algemeen, dit vermogen ook aan het openbaar Ministerie is toegekend? Vergelijk ook Art. 489 van het *Burg. Wetboek.*

aanhaling van het gevoelen van Prof. DEN TEX, die het bewijs vordert, dat de dader den aandrang tot het feit werkelijk niet heeft *kunnen* wederstaan, wordt deze Afdeeling besloten.

Wij mogen hier evenwel onze beschouwing niet eindigen, zonder nogmaals een' blik op het behandelde te slaan. Wij zullen niet spreken van de algeheele onbekendheid des Schrijvers met de nieuwere literatuur van zijn onderwerp, maar alleen vragen: wat vinden wij hier? De Heer V.D.S. geeft eenige bekende gevallen, eenige verwarde aanmerkingen, maar niets, dat naar een wetenschappelijk onderzoek gelijkt.

De Schrijver verwerpt de zijns inziens onbestemde verdeelingen van den waanzin. Het is welligt hieraan toe te schrijven, dat de *Monomanie* niet genoeg onderscheiden wordt van de zoogenoemde *mania sine delirio*[1]. Omtrent deze hadden wij een grondiger onderzoek, vooral in betrekking tot de daad van KOSTER, verwacht, en te meer, daar de zaak een punt van geschil tusschen de geleerden oplevert[2]. Het bestaan van eenen zoodanigen toestand, die alle toerekening wegneemt, wordt echter door allen toegegeven. De vraag blijft dan slechts, waaraan die te erkennen zij. Sommigen, zoo als D^{r}. DIEZ, vinden zulk een *Unterscheidungsmerkmal* in de *Anwesenheit oder Abwesenheit eigennütziger Motive des Verbrechens*[3]. De Schrijver schijnt een tegenovergesteld gevoelen te omhelzen. Immers dit blijkt uit de aanhaling

(1) Prof. DEN TEX (*Bijdr.*, V, bl. 494) maakt reeds de opmerking, dat dit woord (*Monomanie*) wel eens door regtsgeleerden verkeerd gebezigd wordt. Z.H.G. zelf schijnt t.a.p., bl. 511 en 512, *monomanie* en *manie sans délire* niet scherp genoeg te onderscheiden, schoon hij overigens het onderscheid zeer juist schijnt te kennen. Zie aldaar bl. 496 ook in de Noot.

(2) Eene schoone beschrijving geeft PLATNER, in zijne *Quaest. Med. Forens*, bl. 3. Het bestaan eener *mania sine delirio*, werd onder anderen door REIL, PINEL en HOFBAUER betoogd. De laatste, in zijn meermalen aangehaald Werk, begrijpt de hiertoe betrekkelijke gevallen onder den naam des *Anzeiges durch den gebundenen Vorsatz.* Hiertegen trekt vooral HENKE (*Ueber die Gerichtsärztl. Beurth. der Psych. Krankheits-Zust.* in zijne *Abh.* II, bl. 165 *sq.*) te velde, en geeft als zijne stelling: *dass as keine Wuth ohne Verstandeszerrüttung gegeben habe, noch geben könnte*. MOLL, II. I, bl. 359, deelt dit gevoelen. De strijd loopt evenwel zoo niet alleen, dan toch voornamelijk over de *terminologie*, niet over de mogelijkheid van den toestand zelve. Immers HENKE (t.a.p. bl. 269) erkent, dat er *ein Zustand der Unfreiheit bei anscheinend nicht zerrüttetem Verstande* bestaat, waarin de toerekenbaarheid ophoudt. Ook VAILLANT geeft over deze zaak belangrijke opmerkingen in zijne reeds aangehaalde Dissertatie p. 156. *sqq.* Doch ook hij komt mij voor, niet genoeg in het oog te houden, dat de strijd bijna alleen over de benaming loopt.

(3) C.A. DIEZ, *Ueber die prakt. Anwendung der phychol. Untersuchungen über die Zurechnungsfähigkeit bei Verbrechen*, in het *Archiv für Psychol.* I. p. 39. Verg. DEN TEX, II. V, p. 512 *sq.*

van den reeds genoemden Hoogleeraar, die dit gemis aan beweegredenen *in het algemeen* (en te regt) voor onvoldoende houdt. Maar die aanhaling is onvolledig. Want de Hoogleeraar laat er onmiddellijk op volgen, dat somtijds *die toestand zich op het onverwachtst en* ZONDER *voorafgaande teekenen voordoet*[1]. Er is nog iets, dat de aandacht verdient. Zoo als Prof. THYSSEN reeds zeer juist opmerkte, is het begrip van verborgene krankzinnigheid geheel betrekkelijk, en kan als een gebrek van het onderzoek beschouwd worden[2]. Hier hangt dus alles van den staat der wetenschap, van de *diagnostische* kennis van den Geneesheer, van de oogenschijnlijk minstbeduidende omstandigheden af. Eindelijk, wanneer men nu eenmaal de mogelijkheid van dien toestand erkent, hoeveel te eer mag men dien dan vermoeden, waar eene aanleiding te vinden is! En die aanleiding kan in zoo vele, zelfs nog onbekende, oorzaken liggen. De invloed van ligchamelijke omstandigheden niet alleen, maar ook die van hevige zielsaandoeningen op de hersenen, kan niet worden geloochend. En waarom zal men dan niet mogen aannemen, dat ook de dronkenschap hare werking storen en eene tijdelijke bewusteloosheid verwekken kan? Had de Schrijver ook te dezer plaatse dit punt zoo geheel onaangeroerd mogen voorbijgaan?

Maar er zou geen einde aan zijn, indien wij wilden aantoonen, wat de Schrijver had kunnen zeggen, en niet, of verkeerd gezegd heeft. Wij gaan thans tot de *derde* Afdeeling over.

In het *eerste* lid vinden wij een verhaal van de misdaad van ELIAS KOSTER, bl. 82-90. Wij laten het aan den Heer PERK over, om te beslissen, in hoe verre *alles* naauwkeurig en onpartijdig is voorgesteld. In één opzigt is dit gedeelte zeer volledig, daar de Heer V.D.S. ons zelfs den formuliertekst van de arresten van behuldiging en veroordeeling mededeelt. Wij gaan dit alles, als van geen wetenschappelijk belang, stilzwijgend voorbij.

Het *tweede* lid, waarin over de tot zijne verdediging aangevoerde gronden wordt gehandeld, begint met eene aanmerking over den eerwaardiger stand van Regtsgeleerde, vooral als Pleiter. Bij de Romeinen waren zij in het grootste aanzien[3]. Bij ons

(1) Dit gevoelen van Prof. DEN TEX wordt nog eens, doch met dezelfde onvolledigheid, aangehaald, bl. 107.

(2) *Bijdr. tot R. en W.* V, bl. 493. Reeds PLATNER in zijne *Quaest. Med. For.* p. 3, schijnt dit opgemerkt te hebben, als hij zegt: *Scilicet causa et vis morbi* PROFUNDIUS *latet*.

(3) Gewag makende van den *Jurisconsultus*, schijnt de Schrijver niet genoeg in het oog te houden, dat deze van den *Advocatus* en den *Causarum patronus* onderscheiden was. De verdedigers bij de Romeinen waren niet altijd Regtsgeleerden.

was menigeen zijne opkomst aan de behandeling van crimineele zaken verschuldigd. Anderen waren (ook door omstandigheden buiten hen) minder gelukkig. En geldt deze wisselvalligheid in gewone zaken, hoeveel te moeijelijker is dan de verdediging van vadermoord! De loop dezer redenering is mij niet helder. Maar hetgeen nu volgt, is niet slechts aanmatigend, maar ook beleedigend voor den Heer PERK. De Heer V.D.S. vordert in hem, die een' vadermoord verdedigt, kennis van de leer der Pandekten, van de geschiedenis van Romeinsch en Natuurregt, belezenheid in de schriften der oude criminalisten, wijsgeerige menschenkennis, gemeenzaamheid met vroegere gewijsden, ervarenheid in de leer der Geregtelijke Geneeskunde, bedrevenheid in voor dragt en behandeling, die meer dan den gewonen of jeugdigen Regtsgeleerde kenmerkt. En voorzeker hij, die den omvang zijner wetenschap niet kent, is den naam van Regtsgeleerde onwaardig. In geen enkel vak zijner studie mag hij vreemdeling zijn. Wij willen er niet aan twijfelen, of de Schrijver, die van anderen zoo veel eischt, bezit al de dáár opgenoemde eigenschappen in hooge mate. Doch waartoe dit alles bij vadermoord meer noodig is dan elders; waartoe bij eene regtspleging, die slechts de overtuiging van schuld of onschuld vordert, de kennis der oude praktijk en die van de geschiedenis van het Natuurregt[1] strekken moet, blijft mij duister. Maar genoeg. Wij spraken van beleedigende uitdrukkingen. En hiertoe brengen wij de wijze, waarop de Schrijver zich over den eed der Advocaten en het voorbeeld van PAPINIANUS uitlaat, *die moeds en geweten genoeg bezat, om eene gedrogtelijke verdediging van zich af te weren*. De bedoeling kan geene andere zijn, dan een zijdelingsch, doch scherp verwijt, dat de Heer P. de behandeling dezer zaak op zich nam. Maar de Heer V.D.S. had in het oog moeten houden, dat PAPINIANUS de verdediging wei gerde van een' erkenden broedermoord; en dat PERK zich met de verdediging inliet van een' man, van wiens onstrafbaarheid hij althans, (en naar het schijnt, in gemoede,) overtuigd was.

De Heer V.D.S. gaat nu over tot de wederlegging der drie punten, welke de Heer PERK in zijne *Pleitrede* betoogd heeft. Het *eerste* bevatte een betoog, dat hier hoogstens aan eenvoudigen manslag te denken valt. De beoordeelaar dier *Pleitrede* in *den Gids* heeft opgemerkt, dat het eene geheel andere strekking had, namelijk: het gemis aan vrijen wil uit den aangenomen' staat van

(1) Geschiedenis van het Natuurregt? Ik denk, dat de Schrijver de geschiedenis der wetenschap van het Natuurregt bedoelt. Ik ten minste kan mij geen Natuurregt voorstellen, dan onveranderlijk, en waarvan men dus geene geschiedenis geven kan.

dronkenschap te bewijzen. De aanmerking komt mij voor juist te zijn. De Schrijver schijnt, schoon hij er geen gewag van maakt, dit ook zoo te hebben begrepen. Immers, in de zoogenaamde wederlegging, bl. 98-103, geeft hij toe, dat dronkenschap de vrijheid van wil verstoort, en dat wij alleen dáárvoor, dat is, voor handelingen met vrijheid van wil gepleegd, verantwoordelijk zijn. Maar hij ontkent de toepassing, zoowel omdat, zijns inziens, de beschuldigde niet dronken was, als omdat, ook indien hij dronken was, dan toch die toestand opzettelijk, en met het doel om misdaad te plegen, was verwekt. Ik reken het overbodig op te merken, dat deze geheele wederlegging uitgaat van eene vooronderstelling, die op geene de minste gronden berust.

Het *tweede* punt van den Heer PERK is de toerekenbaarheid. De Schrijver der *Proeve* tracht dit gedeelte der verdediging breedvoerig te wederleggen, bl. 104-108. Doch ook hier gaat hij uit van een valsch beginsel. Hij vordert namelijk van den beschuldigde het bewijs, dat hij niet alleen *tijdens*, maar ook *voor* de gepleegde daad waanzinnig geweest is. Wij zullen niets opmerken omtrent het vorderen van bewijs van een' aangeklaagde. Maar de stelling des Schrijvers is in dadelijken strijd met de bepaling der wet, die alleen van *démence au moment de l'action* spreekt. Zij toont, dat de Heer V.D.S. geen begrip van voorbijgaanden waanzin heeft, daar het voorafgaan van krankzinnigheid geheel tegen het onverwachte en plotselinge van *dien* toestand indruischt.

In hetgeen nu volgt, wordt gehandeld over de onwetendheid van KOSTER omtrent het voorgevallene. De Heer V.D.S. bestrijdt vier punten, door den verdediger als bewijzen van gebrek aan geheugen of verbijstering van zinnen opgegeven. De Heer P. voerde *vooreerst* aan, dat KOSTER zich niets kon herinneren, en zocht eene der oorzaken in den spoedigen overgang van temperatuur. Dit beantwoordt onze Schrijver met eene ontkentenis, omdat juist die verandering zijne dronkenschap bedaard, en hem naar rust zou hebben doen verlangen; terwijl zijne gedragingen dien avond geene bewijzen van bewusteloosheid medebragten. De Heer V.D.S. begrijpt hier weder de vraag niet, en stelt zijn *ja* tegen het *neen* van den verdediger, zonder meer, over. De vraag was deze: of een geringe graad van bevangenheid, door plotselinge verandering van temperatuur, een' toestand te weeg kan brengen, die aan de hevigste dronkenschap of bedwelming gelijk staat. Dit zal wel door geen' deskundige worden ontkend. En de herhaalde opmerking, dat hij slechts weinig gedronken had, doet dus niets ter zake. Of hij dien avond, *voor* de daad, al dan niet bewusteloos was, doet even weinig af; daar er alleen te onderzoeken viel, of

hij *daarna* zich het voorgevallene herinneren kon[1]. De verdediger putte een *tweede* bewijs uit den ongewapenden toestand des daders. Men mogt van den Schrijver (die geen napleiter heeten wil) onpartijdige redenering verwachten. Niets hiervan. Hij onderzoekt in de *Proeve* niet, of KOSTER schuldig is, maar spreekt uit eene *a priori* aangenomene schuld, dikwijls op de ongerijmdste wijze. De verdediger had namelijk opgemerkt, dat men geen' moord zou plegen, zonder wapenen. De opmerking was juist; te meer, daar er ettelijke jeugdige en sterke mannen in hetzelfde huis vernachtten. Neen! zegt onze Schrijver: hij ging, om zijn' vader te vermoorden. Hij was sterk; de vader oud en zwak. Hij had geene wapenen noodig. En zijne houding en gebrul wist hij dat voldoende waren, om zijne broederen te doen vlugten[2]! En in allen gevalle, (dit wordt tot vervelens toe betoogd,) zou men een' *klomp* wel een *wapen* kunnen noemen! Nu volgt, bl. 115-118, eene wederlegging van de *derde* opmerking des verdedigers: dat KOSTER na de daad niet gevlugt was[3]. Als een *vierde* bewijs had PERK aangevoerd, dat de beschuldigde bij het lijk zijns vaders *sliep*. Dit was bewezen. Men kon dus niet anders aannemen, dan dat KOSTER zijner daad onbewust was. Neen! zegt de Heer V.D.S. Hij was een snoodaard, een vadermoorder! Het was dus *onwaar*, dat hij sliep! Is dit ook onpartijdige redenering? *Ex uno disce omnes!* Het verveelt ons bij zulken onzin langer stil te staan.

Van bl. 119-124 zal menigeen meer vinden, dan hij verwachtte. Behalve nog een paar opmerkingen, waartoe de Heer PERK aanleiding gegeven had, ontvangt men een betoog, *dat de natuur*, in zulke omstandigheden, *geene rust, maar angst en wroeging baart*. En dit wordt bewezen door eene plaats uit CICERO, en door een vers van Prof. SIMONS, waarin tot zelfs vier regels streepjes niet vergeten zijn. Wij moeten echter onpartijdig zijn en erkennen, dat dit dichtstuk het beste is, dat wij in de *Proeve* hebben ge-

(1) Dat die onwetendheid door zijne eigene schuld veroorzaakt, en hij daarom strafbaar is, behoort tot die onbewezene redeneringen, waarop de Schrijver telkens terugkomt. De krankzinnige dus, die in dien toestand geraakt is, door eenige aanleiding, die hij *welligt* had kunnen vermijden, moet, volgens dien regel, ook worden gestraft.

(2) Denkt de Heer V.D.S. welligt, dat KOSTER dien avond de plaats uit HOMERUS, *Iliad. Σ*, vs. 217 *sq.* gelezen had!

(3) Dit geschiedt gedeeltelijk door de opmerking, dat onschuldigen dikwijls vlugten, gedeeltelijk door de aanhaling van een geval, te vinden in *het Regt van Nederland*, bl. 217 *sqq.* Omtrent het laatste dient in het oog te worden gehouden, dat de dader dáár eindigde, met de daad te erkennen, en zich niet op zinsbedwelming beriep.

vonden. De Schrijver besluit met stil te staan bij twee aanmerkingen, door den verdediger gemaakt, en die strekken moesten, om zijne stelling te versterken. De *eerste* was de beschrijving, die CLARUS van dronkenschap geeft. Onze Schrijver beweert, dat CLARUS *alleen* over waanzin handelt. Dit punt kunnen wij niet uitmaken. Maar belagchelijk is het argument, dat KOSTER geene teekenen van waanzin zou gegeven hebben, omdat hij, let wèl! er niet ongunstig uitzag - op den dag zijner teregtstelling! De *tweede* betrof het voorval met den Raadsheer LEMEKE, die plotseling ontwaakt, zijne vrouw het venster uitwerpen wil, maar na lang worstelen, door het gebruik van een braakmiddel, tot zich zelven komt. De Heer V.D.S. zegt, dat dit geval niet met dat van KOSTER gelijk staat. Dit is waar. Maar het doet niets ter zake. Het strekte alleen om te betoogen, dat voorbijgaande waanzin, ook zonder eenige voorafgaande teekenen, mogelijk is. Dit wordt er volledig door aangetoond. En waarom zou dan zulk een toestand *wel* door voorafgeganen slaap, en *niet* door het voorafgegaan gebruik van sterken drank kunnen ontstaan?

Schoon dit eigenlijk niets gemeen heeft met het onderwerp der *Proeve*, treedt de Schrijver evenwel, bl. 130-142, in eene breedvoerige wederlegging van het *derde* punt der verdediging, over het *onbewezene van de daad*. Hij stelt, dat de vijf volgende punten doorgaans in het onderzoek voorkomen: of de daad mogelijk, - of zij verboden, - of zij werkelijk begaan zij, - of de beschuldigde de dader is, - of de daad hem kan worden toegerekend? De drie eerste punten gaan wij met stilzwijgen voorbij[(1)]. Bij het *vierde* erkent de Heer V.D.S., dat er hier geene eigenlijk gezegde dadelijke bewijzen zijn. Hij houdt echter, (en betoogt dit breedvoerig) KOSTER voor den dader. Vreemd is het, dat hier bijna niet wordt gedacht aan de mogelijkheid, dat de gestorvene aan de gevolgen van een' val overleden zij, alhoewel die val dan ook door eene voorafgegane worsteling kan zijn veroorzaakt. Er komt echter in deze redenering weder eene ongerijmdheid voor, die wij niet mogen voorbijzien. De Auteur spreekt namelijk over de moge-

(1) Dit alles wordt breedvoerig, ook volgens het Romeinsch en Mozaïsch regt, behandeld. Omtrent de bedoeling der bekende straf bij de Romeinen vindt men iets in de Noot op bl. 133. Het verwonderde ons hier de fraaije plaats van CICERO, *pro* ROSC. AM. C. 26, niet aangehaald te vinden. Dat men vadermoord te *Rome* voor ondenkbaar gehouden en die bekende straf eerst zou bedacht hebben in het jaar 600 *P.U.C.*, is onbewezen. Zeer waarschijnlijk bestond er eene zeer oude wet, welligt uit de *Leges regiae* in de XII Tafelen overgenomen, zoo als JAC. GOTHOFREDUS en anderen willen, vooral op grond van den *Auctor ad* HERENN. I, C. 13, en VALERIUS MAX. I. 1. § 13, waartegen men echter vergelijke de scherpzinnige bedenkingen van DIRKSEN, in zijn *Uebers. der bish. Vers. zur Kritik und Herst. des Textes der XII Tafel Fragm.*, p. 453-457.

lijkheid, dat de dood door eene beroerte zou zijn veroorzaakt. Dit schijnt volgens hem er niets toe te doen, daar die beroerte uit aandoeningen ontstaan zou wezen, en die aandoeningen het gevolg zouden zijn van de daden des beschuldigden, zoodat hij niet minder te straffen is. De zoon dus, die door zijn gedrag zijnen ouders verdriet veroorzaakt, en daardoor hun leven verkort, is volgens den Heer V.D.S. als vadermoorder strafbaar. En dit fraaije gevoelen wordt nu nog verdedigd uit de *Lex* I. § *ult. Dig. ad Leg. Pomp. de Parric.*, waar wij lezen, dat hij, *qui emit venenum ut Patri daret, quamvis non potuerit*, niettemin in de bepalingen valt der wet. Weet de Schrijver dan nog niet, dat onze wetgeving geheel andere, en in dit opzigt gezondere beginselen heeft aangenomen? Moeten wij hem nog herinneren, dat art. 2 van den *Code Pénal*, onder meer, een begin van uitvoering vordert? Maar genoeg, om een denkbeeld te geven van de regtsgeleerde ketterij, die men hier verkondigt. Bij het vijfde punt wordt nu nogmaals over de toerekenbaarheid gesproken, en kort, doch tevens duidelijker, hetzelfde gezegd, wat in de *tweede* Afdeeling meer breedvoerig betoogd was[1].

In de laatste Afdeeling worden, na een paar voorloopige opmerkingen, *drie* punten behandeld, die met het voorgaande in geen onmiddellijk verband staan, doch in welker ontwikkeling wij evenwel den Schrijver zullen volgen.

De *eerste* opmerking is deze, dat bij ons de meeste misdaden (ten minste twee derden) uit dronkenschap ontstaan, bl. 145-150. Dit punt wordt door eenige algemeen bekende voorbeelden opgehelderd en met eene aanprijzing van de Matigheids-societeiten besloten.

Is deze bedenking niet kwaad voorgesteld, in de volgende vinden wij de vorige verwarring weder. Zij handelt over de bepalingen van het te verwachten wetboek ten opzigte van waanzin. De Schrijver zegt, bl. 150, niet hen op het oog te hebben, die slechts op een *fix idee* delireeren[2]. Van hen heeft de maatschappij veelal niets te vreezen. En loopt hun toestand te erg worden zij ontembaar, dan zijn er gestichten genoeg, om hen, op te nemen; *behalve dat dan nog altijd bij de zoodanige eenige meerdere of mindere trappen of perioden zijn, in welke bijzonder die rusteloosheid of agitatie eene zekere opgewondenheid uitoe-*

(1) Wanneer wij deze bedenkingen in het midden brengen, is het er verre van af, dat wij het geslagen vonnis zouden afkeuren. Dit zou onvoegzaam en ongepast zijn. Het is alleen de wijze van redeneren en wederleggen door den Schrijver gevolgd, waartegen onze aanmerkingen gerigt zijn.

(2) Bl. 150, worden zij *verdragelijke gekken* genoemd. Hoogst onvoegzame uitdrukking, alsof men iemand in den rampzaligen toestand van krankzinnigheid immer onverdragelijk heeten kon!

fent. Wij hebben hier de eigene woorden der *Proeve* afgeschreven, omdat wij niet begrijpen, wat men met deze onverstaanbare beschrijving van personen, die men *niet* bedoelt, wil betoogen; het wordt nog verwarder, wanneer wij verder gaan. Daar wordt opgemerkt, dat GEORGET teregt het onderscheid beschrijft van die perioden, in tegenoverstelling der ware zinneloozen. Zij dus, die bij tusschenpoozen ontembaar zijn, zijn geene wezenlijk krankzinnigen! En wat zegt nu GEORGET? Onder anderen: *un orgueilleux n'est pas fou, parce qu'il se croit supérieur à ceux de son rang ou de sa classe - mais il y a folie, s'il se croit Prince, Roi, Pape ou Dieu*, enz. Wordt er meer vereischt, om te doen zien, dat de Heer V.D.S. zeker GEORGET, welligt ook zich zelven, niet heeft begrepen?

Het zijn deze laatste, die de Schrijver bedoelt; zij, die zich Vorsten of Koningen wanen te zijn en derhalve een verkeerd *fix idee* koesteren. Met andere woorden, de Heer V.D.S. *bedoelt* diegenen, welke hij *niet bedoelt*. Zie bl. 151 in verband met bl. 150. Zij hebben niets gemeens met dien voorgewenden waanzin, die uit bloeddorstigheid ontstaat. Hoe iets dat voorgewend is, en dus niet bestaat, ontstaan kan, moge de Schrijver zelf verklaren. Er moge al bij sommigen iets vreemds in het zamenstel der hersenen zijn, zij zijn echter geene volstrekt zinneloozen, die aanspraak op straffeloosheid kunnen eischen. Maar voor hen, die niet onder de volslagene zinneloozen zijn te rangschikken, doch wier toestand uit ligchamelijke oorzaken ontstaat, zouden nadere bepalingen te wenschen zijn. Op bl. 154 worden weder de verschillendste zaken door een verward. Er bestaat verborgen waanzin. De ouden noemden dien *Melancholie*. Maar deze *Monomanie* gaat van voorloopige teekenen vergezeld! Is het na al het vroeger aangemerkte nog noodig, de verwarring als met den vinger aan te wijzen?

Bij de opgave van dit punt, bl. 145, stelde onze Auteur, dat wanneer er duidelijk omschreven werd, wanneer, in welke gevallen, en onder welke kenteekenen de waanzin reden tot verschooning opleverde, dat men alsdan zelden vrees voor voorgewende verstandsverbijstering zou behoeven te koesteren. Eene stellige omschrijving zou mij hoogst gevaarlijk voorkomen: *vooreerst*, omdat ze bij den tegenwoordigen stand der wetenschap, zoo niet onmogelijk, dan toch zeker onvolledig zou zijn. *Ten anderen*, omdat daardoor dezulken, die niet onder die stellige kenteekenen vielen, geene verschooning zouden kunnen vorderen, ook al ware hun toestand even verschoonbaar. En geen wetgever is in staat alle mogelijke gevallen in de bepalingen der wet op te nemen en te omschrijven. *Eindelijk*, juist die omschrijving zou voor den lis-

tigen misdadiger de beste gelegenheid zijn, om waanzin voor te wenden, daar hij dan al de bijzonderheden in de wet vindt opgenoemd, die hij kennen moet, om zijne rol te spelen. Op bl. 155 schijnt de Schr. dit denkbeeld dan ook te laten varen. Hij erkent, dat eene algemeene uitdrukking onvoldoende, eene bepaling van alle verstandsafwijkingen onmogelijk is. Hij deelt het gevoelen van *Prof.* THIJSSEN, dat er veel gewonnen is, wanneer men meer op het ligchaam acht geeft. Ook wij koesteren dien wensch, wanneer men slechts niet waant, dat daarvan *alles* afhangt; wanneer men slechts toegeeft, dat er, hoewel *zelden*, echter *somtijds* waanzin, zonder *merkbare* ligchamelijke verschijnselen kan bestaan.

In de *derde* stelling, bl. 155 *sqq.*, wordt het noodzakelijke van de doodstraf betoogd. Na gesproken te hebben over de bronnen, waaruit misdaden ontstaan, vraagt de Schrijver, of met de verlichting ook het hart verbeterd en het aantal misdaden verminderd is? Dit wordt, en wij gelooven teregt, ontkend. Maar de grond, waarop die ontkenning grootendeels berust, is niettemin valsch. De Auteur noemt namelijk het getal teregtgestelde misdadigers groot, in vergelijking met eene vroegere opgave, waarin echter niet alle misdaden, maar alleen de ten uitvoer gelegde doodvonnissen zijn opgenomen. Wat is de reden van deze vermeerdering? Behalve verwaarloosde opvoeding, behalve de straffeloosheid, bij de Fransche wet aan vele misdaden toegekend(1), heerscht er een verkeerde zin van wrevel, ontevredenheid en hoogmoed, die de bron van vele misdaden is. - Het niet straffen van eene daad bij de wet kan nooit eene reden zijn, dat het getal teregtgestelde misdadigers vermeerdert; daar niemand teregt gesteld wordt dan hij, die eene, volgens de wet strafbare, daad heeft begaan. Voor het overige deelen wij in des Schrijvers gevoelen, dat hij, bl. 161, door vele voorbeelden bevestigt.

(1) De Schrijver is hier weder onnaauwkeurig. Als voorbeelden van misdaden, die bij de Fransche wet ligter dan bij onze voorouders gestraft worden, noemt hij, behalve het *overspel*, ook het *crimen nefandum* en de *geldsnoeijerij* op. Dit is verkeerd. Het *crimen nefandum* wordt niet *ligter*, het wordt geheel *niet* gestraft. Op *geldsnoeijerij* staat bij het Fransche Wetboek de doodstraf, of, wil men eene andere (onzes inziens ongegronde) opvatting volgen, *geene* straf. Dat alle geregtelijke vervolging *in cas van defloratie* en *tot betering van geschondene maagdelijke eer*, uit het Wetboek is uitgemonsterd, is mede te algemeen. Op het *stuprum* staat nog eene zelfs vrij zware straf, mits het gewelddadig zij, en de beleedigde partij heeft, niet minder dan bij andere misdaden, haar regt op schadevergoeding. Dat eindelijk *trouwbeloften* volgens den *Code Napoleon* geene actie meer geven, ben ik met den Schrijver eens, schoon het door kundige Regtsgeleerden wordt ontkend. Zie M^{r}. C. ASSER, *Het Ned. Burg. Wetb. vergeleken met het Wetb. Napoleon*, § 53. Ik zou evenwel den Heer V.D.S. niet gaarne toestemmen, dat het weigeren dezer acte de zedeloosheid bevordert.

De Heer V.D.S. vaart nu hevig uit tegen die jongelingen, naauwelijks der hoogeschool ontwassen, die in hunne naamlooze schriften de afschaffing der doodstraf prediken. Ik begrijp niet, hoe de Schrijver weet, dat al die naamlooze geschriften het werk van jongelingen zijn. Ik erken gaarne niet tot die zoogenaamde philanthropen te behooren. Ik ben niet tegen de doodstraf. Ik vind haar niet onchristelijk. Ik geloof niet, dat de maatschappij rijp is voor hare afschaffing. Ik twijfel, of zij het ooit zal worden. En evenwel ben ik er verre van af, om met een bloot *waar zal het heen?* de zaak te beslissen of de argumenten van anderen voor *drogredenen* uit te maken[1], gelijk hier bl. 167 geschiedt. De doodstraf (hierop komt het betoog neder) moet men dus behouden, niet als wedervergelding, maar omdat ze noodzakelijk is. Is het erger, een' onschuldige te veroordeelen, dan honderd schuldigen te sparen, zoo volgt hieruit, dat de dood van honderd schuldigen niet opweegt tegen het leven van een' onschuldige, dat men zoekt te verdedigen. En daartoe moet de doodstraf dienen.

Als aanhangsel vinden wij een' brief, van een' *voornaam* Hoogleeraar, als de Schrijver zegt, *Prof.* W. VROLIK, over den schedel van KOSTER. De beoordeeling hiervan ligt buiten ons plan. Alleen komt het ons voor, dat het hoofdvereischte van dergelijke mededeelingen, namelijk duidelijkheid voor oningewijden, hier ontbreekt.

Ten slotte een enkel woord over den stijl. Ook hiervan is weinig goeds te zeggen. Het zou te ver ons afvoeren, indien wij bij al de gebreken wilden stilstaan. Slechts enkele zullen wij aanstippen en door eenige voorbeelden ophelderen[2]

Vooreerst trof ons het noodeloos gebruik van bastaardwoorden en vooral van zoogenaamde praktijktermen, die altijd hinderlijk zijn in een geschrift van deftigen inhoud. Reeds op den titel

(1) De Auteur noemt slechts twee argumenten, die wij gelooven dat onjuist, maar zeker geene *drogredenen* zijn. Het eerste is geput uit den geest des Christendoms; het andere is de wijsgeerige stelling, dat geen mensch over het leven van anderen beschikken mag. Niets ware billijker, dan dat de Schrijver, dit punt opzettelijk behandelende, ook andere tegenwerpingen niet ware voorbijgegaan, en ten minste zich de moeite gegeven hadde, die beide argumenten behoorlijk te wederleggen. Nu vinden wij niets dan de aanhaling van *Romein*. XIII vs. 4, waarbij de Heer V.D.S., na VAN DER PALM'S verklaring aangehaald te hebben, uitroept: *wat beteekent nu zwaard hier anders dan de straffe des doods?* Men zou hierop kunnen aanmerken, dat door *zwaard* welligt niets anders dan een *symbolum* der straffende geregtigheid in het algemeen, geenszins de doodstraf in het bijzonder, wordt voorgesteld.

(2) De Heer V.D.S. noemt zijne *Proeve briefswijze* behandeld. Waartoe dit dient, weten wij niet. Het is een doorloopend stuk, of, wil men, één, echter niet onderteekende brief, in afdeelingen en onderafdeelingen gesplitst, en door niets, dan het opschrift, den aanhef, en somtijds de uitdrukking: *Mijn Vriend!* van een gewoon betoog onderscheiden.

vinden wij: *in judicio criminali:* waarom hier geen Hollandsch gebezigd? De woorden *cas, materie* en dergelijke, komen alle oogenblikken voor. Zoo bl. 49, *in materie van het straffen der misdaden;* bl. 24, *in cas van noodweer;* bl. 146, *in cas van huwelijksontbinding*, waar de uitdrukking onjuist is, daar de Schrijver *echtscheiding* bedoelt; bl. 161 *in cas van defloratie:* op bl. 62 lezen wij, dat iets onder de *res pessimi exempli* zou behooren. En zoo verder.

Als voorbeelden van platte of vreemde uitdrukkingen noemen wij het herhaald gebruik van de woorden *rusiemaker, cabaretten, malen* enz. *Vuile bron*, bl. 146, is mede niet deftig; evenmin als *regenscherm* op bl. 106, of de *ter ziele zijnde man* in de *Voorrede* op bl. v.

Een groot gebrek van den stijl is verder slordigheid en duisterheid in de uitdrukking. Bl. 2, *te dien einde zal ik naar aanleiding van enz. - zooveel mogelijk pogen uit een te zetten*. De Schr. zegt niet, *wat* hij uit een zetten wil. Op dezelfde bladzijde: *mijne betrekking of waardigheid van den post;* hier is *de* vergeten, want *mijne waardigheid van den post* levert geen' zin. Bl. 47: *mannen die de wijze* (?) *in het straffen der misdaden hebben ingekort*. Bl. 49: *Hoe al verder* enz. Hier is in het geheel geen zin aan te vinden. De woorden, bl. 57: *bronnen, die aan euveldaden te wijten zijn*, zijn mede niet zeer keurig. Bl. 91 vraagt de Heer V.D.S., waarom de Wet DIT *voorregt* aan den misdadiger toekent. Hij bedoelt het voorregt van een' verdediger te hebben; doch in het voorafgaande was over het pleiten *voor* ongelukkigen gesproken. Bl. 92: *het is zoo, dat zij niet altoos slaagt en dat de uitkomst niet zonder uitzondering in sommige gevallen zij!* voor *is*. Vreemd is, bl. 144, de uitdrukking: *uitwijden in overdenkingen*, en bl. 150, in eene reeds aangehaalde plaats, die van *agitatie, welke eene zekere opgewondenheid uitoefent*, om van andere niet te gewagen.

Hetgeen echter boven alles de lezing onaangenaam maakt, is het herhaald gebruik van eindeloos lange zinnen. Niet vreemd zijn phrasen, die ééne, ja meer bladzijden beslaan. Op bl. 25 b.v. loopt de redenering in éénen adem tot bl. 27 door. Bl. 56 *sq*., komen onderscheidene op zich zelve staande tusschenzinnen voor, eer wij het slot, op het einde van bl. 57, ontmoeten. Somtijds moet de Heer V.D.S. den bijna verloren' draad, door een *zegge ik*, weder opvatten, zoo als bl. 154. Somtijds echter gebeurt dit niet; en bl. 93 vinden wij eene redenering, waarvan wel het begin, doch nergens het einde te vinden is.

En hiermede eindigen wij onze beoordeeling. Wij hadden gewenscht, gunstiger verslag omtrent het Werk van eenen, blijkens

onderscheidene plaatsen in de *Proeve*, reeds hoog bejaarden Schr. te kunnen geven. Niettemin, wij prijzen het, dat de Heer V.D.S. zijnen tijd niet in vadzige ledigheid doorbrengt, al mogen wij de vruchten van den arbeid niet aanbevelen. De kritiek moet hare roeping vervullen. Men kan oud in jaren, doch tevens jeugdig en krachtvol in de wetenschap zijn.

Iets over Vaderlandsliefde, voor Jonge Lieden eenige ontwikkeling uit den Beschaafden Stand, door *P.J. Costerus*.

Utrecht, bij van Paddenburg en Comp. 1838.

De Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, schreef eene Prijsvraag uit, over *Vaderlandsliefde* enz., en wenschte als zoodanig een *Leesboek voor de Jeugd*. De Auteur van dit IETS behoorde onder het negental mededingers naar den Prijs, door geen' hunner behaald: en de vraag werd weder ingetrokken. Deze kleine tegenspoed der ontsnapte medaille er afgerekend, wedervoer echter aan des Schrijvers arbeid, van de zijde van Beoordeelaars, lofs genoeg, om de uitgave op eigen' naam uit te lokken: de aanmoediging van andere bevoegde Regters, gelijk het Voorberigt zegt, droeg ook het hare hiertoe bij. Ziedaar de geboortegeschiedenis van dit Boekje! de kennis dier geschiedenis is niet geheel onverschillig voor het standpunt der beoordeeling.

Zullen wij het erkennen? Waarom niet: dwalen is menschelijk. Toen wij het eerst dit Booksken in handen namen, deden wij het met tegenzin en vooroordeel. Mislukte Prijsantwoorden (niet zelden het noodwendig gevolg van mislukte *Prijsvragen*) komen gewoonlijk ter wereld met eene groote zwarte moedervlek: - de verdenking van gebrekkig stukwerk en beleedigde eigenliefde. Wekte dit al dadelijk eenig mistrouwen, nog méér was dit het geval ten aanzien van het behandelde onderwerp. Onwillekeurig toch rezen ons daarbij als schrikbeelden voor den geest al die Vaderlandlievende toasten met hun narcotisch vermogen, die Vaderlandlievende verhandelingen en redevoeringen, vol voor- en nageslachten, met uitroepingsteekenen; maar bovenal die innig Vaderlandlievende dichtbundels, met ridderorden in het verschiet. Wij dachten dus ook hier wederom een' van die patriottische vuurpijlen te ontmoeten, die, in dichterlijke verrukking afgeschoten, in de lucht verspatten, zonder iets achter te laten dan damp en asch. Maar de uitkomst heeft onze vooringenomenheid beschaamd. De lezing, met tegenzin begonnen, werd met klimmende belangstelling geëin-

digd, en de herlezing bepaalde onzen wensch, dat..... Doch loopen wij ons zelven niet vooruit!

Volgens een wèlgekozen plan, handelt de Schrijver vooraf, in eene beknopte Inleiding, over de algemeene Christelijke liefde en den geest, waarin zij is op te vatten en toe te passen. Vervolgens wordt de aard en het wezen der Vaderlandsliefde onderzocht, en aangetoond, dat hare bestanddeelen niet enkel gelegen zijn in gehechtheid aan den geboortegrond, maar evenzeer in de betrekking tot ouders, bloedverwanten, vrienden, taal, zeden en gewoonten; terwijl als meer bijzondere bestanddeelen in aanmerking komen: Vrijheid en Beschaving. Daarna betoogt de Schrijver, met verwijzing op het voorbeeld onzer voorouders, op de voortreffelijkheid onzer taal, en op onze zeden en gewoonten, hoe zeer wij, Nederlanders, reden hebben, om door Vaderlandsliefde bezield te zijn. Eene hierop volgende afdeeling bevat waarschuwingen tegen *partijdige, overdrevene* en *bekrompene* Vaderlandsliefde[1]; terwijl eindelijk eene aanwijzing, waartoe ons Vaderlandsliefde verpligt, het geheel besluit.

Uit deze korte inhoudsopgave is het reeds eenigermate duidelijk, welken weg zich de Schr. gekozen heeft, en welk oogmerk hij tracht te bereiken. De meesten, die vroeger dit onderwerp, hetzij voor volwassenen, hetzij voor kinderen, behandelden, schenen er slechts op uit, om hunne lezers van TROMPEN en DE RUITERS te laten droomen. De Heer COSTERUS volgt een ander spoor, en wij wandelen gaarne met hem mede. Niet enkel van het voorbeeld, maar van verstandelijke overtuiging wacht hij leering en daad. Het gevoel (want Vaderlandsliefde is immers een *gevoel*, en daarom GEEN *pligt*) wil hij door het verstand gewekt, ontwikkeld en gewijzigd hebben, zonder beiden in de verbeelding te doen verdampen. Als zoodanig beoogt hij niet, om de jeugdige gemoederen door het verhaal van Vaderlandsche wapenfeiten te ontvlammen; want zelfs is hij karig op dit punt; maar tracht veeleer de duistere voorstellingen omtrent Vaderlandsliefde, die men niet zelden bij kinderen aantreft, op te helderen en tot duidelijkheid te brengen. De wijze, waarop dit geschiedt, is eenvoudig, natuurlijk en meestal ingerigt naar de bevatting van hen, voor wie het Boekje bestemd is; en daarbij zoo aangenaam onderhoudend, dat men daarvoor gaarne de bloedige veldslagen en ijzingwekkende zeetogten mist.

Het valt niet moeijelijk te gissen, wien zich de Schr., bij de be-

(1) Deze drieledige waarschuwing werd oorspronkelijk bij de vraag gevorderd; het min philosophische daarvan komt dus niet geheel voor rekening van den Schrijver.

handeling van zijn onderwerp, tot voorbeeld heeft gesteld. Den geest der SOCRATISCHE SCHOOL vindt men op iedere bladzijde weder. Dezelfde gang van denkbeelden en ontwikkeling, dat zelfde zachte en zoetvoerige gekeuvel, waardoor zich de schriften van den voortreffelijken VAN HEUSDEN zoo eigenaardig onderscheiden; ja, zelfs hier en daar (mag men het zoo heeten?) dat Grieksche, althans eenigermate onhollandsche in den stijl en sommige uitdrukkingen(1).

Voor velen zal de navolging van zulk een voorbeeld reeds eene krachtige aanbeveling zijn. Maar het is voornamelijk uit aanmerking van de oorspronkelijke bestemming van dit Boekje en den kring van Lezers, voor wie het is ingerigt, dat wij die navolging gelukkig noemen. Moesten wij echter des Schrijvers arbeid toetsen, als een wijsgeerig betoog, met een wetenschappelijk doel geschreven, wij zouden daaraan hoogere eischen doen. In dat geval vorderden wij met regt gestrengheid in de redenering en gevolgtrekking, bestemdheid van begrippen en vooral vermijding van die noodlottige transacties, waarbij men om het doel henen kuijert, zonder er flink op af te gaan. Is b.v. VAN SPEYK'S zelfopoffering goed of af te keuren? Deze vraag zouden wij bepaald wijsgeerig beantwoord willen zien, en wij zouden ons niet vergenoegen, om, gelijk thans geschiedt (bl. 58 vv.), met een kluitje in het riet gestuurd te worden. De Schr. duide het ons niet euvel, maar wij zijn het er nog niet geheel mede eens, dat men, volgens die *neo-Socratische* methode, op het gebied der philosophie zulke *groote stappen* voorwaarts doet. Onwillekeurig vergeleken wij soms die *stappen* bij het getrappel van een stilstaand paard, dat ongeduldig met den vóórpoot langs den grond strijkt, zonder daarom eene enkele schrede vooruit te komen. Dit een en ander heeft intusschen niet den geringsten invloed op onze beoordeeling, beschouwd uit het standpunt, dat wij ons hebben gekozen. Integendeel, het Boekje bevat te veel goeds, dan dat onze aanprijzing lijden zou onder het verschil van meening omtrent de wijze van wijsgeerig onderzoek. Tot dat vele goede brengen wij niet slechts de eenvoudige en allezins bevattelijke voordragt van het geheel, en de keurige uiteenzetting der bijzonderheden, b.v. die over *taal, zeden* en *gewoonten;* maar inzonderheid den onbevooroordeelden en bezadigden

(1) Zoo bezigt b.v. de Schr. meer dan ééns het woord schaamte *αἰδώς* in eene beteekenis, die zeker meer Grieksch dan Hollandsch is. Op bl. 31 heet het: ‘de beschaving of veredeling van de ziel, is de aankweeking van al wat liefelijk is en wèl luidt, en dus van Godsvrucht, regtvaardigheid, waarheid en schaamte.’ Men spreke een kind over de *aankweeking* van *schaamte*, hij zal u moeijelijk begrijpen: waarlijk, onze natie is nog te weinig *geplatoniseerd*.

geest, waarmede de Schrijver zich boven tijdelijke en plaatselijke omstandigheden heeft weten te verheffen, en de eerlijkhead, waarmede hij billijke schatting betaalt aan hetgeen het eigen Land voortreffelijks heeft, zonder kleingeestige miskenning van het goede, dat elders wordt aangetroffen. Sommige bijzonderheden, zoo als hetgeen over *Vrijheid* en *Wetten* gezegd wordt, hadden misschien iets duidelijker kunnen zijn; andere iets minder breedsprakig, zoo als die over *Beschaving, Kunsten* en *Wetenschappen*, die het voorkomen hebben, alsof ze tot de geliefkoosde topics des Schrijvers behoorden. Maar ééne plaats is er, die wij gaarne uit het Boekje hadden gewischt. Het is dáár, waar de Schr., doelende op de staatkundige woelingen van 1787 en 1795, zegt: ‘Eens, jonge Vrienden! vergaten onze voorouders God en de deugd, en hun kwaad voerde de straf met zich. Het was in het laatst der vorige eeuw, dat zij de prooi werden van anderen, die God en de deugd mede hadden verlaten. Dat was eene schrikkelijke straf. Ook hun ware eene pest verkieslijker geweest. Maar zij kregen berouw en God ontfermde zich, zij werden weder vrij en zelfstandig’ (bl. 42). Inderdaad, het bevreemdde ons, hoe een Schr., dien wij om zijn onbevangen, helder oordeel, gematigdheid en echt liberalisme, in den goeden zin des woords, bewonderden, zóó iets aan zijne pen heeft kunnen laten ontvloeijen. Wij waanden hem geheel vrij van die fanatieke pedanterie, welke in driesten overmoed zich zelve ten tolk stelt van Gods raadsbesluiten, en hare bekrompene menschelijke begrippen van regtvaardigheid en toerekening aan het Hoogste Wezen toedicht. Eene dergelijke beschouwing der Geschiedenis bevat de kiem in zich van het allergevaarlijkste mysticisme, en roept den nacht der middeleeuwen terug. Maar daarenboven, hoe onvoorzigtig, zulk eene leer aan kinderen te prediken! Wie waarborgt u voor de onzinnigste gevolgtrekkingen, die daaruit kunnen worden afgeleid? Wat zult gij antwoorden, indien het natuurlijk kinderverstand u vraagt: ‘Van waar is u die wetenschap? en wie heeft u geregtigd zulk een vonnis over mijne voorouders uit te spreken?’ Doch wij vertrouwen nog altijd, dat deze uitspraak onbedachtzaam aan des Schr. pen ontglipt zal zijn: bij eenen tweeden druk is dit te herstellen. Hartelijk wenschen wij, dat het ruim debiet van dit overigens zoo wèl geschreven Boekje daartoe aanleiding moge geven. Ouders en onderwijzers, wier kinderen en leerlingen door roman-lectuur nog niet overprikkeld zijn, zullen het hun met vrucht in de hand geven; terwijl de bevallige vorm en nette uitvoering het tot prijsjes op de scholen of geschenkjes voor de jeugd uitmuntend geschikt maken.

De Graaf Van Devonshire, Romantische Episode, uit de jeugd van Elisabeth Tudor; door *A.L.G. Toussaint*.

Te Amsterdam, bij P.R. Otto, 1838. IV en 394 bl.

Er is in de vier blaadjes Voorrede van dezen opmerkelijken eerdeling eener jeugdige Schrijfster een zoo zonderling mengsel van scherpzinnigheid en zelfbedrog, dat de Lezer ons vergunnen moet er langer bij stil te staan, dan wij het gewoonlijk bij eene zedige bede om een toegevend oordeel plegen te doen. Jufvrouw TOUSSAINT is geene zuster dier talrijke Romanschrijvers ten onzent, welke gelooven, dat alle wegen naar *Rome* leiden; zij behoort tot dat klein getal onzer jeugdige talenten, die zich reden trachten te geven, waarom zij dìt en niet dàt onderwerp kozen, waarom zij het zùs en niet zòò behandelden. Zoo veel te zeldzamer dit streven naar een helder bewustzijn is, zoo veel te sterker aanspraak heeft zij er door op onze belangstelling. Zij kent een helderziend publiek het regt toe te oordeelen; de kritiek waagt dus niets met jegens haar opregt te zijn. Er is nog iets, dal ons hiertoe aanspoort. Het vóór ons liggend Boek bewijst, dat haar eene buitengewone verbeeldingskracht bedeeld is, dat zij een sieraad onzer Letterkunde worden kan, zoo zij haren voortreffelijken aanleg door ijverigen studiën ontwikkelt en volmaakt. Het is de voorwaarde van duurzamen roem: waarom zouden wij het uit kwalijk begrepen hoffelijkheid verzwijgen? De weg naar de hoogten der kunst heeft dit met alle wegen des levens gemeen, dat wij ons dien zelve moeten banen, over menig struikelblok en langs menigen hinderpaal. Het staat niet in de magt der vriendschap, helaas! het is zelfs der liefde niet vergund, ons de heide, het distelveld, den woesten vloed te besparen; slechts de ervaring mag ons bij wijlen welmeenend waarschuwen: ‘Niet verder op dat pad, ge zoudt werdwalen!’ Waarom wantrouwt overdreven eigenliefde haar zoo dikwijls; Waarom kost het der Schrijveren ijdelheid zoo veel te bekennen, dat zij mensch zijn geweest, dat zij gedwaald hebben?

‘Na WALTER SCOTT,’ zegt Jufvr. TOUSSAINT in haar *Woord aan den Lezer*, ‘zich te wagen, aan eenen geschiedkundigen Roman, die op Engelschen bodem speelt, is eene vermetelheid, wel geschikt, om een helderziend publiek, tegen zich, in te nemen.

“Dat veroorlooft zich alleen de onkunde of de eigenwaan!” is de afkeurende kreet, dien ik in verbeelding reeds hoor. En toch, die den moed niet heeft, het hoogste, tot modèl te kiezen, zal spoedig beneden het middelmalige zinken, en hij, die zich nooit durft verheffen tot een streven naar het min bereikbare, zal

ook weinig bezield zijn, bij het volgen van het effene pad, dat hij zich met zoo veel angst heeft afgebakend.

“Indien ik het dus ondernomen had, ware het slechts een dier stoute sprongen geweest naar een doel, dat te ver aflag, die, ik weet het, dikwijls met eenen val eindigen, doch welke ook wel eens het kenmerk kunnen zijn van heilige kunstverrukking en zelfbewuste kracht;”

Onder verbetering, wij zouden gezegd hebben *van juist oordeel*, indien men Romans wil schrijven in den trant onzer Engelsche en Fransche naburen. De Schrijfster beslisse, of zij hier hare gedachte geheel geuit heeft. Zoo het niet onbescheiden is, eene gevolgtrekking te maken uit de keuze der onderwerpen, welke wij tot heden door hare hand zagen behandeld, uit de zucht naar forsche situatiën en treffende tooneelen, die haar kenschetst, en waaraan zij, wat beter is, regt weet te doen, gelooven wij te mogen vermoeden, dat zij weinig met onze alledaagsche Romans op heeft. Eere er voor aan haren smaak! Doch valt het bij Mej. T. aan grondige kennis onzer Vaderlandsche Geschiedenis toe te schrijven, dat zij niet door een hooggeprezen voorbeeld verleid werd, ons burgerlijk *Holland* kopijën dier types uit den Riddertijd op te dringen, welke hier slechts mogelijk geweest zijn in enkele tijdperken; die niet tot de eigenaardigste figuren onzer historie behooren? Wij twijfelen er aan. Maar, hetzij gezond verstand, hetzij gebrek aan studie haar tot dit besluit bragt, wij juichen het er niet minder om toe. Liever op vreemden grond feiten en figuren gezocht, welke op het tooneel der Walter Scottsche romantiek passen, dan de even oorspronkelijke, maar niet ridderlijke roemruchte daden en groote mannen onzer Historie, gewijzigd en verwrongen, in het harnas gekneld of voor het hof getooid - doch wij deelden nog slechts den aanhef van het *Woord aan den Lezer* mede.

“Maar ik heb het niet ondernomen,” gaat de Schrijfster voort; mijn DEVONSHIRE is geen geschiedkundige Roman, niet in dien zin, ten minsten zoo als ik dien begrijp, zoo als WALTER SCOTT dien heeft uitgevoerd. Hij schrijft, om de eeuw, de zeden, het plaatselijke te schetsen, en vlecht er het romantische tusschen, om belang te wekken. Ik gebruik dat alles slechts, om niet tegen het lokale te zondigen, zoo als de tooneelspeler het kostuum van zijn karakter aanneemt, niet om aan te wijzen hoe SYLLA en OEDIPUS gekleed waren, maar om er niet anders, uit te zien, dan men zich SYLLA en OEDIPUS voorstelt. De Schrijver van *Ivanhoë*, van *Waverley*, van *Woodstock*, verpersoonlijkt eene sekte, eenen stand, eene partij, in een individu; ik bedien mij slechts van de partijen en sekten, zoo ver ik er mijne personen in verwikkeld zag. Ik ben dus de belagchelijk verwaande, navolgster van SCOTT niet,

ik heb het niet willen zijn. Ik heb alleen getracht van hem af te zien, (men verwarre toch pogen, niet, met slagen) dat behouden der waarheid in de geschiedkundige karakters, dat menig vergrijp tegen de geschiedenis zelve, vergoêlijken kan.'

Het is hier de plaats niet, het denkbeeld, dat Mejufv. TOUSSAINT zich van den historischen, liever Walter Scottschen Roman vormt, te toetsen, noch op te merken, hoe ongelukkig de climax is in *Ivanhoe, Waverley* en *Woodstock*. GÖTHE oordeelt, dat de groote Onbekende in *Waverley* al zijne krachten heeft ten toon gespreid; *Ivanhoe*, de eerste greep van SCOTT in de Engelsche Geschiedenis - hij drong zijnen Hooglanders geene hun vreemde personen op, maar wisselde van tooneel naar het onderwerp - *Ivanhoe* doet misschien alleen voor *'t Is sixty years since* onder; maar dan *Woodstock!* Britsche kunstregters beweren, dat de KAREL II uit dit verhaal even historisch onwaar is als de CROMWELL, en wij mogen eerbied gevoelen voor den man, die zijn talent geweld aandeed, om den schuldenlast van zijne neêrgekromde schouders af te wentelen; niets roept ons zijn genie onregt aan te doen, door deze ongelukkige poging onder zijne meesterstukken aan te halen. Dit echter in het voorbijgaan; maar is het u, Lezer! door bovenstaande verklaring duidelijk geworden, waarom Mejufv. T. historische personen opvoert? Ik ga verder; vermoedt gij, onder welke soort van Romans zij wenscht, dat wij dezen *Graaf van Devonshire* zullen rangschikken? Het is mij niet helder, en het beeld aan het tooneel, aan treurspelers ontleend, brengt mij nog meer in de war. Als ik onder dezen of genen titel het woord Treurspel vind, weet ik waarlijk niet wat ik te wachten heb; want men kan alles in den vorm van een Treurspel knippen: de historie van een' Watergeus, als de legende van een' Heilige, daar BILDERDIJK gezegd heeft, dat men daarin de geschiedenis geweld mag aandoen. Hij beroept er zich op, hoe RACINE en CORNEILLE met de Ouden omsprongen, en dat gaat zeker nog al *sans façon* toe; maar ik dwaal af - wat wil Mejufvr. T. ons in deze Romantische Episode doen zien?

Eer zij het ons zegt, verdedigt zij het gebruik, dat zij van eenige karakters maakte, - waarover straks nader - en laat daarop volgen:

'Doch waarom niet liever een onderwerp gekozen, uit onze eigene Vaderlandsche Geschiedenis? zal men vragen; alsof dat na de *Roos van Dekama*, na de *Pleegzoon*, niet eene even groote vermetelheid ware, als SCOTT na te volgen op zijn eigen grondgebied, alsof zulke krachtige voorbeelden een weifelend nawaggelen gedoogden!'

Schrijver dezes behoort onder de opregte vereerders der veelzij-

dige talenten van den Heer VAN LENNEP; maar de waarheid boven alles: hier is overdrijving. Wij hebben in onzen bevalligen Legendendichter altijd het zeldzaam vernuft bewonderd, dat op de hoogte van zijnen tijd, en met de Letterkunde onzer naburen vertrouwd, uit de Werken van deze dat schoone wist over te nemen, wat ook ten onzent verdiende te worden bewonderd; wat omgearbeid, met den tact, die hem kenschetst, ook in *Holland* sympathie zoude vinden. Doch zoo wij in de wijze, waarop hij zich van dien buit meester maakte, den greep van den adelaarsklaauw huldigden, wij betreurden dikwijls, dat hij niet zelf hooger opsteeg, of, om de leenspreuk te laten varen, ons niet, in plaats der Legenden en der Romans in den trant van *Sir* WALTER, Verhalen en Gedichten schonk, even Hollandsch van onderwerp, als Hollandsch van behandeling; van geest als van stof. Indien hij zich de helft der studie, welke hij der middeleeuwen wijdde, voor onze Zeehelden, onze Wereldhandelaars, onze Staats- en Prinsgezinden, getroost had, hoeveel verdienstelijker zoude zijne populariteit, hoeveel duurzamer de vermaardheid zijner schriften zijn! Wij hebben den *Pleegzoon* met genoegen gelezen; wij bewonderden op vele plaatsen de verbeelding des schrijvers van *de Roos van Dekama;* maar laat onze Lezers zelve beslissen, of deze Werken eenen indruk maakten, in diepte gelijk aan den veel minder kunstigen *Maurits Lijnslager* van LOOSJES, of er hun eenig portret zoo levendig uit voor den geest staat als menige kennis van *Willem Leevend*, dien niemand minder dan wij van ondragelijke *longueurs* vrijpleit. Er is niets dwazer, niets honender voor het waarachtig talent, dat VAN LENNEP bezit, dan hem bij alle gelegenheden den Nederlandschen WALTER SCOTT te heeten; maar gerust, dat hij weet wat er van zij, ja, dat zijn vernuft de onhandige lofredenaars belacht, die hem met dien titel denken te vleijen, als zij van anderen oorspronkelijkheid eischen; zouden wij er niet tegen te velde trekken, als de middelmatigheid niet, op zijn voorbeeld, verhalen uit de Grafelijke geschiedenis schreef, en men niet in iedere voorrede *de Pleegzoon* en *de Roos van Dekama*, als twee onovertrefbare modellen, ophemelde? Wij weten niet wat gevaarlijker is, óf deze maatstaf voor onze Romantiek, óf de onoordeelkundig aangeprezen navolging van BILDERDIJK voor onze Poëzij. De eerste overlaadt ons met kopijen van kopijen, de laatste bedreigt ons met overvloed van klinkende woorden, bij armoede van gedachten; beide weren alle zelfstandige ontwikkeling van het talent, dat er in onze jeugdige Schrijvers schuilen mogt, en daarom vergeve men ons deze uitweiding.

De Voorrede luidt verder: ‘En al had men de stoutheid daartoe, dan zoude het goed zijn, als, men zijn onderwerp gekozen had, met overleg en na lang beraad, zoo als eene huismoeder de stof

voor eene winterhoed, die twee jaar moet gedragen worden; maar al wie zoo koel kiest, zal zonder geestdrift beginnen, slechts flaauw eindigen en zoo mogelijk, zijne Lezers nog kouder laten, dan hij het zelf was. Men moet getroffen zijn door den persoon, dien men tot held kiest, men moet hem groot voelen, om hem groot te kunnen voorstellen. Het onderwerp moet ons bezield hebben voor men het koos, en voor men aan schrijven dacht.'

Deze plaats is merkwaardiger om het licht, dat zij over den aard van het talent van Mejufvr, T. werpt, dan om hetgeen zij bewijzen moet en eigenlijk niet bewijst. De huismoeder, die eene kleur voor een' winterhoed kiest, die niet in één jaar verschiet, kiest niet koel, maar met overleg, en dus wijs, gelooven wij; de Auteur, die zich niet door zijn onderwerp laat wegslepen, maar het ten koste van studie meester wil zijn, handelt *verstandig* en loopt daarom geen gevaar *vervelend* te worden. Maar wij merkten het reeds op, deze plaats is onduidelijk, tenzij men aanvulle. Mejufv. T. gevoelt, schoon zij het misschien niet begrijpt, dat onze historie niet de personaadjes oplevert, welke zij behoeft; *groot* in dien romantischen, hier niet geheel Walter Scottschen zin, waren eigenlijk de eerzame burgers onzer Republiek nooit. Maar dat de lauwer, die het hoofd zal omkransen van wie de Poëzij, welke er in onze eenvoudiger toestanden ligt, aanschouwelijk zal weten te maken, niet frisscher, benijdenswaardiger, duurzamer zal zijn, dan de lof voor een aardig tafereel van riddermoed of hofintrigue, vaak en aan velen bedeeld: wie loochent het? Reeds is de geheimzinnige personaadje, die in de meeste Romans van den *Baronet* de hoofdrol speelt, en drie-vierde tot de ontknooping bijdraagt, voor het grootste gedeelte der Lezers een spelbreker geworden, reeds..... maar wij veroorloven ons uitweidingen zonder einde en laten den Graaf VAN DEVONSHIRE langer wachten, dan hij het ooit in de gehoorzaal der Koningin deed.

'Zoo trof mij het romantische der toestanden,' merkt Mejufv. TOUSSAINT verder aan, 'in die krachtvolle Koningin, die eenen ongelukkigen hartstogt koesterde; in dien beminnelijken man, die onbaatzuchtig genoeg was, om eenen troon op te offeren voor eene liefde, wier belooning zoo onzeker was. Zoo trof mij die jeugdige Vorstin, op een zoo geheel bijzonder standpunt geplaatst, die zich met zoo veel schranderheid, onzijdig wist te houden, tot de groote ontknooping van haar lot, den troon harer vaderen, welken zij nooit uit het oog verloor; en, ik ondernam het, ze te schilderen.'

Stof genoeg voor een' belangrijken Roman, waarlijk, en geschikte overgang tot de beoordeeling van het Werk zelf. Het is ook bijna het eind der Voorrede: immers, wij hadden in de plaats van Mej. TOUSSAINT liever gedaan, of zeker broeder niet had gesproken. Wij

kennen er, die het haar niet zullen vergeven, dat zij van die Nachtmerrie onzer verhandelaars met den eerbied der bewondering gewaagde; wij, die zijne Lierpoëzij lazen en herlazen, en zijne Tooneelpoëzij zuchtende, in onze kast plaatsten, vinden er niets vreemds in, dat de vonken van lyrisch genie, welke ook in deze soms schitteren, haar voor eene wijle verblindden. Maar kwade namen stichten niet en HEd. vermijde in het vervlog van dien steen des aanstoots te gewagen; want na geestelijken haat is er geen erger ter wereld dan die der klassieken. En nu de Graaf VAN DEVONSHIRE.... neen! eerst nog een wenk voor onze jeugdige Schrijfster, in wier belang wij ons deze lange inleiding getroostten, liever nog eene vraag, welke zij zich zelve beantwoorden kan; wij weten geen' beleefder vorm voor eenen goeden raad. Is zij volkomen overtuigd, dat zij in de schildering van het rijke, het stoute, het krasse, het schrille gelukkigst slaagt, dat zij slechts voor dit *genre* aanleg heeft? Dan voere zij verder vreemden op, dan schetse zij verder vreemede zeden, dan kieze zij, waar zij die het sprekendst vindt, vreemde hartstogten. Doch verplaatst zij zich slechts buitenslands, dewijl zij vreest, dat zij binnenslands, door gebrek aan studie of gemis aan kennis, mis zoude tasten, dan schrijve zij niet vóór zij onze geschiedenis meer bestudeerd en bephantasiëerd hebbe. Het vreemde kost haar ook studie, ook tijd, ook nadenken, - de meerdere vrijheid, welke het haren geest schijnt te laten, is slechts partij trekken van onze minder naauwkeurige kennis, - en wat het ergste van alles is, hare voortbrengselen zullen nooit die *waarheid* bezitten, welke een kenmerk van Nederlandsche kunst plagt te zijn, die tot eene hoofdverdienste van een letterkundig voortbrengsel moest worden gerekend.

Wij onderwerpen die vragen aan haar oordeel, in haar eigen belang en dat onzer Litteratuur. Een waarlijk Nederlandsche Roman, door eene vrouw van haren aanleg, na ijverige studie, geschreven, zou, verbeelden wij ons, een uitmentend Werk zijn. Laat men ons toch het eenvoudige, het alledaagsche, het burgerlijke onzer toestanden niet tegenwerpen; alles hangt er van af, hoe het behandeld wordt, en hebben wij *Sir* WALTER'S te nederige, maar voor de stof, welke wij aanbevelen, allergunstigste getuigenis niet voor ons: *The Big Bowwow strain I can do myself like any now going; but the exquisite touch, which renders ordinary commonplace things and characters interesting, from the truth of the description, and the sentiment, is denied to me*.

HENDRIK VIII van *Engeland*, zijne gemalinnen en dochteren schijnen voor de Romandichters onzes tijds iets betooverends te hebben. Ons heugen fraaije verzen aan CATHARINA van *Arragon* gewijd; ANNE BULLEN is het onderwerp eener Opera van *il divin Maestro;* JANE SEYMOUR mag eene der dichterlijkste figuren uit de

nieuwere geschiedenis heeten, wanneer zij, op het toppunt van geluk, als blijde moeder van HENDRIKS afgebedenen, éénigen zoon, het wichtje in hare armen drukt en sterft; en CATHARINE HOWARD is de prooi van ALEXANDRE DUMAS geworden! Zeg mij niet, dat ik ANNA VAN KLEEFF en CATHARINE PARR oversloeg, ik zonderde die uit - want ik sprak van romandichters, bij wie het poëtische en niet het antiquarische of philosophische de overhand heeft. Dat dit niet altijd het geval ware, dat er eindelijk eens een talent opstond, dat HENDRIK VIII schetste, zoo als hij ons uit de Geschiedenis aangrijnst, eene schepping des duivels, die onwetend eene bittere satire leverde op de godsdienstbegrippen zijner eeuw! Ik wenschte hem te zien, omringd van WOLSEY, HOLBEIN, MORUS, ERASMUS, CRANMER, die merkwaardige mannen uit een' merkwaardigen tijd; ik wilde zijne verbazing aanschouwen over de koelheid, waarmede ANNA VAN KLEEFF zich het verlies van den koninklijken gemaal getroostte; ik ware gaarne tegenwoordig geweest, toen de looze CATHARINE PARR hem door hare voorgewende onderwerping verschalkte. Maar - om tot ons onderwerp terug te keeren - een dichterlijke roman zonder liefde-intrigue is niet denkbaar; eene romanheldin moet jong en schoon zijn, zoo zij belang zal inboezemen; van dáár, dat MARY STUART honderdmaal meer bezongen werd dan ELISABETH TUDOR, dat de dochter van ANNA BOLEYN had ik moeten zeggen, om bij de kinderen van HENDRIK VIII te blijven, in de romanwereld minder vreemdelinge is dan de telg van CATHARINA van *Arragon*. MARY TUDOR scheen, vóórdat VICTOR HUGO zich aan haar vergreep, der kunst een weinig uitlokkend onderwerp toe; slechts weinige Romandichters waren zich zóó hunner kracht bewust als SCOTT, wien het in *Kenilworth* gelukte eene belangrijke historische vrouw: Koningin ELISABETH, eene goede figuur te doen maken, naast de bevallige schepping zijner verbeelding: AMY ROBSART.

Het zal onzen Lezers, na deze wenken, niet vreemd voorkomen, dat wij ons, bij het eerste inzien van den *Graaf van Devonshire*, verbaasden over de stoutheid eener jeugdige Schrijfster, zich aan eene schilderij van MARY en ELISABETH TUDOR te wagen. Die verwondering werd nog grooter, toen wij in HUME, *Hist. of England*, den held, dien zij koos, COURTNEY aantroffen, als den bevalligen en begaafden jongeling, die, zijns ondanks, de liefde van MARY gewonnen had, maar voor ELISABETH in hartstogtelijke vereering blaakte. Wij zagen, voor ieder ander dan een buitengewoon talent, onoverkomelijke zwarigheden; ten einde geen droog verslag te geven en u echter op de hoogte van het onderwerp te brengen, willen wij er eenige mededeelen.

Het grootste bezwaar leverde de held zelf op, EDWARD COURTNEY, Graaf van *Devonshire*, ja, én aan het vorstelijk bloed der TUDORS

verwant, het is waar, én fraai van gestalte en ridderlijk van hart, ik geef het u toe; maar die, volgens de Historie, niets deed, om de opmerkzaamheid der Koningin te verdienen, om op de tong des volks te leven. Wij herinnerden ons de moeite, welke SCOTT besteedde, om LEICESTER met al zijne blinkende gaven niet in de schaduw te plaatsen van SUSSEX, die den troon wezenlijke diensten bewees; hoe, ondanks het allerliefst tooneel in *Cumnor-Hall*, waar de Graaf AMY ROBSART al zijne ridderordes verklaart; waar ons, als haar, zijn rang, zijn rijkdom en zijn geest verblindt, LEICESTER toch in den ganschen roman eer een groot hoveling dan een wezenlijk staatsman blijft. SCOTT'S held kon het lijden, want al wat ons hart aan het boek boeit, is de deerniswaardige AMY; een blik op Jufvrouw TOUSSAINT'S vrouwen liet ons weinig hoop over. Tegenover de bijgeloovig-vrome MARY verbeidde ons de staatkundig-veinzende ELIZABETH, tegenover *the bloody papist bitch Queen* MARY *of red hot memory*, zoo als SCOTT eens zeide, *Queen* BESS, van wie D'Israëli getuigt *that her education had been severely classical, and that her speeches and her letters are studded with apophtegms and a terseness of ideas, that give an exalted idea of her mind*. Wij vreesden, bij het onbelangrijke van den held, het overwigt dier beide vrouwen, in welke wij nog dit bezwaar voor een' romanschrijver vonden, dat de liefde der eerste, volgens de Geschiedenis, niet werd beantwoord, dat de andere, ook volgens de Historie, te mannelijk dacht, om ooit haar vrouwelijk gevoel bot te vieren, en liefde te beantwoorden. Eene leelijke en eene coquette! wij namen het boek met schrik in handen.

Hoe ver onze galanterie gaan moge, wij stellen te veel belang in den toekomstigen letterarbeid van Jufvrouw TOUSSAINT, om de keuze van haar onderwerp gelukkig te noemen, of haar te verzekeren, dat zij over alle zwarigheden, welke dit opleverde, zegevierde. Men versta ons wèl: haar roman is een zeldzame eersteling, die uitmuntend zou mogen heeten, zoo hare historiekennis hare verbeelding evenaarde; zoo zij niet geloofd had, dat een dichterlijk *groot* voelen, zoo als zij zich uitdrukt, genoeg was, om personen, uit de Geschiedenis bekend, regt te doen. Het boek is te veel en te weinig historisch, naar ge wilt. Te veel, om het onder die soort van romans te rangschikken, welke als de verhalen van Mad. DE STAËL het lijden des harten schilderen; te weinig, om het onder de navolgingen van Sir WALTER eene plaats in te ruimen, als schets des tijds.

Hoeveel het ons kostte de soort te veroordeelen, de waarheid eischte het! thans echter, nu het harde woord over onze lippen is gegaan, spoeden wij ons, u op het vele voortreffelijke opmerkzaam te maken, waarom wij ons zoo lang met dezen eersteling bezig hielden en zulke hooge verwachtingen van de Schrijfster koesteren.

Laat ons de hoofdstukken vlugtig doorloopen, de lof zal de blaam in de *détails* overwegen.

Het eenigzins alledaagsche begin: twee reizigers te paard, wordt spoedig vergoed door den aanval der roovers en het afgeven der in de gevolgen belangrijke beurs, waarop het cijfer van ELISABETH prijkte, door COURTNEY; zijne komst bij haar te *Ashridge:* de echte galanterie, welke zijne verschijning aan het hof deed uitstellen om haar te bezoeken, en de schets van ELISABETH zelve. Wij durven niet oordeelen, in hoe verre ELISABETH bij dit eerste optreden te zeer teedere minnares is, zij was toen nog zoo jong! - wij bewonderden in haar vertrouwelijk oogenblik met COURTNEY een' trek, welke alleen genoeg zou zijn in de Schrijfster een' uitstekenden aanleg te huldigen. Het is de belofte, welke ELISABETH van COURTNEY eischt, nooit haren naam aan het hof te noemen, nooit te harer gunste van haar bij de Koningin te gewagen. Deze greep verontschuldig de werkeloosheid van COURTNEY, verheft haar tot eene soort van deugd: jammer slechts, dat de jongeling er door onder den minnaar lijdt. Maar ELISABETH, vraagt ge misschien, die meer aan den koninklijken troon, dan aan het huwelijksaltaar dacht, is zij de liefde, de opoffering van COURTNEY waardig? Wees billijk, gij herhaalt slechts mijne aanmerking op het onderwerp; Jufvrouw TOUSSAINT zoude COURTNEY zijne gelofte hebben doen breken, zoo als AMY ROBSART het de hare doet, door *Cumnor-Hall* te ontvlugten; maar een tooneel tusschen MARY en ELISABETH moest, naar de *données* der Geschiedenis, ELISABETH op het schavot hebben gebragt, zoo zij naar de *données* van den roman hare liefde voor COURTNEY aan hare zuster had bekend. WYATT overvalt de gelieven in het I^{e}. Hoofdstuk, den WYATT, dien gij uit de Geschiedenis kent, maar dien Jufvrouw TOUSSAINT nog aan een' melo-dramatischen gruwel heeft schuldig gemaakt; doch wij mogen niet vooruit loopen. Op de *Vermommingen* I^{e} Hoofdstuk volgt: *Koningin en Vrouw*, II^{de} waarin veel goeds is, vooral het portret van MARIA. Weldra echter merkten wij in de ongesteldheid van DEVONSHIRE onmiskenbare, maar talentvolle navolging op van LEICESTERS ontsteltenis, als ELISABETH hem naar VARNEY gevraagd heeft, van de verleiding der dochter van *Sir* HUGH ROBSART *of Lidcotehall* spreekt en eensklaps uitroept: '*You are surely ill, my Lord?*' enz.

Het speet ons, hier de gelegenheid verzuimd te zien, welke het gezantschap van EGMOND bij MARIA ongezocht aanbood, der intrigue iets nieuws, den roman voor ons, Hollanders, iets belangrijks te geven, door LAMORAAL te doen optreden, den vermogenden edelman, den levenslustigen graaf, den dapperen krijgsman. Waarom hem in de schaduw gelaten? vroegen wij onwillekeurig; een tooneel tusschen COURTNEY, MARIA en EGMOND had de verlichter godsdienstbegrippen van den eerste tegen de strengere kerkgevoelens van den laatste

fraai kunnen doen uitkomen. Het is waar, de lauweren van *St. Quentyn* en *Grevelingen* blonken nog niet om het hoofd van EGMOND; maar hij zoude daardoor COURTNEY te minder hebben benadeeld.

In het IIIe Hoofdstuk: *Het geheim van eene schoone vrouw* leeren wij *Lady* ARABELLA COURTENAY kennen: wij waagden het zoo even met een woord haren echt af te keuren; wij hebben overigens slechts lof toe te kennen aan dit oorspronkelijk karakter. Het is met oordeel gekozen tegenover MARIA en ELISABETH, even als het geduld van haren minnaar CHANDOIS van den tact der Schrijfster getuigt, daar het DEVONSHIRE al het schitterende laat van de rol *de jeune premier*. Aan het einde van het Hoofdstuk treedt DARLEY op, in wien wij eenige familietrekken herkennen van den Secretaris van FREDERIK HENDRIK in den *Pleegzoon* van VAN LENNEP; hij is als deze *une âme vendue au diable par la prétraille*. Wij hebben minder tegen dien jongen paadje omdat hij op LUDWIG gelijkt, - er is zoo veel verraden - dan het moeijelijk is een' nieuwen verrader aardig te doen verraden - dan dewijl ook hij DEVONSHIRE al weder in de schaduw plaatst. De lezer verbaast zich, dat COURTNEY niet eer bemerkt, dat hij eene slang in den boezem koestert. Om billijk te zijn moeten wij de ondergeschikte persoon van MAGGIE SNOWPUST en de gesprekken des volks, bl. 77-83, prijzen.

Eene bladzijde uit het groote Martelaarsboek der Armoede wordt in het IVe Hoofdstuk voor ons opgeslagen. Eene gelukkige vinding, de opvoering van een' Luthersch leeraar, tot armoede vervallen, sedert zijne beschermster ANNA VAN KLEEFF stierf; - een man, die, wel eenigzins om den wil des lezers, zijn zoontje zijne lotgevallen verhaalt, maar wiens treurige toestand en schrikkelijk levenseinde ons een nieuw bewijs leveren, hoe zeer Jufvr. TOUSSAINT van de scheppingen harer verbeelding partij weet te trekken. BENEFIELD, de lage BENEFIELD, is, wat hij in den roman zijn moet, door zijn gruwzaam gedrag jegens FRANCIS, - indien Jufvr. TOUSSAINT de liefde van DARLEY voon EVA meer ontwikkeld had, haar roman zoude dan veelzijdiger geweest zijn, maar wij zijn onbillijk, want had de lieve dochter des leeraars dieper in zijn hart gelezen, wij hadden haren treffenden uitroep (bl. 368) gemist en de allerliefste had de beide koningsdochteren in het effect geschaad. Laat ons dus hier onbekrompen prijzen, en u tot proeve, hoe voortreffelijk Jufvrouw TOUSSAINT eenvoudige toestanden schetst, de teekening van het gezin mededeelen:

‘Men was nu in het midden van November, een gure herfststorm joeg eene koude jagtsneeuw op, wier donsige vlokjes als voortgedreven vederen op het aardrijk nedervielen. Eene graauwe nevelachtige lucht voorspelde nog geen spoedig eind aan deze weêrsgesteldheid, wier drukkende zwaarmoedigheid nog door de vale avondschemering verhoogd werd. De straten der hoofdstad waren

tegen gewoonte ledig en doodsch, niemand die niet door volstrekten nood of pligt gedwongen werd, waagde zich op dit uur en in dit weder in de buitenlucht; en toch dwaalden twee knaapjes van twaalf en zeven jaren in schamele kleeding, in eene weinig bezochte winkelsteeg der *city* om; de grootste hunner droeg een kruikje, de kleine eene hoornen lantaarn; zij hielden elkander bij de hand om op de slecht geplaveide straten bij de onzekere schemering die hun draagbaar licht rondom hen verspreidde, niet met iedere schrede te struikelen. Voor veiligheid en gemak op den publieken weg werd in dien tijd nog weinig gezorgd, want hoewel er reeds onder HENDRIK II, in eene soort van bestrating voorzien was, blijkt het echter uit latere parlementsacten, onder anderen uit eene van 1766, dat deze toenmaals en nog lang daarna, evenzeer als de verlichting zeer onvolledig moet geweest zijn.

'Wat was de olie duur, LEWIS,' sprak het knaapje dat de oudste scheen, 'wij kunnen geen brood halen.'

'Waarom hebt gij dan niet liever brood gekocht WALTER. Wij kunnen in donker wel eten; ik heb zoo veel honger, en MARY, en de anderen ook!'

'Als wij geene olie hebben, kunnen de zusters dezen avond niet werken.'

Hetzij de kleine LEWIS de kracht van dit argument begreep, of dat hij met de onbezorgdheid zijner jeugd zich er niet verder over bekommerde, hij antwoordde hierop niets, en beide knapen liepen voort zoo snel zij konden, tot bij een tamelijk hoog huis in eene niet geheel onaanzienlijke buurt, waar zij aanklopten. De deur werd geöpend. Een jongetje en twee kleine meisjes schenen zich dit genoegen betwist te hebben, alle drie omsingelden de aangekomenen en liepen met hen een ruim vertrek binnen, met de vraag:

'Wat hebt gij medegebragt, WALTER! LEWIS?'

'Geen brood!' werd hun geäntwoord.

'Geen brood!' riep een man die met beide armen op de tafel geleund, bij den haard zat, en liet in eene volslagene moedeloosheid, die meer zeide dan felle wanhoopkreten, de handen slap nederhangen, terwijl hij het hoofd op de borst nederboog.

'Geen brood!' herhaalden twee volwassene meisjes; 'geen brood,' klonk het nog eens uit den mond van drie andere kinderen, die op eene houte bank zaten, welke het ontbrekende getal stoelen aanvulde. Er lag bittere teleurstelling, er lag wanhoop, in dien algemeenen uitroep.

'En waarom dan geen brood?' vroeg EVA, de grootste der meisjes en zoo het scheen de oudste zuster, van dit blijkbaar moederlooze gezin.

'Master SCHNISSEK de kruidenier heeft drie pence meer voor de

olie genomen, ik had er dus slechts twee over, en daarvoor kon ik toch geen gerstenbrood krijgen van zeven pond. Hebt gij nog niet drie pence, zuster?'

'Het waren de laatsten,' zeide het meisje; en met eene bedaardheid die eenen menschenkenner in de ziel zoude getroffen hebben, nam zij het kruikje, en vulde met deszelfs inhoud eene lamp, die tot hiertoe slechts kwijnend geflikkerd had. Op dit holle vertrek zoo woelig door de veelheid der bewoners, en toch zoo somber door hunne verslagenheid, want wat is treuriger dan kinderen die niet spelen kunnen omdat zij honger hebben? had de zwijgende, sluipende, onverbiddelijke armoede, haar doodsch zegel gedrukt; reinheid en orde betwistten haar echter in hetzelve, hare prooi voet voor voet. Dit zag men duidelijk in de zindelijkheid der kale gepleisterde wanden, waarover wel, door het gemis van vernieuwd witsel, eene geelachtige tint lag, doch die door geene spat of vuilnisvlek verergerd werd. Dit riep als het ware de heldere vloer, welks roode en groene baktegels van frischheid glinsterden even als de spaarzame meubelen van ongeverwd eikenhout waarop geen stofje te vinden was. Deze worsteling van overleggende vlijt tegen armoede, was ook zigtbaar in de kleeding van alle de leden dezer vervallene bijenkorf. De sergie tabbaard van den huisvader was dun en vaal, maar toch versteld en zonder scheuren. Op de bruine rokken der meisjes van eene wollige stof, stak nog met eenige bevalligheid het groene lijfje af, met de helder witte doek; en het kleine platte mutsje van eene gladde zwarte stof met de strak uitstaande strook, verhoogde zelfs het sierlijke der kronkelende, ligt blonde haarlokken, vooral bij de tweede dochter FRANCIS, een lief engelengezigtje, aan welke de nedergeslagene oogen zoo goed stonden met die donkere pinkers. Dit was het huisgezin van den Lutherschen Evangeliedienaar THOMAS BEALOW.

Toen de lamp eenen meer helderen straalgloed verspreidde, zetteden zich de twee oudste meisjes EVA en FRANCIS aan een staand borduurraam, waarop een werk gespannen was; eenen kostbaren sluijer van donkergroen satijn, met zilver gebloemte en kleurrijke wapens, welks pracht zonderling afstak bij het sober geheel dat de jeugdige werksters omgaf. Eenen tijd lang arbeidden zij naarstig en zwijgend voort, toen hief EVA het hoofd omhoog, en zag met diep medegevoel op den vader, die nog altijd in het dofste stilzwijgen op den ontzaggelijk breeden haard staarde, waarop geen sprankje meer gloorde.

'Hebt gij het koud vader?' vroeg zij.

'Neen EVA, koud juist niet.'

De beweging waarvan hij dit gezegde deed vergezeld gaan, weêrsprak dit echter. De kleinste kinderen hadden zich bijeengeschoold.

‘Niet koud, vader!’ riep een hunner, ‘ik vind het wel koud; hij den smid aan de overzijde van het plein ligt veel hout en kolen, daar brandt bij dag een groot vuur, mag WALTER daarvan niet wat gaan halen.’

‘Neen mijn kind dat behoort aan dien man alleen,’ antwoordde de vader op doffen toon.

‘En als gijlieden gezien hadt even als ik,’ sprak LEWIS met levendigheid, ‘welke groote gierstkoeken en heerlijke zijden spek en gansche stukken gerookt vleesch er bij master SCHNISSEK lagen! ook gedroogde vruchten, in fraaije mandjes, o, MARY! als gij dat gezien had.’

‘Ach vader!’ riepen JENNY en JAMES, tweelingen van acht jaren, terwijl zij naar BEALOW toesprongen, ‘waarom krijgen *wij* nooit gierstkoek en gedroogde vruchten?’

De oudere zusters wendden het hoofd af, en werkten voort met gloeijende wangen en tranen in het oog.

‘Heere! uwe hand is zwaar op mij,’ zuchtte de man, ‘tien kinderen en geen brood! O, God! gij beproeft mij sterker dan JOB, die zag geene kinderen hongeren! Almagtige verstomp mij voor hun lijden, of geef uitkomst!’

‘Vader! gij hebt ons immers zelf geleerd Gode te vertrouwen en te zwijgen,’ merkte EVA met zachtheid aan.’

Waarom toch *navolgingen* geleverd, als men zoo goed *oorspronkelijk* schrijft!

Het V^{de} Hoofdstuk... doch wij kunnen, wij mogen op deze wijze niet voortgaan, ieder Hoofdstuk, - de roman telt er XIX, - te ontleden, zonder onbescheiden de grenzen eener beoordeeling te overschrijden. En waartoe zouden wij dat ook? Jufvr. TOUSSAINT heeft, naar wij ons vleijen, uit ons oordeel, onze belangstelling in haren arbeid gezien; onze wenken zullen niet voor haar verloren zijn! En de Lezer? Wij zouden bij hem een' geheel anderen indruk te weeg hebben gebragt, dan wij bedoelden, zoo wij hem niet hadden aangespoord den *Graaf van Devonshire* te lezen. Gaarne maken wij hem, dewijl ons de taak rest een verslag van den stijl te geven, nog op eenige schoonheden opmerkzaam. Welligt is dit overtollig; want wie het boek tot zóó verheeft gelezen, leest het uit, het is er boeijend genoeg toe.

Men vergunne ons ditmaal het oordeel over den stijl met eene aanklagt tegen den Corrector te beginnen. Eene vreemde, eene verkeerde interpunctie ontsiert het Werk, men zie de aanhalingen! Jufvr. TOUSSAINT, die vele vreemde talen schijnt te lezen en niet gaarne versleten uitdrukkingen bezigt, drage, voor haren volgenden arbeid, het nazien der proeven aan iemand op, die smaak genoeg heeft een' zin niet te veroordeelen, omdat hij anders gebouwd is, dan alle verhandelaars het sedert vijftig jaren plegen te doen, maar ook genoeg studie onzer taal bezit,

om die door te strijken, welke *niet* Hollandsch zijn. Wanneer zij alzoo in hare schriften frischheid en netheid zal vereenigen, durven wij haar beloven, dat het publiek het levendige en schitterende harer uitdrukking zal huldigen. Voor ééne klip moeten wij haar ernstig waarschuwen: het is overdrijving, valsche beeldenpronk, schijn van rijkdom, die voor het geoefende oog armoede aan gedachten verraadt en zoo ligt in manier verkeert en dan onuitstaanbaar wordt. Wij maken haar opmerkzaam op den brand van *Sterny-House* bl. 209-211, op den uitval van DEVONSHIRE tegen MARIA, bl. 271 en op de opeenstapeling van gelijkenissen, bl. 262 en 263. Wij schrijven de laatste af.

‘Een glurend bespiedende blik, waarin helsche uitdrukking lag. De blik, welken de Wilde op den vijand werpt, dien hij onder zijn scalpeermes heeft. Zoo staart de Afrikaansche panther, op het naakte slavenkind, dat hij onder zijnen sprong heeft, doch neen! in dien blik lag nog iets anders dan de dierlijke wraakzucht van den mensch in den natuurstaat, en de instinktmatige wreedheid van het dier. Het was de verfijnde wellust der wraak en der overwinning, van den beschaafden Europeaan. Het was de gloed der verhitte dweepzucht, die een stelsel vervolgt in een' mensch, en die door list heeft overwonnen. Het was die blik, die zich door alle eeuwen heen, terug vindt, in die razende ijveraars, die de Godsvereering in vormen dwingen, en de alomtegenwoordige de allesvervullende godheid, tot eenen pijgmee kneden, dien hunne kinderziel omvatten kan, en die meenen, dat verwrongen beeld, eene welgevallige hulde te brengen, in offers van lillend menschenvleesch. De blik, dien de Dagonspriesters wierpen op DANIËL; waarmede SAULUS, STEPHANUS zag steenigen; die zich duizendmaal herhaalde, en herhalen zal, zoolang het staatkundig en godsdienstig fanatismus bestaat.’

Het is Fransche klink-klank, en wie die ten onzent ook nadoe, het Hollandsch verstand roept er bij uit: Het is niet dit en het is niet dàt, als het èn dit èn dat is; waarom hebt gij uit uwen overladen' koker niet dien pijl gekozen, welke zeker treffen moest? nu schiet ge in het honderd!

Het ware te veel van de jeugdige Schrijfster gevergd, zoo wij een nooit verloochend karakter eischten in den stijl van elk der opgevoerde personen; maar schoon het blijkbaar is, dat zij voor Prinses ELISABETH in kennis der oude talen onder doet, moeten wij haar den lof geven, dat er doorgaans onderscheid is tusschen de wijze, waarop deze zich uitdrukt en die, waarop MARIA spreekt. De galanterie van WILLIAMS, bl. 358, zoude verdienstelijk zijn, zoo niet enkele tinten en kleuren, laat ons juister zeggen, enkele beelden (eene oasis in uwe woestijn, b.v.) de illusie bedierven;

SCOTT heeft in *Kenilworth* en meer romans te gelukkig de hooggestemde liefdetaal dier eeuw geschilderd, om het hem zwak na te mogen doen. Het is gevaarlijk met hem naar den prijs te dingen: MARIA en GARDINER herinneren, bl. 273 - 277, ter kwader ure aan ELISABETH en BURLEIGH, en Jufvrouw TOUSSAINT heeft bovendien nog het minder beminnelijke harer personen tegen zich. Wij erkennen echter, dat GARDINER fiksch geteekend is. Monnik JOHANNES (zoo hij al minder historisch en psychologisch waar moge zijn) getuigt van eene loffelijke verdraagzaamheid, neen billijkheid jegens en erkenning van onze R.C. broeders, in onze Romanschrijvers te zeldzaam. Van ARUNDEL; (misschien niet de *Arundel* van HUME, die op het huwelijk met PHILIPS aandrong), is goed partij getrokken. Allerfraaist is ELISABETH'S komst in den *Tower* en COURTNEY'S laatste bezoek bij MARIA. Een der trekken, die ons hooge gedachten inboezemen van het talent van Jufvr. TOUSSAINT, is de schemering, waarin zij de wijze gehuld heeft, op welke DEVONSHIRE zijne geliefde redt, door zich zelven op te offeren. Wij zouden, ter laatste proeve, de schilderij van zijnen dood willen mededeelen, indien wij niet reeds te veel ruimte gevergd hadden. Het volgt op eene verzekering, dat Koningin ELISABETH nooit op BENEFIELD het leed heeft gewroken, door hem Prinses ELISABETH aangedaan; het speet ons hier geen gebruik te zien gemaakt van haar woord, door de Geschiedenis opgeteekend, tot iemand, die zich, even als hij, menige beleediging had te verwijten, welke hij zich jegens haar in de dagen harer vernedering veroorloofde:

'*Do you not know that we are descended of the lion, whose nature is not to harme or prey upon the mouse, or any other such small vermin?*'

Maar wij moeten eindigen!

Toen wij deze beoordeeling begonnen, hadden wij het doel, dat wij er mede beoogden, in twee woorden kunnen zamenvatten. Wij hadden dan het publiek toegeroepen: *Aanmoediging!* en Jufvrouw TOUSSAINT *Studie;* het is aan HEd., het is aan den Lezer te beslissen, of wij het troffen. Zoo ja, dan beloven wij onzer Letterkunde heerlijke vruchten van een talent, dat reeds veelbelovende bloesems schonk!

De uitvoering van het Werk is beneden de waarde van den inhoud, hoezeer de Heer J.W. KAISER hoogen lof verdient over het fraai vignet, dat den roman versiert. Wanneer die ijverige kunstenaar er naar blijft streven, zijner geestige compositiën allengs meer juistheid van omtrekken te geven, zal hij aanspraak mogen maken op den rang van meester in twee kunsten; thans geldt reeds in vollen zin wat een keurig talent eens van hem getuigde: '*il manque quelquefois sou but, mais quand il attrappe il tue*.'

Jacob Eerlijk, door Kapitein *Marryat*, uit het Engelsch, in II deelen.

Te Amsterdam bij *J.M.E. Meijer* 1837.

Onder de tegenwoordig levende romanschrijvers bekleedt MARRYAT eene uitstekende plaats. Men heeft hem met WALTER SCOTT, COOPER, en wien niet al? vergeleken. O die hatelijke vergelijkingen! zij geven een scheef denkbeeld, zoowel van den eenen als van den anderen Autheur. Vergelijk, zoo gij wilt, BAVIUS met MAEVIUS: zij lijken op elkander, zoo als alle slechte Autheurs in de grondtrekken op malkaâr gelijken: maar niet HORATIUS met VIRGILIUS, niet VIRGILIUS met OVIDIUS. Het komt hier op aan: is MARRYAT al of niet een echt humoristisch schrijver? Zoo ja, eilieve! waar is dan de school, waarin men malkaâr tot humoristen vormt? Wij bidden u, wijs haar ons: wij zouden ook zoo heel gaarne een weinigje humorist zijn! Neen, neen, karakters als die van Dominé DOBBS, van den ouden en jongen TOM, van STAPLETON en MARIA dragen even zoo goed het eigen cachet van MARRYAT, als de personen van SCOTT, COOPER, BULWER of SPINDLER, met wie men ze zou willen vergelijken, eigen scheppingen van deze zijn: de Natuur is te rijk, om twee geniën in dezelfde *moule* te gieten. Van ieder waarachtig talent is waar, wat BYRON van SHERIDAN zegt:

> Nature form'd but one such man
> And broke the die in moulding SHERIDAN!

De arme kunst alleen heeft ééne snede voor honderd gestalten. Nog eens: een mensch vormt geen' mensch als MARRYAT.

Men ziet, dat wij met bovenstaanden roman veel op hebben. Inderdaad, het is een meesterstuk, een meesterstuk van ware luim; er is een schat van geestigheid in, die alleen door de diepte van gevoel, welke er ontwikkeld is, overtroffen wordt. Wij hebben maar ééne aanmerking: hier en daar mogt de teekening wel wat meer omsluijerd zijn en, hetgeen nog erger is, niet overal wordt het heilige met dien eerbied behandeld, die er aan toekomt. De vertaler had wèl gedaan, op zulke plaatsen het snoeimes te gebruiken. Over het algemeen kon de vertolking beter zijn. Wij ontveinzen ons daarom de moeite der overbrenging van zulk een' scheepsroman niet; maar dit neemt de billijkheid onzer aanmerking niet weg. Vooral zijn de menigvuldig er in voorkomende liedjes zeer mishandeld: het is jammer, ze zijn anders zoo geestig.

Er meer bij te voegen ware overbodig; een' roman, als die voor ons ligt, analyseert men niet; men geeft elkander met een droevig-lagchend gezigt het boek over, dat is alles. Wij willen bij het overgeven er van aan den lezer hem, bij wijze van aanbeveling, op een enkel blad wijzen.

JACOB EERLIJK werd opgevoed door een' Dominé, de oorspronkelijkste figuur uit het boek. De man heette DOBBS, of, zoo als hij zich gaarne liet noemen, DOBIENSIS. Hij was het hoofd eener

openbare school-inrigting. Zijn voorkomen was zeer bijzonder. Hij was over de zes voet hoog en bestond slechts uit beenen (beenders) en spieren. Hij had een lang aangezigt en grove gelaatstrekken; maar de voornaamste was zijn neus, die, hoe reusachtig de andere ook waren, ze allen overschaduwde en nietig deed voorkomen. Het was een gedrogtelijke, bespottelijke neus; doch hij troostte zich met het denkbeeld, dat OVIDIUS *Naso* werd geheeten. Overigens was hij een hooggeleerd man, die meer in de klassieke, dan in onze wereld te huis behoorde. Hij werd daarom ook door al zijne leerlingen gefopt en bespot; eindelijk was hij een onbepaald liefhebber van aanhalingen en woordspelingen. Deze man, die anders buiten zijne auteurs niemand op de wereld lief had, vatte eene hartelijke genegenheid voor JACOB EERLIJK op, die zich door zijn vlug begrip en ijver onderscheidde. Maar nu werd JACOB EERLIJK ziek, ja zóó ziek, dat hij dagen lang buiten kennis bleef. Hieromtrent verhaalt hij het volgende:

'Eenige dagen lang bleef ik geheel bewusteloos liggen; doch ten laatste kwam ik weder bij, en mijne afgedwaalde zinnen keerden *trapswijze* terug. Ik opende de oogen en zag in eene schaduw het voorwerp, dat zich in mijn' droom voor mijn gezigt had *geplant*. Toen de schemering geweken was, en alles zich duidelijker voor mij vertoonde, herkende ik den neus van Dominé DOBIENSIS, die aan de zijde van mijn bed op de knieën lag, terwijl zijn neus mijn peuluw beschaduwde; zijn bril was door haren verduisterd, en zijne grijze pruik was van beide kanten in zijne oogen gezakt. Hij was geheel pruik en neus. Ik was niet bang, doch te zwak om te spreken, of zelfs geluid te geven. Hij hield zijn gebedenboek in de hand en bleef bij voortduring op zijne knieën. Hij bad voor mij. Daar hij meende, dat ik steeds bewusteloos lag, deed hij de volgende alleenspraak:

'*Naviculator parvus pallidus*, hoe schoon is hij zelfs in den dood! Mijn arme ligter-jongen! die de beginselen van het Latijn haast te boven gekomen, en de declinatiën en conjugatiën volkomen meester waart, moet gij dan sterven! *Levior puer*, waarlijk, armzalige woordspeling! doch ik bemin haar, even als ik u bemin. Hoe bloedt mijn hart voor u. De ijskoude adem des doods heeft u doen verwelken, even als de nachtvorst de herfstroos doet verwelken. Waarom heeft men u aan uw element ontrukt? Jonge vorst van den stroom, gebieder van den ligter *Enaviganda..., sive reges*, vermoedelijke erfgenaam van het dek, heer van den helmstok, bewoner van den stroom, hoe ongelukkig ligt gij daar! Waar zijn die bloeijende, door de zon bruingeverwde wangen gebleven? Waar is uw helder en fonkelend oog? *Tam breviter dirae mortis aperta via est*, zegt de zachte TIBULLUS, 'en daarop zuchtte de Do-

miné op nieuw. ‘Hadde deze slag mij getroffen, den ouden, den bespottelijken, den onaanzienlijken, die rijp is voor de eeuwigheid, dan ware alles wel geweest, (schoon ik voor mijn afscheid van het wereldtooneel u nog gaarne verder had gebragt, ten einde u den mantel der wetenschappen na te laten.) Gij, o Heer! twee, dat mijne schreden door de woestijnen gaan, dat ik een' zwaren last te dragen heb, en de gebreken des ouderdoms mijn' gang vertragen. Moet ik dan over u weenen, veelbelovende jongeling! moet ik dan met den dichter uitroepen:

> Hic jacet in tumulo, raptus in puerilibus annis,
> JACOB EERLIJK domini cura dolorque sui!

Dit is waar, maar al te waar. Waarom hebt gij dat element verlaten, waarover gij zoo vreugdevol het bevel voerdet? Waarom zijt gij aan den wal gekomen, om er uw graf te vinden?

Aarde, rust ligt op den ligter-jongen, die waterplant, welke op den oever raakte, om weldra te sterven! Indien gij in het leven waart gebleven, Jacob! had ik u zoo ver gebragt. Hoe aangenaam hadden wij niet zamen over de wetenschappen geredeneerd! Ik had u zoo gaarne den schat mijner wetenschappen nagelaten, o mijn Absalon! o mijn zoon!’

Hij rees op en stond vlak voor mij; de tranen liepen uit zijne beide oogen langs zijn' grooten neus naar beneden, en lekten van de punt daarvan, als van een afdak, op mijne peuluw. Ik begreep al zijne woorden niet, doch verstond er zeer wel den geest van, die geest was liefde. Ik strekte beide mijne armen uit, en zeide met eene zwakke stem: ‘Dominé!’ De oude man sloeg de handen in elkander, zag omhoog en sprak: ‘o God! ik bedank U! hij zal in het leven blijven. Stil, stil, mijn lieveling! gij moogt geen woord spreken.’ Daarop verliet hij de kamer op zijne teenen, en ik hoorde hem in het heengaan zegevierend mompelen: ‘Hij heeft mij *Dominé* genoemd, hij heeft mij (h) erkend. Tantum.

Onderrigtingen en wenken omtrent het kunstmatig zingen, ten dienste van alle(n), die zich zelven(ve) of andere(n) daarin grondig wenschen te oefenen, vrij gevolgd, met toepassing op de behoeften van den tegenwoordigen tijd, naar de Fransche vertaling van den derden Italiaanschen druk van het werk van *J.B. Mancini*.

Te Amsterdam, bij de *Gebr. Diederichs*, 1837.

Het was geene miskenning van de waarde van dit geschrift, die de vermelding tot hiertoe vertraagde. Integendeel: de verta-

ling van het oude, doch als voortreffelijk bekende Werkje van MANCINI is een verdienstelijke arbeid. Elk zaakkundige zal, op zeer weinig na, zich uit volle overtuiging met het daarin vervatte moeten vereenigen, en de *Onderrigtingen* en *Wenken* zoowel voor den onderwijzer als voor den leerling van hoog belang achten. Intusschen ware het te wenschen geweest, dat de Vertaler zijne moeite aan een ander klassiek Werk van dezen inhoud had besteed, daar het onderhavige slechts zeer *algemeene* wenken, juist niet zeer beknopt voorgedragen, aanbiedt, en niet in die mate aan de behoeften van den tegenwoordigen tijd voldoet, als de titel wel zou willen doen gelooven. Te meer ware zulks te wenschen geweest, daar de Nederlandsche litteratuur bijster arm is aan zoodanige leerboeken. En in dit opzigt zou de vertaling van het tot dus verre nog onovertroffen Werkje van den als zangonderwijzer wijdberoemden HÄSER, (*Versuch einer systematischen Uebersicht der Gesanglehre von* A.F. HÄSER. *Leipzig bei* BREITKOPF *und* HÄRTEL), hetwelk van gelijken omvang is, zeker meer nut hebben aangebragt, daar het niet slechts steunt op de gulden lessen der oude Italiaansche school, maar daarbij tevens aan de behoefen van den tegenwoordigen tijd voldoet, en al het wetenswaardige, tot in de kleinste bijzonderheden, beknopt voorstelt. Mogt den verdienstelijken Vertaler in het vervolg de lust bekruipen, om ook dit uitstekend Werkje in Nederlandsch gewaad te steken, hij zou gewis aanspraak hebben op den welmeenenden dank van alle kunstvrienden. De volgende aanmerkingen hebben wij gemeend, bij het vermelden van dit Werkje, niet achterwege te mogen laten.

Op bl. 16 en fig. 1. geeft de Vertaler den *gewonen* omvang van elke der 4 stemsoorten op; hij rigt zich dienaangaande naar DE GARAUDÉ: doch verkeerdelijk, onzes inziens; daar b.v. de hier opgegeven omvang van de Sopraan tot **f** wel nimmer als regel kan gelden. En wat nog meer zegt, genoemde schrijver spreekt zich zelven tegen, daar hij pag. 135 van de laatste Hoogduitsche uitgave zijns Werks zegt: '*viele Soprane erreichen nur mit Mühe* **g** *und* **a**, *nur eine kleine Anzahl kann mit Leichtigkeit bis zu* **h** *und* **c** *steigen*.'

Hetgeen bl. 17 van de *faucet* der Baritonzangers wordt gezegd, past niet op hetgeen men heden ten dage in Frankrijk, Duitschland en andere Landen algemeen onder Bariton verstaat: vooreerst moet, naar de hedendaagsche begrippen, het *timbre* van eene Baritonstem, ja, in het algemeen, hare volheid gelijk zijn aan de basstem; alléén de diepte wordt aan de laatste overgelaten, waartegen men in de hoogte eenige toonen meer verlangt. Ten anderen is het juist het kenmerk van eene echte Baritonstem, dat zij, even min als de Basstem, eenige toonen met de *faucet* maakt: dit geluid, met dat van de Basstem overeenkomende, en het gemis

van de *faucet*, maken juist het onderscheid tusschen den Bariton en den lagen Tenor. Slechts in Italië vindt men *zoogenaamde* Baritonzangers (naar het geluid hunner stem eigenlijk lage Tenoren), die van de *faucet* gebruik maken.

Bij de optelling der oorzaken van het onzuiver zingen (bl. 28.) is eene zeer gewigtige en dikwerf voorkomende geheel onaangemerkt gebleven, namelijk, het niet genoegzaam en gebrekkig *ademhalen;* zoo ook, vooral aan het einde van eenigzins lange phrasen, het gebrek aan voorraad van adem.

Met hetgeen (bl. 29) wordt gezegd aangaande het met beide handen grijpen van volle accoorden, als hulpmiddel tegen het detonéren, zal geen ervaren zangonderwijzer en naauwkeurig opmerker instemmen. De ondervinding leert juist het tegendeel: er is namelijk geen beter middel, om den leerling den toon in het gehoor te brengen, en, om zoo te spreken, rein in den mond te leggen, dan dezen *geheel op zichzelven, zonder eenige verdubbeling of harmonische begeleiding*, (terwijl de leerling zwijgt en met gespannen aandacht naar de intonatie luistert), *zeer zacht en voortdurend* aan te geven, zoo lang, totdat men oordeelt, dat zijn gehoor denzelven geheel en al opgenomen en gevat heeft; dán eerst laat men hem den toon even zacht intonéren, en herhaalt dit zoo dikwijls als noodig is, om het gewenschte gevolg te erlangen, hetwelk, tenzij bij volslagen gebrek aan gehoor, gewis niet achterlijk zal blijven[(1)].

Zie hier de gronden voor dit ons gevoelen:

1°. Indien de leerling den onzuiver gezongen' toon zacht intoneert, terwijl de onderwijzer met beide handen volle accoorden grijpt, zoo zal hij zijn' eigen' toon moeijelijk hooren, en daardoor niet kunnen beoordeelen, of hij zuiver zingt of niet.

2°. Wil hij de krachtige begeleiding overschreeuwen, zoo zal hij ligtelijk door te hevige inspanning in een nog erger detonéren vervallen, en zal hij de ademhaling niet kunnen beheerschen.

3°. De vele harmonische neventoonen zullen zijn gehoor in verwarring brengen.

4°. De dagelijksche ondervinding leert, dat een op een goed instrument *zeer zacht* aangegeven toon zich eer den weg tot het gehoor baant en gemakkelijker ingang vindt, dan een, die door overdreven inspanning van krachten schreeuwerig wordt.

Op bl. 33 missen wij met leedwezen de aldaar te huis behoorende onderrigting nopens de juiste uitspraak der klinkers, tweeklanken en medeklinkers, eene gaping, welke, in aanmerking van het hooge gewigt der zaak, het Werk, in zijn geheel beschouwd, niet

(1) Bijzonder zijn tot dat einde de Weener Patent-Streichers geschikt, om hun rond en duidelijk geluid.

tot eere verstrekt. Zelfs eenige wenken over dit onderwerp ontbreken; want hetgeen op bl. 45 over de houding van den mond bij de 5 klinkers gezegd wordt, is daartoe onvoldoende.

Waarom de Vertaler van eene *keelstem* spreekt, waar de Italiaan *voce di testa*, de Franschman *voix de tête*, de Duitscher *Kopfstimme* zegt, is ons niet duidelijk. Immers daar, bij de vorming der faucettoonen, het voorhoofd, de kaken en de neusgaten (en alzoo alle deelen van het hoofd) in werking zijn, zoo is de algemeene benaming van *kopstem* veel doelmatiger. Hierbij komt nog, dat men onder de uitdrukking *keelstem* gewoonlijk verstaat: eene gebrekkige manier, om den toon te vormen, gelijk de Vertaler zelf op bl. 42 getuigt, wanneer hij zegt: ‘zulk eene onmatige mondopening veroorzaakt, dat de stem in de *keel* wordt gevormd.’

Dit zijn de voornaamste bedenkingen, welke ons bij het lezen van dit Werkje zijn voorgekomen. En toch, gelijk wij hierboven zeiden, is het een zeer nuttig en lezenswaard geschrift, ja wij zouden het gaarne in handen van elken zangonderwijzer en zanger zien, mits het daarin geschrevene niet onder de *pia vota* mogt blijven.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Pythagoriana. *Verzameling van Staat-, Zede- en Huishoudkundige Lessen en Voorschriften van den Wijsgeer* Pythagoras. *Te Hoorn bij* Gebr. vermande 1838, *kl.* 8°, 102 *en* X *bladz.*

De verzamelaar beklaagt zich in de voorrede over ‘de zoutelooze prullen,’ waarmede onze maatschappij overladen wordt, en stelt zich voor, eene degelijker, doch tevens vermakelijke lectuur door zijne spreuken aan ons publiek te verschaffen.

Gij, mijn Lezer! zult even verbaasd staan als ik het was, toen ik van den geheimzinnigen wijsgeer, van wien geen enkel woord schrifts achtergebleven is, hier niet minder dan duizend spreuken vond opgeteekend; terwijl de schrijver buitendien nog genoegzamen voorraad voor een tweede stukje van gelijke grootte overhield. En echter zijn in deze verzameling noch de gouden spreuken, noch de *symbola Pythagorae*, noch de ons door JAMBLICHUS, DIOGENES of andere verzamelaars opgeteekende anekdoten, in haar geheel medegedeeld. Mijne verwondering hield echter op, toen ik in dezelfde voorrede de doorslaandste proeven van de onbedrevenheid des schrijvers in de geschiedenis van letteren en wijsbegeerte aantrof.

1°. Onbedrevenheid in de geschiedenis der letteren. Bij het opnoemen der uitgaven van HIEROCLES heet P. NEEDHAM, NEDHAM, en de beste uitgave, die VAN WARREN van 1742, is niet vermeld, evenmin als de bekende vertaling van GLEIM.

2°. Onbedrevenheid in de geschiedenis der wijsbegeerte. XENOPHANES van *Colophon* is volgens den schrijver een leerling van TELAUGES, den zoon van PYTHAGORAS. VICTOR COUSIN en KARSTEN hadden hem kunnen leeren, dat XENOPHANES, zoo niet ouder, ten minste een tijdgenoot van PYTHAGORAS moet geweest zijn. Bij de opnoeming der Pythagorische wijsgeeren heet EUDOXUS, EUDORUS, en zijn TIMAEUS, PHILOLAUS en, wie niet al? vergeten.

Niet minder zijn in de spreuken zelve de bewijzen van des verzamelaars onwetendheid. Gij vindt hier b.v. een' PYTHAGORAS, die AESCHYLUS gelezen heeft.

163: ‘Eerbiedig het aandenken aan AMPHIARAUS: hoewel koning, zoo oefende hij zich gedurende zijn geheele leven niet om regtvaardig te *schijnen*, maar om het te *zijn*.’

Of EURIPIDES.

168. ‘Echtgenoot van een onstandvastig man, herinner u ANDROMACHÉ: zij zoog (lees zoogde) de kinderen van HECTOR, die niet de hare waren.’

Of VIRGILIUS.

925. ‘Vrouwen, bewaart het aandenken aan DIDO. Zij ver-

koos haar leven op eene houtmijt te eindigen, liever dan eene, vereeniging aan te gaan, die strijdig met haar hart was.'

Of het Oude Testament.

454. 'Wetgever, zeg niet in navolging der Hebreeuwen zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt; de natuur gebiedt dit reeds genoeg.'

Een PYTHAGORAS, die uit ARATUS en HYGINUS mythologische fijnheden wist, waarvan men in zijn' tijd niet droomde.

213. 'Bewaar het aandenken van ASTRÉUS, die altijd zoo billijk was, (schoon hij zich tegen JUPITER vergalopeerde), dat hij de vader der geregtigheid werd genoemd (?); ongelukkig stierf zijne dochter THEMIS met hem (??)' en

75. 'Vrouwen, eerbiedigt het aandenken aan BELLONA; niet de zuster van MARS, maar de uitvindster der naainaalden' (*βελόνη*). Maar deze is niet de éénige plaats, waar PYTHAGORAS naauw met de instellingen der Romeinen bekend is. Neen:

760. 'Rigt op het voorbeeld der Romeinen geen tempel op aan de koorts gewijd.

533. 'Bewaar het aandenken aan het bestuur van den ouden JANUS, dien goeden koning; zoo lang hij leefde dacht men er niet aan, om deuren aan de huizen te maken.'

Nu en dan is PYTHAGORAS weinig aan zich zelven gelijk. 937. 'Eerbiedig het getal van *tien*. Dit getal is heiliger dan *de Eed* (*!*)'

318. '*Eet ten uwent;* men is het ongedwongenste en het matigste in zijn eigen huis.'

Tusschen beide zijn de raadgevingen van den wijsgeer van *Samos* geschikter voor onzen, dan voor zijnen tijd, b.v.

840. 'Verkies, jonge dochter, de landelijke en onschuldige dansen boven de luidruchtige en kostbare balvermaken der stedelingen.'

357. 'Verneder uwe stad niet door er advokaten te gedoogen tusschen het bestuur en de wet.'

En dan de schandelijke verminkingen van eigennamen; n°. 147, ALCESTUS voor ALCESTIS, 213, TEUTRAS voor TEUTHRAS, 540, JASUS voor JASION, 660, ERYPHYLE voor ERIPHYTE, 952, DRACON voor DRACO, enz. dit een en ander, en de *accents aigus* op de eigennamen geplaatst, doen ons vermoeden, dat de verzamelaar zonder eenige kritiek zijne spreuken uit een Fransch origineel heeft bijeengeschommeld. Het schijnt werkelijk zoo. Voor een dertig jaar ongeveer gaf SYLVAIN MARÉCHAL *Voyages de Pythagore en Egypte, Syrie, etc. etc.* in zes deelen uit. He Werk bevatte veel meer dan de man verantwoorden kon. Maar onze handhaver van de eer der Vaderlandsche letterkunde plunderde, gelooven wij, uit dit boek met ongewasschen handen, hot en her, wat rijp en groen was, bijeen. Hoe het zij, het mengelmoes, dat hij ons onder den weidschen titel PYTHAGORIANA opdischte, verdient den inkt en het papier niet, aan deze aankondiging besteed.

M.

Mengelingen.

Gekroonde vrouwen.

Welk eene drukte! Wat gewoel! Er komt geen einde aan het rijden en rossen. De deligences hebben meer bijwagens, dan anders passagiers. De veerschuiten zijn tot zinkens toe vol geladen. De wegen wemelen van voetgangers. Het is of de aarde op ééns in eene hellende rigting geraakt is, waardoor al wat beweegbaar is met geweld naar éénen kant gedreven wordt. De stad is half verlaten.

't Kinderschool is leêg geloopen;
De Invalied komt aangekropen;
't Grootje hinkt van 't spinnewiel.

Ik zou mij niet op straat durven vertoonen. Men zou het mij nooit vergeven, dat ik heden mijn paar gezonde beenen tot iets anders gebruikte, dan om den grooten stroom te volgen. Ik ben toch reeds meermalen voor een' wijsneus uitgemaakt. ‘Hé,’ zeide men met open' mond en mij van het hoofd tot de voeten opnemende: ‘zoo kort bij den *Haag* te wonen en dan te verzuimen om de Koningin te zien begraven!’

Ziedaar mijne misdaad! Ik wilde de Koningin niet zien begraven. Verdenk daarom mijne Koningsgezindheid niet; zij werd nooit verdacht. En als gij mij op den morgen van 26 October l.l. gezien hadt, gij zoudt u met mijne weigering hebben verzoend. Ik had mij voor dien dag van alle dienstwerk ontslagen. Het was voor mij een heilige dag, de dag van Sancta Wilhelmina. Ik ging evenwel niet ter kerke: mijne kamer diende mij tot huiskapel, waar ik in den geest eene lijkmisse ter eere van de afgestorvene vierde. De onophoudelijk luidende kerkklok ondersteunde mijne illusie:

Von den Dome
Schwer und bang
Tönt die Glocke
Grabgesang.

Ik kan u den inhoud van het Miserere mijns geestes niet mededeelen. Zóó veel kan ik er van zeggen, dat mijne mijmering in geen opzigt geleek naar het vers, - door uw' neef, uw' broeder of uw' vriend op den dood der Vorstin gemaakt. Het was in den regten zin des woords eene mijmering, eene fantaisie, een visioen. Allerlei beelden dwarrelden bont en grillig voor mijne oogen heen: ik volgde in mijne gedachten den trein van het paleis, de woning der magt en der eere, naar het graf, de woning der broosheid en der vernedering. Ik zag de kist in het graf plaatsen zes voeten lang en drie voeten breed, meer niet, en dacht aan het woord van JUVENALIS: *Mors sola fatetur quantula sint hominum corpuscula*, zóó klein kwam mij het hoekje voor, dat nu volstond voor haar, die voorheen paleizen tot woning, een geheel heir tot dienaren en een gansch volk tot eerewacht op haren weg gehad had. Ik zag den trein de kerk verlaten en bleef alleen achter. Toen daagde ik in mijnen geest, zoo als de Egyptenaars deden, geheel het volk op, om over de doode regt te spreken. Nog bleef ik alleen. De menschen bragten geene beschuldiging tegen haar in. En toen ik mij haar voor eene andere vierschaar vertegenwoordigde, toen zag ik haar gevolgd door al hare goede werken, die haar ‘bij hare afreize uit deze wereld vergezelden, omringden en omstuwden, als een drom van Hemelsche Serafynen, en haar juichende binnenleidden in de eeuwige tabernakelen.’

Zoo peinsde en droomde ik al voort. Toen ik mijne kamer verliet, zal het omstreeks de tijd geweest zijn, dat de heraut bekend maakte, *dat de begrafenis van de Koningin der Nederlanden was afgeloopen*. Ik was over mij zelven voldaan. Ik had naar mijn inzien het begrafenisfeest der Koningin beter gevierd, dan menigeen, die geene slip van de staatsie onopgemerkt had laten voorbijgaan. Want, (en nu kom ik op den grond mijner weigering om naar den *Haag* te gaan,) ik zag er tegen op, om mij in de drokte van het volksgewoel te begeven. Reeds vroeger was ik meermalen geergerd geworden door den toon, waarmede men over de sombere plegtigheid sprak: kinderachtig (ik wil er geen' anderen naam aan geven) was de ingenomenheid van sommige menschen met de beloofde vertooning. Men sprak er over als over een publiek amusement. En ik denk, dat wie de menigte op de naar den *Haag* loopende wegen opmerkzaam heeft gade geslagen, wel verwonderd heeft moeten vragen: zijn dit nu pelgrims naar het graf der geliefde Koningin? Neen! dan hadden de bedevaartgangers van het heilige graf, die na elke twee treden voorwaarts weder een' stap achterwaarts deden, dezen beter de passende houding van een' pelgrim kunnen leeren en hen doen blozen over de gejaagdheid, over de verwachting, over het genoegen zelfs, dat op veler aangezigt te

lezen was! En daar mijn gevoel een kruidje-roer-mij-niet is en voor elke onvoorzigtige aanraking schuchter terugkrimpt, mogt ik het niet in zulk een hinderlijk gedrang wagen; het kan weinig tegen zulke stooten, als waaraan ik te midden van zoo veel ergernissen zou hebben bloot gestaan. Ik had mij zeker boos gemaakt over de weinige sympathie, die ik in den aanblik mijner medegenoodigden ter begrafenis zou hebben opgemerkt. Ik had mij bij het gezigt van den trein beklaagd, dat ik zulk een indrukwekkend schouwspel niet onder gelukkiger omstandigheden had kunnen genieten. Ik had geknord tegen de onderkaak van mijn' achterman, die mijn hoofd tot een rustpunt nam, of tegen den arm van mijn' naasten, die op mijn' schouder als op eene vensterbank leunde, en mij zelven wel honderdmaal van dáár en op mijne kamer gewenscht; in één woord, ik had het genoegen van anderen bedorven en mijne eigen stemming door anderen laten bederven. En daar ik dit alles voorzag, wie moet mij niet toestemmen, dat ik de wijsste partij koos, met te huis te blijven?

De doodklok luidde nog altijd voort, en bepaalde voortdurend mijne gedachten bij de plegtigheid van den dag.

Tot welk eene ongewone drukte geeft de dood der Vorstin aanleiding! Welk een scherp kontrast van het stil en verborgen leven der vrome vrouw, met het gewoel, dat zich om hare kist verdringt! Ik twijfel er niet aan, of zij zelve, indien zij regt van kiezen gehad had, hadde verkozen, in den avond, zonder andere getuigen dan hare betrekkingen, zonder andere rouwdragt dan die waarin zich het deelnemend hart kleedt, zonder anderen lijksleep dan der dankbare beweldadigden, te worden bijgezet.

Maar eene koningin heeft geene keuze. Zij is de slavin van haren stand. Hofdwang benaauwt het wicht reeds in de purperen windselen: hofdwang klemt den dartelenden voet van het kind in de looden schoenen der etiquette: hofdwang leidt het wederstrevend slagtoffer naar het geschuwde bruidsbed: hofdwang eindelijk ontrukt het heilig overschot der gestorvene aan de armen harer betrekkingen, om het als een mummie voor onverschillige oogen ten toon te stellen, of als een heiligenbeeld in processie onder het gapende volk rond te dragen.

Voor eene vrouw, die geheel vrouw is, moet er iets kwetsends in wezen, al de verpligtingen der tiara te vervullen.

Arme onnoozele, die op éénmaal uit het vertrek uwer moeder wordt opgeroepen, om den troon eens vreemdelings te deelen! Terwijl gij tot nu toe in kloosterachtige afzondering versmachttet, wordt gij op ééns aan de vrije, koude lucht blootgesteld. Duizenden verdringen zich op uwen weg, om u te bespieden; onbeleefde Courantiers kijken u de woorden uit den mond, om die ver-

draaid aan het groot publiek weder te vertellen: glurende schilders betrappen het blosje op uwe wangen, om te weten, hoeveel karmijn zij voor uw portret noodig hebben; het gemeen joelt onder elkander, of gij geene ooren hadt, het vonnis hunner voorbarigheid over uw voorkomen uit; hovelingen snuffelen als speurhonden om u heen en fluisteren, met het oog op u geslagen, elkander in de ooren. Eindelijk bereikt gij de plaats uwer bestemming. Dit is nu uw echtgenoot, uwe Hoogheid! Die Heer dáár is Z.M. uw schoonvader. Mag ik de eer hebben, u aan Mevrouw uwe koninklijke schoonmoeder voor te stellen? De eerste kus wordt ten aanschouwen van honderd duizenden gewisseld; handgeklap vergezelt, even als in de komedie, de vaderlijke omhelzing. Nu kunt gij in de eenzaamheid een weinig tot bedaren komen? Neen! Gij moet op het balcon aan het volk worden voorgesteld. Daar staat gij aan ontelbare onbeschaamde blikken bloot, het volk applaudisseert bij den aanblik uwer schoonheid - lieve Hemel! is het niet of het uw' Schepper wilde toejuichen? Gij moogt het tooneel verlaten. Meen evenwel niet, dat gij daarom vrij zijt. Men wacht u aan tafel. Daar zijt gij wederom de hoofdschotel. Men eet niet, men drinkt niet, men doet niets dan u begluren en u beluisteren. Gij komt niet tot u zelve dan in de armen van den man, die u zijne vrouw noemt. Arme onnoozele! uw feestdag was een bange dag.

Eindelijk is aan de wetten der etiquette voldaan. De nieuw aangekomene heeft de spitsroeden der openbare beoordeeling doorgeloopen. Men laat haar in hare vertrekken met rust. Zij heeft den tijd zich met haar te huis bekend te maken. Nu is het ergste geleden! - Misschien - zeer misschien. Weet gij wel, hoeveel kansen zij tegen heeft? De man, aan wien men haar heeft opgedrongen, kan harer onwaardig zijn. Zij heeft hem *moeten* nemen. Maar al verdient hij haar, zal het verkeer der wittebroodsweken de zoete gemeenzaamheid te weeg brengen, die anders uit de langzaam toenemende vertrouwelijkheid van een verloofd paar ontstaat? Of zal niet de betrekking der gehuwden levenslang den schok gevoelen, die hen, als ik het zoo zeggen mag tegen elkander geworpen heeft? Hare moeder moet weder van haar weg. Zal hare schoonmoeder haar dit verlies eenigermate vergoeden? Zij had onder hare hofjonkvrouwen eene vriendin - wel geene halsvriendin, die hebben Vorstinnen niet - maar toch eene lieve bekende gevonden. Aan wie zal zij hier haar vertrouwen schenken? Zal zij in dit vreemd klimaat aarden? Zal zij hare lippen aan de ongewone taal kunnen gewennen? Zal zij zich met de zeden haars volks kunnen verzoenen?

Altemaal vragen, die haar niet eens gevraagd worden. Het heeft in de Hofcourant gestaan: zij is met den Vorst getrouwd, ergo,

zij heeft hem lief. Zij is zijn landgenoot geworden: zij heeft zijne taal en zijne zeden aangenomen: zij heeft haar hart genaturaliseerd.

Noem mij niet zonderling, als ik zeg: de koninklijke eere is alleen voor mannen geschikt. Dat staan op eene hooge, uitstekende plaats, dat dragen van eene zware kroon en een klaterend kleed, dat bekleeden van een middelpunt van dienaars, dat treden door laag gebogen rijen, dat ten doel staan aan de algemeene opmerking, dat openbare leven, als van den Opperpriester te Rome, met nacht en dag openstaande deuren, dat wonen in een' altijd geurenden dampkring van wierook: - zie! dat alles vervult de borst des mans met edelen hoogmoed en doet hem den troon, zelfs om zijn purper, beminnen. Maar de zachte, ingetogene, kuische en vrome vrouw, wier wereld is aan den boezem harer moeder, of aan het hart haars echtgenoots, wier oog den sluijer en wier hart de eenzaamheid lief heeft, die schuw is voor lof en siddert voor afkeuring - kan zij gelukkig zijn, geplaatst in eenen kring, waar zij boven de overigen opgeheven en tot een voorwerp van algemeene aandacht gesteld wordt? Kan het haar, indien zij haar kinderlijk, vrouwelijk hart behouden heeft, genoegen doen, vrouwen, die hare moeder konden zijn, voor haar te zien uit den weg gaan; mannen, die in de dienst des Staats vergrijsd zijn, voor haar te zien buigen? Moet het haar niet hinderen, door den dwang der etiquette verpligt te zijn, de haar natuurlijke voorkomendheid en hulpvaardigheid te onderdrukken? En wee haar, indien zij een' eenigzins verheven', dichterlijken geest bezit, die behoefte heeft zich mede te deelen, uit te breiden, over te gieten. Want hare Dame van de kleedkamer leest alleen den hofalmanak en het modejoumaal: want hare grootmeesteres kent geene andere wereld, dan de hemisphaera van de vertrekken der Koningin. Want hare staatsdames hebben allen zielen van klei en harten van steen. Daar ginds, in de verte, bespeurt zij wel de groote mannen, die zij bewondert, de schoone geesten, die zij lief heeft en met wie zij sympathiseert; maar de diadeem der genie wordt niet erkend aan den ingang der zalen, waar boven de gouden kroon praalt. Al wat het wetboek van den hofdwang duldt, is: dat ieder nieuw voortbrengsel der schoone letterkunde haar op satijn gedrukt en in een' goudlederen band worde aangeboden. De ongelukkige! zij moet alle groote gewaarwordingen in hare borst opsluiten; zij moet, binnen haren vergulden kerker gebannen, in zich zelve verteren: zij is aan het dier in de fabel gelijk, dat, door de vlam ingesloten, den angel tegen zijne eigen borst rigt.

En wanneer zij de hoflucht verlaat, is het beter? Voorzeker niet: overal dezelfde boeijen, denzelfden nasleep. De Koningin vertrekt naar haar buitengoed, om een luchtje te scheppen. De Ko-

ningin gaat een luchtje scheppen, herhalen honderd couranten. Het hof, de residentie, het gansche land spreekt over het luchtje, dat de Koningin gaat scheppen! Eene ongelukkige paraphrase voorzeker van hare beklemde zucht naar Gods vrije natuur. Eindelijk is zij op haar lustslot aangekomen. Het weder is schoon: de natuur in bloei: het bosch verrukkelijk. Maar wie geniet daar iets van een' drom van gonzende muggen ingesloten? En de Vorstin is altijd van gonzende muggen omringd. Het water van de vijvers is zoo helder en frisch: spiegelde het slechts geene hofrokken weder! de vogels zongen straks zoo lief: maar zij hebben de vlugt genomen voor de hovelingen, die eene aria uit de nieuwe Opera neuriën. De menschelijke echoos: ‘Ja, uwe Majesteit! - Neen, uwe Majesteit!’ maken, dat men de echoos in het bosch niet hooren kan. De Koningin komt in de hofstad weder, zonder een enkel uur van vrij en zuiver genot van de natuur te hebben gesmaakt.

De Koningin zal den schouwburg bezoeken. Te harer eere is het er eens zoo vol en tweemaal zoo warm als anders. Zij komt de zaal binnen, handgeklap. Zij gaat zitten, al de lorgnetten zijn in beweging. De Dames ontleden haar toilet van stuk tot stuk. De Heeren ontzien zich niet, haar onbeschaamd aan te staren. Ware het eene andere Dame, haar cavalier zou verpligt zijn, het voor haar op te nemen. Maar de Koningin, hoewel eene vrouw, is geene vrouw als iedere andere, men behoeft voor haar de gewone beleefdheden niet in acht te nemen. Het stuk begint, eene menigte van aanschouwers blijft, met den rug naar het tooneel gekeerd, het koninklijk gezin aangapen. Voor hen wordt de representatie van den avond in de hofloge gegeven; de Koningin gevoelt zich in den lastigen toestand van eene actrice, die debuteert, zoo wordt zij in al hare bewegingen bespied. Lacht zij, men zegt: zie zij lacht! Welt er een traan van natuurlijk gevoel zachtkens naar boven, zij moet hem met geweld onderdrukken, om niet bespot te worden. De acteurs zijn gedwongener en spelen slechter dan anders. Dit is ook ten deele het gevolg van het verbod om te applaudisseren. Het is jammer, een beschaafd publiek, dat zijne bewondering in luide goedkeuring te kennen geeft, is zulk een schoon, éénig schouwspel! Maar waar het koninklijk gezin zich vertoont, is alle enthusiasme contrabande, behalve die zich in de nationale liederen lucht geeft. Het hof heeft ook zijne clague. Eindelijk is de vervelende avond om, de menigte schaart zich in de corridors, om den stoet te zien vertrekken. Met gapenden mond en groote oogen staart men den glinsterenden sleep aan, en wie weet, hoe velen bij dat gezigt niet kunnen nalaten, te zuchten: De benijdenswaardigen!

En nu zwijg ik nog van diplomatieke voorstellingen, diplomatieke diners en diplomatieke audienties. Nu zwijg ik nog van

wandelingen door het bosch van de hofstad en toertjes door de gewesten des Lands. Nu zwijg ik nog van verre reizen naar de buitenlandsche hoven, om de kinderen te bezoeken, die de staatkunde aan het hart der moeder ontroofd en door zeeën van haar gescheiden heeft. En wat is dit alles nog bij het deelen van de zorgen des bestuurs? Bij den pligt, om de groeven te verzachten, die de scherpe rand der kroon in het voorhoofd haars gemaals achterlaat? Om den vermoeiden en belasten de dienst te bewijzen van AÄRON en HUR aan MOZES, daar zij de tegen AMALEK opgeheven hand, toen zij te zwaar werd, ondersteunden? Om hare teedere schouders te laten kneuzen door het tillen van een' last, die zelfs den sterken man nederbuigt?

o Gouden vertrekken der Koningin! indien uwe wanden spreken konden, welk een Ilias van lijden zouden zij te verhalen hebben!

En gelukkig nog de Vorstin, die niets dan de gemalin des Konings behoeft te zijn; in vergelijking van haar, die geroepen wordt, om den zetel alleen te bekleeden. Arme bloem van *Kent!* Hoe dubbel zwaar moet de driekroon der Eilanden op uwe fijne slapen drukken! Welk een' jammerlijken misgreep weder door de politiek tegen de natuur begaan, om een zoet achttienjarig kind op den hoogen troon te heffen! Zoo jong en reeds zoo ongelukkig! Gij doet mij denken aan die ellendige schepseltjes, over wie ik soms mijn hart heb voelen breken, die, vijf of zes jaren oud, gedwongen werden, op de halsbrekende hoogte van eene koord, kunsten voor het publiek te verrigten. Wat springt men meêdoogenloos met u om! Wat heeft men u nog onlangs zonder deernis langs de straten van *Londen* en door het gewoel eener joelende menigte gesleept! En dat eene jonge beschroomde, die bij de uitgelatenheid van 's volks geestdrift in *Drurylane* zelfs de sporen van angstvalligheid niet verbergen kon. O hoe wèl versta ik, wat men berigt, dat gij de opgewondenheid van den grooten hoop bij uwe verschijning onverschillig hebt blijven aanzien. Wat de borst van een' jongeling hoog had doen zwellen, moest op u noodzakelijk een' onaangenamen indruk maken en uwe schuchterheid beangstigen. En toen gij daarna vernomen hebt, dat uw feestelijke optogt voor enkelen uwer goede onderdanen doodelijk geweest is, (*plectuntur Achivi!*) en dat het bloed van een jong wicht de wielen van uw' zegewagen bespat heeft, hoe beklaag ik u over den rouw, die daarbij uw hart zal hebben vervuld, onnoozele duive, Koningin VICTORIA!

Nog naauwelijks droeg de jonge wees het rouwkleed over haren koninklijken oom, of reeds twistte het Parlement, wie bij haren dood moest opvolgen. De erfenis eener achttienjarige te verdeelen.... zie, dat is toch onvriendelijk vroeg! Of zouden misschien de Ministers

Harer Majesteit de zwarte verbeelding van BYRON hebben, die zich ergens beklaagt, dat hij geen jong meisje zien kon, zonder haar in zijne fantaisie tot een geraamte te ontleden? Zeker althans is het, dat de Courantiers te haren opzigte het lastig gebrek van *la vieille fille* hebben, om haar met geweld aan een' jongen *partner* te willen koppelen. Teregt schreef daarover *de Gids:* ‘Arme Koningin, wier zoetst geheim elk Dagbladschrijver raden, overbrieven, uittrompetten wil, hoe brengt gij ons uwe doorluchtige voorgangster, ELIZABETH, te binnen!’

En ware zij nog als ELISABETH! ik wil nu niet eens zeggen, ware zij eene vrouw als deze, die onder hare kanten muts mannelijke hersenen verborg en onder het zijden corset een mannelijk hart omdroeg! Maar vergelijk eens den Staatkundigen toestand van het toenmalig *Engeland* met het tegenwoordig *Groot-Brittanje*. Gelooft gij niet met mij, dat het toen veeleer dan nu de tijd was, om eene Koninginne-Maagd aan het hoofd van den Staat te hebben? De schepter der Monarchij laat zich des noods door eene vrouwenhand voeren. Eenheid van wil vereenvoudigt de regering: onbeperkte ruimte van middelen maakt het heerschen gemakkelijk. Maar bovenal, welk eene eeuw, de eeuw van ELISABETH! Vergelijk het ridderlijk *Engeland*, dat zich niet schaamde voor de voeten eener edele jonkvrouw te knielen, bij het plebejisch (*reformed*) en oproerig *Engeland* onzer dagen. Vergelijk dien galanten hofstoet van Staatsraden en Ministers, bij den ongeregelden hoop der vertegenwoordigende kamers! Vergelijk de kleine moeijelijkheden, door de twisten tusschen den bevalligen LEICESTER en den hooghartigen BURLEIGH ontstaan, met de noodzakelijkheid, om zich op genade aan een' brutalen, dweepachtigen O'CONNEL over te geven. Vergelijk eindelijk het volk dier dagen, als een éénig man onder de monarchale baander geschaard, bij de veelkleurige bende, die zich nu in allerlei partijen verdeelt. En beken, dat men eene Amazone moet zijn, om thans het wild en wederspanning ros met zijden teugels en zijden handen te kunnen breidelen.

En wat ik boven zeide, dat de Koningin zich door hare betrekkingen meermalen in haar vrouwelijk gevoel gekwetst moet vinden, hoe veel toepasselijker is dit nog op de regerende Vorstin! Waar zal ik beginnen, om de tegenstrijdigheden op te noemen, die zich tusschen de pligten van haren stand en de eigenaardigheden van haar karakter moeten opdoen? Neem eens de verheffing door de Engelsche Koningin van de Edel-Achtbare Lord Major en Sheriffs tot Ridders. Wie gevoelt er het onnatuurlijke en stootende niet van? Welk een verschil met den tijd, toen de bloedige hand des Vorsten zelve den moedigen schildknaap de gouden spoor aan de hiel bond! *Koninginnen der schoonheid* te wezen en den krans

op het hoofd van edele mannen te drukken, ziedaar eene vrouwelijke taak. Maar om voor zich den man te doen knielen, om hem - even als BLOUNT in *Kenilworth* met een geleend zwaard - door onhandigheid misschien over de ooren te houwen, ziedaar eene onvrouwelijke exercitie. Neen! wanneer er volstrekt tusschen twee kwaden moet gekozen worden, dan liever het vrouwelijke lijden in het paleis van *St. James*, dan het spelen der mannelijke rol in *Guild-Hall*. Dan liever de tranen door den gemaal op het graf der koninklijke Lijderes vergoten, dan de feestdronk op *den Souverein* VICTORIA!

Met liefde keert mijn blik van zijne lange omzwerving naar uw stil graf terug, WILHELMINA *van Pruissen!* Ik verheug mij in de ruste, die hier uw afgemat hoofd en afgefolterd ligchaam vinden mogt. Want op wien ook, op u zal de kroon in het graf niet zwaarder drukken, dan zij op de levende woog. U is er een bange last meê van het hoofd gevallen. Het dankbare volk misgunt u die ruste niet. Het verheugt er zich in, dat de Hemel, en niet langer de aarde, u onder de *Gekroonden* telt!

J.

De val van Sidon.
V.J.C. 356.

'....Neen, mijn waarde HIRAM! ik kan mij niet vleijen met eenen gunstigen uitslag van onzen opstand tegen *Perzië*, die uw jeugdig gemoed met zulk eene geestdrift bezielt. Mijne veelvuldige reizen, niet alleen in *Hellas*, maar ook in andere streken des aardbodems, hebben mij de juiste beteekenis van het tooverwoord: "vrijheid" te duidelijk doen inzien. Hoe zeer meenen wij, arme stervelingen, in haar eene weldadige Godin te zien, en, helaas! zij is maar te dikwerf eene Sirene, die ons in den afgrond des verderfs ter nederstort!'

Op deze wijze beantwoordde GELTOR de vurige redenen van zijnen jongeren vriend, die, geheel ingenomen met het schoone verschiet, dat zich door den opstand tegen ARTAXERXES OCHUS scheen te openen, geene gevaren meer zag, en gaarne het zekere geluk van het tegenwoordige met de onzekere hoop op het toekomstige verwisselen wilde. Echter maakten de woorden van GELTOR indruk op hem: nadenkend zweeg hij stil; in diep gepeins beklommen zij den heuvel, die niet verre van *Sidon* uit het vruchtbare dal oprijst, om dáár voor een' korten tijd de stilte van den schoonen

avondstond te genieten. GELTOR en HIRAM waren beide uit een der aanzienlijke geslachten van de rijke koopstad *Sidon* gesproten; groote rijkdommen hadden hen in staat gesteld, hunnen dorst naar kennis en wetenschappelijke beschaving in de ruimste mate te voldoen. Geheel verschillend van hunne landgenooten, die slechts op het verzamelen van schatten en het voldoen van zinnelijke begeerten bedacht waren, hadden zij beiden op reizen door *Griekenland* en andere oorden het hun ontbrekende zoeken te verkrijgen, en kosten noch moeite gespaard, om in de behoefte van hunnen geest te voorzien. GELTOR vooral was door een veeljarig verblijf in het middelpunt der beschaving, *Athene*, door eenen gemeenzamen omgang met wijsgeeren, vooral PLATO, met dichters staatslieden en kunstenaars, geheel gevormd. Togten door andere streken, inzonderheid door *Egypte* en *Perzië*, hadden het ontbrekende aangevuld, en zijn verstand en hart eenen hoogen trap van ontwikkeling geschonken. Zijn edel gemoed was door de veelzijdige ondervinding van der menschen dwaasheid, ondeugd en geringheid, eenigzins zwaarmoedig gestemd; hij zocht zekere kennis, doch vond dwalingen en duisterheden: hij wenschte geluk en deugd, doch zag bij zijne medemenschen het tegendeel.

Afgemat van onderzoeken keerde hij eindelijk naar zijne vaderstad terug en bragt het overschot van zijne dagen op een aangenaam gelegen landgoed, afgezonderd van het gewoel, door. Weinigen slechts waren er, met welke hij omging! de letteroefeningen en het behouwen van zijn landgoed maakten zijne bezigheid en uitspanning uit. Het konde echter niet missen, of dit zijn gedrag moest bij zijne voormalige kennissen en bij zijne medeburgers opmerking baren, en ofschoon ook de meesten hem als eenen tweeden HERACLITUS beschouwden, konde toch niemand hoogachting aan zijn edel karakter en zijne voorbeeldige ingetogenheid weigeren. Een zijner geliefdste vrienden was HIRAM, een man in de kracht zijns levens, vol geestdrift voor het goede en schoone, insgelijks door Grieksche meesters en buitenlandsche reizen ontwikkeld; geheel anders had dit onderwijs op hem gewerkt: vurig en stout van aard, was hij, als jongeling door de Grieksche dichtkunst en welsprekendheid weggesleept, tot gevoelens opgewekt, die men anders bij eenen oosterling niet zoude verwachten. Een doodelijke haat tegen alle overheersching bezielde hem: gaarne zoude hij, ten koste van zijn eigen leven, *Sidon* de voormalige vrijheid hebben terug gegeven; en al de lessen der wijsbegeerte, die hem op zijnen mannelijken leeftijd bezig hield, waren niet voldoende, dit eens ontstoken vuur geheel te dempen; zijne denkbeelden over vrijheid, over geluk, over deugd, waren dus eenigzins verschillend van die van den meer bezadigden, zwaarmoedigen GELTOR, hetgeen tot menig-

vuldige gewigtige gesprekken tusschen hen beiden aanleiding gaf. Want, hoezeer ook in wijze van beschouwing uiteenloopend, beoogden zij toch beide hetzelfde doel: verbetering van den toestand der in wellust en weelde verzonkene Pheniciërs. Het kan derhalve geene verwondering baren, dat HIRAM, bij het eerste ontstaan van den opstand, vol van geestdrift, de partij der onvergenoegden omhelsde, en zijnen vriend GELTOR van de heiligheid der zaak, en van den pligt om deze gelegenheid niet te laten voorbijgaan, met kracht van redenen te overtuigen. Immers lang genoeg hadden de Perzische satrapen hunnen overmoed aan de Pheniciërs laten gevoelen: schande was het voor het oude edele volk, langer onder den dwang van een zinkend Rijk te zuchten. Teregt had het volk te *Tripolis* de wapenen opgevat en gansch *Phenicië* schaarde zich reeds onder de vanen van TENNES, den edelen Koning van *Sidon* en van den bekwamen veldheer MENTOR, die over de Grieksche hulptroepen bevel voerde. *Cyprus* en *Egypte's* Vorst NECTANEBUS zouden aan den regtmatigen strijd deelnemen; eene zeemagt was reeds in gereedheid. Zouden dan de Pheniciërs de myriaden laffe barbaren vreezen, door eenen zwakken, onkundigen wreedaard, als OCHUS, aangevoerd? Neen, zoo ooit, dan is de tijd nu dáár!

Zóó oordeelde HIRAM. Maar GELTOR dacht aan het doel, aan de aanvoerders, aan de magt van weêrskanten, en zuchtte.

Zwijgende hadden beide vrienden den heuvel bestegen, die tusschen *Sidon* en GELTORS landgoed lag. Heerlijk lag in den gloed der avondzon het verrukkelijk landschap uitgebreid. Ginds verhieven zich de trotsche toppen van den *Libanon*, met hunne eeuwenheugende cederbosschen, die rijke bron van welvaart van *Phenicië;* lagchende valleijen, door nijvere ingezetenen op het voortreffelijkst bebouwd, met landhuizen en dorpen versierd, strekten zich in onafzienbare verte naar het Noorden en Zuiden uit; door eenige van het gebergte dalende riviertjes aangenaam besproeid. Aan den anderen kant was de onafzienbare Middellandsche zee, in al hare majesteit, uitgebreid. Spiegelglad was de kalme oppervlakte, alleen door eenige schepen hier en daar doorkliefd; de zon daalde aan den helderen horizont in de baren neder en vergulde met hare laatste stralen, als tot een vriendelijk vaarwel, de trotsche tempel-tinnen en gebouwen der prachtige stad, welke, als Koningin der zeeën, zich in volle schoonheid en luister langs de scheeprijke haven uitbreidde, en zich met welgevallen in de krullende golfjes scheen te spiegelen. Verrukt over het schoone tafereel, bleven beide vrienden staan en verzadigden zich met ruime teugen in het zuivere genot, dat de Natuur hun aanbood. Eindelijk brak GELTOR weemoedig het stilzwijgen, en riep uit: helaas! zal dan dit heerlijk tafereel nu aan de verwoes-

tingen des oorlogs prijs worden gegeven, zal de stille rust voor het vernielend krijgsgewoel moeten vlugten, en het verblijf van geluk en vrede in een tooneel van jammer en ellende verkeerd worden? ‘Hoe!’ sprak HIRAM, ‘wilt gij dan niet voor een weinig lijdens eene veel grootere mate van welvaart en het vrije genot der onafhankelijkheid koopen? Het is waar, de vijand zal zijne woede aan deze landouwen koelen; maar waarom zouden wij vreezen? Ziet gij die hooge sterke muren, tegen welke de magt des vijands, als een schip tegen eene rots, verbrijzeld zal worden? Ziet gij de vloot, die dreigend in de haven ligt, om op het eerste teeken den trotschen onderdrukkers te leeren, wat een getergd volk vermag? Honderd wèluitgeruste oorlogsvaartuigen, welhaast door Cyprische en Egyptische schepen versterkt, verzekeren ons de heerschappij ter zee; en wat zoude dan het geweld van OCHUS tegen ons vermogen? Hij verwoestte het weerlooze land, en vernielde de verlatene dorpen: onze stad zal zijne bedreigingen trotseren. Reeds is onze Vorst TENNES met eene uitgelezene schaar tegen de satrapen BELESYS en MAZAEUS uitgetrokken. Eene andere dappere bende bezet de stad en waakt tegen allen overval. Spoedig zal eene wèlverdiende overwinning onze pogingen beloonen, en *Sidon* vrij zijn als weleer.’

‘Konde, durfde ik het hopen?’ hervatte GELTOR; ‘maar ik ken ons volk, onze magt, ik weet wat wij op onze bondgenooten kunnen rekenen; het onberadene karakter van TENNES is u ook niet onbekend. Wat kan men op eenen Griek, als MENTOR, dien zwervenden gelukzoeker van *Rhodus*, bouwen? Hoe gering is het getal hulptroepen? slechts vier honderd Hellenen hebben onze partij gekozen. Een brief, dien ik voor weinige dagen van eenen vriend te *Athene* ontving, verzekert mij, dat onze zaak bij de Grieken weinig ondersteuning zal vinden. De pas ontstokene heilige oorlog wekt de aandacht te veel op eigene zaken, dan dat men zich om vreemde aangelegenheden zoude bekommeren. PHILOMELUS, de dappere veldheer der Phoceërs, voert in het hart van *Hellas* eenen hevigen strijd. *Delphi's* gewijde bodem wordt niet ontzien. Geheel *Griekenland* ziet met ingespannen aandacht naar dit ongewone tooneel, waar heiligschennis en verraad de hoofdrol spelen. Vergeefs zal TENNES hulp aan *Athene* of *Sparta*, veel minder aan *Thebe* vragen. De Grieken haten de Phenicièrs; zonder hunne hulp echter kan mij geene blijde hoop streelen. Wat baat ons de hulp van NECTANEBUS, die zich te naauwernood in zijne moerassen kan staande houden? Wat toeverlaat schenken ons de negen vorsten van *Cyprus*, die, steeds onder elkander verdeeld, niets dan eigen grootheid bejagen? En nam geheel *Phenicië* nog deel in de zaak, dan zouden vereenigde krachten iets groots kunnen te weeg bren-

gen. Doch nu staan *Sidon* en *Tripolis* genoegzaam alleen voor den ganschen aanval bloot. Het naijverige, magtige *Tyrus* schijnt te weifelen en eerst den aanvankelijken uitslag af te willen wachten: o dwaze ijverzucht! *Tyrus* bedenkt niet, dat de val van *Sidon* ook haren ondergang zal na zich slepen. De overige kleinere plaatsen volgen het voorbeeld van de trotsche Tyriërs, die ook wel zullen verhinderen, dat het magtige *Carthago* zich onze zaak aantrekt.

Buitendien is *Carthago* geheel bezig met *Sicilië*. De jonge DIONYSIUS is door den edelen DION van den troon gestooten. Hevige gevechten en onlusten dreigen de schoonste stad van *Sicilië*, ja van den ganschen aardbodem, onderst boven te keeren. Welk een schoon tijdstip voor het heerschzuchtige *Carthago?* als de tijger, die in gindsche bosschen van den *Libanon* in eene hinderlaag ligt, om op zijne prooi neder te schieten, ziet *Afrika's* hoofdstad naar eene geschikte gelegenheid uit, om dezen lang gewenschten buit te bemagtigen. En zoude *Carthago* dan om het veraf gelegene *Sidon* denken? was het *Tyrus* nog, die aan de spits van *Phenicië* zich had gesteld! maar nu, o HIRAM! ik zie een ontzettend onweder zich van alle kanten boven ons zamenpakken! onze krachten zijn niet toereikend, en wie zal ons in den nood bijspringen?'

Zóó sprekende, sloeg GELTOR eenen blik vol treurigheid naar het hem omringende prachtige natuurtooneel, waarover de nacht zijne vale schaduwen reeds uitspreidde; de statige luister van eenen Oosterschen sterrenhemel bekleedde de plaats van den schitterenden zonneglans; eene diepe stilte heerschte in het rond. Onbewust van het nakend gevaar, sluimerde de Natuur als een niets kwaads vermoedend kind, dat gerust aan den rand van eenen afgrond slaapt.

'Laat ons naar de stad terug keeren,' sprak HIRAM: 'uw landgoed is nog te verre en misschien niet veilig genoeg meer. Gij hebt immers uwe kostbaarste bezittingen geborgen. Stel dan niet u zelven in gevaar: eene enkele bende stroopende Arabieren, een onverhoedsche aanval der Perzische ruiters konde u het leven kosten. Ook stellen wij in de stad uwen raad en uwe ondervinding op den hoogsten prijs.' 'Ja,' hernam GELTOR, 'schoon geene hoop mij streelt, wil ik echter mijn vaderland niet verlaten. Ik zoude den val van *Sidon* niet kunnen overleven. Is het mij niet mogelijk haar te redden, dan zal haar laatste uur ook mijn jongste stond zijn.'

In diepe mijmeringen verzonken, keerde het vriendenpaar weder stadwaarts. ARTAXERXES III, gewoonlijk OCHUS genoemd, bekleedde nu den reeds zeer verzwakten Perzischen troon, die weldra voor zoo vele schokken van binnen en voor de wraak der Grieken zoude bezwijken. Hij was een monster, zoo groot als ooit eene kroon

droeg, en hij had zelfs bij het leven zijns vaders, ARTAXERXES MNEMON, zich niet ontzien de grootste gruwelen te plegen. Door zijne listige lagen waren zijne drie broeders uit den weg geruimd; de oude vorst stierf van hartzeer, en OCHUS beklom den met zoo veel bloed bezoedelden zetel, met het vaste voornemen het Rijk eene krachtiger houding te geven. Dadelijk tastte hij de afgevallene satrapen en landen aan, en was staatkundig genoeg, zich de Grieken, door de gewone middelen van omkooping, tot vrienden te maken. Hij bragt het zelfs zóó verre, dat de voornaamste Staten, zelfs *Sparta* en *Athene*, hem hulptroepen toezonden, om de opgestane volkeren, voornamelijk *Phenicië* en *Egypte*, dat reeds zoo lang de Perzische magt het hoofd had geboden, in ééns te verpletteren. Met eene groote legermagt, waarbij tien duizend Grieken, viel hij in *Phenicië* en dreigde *Sidon* met eene algeheele verwoesting. Tegen deze stad toch was zijn haat het meest ontstoken. De fortuin begunstigde zijne ondernemingen; *Klein-Azië* werd onderworpen en het afgevallene *Cyprus* door den Atheenschen veldheer PHOCION buiten staat gesteld, haren bondgenooten te *Sidon* eenige hulp te zenden.

Nog was men in *Sidon* dronken van vreugde over de overwinning door TENNES, den Koning, op de beide satrapen behaald; rijke offeranden werden den beschermgod van *Phenicië*, den magtigen MELKARTH, gebragt; de gansche bevolking gaf zich aan alle uitspanningen en vermaken over, gerust op de bescherming van de dappere soldaten, die na de overwinning zich op den *Libanon* hadden neêrgeslagen, om de bewegingen der Perzen, die men reeds verachtte, gade te slaan. GELTOR zag met angstige bezorgdheid de uitbundige vreugde van het volk; HIRAM vond daarin versterking voor zijne schoone verwachtingen. Beide bekleedden, gedurende het afzijn van den Koning en verdere overheids-personen, gewigtige posten. GELTOR was met het oppertoezigt over het burgerlijk bestuur en verdere aangelegenheden, HIRAM met het bevel over de stads bezetting belast. Vergeefs had de eerste, door krachtige taal en voorstelling van het dreigend gevaar, den raad en het volk aangezocht, om door eene tijdige onderwerping de wraak van OCHUS te voorkomen. Men sloeg zijne vrees in den wind, en vooral toen de tijding der behaalde zege door de straten der stad klonk, was er geen middel meer, het hollende volk te beteugelen; zelfs HIRAM konde zijnen vriend die zwartgallige beschouwingen niet langer vergeven. Door hun beider zorg was de stad van allen voorraad ruim voorzien; driedubbele grachten en hooge welversterkte bolwerken omringden van alle kanten de stad, en dreigden elken aanrander met eenen gewissen dood; verdedigings-werktuigen, kunstig zamengesteld, en geducht in werking, beschermden op

verschillende punten den muur. Eene kloeke schaar van burgers en huurlingen, onder het bevel van eenen aanvoerder als HIRAM, kon niet anders dan met den besten geest bezield zijn. Niet minder ontzagwekkend was de vloot, die, onder het opzigt van ABIKAL, tot meer dan honderd schepen met drie roeibanken, met uitmuntend zeevolk bemand, was gebragt, gedurig op zee kruiste, om de haven te verdedigen en meester van hun element te blijven.

Zoo verliepen eenige maanden na den slag tegen de Satrapen, in volle gerustheid van den kant der Sidoniërs, die zich reeds onverwinbaar hielden, ja meenden, dat OCHUS er niet meer aan dacht zich te wreken. Doch eensklaps weergalmt de mare: 'ARTAXERXES is in aantogt! een geducht leger volgt hem, duizenden van Grieken, met bekwame veldheeren, zijn insgelijks met hem tegen ons opgetrokken!' Deze tijding bragt een ruiter, in vollen ren aangevlogen, aan GELTOR, als hoofd der stad. Lang had de staatsman het naderend onweder bespeurd en deszelfs uitbarsting deed hem niets van zijne gewone bedaardheid verliezen. Zelfs scheen die soort van kleinmoedigheid, welke door de meesten in hem werd opgemerkt, doch verkeerd beoordeeld, nu in eene vastberadenheid veranderd, die algemeene verwondering wekte. Nu het gevaar niet meer met voorzigtigheid was te ontwijken, en alle pogingen, tot vrede aangewend, vruchteloos waren bevonden, nu toonde zich GELTOR in zijne volle kracht. Hij had besloten, om met zijn vaderland, maar als man, als held te sneven. De laatste dagen, die, naar zijne gedachten, *Sidon* stonden te wachten, zouden met eenen onuitwischbaren glans bij de nakomelingschap prijken. HIRAM, schoon niet met zijnen vriend eenstemmig denkende, gevoelde echter nu ook, dat de gelegenheid dáár was, om te toonen, wat een opregt burger voor zijn vaderland vermag. Het voorbeeld dezer beide groote mannen schonk den meesten der stedelingen, die op het naken van het gevaar den pralenden moed hadden verloren, eene nieuwe kracht. Koning TENNES en MENTOR, de aanvoerder der hulptroepen, weken met overhaasting naar de stad terug bij het naderen van OCHUS, en bragten door hunne vlugtende komst de gemoederen der burgers in geene geringe onrust. Nog grooter werd de ontsteltenis, toen een klein schip tegen den avond de tijding bragt, dat *Salamis*, de hoofdstad van *Cyprus*, voor de wapenen van PHOCION, den Athener, was bezweken; zoodat alle uitzigt op hulp van dien kant geheel was verdwenen.

TENNES belegde, op het hooren dezer tijdingen, dadelijk eene raadsvergadering; want hij was geenszins oppermagtig vorst, maar slechts de eerste staatspersoon. De raadsheeren vergaderden met spoed in den tempel van MELKARTH, en de gewigtige vraag, hoe in deze omstandigheden te handelen, hield aller gemoederen ernstig

bezig. TENNES gaf in eene wèluitgesprokene rede opening van den staat van zaken, van hunne verrigtingen, hunne magt en uitzigten. Men kende het karakter van OCHUS; op genade kon men niet hopen; ook zoude dit verzoek, na zoo veel reeds gedaan te hebben, eene altoosdurende blaam op *Sidon* werpen. Hij was dus van oordeel, dat men de kracht der wapenen moest beproeven, en in eene dappere verdediging, zoo al geen behoud, dan toch eenen roemrijken dood zoeken. GELTOR stemde, maar uit andere oorzaken, insgelijks voor volharding. Het vurige karakter van HIRAM verzaakte zich geenszins bij het klimmen der gevaren; de stemmen van deze aanzienlijke mannen, gevoegd bij de overtuiging, dat geene vergiffenis mogelijk was, en dat de stad eene belegering van jaren konde doorstaan, deden allen tot de verdediging besluiten, schoon velen met een beklemd hart hunne toestemming gaven. Het volk gevoelde de noodzakelijkheid, en opgewonden door dit besef en door wraakzucht, vergat het voor een oogenblik de mismoedigheid. Men vloog naar de verschillende vestingwerken, bragt den noodigen voorraad steenen en wapenen aan, en HIRAM stelde overal op de gevaarlijke posten de wacht. Zóó toegerust, verbeidde men des vijands komst. Ook de vloot ging in de haven ten anker, en strekte van dien kant tot eenen vasten voormuur.

Het was omstreeks middernacht; het gewoel langs de straten was afgenomen; na het order stellen op de verschillende posten en bezettingen, waren de burgers naar huis terug gekeerd, om ten minste nog éénen nacht voor des vijands komst aan eenen gerusten slaap te wijden. Weldra heerschte ook de doodelijkste stilte in het midden der volkrijke stad, waar het paleis der Koningen van *Sidon*, een prachtig, doch eenigzins verouderd gesticht, in somberen luister prijkte. Half door de wolken verborgen, wierp de volle maan eenige bleeke stralen op de tinnen en kolommen van het gebouw, en hulde de omringende voorwerpen in een schemerachtig licht. TENNES poogde vergeefs zijn afgemat gemoed in den slaap te verkwikken. De slaap ontvliedt de rustkoets des vorsten, en bezoekt slechts den vergeten' burger, die niet door zoo vele wenschen en zorgen wordt geschokt. Eindelijk riep hij uit: ‘hoe, slapen? ik, dwaas, slaapt de stuurman, als de ranke kiel, door de gierende winden voortgeslingerd, over de rusteloos dreigende baren vliegt en misschien reeds digt tot de klippen is genaderd? schaam u, TENNES!’ Hij vloog op, en begaf zich naar het hooge dak zijner woning, om eenigen tijd zich aan eigene overpeinzingen over te geven. De lucht was onstuimig, dreigende wolken trokken boven de stad naar zee en lieten slechts nu en dan aan de stralen der maan eenen onbelemmerden doortogt. De zee loeide: schuimende golven sloegen in de verte tegen de rotsen op,

en beukten vergeefs de klippige oevers. Het witte schuim der van verre aanrollende baren, over welke de vliegende schaduwen der wolken zich hier en daar uitbreidden, maakte eene treffende tegenstelling met het donkere land, door bosschen en woningen zwarter, en door de lange schaduwen van het hooge gebergte nog meer in het donker gehuld. De stad lag dáár in slaap en stilte begraven, uitgezonderd waar de wachten hun eentoonig geroep lieten hooren, of de posten, langs de vesting uitgezet, hunne verveling met een liedje verdreven. TENNES zag in het rond; een geweldige angst greep hem aan, bij het eenzaam nadenken over den oogenblikkelijken toestand der stad en van hem zelven; besluiteloos zette hij zich neder. Hij was een dier menschen, die uit zich zelve niet veel vermogen, maar zeer spoedig zich tot iets laten overhalen, en, zoo lang het geluk medewerkt, vol ijver en vuur blijven. Doch bij de minste tegenwerking is die moed gedoofd; zij weten geene middelen meer, om uitkomst te banen. Niet alleen verliezen zij alle vertrouwen op zich zelve, maar, hetgeen nog erger is, ook op anderen: zóó was het thans met TENNES. Door eenige aanzienlijken aangespoord, die hem het schoonste tafereel van geluk en vrijheid maalden, had hij gretig tot den afval van *Perzië* besloten. In zoo verre zeer ondankbaar, dewijl de Phenicische Koningen gezegd konden worden, geheel vrij te zijn. Eene geringe schatting was het éénige kenmerk hunner afhankelijkheid; in de algemeene heertogten der Perzen genoten de koningen van *Sidon* en *Tyrus* een hoog aanzien, en waren met de Satrapen geheel gelijk, zoo niet nog aanzienlijker. Zeer onstaatkundig en dwaas handelde TENNES, zich op zulke geringe aanleiding en zoo onberaden van *Perzië* af te scheuren, schoon anders de verwarringen in deze monarchie gedurende de regering van ARTAXERXES MNEMON niet ongunstig schenen te zijn, en ook wel eenige redenen tot meerdere klagten zullen hebben opgeleverd, dan de roemrijke regering van DARIUS of ARTAXERXES I MACROCHEIR. De teerling was ondertusschen geworpen; de eerste overwinning en het talmen der Perzen hadden den moed van Koning TENNES tot vermetelheid doen stijgen. Daar is nu de kans in ééns omgekeerd; eene strenge belegering, een vertoornde overwinnaar staat hem te wachten. Tot nu toe was hij door het voorbeeld van GELTOR en anderen schijnbaar moedig geweest: nu was die beweegreden vervallen; alleen stond hij in het diepst van den onstuimigen nacht, aan zijne eigene gepeinzen en denkbeelden overgelaten. Dit was te veel voor zijne zwakke zielskracht; zijn eigen gevaar, het verlies van zijnen troon, het gesmaakte levensgenot, alles kwam hem voor den geest, en deed den wensch bij hem opkomen: ‘o mogt ik mij zelven slechts kunnen redden.’

In het midden dezer gepeinzen wordt hij eensklaps gestoord door de verschijning van zijnen getrouwsten slaaf THESSALIO, die zijnen meester niet in het slaapvertrek ontmoetende, en wel met deszelfs geaardheid bekend, dadelijk vermoed had TENNES op het dak te zullen vinden. Hij berigtte den Vorst, dat de veldheer der vier honderd Grieken, die als hulptroepen de Sidonische vaan volgden, MENTOR, aan het paleis was gekomen, en den Koning, het kostte wat het wilde, over eene hoogstbelangrijke zaak moest raadplegen. TENNES kende het woeste eigenbatige karakter van dezen huurling te wèl, om niet te bevroeden, dat deszelfs komst juist niet zoude strekken, om balsem in zijne wonden te gieten. Hij durfde echter, uit vrees voor deszelfs toorn, de bijeenkomst niet weigeren, begaf zich derhalve met THESSALIO naar de slaapkamer terug, en gelastte MENTOR dáár bij hem te geleiden; THESSALIO was een dier doortrapte slaven, die de kunst verstonden, zich bij hunne heeren noodzakelijk te maken; door zijne slimheid had hij het voornaamste zwak van zijnen heer spoedig opgemerkt. Dit hield hij in het oog, vleide de gebreken van TENNES, en had het weldra zóó verre gebragt, dat hij het vertrouwen des Konings in de volste mate bezat, en hem geheel bestuurde. THESSALIO was echter niet zoo bedorven, of deze behandeling had op hem die goede uitwerking, dat hij zijnen heer beminde; zoo lang zijn eigen belang er niet bij leed, koesterde hij eene zekere belangstelling voor den Koning en zoude gaarne hem uit alle gevaar redden. Ook nu had hij besloten, zich zelven en den Vorst op de eene of andere wijze te helpen. Hij vond het best er met MENTOR over te spreken, en daar deze nu juist tegenwoordig was, gaf hij hem die inlichting in den toestand des vorsten, welke hij meende dat noodig was, om MENTOR tot het nemen van maatregelen te bewegen. Dit was nu wel niet geheel noodig geweest; want zoo iemand den Koning TENNES kende, dan was het zeker de doortrapte booswicht MENTOR. Uit *Rhodus* oorspronkelijk, had hij een vrij aanzienlijk vermogen door allerlei jeugdige ongebondenheden verkwist, en moest eindelijk als balling zijn vaderland verlaten. Uit een voornaam geslacht afkomstig, was zijne opvoeding geenszins verwaarloosd, en zeer vele kundigheden stelden hem ruimschoots in staat, overal een heerlijk bestaan te vinden. Doch zijn karakter was geheel bedorven; eerlijkheid en deugd waren slechts ijdele klanken, waarmede men den eenvoudige om den tuin kon leiden. Rijkdommen en ontzag bij de menschen waren zijn doelwit; de middelen om daartoe te geraken, geheel onverschillig; een moord of eene edele daad was hetzelfde bij hem, zoo slechts zijn doel daardoor bevorderd werd. Een troep vagebonden, van welke *Hellas* in dat onrustig tijdperk overvloeide, verza-

melde zich om hem. Zoo was MENTOR in *Egypte* bij NECTANEBUS geweest, en zoude mogelijk dáár zijn gebleven, zoo niet de groote rijkdommen van *Phenicië* hem een begeerlijker loon hadden geschenen. Daar NECTANEBUS toch in bondgenootschap met TENNES stond, kostte het den Griek weinig moeite, in de dienst van dezen over te gaan. Voortreffelijk beviel hem deze verandering, zoo lang *Sidon* gelukkig oorloogde, en er een onmetelijke buit uit het naburig *Syrië* was te halen; nu echter stond de zaak anders. Eene gevaarlijke belegering, die niet dan wonden of dood konde opleveren, stond hem nu te wachten. Om dapper voor iemand te vechten met eigen gevaar, dit scheen hem eene ongerijmdheid toe, en hij had dus besloten, om eerst den Koning eene geweldige som gelds af te persen en dan door betrekkingen, die hij met NICOMACHUS, den veldheer der Argivische benden, in het leger van OCHUS onderhield, eene goede uitvlugt door verraad of overloopen te zoeken. Hij had nu eenen brief, zoo hij voorgaf, van NICOMACHUS ontvangen, waarin hem de schitterendste aanbiedingen werden gedaan. Dezen wilde hij aan TENNES toonen, tot een bewijs zijner opregte gezindheid, en tevens voor zoo veel grootmoedigheid eene kleine gunst verzoeken. Het verheugde hem dus zeer, dat THESSALIO hem vooraf opheldering aangaande 's Konings toestand had gegeven, dewijl hij er heerlijk partij van hoopte te trekken.

TENNES lag in eene neêrslagtige houding op een rustbed, en toonde in zijne gelaatstrekken duidelijk aan MENTOR, dat THESSALIO niet mis had getast. Na zich over zijn ontijdig komen verontschuldigd te hebben, las hij den Koning den van NICOMACHUS ontvangen' brief voor, waarin de magt der Perzen, en vooral het aantal Grieken, verbazend werd overdreven. Voorts vroeg hem NICOMACHUS, waarom hij toch zoo vrijwillig in zijn verderf liep? ‘Of bezit OCHUS geene schatten genoeg, om u de schrale belooning van TENNES te vergoeden? kom tot ons over. Gij zijt Griek; hoe kunt gij u dan voor barbaren in noodeloos gevaar stellen? Van eene gunstige ontvangst bij den Perzischen Koning sta ik u borg.’ ‘Gij ziet dus, o Koning!’ voer MENTOR voort, ‘dat de zaak eenigzins netelig wordt. Verplaats u in mijnen toestand. Kunt gij vergen, dat ik mijn geluk ten koste van de ellendige Sidoniërs zal opofferen? En gij zelf, o Koning! begaat gij niet de grootste dwaasheid? Zal uwe heerschappij grooter, uw rijkdom aanzienlijker, uw geluk volmaakter zijn, zoo gij (laat ons het onmogelijke stellen) den Perzischen Vorst overwinnen mogt? Integendeel: OCHUS is een hydra; voor ieder afgehouwen hoofd zijn er twee in de plaats. En is dát dan het oogmerk van het leven, jaren lang moeijelijke en kommervolle dagen door te worstelen, als eene verstandige daad u in allen overvloed kan verplaatsen?’

TENNES hoorde deze woorden met verbazing en nieuwsgierigheid aan; zij deden hem zien, dat niet hij alleen de éénige was, die aan het behoud der stad wanhoopte en op eigen veiligheid prijs stelde. ‘En wat bedoelt gij dan, o MENTOR! met deze verstandige daad?’ vroeg TENNES, door eenen straal van hoop verlicht. ‘Wat anders,’ hervatte MENTOR koel, ‘dan de stad aan den Perzischen vorst over te leveren! Tot prijs van dit verraad zal u het leven en zelfs uw koningschap gaarne geschonken worden; OCHUS zal niets liever zien, dan op deze wijze eene wèlversterkte, goed voorziene plaats, in één oogenblik, zonder bloedverlies te bemagtigen.’ - ‘En mijne mede-stadgenooten? wat zal hun lot zijn?’ - ‘Immers’, hervatte MENTOR, ‘het is u onverschillig, over wie gij regeert? De stad zal wel niet gesloopt worden, zoo de inwoners al mogten vallen, als offers van des Konings wraak. En misschien zal OCHUS hen ook wel uit dankbaarheid jegens u vergiffenis schenken, of alleen de voornaamsten straffen.’ - Deze laatste woorden van MENTOR deden de gramschap van TENNES een weinig bedaren; want nóg kwam het gruwelijk verraad hem afschuwelijk voor, en de schampere gezegden van het laaghartig monster deden hem ijzen. ‘Doch als OCHUS mij genade schonk en den burgers ook! - Zoude ik dat mogen hopen, MENTOR! ik dacht.’ - ‘Gij hebt niets te duchten,’ duwde deze hem toe, dan hetgeen gij buiten dien toch moet ondergaan. En ik ben niet van zins mijn geluk aan dat van u en uwe ellendige stad op te offeren. Ik zal u mijn voorstel eenige uren in beraad geven, en zoo gij dan uw besluit niet hebt genomen, zal ik weten wat mij te doen staat.

Met deze honende taal verliet MENTOR het paleis. Onthutst en als van den donder getroffen, bleef TENNES werktuigelijk staan, totdat de trouwe THESSALIO den Vorst eenigzins door zachtere woorden tot zich zelven bragt en hem ried, vóór hij zich ter ruste begaf, zich van nienws op het gedane voorstel te beraden.

Geheel anders was de nacht, welken de edele GELTOR had doorgebragt. Volkomen gerust, daar de moedige en voorzigtige HIRAM dien nacht zelf de wacht zoude betrekken, smaakte hij voor eenige uren de verkwikking van eenen slaap, zoo als alleen hij, die zich bewust is zijnen pligt gedaan te hebben, kan genieten. Schoon het bijna zekerheid voor hem was, dat *Sidon* zoude vallen, omdat verre weg het kleinste getal der burgers even als hij en HIRAM gezind waren, behield hij echter eene kalme zielsgesteldheid. De leer van de onsterfelijkheid der ziel, door PLATO zoo schoon in den *Phaedo* voorgedragen schonk hem troost en vertrouwen. Voor het laatst besloot hij deze bladeren, welke hem zoo veel waar genot hadden geschonken, in handen te nemen en zich op het lot

voor te bereiden, dat hem eerlang zoude treffen. Daar zette hij zich neder in het stille studeervertrek; om hoogstwaarschijnlijk voor het laatst zijnen geest met die spijs te laven. Diep nadenkend stelde hij zich zijnen toestand en waarschijnlijk lot voor oogen, en zocht uit de voorbeelden van vroegere eeuwen lotgevallen op, die aan de zijne niet geheel ongelijk waren. Hij ontrolt de gewijde bladeren der verhevene dichters; daar valt zijn oog op zijnen lievelingsdichter, den edelen, ernstigen, somberen AESCHYLUS, wiens toonen in zijne eigene ziel zoo veel weêrklank vonden. Hij zag in PROMETHEUS, wat het is, standvastig te zijn; eene buitengewone geestvervoering greep hem aan bij het beschouwen van *Thebes* toestand, op wier gelukkige redding hij niet durfde hopen. ‘Als AMPHIARAUS dood,’ zoo riep hij uit, ‘zal ook mijn einde zijn: ook die edele kende het hem beschoren lot, en trad het moedig tegen.’ Vol hooge geestdrift paste nu GELTOR de woorden op zich toe: ‘Gesneuveld door 's vijands hand, zal ik dezen grond met mijn lijk bemesten. Laat ons strijden: ik wacht een' eervollen dood.’ Met deze woorden snelde hij de kamer uit, om zijnen pligt in de stad te volbrengen.

Reeds kwam hem zijn vriend HIRAM te gemoet: ‘o GELTOR! het beslissend oogenblik is dáár. De vlammen, die uit de landhuizen en dorpen omhoog stijgen, verkondigen des vijands tegenwoordigheid, en schijnen ons te voorspellen, wat wij zelve van zijne woede zullen hebben te duchten. Kom, Vriend! ten raadhuize gesneld; reeds zijn de vaders vergaderd, uwe komst wordt reikhalzend te gemoet gezien.’

Men vond de raadzaal reeds door vele raadsheeren, met den kommer op het gelaat, bezet. Het angstige volk stond in digte hoopen om het gebouw henen, om het besluit te vernemen. Een aantal snelde tempelwaarts, om van de Goden hulp af te smeeken; vooral wekte algemeene aandoening eene schaar van jeugdige maagden, die, schoon ontsteld door het naderend gevaar, echter met betamelijken eerbied de godinne ASTAROTH, in plegtigen optogt, om uitkomst in den nood gingen smeeken. Kinderen, oude moeders en krachtelooze grijsaards hieven de weêrlooze handen omhoog, dat de Hemel de gebeden mogt verhooren. Troepen jeugdige krijgslieden, door den moed van HIRAM en ABIKAL, den vlootvoogd, bezield, schenen deze aandoenlijke plegtigheid eenigzins spotachtig aan te zien, alsof het behoud slechts in hunnen eigenen moed gelegen ware. Ondertusschen naderden GELTOR en HIRAM; elk maakte voor hen eerbiedig plaats, want niemand in gansch *Sidon* genoot zóó zeer de algemeene volksliefde en het algemeen vertrouwen. Bij het zien van 's volks onheil wischte GELTOR eenen traan van aandoening uit de oogen; HIRAM verborg

zijn gevoel meer; slechts ABIKAL, de vlootvoogd, even welgezind en dapper, maar niet zoo fijn beschaafd als zij beiden, zag met eenen vasten blik in het rond. Ondertusschen was de muur met het noodige getal strijders bezet, en alles in gereedheid gebragt, om den eersten storm kloekmoedig af te slaan.

De Raad was bijeen; vergeefs nog wachtte men op de komst van Koning TENNES; kwade vermoedens begonnen hier en daar op te rijzen, toen MENTOR, de veldheer der Grieksche benden, binnen trad en met geveinsden eerbied den raadsheeren berigtte, dat de Vorst door eene plotselinge ongesteldheid, die spoedig zoude verdwijnen, was verhinderd, om aan de beraadslaging deel te nemen; de Vorst droeg intusschen met de grootste gerustheid de regeling der zaken aan het ervaren beleid van GELTOR en den moedigen ijver van HIRAM op. Dit berigt verwekte eene algemeene verbazing. MENTOR gaf daarop het schriftelijk bevel van TENNES met de diepste onderdanigheid aan GELTOR over: want even trotsch en honend als hij jegens TENNES was, zoo bescheiden en onderworpen gedroeg hij zich jegens mannen als GELTOR en HIRAM. Zóó groot was de geslepenheid van den booswicht, dat zelfs de fijne menschenkenner GELTOR zich in hem bedroog, en hoezeer ook met bevreemding, toch zonder merkbare achterdocht het berigt ontving. GELTOR kende echter TENNES en besloot bij zich zelven, een nader onderzoek omtrent deze zaak te doen.

Intusschen was THESSALIO zelf reeds heen gespoed, om OCHUS het verraad mede te deelen. Door hoop en vrees geslingerd, was TENNES niet in staat, op dit oogenblik ter raadsvergadering te verschijnen. Hij liet dus door MENTOR zich verontschuldigen, en wachtte in geweldigen angst naar de terugkomst van THESSALIO. De trouwe slaaf wist uit de stad, zonder dat hij door de wachters opgemerkt werd, tot het leger van OCHUS, dat reeds in het gezigt van *Sidon* lag, en de omliggende streken met roof en brand vervulde, dóór te dringen. Een brief aan NICOMACHUS, den Griekschen aanvoerder, die wel de gestalte en kleeding, maar geenszins het karakter van HERCULES bezat, was hem door MENTOR medegegeven. Deze verschafte THESSALIO welras toegang tot den Perzischen Vorst, die, verrukt van vreugde, zoo gemakkelijk zijn doel te bereiken, gaarne de overeenkomst aannam en de rijkste geschenken aan TENNES en MENTOR beloofde, bijaldien zij dit wilden uitvoeren. Het plan, dat de verraders hadden gemaakt, was: TENNES zoude met vijf honderd krijgslieden en honderd der aanzienlijkste burgers de stad uittrekken, om een mondgesprek met den Koning van *Tyrus* en andere Phenicische steden te houden, dat, zoo lang OCHUS de stad insloot, ligt te doen en zeer aannemelijk voor de *Sidoniërs* scheen te zijn. Ondertusschen zoude MENTOR een gedeelte van den stadsmuur be-

zetten: TENNES, zijne gezellen en zich zelven aan OCHUS overgeven, alsof zij door Perzische benden waren opgeligt. Om hem te redden, zouden de Sidoniërs gaarne een gezantschap zenden, en zich op alle voorwaarden overgeven; gebeurde dit echter niet, dan had men slechts eenen storm te loopen, en MENTOR zoude dan zijnen pligt wel weten te vervullen. Dit voortreffelijk plan was door MENTOR zelven ontworpen, en droeg de goedkeuring van OCHUS zóó zeer weg, dat hij alles, wat TENNES verlangde, beloofde, en zelfs zijne regterhand aan THESSALIO toereikte, om dus op het plegtigst het nakomen van zijn woord te staven. Deze eer was zóó groot, dat THESSALIO, die, op zijns meesters last, deze verzekering van trouw durfde vragen, door den vergramden OCHUS bijna ter dood was gevoerd, en werkelijk reeds door de wachten aangegrepen werd; doch OCHUS offerde dezen keer aan zijn belang de beleediging op, en schonk den slaaf het leven.

Vol vreugde, zijne zending zoo wèl volbragt te hebben, vond THESSALIO zijnen hem angstvol verbeidenden meester en MENTOR in het paleis bijeen. Hij ontvouwde den last van OCHUS ontvangen, vervulde door dezen goeden afloop het hart van TENNES, welke op die beloften steunde, met opregte, doch dat van MENTOR met helsche vreugde. De éénige moeijelijkheid was nu, de zaak uit te voeren, zonder dat men achterdocht verwekte. TENNES liet den Raad, die reeds gescheiden was, op nieuw bijeenroepen, om een gewigtig voorstel voor te dragen. GELTOR en HIRAM stonden wel verbaasd van dit onverwacht bevel, doch gehoorzaamden. Reeds hadden beide hunne bekommering aan elkander medegedeeld, of er ook verraad konde schuilen; zij konden echter geene de minste zekerheid vinden. Op raad van GELTOR besloot HIRAM echter eene wacht op den muur niet aan Grieksche hulpbenden toe te vertrouwen, maar dezelve aan de haven te plaatsen, in het midden der stad, om dus geene gelegenheid tot verraad te geven. Onderwijl vloeiden de verwonderde senatoren naar het gebouw, alwaar TENNES aan de met ingespannen aandacht luisterende vergadering voorstelde: of het niet raadzaam zoude zijn, vóórdat de Perzische magt de stad geheel insloot, een gezantschap van eenige aanzienlijken naar *Tyrus* te zenden, om voor het laatst de hulp der Pheniciërs in te roepen. Gaarne wilde hij zich zelven aan de gevaren van dezen togt blootstellen, ter liefde van het vaderland, zoo slechts honderd der aanzienlijkste mannen en eene bedekking van vijf honderd moedige soldaten hem vergezelden. Van zulk een eerbiedwekkend gezantschap konde men zich niet onwaarschijnlijk de heerlijkste gevolgen beloven. Dit schoonklinkend voorstel vond bij zeer velen der vergadering ingang; maar GELTOR verhief zijne stem en toonde in krachtige woorden aan, dat zulk een gezantschap thans geheel

overbodig zoude zijn. Lang genoeg had men de Pheniciërs gesmeekt om in de algemeene zaak deel te nemen; te dikwijls had reeds *Tyrus* getoond, dat zij niets liever zoude zien, dan de vernedering der aloude mededingster. ‘En als zij ons niet wilden bijstaan, toen het gevaar nog verre was, zullen zij het dan nu doen, terwijl een geducht Perzisch leger hun alle hulp afsnijdt? Neen, *Sidoniërs!* wij moeten onze redding van ons zelve verwachten, en zouden wij dan, om eene ijdele hoop, zoo vele edele mannen en Vorst TENNES zelven in gevaar stellen, om door de Perziërs opgeligt te worden? De weg naar *Tyrus* is wel niet verre; doch het Land is met stroopende vijanden opgevuld. Ik stem er dus tegen; verdediging, hoop op eene omwenteling in het zwakke Perzische Rijk, tijdwinst, ziedaar onze middelen, en onze stad is van alles genoeg voorzien, om jaren te volharden.’ Dit antwoord van GELTOR joeg TENNES eenen geweldigen schrik aan; hij wist den invloed, dien zijn aanzien en zijne wijsheid op de burgers hadden. De Raad was zeer verdeeld. HIRAM keurde het voorstel goed, zoo slechts niet TENNES, de Koning, en vooral geene honderd aanzienlijken in de waagschaal gesteld werden, en bood zich zelven aan, om met eenige vrienden en wèlgewapende krijgsmakkers het hagchelijk stuk te ondernemen. ABIKAL, de vlootvoogd, meende, men zoude ter zee dit even goed kunnen doen, en veel minder gevaarlijk. Doch TENNES merkte aan, dat de zaak te veel spoed vereischte, om zich aan de genade van wind en golven te vertrouwen. Daar echter niemand beslissend tegen het voorstel was, dan alleen GELTOR, werd het besluit dóórgedreven, en TENNES koos zich de honderd aanzienlijken uit, die hem zouden vergezellen. Gaarne had hij HIRAM onder dezelve medegenomen; doch om geene achterdocht te wekken, moesten wel de aanzienlijksten als GELTOR en HIRAM in de stad blijven, om, bij onverhoopte gebeurtenissen, de noodige hulp te verleenen.

Nog denzelfden dag tegen den avond, om veiliger te reizen, verliet TENNES met de voornaamste Sidoniërs, en 500 dappere mannen, de stad, om in *Tyrus* eene hulp te zoeken, die door verraad juist den ondergang der stad *Sidon* moest bewerken. Kommervol over de dwaasheid zijner medeburgers, begaf zich GELTOR, die met HIRAM de hoogste magt bekleedde, naar zijne woning. HIRAM volgde ras en ook ABIKAL. ‘Hebt gij MENTOR gelast den muur te verlaten?’ vroeg GELTOR. ‘Zeker, reeds heeft hij post gevat aan het havenhoofd, en de gewilligheid, waarmede hij dit deed, was zóó groot, dat ik mij nog niet kan overtuigen, dat er verraad zoude schuilen.’ - ‘En toch, o HIRAM! ligt het mij als lood op het hart. Kwade voorgevoelens, kwade voorteekens verschrikken mijn gemoed. Te vergeefs zijn onze offeranden aan MELKARTH,

aan ASTAROTH. Het volk heeft reeds eene menigte voorteekens opgemerkt, die niet veel heils beloven. Ik hecht weinig aan dit bijgeloof; maar aan mijn eigen inwendig gevoel. O, waarom hebt gij, o HIRAM en ABIKAL! niet het voorstel van onzen vorst bestreden? Moest juist de Koning, moesten honderd der aanzienlijksten dit verrigten? Het baart mij achterdocht. Had zich MENTOR maar eenigzins tegen het bevel verzet, dat wij redenen hadden, hem in hechtenis te nemen! Doch deze booswicht houdt zich zeer bedekt.' - 'Zoo gij dezen niet vertrouwt,' hervatte HIRAM, 'dan is er niets gemakkelijker, hem met de zijnen geheel in het midden der stad te plaatsen, en van alle kanten door burgertroepen te laten omringen, zoodat de handen hem geheel zijn gebonden. - Geef dit bevel, ondertusschen zullen wij elk een gedeelte van den muur bewaken, gedurende dezen nacht, om voor allen overval op onze hoede te zijn.' - GELTOR nam het noordelijk gedeelte van den wal, HIRAM het oostelijk en zuidelijk gedeelte; het overige met de haven werd aan ABIKAL'S zorg toevertrouwd. MENTOR ontving bevel, zich in het midden der stad, bij den tempel van MELKARTH, te plaatsen. De booswicht bevroedde zeer wel, dat men hem verdacht hield; doch om dit te logenstraffen, was hij zeer bereidvaardig in het opvolgen van dezen last. Immers, als de tijding van het gevangennemen van TENNES en de zijnen kwam, zou de verwarring, die buiten twijfel ontstaan zou, gelegenheid genoeg schenken, het bepaalde gedeelte van den muur te bezetten. Hij gaf aan eenige zijner onderbevelhebbers kennis van de zaak, om zich van hunne medewerking te kunnen bedienen.

De nacht werd door de ingezetenen in angstige stilte doorgebragt. De veldheeren, door het verwijderen en werkeloos maken van MENTOR, waren voor eenen aanval meer op hunne hoede, en vrij gerust, dat althans geen verraad de stad nu zoude doen vallen. De onzekerheid omtrent het lot der uitgezondenen, die ieder oogenblik in des vijands handen konden geraken (aan verraad dacht men niet), was pijnigend voor allen, die eenig belang in het lot des vaderlands stelden. Verlangend zag ieder nu in den morgenstond uit, om berigt te erlangen. Nóg was de zon achter de toppen der bergen verborgen; maar het vrolijke licht verdreef de nachtelijke duisternis, en deed den sluijer, waarin de voorwerpen gehuld waren, meer en meer verdwijnen. GELTOR stond op den muur; ginds in de verte toonden tallooze tenten de nabijheid van den vijand: schitterende vaandels wapperden van het verblijf der veldheeren, en alle pracht van een Oostersch leger, door den rijksten monarch der aarde aangevoerd, blonk over het verlatene, half verwoeste landschap. Daar kwam eene bende ruiters in het leger van OCHUS, een' digten troep, zoo het scheen, on-

gewapenden voortdrijvende; angstvallig staarden de Sidoniërs naar de gevangenen, want dat schenen zij te zijn. Wie beschrijft den schrik, toen men welhaast onder de bedrukte schaar den Koning van *Sidon*, TENNES zelven, herkende; toen de aangesnelde vrouwen en kinderen hunne echtgenooten en vaders in de eenvoudige mannen meenden te zien? Nóg durfde men zijne oogen niet vertrouwen. Eindelijk bleek de zekerheid maar al te zeer! het gezantschap was in de maagt des vijands gevallen. Raauwe jammerkreten deden het rampzalig nieuws oogenblikkelijk door de straten herhalen; alles stroomde uit, om zich met eigen oogen van de treurige waarheid te overtuigen. Alles drong zich om GELTOR, en smeekte nog een gezantschap te zenden, om deze te redden, en de stad voor de woede des vijands te sparen. ‘Redt, redt onze echtgenooten!’ zoo riep men, ‘wij willen ons op genade overgeven.’ Kreten van vrouwen en kinderen bevingen zelfs het hart der wreedste krijgslieden met killen schrik. GELTOR had het vermoed; hij behield zijne tegenwoordigheid van geest. ‘Neen, Burgers!’ riep hij, ‘ons lot is beslist; welaan! de wapenen opgevat! overvallen wij den vertragenden vijand, en zoeken wij den schoonsten dood in het verdedigen onzer belangen!’ Zóó sprekende, greep hij vol geestdrift de wapenen, en wilde ter poort uitstorten, toen HIRAM hem met kracht tegenhield. ‘Onzinnige! ziet gij gindsche benden? wat zal ons aantal tegen hen vermogen? Laat ons nog eene poging aanwenden, om ons niet aan het bloed dezer onschuldige vrouwen en kinderen schuldig te maken. Misschien zal OCHUS hun ten minste en de stad sparen! Dit is de hoop van ieder; laat ons het éénige middel nog beproeven, en dán zij ons lot den Goden aanbevolen. Geen vijandige bloeddorst zal deze vrouwen, deze kinderen vermoorden: eer zal de gansche stad, door ons zelve in brand gestoken, met hare burgers in vlammen opgaan; doch eerst alles beproefd!’ Deze woorden van HIRAM werden door duizende stemmen bevestigd. GELTOR zag, dat zijne poging vruchteloos was, en de Godheid had besloten, den lijdenskelk van *Sidon* boordevol in te schenken. ‘Ja, doet dan uw ijdel pogen; vermeerdert den last des jammers; legt op *Sidon* ook de blaam der vrees; maar nooit, nooit zal OCHUS zijne woede aan mij of aan de mijnen koelen.’ Met deze woorden snelde GELTOR henen, om zijn genomen besluit, op het beslissend tijdstip, uit te voeren.

Vijf honderd der edelste burgers trokken in gewaad van smeekelingen ter poort uit, en stortten zich voor ARTAXERXES voeten. Het monster wist, dat MENTOR in de stad was, en dus zijn doel niet kon mislukken. Hij wilde wraak. Een wenk. Doorboord van pijlen vielen in het gezigt der stad de vijf honderd Edelen; nóg was dit offer niet genoeg. Reeds verscheen MENTOR aan het be-

paalde gedeelte des muurs. Eensklaps komt HIRAM het zwarte, helsche verraad in deszelfs afschuwelijkheid voor oogen; hij ziet het monster, dat grijnzend over de wèlgeslaagde list, met al de ijsselijkheden, die hem omringen, den spot drijft. Perzische benden naderen reeds, om door hunne vrienden in de stad gelaten te worden. ‘Neen, o Burgers! wreekt u op dien verrader, grijpt het staal, en toont in het doodsuur dan, dat gij de vrijheid niet onwaardig waart!’ zóó roept HIRAM. Woedend schiet het volk toe; in een oogenblik zijn de verraders ter neder gehouwen; MENTOR wordt aangegrepen en in stukken gescheurd; met leeuwenmoed strijdt HIRAM tegen de inrukkende Perzen. Hun aantal is te groot; de edele Sidoniër, door wonden overstelpt, valt neder. Een helsche vreugdekreet geeft des vijands zege te kennen. Men dringt in de stad; de burgers sneuvelen, of wijken voet voor voet, om hun leven ten duurste te verkoopen. Eene vlam verheft zich uit MELKARTHS tempel; boven op de tinnen staat GELTOR, om met het vuur, dat het dierbaarste verteert, tegelijk met zijne vaderstad om te komen. Even rustig en koelbloedig, als immer, staat hij onbewegelijk in de hem omringende vlammen. Dit zien de burgers. ‘Ja, wij verstaan uwe seinen; sterven wij met *Sidon*, met alles, wat ons lief en dierbaar is.’ En ieder vliegt naar zijne woning, ontsteekt het verslindend vuur, en werpt zich zelven met gade en kroost in den alles verterenden gloed.

Ontzet wijken de Perzen terug. De schrikkelijke glans der brandende stad is de hoogste wellust voor het gezigt van OCHUS. ‘Zie, TENNES!’ riep hij den verrader toe, ‘zie, dát is de weldaad, die ik aan u heb te danken. Ontvang uw wèlverdiend loon.’ Een zwaard blinkt, en TENNES stort ontzield bij de puinen zijner vaderstad neder.

De zon keerde weder, maar bestraalde *Sidon* niet meer. Een onmetelijke hoop van asch en puinen toonde de plaats, waar de bloeijende stad had geprijkt, waar nijvere burgers in welvaart en voorspoed hun leven hadden genoten. Meer dan veertig duizend menschen vonden in den ondergang der woonplaats eenen roemvollen dood. En *Tyrus?* zij had de zusterstad onmeêdoogend zien zinken: misschien zich verblijd over het lot der mededingster. Helaas! na vijf en twintig jaren zoude zij, in haren ondergang, de regtvaardige straf der Godheid erkennen.

Mijn oom Dionys.
Tooneelen uit ons volksleven op Nieuwjaarsdag.

Ik wenschte, dat mijn Oom DIONYS nog leefde!

En waarom? het zal u straks blijken, een oogenblik geduld voor eene inleiding!

De man was een rijk wijsgeer (de gelukkigste!), en verzekerde mij honderdmaal in de donkere dagen vóór Kerstijd, dat alle nieuwjaarswenschen dwaasheid en veinzerij zijn; maar hoe statelijk ontving hij die elken 1sten Januarij, en welke koddige invallen had hij dan bij wijlen!

Ik wil u den laatsten Nieuwjaarsdag van zijn leven beschrijven, en eerst de drie wenschers doen optreden, wier opregtheid hij niet verdacht, om u later die te doen kennen, welke mij tot den uitroep verleidden, waarmede ik begon.

Het matte licht eener winterzon, wier stralen geene sneeuw weêrkaatste, viel in de slaapkamer, aan den tuin, op het eerbiedwaardige hoofd van mijnen Oom DIONYS. Er was eene zonderlinge gelijkenis tusschen de kroon van den eik in het midden van den hof, nog enkele dorre bladen in de lucht wiegelende, en de weinige witte lokken, die om de kale kruin van mijnen Oom zwierden; - er werd bescheiden aan de deur getikt.

'Daar komt het hofje,' zeide de goede man, riep met eene nog krachtige stem: 'binnen!' en stak de regterhand uit de mouw van zijn' gebloemden japon, om een' kop chocolade in te schenken.

En waarlijk, het was BRECHTJE ZUIVERLIJK, de dienstmaagd van vroegeren tijd, de getrouwe, die vijf en veertig jaren geene schrede van de wet van mijnen Oom DIONYS was afgeweken.

'Drink, BRECHTJE!' zeide hij, toen zij haren wensch had uitgestotterd, 'over acht dagen kom ik u op het Rozenhofje bezoeken.'

En de sloof liet van aandoening, dat de tijd harer ruste gekomen was, het schoteltje vallen.

'Het is het eerste in vijf en veertig jaren, Kind!' zeide Oom DIONYS, terwijl ik de scherven opraapte, en in het vuur smeet.

'God zegene u, Mijnheer!' borst BRECHTJE uit.

Maar Oom DIONYS was een wijsgeer, en zoodra zij de hielen had geligt, vroeg hij mij half ernstig, half lagchend: 'Beste jongen! zou zij mij een uur levens wenschen, zoo zij wist hoe ik haar bedacht heb?'

Eer ik antwoorden kon, kwam een andere gunsteling van mijn' Oom, zijn' bestoven kapper, binnen; wit bestoven zeg ik, want,

Mijn Oom Dionys.

schoon hij slechts drie hoofden meer poederde, hij, die er eenmaal elken ochtend aan honderd vijftig een deftig voorkomen gaf, de man zag er even *poudré* uit, als hij het voor dertig jaren plagt te doen; JACQUES L'AIMÉ wist een voorbeeld te geven, hoe gevallen grootheid hare eeuw overleven moet.

'Gij blijft uw jaargeld behouden, al draag ik een grijs naturel...'

'Leef duizend jaren, Monseigneur! en de poedermode *va revenir* -'

'Fransche wind!' gromde mijn Oom; 'is er wat nieuws, JACQUES?'

Vruchteloos zou ik beproeven JACQUES L'AIMÉ'S talent, om van niets iets te maken, regt te doen; de straat wemelde voor onze oogen van de bontst uitgedoste voetgangers bij duizenden, *et des voitures qui font file à l'hôtel de*....

'Niets anders?' vroeg mijn Oom.

'*Un petit scandale*', zeide JACQUES, 'een Heer in het zwart - met een' steek - o deftig!' en het was onmogelijk te verstaan, of de schalk eene *a* en *r* te veel of te weinig bezigde, of hij *embarrassé* of *embrassé* wilde zeggen, '*par une mignonne*...'

'Foei, JACQUES!' viel mijn Oom in, 'gij wordt nooit wijs.'

'Noch grijs, Monseigneur! *c'est l'avantage de ma coëffure*,' en JACQUES boog zich en wipte weg of hij pas vijf en twintig jaren telde, en struikelde *presque*, maar niet meer dan *presque*, over den barbier van Oom DIONYS.

Verwacht geen' *Figaro;* de man had slechts één oog meer, - van het andere had hem een voetzoeker in het jaar 1813 beroofd, en mijn Oom liet zich sedert dien gezegenden avond iederen morgen scheren, in plaats van om den anderen dag, dewijl DIRK STOFFELS door dit ongeluk van de helft zijner klanten zijn afscheid kreeg, en mijn Oom zich als wijsgeer verpligt gevoelde, alle vooroordeelen, zelfs met gevaar van zijn leven, te bestrijden! Het had hem eenige schrammen gekost, maar DIRK STOFFELS met zijne negen kinderen bewaard van honger om te komen, dewijl het voorbeeld van Oom DIONYS zijne gansche Societeit overhaalde, zich ondanks zijn één oog door DIRK STOFFELS te laten scheren. Hoe jammer, dat mijn Oom geen menschlievend genootschap van dien aard oprigtte!

'STOFFELS! daar is uwe nieuwjaarsgift, en, wat nog beter is, uwe praktijk zal uitgebreid worden, en wel hier in huis.'

DIRK zette één vervaarlijk oog op en ik twee nog grootere; want ik durfde mij met zoo veel geluks niet vleijen.

'Van morgen af wordt mijn neef driemaal in de week geschoren.'

Ik had Oom DIONYS om den hals willen vliegen, want wie weet niet, welk een zegen het in ons Land is een' baard te hebben, en het hoofd, neen de kin trotsch te kunnen uitsteken, wanneer de halve wereld verachtelijk op vlasmuiten nederziet?

‘De welmeenenden zijn er geweest. Neef! voor de overigen moet ik mij laten kleeden,’ sprak Oom, en ik verliet de kamer, weinig denkende, dat deze nieuwjaarsdag de laatste zoude zijn, waarop hij zich aan mijne onhandigheid in het karikatuur-teekenen zoude ergeren. Want, toen eenige uren later de visites van alle verre bloedverwanten in de zaal waren afgeloopen en eene oude nicht hem half dood gezoend, en een vriend, die naar een legaat smachtte, hem de hand van hartelijkheid gekneusd had, en een twintigtal gasten van dien aard hem een' ouderdom als dien van CALEB hadden toegebeden, herhaalde hij de woorden, zoo vaak tot mij gesproken:

‘Jongen! het is ellendig, dat ge vijf jaren lang hebt leeren teekenen, en niet verder zijt gekomen, dan neuzen en monden te mishandelen; maar het is schande voor eene kunst, waarin wij anders zoo hoog staan, dat gij in geheel *Holland* geen' geestig karikatuur-teekenaar voor mij weet te vinden; welke hemelsche figuurtjes dansten daar straks voor mijne oogen!’

Helaas!

Mijn oom DIONYS rust reeds dertien jaren bij zijne vaderen; wie den blik op de teekening tegenover dit blad vestigt, zal zich niet langer verwonderen, waarom ik wenschte, dat hij nog leefde. De zedigheid van den kunstenaar, aan wien wij deze schetsen verschuldigd zijn, verbiedt mij het publiek zijn' naam te noemen; maar ik had den verdienstelijke geene rust gelaten, eer hij met den goeden man kennis had gemaakt en op zijn' volgenden verjaardag de zeven zonen van zijnen verren neef JERONIMUS had uitgeteekend, den druiloor - den bullebak - den lummel - den zuurmuil - den vogelverschrikker - den stuipenkop - en het apengezigt.

Hoe zou Oom DIONYS geschaterd hebben om dien Nieuwjaarsdag bij den chef van het Bureau, hij, die een' afkeer had van alle Bureau-cratie, dewijl hij in zijne jeugd, naar het loffelijk stelsel onzer Vaderen, drie jaren op een Notaris-kantoor had gezeten, om barbaarsch te leeren stellen. ‘Alle guitenstukken, die ik in mijn leven heb uitgevoerd,’ plagt hij dikwijls te zeggen; ‘verzon ik onder het aan den knop hangen van mijn' opgetoomden hoed - vijf minuten -; onder het aantrekken van mijne linnen overmouwen, om mijn' appelbloesem rok niet te bederven - weêr vijf minuten -; onder het versnijden van mijne pen - nog eens vijf minuten -; en dus een kwartier; - het glad strijken van een vel parpier, het turen op de binnenplaats, het kijken of de klok vóór of ná ging, het aanzetten van mijn pennemes, het opstoken van het vuur, of het openschuiven van een raam, naar het winter of zomer was, het wachten tot de laatste regel gedroogd was en ik het blad papier kon omslaan, telkens vijf minuten, en dus te zamen

drie kwartier, de hoofdbezigheden van ieder uur van mijn leven in drie jaren!' En als ik hem dan verzekerde: 'Maar, Oom! van al die nietigheden weet men niets op de bureaux onzer dagen,' dan lachte de goede man, zeggende: 'de jeugd! de jeugd! die altijd gelooft, dat zij het vorige geslacht overtreft!'

En waarlijk, ik moet Oom DIONYS gelijk geven, als ik den stoet, die *a, b, c, turelureluut* prevelt, vergelijk met den podagreuzen Chef van het Bureau, die het niet helpen kan dat zij kruipen; ik ben bijna geneigd er de bede bij te voegen, dat nooit die twee naar Oostersche wijze gekromde aanbidders, noch de grijnzende baviaan, noch de bok op zijne achterpooten, het levende doodshoofd opvolgen!

> Wat ontmoeting zal dat wezen,
> Voor ons beide in liefde ontgloeid!

is welligt het laatste air geweest, door het bevallig paar, - tegenover het tooneel uit de ambtenaarswereld geplaatst - op eene soirée bij de piano gezongen, en zie, de eerste dag des jaars verwezenlijkt de schoone hoop en geeft den jonker gelegenheid, om der allerliefste in woorden te zeggen, wat zij reeds lang uit zijne blikken wist. Gelukkig wie als deze het nieuwe jaar intreedt, beminnende en bemind: mogt elke schoone, die mij leest, het als zij doen!

Want de drie knapen, die om hen heen staan, zijn geene lastige derde, vierde of vijfde, voor den krijgsman; de dappere weet van het oogenblik partij te trekken: hij merkt die niet eens op. Mij daarentegen schijnen zij eene keurige satyre: - welk eene tegenstelling tusschen dien overbeschaafden saletrekel in den dop, en die overnatuurlijke straatkinderen in lompen! De Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* heeft eene prijsvraag uitgeschreven, wat er nog voor haar te doen valt? Ik zoude grooten lust hebben haar de drie beeldjes in te zenden, wat dunkt u? Is het geene taak harer waardig, dat glad gekamd en wit gewasschen leeuwtje van zijne dwaze grillen te genezen, dien bullenbijter en dien basterdmops tot gehoorzame huisdieren te temmen? De medaille, het spreekt van zelf, komt niet mij, maar den teekenaar toe: hij leverde den tekst, ik slechts de toepassing.

Mijn Oom DIONYS haatte alle sopperige toepassingen; laat ons overgaan tot de twee borstbeelden, die het middelstuk van het tafereeel uitmaken; het zijn oude kennissen van den goeden man, misschien ook van u: de Patriot en de Prinsgezinde van de vorige eeuw, die elkander in deze verzoend en opregt: *Al wat wenschelijk is!* toeroepen - het zijn lieden uit de volksklasse. Het scherpe der omtrekken van den eenen, het ronde van die van den anderen, duiden u genoegzaam, tot welke dezer partij deze en gene behoorden. Oom DIONYS plagt te zeggen, dat hij dit, in zijn' tijd, den gezigten

kon aanzien. Beide bekenden, - waarlijk, van den scherpgekinde behoef ik het niet te verzekeren; - beide de hier geteekende waren haantjes in hunne jeugd, - de eerste had in de loods, waar zijne club zamenschool, door het krijschend gepiep zijner stem, den bijnaam, van FOP OUD-ROEST; de andere, tijdelijk voorzanger in eene vrome vergadering, werd, om het oorverdoovend geluid der zijne, JAEP BAZUIN geheeten. Indien ik het vernuft bezat van den Dichter der *Roos van Dekama*, welk een' roman zou ik schrijven van het leed en de vreugde, en de vreugde en het leed van FOP OUD-ROEST en JAEP BAZUIN; welke tafereelen, hoe JAEP BAZUIN FOP OUD-ROEST met een' bebloeden neus deed vlugten, en hoe FOP OUD-ROEST later JAEP BAZUIN den tromp, ik wil zeggen de beenen stuk sloeg! Maar het is vruchteloos om een talent te wenschen, dat eene gunstige toovergodin ons reeds in de wieg schenken moet, - ik zoude anders allen rijmelaars onzer dagen genie toebidden, al deed ik het slechts, opdat *de Gids* minder zoude hebben te hekelen.

O! toen oom DIONYS nog leefde, met welk eene wijsgeerige verrukking schetste de wijsgeerige man de wijsgeerige verzoening van FOP OUD-ROEST en JAEP BAZUIN, als zij eindelijk hadden begrepen, dat zij bij hunne veeten niets wonnen, dan bebloede neuzen en gebroken beenen; - gij behoeft hen maar aan te zien, om u te overtuigen, dat zij er geene lieden naar waren in troebel water te visschen. - ‘Al wat wenschelijk is! zóó blijve het, jongenlief!’ hoor ik mijn' Oom nog uitroepen; wie zegt het hem niet na?

Er is eene fijne ironie op de onbeduidendheid onzer dagbladen in het herbergstooneel: de man, die er een leest - eilieve! welk is het flaauwste van die, welke in het formaat van het zijne worden uitgegeven? - schijnt de tering te hebben; - de jufvrouw aan het buffet valt in slaap; de jongen vertegenwoordigt een gedeelte van het groote publiek, dat beurtelings gaapt en staart, zonder zich te beklagen, dat loutere verveling het gapen doet, zonder zich nieuwsgierig te toonen, uit welken hoek het iets belangrijks vernemen zal, - dat ieder oogenblik gereed is, als de jufvrouw... te slapen. Hoe gaarne zou ik mij vergewissen wat de man leest! hij is nog niet tot de laagte der schouwburg-aankondigingen afgedaald; ik vermoed, dat hij een berigt opdreunt uit... uit... uit het Chineesche Rijk. Of is dat niet het éénige ter wereld nog rustig genoeg, dat onze *Conservatist* er bedaard zijne pijp bij kan blijven rooken? Want gij herkent in dezen langjas den man, die boos wordt zoodra gij op eenigen maatregel van eenig bestuur, van eenig Keizerrijk, Gemeenebest, of Koningrijk, de geringste aanmerking maakt; - die u toesnaauwt, dat elke Regering alles en altijd beter weet dan hare duizende geregeerden; - den kampioen van al het bestaande, die, Chinees in zijn hart, geene verandering, van welken

aard ook, wenscht, hoopt, wacht of duldt; die u verzekert, dat alle dagen nieuwjaars-, neen oudejaarsdagen zijn, en den nieuwjaarsdag doorbrengt, zoo als hij het alle andere feestdagen pleegt te doen, om niet, zijns ondanks, te ervaren, dat er iets nieuws onder de zon is, dat er eene verandering heeft plaats gegrepen, dat hij eene schrede nader is aan de groote verandering, foei! die verandering! hij haat er EVA om, de nieuwsgierige, de wisselzieke, de anti-*conservatistische* EVA!

Eene harer dochteren ziet gij in peinzende houding op het pendant van de groep, waaronder ik *politiek* zou willen schrijven; het is *een rijk weeuwtje*. Dat zij jong noch schoon is, behoef ik u niet te doen opmerken; dat zij vroom is, gij vermoedt het uit de afwezigheid van alles wat wereldsch en ijdel is, uit het voorkomen van haren minnaar bovenal.

'Maar ge zijt niet van mijne kerk,' zegt zij, aangedaan; de man is anders een goede portuur en nog fiksch op zijne koten.

'Hoor mijne geloofsbelijdenis, AEL! en zie dan, in hoe verre gij er u meê vereenigen kunt.'

'Neen, FAES! ge mogt mij aan het twijfelen brengen.'

Maar waarlijk, ik kan niet voortschrijven; want het is mij of Oom DIONYS mij toeroept: 'Jongen! misbruik toch de namen niet uit *Liefdes Vossenvel*.'

> 'AELTJE had beswaerde sinnen,
> En sagh geesten soo het scheen.'

'Stil, Oom! stil!' roep ik hem in gedachten toe; de goede man begrijpt niet, dat, zoo hij verder uit Vader CATS voort citeerde, deze of gene overernstige broeder of zuster hem nog in zijn graf verketteren zou: of hij het verdiende, moogt gij beoordeelen, wanneer ik u zeg, dat Hij elken oudejaars-avond zijnen halsvriend D^{o}. VREEBOO verzocht, den volgenden morgen zijne gemeente te wenschen, dat geene bekrompenheid des verstands langer leiden mogt tot liefdeloosheid van hart!

Eilieve! wensch het ook eens bij gelegenheid!

Voor het laatste tooneeltje, dien meesterlijk geteekenden hoop jonge luî, heb ik twee uitleggingen, tusschen welke ik u verzoek te kiezen. De eerste is een rijmpje, waarin de meester op een' zondag morgen, uit de ochtendkerk komende, met opgeheven hand tot zijne kweekelingen spreekt:

> Schikt, ezels! schikt u twee aan twee,
> En gaat ordentlijk met mij meê.

En de negende jongen, als de acht vooruitgaanden het gebod van den schoolmonarch zijn nagekomen, hem antwoordt:

> Kom, Meester! gaan ook wij nu naast elkaâr,
> Dan gaan wij allen paar aan paar.

De andere is deze: de statelijke pedagoog en zijne negen woelwaters zijn niets anders dan eene sprekende verpersoonlijking van het *Klassieke* en het *Romantieke*; als de eerste roept:

> Nonumque prematur in annum,

antwoorden de anderen in chorus:

> La valeur n'attend pas le nombre des années.

De een heeft iets ernstigs, iets wigtigs, iets deftigs, iets stroefs; de negen hebben iets los, maar ook iets waars, iets wilds, maar ook iets natuurlijks, iets vrij's, maar ook iets naïfs; ik herhaal het, alle schoolmeesters zijn klassiek, alle jeugd is romantiek: van daar dat er nooit vrede is tusschen beide!

Eisch niet, dat ik met den ijdelen wensch, dat dit anders worde! besluite; vergun mij te eindigen met het woord van mijn' Oom DIONYS, dat alle verjaarwenschen veinzerij zijn? neen, dit paste hij meer bijzonder op zijn' eigen' toestand toe; - maar dat meer dan drie vierde der algemeene onder de dwaasheden behooren, dewijl de wereld blijven zal wat zij is.... gij moogt dit zelf invullen. Ik zal het doen naardat uw oordeel uitvalt, niet over de teekening, die ons zoo lang bezig hield, want zelfs hypercritici zijn ontwapend als men hun lagchen doet, en HERACLIET zou om deze karikaturen hebben gelagchen, maar over mijn opstel. Ik ben op het ergste voorbereid door.... mijn' Oom DIONYS, want als een zijner kwinkslagen bij zijne gezelschaps-jufvrouw doel miste, dan weet hij dit niet aan dezen of genen huisselijken wederspoed, b.v., dat hij vergeten had visch te koopen, of dat de saus geschift was, of dat het gebak niet had willen rijzen, maar zeide, met al de zelfbewustheid van eenen wijsgeer, den geestigen WIELAND na: '*Man konnte die Leute wohl amusiren, wenn sie nur amusabel wären*.'

Cirque olympique.

I.

o 't Is een schoon gezigt in zoele voorjaarsdagen,
Door lommerrijke dreef of over groen tapeet,
In onbetoomde vaart, een' klepper te zien jagen
Naar 't oord, van waar de kreet, door 't windje voortgedragen,
De schelle liefderoep zich lokkend hooren deed;
Geen slagboom, die hem stuit - bevleugeld springt hij ze over,
En breekt een woudstroom dáár 't smaragd van 't jeugdig loover
Door kronklend zilver af, hij poost, hij aarzelt niet;
In wolken stijgt het vocht, waarin hij wordt bedolven,
Maar ginder steekt hij 't hoofd verwinnaar uit de golven,
Schudt vloeibre paarlen af op 't krakend oeverriet,
En is verdwenen in het schemerend verschiet; -
Een zoeter schouwspel is 't dien woestling te zien bukken,
Wanneer een teedre maagd zijn dartle manen streelt,
Zijn steigren zou den toom aan de elpen hand ontrukken,
Hij schijnt zijn' eerbied door gedweeheid uit te drukken,
De kracht is dienares, de schoonheid slechts beveelt!
Hoe blonk hare oppermagt in lang verleden jaren,
Wanneer een jonkvrouw toog naar Egmonds heilge altaren,
Om gaven te offren voor de t' huiskomst van haar' held,
En zij zoo zacht door 't bosch werd op haar ros gedragen,
Dat steeds 't getij-boek voor haar' blik bleef opgeslagen
Bij iedre kraal, aan haar' gewijden krans geteld,
Een beê ter Moedermaagd der vrome was ontsneld; -
't Is blakend in zijn drift, gehoorzaam in zijn hulde,
Bewondrenswaardig bij 't geklink der krijgsklaroen,
Het stampvoet, briescht en snuift, alsof 't geen marren duldde,
Verbreedt de forsche borst of roemzucht die vervulde,
En ijlt met d' aanvalskreet zijn' strijdlust te voldoen, -
't Ontgloeit door grootscher drift dan toen geen stang 't betoomde,
Waarachtige Centaur, van wien de aloudheid droomde:
De wellust in 't gevaar smelt ros en ruiter zaam;
De nevel van 't geschut omsluijer' 's legers vanen,
En doe den heldren glans van 't middagzonlicht tanen,
Uit donkre wolken vlamt de bliksemflits der faam,
't Wijdt zich zijn' heer, zijn' vriend, tot aan zijn' jongsten aâm!

II.

Ziedaar het ros, mijn' lust, in d'opgang van mijn leven,
Toen 't mij door 't paradijs van Gelders heuvlen droeg,
Het ros in liefde ontvlamd, geduldig en verheven,
Der weelde schoonste slaaf, het sieraad onzer dreven,

Den zoon der woestenij, dien list in kluisters sloeg;
't Ros, dat ik nog bemin, als toen geen zorg mij kwelde,
Daar vriendschap me op den rid door 't eenzaam dal verzelde,
En 't schoonste kind de lente in 't wintersch landschap scheen,
Dewijl hare oogen 't licht der flaauwe zon beschaamden,
Wanneer we een levensplan, die reis gelijk, beraamden,
Een reeks van louter zaligheên.
't Ros, dat ik nog bemin, ofschoon ik 't renperk schuwe,
Niet wijl ik, door de koorts der gloriezucht geblaakt,
Aan d' ijver van de jeugd den ernst der grijsheid huwe,
Of van de woeste vreugd der wufte menigt' gruwe;
Neen, wijl gevoel en geest zijn schandtooneelen wraakt!
De paardenrijderskunst, de ontuchtige onzer dagen,
Heeft onbeschaamd de hand aan 't heilige geslagen,
En sleurt dien plonderschat door 't stinkend, dwarlend stof;
't Vernoegt haar' trots niet meer het stoutste dier te temmen,
In haar vereelte hand wil ze ook de dichtharp klemmen,
Den schepter uit het koningshof.
En d' Opera gelijk, die aller dwazen ooren
Der englen hemelvreugd, der duivlen boezemstrijd,
Wat nooit gezongen werd, in zang en lied doet hooren,
Rooft zij de wondren uit verbeeldingsschoot geboren,
Bindt ze op 't getemde paard en schreeuwt dan juichend: ‘rijdt!’
Dringt onbesuisd den raad, het hof, de kunstzaal binnen,
Om offers voor haar' lust, buit voor haar spel te winnen,
En doet in euvlen moed den krijgsgod onzer eeuw,
Die Vorsten aan zijn kniên gebogen zag als slaven,
Voor hoog en laag gemeen naar haren zweepslag draven,
Wat ezels voetschop voor den leeuw!
Verleert, ontuchtig schoon, haar priesteressen 't blozen,
Verstompt door ruwe scherts het vrouwlijke in 't gemoed,
Ontbladert en verzengt heur lelies en heur rozen;
Ja, Moloch onzes tijds, door 't hartverteedrend kozen,
Der wichtjes niet geroerd, dorst naar onschuldig bloed!

III.

‘Breng voor den hengst!’ 's nachts, naakt op 't wilde ros gebonden,
Begint Mazeppa's schriklijk wee,
't Ontembare ijlt, en aarde en hemel zijn verzwonden:
Zóó rept een bergstroom zich naar zee!
De morgen licht, voort! voort! hoe 't briescht van vreeze en toren,
Verschrikt door nooitgevoelden last;
Des ruiters kermen schijnt een donder in zijne ooren,
't Is noen, de wouden naadren vast;
Voort! voort! 't geblaârt stuift op door 't wuiven van zijn manen,
Het bliksemt zich de takken door,
En scheemring doet den glans van 't purpren Westen tanen,
En wolven volgen 't dwarlend spoor;

Want rood is 't ziedend schuim, dat afgudst van zijn lenden,
Mazeppa wentelt in zijn bloed!
't Afzigtlijk roofgespuis zal rid en wee doen enden....
Neen, voort! in onvertraagden spoed.
't Is of hem de aarde ontzinkt, 't geboomte schijnt te dansen,
De hemel één onmeetlijk wiel;
Zijn scheemrende oogen zien een flaauwe flikkring glansen,
En eindlijk scheidt de vlotte ziel!....
Vergeefsche hoop! zijn jeugd braveert 't moorddadig hotsen,
De doodsnacht wijkt van voor zijn oog,
En 't is hem of daar ginds des wondstrooms golven klotsen,
Als rees 't gestarnte aan 's hemels boog.
't Is waarheid, 't wilde ros zwemt door de wilder baren,
En hij ontwaakt in 't ijskoud bad,
Om in hare overzij de vlakten aan te staren,
Die nimmer menschenvoet betrad.
Voort! voort! den vloed gekliefd, - 't is d' oever opgeklaverd,
't Bereikt den ingang der woestijn,
En nu geen hoefslag meer, waarvan het aardrijk davert,
Geen vaart, die 't weêrlicht traag doet zijn!
Maar de Oosterkoningin, voor wie de neevlen rijzen
Van 't eindloos ledige verschiet, -
En wilde rossen, die van hunnen makker ijzen,
Zoodra hun oog Mazeppa ziet, -
Een flaauw gehinnik en de stervende op 't gestorven
In doodsverlangen uitgestrekt,
Maar, eer zijn jongste beê verhooring heeft verworven,
Door krijschend raafgebroed gewekt,
Die, vlammende op hun prooi, allengs hem nader zweven, -
Mazeppa 't stuivend graf gewijd,
Mazeppa, die der wraak haar' woekereisch zal geven,
Als hem de Ukraine volgt ten strijd!
Een beeld van 't echt genie gehoond, bespot, gelasterd,
Eens schittrend zonder wedergâ!
Ondichterlijke kunst, in aard en doel verbasterd,
Hoe bootst gij Byrons schepping na!

IV.

o Slaaf des roems! aanschouw van uit de zalen
In 't geestenrijk veroveraars bedeeld,
Wat duurzame eer ge op aarde u mogt behalen,
En wie er thans uw treurspel overspeelt!
Op wrakke brug braveerdet gij den donder,
Van Lodi vloog uw faam door heel Euroop';
Daar ginds herhaalt een paardenrijder 't wonder,
En aapt u na, u, Frankrijks lust en hoop!
Gij woudt het Oost zijn' schemernacht ontrukken,
De halve maan kromp voor de zou van 't West;
Thans speelt die wulp, de schrik der Mammelukken,

Hij trotst als gij de zandzee en de pest!
Ja, 't ideaal, dat al uw deugd verheerde,
Der reuzen lust, de wereldheerschappij,
Blaakt nu dien dwerg, wien honger goochlen leerde,
Zie, hij vermoordt de vrijheid zoo als gij!
Napoleon! ik haat uw keizersglorie,
Uw' diadeem bevlekt met schuldloos bloed,
Uwe aadlaarsvaan, die bode der victorie,
Gelijk de storm alom door angst begroet!
Vloek over u, die Holland aan de baren
Hergeven woudt als 't slib van d'oceaan,
Der burgren graf, die 's werelds meesters waren, -
En toch, 't gemeen basse uw gebeent' niet aan!
Wie had als gij den weêrspoed kunnen dragen,
Toen u 't fortuin op Waterloo bedroog,
En de avondstond het leger zag verslagen,
Dat twintig jaar met u ter zege toog?
't Was vrijheidswraak! haar schim zaagt ge om u zweven,
Slechts voor uw' blik verscheen ze uit wolk bij wolk,
En gij hadt moed door haar verneêrd te leven,
En om dien moed beschimpt daar ginds u 't volk!
Napoleon! in wien 't een' god aanschouwde,
Toen gij 't uw' zoon, uw' erfgenaam liet zien,
En 't vaderhart hem 't schittrend luchtslot bouwde,
Uit 's Tibers stad het aardrijk te gebiên;
Napoleon der wijzen held in 't lijden,
Toen, beeld uws strijds! ge op Sint Helena's rots,
Het oud en 't nieuw, twee wereldzeeën strijden,
Verstuiven zaagt in eindeloos gebots;
Verschijn' hier 't volk, de heiligschennis wrekend,
Die lage kunst 't onwetend plegen doet,
En 't stort' nog eens, van killen schrik verbleekend,
Gelijk weleer, uw majesteit te voet!
Verschijn'! - wat beê, den Vorsten dezer aarde,
Hun voegt die taak, 't geldt d' eerbied voor hunn' troon:
Wat diadeem der wereld heeft nog waarde,
Wanneer 't gemeen durft spotten met uw kroon?
Driedubble kroon van lauwren, paarlen, doornen,
Des roems, des rijks, des jammers hoofdsieraad!
Het past hun vuist haar bliksems neêr te toornen,
Waar schendig rot naar uw tiara staat!
Voor u, gij zijt een zon gelijk verscheiden,
Om strijd door de aard' gezegend of vervloekt,
En kunt de wraak van 't nageslacht verbeiden,
Want Clio heeft uw wonderen geboekt!

V.

In schittrenden dos
Wipt de dartele op 't ros;
Zie, zij buigt zich om hulde te ontvangen,

De geestdrift breekt los,
   En een lieflijke blos
      Roept het purper der schaamte op haar wangen;
Neen, wilde Amazoon,
   Is zij trotsch op de kroon,
      Door de juichende menigt' geschonken!
't Betooverendst schoon,
   Haar voor immer ontvloôn,
      Sinds zij 't gif van den roem heeft gedronken!
Daar tikt zij het paard,
   En in tripplende vaart
      Boeit zij 't oog van de jeugd door haar schoonheid,
Dat vlammende staart,
   Als zij, hangend naar de aard',
      Van haar leest al de weelde ten toon spreidt;
Of, dansend op 't dier,
   Van 't verterende vier
      Der Godes van de Min schijnt te blaken;
Of, schaamteloos fier,
   Een' onnaakbren laurier,
      In een' dartelen luchtsprong, mag schaken!
Zij wuift en zij groet,
   Oogverblindend van spoed,
      Met de vliegend veroverde kransen,
En baadt in een' vloed,
   Die haar' boezem voldoet,
      In den lof, die weêrklinkt van de transen.
Hoe blikt zij hem aan,
   Wien de stuivende baan,
      Slechts als zij op den klepper stijgt ketent,
Die haar, in zijn' waan,
   Voor het outer ziet staan,
      Om zijn liefde het renperk vergetend!
Verdoolde! bemin,
   Eer de boschkoningin,
      In haar vurig paleis onder de aarde;
Vervolg en verwin,
   Eer de blanke meermin,
      Waar ze een' krans van koraal zich vergaârde;
Dan teêrheid en trouw
   Van de onvrouwlijke vrouw
      Op het toppunt der glorie te vragen!
Uw foltrend berouw
   Zou het huwlijksgebouw
      Doen weêrgalmen van jammerend klagen!
Maar zie, hoe zij lacht
   Om de teedere klagt,
      In uw smachtende blikken te lezen!
Het bed, dat haar wacht,
   Schudt de liefde niet zacht,

Maar de droom, hoe vermaard zij zal wezen!
Zie, de oogen vol gloed,
Die ons huiveren doet,
Drilt ze een flikkrende speer in haar vingren, -
Verschopt nu haar voet,
In onluchtigen moed,
Met het gaas, dat haar borst mogt omslingren,
Den glinstrenden band,
Die haar lokken omspant;
Alle schroom, alle schaamte is vervlogen!
Zij deed in dien stand
Aan haar voedster geen schand',
Al had ze ook een leeuwinne gezogen!

VI.

En nu de onnoozelheid, die u haar mollige armen
Al biddend toesteekt, of uw hart zich wilde ontfermen
Eer haar de slang verslindt;
En nu de onnoozelheid met traantjes op de wangen,
Die, echte paarlen, aan heur valsche rozen hangen,
Heb deernis met het kind!

Ik weet niet, of de Heer uwe echtkoets heeft gezegend,
Of gij met eerbied en met liefde hen bejegent,
Die reiner zijn dan wij;
Maar Jezus heeft ook u hun rang en regt verkondigd:
‘Hun is der heemlen rijk - wie zich aan hen bezondigt,
Bezondigt zich aan Mij!’

De vloek der menschheid volgt dien Caesar in alle eeuwen,
Die de eerste Christnen liet verscheuren door zijn leeuwen;
En toch, hun lot was zacht
Bij dat der jonkheid, dus verleiding prijs gegeven:
Zij zagen in den dood Gods englen tot hen zweven; -
Wie spelt u, wat haar wacht?

o Deernis met het kind! uw kunst schende elke glorie,
De harp der Poëzij, de rolle der Historie,
Wreekt die van oord tot oord;
Maar jeugd noch onschuld keert, - eens schreit ge om uw bewondren:
Of hoort ge in 't handgeklap de hel van vreugd niet dondren,
Bij zedelijken moord?

1837.
E.J. Potgieter.

Mengelingen.

De oude vrijster.
Naar Mrss. S.C. Hall.

Arme oude Vrijsters.
Oud Liedeken.

De dame, die de kinderen vergezelde, welke ik zoo dikwijls had bewonderd, was eene magere vrouw, wier voorkomen iets bekrompens en terugstootends had; - zij was in dien leeftijd, welken men ‘een' zekeren’ verkiest te noemen: dwaas genoeg, want van alle leeftijden is deze zeker de onzekerste. Van den dag, waarop eene ongehuwde vrouw de noodlottige drie kruisjes achter den rug heeft, totdat zij onwedersprekelijk grijs, gerimpeld en blind is, blijft zij in de schatting van alle wèlopgevoede lieden, ‘van zekeren leeftijd,’ en moet al de schimpscheuten, zetten en beleedigingen uitstaan, waarmede men zonder mededoogen de zusterschap vervolgt: - ‘zoo eigenzinnig als eene oude vrijster,’ - ‘zoo kribbig als eene oude vrijster,’ - ‘zoo scherp als eene oude vrijster,’ - ‘onuitstaanbare oude vrijster,’ - en ‘leelijke oude vrijster,’ zijn slechts eenige der lieve namen, met welke men jegens dat mishandelde gedeelte der maatschappij overmild is. Wat mij betreft, ik had van mijne vroegste kindschheid af oude vrijsters lief; eene neiging, die ongetwijfeld ontstond uit de vriendelijkheid, waarmede twee vrijsters mij bejegenden, die oud waren toen ik geboren werd, en - spijt al het woelen en wisselen des levens - nog op dit oogenblik van een' zekeren, neen, onzekeren leeftijd zijn. Hare ruime zakken vloeiden altijd over van snoeperijen en prenteboekjes; en haar heerlijk afgelegen landhuis was de verzamelplaats van alle jongeluî, die er, als ik, op verzot waren, slechts te doen wat hun lustte, en naar welgevallen te spelen en te stoeijen. God zegene er haar voor! Zij vergrootten mijne geneugten zelfs in mijne gelukkigste dagen, en deden mij een besluit nemen, dat ik, naauwelijks weet ik nog hoe, verleid werd te vergeten, namelijk zelve eene oude vrijster te worden. Maar dit doet wei-

nig af tot mijne vertelling, welke ik voor geene onpartijdige geve, daar ik al mijn leven ingenomen was met de goede, trouwhartige, eenigzins eigenzinnige oude sloven, ondanks al de gebreken, welke een leven in gezegende enkelvoudigheid gesleten, veelal ontwikkelt.

Om eindelijk te beginnen met het begin, ik zag mijne heldin voor het eerst in de stille badplaats, *Bognor* geheeten. Ik had er dikwijls drie bevallige kinderen bewonderd, die in hunne wandelingen langs het strand vergezeld werden door eene kleurlinge; het waren een jongen en twee meisjes, die er gezond uitzagen, en met elkander om den prijs der schoonheid schenen te dingen. Daar ik veel van het gezelschap van jonge lieden houde, wanneer zij ons namelijk den tijd niet ontrooven tot lezen of schrijven bestemd, had ik weldra kennis gemaakt met mijne gunstelingen. Voor iemand, wien, als mij, het prangend keurslijf der pligtplegingen van het Engelsch maatschappelijk leven dikwijls te eng wordt, is er iets vervrolijkends en opwekkends in de rondborstige en ongedwongene manieren van een levendig kind; de schitterende grimlach, het blijde schateren, de vrolijke stem, het dartelend springen, zijn als de verfrisschende koeltjes van den regen op een' brandenden zomerdag; het is of zij de herinnering aan de geneugten onzer eigene jeugd medebrengen. Een speelziek kind weet altijd der smart hare bitterheid te ontnemen. Die, welke ik te *Bognor* ontmoette, waren al wat ik wenschen kon; en menig uur sleten wij te zamen aan het strand, de schatten gadeslaande, door de zee op de kust geworpen; hoornen, zeeplanten en schelpen verzamelende - koutende over schipbreuken en verlaten eilanden - bovenal hun dat keurig dichtstuk van Mrs. HEMANS op den Oceaan voordragende, hetwelk zij telkens weder wilden hooren: -

‘De zee, de zee, de grootsche zee,
Wat is zoo schoon op aard'?
Noch berg, noch dal, noch wei, noch hof,
Heeft wat haar evenaart;
De zee, de zee, boeit me uren lang,
Wijl ze elken blik beloont,
En in haar ongeschreven boek
Steeds nieuwe wondren toont.’

Het éénige onderwerp, waarover wij niet eenstemmig dachten, was beweging. Zij plagten mij mede te slepen tot ik van vermoeijing niet verder kon, en schenen te verwachten, dat iemand, die, niet alleen uit gewoonte, maar ook uit noodzakelijkheid, een zittend leven leidt, even goed kon rennen en rossen, en klimmen en klauteren, als zij zelve. Dit was meer dan ik kon volhouden, en ongeveer vier dagen nàdat wij vrienden waren geworden,

(want kinderen erkennen door woorden noch daden het koele ‘goede kennis zijn’) zeide HORACE, mij zeer ernstig aanziende:

‘Ik wenschte, dat MILLY gekomen ware, want schoon zij niet zoo gaarne stoeit als gij, noch zoo veel van grappen houdt, zij zou zich bij u neêrzetten en met u praten, als gij moede zijt.’

‘Zij leert mij Fransch en teekenen,’ voer JULIA voort. ‘En zij breide mij deze mooije handschoenen,’ fluisterde HARRIËT.

‘En zij maakt mij vliegers en leert mij Latijn,’ verzekerde HORACE.

‘Inderdaad,’ hernam ik, ‘zij moet wel zeer bekwaam wezen, en zeer goed; - wie is zij?’

‘Hoe! weet gij niet wie MILLY is? in *Schotland* noemt men haar: MILLY van de Pastorij, omdat zij vroeger in de pastorij woonde.’

Zoodra hij mij deze belangrijke opheldering had gegeven, sprong hij weg, om een' visch te vangen, dien de golven op het strand hadden begeven. Ik wendde mij tot JULIA:

‘Is MILLY uwe tante?’

‘Neen.’

‘Uwe nicht?’

‘Neen.’

‘Uwe gouvernante?

‘Neen.’

Ik heb een' afkeer van kinderen aldus uit te vragen; het leert hen te gelijk snappen en valsch zijn, en ik vroeg niet meer; - maar de kleine HARRIËT voegde er bij:

‘Zij is onze vriendin; niet zoo prachtig gekleed als de groote dames hier, maar het beste, dierbaarste wezen ter wereld; en ik wil niet hebben, dat de kindermeid, MAURICE, haar eene oude vrijster noemt.’

‘Ho, ho!’ zeide ik, ‘hoe jong gij zijt, hebt gij dien naam reeds als een teeken van ongenade leeren kennen!’

Geen wonder, dat meisjes met zoo veel drift naar een' echtgenoot jagen, daar de verschrikkelijke schimpkreet onophoudelijk in hare ooren klinkt, en het éénige middel dien te doen ophouden het luiden der dorpsklok is, welke hare echtvereeniging aankondigt.

Ik wil niet nalaten hier in te lasschen, dat ik in het gevoelen van GRANT THORBURN deel, dat een oud vrijer inderdaad een belastbaar dier is. Wanneer hij de middelen bezit eene vrouw te onderhouden, moet hij er eene hebben; - bovendien, de ontzaggelijke magt, ‘de groote vraag te doen,’ is hem verleend. En hij mag er op rekenen, dat, hoe oud hij ook zij, en hoe leelijk hij ook zij, en hoe openlijk hij er voor uitkome, dat hij den ongehuwden staat den besten ter wereld vindt, er liggen voet-

angels en mannenklemmen in zijn pad; en zoo hij zich niet in acht neemt, zal hij als allen, die keurig, zeer keurig, overkeurig zijn, eindigen met het kromme stokje te kiezen. Zóó veel bij wijze van goeden raad *en parenthèse*.

Eindelijk kwam MILLY, en ik beken het, in het eerst nam zij niet zeer voor haar in. Hare gestalte, zoo als ik zeide, was mager en schraal, hare schouders waren rond, of liever, zij boog zich, welligt door de zwakheid van haar gestel, eenigzins voorover. Dit scheen mij in eene korte, ongehuwde vrouw iets opmerkelijks, daar deze zich gewoonlijk zoo regtop mogelijk houden. Haar mond had eene uitdrukking van vaste beslotenheid, die volstrekt niet gevallig was; haar neus was klein en fraai, en hare oogen waren donkergraauw en glansrijk - echter werd hun gloed getemperd door zekere onbeschrijfbare bescheidenheid, zelden in het rond ziende, veelal peinzend nedergeslagen. Haar voorhoofd, schoon eenigzins laag, was wèlgevormd en werd beschaduwd door een' overvloed van lichtkleurig haar, dat in hare jeugd zeker fraai en rijk stond, maar nu voor den adem des tijds verbleekt was. Welligt echter hadden smarte of krankte hare sneeuwvlokken gestrooid tusschen die weleer weelderige kastanjebruine lokken. Haar hals was smetteloos blank, schoon hij de bevallige ronding der jeugd miste; maar een zwart fluweelen lint, zamengehecht door een kostbaar robijnen slot (het éénige sieraad, dat zij droeg), deden dien te zijnen voordeele uitkomen. Over het geheel hadden haar gewaad, hare houding en hare manieren veel van hetgene men Puritanismus pleegt te heeten[1]. Zij plagt de kinderen te vergezellen, en terwijl deze rondsprongen, haar breiwerk ten voorschijn te halen, en, met den blik op den onmetelijken oceaan of de voorbijdrijvende wolken geslagen, haren werktuigelijken arbeid voort te zetten, zonder acht te slaan op de voorbijgangers, of, zóó weinig opdringends was er in haar voorkomen, door hen te worden bemerkt. Of zij zat in een klein dik boeksken te lezen, dat een bijbel scheen te zijn, of in onderscheidene andere boeken, zoowel in ouder- als nieuwerwetschen band gebonden. Zij was blijkbaar keurig op hare kleeding; haar schoeisel (ik meen vroeger te hebben opgemerkt, dat hare handen en voeten niets te wenschen over lieten) haar schoeisel, voor voet en hand, was altijd uitmuntend gemaakt, en van fijne stof; er was eene netheid in haar gansch gewaad, waaruit men vermoeden mogt, dat zij in alles zeer naauwkeurig was. Zij toonde geen verlangen mijne kennis te maken, en eene zenuwachtige aandoening, die haar overviel, zoo dikwijls zij met vreemden sprak, bewees, dat zij zeer beschroomd

(1) Wij zouden zeggen een Menist zusje.
Vertaler

van aard, of ongewoon was veel menschen te zien. Erger nog, zij bloosde, wanneer zij u aansprak, ofschoon er, zoodra zij zich hersteld had van het linksche, in haren eersten groet zigtbaar, een zonderling mengsel van zachtaardigheid en beradenheid in hare gesprekken was. Dat zij eer eene vrouw van goede opvoeding, dan eene vrouw van grooten aanleg was, viel niet te betwijfelen; maar hoezeer innig gehecht aan mijne drie jonge lievelingen, scheen zij geen' lust te gevoelen, mij de bron dier neiging te verklaren: niet dal zij er iets geheimzinnigs van maakte, maar iedere zinspeling op hare betrekking tot hen, of hoe zij haar verwant waren, bragt die soort van verdrietige verlegenheid te weeg, waarmede de nieuwsgierigheid hare slagtoffers zoo ongenadig kwelt.

Ééns slechts merkte zij in den loop der toevallige en eenigzins koele gesprekken, die ik met haar hield, aan, dat er hechter banden waren, dan die door verwantschap geknoopt; dit stemde ik gereedelijk toe, maar voegde er bij, dat die aanmerking iets vreemds had van de lippen eener Schotsche vrouw, wier *clan*-achtige sympathiën gewoonlijk alle ander gevoel overheerden; zij grimlachte - een dier flaauwe kwijnende lachjes, welke hare vast op elkander gedrukte lippen scheidden, met eene uitdrukking van peinzende teederheid, die wel overeenstemde met den zachten ernst harer verstandelijke oogen - en zeide, dat de Schotten aan dat *clan*-achtig gevoel beide hunnen voorspoed en hunnen roem verschuldigd waren.

'In vreemde Landen, als wij verre van huis zijn,' voer zij voort, strekt het gevoel, anders tot de MAC GREGORS, MAC PERSONS en MAC ALLISTERS bepaald, zich tot elk kind van den heuvel en de heide uit; de Schot is overal de vriend van den Schot, en naar mijn gevoelen, hoe weinig het wege, vereert juist die karaktertrek, zoo dikwijls in ons misduid, ons ten hoogste: wanneer elk, overal, zijnen landgenoot in den vreemde aldus behandelde, zoude er een veel kleiner getal ellendigen van de liefdadigheid van vreemdelingen afhankelijk zijn.'

Dat viel niet te weêrleggen, en ik nam deze gelegenheid waar, om wèlverdiende hulde toe te brengen aan de verstandelijke en zedelijke waarde onzer landgenooten over de grenzen. Zij scheen gestreeld.

Ik heb opgemerkt, dat de Schotten over het algemeen in het eerst nooit vurig zijn in hunne uitdrukkingen van vreugde of leed, vermaak of toorn; men leert hun vroeg de voordeelen schatten, die er in gelegen zijn, zich te kunnen bedwingen; het wordt hun geleerd in de armen hunner moeder, die zich altijd geduldig en voorbeeldig gedraagt; het wordt hun ingeprent door hunne diakenen en leeraars; en wereldkennis versterkt hen in eene wèloverdachte beoefening van zelfbedwang. Hoe verdienstelijk echter dat zich inhouden zij, heb

ik nooit iemand algemeen geliefd gezien, die stokstijf aan dien regel gehecht was. Wij houden het meest van diegenen onzer kennissen, welke nu en dan zich overijlen en struikelen, en hij enkele gelegenheden iets overdrevens doen, omdat die misslagen juist even zuo vele verontschuldigingen voor onze eigene schijnen.

'HORACE vertelt mij, dat gij *Bognor* weldra denkt te verlaten, en eene maand te *Hastings* wilt gaan doorbrengen,' zeide Miss MILLICENT zekeren morgen tot mij; 'wilt gij een' brief van mij aan een' onzer vrienden aldaar medenemen, een' Presbyteriaansch geestelijke, die zich onlangs in die streek gevestigd heeft?'

Natuurlijk was ik hiertoe bereid.

'Welligt,' vervolgde zij, 'zal het u aangenaam zijn, kennis met hem gemaakt te hebben; hij is een vriendelijk, beminnelijk man, niet zeer naar uwen trant; maar ik ben zeker, dat gij hem hoog zoudt achten, indien gij hem kendet.'

Ik weet niet, wat Miss MILLICENT bedoelde met de woorden, dat hij niet zeer naar mijnen trant was, en vroeg het ook niet; ik vermoed, dat zij mij te ligtzinnig hield voor eene deftige kennis. Ik zoude mij *dat* niet gaarne hebben laten zeggen, en ik had ook geen' lust mijne welwillende jonkvrouw in eene stelling te brengen, waaruit zij zich niet zou hebben kunnen redden, dan door beleefdheidshalve te jokken. - Mijne lezers moeten het mij vergeven! maar mijn bouwzieke geest, altijd met kasteelen in de lucht bezig, had bepaald, dat deze geestelijke, deze Mr. CAMPBELL, zoo als zij hem noemde, een verouderd aanbidder van haar was, en dat Miss MILLICENT MORRISON een' dezer dagen Mistress MILLICENT CAMPBELL zoude worden. En echter, het ging niet aan, hoe ver de wieken mijner verbeelding mij ook droegen, ik kon mij mijn eerzaam zusje niet als eene getrouwde vrouw voorstellen. Wat zoude zij zijn zonder hare kleine eigenaardigheden? en echter, eene huwbare vrouw moet er geene hebben; zelfs de spelden, die haren shawl aan hare schouders vasthechtten, riepen zoo luide als spelden kunnen roepen: 'Wij werden hier door maagdelijke vingeren gespeld.'

En dan het wit satijnen plooisel, achter aan het nette Dunstable strooijen hoedje, in drie scherpe punten uitloopende, en de twee strikbanden van zoo gelijke lengte, dat gij u verbeeld hadt, dat zij de draden, tot beide gebezigd, had geteld; het wit satijnen plooisel zoude overeind zijn gaan staan, bij de gedachte, dat de sneeuwwitte hand, die zijne evenredigheden mat, aan eenig mannelijk schepsels oppergezag zoude zijn onderworpen: neen, dat mogt geene waarschijnlijke gissing, geen wijs besluit heeten. Maar waarom bloosde zij dan, toen zij mij den brief voor Mr. CAMPBELL gaf? en waarom zag HORACE zijne zuster veelbeteekenend aan

en fluisterde haar iets in het oor; en waarom bloosde de kleine jonkvrouw, en grimlachte en bestrafte haren broeder ernstig, toen hij zijn gefluister herhaalde, en riep: ‘foei! schaamt gij u niet, HORACE?’

Ik wenschte, dat groote en kleine kinderen nooit fluisterden, noch, in gezelschap, zwijgend welsprekend gesprekken hielden met de oogen; het is waarlijk onbeleefd, zeer onbeleefd - en zeer onrustwekkend; - want het is zoo natuurlijk, dit en dat te verbinden, - en gevolgtrekkingen te maken, - en zijne hersenen met iets te plagen, dat, alles wèl bezien, geene zaak is, die ons aangaat. Nu, als had ik niet genoeg te doen gehad met mijne eigene zaken, ik ging voort met mij zelve te kwellen over de drie kinderen en MILLICENT MORRISON - die ik gezien *had* - en over Mr. JAMIE CAMPBELL - dien ik *niet* had gezien; en was niet eer tevreden, noch op mijn gemak, eer ik het genoegen had Mr. CAMPBELL *chez nous;* op *St. Leonard*, te hebben.

Ik houd veel van de nationale uitspraak van alle Landen, van de eene meer, van de andere minder - het zijn klanken, die van iets spreken, dat niet tegenwoordig is en uwen geest in andere streken doen omdolen; zij brengen het zoete zuiden en het kloeke noorden, de schoone en de dappere uit verre streken tot u; het stoute of het stille landschap ligt voor u uitgestrekt, en dikwijls herrijst in mijn geheugen wat ik nooit meer zal zien, wanneer eene arme manden-vrouw op *Covent-gardens*-markt mij aanspreekt met eenen tongval, dien velen barbaarsch gemeen zouden noemen, en zegt: ‘God behoede u op dezen schoonen morgen, *mylady!* heeft uwe edelheid geen mandje noodig? maar het zij al, het zij niet: Gods frissche zegen vergezelle u!’

Mr. CAMPBELL had de uitspraak van zijn Land niet verloren, noch beproefd die af te leggen; hij scheen een rustig fatsoenlijk man, schoon niet geheel wat de *élite* een heer zou hebben geheeten; er was vuur in zijne donker blaauwe oogen, bedwongen, maar niet uitgedoofd vuur, en ik verbeeldde mij daarom, dat hij een man van genie was. Als de meeste zijner landslieden, bezat hij uitgebreide letterkundige kennis, en was een groot liefhebber van muzijk; maar één punt was in mijn hoofd dadelijk afgepraat - hij zou nooit voor MILLICENT MORRISON passen; - hij was slordig op zijne kleeding, en zijne schoenen, merkte ik op, waren vastgestrikt met zwart lederen riempjes, in plaats van lint; neen, zoo als ik zeide, hij paste voor haar niet. Maar waarom bloosde zij dan? Wij zullen zien.

De volgende Zondag bevestigde mij in mijn gevoelen, dat Mr. CAMPBELL een man van genie was, en dat zijne talenten, ver van onder een koornmaat te zijn verborgen, helder flikkerden, ontstoken door eenen heiligen en wèlbestuurden ijver voor het welzijn

zijner gemeente. Er was iets wilds en schilderachtigs in de ligging zijner kleine kapel, dat de dagen der vervolging voor den geest herriep, toen de leerlingen van het Ware Geloof geene plaats hadden, wáár hun hoofd neder te leggen; zij was bijna in de klove der heuvelhelling genesteld, en van het kleine, zindelijke en wèlonderhouden plein, tegenover den ingang, overzaagt gij de lommerrijke vallei, de verre stad en den grenzeloozen oceaan zich heinde en veer uitbreidende; de zonnestralen, dansende met de golfjes, en den blaauwen hemelboog, dien morgen door geen enkel wolkje miskleurd, zich afspiegelende in de rustige zee. Nóg heugt mij de tekst, van welken hij zulk een voortreffelijk gebruik maakte. - Het was een eenvoudig, maar vertroostend woord voor den geloovenden Christen; het hield geen afgetrokken leerstelsel in; het was eene dier uitmuntende en hemelsche spreuken, welke den geest van de aarde ten hemel heffen, door een enkel beeld:

'Komt herwaerts tot My allen, die vermoeyt en belast zijt, ende Ik zal u ruste geven.'

Hij beschreef uitvoerig en krachtig den looden last der zonde, naar waarheid schilderende, hoe hare verzoekingen en bekoringen in het eerst aanlokken en verblinden, maar tevens bewijzende, hoe zij in het einde zelfs voor den loszinnigste ondragelijk wordt; - en hoe zij allen kwelt, verderft, verbittert en ter neder drukt, die zich verbeeldden, dat de vermaken van dit leven ooit dat verlangen naar zaligheid en onsterfelijkheid konden stillen, dat van onze natuur zoo onafscheidelijk is. Na met zeldzame en vurige welsprekendheid uitgeweid te hebben over het eerste gedeelte der toespraak, ging hij over tot de belofte zoo treffend in de uitdrukking van onzen Verlosser. 'Ik zal u ruste geven:' - ja, hij schilderde de rust, door den Zoon Gods bedoeld, in zoo heilige kleuren, dat, toen mijne blikken voor een' oogenblik over het ruime landschap doolden, het mij was, als hadde hij zijn zedelijk penseel gedoopt in de rust der Natuur; en ik dronk met dankbaarheid uit de stroomen levend water, die zijne welsprekendheid ontspringen deed voor een gemoed, dorstende naar de kennisse Gods. Toen volgde de hymne, en het was onmogelijk ten prachtigen hemel op te zien, of het oog op de goedertieren aarde te slaan, zonder de stellige waarheid te gevoelen, dat

> 'Zijn raad is wijs, Zijn wegen zijn regtvaardig.'

Ik vergat de slordige kleederen, en hield op er aan te denken, dat de schoenen met lederen riempjes waren digtgebonden, en begon zelfs ouder het terugkeeren naar *St. Leonard* hoop te voeden, dat MILLICENT MORRISON nog MILLICENT CAMPBELL worden zou. Het is niet te bepalen, hoe lang deze mijmering zou hebben geduurd,

indien niet Mr. CAMPBELL zelf, vergezeld door eene - *vrouw* - en drie kinderen, mij, peinzend voortslenterende, had ingehaald.

'Mrs. CAMPBELL verlangde uwe kennis te maken: zij keerde eerst gisteren, van een uitstapje naar haren vader in *Argyleshire*, terug, anders zou zij u vroeger een bezoek hebben gegeven.'

Helaas! helaas! werd ooit eene arme bouwmeesteresse van luchtkasteelen deerlijker te leur gesteld! Ik hield mij echter zoo goed mogelijk groot, en sprak af, den volgenden avond vriendschappelijk een' kop thee bij de CAMPBELLS te komen drinken. Ik wil mij niet lang ophouden bij de eenvoudige, maar vriendelijke gastvrijheid mijner gasten, en slechts melden, dat ik te hunnent weldra eene geschiedenis hoorde, die ik nooit heb vergeten - eene geschiedenis, die ik gewaardeerd heb, en welke mij dierbaar is geworden - een verhaal van lijdzaamheid en goede trouw - eene oude vrijster in eene heldin verkeerende - mijne sekse prijzende zoo als ik haar liefst geprezen hoor - meer om hare deugden dan om hare kennis. Het was de geschiedenis van MILLY uit de pastorij.

'Toen ik haar leerde kennen, was zij een lief, vrolijk, aardig meisje' zeide Mr. CAMPBELL, 'en overtrof alle meisjes, die ik ooit ontmoet had in het zingen der balladen van ALLAN RAMSAY, of der liedjes van ROBERT BURNS; zij was de lust haars vaders en de trots harer moeder, ja, ik durf zeggen, de trots der gansche gemeente; want haar vader was de Leeraar van *Kirk-Haverling* en woonde in Haverlings-pastorij. Zij was zeker,' voer Mr. CAMPBELL voort, nadat hij een' oogenblik had opgehouden; 'zij was zeker het vrolijkste en aardigste meisje, dat ik ooit heb ontmoet.'

'"Dat is mogelijk,"' merkte de gade van den Predikant aan, '"maar, JAMIE! ik kon Miss MILLY nooit zoo mooi vinden als gij haar beschrijft."'

'Ho!' hervatte Mr. CAMPBELL, - zoo leep - dacht ik - als het een' pastoor paste, 'zij was het aardigste en vrolijkste meisje, dat ik toen nog had ontmoet; het gebeurde eer ik u zag, NANNIE!' De eerwaardige NANNIE plooide de lippen tot een lachje, dat haar rond en breed gelaat waarlijk niet onbevallig stond, en haar echtgenoot vervolgde: 'RONALD M'LEAN was de éénige zoon van den M'LEAN, een' Laird van aanzienlijken huize, maar alles behalve rijk; daar hij het weinige vermogen, dat hem van vroegere dagen was overgebleven, verkwist had in het houden eener staatsie, die door zijn inkomen niet kon worden goedgemaakt, maar welke hij niet wilde inkrimpen, daar RONALDS moeder, eene Engelsche Dame, die weergaloos schoon was, zich aan deze kinderachtig gehecht toonde. De Laird beminde haar met Schotsche trouw en meer dan Schotsche drift, en zoude, om haar te behagen, nog meer aan hare grillen

hebben ingewilligd, indien zij er hem om had verzocht. De jonge RONALD had te veel van den geest van den *Clan* ingezogen, om een groot gunsteling te zijn van zijne Engelsche moeder, die hem naar eene Engelsche school wilde gezonden hebben. Maar dit weigerde zijn vader ronduit, en de jongen werd, ten gevolge van dit besluit, onder de hoede van DUNCAN MORRISON van *Haverling* geplaatst, die zich eene benijdenswaardige vermaardheid als kenner der klassieke schrijvers, en een nog benijdenswaardiger als een zedelijk man had verworven. Ik was in dien tijd leerling in hetzelfde huis, hoezeer mijne omstandigheden hemelsbreed van die van RONALD M'LEAN verschilden. Hij was de zoon van een' Laird, en ik was het éénige kind van de weduwe CAMPBELL, van *Hawthornden*, - hij kwam op school, met een' knecht in liverei achter hem, ik kwam alleen - hij had een paard om zijne bagaadje te brengen, en mijn gansche eigendom was in een' halsdoek geknoopt.'

'"In een' koffer - een' kleinen koffer gepakt,"' viel hem Mrs. CAMPBELL in de rede.

'Neen, NANNIE! het was mijner arme moeders beste zijden halsdoek.'

'"Wanneer het geen hairen koffer was, was het eene doos, met misschien een' zijden halsdoek er om geknoopt,"' hield de waardige vrouw vol, bezorgd de eer van haren echtgenoot in alle opzigten op te houden.

'Neen, het was slechts een halsdoek; heugt mij mijne moeder niet meer?'

'"Ga voort,"' viel Mrs. CAMPBELL op nieuw in.

'Dat zal ik,' zeî de Leeraar; 'maar de halsdoek' - ('"het was een koffer, geloof mij,"' fluisterde Mrs. CAMPBELL, maar zoo zachtjes, dat zij slechts door mij, die naast haar zat, verstaan werd,) - 'verhinderde niet, dat ik door het gansche gezin, MILLY daaronder begrepen, zoo goed behandeld werd, als was ik de toekomstige Laird geweest; - het waren gelukkige dagen, zoowel voor mij als voor RONALD, maar vooral voor RONALD, die de liefde van een onschatbaar hart wist te winnen. MILLICENT en de jonge Laird wiessen te zamen op, studeerden te zamen, en in alle studiën, waarin geduld en volharding vereischt werden, overtrof MILLY ons allen; zij was de verpersoonlijking van tevreden nijverheid en schuldelooze vrolijkheid; de bewonderde der rijken, de beminde der armen. Uitgezonderd MILLY'S vader en moeder, zagen allen, die in de Pastorij woonden, dat RONALD M'LEAN MILLY innig en vurig beminde, met eene neiging, zoo als een man, hoezeer hij in andere opzigten veranderen moge, slechts ééns gevoelt - en MILLY was niet traag in die te beantwoorden. Ik twijfel zeer, of MILLICENT haar hart zoo geheel aan die genegenheid zou hebben ter prooi gegeven, indien de Lady van M'LEAN, levendig ge-

troffen door hare schoonheid en hare begaafdheden, haar niet had uitgenoodigd eenige maanden op het kasteel van M'LEAN door te brengen, eene uitnoodiging, welke zij gestreeld aannam. En terwijl zij zich te haren huize bevond, behandelde de Lady haar ‘met zoo veel welwillende vriendelijkheid,’ gelijk MILLY het later uitdrukte, ‘zoo geheel als eene moeder,’ dat zij, arm meisje, zich overtuigd hield, dat de trotsche Lady hare neiging voor haren zoon kende en goedkeurde: het was natuurlijk genoeg, dat zij dit dacht - en inderdaad, RONALD geloofde hetzelfde - natuurlijk genoeg ook in hem - ofschoon de worsteling en de beproeving, welke hem het tegendeel leerden, hard en bitter waren.

‘Op zekeren ochtend, gedurende haar verblijf bij de M'LEANS, werd MILLY vroeger dan gewoonlijk in Mrs. M'LEANS kleedkamer geroepen; in deze verbeidden haar de Laird en zijne trotsche Lady, stijf en koel genoeg; en, in plaats van haar goeden morgen te kussen, met een ‘lief Schotsch meisje!’ zoo als zij anders plagt te doen, liet zij haar staan, terwijl zij haar uit de hoogte vroeg, hoe zij het had durven wagen, haren zoon aan haar zijne genegenheid te doen verklaren, onder *haar* dak? Zij verweet haar verder, dat zij een listig, geslepen schepsel was, en eindigde met het bevel, dat zij haar huis voor immer verlaten, en haren zoon nooit weder zoude zien. Gij kunt vermoeden, dat MILLY zich dit geen tweemaal liet zeggen; haar gevoel van welvoegelijkheid verbood haar, neen, zóó diep was zij gegriefd, dat de gedachte noch de wensch bij haar opkwam, hem, dien zij zoo innig beminde, vaarwel te zeggen: ‘De zegen des Heeren zoude van mij wijken,’ zeide zij in haar binnenste, ‘indien ik hem tot ongehoorzaamheid aanmoedigde, en ik wil aan de groote Dame van M'LEAN toonen, dat ik even trotsch kan zijn als zij is.’

‘“Het was eene zondige gedachte,”’ merkte Mrs. CAMPBELL aan.

‘Dat was het, NANNIE! ik stem het u toe,’ hernam aar edelaardige echtgenoot; ‘maar er komen oogenblikken in het leven, dat beleedigde trots in de besten onzer naar wrake dorst, en wij dien boozen geest niet zonder vurig bidden kunnen verdrijven!’

‘“Dat is waar, JAMIE!”’ hernam zij, ‘“gij raadt altijd tot barmhartigheid.”’

Het streelde mij, te zien, dat, ofschoon zij een weinig jaloersch was op MILLICENT MORRISON, zij echter het gevoelen van haren echtgenoot eerbiedigde; en ik merkte tevens op, dat hare oogen glinsterden, zoo vaak hij eenig goed of vroom gevoel lucht gaf.

‘Zij ging naar huis,’ voer de Dominé voort, ‘zonder woord of teeken voor den armen RONALD achter te laten, die den volgenden dag, door de smartelijkste onrust gefolterd, in de pastorij kwam. Haar hart was in den tusschentijd veel bedaarder geworden, en zij had

zich zelve overreed, dat zij hem wel nog eens mogt ontmoeten, om hem voor altijd vaarwel te zeggen; en toen zij uit haar venster hem den kleinen bloemhof zag op- en neêr gaan, den bloemhof, waarin hij haar zoo dikwijls geholpen had, zette zij fluks haren hoed op, en stond vóór hem.

'In het eerst zuchtte de jonkman noch sprak, maar staarde haar in het gelaat, als wilde hij in hare ziel lezen, dat toen ligt viel; want haar gemoed was als een open boek, vol van goede gedachten en maagdelijke wijsheid; er woonde geen bedrog in haar, zij was eenvoudig als de duif van het gebergte. Ik heb geen talent ter wereld, om gesprekken van verliefden te schetsen - zij zijn dwaas en slechts strikken voor de wijsheid, die man en vrouw van hunne goede voornemens doen afwijken: en zóó bleken zij ook in dit geval; want MILLY, die, ondanks Mrs. M'LEANS wreedheid, het besluit had genomen van alle gemeenschap met RONALD af te zien, werd overreed, hem nog ééns, en dit zonder toestemming harer ouderen, in eene eenzame vallei te ontmoeten, werwaarts zij zamen dikwijls gewandeld waren eer het voor één' van beiden zondig was geheeten te beminnen, wat zij op aarde beminnenswaardigst hielden. Ik kon in deze zaak Mrs. MORRISON niet van alle blaam vrijspreken; - het is waar, de jongelieden hadden haar nooit van de neiging gesproken tusschen hen ontstaan; maar ik ben er zeker van, dat deze haar niet ontgaan was, en zij had moeten voorzien, dat, zoo dikwijls zamen zijnde om hetzelfde te studeren, er met een passend onderscheid in jaren niets natuurlijker was, dan dat zij aan elkander werden gehecht, in spijt van alle voorzigtigheid. De meester zelf, arme man! wist niet van zulke zaken; hij bezat boeken-geleerdheid genoeg, om eene gansche hoogeschool te voorzien; maar hij was altoos zorgeloos voor de dingen dezes levens, en volstrekt niet huishoudelijk in het bestier zijner woning.'

'"Daarover laakte ik den Dominé nooit,"' zeide Mrs. CAMPBELL, '"want dat is de zaak van de vrouw; maar wat ik in de moeder afkeurde, was, dat zij het zich in het hoofd haalde, dat MILLY'S schoonheid en MILLY'S vernuft haar eene goede partij maakten voor eenigen Laird in *Schotland*. Moeders zaaijen leed in plaats van vreugd voor hare dochters, als zij haar zulke dwaasheden vertellen."'

'"Dat doen zij, NANNIE! en echter heugt het mij, dat gij den neus optrokt, toen Mrs. GRACE, de vrouw van den episcopalen geestelijke, een' wenk gaf, dat haar WILLIAM en onze MAGGY nog wel een paar konden worden.'

Mrs. CAMPBELL lachte, en antwoordde slechts: '"Maar WILLY is zulk een roodharige, ondeugende rekel, en elk zegt, dat MAGGY zoo mooi is."'

‘Zij gelijkt u zeer, Lieve!’ hernam de Leeraar, en voer voort:

‘MILLY was op het afgesproken uur ter bepaalde plaats. Zij zat op dezelfde bank, waarop zij dikwijls met haren minnaar had gezeten. Zij zag naar den hemel; de avond begon te vallen - de starren begonnen één voor één te voorschijn te treden; de dauwachtige stilte des nachts heerschte over het landschap; nóg kwam hij niet - de beminde, de verbeide was niet dáár - haar hart klopte sneller - zij zag naar den heuvel, zij zag de lommerrijke vallei rond - nóg kwam hij niet; er heerschte eene diepe stilte in de lucht en op aarde, en geen klank brak de kalmte der Natuur af, uitgezonderd het vaak verpoosd geblaf van den herdershond op het gebergte, of het nu en dan hoorbaar plassen van het watergevogelte in het donkerblaauwe meir aan haren voet. Het was een verkwikkend uur, maar zij merkte het niet op; haar hart was bitterlijk bedroefd - en eindelijk rolden er onwillekeurige tranen langs hare wangen, alsof haar hart breken zoude. Eensklaps hoorde zij het gedruisch van voetstappen; zij stiet de heugenis van het leed van zich, zij was bevrijd van den angst: ‘waarom komt hij niet? ligt is hem eenig onheil wedervaren!’ zij had den moed, het besluit te nemen, zich vertoornd te houden, ofschoon alle dergelijk gevoel haar vreemd was. Een ander oogenblik verliep, en niet ROLAND - maar de Laird van M'LEAN zelf stond naast haar. Nu was zij inderdaad bevreesd, en den arm van het rijzig *Clans*-hoofd grijpende, vroeg zij met eene hevigheid, die haar gevoel verkondigde, waar RONALD was?

‘Hij plaatste het sidderende meisje op de bank, en zette zich naast haar neder. M'LEAN was een ernstig, maar geen koelhartig man, en hij had meer deernis, dan hij raadzaam achtte te huis te doen blijken, met het onschuldig en argeloos schepsel, dat zijnen zoon zoo teeder en innig beminde; hij schatte haar hoog, omdat zij hoog schatte wie hem vader noemde, en er verliep eenige tijd eer hij in staat was haar mede te deelen wat hij zich verpligt achtte haar te zeggen. RONALD M'LEAN was dien ochtend van zijn paard gevallen, en had zich ernstig bezeerd. Hij had een' vertrouwden oppasser zijn verlangen te kennen gegeven, dat MILLY van zijn ongeluk zoude worden verwittigd, ter verontschuldiging, dat hij zijn woord niet hield. De knecht, die de gramschap zijner meesteres duchtte, liet haar in het geheim; en daardoor verscheen de vader, en niet de zoon, op de afgesproken plaats.

‘“En nu, MILLICENT! ik ben hier gekomen, om mij met u te onderhouden, niet om u verwijten te doen of u te beknorren, dat er iets gebeurd is, hetwelk wij allen hadden moeten voorzien, en dat voor het oogenblik, arm meisje! u nog te zwaar valt, om er u boven te verheffen. Die dag zal echter komen; want gij hebt

verstand, en ik verzoek u het te gebruiken, niet tot uw voordeel, maar tot RONALDS best.”’

‘“Al wat te zijnen beste kan strekken,”’ hernam zij, ‘“wil ik gaarne doen.”’

‘“Weet gij, MILLY! dat het in uwe magt staat, het huis van M'LEAN in al zijne vroegere grootheid te herstellen, of het in ernstiger zwarigheden te wikkelen, dan het ooit kende?”’

‘“Wees er zeker van, Laird!”’ viel MILLY hem met vuur in de rede.

‘“Doe geene overijlde belofte - ik wil naar niets overijlds luisteren,”’ zeide de Laird - ‘“hoor mij aan, - hoor mij bedaard; RONALD bemint u - bemint u nu teeder en innig - maar jonge lieden zijn veranderziek - het huwelijk, hoe gezegend en heilig het zij, belet niet altijd, dat de gedachten soms afdwalen - en al waart gij door de banden van den heiligen echt met hem vereenigd, RONALD zoude kunnen, neen, ik ben er zeker van, hij zoude veranderen.”’

‘MILLICENT hield zich eerst als had zij hem niet volkomen verstaan, en schudde toen het hoofd.

‘“Alle mannen veranderen,”’ hervatte de Laird.

‘“Gij werdt altijd geprezen als een goed echtgenoot,”’ merkte MILLY aan.

‘“Ik vertrouw, dat ik het geweest en,”’ hervatte hij.

‘“Dan zijt gij niet veranderd, Laird!”’ voegde MILLICENT er bij, ‘“en waarom zou RONALD zijn' vader niet gelijken?”’

‘M'LEAN staarde haar een' oogenblik verbaasd aan, uit het veld geslagen door hare eenvoudigheid en haar gezond verstand. ‘“Maar,”’ zeide hij, ‘“het was niet dáárover, dat ik met u spreken wilde; - hebt gij nooit gehoord van Lady LUCY GRAHAM, de erfdochter van duizende morgen lands en duizende *ponden stlg*, om die te bebouwen?”’

‘“De oude vrijster van *Graham-Hall?*”’ vroeg MILLY, zonder eenige achterdocht.

‘“Men mag haar niet oud noemen - nog geen veertig, geloof ik, - er nog ver van. Welnu, zij bemint mijn' zoon, en zou afstand doen van hare erven, hare koeijen, haar land, haar geld, voor de liefde, die gij verwierft?”’

‘“Dat zou zij gaarne,”’ hernam MILLICENT trotsch, ‘“en te regt, erf, koeijen en land, - o, wat zijt gij, bij de liefde van RONALD M'LEAN?”’ en toen, beschaamd dat zij zóó ver was gegaan, toen verborg zij hare blozende wangen in hare handen.

‘De Laird nam hare hand vriendelijk in de zijne. Hoezeer de bereiking van zijn doel bij hem anders boven alles ging, er was iets in MILLY'S liefde, - jong, onschuldig en schoon als zij was, - iets, zoo waar en zuiver in hare liefde voor zijnen zoon, dat hij trotsch was op de schoonheid zelve der bloem, wier liefelijkst waas hij

op het punt was te doen besterven; '"gij weet, MILLY! dat RONALD niet rijk is."'

'"Dat weet ik, Laird! maar hij is rijk genoeg in de gaven en den zegen eener groote ziel. - God is goedertieren geweest jegens de M'LEAN'S.'

'"Toegestemd; maar gij hebt gehoord, wat zijne moeder zeide?"'

'"Het heugt mij, Mijnheer!"' hernam het meisje; '"denk niet zoo laag van mij, om te onderstellen, dat, dewijl ik hier gekomen ben om met hem te spreken, ik het deed, om meer voor hem te zijn dan ik ooit geweest ben - verre, verre van daar - ik wilde hem slechts vaarwel zeggen - en hem verzoeken, niet meer aan mij te denken - ofschoon - ofschoon -"' zij borst in tranen uit en haar hoofd zonk op hare borst.

'"Ik heb u gezegd, dat wij niet rijk zijn, MILLICENT! ik moet u nu meer zeggen - wij zijn arm."'

'"Welnu, welnu!"' - snikte zij, '"het is geene schande."'

'"Het meisje is geene zottin,"' dacht de Laird, '"en echter zoude ik liever met eene dwaze of, beter nog, met eene wereldsche vrouw in dezen toestand verkeeren, dan met dit regtgeaard kind: ik zou weten, hoe ik het met de eene en met de andere moest aanleggen; maar deze slaat mij telkens uit het veld."'

'"Maar het *is* schande, jonge Vrouw! - schande voor een' Lord, schande zelfs voor een gewoon fatsoenlijk man, de middelen te missen, om zijn' rang op te houden. Wat zoudt gij zeggen, zoo ge mij of mijn' zoon RONALD in de gevangenis zaagt?'

'MILLICENT sloeg hare handen krampachtig zamen, terwijl hij voortvoer:

'"En echter zal dit gebeuren - tenzij gij stellig van hem afziet - en weigert hem weêr te ontmoeten."'

Bevende sloeg zij hare blikken bij het licht der maan naar het gelaat van den Laird op, - het was bedaard en bleek.

'"Het was mijn plan, hem *dat* dezen avond te zeggen."'

'"En bij dat besluit te blijven."'

'"Ja, ik zeg nooit het eene en meen het andere. Het was mijn plan er bij te blijven, Laird! - tenzij -' zij hield op, en ging toen voort, '"tenzij het hem even rampzalig maakte als ik - vreesde - dat het hem doen zou."'

'De Laird zag, dat hij op deze wijze niet verder kwam, dat er niets door gewonnen werd, en daarom besloot hij de hand te leggen aan het plan zijner gade; hij herhaalde zijne verzekering, dat zijne geldelijke verlegenheid zóó groot was, dat binnen kort zijn ondergang openbaar zou worden, tenzij die door eenige bepaalde maatregelen werd voorkomen; hij zeide haar, dat de hand van Lady LUCY GRAHAM ter beschikking van RONALD stond, en dat

hem niets zoude ontbreken, om den vroegeren luister van hun huis te herstellen, indien hij deze aannam. Op nieuw staarden MILLICENTS oogen het gelaat van den Laird aan; maar zij hadden thans eene andere uitdrukking.

'"En dus,"' zeide zij, '"dus zoudt gij uwen zoon willen verkoopen, om u zelven te redden?"'

'M'LEAN werd toornig - hij verweet haar, dat zij zich veel aanmatigde - hij herhaalde de schimpscheuten, die zijne vrouw op grievenden toon haar had toegevoegd; maar MILLICENTS geest duldde zulk eene behandeling niet. Zij stond op toen hij opstond; en de man van de wereld werd overtuigd, dat er meer te winnen was door op haar gevoel te werken, dan door haren trots in het harnas te jagen. Zijne manieren werden weder beleefd - hij weidde uit over de vernedering van een' grooten naam. - over de in het stof vertrapten - over de ellende, die haar folteren zou, wanneer zij een' echtgenoot, zoo als ROLAND, tot de lippen toe in armoede gedompeld zag, met het bewustzijn, dat *zij* er de oorzaak van was. Hij verzekerde haar, dat de vloek zijner moeder tot het jongste uur op hem rusten zoude, indien zij ooit werden vereenigd; en hij bad haar het verderf te overwegen, waarin zij allen storten zou, indien zij de betrekking met haren zoon voortzettede.

'"Lady LUCY GRAHAM huwen! Lady LUCY GRAHAM!"' voer zij van tijd tot tijd voort; - '"en gij, Laird! gij gelooft, dat hij Lady LUCY GRAHAM huwen zoude?"'

'"Ik ben er zeker van; hij zeide mij zelf, dat, zoo hij het niet liet om zijne belofte aan u, hij haar dadelijk huwen zoude."'

'"Zeide hij dat?"' voer zij voort, en sloeg nog eens zijn gelaat wantrouwig gade. '"En gelooft gij, dat hij zijn leven lang gelukkiger zal wezen met haar, dan met mij?"'

'"God zij mijn getuige, dat ik het doe!"' zeide de Laird. '"Hoe! denkt gij, dat een M'LEAN de armoede en de schande eener gevangenis van eene zijner betrekkingen of verwanten zou kunnen dulden?"'

'Vlug, als een weêrlichtstraal, scholen MILLY nu RONALDS leefwijze, RONALDS smaak, RONALDS wenschen te binnen, en het overzigt bevestigde de uitspraak zijns vaders; zijne leefwijze was kostbaar, zijn smaak verfijnd, zijne wenschen buitensporig. Zij had dit dikwijls overdacht - maar dan zeide zij tot zich zelve: hij is een Laird, en een M'LEAN; en zij hield hunne schijn-schoone pracht voor eene erfenis. Na eene pauze - en gedurende die pauze vereenigde zich veel, dat groot, veel, dat waarlijk edel was, in haar gemoed - haalde zij uit haren boezem een klein zakboekje te voorschijn, en er een wit blaadje uit nemende, schreef zij er eenige weinige regelen op; toen opstaande van het gras, waarover zij de knie gebogen had om te schrijven, stond zij voor den Laird, met die echt edele waardig-

heid van houding, hun slechts eigen, wier ligchaam de tempel van levende en werkzame deugd is.

'"Laird van M'LEAN! gij stamt af van een adellijk geslacht; en schoon het misschien slechts eene ijdele en dwaze meening is, ik ben opgevoed in het geloof, dat, even als de beste grond de keurigste vruchten geeft, ook het edelst bloed tot de roemrijkste daden spoort. Wat mij betreft, ik werd onder een laag dak geboren, ik leef onder een laag dak, en zal er, zoo God het wil, onder sterven. Gij moogt niet verwachten, dat wij, die aldus geboren zijn om zóó te sterven, volkomen zullen kunnen begrijpen, wat gij zoo even zeidet; maar gij hebt God aangeroepen tot getuige, dat gij gelooft, dat uw zoon tot het einde zijns levens gelukkiger zal wezen met Lady LUCY GRAHAM, dan met mij: *dat* heeft God gehoord - die un ons beide ziet! Zoo gij dit waarlijk meent, geef hem dit papier - en - dan - zal ik zijn aangezigt niet meer zien. Indien - indien - er echter iets is, dat u in dit gevoelen doet wankelen - o, verkoop, verkoop dan niet, om den wille van eenig glinsterend goud, het geluk van iemand als RONALD M'LEAN! En nu, Laird! God zij met u! uit grond mijns harten bid ik, dat gij nooit reden moogt hebben, berouw te gevoelen over uwe zamenkomst met MILLY uit de pastorij!"'

'Eene week later ging MILLY eene tante bezoeken, die verre van hier, in *Edinburgh*, woonde; en eer zij in de pastorij terugkeerde, had het land weergalmd van vreugdekreten en klokkengelui - want de huizen van M'LEAN en GRAHAM waren nu één geworden. Vóór hare tehuiskomst was hare moeder plotseling gestorven. Hier was dus eene verdeelde smarte, en schoon ik mij verbeeldde, dat ik haren ganschen toestand begreep, kon ik, al hing er mijn leven aan, niet verklaren, welke verandering er met MILLICENT MORRISON was voorgevallen. Zij was arbeidzamer in de huishouding, ijveriger in hare studiën in de bibliotheek; zij koutte even vrij; maar er was zeker eene verandering; - kleine ongelijkheden en bittere uitvallen; - geen kwaad humeur juist, maar volslagen bitterheid mengde zich soms in of liever eindigde als een wespensteek haar gesprek. Zij was eerder waakzaam dan afgetrokken, en scherper dan ik haar ooit gekend had - niet wereldsgezind en echter beuzelziek; meer geneigd dan ik het voor eene vrouw passend achtte, de beweegredenen der daden van anderen na te vorschen; niet zoo groote vriendin van bloemen en vogels meer als zij plagt te wezen, want deze winnen de liefde van een eenvoudig en ongewond gemoed. Zij was niet veel magerder noch veel bleeker, maar hare trekken hadden de scherpte van haren geest aangenomen; in het kort, ik kan niet zeggen *hoe* - maar MILLY *was* veranderd.

‘“Het was omstreeks dien tijd, geloof ik, dat gij zelf op haar verliefd werdt,” zeide Mrs. CAMPBELL, partij trekkende van de pauze des Leeraars, half met de scherts van getemperde vrolijkheid, half met den ernst eener onaangename herinnering. De echtgenoot der goede vrouw bloosde, bloosde sterk, (hoe dol, hoe wonderlijk, hoe linksch is de blos eens mans!) en wreef zijn voorhoofd, als wilde hij het gevoel zijner beschroomdheid doen wijken, en beiden, zijne vrouw en ik, waren ondeugend genoeg, zijne verwarring te genieten.

‘Ik wil niet ontkennen, dat - ik - ik - in het kort, zij weigerde - beter en grooter dan ik - want, ondanks de verandering, was MILLY uit de pastorij de begeerde van menig hart. En nu tot het jammervolste der geschiedenis; - God vergeve den ouden M'LEAN en zijne hoogmoedige gemalin! want hoe zij zich ooit konden verbeelden, dat iemand, als RONALD, gelukkig zou kunnen zijn met Lady LUCY, heb ik nooit kunnen begrijpen, noch werd het mij ooit helder, hoe zij er hem toe bewogen van MILLY af te zien. Teleurgesteld en met een gebroken hart, gaf de arme jongen zich aan allerlei buitensporigheden over; hij scheen om niets te geven - voor niets terug te deinzen. Eindelijk riep het gansche Land: ‘Foei, foei, weg met hem, hij is de schandvlek der streek!’ - allen, zeg ik, riepen dit, *ééne enkele* uitgezonderd, - er was *ééne enkele*, die nooit instemde met den kreet, die tegen hem opging - *ééne enkele*, die nooit geloofde, dat hij zoo verdorven was, schoon hij tot het plegen van gruwelijke zonden was verleid.

‘Tien jaren waren nog niet verloopen, sedert de oude Laird ter plaatse verschenen was, waar RONALD MILLY had bescheiden, toen het kasteel van M'LEAN in openbare veiling werd aangeslagen, en het gerucht wilde, dat eene vlaag van drift, over het verlies van al haren eigendom, door Lady LUCY met het springen eener slagader was geboet. Waar was RONALD M'LEAN? RONALD M'LEAN was naar *Indië* vertrokken. En waar was de oude Laird, wiens trots op zijn geslacht zoo vele jammeren gesticht had? in de koude en akelige cel der gevangenis, waarvoor hij vreesde. Het was nacht, en de poort des kerkers werd geopend voor eene net gekleede vrouw, die den dag binnen de muren ven het gevangenhuis had doorgebragt - de bode van vrede en troost voor het grijze *Clans*-hoofd, die het geluk van dat bekoorlijk en uitmuntend meisje verstoord, en met dit alle hoop en wensch van zijnen eerst-geborenen, éénigen zoon verijdeld had. Arme MILLICENT! geene week ging voorbij, in welke zij niet een' dag en dikwijls twee dagen bij den ouden M'LEAN sleet. En het was een rustig en heilig gezigt, die nog altijd jeugdige en beminnelijke vrouw te zien,

zittende aan de voeten des grijsaards, hem uit de Heilige Schrift voorlezende, en hem dien eerbied bewijzende, waarin zijn hart zich verheugde tot het eind, dat spoedig kwam, want zijn geest was gebogen en bezweek. Ik heb vergeten u te zeggen, dat zijne vrouw den voorspoed haars zoons niet beleefde; zij stierf vóór zijnen echt. Toen het bekend werd, dat de oude M'LEAN dood was, schenen al de oude *Clans*-hoofden het hunnen pligt te achten, naar mijn gevoelen meer om den wil hunner waardigheid, dan om dien der verdiensten van den afgestorvene, hem eene prachtige begrafenis te geven, schoon hij in den kerker van gebrek zou zijn omgekomen, indien MILLY uit de pastorij dit niet had verhoed. Echter ontbraken de *pall* en *pibroch* bij de lijkplegtigheid niet, en honderde hooglanders, met naakte beenen, droegen tot de staatsie bij; en MILLY stond aan een venster, dat op de markt uitzag, om den stoet te zien voorbijgaan, en schoon de traan van vrouwelijk gevoel in hare oogen glinsterde, drukten hare lippen zoo veel toorn en smaad uit, dat ik geen' tweeden blik waagde.

'Toen ongeveer zes jaren verstreken waren, kwam er berigt, dat RONALD M'LEAN hertrouwd was - hertrouwd was in *Indië*, en al wat ik MILLICENT hoorde zeggen, was: 'Dat is het beste!' Maar toen zij thee voor ons zette - (ik logeerde dien tijd eenige dagen bij haren vader) - toen zij des avonds thee voor ons zette, zag ik, dat hare oogen rood waren, en dat zij drie malen de gewone hoeveelheid thee in den theepot deed: iets ongewoons voor haar, die zoo matig was.

'Nu komt het wonderbaarlijke der geschiedenis: - een broeder van den Leeraar, dien hij, sinds zijne kindschheid, niet gezien had, stierf in *Mexico*, en al zijne zamengehoopte, jaar op jaar vermeerderde schatten vielen MILLICENT MORRISON ten deel, bij ontstentenis van haren vader; de arme man was bijna kindsch van ouderdom. Dit maakte eene verandering - eene wonderbaarlijke verandering voor MILLY, - niet slechts dat zij er onafhankelijk en zelfs rijk door werd, maar zij toonde haar karakter in zijn waar en volmaakt licht. Armoede was haar als een gebrek aangerekend - zij was een slagboom geweest tusschen haar en haar aardsch geluk; - het bewustzijn dat zij arm was, had haar trotsch en koel en scherp gemaakt, - en bevreesd, dat elke voorkomenheid van hare zijde om die armoede verdacht zoude zijn, had zij iets terugstootends gekregen. De beleefdheden van wie haar vreemd waren, beantwoordde zij zelden meer met vriendelijkheid, want zij dacht: 'zoodra zij vernemen dat ik arm ben, zullen zij mij beschimpen!' Dit, zoo als zij bekende toen zij vermogend was geworden, was een zondige trots; maar de rijkdom, die zoo velen opgeblazen maak, bragt bij haar slecths zachtaardigheid en nederigheid te weeg. Alleen eene edele ziel weet den voorspoed te

dragen; elk beproeft den storm des tegenspoeds te braveeren, maar voorspoed is de toetssteen van grootheid.

‘De rustige grimlach keerde op MILLICENTS ernstige lippen weder; heuschheid blonk op nieuw in al hare daden uit. Zij was niet langer bitter in woorden zoo als zij plagt te zijn; en daar de kring van haar weldoen zich uitbreidde, scheen zij vrolijk - bijna gelukkig; echter hoorde ik haar nimmer zingen. En ik heb het opgemerkt, een donkere blos overtoog hare wangen, wanneer iemand van M'LEAN gewaagde, dat zeker niet dikwijls gebeurde, - want ongelukkigen worden spoedig vergeten.

‘Ik was eenigen tijd gehuwd geweest; de arme oude Leeraar, zat van dagen, was tot zijne vaderen verzameld geworden, en eene nette witte marmeren zerk, door de zorg zijner teederbeminde dochter besteld, wees de plaats zijner jongste rust aan, in de kerk te *Haverling*. MILLY was allengs eene oude vrijster geworden, en gaf zich toe in vele dier zwakheden, welke in eene getrouwde vrouw worden over het hoofd gezien, maar als teekenen der zusterschap overgebriefd, zoodra eene dame zekeren leeftijd bereikt heeft: ‘(ho, ho! dacht ik)’ zij had eene graauwe, levendige, ofschoon niet ondeugende kat; zij begon ijverig te breijen, en breide dagelijks ijveriger; zij was overkeurig op de stoffaadje, en het fatsoen van het lint voor de strikken van hare hoeden en mutsen; maar zij was ijverig in weldoen - zij werd aangebeden door de armen - en bewonderd door de rijken.

‘Zoo ik mij wèl herinner, was het zeven jaren nadat wij vernomen hadden, dat RONALD M'LEAN in *Indië* hertrouwd was, dat MILLICENT MORRISON mijne woning binnen trad, - want ik was de oudste levende vriend van haar geslacht, - en na eenige aarzeling, en vele droevige blikken, een' brief te voorschijn haalde, dien zij mij vergunde af te schrijven.’ De Leeraar nam dien uit zijnen lessenaar.

‘“Wanneer gij dit blad ontvangt, MILLICENT! zal de hand, die het schrijft, koud zijn als het stof van dit brandende land, en den RONALD, dien gij eens, en ik zou gaarne hopen, altijd bemindet, zal dan niet meer wezen. Ik heb van u gehoord, MILLY! - gehoord van uw goed geluk, en ik geloof aan uwe getrouwheid. Mijn leven is een onrustige droom geweest, beginnende in eerzucht, eindigende in teleurstelling. Er is iets, dat mij zwaar op het harte ligt - mijn oude vader - hij stierf in eene gevangenis, waarin hij geheel verlaten zou zijn geweest, hadt gij hem niet bezocht. MILLY! hoe streng werdt gij gewroken! - moge God u zegenen! - moge God er u voor beloonen! - ik kan het niet. Mijne vrouw zal dezen brief naar *Engeland* brengen; zij is uit een ander werelddeel - zij weet niets van Europesche zeden, - en in *Schotland* hebben de M'LEANS nu geene vrienden meer; misschien heb ik het

verdiend - maar *zij* niet. Er zijn redenen, waarom zij niet hier kan blijven, die zij u zal verklaren, dat wil zeggen, wanneer - maar - ik hoop dat gij elkander zien zult. Zij is een argeloos, eenvoudig Indiaansch meisje, slechts een meisje - nog geen twintig jaar oud, schoon de moeder van drie kinderen; stel u in hare plaats - heb deernis met haar - want zij beminde mij "niet wijsselijk, maar slechts te wèl." Gij hebt onze scheiding als eene heldin gedragen - zij zal het leed, ik voorzie het, slechts als eene vrouw torschen - en de hare zal dezelfde zijn als de onze, voor eene aardsche eeuwigheid. God zegene u, MILLY! Heb ANNABLE om mijnentwil lief - neen, niet om mijnent, want gij moogt mij niet lief hebben, maar om harent, om harer deerniswaardigheid wille - en, vaarwel - vaarwel voor altijd - ALTIJD!

R. m'L."'

'En zij zijn in *Engeland* aangekomen?' zeide ik. '"Dat zijn zij,"' hernam MILLY, en het was de eerste maal dat ik haar ooit zag weenen: nu rolden de tranen snel en zwaar langs hare wangen. '"Zij zijn gekomen, maar hij is heen gegaan; en, ofschoon men zegt, dat de ongevoeligheid met de jaren komt, - en ik ben niet jong - God weet, hoe gaarne ik zou zijn gestorven, om het leven van RONALD M'LEAN te redden - gestorven, om hem te redden voor zijne vrouw en hulpelooze kinderen: zij zijn te *Portsmouth*,"'

'En gij -?'

'"Ik reis er dadelijk heen. Ik heb te dien einde een rijtuig gehuurd; want heb zou niet passen, dat RONALD M'LEAN'S vrouw en kinderen door het Land zouden zwerven, in eene diligence, alsof zij geen adellijk bloed in de aderen hadden. Wanneer het hun aan wereldsche schatten ontbreekt, zullen zij hun deel hebben van alles, wat ik bezit, en hetzij hun die falen of niet, zij zullen eene vriendin in mij vinden." - "Gij zult niet alleen gaan, Miss MILLY!" hervatte ik, ook ik wil M'LEANS weduwe welkom heeten, en ik ben zeker, dat Mrs. CAMPBELL vereerd zal wezen, met ons te mogen gaan.' Het was de eerste maal dat MILLICENT in *Engeland* reisde; wij deden al wat wij konden, hare opmerkzaamheid op het landschap, en het zoo tastbare onderscheid tusschen *Schotland* en deze bebouwde streken te rigten; maar hare ziel was verre van hier - en eindelijk besloten wij, dat het wijst van allen zoude zijn, haar aan zich zelve over te laten. Mijne NANNIE vermaakte dat togtje niet weinig, want het was veel aangenamer op die wijze te reizen, dan in de kast eener diligence opgesloten te zitten.'

'"Dat heeft weêr iets van uwe historie van den zakdoek,"' viel hem Mrs. Campbell in de rede, haar waarlijk fraai neusje optrek-

kende, '"het is er mede als met den zakdoek - alsof ik nooit vroeger in een eigen rijtuig had gezeten; - ik zat lang vóór dien tijd in de koets van de Hertogin van BUCCLEUGH."' En zij zag hem aan, als wilde zij zeggen: 'Ik wenschte, dat gij meer uw fatsoen hieldt, als wij gasten hebben.'

'Ik herinner het mij,' hernam de Leeraar bedaard, 'het gebeurde toen Mistress LAURIE GRANT, hare gezelschaps-jufvrouw, uwe eigen nicht, haar been had gebroken, en gij met haar naar den Dokter reedt.'

'"Het maakt niet uit, hoe zou het u heugen? Het was in alle geval zeker het rijtuig harer Genade,"' hernam de waardige vrouw.

'Wij troffen in de weduwe van RONALD M'LEAN eene arme overtengere Indiaansche aan, die niets voor zich zelve konde doen, en nog minder voor anderen - naauwelijks in staat, van de sofa op te rijzen, - met handen, voor geenen arbeid geschikt, en voeten, die niet konden gaan - met bleek-bruine wangen en zwarte zachte gazellen oogen, die naar de zon schenen te smachten, wier stralen in haar eigen heerlijk Land heuren luister hadden gevoed: hare houding en hare manieren waren kwijnend en fatsoenlijk, en er was een toon van teeder en diep gevoel in hare zachte muzikale stem, welke haren verlaten' toestand tien malen belangrijker maakte. Verlaten was die toestand inderdaad. Welke redenen haar bewogen hadden, eene wijkplaats in *Schotland* te zoeken, was slechts MILLICENT, en haar zelve, bekend; maar zij maakte geen geheim van hare bekrompen omstandigheden, en hare hulpeloosheid was de medelijdenswaardigste, waarvan ik ooit getuige was. Aan het kwijnende in gelaat en gedrag, iets karakteristieks van de meeste Indianen, paarde zij het kwijnende eener wankelende gezondheid, en hare bleeke wangen, soms door een donkerbruin karmozijnrood voor een oogenblik overtogen, verrieden haren aanleg tot eene krankte, die mij sidderen deed, als ik er slechts aan dacht. Uren, dagen lang, plagt zij hare kinderen, al zittende, te streelen en te kozen, of op een miniatuur te staren - *zijne* beeldtenis - dat zij altijd om haren hals droeg. Zoodra zij in staat was te reizen, bragt MILLICENT haar en hare kinderen naar hare eigene woning, en de weduwe van het trotsche huis van M'LEAN was der verachte MILLY, uit de pastorij, voedsel en verblijfplaats verpligt. Mijne vrees voor den gevaarlijken aard der kwaal, die haar sedert hare aankomst in *Engeland* verteerde, werd bevestigd; de broeikastplant konde het overzetten, onder eene kouder hemelstreek, niet doorstaan - en zij welkte en welkte - en twee jaren lang week MILLY niet van haar ziekbed, totdat dit het bed des doods werd. Het was niet eene harer geringste beproevingen, dat de grilzieke aard eener Indiaansche, altijd moeijelijk te verdragen, niet in

staat was, met vastheid de worstelingen der scheidende Natuur door te staan. MILLICENT was verpligt hare klagten aan te hooren, en, zoo goed zij konde, den zwakken wisselzin der moeder, en het vervelend, kwellend gedruisch (verkeerde ooit oude vrijster in zulk eenen toestand!) van drie stoeijende, bedorvene kinderen te dulden. Echter stond zij dit niet slechts door, maar was opgeruimd onder al deze beproevingen, en God zegende hare pogingen in ruime mate; want, schoon de ziel dier Indiaansche vrouw in het beklagenswaardigst duister omdoolde, toen zij in *Engeland* voet aan wal zettede, eer zij stierf, had zij den Verlosser gezocht en gevonden - de nederige MILLY was hiertoe Zijn werktuig.

'Ik was op zekeren avond bij de vrouw van M'LEAN gebleven - en wij hadden vele nuttige gesprekken gevoerd. Het was een smartelijk en echter streelend gezigt, getuige te zijn van de worstelingen der arme vreemdelinge, wanneer zij beproefde de zwakheid van haar gestel en de ligtgeraaktheid van haren geest te beheerschen - de geest, strijdende tegen het vleesch, en het vleesch, strijdende tegen den geest. Wanneer het eerste haar al soms nog verleidde, zag zij zoo spoedig haren misslag in, en trachtte zoo ernstig die geneigdheid ten kwade te doen wijken, dat het onmogelijk was, de broze ligt-afdolende, maar altijd boetvaardige vrouw niet te beminnen, die zich zoo snel spoedde, om, naar zij hoopte, haren RONALD in eene andere wereld weder te vinden. Toen ik haar goeden nacht wenschte, scheen zij mij zwakker dan gewoonlijk toe, en hare oogen glinsterden uit haar bleek, dun gelaat, met bovenaardsche helderheid. 'Deze beproeving zal spoedig geëindigd zijn,' zeide ik tot MILLY, toen deze mij tot de deur volgde. 'De arme kinderen!' zuchtte MILLICENT. 'Ja, inderdaad, de arme kinderen,' herhaalde ik, 'wat zal er van hen worden!' - 'Ik heb geene bloedverwanten,' hernam, zij, 'en al had ik er, ik geloof, dat liefde sterker is dan bloed: ik zal voor hen zoo veel eene moeder zijn, als ik kan - en, met de bescherming des Heeren en uwen raad, vertrouw ik, dat zij hunnen naam geene schande zullen aandoen.' 'Maar, mijne waarde Miss MILLY! gij bedenkt niet, welke nieuwe beproevingen gij u zelve op den hals haalt. NORMAN CUNNINGHAM, den verre neef van wijlen den Laird, heeft aangeboden, hen tot zich te nemen.'

'En hij zoude hen opvoeden om te visschen en te jagen, zonder God te vreezen of menschen te ontzien, en hen dan in een regement afschepen, om tot schotwit te strekken, als een geschilderde papegaai! Neen, neen, ik wil mijn best doen met de drie kinderen.' - 'Gij weet, ik ben slechts eene oude vrijster,' voer zij voort, flaauwelijk grimlagchende, 'en beproevingen gewend, en als alle andere dingen ter wereld, zijn zij niet druk-

kende, wanneer men er eerst aan gewoon is. Gods wil geschiede! deze zorgen zullen mij behoeden, het overschot mijns levens zelf-zoekend of nutteloos door te brengen; en, welligt zullen de onnoozelen, wanneer zij zullen zijn opgegroeid, eenige neiging gevoelen voor haar, die zich om hunnentwil zoo veel getroostte; - het ontneemt ons hart het gevoel van verlatenheid, nog iemand te hebben, voor wien men leeft en welken men mint.' Deze was eene lange rede voor de woordkarige MILLY, en ik keerde bij het licht der starren huiswaarts, de beschikkingen des Almagtigen eerbiedig naspeurende, en bij mij zelven denkende, hoe moeijelijk het voor ons is, regtvaardig over elkander te oordeelen. Niemand, die deze stijve, heele, eigenzinnige oude vrijster zag, zoude vermoeden, dat een zoo warm, een zoo edelmoedig, een zoo teeder hart in haren boezem sloeg - dat de liefde, welke zij in vroege jeugd opvatte, in haren eigenen, voor haar gepasten tempel, tot een zuiver en duurzaam vuur ontvlamde, dat even helder brandde, als ware het mildelijk met dartele vonken gevoed, - niet louter door pijnlijke zuchtjes aangeblazen. Ik dacht er over, wat de liefde eener vrouw kan uitblusschen! - een hartstogt, beschimpt door hen, die geen begrip hebben van zijne hoogheid, zijne diepte, zijne sterkte, zijn' duur; smart verdooft hem niet: doop hem in tranen, zij vernieuwen slechts zijnen luister; kroon hem met doornen, het bloed, dat uit de wonden druipt, schijnt wierook op het altaar te zijn; spreek van den dood, hij lacht om den dolk en het gif, als waren zij slechts de van alle hechtheid en grondslag ontbloote verschijnsels van een visioen.'

De Leeraar hield weder op; zijne vrouw wreef meer dan ééns over hare oogen, en toen, met den dauw nog op de wimpers, greep zij de hand van haren echtgenoot, en die met hartelijke aandoening kussende, en de tegenwoordigheid eener vreemde vergetende, borst zij uit: '"Ach! JAMIE CAMPBELL! ik wenschte wel, dat *ik* uwe eerste liefde was geweest, dan hadt gij misschien van mij gesproken, zoo als gij nu van haar spreekt."'

Hij drukte zijne vrouw aan zijne borst; en haar in het gelaat ziende, hernam hij teederlijk:

'Ik sprak van de liefde van alle vrouwen, niet van die eener enkele alléén. Ik geloof, dat gij even veel voor mij zoudt doen, als MILLY voor RONALD M'LEAN deed. De Hemel zij geprezen, het werd niet vereischt.'

'Ik had gelijk,' dacht ik in mij zelven. 'Alles, wèl bezien, *had* ik gelijk - er was hier eene *affaire de coeur*, en *deze* deed MILLY blozen.'

'Maar de Indiaansche Dame, Mijnheer?' zeide ik.

'o Ja, ik had haar vergeten! zij viel in een' zachten slaap, uit

welken zij omstreeks een uur later ontwaakte, en met eene teedere stem MILLY riep, die oogenblikkelijk bij hare legerstede kwam.

'Mijne Kinderen!' zeide de jonge Indiaansche moeder. Binnen weinige oogenblikken waren zij in de kamer: zij kuste hen - zegende hen allen; en toen een klein juweelkistje openende, dat onder hare peuluw lag, hing zij om den hals van haar oudste dochtertje het miniatuur van den armen RONALD. Zij zocht er toen een kostbaar robijnen slot uit, en dit in MILLY'S hand leggende, voegde zij er bij: '*Zijn* haar en het mijne zijn hierin zamengestrengeld. Zeg mij, zeg mij,' voer zij voort, al hare krachten voor die vraag verzamelende, 'gelooft gij, dat *hij* in den hemel is?'

'Om de genade van onzen Verlosser, geloof ik het,' hernam MILLY diep getroffen.

'En ik, - ik - hem dáár ontmoeten....?' Zij vouwde hare handen voor eene korte wijl te zamen - poogde op nieuw te spreken, maar hare krachten waren uitgeput; zij wees de kinderen naar MILLICENT te gaan, die hen allen kuste en in hare armen drukte; een liefelijke en hemelsche grimlach vloog over de schoone lippen der Indiaansche; zij ontsloten zich - zij bewoog hare handen ééns - en slechts ééns - eene zenuwachtige beweging - en alles was geleden.

.....

'Gij weet het overige; daar gij ongetwijfeld reeds begrepen hebt, dat de kinderen, welke gij zoo zeer bewonderdet, die zijn, welke MILLICENT MORRISON aannam. Zij heeft de graauwe kat weggezonden, betaalt voor het onderhoud der vorige gunstelinge, en vergunt nu - zoo ik mij niet bedrieg, - slechts een' patrijshond in de zorgen te deelen, welke zij als voogdesse aan hare onmondige lievelingen wijdt.'

'Het verbaast mij,' zeide ik, 'dat RONALD M'LEAN niet meer over zijn' zoon schreef; men zoude vermoed hebben, dat hij zich gestreeld zou hebben gevoeld en er trotsch op zou zijn geweest, zulk een' ouden naam tot het nageslacht over te brengen.'

'Ik geloof veeleer, dat hij er al het ijdele van had leeren inzien, een' grooten rang te willen ophouden, zonder passende middelen.'

'Arme MILLY!'

'Groote MILLY!' borst de Leeraar uit, 'wat zoude het een verrukkend schouwspel zijn, alle vrijsters, vrouwen en weduwen zoo nuttig te zien als MILLY uit de pastorij!'

Het is verbazend, hoe mijne genegenheid voor oude vrijsters aanwast!

Het water.

Neen, ik kom van mijn denkbeeld terug, dat er, in spijt van NEWTON en HERSCHELL, eene verandering in ons wereldstelsel zou hebben plaats gehad. Mijn barbier had er mij bijna toe overgehaald. ‘Die komeet van HALLEY,’ had hij wel tienmaal gezegd, ‘is niet pluis geweest!’ - en toen nu de winters wegbleven, en het in *Italië* kouder was dan bij ons; toen de Meimaanden November-weêr meêbragten; toen ik Zaturdags vóór Paschen (en het was een late Paschen van 't jaar) over den straatweg narde, en op oudejaarsmorgen laatstleden drie bloeijende viooltjes plukte; - toen begon ik in den man met den langen blaauwen jas, en de zilveren oorringetjes, die altijd iets te scheren en altijd iets te praten weet, geloof te stellen, en ik zeide met hem: ‘die komeet van HALLEY zal het hem gedaan hebben.’

Maar nu schijnen alle dingen weêr op den ouden voet te zijn, en indien het al waarschijnlijk is, dat wij een' uitstap gemaakt hebben, het is zeker, dat wij weêr zijn teruggebragt, weêr te huis zijn. Het is weêr winter in Januarij. Mijne grootmoeder was trotsch op den winter van Vijf en negentig, toen er nog zoo geene kagchels waren, en ik verhef mij op de koude van Drie en twintig, toen er van de veertig jongens maar zeven school kwamen, van welke ik er één was; wien de lofspraak, die het mij van den meester bezorgde, op een' bevroren neus te staan kwam; om niet te spreken van een kaartje van vlijt, dat mij ontging, omdat mijne handen veel te rood en veel te koud waren, om een mooi middelmaat schrift te schrijven, op en tusschen de lijn, met zuivere ophalen, en zonder aandikken. Helaas! ik heb het in het schrijven nooit heel ver gebragt, en daarom laat ik nu ook maar drukken.

Ik mag wel een wintergezigtje. Alle landschapschilders beginnen met wintergezigtjes, waaruit volgt, dat een wintergezigtje gemakkelijk en eenvoudig is. Er ligt in de soberheid der Natuur in de koude maanden iets aantrekkelijks, iets plegtigs, iets kalm verhevens. Indien deze bevroren ruiten het maar wat beter wilden gedoogen, hoe zou ik het vergezigt genieten! Waarlijk, het is schoon! Eene heldere, blaauwe lucht, geheel klaarheid, als wilde de zon met licht vergoeden wat zij aan warmte onthoudt. Een heerlijke Noordsche dag;

> ‘Een telg der zon in sneeuwkleedij.’

Maar de sneeuw is nog weinig. Hoe liefelijk rust dat weinige op de immergroene dennentoppen; al de andere boomen hebben

haar afgeschud; maar ook de lange, lange beukenlaan met hare onafzienbare reeks graauwe takken heeft iets indrukmakends. En het verre verschiet, hoe duidelijk is het, hoe scherp teekent zich dat rieten dak tegen den azuren hemel!..... Maar daar is iets, dat voor mijn gemoed al de schoonheid van dit wintertooneel bederft, het is..... moet ik het zeggen? het is, het ijs!

Een heldere, frissche Noordsche dag doet een mannelijk bewustzijn van kracht, een gevoel van gezondheid ontstaan. De koude geeft een' edelen moed; zij sterkt de ziel gelijk de spieren. Men weet ook wel, wat mannen en wat beginselen het Noorden heeft voortgebragt. Welke gezonde, reine, zuivere en heldere denkbeelden er van het frissche Noorden zijn uitgegaan; welke edele krachten het forsche Noorden heeft ontwikkeld; welke reuzen, gewoon de sneeuwvlok in den baard te voelen, en den hagelsteen te hooren kletteren op het harnas,

Met daden in de vuisten,

uit het geharde Noorden zijn opgetreden. En daarom, ik acht, ik eer de koude - den zuiveren, gezonden wind - de blanke, smettelooze sneeuw; - maar het ijs - o, vergun mij het ijs te haten.

De koude maakt de beweging noodzakelijk, de luiheid onmogelijk, of het moest de luiheid van het bed wezen. Alle inspanning, alle vlijt, iedere vermoeijenis wordt met het zaligste beloond, wat men in den winter genieten, kan: warm te worden. En dan de haard! de dierbare haard! O Gij, Middelpunt aller wintergenoegelijkheden! Vurig voorwerp der vurige liefde van huismenschen en huisdieren! Onderpand en outer der huisselijkheid zelve! Hoe veel verliest gij van uwe bekoorlijkheden, van uwe waarde en van uw gezag in die laffe, wakke, flaauwhartige, waterzuchtige winters! Men verachteloost, men vergeet, men spreekt kwaad van u. Tweemaal in de week wil de schoorsteen niet trekken, zesmaal in de veertien dagen is het hout te vochtig om te branden; dagelijks zijt gij als een twistappel in de huisgezinnen, als de een u te warm en de andere niet warm genoeg aangestookt acht. Maar nu, gij wordt van een noodzakelijk kwaad een onbeschrijfbaar geluk, van eene gedoogde dienstbode eene gevierde Prinses! - Men moedigt u aan, men prijst, men verheft, men bewondert u; gij wordt aangebeden! Uren kan men u zitten aanstaren! Gij zijt het ideaal van winterheil! O, voor de lustige vlammen gezeten, met het boek van een' lievelingsschrijver in de hand, en het vooruitzigt van een' krachtigen wintermaaltijd des middags, en van opwekkelijke punch des avonds, nu en dan een' blik te slaan op het bevrozen tooneel, dat buiten is, de helderheid van hemel, aarde en haard te genieten, - het flikkeren van de witte sneeuw, en der gele en

oranjevlammen te vergelijken.... het is zalig - maar het ijs, het ijs. Waarom ijs? -

Ja, het ijs is voor mij een voorwerp van afschuw. Het moest winter kunnen zijn zonder ijs. Ik bemin den winter, - ik gevoel, dat ik den winter noodig heb; - ik zie veel minder tegen het korten der dagen, dan tegen onze natte, schrale voorjaren op - maar noch het glas water, dat ik telken avond op mijne nachttafel gereed zet, moest stollen, noch de lieve, breede vijver, waarop ik hier het uitzigt heb - mijn mikrokosmus, noch mijn makrokosmus moest bevriezen! En waarom niet? ach! gij zoudt de vraag niet doen, zoo gij wist, hoe dierbaar mij het water is, het heldere, levende water! welke aandoeningen het in mij opwekt, welke gedachten het mij toespiegelt - hoe teeder ik het bemin.

COOPER verhaalt van een' zeeman, die niet inzag, waartoe er éénig land op de wereld noodig was, dan effentjes een klein eiland, en dan ook nog maar, om den wil van het zoete water. Zóó verre gaat mijn hartstogt niet. Het is het vaste land, dat mij het water te meer doet waarderen; maar ik bemin het dan ook met een' gloed, dien aller zeeën en stroomen te zamengedreven vocht niet in staat zou wezen te blusschen.

Zie, daar stort zich de schuimende Waterval met daverend geweld uit de hoogte neder in de diepte. Het is een prachtig gezigt, een majestueus gedruisch. De zeven kleuren des lichts worden gescheiden; de lucht dreunt, en de wind voert het witte, vlokkige schuim wijd en zijd mede. De harde rots siddert, en geheele brokken worden afgescheurd; de pasgeboren stroom voert ze mede als ligte vederen, en ploft ze neêr in de diepte, waar hij-alleen ze kan opligten. Water! gij zijt de sterkste, de krachtigste, de edelste der vier hoofdstoffen! De Aarde is stom, dood en roerloos; maar uwe stem is als de donder, uwe spraak heeft allerlei geluid; gij leeft, gij zijt als bezield; gij beweegt u naar alle kanten als eene kronkelende slang, als eene bevallige schoone, als een onstuimig ros, dat struikelblok acht, noch slagboom eert! Onzigtbaar is de Lucht, maar gij blinkt als een edel metaal, met maagdelijke smettelooze reinheid! Uwe veerkrachtige oppervlakte werpt de vermogende stralen der zon terug, en doet het trillend geluid huppelen naar uwe maat! Het Vuur is afhankelijk van voedsel en lucht; maar gij zijt vrij en u-zelf genoegzaam, ja, gij vernietigt zelfs het Vuur, waar het (te vroeg!) naar de oppermagt staat over al de elementen! Schiet heen, koninklijke Bergstroom! schiet heen en heersch! vervul de dalen, splijt de heuvelen, spot met den trots en het zelfvertrouwen der Vaste Stof! Rigt uwen weg werwaarts gij wilt! Zwel schuimende, vertreed u bruischende! Word gevreesd en geëerd! En leg u dan ter ruste in den

schoot des breeden Oceaans: hij-alleen is uwer, gij zijt zijner waardig! Gij beiden zult leven totdat de aarde zal worden opgerold als een kleed, en alle hoofdstoffen zullen branden!

Gegroet, gegroet, gij frissche Stroomen en heldere Rivieren! Gij dooradert de aarde, gelijk het bloed de leden doorvloeit van de kinderen der menschen! Wee, wee het oord, dat gij veracht! Dáár is Woestijn, Verschrikking en Hongersnood! Gezegend de Landen, door u gezuiverd, gevoed, verrijkt, gesierd en gelukkig gemaakt! Wel moogt gij den hemel wederkaatsen, en de wonderen des hemels weêrspiegelen, gij, Weldadigen! Wel mogen de zaden der liefelijkste bloemen nedervallen aan uwe oevers, de wellustigste takken der schoonste boomen hunne lommer over u uitbreiden, de geurigste kruiden van wederzijde u toewalmen! Geene olmenkruin toch spiegelt zich in uwe helderheid, en geene lelie buigt zich met liefde naar uwe frissche rimpeling, of zij groenen en bloeijen door u! De wijnbergen aan uwe zoomen voeden uit u de verkwikkende trossen, en de goudgele oogst bootst het gedruisch uwer golven niet na, dan als eene hulde u toegebragt! Gij doorwandelt de aarde goeddoende, en waar gij de oorden in liefde omhelst, daar baren zij Welvaart en Vruchtbaarheid, schoone dochteren, op hare beurt moeders van Vrede en Geluk! -

Aan dezen oever lust het mij te toeven en het heerlijk tooneel te genieten. Het hoe sierlijk eene bogt beweegt zich de blaauwe rivier over hare zachte bedding, en besproeit de groene zoomen, frisch en vrolijk door hare bevochtiging. De zon giet er haar licht over uit; maar het is of zij hare stralen slechts even indoopt, en dan schuchter terugtrekt, met eene tinteling als van vuurvonken en diamant. De lage wilg met zijnen hollen knokigen stam, de slanke popel wuivende van het zachte koeltje, het hooge en digte riet, de scherpe bladen en de zwarte pluimen schuddende; het kleine boerenhuis, waaruit het blaauwe rookwolkje geestig en langzaam opstijgt, en in de lucht vervloeit; de roodbonte koe, tot de knieën in het water, een koel bad nemende op gindsche zandplaat, - het wordt alles getrouw verdubbeld door het klare vocht, en deszelfs dun vernis doet ieder voorwerp schooner glanzen. Kunt gij den lust weêrstaan met mij in dit bootje te stappen? - Reik mij de hand en ik zal u midden in dit liefelijk tooneel brengen. Een oogenblik zal het geplas der riemen de liefelijke stilte afbreken, een oogenblik de effenheid gestoord worden, en dan zullen wij ons op den stroom laten drijven. O wellust te drijven, te vlotten, zich te laten gaan! Losser van het stof der aarde, als een golf onder de golven, zich over te geven aan den vriendelijken Geest der Wateren, wiens onzigtbare hand u voortstuwt over zijn gebied. Zie, nu is het hemel boven en onder en rondom u: en gij gevoelt

u zelven het gelukkige middelpunt eener sfeer van schoonheid en weelde. Dat gij uwe luite bij u haddet; de zachte melodie is het liefelijkst op het water. De malsche noten vallen er op neder als dons, en zacht, als de boezem eener vrouw, heft het water ze op, en verzoet, maar versterkt, als verkwikte hem die aanraking, zweeft de toon van rimpel tot rimpel, van golf tot golf, en vervult beide de oevers met den wellust des geluids. Waarlijk, het water is bezintuigd, is gevoelig; het bemint al het schoone, het welluidend toongeruisch, de zachte kleurschakeering, den zoeten geur. Ik zou den riem niet met woestheid kunnen bewegen, noch onnoodig rumoer maken in een element, zoo aandoenlijk, zoo zacht. O, het edele water, het doet de aarde leven: het verheugt ieder landschap! het is het schoonste sieraad aan het weelderig kleed der Schepping!

Maar des avonds, als zich de breede schaduwen nedervlijen aan uwen boezem; als de maan haar troostend licht doet trillen op uwe effenheid, en al de starren in u haren glans verdubbelen; dan, zalige Vloed! is er eene stem, die opstijgt uit uwe bedding, en roerend en verlokkend spreekt tot mijne ziel! Dan is het geluk op den alleruitersten rand des oevers te staan, zich overgevende aan zoet en weemoedig gepeins. En telkens als het windje zich verheft, en in den stroom een stroomender plekje vormt, is het alsof de lokstem inniger en verleidender wordt. En het oog volgt uwe oppervlakte, tot waar zij met de geheimzinnige schemering ineensmelt, en duizende gedachten, duizende herinneringen golven af en aan met uwe rimpeling. O het is een wellust!

Zoo stond ik menigen schoonen zomeravond aan uwen rand, liefste aller Vijvers! gij weet, of ik u liefheb. Thans! - (helaas! ik schrijf dit alles bij een groot kolenvuur!) thans zie ik treurig naar u uit! - gij zijt een ijsklomp; gij zijt verstijfd, roerloos, dood. Voor weinige dagen zag ik de bleeke winterzon nog blinken op uwe golving; en de groene dennen ter linker, de lommerlooze groepen van acaciaas en beuken ter regterzijde in uw' spiegel weêrkaatst; en met welgevallen rustte mijn oog op het zonnige plekje, dat hoenders en duiven plagten uit te kiezen, om zich te verkwikken aan uw vocht. Helaas! wat is er van u geworden? wat anders zijt gij, dan:

't Misvormde lijk van 't uitgebloeide schoon!

O, wat is het harde, het gevoellooze IJs? Stof, koude, ziellooze stof als de logge aarde! - SHAKESPEARE noemde het Water *valsch*, maar hij lasterde: het Water is zoo opregt als doorschijnend: het vleit niemand met de onmogelijkheid van gevaar, die het waagt zijn heiligdom in te gaan; het is het IJs, dat valsch en verraderlijk is! - Het IJs! O, het is dubbelhartig, het is een bastaard; het is, om het met een woord te noemen, dat ik aan een' on-

zer beroemdste Hoogleeraren verschuldigd ben, en dat een verschrikkelijk vonnis van veroordeeling uitspreekt: het IJs is *hybridisch!* - O! ik wenschte dit zelfde wintertooneel te zien, maar zonder dat ellendige deksel, op hetgeen de Natuur schoonst en vriendelijkst en bezieldst heeft. Doch werwaarts ik mijne oogen wende, nergens ontdekken zij het voorwerp mijner liefde; het ligt onder deze dikke, nijdige blaauwe zark begraven, en ijdele slaven van het vermaak dartelen over dat graf!

Neen, gevoellooze, onvermurwbare korst, beeld van onverschilligheid en koude wreedheid! Neen, ellendig namaaksel van glas! Mijn voet zal u niet betreden! Ik zal niet, als een ligtzinnige dwaas, mijne zolen met ijzer schoeijen, om u te vereeren, en de rustplaats te ontwijden van mijne dierbare! Lig dáár, en mest u met het kostbare bloed der aarde! Maar wee u, Huichelaar! die uit valsche schaamte uwe afkomst verloochent, en voor uw minderen door wilt gaan! Roem vrij op uwe sterkte, op uw geweld! Die boeijen zullen verbroken worden. Ik zeg u, het zal dooijen! In den lieven lentewind zal het triomflied der vrijheid weêrklinken; en de schoone dochter der Natuur zal haren kerker uitbreken, en op nieuw schitteren voor het aangezigt der zonne!

En laat ons nu nog eens stoken.

BUITEN,
9 Januarij 1838.
Hildebrand.

B. Brunius.
Mededeeling aan één' recenserend Geleerde.

'*Zoo zot, zoo onbeschaamd te schimpen en te liegen!*' met deze woorden wierp ik op den 3^{den} dezer het eerste nommer van de *Vaderl. Letteroefeningen* van 1838 uit de hand, toen ik bl. 35 tot op de twee na laatste regels gelezen had.

'*Bedaar toch, Oom! bedaar*,' riep mijn nichtje mij toe, daar zij dacht, dat ik, louter uit aardigheid, een' regel uit *de Neven* opsneed.

'Bedaren, TRUITJE! bedaren?' antwoordde ik, het kopje kamille, dat zij mij toereikte, nederzettende, en het Nommer weder opnemende, om te zien, of de beoordeelaar der *Nieuwe Vertaling van* STERNE'S *sentimenteele Reis* nog meer onwaarheden zoude vertellen, - dat hij gelukkig niet deed(1), - 'hoor eens, meid! wat de oude Letteroefenaar ons al wijs wil maken.'

En toen las ik haar niet de fraaije vergelijking voor tusschen STERNE en CLAUDIUS, waarmede die beoordeeling begint, want het kind heeft toch al genoeg met onze *Claudiaantjes* op, maar begon met:

(1) En toch twijfel ik er aan, of het Fragment over *Abdera* zoo juist geschikt is om STERNE'S *verliefde geaardheid* te doen kennen!
C.

‘Doch, hoe dit zij, beide eerstgenoemde voortbrengsels werden ouder de klassieke boeken der Europesche letterkunde gerekend en in alle talen overgezet. Ook in de onze? *Tristram Shandy* niet. Nu, dat was misschien een geluk; want, hoe zou er dat *toen* uitgezien hebben? de *Sentimenteele Reis* wel; maar o, hoe viel dat af bij het Engelsch! -’

En ik wilde verder lezen, doch de hoest, die mij sinds jaren kwelt, belette mij, en TRUITJE keek over mijnen schouder het Tijdschrift in, en las al die juiste opmerkingen ‘over het harnas dier stijve, loodzware vertalingen, wier fabriekeurs, in weêrwil van VAN EFFENS voorbeeld, nog geen denkbeeld hadden van een' bevalingen en vooral niet van een' luimigen stijl, enz. enz.’

‘Hoe kunt gij boos worden, lieve Oom!’ vroeg TRUITJE mij, ‘nu de Letteroefenaar zich eindelijk van het gebrek, dat gij in hem laakt, een vijftig jaar ten achter te zijn, bekeert?’

‘Kindlief!’ hernam ik, ‘weet gij dan niet, dat de *Tristram Shandy* vertaald, - voor den tijd, waarin het boek in het Hollandsch verscheen, uitmuntend - vertaald is?’ - TRUITJE zette een gezigt, dat noch ja, noch neen zeide. -’ Of, zoo gij het niet weet, moest de man het dan niet geweten hebben, die het nieuwe veelal miskent, en nu blijkt ook het oude niet te kennen? Had ik zóó iets gevonden in een onzer jongere Maandschriften; in *den Gids*, b.v., ik zou het over het hoofd gezien hebben, denkende, die jongeluî studeren slechts in Romantische Schriften, of, zoo zij in die van vroegeren tijd het oog slaan, dan doen zij het in *Moeder de Gans*, of in *de Heemskinderen*. Maar nu de oude Letteroefenaar zich zoo vergist, hij, die altijd de zoetvloeijende poëzij van drie vierde der Achttiende Eeuw de hand boven het hoofd plagt te houden, hoe waterig zij wezen mogt, nu die niet weet, dat *Tristram Shandy* vertaald is, - kuch, kuch....’

TRUITJE, die wel weet, dat ik niet gaarne in de rede word gevallen, had mij bedaard voort laten praten, tot mijne kwaal de *philippica* afbrak; en terwijl ik nu een weinig van dien hoest uitrustte, zeide zij, zonder van haar werk op te zien:

‘YORICK'S *Sentimenteele Reis*, beste Oom! die gij ieder jaar zeker eens òf in het Engelsch, òf in het Hollandsch leest, en die u, toen gij nog wel uit de stad plagt te gaan, altijd op reis vergezelde, ken ik bijna van buiten. Maar in *Tristram Shandy* sloeg ik nimmer een oog; want Tante was gewoon te zeggen, dat zulk een boek geene lectuur is voor een *jong* meisje.’

Zij drukte op het woord *jong*, TRUITJE is 30 jaren oud, en ongehuwd! Zij heeft echter veel fijn gevoel. Ook geloof ik, dat het *gevoel* juist de oorzaak niet is, dat zij ongehuwd is gebleven; maar ik schrijf dit aan mangel van meer *klinkende* verdiensten toe.

‘Tante zeide mij, dat in den *Tristram Shandy* zulke vreemde histories voorkomen, van musschen, die eenen geleerde in zijne overpeinzingen storen, van eene jongens-broek, van eene Abdisse en eene non, van eene rare kwaal van Oom TOBIAS, van zulke vonkelende oogen van zekere Mevr. WADMAN, en dan voegde Tante er gewoonlijk bij: ‘kindlief! *alle dingen zijn wel oorbaar, maar alle dingen stichten niet*’. En daar ik veel van Tante hield, zoo heb ik nooit den *Tristram Shandy* in uwe boekenkast gezocht, en wist ik niet, dat er eene hollandsche vertaling van was. -’

De herinnering aan mijne vrouw had mijn *humeur* ontwapend - want het was eene brave, verstandige vrouw, om wie men niet kan denken en te gelijk gemelijk blijven, - ik dacht niet meer om *Letteroefenaars* noch *Gidsen*, ik was niet meer boos op den *Beoordeelaar* van de *Sentimenteel Reize*, maar STERNE vergat ik niet. - TRUITJE had haar doel bereikt, en welke vrouw, (welk meisje kan zulks niet, als zij verstand heeft en - als zij wil!) zij had mijne drift bedaard en mij echter niet van het onderwerp van ons gesprek gebragt.

‘Ja, TRUITJE! uwe Tante was een juweel van eene vrouw!’ - Ik rammelde met den pook in de kagchel, en gedurende eenige minuten sprak zij noch ik.

‘Wist ge waarlijk niet, kind! dat er eene vertaling van den *Tristram Shandy* bestaat? dan zal ik haar u eens laten zien.’

En na de slof van mijn' regter voet, die door mijne gewoonte om onder het lezen het regterbeen over het linker te leggen, en dan met het laatste te wiemelen - (eene gewoonte, die TRUITJE veel verdriet veroorzaakt, en die ik daarom zal trachten af te leeren) - te hebben opgezocht, nam ik eene kaars op, strompelde - zoo vlug als het rumatiek mij toeliet - naar mijne boekenkamer, zette, terug gekomen zijnde, vijf net ingebondene deeltjes in klein 8vo. op tafel neder, en den titel van het 1ste deel opslaande en het boeksken TRUITJE toereikende, zeide ik: ‘ziedaar, lees:

Het leven en de gevoelens
van
T r i s t r a m S h a n d y .
uit het Engelsch van den eerw. heere
Laurens Sterne, A.M.
vertaald door
Bernardus Brunius.
in vijf deelen.
Te Amsterdam by A.E. Munnikhuisen.
MDCCLXXIX.

‘Zie, de IV eerste Deeltjes bevatten de vertaling van hetgeen men gewoonlijk den *Tristram Shandy* noemt, en het vijfde Deeltje de *Sentimenteele Reis van den Heer* YORICK.’

‘Maar zou dan de Beoordeelaar in de *Letteroefeningen* die vertaling niet hebben gekend, Oom?’

‘*Que sais-je*, kind! ook is het eene vervelende studie, of de menschen meer dom dan slecht zijn, tenzij men er partij van wil trekken. Ik hoop echter van neen, TRUITJE! hoe zeer het mij van den man spijten zou.’

Ik laat het aan onze nieuwe Nederlandsche wijsgeeren over, om dit *hopen* en *spijten* in verband te brengen. ‘En toch zou hij,’ ging ik tot TRUITJE voort, ‘zoo hij de oude vertaling van de *Sentimental Journey* gekend had, er zoo laag niet op neêr hebben gezien, maar voor het minst als de vriend van den Heer GEEL gezegd hebben: *zij is volstrekt niet te verachten*.’

‘Zijn dan de vertalingen van STERNE, door BRUNIUS, naar uw oordeel, goed?’

‘Met onderscheid, TRUITJE! voor den tijd, waarin hij die schreef, *meesterlijk!* even als de oude vertaling van den *Don Quichot* in 1670 voor dien tijd een meesterstuk is[(1)]. Met onderscheid, en ik zal u dit straks doen gevoelen, door de beide vertalingen tegen elkander te lezen; het was mij vroeger nooit zoo duidelijk, waarom ik liever het oorspronkelijke, dan de overzetting las. Eerst echter nog een woord over de vroegere Vertaling, welke niet geboren is uit de vertaalschool, waarvan de Beoordeelaar in de *Letteroef.* spreekt, - een woord over de aanleiding, waardoor STERNE'S Schriften vertolkt werden. Zoo YORICK nog leefde, welk een tafereeltje zou hij er van geschilderd hebben!’

‘Weet gij die, lieve Oom?’

‘Mijn vader vertelde, mij die meermalen, TRUITJE! hij was een ernstig man, die er altijd de les uittrok, dat men nooit te veel leeren kon, dewijl alle kennis, vroeg of laat, te pas komt. ‘En toch, jongen!’ voegde hij er dan bij, ‘hoop ik, dat gij nooit, als BERNARDUS BRUNIUS, in de gijzeling zult zitten.’

‘In de gijzeling, Oom?’

‘In de gijzeling, TRUITJE! de man was er voor schuld in gezet, schoon zij slechts eenige weinige honderd gulden beliep; zijn schuldeischer was waarschijnlijk *rijk!* Hoe zou STERNE ons den armen drommel geschilderd hebben, denk slechts aan zijn' *Gevangene!* Maar zoo STERNE niet kwam, op zekeren dag bezocht de beroemde Advocaat N.B...., vader van den Staatsraad B...., dien gij wel kent, de gijzeling, ik meen als Regent of Commissaris, maar dat is mij ontschoten.

(1) VAN EFREN's Werken zijn verouderd, als zij; eens is dit ook ons lot!

Hij sprak met BRUNIUS over de oorzaak van zijne gevangenschap, dacht misschien aan het bekende: '*ik kan er niet uit!*' - vroeg hem ten minste, of er geen middel zou wezen, om zoo veel te verdienen, dat hij de geringe schuld mogt kunnen voldoen? BRUNIUS haalde de schouders op, hij had zeker al eenigen tijd in de kooi gezeten, of hij was door en door een phlegmaticus, dat B...s voorstel hem met van vreugde deed opspringen. Welligt was hij een zoon der weelde, die tegen allen arbeid opzag; hoe het zij, de Heer N.B.... vroeg hem, of hij Engelsch kende? het antwoord was: *ja*, en weinige dagen later bragt B.... STERNE'S Werken in de gijzeling. En BRUNIUS vertaalde *Tristram Shandy*, en de *Sentimental Journey*, tusschen de akelige muren van zijnen kerker.... - de arbeid viel naar wensch uit, B.... zorgde voor een' uitgever, en voor den prijs, dien het Werk opbragt, waarbij de edele man misschien nog wat voegde, (zoo zeide mijn vader ten minste altijd,) bekwam de crediteur zijn geld, BRUNIUS zijne vrijheid.....

'En,' viel TRUITJE in, 'de Heer B.... het genot "*ik kan er niet uit*," zijn leven lang met een streelend zelfbewustzijn te mogen lezen. Ik kan wel begrijpen, dat gij veel met die vertaling op hebt.'

Terwijl ik dit verhaalde, had TRUITJE het fraai gegraveerde portret van STERNE, met die vonkelende, diep liggende, doch ook diep doordringende oogen, dat het eerste Deeltje versiert, aandachtig beschouwd, en doorbladerde nu het Werk en zocht misschien - doch daarvoor sta ik niet in - naar de historie van de musschen en naar de rare kwaal van Oom TOBIAS.

'Maar is *Tristram Shandy* dan waarlijk een Werk, dat voor vrouwen noch meisjes geschikt is?' vroeg TRUITJE, en bleef met het doorbladeren voortgaan.

'Vrouwen noch meisjes, kind! dat is eene listige vraag; STERNE wendt zich tot gehuwde vrouwen, en deze mogen alles lezen; meisjes daarentegen moeten wit papier blijven -'

Ik dacht, dat TRUITJE zou antwoorden: 'opdat de man er op schrijven kan wat hij wil,' - maar zij deed het niet, en zag verlegen vóór zich.

'Ik zal er u bij gelegenheid het een en ander uit voorlezen,' zeide ik, 'maar laat ons nu de vertaling vergelijken.'

'Wat kiest gij, lieve Oom?'

'De *Pruik*, kind! ik wenschte, dat zij nog in de mode waren. Het Engelsch origineel er bij te lezen, is overbodig; beide vertalingen zijn getrouw in de hoofdzaak.'

DE PRUIK.	**DE PRUIK.**
Oude Vertaling.	*Nieuwe Vertaling.*
Toen de barbier inkwam weigerde hy volstrekt iets met myne pruik te doe n	Toen de barbier kwam, wilde hij volstrekt niets met mijne pruik te doen

te willen hebben; dezelve was, of te hoog of te laag voor zijne bekwaamheid; ik was dus genoodzaakt eene nieuwe, die hy gereed had, op zyne aanpryzing aan te neemen.

hebben - het was boven of onder zijne kunst: er schoot mij niets over dan eene andere te nemen die gereed was, en die hij mij zelf aanbeval.

-- Maar ik vrees, myn vriend, zeide ik, dat dezelve geen krul zal houden. -- Gy kunt die gerust in de zee dompelen zeide hy, en dezelve zal krul houden.

-- Maar ik vrees, mijn vriend, zeide ik, dat deze krul het niet uithouden zal. -- Doop ze in den oceaan, antwoordde hij, en ze zal vast blijven.

Naar welk eene groote maat word alles in deeze stad afgemeten! dacht ik. -- De verbeelding van een' Engelschen pruikenmaaker zou nooit tot hooger toppunt kunnen stygen dan: ‘Steek die in een' emmer met water.’ -- Welk een onderscheid! Het is byna als van tyd tot eeuwigheid.

Wat staan alle dingen in deze stad op eene groote schaal, dacht ik - de uiterste grens, die een Engelsche pruikemaker met zijne denkbeelden zou kunnen bereiken, is op zijn hoogst: ‘doop ze in een' emmer water -’ Welk een verschil! het is als tijd en eeuwigheid.

Ik beken, dat ik alle flaauwe uitdrukkingen haat, zo wel als de bekrompene denkbeelden, die dezelve doen ontslaan, en dat ik doorgaans zó ingenomen ben met grootsche werkingen van het verstand, dat ik voor my, indien ik zulks doen kon, nimmer eene vergelyking zou maaken kleinder dan een berg ten minste. Alles, dat, in dit geval, tegen het verhevene der Franschen kan gezegd worden, is dit, -- dat de verhevenheid *meer* gelegen is in het *woord*, dan in de *zaak*. De zee geeft zekerlyk een grootsch denkbeeld aan het verstand; maar, daar *Parys* zo verre landwaarts in gelegen is, dat ik honderd mylen van daar zou reizen, om deeze proef te neemen, -- dus had het zeggen van den Franschen Barbier niets te betekenen. --

Ik beken, dat ik een' afkeer heb van alle koude begrippen, evenzeer als van de bekrompen gedachten, waar ze uit voortspruiten; en de groote werken der natuur treffen mij meestal zóó, dat ik voor mij, stond het maar in mijne magt, nooit eene geringere vergelijking maken zou, dan een berg op zijn minst. Alles wat men tegen het fransche *sublime* in dit voorbeeld zeggen kan, is, dat het groote *meer* in het *woord* en *minder* in de *zaak* ligt. De oceaan vervult ongetwijfeld den geest met een onbeperkt denkbeeld; maar Parijs ligt merkelijk binnenlands, en het was daarom niet waarschijnlijk, dat ik een honderd mijlen per post rennen zou, om de proef te nemen - de parijsche barbier meende niets.

De emmer met water nevens den grooten oceaan geplaatst maakt zekerlyk eene elendige figuur in eene redeneering, -- doch men moet zeggen, -- dat die één voorrecht heeft, -- dezelve staat in het naaste vertrek, en de echtheid van de krullen kan, zonder verder' omslag, in één oogenblik, in denzelven beproefd worden.

De emmer met water, zoo naast de groote diepte van den oceaan, maakt ongetwijfeld eene droevige figuur in de rede - maar men kan zeggen, dat de emmer één voordeel heeft - hij staat in de naastbij zijnde kamer, en de kracht van de krul kan er in beproefd worden, zonder merkelijke moeite, in één enkel oogenblik.

Naar waarheid gesproken, na een oprecht onderzoek van de zaak, *zegt de Fransche uitdrukking meer dan dezelve uitwerkt*.	In waarheid en bij een onpartijdig onderzoek van de zaak, *de fransche uitdrukking belooft meer dan zij doet*.
My dunkt, dat ik de juiste en onderscheidende kentekenen der nationaale karakters in deeze niets beduidende bagatellen beter kan vinden, dan in de groot-	Ik verbeeld mij, dat ik de juiste en onderscheidende teekens van nationale karakters beter ontdekken kan in deze niets beduidende *minutiae*, dan in de gewig-

ste staatszaaken; waarin de staatsministers van alle landen zó eveneens spreeken en handelen, dat ik geen' stuiver voor de keur zou willen geeven.

tigste staatszaken; bij deze zijn de groote mannen van alle natiën zoo gelijkend in hun gaan en staan, dat ik geen *ninepence* geven zou, om den een' boven den anderen te verkiezen.

Het duurde zo lang éér ik van onder de handen van mijn barbier kon komen, dat het te laat was om dien avond *Madame de R**** te bezoeken; maar als iemand eens geheel gekleed is om uit te gaan, hebben zyne overweegingen weinig in te brengen, en uit dien hoofde den naam opschryvende van het *Hôtel van Modena*, daar ik logeerde, ging ik uit zonder eenig besluit waarheen; -- ik zal dat wel bedenken, zeide ik, als ik op weg ben.

Het duurde zoo lang eer ik uit mijn barbiers handen kwam, dat het te laat geworden was, om dien avond met mijnen brief naar Madame de R-- te gaan; maar wanneer men éénmaal geheel gereed en gekleed is om uit te gaan, dan doet het nadenken niet veel af - ik nam den naam op van het *hôtel de Modène*, waar ik intrek genomen had, en ging uit, zonder te weten waar heen - dat zal zich wel vinden, dacht ik, onder het wandelen.

'Vindt gij dat nu zoo stijf, zoo in een harnas gekneld, kind?'

'Neen, Oom! maar de vertaling van Prof. GEEL is veel losser, vloeijender, juister.....'

'Toegestemd, TRUITJE! JONATHAN had gelijk, toen hij mij verzekerde, dat zij geschreven is naar het beginsel, dat GÖTHE van de twee wijzen, waarop men vertalen kan, het beste noemt, - want gij weet, het is bij hem ook GÖTHE vóór en GÖTHE nà. Professor GEEL heeft STERNE niet willen verhollandschen; hij eischt, dat wij om STERNE[1] te genieten, Engelsch denken.'

'Hoe aardig helderde JONATHAN dat op, Oom! door de vele dieverijen uit SCOTT, waardoor een zijner Engelsche vrienden, die ook Hol-

(1) Ik had mijn: 'B. BRUNIUS,' bij de Redactie van den *Gids* ingezonden, en zij had het opstel - beleefd genoeg, van de jongeluî, - heuschelijk opgenomen, eer mij de beoordeeling der nieuwe Vertaling in den *Algemeenen Konst- en Letterbode* voor het Jaar 1838, N^{O}. 2 (van den 12^{den} dezer) gewierd. Ik zeg op die beoordeeling *Ja* en *Amen*; - al knort JONATHAN over den stijl - maar streep het woord *Romans*, op bl. 21, en *droog, hard* en *stijf* op bl. 23 door. Ook kan ik mij niet vereenigen met de leenspreuk van oude en nieuwe vertaling: eene welgesneden houten pop bij een marmeren beeld. BRUNIUS is een Hollander van 1779, zwaar ter tong en hard van oor, en zijn werk als hij; Prof. GEEL - maar ik wil er niet in loopen, - wij allen zijn sinds dien tijd door schade en schande humaner geworden.
JONATHAN verzoekt mij te zeggen, dat hij niet de JONATHAN van de *Haarlemsche Courant* is, hoe gaarne hij het zijn zoude, - en wil volstrekt, dat ik hier zal inlasschen, dat BRUNIUS *though it had been twice taken to pieces on Mount Cenis* vertaald heeft met: '*was hij voornamelijk door tweemalen op den berg Cenis schipbreuk geleden te hebben*, enz.'

landsch leest, de Werken van een' onzer beroemdste Schrijvers nalezingen op SCOTT noemt.'

'Ge zijt ondeugend, TRUITJE!'

'Maar, Oom! zou het Hollandsch sedert 1779 waarlijk eene bevalliger, gevoelvoller, geestiger taal zijn geworden, of zou de Heer GEEL alleen het geheim kennen dier toonen en tinten?'

'TRUITJE-lief!' zeide ik, '"om het fijne syntactische onderscheid te gevoelen, daartoe behoort een weinig studie en geoefendheid," heb ik ergens gelezen; zou de Schrijver zich niet juister hebben uitgedrukt, indien hij gezegd had: om zich hiervan reden te geven? want het gevoelen, dat doet ieder, die lezen kan.'

Hier werd ons gesprek afgebroken door de komst van mijnen vriend JONATHAN, die mij veelal 's avonds pleegt te bezoeken, ik weet niet regt om mij, of om TRUITJE; doch die mij altijd welkom is.

'Wel zoo, oude Heer! weder met STERNE in de hand? Kom,' voegde hij er bij, zich de verzen van onzen VAN HALL herinnerende:

'*Kom*, bij 't vuur de koude ontweken,
(TRUITJE *en ik aan uwe zij*')
Zal vriend YORICK voor ons preken.
Wie zal TRIM zijn - ik of gij?....'

En zijnen jas uitgeworpen hebbende, nam hij een deeltje in handen en las mij voor, een artikel over..... *de Stokpaarden*.

A. 7 Januarij 1838.
C.

Rebeccaas hymne[(1)]. (*Sir* Walter Scott's *Ivanhoe*.)

1.

Toen Isrel, 't volk, dat God verkoor,
Uit 't diensthuis van Egypte kwam,
Toen ging de Heer hun schreden voor,
En wees hunu' weg in rook en vlam:

(1) Wij gelooven, dat onze Lezers, van welke wij onderstellen dat zij ten minste ééns *Ivanhoe* hebben gelezen, schoon de Roman waard is, dat men het driemaal doe, ons dank zullen weten, dat wij bij de meesterlijke schets van het ontvoeren van REBECCA door BRIAN DE BOIS-GUILBERT, uit het brandende kasteel van REGINALD FRONT DE BOEUF (tegenover deze bladzijde geplaatst), eene vertaling der hymne hebben gevoegd, welke SCOTT haar in de gevangenis zingen doet; dat dichtstuk toch zet de kroon op eene der bevalligste en tevens verhevenste scheppingen van het genie des grooten Meesters!
De Redactie.

Rebecca en de Tempelier.

Des daags gleed, langs 't verbaasde land,
De wolkzuil voor der zwervren oog;
Des nachts weêrkaatste 't roode zand
De vuurzuil flikkrend van omhoog!

2.

Daar bragt de hymne lof en dank,
De woestenij prees 's Heeren naam,
En Mirjams lied smolt met den zang
Van priestren en van krijgsliên zaam!
Geen grootsche wonderteeknen nu,
Waarin Ge onz' haatren u verkondt;
De Vaadren vielen af van U,
En 't nakroost doolt verlaten rond.

3.

Toch zijt Ge ons, ongezien, nabij!
o Dat, aan voorspoeds heldren trans,
Ons die gedachte een wolkzuil zij,
Tot tempring van den valschen glans!
En waar de nacht van wederspoed
Op Juda neêrdaalt van rondom,
Gij, traag tot toorn en lang van moed,
Wees hem dáár nog ten vuurkolom!

4.

Geen harp sinds Babels rouwmisbaar,
Ze is nu der Heidnen spot en smaad;
Geen wierook, walmend van 't altaar;
Geen hand meer, die de cimbel slaat!
Maar 't was Uw woord: ‘Noch vleesch noch bloed,
Van ram en geit, noch rook noch brand,
't Verslagen hart, het rein gemoed,
Zijn mij de lieflijkste offerand'!’

Q.

Attila voor de poorten van rome.
Naar Silvio Pellico, *Poesie Inedite, le Processioni*.

‘Toen ATTILA verklaarde, dat hij besloten had met zijne zegevierende wapenen tot voor de poorten van *Rome* te zullen trekken, werd hij, zoowel door zijne vrienden als door zijne vijanden, gewaarschuwd, dat ALARIC de overwinning der Eeuwige Stad niet lang had overleefd; zijn geest, boven wezenlijk gevaar verheven, werd door denkbeeldige verschrikkingen aangegrepen, en hij wist zich niet vrij te waren van den invloed des bijgeloofs, dat zoo dikwijls tot het gelukken zijner ontwerpen had bijgedragen. De dringende welsprekendheid van LEO, zijn majestueus voorkomen en hoogepriesterlijk gewaad, boezemden ATTILA eerbied in voor den geestelijken vader der Christenen. De verschijning van de beide Apostelen, de H. PETRUS en de H. PAULUS, die den barbaar dreigden, dat hij oogenblikkelijk den

dood sterven zoude, indien hij der bede van hunnen opvolger geen gehoor gaf, is eene der verhevenste legenden der kerkelijke overlevering. De redding van *Rome* was de tusschenkomst van hemelsche wezens waardig, en men mag eener fabel niet hard vallen, die aanschouwelijk is gemaakt door het penseel van RAPHAËL en den beitel van ALGARDI.'

GIBBON, *De ondergang en de val van het Romeinsche Rijk*
II Dl. XXXV Boek

1.
Wie zijn ze, die Wilden
Van Aziës velden,
Die de oorlogsspeer, drilden,
Heel 't Westen doorsnelden,
Het plondren hun glorie,
De moordbrand hun faam?
Is 't hoofd dier Barbaren
Den afgrond ontstegen?
Hij voerde zijn scharen
Half 't wereldrond tegen;
Hem was de victorie,
Gods geesel zijn naam!

2.
Hij plantte op de troonen
Zijn bloedige vanen,
In 't rijk der Sclavonen,
En 't land der Germanen;
Zijn stortvloeden zwalpen
Op Gallië neêr!
Schoon 't bloed om hem stroome,
Wat zou hem verrukken,
Zoo lang hij nog Rome
In 't stof niet deed bukken?
En ginds stroomt van de Alpen
't Vernielende heir!

3.
Wiens arm zal hem stuiten,
Die duizenden velde,
Door schendig vrijbuiten
Gods heiligen kwelde;
Wie gaan van *Tevere*
Hem stout te gemoet?
Een held, graauw van haren,
Wien vrees niet doet beven,
Ofschoon hem geen scharen
Van krijgsliên omgeven;
't Geloof aan den Heere
Bezielt hem met moed!

4.
Zijn mantel is 't teeken
Van Petrus gewagend,
Hij bidt voor zijn leeken,
't Hoogwaardige dragend.
Wat kerkvaan-gewemel!

De hymne vangt aan!
En nu die weerloozen
Wreede Attila naadren,
Roept hij tot zijn boozen
Met doodschrik in de aadren:
''k Wil tegen den Hemel
Ten strijde niet gaan!'

5.
Noch zwaarden, noch dolken,
Doen dus hem verbleeken;
Hoort hij uit de wolken
De Apostelen spreken?
Waar 't wonder moog' schuilen,
Hij woedt noch hij spot!
't Heir ziet zijn bekeering,
En 't kruis wordt gelasterd:
'Door welk een bezwering
Is hij dus verbasterd?'
't Hoort Attila huilen:
'Wij vlieden voor God!'

S.O.

Mengelingen.

De Armada, van Caspar von Schönberg.

Het is eene verheffende gedachte, die ons, bij het lezen der Vaderlandsche Geschiedenis, schier op iedere bladzijde voor den geest zweeft, dat de Goddelijke Voorzienigheid, bij de duizenderlei gevaren, welke *Nederland* bedreigd hebben, en, naar alle menschelijke berekeningen, onvermijdelijk in het verderf moesten storten, steeds eene waakzame hand, nu eens stil en voor het levend geslacht onmerkbaar, dan weder onverwacht, treffend en onmiskenbaar over onze voorvaderen hield uitgestrekt. Kleine ondernemingen, uit toevallige omstandigheden geboren, en, in het oog der ondernemers zelve, dikwerf roekelooze pogingen, werden, onder de leiding der Voorzienigheid, met rijke gevolgen bekroond. Inwendige verdeeldheden, hooggaande geschillen over godsdienstige en staatkundige onderwerpen, verlamming van de regerende magten, miskenning van de voorzigtige berekeningen onzer edelste staatsmannen en krijgsoversten, dit alles belette niet, dat onze nietige Staat, gedurende den oorlog met *Spanje*, langzamerhand gegrondvest, bemuurd en met magt en aanzien bekleed werd. Ontzaggelijke legers, die alles zonder slag of stoot schenen te zullen doen verstuiven, versmolten in het niet, zonder hun doel bereikt te hebben, of verteerden bij eenige aanmerkelijke vordering dikwerf door hun eigen vuur. Weêrgalooze vloten, die voor eene wereldverovering bestemd schenen, werden door gevechten onder min gunstige omstandigheden geslagen, of door de woede der elementen vernield en verstrooid. De staatkunde der vreemde mogendheder was óf vijandig, óf trouweloos; hunne verderfelijke raadslagen werden verijdeld; hunne baatzuchtige ondernemingen werkten mede tot bescherming der weerlooze Nederlandsche

staatshulk. De overmoed der vijanden en de vrees der vrienden werden, door de gunstige beschikking der Voorzienigheid, tegen alle menschelijke berekening aan, herhaalde malen beschaamd.

Hoe dieper wij in de beoefening der Vaderlandsche Geschiedenis, en wel inzonderheid in het tijdvak van den tachtigjarigen oorlog, dóórdringen, hoe meer de geheimen der staatkunde, door het openbaar maken van nieuwe oorkonden, ons ontsluijerd worden, zoo veel te hooger klimt onze bewondering voor de onnaspeurlijke hand der Voorzienigheid, waarvan wij overal bij herhaling de uitwerkselen ontdekken, zonder den gang, welken de Goddelijke wijsheid onder al die afwisselende menigvuldige gebeurtenissen genomen heeft, op den voet te kunnen volgen, en in zijn geheel te kunnen bevatten.

Onder de eerbiedwekkendste voorbeelden van de meer onmiddellijke en klaarblijkelijke werking der Voorzienigheid behoort gewis in die tijden de vernieling der *Armada invicible* of Onoverwinnelijke Vloot. Zij scheen onvermijdelijk het werktuig te moeten zijn, hetwelk *Engeland* en de *Nederlanden* te gronde zou rigten. *Spanje* bouwde op haar, als op eene rots, hare stoutste berekeningen, en bij de geringe toebereidselen, die er tot verdediging gemaakt waren, scheen de uitkomst niemand twijfelachtig. En toch - deze uitrusting knakte juist de magt van *Spanje*, terwijl zij *Engeland* in aanzien deed rijzen en de *Nederlanden*, in den benarden toestand van zaken, waarin zij zich op dat oogenblik bevonden, ter redding scheen gezonden te zijn; vooral doordien PARMA genoodzaakt was zijne troepen tot het plan der wereld-beheersching bij een te trekken en zijnen vijanden de handen ruim te geven. Laat ons kortelijk de lotgevallen dier ontzaggelijke uitrusting aanstippen, en overigens onze lezers naar het uitvoerige Werk van wijlen onzen verdienstelijken geschiedvorscher, Mr. J. SCHELTEMA, *de Onoverwinnelijke Vloot* (*Haarlem*, 1825) en de *Toevoegsels* daarop (*Haarlem*, 1828) verwijzen.

Reeds lang had Koning PHILIPS het ontwerp dezer uitrusting beraamd, en in de uitvoering van dit reuzenplan werden kosten noch moeite gespaard. In *Italië* zoowel als in *Spanje* waren de schepen, die dezelve moesten uitmaken, uitgerust. In de lente van het jaar 1588 verzamelden zij zich te *Lissabon*, en bestond uit omtrent 140 schepen, meest zwaar van bouw en prachtig toegerust. Zij was met 20,000 koppen bemand, waarover ALFONZO PEREZ DE GUSMAN, Hertog van *Medina Sidonia*, het bevel voerde. De Hertog van *Parma* had intusschen in *Vlaanderen* een leger van 30,000 man bijeengebragt, hetwelk in *Duinkerken* moest ingescheept worden, om van dáár naar *Engeland* over te steken. Bij dit ontzettend opkomend onweder, bleef Koningin ELISABETH

zoowel als de Staten, tot op de aankomst der vloot, in eene bijna onverklaarbare zorgeloosheid verkeeren. Indien de vloot geenen uitdrukkelijken last gehad had, om niets te ondernemen, voordat zij zich met de schepen van PARMA zoude hebben vereenigd, dan ware zij waarschijnlijk de *onoverwinnelijke* gebleven. Doch de Voorzienigheid wilde het anders. Terwijl de Spaansche vloot op PARMA bleef wachten, werd deze door den Engelschen Admiraal HENRY SEIMOURS en door de Hollandsche en Zeeuwsche vloot, onder den Heer VAN WARMOND en JUSTINUS VAN NASSAU, vast ingesloten gehouden. De Spaansche en Engelsche vloten geraakten hierdoor niet vóór den 31sten Julij slaags, hetgeen in het gezigt van *Plymouth* geschiedde. In dezen slag zoowel, als in dien op den 2^{den} Augustus verloren de Spanjaarden vele schepen, en niet minder nadeel leden zij eenige dagen daarna vóór *Calais*, waar de Engelschen acht branders op de vloot afzonden, haar geheel in wanorde bragten en met verlies deden wijken. Het gros der vloot, reeds bijna op de helft verminderd, en geene mogelijkheid ziende, om zich met PARMA'S schepen te vereenigen, besloot noordwaarts aan, achter *Ierland* om, naar huis te keeren; en dus door eene zee, waarmede de Spaansche stuurlieden geheel onbekend waren. Hier werd de vloot in October door eenen hevigen en aanhoudenden storm overvallen, vele schepen geraakten op de Iersche kusten aan het strand, en slechts een gering overschot mogt in het Vaderland terug keeren. De helft der manschap was op dezen hagchelijken togt gebleven. In *Holland* was men nog begonnen dertig koopvaardijschepen uit te rusten; maar bij het verdwijnen der vijandelijke vloot werd dit gestaakt, en men dankte in *Engeland* en bij ons uit éénen mond de Goddelijke Voorzienigheid, wier hand ons zoo kenbaar en ontzagwekkend in het dreigendst gevaar had beschermd en verlost.

Wij meenden dit een en ander tot beter verstand van hetgeen wij over de *Armada* van CASPAR VON SCHÖNBERG aan onze lezers wenschten mede te deelen, te moeten aanstippen, daar wij te weinig beleefdheid bezitten, om, gelijk andere, wel eens wat al te beleefde schrijvers doen, in iederen lezer de noodige bekendheid met onze Vaderlandsche Geschiedenis te vooronderstellen.

'De *Armada* van CASPAR VON SCHÖNBERG?' vraagt ongetwijfeld deze en gene mijner lezers, die in de Vaderlandsche Geschiedenis overigens wèl te huis is. En, inderdaad, ik geloof het van ganscher harte indien niemand er tot dus verre van hoorde! want het ging mij even zoo, voordat ik toevallig G.W. BUEREN'S *Jahrbüchlein* voor 1837, *Emden* 1836, in handen kreeg, en ik reken dus den beminnaren van onze Vaderlandsche Geschiedenis geene ondienst te doen, met de mededeeling van eenige bijzonderheden, die de ijverige Heer BUEREN, uit het *Archief der stad Emden*, ontleend heeft, en waar-

door onze vaderlandsche geschiedenis met eene niet onbelangrijke bijdrage verrijkt is.

CASPAR VON SCHÖNBERG, een Saxisch Edelman, met lijf en ziel aan de zaak der alléén zaligmakende Kerk verbonden, nam het levendigste deel in het uitdenken van die middelen, welke de uitbreiding der Hervorming maar eenigzins konden stremmen, en hierdoor was hij de zaak van *Spanje*, tegen de in zijne oogen niets dan onheil voor *Europa* brouwende Nederlanders, innig toegedaan. Reeds in den jare 1582, en dus nog vóórdat PHILIPPUS II het plan, om zijne onoverwinnelijke vloot uit te rusten, had opgevat, kwam VON SCHÖNBERG op het denkbeeld van eene *Armada*, welke op de drie Duitsche hoofdstroomen, de *Eems*, de *Wezer* en de *Elve*, onder voorwendsel van het Duitsche Rijk tegen de onrustige Nederlanders te beveiligen, zoude moeten worden uitgerust. Het spreekt van zelf, dat de Koning van *Spanje* deze vloot moest bekostigen, en dat dezelve met de Spaansche veldheeren in de *Nederlanden* in overeenstemming moest ageren, ten einde de *Nederlanden*, onder 's Konings gezag, terug te brengen.

Om zijn geliefkoosd plan ten uitvoer te brengen, ontzag hij geene gevaren of kosten, maar zocht zich eene naauwkeurige kennis van de hiertoe betrekkelijke landen en zeeën te verschaffen, knoopte met onderscheidene voorname personen verbindtenissen aan, vervaardigde de noodige kaarten en teekeningen, en ontwierp langs dien weg een plan tot in de geringste bijzonderheden, zoodat er slechts de uitvoering van hetzelve aan ontbrak.

Hiermede gewapend, wendde hij zich in September 1583 aan Keizer RUDOLF II, bij een adres, hetwelk trouwens geene onmiddellijke gevolgen had, daar de Keizer, bij zijne weifelende staatkunde, in de uitvoering van het plan niet zoo spoedig konde toestemmen.

De ijverige man rustte echter niet, en diende den 3^{den} Februarij 1584 een nieuw adres in, waarvan nog een afschrift in het *Emder Archief* aanwezig is.

De inhoud kwam hoofdzakelijk hierop neder. De ontwerper konde niet eer naar *Spanje* reizen, om bij Koning PHILIPS II de noodige maatregelen tot de uitvoering te treffen, voordat de Keizer aan de geheele onderneming het zegel zijner goedkeuring hechtte; vermits het eene zaak was, die het Duitsche Rijk van nabij betrof. Het moest den Keizer van zelf in het oog vallen, dat het veel gemakkelijker was, de Nederlanders met eene op de *Eems, Wezer* en *Elve* uit te rusten vloot te bedwingen, dan met eene uit *Spanje* gezondene *Armada*, doordien de eerste mindere onkosten vereischte, eerder geheim blijven konde, en het voordeel had van door Noordduitsche zeelieden bevaren te worden, die de wateren volledig kenden.

Ingevolge de verzekeringen, die hij van verschillende kanten had ontvangen, zoude het niet moeijelijk zijn, met geringe kosten 200 kleine schepen uit te rusten, en hij hield zich overtuigd, dat deze genoegzaam zouden zijn, om de eilanden te verzekeren en de *Nederlanden* van alle zijden te blokkeren. Het zoude, wel is waar, moeijelijk zijn, de Zeeuwsche stroomen te sluiten; doch hij begreep, dat de *Armada* ook hier den handel grootelijks zoude kunnen belemmeren, door van de 300 schepen, die jaarlijks naar de *Oostzee* uitliepen, en steeds eenen vasten koers hielden, er zoo veel als mogelijk was te kapen. Op gelijke wijze konde men den handel op *Engeland* en *Frankrijk* stremmen, welke eerste toen 20 millioenen beliep. Hij begreep, dat ook *Duitschland* hieruit groote voordeelen zoude trekken, en den Noordschen, Spaanschen en Portugeeschen handel deelachtig zoude worden.

In allen gevalle begreep hij, dat de voorgeslagene onderneming niet behoorde te worden verworpen, al ware het ook alleen, om de *Nederlanden, die bron van vergiftiging en verderf voor het algemeene welzijn*, zoo drukte hij zich uit, ten onder te brengen.

Het behoeft ons geenszins te verwonderen, dat dit plan, hoezeer in vele opzigten overeenkomstig met de godsdienstige en staatkundige inzigten des Keizers, niet dien gereeden ingang vond, welken de ontwerper zich daarvan had voorgesteld. Aan den eenen kant vreesde de Keizer den Rijksstanden daardoor aanstoot te geven, en aan de andere zijde aarzelde hij, het reeds al te magtige *Spanje* eene nieuwe gelegenheid tot het uitbreiden zijner magt aan te bieden, en hem zoo vertrouwelijk de drie hoofdstroomen en de gewigtigste havens te openen. Bovendien komt het ons voor, dat VON SCHÖNBERG de voordeelen, welke *Duitschland* uit deze onderneming zoude kunnen trekken, wat al te breed heeft uitgemeten, en niet genoeg gerekend heeft op de gevaren, die den Duitschen handel, al ware het dan ook niet van den kant der Nederlanders, dan toch voorzeker van *Engeland* en *Frankrijk*, bedreigden. *Engeland* zoude nimmer gedoogen, dat eene natie, die niet eens onder de zeemogendheden gerekend konde worden, zijne handelsbetrekkingen met de *Nederlanden* onder eene Spaansche vermomming zoude stremmen, en *Frankrijk* konde dit evenmin met goede oogen aanzien. Wij spreken nu nog niet eens van de staatkunde van *Engeland*, die, hoe werkeloos zij tot nu toe ook geweest was, ongetwijfeld in velerlei opzigten tot de Nederlanders overhelde, en die, bij eene dusdanige coalitie van *Spanje* met het Duitsche Rijk, voorzeker vroeger eene beslissende wending zoude hebben genomen, gelijk later uit andere oorzaken plaats had. Ook behoeven wij niet op de dubbelzinnige handelingen van *Frankrijk* te wijzen, hetwelk, in spijt van de taal, welke zijne gezanten in *Madrid* voerden, het vuur

in de *Nederlanden* tegen *Spanje* gedurig aanstookte, en de zaak der Nederlanders in het geheim begunstigde.

Desniettegenstaande behaalden de algemeene belangen van het Catholicismus en het Oostenrijksche Huis eindelijk in zóó verre de overhand, dat CASPAR VON SCHÖNBERG in 1587 de noodige passen en aanbevelingsbrieven van Keizer RUDOLF voor zijne reis naar *Spanje* erlangde, hoezeer de Keizer zich wachtte, van het geheime doel dier reize iets in die stukken te doen blijken.

Of VON SCHÖNBERG werkelijk in persoon aan het Spaansche Hof verschenen zij, blijkt niet volkomen, ofschoon dit wel waarschijnlijk voorkomt; - maar het is zeker, dat de Koning van *Spanje* het geheele plan onderzocht heeft, hoezeer het toen niet veel ingang vond. De reden hiervan is zeer natuurlijk, daar PHILIPS destijds geheel en al met zijn eigen plan aangaande de *Armada invicible* zóó zeer was ingenomen, dat hij zelf den raad zijner beste staatsdienaren, onder welke de Hertog van *Parma*, in den wind sloeg.

Ofschoon VON SCHÖNBERG het plan zijner *Armada* zoo herhaalde malen had zien schipbreuk lijden, liet hij het echter niet varen, en men mag veilig gelooven, dat de vernieling der Onoverwinnelijke Vloot voor hem eene streelende zelfvoldoening en een prikkel tot hernieuwing zijner pogingen geweest is. Hij wendde zich althans in het jaar 1589 op nieuw tot het Huis van *Oostenrijk*, en wel tot den Aartshertog FERDINAND, in wiens ijver voor het Catholicismus hij een' vasten steun hoopte te vinden.

Wij zullen hier niet in het breede de beweeggronden ontvouwen, die in het genoemde adres door VON SCHÖNBERG zijn aangevoerd. Wij deelen slechts het volgende daaruit mede, om 's mans ijver voor de zaak, die in zijne oogen zoo veel behartiging verdiende, te doen zien.

Hij betoogde vooreerst, dat *Engeland* en *Nederland* de wortelen en bronnen van alle mogelijk verderf waren. Zij hadden gansch *Europa* besmet, en bedreigden de Catholijke Kerk, het Oostenrijksche Huis en de Spaansche Kroon, die beide steunpilaren van het Catholicismus waren; weshalve er eene volstrekte noodzakelijkheid bestond hen te bestrijden, en hiertoe bood hij zijne diensten aan.

Naar zijn inzien konde men tot het gewenschte doel het beste geraken, ‘indien’ - om zijne eigenaardige uitdrukking te bewaren - ‘het grootmagtige Huis van *Oostenrijk* besloot zijne hand over den Duitschen Oceaan uit te strekken, de vergiftige pogingen van *Engeland* en *Nederland* te breidelen, en alzoo dezen giftigen wortel geheel en al uit te roeijen.’ Later voegt hij hier nog bij: ‘dat dit niet de drie geringste edelgesteenten aan de Keizerlijke kroon zouden zijn, indien dezelve door een' bekwamen goudsmid

zonder schade en nadeel der overige gesteenten daarin konden gezet worden,' enz. enz.

De gunstige ingang, welken het plan bij den Aartshertog vond, had eene uitvoerige mededeeling van hetzelve aan den Hertog van *Parma* ten gevolge, en het lijdt geen' twijfel, of deze zoude de onderneming met al zijn' invloed begunstigd hebben, ware het niet, dat tusschenkomende omstandigheden de zaak verijdeld hadden.

Het blijkt uit eene oorkonde, in het *Emder Archief* aanwezig, dat de Staten-Generaal - men weet niet langs welken weg - van het geheele plan van VON SCHÖNBERG, de begunstiging van den Keizer, den Aartshertog en den Hertog van PARMA, tot in de geringste bijzonderheden, inlichting hebben bekomen.

Genoemde oorkonde behelst eene mededeeling van den 31sten Maart 1603, waarbij P. BREDERODE, destijds als gezant der Staten-Generaal bij de Vorsten van het Roomsche Rijk, te *Heidelberg*, het geheele plan aan de Emder Magistraat blootlegt, met bijvoeging van afschriften van alle stukken, tot deze zaak betrekkelijk, zoowel die, welke van de hand van VON SCHÖNBERG, als die, welke van de hand des Keizers afkomstig waren. De gezant berigt wijders, dat hij de oorspronkelijke stukken onder zich behouden heeft, ten einde zich van deze, bij gelegenheid, te bedienen; vermoedelijk, om die aan de Duitsche Vorsten voor te leggen, opdat zij zich met eigene oogen mogten overtuigen, welk eene dubbelzinnige rol de Keizer speelde, en hoe hij met den Koning van *Spanje* gemeene zaak maakte, met betrekking tot de herovering der *Nederlanden* en de bemagtiging der rivieren de *Eems*, de *Wezer* en de *Elve*, benevens de daartoe behoorende steden.

Is dit weinige, hetwelk wij aangaande de plannen en pogingen van CASPAR VAN SCHÖNBERG aanvoerden, op zich zelf reeds belangrijk, om de politiek van het Duitsche Rijk eenigzins te ontmaskeren, wij krijgen in dezelve nog duidelijker inzigt, indien wij dit alles uit de geschiedenis van *Oostfriesland* eenigzins nader toelichten en de onderneming van VON SCHÖNBERG met andere staatkundige gebeurtenissen in verband brengen. Laat ons hierbij nog eenige oogenblikken stilstaan.

Het kon wel niet anders, of de gewigtige gebeurtenissen, welke dagelijks in de *Nederlanden* voorvielen, moesten op de naburige kleinere Staten een' beduidenden invloed uitoefenen, en vooral *Oostfriesland* moest door zijne nabijheid, zijn handelsverkeer en vooral door zijnen godsdienstigen toestand in den oorlog met *Spanje* nu en dan betrokken worden en aanstoot lijden. De Graven EDZARD en JOHAN, hoezeer de eerste Spaans-, de andere Staatsgezind

was, zochten, wel is waar, zoo veel mogelijk de neutraliteit te bewaren; maar het viel moeijelijk dezelve altijd stipt na te komen. Na den slag bij *Jemgum*, althans, was *Oostfriesland* den Hertog VAN ALVA zóó verdacht, dat hij besloot *Emden* te belegeren; welk plan hij echter spoedig opgaf. In 1584 waarschuwde de Prins van *Oranje* de stad *Emden* voor eenen aanval der Spanjaarden, daar hij in het zekere onderrigt was, dat de Koning van *Spanje* van een plan, om *Emden* te bemagtigen, zwanger ging.

Bij de gedurige broedertwisten der beide Graven van *Oostfriesland*, konde dit Land bezwaarlijk eene vaste houding aannemen, en werd Graaf EDZARD in de onmogelijkheid gesteld, zich naauwer aan *Spanje* te verbinden, waartoe hij overigens wel zoude overgeheld hebben. Hierbij kwam vervolgens de oneenigheid, die er tusschen de stad *Emden* en den Graaf ontstond, ten gevolge waarvan het te duchten stond, dat de Emdenaars, die bovendien niet weinig staatsgezind waren, zich bij het eerste dreigende gevaar in de armen der Staten zouden werpen. Om dit te voorkomen, zond EDZARD, van den Keizer weinig hulp verwachtende, zijnen kanselier CONRAD VON WESTERHOLT naar *'s Gravenhage*, om hulp tegen zijne oproerige onderdanen te verzoeken. De Emdenaars zonden eveneens een' afgevaardigde, en terwijl de Graaf over oproer klaagde, deden zij het over tirannij. En nu zien wij onze Staten, hoezeer zij toen nog geene erkende mogendheid uitmaakten, als bemiddelaars optreden in het geschil; ja, wij zien hier in het klein eene gelijke diplomatische handeling, als de Belgische onlusten in onze dagen ten gevolge hadden. Gelijk Graaf EDZARD, zoo riep onze Koning buitenlandsche magt te hulp, alleen met dit onderscheid, dat de Mogendheden in onze dagen, al hebben zij zich bij het daarstellen van het Koningrijk der *Nederlanden* niet *uitdrukkelijk* tot deszelfs instandhouding verbonden, uit den aard der zaak verpligt waren den Koning der *Nederlanden* in zijne regten te handhaven; doch in de gevolgen ontstond uit beide aanvragen eene bemiddeling: in 1595 *een Congres te Delfzijl*, in 1830 *eene Conferentie te Londen;* in 1595 37 artikelen, in 1831 24 artikelen. In beide diplomatische handelingen traden de bemiddelaars, met de wapenen in de hand, ten voordeele der eene partij op; in beide gevallen konden partijen zich niet geheel met de uitspraak vereenigen.

Het was natuurlijk, dat deze interventie den Keizer weinig smaakte, en hij het niet minder euvel opnam, dat de Staten de uitvoering van het verdrag hadden gewaarborgd, dan dat de Graaf zich tot de Staten had gewend. Later nam de stad *Emden*, onder guarantie der Staten van *Holland*, eene som gelds op, waarvoor zij eene kompagnie soldaten, die door Graaf WILLEM LODEWIJK

was afgedankt, in dienst nam, om zich tegen eenen onverhoedschen aanval der Graven in staat van verdediging te stellen[1].

Was het voor de Staten van belang, om een steunpunt in *Oostfriesland* te hebben, de naauwe verbindtenis tusschen de Staten en *Emden* was zoowel voor den Keizer aanstootelijk als zij den Koning van *Spanje* een doorn in het vleesch was. Derhalve kwam het plan van VON SCHÖNBERG bij hen in ernstige overweging en zij zouden het misschien in werking gebragt hebben, indien het niet uitgelekt en daardoor verhinderd ware geworden.

Begraven.

Mijne Vrienden! men zal ons allen begraven.

Ziet er uw ligchaam op aan: gezond, sterk, vlug, gehoorzaam aan uwen wil, gevoed, gevierd, gekleed, opgeschikt! er zal een tijd komen, dat het daar nederligt; nederligt op een bed, hoop ik! - zielloos, koud, stijf, in eene enkele doodswâ gehuld, onder een lang wit laken - als een steen. Het is nu nog het uwe; het zal dàn het uwe niet meer zijn. Het is dan niet meer een persoon, maar een ding. Men staat er bij; Liefde en Genegenheid staan er bij, en zoo zij niet dan weenende het kunnen aanzien, niet dan weenende er van kunnen scheiden, zij schamen zich bijna zoo veel gevoeligheid, zoo veel eer, te bewijzen aan een onding, dat rede en godsdienst hen leeren gering schatten. Maar neen! zij schamen het zich niet - de menschelijkheid zou er tegen op komen; de Liefde ziet hem, dien zij heeft lief gehad, nog in zijn lijk; beminnelijke Liefde! Men strekt u eerbaar en voorzigtig uit; zoo men u aanraakt, om te voelen of gij reeds koud, en hoe koud! gij zijt: men doet het met eene zachtheid alsof gij sliept, en men schroomde u wakker te maken! Men spreekt niet dan fluisterend in de doodenkamer. O! voor wie u teeder beminde, is het eene behoefte, het doove lijk nog eens bij uwen naam te noemen. Zachtkens, en met eerbied, vlijt men u in uw laatste verblijf neder. Statig voert men u ten grave. Met ongedekten hoofde ziet men de kist nederdalen. Met plegtigen ernst wordt de schop aarde er op geworpen; dán eerst heeft men met dat doode ligchaam gedaan. - Maar wacht! welligt schrijven achting of liefde een kort woord op uwe zerk, of planten zij eene vriendelijke

(1) Men zie over dit een en ander WIARDA, *Oostfr. Gesch.* III D., op onderscheidene plaatsen; WAGENAAR, VIII Dl. 419 en volg., en anderen.

bloem op uwe zode, en komen van tijd tot tijd weder, om te zien waar men u gelegd heeft, en uwer te gedenken, op de plaats, waar gij niet zijt, doch waar hetgeen men het langst van u behield rust; - waar de menschelijkheid van u afscheid nam.

Ik weet wel, dat het tot de *Verstandigheden* onzer dagen behoort, dit alles bekrompen, belagchelijk en onnoodig te vinden. Men heeft zoo vele boeken gelezen! Ik weet wel, dat het eenen sterken geest bewijst, wanneer men den heldenmoed heeft, van te zeggen: ‘het is mij om het even wat er na mijn' dood met mijn ligchaam gebeurt, ik zal er niet van voelen; om het even waar het liggen zal, ik zal er niettemin dood om zijn; het kan alleen voor mijne familie van belang wezen, dat mij eene eerlijke begrafenis ten deele valt; maar, wat raakt het mij?’ - Ik weet, dat men den Engelschman bewondert, die wilde, dat er, ten algemeenen nutte, knoopen van zijn gebeente en snaren van zijne ingewanden zouden gedraaid worden; - maar ik gruw er van. Ik weet, dat het vrijzinnig beginsel in dezen zoo sterk is, dat het reeds op onze publieke inrigtingen gewerkt heeft, en de zaak der dooden ‘minder omslagtig’ is gemaakt; - ik begrijp, dat hiermeê het vrij algemeen nalaten van den rouw in verband staat, en dat men zijne mannelijkheid toont, door te zeggen: ‘ik wil niet dat het zich iemand aantrekke als ik sterf;’ - maar ik beklaag de menschen, die zoo heel wijs zijn, en zich zelven zoo menig zoete gedachte onmogelijk maken, en wier gansche leven, door eigen schuld, een gedurige worstelstrijd is tusschen hoofd en hart; en ik spreek mijn ‘wee!’ uit tegen de groote mannen, die de wereld zoo hebben gemaakt. Maar de eerste schuld ligt toch hij hen, door wie al die wijsheid is uitgelokt; bij hen, die de zaak des gevoels zóó ver trokken, dat het verstand boos werd. Toen wij lang op eens anderen kerkhof, waarmeê wij niets te maken hadden, hadden geweend, en naar starren en wormen en welkende bloempjes gekeken, toen kwamen de tegenvoeters en de afbrekers, de spotters en de prozaïsten, en dreven de andere mode door; de worm werd doodgetrapt; de seraf naar huis gestuurd; de zerken werden voor afbraak verkocht; de lange witte zakdoeken werden gemeen, men zag naauwelijks om naar zijne eigene dooden; en daar hadden wij A † B - C. De thermometer daalde van Bloedwarm tot Vorst. Het sneeuwde groote Ideeën. Het was eene frissche, maar op den duur onaangename koude.

Wat nu die Groote Ideeën aangaat, ik laat het gelden, dat Groote Mannen ze uitspreken. BYRON mogt, onafhankelijke genie als hij was, en na al wat hij ondervonden had, nog eens zeggen:

> Ik wil niet, dat mijn stervensmaar
> Een enkel uur van vreugd bederv',

Noch eisch, dat Vriendschap, als ik sterf,
Zal siddren bij mijn baar.

(schoon ik liever zijne zachtzinnige *Stancen*, beginnende ‘o! weggerukte in schoonheidsbloei,’ lees). - Maar dat ieder schoolmeester en schooljongen zich tot eene dergelijke grootheid van ziel wil opheffen, - zie, dat is wat forsch, - dat vind ik belagchelijk en ongelukkig te gelijk! En als men de leer der onsterfelijkheid, als men de Goddelijke Openbaring durft misbruiken, om mij te bewijzen, dat mijn menschelijk gevoel dwaas of schuldig is, dan beklaag ik hen diep, die de vriendelijke leer des Bijbels zoo weinig verstaan.

Neen, het is onnatuurlijk, onverschillig te zijn, of ons stoffelijk bekleedsel met eerbied, met belangstelling, met liefde zal behandeld worden of niet; of het in bekende, en den levende dierbaren grond zal rusten, dan in verre landen of diepe zeeën zal vernietigd worden. Gij zult het niet gevoelen, zegt gij, met een' kalmen grimlach. - Zoo! gaat u bij uw leven niets aan van hetgeen na uwen dood geschieden zal? Is het denkbeeld te leven in de nagedachtenis der uwen u reeds nu geheel onverschillig? Laat de hoop op den lof der nakomelingschap, waarvan gij niets hooren, niets ondervinden zult, u geheel koud? Of is zij veeleer een sterke prikkel voor uwen ijver, een troost (de éénige!) bij de onaangenaamheden, die de weg des Roems u opwerpt, bij de ondankbaarheid des Tijdgenoots? of, zoo gij u ook dáárover hebt heen gezet - eilieve! zeg mij eens opregt: verheugt het u wel eens te denken, dat uwe beeldtenis in handen zal komen van dien uwer vrienden, dien gij het liefst hadt; dat, na uw' dood, de ring, dien gij aan uwen vinger draagt, zal overgaan aan die wèlbeminde hand, die hem dragen zal, totdat zij verstijft? dat uw zoon in uw huis zal wonen, in uwen armstoel zitten? dat uwe familie u zal zegenen over de liefderijke, de edelmoedige wijze, waarmeê gij over het uwe hebt beschikt? - Verhard uw gemoed eerst tegen al deze aandoeningen, en zeg dan, dat bij den dood alle gemeenschap tusschen u en uwe naasten ophoudt, en dat het u om het even is, hoe zij bij uwe sponde staan, wáár zij uw lijk begraven zullen!

Mij is het eene aangename gedachte, - en mij dunkt, zij zal mijn sterfbed gemakkelijk maken, - te hopen, dat eene vriendelijke, eene zachte hand mij de oogen zal sluiten, en mijn hoofd goed leggen; dat menige treurige gedaante in de eerste dagen dat sterfbed za naderen, ‘om hem nog eens te zien;’ dat menig sidderende hand mijne koude vingeren zal opvatten, om ze mistroostig weêr te laten vallen; dat menig weenend oog met moeite afscheid zal nemen, ook van dit onbeteekenend overschot; en dat men mij met ernst en

plegtigheid uitgeleide zal doen naar eene rustplaats, mij dierbaar, als de rustplaats van dierbaren, - ja ook dàt! ik gevoel het, ook dàt zal mij een troost zijn, - te weten, dat, uit wier armen mij de dood ook scheure, ik tot dezulken ga, die ik zal hebben beweend, - dat één zelfde graf hen en mij, en eenmaal die mij treurig overleven moesten, zal besluiten; - dat wij dáár allen te zamen zullen rusten, - o, het is niets, het is niets! ik weet, dat het niets is, - maar het is eene zoete gedachte, - en ik bid de verstandigen der aarde, mij niet uit te lagchen, maar mij te benijden.

Men weet, op wat wijze de gewoonte van in het heiligdom te begraven, in de wereld is gekomen. In het eerst bouwde men de kerken op de graven, naderhand stichtte men de graven in de kerken. Waar de asch der martelaren rustte, wier bloed het cement der Kerk is, dáár rigtte de eerbiedige dankbaarheid der eerste Christenen het bedehuis op, - de beste eerzuil! Later bragt men vaak hun dierbaar gebeente uit het onaanzienlijk graf, waarin het vernachtte, naar de kerk over, en begroef het onder het outer. In hunne nabijheid te rusten, was sinds lang de vrome wensch van menig stervende, en de eerste Christen Keizer was de eerste, die in den gewijden omtrek der door hem gebouwde kerk een graf begeerde. Het was een stoute wensch; maar hij vond alras navolging en voldoening. Opvolgers van den grooten Bekeerde verboden het begraven in het heiligdom; doch de Christenheid vond het denkbeeld te stichtelijk, de rust in Gods huis te benijdbaar, om ze op te geven! Het begraven in de kerken werd algemeen. Ieder belijder van den naam des Heilands sterkte zich onder de vermoeijenissen en de lasten des levens, met het denkbeeld, dat de Heer hem rust zou geven in Zijn huis; en het scheen hem bemoedigend Zijne wederkomst aldaar af te wachten. Elke zerk van het plaveisel werd een grafsteen, en de gemeente vond het opbouwend, om de woorden des levens te hooren, gezeten op de verblijven der sterfelijkheid; en overlevenden en dooden wulfden zich de gewijde bogen, waaronder de leer verkondigd werd van Hem, die de dooden levend maakt, en roept de dingen, die niet zijn, alsof zij waren. Onze grootouders vonden dit alles nog troostrijk. Met uitzondering van weinigen, was een graf in de kerk hun eene dierbare, eene onschatbare bezitting. Geene bewijzen der schadelijkheid van de dooden voor de levenden konden hen van hun stuk brengen. En toch dat moest niet zijn! Onze eeuw was rijp, om het offer te brengen. Onze onverschilligheid maakte het gemakkelijk. Maar zoo gij hier of dáár nog een' ouderwetsch Christen ontmoet, wien het grieft, dat hij niet rusten zal in het

graf zijner vaderen, in de schaduw van het heiligdom, waar hij en zij aanbaden - bespot hem niet, bid ik u: - Broeders! het is eene vrome zwakheid.

Maar weet gij, wat *ik* bespottelijk, wat *ik* ergerlijk vind? Het zijn uwe wapenborden, uwe grafnaalden, uwe eerzuilen in de kerk; uwe lofverzen op stof en assche, onder het oog van God en in Zijn heilig huis, op de graven geschreven. Het zijn de trophéën van dwazen trots, wereldsche ijdelheid, nietigen rijkdom, verwaande wetenschap, bloedigen oorlog, dáár te pronk gesteld, waar ootmoed en nederigheid met gebukten hoofde zich voor het oog des Heeren stellen. Het is de hulde, vaak overdrevene, altijd dáár misplaatste hulde, in het huis ter eere Gods gesticht, toegebragt aan alle soort van verdiensten; waarlijk, het is een vreemd, een (laat ik het zeggen!) belagchelijk schouwspel, die bonte rij van allerlei deugden en gaven, in het heiligdom, geloofd, geprezen en vergood. Het zijn de deugden en gaven van den krijg, der geleerdheid, van het kabinet, der kunst, der nijverheid, tot van den waterstaat toe, gehuldigd in de overblijfsels van menschen van allerlei neiging, allerlei gedrag, allerlei geloof en ongeloof. O! het belgt mij niet, dat de Gemeente, aan wie het oordeel niet toekomt, hun allen gelijkelijk eene plaats heeft ingeruimd in hare kerk, - maar dat zij er liggen als zondaren! - niet als groote mannen, niet met den titel van *naturae se superantis opera*, niet onder de uitgebreide vleugelen der Faam, niet onder de brallende uitspraken van tijdgenooten en vereerders, maar in stille afwachting van het oordeel Desgenen, ‘die weet wat er in den mensch is!’ - Wilt gij de namen uwer groote mannen beitelen, en vergulden, en lauweren, en omstralen; wilt gij hun standbeelden oprigten, zuilen stichten; wilt gij hunne deugden voor de nakomelingschap vereeuwigen; de jeugd door hun doorluchtig voorbeeld en de eer, die hun weêrvaart, prikkelen: - naar de openbare plaatsen, naar de akademie-pleinen, naar de raadhuizen, naar de trappen der paleizen, naar de schouwburgen, naar de markten, met uwe vereering! Hier - is het heilige grond. Ontbind uwe voetzolen! Hier geene namen, geene lofspreuken geuit, dan die den Hemel welgevallig zijn! Hier wordt alleen God en zijn Zoon geprezen, en in Hun naam geroemd! Wilt gij hier zuilen oprigten, doe het zoo vaak de Heer u uit groote benaauwdheden redt, in groote gevaren behoedt. ‘Eben Haëzer: tot hiertoe heeft ons de Heer geholpen.’ Maar! hier geene menschenvergoding! hier God alléén en het geloof!

Ik weet, dat onze Protestantsche leer het kerkgebouw niet als heilig doet beschouwen; maar ik weet ook, dat onze Christelijke

nederigheid ons de praalzucht, althans in deszelfs omtrek, behoort te verbieden. Ik weet, dat onze strenge overtuiging: God aan te bidden in geest en in waarheid, uit voorzigtigheid, in aanmerking nemende de menschelijke zwakheid, niet duldt, dat wij voorstellingen van Christus en zijne daden op aarde in onze bedehuizen ophangen; - maar evenmin voegen er die beelden, welke er de aandacht van Hem afleiden, en bij eigen grootheid stil doen staan. Neen, niets, niets moest de éénheid van doel in het heiligdom breken; alles moest op God wijzen - alléén op God[1]!

Maar ofschoon dit aloude misbruik (zoo als het in mijne oogen *is*) niet geheel met het begraven in de kerken heeft opgehouden, het is er toch aanmerkelijk door gefnuikt; - wij allen zullen onder den blooten hemel rusten, en wat men op ons graf moge schrijven of oprigten, het zal geen' gemoedelijk Christen ergeren. O! dat denkbeeld heeft ook veel schoons, veel zoets, veel zaligs, te rusten in eene liefelijke streek, te midden der natuur, die wij bemind hebben, in een zacht graf, waar rondom het alles bloeit en groent, waarover de zwoele winden waaijen, waarover de heerlijke starren des nachts schijnen!

Ik kan evenwel niet zeggen, dat de hoog-romaneske begraafplaatsen onzer dagen mij altijd evenzeer bevallen. Velen zijn veel te zwierig, veel te bloeijende, veel te kunstig, veel te rijk, veel te overladen met dichterlijke symbolen. De dood is arm, en heeft hare eigene poëzij. Waar de Natuur de begraafplaats schilderachtig maakt, is het wèl; waar de kunst het doet, verraadt het de menschelijke zucht om álles op te schikken te zeer. Het verschilt als eene wilde bloem en een gevlochten krans. Niet bij iedere zerk moet eene roos geplant zijn; niet over ieder graf een treurwilg weenen. Doch dáár staan zij geheel gereed, om op de dooden te wachten. Het zijn hier niet droefheid en liefde, die ze bij de rustplaats van het voorwerp harer vereering planten; - het is het overleg van den aanlegger, die weet hoe het be-

(1) Zoo moesten, dunkt mij, de kerken ook volstrekt niet vernederd worden tot verzamelingen van curiositeiten. Ik ken eene stad, anders uitmuntende door den prijs, dien zij op het deftige harer bedehuizen stelt, waar onder anderen, op een' der pilaren van de hoofdkerk, de maat is aangewezen van een' befaamden reus en een' niet minder beruchten dwerg, welke in die stad geleefd hebben. Evenmin moest men dulden, dat men de heiligdommen tot eene soort van groote pakhuizen gebruikte, waar brandemmers en ladders aan de muren hangen. Over het geheel kon er meer orde en eenvoud en zindelijkheid en betamelijkheid heerschen. Een Apostel heeft gezegd: ‘Laat alle dingen eerlijk en met orde geschieden.’

hoort, die ze elken doode als voorbestemt, en liefde en achting vooruitloopt.

Mij bevallen onze oude dorpskerkhoven nog altijd het best, en misschien te beter, omdat zij zoo weinig van hoven hebben. - Onze oude dorpskerkhoven; zonder eene verwaande spreuk, of eenen heiligen tekst, die in ieders hart van zelf opkomt, op het hek, zonder kunstmatigen opschik, zonder weelde, zonder van buiten aangebragte dichterlijkheid, waar de doodenschaar eenen breeden kring om het huis Gods slaat, in welks omvang het 'gij zijt stof!' gepredikt wordt, en welks toren ten hemel wijst; verkondigen zij dood en opstanding met meer waarheid, meer ernst, meer nadruk, meer onversierde welsprekendheid! zij zijn *natuur!* geen *smaak!* Het hooge gras, de willekeurig opschietende bloem, de eenvoudige gedenkteekenen, het armelijke van het geheel komt overeen met de gedachten, die mij dáár vervullen. Geene begrafenis-plegtigheid werkt ook zóó zeer op mijn gemoed, als die, zoo als ze bij ons op het platte land plaats heeft. Dan luidt de oude dorpsklok uit den toren, en de kleine optogt komt langzaam nader. Geene beambten, geen noodiger met een gewigtig gezigt: alleen de bloedverwanten, de vrienden, de buren. Geen ander rijtuig, dan de wagen, die den overledene gediend heeft, om voor zich en de zijnen het eerlijk onderhoud te winnen, voert hem nu ten grave; en deze wordt getrokken door zijn geliefd paard, den deelgenoot van zijnen arbeid. Met het gezigt in de groote zwarte huik verborgen, zitten de vrouwen op de kist zelve. Bij het graf spreekt de leeraar, aller vriend, een kort woord; de kist wordt neêrgelaten, de naaste betrekking werpt er de eerste aarde op: en den eerstvolgenden Zondag gaat hij over dat graf ter kerke, waar hij woorden van troost hooren zal. Want in den kleinen kring eener landgemeente heeft men voldoening voor aller behoefte.

Uit dit alles ziet men wel, dat ik juist niet veel gevoel voor ceremoniële begrafenissen, lange rouwslepen, *magna funera!* Het is dikwijls akelig, zulk eene masquerade te zien, met aangetrokken rouwcostuum en aangetrokken treurige gezigten. Maar het begraven van stadswege, zoo als dat reeds hier en daar plaats heeft, is toch een koud denkbeeld. Neen, de buren, de buren moeten begraven; geene daartoe aangestelden, die, als op hoog bevel, uwen dierbare, als ware hij publiek eigendom geworden, komen opeischen en weghalen, terwijl de gewoonte hun verbiedt eenige deelneming ook maar vóór te doen. Maar zóó ver gaat de koelbloedigheid in sommige plaatsen, dat, indien gij arm zijt en niet hebt om uwen vader, of uwe moeder, of uwe dierbare vrouw, of uw lief kind eene eerlijke begrafenis te geven, men u niet van de kosten ontheft, zonder op het rouwlaken met groote letteren het

verwijt te schrijven: ‘VOOR DE ARMEN.’ Dát is toch wat heel hard! - Zóó wordt de weldaad teruggenomen!

Ik sprak met een woord van het rouwdragen: ik wilde te dezer gelegenheid mijne denkbeelden daaromtrent blootleggen. Ik weet wel, dat men somtijds, uit aanmerking der bekrompene omstandigheden eener groote familie, die men nalaat, de bepaling maakt, dat niemand het zwarte kleed zal aantrekken. Maar o, waar deze, of eene andere nog geldiger reden niet bestaat, mijne Vrienden! maakt, bid ik u, die bepaling niet. Laat het nooit eene gril wezen, die gij denkt dat u schoon staat, nooit een principe worden, waarvan gij niet wilt terugkomen. Gij weet niet, hoe gaarne men over dierbare betrekkingen rouwt; hoe zoet het is, eenen geliefden doode voor het oog der wereld deze kleine hulde te brengen! Honderd vertoogen over de nietigheid der uitwendigheden, honderd bewijzen dat het rouwkleed *niets* bewijst, honderd voorbeelden van huichelaren, die het ontwijdden, van ligtzinnigen, wien het verveelde, nemen niets weg van het zoet weemoedig gevoel, waarmede de hartelijk bedroefde het aantrekt! En o! ik weet, op den bodem uws gemoeds is die wensch, dat men uw' dood niet onopgemerkt voorbijga, dat men het niet te veel zal achten, iets voor uwe nagedachtenis te doen. Maar uw verstand weêrspreekt dien? o zijt dan zoo hardvochtig verstandig niet - zijt natuurlijk, zijt eenvoudig, zijt menschelijk, zijt althans niet wreed jegens anderen. Ziet! ik wenschte, dat al die philosophen -, al die studenten-ideeën maar één hoofd hadden, om ze met een' enkelen slag van de wereld te doen verdwijnen!

Het dorpje O. is zóó weinig uitgestrekt, dat het zelfs geene kerk heeft; maar welk vlek is zóó klein, dat het geene begraafplaats behoeft? Dáár is zij een lieve zandige heuvel, van waar men op bosschen en hoven nederziet, en in de nabijheid blinken de witte duinen. Enkelen der bewoners van de naburige stad hebben er graven. Dáár bragt ik mijn eerste offer aan den dood. Dáár legde men een' mijner vroegste en beste vrienden weg. Ik was toen achttien jaren oud. Het was een heldere dag, en de zon scheen liefelijk op het vredig landschap en het kleine kerkhof. Het geheele tooneel staat in al deszelfs bijzonderheden mij nog levendig en helder voor den geest. Met eenige der naaste betrekkingen en nog een' vriend van den overledene, wachtte ik er het lijk op. Nóg zie ik den voorsten drager de kist tegen den heuvel optorschen. Toen werd zij op de planken gezet, en daarna voorzigtig nedergelaten op die eener zuster - almede eene jeugdige doode,

die eene zelfde kwaal ten grave had gesleept! Het was geen kuil; het was een grafkelder. Van dat oogenblik af heb ik iets tegen grafkelders. Mij dunkt ze zijn zoo kil! de moederlijke aarde klemt zich niet om den doode, opdat hij zijn stof met het hare vermenge; maar hij blijft aan zich zelven overgelaten; dit geeft onaangename voorstellingen. Ook begraaft men den doode niet - men bergt hem veeleer weg. De zon wierp hare heldere stralen in den geheelen kelder, en de witte kist met hare koperen ringen glinsterde in haar licht. Maar weldra schoof men den zwaren steen op de opening, en het licht werd langzamerhand uit dat somber verblijf uitgesloten. Ik weet wel, dat mij dit bijzonder aandeed, en dat ik met belangstellende aandacht de zwarte schaduw verder en verder over het deksel sluipen zag, totdat zij de laatste lichtstreep had verzwolgen. Maar het moest zoo zijn. Toen ik het graf verliet had ik een vreemd gevoel. Het was mij duidelijk, dat ik aan eene droevige plegtigheid had deelgenomen, maar dat ik *hem* had zien begraven, dien ik zoo zeer geacht en bemind had, bij wiens bed ik zoo vele nachten had gewaakt, dien ik na zijn' dood zoo dikwijls beschouwd had, zoo als hij daar lag, rustig uitgestrekt, met blijmoedigen grimlach en effen voorhoofd, - dat hij nu in dien donkeren kelder lag, voor altijd weg uit mijne oogen... het was mij wonderlijk.

Nooit bezoek ik dat kleine dorp, of ik bezoek dat graf. Nooit geleid ik iemand in den omtrek van dien stillen heuvel met blaauwe zerken en groene zoden, of ik wijs er hem heen en zeg - ‘dáár rust een mijner vrienden; hij was een goed mensch!’

Ik eindig zoo als ik begon: ‘Mijne Vrienden! men zal ons allen begraven!’ O dat wij allen, als deze, dezulken bij ons graf vergaderen, die ons betreuren; dat ons aller nagedachtenis in zegening blijven moge! Zoo slape ons stof rustig in den schoot der aarde, totdat de groote en ontzaggelijke dag des Heeren komt!

1837.
Hildebrand.

Darby Doyle's Reize naar Quebec. (*Proeve uit een Iersch Tijdschrift*.)

Op een' mooijen Meimorgen vertrok ik van *Inchegelagh*, en kwam frisch en wel in de *Cove of Cork*[1] aan. Ik zag er een groot

(1) Zie over *the Cove of Cork*, het *Leeskabinet*, Jaarg. 1837, N°. 11.

aantal schepen in de haven liggen, aan ieder van welke tegen een van de touwen een bordje hing, waarop met groote letters geschreven stond: ‘Op zijn vertrek naar *Quebec*.’ En ik zeî in mij zelven: ‘die schepen hebben zeker eene weddingschap aangegaan, wie er het eerst zijn zal, dít is op zijn vertrek, en dát is op zijn vertrek, zij hebben alle haast.’ Verkiezen doet verliezen, wil men; maar ik zocht er één uit, dat pas was opgeschilderd, en langer en ranker was dan al de overigen. En toen ik aan boord ging, om te vragen hoeveel de overtogt kosten zoude; wie anders kroop er uit een hol te voorschijn, dan NED FLINN, mijn oude stadgenoot!

‘Ben jij het zelf, NED! mijn juweeltje?’ zeî ik, ‘en ga je naar *America?*’

‘Zeker, jongen!’ zeî hij, ‘ik ben stuurmansmaat hier aan boord.’

‘Dat je koksmaat was, dan zouden wij aan niets gebrek hebben. Maar aan wien moet ik mijn passage betalen?’

‘Dat kan je altijd vroeg genoeg doen, DARBY!’ zeî NED, ‘ik zal je waarschuwen wanneer wij onder zeil gaan, laat mij voor het overige zorgen.’

‘Geef er mij de hand op,’ zeî ik, ‘jij waart altijd een juweel van een' jongen; om onzer oude kennis wil, NED! moeten wij zamen een' borrel drinken.’

En NED wees mij den weg naar de beste herberg in gansch *Cove;* maar toen het drie ure werd, was ik flaauw van den honger, en de reuk van vleesch en kool, die in mijne neusgaten drong, overmande mij geheel. Dus ging ik naar de waardin en zeide tot haar:

‘Ik hoop niet, dat uwe edelheid mij voor een' lomperd zal houden, omdat ik vraag, of NED en ik ons niet wat zouden mogen te goed doen van die heerlijke warme spijzen, wier geur mijne neusgaten streelt?’

‘Voorzeker moogt gij dit, en bent hartelijk welkom bovendien,’ zeî zij, regt in haren schik met mijn verzoek.

De tafel werd gedekt en de spijzen ons voorgezet. ‘Dit noem ik een welriekend maal, mijn juweeltje!’ zeide ik, en wij schransten, dat het een' aard had. Menigmalen drukte NED mij de hand, zeggende, dat ik alles aan hem over moest laten; dat hij zorgen zoude, dat ik het aan boord hebben zoude alsof ik een koning was. Wij bragten verscheidene dagen aldus zamen zeer genoegelijk door, op een' gunstigen wind wachtende, totdat ik voelde, dat mijne beurs zoo ligt werd als eene veêr. Eindelijk zeide hij op zekeren dag, na den eten, tot mij:

‘DARAY! het schip zal morgen klaar zijn onder zeil te gaan; - je zoudt best doen je aan boord te begeven, en jou passage te betalen.’

‘Scherts je, NED?’ zeide ik; ‘heb je mij niet gezegd, dat ik alles aan je zou overlaten?’

‘Ha, DARBY!’ zeî hij, ‘je wilt mij plagen, merk ik; nu, daar was je altijd een bolletje in - de priester zelf kon je niet overtroeven. Maar, DARBY! er is een tijd voor scherts en een tijd voor ernst! Ik zal mijn woord houden; maar jij moet dokken, jongetje!’

‘O, NED!’ zeî ik, ‘behandel je mij nu als een falsaris, jij, die mijn juweeltje waart? ik mag beschaamd staan als ik geen berooid man ben; al wat ik bijeen kon schrapen, verspilde ik met jou. Zoo jij er niets op weet te vinden, dan ben ik radeloos. Is er geen plekje aan boord, waar je mij voor den Kapitein kunt verbergen?’

‘Geen,’ zeî NED.

‘En wat was dat voor een hol, waaruit ik je kruipen zag?’

‘Och, DARBY! dat was het hol, waarin de Cargo gestouwd wordt.’

‘En is er geene andere ruimte?’ zeî ik.

‘O ja,’ zeî hij, ‘het hol, waarin de watervaten liggen.’

‘En, NED!’ zeî ik, ‘is er eenig levend schepsel in dat hol?’

‘Volstrekt niemand!’ zeî hij.

‘En, NED!’ zeî ik, ‘kan je me dáár niet verstoppen, en er mij een' bos stroo en eene bete broods geven?’

‘Wel, DARBY!’ zeî hij, en keek me zeer medelijdend aan, ‘ik moet het beproeven. Maar bedenk, DARBY! je zult je den ganschen dag in een leêg vat moeten versteken, en wanneer het mijne beurt is wacht te houden, zal ik je eenig voedsel komen brengen; maar schraalhans zal keukenmeester wezen: en als je ontdekt wordt, is alles voor mij afgedaan, en zal men jou op een onbewoond eiland aan wal zetten, om van honger om te komen.’

‘O, NED!’ zeî ik, ‘laat dat alles aan mij over - mijn juweeltje! heb geene zorg voor DARBY - ik zal wel op den uitkijk blijven liggen.’

Toen het nacht werd, ging ik aan boord, en verschool mij in den donkeren kelder tusschen de vaten; de arme NED maakte in een' hoek eene slaapplaats voor mij, en iederen nacht bragt hij mij scheepsbeschuit en gezouten vleesch beneden. Daar lag ik eene gansche maand zeer op mijn gemak. Eindelijk kwam hij eens des nachts bij mij, en zeide:

‘DARBY! wat zullen wij nu doen? wij zijn niet verder dan drie dagen zeilens van *Quebec* af; het scheepsvolk zal gemonsterd worden, en de namen van alle passagiers opgeroepen: wanneer de kapitein je vindt, zal hij je tot slaaf verkoopen, om de passage te betalen.’

‘En is dat alles wat je kwelt, mijn juweeltje!’ zeî ik, ‘durf je dit niet aan mij overlaten? Voorwaar, NED! ik zal je gastvrijheid nooit vergeten; daar blijf ik je borg voor; maar zeg, wat is er aan de buitenzijde van het schip?’

‘Wel, de zee, DARBY!’ zeî hij.

‘Och!’ zeî ik, ‘wie weet dát niet? maar ik meen, wat is de buitenzijde van het schip?’

‘Wel, DARBY!’ zeî hij, ‘een deel er van heet het bolwerk; wat plan heb je toch?’

‘Dat zal ik je zeggen, NED! mits dat je mij een' leêgen meelzak, eene flesch en een afgekloven hammebeen bezorgt: dat is alles, wat ik van je eisch, mijn juweeltje!’

NED keek mij aan of hij beduiveld was; maar hij bragt mij de drie rariteiten niettemin.

‘Dank je, NED!’ zeide ik, ‘je weet, dat ik een groot zwemmer ben; je hebt morgen vroeg de wacht, dan zal ik me zachtjes van het bolwerk in zee laten glijden of ik een aal was; roep dan, zoo hard als je kunt: “een man in 't water! een man in 't water!” en laat mij voor het overige zorgen.’

Ik hield woord, en viel zoo zachtjes in de zee, dat men geen' plas hoorde, en ik geen kringetje maakte. NED zag het toch en bulkte als een hongerige ezel: - ‘Een man in zee, een man in zee!’ Man, vrouw en kind, elk kwam uit zijn hol boven, de kapitein niet uitgezonderd, die eene lange, roode machine, die veel van eene buks had, aan zijn oog bragt, - en denkende, dat hij op mij gemikt had, en op mij schieten wou, dook ik naar beneden. Toen ik mijn hoofd weêr uit het water stak, wat zag ik anders dan eene boot, die zoo snel naar mij toeroeide als een snoek naar een voorntje! Toen zij zoo digt bij mij was, dat zij mij konden helpen, gilde ik het uit: ‘Ben je eindelijk ziende en hoorende geworden, Ellendigen!’ De boot ging over mijn hoofd heen, neêr dook ik als eene wilde eend naar een' kikvorsch; maar naauwelijks stak ik mijne natte kruin weêr uit het sop, daar pakte men mij achter in den nek, en trok mij in de boot. Ik mag beschaamd staan, zoo ik drie roeijers niet blond en blaauw schopte; ik schreeuwde zoo hard ik kon: ‘Laat mijn haar los, blaauwe duivels! het is wèl voor je, dat je mij in je magt hebt in deze eenzame plaats, of ik zou je doen voelen, dat mijne beenen niet van glas zijn. Mijne oogen schemeren van je onophoudelijk na te zien, wie is je Kapitein?’ Toen ik dát zeide, zette ieder moeders kind groote oogen, en staarde mij aan, en de leêge zak, dien ik om mijn' nek had geslagen, en de flesch, die aan mijne heup hing, en het afgekloven hammebeen, dat ik in mijne vuist hield. ‘Daar is hij,’ zeiden zij, op een' kleinen traankleurigen vent wijzende, die in een' hoek van de boot zat. ‘Laat storm en onweêr je leelijk vel met blaren slaan,’ zeî ik, ‘jij, gele aap! is het eindelijk tijd voor je, mij in je schip op te nemen? Ik ploeg en dompel nu al eene maand lang achter je schip in het zout; en ik gaf er geen' knip voor je neus om, zoo je niet mijne beste zondagskleêren aan boord hadt, en mijn naam op je

rol stond. Hoe graag zou ik drie strootjes, - mijne naamteekening, daar ik niet schrijven kan, - op je voorhoofd ploegen!' en dat zeggende, deed ik een' slag naar hem met mijn hammebeen; maar hij ontweek me, en ik was op het punt van weêr in zee te duikelen.

'En mag ik u verzoeken uw' naam te weten, jongetje?' zeî de Kapitein.

'Hoe ik heet?' zeî ik, 'wat zou je er voor geven dat te weten, ongemanierde buffel! - dat is misschien jou naam, - maar ik heet DARBY DOYLE, ja, DARBY DOYLE, die nooit bang was bij vriend of vijand te zeggen hoe hij heette.'

'En meent gij ons wijs te maken, Mr. DARBY DOYLE!' zeide hij, 'dat gij ons van *Cork* af nazwomt?'

'Al weêr een blijk van je onwetendheid,' zeî ik; - 'ja, dat deed ik, en zoo je drie dagen langer gewacht hadt, en mij niet hadt opgenomen, zou ik eer dan jij in *Quebec* geweest zijn, zoo mijne provisie-kast niet was uitgeput, en al mijne banknoten in mijn' zak niet tot pastei waren zamengedijd, - want ik had geen' tijd die te laten wisselen. Maar, pas op! wacht, totdat ik voet aan land zal hebben gezet, er moet geen regt in *Cork* te krijgen zijn, zoo ik je er niet voor doe straffen, mij aan de genade der golven te hebben overgelaten.'

Gedurende al dien tijd waren de blaauwe jongens bezig hunne riemen door het water te slaan, tot wij eindelijk het schip op zijde kwamen. Elk, die aan boord was, had mij in de *Cove* gezien; maar man noch muis had mij op reis bemerkt; ik sta beschaamd zoo alle monden niet gaapten, en uitriepen: 'DARBY DOYLE!' 'De kiespijn sluite je kinnebakken,' zeî ik, 'nu kunt jelui mijn' naam luid genoeg uitgalmen; maar je deedt je mond niet open toen je me voor een' dag of wat voor je oogen op en neêr zaagt gaan, als eene tobbe in een' molenvliet.' Toen zij me dat hoorden zeggen, werden eenigen zoo bleek als een beddelaken, - zij bragten allen de vingers aan hun voorhoofd, en wreven dat, of zij er het bloed uit wilden doen springen. Maar mijn juweeltje, de Kapitein, haalde zijne boeken te voorschijn, en las al de namen op van die betaald hadden en die niet hadden betaald - ik blijf er borg voor, dat ik één van hen was, die niet gedokt hadden. Zoo de Kapitein mij te voren met verwondering aanzag, hij staarde mij nu met verbazing aan. Er werd drie dagen lang van niets anders gesproken dan van DARBY DOYLE'S groote zwemkunst, van de *Cove of Cork* naar *Quebec*. De eene zeî:

'Ik heb DARBY altijd voor een' groot zwemmer gekend.'

'Herinnert gij u,' zeide een ander, 'hoe DARBY, toen zijn hond schier verdronken was op de groote eendenjagt, hem in het water

nasprong, den hond aan wal bragt, en toen de eend nazette, en langer dan twee uren voortzwom? en heugt het u nog, hoe, toen alle honden op één oogenblik een' eendvogel omringden, en het dier onder water schoot, DARBY het toen nadook, en een heel uur beneden bleef - en zich op den grond vermaakte, terwijl het dier eenige kikvorschen at, want het was een tenger en hongerig beest; en hoe, toen ieder dacht dat hij verzopen was, DARBY boven kwam, den eendvogel, in zijne linkerhand, bij zijn' regter-poot houdende?'

Ik sta beschaamd, zoo ik niet alles toestemde wat zij gezien hadden, tot wij eindelijk in *America* aanlandden. Ik bevond mij nu in eenen misselijken toestand; de Kapitein wilde mij niet laten vertrekken, eer deze en gene zijner vrienden mij waren komen zien. Weldra kwamen niet alleen zijne vrienden, maar scharen bij scharen. Eindelijk zeî ik tot NED:

'Wel, mijn juweeltje! het wordt tijd, dat ik om mijne zaken denk.'

'Hoe ben je zoo haastig, DARBY!' zeî hij; 'krijg je niet meer eten dan je lust, en houdt de Kapitein niet dol veel van je?'

'Dat is meer dan ik weet, NED!' zeî ik; 'maar zeg mij, willen al de Yankees, die hier dagelijks aan boord komen, naar *Oud-Engeland* oversteken?'

'Schaam je, stuipenkop!' zeî NED, 'ze komen om jou te zien.'

Juist toen hij dit zeide, kwam een lange gele kerel, met zwart gekroesd haar, aan boord, en ging me vlak in het gezigt zien.

'Mijn gezigt zal in geene eeuw uit je geheugen gaan,' zeî ik, 'ben je aan het hof van JAN VLEGEL opgevoed? De duivel hale den meester, waar je bij ter school hebt gegaan.' Ik dacht, dat hij me eene hand wou geven; maar ja wel, hij spalkte al mijne vingers van een, maakte toen mijn hemd open en bekeek mijne borst.

'Scheer je weg, verklikker!' zeî ik, 'ik ben in alle geval geen deserteur.' Maar hij sprak boe noch ba, en ging naar de kajuit van den kapitein.

'Dat is al weêr wat nieuws, NED!' zeide ik; 'maar, mijn juweeltje! wat wou die talkkleurige vent?'

'Wel,' zeî NED, 'hij kwam om op te nemen, of je ook vinnen tusschen je vingers hebt, en of er ook schubben op je borst zitten?'

'Wat eene onbeschaamdheid!' zeî ik, 'zag hij me dan voor een' eendvogel of een' brasem aan? Maar, NED! wat beduidt dat bordje aan de overzijde der plank, tegen een wachthuis gespijkerd?'

'Kom hier, mijn bolletje! en lees het zelf,' zeî NED.

Ik blijf er borg voor, dat ik niet wist, of ik op mijn hoofd of op mijne hielen stond, toen ik met groote zwarte letters op het witte bord geschreven zag:

Het grootste wonder ter wereld!!!
IS HIER TE ZIEN:
Een man, die Claes den Duiker bluft!
Hij heeft van *Cork* naar *Amerika* gezwommen!!!
Onder eede verklaard door al het scheepsvolk, en twintig passagiers.
Toegangsprijs, *een halve Dollar* de Persoon.

‘Hola, NED! mijn juweeltje!’ zeî ik, ‘geldt dat alles je onderdanigen dienaar?’

‘En wien anders?’ zeî hij; - ik hield geene langer morgenspraak; maar met een' wip, een' duw, en een' sprong, repte ik mij naar den Kapitein, die een praatje hield met den talkkleurigen vent, die mij door zijn aankijken van mijn stuk had willen brengen.

‘Vergeef mij mijne ruwheid, uwe Edelheid!’ zeî ik, magtig beleefd, en eene buiging makende - toen NED juist achter mijne hielen was - zoodat ik, mijn' voet opheffende tot eene sierlijke strijkaadje, het vel van zijne scheenen stroopte.

‘Dat de drommel uwe gespijkerde zolen hale!’ zeî hij.

‘Het zou beter zijn, dat je mij buiten het spel liet, mijn juweeltje!’ zeî ik, ‘of -’

‘Foei, DARBY!’ zeî de Kapitein, ‘gedraag u niet lomp, nu de oogen van zoo vele Dames en Heeren op u rusten.’

‘Geene moeders ziel zal mij meer aankijken, eer ik mijn lief *Inchegelagh* weêr zie,’ zei ik; ‘jij hebt winst genoeg gedaan met mijn aangezigt. Hoeveel geld heb je al door mijne zwemkunst bijéén geschraapt?’

‘Hou je stil, DARBY!’ zeî de Kapitein - hij was zoo bang geworden als eene wezel, ‘ik heb moppen in overvloed, en er zal ook wat voor jou overschieten, als je naar mij luistert.’

‘En wat moet ik dan doen?’ zeî ik.

‘Wel, DARBY!’ zeî hij, ‘ik heb gisteren avond met dezen Heer gewed om de waarde van mijn gansche schip, dat je tegen den besten zwemmer der wereld zwemmen kunt; en zoo je dat niet doet, DARBY! ben ik een arm man!’

‘Geef mij je hand, mijn juweeltje!’ zeî ik; ‘heb je dan nog ooit gehoord, dat een kind van ERIN zijn' landgenoot in heel *Europa* in den steek liet - hoeveel minder onder deze Yankees?’

‘Wel, DARBY!’ zeî hij, ‘ik zal je honderd dollars geven; maar als jij je woord houdt, jongetje! dan zult je er nog honderd hebben.’

Zóó sprekende, bragt hij mij in zijne schatkamer; ik had nooit in mijn leven gedacht, zulk een wonderbaarlijk vertrek te zien: er lag geld en goud wáár ik mij wendde, en spiegels, lieve he-

mel! ik zag er mijn mooi gezigt twintigmaal in een oogenblik. Ik blijf er borg voor, dat ik bijna beschaamd was, den mijnheer om zijne dollars te vragen. ‘Maar,’ zeî ik toen tot mij zelven, ‘die sinjeur heeft te veel geld; daarom mag ik het gerust nemen.’

‘Zie, DARBY!’ zeî hij, ‘hier zijn je dollars.’ Ik dacht, dat hij den draak met mij stak; want wat anders reikte hij mij over, dan een stukje papier?

‘Denk je me knollen voor citroenen te verkoopen?’ zeî ik, ‘beter briefje dan dat, en niet één, maar honderd had ik in mijn' zak toen ik afzwom: zijn ze niet alle in de zee gesmolten? Geef me dan geld, dat tegen het beuken van de golven kan.’

‘Wel, DARBY! zeî hij, ‘het is een briefje op een' kassier...’

‘Pah, pah!’ zeî ik, ‘ik zou liever jou woord, dan zijn' eed tot pand hebben,’ terwijl ik magtig eerbiedig zijne hoopen gouds aanstaarde.

‘Zoo, DARBY!’ zeî hij, ‘jij bent voor spetie in manum,’ en hij telde mij honderd dollars in goud toe. Ik zag nooit iets, dat er naar zweemde, sinds de kous, waarin mijne moei al haar hebben en houden stopte, uit den schoorsteen, waarin zij dien verborg, neêrviel, en haar voorhoofd toetakelde, als had zij met den kater gevochten.

‘DARBY!’ zeî hij, ‘nu ben je een rijk man, en je bent waard het te wezen, - zet je neêr, DARBY! en drink eene flesch wijn.’

Om Mijnheer genoegen te doen, zette ik mij neêr, en dronk. Ik had mijne flesch nog niet half geleêgd, daar hoorden wij een gestommel op de trappen, en wie kwam er beneden, dan NED, mijn juweeltje?

‘Kapitein!’ zeî hij, ‘het dek is volgepropt; ik heb den weg moeten versperren, om te beletten, dat er nog meer volk aan boord zou komen, om DARBY te zien. Breng hem boven, of het schip zinkt als een kanon, zoo zeker als tweemaal twee vier is.’

‘Kom boven, DARBY!’ zeî de Kapitein, terwijl hij me zeer tevreden toelachte. En hij gaf mij de hand, en leidde mij zoo voorzigtig de trappen op, als ware ik eene freule geweest, of een pond versche boter in de hondsdagen. Ik sta beschaamd, zoo ik niet, toen ik op het dek kwam, een paar vervaarlijke oogen opzette; zulk een drom van prachtige dames en gele heeren was nooit te voren op eenig schip te zien geweest. Een van de liefjes, een klein rozenwangig ding, fluisterde den Kapitein iets in; maar hij schudde zijn hoofd, en kwam tot me.

‘DARBY!’ zeî hij, ‘ik weet, dat een Ier uit zijn vel zou springen, om eene Dame pleizier te doen.’

‘Dat mag je wel zeggen, mijn juweeltje van een' Kapitein!’ zeî ik.

‘Welnu, DARBY!’ zeî hij, ‘de Dames zouden je gaarne een half uurtje de zee zien klieven.’

‘Daar zijn de hartjes welkom toe,’ zeî ik.

‘Jij bent een goede jongen,’ zeî hij, ‘kleed je dan uit.’

‘Maar de eerbaarheid, Kapitein!’ zeî ik; ‘moet ik mij moedernaakt aan de liefjes laten zien? Weet je wel, dat de oneerbaren een koperen voorhoofd krijgen? - maar ik zie, dat je het wenscht - nu, ik zeg altijd in mijn hart: leven de Iersche meisjes!’ - Al mijn bidden mogt niet baten, ik moest mij achter een laken uitkleeden, en toen deed ik een' sprong en plofte, op tien ellen afstands, in zee, opdat zij mij maar niet zien zouden. Ik blijf er borg voor, dat de oogen van al de aanschouwers in hun hoofd dansten, terwijl zij op de plek zagen, waar ik naar beneden ging. Toen ik in het hartje van de zee was, dacht ik bij mij zelven, hoe ik hun een weinig afwisseling zou bezorgen, daar ik allerlei kunstjes in het water kon uitspelen. En ik besloot niet boven te komen, eer ik naar de andere zijde van het schip was voortgezwommen, en elk liep naar dien kant; toen beet ik met mijne tanden in mijne beide groote teenen, en dus van mij zelven een' ring makende, rolde ik op de oppervlakte van het water het gansche schip rond. Ik mag beschaamd staan, zoo het niet was of ik hunne oogen openspalkte. Toen schoot ik weg als een bliksemstraal, zwom op mijn' rug, en duikelde, totdat de Kapitein mij eindelijk een teeken gaf, dat het genoeg was. Toen wipte ik in de boot, en trok mijn plunje aan. Ieder wilde mij de hand geven; tot de Dames toe, liepen zoo hard, als wilden zij zich den nek breken, om mijne vuist in hare teedere vingertjes te drukken.

‘Voorzeker,’ zeiden zij, ‘gij zijt de grootste zwemmer ter wereld!!’ En die kunstjes vertoonde ik drie dagen lang voor scharen volks; maar het water was niet koel voor mij, want mijn bloed scheen te koken van schaamte al den tijd dat ik in zee was.

Eindelijk kwam de dag, waarop ik de ergste proef van alle zou doorstaan. Ik zag, dat de Kapitein mij dikwijls aankeek. Ten leste zeî hij:

‘DARBY! zijt gij ooit van je leven bang geweest? De vent, waartegen jij zwemmen moet, kan watervallen en cataracten afzwemmen?’

‘Waarachtig, kan hij dat?’ zeî ik; ‘maar kan hij er ook tegen op zwemmen? Dat kan DARBY, mijn juweeltje! Maar zeg mij, Kapitein! is al mijne provisie klaar? - laat het me vooral niet aan eene flesch van het ware levensvocht ontbreken.’

En wie kwam mij storen, terwijl ik met den Kapitein stond te spreken, dan de bengel, tegen wien ik zwemmen zou! hij had alles afgeluisterd. Ik mag beschaamd staan, zoo zijne oogen niet zoo groot werden als twee oesterschelpen. Toen riep de Kapitein mij ter zijde.

‘DARBY!’ zeî hij, ‘trek dit groene buisje aan, en die witte

broek, opdat het volk je van je partij moge kunnen onderscheiden.'

'Met al mijn hart, mijn juweeltje!' zeî ik, 'groen boven alles - DARBY'S liefste kleur op de gansche wereld; - maar waar ga ik naar toe, Kapitein?'

'Naar de zwemplaats, jongetje!' zeî hij.

'Op je gezondheid, Mijnheertje!' zeî ik, een glaasje leêgende, 'de duivel hale wie er een staartje in laat!' Ik werd toen met groote formaliteit aan den zwemmersbaas voorgesteld. Ik nam hem op van het hoofd tot de voeten. Hij was zoo lang, dat mijn hoofd hem tot eene tafel had kunnen dienen, om zijne boterham van te eten - met eene tronie zoo geel als een ganzenpoot.

''t Is me pleizier, je kennis te maken, hoe onpleizierig jij er uitziet,' zeî ik vrolijk, terwijl ik in mij zelven dacht: 'houd je groot, DARBY! zoo je niet in staat bent tegen hem te vechten, moet je hem zoo bang maken als eene wezel.' 'Waar zullen wij gaan zwemmen?' zeî ik; - ik blijf er borg voor, dat, zoo hij alles geweten had, al mijne glorie uit zou zijn geweest. Maar de bengel antwoordde geene syllabe.

'Kwellen je zinkings, broêrtje!' zeî ik, zeer ernstig.

'Ik ben doof noch stom,' zeî hij, grommende als een beer.

'Welnu dan,' zeî ik, 'waarom antwoordt jij je meerderen niet? Wat dunkt je, zoo wij eens naar de *Straat van Magellaan* of de *Kaap de goede Hoop* zwommen?'

'Ik heb lust in het een noch in het andere,' antwoordde hij, terwijl hij een' blik op mij wierp, alsof ik zijne zakken ging rollen.

'Wel, broêrtje! heb je dan eenige andere lievelingsplaats?' zeî ik. 'Ik heb veel hooren praten van het eiland, waarop de arme NAP[1] stierf; ik zou het gaarne eens zien, als iemand mij den weg wou wijzen: wat dunkt je, dat we dáár naar toe zwommen?' Maar geen vriendelijk of knorrig woord kwam er over zijne lippen. - Wij gingen naar boven, waar ons een drom van Heeren en Dames verbeidde. Er ging nooit zulk een donderend geluid op en er werden nooit zoo vele hoeden door wuiven bedorven, als DAANTJE[2] in *Dublin* zijn' intogt deed, als toen ik op het dek kwam; en een stoet van lieve meisjes lachte mij toe, en drong zich om mij heen, zoodat ik naauwelijks voort kon komen. Ik blijf er borg voor, dat ik, trots al mijne zedigheid, mijne oogen niet neêrgeslagen kon houden, noch ze al van die vriendelijke

(1) NAPOLEON.
(2) DANIËL O'CONNELL.
Vertaler.

DARBIJ DOIJLE'S REIZE.

tronietjes kon afwenden; eindelijk boette ik er voor, door over een groot lomp stuk ijzer te struikelen, dat in den grond vast was geslagen, met eenen grooten ring er in. ‘Bravo, DARBY!’ zeî ik in mij zelven, een geluid met mijne vingers makende, alsof ik eene noot kraakte, ‘er is nog kans voor je.’ Ik keerde mij om, daar ik zien wou, waarover ik gestruikeld was.

‘Wat is dat voor een ding?’ zeî ik tot den kapitein, die naast mij stond.

‘Wel, DARBY!’ zeî hij, ‘dat is een half anker.’

‘Hebt gij het hoog noodig?’ zeî ik.

‘In het minst niet,’ zeî hij, ‘het dient slechts om booten vast te leggen.’

‘Dan zou je het misschien wel aan iemand willen present doen?’

‘Je bent er welkom toe, DARBY!’ zeî hij, ‘ik geef het je.’

‘De Hemel zegene er je edelheid voor, Mijnheer!’ zeî ik, ‘mijn arme vader zal er om voor je bidden. Toen ik van huis ging, had de sukkel geen aanbeeld meer; de rentmeester had hem het zijne ontstolen, het ga er den dief kwalijk meê! Dit brokje ijzer zal hem juist passen: hij kan de paarden aan den ring binden, terwijl hij ze op het andere deel beslaat. Ge zult me verpligten, mijn juweeltje! wanneer je een paar van je pekbroeken bevel wilt geven het op mijne schouders te leggen als ik in het water plof, dan zal ik er niet om behoeven terug te komen, maar het op reis met dit broêrtje medenemen.’

Ik mag beschaamd staan, zoo de gele bengel niet zoo wit werd als een laken, toen ik dit zeide; hij fluisterde den mijnheer, die naast hem stond, iets in.

‘Ik heb van daag geen' lust om te zwemmen, ik voel *mij zelven* niet.’

‘De droes hale je!’ zeî ik, ‘heb je geen' broêr, die je in je plaats kunt zenden? ik zal hier blijven wachten, totdat hij komt. Kom, man! neem eene hartsterking eer dat je gaat: op je beterschap en op de gezondheid van je broêrtje bovendien!’ Daarop leêgde ik mijn glaasje en reikte hem het zijne toe; maar hij wou er geen' droppel van door zijne keel gieten.

‘Ik wil je geen geweld aandoen,’ zeî ik; ‘misschien denk je dat er vergif in is,’ - en, terwijl ik mij nog een glaasje inschonk, zeî ik: ‘wel, dit gaat op ons goed fortuin, want ik ben niet kwaad op je, al doe je me geen bescheid. En wanneer denk je klaar te wezen om te zwemmen?’ zeî ik, magtig beleefd.

‘Ik denk in de volgende week,’ zeî hij.

Toen gaven wij elkaâr de hand en scheidden. De arme duivel ging naar huis - kreeg de koorts - en begon te ijlen - ‘tegen watervallen opzwemmen - naar de *Kaap de Goede Hoop* zwemmen - naar *St. Helena* zwemmen - naar de *Straat van Magellaan* zwem-

men, - met een anker op zijn' rug zwemmen! - Och! och! och! daar kan ik het nooit tegen uithouden.'

Ik hield het nu raadzaamst mij van dáár te begeven, schraapte mijne winst bijeen, en zit hier nu onder de lommer van mijne eigen hooge boomen, zoo onafhankelijk als eenig Yankee in heel *America*.

Opper-Canada, Oct. 4, 1836.
DARBY DOYLE.

Droevig verhaal van het lijden van Polyhymnia.

Het lot van POLYHYMNIA is al heel zonderling, zoowel hier als elders; geen tooneelspeler, die, als zij, zoo vele verschillende rollen te vervullen heeft. Ginds door *Italië* en *Duitschland* ziet men haar *zweven* gelijk een Genius, in *Frankrijk danst* zij, terwijl zij *gestoomd* wordt in *Engeland*, en *kruipt* langs de dijken van *Holland*. Wij willen niet uitmaken, aan welke dezer bewegingen zij de voorkeur geeft. Zóó veel intusschen is zeker, dat *kruipen* niet de aangenaamste is; vooral, wanneer dit niet vrijwillig en op de zachte vloertapeten der audiëntie-zalen, maar onder den harden voet des zegepralenden vijands geschiedt. Arme POLYHYMNIA! zou dit laatste in *Holland* het geval zijn? Weemoedig wijst zij met de eene hand naar de dikke nevelen, waardoor de muzikale zon slechts nu en dan hij vergissing eenen enkelen lichtstraal henen smokkelt, en met de andere naar hare menigvuldige vijanden, die met de vrolijke kikkers aan den slootkant een honend zegelied aanheffen. Inderdaad, het kind heeft gelijk. Om er van overtuigd te worden, dat het aantal Antagonisten der muzijk, - hier, meer dan elders, groot, - alleen door dat der onverschilligen overtroffen wordt, behoeft men zak-lorgnet noch eenen dier monstertooneel-kijkers, die aan onze schouwburgen het voorkomen geven van verlichte markten vol sierlijk opgesmukt hoornvee. Ten spijt van toonkunst bevorderende maatschappijen en tijdschriften; ten spijt van muzijkscholen, zangvereenigingen en muzijkfeesten; ten spijt zelfs eener nationale opera, waaraan, om volmaakt te zijn, niets ontbreekt, als zangers en zangeressen, ziet men nogtans, hoe het heirleger der tegenstanders zich dagelijks recruteert, naar alle kanten uitbreidt, en als paddestoelen op onzen moerassigen bodem in alle hoeken opslaat.

Het lust ons, deze gezworen vijanden der schuldelooze Muze eens

eenigzins van naderbij te beschouwen. Wie weet, of, wanneer zij bemerken, dat wij hen kennen, niet welligt een enkele tot inkeer komt! Ieder mensch toch (behalve die zich vrijwillig tatoeëren,) haast zich, wanneer hij, in den spiegel ziende, een vlekje op zijn aangezigt bespeurt, hetzelve weg te wisschen.

Duidelijkheidshalve, en tevens als eene hulde aan de wetenschappelijke anatomie, die gaarne pluksel rafelt, om elk der draadjes van den grooten lap een afzonderlijk hokje te kunnen aanwijzen, hebben ook wij de Antagonisten geclassificeerd en in drie hoofdsoorten verdeeld. De eerste dier hoofdsoorten bestaat uit de *liefhebbers van boender- en luiwagen-muzijk*. ‘Ziedaar al dadelijk,’ zal men zeggen, ‘eene *contradictio in terminis*, - muzijk, boenders en luiwagens, en liefhebbers, wat al vreemdsoortige elementen!’ Niet te voorbarig, driftige Lezer! de zaak is hoogst eenvoudig. Wij bedoelen namelijk die Antagonisten, die strijden onder het wel bekende vaandel, waarop, met bijna onleesbare letters (want zóó zeer zijn ze reeds uitgesleten) geschreven staat: IK HOOR LIEVER TRAPPEN SCHUREN DAN MUZIJK. Hun naam, gij ziet het, is alzoo aan hunne leus of krijgsbanier ontleend: en is deze afleiding niet regt historisch? Aan die leus zijn zij gehecht als de Turken aan de *troisième* van MAHOMET, en met reden, want zij is hun strijdgeweer tevens, waar buiten zij geene wapenen bezitten. Het meest geliefkoosd slagveld dezer strijders vindt men aan de Whist- of l'Hombre-tafel; terwijl in de nabijheid de smachtende troubadour zich hooren laat, en de spelende partner, daardoor afgetrokken, de troeven vergeet te tellen. Treffen deze omstandigheden zamen, dan is gewoonlijk de instinctmatige vraag: ‘houdt mijnheer ook van muzijk?’ het sein van aanval. Belangrijk echter is het, om bij die gelegenheid op te merken, hoe, terwijl alle andere gevechten met een min of meer ernstig gezigt geleverd worden, alleen deze strijd begonnen, gevoerd en beslist wordt met..... lagchen. Het al verpletterend antwoord: ‘Ik hoor liever trappen schuren,’ wordt voorafgegaan door een half bedekt glimlachje, echter zóódanig, dat men uit het vuur van welbehagen, hetwelk daarbij uit des sprekers oogen vonkelt, merken kan, dat er iets aardigs op weg is. Na het hoofdtreffen, d.i., na het uitgalmen der zegevierende leus, volgt weder lagchen; doch thans luidruchtiger, als kenmerk der overwinning. En terwijl eindelijk de verblufte tegenpartij te halver wege in zijne apologie der muzijk blijft steken, doen de onnoozele, maar vooral de wellevende, bijstanders hun best, om ook te lagchen. Hiermede is de strijd voldongen, de overwinnaar herhaalt zijn *spadille! manille!* trommelt op de tafel, en de ontmoedigde partner betaalt de verloren viesjes.

Uit dit een en ander is de aard dezer Antagonisten van zelven reeds

duidelijk, en blijkt het, dat zij eer een luidruchtig dan gevaarlijk volkje zijn, die SHAKSPEARE zeker niet op het oog had, toen hij zeî:

> The man that hath no music in himself,
> Nor is not mov'd with concord of sweet sounds
> Is fit for treasons, stratagems and spoils.

Behalve hunne luidruchtigheid echter bezitten zij iets eigenaardigs, dat hij andere Antagonisten niet, althans niet in die mate, aangetroffen wordt. Vooreerst, staan zij in de vaste overtuiging, dat het gezond verstand hij voorkeur in of achter dikke trommelvliezen schuilt, terwijl het door de dunnere of muzikale ooren noodwendig ontsnappen moet, zoo het er althans vroeger aanwezig was. Zij zijn in die meening vooral versterkt, nadat zij in een' der nommers van den *Gids* een' dichterlijken bondgenoot gevonden hebben. En van daar dan ook, dat zij ter naauwernood in de verte het: *Ah! fortune ton caprice*, op een draaiorgel hooren, of zij beginnen reeds grimlagchende te mompelen:

> En de Opera gelijk, die aller dwazen ooren,
> Der eng'len hemelvreugd, der duivlen boezemstrijd,
> Wat nooit gezongen werd, in zang en lied doet hooren.

Doch in de tweede plaats staat hun afkeer van de muzijk in onmiddellijke betrekking tot hunne Diätetiek, en dit is iets zeer opmerkelijks. Meen niet, dat deze vooronderstelling uit de lucht gegrepen zij, omdat daarvan niets gevonden wordt in SCHNEIDER'S *System einer medicinischen Musik;* met een weinig oplettendheid kan ieder zelf de ervaring maken. Die Antagonisten namelijk hebben, van het oogenblik af, dat zij begonnen zijn over zich zelve, d.i. over hunne magen, na te denken, zich het gevoelen van een' beroemd Medicus in het hoofd geprent, die beweert, dat niets zoo zeer de spijsvertering, en bij gevolg de gezondheid, bevordert, als *lagchen*. Met deze maxime, als een vade mecum, kuijeren zij nu door het leven, bezoeken de regts-, gehoor- en raadzalen, de beurs en de pantoffelparade, maar bij voorkeur de avondgezelschappen, waar gespeeld en gemusiceerd wordt. Dáár zijn ze er zeker van, de heerlijkste gelegenheid te zullen vinden, om het te veel genuttigde van het middagmaal te verteren, en zich tevens voor te bereiden op het keurig souper; dáár zullen zij ook de sympathische lachspieren ontmoeten, die, door de onnoozelheid of wellevendheid in beweging gebragt, in de besmetting deelen, welke men weet, dat het lagchen met het geeuwen gemeen heeft; dáár eindelijk mag men hardop lagchen, dat de lever schudt, zoo als het behoort: iets, dat in de regtszalen minder te pas komt, waar men slechts meesmuilt of giebelt, wanneer de jeugdige verdediger zijne vorm-pleitrede opdreunt.

Wanneer wij soms deze lagchende Antagonisten ontmoetten, en

hun vrolijk bedrijf gadesloegen, dan kwam ons, wij ontveinzen het niet, ook wel eens een grimlach op de lippen; doch het was uit eene andere oorzaak. Eene enkele maal gebeurde het, dat wij, in een' hoek gezeten, aan het philosopheren raakten, en onwillekeurig aan het *ἁμαρτημα τί και αισχος* van ARISTOTELES dachten. En wanneer wij dan den draad van gevolgtrekkingen al verder en verder uitsponnen, kwamen wij eindelijk tot het besluit, dat, indien hunne maxime waarheid bevatte, een regt belagchelijk persoon ook in de dierlijke huishouding het heilzaamst geneesmiddel moest wezen en op zijn minst zoo veel gold als eene geneeskundige commissie.

Van bedenkelijker aard is de tweede soort van Antagonisten; minder omdat zij de goede zaak met open vizier bestrijden, dan wel, omdat zij eigenlijk niet strijden, en toch dikwerf de overwinning wegdragen. Er schijnt in de maatschappelijke zamenleving eene stilzwijgende overeenkomst te bestaan, niet het zoogenaamde Contrat-Social, de grootmama der Julij-koningjes; maar eene overeenkomst, waarbij sommige menschen, ja geheele standen gebreveteerd zijn, om ‘Neen!’ te mogen zeggen, wanneer het in in den regel ‘Ja!’ moest wezen, of omgekeerd; en in het algemeen, om onkundig te mogen zijn van dingen, welke niet te weten een' ander, op zijn zachtst genomen, den naam van domoor zouden berokkenen, terwijl nog daarenboven hun niet-weten voor wetenschap geldt. Zoo mag b.v. een Professor in de Oostersche talen veilig een' koolstronk voor eene aardappelplant, en een' goudvink voor een' reiger aanzien, zonder dat iemand zich daaraan ergert; maar, o wee! o wee! wanneer een gewoon burgermannetje dat doet.

De hier bedoelde Antagonisten behooren onder die uitverkorenen. Hun oordeel is gewoonlijk op deze wijze geformuliseerd; ‘Ja, ik houd wel van muzijk, - maar die HOOGE muzijk!’ en daarna volgt een zeer welsprekend schouder-ophalen; een argument, gelijk men weet, in de logica van onberekenbare kracht. Het eerste gedeelte der formule zou ons in den waan kunnen brengen, als waren deze geene Antagonisten; en toch, bij nader inzien merkt men spoedig, dat dit slechts een courier is, die valsche dépêches overbrengt, terwijl de ware beteekenis aldus luidt: ‘Eerlijk gesproken, ik weet niets van muzijk, ik ken er geene zier van, en ze is mij bij gevolg geheel onverschillig; maar het is nu eenmaal eene kunst, die door groote wijsgeeren erkend, en door de beschaafde wereld of mode gehuldigd is, en daarom door iemand als *Ik* niet geheel, althans niet openlijk, mag miskend worden. Uit vrees echter, dat men mij eene gedetailleerde opinie vragen mogt, maak ik er mij af met mijne schouders, en breek den staf over al wat buiten mijne bevatting ligt.’ - Het tweede

gedeelte der formule wordt alzoo de breede regenmantel, waaronder menig armoedig toilet verborgen schuilt. Doch waar nu bepaaldelijk de grensscheiding gelegen is tusschen de *hooge* en *lage* muzijk, dat blijft een raadsel, ten ware men gissen mogt, dat de eerste betrof al wat buiten den kring ligt van *lö vivat, Ah, mein lieber Augustin, Hoep maar Jannetje*, en nog eenige dier deuntjes, welke aan het schommelend wiegje of den studententijd herinneren: zóó althans is het ons wel eens voorgekomen.

Sommige spotvo gels willen, dat men deze soort van Antagonisten het meest onder geleerden, maar vooral hooggeleerden, aantreft. De aanleiding tot dit vermoeden is waarschijnlijk, dat eens een zeker Professor, ongelukkigerwijze in een concert verdwaald zijnde, bij het stemmen der Instrumenten vroeg: ‘of dat nu de nieuwe muzijk was?’ Dan, het behoeft geen betoog, dat zulk eene verdenking even ongegrond als onbillijk is. Een priester der wetenschappen miskent den *κυκλος* niet, die als met één' band der liefde kunsten en wetenschappen omvat; en mogt bij nog twijfelen, de *Socratische School* is dáár, om hem te overtuigen.

Met dat al is dit intusschen zeker, dat die menschen van de ‘hooge muzijk,’ en het ‘schouder ophalen,’ in den regel, niet behooren tot die alledaagsche soort van wezens, van welke men zegt, dat zij op de groote wereld-assemblee slechts dáár zijn *pour faire tapisserie*. Een zoodanig alledaagsch persoon toch, naar zijne meening over muzijk gevraagd zijnde, geeft eenvoudig een goedof afkeurend antwoord, zonder motieven; of, indien hij er volstrekt niets van weet, en toch de aardigheids-verzoeking niet weêrstaan kan, zegt hij met LAMB: *I have no ear*, en voegt er voor de honderdvijftigste maal bij, dat zijn vader zich zoo dikwijls beklaagde over het vruchteloos verspilde geld aan den muzijkmeester. Zulk een antwoord echter, wie begrijpt dit niet? kan noch mag gegeven worden door iemand, die op de schaal der publieke opinie, met behulp van welke balance dan ook, eenige ponden zwaarte heeft verkregen. Voor hem zou het ‘waarom?’ een dreigend onweêr zijn, dat in tijds moet worden afgewend; en dáártoe dienen dan de elastieke schouders, die als een contrôleur, door rijzen en dalen, den stand van het weten, of liever van het niet-weten, aanduiden.

Vraagt men nu naar het gevaarlijke van dezen vijand van POLYHYMNIA, dat gevaar is minder in den moed en de kracht des aanvallers, dan wel inde zwakheid zijner tegenpartij gelegen. Men schommelt zich zoo zacht op het donzig bed van meeningen, dat menschen, in rang en stand boven ons geplaatst, voor ons spreiden; maar ook men sluimert daarop in, en eerst bij het ontwaken bespeurt men, dat het kostbaar oogenblik met slapen is voorbijgegaan: ziedaar het gevaar! -

De derde soort van Antagonisten, eindelijk, zijn wederom van geheel anderen aard. Niet minder gevaarlijk dan de zoo even genoemde, zijn zij voor de materiëele belangen der kunst zeker de allerschadelijkste. Daarentegen zijn zij gemakkelijker te herkennen, wijl men hunne gelijksoortigen in bijna alle betrekkingen des levens aantreft. Schijnbaar hebben zij slechts aan een gedeelte der muzijk den oorlog verklaard, t.w. aan de nieuwere of tegenwoordige; of liever aan die, welke niet van *hunnen* tijd is. Vroeger, toen men met een paar woorden Latijn al heel wat degelijks zeggen kon, zou men deze menschen *laudatores temporis acti* genoemd hebben, en volgens de woordenboeken van onzen tijd, die even gezegend is voor de taalkunde als voor de geslachtlijsten der koningen, moesten zij eigenlijk *Reactionairen, Obscuranten, Conservativen*, of zoo iets dergelijks, heeten; doch zij zijn te nationaal, om hen met Duitsch of Fransch bronwater te doopen. Wij hebben derhalve eenen echt nationalen titel voor hen uitgedacht, en ze *Mijn tijds-mannen* of *Mijntijders* genoemd. Deze kunstterm toch bevat al de eigenschappen eener karakteristieke benaming. Ten bewijze hiervoor gelieft gij ons slechts te vergezellen in een gezelschap, waar over muzijk gesproken wordt. Ter naauwernood zijn de namen van WEBER, SPOHR en MARSCHNER genoemd, of, in heiligen ijver ontstoken, springt een Mijntijder uit zijnen schuilhoek te voorschijn, en gromt u spijtig in de ooren:

‘Och wat - die nieuwe muzijk? - in MIJN' TIJD!....’

‘Wel nu, mijnheer! in uwen tijd, wat....’

‘In mijn' tijd gaf men het *Vrouwtje van den Donau, de Tooverfluit, Don Juan*, en zulke Opera's, maar nu - niets dan lichtmisserij, duivelsgeschiedenissen, *Faust, Robert le Diable, Oberon*, en dergelijke zedenbedervende stukken!’

‘Maar, Mijnheer! *Faust* en *Robert* zijn eerlijke kleinkinderen van *Don Juan*, bekijk hunne gelaatstrekken maar eens aandachtig, en de treffende gelijkenis kan u onmogelijk ontgaan; en zijn nu die jongeluî alleen dáárom zoo verwerpelijk, omdat zij een' anderen rok dragen dan grootpapa, en een weinig *à la jeune France* gekapt zijn?’

De Mijntijder, merkende, dat hij op een verkeerd terrein is, haalt zijn' zakdoek uit den zak, alsof zijn neus er behoefte aan had, bedenkt intusschen een' zijsprong, en vaart voort:

‘Nu ja, dat kan wel wezen; maar het onderwijs dan, waar men zoo over roept? kijk - in mijn' tijd deed ieder mede, ook zonder geleerd te hebben, wanneer aan het dessert het ‘*hoe zoet is 't waar de vriendschap woont!*’ werd aangeheven; maar tegenwoordig kost elke les twee à drie gulden, en de jongens doen toch niet anders, dan jaar in jaar uit ae, ae, ae te schreeuwen,

dat een mensch er ijl van wordt. Zoo is het met alles. Met de piano? lieve Hemel! in mijn' tijd konden de kinderen bij de derde les reeds een aardig walsje, zoodat mijne goede moeder er dikwijls pleizier van had, wanneer er 's avonds menschen waren en onze kleine MIMI *la Reine de Prusse* speelde; maar nu - nu propt men de kinderen op met heele en halve noten, mollen en kruizen, waar geen gezond menschen-verstand iets van begrijpt. Neen, dat was in mijn' tijd anders!'

'En wat leerde MIMI nog meer, Mijnheer?'

'Wat ze meer leerde?... hm... maar dat doet er ook niet toe. Ik zeg...'

Zoo bruischt en stort die breede vloed van beschuldigingen op de jeugdige kunstgewrochten onzer dagen neder. Hoezeer een aanmerkelijk deel onder het nederstorten ginds en derwaarts verspat en zich in schuim en vochtdampen verliest, blijft er nogtans genoeg over, om menig teeder plantje te verpletteren. Veel, zeer veel ligt in die woorden: 'mijn tijd' opgesloten. Wij willen er slechts iets van opnoemen.

Ten eerste: het schrikkelijke vonnis, waarbij de kinderen der Mijntijders gekluisterd worden aan het voorouderlijk vijf-octaaf piano en den *Kalif van Bagdad*.

Ten tweede: het barsch weigerend antwoord aan den Pedel, die met inteekenlijsten voor muzikale ondernemingen, bij vergissing, aan de deur eens Mijntijders aanklopt.

Ten derde: het geusurpeerde regt, om, met de handjes op den rug, bij de kagchel, hardop te blijven dóórredeneren; terwijl de overige toehoorders, met verrukking luisterende naar het meesterlijk spel van Jufvrouw D., daarbij zelfs vergeten, den onbeleefden prater het st! toe te sissen.

Ten vierde: de vijandige tegenwerking, wanneer er kerkgebouwen voor muzijkfeesten gevraagd, en onder het koorgezang: 'Heiligschennis! Heiligschennis!' geweigerd worden.

'Ten vijfde: de noodlottige tiercering der Repertoires, bijaldien toevalligerwijze een Mijntijder het regt heeft, om in de balkon op de stoelen te zitten, of achter de coulisses aan de actrices te mogen zeggen, dat ze te diaphaan gekleed zijn.

Ten zesde - ten zevende - doch waar zou het einde zijn, indien wij alles wilden nagaan, wat in dat veelbeteekenend MIJN TIJD vervat is! Genoeg, om te doen zien, hoe deze Sirocco dood aanbrengend over alles henen waait; hoe hij hier den pas ontluikenden knop van een nog sluimerend talent bij den aanvang reeds verschroeit en doet verwelken; hoe hij ginds de kunst in haren voortgang stuit, en derzelver frisschen ademtogt belemmert; hoe hij elders de bronader van het genoegen van velen, die zich aan de jonge loten verlustigen, verpest en doet opdroogen.

Niet ten onregte worden derhalve deze Antagonisten voor de meest geduchte gehouden. En wanneer men dan hier nog bij berekent, dat voor hunne kwaal geene genezing te hopen is, - dat zij aangroeit, naarmate de afstand grooter wordt tusschen *hunnen* tijd en den tegenwoordigen, en dat, terwijl anderen welligt eenmaal zoo al niet voor de almagt der kunst, dan toch voor die der mode zwichten, deze juist daardoor te meer verbitterd worden; dan treuren wij met POLYHYMNIA, en....

But I will not weep! drive on Postilion!

Ziedaar alzoo de drie beloofde hoofdsoorten der Antagonisten. Dat er, behalve deze, ook nog andere en gewijzigde, maar vooral gemengde soorten zullen gevonden worden, is meer dan waarschijnlijk; want even als men de leugen zelden zonder een inmengsel van waarheid aantreft, zoo ook ontmoet men zelden zuivere Antagonisten. Verwacht gij, na dit een en ander, misschien nog eenige wijsgeerige bespiegelingen, bij wijze van moraal! gij zult u bedrogen vinden. Hoezeer het onderwerp er bijzonder toe geschikt is, om met een psychologisch compendium, als dievenlantaarn, in de hand, na te speuren, waaruit b.v. de afkeer der Antagonisten dikwerf ontstaat, uit het hoofd, het hart, of uit de beurs? wij laten dit aan de belanghebbenden zelve over. Het mogt hiermede gaan als met de kinderen, die onbegrijpelijk vlug fabelen van buiten leeren, doch de taaije moraal-staartjes onmogelijk in het geheugen kunnen prenten.

Ten einde echter den tijdgeest niet geheel en al te trotseren, laten wij de onmisbare motto's voor elke der drie Antagonistensoorten hier achter aan bengelen.

I.

Tout plein de soi, de tout le reste vide,
Le petit homme étale sou savoir,
Jase de tout, glose, interrompt, décide,
Et sans esprit veut toujours en avoir.

J.B. ROUSSEAU.

II.

There are a sort of men, whose visages
Do cream and mantle, like a standing pond,
And do a wilful stillness entertain,
With purpose to be dress'd in an opinion
Of whisdom, gravity, profound conceit;
As who would say: ‘I am Sir Oracle,
And when I open my lips, let no dog bark!’

SHAKSPEARE.

III.
- l'Homme mécontent du présent, suppose au passé une perfection mensongère, qui n'est que le masque de son chagrin. Il loue les morts en haine des vivans, il bat les enfans avec les ossemens de leurs pères.
VOLNEY.

Errata.
(*Curiosities of Litterature*.)

Buiten de gewone *errata*, die onder het drukken van een boek insluipen, zijn er eenige opzettelijk begaan, ten einde men in de *errata* datgene mogt vinden, wat niet in het Werk zelf veroorloofd was. Waar b.v. de Inquisitie eenigen invloed had, te *Rome* vooral, mogt men het woord *fatum* of *fata* in geen boek bezigen. Een auteur, die verlangde het laatste te gebruiken, bereikte zijn doel door de volgende verschalking: hij liet in zijn boek *facta* drukken, en verbeterde in de errata: 'voor *facta*, lees: *fata*.'

SCARRON deed hetzelfde bij eene andere gelegenheid. Hij had eenige verzen gemaakt, aan het hoofd van welke hij deze opdragt plaatste: '*à Guillemette, Chienne de ma Soeur;*' maar sedert met zijne zuster in twist geraakt, teekende hij, in boosaardige luim, onder de drukfeilen aan: 'in plaats van *Chienne de ma Soeur*, lees: *ma Chienne de Soeur*.'

LULLY zeide, dat er in het eerste woord van het einde van een slecht voorspel: *fin du prologue* een erratum stak: het had moeten zijn: *fi du prologue*.

In zeker boek werd gewag gemaakt van *le docte* MOREL. Een spotvogel teekende onder de errata aan: 'lees, in plaats van *le docte* MOREL, *le docteur* MOREL.' Die MOREL was niet de eerste doctor, die niet geleerd was, en er waren sedert hem *hoog-geleerden*, dat geene *geleerden* waren.

Toen een dweeper een mystiek Werk uitgaf, vol van onbegrijpelijke verrukkingen des geestes, dat hij *Les Délices de l'Esprit* genoemd had, sloeg men voor in de Errata te zetten: 'voor *Délices*, lees *Délires*.'

Aan het slot van een zeer dwaas boek liet de Auteur, naar gewoonte, FINIS drukken. Een knorrig lezer rangschikte dat woord onder de Errata, met dezen uitval:

> 'Streep door, dat hier misplaatste woord;
> Want eindloos schrijven dwazen voort.'

In het jaar 1561 werd er een Werk gedrukt, getiteld: *de Anatomie van de Misse*. Het is een dun octavo van 172 bladzijden, en wordt gevolgd door een Errata van 15 bladzijden. De uitgever, een vrome monnik, berigt ons, dat eene zeer gewigtige reden hem aanspoorde, die taak op zich te nemen: hij doet het, zegt hij, om de listen van den Satan te verijdelen. Hij onderstelt, dat de Duivel, om de vruchten van zijn Werk te bederven, twee slimme treken bedacht. De eerste bestond hierin, dat hij, eer het gedrukt was, het handschrift in een riool smeet, en het op verscheiden

plaatsen, nadat hij het in een' allerdeerniswaardigsten toestand had gebragt, onleesbaar maakte. De tweede dáárin, dat hij de zetters verpligtte, zulk een voorbeeldeloos aantal feilen te begaan, nog nooit in zoo klein een Werk geëvenaard. Om dezen dubbelen aanslag Zijner Helsche Majesteit te keer te gaan, zag hij zich gedwongen, het Werk aandachtig over te lezen, en die zonderlinge lijst van drukkers-vergissingen op te maken, welke men aan den invloed des Duivels had dank te weten. Dit alles verhaalt hij in een berigt vóór zijne Errata.

In de overzetting der Brieven van PAULUS in de Ethiopische taal, - een Werk, dat vol feilen bleek te zijn, - verontschuldigen zich de uitgevers even aardig als opregt: ‘Zij, die het Werk drukten, konden niet lezen, en wij konden niet drukken; zij hielpen ons en wij hielpen hen, gelijk de blinden de blinden helpen.’

De weduwe van een' boekdrukker in *Duitschland* sloop, toen er te haren huize eene nieuwe uitgave van den Bijbel gedrukt werd, op zekeren nacht in de drukkerij, om er dat vonnis van onderwerping aan haren echtgenoot te veranderen, hetwelk over EVA, in het 16de vers van het III^{de} Hoofdstuk van *Genesis*, wordt uitgesproken. Zij nam de twee eerste letters uit het woord HERR weg, en zette er NA voor in de plaats, dus de uitspraak veranderende: ‘en hij zal uw Heer zijn,’ in: ‘en hij zal uw Nar zijn.’ Men zegt, dat zij met haar leven voor het opzettelijk erratum boette, en dat eenige in het geheim afgeleverde exemplaren van dien vrouwelijken Bijbel tot verbazende sommen werden opgekocht.

Eene der uitvoerigste klagten over errata is die van EDW. LEIGH, in zijn merkwaardig boek: ‘over Godsdienst en Geleerdheid.’ Zij beslaat twee folio-bladzijden, in zeer kleine letter, en wijst een ontelbaar getal drukfeilen aan. ‘Wij hebben geen PLANTIN en geene STEPHANUSSEN ten onzent,’ zegt de Engelschman, ‘en het is geene gemakkelijke taak de voornaamste errata op te schrijven; verkeerde interpunctiën zijn er in te grooten getale, om die aan te teekenen: hier staat eene letter te min en dáár eene letter te veel; dáár moest eene syllabe minder, hier deze letter in plaats van gene staan; dáár liet men woorden gescheiden, die aaneen, ginder woorden aaneen, die gescheiden moesten zijn; elders vloeit het boek over van misstellingen van letters, op eene andere plaats van vergissingen in de cijfers, enz. enz.’ Deze ongelukkige foliant werd in 1656 gedrukt. Moeten wij uit de veelvuldige klagten van de auteurs dier dagen besluiten, dat zij geene proeven van hunne drukkers kregen, of dat de drukkers op hunne correctiën geen acht sloegen? Ieder erratum schijnt voor het letterkundig gevoel des armen auteurs een dolksteek te zijn geweest!

Koning Helge en de zee-koningin.
Fantastische Ballade.

(*Naar het Deensch van* Adam Oehlenschläger.)

Geen fluistrende avondwind geeft baat
Voor 't wigt der zomerzoelte,
Nu Koning Helge strandwaarts gaat;
Hij zoekt in 't badhuis koelte.

't Heeft, hecht gebouwd, van 't woelig vocht
De wrijving niet te schromen,
En wordt, in 't Noord', voor scherpen togt
Beschut door hooge boomen.

Een kleine slaapzaal grenst aan 't bad,
Met bank en sprei van biezen;
Voor 't vensterraam doen bloem en blad
Den wind zijn kracht verliezen.

Vorst Helge smaakt er 't zoetst genot,
Door 't ziedend schuim bedolven;
Hij schijnt Aegir, de dappre God,
Half rijzend uit de golven.

Maar 't ruime bad wordt hem te naauw,
Hij schuift het luik ter zijde;
Daar buiten gaat, op 't peilloos blaauw,
Het witte heir ten strijde.

Hij schommelt, als de dartle visch,
Op 't bed van blanke vlokken;
Hij is zoo jong - zoo schoon - zoo frisch -
En 't zeewier kroont zijn lokken.

Hoe gluurt en staart, met vonklend oog,
De herderin door 't loover;
Nooit sloeg der deerne hart zoo hoog,
Zij buigt de takken over.

Doch ijlings keert de jonge Vorst,
Zijn knechten zien hem naken,
En slingren om zijn breede borst
Het hagelwitte laken.

‘Mijn trouwe Knechten! gaat nu heen,
Na 't bad is 't zoet te slapen;
Gij laat uw' Koning niet alleen:
Zijn hand rust op zijn wapen!’

Hij sluimert in bij 't lied der zee,
Wier waatren zachter stroomen,
En rijst half van zijn legersteê,
Gestreeld door heldendroomen.

t' Is of van gindschen regenboog
Drie Keurgodinnen dalen;
De bloem der schoonen zag zijn oog,
Zij mag bij haar niet halen!

Een' staf heeft de eene, de andre een zwaard,
De derde een' pijl gekozen,
Zij zingen liedren, helden waard,
Terwijl zij kussend blozen.

Verliefd strekt Helge de armen uit,
Om zulk een trits te schaken: -
De koude zeelucht is zijn buit,
Zijn val doet hem ontwaken.

Wat steent zoo vreemd daar ginds in 't bad?
Nooit hoorde hij dus klagen!
Hij luistert - peinst - en weet niet wat;
Maar 't blijft om deernis vragen.

't Is 't riet, dat wegkrimpt voor den wind;
En toch, daar hoort hij 't weder:
Der dichtren harpe, die hij mint,
Klonk nooit zoo droef, zoo teeder.

Hij spoedt zich van de kleene zaal,
De houten deur te ontsluiten, -
Een bedelkind ligt op den paal:
Hoe kwam het schaap daar buiten?

Zij ligt er; - blinkend zeenat vliet
Van 't goud der lange haren;
Haar voetjes schuilen achter 't riet,
In de opgeruide baren.

Het vocht drong door haar' mantel heen;
Zij klappertandt van koude;
't Is naauw nog veertien jaar geleên,
Dat zij het licht aanschouwde.

‘Ach, Heer! heb deernis met een kind!
Mijn moeder liet mij achter;
De zee is hoog en ruw de wind:
Daar binnen viel 't mij zachter.’

't Is jongen Helge vreemd te moê;
Haar blikken overreden.
Zij trekt zoo schalksch den mantel toe,
Haar schouders afgegleden.

‘Schoon kind! kom in, 't is buiten koud!’
En 't vischnet om haar slapen,
Fluks losgestrikt van 't vloeijend goud,
Wordt in een peul herschapen.

Zij legt op 't harde hout zich neêr,

't Schijnt Helge te ongenadig.

‘Gaf ik haar dak, ik gaf haar meer:
Geen Vorst zij half weldadig!’

‘Kom, kleine! rust hier aan mijn zij,
'k Worde om mijn tucht geprezen;
Mijn zwaard ligg' tusschen u en mij,
Dan hebt gij niets te vreezen!’

Nu slaapt zij zacht, terwijl haar borst
Door zuchtjes wordt bewogen;
Ach! sliep als zij de jonge Vorst,
Geen sluimring luikt zijne oogen!

Vergeefs! hoe dikwerf hij die sloot,
Hoe eergevoel hem blake:
‘Ik wil, al kost het mij den dood,
Toch zien, naast wie ik wake!’

Hij wendt zich om - hij schrikt - hij staart:
Wat schoonheid aan zijn zijde!
Die blonde Freja evenaart,
Wie Freja zelv' benijdde!

Nog prijkt zij met der schaamte waas,
Schoon de armen tot hem strekkend'. -
De mantel week voor zilvergaas,
Slechts luchtig 't lijf bedekkend.

Drie uren slaaps herschiepen haar -
In 't hulsel weggedoken,
Werd hij het knopje naauw gewaar:
Nu is de roos ontloken!

Der dart'le moog'men weêrstand biên:
De smachtende verovert.
Vorst Helge wil, maar kan niet vliên:
De heks heeft hem betooverd!

‘Vaarwel, gij vriend van tucht en eer!’
Hoort zich de Koning honen:
‘Van daag een jaar ziet gij mij weêr,
Om u uw kind te toonen!’

En ijlings rijst het listig wijf,
Dat schubben nu bedekken;
Zij buigt het kronklend slangenlijf,
Om 't zilte nat te lekken.

Vorst Helge houwt de kruipster na -
De wind spot met zijn slagen, -
En buiten danst zijn lieve gâ
Op haar' koralen wagen.

F.

Mengelingen.

Socrates en Aristophanes[1].

De leer van SOCRATES, op het uitroeijen van alle vooroordeelen gerigt, moest hare leerlingen uit de school in het leven terugzenden, met een' geest, van allen haat of vóórliefde vrij, die van geene zaak de beteekenis in het groot geheel miskende. Eene dergelijke gezindheid werkte in de jonge lieden van aanzienlijken huize, die SOCRATES omgang genoten; hen toch zien wij de volkspartij, wier voortgangen nu eenmaal niet meer te keeren schenen, zonder achterhoudendheid omhelzen, zich aldus in waarheid aan het hoofd der beweging stellen en de staatkunde voortzetten, waarvan PERICLES het voorbeeld had gegeven.

Doch, wat ons thans in de eerste plaats bezig houdt, ook op de tooneelpoëzij bleef een gevoelen als dat van SOCRATES niet zonder uitwerking. Ik wil niet beweren, dat de leer van dezen wijze al de comische en tragische dichters der nader te bepalen kunstrigtingen had doortrokken: integendeel, even als PERICLES was vóórgegaan in alles, wat latere staatsmannen, uit SOCRATES school voortgekomen, in uitoefening bragten, zoo waren er ook onafhankelijk van SOCRATES tooneeldichters, die zich gevoegd hadden naar eene wijze van beschouwing, welke in den tijdgeest gegrond, in SOCRATES persoon en leer hare zuiverste uitdrukking vond.

De stelling der oude tooneeldichters verzekerde dezen eene volmaakte onafhankelijkheid, en gaf hun, als het ware, het regt, zich

(1) De lezers van dit opstel, voor zoo velen zij met de behandelde onderwerpen, en de bouwstoffen, waaruit een geheel moet worden zamengesteld, volkomen bekend zijn, zullen hier en daar stellingen aantreffen, die óf op bekende bewijsplaatsen, maar in een' verschillenden zin opgevat, óf op nieuwe bewijsgronden schijnen te steunen. Het was echter hier de plaats niet, in eene nadere verklaring te treden. Men beschouwe het gegevene als eene proeve, hoe men, onder zekere vooronderstellingen, zamenhang en overeenstemming kan brengen in de zaken, die het onderwerp van dit opstel uitmaken.

vrij uit te laten en overeenkomstig hun vermogen, altoos echter binnen de perken door de kunst aangewezen, op burgers en staatsbestuur te werken. Doch niet altijd vond zich het poëtisch genie vereenigd met die uitwendige voorregten van stand en vermogen, welke vereischt werden, om aan het hoofd der opvoering van de zelfvervaardigde tooneelstukken te staan, en uit eigen middelen de uitgaven hiertoe noodig te bestrijken. In tijden van wanorde en oorlog, waarin elk gezag voor eene soort van militair bewind moet terugtreden, kon het hun, die het beleid der zaken in handen hadden, niet anders dan welkom zijn, de vrijheid van invloed op het staatkundige en van oordeelvelling over staatsmannen, tot nog toe door het tooneel uitgeoefend, beperkt, zoo niet gansch opgeheven te zien. Dus werd bestuur en bekostiging der opvoering overgelaten aan den daartoe op openbaar gezag aangewezene, en het stuk werd geleverd door den dichter, om in naam van genen vertoond te worden; daar nu de dichter, in naam van een' ander', geene bijzondere gevoelens kon uitbrengen, en de patroon het zich niet kon laten welgevallen, zich door den cliënt, dien hij in het werk had gesteld, in de openbare schatting eene bepaalde kleur te zien aangewreven, zoo was hiermede de vrijheid der tooneelpoëzij in het hart aangetast. Doch nu kwam eene philosophische beschouwing der kunst den dichteren te baat, zoodat zij zich over dat verlies konden troosten: niet dáárin, heette het, bestond de vrijheid der kunst, dat zij in het staatkundige partij mogt kiezen en den tegenstander veroordeelen, maar hierin, dat zij zich boven de toevalligheden der gebeurtenissen van den dag verhief, en het volk opleidde tot eene in dezen zin onafhankelijke beoordeeling der menschelijke zaken. Dus ontstond eene comedie, die zich in deze beteekenis boven alles verhief, dat zij alles gelijkelijk tot het doel harer bespotting maakte, dat zij door geene wetten van welvoegelijkheid werd teruggehouden, maar in het moedwillig overtreden dezer wetten hare kracht zocht, dat zij geene edele bedoelingen spaarde, maar de dwaasheid van elke vrome, in goed vertrouwen werkzame gemoeds-overtuiging onverbiddelijk onthulde, dat zij evenmin ernst als verhevenheid in de kunst erkende, en zich aansloot aan de *parodie* der epische en tragische meesterstukken, die in denzelfden tijd tot eene zelfstandige soort van tooneelkunst was verheven, en al de dolzinnigheden der *mimiek* (die thans mede uit *Sicilië* gretig in *Athene* was ingehaald) in zich opnam. Dus ontstond eene tragedie, welke verdiept in hare afgetrokken ideeën, aan den choorzang de voorkeur gaf, en aan een historisch, in toepassing rijk tafereel, dat zich in den door AESCHYLUS geschapen' dialoog ontrolde, minder zorg toewijdde. Den zoetelijk kwelenden en klagen-

den onzin dezer lyrische tragedie kunnen wij alleen uit ARISTOPHANES aanvallen opmaken. Bovendien verwierp zij de bijbedoeling, om den mensch als burger voor den Staat op te voeden, en terwijl zij hem alleen als zedelijk wezen, in alle levensomstandigheden, allereerst in de tegenstrijdigheden, die zich in het familieleven doen gevoelen, geduld en wijsheid wilde leeren en daartoe eene spitsvondige redekunde aanwendde, vormde zich eene soort van schoonpratend *innig en huisselijk heldenspel*, van welke wijziging der tragische kunst EURIPIDES als de vertegenwoordiger moet aangemerkt worden.

Te midden der ontwikkeling dier kunstrigtingen trad ARISTOPHANES op. Hij versmaadde al aanstonds de ondergeschikte stelling des tooneeldichters met betrekking tot den choraag, die gemagtigd was, het tooneelstuk te doen opvoeren en de kosten der voorstelling betaalde, en, daar hij eerst zijne krachten en den smaak des volks beproeven wilde, vóór hij zich aan het openbaar oordeel onderwierp, voorzag hij zich voorloopig alleen van de volmagt eens choraags, en oefende dus zijnen invloed uit op de dichters, die hem hunne stukken leverden. Zoo gebruikte hij hen als middelen, om zijne eigene denkbeelden openbaar te maken; ja zelfs gansche blijspellen werden door hem gedicht, terwijl een ander den naam van schrijver der stukken droeg. Doch welhaast wierp hij ook de laatste kluisters af, die hem zelfs nu nog hinderlijk zijn konden, ter meest vrije bereiking van zijn doel; welhaast trad hij openlijk op als dichter en choraag tevens, en de aanvoerder van alle schelmen, die, met ambten bekleed, den Staat ten verderve leidden, de volksleider CLEON was het, op wien nu de eerste geeselslagen vielen eener comedie, waaraan aldus volkomen gezag en vrijheid was hergeven. Hierna lag de valsche rigting, waarin de tragische kunst verdwaald was, aan de beurt, en naar alle waarschijnlijkheid was EURIPIDES het voorwerp der bespotting, in een tweede blijspel (de eerste *Wolken*), door ARISTOPHANES, na zijn openlijk optreden als dichter, gegeven. Was de eerste proeve, waarvan CLEON het slagtoffer was geworden, goed gelukt; had ARISTOPHANES de uitbundige toejuiching des volks behaald, en was hij als overwinnaar in den wedstrijd der schouwspeldichters gekroond, de tweede proeve viel zoo gunstig niet uit: het kon toch niet anders, of ARISTOPHANES tegenstand tegen de misbruiken in het staatsbestuur en zijn tijdelijke opgang bij het volk, moest den toorn der bewindslieden en volksleiders wekken, en hen naar middelen doen omzien, om het dreigend gevaar te keer te gaan. Ware het nu ARISTOPHANES te beurt gevallen, waarmede hij zich gevleid en wat hij ook uitdrukkelijk, als zijne verwachting, had te kennen gegeven, de Atheensche ridders tot zijn' steun

te verkrijgen, eene omwending van zaken, waarvan hem de eer zou zijn toegekomen, ware welligt tot stand gebragt. Doch deze ridders, de adellijke en beschaafde burgers van *Athene*, lieten hun eenmaal gekozen stelsel van verbroedering met de demagogen en van bevrediging der driften dier ligtzinnige en wispelturige menigte, voor welke het doel van ARISTOPHANES op den duur te ernstig was, niet varen en verrieden de zaak van den blijspeldichter; zij bleven die, voor de staatsberoerders minder gevaarlijke en het volk tot ligtzinnigheid als opkweekende, kunst begunstigen. In de legende bij ATHENAEUS (p. 699), waarschijnlijk uit den choorzang eener comedie ontleend, wordt ALCIBIADES voorgesteld, als de patroon der Parodie, dat is der uiterste ontaarding van alle tooneelpoëzij, in den persoon van HEGEMON; ALCIBIADES, in wien het voorregt der geboorte zamenliep, met al die voordeelen, welke het volk gewillig aan het juk van eenen man onderwerpen; en ALCIBIADES is het, wien de overlevering de schuld geeft, dat de eerste *Wolken* van ARISTOPHANES vielen. Wat stond ARISTOPHANES nu te doen? Wat deed hij? Zonder hoop op goeden uitslag openlijk voort te gaan op den ingeslagen' weg, daar hij zich nu overtuigd moest houden aan het volk te mishagen, ware laatdunkend geweest. Derhalve gaf hij toe aan het algemeen gebruik, deed alstand van de onbelemmerde vrijheid, die de dichter genoot, wanneer hij, door zelf de waardigheid van choraag te bekleeden, geen vreemd gezag behoefde te erkennen, en nam wederom een' dichter aan, onder wiens naam het stuk, dat hij nu stond op te voeren, verschijnen zou, hoezeer hij zelf geheel het blijspel zamenstelde. Terwijl hij dus in schijn toegaf aan de in Staat en Kunst toongevende partij, was het er verre af, dat hij daarvoor week; want, wat wel niemand gewacht had, gebeurde: reeds in het eerste stuk na den val zijner eerste *Wolken*, nu weder onder een' vreemden dichternaam opgevoerd, stelde hij zich ten doel diezelfde partij aan te tasten, hare belagchelijke zijden, verderfelijke strekking en eindelijk noodwendigen ondergang in het licht te stellen. ARISTOPHANES blik misleidde hem niet ten opzigte der ware oorzaak van het bederf, dat in maatschappij en kunst meer en meer om zich greep; hij erkende die in hare eerste onschuldige uitdrukking en - SOCRATES was het voorwerp, waartegen hij den aanval rigtte. De algemeene stem, die SOCRATES later verweet, de jonge lieden te bederven, oordeelde niet anders, en wanneer men schertste, dat EURIPIDES door SOCRATES in het vervaardigen zijner tragedies geholpen werd, en nog naderhand, wat evenmin eigenlijk moet opgevat worden, PLATO de oorzaak noemde van den opgang door den mimograaf SOPHROON te *Athene* gemaakt, gaf men te kennen, dat de invloed der Socratische philosophie de tooneeldichters die ver-

keerde wegen had doen inslaan. Men meene echter niet, dat ARISTOPHANES de eenvoudig verhevene waarheid van SOCRATES leer miskende; dat hij te bekrompen was, om de stoute staatkunde, eerst door PERICLES gevolgd, te schatten en der ligtvaardigheid en vermetelheid van het tooneel plaats te geven. Wie de wijsgeerige diepzinnigheid van ARISTOPHANES doorziet, en weet, dat de waarheid overal en in allen dezelfde is; wie zich herinnert, dat, in zijne *Ridders*, zijn plan van aanval tegen CLEON met de zijnen op de ondersteuning der adellijke democraten berekend was, en de vrijheid van zijne scherts, die voor niets terugdeinst, in aanmerking neemt, zal hem van een en ander niet verdenken. Maar kon het geduld worden, dat men voor alle misbruiken en schanddaden in het gebied der afgetrokken ideeën verschooning leerde zoeken en dus werd afgerigt, om, met fijnheid van vinding, van onregt regt te maken? Wat moest ervan den Staat worden, wanneer men volgens de mogelijke toepassing der leer van SOCRATES òf zich alles veroorloofde, òf bij alles vrede vindende, in onpartijdigheid en werkelooze rust, zoo als de Olympische Goden, zijn leven doorbragt, met het aannemelijke van het verworpene en het verwerpelijke van het aangenomene te bepraten? wat van de kunst, zoo ook deze de Socratische dialektiek toepaste, in de tragedie ter opsiering van al wat onedel, in de comedie en parodie ter ontsiering van al wat edel was? Neen! in het burgerlijke leven moest streng het onderscheid tusschen regt en onregt bepaald en voor het eerste partij gekozen worden, en de kunst moest niet door de gelijkstelling van alle dingen, door de verheffing van het gemeene en de ontadeling van het verhevene, haar eigen doodvonnis onderschrijven. Daarom was de hemelburger en dichtervijand SOCRATES waardig, door den Atheenschen burger en dichter ARISTOPHANES gehekeld te worden, en let op, hoe ARISTOPHANES dit bewerkstelligd heeft, hoe hij op de vraag, of het heilzaam en schoon vooroordeel, waarop elke staatkundige partijkeuze en alle dichterlijke aandrift berust, moest worden prijs gegeven, het gevoelen door hem voorgestaan bepleit. Wij zien SOCRATES in het bedoelde blijspel (de tweede *Wolken*), opgetrokken in de wolken en bezig met de mathemathische wereld der ideeën; wij ontvangen een staaltje, hoe hij het gemeene in het verhevene, het groote in het kleine terug vindt, en hooren hem, ons spreekwoord omkeerende in den eigenlijken zin, van een' donderslag een min verheven geluid maken, en daarentegen het onedele gonsapparaat aan het ligchaam eener mug met eene krijgstrompet vergelijken; hij wordt ingevoerd als onderwijzer in het fijn grammatisch onderscheiden van woorden, en het zorgvuldig afmeten der versvoeten, als waren deze verdiensten, waarbij de stoutheid van AESCHYLUS taal en trant

verloren ging, de hoofdzaak, en, om aan alles de kroon op te zetten, komt hij voor als de meester der regtvaardige en onregtvaardige rede, van welke hij de eene of de andere, naar willekeur, in het twistgeding, waarvan eene uitgebreide proef wordt medegedeeld, laat zegevieren. Een oud man van boeren afkomst, onder welk beeld de dichter het onnoozele volk voorstelt, door de verkwisting van zijn' ridderlijken zoon (den vertegenwoordiger der adellijke landszonen) hem, uit eene vrouw, aan PERICLES verwant, geboren, in schulden gedompeld en tot radeloosheid gebragt, komt tot SOCRATES, om, met behulp der dialectische kunstgrepen, in de school van dezen onderwezen, zijne schuldeischers den mond te leeren stoppen. Niet anders stelt ARISTOPHANES elders de zaak voor; het verlies der welvaart wordt door hem afgeschilderd als de drijfveer, welke menschen uit het volk tot het uitoefenen van aangeleerde rhetorische bedrevenheid had gedrongen, en, was het niet, zoo schimpte hij, het gemis van het vereischte vermogen, gevoegd bij de zucht om met hunne kunst winst te doen, dat de tooneeldichters der natie de waardigheid dier kunst uit het oog had doen verliezen? De goede oude boer is onvatbaar, om de socratische spitsvondigheden aan te leeren; maar welhaast komt zijn zoon, hoezeer de gehechtheid aan zijne luije leefwijs dezen aanvankelijk hiertoe weigerachtig gemaakt had, door SOCRATES genoodigd, tot dezelfde leerschool, en maakt zich den geest der wetenschap spoedig volkomen eigen; doch met hoe rampzalig eene uitkomst voor den vader! want de zoon gebruikt dadelijk zijne nieuw verkregen bekwaamheid, om den vader zijn' kunstsmaak op te dringen, en wanneer deze zich wil doen gelden, doet hij hem met slagen al zijne meerderheid gevoelen. Duidelijker kon de toenmalige toestand van zaken niet afgebeeld worden; de adellijke democratische factie begunstigde de nieuwe kunstrigting, EURIPIDES tegen AESCHYLUS, en het volk was, ten einde van alle dingen, het slagtoffer. De vader eindelijk tot wanhoop gebragt, en tegen zijnen zoon niet opgewassen, wreekt zijn ongeluk op SOCRATES, en steekt de geheele leerschool des meesters in brand. Op zulk eene voor SOCRATES zelven verderfelijke ontknooping, wil ARISTOPHANES te kennen geven, moest de zaak uitloopen; het onverbiddelijk gezond verstand der menigte moest de ideäle philosophie eindelijk verdoemen en uitroeijen.

De uitkomst heeft ARISTOPHANES in het gelijk gesteld: SOCRATES is gevallen, hij heeft de doodstraf ondergaan. - Na de overheersching door de uiterste staatkundige partijen bij eene omwenteling en tegenomwenteling uitgeoefend, is het iets zeer natuurlijks, dat zich eindelijk een toestand ontwikkelt, waarin na den overwonnen' tegenstand de verkregen regten worden ingevoerd, zonder dat der-

zelver uitoefening langer het karakter van oproer draagt, maar waarin ook dát alleen wordt vastgehouden, wat in de te voren doorgedreven denkbeelden meer dadelijk aanwendbaar, en van bewijsbare nuttigheid is; het gebied der reëele belangen vervangt dat der ideëele rigtingen, van wier ijdelheid en gevaarlijkheid men zich overtuigd heeft: vertoonen zich de laatste nog, nadat zich de zaken aldus gevestigd hebben, zoo moeten zij dubbel oproerig voorkomen, en de vrijzinnige beginselen bewijzen zich stouter en heviger, dan eenige andere, in het onderdrukken van alles, wat de orde bedreigt. Zoodanig was de toestand van *Athene* na de terugvoering der uitgewekene volksvrienden en de verdrijving der aristocraten; ook vinden wij eerst nu de vrijheid van het tooneel door de wet aan banden gelegd; in de dramatische dichtkunst verdwijnt zelfs die ideale vrijheid, die zich boven alle bedenkingen van zedeleer heen zettede, en het blijspel gaat van lieverlede over in het karakter der nieuwe comedie. En hoe kon dan SOCRATES geduld worden? hij, die den mensch, na de opoffering van al zijne driften en vooroordeelen, de Goddelijke natuur in hem zelven aanwees; uit wiens school dezulken voortkomen moesten, die het goede deden, niet omdat het geboden of van wenschelijke gevolgen was, maar om geene andere reden, dan omdat zij het goede doen *wilden*, die dus alle godsdienstleer en priestergezag ophief, alle ontzag voor onbestemde begrippen uitroeide? SOCRATES moest vallen, want hij was een prediker van nieuwe Goden, die niet meer in den Olymp, maar in de menschen woonden; want hij was een bederver der jeugd, die hij niet langer door zinledige klanken geleid wenschte te zien. Maar hoe? SOCRATES, die zeide, dat hij niets wist; SOCRATES, die ware Proteus, die zich tot geene bepaling der idée liet verleiden, hoe kon hij om zijne stellingen veroordeeld worden, en daarvoor den dood ondergaan? Zag hij dan nu, daar hij zich in tegenspraak vond met zijne vijanden, den idealen grondslag, de inwendige noodzakelijkheid in de gevoelens van dezen over het hoofd, en waarom in dien zin hunne gevoelens niet gehuldigd en zich van den dood verlost? Had hij dit gedaan, hij ware zijnen beschuldigers gelijk, hij ware een leugenaar geweest. Die beschuldigers toch hadden op geene andere wijze hunne belijdenis met den toon in het nieuwe tijdperk heerschend, in overeenstemming moeten weten te brengen; want allen hadden zij te voren uitstekende stellingen ingenomen: de een was dichter, de ander leermeester der welsprekendheid, de derde staatsman. Maar SOCRATES was een vriend der waarheid; hij begreep die leer anders en paste ze aldus toe, dat hij van hetgeen regt was, en van de taal en den wandel, die de levende uitdrukking zijner gevoelens waren, geen haarbreed afweek; want daarvan af

te wijken ware hem een verloochenen der waarheid, een verlaten van den post, door de Goden hem toevertrouwd, eene bekentenis van zwakheid geweest. Hoe hij in de handhaving des regts geener bedenking gehoor gaf, toonde hij, toen hij in de ter dood veroordeeling der veldheeren, na den zeeslag bij de *Arginusae*, niet wilde instemmen, en de gesprekken, nog in de gevangenis door hem gehouden (vergelijk PLATO'S *Crito*), bewezen zijnen eerbied voor de wetten; maar vooral zijn dood, waaraan hij zich niet wilde onttrekken, stelde in het volste licht, hoe hij de leer wilde verstaan hebben, dat de mensch het goede moet zien in alles wat hem toekomt; verdient derhalve SOCRATES den naam van een' goeden burger? Hij verdient dien! Hij en ARISTOPHANES konden elkander de hand reiken en als vrienden (zoo als PLATO hen invoert) aanzitten aan denzelfden disch. Beiden zij eere!

Clemens VII en Karel V. Te Bologna. 1529.

Een gesprek.
Uit het Italiaansch.

Thans sluimert hun stof; - welligt bestaat het niet meer: - maar toen waren beide magtig onder de Magtigen der aarde, een Paus en een Keizer.

En wilt ge weten, hoe zij elkander haatten? De zoetste gedachte, met welke zij des nachts insluimerden, het liefelijkste beeld, dat hen des morgens bij het ontwaken op hunne peuluw verraste, was de hoop, de een den ander eens op de trappen van zijn eigen paleis te zien liggen, - naakt, - verkleumd van koude, - om eene aalmoes vragende, die de Keizer in zijn trotsch gemoed beloofde niet gering, maar ook zeer bitter te zullen maken - die de Paus daarentegen zich voorstelde te zullen weigeren, zijn' weg vervolgende, als had hij dien gevallene niet opgemerkt. Want, ofschoon de Kardinaal DE RICHELIEU het der wereld nog niet geleerd had, het hart van CLEMENS VII had reeds door instinkt begrepen, dat vrouwen en priesters nooit moeten vergeven[(1)].

(1) ARMAND DUPLESSIS, Kardinaal *de Richelieu*, minister van *Frankrijk*, onder LODEWIJK XIII, zeide, dat de vrouwen en de priesters nooit moeten vergeven, dewijl, wat in anderen deugd zou worden geheeten, in hen aan zwakheid zou worden toegeschreven.

En toch hadden zij zich heden voorgenomen, de oude veeten te doen zwijgen; te zamen te overleggen, wat zij er al bij zouden kunnen winnen, den haat in vriendschap te verkeeren; elkander de hand te reiken, om door die vereeniging te zwaarder gewigt op den nek der volken te doen drukken.

Zij zaten in eene prachtige zaal, welker wanden van zijde en goud schitterden, welker gewelfde zoldering beschilderd was door eenen der grootste kunstenaars, die deze in de geschiedenis der kunsten vermaarde eeuw opleverde.

De schilderij van het gewelf stelde den Raad der Goden voor, het feestmaal der onsterfelijken, die echter gestorven waren, JUPITER, van ouds de almagtige, die heden niets meer vermogt, en de andere Godheden, nu uit de verblijven des hemels verbannen. En echter was er een tijd, waarin die godsdienst bogen mogt op aanbidders en bijgeloovigen, op geloften en gebeden, op offeranden van dieren, op eene wreede priesterschare bovenal. Thans leeft hare gedachtenis in geen enkel harte meer; uit de boeken moet men haar opdelven, haar, de godsdienst der geleerden, de godsdienst der schilders, om er gewelven of wanden van zalen meê op te sieren.

Deze godsdienst moest wijken voor eene andere, die der liefde en des vredes, welke alle menschen broeders noemde, en dien mensch vervloekte, die zijnen natuurgenoot, het schepsel Gods, zoude durven kwellen en doen weenen. Maar de rampzalige nakomelingschap van ADAM tartte de vervloeking des Hemels, bedierf het werk des Eeuwigen, omringde de nieuwe godsdienst met verschrikkingen en bijgeloovigheden, verbasterde die door allerlei verfoeiselen, menschelijke slagtoffers, wreede priesteren, - en of dat alles nog niet genoeg ware geweest - door de schepping van Pausen, koningen en priesters tevens, die zich het hoofd met eene driedubbele kroon omvlochten, als ten zinnebeeld, dat zij der aarde drie malen noodlottiger zouden zijn dan de Koningen; - in alles gelijk aan de *chimera* der oude wereld, de gedrogtelijke vereeniging van een' draak, eene geit en een' leeuw, slechts in dát opzigt van dat wezen onderscheiden, dat zij niet denkbeeldig waren, maar op den stoel van het Vaticaan leefden en heerschten.

CLEMENS VII en KAREL V hadden zich afgezonderd, om een verbond te sluiten, hetwelk strekken zoude, om het menschelijk geslacht binnen zekeren toovercirkel te houden, om het door eene diamanten kluister te bedwingen; zij wilden het voorbeeld van PROMETHEUS vernieuwen, en bestemden het menschelijk verstand eeuwige boeijen en den verslindenden gier. - Die dwazen! - wanneer zij hunne blikken hadden doen dalen op het vuur, dat, voor hen aan den marmeren haard blakende, vademen houts tot asch verteerd had; wan-

neer zij die op het gewelf hadden gerigt, hetwelk met de beeldtenissen van goden prijkte als met letters eener taal, die niemand meer verstond, zij zouden hebben begrepen:

> Wij sterven en als wij al wat wij 't onze waanden[1],

zij zouden aan de onvermoeide wieken des tijds hebben gedacht, die door de trotsche weefselen der menschen breekt, als waren het slechts spinnewebben.

Zij waren beide, CLEMENS aan de eene, KAREL aan de andere zijde eener lange tafel gezeten, die overdekt was met karmozijn fluweel, waaraan gouden franjes hingen, en op hetwelk de zinnebeelden der Kerk met goud waren geborduurd. Een stapel papieren en perkamenten van allerlei aard lag vóór en rondom hen; het waren breve's, artikelen, tractaten, die op deze plaats en op dit uur zoo vele schimpdichten schenen op hunne wederzijdsche treken. Deze prijkten met de zegelen van *Spanje*, gene met de wapenen van het Roomsche Rijk, sommigen met de zinnebeelden der MEDICI, anderen met den visschenden PETRUS[2]: eene gedachtenis aan de armoede der eerste Christenkerk, die voor den trotschen Paus te loor ging.

Met vriendelijke huichelarij zagen zij elkander aan; maar de ziel van CLEMENS werd in het geheim door ijverzucht verteerd bij de gedachte aan GREGORIUS VII, wien het lot zoo gunstig was, dat het den Keizer HENDRIK IV barrevoets naar de rots van *Canossa*, sleepte, waar hij den boeteling in het wollen hemd drie dagen om genade liet smeeken. En KAREL? Zijn hart blaakte van verlangen, terwijl hij zich het geluk van PHILIPS *den Schoone* herinnerde, die BONIFACIUS VII, te *Alagna*, niet slechts de handen op den rug mogt doen binden, maar hem ook nog derwijze behandelen, dat de Paus, die als een vos was binnengekropen, en als een leeuw geregeerd had, stierf als een hond[3].

KAREL was in dien tijd zoo rijk aan jeugd en kracht, dat de zinnebeelden van zijne onderscheidene wapenborden slechts de eigenschappen van zijne ziel en zijn ligchaam schenen uit te drukken. In hem zag men de geweldige kracht des Bourgondischen leeuws, in hem de vasthoudende onbewegelijkheid der kasteelen van *Spanje*, in hem eindelijk den blik van den Oostenrijkschen arend, - den blik des hoogmoeds - den blik der onverzadelijke begeerte. Al wat zijne oogen op de wereldkaart zagen, verlangde hij in zijne gedachten met zijne klaauwen te omklemmen. Wanneer de Schepper aan de aarde een' gordel van zeeën had gegeven, zou hij de

(1) Uit DANTE'S *Paradijs*.
(2) Daarom zegt men, dat de pauselijke breve's gezegeld zijn: *Sub annulo piscatoris*.
(3) De voorspelling van CELESTINO.

kroon, die zijn' schedel sierde, hebben willen uitzetten, tot zij het vaste land en den oceaan omsloot; - het zou hem gestreeld hebben, door het toppunt van zijnen keizerlijken diadeem de eeuwige grens aan te wijzen, waar het geschapene eindigde en het ijdel begon; - ja, hij zou van den wereldkloot het teeken zijner waardigheid, het kruis, hebben willen afslaan, om het door de kroon te doen vervangen!

Breed was zijn voorhoofd, en daarop verdreef de eene gedachte gedurig de andere, zoo als de golven der zee het doen. Soms echter werd op het onvoorzienst dat gerimpelde voorhoofd effen, en de voornemens draaiden in hetzelve zóó verward door elkander, als men zegt, dat, in snelle dwarreling, de bladeren het in het hol der Sybille doen, waarop de Orakelen van den God geschreven staan. - Deze plotselinge ommekeer deed aan het metaal denken, dat, gloeijend uit het fornuis voortschietende om als held te verrijzen, soms den vorm van het standbeeld breekt, en zich in de ingewanden des aardrijks verliest. KAREL had van zijne ouderen, met hunne rijken, de kwalen, hun bloed eigen, geërfd. Zijn vader FILIPS goot in zijne aderen de eeuwige zucht naar grooter heerschappij, die trek der Oostenrijksche Vorsten, bij al de stoutheid der Hertogen van *Bourgondië*, over. Zijne moeder JOÄNNA schonk hem het scherpe doorzigt der Spaansche Monarchen en de kiem dier ellende, welke het leven dezer ongelukkige Koningin verbitterde.

Zoo er troost voor de volken in ligt, dat zij zich verheugen: de smart zetelt ook op de kroon der koningen! Zij daalt zelfs meermalen op de verhevene, dan op de vergetene hoofden neder, gelijk de onheil voorspellende vogel liever op den hoog uitstekenden torentop van het kasteel des baroens, dan op het bemoste dak van de hut des landmans nestelt. De smart strekt zich uit op de juweelen van den diadeem, en doet deze tranen gelijken of droppelen angstig zweet, - zij knaagt aan de binnenzijde den gouden haarband scherp, en prangt onopgemerkt de slapen, als de ijzeren ring in de Lombardijnsche kroon[1].

JOÄNNA, de dochter van FERDINAND en ISABELLA, de echtgenoote van den erfgenaam van Keizer MAXIMILIAAN, de Heer van *Spanje*, de *Indiën*, de *Nederlanden*, bijna half *Europa*, heeft geene wedergade in ellende. NIOBE verkeerde ten minste in steen en hield op hetzelfde oogenblik op te weenen en te leven; maar JOÄNNA moest een' langen tijd doorbrengen in eenen staat, die geen leven heeten mag en geen dood is, om tot hare laatste tranen toe uit te wee-

(1) De ijzeren kroon, welke te *Monza* bewaard wordt, bestaat van buiten uit goud en juweelen; van binnen is er een ijzeren ring ingeklonken, die men beweert, dat een spijker aan het kruis van den Heiland is geweest!

nen, en den eindeloos bitteren beker tot den laatsten droppel te ledigen. Zij was buiten zich zelve van liefde voor FILIPS, en FILIPS ontvlood haar waar hij kon, en weldra door andere omarmingen dan de hare verteerd, stierf hij, in den bloei des levens, aan hare borst. De smart maakte haar zinneloos: eerst beval zij, dat men het lijk zoude begraven; toen weder eischte zij, dat men het balsemde, deed het prachtige kleederen aantrekken, liet het op een goud-lakensch bed leggen, en zette er zich bij neder, zijn ontwaken verbeidende! dewijl zij van eenen Koning had hooren spreken, die veertien jaren na zijnen dood werd opgewekt. Van jaloersche woede geblaakt, liet zij niet toe, dat eenige vrouw zijne koets naderde; en wanneer ministers of hovelingen haar kwamen raadplegen, fluisterde zij zachtkens: ‘wacht totdat mijn heer ontwaakt is!’

Zóó was de moeder van KAREL, en zóó was hij zelf, toen hij, gebogen door zwakheid en jaren, het keizerlijk purper met de kloosterlijke pij wisselde, en van de kroon, die hij op de trappen van het altaar verbrijzeld had, een' rozekrans maakte, om zijne *pater* en zijne *ave* te tellen. Na zoo vele teugen uit den beker der magt te hebben gedronken, wierp hij hem verre van zich, als had die drank hem bedwelmd. De ellendige! Toen hij te *Laredo*, in *Biscaye*, de aarde kuste, zeggende: ‘o Algemeene Moeder der menschen! naakt ben ik uit den schoot mijner moeder gekomen en naakt zal ik in den uwen terugkeeren,’ was die kreet geen bewijs eener sterke, maar verslagene ziel; het was slechts de klagt eens tragen pelgrims, die aan den rand des wegs nedervalt, en schreijende den dood verbeidt. En toen hij zich de lijkwâ wilde aantrekken en levend zijne begrafenis bijwonen, was hij niet ter prooi aan toorn over, of afkeer van de menschen, zoo als SYLLA en DIOCLETIANUS het waren; hij was het leven niet moede, hij vreesde slechts voor de hel! Eer de dood zijnen naam uit het boek der levenden schrapte, had de duivel des spots de vlam van dien trotschen geest uitgebluscht, en op zijn naakt voorhoofd, van lokken, van kroon en van gedachten beroofd, lagchend geschreven: ‘Hier onder ligt het verstand begraven van Keizer KAREL V!’

Er moesten echter tusschen dien tijd en dezen, waarin hij zich afgezonderd had om met CLEMENS VII te raadplegen, nog dertig jaren verloopen, en heden streelde het hem in zijne gepeinzen, dat de zon in zijne Rijken nooit ónderging; - heden smachtte hij er naar, de wereld op zijne hand te dragen, zoo als de paadje den valk: hij wilde slechts twee Magten, die alle stervelingen in de gansche schepping zouden moeten vreezen, hem op aarde en God in den hemel.

En nu gij, Paus CLEMENS! schud het stof des grafs van uw gewaad af, splijt uwe zark open, vertoon u zoo als gij toen waart:

zeg ons, welke aanslagen gij smeeddet. Of weigert gij uit uwen marmeren slaap op te rijzen; roept gij ons toe, dat gij alleen op het gebod des Eeuwigen in het gerigt verschijnen wilt? Zoo luister - de geschiedenis is de voorbode van het oordeel Gods!

Ik zie u vóór mij, CLEMENS! naar de gewoonte der Pausen en der Koningen, draagt gij een' rooden mantel. Hij past u; maar gij bedriegt u, zoo gij gelooft, dat hij het bloed bedekt, hetwelk van uwe ongeregtigheden getuigt: God weet het bloed des volks van het rood des purpers te onderscheiden! De jaren hebben uwen baard doen verbleeken, rimpels staan op uw voorhoofd, uwe oogappels beven ouder uwe wenkbraauwen, als die van een' haas, uwe houding verraadt onrust, het minste gedruisch doet u beven! Er staat niemand achter uwen schouder, gij sloot met uwe eigen handen de deur, en echter ziet gij telkens sidderende om, uit vrees dat ALARCON[1] u andermaal overvallen zal, hij, die u in het kasteel van *S. Angiolo* terugbragt, of de stouter GEORG FRANDESBERG[2], zijnen eed vervullen en de gouden wurgketen om uwen hals zal werpen. De naam van voorzigtigheid, door u in zoo vele jaren dienst onder LEO X verworven[3], hebt gij, door eenige dagen paus te wezen, verloren, - op het toppunt van menschelijke grootheid zijt gij duizelig geworden: uwe ziel gelijkt het zand; wat de gedachte oprigt, slecht de vrees. Gij zijt den rand des grafs genaderd, maar uwe gepeinzen zijn niet den eeuwigen vrede uwer ziel gewijd: - wanneer gij uwen arm opheft, doet gij het om te slaan; wanneer gij uwe hand uitsteekt, doet gij het om te rooven. Uit de schipbreuk van uw verstand blijft slechts een denkbeeld over, en gij klemt het vast als de laatste reddingsplank. Gij hebt uwen bastaard lief, en gij zelf, CLEMENS! zijt er een: Paus LEO onthief u van die blaam[4], zoodat ge langs al de trappen der geestelijke hierarchie kondt opkruipen, en echter kan u niets, voor het aangezigt der wereld, van de schande der onwettig geborenen bevrijden. Plat van neus, - kroes van haar, - dik van lippen, - grof van ligchaam, - grover nog van ziel, zóó is uw bastaard. Zoude het gerucht u niet ten onregte beschuldigen, eene Africaansche slavin te hebben bemind? Al zijt gij ook zijn onwettige zoon,

(1) Na den slag bij *Pavia* werd FRANS I, en na de plundering van *Rome* CLEMENS VII door Don FERDINANDO DI ALARCON in hunne gevangenis bewaakt.

(2) GEORG FRANDESPERG (FRANESPERG), een Lutheraan, viel, in 1526, in *Italië* met 15000 voetknechten en eene aanzienlijke menigte ruiters; hij droeg in zijne borst eene gouden keten, om den paus te wurgen, en eenige strikken karmozijn roode zijde aan zijne sporen, om het de kardinalen te doen.
VARCHI, *Gesch.*

(3) SISMONDI en GUICCIARDINI.

(4) 'Want de bastaardy plagh den wegh tot het Kardinaalschap te sluiten.'
P.C. HOOFT, *Rampzaaligheden der Verheffing van den Huize* MEDICIS.

toch hadt gij van GUILIANI DEI MEDICI meer zin voor schoonheid moeten erven; maar ge zijt Vader en ge bemint uwen zoon. Hard lot der magtigen! hunne neigingen mogen lof of blaam verdienen, zij loopen uit op het onheil van huns gelijken! Wat gaat het CLEMENS aan, heden door vaderliefde geblaakt, wat regtvaardig, wat eerlijk zij? Tot iederen prijs wil hij eene kroon op dat moorengezigt drukken. Wanneer hij het had kunnen doen, hij zoude, dien zoon ten gevalle, de pauselijke tiara tot een' koninklijken diadeem hebben omgesmeed; daar dit niet in zijne magt staat, wil hij elders een' brok uit den mantel van *Italië* scheuren, om dien over de schouders van zijnen bastaard te werpen. En voor dat doel is het vrije, het schoone vaderland hem niet te heilig, het vaderland, dat geene schuld heeft, dan die schuld misschien, dat het hem het leven gaf! - Geene zwarigheid! - al zou er eene kroon gesmeed worden uit het metaal van het kruis, dat op den koepel van den Dom van *Florence* blinkt, al zou het de sieraden van het *Palazzo Vecchio* kosten, al zou hij haar doen vervaardigen uit het gebeente zijner medeburgers, het is genoeg, zoo hij slechts gekroond wordt! Binnen weinige jaren rest van hem eene handvol stofs, niets meer, - zijne tijdgenooten zullen hem vervloeken, - en de nakomelingschap, - wel nu? Laat zij hem verfoeijen, mits zij hem vreeze; laat hij stof worden, mits gekroond.

'*Gloria in excelsis Deo, et in terra pax!*' hervatte KAREL V, als zette hij een afgebroken gesprek voort, en stond op, om zich bij het vuur te plaatsen. 'De vrede is gesloten. Vindt ge niet, heilige Vader! dat ik heden alles houde, wat ik den Aartsbisschop van *Capua* te *Barcelona* beloofde? Ofschoon in de wapenen van uw huis de leliën van *Frankrijk* prijken[1], zullen de MEDICI *Florence* beheerschen....'

'Maar tot hiertoe zie ik niet....' viel de Paus in, en hield aarzelende op, vreezende, dat de gedachte, die hij op het punt was te uiten, den Keizer te zeer mishagen zoude. Als had hij zich echter verpligt gevoeld zijn gemoed lucht te geven, voegde hij er op eenigzins zachter' toon bij: 'Maar tot hiertoe zie ik niet, dat gij mij iets anders geeft dan beloften op beloften, terwijl ik van mijne zijde dadelijk de voorwaarden van het tractaat vervullen moet.'

'Uwe groote ondervinding van menschelijke zaken, heiligste Vader! moet u de overtuiging geven, dat ik niet uit gebrek aan goeden wil voor het oogenblik de vervulling mijner beloften uitstel; dit gebeurt slechts, omdat die zaken meer betrekking heb-

(1) LODEWIJK XI vergunde *par lettres patentes* in 1465 aan son *amé et féal Conseiller* PIERRE DE MEDICIS de Fransche leliebloemen in zijn wapen te mogen voeren.
Zie COMINES.

ben op de toekomst. Om uw geslacht binnen *Florence* de oppermagt te bezorgen, zult gij de wapenen moeten opnemen; om der Kerk *Ravenna, Ferrara* en de andere Staten, die zij verloor, terug te doen winnen, zult gij ook de wapenen moeten opnemen; om het Hertogdom *Milaan* voor het zout aan uw gebied cijnsbaar te maken, moet de tijd het er eerst de noodzakelijkheid van doen inzien.'

'- Ja, maar, het is altijd goed eenigen waarborg te hebben...., en de Aartsbisschop van *Capua* had het u te *Barcelona* moeten voorslaan...., en Uwe Majesteit gaf haar Keizerlijk woord....'

'- En is de belofte van Keizer KAREL Paus CLEMENS niet meer genoeg?'

'Beloften! tractaten!' hernam de Paus, met meer drift dan men hem zou hebben toegeschreven, en dan hij zelf gewenscht had aan den dag te leggen, terwijl hij opstond, en verachtelijk op eenige papieren wees, over de tafel verspreid. 'Zie hier, in 1525, vóórdat de slag bij *Pavia* geleverd werd, verklaarde ik mij onzijdig tusschen Uwe Majesteit en den Allerchristelijksten Koning[1]. Ik achtte het mijn pligt, als Vader aller geloovigen; het was de beste partij, die ik kiezen kon tusschen twee christen-vorsten, wier bloedige twisten het mij niet had mogen gelukken, te slechten. Uw DE LANNOY sloot met mij dit vredestractaat, en ontving honderd-vijftig duizend gouden guldens, - en Uwe Majesteit ratificeerde echter het tractaat niet, noch gaf het geld terug. In het jaar 1527 onderteekende uw DE LANNOY met mij dit andere tractaat, waardoor hij zich verpligtte, den Connétable BOURBON van *Rome* te verwijderen, mits ik hem tachtig duizend gulden betaalde; toen hij de som ontvangen had rukte BOURBON niet alleen op *Rome* aan, maar plunderde het bovendien met ongehoorde barbaarschheid....; nu laat ik u oordeelen, of ik mij op beloften en tractaten verlaten kan.'

En toen vestigde hij zijnen blik op de oogen van KAREL V, die, met den rug naar het vuur gekeerd, geenerlei aandoening verried, maar zich met de hand langs de kin streek, - waarschijnlijk om eenen listigen grimlach te verbergen, die, zijns ondanks, de hoeken zijner lippen plooide. Daarna bewaarden beide, gedurende eene lange pauze, het stilzwijgen, tot KAREL op zeer langzamen toon hernam:

'Dewijl ik weigerde die tractaten te ratificeren, beklaagt Uwe Heiligheid zich ten onregte over woordbreuk of verbondschennis. Daar DE LANNOY, de onderkoning van *Napels*, zijn' lastbrief overschreed, konde hij mij niet verpligten zijne beloften na te komen; - wanneer ik die tractaten had goedgekeurd, zoudt gij u thans niet be-

(1) FRANS I van *Frankrijk*.

klagen, dat ik in gebreke bleef die na te komen. Uwe beschuldiging over de plundering van *Rome* werp ik verre van mij: BOURBON deed het, en BOURBON boette er voor, hij sneuvelde voor de muren der heilige stad. Hoe mijn hart kromp, toen ik er de mare van ontving, kunt gij u voorstellen, heiligste Vader[1]! uit al mijne Rijken deed ik openbare gebeden opstijgen, om van den Hemel uwe bevrijding te verwerven....'

'- Maar, daar het in de magt Uwer Majesteit stond, had, naar mijn oordeel, beter dan die gebeden, een bevel aan Don FERDINANDO DI ALARCON, mijn' cipier, gepast, hem gebiedende den Stedehouder van Christus in vrijheid te stellen, en....'

'- Laat ons tot de vraag, die gij zoo even deedt, terugkeeren; wanneer wij op eene andere wijze voortgingen, zouden wij zeker van den regten weg afdwalen. Uwe Heiligheid wenscht de vrijheid van *Florence* te vernietigen, wikkelt mij in die onderneming en eischt zekerheid van mij. Heilige Vader! zoudt gij misschien vergeten hebben, dat ik Keizer KAREL V ben? Van eenen alleenheerscher vergt gij borgen, om een gemeenebest te doen vallen? Reeds hebben onze twisten de onbeschaamdheid der volken slechts te vermetel gemaakt, en, ik zeg u in waarheid, dat er, zoo wij geen hecht en sterk verbond sluiten, geene eeuwen verloopen zullen, of wij worden door dien draak met honderd koppen verslonden.'

'- Keizer KAREL! heden begrijp ik uit uwe woorden, dat eindelijk de waarschuwingen van den Heiligen Stoel indruk hebben gemaakt op uw gemoed. De eigen vreeze, die gij bekendet te koesteren in de woorden, welke zoo even over uwe lippen kwamen, deelde LEO X u die niet mede? Sprak uw meester, ADRIAAN VI, niet in dien geest? zeide ik zelf het u niet duizendmaal? Het is tijd, dat de troon en het altaar elkander omarmen, om elkander te schragen; het is tijd, dat wij elkander een' anderen kus geven dan den JUDAS-kus, welken wij tot nog toe voor elkander over hadden. Tot hiertoe waren de volken in Guelfen en Ghibellijnen verdeeld, en geloofden niet anders te kunnen doen, dan voor het Rijk of voor *Rome* partij te kiezen; tot hiertoe was onze twist slechts een geschil tusschen de herders over de kudde; - maar nu begint die kudde in te zien, dat zij buiten uwen adelaar en buiten mijne sleutels kan; zij is verkeerd in een' hoop wolven, die niet slechts verlangt te verslinden, maar het zeker en alleen doen *zal*. Toen het *Duitschland* in den zin kwam, dien zoon des verderfs, MARTEN

(1) 'Kaizar KAREL, verstaande in *Spanje* de tijding, kleedde zich ende 't hof wel in den rou; maar was des te veirdiger niet, om den Paus uit den druk te helpen.'
P.C. HOOFT, *Rampz. der Verheff, van den Huize* MEDICIS.

LUTHER te verdedigen, toen begreep ik zeer wel, en andere mannen van gewigt begrepen het nog beter dan ik, dat het geschil niet, zoo als het scheen, bestond in de uitgedeelde aflaten, in het gebruik van de hostie en den kelk bij het avondmaal, en in de andere punten van verschil, in de thesis van dien vervloekten monnik voorkomende: neen, de Duitsche hoofden, naar vrijheid smachtende, verlangende eene kracht van geest aan den dag te leggen, die langen tijd bedwongen werd, wilden het zachte juk van *Rome* afschudden als eerste schakel eener keten, die hun ondragelijk werd; zoodra die schalm gebroken is, zullen zij een' anderen willen stuk rijten.... En bedenk, KAREL! dat gij en ik de uiterste ringen dier keten zijn. De godsdienstige hervorming is een worstelperk, waarin zij hunne krachten willen oefenen, om die later aan de hervorming der keizerlijke magt te besteden. De dag, waarop de pausen niet meer zullen zijn, zal de dag voor de doodstuip der koningen wezen. Wel gevoelde het verstand van Keizer MAXIMILIAAN, doorluchter gedachtenisse, het gewigt dezer omstandigheden, en zoo de dood hem niet had weggenomen, zoude hij ons uit de draaikolk hebben gered. - Gij, KAREL! gij sloegt de vermaningen van het Vaticaan in den wind, alsof gij van uwe voetzolen het stof eener vervloekte aarde afschuddet, gij bedroefdet de Heilige Kerk, gij onteerdet de bruid van CHRISTUS in Zijnen Stedehouder; - maar bitterder dan over haar geplunderd *Rome*, bitterder dan over haren in kluisters geslagen' paus, bitterder schreide zij om het Decreet uwer Majesteit, in 1526, op den Rijksdag te *Spiers* uitgevaardigd, dat het dulden der duivelsche secte van den goddeloozen LUTHER tot op de bijeenroeping van het Generaal Concilie wettigt! Niet alleen over zich zelve weent zij; neen, ook over u, KAREL! en des nachts bedroeft zij zich en beveelt zich in het heilig huis haren Goddelijken Bruidegom, JEZUS, aan, opdat Hij uw verstand verlichte, en u een' geest van vroomheid en van voorzigtigheid inboezeme tot onze wederzijdsche behoudenis. De verfoeijelijke ketters, in de onwetendheid huns harten vertrouwende, dat de Kerk gereed is den laatsten adem uit te blazen, gaan op den aangewezen' weg voort, en bedreigen uwen keizerlijken troon. Zeg mij, KAREL! heeft het verbond van *Smalkalden*, door hen ontworpen[1], ooit uwen slaap gestoord? De Luthersche Vorsten vereenigen zich tot een enkel ligchaam, en roepen tegen u de hulp van FRANS van *Frankrijk* in! Indien zij slechts door sektengeest werden aangevuurd, zouden zij hunne toevlugt nemen tot FRANS, uwen eeuwigen mededinger, den beminden zoon van den Apostolischen Stoel? Reeds werpt zich, in hunnen dollen waan, de leeuw van JUDA op

(1) Dit verbond werd eenigen tijd later gesloten.

den adelaar vau CONSTANTIJN. Zie, KAREL! gij hebt den wind gezaaid, thans oogst gij den storm.'

Alleraandachtigst hoorde KAREL deze rede van CLEMENS aan, met gebogen' nek en starende oogen, in de houding, die een bedelaar aanneemt, om te zien, welk geld en hoeveel de hand zijns weldoeners hem bestemt. Daarna door die aanspraak diep getroffen, begon hij te mompelen: 'Hij heeft gesproken met dat talent, hetwelk de wereld hem toekent. Noch ARISTOTELES, noch de Heilige THOMAS AQUINA, konden op passender wijze redetwisten.'

'- Maar wanneer uwe woorden opregt zijn, KAREL! dan zijt gij één dergenen, die het goede zien en beamen, terwijl zij op het kwade zich toeleggen. - Indien gij zoo zeer overtuigd zijt van de dringende noodzakelijkheid den volken een' teugel in den mond te leggen, indien gij mijne redenen toejuicht, indien gij uwe verdraagzaamheid jegens de boosaardige sekte veroordeelt, waarom hebt gij dan onlangs aan DORIA de magt verleend *Genua* vrij te maken? òf er is gebrek aan overeenstemming tusschen uwe beginselen en uwe daden, òf gij begingt eene staatkundige dwaling. Hoe het zij, het is mij noch mogelijk u te begrijpen, noch mogelijk, dit alles wèl overwogen hebbende, louter op uw keizerlijk woord genoegzaam vertrouwen te stellen, om mij te vleijen de vrijheid te *Florence* te zullen zien óndergaan.'

'De boot van den Heiligen PETRUS valt met luttel zeils te stieren, Heilige Vader! maar er wordt eene bekwamer hand vereischt, om de belangen der wereld te regelen. Wanneer mij het dulden der Hervormden in *Duitschland* weinig baatte, het Decreet was het gevolg van een' lang overdachten raad, en werd dikwijls overwogen door mijne wijste ministers, - de gebeurtenissen des tijds waren er grootendeels oorzaak, en de bliksems van het Rijk werden voor het minst nog niet zoo zwak als de bliksems van het Vaticaan. - Gij laakt te veel. Wat *Genua* betreft, herinner u, dat in die stad geene eigenlijke volksregering bestond; zie hoe alleen de aanzienlijksten er de teugels van het bewind in handen hebben, en geloof, CLEMENS! dat de volken altijd de heerschappij van een' enkelen boven die van velen de voorkeur zullen geven. - In *Florence* daarentegen, dat nooit volkomen aristokratisch was, helt men hoe langer hoe meer tot de democratie over. Van deze alléén doorzie ik en vrees ik de veroveringszucht; - zij zal vallen. Wat spreekt gij van *Messere* ANDREA DORIA? Louter om hem de zijde van *Frankrijk* te doen verlaten, zou ik hem, van ganscher harte, mijne plaats in het Paradijs hebben gegeven! De gelukkige Genuees heeft der zege de vleugelen geknot en haar tot zijne dienaresse gemaakt. Maar zoo de Hemel aan DORIA de gave schonk te overwinnen, Hij bedeelde hem niet in gelijke mate met de kunst te regeren;

hij zwicht voor mijn genie. Het schijnt u, dat ik een' palmtak in zijne hand heb gestoken, en gij bedriegt u: ik heb als de toovenaars gehandeld, die u door hunne bezweringen asch in plaats van goud geven. Bedrogen door mijne woorden, waagde hij het, een zwaard bij de punt in stede van bij het gevest aan te vatten, zoodat hij zich de regte kwetst, zonder het zelf nog te bemerken. Kan DORIA in het ambtelooze leven terugkeeren? De burger, die in zijn vaderland alle middelen bezigt om het vrij te maken, moet, opdat het inderdaad vrij zal blijven, den brandstapel beklimmen, en bevelen, dat zijne asch naar de vier winden der aarde verstrooid worde: - *Messere* ANDREA daarentegen leeft en heerscht in zijne stad. De Genueesche Edelen zullen nooit rustig worden; reeds wek ik nijd, haat en bloedige veeten onder hen op. De FIESCHI wetten den haat en de wapenen; zoodra de woede van dat geslacht losbarst, zal de burgertwist voor de stad noodlottig worden, en als de wet geschonden en de Staat het onderst boven gekeerd is, zal het vrije *Genua*, zonder vermogen en van bloed beroofd, een' sterken arm als eene weldaad inroepen, een' arm, die het in vrede kan doen sterven. Waan niet, dat mijn wensch zich met ijdele droomen vleit; meermalen is de Genueesche vrijheid op deze wijze gestorven, hetzij ze zich in de armen wierp van de Hertogen van *Milaan*, of van de Koningen van *Frankrijk*. Bovendien heeft ANDREA DORIA reeds een groot gedeelte van zijnen levensweg afgelegd; zijn geslacht slaat een ander spoor in dan dat, hetwelk hij betrad; zijne deugd zal met hem begraven worden. Ik zie den tijd te gemoet, waarin het Genueesch gemeenebest als een beekje de schatting zijner wateren zal brengen in den majestueuzen stroom mijner magt. Mijne gedachten houden zich met het weven van een groot plan bezig, met volharding sla ik er al de duizende draden van gade, en verbeid met geduld het oogenblik der gelukkige voltooijing.’

Paus CLEMENS staarde met omhoog gestoken kin KAREL V aan, en schudde van tijd tot tijd het hoofd van tevredenheid en verachting: van verachting over de hem ontvouwde geheime ontwerpen van den Monarch; van tevredenheid, dat hij arglistig genoeg was geweest dit alles voor lang te bevroeden. Eindelijk, beleedigd door zoo vele roemzieke gedachten, wierp hij, even als een ondeugende knaap er zich in vermeidt, door het werpen van een' steen, de effene en spiegelende oppervlakte van een meer te beroeren, er boosaardig de vraag tusschen:

‘- En de dood, heeft Uwe Majesteit er ooit aan gedacht?’

De Keizer, hoezeer uit zijnen aard een meester in het veinzen, was echter, door den aandrang zijner gedachten, soms de prooi van zijnen hartstogt en kon, in zulk eene vervoering van geest, zijne tong niet plotseling bedwingen, zoodat hij voortvoer:

‘*Frankrijk* is eene teedere lelie, en mijn adelaar heeft haar reeds ééns ontbladerd - wanneer geen booze geest mij verblind had, zoudt gij, FRANS! op dit uur een schildknaap in mijn keizerlijk Hof zijn; - de halve Maan is ver van zoo schitterend aan den hemel te blinken, dat de vlugt van mijn' adelaar haar niet zou kunnen verduisteren; - Luipaarden van *Engeland!* maakt u gereed, nadat gij met goud uwe klaauwen stomp liet vijlen, mij uwe kroon in ruil mijner ducaten te geven; en gij, Heilige PETRUS! weet, dat mijn hoofd in staat is ook nog uwe tiara te dragen.... waarom niet? Keizer MAXIMILIAAN wilde zich paus maken....’

‘- De dood! de dood!’

‘- De dood!’ voer KAREL V voort, ‘wat gaat mij de dood aan? De lafaards bezwijken onder die gedachte, de stouten dragen haar als een' bloemenkrans. Het is beter, het werk onvoltooid dan onbegonnen te laten.... De grootste gedenkteekenen, welke de wereld kent, is zij aan de gedachte des doods verschuldigd; - ik bedoel de Pyramiden. - De dood staat in de handen Gods, het gebruik des levens in die van den mensch. Het is mijner ziel behoefte geworden, dat het hoofd van het ligchaam mijns Staats zich in het oude *Europa* bevinde, de romp van het reuzenrijk in *Africa* en *Azië*, zijne voeten in de Nieuwe Wereld. Ik ben nog niet opgeklommen tot de middaghoogte mijns levens, ik tel nog geene dertig jaren; wanneer de dood mij op dit oogenblik aangreep zou ik, als Keizer AUGUSTUS, aan mijne vrienden - aan mijne vijanden - aan u zelven mogen vragen: - ‘heb ik mijne rol op het tooneel der wereld goed gespeeld?’ Zoo de ontwerpen, reeds nu door mij verwezenlijkt, mijne faam die van ALEXANDER *de Groote* nog niet doen overtreffen, ze zijn voldoende om mij in eene lijkwâ te wikkelen, die mij voor den worm der vergetelheid zal bewaren. Indien ik heden stierf, verzekert mijn hart mij, dat de menschen zouden zeggen: - ‘hij had verdiend langer te leven.’ - Paus CLEMENS! wanneer gij heden stierft, wat denkt gij, dat de wereld van u zoude zeggen? - ‘Hij heeft te kort geleefd, of, hij heeft nog te lang geleefd.’

‘- Ik zal het u zeggen als ik dood zal zijn,’ antwoordde de Paus, voortgaande zijne lippen te plooijen tot een' bitteren grimlach, welke slechts te zeer verried, hoe diep hem die speldeprik geraakt had; ‘- tot dien tijd toe denk ik de wereld te laten praten; mogt ik van gevoelen veranderen, dan zal ik, als DIOGENES, bevelen, dat men aan mijne linker zijde een' stok legge. Maar laat Uwe Majesteit met mij trachten tot een besluit te komen; - wanneer ik al op u zoude kunnen vertrouwen in hetgeen de vernietiging der vrijheid van *Florence* betreft, ik mag mij niet op u verlaten in hetgeen de verheffing van mijn geslacht aangaat. Het

is daarom, dat ik hiervoor waarborgen eische. NICCOLÒ DELLA MAGNA heeft u voorzeker gesproken over de te vieren verloving *in facie ecclesiae* van Mevrouw MARGARETHA, uwe dochter, met ALESSANDRO, Hertog van *Civita di Penna;* - zoudt gij het misschien vergeten hebben?....'

'- Ik vergeet niets, maar achtte haar geene noodzakelijke voorwaarde van den vrede, en indien mijne gebeden genade mogten vinden in uwe oogen, dan smeek ik u nederig, heilige Vader!.....'

'Neen, Uwe Majesteit! dan hebt gij u vergist: deze is eene voorwaarde *sine qua non;* eene voorwaarde, zonder welke al onze arbeid ijdel zoude zijn, alles op nog ergeren voet dan te voren...'

'- Maar waarom zouden wij, om den tusschen ons gesloten' vrede te bevestigen, over een hart beschikken, dat naauwelijks nog van levensvreugde klopt? De lippen onzer dochter uiten nog pas uit vrije keuze den vadernaam, en wij zouden haar dwingen, dien van echtgenoot, als een harde pligt, uit te spreken? - Waarom moeten onze werken, van welken aard ook, altijd voor iemand noodlottig zijn?'

'- Wanneer het meisje nog de liefde niet kent, zal mijn ALESSANDRO haar die zoo veel te ligter kunnen inboezemen; wanneer het maagdelijk hart zich voor de eerste stralen van zijn' hartstogt ontsluit, heeft het den hemel, het water, de lommer, heeft het alles lief.... Uwe Majesteit kan dus beoordeelen, of uwe dochter hare neiging niet vestigen zal op een' jonkman van hoffelijk voorkomen; die, in hare wenken zijne wet vindende, haar verlangen raden en haar al die pligtplegingen zal bewijzen, harer kunne, haren leeftijd en haren rang verschuldigd? - En bovendien, KAREL! mijne zon gaat onder, de uwe stijgt in prachtigen glans naar hare middaghoogte; - de dood heeft mij geroepen, en zijne stem heeft mijne ingewanden beroerd. Wanneer ik, weldra, zal rusten onder de lijken, wie zal dan zorg dragen voor mijn geslacht? Wie zal zijne belangen handhaven? Indien ik bij mijn leven mij naauwelijks konde verdedigen, ik zeg niet tegen uwe onverwinnelijke heirscharen, maar tegen een' enkelen Romeinschen Vorst, tegen een' POMPEO COLONNA, beslis of mijn naam, wanneer ik dood zal zijn, anderen zal kunnen beschermen? Gij, KAREL! wilt de wereld beheerschen; uw adelaar slaat de wieken uit, om door zijne vlugt een' kring, neen, eene keten om den aardkloot te slaan; de hemel heeft eene ster voor u, en naar allen schijn is die wereld-heerschappij in den hoogen besloten, zoodat tot heden menschelijke rede noch menschelijke magt in staat waren haar afbreuk te doen. Vereenig dan uw geslacht met het mijne, opdat het eene schuilplaats moge hebben onder de groote vleugelen van uw' roemruchtigen adelaar.'

'- Heilige Vader! op wien vestigt gij uw vertrouwen? De

staatkunde kent geene kinderen! De Koning heeft geen hart; daarom is het voor hen, die hij lief heeft, hetzelfde, of hij levend de teugels van het bewind in handen houdt, of dat zijne beeldtenis, in marmer uitgehouwen, op zijne tombe rust. Hoe hooger gij klimmen wilt, hoe grooter gevaar gij loopt in een' afgrond te worden nedergestort; hoe digter gij het wankele teeken der magt van uw huis bij de woning van mijnen adelaar oprigt, hoe eerder u de ramp bedreigt, dat het geklep zijner wieken het vallen doe en uwe vermaardheid uit het geheugen der menschen wissche! Of deelt de zwaluw, omdat zij haar nest tegen het gewelf van het Coliseum bouwt, in de onbewegelijkheid zijner zuilen? neen, als de dwarrelwind opsteekt, wordt het nest eene prooi der stormen, terwijl hunne vereenigde magt niet eens in staat is het eeuwige gebouw te doen schudden.'

'Neen, KAREL! spreek niet aldus: ik ken uw hart beter dan *gij* het kent. Zoo ooit uwe dochter verkleumen mogt, gij zoudt haar ter verwarming een pand van uwen keizerlijken mantel om de schouderen slaan; zoo zij hongerde, zoudt gij haar van uw volkeren-maal een gewest zenden, om haar te verzadigen. Geen vader uit uw geslacht heeft nog zijne handen met het bloed zijner kinderen bevlekt.'

'Maar wel een neef met dat van zijnen oom[1]!' hernam de Keizer, een' zucht slakende, 'en de toekomst staat in de hand des Heeren[2].' - En toen veinzende met groote moeite te besluiten tot iets, dat hij lang te voren reeds bepaald had, voegde hij er bij: 'Laat mijn huis met het uwe vereenigd worden en moge het tegenwoordig tractaat even onschendbaar blijken als het sacrament, dat wij heden onzen, kinderen bedeelen.... - En echter - men heeft mij over dezen uwen Hertog van *Civita di Penna* gesproken, en men heeft hem mij afgeschilderd als stomp van neus - liederlijk van voorkomen - bedorven door allerlei soort van ontuchtigheden - de zoon eener Africaansche slavin....' en zich buigende, fluisterde hij den Paus de laatste woorden in het oor.

'- Wie heeft het u gezegd?' borst de Opperpriester hevig uit, geloof het niet, men heeft u bedrogen, hij is een goedaardig, voorzigtig en allerhoffelijkst jonkman; hij zal u als vader beminnen.... na God. Uwe Majesteit wint in hem een' ijverigen dienaar van uwen wil, een' allergehoorzaamsten, allereerbiedigsten zoon. Zeker besteedt hij den kostbaren tijd niet aan zijn haar te kappen, noch toont hij zich met zijne eigen bevalligheid ingenomen; ook heeft hij voor ieder geen grimlachje en vleijerijen veil! Kloek van

(1) JOHAN *van Oostenrijk*, zie SCHILLERS *Wilhelm Tell*.
(2) *Philips II* van SCHILLER en ALFIEBI.

leden legt hij daarentegen het harnas nimmer af, en even forsch als rap van lijf, doet hij voor niemand onder, in die oefeningen, welke een' volmaakt ridder passen....'

En zoo wilde hij, met vuurrood gelaat en verachtelijke gebaren, voortgaan, toen hij bemerkte, dat KAREL hem met zulk eenen uitvorschenden en boosaardigen blik aanstaarde, dat hij vreesde zich te veel te hebben bloot gegeven. Hij zette zich daarom weder neêr, zonder er een enkel woord bij te voegen.

'Ik had nooit gedacht, dat uw neef ALESSANDRO u zóó zeer ter harte ging, heilige Vader!' - hernam KAREL met voorgewende onnoozelheid; 'maar dewijl gij wilt dat het dus zij, zoo zij het dus. Zoodra haar leeftijd het vergunt, zal ALESSANDRO onze dochter MARGARETHA naar het altaar leiden. - Voldoet dit u? Is er nog iets, waarover wij heden moeten raadplegen of besluiten?'

CLEMENS zag eerst met groote opletttendheid een papier na, dat vóór hem op tafel lag, en antwoordde toen:

'- Niets meer.'

'- En wanneer zal de krooning plaats hebben?'

'Het staat aan uwe ceremoniemeesters, den dag en de wijze met den hofmeester van het heilige paleis te bepalen.'

'Vaarwel dan, heilige Vader!'

'- Nog een oogenblik, bemindste Zoon! nog een oogenblik,' voegde CLEMENS er bij, KAREL V naderende, en nam van zijnen hals een gouden kruis, hetwelk hij dus in de hoogte hief, dat KAREL de reliquie, die er aan de binnenzijde in gekast was, zien konde. Daarna voer hij voort: 'Toen de ongeloovigen, die in onze dagen zoo onbeschaamd zijn uw keizerlijk *Weenen* te durven belegeren, bevende van schrik het graf van Christus hadden ontheiligd, bood een Vorst van *Jeruzalem*, een LUSIGNAN, den Heiligen Stoel dit kostbaar stuk van het echte kruis aan, waarop onze Goddelijke Verlosser stierf. Wanneer de eeden, op dit kruis bezworen, niet gehouden worden, dan hebben aarde noch hemel iets zoo heiligs meer, dat voldoende is de menschen te binden, - KAREL! laat ons op dit hout, met het bloed van JEZUS gedrenkt, elkander zweren, den tusschen ons gesloten' vrede onschendbaar te zullen houden.'

'- Heiligste!' hernam de Keizer bewogen en den blik ter zijde wendende, terwijl hij met de regterhand de heilige reliquie afwees, 'laat ons, ik bid het u, geen' scheidingsmuur oprigten tegen den weg, dien gij noch ik zult verzuimen in te slaan, zoo de noodzakelijkheid het gebiedt of het belang er toe verlokt. Bovendien, wij zouden niet op gelijken voet zijn, dewijl gij de sleutels van den Heiliger PETRUS hebt, en door deze de magt bezit te binden en te ontbinden, terwijl ik in de gansche wereld geen' tweeden Paus CLEMENS zoude vinden, om mij van het tractaat van *Bologna*

te ontslaan, zoo als gij FRANS I van *Frankrijk* van het tractaat van *Madrid* ontsloegt[1]. Laat ons daarom geen' eed doen, laat ons iets beters beproeven; laat ons alles aanwenden, opdat wij bij ons wederzijdsch verbond altijd hetzelfde belang hebben, dat ons dit heden sluiten deed. In ieder geval ben ik besloten niet te zweren.'

Ontroerd zweeg de Paus stil.

KAREL schelde met eene zilveren tafelbel. De deuren der zaal werden met gedruisch geopend, en men zag in het verschiet twee lange rijen van op de knie gebogenen, aan de eene zijde de dienaren van den Keizer, aan de andere zijde die van den Paus, gesloten door een' priester, in regtstandige houding, die het driedubbele kruis droeg, het zinnebeeld der tegenwoordigheid van den Stedehouder van CHRISTUS. KAREL zelf viel voor CLEMENS op de knieën en smeekte hem in vroom-eerbiedige houding:

'- Heilige Vader! deel mij uwen Apostolischen zegen mede.'

En de regterhand opheffende, fluisterde de Paus den zegen. Welke gedachten er in zijne ziel omgingen, weet slechts God, voor Wien er geene verborgen zijn; maar ook wij durven verklaren, dat de liefde er vreemd aan was. Onder de omstanders echter werd de eene er tot schreijens toe door verteederd, terwijl de andere grimlachte, om dat, door twee beroemde tooneelspelers, zoo goed gespeelde spel; - allen kwamen dáárin overeen, dat die twee magtigen er beide genoegzaam voordeel in hadden gezien vrienden te worden.

En KAREL vertrok; - de deuren werden gesloten: - CLEMENS bevond zich in de zaal alléén; - toen het hoofd op den marmeren haard gebogen hebbende, overpeinsde hij, - overpeinsde hij uren lang, rigtte zich eensklaps op, en plaatste zich vóór den stoel, door den Keizer gedurende hun gesprek bekleed:

'KAREL van *Oostenrijk!*' - begon hij in zich zelven, den wijsvinger opheffende, of dien op den hoek van den regterslaap leggende, de vrijheden der gemeenten van *Spanje*, de privilegiën van de steden der *Nederlanden*, de prerogatieven der Duitsche Staten wikkelen u in een genoegzaam sterk net. Gij legt er al uw beleid aan ten koste, dit te verscheuren; wacht u, Majesteit! de knagende worm graaft zich een graf. Uwe magt evenaart uwen trots niet; de vermetele ontwerpen van uwe ziel rusten niet op een naar evenredigheid sterk genoeg gemoed; wanneer gij vol van kracht de zomerzon gelijkt, zoo als die zon gaat iederen dag ook uwe geestkracht onder. Majesteit! gij zijt gekomen, om mij te smeeken uit mijne hand eene kroon te ontvangen; dwaas, dat gij waart! ik zoude naar het einde der wereld zijn gegaan, om u die aan

(1) Dit gebeurde in 1526.

te bieden; - buig u, Majesteit! verneder u, ik smacht er naar, u die kroon op het hoofd te drukken; - ik zal haar met een' verborgen', maar pijnlijken doornenkrans omvlechten, die, u den schedel kwetsende, uwe gedachten storen, uw geweten ontrusten zal. Ik zal eene kroon uwe slapen doen omklemmen, zoo als de halsband om den nek eens slaafs prangt; wat gaat het mij aan, of ik uwen hals, uwe voeten, of uw hoofd in de boei klinke? gij wordt er niet minder de dienstknecht der Roomsche Kerk door! Haast u, u neder te buigen, Majesteit! ik zal mijn hoofd zoo veel te hooger dragen, naar gij uwen nek dieper krommen zult, en als gij, Majesteit[1]! het stof van mijne muilen zult hebben gekust, zult gij te vergeefs trachten mij uit de hoogte te beheerschen. Verhef mij door uwe laagheid, en wanneer gij later den afgod zult willen omverwerpen, wiens altaar gij zelve hebt opgerigt, zal het u óf niet gelukken, óf gij zult door zijnen val worden verpletterd.'

De gezant van een' bruidegom[2].

(Tooneelen uit het *Hôtel* der Zweedsche *Ambassade*, te *Koppenhagen*.) 1680.

I.

De vrede scheen in *Scandinavië* door de Minnegoden te worden vergezeld, - het Tractaat te *Lund*, 26 Sept. 1679 tusschen de twee Noordsche Koningen gesloten, zou door het huwelijk van KAREL XI van *Zweden*, met de Deensche Prinses ULRIKA ELEONORA, worden bekrachtigd. De gezant van den jeugdigen bruidegom, JOHAN GYLLENSTJERNA, was incognito te *Koppenhagen* aangekomen, om er de vereischte maatregelen te nemen, ten einde, bij zijne openlijke verschijning, de in vrienden verkeerde vijanden door

(1) KAREL V was de eerste Souverein, die in den hoogmoed zijns harten den titel van Majesteit aannam; tot dien tijd toe hadden de Europesche Monarchen zich met dier van Hoogheid of Genade vergenoegd.

(2) Medegedeeld uit het Tweede Deel van: *Het Noorden, in Omtrekken en Tafereelen*; ter perse bij den Uitgever van dit Tijdschrift.
De Inzender.

waarlijk koninklijke pracht te verbazen, en had dien merkwaardigen intogt gedaan. De Deensche hoofdstad was er vol van, - nooit had men iets prachtigers gezien, - de drie kroonen werden schitterend vertegenwoordigd. Het behoort niet tot mijne taak, den glans van zijde, fluweel en goud te beschrijven, die de oogen der aanschouwers van deze staatsie verblindde. Zoo ik u den indruk had willen schetsen, welken het luisterrijk schouwspel op de menigte maakte, zou ik den blik het langst hebben doen rusten op een' reusachtigen ruiter, in het midden van den stoet, met vaste hand de sprongen van zijn vurig ros bedwingende, op JOHAN GYLLENSTJERNA zelven, den Landmaarschalk en Rijksraad van *Zweden*, den vriend des Konings, den openlijken vijand der overmoedige Adelpartij, die vloek van zijn Vaderland! Mijn doel strekt zich niet verder uit, dan u eenige bijzonderheden van hem en zijn gevolg te verhalen; deze inleiding is welligt reeds te uitvoerig.

Een prachtig gastmaal zoude dien dag door den Vertegenwoordiger van den koninklijken minnaar aan het *Corps diplomatique* van CHRISTIAN V worden gegeven. Het wemelde in het hôtel van het Zweedsche Gezantschap, in de *Amalie-gaden*[1], van loopers en lakkeijen; binnen een uur werden de gasten te gemoet gezien.

'De droes!' gromde een paadje, terwijl hij de secretarie binnen stoof, en het vertrek door den Secretaris der Ambassade verlaten zag; 'de droes!' - want in *Zweden* vloekt oud en jong en hoog en laag, bij den duivel, - 'de droes! ook hier niet te vinden? hoe kan men zich een uur vooruit gaan kappen, wanneer men weet, dat er toch geene Dames komen? En echter,' voegde hij er bij, de trappen opspringende, welke naar de kamer van den Secretaris leidden, 'indien de Graaf mij veroorloofd had hem heden aan den disch te mogen bedienen, wie weet, of ik niet honderd malen in den spiegel had gezien, eer de schalkschheid mijner zestien jaren onder het masker der deftigheid verdwenen ware...'

Hij voleindde niet, want reeds stond hij voor de deur, had getikt en hoorde: 'binnen!' roepen.

'Baron WACHTMEISTER!' zeide de paadje, met benijdenden blik den tooi van den Secretaris gadeslaande, die het schoon zijner waarlijk fraaije gestalte nog verhoogde, 'Baron WACHTMEISTER! ge moet mij oogenblikkelijk naar beneden volgen.'

'En waarom? is er een koerier, GUSTAF?' vroeg de Secretaris, terwijl de hand, die bezig was de lokken zijner blonde paruik bevalliger te doen golven, eensklaps dien arbeid staakte, aan welken de Zweedsche Adel, even als die van het overig *Europa*, zoo

(1) De schoonste straat van *Koppenhagen*.

veel tijds verkwistte, sedert die mode te *Parijs* werd uitgevonden. Zij was ook in *Scandinavië* algemeen geworden, ondanks het belagchelijk tooneel, dat hare eerste openbare verschijning in het Noorden merkwaardig maakte. MAGNUS GABRIËL DE LA GARDIE, het hoofd der Zweedsche aristocratie onder CHRISTINA en KAREL-GUSTAF, had er die in 1675 ingevoerd. Bij den optogt, ter krooning van den jongen KAREL XI, op den Rijksdag te *Upsala*, sierde zij voor het eerst zijnen schedel. Het volk gaapte hem bewonderend aan, de studenten schertsten over den geleenden tooi, daar steigerde zijn paard, en de paruik vloog van zijn hoofd, en de rijks-appel, dien hij op zijne hand droeg, kreeg een' bult. Het volk zag ernstig vóór zich, door het kwade voorteeken verschrikt; de studenten schaterden om het zelfs door geen kalotje beschermde kale hoofd; maar JOHAN GYLLENSTJERNA, zijn verklaarde tegenstander, zwoer, zegt men, meer dan de paruik van het hoofd van DE LA GARDIE te doen vliegen. Wij dwaalden af, - laat ons terugkeeren.

'Er is geen koerier, Baron WACHTMEISTER!' hernam de paadje, 'en echter moet gij beneden komen.'

'Duizend duivels! en waarom?'

'Er is een jonge landsman, die dringend verzoekt u te spreken.'

'En sinds wanneer zijt gij de boodschapper en ik de ootmoedige dienaar van elken landsman, die te ongelegener ure komt?'

'Ge waart reeds lang beneden,' zeide de paadje, veelbeteekenend lagchende, 'zoo ge dien landsman gezien hadt!'

'Wie is het dan, GUSTAF!' vroeg de Secretaris ongeduldig, terwijl hij zijne blinkende, uit zilver gesmede uniform digtgespte, 'mijn broeder, mijn.....?'

'Eene verrassing van geheel anderen aard,' hernam de plaagzieke GUSTAF, 'indien ik van het geslacht DE LA GARDIE was, ik zou dit vreemde bezoek dadelijk aan Graaf JOHAN[1] verklapt hebben, ge weet....'

'Ik weet,' viel de Secretaris in, 'dat Graaf MAGNUS[2] beweert, dat een minister nieuwsgierig moet zijn, en alles weten wat er ter wereld omgaat, altijd het ergste vreezende; maar ik weet ook, dat Graaf JOHAH geene onbescheiden knapen duldt, en zijne paadjes niet te welgeboren acht, om er de rijzweep over te leggen....'

'Baron WACHTMEISTER!' hervatte de knaap, met eene kluchtige mengeling van geraaktheid, wraakzucht en spotternij, 'het heugt mij nog, dat ik van *Sterke* JAN[3] duchtiger oorvijg ontving, dan ooit onze huisprediker mij geven durfde, omdat ik geslapen had

(1) GYLLENSTJERNA.
(2) DE LA GARDIE.
(3) De bijnaam aan Graaf JOHAN GYLLENSTJERNA door het volk gegeven.

toen gij wenschtet dat ik sliep. Hoe fraai staat het u, dat gij mij dit herinnert! Maar ik zal er u voor straffen, Baron WACHTMEISTER! ik zal' wraak nemen, door gloeijende kolen op uw hoofd te werpen, de wraak, die aan een' edelman past, zoo als onze huisprediker mij leerde. De borst, die er op aandringt, u niet morgen, maar heden, u niet over een uur, maar oogenblikkelijk te spreken, heeft schooner oogen dan die Dame, welke ik onder duizenden zou herkennen, schoon ik sliep toen zij bij u binnen kwam, en sliep toen zij heen ging. Bij de drie kroonen, Baron WACHTMEISTER! hij bloosde zoo als eene freule bloost, van spijt en van trots, toen ik hem vroeg, of hij bij ons dienst wilde nemen. En toen ik hem vertelde, dat *Sterke* JAN van geene Zweden houdt, die niet, als hij zelf, met de bloote handen een hoefijzer uit den poot van een paard kunnen trekken, een' zwaren zilveren beker in de vuist zamenknijpen, en een' spijker om den vinger draaijen, stampte het allerliefste voetje op den grond, en riep hij ongeduldiger dan gij zoo even: 'Baron WACHTMEISTER! Baron WACHTMEISTER!' Ik greep zijne hand; of hij vermoedde dat ik die kussen wilde, weet ik niet, maar hij trok die terug, niet zoo als ik het zekere Dame zag doen, tot grooter stoutheid uitlokkende; wier vingeren echter in kleur noch vorm bij de hare halen mogten...'

En de paadje liet zich, als was hij vermoeid van de lange rede, an een' leuningstoel vallen, en sloeg, met half digt geknepen oogen, den Secretaris zegevierend gade.

'Schertst gij, GUSTAF?'

De schalk legde den wijsvinger op de lippen.

'Ik mag een Deen worden, zoo ik iets van uwe dwaasheden begrijp,' zeide Baron WACHTMEISTER, maar verliet echter zijne kamer, vloog de trappen af, ijlde de zalen door, en bereikte weldra het vertrek, waarin hij begreep, dat de geheimzinnige borst hem zoude verbeiden. Inderdaad, de eerste blik overtuigde hem, dat GUSTAF de zonderlinge schoonheid van dezen niet overdreven had.

'Ge zijt Baron WACHTMEISTER?'

'Ik ben het, wat verlangt ge van mij,' antwoordde de Secretaris, half eerbiedig, half bewonderend.

'o Mijn God! dat ik zóó vóór u moet staan,' zeide de vreemde, terwijl er tranen uit zijne oogen sprongen; 'maar ik verlangde u alléén te spreken -.'

Baron WACHTMEISTER zag om, de paadje was achter hem.

'Ik ben....' fluisterde de vreemde.

Te vergeefs neigde GUSTAF het oor; het woord werd zoo zacht gesproken, dat alleen de Secretaris het verstond.

'Geef een' stoel,' beval hij den paadje, en voegde er ontroerd

bij: ‘GUSTAF! verwittig den Graaf, dat ik binnen een vierde uurs bij hem zal zijn; doch zwijg waardoor ik opgehouden word.’

‘Ik mag een Deen worden, zoo ik regt begrijp waardoor; doch wat men niet weet zwijgt men best, Baron WACHTMEISTER!’ antwoordde de paadje verstoord, en begaf zich naar de vertrekken Zijner Excellentie. Wij zullen gelukkiger zijn, dan hij het was, in het vinden van den gezant.

II.

Graaf JOHAN GYLLENSTJERNA had zich, in een' der vleugels van het Hôtel, in eene ruime kamer voor eene tafel geplaatst, welke met de vreemdsoortigste voorwerpen was overladen. Eene porseleinen vaas, waarin de schoonste bloemen pronkten, die het jaargetijde en de luchtstreek opleverden, maakten haar middenstuk uit. De kruiden en gewassen, die, deels nog frisch en groen, deels reeds verdroogd en bestoven, om den veelkleurigen krans van Flora heen lagen, deden de tegenwoordigheid van een' botanist vermoeden. Naast deze stond echter een paar kistjes met werktuigen, den vreedzamen beoefenaar der kruidkunde vreemd; het waren de nieuwste hulpmiddelen der chirurgie, wie verschoont mij niet van hare beschrijving? Indien men uit een paar Werken over medicijnen, zoo even voor een recept geraadpleegd, besloten had, dat de bewoner dier kamer geneesheer en heelmeester tevens was, men zou niet overijld hebben geoordeeld. Doch was die man dan ook wijsgeer, godgeleerde, taalkundige, oudheidkenner, schilder, muzicus, architect, was die man een andere Proteus? Hij was het, Lezer! dezelfde vingeren, die gindsche luit voortreffelijk bespeelden, hadden ook al de bladeren dier folianten omgeslagen; dezelfde vingeren waren nog dien ochtend bezig geweest eene verklaring te geven van deze IJslandsche *runor*, en hadden het niet beneden zich geacht, dat vuurwerk te vervaardigen, hetwelk heden avond zou worden afgestoken. Hij zat tegenover GYLLENSTJERNA, laat mij u van beiden een' omtrek geven.

De kostbaar gekleede is de Graaf; maar meer dan het schitterend gewaad, - hetwelk in pracht slechts onder doet voor het beroemd kostuum, waarin hij ULRIKA ELEONORA van haren koninklijken broeder voor zijnen Monarch tot gemalin vroeg, en dat hij tot zijne lijkwâ bestemt, als wil hij nog, als gezant van KAREL XI, ten jongsten dage opstaan, - meer dan dit gewaad boezemt zijne athletische gestalte, zijn adelaarsneus, het vuur zijner oogen schroom, achting, eerbied in. Zijn karakter in de geschiedenis maakt denzelfden indruk, zijne ziel was zijn ligchaam in kracht gelijk; maar het is eene kracht, die slechts eerbied en geene liefde wekt. Ondanks al het voordeelige van zijn uiterlijk, ontbreekt er iets aan de be-

schaving van dien hoveling; ondanks al de getrouwheid aan zijne beginselen, wordt gij niet voor dien staatsman ingenomen; een enkel woord verklaart beide gebreken: hij haatte de vrouwen en had nooit iets lief.

Hoe veel bekoorlijker tafereel heeft ons een Zweedsch dichter dier eeuw van den man tegenover hem geleverd; de hoofd-trekken zijn grenzenlooze geleerdheid, eenvoud des harten, algemeene welwillendheid. Geheel *Europa* was vervuld van den roem zijner kennis, niemand konde het hem aanzien! CHRISTINA, KAREL-GUSTAF, KAREL XI, hadden hem om strijd als de star van het Noorden geprezen; zijn gewaad was er zoo min door veranderd als zijn gemoed. De sluike haren - de smalle priesterlijke halskraag - de versleten rok - de handen, die nooit handschoenen droegen - de wijde broek - ziedaar zoo vele trekken door den schrijver van zijn grafschrift bijgebragt, ten bewijze, dat hij er verre van was zich iets te willen aanmatigen boven de overige leden van zijn wel adellijk, maar niet vermogend geslacht. Doch zoo dit alles hem onverschillig was, legde hij dezelfde kalmte van geest aan den dag, waar het de eer zijner uitvindingen in kennis en kunst gold? Wij twijfelen er aan. Wanneer hij zich in dat opzigt boven de overige Geleerden van zijnen, van iederen tijd verheven had getoond, hij zoude eene duurzamer onsterfelijkheid hebben verdiend dan zijne toen wereldberoemde *Atlantica* hem verzekerde. Want ik vrees waarlijk den meesten mijner lezers een' geheel onbekenden naam te noemen, wanneer ik hun zeg, dat deze Upsalasche Hoogleeraar OLOF RUDBECK, *de oudere*, heette: o Vermaardheid!

‘Hoe, Graaf!’ sprak dit wonder van zijnen tijd, terwijl een vriendelijk lachje den verheven' ernst van zijn schoon gelaat temperde, ‘zóó veel afkeer van het schoone geslacht in den gezant van een' bruidegom!’

‘RUDBECK!’ antwoordde GYLLENSTJERNA, den blik op eene schilderij slaande, die voor ULRIKA ELEONORA bestemd was, ‘ge hebt een nieuw bewijs van uwe studie en talent geleverd, in dien MARS door VENUS ontwapend; de krijgsgod gelijkt sprekend op onzen genadigen Heer Koning; onze aanstaande Koningin mogt willen, dat zij er uitzag als die Godin der liefde! Maar het onderwerp mishaagt mij - het stelt het sterkere geslacht voor, als het zwakkere onderdanig! O, dat er middel ware de wereld, de paleizen vooral, zonder vrouwen te bevolken; een koninklijk geslacht zonder koninginnen, koninginne-moeders en konings-dochteren te doen voortduren!!’

‘ALBERTUS MAGNUS noch PARACELSUS zagen kans tot zulke kunstjes, Heer Graaf! schoon zij meesters waren in de Alchymie.’

‘En gij en ik weten er zoo min als zij middel op, waarde RUD-

BECK!' zeide GYLLENSTJERNA; 'maar het is goed noch wijs, der Prinses in den waan te brengen, dat onze genadige Heer Koning de galantste ridder van *Europa* is. Zij zoude zich kunnen verbeelden, in *Stockholm* iets meer te zullen zijn dan de moeder zijner telgen! Ik ken KAREL te goed, om een oogenblik voor haren invloed te vreezen, schoon de Aristocratie haar te voet zal vallen zoodra zij in *Zweden* aankomt.'

De gezant had een' diepen blik in het gemoed van zijnen Monarch geslagen; want toen, jaren later, *Stockholm* weêrgalmde van de klagten der Edelen, door de terugwerkende regtvaardigheid van dezen Koning, van de meer of min onwettig verworven goederen beroofd, en zijne gemalin hem smeekte medelijden met hen te hebben, antwoordde KAREL XI tot ULRIKA ELEONORA: 'Mevrouw! wij huwden u, om ons kinderen, maar niet om ons raad te geven!'

OLOF RUDBECK onthield er zich wijsselijk van zijne schilderij te verdedigen, en hernam:

'Uwe Excellentie schijnt te gelooven, dat er tusschen vrouwen en aristocraten zekere verwantschap van ziel bestaat....'

'Slangen en vossen zijn beiden listig,' viel GYLLENSTJERNA in.

'Ik heb in mijne jeugd,' voer de Hoogleeraar voort, 'een volk bezocht, dat door aristocraten geregeerd werd, en dat u echter met de vrouwen zou hebben verzoend.'

'De Hollanders onder JAN DE WITT?'

'De Hollanders met JAN DE WITT, Heer Graaf! want de hoogste titel, dien men den Raadpensionaris gunde, was *de wijsheid van Holland* te zijn; de vrouwen dier Hollanders, welke toen der wereld de wet stelden. Zoo mijn bloemhof te *Upsala* mij dikwijls *Haarlem* herinnert, de haat, dien gij tegen vrouwen koestert, welke zich met staatszaken bemoeijen, doet mij aan de echtgenooten dier Heeren en Meesters denken. Alles in het huisselijke, zijn zij niets in het openbaar -.'

Graaf JOHAN fronste de wenkbraauwen; - het was bekend, dat zijn haat tegen DE LA GARDIE aangevuurd werd, door dat eene Gravin van dat geslacht zich, gedurende de minderjarigheid van KAREL XI, een tabouret te digt bij den troon had geplaatst, een' zetel had ingenomen, die zijner zuster behoorde, - hij zag OLOF RUDBECK uitvorschend aan. Waagde deze eene toespeling? GYLLENSTJERNA lachte over zijn vermoeden, toen de schrijver der *Atlantica* voortging:

'- Ik kon mij niet weêrhouden, zoo dikwijls ik die zindelijke, eenvoudige, bedaarde matronen in het huis des Heeren zag, haar bij de bloemen te vergelijken, op haren grond ontloken. Bekoorlijk als deze, zijn zij het sieraad der gaarde, ware rozen zonder doornen, wier schoonheid te meer treft, hoe naauwkeuriger men haar beschouwt.'

‘Waarlijk,’ schertste GYLLENSTJERNA, ‘het verwondert mij, dat gij niet eene Hollandsche hebt medegebragt, waarde OLOF! of was er geene onder die zedigen, welke uwe verdiensten naar waarde wist te schatten? Aan zin voor muzijk schijnt het haar niet te ontbreken; want ik verneem, dat de gansche gemeente, toen zij in zekere stad uwe stem gehoord had, u, zoodra de godsdienstoefening geëindigd was, nastormde, verbaasd over uwe gaven. Stegen en straten liepen leêg, naar men zegt om u te zien, - is het zoo niet?’

‘Het gebeurde in het doorluchtig *Leyden*, op een' Paaschmorgen,’ zeide OLOF RUDBECK, half blozende, half gestreeld door de herinnering.

‘Mijn neef NILS,’ voer Graaf JOHAN voort, ‘hangt echter een min vleijend tafereel van die Dames op; hij beweert, dat er niets dan spaarzaamheid van te leeren valt: waarachtig, wij Zweden mogten wel een lesje nemen! Maar NILS kwam uit *Italië*, weet gij, en ik had hem meer ten taak gesteld mij te kunnen verklaren, door welke middelen die Patriciërs vielen, - alle veelhoofdige regeringen moeten vallen! - dan hunne beminnelijke gades te slaan. Hij vertoefde er ook te kort....’

‘Lang genoeg, om met roem huiswaarts te keeren, daar hij in den slag bij *Senef* gekwetst....’

‘En door den Prins *van Oranje* hoog geprezen werd,’ viel GYLLENSTJERNA met al den trots van een' oom, die geene kinderen heeft, levendig in. ‘Moge onze KAREL in genie dien WILLEM gelijken! Doch over welke middelen heeft de Hollander te beschikken, wat ontbreekt onzen Heer Koning niet!’

‘Men gaf het JAN DE WITT ter eere na, dat hij de opvoeding van den Prins niet verzuimde...’

‘KAREL is dom gehouden door de partij van DE LA GARDIE; de eigendommen der Kroon zijn in de handen van den Adel; de burgerstand is arm en zwak! Er moet eene reductie der geschenken van CHRISTINA....’

‘Zij was mijne weldoenster...’

‘Zij was eene geleerde zottin! Er moet eene reductie der verkwistingen van de voogdij plaats hebben, de schraapzucht van DE LA GARDIE....’

‘Hij is mijn vriend...’

‘Hij was de makker mijner jeugd, OLOF! hij is een lid van mijn' stand; maar is het Vaderland niet op den rand des verderfs gebragt door zijne beginselen, - verlangt zijne partij in den Koning geen' speelpop harer heerschzucht? KAREL een speelpop! in den laalsten veldtogt heeft hij zich dus ontwikkeld, dat ik zeker ben, dat hij de reductie zal dóórdrijven, hetzij ik leve of sterve. Het nageslacht zal er hem eens den Redder van *Zweden* voor noemen!’

‘Wat was dat?’ riep RUDBECK, verschrikt, - een gil deed zich uit het vóórvertrek hooren.

‘Niets, OLOF! niets, misschien mijn voet, die in mijne drift tegen deze wapenrusting stiet; gij weet, ik denk hij u hard op, - gij hebt geene eerzucht.’

‘Als die van een' geleerde,’ hernam de Polyhistor, ‘ik was liever te *Upsala* gebleven, dan hier lofverzen zaam te lijmen, vuurwerken te maken en deviezen te schilderen. Wil uwe Excellentie het plan hooren van het voor dezen avond bestemde vuurwerk?’

Eer Graaf JOHAN konde antwoorden, ging eene der deuren van de ruime kamer open; de geheimzinnige personaadje, welke wij bij Baron WACHTMEISTER verlieten, trad driftig binnen en smeekte:

‘Wie gij zijn moogt, Mijne Heeren! verlost mij van dezen kwelduivel van een paadje!’

Maar naauwelijks waren die woorden gesproken, of Graaf JOHAN greep de onbekende forsch en ruw bij den tengeren arm, en sidderende als een riet zeeg deze aan zijne voeten neder.

‘Sta, borst! ik ben geen kanonskogel. - Satansch! het is eene vrouw, - kom hier, OLOF! ik raak niet gaarne eene dochter EVA'S aan; - en wie weet wie deze is?’

‘Baron WACHTMEISTER zal....’ was al het antwoord der bezwijmende, terwijl de hoed van hare lokken rolde en haar niet langer overschaduwd gelaat geen' twijfel aan hare kunne overliet. Beurtelings hoogrood en doodsbleek, behoefde zij de hulp van RUDBECK slechts te zeer.

‘Uwe Excellentie! de koets van den Franschen gezant is op het vóórplein,’ kondigde een looper aan.

III.

Een diplomatiek *dîner* onzer dagen moge de zege der beschaving over het dierlijke in den mensch zijn; het feest, door den Zweedschen gezant vóór anderhalve eeuw te *Koppenhagen* gegeven, had weinig van het *exquise* en *piquante*, dat gastmalen van dien aard in onzen tijd onderscheidt. De tafel kromde zich onder den last der spijzen, maar het regende geene *bon mots;* - woud en meir waren geplonderd, hoofd en hart hadden rust; - Graaf JOHAN'S gasten aten en lachten, in onze eeuw zouden zij geproefd en gegrijnsd hebben; - gij weet, dat grijnzen van grijns komt.

Zoo een enkele zich verveelde, het was die, welke het eerst werd aangediend; - was hij Franschman genoeg het niet te toonen? Het mogt eene harde proef heeten! De gezant van LODEWIJK XIV had *Parijs* verlaten in den tijd, dat de beminnelijke Mad. DE FONTANGES er de zege behaalde op de schoone Mad. DE MONTESPAN en de vrome Mad. DE MAINTENON; hier miste de ontucht al het vernis,

dat haar te zijnent, zoo niet iets bekoorlijks, ten minste iets schitterends, gaf. Of wilt gij hem u als een' man van smaak en studie voorstellen? Dan valt hij nog meer te beklagen. Hij was zijn vaderland ontweken, toen de Werken van MOLIÈRE en RACINE Frankrijk duurzamer glorie verzekerden dan de wapenen van den Koning, wien het stadhuis van *Parijs* in datzelfde jaar den titel van *de Groote* schonk. Wat hoorde hij hier? Harde taal, woest gelach, ruwe scherts, en erger dan eene dezer drie plagen voor een' man van zijne beschaving, in het Fransch gefluister der digtst bij hem gezetenen, een vermoeden, dat hem onwillekeurig deed verbleeken!

De tijdgenooten van GYLLENSTJERNA waren wilder in hunne uitspanningen dan wij; hij overtrof de meesten hunner in zucht om door het ongemeene verbazing te wekken. Het was hem niet genoeg geweest, zijnen gasten voorbeeldeloos veel op te disschen, hunne oogen te doen schemeren door blinkend metaal en weerkaatsend glas, wapperende vanen en veelkleurige kransen; de bedienden achter tafel waren het opmerkelijkste van het feest. Eilieve, stel u geene liverei-knechts voor, die ware ergernis in *Zweden*, welke gij, om het ruw-onhandige hunner gebaren, en om het boersch-gezonde hunner kleur achter dien ploeg terugwenscht, welken zij eerst gisteren verlieten; denk u de zeldzaamste oppassers, en zie of gij het geraden hebt. Maar gij brengt Negers in de zaal? Foei, die afzigtelijke weelde, die beklagenswaardige ballingen! Neen GYLLENSTJERNA'S bedienden van dien dag waren even bevallige als reusachtige gestalten, echte zonen van het Noorden, met lichtblonden of hoogbruinen knevelbaard, rank, forsch, kloek, idealen van mannelijk schoon. Zij spraken tot elken gast in de taal van zijn Land! Wanneer gij hen in *Stockholm* hadt aangetroffen, zoudt gij hen op het bal in de Rijkszaal hebben ontmoet, de aanzienlijkste dochter des Lands had het niet beneden zich geacht, met hen ten dans te gaan! Het waren louter Zweedsche edellieden, die allen de kwartieren van hun wapen door hunnen geslachtsboom konden staven; Baron WACHTMEISTER was aan hun hoofd.

En hun dos? Hij bestond niet uit het hansworstachtige pak der paadjes van ouds, niet uit de bonte koorden en *aiguillettes* en witte kousen der *Dubois* en *Jasmins* van lateren tijd; hij bestond uit een uniform van zilver. Ik wenschte, dat gij ST. BARBARA in de Lieve Vrouwenkerk te *Antwerpen* in zulk een' tooi gezien hadt; het eenvoudig-schitterende en glanzig-reine van dit metaal zoude hun, in uwe verbeelding, iets betooverends geven. Wat de dienaren van den Zweedschen gezant echter van dat standbeeld eener Heilige onderscheidde, was niet alléén hunne bewegelijkheid; zij droegen over den schouder, aan een lint van blaauwe en gele zijde gevlochten, een keurig gepolijst geweer. Zoo hun gewaad misschien

van den smaak van OLOF RUDBECK getuigde, deze karabijnen waren eene uitvinding van Graaf JOHAN.

‘Die geweren zijn geladen,’ verzekerde een der gasten, toen het nageregt werd opgedragen.

‘Dwaasheid!’ schertste de Fransche gezant, met een pijnlijk gezigt.

‘Wij zijn des doods,’ mompelde een derde.

‘Wil ik verraad schreeuwen?’ fluisterde de bangste van allen.

De Ambassadeur van LODEWIJK XIV wendde zich tot een' der natuurlijke zonen van den regerenden Koning CHRISTIAN V, die zich in den oorlog op de Zweedsche kust door zijne dapperheid vermaard had gemaakt: ‘wat gelooft gij er van, Graaf GÜLDENLÖWE?’

De doorluchtige bastaard antwoordde niet, de Franschman herhaalde zijne vraag.

‘Zij is het!’ zeide Graaf GÜLDENLÖWE.

‘Wie, - zij?’ hernam de gezant, die zich op een *petit souper* wenschte, *bien loin de ces barbares*.

De natuurlijke zoon van CHRISTIAN begreep zich te hebben verraden en antwoordde iets onbeduidends. Toch kon hij zich niet weêrhouden, bij herhaling zijnen blik te vestigen op een' der edellieden, later dan de overigen achter den disch verschenen, om wiens mond zich geene knevels krulden en die niet van zijne plaats week, tenzij hij iets behoefde. Zoodra hij hiervan overtuigd was, liet hij zijnen beker onaangeroerd; het gelaat der gestalte, bleek als het zilver, dat haar omsloot, staarde hem op zijne beurt peinzend aan.

‘Graaf GÜLDENLÖWE!’ riep de Gastheer, ‘de wijn smaakt u niet, gij weigert iederen schotel....’

‘Zoo ik geen Franschman was,’ zeide de Gezant van LODEWIJK XIV, met eene gedwongen aardigheid, ‘ik zoude uwen Bourgondiër prijzen.’

‘Het grieft den Graaf, zich in zoo vele gevechten te vergeefs den dapperste te hebben betoond,’ merkte de minst diplomatieke der gasten aan.

‘Herinneringen van oorlog zijn voor u herinneringen van glorie,’ vleide de Fransche gezant; ‘ik wil wedden, Heer Graaf! dat u eene herinnering van liefde kwelt. Zoo de Zweden de Franschen van het Noorden zijn, men roemt hunne *blondines* boven onze *brunettes;* ligt heeft eene bekoorlijke uit dat Land uw hart....’

Het was uit den regen in den drop, GÜLDENLÖWE antwoordde kort af: ‘Geene.’

Er schoot een straal van toorn uit de oogen van de gestalte tegenover hem; de zonderlinge - want gij bemerkt, dat zij dezelfde is, die wij reeds tweemaal ontmoetten - ligtte de karabijn van den schouder.

‘Schiet!’ zeide de blik van den koningszoon; maar niet op hem

werd het geweer aangelegd, de gestalte liet hare borst op den loop rusten, indien het afging!...

Baron WACHTMEISTER zag het, sprong toe, en leidde haar weg, in hetzelfde oogenblik, dat GÜLDENLÖWE, opstaande, Graaf JOHAN de reden vroeg dier wapenen bij den disch.

'Gij zult het zien, Mijne Heeren! - WACHTMEISTER! reik mij uwe karabijn.'

Er verliep eene seconde, eer de Baron weder binnen kwam en hem de karabijn had overgereikt; wanneer er een schilder tegenwoordig was geweest, hij had vrees en ontzetting in al hunne onderscheiden wijzigingen op het gelaat der gasten gelezen: zij dachten slechts aan zich zelve.

'Geeft acht, Mijne Heeren!'

Indien er een blad van de kransen, langs de wanden geslingerd, op den grond was gevallen, men had het kunnen hooren. Graaf JOHAN goot den loop van het geweer vol wijn.

'*A la santé de nos Rois, Messieurs!*' stelde hij in, spande den haan, bragt het mondgat der karabijn aan zijne lippen en leêgde den geladen' drinkbeker.

Verbaasd staarden de gasten het waagstuk aan. De Engelsche gezant riep:

'*Damnation!*'

Toen Graaf JOHAN het vocht had ingezwolgen, haalde hij den haan over, het geweer ging af en de kogel bleef in het gewelf der zoldering zitten.

'*A la santé de nos Rois, Messieurs!*' herhaalde GYLLENSTJERNA, terwijl de Edellieden, achter den disch staande, elk der gasten eene geladen karabijn aanboden. 'Wie moed heeft volge mijn voorbeeld!'

'*I'll rather be excused!*' zeide de Britsche Ambassadeur.

De Fransche weigerde haar met een '*Merci de l'honneur!*'

De Deenen waren besluiteloos, GÜLDENLÖWE alléén uitgezonderd.

'"Wie moed heeft volge mijn voorbeeld," zegt gij,' dus begon hij, 'gelooft gij dan waarlijk, Graaf JOHAN! dat er moed steekt in uw dollemans waagstuk? Prinses ULRIKA ELEONORA zal dikwijls schreijende naar *Koppenhagen* omzien, wanneer haar in *Stockholm* slechts geneugten van dezen aard verbeiden.'

'Ik beken, Graaf GÜLDENLÖWE!' hernam GYLLENSTJERNA, geraakt, 'dat er een andere moed, dan die, waarvan deze krijgshaftige hulde aan mijnen Koning getuigt, toe vereischt wordt, de dochter van een oudadellijk huis uit *Skŏne* met zich te voeren, haar met de hoop op een huwelijk in *Koppenhagen* te vleijen, haar, onder vreemden, tot zijne boelin te willen vernederen. Zie, ik haat de vrouwen, omdat list bij haar de plaats van moed inneemt....'

'En ik erken u niet voor regter!'

‘Ha, Graaf GÜLDENLÖWE! gij wilt uwe aanklageres hooren? Baron WACHTMEISTER! leid haar binnen, die heden in dit hôtel vlugtte; - al is zij eene verwante van DE LA GARDIE, bij de drie kroonen! haar zal regt geschieden!’

De oogen der meeste gasten waren op den beschuldigde gevestigd; de Fransche gezant deed als was hij niet tegenwoordig en perste het sap eener oranje in zijnen gevulden beker; GÜLDENLÖWE zocht een' mantel voor zijne schande, en vond dien in zijnen trots.

‘Vele uwer schoone landgenooten zijn in den krijg de buit geworden van minder aanzienlijke minnaars dan een Veldheer....’

‘En een bastaard,’ viel GYLLENSTJERNA in, met al de fierheid van een hoofd des Zweedschen adels, die ook in onzen tijd nog voor geene vreemde Prinsen overootmoedig is.

‘Neem dat woord terug, of -.’

‘Ik speel gaarne met kogels, Graaf GÜLDENLÖWE! ge zult mij geen tweemaal om voldoening behoeven te vragen. Baron WACHTMEISTER! waar blijft de verwante van DE LA GARDIE....’

‘De jonkvrouw verontschuldigt zich, uwe Excellentie! Graaf GÜLDENLÖWE herinnerde zich zoo even *geene* Zweedsche liefde, zij weet trouweloozen te vergeten.’

‘Waarachtig, de eerste vrouw, die er niet van houdt, opzien te baren, ook te haren koste. Geheimhouding, Mijne Heeren! - Graaf GÜLDENLÖWE! ik wacht u morgen ochtend te zeven ure; het vuurwerk, Baron WACHTMEISTER!’

Nóg was de avond niet gevallen, maar als door een' tooverslag daalde de duisternis; in het verre einde der zaal werd een gordijn weggeschoven, en men zag, flaauw verlicht, een' boom, aan welken de wapenschilden van *Zweden* en *Denemarken* waren opgehangen. De reusachtige stam verkondigde, dat dien eik eeuwen heugden, maar hij was arm aan eigen loover, - een vreemd, den meesten gasten onbekend gewas, schoot van tusschen zijne wortels op, en slingerde zich van zijnen voet tot in zijne takken. De koning des wouds - het werd algemeen opgemerkt - was de prooi dier kruipende ranken; hare honderde bloemen roofden der breed getakte kroon van den eik het licht des dags en den dauw des nachts; zijn merg voedde den vijand, de oude boom boezemde medelijden in.

‘*La Suède de nos jours*,’ mompelde de Fransche gezant.

Allengs verscheen boven de beide wapenschilden een diadeem, waaraan men echter, in plaats van juweelen, slechts donkere stippen onderscheidde. Elf vuurpijlen rezen uit den stam des booms op; de edelsteenen werden licht, het vreemde loover verzengde en verdorde, door de vurige stralen uit de juweelen naar alle zijden heenschietende. Geen der gasten scheen zóó ver in de natuurkunde gevorderd, om op te merken, dat het parasit-gewas in de heete Landen slechts voor de

koude nachtlucht bezwijkt, - elk staarde op de eensklaps groenende takken van den verjongden eik. De hoogst uitstekende van deze, eindigde in eenen schepter, op welken de rijksappel gestoken was.

'*La Suède sous* CHARLES *l'Onze, à bas les Aristocrates!*' zeide GYLLENSTJERNA, terwijl zijne oogen van vreugde schitterden.

Een ballet volgde; wie twijfelt er aan, dat Vrede, Handel, Overvloed, enz., ieder zijne vertegenwoordigers hadden? Beurtelings werd het tooneel door blaauw en geel vuur, de kleuren van *Zweden*, verlicht; de burger- en boerenstand dansten onder de lommer van den boom, terwijl de adel in krijgshaftige houding bij de schilden de wacht hield, en de geestelijkheid vergenoegd toezag, hoe de jeugd zich vermaakte, en paar bij paar in den echt verbond.

'OLOF RUDBECK!' riep de gastheer, 'gij hebt mij begrepen, zóó worde het!' en schudde hem in aller tegenwoordigheid de hand. -

Den volgenden morgen duëlleerde JOHAN GYLLENSTJERNA met Graaf GÜLDENLÖWE. Het lot was der geregte zaak niet gunstig; de Zweedsche gezant werd door den degen van zijn' tegenstander gekwetst. Waardiger dienst, dan de vervaardiging van het vuurwerk voor zijn veelzijdig genie heeten mogt, bewees OLOF RUDBECK hem, toen hij die ligte wonde verbond; maar Graaf JOHAN was er niet half zoo dankbaar voor, 'de schram was het windsel niet waard,' beweerde hij.

Ik weet niet, of de verwante van DE LA GARDIE ooit huwde; maar ik weet wèl, dat het *zoo niet werdt*, als de gezant van den Bruidegom wenschte; want toen, jaren later, GYLLENSTJERNA gestorven was, maar zijn ontwerp de *Reductie* hem overleefde en uitgevoerd werd, ontmoette de eene schuldeischer der Kroon den anderen op den heuvel van het Slot te *Stockholm*.

'Gij komt van den Koning, hoe staat het met uwe vordering?' - 'Z.M. betaalt met staven ijzer,' was het antwoord, en de tweede repte zich ten gehoor, dat voor den eersten zoo gunstig geweest scheen.

'Sire! Uwe Majesteit betaalt met staven ijzer, hoor ik; indien Zij ook mijnen eisch in genade -'

'Deze waren mijne staven ijzer,' zeide de Koning, de tang van den haard grijpende, 'en mijne genade mat er den onbeschaamde den rug mede.'

E.J. POTGIETER.

Molenaars Elsje.

Liederen door J.P. Heije.

Onder de vooroordeelen, die mij sinds lang vervolgd hebben, behoort zeker, dat onze taal niet geschikt was om gezongen to worden. Men heeft er mij mede gekweld: zóó zelfs, dat, voor jaren lang geleden, een Redacteur van een onzer oudste tijdschriften mij een paar liederen, die ik hem verzocht had in zijn mengelwerk op te nemen, terugzond, met de aanmerking: dat zijn Tijdschrift wel geschikt was om gelezen, maar niet om gezongen te worden. Het laatste stemde ik terstond toe, en had het dan ook waarlijk niet bedoeld; het eerste geloofde ik toen zonder aarzelen.

Sinds dien tijd echter is het tijdschrift, en het publiek, dat door hetzelve voorgelicht wordt, tot betere gedachten gekomen. Het boeksken is, wel is waar, nog niet zeer geschikt om gezongen te worden; maar men leest er ten minste liederen in, en wij hopen, dat het naderende voorjaar er ons weder eenige brengen zal.

Hierdoor aangemoedigd, neem ik de vriendelijkheid der Redactie van *de Gids* te baat, om insgelijks eene nieuwe proeve met Liederen te wagen. Ik had dezelve willen doen voorafgaan van een uitvoerig betoog over de geschiktheid onzer taal voor dichterlijk-muzikale behandeling; ik had u, mijn geëerde Lezer! willen verzekeren, dat zingen niet anders dan een verfijnd en veredeld spreken is, waarbij de onwillekeurige toonwisselingen van hartstogt en gevoel tot bepaalde toonen worden, waarvan de componist en de zanger zich naar willekeur bedienen kunnen; ik had u willen vragen, of onze taal niet bij uitnemendheid geschikt was om gesproken te worden; ik had u... misschien meer willen mededeelen, dan gij geneigd waart om te lezen. Zonder verdere voorafspraak dus stel ik ze in uwe handen, met de bede, dat gij ze beschouwt als Liederen, niet als dichtstukjes, dat is, uit een muzikaal, niet uit een poëtisch oogpunt. De Poëzij toch dient zich een weinig op te offeren voor de muzijk. Zij moet alleen in luchtige trekken den toestand aanduiden, de hartstogten schetsen; de Muzijk vult de omtrekken aan, werkt de schetsen uit, ontwikkelt de situatie en de gewaarwordingen. Iedere soort van muzikale poëzij heeft dus zijne eigenaardige vormen en eischen. Het lied moet niet anders zijn dan de krachtige en korte uitdrukking van het opgewekt gevoel, de dichterlijk levendige voorstelling van een bevallig beeld of eene naïve gedachte. Mogten de hier medegedeelde, welke door nog eenige zullen gevolgd worden, slechts eenigermate aan deze bepaling nabijkomen, zoo hoop ik ze u te hooren zingen, lieve Lezeres! - nadat ze namelijk op muzijk zullen gebragt zijn. In elk geval meen ik van uwe billijkheid te mogen bidden, dat ge van eenen naauwelijks of in het geheel niet bebouwden grond niet reeds de eerste maal rijp en sappig ooft verlangt.

I. Hollands vrouwen.

Lieflijk ruische op blijde noten,
Krachtig stijge wijd en zijd,
't Lied, aan hart en mond ontvloten,
Hollands Vrouwen toegewijd!
Wat er rijke zangen klonken,
Wat den boezem deed ontvonken,
Hollands Vrouwen, Hollands Schoon,
Klink' de rijkste, zoetste toon!

Vorstenglorie, Dichtren-loover,
Boog in 't ridderlijk weleer
Voor hun minnelijk getoover,

Voor hun teeder lachje neêr.
Roest bedekt des ridders wapen;
't Loover dorde om hoofd en slapen;
Hollands Vrouwen, Hollands Schoon,
Klinke altoos de zoetste toon!

Ruisch dan lieflijk langs de wanden,
Stijg dan krachtig wijd en zijd,
Lied! dat harten doet ontbranden,
Lied! der Vrouwen toegewijd.
't Zij der reinste kunst verbleven,
't Reinste lof en eer te geven:
Hollands Vrouwen, Hollands Schoon,
Klink' de rijkste, zoetste toon!

II. Keuze.

Geuren ademt de avondwind
Over berg en dal,
Als een streep van zilverlint,
Blinkt de waterval.
Blijde koren
Doen zich hooren,
Waar de landjeugd zamenschoolt.
Zoet gefluister,
Hoort ge in 't duister,
Waar een paar door 't lommer doolt.

Wilt ge door het scheemrend dal
Dwalen heen en weêr;
Rusten bij den waterval
Aan den zoom van 't meir;
In de koren
U doen hooren,
Waar de landjeugd zamenschoolt;
Wilt ge luist'ren
Naar het fluist'ren
Van een paar, dat eenzaam doolt? -

III. Mededoogen.

Vriendlijk speelt de zonnestraal
Om den dorren, valen tronk,
Die, beroofd van dos en praal,
Half in 't kabblend water zonk;
Glinstrend huppelt hij in 't rond,
Schoon hij groen noch bloesem vond.

Doch eene enkle teêre spruit,
Diep verborgen in den vloed,
Heft de tengre twijg er uit,
Zacht zich koestrend in den gloed,
En het geel en kwijnend blad
Fleurt en tiert in 't zoele nat.

Neen, verstoot niet wreed en hard
Hem, op wiens verbleekt gelaat
't Merk van ongeneesbre smart
Vast en diep geteekend staat;
Hem, wien 't overwigt van 't leed
't Fiere voorhoofd bukken deed.

O! zoo in zijn duistre ziel
Slechts één blik den doortogt vond,
Slechts één straal der liefde viel;
Ligt, dat uit dien kouden grond
Schooner spruit te voorschijn brak,
Dan uit gindschen dorren tak.

IV. Molenaars-elsje.

Het schuimende water,
Dat bobbelt en spat,
Met murm'lend geklater,
Langs spaken en rad,
Verdringt zich en springt, wie der golfjes zoo klaar,
Het eerst en het zeerst bij het molenrad waar'!

Maar verder gedreven,
In vlugtige haast,
Is geen er gebleven,
Het meest en het naast.
Wie toefde en beproefde tot alles was stil,
De leste, het beste, het kust naar zijn' wil.

De vrijers verdringen
Om Elsje zich heen,
En bieden haar ringen
Van kostbaren steen:
Zij zweven en streven om 't dartele kind,
Zij lacht wat en wacht wat alvóór zij bemint.

Ik hoorde bij 't dolen
Door 't bloeijende dal,
De stortbeek der molen,
Der jonkren gekal;
Ik toefde en beproefde; zij drongen steeds voort: -
Mijn wachten en trachten heeft Elsje bekoord.

Mengelingen.

Proeven van het verband tusschen het Spaansche volkskarakter en de vroegere Spaansche letterkunde.

***S**panje*, het Land, waarin thans nog zeven achtste der bevolking stilstand wil, en slechts een achtste, de zwakke derde stand en een gedeelte van den adel, vooruitgang predikt, *Spanje*, thans partijzucht ter prooi, en door burgerbloed overstroomd, *Spanje* is langen tijd, in tegenstelling van de meeste Landen van *Europa*, van zoogenaamde staats-hervormingen bevrijd gebleven. Vroeger moge de Geschiedenis zijner bewoners wel eens van verdeeldheden gewagen; later, na den tijd van KAREL den V^{den} vooral, leest men van bijna geene innerlijke onlusten meer. Hoedanig ook de toestand van *Europa* was, hoe de lotwisselingen der Europeesche volken op *Spanje* werkten, de geest der natie bleef eenstemmig: hij onderwierp zich niet aan die vreemde gevoelens, zoo luide in naburige Landen verkondigd en door zoo vele andere volken gretig opgenomen, gekoesterd en aangekweekt. Zoo het in den eersten Franschen Consul den hersteller der maatschappelijke orde huldigde; toen BUONAPARTE in NAPOLEON verkeerde, weêrstond het, steunende op zijn regt, aangemoedigd door de herinneringen uit zijne vroegere geschiedenis, den overwinnaar van *Europa;* en in zijne dalen en bergpassen, moest de te voren onoverwinnelijke krijgsbanier eindelijk terug deinzen. De oorzaak van dit in de Geschiedenis zoo belangrijk verschijnsel is nergens anders te zoeken, dan in de vasthoudendheid en duurzaamheid der beginselen, die de hoofdtrekken van het Spaansche volkskarakter uitmaken, en welke

bij het ontstaan der eerste Spaansche monarchie geboren, later, door *Spanje's* gansche geschiedenis heen, zijn blijven bestaan. Wij willen u den weêrklank van deze in de oudere Spaansche letterkunde doen hooren.

De hoofdbeginselen, die het Spaansche volkskarakter van oudsher eigen waren, zijn:

1°. Bij uitnemendheid vergedreven godsdienstijver.

2°. Groote zelfstandigheid en gevoel van eer, gepaard aan eerbied voor hunnen Vorst, en

3°. Eene bijzondere hoogachting, het schoone geslacht toegedragen.

I. Wat betreft den godsdienstijver der Spanjaarden, men behoeft slechts oppervlakkig de geschiedenis der Christenkerk te kennen, om zich te overtuigen, dat deze den Spanjaard zeer vroeg eigen was. Waar toch waren de geschillen tusschen het Arianismus en het Orthodoxe geloof heviger, dan in het Rijk der West-Gothen? Hun godsdienstijver, toen reeds bij uitnemendheid beroemd, moest door de vervolgingen tegen andersdenkenden, die *Spanje* verwoestten, nog vermeerderen en aangroeijen. Zij waren eensdeels tegen de Christenen van verschillende gevoelens gerigt, anderdeels tegen de Joden, die, in *Spanje* in groote menigte aanwezig, den afkeer der naauwgezette Gothen op zich moesten laden. Deze geschillen en verschillen waren dan ook de aanleidende oorzaken tot vele kerkvergaderingen, waarvan die van *Toledo* in de Spaansche geschiedenis even beroemd zijn, als in de oude kerk die van *Nicaea, Chalcedon, Carthago*, later die van *Pisa, Florence, Constantz* en *Bazel*, en, in de nieuwere geschiedenis, het befaamd concilie van *Trente*.

Het kon niet missen, of de kerkvergaderingen moesten der geestelijkheid, die (zoo als de geschiedschrijvers, van welken landaard ook, het getuigen), er altijd op uit was haren invloed te vergrooten, eene schoone gelegenheid verschaffen, om hare magt te versterken, te bevestigen en meer uit te breiden. Vooral dewijl in die kerkvergaderingen van *Toledo* niet slechts kerkelijke zaken, maar ook wereldlijke werden behandeld. Het wetboek der Spanjaarden b.v. is aldaar later ontworpen.

De bijkans geheele overmeestering van *Spanje*, door de volgelingen des valschen Propheets, veroorzaakte eene grootere waakzaamheid, en ontvlamde den ijver nog meer. Geen wonder! De Christenkerken werden, ten spijt van den vromen Goth, in Mahomedaansche moskeeën herschapen. Hij zelf moest niet slechts zijn vaderlijk erf gedeeltelijk missen, maar ontbloot van hetgeen hem bovenal dierbaar was, paarde hij aan de gedachte van gemis van zijne godsdienst, die van gemis van vaderlandschen bodem en

van vaderlijk erfgoed. Alzoo smolten deze gedachten bij hem zeer spoedig ineen; de behoudenis zijner regten deed hij van het behoud zijner godsdienst afhangen. Kon het hem derhalve vreemd zijn, een' andersdenkende als zijnen vijand te beschouwen, en voor zoodanigen een' doodelijken afkeer op te vatten; een' afkeer, die, eischte het zijn behoud, of wel de politieke drijfveren, in vervolgingen oversloeg? Maar hetgeen hem boven alles moest grieven, was, dat niet zelden de door hem zoo gehate Jood zich bij den Mahomedaan gevoegd had, om den ten onder gebragten Castiljaan te mishandelen, eene oorzaak te meer tot vervolging, zoo de omstandigheden die veroorloofden.

Valt de hevige godsdienstijver van den Spanjaard, en de noodlottige gevolgen daarvan, uit de vroegere lotgevallen van dat Land te verklaren, latere gebeurtenissen moesten dezen nog meer opwekken, en op de verbeelding van dit ligt ontvlambare volk nog krachtdadiger werken. Wat was natuurlijker, dan dat, toen, onder de regering van FERDINAND en ISABELLA, de beleening van het opperhoofd der Kerk den koningen van *Castilië* de opperheerschappij over de nieuwe wereld schonk, zoo vele Castiljanen waanden, uit magt dezer beleening, vrijheid te hebben ontvangen, om de onbedrevene volksstammen met het kruis in de hand te mishandelen, denkende hierdoor den naam van CHRISTUS te verheerlijken?

Verbijsterend was voor hen *America's* goud, terwijl het hunne verbeelding aanhitste, zich door God gekozen te zien, den naam van CHRISTUS overal te verkondigen.

Voegt men bij deze oorzaken den invloed van het klimaat op dus gestemde gemoederen, dan wordt ons het vergedrevene spiritualismus, dat zich bij vele Spaansche schrijvers vertoont, en de neiging, om zich van de wereld af te zonderen en binnen kloostermuren zijne dagen aan kerkdienst en boetgezangen te wijden, duidelijk. Moest bij velen, die reeds vroegtijdig al de genoegens, welke de wereld oplevert, hadden verzwolgen, en voor wie zelfs de hoogstmogelijke hoogmoed geene vervulling meer opleverde, moest bij dezen niet een gevoel van ongenoegzaamheid der wereldsche zaken ontstaan, die hun het godsdienstig-beschouwende leven voor het éénige ware en duurzame deed houden? Waarlijk, dit kon niet anders; vooral dáár, waar de heete lucht uitputting van ligchamelijke kracht in wereldsche verwachtingen verhaast en de ongenoegzaamheid van deze nog meer doet gevoelen!

Wie verwondert zich dan nog, dat er in *Spanje* zoo vele geestelijke ridderorden zijn ontstaan! Wie eischt van mij, dat ik hem den eerbied schetse, waarmede men bedevaarten deed naar Sint JACO-

BUS van *Compostella* en MARIA van *St. Pilar;* hoe het kwam, dat de kloosters zoodanige rijkdommen en uitgestrekte bezittingen verkregen, zoodat men te regt heeft gezegd, dat een derde gedeelte van het Land de eigendom der Kerk was; rijkdommen, waardoor de Geestelijkheid zich zag in staat gesteld, den invloed, welken zij bovendien reeds bezat, door milddadigheid te vergrooten, en de geringe volksklasse door het gemakkelijke lokaas der aalmoezen aan zich te verbinden.

II. Waren godsdienstijver en eerbied voor de Geestelijkheid dus blijkbare hoofdtrekken van het Spaansche volkskarakter; het zal niet moeijelijk zijn thans aan te toonen, dat de lotgevallen van dit volk een overdreven gevoel van eer en eenen grooten eerbied voor zijnen Vorst in het hart van elk zijner kinderen moesten doen ontstaan.

Verplaatsen wij ons weder in die tijden, toen de monarchie der Gothen door de Saraceners overvallen, en eindelijk ten onder werd gebragt; toen, in weerwil der heldendaden van een' RODRIGO, de banier des kruises voor de halve maan wijken moest; en slechts enkele heldhaftigen, met Don PELAYO aan hun hoofd, in de bergen der Asturiën betere dagen afwachtende, het verloren Rijk trachtten te herwinnen. Aan deze en aan hunne navolgers heeft de Spaansche natie hare zelfstandigheid te danken. Langzamerhand groeide het grondgebied dezer vorsten aan: totdat eindelijk, onder FERDINAND en ISABELLA, het magtige Rijk van *Granada* bezweek, en de Alhambra geen paleis van een' Boabdil, maar van een' Christen-koning werd. Persoonlijke moed en volharding hadden de strijders van PELAYO bezield. Het waren ook persoonlijke moed en dapperheid, welke den Castiljaan in dien moeijelijken strijd tegen een' dapperen vijand deden zegevieren, en welke hem eindelijk het kruis weder op die paleizen deden plaatsen. Deze deelneming aan zulke groote gebeurtenissen: de overtuiging, hiertoe doorgaans te hebben medegearbeid, moesten bij de meeste Spanjaarden eene uitwerking hebben, die hun een gevoel van eigen waarde inboezemde en bij hen eene zelfstandigheid te weeg bragt, welke, zoo zij al soms te verre gedreven slof tot bespotting oplevert, doorgaans achtingswaardig mag heeten.

Dit gevoel van zelfstandigheid, ééns opgewekt, moest nog meer aangroeijen, doordien de Mooren in *Spanje* hunne woonplaats behielden, en er tusschen hen en hunne overwinnaars eene klove, eene afscheiding bestond, waaruit de hoogmoed van den laatsten moest opwassen. Omringd te zijn van zoo vele ongeloovigen, en Christen en Castiljaan te wezen, af te stammen van die helden, die, trots dat alles hen verliet, alle gevaren getrotseerd hadden, welk eene eer! welken grond tot gevoel van eigenwaarde! - Van daar

dan ook den hoogmoed, welke den Spaanschen Grande, die deze oude helden zijne voorvaders noemt, bezielt. Van daar die hardnekkigheid in het bewaren der oude gebruikelijke en hun toegekende regten. Maar deze geest was niet alleen den Spaanschen grooten eigen. Hetzij de herinnering aan die door hen of hunne voorvaders vermeesterde vrijheid; de overtuiging, dat ook hun geslacht daaraan *feitelijk* deel had genomen; hetzij de omgang van den Spanjaard met de andersdenkenden en de ongeloovige Mahomedanen zijn gevoel van eigenwaarde en zelfstandigheid, in vergelijking met dezen, hoog deed rijzen: bij den geringen Spanjaard niet minder dan bij den voornamen was deze eigenschap algemeen. Bovendien zal de gedachte aan *Spanje's* uitgestrekte magt, gedurende de regering van KAREL V en PHILIPS II, toen deze bijkans geene palen noch perken kende, den ingeschapen' hoogmoed des Spanjaards ongetwijfeld hebben vermeerderd en aangewakkerd.

Mogt deze karaktertrek den Spanjaard al onaangenaam en terugstuitend voor eenen vreemde maken, dit gevoel werkte voordeelig, wanneer gevaren de vrijheid van zijn Vaderland, en daardoor zijne eigene zelfstandigheid, bedreigden. Alsdan zagen de Spanjaarden naar niets om. Voor hunne geliefkoosde denkbeelden, - aan welke zij de zelfstandigheid van hun Land, het behoud der hun dierbare Godsdienst, en hunne eigene regten en vrijheid verbonden, - voor deze de wapenen aan te gorden, huis, vrouw en kinderen te verlaten, hunnen vijand met sluwheid en arglistigheid te overvallen, en, op welke wijze dan ook, ten onder te brengen, was geene opoffering. De geschiedenis van onzen leeftijd bewees het!

Aan die groote zelfstandigheid en bij uitstek ver gedreven' hoogmoed en onnaakbare trotschheid, voegde zich bij den Spanjaard, in latere tijden, een uitgestrekte eerbied voor hunnen Vorst en Koning.

Ik zeg, in latere tijden; immers (hetgeen welligt zal bevreemden) onder de regering der Gothen, en nog later, stond dikwerf de zelfstandigheid der natie, hare zucht tot het behoud harer regten en vrijheden in strijd met de bevelen van haren Vorst: want, men bedriege zich niet, de zelfstandigheid des Spanjaards bestond niet slechts in ijdele klanken, grondde zich niet alleen op herinneringen van vroegeren tijd; had niet alleen hare uitwerkselen naar buiten, - zoo er eene natie in vroegeren tijd in *Europa* bestond, die eene groote ijverzucht voor de instandhouding harer regten betoonde, het was wel de Spaansche. De aanvang der regering van KAREL V heeft daarvan sprekende voorbeelden opgeleverd; steden en landschappen verbonden zich toen ter bewaking hunner regten; de onderdrukking, die zij, onder de korte regering van PHILIPS *de Schoone*, van wege sommige trotsche Nederlandsche

Grooten moesten ondergaan, had hunne ijverzucht geprikkeld, hunnen overmoed ontstoken, zoodat in den eersten tijd van het bewind van KAREL V hevige onlusten en verdeeldheden slechts bedaarden, toen men zijn doel bereikt had, en niet langer voor het behoud dier regten en privilegiën beducht behoefde te zijn. Van dien tijd af dagteekent dan ook de groote eerbied, door den Spanjaard zijnen Koning toegedragen. De schitterende en uitgestrekte magt van KAREL, de eerbied, dien PHILIPS door zijne magt, zijnen ernst, zijne terughouding kon inboezemen, bragten dezen voort. De Spanjaard waande zich bij uitnemendheid magtig, en aan het hoofd van die magt zag hij zijnen Vorst, van alle andere menschen bijkans afgezonderd, even als eene godheid, die magt in het geheim bestierende. Reden genoeg voor een' opgewonden geest, met nederige vrees en grooten eerbied, tot zulk eenen Vorst op te zien!

III. De bijzondere hoogachting, door de Spanjaarden aan het vrouwelijk geslacht toegedragen, moest zich in hun leven, maar vooral in hunne letterkundige voortbrengselen, openbaren.

Zij was het, die den riddergeest in *Spanje* hielp aanwakkeren, en het moet opgemerkt worden, dat deze in *Spanje* grooter was, dan te gelijker tijd in *Italië*. Misschien moet men de oorzaak daarvan zoeken in de vrijheid, welke de steden van *Lombardije* en de groote gemeenebesten zich wisten te verwerven: regten en vrijheden, die meer den handelsgeest bevorderden, maar met den riddergeest streden, en, zoo als de geschiedenis van *Florence* dit bij uitnemendheid leert, niet goed gepaard konden gaan. Voorbeelden van ridderlijken geest ontbreken, wel is waar, niet aan de geschiedenis van *Italië;* maar in *Spanje* hebben de gedurige strijden met de Mooren medegewerkt, om dezen op te wekken en aanhoudend te versterken.

Dikwijls grepen daar ontmoetingen plaats, die een' Spaanschen ridder en eene Moorsche prinses met wederkeerige liefde vervulden: de steekspelen, die gedurende de tijden van wapenstilstand plaats vonden, de pracht van het Hof van *Granada*, de schoonheid der vrouwen, gaven daartoe de geschiktste aanleiding. De oude romances leveren er aandoenlijke bewijzen van, en thans nog is niets minder ongewoon in *Spanje*, dan in de geringste herbergen romances te hooren, waarin de liefde van eenen ridder voor een Moorsch meisje wordt bezongen en de heldendaden, door dezen ter eere zijner minnares bedreven, verhaald.

Kon het anders, of de Spaansche ridder moest den eerbied, dien hij voor de Heilige Maagd MARIA gevoelde, in de opgewondenheid zijner liefde zeer schielijk tot zijne schoone overdragen, en door de ineensmelting dezer beide gewaarwordingen een geheel vormen, waarvan eerbied voor zijne godsdienst en zijne schoone

de grootste kenmerken waren, terwijl hoogachting voor zijnen Vorst en gevoel van eer en eigenwaarde de overige trekken van zijn karakter voltooiden?

Men behoeft slechts met zijne gedachte de geschiedenis van *Spanje* te doorloopen, om de waarheid dezer stelling te erkennen. Die bladen vloeijen over van voorbeelden, wij zullen er slechts enkele aanhalen. Om ons niet te beroepen op de gruweldaden door deze natie in *America* bedreven (tot welke de gouddorst hen onder den mantel van den godsdienstijver waarschijnlijk aanspoorde), welke geschiedenis levert daarvan treffender bewijzen, dan de Nederlandsche? Was het niet deze ijver voor zijne godsdienst, gepaard aan den eerbied voor den door ons afgezworen' Vorst en gevoel van eigenwaarde, welke, door vroegeren hoogmoed nedergedrukt, den Spanjaard voornamelijk tot al die daden aanspoorden, waarvan de herinneringen bij ons nimmer zullen verflaauwen? De godsdienstijver deed *Spanje's* Koning aan de billijkste vertoogen geen gehoor geven. Zijn gevoel van eer belette hem dit, en hoeveel kostte het hem van het bezit van ons kleine Land te moeten afzien! Doch niet slechts *toen*, maar ook later werkten *dezelfde* beginselen. Wat immers anders dan hetzelfde gevoel van eer, dat den Spanjaard niet toeliet, zijnen bondgenoot te verlaten, was oorzaak, dat, toen gansch *Europa* voor *Frankrijks* overmagt beefde en schroomde, het reuzenrijk te beoorlogen, de Koning van *Spanje* alleen het magtige en opgeruide *Frankrijk* niet ontzag, ja zelfs een leger ter hulp van den ongelukkigen LODEWIJK XVI zond? Was het niet het gevoel van zijne zelfstandigheid, de begeerte van haar bezit, de geneigdheid tot zijnen eigenen Vorst, die, in de latere dagen van NAPOLEON, elken Spanjaard voor Vaderland, troon en altaar, de wapens deed opnemen; met dien uitslag, dat in het schiereiland de magt van NAPOLEON het eerst nederlagen onderging, welke dien colossus deden waggelen? En toen later innerlijke verdeeldheden *Spanje's* Koning met *zijne* Cortes naar de landengte van *Cadix* hadden verjaagd, terwijl, tegenover hunnen Koning, *andere* Cortes in *Madrid* den regeringsvorm en de verouderde zaken wilden veranderen, wat waren het anders dan deze beginselen van godsdienstijver, die eerbied voor hunnen Vorst en de oude instellingen, bij het volk in achting gebleven en bewaard, die de rust herstelden, en den Koning zijn' troon terug gaven? Dit hadden voorzeker de Fransche legerbenden niet kunnen bewerken, bijaldien de volksgeest in *Spanje*, inééngesmolten met de begeerten der middenklasse, zijne oude begrippen, zijne oude beginselen toen vaarwel had gezegd. Nog heden zijn deze beginselen de leuzen, welke van beide zijden, evenzeer door de aanhangers der Koningin ISABELLA als door die van *Don* CARLOS, in hunne

proclamatiën zijn verkondigd geworden: ‘De godsdienst en de Monarchie,’ zoo zeide de Regentes, ‘de eerste bestanddeelen des levens voor *Spanje*, zullen door mij in hunne volle kracht en zuiverheid geëerbiedigd, beschermd en gehandhaafd worden. Het Spaansche volk vindt in den hetzelve aangeboren' ijver voor de godsdienst, en het geloof zijner vaderen, den volledigsten waarborg, dat niemand gehoorzaamheid van hetzelve zal durven vergen, zoo hij de heilige voorwerpen van zijn geloof en van zijne aanbidding niet eerbiedigt.’

‘De beste regeringsvorm van een Land is die, waaraan hetzelve gewoon is. Een vast te zaam gedrongen gezag, gegrond op en geheiligd door de eeuwen, is het vermogendste werktuig tot het daarstellen van het heil der volken, hetwelk niet verkregen kan worden, wanneer men het gezag verzwakt, de gevestigde zeden, gewoonten en instellingen dwarsboomt, de belangen opwekt tot nieuwe ijverzucht en vreemde vorderingen.’ Op geen' anderen toon luidde de proclamatie van Don CARLOS, en beide deze stukken toonen genoegzaam aan, dat diezelfde begrippen, eigen aan *Spanje*, gedurende zoo vele eeuwen, nog heden niet zijn uitgewischt, maar bij velen, even als van oudsher, zijn blijven bestaan. De tijd zal later leeren, aan welke dezer beide partijen het Spaansche volk de handhaving dezer beginselen het laatst zal toevertrouwen.

Het wordt nu tijd, uit eenige voortbrengselen van de Spaansche letterkunde van vroegeren tijd aan te toonen, hoe deze hoofdtrekken van het Spaansche volkskarakter hunnen tegenklank in deze letterkundige voortbrengselen vonden! Ik zeg van *vroegeren* tijd. Want de Spaansche letterkunde heeft ook, even als andere, den invloed der vreemde, vooreerst der Italiaansche, daarna der Fransche, in de hoogste mate ondervonden. Eerst hadden de voortbrengselen van den Spaanschen geest voordeelig op de Franschen gewerkt, en het is bekend, dat CORNEILLE zeer veel van hen ontleende, en dat zijn *Cid*, den bij uitnemendheid Spaanschen held, aan dien van DE CASTRO, een' Spaansch dichter, veel had te danken. Later, toen het luisterrijke hof van LODEWIJK den XIV^{den} boven alle andere uitblonk en het een' overvloed van dichters en geleerden van den eersten stempel bezat, en toen, na den Successie-oorlog, een telg uit het Huis der BOURBONS den troon van *Spanje* beklom, had dit ook ten gevolg, dat de meesterstukken der Fransche Muze òf werden vertaald, òf ten minste de schrijvers en dichters haar treffelijk voorbeeld trachtten na te volgen en over te brengen in de voortbrengselen van hunnen geest.

Het eigenaardige karakteristieke moet men dus in de voort-

brengselen ná die dagen niet anders zoeken, dan in de volksgezangen, welke, van den ouden tijd overgebleven, den waren trek der Spaansche nationaliteit dragen, en tot ons overbrengen.

Het geloof van den Spanjaard was zóó groot, zijn eerbied voor de voorschriften der Kerk zóó uitgestrekt, dat het geene de minste redenering duldde, geen vergelijk hoegenaamd toeliet, noch aanmerkingen veroorloofde. Zij, die vermeenden omtrent de geloofspunten te willen redekavelen en redetwisten, moesten dezen overmoed in de vlammen der Autodafé's te *Valladolid*, te *Sevilla* boeten. Die *intensiteit* des geloofs werkte dan ook werkdadig op de dichters. Geen volk kan zoo vele voorbeelden van geestelijke poëzij toonen, als het Spaansche. De stof dezer Dichtkunst was geene andere dan den lof der Heilige Jonkvrouw, door hen met zoo veel eerbied vereerd. Zij werd beheerscht door een' geest van mysticismus en spiritualisums, die, vele geestelijken troostte over al de ontberingen, welke zij verduurden tusschen de muren der kloosters. Wilt gij een voorbeeld? Een dezer gezangen, der Heilige Maagd opgedragen, ving met nagenoeg deze woorden aan, welke eene vriendelijke hand voor ons in rijm heeft overgebragt, alléén in den laatsten regel zich eene geringe afwijking in de maat veroorlovende:

I.

Glorie nooit dof!
Bloem aller bloemen!
Vol van uw' lof
Blijf ik u roemen;
Smacht ik in 't stof
Slechts naar uw' hof,
U, die 'k de Beste der Besten mag noemen!

II.

Heilstar in zee!
Blinkende haven!
Laat, na het wee,
Blijdschap ons laven;
Vrijheid en vreê,
Gij deelt ze meê,
Schenk, Lieve Vrouw! ons die hemelsche gaven!

Zie hier nog een ander:

Wanneer ik bij mijn luttle waarde,
Neen, laakbare ongenoegzaamheid,
Denk aan den luister, dien gij spreidt,
Gezegendste der schuldige aarde!

Voor wie, sinds gij uw' troon aanvaardde,
De gansche hemel nederbuigt,
Gij, Lieve Vrouw! wier wijsheid tuigt,
Dat God zich zelv' in u verklaarde.

Doch genoeg. - Men kan reeds uit deze proeven ontwaren, dat droefgeestige gemoederen, door lijden en kommer gefolterd en van de ijdelheid der wereldsche zaken doordrongen, alleen in de uitboezeming van zulke gevoelens troost en opgeruimdheid vonden.

Maar daarom werden de treffelijkste en de troostrijkste gebeurtenissen, ons in de Heilige Schrift als onze éénige hoop voorgesteld, niet vergeten. Het is hier de plaats niet, en ik zoude het niet durven wagen, slechts eenen geringen omtrek dezer stichtelijke gezangen te geven. Alleen wil ik beweren, dat ik er sommige heb gelezen, waarin de hoogstmogelijke verhevenheid zich aan de schoonste en keurigste uitdrukking paarde, en waarin grootsche bijbeltafereelen op eene dikwerf al te uitvoerige wijze werden voorgesteld.

Deze hooggespannen gevoeligheid had intusschen dezelfde gevolgen, die zij in andere letteren ook aan den dag had gelegd. De geest, niet vergenoegd om over zaken, welke men door middel der zintuigen niet kon bevatten, te denken, bragt gaarne die afgetrokkene denkbeelden over op levende zaken, en daaruit ontstond de Allegorie. Treffelijke voorbeelden had de Italiaansche en zelfs, om hooger op te klimmen, de Gewijde Poëzij daarvan opgeleverd. De Spaansche geestelijke gedichten zijn van dezen allegorischen zin niet vrij gebleven. Ik herinner mij een dichtstuk gelezen te hebben, dat op zoodanig eene wijze aanving en gedurende eene poos tijds werd dóórgezet, alsof er een herderskout over eene Amaryllis plaats had; en het kostte mij moeite, mij te overtuigen, dat geene aardsche schoone het onderwerp dezer gezangen uitmaakte. In een ander gedicht wordt ons de fabel van de twee ratten van AESOPUS (*le rat de Ville et le rat des Champs* van LA FONTAINE) op eene uitvoerige wijze voor oogen gesteld, zoodat men niet zoude wanen een geestelijk lied te lezen. Dit gedicht heeft iets zoo onverstaanbaars, dat GÖTHE hetzelve, wat zijne mystische beteekenis betreft, met het Hooglied van SALOMO vergelijkt.

De allegorisch mystische gedichten, hoe menigvuldig ook, worden afgewisseld door andere, die eenen even verheven' zin aan meer duidelijkheid paren, en die vooral het onbestendige en onbeduidende der menschelijke zaken ten onderwerp hebben. Een treffend voorbeeld daarvan geeft ons een gezang van den Spaanschen Dichter LUIS DE LEON, dat eenen helderen nacht bezingt en in de oorspronkelijke taal iets stouts en grootschs heeft, door weinige

andere overtroffen. De volgende regels zullen u gewis het kloosterachtig-sombere doen gevoelen, dat in deze levensbeschouwing heerscht: de dubbele toespeling op het duister van den nacht, en het duister der menschelijke daden, zal u zeker niet ontgaan.

I.

Zie ik des avonds hemelwaart,
Dan blinkt Gods grootheid in het starrenheir mij tegen;
Doch staar ik op de deinzende aard',
Vergetelheid heerscht allerwegen,
En heel de wereld schijnt den slaap in d' arm gezegen.

II.

In zulk een uur doen liefde en smart
Mijn' boezem jagen van het hevigst zielsverlangen, -
De weemoed overstelpt mijn hart;
Er stroomen tranen langs mijn wangen,
En mijn gevoel zoekt lucht in droefgestemde zangen.

III.

o Grootsch verblijf, o zee van licht!
Wie houdt de ziel terug, geboren voor uw' luister?
o Schoonheid! waarvoor de aardsche zwicht,
Wie kerkert haar in 't logge duister,
En klinkt de hemeltelg in een verfoeibre kluister?

IV.

Wat zinverbijsterende drift
Doet dus der menschen kroost van 't spoor der waarheid dwalen?
Het ziet niet op naar 't vurig schrift,
Getroost in 's werelds krocht te dalen,
Om ijdle schimmen van geneugten in te halen!

V.

Ontwaakt, die sliept! rijst op, die vielt!
Of moet des Heeren vloek op uw gedachtnis kleven?
Zijn ademtogt heeft u bezield,
Om 't ruim der heemlen langs te zweven,
En gij verbeuzelt in bedrog en nacht uw leven.

VI.

Verheft uw' blik ten heldren trans,
Leest in zijn vonklend licht des Hoogsten Alvermogen,
Gods goedheid in zijn' zachten glans:
Dan valt de blinddoek van uwe oogen,
En hoop op Hem rigte op, wien vrees hield neêrgebogen!

Op deze wijze vervolgt de dichter, en men zal het mij wel toestemmen, dat eene zoo ernstige waarheid, op eene grootsche wijze bezongen, iets aantrekkelijks, ja verrukkends heeft!

Wat intusschen in de vroege Spaansche Poëzij vooral merkwaar-

dig is, zijn de stichtelijke treurspelen of *auto's*, waarin godsdienstige onderwerpen op eene gemeenzame en dikwerf *burlesque* wijze worden behandeld.

Stichtelijke spelen zijn intusschen niet alleen aan de Spaansche poëzij eigen. De Duitsche letterkunde, de Fransche, maar ook de onze, levert daarvan voorbeelden op. Dat de invloed der Spaansche ook op onze Letterkunde hierin kan opgemerkt worden, zoude ik bijna durven beweren. Hoe het zij, die oude stichtelijke spelen, waaruit naderhand het ernstige en deftige nieuwe treurspel is ontstaan, zijn menigvuldig in de oude Spaansche letterkunde. Nu eens hebben zij de geboorte van CHRISTUS ten onderwerp, dan eens, zoo als de titel van het stuk het noemt: *Het gezegend lijden van onzen Zaligmaker, vertoond door twee hermieten, den eenen oud, den anderen jong, St. Veronica en een' Engel*. In een dezer stukken (gedichten kan men ze eigenlijk niet noemen), dat de geboorte tot onderwerp heeft, komen vier Engelen voor, die, op eene schier bespottelijke wijze, bij de kribbe des Zaligmakers zóódanig zingen, dat het aan een gezang, ook bij ons niet ongewoon, doet denken. Het luidt:

Ro, Ro, Ro!
Ween niet, God en Vredeboô!
Dat Gij, door uw komst op aard',
Haar doet lijden, die u baart,
Ro, Ro, Ro!
't Smart haar niet, o Vredeboô!

Het is slechts de kinderlijk-geloovige zin, die zulk eene voorstelling kan toelaten. Doch ik geloof nu genoeg te hebben gezegd, om deze geestelijke neiging in de Spaansche letteren te hebben aangetoond.

Het kost even weinig moeite ons te overtuigen, dat de Spaansche letteren de sporen der zelfstandigheid en van het hooge gevoel van eer en ridderlijken geest dragen, wanneer wij aan eenen naam denken, op menigvuldige en verschillende wijzen in de oude Spaansche gedichten bezongen. Ik meen dien van den grooten RUY DIAZ, genaamd *El Cid Campeador*, den ACHILLES der Middeleeuwen, die, even als die held der Mythen, ook zijne rhapsoden schijnt gehad te hebben. De oude Spaansche Cancioneros zijn vervuld met de daden van dien edelen held, die het grootsche ideaal verwezenlijkt van innig gevoel van eigen waarde, zelfstandigheid, getrouwheid aan zijnen Vorst en onwrikbaren moed in duldelooze rampen.

De aanvang van de kronijk, waarin zijne daden worden vermeld, behelst een' trek, die dit gevoel van zelfstandigheid en eer sterk doet uitkomen. Zijn vader, bezorgd over de glorie van zijn huis en wraakgierig wegens een geleden ongelijk, wenscht

zijne zonen te beproeven; hij neemt beurtelings, zonder een woord er bij te voegen, de teedere handen zijner zonen, en het gevoel van eer hem krachten gevende, drukt hij die zóó sterk, dat de twee oudste zeggen: ‘Heer, Vader! wat wilt gij, begeert gij onzen dood?’ Maar de jeugdige Cid, toen zijne beurt was gekomen, duldde het niet, en met blikken, zoo zegt het gedicht,

Met de blikken van een' tijger,
Springend uit 't Hyrcanisch bosch,
Borst de zoon van d' ouden krijger
Dus in geestvervoering los:

‘Neen, laat af haar zoo te drukken!
Zoo gij niet mijn vader waart,
Zoudt ge voor mijn' vuistslag bukken,
Strekte mij mijn arm ten zwaard.

Zou ik door uw' dood mij wreken!’
De oude krijger reikt hem 't staal;
Dus zijn kind te hooren spreken,
Was de borg der zegepraal.

‘Mijn Rodrigo! dat klonk vurig,
Toon die drift als gij mij wreekt!’

Deze gansche geschiedenis biedt menigvuldige dergelijke voorbeelden aan. Doch dat de daarin uitgedrukte gevoelens niet anders waren dan den weêrklank der nationaal-Spaansche, wordt door de algemeenheid dezer gedichten voldingend bewezen. Immers, wanneer zij dien niet inhielden, zoude dan het Spaansche volk met die gretigheid en met dat zelfbehagen deze oude *Sagen* van dien grooten held, tot heden toe bewaard, zelfs nóg niet hebben vergeten?

Onder dergelijken, munten vooral ook die uit, welke ons de lotgevallen van RODRIGO *de Goth*, zoo voortreffelijk door SOUTHEY bezongen, leeren kennen. Onder deze is er een, dat den toestand afschetst van dezen beroemden held, na den veldslag van *Xeres;* wanneer hij gedwongen was, *Spanje* te verlaten, zijn Vaderland overwonnen ziende door de Sarracenen, zich de overtuiging aan hem opdrong, dat zijn val ook dien van het Gothische Rijk veroorzaakte, en hij met bitteren weemoed moest bekennen, dat zijne liefde voor CAVA de eerste oorzaak van die onheilen was. Ware zij niet te lang, zoo zoude ik deze gansche romance hier inlasschen; zij levert een heerlijk beeld, hoe een held, ook onder lijden, held blijft.

Doch deze bloote vermelding zij hier genoegzaam. Men moge uit de algemeene geestdrift, waarmede de heldendaden van RODRIGO *de Goth* werden aangehoord en gelezen, het besluit trek-

ken, dat dezelfde geest van eergevoel en zelfstandigheid, aan het Spaansche karakter zoo eigen, in de voortbrengselen hunner poëzij doorstraalt. Onnoemelijk zijn de Romances, die, uit het volksgezang ontstaan, de heldendaden van GAYFEROS, MONTESINOS, DURINDARTE, Don ROLDAN, en vooral van den tweeden Cid BERNARD DEL CARPIO verhalen.

Zoo als wij te voren zeiden, verbond zich aan dat gevoel van eer en zelfstandigheid, bij den Spanjaard, een groote en ver gedreven eerbied voor hunnen Heer. Ook hiervan heeft ons eene oude romance een duidelijk en treffend bewijs bewaard. Deze bevat de geschiedenis van zekeren Graaf, die, beloofd hebbende des Konings dochter te huwen ondanks dat hij later aan eene andere werd verbonden, op last van zijnen Vorst, zijne vrouw zonder morren ter dood brengt!

Aandoenlijk is dit gedichtje, en treffend de eerbied voor 's Konings naam en gebod. Niet minder verrukte ons een ander, dat bekend is onder den naam van de romance van den Gevangene, hetwelk wij u, door bovenvermelde vriendelijke hand in eenigzins gewijzigd metrum overgebragt, alhier mededeelen.

I.

Mei verkwist zijn warme stralen,
Zingend stijgt de leeuwrik op;
't Minnelied der nachtegalen
Antwoordt hem uit d' olmentop;
En in schaâuw van 't jeugdig loover
Kust de maagd den dartlen roover
Van haar' eersten zoetsten kus.

II.

Maar mij arme, in boeijen zuchtend,
Doet geen lente vrolijk zijn;
'k Went van avond noch van uchtend,
Sinds het lieve vogelkijn,
Dat hier kweelde als 't Oost' ging dagen,
Door den wreedaard werd verslagen.
Sla de hand van God hem dus!

III.

'k Droeg alreê zoo lang de keten,
Dat mijn ongeschoren baard,
Voor mij op den disch gesmeten,
't Doek in omtrek evenaart;
Dat de nagels van mijn ving'ren,
Als de haren er om sling'ren,
Die doorsnijden scherp als staal.

IV.

Doet de Koning mij dit dragen,
Hij is goed, hij is mijn Heer!

Voor zijn vorstlijk welbehagen
Buigt zijn onderdaan zich neêr.
Doch pleegt zijn cipier die boosheid,
Dan vervloek ik zijn trouwloosheid:
Dat hem Gods genade faal!'

De latere dichters en schrijvers hebben ook dezen eerbied voor hunnen Koning in groote mate behouden, en dien, waar het pas gaf, geopenbaard.

CERVANTES, hoe zeer niet door de hofgunst en 's Konings goedertierenheid begunstigd, vergeet dezen nooit. ERCILLA, wien al zijne daden, wien trouwe genegenheid jegens zijnen Vorst niets konden baten, looft nog zijnen Heer, terwijl hij van gebrek bijna bezwijkt. CALDERON spaart in verschillende zijner stukken geene loftuitingen. Algemeen is deze geest, en of het angst of vrees zij of vleijerij, het blijft onloochenbaar, dat die eerbied voor den Koning ook in proza en poëzij zijnen tegenklank bij uitnemendheid terug vond.

Konde het, bij den ridderlijken geest, den Spanjaard eigen, bij zijne hartstogtelijke neiging voor het schoone geslacht, bij den gloed, waarmede alle driften zich onder zijnen brandenden hemel openbaarden, aan liederen ontbreken, waarin de Liefde, tot overdrijvens toe, gehuldigd werd? Voorzeker niet. In verzamelingen van Spaansche Dichtstukken neemt de bontkleurigste erotische poëzij ter wereld de eerste plaats in. Waartoe zoude ik er proeven van geven? Wie herinnert zich de fijne satyre niet, door CERVANTES in zijn' nooit volprezen' *Don Quixote* van deze dwaasheid der Zangers van zijn Land, ons geschonken? Hoe wordt hunne spitsvondigheid in het opsommen der blinkende hoedanigheden hunner Schoonen in de beschrijving van DULCINEA DEL TOBOSO geparodiëerd! Hij wenschte den smaak van zijn volk te zuiveren; ook die verschoonlijkste der ridderlijke dwaasheden mogt door iemand, die naar vooruitgang streefde, niet worden gespaard. Hoe gelukkig, hoe eerwaardig, hoe beminnelijk zoude het Spaansche volkskarakter zijn, indien het hem slechts in dit opzigt gehoor had geweigerd; indien het alleen in zijne deemoedige hulde voor *Dieu et sa Dame* was blijven stilstaan!

J.P. van Walree.

Eene tentoonstelling van schilderijen.

Mijn vriend BACULUS heeft een klein boekje geschreven, waarin hij over het verval der kunst klaagt en een weinigje knort. Als oorzaak van dit haar verval geeft hij voornamelijk op, dat zij buiten haar doel is geplaatst; dat zij niet op haren regten prijs geschat wordt. De kunst is een meisje, dat leelijk wordt bij gebrek van aanbidders. Hij bewijst u, dat de kunst in het geheel niet meer wordt aangebeden, maar wel te kijk en te koop gezet, als iets bijzonders en aardigs, als eene curiositeit. Hierin nu is dunkt mij veel waarheid, en het staat in zijn boekje, in sierlijk Fransch te lezen. Inderdaad, het komt mij meer en meer voor alsof de groote kunst zoo ingekrompen was, dat men met haar als met een dwerg op de kermissen rondreisde. Gij begrijpt, dat dit leventje haar zekere kwade gewoonten doet aannemen, en haar in hare eigene oogen vernedert. Ook is zij sedert lang niet vrij te pleiten van allerlei populaire ondeugden en begeerten. Zij is van tijd tot tijd vrijpostig en onbeschaamd, ophakkerig en beslissend. Zij houdt van bonten opschik, schreeuwt drie toonen te hoog, en is nu en dan wel eens wat heel los in den mond; daarbij heeft zij iets wreeds en koelbloedigs gekregen. - En wat denkt gij nu van de tentoonstellingen van schilderijen? BACULUS ijvert er geweldig tegen, en als men de dingen een weinigje uit de hoogte beziet, is men het zekers met hem eens; maar dan heeft men gevaar om fantastisch te worden, zoo als de lieden van het onderzoek zeggen; daarom laat ons uit de laagte opkijken[1], en dan zullen wij toestemmen, dat de jaarlijksche expositiën groote en veelzijdige *nuttigheid* hebben. Maar het is vervelend altijd over nuttigheden te praten (duizend Lezers doen dit maandelijks in duizend lezingen); en voor een' liefhebber der schilderkunst is één uurtje, in eene zijkamer met een portret van KRUSEMAN of eene zee van SCHOTEL alléén gelaten, ruim zoo aangenaam, als de aanblik van die gansche zaal vol goud en kleuren, waar de kunstgewrochten in lagen opgestapeld zijn, en waarin de regenboog dooréén schemert als die der zijden draden in de weêrschijnen Sakken onzer grootmoeders.

Of welke speldeprikken (neen dolksteken!) denkt gij, dat eene

(1) *Ὥσπερ, ἄν εἴ τις ἐν μέσῳ τῷ πυθμένι τοῦ πελάγους οἰκῶν, οἴοιτό τε ἐπί τῆς θαλάττης οἰκεῖν, καί διά τοῦ ὕδατος ὁρῶν τόν ἥλιον καί τά ἄλλα ἄστρα, τήν θάλατταν ἡγοῖτο οὐρανόν εἶναι, κ. τ. λ.* PLATO. Phaedon. C. 58.

aesthetische ziel zich voelt geven, als zij een kaarslicht van VAN SCHENDEL, voorstellende een' ouden bedelaar (levensgrootte) met een' kandelaar in de hand, hangen ziet tusschen twee grasgroene landschappen, van ik weet niet wie, met duizend boomen, die elk zoo groot zijn als de kaars van den grijsaard, en daarboven misschien een' ruiker van BLOEMERS, geflankeerd door het portret van een' gouden husaren-officier en de mislukte afbeelding van een' opengesneden' kabeljaauw met bijhebbend gezelschap van roggen en mosselschelpen?

En toch verzuim ik niet de Tentoonstelling te bezoeken, en toch kan ik er met een innig genoegen uren doorbrengen. - Eerst maak ik den toer van de schilderijen, en doe er zoo veel wetenschap op, als noodig is, om in de gezelschappen te redetwisten over ‘het mooiste van allen,’ vast besloten het met de vrouw des huizes of de liefste dochter eens te zijn; om vervolgens de Haagsche en Amsterdamsche Tentoonstellingen onderling te vergelijken, waarin mijne geograsphische positie mij altijd het oordeel helpt vellen; om daarna de portretten van Mijnheer en Mevrouw A.B.C. en het geheele alphabet te roemen, echter sterk volhoudende, dat zij volstrekt niet geflatteerd zijn; en eindelijk des noods met de jonge Dames te lagchen over het slechte toilet van deze of gene, die, verbeeld u! verkozen had in het groen te worden voorgesteld, terwijl zij toch zoo *heel* blond is, en den Heeren in te fluisteren, dat zij voor dien groenen japon te weinig goed heeft gebruikt; hetwelk ik ten laatste alles completere, met de volkomene ontleding van één zeer slecht stuk, en de uitvoerige beschouwing van ‘dat kleine stukje, waar ik wel een uur bij had kunnen stilstaan, zoo klein als het was.’

Maar dan keer ik mij vermoeid van kleuren en tinten, verguldsel en vernis, verwarde nommers en nagekomen stukken, tot de beschouwing dergenen, die met mij opgekomen zijn, om te zien, wat er alzoo in een jaar tijds is op het doek gebragt. Van de gladde, zachte, gepolijste gezigten in lijsten tot de menschelijke troniën in hoeden, van de *tableaux de genre* aan den wand, tot de *tableaux de genre* op den vloer, en uren lang zou ik kunnen besteden in de natuurbeschouwing van dien af- en aanvloeijenden stroom van kunstbeschouwers. Het verwondert mij, dat er geene schilders nederzitten om studiën te maken. Ik heb er eene geheele verzameling van schilderijen opgedaan. Zie hier eenige Nommers van mijnen Catalogus.

N°. 1. *Een teekenmeester zijn werk beschouwende*.

Het is een klein, tenger mannetje, min of meer graauw van tint, met kleine, grijze oogen, en eene scherpe kin. Bij het binnentreden overziet hij de zaal in de vier rigtingen, met een ken-

nersoog, en geen' stap gaat hij verder alvorens hij zijnen bril heeft opgezet. Hij is gekleed in een' vettigen, versleten', zwarten rok en dito pantalon. Een lederen stropje, van eigen maaksel, knelt om zijn' hals, en hij draagt een katoenen overhemd, op de borst fijntjes geplooid. Hij vergoedt het volslagen gemis aan handschoenen door de buitensporige lengte van de opslagen zijner roksmouwen, die hem tot het tweede lid der vingeren komen. In het voorhuis reeds heeft hij den Catalogus opengeslagen en naar binnen omgevouwen. Hij heet AEGIDIUS PUNTER. De P. blinkt op de bovenste bladzijde. Hij is nu bezig, met een zeker manuaal, alleen den teekenmeesters eigen, een volslagen potlood met eene lange, scherpe punt uit zijn' kamizoolzak op te delven. Wilt gij hem nader kennen? O! het is niet moegelijk, in hem een' dier ongelukkige martelaars der kunst te onderscheiden, die ‘miskend worden,’ en wier schitterende gaven alleen bekend zijn aan de jonge Dames, die hunne voorbeelden copiëren. Het ontbreekt hem aan aanmoediging en tijd, anders werd hij een van de grootste schilders van het Land. Dan had hij eene ridderorde, dan ging hij naar *Italië*, dan kwam hij in de nieuwe Editie van het groot schilderboek!.... maar niemand let op hem. Hij gelooft somtijds, dat hij een te stipt Christen, een te naauwgezet burger is, om een' schilder snaam te maken. Overigens, wanneer hij over de kunst spreekt, gebruikt hij de woorden: toon, kracht, geest, warmte, vergelijkende tint en wat dies meer zij, zoo dikwijls als de doorluchtigste van het gilde. Zijne voornaamste verdienste bestaat in de edele onverschrokkenheid, waarmede hij zich aan alle genres waagt. Hij teekent kerken, hij teekent historie, hij teekent landschap naar de natuur; hij maakt, zoo gij het verkiest, uw portret in waterverw of crayon; hij doet al wat gij wilt. Maar hij maakt 's jaarlijks één schilderijtje, dat hij naar de Tentoonstelling zendt. Het maakt de bewondering uit van zijne vrouw, van zijne meid, van al zijne kweekelingen, en van al de leden van het kunstlievend gezelschap, waarvan hij lid is.

Maar altijd wordt het slecht geplaatst, allerslechtst geplaatst! Hij ziet in de Commissie een schandelijk complot, tegen zijn' opgang en belangen zaamgespannen. Hij leest den Letterbode, hij leest het Handelsblad, nooit is er melding van zijn stuk gemaakt. O! welke zoete droomen droomt hij den eersten nacht, nadat hij het heeft ingepakt en met een uitvoerig adres verzonden! Het zal de verbazing van alle aanschouwers uitmaken! TEYLERS Museum zal het willen aankoopen de Prinses van Oranje zal het moeten bezitten; een liefhebber zal aan bieden het met goud te beleggen. Groote schilders zullen hem zijn penseel benijden; vreemdelingen zullen naar de plaats zijner woning komen reizen, om den grooten PUNTER te zien, en wanneer hij hun dan, eenvoudig en nederig als hij is, in zijn simpel zwart

rokje, en op zijne hooge schoenen, de deur zal openen, en zij vragen: ‘is de groote PUNTER te huis?’ welk een triumf zal het zijn, te zeggen: ‘dat ben ik zelf, Mijnheer! om u te dienen!’ - Helaas! zijn stukje komt weêrom - het is niet in aanmerking gekomen. - Eens, eens! - de waarheid eischt van den geschiedschrijver, dat hij het verhalen zal - ééns scheen het in aanmerking gekomen te zijn. Eene Dame van rang en liefhebberij had er aan een' kunstkooper last op gegeven. De kunstkooper schreef aan PUNTER, en PUNTER schreef aan den kunstkooper. Hoeveel woordenstrijd had deze briefwisseling tusschen Jufvrouw PUNTER en haar' waardigen egâ gekost, als het haar voorkwam, dat hij te zedig was in het bepalen van den prijs, en zij hem toescheen voor eenen eersten keer wel wat inhalig te zijn. Eenige dagen duurde het vóór hij een' tweeden brief ontving. Reeds wisten al zijne jonge jufvrouwen en de geheele stads teekenschool, dat het stukje van Meester PUNTER was ‘aangekocht voor een kabinet;’ reeds had men er hem in zijn kunstlievend gezelschap meê geluk gewenscht; reeds was hij vol ijver en hoop een nieuw stukje begonnen. Het zou ditmaal in den smaak van OSTADE zijn. Twee passedijzende boeren, met de echt Ostadische korte pijpjes en den eeuwigen wingerttak belet vragende door het venster. De een geheel spel; de ander half bierkan! - Hij zou er het dubbel voor vragen, van hetgeen zijn eersteling had opgebragt, en zijne vrouw zou een kerkboek krijgen met een slot. Zoo zou hij langzaam opklimmen tot de hoogste hoogte; zoo was het FRANS HALS, zoo VAN DIJK, zoo REMBRANDT gegaan. - Maar, o slag des noodlots! daar brengt hem de koelbloedige post een' brief - men had zich in het nommer vergist. De kunsthandelaar is beleefd genoeg vergeving voor deze onachtzaamheid te vragen. Vergeving voor deze onachtzaamheid; wat? onachtzaamheid! neen, vergeving voor eene der schrikkelijkste grieven, die men een' eenvoudig burgerman kan aandoen! Vergeving voor een' dolksteek, die een van blijdschap zwellend hart doorboort; voor een' mokerslag, die honderd der schoonste luchtkasteelen doet inéén storten! vergeving voor een' zedelijken en schilderlijken moord! - Ziedaar eene enkele bladzijde uit de geschiedenis van dit klein, tenger mannetje. Verbaast het u, dat zijn rok zoo kaal, zijn gelaat zoo geel, zijn mond zoo droevig geplooid is, dat hij de ambitie verliest, zijne sluike hairen éénmaal in de maand te doen knippen! Zie hem daar nu weder op de Tentoonstelling. Zijn stukje - het is ditmaal eene keukenmeid, die een' koperen emmer schuurt, - zal wel weêr slecht geplaatst zijn - zeker te hoog of te laag voor menschelijke beschouwing. De vorige maal was het, alsof het zijne bewonderaars onder de Engelen zocht, nu zal het misschien in de diepte zijn nedergestort. *Flectere si nequeo*

Superos, Acheronta movebo, zucht hij niet, want hij verstaat geen Latijn. Zijn vader was een rijtuigschilder, beroemd om zijn blinkend en nooit barstend vernis; maar de zoon had te veel '*zenie*,' om bij dat vak te blijven. Hij vorscht met schijnbare onverschilligheid de plaats uit, aan zijn meesterstuk beschoren. Het schikt nog al wat de hoogte betreft; maar in dit hoekje is immers weêr niets geen licht op den koperen emmer. Ach! de geheele wereld gaat er ook voorbij. Nutteloos staat deze Apelles op de wacht: noch de tripjes, noch de voet van zijne keukenmeid worden beoordeeld! niemand zegt iets van den koperen emmer, waarvan zijne vrouw immers had betuigd, dat zij meende er hare muts in te kunnen opzetten! Als de bewegelijke rij der aanschouwers, 'die toch waarlijk bij erger prullen stilstaat,' tot zijn werk is genaderd, schijnen zij plotseling gezigt en spraak verloren te hebben:

Stilswijgen is een vloeck die meer bijt dan kwaet spreken:

Zijne eigen onafgebroken aandacht wekt zelfs niemands opmerkzaamheid op - 'En daar moesten zij dan die lijst nog om beschadigen!' zucht hij - 'die lijst van twaalf gulden tien!' want het verguldsel had een' knaauw gekregen, doordien het nog nat was, toen hij zijn tafereel inpakte, en eene maand te vroeg verzond. Troosteloos verwijdert hij zich, om in stilte zijn gemoed te koelen aan het portret van dien poedelhond, wiens regter oor misteekend is; maar, daar is het alsof hij iets hoort in den hoek van *zijne* schilderij. Inderdaad! Eene jonge wèlgekleede Dame en een dito jonge Heer staan er in eene gebukte houding op te turen. Zoo schijnt dan nog iemand het de moeite waardig te vinden! Zie, hoe lang vertoeven zij: het zijn zeker liefhebbers; ontegenzeggelijk kenners! - Maar welk een onderdrukt gelach, nu zij er afstappen: geregte hemel! zij trekken een gezigt alsof zij het vrolijkste *Jan Steentje* gezien hadden, in plaats van zijne eerbare keukenmeid, en nog even vangt hij de woorden op: 'het heeft meer van een' hond.' - Dat verwijt geldt, arme Kunstenaar! het katje op uw' vóórgrond, niet veel grooter (ik beken het) dan een schaap, van het kleinste ras! Het katje, waarvoor uwe eigen poes tot modèl verstrekte; het katje, dat gij uitteekendet, des avonds, terwijl uwe teedere gade uwe slaapmuts warmde op hare stoof! En (o overmaat!) daar hoort hij die zelfde jonge lieden hunne bewondering uitgillen over dienzelfden poedel, wiens regter oor misteekend is - 'het is,' zeggen zij, Nota Bene! 'het is alsof hij leeft.' 'De naam is alles,' zucht hij, en kijkt op zijn zilveren zakuurwerk, het zilveren zakuurwerk van zijn' eerzamen vader, den rijtuigschilder, beroemd door zijn blinkend en nooit barstend vernis. - Het uur is geslagen, hij moet les geven. Ga heen, on-

glukkig Martelaar! ga heen naar de jonge Jufvrouw C. en vertel haar voor de honderdste maal, ‘dat zij toch hulplijnen moet zetten.’ - Zij heeft het weder vergelen, en nu is de geheele anjer scheef; ga heen, en bedenk u onderweg nog eens, of gij u wel wagen zult aan die voorstelling van de Heldendaad van VAN SPEYK, waarvan ook al voorstellingen genoeg zijn; vervolg uwe lessen van uur tot uur, en van dag tot dag. Met een weinig meer talent zoudt gij misschien; met een weinig minder zeer zeker gelukkig zijn.

N°. 2. *Een familietafereel*.

Het is een Mijnheer en eene Mevrouw van middelbare jaren en een jonge Heer en eene jonge Jufvrouw in den bloei der jeugd, en een kleine jongen van 7 jaar daarbij. Ik beschrijf u hun costuum niet, er is weinig opmerkenswaardigs aan. Het zijn menschen uit den deftigen middenstand, goede lieden, niet Haagsch, maar kleinstadsch gekleed. Ik sla een' blik op de physionomiën. Mijnheer ziet, dunkt mij, een weinigje knorrig. Vraagt gij de reden? Deze menschen komen eigenlijk zóó pas uit eene naburige stad met eene calèche aangereden, waarin zij met hun vijven hebben gepakt gezeten. Mijnheer heeft drukke affaires, waarbij zijne tegenwoordigheid slecht gemist kan worden; hij ziet tegen alle uitstapjes op als tegen zoo vele bergen, en hij houdt daarenboven niet van rijden. Maar Mevrouw wou zoo ‘dolgraag’ de Tentoonstelling zien; al de Mevrouwen zagen die. In een zwak oogenblik, hij moest het bekennen, had hij het haar beloofd. Ik meen wel, aan den avond van een' dag, dat hij geen' lust gehad had menschen te zien. Ook waren de kinderen nooit in den Haag geweest, en het Haagsche Bosch - ‘het was zoo heerlijk!’ Vroeg in den morgen kwam het rijtuig voor. Het was tamelijk mooi, ja! het wàs mooi weêr! Maar, zoodra de paarden het Haagsche Bosch; ‘dat zoo heerlijk was,’ hadden bereikt, of het spel sprak, scheen het dat donkere wolken den hemel betrokken, en nóg was het Hôtel van Prins FREDERIK niet in het gezigt, of de stortregen kwam neder! - In het plan stond, dat men op het Tournooiveld, in den Doelen, af zou stappen, en zich eerst behoorlijk en op zijn gemak verkwikken. Mijnheer is gesteld op zijn' leefregel. Maar men heeft geene parapluie! en dan - de straten! - men vindt dus beter dadelijk op de Tentoonstelling aan te rijden. Van dat de eerste zwarte wolk was komen aandrijven, en de eerste rimpel op Papa's voorhoofd bespeurd is, heeft Mama alles in het werk gesteld, om het gesprek levendig te houden. Zij was onuitputtelijk in het verhalen van de genoegens, die zij in hare jeugd in dit ‘eigenste Haagsche Bosch’ gesmaakt had; maar bijna geen woord is er gesproken sedert de eerste vochtdruppel viel, en het ‘daar hebben wij het al!’ van

de lippen van het achtbaar hoofd des huisgezins geklonken heeft. Mevrouw, die de reis heeft dóórgedrongen; het jonge meisje, dat haren vader met haar vooruitgebabbel over dat feest heeft verveeld; en de jonge Heer, die gezworen heeft, dat het mooi weêr zou blijven, voelden zich als het ware verantwoordelijk voor iederen regendrop, die viel, vallen zou, of zou kunnen vallen, en ongerust zagen zij elkander aan. ‘Kom aan dan maar! - de Tentoonstelling!’ had Papa gezegd, toen het rijtuig stil hield en de familie werd uitgepakt. Maar in de stemming, waarin Z. Ed. verkeerde, viel het hem nog al tegen, dat hij voor ieder' persoon van zijn gezin een' catalogus te koopen had, alleen de kleinste uitgezonderd. Maar, Mevrouw! - Haar triomfante blik roept mij toe: ‘wij zijn er!’ en het beminnelijkst lachje vervangt, zoodra zij zich in het locaal gevoelt, den angstigen trek, die in de volle calèche om haren mond speelde. Ondertusschen is deze lieve familie nu véél te vroeg gekomen. Daar is nog bijna niemand: dit valt de nog wel eenigzins wereldsche Dame tegen; niemand om gezien te worden! niemand om hare lieve dochter te zien! Het is waarlijk een mooi gezigtje, en mij dunkt het gelukkigste van allen; eene ongemaakte vreugde verschijnt op haar gelaat, nu zij de bonte rijen van tafereelen overziet. Maar zij had zich toch alles veel grooter en veel mooijer en veel treffender voorgesteld. Tien zulke zalen, duizend meesterstukken! - Zij telt pas zestien jaren. Mijnheer, haar broeder, is een jaar ouder, en dus in dien lieven leeftijd, waarin men meent voor iets goeds te zullen gehouden worden, wanneer men den schijn aanneemt van iets kwaads, dat men niet is. Hij heeft al de airs, al de bewegingen van een' regt lastigen wijsneus; en schijnt nog in twijfel te hangen wat hij liever wezen zal, een fat of een lomperd. Hij verbeeldt zich kunstkennis te hebben, en is, om daarvan proeven te geven, gestadig in de contramine. Al de stukken, die zijne goede moeder opgetogen doen staan van verrukking, acht hij infaam geschilderd, slecht van kleur, dwaas van gedachte, plat, zonder diepte, kortom regte bokken van ongeregtigheid, die hij met al de fouten van alle slechte schilders belaadt. Zijne zuster dwingt hij tot de bewondering van grove, wilde, breedgepenseelde studiekoppen van bandieten en ijzervreters ‘waar genie in zït,’ en die haar volstrekt beter moeten bevallen, dan het liefste Heiligenbeeld der wereld. Hij is altijd eene schilderij of wat vooruit, en zoekt ter sluik de nommers op in den catalogus, en toont dan zijne meerderheid over zijnen vader, door hem in strikken te lokken, en tot dwaze weddingschappen te verleiden, over den waarschijnlijken auteur van dit of dat tafereel, waarvan de gedrukte letter hem den schilder heeft doen kennen; en na hem bewezen te hebben, dat hij dien

aan zijne lichtvalling, of aan zijne behandeling, of aan zijne stoffaadje, of aan zijne ordonnantie kent, laat hij den goeden man, die toch al niet zeer wèlgemutst is, van tijd tot tijd eene ongelukkige figuur maken. Mevrouw heeft een treurig gebrek aan ordelijkheid in hare beschouwing. Nu is zij in dit gedeelte der zaal, maar plotseling verplaatst zich hare nieuwsgierigheid naar het tegenovergestelde; nu eens wordt zij door deze of gene uitstekende verwe aangetrokken, dan weder verlokt door hare aangeboren zucht om gelijkenissen op te merken. ‘Zie toch eens, Lievert! vindt ge niet, dat dat jongetje veel van ons PIETJE heeft?’ Het tafereel, waarvan zij spreekt, is de voorstelling van een lief kind, met het hoofd voorover gebogen op den ruigen kop van een' patrijshond, en door een' onzer eerste meesters geschilderd. (Een regt serafijnen gezigtje, waarmeê ik, in het voorbijgaan, de moeder geluk wensch). PIETJE - het is het zevenjarig jongetje, dat ik u nog niet beschreef - PIETJE is een ongelukkig wicht, door de Engelsche ziekte mishandeld, met een groot driekant hoofd, en bleek, zeer bleek! in zijne fletse oogjes schemert maar eene flaauwe levensvonk. Ik weet niet regt, of hij een' zakdoek bij zich heeft. Maar aan zijn costuum is smaak, noch kosten, noch tijd gespaard. De kinderen van onze dagen worden allerdichterlijkst, allertheatraalst gekleed. Eene vierkante Uhlanen-muts met een' gouden kwast siert zijn jeugdig hoofd, en een Schotsch bont pakje, waarvan de breede plooijen door een' nog breeder verlakt lederen riem met énormen gesp, worden in toom gehouden, en waarvan de ruiten zoo groot zijn, dat de rug van het schaap volmaakt een gevierendeeld wapenbord vertoont, begraaft zijne tengere ledematen. Een fijn geplooid kraagje, dat hem in de ooren prikt, wordt naar hetzelfde stelsel van inperking te keer gegaan in iedere buitensporige golving, die het zou kunnen aannemen, door een dasje van Turksch gele zijde, zeer uitvoerig gestrikt. Een wit Engelsch lederen broekje, tot groote zielesmart van Mama, aan de trede der calèche bij het uitstappen vuil gemaakt, omkleedt zijne kromme beentjes, eindigende in witte kousjes en lage schoentjes. ‘Vindt ge niet, Lievert! dat dit jongetje veel van ons PIETJE heeft?’ vraagt de moederlijke moeder; maar toe groot is hare ontzetting, nu zij, opziende naar een antwoord, niet haren echtvriend gewaar wordt, maar wie weet welk een' groot Haagsch heer, met eene ridderorde en een' knevelbaard. Excuseer, Mijnheer! en met eene kleur als vuur ijlt zij weg en sleept haren wettigen gemaal voor de beeldtenis van den lieven jongen, ‘die zoo veel van PIETJE heeft.’

Zoo heeft men een geheel uur gesleten: Mijnheer meent, dat het lang genoeg is; de wijsneus beweert, dat er niets ‘eigenlijk moois’

is; de jonge jufvrouw heeft een' dollen zin opgedaan, om met een' blooten hals en gouden ketting geportretteerd te worden; en Mevrouw vindt, dat men niet weg moet gaan vóór men de Haagsche menschen nog eens gezien heeft. Het rijtuig, dat intusschen weêr vóórgekomen is, zal daarom nog wat wachten. Maar de Haagsche menschen komen nog niet; de *beau-monde* zou nog niet *kunnen* komen. Men slentert nog een half uurtje; en ziet, de zon breekt dóór! Men moet van het goede weêr gebruik maken, om naar het Haagsche Bosch te gaan, ‘dat zoo heerlijk is.’ De familie vereenigt zich bij den uitgang. ‘Heden mijn tijd!’ zegt Mevrouw, ‘daar hebben wij het stukje van KO nog niet gezien: dat moesten we toch nog eens eventjes opnemen.’ - ‘Och! laat het stukje van KO nu maar rusten!’ zucht Mijnheer. ‘Het zal wat wezen!’ merkt de wijsneus aan. Maar Mevrouw durft de moeder van KO niet onder de oogen komen, tenzij ze het stukje van KO gezien heeft. KO nu is een neefje van de familie, een bedorven kind, dat niet onaardig teekent, weshalve zijne moeder besloot, dat hij moest schilderen, en toen hij iets dragelijks voortbrengen kon, besloot zij al verder, dat hij iets naar de Tentoonstelling zenden moest. ‘O zijne koetjes! men denkt dat ze zullen gaan bulken!’ En nu de zaal weêr binnen. En nu zoekt Mijnheer in den catalogus, en Mevrouw in den wilde, en de dochter in schijn, en de wijsneus in het geheel niet naar het stukje van KO. Het stukje van KO is nergens te vinden. ‘Hoe groot zou het zoo wat zijn? Zeker niet zoo heel groot.’ Eindelijk vindt men een stukje met koeijen, van RAVENSWAAI, of een' ander, - ja, dàt zal het wezen, dat is wel zoo wat in zijne manier - en liever zonder den catalogus op te slaan, uit vrees van gedétrompeerd te worden, sleept Mijnheer de familie nu mede, volmaakt tevreden over het stukje van KO. - Daar gaan zij heen. Het is ondertusschen weêr begonnen te regenen. Het geheele luchtruim schijnt van graauw papier gesneden; daar gaan zij heen, om het Haagsche bosch te zien, ‘dat zoo heerlijk is,’ en op het Scheveningsche badhuis te eten, ‘dat zoo voornaam is,’ om daarna huiswaarts te rijden: Mijnheer met de zekerheid, dat hij morgen dubbel zal moeten werken; Mevrouw, maar half tevreden, omdat zij zoo weinig menschen gezien heeft; de zestienjarige met den hopeloozen wensch in het hart, om met een' blooten hals en een' gouden ketting te worden geportretteerd; en de wijsneus, veroordeeld om, den geheelen weg over, met den kleinen Schotschen engel op zijne knie te zitten.

N^{o}... - Maar neen, ik stap van de nommers af; ik weet niets vervelenders en ontrustenders dan getallen; ik geloof, dat zij u in sommige omstandigheden de koorts op het lijf jagen. Ik sluit dus mijn' catalogus, en verzoek u liever, u met mij te verplaat-

sen te midden van dien bonten hoop van aanschouwers, nu het uur *du bon ton* geslagen is, en het vol wordt in de zaal. Welk een gefluister! welk eene drukte! welk een gedrang! maar een zacht, een beleefd gedrang, een gedrang van zijde en fluweel! Zie deze oude Barones, geleund op den arm van haren zoon, den Kamerheer. Zij is blij dat ze boos kan zijn, omdat er nog altijd eenige burgerlieden in de zaal zijn gebleven. Zie deze brillante modemaakster, met haar valsch goud, en geplekte zijden kleed, zich de airs geven van eene freule, en nu eens met eene radde Haagsche tong, dan eens in slecht Fransch, de schilderijen ruim zoo luid beoordeelende, als de hoogste hooggeborene. Aanschouw dat lieve burgermeisje, slagtoffer van de eerzucht haars broeders, die schrijver is bij een ministerie, en alzoo een' bril en veel fijner laken draagt dan zijn vader uit den lintwinkel. Hij wilde volstrekt niet vóór het *fashionable* uur naar de expositie; en nu leeft zijn lief zustertje, die zich wel naar hem schikken moest, in gestadige angsten, en durft zich niet in het gedrang wagen, en heeft de vermetelheid naauwelijks, om zich voor het beeld van de ‘goede oude vrouw den Bijbel lezende’ te plaatsen, waarvan zij zoo veel heeft hooren spreken; zij bereikt het eindelijk, maar beschouwt het niet dan met een' schuchteren blik, en gereed om de vlugt te nemen voor de eerste groote Dame, die er haar lorgnet op schijnt te zullen rigten. Ach! zij gevoelt zoo diep en zoo dikwijls, dat zij maar een ‘juffertje’ is. Tot haar groot geluk redt haar de komst van haars broeders chef uit al de pijnlijkheden dier folterzaal. Geef u de moeite den blik van stomme bewondering dezes eenvoudigen, van onverschilligheid dezes onbeduidenden, onderling, en met het oog van verachting dezes veertigjarigen jongelings, ‘die zoo véél gezien heeft in zijn leven en op zijne reizen,’ te vergelijken. Let op dezen rampzaligen Narcissus, gelukkig door zijn bont vest en zijne stroogele handschoenen, die, op den knop van zijn' rotting zuigende, zich zelven voor eene vereeniging aller mannelijke schoonheden houdt; die de Dames meer belangstelling vergt dan al de portretten van geleerden, en Cavalerie-officieren, en zeemannen in de zaal, en waardig is, om in al de bogten, waarin hij zich wringt, te worden afgebeeld, om de bewondering aller Tentoonstellingen uit te maken. De onbetaalbare levende ledeman! Sla uw oog op dezen geaffaireerden aanschouwer, neen doorvlieger van de zaal, wiens gewigtig gelaat het telkens luider uitgilt, ‘dat hij wel wat anders te doen heeft dan schilderijtjes na te loopen;’ op deze jonge Dame, die zelve schildert, en, met een' tuyau in de hand, niet rusten kan vóór zij de stukken van haren lievelingsschilder gezien heeft, - ‘dan is haar de rest onverschillig;’ - op dien student, die sterven

zal, zoo er niet spoedig iemand komt, aan wien hij vertellen kan, dat hij de laatste *exposition* te *Dusseldorf* gezien heeft. ‘Maar wie is dit jonge mensch,’ vraagt gij, ‘met dien lagen, breed geranden hoed, die wilde hairen, dien dikken stok, dat heele korte jasje, dien wijden geruiten pantalon? - Het is een schilder, een jong schilder.’ Gij vergist u; het is de vriend van iemand, met nog lager, nog breeder geranden hoed, met lange, maar schoone, gekrulde hairen, met een' nog dikker, maar ook mooijer stok, met een nog korter, maar fluweelen jasje, en nog bonter pantalon. En *die* iemand is een schilder. *Hij* is zijn *alter ego*, zijn onscheidbare, zijn jakhals, zijn bewonderaar, zijn namaaksel, zijn overdruk, zijne schaduw. Hij wandelt met den schilder, hij doet toertjes te paard met den schilder, hij déjeûneert met den schilder, hij gaat met den schilder naar de comedie, hij rookt, hij zwetst, hij biljart met den schilder; alleen hij schildert met den schilder niet. Dagelijks kunt gij hem in deze zaal vinden; want hij is een hartstogtelijk bewonderaar der schilderkunst en der schilders. Indien gij op dezen afstand het woord *artiste* op zijn voorhoofd meent te lezen, zult gij hem tot den gelukkigsten der stervelingen maken. Ook is *zijn* schilder hem menig idée verpligt, en zoo hij wilde..., ja zoo hij wilde!...

Zult gij nu nog vertoeven, totdat de laatsten *du beau monde*, de zaal door huns gelijken bijna ontruimd vinden, en tot hunne groote wanhoop weder volgeloopen met ‘gepeupel,’ dat reeds gegeten heeft -? of willen wij nu ook maar heengaan, uit vreeze, dat deze of gene onderzoeker òns uitteekent, als caricaturen van onverdragelijke leêgloopers, die zich het air van opmerkers geven? -

1838.
HILDEBRAND.

Pius VII en Napoleon te Fontainebleau. 1804.

Een gesprek. *Uit het Fransch.*

De Paus was aangekomen; de Keizer, die hem met ongeduld voor zijne krooning verbeidde, had hem in een rijtuig ontvangen. Zij waren er van weêrszijde op hetzelfde oogenblik in gestegen; het had den schijn eener veronachtzaamde etiquette, het was alles

inderdaad vooruit berekend: NAPOLEON wilde noch den voorrang geven, noch zich dien aanmatigen: eene Italiaansche list.

Reeds was de Keizer in het kasteel teruggekeerd; hij ging, in groote onrust, de kamer op en neder, als iemand, die ongeduldig wacht, mat hare lengte in één oogenblik drie malen, trad toen naar den vensterboog, en speelde met zijne vingers eenen marsch op de bank. Nóg hoorde men een rijtuig over den binnenhof rollen; hij hield op de maat te slaan, stampvoette twee of drie malen, als ergerde hem iets, dat men zeer langzaam verrigtte, ging daarop eensklaps naar de deur, en deed haar voor den Paus open.

PIUS VII trad alleen binnen; BUONAPARTE haastte zich, met de vlugheid van een' cipier, de deur achter hem digt te sluiten.

De gestalte van den Paus boezemde eerbied in door hare lengte; zijn gelaat, dat iets gerekts, geels en kwijnends had, getuigde van heiligen adel en grenzenlooze goedheid. Zijne oogen waren groot en zwart; om zijn' mond speelde een welwillende grimlach, aan welken zijne vooruitstekende kin eene zeer geestige en zeer levendige uitdrukking gaf; het was een lach van louter christelijke goedhartigheid, die niets gemeens had met staatkundigen dwang. Een wit kalotje bedekte zijne lange zwarte hairen, door welke hier en daar zilveren vlokken schenen gestrooid. Achteloos droeg hij over zijne gekromde schouderen eene lange stool van rood fluweel; zijn gewaad hing tot over zijne voeten. Hij trad langzaam, met den bedaarden en voorzigtigen gang eener oude vrouw, binnen. Met naar den grond geslagene oogen, zette hij zich neder in eenen der groote romeinsche armstoelen, die verguld en met adelaars versierd waren. Hij wachtte af, wat de andere Italiaan tot hem zeggen zoude.

Hebt gij ooit opgemerkt, welk een hemelsbreed onderscheid er in het uiterlijk van den Consul en den Keizer, van BUONAPARTE en NAPOLEON was? Schoon hij den weidschen titel reeds had aangenomen, zag hij er in dien tijd nog uit, zoo als hij in de dagen der Republiek geschilderd werd. Hij had nog dien bankiersbuik, dat opgeblazen en ongezond voorkomen, die beenen van een' jichtige, die ziekelijke dikte niet, waarvan de kunst zich ongelukkigerwijze later meester maakte, om er, naar de hedendaagsche uitdrukking, een' type van te vormen, die hem de bespotting der nawereld prijs geeft. Zijne gestalte was toen gespierd en buigzaam; hij had iets vlugs, levendigs en snels; zijne gebaren waren zenuwachtig, soms bevallig; zijne manieren hadden iets bestudeerds; zijne borst was plat en tusschen de schouderen ingedrukt, zijn gelaat zwaarmoedig en schraal.

Hij hield niet op door de kamer heen en weêr te gaan, toen de Paus was binnengekomen; hij begon, als een voorzigtig jager,

om den armstoel heen te sluipen, en eensklaps, met de stijve en onbewegelijke houding eens korporaals voor dezen stilstaande, hervatte hij het gesprek, in het rijtuig begonnen, afgebroken door hunne aankomst, en dat hij ongeduldig verlangde voort te zetten.

‘- Ik herhaal het, Heilige Vader! ik ben geen sterke geest, en ik houd niet van philosophen en ideologen. Ik verzeker u, dat ik, ondanks mijne oude republikeinen, naar de mis zal gaan.’

Hij duwde den Paus die woorden allerongedwongenst toe, even of hij hem, met een' wierookvat, een' walm reukwerk in het gezigt smeet, en hield op, het gevolg van deze verbeidende; daar hij dacht, dat de min of meer goddelooze omstandigheden, welke deze bijeenkomst waren voorafgegaan, aan deze plotselinge en duidelijke verklaring niet weinig waarde moesten geven. De Paus sloeg de oogen neder en legde zijne beide handen op de koppen der adelaars, die tot armleuningen van zijnen stoel strekten. Het scheen, dat hij door die houding van een Romeinsch standbeeld duidelijk wilde zeggen:

‘Ik getroost mij vooruit, alle profane gezegden aan te hooren, die het hem zal lusten mij te doen slikken.’

BUONAPARTE ging nogmaals de kamer door, en nogmaals om den armstoel heen, die in het midden van het vertrek stond; de blik, dien hij zijdelings op den ouden opperpriester wierp, bewees, dat hij noch over zich zelven, noch over zijne wederpartij voldaan was, en dat hij zich verweet, bij de hervatting van hun gesprek, te luchtig met hem te hebben omgesprongen. Hij begon daarom dadelijk weder, kringsgewijze om den armstoed draaijende, en van tijd tot tijd, schuw en onbemerkt, doordringende blikken slaande in de spiegels der zaal, die de ernstige gestalte des Heiligen Vaders weerkaatsten. Hij zag hem, wanneer hij langs hem heen ging, van ter zijde aan; maar staarde hem nooit in het gezigt, uit vrees zich te ongerust te toonen over den indruk, dien zijne woorden maken zouden.

‘- Er is iets,’ zeide hij, ‘dat mij op het harte ligt, Heilige Vader! en wel dit: dat gij de krooning toegeeft, zoo als gij vroeger het concordaat deedt, alsof gij er toe gedwongen waart. Gij neemt bij mij de houding van een' martelaar aan; gij zit daar als waart gij uw lijden getroost, als boodt gij den hemel uwe smarte ten offerande. Maar in waarheid, uw toestand is niet aldus, ge zijt geen gevangene, bij God! gij zijt zoo vrij als de lucht.’

PIUS VII grimlachte droefgeestig, en staarde hem in het gelaat. Hij gevoelde, wat wonderbaarlijks er lag in de eischen van dezen despotischen gemoedsaard, wien het, als alle geesten van denzelfden stempel, niet genoeg was zich te doen gehoorzamen, zoo men niet tevens zijne bevelen uitvoerde, met het voorkomen, dat men vurig ver-

langd had, zich al datgeen te zien gebieden, wat men gedwongen was te doen.

‘- Ja,’ hernam BUONAPARTE met meer nadruk, ‘gij zijt volmaakt vrij; gij kunt naar *Rome* terugkeeren, de weg is open, niemand weêrhoudt u.’

De Paus zuchtte, en hief, zonder te antwoorden, zijne regter hand en zijne oogen ten hemel; daarop liet hij zijn gerimpeld voorhoofd zeer langzaam weder nederdalen en begon het gouden kruis te beschouwen, dat om zijnen hals hing.

BUONAPARTE voer voort te spreken, terwijl hij bedaarder om hem heen draaide. Zijne stem werd zacht en zijn grimlach allerbevalligst.

‘- Heilige Vader! wanneer de deftigheid van uw karakter mij niet weêrhield, zou ik u, in waarheid, van een weinig ondankbaarheid beschuldigen. De goede diensten, u door *Frankrijk* bewezen, schijnen uw geheugen geheel ontgaan. Het Conclave van *Venetië*, dat u tot Paus verkoos, schijnt door den indruk, dien mijn Italiaansche veldtogt en een woord, dat ik over u zeide, maakten, beheerscht te zijn. *Oostenrijk* behandelde u toen niet wel, en het heeft mij zeer bedroefd. Uwe Heiligheid, zoo ik mij wèl herinner, was verpligt over zee naar *Rome* terug te keeren, omdat men u niet vergunde door de Oostenrijksche Staten te trekken.’

Hij hield op, om het antwoord af te wachten van den zwijgenden gast, dien hij zich zelven bezorgd had; maar PIUS VII maakte slechts, bijna onmerkbaar, eene buiging met het hoofd, en scheen in eene verslagenheid gedompeld, die hem belette te luisteren.

BUONAPARTE stiet toen, met den voet, eenen stoel tot bij den prachtigen zetel van den Paus en plaatste er zich op.

‘Dit bedroefde mij,’ voer hij voort, ‘dit bedroefde mij, in waarheid, als catholijk. Ik heb nooit den tijd gehad veel in de theologie te studeren, maar ik stel nog groot vertrouwen in de magt der Kerk; zij heeft eene wonderbaarlijke levenskracht, Heilige Vader! VOLTAIRE heeft u wel een weinig gekortwiekt, maar ik houd niet van hem, en ik zal tegen hem dezen of genen pater, die de kap heeft weggesneden, loslaten. Gij zult tevreden zijn, zeg ik u. Zie, wij zouden, indien gij wildet, veel van de toekomst kunnen maken.’

En hier nam hij eene zeer vleijende houding van jeugd en onschuld aan.

‘Ik weet niet, ik tracht te vergeefs te verklaren, ik begrijp in waarheid niet, waarom gij er iets tegen zoudt hebben, uwen zetel voor altijd naar *Parijs* te verplaatsen? Ik zou u, op mijn woord, zoo gij wilt de *Tuilleries* afstaan. Uwe kamer van *Montecavallo* verwacht er u reeds. Wat mij aangaat, ik verwijl er zelden in. Ziet ge niet, *Padre!* dat zij de ware hoofdstad der wereld is? Ik zou alles doen wat gij wildet; want, geloof mij, ik heb veel meer van een' goe-

den jongen dan men gelooft. - Mits dat ge mij den oorlog en de vermoeijende staatkunde overliet, zou ik u de Kerk laten bestieren zoo als ge verkoost. Ik zou volkomen uw soldaat zijn. Zie, dat zou waarlijk schoon wezen; wij zouden onze conciliën hebben zoo als CONSTANTIJN en KAREL *de Groote;* ik zoude die openen en sluiten, ik zoude u vervolgens de ware sleutels der wereld ter hand stellen, en zoo als onze Heer gezegd heeft: “Ik ben met het zwaard gekomen,” zou ik het zwaard bewaren; ik zoude het u slechts na iedere overwinning terugbrengen om het te zegenen.’

En eene ligte buiging vergezelde de laatste woorden.

De Paus, die tot op dat oogenblik niet had opgehouden zoo roerloos te blijven zitten, als ware hij een Egyptisch standbeeld geweest, hief langzaam zijn half ter aarde gebogen hoofd omhoog, grimlachte zwaarmoedig, sloeg zijne oogen ten hemel, en zeide, na eenen zachten zucht, als had hij zijne gedachte aan zijnen onzigtbaren beschermengel toevertrouwd:

‘- *Commediante!*’

BUONAPARTE stoof van zijnen stoel op, springende als een gekwetst luipaard. Ongehuichelde gramschap overmeesterde hem, eene dier vlagen van gelen toorn, welke hem eigen waren. Hij ging eerst heen en weder zonder te spreken, zich op de lippen bijtende, totdat zij bloedden. Hij beschreef geen' cirkel meer om zijne prooi, hij sloeg haar met geene listige blikken meer gade, zijn gang had niets behoedzaams meer, neen, met vaste schreden en in regte houding ging hij zonder aarzelen, stampvoetende, zoodat zijne gespoorde hielen den grond deden klinken, links en regts. Het vertrek daverde, de gordijnen ruischten als het gebladerte bij het naderen des donders; slechts de Paus bleef onbewogen, roerloos kneep hij met beide zijne handen de adelaarskoppen der beide leuningen van zijnen armstoel.

De bom barstte eensklaps los.

‘- Comediant! Ik? ha! ik zal u comedies geven, die u allen als vrouwen en kinderen zullen doen schreijen. - Comediant! - Ha, gij bedriegt u, wanneer gij u verbeeldt mij koelbloedig te mogen beleedigen! Mijn tooneel is de wereld; de rol, die ik op hetzelve speel, is die van meester en auteur; gij allen zijt mijne comedianten, Paus, Koningen, Volk! de draad, waardoor ik u in beweging zet, is de vrees! Comediant! Ha! men moet een wezen van eene andere soort zijn, dan gij, om mij te durven toejuichen of uitfluiten. *Signor* CHARAMONTI! weet gij wel, dat gij niets meer zoudt wezen dan een arme Pastoor, indien het mij lustte! *Frankrijk* zoude u en uwe tiara in het gezigt uitlagchen, indien ik mijn gelaat niet in eene ernstige plooi bragt, als ik u groette.

‘Het is nog naauwelijks vier jaren geleden, dat niemand hardop

van CHRISTUS durfde spreken. Ei, wie zoude het dan hebben durven wagen van den Paus te reppen? - Comediant! Ha, mijne Heeren! gij hebt pas den voet ten onzent gezet en ge wilt heeren des huizes zijn! gij zijt knorrig, omdat ik niet dwaas genoeg geweest ben, zoo als LODEWIJK XIV, de afkeuring der Gallicaansche vrijheden te teekenen. - Maar het gelukt niet, mij aldus te verschalken. Ik houd u in mijne vingeren; ik voer u, als marionetten, van het zuiden naar het noorden; ik neem den schijn aan u eenig gewigt toe te kennen, omdat gij eene oude gedachte vertegenwoordigt, die ik weder wil opwekken; en gij hebt geen vernuft genoeg dat in te zien en u te houden alsof gij het niet bemerktet! - Maar neen! men moet u alles zeggen! men moet u alles met den vinger aanwijzen, opdat het u niet ontga; men moet het u onder den neus wrijven. En gij zijt dwaas genoeg te gelooven, dat men u noodig heeft, en gij steekt het hoofd op, en doet uwe vrouwen-kleederen in statelijke plooijen nedergolven? - Maar weet, dat zij mij niet den minsten schroom inboezemen, en dat ik, wanneer gij aldus voortvaart, *Signor!* dat ik dan met uw staatsiegewaad zal omspringen, zoo als KAREL XII met dat van den groot-vizier: ik zal het met mijne sporen aan flarden rijten.'

Hij zweeg - en de arme grijsaard bestierf den schrik, dien hij hem aanjoeg? Neen, dezelfde kalmte vertoonde zich in zijne houding, dezelfde kalmte op zijn gelaat. Hij verhief ten tweeden male zijnen blik ten hemel, en nadat bij diep gezucht had, grimlachte hij bitter, en zeide:

'- *Tragediante!*'

BUONAPARTE bevond zich op dat oogenblik in het einde der kamer, leunende tegen den marmeren schoorsteen, even hoog als hij. Toen PIUS VII het woord gesproken had, schoot hij voort als een pijl, lijnregt op den Paus toe, - wilde hij hem dooden? Hij bleef eensklaps stilstaan, greep eene porseleinen vaas, op welke het kasteel van *St. Angiolo* en het Kapitool geschilderd waren, van de tafel, en het meesterstuk van *Sevres* tegen den haard en het marmer smijtende, vertrad hij het onder zijne voeten. Daarop zette hij zich eensklaps neder, en bewaarde, gedurende eene poos, een diep stilzwijgen en eene vreesselijke onbewegelijkheid.

Het verstand scheen de heerschappij over het bloed te hebben hernomen, hij werd bedroefd, zijne stem had iets dofs en zwaars; de Proteus, door twee woorden bedwongen, trad zelf aan het licht: thans was hij waar.

'Ongelukkig leven!' zeide hij eerst. - Daarop mijmerde hij, rafelde den gouden rand van zijn' steek, zweeg nog een oogenblik, en hervatte, tot zich zelven sprekende, alsof hij ontwaakte:

'- Het is waar! Treurspeler of Blijspeler.'

‘Alles is rol, alles is costuum voor mij, sedert lang en voor altijd. Welke vermoeijing! welke kleinheid! zitten! altijd zitten! vlak in het gezigt voor deze, en op zijde voor gene partij, naardat het haar lust. Ik moet voor haar schijnen hetgeen zij gaarne zouden hebben dat ik was; ik moet de wenschen, de droomen dier dwazen raden. Ik moet hen tusschen hoop en vrees plaatsen en houden. Ik moet hen verblinden door bulletins uit alle oorden der wereld gedagteekend, door verbazende afstanden en verbazende namen. Aller meester te zijn, en niet te weten wat er mede uit te voeren. Ziedaar alles, op mijne eer! - En met dat alles zich te vervelen, zoo als ik het mij doe, dát is te zwaar. Want in waarheid,’ voer hij voort, zijne beenen kruiselings over elkander leggende en zich achter in een' armstoel werpende, ‘ik verveel mij schrikkelijk. - Zoodra ik mij nederzet, krimp ik van verveling. Ik zoude geene drie dagen te *Fontainebleau* op de jagt kunnen gaan, zonder van kwijning om te komen. - Voor mij, ik moet op weg zijn en anderen voortjagen. Als ik weet waarheen, wil ik mij laten opknoopen. Ik leg u mijn hart bloot. Ik heb plannen voor het leven van veertig keizers, ik maak er alle ochtenden en alle avonden één; ik heb eene onafmatbare verbeelding: maar zoo ik den tijd had twee plannen te verwezenlijken, zou ik naar lijf en ziel versleten zijn; want onze arme lamp brandt niet lang! En ronduit gesproken, ik zou er geen' eed op willen doen, dat, wanneer al mijne plannen uitgevoerd waren, de wereld er veel gelukkiger door zoude zijn; maar zij zoude veel schooner wezen, er zoude eene majestueuze éénheid over haar gansch gebied heerschen. - Ik ben geen wijsgeer, geloof mij, en ik ken er geen', behalve onzen Secretaris van *Florence*, die gezond verstand bezat. Van theoriën begrijp ik geen jota. Het leven is te kort om stil te staan. Zoodra ik gedacht heb, voer ik uit. Het zal, na mij, niet aan uitleggingen mijner daden ontbreken, om mij op te hemelen als ik slaag en mij te verguizen als ik val. Er zijn paradoxen in menigte, *Frankrijk* vloeit er van over. Gedurende mijn leven leg ik die het stilzwijgen op, maar later zullen zij wraak nemen. Wat maakt het uit? het is mijne zaak te slagen, en daar heb ik verstand van. Ik maak mijne Iliade in feiten, en dat doe ik alle dagen.’

En met eene soort van vrolijke vlugheid stond hij op, louter leven en ijver; hij dacht er niet aan zich te laten uitschilderen, zoo als hij het later in zijne zamenspraken op *Sint Helena* deed; hij dacht er niet aan zich te idealiseren, en wrong en plooide en loog niet, om de schoonste wijsgeerige droombeelden te verwezenlijken. Hij was, - hij zelf, - het binnenste buiten. Daarop tot den Heiligen Vader, die zich niet verroerd had, terug kee-

rende, ging hij vóór hem staan. In vuur gerakende, en half ironisch lagchende, droeg hij nagenoeg het volgende, dat, naar zijne gewoonte, een mengsel van het triviale en het grandiose was, voor, met die onbegrijpelijke radheid sprekende, welke de snelle uitdrukking van dit zeldzaam genie, dat alles, zonder studie, wist te raden, heeten mogt.

'- Alles hangt van de geboorte af,' zeide hij; 'zij die arm en naakt ter wereld komen, zijn altijd wanhopig vermetel. Dat leidt tot werkzaamheid of tot zelfmoord, naardat het karakter der lieden is. Wanneer zij, als ik, den moed hebben aan alles de hand te slaan, spelen zij, op mijn woord, den baren duivel. Wat wilt ge? men moet leven. Men moet zijne plaats vinden en zijn hol maken. Ik heb het mijne gemaakt als een kanonskogel. Zoo veel te erger voor hen, die vóór mij waren. - De eenen vergenoegen zich met weinig, de anderen zijn nooit verzadigd. - Wat is er aan te doen? Ieder eet naardat hij lust heeft, en ik, ik had grooten honger! - Zie, Heilige Vader! te *Toulon* bezat ik niet zóó veel, dat ik een paar epaulettes koopen kon, en in plaats van deze had ik eene moeder en ik weet niet hoe vele broeders op mijne schouders. Die allen zijn nu geplaatst, fatsoenlijk genoeg, hoop ik. JOSEPHINE had mij, als uit medelijden, gehuwd, en wij zullen haar de kroon gaan opzetten; in het gezigt van RAGUIDEAU, haren notaris, die zeide, dat ik niets dan den rok en den degen had. Op mijn woord, hij had geen ongelijk - Keizerlijke mantel, kroon, wat is dat alles? Komt het mij toe? - Het is een costuum, een acteurs costuum! Ik zal het voor een uur aantrekken, en ik zal er wèl van hebben. Daarna zal ik mijne eenvoudige officiers-montering hernemen, en te paard stijgen. - Altijd te paard, heel mijn leven te paard! - Ik zal geen' dag gezeten zijn, zonder gevaar te loopen uit den armstoel te worden geworpen. Is dit dan zoo zeer te benijden? Hm?

'Ik zeg het u, Heilige Vader! er zijn ter wereld slechts twee klassen van menschen: zij, die hebben, en zij, die winnen.

'De eersten leggen zich ter ruste, de laatsten roeren zich. Daar ik dit reeds vroeg en ter gelegener ure begrepen heb, zal ik het ver brengen; ziedaar het geheim! Ik ken er slechts twee, die er gekomen zijn, schoon zij op hun veertigste jaar begonnen, CROMWELL en JEAN JACQUES; wanneer men den eenen eene hoeve en den anderen twaalf honderd francs en zijne meid had gegeven, zouden zij noch gepredikt, noch geheerscht, noch geschreven hebben. Er zijn werklieden in gebouwen, in verwen, in vormen en in phrases; ik ben werkman in veldslagen. Het is mijn beroep - op vijfendertigjarigen leeftijd heb ik er achttien geleverd, deze heeten overwinningen. - Het is slechts billijk, dat men mij mijn werk betale. En

dit met eene kroon te doen is waarlijk niet te duur. - Bovendien, ik zal altijd voortwerken. Ik zal er u wel andere doen zien. Gij zult al de dynastiën van de mijne zien dagteekenen, schoon ik opgekomen, en verkozen ben. Verkozen als gij, Heilige Vader! en dat, uit de heffe des volks. In dit opzigt kunnen wij elkander de hand geven.'

En hem naderende, stak hij zijne witte en drieste hand naar de ontvleeschde en beschroomde van den ouden Paus uit, die, misschien verteederd door den goedhartigen toon dier laatste beweging van den Keizer, misschien door heimelijk herdenken aan zijne eigene lotwisseling en eene droevige overpeinzing van de toekomst der christelijke maatschappij, hem zachtkens de nog bevende vingertoppen reikte, met de houding eener grootmoeder, die zich met een kind verzoent, dat zij het verdriet aandeed van het te sterk te beknorren. Echter schudde hij droefgeestiglijk het hoofd, en zijnen schoonen oogen ontvloeide een traan, die snel langs zijne donkerkleurige en verdorde wang rolde. Zij scheen het laatst vaarwel van het stervend Christendom, dat de aarde aan het eigenbelang en het toeval overliet; - maar PIUS VII en NAPOLEON zijn niet meer; het Christendom overleefde de Dwingelandij!

Ni-kou-sse-fan[(1)].

Chineesche Ballade.

1.

Bij de eerste nachtwake treedt eene jonge non in den tempel; zij heeft in hare hand een' rozekrans van witte parelen, en hare oogen zwemmen in tranen. 'Arm meisje!' zoo spreekt zij, 'welk een ongeluk is het voor mij, de wereld verlaten te hebben! Ik ben in den bloei mijner jeugd, en ik heb geen' echtgenoot...!'

2.

Eene klagt tegen haren vader en een verwijt tegen hare moeder ontsnappen haar. 'Men had mij niet in een klooster moeten sleuren, waar men elken morgen KOUAN-IN en FO (*Bouddha*) aanbidt. Wanneer de avond gekomen is, dan denk ik er aan om een' echtgenoot te nemen, een' echtgenoot, die schoon is, en verstand bezit.'

3.

Bij de tweede nachtwake beklaagt zich de jonge non zeer. 'Ik denk aan mijne zusters, welke ieder een' lieftallig echtgenoot

(1) De non, welke aan de wereld denkt.

hebben, en die door hare kleeding en schoonheid schitteren. Zij klemmen in hare armen lieve kinderen, die hunne moeder met eene vleijende stem roepen.'

4.

'Hoe meer ik aan haar geluk denk, des te meer wordt mijne ziel gefolterd. Zij schikken hare raafzwarte hairen, en toonen, wat de zucht om te behagen vermag. Pas geplukte bloemen omkransen hare hoofden, en gouden ringen hangen in hare ooren.'

5.

Bij de derde nachtwake is de jonge non in gedachten verloren, en zucht. 'Ik zie de ronde schijf der maan(1), die zich naar het Westen wendt, terwijl ik in den tempel ben, verloren in stille mijmeringen.' Zij reinigt hare handen om wierook te branden, en spreekt: 'O-MI!(2),

6.

'NAN-WOU! KOUAN-CHI-IN! Beschermende Godheden! hebt medelijden met uwe dienstmaagd, en huwt haar spoedig aan een' schoonen echtgenoot. Ik zal uwe tempelen weder doen opbouwen en u gouden standbeelden oprigten.'

7.

Bij de vierde nachtwake was de jonge non in een' diepen slaap verzonken. Zij ontwaakt. 'Ik heb een' jongen letterkundige ontdekt, die in mijne cel trad. Hij wenkt mij en drukt mij aan zijnen boezem. Hij leunt op mijne legerstede, en overlaadt mij met liefkozingen.'

8.

'In het midden van mijnen droom spreekt hij mij teedere en liefdevolle woorden toe. Wat hoor ik? de wind loeit, mijne deur kraakt en de schelluidende klink doet zich in mijne ontstelde ziel hooren.... Ik zie een ros in vollen galop.... Ik word wakker en het beeld is verdwenen! ik keer mij om op mijne legerstede, welke van tranen doorweekt is, en ik verzink in eene wreede eenzaamheid.'

(1) Bij de Chinezen bestiert de maan, onder den naam van TCHANG-NGO, de liefde en het huwelijk; hare ronde schijf is het teeken van eene gelukkige verbindtenis.
(2) O-MI, of O-MI-TO-FO en NAN-WOU, zijn bijnamen van BOUDDHA. KOUAN-CHI-IN is de naam van eene Indiaansche Godheid.

9.

Bij de vijfde nachtwake slaapt de jonge non, tot aan het uur dat de hemel zich met de eerste stralen der zon omkleedt, in. De vogel *Kin-hi* plaatst zich op den tak des booms, en kweelt den zang, die den ochtendstond verkondigt. ‘Ik prevel de heilige gebeden;

maar mijne gloeijende ziel is ter prooi aan de wreedste folteringen. Ik koester slechts ééne gedachte, en deze is: om bergwaarts af te gaan en mij een' echtgenoot te zoeken.'

10.

Eene klagt tegen haren vader en een verwijt tegen hare moeder ontsnappen haar. 'Men had mij niet, neen! men had mij niet in een klooster moeten opsluiten. Eene zaak verwondert mij, het is het antwoord van hem, die mijn horoskoop getrokken heeft. Hij, die mijn horoskoop heeft getrokken, zeide: "dat ik bestemd was om eenzaam te leven, en dat ik der wereld moest vaarwel zeggen."'

11.

'De vrouwen der wereld voeden zich met de uitgezochtste spijzen, en de geuren der welriekendste specerijen vervullen hare paleizen. De arme non geniet geen ander voedsel, dan smakelooze rijst, en geen' anderen drank, dan bittere thee. De vrouwen der wereld kleeden zich met donzen stoffen, met goud en zijde doorweven. Maar de arme non heeft slechts een wollen kleed, slordig aaneengehecht.'

12.

'Dezen ochtend is de abdis afwezend, ik wil uit het klooster vlugten, en mij een' echtgenoot zoeken. Ik vrees de onbeschaamdheid dergenen, die dit klooster dikwerf bezoeken, niet. Ik wil een' echtgenoot hebben; een' echtgenoot, die teeder en liefderijk is. Het volgende jaar zal ik moeder zijn! Het volgende jaar zal een lief kind aan mijnen boezem prijken.'

13.

'Wanneer ik het twee jaar zal gevoed hebben, zal het mij zachtkens aan mijn kleed trekken, en met zijne kinderlijke stem zal het *Ma-Ma* (moeder) roepen. Wanneer ik het tot zijn zevende jaar zal hebben opgevoed, tot zijn achtste jaar, zal ik het naar de school zenden: ik wil, dat hij geleerd worde.'

14.

'Hij zal ijverig leeren; hij zal tot zijn achttiende jaar leeren. Reeds kent hij de vier zedekundige en de vijf kanonieke boeken van buiten. Hij verwacht slechts den oogenblik, op welken de Keizer hem een ambt zal geven. Indien hij den eersten rang op de lijst der geleerden niet verkrijgt, zal hij ten minste den derden bekomen.'

15.

‘De renbode vertrekt snel als de bliksem, en kondigt mij de komst van mijn' zoon aan. Eerst zal hij zijn' vader, vervolgens zijne moeder groeten. En, mijne wenschen zijn vervuld! Ik zal mijne golvende hairlokken rangschikken; ik zal zijnen roem en zijn geluk genieten!’

16.

‘Maar, helaas! arme jonge Maagd! welk ongeluk is het voor mij, de wereld verlaten te hebben! Ik ben in den bloei mijner jeugd, en heb geen' echtgenoot!’ Zij uit een verwijt tegen haren vader, en eene klagt tegen hare moeder. ‘Men had mij niet in een klooster moeten opsluiten, waar men elken morgen KOUAN-IN en FO aanbidt. Als de avond gekomen is, denk ik er aan om een' echtgenoot te nemen, een' echtgenoot, versierd met bevalligheid en verstand.’

L.T.

J. Asz. Leeghwater.
1575-16(5?).

Hier jaeght de winthont 't wilt, hier rijt de koets uit spelen,
Men danst, men banketteert in 's Koopmans rijke buurt.
Hier lacht de goude tijt in lieve lustpriëelen,
Die voor geen oorlogh schrikt, noch kiel op klippen stuurt.

Dus zong VONDEL van *de Beemster;* wanneer zullen wij die regelen ook op de droog gemalen *Haarlemmer-meer* mogen toepassen?

Veel is er, in de laatste dagen, over dit onderwerp gesproken; wanneer het bij de Leden onzer Tweede Kamer, zoo als in het Engelsche Parlement, mode was, oude Dichters aan te halen, VONDELS krachtig vers, *Aan den Leeuw van Hollant*, had ons op nieuw in de ooren geklonken. Wij willen onderstellen, dat het onzen Lezers bekend zij, even als de naam van hem, dien wij aan het hoofd dezer regelen plaatsten. Wie toch weet niet, dat hij de eerste was, die een plan, tot droogmaking van dat meer, in het licht gaf; een plan, dat alle volgende ontwerpers van dezen arbeid ten leiddraad diende?

Zoo men echter uit de algemeene vermaardheid van den naam tot de algemeene bekendheid van het Werk besloot, gelooven wij, dat men zich bedriegen zoude. Wel werd het *Haerlemmer Meerboeck* van LEEGHWATER, in den tijd van nog geene anderhalve eeuw, elf malen herdrukt; maar de schaars voorkomende exemplaren van dit Werk vinden op iedere boekverkooping zoo gretige koopers, dat wij zeker zijn, door drie vierde onzer Lezers de vragen: ‘Hebt gij het gezien? Hebt gij het gelezen?’ ontkennend te zullen hooren

beantwoorden. Wij achten het daarom eene gelukkige gedachte en een' verdienstelijken arbeid van den Heer Mr. W.J.C. VAN HASSELT, bij den Uitgever van dit Tijdschrift, een' dertienden druk van dat Werk ter pers te doen leggen, die eerstdaags het licht zal zien. Een voorberigt zal de *levensbijzonderheden van* LEEGHWATER *en een historisch overzigt der plannen tot en der werken over het droogmaken van het gezegde Meer* bevatten; terwijl de vereischte kaarten het Werk zullen voltooijen.

Wij zijn der heuschheid van den Heer VAN HASSELT het genoegen verschuldigd, de afbeelding van LEEGHWATER deze Maand onzen Lezers te kunnen aanbieden. Het publiek zal er ZEd. als wij dank voor weten. Even als zij in eenige der vroegere uitgaven van het *Haarlemmer Meerboeck* voorkomt, zal zij ook den dertienden druk versieren. Het origineel is geteekend door J. DE KEYSER, en gegraveerd door J. LAMSVELD; onder hetzelve staan de volgende regels van J.J. SCHIPPER:

> Dit is *Leechwaters* Beeldt, Aenschouwers siet vry toe,
> Syn geest, die altyt werckt, en nimmermeer wert moe
> Aen 't geen zijn Vaderlandt, tot welstant kan verstrecken,
> Zich in syn Meerboeck zal, ten deel aen u ontdecken:
> Wat d' onder rest belangt, die spreyt zich wyt en breet,
> En vat, in zijn vernuft wat yemant wist off weet.

Wij willen niets op de waarde dier rijmen afdingen; maar mogt LEEGHWATER'S ontwerp in onze eeuw worden verwezenlijkt, dan hopen wij, voor de eer onzer Poëzij, hem dichterlijker te zien gehuldigd.

L e e g h w a t e r .

Bij den dood van een meisje.
(*Weep not for those.*)

Pleng geen tranen om hen, die in 't bloeijen der jeugd
Door den sluijer van 't graf zijn ontrukt aan uw oog,
Eer de zonde de bloem deed verwelken der deugd,
Of eer de aard' had ontwijd, wat ontlook voor omhoog!
o De bron, die verkild is door d' aêm van den Dood,
Zij bevroor, even rein als zij de akkers doorvloot,
En zij slaapt tot het zonlicht des hemels ze ontboeit,
Tot verfrissching van 't Eden, dat ze eerst heeft besproeid!
Pleng geen tranen om hen, die in 't bloeijen der jeugd
Door den sluijer van 't graf zijn ontrukt aan uw oog,
Eer de zonde de bloem deed verwelken der deugd,
Of eer de aard' had ontwijd wat ontlook voor omhoog!

Ween om haar niet, de Bruid der vallei! noch betreur
De allerliefste, aan ons midden zoo plotslings ontroofd!
Eer de glansen des levens verschoten van kleur,
En de krans van de liefde verdorde om heur hoofd.
Ja, de stond was het toen, dat zij de aard' moest ontvliên,
Zoo heur geest niet het donker der wereld zou zien;
En de zang, aan heur' mond onder 't sterven ontvloôn,
Werd door lippen als hare herhaald voor Gods troon.
Ween om haar niet. Ze is jong naar die oorden gesneld,
Waar geen kluister de zielen weêrhoudt in heur vaart;
En nu ziet ze als 't gestarnte op den dauw blikt van 't veld,
Met een' grimlach ter neêr op de tranen der aard'.

S.J. VAN DEN BERGH.

Zie TH. MOORE'S *Sacred Songs*.

Kusjes.

Laat mij, Lieve! van de tipjes
Uwer balsemvolle lipjes,
In dit wellustaêmend uur,
Thans het tweetal kusjes smaken,
Laat ge er langer mij naar haken,
't Foltrend uitstel slaat u duur.
Gistren woudt ge er geen mij geven,
Laat dan nu me aan 't mondje kleven,
Dat de kleur der roos beschaamt,
Die ge om 't blonde haar te sieren,
Dat uw schoudren langs mag zwieren,
Gunstig uit mijn vingren naamt!

Schertsend met mijn teêr verlangen,
Boodt ge gistren mij de wangen,
'k Roofde een kusjen van uw' mond;
Fiere, juich! ge zijt gewroken,
't Heeft me in dubblen lust ontstoken,
'k Ben door dubblen pijl gewond!
Ach! had de opslag uwer oogen
Toen mijn harte niet bewogen,
Noch mijn arm u toen geslaakt!
Smeekend baadt gij ze u te borgen,
‘Wacht,’ dus spraakt ge, ‘wacht tot morgen!’
'k Heb gewacht, neen, 'k heb geblaakt.

Schenk ze nu - nog blijft ge weig'ren,
Doe mijn drift niet hooger steig'ren,

Wees niet, schijn niet marmerkoud;
Of gij hebt het uur te schromen,
Dat met woeker wordt genomen,
Wat gij tegen regt onthoudt!

S.

Haar naam.
(Victor Hugo *Odes*.)

De lieflijke ambergeur der lelie, 't schittrend glansen
Der stralen, die het hoofd der Moedermaagd omkransen;
Het laatst rumoer des dags, wen hij zijn ronde sluit;
De deernis van een' vriend, wiens tranen ons vertroosten;
De blos des dag-herauts in 't levenwekkend Oosten;
Der liefdekusjes zoet geluid;

De zevenkleurge sjerp, zoo welkom aan onze oogen,
Die 't vliedend onweêr op de donkre wolkenbogen
Ten zegeteeken aan het zonlicht achterlaat;
Het onverhoopt genot een dierbre stem te hooren,
De stem eens bloedverwants, te lang, te wreed verloren;
De erinn'ring aan een goede daad;

De toon der zilv'ren luit, die smelt in 't avondwindje;
De reinste, de eerste droom van 't schuldelooze kindje;
De zoetste wenschen van de pas ontloken maagd;
Het kwijnend licht der maan, dat door het loof gaat spelen;
In 't zomeravond-uur de zang der filomeelen,
Die 't koeltje door de velden draagt;

't Verrukkend lied eens koors, dat weêrklinkt in de verte;
Des wichtjes eerste lach, zoo dier aan 't moederharte;
Het ruischen van de beek, gekust door Zephyrs aêm;
Het murmlen van den klank, die wegsterft in de dalen;
Al wat de geest zich als nog zoeter tracht te malen:
Is minder lieflijk, dan HAAR NAAM.

H.

Mengelingen.

De Barden.
Fingal. Ossian.
Proeve uit eene geschiedenis der dichtkunst en fraaije letteren in Europa.
door J.P. Arend.

I.

De volken, door welke het Romeinsch-Westersch Rijk vernietigd werd, waren niet alle even woest en onbeschaafd. Reeds sinds eeuwen hadden de meeste hunner zich tot groote Maatschappijen gevormd, die, hoe beperkt ook, zonder wetten en beschaving niet bestaan kunnen. De noodzakelijkste kunsten tot onderhoud en bescherming des levens waren hun niet alleen bekend, maar ook de morgenschemering van het licht eener meer edele geestbeschaving was voor hen aangebroken. Zangers en redenaars hadden de sluimerende krachten der ziel opgewekt en van tijd tot tijd meer en meer ontwikkeld; de dikste nevelen der barbaarschheid waren verdwenen, en de volken trapsgewijze aan den staat der wetenschappelijke kindschheid onttrokken, en voor hoogere veredeling van verstand en hart vatbaar gemaakt. De dichtkunst althans was bij de Germanen, Britten en Galliërs in de hoogste achting, toen CAESAR'S zegevierende wapenen deze volken aan de Romeinen bekend maakten. In *Brittannië* en *Gallië* waren de volksdichters sinds onheugelijke tijden onder den naam van Barden bekend geweest(1). De oorsprong van dien naam is onzeker, en het kin-

(1) '*Bardus gallice cantor adpellatur, qui virorum fortium laudes canit, ita dictus a gente Bardorum*,' zegt FESTUS in zijn werk: *De veterum verborum significatione*.

derachtigste gevoelen is dien van zekeren BARDUS af te leiden, die, volgens BEROSUS, als Koning over *Gallië* en *Brittannië* regeerde en de uitvinder of eerste beoefenaar der Dichtkunst onder zijn volk zoude geweest zijn. De betrekking der Barden tot de Druïden kan evenmin juist bepaald worden. AMMIANUS MARCELLINUS onderscheidt beide naauwkeurig van elkander, en spreekt daarenboven nog van eenen anderen afzonderlijken rang, de *Eubaten* (*οὐάτεις*, Vates, Eutages, Eubages, (*gaelisch*) Faids), die zich met het navorschen van de krachten en wonderen der Natuur bezig hielden(1). Volgens STRABO bekleedden de Eubaten of Vates het priesterambt, en genoten waarschijnlijk grooter aanzien dan de Barden(2), hetgeen door LUCANUS weêrsproken wordt, de éénige der oude klassieke schrijvers, die de Vates en Barden tot dezelfde personen maakt(3). Wat hiervan zij, zeker is het, dat de Druïden en Barden de aanzienlijkste rangen onder de Galliërs bekleedden, en de eerste als wijzen on wetgevers, de laatste als volksdichters uitstekende en groote voorregten genoten(4). De Druïden werden eerbiedig vereerd en zwijgend gehoorzaamd; de Barden bewonderd en toegejuicht; ofschoon bij de Keltische stammen, volgens AELIANUS, het aanleeren der wetenschappen voor hoogst verachtelijk gehouden werd(5), en de Galliërs ten stelregel hadden, dat het veel roemrijker was in voortreffelijke daden uit te munten, dan die goed te verhalen of te bezingen. De Druïden wendden alles aan, om deze minachting voor de wetenschappen te versterken, daar de onwetendheid des volks hunne magt bevestigde. Zelfs gedoogden zij niet, dat hunne kweekelingen iets schriftelijks opteekenden, deels, zoo als CAESAR meent, om het geheugen der leerlingen te scherpen, deels om het verspreiden hunner kundigheden onder het gemeen te voorkomen of te belemmeren(6). De Barden derhalve, welke niet alleen de daden der helden en der gesneuvelden verheerlijkten(7), maar ook verpligt waren de loffelijke bedrijven van het voorgeslacht aan het graf der vergetelheid te ontrukken, vonden zich genoodzaakt de mondelijke en dichterlijke overleveringen, door welke de lotgevallen der vaderen bewaard werden, in hun geheugen te prenten, waartoe sommigen, gelijk verzekerd wordt, twintig jaren

(1) *Lib.* XV. c. 9.
(2) *Lib.* IV. p. 302.
(3) *Lib.* I. vs. 247.
(4) Bij ATHENAEUS, *lib.* VI. 184, vindt men een bewijs, hoe rijk de Barden bij de Keltische volken beloond werden.
(5) *Var. Hist. Lib.* VIII. 6.
(6) *De Bello Gallico, lib.* VI. c. 14.
(7) AMMIAN. MARCELL. *lib.* XV. c. 9. AELIANUS, *Var. Hist. lib.* XXII. c. 23.

zouden besteed hebben[1]. Op deze wijze werd de geschiedenis van geslacht tot geslacht overgebragt, voorzeker in afwisselende en nieuwe vormen, doch zonder den oorspronkelijken inhoud geheel te verliezen.

De Germanen hadden geene Druïden zoo als de Keltische of Gallische volken[2], maar priesters en zangers, wier gezag en invloed echter niet zoo groot en belangrijk moet geweest zijn als die hunner ambtgenooten bij de Galliërs[3]. Op zich zelve staande genootschappen onder den naam van Barden, wier pligt het was de geschiedenis des volks in zangen te vereeuwigen, en op feesten en bij plegtige gelegenheden voor te dragen, waren in *Germanië* niet bekend[4]. Dáár was de Dichtkunst de eigendom des volks, en elk zong, wanneer hij zich voelde aangedreven, nu eens den lof der Goden, dan weder dien der Helden, of vuurde door zijne strijdzangen den moed der dapperen aan[5]. De stroom des tijds heeft niets van de vroegste voortbrengselen dezer oude Dichters gespaard; immers de liederen, die HERMAN'S heldendaden bezongen, en de zangen, welke de vrijheid ademende Batavieren ten strijde aanmoedigden, bestaan niet meer, en slechts flaauwe sporen zijn overgebleven van hetgeen de oude overlevering of *Saga* zong van den oorsprong der Duitschers en van hunnen stamvader TEUT[6]. Het is des-

(1) CAESAR, *de Bello Gallico, lib.* VI, c. 14.
(2) CAESAR, *de Bello Gallico, lib.* VI. c. 21.
(3) Dit blijkt uit de wijze, op welke TACITUS hierover spreekt in zijn boekje: *de Moribus Germ.* c. 2, 3, 4.
(4) G.G. GERVINUS, *Gesch. d. poet. National-Literat. d. Deutschen*, Th. I, S. 33. 34. Dat de Germanen bijzondere Barden zouden gehad hebben, blijkt althans niet uit de plaatsen der oude schrijvers, die ten bewijze daarvan worden aangehaald. Het woord *barditus* of BARRITUS bij TACIT. *de Morib. Germ.* c. 3, AMMIAN. MARCELL. *lib.* XXVI. c. 7, en VEGETIUS, *lib.* III, c. 18. beteekent niet het krijgsgezang zelf, maar alleen de wijze van voordragt of uitvoering. Eenigen, zoo als LIPSIUS, leiden *barritus* of *baritus* af van het Duitsche *gebahren* (gebaar, groot geschreeuw maken); anderen willen *blaritus* schrijven en afleiden van het Duitsche woord *blähren* (loeijen, balken) en nog anderen willen *harditus* schrijven van het Duitsche *her*, dat de Germanen, ten strijd trekkende, gebruikten. Zie de aanteek. van FENACOLIUS, op zijne vertaling van TACITUS werken. p. 670.
(5) TACITUS, *de Morib. Germ.* c. 2, 3.
(6) Misschien behoort het brokstuk bij GRÄTER, *Braga und Hermode,* B. III. p. 24, tot het Heidensche tijdvak:

Wold, Wold, Wold,
Heaven - huena weit, wat shiht;
Iüm 'hei (her) dal van heaven siht;
Vulle Kruken un sangen halt hei,
Up en holte waest manigerlei. -
Hei is nig barn, hei waert nig old,
Wold, Wold, Wold!

wege onmogelijk de waarde dezer dichterlijke voortbrengselen te bepalen, die slechts eenigzins bij gevolgtrekking kan opgemaakt worden naar den tijd, in welken zij opgesteld, en naar het volk, onder en voor welk zij vervaardigd werden; ongetwijfeld leveren minder beschaafde tijdperken voor de dichtkunst voordeelen op, die in beschaafdere eeuwen verloren gaan. De mensch, oorspronkelijk en vrij in den staat, welke zich het naast aan dien der natuur aansluit, stort zijne jeugdige aandoeningen en gewaarwordingen met die geestdrift, dien gloed en die levendigheid uit, welke alsdan in zijn geheel wezen, in al zijn doen en werken doorstralen. Door geene of weinige werkzaamheden belemmerd, kan hij zich geheel aan zijn gevoel overgeven; de ruwe, maar trotsche natuur stemt zijnen geest tot bewondering, verbazing en verheffing; en de wetten der kunst hebben zijner verbeelding nog geene grenzen voorgeschreven. Hij zelf is vol kracht en stoutheid, en zijne taal, als het uitvloeisel der ziel, is dit niet minder. Zij draagt echter den stempel der ruwheid, welke hem aankleeft, zoowel als dien der overdrijving en der vervoering, met welke hij alles behandelt en beschouwt. Door gebrek aan woorden is hij beeldrijk in zijne uitdrukkingen, die tevens de onbeteugelde verbeelding en de woeste hartstogten kenmerken, welke hem beheerschen. Daar de kring zijner kundigheden nog zeer beperkt is, moeten zijne gedachten zeer bepaald, zijne beelden en vergelijkingen zeer bekrompen, en alleen ontleend zijn uit de voorwerpen en natuurtooneelen, die hem omringen[(1)]. Waarschijnlijk zullen dus de zangen dezer oude en ongeletterde Dichters, even als de zeden en het karakter huns volks, ruw, wild, onregelmatig, maar daarentegen krachtig, hartstogtelijk, vol gloed, leven en verbeelding geweest zijn, gelijk de liederen der tegenwoordige Laplanders, Kamschadalen en Groenlanders, volken, wier beschaving voorzeker op geen' hoogeren trap staat, dan die der oude Kelten en Germanen. Vechten en jagen maken de hoofdbezigheden van alle min-beschaafde volken uit. Oorlogen, rooftogten en al wat daarop betrekking heeft, moeten den hoofdinhoud van de zangen dezer volksdichters geweest zijn, een gevoelen, dat door de oudste dichterlijke gedenkstukken der Caledoniërs, Angel-Saksen, Bohemers, en die van andere volken bevestigd wordt. Niets bepaalds kan over het werktuigelijke dezer zangen gezegd worden, welke ongetwijfeld een bijzonder rythmus gehad hebben, en onzeker is het, of zij berijmd geweest zijn. Dit echter is onbetwistbaar, dat toon en klank het oor van den be-

(1) Verg. *Dissert. concerning the Poems of* OSSIAN, p. 86. BLAIR, *Crit. Diss. on the Poems of* OSSIAN, p. 138-143, 179. BLAIR'S *Lectures*, v. III. p. 87-92. BILDERDIJK, *Fingal* II, bl. 110-114.

schaafden Griek en Romein beleedigden, dewijl Keizer JULIAAN beide bij het geschreeuw van wilde vogels vergelijkt[1]. Daar dicht- en toonkunst oorspronkelijk altijd met elkander gepaard waren, zoo was de muzijk bij deze volken mede niet geheel onbekend. Zij maakten vermoedelijk reeds vroeg gebruik van trommels en trompetten, ofschoon dit door anderen ontkend wordt[2], en bij den aanhef van het krijgsgezang hielden zij hun schild voor den mond, om den toon der stem te versterken[3]. Naderhand begeleidden zij hunne zangen door de lier of harp, *hearpa* genaamd, welke zelfs Koningen bespeelden, maar die door slaven noch lafaards mogt aangeroerd worden[4].

Met het wegsterven van de onafhankelijkheid dezer volken onder de Romeinen, geraakten hunne Barden- en volksdichtkunst eindelijk geheel ten val. Het dichterlijke vuur, welks levensbeginsel de vrijheid geweest was, moest van zelf uitgebluscht worden onder het juk der vreemde slavernij. Daarenboven spoorde eene gehate en verderfelijke staatkunde de Romeinen aan, om bij de onder het juk gebragte volken allen volkszin te verbannen. Zij vervolgden dus de zangers, welke dien zin steeds levendig hielden, en de Barden-genootschappen werden overal, waar het Romeinsch gezag zich uitstrekte, verboden en vernietigd. Toen nu eindelijk de Germaansche en Keltische volksstammen van het hatelijk juk ontheven werden, waren hunne zeden en gewoonten geheel veranderd, en het Christendom had met het oude bijgeloof voor altijd het oorspronkelijk oude gezang verdreven.

In de Hooglanden van *Schotland* en in *Ierland*, onbezocht door Romeinsche veroveraars, weêrgalmden daarentegen steeds de vaderlandsche zangen in de oude volkstalen. Nadat in deze gewesten de orde der Druïden, die voor de Koningen gevaarlijk was geworden, ontbonden was, verwierven de Barden, welke uit de meestbelovende jongelingen en de voornaamste geslachten gekozen werden, een hooger en luisterrijker aanzien. Op hen daalde thans een groot gedeelte van dien invloed neder, welken de Druïden weleer alleen bezeten hadden, en zij genoten uitstekende voordeelen en voorregten. Hunne personen werden als zóó heilig beschouwd, dat zelfs

(1) JULIANUS in *Misopogon*, p. 337. Ed. Lips. 1696. Deze plaats bewijst daarenboven onwedersprekelijk, gelijk GRIMM ergens zeer juist opmerkt, dat nog in het midden der vierde eeuw volksliederen in *Duitschland* gezongen werden.

(2) BLAIR, *Crit. Diss.* p. 178.

(3) TACITUS, *de Morib. Germ.* p. 413; zulk een wild en woest gezang vond ook plaats bij hunne drinkgelagen, TACIT. *Annal. lib.* I, 22. p.

(4) In de boekerij van het *Trinity-College* in *Engeland* wordt eene dier harpen bewaard, welke BRIAH-BOMROMH, Koning van *Ierland*, in het begin der XI^{de} eeuw toebehoorde. Eene naauwkeurige afbeelding van dit fraaije speeltuig vindt men in REES, *Encyclop.* art. *Harp*.

hij, die zijnen vorst vermoord had, het niet zoude gewaagd hebben een' Bard te dooden, van wien zijn roem in deze wereld en de gelukzaligheid in de toekomende afhing. Ja, zóó hoog was de achting voor hen geklommen, dat, wanneer een Bard, in het hevigste van den strijd, zich tusschen de beide legers wierp, het gevecht oogenblikkelijk een einde nam[1]. Zij waren voorts ontheven van alle lasten en diensten, en bekleedden den eerrang van boden of onderhandelaars van vrede en oorlog tusschen de verschillende stammen. Geen leger trok zonder hen te velde; geen veldslag werd zonder hen aangevangen; gelijk weleer, zoo hieven zij ook in latere tijdperken onvoorbereid den slagtzang aan, en ontvlamden, gedurende den strijd, door hunne liederen, het heldenvuur in de borst der krijgers. Verliet het geluk hun volk in den strijd, dan poogden zij de wijkenden met nieuwen moed te bezielen; werd de slag gewonnen, dan gingen zij het zegepralende leger zingende vooruit, en verhieven de daden der overwinnaars, of betreurden den dood der dapperen. De geheele nacht werd daarop met vreugde-feesten doorgebragt, op welke de Helden uit vorige dagen en verwijderde jaren herinnerd en bezongen werden. In tijden van vrede leefden deze ‘zonen der toekomende tijden, wier stem in volgende eeuwen zoude gehoord worden,’ aan de hoven der Koningen, die hen eerden en ontzagen. Zij toch konden niet slechts den naam van den Vorst vereeuwigen, maar door het verheerlijken zijner daden ook zijn gezag onder het volk bevestigen, bij hetwelk heldendeugd en dapperheid alleen aanspraak gaven op onderscheiding en eerbied. De heldenmoed van het voorgeslacht werd door hen bezongen, zoowel om bij den tijdgenoot deze edele zucht tot navolging op te wekken, als om de ijdelheid der magtigen te streelen. Op deze immers straalde de glans van de verhevene daden hunner voorvaderen neder, en dit moest natuurlijk hun aanzien onder het volk verhoogen. De Grooten beschouwden het deswege als eene eer en een geluk, eenen Bard onder hunne maagschap te mogen tellen, en eindelijk was er geen koninklijk noch aanzienlijk geslacht zonder den zijnen, die dikwerf weder een aantal onderbarden in zijn gevolg telde. Ten laatste onderhield men zelfs in elken *clam* (*clan*) of stam eene opeenvolging van Barden, die de geschiedenis bewaarde en der nakomelingschap overleverde. Doch niet slechts oorlogsfeiten, maar ook de liefde en hare gevolgen werden met eenvoudigheid, gevoel en natuurlijkheid, op eene wijze bezongen, die bijzonder geschikt was, om de zangen in het geheugen te prenten. Deze aloude dichters toch ontleenden altijd hunne vergelijkingen en beelden uit zulke tref-

(1) DIOD. SIC. *lib.* VI. c. 9.

fende en bekende voorwerpen, dat zij den sterksten indruk op de verbeelding moesten maken. Alles was daarenboven naar de muzijk ingerigt, en eene volmaakte overeenstemming (*harmonie*) werd in het oog gehouden. Elke versregel was zoo naauw vereenigd met die, welke voorafgingen of volgden, dat wanneer men zich slechts éénen van deze uit eene versafdeeling (*couplet*) herinnerde, het niet moeijelijk was, de overigen in het geheugen, terug te roepen. De vloeijing of val der verzen (*cadans*) volgde zulk een' natuurlijken en trapsgewijzen overgang, en de woorden waren zóó geschikt naar de gewone wending der stem, nadat deze tot eenen bepaalden sleutel was opgevoerd, dat het, wegens de gelijkheid van klank, bijna onmogelijk was, het eene woord door het andere te doen vervangen[1].

II.

Uit het groot aantal der Barden en uit de zangen, die van hen onze dagen bereikt hebben, blijkt overtuigend, dat de dichtkunst toen over *Schotland* en *Ierland* even magtig haren liefelijken schepter zwaaide, als later in de bloeijendste tijdperken der riddereeuwen over *Zuid-Frankrijk* en *Duitschland*. Zang, muzijk en dans waren de hoofdvermaken, welke de bezigheden en vermoeijenissen van de jagt en den oorlog aangenaam afwisselden. Ja, er moet over het geheel te dien tijde in deze gewesten eene beschaving bestaan hebben, die sedert merkelijk is verminderd. Het is niet geheel onwaarschijnlijk, dat de Kaledoniërs iets van de kunsten en de weelde der Romeinen hebben overgenomen, met welke zij nu en dan in aanraking kwamen. Paarlen waren hun bekend; en waslichten en wijn zeer gemeenzaam in de zalen van FIONNGHAL of FINGAL[2]. De toonkunst werd algemeen beoefend; zij, de zuster der dichtkunst, vond niet alleen in de Barden hare bekwaamste meesters maar elke held, elke maagd kon de harp tokkelen, en de ziel tot vreugde en weemoed stemmen. De muzijk was steeds met zang vergezeld, en daar deze vol was van de sterkste trekken van natuur en hartstogt, moet gene insgelijks dien stempel gedragen hebben. Op bepaalde feesten verschenen de Barden voor den Koning en bezongen den lof der helden of de smart eener teedere minnares. De zangen van *Selma* leveren hiervan een bewijs op[3].

(1) Dit verslag over de Oud-Gallische Barden is ontleend deels uit OSSIAN zelven, deels uit de aanmerkingen van BLAIR, MACPHERSON, SMITH en VON HAROLD, op de werken diens dichters.
(2) *Poems of* OSSIAN, II, p. 59.
(3) Ibid. I, 226.

Er schijnt ook onder hen eene soort van dichterlijke wedspelen bestaan te hebben[1].

Geen dezer oude zangers heeft meer roem verworven, dan OISIAN of OSSIAN, 'de stem van *Cona* en koning der zangers,' gelijk hij genoemd wordt[2]. Hij was de zoon van FINGAL en van ROSCRANA, de dochter van CORMAL MAC-COMAR, Koning van *Ierland*. FINGAL, de waardige telg van dappere voorvaderen, beheerschte het Rijk van *Morven* of *Morvern*, onder welken naam men waarschijnlijk de heuvelige, dat is, de noordwestkust van *Schotland* verstaan moet[3]. De grootvader van dezen vorst, THRATHAL, had het Kaledonisch leger tegen de Romeinen aangevoerd, en is in de overleveringen zeer beroemd wegens zijne oorlogen met de Druïden[4]. COMBAL, de zoon van dezen held, sneuvelde in den slag tegen *Morni* op denzelfden dag, dat hem FINGAL geboren werd[5]. Deze laatste wordt in de gedichten van OSSIAN als een volmaakt held afgeschilderd, in wien de uiterlijke mensch in de schoonste overeenstemming stond met den innerlijken. Hij vereenigde dapperheid met edelmoedigheid, en zijn geluk evenaarde zijne deugden. Doch niet alleen als held, maar ook als wetgever was hij beroemd, en een groote dichterlijke geest, benevens de gave der voorzegging, worden hem door de oude geschiedschrijvers toegekend[6]. Bewijzen zijner wijsheid en van zijn edel karakter vindt men overvloedig in de gedichten van zijnen zoon. Zijn adel van gemoed vertoont zich heerlijk in de volgende aanspraak tot OSSIAN: 'Glans mijner dapperheid, zoon van FINGAL! neem mijne strijdlans; ga naar *Teutha's* rollenden woudstroom en red COLMAR. Laat uw roem mij tegenruischen gelijk een aangenaam koeltje in het dal, opdat mijne ziel zich in stilte over mijnen zoon verheugen moge, die den roem der vaderen hernieuwt. OSSIAN! wees in den strijd gelijk een storm, maar zacht wanneer de vijand verootmoedigd is. Hieruit

(1) *Poems of* OSSIAN, I, 230.
(2) Ibid. II, 36. *Dissert. conc. the aera of* OSSIAN, p. 74. Over de echtheid der gedichten aan OSSIAN toegeschreven, is veel getwist geworden, en het pleit is onder de letterkundigen nog niet geheel beslist. Ik heb de voor- en tegenbedenkingen der beroemdste kunstregters met elkander vergeleken en gewogen, en de slotsom mijns onderzoek is geweest, dat de zangen van OSSIAN bezwaarlijk anders dan *echt* zijn kunnen. Het is echter mogelijk, en zelfs waarschijnlijk, dat de vorm van vele eenige veranderingen ondergaan hebbe. Dit onderzoek zal als Bijlage achter het werk zelf, wanneer dit het licht ziet, gevoegd worden.
(3) BILDERDIJK, *Fingal,* I, 154. Vergelijk *the Poems of* OSSIAN *in the original-Gaelic*, III, 523-534.
(4) Een fraai gedicht van OSSIAN op dien held heeft SMITH bewaard in zijne *Gaelic Antiquities* onder den titel: *Thrathal.*
(5) *Poems of* OSSIAN, II, 117.
(6) Ibid. I, 89, note.

ontsproot mijn roem. OSSIAN! wees gelijk *Selma's* Koning. Wanneer de trotsche in mijne zalen komt, zien mijne oogen hem niet. Maar mijn arm is uitgestrekt naar den ongelukkige. Mijn zwaard verdedigt den zwakke'[(1)]. Dezelfde vermaning herhaalt de edele vorst, leunende op zijn schild, en terwijl de wind door zijne grijze lokken speelt, aan zijnen kleinzoon OSCAR, wien hij de groote daden der vaderen ter navolging aanprijst[(2)].

Dat FINGAL, zoo zachtmoedig jegens degenen, die zijnen bijstand zochten, in den strijd eenen storm geleek, getuigt de volgende schoone plaats, waar hij, eenen overmoedigen vijand tegentrekkende, aldus heerlijk geschetst wordt: 'FINGAL trad vooruit in zijne sterkte. De klank zijner wapenen was gelijk het geruisch van den geest van *Lodda*, wanneer deze zijne stormen over het land uitbreidt en zijn' weg met dood en schrik en verwoesting kenmerkt. Hij sloeg met zijne speer op zijn breed schild; zijn harnas ratelde door den klank zijner schreden: zijn geraas was gelijk het gebrul van duizend golven, die door de woede eens storms tegen den zwarten kant eener rots aanbotsen. Het onweder, dat boven het hoofd van den held te zamentrekt, is schrikkelijk. De zoon van *Luno*, FINGALS zwaard, flikkerde in zijne hand. Zijne lokken werden door den adem der winden bewogen, gelijk het schuim eens strooms, dat van de bergrotsen wit terugspat. De kleine heuvelen beven voor hem, en de grond siddert onder zijne schreden. *Lochlin's* zonen zien den vreesselijken schrik zijns gelaats; zij zien in hem de vlammen van den slag, en geweldig kloppen hunne harten'[(3)].

Zoo geducht en vreesselijk de held is, wanneer hij ten strijde trekt, zoo beminnelijk is hij, nadat hij den vijand overwonnen heeft. Als zoodanig wordt hij door OSSIAN aldus beschreven: 'De Koning keert uit den strijd terug. Zijne zware haarlokken golven. Een blaauwe helm bedekt het hoofd des helds, gelijk eene ligte wolk het gelaat der zon bedekt, wanneer deze in haar gewaad van nevelen zich beweegt, en slechts halve stralen uitschiet. De

(1) *The Poems of* OSSIAN *in the Gaelic*, I, 242. Vergelijk hiermede MACPHERSON'S vertaling I, 168.

(2) *Fionnghal*, Duam III, vs. 426:

'Mhic mo mhic,' thuirt an righ,
'Oscair na stri' na d'òge,
Ohunnam do chlaidheamh nach mìn;
Bha m'ardan mu m'shinus're mòr, etc.

BILDERDIJK heeft dit uitmuntend overgebragt in *Fingal*, I, 80.

(3) SMITH, *Gaelic Antiquities* in het dichtstuk *Manos of Cath Mhanuis*.

Chuaidh Fionn a sios le tartar uamhann,
's Fuaim neach arm mar spiorad Lodda,
A 'sgaoile gioraig is crith-chata
Feadh an rathaid gu grat cho 'rag, etc.

helden volgen fier den Koning; het gastvrije feest der schelpen wordt bereid. FINGAL wendt zich tot zijne zangers, en beveelt den Opperbard de zangen aan te heffen'[1].

De wapenfeiten van dezen Vorst bepaalden zich niet binnen de enge grenzen van *Noord-Schotland* of van eenig eiland. Hij zocht en behaalde lauweren in *Scandinavië*, het noordelijk *Duitschland*, en de verschillende Staten van *Brittanje* en *Ierland*[2]. Hij voerde zelfs gelukkig krijg tegen de Romeinen onder Keizer CARACALLA, door OSSIAN CARACOL genoemd, waarvan de dichtstukken *Comala, Carraig-thura* en *Carthon* gewagen. Het is althans buiten twijfel, dat den Kaledoniërs, na den dood van Keizer SEVERUS, tegen wien zij zich verzet hadden, door de beide zonen van dien Vorst, CARACALLA en GETA, omstreeks het jaar 211 de vrede op zeer voordeelige en eervolle voorwaarden aangeboden werd, waarbij hun alles werd teruggegeven, wat SEVERUS en andere Romeinsche veldheeren hun ontroofd hadden[3]. Als krijgsman vindt men FINGAL weder in den oorlog tegen CAROS in het jaar 287, indien althans dit dichtstuk echt is, en onder dien naam de overweldiger CARAUSIUS kan verstaan worden[4]. Nog later streed hij in den veldtogt tegen CAIRBAR, in welken OSCAR sneuvelde, dien hij treffend beweent. Hij moet dus zeer hooge jaren bereikt hebben, hetgeen nog heden niet buitengewoon is in de *Hooglanden*[5], daar, volgens de Iersche geschiedschrijvers, die togt in 296 voorviel[6].

Eeuwen lang bleef de naam van dien geduchten Vorst bewaard, welke door de zangers zijner eeuw niet alleen als een held, die menschen overwint, wordt afgeschilderd, maar voor wien zelfs hooger en magtiger geesten zwichtten. In het dichtstuk *Carraigthura* verslaat hij den magtigen geest van *Lodda*, welke voor hetzelfde wezen als OTHIN of ODIN gehouden wordt, en die zich op deze wijze aan den held had kenbaar gemaakt: 'De legerscharen der helden wijken voor mij. Van mijnen troon zie ik op de volken neder, en zij vergaan tot stof voor mijn aangezigt; uit mijnen

(1) *The Poems of* OSSIAN *in the original Gaelic*, I, 98, vs. 20.

Mar sin bha focail ULLIN chaoin,
Nuair thill an righ o raon nan triath,
Le 'leadan throm, a b'aillidh ciabh, etc., etc.

(2) *Poems of* OSSIAN, I, 206, note.
(3) JOHN MACPHERSON, *Critical Dissertations on the origin, antiquities, language, government, manners, and religion of the ancient Caledonians*. London, 1768. 4°. p. 32.
(4) *Poems of* OSSIAN, I, 175. BILDERDIJK, *Fingal*, II, 152.
(5) Zie *Sketch of the Highlands and islands of Scotland*, in het *Saturday Magazine* voor Febr. 1835, p. 86.
(6) *Diss. conc. the aera of* OSSIAN, 71-74.

adem stroomen doodelijke vlammen. Ik zweef over de diepte op de vleugelen der winden, en donkere stormen bulderen om mijne kruin. Maar mijne woning in de wolken is kalm, de uitgestrekte velden mijner rust zijn vermakelijk'[1].

Na hetgeen over FINGAL is gezegd geworden, moet OSSIAN in de derde en gedeeltelijk in de vierde eeuw onzer tijdrekening hebben geleefd[2]. Van zijne levensomstandigheden en lotgevallen is weinig bekend. Uit zijne zangen blijkt, dat hij den jeugdigen en mannelijken leeftijd onder het gedruisch der wapenen doorbragt, FINGAL op vele heertogten vergezeld, en door moed, beleid en dapperheid niet weinig tot den gelukkigen uitslag der gevechten toegebragt heeft[3]. Even dapper held als groot dichter is hij onverschrokken in den strijd, en vol gevoel en teederheid in het gezang. Van beiden vinden wij onder anderen een voortreffelijk blijk in het verhaal zijner huwelijksvereeniging met EVER-ALLIN (EIMHIR-ÀLUINN), de dochter van BRANNO, een Iersch Opperhoofd en Vorst van *Lego*, wier hand hij strijdende moest verwerven[4]. Hij verloor haar eenigen tijd vóór FINGAL'S togt naar *Ierland*. Zij was de moeder van OSCAR, wiens wapenfeiten en heldenmoed OSSIAN zoo menigwerf met al de zelfvoldoening eens teederen vaders en al den gloed eens grooten dichters in zijne zangen herinnert. In den bloei der jeugd stierf die lieveling zijns harten. Hij was namelijk door CAIRBAR, een' Iersch Vorst, op een feest verraderlijk aangerand geworden en met den verrader tevens omgekomen. Uitvoerig wordt dit treurig voorval door den dichter in het eerste boek van

(1) *The Poems of* OSSIAN *in the Original Gaelic.*, I, 114, vs. 257:

Dhomhsa dh'aomas feachd nan sonn;
Seallam o m'thom air an t-sluagh,
Is tuitidh iad mar luath am fhiannuis;
O'manail thig osag a blais.
Thig mi mach gu h-ard air gaoith;
Tha na stoirm a'taomadh shuas
Mu'm mhala fhuair fo ghruaim gun tuar.
'Sciuin mo chòmhnuidh anns na neoìl,
Is taìtneach raoin mhòr mo shuain.

(2) *Diss. on the aerea of* OSSIAN, 71. BILDERDIJK'S *Fingal*, I, 70. II, 150.

(3) In het dichtstuk *Oigh-nam-Mor-shul* (*Oina-Morul*) bezingt OSSIAN eenige zijner daden, verrigt '*toen zijne lokken nog jong waren*,' vs. 26.

An làithibh an righ, bu cholgach snuagh,
Mo chìabha, na'n dual mu chuaoh nan oìgh.

(4) *Fionnghal*, Duan IV, vs. 13 sqq. In de *Neu-entdeckte Gedichte* OSSIANS, door VON HAROLD, Dusseldorf 1787 uitgegeven, wordt, in het dichtstuk *Evorallin*, deze huwelijksvereeniging bezongen, doch verschilt in vele bijzonderheden met de beschrijving daarvan in het IV^{de} Boek van *Fingal*.

Tigh-mòra (*Temòra*) bezongen[1]. Nimmer konde hij dien zoon zijner liefde vergeten, en bijzonder treffend beweent hij zijnen dood. 'EVIR-ALLIN OSCAR!' dus roept hij de dierbare overledene toe, 'gij stralen der vreugde, die thans niet meer zijt! Hoe kan OSSIAN de harp tokkelen of van oorlog zingen, terwijl uwe beminnelijke gedaanten, gelijk de vallende sterren, zijne ziel doorkruisen? O, dat ik deelgenoot van uwen blaauwen loop ware, verheerlijkte wandelaars der bergen in de hoogte! Wanneer zullen onze geesten elkander in de wolken ontmoeten, en wij op den avondwind zweven, wiens donkere golf naauwelijks den top der pijnboomen op *Cona* buigt? Wanneer zullen wij onze ongeschoren hoofden in andere gewesten opheffen, gelijk starren des nachts over de woeste heide? O, dat het toch spoedig geschiede! Dat mijn bed in het dons der wolken gemaakt wierde! Wat het bed der heide voor den vermoeiden jager van *Lona* is, dat is het graf voor den afgematten Bard. Ik wil slapen. Grijze steen! zult gij in het gezang mijn' naam bewaren? Neen; de tijd uws ouderdoms, o steen! zal komen, en gij zult met mij op de plaats wegzinken, waar de verkmoeiden op hun nederig bed van aarde rusten. De vreemdeling zal op zijne speer leunen, en vragen, waar gij gestaan hebt; maar de zonen der kleine menschen zullen het niet weten. Licht des gezangs! kunt gij den vreemdeling de plaats aanwijzen; kunt gij zeggen, waar de grijze steen des Barden rust! Neen; gelijk ik, zijt gij oud geworden; de nevel der jaren heeft uw licht gebluscht. Onze nagedachtenis zal voorbijgaan, gelijk de geschiedenis van DUTHONA, die reeds in de ziel des Barden donker geworden is'[2].

Het schijnt, dat OSSIAN zijnen vader in het Rijk van *Morven* is opgevolgd, hetwelk echter, men weet niet uit welke oorzaken, onder hem te gronde ging. Immers zingt hij: '*Morven!* hoe zijn uwe lichten uitgedoofd! Hoe is de vlam van den eik in uwe paleizen uitgebluscht, en hare plaats de woning der duisternis geworden! Uwe paleizen zelfs zijn gelijk zij, die zich daarin vermaakten, op de heide vervallen, en de dikke schaduw des doods omgeeft hen. *Temòra* is gevallen; *Taura* een steenhoop; en *Selma* doodsch. Het klinken der bokalen is reeds lang verdwenen. Het gezang der Barden en het geluid hunner harpen is voorbij. Een groene heuvel van aarde, een met mos begroeide steen, die hier en daar zijn grijs hoofd opsteekt, is alles, wat van hen overig is. De zeeman ziet niet meer, wanneer hij de diepte doorklieft, hunne hooge kruinen door de wolken zich verheffen; noch de reiziger, wanneer

(1) *Tigh-mora*, Duan I, vs. 185 sqq. MACPHERSON'S *Ossian*, II, 137-148.
(2) SMITH, *Gaelic. Antiq.*, in het Dichtstuk *Dú-thonna*.

hij uit de woestijn komt'[1]. 'FINGAL'S geslacht is uitgestorven,' roept hij elders met weemoed uit. 'Mijne harp! gij roept eene treurige herinnering terug. Gij verkwikt het hart des Barden niet meer! Mijne oogen zijn beneveld. De gezellen mijner jeugd zijn bezweken; gevallen zijn mijne kinderen! - Lafaards wandelen, waar eens de magtige FINGAL heerschte. SELMA! uwe vermolmde torens storten in; uwe ruime zalen vergaan. Door uwe eenzame voorhoven suizen de huilende winden. Wild gras verbergt den zetel des Konings. De uil nestelt in zijn schild. Mos bedekt de wapenen des helds. De oogen der schoonen zegenen uwe muren niet meer. Met de donkerrollende jaren zijn uwe dochteren verdwenen. Uwe helden zijn geveld; uwe Barden dood'[2].

Beroofd van heerschappij, van namaagschap en van het licht der oogen, welk gemis hij zoo dikwerf in zijne zangen betreurt, is het geen wonder, dat de ongelukkige Dichter zijne hooge jaren beweent, en in den toon der droefheid uitroept: 'Gelukkig zijn zij, die in hunne jeugd vallen, in het midden van hunnen roem'[3]! 'Mijne jaren zijn in gevechten voorbijgegaan. Mijn ouderdom wordt door smart verdonkerd'[4]. In dezen beklagelijken toestand vond de grijze Bard zijn' troost bij MALVINA, de schoone dochter van TOSCAR, en bruid van den gesneuvelden OSCAR. Altijd spreekt hij van en tot haar met die teederheid en vaderlijke liefde, welke hare zorg en achting voor hem verdienden. Zij was de steun zijner klimmende jaren, week nooit van zijne zijde, en verheugde hem door haren zang. 'Breng mijne harp,' dus roept hij haar toe, 'ontvonk de ziel des Barden door uwe zangrijke stem. Wek zijne ziel uit de sluimering der jaren op; de nacht des ouderdoms is onliefelijk en donker. Hij is donker, MALVINA! maar uw zang is een straal des lichts. Het geluid daarvan is liefelijk, gelijk de harp der geesten op hunne lucht, wanneer zij omstreeks den middag op hunnen witten reijenlangen nevel gezien worden, die langs den stil kronkelenden stroom heenkruipt. Uwe stem is liefelijk. Vereenig haar met de harp; stort haar in mijn oor door den nacht, MALVINA! gij, eenzaam verlatene! De tijden, die voorbij zijn, rollen met hun duister licht op de ziel des Barden terug'[5].

Doch ook MALVINA werd hem ten laatste ontrukt, en wij vergeven het gaarne den diepgewonden en verlaten' grijsaard, wanneer hij wanhopig klaagt: 'Ik roep, maar hier is geen vriend, die

(1) SMITH, *Gaelic. Antiq*. in het schoone gedicht *Gaul*, of *Tiomna Ghuils*.
(2) VON HAROLD, in het gedicht *Bosmina*, s. 81.
(3) *Poems* of OSSIAN, I, 186.
(4) Ibid. II, 25.
(5) SMITH, *Gaelic. Antiq*. in het dichtstuk: *Losga Taura, de val van Tura*.

antwoordt, behalve de terugkaatsende rots en het geluid van den hollen stroom. FINGAL is bij zijne vaderen. OSCAR is niet meer. EVIR-ALLIN is in hare wolk, en de stem van MALVINA zwijgt. Mijne Vaderen! wanneer zal OSSIAN bij u zijn? Mijne Vrienden! wanneer zal de Bard zich met u vereenigen? Wanneer zullen de korte dagen en de lange nachten mijns veelkleurigen levens voorbij zijn? Mijne vrienden zijn niet meer; hunne nagedachtenis is, gelijk de steenen hunner graven, half gezonken, en de plaats hunner woning is woest'[1].

(*Het vervolg in een volgend Nommer.*)

Over den trots van geniën, geleerden, kunstenaars en bedelaars.

Uit Democritos, oder *Hinterlassene Papiere eines lachenden philosophen*.

Exegi monumentum aere perennius non omnis moriar!

Onder alle soorten van verkeerden trots zijn die van het genie en des wijsgeers nog de verschoonbaarste, edelste en zeldzaamste, als het genie zelf. Maar wat is genie? Wie dit vraagt bezit het niet, en wie geen genie heeft, begrijpt ieder antwoord slechts ten halve. Genietrots schijnt bij de Ouden onbepaald te hebben geheerscht; hunne vrije regeringsvormen beperkten den staatkundigen trots, en de ezels- of monnikendeugd - demoed - die een' vrijen geest meer tegenstaat dan de onverdragelijkste hoogmoed - kenden zij niet. Zij hadden zelfs geen begrip van het thans zoo uitgebreide rijk - laat ik het woord des vrijen Brits mogen bezigen, - van het rijk der *mean spirited souls*, of de platte koppen onder den schepter der spitse koppen. Lof den Ouden!

A jewel in a ten-times-barred chest
Is a bold spirit to a loyal breast.

De trots van het genie en van den wijsgeer komt het meest uit in oorspronkelijke gedachten over de waarde van het aardsche, over de wereld en over de bestemming van den mensch, - in dichterlijke droefgeestigheid over het lijden hier beneden, en de

(1) SMITH, in *Cuthon*.

dwaasheid der menschen, - in gisping van maatschappelijke inrigtingen, en uit die stemming voortvloeijenden afkeer van bewind - in liefde tot eenzaamheid en heimwee naar den natuurstaat, - in verachting van al het aangenomene, al het geijkte, en ieder naar deze begrippen gewezen vonnis, - in matigheid, eenvoud van zeden en huisselijkheid, - in minachting der hoogere, bedorvene wereld en neiging tot geringen, arbeidsvolk, eerzame burgers, trouwhartige landlieden en onschuldige kinderen - in onverschilligheid voor uiterlijke eerbewijzen, - in innige verknochtheid aan magen, vrienden en dierbaren, - maar ook in eigenzinnigheid, luimen en eene openhartigheid en regtgeaardheid, welke in onze maatschappij niet meer voegt. Deze soort van trots wordt dikwijls door onverdiend ongeluk gekweekt; reeds de oude wereld schijnt er den spot meê te hebben gedreven, zoo als zij het met DIOGENES en de *Cynische* wijsgeeren deed, - hij heeft echter inderdaad iets aantrekkelijks en eerwaardigs.

Er zijn bevoorregte zielen, voor welke ieder, die hen eenigermate begrijpt, zich onwillekeurig buigt.

HANNIBAL, dien de koopmanszielen te *Carthago* niet konden begrijpen, ging naar *Azië*, de schrik der Romeinen tot zijn' dood toe; en zijn groote tegenstander SCIPIO sprak, toen de pleitbezorgers hem te *Rome* aanvielen, alle verantwoording beneden zich achtende: ‘Op dezen dag, Romeinen! versloeg ik HANNIBAL. Laat ons naar het Kapitool gaan, en den Goden dank zeggen!’ Daarop begaf hij zich in vrijwillige ballingschap, *ne ossa mea habeant*, en stierf te *Liternum*.

Deze mannen waren geene Auteurs, die het meest door genie-trots gekweld worden. Er zijn vele zulke, die voortreffelijk zouden kunnen schrijven, zoo zij het wilden, of er den tijd toe vinden konden; er zijn duizend onderwezenen tegen één' verlichte, duizend verlichten tegen één' helderen kop, en duizend heldere koppen tegen één genie, dat beide schept en uitvindt. Eilieve! hoe vele Auteurs zijn er dan in het talloos heir der schrijvers, ik bedoel scheppers en uitvinders? *Soyons justes et discrets!*

BURKE stelde als secretaris van Lord HAMILTON zijne Parlements-redevoering op, de éénige, welke deze ooit uitsprak, waardoor hij zich den bijnaam van HAMILTON *met ééne redevoering* verwierf; - en de Lord voegde hem eens, in een' staatkundigen, twist, toe: ‘Gij vergeet, dat ik u van onder het dak haalde;’ waarop BURKE hernam: ‘bij gevolg heb ik mij tot u verlaagd,’ en dadelijk voor zijn pensioen, van 200 *Pond Stlg.*, bedankte. De Brit was nog beleefder dan een der Franschen, met wien ik het meest op heb, MABLY, die toen een Graaf zich vermat, in gezelschap van een' verdienstelijk man, te zeggen: ‘*je l'ai tiré de son grenier*,’ driftig uit-

borst: '*les gens de mérite logent dans des greniers, et les sots habitent des hôtels*.' Dat was Duitscher dan wij durven wagen ons te uiten, en echter noemt men ons lompe Duitschers! De eenvoudige MABLY, die meer man was dan JEAN JACQUES, had opvoeder van den erfgenaam van een groot Rijk moeten zijn, en werd het niet, dewijl hij verklaarde van het beginsel te zullen uitgaan: '*Les rois sont faits pour les peuples et non les peuples pour les rois!*' Dezelfde genietrots deed den stervenden MIRABEAU tot zijnen oppasser zeggen: 'Leg voor de laatste maal dit hoofd regt, gij zult nooit voor een grooter het kussen opschudden.' Welligt was het echter te stout gesproken. - Geniën hebben de vrijheid lief, en raken verzot op onafhankelijkheid, wanneer het niet naar hunnen zin gaat; zij worden er dikwijls slechts te afhankelijker door van de grootere plagen des levens, van zich zelven, van een kwelziek huiskruis, ja, van verwanten en maîtresses, welke erger den baas over hen spelen dan hunne heeren of de dienst het deden.

Nooit werd de genietrots door eenig sterveling verder gedreven, dan door NAPOLEON; hij hield zich in vollen ernst zoo goed voor den Man des Noodlots als MAHOMED en ALI, en men weet niet, of men over zijne koninklijke broeders en hunne raadslieden lagchen, dan wel, of men er zich over ergeren zal. Waarlijk, overmoed des verstands viel den man te vergeven, die in *Italië* zoo gelukkig was, - die in eene hoogst dubbelzinnige stelling den vrede van *Campo-Formio* sloot, - ongedeerd uit *Egypte* terugkeerde, - en na de even twijfelachtige overwinning bij *Marengo* de schoonste palmen inoogstte - den man, die zich aan de spits eener *grande nation* huichelde, Keizer werd, en zelfs na den slag van *Austerlitz* en *Aspern* nog doen durfde, wat hij deed, en met dien van *Jena Pruissen* vernietigde. Maar hij, wien alles gelukte, moest eindelijk op de hoogste steilte zijner fortuin - duizelig worden, en gelooven, dat het hem met *Rusland* niet zwaarder zou vallen dan het hem met *Pruissen* viel, ja, zich met den waan vleijen, uit dat reuzenrijk de Britten in *Oost-Indië* te tuchtigen. *Les grands esprits se rencontrent!* - dacht ook GUSTAAF ADOLF, in wiens tijd *Spanje* de rol van *Engeland* speelde, niet aan *Mexico* en *Peru?* NAPOLEON sprak tot het magtige *Rusland*, reeds door klimaat en afstand tegen zijne aanvallen beschermd: 'De overwonnenen voeren de taal der overwinnaars, het lot sleept hen mede, hunne bestemming worde vervuld!' Het tegendeel bleek waarheid! Wanneer hij eene wijsgeerige verhandeling over matiging of het Salomonische: Alles is ijdelheid, en heeft zijnen tijd!' gelezen had, of TACITUS, wien men zeide, dat hij als berisper van NERO haatte, grondig had bestudeerd, wie weet, of de man niet tot aan zijnen dood bijeen had gehouden, wat hem in het laatst van 1813 slechts met moeite ont-

wrongen werd? Bij gebrek van deze echter werd zijn Oostersche geest de prooi van zekere krankzinnigheid, die niets meer onmogelijk achtte; die geloofde, dat hij slechts te bevelen had, om alles te kunnen, en die vergat, dat slechts twee letteren geluk van ongeluk onderscheiden. Vleijend en duurzaam geluk scheen eindelijk dit genie tot een' waren JUPITER KASPERLE te maken, die, vooral sedert zijne zege bij *Wagram*, en zijnen echt met de Keizersdochter, uit den rijksmantel een hansworstenpak vervaardigde! Geniën dolen ligter van het spoor dan zij die het niet zijn, zoo als het genie op het Weener Congres, dat het denkbeeld eener adelsketen opperde, en welligt in HOMERUS op de gouden keten van JUPITER had gestooten. Wanneer hij JUPITER was geweest, had hij misschien alle tegensprekers behandeld zoo als deze het de heks deed: hij hing de hemelkoningin zelve in de lucht met twee zware aanbeelden aan hare voeten!

Wie BUONAPARTE vroeger had bemind en bewonderd, moest NAPOLEON slechts te meer haten, want hij stelde de wereld in hare schoonste uitzigten te loor; *Frankrijk* was op weg het voorbeeld van eenen verstandig-vrijen Staat te leveren, vrijer dan *America;* en wat was dit alleen mijn Duitsch Vaderland niet waard geweest? De denkende man kon hem sedert lang niet meer liefhebben en achten, zeker ten minste sedert 1804 niet meer, - maar hij kon nog altijd de kracht en de diepte bewonderen van zijnen geest en zijn karakter, gesloten en onbewegelijk als het noodlot. Het was de stoute taal van het genie, die hij, bij zijne terugkomst uit *Egypte*, tot het Directoire voerde: ‘Wat hebt gij van *Frankrijk* gemaakt, dat ik u zoo schitterend liet? Ik gaf het den vrede en ik vind den oorlog; ik liet overwinningen achter, en vind niets dan nederlagen; ik liet er de millioenen uit *Italië* na, en zie niets dan behoefte, roof en ellende, - wat hebt gij met de honderd duizend Franschen, de makkers van mijnen roem, uitgevoerd? Zij zijn niet meer.’ Het was de stoute taal van het genie, deze uitval tegen het *Corps législatif*, dat eindelijk de taal der waarheid begon te spreken uit den mond van LAINÉ en RENOUARD: ‘Ik - ik ben de vertegenwoordiger van het volk; wie uwer zoude den last op zich durven nemen? De troon is slechts een staketsel van hout met fluweel overtrokken - ik ben het. Het is thans het oogenblk niet bezwaren te opperen, nu de vijand moet worden opgezocht en geslagen; ik sta aan de spits van het volk, dewijl de toenmalige staatsregeling u niet geviel; wanneer gij eene andere verlangt, die mij niet bevalt, dan zal ik zeggen: ‘zoek u een' anderen heerscher.’ Ik ben trotsch, ja! want ik heb moed - ik ben trotsch, want ik heb groote dingen voor u gedaan - zelfs wanneer ik ongelijk had, zoude het u nog niet passen mij in het

openbaar verwijtingen te doen. *Frankrijk* heeft mij meer noodig, dan ik *Frankrijk*.' Slechts der bekrompenheid kan deze taal van het genie mishagen. Maar was het niet grooter geweest, na het verlies van het *grand-empire* het *petit-empire Elba* van de hand te wijzen, en op deze of gene *Villa* van *Italië*, in den stijl der Ouden, voor zich zelven te leven? Of hield hij, reeds te *Fontainebleau*, dat eilandje voor een' goed gelegen' wachttoren?

Het genie heeft iets van den waterval des *Rhijns* - men is brandend nieuwsgierig dien van nabij te beschouwen, men staat verbaasd, men bewondert, men roept uit: 'groot, heerlijk, goddelijk!' maar denkt toch eindelijk bij zich zelven: Waarom vloeit de rivier niet als andere ordentelijke stroomen, zonder zulke geniale luchtsprongen te doen, bedaard voort? Men behoefde dan niet aan wal te stappen, en men zoude niet verpligt zijn de goederen te lossen, en men had geen *Schaff aus*. Veel geest te hebben en weinig verstand, is een ongeluk; de eerste gave wordt bewonderd, maar ook wel gevreesd en geschuwd; - verstand daarentegen, iets, dat elk zoo zeer behoeft, wordt naauwelijks opgemerkt, maar bereikt zijn doel en lacht eindelijk het genie uit. In lagere betrekkingen geplaatst, doolt de man van genie zoowel buiten zijne sfeer, als de domkop het in hoogere doet; hij gelijkt het edele oorlogsros of de vurige harddraver voor eene mistkar gespannen, die den kop fier omhoog steekt, en vóór- en achteruitslaat onder de zweep van den karreman, dat zinnebeeld der presiderende Domheid. Niets natuurlijker, dan dat al diegenen hem vooruitkomen, wien de Natuur zoo min met vlieg- als met staart-vederen bedeelde - de Struisvogel, de Casuaris en de Trapgans, b.v. - wien zij vooral de pijlen des vernufts onthield, en die gelukkig zijn als het stekelvarken, dat, als het boos wordt, ja, zijne pennen bewegen kan, maar zijnen vijand die wapenen zoo min in het gezigt kan slingeren, als onze egel dit vermag. Men stelle zich NAPOLEON als Duitsche Kreis-luitenant, en RICHELIEU, PITT en KAUNITZ als secretarissen van een' Rijksgraaf of Rijksridder voor. Mannen van genie - mits geleerden - lijden aan een nog erger gebrek; zij zijn niet belangzuchtig genoeg - zij slaan geloof aan zekere verzekeringen, zonder maatregelen te nemen zeker te zijn, en gaan verloren als mijn lieve JOH. V. MÜLLER, staats-secretaris van het treurige Koningrijk *Westfalen* onder den schepter van een' JÉROME.

De echt verhevene en rijkbegaafde geest gevoelt, geloof ik, het eerst van allen zijne eigene waarde en zijne betrekking tot anderen; de waarlijk groote geest is bescheiden, juist dewijl hij waarlijk groot is - doch de meeste geleerden zijn geene geesten, maar slechts levende boeken. De trots van geleerden en kunstenaars geeft zich, juist in verhouding tot hun gebrek aan wijsgeerige verfijning,

smaak en wereldtoon, lucht. Die trots hecht hooge waarde aan eigen voortbrengsels, geschenken van aanzienlijken, eerbewijzingen, titels en academische waardigheden; schoon hij zijne Werken slechts Proeven noemt, of naamloos uitgeeft, schijnt toch het opregte, *δοκεῖ μοι* (dunkt mij) van den bescheiden SOCRATES uit de wereld verdwenen. De hedendaagsche wijsgeer wil óf de geheele wereld onderwijzen, zoo als de Sofisten en Rhetoren der Ouden, óf houdt niemand zijner wijsheid waardig, als Braminen en zekere Professoren en rijke Doktoren, die stom, ernstig en droog zijn als hunne boeken. Grimlagchend stem ik toe, dat het mij niet ligt viel, in dit Werk veel - door te schrappen en menige bladzijde in vroegeren tijd geschreven (toen ik mij vleide, dat wij in *Duitschland* weldra de gulden vrijheid, van drukpers zouden genieten, die reeds zoo lang in het Britsche Rijk heerscht) in het vuur te werpen - *patriae cecidere manus!*

Hoe velen zouden niet kunnen schrijven en laten drukken, die er juist het bekwaamst toe zouden zijn, maar die de praktijk boven de theorie verkiezen, liever een werkzaam leven leiden, de Natuur op reizen genieten, te huis hun land, hunne vrienden, hunne magen in stilte liefhebben, geest en hart ontwikkelen en beschaven, en met kwalijk verborgen' weerzin de nieuwste schriftene doorbladeren, in plaats van op de duizendvoud herbarende velden der Letterkunde te ploegen, te zaaijen, te eggen, en onkruid in te oogsten van tijdschriften, recensenten en smousige uitgevers. De liefde tot letterkundigen roem verflaauwt en gaat te loor, wanneer men dus over het publiek en zijne oordeelvellingen nadenkt. En toch moet er eene betooverende bekoring in den drukinkt verborgen zijn, sedert den duivelstijd van Dr. FAUST tot op heden. Ik geloof, dat het velen gaat zoo als het mij ging; lagchend herinner ik mij de ongeëvenaarde voldoening, welke ik smaakte, toen mijn eerste Werk gedrukt in het licht kwam - een bruilofts-rijmpje! Zoo als ik toen, roept misschien menig bekrompen hoofd, bij Werken, die geene wezenlijker waarde hebben dan dat, jubelend uit: *Non omnis moriar!!!* Koning HENDRIK VIII schreef tegen LUTHER zijn boek: *de septem Sacramentis* en verwierf er zich den pausselijken titel van *Desensor Fidei* door, waarmede hij mijnentwege had mogen pronken, zoo zijn ellendig lapwerk niet menigen Brit, die niets van de zeven saeramenten wilde weten, in welk een geniaal licht de Koning die ook geplaatst had, leven en rust had gekost. Pedanten, die zoo trotsch en stijf langs 's Heeren straten schrijden, alsof zij eene obelisk hadden ingeslikt, zouden niet verdraagzamer zijn, indien zij den baas mogten spelen. De Italiaan NIPHUS was onbeschoft genoeg Keizer KAREL niet eens een' stoel aan te bieden, schoon hij zelf zat, en zeide: ‘KAREL is Keizer

over soldaten, ik ben Keizer over de geleerden.' Zóó stout uit zich, het is waar, de trots van het genie niet meer; maar ik ben zeker, dat er over den nieuwen Keizer der Duitsche geniën, dien men hier beneden veel te veel heeft vergood, zoodra hij waarlijk vergood zal zijn, niet weinig komieks zal gedrukt worden. Maar de waarlijk groote man is eenvoudig en populair, en juist het gevoel zijner grootheid doet hem dit ligter vallen dan hun, die slechts in schijn groot zijn. Deze durven noch populair noch eenvoudig zijn; zij gevoelen er behoefte aan te hebben, door een vergrootglas te worden gezien.

Pedanterie is eene soort van egoïsmus, welke slechts over datgene denkt, en slechts over datgene spreekt, waarmede zij zich zelve bezig houdt, zonder eenig acht te slaan op allen, die haar omringen. De geleerde, die overal zijnen CICERO, SENECA en HORATIUS aanhaalt, en pedante fratsen maakt, die in de taal van SUETONIUS *vultus paedagogi* zouden heeten, maakt zich aan deze ondeugd in het gezellig leven schuldig, en, even als hij, hinken aan hetzelfde euvel de vrouw, die veel gelezen heeft, en plaatsen uit een of ander Werk van fraaije letteren citeert; de hofjonker, die slechts van het hof kalt; de landedelman, die van niets dan jagt, honden, paarden, rundvee en graanprijzen weet te praten, en als hij iets aan het Fransch heeft gedaan, tusschen beide ook van *Oeuvres mêlées* raast, dewijl iemand of niemand gezegd heeft, dat men in onzen boozen tijd geen' anderen geslachtsboom meer onderzoekt, dan dien der paarden, en dat de Nobleman-Gentleman zijn moet, zoo hij zich niet wil zien uitlagchen. Ook onder de uniform schuilt pedanterie, wanneer zij de gansche wereld met hare recruten, exercitiën en campagnes, met kasernen, slopkousendienst en respectieve leugens over den Franschen en Russischen veldtogt onderhoudt. Alle egoïsten gelijken den dansmeester, wiens leerlingen dikwijls beter buigingen maken dan de meester, dewijl deze die al te mooi en al te afgemeten maakt.

Het bespottelijkste van alle is zeker de lompe meesterachtigheid van den schoolmonarch jegens hen, die niet onder zijne scholieren behooren; men waant zich eensklaps in den tijd verplaatst, waarin in een barsch *perge, sequens!* of een vriendelijk *bene! optime! tu es juvenis bonae spei et frugis* denzulken in de ooren klonk.

Een dezer Latijnsch-Grieksche pedanten - hij was een beroemd rector, dien men om zijnen trots reeds eens in een gekkenhuis haa gezet - vervolgde mij op een feest in de gezelschapszaal ongenadig, en sprak met mij als met een' zijner *primanes*. Welligt werd hij bedrogen door mijn jeugdig voorkomen, dat, ik beken het, in zonderlinge tegenspraak was met de mij bedeelde waardigheid van Eersten Raad, enz., enz. Ik moest *ex officio* maatregelen te-

gen zijnen zoon nemen, de man scheen niet behoorlijk van onze betrekking onderrigt, en daar ik slechts den vader voor oogen had, stond ik zijne kwelling lang uit. Toen het echter te erg liep, greep ik mijnen hoed, en nam afscheid met een *cura, ut valeas!* Wanneer zulke pedanten tegenover den titel hunner schoolboeken hunne afbeelding in koper laten graveren, met het voorkomen van een' CAESAR of DESSAUER, mag men het der moedwillige jeugd niet euvel duiden, zoo zij hun een' snorbaard aankletst.

Wie boeken voor het speelgoed van groote kinderen houdt, loopt weinig gevaar van pedant te worden, en wie weet wat stelten zijn (men zegt, dat het Duitsche *Stolz* van *Stelzen* komt) zal er niet op gaan loopen, schoon hij dit ook als jongen gedaan heeft; want het heugt hem, dat men daarom niet grooter schijnt, maar slechts te ligter op den neus valt. De kunstenaars zijn nog meer aan deze ziekte blootgesteld dan de geleerden, dewijl zij met grootere verbeelding behebt zijn. Vele gelijken den zanger MARCHESI, dien BUONAPARTE tot zich deed komen, om een aria te zingen: '*Signor Zénéral, si c'est oun bon air, qu'il vous faut, faites un petit tour au zardin!*' BUONAPARTE liet Signor MARCHESI teregt - opsluiten.

Onze tijd was getuige van de bespottelijkste aanmatigingen, die zich niet grondden op hetgeen men gedaan had, maar op hetgeen men doen zoude. In onze beruchte *Sturm-, Drang- und Genieperiode* stormde de jeugd zóó onbesuisd naar boven, dat zij het doel voorbij rennen moest; - zij ging onder in eigene toomeloosheid en ontevredenheid. Zij begon met anderen niet te achten, en sloeg weldra tot verachting over, niet gedachtig aan het ware woord: 'wie u als vriend niet nuttig kan wezen, kan u als vijand nog kwaad doen.' Zoo lang de vermetele SAULUS nog in den zadel zat, bekommerde hij zich niet om al de tien geboden; - zoodra hij echter ter aarde lag, vroeg hij demoedig: 'Heer! wat wilt gij, dat ik doen zal?' Men doet verkeerd, lust tot studie en afzondering, en opprijsstelling van den tijd, voor trots, pedanterie, menschenhaat en hypochondrie, of ten minste voor verzotheid op het zonderlinge aan te zien, zoo als men dit wel op plaatsen pleegt te doen, waar alle zin voor wetenschap ontbreekt; maar de weg, waarop reeds jongelingen zonderlingen worden, is gewoonlijk dezelfde, die liederlijke vrouwen gaan, welke vrome zusteren (*Betschwestern*) worden, en geeft den natuurlijksten overgang tot Bedelaarstrots. Deze geniën *in omnibus aliquid, in toto nihil*, gelijken de gans, welke zich beroemt te kunnen loopen, vliegen en zwemmen! Maar hoe?

De Bedelaarstrots komt aan het licht in hetgeen zijne krachten te boven gaat, wat de Fransche *peter plus haut que son cu* noe-

men, en eet te huis gaarne de gansche week aardappelen, dat men niet ziet, om zich slechts bij zekere gelegenheden in den ouden glans te kunnen vertoonen; - men ziet u op den kraag en niet in de maag. De Spaansche Hidalgo, die achter den ploeg loopt, rept zich mantel en degen te halen, zoodra hij door eene stofwolk het naderen van reizigers vermoedt, en zeer vele niet Spaansche Hidalgo's doen hetzelfde, zonder te ploegen. De Spanjaarden noemen hen *riccos hombres*, even als zekere huichelaars zich vroeger dienaren Gods noemden. GROSSMANNS Vrouw *von Sperling* laat den Hofraad eerst voor haar betalen, en roept dan uit: ‘Nu de steen van mijn hart gewenteld is, veracht ik u en uwe gansche familie!’

Het is bedelaarstrots, gepaard aan onwetendheid, wanneer zekere lieden aan mannen, die zich zestig jaren lang beijverden hunnen geest en hun hart te beschaven, zich en hunner betrekkingen vele zingeneugten en uitspanningen ontzegden, om tijd voor hunne studiën te winnen, tot zij zich eindelijk geheel in de armen der Muzen konden werpen, niet menige onbedachte uitdrukking van zelfgevoel kunnen vergeven! Het is dit vooral, wanneer het mannen geldt, die zich van het hooger beginsel doordrongen: zinnelijkheid moet zich buigen onder de wetten der zedelijkheid; zonder deze is er heil voor menschen noch Staten; op zedelijke gelijkheid en verstandelijke vrijheid rust alle regt, de wet en de profeten, en wat in zekere tijden voor waarheid gold, kan in veranderde omstandigheden ophouden geldig of regt te zijn, en uit *summum jus summa injuria* worden!

Onder den Bedelaarstrots moet ik nog eene bijzondere *Krähwinkelei* brengen, die welligt dááruit ontstaat, dat er in mijn vaderland slechts weinigen zijn, die van hunne eigen renten kunnen leven, en dat Ambt en Titel bij ons op de lijst der verdiensten bovenaan staan. Van daar de eerste vraag: Wie is die? en dan: In wiens dienst is hij? Welken titel heeft hij? Groote titels gelden voor groote waardigheden; ROUSSEAU en VOLTAIRE, HUME en GIBBON zouden in deze *Krähwinkels* voor elken invorderaar der onbeduidende renten van een' vergeten' landedelman moeten achterstaan als *Nemo;* maar - laat ons van al deze zwakheden van ons zelfgevoel zwijgen. ‘Neef!’ zegt ASMUS, ‘wanneer gij een' mensch ontmoet, die zoo groot, zoo dik, en zoo breed is, keer u om en heb medelijden;’ - wij zijn allen stof, en moeten stof worden. De wereld werd uit niets geschapen, is inderdaad ook niet veel; en wij! -

De kardinaal De Richelieu.
(*Naar het Engelsch.*)

RICHELIEU verdient de grootste aller Staatsmannen te heeten, indien hij, die zich door het verwerven der hoogste magt weet staande te houden, bijgevolg de grootste Minister is; men noemde hem: *Le Roi du Roi.* Nadat hij zich zelven en *Frankrijk* lang genoeg gefolterd had, liet hij een' grooten naam en een groot Rijk na - beide slagtoffers van grenzelooze eerzucht. Zoo min hij, de groote staatsdienaar, als de Franschen, de groote natie, smaakten, onder zijn bewind, eenig geluk! Zijn gedrag getuigde van eene gevoelloosheid, die alle hoop op verzachting zijner gruwzame besluiten tot eene bespottelijke dwaasheid maakte. Terwijl hij de edelen en de prinsen van den bloede onder zijnen voet vertrad, en zijne voormalige beschermster, de Koninginne-Moeder, in rampzalige ballingschap om deed zwerven; terwijl hij het er op toelegde, dat de Koning zijn' broeder zou vreezen en haten, ja, geen' anderen in zijne nabijheid dulden, dan diegenen, welke gunstelingen waren van den Kardinaal, Hertog en Minister DE RICHELIEU, verdrukte hij de armen door vreesselijk zware schattingen, en herschiep elke Fransche stad in een garnizoen. Wel mogt men van hem zeggen, dat hij nooit gaarne in eene plaats verwijlde, in welke hij niet de sterkste was. ‘De beambten der schatkist en de bevelhebbers van het leger achten zich geroepen een' gouden oogst in te zamelen; intusschen beschuldigt men den Kardinaal van alle zonden ter wereld, en vreest hij zelf voor zijn leven.’ Zóó schildert HUIG DE GROOT, in een' zijner brieven, den ellendigen toestand van dezen grooten Minister, in zijn verslag van het Fransche Hof in 1635, toen hij er Gezant van *Zweden* was. Zóó ver gaat echter het zelfbedrog dezer groote staatkundigen, in wier schaal hetgeen zij de *belangen van den Staat* gelieven te noemen, zwaarder weegt dan alle pligten door menschen bevolen, of door God verordend, dat hun *staatkundig geweten* zich niets verwijt, schoon hun gansche leven eene reeks van verdrukking en kwellingen, van bedrog en wreedheid is. Het schijnt een volstrekt vereischte, dat hun iedere andere soort van geweten ontbreke. Op zijn doodbed legde RICHELIEU eene plegtige verklaring af, in welke hij zich beriep op den laatsten Regter aller menschen, die weldra ook zijn vonnis wijzen zoude, dat hij nimmer eenigen maatregel voorsloeg dan tot welzijn van de Godsdienst en den Staat, dat is, de Katholijke eerdienst en zijn eigen bestuur. En toen LODEWIJK XIII, die hem in zijne laatste oogenblikken bezocht, uit de handen van

eenen oppasser een' schotel met twee dojers van eijeren overnam, opdat de Koning van *Frankrijk* zelf zijnen zieltogenden Minister plegen mogt, stierf RICHELIEU in al het zelfbedrog van een groot Staatsdienaar.

De slinksche middelen, welke hij bezigde, en de staatkundige bedriegerijen, welke hij pleegde, doen in loosheid niet onder voor de duistere grootheid, die zijn karakter als Minister onderscheidt. Het schijnt, dat hij in een hagchelijk oogenblik, toen hij voelde, dat de Koning aarzelde, wien hij met zijn vertrouwen zou bekleeden, in het geheim bevel gaf den Franschen een' veldslag te doen verliezen, om den Koning eensklaps te doen besluiten niet van een' minister af te zien, dien hij voor den éénigen man kende, in staat hem uit die nieuwe zwarigheid te redden. In den grooten Engelschen burger-oorlog beweerde deze Minister bij KAREL I, dat hij er alles aan ten koste legde, het Parlement tot hem over te halen; terwijl hij inderdaad zijne geheimste ontwerpen tegen den aanstaanden koninklijken martelaar ondersteunde. Toen een Fransch afgezant het Parlement als eene onafhankelijke magt behandelde, nadat de Koning met dit staatkundig ligchaam gebroken had, beklaagde KAREL, gevoelig getroffen, er zich over bij het Fransche Hof; de Minister verloochende zijnen zendeling, ja riep hem dadelijk terug; maar liet door zijne geheime agenten het noodlottige twistvuur tusschen beide partijen op hetzelfde oogenblik, zoo veel hij vermogt, aanstoken. Het doel van RICHELIEU was geen ander, dan de Engelsche Monarchie te verzwakken, haar binnenslands bezig te houden, bovenal te voorkomen, dat hare legers en hare vloten zijne ontwerpen op het vaste land zouden dwarsboomen; hij vreesde, dat *Engeland*, naijverig op de grootheid van *Frankrijk*, zich voor *Spanje* zoude verklaren, zoodra het zelf tot rust zou zijn gekomen. Dit is eene slechts gewone list van groote Ministers, die plagen der aarde, welke, om hunne redenen van Staat, gaarne zoo velen als het Gode behaagt, onder iedere andere natie dan de hunne doen kelen.

Een fragment uit de geheime geschiedenis van dezen grooten Minister schuilt in die van eenige zijner vertrouwde werktuigen. De eene doet ons eene uitvinding van dezen Staatsman kennen, zijn' kabinet-arbeid te bekorten en een scherm bij de hand te hebben, wanneer dat nuttig schild vereischt werd; de andere toont ons de vreesselijke gevolgen aan der stoutheid van een' dier agenten, welke voor eigen rekening, en tegen zijn' meester, den staatsman wilde spelen.

RICHELIEU had zekeren *Père* JOSEPH tot biechtvader; het spreekt echter van zelf, dat deze man eer bestemd was in staatszaken te worden gebezigd, dan in die, welke zijn geweten betroffen. Deze minister, die nimmer een boeteling was, kon er geen nahouden.

Père JOSEPH had aanleg voor staatkundige onderhandelingen, anders was hij nooit de biechtvader des Kardinaals geworden; maar deze aanleg was van die soort, zeide de *Nuntius* SPADA, welke hem geschikt maakte de inzigten en plannen des ministers allernaauwkeurigst te bevroeden en te volgen, zonder hem te doen beproeven den Kardinaal tot de zijne over te halen of hem voor te slaan eene jota in deze te veranderen. Wij houden het er voor, dat *Père* JOSEPH liever verkoos in zijn karretje ministeriëele missies af te leggen, dan alleen en te voet naar zijn klooster terug te wandelen, zoodra hij de geveinsde biecht van den Kardinaal DE RICHELIEU had aangehoord. Hij maakte zich zoo vertrouwelijk bekend met de plannen en den wil van dezen grooten Minister, dat hij het, indien de nood het vereischte, wagen durfde zonder bevelen te handelen; de buitenlandsche zaken vooral werden aan zijn bestuur toevertrouwd. DE GROOT kende beiden, in den tijd dat hij gezant van *Zweden* was. *Père* JOSEPH, verhaalt hij ons, werd door den Kardinaal DE RICHELIEU gebezigd, om onderhandelingen te openen, en deze op eenen hem aangenamen voet te brengen, - dan plagt de Kardinaal op te treden, en die zelf af te sluiten. JOSEPH nam de zaken in den groenen bolster ter hand; zoodra zij gerijpt waren, reikte hij die den Kardinaal over. In eene conferentie, welke GROTIUS met partijen hield, bragt JOSEPH het tractaat op het tapijt, en stond den schok van den eersten aanval door. Na een' warmen twist kwam de Kardinaal als scheidsman tusschen beide: ‘Een middelweg zal u verzoenen,’ zeide de Minister, ‘en daar gij het met JOSEPH nooit eens kunt worden, zal ik u nu vrienden maken.’

Dat RICHELIEU op deze wijze van JOSEPH partij trok, blijkt nog uit hetgeen DE GROOT van een minder listig en meer zorgeloos personaadje geboekt heeft. Toen de Fransche Gezant LEON BRULART, bijgestaan door *Père* JOSEPH, te *Regensburg* een tractaat sloot met den Ambassadeur van den Keizer, weigerde de Kardinaal, bij zijne aankomst, op het alleronverwachtst dit goed te keuren, bewerende, dat de Gezant zijne instructiën had overschreden. Maar BRULART, die een oud Staatsman was, en JOSEPH, voor wien de Kardinaal geene geheimen had, werden niet in staat geacht eene zoo grove dwaling te hebben begaan, en men geloofde veeleer, dat de Minister van gevoelen veranderd was met den stand van zaken, vrede of oorlog wenschende naar het met de Fransche belangen strookte, of naardat deze strekten, zijn bestuur der kroon onmisbaar te maken. Toen BRULART, bij zijne terugkomst na het volbrengen van zijnen last, zich die overijling door het gerucht hoorde verwijten, en niemand een' kreet tegen *Père* JOSEPH aanhief, openbaarde hij het geheim: de kardinaal had hem die klad slechts aangewreven,

om daardoor de instructiën te verbergen, welke hij zelf gegeven had, door zijn orgaan *Père* JOSEPH, - hij noemde dezen een' man, die niets van den Kapucijner had, dan de pij; niets van een' Christen, dan den naam: een gemoed zoo doorzult van list, dat hij niets zonder bedrog konde tot stand brengen, en die, gedurende de geheele vrede-onderhandeling te *Regensburg*, hem niets wilde mededeelen tot alles afgesloten was, daar het éénig doel van al zijn pogen slechts dáárin bestond, de wenschen van den Kardinaal te Vervullen. Het scheelde weinig, of deze vrije gevoelens hadden BRULART zijn hoofd gekost: want toen hij eens, na een driftig gesprek, den Kardinaal verliet, merkte de Minister aan, terwijl hij hem tot de deur volgde, en met de vlakke hand langs zijn' nek streek, dat 'BRULART een mooi man was, en dat het jammer zoude zijn het hoofd van het ligchaam te scheiden.'

Nog eene anecdote van dezen goeden *Père* JOSEPH, het geliefkoosde werktuig voor de belangrijkste en geheimste ontwerpen des Ministers, is opgeteekend in de *Memorie Recondite* van VITTORIO SIRI, een' Italiaaanschen Abt, den Procopius van *Frankrijk*, maar die later door MAZARIN bezoldigd werd. RICHELIEU had vergeefs getracht Kolonel ORNANO, een' man van talent, die gouverneur was van *Monsieur*, den éénigen broeder van LODEWIJK XIII, om te koopen; niet gewoon zich zulk een aanbod te zien weigeren, besloot hij zijn' ondergang te bewerken. JOSEPH werd nu gebezigd eene vertrouwelijke vriendschap met ORNANO aan te knoopen, en hem een' wenk te geven, dat het hoog tijd was, dat zijn leerling zitting in den Raad kreeg, om eenige kennis van staatszaken op te doen. De bevordering van ORNANO'S Koninklijken pupil was tevens die van zijnen voogd, en daar de Koning geene kinderen had, kon *Monsieur* de kroon erven. ORNANO nam daarom de eerste gelegenheid waar, den Koning eerbiedig voor te dragen, hoe passend het zou wezen, zijn' broeder der zaken in te wijden, hetzij door hem toegang tot den Raad te vergunnen, of hem eene bevelhebbers-plaats in het leger te geven. Naar gewoonte deelde de Koning dit onmiddellijk aan den Kardinaal mede, die gereed was het verzoek op de hatelijkste wijze uit te leggen, en Zijne Majesteit ongerust te maken over het karakter van ORNANO, die, naar hij zeide, den jongen Vorst zulke eerzuchtige gevoelens inboezemde, dat zijn volgende stap eene poging zoude zijn de kroon met Zijne Majesteit te deelen. De Kardinaal voorzag, hoe zeer *Monsieur* door de weigering zou worden beleedigd, hoe zeer hij zijn ongeduld zou doen blijken, en den naijver des Konings ontvlammen. Echter bleef RICHELIEU voor ORNANO een open gelaat en eene vriendelijke stem behouden, terwijl hij hem iederen dag in de gunst des Konings ondermijnde, tot alles in eene voorgewende zamenzwering eindigde, en ORNANO in de Bastille

omkwam aan eene koorts, welke hij zich, zeker binnen hare muren, op den hals haalde: benijdenswaardige gevolgen van de vriendschap van *Père* JOSEPH! En door zulke lieden en zulke middelen wierp de arglistige Minister het zaad van een' onverzoenbaren haat tusschen de koninklijke broeders, zamenzweringen te weeg brengende, die dikwijls bloedig eindigden, en tot welke slechts zijne eigene trotsche dwingelandij had aangehitst.

Père JOSEPH stierf, betreurd door RICHELIEU; hij was eene vernuftige soort van *créature*, en hield zijn rijtuig tot zijn' dood toe; maar zijn naam is slechts in geheime geschiedenissen bewaard. Het lot van *Père* CAUSSIN, wiens vermaardheid die van *Père* JOSEPH overtreft, bewijst, hoe die Minister zich van biechtvaders wist te ontslaan, die, in spijt van den Kardinaal, volhardden, naar hunne eigen begrippen, een eerlijk man te willen blijven.

RICHELIEU koos *Père* CAUSSIN tot biechtvader des Konings, en deze had naauwelijks zijne bediening aanvaard, toen de Kardinaal hem inlichtte over de romantische vriendschap Zijner Majesteit voor Mademoiselle LA FAYETTE, op welke zijne Eminentie zeer ijverzuchtig was. Verlangende, dat die teedere betrekking Zijner Majesteit geheel zoude ophouden, gaf hij den nieuwen biechtvader een' wenk, dat, hoe onschuldig deze nog zijn mogt, zij echter aan onophoudelijk gevaar blootstelde; de adellijke jonkvrouw had dit zelve toegestemd, en, door de genade bekeerd, verklaard non te willen willen. RICHELIEU drong er bij CAUSSIN op aan, dat hij den Koning de wijsheid van dit besluit zoude doen inzien. Weldra bleek het echter, dat *Père* CAUSSIN in dit opzigt van hem in gevoelen verschilde, en dat hij deze Jonkvrouw, wier ijver voor het geluk des volks algemeen bekend was, beter aan het Hof dan in een klooster geplaatst achtte. De goede vader behandelde de zaak daarom slechts laauw, en de minister begon te vermoeden, dat hij een werktuig gekozen had, hetwelk er volstrekt niet toe paste, iemand, die niets van de buigzaamheid van *Père* JOSEPH had.

Toch was de invloed der bekeerende genade werkzamer dan de biechtvader, en Mademoiselle begaf zich in een klooster. RICHELIEU vernam, dat de Koning een bezoek van drie uren bij haar had afgelegd, en hij beschuldigde CAUSSIN deze geheime bijeenkomsten aan te moedigen. Deze loochende dit niet, maar merkte gevat aan, dat het voorzigtig was den hevigen hartstogt des Konings niet plotseling te keer te gaan, en de Minister scheen dit te billijken. De Koning zette deze bezoeken voort, en de jonkvrouw boezemde, in overeenstemming met CAUSSIN, Zijner Majesteit de ongunstigste gedachten over zijnen Minister in, en trachtte hem de oogen te openen voor eenen man, wiens dwingelandij de verbannen Koninginne-Moeder zuchten deed, die de prinsen van den

bloede vervolgde, het volk zware schattingen oplegde, het ontwerp vormde, een verbond te sluiten met den Turk tegen de Christelijke Mogendheden, enz. enz. Zijne Majesteit zuchtte: hij vroeg CAUSSIN, of hij iemand wist op te noemen, die in staat was de plaats des Ministers te vervullen? Onze argelooze staatkundige had zich op zóó iets niet voorbereid. De Koning vroeg hem verder, of hij RICHELIEU van aangezigt tot aangezigt wenschte te ontmoeten en aan te klagen? De Jezuït was op nieuw verlegen, maar nam weldra met even veel moed als eenvoud het eervolst besluit.

CAUSSIN begaf zich, tot dat einde, naar de bestemde plaats; hij vernam, dat de Koning zich bij den Minister bevond; de zamenspraak duurde lang, onze biechtvader voorspelde er zich niets goeds van. Hij zelf verhaalt ons, dat hij, het wachten in de voorzaal moede, zich den weg tot den Koning wist te banen, en zijne belofte vervulde. Maar hoe waren de omstandigheden verkeerd! CAUSSIN had zijne zaak verloren eer hij die bepleit had, en RICHELIEU zich zelven bij den Koning volkomen geregtvaardigd. Men verwittigde den goeden Vader, dat de Koning dien dag geene *actes de dévotion* zoude verrigten, en dat hij naar *Parijs* konde terugkeeren. Den volgenden morgen was de gansche zaak opgehelderd. Een bevel van het Hof verbood dezen spraakzamen Jezuït met iemand te spreken of aan iemand te schrijven; en dwong hem verder, in een' ongenadigen winter, ziek naar ligchaam en ziel op reis te gaan, tot hij het oord zijner ballingschap, *Quimper* in *Bretagne*, zou hebben bereikt. Op die barre rotsen, en onder hare wilde bewoners, sleet hij akelige dagen, gedurig met nog akeliger, het verschiet van eenen kerker of eene galg, bedreigd; twee schrikbeelden, welke RICHELIEU bij iedere gelegenheid voor zijne verbeelding plaatste. Hij zond hem zelf van tijd tot tijd eene Parijsche *Gazette*, vol van het venijn zijns harten, dat, als de gier van PROMETHEUS, het hart konde verteren van den, op een verlaten eiland, aan eene rots gekluisterden Staatsman.

Welk een verschil tusschen de bestemming van *Père* JOSEPH en *Père* CAUSSIN! de eene, de vernuftige *créature*, de andere, de argelooze tegenstander van dezen grooten Minister.

Het einde goed, alles goed.

Naar Joyce Jocund.

I.

‘Mijn geduld is uit, ik ben het moede. Al mijne dagen zijn slechts schakels van onheilen; ik mag doen wat ik wil, niets gelukt mij!’

Dus sprak RICHARD BRIGGS tot zijnen boezemvriend JACK SOMERS, terwijl zij door het dorp slenterden, dat hen zag geboren worden, en waarin zij de aankomst der postkoets verbeidden, welke JACK naar *Londen* zoude brengen. Geen twee menschen verschilden ooit meer van gemoedsaard, dan deze beide vrienden. BRIGGS was van top tot teen onvoldaanheid en klaaglust, SOMERS altijd opgeruimd en tevreden. Ondanks zult eene scherpe tegenoverstelling van gemoed, waren zij echter boezemvrienden geworden - zij jaagden zamen, vischten zamen, reden, wandelden en zaten zamen; waar men den eene aantrof, konde men zeker zijn ook den andere te vinden. Wat verbond JACK SOMERS, die alles van de helderste, fraaiste, aanlokkendste zijde zag, zoo onafscheidelijk aan RICHARD BRIGGS, die geen voor- of onderwerp anders beschouwde dan, zoo als sommige lieden het in sommige omstandigheden de zon doen, - door een zwart gemaakt glas, - en wiens uitspanningen dus alle eclipsen werden? Wij weten het niet, maar kunnen u verzekeren, dat de dorps-schoolmeester hen in eene dichterlijke bui de aliassen gaf van Vermaak en Verdriet, en dat zij hem eens eene heerlijke gelegenheid aanboden te bewijzen, hoe beide aan elkanders staart zijn vastgehecht.

‘Ik ben het waarlijk moede,’ herhaalde BRIGGS, met het voorkomen van een' kerkhof in een' mist, en nog wel tweemaal zoo rampzalig, ‘ik zeg nog eens, dat ik het leven van harte moê ben.’

‘Geduld, mijn beste jongen!’ hernam zijn makker, ‘alles komt op zijne pooten neêr, en er is niets, dat de tijd niet te regt brengt!’

‘Doet hij?’ hernam BRIGGS, ‘dan zal ik in eene zee van geneugten verdrinken als mijne beurt komt, en mijn laatste ongeluk het bitterste van alle zijn.’

‘Het water komt wel *aan*, maar niet *over* de lippen,’ merkte SOMERS aan.

‘Houd op; JACK, viel BRIGGS in, ‘houd op met uwe vergelijkingen! eerst doet ge mij springen als eene kat en nu zwemmen als eene eend; bewijs mij liever, dat ik geen regt heb mij te beklagen, dat

ik niet onder het ongelukkigst gestarnte ter wereld geboren werd. Maar dat kunt ge niet, want tot in de kleinere geneugten des levens krijg ik altijd nieten, hoe ik ook mijn best doe. Ga ik uit visschen, ik heb nooit beet, of, heb ik het, dan breekt mijne lijn. Gij, daarentegen, zijt gelukkig zonder voorbeeld. De beste visch zwemt naar uwen dobber, het keurigst wild vliegt aan uwe zijde van het pad op; komt er al het een of ander mager en kreupel dier aan de mijne te voorschijn, dan mist het nooit, of ik heb een geweer, dat kitst! Gij zijt altijd bij uwe prooi eer zij nog dood is; ik daarentegen blijf in een' put steken, of struikel over een' boomstam -.'

'Uw onderzoek gaat te diep.'

'Geen gekscheren,' hervatte BRIGGS, 'ik heb nog niet uitgeklaagd. Zoo mij jagt noch visscherij gelukt, hoe veel erger word ik teleurgesteld, als ik een' dag voor pleizier van huis ga! De stoomboot raakte in brand, toen ik laatst een togtje naar *Gravesend* deed, en de postkoets viel om, toen ik terugkeerde. Wie hoorde ooit, dat u zoo iets overkwam?'

'Zeker, mijne reizen hadden niet zoo veel opmerkelijks.'

'Zoo het mij in het huisbestier slechts beter ging! Het is genoeg, dat ik eene hen te broeijen zette, om geen enkel kuiken te doen uitkomen; mijne zwijnen *willen* niet vet worden; in mijn tuin bloeit nooit iets. Ik ben eene soort van wandelende honigdauw, eene peripatetische pest. Wie zag ooit eene plant opkomen als *ik* het zaad in den grond had gestrooid? Zoo *ik* een rozenperk begiet, is het morgen verdord; terwijl ik overtuigd ben, dat, zoo *gij* des avonds over de haag van een braakliggend land staardet, er des morgens een zee van koorn op golven zoude.'

'Mijn beste DICK!' riep SOMERS, het hoofd schuddende, uit, 'door een weinig overleg en kundigheid....'

'Praatjes!' borst BRIGGS uit. 'Maar toegestemd, dat het mij in die dingen aan bekwaamheid ontbreekt, gaat het mij in belangrijker zaken beter? Raakte de brief niet zoek, die mij naar het doodbed van mijn' oom had moeten roepen, van wien ik geen onaardig sommetje te wachten had; en liet hij mij niet uit zijn testament schrappen, om mijne vermeende onverschilligheid? Spreek mij tegen zoo gij kunt, maakte hij al zijn vermogen niet aan zekere listige, doortrapte deerne, die zijne neiging wist te winnen?'

'Om niet te zeggen, zijn' goeden WIL,' viel JACK in. 'Al was echter de brief in tijds aangekomen, toch waart gij niet verzekerd geweest van ooms gunstige beschikkingen uwaarts.'

'Verzekerd, neen,' zuchtte BRIGGS, 'even min als mijn huis het was toen de bliksem het in brand stak.'

'Dat was een sprekend bewijs, dat het u aan voorzigtigheid ontbreekt, en dat gij niets vooruit ziet,' zeide SOMERS.

‘Niets vooruit ziet? ik wensch u geluk met die vriendschappelijke opmerking,’ hervatte DICK. ‘Wie had kunnen voorzien, dat de Bank van TOPPS *en* LOPPS hare betalingen zoude hebben gestaakt, den dag nadat ik er drie honderd *Pound Stlg.* in belegde? - Maar iedere betrekking, die ik aanknoop, sleept noodlottige gevolgen na zich. Heb ik niet acht maanden lang mijne oogen en hersenen gekweld en mijne vingers zwart en lam geschreven, eer de uitgever van het Tijdschrift van ons Graafschap één mijner artikels goed genoeg achtte, om in het volgend nommer te worden opgenomen? Ik haalde er mij waarachtig de koorts door op het lijf.’

‘En wat was eindelijk het lot van dat onvoldragen hersenkind?’

‘Allerakeligst! het kwam nooit aan het licht; want het Tijdschrift *beviel* niet!’ en DICK zag er, dit zeggende, even ongelukkig uit als de woordspeling, die hij beproefd had.

‘Dat heet de kaarten te vergeven,’ merkte SOMERS aan.

‘Kaarten!’ riep BRIGGS, de gelegenheid waarnemende, welke eene nieuwe bron van klagten hem aanbood, ‘kaarten! krijg ik ooit eene troef? Gij zult om mijne zwakheid lagchen; maar ik wenschte, dat ik eens in mijn leven acht troeven en de honneurs kreeg, ik zoude gaarne ondervinden wat men in zulk een' toestand gevoelt. Waar heeft het iets van?’

‘Wel, van het spel te winnen,’ hernam JACK. ‘Doch gij zijt zóó geneigd te grommen, dat ik geloof, dat gij nog zelfs bij zulk eene gelegenheid *maren* zoudt hebben. - Mijn beste DICK!’ voer SOMERS voort, ‘ik heb geduldig uw' catalogus van rampen aangehoord, en ben overtuigd, dat het grootste gedeelte van deze ingebeeld is en de overige door uwe eigene onbedachtzaamheid worden veroorzaakt. In plaats van eenige middelen op te sporen, om kleinigheden te verhelpen (die gij tot zaken van belang vergroot), wordt gij gram over elk onbeduidend voorval, dat zich juist niet in die houding en onder die kleuren, welke gij de voorkeur zoudt geven, aan u vertoont, en geeft u in nuttelooze klagten toe. Kloekheid en voorzorg zouden u weldra in staat stellen eene verbeelding te wijzigen, die alles voor u in ellende verkeert. Klim niet op den wachttoren der ontevredenheid, om naar kwellingen uit te zien - zij weten ons spoedig genoeg te vinden, en wij hebben geen vuur aan te steken, om hun tot baken te dienen, geene trompet te blazen, om hen ten onzent te verwelkomen. Ik zal eene maand lang afwezig zijn; laat mij bij mijne terugkomst een' grimlach op de lippen mijns vriends vinden, - zie, daar komt de postkoets.’

‘En er is nog ééne leêge plaats in,’ mompelde DICK, niet zeer gesticht over den hem gegeven' raad. ‘Wanneer *ik* naar de stad gegaan ware, zoude ieder paard lam zijn geworden, of de dissel aan duizend stukken zijn gebroken, om mijne reis te beletten.’

‘Al weêr vooringenomen,’ zeide JACK bestraffende, terwijl hij DICKS hand drukte en in het rijtuig klom.

‘Wel,’ zeide DICK, ‘wij zijn nu in alle geval zeker, eene maand lang mooi weêr te zullen hebben: het is altijd uwen uitstapjes gunstig. Toen *ik* voor pleizier ging, werd de wereld met een' tweeden zondvloed bedreigd, en ik heb de zon niet gezien vóór ik onzen dorpstoren weêr boven het bosch zag uitsteken, toen ik, zie zóó veel niet, om het mooije weêr gaf.’

JACK schudde zijn hoofd, terwijl de postkoets snel voortreed; hij hoorde echter, ondanks hare vaart, zijn' vriend een vaarwel grommen, op eenen toon en met eenen blik van vertwijfeling, die het fortuin zou gemaakt hebben van elken treurspel-held in het Vereenigd Koningrijk.

Er zijn lieden op de wereld, die nooit gelukkig willen zijn; even als zij, wikkelde RICHARD BRIGGS zich in den mantel der wanhoop, en baadde zich in al de weelden der ellende.

II.

Eene maand was verstreken, en weder zag men onze vrienden door de laan drentelen, welke naar de oude, met klimop bewassene kerk geleidde. Zij schenen een belangrijk onderhoud te hebben aangeknoopt; DICKS gelaat schitterde van vreugde. De volgende zamenspraak zal eenig licht verspreiden over dit zonderling verschijnsel.

‘Ik kon het naauwelijks gelooven,’ riep SOMERS. ‘Mijn waarde DICK! - gij op het punt van te trouwen!’

‘Het is zoo,’ zeide BRIGGS, terwijl een echte grimlach de gelaatstrekken opluisterde, welke vroeger een kind naar bed zouden hebben gejaagd; ‘ja, ik sta inderdaad op het punt in den heiligen echtelijken staat te treden.’ En nu grimlachte hij weêr zoo vrolijk, dat de spiegel, vóór welken hij zich jaren lang plagt te scheren, het gelaat niet zou hebben herkend, dat weleer tot een modèl van een' zuurmuil had kunnen dienen.

‘En hoe goed ziet gij er uit! tien jaren jonger op mijn woord,’ hernam de verbaasde SOMERS.

‘Ik hoop, dat het nieuwtje er niet spoedig af zal zijn,’ zeide DICK; ‘maar laat mij u mijne historie in al hare kleuren vertellen. Gij herinnert u, dat de stoomboot in brand raakte?’

‘Volkomen,’ hervatte JACK, ‘dat ongelukkige voorval zal ik nimmer vergeten.’

‘Het was de gelukkigste gebeurtenis van mijn leven!’ borst DICK uit.

‘Maar, jongenlief! ik heb u duizendmaal hooren klagen -.’

‘Juist,’ viel BRIGGS hem in de rede, ‘maar alles is veranderd

sedert uw vertrek. Ik won gisteren avond drie rubbers whist van den ouden DINGLEDERRY en zijne vrouw, eer wij den visch aten, dien ik 's ochtends gevangen had, en het koppel vogels, dat ik voor een paar dagen schoot, twee van de acht, waarmede ik binnen drie uren mijne weitasch vulde. En nu over de stoomboot. Gij moet weten, JACK! dat ik onder het gesis der vlammen, en aan boord van dat zelfde vaartuig, kennis maakte met een' allerdeftigst oud Heer, en het liefste schepsel ter wereld, zijne dochter. Ik had het geluk hen in de algemeene verwarring te kunnen bijstaan, toen wij, door een ongelukkig toeval, in de rivier werden geworpen. Onvervaard zwom ik, met voorbeeldelooze inspanning van krachten, naar den oever, terwijl de deftige oude Heer mij aan den eenen kant stokstijf vast hield, en ik aan de andere alle pogingen aanwendde, om zijne dochter veilig boven water te houden. Beladen met dien last, was ik niet langer een vrij en vrank jongman, maar een nuttig lid der maatschappij, neêrgedrukt door de zorgen voor een gezin, welks steun hij is. - In dien staat werden wij allen aan land gehaald; zij hadden niets geleden dan de verschrikkingen der vrees, terwijl ik bovendien bijna aan stukken was gescheurd, half gaar gekookt door den stoom, en bijna in een mummie verkeerd door het slik; - en echter is de herinnering eene onuitputtelijke bron van allerstreelendst genoegen.' En DICK schaterde van vreugde bij het herdenken, tot groote blijdschap en niet minder groote verbazing van zijnen vriend.

'Zoo ik mij niet bedrieg,' zeide SOMERS, 'werdt gij dan eerst dóór en dóór nat, en daarna over en over verliefd?'

'Iets van dien aard,' antwoordde DICK. 'Den anderen dag zetteden wij onzen togt naar *Londen* voort, en ik was geheel nedergeslagen, door het vooruitzigt onzer spoedige scheiding, toen, juist bij den dertienden mijlsteen, de postkoets omviel.'

'Dat was ongelukkig,' merkte JACK aan.

'Volstrekt niet! nooit heeft mij iets in mijn leven meer pleizier gedaan. Vermoedt gij niet, beste JACK! dat wij op nieuw bij elkander werden geworpen?'

'Door louter toeval!'

'Juist, Vriend! het heerlijkst avontuur, zoo als later bleek. Ik was van het hoofd tot de voeten gekneusd, maar zij hadden zich niet bezeerd; op nieuw was ik hun beschermer geworden, want ik had het bij den val zóó weten te schikken, dat ik op een' hoop steengruis kwam te leggen, en zij vonden mij een vrij dragelijk kussen op de harde straatsteenen. Geen van beide ontving zelfs eene schram, schoon het bloed vrij vlug uit verscheiden wonden stroomde, mij door de keijen toegebragt, en zij erkenden, hoeveel zij zouden hebben geleden, indien ik mij zelven niet zoo mensch-

lievend had opgeofferd. Zeer romanesk, niet waar? Gij kunt u niet voorstellen hoe zij lachten, toen alle gevaar geweken was.'

'Die lievertjes!' schaterde SOMERS, 'welke zich met zoo weinig kunnen vermaken! Ik onderstel, dat gij aan alle pligtplegingen den zak gaaft, en op den vertrouwelijksten voet met elkander omgingt?'

'Dat minder!' zeide DICK, 'wij hadden naauwelijks tijd elkander onze wederzijdsche gevoelens bloot te leggen, want zij hadden dringende zaken in eene andere streek des Lands af te doen. Zij namen daarom eene chais en ik nam medicijnen in; - zij gingen naar *Londen* en ik ging naar bed.'

'Dat was niet overdankbaar,' merkte SOMERS aan, 'in aanmerking genomen waartoe zij u al gebruikt hebben. Zelfs *ik* zoude over zulk eene behandeling verdrietig zijn geworden.'

'Ik stem toe, dat zij vrij zwaar op mij kwamen neêrbonzen,' hernam DICK.

'En zij reisden af zonder naar u om te zien?'

'De knecht uit het logement, waarin ik gedurende eene week te bed lag, verzekerde mij, dat de oude Heer zijn kaartje in mijne hand stopte, eer hij in de chais steeg; maar door de verwarring en de pijn raakte dat adres zoek.'

'Ik bid u, ga voort, zonder nog eenmaal om te vallen.'

'Binnen de veertien dagen gaf ik den Dokter zijn afscheid en vond, bij mijne terugkomst, mijn huis tot de muren afgebrand.'

'Beste DICK!' verzocht SOMERS, 'waarom die rampzalige catastrophe herdacht?'

'Catastrophe?' riep DICK, 'een lot uit de loterij, Vriend! het grootste geluk, dat mij ooit wedervoer. Daar ik ten mijnent niet meer onder dak was, huurde ik kamers in *Priory-Farm*.' En tot dit onheil genaderd, borst DICK in een gelach uit, dat eer een onvernuftig geginnegap mogt heeten. 'Gij herinnert u, dat TOPPS *en* LOPPS de betalingen hunner bank staakten?'

'En dat gij er drie honderd *Pound Stlg.* door verloort,' liet SOMERS er op volgen.

'Mis, waarde JACK! die bankbreuk was eene andere gunst der fortuin; ik mag er mij waarlijk geluk mede wenschen. Hun ondergang was mijne opkomst, of, zoo als men zegt, hun dood was mijn brood.'

'Verbazend!' riep SOMERS.

'Mr. RUTHERFORD had een aanzienlijk saldo bij TOPPS *en* LOPPS staan,' zeide DICK veelbeteekenend, 'daarom reisde hij herwaarts, ten einde de boeken na te zien, en huurde, het was waarlijk eene beschikking, kamers voor hem en zijne dochter in *Priory-Farm*. Nu begrijpt ge....?

'Ik kan niet zeggen, dat het mij helder is,' hervatte SOMERS.

‘Lieve hemel, JACK! hoe verbazend traag van begrip wordt gij.’

‘Zeg liever, hoe levendig en vlug gij geworden zijt.’

‘Wel, wij woonden onder hetzelfde dak; niets natuurlijker, dan dat wij onze kennis weder aanknoopten, daar de likteekenen op mijn gelaat hen aan mijn lijden en aan de dankbaarheid, welke zij mij verschuldigd waren, herinnerden.

‘Hoe!’ zeide SOMERS, ‘gij bedoelt niet -’

‘Voorzeker. In Mr. RUTHERFORD en zijne dochter trof ik de reisgenooten aan, die in mijne gevaren op het veld en in den vloed, - wel niet juist deelden, maar gij verstaat me. In één woord, ik ben de gelukkigste jongen, die er leeft.’

‘Herhaal die bekentenis,’ zeide JACK, ‘zeidet gij gelukkig?’

‘Niet gelukkig, de gelukkigste jongen ter wereld.’

‘Dat is, gij zijt boven alle vergelijking in den hoogsten trap gelukkig?’

‘Het te loor gaan van den brief had niets te beduiden; want mijn oom ging slechts mij voorbij, om zijn' eigendom aan mijne aanstaande vrouw te maken, het éénige kind van zijn' ouden vriend RUTHERFORD.’

‘En uwe aanstaande vrouw is dus dezelfde listige doortrapte deerne, die zijne neiging wist te winnen? is het zoo?’

‘Dezelfde,’ zeide DICK. ‘Voortaan zal ik niet meer steunen, grommen, zuchten en klagen, maar gelooven, dat: al wat er gebeurt; tot ons best is. Wanneer ik niet aan boord van de stoomboot geweest, niet bijna verdronken, niet bijna dood was gesmeten, misschien had ik eene blaauwe scheen geloopen - want dankbaarheid is een overweldigend gevoel, JACK! Zij zet het hart open! Indien mijn huis niet was afgebrand, waar zou ik de gelegenheid gevonden hebben, mij op *Priory-Farm* aangeboden? Zette de bankbreuk van TOPPS *en* LOPPS zelve mijn geluk de kroon niet op, door de RUTHERFORDS hier te brengen?’

‘En zijt ge nu bekeerd?’

‘Van ganscher harte,’ zeide DICK; ‘uwe voorspelling is verwezenlijkt: ‘alles komt op zijne pooten neêr,’ - ‘er is niets, dat de tijd niet te regt brengt.’ Zelfs mijn tuin bloeit, want ik kan rozen toonen, die ik zelf begoten, en erwten, die ik zelf geplant heb, en, wat het wonderlijkste van alles is, ook mijne ham zal uitmuntend zijn, - mijne zwijnen worden de vetste van het gansche dorp.’

‘Bravo!’ borst SOMERS uit, ‘ik wensch u geluk met de zedelijke overwinning, die gij behaald, en de les, die gij hebt leeren verstaan. Echter is er nog iets -’

‘Ik begrijp niet wat gij bedoelt,’ zeide DIRK ongeduldig.

‘Wèl, eene geschikte plaats voor die artikelen, die u zoo vel hoofdbreken kostten, en die de wereld hadden moeten ver-

bazen en verlichten, door middel van het Tijdschrift van uw Graafschap.'

'De duivel hale alle Tijdschriften uit de Graafschappen! het werd slechts met 'vrijwillige bijdragen,' gevuld. Ik behoor nu *tot* de uitverkoren Medearbeiders van een der beste, die in *Londen* het licht zien.'

'Waarachtig? Uwe ellenden zijn dus waarlijk voorbij!' zeide JACK SOMERS.

'Ik hoop voor altijd,' hernam RICHARD BRIGGS, 'en ik ben tot het besluit gekomen:

'AL WAT ER GEBEURT IS GOED!'

De hoeve.

Naar aanleiding van eene schilderij van Scheffer.

Er is veel getwist, aan welke der beide groote schilderscholen de eerepalm moet worden toegekend: aan haar, die slechts het oog wil bevredigen, of aan haar, die ook den geest wil bezig houden; - aan haar, die zich met eene getrouwe afbeelding der Natuur vergenoegt, of aan haar, die zich tot in het rijk der verbeelding waagt; - aan haar, die het dagelijksche, ja zelfs het gemeene leven niet beneden haar penseel acht, of aan haar, die louter schoone, liever nog geïdealiseerde toestanden op het doek brengt: aan de Italiaansche of aan de Nederlandsche Schilderschool. Wij scheppen weinig behagen in dergelijke spelingen des vernufts, die schaars tot eene bevredigende uitkomst leiden, dewijl de regters, hoe ge de vierschaar spannen moogt, meestal vonnis wijzen naar de hemelstreek, waaronder zij het daglicht zagen. En toch zijn wij het niet met hen eens, die beweren, dat deze vraag even dwaas mag heeten, als honderd andere, over verscheiden schoon, b.v., wie beminnelijker is, eene blondine of eene brunette, - wat schooner is, een geurig oranjeboschje, of een huiverend dennenwoud? Het gevoelen over de eerste hangt af van elks bijzonderen zin voor kleur; de uitspraak over de tweede zal onderscheiden zijn naardat men tot genieten of tot denken gestemd is, en weelde of stilte zoekt; - wie echter, die eenig begrip van het wezen der kunst heeft, durft twijfelen aan de éénheid harer wetten voor het Zuiden en het Noorden, voor *Nederland* en voor *Italië?*

Eene schilderij van onzen beroemden landgenoot SCHEFFER te *Parijs*, - om zijn talent thans de gunsteling van Z.M. LODEWIJK-

PHILIPS, zoo als hij het weleer van den Hertog van *Orleans* was, - scheen ons zoo gelukkig eene zamensmelting van het uitstekendste van beide Scholen aan te bieden, dat wij besloten onze lezers opmerkzaam te maken, hoe een waar genie weet te vereenigen, wat de bekrompenheid over het algemeen overeenigbaar acht. Wij zagen zeldzaam *afbeelding* en *verbeelding* elkander zoo zusterlijk de hand reiken; zeldzaam een treffend, maar niet verheven onderwerp zou verdienstelijk behandeld, als *de brandende Hoeve;* de plaat beslisse, of wij juist zagen!

'Brand verarmt niet,' was een spreekwoord onzer Vaderen, dat van eene voortreffelijke hoedanigheid van hun karakter getuigde. Immers, indien de uitkomst gewoonlijk dat gezegde bevestigde, waaraan anders viel dit toe te schrijven, dan aan hun medelijden met het slagtoffer van zulk eene ramp, en de gelegenheid, die zij den ongelukkige gaven, om zijn verlies te herstellen; de deernis, die hij opwekte, het voordeel, dat hem werd toegevoegd? 'Brand verarmt niet!' zeggen wij smalend en verwijtend, sedert de oprigting van zekere maatschappijen! Zoo wij niet vaak uit achterdocht, boosaardigheid of ijverzucht, - weinig liefderijk als onze tijd is! - den last der verdenking onregtvaardig en ligtzinnig bij dien van het leed voegen, stelt het gezegde onze zeden in een zeer ongunstig licht. 'Brand verarmt niet!' zoude een bedriegelijk volkswoord zijn, in de streek, waar SCHEFFER zijne brandende Hoeve plaatste; sla een' blik op de teekening: geen zweem van hulpvaardigheid, geene hoop op schadeloosstelling. Het vuur heeft hun geluk verteerd, het valt uit de assche niet weder op te delven!

Zoo ik er voor vreesde, dat gij het verdienstelijke der getrouwe navolging van de Natuur in deze schilderij niet zoudt opmerken, ik wees u noch de uitmuntende verdeeling van licht en bruin, noch het ongekunsteld-ware der groepeering aan; - zij vallen bij het eerste gezigt in het oog: - ik zoude u vragen, of gij ooit iets scherper zaagt uitkomen, dan die twee mansbeelden het op den achtergrond tegen het vuur en den rook doen? Ik zoude met u onder de dorpelingen werkelooze verbazing en gebaarzieke verhaalzucht opzoeken, en deernis, die geene handen uit de mouw steekt, en nieuwsgierigheid, die koel voortbabbelt, aantreffen: vier groote trekken, welke overal de menigte teekenen. Thans echter laat ik zoowel deze als de eenvoudige stoffaadje van den vóórgrond, - het weinige, dat er te redden viel! - aan u zelven over; het gezin, de hoofdgroep, de poëzij van het tafereel boeijen mij meest. Hoe vurig een bewonderaar onzer oude schilders ge ook zijn moogt, ik tart u, mij in één hunner stukken zóó veel hartstogt zonder overdrijving, zóó veel voorstelling van het algemeene in het bijzondere, zóó veel wijsgeerigs in de Natuur aan te wijzen.

Een meisje staat op den vóórgrond; de zuigeling slaapt, als ware er niets gebeurd; de zilverharige grijze, naast het wichtje geplaatst, buigt het hoofd in smartelijke onderwerping. ‘Wat is het leven.’ vraagt gij er u zelven onwillekeurig bij, ‘wat is het leven, van dat wij niet gaan kunnen dan aan de hand onzer moeder, totdat wij het niet meer kunnen zonder de hulp van een' staf?’ En het antwoord is, zoo gij den man aanziet: ‘TELEURSTELLING!’ Ik wil niet verwijlen bij het dochtertje, dat haar speelgoed gered heeft - nog zalige onwetendheid! - of bij den knaap, die reeds beseft wat zij verloren hebben, - vroege, droeve kennis! - de echtgenoot is het toonbeeld der smart. Welk eene verslagenheid, welk eene vertwijfeling in die wanhopig digtgeknepen vuisten! welk een blik, waarmede hij de puinhoopen van zijn geluk beschouwt! Gisteren en heden - rijkdom en armoede - hij is dezelfde niet meer. Hoe gelukkig was hij! hij mogt niet vermogend zijn, de Heer des Oogstes had zijne hoop nog nooit beschaamd, zijne woning, - geene gepachte, maar zijne eigene, - was zijn kasteel. En welk een te huis! Eene lieve vrouw, aanvallige kinderen! ze zijn in iederen stand de benijdbaarste gave; maar wie schat hunne waarde, als hij, die op het land woont? Het is een aartsvaderlijke zegen, mits men een aartsvaderlijk leven leide! Doch nu. De vlammen verzwolgen niet alleen het weinige, dat hij óverlegde voor den bruidschat zijner dochter, den spaarpenning voor de opvoeding van zijn kroost, wat den ouden stok voeden, den winter tot een feest zou maken. Dat alles is nog verre af! daar liggen nog jaren, maanden, dagen tusschen; maar de slaapstede, waarin hij geboren, het dak, waaronder hij vader werd, het huis, dat hen voor zonnebrand en regenvlaag schutte, is verbrand! Hij heeft geene binnenkamer meer, waarin zijne vrouw meesteresse is; niet morgen, maar heden reeds moet hij bij vreemden hulp zoeken en deernis vragen voor hem, zijne gade en zijne kinderen! Vergeef hem zijne wanhoop! Hoe anders was het, toen hij zijne jonge vrouw over dien dorpel voerde: zij, die niets had dan haar schoon en hare deugd; zij, die hij koos boven honderd rijkere hem veil geboden en aangeprezen! Zoo hij iederen avond, sedert hunnen echt, die keuze gezegend heeft, hunne welvaart nam toe met hun gezin, - wat zal het zijn, nu wederspoed tot ontbering dwingt?

Doch reeds beschuldigt ge mij, dat ik u slechts ten halve het antwoord mededeelde; zoo de houding van den man sombere TELEURSTELLING teekent, die der vrouw schijnt van nederig VERTROUWEN te getuigen: - heb haar lief!

Wie zou er hem van terughouden God te lasteren, zoo zij het niet deed? Hij voelt hare hand op zijnen schouder, hij hoort hare door snikken afgebroken woorden: SCHEFFER deed wèl, ons haar ge-

t.o. 239

De hoeve.

laat te verbergen, - zoude het penseel hare gemengde aandoeningen kunnen uitdrukken? Al ziet de huishoudelijke in het verschiet de nijpende hand der armoede dreigende naar haar uitgestrekt, zij is moeder, gelukkige moeder! welke arbeid, welke inspanning, welk gemis zal haar hard vallen om harer kinderen wil? Zij heeft het zwaarste wat haar treffen konde in den verstreken' nacht geleden! ‘Ons - huis - is - in - brand!’ fluisterde haar echtgenoot, en zij vloog naar het wiegje, en bragt hare telgen buiten, en dankte God schreijende, dat zij deze had mogen redden. Zoo zij thans, te midden dier overstelpende vreugde, soms siddert, het is van angst, dat haar gade de hand des Heeren tarten zal. Neen, zij eischt niet, dat hij zorgeloos zij als de slapende zuigeling, dat hij zich lijdelijk bukke als de versufte grijsaard: zij wenschte, dat hij met haar in het leed konde danken. Beschermde Hij haar, de arme weeze, niet in hare verlatenheid? zoude Zijne liefde nu in wraakzucht zijn verkeerd? haar hart kent zulke wisselingen niet, en de Heer.... Die vreeze zelve is zondig! De vrome - goede, de goede - vrome! Wie als zij gelooven, dien valt de weg des levens ligt, hoe oneffen hij zijn moge; want geene wolken verduisteren voor hen het zonnelicht der Voorzienigheid. Er zijn geene toevallige rampen in hunne schatting, hun VERTROUWEN wint het in sterkte van iedere TELEURSTELLING!

Ik weet niet, of ik SCHEFFER begrepen, heb; ik wensch, dat het mij gelukt moge zijn, u hem te doen bewonderen. Hoe dan ook uw oordeel zijn moge over de verdiensten van beide Scholen, ik ben zeker, dat gij van onze jeugdige schilders meer gedachten in uwe kabinetstukjes zult eischen, dat onze redenaars en zangers niet langer eene bijtende satyre zullen leveren in hunne lofredenen op het zusterschap van Poëzij en Schilderkunst, in hunne verzekering, dat de laatste zoo goed als de eerste scheppingsgeest heeten mag.

V.

Liederen door J.P. Heije.

V. Sylphiden.

Staakt den ligten dans
Door de zuivre lucht,
Als van d' Oostertrans
Ster bij ster ontvlugt,

Als het geurig kruid
Knop bij knop ontsluit;

Wij vlugten en staken den vrolijken dans,
Als 't uchtendrood schemert aan d' oostlijken trans!

Schuilt in 't rozenblad
Als de Middag gloeit;
Speelt en baadt in 't nat,
In den kelk gevloeid;
Vliedt daar 't zonnevuur
Van het Middaguur:

Wij schuilen en spelen, als 't middagvuur gloeit,
Waar geurig en fleurig de rozenstam bloeit!

Zingt bij dartlen dans,
Als ge op d' effen' vliet
't Maanlicht, bleek van glans,
Spieglend blinken ziet;
Nacht en Maneschijn
Past bij uw festijn:

Wij zingen en dansen bij 't suizen van 't riet,
Als 't flikkren der sterren weêrkaatst in den vliet!

Ginds stijgt de maan met reinen glans.
't Is nacht, ter feest, ten dans!

VI. Vogelen-lied.

In d' eik, die met bladen
Haar venster omringt,
Een vogeltje springt,
Zij wenschte, zoo lang en zoo gaarne, te raden,
Waar 't kwelend van zingt.

Wat staat gij, en luistert,
Met heimlijk verdriet,
Naar 't slepende lied?
Ik heb het zoo vaak in uwe ooren gefluisterd,
En - weet gij 't nog niet?

Mengelingen.

De Ilias en het Nibelungenlied.

In het woord *vrijheid* ligt al de adel, al het geluk der menschheid opgesloten. - Is men door bedenkingen, welke vreemd zijn aan de eischen van het oogenblik, afgetrokken, zoo is men niet vrij, zoo is men onbekwaam, het oogenblik te genieten, ongeschikt, zich in de waardigheid te vertoonen, die den mensch zoo wèl voegt, in de beminnelijkheid, die harten ketent. Dus zal hij alleen waarlijk vrij zijn, die iedere bedoeling, welke niet in het oogenblik ingrijpt, kan vergeten, en die de vooringenomenheden zijner persoonlijkheid weet te verloochenen. Uit dien hoofde kunnen ook onze verpligtingen, als van leden eener gesloten burgerlijke maatschappij, in strijd zijn met de eischen eener wèlbegrepen vrijheid, die zich door geene eenmaal vastgestelde wet laat rigten, maar veeleer eene belemmering zien moet in alles, wat ons verbiedt, zonder ommezien alleen de aanwijzing van het oogenblik te volgen. ACHILLES, die, zoo zeer als iemand, zich bereid toonde tot zelfopoffering, de voorwaarde der vrijheid, toen hij een' roemrijken dood in het prille zijner jaren boven een lang, doch roemloos leven koos, en in wien ons ook de Oudheid het toonbeeld der hoogste *individuëele* vrijheid doet aanschouwen, hoe gedraagt hij zich ten opzigte der verpligtingen, welke op hem rusten als deelgenoot van den gemeenschappelijken veldtogt der Grieken tegen *Troje?*

Hij is er verre af, geneigd te wezen; de eischen zijner persoonlijke, vrijheid beneden zijne pligten als onderdaan des krijgs-bevelhebbers te stellen. Dat hij zich in zijnen toorn aan den strijd onttrekt; dat hij daardoor, als het ware, een stilzwijgend verbond met den vijand sluit, en in den val zijner landgenooten zegepraalt; dat hij eindelijk den strijd hervat, toen hij den dood van PATROCLUS als eene beschikking moest aanmerken, die hem verbood, langer werkeloos te blijven, is het bewijs, dat hij de bereiking van het gemeenschappelijk doel geenszins voor het hoogste erkent,

maar dat hij in den oorlog niets dan het vrije genot van het krijgsleven, een genot, eerst mogelijk waar alle zorg voor zelfbehoud een einde heeft, gezocht en gevonden had, zoo lang de Koning hem de grenzen zijner onafhankelijkheid niet had doen gevoelen. Zijn noodlot slechts volgt hij, waar het duidelijk in de gebeurtenissen tot hem spreekt.

Maar wat zou er van een' Staat worden, waar zulk een vrije in der bijzondere leden de overhand en een' ongestoorden loop had? Het kan ons oogmerk niet zijn, een geding te beslechten, dat, door de gansche geschiedenis heen, in den boezem der volken, gevoerd wordt; het kan, zeg ik, ons doel niet wezen, tusschen twee partijen uitspraak te doen, wier scherpe tegenstelling HOMERUS, echt episch-dichterlijk, slechts heeft doen gevoelen, zonder voor de eene of de andere te beslissen. Want daar er eene verzoening plaats heeft tusschen AGAMEMNON en ACHILLES, zoo zegepraalt niet de een over een' ander, maar de een voor en met den ander' over de vijanden. Met dit alles, is het echter bezwaarlijk na te gaan, wat de uitkomst zijn zoude, indien ieder burger meer zijn' eigen' weg ging en geene pligten der volksgemeenschap achtte; terwijl van den anderen kant het streven van den *individu*, die de aardsche dingen in derzelver ware beteekenis leerde kennen, hooger verdient aangeslagen te worden, dan de zorg voor de instandhouding van voorbijgaande maatschappelijke vormen en de handhaving eens volksaards, die met den eenmaal zekeren ondergang der natie zijn einde vinden zal. Ieder volk ziet zich een' bepaalden werkkring afgebakend, en de ijverzucht, die de hoofden des lands dringt de aangewezene plaats, tegenover hunne eigene onderdanen en te midden der overige volken, te handhaven, is slechts een middel in de hand der Voorzienigheid, om de nationale krachten te ontwikkelen en zoo doende te verteren en uit te putten. Daarom doet ook HOMERUS in het sneuvelen der helden en het versmelten der krachten de volbrenging van JUPITERS raad zien (*Διός δ' ἐτελείετο βουλή*). De vormen, welke den band der Staten uitmaken, zijn doode vormen; in het begrip van den *individu* leven zij en worden zij telkens vernieuwd; de vorst, die de werking van den vrijen geest des *individu's* tegengaat, stopt diensvolgens de bron der eeuwige krachtverjonging dier wetten: hij ziet alleen op het vergankelijke; hij miskent de Waarheid, die de volken overleeft, en heeft dus, om zoo te spreken, met God zelven te strijden. Zoo zien wij dan ook de Homerische Goden zich voor den Godenzoon ACHILLES verklaren; wij zien de overwinning aan den persoon van ACHILLES gebonden en verlies en achteruitgang in alles, wat zonder dezen, met hoeveel krachtinspanning en dapperheid ook, wordt ondernomen. Hier herinnere men zich, hoe deze

leer, welke gebiedt de *individuëele* vrijheid, wier mogelijk misbruik wij ook niet ontkennen, te eerbiedigen, alleen aan de vorsten gepredikt is. Het is AGAMEMNON, die, hoezeer hij aanvankelijk, even als bij de teruggave der dochter van CHRYSES, meer wijkend voor de Goden, dan uit overtuiging van zijn onregt, ACHILLES heeft willen verzoenen, toch naderhand uit eigen beweging zijn onregt erkent; den *individu* is het niet geoorloofd, die vrijheid met geweld in uitoefening te brengen; hij moet zich ook weten te verloochenen en erkennen, dat de wil der Overheid en de wet van den Staat op hunne beurt eisenen, dat men zich aan hen opoffere. ACHILLES verzet zich niet, hij zoekt niemand in zijn eigen belang tegen den Koning op te ruijen, hij weigert alleen zijnen arm te leenen en de hulp zijner *Myrmidonen*, waarover hij als vrij-gebieder heerscht; zelfs laat hij eindelijk PATROCLUS met deze ten strijde trekken.

Zij, die het belang hunner persoonlijke vrijheid boven het algemeene volksbelang achten, zullen allezins zonder ergernis vreemde zeden en gebruiken dulden en er zich, des gevorderd, ligt naar voegen. Zulk eene gezindheid evenwel heeft niet noodzakelijk de strekking, om eene slaafsche onderwerping aan den uitheemschen landaard in te voeren en het volkseigen te verdooven. Integendeel, de vrije huldiging van den zin van anderen en de vaardigheid, om zijn' geheelen persoon aan zijne medemenschen prijs te geven, bevat het geheim om over *vrijwilligen* te heerschen. Want aldus wordt het gevoelen afgedwongen, dat hij, die alles gaarne overgeeft, nog iets moet overhouden, hooger dan dit alles. Evenzeer kan ook de buigzaamheid van karakter, die de stroeve en strijdige elementen des landaards weet op te lossen, den vreemdeling winnen en op hem een overwigt verschaffen, dat niet twijfelachtig laat, wie het eigenlijk is, die de wet geeft. Wanneer het dichtend vernuft der Grieken ACHILLES laat sneven, doet het niet AJAX, den laatdunkenden krijgsman, die voor niemand wijkt, maar den plooibaren ULYSSES met de wapenrusting van ACHILLES den rang beërven van hoofdpersoon der Grieken te wezen; en het lied van ULYSSES: hoe vele volken hij zag en had leeren kennen en uit hoe vele gevaren hij door lijdzaamheid zijne ziele, al was het dan ook slechts deze alleen, had weten te redden (Odyss. A, 3-6.), sluit zich aan de Ilias aan. De Geschiedenis bevestigt de waarheid van hetgeen wij bedoelen. Of wááraan hadden de Grieksche koloniën in het westen van *Klein-Azië* reeds vroegtijdig hare boven het moederland uitstekende zoo buitengewone beschaving, haren HOMERUS zelven en hare welvaart te danken, zoo niet hieraan, dat het Grieksche volk zich aan deze kust niet dan na opoffering van vele volksvooroordeelen, niet dan na veel aan den vreemdeling

te hebben toegegeven, had kunnen vestigen? Want zonder op iets als eigen goed aanspraak te mogen maken, schijnt het Grieksche volk voorbeschikt te zijn geweest, om, door alles van den buitenlander in zich op te nemen, het oorspronkelijkste en veêrkrachtigste volk te worden. De koopman van den ouden dag verliet zijn vaderland; hij nam de zeden aan der volken, waaronder hij zich begaf om handel te drijven; en wie zal ontkennen, dat magt en beschaving eens volks aan den koophandel immer de grootste verpligting hebben?

Er is een volk, dat bij deszelfs eerste optreden in de Geschiedenis zich meer dan eenig ander los van de banden der volksgemeenschap betoonde; ik bedoel de Germaansche natie. ‘Hare dichters,’ meldt TACITUS, bezongen HERCULES en ULYSSES,’ in welke beiden het karakter van reiziger naar 's werelds uiteinden zich vereenigt met dat van den held, die, na tallooze doorgestane gevaren, waaruit zelfs het lijf òf niet òf ter naauwernood gered wofdt, het weggelegde loon zijner zelfverloochening ontvangt. Hare zonen dienden in de legers der Romeinen, omgaven als lijfwacht den persoon des Keizers, en met meer goede trouw kon de zaak des vreemdelings niet omhelsd, met williger opoffering in zijn belang het leven niet opgeofferd worden. Tot zelfs in latere eeuwen treffen wij in *Konstantinopel* eene horde aan uit Scandinaviërs bestaande, die op het voetspoor der aloude Batavieren, Germanen als zij, de Keizers bewaakte en zich in de Grieksche hoofdstad had nedergezet, zonder daarom van hare zeden afstand te doen of zelfs de vaderlandsche taal en liederen te vergeten. Want het was geene onverschilligheid ten aanzien van het behoud van hun volkseigen, die de Duitschers onder de vreemde volken zond, wier soldij zij trokken; neen, dit te doen veroorloofde hun de bewustheid, dat zij daarbij hunne zelfstandigheid konden bewaren, ja! welligt eene meerderheid boven den heer, welken zij dienden, konden openbaren, die te eeniger tijd de betrekking omkeeren en den dienaar in heerschers herscheppen kon. Zoo zien wij CLAUDIUS CIVILIS, wanneer hij oordeelt, dat den Romeinschen invloed nu genoeg voet was gegeven, dat er genoeg Duitsch bloed voor de Romeinen had gestroomd, even als ACHILLES na den dood van zijn' vriend PATROCLUS, opstaan; en, zwanger van de gedachte aan een groot Rijk, waarvan bij in der Romeinen plaats de gebieder zou wezen, naar de wapenen grijpen. De eerste Duitscher, die dit met een glansrijk gevolg beproefd en een koningrijk van eenigen duur in de plaats van *Rome*, in den zetel dier wereldheerschappij, in *Italië* zelf gesticht heeft, is DIEDERIK de Oostgoth, die daarom ook door alle Duitsche volken, door alle middeleeuwen heen, als eene verschijning van hooger orde is verheven.

Er schijnt in de eerste eeuwen onzer jaartelling bij de Germaansche volken een gevoel van de wereld-historische beteekenis van *Rome* te hebben bestaan, een geloof aan de eeuwigheid harer heerschappij, waarvan zij de eereteekenen wel op een' anderen stam van gebieders kon zien overgaan, doch die zelve niet kon vernietigd worden; een geloof geheiligd en bevestigd, toen het Christendom door de Romeinsche heerschers was aangenomen. Immers was het deze godsdienst, die predikte, dat in CHRISTUS de hoogste volkomenheid aller dingen, door geene latere openbaring meer te overstijgen, verschenen was, en daarmede aan *Rome* zelf het karakter scheen te geven van een' Staat, op eeuwige grondstellingen gebouwd. *Italië* werd niet de prooi van een' buitenlandschen veroveraar, die het naar zijne wetten dwong; doch de vreemdelingen, die de oude gebiedvoerders deden aftreden, hadden zich gansch losgemaakt van hun voormalig vaderlanden lieten de wetten van het Romeinsche Rijk onaangetast. De vorsten, die niet in *Italië* zelf heerschten, en de volken, die, óf niet, óf slechts tijdelijk tot *Italië* naderden, ontvingen de bekrachtiging of den grondslag, genen van hun gezag, dezen van hun staatkundig bestaan, met de Christelijke godsdienst van *Rome*. Hoe weinig het begrip van een *Romeinsch* Rijk zelfs nog eeuwen later voor verouderd of vernietigd werd gehouden, bewijst het voorbeeld van KAREL *den Grooten*, die zich te *Rome* door het opperhoofd der Christelijke Kerk tot opvolger der Keizers liet kroonen. - Doch al was ook eene Duitsche natie gekomen tot de vestiging van een onafhankelijk Rijk op deze grondslagen en tot de uitoefening van volkomene magt; toch kon zij, krachtens de leerstellingen der Christelijke godsdienst zelve, hare ontwikkeling nimmer als voleindigd, de instandhouding van den Staat, welken zij uitmaakte, als haar hoogste doel aanmerken. Zoo lang er nog volken waren, niet voor het Christendom gewonnen, - en dat zij er waren, was den Europeschen Christen natiën reeds vroegtijdig in het voorbeeld van ATTILA, den *Geesel Gods*, gevoelig bewezen, - was Gods doel met het menschdom nog niet bereikt. De scheidsmuren tusschen volken en volken moesten als belemmeringen op de baan naar de voleinding aller dingen beschouwd worden. Er was eene oplossing van alle volksverscheidenheden te wachten, en het oogenblik van deze algemeene zamensmelting der natiën en der ontbinding van alle kluisters, die tot dus ver de volken hadden bedwongen, was tevens dat der wederverschijning van CHRISTUS. Van daar, dat, gelijk men zich als bijzonder persoon van de belemmering zijner aardsche bezittingen door de buitensporigste giften aan kerk en geestelijkheid ontdeed, men evenzeer de hoedanigheid van staatsburger opgaf en der zamenleving en zijnen medeburgers vaarwel zeide, om als monnik in een klooster van de wereld afgesloten te

leven of als pelgrim het Heilige Land op te zoeken, de plaats, die het tooneel van het verblijf des Zaligmakers op aarde geweest was en het van zijne heerlijke wederkomst zijn zou. Met welken naam men ook deze aandrift bestempele, haar grond was gelegen in de zucht, om zich van het juk der zonde te ontslaan: het was de vrijheidszucht, die in de opoffering van het lastig eigen haar heil ziet en de engte der maatschappelijke banden doorbreekt.

Het Nibelungen-lied, als wilde het de opoffering van het volkseigen verheerlijken en de vernietiging daarvan als door het noodlot voorbestemd en als den éénigen weg tot het schoonste doel doen kennen, geeft de schildering van den optogt van Duitsche vorsten naar het vreemde Hof van ATTILA, en verklaart, hoe zij door deszelfs strijdgenooten geslagt werden. - De Bourgondiërs met hunne hoofdstad *Worms*, die, als het ware, de voorhoede hadden uitgemaakt der West-Gothen, door welke ATTILA in zijn' alles vernielenden togt naar het Westen was gestuit en verslagen, verdienen hier als de vertegenwoordigers van den ganschen Duitschen volksstam voor te komen; hunne vorsten zijn in het bezit van den wonderbaren en *fatalen* schat der *Nibelungen*. SIEGFRIED, de Duitsche ACHILLES, de oorspronkelijke bezitter van dezen schat, de held, aan wien de drie broeders, Koningen te *Worms*, de uitzetting huns gebieds, tot waar de verst noordwaarts wonende Duitsche volken leefden, te danken hadden, deze SIEGFRIED wordt in het heldendicht evenzeer in eene vijandige betrekking tot die vorsten gedacht, als ACHILLES tot de Koningen der Grieken, de gebroeders AGAMEMNON en MENELAUS; slechts laat de Duitsche verdichting het te weeg brengen eener oorzaak van wraak om SIEGFRIEDS geleden onregt meer aan het noodlot over. Hij was gehuwd niet de schoone CHRIMHILDE, zuster der beheerschers van *Worms*, en een twist tusschen deze vrouw en hare zwagerin, GUNTHERS gemalin, BRUNHILDE, hem door de dapperheid van SIEGFRIED verworven, wordt de aanleiding, dat SIEGFRIED op de jagt door HAGEN, den dappersten aan het Bourgondische Hof, en GERNOT, een' anderen der drie broeders, wordt vermoord en de schat in handen der laatsten valt. Van hier CHRIMHILDES zucht om haren gemaal te wreken en den schat weder magtig te worden; deze begeerte doet haar het huwelijks-aanbod van ETZEL (ATTILA) aannemen; deze toch moest in haar plan het werktuig worden, dat SIEGFRIEDS dood op hare bloedverwanten zou vergelden. Zoo waren de Trojanen de uitvoerders der wraak van ACHILLES op de landgenooten van dezen geweest. Met zulke voornemens tijgt zij op reis naar haren heidenschen bruidegom, bezield met de hoop, dat zij er in slagen zal, hem tot het Christendom te bekeeren. In de armen van haren gemaal vergeet zij haar doel niet, maar geeft als haren wensch te kennen, dat haren broederen

eene uitnoodiging wierd toegezonden, om naar *Etzelburg*, het verblijf van den Koning in *Hongarijë*, over te komen. De beide hofdichters van den Hunnenkoning gaan met dezen last naar *Worms;* want zangers worden als bekend met landen en volken en daarom als bijzonder geschikt gedacht om tot verre gezantschappen te dienen; zoo zijn de Homerische Muzen met eene volkomen kennis van landen en natiën begaafd en roept de Grieksche dichter haar bepaaldelijk dáártoe aan, dat zij hem de vorsten en volken der Grieken en Trojanen voor het geheugen doen opdagen (Il. B, 414-493). In de Duitsche dichters uit de tijden der volksverhuizing moet die bewegelijke aard, aan de gansche natie eigen, bij uitnemendheid gewoond hebben en hun beroep een wereld-burgerlijk en reizend leven hebben medegebragt, dewijl zij zich aan de Hoven van beroemde vorsten begaven, wier glans zij door hunne zangen wilden verhoogen; zoo als dan ook de Byzantijnsche geschiedschrijver PRISCUS, die zelf deel nam aan de zending door THEODOSIUS II aan ATTILA afgevaardigd, getuigt, dat men in de Gothische taal de overwinningen van dezen veroveraar hoorde bezingen. - De Koningen van *Worms* geven aan de uitnoodiging gehoor en begeven zich met een gevolg van tien duizend man naar hunnen gastheer. Een feest wordt de aanleiding tot misverstand tusschen de hooghartige mannen van verschillenden volksaard; CHRIMHILDE stookt er onder, en men strijdt zóó lang, totdat, niet zonder groote slagting aan de zijde der Hunnen, alle Bourgondiërs zijn gevallen. Maar onder de bestrijders der Duitsche Koningen was DIETRICH van *Bern* (DIEDERIK, de Oostgoth van *Verona*). De verdichting, welke zich om geene tijdrekenkunde bekreunt, doet hem aan het Hof van ATTILA de hoogste waardigheid bekleeden, en bereikt hiermede het diepzinnige doel, dat zij DIEDERIK als den voorbeschikten uitvoerder van SIEGFRIEDS wraak doet optreden en de zaak zich dus kan toedragen, dat, bij den val der Germanen, de Germaansche naam niet geheel in bloed wordt uitgewischt, maar de heerlijkste aller Germanen zegeviert. Doch wat vernemen wij aangaande den geheimzinnigen schat der *Nibelungen?* Dat hij bewaard bleef van in handen eens vreemden bezitters te vallen. Twee der Koninklijke broeders van *Worms* nemen het geheim, waar zij den schat hadden verborgen, met zich in het graf; HAGEN, opgeëischt om den schat over te geven, antwoordt, dat hij dien in den *Rhijn* heeft geworpen en boet zijne halsstarrigheid met het leven; GUNTHER eindelijk wil evenmin ontdekken, wat hij alleen nog zou hebben kunnen openbaren, en ook hij vindt den dood door de hand van SIEGFRIEDS weduwe, met SIEGFRIEDS eigen zwaard.

Wie was zijne bruid?

(*Naar* Francis Graeme.)

I.

Het vuur brandde vrolijk en helder aan den haard eener kleine zijkamer van een even wèlgelegen als wèlgebouwd landhuis in het dorp *Elshor*. Er viel in het gansche vertrek niets van de wanden te zien, daar zij, van de zoldering tot aan den vloer, met boeken van allerlei grootte en gedaante waren overdekt. Twee Heeren zaten aan de ronde tafel, welke zoo digt bij het vuur was geschoven, dat beide hunne voeten op het blinkend staal van den haard konden zetten. De wijn, die voor hen in de glazen vonkelde, scheen zeer goed te zijn, zelfs zóó goed, dat hij hen van de moeite een gesprek te houden ontsloeg. De oudste der beide Heeren, een man van vier of vijf en dertig jaren, wiens gelaat er niet geler zou hebben uitgezien, al had het eenige jaren in den rook gehangen, greep eindelijk den pook, stookte er het vuur mede op, en zeide, als ware hij door dien arbeid opgewekt:

‘Gij schijnt uw vernuft te hebben verloren, HARBORD! *Oxford* paste niet voor u, gij hebt te veel gestudeerd.’

‘O neen, ik nam het zeer gemakkelijk op; nooit meer dan acht uren per dag.’

‘Wel, dat was kort genoeg,’ hernam de andere, ‘gij hebt uwen graad met minder moeite verkregen dan ik den mijnen. Ik werkte veertien uren van de vier en twintig.’

‘Ja, maar gij hadt zulk een' meester niet gehad, als ik.’

‘Zeer aardig aangebragt! ik dank u voor het compliment. Het was een waar genoegen met u te lezen, en ik hoop slechts, dat mijn nieuwe pupil, die in de volgende maand hier zal komen, mij zoo veel eer zal aandoen als gij.’

‘Ik hoop het met u, en wensch hartelijk, dat hij u in andere opzigten niet zoo veel zorg zal baren.’

‘O gij spreekt van die oude historie! Hoe, hebt gij die nog niet vergeten?’

De jongman schudde het hoofd en zuchtte.

‘Het is vreemd,’ zeide Mr. THOMSON, zijn glas inschenkende, ‘de liefde moet iets zeer bijzonders zijn. Ik zoude gaarne dat gevoel eens ondervinden; ik moet haar dezer dagen eens opdoen.’

‘Wat opdoen?’

‘Eenige kennis van de liefde. Ik ben het met BACON eens, dat alleen die kennis waarde heeft, welke wij door ondervinding verkrijgen.’

‘En zijt gij van uw leven nooit verliefd geweest?’ vroeg de jongman grimlagchende.’

‘Neen, ik geloof niet, dat ik het ooit was. Het scheen mij, dat ik geen regt had mij zulk eene weelde aan te schaffen, eer ik vijf honderd *pound Stlg.* jaarlijksch inkomen had. Er wordt niet alleen voor eene zitplaats in het Parlement eene zekere vaste rente vereischt.’

‘Gij noemt het eene weelde,’ zeide HARBORD, en voegde er op bitteren toon bij: ‘en dat zou zij voor mij zijn zoo ik geen *shilling* bezat; maar door al dat duivelsche vermogen, door al die voogden, agenten, bloedverwanten, huurcedels en contracten, waarmede ik dag aan dag gekweld worde, ooms, die mij raad geven, en neven, die mij verbeteringen en verfraaijingen voorslaan, en tantes en weeuwtjes, die mij rijke partijen aan de hand doen, is het leven mij een last geworden - en in twee maanden geen woord van het Buiten!’

‘Daar gaat ge weêr - maar, hoe het zij - ge zijt nu uw eigen heer en meester in de vrije kunsten, - in het bezit van uw fortuin, met een' doctoralen graad bedeeld - het past mij niet meer tusschen beide te komen. Maar ge zult mij wel het getuigenis willen geven, dat ik, zoo lang ik uw onderwijzer ben, uwe kennis in dien hoek zoo veel ik kon te keer ging. Ik sprak zoo veel kwaad van hen als ik slechts konde. Ik zeide u, dat zij arm waren, dat niemand in de gansche buurt hen kende, dat zij onfatsoenlijk, onwetend....’

‘Wat duivel! - hoe durft gij het wagen, Mijnheer?’

‘Ja, ja, zit stil, beste jongen! en werp de tafel niet omver. Ik herinner u dit alles tot mijne eigene verdediging, want ik zoude niet gaarne hooren, dat men zeide, dat ik ooit een' mijner pupillen aanmoedigde verkeer te zoeken met lieden, die niet tot de fatsoenlijkste klasse behoorden; van welke men naauwelijks weet hoe zij heeten. Gij zult mij het regt laten wedervaren te bekennen, dat ik nooit iets goeds van hen zeide.’

‘Dat zal ik, maar er tevens bijvoegen, dat gij nooit eenige reden hadt hen zoo onbarmhartig aan te vallen, als gij deedt! Maar, vergeef mij mijne lompheid, THOMSON! Ik was altijd een hartstogtelijke jongen, en nu haar stilzwijgen zoo lang geduurd heeft, ben ik, zoo mogelijk, ligt geraakter dan ooit. Wat zou haar zoo lang belet hebben te schrijven?’

‘Misschien,’ vermoedde Mr. THOMSON allerliefderijkst, ‘is hare opvoeding verwaarloosd, en hebben zij nooit schrijven geleerd.’

‘Hoe! CAROLINE is, zonder uitzondering, het volmaaktste meisje, dat ik ooit ontmoet heb.’

‘En Mrs. TIBBITS?’ vroeg THOMSON.’

‘Het is niet *haar* stilzwijgen dat mij verbaast,’ hervatte HARBORD; ‘mijn brief was niet aan *haar* gerigt.’

‘Maar moet gij niet toestemmen,’ voer de man voort, die hem voor de hoogeschool had opgeleid, ‘dat het, om er niet meer van te zeggen, allervreemdst is, dat eene moeder en dochter -?’

‘Hoe weet gij, dat zij moeder en dochter zijn?’

‘Wel, zij dragen denzelfden naam, doen zij niet? Zij worden immers beide TIBBITS geheeten?’

‘Nooit door mij,’ hernam de jongman. ‘Inderdaad, ik heb reden te onderstellen, dat zij elkander niet eens verwant zijn. CAROLINE noemt de oude Dame zeker Mama, en zij zijn zeer aan elkaâr gehecht; maar echter -.’

‘Gij zoudt niet gaarne zien, dat het meisje, dat gij bemindet, zulk een' leelijken naam droeg als TIBBITS, noch dat hare moeder door hare uitspraak een' geringeren stand verried.’

‘O! de naam maakt weinig uit,’ antwoordde HARBORD, grimlagchende, ‘die verandert van zelven.’

‘Gij zoudt al uwe bloedverwanten door zulk een' stap beleedigen, en er mij eene smet door aanwrijven. Ik hoop en vertrouw van u, dat gij alles bedaard overwegen zult, eer gij u veroorlooft verder te gaan.’

‘Verder dan wat? ik ben reeds een goed eind op weg. Wij zijn verloofd.’

Het volle glas, dat Mr. THOMSON aan zijne lippen wilde brengen, ontviel zijner hand.

‘Verloofd met Miss TIBBITS? Wel, hoe is het mogelijk?’

‘Is er iets verbazends in? ik zag haar iederen dag gedurende de laatste groote vacantie. Vier maanden zijn lang genoeg om kennis te maken. Zij was een mooi, bevallig, volmaakt -.’

‘Miss TIBBITS! En ik heb nooit kennis met haar gemaakt!’

‘In het kort, wij verliefden op elkander; en ik hoop haar binnen tien dagen mijne vrouw te mogen noemen. Haar stilzwijgen heeft mij zeker verbaasd, en ik vroeg eene week belet bij u, in plaats van dadelijk naar het Buiten te gaan, dewijl ik niet wist, of zij wel te huis waren.’

‘Ze zijn zeker te huis, zij waren laatstleden' Zondag ter kerk.’

‘Ik zal er dan morgen ochtend vroeg heengaan, en de reden van dit verzuim vernemen. Wilt gij mij intusschen op de gezondheid der bruid bescheid doen?’

‘Wel, daar gij het verlangt, ben ik er toe bereid,’ hernam Mr. THOMSON; ‘doch ik verzoek u nooit te vergeten, dat ik, welverre van tot deze verbindtenis aan te raden, haar, zoo veel ik vermogt, heb trachten te beletten. Zij is waarschijnlijk arm.’

‘Ik weet het niet; ik weet slechts, dat ik genoeg heb en de gelukkigste mensch ter wereld zoude zijn, zoo mijne verwanten mij maar rust wilden laten. Doch mijn Oom, de Kolonel, kon zich nooit voorstellen, dat ik ook een' eigen' wil kan hebben; mijne Tante, die van jongs af den alias had van ‘Bestuurzieke BRIGITTA,’ heeft er geen begrip van, dat hare heerschappij met mijne mondigheid een einde neemt, en die beide maken mij het leven verdrietig. Mijn Oom heeft twee hoeven voor mij gekocht, welke ik volstrekt niet behoefde; mijne Tante heeft een jagthuisje, dat ik in *Wiltshire* had, doen afbreken, zonder er mij zelfs kennis van te geven. En ik moet met al deze beschikkingen tevreden zijn, al die inkoopen goedkeuren, al die contracten nakomen; want, indien ik er mij eenigzins ontevreden over toonde, zouden de goede oude zielen zich dood ergeren. Maar zoodra CAROLINE in optima forma de mijne zal wezen en ik de waardigheid van een' getrouwd man zal hebben verkregen, zullen zij mij zeker eenig meerder bestier over mijne eigene zaken toestaan. Zoo zij echter ook dán niet inzien, dat het passend is mij van hunne voogdij te ontslaan, zal ik met hen moeten breken, en slechts *mijn*' zin voor wet houden.’

‘Voorzeker! maar wat intusschen Miss TIBBITS betreft - ge zult wel willen getuigen, dat ik in dat opzigt niet verdien door hen gelaakt te worden?’

‘Van harte - ge zijt niet karig geweest met vermoedens en beletselen - ge hebt genie voor schandaal en laster.’

‘Ik ben blijde, dat gij *dit* toestemt. En nu - op de gezondheid der bruid!’

Terwijl de Heeren hun glas ledigden, kwam de knecht binnen, en legde een pak brieven op tafel.

‘Is de avondpost reeds aangekomen?’ zeide Mr. THOMSON, zich verwonderende, dat de tijd zoo snel verstreek. ‘Ik dacht niet, dat het reeds zoo laat was. CHARLES HARBORD, *Esq.* - drie brieven voor u, HARBORD! - andere vrienden zijn niet zoo nalatig als de schoone Dames van het Buiten. Daar...’

HARBORD nam de hem toegereikte brieven aan. Onzigtbare magten schenen dien avond tegen Mr. THOMSON'S kristal te hebben zamengezworen; de karaf en vier glazen dansten van de tafel in het vuur, door de verontwaardigende beweging, welke HARBORD met zijnen arm maakte. - ‘Wie duivel is de Brigadier-Generaal SWIGGLE?’ borst hij uit, zonder acht te slaan op de vernieling door zijne onstuimigheid aangerigt.

‘Ik weet het niet, al sloegt ge mij dood,’ hernam Mr. THOMSON, hem vorschend aanziende - ‘SWIGGLE - SWIGGLE? - ik heb den naam nooit gehoord.’

‘Ik even min,’ zeide HARBORD, nog niet van zijne vlaag van woede bedaard, ‘en echter schrijft de vent mij, als waren wij de vertrouwdste vrienden ter wereld: hij schrijft, dat hij morgen ochtend hier zal zijn, daar, aangezien de omstandigheden, waarin wij ons bevinden, pligtplegingen belagchelijk zouden zijn.’

‘Maar hoe weet hij, dat ge hier zijt?’

‘Mijn Oom heeft het hem verteld, en het is op zijn verzoek, dat hij mij komt zien. Waarschijnlijk is hij de man, van wien ik het landgoed gekocht heb; maar ik kan niet begrijpen, welk regt hij daarom heeft, mij zijne kennis op te dringen. Hij begint zijn' brief: “CHARLEY, mijn liefste maat!”’

‘Zeker nog al vrij en gemeenzaam,’ merkte Mr. THOMSON aan; - ‘maar misschien is dat stijl in het leger.’

‘De duivel hale zijne manieren! Ik zal hem zijn afscheid geven, zoodra wij elkander ontmoeten.’

Terwijl de stoom van zijnen toorn zich in deze en dergelijke wraakzuchtige beloften lucht gaf, was hij bezig een' ander' der hem gewordene brieven te openen; de gevolgen van dezen waren even geweldig als die van den eersten. Mr. THOMSON streelde zich, bij het staren op het overschot zijner karaffen en glazen, met den schralen troost, dat hij de gebrokene nog door geene heele had doen vervangen; de verwoesting, door de verbazing van zijnen jeugdigen vriend veroorzaakt, bepaalde zich ditmaal tot het breken der leuning van den stoel, waarop hij zat, en het overhellen der ronde tafel naar het vuur.

‘De droes! dit is tienmaal erger dan het eerste,’ borst hij uit, terwijl hij zijnen vriend, die verschrikt oprees, als HAMLET bij het zien van zijns vaders geest, den brief toehield, ‘wie, in 's Hemels naam! wie is EPHRAÏM DODD?’

‘Ik heb de eer niet hem te kennen,’ hernam Mr. THOMSON; ‘maar ik weet wel, dat er iemand van dien naam is opgehangen.’

‘De Hemel geve, dat dezen vent dezelfde eer wedervare! Hij begint zijn' brief: ‘Vriend! mijne ingewanden krimpen van verlangen om u te omarmen, ja, ik voel den inwendigen mensch smachten naar het oogenblik, waarin ik u mijnen vaderlijken zegen zal geven; en op den vierden dag na dezen, door de goddeloozen Woensdag geheeten (ter gedachtenis van een' heidenschen Afgod, wiens naam een gruwel is), zal ik u omstreeks de tiende ure een bezoek geven. Uwe Moei, eene waardige vrouw naar den vleesche, heeft alles geregeld, en beloofd, dat gij de ongepaste ijdelheden der wereldsche kleederdragt zult afleggen, en, in plaats van deze, het vlekkeloos gewaad zult aandoen, dat heiligen voegt. Doch meer hierover, wanneer wij elkander van aangezigt tot aangezigt zullen zien, dat, bij leven en welzijn, op den bepaalden dag en op het

bepaalde uur zal geschieden.' Wat duivel beduidt dit alles? scheert iemand den gek met mij?'

'Het is vreemd, dat twee zoo vreemde Heeren u, op denzelfden dag en op hetzelfde uur, met een bezoek dreigen; de eene hier gezonden door uw' Oom - Kolonel HARBORD; - de andere door uwe Tante, Mrs BRIGITTA BOLLAND: - wat mag hun doel toch zijn?'

'Ik vermoed, dat de eerste regt meent te hebben herwaarts te komen, omdat ik zijn land heb gekocht; - de andere is waarschijnlijk een dwaze kennis van Tante BRIGITTA, door haar onder de veelsoortige bezoekers van *Bath*, waar zij thans haar verblijf houdt, opgedaan. Naar den stijl van zijnen brief te oordeelen, is hij een kwaker, waarschijnlijk dezelfde eerwaardige vriend, op wiens raad zij mijn jagthuis deed afbreken! Indien het blijkt, dat ik juist gegist heb, dan zal ik zijn' puriteinschen neus zóó lang wrijven, tot hij zoo plat is als de rand van zijn' hoed! Hoe spijt het mij nu, dat ik een' van beiden gezegd heb, dat ik herwaarts ging; maar kon ik anders, om van den last ontslagen te worden, hem of haar te bezoeken? Ik maakte hun diets, dat de *étiquette* eischte, dat ik, na het verkrijgen van mijn' graad, een' dag of acht bij mijn' onderwijzer ging doorbrengen.'

'Het zou eene zeer loffelijke *étiquette* zijn,' hernam Mr. THOMSON grimlagchende, 'indien het bezoek alleen den onderwijzer en geene Dames uit zijne buurt gold.'

De derde brief was intusschen geopend, en schoon hij blijkbaar even veel verbazing wekte als de andere, werd hij zorgvuldig digt gevouwen, en zonder eenige aanmerking in de brieventasch gestoken.

'Zie, THOMSON! - vergeef mij het rumoer, dat ik van avond gemaakt heb - wanneer morgen die drie onbescheiden rakkers hier het bezoek komen afleggen, waarmede zij mij bedreigen, moet ge mij den diksten uwer rottingen leenen; want ik heb ongelukkig mijne rijzweep te *Oxford* gelaten.'

'Komen er drie? ik heb slechts van den Generaal en den Kwaker gehoord.'

'Er zal een derde komen,' zeide HARBORD, zijne drift bedwingende, - 'de onbescheidenste van allen - een vent, die mij beveelt, niet naar het Buiten te gaan voordat ik hem een half uur gesproken heb - een schelm -'

'Een verstandig man,' viel THOMSON in, 'waarschijnlijk door uwe betrekkingen herwaarts gezonden, om u van allen verderen omgang met lieden, van wie men zoo weinig weet, te doen afzien.'

'THOMSON! - maar ik wil bedaard blijven! En echter vind ik, na al wat ik u verteld heb, zulke aanmerkingen even ongepast als onvriendelijk.'

‘Ik bid u waarlijk om vergeving!’ hernam de onderwijzer; ‘alleen het belang, dat ik in u stel, doet mij zoo scherp spreken: ik begon met er u mijn gevoelen over te zeggen, eer ik zelfs wist hoe zij heetten, en ik vlei mij bij u bekend te zijn, als mij zelven te zeer gelijk blijvende, om mijner overtuiging voor wie dan ook geweld aan te doen. Zoodra ik weet, dat gij in den echt verbonden zijt, zal de zaak van gedaante veranderen. Mrs. HARBORD zal bij mij in een geheel ander licht staan dan Miss CAROLINE TIBBITS, en als de gade van mijn' vriend en pupil mijne warmste wenschen voor hare gezondheid en haar geluk ontvangen.’

Met deze opheldering was de verloofde voldaan. Het kolenvuur werd feller opgestookt, een ander stel karaffen en glazen binnen gebragt, en een zeer levendig gesprek aangeknoopt over de waarschijnlijkheid van het vinden der quadratuur van den cirkel.

II.

Toen de Heeren elkander den volgenden morgen aan het ontbijt ontmoetten, scheen de woede van CHARLES HARBORD alles behalve te zijn bedaard. Zijne gramschap - te hevig om haar in woorden uit te storten - verschafte zich van tijd tot tijd lucht in een kort gesnork en gefluit, als de veiligheidspijp van eene stoomboot. Het was daarom geen wonder, dat Mr. THOMSON hem zulk een' gezelligen gast niet vond, als hij in een' geliefden pupil, die den hoogsten graad had verworven, verwachtte. Maar schoon HARBORD zich niet uitliet over den inhoud van den laatsten brief, dien hij ontvangen had, was het blijkbaar, dat drie vierde zijner verontwaardiging noch den epistel van den Brigadier-Generaal SWIGGLE, noch dien van EPHRAÏM DODD gold. De hoon in den laatsten brief was van gevoeliger en kiescher aard; want een, door wien het dan ook zijn mogt, op een' toon van gezag uitgesproken verbod, de Dames van het Buiten te gaan bezoeken, was ondragelijk voor een' jongman, die op dit punt reeds alle geduld had verloren, en wiens karakter daarenboven niet in bedaardheid had toegenomen door het onbegrijpelijk stilzwijgen, hetwelk door CAROLINE bewaard werd. THOMSON zag daarom met niet weinig onrust de aangekondigde bezoeken te gemoet. En deze werd nog vermeerderd, toen, om half elf ure, een reis-rijtuig voor zijne deur stil hield; hij er eerst eene groote menigte valiezen, koffers en reiszakken, en eindelijk een' klein oud man uit zag komen, die, in eene bonte verscheidenheid van reismantels en bouffantes gewikkeld, den knecht voorbij liep zonder te wachten tot deze hem had aangediend, en de zijkamer binnenstuivende - waar zij nog aan de koffij zaten, - uitriep:

‘Wie van u beiden is CHARLEY? - Kom, Jongetje! wie het zij, ontdoe mij van die reis-pakkaadje.’

‘*Mijn* naam is CHARLES HARBORD, Mijnheer!’ zeide onze van toorn half stikkende jongman, met al de statelijkheid, die zijne drift hem vergunde aan te nemen.

‘Zoo, het is een fatsoenlijke naam, maar niet zóó aanzienlijk, om er zoo grootsch op te wezen als een koetspaard. Kom hier, Jonker! en maak die bouffante los. Ik vertrouw, dat gij mijn' brief ontvangen hebt, hé? Kom, wat vlugger!’

‘Ik ontving twee of drie brieven; maar, daar ge mij tot nog toe niet ingelicht hebt, met welken persoon -.’

‘Personeer mij niet, Mijnheer! - schel, dat men mij een' kop koffij brenge - bezorg mij een' vingerhoed vol brandewijn, voor de ochtendkoû - of ik zie oogenblikkelijk van ons plan af. Ik ben Generaal SWIGGLE.’

‘Generaal SWIGGLE,’ hernam HARBORD; ‘gij steunt, naar ik vermoed, op de zaak, tusschen u en mijn' Oom geklonken. Hij trad er over in onderhandeling, zonder mij te raadplegen.’

‘Ik weet dat hij dit deed. Hij zeide het mij zelf.’

‘Maar ik keur alles, wat hij gedaan heeft, volkomen goed; en ik vertrouwde, dat *dit* voldoende zoude zijn.’

‘Volkomen voldoende, volkomen, Mijnheer! Dát noem ik mannentaal: het is het eerste woord van u, dat mij bevalt. Geef mij de hand en wees niet zoo verduiveld stijf en koel.’

Zonder verdere pligtplegingen zette de Generaal zich neder en begon het geroosterd brood te smeren, dat hij, zonder dat men het hem aanbood, uit het mandje had genomen. HARBORD echter, wien het groote moeite kostte zich te bedwingen, den indringer niet op de kortst mogelijke wijze door het venster buiten te werpen, sprak den vreemdeling aan op eenen toon, welke zijne woede slechts kwalijk verborg:

‘En acht gij u om die zaak, door mijn' Oom op het tapijt gebragt, voortgezet en afgesloten, in mijnen naam, het is waar, maar zonder er mij in te kennen, acht gij u dáárom geregtigd op zulk eene ongehoorde wijze binnen te dringen en mij zoo lomp te behandelen?’

‘Twijfelt gij er nog aan? alleen en geheel ten gevolge van de met uw' Oom afgesloten zaak, bezoek ik u, en, wat duivel! waarom zou ik niet? Schel om den brandewijn, zoo als ik u zeide, en doe geene belagchelijke vragen meer.’

‘Het spijt mij, Generaal! dat de zaak bijna geklonken is; had ik vooruit geweten, dat ze voor mij zulke beleedigingen na zich zoude slepen, ik zoude zeker mijne toestemming geweigerd en mijn woord terug genomen hebben.’

‘Zoudt gij, waarachtig? Misschien weigeren het contract te teekenen en uw' Oom tot het voorwerp van de spotternijen der gansche

wereld maken? Ge zijt een lieve jongen, allerliefst voorwaar! - nog wat koffij!'

'Ik zou zeker mijn' Oom niet gaarne aan iets van dien aard blootstellen; maar waarom verplaatst hij zich niet geheel in mijn' toestand, en neemt al den last der zaak op zich?'

'Wie - uw Oom? drie en zestig jaren oud - lijdende aan de jicht - dat zou nooit gaan!'

'Welnu dan, Mijnheer! ik vertrouw, dat ik heer van mijn' eigendom ben?'

'Eigendom! eigendom! Op mijn woord! ge zijt een vreempje, een verduiveld stijve magnifico - maar noem het zoo als het u belieft. Ja, ge zijt er natuurlijk heer van.'

'En in het volle bezit?'

'Neen, dat juist niet. Gij moet drie jaren wachten. Dat is de afspraak. Ge zijt nog te jong. Men moet zich nooit te vroeg met de zorgen des levens bezwaren. Nog een' vingerhoed brandewijn. Wel, de droes! wat is dat voor een' vent? - een kwaker? Wij zullen hem voor het lapje houden - ik plaag zoo gaarne die waterscheppers.'

De laatste opmerking was het gevolg der verschijning van een' langen, mageren, hooggerugden man, uitgedost in het zonderling gewaad van de Broederschap der Vrienden, die, aangediend onder den naam van EPHRAÏM DODD, de kamer binnentrad en sprak:

'Zeg mij, bid ik u, wie uwer is verwaardigd met den naam van CHARLES HARBORD?'

'Ik, ik zelf, o EPHRAÏM van den stamme JUDA'S!' mompelde de Generaal, zijne handen zamenvouwende en zijne oogen naar den zolder slaande.

'Waarlijk,' hernam EPHRAÏM, 'gij zijt vroeg in den morgen opgestaan, om sterke dranken te mengen, - een onvoegzaam werk voor iemand van uwe jaren. Zoo ik mij niet bedrieg,' voer hij voort, zich tot HARBORD wendende, 'zijt gij de persoon, aan wien ik een' brief schreef?'

CHARLES HARBORD boog zich toestemmend, en verbeidde wat de nieuwe gast verder vertellen zou.

'Ik gaf u in dien epistel berigt van de goedheid uwer Tante BRIGITTA BOLLAND, vrijster, voor het tegenwoordige verwijlende in de tenten van *Kedar* -.'

'Zij logeert thans in de *Halve Maan*, te *Bath*.'

'Ja, zij huist in die tabernakelen der ongeregtigheid, schoon haar harte de ijdelheden haat. Welligt heeft zij u verwittigd, hoe wij beiden ons beijveren de sterkten te slechten -.'

'Dus hebt gij haar aangeraden mijn jagthuisje in *Wiltshire* af te breken?'

‘Ja, ik heb mijne stem verheven tegen de torens op de hoogten gebouwd, die schuilplaatsen van den goddelooze; en werd daarin krachtig bijgestaan door de medewerking mijner zuster naar den vleesche, die DINAH geheeten is. Uwe Moei heeft u alle omstandigheden medegedeeld, en gij hebt geen' weêrzin getoond.’

‘Mr. DODD! ik heb grooten eerbied voor mijne Tante, en wensch dien, waar het in mijne magt sataat, aan den dag te leggen. Laat het u genoeg zijn, dat ik, om *harentwil*, mijne volkomene goedkeuring hecht aan al wat zij gedaan heeft en er ook u en der lieve Miss DINAH mijn' dank voor betuig.’

‘DINAH! simpel DINAH!’ viel EPHRAÏM hem in de rede.

‘Simpel als eene duif, ik wil er een' eed op doen,’ mompelde de Generaal.

‘Den voet in aanmerking genomen, waarop gij met die vrouw staat, en waartoe uwe Moei het werktuig was, moogt gij haar met iederen naam, dien gij goed vindt, aanspreken. Echter dienen er nog eenige zaken te worden geregeld eer wij scheiden. Ik sprak er u in mijn' epistel van.’

‘Mijnheer!’ zeide HARBORD, besloten hebbende alle verdere zamenspraak af te breken, ‘onze zaak is reeds geregeld. Ik heb mijn zegel gehecht aan alles, wat mijne Tante gedaan heeft. Schoon ik nooit het voorwerp bezocht, waaraan ik uw bezoek verschuldigd ben, heb ik het lang lief gehad door de beschrijving, die men er mij van gaf.’

‘Een schoon gebouw - een ware tempel voor de Genade.’

‘Liever voor de Boschgodinnen - zeer hecht en sterk, niet waar?’

‘Eer te zwaar dan te ligt.’

‘Zeg dat niet, ik ben een vriend van al wat een' duw velen kan. Met riet gedekt - he?’

‘Met riet gedekt, CHARLES HARBORD!’ borst Mr. DODD uit. ‘Ik weet niet, wat gij bedoelt.’

‘En op het zuiden liggende? Maar het baat niet daarover nu te spreken. Ik zal mij een ander aanschaffen; voor geld en goede woorden is alles te krijgen.’

‘Een ander! een ander! o man der goddeloosheid! van welken duivel is uw hart vervuld? Uwe Moei zal sidderen als zij van zulke boosheid hoort.’

‘Mr. DODD! gij neemt vrijheden, welke ik u niet veroorloof. Ik heb aan mijne Tante een' wenk gegeven, zich niet meer met mijne zaken te bemoeijen, en als gij de zaak hebt afgedaan, waarom gij herwaarts kwaamt, zult gij mij zeer verpligten mij alléén te laten. Ook gij, Generaal SWIGGLE! -’

’O, maak om mij geene pligtplegingen,’ hernam de Generaal, ‘schop dien langen vent uit de kamer zoodra het u lust; maar gij

en ik, CHARLEY! - gij weet het, mijn jongen! wij hebben nog het een en ander af te spreken.'

'En ik ook,' zeide Mr. DODD, 'na de schrikkelijke bekentenis, welke wij zoo even van hem hoorden, dat hij zich nog eene andere wil aanschaffen; o DINAH! DINAH! uw hart zal breken van den slag.'

En dit gezegd hebbende, haalde hij een' rooden zakdoek met witte starretjes te voorschijn, en hield dien voor zijne oogen.

'De man is krankzinnig,' zeide HARBORD, te gram, om veel acht te slaan op de aandoening des vreemdelings. 'Het is zeer hard, daar het ding oud was, en...'

'Niet oud - niet meer dan dertig! - vijftien jaren jonger dan ik ben!' borst EPHRAÏM uit.

'Wie is niet meer dan dertig?'

'Mijne zuster DINAH DODD. Maar gij hebt besloten ons allen te beleedigen! Gij vroegt, of zij met riet gedekt was.'

'Goede Hemel, Mijnheer! gij zijt dwaas of gek. Ik sprak van mijn jagthuisje in *Wiltshire*, dat mijne Tante, volgens uw eigen zeggen, op raad van en van iemand, die DINAH heette, deed afbreken.'

'Wat gaat mij uw jagthuisje aan? mijn gesprek doelde op een huwelijk tusschen u en mijne zuster.'

'Dwaasheid, Mijnheer!' maar eer HARBORD den armen kwaker zijne gramschap deed gevoelen, kwam de Generaal den verloofde te hulp.

'Een huwelijk, inderdaad, Vriend EPHRAÏM! pak dan uwe biezen. Die zaak is sinds lang afgedaan. Ik ben de schoonvader van dien jongen Heer - ben ik het niet, CHARLEY?'

'Zeker niet, Mijnheer!'

'Wat moet ik er van gelooven?' vroeg Mr. DODD. 'Zijt gij de vader van de persoon, die de tweede vrouw zal wezen van dezen verfoeijelijken booswicht?'

'Houd uw' mond, oude Waterschepper! riep de Generaal, HARBORD grimmig aanziende. 'Ontkent gij, Mijnheer?'

'Volstrekt.'

'De duivel hale u, doet gij dat? Wel, het is nog geene tien minuten geleden, dat gij mij zeidet, al de voorwaarden, door uw' Oom toegestemd, goed te keuren; dat JESSIE uw eigendom - zaak - ja wat niet al wezen zoude.'

'Maar, Mijnheer! ik sprak van een landgoed, dat mijn Oom in mijnen naam van u kocht.'

'Van mij? ik heb nooit van mijn leven een landgoed verkocht. Mijne dochter JESSIE is nu veertien, binnen drie jaren zal zij zeventien zijn; op dien tijd zult gij oud genoeg wezen om te trouwen, en uw Oom en ik hebben de gansche zaak afgehandeld, speldegeld, huwe-

lijksgift, enz. en nu denkt ge mij met een kluitje in het riet te sturen! Ik acht het eene beleediging en ik was nooit Generaal geworden -'

'Met plezier, Mijnheer! Ik ben oogenblikkelijk bereid, u al de voldoening te geven, welke gij verlangen kunt!'

'Dat verheugt mij. Ik zal dadelijk voor een' seconde zorgen. - Oude EPHRAÏM! klopt er harts genoeg onder dien naauwen rok, om mij, in geval van nood, bij te staan? Daar zit er een voor u, HARBORD! - meet den grond, Vriend! en geef het sein.'

'Neen, ik zal hem naar de hoven der geregtigheid slepen; - dáár zal ik dien eedbreker aan de verfoeijing van het menschelijk geslacht prijs geven.'

'Ik zal hem eerst een' klap met eene haartang geven.'

'Bij den hemel!' borst HARBORD uit, als een vuurspuwende berg, die in lang niet gebraakt heeft, 'wanneer gij binnen vijf minuten niet beiden dit huis hebt geruimd, zal ik u tot poeder stampen. *Weg*, zeg ik u!'

Het was blijkbaar, dat dit met den plegtigen ernst van een' 'vast besloten man' werd uitgesproken, en bij gevolg ruimden de beide vreemdelingen oogenblikkelijk het veld; EPHRAÏM DODD het hoofd schuddende over het nieuws, dat DINAH'S harte breken zoude, en Generaal SWIGGLE dreigende weder te zullen komen, zoodra bij een' seconde zou gevonden hebben.

III.

Toen hij zich van de indringers ontslagen had, verloor HARBORD geene minuut, om zich naar het Buiten te begeven, deels om zijn vrij natuurlijk ongeduld te bevredigen *haar* te zien, uit wier oogen hij zijn licht schepte, en deels om zijnen derden correspondent, wiens bezoek hij ieder oogenblik te gemoet zag, te toonen, dat hij zich aan zijn verbod, de Dames niet te bezoeken eer hij met hem had gesproken, volstrekt niet kreunde. Terwijl hij zich door het heesterplantsoen repte, dat naar de huizing geleidde, ontmoette hem een Heer, die hem grimlagchende aansprak:

'Ha, Mr. HARBORD! ik ben blijde u te zien. Mijne dochter schildert als Sir THOMAS. Ik ken u op het eerste gezigt.'

'Inderdaad, Mijnheer! mag ik weten, wie mij aanspreekt?'

'Sir JASPER JOLLY, Ridder enz., opperregter van *Gnul-guddy* en *Chimponag*, en de gelukkige vader van uwe bruid.'

'Zeg mij, oude man! heeft mijn Oom of mijne Tante u voor den gek gehouden? - Neen, Mijnheer! laat mij los en wees tevreden als ik u zeg, dat mijne bruid, zoo als gij haar noemt, en haar hals van een' vader, beiden naar de maan mogen loopen.'

'Hoe? - wat moet dit beduiden? Zeg mij, Jongman! hebt gij mijn' brief ontvangen?'

‘Dat heb ik; en ik acht het een zeer onbeschaamde brief. Hoe durft gij u, Mijnheer! met mijne zaken bemoeijen? Wat regt hebt gij mij te verbieden naar het Buiten te gaan?’

‘Mijnheer! zijt gij al of niet met mijne dochter verloofd? antwoord daarop!’

‘Zoo min verloofd met uwe dochter, Mijnheer! als verlangende verwant te worden aan Sir JASPER JOLLY. Goeden morgen, Mijnheer!’

‘Niet zoo driftig, Jongman! gij glijdt mij zoo ligt niet door de vingeren. Ik mag u niet loslaten eer ik iets meer van uw opzet wete. Eilieve, Mijnheer! waarom houdt gij u zoo digt bij het Buiten op?’

‘Uwe vraag is eene beleediging.’

‘Beleediging of niet, ik vergun geen' rekel met het geluk mijner dochter te spelen, door haar openlijk zijne hulde te bewijzen.’

‘Gij hebt wel gelijk, Mijnheer!’ viel Mr. THOMSON in, die door het geluid der stemmen derwaarts was gelokt en een gedeelte van het gesprek gehoord had. ‘Ik heb Mr. HARBORD altijd gewaarschuwd voor de treken van de listige Dames van het Buiten.’

‘Duivelsch! deedt gij dat?’ hernam de Regter, zich eensklaps tot den nieuwaangekomene wendende, ‘en wat hadt gij op haar te zeggen?’

‘Dat zij volstrekt onbekend waren, en daarom van *dubieuse reputatie* moesten zijn; dat de oude Dame onbeschaafd en onopgevoed was, en de jonge, schoon aardig en bevallig, Mr. HARBORD'S ernstige opmerkzaamheid onwaardig.’

‘Ho, zeidet gij hem dat?’

‘Ja, en ik verzoek u bij al zijne vrienden te getuigen, dat ik alles gedaan heb, wat ik doen kon, om hem tegen haar in te nemen.’

De Regter zag om, en zich alléén bevindende met THOMSON - want HARBORD had zich de afleiding ten nutte gemaakt - viel hij als een tijger op hem aan en zeide, hem bij den kraag grijpende:

‘Dus ben ik aan u en uwen helschen laster dit alles verschuldigd. De Hemel gave, dat ik u tot een mummie kon schudden; maar gij zijt een lage, armzalige eerroover en achterklapper, en ik zal u voor laster aan de kaak doen stellen, zoo er nog wet of regt in *Engeland* is.’

Dus sprekende, liet hij den verbaasden onderwijzer los en spoedde zich in eene vlaag van verontwaardiging HARBORD na. Maar eer hij ver voort was gestoven, werd hij door iemand, die zijn' naam riep, ingehaald. Omziende, werd hij onzen ouden bekende, Generaal SWIGGLE, gewaar, die hem op den schouder klopte:

‘JOLLY, mijn jongen!’ zeide hij, ‘wie had kunnen denken, dat ik u hier zou aantreffen? Zijt ge langen tijd van *Gnul-guddy* afwezig?’

‘Ik landde verleden week. En gij, Generaal?’

‘O, ik ben sedert vijf jaren in het Land terug. Maar, JOLLY! het is allergelukkigst, dat ik u hier aantref. Een ondeugende rakker, die HARBORD heet -’

‘Een ellendeling,’ weêrgalmde de Regter.

‘Heeft mij beleedigd door mijne dochter te weigeren.’

‘Hoe? de schelm deed mij hetzelfde.’

‘Ik heb hem uitgedaagd mij binnen een uur voldoening te geven.’

‘Ik zal hetzelfde doen.’

‘Braaf gesproken; zoo ik mis, zult gij gelukkiger zijn. Maar ge moet mijn seconde wezen.’

‘Van harte, mits ge mij dezelfde gunst bewijst bij een' eerroover, die mij zelf bekend heeft, dat hij zoo veel kwaad hij konde van mijne dochter heeft gesproken, om HARBORD van zijn huwelijk met haar te doen afzien.’

‘Die lasteraar! Hij heeft zeker mijne JESSIE even weinig gespaard.’

‘Ach!’ zeide de Regter, ‘maar het geval mijner arme CAROLINE is veel harder. De schelm wist haar hart te winnen, terwijl hij hier studeerde. Zij beschreef hem mij als een voorbeeld van goedheid en edelmoedigheid. Hij wist niets van haar fortuin, want ik deed haar zich hier neêrzetten met eene goede oude vrouw TIBBITS, en beval haar dien naam aan te nemen. Wanneer men geweten had, dat zij de erfgenaam was van den rijken ouden Indiaan, zoude zij geen oogenblik rust hebben gehad van een aantal vrijers. En nu - nu ik te huis kom, en zij mijne verwachtingen overtreft, en ik mij, uit de brieven van dien HARBORD, in hem de beste partij voorstel, nu breekt hij eensklaps zijne gelofte en beleedigt mij, door de hand mijner dochter af te slaan.’

‘O die dubbelhartige, ondragelijke booswicht! Maar, kom meê! ik verlang er naar, hem zijn bekomst te geven,’ zeide de vurige SWIGGLE: ‘hoe gelukkig, dat ik de pistolen in mijn rijtuig medebragt, zij kitsen nooit.’

Zoodra de beide oude Heeren zich in het Logement van de vernielings-werktuigen hadden voorzien, repten zij zich, den schuldige op te zoeken. Toen zij langs het boschje van het Buiten kwamen, hoorden zij eene stem:

‘Maar, helaas! dierbaarste CAROLINE! ik moet u verlaten. Ik heb eene afspraak gemaakt met een' bespottelijken ouden lomperd, die zich voor een' Generaal SWIGGLE uitgeeft, en mij zijne dochter wil opdringen.’

‘En ontmoettet gij niemand anders, lieve CHARLES?’ hernam eene zachte stem.

‘O ja, een andere buffel wilde mij vast houden; hij noemde zich JOLLY.’

Bij het hooren van dien naam lachte de Jonkvrouw luide.

‘Neen, neen,’ bestrafte haar CHARLES, ‘het is niet om te lagchen, door zulk een paar gekken vervolgd en gekweld te worden.’

‘En wat vertelde JOLLY u?’ vroeg het meisje.

‘Ook *hij* wilde, dat ik *zijne* dochter zoude trouwen. Ik zeî hem, dat hij naar de maan kon loopen, en zijne dochter meê nemen.’

‘Wijs gij hun den weg, onbeschaamde rekel!’ borst de dappere SWIGGLE uit, zich eenen weg door het boschje banende, ‘gij hebt *mij* eerst beleedigd en doet het nu *mijn' vriend*, den Regter JOLLY, die ginder aankomt. Ge zult ons beiden voldoening geven, Mijnheer!’

‘Voorzeker, Generaal SWIGGLE! maar verschrik deze jonkvrouw niet.’

‘Zij schijnt volstrekt niet schrikachtig, Mijnheer! Kom, JOLLY! kunt gij den weg door dat kreupelhout niet vinden?’

‘Ik kom al, ik kom al. En nu, Mijnheer!’ zeide de Opperregter van *Gnul-guddy*, ‘wat geeft u regt, uwen arm om de leest mijner dochter te slaan?’

‘Ha, ha, ha!’ schaterde de schoone CAROLINE, ‘gij wist niet dat het Papa was.’

‘Uw vader! *Sir* JASPER JOLLY! ik verzoek u -.’

‘Wat wilt gij, Mijnheer? Ja of neen - wilt gij uw woord houden, en deze jonkvrouw huwen?’

‘Dat is mijn verlangen.’

‘Waarachtig, het antwoord uit ons kerkformulier; maar dit maakt niet uit; het spijt mij, dat ik mij in mijn' brief niet duidelijker verklaard heb. Op de knieën, gij beiden! Generaal SWIGGLE! ik neem u tot getuige, dat ik aan deze twee mijn' zegen geve. Amen!’

‘En wat moet ik met deze notenkrakers doen?’ vroeg de Generaal, een' blik op de pistolen slaande.

‘Bewaar die voor een *feu de joie*. Komt allen mede en eet heden met mij op het Buiten. Wij zullen den Kwaker en Mr. THOMSON uitnoodigen en al het vuur der gramschap met dessert-wijn uitdooven.’

‘Toegestemd!’ riep de Generaal, en tot groote verbazing van Mr. THOMSON kwamen de beide oude Heeren hem uitnoodigen dien middag op het Buiten te komen eten, terwijl HARBORD en CAROLINE het hart der goede Mrs. TIBBITS verheugden, door haar al wat er gebeurd was te vertellen.

De dochter soldaat.

(*Chineesche Ballade*.)

1.

Tsz-hieu-hieu! en nogmaals tsz-hieu[1]!
MOLAN is voor de deur der hut gezeten, en weeft.
Men hoort de zuchten, welke de jeugdige maagd slaakt.

2.

Welke gedachten houden den geest van het meisje bezig?
Welke herinneringen bedroeven haar?
'Geene! o! geene! Mijn geest herinnert zich niets droevigs.'

3.

Den vorigen avond hoorde zij de oproeping tot de krijgsdienst.
De Kho-han[2] verzamelt een maagtig leger.
Bij de namen van de opgeroepenen, bevindt zich die van haren geliefden vader.

4.

Helaas! haar vader heeft geenen ouden zoon;
Noch voor den oorlog, noch voor den akkerbouw.
MOLAN wil sinds dezen oogenblik soldaat worden,
En voor haren vader ten oorlog gaan.

5.

Dadelijk ijlt zij naar de markten van het Noorden en Zuiden;
Dadelijk ijlt zij naar de markten van het Oosten en Westen.
Hier koopt zij eenen vurigen strijdhengst,
Dáár eenen zadel, ginds een' toom en elders een zwaard.

6.

Bij het krieken des dageraads, zegt zij haren huisgenooten vaarwel.
Haar bed is, des avonds, bij de Gele Rivier.
De zoete nachtgroet van haren vader, de zoete nachtkus van hare moeder, zijn voor haar verloren.
Slechts de klank van den murmelenden stroom treft haar oor.

7.

Bij haar ontwaken, roept zij der rivier haar vaarwel toe, en verwijdert zich.
Des avonds bereikt zij de bronnen van het Zwarte water[3].

(1) Deze woorden, aan het oorspronkelijke stuk ontleend, beteekenen het geluid van eenen zucht.
(2) Dit was in vroegere tijden een bijnaam van den Keizer van *China*.
(3) De naam van eene rivier in het Noord-Oosten van *China*.

De zoete nachtgroet van haren vader, de zoete nachtkus van hare moeder, zijn voor haar verloren;
Zij hoort slechts het dof en treurig gebrul der wilde beesten op de bergen.

8.

Na duizend Li[1] rijdens, bereikt zij het leger;
Snel, als de vlugt der vogelen, trekt men over de bergen der grenzen.
Wanneer het weder duister is, betrekt MOLAN de wacht, en herhaalt het wachtwoord.
Wanneer het weder helder is, blinken de stralen der zon op hare wapenrusting.

9.

Gevechten volgen op gevechten; de dood maait onder de benden;
De dapperen, die overblijven, keeren, na tien jaren dienst, terug.
Zij keeren terug, om aan den Keizer te worden voorgesteld;
Aan den Keizer, die op eenen schitterenden troon zetelt.

10.

Men verhaalt hunne uitstekende diensten, en teekent hunne wapenfeiten op.
Men deelt hun rijkelijk goud en eerambten uit.
De Kho-han, zich tot MOLAN keerende, vraagt haar wat zij verlangt.
MOLAN verlangt noch goud, noch eerambten;
Zij verzoekt om, zoo snel mogelijk, onder goed geleide, naar het dorp, waarin zij geboren is, te worden gebragt.

11.

De vader en de moeder, vernemende dat hunne dochter terugkomt,
Gaan uit het dorp, gearmd, haar te gemoet.
De jongste dochter, hoorende, dat hare zuster wederkomt,
Schikt zich met hare rijkste kleederen op.
De jongste zoon, hoorende, dat zijne zuster wederkomt,
Wet zijn mes, en kiest het vetste schaap uit de kudde.

12.

‘Opent mijne kleederkast!
Plaatst mijn bed in mijne kamer!
Ontdoet mij van deze krijgsmans-kleederen!
Geef mij mijn vorig gewaad!’
Vervolgens brengt MOLAN hare hairen in orde,
Zij schikt voor den spiegel hare hoofdsieraden[2].

(1) Een Li, Chineesche maat, heeft omstreeks het tiende deel der lengte van eene Duitsche mijl.
(2) De Chineesche meisjes droegen vroeger een gouden blad, aan haar voorhoofd gehecht.

13.

Zij gaat uit, om hare dappere makkers te groeten.
Hare makkers zijn gansch verwonderd.
‘Hoe! tien jaren en langer met MOLAN zijnde,
Hebben wij tot nog toe niet geweten dat zij eene vrouw was.’

14.

Zij lachte en antwoordde: ‘De houding van het mannelijke konijn
‘Gelijkt niet geheel aan die van het vrouwelijke.
Ook zijn beider gewoonten niet dezelfde.
Want *hij* betreedt met vasten tred de aarde, met zijnen poot,
En *zij* ziet met eenen schuwen blik om zich;

15.

Maar, als beiden, aan elkanders zijde, door het veld snellen,
Hoe kan men dan het mannetje van het vrouwtje onderscheiden?’

L.T.

De menschengeest op de Sphinx.

Eene Phantasie van Moritz Retzsch.

Wij deelen gaarne, bij dit nieuwe bewijs van het genie eens kunstenaars, dien wij in het 3de Nommer van onzen vorigen Jaargang huldigden, de verklaring mede, welke hij zelf gaf.

De menschengeest, - ik schenk u het woord zoo ge mij een beter geeft - in kindsche onwetendheid op aarde gebannen, is in gepeinzen over het leven, en al wat dit onverklaarbaars heeft, verdiept. Hij leunt tegen eene sphinx, wier hoofd in wolken gehuld is, wier gelaat naauwelijks te zien valt. Waarom staart hij zoo somber? Zie, wat er voor zijne voeten ligt en wat hij in zijne hand houdt, de vermoorde onnoozelheid, het verwelkend schoon! Eene slang, die over den grond kronkelt, heeft dat duifje gedood; de bladeren eener geurige roos, het zinnebeeld van hetgeen ons aanlokt en bekoort, - onschuld, schoon, liefde - verstuiven met den wind. En welk een landschap omringt hem! Hoe welig wassen distels en brandnetels op dien schralen, steenachtig-moerassigen grond; hoe naakt is de streek, hoe graauw is de hemel! Het zou een nederbuigend, troosteloos, schrikwekkend schouwspel zijn, zoo niets in het verschiet een' gelukkiger toestand verkondigde, een schooner oord verwachten deed, eene verhevener

bestemming herinnerde. Ziet gij de beide vlinders vrolijk naar boven zweven? Zijnen weemoedigen blik ontgaan zij niet! Uit de poppen, die nog aan de distelen kleven, losgewikkeld, dartelen zij op hunne prachtige wiekjes het licht te gemoet; en deze met de oogen volgende, streelt hem het allengs levendiger bewustzijn eener betere wereld.

Er zijn menschen, die zich aan dit geliefkoosd beeld der Oudheid - den vlinder, het beeld der ziel - ergeren, dewijl hunne natuurkennis er hun de onwaarheid van aantoont; er zijn menschen, die alle voorstellingen van dezen aard laken, sedert de Blijde Boodschap der wereld verkondigd is! Maar niet allen slaan in het gebied der kunst tenten voor de wetenschap op, en vele zijn de levenstoestanden, waarin wij nog MOZES nazeggen: 'De verborgene dingen zijn voor den Heere, onzen God;' - ik wensch RETZSCH derzulken tot aanschouwers en beoordeelaars.

Ter navolging!

Het was de tijd der schimpdichten en spotschriften, en de Hertog van ORLEANS, de Prins DE CONDÉ en de Kanselier DE MAUPEON, vermaakten zich, op het *petit lever* van Mad. DU BARRY, met de lezing der epigrammes van den dag. Een dichtstukje van dien aard, door *son altesse sérénissime* voorgedragen, deed het voorhoofd van den Kanselier bewolken, en hem, ondanks zich zelven, zuur zien. Niemand lachte om de pasquinade, dan Mad. DU BARRY; zij schaterde voor zeven, terwijl zij, te bed, haren kop chocolade uitdronk. Maar de Prins DE CONDÉ, die zag, hoeveel leed de speldeprik Mr. DE MAUPEON deed, trachtte de pijn te verzachten, door het vertellen der volgende anecdote, tot troost en ten voorbeeld.

'De beste wraak,' zeide de Prins, 'welke men op schotschrijvers nemen kan, is, hen te doen uitlagchen, door nog luider te lagchen dan zij. Een aardige trek van dien aard schiet mij te binnen. Gij weet, dat onze vriend LA VRILLIÈRE ook PHELIPPEAUX en SAINT FLORENTINE wordt genoemd. Een boosaardig spotvogel kreeg het in zijn hoofd op dit trio van namen een epigram te maken, in den vorm van een voorbarig grafschrift; zóó luidde het:

> Ci-gît, malgré son rang, un homme fort commun,
> Ayant porté trois noms, et n'en laissant aucun.

De menschengeest op de Sphinx.

‘En wat denkt gij nu,’ voer de Prins voort, ‘dat LA VRILLIÈRE deed? Hij vermaakte zich zelven en zijne vrienden met dit booze prul, las het, op het *lever* des Konings, aan elk, die het hooren wilde, voor, liet er duizend exemplaren van drukken, en zond die aan den maker, met een' brief van den volgenden inhoud:

‘“Een ander zou in mijne plaats, Mijnheer! partij hebben getrokken van zijne drie namen, om drie handen met een trio van geduchte knuppels te wapenen, ten einde u zijne doorslaande dankbaarheid te betuigen voor de rijmen, door u bedacht. Maar ik ben onderrigt, dat gij een arme, half uitgehongerde duivel van een' scribent zijt, die eer een' buik vol eten dan een pak slagen behoeft, en gij zult zien, dat ik mij jegens u edelmoedig wil gedragen. Ik zend u hierbij duizend gedrukte exemplaren uwer compositie; verkoop ieder van deze voor een' stuiver het stuk en gij zult, door mijne goedheid, genoeg hebben om er vijftig dagen van te leven, mits gij niets meer verteert dan een huurkoetsier.”’

‘Het blad was nu geheel ten gunste van LA VRILLIÈRE gekeerd,’ besloot de Prins, ‘en het voorbeeld verdient navolging!’

Het kolenbranders-jongsken.

Naar Erik Gustaf Geyer.

‘In 't bosch stapelt Vader het hout tot een mijt,
Te huis zit mijn Moeder te spinnen;
Geduld, ik word ook wel een man met der tijd,
En trouw dan het puik der boerinnen.....
't Is zoo donker, zoo donker in 't bosch, heinde en verre.’

‘'k Ging vroeg al op weg, met den knapzak op zij',
't Was heerlijk de zon te zien stralen!
Maar Vader wacht eten en drinken van mij,
En ras zal de schemering dalen;
't Is zoo donker, zoo donker in 't bosch, heinde en verre.’

‘'k Schroom niet, ook het eenzaamste voetpad te gaan,
Ik durf over vonders wel treden;
Maar dennen en bergen zien grimmig mij aan,
Ai! hoe zich hun schaduws verbreeden!
't Is zoo donker, zoo donker in 't bosch, heinde en verre!’

‘Trala! lustig voort, met een' vrolijken deun,
Geen vogel, die vliegt, valt te knippen;
Maar oef! uit die bergen wat aaklig gekreun,
Elk woord wordt als lood op mijn lippen!
't Is zoo donker, zoo donker in 't bosch, heinde en verre!’

‘Ach! ware ik gerust bij mijn' vader aan 't werk,
't Gebrom doet steeds luider zich hooren,
De beer is den krachtigsten kerel te sterk,
En al wat hij grijpt is verloren!
't Is zoo donker, zoo donker in 't bosch, heinde en verre!’

‘De duisternis valt als een mist om mij heen,
God hoede mij, hier te verdwalen!
Hoe 't sijfelt en ratelt langs stok en langs steen!
De heksen, zij komen mij halen!
't Is zoo donker, zoo donker in 't bosch, heinde en verre!’

‘Ach, Heer! 'k zie er een, 'k zie er twee - welk een dans!
Zij grijpen mij - 't net staat al open!
Zij wenken elkaâr.... heb ik, arme! nog kans
De vurige kollen te ontloopen?
't Is zoo donker, zoo donker in 't bosch, heinde en verre!’

En 't was of de hemel nog zwarter betrok,
Geen mijt, waar zich 't jongsken ook wendde:
Hier sijfelde een steen en dáár ratelde een stok,
Hij vloog, maar de weg nam geen ende.
't Was zoo donker, zoo donker in 't bosch, heinde en verre.

Met luid kloppend harte, met gloeijende koon,
Bereikte in het eind de ademlooze
Zijn' toevenden vader. ‘“Wees welkom, mijn Zoon!”’
‘'k Heb kollen gezien en den Booze.
't Is zoo donker, zoo donker in 't bosch, heinde en verre!’

‘“Mijn Zoon! jaren lang zat ik hier ongestoord,
Weet niet, waar ik bang voor zou wezen:
Hij, die 't “Onze Vader!” kan bidden als 't hoort,
Heeft heksen noch duivel te vreezen,
Al is 't donker, stikdonker in 't bosch, heinde en verre!”’

E.J. Potgieter.

Mengelingen.

De Grieksche wijsgeer te Rome, onder de regering der Antonijnen.

I.

Gelijk de onheilspellende nachtvogels de wederkomst van Aurora geenszins met gezang begroeten, maar, door den verkwikkenden morgenstond pijnlijk aangedaan, ten spoedigste naar hunne afgelegene schuilhoeken terugkeeren, zoo ook begaven vele inwoners der onmetelijke wereldstad, die met weêrzin den nachtelijken sluijer door den dageraad opgeligt zagen, zich uit de plaatsen van ondeugd en ongebondenheid naar hunne woningen weder. Flaauw branden reeds de fakkels, waarmede gindsche slaven dien vrolijken troep jongelingen begeleiden; de bloemkransen, die hunne hoofden onder den te lang gehouden maaltijd versierd hadden, worden woest afgerukt en blijven op de straat, als bewijzen van hunnen doortogt, achter. Van verre volgt de wacht bespiedend het luidruchtig gezelschap, en poogt het plegen van baldadigheden voor te komen; indien namelijk de vijand niet in grooten getale wederstand biedt, of de aanzienlijke afkomst der onruststokers de stem der wetten doet zwijgen. Van dien kant echter dreigt u geen gevaar, o Wachters! vestigt veeleer uwe aandacht op dien eenzame, die door gindsche steeg sluipt; zijn onrustige tred - zijn verontrustend gewaad spelt weinig goeds. Heeft het aanbreken van den dag misschien zijne snood ontworpen plannen verijdeld? De wacht schijnt hem althans niet te bemerken en verheugt zich, dat de opgekomene zon hare diensten voor eenige uren onnoodig zal maken. Met niet meer drift stroomt de zwerm van bijen naar buiten, wanneer eene onvoorzigtige hand hare gevlochten woning aanraakt, dan de tallooze bevolking van *Rome* zich in de straten en pleinen uitgiet, als de eerste zonnestraal de tinnen

van het Kapitool verguldt en op nieuw de pracht der tempels en paleizen ten toon spreidt. Het gedrang in de wijk *Suburra* neemt van oogenblik tot oogenblik toe; de geopende winkels lokken den voorbijganger uit; de tabernen wachten niet lang op bezoekers. Het gekraak der zwaar beladen vrachtwagens, het geschreeuw der uitventers van eetwaren, het gedruisch der menigte, die van buiten de poorten binnendringt, vermengt zich met het gesnap en gewoel der slaven en vrijen, uit alle oorden der aarde, die in de bontste afwisseling van kleeding, gestalte en spraak door elkander wemelen. Met kracht van vuisten baant zich dáár een Cappadocische slaaf, die de reuzen der Oudheid beschaamd zoude hebben, eenen weg door een aantal forsch gespierde Lusitaniërs, doch wijkt bedeesd terug voor dien Romeinschen knaap, die, door zijnen pedagoog vergezeld, met eenen trotschen en verachtelijken blik de overwonnen volken overziet. De bewoner van het koude *Germanië*, van de oevers der *Oostzee* naar *Rome* gesleept, kan zich niet verzadigen met het beschouwen dier negers, inboorlingen van de verschroeide Lybische woestijnen en is op zijne beurt een voorwerp van bewondering voor den Parthischen boogschutter. Maar de opgave der verscheidenheden, welke in deze stad den verbaasden vreemdeling troffen, zoude ons uren onledig houden. Of bevatte *Rome* alleen niet alles in haren uitgebreiden omvang, wat de geheele wereld in dien tijd binnen de vier hemelstreken besloot?

Eene levendigheid van geheel anderen aard heerschte in de voorportalen en zuilengangen der aanzienlijke woningen, waar scharen van bezoekers te zamen vloeiden, om den heer des huizes de gewone opwachting des ochtends te maken. Niet alleen de geringere burgers, die den raadsheer of overheidspersoon als hunnen beschermheer de welbeloonde hulde toebragten, kwamen, in de deftige toga gekleed en naar behooren geschoeid, op deze soort van *levers;* maar ook de vrienden en kennissen der voornamen lieten zelden na, deze gebruikelijke wijze van beleefdheid in acht te nemen. De toenemende verwijfdheid en weelde hadden wel het uur des bezoeks, vroeger met den opgang der zon, later en later gesteld; doch het tijdstip bleef altijd zeer vroeg des ochtends bepaald. Het zal dus geene bevreemding wekken, dat het voorplein van het paleis des Consuls SALVIANUS, een' der wetgevers, in alles wat tot de kunst van het meest verfijnde levensgenot behoorde, reeds nu van bezoekers uit hoogere en lagere standen wemelde. De slaaf, die met den post van portier belast was, een ruwe Galliër, wien de lange ketting weinig scheen te hinderen, waarmede hij aan de deur was vastgeboeid, benevens zijn medgezel, wien het opnoemen en onthouden der namen was opgedragen, lieten zonder

tegenspraak de welbekende vrienden van hunnen meester binnen, doch veroorloofden zich de grofste uitdrukkingen jegens de minder gelukkigen, wier kleeding den afstand tusschen hen en den Consul duidelijk verried. Wie toch zoude hier in een luchtig, smaakvol huisgewaad durven verschijnen, die niet op gemeenzamen voet met den heer des huizes verkeerde? De plegtstatige toga, het zinnebeeld van Romeinschen ernst, en de kostbare synthesis, de vertegenwoordigster van Grieksche losheid, maakten den rang der lieden, met een van beiden bekleed, geenszins twijfelachtig. Onder allen echter, die hier tegenwoordig waren, trok niemand meer de aandacht, dan een vrij bejaard persoon, wiens gestalte en voorkomen nog alle kenmerken van eenen vreemdeling droegen. De zeer eenvoudige Grieksche mantel, achteloos om het wèlgevormde, doch vermagerde ligchaam geslagen, het verwaarloosde schoeisel, de lange baard tot bijna op het midden der borst afhangend, de scherp geteekende gelaatstrekken, die geheel iets anders schenen uit te drukken, dan men op de aangezigten der meeste morgenwandelaars gewoon was te lezen, dit alles kon niet nalaten de nieuwsgierigheid, zelfs van den onverschilligste, op te wekken. Meer dan één der aanwezigen riep spottend uit: ‘dat is voorzeker een dwaas, kers-versch uit *Athene* aangeland, om bij het nakroost van ROMULUS voor veel geld zijne geleerdheid uit te venten. Inderdaad, zijn baard voldoet aan de vereischten van zijn philosophisch beroep; zelfs geen bok zoude hem daarin overtreffen.’ Daar deze en andere zoutelooze aardigheden in het Latijn uitgesproken werden, begreep onze goede XENOPHANTUS, pas uit *Griekenland* aangekomen, en, gelijk zijne landgenooten, te wèl overtuigd van het toereikende zijner schoone moedertaal, dan dat zij de spraak van barbaren zouden leeren, niets van deze aanmerkingen; en baande zich, zonder vele omwegen, met duwen en stooten eenen doorgang naar het portaal, om den slaaf zijnen naam op te geven en door te gaan. De wijsgeer had in dit gedrang eene nieuwe gelegenheid, om krachtig overtuigd te worden van den stelregel, dat op elke actie reactie volgt. Met deze vermeerdering zijner wijsgeerige ondervinding stond hij voor den naam-oplezer, en begon in sierlijk Grieksch: ‘Ik, XENOPHANTUS, de Stoïsche wijsgeer van.....’ Doch de slaaf, aan eene zoodanige verschijning niet gewoon, en aan zulk eene toespraak nog minder, mat den vreemdeling van het hoofd tot de voeten, merkte weldra, dat hij met iemand, die de gebruiken zoo weinig toonde te kennen, aan zijnen spot den vrijen teugel kon vieren, en zeide, zich naar hem toebuigende, als verstond hij deze woorden niet: ‘hoe zegt gij? mijn geheugen is eenigzins zwak.’ Een onuitbluschbaar gelach weêrgalmde door het voorportaal op deze bedaard uitgesproken vraag van SYRUS; de slaven gierden het uit en de om-

standers meenden te bezwijken, terwijl XENOPHANTUS in allen ernst en deftigheid bleef staan, zonder de redenen van dit gelach te bevroeden. Het afstekende zijner houding en de verlegenheid, waarmede hij om zich heen zag, waren niet zeer geschikt, om het belagchelijke des tooneels te verminderen; de voorbijgangers op de straat en zelfs de slaven uit het binnenhof kwamen reeds toeschieten. Het oogenblik, waarop XENOPHANTUS de oorzaak begreep, was tevens dat van de uitbarsting eener hevige gramschap. Woedend verliet hij het voorplein, snelde de straat op, en zwoer bij zich zelven, deze stad van barbaren, waar men de verdiensten zoo bespotte, te verlaten en naar *Hellas* rustiger oorden terug te keeren. In zijne drift sloeg hij zelfs op den weg naar zijne woning geen acht, en geraakte, door zijne onbekendheid in de stad, aan het dwalen. Hij zwierf de eindelooze straten, die glooijend en kronkelend over en langs de zeven heuvels van *Rome* liepen, met een onnoemelijk getal van stegen en gangen doorsneden, op en neder; de trotsche gebouwen trokken zijne opmerkzaamheid niet meer; onverschillig ging hij de triumfbogen en zuilengangen voorbij; het paleis der Caesars, uitgestrekter dan menige stad, en de ruime badgestichten, op het keurigst aangelegd, dwongen hem geene bewondering af, en eindelijk week de toorn zelf voor den angst, dien hem het wedervinden van zijn nederig verblijf kostte. Eerst tegen den middag bereikte XENOPHANTUS afgemat den hemelhoogen trap, die naar het kleine, voor ééne maand gehuurde vertrek, op de vierde verdieping van een blok huizen, in eene afgelegene wijk, geleidde.

'Zoo! is dat uw wedervaren,' zeide MUSONIUS, grimlagchend; 'waarlijk, uwe ontmoeting zoude stof voor een treurspel kunnen opleveren. Maar, hebt gij dan wel in alles mijnen raad stiptelijk gervolgd?' - 'Zoude ik niet?' hernam XENOPHANTUS, gemelijk. 'Moge ZEUS u met uwen raad en geheel *Rome* verpletteren! Moest ik dáárom op uwe uitnoodiging *Hellas* verlaten, ten einde hier beschimping en teleurstelling te ondervinden? Neen, hoe eer hoe liever teruggekeerd.' - 'Vergeet toch uwe Stoïsche bedaardheid niet geheel, mijn Vriend! en laat ons eerst de oorzaak van dezen rampspoed opsporen, vóór wij een vast besluit nemen. Of denkt gij, dat uwe moeite niet heerlijk beloond zal worden?' - 'Als ik mij hiervan niet overtuigd hield, zoude ik immers *Athene* niet vaarwel gezegd hebben. De grillige fortuin lachte mij dáár ook wel niet gunstig toe, en alle hoop op een' leeraarspost aan die school der geleerdheid was verdwenen; doch aan genoegzame lessen ontbrak het mij niet, om een sober, maar toereikend levensonderhoud te verwerven. ZEUS schijnt mij het verstand ontnomen te hebben, even als weleer aan den dapperen GLAUCUS, dat ik goud voor koper heb uitgewisseld.' - 'Mijn waarde XENOPHANTUS!

zegt dezelfde HOMERUS ook niet, als deze HELENA'S schoonheid wil schilderen: ‘voorwaar, het is niet te wraken, dat de Trojanen en de Grieken zoo vele jaren om *zulk* eene vrouw kampen!’ Welnu, wegen dan de voorregten, die u wachten, niet tegen het onaangename op, door eigen schuld nog daarenboven geleden? Of beteekent het niets, de huisvriend, de leermeester, de voorganger in al wat schoon en goed is, te zijn, bij zulk een' aanzienlijken Romein, als SALVIANUS? Lacht het u niet toe, in pracht en weelde onbezorgd u aan de wetenschappen te kunnen toewijden, in het gezelschap van de uitstekendste mannen dezer hoofdstad? Al uwe wenschen zullen dan vervuld zijn; geëerd, geraadpleegd, als bloedverwant behandeld, kunt gij de onnoemelijke schatten van SALVIANUS bijna als uw' eigendom aanmerken. Hij zelf is wel geen uitsluitend beoefenaar der letteren; doch de goede toon vordert in de tegenwoordige dagen, dat men geen volstrekte vreemdeling in de wetenschappen zij. Men spreekt ook Grieksch te zijnen huize, zoo als elk wèlopgevoed Romein, die zich zou schamen in een fatsoenlijk gezelschap het ruwe Latijn te gebruiken. En hadt gij dan nog het bijzonder geluk, de gunst der domina u waardig te maken, dan hebt gij *Babylon* eerst regt veroverd, en den hoorn des overvloeds gevonden.’ Terwijl MUSONIUS op deze wijze de voordeelen in het breede optelde, welke den wijsgeer of letterkundige te beurt vielen, indien hij zich als huisvriend, of hoe men het verkiest te noemen, aan de voornaamste Romeinen verbond, was XENOPHANTUS opgestaan en had zich aan het kleine venster begeven, zonder MUSONIUS in den stroom zijner redenen te storen. Hij luisterde echter met belangstelling, en de wolk van verdriet helderde meer en meer van zijn gelaat op. ‘Gij zoudt mij bijna overreden, op nieuw het lot te beproeven; doch waarin heb ik misslagen begaan, opdat ik mij morgen voor iets dergelijks hoede?’ Met innige zelfvoldoening over de uitwerking zijner welsprekendheid, maakte MUSONIUS nu de noodige aanmerkingen op houding en kleeding van zijnen vriend, ried hem aan, om toch eenen nieuwen mantel naar den laatsten smaak te nemen, en vooral niet te vergeten, zoo veel groen als mogelijk in zijn gewaad te brengen. Dit toch was de geliefkoosde kleur van SALVIANUS, die daarom ook als de eerste voorstander der groene partij in den Circus bekend stond. ‘Wat voorts het geheugen des naamoplezers betreft,’ zeide MUSONIUS eindelijk, ‘niets is gemakkelijker dan dat een weinig op te scherpen; eene kleine fooi slechts, en de man zal u verbaasd doen staan over zijne gaaf van onthouden. Gij moogt de Goden wel danken voor het toeval, dat mij juist heden naar u heeft gevoerd, anders zoudt gij morgen dezelfde feilen begaan en misschien geheel wanhopig op uwe kamer terug komen.

Volg intusschen mijne raadgevingen op, die ik u steeds volgaarne zal mededeelen, Ik heb u aangespoord om u hier te vestigen; gij zult dan ook in mij den steun vinden, dien gij behoeft.'

MUSONIUS stond op, drukte XENOPHANTUS de hand, en daalde langzaam de trappen af, om zich langs eenen verren weg naar huis te begeven. De Griek zag hem eenige oogenblikken na, en wierp zich in diep nadenken op eene soort van sofa, welke noch in stof, noch in bewerking, de kunstvlijt van haren maker eer aandeed, en het hoofd met de hand ondersteunende, kon hij niet nalaten, half overluid te roepen: 'de oude wijsgeeren! hoe zouden zij zich over ons geschaamd hebben! Wij onteeren hunne nagedachtenis, gelijk wij allen, tegenwoordige Grieken, de asch van het heldhaftig voorgeslacht onwaardig vertreden! Het menschdom schijnt zijnen ondergang te genaken. Of zijn deze Romeinen betere nakomelingen van hunne voorvaderen? Voorwaar, even weinig zouden de SCIPIO'S in dit vuig gebroed, aan weelde en wellust verslaafd, hun kroos herkennen, als ROMULUS in den onovertrefbaren luister der tegenwoordige stad zijne armoedige hutten zou wedervinden. Wat noem ik ROMULUS? niet eens zij, die voor eene eeuw hier leefden en stierven. Brand en oorlog hebben de vroegere pracht vernietigd; kunst en rijkdom deden het grooter en smaakvoller uit de puinen herrijzen. Niets herinnert mij in dit *Rome* aan vroegere dagen, dan gindsche rivier, die hare golven voortstuwt, gelijk zij voor eeuwen stroomden. Onveranderd zag de *Tiber* deze stad ontstaan; ongeroerd de geslachten elkander opvolgen; het bloed met zijne wateren vermengd, bezoedelde slechts voor een oogenblik zijnen helderen vloed; hij alleen bleef dezelfde. Hoe vele eeuwen zal de *Tiber* nog vloeijen, als eenmaal deze eeuwige stad de ijdelheid van dezen pralenden naam met schaars bezochte, sombere bouwvallen zal gestaafd hebben?'

II.

De niet groote, maar bevallige zaal, voor de boekerij bestemd, welke SALVIANUS meer om aan den heerschenden toon te voldoen, dan uit bijzonderen smaak voor de letterkunde had doen inrigten, kon zeker als een der meest kostbare vertrekken van de prachtige woning beschouwd worden. De vloer, met mozaïk ingelegd, werd in sierlijkheid nog door de zoldering overtroffen, welke met de keurigste voortbrengsels der Grieksche schilder- en beeldhouwkunst prijkte. En als de wanden der betrekkelijk nederige woningen te *Pompeji* ons nu nog, na zoo vele eeuwen, door kleurenpracht en onovertrefbare uitvoering der sieraden verbaasd doen staan, welke denkbeelden hebben wij ons dan te vormen van de paleizen der Keizerstad, die aan de volmaaktste kunst onuitputbare schatten ter beschikking stelde? Rondom de kasten, waarin de kostbare

boekrollen bewaard werden, stonden de afbeeldingen der beroemdste schrijvers en kunstenaars in de vereischte orde gerangschikt. Eenige slaven, - wier kleeding hen van hunne geringere lotgenooten genoegzaam onderscheidde, als wèl opgevoede en geletterde dienaars, wier uitgebreide kennis en fijnbeschaafde zeden hen dikwijls tot vrienden hunner meesters verhieven, - waren onledig met het plaatsen eeniger nieuw gekochte werken, of bereidden zich vóór, om aan tafel het een of ander dichtstuk voor te dragen. Ook zij hadden op hunne beurt weder slaven, die hun eigendom waren, en dikwijls vond men onder hen personen van groot vermogen, waarvoor zij zich konden vrijkoopen, indien zij niet, bij den uitersten wil hunner heeren, vrij verklaard werden. Onverwacht werd het wèlgestikte tapijt weggeschoven, dat in plaats van muur of deur de schilderijen-zaal van het boekvertrek scheidde, en de Consul SALVIANUS zelf trad eenigzins onvergenoegd binnen. Hetgeen den tegenwoordige Consuls aan wezenlijke waardigheid en magt ontbrak, scheen SALVIANUS door eene gebiedende houding en statige kleeding te willen aanvullen. Een paar der schoonste knapen, in een fijn doorzigtig gewaad luchtig gehuld, volgden den meester, wiens lievelingen zij waren. ‘Is MUSONIUS nog niet hier geweest?’ vroeg hij op eenen barschen toon. Eene eerbiedige ontkenning was het antwoord. ‘Schrijf dan op, SIMO! hetgeen ik u zal vóórzeggen.’ De slaaf zette zich neder, legde een tafeltje, met was bestreken, op zijne knie, nam de ivoren schrijfstift en wachtte onderdanig naar de eerste woorden, welke den mond des gebieders zouden ontsnappen. SALVIANUS echter, alsof hij het gegeven bevel reeds had vergeten, liet zijn oog op de nieuwe boekrollen vallen, welke de opzigter der boekerij bezig was in orde te schikken, en de indruk, door deze kostbaar versierde en gebonden perkamentrollen te weeg gebragt, was zóódanig, dat hij gramstorig uitriep: ‘De toorn van JUPITER treffe die ellendige boekverkoopers! Is dát eene wijze van inbinden? ruw gebeente van eenig dier is nog beter dan zulk ivoor! En die kleuren? Nimmer zag ik vuiler geel, slechter band en meer bedorven perkament. Inwendig is het zeker met dezelfde netheid uitgevoerd; zie, welke letters? Ik zal mij niet de moeite geven, om de fouten na te tellen, door die lompe afschrijvers gemaakt; die misstellingen zullen mij toch niet hinderen, daar ik mij nooit met het lezen dier prullen ophoude; doch ik verkies dan ten minste, dat mijne bibliotheek naar eisch in orde zij, gelijk het een' man van mijnen rang betaamt. Men brenge deze aan den handelaar terug.’ Op deze wijze ging SALVIANUS voort, alles in de boekerij na te gaan en te berispen; dáár stond dit niet goed; ginder was die beeldtenis slecht geplaatst; elders ontbrak weêr iets anders, schoon de meeste aanmerkingen slechts dienden, om zijne eigene onbekendheid met al-

les op het sterkst te doen uitkomen. De slaven, die de vlagen van ongeduld en gramschap in volle kracht moesten verduren, en onophoudelijk met de hevigste scheldwoorden en bedreigingen overstelpt werden, dankten de geluksgodin van ganscher harte, dat het binnentreden van den langverwachten MUSONIUS, nog vóór het briefje naar hem was gezonden, hen van de kwellende tegenwoordigheid des meesters bevrijdde. De noodige bevelen werden gegeven, en weldra verlieten de meesten hunner het vertrek. SALVIANUS ontving MUSONIUS met dien beleefden trots, dien lieden van zijnen stempel zelden nalaten aan te nemen, om zelfs diegenen, die op eenen meer gemeenzamen voet met hen verkeeren, de waarde van zulk eene onderscheiding toch wèl te doen gevoelen.

De sluwe vleijer was te zeer bekend met den toon der Romeinsche groote wereld, dan dat hij zich hieraan in het minst geërgerd zoude hebben. Integendeel, hij wist door eenige verpligtende gezegden, waarin hij den fijnen smaak en de groote kunde van den bezitter eener zoo schoone boekerij den aangenaamsten lof toezwaaide, den hoogmoed en de ijdelheid van SALVIANUS te streelen en de gramschap op zijn gelaat in eenen grimlach van welgevallen te veranderen. Hij zette zich naast zijnen begunstiger op een hemicyclium neder en legde op nieuw eene schitterende proef van de bekwaamheid af, waarmede hij de geringste kleinigheden en nieuwstijdingen voordroeg. (Wij zouden hem deze gave op dit oogenblik benijden.) De *Acta diurna*, eene soort van nieuwsblad, in eenige opzigten met onze hedendaagsche journalen te vergelijken, konden noch in uitvoerigheid noch in belangrijken inhoud met zijne mondelinge mededeelingen wedijveren, en moesten in lossen zwier en bevalligheid van verhalen verre voor hen ónderdoen.

Eene geruime poos weidde MUSONIUS over deze onuitputtelijke stof uit, terwijl SALVIANUS alleen door uitdrukkingen van bevreemding of goedkeuring, als: ‘ei! ei! - wel bij de Goden, - hoe is het mogelijk? - Och, kom!’ en dergelijken, den woordenvloed stuitte. Doch gelijk steenen en aardklompen, in eenen snellen vliet geworpen, slechts dienen om het geruisch van den stroom te vermeerderen, zoo konden deze aanmerkingen ook niet anders dan de radheid der tong en de buigzaamheid der spraakwerktuigen zijns gunstelings nog versterken. En niet vóór het laatste nieuwtje was uitgestald, en een paar lange zomeruren voorbijgevlogen waren, dacht MUSONIUS aan de eigenlijke reden zijner komst. ‘De slaaf is reeds tweemaal hier geweest, om ons het verloop der uren te melden, edele SALVIANUS! en ik vrees van uwe goedheid misbruik te maken, zoo ik voortging, u op deze wijze uwen gewigtigen tijd te ontrooven. Het zij mij geoorloofd, uwe bevelen te vernemen!’ - ‘Bij HERCULES! het is goed dat gij mij dit herinnert, MUSONIUS! uw

geestige kout deed mij bijna alles vergeten. Waarover wilde ik u ook eigenlijk spreken?' SALVIANUS nam, bij het uiten dezer woorden, de houding aan van iemand, die, door vele en zwaarwigtige bezigheden overkropt, geene kleinigheden eene plaats in zijn geheugen kon verleenen. - 'Was het niet over XENOPHANTUS, edele Consul?' - 'Juist, nu schiet het mij te binnen; over dien Griekschen wijsgeer. Regt zoo! Ik moet echter verklaren, dat hij mij bij de eerste ontmoeting niet bijzonder heeft bevallen.' - 'Goden! mag ik vragen hoe? het kan den edelen Consul niet onbekend zijn, dat ik gisteren verhinderd werd mijne eerbiedige opwachting ten uwent te maken.' - 'Verbeeld u,' voer nu SALVIANUS langzaam voort, 'ik deed mijne gewone wandeling, door mijne vrienden en kennissen omstuwd (NONIUS alleen was afwezig; kunt gij ook bevroeden, waarom? anders is dit wegblijven zeer beleedigend) en ik had alle voldoening van mijne pas gekochte Numidische voorrijders, die zelfs AURELIUS niet beter bezit; iedereen zag er ook naar. Ik had ook dat nieuwe gewaad aan, weet gij? dat mijne vrouw en ik onlangs uitgevonden hebben! Het baarde niet weinig opziens; maar ik durf wedden, dat geheel *Rome* mij eerstdaags navolgt.' - 'Ongetwijfeld!' knikte MUSONIUS gedienstig. Langdradig genoeg, dacht hij ondertusschen. - 'Nu, toen ik dan op de markt van TRAJANUS kwam, vlak tegenover den specerij-winkel, weet gij?.... Och, nu heb ik u nog niet gezegd wie mij al ontmoet en gekust heeft, volgens onze prijzenswaardige Romeinsche gewoonte; doch ik zal u van die lijst maar verschoonen: ik heb nog al zoo eenige kennissen in de stad, weet gij?' - 'Ja,' hervatte MUSONIUS, 'een koperen mond zoude zelfs niet in staat zijn hen allen te noemen, die het geluk genieten in uwe vriendschap te deelen. (O, dat verwenschte kussen!' zuchtte hij bij zich zelven. 'Een meisje of jongen te zoenen, laat ik nog gelden; doch hier, te *Rome*, veroorlooft zich elk, die eenigzins de eer heeft met u bekend te wezen, u op straat een' kus te geven, dat het klapt. Mijn vriend MARTIALIS had wel gelijk, toen hij zeide: "het is in deze stad eene onmogelijkheid, de kussen te ontvlieden.")' 'Nu, toen viel mijne aandacht,' zoo ging SALVIANUS, onder deze overdenking van MUSONIUS, voort, 'op dezen XENOPHANTUS, wiens naam mij reeds herhaalde malen door den slaaf was voorgedragen. Hij was reeds dikwerf aan mijne deur geweest, en ging nu ook zeer eerbiedig in mijn gevolg, weet gij? en gij hebt mij zoo veel goeds van hem verhaald, dat ik dacht: kom, laat ons eens een gesprek met dezen Griek aanknoopen, en zien, wat er in hem steekt. Ik deed eene zeer eenvoudige vraag; maar of de man mij niet regt begreep, dan of hij eenigzins bedremmeld was door het onverwachte der aanspraak, weet ik niet; doch zijn antwoord raakte

kant noch wal, en wij allen schaterden het uit van onbedwingbaar lagchen.' - 'Juist dit, edele SALVIANUS! moet u voor dezen persoon innemen. Of is deze verlegenheid niet het schoonste bewijs, dat hij geenszins tot die nietswaardigen behoort, wier koperen voorhoofd alleen door hun verstaald gemoed in onbeschaamdheid overtroffen wordt? Want alleen eerbied voor uwen persoon, en besef der groote eer, hem door u bewezen, heeft XENOPHANTUS aldus onthutst, en het regte antwoord doen missen. Voor zijne kundigheden wil ik u gaarne borg staan, zijne deugden zijn u reeds uit dit kleine staaltje gebleken. En uit het geringe mag men immers met regt tot het groote besluiten?' - 'Uwe uitlegging verschilt grootelijks van de verklaring door de omstanders van deze bedeesdheid gegeven. Gij zoudt XENOPHANTUS alzoo als een' persoon beschouwen, in allen opzigte voor mij geschikt?' - 'Allezins.' - 'Ook overeenkomstig de wenschen mijner vrouw? Gij weet toch, MUSONIUS! dat ik voor mij zelven een' dergelijken huisleeraar volstrekt niet verlang. Maar men behoort zich wel naar den algemeen heerschenden toon te voegen, en welk aanzienlijk huis vindt men thans in de stad, waar een dergelijke Griek niet is opgenomen?' - 'De dwang der gewoonte, voortreffelijke SALVIANUS! verschoont zelfs geene mannen van uwen rang en aanzien, maar welk eene erkentelijkheid zijn dan ook niet de wetenschappen en kunsten aan u verschuldigd! Zelfs het nageslacht moet u dankbaar zijn voor de bescherming aan deze vakken grootmoedig verleend.' - 'Vleijer! doch gij hebt gelijk, ik zal dezen XENOPHANTUS aan mijn huis verbinden. Ook vind ik mij genoodzaakt, mijne wederhelft genoegen te geven; hier toch beheerscht de gemalin den gemaal, weet gij? Zoo was het in de zoogenaamde gelukkige dagen van het Gemeenebest immers reeds?' - 'Zeer juist, de Romeinen hebben de Grieken in het naar waarde schatten der vrouwen overtroffen.' - 'Nu, ACILIA dan, mijne lieve gade, houdt niet op, mij lastig te vallen, om eenen plaatsvervanger voor haren vroegeren leesmeester te kiezen. Zij klaagt, niemand meer te hebben, die hare dichtstukjes kan nazien, of liever bewonderen. Ook smart haar het verlies der uren, waarin zij gekapt en gekleed wordt, dewijl haar niemand in dien tijd meer iets voorleest. Beproeven wij het dus met dezen XENOPHANTUS!'

Een slaaf kondigde met diepen eerbied aan, dat er wederom een uur was verstreken. SALVIANUS stond met drift op, vaardigde eenige bevelen uit, en begaf zich met spoed naar de raadsvergadering, die reeds de komst van den Consul verbeidde.

III.

'Ik zoude geld van u aannemen? de Goden behoeden mij! dát nimmer,' zeide de slaaf op eenen levendigen en schijnbaar ern-

stigen toon; doch XENOPHANTUS was niet zoo geheel en al onbedreven in de taal der gebaren, of het ontging hem geenszins, dat eene zekere beweging der regterhand, bij deze woorden door den slaaf gemaakt, de volle kracht dezer gezegden niet weinig verzwakte. - ‘Eer hebbe uwe bescheidenheid, goede SYRUS!’ hernam XENOPHANTUS, hem het geld in de hand drukkende; ‘doch gij wilt mij immers geene onregtvaardigheid doen begaan, door het niet beloonen eener zoo heugelijke tijding, als gij mij, uit naam uws meesters, berigt hebt?’ - ‘Indien het dan niet anders kan,’ antwoordde SYRUS, met het vroomste gelaat ter wereld, ‘welnu! het is slavenpligt den wil der heeren op te volgen.’ Met de diepste dankbetuigingen verliet hij den wijsgeer, die, geheel verrukt door de uitnoodiging om het gastmaal van SALVIANUS met zijne tegenwoordigheid te vereeren, ter naauwernood naar het geldstuk omzag, aan den slaaf, als erkentenis voor zijne blijde boodschap geschonken, en daardoor dubbel zoo veel als noodig was uitgaf.

SYRUS bemerkte den misslag, doch was edelmoedig genoeg, den gever de schande der ontdekking te sparen, en in de naastbijgelegen taberne het ergerlijk onderscheid tusschen de gewone giften en het thans ontvangen geschenk met de hem eigene bekwaamheid weg te nemen.

XENOPHANTUS wandelde met groote schreden zijn onaanzienlijk woonvertrek, door een paar kleine vensters verlicht en met niets dan het volstrekt onmisbare huisgeraad voorzien, nadenkend op en neder; de rol, waarin hij las, boeide zijne aandacht niet, maar de verwondering over het spoedig slagen in zijn oogmerk hield zijnen geest geheel bezig. ‘Dat de Goden de belangeloosheid van MUSONIUS beloonen!’ riep hij uit: ‘aan hem heb ik dit heil te danken. Hoe lang had ik, arme Griek! nog in deze stad kunnen omzwerven, ten spot van ellendige slaven, en door een' ieder veracht, dewijl het noodlot mij de noodige geldsom ontzeide! Maar nu is de haven bereikt. Heden op het gastmaal; heden reeds? en dan misschien morgen de bepaling van mijn loon? Minder dan twee talenten durft toch een man als SALVIANUS mij niet aanbieden, en daarenboven geniet ik alles, wat een huis van dien rang kan opleveren! Gezegend zij het uur mijner afreize uit *Hellas*, waar de Godin PENIA (de armoede) mij onder hare ijverigste dienaars telde; als een geluk beschouw ik thans den post van hoogleeraar te *Athene* niet ontvangen te hebben, hoe smartelijk mij die miskenning toen ook mogt vallen! Twee talenten!’ Bij deze woorden haalde XENOPHANTUS de weinige penningen voor den dag, welke nog juist toereikend waren de huur voor deze maand te voldoen, en in de noodigste behoeften te voorzien. Van MUSONIUS had hij een geheel stel kleederen ten geschenke gekregen, ten einde de eischen

der mode eenigzins te bevredigen, en tevens eenige slaven geleend, wier diensten op dit pas zeer te stade kwamen. Met niet weinig drukte werden de nog overige uren doorgebragt; het bad, in eene der openbare badstoven op het gewone uur genomen, was eene wezenlijke weldaad voor elk, die niet uit overmaat van weelde dit genot misbruikte, en daardoor juist de tegenovergestelde uitwerking ondervond. Een nieuw en wit gewaad (evenwel geen Romeinsche toga, want XENOPHANTUS kon de Grieksche dragt niet vaarwel zeggen; ook zoude dit geenszins geoorloofd geweest zijn), kostbaarder dan immer zijne leden omhuld had, werd den wijsgeer door de dienaars omgehangen; de baard, met de uiterste zorg in orde gebragt, verhoogde niet weinig de achtbaarheid, die alle trekken van het gelaat meer en meer overdekte, naarmate het gelukkig uur begon te naderen. Hoe dikwerf moest niet de slaaf naar den zonnewijzer zien, om toch vooral het gebruikelijk tijdstip in acht te nemen; want gelijk het te vroeg verschijnen op een gastmaal eene onvergeeflijke fout tegen allen goeden toon was, zoo werd ook het te laat komen als een aanmerkelijk vergrijp tegen de regels der welvoegelijkheid beschouwd.

Eindelijk was het oogenblik dáár. Hoe anders werd hij ditmaal door deurwachters en oppassers behandeld, hij, de aanstaande huisvriend des heeren! Men wees hem eene aanzienlijke plaats aan, niet verre van den gastheer SALVIANUS en naast zijnen ouden vriend MUSONIUS; een niet groot, maar uitgezocht getal van genoodigden, bezette het overige triclinium. Gelijk weleer TELEMACHUS, uit het eenvoudig *Ithaca*, in het prachtig verblijf van MENELAUS te *Sparta* aangekomen, van verbazing geene woorden wist te vinden, om den indruk, door dien rijkdom en luister gemaakt, uit te drukken, zoo was nu XENOPHANTUS als buiten zich zelven van verwondering over de kostbare weelde, die hem in de schitterende zaal van SALVIANUS tegenblonk. De menigte van goud en zilver, in waarde door de kunstvolle bewerking verre overtroffen, verblindde schier zijn gezigt, en de versieringen in het rond gingen het hoogste standpunt zijner verwachting te boven; de schoonheid der jeugdige slaven, de overvloed der keurigste geregten, kwistig toebereid ter voldoening van het meest verfijnde tafelgenot, zouden zelfs de zinnen van eenen ouden wellusteling, hoe ook door de gewoonte verstompt, weder opgewekt hebben. Arme XENOPHANTUS! denk slechts niet, dat gij u ongestoord in dien stroom van geneugten moogt baden; als TANTALUS zijt gij gedoemd, niets dan de wreedste kwellingen van deze heerlijkheden te gevoelen. Ziet gij niet, hoe aller oogen op u gerigt zijn, om op uw gedrag in de minste kleinigheden te letten? Alleen om u te bespieden, gaf men u eene plaats, waar uwe ge-

ringste beweging niet onopgemerkt kan blijven. Gij moogt niets bewonderen; over niets uwe goedkeuring te kennen geven, den indruk niet openbaren, door alles op u gemaakt; het zoude immers uwe boerschheid verraden en duidelijk bewijzen, dat gij nooit een aanzienlijk gezelschap hebt bijgewoond. Hoort gij niet, hoe men ginds fluistert en elkander verstaanbaar genoeg te kennen geeft: ‘nu, men behoeft niet te vragen van waar deze komt; hij schijnt nog niet veel in zijn leven gezien te hebben. Hoe lomp gedraagt hij zich! Hij durft geene spijs aanraken, die hem zeker onbekend is, vóór hij eerst van een' ander heeft opgemerkt hoe men haar eet.’

En inderdaad, de goede XENOPHANTUS zag er bijna uit als de verlegenheid in eigen' persoon. Vreemd aan den toon, die in de hooge kringen heerschte, durfde hij ter naauwernood de oogen opslaan of de geregten proeven. MUSONIUS was hem ook hierin op nieuw ten beschermer, want de overigen waren sarrend genoeg, om, door zelve iets niet naar behooren te doen, de misslagen van den Griekschen vreemdeling, nu reeds door velen benijd, te vergrooten. Zelfs de ondeugende slaven ontzagen zich niet den spot met den bedremmelden gast, door kleine plagerijen, te drijven. Maar het angstzweet brak eerst regt uit, toen SALVIANUS, die bij schijnbare onoplettendheid met het innigste welgevallen XENOPHANTUS in het naauw zag brengen, een' gevulden beker opnam, met eenen plegtigen welkomstgroet den nieuwen huisphilosooph met zijne betrekking geluk wenschte, en in sierlijke uitdrukkingen het genoegen en nut schilderde, dat voor beiden uit deze verbinding zou voortvloeijen. Op niets minder, dan op eene dergelijke aanspraak voorbereid, verbleekte de Griek bijna van schrik; hij greep werktuigelijk naar zijne bokaal, die ter naauwernood van het gevaar, om te vallen, gered werd, en beantwoordde op de best mogelijke wijze de welmeenende toespraak. Indien men bedenkt, dat de Natuur hem de gave van onvoorbereid te spreken geheel had geweigerd, hoe welluidend voor het overige zijn stijl ook mogt wezen, zal men van de redekunstige waarde van dat antwoord, op een zoo ongelukkig tijdstip afgevorderd, wel niet de hoogste verwachting koesteren. De aanliggende gasten waren echter allen, SALVIANUS niet uitgezonderd, ten hoogste voldaan, dat de uitslag in alle deelen hunne wenschen vervuld had.

Uren lang werd de maaltijd voortgezet, daar vertooningen en uitspanningen het genot van spijs en drank gedurig afwisselden en het gelach over de kluchten der potsenmakers, goochelaars en dansers de verlering voortreffelijk bevorderde. De spotternijen met XENOPHANTUS hielden een weinig op, niet zoo zeer uit menschlievendheid, dan wel uit zucht naar verandering; maar de toe-

stand van onzen hoofdpersoon werd daardoor weinig veraangenaamd. Een andere last maakte hem een langer verblijf bijna ondragelijk. Het ongewone der spijzen, de menigvuldige geregten, de wijn, rijkelijk ter eere van den nieuwen gastvriend geplengd, daar bijna allen het voorbeeld van SALVIANUS volgden, werkten met kracht op het ligchaam, met de Romeinsche leefwijs nog niet vertrouwd, terwijl de menigvuldige vernederingen, onder schijn van eerbetoon, weinig geschikt waren om den geest op te beuren. ‘Groote Goden!’ zuchtte hij bij zich zelven, ‘zal er dan nooit een eind aan dit feest komen? Och! of er maar een brand, of iets van dien aard plaats greep om mij te verlossen; dan zoude ik immers wel durven opstaan!’ Maar het ongeduld baatte weinig; eene geruime poos verliep er, vóór het nageregt gebruikt, de voorstellingen geëindigd, en de laatste appels gegeten waren. Toen eerst stonden de gasten op, om de kamer te verlaten, en in de voorhoven en opene plaatsen een luchtje te scheppen, ten einde nieuwe krachten voor den avond te verzamelen. Het gezelschap verstrooide zich; sommigen wandelden in een levendig onderhoud de zuilengangen op en neder; anderen kozen eenige ligchaams-oefening, terwijl de meesten zich naar de badstoof begaven. Dat deze verpoozing voor niemand wenschelijker en noodzakelijker was, dan voor XENOPHANTUS, zal wel geene verdere verzekering behoeven. De koele avondlucht in de ruime galerijen was echter nog minder heilzaam dan het onderhoud met MUSONIUS. Hij werd ten duidelijkste ingelicht over de gebruiken, wier ondervinding hem zoo onaangenaam was geweest, en verstond weldra het doel, waarmede zulk een gastmaal werd gegeven. Ook kon hij zich ten volle overtuigd houden van de gunst, bij SALVIANUS door zijn nederig gedrag en zijne eenvoudige manieren gewonnen. De eerste kennismaking had elk met de beste gedachten omtrent zijne bekwaamheden vervuld en zijne voortreffelijke eigenschappen in het beste licht doen uitkomen. Getroost keerde XENOPHANTUS naar de drinkzaal terug en de verdere tijd der bijeenkomst leverde zelfs vele oogenblikken van genoegen op. Wij zullen evenwel onze Lezers niet met de beschrijving van den nacht vermoeijen, welken onzen Griek na dit gastmaal doorbragt; hij zelf verklaarde naderhand, nimmer de waarde van eenen soberen maaltijd, zoo men eenigen prijs op de rust des slaaps stelt, dieper te hebben ingezien; want vreesselijk is de wraak, door MORPHEUS over het schenden zijner regten genomen. Later dan gewoonlijk trad onze wijsgeer, op wiens gelaat de sporen der nachtelijke onrust nog niet geheel waren uitgewischt, den volgenden morgen, het tablinum binnen, waar SALVIANUS, benevens MUSONIUS, hem reeds afwachtten. Het helder zonnelicht, schoon slechts door hooge en kleine vensters binnengedrongen, deed eene heerlijke uitwerking op eene groep

van beeldhouwwerk, HERCULES bij zijnen leermeester LINUS voorstellende, waar de eerste uit een aantal boeken geen ander kiest, dan een werk over de kookkunst, tot groote ergernis van den eerzamen meester, die te vergeefs de beginselen der wijsheid in het zinnelijk gemoed van den knaap wil prenten. SALVIANUS beantwoordde den groet van den binnentredende minder beleefd dan gisteren, doch wees hem eene zitplaats aan, vlak tegenover zijnen zetel. MUSONIUS leunde op de elpenbeenen armstukken van eenen kostbaren stoel, eigenlijk voor het gebruik der gemalin des Consuls bestemd. Na eenig zwijgen vatte SALVIANUS langzaam het woord op, en sprak:

'Gij hebt, mijn waarde XENOPHANTUS! gisteren onze leefwijs leeren kennen, en u van de hooge eenvoudigheid in alles zelf kunnen overtuigen. Ik ben een vijand van alle overdaad, en tracht, zoo veel in mijn vermogen is, overtollige weelde en omslag te vermijden, weet gij? Ik twijfel dus niet, of uwe denkbeelden over het eenvoudige, die gij als wijsgeer u gevormd hebt, stemmen met de onze allezins overeen, en wij zullen in dit opzigt elkander verstaan. De voorwaarden, waarop gij ten onzent zult verblijven, kunnen alzoo weinig moeite baren; eigenlijk moest gij, wijsgeeren, boven dergelijke kleinigheden verheven zijn; doch de orde der dingen heeft dat nu zoo eenmaal vastgesteld. Mijn geheele huis staat voor u open; mijne goederen beschouwt gij alsof zij uw eigendom waren, weet gij? Het zoude immers belagchelijk zijn, dengenen niet aan alles deel te geven, wien men tot leermeester, tot arts der ziel heeft gekozen en wien men gerustelijk het heil der kinderen en de letteroefeningen der vrouwen kan toevertrouwen? Dit alles in aanmerking genomen, durf ik mij verzekerd houden, dat gij in de bepaling van uw jaarlijksch loon nog daarenboven gematigd zult wezen; weet gij? Reken ook buiten dit op de bijzondere gelegenheden en feestdagen, waarop ik steeds gewoon ben ruime uitdeelingen te doen, en die, in een huis als het mijne, zeer dikwijls plaats grijpen. Neem dit alles in uwe bepaling wel ter harte, weet gij?' Deze redenen des Consuls waren een doodslag voor de twee talenten, waarop XENOPHANTUS gehoopt had; eene zwarte wolk benevelde het schoone uitzigt, dat zich gisteren nog voor zijne blikken ontrolde. Hij was echter zich zelven genoeg meester, om niets te laten blijken; waarschijnlijk moest dit gedrag even zoo uitgelegd worden, als de behandeling op het gastmaal, gelijk MUSONIUS zoo overredend had aangetoond. 'De toekomst zal veel ophelderen, en misschien is dit juist de weg, op welken SALVIANUS mij wil beproeven, en, bij eenen gewenschten uitslag, gelukkig maken. Mijn gastheer kan zoo dikwerf bedrogen zijn, dat hij elken vreemdeling eerst op deze koele wijze behandelt. En geheel ongelijk

kan ik hem geenszins geven; wij, Grieken! deugen ook al niet veel.' Deze overdenking verhinderde hem niet, op eenen vasten toon en eerbiedig te zeggen: 'Vogaarne laat ik de bepaling van mijn loon aan des Consuls beleefdheid over.' SALVIANUS knikte goedkeurend. Maar de maat was voor den aanstaanden leeraar nog niet volgemeten. MUSONIUS verhief nu zijne stem en, vooruit getreden, hield hij eene lange redevoering tegen den verbaasden Griek, welks inhoud voornamelijk nederkwam op een breedvoerig uitweiden over het groot, ja onuitsprekelijk geluk, hem nu te beurt gevallen. 'Benijdenswaardigste der stervelingen! die de vriendschap van den edelen SALVIANUS hebt mogen verwerven, die niet alleen zijn vermogen en zijne woning als de uwe kunt beschouwen, maar ook in allen roem en luister deelt, welke zijn edel geslacht bestraalt. Duizenden zouden voor geheele sommen deze eer gekocht hebben, indien zij daardoor toegang tot de edelste Romeinsche huizen mogten verwerven, en dát heil wordt u nu zonder eenige moeite aangeboden! Erken uwe voorregten, XENOPHANTUS! en bevroed, wat het wil zeggen, tot dezen trap van de meest innige, onverbreekbare vriendschap opgeklommen te zijn, waar gij, van alle zorgen ontheven, u in den glans moogt verheugen, dien deze zon weldadig om u heen spreidt!' En op deze wijze voer MUSONIUS voort, verspilde vele fraaije woorden en sierlijke uitroepingen, om vooral aan te toonen, dat het geven van loon in zulke omstandigheden nog eene bijzondere gunst kon geacht worden, terwijl het vorderen van geld hoogst onbetamelijk en ondankbaar zoude wezen.

XENOPHANTUS gaf zich onderworpen over aan de genade des huisheeren; hoe toch kon hij anders? Nam SALVIANUS zijne dienst niet aan, bij welk ander Romein zoude hij dan slagen? Alle deuren zouden gesloten zijn, en de laster had de schoonste gelegenheid zijnen persoon in alles te misbruiken, zonder door iets wederlegd te kunnen worden. Naar *Griekenland* terugkeeren? Even onmogelijk; armoede wachtte hem dáár ook, zoowel als te *Rome*, indien hij het aangeboden voedsel versmaadde. Het jaarlijksch loon werd aldus volgens de verkiezing van SALVIANUS bepaald: XENOPHANTUS ondervond eenigzins de gewaarwording van den woestijnreiziger, die in de verte water voor zijnen brandenden dorst meent te zien, doch bij het naderen niets vindt dan eene gezigts-begoocheling.

Nog denzelfden dag bragten eenige slaven de geschenken en kleederen en andere eerbewijzingen naar het verblijf van den wijsgeer, die zich reeds tot vertrekken gereed maakte. Drie sterke knapen zouden dezen last met het grootste gemak gedragen hebben, doch nu zwoegden er wel tien luiaards onder het torschen, terwijl er een vooruitsnelde, om de belooning voor het brengen eener goede

boodschap te erlangen. De geldstukjes van XENOPHANTUS wederstonden dezen hevigen aanval niet; met smart zag hij ze allen tot den laatsten penning sneuvelen.

Niet zeer opgeruimd trad hij het prachtig vóórportaal binnen, en was van dat oogenblik een huisgenoot in des Consuls aanzienlijke woning.

IV.

De groote schel klinkt, en roept alle dienstboden en huisgenooten uit den korten slaap tot het dagwerk op. In afdeelingen gesplitst, begeven zich de mannelijke slaven, uit de kelders en vertrekken te voorschijn gekomen, aan den wèlverdeelden arbeid; de slavinnen spoeden zich naar het slaapvertrek der meesteres, om de weelderige Romeinsche huisvrouw met hare dochters bij het kleeden behulpzaam te zijn. De morgenstond, door de Natuur tot het schoonste gedeelte van Phoebus lange dagreis bestemd, is voor deze ongelukkige schepsels de noodlottigste tijd. Reeds wacht ACILIA, de aanzienlijke gemalin des Consuls, met ongeduld in het slaapsalet; gramstorig is zij reeds opgestaan van de elpenbeenen rustkoets, wier fijngestikte spreijen, uit de zachtste stoffen vervaardigd, het verwijfde ligchaam ter naauwernood de gevorderde verkwikking verleenden. Sidderend nadert LATRIS de gevreesde gebiedster, om den koek van haar gelaat te nemen, die gedurende den nacht de zachte tint van hare teedere huid moest bewaren, en reinigt het aangezigt van de afzigtelijke plekken, daardoor veroorzaakt. De bloedige striemen op den rug van het meisje, sporen der op gisteren ondergane mishandeling, strekken tot een waarschuwend voorbeeld voor de overigen, die bij het minste vergrijp, of zelfs bij eene kwade luim der meesteres, geene mindere kastijding te wachten hebben. Meer dan twintig jeugdige slavinnen, uit alle oorden der aarde naar *Rome* gesleept, en voor veel gelds op de slavenmarkt door ACILIA zelve gekocht, zijn onledig met het in orde schikken van al wat de gebiedster heden tot haren tooi zal verkiezen. Zijn thans eenige kamenieren toereikend, om in den tegenwoordigen tijd zelfs koninginnen naar eisch te kleeden, eene Romeinsche Dame uit de eerste standen behoefde er meer dan twee honderd, die, aan alle grillige invallen der Domina onderworpen, niet als menschen, maar als redelooze werktuigen werden behandeld. Is een slaaf dan ook een mensch? Dat is immers eene ongerijmdheid. En uit dit oogpunt beschouwden de aanzienlijke Romeinsche vrouwen en dochters deze diep vernederde voorwerpen van hare willekeur en wellust. ACILIA was ook geheel van de waarheid dezer stelling doordrongen, en liet geenszins na, deze overtuiging door daden te staven, wier

verhaal de beminnaars van afgrijsselijkheden ten hoogste welkom zoude zijn; doch wij durven onze lezeressen door zulk eene onderstelling niet beleedigen.

Alleen de sluwe CYPASSIS, de schoone negerin, uit *Afrika's* verzengde luchtstreken naar *Italië* overgebragt, de meest begunstigde der slavinnen, niet alleen bij ACILIA, maar ook, naar men zeide, bij SALVIANUS (doch hiervan wilde ACILIA niets gelooven), scheen op dezen morgen de vrijheid te genieten, alles te doen en te zeggen, zonder den toorn der ligtgeraakte Domina op te wekken. Het valt wel niet te ontkennen, dat ACILIA genoodzaakt was, deze dienstbode een weinig te ontzien; want zij deelde sedert jaren in geheimen, wier openbaarmaking aan vele personen niet zeer aangenaam kon zijn, en het allerminst aan haar zelve. Wel is waar, SALVIANUS was toegevend, uit besef, hoeveel inschikkelijkheid hij zelf behoefde; doch op het noodlot is weinig te bouwen, en toevallige ontdekkingen moesten met de meeste zorg vermeden worden. Ook bezat CYPASSIS de grootste kennis van alle tooverdranken en liefdemiddelen niet alleen, maar ook hetgene noodig is om aan wraak en jaloezij voldoening te verschaffen. Met één woord, deze negerin was een onbetaalbare schat; beiden waren wederzijds hiervan overtuigd.

'Hebt gij gisteren mijn bevel ten uitvoer gebragt?' klonk de thans gebiedende en scherpe stem van ACILIA, die bij andere gelegenheden den meest smeltenden toon, en den smachtenden blik der liefde, zeer naar waarheid wist aan te nemen. 'Ongetwijfeld, Gebiedster!' hernam CYPASSIS, 'en ik beloof mij den heerlijksten uitslag van deze kunstgreep. Niet langer.....,' hier fluisterde zij haar iets in het oor, dat voorzeker niet door allen mogt gehoord worden; wij houden er ook niet van geheimen te verraden. Een boosaardige grimlach speelde om den anders zoo bevalligen mond van ACILIA: - 'Het is goed, mijn Getrouwe! Straks zult gij mij naar de slavenmarkt vergezellen; het is volstrekt noodig, dat ik twee nieuwe Cappadociërs koope, ik heb nu slechts zes dragers voor mijne draagbaar, en acht vordert thans het gebruik. Gij weet, dat men dingen van zulk een belang in eigen' persoon moet verrigten!' CYPASSIS meesmuilde.

Een bijzonder geklap met den vinger was het teeken, dat eene andere slavin moest naderen; wie toch verwaardigde zich meer woorden tegen dienstpligtigen te verspillen, dan volstrekt noodig was, of de luim zulks medebragt? 'SPATALE! ga, en zie naar mijnen dwerg om; gisteren was het kleine monster ongesteld; ik zoude hem niet gaarne verliezen, dewijl hij in zijne soort volmaakt is, en talenten gekost heeft. Ook kunt gij ter loops mijn hondje hier brengen, benevens mijn' lievelings-aap voederen.' SPATALE

haastte zich den last te volvoeren. ‘En gij, PSECAS!’ vervolgde ACILIA, ‘ontbied XENOPHANTUS hier; terwijl mijn haar gevlochten wordt, kan hij mij juist het vertoog over de waarde der deugd verder voorlezen. Gisteren werden wij door de kransen-verkoopster daarin gestoord. Ter naauwernood was de fijngeslepen zilveren spiegel groot genoeg, om de geheele gedaante der schoone op ééns te wederkaatsen, door LALAGE gebragt, en met moeite vóór de Domina geplaatst, terwijl CYPASSIS zich gereed maakte, de loshangende lokken der gebiedster in een voegzaaam kapsel te schikken, of XENOPHANTUS trad reeds binnen.

Een verblijf van weinige maanden was niet zonder uitwerking ten goede op onzen wijsgeer geweest. De drang der omstandigheden, zoo dikwerf de éénige beschikster van der menschen lotgevallen, deed hem weldra inzien, wat hij ter bereiking zijner oogmerken behoefde. De koelheid, hem door SALVIANUS reeds in de eerste weken betoond, de achteloosheid, die hij van dezen ondervond, de onbeschaamdheid der slaven, welke van dag tot dag toenam, noopten hem binnen kort, eenen meer zekeren toeverlaat op te sporen, dan de onverschilligheid van den Consul, die, vooral na het verlies van zijnen post, meer en meer ondragelijk werd. MUSONIUS liet niet na zijne opmerkzaamheid op ACILIA te vestigen; hare gunst toch kon de genegenheid van haren gemaal ten volle opwegen, en XENOPHANTUS, door ondervinding geleerd, verwaarloosde deze gelegenheid geenszins. Zijne stroeve manieren, veranderden langzaam in eene zekere wellevendheid, schoon hij steeds de waardigheid zocht te handhaven, welke oorspronkelijk met zijne betrekking gepaard behoorde te gaan. Een ellendig dichtstukje, door ACILIA zelve in eene letterkundige vlaag opgesteld, gaf de eerste aanleiding tot nadere kennismaking; de loftuitingen, het versje toegezwaaid, streelden de ijdele eerzucht der fiere gebiedster, en zij wist deze vleijerijen niet beter te beloonen, dan door den smaakvollen beoordeelaar tot haren huisleeraar te kiezen. SALVIANUS bekreunde zich naauwelijks om dezen overgang uit zijne dienst tot het gevolg zijner gemalin; de verstrooijingen lieten hem tijd noch genoegen voor wijsgeerige twisten of letterkundige gesprekken. Zelfs was hij edelmoedig genoeg, het meerdere voordeel te erkennen, dat zijne hoogstbeschaafde vrouw van een' dergelijken bijstand kon genieten. En XENOPHANTUS verheugde zich innig van de spottende vragen ontlast te zijn, hem telkens voorgeworpen, als de trotsche gebieder zich verwaardigde tot zijnen nederigen dienaar het woord te wenden. Nu behoefde hij zich niet meer over de lompheden te ergeren, aan welke hij bij den maaltijd steeds bloot stond, waar de laagste plaats voor den vergetene bijna te eervol werd geacht en de

slaven voor het overladen der maag wel menschlievend zorg droegen. De overgeschoten brokken werden hem somwijlen misgund, en de smaak van den geurigen tafelwijn zoude hem thans niet meer tot overdadig misbruik verleiden; indien hij nu slechts de gezindheid van ACILIA te zijnen opzigte wist te behouden, kon hij zich voor het overig gemis ruimschoots schadeloos stellen. En de levensbeschouwing van XENOPHANTUS had, sedert zijn vertrek uit *Hellas*, genoeg wijzigingen ontvangen, om de maatregelen te dien einde veel sluwer te beramen, dan de eerste proef zijner geschiktheid bij het morgenbezoek van SALVIANUS zoude doen vermoeden.

Door den geliefkoosden smaak van ACILIA te huldigen, haar vele kleine diensten te bewijzen, en, als het vereischt werd, geen geld te sparen, om hare meestgeliefde dienstboden te winnen, was het XENOPHANTUS gelukt, voor eenen geruimen tijd veel hooger trap van aanzien bij de Domina te bestijgen, dan aan de meesten zijner lotgenooten mogt te beurt vallen. Zijne kleeding was niet de armoedige halfversleten opschik, waarin de andere Griekjes (voor het overige een gepaste naam voor dit ontaard nakroost van mannen) genoodzaakt waren te verschijnen, omdat zij alleen als een sieraad des huizes beschouwd werden, even als de apen of dwergen der aanzienlijke Dames. Het zuiver witte onderkleed, waarover de deftige mantel welvoegelijk nederhing, en de statige baard verdienen allen lof; zijne houding en zijn toon van spreken lieten zelfs bij vrouwen niets te wenschen over. ‘Voortreffelijk, XENOPHANTUS! gij hebt het rolletje medegebragt; ga dan voort met de lezing van het gewigtig vertoog; want.... LALAGE! houd den spiegel toch regter; ik kan immers op deze wijze volstrekt niets zien!.... De redenering was klemmend; ik verlang naar het slot... De haarvlechten op denzelfden trant als voor acht dagen, CYPASSIS! toen wij den optogt bezochten.... Begin nu, XENOPHANTUS!’

De vreemdsoortige groep was voor een oogenblik daargesteld: eene trotsche Dame uit de groote wereld, in het volle besef harer gewigtigheid, vóór het vleijend metaal gezeten; talrijke dienstboden, alle met het gereed maken der kleeding voor hare gebiedster onledig; een eindeloos aantal doosjes en potjes, met velerhande reukwerken en zalven; weelderige sieraden in het kostbaar vertrek, en bij dit alles een deftig wijsgeer, met allen ernst en kracht een wèlgeschreven opstel voordragende, welks inhoud in de scherpste tegenstelling met al de omringende voorwerpen stond: ziedaar de hoofdtrekken van het tafereel, dat ACILIA'S slaapsalet des morgens opleverde. Uitdrukkingen van goedkeuring der schoone gezegden wisselden af met dringende woorden tegen de meisjes, wier trekken alles behalve hartstogtelijke liefde voor afgetrokken

wetenschappen verrieden. Inzonderheid veroorloofde zich de zwarte CYPASSIS, bewust van haren invloed bij de meesteres, menige spottende aanmerking, door een' kwaadaardigen grimlach ondersteund. Een' tijd lang ging alles evenwel naar wensch; de redenaar genoot de meestmogelijke aandacht in dergelijke omstandigheden vergund; toen eensklaps een onverwacht toeval de diepzinnige redevoering op eene zeer onstichtelijke wijze afbrak, en hoe gering ook in den beginne, de treurige oorzaak van vele onheilen werd. SPATALE, namelijk, volgens den bekomen' last, was heen gegaan, om den ruigharigen aap der schoone ACILIA te gaan voederen, en meende tevens, het koddige dier wel te mogen medenemen, ten einde de lachspieren der domina in heilzame beweging te brengen. Of zij hierin volgens eigen gezag handelde, dan of de booze CYPASSIS haar een geheim bevel had gegeven, is moeijelijk te beslissen; doch de uitkomst wierp een ongunstig licht op het onbesproken gedrag der eerzame negerin. Hoe dit ook zij, naauwelijks schoof SPATALE het voorhangend gordijn, dat de plaats van deur en wand bekleedde, ter zijde, of de aap, zich van het kettingje losrukkende, stoof met eene vaart de kamer in, en koos, met opzet of door aanhitsing, zijne eerste zitplaats op den rug van onzen XENOPHANTUS, die juist in eene der krachtigste zinsneden verdiept was. Sneller dan de gedachte, bevond zich het ongure dier op het hoofd van den verschrikten wijsgeer, en rigtte eene niet geringe verwarring in het dunne haar en de plooijen der kleederen aan, terwijl hij, door het onverhoedsche bezoek geheel ontsteld, met een' luiden schreeuw zijn boek weg wierp, en met beide handen den beleediger, dien hij niet eens zoo spoedig bemerkt had, zocht af te weren, bij welke worsteling de krachten van den ontstelden Griek verre te kort schoten, en hij, bij het struikelen over tafel en huisraad, met eenen hevigen smak op den grond nederstortte. Een algemeen geschater, door CYPASSIS eerst aangeheven, en vervolgens door de meisjes eenparig gevolgd, klonk door de kamer en vermeerderde niet weinig de grievende smart van den ongelukkig gevallene. De mantel was hem reeds afgerukt; groote scheuren ontsierden het overig gewaad, en bloedige krabben in het aangezigt bewezen den ernst, waarmede de aap deze zaak had behandeld. ACILIA zelve, door het bespottelijke des tooneels, hoe onaangenaam op zich zelf, en door het voorbeeld der slavinnen medegesleept, lachte evenzeer luidkeels, en eerst na geruimen tijd was men in staat den benarden XENOPHANTUS van zijnen vijand te verlossen. SPATALE alleen wachtte zich wel, te voorschijn te komen, daar zij voor de gramschap der wreede gebiedster maar al te zeer beducht was; doch zij hoopte op de voorspraak der beminde CYPASSIS, die in alles de vreugde liet blijken, haar door dit ongeval des gehaten wijsgeers verschaft. Vloekende,

en van alle bedaardheid verstoken, rees XENOPHANTUS eindelijk met moeite weder op, wierp eenen woedenden blik op de slavinnen, die hij vermoedde, dat hem deze poets gespeeld hadden, en het ontging hem niet, hoe de aap, voor de vuistslagen gevlugt, zijne bescherming bij zijne landgenoote zocht, die het haar in afkomst en inborst zoo gelijkvormige dier met de meeste liefkozingen overlaadde, en duidelijk hare goedkeuring deed blijken. Nadat de eerste ontsteltenis eenigzins bedaard, de omgevallene meubelen weder opgerigt, de mantel op nieuw omgeslagen, en het gedruisch in stilte overgegaan was, haastte ACILIA zich XENOPHANTUS haar leedwezen te betuigen over dit ongeval, gelastte SPATALE streng voor hare onvoorzigtigheid te straffen, en gebood zelfs CYPASSIS zich over het onbescheiden gelach bij den wijsgeer te verontschuldigen. Deze vernedering ontstak het vurige Afrikaansche gemoed: wel bedwong zij zich voor het oogenblik en voldeed aan het strenge bevel; doch de wraakzucht gloeide als een verterend vuur in den boezem, en van dat tijdstip af, was XENOPHANTUS dood, of haar eigen ondergang, besloten. De philosophische les was voor dit morgenuur geëindigd.

V.

De koude najaarsregen stroomde neder, en verdreef de ingezetenen uit straten en pleinen. Het groen der bevallige omstreken van *Rome*, toen niet zoo als thans eene sombere woestijn, de voorbode van haar naderend lot, maar eene verrukkelijke landstreek, met tuinen, wijngaarden en voorsteden beslagen, wier bevolking het getal zielen van menige stad overtrof, verflensde meer en meer. Ontnam deze ontsiering veel aan de schoonheid des geheels, enkele partijen traden ook dáárdoor beter te voorschijn. De breede Appische weg, door de graven der beroemdste en edelste Romeinen uit betere dagen geheiligd, de menigte tempels binnen den omtrek der stadsmuren, de prachtvolle waterleidingen en de menigvuldige woningen op de villa's zoowel als van geringere landbouwers, met een aantal andere straatwegen, uit alle oorden van *Italië*, naar de hoofdstad gelegd, bevallig doorsneden, maakten dit oord met het schoone jaargetijde tot eene geliefkoosde wandelplaats voor de Romeinen. De omliggende heuvels en in de verte oprijzende bergtoppen verhoogen den indruk van het geheel, en schenken aan het gezigt de grootschheid, op welke de bestbebouwde vlakte nimmer kan bogen. Onophoudelijk wemelen de voortreffelijke wegen van rijtuigen en menschen, die de uitgestrekte Keizerstad verlaten of bezoeken; nooit vermindert het gewoel op den Appischen weg, die, geheel zuidelijk *Italië* doorsnijdende, als de groote heirbaan naar *Griekenland* en het Oosten, benevens naar de lusthoven der

weelde, het verrukkend *Bajae*, en de wel deerlijk verwoeste, doch nog niet geheel ontvolkte steden *Herculanum* en *Pompeji* geleidde. Wel vond men thans niet dien rijkdom meer, welke er in den tijd der eerste CAESARS heerschte. *Tibur*, benevens *Tusculum*, (*Tivoli* en *Frascati*), als zoo veel digter bij *Rome*, stonden sedert HADRIANUS in aanzien; doch welke kust konde nu nog met die heerlijke oorden wedijveren?

Onder de menigte, welke op dezen weg heen en weder golfde, door de ligte kostbare rijtuigen der aanzienlijken evenmin gestoord, als door het gekraak der vrachtwagens en het gedruisch der kudden en ezels gehinderd, genoten op verre niet allen de welvaart, welke de fortuin zoo verkwistend te *Rome* opeengestapeld scheen te hebben. Niet alle Romeinen trokken de vruchten der schatten door hunne vaderen veroverd, en het kleinste getal der gelukzoekers, van heinde en ver toegestroomd, bereikte het doel van hun streven. Getuige die bedelaars, welke in haveloos gewaad het medelijden der voorbijgangers zoeken op te wekken; die ongelukkigen, wier dak de opene lucht, wier bed de aarde, wier voedsel en deksel de duurgekochte genade der menschen verschaft.

Ziet gij dien grijsaard ginds, die onder de half ontbladerde takken van dien boom eene bescherming voor de gure vlagen zoekt? Een ruw gewaad, op vele plaatsen verouderd en gescheurd, bedekt ter naauwernood het gekromde en door jaren lijdens verzwakte ligehaam, en de stok, in de krachtelooze vuist met moeite vastgehouden, ondersteunt zijne wankelende schreden. Afgemat zijgt hij aan den voet des stams neder, en legt zich ter rust op den natbedropen' bodem, van alle gras bijna reeds beroofd. Op zijn uitgeteerd gelaat, welks trekken genoegzaam onkenbaar zijn geworden, is wanhoop de éénige uitdrukking, die hetzelve van het gelaat eens dooden nog doet verschillen. Honger en ontberingen hebben de krachten ondermijnd, die de zeventigjarige ouderdom nog gespaard had; verre van hier is zijn vaderland; verre alle betrekkingen, en onder de twee millioenen stervelingen, die de wereldbeheerschende hoofdstad bewonen, is er geen, die eenig belang in zijne lotgevallen stelt; geen, wiens hand ter hulpe uitgestrekt is; geen, die er zich een oogenblik aan kreunt, welke ijsselijke dood den armen grijsaard is beschoren. Met één woord, hij was in den volsten zin de verpersoonlijkte ellende. Tegen eene grafzuil geleund, verwachtte hij den dood als een verlosser van zijn lijden; honderden zagen hem in dien toestand; doch deze is te gewoon, om eenige opmerkzaamheid te verwekken.

Een cisium (soort van chais) snelt voorbij; twee personen zitten in dezelve, terwijl eenige slaven op handpaarden volgen. Toe-

vallig wendt een der zittenden zijnen blik naar de plaats, waar de ongelukkige het uur des scheidens verbeidt. ‘Groote Goden! is dat XENOPHANTUS niet,’ roept MUSONIUS uit; ‘houdt op! is het zóó verre met den beklagenswaardige gekomen!’ - ‘Welnu,’ hervatte zijn medgezel, ‘is het niet de gewone loop dezer nietswaardige tafelschuimers? Laat hem aan zijn lot over. Honderden zijn op dezelfde wijze naar verdiensten gestraft.’ - ‘Neen, SABINUS! ik wil hem nu niet zoo geheel verlaten. Eenigzins ben ik de oorzaak van dezen rampzaligen toestand; het moge zijn, dat zijn eigen onverstandig gedrag hem dit alles op den hals heeft gehaald, zonder mijne aanmoediging was hij misschien in *Griekenland* even arm, maar minder ellendig gestorven. Slaven! neemt gindschen grijsaard op en brengt hem naar mijne woning. Zijn lijk zal niet aan honden en roofvogels ter prooi verstrekken.’ Het bevel werd ten uitvoer gebragt; onverschillig en zelfs lagchende nemen de slaven den zieltogende op, na eerst met harde woorden tot eene minder ruwe behandeling gedwongen te zijn. Eene draagbaar voerde XENOPHANTUS naar de stad, waar MUSONIUS, uit het rijtuig gestapt (want in de stad was het niet geoorloofd met rijtuigen de opgepropte straten te berijden; alleen vrachtwagens genoten dit voorregt) hem opwachtte, met meer medelijden, dan men van personen van dien stempel zou vermoeden. Hij stoorde zich aan den spot niet, welken hij over deze handelingen bij velen moest verduren, en bewees de laatste eer aan den stervende, wiens jongste handdruk de erkentelijkheid te kennen gaf, waarmede hij deze weldaad gevoelde. Hard was de straf der dwaasheid; verschrikkelijk de teleurstelling der gekoesterde hoop. Waarom ook wachtte hij zich niet voor de lagen van CYPASSIS? Waarom spoorde hij onvoorzigtig de geheimen na, welke de bedorvene Negerin niet in het licht gesteld wilde hebben? De ongelukkige nacht, toen hij met fakkels in den onderaardschen gang zich begaf, om SALVIANUS met de verborgenheden van de gewelfde kamer bekend te maken, wier wetenschap hem noodlottig kon worden, had het tegenovergestelde te weeg gebragt van hetgeen XENOPHANTUS verwachtte. CYPASSIS paarde list met boosheid genoeg, om de nachtelijke bijeenkomsten bedekt te houden, waarin zij en ACILIA de rol speelden, in die dagen te *Rome* zoo gewoon. Maar wij willen de pen van JUVENALIS niet ter hand nemen; de tijd heeft de gestichten der ondeugd vernield, de geheimen der snoodheid in den nacht der eeuwen bedolven; wij zullen den sluijer niet opligten. Genoeg zij het, dat XENOPHANTUS het slagtoffer der wraakzucht werd. En toen de ouderdom ligchaam en geest in gelijke mate verzwakte; de leefwijze de krachten vroeg ondermijnde, de dienstbetooningen onmogelijk werden, waartoe zoude SALVIANUS hem dan te zijnen

huize om niet onderhoud en verpleging verschaffen? Oud huisraad wordt verbrand; afgeleefde slaven verkocht; uitgediende rossen den dood overgegeven; waarom dan eenen huisleeraar, niet langer in staat meer te dienen, gehouden? Op een' zekeren dag ontving XENOPHNATUS zijn afscheid; hardvochtige slaven wierpen hem des avonds, in eenen stormachtigen nacht des najaars, van alles verstoken, buiten het huis; eenige dagen sleepte hij zijn ellendig aanzijn bedelend voort, en bezweek eindelijk ter plaatse, waar hij het ontmoeten van MUSONIUS nog als een geluk moest beschouwen, om eene eerlijke ter aarde bestelling te erlangen.

En duizenden ondervonden met hem een dergelijk lot; door de ondervinding van vroegeren niet geleerd, sloegen velen hetzelfde pad in, om naar geluk en aanzien te streven; de uitkomst strafte hunne dwaasheid. Waren dus de Romeinen niet dankbaar voor het onderrigt, dat hun alleen door de Grieken werd medegedeeld?

H. Pol.

Malta.
Berigten over oude kunst.

(*Uit een Engelsch Tijdschrift.*)

Valletta[1] Maart 30, 1838.

De donkere wolken, welke in het verleden jaar over *Malta* hingen, zijn reeds te ver voorbij gedreven, om meer dan eene flaauwe schaduw achter te laten; de Cholera is verdwenen, en de dood grimt ons niet meer van alle zijden aan. Terwijl men zich in *Engeland* aan al het onaangename van een' harden winter zag blootgesteld, was de onze voortdurend helder en vrolijk, als de lente. De ongewone hoeveelheid regen, in den herfst gevallen, door eenen zoo milden en zonnigen winter gevolgd, bekleedde het gansche eiland met een levendiger en schitterender groen, dan zelfs wij

(1) Het is gebruikelijk *Valletta* of *Vallette* met ééne *l* te schrijven. Ik gebruik er twee, niet alleen omdat de afleiding van het woord dit wettigt, maar omdat de naamteekening van den doorluchtigen stichter der Orde, JUAN DE LA VALLETTE, in hare archieven bewaard, dus gespeld wordt.

gewoon zijn, hier, waar het plantenrijk altijd uitmunt door weelderigheid, tot de Junij-zon al wat groen is verschroeit, en de rots naakt en kaal laat tot de tweede lente, in October. Thans is de lucht van balsemgeuren vervuld, bovenal van die der bedwelmende oranje-bloesems; en de mei-lelie, welke in *Engeland* naauwelijks dien naam verdient, schudt hier reeds hare witte blaadjes af, en verliest de eerste frischheid harer geuren. De viooltjes hebben uitgebloeid - maar rozen, anjelieren; jasmijn, kamperfoelie, violieren en muurbloemen prijken in volle schoonheid. De roos van *Malta*, die geene wedergade heeft in rijkdom en zoetheid van geur, kan men op sommige plekken het gansche jaar kweeken; maar thans is er geen tuin, waarin gij haar niet aantreft. De geur, dien zij verspreidt, zweemt naar den keurigsten atar, getemperd door de liefelijkste frischheid der Natuur. In iedere klove der rots verrast u het een of ander wild bloempje, dat dankbaar zijnen schralen geboortegrond versiert. De blaauwe anemoon en het helder scharlaken faizantenoog, en de groote witte lelie en vele anderen hebben afgedaan; maar de kleine blaauwe iris, die uit de barre en hechte rots te voorschijn springt, is in vollen bloei, met honderd anderen, wier naam ik niet ken. De karmozijnen *sulla* of klaver, het fraaiste aller veldgewassen, verdwijnt het eene veld vóór, het andere veld ná, en het prachtige tapijt van karmijn en smaragd zal, eer nog eene week verstreken is, in hooi verkeerd worden. De hooibouw *voor* den zomer is eene vreemde uitdrukking voor een Engelsch oor. De Maltezers noemen dit saizoen *il Passo*, om het heir van vogels, dat nu *Malta* tot zijne rustplaats maakt tusschen *Africa* en *Europa*. De *Caccia di tortori* begint eerstdaags, en de Nimrods van *Valletta* verlaten hunne woningen in de stad voor de jagthuisjes, die zij in de afgelegener streken van het eiland hebben. De tortelduiven, welke tot dat doel zijn opgebragt, worden geblinddoekt, en in enge kooijen gezet, opdat zij de wieken niet tegen de tralies zullen slaan. Zij brengen dus, van gezigt en van vrijheid beroofd, eene maand door, en worden slechts uit den kerker ontslagen, om op de twijgen der canuba-boomen te worden gezet. Het geklep hunner vlerken lokt de wilde duiven aan, die uit de lucht nederdalen, zich naast hen zetten, en gevangen worden. De arme duiven zochten veiligheid; maar het beschaafd *Europa* is haar niet genadiger dan het barbaarsche *Africa*.

Honderderlei vlinders slaan nu de veelkleurige wiekjes uit. De lucht is vervuld van het gegons der bijen, welke, zoo als sommigen beweren, *Melita* haren naam gaven. De groene en helderoogige hagedis springt uit muurspleten en rotskloven te voorschijn. Algenoegzaam stort de lente hare schatten van leven en schoonheid overvloedig uit. De landman, die zich beijvert partij te trekken

van den bekrompen' tijd en de nog bekrompener ruimte, hem hier door de Natuur vergund, laat der aarde geen' enkelen dag rust. Op den eenen hoek des akkers zijn eenige leden van het gezin bezig, *sulla* te snijden, en het in kleine bundels tot groen voeder zamen te binden, terwijl de overigen, op een' anderen, de weinige roeden pas gerooiden grond omspitten en het zaad uitstrooijen, dat in den zomer zal worden geoogst. Ik heb grooten lust breed uit te weiden over de vreemde en moeijelijke wijze dien vruchtbaren grond te scheppen, welke, zoo als sommige reizigers met zoo veel genoegen nabaauwen, van *Sicilië* werd overgebragt. Maar ik ben reeds ver afgedwaald van het onderwerp, dat ik behandelen wilde toen ik begon, en dat geen ander was, dan, bij gebrek van beter, een onvolkomen overzigt te leveren van eenige zeer belangrijke kunstoverblijfselen op *Malta*, door de vlijt en den smaak van Mr. HYZLER der vergetelheid, waarin zij te lang bleven, onttogen, en welke ik hoop, dat zijn keurig en getrouw penseel allen kunstliefhebbers in *Europa* zal leeren kennen.

Hier moest men eene historie der St. JANS-Orde schrijven, met deze overblijfselen voor oogen! Zij zoude door een' schat van belangrijke en zeldzame gedenkstukken kunnen worden opgeluisterd. Maar, daar het niet waarschijnlijk is, dat deze zal geschreven worden, moge men zich die zelf ten deele uit de bouwvallen harer vroegere grootheid zamenstellen. Van bewijzen der laatste, bevat de St. JANS-Kerk, in *Valletta* (het heiligdom, door de Orde gesticht, en dat haar toebehoorde) onder vele andere, de volgende:

Een *Tritico* (trypticum), op paneel geschilderd, dat tot altaarstuk diende, op de galei des Admiraals, wanneer de Ridders uitzeilden, om de Ongeloovigen te bestrijden. Het middelstuk stelt eene Afneming van het kruis voor, vol van den verheven' pathos (?) der school van VAN EYCK, met wiens stijl het veel overeenkomst heeft. Mr. HYZLER is van gevoelen, dat het door een' Duitsch kunstenaar werd geschilderd, die in *Italië* studeerde. Daar ik vertrouw, dat hij zelf zijne opmerkingen over deze merkwaardige schilderij aan het publiek zal mededeelen, zeg ik er slechts van, dat, zoo men onder de voortbrengsels van het penseel de voorkeur geeft aan die, welke godsdienst en poëzij aanschouwelijk maken, dit altaarstuk eene der treffelijkste schilderijen is, welke ik ooit heb gezien. Het regter vleugelstuk verbeeldt MARIA MAGDALENA de zalfflessche dragende; op het linker aanschouwt men JOZEF van *Arimathea* met de doornenkroon. Het schijnt mij toe, dat zij niet door dezelfde hand vervaardigd zijn. De kleeding van MAGDALENA herinnerde mij levendig onderscheidene schilderijen der vroege Venetiaansche school, en de uitdrukking van het geheele stuk is minder ernstig en meer Italiaansch, dan dat der middel-schilderij. Zoo-

wel de laatste, als de *Jozef*, zijn bewonderenswaardig om hare bevalligheid en uitdrukking, om het schoone der schildering vooral. Tot nog toe heeft men geen spoor gevonden van den naam des kunstenaars.

Ik werd nog meer getroffen door eene schilderij, van welke ik niets gehoord had - een Christus-hoofd, met doornen gekroond. Van alle voorstellingen, die ik ooit van dit vreesselijk onderwerp gezien heb, is deze de ontzagwekkendste en meest tragische. De jammeren der geheele wereld schijnen te rusten op de zamengetrokken wenkbraauwen en de bezwaarde oogleden. Het is onmogelijk deze schilderij aan te staren, en niet te zien ‘dat Hij onze smarten gedragen heeft.’ De kunstenaar heeft het waagstuk beproefd tranen te schilderen, die langs de wangen afrollen. Zelfs dit vermindert het ontzagwekkende van den aard des lijdens niet. - Er is geen achtergrond op de schilderij, het is slechts hoofd en nek, levensgrootte, als waren beiden uitgesneden; en in plaats van eene lijst, is er een cirkel van gouden starren om. Zij rust op een' kleinen gouden voet. Op de keerzijde is een bij vergelijking nieuwerwetsch en nietswaardig aangezigt der Heilige Maagd geschilderd. De Kanonik CASOLANI, een jong Maltezer geestelijke, die, door zijne kennis, zijnen smaak en zijne zorg voor het behoud dezer eerbiedwaardige overblijfselen, zijn Land en zijn ambt eer aandoet, gelooft, dat dit over eene Madonna is geschilderd uit denzelfden tijd als de Christus. Het is te wenschen, dat men eenige middelen beproeve, zich van dit feit te vergewissen en zulk een' grooten schat, zoo die bestaat, aan het licht te brengen. Een Duitsch kunstenaar, die ons vergezelde, en zoowel met de verzamelingen in zijn Land, als met die in *Italië* vertrouwd is, schat dit kunststuk in de negende eeuw te zijn geschilderd. Het is natuurlijk op eenige plaatsen geschonden en achter glas geplaatst.

Ook treft men in de sacristy vier en twintig choraal-boeken aan, van de grootste soort, in folio, op perkament geschreven en met teekeningen versierd. De noten zijn ongeveer zoo groot als ruiten op gewone speelkaarten. Op ieder der kapitale letters prijkt eene compositie uit de Evangeliën, waarschijnlijk naar Vlaamsche of Duitsche teekeningen gevolgd. Deze boeken werden besteld door den doorluchtigen Grootmeester VILLERS DE L'ISLE-ADAM, met wiens wapenen en devies: ‘*Pour la foy*,’ zij prijken. Zoowel deze als de beide schilderijen, welke ik beschreef, behoorden tot de schatten, welke de Orde, bij hare verdrijving van *Rhodes*, medenam en in 1530 naar *Malta* bragt.

Er bevinden zich ook allerzeldzaamste tapijten, en onder deze gewijde kleederen, in welke, op de ruimte, die de hoeken van het kruis overlaten, teekeningen uit het leven van CHRISTUS zijn geweven.

Eene, die der drie MARIA'S, is uitstekend schoon. De kleinheid der beeldjes in aanmerking genomen - slechts bijna negen of tien duimen hoog, - is dit het merkwaardigste tapijtwerk, dat ik ooit heb gezien. Waarschijnlijk werd het in *Vlaanderen* vervaardigd. Ook dit kwam van *Rhodes*. Het prachtig en keurig goud- en zilverwerk, dat de Orde bezat, werd, gelijk overbekend is, in 1798 door de Franschen geplunderd en vernield.

Ik moet nog van eene merkwaardige schilderij in de Kerk der Capucijnen te *Floriana*, bij *Valletta*, gewagen.

Omstreeks het einde der Zestiende Eeuw gelukte het eenigen Maltezer galeislaven met eene der Turksche galeijen uit *Konstantinopel* te ontvlugten. Zij hadden eene schilderij der Heilige Maagd medegenomen, welke hun tot banier diende, en ouder haar wonderbaarlijk geleide slaagden zij er in, de vervolging der hun nagezonden galeijen te ontkomen, en landden zij veilig in de Baai van *St. Paulus*. Ter vervulling der gelofte, door hen onderweg gedaan, droegen zij de schilderij in processie naar de Kerk der Capucijnen, waar zij nu tot altaarstuk eener Kapel dient, onder den naam van *Madonna della Liberta*, en, naar men verzekert, wonderen doet. Aan weêrszijde der Kapel treft men eene schilderij aan, die het ontvlugten en het aanlanden voorstelt, op de wijze der Chinezen geschilderd, half platte grond, half landschap. De gewijde schilderij zelve is achter eene andere verborgen, welke men weg kan schuiven; maar zij is zóó zeer overdekt met gelofte-sieraden, dat het ons veel moeite kostte, de gelaatstrekken te onderscheiden. De vrome vaders waren echter allerbeleefdst en gingen zelfs zóó ver, eene ladder te halen en er het glas af te ligten. Ik twijfel er echter aan, dat onze beden hen zullen hebben overgehaald, haar van den overtolligen tooi te ontdoen, en te laten schoonmaken. Het zoude echter jammer zijn zoo het meesterstuk in zijnen tegenwoordigen toestand blijven moest. Het is blijkbaar eene overoude Byzantijnsche schilderij, uit de beste school.

Er zijn vele zeldzame overblijfsels van Byzantijnsche kunst in de Hoofdkerk van *Citta Vecchia*, onder anderen een H. PAULUS, een kniestuk, levensgrootte, op wiens geschilderd gewaad een ander van massief zilver gehecht is, - het gepenseelde is volkomen in het gedrevene nagebootst. Dit was een der misbruiken van de Byzantijnsche kunst. De schilderij is anders uit den besten tijd, en het gelaat heeft eene verhevenheid van uitdrukking, die wèl bij het onderwerp past.

Dit kuuststuk brengt mij iets te binnen, dat mijne lezers misschien evenzeer zal verwonderen, als het mij deed. Eenige Grieksche vrienden waren zoo beleefd geweest mij uit te noodigen de inzegening van een huwelijk naar het Grieksche ritueel bij te wo-

nen. Terwijl ik in het eene einde der kerk zat, zag ik in het andere twee schilderijen - een' CHRISTUS en eene MARIA, - die mij zeer oud toeschenen. Zij hadden al het karakteristieke der Byzantijnsche school - de schrale, uitgevaste aangezigten, de ernstige starende oogen, enz. Na de plegtigheid - haar te beschrijven, zoude een nieuw opstel vereischen, - trad ik met blakende nieuwsgierigheid op hen toe, en zie, zij waren slechts hedendaagsche namaaksels! Toen ik mijne verwondering te kennen gaf aan een' vriend, die tot de liefhebbers der kunst behoort, zeide hij mij, dat de overlevering der Byzantijnsche kunst volkomen bewaard is gebleven, en dat men het inderdaad zondig acht, er in het geringste van af te wijken. Schilderijen van dien aard worden dikwijls naar *Malta* gebragt, en tot zeer geringen prijs verkocht. Hare verdiensten zijn klein genoeg; maar als bewijzen voor een ongewoon verschijnsel boezemen zij belang in.

Doch ik moet dit haastig opstel besluiten, hetwelk, al ben ik van den hak op den tak gesprongen, mijnen lezers eenig denkbeeld zal geven, wat iemand, die het schoone en het zeldzame zoekt, ook op deze kleine, en bij den eersten aanblik barre rots kan aantreffen. *Malta* is slechts onbekend, dewijl niemand het ooit met eenig talent een weinig in het licht heeft gesteld - er is nooit op zijne merkwaardigheden gesnoefd! Er is zelfs geen *shillings guidebook* te bekomen voor den zwerm reizigers, die hier, als de vogelen, eene wijl uitrusten, op hunnen togt naar *Azië, Africa*, of *Europa*. Er bestaat niet eens een stel gelithographiëerde prentjes, van de schoonste gezigten, zoo als men er op alle badplaatsen, tot op die van den zevenden rang toe, aantreft; wij hebben zelfs geen' catalogus van de graven der St. JANS-Ridders, in welken ieder welgeboren vreemdeling zou mogen staat maken een' naam aan te treffen, met den zijnen verwant. In één woord, *Malta* heeft nooit eene drukpers gehad. Nu *Engeland* het dien grooten drijver en rusteloozen tolk van menschelijke gedachten en daden geschonken heeft, zullen wij zien, hoe spoedig op het afnemen der boeijen een vrij en vlug gebruik der ledematen volgt.

Op den terugtogt!
Wachtpraatjes.

(*Gazette Militaire*.)

‘- Twee dagen policiezaal, omdat ik in het wijnhuis hierover een glaasje ben gaan drinken! Hoe die fijnbaard van een' serjant van de wacht den baas speelt! Maar, geduld! zoo wij ooit naar het veld gaan, zal ik zóó met hem afrekenen, dat het hem heugen zal. Elk zijne beurt, dat is niet meer dan billijk.’

En terwijl hij die woorden, met een sterk uitkomend provençaalsch accent, uitsprak, trad BERNARD, een jong soldaat van de loting van 1829, op den 15^{den} Dec. 1830, de wachtkamer binnen. Zijn verbolgen voorkomen, zijne mismoedige en ontevredene houding wekten den plaaglust van al de aanwezigen op; maar hij voer er niet te minder om voort, binnensmonds den serjant te bedreigen, die op dat oogenblik van zijnen post afwezig was.

Bij het eerste woord van den jongen soldaat had RIQUET, een oude gediende van het Keizerrijk, met likteekenen overdekt, koperkleurige huid en donkeren blik, die drie strepen op den arm, en het lint van het kruis van eer op de borst droeg, het hoofd langzaam opgeheven en staarde BERNARD, zonder een woord te zeggen, met eene uitdrukking van diepe verachting aan. Weldra echter scheen zijn geduld ten einde. Verscheidene malen streek hij met zijne hand, aan welke twee vingers ontbraken, langs zijne bijna witte knevels, en zich plotseling naar den jongen soldaat wendende, zeide bij, op den ernstigen toon, grombaarden eigen:

‘Conscrit! ge zijt een kind! wanneer ge in het veld waart, zoudt gij een ander liedje zingen.’

‘'t Is wel, Oude!’ hernam de Provençaler. ‘Wij zullen zien. Ik weet wat ik zeg.’

‘- En ik zeg u, dat gij het *niet* weet. Ik zeg u, dat men in het veld al de treken en veeten der wachtkamer vergeet, om slechts aan den vijand te denken; en het bewijs er van is, dat ik, die met u praat, in *Rusland* mijn' kapitein het leven gered heb, schoon ik nog de veertien dagen policiezaal op mijn hart had, waarmede hij mij te *Weenen* bedacht, eene keizerlijke stad, conscrit!’ (alleen den ouden REQUET vergunde men dit epitheton te bezigen) ‘in welke wij zegevierend binnentrokken, met NAPOLEON, na den slag van *Wagram*.’

De naam des Keizers werkte als eene tooverroede op de toehoorders van den grombaard. Alle blikken werden gretig op hem gevestigd, alle monden openden zich op hetzelfde oogenblik, louter om deze vraag te doen:

‘Hebt gij den Keizer gezien?’

‘Gezien zoo als ik u zie, en gesproken zoo als ik tot u spreek, Kinderen!’ hernam de grombaard, met eene wigtige houding aan zijne knevels draaijende.

En na zijn' mond gevuld te hebben met den tabak, dien hij uit de doos van zijn' buurman had genomen, voer RIQUET aldus voort, terwijl zijne kameraden een' kring om hem heen sloten, en zich gereed maakten zijn verhaal eerbiedig aan te hooren:

‘Het was in *Rusland*, den 6^{den} November, kort na den brand van *Viazma*. Het was zoo koud als het nooit in eenig Land ter wereld geweest is. Wij weken terug, niet voor de Russen, die zich altijd op een' eerbiedigen afstand van onze cantonnementen hielden, maar voor de koude, den éénigen vijand, dien Franschen niet kunnen overwinnen. Sedert verscheidene dagen verzekerde men ons, dat wij *Smolensk* naderden; dat wij dáár onze verstijfde leden zouden kunnen vermurwen; dat men er ons een dubbel rantsoen brood en een paar schoenen zou uitdeelen!.... Maar fut! wij bereikten het nest niet! Ieder oogenblik werd onze togt belet door wolken Cozakken, wij moesten vechten en vechten met hollen buik; maar gij kent den Franschen soldaat, Kinderen! zoodra hij de lucht van het kruid ruikt, heeft hij geen' honger meer!

‘Wij trokken sedert zes uren voort, zonder een oogenblik te hebben stil gehouden, om adem te scheppen; want wij wisten, dat wie onzer dwaas genoeg mogt zijn om te gaan liggen, niet weder op zou staan. Een hevige noordenwind zweepte ons zware sneeuwvlokken in het gezigt, en telken oogenblik stieten onze voeten tegen de lijken onzer makkers, die van koude en van honger gestorven waren. Ook was er dien dag niemand, die zong - de grappenmakers van de bende hadden hunne kluchten gestaakt, - de ouden zelfs volgden zwijgend de voerage-wagens. Langs de gansche reeks heerschte stroefheid en stilte. Men zoude ons eer voor eene broederschap van Trappisten op eene bedevaart, dan voor eene compagnie Fransche soldaten in het veld hebben aangezien. Mijn kapitein marcheerde voor mij; hij was zeer bleek en zijn gang neêrslagtig, zijne oogen stonden dof en zijne lippen waren paarsch. De oude witte zakdoek, waarmede hij onderweg zijne voeten had omwonden, was rood van bloed. Ieder oogenblik zag ik hem als een dronken man struikelen: nu bleef hij eenige schreden achter, dan haalde hij ons met ongeloofelijke moeite weder in. Eensklaps staat hij stil, wankelt op nieuw, wendt de oogen naar mij, en valt. Schoon ik nog de veer-

tien dagen policiezaal van *Weenen* op mijn hart h a d , deed mij dit, ik zweer het u, eensklaps alle wraak vergeten. De kapitein was een oude gediende, een dappere, en zijn dood zou een verlies voor de gansche compagnie zijn geweest. Ik ging naar hem toe:

'"De droes, Kapitein!" zeide ik tot hem, "gij kunt dáár niet blijven!"

'In plaats van mij te antwoorden, wees hij mij koelbloedig naar zijne verminkte en bebloede voeten.

'"- Kapitein!" voer ik voort, '"zoo lang het hart klop is er middel, en een oud soldaat van het Keizerrijk kan zich niet als eene vrouw aan den dood prijs geven!"

'Hij antwoordde mij ook ditmaal niet; maar hij deed eene poging om op te staan. Ik nam hem toen in mijne armen, en hielp hem op de been. Hij leunde op mij, en wij beproefden aldus de colonne te volgen; maar naauwelijks had hij eenige schreden gewaagd, toen hij op nieuw neêrviel, en mij in zijn' val meêsleepte.

'"- RIQUET!" zeî hij tol mij, "ik kan niet verder, en de colonne komt vooruit. Haal haar in en laat mij achter. Luister echter. Mogt gij ooit *Frankrijk* wederzien, en door het Departement *de l'Isère* trekken, houd dan stil in het dorpje *Voreppe*, drie mijlen van *Grenoble*. Gij moet er naar Moeder MERLIN vragen, eene goede oude vrouw, van tachtig jaren... Zij is mijne moeder. Zoo zij niet dood is, zult gij haar voor mij omhelzen, en haar zeggen... haar zeggen, dat de laatste gedachte van haar' zoon aan den Keizer en aan haar is geweest!... daarna zult gij haar deze beurs en mijn kruis geven!"

'Die woorden hadden mij diep getroffen, en ondanks mij zelven waren er groote tranen aan mijne knevels vastgevroren.

'"Neen, de droes, Kapitein!" borst ik uit, "neen, gij hebt mooi praten; maar ik verlaat u niet.... Ik zal u redden, of met u sterven!"

'"RIQUET! mijn brave Kameraad! ik verbied het u, hoort gij, in naam der tucht..."

'Ik antwoord hem niet, en ik laad hem op mijne schouders. Gij kunt u wel voorstellen, Kinderen! dat ik, met dat overwigt van patroontasch op mijn' rug, niet zoo vlug marcheerde als mijne kameraden. Ook was de colonne mij weldra vooruit. Bijna op hetzelfde oogenblik werd ik in het verschiet eene wolk van Cozakken gewaar, die in vollen galop op ons afkwamen, met gevelde lans en hun duivelsch *hurrah!* gillende. Mijn kapitein leed zóó veel, dat hij niets zag en niets hoorde, en bewusteloos was van alle gevaar. Ik, daarentegen, vast besloten hem niet te verlaten, grijp hem midden om het lijf, strek hem op den grond uit, overdek hem met sneeuw, en verberg mij zelven, op mijne beurt, onder een dozijn doode kameraden, slechts mijne oogen vrij houdende,

opdat ik alles mogt kunnen zien. Weldra bereikten de Cozakken de plek, waar wij ons bevonden, deelden links en regts steken met hunne lansen uit, en verminkten de lijken met de hoefijzers hunner rossen; ware wilde beesten, die noch de kieschheid, noch het gevoel der Fransche paarden bezitten, en die met dezelfde onverschilligheid den poot op het hoofd van een' mensch zetten, als op een' keisteen van den grooten weg.

'"Duivelsch!" dacht ik, "ik wou niet, dat een van hen mij zóó de wangen streelde!" En op het eigen oogenblik, dat ik in stilte die opmerking maakte, zie! daar zette de poot van een dier vervloekte dieren zich bedaard op mijn' linker arm neder en brak hem als glas. Schoon de pijn, die ik op dat oogenblik gevoelde, onberekenbaar was, sprak ik geen woord, gaf ik geen' kreet; want ik wist, dat het, bij het minste teeken, bij de minste beweging, met mij gedaan was, en hoe verminkt ook, ik verlangde toch nog te leven!.... Het gros der Cozakken had zich in alle rigtingen verspreid; er bleef niemand bij mij over dan een groote schelm, een aartsleelijke Rus, die, nadat hij van zijn paard gesprongen was, zeer bedaard het lijk van een' officier ging uitkleeden. Gij begrijpt wel, Kinderen! dat mij dit, ondanks de knagende pijn, die ik aan mijn' arm leed, niet weinig ergerde. Ook strekte ik mijn' arm uit, greep mijn geweer, en laadde het uit voorzorg; - maar het scheen, dat dit gedruisch de ooren van den Cozak trof, want ik zag hem zich ongerust omkeeren, luisteren, drie of vier schreden van de plek wijken, toen terugkeeren, en zijn werk voortzetten. Gedurende dat hij inspectie hield, had ik mij niet meer bewogen dan een soldaat in het gelid; maar naauwelijks was de Cozak, hersteld van den schrik, dien ik hem had aangejaagd, weder aan zijn werk gegaan, toen ik zachtkens uit mijn' onbewegelijken toestand oprees. Ik maakte mij ruimte tuschen de lijken mijner kameraden, en daar het mij physiek onmogelijk was het geweer tegen den schouder te brengen, met een' arm, die als een compagnies-vaandeltje wapperde, zet ik het op het voorhoofd van een lijk, mik en schiet. Mijn Cozak geeft een' luiden schreeuw, rijst op, zoo lang als hij is, opent zijne armen en valt. Hij was dood. Dat gezigt, Kinderen! geeft mij al mijn' moed weder. Ik kwam geheel uit mijn' schuilhoek te voorschijn, en begon mijn' kapitein uit zijn sneeuwen graf op te graven. Hij gaf naauwelijks eenig teeken van leven meer; maar hij was niet dood. Ik sprak hem verscheidene malen aan, zonder dat hij mij antwoordde. Eindelijk sloeg hij flaauw zijne oogen op, en mij de hand drukkende, zeide hij met stervende stem:

'"Ga heen."'

'Gij begrijpt, wel, dat ik dááraan niet dacht. Integendeel, ik

sleepte hem met de hand, die mij overschoot, zoo goed ik kon naar een' heuvel voort, waarop ik hem naast mij nederzette, en mijne kapot om zijne schouders sloeg. De nacht begon te vallen en het sneeuwde nog altoos voort. De dralers van de achterhoede waren geheel verdwenen. Het éénig geluid, dat ik hoorde, was in het verschiet het sijfelen van eenige kogels, en, digter bij mij, het akelig gehuil der wolven, die de lijken verslonden, en de klagten der stervenden en gekwetsten. Ik was, er viel niet aan te twijfelen, voor mijne laatste wacht op post. Ik weet niet, wat er op dat oogenblik in mijne hersenpan omging; maar ik herinnerde mij een schietgebed, dat onze dorpspastoor mij in mijne kindschheid geleerd had. Ik knielde en zeî het op. Dat deed mij goed en verwarmde mij het hart. Ik beveel u hetzelfde middel bij zulke gelegenheden aan, Kinderen! Opstaande, was ik geruster. Ik hernam mijne plaats bij mijn' kapitein, en verbeidde. Er was ruim een kwartier verloopen, dat ik dus zat te wachten, en ik begon voor goed te bevriezen, toen ik een' troep officieren op ons zag afkomen, die ik eerst voor Russen aanzag, maar in wie ik, door hunne uniform, weldra Franschen herkende. Vóórdat ik den tijd had hen aan te spreken, naderde één hunner, een kleintje, in een' pels gewikkeld, mij driftig, en mij op den schouder tikkende, vroeg hij:

‘“- Wat doet gij dáár? Waarom volgt gij uw corps niet?”’

‘“Zie hier wat mij heeft doen vertragen, Generaal!” antwoordde ik hem, met den vinger den kapitein wijzende.

‘“- Die man spreekt waarheid, Sire!” riep op zijne beurt een officier uit, mij aanziende. “Ik herken hem. Het is langer dan twee uren geleden, dat ik hem in de achterhoede der colonne heb opgemerkt, zijn' kapitein op zijne schouders dragende.”

‘De Keizer (want hij was het!) sloeg een' zonderlingen blik op mij, welks uitdrukking ik nooit zal vergeten.

‘“Gij zijt een dappere!” zeide hij tot mij, “gij verdient het kruis! Daar hebt gij het!”

‘En die woorden sprekende, rukte hij het ordeteeken van zijne borst en bood het mij aan. Ik werd zoo bleek als een marmeren standbeeld; ik nam het kruis met eene bevende hand aan, en ik kuste het, zeggende:

‘“Dank, Sire!”

‘Op dat oogenblik voelde ik honger noch koude meer, en deed mijn arm mij zoo min pijn, als had ik dien niet gebroken.

‘“- DAVOUST!” voegde de Keizer er bij, zich naar den tweeden spreker wendende, “doe dien man en zijn' kapitein in mijne fourgons plaatsen. Vaarwel, Dappere! wij zullen elkander wederzien!”

‘Een uur later was ik met mijn' kapitein in de ambulance.’

Hier hield, de grombaard op, en sloeg een' vorschenden blik over den kring zijner verbaasde toehoorders, als had hij in hunne oogen den indruk, door hem te weeg gebragt, willen lezen.

'- En wat is er van den kapitein geworden? En waar is het kruis?' vroegen zij te gelijk, van alle zijden.

'Mijn kapitein in den Russischen veldtogt? Wel, hij is nu de Kolonel van het regement. En mijne decoratie, zie hier het lintje, Kinderen! Dat wordt op den rok gedragen; maar het kruis, de droes! het kruis van NAPOLEON, dat draagt men op het hart!'

En dus sprekende, knoopte de oude RIQUET zijn' rok los, schoof zijn hemd ter zijde, en deed nu zijne kostbare reliquie zien, eerbiediglijk in een klein zakje zwarte zijde gewikkeld, en om zijnen hals gehangen. - Allen namen hunne mutsen af.

Op dat oogenblik verzocht de Serjant, die BERNARD met twee dagen policiezaal gestraft had, eene pijp tabak, welke de laatste hem met den besten wil ter wereld gaf.

'- Welnu, Conscrit!' zeide RIQUET, zich naar zijn oor buigende, 'heb ik u niet gezegd, dat een Fransch soldaat geene wraak voedt!'

'Eene pijp tabak weigert men niet,' hernam de jonge soldaat een weinig verlegen.

'Luister aandachtig toe, BERNARD! en doe er uw voordeel mede: de soldaat, die in vredestijd aan den Chef, die hem pas gestraft heeft, geene pijp weigert, heeft in het veld zijn brood voor hem over, en waagt zijn leven om hem te redden. Dat heb *ik* gedaan, dat zoudt *gij* ook doen; gij, Conscrit! als de groote aardbeving plaats had. En dat is de zedeles mijner historie!'

De wijzen uit het Oosten.

> 1. Doe nu JESUS geboren was te Bethlehem, [gelegen] in Judea, in de dagen des Konings HERODES, siet [eenige] Wijsen van het Oosten zyn tot Jerusalem aengekomen.
> 2. Seggende: Waer is de geborene Koning der Joden? Want wy hebben gesien sijne sterre in 't Oosten, ende zyn gekomen om hem te aenbidden.
> *Euang*. MATTH. II.

Het schijnt ons een hoofdvereischte in eene historische compositie, dat plaats, tijd en stand zóó juist gekozen en duidelijk aangewezen zijn, dat een beschaafd publiek het tooneel bepalen, den toestand begrijpen, het feit raden kan, zonder zich verpligt te zien, tot een livret zijne toevlugt te nemen.

EDUARD BENDEMANN'S *Wijzen uit het Oosten* laten in dit opzigt zoo weinig te wenschen over, dat wij een oogenblik besloten hadden, zijne schets zonder eenige verklaring onzen lezers aan te bieden.

De Wyzen uit het Oosten.

Wie toch herkent, bij den eersten blik, aan dien zandigen grond, ondanks enkele grasscheuten eentooniger dan de oceaan, aan den wolkeloozen hemel en het onmetelijk verschiet, de woestenij niet? Of begroet men geene Oostersche Koningen in de drie ernstige beelden op den vóórgrond, en ziet men in de verte den kameel, met mirre en mastik, goud en zijde beladen, de gaven niet torschen voor

> Davids lang beloofden Zoon,
> Hy te groot voor aardschen throon!

Waarom anders zijn de geschenken zoo in de schaduw gesteld, komt de ernst, het geloof, de verwachting der Wijzen zoo sterk uit, dan omdat het een' togt geldt naar Hem, die het gelaat des aardrijks vernieuwen zal? En wij wilden geene verklaring geven!

Maar een woord over BENDEMANN, een der sieraden van de Dusseldorfer schilderschool, zal welligt onzen lezers welkom zijn; in het *Album Cosmopolite*, dat wij al onze kunstliefhebbers aanbevelen, vinden wij de volgende schets van hem. ‘Bij uitnemendheid de schilder des Ouden Testaments, en door zijne kunstbroeders met den titel van *Wachter des stijls* vereerd, kiest de nog jeugdige meester zijne onderwerpen, bij voorkeur, uit de verhevene episoden der gewijde geschiedenis. Vol levenskracht en geestdrift schijnt die goddelijke bron hem als een' anderen MICHEL-ANGELO te bezielen.

‘Van goeden huize, - de zoon van een' rijk bankier te Berlijn, - viel hem eene hoogst beschaafde opvoeding ten deel; thans, zes en twintig jaren oud, is hij de vreugde en de roem van zijn geslacht. Zijne gelaatstrekken hebben iets gelukkigs, dat dadelijk voor hem inneemt; zijne oogen, vol uitdrukking, verraden een verstand, dat zijne zedigheid gaarne verbergen zoude; ondanks de goedaardigheid van zijnen blik komt echter het genie aan het licht.

‘*De Joden in Ballingschap* was zijne eerste groote schilderij, hij voltooide die te Dusseldorf in 1832, toen hij naauwelijks twintig jaren oud was; zij gaf hem dadelijk regt op eene aanzienlijke plaats onder de schilders van onzen tijd. In 1833 verwierf een ander stuk, *de twee jonge Meisjes aan een' put*, hem wèlverdienden lof, en weinig later zette zijn *Jeremias*’ (van wien de Duitsche kunstbladen u zeker verslag deden) ‘het zegel op zijnen roem.’

En deze schets? Moeten wij u opmerkzaam maken, hoe oorspronkelijk zijn genie in haar een versleten onderwerp behandeld heeft? Wij hopen van neen; - wij vreezen veeleer, dat gij ons vervelend zult vinden, wij, die er altijd op aandringen, dat er waarheid, gedachte, poëzij in ieder kunststuk zijn moet. Moge de aangekondigde tentoonstelling in de Hoofdstad ons niet verpligten u met eene Jeremiade lastig te vallen!

Liederen.

VII. Maneschijn.

1.

Blanke stralen
Hoogen 't zilver der jasmijn; -
Zoet is 't dwalen,
Als het flikkrend stergeflonker
Zwicht voor heldren maneschijn:
Maar om 't lieve kind te vinden,
Dat mij toeft bij gindsche linden,
Wenschte ik liever, dat het donker,
Donkerder mogt zijn.

2.

Als de stralen
Van de gloênde middagzon
Nederdalen,
Kan men schuilen in 't bosschaadje,
In de koele grot der bron.
Maar de maan weet ons to vinden
Onder 't digte loof der linden,
En verklapt van de vrijaadje,
Wat ze zwijgen kon.

3.

Heldre stralen!
Schuilt een weinig, kan het zijn;
Laat ons dwalen
In een half doorschijnend donker,
In een' halven schemerschijn:
Straks, om achter gindsche linden
't Ruwe boschpad weêr te vinden,
Zal uw rijk en hel geflonker
Dubbel welkom zijn.

VIII. Weifeling.

1.

O! geef mij weêr wat ik verloren acht,
Sinds 'k u aanschouwd heb:
O! geef mij weêr, wat jong en onbedacht
Ik u vertrouwd heb,
En vaak berouwd heb: -
De zoete Ruste!

2.

Maar of de bloem het dartel koeltje vraagt,
Haar rust te laten;
Het wappert voort, zoo lang het hem behaagt;
En Min of Haten
En mag niet baten
Tot zoete Ruste!

3.

En zoo gij al die Rust en Vreê mij liet,
Zoo hoog geprezen,
Misschien, helaas! begeerde ik ze dan niet! -
Zou Hoop en Vreezen
Ligt zoeter wezen,
Dan zoete Ruste?

IX. Punschlied.

1.

Buiten doet des winters stem
Woest en scherp zich hooren;
Al de bloemen, die ge vindt,
Staan op 't vensterglas, mijn Kind!
Schittrend, doch bevroren.

2.

Maar een gloed, die nooit verkoelt,
Hoe de stormen razen,
Blinkt, geperst uit blad en ooft,
Door een warmer zon gestoofd,
Ginds in volle glazen.

3.

Laat de zon voor d' ijzren staf
Van den winter vlugten;
Lieve! fluks de blinden digt:
Wij behoeven zonnelicht,
Bloemengeur noch vruchten.

4.

Zonneglans en bloemengeur
Geeft de volle beker;
En zoo 't geurig brandend vocht
Minder hel ook wezen mogt,
Warmer is het zeker.

5.

Sneller vindt de vlugge geest
Scherts en zoete woorden
Bij des bekers blij gezigt,
Dan bij 't flaauwe zonnelicht
Van 't verstijvend Noorden.

6.

Laat dan vrij des winters hand
't Droeve zonlicht blusschen;
Wij behoeven 't niet, mijn Kind!
Wij verachten sneeuw en wind,
Drinken punsch en kussen.

X. Zwaluwen-Vlugt.

1.

Zij strijken langs 't water der rimplende beek,
Ze ontwijken de boorden der groenende kreek,
Ze ontmoeten elkander voor 't laatst in de streek,
En groeten het bosch, waar de zomer ontweek:
De herfst is gekomen!

2.

De vreugden des levens, die 't jeugdig gemoed
Verheugden en streelden met koestrenden gloed,
Ontvlugten het hart, dat verkoud is van bloed;
En tranen noch zuchten weêrhouden hunn' spoed:
De herfst is gekomen!

XI. Oog-Spiegel.

1.

Ach! zoo ge spiegels der ziele waart,
Oogen vol leven!
Waarin ik vroeger zoo lang heb gestaard,
Nooit was haar ziel mij verholen gebleven;
Nooit waar' mijn harte door minne gedreven,
Zoo gij de spiegels der ziele waart!

2.

Was niet mijn beeld in haar' boezem bewaard,
Oogen vol leven?
Zag ik dat beeld niet, en, immer gepaard,
Diep in uw glanzende spiegels gedreven?
Ach! was het niet in haar ziele gebleven,
Zoo gij de spiegels der ziele waart?

XII. Stroomvaart.

1.

Lustig gegleden langs 't kabblende water,
Rustig gedreven voor wind en voor tij;
Minnelijk murmlen de golfjes ter zij,
Brekend en plassend met klettrend geklater.
Wij
Fluistren en konten als zij!

2.

Vreest gij het steken der vinnige stralen,
Vreest gij van 't zonlicht den gloed en den glans?
Straks gaat de maan op de golfjes ten dans,
Schuil achter 't zeil tot de scheemring moog' dalen:
Thans
Bied ik u beker en krans!

3.

Is er wel zoeter dan lustig te zweven,
Rustig te glijden voor wind en voor tij?
Minnelijk murmlen de golfjes ter zij,
Plassend en brekend op zwaarden en steven: -
Wij
Denken en peinzen er bij.

J.P. HEIJE.

De laatste zomerroos. (Moore).

1.

't Is het laatste zomerroosjen,
Dat alleen in bloei bleef staan!
Al heur teedre gezellinnen
Zijn ontbladerd en vergaan:
Niet één bloemtjen van heur maagschap,
Niet één knopje' is haar naby,
Om heur blosjens weêr te kaatsen
Of te zuchten aan heur zij'!

2.

'k Wil u geensints achterlaten,
Om te kwijnen op uw' steel:
Nu de lieven zijn gaan slapen,
Zij de sluimring ook uw deel; -
Daarom strooit mijn hand uw blaadtjens
Zachtkens langs het bloembed uit,

Waar uw zustren nederliggen,
Geurloos en den dood ten buit.

3.

Even spoedig moge ik volgen,
Als de vriendschap me is ontvloôn,
Als de parel is ontvallen
Aan de rijke liefdekroon!
ô Als trouwe vrienden sterven,
En de dierbren zijn vergaan,
Wie wenscht dan alleen te wandlen
Op de droeve levensbaan?

S.B.

Mengelingen.

De Ilias en het Nibelungen-lied.

II.

Wij hebben in een vorig opstel[1] eenige overeenkomst tusschen de Ilias en het Nibelungen-lied, wat aangaat de *idée*, welke aan beide ten grondslag ligt, pogen aan te duiden; onderzoeken wij thans, hoe zich de beide voortbrengselen der verschillende dichters, ten opzigte van behandeling en kunstvorm, tot elkander verhouden.

Reeds dadelijk valt op te merken, dat HOMERUS geene op zich zelve staande gebeurtenis of geschiedenis heeft verkozen, om door middel daarvan zijn poëtisch doel te bereiken; veeleer is het eene *episode* uit eene geschiedenis, een tusschenspel van twee daarin optredende personen, dat het hoofdonderwerp der Ilias uitmaakt. Terwijl aan den eenen kant aan de schildering van den krijg, te midden waarvan het hoofdfeit plaats heeft, zóó veel wordt ten koste gelegd, dat aan den voortgang en de ontknooping der omstandigheden, welke met dit feit in onmiddellijken zamenhang staan, geen uitsluitend belang van een' dramatischen aard verbonden is, verbiedt ons aan den anderen kant de onmiskenbare éénheid en afronding van het hoofd-onderwerp te gelooven, dat het den dichter blootelijk om de vermelding van der Grieken lotgevallen voor *Troje* te doen is.

Alzoo is de Ilias noch drama, noch dichterlijk geschiedverhaal, maar *epos*. De zanger was zich steeds volkomen van zijn meer bepaald doel bewust; ook missen de voorwerpen hunne uitlokkendheid voor den schilderenden zanger, zoo hij ze niet onder den invloed eener bestemde *idée* waarneemt, noch kunnen de tafe-

(1) Zie No. VII, (1838), p. 241-247.

reelen, wanneer de dichter aan deze voorwaarde niet heeft voldaan, den hoorder of lezer bevredigen; maar naarmate die bewustheid levendiger en onverdelgbaarder in hem was, liet hij zich daardoor minder binden, maar bewoog zich vrij in het ruime gebied, dat hem de grond, waarop zijne personaadjen speelden, de uiterlijke omstandigheden, welke hen omgaven, aanboden. Daarom laat hij de hoofdhandeling weldra vallen en voert ons eene reeks van oorlogstooneelen en bijzonderheden, die zich aan zijne helden lieten aanknoopen, voor het oog, welke alle met eene uitvoerigheid en liefde behandeld worden, alsof in elk derzelve zijn hoofddoel gevonden werd. Liet hij zich, door de wezenlijke éénheid van zijn gedicht, in de onafhankelijke schildering der bijzonderheden niet binden, nog veel minder laat hij door eene historische éénheid zich volledigheid en naauwkeurigen zamenhang in derzelver mededeeling ten pligt maken; hij doet een' greep midden uit de menigvuldige tooneelen, wier behandeling hem vrij staat, en hij voegt ze dus te zamen, dat zij een' cirkel (*cyclus*), uit eene in zich zelve terugkeerende lijn met begin noch einde gevormd, daarstellen. Zonder de zamenlijmende hand der *diasceuasten*, welke, waar zich tusschen de *rhapsodiën* der Ilias gebrek aan verband bespeuren liet of tegenstrijdigheden opdeden, een en ander hersteld hebben, zouden wij de gansche vrijheid der epische dichtwijze, die, onbekommerd om het vroegere of latere, ieder tafereel zelfstandig afmaalt, nog duidelijker kunnen bemerken. Nogtans heeft men HOMERUS verkeerd begrepen, en de zaak dus beschouwd, alsof het verhaal van den Trojaanschen oorlog zijn doel ware geweest: van waar anders de pogingen eener latere periode, toen men heldendichten schreef, die zich aan de Ilias moesten aansluiten, en daarmede de gebeurtenissen verklaarde, welke tot den stand van zaken leidden, die in de Ilias voorondersteld wordt, of die het aan het eind van hetzelfde gedicht ontbrekend verhaal der verdere lotgevallen tot den ondergang van *Troje* aanvulden? Inderdaad is de Ilias voltooid met de verzoening van ACHILLES en AGAMEMNON. Maar, zal men zeggen, waartoe dan het gedicht niet met de verzoening in den negentienden zang gesloten? Deze tegenwerping is bloot schijnbaar; of bleek het gewigt van ACHILLES *toorn* minder uit de schildering van den zoo lang ontbeerden voorspoed der Grieksche wapenen, dan uit de voorstelling der gedurige nederlagen, waaraan het Grieksche leger had blootgestaan? Immers, de rampzalige invloed van de oneenigheid der beide helden werd eerst ten volle begrepen, zoo men ook de heilrijke uitwerking hunner vereeniging aanschouwelijk gemaakt zag; was de twist de oorzaak der verwoesting van de schepen, den muur der Grieken, geweest, de verzoening werd de oorzaak van den val van HECTOR, den muur van *Troje*.

Vergelijken wij nu met deze inrigting der Ilias ons Nibelungenlied, zoo zien wij, dat hier als het ware het uitzigt ontbreekt op een landschap, waarin zich de handeling der helden als stoffaadje vertoont. Wel draait zich hier het hoofdbelang om meerdere personen van verschillenden volksaard en is het niet als in de Ilias op twee personen (AGAMEMNON en ACHILLES) bepaald; wel is de afstand van *Worms* in *Bourgondië* tot *Etzelburg* in *Hongarijë* grooter dan de ruimte van het zeestrand van *Ilium;* doch niettemin is onze blik meer beperkt, want wij missen die Homerische *vistas*, geopend op een verschiet, dat oneindig is, omdat het niet binnen de grenzen der noodzakelijke beschrijving besloten ligt, terwijl in het Duitsche lied de stoffe wordt uitgeput. Daar zich bovendien de bijzondere handeling in het laatste niet losmaakt van de doorloopende geschiedenis, maar daarmede zamenvalt, zoo verkrijgt het historisch element een overwigt, dat allezins schadelijk is aan de uitwerking, welke een kunstwerk hebben moet, en de geleidelijke aannadering der ontknooping laat hoogstens een dramatisch belang toe. Had de zanger der Nibelungen den blik ruimer genomen; en, daar zijn hoofdonderwerp ons twee natiën in de vorsten, die haar vertegenwoordigen, onder de oogen brengt (anders dan HOMERUS, die, wijl bij hem het belang tot twee personen bepaald blijft, genoeg deed, zoo hij den strijd van twee volken er tusschen in liet spelen), ons de bekende aarde, met hare naar de hemelstreek verscheidene natuur en even groote verscheidenheid van volkeren, op den achtergrond zijner schilderij vertoond, hij ware alles ontweken, wat thans voor de uitwerking zijns gedichts niet gunstig is, en had zich uitstappen in een onbegrensd gebied vrijgehouden, episoden, aan wier gemis thans het Nibelungen-lied lijdt. Dat hiermede van den zamensteller van het Nibelungen-lied niet meer geëischt wordt, dan het hem wegens de noodzakelijke beperktheid zijns gezigtskrings mogelijk zou geweest zijn te leveren, bewijst vooral de *Wilkina Saga*, waarin Duitsche *Sagen* zijn verzameld; dáár toch zien wij het veld der avonturen zich over gansch *Europa* uitstrekken en *Spanje* en *Italië* met de Oostzeegewesten verbonden.

Verre van ons eensklaps midden in de beweging der zaken te plaatsen en uit de reeks van tafereelen, reeds ontrold voor den geest des schilders, alvorens zijne hand den omtrek van eenig beeld teekent, een' greep te doen, onverschillig waarmede hij een' aanvang make, zoo begint de dichter van het Nibelungen-lied met het *begin*, met de beschrijving van het Bourgondische Hof, waar de helden van het gedicht van ouder tot ouder wonen, met de bekendmaking van hunne *genealogie* en hun *personeel;* niets wordt voorondersteld plaats gehad te hebben vóór het tijdstip, waar-

mede aangevangen wordt: integendeel gaat de zanger tot den waren oorsprong der gebeurtenissen terug. Dit heet den Trojaanschen oorlog beginnen, met de vermelding van het ei van LEDA, of den twist van ACHILLES en AGAMEMNON, met de beschrijving van beider afvaart uit het vaderland. HOMERUS, daarentegen, doet ons dadelijk de uitbarsting zelve der oneenigheid bijwonen: hoe zijne helden te *Troje* gekomen zijn, hoedanig hunne vroegere betrekking tot elkander geweest is, dit versmaadt hij ons mede te deelen, of laat de tegenwoordige omstandigheden zelve over de verledene toestanden spreken. De dichter der *Odyssea*, die den langdurigen togt van ULYSSES heeft voor te stellen, brengt ons in zijne eerste verzen tot op korten afstand van den tijd der ontknooping, en ten bewijze, dat dit niet de verdienste is van het toeval, maar de zanger zich wel bewust was van de wijze, waarop hij te werk ging, spoort hij zich zelven aan (v. 10), den rijken schat der te verhalen gevallen, hetzij hier of elders, onverschillig wáár (*ἀμόθεν*) aanvattend, het een of ander op te halen.

Men meene niet, dat de vermelding van SIEGFRIEDS vroegere lotgevallen als eene episode kan worden aangemerkt; neen! de verhaler was tot het punt gevorderd, waar zich de geschiedenis van dezen held met die van het Bourgondische konings-geslacht kruiste, en nu klimt hij van nieuws op tot bijzonderheden, welker kennis noodig was, omdat daarin de springvederen der gebeurtenis werden aangetroffen. Hij voldeed hiermede aan een vereischte, waaraan niet voldaan behoefde te worden door den dichter der Ilias en Odyssea, welke beide toestanden voorstellen, zoo eenvoudig, dat zij geene verklaring behoeven. Doch niets is van zoo onaangenamen indruk en doet het Duitsche lied zóó zeer tot den rang van een berijmd verhaal afdalen, als de opengelaten tijdvakken, waar de zanger zijne helden verlaat, om ze na het verstrijken van dien ledigen tijd weder ten tooneele te voeren. Wanneer SIEGFRIED zijne CHRIMHILDE als wettige gemalin naar huis gevoerd heeft, verloopt er eene tijdruimte van vele jaren, waarin niets voorvalt, totdat het paar echtgenooten weder eens te *Worms* bij de familie een bezoek komt afleggen, daar SIEGFRIED onder de hand der Bourgondiërs moet komen sneuvelen, en alzoo de aanleiding tot CHRIMHILDES wraak moet gegeven worden; hierna verloopen nogmaals vier jaren, en eerst dán biedt zich in ATTILA'S huwelijks-aanzoek aan CHRIMHILDE eene gelegenheid aan, welke haar in het verschiet de vervulling van haren bloeddorstigen wensch vertoont. Voorzeker zou het onvoegzaam geweest zijn, zoo de weduwe dadelijk na het overlijden haars gemaals het aanbod had aangenomen; maar zulk eenen misstand had de dichter moeten vermijden, door ons onmiddellijk bij het begin zijns gedichts op deze hoogte te plaatsen.

En wat in het Nibelungen-lied nog de meeste overeenkomst met eene episode heeft, schijnt het werk van het toeval, of, hetgeen op hetzelfde uitkomt, van eene berekening, vreemd aan het eigenlijk plan van het dichtstuk; ik bedoel het optreden van den persoon van den Markgraaf RUDIGER van *Bechelar* of *Pechlarn* in *Noord-Oostenrijk*, de residentie der oude Markgraven van *Oostenrijk*, en van dien des Bisschops PILGERIN. RUDIGER is het, die CHRIMHILDES hand voor ATTILA komt vragen; op reis naar haren heideuschen bruidegom keert deze in bij haren oom PILGERIN te *Passau;* eene tweede toefplaats biedt *Bechelar* aan, waar GOTELINDE, RUDIGERS vrouw, haar ontvangt. Op de reis der Wormsche koningen zelve, naar het Hof van ATTILA, heeft weder een zamentreffen van vredelievenden aard met RUDIGER plaats, welke zijne dochter aan één' der drie vorsten verlooft. Dit nu heeft allezins het aanzien eener opzettelijke inlassching in het belang eens geslachts, dat zich door zijne verwantschap met de Nibelungen verheerlijkt kon achten. Van dergelijke aanknooping der *genealogie* van aanzienlijke familiën aan fabelachtige personen uit den Duitschen vóórtijd, biedt zich nog een voorbeeld aan in een berigt, hetwelk het geslacht der GONZAGA'S afleidt van den edelsten stam der Longobarden, lang vóór den inval in *Italië*, den stam der *Guncingen*, die geene andere schijnen te zijn dan de *Giukungen*, dat is, de Nibelungen van de *Edda*. En waarlijk, in de klagt, het laatste gedeelte der Nibelungen, vindt men, dat de Bisschop van *Passau* (ST. PILIGRINUS) deze avonturen deed beschrijven in het Latijn (daar de nationale poëzij in de tiende eeuw, waarin ST. PILIGRINUS leefde, in handen der Geestelijkheid was, werd zij in het Latijn beoefend). Duitsche schrijvers nu melden, dat ST. PILIGRIN (de PILGERIN der Nibelungen) tot het geslacht van RUDIGER behoorde, hetwelk SCHLEGEL genoegzamen grond scheen op te leveren, om te stellen, dat in den tekst der Nibelungen, op last van PILIGRINUS geschreven en een paar eeuwen later weder in het Duitsch en in dien vorm overgebragt, waarin wij het lied thans bezitten, de eervolle vermelding van RUDIGER en van hem, den uitgever zelven, verordend is.

Evenwel schijnt het mij toe, dat, ware er in het geheel geen RUDIGER in de oorspronkelijke Duitsche *Diederichssage* voorgekomen, men gemeend zoude hebben elke wettiging dier handelwijze te ontberen en de inlassching dus niet zou geschied zijn; de overeenkomst in naam met den persoon, dien men verheerlijken wilde, bewaarde dus den RUDIGER der *Sage* voor het lot der stelselmatige uitsluiting uit het Nibelungen-lied, waarin de overige aangrenzende *Sagen* deelden, hoezeer de eer, die *dezen* RUDIGER toekwam, aan een' geheel anderen persoon werd gegeven. Dat PILIGRINUS zijn' eigen' naam in het lied vereeuwigde, behoefde geene verschooning; hij

deed het overeeenkomstig het gebruik van die schilders, die zich zelve als mede-aanschouwers eener *scène* uit de heilige geschiedenis op het paneel afteekenden. Indien reeds vóór PILIGRINUS eene zoodanige Duitsche bewerking der Nibelungen bestaan heeft, waarin deze *Sage*, uit het verband met de overige Duitsche *Sagen* gerukt, afzonderlijk behandeld werd - en het schijnt wel, dat men dit moet aannemen, - zoo kwam ook RUDIGER in die vroegere bewerking niet voor, en daarmede verviel dus op het eind des gedichts een trek, welks fijnheid aan latere kunst doet denken: DIEDERICH namelijk door CHRIMHILDE aangezocht, om vijandelijk tegen de Bourgondiërs te werk te gaan, weigert harer wraak ten dienste te zijn; eene kieschheid gedacht in den geest van een' lateren bewerker, bezield met vóórliefde voor de Bourgondiërs. - De strekking des lieds is van dien aard, dat wij zulk eene vóórliefde voor een misplaatst gevoel, voor eene zwakheid in den oorspronkelijken dichter zouden te houden hebben, en de overige inhoud zóódanig, dat SCHLEGEL met eenigen schijn van regt aan den dichter haat tegen westelijk *Duitschland* kon toeschrijven. - Ook RUDIGER strijdt niet dan onwillig, alleen uit kracht van zijn' vasallenpligt jegens ATTILA vermag hij het; doch nu sneuvelt RUDIGER, en DIEDERICH, tot dus verre onzijdig, vindt zich aldus zedelijk verbonden zijnen vriend te wreken, en in het gevecht gemengd, dat met den dood van alle helden, op weinigen na, ook het gedicht doet eindigen.

Doch wachten wij ons voor onregtvaardigheid, terwijl wij het Nibelungen-lied tegen de Ilias vergelijkend overstellen; heeft al de *idée* der Nibelungen eenige verwantschap met die der Ilias, ten aanzien van het *mechanismus* heeft het eerste gedicht meer overeenkomst met de Odyssee. Ook in de Odyssee bewegen zich de handelende personen niet te midden van een ruim veld, dat tevens tot een strijdperk voor volken dient; in het lot van ULYSSES en zijner huisselijke tegenstanders wordt dat van zijn volk voldongen; in de Ilias bestaan bij den twist tusschen de vorsten de strijdmiddelen van den beleedigde louter in het bewaren van eene lijdelijke houding, maar intusschen treedt het volk op, en, terwijl het door niets dan door zijn eigen noodlot geleid wordt, beslist het zelf het geding zijner vorsten: daarentegen zien wij in de Odyssee ULYSSES handelen voor zich zelven; in het Nibelungen-lied doet eene huisselijke veete der vorsten den krijg ontbranden, en de Odyssee zoowel als het Nibelungen-lied eindigt met eene bloedige *catastrophe;* ja zelfs, even zoo als het onderwerp der Odyssee in de terugreize van ULYSSES bestaat, viel ook eene reize der helden in het bestek van den zanger der Nibelungen.

Maar vergelijken wij nu den aanleg der Odyssee, welke zóóda-

nig is, dat dit gedicht een waar *epos* wordt; vergelijken wij den aanleg der Odyssee met dien van het Nibelungen-lied, hoe ver staat dan het laatste weder bij de eerste achter! Vooreerst: in den aanleg der Odyssee is het geen blijk van gebrek aan bekwaamheid bij den dichter, dat, terwijl alle belangen vervat zijn in het belang van den hoofdpersoon, wij daarin het uitzigt missen op denzelfden achtergrond, welke aan de Ilias zoo veel verscheidenheid bijzet, te weten, op het lijden en handelen des volks. Neen! die bijzonderheid vloeit voort uit de *idée* der Odyssee, welke gelegen is in de tegenstelling tusschen de zich vestigende vorstelijke magt (ULYSSES) tegen een' losbandigen adel (de grooten, die naar de hand der koningin staan), zoodat een staatsbelang bepleit wordt, hetwelk alle volksbelangen insluit; terwijl de Ilias, de tegenstelling van den *individu* tegen den Staat tot onderwerp hebbende, den bijzonderen persoon op den vóórgrond moest stellen, waarbij de ontwikkeling van het lot des volks beschouwd kon worden haren eigenen gang te gaan. Hoezeer er nu ook eenige verwantschap tusschen de *idée* der Nibelungen en die der Ilias besta, moeten wij toch het verschil tusschen beide niet miskennen: beider zangers gaan uit van hetzelfde begrip, te weten, het knellende van den band der volksgemeenschap; doch in de Ilias is het de *individu*, die, in het gevoel van den dwang dier banden, ze vrijwillig afschudt; in het Nibelungen-lied is de *individu* begrepen in den noodlottigen oudergang, welke de *nationaliteit* des geheelen volks in deszelfs hoofden treft. Dus moeten wij toegeven, dat ook de *idée* der Nibelungen medebragt, dat het volksleven hier geene afwisseling kon brengen in het verhaal van het lot der vorsten; maar - heeft dan de Duitsche dichter, ter vergoeding hiervan, dezelfde kunstmiddelen aangewend, als die der Odyssee?

Het Nibelungen-lied lijdt aan het gemis van episoden; de Odyssee is daaraan rijk, en door dit middel strekt zich het belang, verre van tot de noodzakelijke hoofdhandeling beperkt te blijven, over hemel, aarde en onderwereld uit. De gansche reis van ULYSSES, voor zoo veel daarvan reeds vóór de *époque*, waarmede de Odyssee zich opent, was afgelegd, wordt in den vorm eener episode aangebragt. Gelijk in de Ilias de aandacht van de *bijzondere* oneenigheid tusschen ACHILLES en AGAMEMNON wordt afgetrokken en geleid op den *openbaren* oorlog tusschen Grieken en Trojanen, zoo wordt in de Odyssee het verhaal der ontwikkeling van de *staatkundige* moeijelijkheden, aan het Hof van ULYSSES door zijn wegblijven veroorzaakt, opgeschort, en worden wij bij ULYSSES *bijzonderen* persoon, bij zijne lotgevallen en het lijden, dat hem op de reize ontmoette, bepaald, en, waar na de terugkomst van ULYSSES op *Ithaka* de ontknooping geleidelijk nadert,

bemerken wij geen spoor, dat de dichter door het historisch *schema* van zijn verhaal geklemd wordt. Integendeel, met dezelfde uitvoerigheid en ongedwongenheid hoopt hij de eene bijzonderheid op de andere, brengt hij den eenen kleinen trek met liefde geteekend nevens den anderen aan, totdat eindelijk het uur der vreesselijke beslissing met hare heilrijke gevolgen dáár is. Zelfs dán nog verlaat hij ons niet eensklaps, maar voert ons met de zielen der gevallenen nogmaals in de onderwereld, laat ULYSSES nog een offer brengen, door den vader van dezen in den slag tegen de Ithakasche opstandelingen te laten sneuvelen, en geeft ten laatste aan de Goden de eere der eindelijke beslechting.

Maar men heeft het Nibelungen-lied in deszelfs oorspronkelijken toestand, vóór de bewerking, die in onzen tekst bewaard is gebleven, zich nog armer aan verscheidenheid voorgesteld, dan de waarheid schijnt te vorderen, ja! eene ondeugd gemaakt van hetgeen als eene verdienste in dit gedicht moet aangemerkt worden. GERVINUS namelijk (*Gesch. d. poet. National-liter. d. Deutschen, Th.* I, *S.* 251-283), beweert, dat eerst in lateren tijd de *Diederichssage*, die oorspronkelijk alléén stond, op eene ongeschikte manier in ons Nibelungen-lied tot één geheel werd verbonden met de *Siegfriedssage*, welke den éénigen inhoud van het echte Nibelungen-lied zou hebben uitgemaakt. Is dit waar, dan vervalt die schoone berekening, welke wij aan den dichter toeschreven, hierin bestaande, dat DIEDERICH de vóórbestemde wreker van SIEGFRIED was, en dat, daar hij het was, die aan ATTILA'S Hof de Bourgondiërs bestreed, in hem de Duitsche naam, ook bij het sneuvelen der Duitsche helden, zegepraalde. Doch niets belet ons vast te stellen, dat DIEDERICHS persoon in de oorspronkelijke *conceptie* van het Nibelungen-lied vervat was; integendeel schijnt dit als zeker te moeten aangenomen worden. Wij moeten allezins onderscheid maken tusschen oorsprong en aard der *Siegfrieds*- en *Diederichssage*. De eerste bevat eene zuiver heidensch-mythische kern, en leefde ongetwijfeld reeds onder de verschillende Duitsche stammen, vóórdat eene van de Scandinaviërs onderscheiden Germaansche natie in de Geschiedenis optrad. De *Diederichssage*, daarentegen, heeft haren oorsprong te danken aan eene mythische opvatting van een' historischen persoon uit de tijden, toen de Germanen zich reeds onderscheiden hadden in dezulken, die eene rol speelden in die gebeurtenissen, waarbij aan het Romeinsche Rijk hoe langer hoe meer veld werd afgewonnen, en in anderen, tot welke de schommelkringen, zoo als wij die zien ontstaan, bij het vallen van een' steen in het water, door den schok met het Zuiden in de *massa* der Duitsche volken daargesteld, zich niet uitstrekten, welke niet mede tot den stroom, die zich over de uitgebreidheid des vaste-

lands bewoog, behoorden, om later, over zee toegeschoten, van uit hun Noorden op Zuidelijker kusten te landen. De Longobarden werden de erfgenamen van het Oost-gothisch Rijk in *Italië*, en door hunne hand geschiedde een' tijd lang alles, wat er voor de Germaansche stammen belangrijks en eervols voorviel, ten aanzien der uitbreiding en vestiging in het voormalige Romeinsche Rijk. Geen wonder, dat onder hen voornamelijk de *Sagenpoëzij* bloeide, die echter nog door alle Duitsche volken gelijkelijk als eigendom moest beschouwd worden, daar de tegenstelling tusschen de Longobarden en de verwante volken, door hen in den rug gelaten, nog van geen' vijandelijken aard kon zijn. Toen zich echter het Frankische Rijk noordelijk van de Longobarden gevormd had en de westelijke Duitschers tot eene afzonderlijke en tegen de Longobarden vijandelijke volksgemeenschap vereenigd had, konden de Franken, dat is, de volken der rijken, naderhand uit het Frankenrijk ontstaan, den ganschen schat der Longobardische *Sagenpoëzij* niet langer als hunnen eigendom erkennen; de persoon evenwel van den Duitschen DIEDERICH, den oudsten en heerlijksten vertegenwoordiger der Germaansche natie, zoo als zij zich in haren strijd met *Rome* ontwikkeld had, konden zij niet in het uitsluitend bezit der Longobarden laten. Zoo er ooit een werkelijk *nationaal* gedicht zou ontstaan, dat, wat de *idée* aanging, waaruit het voortvloeide, het Grieksche *epos*, waarvan de bloote *Sagenpoëzij* op zoo verren afstand slaat, zou hernieuwen, dan moest DIEDERICH daarin optreden. De *Sage* maakt zich meester van alles, wat de geschiedenis van een tijdperk treffends oplevert, zonder eenige bijbedoeling, buiten dat der bevrediging van de vrije zucht voor poëzij; zij vermenigvuldigt zich met de gebeurtenissen zelve, vermoeit zich geenszins om het nieuw opgenomene met hetgeen van vroeger eeuwen geboekt staat tot een geheel te verbinden, en ziet niet verder dan het dadelijk tegenwoordige, zonder met behulp daarvan de toekomst te willen raden. De heldendichter daarentegen bepaalt den blik bij één volk, het volk, waartoe hij zelf behoort, en dat daarom zijne belangstelling boeit; hij poogt de laatste rede, de hoogste oplossing van het raadsel des volksbestaans, de gansche toekomst van zijn volk, als het ware, in een *symbool* uit te drukken, en een heldendicht ziet het daglicht. Zóódanig een is het Nibelungen-lied en het gebrek, hetwelk wij in dit gedicht opmerkten, dat het ons namelijk geene uitzigten opent op natuur- en menschen-wereld in het algemeen, maar zich tot de geleidelijke ontwikkeling van het noodlot zijner vorsten beperkt, is ongetwijfeld het gevolg dezer op één volk bij voorkeur bepaalde rigting van het heldendicht. Alleen HOMERUS verstond het, zich daarbij vrijer te bewegen en de zon te doen opgaan over een ruimer landschap, dan

dat, hetwelk door de grenzen van één volk wordt omschreven, zonder iets van het belang, dat aan de Grieken moest gewijd worden, te doen verloren gaan.

Nog een andere grond laat zich opgeven, waarom men het er voor te houden hebbe, dat de persoon van DIEDERICH oorspronkelijk tot het Nibelungen-lied behoorde, deze namelijk, dat zich geene reden laat uitdenken, die een' lateren bearbeider zou bewogen hebben, hem daarin op te nemen en de *Diederichssage* met de *Siegfriedssage* zamen te smelten. Verklaarden wij ons de toevoeging van den waarschijnlijk oorspronkelijk in het lied niet voorgekomen' RUDIGER, op eene dergelijke wijze zijn wij buiten staat, de toevoeging van DIEDERICH te verklaren. Moest dus de laatste van den aanvang aan in het Nibelungen-lied optreden, niettemin moesten al de *Sagen*, welke aan zijnen persoon geknoopt, en meer bepaaldelijk van Longobardischen oorsprong waren en haren oorsprong in de namen van plaatsen als anderzins duidelijk vertoonden, uit hetzelve verbannen worden: zoo zien wij dan ook DIEDERICH nog aan het Hof van ATTILA vóór zijnen togt naar *Italië;* zijn Italiaansch Rijk bestaat nog niet; de naam van zijne hoofdstad *Verona* is in den Duitschen vorm *Bern* overgegoten; ook RUDIGER, die de Hertog of Graaf van *Salerno* der Longobardische *Diederrichssage* schijnt te wezen, wordt hier Markgraaf van *Bechelar* of *Pechlarn*, en buiten alle verband met *Italië* geplaatst.

Wij voerden reeds aan, dat het gebrekkige in den aanleg van het Nibelungen-lied zich dááruit verklaren laat, dat de zanger zich door het *patriotisch* doel des heldendichts al te zeer heeft laten beperken; er is nog veel meer, dat tot verontschuldiging dier onvolkomenheden kan dienen. Immers, zou het Duitsche volk eenen HOMERUS voortbrengen, een' dichter van eenen heldenzang, even voortreffelijk als de zangen van dezen, zoo moesten zich dezelfde gunstige omstandigheden, welke voor HOMERUS bestonden, voor den Duitscher herhalen: dit nu is in geenen deele het geval geweest. Toen het Grieksche volk tot dien maatschappelijken toestand was gekomen, waarin het heldendicht kon ontstaan, en aan hetzelve een tijdvak werd verleend, waarin het, van vreemden invloed vrij, de overlevering der vaderen kon ordenen, beschaven, en onder één oogpunt, naar willekeur gekozen, brengen, was die dichterlijke gave, welke bij een volk een' rijken oogst van *Sagen* doet opschieten, nog niet geheel uitgestorven, ten minste leefden de Grieksche *Sagen* nog in het geheugen des volks; met andere woorden: de hoofdtrekken waren allen ingeprent, zonder dat de opschildering die vrijheid, en, als het ware, bewegelijkheid van vormen verloren had, welke het leven der *Sagen* kenmerkt. Zoo kon HOMERUS dan aan de eene zijde met die onafhankelijkheid in

de behandeling, vervorming en verdere ontwikkeling zijner stoffe te werk gaan, welke den schepper over zijn werk toekomt; en aan de andere zijde had hij het voordeel, dat hij het historisch *schema* bij zijne hoorders als bekend kon vooronderstellen. Hij behoefde dus aan geen opzettelijk verhaal zijne vrije beweging over een onafzienbaar veld ten offer te brengen, en zijn dichterlijk doel mogt met het geheel zoowel als met de bijzonderheden zijn éénig rigtsnoer wezen. Hoe geheel anders stond het met betrekking tot de beoefening eener in allen deele *nationale* dichtkunst bij de Germanen geschapen! Vooreerst hebben deze, sedert het tijdstip dáár was, dat bij het ontwaakte gevoel der volks-eenheid een heldendicht geboren worden kon, nimmer een tijdvak gekend, waarin het hun vergund was, vrij van vreemden invloed, de dichterlijke stoffe, hun van hunne vaderen nagelaten, te bearbeiden; integendeel was het hun opgelegd, zich eene vreemde beschaving, de christelijk-romeinsche namelijk, eigen te maken, vertegenwoordigd en gehandhaafd door eene Geestelijkheid, welke alles, wat oorspronkelijk Duitsch, en niet in een Christelijk gewaad gestoken was, moest pogen uit te roeijen. Toen OTTFRIED in de negende eeuw het ondernam, eene *Harmonie der Evangeliën* in verzen te schrijven, drukte hij in zijne voorrede de hoop uit, dat nu het volk, na zulke stichtelijke poëzij in handen te hebben gekregen, de *profane* liederen vergeten mogt. Nadat de zelfstandigheid, door het *genie* van KAREL *den grooten* aan de Duitsche volken gegeven, zoo veel had uitgewerkt, dat in vervolg van tijd eene Duitsche Geestelijkheid opkwam, welke, buiten hare betrekking tot de Kerk, voor het volk, tot hetwelk zij behoorde, welgezind bleef, besteedden wel de geestelijken zelve hunnen arbeid aan Duitsche stoffen; doch hunne voortbrengselen waren in het Latijn vervat, overeenkomstig het karakter in den Frankischen tijd aan deze taal gegeven, en toen eindelijk eene vrije denkwijze en genoegzame beschaving ook onder de leeken was dóórgedrongen, was de geest van den tijd te zeer met zijne eigene inzigten en uitvindingen ingenomen, dan dat een wezenlijk oorspronkelijk vernuft zich met de behandeling eener zoo verouderde stoffe en met eene vertaling uit het Latijn, waarin het gedicht was overgegaan, zou vergenoegd hebben. De *vrolijke wijsheid* der *Troubadours* had in *Duitschland* volgelingen gekregen, de resultaten eener daarmede overeenkomstige levensbeschouwing werden in romans naar Provençaalsche voorbeelden ontwikkeld, en de ruwe berijmers der oud-Duitsche stoffe konden de toespelingen der beschaafdere dichterschool niet ontgaan. Zoo was dan te allen tijde eene vrije ontwikkeling, waarbij alleen Ilias en Odyssee worden konden, wat zij werden, aan de Muze der Nibelungen ontzegd, en daar het echt *nationale* der

natie spoedig meer vreemd, dan het vreemde en geleende zelf was geworden, zoo moest van den beginne aan de vorm van het gedicht, dat ons bezig hield, meer verhalend uitvallen; want de zanger sprak tot een gehoor, waaraan de feiten der fabel vreemd waren geworden, en dat vóór alle dingen de vooronderstelde geschiedenis moest kennen en den afloop der gebeurtenis verlangde te vernemen. Ten slotte voeg ik er dit nog bij, dat men niet vergeten mag, dat ook de in den tijd der laatste bewerking heerschende kunstvorm des romans en die der dramatische voorstellingen waaraan het vrome volk gewoon was, en wier verdeeling in verschillende tijdvakken, waarin zich het leven van den heilige, wiens lotgevallen *gedramatiseerd* werden, liet splitsen, aan de overgesprongen tijdruimten in het Nibelungen-lied herinnert, dat deze beide kunstvormen, zeg ik, mede hunnen stempel op een voortbrengsel van dien tijd moesten drukken, en tot eene verdienstelijke, ten minste noodzakelijke eigenschap moesten maken, wat, bij vergelijking met het Grieksche heldendicht, zich als gebrekkig aan ons voordoet.

Het avontuur in eene overoude diligence.

(*Uit The Posthumous papers of the Pickwick-Club.*)

Mijn oom had ter wereld geen' zin voor het wonderbaarlijke of romantische, en echter wedervoer hem op zekeren nacht in de goede stad *Edinburgh*, welke de schoolvossen *Nieuw-Athene* noemen, het volgende even romantisch als wonderbaarlijk avontuur. Het was oorzaak dat hij nooit trouwde!

De een of andere BAILLIE MAC, zus of zoo en vier lettergrepen, was op den merkwaardigen avond zijn gastheer geweest, en mijn oom had nog slechts een klein eind wegs naar zijn logement af te leggen, toen hij de open werkplaats van eenen rijtuigmaker voorbij moest, op welke een groot aantal oude, versletene diligences stonden. Daar mijn eerzame bloedverwant reiziger van beroep was, hield hij veel van postwagens, hetzij piepjonge, hetzij overoude, hetzij van middelbaren leeftijd, en kon hij den lust niet weêrstaan, van deze koetsen een kijkje te nemen. Wel was het weder niet zeer uitlokkelijk, want de wolken dreven met verbazende snelheid langs de volle maan, en verduisterden nu voor eene wijl haar licht,

opdat het straks te glansrijker stralen mogt,' zou een dichter en niet mijn Oom gezegd hebben, - maar de man had geen' zweem van het sentimenteele, en liep dus niet het minste gevaar duizelig te worden van het opzien naar de *Vriendin der Minnenden*, die een' *pas de shawl* aan den hemel danste.

Er stond een dozijn diligences, of er stonden er meer - mijn Oom was er niet geheel zeker van, en gaf nooit een getal op, dat hij niet stellig wist juist te zijn, - maar daar stonden zij, op elkander geduwd, in den erbarmelijksten toestand, dien men zich verbeelden kan. De portieren waren uit hunne hengsels geligt; de bekleedsels afgescheurd, zoodat er slechts hier en dáár aan een' roestigen spijker nog een lap of een flard hing; de lantaarnen waren verdwenen en de dissels zoek. De roest had het ijzerwerk, en de lucht de verf verteerd, de wind floot door de spleten in het naakte hout, en de regen, op kap en dek gegaârd, viel druppelend, met eentoonig en droefgeestig getik, op de kussenlooze banken. Het waren de uitgeteerde geraamten van overleden postwagens, en op die eenzame plek zagen zij er op dat uur van den nacht vreesselijk en akelig uit.

Mijn Oom zette zich op eene wagen-as neder, en legde zijn hoofd in zijne handen; en dacht aan de bezige, woelige menigte, die voor jaren in deze wagens plagten te rijden, en nu veranderd en roerloos was als zij. Hij dacht aan het aantal lieden, voor welke één dezer vermolmde voertuigen, avond aan avond, en jaren lang, en in alle weder, het ongeduldig verwacht berigt, den angstig te gemoet gezienen wissel, de afgebedene mare van welzijn en veiligheid, het plotselinge nieuws van ziekte en dood had medegebragt. De koopman, de minnaar, de vrouw, de weduwe, de moeder, de schooljongen, het wichtje zelfs, dat naar de deur kroop, als de besteller aanklopte: - hoe hadden zij allen naar de oude koets uitgezien! En waar waren zij allen nu!

Schoon mijn Oom plagt te zeggen, dat hij aan dit alles op dat oogenblik dacht, vermoed ik, dat hij het later uit een of ander boek leerde; want hij vertelde honderdmaal, dat hij dadelijk in eene soort van sluimering viel, zoodra hij zich op de oude wagen-as had nedergezet, om de vervallen postkoetsen te beschouwen, en dat hij plotseling gewekt werd door eene zware kerkklok, die twee ure sloeg. Mijn Oom was nooit een vlug denker, en wanneer hij dat alles overdacht had, ben ik zeker, dat hij er, op zijn allerspoedigst, zóó veel tijd toe zou hebben gebruikt, dat het half drie ware geweest. Ik geloof daarom, dat mijn Oom in slaap viel, zonder iets te hebben gedacht.

Doch dit zij zoo het wil, eene kerkklok sloeg twee. Mijn Oom ontwaakte, wreef zijne oogen, en sprong in verbazing op. Een

oogenblik nadat de klok twee had geslagen, was die rustige en verlatene plek een tooneel van buitengewone drukte en leven geworden. De portieren waren in de hengsels, het bekleedsel op zijne plaats, het ijzerwerk zoo goed als nieuw, verf en vernis blinkende, en de lantaarnen aangestoken. Iedere bok was van manteljassen voorzien, kruijers bragten pakjes, postknechts borgen de brievenzakken, en stalknechts spoelden de vernieuwde wielen af. Er werden paarden vóórgespannen en koffers opgesjord; onderscheidene groepen passagiers stonden om de koetsen: er viel niet aan te twijfelen, dat deze dadelijk zouden afrijden. Mijn Oom zette zulke oogen op, dat hij zich tot aan het eind van zijn leven verwonderde, hoe hij ze ooit weder konde sluiten.

'Kom dan,' zeide eene stem, terwijl mijn Oom voelde, dat iemand hem op zijnen schouder tikte, 'gij zijt opgeschreven voor eene plaats binnen in. Wees zoo goed....'

'*Ik* opgeschreven!' riep mijn Oom uit, zich omkeerende.

'Ja, zeker!'

Mijn Oom kon van verbazing niet spreken, en het vreemdste van alles was, dat, ofschoon er zulk eene menigte menschen was gekomen, en er nog telkens nieuwe gezigten opdaagden, niemand zeggen kon, van waar zij kwamen; zij schenen op eene wonderbaarlijke wijze uit den grond te rijzen, of uit de lucht te vallen, en op dezelfde manier te verdwijnen. Wanneer een kruijer zijne bagaadje aan de diligence gebragt, en zijne vracht ontvangen had, keerde hij zich om, en was verdwenen; en eer mijn Oom zich verwonderd had, wat er van hem geworden was, rees een half dozijn vreempjes op, en strompelde voort onder den last van pak en zak, die zwaar genoeg schenen om hen te verpletteren. Ook de passagiers waren allen zoo zonderling uitgedost, - groote, rijk geborduurde, met kanten lubben afgezette rokken, met groote opslagen, en geen kraag; en pruiken, - mijne Heeren! groote statelijke pruiken, met een staartje van achter, zoo lang, of het een schorseneeltje was; mijn Oom begreep er geen zier van!

'Nu, *zijt* gij gereed in te klimmen?' zeide de man, die mijn oom had aangesproken. Hij was gekleed als een *guard* der posterij, met eene pruik op zijn hoofd en geduchte opslagen aan zijnen rok; hij droeg in de eene hand eene lantaarn, en hield in de andere eene groote donderbus, welke hij schouderde. 'Nu, *zijt* ge gereed in te klimmen, JACK MARTIN?' zeide de *guard*.

'Hola!' zeide mijn oom, een paar schreden achteruit tredende, 'dat is dood familiaar.'

'Ge staat zoo op de lijst,' hernam de *guard* doodsbedaard.

'Staat er geen Mijnheer voor?'

'Niets dan JACK MARTIN.'

‘Is de vracht betaald?’ vroeg mijn Oom.

‘Dat spreekt,’ hernam de *guard*.

‘Spreekt dat van zelf?’ zeide mijn Oom. ‘Daar gaat hij dan. - Welke wagen?’

‘Deze,’ zeide de *guard*, op eene ouderwetsche diligence wijzende, die van *Edinburgh* naar *Londen* plagt te rijden, hare trede was nedergeslagen en het portier stond open.

‘Wacht - hier zijn de andere passagiers. Laat hen eerst inklimmen.’

Terwijl de *guard* sprak, verscheen eensklaps, vlak voor mijn' oom, een jonker, met eene gepoederde paruik en hemelsblaauwen rok met zilveren belegsels. Hij droeg eene korte broek en zijden kousen met groote strikken afgezet en schoenen met gespen; hij prijkte met handlubben, een' driekanten hoed op zijn hoofd, en een lang rapier op zijde. De panden van zijn vest reikten tot halverwege zijne dijen, en de slippen van zijnen das tot over de borst. Hij trad statelijk naar de deur van het portier, nam zijn' hoed af, en hield dien zoo hoog zijn arm reiken konde, boven zijn hoofd; daarop trok hij zijne voeten zamen en maakte eene diepe, statige buiging, en stak toen zijne linkerhand uit. Mijn Oom wilde juist vóórtreden, om die hartelijk te drukken, toen hij gewaar werd, dat deze beleefdheden niet hem golden, maar eene jonkvrouw, die juist toen aan den voet der trede verscheen, in een ouderwetsch gewaad van groen fluweel gekleed, waarvan een lang gestikt rijglijf het opmerkelijkste was. Zij droeg geen' hoed, maar had het hoofd in eene zwarte zijden falie gewikkeld, die zij een oogenblik open liet vallen, toen zij zich gereed maakte in de koets te stijgen. Mijn Oom had nooit zulk een allerliefst gezigtje gezien, zelfs niet op eene schilderij. Zij klom in, met de eene hand haar gewaad optillende, en honderdmaal heb ik er mijn' Oom op hooren zweren, dat hij nooit geloofd zoude hebben, dat er zoo volmaakte beentjes en voetjes waren, indien hij de hare niet met zijne eigene oogen gezien had.

Maar die vlugtige ontsluijering van het schoone gelaat had mijn' Oom gelegenheid gegeven, op te merken, dat de Jonkvrouw een' smeekenden blik op hem sloeg, en dat zij beangst en verlegen scheen. Ook ontging het hem niet, dat de jonker, met de gepoederde paruik, ondanks zijne fraaije vertooning van galanterie, haar woest bij de hand greep toen zij inklom, en onmiddellijk volgde. Een sinjeur, die er ongewoon gemeen uitzag, met eene bruine paruik en een' razijnkleurigen rok, wiens laarzen tot zijne heupen reikten, en die een groot breed zwaard droeg, behoorde tot het gezelschap, en toen hij zich naast de jonkvrouw nederzette, welke van schrik, bij zijne nadering, in eenen hoek wegdook, werd mijn Oom beves-

tigd in zijn gevoelen, dat er iets geheimzinnigs en schrikkelijks gebeurde, of dat er, zoo als hij zelf plagt te zeggen, ‘ergens eene schroef los was.’ Het is verbazend, hoe spoedig hij besloten was, de jonkvrouw, het mogt kosten wat het wilde, te helpen, indien zij hulp behoefde.

‘Dood en bliksem!’ borst de jonker uit, zijne hand op zijn zwaard leggende, toen mijn Oom in de koets steeg.

‘Bloed en donder!’ bulderde de gemeene sinjeur. Met deze woorden trok hij zijn zwaard uit, en hieuw op mijn' Oom in, zonder verdere pligtpleging.

Mijn Oom had geen wapen bij zich; maar met groote-handigheid ligtte hij den driekanten hoed van het hoofd van den gemeenen sinjeur, en de punt van zijn zwaard in den top opvangende, drukte hij de beide randen zamen en hield het vast.

‘Prik hem van achteren,’ riep de gemeene sinjeur zijnen makker toe, terwijl hij worstelde om zijn zwaard.

‘Het zou niet geraden zijn,’ zeide mijn Oom, terwijl hij den hiel van een' zijner schoenen dreigende zien liet. ‘Ik zal zijne hersens tegen het portier doen vliegen, zoo hij er heeft, of zijn' schedel intrappen, als hij er geen' heeft.’ En op dit oogenbik al zijne krachten aanwendende, ontwrong mijn oom het zwaard aan den gemeenen sinjeur, en slingerde het uit het portierraam, waarop de jonker nog eens ‘dood en bliksem!’ schreeuwde, en verbolgen de hand aan het gevest van zijn zwaard bragt, maar het niet trok. ‘Misschien,’ zoo als mijn oom grimlagchend plagt te zeggen, ‘misschien was hij bang de Dame te doen schrikken.’

‘Nu, mijne Heeren!’ zeide mijn oom, zich bedaard neder zettende, ‘ik ben er volstrekt niet op gesteld, eenigen dood, met of zonder bliksem, in tegenwoordigheid eener Dame te zien, en wij hebben bloed en gedonder genoeg gehad voor eene reis; indien het u dus welgevallig is, zullen wij stil blijven zitten, als eerzame passagiers, - hier, *guard!* raap dien voorsnijder van Mijnheer op.’

Naauw had mijn oom het gezegd, of de wachter reikte het zwaard aan, terwijl hij mijn' Oom de lantaarn in het gezigt hield, die, bij haar schijnsel, nu niet één', maar honderd *guards* zag.

‘Het is vreemd, magtig vreemd,’ zeide mijn oom, ‘niets dan witte aangezigten en roode rokken! vergun mij u uw' hoed terug te geven, Mijnheer!’

De gemeene sinjeur nam dien zwijgend aan, bezag het gat, dat hij er in geboord had, met eene wigtige houding, zette dien boven op zijne pruik, en niesde zoo geweldig, dat hem de hoed andermaal afvloog.

‘Alles is klaar,’ riep de *guard* met de lantaarn, achterop sprin-

t.o. 324

‘Mijn Oom had nooit zulk een allerliefst gezigtje gezien, zelfs niet op eene schilderij.’
Het avontuur in eene overoude diligence.

gende, en voort ging het. Mijn Oom keek uit het venster, toen zij van de werkplaats afreden, en zag de andere koetsen met koetsiers, paarden, passagiers, enz., in cirkels rondrijden, zoo langzaam, dat zij naauwelijks vijf mijlen in een uur aflegden. Mijn Oom brandde van verontwaardiging: hij was een man van zaken, die wist, dat er met brievenmalen niet te drentelen viel, en hij besloot er der post-directie de les over te lezen, zoodra zij te *Londen* zouden zijn aangekomen.

Op dit oogenblik echter hielden zijne gedachten zich meest met de Jonkvrouw bezig, die in den hoek der koets zat, en haar gelaat in de falie verborg; de beide Heeren, die haar vergezelden, hielden de wacht over hare minste bewegingen. De plooijen harer falie behoefden slechts te ratelen, of hij hoorde den gemeenen sinjeur de hand aan het gevest van zijn zwaard brengen, en den jonker zoo diep adem halen, dat hij er op had willen zweren, - het was te donker om het te kunnen zien, - dat hij zijn' mond opensperde, alsof zijn muil haar had willen verslinden. Dit wekte meer en meer de belangstelling van mijn' Oom, die een groot bewonderaar was van heldere oogen, en lieve gezigtjes, en mooije beentjes, en kleine voetjes; die in zijn hart der gansche sekse een goed hart toedroeg. Het zit in onze familie, mijne Heeren! ik ben in dat opzigt zijn evenbeeld.

Velerlei waren de middelen, welke mijn Oom beproefde, om de opmerkzaamheid der Jonkvrouw te trekken, of ten minste met de geheimzinnige Heeren een gesprek aan te knoopen. Zij waren allen vergeefsch, de Heeren wilden niet spreken, en de Jonkvrouw durfde niet. Hij stak zijn hoofd bij tusschenpoozen uit de koets en tierde en raasde, om gewaar te worden, waarom zij niet harder reden. Maar hij schreeuwde tot hij heesch was, - niemand sloeg in het minst acht op hem. Hij leunde achterover in de koets, en dacht aan het mooije gezigtje en de voetjes en de beentjes. Dit hielp beter, want het kortte den tijd, en weêrhield hem te peinzen werwaarts zij reisden, en hoe hij in zulk gezelschap kwam.

Maar eensklaps hield de koets stil. ‘Hola!’ zeide mijn Oom, ‘wat is er nu aan de lucht?’

‘Kom er uit,’ zeide de *guard*, de trede neêrslaande.

‘Hier!’ riep mijn Oom.

‘Hier!’ was het antwoord.

‘Er komt niets van,’ hervatte mijn Oom.

‘Zeer wel - blijf dan waar ge zijt.’

De andere passagiers hadden gedurende deze zamenspraak zeer aandachtig toegeluisterd, en ziende, dat mijn Oom besloten had er niet uit te stappen, drong de Jonker langs hem heen, om er de Jonkvrouw uit te helpen. Op dit oogenblik onderzocht de ge-

meene sinjeur het gat in zijnen driekanten hoed. Toen de Jonkvrouw met de ratelende falie er uitgleed, liet zij een' harer handschoenen in de hand van mijn' Oom vallen, en fluisterde zachtkens zóó digt bij hem, dat hij haren warmen adem op zijnen neus voelde, het enkele woord:

‘Help!’

Mijn Oom sprong met zulk een geweld uit de koets, dat zij op hare hengsels waggelde.

‘Gij hebt u bedacht, Vriendje!’ zeide de *guard*, toen hij mijn' Oom op den grond zag staan.

Deze staarde den vent op zijne beurt eene poos aan, in twijfel, of het niet het beste zou zijn hem zijne donderbus af te nemen, die in het gezigt van den gemeenen sinjeur af te vuren, het overige gezelschap met den loop op het hoofd te slaan, de Jonkvrouw te schaken, en in den rook op de vlugt te gaan. Bij nader inzien echter vond hij dit plan in de uitvoering te melodramatisch, en volgde hij de twee geheimzinnige Heeren, die, met de Jonkvrouw tusschen hen beiden, nu een oud huis binnentraden, vóór hetwelk de postkoets had stil gehouden. Zij gingen den gang in, en mijn Oom volgde.

Van al de bouwvallige en verlaten gebouwen, welke mijn Oom ooit gezien had, was dit het ellendigste. Het zag er uit alsof het eens het verblijf der gezellige vreugde geweest ware; maar het dak was nu op vele plaatsen ingestort, en de trappen waren gebroken en ruig. Er was een reusachtige schouw in de kamer, welke zij binnentraden, en de haard was zwart van rook; maar geene heldere vlam verlichtte dien nu. Het witte, donzige stof van uitgebrand hout lag nog op de plaat; maar de kagchel was koud, en alles zag er donker en somber uit.

‘Welk een hol!’ riep mijn Oom, ‘ik zal van deze gansche reis verslag doen in de dagbladen; die postdirecteur dient afgezet te worden.’

Maar ook dit middel, om met de beide Heeren een gesprek aan te knoopen, werd vergeefs aangewend; zij gaven er geen ander antwoord op, dan elkander iets in het oor te fluisteren, en trokken, mijn' Oom aanziende, een zuur gezigt. De Jonkvrouw bevond zich in het verre einde der kamer, en waagde het even met de hand te wuiven, als riep zij den bijstand van mijnen Oom in.

Eindelijk naderden de beide vreemdelingen hem een weinig, en het gesprek begon in ernst.

‘Ik onderstel, Vent! dat gij niet weet, dat dit geene gelag-kamer is,’ zeide de Jonker in het hemelsblaauw.

‘Neen, dat weet ik niet, Vent!’ hervatte mijn Oom. ‘Maar, wanneer dit eene bijzondere kamer is, door u voor deze gelegenheid besteld, dan moet de algemeene al een heel wèl ingerigt vertrek wezen.’ En met deze woorden zettede hij zich in eenen hoogen

leuningstoel, en nam zóó juist met zijne oogen de maat van den Jonker, dat een kleêrmaker hem, naar die schatting, een stel kleêren had kunnen maken, dat geen duim te lang of te kort zou zijn geweest.

‘Scheer u uit de kamer!’ zeiden heide Heeren te gelijk, de handen aan hunne zwaarden slaande.

‘Hé?’ antwoordde mijn Oom, die volstrekt hunne meening niet scheen te begrijpen.

‘Scheer u uit de kamer, of ge zijt een man des doods!’ borst de gemeene sinjeur, met het breede zwaard, uit, terwijl hij het uit de scheede trok en er mede door de lucht zwaaide.

‘Weg met hem!’ zeide de Jonker in het hemelsblaauw, ook zijn zwaard trekkende, en twee schreden achteruit gaande, ‘weg met hem!’

De Jonkvrouw gaf eenen luiden gil.

Mijn Oom onderscheidde zich evenzeer door tegenwoordigheid als door stoutheid van geest. Gedurende al den tijd, dat hij zoo onverschillig scheen voor al wat er om hem gebeurde, had hij listig rondgezien naar eenig werktuig of wapen te zijner verdediging, en juist op het oogenblik dat de zwaarden getrokken werden, ontdekte hij in den hoek van den schoorsteen een oud rapier, met teenen gevest, dat in eene roestige scheede stak. Met eenen sprong maakte mijn Oom er zich meester van, trok het uit, zwaaide het dapper over zijn hoofd, riep met luider stem der Jonkvrouw toe uit den weg te blijven, wierp den Jonker in het hemelsblaauw den stoel, en den gemeenen sinjeur in razijnkleeding de scheede naar het hoofd, en viel toen, partij trekkende van de verwarring, holder de bolder op beiden in.

Er is eene oude vertelling - die er niet te slechter om is, dat zij niet verdicht werd - van een' aardigen Ierschen jongen, die, toen men hem vroeg, of hij op de viool kon spelen, antwoordde, dat hij er niet aan twijfelde, dat hij het zou kunnen; maar dat hij het niet stellig kon verzekeren, dewijl hij het nooit beproefd had. Dit is zeer toepasselijk op mijn' Oom en zijn schermen. Hij had nooit te voren een zwaard in zijne hand gehad, uitgezonderd ééns, toen hij op een liefhebberij-tooneel voor RICHARD *de Derde* speelde, bij welke gelegenheid hij echter met RICHMOND de afspraak maakte, dat hij van achteren zou worden doorstoken, zonder dat er eenig gevecht zou plaats hebben; maar hier was hij bezig met twee geoefende zwaardvechters, en viel aan en weerde af, en sloeg toe, en week ter zijde, en hieuw, en stiet op de mannelijkste en handigste wijze ter wereld. Het bevestigt de waarheid der oude spreuk, mijne Heeren! dat een man nooit weet wat hij kan, eer hij het beproefd heeft.

Het gedruisch van het gevecht was oorverdoovend, daar elk der

drie strijdenden vloekte als een ruiter, en hunne zwaarden kletterden, als waren al de vorken en messen op de markt van *Newport* te zamen aan den dans gegaan. Toen het zijn toppunt bereikt had, trok de Jonkvrouw, waarschijnlijk om mijnen Oom aan te moedigen, de falie geheel van haar gezigt, en liet een gelaat zien van zóó verblindende schoonheid, dat hij tegen vijftig man zou hebben gevochten, om een' grimlach van haar te verwerven en te sterven. Hij had te voren wonderen gedaan; maar nu begon hij af te poeijeren als een dolle reus.

Juist in dit oogenblik keerde de Jonker in het hemelsblaauw zich om, en stiet, toen hij zag, dat de Jonkvrouw haar gelaat ontsluijerd had, een' kreet van woede en minnenijd uit, en het wapen tegen haren albasten boezem keerende, mikte hij een' stoot op haar hart, die mijn' Oom van schrik deed schreeuwen, dat het gebouw er van dreunde. De Jonkvrouw trad op zijde, en het zwaard van den Jonker grijpende eer zij zijn evenwigt herkregen had, dreef zij hem tegen den wand. Toen stiet hij hem het wapen in de borst, tot het gevest toe, zoodat de punt diep in het eikenhouten paneel drong; hij was voor goed vastgenageld. Het was een heerlijk voorbeeld! Met een' luiden zegekreet en eene onwederstaanbare kracht deed mijn Oom zijnen tegenstander in dezelfde rigting wijken, en het oude rapier juist in den kelk van eene groote roode bloem stekende, die het hoofdsieraad van het patroon van zijn vest was, spelde hij hem naast zijnen vriend. Mijn Oom plagt zich te verlustigen in het tafereel, hoe zij dáár met handen en beenen hingen te spartelen, als geschilderde poppen, die door een touw in beweging worden gezet, en beweerde, dat deze manier eene der zekerste was, om zich van eenen vijand te ontslaan. Er was slechts iets tegen in te brengen, en dit was hare kostbaarheid, daar zij voor elken buiten gevecht gestelden man het verlies van een zwaard na zich sleepte.

‘De postkoets, de postkoets!’ riep de Jonkvrouw, zich naar mijn' Oom spoedende, en hare schoone armen om zijnen hals slaande, ‘er valt nog te ontsnappen.’

‘Er *valt!*’ zeide mijn Oom; ‘wel, mijne Waardste! er valt immers niemand meer dood te slaan, valt er wel?’ Mijn Oom was min of meer teleurgesteld; want hij dacht, dat een weinig vrijerij niet onaardig zou geweest zijn na het gevecht, al ware het slechts om van onderwerp te wisselen.

‘Wij mogen hier geen oogenblik verliezen,’ zeide de Jonkvrouw. ‘Hij,’ en dit zeggende wees zij op den Jonker in het hemelsblaauw, ‘hij is de éénige zoon van den magtigen Markies van FILLETOVILLE.’

‘Wel, mijne Waardste! ik vrees, dat hij nooit dien titel zal voeren,’ zeide mijn Oom, den Jonker, die aan den wand genageld was,

bedaard aanziende. ‘Gij hebt het vaste goed roerend gemaakt, mijne Lieve!’

‘Ik ben door die ellendige aan mijn huis en mijne vrienden ontrukt,’ zeide de Jonkvrouw, terwijl hare gelaatstrekken van verontwaardiging gloeiden. ‘Die booswicht zoude mij met geweld binnen een uur gehuwd hebben.’

‘De duivel hale hem!’ zeide mijn Oom, terwijl hij een' verachtelijken blik op den erfgenaam der FILLETOVILLE'S sloeg.

‘Zoo als gij vermoeden kunt uit hetgeen ik gezien heb,’ zeide de Jonkvrouw, ‘schuilt hier eene bende, gereed om ons te vermoorden, zoo gij iemand te hulp roept. Wanneer hunne medepligtigen ons hier vinden, zijn wij verloren. Twee minuten verwijls kunnen het te laat maken. De postkoets! -’ en met deze woorden zonk zij, overstelpt door hare aandoeningen en uitgeput door het doodsteken van den Markies van FILLETOVILLE, in de armen van mijnen Oom. Hij ving haar op en bragt haar naar de huisdeur. Daar stond de postkoets met vier langstaarten, wier manen in den wind golfden en die reeds gehalsterd waren; maar geen koetsier, geen *guard*, geen stalknecht zelfs was er bij of vóór de paarden te zien.

Ik hoop, dat ik niet onregtvaardig ben jegens de nagedachtenis van mijnen Oom, wanneer ik mijn gevoelen uit, dat hij, ofschoon ongehuwd, meer Dames dan deze in zijne armen had gehouden; ik geloof zelfs, dat hij de gewoonte had herbergsmeisjes te kussen, en ik weet, dat, bij ééne of twee gelegenheden, geloofwaardige getuigen hem eene land-hospita op eene klaarblijkelijke wijze hebben zien omhelzen. Ik maak hiervan melding, om te doen opmerken, welk een wonder deze schoone Jonkvrouw moet geweest zijn, dat zij zulk een' indruk op mijn' Oom maakte. Hij plagt te zeggen, dat het hem, toen haar donkerlokkig hair over zijn' arm golfde, en hare schoone zwarte oogen op zijn gelaat staarden, als zij weder bijkwam, zóó vreemd te moede was, dat zijne beenen knikten. Maar wie kan in een paar donkere oogen zien, zonder dat hij wonderlijk wordt? Ik kan het niet, mijne Heeren! ik ben bang in eenige mij bekende oogen te staren: waarom zou ik er doekjes om winden?

‘Gij zult mij nooit verlaten,’ fluisterde de Jonkvrouw.

‘Nooit,’ zeide mijn Oom, en hij meende het ook.

‘Mijn dierbare Redder!’ borst de Jonkvrouw uit. ‘Mijn dierbare, dappere Redder!’

‘Ga niet voort,’ zeide mijn Oom, haar in de rede vallende.

‘Waarom niet?’ vroeg de Jonkvrouw.

‘Omdat uw mond zoo allerliefst is als gij spreekt,’ hernam mijn Oom, ‘dat ik bang ben stout genoeg te zullen wezen dien te kussen.’

De Jonkvrouw hief haren vinger op, als had zij mijn' Oom willen waarschuwen het niet te doen, en zeide - neen, zij zeide

niets - zij grimlachte. Wanneer gij op een paar der liefste, zoetste, lippen ter wereld staart, en zich die tot een schelmsch grimlachje ziet openen - wanneer gij er zeer digt bij zijt en niemand u bespiedt - dan kunt gij uwe bewondering voor hunne vormen niet beter aan den dag leggen, dan door die eensklaps te kussen. Zóó deed mijn Oom, en ik eer er hem om.

‘Hoor!’ riep de Jonkvrouw, opspringende, ‘het gedruisch van wielen en paarden.’

‘Dat is het,’ antwoordde mijn Oom, luisterende. Hij had een geoefend oor voor het geraas van raderen en het getrappel van hoeven; maar er schenen hun uit de verte zoo vele rijtuigen en rossen te naderen, dat het onmogelijk was hun aantal te gissen. Het was een gedruisch als van vijftig rijtuigen, ieder met een zesspan harddravers.

‘Men vervolgt ons!’ riep de Jonkvrouw, hare handen zamenvouwende, ‘men vervolgt ons. Al mijne hoop rust op u.’

Haar schoon gelaat drukte zulk eene groote ontzetting uit, dat mijn Oom eensklaps zijn besluit nam. Hij beurde haar in de koets, bad haar niet bevreesd te zijn, drukte zijne lippen nog eens op de hare, en toen, haar eerst nog den raad gevende, het portier-glas op te halen om geen' hinder van de nachtlucht te hebben, klom hij op den bok.

‘Wacht, Lieve!’ riep de Jonkvrouw.

‘Wat is er?’ vroeg mijn Oom, van den bok.

‘Ik moet u spreken,’ zeide de Jonkvrouw, ‘slechts één woord, - slechts één woord, mijn Waardste!’

‘Moet ik afkomen?’ vroeg mijn Oom. De jonkvrouw gaf geen antwoord, maar grimlachte weder. Zulk een grimlach, mijne Heeren! - hij sloeg den eerste uit het veld. Mijn Oom kwam in één' oogknip van zijn' bok af.

‘Wat is er, mijne Waardste?’ zeide mijn Oom, door het venster inziende. De Jonkvrouw boog zich op dat oogenblik toevallig voorover, en mijn Oom vond, dat zij er nog schooner uitzag dan te voren. Hij was toen zeer digt bij haar, dus moest hij goed kunnen oordeelen. ‘Wat is het, mijne Waardste!’

‘Zult gij nooit eene andere dan mij lief hebben, - nooit eene andere huwen?’

Mijn Oom zwoer een' duren eed, dat hij nooit eene andere huwen zoude, en de Jonkvrouw haalde het hoofd binnen en het portier-glas op. Hij sprong op den bok, zette zijne ellebogen vierkant uit, legde de leidsels regt, greep de zweep, die op de kap lag, gaf het van de handsche vóórpaard een' tik, en voort vlogen de vier zwarte langstaarten met de golvende manen, vijftien goede Engelsche mijlen per uur, hoe zwaar de oude kast wezen mogt! Oei! hoe vlogen zij voort!

Maar het gedruisch achter hen werd luider. Hoe sneller de oude diligence rolde, hoe digter de vervolgers hen op de hielen kwamen: menschen, paarden, honden, allen spanden zamen, om hen na te zetten. Het gedruisch was vervaarlijk; maar boven alles uit klonk de stem der Jonkvrouw, mijn' Oom tot spoed aanzettende, en gillende: ‘sneller! sneller!’

Zij dwarrelden het donkere geboomte langs, zoo als vederen in een' storm worden voortgezweept. Huizen, poorten, kerken, hooibergen, voorwerpen van allerlei aard stoven ze voorbij, met de vaart en het gedruisch van bruischende wateren, die eensklaps zijn losgelaten. Maar nog luider werd het gedruisch der vervolgers, en nóg konde mijn Oom den wilden kreet der Jonkvrouw hooren: ‘sneller! sneller!’

Mijn Oom zweepte met zweep en leidsels, en de rossen vlogen voort tot zij wit waren van schuim, en echter nam het gedruisch achter hen toe, en echter gilde de Jonkvrouw: ‘sneller! sneller!’

Mijn Oom trapte van ongeduld in het gevaarlijk oogenblik luide en hevig op de voetbank van den bok, en - zag, dat de dag begon aan te breken, en dat hij op de werkplaats van den wagenmaker op eene oude as zat, bibberende van koû en dauw, met de voeten stampende, om die te verwarmen. Hij trad op de oude koets, die van *Edinburgh* naar *Londen* en *vice versa* reed, toe, en zocht de schoone Jonkvrouw - helaas! de diligence had portier noch kussens - het was een leêge dop.

Mijn Oom had ter wereld geen' zin voor het wonderbaarlijke of romantische, en echter weigerde hij, om de trouw, der schoone Jonkvrouw gezworen, verscheidene land-hospita's, en stierf als oud vrijer!

Ik vergat te zeggen, dat mijn Oom zijn' weêrgâ niet had in het maken van punch, en dat BAILLIE MAC, zus of zoo en vier lettergrepen, de gastvrijste gastheer was uit het gastvrije *Edinburgh*, hetwelk schoolvossen *Nieuw Athene* noemen.

Was het wonder, dat mijn Oom juist dien avond ondervond, hoe de geesten van diligences, paarden, wachters, koetsiers en reizigers alle nachten een toertje maken?

Drie schoolmakkers.
Schetsen uit het dagelijksch leven.

I. 1821.

‘*Haggai* I, vs. 4.’ galmde de Prediker, en men hoorde een geritsel en geratel van bladeren, als ware de kerk een woud geweest, waarin de najaarsstorm de verdorde loover opjoeg.

Niet alle toehoorders slaagden er in den tekst te vinden. Het scheen, dat de meesten het onbescheiden achtten aan de waarheidsliefde van den Leeraar te twijfelen. Vol kalme berusting sloegen zij het boek met gouden, of zilveren, of zonder sloten digt, - en luisterden naar de inleiding.

Het spijt mij van mijne helden te moeten zeggen, dat zij dit loffelijk voorbeeld niet volgden. ‘Hebt gij liet gevonden, CLAES?’ vroeg de oudste der drie jongens, een woelwater van de vlugste soort, ‘*Haggaï* I, vs. 4.’

‘Er staat geen *Haggaï* in, PHLIP!’

‘Domoor!’ merkte de derde aan, ‘kent gij het rijmpje niet:

Haggaï, Zacharias,’

‘Ja wel,

‘Maleachi die besluit het hek.’

wilde CLAES voortgaan.

‘Stilte, rekels!’ riep een schipper uit de bank vóór de hunne, ‘geen mensch kan hier een oog toe doen.’

‘Dan moest ge ook naar de middag-preêk gaan,’ hernam PHLIP, ‘Papa hoort geene andere! Maar komt mede, Jongens! ik zal *Haggaï* straks wel opzoeken.’

En CLAES en COO - want zóó heette de derde knaap, - volgden PHLIP de kerk uit, - de markt over, - een paar achterstraatjes door - dáár wenkte de laatste den veerman hen over te zetten.

‘Ziet, Jongens! zeide hij, ‘zóó komen wij buiten, zonder dat iemand ons ziet.’

‘Maar wij ontstelen het geld aan de armen,’ viel COO in.

‘Is die veerman dan rijk?’ antwoordde PHLIP, met eene sophisterij boven zijne jaren, ‘ik zal hem geven wat ik gekregen heb.’

‘En bedriegen onze ouders,’ voer COO voort.

‘Moeder vraagt mij nooit meer dan den tekst,’ hernam PHLIP, ‘en dien weet ik: *Haggaï* I, vs. 4.’

‘En uw vader?’ zeide CLAES.

‘Die vraagt nooit iets.’

‘Ik wou dat ik ook zulk een' vader had,’ zuchtte CLAES, ‘de mijne vraagt altijd welke psalm vóór, en welk gezang ná.’

‘En heugt het u, als gij te huis komt?’

‘Zoo ik er een vouwtje bij gelegd heb, ja! - maar alleen D°. REKGRAAG laat er een' mensch tijd toe, - driemaal van de vier is het mis, PHLIP!’

‘En dán, CLAES?’

‘Dan zegt mijn vader: “ik zal er in slaan wat er niet in te gieten valt; Dominé heeft zeker uit het honderd-twee-en-negentigste gezang laten zingen, honderd twee en negentig slagen, Maat! en acht op den koop toe, om het getal rond te maken.”’

‘Dan zeî ik altijd, dat wij uit de psalmen hadden gezongen, die loopen zoo hoog niet,’ schertste PHLIP; ‘volg van middag mijn' raad, Jongen!’

‘Ik ben er al aan gewend, PHLIP! ook heb ik er van daag wat voor over, pleizier is een bilslag waard.’

Zij traden in het schuitje, en het gesprek stokte eene wijl.

‘*Je n'enseigne pas, je raconte*,’ heeft een groot man gezegd: zal men het niet verwaand noemen, zoo ik zijne woorden de mijne maak? Men vergunne mij allen Censors, die over dit begin zuur zien, beleefdelijk te vragen, wat zij op hunnen elf- of twaalfjarigen leeftijd uit de kerk naar huis mededroegen? Ik vrees - - -

‘En nu naar het klooster, Jongens!’

Een eindwegs, door eene heuvelachtige streek, was spoedig afgerend, en dáár lag, in een der schilderachtigste dalen van ons Vaderland, het gebouw vóór hen, waarvan PHLIP sprak. Het was een schoon gezigt! Een wolkenlooze hemel spiegelde er zich in den stroom, die door het landschap kronkelde, - boven eene groep statige eiken, wier lommer het dal voor drievierde overschaduwde, weêrkaatste het kruis van den bemosten torentop de stralen der zon; - hier en dáár schemerden de witte muren der huizinge van verre door de loover.

De tijd was voorbij, waarin die aanblik den moeden boeteling een te huis waarborgde, waarin een pelgrim, dezen heuvel in de avondschemering opgestegen, zich eensklaps door die kloosterklok ten *Ave* hoorde roepen! Al hadden de dagen mijner vertelling er opgeleverd, geene portierster zoude hen onder het ijzeren Christus-beeld, dat den ingang kroonde, met een ‘Welkom, vrome Vaders!’ hebben ontvangen, geene schare nieuwsgierige kloosterlingen hun berigten uit *Rome* en de wereld hebben gevraagd. Wel schitterde de ochtendzon als weleer aan het uitspansel, maar geen loflied van nonnen klonk uit de verte als een engelenzang; de rust op het veld verkondigde, dat de dag den Heere gewijd was, en echter had men den bouwval der kerk van onkruid noch vuilnis gereinigd. Hooge grashalmen wiegden hun baardig hoofd over dezelfde zerken, waarop de zusteren van St. CATHARYNE voor eeuwen biddend plagten neder te knielen. Zoo de steen uit den muur had kunnen roepen en de balk uit het hout hem had kunnen antwoorden, hoe zouden zij zich in eene klagt over de heiligschennis, dáár gepleegd, vereenigd hebben!

Doch zoo niemand de slagen van het kloosterkerkje had afgekeerd, en het licht van den morgen en de dauw van den avond tot de weleer gewijde rustplaats der nonnen dóórdrongen, de hoven, waarin zij rondwandelden, de zalen, in welke zij zamen kwamen, waren woest noch ledig gelaten. Ook de Hervormde Maatschappij

leverde vrijwillige ballingen op, en voor zulke schipbreukelingen der fortuin was het huis Gods eene veilige haven geworden. Luide verkondigde de ruimere toegang, voor de zonnestralen geopend, dat de tegenwoordige bewoners van het gesticht niet in de sombere levensbeschouwing der vroegere deelden: alles, wat naar tuchtoefening en boetedoening zweemde, was weggeruimd; de wijngaardrank en de rozenstruik slingerden zich om de heiligen-beeldjes, vóór de vensters der cellen uitgehouwen. En toch, al had geene Abdis het hun toegeroepen toen zij den drempel van dit huis overschreden, geen hunner, die niet bij ervaring wist, hoe de heerlijkheid der wereld voorbij gaat: - mogt iemand willen leeren, op hoe vele wijzen de hoop haar woord breekt, hij ga op een hofje, en luistere!

'Hoe ik hem op zijn baaitje zou zijn gekomen, zoo ik nog in dienst was,' borst de oude Zee-officier uit, terwijl hij in het kamperfoelie-priëel op den heuveltop zijn hoofd schudde, dat de poeder zijner duivenvlerken de bloemen bestoof, en met zijn houten been tegen den boomtronk sloeg, die tot voetstuk der tafel diende, om welke zich twee zijner medekostkoopers geplaatst hadden: 'waarop is de vent toch zoo trotsch, Vriend JAANDERS! Zie, tusschen robben en biggen te commanderen, is toch een onderscheid als tusschen dag en nacht!'

'Ik wil zeggen en jokken niet,' antwoordde de man, tot wien deze woorden gerigt waren, 'dat de Rector, zoo hij het hoorde, u gelijk zoude geven, daar men de studerende jeugd voor de bloem der natie en de matrozen voor het schuim houdt.'

'Als ik wist, dat gij het meendet, JAANDERS! 'hernam de invalide; 'maar neen, gij brengt mij op ons jaarlijksch maal altijd een glaasje toe: 'op de gezondheid van den held van *Doggersbank!*....'

'En ik wil zeggen en jokken niet, dat, zoo iemand weet, welk respect wij, Hollanders, aan de Zeemagt verschuldigd zijn,' viel de andere in, '*ik* het doe, die een pilaar van de Amsterdamsche Beurs ben geweest, zoo als ik zeggen mag en jokken niet.

Wij hebben geene aanmerking op deze betuiging, maar moeten ter voltooijing van het costuum verzekeren, dat, zoo JAANDERS weleer het eerbiedwaardig gebouw, dat nu zoo droevig in puinhoopen ligt, schraagde, zijne pruik met zeven rijen krullen een smaakvol kapiteel der zuil heeten mogt.

'*Geweest*, Vrienden! *geweest*,' merkte de derde aan, - een man, die, een naturelletje dragende, in dien tijd tot de partij van vooruitgang behoorde, en wiens aandacht tot nóg toe tusschen een rustend koetje en een' grazenden bok, de stoffaadje eener weide in het verschiet, verdeeld was, - '*geweest* is een even leelijk woord als *gehad*. Zoo wij waren, die wij geweest zijn, DROMMELSCHRIK!' - de Officier keek zuchtende naar zijn houten been, 'zoo wij hadden wat wij

gehad hebben, JAANDERS!' - met een pijnlijk gezigt stak de koopman zijne hand in zijn' ledigen kamizoolzak - 'wij zaten hier niet over dien ellendigen regent van een' Rector te knorren. Zoo wij geld hadden, wij lieten het anker wijn, dat hij ons beknibbelen wil, morgen komen....'

'En verzochten hem op een droogje onzen vrolijken avond aan te zien,' viel JAANDERS in.

'En smeten hem de ledige flesschen naar den kop,' verbeterde DROMMELSCHRIK.

'Maar,' voer de man met het naturelletje voort, 'men heeft geen' eerbied voor kunde!' - dit gold den beurspilaar, en hij rigtte het hoofd op; - 'men heeft geen' eerbied voor dapperheid!' - de held van *Doggersbank* blies vonken uit zijne pijp; - 'men heeft geen' eerbied voor genie!' - er was climax in de philippica; de man met het naturelletje was een schilder: 'wij zijn doodëters, die men gaarne in een pijpenmandje naar *Oost-Indië* zond.'

'Brr!' zeide de Zee-officier.

'Wat ik zeggen wil en jokken niet, PRIKSTRA!' hernam JAANDERS tot den zoon van APELLES, 'in mijne goede dagen was ik lid van een genootschap, dat van heinde en verre geleerde mannen uitnoodigde om eene redevoering te komen doen, en zoo hoorde ik er eens eene, die bewijzen moest, dat alle kunsten zusters waren. De man gaat ons vertellen, dacht ik, dat alle kunstenaars aan dezelfde gebreken mank gaan, als daar zijn overdrijving....'

'Vergeving!' viel DROMMELSCHRIK hem in de rede, 'ik had niet gaarne met een' van u beiden gevaren. De eene zet alle zeilen bij, om ons pardoes op het land vast te zetten, en de andere maakt *Engeland* om den Noord, als hij van *Amsterdam* naar *Londen* wil. Gij schildert een onweêr, Vriend PRIKSTRA! als er naauwelijks een wolkje aan de lucht is. De Societeit zou mij missen....'

'En het Gild mij,' viel JAANDERS in.

'Dáár is het altijd: "Mijnheer DROMMELSCHRIK! gij zijt in den slag geweest,"' zeide de Zee-officier.

'Zoo dikwijls: "Mijnheer JAANDERS! gij weet van beurszaken,"' voer de koopman voort.

'Leg ons eens uit, waarom de Engelschman JOHN BULL, heet.'

'Licht ons eens in, hoe echte sultana-razijnen er uitzien.'

'Want al hebt gij maar ééne bataille bijgewoond....'

'En al deedt gij nog geen drie jaar uwe eigene zaken....'

'Vroeg gepensioneerd....'

'Vroeg geruïneerd....'

'Ge zijt in het vuur geweest....'

'Ge weet van wanten....'

'Nog een glaasje punch, Mijnheer DROMMELSCHRIK!....'

‘Nog een eendenboutje, Mijnheer JAANDERS!....’

‘En is het zóó in de Societeit....’

‘Wat ik wil zeggen en jokken niet....’

‘De vrouwen zijn nog eens zoo beleefd jegens mij....’

‘De kinderen komen mij op straat te gemoet....’

‘Want zij weten, dat ik mijn been in 's Lands dienst heb verloren...’

‘En dat Oom JAANDERS altijd een huisje met peperneuten in zijn' zak heeft....’

‘Brr!’ zeide DROMMELSCHRIK.

‘En gelooft gij dáárom dat zij u geene doodëters noemen, als gij de hielen hebt geligt?’ hernam PRIKSTRA; ‘de Regering zou het klooster gaarne tot eene fabriek laten inrigten: toch doodëters! zeg ik.’

‘Maar de Burgemeester heeft den hoed voor mij afgenomen,’ verzekerde de Zee-officier.

‘En de Secretaris,’ betuigde de Beurspilaar, ‘mij de hand gedrukt, wil ik zeggen....’

‘Ga maar niet verder,’ brak PRIKSTRA hunne verzekeringen af, ‘het mogt u gaan als den effecten-Jood, die mij vertellen wilde, hoe hij den liverei-knecht van een' rijk koopman vernederd had. ‘En hoe legdet gij het aan?’ zeide ik. ‘Ik sta je te zeggen,’ zeî hij, ‘Mijnheer OORSSENS is door het heele Land voor een' fatsoenlijk man bekend, maar zijn knecht, de grootste buffel, die er op twee beenen loopt. Nah! - eens dat ik Mijnheer OORSSENS wat te zeggen heb, en hem niet meer aan de beurs vind, denk ik in mij zelv': ‘LEVIETJE! zel je naar Mijnheer OORSSENS zijn huis gaan, en je laten brutaliseren van dien buffel? Zaken voor alles, man! heb je niet in de schuit gehoord: ‘Is Mijnheer ook een heerenknecht?’ Ik trek naar Mijnheer OORSSENS, en wie doet mij open? De buffel. ‘Is Mijnheer OORSSENS te huis?’ Mag ik zeggen ‘voor jou?’ zeit de buffel. Maar wie komt er aan het eind van den gang, ik sta je te zeggen, een' gang als een kerk, den trap van de zaal af? Mijnheer OORSSENS zelf! ‘Zoo, Mijnheer RUBEN! ben je daar nog, wel hoe vaar je, man?’ - ‘Gezond, Goddank, Mijnheer OORSSENS!’ zeg ik, ‘hoe vaart Mijnheer?’ - ‘Dank je,’ zeî hij, en wat doet de man? Hij sluit de zijkamer open, en zeit: ‘Ga binnen, Mijnheer RUBEN!’ - ‘Ik zal je volgen, Mijnheer OORSSENS!’ - ‘Wel, ik ben immers te huis, man!’ - Ik sta je te zeggen, wat moet die buffel wel gedacht hebben, dat Mijnheer OORSSENS zoo vriendelijk tegen mij was? Hij zet mij een' stoel; ‘Ga zitten, Mijnheer RUBEN!’ Ik doe mijne zaken, en wat zeit Mijnheer OORSSENS? ‘Wat mag ik je presenteren, Mijnheer RUBEN?’ - ‘Het is al te vriendelijk, Mijnheer OORSSENS!’ - ‘Een glaasje *Madera*, Mijnheer RUBEN?’ En de man schelt, en JAN is binnen; want waar stond de buffel? Achter de deur! zoo waar als ik een zoon JACOBS ben, mijn JOËL is tienmaal vlugger dan de

buffel; maar hij had in zoo'n omzien niet uit de keuken in de zijkamer kunnen springen. ‘Breng *Madera*-wijn, JAN!’ en Mijnheer OORSSENS schonk in, en presenteerde mij, daar JAN bij was; ik sta je te zeggen, wat moet de buffel wel gedacht hebben? Ik drink mijn glaasje, op de gezondheid van Mijnheer OORSSENS uit, en ik zeg: ‘dienaar, Mijnheer OORSSENS!’ en wat zeit de man? ‘JAN! laat Mijnheer RUBEN uit; adieu, Mijnheer RUBEN!’ Nah! denk ik, nu zal ik den buffel eens vernederen, en ik ga langzaam door den gang, en ik doe of ik hem niet zie, en zeg aan de deur: ‘Dag, knecht!’ en wat zeit de buffel? ‘Dag, smous!’

De Officier en de Beurspilaar schaterden van lagchen.

‘Toch een smous, toch doodëters,’ voegde PRIKSTRA er bij.

Er was eene stilte op den heuveltop; de zoon van APELLES staarde weder in de rigting van het rustende koetje en den grazenden bok.

Vergeefs zocht hij den laatste; had hij door het loofgewelf aan zijnen voet kunnen heenzien, de lieveling, door zijn penseel op meer dan vijftig stukjes vereeuwigd, ware in een' nieuwen stand door hem betrapt.

‘Mis, CLAES!’ had PHLIP geroepen, en wat had de jongen gedaan?

Laat ik het u met de woorden van BILDERDIJK mogen zeggen; ‘zijn hart verheugde zich,’ zingt de navolger van DELILLE:

> in kinderlijken lust,
> Indien 't zijn steentjes slechts, na duizend oefeningen,
> Het water schaven ziet, en dan weêr opwaarts springen.’

Dàt had het steentje van CLAES gedaan; dát kon ieder, had PHLIP beweerd; dàt is een bewijs, dat men niet zingen moet van hetgeen men niet kent, zou ik zeggen, indien ik een recensent was.

‘Zie, Jongen! dat gaat je vóór,’ had PHLIP vervolgd, en zijn steentje, behendig gekeild, was ellen ver over het watervlak heen gegleden, en had het kristallen bed, - de stroom mogt het heeten, - even aangeraakt.

‘Dat deed het mijne ook,’ had CLAES beweerd.

‘Pas op!’ was het antwoord van PHLIP geweest.

En het steentje was weêr omhoog gestoven, en had weêr den blaauwen spiegel aangeraakt, en was nog verder gevlogen.

‘Zie, dát is de kunst,’ had PHLIP gejuicht, ‘drie, vier, vijf malen, en kringetjes zonder eind.’

Inderdaad, cirkel bij cirkel uit de botsing geboren, maar allengs verflaauwende, hoe uitgebreider zij van omtrek werden, hadden een waarschuwend beeld opgeleverd, dat er verband moet zijn tusschen den invloed, dien men wil uitoefenen, en de kracht, welke men bezit.

Wie zou van mijne jonge lieden gevergd hebben, dat zij het er in zagen? CLAES wist niet eens, dat van ouds reeds behendigheid beter

was dan sterkte; hoe zou hij hebben opgemerkt, dat dit woord in onzen tijd van dubbele toepassing is? Als had hij zich over de geleden nederlaag willen wreken, wierp hij zich op een' zwaar gehoornden bok, den gunsteling van PRIKSTRA, die op tien schreden afstands van hen graasde.

'In kracht doe je voor mij onder,' riep hij PHLIP toe, terwijl hij op het weêrbarstige beest trachtte te rijden. Drie minuten worstelde hij en lag toen met de beenen in de lucht! Helaas! hoe velen gelijken hem in later leven, hetzij ze om roem als rijmelaars op een' ouden knol stijgen, of uit pligt als schoolmeesters ezels afrigten, of om geld, als wie niet al? dwazen huwen! Zij maken allen bokkensprongen en worden allen uitgelagchen als CLAES.

Want PHLIP schaterde dat het klonk, schoon COO den ruiter te voet ter hulp kwam.

'Had ik geweten,' zeî hij, 'dat ge genoeg zoudt hebben van onder dien boom te liggen, zoodra CLAES op zijn' neus zou zijn gevallen, ik had het hem eer laten doen.'

'Wie de schâ heeft, krijgt den spot toe,' gromde CLAES; vindt de lezer niet, dat de ondervinding wijzer maakt?

'En hoeveel nestjes, COO! hebt gij in die takken gezien?' vroeg PHLIP.

'Geen enkel,' antwoordde COO.

'En wat zaagt gij dan?'

Het jongsken gaf geen antwoord, - hij had niet bewonderd, hij had louter genoten, - het zou hem onmogelijk geweest zijn er eene beschrijving van te geven. Heugt elk onzer den tijd niet, waarin het ons als hem ging? - Boschkoninginnen waren hem even onbekend als stroomnimfen; hij had nooit van dryades of najades gehoord, en echter bezielde hij alles, wat zijne oogen aanschouwden. De bloem, die hem hare geuren toezond, - de tak, die hem overschaduwde, - het golfje, dat aan zijne voeten brak, - de wind, die zijner wangen koelte aanwoei, zij allen waren zijne speelgenooten, zijne vrienden, hij ging er vertrouwelijk mede om!

'Terug!' borst PRIKSTRA uit, - de bok sprong weder op de weide rond - JAANDERS en DROMMELSCHRIK, die hem niet eens gemist hadden, zagen verbaasd op.

'Wat ik zeggen wil en jokken niet,' vroeg de Beurspilaar, 'ziet ge mijne vrouw?'

'Neen, Vriend!' viel de Zee-officier schalksch in, 'het zal Jufvrouw RUIGROK geweest zijn.'

'Oud mal gaat boven al,' schertste JAANDERS.

'Mijn houten been,' zuchtte DROMMELSCHRIK.

'Ik weet niet wat gij bedoelt,' hernam PRIKSTRA, 'maar wel, dat ik ginder weêr de drie jongens zie, - dáár, waar de arm van

den stroom het smalste is, - niet ver van het pontje, - zoo even zag ik ze de poort binnen stuiven.'

'De knapen zullen zich gaan baden,' merkte de Zee-officier aan.

'Wat ik zeggen wil en jokken niet, dat zou mijne vrouw ergeren....'

'Brr!'

'Want het is onkiesch, wil ik zeggen....'

'Ja,' viel PRIKSTRA in, 'het naakt.....'

'Brr!' herhaalde DROMMELSCHRIK.

'En ik ga hen beletten....'

'Ge blijft hier,' zeide de held van *Doggersbank*, 'in ons waterland moet elk kunnen zwemmen, en uwe vrouw, die zoo zindelijk op haar huis is....'

'Wat ik zeggen wil...'

'Laat er dát maar af,' verzocht DROMMELSCHRIK.

'Haal haar toch niet in het hoofd, dat zij zich ook baden moet,' vervolgde JAANDERS, 'zij zou dan in onze huiskamer den zondvloed gaan vertoonen.'

'Welk eene heerlijke schets van drie Cupidootjes zal dat leveren!' riep PRIKSTRA, terwijl hij de jongens hunne buisjes zag uittrekken en zelf een blad papier en een potlood uit zijn' O.I. chitsen japon te voorschijn haalde.

'Schilder er eene Venus bij,' zeide DROMMELSCHRIK.

'Waar krijg ik een modèl?'

'Wat ik zeggen wil en jokken niet,' begon de onverbeterlijke JAANDERS, 'hebt ge geene studie uit uwe jeugd?'

'Brr!'

'Ik heb er mij nooit aan gewaagd,' betuigde PRIKSTRA. 'Mijn meester gunde ons geene modellen; "want," plagt hij te zeggen, "ik wil niet voor den Cherubim met het vlammende zwaard spelen, zoo als REMBRANDT het bij zijne leerlingen deed." Gij kent de historie?'

'Wat ik zeggen....'

'Gij weet, dat REMBRANDT omstreeks 1630 te *Amsterdam* heeft gewoond? Van al zijne leerlingen was de dikke FRANS WULFHAGEN, een Bremer, de ondeugendste. De borst zou CLEOPATRA schilderen, zóó als zij den *Nijl* afvoer. Hij wist eene van zijne liefste kennissen over te halen, den smerigen trap van het pakhuis op te klauteren, - ik meen, dat het op de *Bloemgracht* stond, - de eerste zolder was door REMBRANDT tot eene werkplaats voor zich en zijne leerlingen ingerigt. Het mooije modèl had bekijks genoeg van de jongens toen zij bovenkwam; maar PAUDIS, een Nedersaks, die zich meer vrijheid veroorloofde dan FRANS aardig vond, kreeg eene oorweeg, die voor drie volstaan mogt, - de klap was zóó raak,

dat de borst en de deerne rust hadden van de overige scholieren. Het gebeurde op een' warmen zomerdag, en het met linnen afgeschoten kamertje van onzen Bremer was zóó klein, dat CLEOPATRA gaarne hare plunje uittrok. Zij kon het FRANS niet kwalijk nemen, dat hij zijn wambuis aan een' spijker hing. Het maakte het voor hem wel wat luchtiger; maar het bleef toch nog te heet. Ook het kamizool kon gemist worden en de vlaggedoek, en - ja, laat ik zeggen, enz. enz. De borst had nooit zoo pleizierig geschilderd, CLEOPATRA begon op het doek te leven: hoe jammer, dat hij op moest staan, om ééne van hare lokken te verschikken! '*Wir sitzen hier ja zusammen ob wir* ADAM *und* EVA *im Paradies wären*,' zeî hij; CLEOPATRA bloosde, FRANS had nooit zulke mooije wangen gezien, en - een schaterend gelach deed zich uit het naaste vertrek hooren, PAUDIS had hen bespied, en den meester door JURRIAAN OVENS, een bloed van een' jongen, die later zeven weken lang met een blaauw oog liep, doen waarschuwen. 'Ik zal u uit het Paradijs drijven,' bulderde REMBRANDT, en schreijend kroop CLEOPATRA in een' hoek, en FRANS stoof de trappen af, door PAUDIS met een' Japanschen bezem gevolgd. - Ik heb al mijn leven koetjes geschilderd, daar ik bang was....'

'In verzoeking te zullen vallen...,' zeide JAANDERS.

'Neen, ontijdig uit het paradijs te worden gejaagd,' merkte DROMMELSCHRIK aan.

'Waar zijn de jongens gebleven?' vroeg PRIKSTRA, naar het scheen niet gezind te bepalen, welke der beide verklaringen de juiste was.

Eene sterke beweging in de takken van sommige vruchtboomen aan de overzijde van den stroom verried, dat de knapen het beloofde land, den boomgaard der kostkoopers, waren ingetrokken.

'Wat ik zeggen wil en jokken niet, hoe komen zij er?' riep JAANDERS, 'het hek op het pontje is te hoog, om er over te klimmen!'

'Ik krijg schrik in die kapers,' zeide de Zeeofficier, 'het moeten pootige klanten zijn, daar zij het pontje hebben weten om te draaijen. Zie, in plaats van die zijde der plank, waarop de laffe bedreiging staat: "Hier liggen voetangels en klemmen!" - niemand gelooft er meer aan, - is de andere naar ons toegekeerd. Ik heb altijd gezegd, dat het hek op die pont overbodig was, zoo de dieven niet dommer waren, dan de stuipekoppen, die het timmerden; nu blijkt het...'

'Hoe die pruimboom schudt!' viel PRIKSTRA in, 'de duivel hale de roovers!'

'Waarheen, Vriend?' vroeg DROMMELSCHRIK, terwijl hij, eensklaps oprijzende, met militaire waardigheid PRIKSTRA bij den gordel, die om zijn lijf slingerde, vasthield.

‘Jufvrouw RUIGROK zeî mij, dat die pruimen hare liefste vrucht zijn.’

‘Ei, ei!’

‘Brr!’

‘De goede vrouw heeft zoo weinig genoegen,’ bad de schilder.

‘PRIKSTRA!’ antwoordde de held van *Doggersbank*, met den gouden knop van zijnen wandelstok naar die cel in het verschiet wijzende, in welke Jufvrouw RUIGROK deurramen had laten zetten, ‘ik ben geen verklikker.’

‘Laat mij gaan,’ smeekte de zoon van APELLES.

‘Ik houd er niet van, voor den Cherub met het vlammend zwaard te spelen!’

‘DROMMELSCHRIK!’

‘De goede vrouw, die zoo weinig genoegen heeft, is sinds dien avond zoo beleefd...’

‘St!’

En de man in den O.I. chitsen japon zette zich weder op de bank, en de Zeeofficier vermeidde zich in het schudden van den pruimboom, en JAANDERS dacht in zich zelven, wat hij aan zijne vrouw zou kunnen zeggen en jokken niet.

Hier viel eene vinnige *diatribe* in te lasschen tegen het misbruik, dat mijne helden van hunne vrijheid maakten; - indien ik staatkundige vertoogen in den geest des tijds schreef, kwam de arme maagd zelve niet zonder een paar steken onder water vrij. Maar zoo als in iederen wèlgeregeerden Staat, volgde de geregtigheid het misdrijf ook hier op de hielen; onzen tuindieven bedreigde een ernstiger gevaar, dan de uitval, dien PRIKSTRA beraamde: men make zelf de toepassing!

Het was een boom, de weelderigste dagen van het klooster waardig. De dauw glansde op de liefelijk gele, vroeggerijpte vrucht. CLAES en PHLIP waren bezig, al etende, de synonymen van lekker en heerlijk met elkander af te wisselen.

‘Wat ruischt daar?’ vroeg PHLIP.

‘De takken,’ zeide CLAES.

‘Maar ik hoor voetstappen....’

‘Ge hoort pruimen vallen.’

PHLIP zag iets wits door de loover schemeren; een oogenblik waagde hij zich een' tak lager, om het veld te ontdekken; snel als een eekhoren klauterde hij naar den top, toen hij den vijand verkend had.

‘Wat zoekt gij zoo hoog?’ vroeg CLAES, toen hij hem boven zich zag, ‘de beste pruimen hangen hier.’

‘Veiligheid,’ wilde PHLIP antwoorden; maar een schreeuw van CLAES voorkwam hem. De jongen dacht, dat eene wilde kat hem van achteren aanviel; de duw was er echter te hevig voor; hij

had het slechts zijner kracht dank te wijten, dat hij niet naar beneden rolde. PHLIP fluisterde hem toe, dat het Jufvrouw RUIGROK was, die hem met een' ragebol *a posteriori* stiet.

'Wat belief je?' vroeg CLAES, toen hij zijne vervolgster omlaag gewaar werd.

'Wat mij belieft, rekel! - goddelooze tijden! - een mensch komt pas uit de kerk - er zijn al weêr dieven in den pruimboom - MARRETJE! waar blijf je toch? - wie leert je die kunstjes? - wat mij belieft, ondeugd! - O dat PRIKSTRA hier was! maar hij schildert zeker een juweeltje. - Jufvrouw JAANDERS! Jufvrouw JAANDERS! - komt af, guiten! en ik zal je ranselen.'

Hier zette Jufvrouw RUIGROK voor goed een sluitteeken, of liever PHLIP zette het, door eene pruim op haren mond te laten vallen.

'CLAES!' riep hij, 'wacht er je wel voor af te komen; eerst als de bui over is, kunnen wij droog naar huis gaan, Jongen!'

'Droog, rekels! ik beloof je van neen - MARRETJE! waar blijf je toch? - Jufvrouw JAANDERS! Jufvrouw JAANDERS! - de mannen zitten zeker weêr in de kroeg - dat doet PRIKSTRA nooit, - waren de Engelschen maar niet zoo blind voor zijne verdiensten! - Die zal raak zijn!'

'Hoezee, PHLIP! hoezee!'

Een oogenblik was de oorzaak van dien kreet, door het drietal op den heuveltop verstaan, hun een raadsel. Wel had het scherpziend oog des schilders van verre het glinsterend en gebloemd zijden kleed herkend, dat Jufvrouw RUIGROK'S grootmoeder op haren bruidsdag gedragen had, en waarin hare kleindochter iederen Zondag prijkte, daar zij het voor *zulk* eenen dag niet behoefde te bewaren; wel deed de verdubbelde beweging van de takken des booms hen een' strijd vermoeden; maar welke zege er behaald was, begrepen zij niet. Daar vloog een ragebol uit de takken in den stroom.

'Bravo, Jongens!' riep DROMMELSCHRIK.

'Zij is alléén tegen drie,' klaagde PRIKSTRA.

'Zij heet immers een driedekker,' schertste de Zeeofficier; 'ik wensch, dat zij de feeks de laag mogen geven: neem het mij niet kwalijk, PRIKSTRA! maar ik haat alle KENAU'S. Zie, dan was mijn LEENTJE een ander meisje. "Het was goed," plagt zij te zeggen, "dat ik niet bij u aan boord was, toen uw been werd afgeschoten, de kogel zou mij door het hart zijn gegaan!" Arm ding! hij deed het toch!'

DROMMELSCHRIK wreef zijne oogen uit, terwijl JAANDERS aanmerkte: 'Dat is iets nieuws, wat ik zeggen wil en jokken niet, het regent in den pruimboom van uit den grond op.'

De man zag juist, Jufvrouw RUIGROK had niet vergeefs om MARRETJE geroepen. Hijgende kwam de oude sloof haar te hulp; in

hare bevende linkerhand droeg zij eene spuit, terwijl zij met de regter een' emmer water torschte; haar saaijen rok was nat geworden van het vocht, door het slingeren gespild.

‘Je woudt droog naar huis gaan, als de bui over is, Ondeugden! dat zal ik je anders leeren!’

En Jufvrouw RUIGROK spoot PHLIP de stralen in het gezigt, dat zijn aangezigt gudste.

‘Ge krijgt eene dubbele wijding, de regen en den drup, Maat!’ riep de spotboef CLAES toe, die onder hem eene schuilplaats gezocht had; ‘maar waar duivel zit COO toch?’

‘Hij zeî, dat hij van geene pruimen hield,’ antwoordde CLAES; ‘ik wou, dat ik met hem was gaan zien, of de perziken rijp zijn.’

‘Hij heeft geen' moed er te plukken.’

‘Zul je afkomen, rekels! en op je knieën om vergiffenis vragen?’ riep Jufvrouw RUIGROK.

‘Wat dunkt je, PHLIP?’

‘De emmer zal haast leêg wezen - niet naar beneden, zoo lang er twee zijn.’

Weêr schoot de fontein hare stralen omhoog; PHLIP zwaaide, om haar te tarten, in den top des booms met zijn mutsje door de lucht; toen DROMMELSCHRIK het zag, zeide hij met de woorden van LUCAS TRIP, dien zijne tijdgenooten den hedendaagschen HOOFT noemden:

> ‘Hieldt PARKER ZOUTMANS kleen're vloot
> Te nemen voor gesneden brood;
> Hij beet, na vier uur vegtens wijzer,
> Zijn doggentanden stomp op ijzer;
> En riep: Maak zeil! onlvlugt 't geweld -’

De Zeeofficier wilde voortgaan; maar PRIKSTRA viel in en zeide: ‘Het schijnt eer, Vriend! dat uw held de vlugt neemt.’

‘Een eervolle aftogt als die van....’

‘ZOUTMAN?’

‘Als die van PARKER, PRIKSTRA! Schilder koetjes, Man! maar bemoei u met geene zeezaken.’

De schilder zweeg, en toch had hij gelijk, niet wat het treffen bij *Doggersbank* betreft, - wij vermeten ons niet er over te oordeelen - maar wat de vlugt van PHLIP aangaat. De emmer was ledig, en MARRETJE, die zich niet aan den rand van den stroom wagen durfde, wilde weder naar huis gaan, om dien te vullen.

‘Niet over de brug naar het water!’ riep Jufvrouw RUIGROK, en verwijderde zich.

‘Af!’ beval PHLIP en CLAES volgde hem. Het oogenblik was gunstig, gunstiger dan zij hadden verwacht. ‘Ik heb hem, ik heb hem!’ riep Jufvrouw JAANDERS uit de verte; zij had COO gevonden

en gegrepen. Hij was het offer van valsche schaamte, hij wilde niet stelen, hij had zijnen makkers niet durven zeggen, dat hij het niet wilde.

‘Fluks dien stok opgepakt, CLAES!’ zeide PHLIP, ‘het omzetten van de pont kost ons anders weêr even veel moeite als straks; coo! houd die Jufvrouw met den emmer vast.’

En coo, die met meer regt dan zij had mogen beproeven te ontsnappen, aarzelde niet, toen Jufvrouw JAANDERS, met zijn goelijk gezigt begaan, hem losliet, de lieve RUIGROK bij eene slip van hare samaar te grijpen: de jeugd weet van geene gewapende onzijdigheid.

‘Bravo, Jongens! - ze zijn vrij,’ juichte DROMMELSCHRIK.

‘Ik zie er maar twee,’ zeide PRIKSTRA.

‘Daar komt, wil ik zeggen en....’

‘En jokken niet,’ gromde de Zeeofficier teleur gesteld, ‘feeks RUIGROK met den derde!’

Het was, helaas! slechts te waar, coo zou het aantasten van het heilige - de samaar - duur boeten! Wat baatte het hem, dat hij betuigde onschuldig te zijn? hij was voor PRIKSTRA'S vriendin op den weg naar wraak een struikelblok geweest; zij had er hem gaarne honderd pruimen voor gegeven, zoo zij haar doel had mogen bereiken. ‘Zóó jong,’ zeide zij, ‘en reeds zóó ondeugend!’ - en trok hem bij zijn regter oor - ‘geene pruimen te lusten, maar wel perziken!’ - en trok hem bij het linker - ‘leugens op leugens te stapelen, zonder blikken of blozen’ - en trok hem bij beide ooren. De oogen van den jongen liepen over; maar hij schreeuwde niet. ‘Laat hem los, of het zal u berouwen,’ riepen PHLIP en CLAES van de overzijde, Jufvrouw RUIGROK sleurde den gevangene met zich voort. De goede vrouw van JAANDERS en het strompelende MARRETJE verzochten haar, hem naar zijne makkers te laten gaan. ‘Hij is genoeg gestraft,’ zeide de eerste; ‘ik gaf er mijne juweelen oorhangers voor, zoo mijn man en ik zulk een knaapje hadden.’ - ‘Kwâ jongens blijven kwâ jongens,’ meende de laatste, ‘het is boter aan de galg gesmeerd.’ De dochter RUIGROK'S scheen overreed. ‘Beken, Knaap! en gij zult vrij zijn!’ sprak zij. ‘Ik heb niets gestolen,’ verzekerde coo. ‘Dat gaat te ver,’ was het antwoord. En hij gevoelde voor het eerst van zijn leven, wat het zegt te worden miskend!

In het verschiet zag het jongsken de plek, waarop hij straks zoo zoet gedroomd had van bloemen, golven, windjes en takken, die met hem speelden; droef te moede sloeg hij, als zij die hem leidde, den weg naar de huizing in. Het somber gebouw - de donkere gang - de diepe kelder - zij stonden allen voor zijne verbeelding, eer Jufvrouw RUIGROK er hem mede bedreigde. ‘Ik

heb niets gestolen,' betuigde hij. En toen zij den breeden drempel overschreden, onder de gewelfde bogen voortgingen, de vochtige trappen aan hunne regter of linker zagen, klopte zijn hart wel luider, maar streelde hem tevens voor het eerst van zijn leven het besef zijner onschuld!

Licht en lucht waren geene zeldzaamheden in het meer bewoonde gedeelte des kloosters; naauwelijks had hij dit bereikt, of hij verweet zich in stilte het verlaten der kerk. Hoe zeer gelijkt deze bladzijde der geschiedenis van zijn eenvoudig hart naar die van menig boeteling, weleer in ditzelfde gebouw opgesloten: fier op zijne onschuld bij onregtvaardige vervolging; demoedig in het stof gebogen, zoodra hij aan zijne verborgen zonden dacht! De bekentenis lag op de lippen van den knaap, en Jufvrouw JAANDERS had die ontvangen; maar de vriendin van den schilder opende de deur van haar vertrek.

Welk eene onaangename verrassing! - Zwermen bijen dommelden door hare anders zoo stille kamer; een korf lag omgeworpen op den grond; de verstoorde dieren vlogen gonzend de binnentredende in het gezigt! De glazen van het spiegelkabinet, - op het gansche hofje waren er geene blinkender - de gordijnen van de bedstede, - gisteren pas van de bleek gekomen - de ketting van de hangklok, - geschuurd of koper in goud kon verkeeren, - waren met bijen bezaaid. MARRETJE - de oude meid - kon het niet aanzien, en sloeg links en regts met haren zakdoek; eenige dochteren der nijverheid bezweken onder haar verdelgend zwaard, de overigen werden woedend.

'Zóó zoudt gij u geweerd hebben, toen de rekels ontsnapten,' beet haar Jufvrouw RUIGROK toe.

'Maar mijn saaijen rok is nat als klets; wanneer hij gescheurd was, wie had mij een' nieuwen gegeven?'

'Die dienstbaren denken altijd aan zich zelve,' hervatte de vriendin van den schilder.

Zoo zij om had gezien, zij zou hebben opgemerkt, dat de niet dienstbare Jufvrouw JAANDERS zich buiten den strijd hield en met coo in den gang was gebleven.

Haar ijver liet er haar geen' tijd toe, zij repte zich de deurramen te ontsluiten; - dáár zag zij, voor zoo ver de stekende beesten Jufvrouw RUIGROK toelieten te zien, dáár zag zij PHLIP, die CLAES trachtte mede te slepen, en PRIKSTRA, want hem zag zij het eerst! en JAANDERS en DROMMELSCHRIK, die den jongens den terugtogt uit haar hofje afsneden.

'Wat duivel hebben de guiten daar uitgevoerd?' riep de Zeeofficier.

'Ons gewroken,' antwoordde CLAES, met een pijnlijk gezigt.

‘Pleizier is een bilslag waard, CLAESJE!’ viel PHLIP in. ‘Ha, COO! hoe smaakten de perziken?’

‘Hij is een zoet kind!’ zeî Jufvrouw JAANDERS, zich met hem bij de overigen voegende.

‘Onnoodige haast, Man!’ viel PHLIP spijtig uit, toen PRIKSTRA zich spoedde zijnen makker te grijpen; ‘van daag ontloopt hij u zeker niet.’

DROMMELSCHRIK beschouwde den voet van den knaap - hij had dien verstuikt bij het inwerpen van den korf: ‘Jufvrouw RUIGROK! een' zwachtel!’ beval de Zeeofficier.

‘Wie kan iets vinden in zulk eene verstoring van *Jeruzalem?*’ - was haar antwoord; ‘neen, niet in die lade, Jufvrouw JAANDERS! dáár liggen mijne gedachtenissen in,’ - voegde zij er bij; ‘oef! die beesten! zij laten een' mensch geen oogenblik rust;’ zij werd door drie bijen te gelijk gestoken. ‘Luister, Jongetje!’ hief zij weêr aan, - ‘ik zal naar de Schrift handelen, - al zijn dagen! het is mijn neef, de oudste zoon van den graankooper - nu zijn vader mogt nog al op mij smalen en zeggen: “Een gestolen watertje is zoet, Nicht RUIGROK!” - als jij een aardje hebt naar je vaârtje, Jongetje! dan deugt die ook niet veel.’

‘Breng die boodschap letterlijk over, CLAES!’ schertste PHLIP

‘Wie zijt gij, Knaap!’ vroeg DROMMELSCHRIK; ‘de moed, waarmeê ge mij in de oogen ziet, bevalt mij beter, dan de laatste trek, dien ge hier gespeeld hebt.’

‘De zoon van den Rector,’ was PHLIP'S antwoord.

‘Dan houd ik u als gijzelaar voor het anker wijn, dat uw vander ons beknibbelen wil.’

‘Hij gaf een anker wijn, zoo hij mij kwijt was,’ hernam de snaak.

‘Hij zal een' zeerob van je maken, als hij mijn' raad volgt; weet hij, dat gij hier zijt?’

‘Wij zijn uit de kerk geloopen.’

‘En waarom?’

‘Gij zijt een vraagal,’ antwoordde PHLIP; ‘er werd gepreêkt over *Haggaï* I. vs. 4., en daar wij in geen gewelfd huis wonen, begreep ik, dat het mij niet aanging.’

‘Beken liever, PHLIP! dat wij kwaad gedaan hebben,’ zeide COO,

‘Wie weet?’ hernam DROMMELSCHRIK.

Zoo de kennismaking den Lezer bevallen mogt, zullen wij over eene maand zien, in hoe verre de held van *Doggersbank* gelijk had.

De terugkomst in het dorp.

(*Chineesch Gedicht.*)

In de tweede helft der achtste eeuw begaf TOU-FOU, de vervaardiger van dit gedicht, zich naar het leger, om den troon van SO-TSANG te helpen schragen. Kort na zijne aankomst werd hij door de oproerlingen gevangen genomen; doch na langen tijd gelukte het hem te ontvlugten, en kwam hij aan het Hof van TE-SANG, kleinzoon van SO-TSANG. Hij werd er goed ontvangen en kreeg eene eervolle bediening. Gedurende dezen tijd was zijn huisgezin in diepe ellende vervallen, en dacht, daar zij geene tijding van hem ontvingen, dat TOU-FOU, in handen der oproerlingen geraakt, zijne trouw met den dood had betaald. Eindelijk keerde hij in het jaar 783 van onze tijdrekening in zijn huis terug; het is het tooneel zijner wederkomst, dat hij in dit gedicht beschrijft.

I.

Roode wolken, aan vuurbergen gelijk, en op elkander gestapeld, bezetten het westen.

De zon daalt in de vlakte neder; reeds raakt hare schijf den gezigteinder aan.

Ik bereik mijne getraliede deur; de vogelen, uit hunne nesten opgejaagd, vlugten piepende.

Uit verre Landen wederkomende, keer ik als vreemdeling terug!

Mijne vrouw en mijn huisgezin verwonderen zich, dat ik nog leef.

Hunne eerste verwondering opgehouden zijnde, wisschen zij op nieuw hunne tranen af.

Gedurende verscheidene jaren, roep ik uit, ben ik de speelbal der Fortuin geweest.

Mijn behoud moet als een wonder aangemerkt worden: zie, ik ben behouden wedergekeerd!

De dorpelingen omringen mijne woning; zij zijn verwonderd en zuchten.

De avond naakt; men doet op nieuw olie in de lamp; mijn huisgezin en ik zien elkander wederkeerig aan: het schijnt ons toe alsof wij droomen.

II.

Zóó laat tot het leven wedergekeerd, adem ik heimelijk en gedwongen.

De terugkomst in mijn huis heeft voor mij weinig waarde: ik smaak geene reine vreugde!

Mijne dierbare kinderen verlaten mijne knieën niet, uit vrees, dat ik op nieuw vertrekke.

Ik herroep het weleer, toen ik, onder de lommer der boomen, welke den vijver omringen, de verkwikkende lucht inademde. Nu loeit de noordewind.

Ik denk aan het tegenwoordige, en aan het deel, dat ik er aan moet nemen. Duizend denkbeelden komen in mijnen geest op.

De gierst is gelukkig ingeoogst; van dien kant ben ik zonder bekommering.

Reeds riekt men den wijn[1]: zijn geur verspreidt zich uit de vazen.

Ik kan ondertusschen mijne kruik vullen; alzoo verdrijf ik een weinig mijne droevige verveling.

Maar, helaas! mijne vreugde is voor immer verdwenen!

L.T.

De arme Vaandrig.

1.

Toen we in de hooge beukenlaan
De nachtegalen hoorden slaan,
En ik u 't blaauwe wolkje wees,
Dat uit de schouw des landmans rees;
Toen staardet gij slechts op de roos,
Die u mijn hand in 't bloemperk koos:
Want onbedacht had ik verklaard,
Hoe dier gij d' armen Vaandrig waart!

2.

‘Die hut en u!’ schoon de avondzon
Haar glansen kwistte op bosch en bron,
De blos, die gloeide op uw gezigt,
Was geen weêrkaatsing van haar licht;
‘Die hut en u!’ schoon 't windje omhoog
De groene loovertent bewoog,
Het zuchtje, door mijn hart verstaan,
Was geen gesuis van beukenblaân.

3.

En toch - een onverwinbre schroom
Hield mij, den stouten knaap, in toom;
Ik leidde zwijgend, trots mijn min,
De laan u uit - 't kasteel u in;
En toch - bij 't feestlicht in de hal,
Waart gij de koningin van 't bal,
En scheent van heel den juffrenstoet
Het minst den armen Vaandrig goed.

4.

Maar toen des andren uchtends vroeg

(1) Deze wijn wordt van gierst gemaakt.

Mijn klepper mij naar 't slagveld droeg,
Stond in uw vensterraam de roos,
Die ik ten beeld der schoonste koos;
En 'k waande u, eer 'k mijn ros de laan
Der hooge beuken in deed slaan,
Door 't wingerdloover te bespiên,
Als wildet gij nog eens mij zien. -

5.

Hoe droef gij, peinzend en verbleekt,
Toen de elpen hand langs de oogen streekt,
En neêrgeknield, van schaamte rood,
Uw beden met mijn' naam besloot:
De hoop vertelde 't mij op wacht,
En 't harde heibed viel me zacht.
Ik heb 't geloofd op 't veld van eer,
En ben geen arme Vaandrig meer!

B - R.

Mengelingen.

Het blijspel van de markiezin De Caumartin. 1837.

I.

> Ton nom était de ceux, qu'on craint et qu'on révère.
> VICTOR HUGO.

Te voet en alleen trad een jongman een pad langs, ter zijde van de breede middelbaan in het *Bois de Bologne*, die trotsche, laatdunkende, aristocratische wandelplaats! want slechts voor den grooten aristocraat onzer eeuw: den rijkdom, heeft zij haren grimlach over; de andere magten: den adel, de schoonheid, het genie, erkent zij eerst dán, wanneer zij door rijkdom worden opgeluisterd. Het is alsof zij het liefst hare lommer schenkt aan dengenen, die in zijn wèl-overdekt rijtuig deze het minst behoeft; zij breidt het gereedst hare effene paden uit voor hem, die ze vertrapt met vurige kleppers van zuiver Engelsch ras; en het liefst ziet zij op hare donzige grasperken den verfijnden schitterglans der eeuw, en de gewettigde barbaarschheid van deze: het tweegevecht.

En toch was daar mijn jongeling, - te voet, want hij had geen rijtuig, - alleen, want hij had geene afspraak voor een duël; - toch wandelde hij daar op een uur, dat der mode uitsluitend toebehoort, den tijd, waarop de zon van den schoonen zomerdag ten avond neigde.

Mijn jongman was niet *schoon; bevallig* kon niemand hem noemen: en toch was er iets treffends in zijne diepgebukte, peinzende houding, - en als hij zijn hoofd ophief, dan lag er in geheel dat gelaat iets oorspronkelijks, iets dat den zelfdenker kenmerkte, en dan zetelde er op dat voorhoofd, nevens groeven en voren van smart of zorg, eene vastheid, die zeide: ‘ik wil mij zelven be-

hooren!' En dan sprak er uit die donker bruine oogen, die voorzeker eenmaal geschitterd hadden, hoe dof ze ook nu stonden, iets edels en iets schranders, dat op achting aanspraak maakte; want zijne trekken vormden een dier miskende gezigten, wier diepe ernst stugge norschheid heet, en die men zoo ligt van stompzinnigheid verdenkt, omdat ze niets bewegelijks noch geestigs hebben. Eenzaam, te midden van die schitterende, schaterende, gonzende, spottende menigte, bewoog hij zich, met eene vrijheid, als ware er niemand om hem geweest. Tegen eenen boom geleund, scheen hij in zijn zakboekje iets aan te teekenen. Maar juist toen naderde hem, stapvoets, ondanks het ongeduld der snuivende rossen, eene smaakvolle, sierlijke calèche. Al hadden de rijke tuigen, de trotsche wapens, het breede borduursel der livereijen, niet van den hoogen rang des bezitters getuigd, dan werd dit toch bewezen door de aanmatiging van den koetsier, die onwrikbaar het middelpad hield, en door de drift, waarmede zelfs fashionables en dandy's hunne fijne rijpaarden of ligte tilbury's ter zijde rukten Geen wonder, het was voor de schoonheid, den rang en den rijkdom in één wezen verpersoonlijkt, dat die lieden zich bogen. In dit rijtuig zat, in eene bijna liggende houding, de Barones ZÉPHIRINE D'AUTAINE. Zij was eene dier bevallige blondines, gelijk *Noord-Nederland* ze bij honderden oplevert, weinig sprekend, maar veel [..]acht schoon; veel blozend inkarnaat, veel schitterend wit. Maar in haren kring was die teedere, zwakke, blaauwoogige schoonheid iets zeer éénigs; met hare natuurlijke tinten had zij al de kunsttinten harer gezusters verduisterd. Een zeer tenger jongeling, die, ondanks zijne groote jeugd, het geheim bezat, om den mannelijken tooi van den *roi-gentilhomme* na te bootsen, zat tegenover de barones met dat mengsel van gemaakte onachtzaamheid en aanmatiging in houding en gebaren, dat zijn' stand en ouderdom teekende.

Eindelijk was er nog een Heer in dat rijtuig: een levendig, doordringend oog, scherpe trekken, zilveren haren, iets innemend vriendelijks, bij veel deftigs, ziedaar den Baron DE BRETEUIL, oom van den jongeren geleider der Dame, met wien deze, op dit oogenblik, in eenen spelenden twist scheen gewikkeld te zijn; want zij voegde hem iets toe met een allerliefst pruilend glimlachje, en hij scheen een antwoord te geven, dat haar in eene ligte verwarring bragt, daar zij zich van hem afwendde, en over de bonte menigte het oog liet heendwalen.

Zij had onzen wandelaar ontdekt; want met haar bouquet even naar hem heen wijzende, begon zij, als om op een ander onderwerp te komen: - 'Och, HENRI! zie toch, zeker een duëllist die zich in het uur vergist heeft, en, al wachtende, zijn grafschrift stelt.'

HENRI nam zijn lorgnet: ‘Vergeving, ZEPHIRINE! duizend andere gissingen zijn waarschijnlijker; veeleer is het een bedelaar, een straatroover, een gevallen dagbladschrijver, een *professeur de langues*, of een alchimist. Een duëllist kleedt zich nooit zoo haveloos, om het laatste bedrijf te spelen; men is altijd rijk genoeg, om voor een tweegevecht een' goeden rok aan te trekken.’

‘HENRI heeft gelijk,’ merkte de Baron aan, ‘die man heeft meer van een' geleerde, een schilder, een' peinzenden dichter.’

‘Dan is hij zeker een ultra-klassiek,’ viel HENRI in, ‘dien zijne Muze billijkerwijze met een versleten pak straft. - Duizendmaal is die plunje versteld, en scheuren zelfs zouden nog fatsoenlijker staan,’ voegde hij er bij, terwijl hij met zijn lorgnet al de détails der kleeding scheen op te nemen.

‘Gij doet mij lagchen, HENRI! maar waarlijk, met uw onafgebroken lorgneren wordt gij lomp, te lomp zelfs jegens een' bedelaar,’ zeide Mevrouw D'AUTAINE, eenigzins scherp.

‘Hij heeft u opgemerkt, Mijnheer!’ voegde de oude Baron er met ernst bij, ‘gij moet u bij hem verontschuldigen; die man kan beter zijn dan de rok, dien hij draagt. En dat is eene achtenswaardige zeldzaamheid in *Parijs*.’

‘Als ZÉPHIRINE hem in hare bescherming neemt, als Mijnheer DE BRETEUIL haar ondersteunt, dan moet ik eindigen met te gehoorzamen,’ hernam HENRI, half beleedigd, half schertsende. ‘Halt, PIERRE!’ De calèche hield stil, en luchtig wegspringende, had de jongeling reeds één' voet op de neêrgeslagene trede.

‘Wat wilt gij?’ vroegen de oom en de jonge vrouw te gelijk.

‘Den man aanspreken. Ik wil weten wie het is, die het geheim gevonden heeft, om er als een lazaroni uit te zien, en een kwartier lang de aandacht bezig te houden van de schoonste vrouw uit den *Faubourg St. Germain;* van den achtenswaardigsten legitimist, en van den dolsten fashionable der hoofdstad.’

En als een regte salon-held, die slechts een' toehoorder noodig heeft, om een gesprek te beginnen, liep hij regtstreeks op het voorwerp van zijne nieuwsgierigheid toe; deze, de onbescheidene blikken moede, zóó, van uit de hoogte, op hem gerigt, keerde zich om, toen hij naderde.

‘CHARLES! CHARLES! vind ik u hier, alleen en te voet, terwijl de schoone ELMÉ u wacht; zij zal woedend zijn: wat wilt gij, dat ik haar zeggen zal?’

De onbekende zag om.

‘Mijnheer! gij vergist u, ik heet niet CHARLES.’

‘O, duizendmaal vergiffenis! maar inderdaad, die sprekende gelijkheid, die beminnelijke onachtzaamheid, die mijn vriend opzettelijk in zijne kleeding aan den dag legt, die houding, dat alles moest tot

vergissing medewerken. Gij zult opgemerkt hebben, Mijnheer! dat wij u sterk hebben aangezien, dat wij u zelfs hebben toegewenkt?'

'Het eerste is mij niet ontgaan, Mijnheer! Ik kan niet denken, dat gij mij verder iets te zeggen hebt,' en zich buigende wilde hij voortgaan.

'Veel, zeer veel, Mijnheer! luister nog een oogenblik. Ik zoude onbegrijpelijk veel verpligting aan u hebben, zoo ik weten mogt, wie dan toch zoo op mijn' vriend CHARLES gelijkt: ik ben ROGER HENRI, Markies de T.'

'Welnu, Markies! en mijn naam is JULIUS DE L'HÔPITAL, regtsgeleerde.'

'DE L'HÔPITAL! een merkwaardige naam, inderdaad! misschien een naneef van den grooten kanselier?'

'Het is mogelijk, Mijnheer! Er bestaat ten minste tusschen ons één punt van overeenkomst.' En zonder een antwoord af te wachten, vlood hij henen, als de schichtige wilde, die voor het eerst eenen Europeaan ziet.

'Die man kent evenmin onze tegenwoordige wereld, als wijlen zijn overgrootvader,' mompelde HENRI; 'L'HÔPITAL! hm, hm! een naam van slechte beteekenis in deze dagen. Waar zal deze L'HÔPITAL een' Kardinaal DE GRAMMONT en eene Hertogin van BERRY vinden, die hem beschermen?'

II.

> On s'arrête aux brouillards dont ton âme est voilée.
> VICTOR HUGO.

Des anderen daags zeide de portier van het huis, waarin JULIUS DE L'HÔPITAL een schamel vertrek bewoonde, tot dezen: 'men heeft voor u dit pakketje gebragt.' JULIUS was niet gewoon iets te ontvangen. Hij had geene bloedverwanten, die hem schreven; geene schuldeischers, die hem konden dagvaarden. Zóó arm was hij. Hij opende dus met eenige drift het pakketje. Hij vond zijn eigen zakboekje en dit briefje:

> '*Mijnheer!*
> 'Mijn neef ROGER HENRI heeft uw eigendom toevallig gevonden. Wij nemen de vrijheid het u terug te zenden. Om uw adres te weten, heb ik het moeten inzien. Ik verlang niets vuriger, dan u in persoon daarvoor verschooning te vragen, zoo gij mij de eer van een bezoek schenken wilt.
>
> 'MARIE JEAN, Baron DE BRETEUIL.'

Er volgde eene aanwijzing van woonplaats, en het uur, waarop de Baron te spreken was.

DE L'HÔPITAL was noch lomp, noch opzettelijk zonderling, noch zóó zeer een natuurmensch, of hij vond het raadzaam, die aanwijzing te volgen.

De Baron DE BRETEUIL was bij weinigen onbekend. JULIUS vermoedde in hem een' beschermer. Een bittere grimlach plooide zich om zijnen mond. ‘Nogmaals eene proef genomen!’ sprak hij, toen hij in des Barons kabinet werd binnen geleid.

De aanzienlijke man ontving hem met die welwillende beleefdheid, waarvan sommige Grooten zóó zeer den tact hebben, en die bij hen opregte hartelijkheid bijna vergoedt.

De Baron had het zakboekje van JULIUS ingezien. Hij had, in zijne los daarheen geworpene zinsneden, de vrije uitstorting van een overkropt gemoed, en bovenal den man van talent, herkend. Hij had, met zijne vlugge bevatting, verdienste, zielenadel, miskenning, teleurstelling, behoefte gevonden in die pijnlijke klagten, in die onzamenhangende plannen, in die brandende satyres. Hij had den man willen kennen, die zoo onbekend was, bij het bezit van zoo vele bouwstoffen tot verheffing. En dát was het, wat hij JULIUS zeide.

De jonkman antwoordde met vertrouwelijkheid:

‘Mijne geschiedenis is als die van vele anderen. Brave ouders, die hun klein vermogen hebben uitgeput, om mijne studiën goed te maken. Een vader, die sterft, en niets nalaat dan eene blinde moeder, die verpleging behoeft, en eene onmondige zuster, die weinig kans op een huwelijk heeft. Vlijtige studiën, want de arme studeert altijd vlijtig. Eindelijk, mijne wetenschap meester, zet ik mij, vol moed en verwachting, met een eerlijk hart, in mijne geboorteplaats, *Parijs*, neder. Ik zal nu de vruchten genieten van lange inspanning; en de liefderijke opofferingen mijner aanverwanten met bewijzen betalen. Hersenschimmen! er is voor mij geene plaats. Ik troost mij. Ik zal toch zaken vinden. Hersenschimmen! Mijne onbekendheid en mijne armoede trekken tusschen mij en de maatschappij een' muur op. Na lang pogen ontmoet ik enkele beschermers. Zij willen mij de wegen openen, die tot roem en fortuin leiden. Maar de middelen, die zij aanwijzen, zijn ongeoorloofd; ik zeg het hun, zij halen de schouders op, lagchen mij uit, en verlaten mij. Nóg geef ik geene hoop verloren, ik verdubbel mijne moeite. Ik verneder mij tot verzoeken, tot bidden. Ik bezoek de antichambres der Grooten, de vóórzalen der Ministers. Vergeef het mijner gekrenkte eerzucht, Heer Baron! de magt, die ik huldigen moet, is meestal de ondeugd of de dwaasheid. Ik zie mij altijd teruggeduwd door de behendigheid van anderen, of ik stuit op mijne eigene beschroomdheid, of op mijne weinige toegeeflijkheid. De menschen willen gevleid zijn, en het is mijn noodlot, dat ik hen hekelen moet. De maatschappij

en ik verdragen elkander hoe langer hoe minder; want ik heb zes jaren lang tegen haar geworsteld. Wij hebben geen van beiden gewonnen; maar ik ben den strijd hartelijk moede. Daarbij komt nog een huwelijk, eene vrouw, die ik in mijne ellende heb medegesleept.'

'Gehuwd?' de Baron schudde het hoofd.

'Niet in overijling, het kon niet anders. Eene jeugdige, ongelukkige weeze, in de magt eener oude, gierige, plaagzieke moei, die eindigde, met haren kamerdienaar tot echtgenoot te nemen, en het meisje zonder eenige andere bescherming te laten dan mijne liefde. Sinds onzen trouwdag is mijne ellende altijd toegenomen. Ik leef thans van den handen-arbeid dier beide vrouwen!' Die laatste zinsnede was een diepe wanhoopskreet; de ongelukkige scheen den afstand tusschen hem en den Baron te vergeten, en de oogen met de hand bedekkende, zonk hij in eenen armstoel neder.

'Grijp moed!' sprak de Baron, met medelijdenden ernst zijne hand vattende. 'Ik zou dat lang verhaal van zoo veel jammeren niet geëischt hebben, zoo ik troost noch hoop voor u had.'

De jongeling zag op.

'Geloof mij,' sprak de Baron ernstig, doch vriendelijk, 'eene verdienste als de uwe mag niet zoo wegkwijnen, of met zelfmoord eindigen, de maatschappij zelve verbiedt dat: zij is regtvaardiger dan gij denkt; doch zij is als eene vrouw: zij gelooft wel aan zielenadel, aan verhevene hoedanigheden, aan echte kunde; maar zij wil die zien in een bevallig omkleedsel, zij wil dat ze uitkomen en zigtbaar zijn. Haar verstand wil wel gelooven; maar hare zinnen moeten eerst overtuigd wezen. Gij *kunt* haar behagen, zoo gij haar behagen *wilt*. Maar de jeugd is niet toegevend. Zij gevoelt zich sterk en groot; zij heeft het hart vol poëzij, en noemt alle proza des werkelijken levens eene laagheid! De strikte braafheid is te streng; zij beoordeelt alles naar zich zelve, en ziet laag neder op de zwakheden der wereld, die zij ondeugden noemt. Maar vooral miskende verdienste is weinig inschikkelijk, zij roept wraak over elke onschuldige ijdelheid, en vergeet daarbij, dat zij zelve ook der ijdelheid inwilligt! Dat is geoorloofd aan hem, die onafhankelijk door het leven gaat; maar voor wie een huisgezin, zwakke wezens, in zijn lot deelen doet, is dat eene fout, eene groote fout zelfs, om het met geen' sterkeren naam te noemen.'

DE L'HÔPITAL had in het eerst zuchtend, daarop bijna verontwaardigd, en eindelijk met tranen toegeluisterd.

De Baron had eenen diepen blik geslagen in zijn hart. Het was zoo; hij verweet zich dikwerf, onder bittere zelfkwelling, die norsche deugd, die onverzettelijke strengheid, die wel afgeschrikt, maar geene achting had afgedwongen; en toen hij zich zoo volmaakt

vergeten en verlaten zag, had hij wel eens in stilte gewenscht, dat alles nog te herdoen ware. Ook ontglipte hem, bij de laatste woorden des edelmans, eene beweging van toestemming, en toen deze er bijvoegde: ‘gij moet meer buigzaam, meer toegevend zijn, wilt gij dat?’ antwoordde hij snel en besloten: ‘Ja, ik wil het!’

Toen deelde de Baron hem mede, wat hij voor hem doen wilde.

III.

> Uw zorg verzoet den rand van d'alsemkroes.
> HASEBROEK.

‘LOÏSE! lieve LOÏSE!’ riep DE L'HÔPITAL, bij zijne vrouw binnen tredende, met een minder bewolkt voorhoofd dan zij sedert maanden bij hem had opgemerkt. Zij kuste ook zijnen laatsten rimpel weg. Zij was zoo gelukkig hem eenmaal niet somber te zien. ‘Waar is MINA?’ vroeg hij, rondziende, en zijne zuster niet vindende.

‘Zij wandelt in het *Luxembourg*, met onze moeder. De goede oude verlangde zoo zeer naar de zonnewarmte en de vrije lucht.’

‘Het is goed, dat ik u alleen vind, trouwe Vriendin! wij kunnen zóó beter praten. Bezitten wij nog iets, dat wij ontberen kunnen?’

‘Ontberen!’ herhaalde zij met eenigen schrik; ‘ik weet niet....’

‘Ziet ge, ik zal iets noodig hebben. Ik heb weder hoop. Ik heb een' edelen beschermer gevonden, een' man van de wereld, maar toch nog iets beter dan zij. Omdat hij een bekend vriend van het gevallen koningshuis is, kan hij persoonlijk niet veel voor mij doen; doch hij zal mij inleiden bij eene vrouw, die veel magt heeft, en door haar salon heerscht. Ik moet mij op nieuw in de zamenleving werpen,’ ging hij in éénen adem voort, ‘op nieuw mij bewegen in den kreits van kleingeestigheid en ijdelheid. Op nieuw moet ik grimlagchen tegen dat masker van onzijdige kieschheid, dat de schaamtelooste ondeugd verbergt; op nieuw in den pestwalm....’

De jonge vrouw vouwde weemoedig de handen, zij kende die zwarte luimen. Zij zag hem smeekend aan.

‘Het is waar, ik moest dit nu niet zeggen,’ hernam hij kalmer. ‘Wees gerust! weder zullen de vooroordeelen der wereld tegen mijne beginselen aanbotsen; maar, in 's Hemels naam! ik zal buigen; gij weet, dat ik moed heb voor u, zelfs moed om te bedelen.’ Hij verbleekte.

‘Zwijg, om 's Hemels wil! zwijg van dien vreeselijken avond, JULIUS!’ sprak zij, terwijl zij hem spoedig met hare kleine vermagerde hand den mond sloot. ‘En toch, nooit heb ik u meer bemind, nooit heb ik u meer geacht. En nu! ik weet wat gij wilt: gij moet

eene voegzame kleeding hebben. Bekommer u niet. Ik.... ik heb nog iets kunnen sparen voor de toekomst.'

'Sparen?' vroeg hij verwonderd, 'wij hadden immers doorgaans gebrek in den laatsten tijd.'

'Omdat ik spaarde.'

'En waarvoor dan?'

'JULIUS!' en zij drong zich digter aan zijne borst, 'JULIUS! eene zoete hoop, die wij beiden koesterden, die nieuwe zorgen kan geven, maar ons dubbel verbinden zal, zullen wij verwezenlijkt zien.'

Hij zag haar vragende aan. Zij bloosde.

'Een' zoon!' riep hij verrukt, haar met eerbied omhelzende. 'Een' zoon, LOÏSE! mijn' naam, uwe deugden....'

'Een kind!' zeide zij zacht, teregtwijzende. 'Hoor mij, JULIUS! het penningsken, dat ik voor de eerste wieg van mijn kind heb weggelegd, geef ik met vertrouwen aan den vader van mijn kind: ik weet, hij zal niet ligtzinnig spelen met het laatste uitzigt van zijne geliefden; hij zal zich eenig geweld aandoen, om terug te geven wat zijn' eerstgeborene toebehoort.'

'Dat beloof ik, dat zweer ik, engel des lichts! die de éénige helderheid zijt op mijn duister pad. Laat men geene te diepe aagheid eischen, slechts geene misdaad, o mijn God!'

IV.

> Femme aux yeux exercés.
> VICTOR HUGO.

De vrouw, bij welke Mijnheer DE BRETEUIL zijnen beschermeling inleidde, was geheel alleen in haar prachtvol salon, toen zij hen ontving. Dit was eene kiesche voorzorg van den Baron, die begreep, dat DE L'HÔPITAL zich in een vertrouwelijk gesprek beter zoude doen gelden, dan te midden van eenen spotzieken kring.

Mevrouw DE CAUMARTIN, omtrent DE L'HÔPITAL ingelicht, wist hem met beminnelijke handigheid tot spreken uit te lokken. Dáárin bestond haar vernuft, dat zij het vernuft van anderen wist op te wekken; met snelle bevatting ontdekte zij van onder de nevelen der beschroomdheid het gedegen goud van eenen kloeken geest; zij wist aan fraaije gedachten door fijne aanmerkingen eene waarde te geven, waarover de spreker zelf zich verwonderde: met één woord, zij was juist de vrouw, die zulk eenen man als JULIUS op zijne eigene hoogte konde stellen. De stugge zonderling, verbitterd tegen eene zamenleving, waardoor hij zich miskend en waarvan hij zich uitgesloten zag, die aan zich zelven begon te twijfelen, omdat niemand hem waardeerde, begon op ééns, als door den tooverslag dier vrouw, de vlerken van zijnen geest en genie uit te spreiden. Hij voelde zich begrepen en gekend. Hij was misschien even voldaan over zich zelven, als verrukt door haar. Hij was voor een oogenblik gelukkig.

De Baron grimlachte van een edel genoegen. Toen werd Mevrouw D'AUTAINE aangediend. HENRI geleidde haar.

Er bestond een hevige, ofschoon onzigtbare, kampstrijd tusschen ZÉPHIRINE en de Markiezin DE CAUMARTIN. De laatste was zonder tegenspraak de eerste schoonheid van het élégant *Parijs*, en daarbij de geestigste, de meestbegaafde vrouw van haren kring, die een fijn gevoel aan een goed hart paarde, en wier smaak de mode beheerschte; - maar Mevrouw DE CAUMARTIN had reeds lang geheerscht. ZÉPHIRINE, de rijke en onafhankelijke erfdochter, vertoonde zich met hare frissche schoonheid en hare twintig jaren, en Mevrouw DE CAUMARTIN had er zich twee en dertig laten welgevallen. Het is waar, de Markiezin had een beroemd *salon*, en ZÉPHIRINE benijdde haar dit voordeel; maar Mevrouw DE CAUMARTIN was gehuwd geweest, en ZÉPHIRINE zoude huwen en een salon hebben; en Mevrouw DE CAUMARTIN gevoelde, dat haar in de jonge Barones eene geduchte mededingster wachtte. Die beide vrouwen zagen elkander altijd, juist omdat zij elkander zoo zeer vreesden. De Markiezin, die zich voorgenomen had JULIUS op den vóórgrond te brengen, wilde hem doen spreken, toen Mevrouw D'AUTAINE gezeten was; maar als door eene plotselinge verbijstering getroffen, stond deze onbewegelijk dáár. Hij had HENRI herkend. De *man* beefde voor den spot van eenen twintigjarigen modejonker. ZÉPHIRINE gebruikte haar lorgnet, om den vreemdeling op te nemen, ofschoon hij drie schreden van haar verwijderd was. Mevrouw DE CAUMARTIN stelde hem voor, met verbeten ongeduld over zijne verlegene houding.

HENRI, goedhartiger, dan zijne ligtzinnige woorden zouden doen vermoeden, sprak JULIUS als een' onbekende aan. Hij begreep, als bij instinkt, dat die man daar was om zijne fortuin te verbeteren, en was menschelijk genoeg, om ZÉPHIRINE af te leiden. DE L'HÔPITAL herstelde zich. De Baron, die zich overtuigd hield, dat JULIUS de Markiezin bewonderde, bragt het gesprek op vrouwelijke schoonheid. Het werd met vuur dóórgezet. ‘De éénige volmaakt schoone vrouw, die ik ooit gezien heb, zag ik op het Zwitsersche gebergte in doodsgevaar,’ sprak JULIUS.

HENRI grimlachte, de Baron haalde even de schouders op. Welk eene fout! Aan twee vrouwen te zeggen, dat zij de schoonsten van haar geslacht niet zijn! ZÉPHIRINE beschouwde hare kostbare ringen, de Markiezin werd vuurrood; toch sprak zij grimlagchende: ‘Wel, Mijnheer DE L'HÔPITAL, dat belooft een' roman; Mevrouw D'AUTAINE brandt van verlangen, om te weten, wie schooner kan zijn dan zij.’

‘Och neen!’ antwoordde deze spijtig, ‘ik zie haar reeds: eene Zwitsersche bergnimf, lomp, boersch, met volle vormen, een bruin geroost gelaat; doch het verhaal kan echter romanesk zijn, - Mijnheer redde zeker....’

‘Ik had geen mensch moeten zijn, om het niet te doen, Mevrouw! maar vergun mij te zwijgen; dat eerste woord is mij ontvallen! mijne daad was zeer natuurlijk; slechts bij toeval verrigtte ik die; daarenhoven was er voor mij in de ontknooping van die ontmoeting eene krenking, de eerste, die ik ondervond. De man, die de vader of de gemaal van die engelin scheen, wierp mij een goudstuk toe, zoo als men een' huur-lakkei een' drinkpenning voor de voeten werpt. Ik behield voor hem eene vrouw, zoo als *Europa* er geene andere tellen kan; haar leven en mijn levensgevaar wilde hij met een goudstuk betalen. Een blik van haar had mij zeker beter betaald; doch zij lag nog bewusteloos, toen zijne beleediging mij wegdreef. Ik klaag niet over den man, hij behoefde mij geen woord van achting toe te voegen; waarom had hij geen regt mij, met mijn' bestoven' mantel, en zonder ander gevolg dan mijn' poedel, voor een' bedelaar aan te zien!’

‘Door welk toeval bevondt gij u dáár?’ vroeg de Markiezin, met eene bewogene stem.

‘De dood van een' bloedverwant riep mij naar *Parijs* terug. Ik had in *Duitschland* mijne studiën volbragt; ik was arm, jong en gezond: de beste eigenschappen, om eene voetreis te ondernemen. Ik heb dagen bij dagen op de toppen der bergen rondgedoold.’

‘Die geredde is dus een ideaal, dat voor altijd uw hart houdt gekluisterd?’ merkte ZÉPHIRINE aan.

‘Ik ben nooit een dweeper geweest, en ik weet niet, waarom men niet bewonderen kan zonder te begeeren; daarenboven heb ik...’

‘Zijn dát de menschen, die uwe geschiedenis weten moeten?’ fluisterde de Baron hem stil en ernstig toe.

JULIUS voleindigde zijne zinsnede niet. Er werden nieuwe bezoekers aangekondigd. Mijnheer DE BRETEUIL, herinnerde DE L'HÔPITAL, dat zij elders gewacht werden. Hij volgde den Baron, die zijn afscheid nam. Toen tij zich voor de Markiezin boog, zeide zij hem iets, met eenen grimlach, die velen hem benijdden. Het was eene uitnoodiging voor den volgenden avond. Zij zoude alleen zijn, zij had hem veel te zeggen. DE L'HÔPITAL gevoelde, dat hij ver gevorderd was, ofschoon men hem niets had beloofd; de teedere blik van die vrouw had hem toegeroepen, dat zij met hem was ingenomen. Waarom toch? Hij begon na te denken; een somber mistrouwen maakte zich van hem meester, en toen zijne gade, die hem met pijnlijk ongeduld gewacht had, met teedere belangstelling vroeg, ‘of zijne hoop nu verwezenlijkt was?’ antwoordde hij, zonder haar aan te zien: ‘vraag mij dat morgen.’

V.

Loin, bien loin des sentiers battus par ton aïeul.
BARBIER.

Reeds bij het leven van haren gemaal leed Mevrouw de CAUMARTIN aan eene kwijning, eene dier langzaam ondermijnende ongesteldheden, die de fortuin kunnen zijn van eenen handigen arts; want zij overvallen nooit den arme, maar slechts den zeer rijke en den zeer werkelooze. Die staat, welke geene ziekte is, maar alleen een afzijn van volkomene gezondheid, belette slechts die vermaken, tot welke vermoeijenis of ligchaams-inspanning vereischt werden; ook genoot de Markiezin het voorregt, van niet meer te dansen; van niet noodig te hebben opera's te gaan zien, of zich op modewandelplaatsen te vertoonen. Zij had de vrijheid, nooit van haren divan op te rijzen, en, zoo vaak zij wilde, haar gezelschap ongekleed te ontvangen; dat wil zeggen, in een élégant négligé, dat meer gekost had dan de geheele uitzet van een burgermeisje. En daar zij *Parijs* niet meer konde bezoeken, liet zij *Parijs* bij zich komen in hare kamer.

Toen ook JULIUS, in haar *boudoir* toegelaten, haar dáár zag, zittende op hare causeuse van zacht groen fluweel, tusschen bloemen en reukwerken, in de kostbare achteloosheid van dat witte gewaad, niet ongelijk aan eene fijne kunstroos op een mos-tapijt geworpen, terwijl het onzeker flikkeren van eene enkele waskaars eene schemering om haar heen verspreidde, die luide tot de zinnen sprak, dacht hij onwillekeurig aan de gevaarlijke vrouw, tegen welke SALOMO waarschuwde. Somber en met waardigheid zeide hij:

‘Ik ben gekomen, Mevrouw! omdat gij het gewild hebt, omdat ik geloof aan de verzekeringen van een' achtingwaardig man, en omdat het mij niet vrijstaat eene poging te verzuimen, die tot de verbetering van mijn lot kan bijdragen. Maar ik moet u herinneren, dat ik zes jaren lang tegen de ondeugden der maatschappij geworsteld heb, en dat....’ - zijne verlegenheid dwong hem af te breken.

Zij grimlachte. ‘Mijnheer DE L'HÔPITAL,’ sprak zij, ‘gij gelooft, dat de maatschappij u lagen legt: o neen, zij vergeet u slechts. Wij moeten haar aan u herinneren, en alles zal veranderen.’

‘Het wordt tijd inderdaad! Alleen had ik moed; maar mijne oude moeder, die blind is, mijne jeugdige zuster, die genieten wil, mijne engelachtige gade, die stilzwijgend lijdt, dit alles moet mijne nederlaag voltooijen, want ik zal moeten buigen als hunne blikken mij brood vragen, en ik niets te geven heb.’

‘Waarlijk, mijn Vriend! gij hebt te veel kwetsbare plekken,

om zóó te kampen; uwe fijne vormen zijn niet geschikt, om tegen de golfslagen der ondeugden van onze maatschappij op te roeijen; laat u liever zachtkens op haren rug voortdrijven, uwe wieken zal zij niet bezoedelen. Hoor mij! Gij hebt vele jaren slechts geraadpleegd met uwe deugd en uwe grondbeginselen, tegen de wereld; volg nu eene korte wijl de leiding eener vrouw, die in de wereld leeft. Ik zal u helpen; maar ik heb mijne luimen, ik wil gehoorzaamd zijn. Kunt gij gehoorzamen?'

'In alles wat billijk is, ja, Mevrouw!'

'Woordenvitter, luister! Gij hebt eene moeder! dat is eene dwaling; eene zuster! dat is eene fout; eene vrouw! dat is eene misdaad.'

Zijne donkere oogen rustten uitvorschend en dreigend zelfs op de Markiezin; zij vervolgde:

'Ja, eene misdaad! een vergrijp tegen uwe fortuin. Gij moet die dwaling, die fout, die misdaad, uitwisschen.'

'Gij spreekt de taal der salons, Mevrouw! en gij weet, dat ik die niet versta.'

'Om dan duidelijk te wezen: gij moet uwe familie voor eene korte poos verloochenen.'

'Dat zou eene nuttelooze laagheid zijn,' antwoordde JULIUS. Hij stond op.

'Gij hadt zachter uitdrukking kunnen kiezen,' hernam zij altijd bedaard; 'doch dat zijn zoo uwe manieren! ik zal u van het tegendeel overtuigen. Meent gij in ernst, dat het iemand, mij zelfs, gelukken zoude, in onzen kring een' man te doen aannemen, dien ik zoude moeten voorstellen als den zoon, broeder en echtgenoot van vrouwen, die niemand kent? als een' regtsgeleerde, die zes jaren lang in de straat *Tournon* vergeten bleef? Neen, Mijnheer! op deze wijs komt men niet verder: JULIUS DE L'HÔPITAL, dien ik voorstel, dien de Baron DE BRETEUIL aanbeveelt, moet een rijk, onafhankelijk jongman zijn, op wien de wereld vooruitzigten bouwen kan. Dán eerst zal zij aan uwe verdienste gelooven, en die waarderen, als zij zelve er vruchten van meent te plukken. Dán eerst zal de fortuin u opzoeken, als zij denkt, dat gij hare gunsten niet noodig hebt. Den armen schenkt zij geen' grimlach, maar zij knielt neder aan de voeten van den rijke. Zij wil niet nederzien op den zwakke, die tot haar roept; maar den krachtige en den behendige, die zich tot haar opheft, en die haar bij de schouders grijpt, zal zij dienen als de slavin haren dwingeland. Heb ik ditmaal gelijk?'

Slechts twee woorden hadden hem getroffen.

'Rijk, onafhankelijk! een bedrog, waaraan niemand gelooven zal.'

'Men moet toch gelooven, als gij het *zijn* zult, en hiermede wil ik mij belasten.'

‘En gij dan, Mevrouw! die de zelfzucht tot in hare fijnste berekeningen doorgrond, waarom wilt gij voor een' vreemde zoo veel belangeloos doen? Met welke zonde....?’

‘Houd op,’ sprak de Markiezin geraakt, ‘gij zijt bitter en onuitputtelijk in tegenspraak. Ik had u zoo gaarne eene verrassing bespaard. Gij wilt het niet! welaan! weet dan, dat ik slechts betaal, en u nooit zóó veel geven kan, om mijne schuld bij u af te doen. Kent gij dit?’ Zij nam eenen doek weg, waaronder iets verborgen lag. Het was een vrouwenportret.

‘Dit kennen?’ riep hij met vuur, ‘dát is de engelin, die....’

‘Die gij gered hebt, niet waar? Heette zij niet MARIA?’

‘MARIA, ja! zóó noemde haar die man.’

‘Die haar echtgenoot was. Een bejaarde echtgenoot, met wien zij in hare teederste jeugd, door den wil van een' vader, verbonden werd. Een man zonder hoofd en zonder hart. Een rijke, die dood arm was, die haar.... moet ik nog meer zeggen? zie mij aan, JULIUS!’

‘God! kan het waar zijn, gij, gij zelve? het was dus dankbaarheid! ik moet mij schamen, diep schamen! ik heb u mistrouwd, zeer verdacht. Kunt gij vergeven?’

‘Slechts dit ééne niet, dat gij mij zoo verouderd vindt,’ hernam de Markiezin.

‘Ach, Mevrouw!’ hernam JULIUS stamelende: ‘in dien tijd was uwe *teint* anders.’

‘Onverbeterlijke waarheidspreker!’ sprak zij lagchende, en het hoofd schuddende. ‘Zeg mij slechts, of gij het thans aanneemt? gij weet, ik heb eene onedele handelwijze goed te maken: gunt gij mij dit genoegen? Wilt gij mij vertrouwen? wilt gij blindelings volgen? Een' korten tijd slechts?’

‘Ja, edele Vrouw! ik geloof u, ik gehoorzaam u.’

‘Geef mij daarop de hand, zoo als de man de hand geeft aan zijnen vriend. Ik zal toonen, dat eene vrouw ook een vriend kan zijn.’

Hij legde zijne hand in de hare, met het eerlijk oog vertrouwelijk op haar liefelijk wezen gevestigd.

‘Schrijf nu, wat ik u vóórzeggen zal: het is een afscheid aan uwe geliefden.’ Hij zette zich tegenover haar; op de tafel vond hij schrijfgereedschap en een blad papier. ‘De bewoordingen kunt gij zoo geruststellend en zoo troostend maken, als uw hoofd en hart het opgeven,’ begon de Markiezin; ‘de inhoud zij dit: “voor korten tijd verlaat ik u en de hoofdstad....”’

‘Gij zendt mij van hier?’ vroeg hij.

‘Deze kleine inleiding bespaart haar allen vele gissingen en vele vruchtelooze nasporingen. - “Blijf vertrouwen, dat ik geen' stap doen zal, die niet tot de vestiging van ons aller geluk dienen

moet. In uwe tegenwoordige behoefte zal voorzien worden; van mij hoort gij niet, dan nadat ik geslaagd ben.”’

‘Ik kan haar dat beter zeggen dan schrijven.’

‘JULIUS! gij zoudt u zelven verraden, gij kunt uwe echtgenoot niet in de oogen zien en u verbergen. En dan dat afscheid; gij zoudt kinderen zijn! - volstrekt niet.’

‘Het zij zoo! ik ben sterk genoeg, om van de mijnen, zelfs zonder eene laatste omhelzing, te scheiden, en mijne LOÏSE is eene moedige vrouw.’

Hij voltooide zijn briefje. Mevrouw DE CAUMARTIN zag het in, en knikte goedkeurend; nu schelde zij.

‘Mijnheer DE L'HÔPITAL vraagt zijn rijtuig.’

De bediende boog zich, en vertrok. Daarop kwam de Baron DE BRETEUIL.

‘Welnu!’ vroeg hij met eenen grimlach.

‘Het heeft moeite gekost. Ik heb over ieder punt moeten redetwisten. En nu, goede JULIUS! de Baron zal u verder raad geven. Ik ben waarlijk afgemat.’ De Parijzer schoone wierp het hoofd terug in de mollige kussens van hare sofa.

De Baron nam DE L'HÔPITAL onder den arm.

Eene sierlijke calèche wachtte hen.

JULIUS vond geene woorden voor zijne gewaarwordingen. De Baron zeide hem onder weg veel, dat hij niet hoorde.

In de straat *de la Paix* hielden zij voor een deftig hôtel stil.

‘Mijnheer DE L'HÔPITAL vraagt de sleutels van zijne vertrekken,’ sprak de Baron.

De portier gaf ze JULIUS.

Zij gingen slechts éénen trap op.

Het was eene eerste verdieping.

Bevallige kamers, een salon, een kabinet, een slaapvertrek; het huisraad in eenen eenvoudigen, doch deftigen smaak. Op het toilet gevulde flacons; in de cassette goud en bankpapier; vóór den spiegel een invitatie-kaartje tot een muzikaal déjeûner bij de Markiezin.

‘Ik moet mijn woord terug nemen,’ barstte de jonge man los, ‘zóó veel kan ik nooit vergelden.’

‘Rekent gij dan het leven van eene MARIA zoo weinig? Die brug over dien afgrond, die onder u kraakte, en dien gij, zonder aarzelen, overgingt, om eene jammerende onbekende te redden, die zich spelend in doodsgevaar had gewikkeld: mag dat dan ook niet de brug worden tot uwe fortuin? Wees gerust, mijn Vriend! gebruik alles, alsof gij het altijd bezeten hadt; vergeet voor een' tijd alles, wat achter u ligt. Doe slechts geene moeite om uwe denkwijze te verbloemen. Geloof mij, men wil de oorspronkelijkheid. Gij kunt vrij elke ondeugd hekelen. Zorg maar, geene da-

den luid te veroordeelen. Vaarwel! morgen avond breng ik u bij ZÉPHIRINE.'

En reeds was DE BRETEUIL op den trap; JULIUS riep hem toe: 'En mijn huisgezin?' - 'Een weldoende engel waakt over hen!'

De edelman had zich verwijderd.

VI.

> Zie! reeds verbleekt het blosjen op uw koon.
> BEETS.

Het muzikaal déjeûner bij de Markiezin was goed afgeloopen. DE L'HÔPITAL had weinigen bevallen; maar men begreep, dat men hem achten moest. Men moest wel eenen jongman belangwekkend vinden, die door Mevrouw DE CAUMARTIN werd voorgesteld als eenen naneef van den bekenden kanselier, die zijne studiën te *Göttingen* voltooid, en zich nu eerst te *Parijs* gevestigd had. Zijn' ernst schreef men op rekening van zijnen grooten voorvader. Men vergaf hem zijne oogenblikken van warm gevoel, in den naam der Duitsche *Schwärmerei*. Men nam hem zoo als hij was; men hield zich overtuigd, dat hij zeer rijk, zeer onafhankelijk moest wezen, om zoo zonderling te zijn. Die ééne morgen opende hem den toegang tot vele huizen. ZÉPHIRINE, welke hij in de opregtheid zijns harten eene aardigheid gezegd had, voelde zich daardoor meer gevleid, dan door duizend fijne vernufts-spelingen. Zij nam hem dien avond met zich naar hare loge in de Opera *Buffa*. Dat was beter dan eene aanbeveling van eenen Minister.

Op dien eigen' avond zaten, in een klein vertrek, op de derde verdieping van een huis in de straat *Tournon*, twee jonge vrouwen, wakende, bij eene dunne smeerkaars, die ten minste even veel walm als licht om zich heen verspreidde. Matten stoelen, geverwd-houten meubelen, een vloer zonder tapijt, op den achtergrond eene alcove, met wit en blaauw geruite gordijnen, die toch niet morsig waren, een eenvoudig thee-servies van grof wit aardewerk, dat geel geworden was, zonder gebroken te zijn, dit alles, in eene zekere orde en nog met eenige bevalligheid geschikt, getuigde voor eene schuldelooze armoede; want waar geene verwaarloozing heerscht bij zoo veel behoefte, kon men veilig een onschuldig lijden onderstellen. Eene kleine boekenkast, met deftige folianten, een laarzentrekker en eene viool, hangende boven eenen antieken kop, in zwart krijt, die zeker eene eigene teekening zijn moest, bewezen, dat tot dit gezin een mannelijk lid behoorde. De beide vrouwen werkten ijverig voort. De eene had een bleek en lijdend uitzigt, maar waarover moedig geduldige zachtheid haren glans verspreid had. De andere, eene sprekende brunette, met eenen blos, dien zelfs het gebrek nog niet verbleekt had, scheen

meer stil te zijn uit eerbied voor de droefheid harer gezellin, dan om eigene zorg; het was zelfs somtijds, als wilde zij haren arbeid door een liedje vervrolijken.

Maar een' blik op de alcove deed haar dan dadelijk zwijgen. Dáár sliep de oude moeder van DE L'HÔPITAL, die vrouw was zijne vrouw, dat meisje was zijne zuster.

'Dat was het misschien, waarom hij u gisteren niets zeggen wilde,' begon MINA weder een gesprek, dat afgebroken scheen 'Hij voorzag uwe tranen, bij het denken aan eene scheiding.'

'Daarom zoude hij mij zijn vaarwel niet onthouden hebben Mijn JULIUS weet, dat ik moed heb, dat ik altijd zijn' wil een biedig, en nooit heb afgekeurd wat hij goedvond.'

'Gij verdenkt hem toch niet, dat hij u verlaten zal?'

'Verlaten? neen! een man als hij verlaat zijn huisgezin niet. Maar weet gij wat mij zoo angstig maakt? dat goud, dat hij ons gezonden heeft. De Hemel alleen weet, wat hem dat kost. O, het is mij als kleefde daaraan iets meer dan zijne tranen als ligt zijne zielsrust daarin! Hij is te edel voor de misdaad maar de vertwijfeling over nieuwe teleurstelling, de zekerheid van onze ellende, en bovenal mijne eigene dringende woorden, die misschien iets van een verwijt hadden: Zie! zij kunnen hem tot eene wanhopige daad hebben aangezet! O! zij drukken mij op het hart als eene doodzonde. Altijd nog zie ik hem vóór mij, hoe hij, in vlagen van schrikwekkende somberheid, tot mij zeide: "LOÏSE! gij bemint den bedelaar, zoudt gij den schurk ook beminnen?" en als dan mijne tranen en kussen hem den mond sloten, was dat dan niet als eene aanmoediging tot alles? Voorwaar, als mijn echtgenoot niet onschuldig is, dan heb *ik* hem tot het booze gebragt.'

En de arme hield de handen voor de oogen, en schreide bitter.

'Is dat ook zich zelve kwellen, LOÏSE! gij houdt voor zeker, dat ons het geld van JULIUS toekomt, en dat hij zich in het verdert gestort heeft, om het ons te zenden? en ik zeg u, het is niet van hem. Waarom schrijft hij dan niet een enkel woord in zijn briefje? en kan dat briefje u dan ook niet troosten, Zuster? zeide niet moeder ook toen ik het voorlas, dat God zelf zijn zegel zal hechten aan zijne pogingen? En de portier heeft mij verteld, dat de bediende, die het pakje bragt, dezelfde was, die vroeger nóg iets bezorgd heeft.'

'O, het zakboekje! zoude die hulp ons dan toekomen van den Baron....?' plotseling hield zij op, en zag verschrikt om zich heen.

'Hebt gij dat ook gehoord, MINA?'

'Wat zou ik gehoord hebben?'

'Een zacht gesnik. Nu hoor ik het voor de tweede maal.'

‘Dat was moeder in haren slaap. Gij moest ook gaan rusten. Waartoe zoudt gij zoo aanhoudend arbeiden en waken? Wij heb-immers nu geen gebrek te vreezen.’

‘Ach! het is zulk eene vreugde voor eene moeder, zelve te werken aan de eerste kleêrtjes van haar kind. Helaas! de éénige, die mijn geluk zoo innig beseffen zou, is niet meer hier!’

Op nieuw zag de jonge vrouw ontsteld op.

‘Was dat niet alsof men mijn' naam noemde? zacht, zeer zacht! o! dat is eene waarschuwing van zijn' dood. Hij heeft mij geroepen.’

Zij zonk bevende op haren stoel neder. Zij had geene kracht om op te staan.

MINA nam het licht en wilde buiten zien. LOÏSE klemde zich angstig aan haar vast, en belettede haar voort te gaan. Eindelijk gingen zij te zamen; maar niets bewees haar, dat daar iemand kon geweest zijn. En de jonge dagbladschrijver, die op dezelfde verdieping woonde, en die nu te voorschijn kwam, vroeg verwonderd, wat er gebeurde? Hij had niets gehoord.

‘Kinderen!’ riep de oude vrouw, die wakker geworden was, ‘is JULIUS terug? Is JULIUS dáár?’

En JULIUS was dáár geweest.

Wij moeten de waarheid spreken, hij had zich vermaakt in de Opera, zij schonk hem een dier genoegens, welke hem bijna vreemd geworden waren, hij bezat een fijn gevoel voor de muzijk. Men gaf *de Huguenooten*. Dat groote dramatische zangspel, vol gebed en tranen, vol wilde hartstogten en zachte aandoeningen, uitgedrukt in de meest roerende taal, die de mensch zich scheppen kan, de muzijk, - het *ware* in de voorstelling, die den aanschouwer overbragt in de 16de eeuw, en hare vreeselijkste worsteling, had hem zich zelven en zijnen toestand geheel doen vergeten. Hij dacht aan niets. Hij genoot. Toen echter de laatste noten weggestorven waren, toen het prozaïsch gordijn, dat neder viel, de zestiende eeuw wegtooverde, om snel op de 19de over te springen, toen zag hij zich weder tot de kleine wezenlijkheid van zijn bestaan teruggebragt, en zuchtend herdacht hij aan zijn huisgezin, dat nu welligt in diepen kommer nederzat. Ook had hij naauwelijks de Barones D'AUTAINE in haar rijtuig geleid, of hij snelde naar de straat *Tournon*. Toen eerst viel het hem in, dat men hem niet zien moest. Hij drukte den hoed diep in de oogen; de smaakvolle kleeding, in welke de portier hem niet vermoedde, deed hem, bij den half slapende, ligt voor eenen vreemden bezoeker doorgaan. Men veroorloofde hem den toegang tot de derde verdieping. Zijn geluk wilde, dat de deur van het huisvertrek aanstond. De kleine reet geeft hem gelegenheid getuige te zijn van het ontroerend schouw-

spel dier beide dierbare wezens, die over hem zelven haar beangst hart lucht geven. LOÏSE'S woorden treffen hem diep, zóó diep, dat hij zich niet meer meester is. Toch herinnert hij zich zijn gegeven woord en den toestand zijner echtgenoot; hij mag niet binnen gaan, haar niet plotseling overvallen. Hij stemt in met hare tranen, door verkropte snikken. Hij ziet, dat ze de aandacht wekken. IJlings wijkt hij ter zijde op een wèl bekend plaatsje, en verwijdert zich later, zoo als hij gekomen is. Hij heeft nieuwen moed geschept uit dat tooneel; hij herinnert zich, dat hij niet te zwak moet zijn, om het vertrouwen niet te leur te stellen van die armen, die met zoo veel liefde aan hem blijven gelooven, ondanks de zwarte schaduw, waarin hij zich gesteld heeft. Zóó wil hij meermalen zijne geliefden bezoeken.

VII.

> Lorsqu'il entra dans la cellule, il la trouva vide!
> VICTOR HUGO.

Het was nog vroeg in den morgen. De Markiezin DE CAUMARTIN had zich nog niet gekleed; toch was de Baron reeds bij haar, zij schenen te zamen in een levendig gesprek te zijn. ‘Ik bewonder u, mijn Vriend!’ sprak zij zonder spot. ‘Nooit werd er beter ontwerp vlugger en omzigtiger uitgevoerd. Ik ben u veel dank verschuldigd.’ - ‘Ik geloof niet, dat HENRI u hetzelfde zeggen zal. In ernst, ik begin voor ZÉPHIRINE te vreezen. Zij zoekt de L'HÔPITAL te zigtbaar. Ik heb haar willen waarschuwen, zij heeft slechts gelagchen. ‘“Ik wil van dezen Groenlander een' mensch maken,’ heeft zij gezegd. ‘“Uit dezen ruwen keisteen moeten vonken springen.’ - ‘Wie met de rust van anderen spot, zet zijne eigene op het spel,’ fluisterde ik haar in. ‘Dan zullen wij den inzet betalen,’ hernam zij, met eenen grimlach. ‘Mijn arme HENRI, de mislukking van zijn huwelijk sluit hem den toegang tot hetgeen zij nu een' hof noemen, ik kan hem dáár niet helpen.’

‘Laat HENRI zich troosten. Deze luim van de Barones maakt zijn huwelijk zeker. Slechts zal zij een weinig vernederd worden. Het is zonderling, hoe alles gunstig voor onzen goeden JULIUS medewerkt.’

‘Zij is eene zachtmoedige engel, die vrouw van.....’

Een snelle uitroep, die der Markiezin ontsnapte, deed den edelman zwijgen.

Bleeker kan men zich geen levend mensch vooorstellen, dan op dit oogenblik DE L'HÔPITAL, zonder groet of pligtpleging, binnenstortte. Eerst wierp hij zich op eenen stoel, daarna viel hij aan de voeten der Markiezin. - ‘Om Gods wil, Mevrouw! zeg mij waar zij zijn; want het is op uw bevel. O! zoo dat niet wa-

re, zoo gij het niet weet, dan heeft zij zich in de *Seine* geworpen, en de anderen dolen in troostelooze ellende om; dan ben ik hun moordenaar, de moordenaar mijner LOÏSE! - LOÏSE! LOÏSE! In 's Hemels naam, zeg, MARIA! wijs mij haar verblijf, wijs mij, waar zij zich verborgen heeft; want dát kan niet zijn, dát vreeselijke kan niet waar zijn, mijne echtgenoote eene zelfmoordenares!'

Deze woorden, in den schellen toon der wanhoop, in éénen adem, zonder orde of tusschenpoos, daarheen geworpen, schenen noch den Baron, noch de Markiezin bijzonder te treffen; de laatste voegde hem toe: 'maar, mijn goede DE L'HÔPITAL! hoe wilt gij nu, dat ik iets voege tusschen uwe uitroepingen, die niets anders dan op zijn best bewijzen, dat gij ze zonder nadenken uitspreekt.'

Die koele ernst werkte op JULIUS, hij kwam tot meerdere kalmte.

'Gij hebt gelijk, edele Vrouw! gij hebt gelijk. Ik wond de hand, die ik knielend kussen moest; maar heb medelijden met mij: gij kunt niet weten, wat dat zegt voor den ongelukkige, dat huisgezin, dat met hem geleden heeft, en dat hij als een eerlooze heeft verlaten, en dat hij bezoeken wil, om zijn hart moed en rust te geven, en dat hij dan niet meer vindt: denk het in, hoe hij zich in de somberste gissingen verdiept, tot krankzinnigheid toe peinst, en zich opwindt.'

'Ja waarlijk, ik vermoed, hoe ver gij het brengen kunt in de groote kunst van zelfkwelling. Ik begrijp nog iets anders. Gij hebt onze overeenkomst willen verbreken.'

'Dat wilde ik niet. Mijn woord is mij heilig. En hoe zonderling hard uwe voorwaarde ook wezen mogt, ik ben haar nagekomen. Slechts wilde ik ongemerkt mijn geweten geruststellen door haar te zien, mijne gade, die weldra moeder zal zijn van mijn kind. Ik had dat reeds eenmaal gedaan. Gisteren avond vond ik haar niet, geen hunner was meer dáár. Vroeg in den ochtend joeg mijn doodsangst mij weder derwaarts; maar te vergeefs! mijne geliefden waren niet terug gekeerd, waren spoorloos verdwenen: vreemden bewoonden reeds ons huisvertrek. Is mijne gemoedsbeweging te verontschuldigen?'

'Dat is zij niet. Had ik u niet verzekerd, dat een weldoende engel over hen waken zoude?' sprak de Baron. 'Was die treurige, bedompte, ongezonde woning een verblijf voor eene vrouw, als de uwe, in haren toestand? Moest gij het natuurlijke niet eerder geloofd hebben dan de ijselijkste ongerijmdheden? Een man als gij?'

'God zij geloofd, zij zijn in veilige hoede!' - riep nu DE L'HÔPITAL, in verrukking de oogen opheffende, en weder wierp hij zich aan MARIA'S voeten.

‘Laat ons er niet meer over spreken,’ hernam zij vriendelijk. ‘Thans kunt gij zonder afleiding voortgaan op het pad, dat ik u zal aanwijzen. Ik zal u een' talisman geven.’

Het was een briefje van zijne echtgenoot. Hij las het; daarna riep hij, met hartstogtelijke drift: ‘O mijne LOÏSE! zoo berustend gelaten, zoo vol blijde hoop op eene toekomst, die voor haar nog zoo onbegrijpelijk is: de zwakke vrouw is sterker dan ik!’

VIII.

> Alors.... on lui eria merveille.
> BARBIER.

Wij meenen niet noodig te hebben alle gangen van onzen held, stap voor stap, te volgen.

Zes weken waren er verloopen, sedert den dag, waarop DE L'HÔPITAL het eerst bij de Markiezin was ingeleid geworden, en reeds was hij gevestigd in de élégante wereld. Zijn uiterlijk zelf had een weinig gedeeld in de verandering van zijnen toestand. Zijne houding, gebukt onder vernedering en zorg, had zich opgerigt; zijn hoofd, voorheen peinzend op de borst nedergebogen, had zich opgeheven, sinds men zijne gedachten afleidde, en hem tot spreken uitlokte: en nu eerst zag men, hoe zijne oogen konden schitteren; nu eerst ontdekte men, hoe zacht eenen blos de geestdrift over die bleeke wangen verspreidde, en hoe geestig die mond wist te grimlagchen. Zijne manieren waren nooit gedwongen geweest; maar het was de losheid van hem, die zich om niemand bekommert, en die weet, dat niemand op hem let: nu was het de gepaste ongedwongenheid van den man, die zich vrijelijk beweegt, en die bij voorraad van de goedkeuring der anderen verzekerd is. Die zelfbewustheid gaf hem iets fiers en beslissends. En hoe kon dat anders? Het was de arend uit de enge kooi in de ruimte gebragt. Hij zag zich gevleid, gestreeld, toegejuicht. Het is waar, daar was veel damp onder dien wierook, en DE L'HÔPITAL was te rijp van geest, om dien niet te onderkennen; maar de bewustheid van, na lange verwaarloozing, gezocht te worden, moet toch op het onbuigzaamste gemoed verzachtend werken, en hij alléén, die zich geheel vrij kent van alle ijdelheid, werpe den steen op mijnen held. Niet dat hij zijne onafhankelijkheid verzaakt had; niet dat hij deel nam in den laster of in den boosaardigen spot, die het heilige aanrandt en het goede belagchelijk maakt; niet dat hij toejuicht waar hij moest veroordeelen: maar hij vond eene onschuldige poging om te behagen geene misdaad meer; hij noemde eene fijne vleijerij niet meer bedrog; hij leide iets af van zijne bitterheid; hij plooide zijne rondborstigheid tot mindere scherpte; het was niet meer de deugd van den Cynischen wijsgeer, zich stooten-

de aan elken vorm, maar de verhevene inschikkelijkheid van den hoog beschaafden mensch, die liever zwijgt dan hekelt, en die liever gimlacht dan wondt. ZÉPHIRINE voerde DE L'HÔPITAL in den gemeenzamen kring van eenen Minister, en JULIUS werd de hand gedrukt, met belangstelling aangehoord, naar zijn gevoelen gevraagd en onderscheiden, door denzelfden man, in wiens antichambre hij zoo vele uren achter een gewacht had, zonder éénen blik van opmerking verkregen te hebben.

Men verbeelde zich toch niet, dat JULIUS zich onder dit alles werkelijk gelukkig gevoelde. Die lange werkeloosheid, dat omdolen in het ledige der vermaken, die scheiding vooral van eene geliefde gade, zonder een bepaald tijdstip van wederzien, dat voortleven van de weldaden eener vrouw had iets kwellends, en drukkends, en pijnigends voor zijn gevoel, dat hij alleen verdroeg, omdat zijn gegeven woord hem heilig was. Mevrouw DE CAUMARTIN scheen nog immer te aarzelen, eenen beslissenden stap te doen, om zijne fortuin te vestigen, hoe dringend hij haar daartoe ook aanzocht. Hij hield zich overtuigd, dat hem nu voortaan geene gelegenheid zoude ontbreken, om als regtsgeleerde te schitteren; maar de Markiezin had de pleitzaal verworpen, en ZÉPHIRINE had over de ernstige toga gelagchen. Hij had zich zelven kunnen helpen, hij had reeds genoeg zijnen eigenen invloed gepeild; maar hij had beloofd zijne beschermster te laten handelen, en niets gaf hem het regt, om, buiten haar, aan het bittere van zijnen valschen toestand een einde te maken.

Het was dan in eene stemming van somberheid, zoo als hem sinds lang niet had aangegrepen, dat DE L'HÔPITAL op zekeren avond bij de Markiezin eene dier huiselijke tooneelvoorstellingen bijwoonde, door haar in den smaak gebragt, en waartoe zich de bevalligste en geestrijkste vrouwen even gaarne leenden als de mannen van erkende talenten en rang. Bij het spel van Mevrouw G... en van den Markies DE C....NE kon men niet wel onverschillig aanschouwer blijven, en toch had zich JULIUS zóó zeer in zich zelven verdiept, dat ZÉPHIRINE, die hem meermalen had toegesproken, zonder antwoord te verkrijgen, hem eindelijk herinneren moest, dat het stuk geëindigd was.

Hij scheen haar niet te begrijpen, en slechts toen zij zijnen arm nam, volgde hij haar werktuigelijk. HENRI en de Baron DE BRETEUIL hadden opgemerkt, dat Mevrouw D'AUTAINE JULIUS met zich voerde, zoo als men eenen slaapwandelaar of eenen blinde voortleidt. Meerdere leden van het gezelschap hadden zich gelijktijdig in de andere zalen verspreid, waar gespeeld of gesproken werd. Velen verdrongen zich rondom de kanapé van de vrouw des huizes. Er werd veel geschertst, veel gepraat, en dat duurde

zoo eenige minuten voort. Op ééns stormt JULIUS de zaal, in sterke gemoedsbeweging, binnen. Hij dringt door de mannen heen, die voor hem plaats maken; hij schuift de vrouwen ter zijde, die zich ergeren en hem uitlagchen. Hij nadert Mevrouw DE CAUMARTIN. Zij ziet hem aan, en verschrikt over de uitdrukking van zijn gelaat. Zijne lippen beven, zijn voorhoofd gloeit, zijne oogen vonkelen, zijne wenkbraauwen trekken zich zamen, en de kalmte zelfs, waartoe hij zich inspant, is het sterkste bewijs van eene vlammende drift.

'Kunt gij die menschen niet verwijderen? ik moet u spreken!' zegt hij zacht tot de Markiezin; maar elk heeft den zin dier woorden geraden uit zijne blikken. Mevrouw DE CAUMARTIN was in de hoogste verlegenheid. Eene, zoo weinig passende, uitbarsting van gevoeligheid, eene zoo groote versmading van de ijzeren welvoegelijkheid, had zij zich van JULIUS niet meer kunnen voorstellen. Zij gevoelde, dat hij verloren moest zijn in de oogen dier menschen, die hem met brandende nieuwsgierigheid aanstaarden, en die zij begreep, dat besloten hadden, niet heen te gaan, en die zij wist zonder ergernis niet te kunnen verwijderen. Dat was een oogenblik van vreeselijke spanning; want DE L'HÔPITAL scheen het geduld te verliezen, en op het punt van zijn verzoek luide te herhalen. Daar stond nog meer op het spel dan de fortuin van DE L'HÔPITAL: MARIA'S goede naam en hare stelling in de wereld. Daar trad langzaam en rustig, met den grimlach op de lippen, leunende op den arm van een' man, die onder allen den geachtsten naam voerde, ZÉPHIRINE D'AUTAINE, de zaal binnen. Daar was iets van de slang in haar schoon blaauw vrouwenoog. Zij scheen JULIUS niet te zien. - Zij voegde zich bij eene vrouw, die zij zelden sprak. - 'Men verveelt zich hier somtijds,' zeide zij, vrij luid, 'ik heb mijn rijtuig gevraagd.' Die vrouw begreep, dat zij niet blijven kon, waar de Barones zich verveelde. De man, welke die vrouw geleiden zoude, zat digt bij de Markiezin. Hij nam plotseling zijn afscheid. Een tweede volgde dit voorbeeld. De anderen begrepen, dat er iets was voorgevallen, waarom men niet meer bij Mevrouw DE CAUMARTIN vertoeven kon. En binnen weinige minuten was de zaal ledig, volstrekt ledig; slechts de Baron DE BRETEUIL bleef. Hij zag MARIA treurig aan. 'Houdt ZÉPHIRINE nog terug! daar moet iets gebeurd zijn,' riep zij, met snelle tegenwoordigheid van geest. Eerst toen de Baron henen was, borst zij in tranen uit. Die vrouw, die behoefte had aan de bewondering der menschen, zag zich van de menschen verlaten!

Hare tranen waren een verwijt voor JULIUS.

'Hoor mij, Mevrouw!' sprak hij, met zachtheid hare hand ne-

mende, ‘ik wil u niet beschuldigen, ik wil niet ijlhoofdig zijn, maar hoor mij!’

‘Ik geloof, dat ik alles weet. Wij zijn beiden verloren!’

‘Verloren! ja, zóó noemt men dat in uwe taal; wees gerust! die lieden zullen bij u terug komen; maar de schande, de verachting, het ongeluk, dat eene enkele logen op mijn hoofd doet nederdalen, en waarin ik anderen heb medegesleept, neen, dát is niet meer te herstellen!’

‘Wat is er gebeurd met ZÉPHIRINE?’

‘Ik besef thans eerst regt het schandelijke van ons bedrog, nu zij zich daarin verstrikt heeft. Ik wil niet denken, dat dit uw doel was, Mevrouw! dat bedrog is thans bekend.’

‘Dat wil zeggen?’

‘ZÉPHIRINE weet, dat ik gehuwd ben.’

‘Onvoorzigtige! nu verklaar ik mij alles! zij kent mij als medepligtige, zij heeft zich willen wreken. Waartoe die overijling?’

‘Het was geene overijling. Zij moest het weten. De Barones, die mijne somberheid van dezen avond op hare wijze uitlegde, forceerde een *tête à tête*. Zij wilde volstrekt weten, wat mij deerde. Ik zeide haar, dat ik die lange ledigheid moede was. Edelmoedig wilde zij er een eind aan maken. Zij deed mij een voorstel, dat...., ach, MARIA! het noodzaakte mij tot de verklaring, die mij schaamrood deed staan van zelfverachting voor de vrouw, die ik, onwillens, misleid had.’

‘Heeft ZÉPHIRINE liefde voor u opgevat? heeft zij het u gezegd?’ riep de Markiezin driftig uit, en bijna met eenen glimp van genoegen. ‘Dán is er nog niets verloren!’

‘Hoe! de rust van een' mensch! Een ongelukkige hartstogt!’

‘Herstel u, eene vrouw als deze gevoelt niet zoo diep. Hare ijdelheid moge gewond zijn, haar hart is het niet. En nu het verdere?’

‘Het verdere? o! dit slaat mij juist geheel ter neder. Gij kunt gelijk hebben, die vrouw denkt laag. Zelfs toen zij mijne betrekking kende, is zij niet terug geschrikt voor hetgeen zij liefde noemde! Zij heeft zich zelve van den laster bediend, om mij over te halen. Want ik wil nog gelooven, dat zij gelasterd heeft. En toch! o mijn God! er is schijn van waarheid! zij heeft gezien....’

‘Dat wordt ingewikkeld, wees duidelijk, opdat ik u begrijpe!’

En hij vervolgde zacht en snel, en met bevende lippen:

‘De Barones heeft mijne echtgenoot gezien met HENRI; zij heeft haar naauwkeurig beschreven; zij heeft het gewaagd, mijne LOÏSE te noemen eene..... neen! neen! dat woord wil niet over mijne tong. Het was niet noodig, zeide zij, dat ik eene vrouw trouw bleef,

die mij vergat! O wee mij, wee mij! ik heb het eerste voorbeeld gegeven! Zou het te verwonderen zijn, dat het bedrog zijnen pleger strafte!'

'Goede Hemel! dat is een lomp verzinsel; ZÉPHIRINE valt mij uit de hand. Ik kan toch niet denken, dat de Baron zijnen neef heeft ingewijd! dat zou eene fout zijn....'

'En hebt gij dan niet opgemerkt, dat HENRI in den laatsten tijd de Barones verwaarloosd, en dat hij haar weinig gezocht heeft?'

'Dat is waar, ik moet opheldering hebben.' Zij schelde. - 'Is Mijnheer DE BRETEUIL nog dáár?' - 'De Baron sprak nog zoo even met Mevrouw D'AUTAINE.' - 'Verzoek hem hier te komen.'

De edelman trad spoedig binnen. Hij leidde ZÉPHIRINE bij de hand. HENRI volgde hen.

'Mevrouw D'AUTAINE is buiten zich zelve van verwondering over het zotte misverstand, dat al die lieden heeft doen vlugten. Zij wenscht de eerste te zijn, die terugkeert.' Zóó sprak de Baron en wenkte HENRI en JULIUS naar eene andere zijde der zaal.

En Mevrouw D'AUTAINE naderde met eenen grimlach. En Mevrouw DE CAUMARTIN stond op met eenen grimlach. En die beide vrouwen omhelsden elkander. Zij, die elkander als bij uitstek haatten, hadden dit elkander nooit anders gezegd dan door eenen grimlach. Twee vrouwen uit de middeleeuwen zouden elkander met gif of dolk vervolgd hebben, of hadden, om den voorrang, dappere ridders in het strijdperk gestuwd! En dan loochene men nog, dat de beschaving de menschen niet zachter maakt! Ook beter? DE L'HÔPITAL kon een gebaar van hooge verwondering niet weêrhouden. Hij ware, bij het zien van ZÉPHIRINE, zeker spoedig weggevloden, zoo niet, hetgeen volgen konde, hem het sterkste belang had ingeboezemd. Ook luisterde hij met inspanning.

'Mijne lieve Vriendin,' begon Mevrouw DE CAUMARTIN, 'gij hebt u gevoelig getoond over een klein geheim, even alsof eene onschuldige intrigue niet het zout der zamenleving ware, en aan het eentoonige van het leven nog iets belangrijks gave. Toch is het natuurlijk, dat gij u een weinigje hebt willen wreken op mij, die zonder u een' draad heb vastgeknoopt, waarin gij verward werd: dat is te begrijpen, dat is toe te geven; maar dat gij het zoo onhandig hebt aangevat, vergeef mij, Lieve! dat was u en mij onberaden in de weegschaal stellen!'

De Barones moest nu toch de oogen verlegen nederslaan.

'Want luister, Mevrouw!' vervolgde de Markiezin, 'gesteld eens, dat het u gelukt is, die lieden van mij te verwijderen: dát geeft opspraak in al de salons; dát is morgen het groote nieuws van *Parijs;* dát verrukt duizende ledige hoofden; dát is eene prooi, waaraan allen zich zullen verzadigen. Maar tevens zal men

naar de reden van onze oneenigheid gissen, twijfel daar niet aan; dát zal ook een onderwerp van vorige navorschingen zijn: gij hebt ook uwe vijandinnen. En als het nu eens morgen de dag ware, waarop ik mij had voorgesteld den knoop te ontwikkelen; als ik nog eenmaal die menschen hier henen lokte; en als ik dan onzen goeden JULIUS, dien gij tot uwe schaduw gemaakt hebt, dien gij overal hebt ingeleid, dien allen uwen minnaar noemen, aan al die verzamelde lieden voorstelde als een' gehuwd man, en hem verraste met het gezigt van zijne lieftallige vrouw, die niemand kent en die gij ook niet vóór dezen avond gekend hebt, wat dunkt u? zal men dan ook verbindingen maken tusschen uw *tête à tête* met JULIUS, zijne gemoedsbeweging en onze plotselinge vriendschapsbreuk?'

'En wilt gij dat werkelijk doen,' vroeg de Barones met onrust; 'maar dan werpt gij hem tegelijk omver: hij is immers nog niet gevestigd?'

'Gij kunt dat alles voorkomen! Wilt gij de hand reiken? wilt gij aan de verdienste eener goede daad deel hebben? wilt gij het dubbel voordeel aangrijpen, om eene zwakheid te verhelen en bewondering te verdienen? wilt gij dit, ZÉPHIRINE?'

'Maar, Mevrouw! gij hebt ons allen bedrogen, zal men u dat vergeven?'

'Konde ik dan anders? zoudt gij een geheel huisgezin in uw gevolg genomen hebben?'

'Zeker niet.'

'Konde ik een' man van de derde verdieping uit de straat *Tournon* in mijn salon toelaten?'

'Onmogelijk!'

'En toch moest hij voortgeholpen worden.'

'Waarom stelt gij zoo veel belang juist in dezen jongen man?'

'Herinnert gij u mijn reisje naar *Appenzell*, eenige jaren na mijn huwelijk?'

'Dat moet reeds zeven jaren geleden zijn, Lieve! ik was toen nog op de kostschool.'

'Toch moet gij weten, dat men in *Parijs* lang gesproken heeft....

'Over uwen moed in het beklimmen der bergen, en over den jongeling, die u zoo heldhaftig het leven redde, en dien gij niet kent, en die nooit wedergevonden werd.'

'Welnu! ZÊPHIRINE, die jongeling is gevonden.'

'DE L'HÔPITAL!' -

'Hij zelf. En meent gij, dat ik nu niet ook iets voor hem doen wil, nadat hij zóó veel voor mij gewaagd heeft? En meent gij, dat ik niet liever al mijne vrienden zoude opofferen, om dezen éénen niet in den steek te laten? En meent gij, dat ik u niet eeuwig dankbaar zal zijn, zoo gij mij helpen wilt?'

De Barones was werkelijk getroffen.

‘MARIA! ik geloof, dat wij elkander te lang miskend hebben, gij hebt zoo moeten handelen; mijn plan was ook goed, want waarlijk, ik wilde hem huwen: men vindt niet meer zulke mannen in onze salons.’

‘Het is dus afgesproken, dat gij mijne bondgenoote zijt, en dat wij elkander voortaan beminnen zullen. Morgen spreken wij verder.’ En opstaande, wenkte zij HENRI om haar te geleiden. In het heengaan wendde zij zich lagchende tot JULIUS.

‘Ik mogt immers wel en weinigje met u schertsen, Mijnheer DE L'HÔPITAL?’

JULIUS stond als verbijsterd. Hij wist hier niet meer gelaat en masker van elkander te onderscheiden. ‘Hemel! deze menschen’ riep hij luid, als ware hij alléén geweest, ‘zijn zelfs valsch in hunne hartstogten. Hunne liefde kost hun geen' zucht, hun haat geen' enkelen rimpel.’ De Baron en Mevrouw DE CAUMARTIN grimlachten. - ‘En toch moet ik u verzoeken, mij nog twee dagen te volgen,’ sprak de laatste.

‘Twee dagen! dat zij zoo, Mevrouw! maar langer niet, om Gods wil niet (langer kan ik het in uwe wereld niet uithouden).’

En ijlings ging hij van dáár.

Terwijl de beide vrouwen vrede maakten was er ook een woord gewisseld tusschen de mannen. De driftige vragen van DE L'HÔPITAL naar zijne betrekking met eene jonge, blonde vrouw, die men met hem had zien rijden, werden door HENRI met een schaterend gelach beantwoord. Toen de Baron echter op ernst aandrong, zeide hij:

‘Mijn hemel! waartoe dan toch die eeuwige argwaan? Dat zelfde heeft ZÉPHIRINE mij reeds vóór zes weken gevraagd. Verbeeld u, ik rijd voorbij *St. Roch*, ik weet niet welken heilige men aangebeden had; maar de mis was geëindigd, de vromen verspreidden zich onder de liefelijke besprenging eener regenbui, die zoo kwaad niet was, om de dompige wierooklucht af te koelen. Onder allen valt mijn oog op eene jonge vrouw, eenzaam, verlegen, schuchter naar eene schuilplaats omziende. Die jonge vrouw was belangwekkend, en betamelijk, en ernstig genoeg, om haar eene beleefdheid te kunnen bewijzen; ik deed wat alléén een mylord niet zoude gedaan hebben, ik bood haar eene plaats in mijne britschka aan; zij aarzelde, maar een blik op de morsige *trottoirs* haalde haar over; ik bragt haar te huis, *rue Tournon*, ik weet niet regt meer welk nommer; ik meende binnen te gaan; doch bij de deur werd ik, met veel beleefdheid, afgewezen; mijne Schoone schaamde zich misschien hare verdieping, en ik ging terug met de zalige zelfvoldoening, van twee fijne

voetjes droog gehouden te hebben: ziedaar de gansche geschiedenis! het was slechts mijn ongeluk, dat ZÉPHIRINE mij gezien had. Ik heb veel moeten hooren.'

'Vergeving, Mijnheer! mijn mistrouwen, mijne belangstelling, mijne dwaasheid!,... die vrouw was *mijne* vrouw!'

'Uwe vrouw? ik maak u mijn compliment over de keuze. Gij zijt achtenswaardiger dan ik dacht: gij hebt u dan wel spoedig een huisgezin geïmproviseerd!'

Toen wenkte de Barones, en alles was gezegd.

IX.

Der gute Menschen zum Guten leitet.
GÖTHE.

Des anderen daags had de Markiezin een lang en geheim gesprek met de Barones D'AUTAINE, en den voornamen Heer, dien ZÉPHIRINE beheerschte. Iets later kwamen ook de Baron DE BRETEUIL en de geneesheer der Markiezin. Andere bezoeken werden niet ontvangen. Tegen den middag werd het ruchtbaar, dat de Markiezin een togtje naar het land voorhad, en dat de Barones D'AUTAINE en Mijnheer DE..... de invitatie-kaartjes uitdeelden. Ieder wilde daar bij zijn; men begreep, dat het tooneel van den avond zoude ontraadseld worden, en elk wilde het einde zien.

De élégante wereld stroomde dus toe op het bepaalde uur van den togt.

Oogverblindend schitterde het rijke vernis der rijtuigen en het pleet en zilver der assen, en het glanzige haar der moedige paarden, en de blinkende zijde der vrouwen-kleedingen, en hare heldere oogen en hare zuivere edelgesteenten, in de krachtige Julijzon. Het scheen een jubelfeest der menschen, waarbij de Natuur juichte. De berline der Markiezin, meer comfortable dan de draagstoel van eenen abbé uit de 17de eeuw, opende den trein. Haar geneesheer, de Baron DE BRETEUIL en de voorname Heer waren bij haar. Dan volgde ZÉPHIRINE'S ligte bevallige calèche, met de pracht harer livereijen en paarden. En de arme man, die eens, met eenen zoo somberen blik, naar dien aanmatigenden glans had opgezien, zat tegenover haar. Slechts teekenden nu zijne trekken meer onrust, en pijnlijker was zijn grimlach, en dieper boog zich zijn hoofd. Hij gevoelde zich minder rein. Hij had minder trots. Hij dacht na over de zonderlinge lotswending, die hem in dit zelfde rijtuig geplaatst had, waarvan vroeger de koetsier met zoo veel verachting op hem had nedergezien. Het ergerde hem, dat hij niet onbezoedeld was gebleven van de smetten der maatschappij. Hij had der leugen en het bedrog de hand geleend. Voortaan mogt hij het hoofd niet meer opheffen tegen

de ondeugd, wier medepligtige hij geworden scheen. Eene enkele gedachte hield hem nog staande. Deze toegevendheid was de laatste, welke van hem zou gevergd worden. Voortaan zoude hij weder zich zelven behooren, al moest hij ook dat gansche kaartenhuis van die gedroomde fortuin in duigen schoppen, om met zijne gade van lagen handenarbeid te leven.

Zoodanige overwegingen maakten hem juist niet spraakzaam. De Barones moest zich dus tevreden houden met HENRI'S aardigheden over hetgeen hij hunne pelgrimaadje naar het Eldorado noemde, waarvan Mevrouw DE CAUMARTIN de Columbus zijn zoude. Het was toch geen onbekend oord, waarheen zij hen voerde. Ieder kende haar bekoorlijk landhuis in de nabijheid van *St. Cloud*, dat zij nimmer bewoonde, en toen men eene wit gepleisterde façade heenschijnen zag door het donker geboomte, was DE L'HÔPITAL misschien de éénige, die niet wist, dat men het doel naderde. Men reed de zacht opwaarts hellende laan in. Talrijke bedienden liepen toe, en maakten zich meester van de rijtuigen, die men verliet. Mevrouw DE CAUMARTIN, door Mijnheer DE..... ondersteund, ging hare gasten vóór, naar een breed terras, waar men, op het zachte grastapijt, bijna iedere bloemsoort der vier werelddeelen, in sierlijke vazen, vertegenwoordigd zag. ZÉPHIRINE nam den arm van JULIUS. De anderen volgden. Bij het eerste gedruisch der aankomenden had zich de breede glazen deur der koele vestibule geopend, en eene jonge vrouw vertoonde zich op den dorpel als vriendelijke godesse der herbergzaamheid. Op éénmaal klonk er een snelle uitroep, JULIUS rukt zich los van ZÉPHIRINE, en ijlde toe op die jeugdige vrouw, en zonk in de armen zijner LOÏSE!

'Daar is weder mijn spelbreker,' sprak Mevrouw DE CAUMARTIN, 'hij kan niet eens wachten tot ik hem voorstel. En nu, mijne Dames! gij hadt misschien een landelijk feest verwacht; vergeef het mij, zoo ik u niets anders schenk dan het laatste bedrijf van een blijspel. Men had Mijnheer DE L'HÔPITAL zijne gade ontschaakt, opdat hij zich vrijer in onzen kring zoude kunnen bewegen. De toovergodin van zijn leven geeft hem haar thans in een bloemenpaleis terug. Het is zeker, dat hij veel heeft gemord, en van zijne onderwerping zaagt gij een staaltje in mijn salon; ook zoude de beproeving nog niet geëindigd zijn, zoo niet de Barones D'AUTAINE en Mijnheer DE..... mijne tooverroede gezegend hadden.'

'Om u dit duidelijk te maken (dus wendde zich Mijnheer DE..... tot JULIUS, die, met zijne LOÏSE aan de hand, bijna niet luisterde,) 'neem ik de vrijheid, van mij zelven te spreken. Voor eenige dagen werd ik benoemd tot gezant aan het B.....sche Hof; men liet mij de keuze van eenen eersten Secretaris. Reeds lang hoorde ik

overal uwe verdienste roemen, en de Barones betreurde het bijzonder, dat uwe talenten ongebruikt bleven. Natuurlijk viel mijne eerste gedachte op u; dan, er was ééne zwarigheid, gij waart niet gehuwd, en bij de stemming van het Hof, waarheen wij vertrekken, voegt beter een gevestigd man, dan een jonge salonheld. Toen had de Barones de goedheid, mij in te lichten, en ik twijfel niet, Mijnheer! of gij zult de plaats willen innemen, die u toekomt.'

JULIUS stond als verplet onder de overmaat van zijn geluk. Twee groote tranen in zijn oog maakten zijne stomme buiging en zijne stamelende woorden goed; zijne LOÏSE zonk voor hem aan de voeten van den gezant, aan die van ZÉPHIRINE, en in de armen van Mevrouw DE CAUMARTIN. - 'Ik breng u meer gasten dan ik u beloofd had,' zeide haar deze; 'maar ik weet, dat er welkome onder zijn.'

Wij kunnen niet meer iederen uitroep, iedere verwondering, iedere dankbaarheid afmalen. JULIUS, aan de voeten van Mevrouw DE CAUMARTIN, vergeefs zoekende naar woorden van dank; JULIUS in de armen zijner blinde moeder, door den Baron en MINA voortgeleid; de groepen van toejuichende gasten; de hooge blos, op de wangen der deugdzame vrouwen; de blinkende traan in het oog der lieve meisjes; de welwillende grimlach op het gelaat der mannen: ziedaar de hoofdtrekken van een tooneel, dat verder werd afgespeeld in de ruime gezelschapszaal; en dan dat edele woord van den Baron, die HENRI toevoegde, nadat hij gezegd had: - 'Als ik nu terug denk aan het *Bois de Bologne*, dan heeft toch de luim eener schoone vrouw dat alles gedaan.' - 'De luim eener vrouw! Jongeling! misken dan toch niet altijd de hand der Voorzienigheid!'

En bij het terugkeeren naar *Parijs* zeide een der gasten: 'Als de Markiezin van haren divan oprijst, dan is het om wèl te doen;' en een ander voegde er bij: 'Men vermaakt zich niet zóó in het *Théâtre-Français* als bij de blijspelen van Mevrouw DE CAUMARTIN!' - 'Was dáár voor DE L'HÔPITAL slechts een Baron DE BRETEUIL!' zuchtte de geneesheer.

En die korte woorden verschoonen den lezer van mijne toepassingen: hij vinde die zelf uit, en make zelf zijne besluiten op; zoo het mogelijk konde zijn, dat er in mijne flaauwe schetsen iets gevonden werd, dat anderen te denken gaf.

A.L.G. Toussaint.

Een uitstapje naar 's Gravenhage.

(*Uit het leven van een' Dorps-Notaris*.)

1e Brief.

Waarde Vriend!

'De tijden veranderen, en wij met hen;' waarlijk, wanneer er niet reeds een blij- of tooneel-spel onder dien titel bestond, zou ik mijne eigene geschiedenis wel onder dit opschrift willen bewerken. Nu ik heden avond (en wel voor het eerst) residerende, ik meen zittende ben, in mijn oud jagtbuis, wel bekend, bij mijn oude spaarlamp, en begonnen ben, om weêr op de oude manier aan u te schrijven, moet ik om mij zelven grimlagchen, bij de gedachte, welk een geheel ander mensch ik geworden ben. Voor weinige maanden nog een niets beteekenend wezen, klerk op een Notaris-kantoor te *Leyden*, die, op zijn best genomen, door het algemeen voor een' student werd gehouden, en thans: 'wij, Notaris in de gemeente van *G*...., Lid van den Kerkeraad, Regent van het Weeshuis, Bestuurder der Maatschappij tot N.v. 't Algem., tweede Notabele van ons dorp,' enz., enz. Verbeeld u mij daarbij reeds van 's morgens ten 9 ure in een' zwarten rok, witte das en behoorlijken boord, en gij staat verwonderd over den eerbied, dien ik inboezem aan ieder, die mij omringt. Voor het overige, hoewel ik maar al te dikwijls dien aangenamen, en, zoo als onze HEINRICH zou zeggen, dien *fideelen* kring uit *Leyden* mis, verveel ik mij niet, ja bevalt mij het leven en de omgang hier opperbest. Ik heb zelfs genoegelijke, origineele dagen gehad, en onder die behoort er ook één, dat we met ons *Corps diplomatique* naar *den Haag* zijn geweest.

Maar wat is dat, ons *Corps diplomatique?* vraagt gij misschien. Vooreerst dan, de Burgemeester, een oude vrijer, die, naar het mij voorkomt, wel een weinig onder de pantoffel van ZEds. huishoudster zit, een man van omstreeks de vijftig; een groot vijand van al wat nieuw is; die vloekt tegen de ijzeren spoorwegen; die den oorlog in *Spanje*, wanneer men slechts zijn' raad wilde opvolgen, in veertien dagen zoude doen eindigen; die hoopt, om nog eens Lid van de Staten-Generaal te worden; een man, die een decreet uitvaardigt, wanneer de brandspuit moet worden geprobeerd; die mij hoogacht, omdat ik den eersten dag bij hem drie, en bij ieder ander slechts twee pijpen rookte; die elken boer, die hem niet onderdanig genoeg groet, wel zou willen doen ophangen; in één woord, die Koning zou willen zijn over de ge-

heele wereld, maar die naauwelijks knecht is in zijn eigen huis. In de tweede plaats, de Schoolmeester, voorlezer, klokkenist en doodgraver: een jongen van zeven en twintig jaar, de éénige fat van het dorp, en behalve zijn despotisme (in de school) een waar contrast van den Burgemeester, een kind der 19de eeuw, die de plak en het rietje van zijnen gepruikten voorganger reeds herschapen heeft in kaartjes van goed gedrag; een voorstander der nieuwe lees-methode, algebra en bovenal der mnemotechnie, waarschijnlijk wel, om onzen boerenjongens, wanneer ze eenmaal tuinders worden, *de pharmacopea belgica* van buiten te doen leeren.

Dan volgt onze Vrederegter, een uitgerekt figuur, het ideaal voor een' *haut-comique*, de goedheid zelve, en een uitmuntend voorwerp, om de lange winteravonden te helpen korten. Hij spreekt gemakkelijk drie uren, zonder andere rustpunten te nemen, dan in het gebruik van zijne zilveren snuifdoos; doch dan verwondere het u niet, wanneer hij ten minste een veertigtal onderwerpen heeft. Zoo begint hij, b.v., met het warme weêr, en dan herinnert hij u, dat het met den slag van *Waterloo* even warm was - ‘ja die slag,’ vervolgt hij, ‘jongens, jongens!’ - en weidt dan uit over de Engelschen - dan brengt hij u als van zelf op VICTORIA en over de pracht bij het krooningsfeest - dus, eene natuurlijke aanleiding, om over de waarde van het geld te spreken en te besluiten met te zeggen, dat ADAM en EVA gelukkig waren, omdat ze daarover ten minste geene zorg hadden.

Nu de familie van den gepensioneerden Kapitein ROSAN: een oud militair, die ter naauwernood de maat kan balen, en thans door eene krijgshaftige houding, waartoe echter niets dan zijn ligchaam en uitzigt ontbreekt, wil vergoeden, wat hij in activen dienst misschien wel eens is te kort gekomen. In huis loopt hij steeds in monteering, zijn woonvertrek is versierd met platen van batailles; zijn kippenhok is in de manier van eene vesting getimmerd en opgeschilderd, en wanneer hij van NAPPIE, DAVOUST of WAGRAM spreekt, dan bedoelt hij doorgaans zijne drie honden; en dan lagchen wij nog om den twaalfjarigen jongen, die nog met soldaatjes speelt.

Maar ik vergat daar het *honneur aux dames!* Mevrouw, eene oude coquette, voor ons dorpelingen eene eerste nuf, die het modeblad uit *Parijs* leest, niet ontvangt, maar wel eenige maanden na de uitgave van eene modemaakster uit de stad, die het zeker ook niet uit de eerste hand heeft; eene dame dus *du grand ton*, die het Fransch op eene aangename wijze weet te radbraken; die zelve hare dochters leert dansen, dansen, die A°. 1795 in de mode waren, en haar hoofdwerk maakt, om haren kinderen eene *gesoignereerde* opvoeding te geven, intusschen... eene ongelukkige keukenprinses. JULIE, de oudste dochter, de aangebedene van onzen

Schoolmonarch, wat geel, wat mager en groote voetjes, voor de rest eene echte *blondine*, wij zouden misschien zeggen eene *Engelsche* blondine, van wege den zachten overgang tot de oranjekleur; die dweept met LAFONTAINE, omdat ze nimmer nog iets van BULWER of SPINDLER hoorde; eene dichteresse, die op iederen verjaardag, welke er onder de notabelen gevierd wordt, een versje heeft. En nu ROSALIE, wier aanblik u me BELLAMY zou doen zeggen: *Schilder! wilt ge een schoonheid malen*, en wat er verder volgt; zestien jaar oud; doorgaans *mijne* dame; die aan iedereen vertelt, dat ze op haar zestiende jaar 110 pond woog; wier grootste genot dáárin bestaat, om iedereen uit te lagchen; die doorgaans met eene policiepet loopt en er misschien wel eene broek bij zou willen aantrekken, indien dit niet te veel streed met de idées van Mama. Eindelijk broêr HENRI, die eenmaal dominé zal moeten worden, de volmaakte *type* van een' dommen Latijnschen schooljongen, die, wanneer hij 's Zaturdags van stad komt, het orakel is voor de familie, en die nog eenmaal, volgens den ouden Heer, kans heeft om Professor te worden.

Thans volgt er iemand, dien ik gaarne mijn' vriend noem, en toch iemand, wiens beschrijving u welligt een' grimlach afvraagt. Misschien denkt gij dat ik overdrijve; maar dan bedriegt gij u: het is een Engelschman, en dit, dunkt mij, is genoeg gezegd, om te bewijzen, dat men van hem niets te zonderling kan zeggen, zonder dat het daarom niet waar zoude kunnen zijn. Hij is nu acht en dertig jaar geweest, en staat altijd nog in twijfel wat hij worden zal; daarom heeft hij van alles wat geleerd: jammer maar, dat hij niet kan zeggen, waarvan hij wel het *meest* weet. Hij schildert portret, landschap, zee- en stadsgezigten en soms miniatuur; maar een' volgenden dag is zijn *atelier* in een' timmermans-winkel herschapen en maakt hij vogelkooijen, want mijn vriend is een razend liefhebber van vogels; of, hij neemt eene proeve in het vergulden van schilderij-lijsten. Dan weder komt het hem in het hoofd, om een paar reizen met onzen veerschipper te doen; want in zijne jeugd had hij groote begeerte tot het zeeleven, of hij verzamelt zeldzame planten en speelt eenige dagen tuinman. Voor eenige dagen vond ik hem bezig met loodgieten van zoogenaamde oliedopjes. Zijn grootst gebrek is echter, dat hij steeds en overal te laat komt: vraagt gij hem om koffij te komen drinken, dan komt hij in het zweet geloopen, juist op het oogenblik, dat ge aan tafel meent te gaan; zal hij bij u komen dineren, dan kunt ge gerust twee uren later laten dekken dan gewoonlijk; spreekt gij af, om 's morgens vroeg naar de Natuur te gaan teekenen, dan vindt gij hem om 8 ure nog te bed, en het is zeker 10 geslagen, eer hij reisvaardig zal zijn. Daarbij komt nog, dat

hij zeer verstrooid werkzaam is; zoo zal hij een begin maken met schilderen, en dan herinnert hij zich, dat de bloemen nog water moeten hebben; is hij dáárvoor eenmaal in den tuin, dan kunt gij er ook bijna zeker op zijn, dat hij eerst den volgenden dag ziet, dat zijne penseelen verdroogd zijn, en - maar ik zou wel een boekdeel kunnen volschrijven, wanneer ik alles wilde mededeelen wat mij in hem al stof tot lagchen gaf. En toch zou hij u bevallen, want hij heeft veel gelezen en veel gezien, en dat vindt men niet veel bij dorpelingen, en zou u daarom nuttig bezig houden; maar daarbij bezit hij een edel hart en een gelijkmatig vrolijk humeur, en dit zijn twee hoedanigheden, die menige dwaasheid gemakkelijk te dragen maken. Ziedaar dan den geheelen kring, waarin ik mij beweeg, groot genoeg, om niet steeds tot één punt weêr te keeren, eenigzins beschreven, en te gelijk het gezelschap, dat heden voor veertien dagen bij mij te souperen was, toen het reuzenplan gevormd werd, om op één' dag heen en weêr eene reis naar de Residentie te ondernemen.

Ik wil uw geduld niet op de proef stellen met de verschillende reisplannen en de menigte veranderingen van voorstel, door elk een', de een al welsprekender dan de andere, voorgedragen, waarbij onze vrederegter niet het kortst gesproken heeft; maar u alleen zeggen, dat er, tot algemeen genoegen, besloten werd, om, toen Zondag acht dagen, 's morgens ten 4 ure, ten huize van den Kapitein af te rijden, met een' grooten glazen wagen, dien men (wat wonder!) bij ons huren kan.

Even als bij kinderen, de vóórpret is ook bij ons het grootst geweest; gelukkig mensch, die nog eenmaal kinderlijk verheugd kan zijn! - Ja, die Zaturdag vóór de reis was waarlijk éénig, en wanneer ik u niet geloofde te vervelen, ik verhaalde u alles, tot in de kleinste bijzonderheden. - Het spreekt van zelf, dat ik voor mij tijd genoeg over had, om bij de overige togtgenooten de rondte te doen, vooral omdat we allen in ééne straat wonen, hetgeen vrij natuurlijk is, wijl er geen twee zijn. De meeste drukte, zoo als ik wel kon denken, heerschte bij den Kapitein. - Verbeeld u eene voorkamer, zoo groot, of liever zoo klein, als ze hier in alle huizen zijn, waar de man des huizes bezig is met de knoopen te schuren van zijn militairen vest, dat in zijn oog hem wel eenigzins het idée geeft van een' Generaal; vóór hem, op tafel, eenige duitsche pijpen, waaruit hij met moeite ééne complete kan formeren, een' Keulschen tabakspot, een' grooten geborduurden tabakszak, en twee doozen, een verrekijkertje, afkomstig van zijn' grootvader, eene veldflesch, waarmeê hij vroeger campagne had gehouden, en een' behoorlijken wandelstok. Aan den overkant zijne dierbare egâ, met een' vischschotel met mondbehoeften, waarvoor de meid eene trom-

mel moest leenen bij den bakker; JULIA, bezig met ROSALIE papillotten te leggen, omdat ze den volgenden dag, voor het eerst, opgestoken haar zou dragen, en HENRY, druk aan het werk met het opwinden van al de horologiën, die precies op de dorpsklok van achten moesten worden gelijk gezet; de grond overdadig gemeubileerd met hoedendoozen, mantels, reticules, zoo iets boelhuisachtigs, en gij zoudt u zelven niet in staat gevoelen, om, wanneer gij ten minste niet eenigen tijd hier gewoond hadt, in hunne angstige bezorgdheid te deelen.

'Als we maar niets vergeten,' - 'als nu het weêr maar goed is,' - 'hoe komen we op!' - ziedaar het éénige, meermalen herhaald onderwerp van gesprek; - konden ze dan niet begrijpen, dat er niemand een oog digt zou doen? - maar kinderen denken zoo ver niet.

Een geheel ander tooneel wachtte mij bij den Burgemeester; de huishoudster, op wier bevallige tronie de innerlijke wrevel stond uitgedrukt, en dat niet zoo zeer omdat zij niet mede ging, als wel omdat ze, door die miraculeuse reisplannen, zoo als ze zich uitdrukte, genoodzaakt was om ten drie, in plaats van zeven ure op te staan, ontving mij maar gansch niet vriendelijk: 'de Burgemeester heeft belet!' ongelukkig had zijne Eminentie mijne stem gehoord, en riep, 'kom binnen!' Hij had dan ook belet, namelijk den veldwachter, wien de zorg over stad en land ten naauwste werd aanbevolen, maar bovenal en bij herhaling belast, om zijne Excellentie vroegtijdig te roepen. Het lustte mij echter niet om deze beschikkingen langer bij te wonen, en na een 'tot morgen!' ging ik heen. - Ik was dien avond eenigzins karakter-beschouwer geworden, en was daarom nieuwsgierig naar onzen Heer Vrederegter. 'Het deed hem genoegen mij te zien;' - kon het anders bij een' man, die alléén woont, en wiens grootste behoefte is te praten? 'Ik heb den geheelen dag verdeeld....' - 'Ei, ei, en?' - Nu zoudt gij denken, dat het plan zou volgen? maar neen; de goede man ging over, mij te zeggen, *waarom* het verstandig is eerst een goed plan te vormen, en toen ging het zoo als het altijd gaat in zijn spreken, van goede reisplannen, of het reizen met postpaarden, over het snel reizen van den Prins van *Oranje*, over de terugkomst van den jongen Prins, over het verschil in de ontdekking van *Amerika*, enz. enz., en - het plan was vergeten. Het is raar, dat iemand, die steeds *goede plannen* maakt, steeds spreken kan zonder plan; maar zóó zijn de menschen!

Den Schoolmeester, *l'ami des dames*, vond ik vóór den spiegel, innig verheugd met het toilet van den volgenden dag, dat hij niet had kunnen nalaten eens even aan te passen. Ik mogt den man, die zich in mijne tegenwoordigheid toch moeijelijk kon ontkleeden,

niet pijnigen, door hem lang in zijn sabbats-kleed te laten rond-draaijen, en na het verhaal te hebben aangehoord, *wie* voorlezen zoude, *wie* klokluiden, scheidden wij als twee ceremonie-meesters, die beide hunne eigenwaarde niet uit het oog verliezen. - Nu naar mijnen JONATHAN. Hij had het bijna vergeten, dat we op reis moesten, want hij had het plan gevormd en aangetast, om het portret van WALTER SCOTT in staal te graveren; geen wonder dus, dat hij er nog niet op gedacht had *wat* mede te nemen. Door mijn binnenkomen ging echter het staal ter zijde, en weldra droomde hij zich reeds met een teekenboek aan de vijvers van het Haagsche Bosch. En wat eene overheerlijke gelegenheid om graveernaalden te koopen! Zie, dat was hem alleen het geld van de reis waard.

Zoo was het elf ure geworden, ik wilde toch ook nog wel eenige uren slapen, en ging, wat daartoe vrij natuurlijk is, naar bed.

In een' *foyer*, op een tooneel, waar honderd figuranten moeten gekleed worden, bij het afvaren van eene stoomboot naar *Amerika*, in eene vergaderzaal als die van het Parlement te *Londen*, is minder verwarring, minder drukte, minder rumoer, dan hier, waar vijf menschen gekleed werden, en elf moesten vertrekken. De Kapitein met de pijp in den mond, bezig met het opbinden van de hoedendoos; de Meisjes dansende door de kamer; de Schoolmeester, fransche deuntjes neuriënde; HENRY, met een' koker met sigaren, die het maar niet lijden kon, dat wij *nog* niet rookten; de Koetsier, met eene boterham en eene kom koffij in het voorhuis; de Vrederegter, in discours met mij, hoe we zouden dineren. Ziedaar het eerste tableau. Eindelijk waren trommels, mandjes, enz. enz., ingepakt, en ook wij opgeklommen, nogmaals alles aanbevolen, gegroet en weggereden.

Dat *ik*, de éénige, die in *'s Hage* goed bekend was, de algemeene vraagbaak werd, kunt ge gemakkelijk denken; maar onze vrederegter deed voor mij niet onder; hij had eene beschrijving, die in het jaar 1740 uitgegeven is, en wist van verschillende gebouwen (waarvan sommigen, wel is waar, niet meer te vinden zijn) meer dan ik. Behalve een kwartier wachtens naar mijn' vriend, die in de haast zijn schetsboek vergeten had, eenige malen pleisterens voor onze arme schimmels, kwamen wij, zonder verder oponthoud, de residentie binnen, toen het statig klokgebrom de gemeente ten tempel riep. Het gezigt der residentie had ons allen een' electrieken schok gegeven; des Schoolmeesters liefde was voor een' oogenblik vergeten, en met eene houding als waren we in den trein eener begraifenis, deden wij eene intrede, die iederen voorbijganger hardop of bij zich zelven heeft moeten doen zeggen: ‘Die menschen gaan ereis uit, wat hebben ze een pleizier!’

Ofschoon het mij nu reeds genoegen deed, de plaats weêr te zien,

waar ik met u de genoegelijkste dagen van mijn leven gesleten heb, oneindig grooter zou mijn genot geweest zijn, wanneer ik ook toen mijn groot en aanzienlijk gezelschap voor het uwe had kunnen ruilen, *dan* had ik, bij het doorkruisen van het sombere bosch, uit ruimer borst onzen TOLLENS nagezegd[1]:

Wie 's Hemels gunst het voorregt gaf,
Om *hier* te mijmren, *hier* te leven,
In deze bosschen, deze dreven,
Hij sta van rang en roemzucht af;
Want meer dan kroon en koningsstaf
Heeft hem des Hemels gunst gegeven.

Met eene ROSALIE aan den arm, vóór mij uit den Burgemeester met Mevrouw ROSAN, achter mij den Kapitein en den Vrederegter, mijn' Vriend en HENRY (de twee geliefden bleven op eenen behoorlijken afstand), die hard genoeg spraken, om niet één woord van hen te missen, komen dergelijke ideën niet bij ons op, en vooral niet, wanneer men die wandeling om twee ure maakt. Het gezelschap, bijzonder de Dames, hadden hunne oogen uitgezien bij de wandeling om de tent en zich uitermate geamuseerd, maar zeker aan honderden stof tot discours, eene bron van genot geweest, waartoe, behalve ons aller toilet, een wagensmeer op eene witte jurk eene wijnvlak op een jabot, en eene vergissing als die van mijn' vriend, die onwetend de societeits-tent binnen liep, overgenoegzaam is.

Dat we de noodige kerken en publieke gebouwen gezien hebben, ligt zoo vast in het plan van iederen vreemdeling, dat ik het niet eens behoef te schrijven. Den vrederegter kon ik bij die gelegenheid maar niet aan het verstand brengen, dat het Huis van *Rotterdam*, zoo als het in *zijne* beschrijving genoemd werd, één is met het Ministerie van oorlog, evenmin als HENRY, die met alle geweld ons wilde beweren, dat de graftombe van WILLEM I in de Groote Kerk stond.

Tot dus verre had ik nog tamelijk *het land* gehad - tusschen twee haakjes, kent ge wel eene schoonere uitdrukking, om in twee woorden den moeijelijksten toestand der ziel te beschrijven? - ik zeg, ik had *het land:* want hoe gaarne ik kennissen ontmoet dien dag heeft mij meer dan één eene kleur aangejaagd, omdat het bij hun groeten als op hun gelaat geschreven stond, dat ze mij *of* beklaagden *of* uitlachten.

Nu zouden wij met de diligence naar het Badhuis rijden en dáár dineren aan de *table d' hôte*.

Wij zijn aan tafel, - God dank! geen ééne kennis; - ik was weêr opmerker geworden, en, misschien door de *Madera*, in betere

(1) In het album op *Rozendaal* bij *Arnhem*, 12 Julij 1838.

luim gebragt. Met de verlegenheid, aan menschen eigen, die steeds gewoon zijn te bidden vóór het eten, wordt, na zich wèl overtuigd te hebben dat iedereen begonnen is, de soep geëntameerd. Het gesprek aan onze zijde is nog vrij stil, en behalve eene binnensmondsche aanmerking: ‘we moeten nu langzaam eten, Kinderen! wij hebben den tijd,’ of een: ‘die soep kan ik nu toch zoo lekker niet vinden,’ wordt er niets gehoord. Men heeft zich echter reeds vergist, want de borden worden nog halfvol weggenomen, omdat men aan het boveneinde reeds naar de *roastbeaf* wacht. ‘Als ik hier ook de baas was,’ zegt de Burgemeester, ‘dat zou niet gebeuren.’ *Mevrouw*: ‘Neen, daar betalen we ook toch niet naar.’

‘We zullen er ons in moeten schikken, Mevrouw! men kan niet alles hebben alsof men t'huis is: zoo heb ik liever een' trijpen stoel dan een' matten, ofschoon ik laatst iemand heb gesproken, die mij zeide, dat ze veel gezonder zijn. Ja, dat was een knap man, die heeft me aan het flanel ook geraden.’ - ‘*Roastbeaf*, Mijnheer!’ ROSALIE lacht, omdat ze denkt dat *roastbeaf* en biefstuk hetzelfde is. ‘Die zal ook lekker zijn,’ hijt ze mij in het oor, ‘ik dank je, Mijnheer!’ Mijn vriend had zijne plaats naast een' landsman: geen wonder dus, dat we niets anders dan Engelsch van hem hoorden. - ‘Hé, die menschen komen nog laat aan tafel,’ zeî JULIE. Het waren, even als wij, buitenmenschen. ‘Ook eene reis gedaan, Mevrouw?’ - ‘Ja, Mevrouw! we komen van *Baden-Baden*.’ - ‘O, dat is nog verder dan wij; neen, wij zijn van morgen met den glazen wagen van BRUNO, den huur-koetsier, naar *den Haag* gereden; mijne dochters hadden nog nooit in *den Haag* geweest, en nu heb ik tegen den Kapitein gezeid, we moeten eens onze zaken er op schikken en een Zondagje er aan geven.’ - ‘Maar, me lieve Mevrouw! wat is hier alles duur: voor een eenvoudig speldenkussetjen achttien stuivers, het is schrikkelijk!’ - ‘Eene flesch *Château margeaux!*’ - ‘Zal Mijnheer rundvleesch?’ - ‘Ik dank je, ik moet nog een holletje openhouden.’ - ‘Hé, moeder! kijk eens wat een mooi schip, dáár, in de *Noordzee*.’ - ‘Die zie je toch hij ons ook,’ zeî HENRY, wien het zien van een schip eene onwaardige opmerking scheen. - ‘Nu moesten we eerst eens een plan maken, wat we van middagzullen doen.’ - ‘Kalfsvleesch, Mijnheer!’ - ‘Ja, dat ziet er goed uit, och! ik kan het met dat bord nog wel doen.’ - ‘Wel, me lieve Vrederegter! we zitten pas.’ - Ja, Mevrouw! maar iedere minuut is er één: à propos! hoe laat zou het zijn?’ - ‘Vijf ure.’ - ‘Goddeloos! wat vliegt de tijd als men op reis is, maar t' huis toch ook; dat heb ik verledene week nog gehad, Kapitein! dat ik mijn bittertje geheel vergeten had, toen het al tijd van eten was; ja toen at ik.....’ - ‘Om de liefde, ROSAN! kijk dien Heer dáár aan het eind van de tafel eens, wat een hoed!

het lijkt er wel een van zijne vrouw!' - 'Podding.' - 'He, daar moesten we eens een recept van vragen, JULIE! dat is wel lekker. - 'Daar heb ik wat vergeten,' zuchtte de Schoolmeester, 'er moet van middag worden gedoopt, en het bekken is bij mij aan huis.' - 'Zoo dat is al heel attent,' zeî de engelachtige JULIE. - 'Kalkoen!' - 'Ik dank je voor alles.' - 'Eene flesch *Niersteiner!*' - 'Hé, Mama! dat zijn mooije glazen; kijk daar eens door.' - - -

Onder dergelijke gesprekken, waarbij de Burgemeester vrij stil Mevrouw buitengewoon spraakzaam, JULIE zeer bespottelijk was en de Vrederegter nimmer aan het einde kon komen, was de laatste intusschen hoog opgewonden geraakt. - Het dessert werd opgezet, - het gesprek, zoo als het bij menschen gaat, die *veel* reizen, werd nu eerst aangewakkerd, maar van onzen kant nog luider beantwoord; de Vrederegter begon met toasten: 'het engagement van JULIE!' en nu al weêr eene verrassing. JULIE had ook een toast, en wel een versje, aan *mij* gerigt, als den Ceremoniemeester N°. 1, - ik hoop op een afschrift, en dan zend ik het u over, want ik verzeker u, dat het u stof tot lagchen zal geven. - Het dessert was lang afgeloopen eer onze toasten hun einde hadden, want hoe onrustig de meesten onzer ook door gaans zijn, de wijn had gewerkt en misschien ware een Canapé niemand ondienstig geweest.

Daar blies de Conducteur der Diligence - 'en wij moeten de zee nog zien en nog schulpen zoeken, en het Paveljoen nog zien....' - 'Ja maar, Mevrouw! dan loopt alles in de war.' - 'Nu, dan op een' anderen tijd, - hoor eens, het is eigenlijk te kort, één dag...' - 'MIMI, de wagen gaat weg.' - 'Nu, ga maar vooruit, Burgemeester! ik ben tot je dienst.' - 'JULIE, HENRY, dag Heeren!' en - zonder de zee te hebben gezien, of schulpen te koppen, zijn wij in het Keizershof terug.

Het is zeven ure, wij zouden dus dadelijk afrijden, dan werd het toch nog middernacht; maar.... onze Vriend was weg.... waarheen?.... niemand wist het. Dan zullen we maar eerst nog eene flesch drinken.... De flesch ging leêg - half 8 - kwart voor achten daar komt hij de groote zaal, met een' Heer aan den arm, binnen stuiven.

'Jongen! jongen! wat hebt ge ons hier voor gek laten zitten, het is bij achten.'

'Ja, ik ben maar dadelijk weggeloopen om graveernaalden te koopen, en daar ontmoet mij een vriend....' - 'Nu ja, ge behoeft u niet te verontschuldigen. Mijnheer! wees zoo goed en ga zitten!' - 'O pardon, mijne Heeren en Dames! ik mag u niet ophouden. Gij zult het in uwe terugreis niet treffen, want het ziet er zeer onweêrachtig uit.' En ja wel, naauwelijks had de

goede man de woorden uit zijn' mond, of het begon te donderen en te regenen op eene schrikkelijke wijze. - '*En avant, mes enfants!*' Die krachtige taal, uit den mond van een' officier, werd geëerbiedigd, als waren we recruten; we namen afscheid, en weldra waren we, onder het genot van een' verschrikkelijken slagregen, met eene donkere maan, - gij vergeeft mij die uitdrukking, zij is gewettigd, - op den Leydschen weg. De slaap, de knorrigheid, een herhaalde zucht, de nog meer dan anders verwarde taal van iemand, die door den wijn opgewonden was, het onwel zijn van een' jongeling, en de bezorgdheid daarover eener moeder, waren plaatsvervangers voor den zang, die doorgaans het slot is van alle ééndaagsche pleiziertogten.

En zóó was het einde van onzen togt, waarin iedereen acht dagen te voren zijne zaligheid meende gevonden te hebben. Ja, de vóórpret was wel het grootste geweest, en vooral grooter dan de napret. Ja, waarachtig! grooter; want Mevrouw zat den volgenden morgen te huilen, omdat de hoedendoos, in de terugreis, van het rijtuig gevallen was, zonder dat iemand het gemerkt had; de Kapitein had de zee niet gezien, mijn Vriend geene graveernaalden gekocht, noch schetsen gemaakt, en de meesten waren uit hunnen schik, omdat de afrekening hun bitter buiten de schreef liep.

'En wat kan men uit alles leeren?' zou onze goede ASMUS zeggen. Dat het leven eene aaneenschakeling is van teleurstellingen; dat hij, die zijn geluk in uitspanning meent te vinden, het kwalijk begrepen heeft, en voorzeker die mensch er het beste aan toe is, die het grootste genot in zich zelven kan vinden. Onze reis heeft het ons bewezen, en ook de reizigers naar *Baden-Baden* zullen het niet tegenspreken.

O! kom bij ons, zie ieder onzer reisgenooten in *hunnen* kring, en gij zult mij in *hun* midden niet ongelukkig achten, en help mij dan de vraag beantwoorden: '*wie* verstandiger lacht, de stedeling over den dorps-bewoner, of de dorpeling over de étiquette eener residentie.'

S. de Visser, SZN.

De geest Gods.
(Alph. de Lamartine.)

1.

Het heilig vuur, waarvan wy branden,
  En dat onze aderen doorstroomt,
Gelijkt het vuur, door 's herders handen
  Ontstoken in het dicht geboomt';
Zoo lang geen wind het komt verrasschen,
Rust, sluimert, smeult het onder de asschen;
  Maar valt het aan d' orkaan ten buit,
Dan slaat op ééns de vlam naar buiten,
De brand barst los, door niets te stuiten,
  En slaat zijne armen teug'loos uit!

2.

Mijn ziel! van waar toch daalt hy neder?
Van waar toch komt die adem voort?
Is hy een kind van 't donder-weder?
Of wel een koeltjen, naauw gehoord?
Komt hy, gelijk een lenteluchtjen,
Mijn either stroken met zijn zuchtjen,
Zoo als hy vaak de bloemen koost?
Of zal hy, bruischend neêrgestreken,
Met ijzren wiek de harpsnaar breken,
Die sombre droefheidszuchten loost?

3.

Kom tot me uit Oost of Westen zweven,
Gedoscht in zachtheid of in kracht!
De smart, de dood wordt, zonder beven,
Door 't hart getrotst, dat u verwacht!
Wat vraagt hy, die zich voelt ontvonken,
Naar de eerkroon aan 't Genie geschonken? -
Toeft hem de dood, hy sterft met vreugd!
Eens, zegt men, lieten ORPHEUS lippen
Onsterfelijke zuchten glippen,
Toen hy verstikte in HEBRUS vloed!

4.

Maar wachtte ons leven of vernielen,
De geest, die spot met onze beê,
Mag ons slechts op zijn' tijd bezielen,
En smaakt hier nimmer boezemvreê!
Biên wy hem voorhoofd, mond en oogen,
Door nevel waas noch smet betogen,
Gelijk een kuische maagdenstoet,
Als zy een heil'ge plaatse nadert,
Den weg bestrooit met palmgebladert',
Waarlangs een God haar tegenspoedt! -

5.

Het land der vaadren uitgetogen,
Alwaar hy 't levenslicht ontfing,
Verscheen weleer voor JAKOBS oogen
Geheimnisvol een vreemdeling;
Zijn groot zwart oog vlamt in het donker
Hem toe met blaauwend lichtgeflonker,
En van zijn' voetstap dreunt de grond;
Zijn boezem golft van gramschap hijgend;
En de adem, uit zijn neusgat stijgend,
Galmt als een woeste stormwind rond.

6.

Een wijl eerst meten zy elkander
In stilte, die geen zucht verstoort;

En plotslings werpt zich de een op d'ander,
Door de eigen aandrift aangespoord;
Hun voorhoofd botst, hunne armen haken
Zich vast in één, han leden kraken,
Hun zijden horten op elkaâr,
En als een waggelende ceder
Buigt zich hun lichaam heen en weder
Op 't saam-gevlochten knieënpaar! -

7.

Zy glijden uit by 't worstlend horten,
En JAKOB, eindlijk neêrgedrukt,
Zwikt, valt, en heeft by't nederstorten
Den Engel met zich neêrgerukt;
Eensklaps van vreeze en woede aan 't blaken,
Weet hy zich uit den arm te slaken
Des Machtigen, die hem bestrijdt,
Rukt hem ter aard', bestijgt hem weder,
En zet de knie verwinnend neder
Op 's vijands borst, die zwelt van spijt! -

8.

Maar JAKOB heeft hem pas bedwongen,
Den worstlaar, dien hy zwichten doet;
Of op zijn beurt wordt hy besprongen,
En zwoegt weêr onder 's vijands voet!
Ja, nu verwinnend, dan verwonnen,
Bestreed hy sinds het heir van zonnen
Aan 't nachtkleed zichtbaar was geweest,
Tot weêr de dag zich Oostwaarts wendde,
Den mededingende onbekende....
En dit, dit was des HEEREN geest!

9.

Eens daalt die adem uit den hoogen!
ô Rusten, zwijgen, wachten wy!
Wy, die niets uit ons zelv' vermogen,
Wy, slechts een harp vol melody!
Laat ons als 't rustend speeltuig zwijgen,
Geen' enklen klank omhoog doen stijgen,
Roert niet Gods vinger ons 't gemoed!
Tot dat de hand uit hooger oorden
De snaar, waarin de reine akkoorden
Slechts sluimren, weder trillen doet!

S.J. van den Bergh.

De reizende tooneelisten.
In eene schuur maken zy zich gereed het Treurspel Zaire en het Ballet Psijché te vertoonen.

Mengelingen.

De barden. Fingal. Ossian.
Proeve uit eene geschiedenis der dichtkunst en fraaije letteren in Europa.
door J.P. Arend.

(Vervolg en slot van bl. 214.)

III.

Treurig was het lot van den grijzen OSSIAN, die nu eenzaam voortleefde, en wiens oogen ‘door de jaren,’ gelijk hij zich uitdrukt, ‘in duisternis gehuld waren[(1)].’ Zijn geest echter trotseerde de slagen van het lot, en was onverzwakt gebleven. In zijne laatste zangen, de gewrochten van eenen hoogen en voorzeker niet benijdenswaardigen ouderdom, heerscht geene mindere kracht, verbeelding, gloed en gevoel, dan in die van zijnen mannelijken leeftijd. Men wil dat een *Culdee* of christen-zendeling, die zich in *Morven* bevond, hem, in de laatste dagen zijns levens, de leer der Christenen verkondigd hebbe. In het dichtstuk *Sulmora*, waarin men eenen Ossianischen geest bezwaarlijk ontkennen zal, wordt de Bard dus sprekende tegen eenen zendeling ingevoerd: ‘O gij, die in het donkere der spelonke woont, grijze zoon van de verafgelegene gewesten! Gij hebt mij vertroostingen toegezegd. Uwe woorden vlammen door mijne ziel. Liefelijk zijn zij, doch ontzettend tevens. Gij zongt van eenen magtigen Geest, wiens bestaan nimmer eenen aanvang nam en nooit een einde zal hebben; van eenen Geest, die denkt en het is er, die wil en het staat dáár; van eenen Geest, wiens woord hemel en aarde en de uitgestrekte diepte te voorschijn riep. Gij verkondigdet de wonderen der tijden,

(1) *Fionnghal*, Duan III., vs. 402.

die komen zullen, wanneer de zon, uitgebluscht, zal nederstorten; wanneer de verduisterde sterren van den hemel zullen vallen; wanneer de hemelen zelfs vergaan zullen. Gij spraakt van de belooning van roemwaardige daden. Ach! kom van uwe rots, gij huiveringwekkende zanger! Kom in mijne treurige zalen. Thans is mijne ziel geheel voor uwe zangen open[1].'

Dat echter OSSIAN door den zendeling niet is bekeerd geworden, blijkt uit het dichtstuk, getiteld: OSSIAN'S *laatste Lied*, door den Baron VON HAROLD in zijne verzameling opgenomen. Dit lied wordt voor een gedeelte gehouden van het gesprek of den woordenstrijd over de waarheden van het Christendom tusschen den Bard en eenen Culdee, waarvan MACPHERSON gewag maakt[2]. Hierin roept OSSIAN den zendeling, wiens zwaarmoedige zangen slechts zwarten schrik in de ziel verspreidden, het gemoed der dapperen schokten, en die bij de krachtige toonen van *Morvens* Barden niet konden vergeleken worden, gebiedend toe: 'vlugt naar uw verwijderd vaderland; ontvlugt dit ons gelukkig eiland.' Volgens hetzelfde Dichtstuk, begeerde hierop OSSIAN, dat ALPIN, de vriend zijner jeugd en thans de éénige steun zijner zinkende jaren, de welluidende harp zou tokkelen, opdat haar geluid zijne ziel tot kalmte mogt brengen. ALPIN gehoorzaamt, en bezingt op eene treffende en waardige wijze het ijdele des levens, en vlecht hierin de schoone episode van TORLATH en SULVIRA. OSSIAN zelf neemt nu voor de laatste maal de harp op, wendt zich tot de schimmen zijner vaderen, en zingt: 'Schimmen mijner vaderen! ik verneem uwen roep. Uwe bekoorlijke stem, o mijne Vrienden! is in mijne ziel gedrongen. Weldra zal ik mij met uw welluidend koor vereenigen, en op de wolken aan uwe zijde een lied aanheffen! Vaart wel, gij heuvelen van *Cona!* Vaart wel, gij murmelende stroomen! Vaart wel, gij wouden en bergen! vaak weêrgalmdet gij van mijne toonen. Dikmaals, o *Morven!* bezong ik, te midden van uwe rotsen, de edelmoedige daden der Helden. Menigwerf verhief ik dáár den lof der aanminnige schoonen! o gij, mijne harp! leen mij nog eenmaal uwe streelende, uwe bekoorlijke hulp! Dat de glans, het licht der alverwinnende waarheid, mijne verduisterde ziel bestrale; dat toekomstige Barden in hunne zangen de laatste toonen van OSSIAN bewonderen[3].' Volgens de dichterlijke voorstelling wordt nu plotseling de verrukte ziel des Barden geheel overstelpt; bliksemflitsen schieten om hem heen; donders rollen door de gewelven der lucht; een stroom van glans vertoont zich voor zijne oogen. De

(1) VON HAROLD, S. 47.
(2) *Diss. on the aera of* OSSIAN. p. 71.
(3) VON HAROLD, S. 132.

hemel wordt van een gereten; hij ziet het groote Wezen, verheven op zijnen troon, en omgeven door majesteit, magt en luister. Grootsch gedacht is des dichters aanspraak tot den Ongeschapene, wiens bestaan hij erkent en wiens stem hem van de aarde roept. De Bard wil echter voor de laatste maal nog een lied aanheffen, en dit zal het edelste onderwerp, dit zal der deugd gewijd zijn. Plegtig en verheven bezingt hij nu den lof der deugd, en eindigt, den dood voelende naderen, met dezen uitroep zijne wisselvolle loopbaan op aarde: 'O deugd! vertroost mij bij mijn naderend einde; gij geeft sterkte aan mijne ziel. Ontvang mij, o Groote Bestierder van het Heelal! ontvang den stervenden.... OSSIAN[1].'

In hoe verre de Dichter van dit Lied aan de geschiedkundige waarheid is getrouw gebleven, valt moeijelijk te bepalen. Toon en inhoud getuigen van eenen verheven dichterlijken geest, en het geheel is een waardig offer aan de nagedachtenis van den onsterfelijken Bard toegebragt.

Het stoffelijk overschot van OSSIAN werd waarschijnlijk op de plegtigste en onderscheidendste wijze door zijne stamgenooten den schoot der aarde toevertrouwd. Immers in het kerspel *Monivaird*, in het graafschap *Perth*, wordt nog *Clachan-Oisian* of OSSIANS graf gevonden. Het was met eenen steen, zeven en eenen halven voet lang en vijf voeten breed, bedekt. Deze steen werd bij het graven van eenen heerweg opgeligt, en daaronder eene kist vol verbrande beenderen gevonden. De kist had, even als de graven, die OSSIAN zijnen helden geeft, vier graauwe steenen aan de hoeken. De groote grafsteen, benevens de vier graauwe steenen, welke het gebeente van den ouden Bard, zoo men wil, bevatten, zijn met een' breeden kring van steenen, twee honderd voeten in omtrek en drie voeten hoog, omringd[2]. 'Dit was eene bijzonderheid, die eene soort van vergoding aanduidde, welke men aan het overschot eens mans bewees, wiens nagedachtenis nog heden bij zijne landslieden boven alle verbeelding vereerd en geliefd is[3]'.

Sinds eeuwen is het Rijk van *Morven* van de lijst der Staten uitgewischt, en zijne grenzen zelfs kunnen niet meer bepaald aangewezen worden. De doorluchtige zanger der helden van *Selma* echter leeft en is onvergankelijk door zijne zangen, die voorzeker de oudste zijn, welke in eenigen Keltischen taaltak zijn overgebleven[4]. Daar echter in later tijd bijna alle oude Keltische of Gallische gedichten aan OSSIAN werden toegekend, zoo wordt er veel oordeelkunde,

(1) *Ibid.* S. 136.
(2) *The Poems of* OSSIAN in *the original Gaelic.* III. 534. SINCLAIR, XXXI.
(3) BILDERDIJK, *Fingal* I. 125.
(4) JOHN MACPHERSON, *Diss.* 217.

fijne smaak en grondige taalkennis gevorderd, om de echte van de onechte zangen te onderscheiden, te meer, dewijl blijkbaar vele latere Barden, vooral in *Ierland*, gepoogd hebben OSSIANS stijl en toon na te bootsen, en zijnen naam aangenomen hebben. In de Hooglanden van *Schotland* bleven eeuwen lang de zangen des echten OSSIANS bekend, waar zij deels in den mond des volks, deels in afschriften bewaard werden. In de laatste helft der verloopene eeuw maakten MACPHERSON, SMITH, VON HAROLD en anderen, deze dichterlijke voortbrengselen algemeen bekend, welker echtheid evenwel in *Engeland* door eenige letterkundigen betwist werd. Dit gaf aanleiding tot eenen pennestrijd, die nog voortduurt, ondanks de veelvuldige en sterke bewijzen, welke voor de echtheid dezer gedichten door de achtingwaardigste geleerden en de scherpzinnigste kunstregters zijn aangevoerd(1). Doch wie ook de echtheid dezer dichterlijke voortbrengselen moge betwijfeld hebben, niemand van smaak en gevoel heeft hun ooit eene hooge voortreffelijkheid betwist. BLAIR en SULZER hebben, met even veel kennis als oordeel, de uitstekende verdiensten van den Gaelischen Bard aangewezen en niet geschroomd, hem op éénen rang te plaatsen met den vergoden vader der Grieksche Dichtkunst. Hun gevoelen heeft eenen weêrklank gevonden bij de beroemdste kunstregters onder de beschaafdste volken van *Europa*. En inderdaad, OSSIAN bezit al de eigenschappen, die eenen grooten dichter vormen. Gevoel en verbeelding, gloed en leven, oorspronkelijkheid en kracht, natuur en kunst, een gespierde dichterlijke stijl en heerschappij over de taal, kenmerken al zijne zangen. Hij is meester in het teedere en stoute; in het aanminnige en schrikverwekkende; in het eenvoudige en verhevene; in al wat de ziel boeijen en verheffen, in al wat haar met medelijden of afgrijzen vervullen kan. De onderwerpen zijner Muze zijn, over het geheel, hoogst ernstig en somber. Het zijn de daden van FINGAL en die zijner helden: het zijn hunne krijgstogten en overwinningen, in welke de dichter zelf eene aanzienlijke rol speelt, die door hem bezongen worden. FINGAL *der overwinningen* (FIONNGHAL *nam buadh*), zoo als hij genoemd wordt, is de held bij uitstek: dapperheid en grootmoedigheid, wijsheid en deugd zijn de hoofdtrekken in zijn karakter. Hij is het beeld van een volmaakt held en regent, die om zich heen eenen kring van dapperen vormt, niet minder eeuwen lang in de schotsche Hooglanden vermaard, dan elders Koning ARTHUR en zijne twaalf ridders, DIDERIK VAN BERN en zijne helden of KAREL *de Groote* en zijne Paladijns. Het eenvormige, onvermijdelijk in het bezingen

(1) Dit alles heb ik uitvoerig aangetoond in eene *Verhandeling over de echtheid van* OSSIAN. Zie hiervoren bl. 208, aant. 2.

van zoo vele krijgstogten, verdwijnt, zoo niet geheel, althans grootendeels, door de schoone episoden, welke de dichter tusschen zijne verhalen weet in te vlechten, en bijzonder door de afwisselende wijze, op welke hij de veldslagen en gevechten schildert, zoodat teregt, bij zoo veel éénheid van onderwerp, zoo vele verscheidenheid van behandeling bewonderd wordt. Daar de vergelijkingen en beelden des Dichters alleen uit de hem omringende voorwerpen ontleend worden, zoo komen natuurlijk dikwijls, even als bij HOMERUS, dezelfde gelijkenissen in dezelfde bewoordingen voor, aan welke hij echter niet zelden een nieuw aanzien weet te geven en hetzelfde beeld, bij verschillende gelegenheden, gepast en ongezocht aanvoert. Ongekunsteld en waar in zijne natuurtooneelen en karakter-schilderingen schept hij evenmin paradijzen als goede of kwade geesten in menschelijke gedaanten. FINGAL zoowel als CAIRBAR, OSCAR zoowel als DUNTHALMO zijn geene wezens, die slechts in het brein eens dichters bestaan kunnen. Een ridderlijke geest, in vele opzigten niet ongelijk aan dien der Fransche en Duitsche dichters der twaalfde en dertiende eeuw, is onmiskenbaar in de gewrochten van dezen uitstekenden Bard, wien in eenen hoogen ouderdom onverminderde kracht, onverdoofde gloed en onverzwakte verbeelding bijbleef, en wiens gevoel noch door de jaren, noch door de rampen is verstompt geworden. Zeer waar zegt de beroemde CESAROTTI: ‘de werken van den Gaelischen HOMERUS bestaan; zij zijn alle van dezelfde schitterende kleur en in denzelfden welluidenden toon, en hebben alle eenen bepaalden Dichter. Laat die dichter bestaan hebben in de tijden van CARACALLA of van ST. PATRICK; laat hem een inboorling zijn van *Morven* of van *Ulster;* laat hem behooren tot het geslacht van eenen kleinen Koning, of tot dat van eenen eenvoudigen Hooglander, dit is onverschillig voor degenen, die hem als dichter beschouwen. Laten zij, die hem niet OSSIAN willen noemen, hem den naam van ORPHEUS geven: men moge betwijfelen of FINGAL zijn vader geweest zij; maar niemand zal ontkennen, dat hij de zoon van APOLLO geweest is[1].’

Ondanks de groote en zeldzame verdiensten van OSSIAN kan niet geloochend worden, dat zijne werken doorzaaid zijn met telkens weêrkomende gemeenplaatsen, gedurige herhalingen van nuttelooze epitheta, stopwoorden en zamenknoopingen van nu eens oneigenlijke, dan weder overdrevene, dan lage, dan gezwollene, ofschoon meest altijd treffende uitdrukkingen, die de waarlijk verhevene denkbeelden omkleeden: gebreken, welke echter in het oorspronkelijke minder het oor en den smaak beleedigen dan in de over-

(1) *The Poems of* OSSIAN *in the original Gaelic*, III, 331.

zetting[1]. Immers het Gaelisch, de taal, in welke deze hoogstmerkwaardige dichtstukken zijn opgesteld, bezit eene menigte van bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden, welke dikwijls eenen bijzonderen nadruk geven, maar die bij het overgieten in eene andere taal meestal verloren gaan. Geene taal welligt is voor de dichtkunst beter geschikt dan de Gaelische, daar bijna al de woorden niet slechts eenen bijzonderen nadruk hebben, en, ten aanzien der voorwerpen, die zij voorstellen, zeer schilderachtig mogen genoemd worden, maar ook, dewijl zij grootendeels een echo der zinnelijke gewaarwordingen zijn. Ruwe voorwerpen worden door ruwe woorden aangewezen, in welke de medeklinkers de heerschende zijn; terwijl zachte en teedere voorwerpen en gewaarwordingen door woorden uitgedrukt worden, die in klank met deze eene overeenkomst hebben, en meest uit klinkers bestaan. Van daar verandert, onder de handen van eenen kundigen dichter, de klank gedurig, naarmate van den inhoud, en neemt het karakter van elken hartstogt aan, door welken hij bezield wordt[2]. Voorts is het Gaelisch of Galisch ongetwijfeld de taal der oude Kelten of Galliërs (Gaulen) geweest, zoo als trouwens de naam reeds van zelven aanduidt. Sinds onheugelijke tijden tot op de elfde eeuw was het de algemeene taal van genoegzaam geheel *Schotland*[3], in welks berglanden, zoowel als in het grootste gedeelte van *Ierland*, en op het eiland *Man*, het heden nog gesproken wordt. Sommigen willen het uit het Fenicisch afleiden; doch het beste bewijs voor de hooge oudheid dezer taal ligt in haren majestueusen en tevens eenvoudigen, innerlijken bouw, in welk opzigt zij met het Hebreeuwsch mag wedijveren[4].

IV.

De werken van OSSIAN, die onze dagen bereikt hebben, bepalen zich tot twee groote en onderscheidene kleinere dichtstukken, die

(1) Vergelijk BILDERDIJK, *Fingal*, II. p. 91.

(2) JOHN MACPHERSON, *Diss.* 174. SMITH in eene noot op het dichstuk *Cathon*, alwaar hij tevens eenige voorbeelden van dit eigenaardige der Gaelische taal bijbrengt. Hoezeer die taal voor de klank-nabootsing geschikt is, getuigt treffend deze plaats:

> Chagnadh e a sleaghan readh ruadh'
> Mar ohuile na Leige, no mar luachair.

Hier is de eerste regel vol van den hard klinkenden, knarsenden klank, dien hij beschrijft, en de andere daarentegen zoo zacht als het riet of de biezen van *Lego*, van welke gesproken wordt.

(3) JOHN MACPHERSON, *Diss.* 174.

(4) *Gentleman's Magazine*, May 1836. p. 485. Vergelijk voorts over de Keltische taal: A. VAN DER MILII *Lingua Belgica*. Ed. 1612, p. 77, 81, 96, 97, 118, 119, 136, 140, 238, 240, 242.

allen meer of min betrekking hebben op FINGAL en zijne helden, en als het ware eenen Fabel- of Sagenkring vormen. Voorzeker zijn niet al deze stukken in hunne oorspronkelijke gedaante tot ons gekomen; maar vele zullen door den tijd en de hand van latere Barden geleden hebben. Eenigen ten minste beweren, en niet zonder grond, dat OSSIAN wel de daden van FINGAL in losse, doch aaneengeschakelde zangen bezongen heeft, maar dat deze oorspronkelijke aaneenschakeling grootendeels verloren, en door lateren, naar goedvinden, hersteld is, waardoor veel is ingevoegd, wat OSSIAN zelf daartoe nooit bestemd had(1). Bijzonder zou dit zigtbaar zijn in het gedicht *Fingal* of *Fionnghal*, dat, in zes boeken gesplitst, de redding van *Ierland* door FINGAL, vóór den inval van SWARAN, bevat; en in *Temòra* of *Tighmora*, dat, in acht boeken, de wraak van *Morvens* opperhoofd op OAIRBAR, den overweldiger van *Temóra*, bezingt. Beide dichtstukken zijn, even als de overige door MACPHERSON uitgegevene zangen, in elks handen, en door menigvuldige vertalingen algemeen bekend, bewonderd en geprezen geworden(2). Hunne hooge waarde en schoonheden hier te ontleden, zou derhalve geheel overbodig zijn. Veel liever bepalen wij ons tot eenige proeven van OSSIANS dichterlijken geest uit die stukken ontleend, welke door SMITH en VON HAROLD zijn aan het licht gebragt, en in welke dezelfde geest, hetzelfde dichterlijk vermogen en dezelfde toon heerscht, als in die, welke door MACPHERSON bezorgd werden. Althans de oppervlakkigste lezing van dichtstukken, als *Gaul, Dermid, Finan en Lorma, Cathluina, Cathula, Manos, Frathal, Dargo, Cuthon, De val van Thura*(3), RIJNO'S *zang bij den dood van* OSCAR, *het lied van* OSSIAN, *na het verslaan der Romeinen, Bosmina* en *Sulima*(4), die alle schoonheden van den eersten rang bevatten, moet elk hiervan overtuigen. Wie herkent OSSIAN niet in deze heerlijke aanspraak tot de zon, welke ons aan die van MILTON tot het licht herinnert(5): ‘Dochter van den morgen! de schreden van uw opgaan zijn liefelijk; liefelijk, wanneer gij

(1) BILDERDIJK, *Fingal*, II. 89.
(2) Zoo veel mij bewust is, bezitten wij in onze taal geene dichterlijke overzetting van al de Werken van OSSIAN. VAN DE KASTEELE leverde slechts *Fingal* en eenige kleinere stukken, in rijmlooze verzen (Amst. 1793). BILDERDIJK schonk aan onze letterkunde eene fraaije dichterlijke vertolking van *Fingal* (Amst. 1805), en in zijne *Mengelingen* eenige andere gedichten van den Gaelischen bard. H. VINKELES vertaalde zeer verdienstelijk het dichtstuk *Temóra* in verzen (Amst. 1832.) Eene proza-vertaling der gedichten van OSSIAN, door VON HAROLD verzameld, verscheen te *Leiden* in 1793 in het licht.
(3) In SMITH'S *Gaelic. Antiquities*.
(4) Door VON HAROLD uitgegeven.
(5) *Paradise Lost*. III Book.

uwe gouden lokken boven de oostelijke bergen verheft. De heuvelen grimlagchen, wanneer zij u aanschouwen: en de glinsterende dalen met hunne blaauwe stroomen zijn vrolijk. De boomen steken hunne groene opschietende toppen door den plasregen omhoog, om u te ontmoeten; en de zangers van het woud begroeten met hunnen morgenzang uwe komst. Maar waar vliegt de nacht op zijne zwarte arendsvleugelen henen, wanneer hij uw gelaat aanschouwt, en waar is het verblijf der duisternis? Waarheen wijken de starren voor uwe tegenwoordigheid, en waar is de plaats, in welke zij hare bevende schoonheid verbergen? Naar welke woestijn jaagt gij ze henen, wanneer gij de bergen des hemels beklimt, en ze vervolgt, gelijk een magtig jager, door de blaauwe velden der wolken? Dochter des hemels! de schreden van uwen togt zijn liefelijk, wanneer gij daar boven in uwe pracht oprijst, en voor uw gelaat de stormen verstrooit. Het verdwijnen uwer gouden lokken is liefelijk, wanneer gij in de westelijke golf zinkt, en liefelijk is de hope uwer terugkomst. In de nevelen des nachts verloort gij nooit uwen loop; en onweders in de stormachtige diepte verzetteden zich te vergeefs tegen u. Op de roepstem van den morgen zijt gij altijd gereed, en het licht uwer terugkomst is zoet. Het is zoet; ik echter zie het niet, want gij verdrijft niet den nacht van het oog der Barden[(1)].'

Heeft de Dichter hier onze ziel tot teederheid en weemoed gestemd, hij bezit het vermogen haar kort daarop te doen huiveren, door de volgende beschrijving eens gevechts: de vertaling is slechts eene flaauwe afteekening van het krachtig oorspronkelijk tafereel. 'Gelijk het rollen der rotsstukken van de kruin des bergs, en het gebrul der golven, wanneer het onweder hoog is: of, gelijk de wouden, wanneer hun droog gebladerte door vlammen in den nacht wordt aangegrepen - zóó was de verschrikking, die THRATHALS schreden volgde. COLGUL en hij waren in den strijd gelijk twee bergstroomen: de klank van hun staal was als de echo van het enge dal, wanneer de groene pijnboomen geveld worden. Vreeselijk is hun strijd! THRATHAL is een storm, die het woud omver werpt; en eene golf, die tegen den oever opstuift, is COLGUL. Maar de oogen van COLGUL zwemmen in eenen nevel zoodra de geweldige speer op zijnen helm valt. CORRAN staat zonder zijn schild, gelijk eene rots, die door den bliksem ontbloot is. DUCHINNAS stremt met zijne hand den rooden stroom uit zijne borst, en leunt met zijnen rug tegen eenen geknakten boom. De helm van CRUSOLLIS met de eene helft van het hoofd flikkert tusschen zijne voeten, eer dat hij zelf valt; en het grijze haar van TUAL-ARMA

(1) SMITH, in het dichtstuk *Thrathal*.

wordt door de aandringende voeten der Helden in bloed en stof getreden.'

'COLGUL schudt de wolk van zijne roode oogen. Hij ziet zijn volk badende in hun bloed. Gelijk de donkere schaduw van *Lego's* nevel, komt hij zwijgend achter den koning. Maar hij komt niet onbemerkt. THRATHAL keert zich om. COLGUL vlugt. Zijne schreden wendt hij naar de boot, en THRATHAL volgt hem in zijne kracht. Duizend pijlen doelen op den Koning. Door een' van deze wordt COLGUL doorboord. Hij valt op den oever, terwijl hij met zijne eene hand de boot grijpt. THRATHAL springt in den zwarten buik der boot, en keert zich tegen het volk van COLGUL. Hij keert zich om: één stoot voert hem over de diepte; en hij juicht van vreugde in het midden zijns roems[1].'

Wij gelooven gaarne den man, die dit gevecht beschreef, en zoo vele andere bijwoonde en bezong, wanneer hij het leven van den krijgsman aldus afmaalt: 'Hoe onzeker is het leven van den krijgsman! Des morgens gaat hij vrolijk uit op de vlakte; maar des avonds ontvangen hem zijne vrienden als een ijskoud lijk -zijne bejaarde moeder en de echtgenoote zijner liefde bereiden het feest om den glinsterenden eik. Zij luisteren nu en dan of hij komt. De tred van den voet klinkt in haar oor; de bleeke maan toont haar den stoet. "Hij komt!" roepen zij uit, terwijl zij met vreugde naar buiten vliegen - zij ontmoeten zijne lijkbaar! - Het leven van den krijgsman is een winterdag; kort, donker; zijne heldere blikken op de heide zijn weinig[2].'

Zoo waar en treffend dit tafereel mag genoemd worden, zoo bevallig en fraai is de beschrijving eener schoone maagd, welke bij de CORINNA van OVIDIUS of de ALINA van ARIOSTO mag vergeleken worden. 'Wit waren de rijen tusschen hare lippen, en gelijk de zachte hoogte des bergs, was het blanke vel onder haar nieuw gewaad. Kring op kring vormde haar schoone hals. Gelijk heuvelen onder hunne zachte sneeuwvlokken, verhieven zich twee borsten der liefde. Het aanminnige der muzijk was in hare stem. De roos was bij hare lippen niet rood; noch het schuim des strooms wit bij hare hand. Meisje van *Gormluba!* wie kan uwe schoonheid afmalen? Uwe wenkbraauwen, zacht en gesloten, waren zwartachtig van kleur; uwe wangen gelijk aan de roode beziën van den berg-esch; bloeijende bloemen aan den tak der lente tooiden u. Het blonde haar van CIVA-DONA was gelijk aan den vergulden top des bergs, wanneer gouden wolken op zijne groene kruin nederzien, nadat de zon zich ter rust gebogen heeft. Hare oogen

(1) SMITH, in *Thrathal*.
(2) SMITH, in het dichtstuk *Cython*.

waren schitterend gelijk zonnestralen, en volmaakt was de leest der schoone maagd. Helden zagen en bewonderden haar[1].'

Doch niet slechts toonen van schrik, weemoed en liefde, maar ook die der vreugde en der zegepraal, weet OSSIAN uit zijne welluidende harp te lokken. Vol gloed is zijn *zegelied na de nederlaag der Romeinen*.

'Daalt op uwe ruischende vleugelen, daalt neder, o Geesten der helden! Treedt uit uwe zalen des donders! Deelt in de vreugde uwer zonen! De Koning der wereld is van onze velden verjaagd, de trotsche vijand, die het vaderland bedreigde.'

'Zijn snuivend ros, in de trotschheid van zijnen loop, mogt hem niet met de overwinning terug voeren. Hem velde *Morvens* speer op de vlakte, den trotschen vijand, die het vaderland bedreigde.'

'De vleugelen zijner adelaars verspreidden schrik om zich henen, verspreidden schrik in de boezems onzer maagden. Maar onze krijgshaftige jongelingen grimlachten op het gezigt. Zij stortten gelijk bergstroomen, door de gelederen hunner trotschheid, en maaiden de vijanden des lands weg.'

'Eene donkere wolk hing boven onze heuvelen. De dood zweefde schrikverwekkend over onze dalen. Men hoorde het steunen der moeders, de geheime zuchten der maagden. FINGAL vernam hun leed. Zijne gloeijende ziel verhief zich. Trotsche Vreemdeling! waarom hebt gij zijnen toorn opgewekt?. Waarom hebt gij den krijgsman tot de wapenen getergd? Waarom zijt gij gekomen, om het land te verwoesten?'

'De bliksem zijns staals verzengde uwe gelederen. Gij vlugttet, gelijk reeën, voor de vlammen zijns zwaards. Onze angstvallige maagden grimlagchen bij uwe vlugt. Zij vragen hare zegepralend terugkeerende jongelingen: 'waren dat nu de schrikverwekkende vijanden des lands?'

'Heft aan, o Barden! uwe bekoorlijke zangen. Bezingt FINGALS roemrijke daden! Blonde maagden van *Selma!* neemt uwe harpen op. De held leve in uwe zangen! Zingt zijne ziel in rust! Zingt de ziel des helds in rust, wiens arm de vijanden des vaderlands verwon.'

'Vliegt, duistere zorgen! van onze feestmalen. Laat, o Maagden!

(1) SMITH in het dichtstuk: *de val van Thura*. Vooral in het oorspronkelijke is deze beschrijving bijzonder schoon en bevallig.

Innseam pairt do dhreach na reul:
Bu gheal a deud, gu hur deu.
's Mar chanach an t sleibhe
Bha a cneas fa heide 'ur.
Bha a braighe cearclach ban. etc.

de vonkelende mosselschelp rondgaan. Geniet, o Helden! het loon der dapperen. Gelukkig de schoonen, wier aanminnige bekoorlijkheden door *Morvens* moedige jongelingen beschermd worden. Gelukkig de jongelingen, wier zwaarden *Selma's* maagden van de vijanden des Lands bevrijdden[1].'

Worden er geene sporen van Godsvereering of Godsdienst in de echte en onverminkte gedichten van OSSIAN gevonden[2], het groote en troostvolle denkbeeld van onsterfelijkheid en wederzien echter was diep in de gevoelvolle ziel dezes Dichters gegrifd. 'Uwe kinren, O MURNO!' zegt hij, 'zijn, even als die van TURLOCH, slechts voor eenen tijd verloren. Zij zijn slechts vóór u op hunnen eigen' stroom naar het gewest der gelukzaligen getrokken. Dáár zult gij hen liefelijk hunne jonge hoofden midden onder de Helden zien verheffen. Reeds is hun loop in de schoone nevelen, die voor het gelaat der maan zweven, wanneer deze bleek door de wolken ziet, en in den stroom van *Alva* schijnt. Dat dus de smart van URAN vergeten worde; want dáár zal hij zijne LORMA wedervinden. Dat de tranen van MURNO'S oogen gedroogd worden; want dáár zal hij zijne kinderen wederzien[3].'

Bijzonder opmerkelijk is ook in dit opzigt de volgende plaats: 'Neen, de veeten van vroegere jaren worden door de magtige afgestorvenen vergeten. De helden ontmoeten thans elkander in vrede, en rijden te zamen op de vleugelen des onweders. Geen klang des schilds, geen geraas der speer wordt in hunne vreedzame woningen gehoord. Zij, die weleer in het gevecht hun staal vermengden, zitten thans naast elkander. Hier komen *Lochlin* en *Morven* op het gemeenschappelijk feest te zamen, en luisteren met elkander naar het gezang hunner Barden. Waarom zouden zij ook meer strijden, daar de blaauwe velden boven hen zoo uitgestrekt, en de dieren der wolken zoo talrijk zijn? Gelijk ik, zien zij met eenen grimlach op de jaren, die voorbij zijn, terug, en zuchten bij de herinnering der dagen, welke niet weder zullen terugkeeren. Zij zien op de aarde neder, wanneer zij daar boven op hunne witgraauwe wolken wegtrekken, en verwonderen zich, waarom zij met elkander streden. - Ja, Helden van gelukkiger streken! Gij ziet op den droom des levens terug, gelijk OSSIAN op den slag van DARGO nederziet. - Het is eene mare der jaren, die op hare bruine wieken over *Morven* weggevlogen is[4].'

(1) VON HAROLD, 3. 76.
(2) De waarschijnlijke oorzaak hiervan is opgegeven in mijne *Verhandeling over de echtheid van* OSSIAN.
(3) SMITH, in *Finan* en *Lorma*.
(4) SMITH, in het gedicht *Dargo*, aan het slot.

De geest des tijds.

Uit Democritos.

Spiritus, ubi vult, spirat.

Iedere eeuw heeft haren eigenen geest des tijds, bij gevolg ook hare eigene dwaasheden, welke der volgende eerst duidelijk worden, en stof tot spotternij opleveren. Van de eeuw, in welke wij zelve leven, vallen ons de onderscheidendste trekken minder in het oog, dan die der eeuw van ABRAHAM, ISAAC en JACOB, even als ons menige zwakheid verborgen blijft, aan welke onze buurman toch zeer wel ziet, dat wij mank gaan. De geest heeft zijne epidemische ziekten als het ligchaam, ja, een waarlijk uitstekende dwaas is in staat, een geheel Land vol narren te maken, zoo als wij het immer zelve beleefd hebben. Wij noemen onze eeuw de verlichte, en later dagen zullen misschien in deze onze gewaande verlichting eene bespottelijkheid zien. Ons derde woord is bijna altijd de geest des tijds - de geest des tijds, die dikwijls louter wijngeest of onreine schaamtelooze koboldgeest, en zoo belagchelijk is, als de gemeene man, die geen' anderen geest kent, dan den Heiligen Geest en dien van foezel! Ik hel er toe over, FONTENELLE, wien ik vroeger die woorden niet vergeven konde, na te zeggen: '*Si j'avais la main pleine de vérités, je me garderais bien de l'ouvrir*.'

Krachtig werkt de geest des tijds, trots alle hinderpalen, het booze tegen, wanneer het goede nog de overhand heeft; maar hij is even ijverig in omgekeerden zin, wanneer het booze heerscht en het goede zwicht. De Maccabeërs, PHOCION, ARATUS en BRUTUS, bestreden vergeefs den geest van hunnen tijd, en Keizer JULIANUS mag al of niet zijn bloed ten hemel hebben doen springen, met de woorden: 'Gij hebt overwonnen, Galileër!' de geest des tijds had gezegevierd, en de Romeinsche eeredienst en zelfs de Romeinsche legioenen bukten voor hem. Vergeefs zoude men thans kruistogten prediken, vergeefs een HILDEBRAND II de kroonen onder zijne pantoffel willen krommen; hoezeer het spook van het nieuwe *Rome* ook schrik tracht in te boezemen, men is er niet bang voor - de beschaafde wereld lacht er slechts om. Het is waar, dat de geest des tijds dikwijls de scheepvaart gelijkt, die nu op den Oceaan geene grenzen heeft, terwijl de Ouden zich niet verder waagden, dan van waar zij de kust konden zien; het is nog meer jammer, dat men zoo dikwijls herinnerd wordt aan de woorden van den Profeet MICHA: 'De sone veracht den vader, de doch-

ter staet op tegen hare moeder, de schoon-dochter tegen hare schoonmoeder: eens mans vyanden zijn syne huysgenooten. - En geloovet eenen vrient niet; en vertrouwet niet op eenen voornaamsten vrient; bewaert de deuren uwes monts voor haer, die in uwen schoot legt.'

De geest des tijds gelijkt den passaat-winden en stroom en tij in zee: een kloek schipper zeilt *met*, maar niet *tegen* deze; de zedelijke wereld heeft als de natuurlijke hare wetten, waarnaar men zich schikken moet. In de zedelijke wereld heerscht ebbe en vloed, als op den oceaan; ze zijn slechts minder zigtbaar; maar wie hen gadeslaat, hem gelukt het; hij komt dikwijls met eene belagchelijke dwaasheid behouden, als met den vloed, aan land, terwijl de nuttigste waarheid, die het met de ebbe beproeft, in den schoot der wateren zoek raakt. Eene enkele vonk zet soms eene halve wereld in vuur en vlam, die op eenen anderen tijd niet in staat zou zijn geweest een' droogen houtstapel in het bosch aan te steken, en het is met den geest gelegen als met gelukkige oogenblikken: alle moeite is vergeefsch, wanneer men dien oogenblik niet waarneemt, b.v. in herdersuurtjes en genadige luimen, of voor schatgravers, het punt des tijds, waarin het geestenuur slaat.

Lang genoeg duurde het tijdvak van de vierde tot de vijftiende eeuw, waarin de eene helft van het menschelijk geslacht jaagde en oorloogde, of, in eerwaardige pijen gedost en met eerwaardige baarden versierd, over iets onbeduidends of over iets ongerijmds twistte, en zijnen God, d.i. den buik, diende, terwijl de andere veel grootere helft hooi vrat en werkte als vee. Deze duistere, domme tijd konde slechts eenigzins vergeten worden door de heerlijke dagen van 1480 tot 1530, de boekdrukkunst en de uitvinding van het buskruid, handel en posten, den bloei der kunsten in *Italië*, de hervorming in *Duitschland*. Toen heerschte een koene, dappere geest bij het volk, ridderlijke zin bij den adel, majesteit, kracht en verhevenheid bij de heerschers; onze tijd, zoo trotsch op zijnen geest, zou er schaamrood bij moeten wegzinken, had hij de jaren 1813-1815 niet opgeleverd. In de oude geschiedenis treffen wij een dergelijk tijdpunt aan, vóór den slag bij *Zama;* ware de vrede gesloten geworden, dan hadden de Romeinen *Europa*, de Grieken *Azië*, de Carthagers *Africa* beschaafd; waarschijnlijk hadden wij de barbaarsche middeleeuwen met hare priesterwereld en haar leenstelsel nooit gekend, eene geheel andere algemeene geschiedenis gehad, en zoude de negentiende eeuw niet verpligt zijn geweest, nu nog reizigers uit te zenden, om de binnenlanden van *Africa* te leeren kennen, een werelddeel, dat waarschijnlijk nog eens eene belangrijker rol speelt dan thans.

Men heeft de merkwaardigste tijdvakken naar groote geesten ge-

noemd; maar de ALEXANDERS en de CAESARS, de HERMANS en de KARRELS de GREGORIUSSEN en de LUTHERS, de PERICLESSEN, LORENZO DI MEDICI en FREDERIK de II^{de} (LODEWIJK de XIV^{de}?) waren toch slechts kinderen dier tijden, welke den geest van deze juist wisten te begrijpen en daarnaar te handelen. Deze kunst of dat instinkt van den geest, dat den glans van zijn genie op landen en volken doet afschijnen, - als de lichtglans van het kind JEZUS op de omstanders, in den nacht van CORREGGIO - is het geheim van groote Mannen, dat om hunne slapen den eeuwig groenenden lauwerkrans der nawereld vlecht. Toen FREDERIK tot de helden van vroegeren tijd afdaalde, of opvoer, was het overal zoo donker, als had de Genius der menschheid de aarde verlaten. Hoe heugt mij nog zijn lijkfeest, in een' kring van Academie-vrienden, in het jaar 1786: hoe verschilde dit van het jaar 1815, waarin de held dezes tijds naar *St. Helena*, werd gebannen!

Verbant de groote geesten en gij vertraagt den vooruitgang der menschheid, hoe dikwijls zich de slavendrom door blinde bewondering en toewijding ook reeds te schande heeft gemaakt. Deze groote geesten waren allen meer of beminnelijker, bescheidener en humaner dan de held van mijnen tijd, schoon zij ook als aanvoerders van heirlegers voor hem moesten onderdoen. NAPOLEON zoude grooter, grooter dan FREDERIK zijn geweest, wanneer hij meer mensch ware gebleven, en vroeger dan op *Elba* tot zich zelven had gezegd: ‘niet de Coalitie heeft mij ten val gebragt, maar de liberale Ideeën - ik heb de volken beleedigd.’ Hij, wiens hooge scherpzinnigheid zoo ligt over de ideeën van zijnen tijd had kunnen zegevieren, hij wierp alles om en door elkander; eerzucht en langdurig geluk verblindden hem. - *Europa* koesterde overdreven verwachtingen van zijne rnagt, zijnen geest, zelfs van zijne ontwerpen voor het geluk der wereld - hij kende alles, hij kon alles slechten en onder den voet brengen, maar hij kon niet opbouwen, hij zettede zijn eigen *ik* in de plaats van *Europa* - het zuchtte lang, maar vermande zich eindelijk. NAPOLEON steeg in den luchtbol; maar in dezen, als onder de duikersklok, doen ons de ooren eindelijk zeer en bloeden - wij moeten op aarde blijven, en ons in den tijd leeren schikken.

NAPOLEON, die noch liefde kende, noch gemoed bezat, de koene Corsicaan, had iets van een' roover-hoofdman, iets van AGATHOCLES, den zoon des pottenbakkers te *Syracuse*, en hoe dikwijls scheen NAPOLEON, de Keizer, niet BUONAPARTE te zijn! Herinner u CAESAR, KAREL, FREDERIK, met zijne bekrompen middelen in zijn' bekrompen' tijd: hoe klein staat de wereldheerscher naast hen, vooral daar hij honderd zwarigheden minder te overwinnen had, dan de in het purper geborene en reeds in de wieg door vleijerij bedorvene toe-

komstige erfgenamen eens troons! Het kleinste N.B. zal de nawereld nog aan NAPOLEON BUONAPARTE doen denken, en haar te gelijk de tragisch-comische afgoderij van mijnen tijd herinneren, die zich trotsch de verlichte noemde en slaafs als Israël om het gouden kalf danste, dat slechts verguld was. De ooijevaar in de lucht en de kraai en de zwaluw, zij weten hunnen tijd; maar het volk Israëls kende dien niet, en NAPOLEON begreep dien zoo weinig als het nieuwe *Rome* dit nóg doet. Mijn tijd plaatste MIRABEAU, MARAT en ROBESPIERRE in het Pantheon naast de asch van VOLTAIRE en ROUSSEAU en wierp er hen, een jaar later, weder uit!

Het eigenaardige van iedere eeuw (*genius saeculi*), dat in den staatsvorm en in de godsdienst aan het licht treedt, en zich in zeden en gebruiken, in wetenschap en kunst, smaak en taal uit, vormt een groot deel van datgene, hetwelk wij het locaal-comische noemen. Het algemeen belagchelijke, dat der Natuur behoort, vertoont zich in alle tijden; de babbelaar van HORATIUS en de vrek van PLAUTUS vinden nog heden huns gelijken, zoo als de *Misanthrope* van MOLIÈRE de zijne te *Athene* en te *Rome* zoude hebben gevonden: want de natuurtaal spreekt men overal; - maar het locaal-comische is slechts betrekkelijk, schoon het in zekere tijdperken sterker werkt dan het algemeene, dewijl het de eigenaardige denkwijze des volks streelt, als ARISTOPHANES de Atheners. Daardoor verliest het echter ook zijne waarde door den tijd en bij andere volken; juist deze ARISTOPHANES bewijst het. DANTE, RABELAIS, FISCHART, *Hudibras* en de *Dunciade* zijn ons, in hunne toespelingen ten minste, duister, en hoe veel nader zijn de tijden, waarin zij leefden, niet aan den onzen dan die van Grieken en Romeinen? De geestigste polemische en politieke vlugschriften overleven naauwelijks een geslacht. Bij den grooten volkshoop, die nooit buitenslands is geweest, en met geene vreemdelingen verkeert, strekt zich het locaal-comische zelfs tot op het uiterlijke, tot op manieren, taal en kleeding uit. Dus schijnen ons de gerijmde treurspelen der Franschen belagchelijk, want wij beschouwen die door den bril des volksvooroordeels, zoo als de boer des nachts met de lantaarn naar den zonnewijzer kijkt, als ware het zijne huisklok; en dikwijls spreekt de aldus beschaafde jonge ANACHARSIS niet als een jonge *Scyth*, maar als de oude BARTHÉLÉMY uit *Parijs*.

In de kindschheid der beschaving heerscht overal eenvormigheid; volgens ATHENAEUS was het eene oude gewoonte onder de Grieken, dat zij, die niets tot de kosten van eenen maaltijd bijdroegen (*ἀσυμβολοι*), de anderen door grappen moesten vermaken (*γελωτοποιοι*): maar bij eenvoudige volken laten arbeid en behoefte niet toe, dat er gedachtenweelde, vernuft en geestigheid ontsta. De mensch gelijkt het blok marmer, in zijne groeve, door aarde, wortelen en

kruiden omhuld; slechts de hand der kunst vermag er eene *Venus* of een' *Apollo* uit te tooveren. Zoo lang men nog in de bosschen woonde, had eene wandeling door deze waarschijnlijk weinig bekoorlijks, en nog heden gaapt de boer de opgaande zon zoo onverschillig aan, als zijn' os, en raakt de maan hem minder dan zijne slaapmuts, terwijl dichters en stedelingen er mede dweepen. - Zoo vervolgen spot en satyre in onbeschaafde dagen ligchamelijke gebreken, armoede, vreemdelingen, de onderliggende partij, enz. en het gaat er zoo ruw toe als in het Oude Testament en bij vader HOMERUS, zoo ruw toe, als nog heden ten dage in *Barbaryë* en in *America*. Ik geloof, dat de lompheid onzer oude Philologen en Geleerden aan hunne klassieke studiën viel toe te schrijven, zij hielden die voor echt klassiek; thans zijn wij verder gevorderd, en daarom hoffelijker, ja, de meerderheid zegt:

> Waarom zou ik mijn hersens kwellen
> Met wat die Ouden ons vertellen?
> 'k Ben nu zoo goed als zij voor dezen:
> Zij hebben mij ook niet gelezen!

ADONI-BESEK had zeventig koningen met afgehouwen duimen en groote teenen onder tafel, zoo als neger-koningen menschenschedels voor hunne paleizen hebben, - Koningen handelen als graauw en gevangen Koningen worden als graauw behandeld; bespotting en stokslagen zijn slechts als meer of min onderscheiden. Czaar BORIS zond aan den grooten Heer al zijne geschenken terug, en als toegift een kleed, uit een zwijnsvel vervaardigd, en een' met zwijnendrek gevulden buidel, en zulke hoffelijkheden zijn nog heden in zwang onder Lappen en Groenlanders en Kamschatdalen, misschien zelfs op Duitsche dorpen. Eerst bij hoogere beschaving en ontwikkeling krijgt de geest het overwigt - nieuwe denkbeelden, maar ook nieuwe behoeften en nieuwe ongerijmdheden, nieuwe zeden en nieuwe grootere dwaasheden vullen de ledige ruimte, welke de meerdere rust open laat, en de stroom van het belagchelijke schiet breeder, maar ook helderder voort. Op ARISTOPHANES volgen de fijne MENANDERS en LUCIANEN, op PLAUTUS de TERENTIUSSEN, de CICEROS der lagchers bij uitnemendheid, tot de barbaarschheid alles weder in den vorigen toestand terugwerpt.

In den langen nacht der middeleeuwen, door despotische Romeinen, Germaansche barbaren, en de eeuwige barbaren voor den geest - de Priesters - over *Europa* gebragt, werd de plaats van vernuft en geestigheid ingenomen door jagt en krijg, scholastiek en bijgeloof van allerlei aard; het volk was het vee of de negers van den geweldigen adel, die eene bende roovers vormde, *seigneurs* geheeten, welke zelfs den Koning zijn regt bestreden, om dat des volks te ligter onder den voet te kunnen treden; moest toen de

lust tot lagchen ieder niet vergaan, als in de zeven jaren van het Rijnverbond? In kloosters en scholen, waar men gewaand zou hebben, nog het best geborgen te zijn, wist men niets dan van CHRISTUS den gekruiste, en een beetje Latijn, en toen de Araben de verdachte *literae saeculares* weder te voorschijn bragten, schreeuwden pausen en monniken als adelaars, en in plaats der verstandige Ouden kwamen Legenden, Homiliën, kwalijk begrepen Bijbels en magere Kronijken - de *Sacra Sancta Theologia* was de Koningin aller wetenschappen, dit zegt alles: hoe zouden smaak, vernuft en geest zich hebben kunnen ontwikkelen in de boeijen van het priester-latijn?

Slechts in het hooge Noorden zongen de Barden en Skalden nog krijgsliederen, van de feiten hunner helden, bloed en slag, wild en woud, dronk en min, in hunne moedertaal, terwijl de monniken evangeliën in rijm bragten en liederen zamenlijmden op MARIA en alle Heiligen. Wie zou niet gaarne al hunne *Sacra* willen geven voor éénen Duitschen OSSIAN? In het Noorden en in het Oosten bevochten de Vorsten elkander in raadsels en vertellingen, welker oplossing of ontknooping de zege bepaalde; zelfs misdadigers konden zich daardoor van de straf bevrijden. OSSIAN staat daar als HOMERUS, en op dien grondslag bouwden de ridders voort; zij deden meer voor de poëzij als de bruine of zwarte pijen, en de dag brak weder aan. Onbemerkt en geheel in stilte schoten in de dikwijls miskende middeleeuwen de zaden van Grieksche en Romeinsche beschaving, vooral in *Frankrijk* en *Italië*, op; het Noorden leerde den akkerbouw en handwerken, zag steden ontstaan, breidde zijnen handel allengs uit, en schiep wetten en staatsvormen - niet alles wat groot is mag het werk des toevals heeten, het is dikwijls de vrucht van nadenken en vlijt. Zelfs de armzalige scholastiek leerde voor het minst naauwkeurigheid in begrippen, die aan de wijsbegeerte der Ouden bijna onbekend was gebleven, en in het praktische was het verstand waarlijk minder verminkt en verbrokkeld dan in onze beschaafder dagen; was het in alle geval vrijer, werkzamer, krachtiger.

De middeleeuwen bieden heerlijke lichtpartijen aan, wanneer wij onze beschouwingen bepalen tot de ridderschap, tot de grootsche pogingen ter vestiging van burgerlijke vrijheid, welke onze juristische rijks-geschiedschrijvertjes oproer noemden, tot de verhevene uitvindingen en tot de zucht naar licht, den geest toen eigen. Die studie heeft veel bekoorlijks, mits wij ons slechts wachten, den blik te doen afdalen op de walgelijke, bloedige kerktooneelen, pausen en monniken, Inquisitie- en Religie-oorlog; en zelfs de eeuwige twisten en veeten, uit het Leenstelsel geboren, op den achtergrond laten, schoon ook met deze gruwelen veel goeds bin-

nensloop. In het tijdvak der middeleeuwen werden de groote omwentelingen voorbereid, eene hevige koorts blaakte het maatschappelijk ligchaam, de kruistogten, de verovering van *Konstantinopel*, de groote ontdekkingen en uitvindingen, enz. die den geest eene vlugt deden nemen, welke zich ook tot in het gebied van het komische moest uitstrekken. In plaats van den kostbaren tijd verder te verkwisten met de beantwoording van vragen, als: Wat zoude er van den mensch zijn geworden, wanneer EVA alleen in den appel had gebeten? Moest CHRISTUS honger lijden, of hongerde Hij slechts dewijl Hij het wilde? - JUSTINIANUS verklaarde zich voor het laatste gevoelen. - Wordt de koe, wanneer een boer haar aan een touw voorttrekt, door het touw of door den boer vast gehouden? In plaats van deze, begon nu de satyre hare rol te spelen, of met andere woorden: het verstand ontwaakte.

Wie was belagchelijker: Paus ZACHARIAS, die verbood, aan tegenvoeters te gelooven, of Paus ALEXANDER, die deze aan *Spanje* verleent, opdat het zijn monster BORGIA eenen troon schenke, die hen voor menschen verklaarde, opdat men hen niet als groote apen zoude doodslaan? Wie was belagchelijker, deze Heilige Vaders, of de gezamenlijke Europeesche menschheid, die aan deze dolhuis-gedachten, in den geest van haren tijd, geloof sloeg? Den Pausen scheen het iets volstrekt onbegrijpelijks, hoe men op een' aardkloot zoude kunnen gaan, zonder er af te vallen, en daarom lachten zij allen uit, die van tegenvoeters spraken, ja schertsten zelfs, of men dan de vrouwen niet onder de rokken zou kunnen zien? Zij hadden volstrekt geen begrip van zwaarte, ondanks hunne eigene corpulentie, en de wigtigheid, die zij zich aanmatigden. Bedevaarten naar het Heilige Graf, of het stichten van kerken en kloosters, voerden den grootsten booswicht nog warm den hemel binnen; LODEWIJK *de Heilige* ontving, tot loon van twee hoogst ongelukkige kruistogten, de doornenkroon en het purperen kleed van CHRISTUS, de heilige lans, de spons, en andere werktuigen der Passie; de heilige razernij der kruisvaarten kostte zeven millioenen menschen - doch zij waren in den geest des tijds! Maar zij verrijkten ons toch ook met bergamotperen, saffraan, chalotten en savooische kool, en wat misschien de hoofdzaak was, de ridders, namelijk de Tempeliers, verkregen door den omgang met de verstandige Moslems - helderder godsdienstbegrippen.

Men trachtte de Pest, of den Zwarten Dood van 1348, die in *Duitschland* alleen binnen twee jaren een vierde gedeelte der bevolking wegraapte, te verdrijven, maar nam hiertoe maatregelen van policie noch gezondheid; neen, men stichtte kloosters, en gaf aalmoezen aan bedelmonniken. De inwoners van *Lubeck* bragten zóó vele offeranden, dat de monniken niets meer wilden aannemen;

men was verpligt, hun de geldzakken over de muren toe te werpen. Toen ook riep men geen' arts te hulp, maar bad en bezwoer den duivel en haalde theologische tractaten, wanneer men met bezetenen gekweld was. In de kloosters gaf men den stervenden passen aan den H. PETRUS mede, en kwitantiën voor de geschonken goederen. Het is zeker treurig, dat men elkander op aarde zoo dikwijls om den wil des hemels heeft doodgeslagen; - maar et was toch iets hoogers en edelers in die strijden, dan in de onze, en zoo de kruisvaarders reliquiën haalden, namen de helden onzes tijds daarentegen lood, goud, zilver, juweelen en alles, wat hun geviel, mede. De Vice-Goden, te *Rome*, sloegen zwaar geld uit louter been en hout, zij hypothekeerden op de eeuwigheid; de Paulicianen en de Waldenzen hadden lang vóór LUTHER reeds geprotesteerd, de ontucht en hebzucht der geestelijkheid had zelfs schaapskoppen het hoofd doen schudden, men drong op verspreiding van den Bijbel en reiniging der Godsdienst aan, als WICLEF en HUSS; maar de geest des tijds van LUTHER, ZWINGLIUS en CALVIJN was nog niet verschenen. Hij verscheen, en toch konde een Koning, die pauselijk verlof had, om de Werken van LUTHER te lezen, toch konde HENDRIK VIII van *Engeland* nog de *Septem Sacramentis* schrijven, en zich verheffen op den titel van Beschermer des Geloofs, tot de schoonheid van ANNA BOLEYN hem tot andere gedachten bragt!

Lang nadat zijne eeuw reeds vervlogen is, werkt de tijdgeest nog na; wij eten nog heden ten dage op den avond van St. MAARTEN een' gebraden gans, schoon ons de Heilige niets meer aangaat, en wij ten minste zoo verstandig zijn geworden, het gebraad zelf te eten, in plaats van, vóór den aanvang der Vasten, onze St. MAARTENS-hoenders en St. MAARTENS-ganzen den levenden Heiligen in het klooster te schenken. Nog in onzen tijd verlustigt zich het gemeen op den eersten April door onbetamelijke scherts, schoon het langer dan achttien honderd jaren geleden is, dat CHRISTUS van PONTIUS PILATUS naar HERODES, en omgekeerd, gezonden werd, en dit ook niet meer in de Mysteriën en *Passiecomedies* wordt vertoond. Nog hebben zelfs de Franschen *poisson d'Avril*, en wanneer al ten hunnent, voor zoo ver ik weet, het gebruik niet in zwang is gebleven, op Onnoozelen Kinderen-dag deze met dennen-of berken-roeden te peperen, (HERODES heeft eigenlijk niet ingepeperd, maar gemoord,) toch peperden zij ons duchtig van 1792-1814. Schelm, om een ander voorbeeld bij te brengen, schelm was eens een eervolle naam, er was eene adellijke familie, die dezen droeg, en de woorden Tiran, Aristokraat, Despoot, Demokraat, waren eerwaardige namen; maar wat is er van geworden, en wat hebben Ochlokraten, die het graauw ophitsen

om te regeren, niet uit deze woorden gemaakt? *Verba valent, sicut nummi*.

Ieder tijdvak heeft zijne, hetzelve bijzonder eigene, openbare meening, welke de menigte regeert, zoo als eens de geest van het Christendom, van den Islam, van het Jodendom en der Priesterschap heerschte: en nog heden wordt de wereld door twee hoofdmagten geregeerd: Geweld en Loosheid. De drukpers leverde wel de openbare meening in de handen der schrijvers; doch daar de vrijheid der drukpers niet verder gaat, dan het verlof, dat zekere Rijksstad een landschapsschilder verleende, van hare omstreken tafereelen te mogen leveren, mits hij er noch de bergen, noch de wouden, noch de stroomen in bragt, die deze karakteristiek maakten, zoo valt daarvan niet veel te zeggen. De vrijheid der drukpers zoude de ware uitvoerende magt des verstands zijn; - maar het ‘van ouds gebruikelijke’ - zegt reeds TERTULLIANUS - ‘heeft onzen Heer aan het kruis genageld.’

Van den beginne af hebben de menschen, buiten de staatkundige werktuigen, geheime middelen opgespoord, om hunnen tijd, zich zelve en hun geslacht te veredelen; - er waren Ingewijden van CERES, van PYTHAGORAS, van de Academie en van de Stoa. Wij kennen christenen, tempelieren, vrijmetselaars, illuminaten: zijn wij wijzer? Het is slechts weinigen bevoorregten zielen gegeven, zich boven hunnen tijd te verheffen, en er behoort reeds eene groote mate van verstand toe, van die meening te durven zijn, welke de wereld dertig jaren later de hare zal noemen; de menigte zwemt met den stroom der meening van het oogenblik voort. Slechts enkele uitstekende vernuften hebben kracht genoeg, de liverei der meening af te leggen, en in de maatschappij als natuurmenschen te leven; en waar zijn de grooten, welke de drie hoofdzaken: eer, godsdienst en rijkdom, in evenwigt weten te houden? Daarom zijn alleen die weinigen, welke beschaving van geest en ware vrijheidszucht goddelijk boven hunnen tijd verheft, inderdaad groote mannen, en het zout der aarde.

Mijn tijd viel in eene ware geesten-wereld - men hoorde van niets dan van geest des tijds - volksgeest, adelsgeest, priestergeest, partijgeest - geest uit dit of uit dat boek, en zij, die deze geesten kennen, zijn fraaije geesten, wijsgeerige geesten, sterke geesten - en al die geesten laten zich bezweren door goed eten en drinken, door geld, ambten, eer, en allen spreken en schrijven meer dan zij handelen, of handelen slechts *ut aliquid fecisse putentur*. Alle goede geesten prijzen God den Heer; maar daar niet allen goed zijn, zoo is het beter verstand van zijnen tijd te hebben, dan van den geest des tijds te zijn: want zoo het niet altijd goed is den geest des tijds te volgen, het is altijd goed dien te kennen. De

slang, die zich in den staart bijt, is het zinnebeeld van de gestadige terugkomst aller menschelijke dingen, en leert de jaarboeken der menschen met oogen des geestes, niet in compendiarische wijsheid, lezen - ieder, die niet mensch is, d.i. het dwaaste, ingebeeldste schepsel ter wereld, zou van verveling over het eeuwig éénerlei inslapen. Het menschen-geslacht was altijd verdeeld in woord- en zaak-geloovigen, vrijen en onvrijen, en waarvoor moet men die vrijen houden, als de geheime policie in lessenaars en posterijen gedachten bespiedt en priesters en Jezuïten van allerlei aard te voorschijn, treden? Uit de handen des adels en der geestelijkheid zijn wij in die van de Joden gevallen - geld regeert de wereld. *We leap at stars and fasten in the mud*.

Medium tenuere beati. Laat ons de *activa* en de *passiva* niet vergeten, die ons op school reeds zoo veel leeds brouwden, en laat ons trachten beiden te vereenigen. Uit deze vereeniging wordt dan een dragelijk *medium* geboren, zoo als uit het *activ* man, en *passiv* vrouw, het *remedium amoris*. Wij hebben gezien, hoe een Heerscher, die al te zeer *activum* was, in het treurigste *passivum* verkeerd werd; laat ons JEZUS navolgen, die der al te bedrijvige huisvrouw toeriep: 'MARTHA! MARTHA! gij bekommert u over vele dingen, en maar één ding is noodig!'

De maaijers en de visschers, van Leopold Robert.

Een noodlottig voorval gaf aan GÖTHE de stof voor zijnen *Werther;* zoo LEOPOLD ROBERT een vriend ware ten deel gevallen, begaafd met een genie als dat des Duitschen meesters, welk een tafereel der geneugten en ellenden van liefde en kunst zouden wij aan zijn treurig levens-einde verpligt zijn!

Deze gedachte rees onwillekeurig bij mij op, toen de Redactie van *den Gids* mijn verzoek, een paar zijner meesterstukken voor haar Tijdschrift te doen navolgen, bereidwillig vervuld had, en ik, voor het door mij beloofde opstel bij die platen, eenige bescheiden over het leven des schilders herlas. Eer ik haar echter verder ontwikkel, is het mijn pligt, den lezer op de hoogte van het onderwerp te brengen; de beleefde onderstelling, dat, in een Land van kunstliefhebbers, elk LEOPOLD ROBERT kent, zoude mij misschien tot onbeleefdheid worden gerekend.

Ik weet niet, of de goede inwoners van het Graafschap *Neuf-*

châtel er bij wonnen of verloren, dat de val van NAPOLEON hun erf van den kolossus des Franschen keizerrijks afscheurde, en hen onder den Pruisischen schepter bragt; maar het is zeker, dat deze staatkundige gebeurtenis voor den ruim twintigjarigen LEOPOLD ROBERT de oorzaak zijner grievendste teleurstellingen en tevens de aanleiding tot zijnen onsterfelijken roem was. Den 13^{den} Mei 1794, in het dorpje *la Chaux-de-Fonds*, uit onaanzienlijke, maar eerbiedwaardige ouders geboren, was hij, op zestienjarigen leeftijd, te *Parijs* gekomen, om er zich, onder GIRARDET, in de graveerkunst te oefenen; had hij er, in 1814, den tweeden prijs *en taille douce* behaald, en wilde hij in 1815 op nieuw in *Frankrijks* hoofdstad naar den grooten prijs mededingen. Maar hij werd, door de Restauratie der BOURBONS, van landgenoot in vreemdeling, van Franschman in Pruis verkeerd, en er schoot hem niet over, dan zich nu tot die zusterlijke kunst te wenden, welke hij, door zijn' natuurlijken aanleg verlokt, reeds onder DAVID had beoefend. IJverig bezocht hij de schilderschool van dezen, tot hem, in 1816, ook die weg gesloten werd, door de ballingschap, waarin LODEWIJK XVIII den Meester om zijn vroeger staatkundig gedrag verwees. LEOPOLD ROBERT keerde daarop naar zijn vaderland terug, om er van zijn reeds verworven talent in de schilderkunst partij te trekken. Zoo ik mijne fantasie niet wantrouwde, schetste ik u den jongeling in die dagen, treurig gestemd door de verijdeling zijner vooruitzigten, door den harden pligt vooral haar tot eene dienares te verlagen, die hij zoo gaarne nog als eene goddelijke had aangebeden; maar, des ondanks, troost, geluk, roem van de toekomst verwachtende, opgebeurd als hij werd door het bewustzijn van geduld, kracht en ijver: het was het ongelukkigste tijdstip van LEOPOLD ROBERTS leven niet.

De uitslag overtrof zijne zedige verwachtingen; men prees waarheid en kracht van uitdrukking in de portretten, welke hij leverde; een keurig kunstkenner achtte zijn talent zelfs opmerkelijk genoeg, om hem aan te raden het in *Italië* te ontwikkelen. Helaas! ik heb reeds gezegd, dat ROBERTS ouders niet van aanzienlijken stand waren; ik had er moeten bijvoegen, dat de fortuin hen slechts karig had bedeeld. LEOPOLD mogt hen geene verdere opofferingen vergen, twee broeders en twee zusters, van welke geene ouder was dan hij, hadden even veel regt op hunne liefde en hunne zorgen. En echter zette hij in 1818 den voet in het beloofde land der kunst. Het zoude wreed zijn geweest van M. ROULLET MÉZERAC, - dus heette ROBERTS kunstminnende landgenoot, - een' jeugdig kunstenaar, in het verschiet *Ausonië* en hare lauweren voor te spiegelen, zoo hij hem de middelen niet had kunnen en willen aanbieden, het eerste te zien en de laatste te verwerven. Hij bood edelmoediglijk aan, hem de sommen voor te schie-

ten, tot eene reize naar *Italië*, en de studie des kunstenaars op dien klassieken grond vereischt; - hij verlangde geene aflossing, vóór zijn talent zoude zijn ontwikkeld, en het overgespaarde den jeugdigen schilder in staat zoude stellen, de schuld af te doen. Wij deelen deze bijzonderheid te liever mede, dewijl dergelijke hulp, jeugdigen talenten verstrekt, in ons van rijke kunstliefhebbers overvloeijend Land, onder de zeldzaamheden behoort; dewijl beschermer en beschermde in MÉZERAC en ROBERT elkander waardig waren. In 1828 had de laatste zich van zijne verpligtingen jegens zijne ouders en jegens zijnen weldoener gekweten, en toen *Europa* in onzen LEOPOLD een' der eerste schilders van zijnen tijd prees, smaakte hij voor zich zelven het streelend gevoel, eerlijk man te zijn, in den vollen zin des woords, - genie is slechts een schooner naam voor de vereeniging veler gaven en deugden!

GÖTHE, ik herhaal het, zoude in de geschiedenis van zijnen geest, onder dien zonnigen hemel, voor philosophie en esthetiek het belangrijkst onderwerp hebben gevonden. Hier werd minder idealisatie vereischt, dan bij den toestand van den held des Duitschen romandichters. LEOPOLD ROBERT had, ja, zijne *Fornarina;* maar deze betrekking was slechts voorbijgaande, - geen boersch landmeisje kon een hart, als het zijne, lang boeijen; voor uitspattingen van groveren aard gevoelde hij te fijn, dacht hij te edel. Het schijnt, dat van 1818-1825 zijne kunst hem beheerschte, en genoeg was; de roem, door vier zijner schilderijen op de Parijsche Tentoonstelling van 1822 verworven, de goedkeuring, welke zijn *Improvisateur Napolitain* er in 1824 mogt wegdragen, zouden een nog eerzuchtiger gemoed dan het zijne hebben bevredigd. Hij was misschien toen het gelukkigst. Hij had de Natuur gevonden, welke zijn hart verlangde, die eenvoud aan bevalligheid huwt, - zijne kunstideeën werden helder, veelzijdig, juist; hij zag, hij arbeidde, hij genoot; wie kunstenaar is, weet, dat geene toejuiching bij dit geluk haalt! Maar in 1825 werd er eene zware slagschaduw geworpen op den glans, waarvan zijn leven schitterde; zijn broeder ALFRED, die slechts een jaar jonger was dan hij, ontnam zich zelven het leven, en de droevige gebeurtenis maakte eenen onverklaarbaren indruk op LEOPOLD. Onthulde het hem eensklaps al het ijdele van wat wij kracht, geluk, roem heeten? Het zal ons een raadsel blijven; want de vriendschappelijke brieven van ROBERT, ons in druk medegedeeld door den voortreffelijken mensch, aan wien hij die schreef, en die uit zedigheid zijn' naam verborg, brieven, waarin hij zijn gansche hart uitstortte, dagteekenen slechts van 1831. En schoon zij op iedere bladzijde verraden, dat hij *niet* gelukkig is, ligt hij echter den sluijer van de ware oorzaak zijns lijdens niet op: het bitterst leed knaagt in het verborgen!

Gaarne zoude ik gelooven, dat de kunst LEOPOLD ROBERT het leven allengs weder kloeker beschouwen, mannelijker dragen, menschelijker genieten deed; de stukken, welke hij naar de Parijsche Tentoonstelling van 1827 zond, schijnen er regt toe te geven. Onder de vijf voortbrengselen van zijn penseel onderscheidde men vooral *Le Retour du Pélérinage à la Madone de l'Arc*, om den zuiveren edelen stijl; hij had eene groote schrede voorwaarts gedaan, sedert den Napolitaanschen Improvisator. De kunstenaar was hiervan zelf bewust. Na de voltooijing van dit tafereel, vormde hij het ontwerp, de vier jaargetijden in *Italië*, in even zoo vele stukken, te schilderen; het karakteristieke der voornaamste volken van *Europa's* lusthof zoude hun een dubbel belang geven. En zoo onlangs de *Improvisateur Napolitain* bij zijne merkwaardiger stukken in plaat werd gebragt[1], is dit niet zoo zeer aan de onmiskenbare verdienste dier schilderij toe te schrijven, als aan den vroegen dood des meesters, die de verwezenlijking van zijn plan verijdelde. Hij zelf beschouwde *de terugkeerende Bedevaarders* als de eerste van dien cyclus, welken hij in *de Maaijers*, die in 1831 verschenen, voortzette. Wij zullen straks uitvoeriger over dit meesterstuk spreken; het is hier genoeg, mede te deelen, dat het de hoogst gestemde verwachtingen van zijn talent overtrof, dat LOUIS PHILIPPE er hem, in het bijzijn en onder de eenparige toejuiching zijner kunstbroeders, het Kruis van het Legioen van Eer, met eigen hand, voor schonk.

Voorzeker werd LEOPOLD ROBERT, bij zijn toenmalig verblijf te *Parijs* (1831), door duizenden, als de lieveling des publieks, benijd. Hoe weinig benijdenswaardig was hij echter; schoon hij meer dan de lofspraken der menigte, schoon hij de hartelijkste vriendschap ten huize van den voortreffelijken Onbekende, met wien hij jaren lang briefwisseling had gehouden, dien hij toen voor het eerst zag, genoot; schoon zijn jonger broeder, AURÈLE, er in de geneugten der gastvrijheid deelde. *Parijs*, de groote wereld, het hof, wat waren zij voor hem, dien eene geheime liefde verteerde! In den kelk van den roem had hij haar gif gevonden; de geschiedenis van TASSO en ELEONORA is die van meer geniën dan wij weten. Te *Florence* en te *Rome* verleende zijn talent LEOPOLD ROBERT toegang tot een gezin, dat den slagboom van geboorte, stand en vermogen voor den begaafden schilder deed wegvallen; de arme jongeling zag den afgrond niet, waarover de wieken der kunst

(1) *Notice sur la Vie et les Ouvrages de* LEOPOLD ROBERT, *par* E.J. DELÉCLUZE, *etc. etc. Paris, Rittner et Goupil*, te *Amsterdam*, bij F. BUFFA en ZONEN, een Werkje, waaraan wij onze bescheiden ontleenen, en dat wij allen kunstliefhebbers aanbevelen.

t.o. 412

De maaijers.

hem hadden doen heenzweven! Het was erger nog: hij vermoedde geenszins, dat het de liefde was, die hem zoo dikwijls den drempel van haar paleis deed overschrijden; eerst toen het hoofd van het gezin stierf, lieten de oplettendheden, welke hij der weduwe bewees, de vriendschap, die hem voor haar blaakte, ROBERT geen' twijfel aan zijnen hartstogt over. Maar hij, die kiesch genoeg gedacht had, zich nooit te bekennen, dat hij eene gehuwde vrouw beminde, hij had te veel in hooge kringen verkeerd, om niet al het vermetele, dwaze, bespottelijke - zoo zegt onze beschaafde maatschappij - van dien misplaatsten hartstogt in te zien, en hij leed wat geene pen beschrijft; *alors son esprit se troubla*, zegt hij, aan wien wij deze bijzonderheden verpligt zijn.

Van *Parijs* vertrok LEOPOLD ROBERT naar *Venetië*, om er de schilderij, welke den Winter zoude voorstellen, - die der *Visschers* - te beginnen; maar in plaats van naar de stad der Eilanden, begaf hij zich naar die der Bloemen: ZIJ was te *Florence!* Veroordeel hem niet. Ik wil noch kan waarheid en dichting beurtelings aan de webbe laten spinnen; mij ontbreekt het talent des Duitschen Meesters, weinig te vertellen wat niet gebeurd is, niets te verhalen zoo als het voorviel; ik schat mijne verbeelding sterker noch warmer dan de uwe, - maar veroordeel hem niet! Ik zou hem hooger geacht hebben, zoo hij in tijds de verzoeking ontvloden ware; doch ik heb deernis met hem, die het offer van den strijd tusschen zijn' hartstogt en zijne beginselen werd. Werp evenmin den steen op haar, die zijne liefde niet mogt, niet wilde beantwoorden, en hem echter het wederzien wel had kunnen, niet schijnt te hebben willen weigeren. Het was welligt eene der zaligste oogenblikken van haar leven, de beklagenswaardige! - of zij, die zich in de stijve vormen eener hoogere wereld bewoog, begreep zijne liefde niet, de behaagzieke! - laat ons niet oordeelen, zoo lang er even veel voor beide gissingen te zeggen valt. Wie ge zijn moogt, kunstenaars of hooggeborenen, die mij leest; jongeling! die gelooft, dat het talent op de hoogste plaatsen der zamenleving regt geeft, schoone! die het er voor houdt, dat ge met uwen meester als met uwen vriend moogt omgaan, leert er beiden uit, dat het gevaarlijk is met een hart te spelen, dat de lauwer geen wapenbord opweegt, en - maar ons rest de beschouwing van LEOPOLD ROBERT in de laatste jaren zijns levens, te *Venetië*, eene sombere studie: het scheen, dat de genius der kunst hem met het zonlicht der liefde verliet!

De Fabeldichter had gelijk, toen hij ons aantoonde: *que le mieux est l'ennemi du bien*; maar wee den kunstenaar, die, op dat woord gerust, heden niet iets beters verlangt te leveren, dan wat hij gisteren voltooide; geen ideaal van volkomenheid vóór zich ziet, waarnaar hij rusteloos streeft, schoon hij het nimmer bereikt; dat

hem beurtelings gelukkig maakt en martelt! Elk toetse er zich aan, die aanspraak op dien eeretitel maakt, LEOPOLD ROBERT werd van deze zucht verteerd. *Parijs* weêrgalmde van den lof zijner *Maaijers*, de *Visschers* moesten deze schilderij overtreffen. Daar doolde hij, - na twee maanden verwijls te *Florence*, eindelijk naar *Venetië* vertrokken, - in de kleine haven van *Chioggia*, op vijf of zes mijlen afstands van de Koningin der Adriatische zee gelegen, om. Hij werd getroffen door iets grootschs en iets wilds in het voorkomen dier visschers, - zoo het hem gelukte, eene bevolking, welker voorkomen zoo indrukwekkend is, op het doek te brengen, ter prooi aan eene ware en diepe aandoening, dán zoude zijne compositie nieuw mogen heeten, zoowel wat de gedachte als de uitvoering, *la forme et le fonds*, betrof. Hoe dikwerf nam hij eene proef van zijn onderwerp! Hij behoorde niet tot hen, die aan aanblazing of ingeving in de kunsten gelooven, - honderd verzen in een uur, eene eerste schets, die een meesterstuk is, lieve Lezer! geloof er zoo min aan als hij. En toch, hij had ook voor zijne vroegere schilderijen veel geschetst en verscheurd, en weêr begonnen en nogmaals veranderd, en ten derde, neen, ten tienden male verbeterd; maar nimmer mishaagden hem alle proeven zoo als thans, zijne onvoldaanheid over zich zelven was aangewassen met zijne vermaardheid. Eindelijk schilderde hij eene schets, - zij werd een kabinet, de gravure naar dat schilderstukje werd den druk waardig gekeurd; hem alleen voldoet zij niet, zij drukt het vertrek niet uit, en hij begint eene andere. Dagen, maanden, jaren eischt deze arbeid; eindelijk is het stuk voltooid en naar de Parijsche Tentoonstelling verzonden; LEOPOLD ROBERT zal naar *Zwitserland* vertrekken, om zijne familie weder te zien; - eer hij afreist, den 21sten Maart 1835, juist tien jaren na den noodlottigen dag, waarop zijn broeder zich het leven benam, volgt hij te *Venetië* zijn voorbeeld: zijne asch ruste in vrede!

Miss TROLLOPE veroorloofde zich, zoodra de dagbladen het betreurenswaardig voorval ruchtbaar hadden gemaakt, in een harer Werken te doen drukken, dat dit onheil viel toe te schrijven aan den onbescheiden' aandrang van een' bloedverwant van LEOPOLD ROBERT het geloof zijner vaderen af te zweren, en tot de Roomsch-Catholijke Godsdienst over te gaan. De Veelschrijfster en Kwaadspreekster heeft het feit waarschijnlijk verzonnen; in ROBERTS brieven, ten minste, treft men er geene sylbe van aan. Eene Fransche Vrouw koos zijn leven tot onderwerp eener *novelle*, en schetste, waardiger taak voorzeker, maar te zwaar voor eene vrouwelijke hand! het valsche en ongelukkige van den toestand des jeugdigen schilders, sedert dat hij onvoorzigtiglijk zijner verbeelding den teugel had gevierd. Met loffelijke kieschheid deed zij slechts verdichte perso-

t.o.414

De visschers.

nen optreden, en liet andere omstandigheden de ware gebeurtenissen vervangen. En toch, hare vertelling moge eene belangrijke lectuur opleveren, als zielkundig onderzoek heeft zij geene waarde. Zoo lang geen echt genie ons eene dichterlijke verklaring van het noodlottig raadsel geeft, vergenoege men zich met de bijzonderheden, die in LEOPOLD ROBERTS brieven werden medegedeeld; - wenscht gij thans niet met mij, dat hem een GÖTHE tot vriend ware bedeeld?

Laat mij u nog eene wijle over den kunstenaar onderhouden! de klagt over het weinig voortreffelijke der jongste Tentoonstelling van Schilderijen in onze hoofdstad was zoo algemeen, dat gij een' goeden raad aan onze jeugdige schilders niet overbodig zult achten. Bedrieg ik mij, zoo ik geloof, dat het den meesten hunner aan een helder bewustzijn van hun doel, aan gedachten, aan poëzij faalt? Er zijn vereerende uitzonderingen op die algemeene beschuldiging te maken, de talentvolle zoon eens beroemden vaders behoeft zich haar niet aan te trekken, eenige zijner kunstbroeders volgen hem na in de loffelijke gewoonte zich de moeite te geven van te denken. Maar het grootste gedeelte der overigen schildert alledaagsche voorwerpen: een binnenhuis, een schrijvend meisje, een zittend vrouwtje, drie beschonken boeren, een' jager, die zijne pijp aansteekt, een' man, die naar den weg vraagt, enz. enz. en verbaast zich, dat niemand hen opmerkt of klaagt over de kritiek. Hebben onze oude meesters ook niet dergelijke onderwerpen behandeld, voeren zij u te gemoet: de OSTADES, de METZUS, de TER BURGS, de VAN DER VELDES? Voorzeker, Mijne Heeren! Ik zoude schertsend kunnen aanmerken, dat deze tegenwerping weinig met uwe bekende zedigheid strookt; ik wil gelooven, dat gij, even als de oude Meesters, de Natuur op de daad betrapt: maar begrijpt gij dan niet, dat de weinige poëzij, welke er in die toestanden ligt, eens uitgeput is; dat het gevaarlijk, neen, dwaas is, na een' groot meester hetzelfde onderwerp in denzelfden trant te behandelen? OSTADE zag, voor zoo ver ik weet, geen' voorganger de kunst af, in boertige tooneelen ruw, doch waar levensgenot in lagere kringen te schetsen: eene volle kan, eene flinke deern, een zwart eindje, en, waar hij een' stap verder doet, eene hupsche moeder, een' jongen als eene wolk, een' huisvader, die trotsch is op wijf en kind, iets boeijends te geven door het zinnelijke der voorstelling. Uwe schilderijen zijn kiescher, zedelijker, onaanstootelijker; maar weet gij dan niet, dat de lagere kunst de bekoring der zinnelijkheid niet ontberen kan? Gij beroept u op METZU en TER BURG, omdat gij een' groenkelder weet te stoffeeren, of eene jonkvrouw in satijn op het doek bragt, het zijn mijne lievelingsschilders niet; maar ik bid u, durft gij u zelven dan in getrouwheid aan de Natuur, in uitvoerigheid van navolging, met hen meten? Zoo gij het kondet, zoude ik u nog

de behandeling zulker onderwerpen afraden; sla een' blik op het publiek om u heen: hoe veelzijdiger is het beschaafd, dan de tijdgenooten dier meesters! in welk een' geheel anderen kring van gedachten beweegt zich de Hollander onzer dagen dan die der hunne! Ge hebt van ADRIAAN VAN DE VELDE gesproken: een blik op zijn Bosch in het Trippenhuis, en gij ontslaat mij van alle wederlegging; zoo gij een Landschap levert, dat bij het zijne haalt, verzeker ik u nog bewonderaars bij duizenden!

LEOPOLD ROBERT gaf zich *reden* van al wat hij schilderde; hij dacht niet alleen over zijne kunst na, hij streefde onvermoeid naar een helder bewustzijn van den aanleg, hem door de Natuur geschonken, en opdat de middelmatigheid mij niet tegenwerpe, dat zij, bij zoo veel studie, van honger zoude omkomen, deel ik haar mede, dat hij in vijften jaren zijnen aanleg ontwikkelde, en meer dan twee honderd kunstwerken leverde. Zijne laatsten waren de voortreffelijkste: treffend onderscheid met de meeste onzer hedendaagsche schilders, die gewoonlijk op hun veertigste jaar niet verder zijn dan op hun vijfentwintigste! Hoe naïf is zijne beschrijving der drie eerste jaren van zijn verblijf te Rome! Hij had van het bewind der Heilige Stad verlof bekomen, zich een lokaal in te rigten in het gebouw, dat tot gevangenis van meer dan twee honderd bergbewoners, mannen, vrouwen en kinderen, alle verwanten der roovers uit de omstreken, strekten, en twaalf schilderijen waren de vrucht van zes en dertig maanden arbeids. Zij bevielen den meesters door hare oorspronkelijkheid; maar ROBERT, als alle waarachtige geniën zijn eigen talent mistrouwende, wist zich den kunstliefhebbers niet voor te doen, en zoude misschien van verdriet zijn omgekomen, indien de parel niet altijd in de schelp ontdekt werd.

GÖTHE noemt CLAUDE LORRAIN ergens een' volkomen mensch, die schoon gedacht en gevoeld heeft, en in wiens gemoed eene wereld lag, zoo als men haar niet ligt elders buiten hem aantreft. ‘Zijne beelden,’ vaart hij voort, ‘zijn volkomen waar, maar vreemd aan alle werkelijkheid; hij kende de wezenlijke wereld tot in hare kleinste détails van buiten en hij gebruikte haar als middel, om de wereld zijner schoone ziel uit te drukken; en het is juist de echte idealiteit, die zich van werkelijke middelen zoo goed weet te bedienen, dat het door haar aan het licht gebragte ware ons toeschijnt werkelijk te bestaan.’ Er is iets in de meesterstukken van LEOPOLD ROBERT, dat mij deze woorden herinnerde; zoo elk jeugdig kunstenaar ten onzent ze overdacht, geloof ik, dat onze schilderschool er bij winnen zoude.

Want men miskenne mij niet, door mijne klagt over het gebrek aan poëzij in de voortbrengsels onzer dagen dus uit te leggen,

als martelde mij de zucht naar het nieuwe en vreemde, als verlangde ik in de genre-stukjes, in het klein historiëel, ongeziene toestanden of ongehoorde feiten. Helaas! ik wenschte, dat onze jongste Tentoonstellingen er niet zoo vele hadden opgeleverd; dat men ten minste bedacht, of het oogenblik, en de daad, die men wil voorstellen, voor beeldende kunst gepast zijn. Wilt gij een voorbeeld? Denk aan de VAN SPEYKS, op het oogenblik, dat hij den brand in het kruid gaat steken, - aan het gebed, bij een ziekbed, op het oogenblik, dat belangstellende vrienden den gunstigen keer der ziekte waarnemen; - aan het afscheid van de twee grootste Staatkundigen der zestiende eeuw te *Vlissingen*, enz., enz. Het eerste duldt geene schildering, want het is alleen het gevolg van het feit, dat belang inboezemt; het tweede valt in geene voor het oog des aanschouwers *niet* veranderende gelaatstrekken te zien; het derde moet mislukken, want zoodra de veinzenden zich door blik of wenk verraden, houden zij op te veinzen, en hebben zij iets van de verraders van ons tooneel, wier gelaat u bij hun optreden zegt: ‘Schrik, ik ben de verrader van het stuk!’ Eene oordeelkundiger keuze van onderwerp, Mijne Heeren! en dan de poëzij, welke er in schuilt, aanschouwelijk gemaakt, - het is uw pligt door het oog tot de ziel te spreken: en dat daartoe de eenvoudigste tooneelen gelegenheid aanbieden, mogen u de *Maaijers* van ROBERT bewijzen.

Wij bevinden ons bij *Monte-Circello*, in de Pontijnsche moerassen; een warme damp omnevelt den helderen hemel: hoe schoon is de hoofdgroep! Een jongman, leunende op den dissel van den wagen, den prik in zijne hand, doet de buffels stilstaan; zij schijnen het doel hunner reize te hebben bereikt. De eigenaar van het veld, een bejaard man, geeft het bevel daar stil te houden en er de tent neder te slaan, wier zeilen een jonge boer op den wagen in de hand houdt. Er is eene sprekende tegenstelling tusschen den rustenden bedaagde en de vrouw in den bloei des levens, met een kind op haren arm; alle leeftijden zijn hier vertegenwoordigd. En opdat het doel nog duidelijker blijke, snellen van de linker zijde twee maaijers en drie jonge maaijeressen aan, en opdat het nog sterker uitkome, dat de schilder u in het zuiden verplaatst, dansen aan de regterzijde twee maaijers met de zicht gewapend, terwijl een man in de kracht zijner jaren, op een' der buffels gezeten, hen met dien aandachtigen ernst gadeslaat, welke de kinderen der zon kenschetst.

Eenvoudiger onderwerp valt moeijelijk te vinden; maar hoe is het door de wijze van behandeling veredeld! van welk een' natuurlijken en tevens verfijnden zin voor het schoone getuigt deze compositie! De gebaren der landlieden zijn niet gezocht, er is

zelfs naïveteit in hunne houding, en toch maakt het grandiose van het geheel op ons eenen onbeschrijfelijken indruk. Er is al het levendige, plotselinge in, dat de verschijningen der Natuur kenschetst: ieder beeld is haar ontleend; maar de deftige waardigheid dier groep van eenvoudige landlieden herinnert u de schoonste voortbrengselen der oude beeldhouwkunst. En deze verdiensten zouden het gevolg van toeval, ingeving, een gelukkig oogenblik zijn, zouden niet aan studie zijn dank te wijten: Lezer! wat dunkt u?

Hoor LEOPOLD ROBERT zelven, zoo als hij zich uitlaat in eenen brief aan den voortreffelijken Onbekende, toen deze hem vroeg, of zijne *Visschers* voltooid waren; zij draagt de dagteekening van den 2^{den} November 1832.

'Er is nog iets, dat mij aanspoort, iets beters te leveren, en wel het besef, dat ik iets sprekends, sterker moet doen uitkomen; het is mij helder geworden, door het gevoel, dat mij aangrijpt, bij het u zien mijner voltooide stukken, die eenen onaangenamen indruk op mij maken. Ik denk altijd aan de Natuur en ik zie slechts poppen in hetgeen ik geleverd heb. Gij zult mij van groote aanmatiging beschuldigen, en ik stem toe, dat zulk eene, vergelijking er op het eerste oogenblik alle regt toe geeft. Echter vlei ik mij, dat gij mijne gedachte begrijpen zult, als ik haar ontwikkel. Ik geloof, dat ik opener zin voor de Natuur bezit, dan ik tot hiertoe uitgedrukt heb, en het is deze, dien ik op het doek tracht te brengen. Maar wanneer dit gevoel diepte heeft en den toets kan doorstaan, is het onmogelijk het uit te drukken, als hij, die slechts de schaal en niet de kern geeft. In dat opzigt bestaat er een groot onderscheid tusschen talenten; de uitvoering wordt gewijzigd door het gevoel. Zij, die vlug opmerken, geven hunne gedachten op even vlugge wijze weder; wie daarentegen als INGRES in het hart de aandoeningen opsporen, welke de figuren bezielen, gaan langzaam te werk: zij trachten uit te drukken wat zij gevoelen, maar wat zij niet zien. Gij begrijpt, dat deze arbeid meer tijd eischt, en dat zulk een schilder minder zeker te werk gaat, dan hij, die ziet wat hij doet. En bovendien, wanneer eene krachtige uitdrukking spoedig door menig een', die vlug arbeidt, kan worden, gevonden; anderen, die misschien keuriger zijn, zullen vergeefs naar die vastheid van lijnen streven, door welke een beeld iets karakteristieks krijgt, naar dien zuiveren smaak, welke het iets edels geeft. Ziedaar de vereeniging van hoedanigheden, welke tijd eischt van hen, die deze hoofdvereischten niet wenschen te scheiden.

'Ik heb eene lange inleiding geschreven, om u eene der redenen te doen kennen, die oorzaak zijn, dat mijne schilderij nog op verre na niet voltooid is. Er zijn er echter nog vele buiten deze,

welke mij aansporen, mijne begrippen over de schilderkunst na te leven, enz., enz.'

Een andermaal schreef hij:

'Zorgvuldig bestudeer ik de Natuur en wijde aan de compositie mijner stukken veel tijd en veel geduld. Sedert jaren heb ik mij voorgesteld de kunst te beoefenen, zoo als ik haar gevoel; ik zal eene schilderij leveren, in den tijd, dat anderen er tien afmaken. Maar wat zegt dit? Ik benijd hun niet wat zij meer winnen dan ik; in tegendeel, ik schat mij gelukkiger dan zij, omdat mijne eenvoudiger leefwijze mij eene grooter onafhankelijkheid verzekert.'

Laat ons tot de *Visschers* terug keeren.

De roodachtige tint van het gebladerte en een eenigzins benevelde hemel kondigen op de schilderij aan, dat het vertrek der visschers van *Chioggia*, voor de groote vangst, in het begin van den winter plaats heeft. Wij gewaagden straks van het herhaald en weder over schetsen, dat LEOPOLD ROBERT zich getroostte, eer deze compositie hem beviel. De kunstkenner zal de studie huldigen, van welke de groepering der onderscheidene deelen getuigt; hooger dan deze verdienste schijnt mij echter nog het juiste midden toe, tusschen de woelige toebereidselen tot eene afreize, en de stilte, welke het doel der zamenkomst onzeker zou laten, in dit stuk gehouden. Alles wijst naar het schip, naar het verschiet naar de zee, en echter hebben de beelden kalmte genoeg, om ons al het stil lijden der droevige oogenblikken voor het afscheid te doen gevoelen. Op het midden van het stuk komt de hoofdpersoon der uitrusting (het hoogst geplaatste beeld in de compositie), tegen een helder wolkje uit. In zijne regter hand houdt hij de werktuigen voor de visscherij bij nacht, terwijl zijn linker een bevel ter inscheping geeft. Aan zijne zijde staan twee kinderen, het eene omstreeks tien jaren oud, in zijne scheepsplunje; het andere, de jonger broeder, draagt eene lantaarn en een afbeeldsel der Madonna: zie, het laatste, den blik op hem gevestigd, schijnt hem voet voor voet te volgen, als was het bevreesd, dat het aan land zou moeten blijven en geen deel aan den togt mogen nemen. LEOPOLD ROBERT heeft het onnoozel gezigtje eene bewonderenswaardige uitdrukking van verlangen en ongeduld weten te geven. Beneden deze groep ziet men, meer op den vóórgrond, de schoone gestalte van een' jeugdigen visscher, die een groot net loswindt. Hij, de aanvoerder, op wien ik u opmerkzaam maakte, en twee of drie matrozen, welke provisie aan boord of de zeilen in orde brengen, maken de handelende personen uit; al de overige figuren, die der drie mannen aan de regter en der twee vrouwen aan de linker zijde, dienen slechts, om al het dramatische, aandoenlijke, sombere zoo gij wilt, dat deze compositie onderscheidt, uit te drukken. De blik van den eene,

die het kompas onder den arm houdt, schijnt in de toekomst te willen dóórdringen; die van den andere staart vóór zich, zonder iets te zien; zoo gij ooit van die u dierbaar waren, voor langen tijd, voor altoos misschien, afscheid hebt genomen, kent gij die beide blikken wel!

En nu de oude vrouw, moedeloos als de grijsheid, die te veel ondervinding heeft, om niet bezorgd te zijn; te veel ondervinding, om niet te weten, dat vaak het graf tusschen het vaarwel en het weêrzien ligt. Op eenigen afstand van het grootje staat..... maar ge hebt haar reeds onderscheiden, de moeder met haren zuigeling, mijn lievelingsbeeld in de groep, niet zoo zeer om het meesterlijke in den stand, de draperie, den blik, als omdat zij niet weent: hare droefheid is er te innig voor, zij is stom van smarte.

Hoe eenvoudig, vergun mij het nog eens te zeggen! en toch hoe dichterlijk, hoe schoon en tevens hoe waar, heeft LEOPOLD ROBERT den toestand, die noch gezocht, noch zeldzaam is, weten te idealiseren! Zonder dat ons gevoel geweld werd aangedaan, zijn wij bewogen; bewondering wisselt af met medelijden, naardat wij de schilderij als kunststuk aanstaren, of, door onze verbeelding misleid, het tooneel werkelijk meenen te aanschouwen!

Onwillekeurig vraagt gij, door welk geheim LEOPOLD ROBERT deze hoogte bereikte. Laat mij u met eene plaats uit eenen zijner brieven antwoorden; hij deelt zijnen vriend mede, dat het bezoek van een' Professor der Academie te *Venetië* hem in het schrijven gestoord had.

‘Natuurlijk hebben wij veel over de schilderkunst gesproken; maar wij verstonden elkander niet volkomen: want hij sprak altijd van de *groote meesters*, en ik altijd van de *Natuur*.’

Ik wenschte, dat allen, die, bij een' open' zin voor het schoone, een poëtisch ontvankelijk gemoed bezitten, den wenk opvolgden: - slechts de middelmatigheid bootse na! Wie mij om dat verlangen beschuldigt, geen' eerbied voor onze oude Meesters te hebben, doet even onregtvaardig, als dat hij LEOPOLD ROBERT van koelheid jegens zijne lievelingsschilders RAPHAËL en MICHEL-ANGELO, POUSSIN en INGRES verdacht. Wat is verdienste in kunst, anders dan oorspronkelijkheid?

De wind.

Het stormt buiten. Hoort gy het, mijne Vrienden? het stormt. De wind is verschrikkelijk: vlaag op vlaag; hy loeit om uw dak, hy fluit door iedere opening, door elken doortogt. Hy beweegt uwe deuren en vensterramen. Het is noodweêr. Zegt niet: ‘laat

ons opstoken en byeen schikken, en eten en drinken, en zoo hard spreken, dat wy den wind niet hooren.' Het is epicurische lafhartigheid. Gelijk gy, by zacht en liefelijk weêr, den blik wel duizendmaal uit het venster werpt, en de vriendelijke Natuur in al haar rustig schoon aanschouwende, telkens uitroept: 'het is heerlijk!' zoo ook past het u, op een dag als heden, althans eene enkele maal, naar den orkaan te luisteren, zijn woeden aan te zien, te denken aan de algemeene beroering, en te zeggen: 'het is ontzachlijk!' Dit, dunkt my, betaamt een man. Zy, die dit niet willen - ik vreeze dat zy de stormen des levens met dezelfde kleinmoedigheid zullen zoeken te ontduiken. Neen, zy zeker zijn het niet, die in rampen en verschrikkingen, in onheil en nood zich van hun toestand overtuigen durven, of in den storm des tegenspoeds het hoofd opsteken en zeggen: 'hier ben ik!' Zy sluiten hunne oogen voor het gevaar; zy schuwen het in te denken; zy sterken zich het hart, noch oefenen hun zielskracht; zy hebben geen nut van hun leed, - het zijn bloodaarts. Laat ons naar den storm luisteren.

Die wind, die ontzettende wind! van waar komt hy? werwaarts gaat hy henen? Vergeefsche vragen, door zijnen krachtigen adem medegevoerd en verstrooid! De onzichtbare, de geweldige, de alomtegenwoordige! De reus der geheimenis! Hoog, hoog boven de aarde, om de lenden der bergen worstelt, woelt en geesselt hij; door rotsspleten en spelonken waart hy rond met snerpend geloei; in den diepen afgrond gromt hy; in de eenzame woestijn, waar geen geluid gehoord wordt dan het zijne, drijft hy het zand te hoop; door de wildernis wandelt hy met luidruchtig geweld; - en de onmetelijke zee, - is hy niet grooter dan zij? haar broeder, haar ontzachlijke speelgenoot, haar woedende bestrijder!

De onafhankelijke: hy waait werwaarts hy wil. Als gy hem uit het Oosten wacht, verheft hy zich in het Noorden. Gy gelooft, dat hy sluimert in het Zuiden - ziet, hy staat op in het Westen! Hoe spoedig is hy ontwaakt: hoe ijzingwekkend is zijn kreet, hoe onwederstaanbaar zijn aanval! De sterke; soms is hy speelsch en dartel: maar wee! wee! als het hem ernst is, want vóór hy den kampstrijd aangaat, is zijn triumf verzekerd. Het woud gaat hy door, als door SANHERIBS leger de slaande Engel des Heeren. De wateren woelen, zieden en branden. Hy ontbloot de beddingen, hy scheurt de steenrots van zijn voetstuk af. De gelederen der golven breekt hy door, en speelt met haar schuim als waren het witte vederen, hare gehelmde kruinen afgerukt. Te vergeefs, zoo de zee zich opheft als een bezetene, dol van woede, bruischende van toorn. Hy grijpt haar aan, en schudt haar - tot zy machteloos en stuiptrekkende nederstort - en wie zich aan haar

borst vertrouwden, wie zich waagden op hare gevaarlijke diepten.... Heere! behoed hen! zy vergaan.

Krachtige stem der Natuur! hoe schokt gy de harten der menschen. Alle geluid van het onbezielde is uit u, levende stem der Lucht! Gy spreekt: de echo der bergen, de schoot der wateren, het dichte lover antwoordt u. Maar gy, gy overschreeuwt die allen. Wel moogt gy de stem des Heeren heeten. - Voorzeker neen, geen ontgrendeld rotshol, geen gonzende knods, geen losgelaten vleugelpaard, geen adelaar met klappende wieken bracht u voort; - gy zijt de stem des Almachtigen. Zijn geest is een adem, een aanblazing, een krachtig ruischen. Woest was de Bajert, woest en ledig: geen orde, geen onderscheiding, geen licht, geen geluid. De duisternis zweefde over den afgrond. Alles stil en levenloos. Maar een krachtig, een zwoel, een vruchtbaarmakend windgeruisch ging over de diepte. Het was de adem Gods, broedende[1] over de wateren. Zy sidderden op die aanraking: die siddering was leven. De stilte was gebroken. Van dat oogenblik af, gingen van God uit scheppende kracht, orde en leven! - In het suizen van den avondwind behaagde het Jehovah den eersten zoon des stofs te verschijnen; en uit den wervelwind sprekende tot JOB, leerde Hy hem sidderen voor de mogendheid zijner almacht. - Hoort gy dit plechtig geloei? Welnu! zulk een gedruisch vervulde het gebouw, waar de discipelen byeen zaten, op den Pinksterdag; het was Gods geest, op aarde nederdalende in het ruischen van een geweldig gedrevenen wind!

Maar dit symbool der kracht Gods, zoo onzichtbaar, zoo geducht, is het ook niet een schaduw zijner weldadigheid? Ziet, nu is hy geweldig en verpletterend; maar hy is toch geen woestaard, alleen uitgaande tot verdelgen! Als alles doodsche stilte is; de zon brandend; de korst der aarde gespleten; het geboomte verschroeid, het pas opgeschoten veldgewas schraal en met stof bedekt; als de kanker der verteering in stilte voortvreet, en de stinkende damp des verderfs hevelt uit het laauw moeras; dan verheugt zich de dood in een rijken oogst. Maar, in de verte ziet gy een wolkje, niet grooter dan uw vuist, en het is u als hoordet gy den slagregen reeds ruischen: want de bode des Heeren is opgestaan, de breed-gewiekte wind, die het in één oogwenk tot u zal brengen. Hy komt, de afgebedene, de gezegende! Voor zich henen drijft hy den pestwalm, die om uwe hoofden zweefde, en onder zijne wieken voert hy mede de trezoren der vruchtbaarheid en des bloeis, der gezondheid en der kracht. Hy vernieuwt het gelaat des aardrijks.

(1) מְרַחֶפֶת Cf. Deut. 32, v. 11.

Hy vaagt het stof af van den oogst; de sluimerende groeikracht wekt hy op uit hare bezwijming. Verkwikkend gaat hy om, en deelt frissche teugen uit van welvaart en van leven.

Herinnert gy u dien weelderigen zomeravond, dien gy zoo zeer genoot? De dag was drukkend geweest en benaauwd. De zon, krachtig tot het laatst toe, was ondergegaan te midden van purper en rozen. Nog zongen de vogelen niet. Er lag eene zwaarte op de geheele Natuur. Alles was stil. Maar daar ontwaakte een zacht gerucht, het suizen van een liefelijk koeltjen. Hoe vingt gy het op met dorstige lippen, met hoeveel wellust ademdet gy het in, en liet het spelen door uwe bedaauwde lokken! Het kwam vriendelijk aangezweefd, beladen met den geurigen waassem van blad en bloem, en koelde lover en grasscheuten. Fladderend streek het over het laauwe water, en helderder en frisscher rimpelde dat, en ruischte als verheugd; de toppen der boomen vingen aan welluidend te zwatelen; - het was een liefelijk inéénsmelten van zachte en vredige geluiden. Het was u, als hoordet gy een stem van enkel liefde. Welnu! het was de stem der Liefde Gods. Zoo ruischte zy den Profeet in de ooren, op den top van *Horeb*, waar hy stond en den Heer verwachtte. En ziet, de Heer ging voorby, en een groote en sterke wind (als deze!) scheurende de bergen, en brekende de steenrotsen voor den Heere henen. Doch de Heer was in den wind niet; en na dezen wind eene aardbeving; de Heer was ook in de aardbeving niet, en na de aardbeving een vuur; de Heer was ook in het vuur niet; en na het vuur de stemme eener zachte koelte. Toen sprak de Heer tot ELIA. - Dit, mijne Vrienden! staat in den Bijbel, opdat gy het lezen zoudt, in dezen stormachtigen tijd! O, 's nachts, 's nacht! als gy slapeloos nederligt, en de ontboeide wind gierende omgaat, om uw huis, als een brullende leeuw, die schijnt te zullen binnendringen - dan gaat eene huivering u door de ziel! Zegt my, hebt gy gebeden? God, de Heer! voor wien stormen en orkanen zijn als dienaren, die, als Hy ze roept, tot Hem komen en zeggen: ‘Hier zijn wy!’ - God, die ze uitzendt en terugroept, als boden en slaven, die Almachtige is zachtmoedig en liefderijk als eene zachte koelte. Slaapt dan in! Al waart gy ook teedere moeders, wier zonen verre zijn; misschien wel op den breeden vloed! Nog eenmaal gebeden, en dit bedacht! en het zal u wezen, als zweeg de wind, en als omringde u alleen de zachte, de bedaarde liefde Gods. Slaapt in; die liefde sluimert nooit. Vreest niet - gelooft alleenlijk.

October 1838.

Hildebrand.

Poëten en musici.

(*Uit de France Musicale.*)

HORATIUS heeft gezegd: *ut pictura poesis erit*. - Voor de eer van den Auteur der *Ars Poetica* verheugt het mij, dat hij niet gezegd heeft: *ut musica poesis erit;* want tusschen wie ter wereld heerscht grooter antipathie, dan tusschen de muzijk en de poëzij?

Het is honderdmaal opgemerkt, door allen, die over de muzijk hebben geschreven, van GRÉTRY af tot M. FÉTIS toe: de musicus is de geboren vijand van den poëet. Geef aan een' componist volmaakt geronde verzen, hij maakt er zonder medelijden, schroom of aarzeling, verzen van vijftien of achttien voeten van. Om den eisch van het rhythmus te voldoen, om de muzikale phrases te ronden, herhaalt hij een vierde, een derde, een gansch hemistische; wat gaat het hem aan? Gij moet zien, hoe er met die poëzij wordt omgesprongen!

In een aardig opstel heeft M. CASTIL-BLAZE al de vergrijpen vermeld, welke een musicus verpligt is aan het werk des dichters te begaan. Men zou de voorbeelden tot in het oneindige kunnen vermenigvuldigen.

Stel, dat gij deze twee verzen geschreven hebt, die niet slechter zijn dan zoo vele anderen:

> Honneur au bienfaiteur du monde!
> Honneur au sauveur des humaïns!

De musicus zal er misschien een heerlijk koor op componeren; maar de twee achtvoetige verzen loopen groot gevaar uit te dijen tot de volgende twee regels:

> Honneur, honneur, honneur, au bienfaiteur du monde, du monde!
> Honneur, honneur, honneur, au sauveur, au sauveur des humains!

Het bewijst, dat men verzen aan een' musicus geeft, opdat hij er proza van make. Wanneer men hem proza gaf, hij zoude haar zonder twijfel in verzen brengen.

De dichters daarentegen hebben zeer weinig gevoel voor de schoonheden der muzijk. Het is eene der zonderlingste weerspraken der menschelijke natuur; meest alle dichters hebben een anti-muzikaal oor. De muzijk is voor hen eene onbekende taal, eene doode letter. Mannen, die van het hoofd tot den voet gerhythmust zijn, en die zich gedurig in een' dampkring van maten en melodijen bewegen, blijven koud als marmer voor de schoonheden van de melodij en den rhythmus der muzijk.

M. DE LAMARTINE heeft in fraaije verzen al de harmoniën der aarde

en des hemels geprezen. Hij gaat gemeenzaam om met de harp der Serafiem, met de harpe DAVIDS, met de lier van SAPHO; hij hoort duidelijk het concert der sterren; de geheimzinnige en klagende stemmen, langs het strand van den oceaan weêrgalmende; hij kent het lied van den echten- en van den basterd-nachtegaal, ja, zelfs dat der uilen. Hij verstaat het gesijfel van den naderenden storm; zoo gij het hem vraagt, ontleedt hij voor u van het geruisch tot het gebulder des noordewinds in de spleten van een' ouden, half bemosten muur. M. DE LAMARTINE is de man der staatkundige harmoniën, der maatschappelijke harmoniën, der godsdienstige harmoniën; er is slechts ééne harmonie, welke hij niet begrijpt, die van het orchest van het *Conservatoire*.

M. VICTOR HUGO wijdt zijn leven aan het uitvinden van dichterlijke rhythmen. Hij is de Tamerlan der cesuur en des rijms. Geen dichter kent beter den rijkdom en de harmonie onzer taal. Gelooft gij, dat M. VICTOR HUGO van muzijk houdt? Wanneer gij het hem afvraagt, zal hij zich waarschijnlijk voor een' hartstogtelijk bewonderaar van ROSSINI, MOZART of BEETHOVEN uitgeven; maar zijne beste vrienden verzekeren, dat het fraaiste air, de schoonste symphonie bij hem niet de minste aandoening te weeg brengen; dat zijne ooren met driedubbel staal beslagen zijn. Een tamboer en een pijper, of het orchest van de Opera, is M. VICTOR HUGO letterlijk hetzelfde.

Bovendien, zoo wij zijne dichterlijke bekentenissen gelooven, vindt de Auteur der *Ballades*, der *Orientales*, der *Feuilles d'Automne* niets zoo melodieus als het gekletter van een' stortregen, als het geraas van eene zware kar op slecht geplaveide keijen, als het gebas van een' bulhond, in een' winternacht. Ziedaar harmoniën, welke eenen levendigen indruk op zijne ooren maken en regelregt naar zijn hart gaan. Eene aardbeving zou misschien het muzikaal gevoel van M. VICTOR HUGO doen ontwaken.

M. DE CHATEAUBRIAND, de groote dichter, die zoo hartstogtelijk, zoo zwaarmoedig, zoo harmonisch is, die nooit zonder innig te worden bewogen den zang der antro-pophogen, der Iroqueezen, der Mohicanen, der Scioux, der Pawnies heeft gehoord; die flaauw valt bij het gebom eener klok - minor of major, naar de theorie van M. BUSSET of M. DE FETIS; - M. DE CHATEAUBRIAND gelooft evenmin aan de schoonheden der harmonie als aan een' drom andere schoonheden, welke hij met het zeldzaamste talent heeft beschreven.

Lord BYRON hield niet van muzijk. WALTER SCOTT hield slechts van de windschalmei der Hooglanders - waarvoor God u beware!

De beroemde school der *Lukisten* wordt in zinsverrukking gebragt door het gedommel der kevers, zij dweept met het gesuis van een mierennest en is buiten zich zelve, als zij het geschreeuw van wilde ganzen hoort; maar de muzijk van M. BISCHOP, van M.

BALFE en zelfs die van Lord BURGHERSS, storen geen' oogenblik de beschouwende aandacht van een' leerling van WORDSWORTH.

Mevrouw DE STAËL, wier proza eene soort van in maat gebragt recitatief is, begreep geene andere melodij dan die uit BÜRGERS *Ballade: Hop! hop! hop!*

Wanneer wij ons van de dichters tot de redenaars wenden, dan moeten wij de volgenden onder de barbaren rangschikken: M. ROYERCOLLARD, M. GUIZOT, M. DUPIN, M. ODILLON-BARROT, M. MAUGUIN, M. VILLEMAIN, M. THIERS, M. COUSIN en M. FULCHERON.

De Auteurs van *Libretti* kunnen geene muzijk dulden. M. SCRIBE is musicus zoo als M. MELESVILLE, M. MELESVILLE zoo als M. PLANARD, M. PLANARD als M. ETIENNE en M. ETIENNE zoo als niemand.

Daal tot de achttiende eeuw af, en gij vindt het universeele genie, dat alles veranderen, alles het onderste boven wil werpen en de omwenteling in de muzijk niet begrijpt! VOLTAIRE hield zich aan de vierkante melodie zijner alexandrijnen:

> Tuttik, tuttik, tuttak, tuttik, tuttik, tuttakken,
> Tuttik, tuttik, tuttak, tuttik, tuttik, tuttak, enz.

Hij hield meer van de zangen van RAMEAU en LULLY, dan van de bewonderenswaardige melodijen van GLÜCK.

VOLTAIRE schreef aan Mme. DU DEFFANT:

‘M. DELILE heeft mij verteld, dat gij de opera *Iphigénie* gezien hebt en dat gij de verzen, het recitatief, de ariëttes, de symphonie, zelfs de decoraties foei leelijk vondt. Hij heeft ons eenige airs gezonden, waarmede mijne nicht, die eene groote *musicienne* is, veel op heeft; maar daar het accompagnement ontbrak, blijf ik er bij, dat niets ter wereld het vierde bedrijf van *Roland* en het vijfde van *Armide* overtreft. Ik houde het altijd met de eeuw van LODEWIJK XIV.’

Het was de tijd, waarin GLÜCK zijne schoonste lauweren behaalde, GLÜCK, de ware schepper der moderne muzikale taal, en toch voer VOLTAIRE op denzelfden toon voort: ‘Mme. DENIS beweert, dat de Ridder GLÜCK oneindig beter moduleert dan de Ridder LULLY, dan DESTOUCHES, dan CAMPRA. Ik wil haar op haar woord gelooven; want ik herinner mij, dat de Koning van *Pruissen* de muzijk van LULLY slechts voor *plain-chant* hield. In geheel *Europa* is men het met hem eens, en dat spijt mij zeer; want het recitatief van LULLY schijnt mij bewonderenswaardig.’

Eindelijk besluit hij aldus:

‘Stem mij toe, dat er een weinig fantasie loopt onder hetgeen men, waar het muzijk geldt, smaak noemt. Ik ben nog een liefhebber van de fraaije stukken van LULLY, ondanks al de GLÜCKS ter wereld.’

Ik bid u, let op die fataliteit. De Koning van *Pruissen* komt aan het licht als iemand met een vrij goed muzikaal gehoor be-

gaafd; en het is juist de slechtste aller poëten, die een weinig van de muzijk begrijpt.

Laat ons echter niet vergeten M. DE VOLTAIRE in den ban te doen.

Het spijt mij, dat ik het zeggen moet; maar ik ben innig overtuigd, dat de goddelijke RACINE geen beter musicus was dan M. DE VOLTAIRE. Lees al zijn vertrouwelijk geschrijf, zijne gansche briefwisseling, gij zult er geen' zweem van muzikaal genie in vinden; niets dat van heinde of verre, ik zeg niet van kennis, maar van liefde voor, van het instinkt der muzijk getuigt.

BOILEAU moet geheel buiten het spel worden gelaten. Hem ontbraken wel andere zinnen dan de muzikale.

De groote CORNEILLE was veel te veel Romein, om zich in vedelgekras te verlustigen. Bij CORNEILLE zijn wij op duizend mijlen afstands van de muzijk.

MOLIÈRE bewonderde de symphoniën van LULLY ten hoogste, en hij zegt het in de voorrede van *Le Mariage Forcé;* ik geloof, dat de heerlijke muzijk van den Ridder LULLY tot het slagen zijner Comedie bijdroeg. - Zonder onregtvaardig te zijn, kan men MOLIÈRE in dit opzigt naast RACINE en CORNEILLE plaatsen.

LODEWIJK XIV genoot slechts de *airs de ballet*. Maar LODEWIJK XIII was een goed musicus. - Eene andere fataliteit! - In zijne laatste ziekte componeerde LODEWIJK XIII het *De profundis*, dat te zijner eere gezongen werd.

Ik zoude HENDRIK IV wel onder de groote musici willen tellen, omdat HENDRIK IV een groot dichter was. Maar zijne bewonderaars kennen hem geene andere talenten toe, dan goed te hebben kunnen drinken en vechten. en een *vert galant* te zijn geweest. Het eerste artikel heeft wel een' zweem van overeenkomst met de muzikale kunst. Doch zoude ik het niet stellig durven zeggen.

De poëten van den tweeden rang winnen het van de groote poëten in betrekking tot de muzijk. LA HARPE en MARMONTEL hebben ijverig deel genomen aan den oorlog der Glückisten en Piccinisten. Maar daar zij naauwelijks voor iets anders dan de *flons flons* der Italiaansche ariëtte gevoel hadden, hebben zij niet weinig dwaasheden uitgekraamd in hunne aanvallen op GLÜCK, en van PICCINI slechts begrepen, wat er alledaagsch in zijne werken was.

De poëten van de minste soort plegen allen uitmuntende musici te worden.

Deze statistiek is vervaarlijker dan ge bij den eersten oogopslag denkt. Men kan er over kunstgenie, over vooruitgang, over de menschheid gevolgtrekkingen uit afleiden, welke ik - den Lezer laat uitspinnen. In alle zaken moet men zich wèl wachten, alles te zeggen.

J.M.

Op een' overouden trouwring.

Het devies: *Twee vereenigde harten*. Het motto: *o Liefste mijn, Mijn hert is dijn*.

O lief is mij, hoe lomp hij zij,
Dees zware ring, weleer gedragen!
Geen wulpsche praal, maar echt metaal,
Gelijk de harten van die dagen!
Hij voert mij heen naar 't grijs verleên,
En weêr rijst uit den stroom der tijden
Een vroom geslacht, vol ernst en kracht,
Verhevenst in zijn bitterst lijden.
Maar 'k prijs hem 't meest, wanneer hij 't feest
Beschrijft van wèlbeloonde liefde,
Hoe 's jonkmans min geen' wisselzin,
Der jonkvrouw hart geene ontrouw griefde;
Hoe warm hij bad, hoe snel zij trad,
Zijn bede schier niet woû gehengen
Maar, aangedaan, hem voort liet gaan,
En hij haar toch naar huis mogt brengen!
Hoe 't zoete woord, slechts half gehoord,
Werd met den eersten kus bezegeld;
Hoe de oude tijd, die nimmer vrijt,
Zijn' stap naar 's minnaars wensch niet regelt;
De bruiloftsdag, te dralen plag;
Maar moederlief in 't eind haar tooide,
De speelnootstoet, voor hunnen voet,
Den vollen bloemkorf ledig strooide,
En 't jeugdig paar, met vroom gebaar,
In 's Heeren heilig huis verschenen,
Er hart en hand, door Gods gezant,
Voor aarde en hemel deed vereenen!
O dier is mij, hoe lomp hij zij,
De zware ring, dien 'k vaak beschouwe,
Zijn zinnebeeld, mij boeit en streelt,
Twee harten één, onkreukbre trouwe!
In weelde en nood, tot in den dood,
Dees beide wisten van geen scheiden,
Jaar uit jaar in, hen echte min
Door 's werelds doolhof bleef geleiden!
En vlood hun jeugds, en week hun vreugd,
Hun heil niet hing aan aardsche gave;
Boog de ouderdom hun schouders krom,
Zij gingen hand in hand ten grave,
Van 't zoet der rust, in God bewust, -
De vromen sluimren zalig zamen!
En heilig mij, hoe lomp hij zij,
De ring, waarmeê hun schimmen kwamen!
't Eenvoudig woord mijn hart bekoort,
Zijn' gladden rand diep ingedreven:
O liefste mijn, mijn hart is dijn!
Dijn, hoogste wellust van mijn leven!
Als lente de aard' herschept ten gaard,
De zomerzon het meir doet glaerjen;
De herfst in 't wond zijne uitvaart houdt,

De winter 't landschap slaat in boeijen;
O liefste mijn, mijn hart is dijn,
Slechts dijn voor aarde en hemel beide!
Ai verg mij niet, na dit mijn lied,
Dat ik van d'ouden trouwring scheide!

E.J.P.

DOANE *gevolgd*.

Mengelingen.

Goethe en zijne Iphigenie.

De eisch, dien wij aan den dichter rigten, is deze, dat hij ons hetgeen hij zich ten onderwerp koos, als *schoon* aanschouwen doe; dat hij ons de schoonheid, welke eigen is aan de Natuur (en onder dezen naam omvatten wij alle dingen), openbare. Hiertoe moet hij zich van de vooroordeelen ontdaan hebben, welke de voorwerpen in zijn oog ontstellen zouden en hem onvatbaar maken, deze in hunne schoonheid te zien, opdat zijn hoorder of lezer, die zich op zijne beurt boven dezelfde vooroordeelen weet te verheffen, het genot smake, dat de kunst verschaffen kan.

De gansche wereld spiegelt zich in het gemoed des dichters af; hij kan haar op geene andere wijze leeren kennen, dan door zich rekenschap te geven van den indruk, dien de voorwerpen op hem maken. GOETHE zegt: ‘verlangde ik stoffe, gevoel of reflexie, om uit deze bestanddeelen een gedicht zamen te stellen, zoo moest ik in mijn' eigen' boezem grijpen: behoefde ik tot eene poëtische schilderij eene onmiddelbare aanschouwing van het voorwerp of der gebeurtenis, zoo moest ik binnen den kring blijven, die mij belangstelling inboezemen kon.’ Ten einde nu de onderwerpen, waarin men, krachtens het deel, dat men daarin neemt, zelf betrokken is, dichterlijk te beschouwen, en de voorwerpen, welke ons belang op die wijze wekken, van hunne schoone zijde waar te nemen, wordt vereischt, dat men de waarheid niet ten offer brenge aan de eigenliefde, welke ons telkens, als wij ons onbehagelijk aangedaan gevoelen, ons zelve steeds als onfeilbaar doet voorkomen, zoodat de oorzaak van alles, wat lijnregt tegen het schoone overstaat, *in* de voorwerpen of omstandigheden en *buiten* ons geplaatst wordt; integendeel, men moet de kunstgrepen der eigenliefde ontdekken, en zich de zwakheid belijden, die aan uitwen-

dige invloeden de magt verleende, ons te slingeren of te ontstemmen; doet men zulks, zoo verschijnen ons de toestanden in derzelver natuurlijke gesteldheid, en wij nemen ons zelve met onze gewaarwordingen en daden te midden dier toestanden waar, als mede gehoor gevende aan de Natuur, die overal, en ook dáár, waar zij dus ons zelve beheerschte, belangrijk is en schoon, omdat al hare werken, openbaringen, beelden, zijn van eeuwige, noodwendige wetten. Op deze wijze verkreeg GOETHE resultaten, hoedanige ons in zijne dichterlijke Werken blijken. Hooren wij hem zelven spreken: ‘het was mij eigen en mijn gansche leven bleef het mij bij, alles, wat mij verheugde of kwelde of mijn gevoel op eene andere wijze gaande maakte, in een beeld, een gedicht, om te scheppen en dienaangaande mijne rekening met mij zelven te vereffenen, om zoowel juistere voorstellingen van de dingen buiten mij te verkrijgen, als mijn eigen gemoed in dit opzigt tot rust te doen komen. Dit talent was wel niemand meer noodig, dan mij, die van natuur gedurig van het eene uiterste in het andere viel. Alles derhalve, wat van mij is uitgekomen, zijn slechts fragmenten van ééne groote *Confessie*.’ En GOETHE'S moeder liet zich dus uit: ‘mijn zoon zegt: als men zich door iets gedrukt gevoelt, moet men er het onderwerp van een kunstwerk van maken, en,’ voegde zij daarbij, ‘altijd als hem iets onaangenaams heeft aangedaan, is er een gedicht van gekomen.’ Wie de Natuur en in haren schoot zich zelven dus vrij van vooroordeelen waarneemt, heeft zich boven zich zelven verheven en bij gevolg eene volkomene heerschappij over zijne aandoeningen en hartstogten verkregen; wordt hij door geen beletsel meer verhinderd, aan alles de schoone, dichterlijke zijde te bespeuren, hij zal ook niet toelaten, dat eenige zinnelijke indruk nogmaals zoo veel magt over hem verkrijge, dat hij willend en wetend een spel spele, waarin men slechts onwillekeurig en blind eene rol schijnt te kunnen vervullen.

Tot zulk eene zelfgenoegzaamheid en zelfstandigheid geraakte dan ook GOETHE; doch hier willen wij vragen, in hoe verre eene zoodanige stemming geacht moet worden, dengenen, wien zij eigen is, voor de beoefening der tragische dichtkunst geschikt of ongeschikt te maken? GOETHE zegt zelf: ‘in het treurspel kan en moet het noodlot of, wat op hetzelfde uitkomt, de overwegende natuur van den mensch, welke hem blind her- of derwaarts drijft, gebied voeren; altijd moeten den held hinderpalen in de bereiking van zijn doel in den weg staan, en zijns verstands mag hij niet magtig worden.’ En elders: ‘in het drama kan de held niets naar zijn' zin schikken; alles biedt hem tegenstand, en hij ruimt en rukt de hinderpalen uit den weg, of, onvermogend dit te doen, bezwijkt hij.’ Hoe kon GOETHE, die altijd en in alle omstandig-

heden zijne verstandelijke zelfbewustheid bewaarde, die gewoon was alles zoo af te passen, dat het aan zijn' aesthethischen smaak beantwoordde, of, wanneer zich iets opdeed, dat hem tegenstond, de onaangename voorstelling zóó lang bij zich omdroeg, en keerde en wendde, totdat hij ze verduwen kon, en de ondienstige bestanddeelen in een voor zijn gestel geschikt voedsel veranderd had, hoe kon hij de zaak zijner tragische helden omhelzen, en met de vereischte liefde en karakterteekenen, dat hem als verdwaasd en onredelijk moest voorkomen? Ook is hij het zelf, die zich dus uitlaat: ‘ik ben niet tot tragisch dichter geboren, daar ik van natuur te rekkelijk en gereed ben, om de dingen te nemen, zoo als ik ze hebben wil, of mij naar de dingen te schikken; van daar kan een zuiver tragisch geval mijne belangstelling niet wekken, wijl dit eigenlijk van dien aard zijn moet, dat er niets aan te doen is, en het mij ongerijmd voorkomt, dat er in deze zoo uiterst triviale wereld iets bestaan zou, waarop niets zou te vinden zijn.’

Wanneer dus GOETHE desniettegenstaande eene tragedie schreef en een' tragischen held schilderde, was hij genoodzaakt eene gemoedsgesteldheid te verheerlijken, waarvan zijne geaardheid juist het meest wars was, en eene magt te huldigen, die hij geneigd was te ontkennen. In het treurspel toch zien wij den menschelijken wil in strijd met uitwendige belemmeringen, en, bijaldien de handelende persoon dezen tegenstand overwint, en zijn' wensch deelachtig wordt, zegepraalt zijn aanvankelijk in strijd met de omstandigheden gekoesterde en in zóó verre onredelijke zin; bijaldien hij het slagtoffer is, zegepraalt hij niettemin, want de zegepalm, de krans der poëzij wordt in het treurspel toegekend aan hem, die valt. In beide gevallen, eindelijk, viert het noodlot triomf, hetwelk door den hartstogt des menschen gediend wordt in de bereiking van zijn doel, hetzij dit de verheffing of den ondergang van den held medebragt.

Indien wij dus IPHIGENIE in het treurspel van dezen naam zich zien kwellen en naar vaderland en magen verlangend zich buiten staat stellen een behagelijk leven te leiden, en met vreugde het aanbod van THOAS aan te nemen, dat haar nieuwe verwantschap, een' nieuwen troon en een nieuw vaderland beloofde, dan is de uitspraak van GOETHE'S oordeel tegen IPHIGENIE; de raad door hem gegeven, en door hem zelven in dergelijke omstandigheden gevolgd, zou deze geweest zijn: vergeet het verledene, vergeet te voren geknoopte banden, wanneer gij er geene baat van kunt hebben ze u te herinneren; zoo deze gedachte u veeleer ongeschikt maakt, om het tegenwoordige te genieten, uw werk met opgeruimdheid te verrigten en den pligt der liefde en der dankbaarheid te vervullen; zoo gij bij de omstandigheden, waarin gij u bevindt, geen

doel in uw leven vinden kunt, waan niet, dat, wanneer uw wensch zal vervuld zijn, volstrekt geene inspanning van u zal gevorderd worden; want het geluk, de vergenoeging des menschen komt uit hem zelven, niet van zijne toevallige betrekkingen. En in dit zijn treurspel verschaft GOETHE zich zelven en zijner strenge redelijkheid geenszins de voldoening, dat het gezond verstand zegeviert, en IPHIGENIES zwakheid wordt beschaamd of zich betert; neen! aan deze zwakheid wordt voet gegeven, doordien hare begeerte haar gewordt; dit was de wil van het noodlot over het geslacht van TANTALUS, de wil van het noodlot, welks vermogen vooral in ORESTES toestand openbaar wordt, meer dan in IPHIGENIE zelve: deze toch behoudt nog immer hare rede; hem heeft het noodlot aangegrepen, om hem niet los te laten vóór hij zijne zending vervuld heeft; door den bedroevendsten waanzin is hij bezocht, door de Furiën wordt hij gedreven tot de voorbestemde uitkomst. Nevens hem staat PYLADES, een man naar GOETHE'S hart: vriendschap bindt hem aan den rampzalige; hij werkt dus mede, om datgene tot stand te brengen, wat over dezen bestemd is, doch zonder daarbij het hoofd te verliezen: hij wenscht zelf te handelen, verstand en list te baat te nemen, de ervaring raad te plegen, en dus het noodlot als het ware in de hand te werken en te hulp te komen; doch nog eene nederlaag wordt door rede en beleid geleden: PYLADES vernuftige plannen vallen in duigen door de gemoedelijkheid van IPHIGENIE, en ten slotte behaalt hare waarheidsliefde, die alle bedenkingen met voeten treedt, over zijnen lust de zegepraal, daar juist door hare gewaagde bekentenis de *crisis* wordt aangebragt en eene gelukkige uitkomst hare handelwijze bekroont.

Zoo was dan GOETHE weinig geschikt, de beminnelijkheid der arme IPHIGENIE, haar echt vrouwelijk karakter zonder onregtvaardigheid, en den tragischen jammer van ORESTES naar waarheid te schilderen. Zij, die onder mijne hoorders het treurspel gelezen en den zoeten indruk der welluidende woorden van IPHIGENIE bewaard hebben; zij, in wier boezem de schok van het medelijden met ORESTES, die zijne wanhoop in prachtige uitdrukkingen lucht geeft, nog natrilt, zullen aldus niet spreken; gij, die de IPHIGENIE nog niet kent, ik noodig u uit, u van de onjuistheid van zulk eene verdenking te verzekeren, en den onaangetasten roem van dit treurspel, een roem, even zuiver, als de gevoelens daarin uitgedrukt, en de stijl, waarin het vervat is, met uw zegel te leeren bekrachtigen.

Want, meent niet, dat het eener ware en schoone voorstelling van den hartstogt nadeelig is, zoo des dichters eigenlijke aard, door zijne bedaarde levensbeschouwing gevormd, niet met de zwakheid zijner helden sympathiseert. Eerstens, wanneer de dichter zelf

met de hartstogtelijkheid zijner personaadjen is ingenomen, is hij natuurlijk geen onbevooroordeeld regter, die ons hunne gevoelens en handelingen in een getrouw tafereel kan wedergeven; hij misleidt zich zelven nog, en houdt de uitlatingen en daden van het in drift opbruisend gemoed voor de ingevingen eener krachtige natuur, de klagten van den droefgeestigen lijder voor de getuigen eener edele geaardheid, en zóó leent hij aan de personen, welke hij opvoert, in hunne zwakheid eene aanmatiging van sterkte en eene ingenomenheid met zich zelve, die hun hoogelijk misstaat, en hen tot ware theater-helden maakt, in den minder edelen zin des woords. Ten tweede, welke hulde is van grooter waarde te achten, die, welke men verleent, wanneer men onder den invloed der betoovering staat, door den persoon, dien wij huldigen, op ons uitgeoefend, of die, welke eene vrije, niets behoevende geest aan een' zwakkeren bewijst? Immers de laatste! Andere treurspeldichters, nu, verheerlijken wat hen medesleept en verrukt; GOETHE erkent de zwakheid der karakters, die hij teekent, doch hij behandelt ze met die zachtheid, welke het zwakke van den sterke behoeft, met die verschooningsgezindheid, welke vreezen zou, den belangwekkenden lijder in eenig opzigt te kort te doen; hij *geeft* hun eere, hetwelk die andere tragediën-dichters eigenlijk niet vermogen, omdat in hun oog dat, wat zij verheffen, reeds met regtmatige eere gekroond *is;* eene hulde, als die van GOETHE aan de zwakke zijde der menschelijke natuur bewezen, is eene regt schatbare, regt aandoenlijke hulde. Wanneer hij dus in IPHIGENIE de vrouw schildert, de vrouw met hare gehechtheid aan den familiekring, met hare liefde voor deszelfs leden, met haar waarheidminnend gemoed tot list en veinzerij onbekwaam, en aan deze neigingen den palm der dichtkunst toekent, dan spreidt hij, de sterke man, die zich zelven alles was, en van de vereeniging met toevallige bloedsbetrekkingen zijn geluk niet afhankelijk zou gesteld hebben, hij, die, zonder dat ik zeggen wil, dat hij tot bedrog in staat zou geweest zijn, toch wist, wat hij van die spraakvaardigheid, welke het gemoed in min of onmin aan den medemensch bloot legt, te denken had, dán spreidt hij, zeg ik, eene echt ridderlijke gezindheid ten toon, welke, bij eigen kracht en bij de erkentenis van de zwakheid der vrouw, haar in eere houdt en met eerbiedenis als omgeeft.

Wanneer men in het gewone treurspel (wij denken nu niet aan de zoogenaamde *noodlots-tragedie*) van een kwaadwillig noodlot spreekt, dat de deugd onderdrukt, en derzelver vijand doet zegevieren, is men in eene vreemde verwarring: want alsdan vergeet men, dat, volgens den aard van het treurspel, de deugd juist in den ondergang van haren uitverkoren' held verheerlijkt wordt en

de schitterendste overwinning behaalt, zoodat het noodlot in de bedoelde drama's zich niet in strijd met den adel der menschheid vertoont, maar integendeel der tentoonspreiding daarvan bevorderlijk is. Maar GOETHE'S tragedie voert een noodlot in, dat zich werkelijk tegen het edelste in den mensch, slechts anders begrepen, in tegenstelling bevindt: hij stelt namelijk de zaak aldus voor, dat de hartstogten der menschen met het noodlot zamenspannen, en beleid, rede en verstandig inzigt door beide worden beschaamd; geene zelfverheffing boven rampen en bezoekingen helpt hier, maar onwederstaanbaar trekt het gewigt der noodlottige toestanden den geest van den held in de diepte, en ten slotte blijkt het daarenboven, dat de weg, waarin deze geleid werd, de wil eener Godheid was.

Wanneer een dichter, als GOETHE, het noodlot de zege doet wegdragen, dan is dit in hem de daad der aandoenlijkste onderwerping aan eene hoogere magt, waar deze aan toevallige oorzaken een gewigt leent, dat de schaal der menschelijke rede in de hoogte drijft; dán brengt hij in stilte en onbemerkt het hoogst tragische offer van zijn' eigen' vrijen geest, terwijl hij zijne helden vrijwillig om eene hersenschim met glans laat sterven, en allen smaad op de bewerkers van hunnen dood doet nederdalen, of lijdt hij met zijne helden, wanneer deze zelve voor den nooddwang bukken; dán eindelijk herleeft in den zoodanige de oude Grieksche tragedie, in welke wij overal den strijd van de menschelijke redenering tegen de onredelijkheid der noodlottige beslissing en voorbeschikking bespeuren en in de overwinning van de laatste eene nederlaag zien moeten, door den dichter aan zich zelven toegebragt; dán herleeft de oude tragedie niet blootelijk in vorm, maar in geest en beginsel.

Zoo zijn wij op het standpunt gevoerd, waarop wij de innige overeenkomst van GOETHE'S treurspel met dat der Grieken inzien; doch wij willen die overeenkomst slechts doen beseffen, om te juister het onderscheid tusschen deze beide heerlijke openbaringen der tragische kunst te kunnen bepalen. - De oude Grieksche wereld vond den hoogsten menschelijken adel in het vrije gebruik van den door de rede voorgelichten menschelijken wil; zij achtte elke verpligting uit betrekkingen voortgevloeid, waarin de mensch zich zelven niet geplaatst had, elke invloed, waaraan hij onwillens gehoor moest geven, eene noodlottigheid te wezen, daar de mensch zich aldus het regt of het vermogen, om zijn eigen lot te bepalen of zijne daden vrij te besturen, beperkt of ontnomen zag. Sedert is de Christelijke godsdienst tusschen beide gekomen, predikende, dat men zijnen wil in overeenstemming brengen moet met den Goddelijken wil, zoo als deze zich in de oevallige betrekkingen, waarin wij ons geplaatst vinden, openbaart; dat men zijne hartstogten moet heiligen, door ze met vrijen wil en bij wakende zin-

nen niet bloot in dierlijke onderworpenheid in te volgen. Ik wil het niet aan de Christelijke leer toeschrijven, maar het als een blijk aanvoeren, hoe zeer deze met de omwenteling, sedert in de gemoedsgesteldheid der volkeren overgekomen, in zamenstemming is, dat de hedendaagsche Christelijke volkeren in de vervulling der verpligtingen, ons opgelegd, door onze toevallige betrekkingen, als daar zijn die van vaderland en familie, en in de noodwendigheid, welke ons dringt, gehoor te geven aan de natuurlijke zucht der harten, geenen dwang meer zien, maar juist daarin de regten der menschheid stellen.

De Grieksche tragedie, terwijl zij den triomf des noodlots over menschelijke rede en vrijen wil voorstelde, predikte deze waarheid, dat, wat men noodlottig achtte, pligt was te weten, de onvermijdelijke onderwerping aan een gezag buiten de bepaling van den eigen' wil. In eenen tijd, waarin de oorspronkelijke harmonie tusschen de eischen van den vrijen geest des menschen en de gebiedende magt van physiek noodwendige toestanden in een' hevigen strijd verkeerd was, en waarin men voor dit kwaad geneesmiddelen zocht, kan ons het verschijnsel eener kunst, welke zich ten doel stelde, zulk een gevoelen in te scherpen, niet bevreemden; doch hoezeer de Grieksche treurspeldichter in de strekking zijns gedichts zijne geloofsovertuiging uitdrukte, toch bleef de overgave van verstandig inzigt en daarnaar geregelden wil in zijn oog een smartelijk offer, en de stille sympathie der Grieksche natuur was aan de zijde van den held, die zich in den strijd tegen het noodlot gewikkeld zag. - Aan GOETHE'S treurspel, dat desgelijks de onderwerping aan het noodlot predikt, ligt het gevoelen ten grondslag, dat, wat men als een regt beschouwt en als een' pligt eerbiedigt, iets noodlottigs is, te weten, de involging der neiging van het hart en de nakoming van hetgeen wij aan onze betrekkingen verschuldigd zijn. Hoezeer nu ook dit gevoelen de diepste overtuiging zijns verstands en het dierbaarst resultaat zijner bespiegelingen was, kon echter GOETHE, wilde hij door zijne tijdgenooten niet geacht worden onware karakters te teekenen, noch zondigen tegen zijn eigen gemoed, hetwelk zich aan den invloed zijner eeuw niet onttrekken liet, om deze redenen, zeg ik, kon GOETHE geene helden opvoeren, dan dezulke, die de noodlottigheid, waarvan zij de speelbal waren, liefhadden of ten minste niet als iets onregtmatigs eischend aanmerkten.

In zijne IPHIGENIE is de terugvoering der heldin naar haar vaderlijk huis de bedoeling van het noodlot. De genadige beschikking van DIANA had IPHIGENIE aan den dood ontrukt, haar op een' afgelegen' oever in veiligheid gebragt, voor haar het onherbergzaam oord meer dan herbergzaam gemaakt; rede en dankbaarheid bragten mede,

dat zij zich hier te huis gevoelde, zich boven de kracht der huiselijke herinneringen verhief, het zekere voor het onzekere koos en niet naar den terugkeer in hare zoo vaak door rampspoed en misdaad verontruste familie uitzag. Doch niets van dit alles: zij kan hare verwanten en haar vaderland niet vergeten; alles staat haar tegen, waar zij is; de knoop der bloedverwantschap, buiten des menschen toedoen gelegd, knelt haar te sterk; zij blijft de slavin van het toeval, dat haar in *Griekenland* deed geboren worden, noch maakt zij zich onafhankelijk van alle uitwendige betrekkingen, om eindelijk eenmaal zich zelve te wezen. En evenwel kon zij alleen, zoo zwak, zoo trouw aan haar Land en hare magen, zoo treurend en onvatbaar voor genoegen, waar zij van de panden van haar hart gescheiden bleef, in die mate de belangstelling wekken van een gehoor uit onzen tijd; ja! ware zij de sterke, de zelfgenoegzame vrouw geweest, de ligtst opgewekte sympathiën der harten waren ongeroerd gebleven of zouden zich tegen zulk eene heldin verklaard hebben. Stelt hier nu de helden en de heldinnen der oude tragedie nevens: vooreerst, EURIPIDES heeft zich in zijne IPHIGENIE *op Tauris* gewacht, zijne heldin onder de barbaren zorgvuldig onthaal en beschaafdheid te doen ontmoeten, en haar aldaar echtgenoot en staat aan te bieden; zoo kon zij regtmatig treuren, dat haar het genot des levens was ontzegd, dat zij zonder gemaal of hoop op kroost verstierf, in één woord, zij kon treuren om alles, wat slechts van de IPHIGENIE van GOETHE zelve afhing te aanvaarden. Doch ziet den PHILOKTETES der Ouden: hij is zoo weinig geneigd het algemeene vaderland en daarmede de voorbeschikking der Goden te dienen, dat hij de ondragelijkste smarten boven het vertrek naar het leger voor *Troje* verkiest. De ELECTRA en de ANTIGONE van SOPHOCLES worden door geenerlei streelend vooruitzigt vervoerd, noch zoeken zij, te traag om lust te vinden in hetgeen haar wordt aangeboden, de bevrediging van een' lust, die haar onthouden wordt; integendeel, zij streven een doel na, dat voor haar vrouwelijk gemoed niet anders dan terugstootend kon zijn, en waartoe alle inspanning der hoogste geestkracht vereischt werd; alleen omdat het noodlot harer geslachten het zoo wilde, waarlijk niet omdat een verwijderd geluk haar aantrok, versmaadde ELECTRA het genot der weelde aan het hof van AEGISTHUS en stopte ANTIGONE de ooren voor de redenen van CHRYSOTHEMIS, noch achtte zij wat de gunst des konings en de liefde zijns zoons uitlokkends voor haar hadden; de eene moest hare eigene moeder, de andere zich zelve aan de schimmen van haar geslacht opofferen. De ORESTES der Grieksche tragedie voegt stijfhoofdig opzet en moed en kracht om te handelen bij de gehoorzaamheid aan de eischen van het noodlot; de ORESTES van GOETHE is geheel verslagen onder den druk,

en hij wil niets anders dan zijne bestemming vervullen, omdat hem alle kracht, om iets anders te willen, begeven heeft. AESCHYLUS brengt de *Eumeniden* als personen op het tooneel; bij hem zijn de *Furiën* meer dan eene persoonsverbeelding der gemoedskwaal van ORESTES, zij hebben een noodwendig bestaan in zich zelve, en ORESTES wijkt slechts voor eene magt van buiten; terwijl hij bij GOETHE, die de ligchamelijke tegenwoordigheid der *Furiën* slechts even aanduidt, uit en door zich zelven lijdt. Ik geloof hier eene uitspraak van GOETHE zelven te mogen aanvoeren, hoezeer met eene eenigzins verschillende bedoeling nedergeschreven: ‘in de oude tragediën,’ zegt hij, ‘is het een *moeten*, in de nieuwere een *willen*, dat den held in beweging brengt. Door het *moeten* wordt het treurspel groot en krachtig, door het *willen* zwak en klein. Het zoogenaamde tooneelspel is ontstaan, doordien men het ontzaggelijke *moeten* door een *willen* verving; doch juist omdat dit onzer zwakheid te hulp komt, gevoelen wij ons geroerd, wanneer wij, na eene pijnlijke onzekerheid, ten laatste nog eene pleister op de wond bekomen.’

Het verschil tusschen de oude tragedie en het nieuwere treurspel, zelfs van eenen GOETHE, kon niet zonder invloed blijven op den onderscheiden' stijl der bedoelde gedichten. Het is niet te ontkennen, dat de *dialoog* der Ouden rustiger, drooger en meer redenerend is, dan die van GOETHE; de personaadjen der eersten vervullen een hun opgedrongen opzet, of verzetten zich met al de kracht hunner rede; die van den laatste zijn overweldigd door de magt van den hartstogt of overmand door hun noodlot, en laten zich dus uit in de dichterlijke *declamatiën* van het opgewonden of overdreven neêrslagtig gemoed. De uitdrukking der smart in de oude tragedie is overeenkomstig aan den bijzonderen aard van het meer *physisch* pijngevoel van den krachtigen geest, die tegen de storende omstandigheden opstaat; bij GOETHE hoort men den weeken toon der smart, waarin de ziel zich als in haar element gevoelt.

GOETHE moest aan zijnen tijd en aan zijn gehoor nog een ander punt inwilligen, dat echter ten deele in naauw verband staat met het zoo even opgegevene. Bij de Ouden maakt zich het noodlot kenbaar door onredelijke, willekeurige eischen, en juist daarom lokt het den tegenstand van rede en wijs beleid tegen zich uit. Eene raadselachtige orakelspreuk, voor honderd overdragtige verklaringen vatbaar, moet *letterlijk* vervuld, eene goddelijke gril (zou men zeggen) moet ten uitvoer gelegd worden, en, is de held zelf door een' noodlottigen hartstogt gedreven (denkt aan den AJAX van SOPHOCLES en zelfs aan den PROMETHEUS van AESCHYLUS), zoo kenmerkt hij zich evenzeer door tegenstrijdigheid en onzinnigheid. Hetgeen de helden der oude tragedie willens of onwillens uitvoe-

ren of ondergaan *moeten*, is doorgaans iets, waaromtrent het ons onbegrijpelijk is, dat wij er zoo veel gewigt aan gehecht zien; ‘hun *moeten*,’ zegt GOETHE weder, ‘is altijd te weinig overeenkomstig met onze begrippen, dan dat het ons zou kunnen voldoen.’ Zoo moest dan ook GOETHE, die de magt des noodlots erkende, in zulke neigingen van het menschelijk hart, als door ons voor overeenkomstig met rede en pligt aangemerkt worden, het noodlot een redelijk en met eene der edele neigingen van den mensch overeenkomstig doel leenen; hij moest doen, wat hij zelf zegt, dat SHAKESPEARE, in tegenoverstelling der ouden, gedaan heeft: hij moest het noodwendige *zedelijk* maken; hetgeen in zijne tragedie het noodlot verlangde, moest iets *zedelijks* wezen. Zoo beoogt dan ook de goddelijke voorbeschikking in zijne IPHIGENIE de hereeniging eener zuster met haren broeder, ter zuivering en wederopbouwing van het ontreinigde en uitgemoorde huis. In de IPHIGENIE van EURIPIDES, daarentegen, is de verzoening van ORESTES verbonden (men weet niet waarom) aan de wegvoering van een godenbeeld van *Tauris* naar *Griekenland*.

Doch eindelijk ook eene andere, meer uitwendige, dan in het gemoed der toeschouwers gegronde oorzaak, moest het bedoelde verschil daarstellen tusschen de Grieksche tragedie en het nieuwere treurspel, wanneer het eene Grieksche mythologische stoffe behandelde. Bij de Grieken, namelijk, waren vele zaken door het volksgeloof aangenomen, die het nu niet meer zijn, en dus thans aan het volk medegedeeld, buitensporig, soms belagchelijk moeten voorkomen, terwijl zij door de Ouden als de uitdrukking eener hoogere rede konden aangemerkt worden.

Geen eisch des noodlots (en dit voert ons tot een punt van verschil in de *uitwerking* der oude tragedie, vergeleken met die van GOETHE) geen eisch des noodlots, zeg ik, maakte de spil der handeling eens Griekschen treurspels, of hij was door het godsdienstig geloof van dichter en natie gestempeld tot eene goddelijke wilsbeslissing, die den tegenstand der menschelijke meening hoogst onredelijk maakte, en waarbij het zaligheid was te berusten; zoo was het doel der tragedie, bevrediging, verzoening, dadelijk en gemakkelijk bereikt. De gewone tragedie komt hier der oude nabij, want ook in haar zegevieren die gevoelens, welke de algemeene gemoeds-overtuiging als deugdzaam, en door de godsdienst voorgeschreven, aanneemt. Maar, zoo men GOETHE'S treurspel in den zin van den dichter opvat, en dus in den triomf der zwakke zijde van den mensch de werking ziet van een noodlot, strijdig met de hoogste menschelijke rede, die den waarachtigen adel en de sterkte des menschen uitmaakt, hoe zal zich dan de aanschouwer *verzoend* gevoelen met den wil eener oppermagt, die zijne rede

verplet en die hij echter, niet geholpen door een godsdienstig geloof, als wijs en goed kan aanbidden? Ook de zoogenaamde *noodlots-tragedie* voert een allezins hatelijk noodlot in; doch zelfs hier wordt de oplossing nog gemakkelijker verkregen, al valt zij uit in een' tegenovergestelden zin, overeenkomstig het veeleer comisch dan tragisch karakter dezer soort van drama's. In de ware, bepaaldelijk oude, tragedie, zegepraalt het tegen de ingevingen der bedaarde rede strijdige beginsel door middel der heerlijke uitwerking van het tijdelijk lijden des persoons, dien het tot zijn werktuig koos; in de comedie treft de onredelijkheid de meest beslissende nederlaag door de uitwerking, welke de tijdelijke triomf der onredelijkheid, geschikt om deze in hare gansche verwerpelijkheid te vertoonen, op ons maakt. Op dergelijke wijze zegeviert het noodlot in de *Schicksals-tragedie;* hier toch spookt het zoo uitgelaten, dat het zich als armzalig en belagchelijk moet voordoen aan iederen toeschouwer, die niet enkel een dom genoegen in de bloote vertooning vindt, en bij dezen diensvolgens het gevoel van vrijheid veeleer tot overmoed opgevoerd als nedergeslagen wordt. GOETHE'S treurspel daarentegen beoogt eene wezenlijke verheerlijking des noodlots en der noodlottige menschelijke hartstogten; hij zet zijnen helden de kroon des lijdens op het hoofd; hij besteedt al het vermogen zijner kunst, om aan de smart en den jammer het wegslependst effekt te verbinden, en, wanneer hij de zaken tot een' gelukkigen uitslag brengt, voelen wij ons genoodzaakt uit te roepen: ‘het was toch een goed werk, dat het noodlot hier uitrigtte!’ Maar, wij zeiden het reeds, al die poëtische opsiering is niet in staat de stille tegengetuigenis der rede in overtuiging te veranderen, en de gunstigste uitkomst kan een in zich zelf onredelijk streven niet goedmaken. - En evenwel is ook als slotsom en uitwerking der tragedie van GOETHE verzoening en bevrediging van het verstand des toeschouwers mogelijk, eene uitwerking, welke ook onze dichter uitdrukkelijk van alle poëtische werken, en bijzonder van het drama, verlangde; slechts wordt zij hier, bij gemis eener godsdienstige sanctie der zegepralende partij, langs den weg eener wijsgeerige reflexie verkregen. - De hartstogten (deze beschouwing brengt het gevoelen van GOETHE mede) de hartstogten benevelen het verstand en vergallen het leven; zij zijn gegrond op vooroordeelen, waardoor wij ééne voorstelling bij uitsluiting aanhangen, door één beeld uitsluitend vervoerd worden, en dus buiten staat zijn de aannemelijkheid van andere voorstellingen, de wenschelijkheid van andere toestanden in te zien. De grondoorzaak eener zoodanige zinsverbijstering heeft GOETHE in zijne IPHIGENIE voorgesteld onder het beeld van TANTALUS, die, door de Goden tot het genot van gelijke regten met hen zelve verheven, daarvan

in dezen zin misbruik maakte, dat zich bij hem een, tegen den wil der Goden strijdige, wil ontwikkelde, welke zijnen jammer veroorzaakt, vermits hij dus verstoken blijven moet van de vervulling zijner wenschen, tot zoo lang zij met den wil der Goden zamentreffen. TANTALUS bij GOETHE, een zoon der aarde, moet overigens gedacht worden als een wezen van eeuwige natuur en ten naauwste verbonden met den algemeenen aardgeest in dier voege, dat zijn wil tegen dien der Hemelgoden vijandig voortleeft en werkt in de aardbewoners bepaaldelijk in zijn geslacht, dat zich diensvolgens als aan het wreedste noodlot prijs gegeven vertoont. Aan den zin van TANTALUS kan daarom niet voldaan worden en hij zelf dus niet tot geluk wederkeeren, omdat hij allen omvattend eerst met die allen volmaakt worden kan; doch de hartstogtelijke begeerten der menschen, die zich binnen zekere perken bepalen of zich niet verder dan de grenzen van hun leven uitstrekken, worden gedurende hun leven, immers zeker bij hunnen dood, verwezenlijkt; want elke hartstogt strekt zich uit naar een beeld, den mensch door de Goden voorgespiegeld; dit beeld *moet* eenmaal wezen voor ons krijgen, en alsdan is de hartstogt bevredigd, het geluk volmaakt en het doel der Goden bereikt. Daarom *verzoent* het treurspel van GOETHE, wanneer het den triomf van den hartstogt door den dood desgenen, dien de hartstogt bezielde, of de bevrediging van een' hartstogtelijk gekoesterden wensch voorstelt, en - het genot, dat zijn kunstwerk oplevert, is volkomen, niet alleen in de bijzonderheden, niet alleen voor den oppervlakkigen geest, maar in deszelfs geheel en voor de diepst indringende beschouwing. Tot zulk een genot der IPHIGENIE wilde ik, zoo mijne zwakke krachten het toelaten, mijnen hoorderen eene handleiding geven.

Ik heb gezegd[1].

W.G. Brill.

Sint-Nicolaas.

Een oud vrijer heeft weinig feestdagen in zijn leven. Hij is een gedwongen egoïst, die zich zelven tot het middelpunt van al zijne vreugde en leed maakt. Hij mist de zaligheid, zich in het geluk van anderen te verlustigen.

Het is waar, hij kan zich in de woning eens vriends dringen

(1) Gehouden bij de opening eener les over GOETHE'S IPHIGENIE.

en zich in den feestvierenden kring mengen; maar dit is eene gebedelde vreugde, en vreugde is zoo weinig geschikt om eene aalmoes te zijn! Ook heb ik mijne stoute schoenen wel eens aangetrokken, en aan de deur van een juichend gezin aangeklopt; maar ik heb er mij altijd kwalijk bij bevonden. Somtijds trok men een zuur gezigt tegen de onwelkome *champignon*, die zich een deel van de sappen kwam toeëigenen, waarop alleen de natuurlijke takken regt hadden; maar al was het dat men mij niet onvriendelijk ontving, ik schoot er op den langen duur toch over. Als het groote oogenblik van gelukwensching en omhelzing gekomen was, stond ik van verre, eenzaam, vergeten, veronachtzaamd. Het was veel, als men zich ter loops verschoonde: ‘Vergeef mij mijne onbeleefdheid, Neef! maar dit is een feest voor mijne kinderen. Die zijn van daag de hoofdpersonen.’ Men vloog juichende op, viel elkander om den hals, drong in vrolijk en bont gewoel dooreen, terwijl men tranen stortte en lachte te gelijk, even als op een' Aprilsdag. Bij dit alles moest ik zorgen uit het gedrang te blijven. De kinderen, die bij mijne komst en vertrek gelast werden, mij eenen kus te geven, rekenden zich nu vrij van het betalen dier schalling; ik maakte in mijne eigen oogen de figuur van den armen Pierrot, zoo als hij met zijn' ziekelijken grimlach voor eenen wèl voorzienen disch staat te watertanden. Eindelijk komt men tot rust. Neef wordt weêr een lid van het gezelschap. Het bittere oogenblik is voorbij. Neen, JONATHAN! eerst nog een onvriendelijke houw voor u. ‘Zie, Neefje! dat zijn genoegens, die men toch maar alleen in het huwelijk smaakt. Gevoelt ge daarbij geen berouw van ongetrouwd gebleven te zijn?’ Bij zulk een' uitval loopt mij eene rilling langs de leden; het is heldenmoed, die mij dan de zuchten, die mijne keel benaauwen, onder een gesmoord lachje doet wegkugchen.

Neen! een oud vrijer behoort te huis te blijven. De zuiverder en edeler genoegens van huiselijke vreugde zijn voor hem een verboden toonbrood. Hij moet zich, zoo goed hij kan, met zijne eigen feesten trachten te behelpen. Het komt er slechts op aan, of hij kinderlijken zin genoeg heeft, om zich van kleinigheden een feest te maken. Het eerste uitvliegen van zijne duiven in de lente, het uitbroeden van zijne kiekens door zijne klokhen, het eerste geneurie van zijn' jongen kanarievogel, moet hem tot surrogaat dienen voor een' jongen, die naar school gaat, voor een meisje, dat begint te leeren loopen, voor een kind, dat voor het eerst den vadernaam stamelt. Iederen dag, waarop het verjaart, dat hem een buitengewone zegen te beurt viel, moet hij plegtig vieren. Hij moet zijner vrienden dikwijls feestelijk gedenken. Het beste middel evenwel is.....

Gisteren stond ik uit mijn raam te kijken. Het was de dag vóór St. Nicolaas. Op straat heerschte er eene ongewone drokte. De banketwinkels waren fraai versierd; dienstboden liepen met beladen korven af en aan. Vaders en moeders drentelden met hunne kleinen langs de straat, die zich met het gezigt van al die blinkende lekkernijen niet verzadigen konden: het droeg alles de kleur van ongemaakte vrolijkheid, welke een kinderfeest kenmerkt.

Deze aanblik was voor mij eene zoet-bittere herinnering. O! ik kan ze mij nog zoo goed verbeelden, die eerste December-dagen, door mij, als kind, in nieuwsgierige afwachting doorgebragt; en als dan eindelijk de avond gekomen was, waarop een vermomde Invalide, onze oude huisknecht, de rol van den weldadigen Heilige vervulde, hoe zwom ik in kinderlijke weelde! Ik was in dien tijd een kleine vrijgeest. Ik had mij met vrij wat neuswijsheid in het bezit van het groote geheim gesteld en loochende, met de vrijmoedigheid van een' BALTHAZAR BEKKER, de mogelijkheid van boven-natuurlijke verschijnselen. Maar toch was er iets verstandigs in het weinige misbruik, dat ik van deze ontdekking maakte. Ik hield haar voor mij, zonder mijne broeders en zusters van het genoegen hunner illusie te berooven, en zelfs voor mij zelven liet ik mij door mijne ketterij het genoegen van den avond niet ontnemen: ik wist het beter, maar maakte mij wijs, dat ik het voor dien avond niet wist. Ik was als NAPOLEON, die aan geene geesten geloofde, en er toch bang voor was. O! dat ik altijd met mijne en anderer illusies even zacht en barmhartig hadde omgesprongen!

De nacht werd slapeloos of in vreugdevolle droomen doorgebragt. Eindelijk brak de morgen aan; de vaderlijke roepstem vergaderde ons allen in het beste vertrek. Daar stond hij ten toon gesteld, die schat van glinsterend banket! eene armelijke trofée, maar opgebouwd met van liefde bevende handen! eene gebrekkige toeregting, maar met van vreugde schitterende oogen aangestaard! Ik heb sedert andere feesten gevierd; ik heb aangezeten in zalen, door vendelpracht, lichtkransen en bloemfestoenen opgeluisterd: ik heb mijne tong met kostbare lekkernijen en nog kostbaarder wijnen gestreeld; maar het genoegen van mijn' klatergouden Decemberdag heb ik nergens weêr gevonden.

Deze en dergelijke denkbeelden dwaalden door mijn hoofd, terwijl ik het gewoel op straat aanzag; maar zoo dit gevoel het midden tusschen vreugde en droefheid hield, welhaast overmeesterden mij somberder gedachten. Mij arme! dacht ik, ziedaar al weder voor mij een feestdag minder dan voor anderen. Mijn aanstaande erfgenaam zendt mij mijn naamcijfer in lettergebak; ik geef aan enkele lieve kleinen een geschenkje, - ziedaar alles! maar ik zit

heden en morgen den ganschen dag alleen; ik heb geen' voorsmaak van het genot, om iemand, die mij lief is, te verrassen.

Vroeger had ik altijd op dezen dag een vrolijk uur: het was als ik den fraai gebonden Engelschen almanak, in rooskleurig papier gewikkeld, aan zijn adres verzond. Mijn boekverkooper heeft mij sedert altijd de volgende jaargangen van het boeksken gezonden; ik het hem laten begaan; ginds liggen zij onaangeroerd: ik heb er nooit een' enkelen van ingezien.

Nog altijd trokken de kleinen in triomf langs de straat. Hoe benijdde ik de vaders, die hen rondleidden! Met hoeveel liefde hadden velen sedert weken hunnen spaarpenning weggelegd, om heden met geene leêge handen voor hunne kinderen te verschijnen; maar wat zou daarentegen die spaarpenning ook rijke woekerwinst geven, als de wichtjes in hunne vreugde hunne ouders zouden om den hals vliegen en het geheele huis met hun gejuich vervrolijken; als deze met tranen van weelde de verrukking van hun kroost zouden gadeslaan, - o! kinderen zijn dankbare beweldadigden; zij weten van geene halve voldoening; zij weten van geene kiesche verzwijging. Hun genot is volkomen; hunne vreugde ongetemperd; hunne dankzegging ongemaakt hartelijk.

Nu en dan zag ik een jong mensch met het voorkomen van vrolijke opgewondenheid voorbijgaan. Zeker zijn er wel bij geweest, die den dag van heden bestemd hadden, om aan het voorwerp hunner verborgene liefde een geschenk in handen te spelen. Hoe zullen deze met kloppend hart de teedere depêche hebben gereed gemaakt, en met hunne gedachten vergezeld! Met hoeveel ongeduld zullen zij naar het oogenblik verlangd hebben, om hunne schoone te ontmoeten, ten einde misschien in hare oogen te lezen, of haar de kiesche hulde niet mishaagd hebbe. Ik moet er voor uit komen, de beschroomdheid eener eerste liefde heeft voor mij iets aantrekkelijks. O, het moge schoon staan, wanneer de forsche, krachtige man, met trotsche vrijmoedigheid, voor de gansche wereld de kleur zijner schoone ten toon draagt; wanneer hij straks met heerschzuchtige vrijmagt zijne hand op de vrouw zijner keuze legt, en der zwakke duive niets overblijft, dan onder zijne breede vleugelen te vlugten; ik heb altijd eene vóórliefde gehad voor die innemende schuchterheid, welke den onbedorven' jongeling voor het voorwerp van zijn' eerbied als een meisje blozen, en haar met huiverend ontzag naderen doet. Ik wenschte dus van ganscher harte aan alle zwijgende verliefden een gelukkig Sint-Nicolaas-feest. En werkelijk zag ik in mijne verbeelding, hoe menige aanvallige de sierlijke *surprise* met blijde verrassing ontving, en, zoo ras zij kon, uit aller oogen wegstal, om in de eenzaamheid zich onbespied in de beschouwing er van te verlustigen. Het is een zoet

oogenblik, waarop het eerste liefdepand gewisseld wordt! een oogenblik, hetwelk ik wenschte, dat ieder eenmaal smaken mogt; maar, helaas! wat zullen er heden weder vele ongelukkige zusteren dier gelukkigen zijn, die vruchteloos naar eenig blijk van hulde of liefde zullen uitzien; jonge dochteren, door de Natuur stiefmoederlijk bedeeld, of die het nog grooter onregt hebben van arm te zijn: beklagenswaardige Cendrillons in het groote drama der lotsbeschikkingen! Cendrillons, aan wier voet misschien het enge, broze, glazen schoeisel eener strenge deugd past; maar die de bevooroordeelde partijdigheid van alle mededinging uitsluit. Ik beklaag die lieve schepselen, die de meer bevoorregte kinderen der schoonheid en des geluks met bewijzen van bewondering en hulde zien overladen, terwijl niemand haar zelfs de aalmoes van een vriendschappelijk aandenken in den schoot werpt. Zij zien den dag zonder vreugde voorbijgaan, zij moeten misschien het harde woord eener onmoederlijke moeder verduwen; en terwijl hare zusteren door schoone droomen worden in slaap gewiegd, vertrouwen zij aan haar vochtig hoofdkussen haar echt-vrouwelijk, en toch meestal zoo wreed miskend, lijden.

Het was avond geworden; de lampions waren aangestoken; de koetsen rolden; de stad raakte in beweging. Ik deed mijn' mantel om en ging uit. Er heerschte op straat eene vrolijke drokte; treinen van kinderen trokken juichende voorbij; ik trad in een' winkel; het was een lust die kleine oogjes zoo begeerig te zien rondzien, die kleine handjes zoo gretig te zien uitstrekken; de kleinen bevonden zich hier in een waar *Luilekkerland;* de wanden, de tafels, de grond, alles was suiker en gebak. Ik geloof niet, dat men ooit in lateren leeftijd zijne stoutste droomen van verre zoo verwezenlijkt ziet, als een kind de zijne in een' banketwinkel op Sint-Nicolaas-dag. Wie zou dan met een onverschillig oog het op eene zoo gebrekkige aarde zoo zeldzame schouwspel eener onvermengde en volkomene vreugde - al is het dan maar eene kindervreugde - kunnen aanzien?

Het huis verlatende, zag ik de stoep door eene partij arme wichtjes belegerd. Mijn hart brak er van; zij stonden, bij eene felle koude, in lompen gekleed, op de steenen te bibberen. Maar toch konden zij van het aanlokkelijk gezigt niet scheiden; met kinderachtige nieuwsgierigheid gaapten zij al die heerlijkheden aan. En, wat mij het meeste trof, was, dat er in hunnen toon geen zweem van spijt of ontevredenheid was. Zij zagen kinderen van hunnen leeftijd binnengaan en met volle handen terugkeeren; geen gemor kwam over hunne lippen. Veeleer heerschte er onder hen eene blijde ingenomenheid, alsof zij wel degelijk deelgenooten van de feestvreugde waren. Zie, zóó waren zij het reeds gewoon geworden, de kinderen der rijken als andere wezens te beschouwen. Zij hadden

Sint Nicolaas.

er geen denkbeeld van, dat slechts een hard toeval hen van gelijke regten beroofd had; het was hun reeds eigen, alleen met het oog te genieten. Die natuurlijke zelfverloochening der armen heeft iets aandoenlijks. Als er een feest in de stad is, heet het bij hen: ‘Laat ons de illuminatie gaan zien;’ zoo als wij zeggen: ‘Laat inspannen.’ Zij houden het voor een voorregt bj een gastmaal door de vensters te tren, en dáár van onverzadigden lust te verteren. Zij laten zich door de gewapende magt terugdrijven, of wijken voor de paarden der rijken, zonder zich met een enkel woord te beklagen.

Ik kon deze denkbeelden zoo niet bij mij houden. Het werd mij op de breede verlichte straten te eng. Ik ging, zoo snel ik kon, naar mijne kamer, en keerde, met eenen nieuwen last beladen, daarvan terug.

Toen spoedde ik mij, zoo ras ik konde, naar eene der schamelste achterbuurten. Overal rust: geen enkel lichtje! geen schijn van feestviering. Zoo gaat het! het feest van St. Nicolaas is een feest der armen; maar de rijken vieren het. Hier en daar zag ik de deuren openstaan: het éénige, dat de onvermogenden uit de gouden eeuw van *Saturnus* behouden hebben. Ik hoorde een kind om brood schreijen - om brood! het wicht zag mij niet - de vrouw was met haar kind bezig - ik was in een' oogenblik weg. In eene andere hut zag ik eene moeder, uitgeteerd van gebrek, een half naakt schepseltje zogen; de wind snerpte onbarmhartig door de reten: zachtjes ging de deur open - er viel iets blinkends op den grond - terwijl de vrouw bukte, verdween de schaduw van den wand. Een oud moedertje zat bij een ellendig nachtpitje te spinnen, het gansche huis scheen verlaten: zeker was het overig gezin naar het feest gaan.... zien, zij was te suf om te hooren, - maar toen zij weêr naar haar vlas greep, zal zij toch vreemd hebben opgezien.

Ik keerde ledig op mijne kamer terug.

Lieve menschen! weet gij wel, wie Sint NICOLAAS was? Het was een vrome Heilige, die veel wèl deed. Hij verdient ten hoogste met een gedachtenisfeest vereerd te worden. Maar de wijze van vereering zou ik nog wel eenigzins anders wenschen. Mij dunkt, het ligt in de rede, dat men het feest van een' barmhartige met barmhartigheid viert. Onthaalt uwe kleinen: ik heb er niets tegen; maar vergeet daarom de kleine beschermelingen van den vromen Sint niet. Als gij het meel en de olie eens armen vermeerderd hebt, zal er voor hen nog wel iets overblijven. Ja, ik zou wel willen, dat uwe kinderen zelve de rol van bescherm-engelen vervulden; indien gij uwe aalmoezen in hunne hand gaaft, zoo hadden zij te gelijk vergoeding voor hun gemis. En wat zou het schoon zijn,

als men in de wijken der armoede zou moeten denken, dat de goede NICOLAAS onsterfelijk ware!

Lieve menschen! ik wensch u allen een' echten Sint-Nicolaas-dag!

6 Dec. 1837.

Jonathan.

Mahaskah of de witte wolk. (*Het Engelsch gevolgd.*)

De trotsche daagt op uit het blaauwe verschiet,
Hoe haar zeilen en vlaggen omwuiven!
De blik van haar donker-zwarte oogen gebiedt,
Trots de wimpers, die somber ze omhuiven,

Onnoozle! de luwt uwer bosschen ontvlugt,
Om de vreemdlinge welkom te heeten,
Spelt niets u het onweêr, dat broeit aan de lucht,
Hebt ge uw' boog en uw pijlen vergeten?

Mrs. SIGOURNEY, *De Ontmoeting der Oude en Nieuwe Wereld*, 1492.

De eerste wereld, met haar onschuldig menschenpaar, en haren boom der kennis des goeds en des kwaads; de tijd, waarin engelen uit den hemel daalden, en zagen, dat de dochteren der aarde schoon waren; de Egyptenaren, omwandelende in de nevelen van den uchtend der schepping; de Hebreeuwen, met hunne statelijke en geheimzinnige lotwisselingen; de Grieken, de Romeinen en de Gothen; allen hebben dichters of geschiedschrijvers, beeldhouwers of schilders gevonden, om aan de volgende geslachten hunne eigenaardigheden te doen kennen. Dank der ijverige studiën onzer oudheidminnaars, hebben kasteelen noch kloosters langer ontoegankelijke schuilhoeken voor onzen voet; schitterender misschien dan hij was, staat de riddertijd voor onze verbeelding, en al wat de wereld van die dagen tot de onze, schoonst of zonderlingst, stoutst of afschuwelijkst, aanbood, is bezongen en beschreven, of geschilderd of overgeleverd, als bijdrage tot kennis of bijdrage tot vermaak: - welk onderwerp is niet schier uitgeput?

Gij zult er een noemen en onze gedachten geraden hebben, zoo gij de Americaansche dichters gaarne in die oorden der Nieuwe Wereld volgt, waar nog geene bijl de heilige stilte des wouds heeft gestoord, waar stroom noch meer ooit den last van logge scheepsgevaarten op hunne vlugge golven hebben getorscht, neen, slechts door het wilde ros en den natuurmensch werden gekliefd. Inderdaad, de Noord-Americaansche Indiaan, zoowel zedelijk als ligchamelijk even merkwaardig, ging voor de geschiedenis als voor de kunsten bijna verloren. Tot voor weinige jaren het dreigend spook van den zwakkeren blanke, kende men hen slechts als de onverbiddelijke monsters, die zijne hut in brand staken en zijne

vrouw en kinderen vermoordden. En menige grensbewoner der Vereenigde Staten zeide angstig den uitgever van *the Literary Magazine*, J. M'LELLAN, Jun., de regelen na, in welke deze onlangs *de Begrafenis van een' der eerste Kolonisten in* 1630 beschreef, - twee eeuwen hadden het tooneel van het feit slechts meer naar het Westen verplaatst:

Hoe bevreesd dolf men 't graf in bevrozenen grond,
Hoe deed angst met de lijkbaar ons ijlen!
In het bosch zwierf de wilde achter 't kreupelhout rond,
En wij duchtten zijn suisende pijlen.

Als de branding op 't zeestrand haar drift had geboet,
Als ons oor slechts den wind had beluisterd,
Achtten wij het de komst van der vijanden voet,
Of hun wachtwoord behoedzaam gefluisterd.

Van omhoog grijnsde een avond des winters ons aan,
Om ons heen bleven sneeuwvlokken jagen,
En de wind huilde in 't woud en de ritslende blaân
Gaven antwoord op 't sombere klagen.

Stil en droef staarden wij 's broeders lijkkiste na;
Maar toen sneeuwjagt de grafdiepte vulde,
Trof ons 't beeld van zijn deugd in de vleklooze wâ,
Waar de stormwind haar statig in hulde.

Wij vergaten 't gevaar, dat er zweefde om ons hoofd,
Om d' ontslapenen vriend te verzellen,
In dien zaligen hemel, den vromen beloofd,
Die den Heer hier ten voorbeeld zich stellen!

Menige grensbewoner, in het verre Westen, zeiden wij; want toen de kolonisten in aantal en sterkte toenamen, schoot hunnen wilden vijanden niets over, dan de vlugt, en ontweken zij de bevallige landhoeven en de rijk bevolkte steden, in de afgelegene schuilhoeken van de woestenij en het gebergte. Niet langer geducht werden zij gesmaad, en eerst thans, nu *Europa* zich aan de andere zijde van den Oceaan verplaatst, eerst thans vestigt de Geschiedenis haren vorschenden blik op een geslacht, dat slechts de wildernis tot getuige en daarom ook het graf zijner heldhaftige feiten had, - dat tot het altaar der beschaving niet naderde, dan om er als offerande op te worden geslagt, - welks lot nu een even romantisch als aandoenlijk belang inboezemt. Een geslacht, dat ligchamelijke schoonheid aan de zedelijke grootheid van den klassieken tijd huwt - welks oorsprong zich op de velden van *Egypte* en in de vlakte van *Arabië* verliest - welks overleveringen in de Europesche geschiedenis zoo vreemdsoortig klinken, alsof het verhalen waren van eene andere planeet, en welks helden -

wier karakter niet geteekend, wier daden niet gewogen, wier leven niet verhaald werd - voor altijd van de aarde verdwijnen.

Er is eene geregtigheid ook voor die wilden. Indien COOPER de belangstelling der oude wereld voor hen heeft opgewekt, door hun in eenige zijner tafereelen van hunne dichterlijkste zijde te doen zien, twee zijner landgenooten hebben zich thans hunne historie, voor zoo ver die nog te schrijven is, ter taak gesteld. Terwijl wij het genoeg achten, den wijsgeer en den geleerde in het algemeen aan te kondigen, dat de eerste afleveringen van deze Historie der Indiaansche volkstammen van *Noord-America*[1] te *Londen* het licht hebben gezien, en dat het geheel versierd zal zijn met honderd twintig afbeeldingen uit de Indiaansche Galerij te *Washington*, deelen wij heden het publiek eenige bijzonderheden mede over de wijze, waarop die wilde opperhoofden werden uitgeschilderd, over den man vooral, wiens naam wij aan het hoofd dezer bijdrage plaatsten. Welligt bieden wij onzen lezers later een paar afbeeldingen aan dier heerlijke gestalten, de CAESARS en CICEROOS, de HECTORS en HELENAAS der onmetelijke Westersche prairiën en bosschen, die heden nog ongerept zijn als in den beginne, en van welke de te vroeg gestorven BRAINARD ons een tafereel ophing in: *De uittogt van den Landontginner:*

1.

Ver van 't meir, dat ginds vrolijk van lichtstralen vonkelt,
Van de weî, die daar 't oog door haar bloemen verkwikt,
Ver van 't pad langs de beek, die dees heuvels omkronkelt,
Van zijn hut en het graf hier zijn dierbren beschikt;
Ver van ons toog hij heen, werwaarts ijver hem spoorde,
Naar 't ontzaglijke woud, dat nooit voetstappen hoorde,
Waar nooit maanlicht in kwijnde, nooit zonlicht in gloorde,
Nooit het bassen eens speurhonds het wild heeft verschrikt.

2.

Hij doolt om, waar de buffel de vlakte doet stuiven,
Of het wolkende schuim hem verkondt in den vloed;
Langs moerassige beemden, die slangen omhuiven;
Bij het hol, waar de bergkat haar roofteelt in voedt;
Maar den zwerver zal licht in die duisternis stralen,
Zijn geweer er niet kitsen, zijn blik er niet falen,
En de worstling met de eiken zijn kracht er verstalen:
Wie zal tegen hem zijn, zoo de Heer hem behoedt!

(1) *History of the Indian Tribes of North-America, with Biographical Sketches and Anecdotes of the Principal Chiefs. - Embellished with ohne Hundred and Twenty Portraits, from the Indian Gallery in the Departement of War at Washington. By* T.M. KENNEY, *late of the Indian Departement, Washington, and* J. HALL, Esq. *of Cincinnati. London*, CAMPBELL *and* BURNS, 1837.

3.

Dat geloof blijv' hem bij, die van allen zich zondert,
   En geev' kracht aan zijn' voet, valt de weg hem te zwaar;
Hem ontmoete geen wreedaard, die reizigers plondert,
   Hem verrasse geen pijl der bloeddorstige schaar!
Moog' de maagdlijke wereld zijn hart lang verkwikken,
Moog' de komst van den dood er eerst laat hem verschrikken,
Maar hij stervend naar 't Oosten nog grimlagchend blikken,
   Waar ik hem bleef gedenken, hoe ver hij ook waar'.

4.

Daarzal de eik, hem ten lijkwâ, zijn bladeren strooijen,
   Waar de dauw in den uchtendstond paarlen aan hecht,
De eglantier met zijn bloemen het leger er tooijen,
   Dat de wijnrank met loover en trossen omvlecht;
Daar zal 't windje de geuren van 't heigebloemt' rieken,
Daar zal 't weemlen van veedren uit adelaars-wieken,
Daar doet wolf en doet hond, zoo bij 't scheemren als 't krieken,
   Door gehuil en gebas aan den moedige regt.

Het spreekt van zelf, dat de meeste dier beeldtenissen Indiaansche opperhoofden uit deze eeuw voorstellen, vele van welke nog leven. Al hadden de kunsten te *Washington* veel vroeger reeds gebloeid, zoo als zij het thans doen, toch was er weinig waarschijnlijkheid geweest, dat de Indianen - van geslacht tot geslacht met de Europesche indringers in strijd - zich door kunstenaars zouden hebben laten uitschilderen, wier landgenooten zij met de tomahawks vervolgden. Van Koning PHILIPS, den grooten oorlogsman der New-Englandsche volkstammen in de Zeventiende Eeuw, bestaat zelfs geene afbeelding: en zoo wij er eene hebben van de schoone POCAHONTAS, de dochter van den Virginischen staatsman POWHATAN; zij werd uitgeschilderd met een' stijven halskraag en hooggetorenden hoed, zeker het allerongelukkigst costuum voor eene dochter der Woestenij! Maar wij zijn onbillijk; want de schilder voegde er bij, dat zij bekeerd en gedoopt was, en de echtgenoot geworden van Mr. JOHN ROLFF.

Der waarheid getrouw, laten de kunstenaars van onzen tijd aan die Americaansche Arabieren, welke over de uitgestrekte prairiën en de groene savannas ‘louter licht en stilte’ tusschen den *Mississippi* en den *Missouri* rondzwerven, om het wild op te jagen, of den vijand te zoeken, al de wilde, blinkende pracht, waaraan zij gehecht zijn, op hunne schilderijen behouden. Het ontbreekt niet aan vermakelijke anecdoten over deze bosch-monarchen in de studio's der Washingtonsche schilders; allen stemmen echter hierin overeen, dat die wilden uitmuntende *zitters* zijn, dat wil zeggen, dat zij over het algemeen gaarne en rustig zitten. Sedert het einde van den oorlog van 1812, leggen zij dikwijls bezoeken af bij hun-

nen *Grooten Vader*, - zoo noemen zij den in hunne oogen en in die Hunner landgenooten hoogst eerbiedwaardigen President der Vereenigde Staten - om kleine verschillen met hem te regelen. Hun allen schijnt hetzelfde natuurlijke verlangen eigen te zijn, eene gedachtenis of herinnering hunner aanwezigheid te *Washington* achter te laten, waardoor het den volgenden blanken en rooden geslachten blijken moge, dat zij dáár geweest zijn, in den door hen bekleeden rang. Vroeger, zegt men, lieten de meesten mocassins pijpen en andere snuisterijen achter; de lateren echter waren hoogst ingenomen met het nieuwe ontwerp: zich te laten uitschilderen; het werd eensklaps mode. Men behoefde een Indiaansch opperhoofd slechts te wijzen, hoe hij zitten moest, om hem blijken van het onuitputtelijkst geduld te den geven. Hij zat uren, dagen lang, zoo men het verkoos, zonder zich te verroeren; een steenen beeld zoude de plaats niet onbewegelijker hebben gevuld. Zelfs op geen onwillekeurig knippen zijner diepliggende en list verradende oogen betrapte men hem. Hij scheen te gelooven, dat het zoowel met zijne waardigheid strookte, als het zijn pligt was, het gebod letterlijk na te komen. En zijn verlangen, dat de uitkomst bevredigend zijn mogt, maakte hem natuurlijk - hoe weinig hij ook van dien arbeid begreep, - opzettelijk stokstijver en roerloozer; terwijl het voorzeker te zelfder tijd in zijn binnenste den aandrang tot beweging verdubbelde, die hij zich gedwongen achtte te onderdrukken. Niet elk schilder, wij weten het, zal deze wijze van zitten de verkieslijkste noemen: de kunstenaar heeft regt, een bezield gelaat te eischen; maar de Washingtonsche zijn aan haar zoowel de karakteristiekst-Indiaansche uitdrukking als de naauwkeurigste afbeelding hunner trekken verpligt. Het valt den meesters natuurlijk ligt, indien het vereischt wordt, hun onbewegelijk model in een vrij oogenblik te bespieden, en door het dán opgemerkte het onderscheidende van zijn karakter in het portret te brengen.

Wanneer twee of meer dier Indiaansche opperhoofden denzelfden schilder te gelijk bezochten, was het gewoonte, dat zij, die niet moesten zitten, zich in een laken wikkelden, en op het tapijt nedervlijden, om zoete droomen te droomen - een bewijs van natuurlijke welopgevoedheid, daar men hun te kennen had gegeven, dat zij, hoe minder hoe liever, stoornis moesten te weeg brengen. Echter werd er niet altijd zoo groote inschikkelijkheid betoond; want toen de forsch gespierde gemalin van een' dier dapperen, wiens treffende gelijkenis juist voltooid was, de schilderkamer binnentrad, en dit kunststuk gewaar werd, maakte zij er zich, tot grooten schrik van den kunstenaar, meesteresse van, en weigerde het uit hare duchtige vuisten los te laten. Men konde er haar niet toe overhalen, schijnt het, eer men er haar eene kopij van beloofd had.

Zij verkeerde in de overtuiging, dat de blanke de ziel van haren echtgenoot uit zijn ligchaam bezworen had!

Eene der schoonste afbeeldingen onder die der reeds uitgekomen N^{s}. dezer historie, is die van MAHASKAH of *de witte Wolk*, die een groot opperhoofd der *Pauhoochie*, of de stam met den doorboorden neus, was. Hij ziet er alleronversaagdst uit, en de volgende trek, van hem verhaald, is geheel in overeenstemming met de uitdrukking van zijn gelaat.

MAHASKAH gaf zich soms in een onmatig gebruik van geestrijk vocht toe. In zulk eene vlaag oefende hij eens een der voorregten van een' Indiaansch echtgenoot op de *vliegende Duif*, zijne gemalin, uit. De agent der Vereenigde Staten, het gedruisch hoorende, spoedde zich naar hunne kamer. Zoodra MAHASKAH hem hoorde naderen, schoof hij het vensterraam op, en stapte naar buiten, vergetende, dat hij twee verdiepingen hoog was. Door den val brak hij zijnen arm; maar hij was zoo gewoon aan kneuzingen en wonden, dat hij er op aandrong, den volgenden dag over een' oneffen' weg en slecht plaveisel ten minste twee mijlen ver te mogen rijden, om een kanon te zien gieten. Weinige dagen later, zat hij voor KING van *Washington* voor zijn portret; zijne wenkbraauwen hebben iets zamengedrukts, dat aan de pijn valt toe te schrijven, welke hij leed, gedurende dat zijne gelijkenis getroffen werd.

Op deze beeldtenis volgt die van de *vliegende Duif*, zijne echtgenoote, en die van beider zoon, den jongen MAHASKAH, het tegenwoordig opperhoofd van de *Ioways*, een' volkstam, die vroeger slechts voor dien der *Sioux* onderdeed, maar nu tot 1300 zielen is zamengesmolten.

De wijze, op welke de magt zijns vaders hem ten deel viel, werpt veel licht over het Indiaansch karakter. Het schijnt, dat het oude opperhoofd in het dorp van eenen naburigen stamt werd doodgeschoten, door een' man, die een' wrok tegen hem had opgevat over eene vermeende beleediging, en die hem in karakteristieken stijl gezegd had, dat hij hem zonder pligtpleging zou dooden, zoodra hij uit de gevangenis, waarin hij zich bevond, zoude zijn ontslagen. Hij hield volgens belofte woord, en overviel het oude opperhoofd met eene wèlgewapende bende, maar bekende echter, dat hij nooit meer moeite had gehad, iemand te dooden, dan den sterken MAHASKAH. Deze hulde voldeed evenwel onzen jongen oorlogsman niet volkomen: inderdaad, geen Indiaan zou haar genoegzaam hebben geacht.

Zoodra de jonge MAHASKAH vernam, dat zijn vader doodgeschoten en een zijner moordenaars naar het dorp was teruggekeerd, begaf hij zich onmiddellijk naar de hut van dezen, sloeg zijne honden en zijne paarden dood, en sneed en korf met zijn mes de biezen der hut op alle

mogelijke wijzen stuk. Na aldus al de moordenaars van zijnen vader in dezen getrotseerd, en, zoo veel in zijne magt was, zijne verachting voor hen aan den dag te hebben gelegd, keerde hij zich tot dien moordenaar zelven, welke het vernielen van zijn' eigendom in stilte had aangezien, en zeide, hem ernstig in het gelaat starende:

‘Gij hebt den grootsten man gedood, die ooit een *Mocassin*-spoor maakte op de *Naudoway;* gij moet daarom zelf een groot man zijn, daar de Groote Geest u de overwinning heeft gegeven. U voor een' hond te schelden, zoude mijn vader minder dan een hond doen worden.’

Het wijf van den moordenaar duwde haren man toe:

‘Waarom slaat gij den jongen niet dood?’

Hij antwoordde: ‘Hij zal een groote dappere worden; ik kan hem niet doodslaan.’

Dus sprekende reikte hij het jonge opperhoofd eene pijp toe, welke deze weigerde, zeggende:

‘Ik wil u in de handen der dapperen van mijn volk overleveren.’

Waarop de onbuigbare moordenaar hernam:

‘Ik denk niet weg te loopen; ik zal uwe dapperen morgen verbeiden.’

De Indiaan wist zeer goed, welk lot hem verwachtte. Hij was overtuigd, dat zijn leven verbeurd was, en wilde het jonge opperhoofd verzekeren, dat hij gereed was de boete te ondergaan. Den volgenden dag werd een algemeene raad beroepen. Het feit werd aan de beslissing van dezen onderworpen. De eenstemmige uitspraak was:

‘Hij moet sterven.’

Het werd verder bepaald, dat de jonge MAHASKAH hem zoude dooden; maar hij sloeg het af, zeggende:

‘Ik kan zulk een' dapper man niet doodslaan.’

Hij werd daarop door een' der dappersten doodgeschoten.

Opdat de wolven het zouden mogen verslinden, liet men zijn ligchaam op den grond liggen, ten teeken van den afkeer van den stam en aller afgrijzen van den moordenaar van hun opperhoofd.

Wie niet ingewijd is in de zonderlinge contrasten, welke het Indiaansche karakter aanbiedt, zal zich verwonderen over de volgende anecdoten van denzelfden oorlogsman; zij stellen hem in een geheel ander licht:

Toen de jonge MAHASKAH onlangs te *Washington* was, trof het toevallig, dat de Agent der *Historie, enz.* - het straks genoemde Werk - er zich ook bevond. Hij legde een bezoek bij hem af, en toonde den Indiaan het proefnommer. Naardat hij de bladen omsloeg, die de afbeeldingen vertoonden van vele dier Indianen uit het verre Westen, welke aan het gezelschap van het jeugdig op-

perhoofd bekend waren, noemde MAHASKAH hunne namen, even vlug, als waren de origineelen levend en tegenwoordig geweest. Onder deze was de gelijkenis van zijnen vader. Hij beschouwde haar met eene bedaardheid, die aan onverschilligheid grensde. Toen men hem vroeg, of hij zijnen vader niet kende, antwoordde hij, op de beeldtenis wijzende: ‘Dát is mijn vader.’ Men vroeg hem, of hij niet verheugd was hem te zien? Hij hernam: ‘Het is mij genoeg, te weten, dat mijn vader een dapper man was, die een stout hart had en een' eervollen dood stierf, den wil volbrengende van mijn' grooten Vader.’ Hij beriep zich daardoor op de dienst, die zijn vader beloofd had, den President te zullen doen, en in welker vervulling hij stierf. Toen men een ander blad opsloeg, zeide hij: ‘Dát is SHAUMONEKUSSE, het opperhoofd der *Ottoe*,’ en voegde er bij: ‘Hij is een dapper en een verstandig man, en ik ben verheugd hem te zien.’ Zij waren lang goede vrienden geweest, ja, sedert MAHASKAH niet langer een knaap was geweest, hadden zij te zamen de *Calumet* gerookt. Daarop liet men hem het portret van de *Adelaar der Verrukking*, de gade van SHAUMONEKUSSE, zien. ‘Dát,’ zeide hij, ‘is mijne moeder.’ De Agent verzekerde hem, dat hij zich vergiste. Hij werd boos; het scheen hem te grieven, dat zijne moeder in dit werk als de vrouw van een' ander zou worden voorgesteld, als de vrouw van een opperhoofd, over hetwelk zijn vader gezag had uitgeoefend. Het gesprek werd zoo levendig, dat MAHASKAH in drift ontstak, en den Agent, die herhaalde, dat hij zich vergiste, toevoegde, terwijl hij hem vlak in het gelaat zag:

‘Hebt gij ooit een kind gekend, dat zijne moeder lief had, en haar gezien had, dat de hand vergat, die het sloeg, en den rug, waarop het werd gedragen, of de kniën, waarop het werd geschommeld, of de borst, waardoor het werd gevoed?’

Zóó vast was hij overtuigd, dat die afbeelding zijne moeder voorstelde, en zóó besloten, dat zij niet naast SHAUMONEKUSSE zoude blijven staan, dat hij uitriep: ‘Ik wil deze kamer niet verlaten, eer de naam mijner moeder RANTCHEWAIME onder die beeldtenis geschreven, en die van de *Adelaar der Verrukking* is uitgewischt.’ De Agent voor het bovengenoemde Werk vervulde zijnen wensch, waardoor zijne opgewondenheid, iets verbazends in een' Indiaan, bedaard, en hij tevreden scheen. De plaat nog éénmaal beziende, scheidde hij er van, met de woorden:

‘Zoo ik het niet om WANCONDAMONY gelaten had,’ dezen naam, die Wandelende God beduidt, gaf hij den Agent, daar hij zich verbeeldde, dat deze die afbeeldingen had geteekend, ‘zoude ik haar gekust hebben; maar WANCONDAMONY maakte mij beschaamd.’

Niet lang na deze zamenkomst bezochten MAHASKAH en de Agent de galerij van KING, in welke men kopijen van vele dezer af-

beeldingen aantreft, onder anderen ook de *Adelaar der Verrukking* en de *Vliegende Duif*. Zoodra MAHASKAH de beeldtenis der laatste gewaar werd, borst hij uit: '*Dat* is mijne moeder, dát is haar aangezigt, thans ken ik haar. Ik ben weder beschaamd.'

Zijne moeder was gestorven, toen hij slechts vier jaren oud was, en daar de Adelaar zich even als de Duif plagt op te tooijen, had hij de eerste voor de tweede aangezien. Dat hij echter de ware van de vermeende onderscheidde, zoodra hij beide naast elkander zag, hij, die haar slechts gekend had toen hij vier jaren oud was, legt eene vereerende getuigenis af van de naauwkeurigheid, waarmede de Washingtonsche kunstenaars de gelijkenis weten te treffen.

Een paar bijzonderheden over SHAUMONEKUSSE en zijne gade mogen hier eene plaats vinden. Toen de Adelaar der Verrukking hem in 1821, gedurende zijn verblijf te *Washington*, vergezelde, was zij even jong als schoon, en trok, door haar belangwekkend voorkomen van onschuld en eenvoud, de aandacht der burgers tot zich. Deze overlaadden haar met geschenken. Onder anderen ontving zij velerlei snuisterijen, en men zegt, dat haar heer en meester, die haar waarschijnlijk de vleijende hulde bewees, haar het schoonst te vinden als zij het minst opgetooid was, die gaven tot zijn eigen gebruik besteedde, en ze aan zijn' neus en zijne ooren en om zijn' hals hing. Wanneer zij zoo goedhartig was als hare beeldtenis ons haar doet kennen, dan schiep zij er zeker meer behagen in, de ijdelheid van haren echtgenoot te streelen, dan zelve te pralen. - Zij overleed spoedig na hunne tehuiskomst, en de verlaten echtgenoot werd door haar verscheiden zóó diep getroffen, dat hij besloot een eind aan zijn leven te maken, door zich dood te hongeren. Met dat doel wierp hij zich op haar graf, en verwijlde, in verscheurende zielesmart, dagen lang op de plek, alle voedsel weigerende, en doof voor allen troost. Zijne vrienden, die zijn gevoel eerbiedigden, lieten hem eenigen tijd zijn leed lucht geven; eindelijk echter sleepten zij hem uit het oord, waarin haar overschot rustte, en deden allengs zijne droefheid bedaren.

Nog een woord over MAHASKAH: hij staat, zoo als wij vroeger zeiden, aan het hoofd van den volkstam der *Ioways*. Opmerkelijk zijn de begrippen, welke deze zich van een volgend leven vormen. Zij gelooven, dat zij na hunnen dood, liever nog, nadat zij door den Grooten Geest zullen zijn gevonden - die gedurig rondgaat, met eene pijp in den mond, om lijken op te sporen - door hem naar een' snellen stroom worden geleid, over welken altijd een boomstronk ligt, die verbazend glibberig is. Zij, die tot zaligheid bestemd zijn, worden door den Goeden Geest in den togt over dezen gevaarlijken vonder ondersteund. Zoodra zij den overkant bereiken, bevinden zij zich in een Land, dat overvloeit van buf-

faloes en elanden, antelopes en bevers, witte otters, konijnen en muscusrotten. De zon houdt nooit op, dit heerlijk oord te bestralen; de stroomen, die den grond bevochtigen, droogen nimmer uit; de lucht is van geuren vervuld, de dampkring verkwikkend. Er hangen altijd ketels te vuur; de heerlijkste stukken buffelvleesch, elandsvleesch, enz., verbeiden overal den hongerige; de geur der spijzen gaat voortdurend op. In dit heerlijk en gelukkig Land vinden de afgestorven braven elkander weder, en genieten er het gezelschap der voortreffelijkste hunner voorvaderen, der dierbaarste hunner vrienden.

Maar wanneer de boozen dezen glibberigen boomtronk betreden, worden zij verlaten, vallen in den stroom, en komen, nadat zij in velerlei rigtingen zijn rondgedraaid, in eene wilde, onvruchtbare, arme streek te land. Zij zien er zich omringd van slangen, hagedissen, kikvorschen en sprinkhanen, en er is nergens brandhout, om vuur te ontsteken. Uit dit barre land heeft men een ruim uitzigt op dat der zaligen en al zijne heerlijkheden: de wind waait er den geur der spijzen over; maar zijne ongelukkige inwoners zijn van ieder ander aandeel dier genietingen voor eeuwig uitgesloten!

MAHASKAH verdient genoemd te worden onder die weinigen van zijn geslacht, die zich in zekere mate gereedelijk hebben onderworpen aan den invloed der beschaving, welke hij bij de blanken ziet heerschen. Een goed gedeelte van zijnen tijd wijdt hij aan den akkerbouw. Zijne velden, schoon niet uitgebreid, leveren veel graan, en hij leidt bijna het leven van ‘een' goeden, ouderwetschen landedelman,’ uitgezonderd echter, dat hij nog altijd op de jagt aan beeren en buffaloes boven eenig onbeduidender wild de voorkeur geeft, en dat hij - in dit opzigt verschilt hij nog meer van onze grondbezitters - jaarlijks na den oogst, al wat hij niet tot onderhoud van zijn eigen gezin behoeft, aan zijne stamgenooten uitdeelt; want de Indianen zijn de volslagenste, zoo niet de éénige hedendaagsche wezenlijke democraten ter wereld.

Inderdaad, een Indiaansch opperhoofd, het zij tot hunnen lof vermeld! is altijd arm.

Men vergunne ons, eer wij nog een woord over den rooden menschenstam in het midden brengen, hier eene klagte in te lasschen, welke eenen ongezochten overgang aanbiedt.

Het is eene vertaling van een vers des Americaanschen Dichters BRYANT, den Lezer welligt uit eenen bundel poëzij bekend, door WASHINGTON-IRVING in 1833 te *London* voor hem uitgegeven, en door zijnen meer bekenden landgenoot aan SAMUEL ROGERS opgedragen. Het dichtstukje draagt ten opschrift: *De Indiaan op de begraafplaats zijner Vaderen*.

Deze is de plaatse, die ik zocht, -
Het oord, waarin mijn vaadren rustten,
Eer 't blank geslacht ons overmogt,
Ons zweepte naar de Westerkusten -
Deze is de plaatse: - honderdmaal
Aanschouwde ik haar in 't oud verhaal.

Want hier belet een heuvlental,
Der morgenzon den stroom te groeten,
Daar ginder ligt het bloeijend dal,
En 'k zie de beemden aan mijn voeten,
De vlakten, waar, in 't verre Zuid',
't Gebergt' van Oost en West aan sluit.

Sloeg nu een blanke 't landschap gâ,
Hij zou dees kleurenmengling roemen,
En oogde 's heuvels helling na,
Tot waar 't geblaârt' verkeert in bloemen,
Ik niet - ik wenschte dat ook dáár
Weêr lommerrijk geboomte waar'!

Het schaap doolt op de hoogten rond,
Het rund doet in de weî zich hooren:
Daar klieft des landmans ploeg den grond,
Ginds strooit men 't zaad in de open voren,
En verder rent het steigrend span
Voor 't rijtuig van den blanken man.

Maar 't was een prachtiger gezigt,
Toen boschjes dees valleijen huifden,
Hun kruinen, tintelend van licht,
Der hertenkudde koelte wuifden,
Die, dartlend in de wilde streek,
Vlug heen stoof over tronk en beek;

Den held van 't woud, den heer van 't wild,
Hier in zijn' jagtdos te zien rennen,
De werpspiets dreigende opgetild,
Waar 't wolfsgebroed hem aan dorst schennen,
Of borst en heup bevlekt met bloed
Der beeren, krimpende aan zijn' voet.

Toen was dees hoogte heilige aard',
En de Indiaansche, uit gindsche dalen,
Bragt hier de gift den vaadren waard,
Een' krans van bloemen en koralen,
En door het Ziener-opperhoofd
Werd hier des donders Geest geloofd.

Maar op de terp des oorlogs-mans
Mag 't groene tarwegraan nu golven,
En stukgebroken liggen thans

Zijn laatste wapens onbedolven:
Ik zie in 't stuivend oeverzand
't Vermolmend been der heldenhand.

Ach! weinig dacht de dappre stoet,
Die de eer des stams hier plaats bereidde,
De jonge gâ, die hier een' vloed
Van tranen om haar' eerstling schreide,
Dat eens het kroost der blanke vrouw
Op hun gebeente ploegen zou.

't Verteert ons als de zonnegloed
De dunne sneeuw der voorjaarsnachten;
Het volgt ons met gelijken spoed,
Hoe wij ze in 't West' te ontwijken trachten,
En 't zal niet rusten, eer de reê
Ons volk verdwijnen zag in zee.

Maar ik zie teeknen in 't verschiet,
Waarvoor hunne oogen zijn gesloten:
Al toeft de wraak, ze ontgaan haar niet!
Wij werden uit ons erf gestooten:
De dagen komen, waarin zij
Van hier verdwijnen, zoo als wij!

Eer 't woud voor hunne hakbijl zonk,
Stroomde iedre vloed hier de oevers over;
De melodij der waatren klonk
Door de onbegrensde zaal van loover;
En brongeplas en beekgeruisch
Smolt zaam met dondrend vloedgebruisch.

Maar wie, die 't stout muzijk nu hoort?
Verdroogd zijn reeds, die 't weligst welden!
De stroomen ijlen trager voort,
Langs door de zon gerooste velden. -
Dat hier de blanke meester zij,
Hem toeft een barre woestenij!

En toch, de arme *Ioways!* het gaat hen als de overige volkstammen van het Westen: de oorlog, de whiskey en de kinderziekte zijn hun te sterk geweest; een enkele mislukte oogst, - *de zwarte dood* noemen zij dien, en wel mogen zij het! - is thans genoeg, er bij duizenden van gebrek te doen omkomen. Het schijnt, dat het lot van het roode menschenras bepaald is: ondergang en vergetelheid. Het is hier de plaats niet, wijsbegeerte en geschiedenis raad te plegen, de éénigen, die ons kunnen verklaren, waarom het zoo is; evenmin willen wij, als velen, de blaam van dit droevig verschijnsel slechts op ééne der beide partijen werpen, de blanken namelijk. Waarom zouden wij eene klagte aanheffen over dit

bukken van het eene geslacht voor het andere, dat slechts de zege van het eene stelsel over het andere mag heeten? Onafhankelijk van alle wederzijdsche ongeregtigheid was die uitkomst wenschelijk en onvermijdelijk. Wel hadden wij liever gezien, het is waar, dat deze strenge Romeinen der westersche wereld, deze Stoïcijnen der wouden, mannen, die niet weten wat het is te weenen, van minder onhandelbare stof waren geweest. Wanneer hun verstandelijke of zedelijke aanleg geleken had op dien der Africanen, in plaats van er mede in volslagen tegenstelling te zijn, - wanneer zij een levendig volk waren geweest, gezellig, buigzaam en zonder achterdocht, - hadden zij lust gehad met vreemdelingen te verkeeren, en zich onder vreemdelingen te mengen, vlug in het navolgen en geneigd tot ontleenen, - hadden zij voor het minst eenigen omgang zelfs onder elkander gehouden, in groote steden zamenwonende, of, als de bewoners van de stranden van den *Niger*, elkander op groote marktplaatsen, bij gelegenheid van feesten en kermissen, ontmoetende - had de grond, dien zij bewoonden, of de hemel, waaronder zij ademden, hun vergund of hen aangespoord, dit alles geheel of ten deele te doen en te zijn; - in één woord, waren zij geheel andere wezens geweest en in geheel andere omstandigheden geplaatst, dan zij waren; - wel, dan valt er niet aan te twijfelen, dat de uitslag geheel verschillend had kunnen en moeten zijn. De Africaan is ligt te beschaven, in zekere mate ten minste. Den Indiaan kan men slechts met de uiterste moeite een haarbreed van zijne gewoonte doen afwijken. Geen menschelijk wezen wordt zoo stelselmatig, zoo met overleg en zoo volslagen opgevoed, als hij - in zijne soort. Geen schepsel handelt met meer goede trouw en ernst uit grondbeginselen - hoe zij zijn mogen, - of heeft, door deze deugden en deze beginselen, volkomener, oppermagtiger heerschappij over zich zelven, dan hij. - Juist deze onbuigzaamheid heeft voor een groot gedeelte het lot der Indianen bepaald. Het roode geslacht is in zijne trotsche onafhankelijkheid stuk gebroken, het buigzame en bukkende zwarte - zeker niet minder dan het eerste in zijne regten verkort - is, in zekeren zin des woords, te weliger opgeschoten, het bekende gras gelijkende, dat te beter groeit, naarmate het meer vertrapt wordt. Er is iets sombers in de beschouwing eener schilderij als deze. Het karakter zelf, dat de Indiaan in zijnen val bloot legt, de waardigheid, waarmede hij zich in den mantel van zijn lot wikkelt, eischen eene soort van bewondering; terwijl wij juist genoeg van de betere hoedanigheden onzer broeders uit het woud hebben leeren kennen, om, nu het reeds te laat is, hen te redden, te gevoelen, hoe groot een volk zij hadden kunnen zijn, hoe ligt zij misschien hadden kunnen worden gered.

De drie kersenboomen.

(*Uit de gedenkschriften van een' Vaudevillen-schrijver.*)

Te dier tijde (1803) zag men te *Parijs*, op den hoek van de straat *de Lancry* en den *boulevard-Saint-Martin*, den onaanzienlijken gevel van een' kleinen schouwburg, welken zich oude liefhebbers der dramatische kunst nog met welgevallen herinneren. Binnen de bekrompen ruimte van weinige vierkante voeten, werden in dezen een troep jonge tooneelspelers met den paplepel opgevoed, die bestemd waren, later den roem van het Fransche Tooneel te handhaven. Dat tooneel was de wieg van MONROSE, MICHAUD, JULIET, LESAGE, van de beide LEPEINTRE'S, den ouden en den dikken, enz. enz. Men gaf er alle genres, vaudevilles, comedies, zoo in proza als in verzen, met verandering van schermen, vliegende, zeide men, en balletten, die uitgevoerd werden door een twaalftal dansers, die nog in buisjes staken. Beschouw door een' goeden kijker het groot marionnetten-tooneel van DUPONCHEL, met zijne duizende poppen, zijne blinkende kleederpracht, zijne overheerlijke schermen; keer vervolgens den kijker om, en gij zult een juist begrip hebben van het tooneel der *jonge kunstenaars*.

Onder het vaderlijk bestuur van M. FOIGNET, een' man uit duizenden, over wien ik later spreken zal, waren de spelers in twee troepen verdeeld, die van den grooten en die van den kleinen rooster. Op den eersten waren die sujetten aangeschreven, welke den leeftijd naderden, waarin men ophoudt op den *boulevard* krijgertje te spelen, om zich aan edeler uitspanningen over te geven, als, touwetje te springen of vliegers op te laten. Wat hen betreft, die op den kleinen rooster stonden, en bij welke het minimum, der grootte, liever der kleinte, onbepaald was, ik weet hen niet beter te vergelijken, dan bij eenen keffenden, weerbarstigen en hongerigen hoop geleerde honden. Eene repetitie dier kleine mannetjes leverde een zeldzaam schouwspel op, als zij hunne rollen al haperende opzegden, en geholpen en beknord werden door hunnen meester, M. DORANGE, terwijl hunne moeders, die met angst al hunne bewegingen volgden, beefden, dat de *beau Léandre* of de *Père noble* in het gat van den souffleur zoude vallen. Men begrijpt, dat er met zulke spelers niet aan te denken viel, de tucht te stijven, door hun geldboeten op te leggen. De gewone straf was het zetten op water en brood, dat, naar de zwaarte van het misdrijf, tot een

volslagen vasten verhoogd werd. De jongste LEPEINTRE stond toen op den kleinen rooster, - het spijt mij, dat ik het zeggen moet; maar hij behoorde tot diegenen, welke men meest van allen tot een streng diëet verpligtte. Men ziet, hoe ver men het met zulk een' levensregel brengen kan.

De auteurs van den schouwburg waren bijna van dezelfde gestaltenis als de acteurs, ten minste wat ondervinding van het tooneel betreft. De goede en lustige DÉSAUGIERS; HENRION en JACQUELIN, toen twee vermaardheden; ROUGEMONT, die, onder zoo vele aanspraken op roem en eer, ook die telt mijn medewerker te zijn geweest; ALEXANDRE PICCINI, die niet meer maanverwisselingen beleefde, dan hij partities van melodrama's schreef; FOIGNET, de zoon, die te gelijk *jeune premier*, arlequin en compositeur was; Mr. GUILBERT DE PIXÉRÉCOURT, dien het genoeg is te noemen, en vele anderen, met de optelling van wier namen ik het geheugen mijner lezers niet wil vermoeijen, waren de schitterendste starren van die pleiade van auteurs en compositeurs.

In dien tijd kwam ik te *Parijs*, met eene portefeuille zwanger van een vaudeville en eene opéra-comique; ik brandde van ongeduld, om ze van de vracht te verlossen. Ook repte ik mij, zoodra ik uit de *Diligente* gestegen was, (dus noemde men in dien tijd den postwagen, die mij uit mijne provincie gebragt had, en welke op den afgrijselijken weg twaalf mijlen per dag aflegde, in de manier der bedevaartgangers van St. JACOB, twee schreden vóórwaarts, tegen ééne achterwaarts), ook repte ik mij, zeg ik, een' blik te slaan op de tooneel-aankondigingen, welke aan de hoeken van de straat *Montmartre* reeds toen zulk een bontkleurig voorkomen gaven. Er heerschte reeds in dien tijd dezelfde aristocratische orde in de plaatsen, welke zij bekleedden: die der groote schouwburgen stonden boven aan, twee voet boven den man; die der kleine waren, ongeveer op denzelfden afstand, van het slijk der straat geplakt. Bij den eersten blik was ik zedig genoeg, om te begrijpen, dat ik niets beters konde doen, dan de oogen zoo veel mogelijk neêr te slaan; mijn blik bleef op de aankondiging van het tooneel der *jonge kunstenaars* rusten. Den volgenden dag klopte ik aan de deur van een huis op de *place de Victoires* aan. Dáár woonde M. FOIGNET, de directeur van den schouwburg, uit welken de zon van mijnen roem zoude oprijzen, de man, wiens alvermogenden wil ik het regt moest toekennen:

> d'Ecraser dans son oeuf mon aigle impériale.

Alleen zij, die bij ondervinding weten, hoe een jong, negentienjarig auteur te moede is, wanneer hij voor de eerste maal zijns levens een' schouwburg-directeur van aangezigt tot aangezigt zien zal, kunnen zich een denkbeeld maken van de verschrikkelijke

hartklopping, die mij kwelde, toen eene oude dienstmaagd mij in eene spreekkamer verzocht te gaan, en de deur achter mij digt sloot. Ik had langer dan een vierde uurs gewacht, toen ik een' klein man, van ongeveer vijftig jaren, zag binnenkomen; die mij op een' haastigen, maar echter niet ruwen toon vroeg, wat ik verlangde; het was M. FOIGNET. De beide manuscripten, die ik, in iedere hand ééne, gereed had, ontsloegen mij van de moeite van een antwoord, of liever: het ongeduld van eenen zoo gevreesden directeur liet er mij geen' tijd toe.

'De droes, jonkman!' riep hij uit, 'twee stukken te gelijk? Gelooft gij, dat ik tijd heb, om dit alles te lezen? Maar, laat ons echter zien!' en hij sloeg een' blik in een mijner handschriften.

'Ha! ha! een vaudeville. Twaalf personen! *Mercurius, Pluto*, de ziel van een' leverancier, de ziel van eene coquette... - Het tooneel speelt in de hel. Wat beduidt dit?'

'Het is eene revue.'

'Eene revue in de hel? een aardige inval! Spreek er M. DORANGE over; misschien past het hem voor den kleinen rooster; hij toetst die kluchten en laat ze spelen. Geef mij het andere manuscript.'

Zwijgende reikte ik het hem over.

'*De drie Kersenboomen*, opéra-comique. Dat is mijne zaak. *M. de Schout, Mathurin, Mathurine, Colin, Colette*. Ha! ik zie het al, uit de school van FAVART, het is de beste, en die verzen vloeijen als water:

o Mon amie,
Douce et chérie,
  Viens sur mon coeur;
C'est la tendresse,
Qui fait sans cesse
  Le vrai bonheur!

Niet kwaad, de ware stijl voor een' opéra-comique. Ik heb in mijn' laatsten opéra een duo gemaakt, die dezelfde rijmen heeft. Ge zijt musicus?'

'Ik ben een groot liefhebber der muzijk.'

'Men moet het zijn, zoo men verzen voor een' opera wil schrijven. Uw naam, als ik u verzoeken mag?'

'Helaas, Mijnheer! ik heb er nog geen'. Dit zijn mijne eerste werken. Ik ben gisteren in *Parijs* gekomen.'

'Ik vermoedde het, maar dit maakt niets uit, geen tweede zonder eerste. Ik ben ook eens begonnen, ik, die hier voor u sta. Kom mij morgen ochtend, precies te tien ure, bezoeken; dan zullen wij uw' opéra-comique lezen.'

Men verwacht, dat ik op mijn' tijd paste; en men bedriegt zich, want het tegendeel had plaats. De aandoening, welke mij deze

ontmoeting veroorzaakte, was zoo sterk, dat ik den ganschen nacht geen oog look, en eerst tegen den ochtend insluimerde. De klok sloeg tien ure, toen ik eensklaps ontwaakte, verschrikt door de gedachte, dat het afgebeden uur verstreken was. Weinige oogenblikken waren genoeg, om mijn toilet te maken, en hijgende trad ik de kamer des directeurs in.

'Mijnheer!' voegde mij M. FOIGNET toe, met de waardige en gestrenge houding eens Konings, dien men heeft laten wachten, 'zie op de pendule; het is half elf ure; gij hebt mij das een half uur doen verliezen. Denkt gij, dat iemand als ik *n'a qu'un chat à fouetter?*'

Hij had gelijk, niemand was meer met bezigheden overladen dan hij, en er stonden in het vóórvertrek een half dozijn marmotjes te wachten, op wie het spreekwoord misschien letterlijk zoude worden toegepast. Ik verontschuldigde mij zoo goed mogelijk, en de lezing begon. Er zijn voorvallen in het leven, die wij niet kunnen verklaren, dan door ze aan de predestinatie toe te schrijven. Het was zeker bepaald, dat mijn opéra-comique door de *jonge kunstenaars* zou worden gegeven, dewijl zij niet voor de vuist geweigerd werd, toen ik haar allerarmzaligst had opgedreund. Zoodra ik, tot groote blijdschap van mijn' toehoorder, aan de finale was gekomen, zeide hij:

'Ik heb het begrepen, nagenoeg ten minste; er steekt iets goeds in dat werk; ik zal het, met eenige wijzigingen, doen opvoeren. Den eersten raad, dien ik u te geven heb, is, nooit weder zelf uwe stukken voor te lezen; gij zoudt den *Tartufe* doen weigeren. Wat dezen opera betreft, ik geloof, dat wij er iets van maken zullen. Ik zal u tot musicus een' mijner vrienden geven, een' man van verdienste, waarmede ik u gaarne in kennis wil brengen. Ik beloof u, dat ge niet lang op de vertooning zult hebben te wachten.'

Inderdaad, acht dagen later bevond mijn dichtstuk zich in de handen van M. DESVIGNES, een' uitstekend compositeur, die later LESUEUR als kapelmeester van *Notre Dame* opvolgde. Twee maanden waren naauwelijks verstreken, reeds waren de repetitiën begonnen.

Ik zal nooit de aandoening vergeten, welke ik ondervond, toen ik de acteurs voor de eerste maal hunne rollen hoorde opzeggen; het was mij, als hoorde ik mij zelven spreken, als zag ik mij zelven gaan. Mijn hoofd duizelde. Mijn hart werd overstelpt van vreugde; mijn trots kende geene grenzen, toen ik, op den dag der algemeene repetitie, dertig muzikanten in het orchest zag, de schermen op hunne plaats, de acteurs, de koren op het tooneel, en dat alles, om mijne gedachte te verwezenlijken! Geen Generaal kan zoo voldaan zijn aan het hoofd van zijn leger! Helaas! die roemvolle dag was bestemd, voor mij een dag te worden van vreeselijke beproeving!...

Ik had mij, naar gewoonte, in het midden van het *parterre* geplaatst, om het effect van het stuk beter te kunnen beoordeelen, vooral de decoratiën, van welke ik zelf de teekening had geleverd; daar hoorde ik een' der werklieden van het tooneel, die naast mij stond, tot zijnen makker zeggen, in wien ik, om de sterke olielucht, welke hij verspreidde, een' lampen-aanstekers-jongen herkende:

'Zeg toch, FRANÇOIS! hoe heet dat stuk?'

'*De drie Kersenboomen*.'

'Dat is gek. Ik zie daar wel drie jannen van boomen, den eenen heel achter, de beide andere op zijde van het tooneel; maar ik zie scheel, als het geene appelboomen zijn.'

'Meen je 't?'

'Zeker. Hoe zuinig je bent op de olie van de lusters, het is klaar, dat het geene kersenboomen zijn.'

'Ik begrijp het, jij niet? ze zijn hier gezet als figuranten. Van avond bij de representatie zullen er wel andere wezen.'

'Je hebt gelijk; maar het zijn drie jannen van boomen.'

Het begin van dit gesprek had mij niet weinig ontrust; maar de oordeelkundige aanmerking, waarmede het eindigde, stelde mij tevreden, en ik luisterde bedaard tot het einde der repetitie. Toen echter spoedde ik mij in aller ijl naar het tooneel.

'Welnu,' riep mij M. FOIGNET toe, zoodra hij mij gewaar werd, 'zijt gij voldaan?'

'Ik ben verrukt, alles was voortreffelijk. Ik wensch slechts, hoe eer hoe liever, die leelijke, groote boomen verwisseld te zien.'

'Verwisseld? en waarom?'

'Omdat het appelboomen zijn, en dat wij kersenboomen moeten hebben.'

'Waarlijk, ik had er geen acht op geslagen. Maar is dan het hoofd van GERMAIN op hol!' (Die GERMAIN was de *Ciceri* van het tooneel.) 'Wat beduidt dit, GERMAIN? Waarom hebt gij de boomen der decoratie vergeten?'

'Maar, Mijnheer! staan zij er niet?'

'Hoe, staan zij er?' borst ik uit, met kwalijk verborgen onrust. 'Het zijn geene kersenboomen.'

'Wat maakt dat uit?'

'Wel, het stuk heet....'

'Het spijt mij zeer. Ik heb drie boomen op uwe teekening gezien, en daar ik deze in het magazijn had, heb ik ze gebruikt. Men dringt er zoo zeer op aan, dat ik alles moet uitzuinigen, dat ik zoo min mogelijk iets nieuws maak.'

'Dat kan zoo niet blijven,' zeide ik, mij, met smeekende gebaren, en bijna tranen in de oogen, tot den directeur wendende: 'Gij zult het stuk doen vallen.'

‘Het is zeker, dat het vreemd zoude staan. Maar luister, GERMAIN! zoudt ge niet, met goeden wil en veel hulp, die boomen nog vóór den avond kunnen overschilderen?’

‘Gij schertst, Mijnheer! dat werk eischt drie dagen.’

‘Ge hebt gelijk, het is onmogelijk. Maar de titel is aangeplakt, binnen een paar uren zal men de bureaux openen, het moet op deze of gene wijze geschikt worden. Ha! ik weet een middel; wij zullen eene strook papier over de aankondiging plakken, en het stuk *de drie Appelboomen* heeten. Het stuk blijft er hetzelfde om, men zal slechts, in plaats van *Cerise, Pomme* zeggen.’

‘Dat kan niet. Het geheugen der acteurs zou hen verklappen, en bovendien staat het woord *cerises* niet slechts in den dialoog, maar ook meer dan twintigmaal in den tekst voor de muzijk, en dikwijls wordt er op gerijmd, als in dit couplet, waarin MATHURIN, van zijne beide dochters sprekende, zegt:

> S'il me fallait compter les tours
> Qu'on les voit jouer tous les jours,
> Mieux vandrait compter mes cerises.’

‘Zonder twijfel,’ merkte M. DESVIGNES allerdeftigst aan, - de voortreffelijke man, door den Hemel met een onverstoorbaar phlegma begaafd, had zich tot nog toe niet in het gesprek gemengd, - ‘*cerises* heeft twee syllaben, *pommes* slechts ééne. Mijne maat zou er zich niet naar kunnen voegen.’

‘Ik denk mij aan de maat niet te bekreunen,’ borst, in toorn ontstoken, de directeur uit, die op dat oogenblik slechts aan zijn verlies dacht. ‘Het stuk moet gespeeld worden. Ik heb geen' lust, om eene syllabe meer of min, de opbrengst eener eerste vertooning te derven.’

‘Bovendien,’ zeî de schilder, ‘wat maakt dat voor Parijzenaars uit? Zij kennen geen' anderen tuin, dan de bloemmarkt. Ik wed, dat er van avond geene vier aanschouwers zullen zijn, die een' appelboom van een' kersenboom kunnen onderscheiden.’

‘Hij heeft waarachtig gelijk,’ hernam M. FOIGNET, ‘het is wel dwaas van ons, voor zulk eene kleinigheid bang te zijn. De schermen en de aankondiging zullen blijven zoo als ze zijn. Laat ons gaan eten.’

En met die woorden nam hij M. DESVIGNES onder den arm, dien ik bij het heengaan hoorde zeggen:

‘Schik het zoo als gij wilt, mits dat ik mijne maat....’

Wat mij betreft, ik bleef op het tooneel alleen, der hevigste onrust ter prooi. Echter gaf de aanmerking des schilders mij eenigen moed. Het was mogelijk, dat die misslag over het hoofd werd gezien; en toch, al mijn schrik keerde weder, toen ik, die gevloekte boomen naderende, ze met duchtige appelen, die in grooten

getale aan iederen tak hingen, overladen zag. Ik werd toen overtuigd, dat alles verloren was, en ging wanhopig heen.

Lacht niet, ligtzinnige lezers! er is soms droevige ernst in hetgeen vermakelijk en belagchelijk schijnt. Het al of niet slagen van dit eerste werk was voor mij eene zaak van gewigt: mijne toekomst hing er van af, zoo geloofde ik ten minste. Ik zag gansch *Parijs, Frankrijk*, wat zeg ik? de wereld, de blikken op mijn' *opéra-comique* geslagen, wiens titel, in reusachtige letteren, op alle hoeken der straten de aandacht trok; en ik dacht, hoe de onachtzaamheid van een' ellendigen kladschilder dat gebouw van mijnen roem, met zoo veel moeite opgetrokken, kon doen instorten; hoe mijn eerstgeborene misschien onder het geraas der fluitjes den geest zou geven, bespot, uitgejouwd zou worden! - Die smartelijke gedachten folterden mij tot het noodlottig uur der vertooning toe. Met groote schreden wandelde ik, voor den schouwburg, den *boulevard* op en neder, ik durfde niet binnen gaan, ik was buiten mij zelven, ik stikte.

Op dat oogenblik begon eene oude vrouw, met eene mand onder den arm, digt bij mij, te roepen:

‘Kersen! mooije kersen! drie stuivers het pond!’

Eene huivering overviel mij bij de gedachte, en - mijn bescherm-engel zij er voor geprezen! eene geniale gedachte rees eensklaps bij mij op! Zonder een woord te spreken, duwde ik de oude vrouw een geldstuk in de hand, en vulde in aller ijl mijne zakken met kersen, kocht een lood bakerspelden, en was, tien minuten later, op het tooneel bezig de appelboomen te beklimmen, en ze links en regts, boven, onder en overal van kersen te voorzien, zoodat zij er, bij het ophalen der gordijn, geheel mede bedekt waren.

Het stuk begon. De helft van het eerste tooneel speelde zwaar; langzamerhand ging er, bij het gezigt der monsterboomen, een dof gemompel uit het *parterre* op, vond wederklank in de *loges*, bereikte eindelijk den *engelenbak*, en borst toen in fluisteren, lagchen en quolibets van allerlei aard uit.

‘Zie toch,’ zeide de eene, ‘die appelboomen dragen kersen.’

‘Gij bedriegt u, het zijn kersenboomen, die appelen dragen.’

‘Kent gij die boomen, Papa?’ vroeg een jong meisje, ‘zulke heb ik te *Montmorency* nooit gezien.’

‘Het zijn *exotique*, anders gezegd, buitenlandsche kersenboomen,’ was het antwoord. ‘Het zal in het stuk wel uitgelegd worden.’

Al dien tijd stond ik op vurige kolen; ik zag het onweêr naderen. Het *parterre* bevond zich in die oogenblikken van crisis, van onbeslotenheid, die van het lot van een tooneelstuk als van dat van een' veldslag beslissen. Het wist naauwelijks, of het lagchen moest of boos worden; eindelijk zegevierde mijn gesternte. Een

dol gelach, een onophoudelijk geschater, zoo als men slechts in groote vergaderingen hoort, gaf zich aan alle zijden der zaal lucht. Men juichte toe, men riep: ‘bravo!’ en de acteurs, wien dat gedruisch eerst verschrikt had, eindigden met aan het algemeen gegiebel deel te nemen.

‘Welnu,’ riep mij M. FOIGNET, wien het daverend handgeklap in de coulisses had gelokt, ‘ik hoop, dat gij met zulk een' uitslag tevreden zijt. Ik dacht niet, dat uw werk zoo voorbeeldeloos amusant was. Zullen die toejuichingen nooit ophouden? Bij een eerste tooneel is het onbegrijpelijk. Als dat zoo voortgaat, zullen wij honderd representatiën geven.’

Het gebeurde bijna. Eens op weg, wist het publiek van geen stilhouden. Het lachte om alles, het vermaakte zich met alles. Wij slaagden volkomen, het was een pyramidaal succes, een succes, dat de ijdelheid van den bekenden dichter zou hebben voldaan, welke zich in dien tijd van glorie beklaagde, dat men geen treurspel konde geven, zonder dat den volgenden dag eene *fichue victoire* al de aandacht van het publiek tot zich trok. Dat ongeluk wedervoer mij niet. Alle avonden kwam de menigte zich uitspannen bij mijne drie kersen-, of liever, drie appelboomen, aan welke ik niet naliet iederen avond de operatie te doen, die de eerste oorzaak mijner overwinning was. Zonder stoornis zette mijn stuk zijn' zegevierenden togt voort, en werd eerst toen niet meer gegeven, toen de tijd der kersen voorbij was.

Eene maand later schreef ik aan mijn' broeder: ‘De tempel des Roems werd voor mij ontsloten, ik ga nu die der Fortuin binnentreden. Morgen zal ik met mijn' directeur afrekenen, en u een' koerier zenden, om u den uitslag dier zamenkomst te berigten.’

Den volgenden dag bevond ik mij inderdaad bij mijn' directeur, die te gelijk de functiën van cassier waarnam.

‘Gij komt uwe gelden innen?’ zeide hij. ‘Daar ligt het geld, dat u wacht.’ En hij voegde er bij, terwijl hij den sleutel zijner kist in het slot stak: ‘Zijt ge rijk?’

‘Maar, Mijnheer!’ antwoordde ik, een weinig verbaasd over die vraag, ‘ik heb wat ik behoef.’

‘Uw musicus is niet zoo gelukkig als gij zijt. Hij moet van zijn talent leven. Ik hoop dus, dat gij er niets tegen zult hebben, u eene kleine opoffering te zijnen voordeele te getroosten. Ik heb dat als huisvader geschikt.’

‘Al wat gij doet zal wèl gedaan zijn.’

‘Het is gewoonte, het honorarium tusschen den poëet en den compositeur te deelen. Ik heb uw aandeel op een derde bepaald. Laat ons dus afrekenen. Achttien representatiën à veertig *sous* maken zes en dertig *francs*.’

‘Veertig *sous!*’ riep ik uit, half verwonderd, half verontwaardigd. ‘Veertig *sous!*’

‘Zijn een derde van zes *francs*. DÉSAUGIERS en PICCINI krijgen niet meer.’

Ik had niets te zeggen, ik bukte het hoofd, teekende de quitantie, en stak mijn aandeel in mijne beurs.

Zes en dertig *francs* voor drie maanden arbeids, en twintig slapelooze nachten! o SCRIBE!

Ik zond geen' koerier.

Justin Gensoul.

Lach nooit om uwe eigene geestigheid!

(*Popular Fallacies*.)

Voorzeker de zwaarste schatting der zelfverloochening, onzer arme, menschelijke natuur ooit afgevergd!

Wie dit eischt, verwacht, dat een fatsoenlijk man een feestmaal zal geven, om aan zijn' eigen' disch onthouding te leeren; dat hij u zijn heerlijk wildbraad zal aanprijzen en de kurk van den Champagne zal doen vliegen, op de monniken-voorwaarde, er geen' mond aan te zetten en patrijzen-boutjes noch *oeil de perdrix* te genieten! Wat ons betreft, ernstige, stemmige, deftige gezigten zijn ten onzent in zoo grooten getale, zoo treffend - waar, zoo verbazend - oorspronkelijk aan te treffen, dat wij van niemand verlangen, dat hij ook in een oogenblik van luim of lust van de groote familie zij! Integendeel, wij houden er van, een' geestig man zijne eigene scherts te zien vóórproeven, een vernuftig gezegde of een' aardigen zet te bespieden, als zij nog op de lippen dartelen en de tong ze nog niet de wijde wereld heeft ingestuurd. Zoo de geestigheid versch en echt, prikkend of stekend, ontvangen en geboren is ter zelfder stond; zoo hij, die haar uit, haar nooit te voren dacht, dan is het natuurlijk, dat zij hem het eerste streelt! En alle vermomming van dit welgevallen achten wij even onbeleefd als beleedigend, zij maakt linksch of zij toont trots. Wat toch wil dat inhouden anders zeggen, dan dat uwe gasten dwaas of flaauw genoeg zijn, om te schateren over een' inval of een' uitval, die u de lever niet of naauwelijks doet schudden?

Arme Geerte.

Op den hoek van den Dam, bij het dagen in 't Oost',
Zingt een lijster, sinds jaren haar kooi er getroost;
De arme GEERT moest er langs, om uit schommlen te gaan,
Leende 't oor aan het lied, en bleef peinzende staan.

't Is een toovergezang; maar wat deert haar? zij ziet
Een' zachtglooijenden heuvel, een groenend verschiet;
Uit de Kalverstraat kronkelt een zilveren vloed,
En 't Paleis wijkt als mist voor der uchtendzon gloed.

Daar is 't pad naar de weî, dat zij huppelend ging,
Waar zij bloemen op zocht, waar zij vlinders op ving;
Daar is 't éénige huis, dat ze op aarde bemint,
Eene armzalige stulp, waar ze in dartelde als kind.

In den hemel is GEERTE, terwijl zij 't aanschouwt!
Maar de heuvel verdwijnt als de stroom en het woud,
En de mist en de hut, het werd uchtend in 't Oost',
Waar ook zij, als de lijster, haar' kerker getroost!

v.H.

WORDSWORTH *verhollandscht*.

Lied.

ô Kom tot my, als 't starrenheir,
In 't blaauw der heemlen gloort!
Dan zweeft met ons, langs 't schittrend meir,
De vlugge gondel voort;
De liefde ontwaakt dan in 't gemoed,
De dartle scherts vangt aan,
Dan klinkt de luite teêr en zoet,
En zoudt ge dat weêrstaan?
ô Kom tot my, als 't starrenheir
In 't blaauw der heemlen gloort!
Dan zweeft met ons, langs 't schittrend meir,
De vlugge gondel voort.

Dat is, Melieve! 't streelend uur
Voor 't hart, ontgloeid door min!
Dan lacht in vrede 't lucht-azuur,
En slaapt het stroomnat in:
Dan galmt het vrolijk lied in 't rond,
En blaakt ons liefdedorst;
Dan sluit zich klevend mond aan mond,
En hijgend borst aan borst!
ô Kom tot my, als 't starrenheir
In 't blaauw der heemlen gloort!
Dan zweeft met ons, langs 't schittrend meir,
De vlugge gondel voort.

S.J. VAN DEN Bergh.

Wetenschappelijke bijdragen.

Reis van Aeneas naar de onderwereld. *Eene bijdrage tot de verklaring van het Zesde Boek der* Aeneis *van* Virgilius.

De *Aeneis* was voor de Romeinen een echt nationaal gedicht. VIRGILIUS, aan wien de scherpzinnige NIEBÜHR[1] niet aarzelt eene diepe en uitgebreide geleerdheid in de Geschiedenis en Oudheden toe te schrijven, had uit den kring der lotgevallen, welke op *Troje's* val volgden, zijn onderwerp gekozen en aan zijne zangen eene kleur van oorspronkelijkheid weten te geven, die het oordeel zijner landgenooten over zijnen arbeid gunstig moest stemmen. Eene inlandsche fabel, vroeger reeds door NAEVIUS bearbeid, hechtte de lotgevallen van *Alba* en *Rome* naauw zamen met het lot der uitgewekene Trojanen; AENEAS komst in *Italië* moest de stichting van *Rome* voorafgaan; het hoofdtooneel der handeling moest dus in *Latium* en *Campanië* vallen.

Nadat AENEAS met zijne togtgenooten, in het zevende jaar na de inneming van *Ilion*, door stormen van *Sicilië* naar de Afrikaansche kust was gedreven, aldaar bij DIDO een gunstig onthaal had gevonden, en *Sicilië* andermaal had aangedaan, bereikte hij eindelijk het vaste land van *Hesperië*. In den aanvang van het zesde boek der *Aeneis*, zien wij den held bij *Cumae* aanlanden. Gedachtig aan den raad van ANCHISES[2], gaat hij hier de Sibylle over den loop van het noodlot raadplegen, en onder haar geleide den *Erebus* en de *Elyseïsche* velden bezoeken. Hieruit wordt eene episode geboren, die tot de schoonste en treffendste van het gedicht behoort en een waardige tegenhanger is van ULYSSES togt naar de onderwereld bij HOMERUS. De geleerde uitgever van *Virgilius*, HEYNE, gevoelde, dat eene juiste beschrijving der plaatsen veel kon bijdragen tot beter verstand dezer episode[3]. Dat VIRGILIUS zich de zaak duidelijk voorgesteld heeft, is buiten twijfel; de vraag is slechts, of zijne beschrijving een bloot spel der verbeelding zij, of op waarheid berust? met andere woorden, of hij den *Acheron*, den *Avernus* enz. slechts van elders ontleend en aan zijn plan dienstbaar gemaakt, dan wel of hij in de omstreken van *Cumae* het tooneel zijner onderwereld gevonden hebbe?

Er bestaat geene reden, om aan het berigt van den ouden beschrijver van VIRGILIUS leven te twijfelen, als deze *Napels* als het geliefkoosde verblijf des Dichters opgeeft, waar hij zijn gedicht over

(1) *Röm. Gesch.* I, S. 106. Anm. 317 en S. 207, 4e Ausg.
(2) *Aen.* V. 729-737.
(3) 'Libri hujus vix satis magna esse potest suavitas, nisi locorum descriptionem oculis animoque subjectam habeas.' *Exc.* II ad lib. VI.

den landbouw en een gedeelte van zijn heldendicht zou vervaardigd hebben[1]. Wij mogen dus stellen, dat hij in de omstreken bijzonder bekend was, en het zal hem niet ontsnapt zijn, dat de volkanische natuur dier geheele streek niet in strijd was met het denkbeeld eener onderwereld. Daarenboven, toen hij eenmaal zijnen held op zulken bekenden bodem had gebragt, stond het hem naauwelijks meer vrij van het gegevene af te wijken, indien hij zich niet wilde blootstellen aan de kritiek of de bespotting der Romeinsche grooten, die bij *Bajae* en *Puteoli* en langs deze geheele kust hunne landgoederen hadden. Had hij het tooneel der handeling naar onbekende landen verplaatst, naar de wouden van *Germanië* of de bergen van *Brittannië*, dan had hij een tafereel mogen schetsen, dat geheel op de verbeelding gegrond was; nu mogt hij versieren en met dichterlijke vrijheid het wilde en romantische der landstreek met de stoutste trekken afteekenen, hetgeen dáár was geheel uit het oog verliezen mogt hij niet meer. En juist hier zal hij zich op zijne plaats gevoeld hebben, want VIRGILIUS was niet begaafd met een scheppend vernuft; maar hij bezat een zeldzaam talent, om denkbeelden, door het zien der natuur of door de schriften van anderen bij hem opgewekt, uit te werken.

De mogelijkheid, dat VIRGILIUS, bij zijne beschrijving der onderwereld, de streek tusschen *Bajae* en *Cumae* voor oogen gehad hebbe, wordt tot eenen hooger graad van waarschijnlijkheid gebragt, indien nog tegenwoordig de woorden des Dichters op den localen toestand aldaar passen. Een dergelijk onderzoek is meer dan ééns beproefd; lang bleef het vruchteloos. Sommigen namen dus aan, dat de bodem te vele veranderingen had ondergaan, om VIRGILIUS verhaal te kunnen bevestigen; anderen noemden stout weg den togt van AENEAS eene dichterlijke vinding. In eene beschrijving van de omstreken van *Napels*, in 1820 aldaar uitgegeven, wordt nog de raad gegeven, om, indien men naauwkeurigheid in de plaatselijke beschrijving verlangt, *Cumae* te zien zonder de *Aeneis* te lezen, of de *Aeneis* te lezen zonder *Cumae* te zien. HEYNE schijnt van een ander gevoelen geweest te zijn. Het had hem aan de gelegenheid ontbroken, om zelf de waarheid op te sporen; maar hij maakte vlijtig gebruik van de getuigenissen van ANT. PAOLI, HAMILTON en anderen. De vruchten van zijn onderzoek heeft hij medegedeeld in eenige bijlagen op het zesde boek der *Aeneis*. Met een juist oordeel is hij dáár de waarheid op het spoor gekomen; maar zonder de plaatsen te bezoeken, hoe veel meer zonder eene uitvoerige en juiste kaart te hebben, moest veel hem duister voorkomen. De vlijtige Kanonik ANDREAS DE JORIO begon daarom een opzettelijk onderzoek, en maakte den uitslag zijner pogingen bekend

(1) Verg. DONATI vita P. VIRG. MAR. p. LXXIX et LXXXIII. V. I.

onder den titel: *Viaggio di Enea all' Inferno ed agli Elisii secondo Virgilio*, van welk Werkje eene derde uitgaaf in 1831 te *Napels* door den Schrijver bezorgd werd. Gedurende mijn verblijf te *Napels* heb ik mij van de juistheid van DE JORIO'S topographie verzekerd, en meen, daar het Italiaansche Werkje hier te lande aan weinigen bekend zal zijn, aan de vrienden van den Romeinschen Dichter geene ondienst te bewijzen, door den hoofdinhoud van hetzelve mede te deelen.

In het eerste gedeelte heeft de Schrijver het verhaal van VIRGILIUS overgenomen, voor zoo verre het betrekking heeft op de plaatselijke beschrijving; in het tweede den tegenwoordigen toestand der meiren, grotten, enz. geschetst. Op de bijgevoegde kaart is de weg door AENEAS vermoedelijk genomen, aangewezen met aanhaling der verzen, die telkens geraadpleegd kunnen worden.

Het is ons raadzaam voorgekomen, eenen anderen weg te volgen, deels om noodelooze herhalingen te vermijden, deels omdat het buiten ons plan lag eenen wegwijzer te leveren, die slechts voor de plaatsen zelve dienstig zoude zijn. Wij hebben, hetgeen ons in DE JORIO'S Werkje bruikbaar toescheen, in den vorm van aanteekeningen op de woorden van VIRGILIUS gebragt, en telkens op het gezag van oude Schrijvers verwezen.

V. 2..... Euboicis Cumarum adlabitur oris.

Dat de Trojaansche vloot niet ver van het oude *Cumae* geland is, wordt ook door OVIDIUS in zijne *Metam.* XIV: 104 en volg. getuigd. Eenigen hebben ten onregte de golf van *Bajae* als de landingsplaats opgegeven, misleid door het vermeende gezag van AURELIUS VICTOR, *de Orig. gent. Rom.*, c. 9. Wij loochenen daarom geenszins, dat *Bajae* eenmaal tot het gebied van *Cumae* behoord, noch dat de golf van *Bajae* den naam van *sinus Cumanus* gedragen hebbe. Alleen vermeenen wij door het volgende geregtigd te zijn, de plaats, waar AENEAS aan wal stapte, in de nabijheid van *Cumae* te plaatsen. Van hier toch had hij slechts een paar schreden te doen, om bij den tempel van APOLLO te komen.

V. 9..... arces, quibus altus Apollo.
Praesidet.

Op het strand van *Cumae* staat een berg, die nog heden ten dage den naam van *Rocca* of *Monte di Cuma* draagt. Overblijfselen van muurwerk en stukken van kolommen op het hoogste punt van dien berg ontdekt, schijnen tot den Apollo-tempel, waarvan VIRGILIUS t.a.p. en na hem SILIUS ITALICUS XII: 86 spreekt, behoord te hebben[1]. Het gevoelen van sommigen, dat deze Apollo-

(1) Verg. DE JORIO, *Guida di Pozzuoli e contorni*, p 78.

tempel aan den oever van den *Avernus* zoude gestaan hebben, is ten eenemale ongegrond. Evenmin valt hier te denken aan den zoogenaamden *Arco Felice*, een werk, dat oogenschijnlijk door de Romeinen is uitgevoerd en onmogelijk tot eenen tempel kan behoord hebben. De *via Domitiana* liep onder deze poort door, welke schijnt alleen opgerigt te zijn ter herinnering aan deze onderneming(1). Het woord *arx*, waarvan VIRGILIUS, SILIUS en JULIUS OBSEQUENS, c. 114, zich bij de vermelding van den Apollo-tempel bedienen, laat ons vermoeden, dat dezelve met den akropolis of burg der stad even zoo vereenigd was, als de tempel van JUPITER met het Kapitool te *Rome*. De weg van het strand naar dezen tempel voerde door een aan HECATE gewijd woud, gelijk in v. 13. *Jam subeunt Triviae lucos* geleerd wordt.

V. 10....horrendaeque procul secreta Sibyllae,
Antrum immane.
V. 41....Teucros vocat alta in templa sacerdos.
Excisum Euboicae latus ingens rupis in antrum:
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum.

De grot der Sibylle, waarvan in deze beide plaatsen gesproken wordt, was in dezelfde rots uitgehouwen, waarop de tempel van APOLLO stond. Men wachte zich wèl, uit het woord *procul* op te maken, dat beide plaatsen op eenen grooten afstand van elkander gelegen waren. In de aanmerking van SERVIUS op hetzelve, wordt hiertegen reeds gewaarschuwd, ofschoon zijne uitlegging te willekeurig is, om aangenomen te worden. *Procul* beteekent meermalen een' zeer geringen afstand(2); wij zouden het vertalen door *verder op, een weinig verder*.

Om ons te overtuigen van de naauwkeurigheid, waarmede VIRGILIUS deze grot beschrijft, zullen wij eerst deszelfs oorsprong en vroegeren toestand, daarna den staat, waarin dezelve zich thans bevindt, aanwijzen.

De rotsen, waartegen de golven der Middellandsche zee zich breken, zijn vooral in de omstreken van *Napels* met eene menigte holen en kloven voorzien, welke, hetzij door het aanhoudend golfgeklots, hetzij door hevige aardbevingen, ontstaan zijn. Tot deze natuurlijke holen behoort onder anderen de zoo bekende *Azuurgrot* (*grotta d'azuro*) in den rotswand van het eiland *Capri*. Anderen daarentegen dragen onmiskenbare sporen van menschenarbeid. Zoodanige zijn b.v. het dampbad van NERO (*stufa di Nerone*) bij het *lacus Lucrinus*, het bad der Sibylle (*bagno della Sibilla*) bij den *Avernus*, en de grot, waarover wij handelen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de eerstgenoemde soort den vroegsten bewoners dezer streken tot woonplaats verstrekt hebbe, gelijk EPHORUS,

(1) Zie HEYNE, *Exc.* III ad l. VI. *Aen.*, p. 878 en DE JORIO t a.p. p. 71.
(2) Verg. RUHNK. *dict. in* TERENT. *Eunuch.* III, 4, 10.

die zelf van *Cumae* geboortig was, verhaalt[1]. Het doel, waarmede de laatsten vervaardigd zijn, is gewijzigd naar de verschillende plaatsen, waar zij gevonden worden, en naar de verschillende tijden, waarin zij ontstaan zijn. In lateren tijd waren dergelijke werken ondernomen, om aan de weelde der Romeinsche grooten te voldoen, die bij hunne landgoederen vergaderplaatsen van zoet water en vischvijvers aanlegden. Maar in veel vroegere dagen zullen de bewoners dezer streken de behoefte gevoeld hebben, om de benoodigde bouwstoffen uit de rotsen te halen. Waarschijnlijk zullen dus de Grieksche volkplanters, die zich hier gevestigd hadden, uit de naastbijzijnde rots steenen gehaald hebben, om hunne woningen, tempels en stadsmuren te bouwen. Eene andere nuttigheid bestond in het vinden van zoetwater, zoodra zij, door het graven naar de diepte, tot op de oppervlakte der zee genaderd waren. In onze grot was dit van te meer belang, daar op dezelfde rots de stadsburg schijnt gestaan te hebben, en men dus bij eene belegering, zonder zoodanig hulpmiddel, spoedig gebrek aan drinkbaar water zoude gevoeld hebben. Zoowel door het openen der steengroeven op verschillende punten, als om licht en lucht te krijgen, waren hier en daar horizontale en perpendiculaire openingen in den rotswand gemaakt. Ook van dezen kon men in tijd van beleg zich bedienen, om uitvallen op den vijand te doen, of om hem hieruit met pijlen te bestoken, en zulks te eerder, daar de rots van *Cumae* slechts van hier toegankelijk was. In de laatste plaats verdient het godsdienstig gebruik dezer grot opmerking. In het binnenste van dit onderaardsch verblijf was eene soort van tempel of kapel uitgehouwen, waar de Priesteres van APOLLO en HECATE hare godspraken gezegd werd te geven. Dit zijn de *alta templa* in v. 41; genaderd tot den drempel, begon de Sibylle den invloed der Godheid te gevoelen, v. 45; dit gedeelte was met deuren afgesloten, v. 47: *ante fores* en v. 52; *neque enim ante dehiscent Adtonitae magna ora domus*. Eerst nadat AENEAS aan het bevel van DEIPHOBE voldaan, en geloften gedaan had, sprongen de deuren van dezen tempel open, v. 81, en de Sibylle, nu geheel door den geest der voorspelling bezield, laat van uit deze geheime plaats, *ex adyto* v. 98, hare woorden door de honderd gangen weêrgalmen[2].

De tegenwoordige toestand der grot beantwoordt nog vrij wel aan den voormaligen, ofschoon er een geregeld onderzoek noodig, is om zich hiervan te overtuigen. Want vooreerst is de grond rondom, hetzij door toevallige omstandigheden, hetzij opzettelijk, zóó verhoogd, dat de tegenwoordige ingang een gedeelte van de derde

(1) Zie EPHORUS bij STRABO, V. p. 243 D.
(2) Verg. HEYNE in *Exc.* III ad I. VI. p. 879. JUSTINUS MARTYR bezocht deze grot en beschrijft ze in zijne *Coh. ad. Gent.* p. 35 ed. *Colon.* 1686.

verdieping der grot uitmaakt. Iets lager ontdekt men eene andere opening, welke, volgens DE JORIO'S gevoelen, de oude ingang zoude zijn, en nog dieper afdalende, vindt men nog eenen anderen gang, zonder opening. Ten tweede zijn de meesten der perpendiculaire gangen, die naar den burg leiden, verstopt, deels door de Napolitanen, toen zij in 1207 *Cuma* geheel verwoestten, omdat de stad een schuilhoek van boosdoeners geworden was, deels in veel lateren tijd door de landlieden, die den grond, waar vroeger de stad stond, bebouwen. Een dergelijke gang, links van den westelijken ingang, is nog bewaard gebleven, en wij zien de trappen in de rots uitgehouwen. De horizontale gangen zijn over het algemeen beter bewaard, en het aantal der openingen, indien men aan beide zijden van den grooten tegenwoordigen ingang zich laat afzakken, doet tot een veel grooter aantal in VIRGILIUS tijd besluiten. Indien men in het binnenste der grot dóórdringt, vindt men dáár de resten van het tempeltje (*penetrale*) der Sibyl, op een punt, waarop eene menigte gangen uitloopen, zoodat een persoon, aldaar met luider stem sprekende, gemakkelijk in het geheele binnenste der grot kan gehoord worden, zoo als in v. 44 gezegd wordt.

In het laatst der vorige eeuw betuigde CARLETTI[1], aldaar nog sporen van een' tempel ontdekt en stukken mozaïk gevonden te hebben.

Om zich van de geloofwaardigheid van dit berigt te overtuigen, begaf zich DE JORIO in 1811 met een' gids derwaarts, en vond werkelijk, na twee uren door donkere gangen bij fakkellicht gedwaald te hebben, bepleisterde pilaren. Maar de gids, door de witte kleur, te midden van dit nachtelijk duister, en meer nog door eenige doodsbeenderen, verschrikt, was noch door beloften, noch door bedreigingen, over te halen om verder te gaan, en DE JORIO, die overal werkzaam is, waar het geldt om de vaderlandsche oudheden op te sporen, zag zich genoodzaakt zijn plan te laten varen en van eene dergelijke onderneming af te zien.

> V. 106.....quando hic inferni janua regis
> Dicitur, et tenebrosa palus Acheronte refuso.

In het algemeen wordt door deze woorden de onderwereld bedoeld, zoo als v. 126, de *Avernus*, v. 132, de *Cocytus*, en v. 391, *Stygia carina* algemeene uitdrukkingen zijn. Ook na al hetgene HEYNE gezegd heeft, blijft de zin van v. 107 mij duister; DE JORIO gaat deze woorden met stilzwijgen voorbij. Zóó veel durf ik verzekeren, dat SERVIUS dwaalt, als hij op deze woorden aanteekent: *Paludem pro lacu posuit: nam Avernum significat, quem vult nasci de Acherontis aestuariis*. Tusschen den *Avernus* en den *Acheron* is volstrekt geene vereeniging denkbaar. Indien de Dichter hier niet gedoeld hebbe op de beschrijving der onderwereld bij PLA-

(1) *La regione abbruciata della Compania felice,* p. 254.

TO[1], maar ook hier de topographische naauwkeurigheid bewaard heeft, dan is het *donker moeras* geen ander dan de *Cocytus*. In dezen stort zich de *Acheron* uit volgens v.295 en volg. Men vergelijke de kaart.

> V. 131.....Tenent media omnia sylvae,
> Cocytusque sinu labens circumvenit atro.

Men behoeft slechts een' blik op de kaart te slaan, om zich te overtuigen, dat *Cocytus* hier de algemeene naam voor al de onderaardsche wateren is. De uiterste grens dier plaats wordt door de volgende vijf meren gevormd: de *palus stygia* (*Lacus Lucrinus, lago Lucrino*), de *Avernus*, die denzelfden naam behouden heeft, de *Acheron* (*lago di Fusaro*) de *Cocytus* (*acquamorta*) en de *Lethe* (*Mare morto*). De inwendige ruimte was vroeger geheel door bosschen ingenomen, en in VIRGILIUS tijd waarschijnlijk nog meer met hout bezet, dan heden.

> V. 138.....hunc (*ramum aureum*) tegit omnis
> Lucus, et obscuris claudunt convallibus umbrae.

Uit het volgende blijkt, dat deze woorden op den *Avernus* doelen, welke inderdaad door bergen wordt ingesloten. Het is naauwelijks noodig tegen de dwaling van SERVIUS te waarschuwen, welke den gouden tak met de mythe van ORESTES zoekt te verbinden, en meent, dat hier van het woud bij *Aricia* gesproken wordt. De uitdrukking in vs. 201:

> ....ubi venere *ad fauces* grave olentis Averni,

getuigt, dat het meir van dien naam hier den Dichter voor oogen stond; door haar geleid, heeft DE JORIO kunnen opgeven, aan welken kant van den *Avernus* AENEAS ongeveer door de duiven werd voorgegaan; want, terwijl steile bergen dat meir van de andere kanten omringen, is het slechts naar den kant van den *lacus Lucrinus* toegankelijk. Overigens heeft deze streek eene niet geringe verandering ondergaan, door het ontstaan van eenen berg, *Monte nuovo* genaamd[2].

Van de reusachtige onderneming van NERO, om een kanaal van den *Avernus* tot aan den mond des *Tibers* te laten graven, eene onderneming, die zich bepaalde tot het doorgraven van de bergen bij den *Avernus*[3], zijn geene sporen meer te ontdekken.

Nadat AENEAS den gouden tak geplukt en bij de Sibylle gebragt had (v. 211), keerde hij naar het strand terug, om de laatste eer aan het lijk van MISENUS te bewijzen. De plaats, waar dit geschiedde, wordt in vs. 234 en het volg. aangewezen.

> Monte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo
> Dicitur, aeternumque tenet per saecula nomen.

(1) PLATO, *Phaedon.* p. 112. Verg. HEYNII, *Exc.* IX, p. 892.

(2) In den nacht van den 29^{en} September 1538 was eene hevige aardbeving de voorbode eener vulkanische uitbarsting, ten gevolge waarvan binnen drie dagen deze berg ontstond. De asch verspreidde zich tot *Sanseverino*, op 24 mijlen (6 uren) afstand van *Napels*. Het kanaal, hetwelk den *Avernus* met den *Lucrinus* verbond, werd hierdoor verstopt. Zie DE JORIO, *Guida di Pozzuoli*, p. 66.

(3) TACIT. *Ann.* XV, 42.

De uiterste punt van het voorgebergte tusschen *Bajae* en *Cuma* draagt tegenwoordig den naam van *Capo Miseno*. Het is nogtans niet waarschijnlijk, dat AENEAS zóó ver van *Cumae* het graf van zijnen togtgenoot zal geplaatst hebben. Veeleer vermoeden wij, dat het *promontorium*, in VIRGILIUS dagen, het einde van het Cumaansche strand geweest zij, tegenwoordig *Monte di Procida* genaamd[1], omdat het eiland *Procida* (*Prochyta*) er tegenover ligt. Hiermede is niet in strijd, hetgeen STRABO[2] en TACITUS[3] desaangaande melden; uit hunne berigten ontstaat er veeleer grond om te vermoeden, dat beide voorgebergten onder den algemeenen naam van *promontorium Misenum* bekend waren. SCOTTI in zijne *diss. su Cuma e Miseno* is van ons gevoelen.

V. 237-42. Spelunca alta fuit, cet.

Wij worden hier op ééns teruggevoerd naar de boorden van den *Avernus*, waar de ingang tot de onderwereld geplaatst wordt. De Dichter heeft het niet noodig geacht, den weg, dien zijn held derwaarts nam, op nieuw te beschrijven. Geene plek in deze streek was zoo somber en akelig als de *Avernus;* daarom worden hier de *fauces Orci* geplaatst en zeer oordeelkundig verzwegen, hoe AENEAS herwaarts komt, opdat de indruk dezer sombere natuur niet verzwakt zou worden door de beschrijving van bevalliger dreven. Indien AENEAS door de Sibylle van hare grot langs den effen' en aangenamen weg naar den *Acheron* geleid was, dan zoude hij in de lage boorden van den *lago di Fusaro* den ingang tot den *Orcus* niet vermoed hebben. Slechts twee plekken waren er in deze streek, waar de Natuur gevoelens van schrik konde verwekken: de *Avernus* en de vallei langs de *Monte di Procida*. De grot, waarvan hier gesproken wordt, is geene andere dan die, welke tegenwoordig als de grot der Sibylle bij den *Avernus* bekend is. In de zijgangen staat het water ter hoogte van een paar voeten, van waar eenige vertrekken, in de rots uitgehouwen, den naam van *Bagno della Sibilla* gekregen hebben. De hoofdgang schijnt een onderaardsche weg van *Bajae* naar den *Avernus* geweest te zijn, dezelfde, waarvan EPHORUS bij STRABO melding maakt[4]. Deze geldt voor het voorportaal van den *Orcus* (v. 273), welks uitgang nabij de *lago Lucrino* gevonden wordt[5]. Aan deze zijde

(1) Terwijl de hedendaagsche Kaap *Miseno* geene sporen van oude gebouwen oplevert, zijn de zoodanige vrij talrijk op de *Monte di Procida*. LUCULLUS *villa*, van welke PLIN. H.N. XVIII, c. 6 en TACITUS *Ann.* VI, 50, spreken, was welligt hier gelegen. Verg. DE JORIO, *Guida di Pozzuoli*, p. 114.
(2) STRABO V, p. 243 E.p. 244 A.p. 247 E.
(3) TACIT. *Ann.* XIV, 4; XV, 46.
(4) STRABO V, p. 244 E.
(5) DE JORIO heeft noch begrepen wat in v. 373 *vestibulum* noch wat in v. 279 *adverso in limine* beteekent. *Vestibulum* beteekende in de bouwkunst het open plein voor een huis met de galerijen, die hetzelve insloten. Zie GELLIUS N.A. XVI: 3; MACROB. *Saturn* VI: 8. SERVIUS ad h.l. en ad *Aen.* II: 469. Hier geldt de geheele grot als *vestibulum* van den *Orcus. Limen adversum* is niet *l'opposta soglia*, de drempel aan de andere zijde, maar de drempel, die vóór hen lag, in denzelfden zin als in v. 418, *adversum antrum* voorkomt.

heb ik de grot verstopt gezien; somtijds is zij ook dáár geopend. Aan gene zijde van den heuvel stond de olmboom, waarvan in v. 283 gesproken wordt; dáár waren ook de holen, waar verschillende monsters hun verblijf hielden (v. 285 en volg.), en het is opmerkelijk, dat nog heden de olmen welig aldaar groeijen en eene menigte holen en spleten in den rotswand aanwezig zijn.

V. 295. Hine via, Tartarei quae fert Acherontis ad undas.

Bij den zuidelijken mond der grot zijn drie wegen geopend, waarvan de een links naar *Pozzuoli* leidt, de middelste naar den *Lucrino* en naar het strand der zee, de laatste regtsaf naar het *lago di Fusaro*. Dezen weg zal AENEAS genomen hebben; want

1°. slechts aan het eind van dezen weg treffen wij twee meiren aan, den *lago di Fusaro* en de *Acquamorta*, waarop volkomen past, hetgeen in vs. 296 en v. gezegd wordt:

Turbidus hic coeno vastaque voragine gurges
Aestuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.

en 2° is er inderdaad een punt, van waar men de beide meiren te gelijk ziet, zoo als in v. 323 wordt aangegeven.

Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem.

Als kenmerk van den onderaardschen poel, welken hij *Acheron* noemt, geeft de Dichter op, dat deze het overtollige water en zand opwerpt en uitstort in eenen anderen poel, den *Cocytus*. Nu is het bewezen, dat de *Fusaro* in het nabijgelegen meertje, *Acquamorta*, een deel van zijne wateren, ontlast, zoodra deze tot aan de boorden staan. Door dit gedurig opwerpen van zand is dan ook het kanaal tusschen beide meiren zóódanig verhoogd, dat de aanvoer van water naar het *Aquamorta* zeer gering is en nimmer de maat te boven gaat(1).

Wij hebben dus den *Avernus*, den *Acheron* en den *Cocytus* wedergevonden in den *Averno, Fusaro* en *Acquamorta*, en ons kunnen overtuigen, dat de Dichter meestal zeer juist in het geven zijner benamingen is, en niet naar willekeur te werk gaat, zoo als HEYNE in zijne aanteekening op v. 295-297 vermoedde. Hij gaf dichterlijke namen, namen, die door HOMERUS reeds crediet bekomen hadden, aan bestaande wateren, en terwijl hij deze juist beschreef,

(1) Ook voerde de *Fusaro* den naam van *palus Acherusia*, PLIN. H.N. III, 5. § 61 ed. SILIG., STRABO, V, p. 243 E, of van *lacus Acherusius*, SENECA, *Epist.* 55.

zoo als ze waren en nóg zijn, veroorloofde hij zich alleen, om ze nu eens als rivieren, dan als meren of poelen voor te stellen. Hetgene wij straks over de identiteit van de *Lethe* en de *Maremorto* zullen zeggen, zal strekken, om ons oordeel te bevestigen. Laat ons nu een paar woorden zeggen over de *palus Stygia*, eene benaming, welke zoo onbepaald is, dat zij tegen ons gevoelen schijnt te pleiten.

De *Styx* beduidt in het algemeen al wat tot de onderwereld behoort, even als *Tartarus, Erebus, Orcus* algemeene benamingen zijn, en het is slechts in dezen uitgestrekten zin, dat VIRGILIUS zich van dit woord bedient(1). In eenen bepaalden zin komt dit woord bij onzen Dichter niet voor, ofschoon de vijf meiren van de streek, waar hij het tooneel van AENEAS togt plaatste, aanleiding hadden kunnen geven, om de *Styx* in het *lacus Lucrinus* te plaatsen. Hij had dit te gereeder kunnen doen, omdat *Styx* de dochter des Oceaans genoemd wordt en het *lacus Lucrinus* juist ontstaat door de wateren der zee. Ook valt het bestaan van dit meir in VIRGILIUS tijd niet te betwijfelen(2). De reden, waarom de Dichter vermeden heeft de *Styx* in eenen engeren zin op te vatten, is welligt in den toestand van het Lucrijnsche meir in zijnen tijd te zoeken. Toen hij zijn Gedicht zamenstelde, hadden de Romeinsche grooten juist dáár hunne weelderigste villa's; de oesters van dat meir golden voor de grootste lekkernij(3), en de jonge wellustelingen vierden in de koele zomernachten aldaar hunne drinkgelagen(4). Waarlijk, VIRGILIUS had eene sterke verbeelding moeten hebben, om in dit lagchende meir de *Styx* te zien, en hij zoude bij de Romeinsche grooten slechten dank bekomen hebben, door het tooneel hunner vermaken voor een onderaardsch water op te geven.

Nadat AENEAS over den *Acheron* in CHARON'S boot gevoerd was, komt hij bij het hol van Cerberus.

> V. 417. Cerberus haec ingens latratu regna trifauci
> Personat, adverso recubans immanis in antro.

De weg, welke in v. 295 aangewezen en in v. 323 nader bepaald wordt, geleidt naar den Zuid-Oostelijken kant van den *Fusaro*. Aldaar overvarende, moet AENEAS het hol van Cerberus vóór zich (*adversum*) hebben gehad. Stapt men dáár aan wal, dan ziet men op geringen afstand vóór zich een' heuvel, *Torre della Gaveta*

(1) Zie v. 134, 154, 252, 323, 369, 374, 385, 391, 439.
(2) STRABO V, p. 244 en 245 verdient vergeleken te worden. Door zijne beschrijving worden wij over verscheidene punten toegelicht, en als ooggetuigen staan wij borg voor de echtheid van vele zijner berigten betreffende de westkunst van *Campanië*.
(3) PLIN. H.N. IX, c. 54. SENEC. *Epist.* 78. MARTIAL. *Epigr.* III, 60 en elders.
(4) SENECA, *Epist.* 51.

genaamd[1], en in denzelven een hol. Hoogstwaarschijnlijk heeft de *Acheron* tot eene haven voor *Cumae* gediend, en is deze rotspunt doorgegraven, om het meir door een kanaal, hetwelk SENECA als een *Euripus* schildert, met de zee in verbinding te brengen. Het is ligt mogelijk, dat in VIRGILIUS tijd van deze haven geen gebruik meer gemaakt werd, en de bodem van dit hol met zand was opgehoogd, gelijk ook heden het geval is, zoodat in het voorjaar eene uitdieping noodzakelijk is, ten einde aan het water eenen weg te banen. VIRGILIUS konde dus dáár zijnen Cerberus plaatsen, zonder hem in het water te doen huizen.

V. 440. Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.

De Dichter heeft de plaats, waar de misdadige zielen boete doen, de velden vol geween, gezocht in de lange en akelige vallei (*loca, senta situ* v. 462), welke van *Torre della Gaveta* over *Crocevia di Capella*, en de *Mercato di Sabbato*, langs den rotswand van de *Monte di Procida* loopt. Men behoeft slechts een' blik op de kaart te slaan, om te zien, dat slechts dáár de *campi lugentes* te zoeken zijn. Nieuwe namen, bij het volk in zwang, zijn niet altijd juist; maar toch verdient het opmerking, dat de bewoners dier streek dezen weg aanwijzen, indien men naar den weg naar de onderwereld (*via de lo 'nfierno* in hunne landtaal) vraagt.

V. 540. Hic locus est, partes ubi se via fendit in ambas:
Dextera, quae Ditis magni sub moenia tendit;
Hac iter Elysium nobis; at laeva malorum
Exercet poenas, et ad impia Tartara mittit.

Op de kaart is het punt aangewezen, waar één weg links naar den *lago di Fusaro* loopt: de andere regts in de rigting van de *mare morto*. AENEAS volgt den laatsten, maar zag, links af, den *Tartarus* en den *Phlegethon* v. 547 en volg. Hebben de muren van *Misenum*[2] en de twee uitgebrande kraters, niet verre van dezen zijweg, aanleiding tot de beschrijving, welke ons t.a.p. geleverd wordt, gegeven, of volgt VIRGILIUS hier uitsluitend de wenken van zijne voorgangers? Wij zijn geneigd, om het laatste voor waarschijnlijk te houden, en gelooven, dat de Dichter hierin minder topograaph is, omdat zijn held deze plaatsen niet bezoekt, maar slechts van verre ziet, of door de Sibylle omtrent dezelve onderrigt wordt.

V. 638. Devenere locos laetos, et amoena vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.

(1) Op dezen heuvel had SERVILIUS VACCA zijn eenzaam verblijf, SENECA *Ep.* 55; en verscheidene standbeelden, welke in den tijd, dat MAZETTA zijn Werk over de oudheden van *Pozzuoli* schreef, hier werden opgedolven, getuigen van de pracht zijner *villa*. Verg. DE JORIO, *Guida di Pozzuoli*, p. 86.

(2) Verg. DE JORIO, *Guida di Pozzuoli* p. 107 v.

Wij wagen het niet te beslissen, of er in de nabijheid van *Mare morto* een tempel of eenig ander gebouw gelegen heeft, hetwelk bij VIRGILIUS de gedachte van het paleis van PLUTO, in de voorgaande verzen beschreven, opgewekt hebbe. Maar de Elyseische velden, welke in v. 638 en volg. afgeschilderd worden, zijn noch onder de aarde, noch op de gelukkige eilanden te zoeken, zoo als HEYNE en anderen vermoeden. Neen, de grasrijke velden, de glooijende heuvels en de schaduwrijke valleijen in de nabijheid van de *mare morto* en van *Bacoli*[1], beantwoorden zoo wèl aan de beschrijving des Dichters, dat reeds MARTORELLI en MAZOCCHI[2] hier het Elysium plaatsten. En waarlijk, het is een hemelsch landschap! Vóór zich de groene boorden van de *Mare morte* en de bevallige heuvels van *Bacoli;* ter regter zijde de bergen van *Bajae*, eens met heerlijke landgoederen, nu met bouwvallen bedekt; ter linker zijde het voorgebergte *Miseno*, de beide laatsten op eenigzins grooteren afstand, en in het verschiet de eilanden *Procida* en *Ischia*. Meesterlijk heeft VIRGILIUS van dit landschap partij getrokken; hij laat AENEAS eerst door MUSAEUS (v. 676), en straks door ANCHISES (v. 754) uit de vlakte naar eenen heuveltop voeren, opdat hij alles met eenen blik zoude overzien. Wij mogen dan ook gerust de *mare morto* voor de *Lethe* houden; want dat dit water eene rivier (*amnis* v. 705, *fluvius* v. 714 en 749) genoemd wordt, kan geene zwarigheid baren, nadat wij boven aangetoond hebben, dat de Dichter, in dit opzigt, zich meerdere vrijheid heeft veroorloofd.

Wij zijn nu met AENEAS aan het eind van den togt gekomen, welke voor iemand, die met den weg goed bekend is, binnen weinige uren kan afgelegd worden. Van de Elyseische velden keert de held langs den kortsten weg naar zijne schepen terug[3], om zijne reis te vervolgen.

Hier verlaten wij hem en wenschen aan den Lezer, die geduldig ons op dezen togt gevolgd heeft, van harte toe, dat hij eenmaal in de gelegenheid kome, om, met het gedicht van VIRGILIUS in de hand, en in het gezelschap van eenen kundigen gids, de plaatsen te bezoeken. Door eigen aanschouwing zijn wij tot het besluit gekomen, dat de medegedeelde vermoedens op waarheid gegrond zijn; indien iemand nog twijfele, wij roepen hem toe: Ga en zie!

D.
J.B.

(1) *Bacoli* is het oude *Bauli*, dus genaamd van *Boaulia*. Zie *Serv. ad* VIRG. *Aen.* VI, 107 *extr.*
(2) MARTORELLI, *I Fenici*, I, p. 41 e 97. MAZOCCHIUS in VOSSII Etymol. v. *Elysium*.
(3) Dit is de zin van het *secat viam* in v. 900. Indien men langs het strand van *Bacoli* naar *Boja* en van dáár links af over de *Sella di Baja* naar *Cuma* gaat, dan zal men zijnen weg bijna in eene regte lijn genomen hebben.

t.o. 12

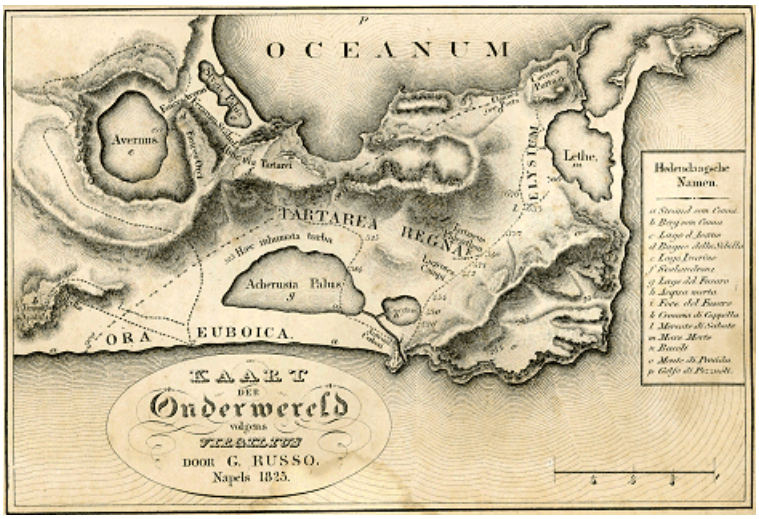
OCEANUM
Avernus
TARTAREA
REGNA
Acherusia Palus
ORA
EUBOICA
Lethe.
ELYSIUM
Helenchingelse Namen.
KAART
DER
Onderwereld
volgens
VIRGILIUS
DOOR G. RUSSO.
Napels 1825.

Prof. Lulofs en de Gids.

(*Een woord van de Redactie aan de Lezers van den Gids.*)

De Staat en de Kansel verbieden evenzeer het horoskooptrekken. Geen deftig burgemeester, die het gedoogt: geen lid van 't Nut van 't Algemeen, die het niet als blind bijgeloof veroordeelt. Daarom bepalen wij niet, welke sterren aan het heldere veld des hemels prijkten, toen de kleine, sedert Prof. LULOFS het *aardsche tranendal* binnen trad, en zijn eerste jammerkreet de voorbode was van den alarmkreet, dien zijne gekwetste eerzucht in latere jaren zou aanheffen.

Maar hetzij MARS al dan niet het *domus nativitatis* van den knaap beheerscht hebbe; deze schoone wereld is voor Prof. LULOFS een jammerdal geweest: hij getuigde het zelf, en in de jongstleden maand October heeft de Hooggeleerde door zulk een' stortvloed van tranen te waden gehad, dat hem niets overschoot, dan in het rampzalige gewaad van een' drenkeling hemel en menschen tot getuigen zijner ellende te roepen.

En wie had schuld aan al die tranen en ellende? Ten eerste de Professor zelf, die de gaaf niet bezit, over de leeuwen, die op zijn' weg liggen, heen te springen; ten tweede, wij, de Redactie van den *Gids*, die ons in hem bedrogen hebben, toen wij meenden, dat Prof. LULOFS een onzer veelzijdigste geleerden, een onzer keurigste vernuften, een onzer uitmuntendste dichters en een onzer bescheidenste Hoogleeraren was. Dwalen is menschelijk; maar in de dwaling te volharden, is dubbel gevaarlijk in een' Gids, en wij zijn dus verpligt het publiek toe te roepen. Prof. LULOFS is en blijft een onzer veelzijdigste geleerden, een onzer keurigste vernuften, een onzer uitmuntendste dichters, maar tevens een onzer - laat ons liever zeggen - onze alleronbescheidenste Hoogleeraar.

Ziet ge, hadden wij geweten, dat het laatste zoo was, wij zouden in den beginne niet beleefd jegens hem geweest zijn; wij zouden op het laatst geen Werk van hem streng hebben laten beoordeelen; maar wij zouden aan den Recensent, die over zijne

uitgave van BLAIRS lessen niet zeer tevreden was, zijne recensie terug gezonden hebben, met een' brief van dergelijke inhoud:

> ‘MIJNHEER!
> Gij hebt verkeerd zoowel onze bedoeling als die van den inzender des Werks van BLAIR begrepen, door er eene beoordeeling van te leveren, die niet in alle opzigten gunstig is. Er werd niets verlangd, dan eene aanprijzende aankondiging, en een berigt, dat Prof. LULOFS vier jaren lang over het boek “geblokt” had. Het zou dan van zelf gesproken hebben, dat zulk een Werk geene prul kan zijn. Door uwe afkeurende recensie loopt gij gevaar, dat Zijn Hooggeleerde UEd. voor een' ZOÏLUS zal houden, *sous entendu*, dat hij zich zelven voor een' HOMERUS aanziet. Of indien hij u de keus laat tusschen een' ARISTARCH en een' ZOÏLUS, dan is dat geene bescheidenheid - want Prof. LULOFS is onze onbescheidenste Hoogleeraar - maar zuurdeesem van de Helmersiaansche dichterschool, die altoos vóórliefde gehad heeft voor namen, die een kind en een burgerman niet kan uitspreken.
> Mogt UEd. intusschen op de plaatsing uwer Recensie staan, dan verzoeken wij echter twee punten te veranderen. Ten eerste wenschen wij, dat gij uw ongunstig oordeel nader bewijst. UEd. zult aanmerken, dat gij het door uw gezegde, hetzij door het overnemen van de woorden des Hoogleeraars of door verwijzingen aan den voet der bladzijde, hebt gestaafd. Wij prijzen u echter hierin meerdere uitvoerigheid aan, waarvan UEd. het uitlokkend voorbeeld in des Hoogl. *Reize naar Baden-Baden* zult kunnen vinden. Van belang zal het vooral zijn, uwe strenge onpartijdigheid te toonen, door ten naauwkeurigste te bewijzen, dat *één dertigste deel* der aanteekeningen goed en nuttig is. In allen gevalle eischen wij, dat gij uwen naam onder het stuk plaatst. Want sedert eenigen tijd is eene naamlooze waarheid geene waarheid, even als eene leugen met naam daardoor waarheid wordt.
> En hiermede hebben wij de eer te zijn, enz.
> P.S. Wij zijn gewoon Prof. LULOFS een' *Gids* ten geschenke te zenden. UEd. gelieve dien overeenkomstig te handelen.’

Maar, zoo als gezegd is, wij schreven zulk een' brief niet. Wij plaatsten de recensie met eene zeer kleine verandering, en daar kwam de oorlog. Prof. LULOFS schudde ons wakker uit den zachten droom omtrent zijne wellevendheid en bescheidenheid.

Er kwam een brief uit *Groningen*, gedateerd van den 5^{den} Oct., en geteekend B.H. LULOFS, een brief! o zoo'n overschoone brief! Wij verkwikten ons met de lezing, en staken hem in den zak, onze-

ker, of wij zouden antwoorden. Maar allerminst hadden wij begrepen, dat. Prof. LULOFS hem ons had gezonden, om te laten drukken, want geene sylbe verwittigde ons van zijne bedoeling. Verbeeldt u dus onze verbazing, toen wij in den *Letterbode* van 19 October nogmaals het fraaije stuk ter lezing ontvingen, maar thans geschreven op den 6^{den} October: geene getrouwe kopij van den aan ons gezonden' brief, maar met verschillende lezingen, waarvan wij den lezer verpligt zijn verslag te doen.

Lezing van 5 Oct,	Lezing van 6 Oct.
Ik heb *gisteren* N°. 10 van den *Gids* ontvangen.	Ik heb *gisteren* van UEd. N°. 10 van den *Gids* ontvangen.

Dus heeft Prof. LULOFS *twee Gidsen*, een' op den 4^{den} en een' op den 5^{den} ontvangen. De eerste kwam van ons: de tweede moet hem door een' of ander *taankleurigen benijder* in handen zijn gespeeld. Wij raden den Hoogleeraar dien wèl in het oog te houden; tenzij misschien de *Gids* van den 4^{den} als een benaauwde droom op hem gewerkt hebbe, zoodat hij op den 5^{den} nog in alles Gidsen zag, zoo als GUY DE VLAMING overal rozen.

> Wat gidsen beneden! wat gidsen omhoog!

Lezing van 5 Oct.	Lezing van 6 Oct.
- -	Ik schijn - onder een ongelukkig gestarnte geboren, en ik dien nog eens den een of anderen astroloog te verzoeken 's Hemels constellatie op den dag, dat ik dit aardsche tranendal binnentrad, naauwkeurig na te gaan.

Een inval, die bewijst voor de meerdere kalmte van Prof. LULOFS op den 6^{den}, toen hij zich met Stoïsche of liever Turksche bedaardheid onder zijn onverbiddelijk noodlot voegde. - Geen bewijs echter voor de liberaliteit van den man, en zijnen eerbied *voor de negentiende eeuw en onze verlichtere* (*?*) *Hooge Regering*.

Lezing van den 5^{den}	Lezing van den 6^{den}
Uw Tijdschrift - een vuilnisbak van hatelijkheden tegen bekende persoonen.	Uw Tijdschrift - een wierookvat van vleijerijen voor uwe vrienden, en - een vuilnisbak van hatelijkheden tegen mij en anderen, die beter zijn dan ik.

Uit vroegere brieven van Prof. LULOFS aan ons hielden wij hem tot dus verre voor onzen vriend, en met de hand op het hart konden wij zeggen, dat hij het was. - Intusschen Prof. LULOFS is op den 6^{den} nederiger geworden dan hij op den 5^{den} was, denkelijk ten gevolge van zijne Turksche overtuiging, en sprak van personen *beter dan hij*. Dat is evenwel al te nederig, nederiger dan hij bedoelde; want b.v., om voet bij stuk te houden, in N°. 10 waren wij het hatelijkst tegen den Heer ZEEMAN geweest. Ga heen, Lezer! en maak de gevolgtrekking; of neen, Prof. LULOFS is er te goed voor.

Lezing van den 5^{den}.	Lezing van den 6^{den}.
Uwen *Gids*, dien *vaak* blinden leidsman voor blinden.	Den *Gids*, dien *soms ook al* blinden leidsman voor blinden.

Gij ziet, de toon is op den 6^{den} een weinig verzacht. Had Prof. LULOFS op den 7^{den} nog een' brief geschreven, dan zou het geweest zijn: *den Gids*, dien *alleen te mijnen opzigte* blinden leidsman der blinden.

Lezing van den 5^{den}.	Lezing van den 6^{den}.
	lessen over het Hoogduitsch gegeven aan mij, die jaarlijks in Duitschland kom, en het Duitsch bijna zoo goed meen te verstaan als het Hollandsch, enz., enz.

In den brief van den 5^{den} ontbrak deze periode te dezer plaatse; daarvoor ontvingen wij in een P.S. het volgende:

‘Kluchtig inderdaad is het, dat ik, die jaarlijks in Duitschland kom, en het Hoogduitsch schier zoo gemakkelijk als het Hollandsch spreek, en van wien men in Duitsche journalen wel eens een Hoogduitsch vers vroeger heeft overgenomen, nog als een schooljongen moet leeren, welk het gebruik van *Du, Ihr* en *Sie* zij: jammer, dat mijn goede meester het niet eens regt verstaat, anders zou hij zoo zot niet zijn om te vertellen, dat *Ihr* niet meer voor ons *Gij* genomen werd. Hij kan het in ieder boek ook voor het enkelvoudige *Gij* soms gebezigd vinden, in den conversatiestijl te weten. Wat HEYSE betreft, ik stel daar ADELUNG'S gezag en dat van honderd hedendaagsche Schrijvers tegen over.’

Hier zijn vele aanmerkingen te maken. Ten eerste is het geene zuivere nederigheid, dat de Schrijver zijne verdiensten in de Duitsche poëzij door een *enz. enz.* verbergt. Dit laat de opgewekte fantasie des Lezers, even als de streepjes in de Romantische poëzij,

vrije speelruimte, die zeker hooger vliegen zal, dan versjes in Duitsche journalen. Intusschen, de zaak behoort tot onze letterkundige geschiedenis, en de Hoogleeraar moest haar niet aan het publiek onthouden hebben. Ten tweede: Prof. LULOFS heeft op den 6den zitten te bedenken, dat zijn vriend ADELUNG twee en dertig jaren dood was, en dus over het *tegenwoordige* spraakgebruik niet beslissen kon. Hij begreep verder, dat *honderd hedendaagsche Schrijvers* over de Duitsche taal wat moeijelijk te recruteren waren, sedert zijn recensent HEYSE aan zijne zijde had geschaard. Ten derde bleek, dat van BECKER ook al weinig heil te verwachten was, die pag. 204 zegt: '*Die früher als Höflichkeitsform allgemein gebräuchliche Anrede durch* Ihr *hat sich nur noch unter den Landleuten erhalten*,' en Prof. LULOFS kon het niet laten voorkomen, alsof hij zich op zijn jaarlijksch Duitsch reisje alleen met boeren amuseerde. Om al die redenen verscheen er in de Lezing van 6 Oct. het praegnante *enz. enz.* En toch zou de man reden hebben zich te beklagen, indien men al zijne dichterlijke verdiensten onder dat *enz. enz.* verborg, en er b.v. in eene Letterkundige Geschiedenis geschreven stond: 'Prof. LULOFS was geen kruiper, vleijer, fijmelaar, noch zemelknooper, maar Hoogleeraar te *Groningen:* een man, die zijn Duitsch bijna zoo goed meende te spreken als het Hollandsch, bovendien uitgever van BLAIRS Lessen, schrijver van twee Duitsche reistogtjes, van eenige taalkundige Werken enz. enz.,' zonder dat er een enkel woord van zijne fraaije *Avondschemering* gerept werd.

Lezing van 6 Oct.

''t Is omdat ik in mijn *beknopt overzigt* van de Geschiedenis der Nederlanden, zonder aanzien van partijen, regt, billijkheid en verdraagzaamheid heb gepredikt; 't is omdat ik onlangs in het Koninklijk Nederl. Instituut te *Amsterdam*, den braven ouden VONDEL als voorstander van dat regt en die verdraagzaamheid, als vijand van oude kerkelijke en wereldlijke dwingelandij, openlijk geprezen heb enz. enz.'

Van dit alles stond niets in den brief van den 5den. Prof. LULOFS heeft over de zaak nagedacht, en ware hem zijn taankleurige benijder op den 6den ontmoet, er zou een curieus tooneel voorgevallen zijn. De man had b.v. den Heer LULOFS kunnen aanspreken: 'Prof. LULOFS! GUIZOT heeft gezegd, dat MILTON schandelijk de verzen van AVITUS geplonderd heeft: dus is zijne oorspronkelijkheid zoo hoog niet te roemen als gij gedaan hebt.' Prof. LULOFS zou dreigende de vuist opgeheven hebben met de woorden: '"dat zeg je, Mijnheer! omdat ik in het Instituut over VONDEL gesproken heb. -"' 'Maar, Professor! FOCKENBROCHS reuzenstrijd was volgens 's mans

eigen getuigenis eene navolging van SCARRON.' - '"Alles wel mogelijk, Mijnheer! maar toch wil ik niet naar de pijpen van pietistische toongevers dansen."' - 'Maar een Duitscher zegt niet meer: *das Mädchen hat* sein *Bein gebrochen*.' - '"Ik zie, Mijnheer! dat mijn *beknopt Overzigt der Vaderlandsche geschiedenis* u in den krop steekt; maar al gingt ge op uwe achterste pooten staan: wat ik geschreven heb, heb ik geschreven!"'

Wij wedden, dat de Recensent van Prof. LULOFS, die niets tegen VONDEL heeft, en die zelfs de lofrede des Hoogleeraars op WAGENAAR toejuichte, niets van dat alles begrijpen, en met schouderophalen den Hoogleeraar zou laten loopen. Laten loopen? Ja, - zoo het wèl gehandeld ware - maar neem alle *monomaniën* van glazen beenen, van doorgeslikte steenen, enz., bij elkander, en vraag, of er eene zotter is, dan de geesten, die Prof. LULOFS op den 5^{den} en 6^{den} October zag. Zich zelven voor een' beer te houden, en in allen, die hem eene aanmerking maken, beerenleiders te zien, die hem een' ketting om den hals willen werpen, en op de boerenkermissen eene polonaise laten dansen!! Ijselijk! ijselijk! -

Tange miser venas, et pone in pectore dextram!

Nil calet hic, zegt Prof. LULOFS, en dit antwoord is eene nieuwe bijlage tot den brief van den 5^{den}.

Lezing van den 6^{den}.

'Zietdaar wat ik gemeend heb met een enkel woord UEd. te moeten schrijven. Het is met bedaardheid en kalmte geschied, want het Geldersche bloed vliegt mij niet zoo spoedig meer naar het hoofd, als in vroeger jaren.'

Bedaardheid en kalmte! Waarachtig, wij moeten het gelooven, want als van den 4^{den} af tot den 6^{den} toe het Geldersche bloed den Hoogleeraar zoo naar het hoofd gestegen ware, dan zou Groningens Hoogeschool door eene Geldersche beroerte van een harer eerste sieraden zijn beroofd. Maar dan zit het kwaad dieper en onze eerste gissing is waar: of lage wraakzucht en valsche laster heeft de pen van Zijn Hooggeleerde bestierd. Hij mag kiezen en in allen gevalle moeten wij ten slotte er een ernstig woordje bijvoegen.

Toen wij allereerst ondernamen beoordeelingen te geven van de Werken, die dag aan dag in het licht verschenen, hadden wij reeds een voorgevoel van den strijd, die ons te wachten stond. Het was niet te ontkennen, dat er als het ware eene naamlooze maatschappij ter onderlinge verzekering van reputatiën bestond, en het kon niet anders, of wij moesten met deze van tijd tot tijd in strijd geraken. Vooral vreesden wij allerlei onaangenaamheid van dezulken, die zich zelven bewust waren, den rang niet te verdienen, dien zij in de letterkundige wereld bekleedden. Anderen, daarentegen, sche-

nen op de gemakkelijkheid te steunen, waarmede men hier te Lande een' naam kon verwerven. Wij schroomden niet hun onder de oogen te treden; want al keurden wij het door hen geschrevene af, toch bezaten zij in zich zelve de kracht, om iets beters te leveren, iets, dat de eischen, die wij aan hen deden, overtrof. Aan zulke personen zonden wij den *Gids* ten geschenke, onder zulke personen behoorde Prof. LULOFS. - Maar hij bedankte voor het geschenk. - Ja, maar in uitdrukkingen, die ons dwongen met de toezending voort te gaan. - Om zijne beelden te gebruiken, wij schavotteerden meestal maandelijks een mislukt boek en een' mislukten schrijver. - En Prof. LULOFS? Zijne eigen brieven bewezen ons, dat hij genoegen had in de vervolging en den dood van de Apostelen der flaauwheid. - Met de handen in de achterzakken, zag hij, zoo het scheen, de executie aan, - wat meer is, waar wij en onze medearbeiders - *handlangers*, zou de Taalkundige Professor zeggen - te kort schoten, recommandeerde hij ons - de eerbied voor een' regt knappen medearbeider verbiedt ons het woord *beulsknecht* te gebruiken. Het is eene rhetorische noodzakelijkheid, waarin ons des Hoogleeraars brief gebragt heeft.

In deze *gedragslijn* - om het geliefkoosde woord onzer staatkundige journalisten te gebruiken - volhardden wij. Onbeleefd zou het geweest zijn, indien wij, gewoon om maandelijks onze nommers aan Prof. LULOFS toe te zenden, dit in de maanden October en November hadden nagelaten. Want stond er iets in, dat hem als uitgever van BLAIRS lessen onaangenaam was, toch verwachtten wij, dat bij hem de waarheid boven eigene eerzucht gold; toch vertrouwden wij, dat hij, waar hij te onregt berispt werd, de middelen bezat, om zich schitterend te verdedigen. Het tegendeel daarvan is gebeurd. Toen wij eenige aanmerkingen mededeelden, werd de *Gids* voor een' vuilnisbak van onbeschoftheden gescholden. Maar in 's Hemels naam, wat was de vuilnis, die wij ter plaatse bragten, waar het behoort? - Wat anders dan aanhalingen uit de aanteekeningen van Prof. LULOFS, die wij uit de letterkundige wereld dezer eeuw verwijderd wilden zien? - De stijl van den Recensent was droog en koel - maar geen enkel woord deed blijken, dat hij voor de Bilderdijksche school partij trok en het vervolg zijner beoordeeling zou het tegendeel hebben doen zien, - en toch zag Prof. LULOFS hierin eene wraakneming over het weigeren zijner medewerking. Ware het voor ons niet eenvoudiger geweest de toezending van dien tijd af te staken, of gingen wij toen reeds met het denkbeeld zwanger, hem onverwachts een' vuilen vuilnisbak onder den neus te houden? Inderdaad, het denkbeeld is ons al te vuil.

Maar wij huldigden hyperorthodoxe denkbeelden en onverdraagzaamheid; wij haatten VONDEL, dien, schoon de oude brave man

scherp genoeg van zich had afgebeten, Prof. LULOFS in zijne bijzondere bescherming nam. - Welke beschuldiging wij ook verwacht hadden, deze moeten wij als geheel ongegrond afwijzen. De Schrijver van VONDELS *Rommelpot en Roskam* moge in sommige opzigten van Prof. LULOFS verschillen, niemand zal hem, gelooven wij, als een' Bilderdijkiaan doodverwen. De Recensent van de *Rijmen* van J.J.A. GOEVERNEUR waagde het zelfs, aan Prof. LULOFS eene aanhankelijkheid aan de oude klassische school te verwijten.

Doch wij gevoelen, dat wij ernstig worden, en dragen echter de overtuiging bij ons, dat zijn Hooggeleerde het zoo kwaad niet met ons meende. Indien wij op dezen toon voortgingen, zou het schijnen, dat wij de betuigingen omtrent de *bedaardheid en kalmte* des Hoogleeraars voor waarheid opnamen! wij zouden dan tegen kwade trouw, valschheid en onverstand moeten uitvaren. Maar wij zijn in de letterkunde onzer dagen genoeg bedreven, om deze woorden uit te leggen zoo als het behoort: ‘mijne Heeren! ik ben vervloekt kwaad, maar desniettegenstaande vermeen ik mooi en goed geschreven te hebben.’

Wij eindigen met den wensch, dat Prof. LULOF'S *Vondel* ons spoedig de gelegenheid geve hem te prijzen. - Zoo wij nu vinnig op zijn' vinnigen aanval geantwoord hebben, het is eene soort van hulde, eene vereerende uitzondering, die wij te zijnen opzigte boven onze vroegere aanvallers maakten, - een bewijs, dat wij ongezind zijn, om ons te laten verguizen, - eene repliek, die in den opregten wensch eindigt, dat de veelzijdigheid van den geleerde, de keurigheid van het vernuft, de vlugt van den dichter niet mogen óndergaan in de onbescheidenheid van den Hoogleeraar!

AMSTERDAM,
31 *October* 1838.